श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

भूमि खण्ड स्वर्ग खण्ड ब्रह्म खण्ड पाताल खण्ड

खेमराज श्री कृष्णदासेन सम्पादितस्य मुम्बई श्री वेंकटेश्वरस्टीम मुद्रणालयेन प्रकाशितस्य पुनर्मुद्रणम्

श्रीपद्ममहापुराणम्

THE PADMAMAHĀPURĀṆAM

द्वितीय भाग : [भूमि :: स्वर्ग :: ब्रह्म :: पाताल]

देहलीस्थेन प्रो० डा० चारुदेवशास्त्रिणा प्रणीतया भूमिकया सनाथितम्

नागशरणसिंहसम्पादितश्लोकानुक्रमण्या च संहितम्

NAG PUBLISHERS

11-A/U.A. (POST OFFICE BUILDING) JAWAHARNAGAR, DELHI-7.

This publication has been brought out with the financial assistance from the Government of India, Ministry of Education & Culture.

© NAG PUBLISHERS

1. 11A/U.A. (Post Office Bldg.) JAWAHARNAGAR, DELHI-7
2. 8A/U.A. 3, JAWAHARNAGAR, DELHI-110007
3. JALALPURMAFI (Chunar, Mirzapur), U.P.

With Introduction, Verse-Index and Textual Corrections
1984
PRICE : Rs. 215.00 (Set of four Vols.)

(PRINTED IN INDIA)
Published by Nag Sharan Singh for Nag Publishers, Jawahar Nagar, Delhi-7
Text printed at Gian Offset Printers, 308/2, Shahzada Bagh, Dayabasti Delhi-35 and
Introduction and Index at Amar Printing Press, 8/25, Vijay Nagar, Delhi - 9

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं प्रारभ्यते ॥

भूमिखंडाचीं चित्रें.

ॐश्रीगणेशाय नमः ॥ ऋषयऊचुः ॥ शृणुसूतमहाभागसर्वतत्वार्थकोविद ॥ संदेहमागतंविद्वन्दारुणंबुद्धिनाशनम् ॥ १ ॥ केचित्पठंतिप्रह्लादंपुराणेषु द्विजोत्तमाः ॥ पंचवर्षान्वितेनापिकेशवःपरितोषितः ॥ २ ॥ देवासुरेकथंप्राप्तेहरिणासहयुध्यति ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ३ ॥ सूतउवाच ॥.कश्यपेनपुराज्ञातंकृतंव्यासेनधीमता ॥ ब्रह्मणाकथितंपूर्वंव्यासस्याग्रेस्वयंप्रभोः ॥ ४ ॥ तमेवंहिप्रवक्ष्यामिभवतामग्रतोद्विजाः ॥ संदेहकारणंजातं छिन्नंदेवेनवेधसा ॥ ५ ॥ व्यासउवाच ॥ शृणुसूतमहाभागब्रह्मणापरिभाषितम् ॥ प्रह्लादस्ययथाजन्मपुराणेष्वन्यथाश्रुतम् ॥ ६ ॥ जातमात्रःसर्वैसुखैर्वेष्णवंमार्गमाश्रितः ॥ महाभागवतश्रेष्ठःप्रह्लादोदेवपूजितः ॥ ७ ॥ विष्णुनासहयुद्धायसपुत्रःसंगरंगतः ॥ निहतोवासुदेवेनप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ८ ॥ सृष्टिभावंशृणुष्वत्वमस्यैवचमहात्मनः ॥ संगरंप्राप्यपुत्राद्यैर्विष्णुनासहवीर्यवान् ॥ ९ ॥ प्रविष्टोवैष्णवंतेजःसंप्राप्यस्वेनतेजसा ॥ पुराकल्पेमहाभागयथाजातः सवीर्यवान् ॥ १० ॥ वृत्तांतंतस्यवीरस्यप्रवक्ष्यामिसमासतः ॥ पश्चिमेसागरस्यांतेद्वारकानामवैपुरी ॥ ११ ॥ सर्वऋद्धिसमायुक्तास र्वसिद्धिसमन्विता ॥ तस्यामास्तेसदादेवोयोगज्ञोयोगवित्तमः ॥ १२ ॥ शिवशर्मेतिविख्यातोवेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ तस्यापिपंचपुत्रास्तु बभूवुःशास्त्रकोविदाः ॥ १३ ॥ यज्ञशर्मावेदशर्माथधर्मशर्मातथैवच ॥ विष्णुशर्मामहाभागोनूनंतत्कर्मकोविदः ॥ १४ ॥ पंचमःसो मशर्मेतिपितृभक्तिपरायणः ॥ पितृभक्तिंविनाचैवधर्ममन्यद्विजोत्तमाः ॥ १५ ॥ नविदंतिमहात्मानस्तद्भावेनतुभाविताः ॥ तेषांतुभ क्तिसंपश्यञ्छिवशर्माद्विजोत्तमः ॥ १६ ॥ चिंतयामासमेधावीनिर्ष्कर्पिण्येसुरोत्तमान् ॥ पितृभक्तेपुयोभावोनेतेषांमनसिस्थितः ॥ १७ ॥ यथाजानाम्यहंचाथकरिष्येबुद्धिपूर्वकम् ॥ विष्णोश्चैवप्रसादात्ससर्वसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम् ॥ १८ ॥ सद्भावंचिंतयामासअंजनार्थंद्विजोत्तमाः ॥ उपायंब्राह्मणश्रेष्ठस्त पसस्तेजसःकिल ॥ १९ ॥ चकारसोप्युपायज्ञोमायथाब्रह्मवित्तमः ॥ तेषामग्रेततोव्यासंशिवशर्माव्यदर्शयत् ॥ २० ॥ मृतावाज्वररोगेणमृतामातावि दर्शिता ॥ तैस्तुदृष्टामृतामातापितरंवाक्यमब्रुवन् ॥ २१ ॥ यर्यावर्यमहाभागगर्भोदरेप्रवर्द्धिताः ॥ कलेवरंपरित्यज्यस्वयमेवगताक्षयम् ॥ २२ ॥ अ पहायगतासेयंस्त्वर्गेतातकिमुच्यते ॥ शिवशर्मोपरिभवंपुत्रंभक्तिपरायणम् ॥२३॥ यज्ञशर्मोणमाहूयइत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अनेनापिसु तीक्ष्णेनशस्त्रेणनिशितेनवै ॥ २४ ॥ विच्छिद्यांगानिसर्वाणियत्नतःक्षिपस्वह ॥ तत्कृतंतेनपुत्रेणयथादेशःश्रुतःपितुः ॥ २५॥ समायातःपुनःपश्चात्पित

---

१ स्तुवंति पा० । २ प्रह्लादस्य च संवादःसूर्यनारायणस्य च पा० । प्रल्हादस्ययथाकर्मपुराणेचान्यथाश्रुतम् पा० । ३ स वसुधां पा० । ४ भावम् इ० पा० । ५ युयुधे पा० । ६ निष्क र्षिप्ये द्विजोत्तमान् इ० पा० । ७ सर्वसिद्धो० पा० । ८ अस्या पा० ।

रंवाक्यमब्रवीत् ॥ यथादिष्टंत्वयाततत्सर्वंकृतवानहम् ॥ २६ ॥ समादिशममान्यच्चकार्यकारणमद्यच ॥ तच्चसर्वंकरिष्यामिदुर्जयंदुर्लभंपितः ॥ २७ ॥
तमाज्ञायमहाभागंपितृभक्तंसचद्विजः ॥ निश्चयंपरमंज्ञात्वाद्वितीयस्यविचिंतयन् ॥ २८ ॥ वेदशर्माणमाहूयगच्छत्वंममशासनात् ॥ स्त्रियावि
नानशक्रोमिस्थातुंकंदर्पमोहितः ॥ २९ ॥ माययादर्शितानारीसर्वसौभाग्यसंपदा ॥ एनामानयवत्सत्वंममार्थेकृतनिश्चयः ॥ ३० ॥ एवमुक्तस्तथाप्रा
हकरिष्येतवसुप्रियम् ॥ पितरंतंनमस्कृत्यतामुवाचगतस्ततः ॥ ३१ ॥ त्वांदेवियाचतेतातःकामबाणप्रपीडितः ॥ अतस्त्वंजरयायुक्तेप्रसादसुमुखीभ
व ॥ ३२ ॥ भजत्वंचारुसर्वांगिपितरंममसुंदरि ॥ एवमाकर्णितंतत्स्यमायययावेदशर्मणः ॥ ३३ ॥ रुयुवाच ॥ जरयापीडितस्यापिनैवेच्छामिकदाचन ॥
सश्लेष्मसुखरोगस्यव्याधिग्रस्तस्यसांप्रतम् ॥ ३४ ॥ शिथिलस्यापिचार्तस्यतस्यवृद्धस्यसंगमम् ॥ भवंतंरंतुमिच्छामिकरिष्येतवसुप्रियम् ॥ ३५ ॥
भवंतंरूपसौभाग्यैर्गुणरत्नैरलंकृतम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नंदिव्यरूपंमहौजसम् ॥ ३६ ॥ किंकरिष्यसितातेनवृद्धेनमृणुमानद ॥ ममांगभोगभावे
नसर्वंप्राप्स्यसिदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेविप्रतद्दामिनसंशयः ॥ एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाअप्रियंपापसंकुलम् ॥ ३८ ॥ वेदशर्मोवाच ॥
अधर्मयुक्तंतेवाक्यमयुक्तंपापमिश्रितम् ॥ नेदृशंमांवदेर्दैविपितृभक्तिमनागसम् ॥ ३९ ॥ पितुरर्थंसमायातस्त्वामहंप्रार्थयेशुभे ॥ अन्यदेवंनवक्तव्यं
भजत्वंपितरंमम ॥ ४० ॥ यद्यत्त्वमिच्छसेदेवित्वैलोक्येसचराचरम् ॥ तत्तद्दास्यिनसंदेहोदेवराज्याधिकंशुभे ॥ ४१ ॥ रुयुवाच ॥ एवंसमर्थोदातुंमे
पितुरर्थंयदाभवान् ॥ तदामेदर्शयाद्यैवसेंद्रांस्त्वंसमहेश्वरान् ॥ ४२ ॥ दातुमेवंसमर्थोसिदुर्लभंसांप्रतंकिल ॥ किंतेवर्लमहाभागदर्शयस्व
त्वमात्मनः ॥ ४३ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ पश्यपश्यबलंदेविप्रभावंतपसोमम ॥ मयाहूताःसमायाताइंद्राद्याःसुरसत्तमाः ॥ ४४ ॥ वेदशर्माणमूचु
स्तेकिंकुर्मोहिद्विजोत्तम ॥ यमेवमिच्छसेविप्रतंददामोनसंशयः ॥ ४५ ॥ वेदशर्मोवाच ॥ यदिदेवाःप्रसन्नामेप्रसादसुमुखायदि ॥ ददंतुविमलांभक्तिंपा
दयोःपितुरेवमे ॥ ४६ ॥ एवमस्तुसुराःसर्वेयथायातास्तथागताः ॥ तमुवाचतथाहइंद्रोदृष्टेतपसोबलम् ॥ ४७ ॥ देवैस्तुनास्तिमेकार्यंयदिदातुमिहे
च्छसि ॥ यन्मांनयसिगुर्वर्थंतत्कुरुष्वममप्रियम् ॥ ४८ ॥ देहित्वंस्वंशिरोविप्रस्वहस्तेननिकृत्यवै ॥ वेदशर्मोवाच ॥ धन्योहमद्यसंजातोमुक्तश्चैवऋ
णत्रयात् ॥ ४९ ॥ स्वशिरोदेविदास्यामिगृह्यतांगृह्यतांशुभे ॥ शितेनतीक्ष्णधारेणशस्त्रेणद्विजसत्तमः ॥ ५० ॥ निकृत्यस्वंशिरश्चाथदत्तंतस्यैप्रहस्यच॥
रुधिरेणप्लुतंसाचपरिगृह्यगतासुनिम् ॥ ५१ ॥ ॥ रुयुवाच ॥ त्वार्थेप्रेषितंविप्रपुत्रेणवेदशर्मणा ॥ एतच्छिरःसंगृहाणनिकृत्तंचात्मनात्मनः ॥ ५२ ॥

१ ततो हृष्ठा इ० पा० । सा स्त्रीति शेषः ।

॥ १ ॥

उत्तमांगंप्रदत्तेमेपितृभक्तेनतेनते ॥ तवार्थेद्विजशार्दूलमामेवंपरिभुंक्ष्ववै ॥ ५३ ॥ तस्यतैर्भ्रातृभिर्दृष्टंसाहसंवेदशर्मणः ॥ वेपितांगंत्वमापन्नास्तेवभ्रुवुः परस्परम् ॥ ५४ ॥ मृतानोधर्मसाध्वीसामातासत्यसमाधिना ॥ अयमेवमहाभागःपितुरर्थेमृतःशुभः ॥ ५५ ॥ धन्योयंधन्यतांप्राप्तःपितुरर्थे कृतंशुभम् ॥ एवंसंभाषितैस्तैस्तुभ्रातृभिःपुण्यचारिभिः ॥ ५६ ॥ समाकर्ण्यद्विजोवाक्यंज्ञात्वाभक्तिपरायणम् ॥ निकृत्तंचशिरस्तेनपुत्रेणवेदशर्मणा ॥ ५७ ॥ धर्मशर्माणमाहाथशिरएतत्प्रगृह्यताम् ॥५८॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मचरितेप्रथमोऽध्यायः ॥१॥ सूतउवाच ॥ तदादायमहात्मासौनिर्जगामत्वरान्वितः ॥ पितृभक्त्यातपोभिश्चसत्याज्जवबलेनसः ॥ १ ॥ धर्ममाकृष्टवांश्चैवधर्मशर्मातत्तदा ॥ समाकृष्टस्तुवेधर्मस्तपसातस्य धीमतः ॥ २ ॥ धर्मशर्माणमायातइदंवचनमब्रवीत् ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतोधर्मशर्मन्समागतः ॥ ३ ॥ तन्मेकथयकार्यंत्वंतत्करोमिनसंशयः ॥ धर्मशर्मोवाच ॥ यद्यस्तिगुरुशुश्रूषायदिनिष्ठाऽचलंतपः ॥ ४ ॥ तेनसत्येनमेधर्मवेदशर्मासजीवतु ॥ धर्मउवाच ॥ दमशौचेनसत्येनतपसातवसुव्रत ॥ ५ ॥ पितृभक्त्यातवभ्रातावेदशर्मामहाभुजः ॥ पुनरेवमहात्मासौजीवनंचलभिष्यति ॥ ६ ॥ तपसानेनतुष्टोस्मिपितृभक्त्यामहामते ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंयन्मनोवित्तमैः ॥ ७ ॥ एवमाकर्णितंतेनसुवाक्यंधर्मशर्मणा ॥ वैवस्त्वतंमहात्मानंसमुवाचमहायशाः ॥ ८ ॥ देहिमेत्वचलांभक्तिंपितुःपादाहंणेपुनः ॥ धर्मेरतिंतथामोक्षंसुप्रसन्नोयदाममम ॥ ९ ॥ तमुवाचततोधर्मोमत्प्रसादाद्भविष्यति ॥ एवमुक्तेमहावाक्येवेदशर्मातदोत्थितः ॥ १० ॥ प्रसुप्तवन्महाप्राज्ञो धर्मशर्माणमब्रवीत् ॥ कृसादेवीगताभ्रातःकृततातोभवेदिति ॥ ११ ॥ समासेनसमाख्यातंयथापित्रानियोजितः ॥ समाज्ञायततोहृष्टोधर्मशर्मातम ब्रवीत् ॥ १२ ॥ ममाद्यैवमहाभागशिरसाजीवितेनच ॥ संमुखीभववैभ्रातः कोन्योमेत्वादृशोभुवि ॥ १३ ॥ भ्रातरंचैवमाभाष्यउत्सुकःपितरंप्रति ॥ गमनायमतिंचक्रेभ्रात्राचधर्मशर्मणा ॥ १४ ॥ द्वावेतौतुगतौतत्रपितरंद्रष्टुमानसौ ॥द्राभ्यांतत्रसमास्थायशिवशर्माणमुत्तमम्॥१५॥धर्मशर्मातदोवाचपितरंदीप्तिसंयुतम् ॥ ममाद्यैवमहाभागतपसाजीवितेनच॥१६॥वेदशर्मासमानीतस्तंपुत्रंप्रगृहाणभोः ॥ शिवशर्मातततोहृष्टोभक्तिंविज्ञायतस्यच॥१७॥नकिंचिदत्रवीतंतुपुनर्भ्रित्वामुपेयिवान् ॥ पुरतोविनयेनापिवर्तमानंमहामतिम् ॥ १८ ॥ विष्णुशर्माणमाभापीद्वत्समेवचनंकुरु ॥ इंद्रलोकंव्रजस्वाद्यतस्मादान यचामृतम्॥१९॥अनयाकान्तयासार्द्धंस्थातुमिच्छामिसांप्रतम् ॥सागराद्यत्समुत्पन्नममृतंव्याधिनाशनम्॥२०॥साधुनेच्छतिमामेपायथेनांतुलभाम्यहम्॥ तथाकुरुष्वशीघ्रंत्वमन्यथान्यंप्रयास्यति ॥ २१ ॥ वृद्धंज्ञात्वावमन्येतइयंबालासुरूपिणी ॥ अद्यदेव्यानयासार्द्धंप्रिययाभुवनत्रये ॥ २२॥ निर्दोषोव्याधिनि

१ तेजसा तव विप्रेंद्र गृहदेनं यमस्य च ॥ वेदशर्मणमानीतं स्वं पुत्रं प्रतिगृह्यताम् ॥ इ० पाठांतरम् । २ पातुम् इ० पा० । ३ नाशं याति जरा मद्य यथा नीरुग्भवाम्यहम् । इ० पा० ।

र्मुक्तोयथातातभवाम्यहम् ॥ तथाकुरुष्वमेवत्समद्भक्तोसियदाभुवि ॥ २३ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंपितुस्तस्यमहात्मनः ॥ विष्णुशर्मातदोवाचपितरं दीप्ततेजसम् ॥ २४ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिभवतःसुखमुत्तमम् ॥ एवमाभाष्यधर्मात्माविष्णुशर्मामहामतिः ॥ २५ ॥ पितरंतंनमस्कृत्यपुनःकृत्वाप्रदक्षिणम्॥बलेनमहतासोपितपसानियमेनच ॥२६॥ अंतरिक्षगतश्चासीद्गच्छमानस्यधीमतः॥समहावायुवेगेनऐंद्रंसंप्रतिगच्छति ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मचरितेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ प्रस्थितस्तेनमार्गेणप्रविष्टोगगनांतरे ॥ सदृष्टोदेवदेवेनसहस्राक्षेणधीमता ॥ १ ॥ उद्यमंतस्यवैज्ञात्वाचक्रेविघ्नंसुराधिराट् ॥ मेनिकांतामुवाचेदंगच्छत्वंममशासनात् ॥ २ ॥ समाचरस्वास्यशीघ्रंगत्वाविघ्नंसुमध्यमे ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यपुत्रस्यशिवशर्मणः ॥ ३ ॥ तथाकुरुष्वभद्रंतेयथानायातिमेगृहम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंमेनिकाप्रस्थितात्वरात् ॥ ४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ रूपौदार्यगुणोपेतासर्वालंकारभूषिता ॥ नंदनस्यवनस्यांतेदोलायांसमुपस्थिता ॥ ५ ॥ सुस्वरेणप्रगायंतीगीतंवीणास्वरोपमम् ॥ तेनदृष्टाविशालाक्षीचतुराचारुलोचना ॥ ६ ॥ व्यवसायंततोज्ञात्वातस्याविघ्नमनुत्तमम् ॥ इंद्रेणप्रेषिताचैषानचभद्रकराभवेत् ॥ ७ ॥ एवंज्ञात्वाजगामाथसत्वरेणद्विजोत्तमः ॥ तयादृष्टस्तथापृष्टःक्वयास्यसिमहामते ॥ ८ ॥ विष्णुशर्मातदोवाचमेनिकांकामचारिणीम् ॥ इंद्रलोकंप्रयास्यामिपितुरर्थेत्वरान्वितः ॥ ९ ॥ मेनिकाविष्णुशर्माणंप्रत्युवाचप्रियंपुनः ॥ कामबाणैःप्रभिन्नाहंत्वामद्यशरणंगता ॥ १० ॥ रक्षस्वद्विजशार्दूलयदिधर्ममिहेच्छसि ॥ यावद्धित्वंमयादृष्टःकामाकुलितचेतसा ॥ ११ ॥ कामानलेनसंदग्धातावदेवनसंशयः ॥ संभ्रांताकामसंतप्ताप्रसादसुमुखोभव ॥ १२ ॥ ॥ विष्णुशर्मोवाच ॥ ॥ चरित्रंदेवदेवस्यविदितंमेवरानने ॥ भवत्याश्चप्रजानामिनाहंचैतादृशःशुभे ॥ १३ ॥ भवत्यास्तेजसारूपैरन्येमुह्यंतिशोभने ॥ विश्वामित्रादयोदेविपुत्रोहंशिवशर्मणः ॥ १४ ॥योगसिद्धिंगतस्यापितपःसिद्धस्यचाबले ॥ कामादयोमहादोषाआदावेवविनिर्जिताः ॥ १५ ॥ अन्यंभजविशालाक्षिइंद्रलोकंव्रजाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वाजगामाथत्वरितोद्विजसत्तमः ॥ १६ ॥ निष्फलामेनकाजातापृष्टादेवेनवज्रिणा ॥ विभीषांदर्शयामासनानारूपांपुनःपुनः ॥ १७ ॥ यथानलेनसंदग्धास्तृणानांसंचयाद्विजाः ॥ भस्मीभूताभवंत्येवतथातास्ताविभीषिकाः ॥ १८ ॥ विप्रस्यतेजसातस्यपितृभक्तस्यसत्तमाः ॥ प्रलयंगतास्तुघोरास्तादारुणाभीषिकाद्विजाः ॥ १९ ॥ सविघ्नान्दर्शयामाससहस्राक्षःपुनःपुनः ॥ तेजसानाशयद्विप्रःस्वकीयेनमहायशाः ॥ २० ॥

१ वायुवेगःइति शेषः । वायुवेगः चतस्य गच्छमानस्य धीमतः अंतरिक्षगत आसीत् । येन महता वायुवेगेनेत्युत्तरत्र संगतिः । २ वाणीश्वरोपमम् इ० पा० ।

एवंविधान्बहूंस्तस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ नाशयामासमेधावीतपसस्तेजसापिवा ॥ २१ ॥ नष्टेषुतेषुविप्रेषुदारुणेषुमहत्सुच ॥ ज्ञात्वातस्यकृतान्विघ्नान्दा
रुणान्भीषणाकृतीन् ॥ २२ ॥ अथक्रुद्धोमहातेजाविष्णुशर्माद्विजोत्तमः ॥ इंद्रंप्रतिमहाभागोरागरक्तांतलोचनः ॥ २३ ॥ इंद्रलोकादहंचेंद्रंपातयिष्यामि
नान्यथा ॥ निजधर्मेरतस्याद्ययोविघ्नंतुसमाचरेत् ॥ २४ ॥ तस्यदंडंप्रदास्यामियोवैहन्यात्सहन्यते ॥ एवमन्यंकरिष्यामिदेवानांपालकंपुनः ॥ २५ ॥
एवंसमुद्यतोविप्रइंद्रनाशायसत्तमः ॥ तावदेवसमायातोदेवेंद्रः पाकशासनः ॥ २६ ॥ भोभोविप्रमहाप्राज्ञतपसानियमेनच ॥ दमेनसत्यशौचाभ्यांत्वत्तस्मो
नास्तिचापरः ॥ २७ ॥ अनयापितृभक्त्यातेजितोहंदेवतैःसह ॥ ममापराधंत्वंक्षंतुमर्हसिसत्तम ॥ २८ ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंचददाम्यहम् ॥ विष्णुश
र्मोतदोवाचदेवराजंतथागतम् ॥ २९ ॥ विप्रतेजोमहेंद्रंद्रअसह्यंदेवदेवतैः ॥ पितृभक्तस्यदेवेशदुःसहंसर्वथाविभो ॥ ३० ॥ तेजोभंगोनकर्त्तव्योब्राह्मणानां
महात्मनाम् ॥ पुत्रपौत्रैःसमस्तैस्तुब्रह्मविष्णुहरान्पुनः ॥३१॥ नाशयंतेनसंदेहोयदिरुष्टाद्विजोत्तमाः ॥ नागच्छेद्यद्भवानत्रतदाराज्यमनुत्तमम् ॥ ३२ ॥
आत्मतपःप्रभावेनअन्यस्मैत्वंमहात्मने ॥ दातुकामास्तुसंजातोरोषपूर्णेनचक्षुषा ॥ ३३ ॥ भवानद्यसमायातोवरंदातुमिहेच्छसि ॥ अमूनंदेहिदेवेंद्रपितृभ
क्तिथाचलाम् ॥ ३४ ॥ एवंविधंवरंदेहियदितुष्टोसिशत्रुहन् ॥ एवंददामिपुण्यंतेवरंचामृतसंयुतम् ॥ ३५ ॥ एवमाभाष्यतंविप्रममृतंदत्तवान्स्वयम् ॥
सकुंभेंदत्तवांस्तस्मैप्रीयमाणेनचात्मना ॥ ३६ ॥ अचलातेभवेद्विप्रभक्तिःपितरिसर्वदा ॥ एवमाभाष्यतंविप्रंविसृज्यचसहस्रदृक् ॥ ३७ ॥ प्रसन्नोभूच्चतद्
ज्ञात्विप्रतेजःसुदुःसहम् ॥ विष्णुशर्मातततोगत्वापितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ ३८ ॥ तातईंद्रात्समानीतममृतंव्याधिनाशनम् ॥ अनेनापिमहाभागनीरुजोभवसर्व
दा ॥ ३९ ॥ अमृतेनत्वमद्यैवपरांतृप्तिमवाप्नुहि ॥ एतद्वाक्यंमहच्छ्रुत्वाशिवशर्मासुतस्यहि ॥ ४० ॥ सुतान्सर्वान्समाहूयप्रीयमाणेनचेतसा ॥ पि
तृभक्ताःसुतायूयंमद्वाक्यपरिपालकाः ॥ ४१ ॥ वरंवृणुध्वंसुप्रीताःपुत्रकादुर्लभंभुवि ॥ एवमाभाषितंतस्यशुश्रुवुःसर्वसंमताः ॥ ४२ ॥ तेसर्वेनुसमालोच्यापि
तरंप्रत्यथाब्रुवन् ॥ अस्माकंजीवतान्मातागतायाममंदिरम् ॥ ४३ ॥ नीरुजाभवनादेवीप्रसादात्तवसुव्रता॥भवान्पिताह्यंयमातानजन्मजन्मांतरंपितः॥४४॥
वयंसुताभवेमेतिसर्वैपुण्यकृतस्तथा ॥ शिवशर्मोवाच ॥ अद्यैवापितृतामाताभवतांपुत्रवत्सला ॥ ४५ ॥ जीवमानासुदृष्टासाएण्यतेनात्रसंशयः ॥ एवमु
क्त्वाशुभेवाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ॥ ४६ ॥ तेषांमातासमायाताप्रहृष्टावाक्यमब्रवीत् ॥ एतदर्थंसमुत्पन्नंसुवीर्यंतनयंसुतम् ॥ ४७ ॥ नराःसत्पुत्रमिच्छं
तिकुलवंशप्रभावकम्॥स्त्रियोलोकेमहाभागाःसपुण्याःपुण्यवत्सलाः॥४८॥सुतमिच्छंतिसर्वज्ञपुण्यांगंपुण्यसाधकम् ॥ कुक्षियस्यागतोगर्भःसुपुण्यःपरिवर्त्त

१ नंदनं वनमाश्रितः । इ० पा० । उवाचेति शेषः ।

ते ॥ ४९ ॥ पुण्यान्पुत्रान्प्रसूयेतसानारीपुण्यभागिनी ॥ कुलाचारंकुलाधारंपितृमातृप्रतारकम् ॥५०॥विनापुण्यैःकथंनारीसंप्राप्नोतिसुतोत्तमम्॥नजानेकी दृशैःपुण्यैरेषभर्तासुपुण्यभाक् ॥५१॥ संजातोधर्मवीर्योपिधर्मात्माधर्मवत्सलः ॥ यस्यवीर्यान्मयाप्राप्तायूयंपुत्रास्तंतोधिकाः ॥ ५२ ॥ एवंपुण्यप्रभावोयंभ वंतःपुण्यवत्सलाः ॥ ममपुत्रास्तुसंजाताःपितृभक्तिपरायणाः॥५३॥अहोलोकेषुपुण्यैश्चसुपुत्रैःपरिलभ्यते ॥एकैकशोधिकाःपंचमयाप्राप्ताममहाशयाः॥५४॥ यज्ञानःपुण्यशीलाश्चतपस्तेजःपराक्रमाः ॥ एवंसंवर्धितास्तेतुतयामात्रापुनःपुनः ॥५५॥ हर्षेणमहताविष्टाःप्रणेमुर्मातरंसुताः ॥ पुत्राऊचुः ॥ सुपुण्यैः प्राप्यतेमातासन्मातासुपितोकिल ॥ ५६ ॥ भवतीपुण्यकृन्मातानोभाग्यैस्तुप्रवर्तिता ॥ यस्यागर्भोदरंप्राप्यसुपुण्यैश्चप्रवर्द्धिताः ॥ ५७ ॥ जन्मजन्म नित्वंमातापितावैवभविष्यथः ॥ पितोवाच ॥ शृणुध्वंमामकाःपुत्राःसुवरंपुण्यदायकम् ॥ ५८ ॥ मथितुष्टेसुताभोगाननुभुंजंतुचाक्षयान् ॥ पुत्राऊचुः ॥ यदितातप्रसन्नोसिवरंदातुमिहेच्छसि ॥ ५९ ॥ अस्मान्प्रेषयगोलोकंवैष्णवंदाहवर्जितम् ॥ पितोवाच ॥ गच्छध्ववैष्णवंलोकंयूयंविगतकल्मषाः ॥ ६० ॥ मत्प्रसादात्तपोभिश्चपितृभक्त्यानयास्वया ॥ एवमुक्तेतुतेनापिसुवाक्येऋषिणाततः ॥ ६१ ॥ शंखचक्रगदापाणिर्गरुडारूढआगतः ॥ सपुत्रंशिवशर्माणं मित्युवाचपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ सपुत्रेणत्वयाद्यैवजितोभक्त्यास्मिवैद्विज ॥ पुत्रैःसार्द्धंसमागच्छचतुर्भिःपुण्यकारिभिः ॥६३॥ अनयाभार्ययासार्द्धंपुण्ययाप तिकाम्यया॥शिवशर्मोवाच ॥ अमीगच्छंतुपुत्रामेवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥६४॥ कंचित्कालंतुनेष्यामिभूमौवैभार्ययासह ॥ अनेनापिसुपुत्रेणअंत्येनसोमशर्म णा ॥ ६५ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येऋषिणासत्यभाषिणा ॥ तानुवाचाथदेवेशःसुपुत्राञ्छिवशर्मणः ॥ ६६ ॥ गच्छंतुमोक्षदंलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ एव मुक्तेततोविप्राश्चत्वारःसत्यचेतसः ॥ ६७ ॥ विष्णुरूपधराःसर्वेवभूवुस्तत्क्षणादपि ॥ इंद्रनीलसमावर्णाःशंखचक्रगदाधराः ॥ ६८ ॥ सर्वाभरणसोभाढ्या विष्णुरूपामहौजसः ॥ हारकंकणशोभाढ्याश्चरत्नमालाभिशोभिताः ॥ ६९ ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशास्तेजोज्वालाभिरावृताः ॥ प्रविष्टावैष्णवंकायंपश्यतः शिवशर्मणः ॥ ७० ॥ दीपंदीपायथायांतितद्वल्लीनामहामते ॥ गतास्तेवैष्णवंधामपितृभक्त्याद्विजोत्तमाः ॥ ७१ ॥ प्रभावंतुप्रवक्ष्यामिसुसत्यंसोमशर्म णः ॥ ७२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेतृतीयोऽध्यायः ॥३॥ सूतउवाच ॥ गतेपुतेषुगोलोकंवैष्णवंतमसःपरम् ॥ शिवशर्मामहाप्रा ज्ञःकानिष्ठंवाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञत्वंपितुर्भक्तितत्परः ॥ अमृतस्यमहाकुंभरक्षदत्तंमयाधुना ॥ २ ॥ तीर्थयात्रां प्रयास्यामिअनयाभार्ययासह ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येरक्षणंशुभम् ॥ ३ ॥ कुंभंदत्वासमेधावीतस्यहस्तेमहात्मनः ॥ दशवर्षप्रमाणंतुतपस्ते

॥ ३ ॥

१ तपोऽधिकाः इ० पा० । २ लोकं इ० पा० ।

पिनिरंतरम् ॥ ४ ॥ कुंभरक्षातिधर्मात्मादिवारात्रमतंद्रितः ॥ पुनःसहिसमायातःशिवशर्मामहायशाः ॥ ५ ॥ मायांकृत्वामहाप्राज्ञोभार्यायासहतंसुतम् ॥ कुष्ठरोगातुरोभूत्वातस्यभार्याचतादृशी ॥ ६ ॥ मांसपिंडोपमौजातौद्वावेतौमायया कृतौ ॥ संनिधिंतस्यधोरस्यविप्रस्यसोमशर्मणः ॥ ७ ॥ समागतौहितौदृष्ट्वासर्वतोहिसुदुःखितौ ॥ कृपयापरयाविष्टःसोमशर्मामहायशाः ॥ ८ ॥ तयोःपादंनमस्कृत्यभक्त्यानामितकंधरः ॥ भवाद्दशौनपश्यामितपसाभिसमन्वितम् ॥ ९ ॥ गुणत्रातैःसुपुण्यैश्चकिमिदंवर्तितंत्वयि ॥ दासवद्देवताःसर्वावर्ततेसर्वदातव ॥ १० ॥ आदेशंप्राप्यविप्रेंद्रश्रा कृष्टास्तेजसातव ॥ तवांगेकेनपापेनगदोयंवेदनान्वितः ॥ ११ ॥ संजातोब्राह्मणश्रेष्ठतन्मेकथयकारणैम् ॥ इयंपुण्यवतीमातामहापुण्यापतिव्रता ॥१२॥ याहिभर्तृप्रसादेनत्रैलोक्यंकर्तुमिच्छति ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकिंनास्तितपसःफलम् ॥ १३ ॥ रागद्वेषौपरित्यज्यविधिनापिकर्मणा ॥ याचशुश्रूषतेकांतंदेववद्भरुवत्सला ॥ १४ ॥ साकथंदुःखमाप्नोतिकुष्ठरोगंसुदुःखदम् ॥ शिवशर्मोवाच ॥ माशुचस्त्वंमहाभागभुज्यतेकर्मजंफलम् ॥ १५ ॥ नरेण कर्मयुक्तेनपापपुण्यमयेनहि ॥ शोधनंचकुरुष्वत्वमुभयोरोगयुक्तयोः ॥ १६ ॥ शुश्रूषणंमहाभागयदिपुण्यमिहेच्छसि ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येसोमशर्मामहायशाः ॥ १७॥ शुश्रूषांवाकरिष्यामियुवयोःपुण्ययुक्तयोः ॥ मयापापेनदुष्टेनकृपणेनद्विजोत्तम ॥ १८॥ किंकर्तव्यमिहाद्येवयोगुरुंनहिपूजयेत् ॥ एवमाभाष्यदुःखाद्भातयोर्दुःखेनदुःखितः ॥ १९ ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषंचउभयोःपर्यशोधयत् ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेअंगसंवाहनंतथा ॥ २० ॥ स्नानम्थानादिकंसोपितयोर्भक्त्यान्वितःस्वयम् ॥ द्वावेतौहिगुरूविप्रःसोमशर्मामहायशाः ॥ २१ ॥ तीर्थेनयतिधर्मात्मास्कंधमारोप्यसत्तमः ॥ द्वावेतौहिस्वहस्तेन स्नापयित्वातुमंगलैः ॥ २२ ॥ सुमंत्रैर्वेदविच्चैवस्नानस्यविधिपूर्वकम् ॥ तर्पणंचपितॄणांतुदेवतानांतुपूजनम् ॥ २३ ॥ द्वाभ्यामपिसधर्मात्मासकार्यति नित्यशः ॥ स्वयंहोमंददात्यग्नौपचत्यन्नमनुत्तमम् ॥ २४ ॥ संज्ञापयतिसुप्रीतौद्वावेतौचमहागुरू ॥ शय्यासनेचतौविप्रःप्रस्वापयतिनित्यशः ॥ २५ ॥ वस्त्रपुष्पादिकंसर्वंताभ्यांनित्यंप्रयच्छति ॥ तांबूलंवहुगंधाढ्यमुभयोरर्पयेत्सतु ॥ २६ ॥ सोमशर्मामहाभागस्ताभ्यामपिचपूरयेत् ॥ मूलंपयःसुभक्ष्याद्यंनित्यमेवददात्यसौ ॥ २७ ॥ तयोस्तुवांछितंनित्यंसोमशर्मामहायशाः ॥ अनेनक्रमयोगेननित्यमेवप्रसादयेत् ॥ २८ ॥ सोमशर्मासुधर्मात्मा पितरौपरिपूजयेत् ॥ सोमशर्माणमाहूयपितामेकुत्सितिनिद्रुरः ॥ २९ ॥ निंदितौनिंदुरेवांक्यैस्ताडयेन्मुनिसन्निधौ ॥ कृतकार्यंकृतेपुण्येनित्यमेवसुतेपुनः ॥ ३० ॥ नकृतंशोभनंमह्यंत्वयैवकुलपांसन ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैर्निंदुरेर्दुःखदायकैः ॥ ३१ ॥ अताडयद्दंडघातैःशिवशर्मासदातुरः ॥ एवंकृतेपिध

१ उवाचेति शेषः ।

मात्मानेवकुप्यतिकर्हिचित् ॥ ३२ ॥ मनसावचसाचैवकर्मणात्रिविधेनच ॥ संतुष्टःसर्वदासोपिपितरंपरिपूजयेत् ॥ ३३ ॥ तद्वत्ससोमशर्मावैमातरंचदि
नेदिने ॥ यज्ज्ञात्वाशिवशर्माचचरितंस्वीयमीक्षते ॥ ३४॥ अमृतंमत्कृतेचापिआनीतंविष्णुशर्मणा ॥ पुण्ययुक्तःसधर्मात्मापितृभक्तिपरःसदा ॥ ३५ ॥
एवंबहुतिथेकालेशतसंख्येगतेसति ॥ शिवशर्मापितस्यैवभक्तिंदृष्ट्वाविचित्यवै ॥ ३६ ॥ मयावैपूर्वमित्युक्तंसुपुत्रंयज्ञसंज्ञकम् ॥ मातृखंडानिमान्पुत्रयत्र
तत्रक्षिप्यस्वाहि ॥ ३७ ॥ मद्वाक्यंपालितंतेनकृतानमातरिकृपा ॥ एतत्स्वल्पतरंदुःखंनिर्जीवेघातमिच्छतः ॥ ३८ ॥ साहसंतुकृतंतेनपुत्रेणवेदशर्मणा ॥
अस्याधिकमहंमन्येयतोऽयंचलतेनच ॥ ३९ ॥ निमेषमात्रमेवापिसाहसंकारयेत्पुनः ॥ अपरंसत्यसंपन्नंप्रभावंतपसःपुनः ॥ ४० ॥ नित्यंसमारा
धनेपिअधिकंचास्यदृश्यते ॥ तस्मादस्यपरीक्षाचसमयेतपसःकृता ॥ ४१ ॥ भक्तिभावात्तथासत्याज्जीवपुत्रःप्रणश्यति ॥ मायया चानिजांगेऽपिकुष्टरोगो
निदर्शितः ॥ ४२ ॥ श्लेष्ममूत्रमलानांचघृणांनैवकरोतिच ॥ व्रणान्विशोधयेन्नित्यंस्वहस्तेनमहायशाः ॥ ४३ ॥ पादसंवाहनंदद्याच्छौचंचैवमहामतिः ॥
दुःसहंवचनंमह्यंदारुणंसहतेसदा ॥ ४४ ॥ भर्त्सनेनताडनेचैवसदाभीष्टप्रवाचकः ॥ एवंदुःखसमाचारोममपुत्रोमहामतिः ॥ ४५ ॥ दुःखानांसागरंमन्ये
वहुक्लेशैस्तुक्लेशितः ॥ अपनेष्याम्यहंदुःखंविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४६ ॥ विचार्यमनसाविप्रःशिवशर्मामहामतिः ॥ पुनर्मायांचकाराथकुंभादपद्मतंप
यः॥४७॥पश्चात्तंचसमाहूयसोमशर्माणमब्रवीत् ॥ तवहस्तेमयादत्तममृतंव्याधिनाशनम् ॥ ४८ ॥ तन्मेशीघ्रंप्रयच्छस्वयथापानंकरोम्यहम् ॥ येननीरुग्भ
वाम्यद्यप्रसादाद्विष्णुशर्मणः ॥ ४९ ॥ एवमुक्तेतदावाक्येऋषिणाशिवशर्मणा ॥ समुत्थायत्वरायुक्तःसोमशर्माकमंडलुम् ॥ ५० ॥ तंचरिक्तंततोदृष्ट्वाह्यमृ
तेनविनाकृतम् ॥ कस्यपापस्यवैकर्मकेनमेविप्रियंकृतम् ॥ ५१ ॥ इतिचिंतापरोभूत्वासोमशर्मासुदुःखितः ॥ पितुरग्रेवृत्तांतंकथयिष्याम्यहंयदा॥५२॥
ततःकोपप्रयास्येतगुरुमेंव्याधिपीडितः ॥ सुचिरंचिंतयित्वातुसोमशर्मामहामतिः ॥ ५३ ॥ यदिमेसत्यमस्तीतिगुरुशुश्रूषणंयदि ॥ तपस्तप्तंमया
पूर्वंनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ ५४ ॥ दमशौचादिभिःसत्यंधर्ममेवप्रपालितम् ॥ तदाघटोऽमृतयुतोभवत्वेषनसंशयः ॥ ५५ ॥ यावदेवमहाभाग
श्चितयित्वाविलोकयेत् ॥ तावच्चामृतपूर्णस्तुपुनरेवाभवद्घटः ॥ ५६ ॥ तंदृष्ट्वाहर्षसंयुक्तःसोमशर्माभयशाः ॥ गत्वागुरुंनमस्कृत्यकुं
भमादायसत्वरम्॥५७॥गृहाणत्वंपितश्चेमंपयःकुंभंसमागतम् ॥ पानंकुरुमहाभागगदान्मुक्तोभवाचिरम् ॥ ५८ ॥ एतद्वाक्यंमहापुण्यंसत्यधर्मार्थकंपुनः॥
शिवशर्मासुतस्यापिश्रुत्वाचमधुराक्षरम्॥५९॥ हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत्॥६०॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेशिवशर्मोपाख्यानेचतुर्थोऽध्यायः॥४॥

॥ ४ ॥

शिवशर्मोवाच ॥ तपसादमशौचाभ्यांगुरुशुश्रूषयातथा ॥ भक्त्याभावेनतुष्टोस्मितवाद्यचसुपुत्रक ॥ १ ॥ त्यंजामिवैकृतंरूपंमत्तःसुखमवाप्नुहि ॥ एवमुक्तासुतंविप्रोदर्शयामासतांतनुम् ॥ २ ॥ यथापूर्वस्थितौतौतुतथासदृष्टवान्गुरू ॥ दीप्तिमंतौमहात्मानौसूर्यविंबोपमावुभौ ॥ ३ ॥ ननामपादौसद्भक्त्याउभयोस्तुमहात्मनोः ॥ ततःसुतंसमालंब्यहर्षेणमहतान्वितः ॥ ४ ॥ विष्णोःप्रसादाद्धर्मात्माभार्ययासहकेशवम् ॥ जगामनिजपुण्येश्चयोगाभ्यासेनसत्तमः ॥५॥ प्रविष्टोवैष्णवंधामसमुनिर्दुर्लभंपदम् ॥ नत्वन्यैःप्राप्यतेपुण्यैस्तपोभिर्मुक्तिदंपदम् ॥६॥ विष्णोस्तुर्चितनैर्न्यासध्यानज्ञानैःस्तवैस्तथा ॥ नदानैस्तीर्थयात्राभिर्दृश्यतेमधुसूदनः ॥ ७ ॥ समाधिज्ञानयोगेनदृश्यतेपरमंपदम् ॥ महायोगैर्यथाविप्रःप्रविष्टोवैष्णवींतनुम् ॥ ८ ॥ सूतउवाच ॥ ततस्तत्रतपस्तेपेसोमशर्मामहाद्युतिः ॥ अश्मलोष्टसमंमेनेकांचनंभूषणंपुनः ॥ ९ ॥ जिताहारःसधर्मात्मानिर्द्रियापरिवर्जितः ॥ ससर्वान्त्रिषयांस्त्यक्त्वा एकांतमपिसेवते ॥ १० ॥ योगासनसमारूढोनिराशोनिःपरिग्रहः ॥ तस्यवेलासुसंप्राप्तामृत्युकालस्यवैतदा ॥ ११ ॥ आगतादानवाविप्रंसोमशर्माणमंतिके ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेप्राणयात्राप्रवर्तिनः ॥ १२ ॥ शालिग्रामेमहाक्षेत्रेऋषीणांमानवर्द्धने ॥ केचिद्रदंतिवेदंत्याःकेचिद्रदंतिदौनवाः ॥ १३ ॥ एवंविदोमहाशब्दःकर्णरंध्रंगतस्तदा ॥ तस्यैवविप्रवर्यस्यसुचिरात्सोमशर्मणः ॥ १४ ॥ ज्ञानध्यानविलग्नस्यप्रविष्टंदैत्यजंभयम् ॥ तेनध्यानेनतस्यापिदैत्यभीत्यैववेतदा ॥ १५ ॥ सत्वरंचैवतत्प्राणगतास्तस्यमहात्मनः ॥ दैत्यभयेनसंयुक्तःसहिमृत्युवशंगतः ॥ १६ ॥ तस्मादेत्यमृहेजातोहिरण्यकशिपोःसुतः ॥ देवासुरेमहायुद्धेनिहतश्चक्रपाणिना ॥ १७ ॥ युद्धंचमानेनतेनापिप्रह्लादेनमहात्मना ॥ सुदृष्टंवासुदेवस्यविश्वरूपंसमन्वितम् ॥ १८ ॥ योगाभ्यासेनपूर्वेणज्ञानमासीन्महात्मनः ॥ सस्मारपूर्वकंसर्वंचरितंशिवशर्मणः ॥ १९ ॥ प्रागहंसोमशर्माख्यःप्रविष्टोदानवींतनुम् ॥ अस्मात्कायात्कदापुण्यंकेवलंधामउत्तमम् ॥ २० ॥ प्रयास्यामिमहापुण्यैर्ज्ञानाख्यैर्मोक्षदायकम् ॥ समरेश्रियमाणेनप्रह्लादेनमहात्मना ॥ २१ ॥ एवंचिंताकुलापूर्वंश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ एवंतुचसमाख्यातंसर्वसंदेहनाशनम् ॥ २२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ प्रह्लादेनिहतेसंख्येदेवदेवेनचक्रिणा ॥ रुरुदेकमलासानुहतपुत्राचकामिनी ॥ २३ ॥ प्रह्लादस्यतुयामाताहिरण्यकशिपोःप्रिया ॥ प्रह्लादस्यमहाशोकैर्दैवाद्रात्रौप्रशोचति ॥ २४ ॥ पतिव्रतामहाभागाकमलानामतत्प्रिया ॥ रोदमानांदिवारात्रौनारदस्तामुवाचह ॥ २५ ॥ माशुचस्त्वंमहाभागेपुत्रार्थंपुण्यभागिनि ॥ निहतोवासुदेवेनतवपुत्रःसमेष्यति ॥ २६ ॥ भूयःस्वलक्षणेपेतस्त्वत्सुतश्चमहामतिः ॥ प्रह्लादेतिचवैनामपुनरस्यभविष्यति ॥ २७ ॥ विहीनश्चासुरैर्भावैर्दैवत्वेनसमन्वितः ॥ इंद्रत्वेमोदतेभद्रेसर्व

१ गृह्यणवैष्णवं सूक्तं इ० पा० । त्यजस्व वैकृतं रूपमिति पाठस्त्वनर्थकः । २ विक्रियापरिवर्जितः इ० पा० । ३ मानवाः इ० पा० ।

देवैर्नमस्कृतः ॥ २८ ॥ सुखीभवमहाभागेतेनपुत्रेणवैसदा ॥ नप्रकाश्यात्वयादेविसुवार्तेयंचकस्यचित् ॥२९॥ कर्त्तव्यमज्ञानभावैःसुगोप्यंकुरुत्वंसदा ॥
एवमुक्त्वागतोविप्रोनारदोमुनिसत्तमः ॥ ३० ॥ कमलायाश्चोदरेतुजन्मास्यानुत्तमंपुनः ॥ प्रह्लादेतिचवैनामतस्याख्यानंमहात्मनः ॥ ३१ ॥ बाल्यंभा
वंगतोविप्राःकृष्णमेवव्यचिंतयत् ॥ नरसिंहप्रसादेनदेवराजोभवेदिवि ॥ ३२ ॥ देवत्वंलभ्यचैवासावैद्रंपदमनुत्तमम् ॥ मोक्षंयास्यतिज्ञानात्मावैष्णवंधा
मचोत्तमम् ॥३३॥ असंख्यातामहाभागाःसृष्टेर्भावाह्यनेकशः ॥ मोहएवंनकर्त्तव्योज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥३४॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंयथापृष्टंद्विजोत्तमाः ॥
अन्यंपृच्छमहाभागसंदेहंतेभिनड्यहम् ॥ ३५ ॥ विजयंदेवतानांतुदानवानांमहत्क्षयम् ॥ कृतंहिदेवदेवेनस्थापितंभुवनत्रयम् ॥ ३६ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥
इन्द्रत्वंकस्यसंजातंदेवानांशब्दधारकम् ॥ केनदत्तंत्वमाचक्ष्वविस्तराद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामिइन्द्रत्वेयेनसत्तमः ॥
प्राप्तएषमहाभागोयथापुण्यतमेनच ॥ ३८ ॥ हतेषुतेषुदैत्येषुसमस्तेषुमहाहवे ॥ अतिनष्टेषुपापेषुगोविंदेनमहात्मना ॥ ३९ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वानागा
विद्याधरास्तथा ॥ संप्रोचुर्मोधवंसर्वैवद्धप्राजलयस्ततः ॥ ४० ॥ भगवन्देवदेवेशदृष्टपीकेशनमोस्तुते ॥ विज्ञापयामहेत्वांवैतत्सर्वमवधार्यताम् ॥४१॥ शा
स्तागोप्तापुरुषोत्तमोअस्माकंकुरुकेशव ॥ राजानंपुण्यधर्माणंत्वमिंद्रंलोकशासनम् ॥ ४२ ॥ त्रैलोक्यस्यप्रजादेवयमाश्रित्यसुखंलभेत् ॥ ॥ वासुदेवउ
वाच ॥ ममलोकेमहाभागावैष्णवेनसमन्वितः ॥ ४३ ॥ तेजसाब्राह्मणश्रेष्ठश्चिरकालंनिवासितः ॥ तस्यकालःप्रपूर्णश्चममलोकेमहात्म
नः ॥ ४४ ॥ वसतस्तस्यविप्रस्यमद्भक्तस्यसुरोत्तमाः ॥ तेजसावैष्णवेनैवभवतांपालकोहिसः ॥ ४५ ॥ भविष्यतिसधर्मात्मासचधर्मानुरंजकः ॥
पालकोधारकश्चैवसचब्राह्मणसत्तमः ॥ ४६ ॥ भविष्यतिसधर्मात्माभवतांत्राणकारणात् ॥ अदित्यास्तनयश्चैवसुव्रतास्योमहामनाः ॥ ४७ ॥
महाबलोमहावीर्यःसवइंद्रोभविष्यति ॥ सूतउवाच ॥ एवंवरान्सदेवेशोदत्वादेवेभ्यउत्तमम् ॥ ४८ ॥ देवाविजयिनःसर्वेविष्णुनासहसत्तमाः ॥ कश्यपंपि
तरंदृष्ट्वुमातरंचततोगताः ॥ ४९ ॥ प्रणेमुस्तेमहात्मानउभावेतौसुखासनौ ॥ ऊचुःप्रांजलयःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ ५० ॥ युवयोश्चप्रसादेनदेवत्वंहि
गतावयम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवान्वाक्यमुवाचसः ॥ ५१ ॥ कश्यपउवाच ॥ यूयंवैसत्यधर्मेणवर्तमानाः सदैवहि ॥ आवयोश्चप्रसादेननपसश्चप्र
भावतः ॥ ५२ ॥ प्राप्तवंतोभवंतस्तुदेवत्वंचाक्षयंपदम् ॥ वरमेवददाम्येषांवहुभीतिसमन्विताः ॥ ५३ ॥ अमरानिजरांश्चैवअक्षयाश्चभविष्यथ ॥ सर्वका
मसमृद्धार्थाः सर्वसिद्धिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ देवानागाश्चगंधर्वामत्प्रसादान्महासुराः ॥ विष्णुरुवाच ॥ वरंवरयधर्मज्ञेदेवमातर्यशस्विनि ॥ ५५ ॥ मन
साचेप्सितंसर्वंतत्तेदद्मिसुनिश्चितम् ॥ अदितिरुवाच ॥ पूर्वंपुत्रवतीभूताप्रसादात्तवमाधव ॥ ५६ ॥ अमरानिजराःसर्वेअक्षयाःपुण्यवत्सलाः ॥ अमीषु

॥ ५ ॥

ज्ञामयालब्धाःशूयतांमधुसूदन ॥ ५७ ॥ सुतरांत्वंचगोविंदसर्वकामसमृद्धिदः ॥ ममगर्भेवसंश्चैवभवांश्चममनंदनः ॥ ५८ ॥ त्वयापुत्रेणनित्यंचय थानंदामिकेशव ॥ एवंमहोदयंनाथपूरयस्वमनोरथम् ॥ ५९ ॥ वासुदेवउवाच ॥ भवत्यादेवकार्यार्थेगंतव्यंमानुषींतनुम् ॥ तदाहंतवगर्भेवैवासंया स्यामिनिश्चितम् ॥ ६० ॥ युगेद्वादशकेप्राप्तेभूभारहरणायवै ॥ जमदग्निसुतोदेविरामोनामद्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ प्रतापतेजसायुक्तःसर्वक्षत्रवधायच ॥ तव पुत्रोभविष्यामिसर्वशस्त्रभृतांवरः ॥ ६२ ॥ सप्तविंशतिकेप्राप्तेत्रेताख्येतुतथायुगे ॥ रामोनामभविष्यामितवपुत्रःपतिव्रते ॥ ६३ ॥ पुनःपुत्रोभवि ष्यामितवैवशृणुपुण्यधेः ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वापरांतेयुगेतदा ॥ ६४ ॥ सर्वदैत्यविनाशार्थेभूभारहरणायच ॥ वासुदेवाख्यस्तेपुत्रोभविष्यामिनसं शयः ॥ ६५ ॥ इदानींकुरुकल्याणिमद्वाक्यंधर्मसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंसत्यधर्मसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सर्वज्ञंसर्वदेदेविपुत्रमुत्पाद्यसुंदरम् ॥ इंद्रत्वंतस्य दास्यामिइंद्रःसोपिभविष्यति ॥ ६७ ॥ एवंसंभाषितंश्रुत्वामहाहर्षसमन्विता ॥ देवदेवप्रसादेनइंद्रःपुत्रोभविष्यति ॥ ६८ ॥ एवमस्त्वमहाभागतव वाक्यंकरोम्यहम् ॥ ततस्तादेवताःसर्वाजग्मुःस्वस्थानमेवहि ॥ ६९ ॥ हरिणासहतेसर्वेनिरातंकामुदान्विताः ॥ मूतउवाच ॥ अदितिः कश्यपंप्रा ह्यऋतुंप्राप्याप्यमनस्विनी ॥ ७० ॥ भगवन्दीयतांपुत्रःसुरेंद्रपदभोजकः ॥ चिंतयित्वाक्षणंविप्रस्तामुवाचमनस्विनीम् ॥ ७१ ॥ एवमस्त्वमहाभागेतव पुत्रोभविष्यति ॥ त्रैलोक्यस्यापिकर्तासयज्ञभोक्तासएवच ॥ ७२ ॥ तस्याःशिरसिसन्यस्यस्वहस्तंचद्विजोत्तमः ॥ तपश्चचारतेजस्वीसत्यधर्मसम न्वितः ॥ ७३ ॥ सुव्रतोनामतेजस्वीविष्णुलोकेवसेत्सदा ॥ तस्यपुण्यक्षयेजातेविष्णुलोकाद्विजोत्तमाः ॥ ७४ ॥ पतनंकर्मवशतस्ततस्तस्यद्विजोत्तमाः ॥ पुण्यगर्भगतोविप्रअदित्यास्तुमहातपाः ॥ ७५ ॥ इंद्रत्वंभोक्तुकामार्थंसत्यपुण्येनकर्मणा ॥ गर्भंदधारसादेवीपुण्येनतपसाकिल ॥ ७६ ॥ तपस्तेपेनिरा लस्यावनवासंगतासती ॥ दिव्यंवर्षशतंयातंततपंत्यांदेवमातरि ॥ ७७ ॥ तपंत्यथतपस्तीव्रंदुष्करंदेवतासुरैः ॥ ततःसातपसातेनतेजसाचप्रभान्विता ॥ ॥७८॥सूर्यतेजःप्रतीकाशाद्वितीयइवभास्करः ॥शुशुभेसायथादीप्तापरमंध्यानमास्थिता॥७९॥रूपेणाधिकतांयातातपसस्तेजसातदा॥तपोध्यानपरासाच वायुभक्षातपस्विनी ॥८०॥ अधिकंशुशुभेदेवीदक्षस्यतनयातदा ॥ सिद्धाश्चऋषयःसर्वेदेवाश्चापिमहौजसः ॥ ८१ ॥ स्तुवंतितांमहाभागांरक्षंतिचसुतत्प राः ॥ पूर्णेवर्षशतेतस्याविष्णुस्तत्रसमागतः ॥ ८२ ॥ तामुवाचमहाभागामदितिंतपसान्विताम् ॥ देविगर्भःसुसंपूर्णःप्रातिकालःप्रवर्तते ॥ ८३ ॥ तवैवत पसापुष्टस्तेजसाचप्रवर्द्धितः॥अद्यैवगर्भमेतंत्वंसुंचसुंचयशस्विनि॥८४॥एवमाभाष्यदेवेशःसजगामस्वकंगृहम्॥असूतपुत्रंसादेवीकालेप्राप्तेमहोदये ॥८५॥

१ चतुर्विंशतिके इति पाठः ।

सापुत्रंदीप्तिसंयुक्तंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ सुभगंचारुसर्वांगंसर्वलक्षणसंयुतम् ॥८६॥ चतुर्बाहुंमहाकायंलोकपालंसुरेश्वरम्[1] ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंचक्रपद्म सुहस्तकम् ॥८७॥ चंद्रबिंबानुकारेणवदनेनमहामतिः ॥ राजमानंमहाप्राज्ञंतेजसावैष्णवेनच ॥८८॥ अन्यैश्चलक्षणैर्दिव्यैर्दिव्यभावैरलंकृतम् ॥ सर्वलक्षणसंपूर्णं चंद्रास्यंकमलेक्षणम् ॥८९॥ आजग्मुस्तेत्रयोदेवाऋषयोवेदपारगाः ॥ गंधर्वाश्चततोनागाःसिद्धाविद्याधरास्तथा ॥ ९० ॥ ऋषयःसप्ततेदिव्याःपूर्वापरमहौजसः ॥ अन्येचमुनयःपुण्याःपुण्यमंगलदायिनः ॥९१॥ आजग्मुस्तेमहात्मानोहर्षनिर्भरमानसाः ॥ तस्मिञ्जातेमहाभागेभगवंतोमहौजसि ॥९२॥ आजग्मुर्देवताःसर्वेपर्वतास्तुतपस्विनः ॥ क्षीराद्याःसागराःसर्वेनद्यश्चैवतथामलाः ॥ ९३ ॥ प्रीतिमंतस्ततःसर्वेयेचान्येहिचराचराः ॥ मंगलैस्तुमहोत्साहंचक्रुःसर्वेसुरेश्वराः ॥९४॥ ननृतुश्चाप्सरःसंघागंधर्वाललितंजगुः ॥ वेदमंत्रैस्ततोदेवाब्राह्मणावेदपारगाः ॥९५॥ स्तुवंतितंमहात्मानंसुतंवैकश्यपस्यच ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चवेदाश्चैवसमागताः ॥९६॥ सांगोपांगैश्चसंयुक्तास्तस्मिञ्जातेमहौजसि ॥ त्रैलोक्येयानिसत्वानिपुण्ययुक्तानिसत्तम ॥९७॥ समागतानितत्रैवतस्मिञ्जातेमहौजसि ॥ मंगलंचक्रिरेसर्वेगीतपुण्यैर्महोत्सवैः ॥९८॥ हर्षेणनिर्भराःसर्वेपूजयंतोमहौजसः ॥ ब्रह्माद्याश्चत्रयोदेवाःकश्यपोथबृहस्पतिः ॥९९॥ चक्रिरेनामकर्माणितस्यैवहिमहात्मनः ॥ वसुदत्तेतिविख्यातोवसुदेतिपुनस्तव ॥१००॥ आखंडलेतितन्नाममरुत्वान्नामतेपुनः ॥ मघवांश्चविडौजास्त्वंपाकशासनइत्यपि ॥१०१॥ शक्रश्चवहिविख्यातइंद्रश्चैवेतितेसुतः ॥ इत्येतानिचनामानितस्यैवचमहात्मनः ॥१०२॥ चक्रुश्चदेवताःसर्वाःसंतुष्टाहृष्टमानसाः ॥ स्नानंतुकारयामासुःसंस्काराणिमहासुरः ॥१०३॥ विश्वकर्माणमाहूयददुराभरणानिच ॥ तानिपुण्यानिदिव्यानितस्मैतेतुमहात्मने ॥१०४॥ जातेतस्मिन्महाभागेदेवराजेमहात्मनि ॥ एवंमुदंततःप्रापुःसर्वेदेवामहौजसः ॥१०५॥ पुण्येतिथौतथाऋक्षेसुमुहूर्तेमहात्मभिः ॥ इंद्रत्वेस्थापितोदेवैरभिषिक्तःसुमंगलैः ॥१०६॥ प्राप्तमैंद्रपदंतेनप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ तपश्चकारतेजस्वीवसुदत्तःसुरेश्वरः ॥१०७॥ उग्रेणतेजसायुक्तोवज्रपाशांकुशायुधः ॥१०८॥ सूतउवाच ॥ उग्रंसमस्तंतपसःप्रभावंविलोक्यशुक्रोनिजगादगाथाम् ॥ लोकेषुकोन्योनभविष्यतीतियथाहिचायंचसुदर्शनीयः ॥ १०९ ॥ विष्णोःप्रसादान्नपरोमहात्मासंप्राप्तमैश्वर्यमिहैवदिव्यम् ॥ ११०॥ अनेनतुल्योनभविष्यतीतिलोकेषुचान्यस्तपसोग्रवीर्यः ॥ १११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेइंद्राभिषेकोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ सूतउवाच ॥ कश्यपस्यचभार्यान्यादनुर्नामतपस्विनी ॥ पुत्रशोकेनसंतप्तासंप्राप्तादितिमंदिरम् ॥ १ ॥ रोदमानाप्रणम्यैवपादपद्मयुगंतदा ॥ दुःखेनमहता प्राप्तादितिस्तांप्रत्यबोधयत् ॥ २ ॥ दितिरुवाच ॥ तवैवहिमहाभागेकिमिदंरोदकारणम् ॥ पुत्रिण्यश्चैकपुत्रेणलोकेनार्योभवंतिवै ॥३॥ भवतीशतपुत्राणांगु

१ नरेश्वरम् इ० पा० । २ तत्र ते देवाः इ० पा० । ३ पूर्वाचार्याः इ० पा० । ४ वसुदत्तवीरः इ० पा० ।

णिनामपिभामिनि ॥ मातात्वमसिकल्याणिशुंभादीनांमहात्मनाम् ॥ ४ ॥ कस्माद्दुःखंत्वयाप्राप्तमेतन्मेकारणंवद ॥ हिरण्यकशिपूराजाहिरण्याक्षोमहाबलः॥५॥यस्याःपुत्रौमहात्मानौमहाबलपराक्रमौ॥कस्माद्दुःखंमहज्जातंतस्माच्चैवससखेवद ॥६॥ आख्याहिकारणंसर्वयस्माद्रोदिषिसांप्रतम् ॥ एवमाभाष्यतां देवीविरराममनस्विनी ॥७॥ दनुरुवाच ॥ पश्यपश्यमहाभागेसपत्न्याश्रमनोरथम् ॥ परिपूर्णंकृतंतेनदेवदेवेनचक्रिणा ॥८॥ यथापूर्ववरोदत्तोह्यदितेर्देवदेविविष्णुना॥तथेदानींचपुत्राग्रयतस्यादत्तोवरोमहान्॥९॥कश्यपाद्विश्रुतोजातस्त्रैलोक्यपालकःसुतः ॥इंद्रत्वंतस्यवैदत्तंतवपुत्राद्विद्यत्यच॥१०॥मनोरथैस्तुसंपूर्णाअदितिःसुखवर्द्धिनी ॥ कनीयान्त्वसुदत्तश्चतस्याःपुत्रश्चसंप्रति ॥ ११ ॥ ऐद्रंपदंसुदुष्प्राप्यंदेवैःसार्द्धंभुनक्तिच ॥ दितिरुवाच ॥ कस्मात्पदात्पारिभ्रष्टोममपुत्रोमहामतिः ॥ १२ ॥ अन्येचदानवादैत्यास्तेजोभ्रष्टाःकथंसखे ॥ तस्यत्वंकारणंब्रूहिविस्तरेणयशस्विनि ॥ १३ ॥ तामाभाष्यदितिर्वाक्यंविरारामसुदुःखिता ॥ दनुरुवाच ॥ देवाश्चदानवाःसर्वेसंक्रोधाःसंगरंगताः ॥ १४ ॥ तत्रयुद्धंमहज्जातंदैत्यसंक्षयकारकम् ॥ देवैश्चविष्णुनायुद्धेममपुत्रानिपातिताः ॥ १५ ॥ तथैवतवपुत्रास्तेदेवदेवेनचक्रिणा ॥ वनेगतान्यथासिंहोद्रावयेत्स्वेनतेजसा ॥१६ ॥ तथातेमामकाःपुत्रानिहताःशङ्खपाणिना ॥ कालनेमिमुखंसैन्यंदुर्जयंससुतासुरैः ॥ १७ ॥ नाशितंमर्दितंसर्वंद्रावितंविकलीकृतम् ॥ स्वैरैर्चैभिर्यथावह्निस्तृणानिज्वालयेद्वने ॥ १८ ॥ तथादेत्यगणान्सर्वान्निर्दहत्येवकेशवः ॥ ममपुत्रामृतादेविबहुशस्तवनंदनाः ॥ १९ ॥ वह्निप्राप्ययथासर्वेशलभायांतिसंक्षयम् ॥ तथातेदानवाःसर्वेनिर्प्राप्यक्षयंगताः ॥ २० ॥ एवमेतंहिवृत्तांतंदितिःशुश्रावदारुणम् ॥ दितिरुवाच ॥ वज्रपातोपमंभद्रेवदस्येवंकथंमम ॥ २१ ॥ एवमाभाष्यतांदेवीमूर्च्छितानिपपातह ॥ हाहाकष्टमिदंजातंबहुदुःखंप्रतापकम् ॥ २२ ॥ रुरोदकरुणंसाथपुत्रशोकसुपीडिता ॥ तांदृष्ट्वासमुनिश्रेष्ठउवाचवचनंशुभम् ॥२३॥ मारोदीदितिचभद्रंतेनैवंशोचंतित्वद्विधाः ॥ सत्ववंतोमहाभागेलोभमोहेनवर्जिताः ॥ २४ ॥ कस्यपुत्राहिसंसारेकस्यदेवीसुवांधवाः ॥ नास्तिकस्येहकेनापितत्सर्वंश्रूयतांप्रिये ॥ २५ ॥ दक्षस्यापिसुतायूर्यसुन्दर्यश्चैवमामकाः ॥ भवतीनामहंभर्ताकामनापूरकःशुभे ॥ २६ ॥ योजकःपालकश्चैवरक्षकोस्मिवरानने ॥ कस्मा द्वैरंकृतंक्रूरैरसुरैरजितात्मभिः ॥ २७ ॥ तवपुत्रामहाभागेसत्यधर्मविवर्जिताः ॥ तेनदोषेणतेसर्वेतवदोषेणवैशुभे ॥ २८ ॥ निहतावासुदेवेनदेवतेस्तुनिपातिताः ॥ तस्माच्छोकोनकर्तव्यःसत्यमोक्षविनाशनः ॥ २९ ॥ शोकोहिनाशयेत्पुण्यंक्षयात्पुण्यस्यनश्यति ॥ तस्माच्छोकंपरित्यजविघ्नरूपंवरानने ॥ ३० ॥ आत्मदोषप्रभावेनदानवामरणंगताः ॥ देवानिमित्तभूताश्चनाशिताःस्वेनकर्मणा ॥ ३१ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागेसमागच्छ

१ पोषकः इ० पा० ।

सुखंप्राप्ति ॥ एवमुक्त्वामहायोगीतांप्रियांदुःखभागिनीम् ॥ ३२ ॥ विषादाच्चनिवृत्तोसौविररामममहामतिः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदिति
विलापोनामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ ॥ दितिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयानाथसर्वमेवनसंशयः ॥ भर्तृस्नेहंपरित्यज्यगतासापत्न्यजंद्विज ॥ १ ॥ अभिमानेनदुःखे
नमानभंगेनसत्तम ॥ महादुःखेनसंतप्ताकरिष्येप्राणमोचनम् ॥ २ ॥ कश्यपउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामियथाज्ञातिर्भविष्यति ॥ नकःकस्यभवेत्पु
त्रोनमातानपिताशुभे ॥ ३ ॥ नभ्रातावांधवःकस्यनचस्वजनवांधवाः ॥ सर्वंतेसारसंबंधोमायामोहसमन्वितः ॥ ४ ॥ स्वयमेवपितादेविस्वयंमाताथवांध
वाः ॥ स्वयंस्वजनवर्गश्चस्वयंधर्मःसनातनः ॥ ५ ॥ आचारेणनरोदेविसुखित्वमुपजायते ॥ अनाचारेणपापेननाशंयातितथाध्रुवम् ॥ ६ ॥ क्रूरयोनिं
प्रयात्येवंनरोदेविनसंशयः ॥ कर्मणासत्यहीनेनमहापापेनमोहितः ॥ ७ ॥ रिपुत्वेवर्त्ततेमर्त्यःप्राणिनांनित्यसंस्थितः ॥ रिपवस्तस्यवर्तन्तेयत्रतत्रनसं
शयः ॥ ८ ॥ मैत्रेणवर्त्ततेमर्त्योयदालोकेप्रियेशुभे ॥ तदातस्यभवंत्येवमित्राःसर्वत्रभामिनि ॥ ९ ॥ कृपिकारोयदादेविछव्रंवीजंसुसंस्थितम् ॥ यादृशं
तुभवत्येवतादृशंफलमश्नुते ॥ १० ॥ तथातवचपुत्रैश्चसाधुभिःस्पर्धितंसह ॥ कर्मणस्तस्यतत्प्राप्तंफलंभुंक्ष्वसुसंस्थितम् ॥ ११ ॥ तवपुत्रामहा
भागेतपःशांतिविवर्जिताः ॥ तेनपापेनतेसर्वेपतितावैमहत्पदात् ॥ १२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छमुंचदुःखंसुखंतथा ॥ कस्यपुत्राश्चमित्राणिकस्यस्वजन
वांधवाः ॥ १३ ॥ आत्मकर्मानुसारेणसुखंजीवितिजंतवः ॥ परार्थंचिंतनंदेवितत्वज्ञानेनपंडिताः ॥ १४ ॥ नकुर्वंतिमहात्मानोन्यर्थमेवनसंशयः ॥ पंच
भूतात्मकंकायंकेवलंसांधिजर्जरम् ॥ १५ ॥ आत्ममित्रंकृतंतेनसर्वंदेविसुखाशया ॥ आत्मानाममहापुण्यःसर्वगःसर्वदर्शकः ॥ १६ ॥ सर्वसिद्धिस्तुसर्वा
त्मासात्विकःसर्वसिद्धिदः ॥ एवंसर्वमयोदेविश्रमत्येकोनिरञ्जनः ॥ १७ ॥ श्रमतानिर्जनेयेनमूर्तिमंतोद्विजोत्तमाः ॥ चत्वारोदर्शिताःपुण्यामूर्तिमंतोमहो
जसः ॥१८॥ पंचमःश्वसनश्चैवपूर्वोणांमित्रमेवच ॥ अथोआत्मासमायातोज्ञानसाहाय्यमेववा ॥ १९ ॥ स्तान्दृष्ट्वामहात्मावैज्ञानमात्मासमब्रवीत् ॥ ज्ञानप
श्यअमीपंचमंत्रयंतः परस्परम् ॥ २० ॥ एतान्गत्वात्रवीहित्वंयूयंकइतिपृच्छह ॥ ज्ञानंवाक्यंपरंश्रुत्वासार्थंतस्यमहात्मनः ॥ २१ ॥ तदाहात्मानमाराध्य
मेतैःकिंतेप्रयोजनम् ॥ तत्त्वतोब्रूहिमेदेवसदाशुद्धोसिसर्वदा ॥ २२ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेपंचमहाभागारूपवंतोमनस्विनः ॥ गत्वासंदर्शयात्म्येनानाभाष्यैज्ञानश्रूयताम् ॥ २३ ॥ भव्यानितान्प्रवक्ष्यामिपंचमींगतिमागतान् ॥ दूतत्वंगच्छभोज्ञानकुशलोदूतकर्मणि ॥ २४ ॥ ॥ ७ ॥
॥ ज्ञानमुवाच ॥ त्वमात्मञ्छृणुमेवाक्यंसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ एतेषांसंगतिस्तातकार्यानैवत्वयाकदा ॥ २५ ॥ पंचानामपिशुद्धात्मन्नका

१ फलं भुञ्जन्ति इ० पा० ।

यैश्शुभमिच्छता ॥ भवतःसंगतिंमोहइच्छत्येषमहामते ॥ २६ ॥ ॥ आत्मोवाच ॥ एतेषांसंगतिंज्ञानकस्माद्धारयतेभवान् ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहियाथातथ्येनपंडित ॥ २७ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ एतेषांसंगमात्रात्तुमहद्दुःखंभविष्यति ॥ दुःखमूलाहिपंचैवशोककर्तापकारकाः ॥ २८ ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ज्ञानमाभाष्यसह्यात्माध्यानेनसहसंगतः ॥ २९ ॥ कश्यपउवाच ॥ ततःपंचैवतेतत्राद्राक्षुरात्मानमेवतम् ॥ बुद्धिमप्रेक्षुःसमाहूयसंगच्छात्मानमेवहि ॥ ३० ॥ दूतत्वंकुरुकल्याणिअस्माकमात्मनासह ॥ पंचतत्त्वामहात्मानोविश्वस्यधारकाःशुभाः ॥ ३१॥ भवतोमेत्रमिच्छंतिइत्याभाष्यमहामतिम् ॥ गत्वाबुद्धेत्वयाकार्यंकर्तव्यंनइतोव्रज ॥ ३२ ॥ एवमस्तुमहाभागकरिष्येकार्यमुत्तमम् ॥ एवमाभाषितंतेपांगत्वाऽऽहात्मानमेवतम् ॥ ३३ ॥ अहंबुद्धिर्महाभागभवंतंसमुपागता ॥ दूतत्वेमहतांपार्श्वात्तेषांत्वंवचनंशृणु ॥ ३४ ॥ भवन्मैत्रींसमिच्छंतिअक्षयांपंचआत्मकाः ॥ कुरुमैत्रींमहाप्राज्ञजहिध्यानंसुदूरतः ॥ ३५ ॥ ध्यानमुवाच ॥ नकर्तव्यंत्वयाचात्मन्नैतेषांवैसमागमम् ॥ एषांसंसर्गमात्रेणमहद्दुःखंभविष्यति ॥ ३६ ॥ मयाज्ञानेनहीनस्त्वंकथंकर्मकरिष्यति ॥ एवमेवनकर्तव्यंतेषांचैवसमागमम् ॥ ३७ ॥ गर्भवासंनयिष्यंतिभवंतंनान्यथाविभो ॥ ज्ञानेनैवमयाहीनोअज्ञानंयास्यसिद्धयुवम् ॥ ३८ ॥ एवमुक्त्वातमात्मानंविरराममहामतिम् ॥ ततस्तामागतांबुद्धिमात्माप्रोवाचनिश्चितः ॥ ३९ ॥ ज्ञानध्यानौमहात्मानौमैत्रेणैममशोभनौ ॥ तत्रयानंनमेयुक्तंतद्बुद्धेकिंकरोम्यहम् ॥ ४० ॥ एवंश्रुत्वातातोबुद्धिस्तेषांपार्श्वंययौशस्विनी ॥ समाचष्टसमग्रंतत्कथनंज्ञानध्यानयोः ॥ ४१ ॥ ततस्तेपंचकाःसर्वेआत्मानंप्रतिजग्मिरे ॥ मैत्रीमेवप्रतीच्छामोभवतोनित्यमेवहि ॥ ४२ ॥ यस्माच्छुद्धोसिलोकेशतस्मात्त्वांसमुपागताः ॥ स्वयमेवविचार्यैवंउत्तरंनःप्रदीयताम् ॥ ४३ ॥ आत्मोवाच ॥ यूयंपंचैवसंप्राताममैत्रंतमिच्छथ ॥ स्वीयंगुणंप्रभावंचकथयंतुममाग्रतः ॥ ४४ ॥ भूमिरुवाच ॥ सर्वकार्यस्यसंस्थानंचर्ममांससमन्वितम् ॥ अस्थिमूलदृढत्वंमेनखलोमसमन्वितम् ॥४५॥ प्रभावोहिमहाप्राज्ञकायमध्येममैवहि ॥ नासिकागमनोगंधस्तस्मेभृत्योमहामनाः ॥ ४६ ॥ आकाशउवाच ॥ अहमाकाशकःप्रातोममकायेप्रभावकम् ॥ शृयतामभिधास्यामिपरब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ४७ ॥ वाह्यांतरावकाशश्चशून्यस्थानेवसाम्यहम् ॥ तत्रामात्यौतुकर्णौमेश्रवणार्थंप्रतिष्ठितौ ॥ ४८ ॥ वायुरुवाच ॥ पंचरूपेणतिष्ठामिकरोम्येवंशुभाशुभम् ॥ चर्मकायेस्थितोमात्यःस्पर्शंसंश्रयतेगुणम् ॥ ४९ ॥ ॥ तेजउवाच ॥ कायेसंस्थःसदातिन्यंपाकयोगंकरोम्यहम् ॥ सवाह्याभ्यंतरंसर्वंद्रव्याद्रव्यंप्रदर्शये ॥ ५० ॥ शुक्रंमज्जातथालालाएवंत्वक्संधिसंस्थितम् ॥ रुधिरंप्रेषयाम्येवंकायमध्येस्थितोस्म्यहम् ॥ ५१ ॥ तत्रनेत्रावमात्यौमेद्रव्यलब्धिप्रसाधकौ ॥ एवंमयात्मव्यापारस्तवाग्रेकथितःपरः ॥ ५२ ॥ सुपोषयाम्यहंनित्यममृतेनकलेवरम् ॥ एवंमेतत्रव्यापारःकायपत्तनकेप्रिये ॥ ५३ ॥ अमात्यरसनांविद्धिरसास्वादकरीं

पराम् ॥ नासिकोवाच ॥ सुगंधेनपरांपुष्टिंकायस्यापिकरोम्यहम् ॥ ५४ ॥ दुर्गंधंतुपरित्यज्यकायेगंधंप्रदर्शये ॥ बुद्धियुक्तामहाभागतस्याभावेनभावि
ता ॥ ५५ ॥ स्वापिकार्य्यंकायेस्मित्रहंतिष्ठामिनिश्चला ॥ गंधंममगुणंविद्धिद्विविधंयत्प्रवर्तितम् ॥ ५६ ॥ श्रवणाऊचतुः ॥ कार्यंकार्यादिकंशब्दंलोके
रुक्तंशुभाशुभम्॥शृणुयावःस्वकायस्थौसत्यासत्येप्रियाप्रिये ॥५७॥ शब्दोहिमेगुणःप्रोक्तोमर्मव्यापारमेवहि॥ योजयामिमनसंदेहोयदाबुद्धिःप्रपूरयेत्॥५८॥
त्वगुवाच ॥ पंचरूपात्मकोवायुः शरीरेस्मिन्व्यवस्थितः ॥ ५९ ॥ सवाह्याभ्यंतरेचेष्टांतेषांजानामितत्त्वतः ॥ शीतोष्णमातपंवर्षंवायोःस्फुरणमेवच॥
॥ ६० ॥ सर्वंजानामिसंस्पर्शंसंगश्लेष्मादिकंनृणाम् ॥ स्पर्शंएवगुणोमह्यमेतत्सत्यंवदाम्यहम् ॥ ६१ ॥ एवंहितेसमाख्यातोमयाव्यापारएवहि ॥ नेत्रे
ऊचतुः॥संसारेयानिरूपाणिभव्याभव्यानिसत्तम ॥ ६२ ॥ यदाप्रेरयतेबुद्धिस्तदापश्यावनान्यथा ॥ वसावः कायमध्येवैरूपंगुणमिहावयोः ॥ ६३ ॥
एवंव्यापारसंबंधैःकायमध्येमहामते ॥ जिह्वोवाच ॥ बुद्धियुक्ताअहंतातरसभेदान्विचारये ॥ ६४ ॥ क्षारमम्लादिकंसर्वंनीरसंस्वादुचिंतये ॥ व्यापा
रेणअनेनापिनित्ययुक्तावसाम्यहम् ॥६५॥ इन्द्रियाणांहिसर्वेषांबुद्धिरेषापप्रणायकः ॥ एवंपंचसमायातानींद्रियाणिप्रियेशृणु ॥६६॥ स्वीयानियानिकर्माणि
कथयंतिपुनःपुनः ॥ अथबुद्धिःसमायाततामुवाचमहामतिम् ॥ ६७ ॥ मद्विहीनोयदाकायस्तदानश्यतिनान्यथा ॥ तस्मात्त्वंमांसमास्थायवर्त्तयस्व
महामते ॥ ६८ ॥ अथकर्मसमायातमात्मानमिदमब्रवीत् ॥ अहंकर्ममहाप्राज्ञतवपार्श्वंसमागतम् ॥ ६९ ॥ त्वांप्रेषयाम्यहंतेनपथायेनेहगच्छसि ॥एवमा
कर्ण्यतत्सर्वमात्माप्रोवाचतान्प्रति ॥ ७० ॥ यूयंपंचात्मकैर्युक्ताःसर्वेसाधारणाःकिल ॥ कस्मान्मैत्रंसमिच्छंतितत्रपंचात्मकंप्रति ॥ ७१ ॥ ब्रुवंतुकारणं
सर्वेममाग्रेसर्वमेवतत् ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ अस्मत्संगप्रसंगेनपिंडमेवप्रजायते ॥ ७२ ॥ तस्मिन्पिंडेमहाबुद्धेभवान्वसतिसुव्रतः ॥ तिष्ठामांहित्वयंसर्वेप्र
सादात्तवतत्रहि ॥ ७३ ॥ एतस्मात्कारणान्मैत्रमिच्छामस्तवनित्यशः ॥ आत्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागाभवतांप्रियमेवच ॥ ७४ ॥ करिष्येनात्रसंदे
होमैत्रेहिप्रीतिकारणात् ॥ वार्यमाणोमहाभागोज्ञानिनापिमहात्मना ॥ ७५ ॥ ध्यानेनचमहात्मासौतेषांसंगतिमागतः ॥ सतेःप्रमोहितस्तत्रगत्रगद्रेपादिभि
स्तदा ॥ ७६ ॥ पंचतत्वसमायुक्तःकायित्वंगतवान्प्रभुः ॥ यदागर्भसमायातोविष्ठामूत्रसमाकुले ॥ ७७ ॥ दुर्गंधेपिच्छिलावर्तेपतितस्तैःससंयुतः ॥
अंगेनव्याकुलीभूतः पंचात्मकानुवाचसः ॥ ७८ ॥ भोभोःपंचात्मकाःसर्वेशृणुध्ववचनंमम ॥ भवतांसंप्रसंगेनमहादुःखेनमोहितः ॥ ७९ ॥ तत्रास्मिन्पि
च्छिलेघोरेपतितोहिमहाभये ॥ पंचात्मकाऊचुः ॥ तावत्संस्थीयतांराजन्यावद्गर्भः प्रपूरयेत् ॥ ८० ॥ पश्चान्निर्गमनंतवैभविष्यतिनसंशयः ॥ अस्माकंहि ॥ ८ ॥

१ प्रत्येकश्रवणाभिप्रायेणात्रार्धके उभयत्रापस्मच्छब्दस्य षष्ठ्यंकवचनं बोद्धव्यम्। २उक्तोनो इ० पा०।

भवान्स्वामीकायदेशेव्यवस्थितः ॥ ८१ ॥ राज्यमेवंप्रकर्तव्यंसुखभोक्ताभविष्यति ॥ तेपांतद्वचनंश्रुत्वाआत्मादुःखेनपीडितः ॥ ८२ ॥ गंतुमिच्छन्नसौ तस्मात्पलायनपरोभवत् ॥८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेश्वरीरकथनंनामसप्तमोऽध्यायः॥७॥ कश्यपउवाच ॥ सगर्भेव्याकुलोजातःखिद्यमानोदिनेदिने ॥ दुःखाक्रांतोहिधर्मात्मासर्वपीडाभिपीडितः ॥ १ ॥ अधोमुखस्तुगर्भस्थोमोहजालेनवेष्टितः ॥ आधिव्याधिसमाक्रांतोहाहाभूतोविचेतनः॥ ॥ २ ॥ दुःखेनमहताविष्टोज्ञानमाहप्रपीडितः ॥ आत्मोवाच ॥ तववाक्यंमहाप्राज्ञनकृतंतुमयातदा ॥ ३ ॥ ध्यानेनवार्यमाणोपिपतितोमोहसंकटे ॥ तस्माद्रक्षमहाप्राज्ञगर्भवासात्सुदारुणात् ॥ ४ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ मयात्ववारितोह्यात्मन्कृतंवाक्यंनचैवमे ॥ पंचात्मकैर्महाक्रूरैः पातितोगर्भसंकटे ॥ ५ ॥ इदानींगच्छत्वंध्यानंतस्मात्संप्राप्स्यसेसुखम् ॥ गर्भवासाद्भविष्यस्तेमोक्षएवनसंशयः॥६॥तस्यतद्वचनंश्रुत्वाज्ञात्वाज्ञानस्यतत्त्वताम्॥ध्यानमाहूयप्रोवाच श्रूयतांवचनंमम ॥७॥ त्वामहंशरणंप्राप्तोध्यानमांरक्षनित्यशः ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञध्यानमाहमहामतिम् ॥८॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाआत्मावेध्यानमागतः ॥ ध्यानेनहिसमंगर्भेसंस्थितोमोहवर्जितः ॥ ९ ॥ यदाध्यानंगतोह्यात्माविस्मृतंगर्भजंभयम् ॥ सद्वाभ्यांसहितस्तत्रआत्मामोहविनाकृतः ॥ १० ॥ चिंतय त्रेवचैनित्यमात्मकंसुखमेवहि ॥ इतोनिष्क्रांतमात्रस्तुत्यजेपंचात्मकंवपुः ॥ ११ ॥ एवंचिंतयतेनित्यंगर्भवासगतःप्रभुः ॥ मृतिकालेतुसंप्राप्तेप्राजापत्ये वरानने ॥ १२ ॥ वायुनाचलितोगर्भःप्राणेनापिबलीयसा ॥ योनिर्विकासमायातिचतुर्विंशांगुलंतदा ॥ १३ ॥ पंचविंशांगुलेगर्भस्तेनपीडाविजायते ॥ एवंसंपीडच्यमानस्तुमूर्च्छंयामूर्च्छितःप्रिये ॥ १४ ॥ पतितोभूमिभागेतुज्ञानव्यानसमन्वितः ॥ प्राजापत्येनदैव्येनवायुनासपृथक्कृतः ॥ १५ ॥ भूमिसंस्पर्शमात्रेणज्ञानध्यानेतुविस्मृते ॥ संसारवंधसंदिग्धआत्माप्रियतयास्थितः ॥ १६ ॥ गुणदोषसमाक्रांतोमहामोहसमन्वितः ॥ खानपानादिकंसर्वमिच्छत्येवदिनेदिने ॥ १७ ॥ एवंसंपुष्यमाणस्तुआत्मापंचात्मकैःसह ॥ व्यापितोहींद्रियैःसर्वैर्विषयैःपापकारिभिः ॥ १८ ॥ वांधवानांसमोहेन भार्यादीनांतथैवच ॥ आकुलव्याकुलोदेविजायतेचदिनेदिने ॥१९॥ महामोहेनसंदिग्धोमोहजालगतःप्रभुः ॥ कैवर्तेनयथावद्धःशकुलोजालबंधनैः॥२०॥ चलितुंनैवशक्तोस्तितथात्मासीत्प्रबंधितः ॥ मोहजालैस्तुतैःसर्वैर्दृढबंधैस्तुवेष्टितः ॥ २१ ॥ एवमादिप्रपंचेनव्यापितोव्यापकेनहि ॥ ज्ञानविज्ञानविभ्रष्टो रागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २२ ॥ कामेनपीडच्यमानस्तुक्रोधेनैवतथैवच ॥ प्रकृत्याकर्मणावद्धोमहामूढोव्यजायत ॥ २३ ॥ सूतउवाच ॥ एवंमूढोयदात्मासौ कामक्रोधवशंगतः ॥ लोभरागादिभिःसर्वैर्व्याप्ततस्तैर्दुरात्मभिः ॥ २४ ॥ इयंभार्याह्ययंपुत्रइदंमित्रमिदंगृहम् ॥ एवंसंसारजालेनमहामोहेनवेष्टितः॥२५॥

१ गर्भसंकटे इ० पा० ।

पुत्रशोकादिभिर्दुःखैर्विविधैराकुलस्तदा ॥ जरयाव्याधिभिश्चैवसंग्रस्तश्चाधिभिस्तथा ॥ २६ ॥ एवमात्मासंप्रतप्तोदुःखमोहैःसुदारुणैः ॥ अभिमानै
र्मोनभंगैर्नानादुःखैश्चखंडितः ॥ २७ ॥ वृद्धत्वेनतथादेविश्चबलत्वेनपीडितः ॥ दुःखैश्चितयतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ २८ ॥ रात्रौ
स्वप्नान्प्रपश्येतदिवाचैतन्यवर्जितः ॥ वैकल्येनतथांगानांव्याप्तोदेविदिनेदिने ॥ २९ ॥ संसारश्रममाणेनवैराग्यंतदशैतम् ॥ निःशंकंबंधुहीनं
चप्रशांतंतुष्टमेवच ॥ ३० ॥ तमुवाचतदात्मावैकामक्रोधविवर्जितम् ॥ कोभवान्नग्नरूपेणकथंमित्रेनलज्जसे ॥ ३१ ॥ यत्रलोकास्त्रियोवृद्धायु
वत्योमातरस्तथा ॥ एतासांहिगतोमध्येनविभेषिअनावृतः ॥ ३२ ॥ वीतरागउवाच ॥ कोह्यत्रनग्नोदृश्येतननग्नोस्मीतिवैकदा ॥ सुसंबद्धस्त्व
मेवापिपरिधानसमन्वितः ॥ ३३ ॥ ननग्नोस्मिकदादिव्यभवान्नग्नःप्रदृश्यते ॥ इंद्रियार्थवशेवर्तीमर्यादापरिवर्जितः ॥ ३४ ॥ आत्मोवाच ॥ पुरुष
स्यकाहिमर्यादातामाचक्ष्वचसुव्रत ॥ विस्तरेणमहाप्राज्ञयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ३५ ॥ वीतरागोमहाप्राज्ञस्तमुवाचमहामतिः ॥ सुस्थैर्यभजतेचित्तं
सुखदुःखेषुनित्यदा ॥ ३६ ॥ क्लेशितंसर्वभावैश्चतेपुतेषुपरित्यजेत् ॥ अथलज्जांप्रवक्ष्यामिममनोयानिविंशत्यलम् ॥ ३७ ॥ मयाद्येवंनकर्त
व्यंनग्नःस्थानविवर्जितः ॥ पश्चात्तापेसुसंलीनःसालज्जापरिकथ्यते ॥ ३८ ॥ कस्यलज्जाप्रकर्तव्याद्वितीयोनास्तिसर्वदा ॥ एकश्चपुरुषोदिव्यःकस्यकिंचि
न्नलज्जयेत् ॥ ३९ ॥ अथलोकान्प्रवक्ष्यामियेत्वयापरिकीर्तिताः ॥ यथाकुलालकश्चक्रेमृत्पिंडंचनिधापयेत् ॥ ४० ॥ भ्रामयित्वातुसूत्रेणनानाभेदान्प्र
काशयेत् ॥ भांडानांतुसहस्राणिस्वेच्छयाप्रतिसंस्थितः ॥४१॥ तथायंसृजतेधातानानारूपाणिनान्यथा ॥ पश्चाद्विनाशमायांतियेनकेनापिहेतुना॥४२॥
सर्वेदेवस्थितायेचयेलोकाश्चसनातनाः ॥ तेषांलज्जाप्रकर्तव्यानावर्तंतेहितेभुवि ॥ ४३ ॥ आकाशवायुतेजांसिपृथ्वीचापश्चपंचमः ॥ अमीलोकाःप्रकाशं
तेयेचसर्वत्रसंस्थिताः ॥ ४४ ॥ सत्त्वानामंगदेशेषुपंचैतेषुसुसंस्थिताः ॥ सर्वत्रैवचवर्ततेकस्यलज्जाविधीयते ॥ ४५ ॥ स्त्रीणांरूपंप्रवक्ष्यामिशृण्वतांतातसां
प्रतम् ॥ यथाघटसहस्रेषुसोदकेषुविराजते ॥ ४६ ॥ एकश्चंद्रोहिसर्वत्रभवांस्तद्वद्विराजते ॥ गतोजंतुसहस्रेषुमोहचक्रेमहात्मवान् ॥ ४७ ॥ स्थावरेषुचस
र्वेषुजंगमेषुतथाभवान् ॥ योनिद्वारेणपापेनमायामोहमयेनवै ॥ ४८ ॥ कुचाभ्यांचनितंबाभ्यांवयसाचविराजते ॥ हृन्मांसस्याधिकावृद्धिर्दृष्टाचात्रनसं
शयः ॥ ४९ ॥ पतनायचलोकानांमोहरूपंविदर्शितम् ॥ नभवत्येवसानारीयात्वयापरिकीर्तिता ॥ ५० ॥ लीलयाकुरुतेधातात्रिनोदायसदात्मनः ॥ यथा
नार्यास्तथापुंसोजीवःसर्वत्रसंस्थितः ॥ ५१ ॥ कुचयोर्निहीनायेजीवन्मुक्तानरीसदेवहि ॥ नरस्तुपुरुषःप्रोक्तोनारीप्रकृतिरुच्यते ॥ ५२ ॥ एतत्तेनव
सःप्रेनमुक्ताहिकदाचन ॥ भवान्प्रकृतिसंयुक्तःपुरुषेपुप्रदृश्यते ॥ ५३ ॥ कःकस्यकुरुतेलज्जामेवंज्ञात्वासुखंव्रज ॥ वृद्धांस्त्रियंप्रवक्ष्यामिसदावृद्धांवरान

ने ॥ ५४ ॥ त्वचाजर्जरतांयातायस्याप्यंगेवरानने ॥ श्वेतैश्चैवतथाकेशैःपलितैश्चसमाकुला ॥ ५५ ॥ बलहीनाथदीनापिव्यापितावलिनातदा ॥ नेयंवृद्धा भवेन्नारीपरंवृद्धाचकथ्यते ॥ ५६ ॥ एतस्यालक्षणंप्रोक्तंयुवतींप्रवदाम्यहम् ॥ ज्ञानेनवर्द्धतेनित्यंजीवपार्श्वेसमाश्रिता ॥ ५७ ॥ सुमतिर्नामसंप्रोक्तासाप्यवृद्धा युवतीतिच ॥ नारीपुरुषलोकेपुसर्वदेवप्रतिष्ठिता ॥ ५८ ॥ लज्जातस्याःप्रकर्तव्याअन्यच्चैववदाम्यहम् ॥ मातरंवैप्रवक्ष्यामियात्वयापरिकीर्तिता ॥ ५९ ॥ प्राणिनामंगदेशेषुसदैवचेतनास्थिता ॥ परज्ञानप्रदायाचसाप्रज्ञापरिकथ्यते ॥ ६० ॥ प्रज्ञामातासमाख्याताप्राणिनांपालनायसा ॥ संस्थितासर्वलोकेषु पोषणायहिताययवा ॥ ६१ ॥ सुमतिर्नामयाप्रोक्तासामातापरिकथ्यते ॥ संसारद्वारमार्गाणियानिरूपाणिनित्यशः ॥ ६२ ॥ भवंतिमातरोह्येतायहदुःखप्रदशिंकाः ॥ मातृरूपंसमाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ ६३ ॥ आत्मोवाच ॥ भवान्कोहिसमायातोममसंतापनाशकः ॥ विस्तरेणसमाख्यातुमिच्यरूपमात्मनःस्वयम् ॥ ६४ ॥ वीतरागउवाच ॥ यस्मात्कामानिवर्तंतेनिराशाःसर्वएवते ॥ यंदुष्टप्त्वान्नपश्यंतिकर्मांण्येतानिनान्यथा ॥ ६५ ॥ यस्मीपं हिनायातिआशाचैवकदाचन ॥ क्रोधोलोभस्तथामोहोयद्भयात्प्रलयंगताः ॥ ६६ ॥ वीतरागोस्मिभद्रंतेविवेकोममसर्वांधवः ॥ आत्मोवाच ॥ कीदृशोऽसौ तवभ्राताविवेकोनामनामतः ॥ ६७ ॥ तस्यत्वंलक्षणंब्रूहिभ्रातुरात्मनएवच ॥ वीतरागउवाच ॥ तस्यैवलक्षणंरूपंनवदामिनवाग्रतः ॥ ६८ ॥ भ्रातुस्तस्यमहाभागआह्वानंचकरोम्यहम् ॥ भोभोविवेकमेभ्रातरावयोस्त्वंवचःशृणु ॥ ६९ ॥ एह्येहिसुमहाभागममस्नेहान्महामते ॥ कश्यपउवाच ॥ शां तिक्षमाभ्यांसंयुक्तोभार्याभ्यांचसमागतः ॥ ७० ॥ सर्वदृक्षसर्वगोव्यापीसर्वतत्वपरायणः ॥ संदेहानांचसर्वेषांयोरिपुर्ज्ञानवत्सलः ॥ ७१ ॥ धारणाधीश्चद्रे पुत्र्यौतस्यैवहिमहात्मनः ॥ तस्ययोगःसुतोज्येष्ठोमोक्षोयस्यमहागुरुः ॥ ७२ ॥ निर्ममोनिरहंकारोनिराशोनिष्परिग्रहः ॥ सर्ववेलाप्रसन्नात्मागतद्वंद्वोमहा मतिः ॥ ७३ ॥ सविवेकःसमायातोगुणरत्नैर्विभूषितः ॥ यस्यामात्यौमहात्मानौधर्मसत्यौमहामती ॥ ७४ ॥ क्षमाशांतिसमायुक्तःसविवेकःसमागतः ॥ वीतरागमुवाचेदमाहूतोहंसमागतः ॥ ७५ ॥ तद्भ्रातःकारणंसर्वंकथ्यतांहिममाग्रतः ॥ यमाश्रित्यत्वयाद्यैवकृतमाह्वानमेवमे ॥ ७६ ॥ वीतरागउवाच ॥ पुमान्स्थितोयःपुरतोमहापाशैर्नियंत्रितः ॥ मोहस्यबाणैःसंभ्रांतःसंसारस्यचबंधनैः ॥ ७७ ॥ सर्वस्व्यापकःस्वामीअयमात्मामेवच ॥ पंचतत्वैःसमावि ष्टोज्ञानध्यानविवर्जितः ॥ ७८ ॥ पृच्छतामेनमात्मानंभवांस्तत्वेषुपंडितः ॥ वीतरागवचःश्रुत्वाविवेकोवाक्यमब्रवीत् ॥ ७९ ॥ विवेकउवाच ॥ सुखेन स्थीयतेदेवभवताविश्वनायक ॥ आगतेत्वयिसंसारेकिंकिंभुक्तंसुखंस्वयम् ॥ ८० ॥ आत्मोवाच ॥ गर्भवासोमहद्दुःखमसह्यंदारुणंमया ॥ भुक्तमेवमहाप्रा

१ वीतरागः स कथ्यते । शुद्धो यस्मात्मपश्येत्तु कर्माण्येतानि चान्यथा ॥ इ० पा० ।

ज्ञज्ञानहीनेनवैसदा ॥ ८१ ॥ देहेपिज्ञानविभ्रष्टःसोहंजातोह्यनेकधा ॥ बाल्यावस्थांगतेनाथकृत्याकृत्यंकृतंमया ॥ ८२ ॥ तारुण्येनकृताक्रीडाभुक्ताभा
र्याह्यनेकशः ॥ वार्धकंप्राप्यसंततःपुत्रशोकादिभिस्तथा ॥ ८३ ॥ भार्यादीनांवियोगैस्तुदग्धोस्म्यहमहर्निशम् ॥ दुःखैरनेकसंवर्णैःसंतप्तोस्मिदिनेदि
ने ॥ ८४ ॥ दिवारात्रौमहाप्राज्ञनविंदामिसुखंक्वचित् ॥ एवंदुःखैःसुसंततःकिंकरोमिमहामते ॥ ८५ ॥ तमुपायंवदस्वैवंसुखंविंदामियेनवै ॥ अस्मात्संसा
रजालौघान्मोचयाद्यसुबंधनात् ॥ ८६ ॥ विवेकउवाच ॥ भवाञ्छुद्धोसिनिर्द्वन्द्वोह्यपापोसिजगत्पते ॥ एनंगच्छमहात्मानंवीतरागंसुखप्रदम् ॥ ८७ ॥
निःसंशयंत्वयादृष्टंनग्रमाचारवर्जितम् ॥ सुखप्रदर्शकोह्येषसर्वसंतापनाशकः॥ ८८ ॥ एवमाकर्ण्यशुद्धात्मावीतरागंगतःपुनः ॥ तमुवाचश्वसन्दीनःश्रूयतां
वचनंमम ॥ ८९ ॥ सुखंविंदामियेनाहंतंमार्गंममदर्शय ॥ एवमस्तुमहाप्राज्ञकरिष्येवचनंतव ॥ ९० ॥ पुनर्गच्छविवेकंहेसुखवार्ताकृतात्वया ॥ सुख
मार्गस्त्वयैवक्तातवएषभविष्यति ॥ ९१ ॥ वीतरागेणपुण्येनप्रेषितोगतवान्प्रभुः ॥ तमुवाचमहात्मानंविवेकंशुद्धसत्तमम् ॥ ९२ ॥ सुखंमेदर्शयत्वंहि
वीतरागेणप्रेषितः ॥ भवच्छरणमापन्नोरक्षसंसारदारुणात् ॥ ९३ ॥ विवेकउवाच ॥ ज्ञानंगच्छमहाप्राज्ञसतेसर्वंवदिष्यति॥ आत्मातथोक्तःसंप्राप्तोयज्ञा
नंप्रतिष्ठितम् ॥ ९४ ॥ भोभोज्ञानमहातेजःसर्वभावप्रदर्शक ॥ शरणंत्वामहंप्राप्तःसुखमार्गंप्रदर्शय ॥ ९५ ॥ ज्ञानमुवाच ॥ भृत्योहंतवलोकेशत्वंमांवि
त्सिनसुव्रत ॥ मयाध्यानेनवैपूर्ववारितस्त्वंपुनःपुनः ॥ ९६ ॥ पंचात्मकानांसंगेनआपदंप्राप्तवान्भवान् ॥ ध्यानंगच्छमहाप्राज्ञसतेदातासु
खस्यच ॥ ९७ ॥ ज्ञानेनप्रेषितोह्यात्माध्यानमाश्रित्यसंस्थितः ॥ सुखमत्यंतसिद्धंचध्यानंमेदर्शयस्वह ॥ ९८ ॥ भवच्छरणमायातंमामे
वंपरिरक्षय ॥ एवंसंभाषितंतस्यध्यानमाकर्ण्यतद्वचः ॥ ९९ ॥ समुवाचपुनश्चापितमात्मानंप्रदृष्टवान् ॥ नैवत्याज्योस्म्यहंतावत्सर्वकर्मसुनि
श्चितः ॥ १०० ॥ त्वयैववीतरागेणविवेकेनसदैवहि ॥ ध्यानयुक्तोभवस्वत्वमात्मानमवलोकय ॥ १०१ ॥ आत्मवांस्त्वंस्थिरोभूत्वानिरातंकोविक
लिपतः ॥ यथादीपोनिवातस्थःकज्जलंनमतेस्थिरः॥ २ ॥ तथादोषान्प्रज्वलित्वानिर्वाणंहिप्रयास्यति ॥ एकांतस्थोनिराहारोमिताशीभवसर्वदा ॥ ३ ॥
निर्द्वंद्वःशब्दसंहीनोनिश्चलोह्यासनेस्थितः ॥ आत्मानमात्मनाध्यायन्मामेवस्थिरबुद्धिना॥४॥प्राप्स्यसेपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥५॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेऽध्यात्मवर्णनेऽष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ कश्यपउवाच ॥ एवंसंगोधितस्तत्रआत्माध्यानादिकैस्तदा ॥ त्यक्तुकामःसनत्कार्यंपंचात्मकंमबुद्धि
मान् ॥ १ ॥ निमित्तान्येवपश्यैवप्राप्यतांस्तान्प्रयातिसः ॥ विहायकार्यंनिर्लक्ष्यंपतितंनैवपश्यति ॥ २ ॥ सहबद्धितयोर्नास्तिसंबंधःप्राणदेहयोः ॥ धनपु
त्रकलत्रैश्चसंबंधःकेनहेतुना ॥ ३ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छङ्कैर्ध्यमाभजसुप्रिये ॥ अयमेवपरंब्रह्मअयमेवसनातनः ॥ ४ ॥ अयमात्मस्वरूपेणदत्यदेवेपुसंस्थि

तः ॥ अयंब्रह्माअयंरुद्रोह्ययंविष्णुःसनातनः ॥ ५ ॥ अयंसृजतिविश्वानिअयंपालयतेप्रजाः ॥ संहरत्येषधर्मात्माधर्मरूपीजनार्दनः ॥६॥ अनेनोत्पादितादेवादानवाश्चैवसुप्रिय ॥ देवाश्चाधर्मनिर्मुक्ताधर्महीनाःसुतास्तव ॥ ७ ॥ धर्मोयंभाधवस्यांगंसर्वदेवैश्चपालितम् ॥ धर्मंचचिंतयेद्देविधर्मश्चैवतुपालयेत् ॥ ८ ॥ तस्यविष्णुःसधर्मात्मासर्वदेवप्रसादवान् ॥ धर्मेणवर्तितादेवाःसत्येनतपसाकिल ॥ ९ ॥ येपांविष्णुःप्रसन्नोवैधर्मस्तैरिहपालितः ॥ विष्णोःकार्यमिदंधर्मस त्यंह्यदयमेवच ॥ १० ॥ यस्तौपालयतेनित्यंतस्यविष्णुःप्रसीदति ॥ दूपयेद्यःसत्यधर्मौपापमेवप्रपालयेत् ॥ ११ ॥ तस्यविष्णुःप्रकुप्येतनाशयेदतिवीर्यवान् ॥ वैष्णवैःपालितंधर्मतपःसत्येनसंस्थितैः ॥ १२ ॥ तेपांप्रसन्नोधर्मात्मारक्षामेवैकरोतिच ॥ तवपुत्रादनोःपुत्राःसैंहिकेयास्तथैवच ॥ १३ ॥ अधर्मेणापिपापेनवर्तिताःपापचेतसः ॥ सूदितावासुदेवेनसमरेचकपाणिना ॥ १४ ॥ योसावात्मामयाप्रोक्तःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ सोयंविष्णुर्नमंदेहोधर्मात्मासर्वपालकः ॥१५॥दैत्यकायेषुयःस्वस्थःपापमेवसमास्थितः ॥ जघ्निवान्दानवान्देविसचक्रुद्धोमहामतिः ॥१६॥सशाह्माभ्यंतरेभूत्वातवपुत्रानिपातिताः ॥ येनचो त्पादितादेवितेनैवविनिपातिताः॥१७॥नैषांमोहस्तुकर्तव्योभवत्यावचनंशृणु ॥ पापेनवर्ततेयोसौसएवनिधनंव्रजेत्॥१८ ॥ तस्मान्मोहंपरित्यज्यसदाधर्म समाश्रय॥दितिरुवाच॥एवमस्तुमहाभागकरिष्येवचनंतव॥१९॥कश्यपंचमुनिश्रेष्ठमेवमाभाष्यदुःखिता॥सेवोधितासामुनिनादुःखंसंत्यज्यसंस्थिता २०॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदेवासुरेदितिसंवोधनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ऋषय ऊचुः ॥ ततस्तेदानवाःसर्वेहिरण्यकशिपूत्तराः॥युद्धाद्भग्नास्तुकिंकुर्युर्व्य वसायंमहामते ॥ १ ॥ विस्तरेणापिनोब्रूहितेषांवृत्तमनुत्तमम् ॥ श्रोतुमिच्छामहेसर्वत्तत्तोवेसांप्रतंद्विज ॥ २ ॥ सूतउवाच॥भग्नारणात्तुनसर्ववलहीनास्तु वैतदा ॥ गतदर्पाःसुदुःखार्तादैत्यास्तेपितरंगताः ॥ ३ ॥ भक्त्याप्रणम्यतेसर्वेसमूचुःकश्यपंतदा ॥ दानवाऊचुः ॥ भवद्भ्योर्त्तासमुत्पत्तिरस्माकंद्विज सत्तम ॥ ४ ॥ देवतानांमहाभागदानवानांतथैवच ॥ वयंचदानवाः सर्वेबलवीर्यपराक्रमाः ॥ ५ ॥ उपायज्ञाः सुधीराश्चउद्यमेनसमन्विताः ॥ वयंतुवह वस्तातदेवास्त्वल्पास्तथैवच ॥ ६ ॥ कथंजयंतितेसर्ववयंभग्नमहाहवात् ॥ तत्किंचेत्कारणंतातबलतेजःसमन्विताः ॥ ७ ॥ मत्तनागसहस्राणामेकंकस्यमहामते ॥ बलमस्तिचदैत्यस्यनास्तिदेवेषुतादृशम् ॥ ८ ॥ जयश्चदृश्यतेततातदेवेष्वेवमहाहवे ॥ तत्सर्वंकथयस्वैवसंशयंछेत्तुमर्हसि ॥९ ॥ कश्यप उवाच ॥ शृणुध्वंपुत्रकाः सर्वेजयस्यापिचकारणम् ॥ यस्माद्धिदेवताः सर्वेसमरेजयिनोभवन् ॥ १० ॥ वीर्यानिर्वापकस्तातोमातारक्षेत्रमिदंसदा ॥ धा रणेपालनेचैवपोषणेचययेवहि ॥ ११ ॥ किंकुर्याद्विषमार्थेतुपितापुत्रेचवैतथा ॥ अत्रप्रधानंकर्मैवमामेवंबुद्धिराश्रिता ॥ १२ ॥ द्वैविध्यंकर्मसंवेधंपापपु ण्यससुद्भवम् ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेधर्मउत्तमः ॥ १३ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायहितंसुताः ॥ पतनायपातकंप्रोक्तंसर्वदेवनसंशयः ॥ १४ ॥

वलेनपरिवारेणआभिजात्येनपुत्रकाः ॥ पुण्यहीनस्यपुंसोवैतद्बलंविकलायते ॥ १५ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुत्रकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूला स्तुघनास्तथा ॥ १६ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमक्षयम् ॥ साधारणःप्राणिनांचधर्मएषसुपुत्रकाः ॥ १७ ॥ येनसंतरतेजंतुरिहचैवपरत्रच ॥ त द्युष्माभिः परित्यक्तंसत्यंधर्मसमन्वितम् ॥ १८ ॥ अधर्ममास्थितंपुत्रायुष्माभिः सत्यवर्जितैः ॥ सत्यधर्मतपोभ्रष्टाः पतितादुःखसागरे ॥ १९ ॥ देवाश्च सत्यसंपन्नाःश्रेयसाचसमन्विताः ॥ तपःशांतिदमोपेताःसुपुण्याःपापवर्जिताः ॥ २० ॥ यत्रसत्यंचधर्मश्चतपः पुण्यंतथैवच ॥ यत्रविष्णुर्हृषीकेशो जयस्तत्रप्रदृश्यते ॥ २१ ॥ तेषांसहायः संभूतोवासुदेवः सनातनः ॥ तस्माज्जयंतितेदेवाः सत्यधर्मसमन्विताः ॥ २२ ॥ सहायेनबलेनैवपौरुषेणतथैवच ॥ भवंतःकिलवैपुत्रास्तपःसत्यविवर्जिताः ॥ २३ ॥ यस्यविष्णुःसहायश्चतपश्चैवबलंतथा ॥ तस्यैवजयोदृष्टइतिधर्मविदोविदुः ॥ २४ ॥ यूयंधर्मविहीना स्तुतपःसत्यविवर्जिताः ॥ ऐंद्रंपदंबलेनैवप्राप्तवंतश्चपूर्ववत् ॥ २५ ॥ तपोविनामहाप्राज्ञाधर्मेणयशसाविना ॥ बलदर्पमुषेः पुत्रानप्राप्यमैन्द्रकंपदम् ॥२६॥ प्राप्याप्यैंद्रंपदंपुत्रास्ततोभ्रष्टाभवंतिहि ॥ तस्माद्यूयंप्रकुर्वंतुतपःपुत्राःसमन्विताः ॥ २७ ॥ अरिरोधेनसंयुक्ताज्ञानध्यानसमन्विताः ॥ वैरंचैवनकर्तव्यं केशवेनसमंकदा ॥ २८ ॥ एवंविधायदापुत्रायूयंधन्याभविष्यथ ॥ परांसिद्धिंततादासवेंद्रंयास्यथनसंशयः ॥२९ ॥ एवंसंभाषितास्तेतु कश्यपेनमहात्मना॥ समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंदानवास्तेमहौजसः ॥ ३० ॥ प्रणम्यकश्यपंभक्त्यासमुत्थायत्वरान्विताः ॥ सुमंत्रंचक्रिरेदैत्याः परस्परसमाहिताः ॥३१ ॥ हिरण्य कशिपूराजातावुवाचाथदानवान् ॥ तपश्चैवकरिष्यामोदुष्करंसर्वदायकम्॥३२॥हिरण्याक्षस्तदोवाचकरिष्येदारुणंतपः ॥ ततोवलेनत्रैलोक्यंग्रहीष्येनात्र संशयः॥३३॥रणेनिर्जित्यगोविंदंतमिमंपापचेतसम् ॥ व्यापाद्यदेवताःसर्वाःपदमैंद्रंव्रजाम्यहम्॥३४॥बलिरुवाच॥एवंनयुज्यनेकर्तुंयुष्माभिर्दितिजेश्वराः॥ विष्णुनासहयद्धेरंतद्धैरंनाशकारणम् ॥३५॥ दानधर्मैस्तथापुण्यैस्तपोभिर्यज्ञयाजनैः ॥ तमाराध्यहृषीकेशंसुखंगच्छंतिमानवाः॥३६॥ हिरण्यकशिपुरुवाच ॥ अहमेवंनकरिष्येहरेराराधनंकदा ॥ स्वभावंतुपरित्यज्यशत्रुसेवाप्रचर्यते ॥ ३७ ॥ मरणादधिकंतंतुमानयंतिहिपंडिताः ॥ विष्णोःसेवान वैकार्यामयाचान्येश्चदानवैः ॥ ३८ ॥ तसुवाचमहात्मानंबलिंःपितामहंपुनः ॥ धर्मशास्त्रेपुयद्दष्टंमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ३९ ॥ राजनीतियुनंमंत्रंशत्रो श्चैवप्रधानतः ॥ हीनमात्मानमाज्ञायरिपुंतंबलिर्नंतथा ॥ ४० ॥ तस्यपार्श्वेप्रगत्वैवजयकालंप्रतीक्षयेत् ॥दीप्यच्छायांसमाश्रित्यनमोवासनिसर्वदा ॥४१॥ ॥ ११ ॥ स्नेहंदज्ञागतंप्रेक्ष्यदीपस्यापिमहाबलम् ॥ प्रकाशंयातिवेगेनतमश्चवर्द्धतेपुनः ॥ ४२ ॥ तथाप्रसादयेच्छत्रुःस्नेहंनिर्दिश्यतत्त्वतः ॥ स्नेहंकृत्वासुरैःसार्द्धं धर्मभावैःसुरद्विषः ॥ ४३ ॥ पूर्वमुक्तंसुमंत्रंतुमुनिनाकश्यपेनहि ॥ तेनमंत्रेणराजेंद्रकुरुकार्यंस्वमात्मवत् ॥ ४४ ॥ तस्यतद्वचनंश्रुत्वाप्राहदैत्यःप्रताप

वान् ॥ पौत्रनेवंकरिष्येहंमानभंगंतथात्मनः ॥ ४५ ॥ अन्येचबांधवाःसर्वेतमूचुर्नयपंडितम् ॥ बलिनोक्तंचयत्पुण्यंदेवतानांप्रियंकरम् ॥ ४६ ॥ शक्रमानकरंप्रोक्तंदानवानांभयंकरम् ॥ करिष्यामोवयंसर्वेतपएवमनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ तपसानिर्जित्यदेवान्हरिष्यामःस्वकंपदम् ॥ एवमामंत्र्यतेसर्वे निराकृत्यबलिंतदा॥ ४८ ॥ विष्णोःसाद्धैमहावैरंहृदिकृत्वामहासुराः ॥ तपश्चक्रुस्ततःसर्वेगिरिदुर्गेषुसानुषु ॥ ४९ ॥ एवंतेदानवाःसर्वेत्यक्तरागाः सुनिश्चिताः ॥ कामक्रोधविहीनाश्चनिराहाराजितक्रुमाः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेदैत्यतपश्चर्यावर्णनंनामदशमोऽध्यायः ॥१०॥ ऋषयऊचुः ॥ सर्वज्ञेनत्वयाप्रोक्तंदैत्यदानवसंगरम् ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामःसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ कस्यपुत्रोमहाप्राज्ञःकस्यगोत्रसमुद्भवः ॥ किंतपस्तस्य विप्रस्यकथमाराधितोहरिः ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ कथाप्रज्ञाप्रभावेनपूर्वमेवयथाश्रुता ॥ तथात्रिप्राःप्रवक्ष्यामिसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ ३ ॥ चरितंपावनं दिव्यंवैष्णवंश्रेयआवहम् ॥ भवतामग्रतःसर्वंविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ४ ॥ पूर्वकल्पेमहाभागाःसुक्षेत्रेपापनाशने ॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेवामनसंज्ञके ॥५॥ कौशिकस्यकुलेजातःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ सतुपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ ६ ॥ दारिद्र्येणसदुःखेनसर्वदेवप्रपीडितः ॥ पुत्रोपायंधनस्यापिदि वारात्रौप्रचिंतयेत् ॥७॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत्॥८॥ समालोक्यपतदाकांतेनमुवाचतपास्विनी ॥ दुःख जालैरसंख्यैस्तुतवचित्तंप्रधर्षितम् ॥ ९ ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजंचिंतांमहामते ॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वम्थोभवसुसंव्रज ॥ १० ॥ नास्तिचिंतासमं दुःखंकायशोषणमेवहि ॥ यश्चिंतांत्यज्यवर्तेतससुखेनप्रमोदते ॥११॥ चिंतायाःकारणंत्रिप्रकथयस्वममाग्रतः ॥ प्रियावाक्यंसमाकर्ण्यसोमशर्माव्रवीत्प्रि याम् ॥ १२ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ इच्छयाचिंतितंभद्रेचिंतादुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ १३ ॥ नजानेकेनपापेनधन हीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनश्चएतद्दुःखस्यकारणम् ॥ १४ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिसर्वंसंदेहनाशनम् ॥ स्वरूपमुपदेशम्यसर्ववि ज्ञानदर्शनम् ॥ १५ ॥ लोभःपापस्यबीजंहिमोहोमूलंचतस्यहि ॥ असत्यंतस्यवैस्कंधोमायाशाखासुविस्तरा ॥ १६ ॥ दंभकौटिल्यपत्राणिकुबुद्ध्या पुष्पितःसदा ॥ अनृतंतस्यसौगंधंफलमज्ञानमेवच ॥१७॥ छद्मपाखंडचौर्येर्प्याःक्रूराःक्रटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमायाशाखासमाश्रिताः॥१८॥ अज्ञानंसुफलंतस्यरसोऽधर्मःफलस्यहि ॥ तृष्णोदकेनसंवृद्धाऽश्रद्धातस्यद्रवःप्रिया॥१९॥अधर्मसुरसन्तस्यउत्कटोमधुरायते॥यादृशैश्चफलैश्चैवसुफलोलो भपादपः ॥ २० ॥ अस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरितुष्यते ॥ फलानितस्यचाश्नातिसुपक्वानिदिनेदिने ॥२१॥ फलानांतुरसेनापिअधर्मेणतुपालितः ॥

१ चरित्रमिति शेषः । २ चामरकंटके इ० पा० । ३ इनर्नं इति नृशंसं इ० च पाठभेदः ।

ससंतुद्योभवेन्मर्त्यःपतनायाभिगच्छति ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंचितांपरित्यज्यपुमाँल्लोभंनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेकांनकारयेत् ॥ २३ ॥ योहिवि
द्वान्भवेत्कांतमूर्खाणांपथमेतिहि ॥ मूर्खश्चितयतेनित्यंकथमर्थममेवहि ॥ २४ ॥ सुभार्यामिहविंदामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचितयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः॥२५॥ क्षणमेकंप्रपश्येतचिंतामध्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चेतन्यमायातिमहादुःखेनपीडचते ॥२६॥ चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तस्वचद्विज ॥ संसा
रेनास्तिसंबंधःकेनसार्धंमहामते ॥ २७ ॥ मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितृमातृसभृत्यकाः ॥ संबंधिनोभवंत्येवकलत्राणितथैवच ॥ २८ ॥ ॥ सोमशर्मोवाच ॥
संबंधःकीदृशोभद्रेतथाविस्तरतोवद ॥ येनसंबंधिनःसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ २९ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ऋणसंबंधिनःकेचित्केचिन्न्यासापहारकाः ॥
लाभप्रदाभवंत्येकेउदासीनास्तथापरे॥३०॥ भेदैश्चतुर्विधैर्जायंतेपुत्रामित्रस्त्रियस्तथा ॥ भार्यापितामाताचभृत्याःस्वजनबांधवाः ॥३१॥ स्वेनस्वेनहिजायं
तेसंबंधेननहीतले ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनकृतंभुवि ॥३२॥न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ येनेवापहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥३३॥
न्यासापहरणाद्दुःखंसदत्वादारुणंगतः ॥ न्यासस्वामीसुपुत्रोभूत्र्यासापहारकस्यच ॥ ३४ ॥ गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ॥ भक्तिदृढंशंयंस्तस्यपु
त्रोभूत्वादिनेदिने ॥३५॥ प्रियवाङ्मधुरोरोगीबहुक्लेहंविदर्शयन् ॥ स्वीयंद्रव्यंतमुद्दृह्यप्रीतिमुत्पाद्यचोत्तमाम् ॥ ३६ ॥ यथायेनप्रदत्तंस्याद्यासस्यहरणात्पुरा ॥ दुःखमेवमहाभागदारुणंप्राणनाशनम् ॥ ३७ ॥ तादृशंतस्यसौहृद्यात्पुत्रोभूत्वामहागुणैः ॥ अल्पायुपस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ ३८ ॥
दुःखंदत्त्वाप्रयात्येवंभूत्वाभूत्वापुनःपुनः ॥ यदाहापुत्रपुत्रेतिप्रलापंहिकरोतिसः ॥ ३९ ॥ तदाहास्यंकरोत्येवंकस्यपुत्रोहिकःपिता ॥ अनेनापहृतंन्यासं
मदीयस्योपकारणम् ॥ ४० ॥ द्रव्यापहरणेनापिनमेप्राणागतःकिल ॥ दुःखेनमहतावैवअसह्येनचवैपुरा ॥ ४१ ॥ तथादुःखप्रदत्त्वाहंद्रव्यमुद्दृह्यचो
त्तमम् ॥ गंतास्मिसुभृशंचाद्यकस्याहंसुतईदृशः ॥ ४२ ॥ नचैपमेपितापुत्रःपूर्वमेवनकस्यचित् ॥ पिशाचत्वंमयादत्तमस्त्येवेतिदुरात्मनः ॥ ४३ ॥ एवमु
क्त्वाप्रयात्येवंतंप्रहस्यपुनःपुनः ॥ प्रयात्यनेनमार्गेणदुःखंदत्वासुदारुणम् ॥ ४४ ॥ एवंन्यासंसमुद्धर्तुंःपुत्राःकांतभवंतिवै ॥ संसारेदुःखबहुलादृश्यते
यत्रतत्रच ॥ ४५ ॥ ऋणसंबंधिनःपुत्रान्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥४६॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेसुव्रतोपाख्यानेएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥
ऋणसंबंधिनःपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदातासुतोभूत्वाभ्रातराचाथपितापिप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्त्तेतअति
दुष्टःसदैवसः ॥ २ ॥ गुणनैवप्रपश्येतसक्रोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्वजनेपुच ॥ ३ ॥ मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः ॥ द्यू
तकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहद्रव्यंबलाद्भुंक्तेवार्यमाणःसकुप्यति ॥ पितरंमातरंचैवकुत्सतेचदिनेदिने ॥५॥ द्रावकन्यासकश्चैवबहुनिष्ठुरज

ल्पकः ॥ एवंमुक्त्वाथतद्द्रव्यंसुखेनपरितिष्ठति ॥ ६ ॥ जातकर्मादिभिर्वाल्येद्रव्यंगृह्णातिदारुणः ॥ पुनर्विवाहसंबंधान्नानाभेदैरनेकधा ॥ ७ ॥ एवंस जायतेद्रव्यमेवमेतद्दतात्यपि ॥ गृहक्षेत्रादिकंसर्वंममैवाहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवाहिनस्त्येवदिनेदिने ॥ सुखंडैर्मुशलैश्चैवसर्वघातैःसुदारुणैः ॥ ९ ॥ मृतेततस्मिन्पितरिमातर्येवातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकर्माणिदानानिनकरोतिकदैवसः ॥ एवंविधाश्चवैपुत्राः प्रभवंतिमहीतले ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजपुंगव ॥ बाल्येवयसिसंप्राप्तेरिपुत्वेवर्ततेसदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहितादयेत् ॥ ताडयित्वाप्रयात्येवप्रहस्यैवपुनःपुनः ॥ १३ ॥ पुनरायातिसंत्रस्तःपितरंमातरंप्रति ॥ सक्रोधोवर्ततेनित्यंकुत्सतेचपुनःपुनः ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्माणिसर्वदा ॥ पितरंमारयित्वाचमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभावतः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियस्माल्लभ्यंभवेत्प्रियम् ॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्येलालनकीडनैः ॥ वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनन्तरम् ॥ १७ ॥ भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच ॥ १८ ॥ मृतेगुरौसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंडदानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखा र्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहाद्भुंजापयतिनित्यशः ॥ २० ॥ यस्माल्लभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छतिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेननविधिनाकिल ॥२१॥ उदासींनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसांप्रतम् ॥ उदासींनेनभावेनसदेवंपरिवर्तते ॥२२॥ ददातिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति॥ नोवाददातिसं त्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम॥२३॥तवाग्रेकथितंसर्वंपुत्राणांगतिरीदृशी॥यथापुत्रस्तथाभार्यापितामाताथवांधवाः॥२४॥ भृत्याश्चान्येसमास्यातापशवस्तुरगास्तथा॥गजामहिष्योदासाश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी॥२५॥गृहीतंतनऋणंतेनआवाभ्यांतुनकस्यचित्॥न्यासमेवंनकस्यापिकृतंवेपूर्वजन्मनि॥२६॥धारयावो नकस्यापिऋणंकांतभृणुष्वहि॥नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम्॥२७॥आवाभ्यांहिनविप्रेंद्रनत्यक्तंहितथापते ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजचिंतामनर्थकीम्॥२८॥कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः॥ह्यतंनचैवकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः॥२९॥कथंहिधनमायातिविस्मयंव्रजमाधव ॥ प्राप्तव्यमेवयत्रै वभवेद्द्रव्यंद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ अनायासेनहस्तेहितस्यैवपरिजायते ॥ यत्नेनमहतात्रैवद्रव्यंरक्षतिमानवः ॥ ३१ ॥ व्रजमानोव्रजत्येवधनंतत्रैवतिष्ठति ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छजहिचिंतामनर्थकीम् ॥ ३२ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेअसंबंधाद्विजोत्तम ॥ ३३ ॥ महामोहेनसंमूढामानवाःपापचेतसः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइमानार्योममैवहि ॥ ३४ ॥ अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ॥ एवंसंवोधितोदेव्याभार्ययाप्रिय यातदा ॥ ३५ ॥ पुनःप्राहप्रियांभार्यांसुमनांज्ञानवादिनीम् ॥ सोमशर्मोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ॥ ३६ ॥ तथापिवंशमिच्छंतिसा

धवः सत्यपंडिताः ॥ यथापुत्रस्यमेचिंताधनस्यचतथाप्रिये ॥३७॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ सुमनोवाच ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम् ॥३८॥ सत्पुत्रेणमहाभागपितामाताचजंतवः ॥ एकःपुत्रोवरोविद्वान्बहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम्॥३९॥एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधगामिनः ॥ ४० ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रः पुण्येनप्राप्यतेकुलम् ॥ सुगर्भः प्राप्यतेपुण्यैस्तस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ ४१ ॥ जातस्यमृतिरेवास्तिजन्मएवमृतस्यच ॥ सुजन्मप्राप्यतेपुण्यैर्मरणंतुतथैवच ॥ ४२ ॥ सुखंधनचयःकांतभुज्यतेपुण्यकर्मभिः ॥ सोमशर्मोवाच ॥ पुण्यस्याचरणंब्रूहितथाजन्मान्यपिप्रिये ॥ ४३ ॥ सुपुण्यः कीदृशोभद्रेवदपुण्यस्यलक्षणम् ॥ सुमनोवाच ॥ आदौपुण्यंप्रवक्ष्यामियथापुण्यंश्रुतंमया ॥ ४४ ॥ पुरुषोवाथवानारीयथानित्यंचवर्तते ॥ यथापुण्यैःसमाप्नोतिकीर्तिंपुत्रान्प्रियान्धनम् ॥ ४५ ॥ पुण्यस्यलक्षणंकांतसर्वमेववदाम्यहम् ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनमखपंचकवर्तनैः ॥ ४६ ॥ दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ अहिंसयासुशक्त्याचअस्तेयेनापिवर्तनैः ॥ ४७ ॥ एतैर्दशभिरंगैस्तुधर्ममेवंप्रपूरयेत् ॥ संपूर्णोजायतेधर्मोग्रासैर्भोगोयथोदरे ॥ ४८ ॥ धर्मंसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यमेवंतुप्रापयेत् ॥ ४९ ॥ यंयंचिंतयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोतिदुर्लभम् ॥ सोमशर्मोवाच ॥ कीदृङ्मूर्तिस्तुधर्मस्यकान्यंगानिचभामिनि ॥ ५० ॥ प्रीत्याकथयमेकांतेश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ सुमनोवाच ॥ लोकेधर्मस्यवैमूर्तिः कैर्दृष्टानद्विजोत्तम ॥ ५१ ॥ अदृश्यवर्त्मासत्यात्मानदृष्टोदेवदानवैः ॥ अत्रिवंशेसमुत्पन्नोअनसूयात्मजोद्विजः ॥ ५२ ॥ तेनदृष्टोमहाधर्मोदत्तात्रेयेणवैसदा ॥ द्वावेतौतुमहात्मानौकुर्वाणौतपउत्तमम् ॥ ५३ ॥ धर्मेणवर्तमानौतौतपसाचबलेनच ॥ इंद्राधिकेनरूपेणप्रशस्तेनभविष्यतः ॥५४॥ दशवर्षसहस्रंतौयावत्तुवनसंस्थितौ ॥ वायुभक्षौनिराहारौसंजातौशुभदर्शनौ ॥ ५५ ॥ दशवर्षसहस्रंतुतावत्कालंतपोर्जितम् ॥ सुसाध्यमानयोश्चैवतत्रधर्मःप्रदृश्यते ॥ ५६ ॥ पंचाग्निःसाध्यतेद्वाभ्यांतावत्कालंद्विजोत्तम ॥ त्रिकालंसाधितंतावन्निराहारंकृतंतथा ॥ ५७ ॥ जलमध्येस्थितौतावद्दत्तात्रेयोयतिस्तथा ॥ दुर्वासास्तुमुनिश्रेष्ठस्तपसाचैवकर्षितः ॥ ५८ ॥ धर्मंप्रतिसधर्मात्माचुक्रोधमुनिपुंगवः ॥ क्रुद्धेसतिमहाभागतस्मिन्मुनिवरेतदा ॥ ५९ ॥ अथधर्मः समायातः स्वरूपेणचवैतदा ॥ ब्रह्मचर्यादिभिर्युक्तस्तपोभिश्चसबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ सत्यंब्राह्मणरूपेणब्रह्मचर्यंतथैवच ॥ तपस्तुद्विजवर्योस्तिदमः प्राज्ञोद्विजोत्तमः ॥ ६१ ॥ नियमस्तुमहाप्राज्ञोदानमेवतथैवच ॥ अग्निहोत्रिस्वरूपेणह्यात्रेयंहिसमागताः ॥ ६२ ॥ क्षमाशांतिस्तथालज्जाचाहिंसाचह्यकल्पना ॥ एताः सर्वाः समायाताः स्त्रीरूपास्तुद्विजोत्तम ॥ ६३ ॥ बुद्धिःप्रज्ञादयाश्रद्धामेधासत्कृतिशांतयः ॥ पंचयज्ञास्तथापुण्याःसांगावेदास्तुतेतदा ॥ ६४ ॥ स्वस्वरूपधराश्चैवतेसर्वेसिद्धिमागताः ॥ अग्न्याधानादयःपुण्याअश्वमेधादयस्तथा ॥ ६५ ॥ रूपला

वण्यसंयुक्ताःसर्वाभरणभूषिताः ॥ दिव्यमाल्यांबरधरादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ ६६ ॥ किरीटकुंडलोपेतादिव्याभरणभूषिताः ॥ दीप्तिमंतःसुरूपास्तेतेजो ज्वालाभिरावृताः ॥ ६७ ॥ एवंधर्मःसमायातःपरिवारसमन्वितः ॥ यत्रतिष्ठतिदुर्वासाःक्रोधनःकालवत्तथा ॥६८ ॥ धर्मउवाच ॥ कस्मात्कोपःकृतोविप्र भवांस्तपस्समन्वितः ॥ क्रोधोहिनाशयेच्छ्रेयस्तपएवनसंशयः ॥ ६९ ॥ सर्वनाशकरस्तस्मात्क्रोधंतत्रविवर्जयेत् ॥ स्वस्थोभवद्विजश्रेष्ठउत्कृष्टंतपसःफलम् ॥ ७० ॥ दुर्वासाउवाच ॥ भवान्कोहिसमायातएतैर्द्विजवरैःसह ॥ संतनार्यःप्रतिष्ठंतिसुरूपाःसमलंकृताः ॥ ७१ ॥ कथयस्वममाग्रेत्वंविस्तरेणमहामते ॥ धर्मउवाच ॥ अयंब्राह्मणरूपेणसर्वतेजःसमन्वितः ॥ ७२ ॥ दंडहस्तःसुप्रसन्नःकमंडलुधरस्तथा ॥ तवाग्रेब्रह्मचर्योयंसोयंपश्यसमागतः ॥ ७३ ॥ अन्यंपश्यस्त्वंवैत्वंचदीप्तिमंतंद्विजोत्तम ॥ कपिलंपिंगलाक्षंचसत्यमेनंद्विजोत्तम ॥ ७४ ॥ तादृशंपश्यधर्मात्मन्त्वेश्वेदवसमप्रभम् ॥ यत्तपोहित्वया विप्रसर्वदेवसमाश्रितम् ॥ ७५ ॥ एतंपश्यमहाभागतवपार्श्वसमागतम् ॥ प्रसन्नवाग्दीप्तियुक्तःसर्वजीवदयापरः ॥ ७६ ॥ दमएवतथायंतेयःपोषयतिसर्वदा ॥ जटिलःकर्कशःपिंगोब्रह्मतितीव्रोमहाप्रभुः ॥ ७७ ॥ नाशकोहिसपापानांखड्गहस्तोद्विजोत्तम ॥ अभिशांतोमहापुण्योनित्यक्रियासमन्वितः ॥ ७८ ॥ नियमस्तुसमायातस्तवपार्श्वेद्विजोत्तम ॥ अनिर्मुक्तोमहादीप्तःशुद्धस्फाटिकसन्निभः ॥ ७९ ॥ पयःकमंडलुकरोदंतकाष्टधरोद्विजः ॥ शौचएपसमायातो भवतःसन्निधाविह ॥ ८० ॥ अतिसाध्वीमहाभागासत्यभूषणभूषिता ॥ सर्वभूषणशोभांगीशुभ्रूपेयंसमागता ॥ ८१ ॥ अतिधीराप्रसन्नांगीगौरीप्रहसितानना ॥ पद्महस्ताइयंधात्रीपद्मनेत्रासुपद्मिनी ॥ ८२ ॥ दिव्यैराभरणैर्युक्ताक्षमाप्राताद्विजोत्तम ॥ अतिशांतासुप्रतिष्ठावहुमंगलसंयुता ॥ ८३ ॥ दिव्यरत्नकृताशोभादिव्याभरणभूषिता ॥ तवशांतिर्महाप्राज्ञज्ञानरूपासमागता ॥ ८४ ॥ परोपकारकरणावहुसत्यसमाकुला ॥ मितभाषासदैवासोअकल्पातेसमागता ॥ ८५ ॥ प्रसन्नासाक्षमायुक्तासर्वाभरणभूषिता ॥ पद्मासनासुरूपासाश्यामवर्णायशस्विनी ॥ ८६ ॥ अहिंसेयंमहाभागाभवंतंतुसमागता ॥ ततकांचनवर्णागौरिरक्तांवरविलासिनी ॥ ८७ ॥ सुप्रसन्नासुमंत्राचयत्रतत्रनपश्यति ॥ ज्ञानभावसमाक्रांतापुण्यहस्तातपस्विनी ॥ ८८ ॥ मुक्ताभरणशोभाढ्यानिर्मलाचारुहासिनी ॥ इयंश्रद्धामहाभागपश्यपश्यसमागता ॥ ८९ ॥ वहुवुद्धिसमाक्रांतावहुज्ञानसमाकुला ॥ सुभोगासक्तरूपासासुस्थिता चारुमंगला ॥ ९० ॥ सर्वैष्टध्यानसंयुक्तालोकमातायशस्विनी ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यापीनश्रोणिपयोधरा ॥ ९१ ॥ गौरवर्णासमायातामाल्यवस्त्रविभूषिता ॥ इयंमेधामहाप्राज्ञतवैवपरिसंस्थिता ॥ ९२ ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशामुक्ताहारविलंबिनी ॥ सर्वाभरणसंभूषासुप्रसन्नामनस्विनी॥९३॥

१ एता नार्यः इ० पा० ।

श्वेतवस्त्रेणसंवीताशतपत्रंशयेकृतम् ॥ पुस्तककरापंकजस्थाराजमानासदैवहि ॥ ९४ ॥ एषाप्रज्ञामहाभागभाग्यवंतंसमागता ॥ लाक्षारसस मावर्णासुप्रसन्नासदैवहि ॥ ९५ ॥ पीतपुष्पकृतामालाहारकेयूरभूषणा ॥ मुद्रिकाकंकणोपेताकर्णकुंडलमंडिता ॥ ९६ ॥ पीतेनवास सादेवीसदैवपरिराजते ॥ त्रैलोक्यस्योपकारायपोषणायाद्वितीयका ॥ ९७ ॥ यस्याःशीलंद्विजश्रेष्ठसदैवपरिकीर्तितम् ॥ सेयंदयासुसंप्राप्तातवपार्श्वेद्विजोत्तम ॥ ९८ ॥ इथंवृद्धामहाप्राज्ञभावभार्यातपस्विनी॥ममभाताद्विजश्रेष्ठधर्मोहंतवसुव्रत ॥ ९९ ॥ इतिज्ञात्वाशमंगच्छममामेवंपरिपालय ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ यदिधर्मःसमायातोमत्समीपंतुसांप्रतम् ॥ १००॥ एतन्मेकारणंब्रूहिकिंतेधर्मकरोम्यहम् ॥ धर्मउवाच ॥ कस्मात्क्रुद्धोसिविप्रेन्द्रकिमेतैर्वैप्रियंकृतम् ॥ १०१ ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिदुर्वासोयदिमन्यसे ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ येनाहंकुपितोदेवतदिदंकारणंशृणु ॥ १०२ ॥ दमशौचैःसुसंकुशैः शोधितंकायमात्मनः ॥ लक्षवर्षप्रमाणंवैतपश्चर्यामयाकृता॥१०३॥ एवंपश्यसिमामेवंदयातेनप्रवर्तते॥ तस्माक्रुद्धोस्मिदेवैवशापमेवंददाम्यहम्॥ १०४॥ एवंश्रुत्वातदातस्यतमुवाचमहामतिः ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ मयिनष्टेमहाप्राज्ञलोकोनाशंसमेष्यति॥१०५॥दुःखमूलमहंतानिकर्शामिभृशंद्विज॥सौख्यंपश्चा ददंदद्मियदिसत्यंनमुंचति ॥ १०६ ॥ पापोयंसुखमूलस्तुपुण्यंदुःखेनलभ्यते ॥ पुण्यमेवंप्रकुर्वाणःप्राणीप्राणान्विमुंचति ॥ १०७ ॥ महत्सौख्यंददाम्येवं परत्रचनसंशयः ॥ ॥ दुर्वासाउवाच ॥ सुखेयेनाप्यतेतेनपरंदुःखंप्रपद्यते ॥ १०८ ॥ तत्तुमर्त्यःपरित्यज्यअन्येनापिप्रभुज्यते ॥ तत्सुखंकोविजानातिनि श्चयंनैवपश्यति ॥ १०९ ॥ तच्छ्रेयोनैवपश्यामिअन्याय्यंहिकृतंतव ॥ येनकायेनक्रियतेभुज्यतेनैवतत्सुखम् ॥ ११० ॥ अन्येनक्रियतेक्लेशमन्येनापिप्र भुज्यते ॥ तत्सुखंकोविजानातिचान्यायंधर्ममेववा ॥ १११ ॥ अन्येनक्रियतेक्लेशमन्येनापिसुखंपुनः ॥ भुनक्तिपुरुषोधर्मतत्सर्वंश्रेयसायुतम् ॥ ११२ ॥ पुण्यंचैवअनेनापिअनेनफलमश्नुते ॥ क्रियमाणंपुनःपुण्यमन्येनपरिभुज्यते ॥ ११३ ॥ तत्सर्वंहिसुखंप्रोक्तंयत्तथायस्यलक्षणम् ॥ धर्मशास्त्रोदितंचैवकृतं सर्वत्रनान्यथा ॥ ११४ ॥ येनकायेनकुर्वंतितेनदुःखंसहन्तिते ॥ परत्रतेनभुंजंतिअनेनापितथैवच ॥११५॥ इति ज्ञात्वासधर्मात्माभवान्सममवलोकयेत् ॥ यथाचौरामहापापाःस्वकायेनसहांतिते ॥११६॥ दुःखेनदारुणंतीव्रंतथासुखंकथंनहि ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ येनकायेनपापाश्चसंचरन्तिहिपातकम् ॥ ११७ ॥ तेनपीडांसहंत्येवपातकस्यहितत्फलम् ॥ दंडमेकंपरंदृष्टंधर्मशास्त्रेषुपंडितैः ॥ ११८॥ तेधर्मपूर्वकंविद्धिएतेन्यायेयेस्त्वमेवाहि॥ दुर्वासाउवाच ॥ एवंन्यायंन मन्येहंतथैवंशृणुधर्मराट् ॥११९॥ शापस्त्वयंप्रदास्यामिक्रुद्धोहंतवनान्यथा ॥ धर्मउवाच ॥ यदाक्रुद्धोमहाप्राज्ञमामेवहिक्षमस्वच ॥१२०॥ नैवक्षमसिवि प्रेंद्रदासीपुत्रंहिमांकुरु ॥ राजानंतुप्रकर्तव्यंचांडालंचमहामुने ॥१२१॥ प्रसादसुमुखोविप्रप्रणतस्यसदैवहि ॥ दुर्वासाश्चततःक्रुद्धोधर्मंचैवशशापह ॥१२२॥

दुर्वासाउवाच ॥ राजाभवत्वंधर्माद्यदासीपुत्रश्चनान्यथा ॥ गच्छचांडालयोनिंचधर्मत्वंस्वेच्छयाव्रज ॥ १२३ ॥ एवंशापत्रयंदत्त्वागतोसौद्विजसत्त
मः॥अनेनापिप्रसंगेनदृष्टोधर्मःपुराकिल॥१२४॥सोमशर्मोवाच॥धर्मस्तुकीदृशोजातस्तेनशप्तोमहात्मना॥तद्रूपंतस्यमेब्रूहियदिजानासिभामिनि ॥ १२५॥
सुमनोवाच॥भरतानांकुलेजातोधर्मोभूत्वायुधिष्ठिरः ॥ विदुरोदासीपुत्रस्तुअन्यंचैववदाम्यहम्॥१२६॥यदाराजाहरिश्चंद्रोविश्वामित्रेणकर्षितः ॥ तदाचांडा
लतांप्राप्तःसहिधर्मोमहामतिः॥१२७॥एवंकर्मफलंभुक्तंधर्मेणापिमहात्मना ॥ दुर्वाससोहिशापाद्वैसत्यमुक्तंतवाग्रतः॥१२८॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेसोम
शर्माख्यानेसोमशर्मसुमनासंवादे द्वादशोऽध्यायः॥१२॥सोमशर्मोवाच ॥ लक्षणंब्रह्मचर्यस्यतन्मेविस्तरतोवद॥कीदृशंब्रह्मचर्यंचयदिजानासिभामिनि ॥१॥
सुमनोवाच ॥ नित्यंसत्येरतिर्यस्यपुण्यात्मातुष्टितांव्रजेत् ॥ ऋतौप्राप्तेव्रजेन्नारींस्वीयांदोषविवर्जितः ॥२॥ स्वकुलस्यसदाचारंकदानैवविमुंचति ॥ एतदेव
समाख्यातंगृहस्थस्यद्विजोत्तम ॥ ३ ॥ ब्रह्मचर्यंमयाप्रोक्तंगृहिणामुत्तमंकिल ॥ यतीनांतुप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ ४ ॥ दमसत्यसमायुक्तःपापाद्भी
तस्तुसर्वदा ॥ भार्यासंगंवर्जयित्वाध्यानज्ञानप्रतिष्ठितः ॥ ५ ॥ यतीनांब्रह्मचर्यंचसमाख्यातंतवाग्रतः ॥ तपएवप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ ६ ॥ आ
चारेणप्रवर्तेतकामक्रोधविवर्जितः ॥ प्राणिनामुपकारायसंस्थितउद्यमावृतः ॥ ७ ॥ तपएवंसमाख्यातंसत्यमेवंवदाम्यहम् ॥ परद्रव्येष्वलोलुप्त्वंपरस्त्रीषु
तथैवच ॥ ८ ॥ दृष्ट्वामतिर्नयस्यस्यात्ससत्यःपरिकीर्तितः ॥ दानमेवप्रवक्ष्यामियेनजीवंतिमानवाः ॥ ९ ॥ आत्मसौख्यंप्रतीच्छेद्यःसइहैवपरत्रवा ॥ अन्न
स्यापिमहादानंसुखस्यैवध्रुवस्यवा ॥ १० ॥ ग्रासमात्रंतथादेयंक्षुधार्तायनसंशयः ॥ दत्तेसतिमहत्पुण्यममृतंसोश्नुतेसदा ॥ ११ ॥ दिनेदिनेप्रदातव्यंयथा
विभवसंभवम् ॥ तृणंशय्यांचवचनंगृहच्छायांसुशीतलाम् ॥ १२ ॥ भूमिमपस्तथाचान्नंप्रियवाक्यमनुत्तमम् ॥ आसनंवचनालापंकौटिल्येनविवर्जित
म् ॥ १३ ॥ आत्मनोजीवनार्थायनित्यमेवकरोतियः ॥ देवान्पितॄन्समभ्यर्च्यएवंदानंददातियः ॥ १४ ॥ इहैवमोदतेसोवैपरत्रहितथैवच ॥ अवंध्यंदिवसं
योवैदानाध्ययनकर्मभिः ॥ १५ ॥ प्रकुर्यान्मानुषोभूत्वासदेवोनात्रसंशयः ॥ नियमंचप्रवक्ष्यामिधर्मसाधनमुत्तमम् ॥ १६ ॥ देवानांब्राह्मणानांचपूजास्व
भिरतोहियः ॥ नित्यंनियमसंयुक्तोदानव्रतेषुसुव्रत ॥ १७ ॥ उपकारेषुपुण्येषुनियमोऽयंप्रकीर्तितः ॥ क्षमारूपंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्विजसत्तम ॥ १८ ॥ परा
क्रोशंहिसंश्रुत्यताडितेसतिकेनचित् ॥ क्रोधंनचैवगच्छेत्तुताडितोनहिताडयेत् ॥ १९ ॥ सहिष्णुःस्यात्सधर्मात्मानहिरागंप्रयातिच ॥ समश्नातिपरंसौख्य
मिहचामुत्रवापिच ॥२०॥ एवंक्षमासमाख्याताशौचमेवंवदाम्यहम् ॥ सबाह्याभ्यंतरेयोवैशुद्धोरागविवर्जितः ॥ २१ ॥ स्नानाचमनकैरेवव्यवहारेणवर्तते॥
शौचमेवंसमाख्यातमहिंसांतुवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ तृणमपिविनाकार्यंश्छेत्तव्यंनविजानता ॥ अहिंसानिरतोभूयाद्यथात्मनितथापरे ॥ २३ ॥ शांतिमेवप्र

क्ष्यामिशांत्यासुखंसमश्नुते ॥ शांतिरेवप्रकर्तव्याङ्केशान्त्रैवपरित्यजेत् ॥२४॥ भूतवैरंविसृज्यैवमनएवंप्रकारयेत् ॥ एवंशांतिःसमाख्याताअस्तेयंतुवदाम्य
हम् ॥ २५ ॥ परस्वंनैवहर्तव्यंपरजायातथैवच ॥ मनोभिर्वचनैःकार्यैर्मनएवंप्रकारयेत् ॥ २६ ॥ दममेवप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ दमनादिंद्रियाणां
वैमनसोपिविकारिणः ॥ २७ ॥ औद्धत्यंनाशयेत्तेषांसचैतन्योवशीतदा ॥ शुश्रूषांतुप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रेषुयादृशी ॥ २८ ॥ पूर्वाचार्यैर्यथाप्रोक्तामामेवंप्र
वदाम्यहम् ॥ वाचादेहेनमनसागुरुकार्यप्रसाधयेत् ॥ २९ ॥ जायतेऽनुग्रहोयत्रशुश्रूषासानिगद्यते ॥ सांगोधर्मःसमाख्यातस्तवाग्रेद्विजसत्तम ॥ ३० ॥
अन्यच्चतेप्रवक्ष्यामिश्रोतुमिच्छसियत्पते ॥ ईदृशेचापिधर्मेतुवर्ततेयोनरःसदा ॥ ३१ ॥ संसारेतस्यसंभूतिःपुनरेवंनजायते ॥ स्वर्गगच्छतिधर्मेणसत्यंस
त्यंवदाम्यहम् ॥ ३२ ॥ एवंज्ञात्वामहाप्राज्ञधर्ममेवत्रजस्वहि ॥ सर्वंहिप्राप्यतेकांतयदसाध्यंमहीतले ॥ ३३ ॥ धर्मप्रसादतस्तस्मात्कुरुवाक्यंममैवहि ॥
भार्यायास्तुवचःश्रुत्वासोमशर्मासुबुद्धिमान् ॥ ३४ ॥ पुनःप्रोवाचतांभार्यांसुमनांधर्मवादिनीम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायां
भूमिखंडेऽंद्रेसुमनोपाख्यानेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ एवंविधंमहापुण्यंधर्मव्याख्यानमुत्तमम् ॥ कथंजानासिभद्रंत्वंकस्माच्चैवत्वयाश्रु
तम्॥१॥सुमनोवाच ॥ भार्गवाणांकुलेजातःपितामममहामते ॥ च्यवनोनाप्रविख्यातःसर्वज्ञानविशारदः ॥ २ ॥ तस्याहंप्रियकन्यावैप्राणादपिचवल्लभा ॥
यत्रयत्रत्रजत्येषतीर्थारामेषुसुव्रत ॥ ३ ॥ सभासुचमुनीनांतुदेवतायतनेषुच ॥ तेनसार्द्धंव्रजाम्येकाक्रीडमानासदैवहि ॥ ४ ॥ कौशिकान्वयसंभूतोवेद
शर्मामहामतिः ॥ पितुर्ममसखादैवादटमानःसमागतः ॥ ५ ॥ दुःखेनमहताविष्टश्चिंतयानोसुदुर्मुदुः ॥ समागतंमहात्मानंतमुवाचपितामम ॥ ६ ॥ भ
वंतंदुःखसंततमितिज्ञानामिसुव्रत ॥ कस्माद्दुःखीभवाञ्जातस्तस्मात्त्वंकारणंवद ॥ ७ ॥ एतद्वाक्यंततःश्रुत्वाच्यवनस्यममहात्मनः ॥ तमुवाचममहात्मानं
पितरंममसुव्रतः ॥ ८ ॥ वेदशर्माममाप्राज्ञसर्वदुःखस्यकारणम् ॥ ममभार्यामहासाध्वीपतिव्रत्यपरायणा ॥ ९ ॥ अपुत्रासाहिसंजातामममवंशोनविद्यते ॥
एतत्तेकारणंप्रोक्तंप्रश्रितोस्मियतस्त्वया ॥ १० ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तः कश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ ममपित्रातथातेनद्युत्थायवेदशर्मणा ॥ ११ ॥ द्वाभ्या
मपिचसिद्धोसौपूजितोभक्तिपूर्वकैः ॥ उपहारैस्सभोज्यान्नैर्वचनैर्मधुराक्षरैः ॥ १२ ॥ द्वाभ्यामन्तर्गतंपृष्टंपूर्वोक्तंचयथात्वया ॥ उभौतौप्राहधर्मात्मासस
खंपितरंमम ॥ १३ ॥ धर्मस्यकारणंसर्वंममयोक्तंतथाकिल ॥ धर्मेणप्राप्यतेपुत्रोधनंधान्यंतथाश्रियः ॥ १४ ॥ ततस्तेनकृतंधर्मसंपूर्णंवेदशर्मणा ॥ त
स्माद्धर्मात्सुसंजातमहत्सौख्यंसपुत्रकम् ॥ १५ ॥ तेनसंगप्रसंगेनममैपमतिनिश्चयः ॥ यथाकांततवप्रोक्तंमयेवत्वपरंशुभम् ॥ १६ ॥ तस्माच्छृतंमहासि
द्धात्सर्वसंदेहनाशनम् ॥ विप्रधर्मसमाख्यिन्यश्रवर्त्तन्मर्वतां ॥ १७ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ धर्मेणकीदृशोवत्यर्जन्मचैवत्वदस्त्रये ॥ कथयोत्तमकांतिनिर्मुक्ति

हिवदस्वमे ॥ १८ ॥ सुमनोवाच ॥ सत्यशौचक्षमाशांतितीर्थपुण्यादिकैस्तथा ॥ धर्मश्चपालितोयेनतस्यमृत्युंवदाम्यहम् ॥ १९ ॥ रोगोनजायतेतस्य नचपीडाकलेवरे ॥ नश्रमोवैनचग्लानिर्नचस्वेदोभ्रमस्तथा ॥२०॥ दिव्यरूपधराभूत्वागंधर्वाब्राह्मणास्तथा॥ वेदपाठसमायुक्तागीतज्ञानविशारदाः॥२१॥ तस्यपार्श्वेसमायांतिस्तुतिंकुर्वंतिचातुलाम् ॥ स्वस्थोहिआसनेयुक्तोदेवपूजारतःकिल ॥ २२ ॥ तीर्थेचलभतेप्राज्ञःस्नानार्थंधर्मतत्परः ॥ अश्यगारेच गोस्थानेदेवतायतनेषुच ॥ २३ ॥ आरामेचतडागेचवयत्राश्वत्थोवटस्तथा ॥ ब्रह्मवृक्षंसमाश्रित्यश्रीवृक्षंचतथापुनः ॥ २४ ॥ अश्वस्थानंसमाश्रित्यगजस्था नगतोनरः ॥ अशोकंचूतवृक्षंचसमाश्रित्ययदास्थितः ॥ २५ ॥ संनिधौब्राह्मणानांचराजवेश्मगतोथवा ॥ रणभूमिसमाश्रित्यपूर्वंयत्रमृतोभवेत् ॥ २६ ॥ मृत्युस्थानानिपुण्यानिकेवलंधर्मकारणम् ॥ गोग्रहंतुसुसंप्राप्यतथाचामरकंटकम् ॥ २७ ॥ शुद्धधर्मकरोनित्यंधर्मतोधर्मवत्सलः ॥ एवंस्थानंसमाप्नोति यदामृत्युंसमाश्रितः ॥ २८ ॥ मातरंपश्यतेपुण्यंपितरंचनरोत्तमः ॥ भ्रातरंश्रेयसायुक्तगन्यंस्वजनबांधवम् ॥ २९ ॥ वंदीजनेनस्तथापुण्यैः स्तूयमानंपुनःपुनः ॥ पापिष्ठैनैवपश्येतमातृपित्रादिकंपुनः ॥ ३० ॥ गीतंगायंतिगंधर्वाः स्तुवंतिस्तावकाःस्तवैः ॥ मंत्रपाठैस्तथाविप्रामातास्नेहे नपूजयेत् ॥ ३१ ॥ पितास्वजनवर्गाश्चधर्ममात्मानंमहामतिम् ॥ एवंदृताःसमास्थाताःपुण्यस्थानानितेविभो ॥ ३२ ॥ प्रत्यक्षान्पश्यतेदूतान्हास्य स्नेहसमाविलान् ॥ नचस्वप्नेनमोहेनक्लेदयुक्तेननेवसः ॥ ३३ ॥ धर्मराजोमहाप्राज्ञोभवंतंतुसमाह्वयेत् ॥ एह्येहित्वंमहाभागयत्रधर्मःसतिष्ठ ति ॥ ३४ ॥ तस्यमोहोनचभ्रांतिर्नग्लानिःस्मृतिर्विभ्रमः ॥ जायतेनात्रसंदेहःप्रसन्नात्मासतिष्ठति ॥ ३५ ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नःस्मरन्देवंजनार्दनम् ॥ तैः सार्द्धंतुप्रयात्येवंसंतुष्टोत्हृष्टमानसः ॥ ३६ ॥ एकत्वंजायतेतत्रत्यजतःस्वंकलेवरम् ॥ दशमद्वारमाश्रित्यआत्मातस्यसगच्छति ॥ ३७ ॥ शिविकातस्य आयातिहंसयानंमनोहरम् ॥ विमानमेवचायातिहयोवागजउत्तमः ॥ ३८ ॥ छत्रेणश्रियमाणेनचामरैर्व्यजनैस्तथा ॥ वीज्यमानःसपुण्यात्मापुण्यैरेवंसमं ततः ॥ ३९ ॥ गीयमानस्तुधर्मात्मास्तूयमानस्तुपंडितैः ॥ वंदिभिश्चारणैर्दिव्यैर्ब्राह्मणैर्वेदपारगैः ॥ ४० ॥ साधुभिःस्तूयमानस्तुसर्वसौख्यसमन्वितः ॥ यथादानप्रभावेनफलमाप्नोतितत्रसः ॥ ४१ ॥ आरामवाटिकामध्येसप्रयातिसुखेनवै ॥ अप्सरोभिःसमाकीर्णोदिव्याभिर्मंगलैर्युतः ॥ ४२ ॥ देवैःसंस्तूय मानस्तुधर्मराजंप्रपश्यति ॥ देवाश्चधर्मसंयुक्ताजग्मुःसंमुखमेवतम् ॥ ४३ ॥ एह्येहिवैमहाभागभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ एवंसंपश्यतेधर्मसौम्यरूपंमहाम तिम् ॥ ४४ ॥ स्वस्थपुण्यप्रभावेनभुंक्तेचस्वर्गमेवसः ॥ भोगक्षयात्तधर्मात्मापुनर्जन्मप्रयातिवै ॥ ४५ ॥ निजधर्मप्रसादात्सकुलंपुण्यंप्रयातिवै ॥ ब्राह्मण स्यसुपुण्यस्यक्षत्रियस्यतथैवच ॥ ४६ ॥ धनाढ्यस्यसुपुण्यस्यवैश्यस्यैवमहामते ॥ धर्मेणमोदतेतत्रपुनःपुण्यंकरोतिसः ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंच

पंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेचतुर्दशोऽध्यायः ॥१४॥ सोमशर्मोवाच ॥ पापिनांमरणंभद्रेकीदृशैर्लक्षणैर्युतम् ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रू हियदिजानासिभामिनि ॥ १ ॥ सुमनोवाच ॥ शृणुतामाभिधास्यामितस्मात्सिद्धाच्छुतंमया ॥ पापिनांमरणेकांतयादृशंलिंगमेवच ॥ २ ॥ महापातकि नांचैवस्थानंचेष्टांवदाम्यहम् ॥ विष्मूत्रामेध्यसंयुक्तांभूमिंपापसमन्विताम् ॥३॥ सतांप्राप्यसुदुष्टात्माप्राणान्दुःखेनमुंचति ॥ चांडालभूमिंसंप्राप्यमरणंया तिदुःस्थितः ॥ ४ ॥ गर्दभाचरितांभूमिंवेश्यागेहंसमाश्रितः ॥ कैल्पपालगृहंगत्वानिधनायोपगच्छति ॥ ५ ॥ अस्थिचर्मनखैःपूर्णमाश्रितंपापकिल्वि षैः ॥ तांप्राप्यचसदुष्टात्मामृत्युंयातिसुनिश्चितम् ॥ ६ ॥ अन्यांपापसमाचारांप्राप्यमृत्युंसगच्छति ॥ अथचेष्टांप्रवक्ष्यामिदूतानांतुतामेच्छताम् ॥ ७ ॥ भैरवान्दारुणान्घोरानतिकृष्णान्महोदरान् ॥ पिंगाक्षान्पीतनीलांश्चअतिश्वेतान्महोदरान् ॥ ८ ॥ अत्युच्चान्विकरालांश्चशुष्कमांसवसोपमान् ॥ रौद्रदंष्ट्रा न्करालांश्चसिंहास्यान्सर्पहस्तकान् ॥ ९ ॥ सतान्दृष्ट्वाप्रकंपेतखिद्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ शिवासंनादवद्घोरान्महारावान्महामते ॥ १० ॥ मुंचंतिदूतकाः सर्वेकर्णमूलेतुतस्यहि ॥ गलेपाशैःप्रबद्धातिकटिंबद्धातथोदरे ॥ ११ ॥ समाधृष्यनिपात्यंतेहाहेतिवदतेमुहुः ॥ म्रियमाणस्ययाचेष्टामामेवंप्रवदाम्य हम् ॥ १२ ॥ परद्रव्यापहरणंपरभार्याविडंबनम् ॥ ऋणंपरस्यसर्वंस्वंगृहीतंयत्तुपापिभिः ॥ १३ ॥ पुनर्नैवप्रदत्तंहिलोभास्वादविमोहितः ॥ अन्यदेवं महापापंकुप्रतिग्रहमेवच ॥ १४ ॥ कंठमायांतितेसर्वेम्रियमाणस्यतस्यच ॥ यानिकानिचपापानिपूर्वमेवकृतानिच ॥ १५ ॥ आयांतिकंठमूलंते महापापस्यनान्यथा ॥ दुःखमुत्पादयंत्यंतेकफवंधेनदारुणम् ॥ १६ ॥ पीडाभिर्दारुणाभिस्तुकंठोघुरघुरायते ॥ रोदतेकंपतेऽत्यर्थमातरंपितरं पुनः ॥ १७ ॥ स्मरतेभ्रातरंतत्रभार्यांपुत्रान्पुनःपुनः ॥ पुनर्वैस्मरणंयातिमहापापेनमोहितः ॥ १८ ॥ तस्यप्राणानगच्छंतिवहुपीडासमाकु लाः ॥ पततेकंपतेचैवमूच्छंतेचपुनःपुनः ॥ १९ ॥ एवंपीडासमायुक्तोदुःखंभुंक्तेतिमोहितः ॥ तस्यप्राणाःसुदुःखेनमहाकष्टेःप्रचालिताः ॥ २० ॥ अ पानमार्गमाश्रित्यशृणुकांतप्रयांतिते ॥ एवंप्राणंमहामुग्धोलोभमोहसमन्वितः ॥ २१ ॥ नीयतेयमदूतैस्तुतस्यदुःखंवदाम्यहम् ॥ २२ ॥ इति श्रीपद्मपु राणेभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेपापमरणविवक्षानामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ सुमनोवाच ॥ अंगारसंचयेमार्गेदृप्यमाणोहिनीयते ॥ दह्यमानःसुदुष्टा त्माचेष्टमानःपुनःपुनः ॥१॥ यत्रातपोमहातीव्रोद्वादशादित्यतापितः ॥ नीयतेतेनमार्गेणसंतप्तःसूर्यरश्मिभिः ॥ २॥ पर्वतेष्वेवदुर्गेषुछायार्हीनेषुदुर्मतिः ॥ नीयतेतेनमार्गेणक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ ३ ॥ सदूतैर्हन्यमानस्तुगदाखड्गैःपरश्वधैः ॥ कशाभिस्ताड्यमानस्तुनिंद्यमानस्तुदूतकैः ॥४॥ ततःशीतमयेमार्गे

वायुनासेव्यतेपुनः ॥ तेनशीतेनदुःखीसभूत्वायातिनसंशयः ॥५॥ आकृष्यमाणोदूतैस्तुनानादुर्गेषुनीयते ॥ एवंपापीसदुष्टात्मादेवब्राह्मणनिंदकः ॥ ६ ॥ सर्वपापसमाचारोनीयतेयमकिंकरैः ॥ यमंपश्यतिदुष्टात्माकृष्णांजनचयोपमम् ॥ ७ ॥ तमुग्रंदारुणंभीमंभीमदूतैःसमावृतम् ॥ सर्वव्याधिसमाकीर्णं चित्रगुप्तसमन्वितम् ॥ ८ ॥ आरूढंमहिषंदेवैर्धर्मराजंद्विजोत्तम ॥ दंष्ट्राकरालमत्युग्रंतस्यास्यंकालसंनिभम् ॥ ९ ॥ पीतवासंगदाहस्तंरक्तगंधानुलेपनम् ॥ रक्तमाल्यकृताभूषंगदाहस्तंभयंकरम् ॥ १० ॥ एवंविधंमहाकार्यंयमंपश्यतिदुर्मतिः ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंसर्वधर्मबहिष्कृतम् ॥ ११ ॥ यमःपश्यतितंदुष्टंपापिष्टंधर्मकंटकम् ॥ शासयेत्तुमहादुःखैःपीडाभिर्दारुमुद्गलैः ॥ १२ ॥ यावद्युगसहस्रांतंतावत्कालंप्रपच्यते ॥ नानाविधेचनरकेपच्यते चपुनःपुनः ॥ १३ ॥ नारकींयातिवैयोनिंकृमिकोटिषुपापकृत् ॥ अमेध्येपच्यतेनित्यंहाहाभूतोविचेतनः ॥ १४ ॥ मरणंचसपापात्माएवंयातिसुनिश्चित म् ॥ एवंपापस्यसंयोगंभुंक्तेचैवसुदुर्मतिः ॥ १५ ॥ पुनर्जन्मप्रवक्ष्यामियासुयोनिषुयातिच ॥ शुनांयोनिशतंप्राप्यभुंक्तेवैपातकंपुनः ॥ १६ ॥ व्याघ्रोभवतिदुष्टात्मारासभींयातिवैपुनः ॥ मार्जारशूकरींयोनिंसर्पयोनिंततश्चेवच ॥ १७ ॥ नानाभेदासुसर्वासुतिर्यक्षुचपुनःपुनः ॥ पापपक्षिपुसंयातिअ न्यासुमहतीषुच ॥ १८ ॥ चांडालभिल्लयोनिंचपुलिंदींयातिपापकृत् ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपापिनांजन्मचैवहि ॥ १९ ॥ मरणेशृणुकांतन्वंचेष्टातिपां सुदारुणाम् ॥ पापपुण्यसमाचारस्तवाग्रेकथितोमया ॥२०॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामियदिपृच्छसिमानद ॥ २१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचपंचाशत्सह स्रसंहितायामैद्रेसुमनोपाख्यानेपापपुण्यविवक्षानामपोडशोऽध्यायः ॥१६॥ सोमशर्मोवाच ॥ सर्वदेविसमाख्यातंधर्मसंस्थानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविद्यां सर्वज्ञंगुणसंयुतम् ॥ १ ॥ वदत्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ दानधर्मादिकंभद्रेपरत्रेहनसंशयः ॥ २ ॥ सुमनोवाच ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञं तंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसिवैपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ ३ ॥ मूतउवाच ॥ एवमुक्तेतयावाक्येसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ एवंकरिष्येकल्याणि तववाक्यंनसंशयः ॥ ४ ॥ एवमुक्त्वाजगामाशुसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदिव्यंतंतपतांवरम् ॥ ५ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमाश्रमस्थंद्विजो त्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥६॥ राजमानंमहात्मानंब्रह्मण्यंचद्विजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रेशंदंडवच्चपुनःपुनः ॥७॥ तमुवा चमहातेजाब्रह्ममूनुरकल्मषः ॥ उपाविशासनेपुण्येसुखेनसुमहामते ॥८॥ एवमुक्त्वासयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम्॥गृहेपुत्रेपुतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥९ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसुचाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मपालयसेसदा ॥१०॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहसुशर्मणम् ॥ किंकरोमिप्रियंकार्यंसुप्रि यंतेद्विजोत्तम ॥ ११ ॥ एवंसंभाषितंविप्रंविरामसकुंभजः ॥ तस्मिन्नुक्तेमहाभागेवसिष्ठेमुनिपुंगवे ॥ १२ ॥ सहोवाचमहात्मानंवसिष्ठंतपतांवरम् ॥

भगवञ्छ्रूयतांवाक्यंसुप्रसन्नेनचेतसा ॥ १३ ॥ यदिमेसुप्रियंकार्यंत्वयैवमुनिपुंगव ॥ ममप्रश्नार्थसंदेहंविच्छेदयाद्विजोत्तम ॥ १४ ॥ दारिद्र्यंकेनपापेनपुत्र सौख्यंकथंनहि ॥ एतन्मेतत्तथंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥१५॥ महामोहेनसंमुग्धःप्रिययाचोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातततवपार्श्वसमातुरः ॥ १६ ॥ तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्त्वंममसंसारबंधनात् ॥ १७ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ पुत्रामित्रात्रयथभ्राताअन्येस्त्वजनबांधवाः ॥ पंचभेदास्तुसंभेदात्पुरुषस्यभवंतिते ॥ १८ ॥ तेतेसुमनयाप्रोक्ताःपूर्वमेवतवाग्रतः ॥ ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंत वाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ २० ॥ शुद्धिविज्ञानसंपन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्मसुसंपरीरोवेदाध्ययनतत्परः ॥ ॥ २१ ॥ ससर्वंशास्त्रवेत्ताचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याजकःसर्वयज्ञानांदाताात्यागीप्रियंवदः ॥ २२ ॥ विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुहृत्सदा ॥ पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ २३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्कुलस्यपरिपोषकः ॥ एवंगुणैश्चसंयुक्तःसपुत्रःसुखदायकः ॥ २४ ॥ अन्येसर्वंधसंयुक्ताःशोकसंतापदायकाः ॥ एताद्दृशेनकिंकार्यंफलहीनेननतेनच ॥ २५ ॥ आयांतियांतितेसर्वंतापंदत्वासुदारुणम् ॥ पुत्ररूपेणते सर्वंससारेद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मकृतंपुण्यंयत्त्वयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्रुतंपुनः ॥ २७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ भवाञ्छ्रद्दोमहाप्राज्ञपूर्वंजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ २८ ॥ एकभार्यासदाद्वेपीवद्दुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मनैवविजानासिसत्यंनैवपरिश्रुतम् ॥ २९ ॥ दानंनैवत्वयादत्तंशास्त्रंनैवप्रतिश्रुतम् ॥ कृतानैवत्वयातीर्थेयात्रानैवमहामते ॥ ३० ॥ एवंकृतंत्वयाविप्रकु षिमार्गंपुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंसर्वगवांचैवद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ महिषीणांतथाश्वानांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवद्विजसत्तम ॥ ३२ ॥ विपुलंचधनंतद्वल्लोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययंसुपुण्येननकृतंतुत्वयाकदा ॥ ३३ ॥ पात्रेदानंनदत्तंतुदृष्ट्वादुर्बलमेवच ॥ कृपां कृत्वानदत्तंतुभवताधनमेवच ॥३४॥ गोमहिष्यादिकंसर्वंपशूनांसंचितंत्वया ॥ विक्रीयचधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥३५॥ तक्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रयित्वा ततोदधि ॥ दुष्कालेचितितंविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥३६॥ कृतंमहाधर्मेवात्रअन्नंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेनत्वयादानंनदत्तंतुकदाचन ॥ ३७ ॥ देवानां पूजनंविप्रभवतानकृतंकदा ॥ प्राप्यपर्वाणिविप्रेभ्योद्रव्यंचनसमर्पितम् ॥ ३८ ॥ श्राद्धंकालंतुसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदनिनेसाध्वीदिनमेनंस *मागतम् ॥ ३९ ॥ श्वशुरस्यश्राद्धकालःश्वश्वाश्चैवमहामते ॥ त्वंश्रुत्वातद्वचस्तस्यागृहंत्यक्त्वापलायसे ॥४०॥* धर्ममार्गेनदृष्टंतेश्रुतंनैवकदात्वया ॥ लो

भोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ४१ ॥ पालितंलोभमेवैकंत्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाञ्जातोदरिद्रेणातिपीडितः ॥ ४२ ॥ दिनेदिने
महातृष्णाहृदयेतेप्रवर्द्धते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेतदा ॥ ४३ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतयात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवासुप्रसुप्तस्तुनिश्चितोहिप्रचिं
तसि ॥ ४४ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्यापितोसिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षंमेकोटिःकदाअर्बुदमेवच ॥ ४५ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्वश्चाथमेगृहे॥ एवंसहस्रंल
क्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ४६ ॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ तवकार्यपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्वदा ॥ ४७ ॥ नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्व
या ॥ खनितंभूमिमध्येतुक्षिप्तंपुत्रानजानते ॥ ४८ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुपेसर्वदाविप्रलोकान्पृच्छसिबुद्धिमान् ॥ ४९ ॥ खनित्र
मंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोभ्रमस्येकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥५०॥ स्पर्शंचिंतयसेनित्यंकल्पान्सिद्धिप्रदायकान्॥ प्रवेशंविवराणांतुचिंतमा
नःसुपृच्छसि ॥ ५१ ॥ तृष्णानलेनदग्धेनसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलेनसंदीप्तोहाहाभूतोविचेतनः ॥ ५२ ॥ एवंमुग्धोसिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यता
म् ॥ दारापुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ५३ ॥ कथितंनैववृत्तांतंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वंमयाख्यातंवृत्तांतंतवपूर्वकम् ॥ ५४ ॥
अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिमंतःसदैवहि ॥ ५५ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभवंतिगृहेतस्यय
स्यविष्णुःप्रसीदति ॥ ५६ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सभुंक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ५७ ॥ विनाविष्णोःप्रसादेनदारापुत्रा
न्नचाप्नुयात् ॥ सुजन्मचकुलंविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेऐंद्रेसुमनोपाख्यानेसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७॥ सोमशर्मोवाच ॥
पूर्वजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंचमेमुने ॥ शूद्रत्वेनतुविप्रेन्द्रमयैवपरिवर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमयाप्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञान
पंडित ॥ २ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ यत्त्वयाचेष्टितंपूर्वंकर्मधर्माश्रितंद्विज ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ३ ॥ ब्राह्मणःकश्चिदनघःसदाचारः
सुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ४ ॥ यात्राव्याजेनतीर्थानांभ्रमत्येकःसमेदिनीम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहंमहाम
तिः ॥५ ॥ याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंद्विजसत्तम ॥ तवैवभार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ ६ ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनसुगृहेमम ॥ वैष्णवं
ब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ७ ॥ सुखेनस्थीयतामत्रगृहोयंतवसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यमद्यतीर्थमहंगतः ॥ ८ ॥ अद्यती
र्थफलंप्राप्तंतवांघ्रिद्वयदर्शनात् ॥ गवांस्थानंवरंपुण्यंनिवासायनिवेदितम् ॥ ९ ॥ अंगसंवाहनंकृत्वापादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातः
पादोदकेनहि ॥ १० ॥ सद्योघृतंदधिक्षीरमन्नंतक्रंप्रदत्तवान् ॥ तस्मैचब्राह्मणायैवभवानित्थंमहात्मने ॥ ११ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयाचस

हभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १२ ॥ अथप्रभातेसंप्राप्तेदिनेपुण्येसुभाग्यदे ॥ आषाढस्यतुशुद्धस्यैकादशीपापनाशनी ॥ १३ ॥
तस्मिन्दिनेसुसंप्राप्तासर्वपातकनाशिनी ॥ यस्यांदेवोहृषीकेशोयोगनिद्रांप्रगच्छति ॥ १४ ॥ तांप्राप्यचततोलोकास्तत्यजुर्बुद्धिपंडिताः ॥ गृहस्यसर्व
कर्माणिविष्णुध्यानरताद्विज ॥ १५ ॥ उत्सवंपरमंचक्रुर्गीतमंगलवादनैः ॥ स्तुवंतिब्राह्मणाःसर्ववेदैःस्तोत्रैःसुमंगलैः ॥ १६ ॥ एवंमहोत्सवंप्राप्यसत्रब्राह्म
णसत्तमः ॥ तस्मिन्दिनेस्थितस्तत्रसंप्राप्तंसमुपोषणम् ॥ १७ ॥ एकादश्यास्तुमाहात्म्यंपठितंब्राह्मणेनवै ॥ भार्यापुत्रैःसुतैःसार्द्धंश्रुतंधर्ममनुत्तमम् ॥१८॥
श्रुतेतस्मिन्महापुण्येभार्यापुत्रैस्तुप्रेरितः ॥ससर्गादस्यविप्रस्यव्रतमेतत्समाचर ॥ १९ ॥ तदाकर्ण्यमहद्व्राक्यंसर्वपुण्यप्रदायकम् ॥ व्रतमेतंकरिष्यामिइति
निश्चितमानसः ॥ २० ॥ भार्यापुत्रैःसमंगत्वानद्यांस्नानंकृतंत्वया ॥ दृष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥२१॥ सर्वोपहारैःपुण्यैश्चगंधधूपादिभिस्तथा ॥
रात्रौजागरणंकृत्वानृत्यगीतादिभिस्तथा ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसंगेननद्यांस्नानंपुनःकृतम् ॥ पूजितोदेवदेवेशःपुष्पधूपादिमंगलैः॥२३॥ भक्त्याप्रणम्यगो
विंदंस्नापयित्वापुनःपुनः ॥ निर्वापंतादृशंदत्तंब्राह्मणायमहात्मने ॥ २४ ॥ भक्त्याप्रणम्यतंविप्रंदत्तातस्मैसुदक्षिणा ॥ कृतवान्पारणंविप्रपुत्रैर्भार्यादि
भिःसमम् ॥ २५ ॥ प्रेषितोभक्तिपूर्वेणसद्भावेनत्वयैवसः ॥ एवंव्रतंसमाचीर्णत्वयावैद्विजसत्तम ॥ २६ ॥ संगत्याब्राह्मणस्यैवविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥
भवान्ब्राह्मणतांप्राप्तःसत्यधर्मसमन्वितः ॥ २७ ॥ तस्यव्रतस्यभावेनत्वयाप्राप्तंमहत्कुलम् ॥ भूमुरगाणांमहाप्राज्ञसत्यधर्मसमाविलम् ॥ २८ ॥ तस्मैतु
ब्राह्मणायैवंवैष्णवायमहात्मने ॥ श्रद्धयासत्यभावेनदत्तमन्नंसुसंस्कृतम् ॥२९॥ तस्यदानस्यभावेनमिष्टान्नमुपतिष्ठति ॥ महामोहैःप्रमुग्धोहितृप्णयाव्या
पितंमनः॥३०॥पूर्वजन्मनितेविप्रअर्थमेवप्रसंचितम्॥नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेभ्यश्चपुत्रैत्वया॥३१॥ दारेषुपुत्रलोभेनम्रियमाणेनवैतदा ॥ तस्यपापस्यभावे
नदारिद्र्यंत्वामुपाविशत्॥३२॥ पुत्रलोभंपरित्यज्यस्नेहंत्यक्त्वापदूरतः॥अपुत्रवान्भवाञ्जातस्तस्यपापस्यवैफलम् ॥ ३३ ॥ सुपुत्रंचकुलंविप्रधनधान्यवर
स्त्रियः॥ सुजन्ममरणंचैवसुभोगाःसुखमेवच ॥ ३४ ॥ राज्यंस्वर्गश्चमोक्षश्चयद्यदुर्लभमेवच ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥३५॥ तस्मादारा
ध्यगोविन्दंनारायणमनामयम्॥ प्राप्स्यसित्वंपरंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥३६॥ सुपुत्रत्वंधनंधान्यंसुभोगान्सुखमेवच ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टि
तम् ॥ ३७ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिनिष्ठितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभागनारायणपरोभव ॥ ३८ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिवोधि
तोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावासिष्ठंप्रणिपत्यतत्र ॥ ३९ ॥ आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राप्यभार्यासुमनांप्रहर्षः ॥ सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैव

१ धनं धान्यं धरा स्त्रियः । इ० पा० ।

विप्रेणतवप्रसादात्॥४०॥भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतमद्यैवमोहंपरिनाशितंमे॥आराधयिष्येमधुसूदनंहियास्यामिमोक्षंपरमंपदंतत् ॥४१॥आकर्ण्यवाक्यंपरमं महांतंसुमंगंलंमंगलदायकंहि॥हर्षेणयुक्तात्मुवाचकांतंपुण्योसिविप्रेणविशोधितोऽसि॥४२॥इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऽद्रेसुमनो पाख्यानेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥सूतउवाच ॥ सोमशर्मामहाप्राज्ञःसुमनयासहसत्तमः॥कपिलासंगमेपुण्येरेवातीरेसुपुण्यदे॥१॥ स्नात्वातत्रसमेधावीतर्पयित्वासुरान्पितॄन् ॥ तपस्तेपेसुशांतात्माजपन्नारायणंशिवम् ॥२॥ द्वादशाक्षरमंत्रेणध्यानयुक्तोमहामनाः ॥ तस्यैवदेवदेवस्यवासुदेवस्यसुव्रतः ॥३॥ आसने शयनेयानेस्वप्नेपश्यतिकेशवम् ॥ सदैवनिश्चलोभूत्वाकामक्रोधविवर्जितः ॥४॥ साचसाध्वीमहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ सुमनाकांतमेवापिशुश्रूषतित पोन्वितम् ॥५॥ ध्यायमानस्यतस्यापिविघ्नैःसंदर्शितंभयम् ॥ सर्पाविपोल्वणाःकृष्णास्तत्रयांतिमहात्मनः ॥ ६ ॥ पार्श्वंतंतप्यमानस्यतस्यतेसोमश र्मणः ॥ सिंहव्याघ्रगजाद्यष्टाभयमेवंप्रचक्रिरे ॥ ७ ॥ वेतालाराक्षसाभूताःकूष्मांडाःप्रेतभैरवाः ॥ भयंविदर्शयंत्येतेदारुणंप्राणनाशनम् ॥ ८ ॥ नानाविधा महाभीमाःसिंहास्तत्रसमागताः ॥ दंष्ट्राकरालवक्त्राश्चजगर्जुश्चातिभैरवम् ॥ ९ ॥ विष्णोर्ध्यानात्सधर्मात्मानचचालमहामतिः ॥ महाविघ्नैःसुसंरूढैश्चालितो मुनिपुंगवः ॥ १० ॥ एवंनचलतेध्यानात्सोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ झंझावातैश्चशीतेनमहावृष्ट्चासुपीडितः॥ ११ ॥भंभारावमहाभीमः सिंहस्तत्रसमागतः॥ तंदृष्ट्वाभयमाविग्नस्तः सस्मारनृहरिंद्विजः ॥ १२ ॥ इंद्रनीलप्रतीकाशंपीतवस्त्रंमहौजसम् ॥ शंखचक्रधरंदेवंगदापंकजधारिणम् ॥ १३ ॥ महामौक्तिकहा रेणहंदुवर्णानुकारिणा ॥ कौस्तुभेनापिरत्नेनद्योतमानंजनार्दनम् ॥ १४ ॥ श्रीवत्सांकेनदिव्येनहृदयंयस्यराजते ॥ सर्वाभरणशोभांगंशतपत्रनिभेक्षणम्॥ ॥ १५ ॥ सुस्मितास्यंसुप्रसन्नंरत्नदामाभिशोभितम् ॥ भ्राजमानंहृपीकेशंध्यानंतेनकृतंध्रुवम् ॥ १६ ॥ त्वमेवशरणंकृष्णशरणागतवत्सल ॥ नमोस्तुदे वदेवायकिंमेभयंकरिष्यति ॥ १७ ॥ यस्योदरेत्रयोलोकाःसप्तचान्येमहात्मनः ॥ शरणंतस्यप्रविष्टोस्मिकास्तेभयंममेवहि ॥ १८ ॥ यस्माद्भयाःप्रव र्तंतेकृत्यादिकमहाबलाः ॥ सर्वभयप्रहर्तारंतमस्मिशरणंगतः ॥ १९ ॥ पातकानांतुसर्वेषांदानवानांमहाभयम् ॥ रक्षकोविष्णुभक्तानांतमस्मिशरणंगतः॥ ॥ २० ॥ वृंदारकाणांसर्वेषांदानवानांमहात्मनाम् ॥ योगतिःकृष्णभक्तानांतमस्मिशरणंगतः ॥ २१ ॥ अभयोभयनाशायपापनाशायज्ञानवान् ॥ एकं श्चेद्रस्वरूपेणतमस्मिशरणंगतः ॥ २२ ॥ व्याधीनांनाशकायैवयऔषधस्वरूपवान् ॥ निरामयोनिरानंदस्तमस्मिशरणंगतः ॥ २३ ॥ अचलश्चलयेछो कानपापोज्ञानमेवच ॥ तमस्मिशरणंप्राप्तोभयंकिंमेकरिष्यति ॥ २४ ॥ साधूनांचापिसर्वेषांपालकोयोह्यनामयः ॥ पातिविश्वंचविश्वात्मातमस्मिशरणंग

१ ज्वालाकराल०इ० पा० । २ एकश्च ब्रह्मरूपेण इ० पा०।

तः ॥ २५ ॥ योमेमृगेंद्ररूपेणभयंदर्शयतेग्रतः ॥ तमहंशरणंप्राप्तोनरसिंहंनमाम्यहम् ॥ २६ ॥ मदमत्तोमहाकायोवनहस्तीसमागतः ॥ गजलीलागतिं
देवंशरणागतवत्सलम् ॥ २७ ॥ गजास्त्यंज्ञानसंपन्नंसपाशांकुशधारिणम् ॥ कालास्त्यंगजतुंडंचशरणंसुगतोस्म्यहम् ॥ २८ ॥ हिरण्याक्षप्रहर्तारंवारा
हंशरणंगतः ॥ वामनंतंप्रपन्नोस्मिशरणागतवत्सलम् ॥२९॥ ह्रस्वास्तुवामनाःकुब्जाःप्रेताःकूष्मांडकादयः ॥ मृत्युरूपधराःसर्वेदशंयंतिभयंमम॥३०॥अ
मृतंतंप्रपन्नोस्मिकिंभयंमेकरिष्यति ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मदोब्रह्माब्रह्मज्ञानमयोहरिः ॥ ३१ ॥ शरणंतंप्रपन्नोस्मिभयंकिंमेकरिष्यति ॥ अभयोयोहिजगतोभीतिघ्नो
भीतिदायकः॥ ३२ ॥ भयरूपंप्रपन्नोस्मिभयंकिंमेकरिष्यति ॥ तारकःसर्वलोकानांनाशकःसर्वपापिनाम् ॥३३॥ तमहंशरणंप्राप्तोधर्मरूपंजनार्दनम् ॥ सु
रारणंयोहिरणेवपुर्द्धारयतेऽद्भुतम् ॥ ३४ ॥ शरणंतस्यगंतास्मिसदागतिरयंमम ॥ झंझावातोमहाचंडोवपुर्दूरयतिमेभृशम् ॥ ३५ ॥ शरणंतंप्रपन्नोस्मिस
दागतिरयंमम ॥ अतिशीतंचातिवर्षाआतपस्तापदायकः ॥ ३६ ॥ एषांरूपेणयोदेवस्तस्याहंशरणंगतः ॥ कालरूपाअमीप्राप्ताभयदामममचालकाः॥३७॥
एषांशरणंप्रपन्नोस्मिहरेःस्वरूपिणांसदा ॥ ३८ ॥ यंसर्वदेवंपरमेश्वरंहिनिष्केवलंज्ञानमयंप्रदीपम् ॥ वदंतिनारायणमादिसिद्धंसिद्धेश्वरंतंशरणंप्रपद्ये॥३९॥
इतिध्यायन्स्तुवन्नित्यंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ भक्त्यातेनसमानीतस्तदात्मह्रदयेहरिः ॥ ४० ॥ उद्यमंविक्रमंतस्यसदृष्ट्वासोमशर्मणः ॥ आविर्भूयत्रदर्पाक
शस्तमुवाचप्रह्रष्टवान् ॥ ४१ ॥ सोमशर्मन्महाप्राज्ञशृयतांभार्ययासह ॥ वासुदेवोस्मिविप्रेंद्रवरंयाचयसुव्रत ॥ ४२ ॥ तेनोक्तोहिसविप्रेन्द्रउन्मील्यनयन
द्वयम् ॥ दृष्ट्वाविश्वेश्वरंदेवंघनश्यामंमहोदयम् ॥ ४३ ॥ सर्वाभरणशोभांगंसर्वायुधसमन्वितम् ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ ४४ ॥ पीतेन
वाससायुक्तंराजमानंसुरेश्वरम् ॥ वैनतेयसमारूढंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मादीनांसुधातारंजगतोस्यमहायशाः ॥ विश्वस्यास्यसदातींतंरूपातींतंज
गद्गुरुम् ॥ ४६ ॥ हर्षेणमहताविष्टोदंडवत्प्रणिपत्यतम् ॥ श्रियायुक्तंभासमानंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ ४७ ॥ वद्धांजलिपुटोभूत्वातयासुमनयासह ॥ जय
जयेत्युवाचैनंजयमाधवमानद ॥ ४८ ॥ जययोगीशयोगीन्द्रजयनागांगशायन ॥ यज्ञांगजययज्ञेशजयशाश्वतसर्वग ॥ ४९ ॥ जयसर्वेश्वरानंतयज्ञरूपनमोऽ
स्तुते ॥ जयज्ञानवतांश्रेष्ठजयत्वंज्ञाननायक ॥ ५० ॥ जयसर्वदसर्वज्ञजयत्वंसर्वभावन ॥ जयजीवस्वरूपेशमहाजीवनमोस्तुते ॥ ५१ ॥ जयप्रज्ञादप्रज्ञां
गजयप्राणप्रदायक ॥ जयपापघ्नपुण्येशजयपुण्यपतेहरे ॥ ५२ ॥ जयज्ञानस्वरूपेशज्ञानगम्यायतेनमः ॥ जयपद्मपलाशाक्षपद्मनाभायतेनमः ॥ ५३ ॥
जयगोविंदगोपालजयशंखधरामल ॥ जयचक्रधराव्यक्तव्यक्तरूपायतेनमः ॥५४॥ जयविक्रमशोभांगजयविक्रमनायक ॥ जयलक्ष्मीविलासांगनमोनिदम

१ भयाप्रहम् इ० पा० । २ क्रूराः इ० पा० । ३ जय यज्ञपते हरे ॥ जय यज्ञेश यज्ञघ्न इ० पा० । ४ जय यज्ञघ्ननाशक इ० पा० । ५ विद्याविलासांग इ० पा० ।

यायते ॥ ५५ ॥ जयविक्रमशोभांगजयउद्यमदायक ॥ जयउद्यमकालायउद्यमायनमोनमः॥५६ ॥ जयउद्यमशक्तायउद्यमत्रयधारक ॥ युद्धोद्यमप्रवृत्ता यतस्मैधर्मायतेनमः ॥ ५७ ॥ नमोहिरण्यरेतायतस्मैतेजायतेनमः ॥ अतितेजःस्वरूपायसर्वतेजोमययाच ॥ ५८ ॥ दैत्यतेजोविनाशायपापतेजोहराय च ॥ गोत्राह्मणहितार्थायनमोस्तुपरमात्मने ॥ ५९ ॥ नमोस्तुहुंतभोक्तेचनमोहव्यवहायते ॥ नमःकव्यवहायैवस्वधारूपायतेनमः ॥ ६० ॥ स्वाहारू पाययज्ञायपावनायनमोनमः ॥ नमस्तेशार्ङ्गहस्तायहरयेपापहारिणे ॥ ६१ ॥ सदसच्चोदनायैवनमोविज्ञानशालिने ॥ नमोवेदस्वरूपायपावनायन मोनमः ॥ ६२ ॥ नमोस्तुहरिकेशायसर्वक्लेशहरायते ॥ केशवायपरायैवनमस्तेविश्वधारिणे ॥ ६३ ॥ नमःकूपाकरायैवनमोहर्षम यायते ॥ अनंतायनमोनित्यंशुद्धायक्लेशनाशिने ॥ ६४ ॥ आनंदायनमोनित्यंशुद्धायकेवलायते ॥ रुद्रैर्नमितपादायविरंचिनमितायते ॥ ६५ ॥ सुरासुरेंद्रनमितपादपद्मायतेनमः ॥ नमोनमःपरेशायअजिताय्यमृतात्मने ॥ ६६ ॥ क्षीरसागरवासायनमःपद्माप्रियायते ॥ ॐकारायचशुद्धायअचला यनमोनमः ॥ ६७ ॥ व्यापिनेव्यापकायैवसर्वव्यसनहारिणे ॥ नमोनमोवराहायमहाकूर्मायतेनमः ॥ ६८ ॥ नमोवामनरूपायनृसिंहायमहात्मने ॥ नमो रामायादिव्यायसर्वक्षत्रवधायच ॥ ६९ ॥ सर्वज्ञानायमत्स्यायनमोरामायतेनमः ॥ नमःकृष्णायबुद्धायनमोम्लेच्छप्रणाशिने ॥ ७० ॥ नमःकपिलविप्रा यहयग्रीवायतेनमः ॥ नमोव्यासस्वरूपायनमःसर्वमयायते ॥ ७१ ॥ एवंस्तुत्वात्पपिकेशंतमुवाचजनार्दनम् ॥ गुणानांतुपरंपारंब्रह्मावेत्तिनपावन ॥७२॥ नचैवस्तोतुंसर्वज्ञस्तथारुद्रःसहस्रदक् ॥ वक्तुंकोहिसमर्थस्तुकीदृशीमेमतिर्विभो ॥ ७३ ॥ निर्गुणंसगुणंस्तोत्रंमयैवतवकेशव ॥ क्षमशब्दापशब्दैमेतवदा सोस्मिमुव्रत ॥ ७४ ॥ जन्मजन्मनिलोकेशदयांमेकुरुपावन ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऽंद्रेद्युमनोपाख्यानेएकोन विंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ हरिरुवाच ॥ तपसानेनपुण्येनसत्येनानेननेतेद्विज ॥ स्तोत्रेणपावनेनापितुष्टोस्मित्रियतांवरः ॥ १ ॥ वरंदद्मिमहाभागयत्तेमन सिवर्तते ॥ यंयमिच्छसिकामंत्वंतंतंतेपूरयाम्यहम् ॥ २ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ प्रथमंदेहिमेकृष्णवरमेकंसुवाञ्छितम् ॥ सुप्रसन्ननमनसायद्यस्तिसुदयाम म ॥ ३ ॥ जन्मजन्मांतरंप्राप्यतवभक्तिंकरोम्यहम् ॥ दर्शयस्वपरंस्थानमचलंमोक्षदायकम् ॥ ४ ॥ स्ववंशतारकंपुत्रंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ विष्णुभक्ति परांनित्यंममवंशप्रधारकम् ॥ ५ ॥ सर्वज्ञंसर्वदंदांतंतपस्तेजःसमन्वितम् ॥ देवब्राह्मणलोकानांपालकंपूजकंसदा ॥ ६ ॥ देवमित्रंपुण्यभावंदातारंज्ञानपं डितम् ॥ देहिमेईदृशंपुत्रंदारिद्र्यहरकेशव ॥ ७ ॥ भवत्स्ववेंनसंदेहोवरमेनंवृणोम्यहम् ॥ हरिरुवाच ॥ एवमस्तुद्विजश्रेष्ठभविष्यतिनसंशयः ॥८॥ मत्प्रसा

१ सर्वात्मने इ० पा० । २ हरभक्ताय इ० पा० । ३ यज्ञरूपायतेनमः इ० पा० । ४ दिव्याय दिव्यरूपिणे इ० पा० । ५ इंद्रासुरनमिताय कृष्णाय परमात्मने इ० पा० ।

दात्सुपुत्रस्तुतववंशप्रतारकः ॥ भोक्ष्यसित्वंवरान्भोगान्दिव्यांश्चमानुषानिह ॥ ९ ॥ समालोक्यपरंसौख्यंपुत्रसंभवजंशुभम् ॥यावज्जीवसिविप्रत्वंतावद्दुः
खंनपश्यसि ॥ १० ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीभविष्यसिनसंशयः ॥ सुतीर्थेमरणंचापियास्यासित्वंपरांगतिम् ॥ ११ ॥ एवंवरंहरिर्दत्त्वासप्रियायाद्विजायसः ॥
अंतर्धानंगतोदेवःस्वप्रवत्परिदृश्यते ॥ १२ ॥ तदासुमनयायुक्तःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ सुतीर्थेपावनेतस्मिन्नेवातीरेसुपुण्यदे ॥ १३ ॥ अमरकंटकेविप्रो
दानंपुण्यंकरोतिसः ॥ गतेबहुतरेकालेतस्यवैसोमशर्मणः ॥ १४ ॥ कपिलारेवयोःसंगेस्नानंकृत्वासनिर्गतः ॥ दृष्टवान्पुरतोविप्रःश्वेतमेकंहिकुंजरम् ॥१५॥
सुप्रभंसुंदरंदिव्यंसुमदंचारुलक्षणम् ॥ नानाभरणशोभांगंबहुलक्ष्म्यासमन्वितम् ॥ १६ ॥ सिंदूरैःकुंकुमैस्तस्यकुंभस्थलेविराजिते ॥ कर्णनीलोत्पलयु
तंपताकादंडसंयुतम् ॥ १७ ॥ नागोपरिस्थितोदिव्यःपुरुषोदंडसुप्रभः ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नःसर्वाभरणभूषितः ॥ १८ ॥ दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधा
नुलेपनः ॥ सुसोम्यंसोमवत्पूर्णंच्छत्रचामरसंयुतम् ॥ १९ ॥ नागारूढंप्रयांतंतंपुनःपश्यतिसत्तमः ॥ सिद्धचारणगंधर्वैःस्तूयमानंसुमंगलम् ॥ २० ॥
सगर्जसुंदरंदंष्ट्रापुरुषंदिव्यलक्षणम् ॥ व्यतर्कयत्सोमशर्माविस्मयाविष्टमानसः ॥ २१ ॥ कोऽयंप्रयातिदिव्यांगःपंथानंप्राप्यसुव्रतः ॥ एवं
चिंतयतस्तस्ययावद्बहूर्हसमाप्तवान् ॥ २२ ॥ प्रविशंतंगृहद्वारंदेवरूपंमनोहरम् ॥ हर्षेणमहताविष्टःसोमशर्माद्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ स्वगृहंप्रतिधर्मात्मात्व
रमाणःप्रयातिच ॥ गृहद्वारंगतोयावत्तावत्तंतुनपश्यति ॥ २४ ॥ पतितान्येवपुष्पाणिसौरद्यानिमहामतिः ॥ दिव्यानिवासयुक्तानिप्रांगणेद्विजसत्तमः ॥
॥ २५ ॥ चंदनैःकुंकुमैःपुण्यैःसुगंधैस्तुविलेपितम् ॥ स्वकीयंप्रांगणेदृष्ट्वादूर्वाक्षतसमन्वितम् ॥२६॥ सएवंविस्मयाविष्टश्चितयानःपुनःपुनः ॥ ददर्शसुमनां
प्राज्ञोदिव्यमंगलसंपदम् ॥ २७ ॥ ॥ सोमशर्मोवाच ॥ केनदत्तानिदिव्यानिएतान्याभरणानिच ॥ शृंगारंरूपसौभाग्यंवस्त्रालंकारभूषणम् ॥ २८ ॥ त
न्मेत्वंकारणंभद्रेकथयस्वाविशंकिता ॥ एवंसंभाष्यतांभार्यांविररामद्विजोत्तमः ॥२९॥ सुमनोवाच॥ शृणुकांतसमायातःकश्चिद्देववरोत्तमः ॥ श्वेतनागस
मारूढोदिव्याभरणभूषितः ॥३०॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगोदिव्याश्चर्यसमन्वितः ॥ नजानेकोहिदेवोसौविप्रगंधर्वसेवितः ॥ ३१ ॥ स्तूयमानःसमायातोदेव
गंधर्वचारणैः ॥ योषितःपुण्यरूपाश्चारूपशृंगारसंयुताः ॥ ३२ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःसर्वाःपूर्णमनोरथाः ॥ ताभिःसहसमक्षंमेपुरुषेणमहात्मना ॥३३॥
चतुष्कंपूरितंरत्नैःसर्वशोभासमन्वितम्॥तत्राहमासनेपुण्येस्थापिताब्राह्मणैःकिल ॥ ३४ ॥ वस्त्रालंकारभूषांमेददुस्तेसर्वएवहि ॥ वेदमंगलगीतैस्तुशास्त्रगी
तैश्चश्रुण्वदैः ॥ ३५ ॥ अभिषिक्तास्मितैःसर्वैरंतर्धानंपुनर्गताः ॥ मामेवंपरितःसर्वेपुनरूचुर्द्विजोत्तम ॥३६॥ तवगेहंवयंसर्ववासिष्यामःसदैवहि ॥ शुचिर्भव

१ स्त्रीगणैः इ० पा०।

सुकल्याणिभर्त्रासार्द्धंसदैवहि ॥ ३७ ॥ एवमुक्त्वागताःसर्वेएवंदृष्ट्वमयैवहि ॥ तथायत्कथितंवृत्तंसमाकर्ण्यमहामतिः ॥ ३८ ॥ पुनश्चितांप्रपन्नोऽसौकिमि
ददेवनिर्मितम् ॥ विचिन्तयित्वाथतदासोमशर्मामहामतिः ॥३९॥ ब्रह्मकर्मणिसंयुक्तःसाधर्म्यधर्मसुत्तमम् ॥ तस्माद्भर्मभहाभागादधारव्रतशालिनी॥४०॥
तेनगर्भेणसादेवीअधिकंशुशुभेतदा ॥ संदीप्तपुत्रसंयुक्ततेजोज्वालासमन्विता ॥ ४१ ॥ साहिजज्ञेचतपसातनयंदेवसन्निभम् ॥ अंतरिक्षेततोनेदुर्देवदुंदुभय
स्तदा ॥ ४२ ॥ शंखान्दध्मुर्महादेवागंधर्वाललितंजगुः ॥ अप्सरसस्तथासर्वाननृतुस्तास्तदाकिल ॥ ४३ ॥ अथब्रह्मासुरैःसार्द्धंसमायातोद्विजोत्तमः ॥
चकारनामतस्यैवसुव्रतेतिसमाहितः ॥ ४४ ॥ नामकृत्वाततोदेवाजग्मुःसर्वेमहौजसः ॥ गतेषुतेषुदेवेषुसोमशर्मासुतस्यच ॥ ४५ ॥ जातकर्मादिकंक
र्मचकारद्विजसत्तमः ॥ जातेपुत्रेमहाभागेसुव्रतेदेवनिर्मिते ॥ ४६ ॥ तस्यगेहेमहालक्ष्मीर्धनधान्यसमाकुला ॥ गजाश्वमहिषीगावःकांचनंरत्नमेवच ॥ ४७॥
यथाकुबेरभवनंशुशुभेधनसंचयैः ॥ तत्सोमशर्मणोगेहंतथैवपरिराजते ॥ ४८ ॥ ध्यानपुण्यादिकंकर्मचकारद्विजसत्तमः ॥ तीर्थयात्रांगतोविप्रोनाना
पुण्यसमाकुलः ॥ ४९ ॥ अन्यानियानिपुण्यानिदानानिद्विजसत्तमः ॥ चकारतत्रमेधावीज्ञानपुण्यसमन्वितः ॥ ५० ॥ एवंसाधयतेधर्मं
पालयेच्चपुनःपुनः ॥ पुत्रस्यजातकर्मादिकर्माणिद्विजसत्तमः ॥५१ ॥ विवाहंकारयामासहृष्टेनमहताकिल ॥ पुत्रस्यपुत्राःसंजाताःसगुणाःलक्षणा
न्विताः ॥ ५२ ॥सत्यधर्मतपोपेतादानधर्मरताःसदा ॥ सतेषांपुण्यकर्माणिसोमशर्माचकारह ॥ ५३ ॥ पौत्राणांतुमहाभागस्तेषांसुखेनमोदते ॥
सर्वंसौख्यंचसंभुज्यजरारोगविवर्जितः ॥ ५४ ॥ पंचविंशाब्दिकोयद्वत्तद्वत्कार्यंतुतस्यहि ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशःसोमशर्मामहामतिः ॥ ५५ ॥
साचापिशुशुभेदेवीसुमनापुण्यमंगलैः ॥ पुत्रपौत्रैर्महाभागादानव्रतैश्चसंयमैः॥५६॥ अतिभातिविशालाक्षीपुण्यैःपतिव्रतादिभिः॥तारुण्येनसमायुक्तायथा
षोडशवार्षिकी ॥५७॥ मोदमानोमहात्मानोदंपतीचारुमंगलो ॥ हर्षेणचसमायुक्तोपुण्यात्मानौमहोदयौ ॥५८॥ एवंतयोस्तुवृत्तांतंपुण्याचारसमन्वितम् ॥
सुव्रतस्यप्रवक्ष्यामिव्रतचर्याद्विजोत्तमाः ॥ ५९ ॥ यथातेनसमाराध्यनारायणमनामयम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्साहस्र्यांसंहितायांभूमिखंडे
ऐंद्रेसुमनोपाख्यानेसुव्रतोत्पत्तिर्नामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ सूतउवाच ॥ एकदाव्यासदेवोऽसौब्रह्माणंजगतःपतिम् ॥ सुव्रताख्यानकंसर्वंपप्रच्छातीवविस्मितः ॥ १ ॥ व्यासउवाच ॥ लोकान्मॅल्लोकविन्यासदेवदेवमहाप्रभो ॥ सुव्रतस्याथचरितंश्रोतुमिच्छामिसांप्रतम् ॥ २ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ पाराशर्यमहा
भागश्रूयतांपुण्यमुत्तमम्॥सुव्रतस्यसुविप्रस्यतपश्चर्यासमन्वितम् ॥३॥ सुव्रतोनाममेधावीबाल्यादापिसचिंतयन्॥गर्भेनारायणंदेवंदृष्टवान्पुरुषोत्तमम्॥४॥

१ सर्वं सौख्यं स बुभुजे तेजसा राजराजवत् ॥ इ० पा० ।

सपूर्वकर्माभ्यासेनहरेर्ध्यानंगतस्तदा ॥ शंखचक्रधरंदेवंपद्मनाभंसुपुण्यदम् ॥ ५ ॥ ध्यायतेचित्तयेत्सोहिगतिज्ञानेप्रपाठने ॥ एवंदेवंहरिंध्यायन्सदैव द्विजसत्तमः ॥ ६ ॥ क्रीडत्येवंसदार्डिभैःसार्द्धंचबालकोत्तमः ॥ बालकानांस्वकंनामहरेश्चैवमहात्मनः ॥ ७ ॥ चकारसहिमेधावीपुण्यात्मापुण्यवत्सलः॥ समाह्वयतिवैमित्रंहरेर्नाम्नामहामतिः ॥ ८ ॥ भोभोःकेशवएह्येहिएहिमाधवचक्रधृक् ॥ क्रीडस्वचमयासार्धंत्वमेवपुरुषोत्तम ॥ ९ ॥ सममेवंप्रगंतव्यमावाभ्यांमधुसूदन ॥ एवमेवसमाह्वानंनामाभिश्चहरेर्द्विजः ॥१०॥ क्रीडनेपठनेहास्येशयनेगीतप्रेक्षणे ॥ यानेचह्यासनेध्यानेमंत्रेज्ञानेसुकर्मसु ॥११॥ पश्यत्येवं वदत्येवंजगन्नाथंजनार्दनम् ॥ सध्यायतेतमेकंहिविश्वनाथंमहेश्वरम् ॥ १२ ॥ तृणेकाष्ठेचपाषाणेशुष्केसाद्रेंहिकेशवम् ॥ पश्यत्येवंसधर्मात्मा गोविंदंकमलेक्षणम् ॥ १३ ॥ आकाशेभूमिमध्येतुपर्वतेषुवनेषुच ॥ जलेस्थलेचपापाणेजीवेष्वेवंमहामतिः ॥ १४ ॥ नृसिंहंपश्यतेविप्रःसुव्रतः सुमनासुतः ॥ बालक्रीडांसमासाद्यरमत्येवंदिनेदिने ॥ १५ ॥ गीतैश्चगायतेकृष्णंसुरागैर्मधुराक्षरैः ॥ तालैर्लयसमायुक्तैःसुस्वरैर्मूर्च्छनान्वितैः ॥ १६ ॥ सुव्रतउवाच ॥ ध्यायंतिवेदविदुषःसततंसुरारिंयस्यांगमध्येसकलंहिविश्वम् ॥ योगेश्वरंसकलपापविनाशनंचव्रजामिशरणंमधुसूदनस्य ॥ १७ ॥ लोकेषुयोहिसकलेष्वनुवर्ततेयोलोकाश्रयस्मिन्निवसंतिसर्वे ॥ दोषैर्विहीनमखलैःपरमेश्वरंतंतस्यैवपादयुगलंसततंनमामि ॥ १८ ॥ नारायणंगुणनिधानमनंतवीर्यंवेदांतशुद्धमतयःप्रपठंतिनित्यम् ॥ संसारसागरमनंतमगाधदुर्गमुत्तारणार्थमखिलंशरणंप्रपद्ये ॥ १९ ॥ यो गींद्रमाननसरोवरराजहंसंशुद्धंप्रभावमखिलंसततंहियस्य ॥ तस्यैवपादयुगलंविमलंविशालंदीनस्यमेऽसुरिपोकुरुतस्यरक्षाम् ॥ २० ॥ ध्यायेऽखिलस्यभुवनस्यपतिंचदेवंदुःखांधकारदलनार्थमिहैवचंद्रम् ॥ लोकस्यपालनकृतेपरिणीतधर्मंसत्यान्वितंसकललोकगुरुंसुरेशम् ॥ २१ ॥ गाया म्यहंसुरसगीतकतालमानैःश्रीरंगमेकमनिशंभुवनस्यदेवम् ॥ अज्ञाननाशकमलंचदिनेशतुल्यमानंदकंदमखिलंमहिमासमेतम् ॥ २२ ॥ संपूर्णमेवमभूतस्यकलानिधानंतंगीतकौशलमनन्यरसैःप्रगाये ॥ युक्तंस्वयोगकरणैःपरमार्थदृष्टिर्विश्वंसपश्यतिचराचरमेवनित्यम् ॥ २३ ॥ पश्यंति नैवयमिहाथसुपापलोकास्तंकेशवंशरणमेववमुपैतिनित्यम् ॥ २७ ॥ कराभ्यांवाद्यमानस्नुतालैतालसमन्वितम् ॥ गीतिनगायनेकृष्णंबालकःसहमोदने ॥ २५ ॥ एवंक्रीडारतोनित्यंबालभावेनवैतदा ॥ सुव्रतःसुमनापुत्रोविष्णुध्यानपरायणः ॥ २६ ॥ क्रीडमानंप्राहमातासुव्रतंचारुलक्षणम् ॥ भोजनंकुरु मेवत्सक्षुधार्तांपरिपीडयेत् ॥ २७ ॥ तामुवाचपुनःप्राज्ञःसुमनामातरंपुनः ॥ महामृतेननतृप्तोस्मिहरिध्यानरसेनवै ॥ २८ ॥ भोजनासनमारूढोमिष्टमन्नं प्रपश्यति ॥ इदमन्नंस्वयंविष्णुरात्माह्यन्नंसमाश्रितः ॥ २९ ॥ आत्मरूपेणयोविष्णुरनेनान्नेनतृप्यतु ॥ क्षीरसागरसंवासोयस्यैवपरिसंस्थितः ॥ ३० ॥

॥ २१ ॥

जलेनानेनपुण्येननृप्तिमायातुकेशवः ॥ तांबूलचंदनैर्गंधैरेभिःपुष्पैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ आत्मस्वरूपेणतृप्तस्तृप्तिमायातुकेशवः ॥ शयनेयातिधर्मात्मातदा
कृष्णंप्रार्चितयेत् ॥ ३२ ॥ योगनिद्रान्वितंकृष्णंतमहंशरणंगतः ॥ भोजनाच्छादनेष्वेवमासनेशयनेद्विजः ॥ ३३ ॥ चिंतयेद्वासुदेवंतंतस्मैसर्वंप्रकल्प
येत् ॥ तारुण्यंप्राप्यधर्मात्माकामभोगान्विहायवै ॥ ३४ ॥ सयुक्तःकेशवध्यानेवैडूर्यपर्वतोत्तमे ॥ यत्रसिद्धेश्वरैर्लिंगंवैष्णवंपापनाशनम् ॥ ३५ ॥ रुद्रमो
कारसंज्ञंचध्यात्वात्वाचैवमहेश्वरम् ॥ ब्रह्मणावर्द्धितंदेवंनर्मदादक्षिणेतटे ॥ ३६ ॥ सिद्धेश्वरंसमाश्रित्यतपोभावंव्यचिंतयत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंच
पंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऽगस्त्यसुमनोपाख्यानेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ व्यासउवाच ॥ प्रश्नमेकंमहाभागकरिष्येसांप्रतंवद ॥ त्वयैवपूर्वमुक्तंहिसुव्र
तंचप्रतीश्वरम् ॥ १ ॥ पूर्वाभ्यासेनसंध्यायन्नारायणमनामयम् ॥ कस्यांज्ञात्यांसमुत्पन्नःसुव्रतःपूर्वजन्मनि ॥ २ ॥ तन्मेत्वंसांप्रतंब्रूहिकथमाराधितोहरिः॥
अनेनापिसदेवेशकोयंपुण्यसमाविलः ॥ ३ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ वैदिशेनगरेपुण्येसर्वऋद्धिसमाकुले ॥ तत्रराजामहातेजाऋतध्वजसुतोबली ॥ ४ ॥ तस्यात्म
जोमहाप्राज्ञोरुक्मभूषणविश्रुतः ॥ संध्यावलीतस्यभार्याधर्मपत्नीयशस्विनी ॥ ५ ॥ तस्यांपुत्रंसमुत्पाद्यसआत्मसदृशंततः ॥ तस्यधर्मांगदंनामचकारनृ
पनंदनः ॥ ६ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःपितृभक्तिपरायणः ॥ रुक्मांगदस्यतनयोयोयोध्यंभगवतांवरः ॥ ७ ॥ पितुःसौख्यायथेनापिमोहिन्येतुशिरोददे ॥ वैष्णवे
नचधर्मेणपितृभक्तयातुतस्यहि ॥ ८ ॥ सुप्रसन्नोह्यपीकेशःसकायेवैष्णवंपदम् ॥ नीतस्तुसर्वधर्मज्ञोवैष्णवःसात्वतांवरः ॥ ९ ॥ धर्मांगदोमहाप्राज्ञःप्रज्ञा
ज्ञानविशारदः ॥ तत्रस्थोवैमहाप्राज्ञोधर्मोसौधर्मभूषणः ॥ १० ॥ दिव्यान्मनोनुगान्भोगान्मोदमानःप्रभुंजति ॥ पूर्णंयुगसहस्रांतेधर्मोवैधर्म
भूषणः ॥ ११ ॥ तस्मात्पदात्परिभ्रष्टोविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सुव्रतोनामधीवीसुमनानंदवर्द्धनः ॥ १२ ॥ सोमशर्मण्यतनयःश्रेष्टोभागवतां
वरः ॥ तपश्चचारमेधावीविष्णुध्यानपरोभवत् ॥ १३ ॥ कामक्रोधादिकान्दोषान्परित्यज्यद्विजोत्तमः ॥ संयम्यचेन्द्रियंवर्गंतपस्तेपेनिरंतरम्
॥ १४ ॥ वैडूर्यपर्वतश्रेष्टेसिद्धेश्वरस्यसन्निधौ ॥ एकीकृत्यमनश्चायंसंयोज्यविष्णुनासह ॥ १५ ॥ एवंवर्षशतंस्थित्वाध्यानेनास्यमहा
त्मनः ॥ सुप्रसन्नोजगन्नाथःशंखचक्रगदाधरः ॥ १६ ॥ तस्मैवरंददावन्यंसलक्ष्म्यासहकेशवः ॥ भोभोःसुव्रतधर्मात्मन्वृण्वस्वविबुधां
वर ॥ १७ ॥ वरंवरयभद्रंतेकृष्णोऽहंतेसमागतः ॥ एवमाकर्ण्यमेधावीविष्णोर्वाक्यमनुत्तमम् ॥ १८ ॥ हर्षेणमहताविष्टोदृङ्भ्यांदेवंजनार्दनम् ॥ व
द्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ १९ ॥ सुव्रतउवाच ॥ संसारसागरमतीवमहासुदुःखजालोर्मिभिर्विविधमोहचयैस्तरंगैः ॥ संपूर्णमास्तिनिजदो

१ निरंजने इ० पा० ।

पशुणेस्तुप्राप्तस्तस्मात्समुद्धरजनार्दनमाशुदीनम् ॥ २० ॥ कर्मांबुदेमहतिगर्जतिवर्षतीवविद्युल्लतोल्लसतिपातकसंचयैर्मे ॥ मोहांधकारपटलैर्ममनास्ति दृष्टिर्दीनस्यतस्यमधुसूदनदेहिहस्तम् ॥ २१ ॥ संसारकाननघनंबहुदुःखवृक्षैःसंसेव्यमानमपिमोहमयैश्चसिंहैः ॥ संदीप्तमस्तिकरुणावहुवह्नितेजःसंत प्यमाननिशंपरिपाहिकृष्ण ॥ २२ ॥ संसारवृक्षमतिजीर्णमपीहउच्चंमायासुकंदकरुणावहुदुःखशाखम् ॥ जायादिसंगच्छदनंफलितंसुरारेतत्राधिरूढपतितं भगवन्हिरक्ष ॥ २३ ॥ दुःखानलैर्विविधमोहमयैःसुधूमैःशोकैर्विियोगमरणांतिकसन्निभैश्च ॥ दग्धोस्मिकृष्णसततंममदेहिमोक्षंज्ञानांबुदैःसमभिषिंचसदेव मांत्वम् ॥ २४ ॥ घोरांधकारपटलेमहतीवगर्तेसंसारनाम्निपतितंसततंहिकृष्ण ॥ त्वंसत्कृपोममसहिदीनभयातुरस्यतस्माद्गिरज्यशरणंतवआगतो स्मि ॥ २५ ॥ त्वामेववेयिनियतमानसभावयुक्ताध्यायंतिज्ञानमनसापदवींलभंते ॥ नत्वैवपादयुगलंचमहासुपुण्यंयदेवकिन्नरगणाःपरिचिंतयंति ॥ २६ ॥ नान्यंवदामिनभजामिनचिंतयामित्वत्पादपद्मयुगलंसततंनमामि ॥ कामंत्वमेवममपूरयमेद्यकृष्णदूरेणयातुममपातकसंचयस्ते ॥ २७ ॥ दासोस्मिदेववतव किंकरजन्मजन्मत्वत्पादपद्मयुगलंसततंस्मरामि ॥ २८ ॥ यदिकृष्णप्रसन्नोसिदेहिमेसुवरंप्रभो ॥ मन्मातापितरौकृष्णसकायोमंदिरेनय ॥ २९ ॥ आत्मनश्चमहादेवमयासहनसंशयः ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ एवंतेपरमंकार्यंभविष्यतिनसंशयः ॥ ३० ॥ तस्यतुष्टोह्यपीकेशोभक्तयातस्यप्रतोषितः ॥ प्रयातोवैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितौ ॥ ३१ ॥ सुव्रतेनसमंतौद्वौसुमनासोमशर्मकौ ॥ यावत्कल्पद्वयंप्राप्तंतावत्ससुव्रतोद्विजः ॥ ३२ ॥ चुभुजेचुभुजेदि व्यौल्लोकांश्चैवमहामते ॥ देवकार्यार्थमत्रैवकाश्यपस्यगृहंपुनः ॥ ३३ ॥ अवतीर्णोमहाप्राज्ञोवचनात्तस्यचक्रिणः ॥ ऐंद्रंपदंहियोभुंक्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ३४ ॥ वसुदत्तेतिविख्यातःसर्वदेवैर्नमस्कृतः ॥ ऐंद्रंपदंहियोभुंक्तेसांप्रतंवासवोदिवि ॥ ३५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसृष्टिसंवंधकारणम् ॥ अन्यद्देवंप्रवक्ष्या मियदेवपरिपृच्छसि ॥ ३६ ॥ व्यासउवाच ॥ धर्माङ्गदोमहाप्राज्ञोरुक्माङ्गदसुतोवली ॥ आद्येकृतयुगेजातःसृष्टिकालेसवासवः ॥ ३७ ॥ तत्कथंदेवदेवेश अन्योधर्माङ्गदोभुवि ॥ अन्योरुक्मांङ्गदोराजाकिंचायंत्रिदशाधिपः ॥३८॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ ब्रह्मोवाच ॥ हंतनेकथयिष्यामिसर्वंसंदेहनाशनम् ॥३९॥ देवस्यलीलासृष्टयर्थंवर्ततेद्विजसत्तम ॥ यथावाराश्चपक्षाश्चमासाश्चऋतवोयथा ॥४०॥ संवत्सराश्चमनवस्तथायांतियुगाःपुनः ॥ पश्चा त्कल्पःसमायातित्रजाम्येवंजनार्दनम् ॥४१॥ अहमेवमहाप्राज्ञमयियांतिचराचराः ॥ पुनःसृजतियोगात्मापूर्ववद्विश्वमेवहि ॥४२॥ पुनरहंपुनर्वेदाःपुनरग्नेर्दे वताद्विजाः॥तथाभूपाश्चतेसर्वेस्वचरित्रसमाविलाः॥४३॥प्रभवंतिमहाभागाद्विांस्तत्रनमुह्यति ॥ पूर्वकल्पेमहाभागोयथारुक्मांगदोनृपः ॥४४॥तथाधर्माग

१ तस्माद्विकथ्य शरणं नय मामितैस्त्वम् ॥ इ० पा० । २ धर्मांगद इ० पा

दश्चार्यसंजातःख्यातिमान्द्विजः॥ रामादयोमहाप्राज्ञायथातिर्नहुषस्तथा ॥४५॥ मन्वादयोमहात्मानःप्रभवंतिलयंतिच ॥ ऐंद्रंपदंप्रभुंजंतिराजानोधर्मतत्पराः॥४६॥यथाधर्मागदोवीरःप्रभुंजतिमहत्पदम् ॥ एवंवेदाश्चदेवाश्चपुराणाःस्मृतिपूर्वकाः ॥४७॥ एतत्तुसर्वमाख्यातंतवाग्रेद्विजसत्तम ॥ चरितंसुव्रतस्यापथुष्यंसुगतिदायकम् ॥४८॥ अव्यक्तंतुमहाभागप्रब्रवीमितवाग्रतः ॥४९॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेऽंद्रेसुव्रतोपाख्यानंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ विचित्रेयंकथापुण्याधन्यायशोविधायिनी ॥ सर्वपापहराप्रोक्ताभवतावदतांवर ॥ १ ॥ सृष्टिसंवंधमेतन्नस्तद्भवान्वक्तुमर्हति ॥ पूर्वमेवयथासृष्टिर्विस्तरात्सूतनंदन ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ विस्तरेणप्रवक्ष्यामिसृष्टिसंहारकारणम् ॥ श्रुतमात्रेणयस्यापिनरःसर्वज्ञतांव्रजेत् ॥ ३ ॥ हिरण्यकश्यपेनापिप्याप्तिंभुवनत्रयम् ॥ तपसाराध्यब्रह्माणंवरंप्राप्तंसुदुर्लभम् ॥ ४ ॥ तस्माद्देवान्महाभागादमरत्वंतथैवच ॥ देवाँल्लोकान्तसंव्याप्यप्रभुत्वंस्वयमर्जितम् ॥ ५ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वासुनयोवेदपारगाः ॥ नागाश्चकिन्नराःसिद्धायक्षाश्चैवतथापरे ॥ ६ ॥ ब्रह्माणंतुपुरस्कृत्यजग्मुर्नारायणंप्रभुम् ॥ क्षीरसागरसंसुप्तंयोगनिद्रांगतंप्रभुम् ॥ ७ ॥ तंसंवोध्यमहास्तोत्रैर्देवाःप्रांजलयस्तथा ॥ संबुद्धेसतिदेवेशेवृत्तंतस्यदुरात्मनः ॥ ८ ॥ आचचक्षुर्महाप्राज्ञसमाकर्ण्यजगत्पतिः॥नृसिंहरूपमास्थायहिरण्यकशिपुंव्यहन् ॥ ९ ॥ पुनर्वाराहरूपेणहिरण्याक्षोमहाबलः ॥ उद्धृतावसुधापुण्याअसुरोघातितस्तदा ॥ १० ॥ अन्यांश्चघातयामासदानवान्घोरदर्शनान् ॥ एवंचेतेपुनष्टेपुदानवेषुमहत्सुच ॥ ११ ॥ अन्येषुतेपुनष्टेषुदितिपुत्रेषुवैतदा ॥ पुनःस्थानेषुप्राप्तेषुदेवेषुचमहत्सुच ॥ १२ ॥ यज्ञेष्वेवप्रवृत्तेषुसर्वेषुधर्मकर्मसु ॥ सुस्थेषुसर्वलोकेषुसादितिर्दुःखपीडिता ॥ १३ ॥ पुत्रशोकेनसंतप्ताहाहाहाभूतावेचेतना ॥ भर्तारंसूर्यसंकाशंतपस्तेजःसमन्वितम् ॥ १४ ॥ दातारंचमहात्मानंभर्तारंकश्यपंतदा ॥ भक्त्याप्रणम्यविप्रेन्द्रतमुवाचमहामतिम् ॥ १५ ॥ भगवन्नष्टपुत्राहंकृतादेवेनचक्रिणा ॥ दैतेयादानवाःसर्वेदेवैश्चैवनिपातिताः ॥ १६ ॥ पुत्रशोकानलेनाहंसंतप्तासुनिसत्तम ॥ ममानंदकरंपुत्रंसर्वतेजोहरंविभो ॥ १७ ॥ सुबलंचारुसर्वांगंदेवराजसमप्रभम् ॥ बुद्धिमंतंसुसर्वज्ञंज्ञातारंसर्वपंडितम् ॥ १८ ॥ तपस्तेजःसमायुक्तं सबलंचारुलक्षणम् ॥ ब्रह्मण्यंज्ञानवेत्तारंदेवब्राह्मणपूजकम् ॥ १९ ॥ जेतारंसर्वलोकानांममानंदकरंद्विज ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंपुत्रंमेदेहित्वंविभो ॥ २० ॥ एवमाकर्ण्यवैतस्याःकश्यपोवाक्यमुत्तमम् ॥ कृपाविष्टमनास्तुष्टोदुःखितायाद्विजोत्तम ॥ २१ ॥ तामुवाचमहाभागकृपणांदिनमानसाम् ॥ तस्याःशिरसिसंन्यस्यस्वहस्तंभावतत्परः॥२२॥भविष्यतिमहाभागेयाद्दशोवांछितःसुतः॥एवमुक्त्वाजगामासौमेरुंगिरिवरोत्तमम्॥२३॥तपस्तेपेनिरालंबःसाधयन्परमव्रतः ॥ एतस्मिन्नंतरेसातुदधारगर्भमुत्तमम् ॥ २४ ॥ सादितिःसर्वधर्मज्ञाचारुकर्मोमनस्विनी ॥ शतवर्षप्रमाणंसाशुचिस्वांतावभूवह ॥ २५ ॥ तयावै

जनितःपुत्रोब्रह्मतेजःसमन्वितः ॥ अथकश्यपआयातोहर्षेणमहतान्वितः ॥ २६ ॥ चकारनाममेधावीतस्यपुत्रस्यसत्तमः ॥ वलमित्यब्रवीत्पुत्रंनामतःस
दृशोमहान् ॥ २७ ॥ एवंनामचकाराथव्रतवंधंचकारसः ॥ प्राहपुत्रमहाभागब्रह्मचर्यप्रसाधय ॥ २८ ॥ एवमेवंकरिष्यामितववाक्यंद्विजोत्तम ॥ वेदस्याध्य
यनंकुर्याब्रह्मचर्येणसत्तम ॥ २९ ॥ एवंवर्षशतंसाग्रंतंतस्यतपस्यतः ॥ मातुःसमक्षमायातस्ततपस्तेजःसमन्वितः ॥ ३० ॥ तपोवीर्यमयंदिव्यंब्रह्म
चर्यमहात्मनः ॥ दितिःपश्यतिपुत्रस्यहर्षेणमहतान्विता ॥ ३१ ॥ तमुवाचमहात्मानंवलंपुत्रंतपस्विनम् ॥ मेधाविनंमहात्मानंप्रज्ञाज्ञानविशारदम् ॥३२॥
त्वयिजीवतिमेधाविन्प्रजावंतिसुताममं ॥ हिरण्यकशिपाद्यास्तेयेहताश्चक्रपाणिना ॥ ३३ ॥ वैरंसाधयमेवत्सजहिदेवान्त्रिपुत्रणे ॥ सादनुस्तमुवाचेदंवलं
पुत्रंमहावलम् ॥ ३४ ॥ आदावेंद्रंहिदेवेंद्रंद्रुतंसूदयपुत्रक ॥ पश्चादेवानिपात्स्यंतांततोगरुडवाहनः ॥ ३५ ॥ तयोराकर्ण्यसादेवीअदितिःपतिदेवता ॥
दुःखेनमहताविष्टापुत्रमिंद्रमभाषत ॥ ३६ ॥ दितिपुत्रोमहाकायोवर्द्धतेब्रह्मतेजसा ॥ देवानांहिवधार्थायतपस्तेपेनिरंजने ॥ ३७ ॥ एवंजानीहिदेवेशय
दिक्षेममिहेच्छसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसमातुःपाकशासनः ॥३८॥ चिंतामवापदुःखेनमहतींदेवराट्तदा ॥ महाभयेनसंत्रस्तश्चिंतयामासवैततः ॥ ३९ ॥
कथमेनंहनिष्यामिदेवधर्मविदूषकम् ॥ इतिनिश्चित्यदेवेशोवलस्यनिधनंप्रति ॥ ४० ॥ एकदाहिवलःसोपिसंध्यार्थंसिंधुमाश्रितः ॥ कृष्णाजिने
नदिव्येनदंडकाष्टेनराजितः ॥ ४१ ॥ अमलेनापिपुण्येनब्रह्मचर्येणतेनसः ॥ सागरस्योपकंठेतंसंध्यासनमुपागतम् ॥ ४२ ॥ जपमानंसुशां
तंतंदृष्टशेपाकशासनः ॥ वज्रेणतेनदिव्येनताडितोदितिनंदनः ॥ ४३ ॥ वलंनिपतितंदृष्ट्वागतसत्वंगतंभुवि ॥ हर्षेणमहताविष्टोदेवराण्मुमुदे
तदा ॥ ४४ ॥ एवंनिपात्यतंदैत्यंदितिनंदनमेवच ॥ राज्यंचकारधर्मात्मासुखेनपाकशासनः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्र
संहितायांभूमिखंडेवलदैत्यवधोनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ हतंश्रुत्वादितिःपुत्रंसुवलंवलमेवच ॥ रुदित्वंकरुणंकृत्वाहाहा
कष्टंभृशंमम ॥ १ ॥ एवंसुकरुणंकृत्वावहुकालंतपस्विनी ॥ सागताकश्यपंकांतंतमुवाचयशस्विनी ॥ २ ॥ तवपुत्रोमहापापइंद्रःसुरगणे
श्वरः ॥ सागरोपगतंदृष्ट्वावलंमेब्रह्मलक्षणम् ॥ ३ ॥ वज्रेणघातयामासमंत्र्यामास्यंतमेवहि ॥ एवंश्रुत्वाननःकुद्धोमेरगीचिननयन्तदा ॥ ४ ॥ क्रो
धेनमहताविष्टःप्रजज्वालेववह्निना ॥ अवलुंच्यजटामेकांशुच्यग्रौसद्विजोत्तमः ॥ ५ ॥ इंद्रस्यैववधार्थायपुत्रमुत्पादयाम्यहम् ॥ तस्मात्कुंडात्समुत्पन्नो ॥ २३ ॥
हुताशनमुखादपि ॥ ६ ॥ कृष्णांजनचयोपेतःपिंगाक्षोभीषणाकृतिः ॥ दंष्ट्राकरालवक्त्रांतोजगतांभयदायकः ॥ ७ ॥ महाचर्वीरकोघोरःखड्गचर्म
धरस्तथा ॥ सर्वौषधेतमसीरोद्रजायेसोमसमद्भवा ॥ ८ ॥ तवाचकश्यपंविप्रमादेशोममवीर्यतम् ॥ कस्मात्त्वयादितोनिर्भत्सनाकारणंवद ॥ ९ ॥ तमहं

साधयिष्यामिप्रसादात्तवसुव्रत ॥ कश्यपउवाच ॥ अस्यामनोरथंपुत्रपूरयस्वममैवहि ॥ १० ॥ अदित्यास्त्वंमहाप्राज्ञजहिइंद्रंदुरात्मकम् ॥ निहतेदेवरा
जेहिष्येंद्रंपदंप्रभुंक्ष्यंच ॥ ११ ॥ एवंतेनसमादिष्टःकश्यपेनमहात्मना ॥ वृत्रस्तुउद्यमंचक्रेतस्यैंद्रस्यवधायच ॥ १२ ॥ धनुर्वैदस्यचाभ्यासंसचक्रेपौरुषा
न्वितः ॥ बलंवीर्यंतथाक्षात्रंतेजोधैर्यसमन्वितम् ॥ १३ ॥ दृङ्गाहितस्यदैत्यस्यसहस्राक्षोभयातुरः ॥ उपायंचिंतितंतस्यवृत्रस्यापिदुरात्मनः ॥ १४ ॥ कथा
यैदेवदेवेनसमाहूयमहामुनीन् ॥ सतर्पान्प्रेषयामासवृत्रंदैत्येश्वरंप्रति ॥ १५ ॥ भवंतस्तत्रगच्छंतुयत्रवृत्रःसतिष्ठति ॥ संधिंकुर्वंतुवैतेनसार्द्धंमममुनी
श्वराः ॥ १६ ॥ एवंतेनसमादिष्टामुनयःसततेतदा ॥ वृत्रासुरंततःप्रोचुःसहस्राक्षप्रचालिताः ॥ १७ ॥ सख्यंकर्तुंप्रयच्छेत्सकियतांदैत्यसत्तम ॥ ऋषयः
सप्ततत्त्वज्ञाऊचुर्वृत्रंमहाबलम् ॥ १८ ॥ सहस्राक्षोमहाप्राज्ञोभवतासहसत्तम ॥ मैत्रमिच्छतिवैकर्तुंतत्कथंनकरोषिकिम् ॥ १९ ॥ अर्धमैंद्रंपदंवीरसत्वंभुं
ङ्क्ष्वसुखेनवै ॥ वर्तत्वद्धेंनइंद्रस्तुअसुरादेवतास्तथा ॥२०॥ सुखंवर्ततुतेसर्वेवैरंचैवविसृज्यवै ॥ वृत्रउवाच ॥ यदिसत्येनदेवेंद्रोमैत्रमिच्छतिसत्तम ॥२१॥
सत्यमाश्रित्यचैवाहंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ छद्मचैवंप्रयुरस्कृत्यइंद्रोद्रोहंसमाचरेत् ॥ २२॥ तदाकिंक्रियतेविप्राइत्यर्थंप्रत्ययंहिकिम् ॥ ऋषयस्तंत्वद्रमाचख्यु
रित्यर्थंप्रत्ययंवद ॥ २३ ॥ तन्नस्त्वंसत्यतांब्रूहियदिसख्यमिहेच्छसि ॥ इंद्रउवाच ॥ यद्यऽसत्येनवर्तामिभवद्भिःसहछद्मना ॥ २४ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापै
र्लिप्येहंनात्रसंशयः ॥ तेवृत्रंदैत्यनार्थंतंपुनरूचुर्महौजसः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यादिकैःपापैर्लिप्येहंनात्रसंशयः ॥ इत्युवाचमहाप्राज्ञत्वामेवंसपुरंदरः ॥ २६ ॥
एतेनप्रत्ययेनापिसख्यंकुरुमहामते॥वृत्रउवाच ॥ भवतांशिष्टमार्गेणसत्येननेनतस्यच॥२७॥मैत्रमेवंकरिष्यामितेनसार्द्धंद्विजोत्तमाः ॥ वृत्रांमिंद्रस्यसंस्थानं
नीर्तब्राह्मणपुङ्गवैः ॥ २८ ॥ इन्द्रस्तमागतंदृङ्गावृत्रंमित्रार्थमुद्यतः ॥ सिंहासनात्समुत्थायअर्धमादायसत्वरः॥२९॥ददौतस्मैसधर्मात्मावृत्रायद्विजसत्तमा॥
अर्धंभुंक्ष्वमहाप्राज्ञशेंद्रमेतन्महत्पदम् ॥३०॥ वर्तितव्यंसुखेनापिआवाभ्यांदैत्यसत्तम ॥ एवंविश्वासयन्दैत्यंवृत्रमैत्रेणवैतदा ॥३१॥गतेपुतेपुविप्रेपुरुस्थानं
द्विजसत्तम ॥ छिद्रंपश्यतिदुष्टात्मावृत्रस्यापिसदैवहि ॥ ३२ ॥ सावधानत्वमिंद्रोपिदिवारात्रौप्रचिंतयेत् ॥ तस्यच्छिद्रंनपश्येतवृत्रस्यापिमहात्मनः॥३३॥
उपायंचिंतयामासततस्यैववधेहतवे ॥ रंभासंप्रेषितातेनमोहयस्वमहासुरम् ॥ ३४ ॥ येनकेनाप्युपायेनयथाहत्वालभेसुखम् ॥ तथाकुरुष्वकल्याणिसंमो
हायसुरद्विषः ॥ ३५ ॥ वनंपुण्यंमहादिव्यंपुण्यपादपसेवितम् ॥ बहुवृक्षफलोपेतंमृगपक्षिसमाकुलम् ॥ ३६ ॥ विमानमंदिरैर्दिव्यैःसर्वत्रपरिशोभितम् ॥
दिव्यगंधर्वसंगीतंश्रमराकुलितंसदा ॥ ३७ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसर्वत्रमधुरायतैः ॥ शिखिसारंगनादैश्चसर्वत्रसुसमाकुलम् ॥ ३८ ॥
दिव्यैस्तुचंदनैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ वापीकुंडतडागैश्चजलपूर्णैर्मनोहरैः ॥ ३९ ॥ कमलैःशतपत्रैश्चपुष्पितैःसमलंकृतम् ॥ देवगं

धर्वसंसिद्धैश्चारणैश्चैवकिन्नरैः ॥ ४० ॥ मुनिभिः शुशुभेदिव्यैर्दिव्योद्यानवरेणच ॥ अप्सरोगणसंकीर्णनानाकौतुकमंगलैः ॥ ४१ ॥ हेमप्रासादसंबाधदंडच्छत्रैश्चचामरैः ॥ कलशैश्चपताकाभिःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ४२ ॥ वेदध्वनिसमाकीर्णगीतध्वनिसमाकुलम् ॥ एवंनंदनमासाद्य सारंभाचारुहासिनी ॥ ४३ ॥ अप्सरोभिःसमंतत्रक्रीडत्येवंविलासिनी ॥ सूतउवाच ॥ एकदातुसवृत्रोवैकालाकृष्टोगतोवनम् ॥ ४४ ॥ कतिभिर्दानवैःसार्द्धमुदयापरयायुतः ॥ अलक्ष्येश्रमतेपार्श्वतस्त्वैवचमहात्मनः ॥ ४५ ॥ देवराजोपिविप्रेंद्रश्छिद्रान्वेषीद्विषांकिल ॥ साहिवृत्रोमहाप्राज्ञोविश्वस्तःसर्वकर्मसु ॥ ४६ ॥ इंद्रंभित्रंपरंजानन्भयंचकेनतस्यसः ॥ श्रममापोवनंपश्येत्सर्वत्रपरमंशुभम्॥ ४७ ॥ सुरम्यंकौतुकवनंवानेतागणसंकुलम्॥चंदनस्यापिवृक्षस्त्यछायांशीतांसुपुण्यदाम् ॥ ४८ ॥ समाश्रित्यविशालाक्षीरंभातत्रप्रदीव्यति ॥ सखीभिरुतुमहाभागादोलारूढायशस्विनी ॥ ४९ ॥ गायतेसुस्वरंगीतंसर्वविश्वप्रमोहनम् ॥ तत्रवृत्रःसमायातःकामाकुलितमानसः ॥ ५० ॥ दोलारूढांसमालोक्यरंभांचारुसुलोचनाम् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवृत्रवंचनंनामचतुर्विंशोऽध्यायः ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥ इत्यंहिकागायतिचारुलोचनाविलासभावैःपरिविभ्रमैव ॥ अतीववालाशुशुभेमनोहरासंपूर्णभावैःपरिमोहयेजनम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वासरंभांकमलायताक्षींपीनस्तनींचंचितकुंकुमांगीम् ॥ पद्माननांकामगृहंममैपानोवारतिश्चारुमनोहरेयम् ॥ २ ॥ संपूर्णभावांपरिरूप्यतूर्णांकामांगशीलामतिशीलभावाम् ॥ यास्याम्यहंवश्यमिहैवअस्यामनोभवेनाद्यइहैवप्रेपितः ॥ ३ ॥ इतीवदैत्यःसुविचिंतयान्वितःकामेनमुग्धोबहुकालनोदितः ॥ समातुरस्तत्रजगामसत्वरमुवाचतांदीनमनाःसुलोचनाम् ॥ ४॥ कस्यासिवासुंदरिकेनप्रेपितार्किंनामतेपुण्यतमंवदस्वमे ॥ तवैवरूपेणमहातितेजसामुग्ध्योस्मिशालेममवश्यतांव्रज ॥ ५ ॥ एवमुक्ताविशालाक्षीवृत्रंकामाकुलंप्रति ॥ अहंरंभामहाभाग क्रीडार्थंवनमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सखीसार्धंसमायातानंदनंवनमुत्तमम् ॥ त्वंतुकोवाकिमर्थंहिममपार्श्वसमागतः ॥ ७ ॥ वृत्रउवाच ॥ श्रूयतामाभिधास्यामियो हंबालेसमागतः ॥ हुताशनात्समुत्पन्नःकश्यपस्यसुतःशुभे ॥ ८ ॥ सखार्हंदेवदेवस्यइंद्रस्यापिवरानने ॥ ऐंद्रंपदंवरारोहेअर्धंमेभुक्तिमागतम् ॥ ९ ॥ अहंवृत्रःकथंदेविमामेवंनतुविंदसि ॥ त्रैलोक्यंवशमायातंयस्यैववरवर्णिनि ॥ १० ॥ अहंशरणमायातःकामाद्रक्षवरानने ॥ भजस्वमांविशालाक्षिकामेनाकुलितंप्रिये ॥ ११ ॥ रंभोवाच ॥ वज्रगाहंतवैवाद्यभविष्यामिनसंशयः ॥ यंयंवदाम्यहंवीरतंतंकार्यत्वयैवहि ॥ १२ ॥ एवमस्तुमहाभागेतंतंसर्वंकरोम्यहम् ॥ एवंसंबंधकंकृत्वातयासहमहाबलः ॥ १३ ॥ तस्मिन्ननेमहापुण्येरेमेदानवसत्तमः ॥ तस्यागीतेननृत्येनहास्येनललितेनच ॥ १४ ॥ अतिमुग्धो

यद्यदैत्यःप्रपश्यतस्यरतेनच ॥ तमुवाचमहाभागंवज्रंदानवसत्तमम् ॥ १५ ॥ सुरापानंकुरुष्वेहापिबस्वमधुमाधवीम् ॥ तामुवाचविशालाक्षीरंभांशशि

निभाननाम् ॥ १६ ॥ पुत्रोहंब्राह्मणस्यापिवेदवेदांगपारगः ॥ सुरापानंकथंभद्रेकरिष्यामि विनिंदितम् ॥१७॥ तयातुरंभयादेव्याप्रीत्यादत्तासुराहठात् ॥ तस्यादाक्षिण्यभावेनसुरापानंकृतंतदा ॥ १८ ॥ अतीवसुगंधंसुरयाज्ञानभ्रष्टोयदाभवत् ॥ तदंतरेसुरेंद्रेणवज्रेणनिहतस्तदा ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्या दिकैःपापैः सलिप्तोवृत्रहाततः ॥ ब्राह्मणास्तुततःप्रोचुरिंद्रपापंकृतंत्वया ॥ २० ॥ अस्माद्वाक्यात्तुविश्वस्तोवृत्रोनाममहाबलः ॥ हतो विश्वासभावेनएवंपापंत्वयाकृतम् ॥ २१ ॥ इंद्रउवाच ॥ येनकेनाप्युपायेनहंतव्योरिःसदैवहि ॥ देवब्राह्मणहंतारंयज्ञानांधर्मकंटकम् ॥ २२ ॥ निहतंदान वंदुष्टंत्रैलोक्यस्यापिनायकम् ॥ तदर्थंकुपितायूयमेतद्यायस्त्यलक्षणम् ॥ २३ ॥ विचारमेवंकर्त्तव्यंभवद्भिर्द्विजसत्तमाः ॥ पश्चात्कोपंप्रकर्त्तव्यमन्यायंम मचित्यताम् ॥ २४ ॥ एवंसंबोधिताविप्राइंद्रेणापिमहात्मना ॥ ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्बोधितास्तेचसत्तमाः ॥ २५ ॥ जग्मुःस्वस्थानमेवंहिनिहतेधर्मकंटके ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवृत्रासुरवधोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ सूतउवाच ॥ तंपुत्रंनिहतंश्रुत्वासादितिर्दुःखपीडिता ॥ पुत्रशोकेन तेनैवसंदग्धाद्विजसत्तमाः ॥१॥ पुनरूचेमहात्मानंकश्यपंमुनिपुंगवम्॥इंद्रस्यापिसुदुष्टस्यवधार्थंद्विजसत्तम ॥ २ ॥ ब्रह्मंतेजोमयंतीव्रंदुःसहंसर्वदेवतैः ॥ पुत्रैकंदर्पयतांकांतसुप्रियाहंयदाविभो ॥३॥ कश्यपउवाच ॥ निहतोबलवृत्रोचममपुत्रोमहाबलो ॥ अघमाश्रित्यदेवेनइंद्रेणापिदुरात्मना ॥ ४ ॥ तस्यैवच वधार्थायपुत्रमेकंददाम्यहम् ॥ वर्षाणांतुशतैर्कंत्वंशुचिर्भवयशस्विनि ॥ ५ ॥ एवमुक्तासयोगींद्रोहस्तंशिरसिवैतदा ॥ दत्त्वादित्यासहैवासोगतोमेरुंतपोवनम् ॥ ६ ॥ तपस्ततापसादेवीतपोवननिवासिनी ॥ शुचिष्मतीसदाभूत्वापुत्रार्थंद्विजसत्तम ॥७॥ ततोदेवःसहस्राक्षोज्ञात्वाउद्यममेवच ॥ दित्याश्चैवमहा भागंअंतरप्रेक्षकोऽभवत् ॥८॥ पंचविंशाब्दिकोभूत्वादेवराड्देवतोपमः ॥ ब्राह्मणस्यचरूपेणतस्याश्चांतिकमागतः ॥ ९ ॥ सतांप्रणम्यधर्मात्मामातरंतपसान्विताम् ॥ तयोक्तस्तुसहस्राक्षोभवान्कोद्विजसत्तम ॥१०॥ तामुवाचसहस्राक्षःपुत्रोऽहंतवशोभने ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चधर्मज्ञानामिभामिनि ॥११॥ तपस स्तवसाहाय्यंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ शुश्रूषातिसतांदेवीमातरंतपसान्विताम् ॥१२॥ तमिंद्रंसानजानातिआगतंदुष्टकारिणम् ॥ धर्मपुत्रंविजानातिशुश्रूर्षंतंदि नेदिने ॥ १३ ॥ अंगसंवाहयेद्देव्याःपादौप्रक्षालयेत्ततः॥ पत्रंमूलंफलंतत्रवल्कलाजिनमेवच ॥१४॥ ददात्येवंसधर्मात्मातस्यैदित्येसदेवहि ॥ भक्त्यासंतो षितातस्यसंतुष्टातमभाषत ॥ १५ ॥ पुत्रेजातेमहापुण्येइंद्रेचानिहतेसति ॥ कुरुराज्यंमहाभागपुत्रेणममदेवकम् ॥१६॥ एवमस्तुमहाभागेतेप्रसादाद्भविष्य ति ॥ तस्याश्चैवांतरंप्रेप्सुरभवत्पाकशासनः ॥१७॥ ऊनेवर्षशतेचास्याददर्शांतरमच्युतः ॥ अकृत्वापादयोःशौचंदितिःशयनमाविशत् ॥१८॥ शय्यांति साशिरःकृत्वासुक्तकेशातिविह्वला ॥ निद्रामाहारयामासतस्याःकुक्षिंप्रविश्यहः॥१९॥ वज्रपाणिस्ततोगर्भंसप्तधातंन्यकृंतत ॥ वज्रेणतीक्ष्णधारेणरुरोदउद

रेस्थितः॥२०॥ सगर्भस्तत्रविमेंद्राइंद्रहस्तगतेनवै॥रोदमानंमहागर्भतमुवाचपुनःपुनः॥२१॥ शतक्रतुर्महातेजामारोदीरित्यभाषत ॥सप्तधाकृतवाञ्छक्रस्तं
गर्भंदितिर्जंपुनः ॥ २२ ॥ ऐकैकंसप्तधाच्छित्त्वारुदमानंसदेवराट् ॥ एवंवैमरुतोजातास्तेतुदेवामहौजसः॥ २३ ॥ यथाइंद्रेणतेप्रोक्तावभूवुर्नामभिस्ततः ॥
अतिवीर्यंमहाकायास्तीव्रतेजःपराक्रमाः ॥ २४ ॥ एकोनावैवभूवुस्तेपंचाशन्मरुतस्ततः ॥ मरुतोनामतेख्याताइंद्रमेवसमाश्रिताः ॥ २५ ॥ भूतानामेवस
वैंषांरोचयंतिगणंमहत् ॥ निकायेषुनिकायेषुहरिःप्रादात्प्रजापतिः ॥ २६ ॥ क्रमशस्तानिराज्यानिपृथुपूर्वाणितानिवै ॥ सदेवःपुरुषःकृष्णःसर्वव्यापीजग
द्गुरुः ॥ ॥ २७ ॥ तपोजिष्णुर्महातेजाःसर्वंएकःप्रजापतिः ॥ पर्जन्यःपावकःपुण्यःसर्वात्मासर्वएवहि ॥ २८ ॥ तस्यसर्वमिदंपुण्यंजगत्स्थावरजंगमम् ॥
भूतसर्गमिमंसम्यग्जानतोद्विजसत्तम ॥ २९ ॥ नावृत्तिभयमस्तीहपरलोकभयंकुतः ॥ इमांमृष्टिमहापुण्यांसर्वपापहरांशुभाम् ॥ ३० ॥ यःशृणोतिनरो
भक्त्यासर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सहिधन्यश्चपुण्यश्चसहिसत्यसमन्वितः ॥ ३१ ॥ यःशृणोतिइमांसृष्टिंसयातिपरमांगतिम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकं
सगच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेमरुदुत्पत्तिर्नामषड्विंशोऽध्यायः ॥ २६ ॥ सूतउवाच ॥ सप्रभुःसर्वलोकेशोह्यभिषिच्यततोनृपम् ॥ पृथुं
वेनस्यतनयंसर्वराज्येमहाप्रभुम् ॥ १ ॥ महाबाहुंमहाकायंयथेंद्रंचसुरेश्वरम् ॥ क्रमेणापिततोब्रह्मराज्यानिचविचार्यवै ॥ २ ॥ यद्यस्यापिभवेद्योग्यंदातुंत
दुपचक्रमे ॥ वृक्षाणांब्राह्मणानांचग्रहर्क्षाणांतथैवच ॥ ३ ॥ सोमंराज्येसोभ्यषिंचत्तपसांचमहामतिः ॥ धर्मांणांधर्मयज्ञानांपुण्यानांपुण्यतेजसाम् ॥ ४ ॥
अपांमध्येतथादेवंतीर्थानांहितथैवच ॥ वरुणंसोभिषिच्यैवरत्नानांचद्विजोत्तम ॥५॥ अन्येषांसर्वयक्षाणांराज्येवैश्रवणंपुनः ॥ विष्णुमेवमहाप्राज्ञमादित्यानां
पितामहः ॥ ६ ॥ राज्येसंस्थापयामासजनताहितहेतवे ॥ सर्वेषामेवपुण्यानांदक्षमेवप्रजापतिम् ॥७॥ समर्थंसर्वधर्मज्ञंप्रजापतिगणेश्वरम् ॥ प्रह्लादंसर्वधर्म
ज्ञंसहिराज्येन्यरूपयत् ॥ ८ ॥ दैत्यानांदानवानांचविष्णुतेजःसमन्वितम् ॥ यमंवैवस्वतंधर्मंपैत्र्येराज्येभिषिच्यच ॥ ९ ॥ यक्षराक्षसभूतानांपिशाचोरगस
र्पिणाम् ॥ योगिनीनांचसर्वासांवैतालानांमहात्मनाम् ॥ १० ॥ कंकालानांहिसर्वेषांकूष्मांडानांतथैवच ॥ पार्थिवानांचसर्वेषांगिरिशृंगशूलपाणिनम् ॥ ११॥
पर्वतानांहिसर्वेषांहिमवंतंमहागिरिम् ॥ नदीनांचतडागानांवापिकानांतथैवच ॥ १२ ॥ कुंडानांकूपराज्येहिदिव्येषुचसुरेश्वरः॥सागरंस्थापितंपुण्यंसर्वनीर्थ
मनुत्तमम् ॥१३॥ गंधर्वाणांतुसर्वेषांराज्येपुण्येतथैवच ॥ चित्ररथंततोब्रह्मःअभिषिच्यसुरेश्वरः ॥१४॥ नागानांपुण्यवीर्याणांवासुकिंचचतुर्मुखः ॥ सर्पाणां
तुतथाराज्येअभिषिच्यसतक्षकम् ॥१५॥ वारणानांततोराज्येऐरावणमभिषिचत ॥ अश्वानांचैवसर्वेषांपाशुचेःश्रवसमेवच॥१६॥पक्षिणांचैवसर्वेषांवैनतेयममर्थाप

॥ २५ ॥

सः ॥ मृगाणांचततोराज्येब्रह्मर्षिंहमथादिशत् ॥१७॥ गोवृषंतुगवांमध्येअभिषिच्यप्रजापतिः ॥ वनस्पतीनांसर्वेषांपुष्पक्षमेवपितामहः॥१८॥ एवंराज्यानिस र्वाणिसंस्थाप्यचपितामहः ॥ दिशापालांस्ततोब्रह्मास्थापयामाससत्तमः॥१९॥ वैराजस्यतथापुत्रंपूर्वस्यांदिशिसत्तमः ॥ सुधन्वानंदिशःपालंराजानंसोऽभ्य षिंचत ॥२०॥ दक्षिणस्यांमहात्मानंकर्दमस्यप्रजापतेः ॥ पुत्रंशंखपदंनामराजानंसोऽभ्यषिंचत ॥२१॥ पश्चिमायांतथाब्रह्मावरुणस्यप्रजापतेः॥पुत्रंचपुष्करं नामसोऽभ्यषिंचत्प्रजापतिः ॥ २२ ॥ उत्तरस्यांदिशिब्रह्मानलकूबरमेवच ॥ एवंचैवाभ्यषिंचच्चदिक्पालान्समहौजसः ॥ २३ ॥ यैरियंपृथिवीसर्वा सप्तद्वीपासपत्तना ॥ यथाप्रदेशमद्यापिधर्मेणप्रतिपाल्यते ॥२४॥ पृथुश्चैवंमहाभागःसोभिषिक्तोनराधिपः ॥ राजसूयादिभिःसर्वैरभिषिक्तोमहामखैः॥२५॥ विधिनावेददृष्टेनराजराज्येमहीपतिः ॥ चाक्षुषेनाग्निसंपुण्येअतीतेचमहौजसि ॥ २६ ॥ मन्वंतरेमहाभागदेवपुण्यहितैपिणि ॥ ततोवैवस्वतायैवमनवेरा ज्यमादिशत् ॥ २७ ॥ विस्तरंचापिव्याख्यास्येपृथोश्चैवंमहात्मनः ॥ यदिमामेवविप्रेन्द्रशुश्रूषासिअतंद्रितः ॥ २८ ॥ एतदेवमधिष्ठानंमहत्पुण्यंप्रकीर्ति तम् ॥ सर्वेष्वेवपुराणेषुएतद्विनिश्चितंसदा ॥ २९ ॥ पुण्यंयशस्यमायुष्यंस्वर्गवासकरंशुभम् ॥ धन्यंपवित्रमायुष्यंपुत्रदंवृद्धिदायकम् ॥ ३० ॥ यःशृ णोतिनरोभक्त्याभावध्यानसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेराज्याभिषे कोनामसप्तविंशोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ विस्तरेणसमाख्याहिनन्मतस्यमहात्मनः ॥ पृथोश्चैवमहाभागश्रोतुकामावयंपुनः ॥ १ ॥ राज्ञाते नयथादुग्धाइयंधात्रीमहात्मना ॥ पुनर्देवैश्चपितृभिर्मुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ २ ॥ यथादैत्यैश्चनागैश्चयथायक्षैर्यथाद्रुभैः ॥ शैलैश्चैवपिशाचैश्चगंधर्वैःपुण्यक र्मभिः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणैश्चतथासिद्धैराक्षसैर्भीमविक्रमैः ॥ पूर्वमेवयथादुग्धाअन्यैश्चसुमहात्मभिः ॥ ४ ॥ तेपामेवहिसर्वेषांविशेषंपात्रधारणम् ॥ क्षीरस्यापिवि धिंब्रूहिविशेषंचमहामते ॥ ५ ॥ वेनस्यापिनृपस्यैवपाणिरेवमहात्मनः ॥ ऋषिभिर्मथितःपूर्वंसकस्मादिहकारणात् ॥६॥ क्रुद्धश्चैवमहापुण्यैःसूतपुत्रवदस्व नः ॥विचित्रेयंकथापुण्यासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ७ ॥ श्रोतुकामामहाभागतृप्तिर्नैवप्रजायते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ वैन्यस्यहिपृथोश्चैवतस्यविस्तरमेवच ॥८॥ जन्मवीर्यंतथाक्षेत्रंपौरुषंद्विजसत्तमाः ॥ प्रवक्ष्याम्यियथासर्वंचरित्रंतस्यधीमतः ॥ ९ ॥ शुश्रूषध्वंमहाभागामामेवंद्विजसत्तमाः ॥ अभक्तायनवक्तव्यमश्रद्धा यशठायच ॥ १०॥ सुमूर्खायसुमोहायकुशिष्यायतथैवच ॥ श्रद्धाहीनायकूटायसर्वनाशायमाद्विजाः ॥११॥ अन्यथापठतेयोहिनिरयंचप्रयातिहि॥भवंतो भावसंयुक्ताःसत्यधर्मपरायणाः॥१२॥ भवतामग्रतःसर्वंचरित्रंपापनाशनम् ॥ संप्रवक्ष्याम्यशेषेणशृणुध्वंद्विजसत्तमाः ॥१३॥ स्वर्ग्यंयशस्यमायुष्यंधन्यंवेदे

१ मनोः इ० पा० । २ वृक्षेभ्य पर्वतादिभिः इ० पा० । ३ उदासीनाय कूटाय धर्मनाशाय च द्विजाः इ० पा० ।

श्चसंमितम् ॥ रहस्यमृषिभिःप्रोक्तंप्रवक्ष्यामिद्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ यश्चैनंकीर्तयेन्नित्यंपृथोर्वैन्यस्यविस्तरम् ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वानसशोचेत्कृता
कृतम् ॥ १५ ॥ सप्तजन्मार्जितंपापंश्रुतमात्रेणनश्यति ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वांश्चक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ १६ ॥ वैश्योधनसमृद्धःस्याच्छूद्रःसुखमवाप्नुयात् ॥
एवंफलंसमाप्नोतिपठनाच्छ्रवणादपि ॥ १७ ॥ पृथोर्जन्मचरित्रंचपवित्रंपापनाशनम् ॥ धर्मगोप्तामहाप्राज्ञोवेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १८ ॥ अत्रिवंशसमुत्प
न्नःपूर्वमत्रिसमःप्रभुः ॥ स्रष्टासर्वस्यधर्मस्यअंगोनामप्रजापतिः ॥१९ ॥ यआसीत्तस्यपुत्रोवैवेनोनामप्रजापतिः ॥ धर्ममेवंपरित्यज्यसर्वदैवप्रवर्तते ॥२०॥
मृत्योःकन्यामहाभागासुनीथानामनामतः ॥ तांतुअंगोमहाभागःसुनीथामुपयेमिवान् ॥ २१ ॥ तस्यामुत्पादयामासवेनंधर्मप्रणाशनम् ॥ मातामहस्यदो
षेणवेनःकालात्मजात्मजः॥२२॥निजधर्मपरित्यज्यअधर्मनिरतोभवत् ॥ कामाल्लोभान्महामोहात्पापमेवसमाचरत् ॥२३॥ वेदाचारमयंधर्मपरित्यज्यनरा
धिपः ॥ अन्ववर्ततपापेनमदमत्सरमोहितः ॥२४॥ वेदाध्यायंविनालोकेप्रावर्तंततदाजनाः ॥ निःस्वाध्यायवषट्काराःप्रजास्तस्मिन्प्रजापतौ ॥ २५ ॥
प्रवृत्तंनपपुःसोमंहुतंयज्ञेषुदेवताः ॥ इत्युवाचसदुष्टात्माब्राह्मणान्प्रतिनित्यशः ॥ २६ ॥ नाध्येतव्यंनहोतव्यंनदेयंदानमेवच ॥ नयष्टव्यंनहोतव्यमितित
स्यप्रजापतेः ॥ २७ ॥ आसीत्प्रतिज्ञाक्रूरेयंविनाशेप्रत्युपस्थिते ॥ अहमिज्यश्चयष्टाचयज्ञश्चेतिपुनःपुनः ॥ २८ ॥ मयियज्ञाविधातव्यामयिहोतव्यमित्य
पि ॥ इत्यब्रवीत्सदावेनोह्यहंविष्णुःसनातनः ॥ २९ ॥ अहंब्रह्माअहंरुद्रोमित्रइंद्रःसदागतिः ॥ अहमेवप्रभोक्ताचहव्यंकव्यंनसंशयः ॥ ३० ॥ अथतेमुन
यःक्रुद्धावेनंप्रतिमहाबलाः ॥ ऊचुस्तेसंगताःसर्वेराजानंपापचेतनम् ॥ ३१ ॥ ऋषयऊचुः ॥ राजाहिपृथिवीनाथःप्रजांपालयतेसदा ॥ धर्ममूर्तिःसराजेंद्रत
स्माद्धर्मंहिरक्षयेत् ॥ ३२ ॥ वयंदीक्षांप्रवेक्ष्यामोयज्ञेद्वादशवार्षिकीम् ॥ अधर्मंकुरुमायागेनैषधर्मःसतांगतिः ॥ ३३ ॥ कुरुधर्ममहाराजसत्यंपुण्यंसमाच
र ॥ प्रजाहंपालयिष्यामिइतितेसमयःकृतः ॥ ३४ ॥ तांस्तथाब्रुवतःसर्वान्महर्षीनब्रवीत्तदा ॥ वेनःप्रहस्यदुर्बुद्धिरिममर्थमनर्थकम् ॥ ३५ ॥ वेनउवाच ॥
स्रष्टाधर्मस्यकश्चान्यःश्रोतव्यंकस्यवामया ॥ श्रुतवीर्यतपःसत्येमयावाकःसमोभुवि ॥ ३६ ॥ प्रभवंसर्वभूतानांधर्माणांचविशेषतः ॥ संमूढानविदुर्नूनं
भवंतोमांविचेतसः ॥ ३७ ॥ इच्छन्दहेयंपृथिवींप्लावयेयंजलैस्तथा ॥ द्यांभुवंचैवरुंधेयंनात्रकार्याविचारणा ॥ ३८ ॥ यदानशक्यतेमोहादवलेपाच्च
पार्थिव ॥ अपनेतुंतदावेनंततःक्रुद्धामहर्षयः ॥ ३९ ॥ विस्फुरंतंतदावेनंबलाद्गृह्यततोरुषा ॥ वेनस्यतस्यसव्योरुंममंथुर्जातमन्यवः ॥ ४० ॥ कृष्णांजन
चयोपेतमतिह्रस्वंविलक्षणम् ॥ दीर्घास्यंचविरूपाक्षंनीलकंचुकवर्चसम् ॥ ४१ ॥ लंबोदरंव्यूढकर्णमतिभीतंदुरोदरम् ॥ ददृशुस्तेमहात्मानोनिषीदेत्यब्रुवं

मराश्चपुलिंदाश्चयेचान्येम्लेच्छजातयः ॥ ४४ ॥ पापाचारास्तुतेसर्वेतस्मादंगात्प्रजज्ञिरे ॥ अथतेऋषयःसर्वेप्रसन्नमनसस्ततः ॥ ४५ ॥ गतकल्मषमेवंतं
जातंवेननृपोत्तमम् ॥ ममंथुर्दक्षिणंपाणिंतस्यैवचमहात्मनः ॥ ४६ ॥ मथितेतस्यपाणौतुसंजातस्त्वेदमेवहि ॥ पुनर्ममंथुस्तेविप्रादक्षिणंपाणिमेवच ॥४७॥
सुकरात्पुरुषोजज्ञेद्वादशादित्यसन्निभः ॥ तप्तकांचनवर्णौगोदिव्यमाल्यांबरावृतः ॥ ४८ ॥ दिव्याभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ मुकुटेनार्कवर्णेन
कुंडलाभ्यांविराजते ॥ ४९ ॥ महाकायोमहाबाहूरूपेणाप्रतिमोभुवि ॥ खड्गबाणधरोधन्वीकवचीचमहाप्रभुः ॥५० ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वालंकारभूषणः॥
तेजसारूपभावेनसुवर्णैश्चमहामतिः ॥ ५१ ॥ दिविदेवोयथाभातिभुविवैनात्मजस्तथा ॥ तस्मिञ्जातेमहाभागेदेवाश्चऋषयोमलाः ॥ ५२ ॥ उत्सवंचक्रिरे
सर्वेवेनस्यतनयंप्रति ॥ दीप्यमानःस्ववपुषासाक्षादग्निरिवोज्ज्वलः ॥ ५३ ॥ आद्यमाजगवंनामधनुर्गृह्यमहाबलम् ॥ शरान्दिव्यांश्चरक्षार्थंकवचंचमहाप्रभ
म् ॥ ५४ ॥ जातेसतिमहाभागेपृथौवीरेमहात्माने ॥ संप्रहृष्टानिभूतानिसमस्तानिद्विजोत्तम ॥ ५५ ॥ सर्वतीर्थानितोयानिपुण्यानिविविधानिच ॥
तस्याभिषेकेविप्रेंद्राःसर्वएवप्रतस्थिरे ॥ ५६ ॥ पितामहाद्यादेवास्तुभूतानिविविधानिच ॥ स्थावराणिचराण्येवअभ्यषिंचन्नराधिपम् ॥ ५७ ॥ महा
वीरंप्रजापालंपृथुमेवद्विजोत्तम ॥ पृथुर्वैन्योराजराज्येअभिगम्यचराचरैः ॥ ५८ ॥ देवैर्विप्रैस्तथासर्वैरभिषिक्तोमहामनाः ॥ राज्ञांसमभिराज्येवै
पृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ ५९ ॥ तस्यापिप्रजाःसर्वाःकदानैवानुरंजिताः ॥ तेनानुरंजिताःसर्वासुमुदिरेसुखेनवै ॥ ६० ॥ अनुरागात्तस्यवीरस्यनामराजे
त्यजायत ॥ प्रथातस्यसुवीरस्यसमुद्रस्यद्विजोत्तम ॥ ६१ ॥ आपस्तस्तंभिरेसर्वाभयात्तस्यमहात्मनः ॥ दुर्गमार्गाविलोप्येवसुमार्गंपर्वताददुः ॥ ६२ ॥
ध्वंजभंगंनचक्रुस्तेगिरयःसर्वएवते ॥ अकृष्टपच्यापृथिवीसर्वंतत्रकामधेनवः ॥६३॥ पर्जन्यःकामवर्षीचवेदयज्ञान्महोत्सवान् ॥ कुर्वंतिब्राह्मणाःसर्वंक्षत्रियाश्च
तथापरे ॥ ६४ ॥ सर्वकामफलावृक्षास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ ६५ ॥ सर्वेसुखेनजीवंतिलोकाधर्मपरायणाः ॥
तस्मिञ्छासतिदुर्धर्षेराजराजेमहात्मनि ॥ ६६ ॥ एतस्मिन्नेवकालेतुयज्ञेपितामहेशुभे ॥ सूतसूत्यांसमुत्पन्नःसोम्येहनिमहात्मनि ॥ ६७ ॥ तस्मिन्नेवमहा
यज्ञेजज्ञेप्राज्ञोऽथमागधः ॥ पृथोःस्तवार्थंतौतत्रसमाहूतोमहर्षिभिः ॥ ६८ ॥ सूतस्यलक्षणंवक्ष्येमहापुण्यंद्विजोत्तमाः ॥ शिखामूत्रेणसंयुक्तो
वेदाध्ययनतत्परः ॥ ६९ ॥ सर्वशास्त्रार्थवेत्तासावग्निहोत्रमुपासते ॥ दानाध्ययनसंपन्नोब्रह्माचारपरायणः ॥ ७० ॥ देवानांब्राह्मणानांचपूजना
भिरतःसदा ॥ याचकस्तावकैःपुण्यैर्वेदमंत्रैर्यजेत्किल ॥ ७१ ॥ ब्रह्माचारपरोनित्यंसंवंधंब्राह्मणैःसह ॥ एवंसमागधोजज्ञेवेदाध्ययनवर्जितः ॥ ७२ ॥

१ आज्ञाभंगं इ० पा० ।

बंदिनश्चारणाःसर्वेब्रह्माचारविवर्जिताः ॥ ज्ञेयास्तेचमहाभागाःस्तावकाःप्रभवंतिते ॥ ७३ ॥ स्तवनार्थमुभौसृष्टौनिपुणौसूतमागधौ ॥ तावूचुर्ऋषयःसर्वेस्तूयतामेषपार्थिवः ॥ ७४ ॥ कर्मैतदनुरूपंचयादृशोयंनराधिपः ॥ तावूचतुस्तदास्तवौस्तानृषीन्वंदिमागधौ ॥ ७५ ॥ आवांदेवानृषींश्चैवप्रीणयावःस्वकर्मभिः ॥ नचास्यविद्वेषैकर्मनतथालक्षणंयशः ॥७६॥ कर्मणायेनकुर्यांवःस्तोत्रमस्यमहात्मनः॥जानीवस्तन्नविप्रेंद्राअविज्ञातगुणस्यहे ॥७७॥ भविष्यैस्तेगुणैःपुण्यैःस्तोतव्योयंनरोत्तमः ॥ कृतवान्यानिकर्माणिपृथुरेवमहायशाः ॥ ७८ ॥ ऊचुस्तेश्रुनयःसर्वेगुणान्दिव्यान्महात्मनः ॥ सत्यवाञ्ज्ञानसंपन्नोबुद्धिमान्ल्यातविक्रमः ॥ ७९ ॥ सदाशूरोगुणग्राहीपुण्यवांस्त्यागवान्गुणी ॥ धार्मिकःसत्यवादीचयज्ञानांयाजकोत्तमः ॥ ८० ॥ प्रियवाक्सत्यवादीचधान्यवान्धनवान्गुणी ॥ गुणज्ञःसगुणग्राहीधर्मज्ञःसत्यवत्सलः ॥ ८१ ॥ सर्वगःसर्ववेत्ताचब्रह्मण्योवेदवित्सुधीः ॥ प्रज्ञावान्सुस्वरश्चैववेदवेदांगपारगः ॥ ८२ ॥ धातागोप्ताप्रजानांसविजयीसमरांगणे ॥ राजसूयादिकानांतुयज्ञानांराजसत्तमः ॥ ८३ ॥ आहर्ताभूतलेचैकःसर्वधर्मसमन्वितः ॥ एतेगुणाअस्यचांगेभविष्यंतिमहात्मनः ॥ ८४ ॥ ऋषिभिस्तौनियुक्तौतुकुर्वाणौसूतमागधौ ॥ गुणैश्चैवभविष्यैश्चस्तोत्रंतस्यमहात्मनः ॥ ८५ ॥ तदाप्रभृतिवैलोकाः स्तवैस्तुष्टामहामते ॥ पुरतश्चभविष्यंतिदातारःस्तावनैर्गुणैः ॥८६॥ ततःप्रभृतिलोकेस्मिन्स्तवेषुद्विजसत्तमाः ॥ आशीर्वादाःप्रयुज्यंतेनेपांद्विगुणमुत्तमम् ॥ ८७ ॥ सूतायमागधायैवबंदिनेचमहोदयम् ॥ चारणायततःप्रादात्तैर्लेगंदेशमुत्तमम् ॥ ८८ ॥ पृथुःप्रसादाद्धर्मात्माहहृदयंदेशमेवच ॥ रेवार्तीरं पुरंकृत्वास्वनाम्नापृथनंदनः ॥ ८९ ॥ ब्राह्मणेभ्योद्विजश्रेष्ठयजन्दातापृथुःपुरा ॥ सर्वज्ञंसर्वदातारंधर्मवीर्यैनरोत्तमम् ॥ ९० ॥ तंदृष्ट्वाप्रजाःसर्वासुनयश्चतपोमलाः ॥ ऊचुःपरस्परंपुण्यापएषराजामहामतिः ॥ ९१ ॥ देवादीनांवृत्तिदाताअस्माकंचविशेषतः ॥ प्रजानांपालकश्चैववृत्तिदोहिभविष्यति ॥ ९२ ॥ इयंधात्रीमहाप्राज्ञाउर्वीजंपुराकिल ॥ जीवनार्थंप्रजाभिस्तुग्रासयित्वास्थिराभवत् ॥ ९३ ॥ ततःपृथुर्द्विजश्रेष्ठप्रजाःसमभिदुद्रुवुः ॥ विधत्स्वेतिसुवृत्तिनोसुनीनांवचनंतदा ॥ ९४ ॥ ग्रासयित्वातदान्नानिपृथ्वीजातासुनिश्चला ॥ भयंप्रजानांसुमहत्सदङ्गाराजसत्तमः ॥ ९५ ॥ महर्षिवचनात्सोपिप्रगृह्यसशरंधनुः ॥ अभ्यधावतवेगेनपृथ्वींक्रुद्धोनराधिपः ॥ ९६ ॥ कोंजरंरूपमास्थायभयात्तस्यतुमेदिनी ॥ वनंपुदुगेंदेशेषुगुप्ताभूत्वाचचारसा ॥ ९७ ॥ नपश्यतिमहाप्राज्ञःकुरूपंद्विजसत्तमाः ॥ आचचक्षुर्महाप्राज्ञंकुंजरंरूपमास्थिता ॥ ९८ ॥ ततःकुंजरकूपांतामभिदुद्रावपार्थिवः ॥ ताड्यमानाचसातेननिशितैर्मार्गणैस्ततः ॥९९॥ हरिरूपंसमास्थायपलायनपराभवत् ॥ हरेरूपंसमास्थायअभिदुद्रावपार्थिवः ॥ १००॥

॥ २७ ॥

१ कलिंगं इ० पा० ।

सोतिक्रुद्धोमहाप्राज्ञोरोषारुणसुलोचनः ॥ सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैराजघानसमेदिनीम् ॥ १०१ ॥ आकुलव्याकुलाजाताबाणाघातहतातदा ॥ माहिपंरूपमा स्थायपलायनपराभवत् ॥ १०२ ॥ अभ्यधावतवेगेनवाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सागौर्भूत्वाद्विजश्रेष्ठास्त्वर्गमेवगताधुवम् ॥ १०३ ॥ ब्रह्मणःशरणंप्राताविष्णोश्चै वमहात्मनः ॥ रुद्रादीनांचदेवानांत्राणस्थानंनविंदति ॥ १०४ ॥ अलभंतीभृशंत्राणंवैन्यमेवान्वविंदत ॥ तस्यपार्श्वंपुनःप्राताबाणघातसमाकुला ॥ १०५ ॥ वद्धांजलिपुटाभूत्वातंपृथुंवाक्यमब्रवीत् ॥ त्राहित्राहीतिराजेंद्रसाराजानमभाषत ॥ १०६ ॥ अहंधात्रीमहाभागसर्वाधारावसुंधरा ॥ निह तायांमयिनृपनिहतंलोकसप्तकम् ॥ ॥ १०७ ॥ कृतांजलिपुटाभूत्वापूज्यालोकैस्त्रिभिःसदा ॥ उवाचचैनंराजानमवध्यास्त्रीसदानृप ॥ १०८ ॥ स्त्रीणांव धेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ गवांवधेमहत्पापंदृष्टमस्तिद्विजोत्तमैः ॥ १०९ ॥ मयाविनामहाराजकथंधारयसेप्रजाः ॥ अहंयदास्थिराराजंस्तदालो काश्चराचराः ॥ ११० ॥ स्थिरत्वंयांतितेसर्वेस्थिरीभूतायदाह्यहम् ॥ मांविनातुइमेलोकाविनश्येयुश्चराचराः ॥ १११ ॥ ततःप्रजाविनश्येयुर्ममनाशेस मागते ॥ कथंधारयिताचासिप्रजाराजन्मयाविना ॥११२ ॥ मयिलोकाःस्थिरारानजन्मयेदंधार्यतेजगत् ॥ मद्विनाशेविनश्येयुःप्रजाःसर्वानसंशयः ॥११३॥ नमामर्हसिवैहंतुंश्रेयश्चेत्त्वंचिकीर्षसि ॥ प्रजानांपृथिवीपालस्पृणुदेववचोमम ॥ ११४ ॥ उपायैश्चमहाभागसुसिद्धिर्यांत्युपक्रमाः ॥ समालोक्यद्युपायंत्वंप्र जायेनधरिष्यति ॥ ११५ ॥ मांहत्वात्वंमहाराजन्धारणेपालनेसदा ॥ पोषणेचममहाप्राज्ञमद्विनाहिकथंनृप ॥ ११६ ॥ धरिष्यसिप्रजांचेमांकोपंपरुच्छत्व मात्मनः ॥ अन्नमयीभविष्यामिधरिष्यामिप्रजामिमाम् ॥ ११७ ॥ अहंनारीअवध्याचप्रायश्चित्तीभविष्यसि ॥ अवध्यांतुस्त्रियंप्राहुस्तिर्यग्योनिगतामा पि ॥ ११८ ॥ विचार्यैवंमहाराजनधर्मंत्यक्तुमर्हसि ॥ एवंनानाविधैर्वाक्यैरुक्तोधान्यानराधिपः ॥११९॥ कोपमेनंमहाराजत्यजदारुणमेवहि ॥ प्रसन्नेत्वयि राजेंद्रतदास्वस्थाभवाम्यहम् ॥ १२० ॥ एवमुक्तस्तयाराजापृथुर्वैन्यःप्रजापतिः ॥ तामुवाचमहाभागांधरित्रींद्विजसत्तमाः ॥ १२१ ॥ इति श्रीपद्मपु राणेभूमिखंडेपृथूपाख्यानेऽष्टाविंशोऽध्यायः ॥२८॥ पृथुरुवाच ॥ हतेचैवंमहापापेएकस्मिन्पापचारिणि ॥ लोकाःसुखेनजीवंतिसाधवःपुण्यदर्शिनः ॥१॥ तस्मादेकंप्रहर्तव्यंपापिष्ठंपापचेतनम् ॥ तस्मात्त्वांहिहनिष्यामिसर्वसत्त्वप्रणाशिनीम् ॥ २ ॥ त्वयावीजानिसर्वाणिलुप्तान्येतानिसांप्रतम् ॥ ग्रासंकृत्वास्थिरीभूत्वाप्रजांहत्वाक्षयास्यसि ॥ ३ ॥ हतेपापेदुराचारेसुखंजीवंतिसाधवः ॥ तस्मात्पापंप्रहंतव्यंसत्यमेवंनसंशयः ॥ ४ ॥ पालितव्यंप्रयत्ने नयस्माद्धर्मःप्रवर्द्धते ॥ भवत्यातुमहत्पापंप्रजासंक्षयकारकम् ॥ ५ ॥ एकस्यार्थेनयोहन्यादात्मनोवापरस्यवा ॥ लोकोपतापकंहत्वानभवेत्तस्य पातकम् ॥६॥ सुखमेष्यंतिबहवोयस्मिंस्तुनिहतेशुभे ॥ वसुधेनिहतेदुष्टेपातकंनोपपातकम् ॥७॥ प्रजानिमित्तंत्वामेवहनिष्यामिनसंशयः ॥ यदिमेपुण्यसं

युक्तंवचनंनकरिष्यति ॥८॥ जगतोऽस्यहितार्थायसाधुचैववसुंधरे ॥ हनिष्येत्वांशितैर्बाणैर्मद्वाक्यात्तुपराङ्मुखीम् ॥ ९ ॥ स्वीयेनतेजसाचैवपुण्यांत्रैलोक्यवासिनीम् ॥ प्रजांचैवधरिष्यामिधर्मेणापिनसंशयः ॥ १० ॥ मच्छासनंसमास्थायधर्मयुक्तंवसुंधरे ॥ इमाःप्रजाआज्ञयामेसंजीवयसदैवहि ॥ ११ ॥ एवंमेशासनंभद्रेअद्ययर्हिकरिष्यसि ॥ ततःप्रीतोऽस्मितेनित्यंगोपायिष्यामिसर्वदा ॥ १२ ॥ त्वामेवहिनसंदेहअन्येचैवनृपोत्तमाः ॥ धेनुरूपेणसापृथ्वीबाणांचितकलेवरा ॥ १३ ॥ उवाचेदंपृथुर्वैन्यंधर्माधारंमहामतिम् ॥ धरण्युवाच ॥ तवादेशंमहाराजसत्यपुण्यार्थसंयुतम् ॥ १४ ॥ प्रजानिमित्तमत्यर्थंविधास्यामिनसंशयः ॥ उद्यमेनापिपुण्येनउपायेननरेश्वर ॥ १५ ॥ समारंभाःप्रसिद्ध्यंतिपुण्याश्चैवाप्युपक्रमाः ॥ उपायंपश्यराजेंद्रयेनत्वंसत्यवान्भवेः ॥१६॥ धारयेथाःप्रजाश्चेमायेनसर्वाःप्रवर्द्धये ॥ संलग्नाश्चोत्तमावाणाममांगेतेशिलाशिताः ॥ १७ ॥ समुद्धरस्वयंराजंश्छल्यंतिभृशमेवते ॥ समांकुरुमहाराजतिष्ठेन्मयियथापयः ॥ १८ ॥ सूतउवाच ॥ धनुषोग्रेणताञ्छैलान्नानारूपान्गुरूंस्तथा ॥ उत्सारयंस्ततःसर्वांसमरूपांचकारसः ॥ १९ ॥ तदाप्रभृतितेशैलावृद्धिमापुर्द्विजोत्तमाः ॥ तस्याअंगात्स्वयंबाणान्स्वकीयान्नृपनंदनः ॥ २० ॥ समुद्धृत्यततोवैन्यःप्रीतेनमनसातदा ॥ गर्ताश्चकंदराश्चैवबाणाघातैःसमीकृताः ॥२१॥ एवंपृथ्वींसमांसर्वांचकारपुण्यवर्द्धनः ॥ समीकृत्यमहाभागोवत्संतस्याव्यकल्पयत् ॥ २२ ॥ मनुंस्वायंभुवंपूर्वंपरिचिंत्यपुनःपुनः ॥ अतीतेष्वथसर्वेषुमन्वंतरेषुसत्तमाः॥२३॥ विषमत्वंगताभूमिःपंथानासीच्चकुत्रचित् ॥ समानिविषमाण्येवंस्वयमासन्द्विजोत्तमाः॥२४॥ पूर्वंमनोश्चाक्षुषस्यप्राप्तेचैवांतरेतदा ॥ जातेपूर्वविसर्गेचविषमेचधरातले ॥ २५ ॥ ग्रामाणांचपुराणांचपत्तनानांतथैवच ॥ देशानांक्षेत्रपन्नानांमर्यादानहिदृश्यते ॥२६॥ कृषिर्नैवनवाणिज्यंनगोरक्षाप्रवर्तते ॥ नानृतंभाषतेकश्चिन्नलोभोनचमत्सरः ॥ २७ ॥ नाभिमानंचवैपापंनकरोतिकदाकिल ॥ वैवस्वतस्यसंप्राप्तेअंतरेद्विजसत्तम ॥२८॥वैन्यस्यसंभवात्पूर्वंप्रजानामेवसंभवः॥इमाःप्रजाद्विजाःसर्वानिवासंसमरोचयन् ॥२९॥क्वचिद्भूमौगिरौक्वापिनदीतीरेषुवैतदा ॥ कुंजेषुसर्वतीर्थेषुसागरस्यतटेषुच ॥ ३० ॥ निवासंचक्रिरेसर्वाःप्रजाःपुण्येनवैतदा ॥ तासामाहारःसंजातःफलमूलमधुस्तथा ॥३१॥ महताकृच्छ्रेणतासामाहारश्चद्विजोत्तमाः॥ पृथुर्वैन्यःसमालोक्यप्रजानांकष्टमेवहि॥३२॥स्वायंभुवोमनुर्वत्सःकल्पितस्तेनभूभुजा॥स्वपाणिःकल्पितस्तेनपात्रमेवंमहामते ॥३३॥सपृथुःपुरुषव्याघ्रोदुदोहवसुधांतदा ॥ सर्वसस्यमयंक्षीरंससर्वान्नंगुणान्वितम् ॥३४॥ तेनपुण्येनचान्नेनसुधाकल्पेनताःप्रजाः ॥ तृप्तिंनयंतिदेवान्वैप्रजाःपितॄंस्तथापरान्॥३५॥ प्रसादात्तस्यवैन्यस्यसुखंजीवंतिताःप्रजाः ॥ देवेभ्यश्चपितृभ्यश्चदत्वाचान्नंप्रजास्ततः ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणेभ्योविशेषेणअतिथिभ्यस्तथैवच ॥ पश्चाद्भुंजंतिपुण्यास्ताःप्रजाःसर्वाद्विजोत्तमाः ॥ ३७ ॥ यज्ञैश्चान्येयजंत्येवतर्पयंतिजनार्दनम् ॥ तेनचान्नेनदेवेशंतृप्तिंगच्छंतिदेवताः ॥ ३८ ॥ पुनर्वर्षंतिपर्जन्यःप्रेषि

तोमाधवेनच ॥ तस्मात्पुण्यामहौषध्यःसंभवंतिसुपुण्यदाः ॥ ३९ ॥ सस्यजातानिसर्वाणिपृथुवैन्यःप्रजापतिः ॥ तेनान्नेनप्रजाःसर्वावर्ततेद्यापिनित्य
शः ॥ ४० ॥ ऋषिभिश्चैवामिलितैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ पुनर्विप्रैर्महाभाग्यैःसत्यवाद्भिःसुरैस्तथा ॥ ४१ ॥ सोमोवत्सस्वरूपोभूद्दोग्धादेवगुरुःस्वयम् ॥
ऊर्जक्षीरंपयःकल्पयेनजीवंतिचामराः ॥४२॥ तेषांसत्येनपुण्येनसर्वंजीवंतिजंतवः ॥ सत्यपुण्येप्रवर्ततेऋषिदुग्धावसुंधरा ॥ ४३ ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिय
श्चदुग्धाद्दयंधरा ॥ पितृभिश्चपुरावत्सविधिनायेनवेतदा ॥४४॥ सुपात्रंराजतंकृत्वास्वधाक्षीरंसुधान्वितम्॥परिकल्प्ययमंवत्संदोग्धाचांतकएवसः ॥ ४५॥
नागैःसर्पैस्ततोदुग्धातक्षकंवत्समेवच ॥ अलाबुपात्रमादायविषंक्षीरंद्विजोत्तमाः ॥ ४६ ॥ नागानांतुतथादोग्धाधृतराष्ट्रःप्रतापवान् ॥ सर्पानागाद्विजश्रेष्ठा
स्तेनवर्ततितेचातुलाः ॥४७॥ नागावर्ततितेनापिह्यत्युग्रेणद्विजोत्तमाः ॥ विषेणघोररूपेणसर्पांश्चैवभयानकाः॥४८॥ तेनैववर्ततेयंत्युग्रामहाकायामहाबलाः॥
तदाहारास्तदाचारास्तद्वीर्यास्तत्परक्रमाः ॥४९॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथादुग्धावसुंधरा ॥ असुरैर्दानवैःसर्वैःकल्पयित्वाद्विजोत्तमाः॥५०॥ पात्रमत्राऽन्न
सदृशमायससंवकामिकम् ॥ क्षीरंमायामयंकृत्वावासवीरातिविनाशनम् ॥५१॥ तेषामभूत्सवैवत्सोविरोचनःप्रतापवान् ॥ ऋत्विग्दिद्मर्द्धादैत्यानांमधुर्दोग्धा
महाबलः॥५२॥तयाहिमाययादैत्याःप्रवर्ततेमहाबलाः॥महाप्रज्ञामहाकायामहातेजःपराक्रमाः॥५३॥ तद्बलंपौरुषंतेषांतेनजीवंतिदानवाः॥तयैतेमाययाद्या
पिसर्वमायाद्विजोत्तमाः ॥५४॥ प्रवर्ततेमितप्रज्ञास्तेतदेषामिदंबलम्॥ तथातुदुग्धायक्षैःसासर्वौधारासुमेदिनी ॥५५॥ इतिशुश्रुमविप्रेंद्रापुराकल्पेमहात्म
भिः ॥ अंतधानमयंक्षीरमयस्पात्रेसुविस्तरे ॥५६॥ वैश्रवणोमहाप्राज्ञस्तदावत्सःप्रकल्पितः ॥ मणिधरस्यपितापुण्यःप्राज्ञोबुद्धिमतांवरः ॥ ५७ ॥दोग्धा
रजतनाभस्तुतस्याश्चासीन्महामतिः॥सुवेज्ञःतर्वधर्मज्ञोयक्षराजसुतोवली ॥५८॥ अदृश्वाहुर्महातेजाद्विशीर्षःसुमहातपाः ॥ यक्षावर्ततेतनापिसर्वदेवद्विजो
त्तमाः ॥ ५९ ॥ पुनर्दुग्धाइयंपृथ्वीराक्षसैश्चसमाहवलैः ॥ तथाचैपापिशाचैश्चसातुरैर्दंग्धवारिभिः ॥ ६० ॥ उत्प्लुतंनृकपालंतंशावपात्रमयंःकृतम् ॥ सुप्रजां
भोक्तुकामास्तेतीव्रकोपपराक्रमाः॥६१॥ दोग्धारजतनाभस्तुतेषामासीन्महाबलः॥ सुमालीनामवत्सश्चशोणितंक्षीरमेवच॥६२॥ रक्षांसियातुधानाश्चपिशा
चाश्चमहाबलाः ॥ यक्षास्तेनचजीवंतिभूतसङ्घाश्चदारुणाः ॥६३ ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चपुनर्दुग्धावसुंधरा ॥ कृत्वावत्संसुविद्वांसंतैश्चचित्ररथंपुनः ॥ ६४ ॥ दु
दुहुःपद्मपात्रेतुगांधर्वैगीतसंकुलम् ॥ सुरुचिर्नामगंधर्वस्तेषामासीन्महामतिः ॥ ६५ ॥ दोग्धापुण्यतमश्चैवतस्याश्चाद्विजसत्तमाः ॥ शुचिगीतंमहात्मानः
सुक्षीरंदुदुहुस्तदा ॥ ६६ ॥ गंधर्वास्तेनजीवंतिअन्याश्चाप्सरसस्तथा ॥ पर्वतैश्चमहापुण्यैर्दुग्धाचेयंवसुंधरा ॥ ६७ ॥ रत्नानिविविधान्यैवओषधीश्चामृतो
पमाः ॥ वत्सश्चैवमहाभागोहिमवान्परिकल्पितः ॥ ६८ ॥ मेरुर्दोग्धाचसंजातःपात्रंकृत्वातुशैलजम् ॥ तेनक्षीरेणसंवृद्धाःशैलाःसर्वेमहौजसः ॥ ६९ ॥ यु

१ महाच्छ्रयाः । इ० पा० ।

नदुग्धामहावृक्षैःपुण्यैःकल्पद्रुमादिभिः ॥ पालाशंपात्रमानिन्युश्छिन्नदग्धप्ररोहणम् ॥ ७० ॥ शालोदुदोहपुष्पांगःप्रुक्षोवत्सोभवत्तदा ॥ गुह्यकैश्चारणैःसिद्धैर्विद्याधरगणैस्तदा॥७१॥दुग्धाचचेयंसर्ववेधात्रीसर्वकामप्रदायिनी ॥ यंयमिच्छंतियेलोकाःपात्रवत्सविशेषणैः ॥७२॥ तैस्तैस्तेषांददात्येवक्षीरंसद्भावमीड्शम् ॥ इयंधात्रीविधात्रीतुइयंश्रेष्ठावसुंधरा ॥ ७३ ॥ सर्वकामदुघाधेनुरियंपुण्यैरलंकृता ॥ इयंज्येष्ठाप्रतिष्ठातुइयंसृष्टिरियंप्रजा ॥७४॥ पावनीपुण्यदापुण्या सर्वसस्यप्ररोहिणी ॥ चराचरस्यसर्वस्यप्रतिष्ठायोनिरेवच ॥७५॥ महालक्ष्मीरियंविद्यासर्ववैश्वमयीसदा ॥ सर्वकामदुघादोग्ध्रीसर्ववीजप्ररोहिणी ॥७६॥ सर्वेषांश्रेयसांमातासर्वलोकधराइयम् ॥ पंचानामपिभूतानांप्रकाशोरूपमेवच॥७७॥आसीदियंसमुद्रांतामेदिनीतिपरिश्रुता ॥ मधुकैटभयोःकृत्स्नामेदसासम्भिप्लुता॥७८॥ तेनेयंमेदिनीनामप्रोच्यतेब्रह्मवादिभिः ॥ ततोभ्युपगमात्प्राज्ञपृथोर्वैन्यस्यसत्तमाः ॥७९॥ दुहितृत्वमनुप्राप्तादेवीपृथ्वीतिचोच्यते ॥ तेनरा ज्ञाद्विजश्रेष्ठाःपालितेयंवसुंधरा ॥८०॥ ग्रामाधारंगृहाणांचपुरपत्तनमालिनी ॥ सस्याकरवतीरूर्फीतासर्वतीर्थमयीद्विजाः ॥ ८१ ॥ एवंसुमतीदेवीसर्वलोकमयीसदा ॥ एवंप्रभावोराजेंद्रःपुराणेपरिपठ्यते ॥ ८२ ॥ पृथुर्वैन्योमहाभागः सर्वकर्मप्रकाशकः ॥ यथाविष्णुर्यथाब्रह्मायथारुद्रः सनातनः ॥ ८३ ॥ नमस्कार्यांस्त्रयोदेवादेवाद्यैर्ब्रह्मवादिभिः ॥ ब्राह्मणैर्ऋषिभिःसर्वैर्नमस्कार्योनृपोत्तमः ॥ ८४ ॥ वर्णानामाश्रमाणांयःस्थापकःसर्वलोकधृक् ॥ पार्थिवश्चमहाभागैःपार्थिवत्वमिहेप्सुभिः ॥ ८५ ॥ आदिराजोनमस्कार्यःपृथुर्वैन्यःप्रतापवान् ॥ धनुर्वेदार्थिभिर्योधैःसदैवजयकांक्षिभिः ॥ ८६ ॥ नमस्कार्योमहाराजोवृत्तिदातामहीभृताम् ॥ एवंपात्रविशेषाश्चमयाख्याताद्विजोत्तमाः ॥ ८७ ॥ वत्सानांसुविशेषाश्चदोग्धृणांभवदग्रतः ॥ क्षीरस्यापिविशेषंतुयथोद्दिष्टंहिभुजा॥८८॥समाख्यातंतथाग्रेचभवतांवैयथार्थतः ॥धन्यंयशस्यमारोग्यंपुण्यंपापप्रणाशनम् ॥८९॥ पृथोर्वैन्यस्यचरितंयःशृणोतिद्विजोत्तमाः ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिजायते॥९०॥सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंप्रयातिसः ॥९१॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेपृथूपाख्यानंनामकोनत्रिंशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ऋषयऊचुः ॥ योसौवेनस्त्वयाख्यातःपापाचारेणवर्तितः ॥ तस्यपापस्यकावृत्तिःकिंफलंप्राप्तवान्द्विज ॥१॥ चरित्रंतस्यवेनस्यसमाख्याहियथापुरा॥विस्तरेणविदांश्रेष्ठवेनएतन्महामते॥२॥सूतउवाच ॥ चरित्रंतस्यवेनस्यवैन्यस्यापिमहात्मनः॥प्रवक्ष्यामिसुपुण्यंचयथान्यायंश्रुतंपुरा ॥ ३ ॥ जातेपुत्रेमहाभागस्तस्मिन्पृथौमहात्मनि ॥ विमलत्वंगतोराजाधर्मत्वंगतवान्पुनः ॥ ४ ॥ महापापानिसर्वाणिअर्जितानिनराधमैः ॥ तीर्थसंगप्रसंगेनतेषांपापंप्रयातिच ॥५॥ सतांसंगात्प्रजायेतपुण्यमेवनसंशयः॥ पापानांतुप्रसंगेनपापमेवप्रजायते॥६॥ संभाषाद्दर्शनात्स्पर्शादासनाद्भोजनात्किल ॥ पापिनांसंगमात्त्वेवकिल्बिषंपरिसंचरेत्॥७॥तथापुण्यात्मकानांचपुण्यमेवप्रसंचरेत् ॥ महातीर्थप्रसंगेनपापाःशुध्यंतिनान्यथा ॥ ८ ॥ पुण्यांगतिंप्रया

न्त्येतेनिर्दूताशेषकल्मषाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ तत्कथंयांतितेपापाःपरांसिद्धिंद्विजोत्तम ॥ ९ ॥ तन्नोविस्तरतोब्रूहिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ १० ॥ सूतउवाच ॥ लुब्धकाश्रमहापापाःसंजातादासधीवराः ॥ रेवाचयमुनागंगास्नासामंभसिसंस्थिताः ॥ ११ ॥ ज्ञानतोज्ञानतःस्नात्वासंक्रीडंतिचवेजले ॥ महानद्याःप्रसंगे नतेयांतिपरमांगतिम् ॥ १२ ॥ दासत्वंपापसंघातंपरित्यज्यत्रजंतिते ॥ पुण्यतोयप्रसंगाच्चह्यापुताःसर्वएवते ॥ १३ ॥ महानद्याःप्रसंगाच्चअन्यासांनैवसत्त मा: ॥ महापुण्यजनस्यापिपापंनश्यतिपापिनाम् ॥ १४ ॥ प्रसंगादर्शनात्स्पर्शान्नात्रकार्याविचारणा ॥ अत्रार्थेश्रूयतेविप्राइतिहासोऽघनाशनः ॥ १५ ॥ तंवोऽद्यप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ कश्चिदस्तिमृगव्याधःसुलोभाख्योमहावने ॥ १६ ॥ श्वभिर्वाग्गुरिजालैश्चधनुर्बाणैस्तथैवच ॥ मृगान्घातयतेनि त्यंपिशितास्वादलंपटः ॥ १७ ॥ एकदातुसुदुष्टात्माबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ श्वभिःपरिवृतोदुर्गेवनंविंध्यस्यवैगतः ॥ १८ ॥ मृगान्रुरून्वराहांश्चभीतान्सु दितवान्बहून् ॥ रेवातीरंसमासाद्यकश्चिच्छफरघातकः ॥ १९ ॥ शफरान्सूदयित्वासनिर्जगामवहिर्जलात् ॥ मृगव्याधस्यलोभस्यभयत्रस्तातततोमृगी ॥ २० ॥ जीवत्राणपरासार्तोभीताचलितचेतना ॥ त्वरमाणापलायंतीरेवातीरंसमाश्रिता ॥ २१ ॥ श्वभिश्चचालितासातुत्राणघातक्षतातुरा ॥ श्वसन स्यापिवेगेनसुलोभोमृगघातकः ॥ २२ ॥ पृष्ठएवसमायातिपुरतोयातिसामृगी ॥ दृष्ट्वांस्तांशफरहावःणपाणिःसमुद्यतः ॥ २३ ॥ धनुरानम्यवेगेनअनुरु ध्यचतांमृगीम् ॥ तावद्बुध्कलोभाख्यःश्वभिःसार्द्धंसमागतः ॥ २४ ॥ नहंतव्यामदीयेयंमृगयांमेसमागता ॥ तस्यवाक्यंसमाकर्ण्यमीनहामांसलंपटः ॥ २५ ॥ बाणंमुमोचदुष्टात्माम्रुद्दिश्यमहाबलः ॥ निहतामृगलुब्धेनबाणेननिशितेनच ॥ २६ ॥ प्रमृतासामृगीतत्रबाणाभ्यांपापचेतसोः ॥ श्वभिर्दंतैः समाक्रांतात्वरमाणापपातसा ॥ २७ ॥ शिखराच्चह्रदेपुण्येरेवायाःपापनाशने ॥ श्वानश्चत्वरमाणास्तेपतितावि्मलेह्रदे ॥ २८ ॥ मृगव्याधोवदत्ये वंधीवरंक्रोधमूर्च्छितः॥मदीयेयंमृगीदुष्टकस्माद्भागैर्हतात्वया ॥२९॥ तमुवाचपुनःसोऽपिमीनहामृगघातकम् ॥ मदीयेयंनसंदेहोअवलिप्तप्रभापसे ॥ ३०॥ युध्यमानौततस्तौतुद्वावेतौतुपरस्परम् ॥ क्रोधलोभान्महाभागौपतितौविमलेजले ॥ ३१ ॥ तस्मिन्कालेमहापर्ववर्ततेगतिदायकम् ॥ अमावास्यासमा योगंमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ३२ ॥ वेलायांपतिताःसर्वेपर्वणस्तस्यसत्तम ॥ जपध्यानविहीनास्तेभावसत्यविवर्जिताः ॥ ३३ ॥ तीर्थस्नानप्रसंगेनमृगीश्वा चसलुब्धकः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तास्तेगताःपरमांगतिम् ॥ ३४ ॥ तीर्थानांचप्रभावेनसतांसंगाद्विजोत्तमाः॥ नाशयेत्पापिनांपापंदहेदग्निरिवेंधनम् ॥३५॥ सू तउवाच ॥ तेषामेवंहिसंसर्गादृपीणांचमहात्मनाम् ॥ संभाषादर्शनान्नॄंस्पर्शाच्चैवनृपस्यच ॥ ३६ ॥ वेनस्यकल्मषंनश्येत्सतांसंगात्पुराकिल ॥ अत्युग्रपुण्य संसर्गात्पापंनश्यतिपापिनाम् ॥ ३७ ॥ अत्युग्रपापिनांसंगात्पापमेवप्रसंचरेत् ॥ मातामहस्यदोषेणसंलिप्तोवेनएवसः ॥ ३८ ॥ ऋषयऊचुः ॥ मातामह

स्यकोदोषस्तंनोविस्तरतोवद ॥ समृत्युःसचवैकालःसयमोधर्मएवच ॥ ३९ ॥ नहिंसकोहिकस्यापिपदेतस्मिन्प्रतिष्ठितः ॥ चराचराश्चयेलोकाःस्वकर्म
वशवर्तिनः ॥ ४० ॥ जीवंतिचम्रियंतेचभुंजंत्येवंस्वकर्मभिः ॥ पापाःपश्यंतितंघोरंतेषांकर्मविपाकतः ॥ ४१ ॥ निरयेषुचसर्वेषुकर्मणैवंसुपुण्यवान् ॥
योजयेत्ताडयेत्सूतयमएषदिनेदिने ॥ ४२ ॥ सर्वेष्वेवसुपुण्येषुकर्मस्वेवंसपुण्यवान् ॥ योजयत्येवधर्मात्मातस्यदोषोनदृश्यते ॥ ४३ ॥ समृत्योः
केनदोषेणपापीवेनस्त्वजायत ॥ सूतउवाच ॥ समृत्युःशासकोनित्यंपापानांदुष्टचेतसाम् ॥ ४४ ॥ वर्ततेकालरूपेणतेषांकर्मविमृश्यति ॥ दुष्कृतंकर्म
यस्यापिकर्मणातेनघातयेत्॥४५॥ तस्यपापंविदित्वासोनयत्येवंहितंयमः ॥ सुकृतात्मालभेत्स्वर्गंकर्मणासुकृतेनवै ॥४६॥योजयत्येपतान्सर्वान्मृत्युरेवसु
दूतकैः ॥ महतासौख्यभावेनगीतमंगलकारिणा ॥ ४७ ॥ दानभोगादिभिश्चैवयोजयेच्चकृतात्मकान् ॥ पीडाभिर्विविधाभिश्चक्लेशैःकाष्ठैश्चदारुणैः॥ ४८॥
त्रासयेत्ताडयेद्विप्रान्सक्रोधोमृत्युरेवतान् ॥ कर्मण्येवंहितस्यापिव्यापारःपरिवर्तते ॥ ४९ ॥ मृत्योश्चापिमहाभागलोभात्पुण्यात्प्रजायते ॥ सुनीथानाम
वैकन्यासंजातैषामहात्मनः ॥ ५० ॥ पितुःकर्मविमृश्यैवक्रीडमानासदैवसा ॥ प्रजानांशास्तिकर्तारंपुण्यपापनिरीक्षणम् ॥ ५१ ॥ सातुकन्यामहाभागा
सुनीथानामतस्यसा ॥ रममाणावनंप्राप्तासखीभिःपरिवारिता ॥५२॥ तत्रापश्यन्महाभागंगंधर्वतनयंवरम् ॥ गीतकोलाहलस्यापिसुशंखंनामसातदा॥५३॥
ददर्शचारुसर्वांगंतप्यंतंसुमहत्तपः ॥ गीतविद्यासुसिद्ध्यर्थंध्यायमानंसरस्वतीम् ॥५४॥ तस्योपघातमेवासौसाचकारदिनेदिने ॥ सुशंखःक्षमतेनित्यंगच्छ
गच्छेतिसोब्रवीत् ॥ ५५ ॥ प्रेषितानैवगच्छेत्साविघ्नमेवसमाचरेत् ॥ तेनाप्युक्तासाहिक्रुद्धाताडयत्तपसिस्थितम्॥५६॥तामुवाचततःक्रुद्धःसुशंखःक्रोधमू
र्च्छितः ॥ दुष्टेपापसमाचारेकस्माद्विघ्नस्त्वयाकृतः ॥५७॥ ताडनात्ताडनंदुष्टेनकुर्वंतिमहाजनाः ॥ आक्रुष्टानैवकुप्यंतिइतिधर्मस्यसंस्थितिः ॥५८॥ त्व-
याहंघातितःपापेनिर्दोषस्तपसान्वितः ॥ एवमुक्त्वासधर्मात्मासुनीथांपापचारिणीम् ॥५९॥विररामममहाक्रोधाज्ज्ञात्वानारींनिवर्तितः॥ततःसापापमोहाद्वा
बाल्याद्वातमिहैवच ॥६०॥ समुवाचमहात्मानंसुशंखंतपसिस्थितम् ॥ त्रैलोक्यवासिनांतातोममैवपरिघातकः ॥६१॥ असतोघातयेन्नित्यंसत्यान्सपरिपाल
येत्॥नैवदोषोभवेत्तस्यमहापुण्येनवर्तयेत् ॥६२॥ एवमुक्त्वागतासातुपितरंवाक्यमब्रवीत् ॥ मयाहिताडितस्तातगंधर्वतनयोवने ॥६३॥ तपस्तपन्सदैकां
तेकामक्रोधविवर्जितः॥समामुवाचधर्मात्माक्रोधरागसमन्वितः ॥६४॥ ताडयेन्नैवताडंतंक्रोशंतंनैवक्रोशयेत् ॥ इत्युवाचसमांताततन्मेत्वंकारणंवद ॥६५॥

१ प्रयोजयेत् इ० पा० परं तस्य सत्त्वे पूर्ववाक्येन कथंचिदर्थसंगतिर्भवति । प्रकृतपाठे तु वर्तमानकालिकत्वमार्षम् । प्रजायत इति पाठे त्वडभाव आर्ष इति ध्येयम् । संजातेत्युत्तरपदेनासंगतिश्च
दृश्यते । २ [illegible]

एवमुक्तःसवैमृत्युःमुनीथांद्विजसत्तमाः॥किंचिन्नोवाचधर्मात्माप्रश्रयप्रत्युत्तरंततः॥६६॥ वनंप्राप्तापुनःसाहिसुशंखोयत्रसंस्थितः॥ कराघातैस्ततोदौष्टचाद्धातितस्तपतांवरः॥६७॥सुशंखस्ताडितोविप्रामृत्योश्चैवाहिकन्यया॥ततःकुद्धोमहातेजाःशशापतनुमध्यमाम्॥६८॥ निर्दोषोहियतोदुष्टेत्वयैवपरिताडितः॥ अहमत्रवनेसंस्थस्तस्माच्छापंददाम्यहम्॥६९॥ गार्हस्थ्यंचसमास्थायसहभर्त्रायदाशृणु ॥ पापाचारमयःपुत्रोदेवब्राह्मणनिंदकः॥७०॥ सर्वपापरतोदुष्टे तवगर्भेभविष्यति ॥ एवंशप्त्वागतःसोपितपएवसमाश्रितः॥७१॥ गतेतस्मिन्महाभागेसासुनीथागृहंगता ॥ समाचष्टमहात्मानंपितरंतप्तमानसा ॥७०॥ यथाशप्तातदातेनगंधर्वतनयेनसा ॥ तत्सर्वंसंश्रुतंतेनमृत्युनापरिभाषितम् ॥ ७३ ॥ कस्मात्कृतस्त्वयाघातस्तपतिदोषवर्जिते ॥ युक्तंनैवकृतंपुत्रिसत्य स्त्रैवाहिताडनम् ॥ ७४ ॥ एवमाभाष्यधर्मात्मामृत्युःपरमदुःखितः ॥ बभूवसहितत्तस्यादिष्टमेवंविचिंतयन् ॥ ७५ ॥ सूतउवाच ॥ अत्रिपुत्रोमहातेजा अंगोनामप्रतापवान् ॥ एकदातुगतोविप्रानंदनंप्रतिसद्विजः ॥ ७६ ॥ तत्रदृष्ट्वादेवराजंतमिंद्रंपाकशासनम् ॥ अप्सरसांगणैर्युक्तंगंधर्वैःकिन्नरैस्तथा॥७७॥ गीयमानंगीतगैश्चसुस्वरैःसप्तकैस्तथा ॥ वाद्यिमानंसुगंधैश्चव्यजनैःसर्वएवसः ॥ ७८ ॥ योपिद्भिरूपयुक्ताभिश्चामरैर्हसगामिभिः ॥ छत्रेणहंसवर्णेनचंद्रविंबानुकारिणा ॥७९ ॥ राजमानंसहस्राक्षंसर्वाभरणभूषितम् ॥ कामक्रीडागतंदेवंदृष्ट्वानमितौजसम् ॥८०॥ तस्यपार्श्वेमहाभागांपौलोमींचारुमंगलाम् ॥ रूपेणतेजसाचैवतपसाचयशस्विनीम् ॥ ८१ ॥ सौभाग्येनविरागंतांपातिव्रत्येनतांसतीम् ॥ तयासहसहस्राक्षःसेरमेनंदनेवने ॥ ८२ ॥ तस्यलीलांसमालोक्यअंगश्चैवद्विजोत्तमः ॥ धन्योवैदेवराजोऽयमीदृशैःपरिवारितः ॥ ८३ ॥ अहोऽस्यतपसोवीर्यंयेनप्राप्तंमहत्पदम् ॥ यदाममेदृशःपुत्रःसर्वलोकप्रधारकः ॥ ८४ ॥ भवेत्तदामहत्सौख्यंप्राप्स्यामीहनसंशयः ॥ इतिचिंतापरोभूत्वात्वरमाणोगृहंगतः ॥ ८५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ सूतउवाच ॥ अथतंवीगमहातेजाद्दृष्ट्वाइंद्रस्यसंपदम् ॥ भोगंचैवविलासंचलीलांतस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ कथमेइंद्रसदृशःपुत्रःस्याद्धर्मसंयुतः ॥ चिंतयित्वाक्षणंचैवअंगोधर्मभृतांवरः॥२॥ स्वकंगेहंसमायातःसत्वंगःसत्यतत्परः ॥ अत्रिंपप्रच्छपितरंप्रणतोनम्रकंधरः ॥ ३ ॥ कोयंपुण्यःसमाचारैरिंद्रत्वंभुंजतेमहत् ॥ कस्यपुण्यस्यवैपुष्टिः[1]किंकृतंकर्मकीदृशम्॥४॥ कीदृशंतपएतस्यकमाराधितवान्पुरा ॥ एतन्मेविस्तरेणत्वंब्रूहिसत्यवतांवर ॥५॥ अत्रिरुवाच ॥ साधुसाधुमहाभागयद्येवंपृच्छसेमयि ॥ चरित्रमिंद्रस्यवत्सतन्मेनिगदतःशृणु ॥६॥ सुव्रतोनाममेधावीपुराब्राह्मणसत्तमः ॥ तेनकृष्णोऽर्चपीकेशस्तपसाचैवतोषितः॥७॥ पुण्यगर्भंपुनःप्रातोह्यदित्याःकश्यपात्किल ॥ विष्णोश्चैवप्रसादेनसुरराजोबभूवह॥८॥ अंगउवाच ॥ कथमिंद्रसमःपुत्रोममस्या

१ तुंगोनाम इ० पा० पुस्तकद्वये । सर्वत्र अंगस्थले तुंग इति पाठः । २ व्युष्टिः इ० पा० ।

त्पुत्रवत्सल ॥ तदुपायंसमाचक्ष्वभवाञ्ज्ञानवतांवरः ॥ ९ ॥ अत्रिरुवाच ॥ समासेनैवतत्स्थैवसुव्रतस्यमहात्मनः ॥ चरित्रमखिलंपुण्यंनिशामयमहामते ॥१०॥ यथासुव्रतमेधावीपुराधिपतवान्हरिम् ॥ तत्स्थभावंचभक्तिंचध्यानंचैवमहात्मनः ॥११॥ समालोक्यजगन्नाथोदत्तवान्वैमहत्पदम् ॥ सर्पेंद्रसर्वभोगाढ्यंत्रैलोक्यंसचराचरम्॥१२॥विष्णोश्चैवप्रसादाच्चपदंभुक्तित्रिलोकधृक् ॥ एवंतेसर्वमाख्यातामिंद्रस्यापिविचेष्टितम् ॥१३॥ भक्त्यातुष्यतिगोविंदोभावध्यानेनसत्तम ॥ सर्वंददातितुष्टात्माभक्त्यासंतोषितोहरिः ॥१४॥ तस्मादाराध्यगोविंदंसर्वदंसर्वसंभवम् ॥ सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वेषांपुरुषंवरम् ॥१५॥ तस्मात्माप्स्यसिसर्वत्वंयद्यदिच्छसिनंदन ॥ १६ ॥ सुखस्यदातापरमार्थदातामोक्षस्यदाताजगतांहिनाथः ॥ तस्मात्तमाराधयगच्छपुत्रसंप्राप्स्यसेइंद्रसमंहिपुत्रम् ॥ १७ ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमार्थयुक्तमुक्तंमहात्माऋषिणाहितेन ॥ संगृह्यतत्त्वंवचनस्यतस्यप्रणम्यतंज्ञाश्चतमभ्ययात्सः ॥ १८ ॥ आमंत्र्यचांगःपितरंमहात्मात्रह्मात्मजंब्रह्मसमानमेवा॥संप्राप्तवान्मेरुगिरेस्तुशृंगंतंकांचनैरत्नमयैःसमेतम् ॥१९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपर्वचाज्ञतसहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएककत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सूतउवाच ॥ नानारत्नैःसुदीप्तांगोहाटकेनापिसर्वतः ॥ राजमानोगिरिश्रेष्ठोयथासूर्यःस्वरश्मिभिः॥१॥छायामशोकांसंप्राप्यशीतलांसुखदायिनीम् ॥ ध्यायंतियोगिनःसर्वेउपविष्टाटढासने ॥ २ ॥ ऋचित्तपंतिमुनयःऋचिद्गायंतिकिन्नराः ॥ संतुष्टाऋषिगंधर्वावीणातालकरा विलाः ॥ ३ ॥ तालमानलयेलीनाःस्वरैःसप्तभिरन्विताः ॥ मूर्च्छनारत्निसंयुक्तैर्ग्यकंगीतंमनोहरम्॥४॥तस्मिन्नेवैपर्वतश्रेष्ठेचंदनच्छायसंश्रिताः ॥ गंधर्वागीततत्त्वज्ञागीतंगायंतितत्परः ॥ ५ ॥ नृत्यंतियोषितस्तत्रदेवानांपर्वत्तोत्तमे ॥ पापहापुण्यदोदिव्यःसुश्रेयसांप्रदायकः ॥ ६ ॥ वेदध्वनिःसमधुरःश्रूयतेपर्वतोत्तमे ॥ चंदनाशोकपुन्नागेःशालैस्तालैस्तमालकैः ॥ ७ ॥ वटैस्तुमेघसंकाशैरशनतेपर्वतोत्तमः ॥ संतानकैःकल्पवृक्षैरंभापादपसंकुलैः ॥ ८ ॥ नगेंद्रोभातिसर्वत्रनाकवृक्षैःसुपुष्पितैः ॥ नानाधातुसमाकीर्णोनानारत्नचयोगिरिः ॥ ९ ॥ नानाकौतुकसंयुक्तोनानामंगलसंयुतः ॥ वेदवृंदैःसुसंजुष्टोह्यप्सरोगणसंकुलः ॥ १० ॥ ऋषिभिर्मुनिभिःसिद्धैर्गंधर्वैःपरिभातिसः ॥ गजैश्चालसंकाशैःसिंहनादैर्विराजते ॥ ११ ॥ शरभैर्मत्तशार्दूलैर्मृगधूर्तैरलंकृतः ॥ वापीकूपतडागैश्चसंपूर्णैर्विमलोदकैः ॥ १२ ॥ हंसकारंडवाकीर्णैःसर्वत्रपरिशोभते ॥ कनकोत्पलैश्चश्वेतैश्चरक्तोत्पलैर्विराजते ॥ १३ ॥ नदीस्रवणसंवार्तावैमलैश्चोदकैस्तथा ॥ शालतालैश्चरूपैश्चसगजैःस्फाटिकैस्तथा ॥ १४ ॥ विस्तीर्णैःकांचनैर्दिव्यैःसूर्यवद्विसमप्रभैः ॥ शिलातलैश्चसंपूर्णःशैलराजोविराजते ॥ १५ ॥ विमानैर्देवतानांचप्रासादैःपर्वतोत्तमैः ॥ हंसचंद्रप्रतीकाशैर्हेमदंडैरलंकृतः ॥ १६॥ कलशैश्चामरैर्युक्तैःप्रासादैःपरिशोभितः ॥ नानागुणप्रमुदितदेववृंदैश्चशोभितः ॥ १७ ॥ देववृंदैरनेकैश्चगंधर्वैश्चारणैस्तथा ॥ सर्वत्रराजतेपुण्योमेरुर्गिरिवरोत्तमः ॥ १८ ॥ तस्मात्तंगामहापुण्यापुण्यतोयामहानदी ॥

प्रसूतापुण्यतीर्थाढ्याहंसपद्मैःसमाकुला ॥ १९ ॥ मुनिभिःसेव्यमानासाऋषिसंघैर्महानदी ॥ एवंगुणंगिरिश्रेष्ठंपुण्यकोतुकमंगलम् ॥ २० ॥ अंगश्चात्रि
सुतःपुण्यःप्रविवेशमहामुनिः ॥ गंगातीरेसुपुण्येचएकांतेचारुकंदरे ॥ २१ ॥ तत्रोपविश्यमेधावीकामक्रोधविवर्जितः ॥ सर्वेंद्रियाणिसंयम्यत्प्पीकेशंमनोगत
म् ॥ २२ ॥ ध्यायमानःसधर्मात्माकृष्णंक्लेशापहंप्रभुम् ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेचमधुसूदनम् ॥ २३ ॥ नित्यंपश्यतियुक्तात्मायोगयुक्तोजितेंद्रियः ॥ चराचरेषु
जीवेषुतेषुपश्यतिकेशवम् ॥ २४ ॥ आद्रेंषुचैवशुष्केषुसर्वेष्वन्येषुसद्विजः ॥ एवंवर्षशतंजातंतप्यमानस्यतस्यच ॥ २५ ॥ समालोक्यजगन्नाथ
श्चक्रपाणिर्द्विजोत्तमम् ॥ बहुविघ्नान्सुघोरांश्चदर्शयत्यैवनित्यशः ॥ २६ ॥ तेजसातस्यदेवस्यनृसिंहस्यमहात्मनः ॥ निरातंकःसधर्मात्मादहत्यग्नि
रिवेंधनम् ॥ २७ ॥ नियमैःसंयमैश्चान्यैरुपवासैर्द्विजोत्तमः ॥ क्षीयमाणस्तुसंजातोदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ २८ ॥ सूर्यपावकसंकाशस्त्वंगएवंप्रदृश्य
ते ॥ एवंतपःसुनिरतंध्यायमानंजनार्दनम् ॥ २९ ॥ आविर्भूयाब्रवीद्देवोवरंवरयमानद ॥ तंचदृष्ट्वाहृषीकेशमंगंगःपरमनिर्वृतः ॥ ३० ॥ तुष्टाव
प्रणतोभूत्वावासुदेवंप्रसन्नधीः ॥ ३१ ॥ अंगउवाच ॥ त्वंगतिःसर्वभूतानांभूतभावनपावन ॥ भूतात्मासर्वभूतेशनमस्तुभ्यंगुणात्मने ॥ ३२ ॥
गुणरूपायगुह्यायगुणातीतायतेनमः ॥ गुणायगुणकर्त्रेचगुणाढ्यायगुणात्मने ॥ ३३ ॥ भवायभवकर्त्रेचभक्तानांभवहारिणे ॥ भवोद्भवायगुह्यायनमो
भवविनाशिने ॥ ३४ ॥ यज्ञायययज्ञरूपायययज्ञेशायनमोनमः ॥ यज्ञकर्मप्रसंगायनमःशंखधरायच ॥ ३५ ॥ नमोनमोहिरण्यायनमोरथांगधारिणे ॥
सत्यायसत्यभावायसर्वसत्यमयायच ॥ ३६ ॥ धर्मायधर्मकर्त्रेचसर्वकर्त्रेचतेनमः ॥ धर्मांगायसुवीरायधर्माधारायतेनमः ॥ ३७ ॥ नमःपुण्यायपुरा
यह्मपुत्रायमहात्मने ॥ मायामोहविनाशायसर्वमायाकरायते ॥ ३८ ॥ मायाधरायमूर्तायत्वमूर्तायनमोनमः ॥ सर्वमूर्तिंधरायैवशंकरायनमोनमः ॥ ३९ ॥
ब्रह्मणेब्रह्मरूपायपरब्रह्मस्वरूपिणे ॥ नमस्तेसर्वधाम्नेचनमोधामधरायच ॥ ४० ॥ श्रीमतेश्रीनिवासायश्रीधरायनमोनमः ॥ क्षीरसागरवासायचामृतायचरे
नमः ॥ ४१ ॥ महौषधायघोरायमहाप्रज्ञापरायच ॥ अक्रूरायप्रमेध्यायमेध्यानांपतयेनमः ॥ ४२ ॥ अनंतायह्यशेषायचानघायनमोनमः ॥ आक
शस्यप्रकाशायपक्षिरूपायतेनमः ॥ ४३ ॥ हुतायहुतभोक्त्रेचहवीरूपायतेनमः ॥ बुद्धायबुधरूपायसदाबुद्धायतेनमः ॥ ४४ ॥ नमोहव्यायक
व्यायस्वधाकारायतेनमः ॥ स्वाहाकारायशुद्धायह्यव्यक्तायमहात्मने ॥ ४५ ॥ व्यासायवासवायैववसुरूपायतेनमः ॥ वासुदेवायविश्वायवह्निरू
पायतेनमः ॥ हरयेकेवलायैववामनायनमोनमः ॥ ४६ ॥ नमोनृसिंहदेवायसत्वपालायतेनमः ॥ ४७ ॥ नमोगोविंदगोपायनमएकाक्षरायच ॥ नमः
सर्वाक्षरायैवहंसरूपायतेनमः ॥ ४८ ॥ त्रितत्त्वायनमस्तुभ्यंपंचतत्त्वायतेनमः ॥ पंचविंशतितत्त्वायतत्त्वाधारायवेनमः ॥ ४९ ॥ कृष्णायकृष्ण

रूपायलक्ष्मीनाथायतेनमः ॥ नमःपद्मपलाशायआनंदायपरायच ॥ ५० ॥ नमोविश्वंभरायैवपापनाशायवैनमः ॥ नमःपुण्यसुपुण्यायसत्यधर्मायते नमः ॥ ५१ ॥ नमोनमःशाश्वतअव्ययायनमोनमःसंघनभोमयाय ॥ श्रीपद्मनाभायमहेश्वरायनमामितेकेशवपादपद्मम् ॥ ५२ ॥ आनंदकंदकमला प्रियवासुदेवसर्वेशईशमधुसूदनदेहिदास्यम् ॥ पादौनमामितवकेशवजन्मजन्मकृपांकुरुष्वममशांतिदशंखपाणे ॥ ५३ ॥ संसारदारुणहुताशनतापदग्धं पुत्रादिबंधुमरणैर्बहुशोकतापैः ॥ ज्ञानांबुदेनममप्लावयपद्मनाभदीनस्यमच्छरणरूपभवस्वनाथ ॥ ५४ ॥ एवंस्तोत्रंसमाकर्ण्यत्वंगस्यापिमहात्मनः ॥ दर्शयित्वास्वकंरूपंघनश्यामंमहौजसम् ॥५५॥ शंखचक्रगदापाणिंपद्महस्तंमहाप्रभुम् ॥ वैनतेयसमारूढमात्मरूपंप्रदर्शितम् ॥५६॥ सर्वाभरणशोभांगं हारकंकणकुंडलैः ॥ राजमानंपरंदिव्यंनिर्मलंवनमालया ॥ ५७ ॥ अंगस्याग्रेहृषीकेशःशोभमानमहत्प्रभः ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनकौस्तुभेनजना र्दनः ॥ ५८ ॥ दर्शयित्वास्वकंदेहंसर्वदेवमयोहरिः ॥ सउवाचमहात्मानंतमंगमृषिसत्तमम् ॥ ५९ ॥ भोभोविप्रमहाभागश्रूयतांवचनंशुभम् ॥ मेघगंभीर घोषेणसमाभाष्यद्विजोत्तमम् ॥ ६० ॥ तपसानेनतुष्टोस्मिवरंवरयशोभनम् ॥ तुष्यमाणंहृषीकेशंतंदृष्ट्वाकमलापतिम् ॥ ६१ ॥ दीप्यमानं विराजंतंविश्वरूपंजनेश्वरम् ॥ पादांबुजद्वयंतस्यप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ ६२ ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तमुवाचजनार्दनम् ॥ दासोहंतवदेवेशशं खचक्रगदाधर ॥ ६३ ॥ वरंमेदातुकामोसिदेहित्वंवंशजंसुतम् ॥ दिविशक्रोयथाऽऽभातिसर्वतेजःसमन्वितः ॥ ६४ ॥ तादृशंदेहिमेपुत्रंसर्वलोकस्यरक्ष कम् ॥ सर्वदेवप्रियंदेवब्रह्मण्यंधर्मपंडितम् ॥६५॥ दातारंज्ञानसंपन्नंधर्मतेजःसमन्वितम् ॥ त्रैलोक्यरक्षकंकृष्णंसत्यधर्मानुपालकम् ॥ ६६ ॥ यज्वनामुत्त मंचैकंशूरंत्रैलोक्यभूषणम् ॥ ब्रह्मण्यंवेदविद्वांसंसत्यसंधंजितेंद्रियम् ॥ ६७ ॥ अजितंसर्वजेतारंविष्णुंतेजःसमप्रभम् ॥ वैष्णवंपुण्यकर्तारंपुण्यजंपुण्यल क्षणम् ॥ ६८ ॥ शांतंतुतपसोपेतंसर्वशास्त्रविशारदम् ॥ वेदज्ञंयोगिनांश्रेष्ठंभवतोगुणसंनिभम् ॥ ६९ ॥ ईदृशंदेहिमेपुत्रंदातुकामोयदावरम् ॥ श्री वासुदेवउवाच ॥ एभिर्गुणैःसमोपेतस्तवपुत्रोभविष्यति ॥ ७० ॥ अत्रिवंशस्यवैधर्ताविश्वस्यास्यमहामते ॥ तेजसायशसापुण्यैःपितरंचोद्धरिष्य ति ॥ ७१ ॥ उद्धरिष्यतियःसत्यैःपितरंचपितामहम् ॥ भवान्यास्यतिमेस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥७२॥ इत्युक्त्वादेवदेवेशस्तमंगंप्रतिसद्विज ॥ कस्य चित्पुण्यवीर्यस्यपुण्यांकन्यांविवाहय ॥७३॥ तस्यामुत्पादयसुतंशुभंपुण्यावहप्रियम् ॥ सभविष्यतिधर्मात्मामत्प्रसादान्महामते ॥ ७४ ॥ सर्वज्ञःसर्ववे त्ताचयादृशोवांछितस्त्वया॥एवंवरंततोदत्वाअंतर्धानंगतोहरिः॥७५॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेअंगवरप्रदानंनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥

१ सुश्लील सर्वधर्मज्ञम–इ० पा० ।

ऋषयऊचुः ॥ शप्तागंधर्वपुत्रेणसुशंखेनमहात्मना ॥ तस्यशापात्कथंजातार्किंकिंकर्मकृतंतया ॥ १ ॥ सालेभेकीदृशंपुत्रंतस्यशापाद्विजोत्तम ॥ सुनीथायाश्चचरितंत्वंनोविस्तरतोवद ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ सुशंखेनापितेनैवसाशप्तातनुमध्यमा ॥ पितुःस्थानंगतासातुसुनीथादुःखपीडिता ॥ ३ ॥ पितरंचात्मनश्चैवचरितंचप्रकाशितम् ॥ श्रुतवान्सोपिधर्मात्मामृत्युःसत्यवतांवरः ॥ ४ ॥ तामुवाचसुनीथांतुसुतांशप्तांमहात्मना ॥ भवत्यादुष्कृतंपापंधर्मतेजःप्रणाशनम् ॥ ५ ॥ कस्मात्कृतंमहाभागेसुशांतस्यहिताडनम् ॥ विरुद्धंसर्वलोकस्यभवत्यापरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ कामक्रोधविहीनंतंसुशांतंधर्मवत्सलम् ॥ तपोमार्गेवलीनंचपरब्रह्मणिसंस्थितम् ॥ ७ ॥ तमेवघातयेद्योवैतस्यपापंशृणुष्वहि ॥ पापात्माजायतेपुत्रःकिल्विषंफलभेतेबहु ॥ ८ ॥ ताडंतताडयेद्योवैक्रोशंतंक्रोशयेत्पुनः ॥ तस्यपापंसवैभुंक्तेताडितस्यनसंशयः ॥ ९ ॥ सवैशांतःसजितात्माताडयंतंनताडयेत् ॥ निर्दोषंप्रतियेनापिताडनंचकृतंसुते ॥ १० ॥ पश्चान्मोहेनपापेननिर्दोषेऽपिचताडयेत् ॥ निर्दोषंप्रतियेनापिपरद्रोगःक्रियतेवृथा ॥ ११ ॥ निर्दोषंताडयेत्पश्चान्मोहात्पापेनकेनचित् ॥ सपापीपापमाप्नोतिनिर्दोषस्यशरीरजम् ॥ १२ ॥ निर्दोषोघातयेत्तेवैताडंतंपापचेतसम् ॥ पुनरुत्थायवेगेनसाहसात्पापचेतनम् ॥ १३ ॥ पापकर्तुश्चयत्पापंनिर्दोषंप्रतिगच्छति ॥ ताडनेनैवतस्माद्वैक्रार्यंदोषवतोऽपिच ॥ १४ ॥ दुष्कृतंचमहत्पुत्रित्वंयेवपरिपालितम् ॥ शप्तातेनापियाद्येवतस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ १५ ॥ सतांसंगंसमासाद्यसदैवपरिवर्तय ॥ योगध्याननेनज्ञानेनपरिवर्तयनंदिनि ॥ १६ ॥ सतांसंगोमहापुण्योबहुश्रेयोविधायकः ॥ बालेपऽयसुदृष्टांतंसतांसंगस्ययद्भणम् ॥ १७ ॥ अपांसंस्पर्शनात्पापानात्मानात्तत्रमहाधियः ॥ मुनयःसिद्धिमायांतिबाह्याभ्यंतरशालिताः ॥ १८ ॥ शुचिष्मंतोभवंत्येतेलोकाःसर्वेचराचराः ॥ आपःशांताःसुशीताश्चमृदुगात्राःप्रियंकराः ॥ १९ ॥ निर्मलारसवत्यश्चपुण्यवर्यायांमलापहाः ॥ तथासंतस्त्वयाज्ञेयानिषेव्याश्चप्रयत्नतः ॥ २० ॥ यथावह्निप्रसंगाच्चमलंत्यजतिकांचनम् ॥ तथासतांहिसंसर्गात्पापंत्यजतिमानवः ॥ २१ ॥ सत्यवह्निःप्रदीप्तश्चप्रज्वलेत्पुण्यतेजसा ॥ सत्येनदीप्ततेजास्तुज्ञानेनापिसुनिर्मलः ॥२२॥ अत्युष्णोध्यानभावेनअस्पृश्यःपापजैनरैः ॥ सत्यवह्नेःप्रसंगाच्चपापंसर्वविनश्यति ॥ २३ ॥ तस्मात्सत्यस्यसंसर्गः कर्तव्यःसर्वथात्वया ॥ पापभारंपरित्यज्यपुण्यमेवंसमाश्रय ॥ २४ ॥ सूतउवाच ॥ एवंपित्रासुनीथासादुःखिताप्रतिबोधिता ॥ नमस्कृत्यपितुःपादौगतासानिर्जनंवनम् ॥२५ ॥ कामक्रोधंपरित्यज्यबाल्यभावंतपास्विनी ॥ मोहद्वेहौचमायांचत्यक्त्वाएकांतभास्थिता ॥ २६ ॥ तस्याःसरय्वःसमाजग्मुःक्रीडार्थंलीलयान्विताः ॥ तांददृशुर्विशालाक्ष्यःसुनीथांदुःखभागिनीम् ॥२७॥ ध्यायंतींचेतयानांतामूचुश्चेतापरा

१ रंमाद्यास्तास्तपोऽन्विताः इ० पा० ।

यणाः ॥ कस्मात्त्वंतिसिभद्रेत्वमनयाचिंतयान्विता ॥ २८ ॥ तन्नोवैकारणंब्रूहिचिंतादुःखप्रदायिनी ॥ एकैवसार्थकीचिंताधर्मस्यार्थेविचिंत्यते ॥ २९ ॥ द्वितीयासार्थकाचिंतायोगिनांधर्मनंदिनी ॥ अन्यानिरर्थिकाचिंतातांनैवपरिकल्पयेत् ॥ ३० ॥ कौयनाशकरीचिंतबलतेजःप्रणाशिनी ॥ नाशयेत्सर्वं सौख्यंतुरूपहानिनिदर्शयेत् ॥ ३१ ॥ तृष्णांमोहंतथालोभमेतांश्चिंताहिप्रापयेत् ॥ पापमुत्पादयेच्चिंतार्चितिताचदिनेदिने ॥ ३२ ॥ चिंताव्याधिप्रकाशायनरकायप्रकल्पयेत् ॥ तस्माच्चिंतांपरित्यज्यचानुवर्तस्वशोभने ॥ ३३ ॥ अर्जितंकर्मणापूर्वंस्वयमेवनरेणतु ॥ तदेवभुंक्तेऽसौजंतुर्ज्ञानवान्नाविचिंतयेत् ॥ ३४ ॥ तस्माच्चिंतांपरित्यज्यसुखदुःखादिकंवद ॥ तासांतद्वचनंश्रुत्वासुनीथावाक्यमब्रवीत् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुनीथाचरितंनामत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ सूतउवाच ॥ यथाशापावनेपूर्वंसुशंखेनमहात्मना॥तासुसर्वंसमाख्यातंसखीष्वेववितेष्टितम् ॥ १ ॥ आत्मनश्चमहाभागादुःखेनातिप्रपीडिता ॥ सुनीथोवाच ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिसख्यःशृण्वंतुसांप्रतम् ॥ २ ॥ मदीयरूपसंपत्तिवयःसगुणसंपदः ॥ विलोक्यतातश्चिंतात्मासंजातोममकारणात् ॥ ३ ॥ देवेभ्योदातुकामोसौमुनिभ्यस्तुमहायशाः ॥ मांचहस्तेतिवृह्यैवसर्वान्वाक्यमुदाहरत् ॥ ४ ॥ गुणयुक्तासुतावालामममेयंचारुलोचना ॥ दातुकामोस्मिभद्रंवोगुणिनेसुमहात्मने ॥ ५ ॥ मृत्योर्वाक्यंततोदेवाऋषयःशुश्रुवुस्तदा ॥ तमूचुर्भाःपमानंतेदेवाइंद्रपुरोगमाः ॥ ६ ॥ तवकन्यागुणाढ्यैयंशीलानांपरमोनिधिः ॥ दोषेणैकेनसंदुष्टाऋषिशापेनतेनवै ॥ ७ ॥ अस्यामुत्पत्स्यतेपुत्रोयस्यवीर्यात्तपुमान्किल ॥ भवितासमहापापीपुण्यवंशविनाशकः ॥ ८ ॥ गंगातोयेनसंपूर्णःकुंभएवप्रदृश्यते ॥ सुरायाविन्दुनालिप्तोमद्यकुम्भःप्रजायते ॥ ९ ॥ पापस्यपापसंसर्गात्कुलंपापिप्रजायते ॥ आरनालस्यवैविंदुःक्षीरमध्येप्रयातिचेत् ॥ १० ॥ पश्चान्नाशयतेक्षीरमात्मरूपंप्रकाशयेत् ॥ तद्वद्विनाशयेद्वंशं पापःपुत्रोनसंशयः ॥ ११ ॥ अनेनापिहिदोषेणतवेयंपापभागिनी ॥ अन्यस्मैदीयतांगच्छदेवैरुक्तःपितामम ॥ १२ ॥ देवैश्चापिसगंधर्वैरृषिभिश्च महात्मभिः ॥ तैश्चापिसंपरित्यक्तःपितामेदुःखपीडितः ॥ १३ ॥ ममान्येचापिस्त्रीकारंनकुर्वंतिहिसज्जनाः ॥ एवंपापमयंकर्ममयाचैवपुराकृतम् ॥१४॥ संतप्तादुःखशोकेनवनमेवसमाश्रिता ॥ तपएवचरिष्यामिकरिष्येकायशोपणम् ॥ १५ ॥ भवतीभिःसुपृष्टाहंकार्यकारणमेवहि ॥ ममचितानुगंकर्म मयातद्वःप्रकाशितम् ॥ १६ ॥.एवमुक्त्वासुनीथासामृत्योःकन्यायशस्विनी ॥ विररामचदुःखार्ताकिंचिन्नोवाचवैपुनः ॥ १७ ॥ सख्यउचुः ॥ दुःखमेवमहाभागेत्यजकायविनाशनम् ॥ नास्तिकस्यकुलेदोषोदेवैःपापसमाश्रितम् ॥१८॥ जिह्ममुक्तंपुरातेनब्रह्मणाहरसंनिधौ ॥ देवैश्चापिसहित्यक्तोब्रह्मापूज्य

१ कामनाशकरी इ० पा० ।

तमोभवत् ॥ १९ ॥ ब्रह्महत्याप्रयुक्तोसौदेवराजोपिपश्यभोः ॥ देवैःसार्धंमहाभागस्त्रैलोक्यंपरिभुंजति ॥ २० ॥ गौतमस्यापियांभार्यामहल्यांगतवान्पु
रा ॥ परदाराभिगामीसदेवत्वेपरिवर्त्तते ॥ २१ ॥ ब्रह्महत्योपमंकर्मदारुणंकृतवान्हरः ॥ ब्रह्मणस्तुकपालेनचाद्यापिपरिवर्तते ॥ २२ ॥ देवानमंतितं
देवमृषयोवेदपारगाः ॥ आदित्यःकुष्ठसंयुक्तस्त्रैलोक्यंचप्रकाशयेत् ॥ २३ ॥ लोकानमंतितंदेवंदेवाद्याःसचराचराः ॥ कृष्णोभुंक्तेमहाशापंभार्गवेणकृतंपु
रा ॥ २४ ॥ गुरुभार्यांगतश्चंद्रःक्षयीतेनप्रजायते ॥ भविष्यतिमहातेजाराजराजःप्रतापवान् ॥ २५ ॥ पांडुपुत्रोमहाप्राज्ञोधर्मात्मासयुधिष्ठिरः ॥ गुरो
श्चैववधार्थायअनृतंसवदिष्यति ॥ २६ ॥ एतेष्वेवमहत्पापंवर्ततेचमहत्सुच ॥ वैगुण्यंकस्यवैनास्तिकस्यनास्तिचलांछनम् ॥ २७ ॥ भवतीस्वल्पदो
षेणविलिप्तासिवरानने ॥ उपकारंकरिष्यामस्तवैववरवर्णिनि ॥ २८ ॥ तवांगेयेगुणाःसंतिसत्यस्त्रीणांयथाशुभे ॥ अन्यत्रापिनपश्यामस्तान्गुणांश्चारुलो
चने ॥ २९ ॥ रूपमेवगुणःस्त्रीणांप्रथमंभूषणंशुभे ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ ३० ॥ आर्जवत्वंचतुर्थंचपंचमंधर्ममेवहि ॥ मधुर
त्वंततःप्रोक्तंषष्ठमेववरानने ॥ ३१ ॥ शुद्धत्वंसप्तमंबालेअंतर्वाह्येषुयोपिताम् ॥ अष्टमंहिपितुर्भावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ ३२ ॥ सहिष्णुर्दशमंप्रोक्तंरति
श्चैकादशंतथा ॥ पातिव्रत्यंततःप्रोक्तंद्वादशंवरवर्णिनि ॥ ३३ ॥ तैस्त्वंसंभूषितावालेमाविभेपिवरानने ॥ येनोपायेनतेभर्ताभविष्यतिसुधर्मधृक् ॥३४॥
तमुपायंप्रपश्यामस्तवार्थंवयमेवहि ॥ तामूचुस्तावराःसर्व्योमात्वंवैसाहसंकुरु ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तासुनीथासापुनरूचेसखीस्तुनाः ॥ कथय
ध्वंममोपायंयेनभर्तोभविष्यति ॥ ३६ ॥ तामूचुस्तावरानार्योरंभाद्याश्चारुलोचनाः ॥ रूपमाधुर्यसंयुक्ताभवतीभूतिवर्द्धनी ॥ ३७ ॥ ब्रह्मशापिनसंभीतावा
यमत्रसमागताः ॥ तांप्रोचुश्चविशालाक्षींमृत्योःकन्यांसुलोचनाम्॥३८॥ विद्यामेकांप्रदास्यामःपुरुषाणांप्रमोहिनीम् ॥ सर्वमायाविदांभद्रेसर्वभद्रप्रदायिनी
म् ॥३९॥ विद्यावलेनततोदद्युस्तस्यैताःसुखदायकम् ॥ यंयंमोहयितुंभद्रेइच्छस्येवंसुरादिकम् ॥४०॥ तंतंसद्योमोहयवाइत्युक्तासातथाकरोत् ॥ विद्यायांहि
सुसिद्धायांसासुनीथासुनांदिता ॥४१॥ भ्रमत्येवंसखीभिस्तुपुरुषान्साविपश्यति ॥ अटमानागतापुण्यंनंदनंवनमुत्तमम् ॥४२॥ गंगातीरितनोदृष्ट्वाब्राह्मणं
रूपसंयुतम् ॥ सर्वलक्षणसंपन्नंसूर्यतेजःसमप्रभम् ॥४३॥ रूपेणाप्रतिमंलोकेद्वितीयमिवमन्मथम् ॥ देवरूपंमहाभागंभाग्यवंतंसुभाग्यदम्॥४४॥अनोपम्यं
महात्मानंविष्णुतेजःसमप्रभम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंविष्णुतुल्यपराक्रमम्॥४५॥कामक्रोधविहीनंतमत्रिवंशविभूषणम्॥४६॥ दृष्ट्वासुरूपंतपसांस्वरूपंदिव्यप्र
भावंपरितप्यमानम् ॥ पप्रच्छरंभांसुसखींसरागाकोयंदिवष्टःप्रवरोमहात्मा ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३४ ॥

---

१ षष्ठं सतीत्वं इदता सप्तमं साहसेऽष्टमम् ॥ नवमं मंगलं गानं दशमं व्यवसायिता ॥ एकादशं तथा स्त्रीणां कामाधिक्यं प्रकीर्तितम्॥ मधुरं वचनं प्रोक्तं द्वादशं वरवर्णिनि ॥ इति पाठःपुस्तकांतरे परिपठ्यते । २ सखी विप्रवर इति पाठांतरम् ।

रंभोवाच ॥ ब्रह्माअव्यक्तसंभूतस्तत्स्माज्जज्ञेप्रजापतिः ॥ अत्रिर्नामसधर्मात्मात्तस्यपुत्रोमहामनाः ॥ १ ॥ अंगोनामअयंभद्रेनंदनंवनमागतः ॥ इंद्रस्यसं
पर्देदृष्ट्वालीलातेजसमुत्तमाम् ॥ २ ॥ कृतास्पृहाअनेनापिइंद्रस्यसदृशेपदे ॥ ईदृशोहियदापुत्रोममस्याद्धर्मसंयुतः ॥ ३ ॥ सुश्रेयोमेभवेज्जन्मयशः
कीर्तिसमान्वितम् ॥ आराधितोदृषीकेशस्तपोभिर्नियमैस्तथा ॥ ४ ॥ सुप्रसन्नेदृषीकेशेवरंयाचितवानयम् ॥ इंद्रस्यसदृशंपुत्रंविष्णुतेजःपराक्रमम् ॥ ५ ॥
वैष्णवंसर्वपापघ्नंदेहिमेमधुसूदन ॥ दत्तवान्सतदापुत्रमीदृशंसर्वधारकम् ॥ ६ ॥ तदाप्रभृतिविप्रेंद्रःपुण्यांकन्यांप्रपश्यति ॥ यथात्वंचारुसर्वांगीतथायंपरि
पश्यति॥७॥एनंगच्छवरारोहेअस्मात्पुत्रोभविष्यति ॥ पुण्यात्मापुण्यधर्मज्ञोविष्णुतेजःपराक्रमः॥८॥एतत्तेसर्वमाख्यातंतथार्हंपृच्छितात्वया ॥ अयंभतो
भवत्यर्होभवेदेवनसंशयः ॥९॥ सुशंखस्यापियःशापोवृथासोऽपिभविष्यति ॥ अस्माज्जातेमहाभागेपुत्रेधर्मप्रचारिणि ॥१०॥ भविष्यसिसुखीभद्रेसत्यंसत्यं
वदाम्यहम् ॥ सुक्षेत्रेकृषिकारस्तुबीजंवपतितत्परः ॥११ ॥ सतथाभुंजतेदेवियथाबीजंतथाफलम् ॥ अन्यथानैव जायेततत्सर्वंसदृशंभवेत् ॥१२॥ अयमे
षमहाभागस्तपस्वीपुण्यवीर्यवान् ॥ अस्यवीर्यात्समुत्पन्नोअस्यैवगुणसंपदा ॥ १३ ॥ युक्तःपुत्रोमहातेजाःसर्वदेहभृतांवरः ॥ भविष्यतिमहाभाग्योयुक्त
त्मायोगतत्ववित् ॥ १४ ॥ एवंहिवाक्यंतुनिशम्यबालारंभाप्रियोक्तंशिवदायकंतत् ॥ विचिंत्यबुद्ध्येहेसुनीथयातदातत्वार्थमेतत्परिसत्यमेवहि ॥ १५॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ सुनीथोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेएवमेतत्करोम्यहम् ॥ अनयाविद्ययाविप्रंमोहये
ष्यामिनान्यथा ॥ १ ॥ साहाय्यंदेहिमेपुण्ययेनगच्छामिसांप्रतम् ॥ एवमुक्तातयारंभातामुवाचमनास्विनीम् ॥ २ ॥ कीदृग्ददामिसाहाय्यंतत्त्वंकथयभा
मिनि ॥ दूतत्वंगच्छमेभद्रेएतंप्रतिसुसांप्रतम् ॥ ३ ॥ एवमुक्तंतयातांतुरंभांप्रतिसुलोचनाम् ॥ एवमेवप्रतिज्ञातंरंभयादेवयोषिता ॥ ४ ॥ करिष्येतवसा
हाय्यमादेशोममदीयताम् ॥ सद्भावेनविशालाक्षीरूपयौवनशालिनी ॥ ५ ॥ माययादिव्यरूपासासंबभूववराननाः ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेमोहयंतीजगत्त्र
यम् ॥ ६ ॥ मेरोश्चैवमहापुण्येशिखरेचारुकंदरे ॥ नानाधातुसमाकीर्णेनानारत्नोपशोभिते ॥ ७ ॥ देववृक्षैःसमाकीर्णेबहुपुष्पोपशोभिते ॥ देववृंदसमा
कीर्णेगंधर्वाप्सरसेविते ॥८॥ मनोहरेसुरम्येचशीतच्छायासमाकुले ॥ चंदनानामशोकानांतरूणांचारुहासिनी ॥ ९ ॥ दोलायांसासमारूढासर्वभूषणभूषि
भिता ॥ कौशेयेनसुनीलेनराजमानावराननाः ॥ १० ॥ बंधूकपुष्पवर्णेनकंचुकेनद्विजोत्तम ॥ सर्वांगसुंदरीबालावीणातालकराविला ॥ ११ ॥ गायमानाव ॥ ३४ ॥
रंगीतंसुस्वरंविश्वमोहनम् ॥ ताभिःपरिवृतावालासर्वाभिःसुमनोहरा ॥ १२ ॥ अंगस्तुकंदरेपुण्येएकांतिध्यानमास्थितः ॥ कामक्रोधविहीनस्तुध्यायमा

१ वंशवर्द्धनः इ० पा० । २ भवत्याः अर्हः भवत्यर्हः ।

नोजनार्दनम् ॥ १३ ॥ सश्रुत्वासुस्वरंगीतंमधुरंसुमनोहरम् ॥ तालमानक्रियोपेतंसर्वसत्वविकर्षणम् ॥ १४ ॥ ध्यानाच्चचालतेजस्वीमायागी
तेनमोहितः ॥ समुत्थायासनात्तूर्णंवीक्षमाणोमुहुर्मुहुः ॥ १५ ॥ जगामतत्रवेगेनमायाचलितमानसः ॥ दोलासंस्थांविलोक्यैववीणादंडकरा
विलाम् ॥ १६ ॥ हसमानांसुगायंतींपूर्णचंद्रनिभाननाम् ॥ मोहितस्तेनगीतेनरूपेणापिमहायशाः ॥ १७ ॥ तस्यालावण्यभावेनमन्मथस्य
शराहतः ॥ आकुलव्याकुलज्ञानऋषिपुत्रोद्विजोत्तमः ॥ १८ ॥ प्रलपत्यतिमोहेनजृंभतेचपुनःपुनः ॥ स्वेदःकंपोथसंतापस्तस्यायातततक्षणात् ॥१९॥
मुह्यन्निवमहामोहैर्ह्रीनश्चलितमानसः ॥ वेपमानस्ततस्तत्वंगोदृयमानःसमागतः ॥ २० ॥ तामालोक्यविशालाक्षींमृत्युकन्यांयशस्विनीम् ॥ अथोवाचमहा
त्मासुनीथांचारुहासिनीम् ॥ २१ ॥ कात्वंकस्यवरारोहेसखीभिःपरिवारिता ॥ केनकार्येणसंप्राप्ताकेनत्वंप्रेपितावनम् ॥ २२ ॥ तवांगंसुंदरंसर्वमत्रभाति
महावने ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवप्रसादसुमुखीभव ॥ २३ ॥ मायामोहेनसंमुग्धस्तस्याःकर्मनविंदति ॥ मार्गणैर्मन्मथस्यापिपरिविद्धोमहामुनिः ॥ २४ ॥
एवंविधंमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामतेः ॥ नोवाचकिंचित्सविप्रंसमालोक्यसखीमुखम् ॥ २५ ॥ रंभांचप्रेरयामाससुनीथासंज्ञयासखीम् ॥ समुवाचततोरं
भासादरंतंद्विजंप्रति ॥ २६ ॥ इयंकन्यामहाभागामृत्योश्चापिमहात्मनः ॥ सुनीथारूप्राप्तसिद्धेयंसर्वलक्षणसंपदा ॥ २७ ॥ पतिमन्विच्छतीबालाधर्मवंतं
तपोनिधिम् ॥ शांतंदांतंमहाप्राज्ञंवेदविद्याविशारदम् ॥ २८ ॥ एवंविधंमहद्वाक्यंसमाकर्ण्यमहामुनिः ॥ तामुवाचततस्त्वंगोरंभामप्सरसांवराम् ॥ २९ ॥
मयाचाराधितोविष्णुःसर्वविघ्नमयोहरिः ॥ तेनदत्तोवरोमह्यंपुत्राख्यःसर्वसिद्धिदः ॥ ३० ॥ तन्निमित्तमहंभद्रेसुतार्थेनित्यमेवच ॥ कस्यचित्पुण्यवीर्यस्य
कन्यामेकांप्रीचितये ॥ ३१ ॥ सदैवाहंनपश्यामिसुभार्यांसत्यमीदृशीम् ॥ इयंधर्मस्यवेकन्याधर्मोचारावरानना ॥ ३२ ॥ मामेवंहिभजत्वेषायदिकान्तमि
हेच्छति ॥ यंयमिच्छेदियंबालातंददामिनसंशयः ॥ ३३ ॥ अदेयंदेयमित्याहअस्याःसंगमकारणात् ॥ एकमेवंत्वयादेयंभूयतांद्विजसत्तम ॥ ३४ ॥
॥ रंभोवाच ॥ विप्रेंद्रत्वंशृणुष्वेहप्रतिज्ञांवच्मिसांप्रतम् ॥ एषानैवत्वयात्याज्याधर्मपत्नीतवैवहि ॥ ३५ ॥ अस्यादोषोगुणोनैवग्राह्यएवत्वयाकदा ॥
इत्यर्थंप्रत्यर्थंविप्रप्रत्यक्षंपरिदर्शय ॥ ३६ ॥ स्वहस्तंदेहिहविप्रेंद्रसत्यप्रत्ययकारकम् ॥ एवमस्तुमयादत्तोह्यस्याहस्तोनसंशयः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
एवंसंवंधिकंकृत्वासत्यप्रत्ययकारकम् ॥ गांधर्वेणविवाहेनसुनीथामुपयेमिवान् ॥ ३८ ॥ तस्मैदत्वासुनीथांतांरंभाप्रहृष्टेनचेतसा ॥ सातांचामंत्रयि
त्वावैगतागेहंस्वकंपुनः ॥ ३९ ॥ प्रहृष्टचेतसःसख्यःस्वस्थानंपरिजग्मिरे ॥ गतासुतासुसर्वासुसस्त्रीषुद्विजसत्तमः ॥ ४० ॥ रेमेत्वंगस्तयासार्धं

१ समतामात्मनःक्वचित् । इति० पा० ।

प्रिययाभार्यया सह ॥ तस्यामुत्पाद्यतनयंसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ ४१ ॥ चकारनामतस्यैववेनारव्यंतनयस्यहि ॥ वृधेसमहातेजाःसुनीथातनयस्तदा ॥
॥ ४२ ॥ वेदशास्त्रमधीत्यैवधनुर्वेदंगुणान्वितम् ॥ सर्वासामपिमेधावीविद्यानांपारमेयिवान् ॥ ४३ ॥ अंगस्यतनयोवेनःशिष्टाचारेणवर्तते ॥ सवेनोब्राह्म
णश्रेष्ठःक्षत्राचारपरोभवत् ॥ ४४ ॥ दिविचेद्रोयथाभातिसवंतेजःसमन्वितः ॥ भात्येवंतुमहाप्राज्ञःस्ववलेनपराक्रमैः ॥ ४५ ॥ चार्क्षुपस्यांतरेप्राप्तेवै
वस्वतसमागते ॥ प्रजापालंविनालोकेप्रजाःसीदंतिसर्वदा ॥४६॥ ऋषयोधर्मतत्त्वज्ञाःप्रजाहेतोस्तपोधनाः॥ व्यचिंतयन्महीपालंधर्मज्ञंसत्यपंडितम्॥४७॥
तंवेनमेवदद्दशुःसंपन्नंलक्षणैर्युतम् ॥ प्राजापत्येपदेपुण्येअभ्यषिंचन्द्विजोत्तमाः ॥ ४८ ॥ अभिषिक्तेमहाभागेत्वंगपुत्रेतदानृपे ॥ तेप्रजापतयःसर्वेज
ग्मुश्चैवपोवनम् ॥ ४९ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुवेनोराज्यमकारयत् ॥ सूतउवाच ॥ सासुनीथासुतंदृष्ट्वासर्वराज्यप्रसाधकम् ॥ ५० ॥ विशंकतेप्रभावेनशा
पात्तस्यमहात्मनः ॥ ममपुत्रोमहाभागोधर्मत्राताभविष्यति॥५१॥ इत्येवंचिंतयेन्नित्यंपूर्वपापाद्विशंकिता ॥ धर्मागानिसुपुण्यानिसुतायेपरिदर्शयेत्॥५२॥
सत्यभावादिकान्पुण्यान्गुणान्सावैप्रकाशयेत् ॥ इत्युवाचसुतंसाहिअहंधर्ममुतासुत ॥ ५३ ॥ पितातेधर्मतत्वज्ञस्तस्माद्धर्मंसमाचर ॥ इत्येवंवोधयेन्नित्यं
पुत्रंवेनंतदासती ॥ ५४ ॥ मातापित्रोस्तयोर्वाक्यंप्रजायुक्तंप्रपालयेत् ॥ एवंवेनःप्रजापालःसंजातःक्षितिमंडले ॥५५॥ सुखेनजीवतेलोकःप्रजाधर्मेणरंजि
ताः ॥ एवंराज्यप्रभावंतुवेनस्यापिमहात्मनः ॥ ५६ ॥ धर्मभावाःप्रवर्तंतेतस्मिन्छासतिपार्थिवे ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
षट्त्रिंशोऽध्यायः ॥३६॥ ऋषयऊचुः ॥ एवंवेनस्यचैवासीत्सृष्टिरेवंमहात्मनः ॥ धर्माचारंपरित्यज्यकथंपापमतिर्भवेत् ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ ज्ञानविज्ञान
संपन्नाश्रुनयस्तत्ववेदिनः ॥ शुभाशुभंवर्दंत्येवंतन्नस्यादिहचान्यथा ॥ २ ॥ तप्यमानेनतेनापिसुशंखेनमहात्मना ॥ दत्तःशापःकथंविप्रानयथावच्चनाय
ते ॥३॥ वेनस्यपातकाचारंसर्वमेववदाम्यहम् ॥ तस्मिन्छासतिधर्मज्ञेप्रजापालेमहात्मनि॥४॥पुरुषःकश्चिदायात१च्छद्मलिंगधरस्तदा ॥ नग्नरूपोमहाकायः
शिरोमुंडोमहाप्रभः ॥ ५ ॥ मार्जनींशिखिपत्राणांकक्षायांसहिधारयन् ॥ गृहीतंपानपात्रंतुनालिकेरमयंकरे ॥ ६ ॥ पठमानोह्यसच्छास्त्रंवेदधर्म
विदूषकम् ॥ यत्रवेनोमहाराजस्तत्रायातस्त्वरान्वितः ॥ ७ ॥ सभायांतस्थवेनस्यप्रविवेशसपापवान् ॥ तंदृष्ट्वासमनुप्राप्तंवेनःप्रश्नेतदाकरोत ॥ ८ ॥
भवान्कोहिसमायातईदृग्रूपधरोमम ॥ सभायांवर्तमानस्यपुरःकस्मात्समागतः ॥ ९ ॥ कोवेषःकिंतुतेनामकोधर्मःकर्मतेवद ॥ कोवेदस्तेकआचारः ॥ ३५ ॥
किंतपःकाप्रभावना ॥ १० ॥ किंज्ञानंकःप्रभावस्तेकिंसत्यंधर्मलक्षणम् ॥ तत्त्वंसर्वंसमाचक्ष्वममाग्रेसत्यमेवच ॥ ११ ॥ श्रुत्वावेनस्यतद्वाक्यंपापोवाक्य

१ नाहुषस्य इ० पा० । २ ब्रह्मलिंगधर इति, पद्मलिंगधर इति च पा० । ३ कोदेवस्ते इ० पा० ।

मुदाहरत् ॥ पातकउवाच ॥ करोष्येवंवृथाराज्यंमहामूढोनसंशयः ॥ १२ ॥ अहंधर्मस्यसर्वस्त्वमहंपूज्यतमोसुरैः ॥ अहंज्ञानमहंसत्यमहंधातास
नातनः ॥ १३ ॥ अहंधर्मअहंमोक्षःसर्वदेवमयोह्यहम् ॥ ब्रह्मदेहात्समुद्भूतःसत्यसंधोऽस्मिनान्यथा ॥ १४ ॥ जिनरूपंविजानीहिसत्यधर्मकलेवरम् ॥
मांमेवहिप्रधावंतियोगिनोज्ञानतत्पराः ॥ १५ ॥ वेनउवाच ॥ तवैवकीदृशंकर्मकिंतेदर्शनमेवच ॥ किमाचारोवदस्वेहेइत्युक्तंतेनभूभुजा ॥ १६ ॥ पातक
उवाच ॥ अर्हतोदेवतायत्रनिर्ग्रंथोदृश्यतेगुरुः ॥ दयाचैवपरोधर्मस्तत्रमोक्षःप्रदृश्यते ॥ १७ ॥ दर्शनेस्मिन्नसंदेहआचारान्प्रवदाम्यहम् ॥ यजनंयाजनंना
स्तिवेदाध्ययनमेवच ॥ १८ ॥ नास्तिसंध्यातपोदानंस्नधास्वाहाविवर्जितम् ॥ हव्यकव्यादिकंनास्तिनैवयज्ञादिकाक्रिया ॥ १९ ॥ पितृणांतर्पणंनास्ति
नातिथिर्वैश्वदेविकम् ॥ क्षपणस्यवरापूजाअर्हतोध्यानमुत्तमम्॥२०॥ अर्यधर्मसमाचारोजैनमार्गेप्रदृश्यते॥एतत्तेसर्वमाख्यातंनिजधर्मस्यलक्षणम् ॥२१॥
वेनउवाच ॥ वेदप्रोक्तोयथाधर्मोयत्रयज्ञादिकाःक्रियाः ॥ पितृणांतर्पणंश्राद्धंवैश्वदेवंनदृश्यते ॥२२॥ नदानंतपएवास्तिक्वास्तेधर्मस्यलक्षणम् ॥ वदसत्यंम
माग्रेतुदयाधर्मंचकीदृशम्॥२३॥पातकउवाच॥पंचतत्वप्रवृद्धोयंप्राणिनांकायएवच॥आत्मावायुस्वरूपोयंतेषांनास्तिप्रसंगता ॥२४॥ यथाजलेषुभूतानाम
पिसंगमवेहितत् ॥ जायतेबुदुदाकारंतद्वद्भूतसमागमः॥ २५ ॥पृथ्वीभावोरजःस्थस्तुचापस्तत्रैवसंस्थिताः॥ज्योतिस्तत्रप्रदृश्येतसुवायुर्वर्ततेत्रिपु२६आका
शमावृणोत्पश्चाद्बुदुदत्वंप्रजायते ॥ अप्सुमध्येप्रभात्येवंसुतेजोवर्तुलंवरम् ॥ २७ ॥ क्षणमात्रंप्रदृश्येतक्षणान्नैवचदृश्यते ॥ तद्भूतसमायोगःसर्वत्रपरिदृश्य
ते ॥ २८ ॥ अंतकालेप्रयात्यात्मापंचपंचसुयांतिते ॥ मोहमुग्धास्ततोमर्त्यावर्ततेचपरस्परम् ॥ २९ ॥ श्राद्धंकुर्वंतिमोहेनक्षयाहेपितृतर्पणम् ॥ क्वास्ते
मृतःसमश्रातिकीदृशोऽसौनृपोत्तम ॥ ३० ॥ किंज्ञानंकीदृशंकार्यंकेनदृष्टंवदस्वनः ॥ मिष्टान्नंभोजयित्वाचतृप्तायांतिचत्राह्मणाः ॥ ३१ ॥ कस्यश्राद्धंप्रदी
येतसातुश्रद्धानिरर्थिका॥अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिवेदानांकर्मदारुणम्॥३२॥यदातिथिर्गृहेयातिमहोत्क्षंपचतेद्विजः॥अजंवारावरावेंद्रअतिथिंपरिभोजयेत् ॥३३॥
अश्वमेधमखेअश्वंगोमेधेवृषमेवच ॥ नरमेधेनरंराजन्वाजपेयेतथाह्यजान् ॥ ३४ ॥ राजसूयेमहाराजप्राणिनांघातनंवहु ॥ पुंडरीकेगजंहन्याद्गजमेधेऽश्वकुं
जरम् ॥ ३५ ॥ सौत्रामण्यांपशुंमेध्यंमेषंमेवप्रदृश्यते ॥ नानारूपेपुसर्वेपुभूयतांनृपनंदन ॥ ३६ ॥ नानाजातिविशेषाणांपशूनांघातनंस्मृतम् ॥ यच्चापि
दीयतेदानंकितदानस्यलक्षणम् ॥ ३७ ॥ ज्ञेयंतदन्नमुच्छिष्टंक्रियतेभूरिभोजनम् ॥ अत्यंतदोषहीनांस्तांन्हिसांतियन्महामखे ॥ ३८ ॥ तत्रकिंदृश्यतेध

---

१ अहं पूज्यतमश्चरैः इति–अहं पूज्यतमःसुरैः इ० च पा०। २ ममरूपंहिध्यायंति इ० पा०। ३ कीदृशोधर्मः इ० पा०। ४ कर्मकारणम् इ० पा०। ५ हन्यादित्यत्रसंबंधः। प्रदृश्यते इत्यस्य सर्वत्रमंसु इतीत्यध्याहारेण संबंधः।

र्मःकिंफलंतत्रभूपते ॥ पशूनांमारणंयत्रनिर्दिष्टंवेदपंडितैः ॥३९॥ तस्माद्विनष्टधर्मंचनपुण्यंमोक्षदायकम् ॥ दयांविनाहियोधर्मःसधर्मोविफलायते ॥४०॥
जीवानांपालनंयत्रतत्रधर्मोनसंशयः ॥ स्वाहाकारःस्वधाकारस्तपःसत्यंनृपोत्तम ॥ ४१ ॥ दयाहीनंचापलंस्यान्नास्तिधर्मस्तुतत्रहि ॥ एतेवेदानवेदाःस्यु
र्दयायत्रनविद्यते ॥ ४२ ॥ दयादानपरोनित्यंजीवमेवप्ररक्षयेत् ॥ चांडालोऽप्यथशूद्रोवासवैब्राह्मणउच्यते ॥४३॥ ब्राह्मणोनिर्दयोयोवैपशुघातपरायणः ॥
सवैसुनिर्दयःपापीकठिनःक्रूरचेतनः ॥४४॥ वंचकैःकथितोवेदोयोवेदोज्ञानवर्जितः ॥यत्रज्ञानंभवेन्नित्यंतत्रवेदःप्रतिष्ठति॥४५॥दयाहीनेषुवेदेषुविप्रेषुचमहा
मते ॥ नास्तिसत्यंक्रियातत्रवेदविप्रेषुवैतदा ॥ ४६ ॥ वेदानवेदाराजेंद्रब्राह्मणाःसत्यवर्जिताः ॥ दानस्यापिफलंनास्तितस्माद्दानंनदीयते ॥ ४७ ॥ यथा
श्राद्धस्यवैचिह्नंतथादानस्यलक्षणम् ॥ जिनस्यापिचयद्धर्मंभुक्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ ४८ ॥ तवाग्रेऽहंप्रवक्ष्यामिबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ आदौदयाप्रकर्तव्या
शांतभूतेनचेतसा ॥ ४९ ॥ आराधयेद्धृदादेवंजिनंयेनचराचरम् ॥ मनसाशुद्धभावेनजिनमेकंप्रपूजयेत् ॥ ५० ॥ नमस्कारःप्रकर्तव्यस्तस्यदेवस्यनान्य
था ॥ मातापित्रोस्तुवैपादौकदानैवप्रवंदयेत् ॥ ५१ ॥ अन्येषामपिकावार्ताश्रूयतांराजसत्तम ॥ वेनउवाच ॥ एतेविप्राश्चआचार्यागंगाद्याःसरितस्तथा
॥ ५२ ॥ वदंतिपुण्यतीर्थानिबहुपुण्यप्रदानिच ॥ तत्किंवदस्वसत्यंमेयादिधर्ममिहेच्छसि ॥ ५३ ॥ पातकउवाच ॥ आकाशाद्वैमहाराजमेघावर्षंतिवैजल
म् ॥ भूमौहिपर्वतेष्वेवंसर्वत्रपतितेजलम् ॥ ५४ ॥ सआप्लाव्यततस्तिष्ठेद्दयांसर्वत्रभावयेत् ॥ नद्यःपापप्रवाहास्तुतासुतीर्थंश्रुतंकथम् ॥ ५५ ॥
जलाशयामहाराजतडागाःसागरास्तथा ॥ पृथिव्याधारकाश्चैवगिरयोअश्मराशयः ॥ ५६ ॥ नास्त्येतेषुचवैतीर्थंजलैर्जलदमुत्तमम् ॥ स्ना
नेयदामहत्पुण्यंकस्मान्मत्स्येषुवैनहि ॥ ५७ ॥ दृष्टास्नानेनवैसिद्धिर्मीनाःशुद्ध्यंतिनान्यथा ॥ यत्रजिनस्तत्रतीर्थंतत्रधर्मःसनातनः ॥ ५८ ॥ तपो
दानादिकंसर्वंपुण्यंतत्रप्रतिष्ठितम् ॥ ५९ ॥ एकोजिनःसर्वमयोनृपेंद्रनास्त्येवधर्मंपरमंहितीर्थम् ॥ अयंतुलाभःपरमस्तुतस्माद्ध्यायस्वनित्यंसुसु
खोभविष्यसि ॥ ६० ॥ विनिंद्यधर्मंसकलंसवेदंदानंसपुण्यंपरयज्ञरूपम् ॥ पापस्वभावैर्बहुबोधितोनृपस्त्वंगस्यपुत्रोभुवितेनपापिना ॥ ६१ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसंबोधितोवेनःपापभावंगतःकिल ॥ पुरुषेणतेन
जैनेनमहापापेनमोहितः ॥ १ ॥ नमस्कृत्यततःपादौतस्यैवचदुरात्मनः ॥ वेदधर्मंपरित्यज्यसत्यधर्मादिकांक्रियाम् ॥ २ ॥ सुयज्ञानांनिवृत्तिःस्याद्वेदानां
हितथैवच ॥ पुण्यशास्त्रमयोधर्मस्तदानैवप्रवर्तितः ॥ ३ ॥ सर्वपापमयोलोकःसंजातस्तस्यशासनात् ॥ नैवयागाश्चवेदाश्चधर्मशास्त्रार्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥

नदानाध्ययनंविप्रास्तस्मिञ्छासतिपार्थिवे ॥ एवंधर्मप्रलोपोभून्महत्पापंप्रवर्तितम् ॥ ५ ॥ अंगेनवार्यमाणस्तुअन्यथाकुरुतेभृशम् ॥ ननानामापितुःपादौ मातुश्चैवदुरात्मवान् ॥ ६ ॥ सनकस्यापिविप्रस्यअहमेकःप्रतापवान् ॥ पित्रानिवार्यमाणश्चमात्राचैवदुरात्मवान् ॥ ७ ॥ नकरोतिशुभंपुण्यंतीर्थदानादि कंकदा ॥ आत्मभावानुरूपंचबहुकालंमहायज्ञाः॥८॥ पुनःसर्वैर्विचार्यैवंकस्मात्पापीव्यजायत ॥ अंगप्रजापतेःपुत्रोवंशलाञ्छनमागतः॥९॥पुनःपप्रच्छभ र्मात्मासुतांमृत्योर्महात्मनः ॥ कस्यदोषात्समुत्पन्नोवदसत्यंममप्रिये ॥१०॥ मुनीथोवाच ॥ पूर्वमेवस्त्ववृत्तांतमात्मपुण्यंचनंदिनी ॥ समाचष्टचअंगायमम दोषान्महामते ॥ ११ ॥ बाल्येकृतंमयापापंसुशंखस्यमहात्मनः ॥ तपसिसंस्थितस्यापिनान्यत्किंचित्कृतंमया ॥ १२ ॥ ज्ञाताहंकुप्यतातेनदुष्टातेसंत तिर्भवेत् ॥ इतिजानेमहाभागतेनायंदुष्टतांगतः ॥ १३ ॥ समाकर्ण्यमहातेजास्तथासहवनंययौ ॥ गतेतस्मिन्महाभागेसभार्येचवनेतदा ॥ १४ ॥ सप्तैते ऋषयस्तत्रवेनपार्श्वगतास्तथा ॥ समाहूयततःप्रोचुरंगस्यतनयंप्रति ॥ १५ ॥ ऋषयऊचुः ॥ मावेनसाहसंकार्षीःप्रजापालोभवानिह ॥ त्वयासर्वमिदं लोकंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ १६ ॥ धर्मंचैवमहाभागसकलंहिप्रतिष्ठितम्॥पापकर्मंपरित्यज्यपुण्यंकर्मसमाचर ॥ १७ ॥ एवमुक्तेषुतेष्वेवप्रहसन्वाक्यमब्रवीत् ॥ वेनउवाच ॥ अहमेवपरोधर्मोहँमेवाहँसनातनः ॥ १८ ॥ अहंधाताअहंगोप्ताअहंवेदार्थएवच ॥ अहंधर्मोमहापुण्योजैनधर्मःसनातनः ॥ १९ ॥ मामेवकर्मणाविप्राभजध्वंधर्मरूपिणम् ॥ ऋषयऊचुः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्यास्त्रयोवर्णाद्विजातयः ॥ २० ॥ सर्वेषामेववर्णानांश्रुतिरेषासनातनी ॥ वेदाचारेणवर्ततेतेनजीवंतिजंतवः ॥ २१ ॥ ब्रह्मवंशात्तसमुद्भूतोभवान्ब्राह्मणएवच ॥ पश्चाद्राजापृथिव्याश्चसंजातःकृतविक्रमः ॥ २२ ॥ राजपुण्ये नराजेंद्रमुखंजीवंतिवैद्विजाः ॥ राज्ञःपापेननश्यंतितस्मात्पुण्यंसमाचर ॥ २३ ॥ समाहृतस्त्वयाधर्मःकृतश्चापिनराधिप ॥ त्रेतायुगस्यकर्मापिद्वापरस्यत थानहि ॥ २४ ॥ कलेश्चैवप्रवेशंतुवर्त्तयिष्यंतिमानवाः ॥ जैनधर्मसमाश्रित्यसर्वेपापप्रमोहिताः ॥ २५ ॥ वेदाचारंपरित्यज्यपापंयास्यंतिमा नवाः ॥ पापस्यमूलमेवंवैजैनधर्मनसंशयः ॥ २६ ॥ अनेनमुग्धाराजेंद्रमहामोहेनपातिताः ॥ मानवाःपापसंघातास्तेषांनाशायनान्यथा ॥ २७ ॥ भविष्यत्येववगोविंदःसर्वपापापहारकः ॥ स्वेच्छारूपंसमासाद्यसंहरिष्यतिपातकात् ॥ २८ ॥ पापेषुसंगतेष्वेवंम्लेच्छनाशायवैपुनः ॥ कल्किरेवस्वयं देवोभविष्यतिनसंशयः ॥ २९ ॥ व्यवहारंकलेश्चैवत्यजपुण्यंसमाश्रय ॥ वर्तयस्वहिसत्येनप्रजापालोभवस्वहि ॥ ३० ॥ वेनउवाच ॥ अहं ज्ञानवतांश्रेष्ठःसर्वज्ञातंमयाइह ॥ योऽन्यथावर्ततेचैवसदंड्योभवतिध्रुवम् ॥ ३१ ॥ अत्यर्थंभाषमाणंतंराजानंपापचेतनम् ॥ कुपितास्तेमहा त्मानःसर्वेवैब्रह्मणःसुताः ॥ ३२ ॥ कुपितेष्वेवविप्रेषुवेनोराजामहात्मसु ॥ ब्रह्मशापभयात्तेपांवल्मीकंप्राविवेशह ॥ ३३ ॥ अथतेमुनयःकुद्धावेनंपश्यं

तिसर्वतः ॥ ज्ञात्वाप्रनष्टंभूपंतंवल्मीकस्थंसुसांप्रतम् ॥ ३४ ॥ बलादानिन्युस्तंविप्राःक्रूरंतंपापचेतनम् ॥ दृष्ट्वाचपापकर्माणंमुनयःसुसमाहिताः ॥ ३५ ॥ सव्यंपाणिंममंथुस्तेभूपस्यजातमन्यवः ॥ तस्माज्जातोमहाह्रस्वोनीलवर्णोभयंकरः ॥ ३६ ॥ बर्बरोरक्तनेत्रस्तुबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ सर्वेषामेवपापानांनिषादानांबभूवह ॥ ३७ ॥ धातापालयिताराजाम्लेच्छानांतुविशेषतः ॥ तंदृष्ट्वापापकर्माणंनृषयस्तुमहामते ॥ ३८ ॥ ममंथुर्दक्षिणंपाणिंवेनस्यापिमहात्मनः ॥ तस्माज्जातोमहात्मासयेनदुग्धावसुंधरा ॥ ३९ ॥ पृथुर्नाममहाप्राज्ञोराजराजोमहाबलः ॥ तस्यपुण्यप्रसादाच्चवेनोधर्मार्थकोविदः ॥ ४० ॥ चक्रवर्तिपदंभुक्त्वाप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ जगामवैष्णवंलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेऽष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ ऋषयऊचुः ॥ कथंवेनोगतःस्वर्गंपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ तन्नोविस्तरतोत्रापिवदसत्यवतांवर ॥ १ ॥ सूतउवाच ॥ ऋषीणांपुण्यसंसर्गात्संवादाच्चद्विजोत्तम ॥ कायस्यमथनात्पापोवहिस्तस्यविनिर्गतः ॥ २ ॥ पश्चाद्वेनःसपुण्यात्माज्ञानंलेभेचशाश्वतम् ॥ रेवायादक्षिणेकूलेतपश्चचारसद्विजाः ॥ ३ ॥ तृणबिन्दोर्ऋषेश्चैवआश्रमेपापनाशने ॥ वर्षाणांतुशतंसाग्रंकामक्रोधविवर्जितः ॥ ४ ॥ तस्योग्रतपसादेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ प्रसन्नोभून्महाभागानिष्पापस्यनृपस्यवै ॥ ५ ॥ उवाचचप्रसन्नोऽस्मिव्रियतांवरउत्तमः ॥ वेनउवाच ॥ यदिदेवप्रसन्नोऽसिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ६ ॥ अनेनापिशरीरेणगंतुमिच्छामित्वत्पदम् ॥ पित्रासार्धंमहाभागमात्राचैवसुरेश्वर ॥ तवैवतेजसादेवतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ७ ॥ श्रीवासुदेवउवाच ॥ क्वगतोऽसौमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप ॥ लोभेनमोहयुक्तेनतमोमार्गेनिपातितः ॥ ८ ॥ वेनउवाच ॥ यन्मेपूर्वकृतंपापंतेनाहंमोहितोविभो ॥ अतोमामुद्धरास्मात्त्वंपापाच्चैवसुदारुणात् ॥ ९ ॥ प्रजप्तव्यमथोपक्र्यंतद्वदानुग्रहाद्विभो ॥ भगवानुवाच ॥ साधुभूपमहाभागपापंतेनाशमागतम् ॥ १० ॥ शुद्धोसितपसाचत्वंततःपुण्यंवदाम्यहम् ॥ पुरावैब्रह्मणातातपृष्टोहंभवतायथा ॥ ११ ॥ तस्मैयदुदितंवत्सतत्तेसर्वंवदाम्यहम् ॥ एकदाब्रह्मणाध्यानस्थितेननाभिपंकजे ॥ १२ ॥ प्रादुरासतदातस्यवरदानायसुव्रत ॥ तेनपृष्टंमहत्पुण्यंस्तोत्रंपापप्रणाशनम् ॥ १३ ॥ वासुदेवाभिधानंचसुगतिप्रदमिच्छता ॥ स्तोत्राणांपरमंतस्मैवासुदेवाभिधंमहत् ॥ १४ ॥ सर्वसौख्यप्रदंनृणांपठतांजपतांसदा ॥ उपादिशंमहाभागविष्णुप्रीतिकरंपरम् ॥ १५ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एतत्सर्वंजगद्व्याप्तंमयात्वव्यक्तमूर्तिना ॥ अतोमांमुनयःप्राहुर्विष्णुंविष्णुपरायणाः ॥ १६ ॥ वसंतियत्रभूतानिवसत्येषुचयोविभुः ॥ सवासुदेवोविज्ञेयोविद्वद्भिरहमादरात् ॥ १७ ॥ संकर्षतिप्रजाश्चांतेह्यव्यक्ताययतोविभुः ॥ ततःसंकर्षणोनाम्नाविज्ञेयःशरणागतैः ॥ १८ ॥ इंगितेकामरूपोहंबहुस्यामितिका

म्यया ॥ प्रद्युम्नोहंबुधैस्तस्माद्विज्ञेयोस्मिसुतार्थिभिः ॥ १९ ॥ अत्रलोकेविनाचेशौसर्वेशौहरकेशवौ॥निरुद्धोहंयोगबलान्नकेनातोनिरुद्धवत् ॥२०॥ विश्वाख्योहंप्रतिजगज्ज्ञानविज्ञानसंयुतः ॥ अहमित्यभिमानीचजाग्रच्चितासमाकुलः ॥ २१ ॥ तैजसोहंजगच्चेष्टामयश्चेंद्रियरूपवान् ॥ ज्ञानकर्मसमुद्रिक्तःस्वप्नावस्थांगतोह्यहम् ॥ २२ ॥ प्राज्ञोहमधिदेवात्माविश्वाधिष्ठानगोचरः ॥ सुषुप्तावास्थितोलोकादुदासीनोविकल्पितः ॥ २३ ॥ तुरीयोहंनिर्विकारीगुणावस्थाविवर्जितः ॥ निर्लिप्तःसाक्षिवद्विश्वप्रतिबिंबितविग्रहः ॥ २४ ॥ चिदाभासश्चिदानंदश्चिन्मयश्चित्स्वरूपवान् ॥ नित्योक्षरोब्रह्मरूपोब्रह्मब्रह्मवेहि माम् ॥ २५ ॥ भगवानुवाच ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविष्णुःस्वरूपंब्रह्मणेपुरा ॥ सोपिज्ञात्वाजगद्धत्यासिंकृतात्मासमभूत्क्षणात् ॥ २६ ॥ राजंस्त्वमपिशुद्धात्मापृथोर्जन्मनएवच ॥ तथाप्याराधयविभुंस्तोत्रेणानेनसुव्रत ॥ २७ ॥ तुष्टोविष्णुस्तमभ्याहवरंवरयमानद ॥ वेनउवाच ॥ सुगतिंदेहिमेविष्णोदुष्कृतात्तारयस्वमाम् ॥ २८ ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिकारणंवदसद्गतेः ॥ विष्णुरुवाच ॥ पूर्वमेवमहाभागत्वंगेनापिमहात्मना ॥ २९ ॥ अहमाराधितस्तेनतस्मैदत्तोवरोमया ॥ प्रयास्यसिमहाभागवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ ३० ॥ कर्मणास्वेनविप्रेंद्रपुण्येननृपनंदन ॥ आत्मार्थेत्वंमहाभागवरमेवप्रयाचय ॥ ३१ ॥ शृणुवेनमहाभागवृत्तांतंपूर्वसंभवम् ॥ तवमात्रेपुरादत्तःशापःक्रुद्धेनभूपते ॥ ३२ ॥ सुशंखेनसुनीथायेवात्ल्येपूर्वमहात्मना ॥ ततस्त्वंगेवरोदत्तोमर्येववि दितात्मना ॥ ३३ ॥ त्वांसमुद्धर्त्तुकामेनसुपुत्रस्तेभविष्यति ॥ एवमुक्त्वातुपितरंतवाहंगुणवत्सल ॥ ३४ ॥ भवदंगात्समुद्भूतःकरिष्येलोकपालनम् ॥ दिवींद्रोहियथाभातितथाहंभूतलेस्थितः ॥ ३५ ॥ आत्मावैजायतेपुत्रइतिसत्यवतीश्रुतिः ॥ अतस्त्वंसुगतिंवत्सलभिष्यसिवरान्मम ॥ ३६ ॥ गत्यर्थमात्मनोराजन्दानमेकंसमाचर ॥ यस्त्वांपातकरूपोहंसुनीथायाःपरंतप ॥ ३७ ॥ अब्रुवन्नग्ररूपेणकर्तुत्वांतुविधर्मगम् ॥ अन्यथातुसुशंखस्यवाक्यमेवान्यथाभवेत् ॥ ३८ ॥ अतोविधिर्निषेधश्चह्यहमेवनृपोत्तम ॥ कर्मानुरूपफलदोबुद्धत्वतीतोगुणाग्रहः ॥ ३९ ॥ दानमेवपरंश्रेष्ठंदानंसर्वप्रभावकम् ॥ तस्माद्दानंददस्वत्वंदानात्पुण्यंप्रवर्तते ॥ ४० ॥ दानेननश्यतेपापंतस्माद्दानंददस्वहि ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैर्यजस्वनृपसत्तम ॥ ४१ ॥ भूमिदानादिकंदानंब्राह्मणेभ्योददस्ववै ॥ सुदानात्प्राप्यतेभोगःसुदानात्प्राप्यतेयशः ॥ ४२ ॥ सुदानाज्जायतेकीर्तिःसुदानात्प्राप्यतेसुखम् ॥ दानेनस्वर्गमाप्नोतिफलंतत्रभुनक्तिच ॥४३॥ दत्तस्यापिसुदानस्यश्रद्धायुक्तस्यसत्तम ॥ कालेप्राप्तेत्रजेत्तीर्थंपुण्यस्यापिफलंत्विदम्॥४४॥पात्रभूतायविप्रायश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ योददातिमहादानंमयिभावंनिवेश्यच ॥ ४५ ॥ तस्याहंसकलंदद्मिमनसायंयमिच्छति ॥ वेनउवाच ॥ कालंदानस्यमेब्रूहिकींदृक्कालस्यलक्ष

१ गोभूस्वर्णान्नपूर्वकम् इ० पा० ।

णम् ॥ ४६ ॥ तीर्थस्यापिचयद्रूपंपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ दानस्यापिजगन्नाथविधिविस्तरतोवद ॥ ४७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वादयामेयादिवर्त्तते ॥ ॥ श्रीकृष्णउवाच ॥ दानकालंप्रवक्ष्यामिनित्यंनैमित्तिकंनृप ॥ ४८ ॥ काम्यंचान्यंमहाराजचतुर्थंप्रापकंपुनः ॥ सूर्योदयस्यवेलायांपापंनश्यतिसर्वतः॥४९॥अंधकाराधिकाघोरानराणानाशकारकाः॥दिविसूर्योममांशोऽर्थंतेजसांकल्पितोनिधिः॥५०॥तस्यैवतेजसादग्धाभस्मतांयांतिकिल्विषाः॥ उदयंतंममांशंयोदद्यादत्तेतुवार्यपि ॥५१॥ तस्यकिंकथ्यतेभूपनित्यंपुण्यविवर्द्धनम् ॥ संप्राप्तायांसुवेलायांतस्यांपुण्यकरोनरः ॥५२॥ स्नात्वाभ्यर्च्यपितॄन्देवान्दानदाताभवेत्पुनः ॥ यथाशक्तिप्रभावेनश्रद्धापूतेनचेतसा ॥५३॥ अन्नंपयःफलंपुष्पंवस्त्रंतांबूलभूषणम् ॥ हेमरत्नादिकंचैवतस्यपुण्यमनंतकम् ॥५४॥ मध्याह्नेतुततोराजन्नपराह्णेतथैवच ॥ मामुद्दिश्यचयोदद्यात्तस्यपुण्यमनंतकम् ॥ ५५ ॥ खाद्यपानादिकंमिष्टलेपनंगंधकुंकुमम् ॥ कर्पूरादिकमेवापिवस्त्राऽलंकारसंयुतम् ॥ ५६ ॥ अविच्छिन्नंददात्यंवंभोगसौख्यप्रदायकम् ॥ नित्यकालोमयाख्यातोदानपूजार्थिनांशुभः ॥ ५७ ॥ अथातःसंप्रक्ष्यामिनैमित्तिकमनुत्तमम् ॥ त्रिकालेष्वपिदातव्यंदानमेवनसंशयः ॥५८॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मनोहितमिच्छता ॥ यस्मिन्कालेप्रदत्तंहिकिंचिद्दानंनराधिप ॥ ५९॥ तत्प्रभावान्महाप्राज्ञोबहुसामर्थ्यसंयुतः ॥ धनाढ्योगुणवान्प्राज्ञःपंडितोपिविचक्षणः ॥ ६० ॥ पक्षंमासंदिनंयावन्नदत्तेवैयदाशनम् ॥ तमेववारयाम्येवभक्ष्याच्चेवनरोत्तमम् ॥ ६१ ॥ स्वमलेभक्षितंचैवअदत्वादानमुत्तमम् ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंसर्वभोगनिवारणम् ॥ ६२ ॥ तेषांकायेष्वसंतुष्टोबहुपीडाप्रदायकम् ॥ मंदानलेनसंयुक्तंज्वरसंतापकारकम् ॥ ६३ ॥ त्रिकालेष्वुनदत्तंयैर्ब्राह्मणेषुसुरेषुच ॥ स्वयमश्नातिमिष्टंतुतेनपापंमहत्कृतम् ॥ ६४ ॥ प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतमेवंपरिशोधयेत् ॥ उपवासैर्महाराजकायशोषकरादिकैः ॥ ६५ ॥ चर्मकारोयथाचर्मंकुंडस्थोपगिनिर्घृणः ॥ शोधयेच्चकपायेश्चतद्वेमस्फाटयेद्यथा ॥ ६६ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधीनांसुयोगाच्चकपायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ६७ ॥ उष्णोदकेश्रसंतापैर्वेद्यरूपेणनान्यथा ॥ अन्येभुंजन्तितस्योग्रभोगान्पुण्यान्मनोनुगान् ॥ ६८ ॥ किंकरोतिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतापापरूपेणतमेवंपरितापये ॥ ६९ ॥ नित्यकालस्ययद्दानमात्मार्थंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंराजराजेंद्रश्रद्धापूतेनचेतसा ॥ ७० ॥ तथातान्जारयाम्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ वासुदेवउवाच ॥ नैमित्तिकंतथाकालं पुण्यंचैवतवाग्रतः ॥ ७१ ॥ प्रवक्ष्यामिनरश्रेष्ठसुबुद्धचाशृणुतत्परः ॥ अमावास्यामहाराजपौर्णमासीतथैवच ॥ ७२ ॥ यदाभवतिसंक्रांतिर्व्यतीपातोनरेश्वर ॥ वैधृतिश्चयदाप्रोक्तायदाएकादशीभवेत् ॥ ७३ ॥ महामाघीतथापाढीवैशाखीकार्तिकीतथा ॥ अमासोमसमायोगेमन्वादियुगादिषु ॥ ७४ ॥

गजच्छायातथाप्रोक्तापितृक्षयातथैवच ॥ एतेनैमित्तिकाःख्यातास्तवाग्रेनृपसत्तम ॥ ७५ ॥ एतेषुदीयतेदानंतस्यदानस्ययत्फलम् ॥ तत्फलंतुप्रवक्ष्यामिश्रूयतांनृपसत्तम ॥ ७६ ॥ मामुद्दिश्यनरोभक्त्याब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ तस्याहंनिर्विकल्पेनप्रयच्छामिनसंशयः ॥ ७७ ॥ गृहंसौख्यंमहाराजस्वर्गमोक्षादिकंवहु ॥ काम्यंकालंप्रवक्ष्यामिदानस्यफलदायकम् ॥७८॥ व्रतानामेवसर्वेषांदेवादीनांतथैवच ॥ दानस्यपुण्यकालंतुसंप्रोक्तंद्विजसत्तमैः॥७९॥आभ्युदयिकमेवापिकालंवक्ष्यामितेनृप ॥ मंखानामेवसर्वेषांवैवाहिकमनुत्तमम् ॥८०॥ पुत्रस्यजातमात्रस्यचौलमौंज्यादिकंतथा ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठादिककर्मणि ॥ ८१ ॥ वापीकूपतडागानांगृहवास्तुमयंनृप ॥ तदाभ्युदयिकंप्रोक्तंमातृणांयत्रपूजनम् ॥ ८२ ॥ तस्मिन्कालेददेद्दानंसर्वसिद्धिप्रदायकम्॥ आभ्युदयिकएवायंकालःप्रोक्तोनृपोत्तम ॥ ८३ ॥ अन्यच्चैवप्रवक्ष्यामिपापपीडानिवारणम् ॥ मृत्युकालेचसंप्राप्तेक्षयंज्ञात्वानरोत्तम ॥ ८४ ॥ तत्रदानंप्रदातव्ययमार्गसुखप्रदम् ॥ नित्यनैमित्तिकाःकालाःकाम्याभ्युदयिकास्तथा ॥ ८५ ॥ अंत्यःकालोमहाराजसमाख्यातस्तवाग्रतः ॥ एतेकालाःसमाख्याताःस्वकर्मफलदायकाः ॥ ८६ ॥ तीर्थस्यलक्षणंराजन्प्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ सुतीर्थानामियंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ ८७ ॥ रेवाचयमुनातापी तथाचर्मण्वतीनदी ॥ सरयूर्घर्घरावेणासर्वपापप्रणाशिनी ॥८८॥ कावेरीकपिलाचान्याविशालाविश्वतारणी ॥ गोदावरीसमाख्यातातुंगभद्रानरोत्तम ॥८९॥ पापानांभीतिदानित्यंभीमरथ्याप्रपठ्यते ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्याःसरिद्वरोत्तमाः ॥ ९०॥ एतासांपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपावनाः॥ ९१ ॥ तत्रतत्रप्रकर्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ यदानज्ञायतेनामतासांतीर्थस्यसत्तमाः ॥ ९२ ॥ नामोच्चारंप्रकुर्वीतविष्णुतीर्थमिदंनृप ॥ तीर्थस्यदेवतातद्वदहमेवनसंशयः ॥ ९३ ॥ मामेवमुच्चरेद्योवैतीर्थेदेवेषुसाधकः ॥ तस्यपुण्यफलंजातंमन्नाम्नानृपनंदन ॥ ९४ ॥ अज्ञातानांसुतीर्थानांदेवानांनृपसत्तम॥स्नानेदानेमहाराजमन्नामहिसमुच्चरेत् ॥९५॥ तीर्थानामेवराजेंद्रधात्राधात्र्यइमाःकृताः ॥ सिंधवःसर्वपुण्यानांसर्वस्थाःक्षितिमंडले ॥९६॥ यत्रतत्रप्रकर्तव्यंस्नानदानादिकंनृप॥अक्षयंफलमाप्नोतिसुतीर्थानांप्रसादतः ॥ ९७॥ तीर्थरूपामहापुण्याःसागरासप्तएवच ॥ मानसाद्यास्तथाराजन्सरस्यश्चप्रकीर्तिताः ॥ ९८ ॥ निर्झराःपल्वलाःप्रोक्तास्तीर्थरूपानसंशयः ॥ स्वल्पानद्योमहाराजतासुतीर्थप्रतिष्ठितम् ॥ ९९ ॥ खातेष्वेवंचसर्वेषुवर्जयित्वाचकूपकम्॥पर्वतास्तीर्थरूपाश्चमेवोद्याश्चमहीतले॥१००॥यज्ञभूमिश्चयज्ञश्चअग्निहोत्रेयथास्थितः॥ श्राद्धभूमिस्तथाशुद्धदेवशालातथापुनः॥१०१॥ होमशालातथाप्रोक्तावेदाध्ययनवेश्मच ॥ गृहेषुपुण्यसंयुक्तंगोस्थानंवरमुत्तमम्॥१०२॥सोमपायीभवेद्यत्रतीर्थतत्रप्रतिष्ठितम्॥आरामोयत्रवैपुण्योअश्वत्थो

१ व्रतानाम् इ०, शुभानाम् इ० च पा० । २ गृहारामस्य यत्नतः इ० पा० ।

यत्रतिष्ठति ॥ १०३ ॥ ब्रह्मवृक्षोभवेद्यत्रवटवृक्षस्तथैवच ॥ अन्येचवन्यसंस्थानेतत्रतीर्थंप्रतिष्ठितम् ॥ १०४ ॥ एतेतीर्थाःसमाख्याताःपितामातातथैवच॥
पुराणंपठ्यतेयत्रगुरुर्यत्रस्वर्यंस्थितः ॥ १०५ ॥ सुभार्यातिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थंनसंशयः ॥ सुपुत्रस्तिष्ठतेयत्रतत्रतीर्थंनसंशयः ॥१०६ ॥ एतेतीर्थाःसमाख्या
ताराजत्रेऽमतथैवच ॥ वेनउवाच ॥ पात्रस्यलक्षणंब्रूहिद्यस्मैदेयंसुरोत्तम ॥ १०७ ॥ प्रसादसुमुखोभूत्वाकृपयामममाधव ॥ वासुदेवउवाच ॥ शृणुराजन्म
हाप्राज्ञपात्रस्यापिसुलक्षणम् ॥ १०८ ॥ यस्मैदेयंसुदानंचश्रद्धापूतैर्महात्मभिः ॥ ब्राह्मणंसुकुलोपेतंवेदाध्ययनतत्परम् ॥ १०९ ॥ शांतंदांतंतपोयुक्तं
शुक्लमेवविशेषतः ॥ प्रज्ञावंतंज्ञानवंतंदेवपूजनतत्परम् ॥ ११० ॥ सत्यवंतंमहापुण्यंवैष्णवंज्ञानपंडितम् ॥ धर्मज्ञंमुक्तलोल्यंचपाखंडैस्तुविवर्जितम् ॥ १११ ॥ एवंपात्रंसमाख्यातमन्यदेवंवदाम्यहम् ॥ एवमेतैर्गुणैर्युक्तंस्वमृपुत्रंनरोत्तमम् ॥ ११२ ॥ एतंपात्रंविजानीहिदुहितुस्तनयंततः ॥ जामा
तरंमहाराजभावैरेतैश्चसंयुतम् ॥ ११३ ॥ गुरुंचदीक्षितंचैवपात्रभूतंनरोत्तम ॥ एतान्येवसुपात्राणिदानयोग्यानिसत्तम ॥ ११४ ॥ वेदाचारसमो
पेतस्तृत्रिंनैवचगच्छति ॥ वर्जयेत्किलतंविप्रंतथाकाणंसुपूर्तकम् ॥ ११५ ॥ अतिकृष्णंमहाराजकपिलंपरिवर्जयेत् ॥ कर्कटाक्षंसुनीलंचश्यावदन्तंविव
र्जयेत् ॥ ११६ ॥ नीलदंतंतथाराजन्पीतदंतंतथैवच ॥ गोघ्नंसुकृष्णदंतंचवर्बरंचातिपांशुलम् ॥ ११७ ॥ हीनांगमधिकांगंचकुष्ठिनंकुनखंतथा ॥ दुश्च
र्माणंमहाराजखल्वाटंपरिवर्जयेत् ॥ ११८ ॥ अन्यांयेपुरतायस्यजायाविप्रस्यकस्यच ॥ तस्मैदानंनदातव्यंयदिब्रह्मसमोभवेत् ॥ ११९ ॥ स्त्रीजितायनदा
तव्यंशाखांरंडेमहामते ॥ व्याधितायनदातव्यंमृतभोजिषुभूपते ॥ १२० ॥ चोरायचनदातव्यंसयद्यत्रिसमोभवेत् ॥ अतृप्तायनदातव्यंशावंतुपरिवर्ज
येत् ॥ १२१ ॥ अतिस्तब्धायनोदेयंशठायचविशेषतः ॥ वेदशास्त्रसमायुक्तःसदाचारेणवर्जितः ॥ १२२ ॥ श्राद्धेदानेचरात्रेद्रनवयुक्तःकदाभवेत् ॥
अथदानंप्रवक्ष्यामिसफलंपुण्यदायकम् ॥ १२३ ॥ कालतीर्थंसुपात्राणांश्रद्धायोगात्प्रजायते ॥ नास्तिश्रद्धासमंपुण्यंनास्तिश्रद्धासमंसुखम् ॥ १२४ ॥ ना
स्तिश्रद्धासमंतीर्थंसंसारेप्राणिनांनृपा॥श्रद्धाभवेनसंयुक्तोमामेवंपरिसंस्मरेत् ॥१२५॥ पात्रहस्तेप्रदातव्यंस्वल्पमेवनृपोत्तम ॥एवंविधस्यदानस्यविधियुक्त
स्ययत्फलम् ॥ १२६ ॥ अनंतंतदवाप्नोतिमत्प्रसादात्सुखीभवेत् ॥ १२७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएकोनचत्वारिंशोऽध्यायः ॥३९॥
॥वेनउवाच॥नित्यदानफलंदेवत्वत्तःपूर्वमयाश्रुतम्॥नैमित्तिकस्यदानस्यदत्तस्यापिहियत्फलम् ॥१॥ तत्फलंमेसमाचक्ष्वत्वत्प्रसादात्प्रयत्नतः ॥ महातृप्ति
नगच्छामिश्रोतुंश्रद्धाप्रवर्तते ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानमेवनृपोत्तम ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेयेनदानानिश्रद्धया ॥ ३ ॥ सत्पा

१ गोदंतं कृष्णदंतं च बर्बरं वातरोगिणम् । इति पा० । २ बर्बरंचातिहस्मश्रुलम् । इ० पा० । ३ स्वशाखां परित्यज्यान्यशाखीयकर्मकर्ता शाखारंडः ।

त्रेभ्यःप्रदत्तानितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ गजंरथंप्रदत्तेयोह्यश्वंचापिनृपोत्तम ॥ ४ ॥ सचभृत्यैस्तुसंयुक्तःपुण्यदेशेनृपोत्तमः ॥ जायतेहिमहाराजमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ ५ ॥ राजाभवतिधर्मात्माज्ञानवान्चलवान्सुधीः ॥ अजेयःसर्वभूतानांमहातेजाःप्रजायते ॥ ६ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेभूमिदानंददातियः ॥ गोदानंवामहाराजसर्वभोगपतिर्भवेत् ॥ ७ ॥ ब्राह्मणायसुपुण्यायदानंदद्यात्प्रयत्नतः ॥ महादानानियोदद्यात्तीर्थेपर्वणिपात्रवित् ॥ ८ ॥ तेषांचिह्नंप्रवक्ष्यामिभूपतित्वंप्रजायते ॥ तीर्थेपर्वणिसंप्राप्तेगुप्तदानंददातियः ॥ ९ ॥ निधीनामाशुसंप्राप्तिरक्षरापरिजायते ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थेपुत्राह्मणायच ॥ १० ॥ सुवर्णलंचमहादानंकांचनेननसमन्वितम् ॥ पुण्यंफलंप्रवक्ष्यामितस्यदानस्यभूपते ॥ ११ ॥ जायंतेबहवःपुत्राःसुगुणावेदपारगाः ॥ आयुष्मंतःप्रजावंतोयशः पुण्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ विपुलाश्चैवजायंतेस्फीतालक्ष्मीर्महामते ॥ सौख्यंचलभतेपुण्यंधर्मवान्परिजायते ॥ १३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थेगत्वाप्रयत्नतः ॥ कपिलांकांचनींदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ १४ ॥ तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिदानस्यचमहामते ॥ कपिलादोमहाराजसर्वसौख्यान्प्रभुंजति ॥ १५ ॥ यावद्ब्रह्माप्रजावित्तसतावत्तिष्ठतितत्रसः ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेअलंकृत्यचगांतदा ॥ १६ ॥ कांचनेननापिसंयुक्तांवस्त्रालंकारभूषणैः ॥ तस्यदानस्यराजेंद्रफलभोगंवदाम्यहम् ॥ १७ ॥ विपुलाजायतेलक्ष्मीर्दीनभोगसमाकुला ॥ सर्वविद्यापतिर्भूत्वाविष्णुभक्तोभवेत्किल ॥ १८ ॥ विष्णुलोकेवसेन्मर्त्योयावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ तीर्थंगत्वातुयोदद्याद्ब्राह्मणायविभूषणम् ॥ १९ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगानिन्द्रेणक्रीडतेसह ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेवस्त्रंचद्विजपुंगवे ॥ २० ॥ दत्त्वान्नंभूमिसंयुक्तंपात्रेश्रद्धासमन्वितः ॥ मोदतेसतुवैकुंठेविष्णुतुल्यपराक्रमः ॥ २१ ॥ सवस्त्रंकांचनंदत्त्वाद्विजायपरिशांतये ॥ स्वेच्छयाअग्निसदृशोवैकुंठेसवसेत्सुखी ॥ २२ ॥ सुवर्णस्यसुकुंभंचघृतेनपरिपूरयेत् ॥ पिधानंरौप्यंकर्तव्यंवस्त्रहारैरलंकृतम् ॥ २३ ॥ पुष्पमालान्वितंकुर्याद्ब्रह्ममूत्रेणशोभितम् ॥ प्रतिष्ठितंवेदमंत्रैस्तंसंपूज्यमहामते ॥ २४ ॥ उपचारैःपवित्रैश्चषोडशैःपरिपूजयेत् ॥ स्वलंकृत्यततोदद्याद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ २५ ॥ षोडशैवततोगावःसवस्त्राःकांस्यदोहनाः ॥ कुंभयुक्ताश्चचत्वारोदक्षिणांचसकांचनाम् ॥ २६ ॥ तथाद्वादशकागावोवस्त्रालंकारभूषणाः ॥ पृथग्भूतायविप्रायदातव्यानात्रसंशयः ॥ २७ ॥ एवमादीनिदानानिअन्यानिनृपनंदन ॥ तीर्थकालेसुसंप्राप्यविप्रावसथमेवच ॥ २८ ॥ श्रद्धाभावेनदातव्यं बहुपुण्यकरंभवेत् ॥ विष्णुरुवाच ॥ विष्णुमुद्दिश्ययद्दानंकामनापरिकल्पितम् ॥ २९ ॥ तस्यदानस्यभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुषोनात्रसंशयः ॥ ३० ॥ अभ्युदयंप्रवक्ष्यामियज्ञादिषुप्रवर्तते ॥ तेनदानेनतस्यापिश्रद्धयाचद्विजोत्तम ॥ ३१ ॥ प्रज्ञावृद्धिंसमाप्नोतिनचदुः

१ द्विज्ञानसमाकुला इ० पा० । २ पात्रसंपतिमेव च इ० पा० । ३ व्रतम् इ०, फलम् इ० च पा० ।

खंप्रविंदति ॥ भोगान्भुनक्तिधर्मात्माजीवमानस्तुसांप्रतम् ॥ ३२ ॥ ऐंद्रांस्तुभुक्तेभोगान्सदातादिव्यांगतिंगतः ॥ स्वकुलंनयतेस्वर्गंकल्पानांचसहस्र
कम् ॥ ३३ ॥ एवमाभ्युदयंप्रोक्तंप्राप्ततेषुवदाम्यहम् ॥ कायस्यचक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपीडितः ॥ ३४ ॥ दानंतेनप्रदातव्यमाशांकस्यनकारयेत् ॥
मृतेचमयिमेपुत्राअन्येस्वजनबांधवाः ॥ ३५ ॥ कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुदृदोमम ॥ तेषांमोहात्प्रमुग्धोवैनददातिसर्किचन ॥ ३६ ॥ मृत्युंप्रयातिमो
हात्मारुदंतिमित्रबांधवाः ॥ दुःखेनपीडिताःसर्वेमायामोहेनपीडिताः ॥३७॥ संकल्पयंतिदानानिमोक्षंवैचिंतयंतिच ॥ तस्मिन्मृतेमहाराजमायामोहेगतेस
ति॥३८॥विस्मरंतिचदानानिलोभात्मानोदर्दतिन॥योसौमृतोमहाराजयमपथंसुदुःखितः ॥३९॥ तृषाक्षुधासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः॥तस्माद्दानंप्रदात
व्यंस्वयमेवनसंशयः॥४०॥ कस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्यानृपोत्तम ॥ संसारेनास्तिकःकस्यतस्माद्दानंप्रदीयते ॥४१॥ ज्ञानवताप्रदातव्यंस्वयमेवनसंश
यः ॥ अन्नंपानंचतांबूलमुदकंकांचनंतथा ॥ ४२ ॥ युग्मंवस्त्रंचछत्रंचस्वयमेवनसंशयः ॥ जलपात्राण्यनेकानिसोदकानिनृपोत्तम ॥ ४३ ॥ वाहनानिवि
चित्राणियानान्येवमहामते ॥ नानागंधान्सकर्पूरंयमपंथसुखप्रदे ॥४४॥ उपानहौप्रदातव्येयदीच्छेद्विपुलंसुखम् ॥ एतैर्दानैर्महाराजयमपंथंसुखेनवै॥४५॥
प्रयातिमानवोराजन्यमदूतैरलंकृतम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचत्वारिंशोऽध्यायः ॥४०॥ वेनउवाच ॥ पुत्रोभार्याकथंतीर्थंपिता
माताकथंवद ॥ गुरुश्चैवकथंतीर्थंतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ अस्तिवाराणसीरम्यागंगायुक्तामहापुरी ॥ तस्यांवसतिवैश्यैकःकुकलोना
मनामतः ॥ २ ॥ तस्यभार्यामहासाध्वीपतिव्रतपरायणा ॥ धर्माचारपरानित्यंसावैपतिपरायणा ॥ ३ ॥ सुकलानामपुण्यांगीसुपुत्राचारुमंगला ॥ सत्यं
वदासदाशुद्धाप्रियाकाराप्रियप्रिया ॥ ४ ॥ एवंगुणैःसमायुक्तासुभगाचारुकारिणी ॥ सवैश्यउत्तमोनाधर्मज्ञोज्ञानवान्गुणी ॥ ५ ॥ पुराणेश्रोतधर्मेचसदा
श्रवणतत्परः ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ ६ ॥ श्रद्धयानिर्गतोयात्रांतीर्थानांपुण्यमंगलाम् ॥ ब्राह्मणानांप्रसंगेनसार्थवाहेनतेनच ॥ ७ ॥
प्रस्थितोधर्ममार्गंतुतमुवाचपतिव्रता ॥ पतिस्नेहेनसंमुग्धाभर्तारंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीसहपुण्यकराप्रिय ॥ पतिमार्ग
प्रतीक्ष्याहंपतिदेवंयजाम्यहम् ॥ ९ ॥ कदानैवमयात्याज्यंस्वामीप्यंतेद्विजोत्तम ॥ तवच्छायांसमाश्रित्यकरिष्येधर्ममुत्तमम् ॥ १० ॥ पतिव्रतानार्त्यपापघ्न
नारीणांगतिदायकम् ॥ पुण्यस्त्रीकथ्यतेलोकेयास्त्यात्पतिपरायणा ॥ ११ ॥ युवतीनांपृथक्तीर्थंविनाभर्तुर्नशोभते ॥ सुखदंनास्तिवैलोकेस्वर्गमोक्षप्रदा
यकम् ॥ १२ ॥ सत्यंपादंचभर्तुश्चप्रयागंविद्धिसत्तम ॥ वामंचपुष्करंतस्ययानारीपरिकल्पयेत् ॥ १३ ॥ तस्यपादोदकस्नानात्तत्पुण्यं

१ सुगां सवत्सां भूमिं च फलानि विविधानि च ॥ इ० पा० । २ सौभाग्या इ० पा० । ३ सत्यं दक्षिणवामयोः इति कोशात्सत्यं दक्षिणमिति ज्ञेयम् ।

परिजायते ॥ प्रयागपुष्करसमंस्नानंस्त्रीणांनसंशयः ॥ १४ ॥ सर्वतीर्थमयोभर्तासर्वपुण्यमयःपतिः ॥ मखानांयजनात्पुण्यंद्वैभवतिदीक्षिते ॥ १५ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिसेवयाभर्तुरेवहि ॥ गयादीनांसुतीर्थानांयात्रांकृत्वाहियद्भवेत् ॥ १६ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिभर्तुःशुश्रूषणादपि ॥ समासेनप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १७ ॥ नास्त्यासांहिपृथग्धर्मःपतिशुश्रूषणंविना ॥ तस्मात्कांतसहार्यंतेकुर्वीणासुखदायिनी ॥ १८ ॥ तवच्छायांस माश्रित्यआगमिष्यामिनान्यथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ रूपंशीलंगुणंभींक्षसमालोक्यवयस्तथा ॥ १९ ॥ सौकुमार्यंविचार्यैवंकृकलःसपुनःपुनः ॥ यद्येवंहिनयिष्यामिदुर्गमांगंसुदुःखदम्॥२०॥रूपनाशोभवेच्चास्याःशीतातपविलोडनात् ॥ पद्मगर्भप्रतीकाशमस्याश्चांगंप्रवर्णकम्॥२१॥ झंझावातेनशीतेनकृष्णवर्णं भविष्यति ॥ पंथाःककैशसुश्रावापादौचास्याःसुकोमलौ ॥२२॥ एष्यतेवेदनांतीव्रामथोगंतुंनचक्षमा ॥ क्षुत्तृष्णाभिपरीतांगीकीदृशींयेभविष्यति ॥२३॥ वामांगीममचस्थानंसुखस्थानंवरानना ॥ ममप्राणप्रियानित्यंनित्यंधर्मस्यचाश्रयः ॥ २४ ॥ नाशमेतियदाबालाममममनाशोभवेदिह ॥ इयंमेजीविकानित्य मियंप्राणस्यचेश्वरी ॥ २५ ॥ नननियेवनंतीर्थमेकश्चेवाप्यहंव्रजे ॥ चिंतयित्वाक्षणंनूनंकृकलेनमहात्मना ॥ २६ ॥ तस्यचित्तानुगोभावस्तयाज्ञातोनृपोत्तम ॥ पुनरूचेमहाभागाभर्तारंप्रस्थितंतदा ॥ २७ ॥ अनचानैवंवेत्याज्यापुरुषैःशृणुसत्तम ॥ मूलमेवंहिधर्मस्यपुरुषस्यमहामते ॥ २८ ॥ एवंज्ञात्वामहाभागमामेवंनयसांप्रतम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रुत्वासर्वंहितेनापिप्रियायाभापितंबहु ॥ २९ ॥ प्रहस्यैववचोब्रूतेतामेवंकृकलःपुनः ॥ नैवत्याज्याभवेद्भार्यापात्राधर्मेणवैप्रिये ॥ ३० ॥ येनभार्यापरित्यक्तासुनीताधर्मचारिणी ॥ दशांगधर्मस्तेनापिपरित्यक्तोवरानने ॥ ३१ ॥ तस्मात्त्वामेवभद्रंतेनैवत्यक्ष्येकदाप्रिये ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाभाष्यतांभार्यांसंबोध्यचपुनःपुनः ॥ ३२ ॥ तस्याअज्ञातमात्रेणससार्थेनसमंगतः ॥ गतेतस्मिन्महाभागेकृकलेपुण्यकर्माणि ॥ ३३ ॥ देवकर्मसुवेलायांकालेपुण्येशुभानना ॥ नैवपश्यतिभर्तारंकृकलंनिजमंदिरे ॥ ३४ ॥ समुत्थायत्वरायुक्तारुदमानासुदुःखिता ॥ वयस्यान्पृच्छतेभर्तुर्दुःखशोकाधिपीडिता ॥ ३५ ॥ युष्माभिर्वामहाभागादृष्टोसौकृकलोमम ॥ प्राणेश्वरोगतःक्वापिभवंतोममबांधवाः ॥३६॥ यदिदृष्टो महाभागाःकृकलोममसांप्रतम् ॥ भर्तारंपुण्यकर्तारंसर्वज्ञंसत्यपंडितम् ॥ ३७ ॥ कथयंतुमहात्मानंयदिदृष्टोमहामतिः ॥ तस्यास्तद्वापितंश्रुत्वातामू चुस्तेमहामतिम् ॥ ३८ ॥ धर्मयात्राप्रसंगेननाथस्तेकृकलःशुभे ॥ तीर्थयात्रांचकारासौकस्माच्छोचसिसुव्रते ॥ ३९ ॥ साधयित्वामहातीर्थंपुनरेष्यति शोभने ॥ एवमाश्वासितासाचपुरुषैराप्तकारिभिः ॥ ४० ॥ पुनर्गेहंगताराजन्सुकलाचारुभाषिणी ॥ रुरोदकरुणंदुःखंसुकलापिपरायणा ॥ ४१ ॥ यावदा

१ स्वतंत्रा इ० पा० ।

यातिमेभर्त्ताभूमौस्वप्स्यामिसंस्तरे ॥ घृतंतैलंनभोक्ष्येहंदधिक्षीरंतथैवच ॥ ४२ ॥ लवणंचपरित्यक्तंतथातांबूलमेवच ॥ मधुरंचतथाराजंस्त्यक्तंगुडादिकंतथा ॥ ४३ ॥ एकाहारानिराहारातावत्स्थास्येनसंशयः ॥ यावच्चागमनंभर्तुःपुनरेवभविष्यति ॥ ४४ ॥ एवंदुःखान्विताभूत्वाएकवेणीधरापुनः ॥ एककंचुकसंवीतामलिनाचबभूवसा ॥ ४५ ॥ मलिनेनापिवस्त्रेणएकेनैवस्थितापुनः ॥ हाहाकारंप्रमुंचंतीनिःश्वसंतीसुदुःखिता ॥ ४६ ॥ वियोगानलसंदग्धाकृष्णांगीमलधारिणी ॥ एवंदुःखसमाचारासुकृशाविह्वलातदा ॥ ४७ ॥ रोदमानादिवारात्रौनिद्रांलेभेनवैनिशि ॥ क्षुधांनविंदतेराजन्दुःखेनविदलीकृता ॥ ४८ ॥ अथसख्यःसमायाताःपप्रच्छुःसुकलांतदा ॥ सुकलेचारुसर्वांगिकस्माद्रोदिषिसंप्रति ॥ ४९ ॥ ततस्त्वंकारणंब्रूहिदुःखस्यास्यवरानने ॥ सुकलोवाच ॥ समांत्यक्त्वागतोभर्ताधर्मार्थंधर्मतत्परः ॥ ५० ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींततः ॥ मांत्यक्त्वासगतःस्वामीनिर्दोषांपापवर्जिताम् ॥ ५१ ॥ अहंसाध्वीसमाचारासदापुण्यापतिव्रता ॥ मांत्यक्त्वासगतोभर्तातीर्थसाधनतत्परः ॥ ५२ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनातिपीडिता ॥ जीवनाशोवरंश्रेष्ठोवरंवैविषभक्षणम् ॥ ५३ ॥ वरमग्निप्रवेशश्चवरंकायविनाशनम् ॥ नारींप्रियांपरित्यज्यभर्तायातिसुनिष्ठुरः ॥ ५४ ॥ भर्तृत्यागोवरंनैवप्राणत्यागोवरंसखि ॥ वियोगंनसमर्थाहंसहितुंनित्यदारुणम् ॥ ५५ ॥ तेनाहंदुःखितासख्योवियोगेनापिनित्यशः ॥ सख्यऊचुः ॥ तीर्थयात्रांगतोभर्तापुनरेष्यतितेपतिः ॥ ५६ ॥ वृथाशोषयसेकायंवृथाशोकंकरोषिवै ॥ वृथात्वंतप्यसेबालेवृथाभोगान्परित्यजेः ॥ ५७ ॥ पिबस्वपानंभुंक्ष्वत्वंस्वप्रदत्तंहिपूर्वकम् ॥ कस्यभर्तासुताःकस्यकस्यस्वजनबांधवाः ॥ ५८ ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेसंबंधःकेनचैवहि ॥ भक्ष्यतेभुज्यतेबालेसंसारस्यहितत्फलम् ॥ ५९ ॥ मृतेप्राणिनिकोश्नातिकोहिपश्यतितत्फलम् ॥ पीयतेभुज्यतेबालेएतत्संसारतःफलम् ॥ ६० ॥ सुकलोवाच ॥ भवतीभिःप्रयुक्तंयत्तन्नस्याद्वेदसंमतम् ॥ यातुभर्तुःपृथग्भूतातिष्ठत्येकासदैवहि ॥ ६१ ॥ पापभूताभवेन्नारीतांनमन्यंतिसज्जनाः ॥ भर्तुःसार्धंसदासख्योदृष्टोवेदेषुसर्वदा ॥ ६२ ॥ संबंधःपुण्यसंसर्गाज्जायतेनात्रसंशयः ॥ नारीणांचसदातीर्थंभर्ताशास्त्रेषुपठ्यते ॥ ६३ ॥ तमेवावाहयेन्नित्यंवाचाकायेनकर्मभिः ॥ मनसापूजयेन्नित्यंभावसत्येनतत्परा ॥ ६४ ॥ भर्तुःपार्श्वंमहातीर्थंदक्षिणांगंसदैवहि ॥ तमाश्रित्ययदानारीगृहस्थापरिवर्त्तयेत् ॥ ६५ ॥ यजतेदानपुण्यैश्चतस्यदानस्ययत्फलम् ॥ वाराणस्यांचगंगायांयत्फलंनचपुष्करे ॥ ६६ ॥ द्वारकायांनचावन्त्यांकेदारेशशिभूषणे ॥ लभतेनैवसानारीयजमानासदाकिल ॥ ६७ ॥ तादृशंफलमेवंसानप्राप्नोतिकदासखि ॥ सुमुखंपुत्रसौभाग्यंस्नानंदानंचभूषणम् ॥ ६८ ॥ वस्त्रालंकारसौभाग्यंरूपंतेजःफलंसदा ॥ यशःकीर्तिमवाप्नोतिगुणंचवरवर्णिनी ॥ ६९ ॥ भर्तुःप्रसादात्सर्वंचलभतेनात्रसंशयः ॥ विद्यमानेयदाकांतेअन्यंधर्मंकरोतिया ॥ ७० ॥ निष्फलंजायतेतस्याःपुंश्चलीपरिकथ्यते ॥

नारीणांयौवनंरूपमवतारंस्मृतंध्रुवम् ॥ ७१ ॥ एकस्यापिहिभर्तुश्चतस्यार्थेभूमिमंडले ॥ सुपुत्रासुयशानारीपरिकथ्येतवैसदा ॥ ७२ ॥ तुष्टेभर्तरिसंसारे दृश्यानारीनसंशयः ॥ पतिहीनाभवेन्नारीभवेत्साभूमिमंडले ॥ ७३ ॥ कुतस्तस्याःसुखंरूपंयशःकीर्तिःसुताभुवि ॥ सुदौर्भाग्यंमहद्दुःखंसंसारेपरिभुज्यते॥ ॥ ७४ ॥ पापभागाभवेत्साचदुःखाचारासदैवहि ॥ तुष्टेभर्तरितस्यास्तुतुष्टाःसर्वाश्चदेवताः ॥ ७५ ॥ तुष्टेभर्तरितुष्यंतिऋषयोदेवमानवाः ॥ भर्ता नाथोगुरुर्भर्तादेवतादेवतैःसह ॥ ७६ ॥ भर्तातीर्थंश्चपुण्यश्चनारीणांनृपनंदन ॥ शृंगारंभूषणंरूपंवर्णंसौगंधमेवच ॥ ७७ ॥ कृत्वासातिष्टते नित्यंवर्जयित्वासुपर्वसु ॥ शृंगारेभूषणैःसातुशुभेसायदापतिः ॥ ७८ ॥ पत्याविनाभवत्येवक्षीरंसर्पमुखेयथा ॥ भर्तुरर्थेमहाभागासुव्रताचारुमंगला ॥ ७९ ॥ गतेभर्तरियानारीशृंगारंकुरुतेयदि ॥ रूपंवर्णंचतत्सर्वंशवरूपेणजायते ॥ ८० ॥ वदंतिभूतलेलोकाःपुंश्चलीयंनसंशयः ॥ त स्माद्भर्तुर्वियुक्तायानार्याःशृणुनभूतले ॥ ८१ ॥ इच्छंत्यावैमहासौख्यंभवितव्यंकदाचन ॥ सुजायायाःपरोधर्मोभर्तांशास्त्रेपुरायिते ॥ ८२ ॥ तस्माद्वैशाश्वतोधर्मोनत्यान्योभार्ययाकिल ॥ एवंधर्मंविजानाधिकथंभर्तापरित्यजेत् ॥ ८३ ॥ इत्यर्थेश्रूयतेसख्यइतिहासःपुरातनः ॥ सुदेवाया श्चरितंसुपुण्यंपापनाशनम् ॥ ८४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरितएकचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ सख्यऊचुः ॥ सुदेवाका त्वयाप्रोक्ताकिमाचारावदस्वनः ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाभागेवदनःसत्यमेवच ॥ १ ॥ सुकलोवाच ॥ अयोध्यायांमहाराजःसआसीद्धर्मकोविदः ॥ मनुपुत्रोम हाभागःसर्वधर्मार्थतत्परः ॥ २ ॥ इक्ष्वाकुर्नामसर्वज्ञोदेवब्राह्मणपूजकः ॥ तस्यभार्यासदापुण्यापतिव्रतपरायणा ॥ ३ ॥ तयासार्द्धंयजेद्यज्ञंनीर्थानिविविधानिच ॥ वेदराजस्यवीरस्यकाशीशस्यमहात्मनः ॥ ४ ॥ सुदेवानामवैकन्यासत्याचारपरायणा ॥ उपयेमेमहाराजइक्ष्वाकुस्तांमहीपतिः ॥ ५ ॥ सुदेवाचारुसर्वांगीसत्यव्रतपरायणा ॥ तयासार्द्धंसवैराजाजनानांपुण्यनायकः ॥ ६ ॥ सरेमेनृपशार्दूलोनित्यंचप्रियययातया ॥ एकदातुमहाराजस्तयासार्द्ध वनंययौ ॥ ७ ॥ गंगारण्यंसमासाद्यमृगयांक्रीडतेसदा ॥ सिंहान्हत्वावराहांश्चगजांश्चमहिषांस्तथा ॥८॥ क्रीडमानस्यतस्याग्रेवराहश्चसमागतः ॥ वहुशूक रयूथेनपुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ९ ॥ एकाचशूकरीतस्यप्रियापापश्चैप्रतिष्ठिता ॥ वराहैःशूकरैस्तस्यतमेवपरिवारिता ॥ १० ॥ दृष्ट्वाचराजराजेंद्रदुर्जेयंमृगया रतम् ॥ पर्वताधारमाश्रित्यभार्ययासहशूकरः ॥ ११ ॥ तिष्ठत्येकःसुवीर्येणपुत्रान्पौत्रान्युरूच्छिशून् ॥ ज्ञात्वातेषांमहाराजमृगाणांकदनंमहत् ॥ १२ ॥ तानुवाचसुतान्पौत्रान्भार्यांतांचसशूकरः ॥ कोशलाधिपतिर्वीरोमनुपुत्रोमहावलः ॥ १३ ॥ क्रीडतेमृगयांकांतेमृगान्संहरतेबहून् ॥ समांहत्वामहाराजए

१ तया सार्धं यजेद्यज्ञान्सुपुण्यान्पुण्यनायकः इ० पा० ।

ष्यतेनात्रसंशयः ॥ १४ ॥ अन्येषांलुब्धकानांमेनास्तिप्राणभयंध्रुवम् ॥ ममरूपंनृपोद्दङ्गक्षमांनैवकरिष्यति ॥ १५ ॥ हर्षेणमहताविष्टोबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ श्वभियुक्तोमहातेजालुब्धकैःपरिवारितः ॥१६॥ प्रियेकरिष्यतेघातंममाप्येवंनसंशयः ॥ १७॥ शुकउवाच ॥ यदायदापश्यसिलुब्धकान्वहून्महाबले कांतसमायुधान्बहून् ॥ एतैस्तुपुत्रैर्ममपौत्रकैःसमंदूरंतुभोयासिपलायमानः ॥ १८ ॥ त्यक्त्वासुपैर्यबलपौरुषंमहन्महाभयेनापिविषण्णचेतनः ॥ इङ्गानृपेंद्रंपुरुषोत्तमोत्तमंकरोषिकिंकांतवदस्वकारणम् ॥ १९ ॥ तस्यास्तुवाक्यंसनिशम्यकोलउवाचतांशूकरराजउत्तरम् ॥ यदर्थंभीतोस्मिसुलुब्धका प्रियेइङ्गागतोदूरनिशम्यशूकरान् ॥ २० ॥ सुलुब्धकाःपापकराःशठाःप्रियेकुर्वैतिपापंगिरिदुर्गकंदरे ॥ सदैवदुष्टावहुपापचित्तकाजाताश्चसर्वेपरिपापिनां ले ॥ २१ ॥ तेषांहिहस्तान्मरणाद्विभेमिमृतोपियास्यामिपुनश्चपापम् ॥ दूरंगिरिंपर्वतकंदरंचव्रजामिकांतिंअपमृत्युभीतः ॥ २२ ॥ अयंहिपुण्यो रनाथआगतोविश्वाधिकःकेशवरूपभूपः ॥ युद्धंकरिष्येसमरेमहात्मनासार्द्धंप्रियेपौरुषविक्रमेण ॥ २३ ॥ जेष्यामिभूर्पयदिस्वेनतेजसाभोक्ष्या पकीर्तिंतित्वतुलांपृथिव्याम् ॥ तेनाहतोवीरवरेणसंगरेयास्यामिलोकंमधुसूदनस्य ॥ २४ ॥ ममांगभूतेनपलेनमेदसानृपितेपरांयास्यतिभूमिनाथः ॥ तनाभविष्यंतिसुलोकदेवताअस्मादृयंचागतोवत्रपाणिः ॥ २५ ॥ अस्यैवहस्तान्मरणंयदाभवेल्लाभश्चमेसुंदरिकीर्तिरुत्तमा ॥ तस्माद्यशोभूमितलेजगत्त्रये व्रजामिलोकंमधुसूदनस्य ॥२६॥नैवंभीतोस्मिक्षुब्धोस्मिगतोहंगिरिसानुषु ॥पापाद्भीतोगतःकांतिधर्मंदृङ्गास्थितोह्यहम् ॥२७॥नजानेपातकंपूर्वमन्यजन्मनि चा नैतम् ॥ येनाहंशौकरींयोनिंगतोहंपापसंचयात् ॥ २८ ॥ क्षालयिष्याम्यहंघोरंपूर्वपातकसंचयम् ॥ बाणोदकैर्ममहाघोरैःसुतीक्ष्णैर्निशितैःशतैः ॥ २९ ॥ पुत्रान्पौत्रांस्तुवारांहिकन्यांकुटुंबवालकम् ॥ गिरिंगच्छगृहीत्वातुममंमोहमिमंत्यज ॥ ३० ॥ ममस्नेहंपरित्यज्यहरिरेपसमागतः ॥ अस्यहस्तात्प्रयास्या मितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥३१॥दिवेनापिममाद्येवस्वर्गद्वारमनुत्तमम् ॥उद्घाटितकपाटंतुयास्यामिसुमहादिवम् ॥३२॥ सुकलोवाच ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशूकरस्यमहात्मनः ॥ उवाचतत्प्रियास्रस्यःक्षीदमानांतरातदा ॥ ३३ ॥ शूकर्युवाच ॥ यस्मिन्यूथेभवान्स्वामीपुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ मित्रैश्चभ्रातृभिश्चैवअन्यैः स्वजनबांधवैः ॥ ३४ ॥ त्वयैवालंकृतोयूथोभवतापरिशोभते ॥ त्वांविनायंमहाभागकींद्रग्यूथोभविष्यति ॥ ३५ ॥ तवैवस्वस्वलेनापिगर्जमानाश्चशूकराः॥ विचरंतिगिरौकांततनयाममबालकाः ॥ ३६ ॥ कंदान्मूलान्सुभक्षंतिनिर्भयास्तवतेजसा ॥ दुर्गेषुवनकुंजेषुर्म्रेमेषुनगरेषुच ॥ ३७ ॥ नकुर्वंतिभयंतीव्रांसि हानामिहपर्वते॥मनुष्याणांमहाबाहोपालितास्तवतेजसा॥३८॥त्वयात्यक्तामिसर्वेबालकाममदारकाः ॥ दीनाश्चेवाकुलाश्चैवभविष्यंतिविचेतनाः ॥३९॥

१ पर्वतान्तर्दरीषुच इ० पा० ।

नित्यमेवसुखंवर्त्मगत्वापश्यंतिबालकाः ॥ पतिहीनायथानारीशोभतेनैवशोभना ॥ ४० ॥ अलंकृतायथादिव्यैरलंकारैःसकांचनैः ॥ परिच्छदैर त्नवस्त्रैःपितृमातृसहोदरैः ॥४१॥ श्वश्रूश्वशुरकैश्चान्यैःपतिहीनानभातिसा ॥ चंद्रहीनायथाराज्ञीपुत्रहीनंयथाकुलम् ॥ ४२ ॥ दीपहीनंयथागेहंनैवभातिक दाचन ॥ त्वांविनायंतथायूथोनैवशोभेतमानद ॥ ४३ ॥ आचारेणविनामर्त्योज्ञानहीनोयतिर्यथा ॥ मंत्रहीनोयथाराजातथायंनैवशोभते ॥ ४४ ॥ केवर्ते नविनानौर्वासंपूर्णापरिसागरे ॥ नभात्येवंयथासार्थःसार्थवाहेनवेविना ॥ ४५ ॥ सेनाध्यक्षेणचविनायथासैन्यंनभातिच ॥ त्वांविनावैतथासैन्यंशूकराणांम हामते ॥ ४६ ॥ दीनोभविष्यतितथावेदहीनोयथाद्विजः ॥ मयिभारंकुटुंबस्यविनिवेइयप्रगच्छसि ॥ ४७ ॥ मरणंसुलभंज्ञात्वाकाप्रतिज्ञातवेदृशी ॥ त्वां विनाहंनशक्नोमिधर्तुंप्राणान्प्रियेश्वर ॥ ४८ ॥ त्वयैवसहितास्वर्गेभूमिवाथमहामते ॥ नरकंवापिभोक्ष्यामिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ४९ ॥ त्ववापुत्रांस्तु पोत्रांस्तुगृहीत्वायूथमुत्तमम् ॥ आवांव्रजावयूथेशदुर्गमेवंसुकंदरम् ॥ ५० ॥ जीवितव्यंपरित्यज्यरणायपरिगम्यते ॥ तत्रकोदृश्यतेलाभोमरणेवदसां प्रतम्॥५१॥वाराहउवाच॥वीराणांत्वंनजानासिसुधर्मंशृणुसांप्रतम्॥युद्धाथिंनाहिवीरेणवीरंगत्वाप्रयाचितम् ॥५२॥ देहिमेयोधनंसंख्येयुद्धार्थंहंसमागत॥ परेणयाचितंयुद्धंनददातियदानरः ॥ ५३ ॥ कामाल्लोभाद्भयाद्वापिमोहाद्वाशृणुवल्लभे ॥ कुंभीपाकेतुनरकेवसेद्युगसहस्रकम् ॥ ५४ ॥ क्षत्रियाणां परोधर्मोयुद्धंदेयंनसंशयः ॥ तद्युद्धंदीयमानेनरणभूमिगतेनवै ॥ ५५ ॥ निर्जित्यतंतुपरंतत्रयशःकीर्त्तिप्रभुंजते ॥ सवाहतोयुध्यमानःपौरुषेणाति निर्भयः ॥ ५६ ॥ वीरलोकमवाप्नोतिदिव्यान्भोगान्प्रभुंजते॥ यावद्वर्षसहस्राणांविंशत्येकांप्रियेशृणु ॥ ५७ ॥ वीरलोकेवसेत्तावदेवाचारंमहीयते ॥ मनुपुत्रः समायातअर्यवीरोनसंशयः ॥ ५८ ॥ संग्रामंयाचमानस्तुयुद्धंदेयंमयाधुवम् ॥ युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥ ५९ ॥ सत्कारोयुद्धरूपेणकर्त व्यश्चमयाशुभे ॥ शूकर्युवाच ॥ यदायुद्धंत्वयादेयंराज्ञेचैवमहात्मने ॥ ६० ॥ ततोहंपौरुषंकांतपश्यामितवकीदृशम् ॥ एवमुक्त्वाप्रियान्पुत्रान्समाहूयत्व रान्विता ॥ ६१ ॥ उवाचपुत्रकायूयंशृणुध्वंवचनंमम ॥ युद्धातिथिःसमायातोविष्णुरूपःसनातनः ॥६२॥ मयातत्रप्रगंतव्यंत्रार्यहिगमिष्यति ॥ यावत्ति ष्ठतिवेनाथोभवतांप्रतिपालकः ॥ ६३ ॥ यूयंगच्छतवेदूरंदुर्गमेगिरिगुहामुखम् ॥ सुखंजीवतमेवत्सावर्जयित्वासुलुब्धकान् ॥ ६४ ॥ मयातत्रेवगंतव्यंत्रैष हिगमिष्यति ॥ भवतांश्रेष्ठोयंभ्राताथूथरक्षांकरिष्यति ॥ ६५ ॥ एतेपितृव्यकाःसर्वेभवतांत्राणकारकाः ॥ दूरंप्रयातवैसर्वेमांविहायसुपुत्रकाः ॥ ६६ ॥ पुत्रा ऊचुः ॥ अयंहिपर्वतश्रेष्ठोबहुमूलफलोदकः ॥ भयंतुकस्यवैनास्तिसुखंजीवनमस्तिवै ॥६७॥ युवाभ्यांहिअकस्माद्वैइदमुक्तंभयंकरम् ॥तन्नोहिकारणंमातर्व

१ मंत्रहीनं यथा राज्यम् इ० पा० ।

दसत्यमिहैवहि ॥ ६८ ॥ शूकर्युवाच ॥ अयंराजामहारौद्रः कालरूपःसमागतः ॥ क्रीडतेमृगयालुब्धोमृगान्हत्वावहून्वने ॥ ६९ ॥ इक्ष्वाकुर्नामदुर्धर्षोमनु पुत्रोमहाबलः ॥ संहरिष्यतिकालोयंदूरंयातमुपुत्रकाः॥७०॥ पुत्राऊचुः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसपापधीः॥महारौद्रंसुघोरंतुनरकंप्रतिपद्यते॥७१॥ मातुःपुण्यंपयःपीत्वापुष्टोभवतिनिर्घृणः ॥ मातरंपितरंत्यक्त्वायःप्रयातिसुदुर्बलः ॥ ७२ ॥ पूयंनरकमेतीहकृमिदुर्गंधसंकुलम् ॥ मातुस्तस्मान्नयास्यामो गुरुंत्यक्त्वाइहैवच ॥ ७३ ॥ एवंविषादःसंजातस्तेषांधर्मार्थसंयुतः ॥ व्यूहंकृत्वास्थिताःसर्वेबलतेजःसमाकुलाः ॥ ७४ ॥ साहसोत्साहसंपन्नाःपश्यं तिनृपनंदनम् ॥ नदंतःपौरुषेर्युक्ताःक्रीडमानावनेतदा ॥ ७५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४२ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंतेशूकराःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ पुरःस्थितस्यतेराज्ञोह्यवतस्थुश्चलुब्धकाः ॥ १ ॥ महावराहोराजेंद्रगिरिसानुंसमाश्रि तः ॥ महतायूथभावेनव्यूहंकृत्वाप्रतिष्ठति ॥ २ ॥ कपिलःस्थूलपीनांगोमहादंष्ट्रोमहामुखः ॥ दुःसहःशूकरोराजन्गर्जतेचातिभैरवम् ॥ ३ ॥ तानपश्यन्महाराजःशालतालवनाश्रयान् ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वामनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ४ ॥ गृह्यतांशूरवाराहोविध्यतांवलदर्पितः ॥ एवमाभाष्य तान्वीरोमनुपुत्रःप्रतापवान् ॥ ५ ॥ अथतेलुब्धकाःसर्वेमृगयामदमोहिताः ॥ संनद्धादेशिताःसर्वेश्वभिःसार्द्धंप्रजग्मिरे ॥ ६ ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजराजोमहाबलः ॥ अश्वारूढःसुसैन्येनचतुरंगेणसंयतः ॥ ७ ॥ भंगातीरंसमायातोमेरोर्गिरिवरोत्तमे ॥ रत्नधातुसमाकीर्णंनानावृक्षैरलंकृ ते ॥ ८ ॥ सुकलोवाच ॥ योवलधामभरीचिचयकरनिकरमयप्रोत्तुंगोऽत्युच्चम् ॥ गगनमेवसंप्राप्तोनानानगशोभोगिरिराजोभाति ॥ ९ ॥ यो जनवहलविमलगंगाप्रवाहसमुच्चरत्तीरवीचीतरंगभंगैर्मुक्ताफलसदृशैर्निर्मलांबुकणैः ॥ सर्वत्रप्रक्षालितधवलतलशिलातलोगिरींद्रः सुश्रियायुक्तः ॥ १० ॥ देवैश्चारणकिन्नरैःपरिवृतोगंधर्वविद्याधरैःसिद्धैरप्सरसांगणैर्मुनिजनैर्नागेंद्रविद्याधरैः ॥ श्रीखंडैर्बहुचंदनैस्ससरलैःशालैस्तमालैर्गिरीरुद्राक्षैरसिद्धदायकघनैः कल्पद्रुमैःशोभते ॥ ११ ॥ नानाधातुविचित्रवेनानारत्नविचित्रितैः ॥ विमानैःकांचनैर्दंडैःकलत्रैरुपशोभते ॥ १२ ॥ नालिकेरवनैर्दिव्यैःपूगवृक्षैर्विराज ते ॥ दिव्यपुन्नागवकुलैःकदलीखंडमंडितैः ॥ १३ ॥ पुष्पकैश्चंपकैरद्रिःपाटलैःकेतकैस्तथा ॥ नानावल्लीवितानैश्चपुष्पितैःपद्मकैस्तथा ॥ १४ ॥ नानाव णैःसुपुष्पैश्चनानावृक्षैरलंकृतः॥ दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णःस्फाटिकस्यशिलातलैः ॥ १५ ॥ योगियोगीन्द्रसंसिद्धैःकंदरांतर्निवासिभिः ॥ निर्झरैश्चवरम्यैश्चबहुप्र स्रवणैर्गिरिः ॥ १६ ॥ नदीप्रवाहसंहृष्टैःसंगमैरुपशोभते ॥ ह्रदैश्चपल्वलैःकुंडैर्निर्मलोदकधारिभिः ॥ १७ ॥ गिरिराजोविभात्येकःसानुभिःसहसंस्थितैः ॥

१ एवंदैन्यं च संजातं तेषां धर्मार्थसंयुतम् । इ० पा० । २ पुंनागैर्वरसिद्धिदायकवनैः इ० पा० ।

शरभैश्चैवशार्दूलैर्मृगयूथैरलंकृतः ॥ १८ ॥ महामत्तैश्चमातंगैर्महिषैरुरुभिःसदा ॥ अनेकैर्दिव्यभावैश्चगिरिराजोविभातिसः ॥ १९ ॥ अयोध्याधिपतिर्वीर
इक्ष्वाकुर्मनुनंदनः ॥ तयासुभार्ययायुक्तश्चतुरंगबलेनच ॥ २० ॥ पुरतोलुब्धकायांतिशूराःश्वानश्चशीघ्रगाः ॥ यत्रास्तेशूकरःशूरोभार्ययासहितोव
ली ॥ २१ ॥ बहुभिःशूकरैर्गुप्तोगुरुभिःशिशुभिस्ततः ॥ मेरुभूमिंसमाश्रित्यगंगातीरंसमंततः ॥ २२ ॥ सुकलोवाच ॥ तामुवाचवराहस्तुसुप्रियांहर्षसंयु
तः ॥ प्रियेपश्यसमायातःकोशलाधिपतिर्बली ॥ २३ ॥ मामुद्दिश्यमहाप्राज्ञोमृगयांक्रीडतेनृपः ॥ युद्धमेवकरिष्यामिसुरासुरप्रहर्षकम् ॥ २४ ॥ अथभू
पोमहातेजाबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ सुदेवांसत्यधर्मांगींतामुवाचप्रहर्षितः ॥ २५ ॥ पश्यप्रियेमहाकोलंगर्जमानंमहाबलम् ॥ परिवारसमायुक्तंदुःसहंमृगघा
तिभिः ॥ २६ ॥ अद्यैवाहंहनिष्यामिसुबाणैर्निशितैःप्रिये ॥ मामेवहिमहाशूरोयुद्धायसमुपाश्रयेत् ॥ २७ ॥ एवमुक्त्वाप्रियोभार्यांलुब्धकान्वाक्यमब्रवी
त् ॥ यथाशूरोमहाशूराःप्रेषयध्वंहिशूकरम् ॥ २८ ॥ अथतेप्रेषिताःशूराबलतेजःपराक्रमाः ॥ गर्जमानाःप्रधावंतिबलतेजःपराक्रमाः ॥ २९ ॥
कोलंप्रतिगताःसर्वेवायुवेगेनसांप्रतम् ॥ विध्यंतिबाणजालैस्तेनिशितैर्वनचारकाः ॥ ३० ॥ नानाशस्त्रैरथास्त्रैश्चवाराहंवीररूपिणम् ॥ ३१ ॥ सुकलोवाच ॥
पतंतिबाणतोमराविमुक्तालुब्धकैःशराघनागिरिंप्रवर्षिणोयथातथाधरांतरे ॥ हतोदृढप्रहारिभिःसनिर्जितस्ततस्तथाशतैस्तुयूथपालकःसकोलःसंगरंग
तः ॥ ३२ ॥ स्वपुत्रपौत्रबांधवैःपरांश्चसंहरेत्सवैपतंतितेस्वदंष्ट्रयाहताहवेऽवलुब्धकाः ॥ पतंतिपादहस्तकाःस्थितस्यवेगभ्रामणैःसलुब्धगर्जमेवतंवराहोऽ
पश्यदागतम् ॥ ३३ ॥ स्वतेजसाविनाशितंमुखाग्रदंष्ट्रयाहतं ॥ गतःसयत्रभूपतिःसवांछतेनसंगरम् ॥ ३४ ॥ इक्ष्वाकुनाथंसुमहत्प्रसह्यसंत्रास्यक्रुद्धः
सहिशूकरेशः ॥ युद्धंवनेवांछतितेनसार्द्धमिक्ष्वाकुणासंगरहर्षयुक्तः ॥ ३५ ॥ वाराहःपुनरेवयुद्धकुशलःसंवांछतेसंगरंतुंडाग्रेणसुतीक्ष्णदंतनखरैःक्रुद्धोधरां
क्षोभयन् ॥ हुंकारोच्चारगर्वात्प्रहरतिविमलंभूपतिंतंचराजञ्ज्ञात्वाविष्णुपराक्रमंमनुसुतस्त्वानन्दरोमांचितः ॥ ३६ ॥ दृष्ट्वाशूकरपौरुषंयमतुलंमेनेपति
वराड्देवारिंमनसाविचिन्त्यसहसावाराहरूपेणवै ॥ संप्रेक्ष्यैवमहाबलंबहुतरंयुक्तंत्वरेवारणंसैन्यंकोलविनाशनायसहसासंगृह्यसंगृह्यताम् ॥ ३७ ॥ प्रे
ताश्चवारणारथाश्चवेगवत्तराःसुबाणखड्गधारिणोभुशुंडिभिश्चमुद्गरैः ॥ सपाशपाणिलुब्धकानदंतितत्रतत्परानिवारितोनतिष्ठतोहयागजाश्चयद्गताः ॥ ३८ ॥
क्वचित्क्वचिन्नदृश्यतेक्वचित्क्वचित्प्रदृश्यतेक्वचिद्भयंप्रदर्शयेत्क्वचिद्धयान्प्रमर्दयेत् ॥ ३९ ॥ मर्दयित्वाभटान्वीरान्वाराहोरणदुर्जयः ॥ शब्दंचकार
दुर्धर्षंक्रोधारुणविलोचनः ॥ ४० ॥ कोशलाधिपतिर्वीरस्तंदृष्ट्वारणदुर्जयम् ॥ युध्यमानंमहाकायंमुचंतंमेघवत्स्वनम् ॥ ४१ ॥ गर्जतिसमरंविचरतिविल
सतिवीरान्स्वतेजसाधीरः ॥ तडिदिवमुखेषुदंष्ट्रातस्यविभात्युल्लसत्येव ॥ ४२ ॥ मनुपुत्रस्तथादृष्ट्वाकोलंचनिशितैःशरैः ॥ प्रतिभिन्नमेकैकंशस्त्राहतंचबं

धुभिः ॥ ४३ ॥ नरपतिरुवाचसैन्याःकिमिहनगृह्णंतुओजसाशूराः ॥ युध्यध्वंतत्रनिशितैर्बाणैस्तीक्ष्णैरनेनापि ॥ ४४ ॥ समाकर्ण्यैततोवाक्यंकुद्धस्या
पिमहात्मनः ॥ ततस्तेसैनिकाःसर्वेयुद्धायसमुपस्थिताः ॥ ४५ ॥ अनेकैर्भटसाहस्रैर्वेनतंसमरेस्थितम् ॥ दिक्षुसर्वासुसंहत्यविभिदुःशूकरंरणे ॥ ४६ ॥
विद्धश्चकेश्चित्तदाबाणजालैःसुयोधैश्चसंग्रामभूमौविशालैः ॥ क्वचिच्चक्रधातैःक्वचिद्भग्नपातैर्हतंदुर्जयंसंगरेतंमहांतैः॥४७॥ततःपौरुषैःक्रोधयुक्तःसकोलःसुवि
च्छिद्यपाशात्रणेप्रस्थितःसः ॥ महाशूकरैःसार्धमेवप्रयातस्ततःशोणितस्यापिधाराभिषिक्तः ॥ ४८ ॥ करोतिप्रहारंचतुंडेनवीरहयानांद्विपानांचचिच्छेद
वीरः ॥ स्वदंष्ट्राग्रभागेनतीक्ष्णेनवीरान्पदातींन्हिंसपातयेद्वेषभावैः ॥ ४९ ॥ जघानास्यशुंडंगजस्यापिरुष्टोभटान्हतान्पादनखैस्तुतृष्टः ॥ ५० ॥ तत
स्तेशूकराःसर्वेलुब्धकाश्चपरस्परम् ॥ युयुधुःसंगरंकृत्वाक्रोधारुणविलोचनाः ॥ ५१ ॥ लुब्धकैश्चहताःकोलाःकोलैश्चापिसुलुब्धकाः ॥ निहताःपतिताभू
मौक्षतजेनापिसारुणाः ॥ ५२ ॥ जीवंत्यक्त्वाहताःकोलैर्लुब्धकाः पतितारणे ॥ मृताश्चशूकरास्तत्रश्वानःप्राणांश्चतत्यजुः ॥ ५३ ॥ यत्रयत्रमृताभूमौप
तितामृगघातकाः ॥ वहवःशूकराराज्ञाखड्गपातैर्निपातिताः ॥ ५४ ॥ कतिनष्टाहताःकोलाभीतादुर्गेषुसंस्थिताः ॥ कुंजेषुकंदरांतेपुगुहांतिपुनृपो
त्तम ॥ ५५ ॥ लुब्धकाश्चमृताःकेचिच्छिन्नादंष्ट्राग्रशूकरैः ॥ प्राणांस्त्यक्त्वागताःस्वर्गेखंडशोविदलीकृताः ॥ ५६ ॥ वागुराःपाशजालाश्चकुटकाःपंजरा
स्तथा ॥ नाडच्श्चपतिताभूमौयत्रतत्रसमंततः ॥ ५७ ॥ एकोदयितयासार्धंवाराहः परितिष्ठति ॥ पोत्रकेःपंचसप्तभिर्युद्धार्थंवलदर्पितः ॥ ५८ ॥ तमुवा
चतदाकांतंशूकरंशूकरीपुनः ॥ गच्छकांतमयासार्द्धमेभिस्तुवालकैःसह ॥ ५९ ॥ प्राहप्रीतोवराहस्तांविषेस्तांसुप्रियामिति ॥ क्वगच्छामिप्रभग्नोहंस्था
नंनास्तिमहीतले ॥ ६० ॥ मयिनष्टेमहाभागेकोलयूथंविनंक्ष्यति ॥ द्वयोश्चसिंहयोर्मध्येजलंपिबतिशूकरः ॥ ६१ ॥ द्वयोःशूकरयोर्मध्येसिंहानिर्वापिब
त्यपः ॥ एवंशूकरजातीषुदृश्यतेबलमुत्तमम् ॥ ६२ ॥ तदहंनाशयाम्येवयदाभग्नोत्रजाम्यहम् ॥ जानेधर्ममहाभागेवहुश्रेयोविधायकम् ॥ ६३ ॥
कस्मात्लोभाद्भयाद्वापियुध्यमानःप्रणश्यति ॥ रणतीर्थेपरित्यज्यसस्यात्पापीनसंशयः ॥ ६४ ॥ निशितंशस्त्रसंव्यूहंदृष्ट्वाहर्षंप्रगच्छति ॥ अवगाह्यामरींसिं
धुंतीर्थंपारंप्रगच्छति ॥ ६५ ॥ सयातिवैष्णवंलोकंपुरुषांश्चसमुद्धरेत् ॥ समायांतंचतदहंकथंभग्नोत्रजामिवै ॥ ६६ ॥ योधनंशस्त्रसंकीर्णंप्रवीरानन्ददा
यकम् ॥ दृष्ट्वाप्रयातिसंतृष्टस्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ६७ ॥ पदेपदेमहत्पुण्यंनंभागीरथ्याःप्रजायते ॥ रणाद्भग्नोगृहंयातियोलोभाच्चप्रियेशृणु ॥ ६८ ॥
मातृदोषंप्रकाशेतस्त्रीजातःपरिकथ्यते ॥ अत्रयज्ञाश्चतीर्थाश्चअत्रदेवामहौजसः ॥ ६९ ॥ पश्यंतिकौतुकंकांतेमुनयःसिद्धचारणाः ॥ त्रैलो

१ विवस्तां व्यसनाकुलां दुःखार्तामित्यर्थः ।

क्यंवर्ततेतत्रयत्रवीरप्रकाशनम् ॥ ७० ॥ समराद्भग्नप्रपश्यंतिसर्वेत्रैलोक्यवासिनः ॥ शपंतिनिर्घृणंपापंप्रहसन्तिपुनःपुनः ॥ ७१ ॥ दुर्गतिंतदशंयेत्त
स्यधर्मराजोनसंशयः ॥ सम्मुखःसमरेयुद्धेस्वशिरःशाणितंपिवेत् ॥ ७२ ॥ अश्वमेधफलंभुंक्तेइंद्रलोकंप्रगच्छति ॥ यदाजयतिसंग्रामे
शत्रून्क्रूरोवरानने ॥ ७३ ॥ तदाप्रभुंजतेलक्ष्मींनानाभोगान्नसंशयः ॥ यदातत्रत्यजेत्प्राणान्सम्मुखःसन्निराश्रयः ॥ ७४ ॥ सगच्छे
त्परमंस्थानंदेवकन्यांप्रभुंजते ॥ एवंधर्मविजानामिकथंभग्नोव्रजाम्यहम् ॥ ७५ ॥ अनेनसमरेयुद्धंकरिष्येनात्रसंशयः ॥ मनोःपुत्रेणधीरेणराज्ञाइक्ष्वा
कुणासह ॥ ७६ ॥ डिंभान्गृहीत्वायाहित्वंसुखंजीववरानने ॥ तस्यश्रुत्वावचःप्राहबद्धांहंतवर्वधनैः ॥ ७७ ॥ स्नेहमानरसाख्यैश्चरतिक्रीडनकैःप्रिय ॥
पुरतस्तेसुतैःसार्द्धंप्राणांस्त्यक्ष्यामिमानद ॥ ७८ ॥ एवमेतौसुसंभाष्यपरस्परहितैषिणौ ॥ युद्धायनिश्चितौभूत्वासमालोकयतेरिपून् ॥ ७९ ॥ कोशला
धिपतिंवीरंतमिक्ष्वाकुंमहामतिम् ॥८०॥ यथैवमेवःपरिगर्जतेदिविप्रावृट्समुकालेपुतडित्प्रकाशैः॥तथैवसंगर्जतिकांतयासमंसमाह्वयेद्राजवरंरणाग्रे ॥८१॥
तंगर्जमानंदृष्टशमेहात्मावावाराहमेकंपुरुषार्थयुक्तम् ॥ ससारअश्वस्यजवेनयुक्तःसस्मुखंतस्यनृवीरधीरः ॥ ८२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेत्रयश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ सुकलोवाच ॥ स्वसैन्यंदुर्धरंदृष्ट्वानिर्जितंदुर्धरेणतम् ॥ चुकोपभूपतिःक्रूरंदुःसहंशूकरंप्रति ॥ १ ॥
धनुरादायवेगेनबाणंकालानलोपमम् ॥ तस्याभिमुखमेवासौहयेनाभिससारसः ॥ २ ॥ सयदानृपतिहयपृष्ठगतंवरपौरुषयुक्तमभिग्रहणम् ॥ परिपश्य
तिशूकरयूथपतिःप्रगतोभिमुखंरणभूमितले ॥ ३ ॥ निशितेनशरेणहतोहियदानृपतेर्हयपादतलेप्रगतः ॥ तमिहैवविलंघ्यचवेगमनाःप्रखरेणजवेनचको
लवरः ॥ ४ ॥ व्यथितस्तुरगःसकिरिःकिटिनानहियातिक्षितौसाहिवद्धगतिः ॥ तुरगःपतितोभुविंतुडहतोलघुस्यदनमेवगतोनृपतिः ॥ ५ ॥ सहिगर्ज
तिशूकरजातिरवैरथसंस्थितकोशलयेनजवैः ॥ गदयानिहतःकिलभूपतिनारणमध्यगतःसहियूथपतिः ॥ ६ ॥ परित्यज्यतनुंचस्वकांहितदागतएवहरेर्गृह
मेववरम् ॥ ७ ॥ कृत्वाहियुद्धंसमरेहितेनराज्ञासमंशूकररराजराजः ॥ पपातभूमोचहतोयदातुववर्षिरेदेववराःसुपुष्पैः ॥ ८ ॥ तस्योर्ध्वगःपुष्पचयःसुजातः
संतानकानामिवसौरभश्च ॥ सकुंकुमैश्चंदनवृष्टिमेवकुर्वतिदेवाःपरितुष्यमाणाः ॥ ९ ॥ विमृश्यमानःसहितेनराज्ञाचतुर्भुजःसोपिबभूववराजन् ॥ दिव्यां
वरोभूषणदिव्यरूपःस्वतेजसाभातिदिवाकरोयथा ॥ १० ॥ दिव्येनयानेनदिवंगतोयदासुपूज्यमानःसुरराजदेवैः ॥ गंधर्वराजःसबभूवभूयः पूर्वस्वकंकायमि
हैवहित्वा ॥ ११ ॥ इतिं श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ अथतेलुब्धकाः
सर्वेशूकरींप्रतिजग्मिरे ॥ शूराश्चदारुणाःप्राप्ताःपाशहस्ताश्चभीषणाः ॥ १ ॥ चतुरश्चततोडिंभान्कृत्वास्थित्वाचशूकरी ॥ कुटुंबेनसमंकांत

१ श्वानश्च इ० पा० ।

हतंदृष्ट्वामहाहवे ॥ २ ॥ भर्तुर्मेचिंतितंप्राप्तमृषिदेवैश्चपूजितः ॥ गतःस्वर्गंमहात्मासौवीर्येणानेनकर्मणा ॥ ३ ॥ अनेनापिपथायास्ये स्वर्गंभर्त्तासतिष्ठति ॥ तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिंतितम् ॥ ४ ॥ यदाजीवंतिमेबालाश्चत्वारोवंशधारकाः ॥ भवत्यस्यसुवीरस्य कोलस्यापिमहात्मनः ॥ ५ ॥ केनोपायेनपुत्रान्वैरक्षायुक्तान्करोम्यहम् ॥ इतिचिंतापराभूत्वादृष्ट्वापर्वतसंकटम् ॥ ६ ॥ तत्रमार्गंसुविस्तीर्णंनिष्कासायप्र यास्यते ॥ तयासुनिश्चितंकृत्वापुत्रान्प्रतिविचिंतितम् ॥ ७ ॥ तानुवाचमहाराजपुत्रान्प्रतिसुमोहितान् ॥ यावत्तिष्ठाम्यहंपुत्रास्तावद्गच्छतशीघ्रगाः ॥८॥ते षांमध्येसुतोज्येष्ठःकथंयास्यामिमातरम् ॥ संत्यज्यजीवलोभाच्चधिङ्मेमातःसुजीवितम् ॥ ९ ॥ पितृवैरंकरिष्यामिसाधयिष्येरणेरिपून् ॥ गृहीत्वात्वंकनी यसोभ्रातॄंस्त्रीन्दुर्गकंदरम् ॥१०॥ पितरंमातरंत्यक्त्वायोयातिहिसपापधीः ॥ नरकंचप्रयात्येवकृमिकोटिसमाकुलम् ॥ ११ ॥ तमुवाचसुदुःखार्तात्वांत्य क्त्वाहंकथंसुत ॥ संयास्यामिमहापापात्रयोगच्छंतुमेसुताः ॥१२॥ कनीयसस्त्रयस्त्वेवगतागिरिवनांतरम् ॥ तौजग्मतूरणभुवंतेषामेवसुपश्यताम् ॥१३॥ तेजसासुबलेनापिगर्जंतौचपुनःपुनः ॥ अथतेलुब्धकाःशूराःसंप्राप्तावातरंहसः ॥ १४ ॥ पथातेनापिदुर्गेणत्रयस्तेप्रेषितानृप ॥ तिष्ठतःस्मपथंरुद्ध्वाद्रवितौ जननीसुतौ ॥ १५ ॥ लुब्धकाश्चततःप्राप्ताःखड्गबाणधनुर्धराः ॥ प्रजघ्नुस्तोमरैस्तीक्ष्णैश्चक्रैश्चमुशलैस्ततः ॥१६ ॥ मातरंपृष्ठतःकृत्वातनयोयुध्यतेसतैः॥ दंष्ट्रयानिहताःकेचित्केचित्तुंडेनघातिताः ॥१७॥ संजघानखुराग्रैश्चशूराश्चपतितारणे ॥ युयुधेशूकरःसंख्येदृष्टोराज्ञामहात्मना ॥१८॥ पितुःसकाशाच्छूरो यमितिज्ञात्वाससम्मुखः॥ बाणपाणिर्महातेजामनुसूनुःप्रतापवान् ॥ १९ ॥ निशितेनापिबाणेनअर्द्धचंद्रानुकारिणा ॥ राज्ञाहतःपपातोर्व्यांविद्धोरस्कोमहा त्मना ॥ २० ॥ ममारसहसाभूमौपपातसहिशूकरः ॥ पुत्रमोहंपरंप्राप्तातस्योपरिगतास्वयम् ॥ २१ ॥ तयाचनिहताःशूरास्तुंडघातैर्महीतले ॥ निपेतुर्लुब्ध काःशूराःकतिनष्टामृतानृप ॥ २२ ॥ द्रावयंतीमहत्सैन्यंदंष्ट्रयासूकरीततः ॥ यथाकृत्यासमुद्भूतामहाभयविधायिका ॥ २३ ॥ तमुवाचततोराज्ञीदेवराज सुतोपमम् ॥ अनयानिहतंराजन्महत्सैन्यंतवैवहि ॥ २४ ॥ कस्मादुपेक्षसेकांततन्मेत्वंकारणंवद ॥ तामुवाचमहाराजोनाहंहन्मिइमांस्त्रियम् ॥ २५ ॥ महा दोषंप्रियेदृष्टंस्त्रीवधेदैवतैःकिल ॥ तस्मान्नघातयेन्नारींप्रेषयेहंनकंचन ॥ २६ ॥ अस्यावधनिमित्तार्थेपापाद्बिभेमिसुंदरि ॥ एवमुक्त्वातदाराजावि रराममहीपतिः ॥ २७ ॥ लुब्धकोझार्झरोनामदृष्टशेसतुसूकरीम् ॥ कुर्वंतींकदनंतेपांदुःसहांसुभटैरपि ॥ २८ ॥ आविव्याधसुवेगेनबाणेननिशितेन हि ॥ संलग्नेनतुबाणेनशोणितेनपरिप्लुता ॥ २९ ॥ शोभमानात्वरांप्राप्तावीरश्रियासमाकुला ॥ तुंडेनापिहतःसंख्येझार्झरःसतयापुनः ॥ ३० ॥

१ श्वानश्च इ० पा० । २ भार्गवोनाम इति, भार्गरोनाम इति, भृगुवो नाम इति पाठांतराणि ।

पतमानेनतेनापिझाझीरेणतदाहता ॥ खड्गेननिशितेनापिपपातविदलीकृता ॥ ३१ ॥ श्वसमानारणेनापिमूर्च्छनाभिपरिप्लुता ॥ दुःखेनमहताविष्टा
जीवमानामहीतले ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपंचचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ सुकलोवाच ॥ श्वसं
तींशूकरींदङ्गापतितांपुत्रवत्सलाम् ॥ सुदेवाकूपयाविष्टागत्वातांदुःखितांप्रति ॥ १ ॥ अभिषिच्यमुखंतस्याःशीतलेनोदकेनच ॥ पुनःसर्वांगमेवा
पिदुःखितांरणशालिनीम् ॥ २ ॥ पुण्येनशीततोयेनसाउवाचाभिषिंचतीम् ॥ उवाचमानुषींवाचंसुस्वरंनृपतिप्रियाम् ॥ ३ ॥ सुखंभवतुतेदेविअ
भिषिक्तात्वयायदि ॥ संपकोदृशेनात्तेद्यगतोमेपापसंचयः ॥ ४ ॥ तदाकर्ण्यमहद्वाक्यमद्भुताकारसंयुतम् ॥ चित्रमेतन्मयादृष्टंकृतंतेऽनाम
यंवचः ॥ ५ ॥ पशुजातिमतीचेयंसौष्ठवंभापतेस्फुटम् ॥ स्वरव्यंजनसंपन्नंसंस्कृतमुत्तमंमम ॥ ६ ॥ हर्षेणविस्मयेनापिकृत्वासाहसमुत्तमम् ॥तत्रस्थासा
महाभागातंपतिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ७ ॥ पश्यराजन्नपूर्वेयंसंस्कृतंभापतेमहत् ॥ पशुयोनिगताचेयंयथावैमानुपोवदेत् ॥ ८ ॥ तदाकर्ण्यततोराजासर्व
ज्ञानवतांवरः ॥ अद्भुतमद्भुताकारंयन्नदृष्टंश्रुतंमया ॥ ९ ॥ तामुवाचततोराजासुदेवांसुप्रियांतदा ॥ पृच्छचेनांशुभांकांतिकाचेयंतुभविष्यति ॥ १० ॥
श्रुत्वातुनृपतेर्वाक्यंसापप्रच्छचमूकरीम् ॥ काभविष्यसित्वंभद्रेचित्रंतेदृश्यतेवहु ॥ ११ ॥ पशुयोनिगतात्वंवैभापसेमानुपंवचः ॥ सौष्ठवंज्ञानसंपन्नं
वदमेपूर्वंचेष्टितम् ॥ १२ ॥ भर्तुश्चापिमहाराजभटस्यास्यमहात्मनः ॥ कोर्यंधर्मोमहावीर्योगतःस्वर्गंपराक्रमैः ॥ १३ ॥ आत्मनश्चस्त्वभर्तुश्चसर्वंपूर्वानु
गंवद ॥ एवमुक्त्वामहाभागाविररामनृपप्रिया ॥ १४ ॥ शूकर्युवाच ॥ यदिपृच्छसिमांभद्रेममास्यचमहात्मनः ॥ तत्सर्वंतेप्रवक्ष्यामिचरितंपूर्वंचेष्टित
म् ॥ १५ ॥ अयमेषमहाप्राज्ञोगंधर्वोगीतपंडितः ॥ रंगविद्याधरोनामसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ १६ ॥ मेरुंगिरिवरश्रेष्ठंचारुकंदरनिर्झरम् ॥ तमाश्रित्यमहा
तेजाःपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ १७ ॥ तपश्चचारतेजस्वीनिर्व्यलीकेनचेतसा ॥ विद्याधरस्ततत्रगतःस्वेच्छयासमहाप्रभो ॥ १८ ॥ तमाश्रित्यगिरिश्रेष्ठंगीत
मभ्यसतेततदा ॥ स्वरतालसमोपेतंसुस्वरंचारुहासिनि ॥ १९ ॥ गीतंश्रुत्वामुनिस्तस्यध्यानाच्चलितमानसः ॥ गायंतंतमुवाचेदंगीतविद्याधरंप्रति॥२०॥
भवद्गीतेनदिव्येनदेवासुह्यंतिनान्यथा ॥ सुस्वरेणसुपुण्येनतालमानेनपंडित ॥ २१ ॥ लययुक्तेनभावेनमूर्च्छनासहितेनच ॥ मेमनश्चलितंच्यानार्द्रतिना
नेनसुव्रत ॥ २२ ॥ इदंस्थानंपरित्यज्यअन्यस्थानंव्रजस्वतत् ॥ गीतविद्याधरउवाच ॥ आत्मज्ञानसमंगीतमन्यस्थानंव्रजामिकिम् ॥ २३ ॥ दुःखंदद
नकस्यापिसुखदोनृषुसर्वदा ॥ गीतेनानेनदिव्येनसर्वास्तुष्यंतिदेवताः ॥ २४ ॥ शंभुश्चापिसमानीतोगीतच्वनिरतोद्विज ॥ गीतंसर्वरसंप्रोक्तंगीतमानंददा

१ क्रियाद्विरुक्तिरप्रयोजिका। २ लयमानसमन्वितम् इ० पा०। ३ अहमत्र प्रसाधये इ० पा०।

यकम् ॥ २५ ॥ शृंगाराद्यारसाःसर्वेगीतेनापिप्रतिष्ठिताः ॥ शोभामायांतिगीतेनवेदाश्चत्वारउत्तमाः ॥ २६ ॥ गीतेनदेवताःसर्वास्तोषमायांतिनान्यथा ॥ तदेवंनिन्द्यसेगीतंमामेवंपरिचालयेः ॥ २७ ॥ अन्यायोऽयंमहाभागतवैवहृदइश्यते ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाह्येवगीतार्थंबहुपुण्यदम् ॥ २८ ॥ शृणुत्वंमामकंवाक्यंमानंत्यजमहामते ॥ नाहंगीतंप्रकुत्सामिगीतंवंदामिनान्यथा ॥ २९ ॥ विद्याश्चतुर्दशैवैताएकीभावेनभावदाः ॥ प्राणिनांसिद्धिमायांतिमनसानिश्चलेनच ॥ ३० ॥ तपश्चतद्वन्मंत्राश्चसुसिद्धत्वंत्येकचित्तया ॥ ह्रषीकाणांमहावर्गश्चपलोममसंमतः ॥ ३१ ॥ विषयेष्वेवसर्वेषुनयत्यात्मानमुत्तमैः ॥ चालयित्वामनस्तस्माद्धत्यानंदेवनसंशयः ॥३२॥ यत्रशब्दंनरूपंचयुवतीनैवतिष्ठति ॥ मुनयस्तत्रगच्छंतितपःसिद्धत्वथैमेवहि ॥३३॥अयंगीतःपवित्रस्तेवहुसौख्यप्रदायकः ॥ नपश्येमवयंवीरतिष्ठामोवनसंस्थिताः ॥ ३४ ॥ अन्यत्स्थानंप्रयाहित्वंनोवावयंव्रजामहे ॥ गीतविधाधरउवाच ॥ इंद्रियाणांचलंवर्गंजितंयेनमहात्मना ॥ ३५ ॥ सजयीकथ्यतेयोगीसचवीरःससाधकः ॥ शब्दंश्रुत्वाथवादङ्गारूपमेवंमहामते ॥ ३६ ॥ चलतेनैवयोध्यानात्सधीरस्तपसाधकः ॥ भवांस्तुतेजसाहीनइंद्रियैर्वैजितोयतः ॥ ३७ ॥ स्वर्गेपिनास्तिसामर्थ्यंमगीतस्यधर्षणे ॥ वर्जयंतिवनंसर्वेहीनवीर्यानसंशयः ॥ ३८ ॥ अयंसाधारणोविप्रवनदेशोनसंशयः ॥ देवानांसर्वजीवानांयथामतथातव ॥ ३९ ॥ कथंगच्छाम्यहंत्यक्त्वावनमेवमनुत्तमम् ॥ यूयंगच्छंतुतिष्ठंतुयद्व व्यंतत्तुनान्यथा ॥ ४० ॥ एवमाभाष्यतंविप्रंगीतविद्याधरस्तदा ॥ समाकर्ण्यतततस्तेनमुनिनातस्यउत्तरम् ॥ ४१ ॥ चिंतयामासमेधावीकिंकृत्वासुकृतं भवेत् ॥ क्षमांकृत्वाजगामाथअन्यत्स्थानंद्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ तपश्चचारधर्मात्मायोगासनगतःसदा ॥ कामंक्रोधंपरित्यज्यमोहंलोभंतथैवच ॥ ४३॥ सर्वेन्द्रियाणिसंयम्यमनसासममेवच ॥ एवंस्थितस्ततदायोगीपुलस्त्योमुनिसत्तमः ॥ ४४ ॥ सुकलोवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेपुलस्त्येमुनिपुंगवे ॥ कालादिष्टेनतेनापिगीतविद्याधरेणच ॥ ४५ ॥ चिंतितंसुचिरंकालंनदष्टोयंभयान्मम ॥ क्रगतास्तिष्ठतेवापिकुरुतेकिंकथंचसः ॥ ४६ ॥ ज्ञात्वापद्मात्मजसुतमेकांतवनशालिनम् ॥ गतोवराहरूपेणतस्याश्रममनुत्तमम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थंमहात्मानंतेजोज्वालासमाविलम् ॥ दृष्ट्वाचकारखेशेभंतस्यविप्रस्यभामिनि ॥४८॥ धर्षयेत्रियतंविप्रंतुंडाग्रेणकुचेष्टया ॥ पशुंज्ञात्वामहाराजक्षमतेतस्यदुष्कृतम् ॥ ४९ ॥ मूत्रयेत्पुरतःकृत्वाविष्टांचकुरुतेततः ॥ नृत्यते क्रीडतेतत्रपततिप्रोच्चलेत्पुनः ॥ ५० ॥ पशुंज्ञात्वापरित्यक्तोमुनिनातेनभूपते ॥ एकदातुतथायातेतेनरूपेणवैपुनः ॥ ५१ ॥ अट्टाट्टहासेनपुनर्हास्यमेवंकृतंतदा ॥ रोदनंचकृतंतत्रगीतंगायतिसुस्वरम् ॥५२॥ तथातमागतंविप्रोगीतविद्याधरंनृप ॥ चेष्टितंतस्यवैदृष्ट्वाघोणिरेपभवेन्नहि ॥ ५३ ॥ ज्ञात्वात स्यतुवृत्तांतंमामेवंपरिचालयेत् ॥ पशुंज्ञात्वामयात्यक्तोदुष्टएषमुनिर्घृणः ॥ ५४ ॥ एवंज्ञात्वामहात्मानंगंधर्वोधममेवहि ॥ चुकोपमुनिशार्दूलस्तंशशा

पमहामतिः ॥ ५५ ॥ यस्माच्छूकररूपेणमामेवंपरिचालयेः ॥ तस्माद्भजमहापापपापयोनिंतुशौकरीम् ॥ ५६ ॥ शप्तस्तेनापिविप्रेणगतोदेवंपुरंदरम् ॥ तमुवाचमहात्मानंकंपमानोवरानने ॥ ५७ ॥ शृणुवाक्यंसहस्राक्षतवकार्यंकृतंमया ॥ तपएवहिकुर्वन्सन्दारुणंमुनिपुंगवः ॥ ५८ ॥ तस्मात्तपःप्रभावात्तुचालितःक्षोभितोमया ॥ शप्तस्तेनास्मिविप्रेणदेवरूपंप्रणाशितम् ॥ ५९ ॥ पशुयोनिंगतंशक्रमामेवंपरिरक्षय ॥ ज्ञात्वातस्यसवृत्तांतंगीतविद्याधरस्यच ॥ ६० ॥ तेनसार्धंगतश्चेंद्रस्तंमुनिंपर्यभाषत ॥ दीयतामनुग्रहोनाथसिद्धिज्ञोसिद्धिभोत्तम ॥ ६१ ॥ क्षम्यतांमुनिवर्योस्मिन्किंयतांशापमोक्षणम् ॥ इतिसंप्रार्थितोविप्रोमहेंद्रेणाहहृष्टधीः ॥ ६२ ॥ पुलस्त्यउवाच ॥ वचनात्तवदेवेशक्षंतव्यंचमयापिहि ॥ भविष्यतिमहाराजमनुपुत्रोमहाबलः ॥ ६३ ॥ इक्ष्वाकुनामधर्मात्मासर्वधर्मानुपालकः ॥ तस्यहस्ताद्यदामृत्युरस्यैवंचभविष्यति ॥ ६४ ॥ तदैवंवैस्वकंदेहंप्राप्स्यतेनात्रसंशयः ॥ एतत्तेसर्ववृत्तांतंशृणुकस्यनिवेदितम् ॥ ६५ ॥ आत्मनश्चप्रवक्ष्यामिपित्यासार्धंशृणुष्वहि ॥ मयाचपातकंघोरंकृतंयत्पापयापुरा ॥ ६६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचारित्रेषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ सुकलोवाच ॥ सुदेवाचारुसर्वांगीतामुवाचाथमूकरीम् ॥ पशुयोनिंगतात्वंहिकथंवदसिसंस्कृतम् ॥ १ ॥ एवंविधंमहाज्ञानंकस्माद्भूतंवदस्वमे ॥ कथंजानासिवैभर्तुश्चरित्रमात्मनःशुभे ॥ २ ॥ शूकर्युवाच ॥ पशोर्भावेनमोहेनमुष्टाहंवरवर्णिनि ॥ निहताखड्गवाणैश्चपतितारणमूर्धनि ॥ ३ ॥ मूर्च्छंयाभिपरिक्लिन्नाज्ञानहीनावरानने ॥ त्वयाभिषिक्तयानेनाहंपुण्यहस्तेनसुंदरि ॥ ४ ॥ पुण्योदकेनशीतेनतवहस्तगतेनवै ॥ अभिषिक्तेहिमेकायेमोहोनष्टोविहायसाम् ॥ ५ ॥ यथाविनाशंतेजोभिरंधकारःप्रयातिसः ॥ तथातवाभिषेकेनममपापंगतंशुभे ॥ ६ ॥ प्रसादात्तवचार्वंगिलब्धंज्ञानंपुरातनम् ॥ पुण्यांगतिंप्रयास्यामिइतिज्ञातंमयाशुभे ॥ ७ ॥ श्रूयतामभिधास्यामिपूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यत्कृतंतुमयाभद्रेपापयादुष्कृतंबहु ॥ ८ ॥ कलिंगाख्येमहादेशेश्रीपुरंनामपत्तनम् ॥ सर्वसिद्धिसमाकीर्णंचतुर्वर्णनिषेवितम् ॥ ९ ॥ वसतिस्मद्विजःकोपिवसुदत्तइतिश्रुतः ॥ ब्रह्माचारपरोनित्यंसत्यधर्मपरायणः ॥ १० ॥ वेदवेत्ताज्ञानवेत्ताशुचिमान्गुणवान्धनी ॥ धनधान्यसमाकीर्णः पुत्रपौत्रैरलंकृतः ॥ ११ ॥ तस्याहंहतनयाभद्रेसोदरैःस्वजनबांधवैः ॥ अलंकारैरस्तृंगैर्भूषितास्मिवरानने ॥ १२ ॥ सुदेवानामभेतातश्चकारसमहामतिः ॥ तस्याहंदयितानित्यंपितुश्चापिमहामते ॥ १३ ॥ रूपेणाप्रतिमाजातासंसारेनास्तितादृशी ॥ रूपयौवनगर्वेणमत्ताहंचारुहासिनी ॥ १४ ॥ अहं कन्यासुरूपावैसवालंकारशोभिता ॥ मांचदृष्ट्वाततोलोकाःसर्वेस्वजनवर्गकाः ॥ १५ ॥ मामेवंयाचमानास्तेविवाहार्थंवरानने ॥ याचितांहंद्विजैःसर्वैर्नदत्तापितामम ॥ १६ ॥ स्नेहाच्चैवमहाभागेमुमोहसमहामतिः ॥ नदत्ताहंतदातेनपित्राचैवमहात्मना ॥ १७ ॥ संप्राप्तंयौवनंबालेमयिभावसमन्वितम् ॥ रूपं

मेतादृशंदृङ्गाममममातासुदुःखिता ॥ १८ ॥ पितरंमेऽवाचाथकस्मात्कन्यानदीयते ॥ त्वंकस्मैसुद्विजायैवब्राह्मणायमहात्मने ॥ १९ ॥ देहिकन्यांमहाभा
गसंप्राप्तायौवनांत्वियम् ॥ वसुदत्तोद्विजश्रेष्ठःप्रत्युवाचद्विजोत्तमः ॥ २० ॥ मातरंमेमहाभागेभूयतांवचनंमम ॥ महामोहेनसुरुधोऽस्मिमुतायावरवर्णिनि ॥
॥ २१ ॥ योमेगृहस्थोविप्रोवैभविष्यतिशुभेशृणु ॥ तस्मैकन्यांप्रदास्यामिजामात्रेतुनसंशयः ॥ २२ ॥ ममप्राणप्रियाचैषासुदेवानात्रसंशयः ॥ एवमूचेम
दर्थेसवसुदत्तःपितामम ॥ २३ ॥ कौशिकस्यकुलेजातःसर्वविद्याविशारदः ॥ ब्राह्मणानांगुणैर्युक्तःशीलवान्गुणवाञ्शुचिः ॥ २४ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नंषठ
मानंहिसुस्वरम् ॥ भिक्षार्थंद्वारमायांतंपितृमातृविवर्जितम् ॥ २५ ॥ तंदृङ्गासमनुप्राप्तंरूपंवीक्ष्यमहामतिः ॥ तंप्रोवाचपिताएवंकोभवान्वैभविष्यति ॥
॥ २६ ॥ किंतेनामकुलंगोत्रमाचारंवदसांप्रतम् ॥ समाकर्ण्यपितुर्वाक्यंवसुदत्तमुवाचसः ॥ २७ ॥ कौशिकस्यान्वयेजातोवेदवेदांगपारगः ॥ शिवशर्मेति
मेनामपितृमातृविवर्जितः ॥ २८ ॥ संतिमेभ्रातरश्चान्येचत्वारोवेदपारगाः ॥ एवंकुलंसमाख्यातमाचारःकुलसंभवः ॥ २९ ॥ एवंसर्वसमाख्यातंपितरंशि
वशर्मणा ॥ शुभेलग्नेतिथौप्राप्तेनक्षत्रेभगदैवते ॥ ३० ॥ पित्रादत्तास्मिसुभगेतस्मैविप्रायवैतदा ॥ पितृगेहेवसाम्येकातेनसार्धमहात्मना ॥ ३१ ॥ नैवशु
श्रूषितोभर्तामयासपापयातदा ॥ पितृमातृसुद्रव्येणगर्वेणापिप्रमोहिता ॥३२॥ अंगसंवाहनंतस्यनकृतंहिमयाकदा ॥ रतिभावेनस्नेहेनवचनेनमयाशुभे ॥
॥ ३३ ॥ क्रूरबुद्धयाहिदृष्टोसोसर्वदापापयामया ॥ पुंश्चलीनांप्रसंगेनतद्भावंहिगताशुभे ॥ ३४ ॥ मातापित्रोश्चभर्तुश्चभ्रातृणांहितमेवच ॥ नकरोम्य
हमेवापियत्रयत्रत्रजाम्यहम् ॥ ३५ ॥ एवंमेदुष्कृतंदृङ्गाशिवशर्मापतिर्मम ॥ स्नेहाच्छुश्रुवर्गस्यममभर्त्तामहामतिः ॥ ३६ ॥ नकिंचिद्रक्तिमांसोपिश्च
मतेदुष्कृतंमम ॥ वार्यमाणाकुटुंबेनअहमेवंसुपापिनी ॥ ३७ ॥ तस्यशीलंविदित्वातेसाधुत्वंशिवशर्मणः ॥ पितामाताचमेसर्वेममपापेनदुःखिताः ॥३८ ॥
भर्त्तामेदुष्कृतंदृङ्गास्वगृहान्निर्गतोवहिः ॥ तंदेशंग्राममेनंचपरित्यज्यगतस्ततः ॥ ३९ ॥ गतेभर्तरिमेतातःसंजातश्चेतयान्वितः ॥ ममदुःखेनदुःखा
त्मायथाराशेगणपीडितः ॥ ४० ॥ मममाताउवाचैनंभर्तारंदुःखपीडितम् ॥ कस्मात्त्वंचितयसेकांतवददुःखंममाग्रतः ॥ ४१ ॥ वसुदत्तउवाचैनांमानरंमम
नंदने ॥ सुतांत्यक्त्वागतोविप्रोजामाताशृणुवल्लभे ॥ ४२ ॥ इयंपापसमाचारानिर्घृणापापचारिणी ॥ अनयाहिपरित्यक्तःशिवशर्मामहामतिः ॥ ४३ ॥
समस्तस्यकुटुंबस्यदाक्षिण्येनमहामतिः ॥ ममायंसद्विजःकांतेसुदेवानैवभाषते ॥ ४४ ॥ वस्तसौम्यभावेननैवनिंदतिकुत्सति ॥ सुदेवांपापसंचारांस
वैपंडितबुद्धिमान् ॥ ४५ ॥ भविष्यतित्वियंदुष्टासुदेवाकुलनाशिनी ॥ अहमेनांपरित्यज्यव्रजामिगृहवासिनि ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अद्यज्ञातंत्वया
कांतसुतायागुणदूषणम् ॥ तवमोहेनस्नेहेननष्टेयंशृणुसांप्रतम् ॥ ४७ ॥ तावद्विलाडयेत्पुत्रंयावत्स्यात्पंचवार्षिकः ॥ शिक्षायुद्धःचासदाकांतपुनर्मो

हेनपोषयेत् ॥ ४८ ॥ स्नानाच्छादनकैर्भक्ष्यैर्भोज्यैःपेयैर्नसंशयः ॥ गुणेषुयोजयेत्कांतसद्विद्यासुचतंसुतम् ॥ ४९ ॥ गुणशिक्षार्थिनिर्मोहःपिताभवति सर्वदा ॥ पालनेपोषणेकांतसंमोहःपरिजायते ॥ ५० ॥ सगुणंनवदेत्पुत्रंकुत्सयेच्चदिनेदिने ॥ काठिन्यंचवदेन्नित्यंवचनैःपरिपीडयेत् ॥ ५१ ॥ यथाहि साधयेन्नित्यंसुविद्यांज्ञानतत्परः ॥ अभिमानेच्छलेनापिपापंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ ५२ ॥ नैपुण्यंजायतेनित्यंविद्यासुचगुणेषुच ॥ माताचताडयेत्कन्यां स्तुषांश्वश्रूर्विताडयेत् ॥ ५३ ॥ गुरुश्चताडयेच्छिष्यंततःसिध्यंतिनान्यथा ॥ भार्यांचताडयेत्कांतअमात्यंनृपतिस्तथा ॥ ५४ ॥ हयंचताडयेद्धीरो गजंमात्रोदिनेदिने ॥ शिक्षाबुद्ध्याप्रसिध्यंतितादनात्पालनाद्विभो ॥ ५५ ॥ त्वयेयंनाशितानाथसर्वदैवनसंशयः ॥ सार्धसुब्राह्मणेनापिभवताशिवशर्मणा ॥ ५६ ॥ निरंकुशाकृतागेहेतेननष्टामहामते ॥ तावद्धिधारयेत्कन्यांगृहेकांतवचःशृणु ॥ ५७ ॥ अष्टवर्षान्वितायावत्प्रबलांनैवधारयेत् ॥ पितुर्गेहस्थितापुत्रीयत्पापंहिप्रकुर्वती ॥ ५८ ॥ उभाभ्यामपितत्पापंपितृभ्यामपिविंदति ॥ तस्मान्नधार्यतेकन्यासमर्थानिजमंदिरे ॥ ५९ ॥ यस्यदत्ताभवेत्साचतस्यगेहेप्रपोषयेत् ॥ तत्रस्थासाधयेत्कांतंसगुणंभक्तिपूर्वकम् ॥ ६० ॥ कुलस्यजायतेकीर्तिःपितासुखेनजीवति ॥ तत्रस्थाकुरुते पापंतत्पापंभुंजतेपतिः ॥ ६१ ॥ तत्रस्थावर्द्धतेनित्यंपुत्रैःपौत्रैःसदैवसा ॥ पितार्कीर्तिंमवाप्नोतिसुतायाःसुगुणैःप्रिय ॥ ६२ ॥ तस्मान्नधारयेत्कांतगेहेपुत्रींसभर्तृकाम् ॥ इत्यर्थंभूयतेकांतइतिहासोभविष्यति ॥ ६३ ॥ अष्टविंशतिकेप्राप्तेयुगेद्वापरकेमहान् ॥ उग्रसेनस्यवीरस्ययदुज्येष्ठस्ययत्प्रभो ॥ ६४ ॥ चरित्रंतेप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकमनाद्विज ॥ ६५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसप्तचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ ॥ माथुरेविषयेरम्येमथुरायांनृपोत्तमः ॥ उग्रसेनेतिविख्यातोयादवःपरवीरहा ॥ १ ॥ सर्वधर्मार्थतत्त्वज्ञोवेदज्ञःश्रुतवान्बली ॥ दाताभोक्तागुणग्राहीसद्गुणान्वेत्तिभूपतिः ॥ २ ॥ राज्यंचकारमेधावीप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ एवंसचमहातेजाउग्रसेनःप्रतापवान् ॥ ३ ॥ वैदर्भेविषयेपुण्येसत्यकेतुःप्रतापवान् ॥ तस्यकन्यामहाभागापद्माक्षीकमलानना ॥ ४ ॥ नाम्नापद्मावतीनामसत्यधर्मपरायणा ॥ सातुस्त्रीणांगुणैर्युक्ताद्वितीयेवससुद्रजा ॥५॥ वैदर्भीशुशुभेराजन्स्वगुणैःसत्यकारणैः ॥ माथुरउग्रसेनस्तुउपयेमेसुलोचनाम्॥६॥ तयासहमहाभागासुखंरेमे प्रतापवान् ॥ अतिप्रीतोगुणैस्तस्यास्तयासहसुखीभवेत् ॥७॥ तस्याःस्नेहेनप्रीत्याचसंसुग्धोमाथुरेश्वरः ॥ पद्मावतीमहाभागातस्यप्राणप्रियाभवत् ॥८॥ तयाविनानवुभुजेतयासहप्रक्रीडयेत् ॥ तयाविनानसेवेतपरमंसुखमेवसः ॥ ९ ॥ एवंप्रीतिकरीजातौपरस्परमनुत्तमौ ॥ स्नेहवंतौद्विजश्रेष्ठसुखसंप्रीतिदायकौ॥१०॥पत्यकेतुश्वराजेंद्रःसस्मारसपद्मावतीम्॥स्वसुतांतांमहाभागोमातातस्याःसुदुःखिता॥११॥सदूतान्प्रेषयामासवेदभोंमथुरांप्रति॥उग्रसेनंनृवरीरेंद्रं

सादरेणद्विजोत्तम ॥१२॥ उग्रसेनंमहाराजंसदूतोवाक्यमब्रवीत् ॥ विदर्भाधिपतिर्वीरोभक्त्यासस्नेहेननंदयन् ॥१३॥ आत्मनःकुशलंब्रूतेभवतांपरिपृच्छति॥
सत्यकेतुर्महाराजस्त्वामेवंपरिपृष्टवान् ॥ १४ ॥ दर्शनायप्रेषयस्वसुतांपद्मावतींमम ॥ यदित्वंमन्यसेनाथप्रीतिस्नेहंहितस्यच ॥ १५ ॥ प्रेषयस्वमहाभा
गांप्रियांप्रीतिकरांतव ॥ औत्कण्ठ्येनमहाराजससोत्कंठेनवर्तते ॥ १६ ॥ समाकण्र्यततोवाक्यमुग्रसेनोनृपोत्तमः ॥ प्रीत्यासस्नेहेनतस्यापिसत्यकेतोर्महा
त्मनः ॥ १७ ॥ दाक्षिण्येनचविप्रेंद्रप्रेषयामासभूपतिः ॥ पद्मावतींप्रियांभार्यांसुग्रसेनःप्रतापवान् ॥ १८ ॥ प्रेषितानेनराजेंद्रगतापद्मावतीस्वकम् ॥ पूर्वंगृ
हंसतीसातुमहाहर्षेणसंकुला ॥ १९ ॥ पितृपूर्वंकुटुंबंतुदृष्ट्वेशेचारुमंगला ॥ पितुःपादौननामाथशिरसासत्यतत्परा ॥ २० ॥ आगतायांमहाराजापद्मावा
त्यांद्विजोत्तम ॥ हर्षेणमहताविष्टोविदर्भाधिपतिर्नृपः ॥ २१ ॥ वद्धिंतादानमानैश्चवस्त्रालंकारभूषणैः ॥ पद्मावतीसुखेनापिपितुर्गेहेप्रवर्तते ॥ २२ ॥ सखी
भिःसहितासातुनिःशंकापरिवर्तते ॥ रमतेसातदातत्रयथापूर्वंतथैवच ॥ २३ ॥ गृहेवनेतडागेपुप्रासादेचतथैवसा ॥ पुनर्बालेवभूतासानिर्लज्जासंप्रव
र्तते॥ २४॥ निःशंकावर्ततेविप्रसखीभिःसहसर्वदा ॥ पतिव्रताम्महाभागाहर्षेणमहतान्विता ॥२५॥ सुखंतुपितृगेहस्यदुर्लभंश्वशुरेगृहे ॥ एवंज्ञात्वातदारेमे
कदाईदृग्भविष्यति ॥ २६ ॥ अननमोहभावेनक्रीडालुब्धावरानना ॥ सखीभिःसहितानित्यंवनेपूपवनेतदा ॥२७॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्या
नेसुकलाचरित्रेऽग्रचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एकदातुमहाभागगतासापर्वतोत्तमे ॥ रमणीयंवनंदृष्ट्वाकदलीखंडमंडितम् ॥ १ ॥ शाले
स्तालैस्तमालैश्चनालिकेरैस्तथोत्कटैः ॥ पूगीफलैर्मातुलिंगैर्नारंगैश्चारुजंबुकैः ॥ २ ॥ चंपकैःपाटलैःपुण्यैःपुष्पितैःकुटकैर्वटैः ॥ अशोकवकुलैर्पितनाना
वृक्षैरलंकृतम् ॥ ३ ॥ पर्वतंपुण्यवंतंतंपुष्पितैश्चनगोत्तमैः ॥ सर्वत्रदृश्यतेरम्योनानाधातुसमाकुलः ॥ ४ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंपुण्यतोयेनपूरितम् ॥ कमलैः
पुष्पितैश्चान्यैःसुगंधैःकनकोत्पलैः ॥ ५ ॥ श्वेतोत्पलैर्विभासंतंरक्तोत्पलसुपुष्पितैः ॥ नीलोत्पलैश्चकह्लारैर्हंससश्चलकुक्कुटैः ॥ ६ ॥ पक्षिभिर्जलजैश्चान्यै
र्नानाधातुसमाकुलः ॥ तडागंसर्वतःशुभ्रंनानापक्षिगणैर्युतम् ॥ ७ ॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैःसुस्वरैःपरिशोभितः ॥ मधुराणांतथाशब्दैःसर्वत्रमधुगायने ॥
॥ ८ ॥ षट्पदानांसुनादेनसर्वत्रपरिशोभते ॥ एवंविधंगिरिश्रेष्ठंरम्यंतदेववनमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तडागंसर्वतोभद्रंदृष्ट्वेशेनृपनंदिनी ॥ वैदर्भीक्रीडमानासासखीभिः
सहितातदा ॥ १० ॥ समालोक्यवनंपुण्यंसर्वत्रकुसुमाकुलम् ॥ चापल्येनप्रभावेनस्त्रीभावेनचलीलया ॥ ११ ॥ पद्मावतीसरस्तंरिसखीभिःसहितातदा ॥
जलक्रीडासमालीनाहसतेगायतेपुनः ॥ १२ ॥ रममाणाचसातस्मिंस्तस्मिन्सरसिभामिनी ॥ एवंविप्रतदासातुसुखेनपरिवर्तयेत् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच॥
गोभिलोनामवैदेत्योभृत्योवैश्रवणस्यच ॥ दिव्येनापिविमानेनसर्वभोगपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ यातिचाकाशमार्गेणगोभिलोदैत्यसत्तमः ॥ तेनदृष्टाविशा

१ तडागस्योर्द्धमागतः । इ० पा० ।

लक्षीवेदभीनिर्भयातदा ॥ १५ ॥ सर्वयोषिद्वरासाहिउग्रसेनस्यवैप्रिया ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसर्वांगेषुविराजते ॥ १६ ॥ रतिर्वैमन्मथस्यापिकिंवापीयं हरिप्रिया ॥ किंवापिपार्वतीदेवीशचीकिंवाभविष्यति ॥ १७॥ यादृशीदृश्यतेचेयंनारीणांप्रवरोत्तमा ॥ अन्यापिईदृशीनास्तिद्वितीयाक्षितिमंडले ॥१८॥ नक्षत्रेषुयथाचंद्रःसंपूर्णोभातिशोभनः ॥ गुणरूपकलाभिस्तुतथाभातिवरानना ॥ १९ ॥ पुष्करेषुयथाहंसस्तथेयंचारुहासिनी ॥ अहोरूपमहोभावअ स्यास्तुपरिदृश्यते ॥ २० ॥ काकस्यशोभनावालाचारुवृत्तपयोधरा ॥ व्यमृशद्गोभिलोदैत्यःपद्मावतीवराननाम् ॥ २१ ॥ चिंतयित्वाक्षणंविप्रकाक स्यापिभविष्यति ॥ ज्ञानेनमहताज्ञात्वावेदभीतिनसंशयः ॥ २२ ॥ दयिताउग्रसेनस्यपतिव्रतपरायणा ॥ आत्मवलेनतिष्ठंतींदुःप्राप्यापुरुषैरपि ॥ २३॥ उग्रसेनोमहामूर्खःप्रेषितायेनवैवरा ॥ पितुर्गेहमियंबालासतुभाग्येनवर्जितः ॥ २४ ॥ अनयाविनासर्जावेच्चकथंकूटमतिःसदा ॥ किवानपुंसकोराजा एनांयोहिपरित्यजेत् ॥ २५ ॥ तांदृङ्गासतुकामात्मासजातस्ततक्षणादपि ॥ इयंपतिव्रतावालादुष्प्राप्यापुरुषैरपि ॥ २६ ॥ कथंभोक्ष्याम्यहंगत्वाकामो मामतिपीडयेत् ॥ अथुक्त्वैनांयदायास्येतस्यान्मृत्युर्ममैवहि ॥ २७ ॥ अद्यैवहिनसंदेहोयतःकामोमहाबलः ॥ इतिचिंतापरोभूत्वागोभिलोमनसेक्षत ॥ २८ ॥ कृत्वामायामयंरूपमुग्रसेनस्यभूपतेः ॥ यादृशस्तूग्रसेनश्चसांगोपांगोमहानृपः ॥ २९ ॥ गोभिलस्तादृशोभूत्वागत्याचस्वरभाषया ॥ यथावस्त्रोयथावेशोवयसाचतथापुनः ॥ ३० ॥ दिव्यमाल्यांवरधरोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ सर्वाभरणशोभांगोयादृशोमाथुरेश्वरः ॥ ३१ ॥ भूत्वाथतादृशोदैत्युग्रसेनमयस्तदा ॥ माययापरयायुक्तोरूपलावण्यसंपदा ॥ ३२ ॥ पर्वताग्रेअशोकस्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः ॥ शिलातलस्थोदुष्टात्मावीणादंडेनवीरकः ॥ ३३ ॥ सुस्वरंगायमानस्तुगीतंविश्वप्रमोहनम्॥ तालमानक्रियोपेतंसप्तस्वरविभूषितम् ॥३४ ॥ गीतंगायतिदुष्टात्मातस्यारूपेणमोहितः ॥ पर्वता ग्रेस्थितोविप्रहर्षेणमहतान्वितः ॥ ३५ ॥ सखीमध्यगतासातुपद्मावतीवरानना ॥ शुश्रुवेसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ ३६ ॥ कोऽयंगायतिधर्मात्मामहत्सौख्यप्रदायकम् ॥ गीतंहिसत्क्रियोपेतंसर्वभावसमन्वितम्॥३७॥ सखीभिःसहितागत्वाऔत्सुक्येनतृपात्मजा ॥ अशोकच्छायामाश्रित्यविमलेषु शिलातले ॥ ३८ ॥ ददर्शेभूपवेषेणगोभिलंदानवाधमम् ॥ पुष्पमालांवरधरांदिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ३९ ॥ सर्वाभरणशोभांगंपद्मावतीपति व्रता ॥ मथुरेशःसमायातःकदाधर्मपरायणः ॥ ४० ॥ ममनाथोमहात्मावैराज्यंत्यक्त्वाप्रदूरतः ॥ यावद्धिंचितयेत्साचतावत्पापेनतेनसा ॥ ४१ ॥ समाहूतातुरीभूयएहित्वंहिप्रियेमम ॥ चकिताशंकितासाचकथंभर्त्तासमागतः ॥ ४२ ॥ लज्जितादुःखिताजाताअधःकृत्वातंतोमुखम् ॥ अहंपापाडुराचारानिःशंकापरिवर्तिता ॥ ४३ ॥ कोपमेवंमहाभागःकरिष्यतिनसंशयः ॥ यावद्धिंचितयेत्साचतावत्तेनापिपापिना ॥ ४४ ॥

समाहूतातुरीभूयएह्येहित्वंममप्रिये ॥ त्वयाविनाकृतोदेविप्राणान्धर्तुंवरानने ॥ ४५ ॥ नहिशक्नोम्यहंकांतेजीवितंप्रियमेवच ॥ तवस्नेहेनलुब्धोस्मित्वां त्यक्त्वानेात्सहेभृशम् ॥ ४६ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ एवमुक्तागतापश्यत्सुमुखंलज्जयान्विता ॥ समालिंग्यततोदैत्यःसतींपप्रावतींतदा ॥ ४७ ॥ एकांतंतुसमानीतासुभुक्ताइच्छयाततः ॥ दैत्येनगोभिलेनापिसत्यकेतोःसुतातदा ॥ ४८ ॥ सुकलोवाच ॥ सुष्कस्थानेस्यसंकेतंनार्विदतवरानना ॥ स्वसस्रंसापरि गृह्यशंकिताद्दुःखिताह्यभूत् ॥ ४९ ॥ सासक्रोधावचःप्राहगोभिलंदानवाधमम् ॥ कस्त्वंपापसमाचारोनिर्घृणोदानवाकृतिः ॥ ५० ॥ शप्तुकामासमुद्यु क्तादुःखेनाकुलितेक्षणा ॥ वेपमानातदाराजन्दुःखभारेणपीडिता ॥ ५१ ॥ ममकांतच्छलेनैवत्वयागत्यदुरात्मवन् ॥ नाशितंधर्ममेवाप्यंपातिव्रत्यमनुत्त मम् ॥ ५२ ॥ मुस्वरंरुदितंकृत्वाममजन्मत्वयाहृतम् ॥ पश्यमेबलमत्रैवशापंदास्येसुदारुणम् ॥ ५३ ॥ एवंसंभाषमाणातंशप्तुकामातुगोभिलम् ॥५४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ सुकलोवाच ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वागोभिलोवाक्यमब्रवी त् ॥ भवतीशप्तुकामासिकस्मान्मेकारणंवद ॥ १ ॥ केनदोषेणलिप्तोस्मियस्मात्त्वंशप्तुमुद्यता ॥ गोभिलोनामदैत्योस्मिपौलस्त्यस्यभटःशुभे ॥ २ ॥ दैत्याचारेणवर्तामिजानेविद्यामनुत्तमाम् ॥ वेदशास्त्रार्थवेत्तास्मिकलासुनिपुणःपुनः॥३॥ एवंसर्वविजानामिदैत्याचारंशृणुष्वमे ॥ परस्वंपरदारांश्चवलाद्भुं जामिनान्यथा ॥४॥ वयंदैत्याःसमाकर्ण्यदैत्याचारेणसांप्रतम् ॥ वर्त्तामोज्ञानिभावेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥५॥ब्राह्मणानांहिच्छिद्राणिविपश्यामोदिनेदिने॥ तेषांहितपसोनाशंविप्रैःकुर्मोनसंशयः ॥ ६ ॥ छिद्रंप्राप्यवयंदेविनाशयामोनसंशयः ॥ ब्राह्मणाञ्छूयतांभद्रेदेवयज्ञंवरानने ॥ ७ ॥ नाशयामोवयंयज्ञान्धर्मं यज्ञंनसंशयः ॥ सुब्राह्मणान्परित्यज्यदेवंनारायणंप्रभुम् ॥ ८ ॥ पतिव्रतांमहाभागांसुमतिंभर्तृतत्पराम् ॥ दूरेणापिपरित्यज्यतिष्टामोनात्रसंशयः ॥ ९ ॥ तेजोदेविसुविप्रस्यहरेश्चैवमहात्मनः ॥ नार्याःपतिव्रतायाश्चसोढुंदैत्याश्चनक्षमाः ॥ १० ॥ पतिव्रताभयेनापिविष्णोःसुब्राह्मणस्यच ॥ नश्यंतिदानवाः सर्वेदूरंराक्षसपुंगवाः ॥ ११ ॥ अहंदानवधर्मेणविचरामिमहीतलम् ॥ कस्मात्त्वंशप्तुकामासिममदोषोविचार्यताम् ॥ १२ ॥ पद्मावत्युवाच ॥ ममधर्मःसु कायश्चत्वयैवपरिनाशितः ॥ अहंपतिव्रतासाध्वीपतिकामातपस्विनी ॥ १३ ॥ स्वमागेंसंस्थितापापमाययापरिनाशिता ॥ तस्मात्त्वामप्यहंदुष्ट आधक्ष्यामिनसंशयः ॥ १४ ॥ गोभिलउवाच ॥ धर्ममेवप्रवक्ष्यामिभवतीयदिमन्यते ॥ अग्निचिद्ब्राह्मणस्यापिश्रूयतांनृपनंदिनि ॥ १५ ॥ जुहून्देवंद्विका लंयोनत्यजेदग्निमंदिरम् ॥ सचाग्निहोत्रीभवतियजत्येवदिनेदिने ॥ १६ ॥ अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिभृत्यधर्मवरानने ॥ मनसाकर्मणावाचाविशुद्धोयोऽपिनित्य

१ शुक्रयुवाच इति, ब्राह्मण्युवाच इति च पा० ।

शः ॥ १७ ॥ नित्यमादेशकारीयःपश्चात्तिष्ठतिचाग्रतः ॥ सभृत्यःकथ्यतेदेविपुण्यभागीनसंशयः ॥ १८ ॥ यःपुत्रोगुणवाञ्ज्ञातापितरंपालयेच्छुभः॥मात
रंचविशेषेणमनसाकायकर्मभिः ॥ १९ ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनिजायते ॥ अन्यथाकुरुतेयोहिसपापीयान्नसंशयः ॥ २० ॥ अन्यच्चैवंप्रवक्ष्यामिप
तिव्रतमनुत्तमम् ॥ वाचासुमनसाचैवकर्मणाशृणुभामिनि ॥ २१ ॥ शुश्रूषांकुरुतेयोहिभर्तुश्चैवदिनेदिने ॥ तुष्टेभर्त्तरियाप्रीतानत्यजेत्क्रोधनंपुनः ॥ २२॥
तस्यदोषंनगृह्णातिताडितातुष्यतेपुनः॥भर्त्तुःकर्मसुसर्वेषुपुरतस्तिष्ठतेसदा ॥ २३ ॥ साचापिकथ्यतेनारीपतिव्रतपरायणा॥पतितोपिपितापुत्रैर्बहुदोषसम
न्वितः ॥ २४ ॥ कस्मादपिचनत्याज्यःकुष्ठितःक्रुधितोऽपिवा ॥ एवंपुत्राःशुश्रूषंतिपितरंमातरंकिल॥२५॥तेयांतिपरमंलोकंतद्विष्णोःपरमंपदम्॥एवंहिस्वा
मिनंयेवैउपाचरंतिभृत्यकाः॥ २६ ॥ पत्युर्लोकंप्रयांत्येतेप्रसादात्स्वामिनस्तदा ॥ अग्निंनैवत्यजेद्विप्रोब्रह्मलोकंप्रयातिसः॥२७॥अग्नित्यागकरोविप्रोवृषली
पतिरुच्यते ॥ स्वामिद्रोहीभवेद्भृत्यःस्वामित्यागान्नसंशयः॥२८॥अग्निंचपितरंचैवनत्यजेत्स्वामिनंशुभे॥ सदाविप्रः[1]सुतोभृत्यःसत्यंसत्यंवदाम्यहम्॥२९॥
परित्यज्यप्रगच्छंतितेयांतिनरकार्णवम् ॥ पतितंव्याधितंदेविविकलंकुष्ठिनंतथा ॥ ३० ॥ सर्वकर्मविहीनंचगतवित्तादिसंचयम् ॥ भर्तारंनत्यजेन्नारीयदिश्रेय
इहेच्छति ॥ ३१ ॥ त्यक्त्वाकांतंव्रजेन्नारीअन्यत्कार्यमिहेच्छति ॥ सामतापुंश्चलीलोकेसर्वधर्मबहिष्कृता ॥ ३२ ॥ गतेभर्तरियाग्रामंभोगंशृंगारमेवच ॥
लौल्याच्चकुरुतेनारीपुंश्चलीवदतेजनः ॥ ३३ ॥ एवंधर्मंविजानामिवेदशास्त्रैश्चसंमतम् ॥ दानवाराक्षसाःप्रेताधात्रासृष्टायदादितः ॥ ३४ ॥ तत्रेह
कारणंसर्वंप्रवक्ष्यामिनसंशयः ॥ ब्राह्मणादानवाश्चैवपिशाचाश्चैवराक्षसाः ॥ ३५ ॥ धर्मार्थंसकलंप्रोक्तमधीतंतैस्तुसुंदरि ॥ विंदंतिसकलंसर्वेआचरंतिनदा
नवाः ॥ ३६ ॥ विधिहीनंप्रकुर्वंतिदानवाज्ञानवर्जिताः ॥ अन्यायेनव्रजंत्येतेमानवाविधिवर्जिताः ॥ ३७ ॥ तेषांशासनहेत्वर्थंकृताएतेपिनान्यथा ॥ विधि
हीनंप्रकुर्वंतियेहिधर्मंनराधमाः ॥ ३८ ॥ तान्वयंशासयामोवैदंडेनमहताकिल ॥ भवत्यादारुणंकर्मकृतमेवसुनिर्घृणम्॥ ३९ ॥गार्हस्थ्यंचपरित्यज्यअत्रा
याताकिमर्थतः ॥ वदस्येवंमुखेनापिअहंहिपतिदेवता ॥४०॥ कर्मणानास्तितद्दृष्टंपतिदैवत्यमेवते ॥ भर्तारंतंपरित्यज्यकिमर्थंत्वमिहागता॥४१॥ शृंगारं
भूषणंवेषंकृत्वातिष्ठसिनिर्घृणा ॥ किमर्थंहिकृतंपापेकस्यहेतोर्वदस्वमे ॥४२॥ निःशंकावर्त्तसेचापिप्रमत्तागिरिकानने॥मयात्वंसाधितापापादंडेनमहताशृणु
॥ ४३ ॥ अधर्मचारिणीदुष्टापतिंत्यक्त्वासमागता ॥ क्वास्तेतत्पतिदेवत्वंदर्शयत्वंममाग्रतः॥ ४४ ॥भवतीपुंश्चलीनामययात्यक्तःस्वकःपतिः ॥पृथक्छय्य
यदानारीतदासापुंश्चलीमता ॥४५॥ योजनानांशतैकस्यसोन्तरेणप्रवर्त्तते ॥ क्वास्तितेपतिदैवत्यंपुंश्चल्याचारचारिणी ॥ ४६ ॥ निर्लज्जेनिर्घृणेदुष्टेकिंमेवद

१ विप्रः अग्निम्, सुतः पितरम्, भृत्यः स्वामिनं न त्यजेदिति योजना । २ कृतपातकसंचयम् इ० पा० । ३ धात्रा इ० शेषः ।

सिसंमुखी ॥ तपसःक्षास्तितेभावःकृतेजोवलमेवच ॥ ४७ ॥ दर्शयस्वममाद्यैवबलवीर्यपराक्रमम् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ स्नेहेनापिसमानीताश्रूयतामसु
राधम ॥ ४८ ॥ भर्तुर्गेहादहंपित्राक्षास्तेतत्रचपातकम् ॥ नैवकामान्नलोभाच्चनमोहान्नचमत्सरात् ॥ ४९ ॥ आगताहंपतिंत्यक्त्वापतिभावेनसंस्थिता ॥
भर्तृरूपच्छलेनापित्वयैवपरिवंचिता ॥ ५० ॥ भवंतंमाथुरंज्ञात्वागताहंसम्मुखंतव ॥ मायाविनंयदाजानेत्वामेवंदानवाधम ॥ ५१ ॥ एकेनहुंकृतेनैवभ
स्मीभूतंकरोम्यहम् ॥ गोभिलउवाच ॥ चक्षुर्हीनानपश्यंतिमानवाःशृणुसांप्रतम् ॥ ५२ ॥ धर्मनेत्रविहीनात्वंकथंजानासिमामिह ॥ यदातेभावउत्पन्नःपि
तुर्गेहंप्रतिशृणु ॥ ५३ ॥ पतिध्यानंपरित्यज्यमुक्ताध्यानेनत्वंतदा ॥ ज्ञाननेत्रंतदानष्टंस्फुटंचक्षदयेतव ॥५४॥ कथमांत्वंविजानासिज्ञानचक्षुर्हताभुवि ॥
कस्यामातापिताभ्राताकस्याःस्वजनबांधवाः ॥ ५५ ॥ सर्वस्थानेपतिर्ह्येकोभार्यायास्तुनसंशयः ॥ इत्युक्त्वाहिप्रहस्यैवगोभिलोदानवाधम ॥ ५६ ॥ न
भयंविद्यतेतेऽद्यममापिशृणुपुंश्चलि ॥ किंभवेत्तवशापेनवृथैवपरिकंपसे ॥ ५७ ॥ ममगेहंसमाश्रित्यभुंक्ष्वभोगान्मनोऽनुगान् ॥ पद्मावत्युवाच ॥ गच्छ
पापसमाचारकिंत्वंवदसिनिर्घृणः ॥ ५८ ॥ सतीभावेनसंस्थास्मिपतिव्रतपरायणा ॥ धक्ष्यामित्वांमहापापयद्येवंतुवदिष्यसि ॥ ५९ ॥ एवमुक्त्वातथैकां
तेनिषसादमहीतले ॥ दुःखेनमहताविष्टांतामुवाचसगोभिलः ॥ ६० ॥ तवोदरेमयान्यस्तंस्ववीर्यंसुकृतंशुभे ॥ तस्मादुत्पत्स्यतेपुत्रस्त्रैलोक्यक्षोभका
रकः ॥ ६१ ॥ एवमुक्त्वाजगामाथगोभिलोदानवस्तदा ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेदानवेपापचारिणि ॥ ६२ ॥ दुःखेनमहताविष्टानृपकन्यारुरोदह ॥ ६३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरितेपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ गतेतस्मिन्दुराचारेगोभिलेपापचेतसि ॥ पद्मावतीरु
रोदाथदुःखेनमहतान्विता ॥ १ ॥ तस्यास्तुरुदितंश्रुत्वासरव्यःसर्वाद्विजोत्तम ॥ पप्रच्छुस्तांराजकन्यांताःसर्वाश्चवरानानाः ॥ २ ॥ कस्माद्रोदिषिभद्रंते
कथयस्वहिचेष्टितम् ॥ क्रगतोऽसौमहाराजोमाथुराधिपतिस्तव ॥३॥ येनत्वंहिसमाहूताप्रियेत्युक्त्वावदस्वनः ॥ ताउवाचसुदुःखेनरोदमानापुनःपुनः॥४॥
तयाश्रावेदितंसर्वंयज्जातदोषसंभवम् ॥ ताभिर्नीतापितुर्गेहंवेपमानासुदुःखिता ॥ ५ ॥ मातुःसमक्षंतस्यास्तुआचचक्षुस्तदास्त्रियः ॥ समाकर्ण्यततोदे
वीगतासाभर्तृमंदिरम् ॥ ६ ॥ भर्तारंश्रावयामाससुतावृत्तांतमेवहि ॥ समाकर्ण्यततोराजामहादुःखीअजायत ॥ ७ ॥ यानाच्छादनकंदत्वापरिवारसम
न्विताम्॥मथुराप्रेषयामासगतातांप्रियमंदिरम्॥८॥सुतादोषंसमाच्छाद्यपितामातादविजोत्तम॥उग्रसेनस्तुधर्मात्मापद्मावतींसमागताम् ॥९॥सदृष्ट्वामुमुदेचा
शुउवाचेदंवचःपुनः॥त्वयाविनानशक्तोस्मिजीवितुंहिवरानने॥१०॥बहुप्रभासिमेप्रीतागुणशीलैस्तुसर्वदा ॥ भक्त्यासत्येनतेकांतेपतिर्देवत्यंकर्गुणः॥११॥
समाभाष्यप्रियांभार्यांपद्मावतींनरेश्वरः ॥ तयासार्धंसवैरेमेउग्रसेनोनृपोत्तमः॥१२॥ वबूवेदारुणोगर्भःसर्वलोकभयप्रदः ॥ पद्मावतीविजानातितस्यगर्भस्य

कारणम् ॥१३॥ स्वोदरेवर्द्धमानस्यचिंतयंतीदिवानिशम् ॥ अनेनाकिमुजातेनलोकनाशकरेणवै ॥१४॥ अनेनापिनमेकार्यंदुष्टपुत्रेणसांप्रतम् ॥ औषधीं
पृच्छतेसातुगर्भपातस्यसर्वतः ॥ १५ ॥ नारीमहौषधींसाहिविंदंतीचदिनेदिने ॥ गर्भस्यपातनायैवउपायाबहुशःकृताः ॥ १६ ॥ वृषधेदारुणोगर्भःसर्वलो
कभयंकरः ॥ तामुवाचततोगर्भःपद्मावतींचमातरम् ॥१७॥ कस्मात्त्वंव्यथसेमातरौषधीभिर्दिनेदिने ॥ पुण्येनवर्द्धतेचायुःपापेनाल्पंतुजीवितम् ॥ १८ ॥
आत्मकर्मविपाकेनजीवंतिचम्रियंतिच ॥ आमगर्भाःप्रयांत्यन्येअपक्वास्तुमहीतले ॥ १९ ॥ जातमात्राम्रियंतेऽन्येकतितेयौवनान्विताः ॥ बालावृद्धाश्चतरु
णाआयुषोवशतांगताः ॥२०॥ सर्वेकर्मविपाकेनजीवंतिचम्रियंतिच ॥ ओषध्योमंत्रदेवाश्चनिमित्ताःस्युर्नसंशयः ॥२१॥ मामेवहिनजानासिभवतीयादृशो
ह्यहम् ॥ दृष्टःश्रुतस्त्वयापूर्वंकालनेमिर्महाबलः ॥२२॥ दानवानांमहावीर्यस्त्रैलोक्यस्यभयप्रदः ॥ देवासुरेमहायुद्धेहतोहंविष्णुनापुरा ॥ २३ ॥ साधयितुंच
तद्वैरमागतोऽस्मितवोदरम् ॥ साहसंचश्रमंमातर्माकुरुष्वदिनेदिने ॥ २४ ॥ एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमातरंविररामसः ॥ मातोद्यमंपरित्यज्यमहादुःखादभूत्त
दा ॥ २५ ॥ दशाब्दाश्चगतायावत्तावद्वृद्धिमवाप्तवान् ॥ पश्चाज्जज्ञेमहातेजाःकंसोभूत्समहाबलः ॥ २६ ॥ येनसंत्रासितालोकास्त्रैलोक्यस्यनिवा
सिनः ॥ योहतोवासुदेवेनगतोमोक्षंनसंशयः ॥ २७ ॥ एवंश्रुतंमयाकांतभविष्यंतुभविष्यति ॥ पुराणेष्वेवसर्वेषुनिश्चितंकथितंतव ॥ २८ ॥ पितृगेहेस्थि
ताकन्यानाशमेवंप्रयातिसा ॥ गृहावासायमेकांतकन्यामोहंनकारयेत् ॥ २९ ॥ इमांदुष्टांमहापापांपरित्यज्यस्थिरोभव ॥ प्राप्तव्यंतुमहापापंदुःखंदारुण
मेवच ॥ ३० ॥ लोकेश्रेयःकरंकांततद्भुंक्ष्वत्वंमयासह ॥ शूकर्युवाच ॥ एतद्वाक्यंसुमंत्रंतुश्रुत्वासहिद्विजोत्तमः ॥ ३१ ॥ त्यागेमतिंचकारासौसमाहूताह्य
हंतदा ॥ सकलंवस्त्रशृंगारंममदत्तंशुभेशृणु ॥ ३२ ॥ तवैवदुर्नयैर्विप्रःशिवशर्माद्विजोत्तमः ॥ गतोवैमतिमान्दुष्टेकुलदुष्टप्रचारिणि ॥ ३३ ॥ यत्रतेतिष्ठ
तेभर्तातत्रगच्छनसंशयः ॥ तवयद्रोचतेस्थानंयथादिष्टंतथाकुरु ॥ ३४ ॥ एवमुक्त्वामहाभागेपितृमातृकुटुंबकैः ॥ परित्यक्तागताशीघ्रंनिर्लज्जाहंवरान
ने ॥ ३५ ॥ नलभाम्यहमेवापिवासस्थानंसुखंशुभे ॥ भर्त्सयंतिचमांलोकाःपुंश्चलीयंसमागता ॥ ३६ ॥ अटमानागतादेशात्कुलमानेनवर्जिता ॥ देशेगु
र्जरकेपुण्येसौराष्ट्रेशिवमंदिरे ॥ ३७ ॥ वनस्थलेतिविख्यातंनगरंवृद्धिसंकुलम् ॥ अतीवपीडितादेविक्षुधयाहंतदाशृणु ॥ ३८ ॥ कर्परंहिकरेगृह्यभिक्षार्थ
मुपचक्रमे ॥ गृहिणांद्वारदेशेषुप्रविशामिसुदुःखिता ॥ ३९ ॥ ममरूपंविपश्यंतिलोकाःकुत्सांतिभामिनि ॥ नददंतेचमेभिक्षांपापाचेयंसमागता ॥ ४० ॥
एवंदुःखसमाहारादारिद्र्यपरिपीडिता ॥ अटंत्याचमयादृष्टंगृहमेकमनुत्तमम् ॥ ४१ ॥ तुंगप्राकारसंवेष्टंवेदशालासमन्वितम् ॥ वेदध्व
निसमाकीर्णंबहुविप्रसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ धनधान्यसमाकीर्णंदासीदासैरलंकृतम् ॥ प्रविवेशगृहंरम्यंलक्ष्मीमुदितमेवतत् ॥ ४३ ॥ तद्गृहंसर्वतोभद्रंत

स्यैवशिवशर्मणः ॥ भिक्षांदेहीत्युवाचाथसुदेवादुःखपीडिता ॥ ४४ ॥ शिवशर्माथशुश्रावभिक्षाशब्दंद्विजोत्तमः ॥ मंगलांनामवैभार्यांलक्ष्मीरूपांवरान
नाम् ॥ ४५ ॥ तांहसन्प्राहधर्मात्माशिवशर्मामहामतिः ॥ इयंहिदुर्बलाप्राप्ताभिक्षार्थंद्वारमागता ॥ ४६ ॥ समाहूयप्रियेचैनांदेहित्वंभोजनंशुभे ॥ कृप
यापरयाविष्टाज्ञात्वामांतुसमागताम् ॥४७॥ प्रोवाचमंगलाकांतंदास्यामिप्रियभोजनम् ॥ एवमुक्त्वाचभर्तारंमंगलामंगलान्विता ॥४८॥ पुनर्मांभोजयामा
समिष्टान्नेनसुदुर्बलाम् ॥ मामुवाचसधर्मात्माशिवशर्मामहामुनिः ॥ ४९ ॥ कात्वमत्रसमायाताकस्यवाभ्रमसेजगत् ॥ केनकार्येणसर्वत्रकथयस्वममा
ग्रतः ॥ ५० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंभर्तुश्चैवमहात्मनः ॥ स्वरेणलक्षितःकांतोमयावैपापयातदा ॥ ५१ ॥ व्रीडयाधोमुखीजातादृष्टोभर्तायदामया ॥
मंगलाचारुसर्वांगीभर्तारमिदमब्रवीत् ॥ ५२ ॥ काचेयंहिसमाचक्ष्वत्वांदृष्ट्वाहिविलज्जति ॥ कथयस्वप्रसादेनकाचएषाभविष्यति ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ शिवशर्मोवाच ॥ मंगलेश्रूयतांवाक्यंयदिपृच्छसिसांप्रतम् ॥ यदर्थंहित्वया
पृष्टंतन्निबोधवरानने ॥ १ ॥ इयंहिसांप्रतंप्राप्तावराकीभिक्षुरूपिणी ॥ वसुदत्तस्यविप्रस्यसुतेयंचारुलोचने ॥ २ ॥ सुदेवानामभद्रेयंममजायाप्रियास
दा ॥ केनापिकारणेनैवदेशंत्यक्त्वासमागता॥३ ॥ ममदुःखेनदग्धेयंवियोगेनवरानने ॥ मांज्ञात्वातुसमायाताभिक्षुरूपेणतेगृहम् ॥ ४ ॥ एवंज्ञात्वात्वयाभ
द्रेआतिथ्यंपरिशोभितम् ॥ कर्त्तव्यंनचसंदेहइच्छंत्याममसुप्रियम् ॥ ५ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवमंगलापतिदेवता ॥ हर्षेणमहताविष्टास्त्वयमेवसुमंगला॥६॥
स्नानाच्छादनभोज्यंचममचक्रेवरानने ॥ रत्नकांचनयुक्तैश्चाभरणैश्चपतिव्रता ॥ ७ ॥ अहंहिभूपिताभद्रेतयैवपतिकाम्यया ॥ तयाहंभूपितादेविमानस्ना
नैश्चभोजनैः ॥ ८ ॥ भर्त्राहंमानितादेविजातंदुःखमनंतकम् ॥ ममोरसिमहातीव्रंसर्वप्राणविनाशनम् ॥ ९ ॥ तस्यामानोमयादृष्टोदुःखमात्मगतंतथा ॥
चिंतामेदारुणाजाताययाप्राणाव्रजंतिमे ॥ १० ॥ कदापिवचनंदत्तंनमयापापयाशुभम् ॥ अस्यैवविप्रवर्यस्यआचरंत्याचदुष्कृतम् ॥ ११ ॥ पादप्रक्षा
लनंनैवअंगसंवाहनंनहि ॥ एकांतंनमयादत्तंतस्यैवहिमहात्मनः ॥ १२ ॥ संभापांकथमस्यैवकरिष्येपापनिश्चया ॥ रात्रौचैवतदातत्रपतितादुःखसा
गरे ॥ १३ ॥ एवंहिचिंतमानायाःस्फुटितंहृदयंमम ॥ गताःप्राणास्तदाकायंपरित्यज्यवरानने ॥ १४ ॥ तत्रदूताःसमायाताधर्मराजस्यवैतदा ॥ वीरा
श्चदारुणाःक्रूरागदाचक्रासिधारिणः ॥ १५ ॥ तैस्तुबद्धामहाभागेशृंखलैर्दृढबंधनैः ॥ नीतायमपुरंतैस्तुरुदमानासुदुःखिता ॥ १६ ॥ मुद्गरैस्ताडयमाना
हंदुर्गमार्गेणपीडिता ॥ भर्त्स्यमानायमस्याग्रेतैस्तत्राहंप्रवेशिता ॥ १७ ॥ दृष्टाहंयमराजेनसक्रोधेनमहात्मना ॥ अंगारसंचयेक्षिप्ताक्षिप्तानरकसंच

द्रोण्यांपरिक्षिप्ताकरम्भवालुकोपरि ॥ २० ॥ आसिपत्रैश्चसंच्छिन्नाजलमंत्रेणवाहिता ॥ कूटशाल्मालिवृक्षेषुक्षिप्तातेनमहात्मना ॥ २१ ॥ पूयशोणितवि
ष्ठायांपतिताक्रमिसंकुले ॥ सर्वेपुनरकेष्वेवंक्षिप्ताहंनृपनंदिनि ॥ २२ ॥ पीडायुक्तेषुतत्रिषुतेनैवापिमहात्मना ॥ करपत्रैःपाटिताहंशाक्तिभिस्ताडिताभृ
शम् ॥२३॥ अन्येष्वेवनरकेषुपतितानृपनंदिनि ॥ योनिगतेंषुक्षिप्तास्मिपतितादुःखसंकटे ॥ २४ ॥ धर्मराजेनतेनाहंनरकेषुनिपातिता ॥ वल्गुनीयोनि
मासाद्यभुक्तंदुःखंसुदारुणम् ॥२५॥ गताहंक्रौष्टुकीयोनिंशुनीयोनिंपुनर्गता ॥ सकुक्कुटीचमार्जारीमाखुयोनिंगताह्यहम् ॥ २६ ॥ एवंयोनिविशेषेषुपापयो
निषुतेनच ॥ क्षिप्तास्मिधर्मराजेनपीडितासर्वयोनिषु ॥ २७ ॥ तेनैवाहंकृताभूमौशूकरीनृपनंदिनि ॥ तवहस्तेमहाभागेसंतितीर्थान्यनेकशः ॥२८॥ तेनो
दकेनसिक्तास्मित्वयैववरवर्णिनि ॥ ममपापंगतंदेविप्रसादात्तवसुंदरि ॥ २९ ॥ तवैवतेजःपुण्येनजातंज्ञानंवरानने ॥ इदानींमामुद्धरस्वपतितांनरकसं
कटे ॥ ३० ॥ यदानोद्धरसेदेविपुनर्यास्यामिदारुणम् ॥ नरकंचमहाभागेत्राहिमांदुःखभागिनीम् ॥ ३१ ॥ गताहंपापभावेनदीनाहंचनिराश्रया ॥ सु
देवोवाच ॥ किंकृतंहिमयाभद्रेसुकृतंपुण्यसंभवम् ॥ ३२ ॥ येनाहमुद्धरेत्वांवैतन्मेत्वंवदसांप्रतम् ॥ ॥ शूकर्युवाच ॥ अयंराजामहाभागइक्ष्वाकुर्मनु
नंदनः ॥ ३३ ॥ विष्णुरेषमहाप्राज्ञोभवतीश्रीर्हिनान्यथा ॥ पतिव्रतामहाभागापतिव्रतपरायणा ॥ ३४ ॥ त्वंसतीसर्वदाभद्रेसर्वतीर्थमयीप्रिया ॥
देविसर्वमयीनित्यंसर्वदेवमयीसदा ॥ ३५ ॥ महापतिव्रतालोकएकात्वंनृपतेःप्रिया ॥ ययाशुश्रूषितोभर्तोभवत्याहिअहर्निशम् ॥ ३६॥ एकस्यदिवसस्या
पिपुण्यंदेहिवरानने ॥ पतिशुश्रूषितस्यापिपरिदेमेकुरुपेप्रियम् ॥ ३७ ॥ मममातापितात्वंवैत्वंमेगुरुःसनातनः ॥ अहंपापादुराचाराअसत्याज्ञानव
र्जिता ॥३८॥ मामुद्धरमहाभागेभीताहंयमताडनैः॥सुकलोवाच ॥ एवंश्रुत्वातयाप्रोक्तंसमालोक्यनृपंतदा ॥३९॥ किंकरोमिमहाराजएपाकिंवदतेपशुः ॥
इक्ष्वाकुरुवाच ॥ एनांदुःखांवराकींवैपापयोनिगतांशुभे ॥४०॥ समुद्धरस्वपुण्यैस्त्वंमच्छ्रेयोभविष्यति ॥ एवमुक्तावरानारीसुदेवाचारुमंगल्या ॥ ४१ ॥
उवाचैकान्दपुण्यंतेमयादत्तंवरानने ॥ एवमुक्तेनवाक्येनतयादेव्याहितत्क्षणात्॥४२॥ रूपयौवनसंपन्नादिव्यमालाविभूषिता ॥ दिव्यदेहाचसंभूतातेजोज्वा
लासमावृता ॥ ४३॥ सर्वभूषणशोभाढ्यानानारत्नैश्चशोभिता ॥ संजातादिव्यरूपासादिव्यगंधानुलेपना ॥४४॥ दिव्यंविमानमारूढाअंतरिक्षंगतासती॥
तामुवाचततोराज्ञीप्रणतानतकंधरा ॥ ४५ ॥ स्वस्त्यस्तुतेमहाभागेप्रसादात्तवसुंदरि ॥ व्रजामिपातकान्मुक्तास्वर्गंपुण्यतमंशुभम् ॥ ४६ ॥ प्रणम्यैवं
गतास्वर्गंसुदेवा॰मृणुसत्तम ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंसुकलायानिवेदितम् ॥ ४७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसुदेवास्वर्गारोहणंना
मद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ सुकलोवाच ॥ एवंधर्मंश्रुतंपूर्वंपुराणेषुतदामया ॥ पतिहीनाकथंभोगंकरिष्येपापनिश्चया ॥ १ ॥ कांतेनतुविना

तेनजीवंकायेनधारये ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वापरंधर्मपतिव्रतमनुत्तमम्॥२॥तास्तुसख्योवरानार्योहर्षेणमहतान्विताः॥श्रुत्वाधर्मपरंपुण्यंनारीणांग
तिदायकम् ॥३॥स्तुवंतितांमिद्रः सुविचित्यसुरेश्वरः॥५॥ सुकलायाःपरंभावंसुविचार्यामरेश्वरः॥चालयेधैर्यमस्याश्चपतिस्नेहंनसंशयः ॥६॥ तस्मारमन्मथंदेवंत्वरमाणःसुराधि
पः॥पुष्पचापंससंगृह्यमीनकेतुःसमागतः ॥७॥ प्रिययाचतयायुक्तोरत्यादृष्टमहाबलः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वासहस्राक्षसुवाचसः॥८॥कस्मादहंत्वयानाथअधु
नासंस्मृतोविभो॥आदेशोदीयतांमेद्यसर्वंभावेनमानदा॥९॥इंद्रउवाच ॥ सुकलेयंमहाभागापतिव्रतपरायणा॥शृणुष्वकामदेवत्वंकुरुसाहाय्यमुत्तमम्॥१०॥
निष्कर्षयमहाभागांसुकलांपुण्यमंगलाम् ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यशक्रस्यतमथाब्रवीत् ॥११॥ एवमस्तुसहस्राक्षकरिष्यामिनसंशयः ॥ साहाय्यंदेवदेवेशतव
कौतुककारणात् ॥१२॥ एवमुक्त्वामहातेजाःकंदर्पोसुनिदुर्जयः ॥ देवाञ्जेतुंसमर्थोऽहंसमुनीनृषिसत्तमान् ॥१३॥ किंपुनःकामिनींदेवयस्यांअंगेनवैबलम्॥
कामिनीनामहंदेवअंगेषुनिवसाम्यहम् ॥ १४ ॥ भालेकुचेषुनेत्रेषुकचाग्रेषुचसर्वदा ॥ नाभौकटयांपृष्ठदेशेजघनेयोनिमंडले ॥ १५ ॥ अधरेदंतभागेषुक
क्षायांहिनसंशयः ॥ अंगेष्वेवंप्रत्यंगेषुसर्वत्रनिवसाम्यहम् ॥ १६ ॥ नारीममगृहंदेवसदातत्रवसाम्यहम् ॥ तत्रस्थःपुरुषान्सर्वान्मारयामिनसंशयः ॥ १७ ॥
स्वभावेनावलादेवसंतप्तामममार्गणैः ॥ पितरंमातरंदृष्ट्वाअन्यंस्वजनवांधवम् ॥१८॥ सुरूपंसगुणंदेवममवाणाहतासती ॥ चलतेनात्रसंदेहोविषाकंनैवचिंत
येत् ॥ १९ ॥ योनिःस्पर्शेतनारीणांस्तनाग्रौचसुरेश्वर ॥ नास्तिधैर्यंसुरेशानसुकलांनाशयाम्यहम् ॥ २० ॥ इंद्रउवाच ॥ पुरुषोहंभविष्यामिरूपवान्गुण
वान्धनी ॥ कौतुकार्थमिमांनारींचालयामिमनोभव ॥ २१ ॥नैवकामान्नसंत्रासान्नवालोभान्नकारणात् ॥ नवैमोहान्नवैक्रोधात्सत्यंसत्यंरतिप्रिय ॥ २२ ॥
कथंमेदृश्यतेतस्यामहत्सत्यंपतिव्रतम् ॥ निष्कर्षिष्यइतोगत्वाभवन्मोहोत्रकारणम् ॥ २३ ॥ एवंकामंचसंदिश्यजगामसुरराट्स्वयम् ॥ आत्मविकृतिसंभू
तोरूपवान्गुणवान्स्वयम् ॥ २४ ॥ सर्वाभरणशोभांगःसर्वभोगसमन्वितः ॥ भोगलीलासमाकीर्णःसर्वदोदार्यसंयुतः ॥ २५ ॥ यत्रसातिष्ठतेदेवीकुकलस्य
प्रियानृप ॥ आत्मलीलांस्वरूपंचगुणंभावंप्रदर्शयेत् ॥ २६ ॥ नैवपश्यतिसातंतुपुरुषंरूपसंपदम् ॥ यत्रयत्रजेत्साहितत्रतांपश्यतेनृप ॥ २७ ॥ साभिला
षेणमनसातामेवंपरिपश्यति ॥ कामचेष्टांसहस्राक्षोऽदर्शयत्सर्वभावकैः ॥ २८ ॥ चतुष्पथेपथेतीर्थेयत्रदेवीप्रयातिसा ॥ तत्रतत्रसहस्राक्षस्तामेवपरिपश्य
ति ॥ २९ ॥ इंद्रेणप्रेषितादूतीसुकलांप्रतिसागता ॥ सुकलांसुमहाभागांप्रत्युवाचप्रहस्यवै ॥ ३० ॥ अहोसत्यमहोधैर्यमहोकांतिरहोक्षमा ॥अस्यारूपेणसं

॥ ६२ ॥

१ अद्यतन इ०. सुप्रभाद्य० च प० । २. इति सुविचार्येति पूर्वेण संबंधे वाक्यसंगतिः । ३ द्वितीयाप्य लाई इत्यादिषु योजनार्या न द्विरुक्तिः ।

सारेनास्तिनारीवरानना ॥ ३१ ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्यभार्याभविष्यसि ॥ यस्यत्वंसगुणाभार्यासधन्यःपुण्यभाग्भुवि ॥ ३२ ॥ तस्यास्तुवचनंश्रु
त्वातामुवाचमनस्विनी ॥ वैश्यजात्यांसमुत्पन्नोधर्मात्मासत्यवत्सलः ॥ ३३ ॥ तस्याहंहिप्रियाभार्यासत्यसंधस्यधीमतः ॥ कृकलस्यापिवैश्यस्यसत्य
मेववदामिते ॥ ३४ ॥ ममभर्तासधर्मात्मातीर्थयात्रांगतःसुधीः ॥ तस्मिन्गतेमहाभागेममभर्तरिसंप्रति ॥ ३५ ॥ अतिक्रांताःशृणुष्वत्वंत्रयश्चै
वापिवत्सराः ॥ ततोहंदुःखिताजाताविनातेनमहात्मना ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतमेवते ॥ भवतीपृच्छतेमांकाभविष्यतिवद
स्वमे ॥ ३७ ॥ सुकलायावचःश्रुत्वादूत्याआभाषितंपुनः ॥ मामेवंपृच्छसेभद्रेतत्तेसर्वंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ अहंतवांतिकंप्राप्ताकार्यार्थंवरवर्णि
नि ॥ श्रूयतामभिधास्यामिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ३९ ॥ गतस्तेनिर्घृणोभर्तात्वांत्यक्त्वातुवरानने ॥ किंकरिष्यसितेनापिप्रियाघातकरेण
च ॥ ४० ॥ यस्त्वांत्यक्त्वागतःपापीसाध्व्याचारसमन्विताम् ॥ किंवासतेगतोबालेतत्रजीवतिवैमृतः ॥ ४१ ॥ किंकरिष्यतितेनैवंभवतीखिद्यतेवृ
था ॥ कस्मान्नाशयतेचांगंदिव्यंहेमसमप्रभम् ॥४२॥ बाल्येवयसिसंप्राप्तेमानवोनचविंदति ॥ एकंसुखंमहाभागेबालक्रीडांविनाशुभे ॥४३॥ वार्द्धकेदुःखसं
प्राप्तिर्जराकायंप्रहिंसयेत् ॥ तारुण्येभुज्यतेभोगःसुखात्सर्वोवरानने ॥ ४४ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भुंजंतिमानवाः ॥ सुखभोगादिकंसर्वंस्वेच्छयारमते
नरः ॥ ४५ ॥ यावत्तिष्ठतितारुण्यंतावद्भोगान्प्रभुंजते ॥ वयस्यपिगतेभद्रेतारुण्येकिंकरिष्यति ॥ ४६ ॥ संप्राप्तेवार्द्धकेदेविकिंचित्कार्यंनसिध्यति ॥
स्थविरश्चिंतयेन्नित्यंसुखकार्यंनगच्छति ॥ ४७ ॥ पयस्यपिगतेबालेक्रियतेसेतुबंधनम् ॥ तादृशोयंभवेत्कायस्तारुण्येतुगतेशुभे ॥ ४८ ॥ तस्माद्भुंक्ष्व
सुखेनापिपिबस्वमधुमाधवीम् ॥ कामबाणादहंत्यंगंतवेमेचारुलोचने ॥ ४९ ॥ अयमेकःसमायातःपुरुषोरूपवान्गुणी ॥ अयंहिपुरुषव्याघ्रःसर्वज्ञोगुण
वान्धनी ॥ ५० ॥ तवार्थेनित्यसंयुक्तःस्नेहेनवरवर्णिनि ॥ सुकलोवाच ॥ बाल्यंनास्त्यपिजीवस्यतारुण्यंनास्तिजीविते ॥ ५१ ॥ वृद्धत्वंनास्तिचैवास्यस्व
यंसिद्धःसुसिद्धिदः ॥ अमरोनिर्जरोव्यापीसुसिद्धःसर्ववित्तमः ॥५२॥ अकामःकामदोलोकेआत्मरूपेणवर्तते ॥ यथागेहस्यसंस्थानंतथाकायस्यदृश्यते ॥
॥ ५३ ॥ यथावार्द्धकिनाकायस्तथासूत्रेणमंदिरम् ॥ अनेककाष्ठसंघातैर्नानादारुसमुच्चयैः ॥ ५४ ॥ मृत्तिकयोदकेनापिसमंतात्परिणामयेत् ॥ लिंपितं
लेपकैःकाष्ठंचित्रंभवतिचित्रकैः ॥ ५५ ॥ प्रथमंरूपमायातिगृहंसूत्रेणसूत्रितम् ॥ पुष्णंतिचस्वयंतत्तुलेपनाद्वैदिनेदिने ॥ ५६ ॥ वायुनादोलितंनित्यं
गृहंचमलिनायते ॥ मध्यमोवर्तुतःकालोगृहस्यपरिकथ्यते ॥ ५७ ॥ रूपहानिर्भवेत्तस्यगृहस्वामीविलेपयेत् ॥ स्वेच्छयाचगृहस्वामीरूपवत्त्वंनयेद्गृहम् ॥
॥ ५८ ॥ तारुण्यंतस्यगेहस्यदूतिकेपरिकथ्यते ॥ काष्ठसंघैश्चजीर्णत्वंबहुकालैःप्रयातिसः ॥ ५९ ॥ स्थानभ्रष्टाःप्रजायंतेमूलाग्रेप्रचलंतिते ॥ नसहे

लेपनाभारमाधारेणप्रतिष्ठाति ॥ ६० ॥ एतद्भहस्यवार्द्धक्यंकथितंशृणुदूतिके ॥ पतमानंगृहंदृष्ट्वागृहस्वामीपरित्यजेत् ॥ ६१ ॥ गृहमन्यंप्रवेशा
यप्रयात्येवहिसत्वरम् ॥ तथाबाल्यंचतारुण्यंतृणांवृद्धत्वमेवच ॥ ६२ ॥ सबाल्येबालरूपश्चज्ञानहीनंप्रकारयेत् ॥ चित्रयेत्कायमेवापिवस्त्रालंकारभूषणैः
॥ ६३ ॥ लेपनैश्चंदनैश्चान्यैस्तांबूलप्रभवादिभिः ॥ कायस्तरुणतांयातिअतिरूपोविजायते ॥ ६४ ॥ बाह्याभ्यंतरमेवापिपरसैःसर्वैःप्रपोषयेत् ॥ तेनपो
षणभावेनपरिपुष्टःप्रजायते ॥ ६५ ॥ जायतेमांसवृद्धिस्तुरसैश्चापिनवोत्तमा ॥ यांतिविस्तरतांराजन्नंगान्याप्यायितान्यपि ॥ ६६ ॥ प्रत्यंगानिरसैश्चै
वस्त्वंस्वंरूपंप्रयांतिवै ॥ दंताधरौस्तनौबाहूकटिपृष्ठमुरूउभे ॥ ६७ ॥ हस्तपादतलौतद्वद्वृद्धित्वंप्रतिपेदिरे ॥ उभाभ्यामपितान्येवंवृद्धिमायांतितानिवै
॥ ६८ ॥ अंगानिरसमांसाभ्यांसुरूपाणिभवंतिते ॥ तैःस्वरूपैर्भवेन्मर्त्योरसवद्धश्चदूतिके ॥ ६९ ॥ सुरूपःकथ्यतेमर्त्योलोकेकेनप्रियोभवेत् ॥ विष्ठा
मूत्रस्यवैकोशःकायएषचदूतिके ॥ ७० ॥ अपवित्रशरीरोयंसदाक्लेवतिनिर्घृणः ॥ तस्यकिंवर्ण्यतेरूपंजलबुद्बुदवच्चुभे ॥ ७१ ॥ यावत्पं
चाशद्वर्षाणितावत्तिष्ठतिवैदृढः ॥ पश्चाच्चजायतेहानिस्तस्यैवापिदिनेदिने ॥ ७२ ॥ दंताःशिथिलतांयांतितथालालायतेमुखम् ॥ चक्षु
र्भ्यामपिपड्येत्रकर्णाभ्यांनशृणोतिच ॥ ७३ ॥ गतिंकर्तुनशक्नोतिहस्तपादैश्चदूतिके ॥ अक्षमोजायतेकायोजराकालेनपीडितः ॥ ७४ ॥
तद्वसःशोषमायातिजराग्रिातापशोषितः ॥ अक्षमोजायतेदूतिकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७५ ॥ यथाजीर्णंगृहंयातिक्षयमेवंनसंशयः ॥ तथासं
क्षयमायातिवार्द्धकेतुकलेवरम् ॥ ७६ ॥ ममरूपंसमायातंवर्णस्येवंदिनेदिने ॥ केनाहंरूपसंयुक्ताकेनरूपत्वमिष्यते ॥ ७७ ॥ यथाजीर्णंगृहं
यातिकेनासौपुरुषोऽलौ ॥ यस्यार्थमागतादूतिभवतीकेनशंसति ॥ ७८ ॥ किमुचैवत्वयाद्दष्टंममांगेवदसांप्रतम् ॥ तस्यांगादिहहानिंचदूति
नास्त्यधिकंतथा ॥ ७९ ॥ यथात्वंचतथासौवैतथाहंनात्रसंशयः ॥ कस्यरूपंनविद्येतरूपवान्नास्तिभूतले ॥८०॥ उच्छ्वासःपतनांताश्चनगास्तुगिरयःशु
भे ॥ कालेनपीडितायांतितद्वद्भूताश्चनान्यथा ॥ ८१ ॥ अरूपोरूपवान्दिव्यआत्मासर्वगतःशुचिः ॥ स्थावरेष्वेवसर्वेषुजंगमेषुचदूतिके ॥ ८२ ॥ एको
निवसतेशुद्धोघटेष्वेकंयथोदकम् ॥ घटनाशात्प्रयात्येकमेकत्वंत्वंनबुध्यसे ॥ ८३ ॥ पिंडनाशादयंचात्माएकरूपोविजायते ॥ एकंरूपंमयाद्दष्टंसंसारेव
सतांसदा ॥ ८४ ॥ एवंवदस्त्वतंज्ञात्वायस्यार्थमिहचागता ॥ दर्शयस्वअपूर्वंमेयदिभोक्तुमिहेच्छसि ॥ ८५ ॥ व्याधिनापीड्यमानस्यकफेनापिवृतस्य ॥ ५३ ॥
च ॥ अंगाद्विचलतेश्लेष्णःस्थानभ्रष्टोभिजायते ॥ ८६ ॥ अंगसंधिपुसर्वांसुपलत्वंचांतरंगतः ॥ एकतोनाशमायातिस्त्वंद्विरूपंपरित्यजेत् ॥ ८७ ॥ विष्ठा

कृमयोवानसंशयः ॥ ८९ ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूंचपरिदारुणाम् ॥ व्यथामुत्पादयेद्यूकासर्वांगंपरिचालयेत् ॥ ९० ॥ नखाग्रैर्घृष्यमाणासाकंडूःशांता प्रजायते ॥ तद्वत्तैश्चशृणुष्वैवसुरतस्यनसंशयः ॥ ९१ ॥ भुंजत्येवरसान्मर्त्यःसुभिक्षाप्पिवतेपुनः ॥ वायुनातेनप्राणेनपाकस्थानंप्रणीयते ॥ ९२ ॥ यद्र कंप्राणिभिर्दूतिपाकस्थानंगतंपुनः ॥ सर्वंतत्पिहितंतत्रवायुर्वैपातयेन्मलम् ॥ ९३ ॥ सारभूतोरसस्तत्रतद्रक्तश्चप्रजायते ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्था नंप्रयातिच ॥ ९४ ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥ स्थानंनलभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ ९५ ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ॥ द्रवेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥९६ ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चदूतिके ॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः ॥ ९७ ॥ तेषांनामापिभद्रे त्वंमत्तोनिगदितंशृणु ॥ पिंगलीशृंखलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ॥ ९८ ॥ चपलःपिप्पलश्चैवद्रवेतौनासिकाग्रयोः ॥ शृंगलीजंगलीचान्यौनेत्रयोरंतरस्थि तौ ॥ ९९ ॥ कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः ॥ भालांतेवस्थिताःसर्वेराजिकायाःप्रमागतः ॥ १०० ॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसंशयः ॥ केशद्वर्यंमुखेतस्यविद्यतेशृणुदूतिके ॥१०१॥ प्राणिनांसंक्षयंविद्धितत्क्षणेहिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे॥१०२॥तद्वीर्यंरसरूपे णपततेनात्रसंशयः ॥ मुखेनपिवतेवीर्यंतेनमत्तःप्रजायते ॥१०३॥तालुमध्यप्रदेशेचचंचलत्वेनवर्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नाख्याचसंस्थिता॥१०४॥ सुवलेनापितस्यैवनाडिकाजालपंजरे ॥ कामकंडूभवेद्दूतिसर्वंपांप्राणिनांकिल ॥ १०५ ॥ पुंसश्चस्फुरतींलिंगंनार्यायोनिश्चदूतिके॥स्त्रीपुंसोसंप्रमत्तौतुव्रजतः संगमंततः ॥१०६॥ कायेनकायसंघृष्टिर्मैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंकायेपुनःकंडूश्चतादृशी ॥ १०७॥ सर्वत्रदृश्यतेदूतिभावएवंविधःकिल ॥ व्रजत्व मात्मनःस्थानंनेवास्त्यत्रअपूर्वता ॥१०८॥ अपूर्वैनास्तिमेकिंचित्करोम्येवनसंशयः ॥ १०९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेत्रिपं चाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच॥एवमुक्तागतादूतीतयासुकलयातदा ॥ समासेनसुसंप्रोक्तमवधार्यपुरंदरः ॥ १ ॥तदर्थंभापितंतस्याःसत्यधर्मसम न्वितम्॥आलोच्यसाहसंधैर्यैज्ञानमेवपुरंदरः॥२॥ईदृशंहिवदेत्काहिनारीभूत्वामहीतले॥योगैरूपंसुसंशिष्टंन्यायोदेःक्षालितंवचः ॥३॥पवित्रेर्यंमहाभागासत्य रूपानसंशयः ॥ त्रैलोक्यस्यसमस्तस्यधुरंधर्तुंभवेत्क्षमा ॥ ४ ॥ एतदर्थंवैचार्यैवंविष्णुजः कंदर्पमब्रवीत् ॥ त्वयासहगमिष्यामिद्रष्टुंतांकृकलप्रियाम् ॥ ५ ॥ प्रत्युवाचसहस्राक्षंमन्मथोबलदर्पितः ॥ गम्यतांतत्रदेवेशयत्रास्तेसापतिव्रता ॥ ६ ॥ मानंवीर्यंबलंधैर्यंतस्याःसत्यंपतिव्रतम् ॥ गत्वाहंनाशयिष्यामिकियन्मा त्रासुरेश्वर ॥ ७ ॥ समाकर्ण्यंसहस्राक्षोवचनंमन्मथस्यच ॥ भोभोनंगशृणुष्वत्वमधिकंभापितंसुधा ॥ ८ ॥ सुदृढासत्यवीर्येणसुस्थिराधर्मकर्मभिः ॥ सुक

१ अतसीपुष्पवर्णेन इ० पा० । २ योगरूपं सुसिद्धं च ज्ञानोदकेन क्षालितम् । इ० पा० ।

लेयमजेयावैतत्रतेपौरुषंनहि ॥९॥ इत्याकर्ण्यततःक्रुद्धोमन्मथास्त्विन्द्रमब्रवीत् ॥ ऋषीणांदेवतानांचबलंमयाप्रणाशितम् ॥१०॥ अस्यावलंकियन्मात्रं भवतामममकथ्यते ॥ पश्यतस्तवदेवेशनाशयिष्यामितांस्त्रियम् ॥ ११ ॥ नवनीतंयथाचाग्नेस्तेजोद्दङ्द्रवंव्रजेत् ॥ तथेमांद्रावयिष्यामिस्वेनरूपेणतेजसा ॥ १२ ॥ गच्छतत्रमहत्कार्यमुपस्थंसांप्रतंध्रुवम् ॥ कस्मात्कुत्सयिमेतेजस्त्रैलोक्यस्यविनाशनम् ॥ १३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ आकर्ण्यवाक्यंतुमनोभवस्यएतामसाध्यांतवकामजाने ॥ धैर्यैसमुद्यम्यचपुण्यदेहांपुण्यैनपुण्यांबहुपुण्यचाराम् ॥ १४ ॥ पश्यामितेपौरुषमुग्रवीर्यंमितोहिगत्वातुधनुष्मता वै ॥ तेनापिसार्धंप्रजगामभूयोरत्याचदृत्याचपतिव्रतांताम् ॥ १५ ॥ एकांसुपुण्यांस्वगृहस्थितांतांध्यानेनपत्युश्चरणेनियुक्ताम् ॥ यथासुयोगीप्रविधाय चित्तंविकल्पहीननंचकल्पयेत ॥ १६ ॥ अत्यद्भुतंरूपमनंततेजोयुतंचकारायसतीप्रमोहम् ॥ नलिंचितंभोगयुतंमहात्माझषध्वजश्चैवपुरंदरश्च ॥ १७॥ दृङ्गासुलीलंपुरुषंमहांतंचरंतमेवंपरिकामभावम् ॥ जायाहिवैइयस्यमहात्मनस्तुमेनेनसारूपयुतंगुणज्ञम् ॥ १८ ॥ अंभोयथापद्मदलेगतंवैप्रयातिमुक्ताफलकस्यकीर्तिम् ॥ तद्वत्स्वभावःपरिसत्ययुक्तोजङ्गेचतस्यास्तुपतिव्रतायाः ॥ १९ ॥ अनेनदूतीपरिप्रेषितापुरायामायुवत्याहृगुणज्ञमेनम् ॥ लीलास्वरूपंबहुधात्मभावंममेषसर्वंपरिदर्शयेच्च ॥ २० ॥ ममैवकालंप्रवलंविचित्र्यागतोहिमेकांतगुणैश्चसत्यलः ॥ रत्यासमेतस्तुकथंचजीवेत्सत्याश्रमभारिणप्रमर्दित श्च ॥ २१ ॥ ममापिभावंपरिगृह्यकांतोजीवेत्कियान्वापिसुबुद्धियुक्तः ॥ शून्योहिकायोममचास्तिसद्यश्चेष्टाविहीनोमृतकल्पएव ॥ २२ ॥ कायस्यग्रामस्यप्रजाःग्रनष्टाःसुविक्रियारूप्यंपरिगृह्यकर्म ॥ ममाधिकेनापिसमंसुकांतंसऊर्द्ध शोभामनयच्चकामः ॥ २३ ॥ यदामृतोवलवान्हर्षयुक्तःस्वयंदशावैपरिनृत्यमानः ॥ तथाअनेनापिप्रभाषयेद्भुतंयोमांहिवांच्छत्यपिभोक्तुकामः ॥ २४ ॥ एवंविचार्यैवतदामहासतीसत्याख्यरज्ज्वादृढवद्धचेतना ॥ गृहंस्वकीयंप्रविवेशसातदातत्तस्यभावंनियमेनवेत्तुम् ॥ २५ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ विष्णुरुवाच ॥ भावंविदित्वासुरराट्चतस्याःप्रोवाचकामंपुरतःस्थितंसः ॥ नचास्तिशक्त्यास्मरतेजयायसत्यात्मकप्यानसुदांशितासती ॥ १ ॥ धर्मांस्त्यचापंस्वकरेगृहीत्वाज्ञानाभिधानंवरमेववाणम् ॥ योर्दुरणेसंप्रतिसंस्थितासतींवीरोयथादर्पितवीर्यभावः ॥ २ ॥ जिगीषयेयंपुरुषार्थमेवत्वमात्मनःकुरुषेपोरुषंतु ॥ त्वांमद्यजेतुंसमरेसमर्थायद्भाव्यमेवंतदिहैवचिंत्यम् ॥ ३ ॥ दग्धोसिपूर्वंत्वयिमेहैवशंभुनामहात्मनातेनसमंविरोधम् ॥ कृत्वाफलंतस्यविकर्मणश्चजातोस्यनंगः स्मरसत्यमेव ॥४॥ यथा त्वयाकर्मकृतंपुरास्मरफलंतुप्राप्ततुतथैवतीव्रम् ॥ सुकुत्सितांयोनिमवाप्स्यसिध्रुवंसाध्व्यानयासार्धमिहैवकथ्यसे ॥५॥ येज्ञानवंतः

॥ ५४ ॥

१ उत्पाद्यं सांप्रतं ध्रुवम् । २ देवा न जेतुं समरे समर्थाः इ० पा० ।

पुरुषाजगत्रयेवैरंप्रकुर्वन्तिमहात्मभिःसमम्॥भुंजन्तितेदुष्कृतमेवतत्फलंदुःखान्वितंरूपविनाशनंच ॥६॥ व्याघुष्यआवांतुव्रजावकामएनांपरित्यज्यसतींप्र
युज्य ॥ सत्याःप्रसंगेनपुरामयातुलब्धंफलंपापमयंत्वसह्यम्॥७॥त्वमेवजानासिचरित्रमेतच्छप्तोस्मितेनापिचगौतमेन ॥जातश्चमेषवृषणःसदाह्यहंभवान्गतो
मांतुविहायतत्र ॥८॥ तेजःप्रभावोह्यतुलःसतीनांधातासमर्थःसहितुंनसूर्यः ॥ सुकुत्सितंरूपमिदंतुरक्षेत्पुरानुसूयामुनिनाहिशप्तम् ॥९॥ निरुध्यसूर्यंपरिवेग
वंतमुद्यंतमेवंप्रभयासुदीप्तम् ॥ भर्तुश्चमृत्युंपरिबाधमानंमांडव्यशापस्यचकौंडिनस्य ॥ १० ॥ अत्रेःप्रियासत्यपतिव्रतातयास्वपुत्रतांदेवत्रयंहिनीतम् ॥
नकिंपुरामन्मथतेश्रुतंसदासंस्कारंयुक्ताःप्रभवंतिसत्यः ॥ ११ ॥ सावित्रीनाम्नीद्युमत्सेनपुत्रीनीतंप्रियंसापुनरानिनाय ॥ यमादिहैवाश्वपतेःसुपुत्रंसतीत्व
मेवंपरिसंश्रुतंच ॥ १२ ॥ अग्नेःशिखांकःपरिसंस्पृशेद्वैतरेद्धिकःसागरमेवमूढः ॥ गलेतुबद्ध्वासुशिलांभुजाभ्यांकोवासतींवश्यतिवीतरागाम् ॥ १३ ॥ उक्ते
तुवाक्येबहुनीतियुक्तेइंद्रेणकामस्यसुशिक्षणार्थम् ॥ आकर्ण्यवाक्यंमकरध्वजस्तुउवाचदेवेंद्रमथैनमेव ॥ १४ ॥ कामउवाच ॥ तवातिदेशादहमागतोवै
धैर्यंसुहृत्त्वंपुरुषार्थमेव ॥ त्यक्त्वातदर्थंपरिभाषसेमांनिःसत्वरूपंबहुभीतियुक्तम् ॥ १५ ॥ व्याबुद्धि यास्यामियदासुरेशस्याल्लोकमध्येममकीर्तिनाशः ॥
ऊढिंकरोमानविहीनएवसर्वेवदिष्यंत्यनयाजितंमाम् ॥ १६ ॥ येवैजितादेवगणाश्चदानवाःपूर्वंमुनींद्रास्तपसःप्रयुक्ताः ॥ हास्यंकरिष्यंतिममापिसद्योनार्या
जितोमन्मथएषभीमः ॥ १७ ॥ तस्मात्प्रयास्यामित्वयैवसार्धमस्याबलंमानमतःसुरेश ॥ तेजश्चधैर्यंपरिणाशयिष्येकस्माद्भवानत्रबिभेतिशक्र ॥ १८ ॥
संबोध्यचैवंससुराधिनाथंचापंगृहीतंसशरंसुपुष्पम् ॥ उवाचक्रीडांपुरतःस्थितांतांविधायमायांभवतीप्रयातु ॥ १९ ॥ वैश्यस्यभार्यांसुकलांसुपुण्यांसत्ये
स्थितांधर्मविदांगुणज्ञाम् ॥ इतोहिगत्वाकुरुकार्यमुक्तंसाहाय्यरूपंचप्रियेसखेशृणु ॥२०॥ क्रीडांसमाभाष्यततोमनोभवस्त्वंतेस्थितांप्रीतिमथाह्वयत्पुनः॥
कार्यंभवत्याममकार्यमुत्तममेतांसुस्नेहैःपरिभावयत्वम् ॥ २१ ॥ इंद्रंहिदृष्ट्वासुकलायथाभवेत्स्नेहानुगाचारुविलोचनेयम् ॥ तैस्तैःप्रभावैर्गुणवाक्ययुक्तै
र्नयस्ववश्यंचप्रियेसखेशृणु ॥२२॥ भोभोःसखेसाधयगच्छशीघ्रंमायामयंनंदनरूपयुक्तम् ॥ पुष्पोपयुक्तंचफलप्रधानंघुष्टंरुतैःकोकिलषट्पदानाम् ॥२३॥
आहूयवीरंमकरंदमेवरसायनंस्वादुगुणैरुपेतम् ॥ सहानिलाद्यैर्निजकर्मयुक्तैःसंप्रेषयित्वापुनरेवकामम् ॥ २४ ॥ एवंसमादिश्यमहत्ससैन्यंत्रैलोक्यसंमोहकरं
तुकामः ॥ चक्रेप्रयाणंसुरराजसार्धंसंमोहनायैवमहासतींताम् ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥
॥ ५५ ॥विष्णुरुवाच॥ तस्याःसत्यविनाशायमन्मथःससुराधिपः॥प्रस्थितःसुकलांतांहिसत्योधर्ममथाब्रवीत्॥१॥पश्यधर्ममहाप्राज्ञमन्मथस्यविचेष्टितम्॥

१ जातश्च सर्वांगभगांककोऽहम् इ० पा० । २ सत्कारयोग्याः इ० पा०

तवार्थमात्मनश्चैवपुण्यस्यापिमहात्मनः ॥ २ ॥ विसृजामिमहास्थानंवास्तुरूपंसुखोदयम्॥ सत्यारूयंचसुप्रियारूयंसुदेवारूयंगृहोत्तमम्॥३॥तमेवनाशयेद्वत्वाकामएषप्रमत्तधीः ॥ रिपुरूपःसुदुष्टात्माअस्माकंहिनसंशयः॥४॥ पतिस्तपोधनोविप्रःसुसतीयापतिव्रता ॥ सुसत्योभूपतिर्धर्ममंमगेहानसंशयः॥५॥ यत्राहंवृद्धिसंपुष्टस्तत्रवासोहितेभवेत् ॥ तत्रपुण्यंसमायातिश्रद्धयासहकीडते ॥ ६ ॥ क्षमाशांत्यासमायुक्ताआयातिममर्मंदिरम् ॥ यथासत्योदमश्चैवदयासौहृदमेवच ॥ ७ ॥ प्रज्ञायुक्तःसनिर्लोभोयत्राहंतत्रसंस्थितः ॥ शुचिःस्वभावस्तत्रैवअमीचममबांधवाः ॥ ८ ॥ अस्तेयमप्यहिंसाचतितिक्षावृद्धिरेवच ॥ ममगेहेसमायाताधन्यतांशृणुधर्मराट् ॥ ९ ॥ गुरूणांचापिशुश्रूषाविष्णुर्लक्ष्म्यासमावृतः ॥ मद्गेहंतुसमायांतिदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १० ॥ मोक्षमार्गैप्रकाशेद्योज्ञानोदीप्तासमन्वितः ॥ एतेःसार्धंवसाम्येवसतीषुधर्मवत्सुच ॥११॥ साधुष्वेतेषुसर्वेषुगृहरूपेषुमेसदा ॥ उक्तेनापिकुटुंबेनवसाम्येवत्वया सह ॥ १२ ॥ ससत्वाःसाधुरूपास्तेवेधसामेगृहीकृताः ॥ संचरामिमहाभागस्वच्छंदेनचलीलया ॥ १३ ॥ ईश्वरश्चजगत्स्वामीत्रिनेत्रोवृषवाहनः ॥ ममगेहेस्वरूपेणवर्ततेशिवयायुतः ॥१४॥ तदिदंसंसृतेःसारंगृहरूपंमहेश्वरम् ॥ सदनंशंकरेत्यारूयंनाशितंमन्मथेनवै ॥ १५ ॥ विश्वामित्रंमहात्मानंतपंतंतपउत्तमम् ॥ मेनकांहिसमाश्रित्यकामोयंजितवान्पुरा ॥ १६ ॥ सतीपतिव्रताहल्यागौतमस्यप्रियाशुभा ॥ सुसत्याच्चालितातेनमन्मथेनदुरात्मना ॥ १७ ॥ मुनयःसत्यधर्मज्ञानानास्त्रियःपतिव्रताः ॥ मद्गृहास्तांइमाःसर्वादीपिताःकामवह्निना ॥ १८॥ दुर्धरोदुःसहोव्याधीयोंतिसत्येषुनिष्ठुरः॥मामेवंपश्यतेनित्यंक सत्यःपरितिष्ठति ॥१९॥ समांज्ञात्वासमायातिबाणपाणिर्धनुर्धरः॥नाःज्ञयेन्मद्गृहंपापोवींतिहोत्रेश्चनामकैः ॥२०॥ पापलेशाश्चयेक्रूराअन्येपाखंडसंश्रयाः ॥ तेतुबुद्धच्याऽहिताःसर्वेसत्यगेहंविशंतिहि ॥ २१॥ सेनाध्यक्षैरसत्यैस्तुछद्मनातेनसाधितः ॥ पातयेदर्दयेद्गेहंपापःशस्त्रैर्दुरात्मभिः ॥ २२ ॥ मामेवंताडयेत्पापोमहाबलमनोभवः ॥ अस्यधान्नाप्रदग्धोहंशून्यतांहिव्रजामिवै ॥ २३ ॥ नूतनंगृहमिच्छामिस्त्रियारूयंपतिभूपतिम् ॥ कृकलस्यापिपुण्यस्यप्रियेयांशिवमंगला ॥ २४ ॥ तद्गृहंसुकलारूयंमेदग्धुंपापःसमुद्यतः ॥ अयमेषसहस्राक्षःकामेनसहितोवली ॥ २५ ॥ कामस्यकारणात्कस्मात्पूर्ववृत्तंनावेंदति ॥ अहल्यायाःप्रसंगेनमेषोपस्थोव्यजायत ॥ २६ ॥ पौरुषंहिमुनेर्दृष्ट्वासत्यांश्चैवप्रधर्षणात् ॥ नष्टःकामस्यदोषेणसुरराट्तत्रसंस्थितः ॥ २७ ॥ भुक्तवान्दारुणंशापंदुःखेनमहतान्वितः ॥ कृकलस्यप्रियामेनांसुकलांपुण्यचारिणीम् ॥ २८ ॥ एषहंतुंसहस्राक्षउद्यतःकामसंयुतः ॥ यथाचेद्रेणनायातिकामएषत थाकुरु ॥ २९ ॥ धर्मराजमहाप्राज्ञभवान्मतिमतांवरः ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ ॥ ऊनंतेजःकरिष्यामिकामस्यमरणंतथा ॥ ३० ॥ एकोपायो मयादृष्टस्तमिहैवप्रपश्यतु ॥ प्रज्ञाचैषामहाप्राज्ञाशकुनीरूपचारिणी ॥ ३१ ॥ भर्तुरागमनंपुण्यंशब्देनारूयातुखेयतः ॥ शकुनस्यप्रभावेनभर्तु

श्रागमनेनच ॥ ३२ ॥ दुष्टैर्नेद्यानभूयेतस्वस्थचित्तानसंशयः ॥ प्रज्ञासंप्रेषितातेनगतासासुकलागृहम् ॥ ३३ ॥ प्रकुर्वतीमहच्छन्दंदृष्टैदेवेवसाव
भौ ॥ पूजिताभानिताप्रज्ञाधूपदीपादिभिस्तदा ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणंसुकलापृच्छत्किमेषाचवदेन्मम ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ भर्तुश्चागमनंब्रूतेतवैवसुभगेस्थि
रा ॥ ३५ ॥ दिनसप्तकमध्येसआगमिष्यतिनान्यथा ॥ ३६ ॥ इत्येवमाकर्ण्यसुमंगलंवचःप्रहर्षयुक्तासहसावभूव ॥ धर्मज्ञमेकंसगुणंहिकांतंशकुनात्प्रदिष्टं
हिसमागतंतम् ॥३७॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडासतीरूपधराप्रभूत्वा
गेहंगताचारुपतिव्रतायाः ॥ तामागतांसत्यस्वरूपयुक्तासासादरंवाक्यमुवाचधन्या ॥ १ ॥ वाक्यैःसुपुण्यैःपरिपूजितासाऽवाचक्रीडासुकलांविहस्य ॥
मायानुगंविश्वविमोहनंसतीप्रत्युत्तरंसत्यप्रमेययुक्तम् ॥ २ ॥ ममापिभर्ताप्रवलोगुणज्ञोधीरःसविद्योमहिमाप्रयुक्तः ॥ त्यक्त्वागतःपापतरांसुपुण्योमामेव
नाथःशृणुपुण्यकीर्तिः ॥ ३ ॥ वाक्यैस्तुपुण्यैरवलास्वभावादाकर्ण्यसर्वंसुकलासमुक्तम् ॥ संशुद्धभावांचविचित्यचाहकस्माद्गतःसुंदरितेऽद्यनाथः ॥ ४ ॥
विहायतेरूपमतीवसत्यमाचक्ष्वसर्वंभवतीसुभर्तुः ॥ ध्यानोपयुक्तासकलंकरोतिसस्विस्वरूपागृहमागतामे ॥ ५ ॥ क्रीडावभाषेशृणुसत्यमेतंचरित्रभावं
ममभर्तुरस्य ॥ अहंप्रियेयस्यसदैवयुक्तायमिच्छतेतंप्रतिसांत्वयामि ॥ ६ ॥ कर्तुंसुपुण्यंवचनंसुभर्तुर्ध्यानोपयुक्तासकलंकरोमि ॥ एकांतशीलासगु
नुरूपाशुश्रूषयैकस्तमिहैवदेवि ॥ ७ ॥ ममपूर्वंविपाकोऽयंसंप्रत्येवप्रवर्तते ॥ यतस्त्यक्त्वागतोभर्तामामेवंमंदभागिनीम् ॥ ८ ॥ सस्नेनधारयेजीवंस्वकीय
कायमेवच ॥ पत्याहीनाःकथंनार्यःसुजीवंतिचनिर्घृणाः ॥ ९ ॥ रूपशृंगारसौभाग्यंसुखंसंपत्तनान्यथा ॥ नारीणांहिमहाभागोभर्ताशास्त्रेपुगीयते ॥ १० ॥
तयासर्वंसमाकर्ण्यंयदुक्तंक्रीडयातदा ॥ सत्यभावंविंदित्वासामेनेसंभापितंतदा ॥११॥ विश्वस्तासामहाभागासुकलापतिदेवता ॥ तामुवाचपुनःसर्वमात्मनचे
ष्टानुगंवचः ॥ १२ ॥ समासेनसमाख्यातंपूर्ववृत्तांतमात्मनः ॥ यथाभर्तागतोयात्रां पुण्यसाधनतत्परः ॥ १३ ॥ आत्मदुःखंसुसत्यंचतपएवमनस्विनि ॥
बोधिताक्रीडयासातुसमाश्वास्यपतिव्रता ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ एकदातुतयाप्रोक्तंक्रीडयासुकलांप्रति ॥ सस्नेपश्यवनंसौम्यंदिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ १५ ॥
तत्रतीर्थंपरंपुण्यमस्तिपातकनाशनम् ॥ नानावर्णविहंगानैश्चसुपुष्पैःपरिशोभितम् ॥ १६ ॥ आवाभ्यामपिगंतव्यंपुण्यहेतोर्वरानने ॥ समाकर्ण्यतयासा
द्धैसुकलामाययातदा॥१७॥प्रविवेशवनंदिव्यंनंदनोपममेवसा ॥ सर्वंतुंकुसुमोपेतंकोकिलाशतनादितम्॥१८॥ गीयमानंसुमधुरैर्नादैर्मधुकरैरपि ॥कूजद्भिः
पक्षिभिःपुण्यैःपुण्यध्वनिसमाकुलम्॥१९॥चंदनादिकवृक्षैश्चसौरभैश्चविराजितम्॥ सर्वंभोगैःसुसंपूर्णंमाधव्यामाधवेनवे ॥२०॥रचितंमोहनायैवसुकलायाश्च

१ हृष्ट्वा पुष्टाभविष्यत्सा इ० पाठः। २ इष्टं दैवज्ञमेव च इ० पा०।

कारणात् ॥ तयासार्धंप्रविष्टासातद्वनंसर्वभावनम्॥२१॥ददर्शसौख्यदंपुण्यंमायाभावंनविंदति॥वीक्षमाणावनंदिव्यंतयासहजनेश्वर॥२२॥शक्रोपिचाभ्यया
त्तत्रदेवमूर्तिविराजितः ॥ तयादूत्यासमंप्राप्तःकामस्तत्रसमागतः॥२३॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाकामलीलासमाकुलः ॥ काममाहसमाभाष्यएषासासुकुलागता
॥२४॥प्रहरस्वमहाभागक्रीडायाःपुरतःस्थिताम् ॥ मायांकृत्वासमानीतांक्रीडयातवसंनिधौ ॥२५॥ पौरुषंदर्शयाद्यैवयद्यस्तिकुरुनिश्चितम् ॥कामउवाच॥
आत्मरूपंदर्शयस्वचतुरंलीलयान्वितम् ॥ २६ ॥ येनाहंप्रहराम्येतांपंचबाणैःसहस्रदृक् ॥ इंद्रउवाच ॥ क्वास्तेतेपौरुषंमूढयेनलोकंविडंबसे ॥ २७ ॥ म
माधारपरोभूत्वायोद्धुमिच्छसिसांप्रतम् ॥ कामउवाच ॥ तेनापिदेवदेवेनमहादेवेनशूलिना ॥ २८ ॥ पूर्वमेवहृतंरूपंममकायोनविद्यते ॥ इच्छाम्यहंयदा
नारींहंतुंशृणुष्वसांप्रतम् ॥ २९ ॥ पुंसांकायंसमाश्रित्यआत्मरूपंप्रदर्शये ॥ पुमांसंवासहस्राक्षनार्याःकार्यंसमाश्रये ॥ ३० ॥ पूर्वदृष्टांयदानारीतामेवपरि
चिंतयेत् ॥ चिंत्यमानस्यपुंसस्तुनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ अदृष्टंतुसमाश्रित्यपुंसमुन्मादयाम्यहम् ॥ तथाप्युन्मादयाम्येवंनारीरूपंनसंशयः ॥ ३२॥
संस्मरणात्स्मरोनाममजातंसुरेश्वर ॥ तांदृष्ट्वातादृशोरंगवस्तुरूपंसमाश्रये ॥ ३३ ॥ आत्मतेजःप्रकाशेनबाध्यबाधकतांव्रजेत् ॥ नारीरूपंसमाश्रि
त्यधीरंपुरुषंप्रमोहयेत् ॥ ३४ ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यभावयामिसुयोषितम् ॥ रूपहीनोस्मिहेइंद्रअस्मद्रूपंसमाश्रयेत् ॥ ३५ ॥ तवरूपंसमाश्रित्यतांसाधये
यथेप्सिताम् ॥ एवमुक्त्वासदेवेंद्रंकायंतस्यमहात्मनः॥३६॥सखासौमाधवस्यापिसमाश्रित्यसुमायुधः॥३७॥ तामेवहंतुंकुसुमायुधोपिसाध्वींसुपुण्यांकृकल
स्यभार्याम् ॥ समुत्सुकस्तिष्ठतिबाणलक्षंतस्याश्चकायंनयनैर्विलोक्य ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेसप्तपंचाशत्तमोऽ
ध्यायः ॥ ५७ ॥ विष्णुरुवाच ॥ क्रीडाप्रयुक्तासुवनंप्रविष्टापैश्यस्यभार्यासुकलासुतन्वी ॥ ददर्शसर्वंगहनंमनोरमंतामेवपप्रच्छसखींसतीसा ॥ १ ॥ अर
ण्यमेतत्प्रवरंसुपुण्यंदिव्यंसखेकस्यमनोभिरामम् ॥ सिद्धंसुकामैःप्रवरैःसमस्तैःपप्रच्छहर्षात्सुकलासखींताम् ॥ २ ॥ क्रीडोवाच ॥ एतद्वनंदिव्यगुणैःप्र
युक्तंसिद्धस्वभावैःपरिभावनेन॥पुष्पाकुलंकामफलोपयुक्तंविपश्यसर्वंमकरध्वजस्य ॥ ३ ॥ एवंवाक्यंततःश्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ समालोक्यमहद्वृत्तंका
मस्यचदुरात्मनः ॥ ४ ॥ वायुनानीयमानंतंसमाघ्रातिनसौरभम् ॥ वातिवायुःस्वभावेनसौरभेणसमन्वितः ॥ ५ ॥ तद्बाणोविशतेनासांयथातथा
सुलीलया ॥ सागंधंनैवगृह्णातिपुष्पाणांचवरानना ॥ ६ ॥ नचास्वादयतेसातुसुरसान्सामहासती ॥ ससखाकामदेवस्यरममाणोविनिर्जितः ॥ ७ ॥
लज्जितःपराङ्मुखोभूत्वाभूंपपातलवच्छदैः ॥ फलेभ्योहिसुपक्वेभ्यःपुष्पमंजरिसंस्कृतः ॥ ८ ॥ लवरूपोपतद्भूमौरसस्त्वेपतयाजितः ॥ मकरंदःसु
दीनात्माफलाद्भूमिंततःपुनः ॥ ९ ॥ भक्ष्यतेमक्षिकाभिश्चयथामृतोरणेतथा ॥ मक्षिकाभक्ष्यमाणस्तुप्रवाहेनप्रयातिसः ॥ १० ॥ मंदंमंदंप्रयात्येवतंहसं

तिचपक्षिणः ॥ नानारुतैःप्रचलंतिसुखमानंदनिर्भरैः ॥११॥ प्रीत्याशकुनयस्तत्रवनमध्यनगस्थिताः ॥ सुकलयाजितोद्घेपनिम्नंपंथानमाश्रितः ॥ १२ ॥ प्रीत्यासमेतारतिःकामभार्यागत्वात्रवीत्सासुकलांविहस्य ॥ स्वस्त्यस्तुतेस्वागतमेवभद्रेरमस्वप्रीत्यानयनाभिरामम् ॥ १३ ॥ तेरूपमिष्टममलंमिद्रस्या पिमहात्मनः ॥ यदेदृष्टंततदाब्रूहिसमानेष्येनसंशयः ॥१४॥ सूतउवाच ॥ वदंत्योतैस्त्रियोदृष्ट्वाश्रुत्वोवाचसुभाषितम् ॥ रतिंप्रतिगृहीत्वामेगतोभर्त्तामहाभ तिः॥१५॥यत्रमेतिष्टतेभर्त्तातत्राहंपतिसंयुता ॥ तत्रकामश्चमेप्रीतिरयंकायोनिराश्रयः॥१६॥ द्वेअप्युक्तंसमाकर्ण्यरतिप्रीतीविलज्जिते ॥ व्रीडमानेगतेतेद्वे यत्रकामोमहाबलः॥१७॥ऊचतुस्तंमहावीरमिंद्रकायसमाश्रितम्॥चापमाकर्षमाणंतंनेत्रलक्ष्यंमहाबलम् ॥१८॥ दुर्जयेयंमहाप्राज्ञत्यजपौरुषमात्मनः॥पति कामामहाभागापतिव्रतासदैवसा॥१९॥कामउवाच॥अनयालोक्यतेरूपमिंद्रस्यास्यमहात्मनः॥यदिदेवितदाचाहंहनिष्यामिनसंशयः॥२०॥ अथवेपधरोदे वोमहारूपःसुराधिपः॥ सतयानुगतस्तूर्णपरयालीलयातदा॥२१॥सर्वभोगसमाकीर्णःसर्ववीर्याभरणशोभितः॥दिव्यमाल्यांबरधरोदिव्यगंधानुलेपनः॥२२॥ तयारत्यासमायातोयत्रास्तेपतिदेवता ॥ प्रत्युवाचमहाभागांसुकलांसत्यचारिणीम् ॥२३॥ पूर्वदूतीसमक्षंतेप्रीत्याचप्रहितामया ॥ कस्मान्नमन्यसेभद्रेभ जंतंत्वामिहागतम् ॥ २४ ॥ सुकलोवाच ॥ रक्षायुक्ताास्मिभद्रंतेभर्तुःपुत्रैर्महात्मभिः ॥ एकाकिनीसहायैश्चनैवकस्यभयंमम ॥ २५ ॥ शूरैश्चपुरुषाकारैः सर्वत्रपरिरक्षिता ॥ नातिप्रस्तावयेवकुंव्यग्राकर्मणितस्यच ॥ २६ ॥ यावत्प्रस्यंदतेनेत्रंतावत्कालंमहामते ॥ भवान्नलज्जतेकस्मात्रममाणोमयासह ॥२७॥ भवान्कोहिसमायातोनिर्भयोमरणादपि ॥ इंद्रउवाच ॥ त्वामेवंहिप्रपश्यामिवनमध्येसमागताम् ॥ २८ ॥ समाख्यातास्त्वयाशूराभर्तुश्चतनयाःपुनः॥ कथंपश्याम्यहंतावद्दर्शयस्त्वममाग्रतः ॥ २९ ॥ सुकलोवाच ॥ सनिजसकलवर्गस्याधिपत्येनिवेश्यधृतिमतिगतिवुद्ध्याख्यैस्तुसंन्यस्यसत्यम् ॥ अचलसकलधर्मोनित्ययुक्तोमहात्मामदनसवलधर्मात्मासदामांजुगोप ॥ ३० ॥ मामेवंपरिरक्षतेदमगुणैःशौचैस्तुधर्मःसदासत्यंपश्यसमागतंममपुरः शां तिक्षमाभ्यांयुतम्॥वोधैश्चातिमहावलःपृथुयशायोमांनमुंचेत्कदावद्धाहंदृढवंधनैःस्वगुणजैःसांनिध्यमेवंगतः ॥३१॥ रक्षायुक्ताःकृताःसर्वेसत्याद्यामसमांप्र तम् ॥ धर्मलाभादिकाःसर्वेदमबुद्धिपराक्रमाः ॥ ३२ ॥ मामेवंहिप्ररक्षंतिकिमांप्रार्थयसेवलात् ॥ कोभवान्निर्भयोभूत्वादूत्यासार्थसमागतः ॥ ३३ ॥ सत्यंच मेंस्तथापुण्यंज्ञानाद्याश्चप्रवलास्तथा ॥ ममभर्तुःसहायाश्चतेमांरक्षंतिवेश्मनि ॥ ३४ ॥ अहंरक्षायुतानित्यंदमशांतिपरायणा ॥ नमांजेतुंसमर्थश्चअपिसाक्षा च्छचीपतिः ॥ ३६ ॥ यदिवामन्मथोवापिसमागच्छतिवीर्यवान् ॥ दीक्षितांहंसदासत्यंसत्यकेनैवनान्यथा ॥ ३६ ॥ निरर्थकास्तस्यवाणाभविष्यंतिनसंशं

१ ज्ञानाख्यश्च इ० सत्याख्यश्च इति च पा० ।

यः ॥ त्वामेवंविहनिष्यंतिधर्मादयोमहाभटाः ॥ ३७ ॥ दूरंगच्छपलायत्वमत्रमातिष्ठसांप्रतम् ॥ वार्यमाणोयदातिष्ठेर्मस्मीभूतोभविष्यसि ॥ ३८ ॥ भर्त्रा विनानिरीक्षितममरूपंयदाभवान् ॥ यथादारुवदेहदग्निस्तथाधक्ष्याग्निनान्यथा ॥ ३९ ॥ एवंश्रुत्वासहस्राक्षोमन्मथस्यापिसम्मुखम् ॥ पश्यपौरुषमेतस्यायु ध्यस्वनिजपौरुषैः ॥ ४० ॥ यथागतास्तथासर्वेमहाशापभयातुराः ॥ स्वंस्वंस्थानंमहाराजइंद्राद्याःप्रययुस्तदा ॥ ४१ ॥ गतेषुतेषुसर्वेषुसुकलासापतिव्रता ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तापतिध्यानेनचागता ॥ ४२ ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तंसर्वतीर्थमयंतदा ॥ सर्वयज्ञमयंराजन्तंप्राप्तापतिदेवता ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपु राणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेषष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कृकलःसर्वतीर्थानिसाधयित्वागृहंप्रति ॥ प्रस्थितःसार्थवाहेनमहा नंदसमन्वितः ॥ १ ॥ एवंचिंतयतेनित्यंसंसारःसफलोमम ॥ तृतायःस्वर्गप्रयास्यंतिपितरोममनान्यथा ॥ २ ॥ तावत्प्रत्यक्षरूपेणवद्धातस्यपितामहान् ॥ पुरतस्तस्यसंब्रूतेनहितेपुण्यमुत्तमम् ॥ ३ ॥ दिव्यरूपोमहाकायःकृकलंवाक्यमब्रवीत् ॥ तवतीर्थफलंनास्तिश्रममेववृथाकृथाः ॥ ४ ॥ स्वयं संतोषमाप्तोपिनहितेपुण्यमुत्तमम् ॥ एवंश्रुत्वाततोवैश्यःकृकलोदुःखपीडितः ॥ ५ ॥ भवान्कःसंवदस्येवंकस्माद्बद्धाःपितामहाः ॥ केनदोषप्रभा वेनतन्मेत्वंकारणंवद ॥ ६ ॥ कस्मात्तीर्थफलंनास्तिममयात्रकथंनहि ॥ सर्वमेवसमाचक्ष्वयदिजानासिसंस्फुटम् ॥ ७ ॥ धर्मउवाच ॥ पूँतां पुण्यतमांस्वीयांभार्यांत्यक्त्वाप्रयातियः ॥ तस्यपुण्यफलंसर्ववृथाभवतिनान्यथा ॥ ८ ॥ धर्माचारपरांपुण्यांसाधुव्रतपरायणाम् ॥ पतिव्रतर तांभार्यांसुगुणांपुण्यवत्सलाम् ॥ ९ ॥ तामेवापिपरित्यज्यधर्मकार्यंप्रयातियः ॥ वृथातस्यकृतःसर्वोधर्मोभवतिनान्यथा ॥ १० ॥ सर्वाचारपराभव्याधर्म साधनतत्परा ॥ पतिव्रतरतानित्यंसर्वदाज्ञानवत्सला ॥ ११ ॥ एवंगुणाभवेद्भार्यायस्यपुण्यामहासती ॥ तस्यगेहसदादेवास्तिष्ठंतिचमहोजसः ॥ १२ ॥ पितरोगेहमध्यस्थाःश्रेयोवांछंतितस्यच ॥ गंगाद्याःपुण्यनद्यश्चसागरास्तत्रनान्यथा ॥ १३ ॥ पुण्यासतीयस्यगेहेवर्ततेसत्यतत्परा ॥ तत्रयज्ञाश्चगावश्चऋ षयस्तत्रनान्यथा ॥ १४ ॥ तत्रसर्वाणितीर्थानिपुण्यानिविविधानिच ॥ भार्यायोगेनतिष्ठंतिसर्वाण्येतानिनान्यथा ॥ १५ ॥ पुण्यभार्याप्रयोगेनगार्हस्थ्यंसं प्रजायते ॥ गार्हस्थ्यात्परमोधर्मोद्वितीयोनास्तिभूतले ॥ १६ ॥ गृहस्थस्यगृहंपुण्यैःसत्यपुण्यसमन्वितः ॥ सर्वतीर्थमयोवैश्यसर्वदेवसमन्वितः ॥ १७ ॥ गार्हस्थ्यंचसमाश्रित्यसर्वेजीवंतिजंतवः ॥ तादृशेनैवपश्यामिअन्यमाश्रममुत्तमम् ॥ १८ ॥ मंत्राग्निहोत्रंदेवाश्चसर्वेधर्माःसनातनाः ॥ दानाचाराःप्रवर्तंते यस्यपुंसश्चवैगृहे ॥ १९ ॥ एवंयोभार्ययाहीनस्तस्यगेहंवनायते ॥ यज्ञाश्चवैनसिध्यंतिदानानिविविधानिच ॥ २० ॥ भार्याहीनस्यपुंसोपिनसिध्यतिम

१ धर्मः इत्यध्याहार्यम् प्रकरणप्राप्तत्वात् । एतदर्थं मप्यधिकमेव । प्रतिभासमिति । प्रतिभाति । उत्तरवाक्यैरन्वयसांगत्यात् । २ विनीतां विमलां पुण्याम् इ० पा० ।

हाव्रतम् ॥ धर्मकर्माणिसर्वाणिपुण्यानिविविधानिच ॥ २१ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थंधर्मसाधनहेतवे ॥ शृणुष्वत्वंगृहस्थस्यनान्योधर्मोजगत्रये ॥ २२ ॥ यत्रभार्यागृहंतत्रपुरुषस्यापिनान्यथा ॥ ग्रामेवाप्यथवारण्येसर्वधर्मस्यसाधनम् ॥ २३ ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थेनास्तिभार्यासमंसुखम् ॥ नास्तिभार्यासमंपुण्यंतारणायहितायच ॥ २४ ॥ धर्मयुक्तांसतींभार्यांत्यक्त्वायासिनरोधम ॥ गृहंधर्मैपरित्यज्यक्वास्तेधर्मस्यतेफलम् ॥ २५ ॥ तयाविनायदातीर्थे श्राद्धदानंकृतंत्वया ॥ तेनदोषेणैववद्धास्तवपूर्वपितामहाः ॥ २६ ॥ भवांश्चौरोह्यमीचौरायैस्तुमुक्तंसुलोलुपैः ॥ त्वयादत्तस्यश्राद्धस्यअन्नमेवंतयाविनः॥ ॥ २७ ॥ सुपुत्रःश्रद्धयायुक्तःश्राद्धदानंददातियः ॥ भार्यादत्तेनपिंडेनतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ यथाऽमृतस्यपानेननृणांतृप्तिर्हिजायते ॥ तथापितृणांश्राद्धेनसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥२९॥ गार्हस्थ्यस्यचधर्मस्यभार्याभवतिस्वामिनी ॥ त्वयैषावंचितामूढचौरकर्मकृतंवृथा ॥३०॥ अमीपितामहाश्चौरा यैर्भुक्तंतुतयाविना ॥ भार्यापचतिचेदन्नंस्वहस्तेनामृतोपमम् ॥ ३१ ॥ तदन्नमेवभुंजंतिपितरोह्यष्टमानसाः ॥ तेनैवतृप्तिमायांतिसंतुष्टाश्चभवंतिते ॥३२॥ तस्माद्भार्यांविनाधर्मःपुरुषस्यनसिध्यति ॥ नास्तिभार्यासमंतीर्थंपुंसांसुगतिदायकम् ॥ ३३ ॥ भार्यांविनाचयोधर्मःसएवविफलोभवेत् ॥३४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रएकोनषष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ कृकलउवाच ॥ कथंमेजायतेसिद्धिःकथंपितृविमोचनम् ॥ एतन्मेविस्तरेणैव पिधर्मराजवदाधुना ॥ १ ॥ धर्मउवाच ॥ गच्छगेहंमहाभागत्वांविनादुःखमाचरत् ॥ संवोधयत्वंसुकलांस्वपत्नींधर्मचारिणीम् ॥ २ ॥ श्राद्धदानंगृहंगत्वा तस्याहस्तेनवैकुरु ॥ स्मृत्वापुण्यानितीर्थानियजस्वत्वंसुरोत्तमान् ॥ ३ ॥ तीर्थयात्राकृतासिद्धिस्तवचैवभविष्यति ॥ भार्याविनातुयोलोकेधर्मसाधितुमिच्छति ॥ ४ ॥ सगार्हस्थ्यंविलोप्यैवएकाकीविचरेद्वनम् ॥ विफलोजायतेलोकेतंमन्यंतिदेवताः ॥ ५ ॥ यज्ञाःसिद्धितदायांतियदास्याद्गृहिणीगृहे ॥ एकाकीससमर्थोनधर्मार्थंसाधनायच ॥ ६ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वाचतंवैश्यंगतोधर्मोयथागतम् ॥ कृकलोपिसधर्मात्मास्वगृहंप्रतिप्रस्थितः ॥ ७ ॥ स्वगृहंप्राप्यमेधावीदृष्ट्वातांचपतिव्रताम् ॥ सार्थवाहेनतेनापिस्वस्थानंप्राप्यबुद्धिमान् ॥ ८ ॥ तयासमागतंदृष्ट्वाभर्तारंधर्मकोविदम् ॥ कृतंसुमंगलंपुण्यंभर्तुरागमनेनतदा ॥ ९ ॥ समाचष्टसधर्मात्माधर्मस्यापिविचेष्टितम् ॥ समाकर्ण्यमहाभागाभर्तुर्वाक्यंसुदाव हम् ॥ १० ॥ धर्मैवाक्यंप्रशस्याथअनुमेनेचतंतथा ॥ विष्णुरुवाच ॥ अथोसकृकलोवैश्यस्तयासार्धंसुपुण्यकम् ॥ ११ ॥ चकारश्रद्धयाश्राद्धंदेवतागृहसंस्थितः ॥ पितरोदेवगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ १२ ॥ तुष्टुवुस्तौमहात्मानौदंपतीसुनयस्तथा ॥ अहंचापितथात्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सर्वे

१ नाम्नमश्रांति देवताः । इ० पा० । २ मुमुदे चांतरात्मना इ० पा० ।

देवाःसगंधर्वाविमानैश्चसमागताः ॥ अहमेवततोब्रह्मादेव्यायुक्तोमहेश्वरः ॥ १४ ॥ सर्वेदेवाःसगंधर्वास्तस्याःसत्येनतोषिताः ॥ ऊचुश्चतौमहात्मानोधर्मज्ञौस
त्यपंडितौ ॥ १५ ॥ भार्ययासहभद्रंतेवरंवरयसुव्रत ॥ कृकलउवाच ॥ कस्यपुण्यप्रसंगेनतपश्चसुरोत्तमाः ॥ १६ ॥ सभार्यायवरंदातुंभवंतोहिसमाग
ताः ॥ इंद्रउवाच ॥ एषासतीमहाभागासुकलाचारुमंगला ॥ १७ ॥ अस्याःसत्येनतुष्टाःस्मदातुकामावरंतव ॥ समासेनतुतत्प्रोक्तंपूर्ववृत्तांतमेवच॥१८॥
तस्याश्चरितमाहात्म्यंश्रुत्वाभर्तासहर्षितः ॥ तयासहसधर्मात्माहर्षव्याकुललोचनः ॥ १९ ॥ ननामदेवतासर्वाउवाचचपुनःपुनः ॥ यदितुष्टामहाभागत्र
योदेवाःसनातनाः ॥ २० ॥ अन्येचऋषयःपुण्याःकृपांकृत्वामयोपरि ॥ जन्मजन्मनिदेवानांभक्तिमेवंकरोम्यहम् ॥ २१ ॥ धर्मसत्यरतिःस्यान्मेभवतांविप्र
सादतः ॥ पश्चाद्विवैष्णवंलोकंसभार्यश्चपितामहैः ॥ २२ ॥ गंतुमिच्छाम्यहंदेवायदितुष्टामहौजसः ॥ देवाऊचुः ॥ एवमस्तुमहाभागसर्वमेवभविष्यति॥२३॥
पुष्पवृष्टिततश्चक्रुस्त्रयोरुपरिभूपते ॥ जगुर्गीतंमहापुण्यंललितंसुस्वरंततः ॥ २४ ॥ गंधर्वागीततत्वज्ञाननृतुश्चाप्सरोगणाः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःस्वंस्वं
स्थानंनृपोत्तम ॥ २५ ॥ वरंदत्वाप्रजग्मुस्तेस्तूयमानाःपतिव्रताम् ॥ नारीतीर्थंसमाख्यातमन्यत्किंचिद्वदामिते ॥ २६ ॥ एततेसर्वमाख्यातंपुण्याख्यान
मनुत्तमम् ॥ यःशृणोतिनरोराजन्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ श्रद्धयाशृणुतेनारीसुकलाख्यानमुत्तमम् ॥ सौभाग्येनतुसत्येनपुत्रपौत्रैर्नमुच्यते ॥ २८ ॥
मोदतेधनधान्येनसहभर्त्रासुखीभवेत् ॥ पतिव्रताभवेत्साचजन्मजन्मनिनान्यथा ॥ २९ ॥ ब्राह्मणोवेदवित्स्यांश्चक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ धनधान्यंभवेच्चैवै
श्यगेहेनसंशयः ॥ ३० ॥ धर्मज्ञोजायतेराजन्सदाचारःसुखीभवेत् ॥ शूद्रःसुखमवाप्नोतिपुत्रपौत्रैःप्रवर्धते ॥ ३१ ॥ विपुलाजायतेलक्ष्मीर्धनधान्यैरलंकृ
ता ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांभूमिखंडेवेनोपाख्यानेसुकलाचरित्रेपण्डितमोऽध्यायः ॥ ६० ॥ वेनउवाच ॥ भार्यातीर्थंसमाख्या
तंसर्वतीर्थोत्तमोत्तमम् ॥ पितृतीर्थंसमाख्याहिपुत्राणांतारणंपरम् ॥ १ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुरुक्षेत्रेमहाक्षेत्रेकुंडलोनामब्राह्मणः ॥ सुक
र्मानामसत्पुत्रःकुंडलस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ गुरूत्तस्यमहावृद्धौधर्मज्ञौशास्त्रकोविदौ ॥ द्वावेतौतुमहात्मानौजरयापरिपीडितौ ॥ ३ ॥ तयोःशुश्रूष
णंचक्रेभक्त्याचपरयाततः ॥ धर्मज्ञोभावसंयुक्तोअहर्निशमनारतम् ॥ ४ ॥ तस्माद्वेदानधीतेसपितुःशास्त्राण्यनेकशः ॥ सर्वाचारपरोदक्षो
धर्मज्ञोज्ञानवत्सलः ॥ ५ ॥ अंगसंवाहनंचक्रेगुर्वोश्चस्नपयमेवसः ॥ पादप्रक्षालनंचैवस्नानभोजनकींक्रियाम् ॥ ६ ॥ भक्त्याचैवस्वभावेनतद्वचाने ॥ ५८ ॥
तन्मयोभवेत् ॥ मातापित्रोश्चराजेंद्रउपचर्याप्रकारयेत् ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ तद्वर्तमानकालेतुबभूवनृपसत्तम ॥ पिप्पलोनामवैविप्रःकश्यपस्यमहात्म
नः ॥ ८ ॥ तपस्तेपेनिराहारोजितात्माजितमत्सरः ॥ दयादानदमोपेतःकामक्रोधविजित्यसः ॥ ९ ॥ दशारण्यगतोधीमाञ्ज्ञानशांतिपरायणः ॥ सर्वै

द्रियाणिसंयम्यतपस्तेपेमहामनाः ॥ १० ॥ तपःप्रभावात्तस्तस्यजंतवोगतविग्रहाः ॥ वसंतिसुयुगेतत्रएकोदरगताइव ॥ ११ ॥ तत्तपस्तस्यमुनयो दृष्ट्वाविस्मयमाययुः ॥ नेदृशंकिनचित्तंतयथासौतप्यतेमुनिः ॥ १२ ॥ देवाश्चेंद्रप्रमुखाःपरंविस्मयमाययुः ॥ अहोअस्यतपस्तीव्रंशमश्चेंद्रियसंयमः ॥ १३ ॥ निर्विकारोनिरुद्वेगः कामक्रोधविवर्जितः ॥ शीतवातातपसहोधराधरइवस्थितः ॥ १४ ॥ विषयेविमुखोधीरोमनसोतीतसंग्रहम् ॥ नशृणोतियथाशब्दंकस्यचिद्विजसत्तमः ॥ १५ ॥ संस्थानंतादृशंगत्वास्थित्वाएकाग्रमानसः ॥ ब्रह्मध्यानमयोभूत्वासानंदमुखपंकजः ॥ १६ ॥ अश्म काष्ठमयोभूत्वानिश्चेष्टोगिरिवत्स्थितः ॥ स्थाणुवद्दृश्यतेचासौसुस्थिरोधर्मवत्सलः ॥ १७ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोतिश्रद्धावाननमूयकः ॥ एवंवर्षसहस्रे कंसंजातंतस्यधीमतः ॥ १८ ॥ पिपीलिकाभिर्वल्मीभिःकृतंमृद्भारसंचयम् ॥ तस्योपरिमहाकायंवल्मीकंनिजमंदिरम् ॥ १९ ॥ वल्मीकोदरमध्यस्थो जडीभूतइवस्थितः ॥ सएवंपिप्पलोविप्रस्तपतेसुमहत्तपः ॥ २० ॥ कृष्णसर्पैस्तुसर्वत्रवेष्टितोद्विजसत्तमः ॥ तमुग्रतेजसंविप्रंप्रदशंतिविषोल्वणाः ॥२१॥ संप्राप्यगात्रमर्माणिविषंतस्यनभेदयेत् ॥ तेजसातस्यविप्रस्यनागाःशांतिमथागमन् ॥ २२ ॥ तस्यकायात्समुद्भूताअचिंपोदीप्ततेजसः ॥ नानारू पाःसुबहुशोदृश्यंते च पृथक्पृथक् ॥ २३ ॥ यथावह्नेःखरतरास्तथाविधानरोत्तम ॥ यथामेघोदरेमूर्यःप्रविष्टोभातिरश्मिभिः ॥ २४ ॥ वल्मीकस्थ स्तथाविप्रःपिप्पलोभातितेजसा ॥ सर्पादशंतिविप्रंतंसक्रोधादशनैरपि ॥ २५ ॥ नभिंदंतिचदंष्ट्राग्राञ्चर्मभित्त्वानृपोत्तम ॥ एवंवर्षसहस्रेकंतपआचरत स्ततः ॥ २६ ॥ गतंतुराजराजेंद्रमुनेस्तस्यमहात्मनः ॥ त्रिकालंसाध्यमानस्यशीतवर्षातपान्वितः ॥ २७ ॥ गतःकालोमहाराजपिप्पलस्यमहात्मनः॥ तद्वचवायुभक्षंतुकृतंतेनमहात्मना ॥ २८ ॥ त्रीणिवर्षसहस्राणिगतानितस्यतप्यतः ॥ तस्यमूर्ध्नितदोदेवैःपुष्पवृष्टिःकृतापुरा ॥ २९ ॥ ब्रह्मज्ञो सिमहाभागधर्मज्ञोसिननसंशयः ॥ सर्वज्ञानमयोऽसित्वंसंजातःस्वेनकर्मणा ॥ ३० ॥ यंयंत्ववांछसेकामंतंतंप्राप्स्यसिनान्यथा ॥ सर्वकामप्रसिद्धस्त्वं स्वतएवभविष्यसि ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्यमहद्वाक्यंपिप्पलोपिमहामनाः ॥ प्रणम्यदेवतांःसर्वांभक्त्यानमितकंधरः ॥ ३२ ॥ हर्षेणमहताविष्टोवचनं प्रत्युवाचसः ॥ इदंविश्वंजगत्सर्वंममवश्यंयथाभवेत् ॥ ३३ ॥ तथाकुरुध्वंदेवेंद्राविद्याधरोभवाम्यहम् ॥ एवमुक्त्वासमेधावीविररामनृपोत्तम ॥ ३४ ॥ एवमस्त्वितितेप्रोचुर्द्विजश्रेष्ठंसुरास्तदा ॥ दत्वावरंमहाभागजग्मुस्तस्मैमहात्मने ॥ ३५ ॥ गतेपुतेपुदेवेषुपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ ब्रह्मण्यंसाधयेन्नित्यं विश्ववश्यंप्रचिंतयेत् ॥ ३६ ॥ तदाप्रभृतिराजेंद्रपिप्पलोद्विजसत्तमः ॥ विद्याधरपदंलब्ध्वाकामगामीमहीयते ॥ ३७ ॥ एवंसपिप्पलोविप्रोविद्याधर पदंगतः ॥ संजातोदेवलोकेशःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ ३८ ॥ एकदात्वमहातेजाःपिप्पलःपर्यचिंतयत् ॥ विश्ववश्यंभवेत्सर्वममदत्तोवरोत्तमः ॥ ३९ ॥

तदर्थंप्रत्ययंकर्तुमुद्यतोद्विजपुंगवः ॥ यंयंचिंतयतेकर्तुंतंतंहिवशमानयेत् ॥ ४० ॥ एवंसप्रत्ययेजातेमनसापर्यकल्पयत् ॥ द्वितीयोनास्तिवैलोकेमत्स
मःपुरुषोत्तमः ॥ ४१ ॥ सूतउवाच ॥ एवंहिकल्पमानस्यपिप्पलस्यमहात्मनः ॥ ज्ञात्वामानसिकंभावंसारसस्तमुवाचह ॥ ४२ ॥ सरस्तीरगतोराज
न्सुस्वरंव्यंजनान्वितम् ॥ स्वनंसौष्ठवसंयुक्तमुक्तवान्पिप्पलंप्रति ॥ ४३ ॥ कस्मादुद्वहसेगर्वमेवंत्वंपरमात्मकम् ॥ सर्ववश्यात्मिकींसिद्धिंनाहंमन्येतवै
वहि ॥ ४४ ॥ वश्यावश्यमिदंकर्मअर्वाचीनंप्रशस्यते ॥ पराचीनंनजानासिपिप्पलत्वंहिमूढधीः ॥ ४५ ॥ वर्षाणांतुसहस्राणियावत्त्रीणित्वयातपः ॥
समाचीर्णंततोगर्वंकुरुषेकिंमुधाद्विज ॥ ४६ ॥ कुंडलस्यसुतोधीरःसुकर्मानामयःसुधीः ॥ वश्यावश्यंजगत्सर्वंतस्यासीच्छृणुसांप्रतम् ॥ ४७ ॥
अर्वाचीनंपराचीनंसवैजानातिबुद्धिमान् ॥ लोकेनास्तिमहाज्ञानीतत्समःशृणुपिप्पल ॥ ४८ ॥ नकुंडलस्यपुत्रेणसदृशस्त्वंसुकर्मणा ॥ नदत्तं
तेनवैदानंनज्ञानंपरिचिंतितम् ॥ ४९ ॥ हुतयज्ञादिकंकर्मनकृतंतेनवैकदा ॥ नगतस्तीर्थयात्रायांनचवह्नेरुपासनम् ॥ ५० ॥ सकदाकृतवान्वि
प्रधर्मसेवार्थमुत्तमम् ॥ स्वच्छंदचारीज्ञानात्मापितृमातृसुहृत्सदा ॥ ५१ ॥ वेदाध्ययनसंपन्नःसर्वशास्त्रार्थकोविदः ॥ यादृशंतस्यवैज्ञानंबालस्यापिसुक
र्मणः ॥ ५२ ॥ तादृशंनास्तितेज्ञानंवृथात्वंगर्वमुद्वहेः ॥ पिप्पलउवाच ॥ कोभवान्पक्षिरूपेणमामेवंपरिकुत्सयेत् ॥ ५३ ॥ कस्मान्निंदसिमेज्ञानंपरा
चीनंतुकीदृशम् ॥ तन्मेविस्तरतोब्रूहित्वयिज्ञानंकथंभवेत् ॥ ५४ ॥ अर्वाचीनगतिंसर्वांपराचीनस्यसांप्रतम् ॥ वदत्वमंडजश्रेष्ठज्ञानपूर्वंसुविस्तरम् ॥ ५५ ॥
किंवाब्रह्माचविष्णुश्चकिंवारुद्रोभविष्यसि ॥ ॥ सारसउवाच ॥ ॥ नास्तितेतपसोभावःफलंनास्तिचतस्यतु ॥ ५६ ॥ त्वयानपरितप्तस्यतपसः
सांप्रतंशृणु ॥ कुंडलस्यापिपुत्रस्यबालस्यापियथागुणः ॥ ५७ ॥ तथातेनास्तिवैज्ञानंपरिज्ञातंनतत्पदम् ॥ इतोगत्वापिपृच्छत्वंममरूपंद्विजो
त्तम ॥ ५८ ॥ सवदिष्यतिधर्मात्मासर्वज्ञानंतवैवहि ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंसारसेनप्रभाषितम् ॥ ५९ ॥ निर्जगामसवेगेनदशारण्यंमहाश्रम
म् ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंडलस्याश्रमंगत्वासत्यधर्मसमाकुलम् ॥
सुकर्माणंततोदृष्ट्वापितृमातृपरायणम् ॥ १ ॥ शुश्रूषंतंमहात्मानंगुरूसत्यपराक्रमम् ॥ महारूपंमहातेजंमहाज्ञानसमाकुलम् ॥ २ ॥ मातापित्रोःपदांतेतमुप
विष्टंददर्शसः ॥ महाभक्त्यान्वितंशांतंसर्वज्ञानमहानिधिम् ॥ ३ ॥ कुंडलस्यापिपुत्रेणसुकर्मणामहात्मना ॥ आगतंपिप्पलंदृष्ट्वाद्वारदेशेमहामतिम् ॥ ४ ॥
आसनात्तूर्णमुत्थायअभ्युत्थानंकृतंपुनः ॥ आगच्छत्वंमहाभागविद्याधरमहामते ॥ ५ ॥ आसनंपाद्यमर्घंचददौतस्मैमहामतिः ॥ निर्विघ्नोऽसिमहाप्रा

१ मद्रूपमुत्तमं नच ॥ इ० पा० । २ पराचीनस्य तत्पदम् इ० पा० । ३ तं जगाम स वेगेन ब्रह्मात्मानं नृपोत्तम ॥ इ० पा० ।

ज्ञकुशलेनप्रवर्त्तसे ॥ ६ ॥ निरामयंचपप्रच्छपिप्पलंतंसमागतम् ॥ यस्मादागमनंतेद्यतत्सर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ वर्षाणांचसहस्राणित्रीणियावत्त्वया तपः ॥ तप्तमेवमहाभागसुरेभ्यःप्राप्तवान्वरम् ॥ ८ ॥ वश्यत्वंचत्वयाप्राप्तंकामचारस्तथैवच ॥ तेनमत्तोनजानासिगर्वमुद्वहसेवृथा ॥ ९ ॥ दृष्ट्वातेचे ष्टितंसर्वंसारसेनमहात्मना ॥ ममाभिधानंकथितंममज्ञानमनुत्तमम् ॥१०॥ पिप्पलउवाच ॥ योसौमांसारसोविप्रसरित्तीरेप्रयुक्तवान् ॥ सर्वंज्ञानंवदेन्मां हिसतुकःप्रभुरीश्वरः ॥ ११ ॥ सुकर्मोवाच ॥ भवंतमुक्तवान्योवैसरित्तीरेतुसारसः ॥ [1]ब्रह्माणंत्वंमहाज्ञानंतंविद्धिपरमेश्वरम् ॥ १२ ॥ अन्यत्किंपृच्छ सेब्रूहितमेवंप्रवदाम्यहम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्तःसधर्मात्मासुकर्मानृपनंदन ॥ १३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ त्वयिवश्यंजगत्सर्वमितिशुश्रुमभूतले ॥ तन्मे त्वंकौतुकंविप्रदर्शयस्वप्रयत्नतः ॥ १४ ॥ पश्यकौतुकमेवाद्यत्वंवश्यावश्यकारणम् ॥ तमुवाचसधर्मात्मासुकर्मापिप्पलंप्रति ॥ १५ ॥ अथसस्मार वैदेवान्सुकर्माप्रत्ययायवै ॥ इंद्राद्यालोकपालाश्चदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ १६ ॥ समागताःसमाहूतानानाविद्याधरास्तथा ॥ सुकर्माणंततःप्रोचुर्देवाश्चा ग्निपुरोगमाः ॥ १७ ॥ कस्मात्स्मृतास्त्वयाविप्रततोर्थकारणंवद ॥ सुकर्मोवाच ॥ अयमेपसुसंप्राप्तोविद्याधरोहिपिप्पलः ॥ १८ ॥ मामे वंभाषतेविप्रवश्यावश्यत्वकारणम् ॥ प्रत्ययार्थंसमाहूताअस्यैवचमहात्मनः ॥ १९ ॥ स्वंस्वंस्थानंप्रगच्छध्वमित्युवाचसुरान्प्रति ॥ तमूचुस्तेनतो देवाःसुकर्माणंमहामतिम् ॥ २० ॥ अस्माकंदर्शनंविप्रनमोघंजायतेवरम् ॥ वरंवरयभद्रंतेमनसायद्धिरोचते ॥ २१ ॥ तत्तेदद्मोनसंदेहस्त्वे वमूचुःसुरोत्तमाः ॥ भक्त्याप्रणम्यतान्देवान्ययाचेसद्विजोत्तमः ॥ २२ ॥ अचलांदत्तदेवेंद्राःसुभक्तिंभावसंयुताम् ॥ मातापित्रोश्चमेनित्यंतद्वैवरमनु त्तमम् ॥ २३ ॥ पितामेवैष्णवंलोकंप्रयात्वेतद्वरोत्तमम् ॥ तद्वन्माताचदेवेशावरमन्यंनयाचये ॥ २४ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ पितृभक्तोसिविप्रेंद्रभक्त्यातवव यंद्विज ॥ सुकर्मञ्छ्रूयतांवाक्यंप्रीत्यायुक्तासदैवते ॥२५॥ एवमुक्त्वागतादेवाःस्वर्लोकंनृपनंदन ॥ सर्वमैश्वर्यमेतेनतस्याग्रेपरिदर्शितम् ॥ २६ ॥ दृष्टंतुपि प्पलेनापिकौतुकंचमहाद्भुतम् ॥ तमुवाचसधर्मात्मापिप्पलंकुंडलात्मजम् ॥ २७ ॥ अर्वाचीनंत्विदंरूपंपराचीनंचकीदृशम् ॥ प्रभावमुभयोश्चैववदस्व वदतांवर ॥ २८ ॥ ॥ सुकर्मोवाच ॥ पराचीनस्यरूपस्यलिंगमेववदामिते ॥ येनलोकाःप्रमोदंतेइंद्राद्याःसचराचराः ॥ २९ ॥ अयमेवजगन्नाथःसर्वगो व्यापकः प्रभुः ॥ अस्यरूपंनदृष्टंहिकेनाप्येवहियोगिना ॥ ३० ॥ श्रुतिरेववदत्येवंतंवक्तुंशंकितेवसा ॥ अपाणिपादनासश्चअकर्णोमुखवर्जितः ॥ ३१ ॥ सर्वंपश्यतिवेकर्मकृतंत्रैलोक्यवासिनाम् ॥ तेषामुक्तमकर्णश्चसशृणोतिसुसाक्ष्यदः ॥ ३२ ॥ गतिहीनोव्रजेत्सोपिसहिसर्वत्रदृश्यते ॥ पाणिहीनोपिगृह्णाति

१ ब्राह्मणम् इ० पा०।

पादहीनःप्रधावति ॥ ३३ ॥ सर्वत्रदृश्यतेविप्रव्यापकःपादवर्जितः ॥ यंनपश्यंतिदेवेंद्रामुनयस्तत्वदर्शिनः ॥ ३४ ॥ सचपश्यतितान्सर्वान्सत्यासत्यपदे स्थितान् ॥ व्यापकंविमलंसिद्धंसिद्धिदंसर्वनायकम् ॥ ३५ ॥ यंजानातिमहायोगीव्यासोधर्मार्थकोविदः ॥ तेजोमूर्तिंःसचाकाशमेकवर्णमनंतकम् ॥ ३६ ॥ तदेतन्निर्मलंरूपंश्रुतिराख्यातिनिश्चितम् ॥ व्यासश्चैवहिजानातिमार्कंडेयश्चतत्पदम् ॥ ३७ ॥ अर्वाचीनंप्रवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ यदासंहृत्यभूतात्मास्वयमेकःप्रगच्छति ॥ ३८ ॥ अप्सुशय्यांसमास्थायशेषभोगासनस्थितः ॥ तमाश्रित्यस्वपित्येकोबहुकालंजनार्दनः ॥ ३९ ॥ जलांधकारसंतप्तोमार्कंडेयोमहामुनिः ॥ स्थानमिच्छन्सयोगात्मानिर्विण्णोभ्रमणेनसः ॥४० ॥ भ्रममाणःसदृष्टेशेषपर्यंकशायिनम् ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशंदिव्याभरणभूषितम् ॥ ४१ ॥ दिव्यमाल्यांवरधरंसर्वव्यापिनामीश्वरम् ॥ योगनिद्रांगतंकांतंशंखचक्रगदाधरम् ॥ ४२ ॥ एकानारीमहाभागाकृष्णांजनचयोपमा ॥ दंष्ट्राकरालवदनाभीमरूपाद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ तयोःक्रोसौमुनिश्रेष्ठोमाभैरितिमहामुनिः ॥ पद्मपत्रंसुविस्तीर्णंपंचयोजनमायतम् ॥ ४४ ॥ तस्मिन्पत्रेमहादेव्यामार्कंडेयोनिवेशितः ॥ केशवेसतिसुप्तेपिनास्त्यत्रचभयंतव ॥ ४५ ॥ तामुवाचसयोगींद्रःकात्वंभवसिभामिनि ॥ अस्मिन्विनिर्जिते चैकाभवतीपरिबृंहिता ॥ ४६ ॥ पृष्टैवंमुनिनादेवीसादरंप्राहभूसुर ॥ नागभोगांकपर्यंकेसयःस्वपितिकेशवः ॥ ४७ ॥ अस्याहंवैष्णवीशक्तिःकालरात्रिरिहोच्यते ॥ मामेवंविद्धिविप्रेंद्रसर्वमायासमन्विताम् ॥४८॥ महामायापुराणेषुजगन्मोहायकथ्यते ॥ इत्युक्त्वासागतादेवीअंतर्धानंहिपिप्पल ॥४९॥ देव्यामनुगतायांतुमार्कंडेयस्त्यपश्यतः ॥तस्यनाभ्यांसमुत्पन्नंपंकजंहाटकप्रभम् ॥५०॥ तस्माच्चत्रेमहातेजात्रह्मालोकपितामहः ॥ तस्माद्विज्ञिरेलोकाः सर्वेस्थावरजंगमाः ॥ ५१ ॥ इंद्राद्यालोकपालाश्चदेवाश्चाग्निपुरोगमाः ॥ अर्वाचीनंस्वरूपंतुदर्शितंहिमयानृप ॥ ५२ ॥ अर्वाचीनस्वरूपोयंपराचीनो निराश्रयः ॥ यदासदर्शयेत्कार्यंकायरूपाभवीतिते ॥ ५३ ॥ ब्रह्माद्याःसर्वलोकाश्चअर्वाचीनाहिपिप्पल ॥ अर्वाचीनाअमीलोकायेभवंतीजगत्रये ॥ ५४ ॥ पराचीनःसभूतात्मार्यंसुपश्यीतयोगिनः ॥ मोक्षरूपंपरंस्थानंपरब्रह्मस्वरूपकम् ॥ ५५ ॥ अव्यक्तमक्षरंहंसंशुद्धंसिद्धिसमन्वितम् ॥ पराचीनस्यरूपंतु विद्याधरतवाग्रतः ॥ ५६ ॥ सर्वमेवमयाख्यातमन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ पिप्पलउवाच ॥ कस्मादेतन्महाज्ञानमुद्भूतंतवसुव्रत ॥ ५७ ॥ अर्वाचीनग तिंविद्मान्परांचीनगतिंतथा ॥ त्रैलोक्यस्यपरंज्ञानंत्वय्येवंपरिवर्तते ॥ ५८ ॥ तपसोनैवपश्यामिपरांनिष्ठांहिसुव्रत ॥ यजनंयाजनंतीर्थंतपोवाकृतवान सि ॥ ५९ ॥ तत्प्रभावंवदस्वैवंकेनज्ञानंतवाखिलम् ॥ सुकर्मोवाच ॥ तपएवनजानामिनकृतंकायशोपणम् ॥ ६० ॥ यजनंयाजनंवापिनजानेतीर्थसाधनम् ॥ नमयासाधितंच्यानंपुण्यकालंसुकर्मजम् ॥ ६१ ॥ स्फुटमेकंप्रजानामिपितृमातृप्रपूजनम् ॥ उभयोरपिहस्तेनमातापित्रोस्तुनित्यशः ॥ ६२ ॥ पाद

प्रक्षालनंपुण्यंस्वयमेवकरोम्यहम् ॥ अंगसंवाहनंस्नानंभोजनादिकमेवच ॥ ६३ ॥ त्रिकालेध्यानसंलीनःसाधयामिदिनेदिने ॥ पादोदकंतयोश्चैवमातापित्रो
र्दिनेदिने ॥ ६४ ॥ भक्तिभावेननिंदयामिपूजयामिसुभावतः ॥ गुरूमेजीवमानौतुयावत्कालंहिपिप्पल ॥ ६५ ॥ तावत्कालंहिमेलाभोह्यतुलश्चप्रजायते ॥ त्रि
कालंपूजयाम्येतौशुद्धभावेनचेतसा ॥ ६६ ॥ स्वच्छंदलीलासंचारीवर्ताम्येवहिपिप्पल ॥ किंमेचान्येनतपसाकिंमेकायस्यशोषणैः ॥ ६७ ॥ किंमेसुतीर्थया
त्राभिरन्यैःपुण्यैश्चसांप्रतम् ॥ मखानामेवसर्वेषांयत्फलंप्राप्यतेद्विज ॥ ६८ ॥ तत्फलंतुमयादृष्टंपितुःशुश्रूषणादपि ॥ मातुःशुश्रूषणंतद्वत्पुत्राणांगतिदाय
कम् ॥ ६९ ॥ सर्वकर्मसुसर्वस्वंसारभूतंजगत्रये ॥ पुत्रस्यजायतेलोकोमातुःशुश्रूषणादपि ॥ ७० ॥ पितुःशुश्रूषणेतद्वन्महत्पुण्यंप्रजायते ॥ तत्रगंगाग
यातीर्थंतत्रपुष्करमेवच॥७१॥यत्रमात्रापितातिष्ठेत्पुत्रस्यापिनसंशयः॥अन्यानितत्रतीर्थानिपुण्यानिविविधानिच ॥ ७२ ॥ भवंत्येतानिपुत्रस्यपितुःशुश्रू
षणादपि ॥ पितुःशुश्रूषणात्तस्यदानस्यतपसःफलम् ॥ ७३ ॥ सत्पुत्रस्यभवेद्विप्रअन्यधर्मःश्रमायते ॥ पितुःशुश्रूषणात्पुण्यंपुत्रःप्राप्नोत्यनुत्तमम्॥७४॥स्व
कर्मणस्तुसर्वस्वमिहैवचपरत्रच ॥ जीवमानौगुरूत्वेतौस्वमातापितरौतथा ॥ ७५ ॥ शुश्रूषतेसुतोभूत्वातस्यपुण्यफलंशृणु ॥ देवास्तस्यापितुष्यंतिऋषयः
पुण्यवत्सलाः ॥ ७६ ॥ त्रयोलोकास्तुतुष्यंतिपितुःशुश्रूषणादिह ॥ मातापित्रोस्तुयःपादौनित्यमेवहिक्षालयेत् ॥ ७७ ॥ तस्यभागीरथीस्नानमहन्यहनि
जायते ॥ पुण्यैर्मिष्टान्नपानैर्यःपितरंमातरंतथा ॥ ७८ ॥ भक्त्याभोजयतेनित्यंतस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंपुत्रस्यजायते ॥ ७९ ॥ तांवू
ळैश्छादनैश्चैवपानैश्चाशनकैस्तथा ॥ भक्त्याचान्नेनपुण्येनगुरूयेनाभिपूजितौ ॥ ८० ॥ सर्वज्ञानीभवेत्सोपियज्ञःकीर्तिंमवाप्नुयात् ॥ मातरंपितरंदृष्ट्वाह
र्षात्संभाषयेत्सुतः ॥८१॥ निधयस्तस्यसंतुष्टास्तस्यगेहेवसंतिते ॥ गावःसौरूह्यमार्यातिपुत्रस्यसुखदाःसदा ॥८२॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
मातृपितृतीर्थमाहात्म्येद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ सुकर्मोवाच ॥ तयोश्चाप्यद्विजश्रेष्ठमातापित्रोश्चस्नातयोः ॥ पुत्रस्यापिहिसर्वांगेपतंत्यंबुकणाय
दा ॥ १ ॥ सर्वतीर्थसमंस्नानंपुत्रस्यापिसुजायते ॥ पतितंविकलंवृद्धमशक्तंसर्वकर्मसु ॥ २ ॥ व्याधितंकुष्ठिनंतातंमातरंचतथाविधाम् ॥ उपाच
रति यःपुत्रस्तस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ ३ ॥ विष्णुस्तस्यप्रसन्नात्माजायतेनात्रसंशयः ॥ प्रयातिवैष्णवंलोकंयदप्राप्यंहियोगिभिः ॥ ४ ॥ पितरौविकलौ
दीनौवृद्धावेतौगुरूसुतः ॥ महागदेनसंप्राप्तौपरित्यजतिपापधीः ॥ ५ ॥ पुत्रोनरकमाप्नोतिदारुणंकृमिसंकुलम् ॥ वृद्धाभ्यांचसमाहूतोगुरुभ्या
मिहसांप्रतम् ॥ ६ ॥ नप्रयातिसुतोभूत्वातस्यपापंवदाम्यहम् ॥ विष्ठाशीजायतेमूढोग्रामश्रोणीनसंशयः ॥ ७ ॥ यावज्जन्मसहस्रंतुपुनः

१ भजंत्येतानीति पा० ।

श्वाचाभिजायते ॥ पुत्रगेहेस्थितौवृद्धौमातापजनकस्तथा ॥ ८ ॥ अभोजयित्वातावन्नंस्वयमत्तिचयःसुतः ॥ मूत्रंविष्ठांसभुंजीतयावज्जन्मसहस्रकम् ॥ ९ ॥ कृष्णसर्पोभवेत्पापीयावज्जन्मशतद्वयम् ॥ मातरंपितरंवृद्धमवज्ञायप्रवर्त्तते ॥ १० ॥ प्रोहोपिजायतेदुष्टोजन्मकोटिशतैरपि ॥ तावेतौ कुत्सितेपुत्रःकटुकैर्वचनैरपि ॥ ११ ॥ सचपापीभवेद्व्याघ्रःपश्चादृक्षःप्रजायते ॥ मातरंपितरंपुत्रोयोनमन्येतदुष्टधीः ॥ १२ ॥ कुंभीपाकेवसेत्तावद्यावद्युगसहस्रकम् ॥ नास्तिमातृसमंतीर्थंपुत्राणांचपितुःसमम् ॥ १३ ॥ तारणायाहितार्थेवइहैवचपरत्रच ॥ तस्मादहंमहाप्राज्ञापितृदेवंप्रपूजये ॥ १४ ॥ मातृदेवं सर्वदेवयोगयोगीतथाभवम् ॥ मातृपितृप्रसादेनसंजातंज्ञानमुत्तमम् ॥ १५ ॥ त्रिलोकीयंसमस्तातुसंयातामभवश्यताम् ॥ अर्वाचीनगतिंजानेदेवस्यास्यमहात्मनः ॥ १६ ॥ वासुदेवस्यतस्यैवपराचीनांमहामते ॥ सर्वज्ञानंसमुद्भूतंपितृमातृप्रसादतः ॥ १७ ॥ कोनपूजयतेविद्वान्पितरंमातरंतथा ॥ सांगोपांगैरधीतैस्तैःश्रुतिशास्त्रसमन्वितैः ॥ १८ ॥ वेदैरपिचकिंविप्रपितायेननपूजितः ॥ मातानपूजितायेनतस्यवेदानिरर्थकाः ॥ १९ ॥ यज्ञैश्चतपसाविप्रकिंदानैःकिंचपूजनैः ॥ प्रयातितस्यवैफल्यंनमातायेनपूजिता ॥ २० ॥ नपितापूजितोयेनजीवमानोगृहेस्थितः ॥ एषपुत्रस्यवैधर्मस्तथार्तीर्थंनरेरपि ॥ २१ ॥ एषपुत्रस्यवैभोक्षस्तथाजन्मफलंशुभम् ॥ एषपुत्रस्यवैयज्ञोदानमेवनसंशयः ॥ २२ ॥ पितरंपूजयेत्रित्यंभक्तयाभावेनतत्परः ॥ तस्यजातंसमस्तंतद्यदुक्तंपूर्वमेवहि ॥ २३ ॥ दानस्यापिफलंतेनतीर्थस्यापिनसंशयः ॥ यज्ञस्यापिफलंप्राप्तंमातायेनाप्युपासिता ॥ २४ ॥ पितायेनसुभक्तयाचानित्यमेवाप्युपासितः ॥ तस्यसर्वासुसंसिद्धायज्ञाद्याःपुण्यदाःक्रियाः ॥ २५ ॥ एतदर्थंसमाज्ञातंधर्मशास्त्रेश्रुतंमया ॥ पितृभक्तिपरोनित्यंभवेत्पुत्रोहिपिप्पल ॥ ॥ २६ ॥ तुष्टेपितरिसंप्राप्तंयदुराज्ञापुरासुखम् ॥ रुष्टेपितरिचप्राप्तंमहत्पापंपुरामृणु ॥ २७ ॥ रुरुणापौरवेणापिपित्राज्ञप्तेनभूतले ॥ एवंज्ञानंमयाचातंद्ववेतौयदुपासितौ ॥ २८ ॥ एतयोश्चप्रसादेनप्राप्तंफलमनुत्तमम् ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्येत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ पिप्पलउवाच ॥ पितुःप्रसादभावाद्वैयदुनासुखमुत्तमम् ॥ कथंप्राप्तंसुभुक्तंचतन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ कस्मात्पापप्रभावंचरुरुर्भुक्तेद्विजोत्तम ॥ सकलंविस्तरेणापिवदमेकुंडलात्मज ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ शृणतामभिधास्यामिचीरत्रंपापनाशनम् ॥ नहुषस्यसुपुण्यस्ययातेश्चमहात्मनः ॥ ३ ॥ सोमवंशात्प्रभूतोहिनहुषोमेदिनीपतिः ॥ दानधर्मानेकांश्चचकारह्यतुलानपि ॥ ४ ॥ मखानामश्वमेधानामियाजशतमुत्तमम् ॥ वाजपेयशतंचापिअन्यान्यज्ञाननेकधा ॥ ५ ॥ आत्मनःपुण्यभावेनइंद्रलोकमवापसः ॥ पुत्रेधर्मगुणोपेतंप्रजापालंचकारसः ॥ ६ ॥ ययातिसत्यसंपन्नंधर्मवीर्यम

१ शूद्रोऽपि इ० पा० । २ न नमस्याते पापधीः इ० पा० ।

हामतिम् ॥ ऐंद्रंपदंगतोराजातस्यपुत्रःपदेस्वके ॥७॥ ययातिःसत्यसंपन्नःप्रजाधर्मेणपालयेत् ॥ स्वयमेवप्रपश्येत्सप्रजाकर्माणितान्यपि ॥ ८ ॥ याजयामा
सधर्मज्ञःश्रुत्वाधर्ममनुत्तमम् ॥ यज्ञतीर्थादिकंसर्वंदानपुण्यंचकारसः ॥ ९ ॥ राज्यंचकारमेधावीसत्यधर्मेणवैतदा ॥ यावदशीतिसहस्राणिवर्षाणांनृपनंदनः ॥ १० ॥
तावत्कालंगतंतस्यययातेस्तुमहात्मनः ॥ तस्यपुत्राश्चचत्वारस्तद्वीर्यबलविक्रमाः ॥ ११ ॥ तेषांनामानिवक्ष्यामिशृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ तस्यासीज्ज्येष्ठ
पुत्रस्तुरुरुर्नाममहाबलः ॥ १२ ॥ पुरुर्नामद्वितीयोऽभूत्कुरुश्चान्यस्तृतीयकः ॥ यदुर्नामसधर्मात्माचतुर्थोनृपतेःसुतः ॥ १३ ॥ एवंचत्वारःपुत्राश्चययातेस्तुम
हात्मनः ॥ तेजसापौरुषेणापिपितृतुल्यपराक्रमाः ॥ १४ ॥ एवंराज्यंकृतंतेनधर्मेणापिययातिना ॥ तस्यकीर्तिर्यशोभावस्त्रैलोक्येप्रचुरोभवत् ॥ १५ ॥
विष्णुरुवाच ॥ एकदातुद्विजश्रेष्ठोनारदोब्रह्मनंदनः ॥ ऐंद्रंलोकंगतोराजन्द्रष्टुंचैवपुरंदरम् ॥ १६ ॥ सहस्राक्षस्ततोपश्यद्धुताशनसमप्रभम् ॥ देवोविप्रंसमा
यांतंसर्वज्ञंज्ञानपंडितम् ॥ १७ ॥ पूजितंमधुपर्काद्यैर्भक्त्यानमितकंधरः ॥ निवेश्यचासनेपुण्येपप्रच्छमुनिपुंगवम् ॥ १८ ॥ इंद्रउवाच ॥ कस्मादागमनंतेद्य
किमर्थमिहचागतः ॥ किंतेहिसुप्रियंविप्रकरोम्यद्यमहामुने ॥ १९ ॥ नारदउवाच ॥ देवराजकृतंसर्वंभक्त्यायच्चप्रभाषितम् ॥ संतुष्टोस्मिमहाप्राज्ञ
प्रश्नोत्तरंवदाम्यहम् ॥ २० ॥ महीलोकात्सुसंप्राप्तःसांप्रतंतवमंदिरम् ॥ त्वामन्वेष्टुंसमायातोदृष्ट्वानाहुषमेवच ॥ २१ ॥ इंद्रउवाच ॥ सत्यधर्मेणकोराजाप्रजाः
पालयतेसदा ॥ सर्वधर्मसमायुक्तःश्रुतवाञ्ज्ञानवान्गुणी ॥ २२ ॥ पृथिव्यामस्तिकोराजावेदज्ञोब्राह्मणप्रियः ॥ ब्रह्मण्योवेदविच्छूरोयज्वादातासुभक्तिमा
न् ॥ २३ ॥ नारदउवाच ॥ एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तोनहुषस्यात्मजोबली ॥ यस्यसत्येनवीर्येणसर्वेलोकाःप्रतिष्ठिताः ॥ २४ ॥ भवादृशोहिभूर्लोकेययाति
र्नहुषात्मजः ॥ भवान्स्वर्गेसचैवास्तिभूतलेभूतिवर्धनः ॥ २५ ॥ पितुःश्रेष्ठोमहाराजह्यश्वमेधशतंतथा ॥ वाजपेयशतंचक्रेययातिःपृथिवीपतिः ॥ २६ ॥
दत्तान्यनेकरूपाणिदानानितेनभक्तितः ॥ गवांलक्षसहस्राणिगवांकोटिशतानिच ॥ २७ ॥ कोटिहोमांश्चकाराथलक्षहोमांस्तथैवच ॥ भूमिदानादिदाना
निब्राह्मणेभ्योददाच्चयः ॥ २८ ॥ सर्वंयेनस्वरूपंहिधर्मस्यपरिपालितम् ॥ एवंगुणैःसमायुक्तोययातिर्नहुषात्मजः ॥ २९ ॥ वर्षाणांतुसहस्राणिअशीतिर्नृ
पसत्तमः ॥ राज्यंचकारसत्येनयथादिविभवानिह ॥ ३० ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमाकर्ण्यदेवेंद्रोनारदात्समुनीश्वरात् ॥ समालोच्यसमेधावीसंभीतोधर्म
पालनात् ॥ ३१ ॥ शतयज्ञप्रभावेननहुषोहिपुरामम ॥ ऐंद्रंपदंगतोवीरोदेवराजोभवत्पुरा ॥ ३२ ॥ शचीबुद्धिप्रभावेनपदभ्रष्टोव्यजायत ॥ तादृशोयं
महाराजःपितुस्तुल्यपराक्रमः ॥ ३३ ॥ प्राप्स्यतेनात्रसंदेहःपदमैंद्रंनसंशयः ॥ येनकेनाप्युपायेनतंभूपंदिवमानये ॥ ३४ ॥ इत्येवंचिंतयामासतस्मा
द्भीतःसुरेश्वरः ॥ भूपालस्यनृपश्रेष्ठययातेःसुमहद्भयात् ॥ ३५ ॥ तमानेतुंततोदूतंप्रेषयामासदेवराट् ॥ नहुषस्यविमानंतुसर्वकामसमन्वितम् ॥ ३६ ॥

सारथिर्मातलिर्नामविमानेनसमन्वितम् ॥ गतोहिमातलिस्तत्रयत्रास्तेनहुषात्मजः ॥ ३७ ॥ प्रहितःसुरराजेनसमानेतुंमहामतिम् ॥ सभायांवर्त्तमान
स्तुयथाइंद्रःप्रशोभते ॥ ३८ ॥ तथायथातिर्धर्मात्मास्वसभायांविराजते ॥ तमुवाचमहात्मानंराजानंसत्यभूषणम् ॥ ३९ ॥ सारथिर्देवराजस्य-शृणुरा
जन्वचोमम ॥ प्रहितोदेवराजेनसकाशंतवसांप्रतम् ॥ ४० ॥ यद्ब्रूतेदेवराजस्तुतत्सर्वंसुमनाःकुरु ॥ आगंतव्यंत्वयादेवपेंद्रलोकंहिनान्यथा ॥ ४१ ॥
पुत्रेराज्यंविसृज्यैवकृत्वाचांतेष्टिमुत्तमाम् ॥ इलोराजामहातेजावसतेनहुषात्मज ॥ ४२ ॥ पुरूरवामहावीर्योविप्रचित्तिर्महामनाः ॥ शिविर्वसातित्रे
वमनुरिक्ष्वाकुभूपतिः ॥ ४३ ॥ सगरोनाममेधावीनहुषश्चापितातव ॥ ऋतवीर्यःकृतज्ञश्चशंतनुश्चमहामनाः ॥ ४४ ॥ भरतोयुवनाश्वश्चकार्तवीर्योन
रेश्वरः ॥ यज्ञानाहृत्यबहुधामोदंतेदिविभूभृतः ॥ ४५ ॥ अन्येचैवतुराजानोयज्ञैःकर्मसुतत्पराः ॥ सर्वेतेदिविचेद्रेणमोदंतेस्वेनकर्मणा ॥ ४६ ॥ त्वंपु
नःसर्वधर्मज्ञःसर्वधर्मेषुसंस्थितः ॥ शक्रेणसहमोदस्वस्वर्गलोकेमहीपते ॥ ४७ ॥ ययातिरुवाच ॥ किंमयातत्कृतंकर्मयेनमय्यर्थितातव ॥
इंद्रस्यदेवराजस्यतत्सर्वंमेवदस्वच ॥ ४८ ॥ मातलिरुवाच ॥ यदशीतिसहस्राणिवर्षाणांहित्वयानृप ॥ दानपुण्यादिकंकर्मयज्ञैस्तुपरिसाधि
तम् ॥ ४९ ॥ दिवंगच्छमहाराजकर्मणास्वेनभूपते ॥ सखित्वंदेवराजेनकुरुगच्छसुरालयम् ॥ ५० ॥ पंचात्मकंशरीरंचभूमौत्यजमहामते ॥
दिव्यरूपंसमास्थायभुंक्ष्वभोगान्यनोनुगान् ॥ ५१ ॥ यथायथाकृताभूमौयज्ञादानंतपश्चते ॥ तथातथास्वर्गभोगाःप्रार्थयंतेनरेश्वर ॥ ५२ ॥ यया
तिरुवाच ॥ येनकायेनसिध्येतसुकृतंदुष्कृतंभुवि ॥ मातलेतत्कथंत्यक्त्वागच्छेल्लोकमुपार्जितम् ॥ ५३ ॥ मातलिरुवाच ॥ यत्रेवोपार्जितंकायं
पंचात्मकमिदंनृप ॥ तत्तत्रैवपरित्यज्यदिव्येनैवत्रजेतितम् ॥ ५४ ॥ इतरेमानवाःसर्वेपापपुण्यप्रसाधकाः ॥ तेऽपिकायंपरित्यज्यअधऊर्ध्वत्रजं
तिवै ॥ ५५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पंचात्मकेनकायेनसुकृतंदुष्कृतंनराः ॥ उत्पाद्यैवप्रयांत्येवअधऊर्ध्वंतुमातले ॥ ५६ ॥ कोविशेषोहिधर्मज्ञभूमौकायं
परित्यजेत् ॥ पापपुण्यप्रभावाद्वैकायस्यपतनंभवेत् ॥ ५७ ॥ दृष्टांतोदृश्यतेसूतप्रत्यक्षंमर्त्यमंडले ॥ विशेषेनैवपश्यामिपापपुण्यस्यचाधिकम् ॥ ५८ ॥
सत्यधर्मादिकंकर्मयेनकायेनमानवः ॥ समर्जयतिवैमर्त्यस्तंकस्माद्विप्रसर्जयेत् ॥५९॥ आत्माकायश्चद्वावेतौमित्ररूपावुभावपि ॥ कार्यामित्रंपरित्यज्यआ
त्मायातिसुनिश्चितः ॥ ६० ॥ मातलिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्कार्यंत्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ संबंधोनास्तितेनापिसमंकायेनचात्मनः ॥ ६१ ॥ यस्मा
त्पंचत्वरूपोऽयंसंधिजर्जरितःसदा ॥ जरयापीड्यमानस्तुव्याधिभिर्दूषितःसदा ॥ ६२ ॥ जरादोषैःप्रभग्नोऽसौअत्रस्थातुंसनेच्छति ॥ आकुलव्याकुलो

१ कृतवीर्यः इ० पा० । २ यज्ञानः सुमहाबलाः इ० पा० ।

भूत्वाजीवस्त्यक्त्वाप्रयातिसः ॥ ६३ ॥ सत्येनधर्मपुण्यैश्चदानैर्नियमसंयमैः ॥ अश्वमेधादिभिर्यज्ञैस्तीर्थैःसंयमनैस्तथा ॥ ६४ ॥ सुपुण्यैःसुकृ
तैश्चान्यैर्जरानैवप्रधार्यते ॥ पातकैश्चमहाराजद्रवतेकायमेवसा ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ कस्माज्जरासमुत्पन्नाकस्मात्कायंप्रपीडयेत् ॥ ममविस्तरतस्त्वं
चवक्तुमर्हसिसत्तम ॥ ६६ ॥ मातलिरुवाच ॥ हंततेवर्णयिष्यामिजरायाःपरिकारणम् ॥ यस्माच्चेयंसमुद्भूताकायमध्येनृपोत्तम ॥ ६७ ॥ पंचभूतात्मकः
कायोविषयैःपंचभिःश्रितः ॥ यदात्मात्यजतेराजन्सकायःपरिधक्ष्यते ॥ ६८ ॥ वह्निनादीप्यमानस्तुसरसोज्वलतेनृप ॥ तस्माद्विजायतेधूमोधूमान्मेघाश्च
जज्ञिरे ॥ ६९ ॥ मेघादापःप्रवर्तंतेअद्भ्यःपृथ्वीप्रकल्पते ॥ जलमायातिसाध्वीसायथानारीरजस्वला ॥ ७० ॥ तस्मात्प्रजायतेगंधोगंधाद्रसोनृपोत्तम ॥
रसात्प्रभवतेचान्नमन्नाच्छुक्रंनसंशयः ॥ ७१ ॥ शुक्राद्विजायतेकायःकुरूपःकायएवच ॥ यथापृथ्वीसृजेद्गंधान्रसैश्चरतिभूतले ॥ ७२ ॥ तथाकायश्चरेन्नि
त्यंरसाधारोहिसर्वशः ॥ गंधश्चजायतेतस्माद्गंधाद्रसोभवेत्पुनः ॥ ७३ ॥ तस्माज्जज्ञेमहावह्निर्दृष्टांतंपश्यभूपते ॥ यथाकाष्ठाद्भवेद्वह्निःपुनःकाष्ठंप्रकाशये
त् ॥ ७४ ॥ कायमध्येरसादग्निस्तद्वदेवप्रजायते ॥ तत्रसंचरतेनित्यंकायंपुष्णातिभूपते ॥ ७५ ॥ यावद्रसस्यचाधिक्यंतावज्जीवःप्रशांतिमान् ॥ चरि
त्वातादृशंवह्निःक्षुधारूपेणवर्तते ॥ ७६ ॥ अन्नमिच्छत्यसौतीव्रःपयसाचसमन्वितम् ॥ प्रदानंलभतेचान्नमुदकंचापिभूपते ॥ ७७ ॥ शोणितंचरतेवह्निस्त
द्वद्वीर्यंनसंशयः ॥ यक्ष्मरोगोभवेत्तस्मात्सर्वकायप्रणाशकः ॥ ७८ ॥ रसाधिक्यंभवेद्राजन्नथवह्निःप्रशाम्यति ॥ रसेनपीड्यमानस्तुज्वररूपोभिजाय
ते ॥ ७९ ॥ ग्रीवापृष्ठंकटिंपायुंसर्वास्वेवतुसंधिषु ॥ आरुध्यतिष्ठतेवह्निःकायेवह्निःप्रवर्तते ॥ ८० ॥ तस्याऽधिक्यंचरेन्नित्यंकायंपुष्णातिसर्वतः ॥ रस
स्तुबंधमायातिबलरूपोभवेत्तदा ॥ ८१ ॥ अतिरिक्तोबलेनैववीर्यान्मर्माणिचालयेत् ॥ तेनैवजायतेकामःशल्यरूपोभवेन्नृप ॥ ८२ ॥ सकामाग्निःसमा
ख्यातोबलनाशकरोनृप ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनविनाशत्वंकलेवरे ॥ ८३ ॥ नारींचसंश्रयेत्प्राणीपीडितःकामवह्निना ॥ मैथुनस्यप्रसंगेनमूर्छितःकामकर्शितः
॥ ८४ ॥ तेजोहीनोभवेत्कायोबलहानिश्चजायते ॥ बलहीनोयदास्याद्वैदुर्बलोवह्निनेरितः ॥ ८५ ॥ सवह्निःप्रचरेत्कायेशोणितंशुक्रमेवच ॥ शुक्रशोणित
योर्नाशाच्छून्यदेहोभिजायते ॥ ८६ ॥ अतीवजायतेवायुःप्रचंडोदारुणाकृतिः ॥ विवर्णोदुःखसंतप्तःशून्यबुद्धिस्ततोभवेत् ॥ ८७ ॥ दृष्टाश्रुतातुयानारीत
च्चित्तोभ्रमतेसदा ॥ तृप्तिर्नजायतेकायेलोलुपेचित्तवर्त्मनि ॥ ८८ ॥ विरूपश्चसुरूपश्चध्यानान्मध्येप्रजायते ॥ बलहीनोयदाकामीमांसशोणितसंक्षया
त् ॥ ८९ ॥ पलितंजायतेकायेनाशितेकामवह्निना ॥ तस्मात्संजायतेकामीवृद्धोभूत्वादिनेदिने ॥ ९० ॥ सुरतेचिंततेनारींयथावार्द्धुषिकोनरः ॥
तथातथाभवेद्धानिस्तेजसोऽस्यनरेश्वर ॥ ९१ ॥ तस्मात्प्रजायतेकायोनाशरूपंसमृच्छति ॥ अग्निःप्रजायतेभूयोजरारूपोनसंशयः ॥ ९२ ॥ प्राणिनांक्षय

रूपेणज्वरोभवतिदारुणः ॥ स्थावराजंगमाःसर्वेज्वरेणपरिपीडिताः ॥ ९३ ॥ नाशमायांतितेसर्वेबहुपीडाप्रपीडिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमन्यत्किंते वदाम्यहम् ॥ ९४ ॥ एवमुक्तोमहाराजोमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ ९५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थकथनेचतुःषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६४ ॥ ययातिरुवाच ॥ धर्मस्यरक्षकःकायोमातलेचात्मनासह ॥ नाकमेषनप्रयातितन्मेत्वंकारणंवद ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ पंचानामपि भूतानांसंगतिर्नास्तिभूपते ॥ आत्मनासहवर्ततेसंगत्यानैवपंचते ॥ २ ॥ सर्वेषांतत्रसंघातःकायग्रामेप्रवर्तते ॥ जरयापीडिताःसर्वेस्वंस्वंस्थानंप्रयांति ते ॥ ३ ॥ यथारसाधिकापृथ्वीमहाराजप्रकल्पिता ॥ रसैःक्लिन्नाततःपृथ्वीमृदुत्वंयातिभूपते ॥ ४ ॥ भिद्यतेपिपीलिकाभिर्मूषिकाभिस्तथैवच ॥ छिद्राण्येवप्रजायंतेवल्मीकाश्चमहोदराः ॥ ५ ॥ तद्वत्कायेप्रजायंतेगंडमालाविचर्चिकाः ॥ कृमिभिर्भिद्यमानश्चकायएषनरोत्तम ॥ ६ ॥ गुल्मास्तत्रप्रजायंतेसद्यःपीडाकरास्तदा॥एभिर्दोषैःसमायुक्तःकायोयंनहुषात्मज ॥ कथंप्राणसमायोगाद्दिवंयातिनरेश्वर॥७॥ कायेपार्थिवभागोऽयंसमानार्थंप्रतिष्ठितः ॥ नकायःस्वर्गमायातियथापृथ्वीतथास्थितः ॥ ८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदोषौघैःपार्थिवस्ययः॥ ९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्येपंचषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६५ ॥ ययातिरुवाच ॥ पापात्पततिकायोयंधर्माच्चशृणुमातले ॥ विशेषंनचपश्यामिपुण्यस्यापिमहीतले ॥ १ ॥ पुनःप्रजायतेकायोयथाहिपतनंपुरा ॥ कथमुत्पद्यतेदेहस्तन्मेविस्तरतोवद ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथनारकिणांपुंसामधर्मादेवकेवलात् ॥ क्षणमात्रेणभूतेभ्यः शरीरमुपजायते ॥ ३ ॥ तद्वद्धर्मेणचैकेनदेवानामौपपादिकम् ॥ सद्यःप्रजायतेदिव्यंशरीरंभूतसारतः ॥ ४ ॥ कर्मणाव्यतिमिश्रेणयच्छरीरंमहात्मनाम् ॥ तद्रूपपरिणामेनविज्ञेयंहिचतुर्विधम् ॥ ५ ॥ उद्भिज्जाःस्थावराज्ञेयास्तृणगुल्मादिरूपिणः॥ कृमिकीटपतंगाद्याःस्वदेजानामदेहिनः ॥६॥ अंडजाःपक्षिणःसर्वेसर्पानक्राश्चभूपते ॥ जरायुजाश्चविज्ञेयामानुषाश्चचतुष्पदाः ॥७॥ तत्रसिक्ताजलैर्भूमिर्रक्तेउष्मविपाचिता ॥ वायुनाधम्यमानाचक्षेत्रेबीजंप्रपद्यते ॥ ८ ॥ यथाउप्तानिबीजानिसंसिक्तान्यंभसापुनः ॥ उपगम्यमृदुत्वंचमूलभावंव्रजंतिच ॥९॥तन्मूलादंकुरोत्पत्तिरंकुरात्पर्णसंभवः॥पर्णान्नालंततःकांडंकांडाच्चप्रभवःपुनः ॥ १० ॥ प्रभवाच्चभवेत्क्षीरंक्षीरात्तंदुलसंभवः॥ तंदुलाच्चततःपक्वाभवंत्योषधयस्तथा॥११॥यवाद्याःशालिपर्यंताःश्रेष्ठाःसप्तदशस्मृताः॥ ओषध्यःफलसाराढ्याःशेषाःक्षुद्राःप्रकीर्तिताः ॥ १२ ॥ एतालूनामर्दिताश्चमुनिभिःपूर्वसंस्कृताः ॥ शूर्पोलूखलपात्राद्यैःस्थालिकोदकवह्निभिः ॥ १३ ॥ षड्विधाहिस्वभेदेनपरिणामंव्रजंतिताः ॥ अन्योन्यरससंयोगादनेकस्वादतांगताः ॥ १४ ॥ भक्ष्यंभोज्यंपेयलेह्यंचोष्यंखाद्यंचभूपते ॥ तासांभेदाःषडंगाश्चमधुराद्याश्चषड्गुणाः ॥ १५ ॥ तदन्नंपिंडकवलैर्ग्रासैर्भुक्तंचदेहिभिः ॥ अन्नमूलाशयेसर्वप्राणान्स्थापयतिक्रमात् ॥ १६ ॥ अपक्वंभुक्तमाहारंसवायुःकुरुतेद्विधा ॥ सं

प्रविश्यान्नमध्येचपक्वंकृत्वापृथग्गुणम् ॥१७॥ अग्नेरूर्ध्वंजलंस्थाप्यतदन्नंचजलोपरि ॥ जलस्याधःस्वयंप्राणःस्थित्वाग्निंधमतेशनैः ॥१८॥ वायुनाधम्यमानोग्निरत्युष्णंकुरुतेजलम् ॥ तदन्नमुष्णयोगेनसमंतात्पच्यतेपुनः ॥ १९ ॥ द्विधाभवतितत्पक्वंपृथक्छिट्टंपृथग्रसः ॥ मलैर्द्वादशभिःकिट्टंभिन्नैर्देहाद्विहिर्व्रजेत् ॥२० ॥ कर्णाक्षिनासिकाजिह्वादंतोष्ठप्रजनंगुदा ॥ मलान्त्रवेदथस्त्वेदोविण्मूत्रंद्वादशस्मृताः ॥२१॥ हृत्पद्मेप्रतिवद्धाश्चसर्वनाडश्चसमंततः॥ तासांमुखे षुतंसूक्ष्मंप्राणःस्थापयतेरसम्॥२२॥रसेनतेननतानाडीःप्राणःपूरयतेपुनः॥संतर्पयंतितानाडच्यःपूर्णादेहंसमंततः॥२३॥ततःसनाडीमध्यस्थःशारीरेणोष्मणा रसः॥पच्यतेपच्यमानश्चभवेत्पाकद्रयंपुनः॥२४॥त्वग्मांसास्थिमज्जामेदोरुधिरंचप्रजायते॥रक्ताल्लोमानिमांसंचकेशाःस्नायुश्चमांसतः॥२५॥म्मायोर्मज्जातथा स्थीनिवसामज्जास्थिसंभवा ॥ मज्जाकारणवैकल्यंशुक्रंचप्रसवात्मकम्॥ २६ ॥ इतिद्वादशशान्तस्यपरिणामाःप्रकीर्तिताः ॥ शुक्रंतस्यपरीणामःशुक्रादेहस्यसंभवः ॥२७॥ ऋतुकालेयदाशुक्रंनिर्दोषंयोनिसंस्थितम् ॥ तदातद्वायुसंसृष्टंस्त्रीरक्तेनैकतांव्रजेत् ॥ २८ ॥ विसर्गकालेशुक्रस्यजीवःकारणसंयुतः ॥ नित्यंप्रविशतेयोनिंकर्मभिःस्वैर्नियंत्रितः ॥ २९॥ शुक्रस्यसहरक्तस्यएकाहात्कललंभवेत् ॥ पंचरात्रेणकललेबुदुदत्वंततोभवेत् ॥ ३० ॥ मांसत्वंमा समात्रेणपंचधाजायतेपुनः ॥ ग्रीवाशिरश्चस्रकंधश्चपृष्ठवंशस्तथोदरम् ॥ ३१ ॥ पाणीपादौतथापाश्वौंकटिर्गात्रंतथैवच ॥ मासद्वयेनपर्वाणिक्रमशःसंभ वंतिच ॥ ३२ ॥ त्रिभिर्मासैःप्रजायंतेशतशोंकुरसंधयः॥ मासैश्चतुर्भिर्जायंतेअंगुल्यादियथाक्रमम् ॥ ३३ ॥ मुखंनासाचकर्णोचमासिजायंतिपंचभिः ॥ दंतपंक्तिस्तथाजिह्वाजायतेतुनखाःपुनः ॥ ३४ ॥ कर्णयोश्चभवेच्छिद्रंषण्मासाभ्यंतरेपुनः ॥ पायुमेढ्रमुपस्थंचाशश्वाप्युपजायते ॥ ३५ ॥ संधयोये चगात्रेषुमासैर्जायंतिसप्तभिः ॥ अंगप्रत्यंगसंपूर्णशिरःकेशसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ विभक्तावयवस्पष्टंपुनर्मासाष्टमेभवेत् ॥ पंचात्मकसमायुक्तःपार्थिवैःषट्कःस तिष्ठति ॥ ३७ ॥ मातुराहारवीर्येणपड्रिधेनरसेनच ॥ नाभिसूत्रेनिबद्धेनवर्द्धतेसदिनेदिने ॥३८॥ ततःस्मृतिंलभेज्जीवःसंपूर्णेस्मिञ्छरीरके ॥ सुखंदुःखंवि जानातिनिद्रांस्वप्नंपुराकृतम् ॥ ३९ ॥ मृतश्चाहंपुनर्जातोजातश्चाहंपुनर्मृतः ॥ नानायोनिसहस्राणिमयाटष्टान्यनेकधा ॥ ४० ॥ अधुनाजातमात्रोहंप्राप्त संस्कारएवच ॥ ततःश्रेयःकरिष्यामियेनगर्भेनसंभवः ॥ ४१ ॥ गर्भस्थश्चिंतयत्येवंमहंगर्भाद्विनिःसृतः ॥ अध्येष्यामिपरंज्ञानंससारविनिवर्तकम् ॥ ४२ ॥ अवश्यंगर्भदुःखेनमहतापरिपीडितः ॥ जीवःकर्मवशादास्तेमोक्षोपायंविचिंतयेत् ॥ ४३ ॥ यथागिरिवराक्रांतःकश्चिद्दुःखेनतिष्ठति ॥ तथा जरायुणादेहीदुःखंतिष्ठतिदुःखितः ॥ ४४ ॥ पतितःसागरेयद्वद्दुःखमास्तेसमाकुलः ॥ गर्भोदकेनसिक्तांगस्तथास्तेव्याकुलात्मकः ॥ ४५ ॥ लोहकुंभेयथा

१ वदनम् इ० पा० ।

न्यस्तःपच्यतेकश्चिदग्निना ॥ गर्भकुंभेतथाक्षिप्तःपच्यतेजठराग्निना ॥ ४६ ॥ सूचीभिरग्निवर्णाभिर्भिन्नगात्रोनिरंतरम् ॥ यद्दुःखंजायतेतस्यतद्गर्भेष्टगुणंभवेत् ॥ ४७ ॥ गर्भवासात्परंवासंकष्टंनैवास्तिकुत्रचित् ॥ देहिनांदुःखमतुलंसुघोरमपिसंकटम् ॥ ४८ ॥ इत्येतद्गर्भदुःखंहिप्राणिनांपरिकीर्तितम् ॥ चरस्थिराणांसर्वेषामात्मगर्भानुरूपतः ॥ ४९ ॥ गर्भात्कोटिगुणापीडायोनियंत्रनिपीडनात् ॥ संमूर्च्छितस्यजायेतजायमानस्यदेहिनः ॥ ५० ॥ इक्षुवत्पीड्यमानस्यपापमुद्गरपेषणात् ॥ गर्भान्निष्क्रममाणस्यप्रबलैःसूतिवायुभिः ॥ ५१ ॥ जायतेसुमहद्दुःखंपरित्राणंनविंदति ॥ यंत्रेणपीड्यमानाःस्युर्निःसाराश्चयथेक्षवः ॥ ५२ ॥ तथाशरीरंयोनिस्थंपात्यतेयंत्रपीडनात् ॥ अस्थिमद्वर्तुलाकारंस्नायुबंधनवेष्टितम् ॥ ५३ ॥ रक्तमांसवसालिप्तंविण्मूत्रद्रव्यभाजनम् ॥ केशलोमनखच्छन्नंरोगायतनमुत्तमम् ॥ ५४ ॥ वदनैकमहाद्वारंगवाक्षाष्टकभूषितम् ॥ ओष्ठद्वयकपाटंतुदंतजिह्वागलान्वितम् ॥ ५५ ॥ नाडीस्वेदप्रवाहंचकफपित्तपरिप्लुतम् ॥ जराशोकसमाविष्टंकालवक्त्रानलेस्थितम् ॥ ५६ ॥ कामक्रोधसमाक्रांतंश्वसनैश्चोपमर्दितम् ॥ भोगतृष्णातुरंगूढंरागद्वेषवशानुगम् ॥ ५७ ॥ सवर्णितांगप्रत्यंगंजरायुपरिवेष्टितम् ॥ संकटेनाविविक्तेनयोनिमार्गेणनिर्गतम् ॥ ५८ ॥ विण्मूत्ररक्तसिक्तांगंषट्कौशिकसमुद्भवम् ॥ अस्थिपंजरसंघातंज्ञेयमस्मिन्कलेवरे ॥ ५९ ॥ शतत्रयंशताधिकंपंचपेशीशतानिच ॥ सार्धाभिस्तिसृभिश्छन्नंसमंताद्रोमकोटिभिः ॥ ६० ॥ शरीरंस्थूलसूक्ष्माभिर्दृश्यादृश्याभिरंततः ॥ एताभिर्मांसनाडीभिःकोटिभिस्तत्समन्वितम् ॥ ६१ ॥ प्रस्वेदमशुचिंताभिरंतरस्थंचतेनहि ॥ द्वात्रिंशद्दशनाःप्रोक्ताविंशतिश्चनखाःस्मृताः ॥ ६२ ॥ पित्तस्यकुडवंज्ञेयंकफस्यार्धाढकंतथा ॥ वसायाश्चपलाःपंचतदर्धंफलकस्यच ॥ ६३ ॥ पंचार्बुदपलाज्ञेयाःपलानिदशमेदसः ॥ पलत्रयंमहारक्तंमज्जारक्ताच्चतुर्गुणा ॥ ६४ ॥ शुक्रार्धकुडवंज्ञेयंतदर्धंदेहिनांबलम् ॥ मांसस्यचैकंपिंडेनपलसाहस्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ रक्तंपलशतंज्ञेयंविण्मूत्रंचाप्रमाणतः ॥ इतिदेहगृहेराजन्वासःस्यान्नित्यमात्मनः ॥ ६६ ॥ अशुद्धंचविशुद्धस्यकर्मबंधविनिर्मितम् ॥ शुक्रशोणितसंयोगाद्देहःसंजायतेक्वचित् ॥ ६७ ॥ नित्यंविण्मूत्रसंयुक्तस्तेनायमशुचिःस्मृतः ॥ यथावैविष्टयापूर्णःशुचिःसांतर्बहिर्घटः ॥ ६८ ॥ शौचेनशोध्यमानोपिदेहोयमशुचिर्भवेत् ॥ यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ ६९ ॥ अशुचित्वंप्रयांत्याशुदेहोयमशुचिस्ततः ॥ हृद्यान्यप्यन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ॥ ७० ॥ अशुचित्वंप्रयांत्याशुकोऽन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ हेजनाःकिंनपश्यध्वंयन्निर्यातिदिनेदिने ॥ ७१ ॥ देहानुगोमलःपूतिस्तदाधारःकथंशुचिः ॥ देहःसंशोध्यमानोपिपंचगव्यकुशांबुभिः ॥ ७२ ॥ घृष्यमाणइवांगारोनिर्मलत्वंनगच्छति ॥ स्रोतांसियस्यसततंप्रवहंतिगिरेरि

१ वसायाश्च पलत्रिंशत्तदर्धं कललस्य वा ॥ वातार्बुदपलं ज्ञेयम् इ० पा० । २ कोऽन्योऽस्मादशुचिस्ततः इ० पा० ।

व ॥ ७३ ॥ कफमूत्राद्यमशुचिःसदेहःशुध्यतेकथम् ॥ सर्वाशुचिनिधानस्यशरीरस्यनविद्यते ॥७४॥ शुचिरेकप्रदेशोपिशुचिर्नस्यादृतेऽपिवा ॥ दिवावायदि
वारात्रौमृत्तोयैःशोध्यतेकरः ॥ ७५ ॥ तथापिशुचिभाङ्नस्यान्नविरज्यंतितेनराः ॥ कायोयमग्र्यधूपाद्यैर्यत्नेनापिसुसंस्कृतः ॥ ७६ ॥ नजहातिस्वभावंहिश्व
पुच्छमिवनामितम् ॥ तथाजात्यैवकृष्णोर्णानशुक्लाजातुजायते ॥ ७७ ॥ संशोध्यमानापितथाभवेन्मूर्तिर्ननिर्मला ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वक
म् ॥ ७८ ॥ नविरज्यतिलोकोऽयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ अहोमोहस्यमाहात्म्यंयेनव्यामोहितंजगत् ॥ ७९ ॥ जिघ्रन्पश्यन्स्वकान्दोषान्कायस्यनविरज्य
ते ॥ स्वदेहस्यविगंधेनविरज्येतनयोनरः ॥ ८० ॥ विरागकारणंतस्यकिमन्यदुपदिश्यते ॥ सर्वमेवजगत्पूतंदेहमेवाशुचिःपरम् ॥ ८१ ॥ यन्मलावयवस्प
र्शाच्छुचिरप्यशुचिर्भवेत् ॥ गंधलेपापनोदायशौचंदेहस्यकीर्तितम् ॥ ८२ ॥ द्वयस्यापगमात्पश्चाद्भावशुद्ध्याविशुद्ध्यति ॥ गंगातोयेनसर्वेणमृद्भारैर्गा
त्रलेपनैः ॥८३॥ मर्त्योदुर्गंधदेहोसौभावदुष्टोनशुध्यति ॥ तीर्थस्नानैस्तपोभिश्चदुष्टात्मानचशुध्यति ॥८४॥ स्वमूर्तिःक्षालितातीर्थेनशुद्धिमधिगच्छति ॥
अंतर्भावप्रदुष्टस्यविशतोपिहुताशनम् ॥ ८५ ॥ नस्वर्गोनापवर्गश्चदेहनिर्दहनंपरम् ॥ भावशुद्धिःपरंशौचंप्रमाणंसर्वकर्मसु ॥ ८६ ॥ अन्यथालिंग्यतेकां
ताभावेनदुहितान्यथा ॥ मनसाभिद्यतेवृत्तिरभिन्नेष्वपिवस्तुषु ॥ ८७ ॥ अन्यथैवसतीपुत्रींचिंतयेदन्यथापतिम् ॥ यथायथास्वभावस्यमहाभागउदाहृत
म् ॥८८॥परिष्वक्तोपियद्भार्यांभावहीनांनकारयेत् ॥नाद्याद्विविधमन्नाद्यंरस्यानिसुरभीणिच ॥८९॥ अभावेननरस्तस्माद्भावःसर्वत्रकारणम् ॥ चित्तंशोधय
यत्नेनकिमन्यैर्वाह्यशोधनैः ॥ ९० ॥ भावतःशुचिशुद्धात्मास्वर्गंमोक्षंचविंदति ॥ ज्ञानामलांभसापुंसःसवैराग्यमृदापुनः ॥ ९१ ॥ अविद्यारागविण्मू
त्रलेपोनश्येद्विशोधनैः ॥ एवमेतच्छरीरंहिनिसर्गादशुचिंविदुः ॥ ९२ ॥ विद्यादसारनिःसारंकदलीसारसन्निभम् ॥ ज्ञात्वैवंदोषवद्देहंयःप्राज्ञःशिथिलीभवे
त् ॥ ९३ ॥ सोतिक्रामतिसंसारंदृढग्राहोवतिष्ठति ॥ एवमेतन्महाकष्टंजन्मदुःखंप्रकीर्तितम् ॥ ९४ ॥ पुंसामज्ञानदोषेणनानाकर्मवशेनच ॥ गर्भस्थ
स्यमतिर्यासीत्साजातस्यप्रणश्यति ॥ ९५ ॥ सुमूर्च्छितस्यदुःखेनयोनियंत्रनिपीडनात् ॥ वाह्येनवायुनाचास्यमोहसंगेनदेहिनाम् ॥ ९६ ॥ स्पृष्ट
मात्रस्यघोरेणज्वरःसमुपजायते ॥ तेनज्वरेणमहतामहामोहःप्रजायते ॥ ९७ ॥ संमूढस्यस्मृतिभ्रंशःशीघ्रंसंजायतेपुनः ॥ स्मृतिभ्रंशात्ततस्तस्यपूर्वकर्मव
शेनच ॥ ९८ ॥ रतिःसंजायतेतस्यजंतोस्तत्रैवजन्मनि ॥ रक्तोमूढश्चलोकोयमकार्येसंप्रवर्त्तते ॥ ९९ ॥ नचात्मानंविजानातिनपरंनचदैवतम् ॥ न
शृणोतिपरंश्रेयःसचक्षुरपिनेक्षते ॥ १०० ॥ समेपथिशनैर्गच्छन्स्खलतीवपदेपदे ॥ सत्यांबुद्धौनजानातिबोध्यमानोबुधैरपि ॥ १०१ ॥ संसारेक्लि

१ अध्यात्मसारनिःसारम् इ० पा० । २ स्वापं सुप्तो न जहाति बोध्यमानो बुधैरपि ॥ इ० पा० ।

श्यतेतेननरोलोभवशानुगः ॥ गर्भस्मृतेरभावेचशास्त्रमुक्तंशिवेनच ॥ १०२ ॥ तद्दुःखकथनार्थायस्वर्गमोक्षप्रसाधकम् ॥ येनतस्मिञ्छिवेज्ञातेधर्मका
मार्थसाधने ॥१०३॥ नकुर्वंत्यात्मनःश्रेयस्तदत्रमहदद्भुतम् ॥ अव्यक्तेंद्रियबुद्धित्वाद्बाल्येदुःखंमहत्पुनः ॥ १०४ ॥ इच्छन्नपिनशक्नोतिवक्तुंकर्तुंनसत्कृ
ती ॥ दंतजन्ममहद्दुःखंलौल्येनवायुनातथा ॥ १०५ ॥ बालरोगैश्चविविधैःपीडाबालग्रहैरपि ॥ तृड्बुभुक्षापरीतांगःक्वचित्तिष्ठतिगच्छति ॥ १०६ ॥
विण्मूत्रभक्षणाद्यंचमोहाद्बालःसमाचरेत् ॥ कौमारःकर्णवेधेनमातापित्रोश्चताडनैः ॥ १०७ ॥ अक्षराध्ययनाद्यैश्चदुःखंगुर्वादिशासनात् ॥ प्रमत्तेंद्रियवृ
त्तेश्चकामरागप्रपीडिनः ॥ १०८ ॥ रोगार्दितस्यसततंकुतःसौख्यंहियौवने ॥ ईर्षयासुमहद्दुःखंमोहाद्दुःखंप्रजायते ॥ १०९ ॥ तत्रस्यात्कुपितस्यैवर
गोदुःखायकेवलम् ॥ रात्रौनविंदतेनिद्रांकामाग्निपीरखेदितः ॥ ११० ॥ दिवावापिकुतःसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया ॥ स्त्रीष्वायासितदेहस्ययेपुंसःशुक्रविं
दवः ॥१११॥ नतेसुखायमंतव्याःस्वेदजाइवविंदवः ॥ कृमिभिस्ताड्यमानस्यकुष्ठिनःपामरस्यच ॥११२॥ कंडूयनाग्नितापेनयत्सुखंस्त्रीषुतद्विदुः॥यादृशं
मन्यतेसौख्यमर्थोपार्जनचिंतया ॥११३॥ तादृशंस्त्रीषुगंतव्यमधिकंनैवविद्यते ॥ मर्त्यस्यवेदनासैवयांविनाचित्तनिर्वृतिः॥११४॥ ततोन्योन्यंपुराप्राप्तमंते
सैवान्यथाभवेत् ॥ तदेवंजरयाग्रस्तमामयाव्यपिनप्रियम् ॥ ११५ ॥ अपूर्ववत्समात्मानंजरयापरिपीडितम् ॥ यःपश्यन्नविरज्येतकोन्यस्तस्मादचेत
नः ॥ ११६ ॥ जराभिभूतोपिजंतुःपत्नीपुत्रादिबांधवैः ॥ अशक्तत्वाद्दुराचारैर्भृत्यैश्चपरिभूयते ॥ ११७ ॥ नधर्ममर्थंकामंचमोक्षंचजरयायुतः ॥ शक्तः
साधयितुंतस्माद्युवाधर्मंसमाचरेत् ॥ ११८ ॥ वातपित्तकफादीनांवैषम्यंव्याधिरुच्यते ॥ वातादीनांसमूहेनदेहोयंपरिकीर्तितः ॥ ११९ ॥ त
स्माद्व्याधिमयंज्ञेयंशरीरमिदमात्मनः ॥ वाताद्यव्यतिरिक्तत्वाद्व्याधीनांपंजरस्यच॥१२०॥रोगैर्नानाविधैर्यातिदेहीदुःखान्यनेकधा ॥ तानिचस्वात्मवेद्या
निकिमन्यत्कथयाम्यहम् ॥ १२१ ॥ एकोत्तरंमृत्युशतमस्मिन्देहेप्रतिष्ठितम् ॥ तत्रैकःकालसंयुक्तःशेषाश्चागंतवःस्मृताः ॥ १२२ ॥ येत्विहागंतवःप्रो
क्तास्तेप्रशाम्यंतिभेषजैः ॥ जपहोमप्रदानैश्चकालमृत्युर्नशाम्यति ॥ १२३ ॥ यदिवापमृत्युर्नस्याद्विषास्वादादशंकितः ॥ नचात्तिपुरुषस्तस्मादपमृत्यो
र्बिभेतिसः ॥ १२४ ॥ विविधाव्याधयस्तत्रसर्पाद्याःप्राणिनस्तथा ॥ विषाणिचाभिचाराश्चमृत्योर्द्वाराणिदेहिनाम् ॥ १२५ ॥ पीडितंसर्वरोगाद्यैरपिधन्वं
तरिःस्वयम् ॥ स्वस्थीकर्तुंनशक्नोतिकालप्राप्तंनचान्यथा ॥१२६॥ नौषधंनतपोदानंनमातानचबांधवाः ॥ शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम्॥१२७॥
रसायनतपोजाप्ययोगसिद्धैर्महात्मभिः ॥ अवांतरितशांतिःस्यात्कालमृत्युमवाप्नुयात् ॥ १२८ ॥ जायतेयोनिकीटेषुमृतःकर्मवशात्पुनः ॥ देहभेदेनयः

१ व्यवायाश्रितदेहस्य इ० पा० ।

पश्येद्वियोगंकर्मसंक्षयात् ॥ १२९ ॥ मरणंतद्विनिर्दिष्टंननाशःपरमार्थतः ॥ महातमःप्रविष्टस्यच्छिद्यमानेषुमर्मसु ॥ १३० ॥ यद्दुःखंमरणेजंतोर्न तस्येहोपमाक्वचित् ॥ हाताताममातःकांतेतिक्रंदत्येवंसुदुःखितः ॥ १३१ ॥ मंदूकइवसर्पेणग्रस्यतेमृत्युनाजगत् ॥ वांधवैःसपरित्यक्तःप्रियैश्चपरिवारितः ॥ १३२ ॥ निःश्वसन्दीर्घमुष्णंचमुखेनपरिशुष्यता ॥ खट्वायांपरिवृत्तोहिमुह्यतेचमुहुर्मुहुः ॥ १३३ ॥ संमृढःक्षिपतेत्यर्थंहस्तपादावितस्ततः ॥ खट्वातोवांछतेभूमिंभूमेःखट्वांपुनर्महीम् ॥ १३४ ॥ विवशस्त्यक्तलज्जश्चमूत्रविष्ठानुलेपितः ॥ याचमानश्चसलिलंशुष्ककंठोष्ठतालुकः ॥ १३५ ॥ चिंत यानःस्ववित्तानिकस्यैतानिमृतेमयि ॥ यमदूतैर्नीयमानःकालपाशेनकर्षितः ॥ १३६ ॥ म्रियतेपश्यतामेवंगलीपुरुघुरायते ॥ जीवस्तृणजलौकेवेदहद्देहं विशेत्कर्मात् ॥ १३७ ॥ प्राप्नोत्युत्तरमंगंचदेहंत्यजतिपूर्वकम् ॥ मरणात्प्रार्थनाद्दुःखमधिकंहिविवेकिनाम् ॥ १३८ ॥ क्षणिकंमरणेदुःखमनंतंप्रार्थनाकृ तम् ॥ जगतांपतिरर्थित्वाद्विष्णुर्वामनतांगतः ॥ १३९ ॥ अधिकःकोपरस्तस्माद्योनयास्थितिलाघवम् ॥ ज्ञातंमयेदमधुनामृत्योर्भवंतियदूरुः ॥१४०॥ नपरंप्रार्थयेद्भूयस्तृष्णालाघवकारणम् ॥ आदौदुःखंतथामध्येदुःखमंतेचदारुणम् ॥ १४१ ॥ निसर्गात्सर्वभूतानामितिदुःखपरंपरा ॥ वर्तमानान्यनंती तानिदुःखान्यंतानियानितु ॥ १४२ ॥ ननरःशोचयेज्जन्ममनविरज्यतितेनवै ॥ अत्याहारान्महद्दुःखमल्पाहारात्तदंतगम् ॥ १४३ ॥ वुध्यतेभोजनेकंठो भोजनेचकुतःसुखम् ॥ क्षुधाहिसर्वरोगाणांव्याधिःश्रेष्ठतमःस्मृतः ॥ १४४ ॥ सैच्छांतौपथलेपेनक्षणमात्रंप्रशाम्यति ॥ क्षुद्व्याधिवेदनार्तानांत्रानिः शेषबलकृंतनी ॥ १४५ ॥ तयाभिभूतोम्रियतेयथान्यैर्व्याधिभिर्नरः ॥ तद्वसेपिहिंकिसौख्यंजिह्वाग्रपरिवर्तिनि ॥ १४६ ॥ तत्क्षणादर्धकालेनकंठे प्राप्यनिवर्तते ॥ इतिक्षुद्व्याधितत्रानामन्नमोपधवत्स्मृतम् ॥ १४७ ॥ नतत्सुखायमंतव्यंपरमार्थेनपंडितैः ॥ मृतोपमश्चयःशेतेसर्वकार्यविवर्जितः ॥ ॥ १४८ ॥ तत्रापिचकुतःसौख्यंतमसाचोदितात्मनः ॥ प्रबोधेपिकुतःसौख्यंकार्यैःपूपहतात्मनः ॥ १४९ ॥ कृषिवाणिज्यसेवाद्यगोरक्षादिपरश्रमैः ॥ प्रातर्मूत्रपुरीषाभ्यांमध्याह्नेक्षुत्पिपासया ॥ १५० ॥ तृप्तःकाम्येनवाध्यंतेनिद्रयानिशिजंतवः ॥ अर्थस्योपार्जनेदुःखंदुःखमर्जितरक्षणे ॥ १५१ ॥ नाशेदुःखंव्ययेदुःखमर्थस्यैवंकुतःसुखम् ॥ चौरेभ्यःसलिलेभ्योग्निःस्वजनात्पार्थिवादपि ॥ १५२ ॥ भयमर्थवतांनित्यंमृत्योर्देहभृतामिव ॥ खेयथापक्षि भिर्मांसंभक्ष्यतेश्वापदैर्भुवि ॥१५३॥ जलेचभक्ष्यतेमत्स्यैस्तथासर्वत्रवित्तवान् ॥ विमोहयंतिसंपत्सुवारयंतिविपत्सुच ॥१५४॥ खेदयंत्यर्जनेकालेकदार्थाः स्युःसुखावहाः ॥ प्रागर्थपतिरुद्विग्नःपश्चात्सर्वार्थनिःस्पृहः ॥१५५॥ तयोरर्थपतिर्दुःखीसुखीमन्येविरक्तधीः ॥ वैसंततग्रीष्मतापेनदारुणंवर्षपवसु ॥१५६॥

१ साकाम्योषधलाभेन इ० पा० । २ हेमंते शिशिरे दुःखं ग्रीष्मे तापश्च दारुणः ॥ प्रावृष्यत्यल्पवृष्टिर्न्यां कालेष्वेवं कुतः सुखम् ॥ इ० पा० ।

वातातपेनवृष्ट्याचकालेप्येवंकुतःसुखम् ॥ विवाहविस्तरेदुःखंतद्वभोंद्वहनेपुनः ॥ १५७ ॥ सुतिर्वेषम्यदुःखेश्चदुखंविद्यादिकर्मभिः ॥ दन्ताक्षिरोगेपुत्रस्याहाकर्षंकिकरोम्यहम् ॥ १५८ ॥ गावोनद्याःकृषिर्भभ्राभार्याचप्रपलायिता ॥ अमीप्राघूर्णिकाःप्राताभर्यमेशंसिनोगृहान् ॥ १५९ ॥ बाला पत्याचमेभार्याकःकरिष्यतिरंधनम् ॥ विवाहकालेकन्यायाःकीदृशश्चवरोभवेत्॥१६०॥एतच्चिंताभिभूतानांकुतःसौख्यंकुटुंबिनाम्॥१६१॥कुटुंबवंचिताकुलितस्यपुंसःश्रुतंचशीलंचगुणाश्चसर्वे ॥ अपककुंभेनिहिताइवापःप्रयांतिदेहेनसमंविनाशनम् ॥१६२ ॥ राज्येपिहिकुतःसौख्यंसंधिविग्रहचिंतया॥ पुत्रादिभिर्भयंयत्रतत्रसौख्यंहिकीदृशम् ॥ १६३ ॥ स्वजातीयाद्भयंप्रायःसर्वेषामेवदेहिनाम् ॥ एकद्रव्याभिलाषित्वाच्छुनामिवपरस्परम् ॥ १६४ ॥ नप्रविश्यनकश्चिन्नृपःख्यातोस्तिभूतले ॥ निखिलंयस्तिरस्कृत्यसुखंतिष्ठतिनिर्भयः ॥ १६५ ॥ युद्धेबाहुसहस्रंहिपातयामासभूतले ॥ श्रीमतःकार्तवीर्यस्यऋषिर्व्रतःप्रतापवान् ॥ १६६ ॥ ऋषिपुत्रस्यरामस्यरामोदशरथात्मजः ॥ जघानवीर्यमतुलमूर्ध्वंगंसुमहात्मनः ॥ १६७ ॥ जरासंधेनरामस्यतेजसानाशितं यशः ॥ जरासंधस्यभीमेनतस्यापिपवनात्मजः ॥ १६८ ॥ हनुमानपिसूर्येणविक्षिप्तःपतितःक्षितौ ॥ निवातकवचान्सर्वदानवान्बलदर्पितान् ॥१६९ ॥ तवानर्जुनःश्रीमान्गोपालैःसविनिर्जितः ॥ सूर्यःप्रतापयुक्तोऽपिमेघैःसंछाद्यतेक्वचित् ॥ १७० ॥ क्षिप्यतेवायुनाम्मेघोवायोर्वीर्येणगैर्जितम् ॥ दह्यतेवह्निनाशैलाःसवह्निःशाम्यतेजलैः ॥१७१॥ तज्जलंशोष्यतेसूर्येस्तेसूर्याःसहवारिणा ॥ त्रैलोक्येनसमस्ताश्चनश्यंतिब्रह्मणोदिने ॥ १७२ ॥ ब्रह्मापित्रिदशैःसार्धंमु संह्रियतेपुनः ॥ परार्धद्वयकालांतेशिवेनपरमात्मना ॥१७३॥ एवंनैवास्तिसंसारेयत्रसर्वोत्तमंबलम् ॥ विहायैकंजगन्नाथंपरमात्मानमव्ययम् ॥१७४॥ ज्ञात्वासातिशयंसर्वमतिमानंविवर्जयेत् ॥ एवंभूतेजगत्यस्मिन्कःसुरःपंडितोपिवा ॥ १७५ ॥ नह्यस्तिसर्ववित्कश्चिन्नवासूर्वोपिसर्वतः ॥ यावद्यस्तुविजानातितावत्तत्रसपंडितः ॥ १७६ ॥ समाधानेतुसर्वत्रप्रभावःसदृशःस्मृतः ॥ वित्तस्यातिशयत्वेनप्रभावःकस्यचित्क्वचित् ॥ १७७ ॥ दानवैर्नार्जितादेवास्तेदेवैर्नजिताःपुनः ॥ इत्यन्योन्यंश्रीतोलोकोभाग्यैर्जयपराजयैः ॥१७८॥ एवंबह्वयुगंराज्ञांप्रस्थमात्रांबुभोजनम् ॥ यानंशय्यासनंचैवशेषंदुःखायकेवलम् ॥ १७९ ॥ सप्तमेचापिभवनेखट्वामात्रपरिग्रहः ॥ उदकुंभसहस्रेभ्यःक्रेशायासप्रविस्तरः ॥ १८० ॥ प्रत्यूषेतूर्यनिर्घोषःसमंपुरनिवासिभिः ॥ राज्येभिमानमात्रंहिमेदंवाद्यतेगृहे ॥ १८१ ॥ सर्वंमाभरणंभारःसर्वंमालेपनंमलम् ॥ सर्वंप्रलपितंगीतंनृत्यमुन्मत्तचेष्टितम् ॥१८२ ॥ इत्येवंराज्यसंभोगैःकुतःसौख्यंविचारतः ॥ नृपाणांविग्रहेचिंतावान्योन्यविजिगीषया ॥ १८३ ॥ प्रायेणश्रीमदालेपान्नहुषाद्यामहानृपाः ॥ स्वर्गंप्राप्तानिपतिताःकःश्रियावेंदते ॥ ६६ ॥

१ यस्य इ० पा० । २ काले यांति सुराःसर्वे प्रतिमानेन वर्णिताः ॥ इ०पा० । ३ सार्वभौमोपि भवति श्रद्धामात्रपरिग्रहः । इ० पा० ।

सुखम् ॥ १८४ ॥ स्वर्गेपिचकुतःसौख्यंदृष्ट्वादीप्तांपराश्रियम् ॥ उपर्युपरिदेवानामन्योन्यातिशयस्थिताम् ॥ १८५ ॥ नरैःपुण्यफलंस्वर्गेमूलच्छेदे नभुज्यते ॥ नचान्यत्क्रियतेकर्मसोऽत्रदोषःसुदारुणः ॥ १८६ ॥ छिन्नमूलतरुर्यद्वद्दिवसैःपततिक्षितौ ॥ पुण्यस्यसंक्षयात्तद्वन्निपतंतिदिवौकसः ॥ १८७ ॥ सुखाभिलाषनिष्ठानांसुखभोगादिसंप्लवैः ॥ अकस्मात्पतितंदुःखंकष्टंस्वर्गेदिवौकसाम् ॥ १८८ ॥ इतिस्वर्गेऽपिदेवानांनास्तिसौख्यंवि चारतः ॥ क्षयश्चविषयासिद्धौस्वर्गेभोगायकर्मणाम् ॥ १८९ ॥ तत्रदुःखंमहत्कष्टंनरकाग्निषुदेहिनाम् ॥ घोरैश्चविविधैर्भावैर्वाङ्मनःकायसंभवैः ॥ १९० ॥ कुठारच्छेदनंतीव्रंवल्कलानांचतक्षणम् ॥ पर्णशाखाफलानांचपातश्चंडेनवायुना ॥ १९१ ॥ उन्मूलनान्नदीभिश्चगजैरन्यैश्चदेहिभिः ॥ दावाग्निहिमशोषैश्चदुःखंस्थावरजातिषु ॥ १९२ ॥ तद्वद्भुजंगसर्पाणांक्रोधेदुःखंचदारुणम् ॥ दुष्टानांघातनंलोकेपाशेनचनिबंधनम् ॥ १९३ ॥ अकस्मा ज्जन्ममरणंकीटानांचमुहुर्मुहुः ॥ सरीसृपनिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा ॥ १९४ ॥ पशूनामात्मशमनंदंडताडनमेवच ॥ नासावेधेनसंत्रासःप्रतोदेन सुताडनम् ॥ १९५ ॥ वेत्रकाष्ठादिनिगडैरंकुशेनांगबंधनम् ॥ भावेनमनसाक्लेशैर्भिक्षायुवादिपीडनम् ॥ १९६ ॥ आत्मयूथवियोगैश्चबलान्नयनबंधने ॥ पशूनांसंतिकायानामेवंदुःखान्यनेकशः ॥ १९७ ॥ वर्षाशीतातपाद्दुःखंसुकष्टंग्रहपक्षिणाम् ॥ क्लेशमानातिकायानामेवंदुःखान्यनेकधा ॥ १९८ ॥ गर्भवासेमहद्दुःखंजन्मदुःखंतथानृणाम् ॥ सुबाल्यदुःखंचाज्ञानंकौमारेगुरुशासनम् ॥ १९९ ॥ यौवनेकामरागाभ्यांदुःखंचैवेर्ष्ययापुनः ॥ कृषिवाणिज्यसे वाद्यैर्गोरक्षादिककर्मभिः ॥ २०० ॥ वृद्धभावेचजरयाव्याधिभिश्चप्रपीडनात् ॥ मरणेचमहद्दुःखंप्रार्थनायांततोधिकम् ॥ २०१ ॥ राजाग्निजलदावातचौर शत्रुभयंमहत् ॥ अर्थस्यार्जनरक्षायांभयंनाशेव्ययेपुनः ॥ २०२ ॥ कार्पण्यंमत्सरोदम्भोधनाधिक्येभयंमहत् ॥ अकार्येसंप्रवृत्तिश्चदुःखानिधनिनांस दा ॥ २०३ ॥ भृत्यवृत्तिःकुसीदंचदासत्वंपरतंत्रता ॥ इष्टानिष्टाभियोगश्चसंयोगाश्चसहस्रशः ॥ २०४ ॥ दुर्भिक्षंदुर्भगत्वंचमूर्खत्वंचदरिद्रता ॥ अधरो त्तरभागश्चनारकंराजविक्रमम् ॥ २०५ ॥ अन्योन्याभिभवंदुःखमन्यांन्यतोभयंमहत् ॥ अन्योन्याच्चप्रकोपश्चराज्ञोदुःखंमहीभृताम् ॥ २०६ ॥ अनित्यतात्र भावानांकृतकाम्यस्यदेहिनः ॥ अन्योन्यमर्मभेदाच्चअन्योन्यकरपीडनात् ॥ २०७ ॥ लुब्धाश्चपापभेदेनअन्योन्यस्यचभक्षणम् ॥ इत्येवमादिभिर्दुःखैर्य स्माद्भीतंचराचरम् ॥ २०८ ॥ निरयादिमनुष्यांतंतस्मात्सर्वंत्यजेद्बुधः ॥ स्कंधात्स्कंधेनयन्भारंविश्रामंमन्यतेयथा ॥ २०९ ॥ तद्वत्सर्वमिदंलोकेदुःखं दुःखेनशाम्यति ॥ अन्योन्यातिशयोपेताःसर्वदाभोगसंप्लवाः ॥ २१० ॥ धर्मक्षयाच्चदेवानांदिविदुःखमवस्थितम् ॥ नानायोनिसहस्रेषुसंभवःपुण्यसंक्षया

१ परवंचनम् इ० पा० ।

त् ॥ २११ ॥ रोगाश्चविविधाकारादेवलोकेऽपिसंस्मृताः ॥ यज्ञस्यहिशिरश्छिन्नमश्विभ्यांसंधितंपुनः ॥ २१२ ॥ तेनदोषेणयज्ञस्याशिरोरोगःसदैवहि ॥ मार्तंडभानोःकुष्ठंचवरुणस्यजलोदरम् ॥२१३॥ पूष्णोदशनवैकल्यंभुजस्तंभश्चचीपतेः॥सुमहान्क्षयरोगश्चसोमस्यपरिकीर्तितः॥२४॥ ज्वरश्चसुमहानासीद्दक्षस्यापिप्रजापतेः ॥ कल्पेकल्पेचदेवानांमहतामपिसंक्षयः ॥ २१५ ॥ परार्धद्वयकालंतेब्रह्मणश्चाप्यनित्यता ॥ दक्षस्यदुहितांपौत्रीब्रह्माकामितवान्पुनः ॥ २१६ ॥ क्रोधेनचंजयांदेवींयोगज्ञांशप्तवान्प्रभुः ॥ कामक्रोधौस्थितौयत्रतत्रदोषास्तदात्मकाः ॥ २१७ ॥ दुःखानिचसमस्तानिसंस्थितानिनसंशयः ॥ विशीर्णैजन्ममरणंसर्वोशित्वंहविर्भुजः ॥ २१८ ॥ स्त्रीवैधःकामसक्तिश्चसारथ्यंपांडवेबले ॥ रुद्रेणत्रिपुरंदग्धंदक्षयज्ञोविनाशितः ॥ २१९ ॥ स्कंदस्यजन्मवैशुक्रात्क्रीडादीनांसहस्रशः ॥ एवंत्रयोपिरागाद्यैर्दोषैर्देवाःसमन्विताः ॥ २२० ॥ एभ्यःपरःप्रभुःशांतःपरिपूर्णःसमुक्तिदः ॥ एवमेतज्जगत्सर्वमन्योन्यातिशयेस्थितम् ॥ २२१ ॥ दुःखेराकुलितंज्ञात्वानिर्वेदंपरमंव्रजेत् ॥ निर्वेदाच्चविरागःस्याद्विरागाज्ज्ञानसंभवः ॥ २२२ ॥ ज्ञानेनतत्परंज्ञानंशिवंमुक्तिमवाप्नुयात् ॥ समस्तदुःखनिर्मुक्तस्वस्थात्मासमुखीतदा ॥ २२३ ॥ सर्वज्ञःपरिपूर्णश्चमुक्तइत्यभिधीयते ॥ मातलिरुवाच ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ २२४ ॥ धर्माधर्मविवेकोहिसर्वज्ञानसमुद्भवः ॥ इंद्रलोकेप्रगंतव्यंदेवराजस्यशासनात् ॥ २२५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृमातृतीर्थमाहात्म्येषट्षष्टितमोऽध्यायः ॥ ६६ ॥ ययातिरुवाच ॥ अस्मद्भाग्यप्रसंगेनभवतोदर्शनंमम ॥ संजातंशक्रसंवाहएतच्छ्रेयोममातुलम् ॥ १ ॥ मानवामर्त्यलोकेचपापंकुर्वंतिदारुणम् ॥ तेषांकर्मविपाकंचमातलेवेदसांप्रतम् ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ शृणुतामभिधास्यामिपापाचारस्यलक्षणम् ॥ श्रुतेसतिमहज्ज्ञानमत्रलोकेप्रजायते ॥ ३ ॥ वेदनिंदांप्रकुर्वंतिब्रह्माचारस्यकुत्सनम् ॥ महापातकमेवापिज्ञातव्यंज्ञानपंडितैः॥४॥साधूनामपिसर्वेषांयःपीडांहिसमाचरेत् ॥ महापातकमेवापिप्रायश्चित्तेनहिव्रजेत् ॥५॥ कुलाचारंपरित्यज्यअन्याचारंव्रजंतिच ॥ एतच्चपातकंघोरंकथितंकृत्यवेदिभिः ॥ ६ ॥ मातपित्रोश्चयोनिंदांताडनंभगिनीषुच ॥ पितृस्वसृनिंदनंचतदेवपातकंध्रुवम् ॥ ७ ॥ संप्राप्तेश्राद्धकालेपिपंचकोशांतरेस्थितम् ॥ जामातरंपरित्यज्यतथाचदुहितुःसुतम् ॥ ८॥ स्वसारंचैवस्वस्त्रीयंपरित्यज्यप्रवर्तते॥कामात्क्रोधाद्भयाद्वापिअन्यंभोजयतेनयदा॥९॥ पितरोनैवभुंजंतिदेवाश्चैवनभुंजते ॥ एतच्चपातकंतस्यपितृघातसमंकृतम् ॥ १० ॥ दानकालेपिसंप्राप्तेआगतेब्राह्मणेकिल ॥ भूरिदानंपरित्यज्यकतिभ्योहिप्रदीयते ॥ ११ ॥ एकस्मैदीयतेदानमन्येभ्योपिनदीयते ॥ एतच्चपातकंघोरंदानश्रेयकरंस्मृतम् ॥ १२ ॥ यजमानगृहेसेवांसंस्थितान्ब्राह्मणान्त्रिजान् ॥

१ चंडिकां देवीम् । इ० पा० । २ स्त्रियाः पूतनायाः वधः । ३ श्राद्धे विघ्नं व्रजंति ये इ० पा० ।

परित्यज्यहियद्दानंनदानस्यचलक्षणम् ॥ १३ ॥ समाश्रितंहियंविप्रंधर्माचारसमन्वितम् ॥ सर्वोपायैःसुपुष्येत्तंसुदानैर्वेदुभिर्नृप ॥ १४ ॥ नगणयेन्मूर्खविद्वांसंपोष्योविप्रःसदाभवेत् ॥ सर्वैःपुण्यैःसमायुक्तंसुदानैर्वंदुभिर्नृप ॥ १५ ॥ तंसमभ्यर्च्ययेद्विद्वांसंप्राप्तंविप्रंसदार्हयेत् ॥ तंहित्यक्त्वाददेद्दानमन्यस्मैब्राह्मणायवै ॥ १६ ॥ दत्तंहुतंभवेत्तस्यनिष्फलंनात्रसंशयः ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रश्चापिचतुर्थकः ॥ १७ ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुसंश्रितंपूजयेद्विजम् ॥ मूर्खंवापिहिविद्वांसंतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १८॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यफलंतस्यप्रजायते ॥ कस्माद्धिकारणाद्ब्राज्ञश्छक्यंप्राप्यनकारयेत् ॥ १९ ॥ अन्योविप्रःसमायातस्तत्कालंश्राद्धकर्मणि ॥ उभौतौपूजयेत्तत्रभोजनाच्छादनैस्ततः ॥ २० ॥ तांवूलदक्षिणाभिश्चार्पितरस्तस्यहर्षिताः ॥ श्राद्धभुक्तायदातव्यंसदादानं चदक्षिणा ॥ २१ ॥ नददेच्छ्राद्धकर्तायोगोहत्यादिसमंभवेत् ॥ द्वावेतौपूजयेत्तस्माच्छ्रद्धयानृपसत्तम ॥ २२ ॥ निर्द्धनत्वप्रभावाद्वैतमेकंहिप्रपूजयेत् ॥ व्यतीपातेपिसंप्राप्तेवैधृतौचनृपोत्तम ॥ २३ ॥ अमावास्यांतथाराजन्क्षयाहेपरपक्षके ॥ श्राद्धमेवंप्रकर्तव्यंब्राह्मणादित्रिवर्णकैः ॥ २४ ॥ यज्ञेतथामहाराज ऋत्विजश्चप्रकारयेत् ॥ तथाविप्राःप्रकर्तव्याःश्राद्धदानायसर्वदा ॥ २५ ॥ अविज्ञातःप्रकर्तव्योब्राह्मणोनैवजानता ॥ यस्यापिज्ञायतेवंशःकुलंत्रिपुरुषंतथा ॥ २६ ॥ आचारश्चतथाराजस्तंविप्रंसन्निमंत्रयेत् ॥ कुलंनज्ञायतेयस्यआचारेणविचारयेत् ॥ २७ ॥ श्राद्धदानेप्रकर्तव्येविशुद्धोमूर्खएवहि ॥ अविज्ञातोभवेद्विप्रोवेदवेदांगपारगः ॥ २८ ॥ श्राद्धदानंप्रकर्तव्यंतस्माद्विप्रंनिमंत्रयेत् ॥ आतिथ्यंतुप्रकर्तव्यमपूर्वंनृपसत्तम ॥ २९ ॥ अन्यथाकुरुतेपापंसयातिनरकंध्रुवम् ॥ तस्माद्विप्रःप्रकर्तव्योदानेश्राद्धेचपर्वसु ॥ ३० ॥ आदौपरीक्षयेद्विप्रंश्राद्धेदानेप्रकारयेत् ॥ नाश्नंतितस्यवैगेहेपितरोविप्रवांजिताः ॥ ३१ ॥ शापंदत्त्वाततोयांतिश्राद्धाद्विप्रविवार्जितात् ॥ महापापीभवेत्सोपिब्रह्मणःसदशोयदि ॥ ३२ ॥ पौत्रैराचारंपरित्यज्ययोवर्तेततनरोत्तम ॥ महापापी सविज्ञेयःसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ३३ ॥ येत्यजंतिशिवाचारंवैष्णवंभोगदायकम् ॥ निंदंतिब्राह्मणंधर्मविज्ञेयाःपापवर्द्धनाः ॥ ३४ ॥ येत्यजं तिशिवाचारंशिवभक्ताद्विपंतिच ॥ हरिंनिंदंतियेपापाब्रह्मद्वेषकराःसदा ॥ ३५ ॥ आचारंनिंदकायेतेमहापातककृत्तमाः ॥ आद्यंपूज्यंपरंज्ञानंपुण्यंभागवतंतथा ॥ ३६ ॥ वैष्णवंहरिवंशंचामत्स्यंवाकूर्मंमेवच ॥ पाद्मंवायेपूजयंतितेपांश्रेयोवदाम्यहम् ॥ ३७ ॥ प्रत्यक्षंतनवेदेवः पूजितोमधुसूदनः॥तस्मात्पपूजयेज्ज्ञानंवैष्णवंविष्णुवल्लभम्॥३८॥देवस्थानेचनित्यंवैवैष्णवंपुस्तकंनृप॥तस्मिन्प्रपूजितेविप्रपूजितःकमलापतिः॥३९ ॥ असंपूज्यहरेज्ञानंयेगायंतिलिखंतिच ॥ अज्ञायतत्प्रयच्छंतिशृण्वंत्युच्चारयंतिच ॥ ४० ॥ विक्रीडंतिचलोभेनकुज्ञाननियमेनच ॥ असंस्कृतप्रदेशेपुयथेष्टं

१ निर्धनम् इ० पा० । २ ब्रह्मद्वा स च कथ्यते इ० पा० । ३ पैत्राचारम् इ० पा० । ४ विक्रीणंति च इ० पा० ।

स्थापयंतिच ॥ ४१ ॥ हरिज्ञानंयथाक्षेमंप्रत्यक्षाच्चप्रकाशयेत् ॥ अर्धांतेचसमर्थश्चयः प्रमादंकरोतिच ॥ ४२ ॥ अशुचिश्चाशुचौस्थानेयः प्रवक्तिशृणोतिच ॥ इतिसर्वंसमासेनज्ञाननिंदासमंस्मृतम् ॥ ४३ ॥ गुरुपूजामकृत्वैवयः शास्त्रंश्रोतुमिच्छति ॥ नकरोतिचशुश्रूषामाज्ञाभंगंचभावतः ॥ ४४ ॥ नाभिनंदतिदद्याक्यमुत्तरंरंप्रयच्छति ॥ गुरुकर्मणिसाध्येचतदुपेक्षांकरोतिच ॥ ४५ ॥ गुरुमार्तमशक्तंचविदेशंप्रस्थितंतथा ॥ अरिभिःपरिभूतंवायःसंत्यजतिपापकृत् ॥ ४६ ॥ पठमानंपुराणंतुतस्यपापंवदाम्यहम् ॥ कुंभीपाकेवसेत्तावद्यावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ४७ ॥ पठमानंगुरुंयोहिउपेक्षयतिपापधीः ॥ तस्यापिपातकंघोरंचिरंनरकदायकम् ॥ ४८ ॥ भार्यापुत्रेषुमित्रेषुभयश्चावज्ञांकरोतिच ॥ इत्येतत्पातकंज्ञेयंगुरुनिन्दासमंमहत् ॥ ४९ ॥ ब्रह्महास्वर्णस्तेयीचसुरापीगुरुतल्पगः॥महापातकिनश्चैतेतत्संयोगीचपंचमः॥५०॥क्रोधाद्वेषाद्भयाल्लोभाद्ब्रह्मणस्यविशेषतः॥मर्मातिकृन्तकोयश्चब्रह्मघ्नःसप्रकीर्तितः ५१॥ ब्राह्मणंयःसमाहूययाचमानमकिंचनम् ॥ पश्चान्नास्तीतियोब्रूयात्सचवैब्रह्महानृप ॥ ५२ ॥ यस्तुविद्याभिमानेननिस्तेजयतिवैद्विजम् ॥ उदासीनंसभामध्येब्रह्महासप्रकीर्तितः ॥ ५३ ॥ मिथ्यागुणैरथात्मानंनयत्युत्कर्षतांपुनः ॥ गुरुंविरोधयेद्यस्तुसचवैब्रह्महास्मृतः ॥ ५४ ॥ क्षुत्तृपातप्तदेहानामन्नभोजनमिच्छताम् ॥ यःसमाचरतेविघ्नंतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५५ ॥ पिशुनःसर्वलोकानांरंध्रान्वेषणतत्परः ॥ उद्वेजनकरःक्रूरःसचवैब्रह्महास्मृतः ॥ ५६ ॥ देवद्विजगवांभूमिंपूर्वदत्तांहरेत्तुयः ॥ प्रनष्टामपिकालेनतमाहुर्ब्रह्मघातकम् ॥ ५७ ॥ द्विजवित्तापहरणंन्यासेनसमुपार्जितम् ॥ ब्रह्महत्यासमंज्ञेयंतस्यपातकमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ अग्निहोत्रंपरित्यज्यपंचयज्ञीयकर्मणि ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचकूटसाक्ष्यंचयश्चरेत् ॥५९॥ अप्रियंशिवभक्तानामभक्ष्याणांचभक्षणम् ॥ वनेनिरपराधानांप्राणिनांचप्रमारणम् ॥ ६० ॥ गवांगोष्ठेवनेचाग्नेःपुरेग्रामेचदीपनम् ॥ इतिपापानिघोराणिसुरापानसमानितु ॥ ६१ ॥ दीनसर्वस्वहरणंपरस्त्रीगजवाजिनाम् ॥ गोभूरजतवस्त्राणामोषधीनांरसस्यच ॥ ६२ ॥ चंदनागुरुकर्पूरकस्तूरीपट्टवाससाम् ॥ परंन्यासापहरणंरुक्मस्तेयसमंस्मृतम् ॥ ६३ ॥ कन्यायावरयोर्न्यायाअदानंसदृशेवरे ॥ पुत्रमित्रकलत्रेषुगमनंभगिनीषुच ॥ ६४ ॥ कुमारीसाहसंघोरमंत्यजस्त्रीनिषेवणम् ॥ सवर्णायाश्चगमनंगुरुतल्पसमंस्मृतम् ॥ ६५ ॥ महापातकतुल्यानिपापान्युक्तानियानितु ॥ तानिपातकसंज्ञानिनद्रूयूनमुपपातकम् ॥ ६६ ॥ द्विजायार्थंप्रतिज्ञायनप्रयच्छतियःपुनः ॥ तत्रविस्मरतेविप्रस्तुल्यंतदुपपातकम् ॥ ६७ ॥ द्विजद्रव्यापहरणंमर्यादायाव्यतिक्रमम् ॥ अतिमानातिकोपश्चदांभिकत्वंकृतघ्नता॥६८॥अन्यंत्रविषयासक्तिःकार्पण्यंशाठ्यमत्सरम् ॥ परदाराभिगमनंसाध्वीकन्याभिदूषणम् ॥ ६९ ॥ परिवित्तिःपरिवेत्तायायाचपरिविद्यते ॥ तयोर्दानंचकन्यायास्तयो

१ सुहृद्वधः इति, सुहृद्वधः इति च पा० । २ पुस्तन्यासापहरणम् इ०, इस्तन्यासापहरणम् इ० च पा० । ३ अत्यंतविषयासक्तिः इ० पा० । ४ मांथविस्तरम् इ० पा० ।

रेवचयाजनम् ॥ ७० ॥ पुत्रमित्रकलत्राणामभावेस्वामिनस्तथा ॥ भार्याणांचपरित्यागःसाधूनांचतपस्विनाम् ॥ ७१ ॥ गवांक्षत्रियवैश्यानांस्त्रीशूद्राणां
चघातनम् ॥ शिवायतनवृक्षाणां[1]पुण्यारामविनाशनम् ॥ ७२ ॥ यःपीडामाश्रमस्थानामाचरेदल्पिकामपि ॥ तद्भृत्यपरिवर्गस्य[2]पशुधान्यवनस्य
च ॥ ७३ ॥ कर्षधान्यपशुस्तेयमयाज्यानांचयाजनम् ॥ यज्ञारामतडागानांदारापत्यस्यविक्रयः ॥ ७४ ॥ तीर्थयात्रोपवासानांव्रतानांचसुकर्मणाम् ॥
स्त्रीधनान्युपजीवंतिस्त्रीभगात्यंतजीविता ॥ ७५ ॥ [3]स्वधर्मंविक्रयेद्यस्तुअधर्मंवर्णतेनरः ॥ परदोषप्रवादीचपरच्छिद्रावलोककः ॥ ७६ ॥ परद्रव्याभि
लाषीचपरदारावलोककः ॥ एतेगोघ्नसमानाश्चज्ञातव्यानृपनंदन ॥ ७७ ॥ यःकर्तासर्वशास्त्राणांगोहर्तागोश्चविक्रयी ॥ निर्दयोऽतीवभृत्येषुपशूनांदम
कश्चयः ॥७८॥ मिथ्याप्रवदतेवाचमाकर्णयतियःपरैः ॥ स्वामिद्रोहीगुरुद्रोहीमायावीचपलःशठः॥७९॥योभार्यापुत्रमित्राणिबालवृद्धकृशातुरान् ॥भृत्यान
तिथिबंधूंश्चत्यक्त्वाश्नातिबुभुक्षितान् ॥ ८० ॥ येतुमृष्टंसमश्नंतिनोवांच्छंतंददंतिच ॥ पृथक्पाकीसविज्ञेयोब्रह्मवादिषुगर्हितः ॥ ८१ ॥ नियमान्स्वय
मादाययेत्यजंत्यजितेंद्रियाः ॥ [4]प्रव्रज्यागमितायैश्चसंयुक्तायेचमद्यपैः ॥ ८२ ॥ येचापिक्षयरोगार्तांगांपिपासाक्षुधातुराम् ॥ नपालयंतियत्नेनतेगोघ्नानार
काःस्मृताः ॥ ८३ ॥ सर्वपापरतायेचचतुष्पात्क्षेत्रभेदकाः ॥ साधून्विप्रान्गुरूंश्चैवयश्चगांहिप्रताडयेत्॥८४ ॥ येताडयंत्यदोषांचनारींसाधुपदेस्थिताम्॥
आलस्यबद्धसर्वांगोयःस्वपितिमुहुर्मुहुः ॥ ८५ ॥ दुर्बलांश्च[5]नपुष्णंतिनष्टान्नान्वेषयंतिच ॥ पीडयंत्यतिभारेणसक्षतान्वाहयंतिच ॥ ८६ ॥ सर्वपापरताये
चसंयुक्तायेचभुंजते ॥ भग्नांगींक्षतरोगार्तांगोरूपांचक्षुधातुराम् ॥८७॥ नपालयंतियत्नेनतेजनानारकाःस्मृताः ॥ वृषाणांवृषणौयेचपापिष्ठाघातयंतिच ॥
॥८८॥ बाधयंतिचगोवत्सान्महानारकिणोनराः ॥ आशयासमनुप्राप्तंक्षुत्तृषाश्रमपीडितम् ॥ ८९ ॥ येचातिथिंनमन्यंतेतेवैनिरयगामिनः ॥ अनाथंविकलं
दीनंबालंवृद्धंभृशातुरम् ॥ ९०॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेयांतिनरकार्णवम् ॥ अजाविकोमाहिषिकोयःशूद्रावृषलीपतिः ॥९१॥ शूद्रोविप्रस्यक्षत्रस्ययआचा
रेणवर्तते ॥ शिल्पिनःकारवोवैद्यास्त[6]थादेवलकानराः ॥ ९२ ॥ भृतकामात्यकर्माणःसर्वेनिरयगामिनः ॥ यश्चोदितमतिक्रम्यस्वेच्छयाआहरेत्करम् ॥
॥ ९३ ॥नरकेषुसपच्येतयश्चदंडंवृथानयेत्॥उत्कोचकैरधिकृतैस्तस्करैश्चप्रपीड्यते ॥९४॥ यस्यराज्ञःप्रजाराज्येपच्यतेनरकेषुसः ॥ येद्विजाःप्रतिगृह्णंति
नृपस्यपापवर्तिनः ॥ ९५ ॥प्रयांतितेपिघोरेषुनरकेषुनसंशयः ॥ [7]पारदारिकचौराणांयत्पापंपार्थिवस्यच ॥ ९६ ॥ भवत्यरक्षतोघोरोराज्ञस्तस्यपरिग्रहः॥

१ पुष्पारामविनाशनम् इ० पा० । २ शूद्रात्परतरस्य च इ० पा० । ३ अधर्मं विब्रूयाद्यस्तु इ० पा० । ४ व्रर्गावंचितायै इ० पा० । ५ नियुंजंति बलाच्च प्रेषयंति च इ० पा० । ६ यमाकारा नृपध्वजाः इ० पा० । ७ पापकारकपौराणां यत्पापं पार्थिवस्य च ॥ तेनभीतोनृपःकुर्यात्प्रजानां परिनिग्रहम् ॥

अचौरश्चौरवद्यश्चचौरश्चाचौरवत्पुनः॥९७॥अविचार्यनृपःकुर्यात्सोऽपिवैनरकंव्रजेत् ॥ घृततैलान्नपानादिमधुमांससुरासवम् ॥९८॥ गुडेक्षुक्षीरशाकादिदधि मूलफलानिच॥तृणकाष्ठंपुष्पपत्रंकांस्यभाजनमेवच ॥ ९९ ॥ उपानच्छत्रकटकशिबिकामासनंमृदु ॥ ताम्रंसीसंत्रपुकांस्यशंखाद्यंचजलोद्भवम् ॥ १०० ॥ वादित्रंवेणुवंशाद्यंगृहोपस्करणानिच ॥ ऊर्णाकार्पासकौशेयरंगपद्मोद्भवानिच॥१०१॥ तूलंसूक्ष्माणिवस्त्राणियेलोभेनहरंतिच ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्या णिविविधानिच ॥ १०२ ॥ नरकेपुद्रुतंगच्छेदपहृत्यात्परकान्यपि ॥ यद्वातद्वापरद्रव्यमपिसर्षपमात्रकम् ॥ १०३ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः॥ बहूल्पकाद्यपितथापरस्यममताकृतम् ॥ १०४ ॥ अपहृत्यनरोयातिनरकेनात्रसंशयः ॥ एवमाद्यैर्नरःपापैरुत्क्रांतिसमनंतरम् ॥ १०५ ॥ शरीरघात नार्थायपूर्वाकारमवाप्नुयात् ॥ यमलोकंव्रजंत्येतेशरीरस्थायमाज्ञया ॥ १०६ ॥ यमदूतैर्महाघोरैर्नीयमानाःसुदुःखिताः ॥ देवतिर्यङ्मनुष्याणामधर्मनि यतात्मनाम् ॥ १०७ ॥ धर्मराजःस्मृतःशास्तासुघोरैर्विविधैर्वधैः ॥ विनयाचारयुक्तानांप्रमादान्मलिनात्मनाम् ॥ १०८ ॥ प्रायश्चित्तैर्गुरुःशास्तान चतेरीक्ष्यतेयमः ॥ पारदारिकचौराणामन्यायव्यवहारिणाम् ॥ १०९ ॥ नृपतिःशासकःप्रोक्तःप्रच्छन्नानांचधर्मराट् ॥ तस्मात्कृतस्यपापस्यप्रायश्चित्तंस माचरेत् ॥ ११० ॥ नाभुक्तस्यान्यथानाशःकल्पकोटिशतैरपि ॥ यःकरोतिस्वयंकर्मकारयेद्वानुमोदयेत् ॥ १११ ॥ कायेनमनसावाचातस्यचाधोगतिःफल म् ॥ इतिसंक्षेपतःप्रोक्ताःपापभेदास्त्रिधाधुना ॥ ११२ ॥ कथ्यंतेगतयश्चित्रानराणांपापकर्मणाम् ॥ एतत्तेनृपतेधर्मफलंप्रोक्तंसुविस्तरात् ॥११३॥ अन्यत्किं तेप्रवक्ष्यामितन्मेब्रूहिनरोत्तम ॥ अधर्मस्यफलंप्रोक्तंधर्मस्यापिवदाम्यहम् ॥ ११४ ॥ इत्युक्त्वामातलिस्तत्रराजानंसर्ववत्सलम् ॥ तस्मिन्धर्मप्रसंगेनइत्या ख्यातंमहात्मना ॥ ११५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेयमयातिचरित्रेसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ ययातिरुवाच ॥ अधर्मस्य फलंसूतश्रुतंसर्वमयाविभो ॥ धर्मस्यापिफलंब्रूहिश्रोतुंकौतूहलंमम ॥ १ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथपापैरिमेयांतियमलोकंचतुर्विधाः ॥ संत्रासजननंघोरंवि वशाःसर्वदेहिनः ॥ २ ॥ गर्भस्थैर्जायमानैश्चबालैस्तरुणमध्यमैः ॥ पुंस्त्रीनपुंसकैर्वृद्धैर्यांतव्यंजंतुभिस्ततः ॥ ३ ॥ शुभाशुभफलंतत्रदेहिनांप्रविचार्यते ॥ चित्रगुप्तादिभिःसर्वैर्मध्यस्थैःसर्वदर्शिभिः ॥ ४ ॥ नतेत्रप्राणिनःसंतियेनयांतियमक्षयम् ॥ अवश्यंहिकृतंकर्मभोक्तव्यंतद्विचारितम् ॥ ५ ॥ येतत्रशुभक र्माणःसौम्यचित्तादयान्विताः ॥ तेनरायांतिसौम्येनपथायमनिकेतनम् ॥ ६ ॥ यःप्रदद्याच्चविप्राणामुपानत्काष्टपादुके ॥ सविमानेनमहतासुखंयातियमा लयम् ॥ ७ ॥ छत्रदानेनगच्छंतिपथासाध्रेणदेहिनः ॥ दिव्यवस्त्रपरीधानायांतिवस्त्रप्रदायिनः ॥ ८ ॥ शिविकायाःप्रदानेनविमानेनसुखंव्रजेत् ॥ सुखासन

॥ ६९ ॥

१ कांस्यं रजतमेव वाइ० पा०।

प्रदानेननसुखंयांतियमालयम् ॥९॥आरामकर्तोछायासुशीतलासुसुखंव्रजेत् ॥ यांतिपुष्पकयानेनपुष्पारामप्रदायिनः॥१०॥देवायतनकर्तायतर्तानामाश्रम
स्यच ॥ अनाथमंडपानांचक्रीडन्यातिगृहोत्तमैः ॥ ११ ॥ देवाग्निगुरुविप्राणांमातापित्रोश्चपूजकः ॥ १२ ॥ विप्रेषुदीनेषुगुणान्वितेषुयच्छ्रद्धयास्वल्पमपि
प्रदत्तम् ॥ तत्सर्वंकामान्तसमुपैतिलोकेश्राद्धेचदानंप्रवदंतिसंतः ॥ १३ ॥ श्रद्धादानेनविज्ञेयमपिवालाग्रमात्रकम् ॥ यत्पाशादित्तदुष्टयंश्रद्धातेपुसदामम ॥
॥ १४ ॥ श्रद्धीयतेसदातस्माच्छ्रद्धायास्तत्फलंभवेत् ॥ गुणान्वितेषुदीनेषुयच्छत्यावसथान्यपि ॥ १५ ॥ सप्रयातिसर्वकामंस्थानंपैतामहंनृप ॥ श्रद्ध
यायेनविप्रायदत्तंकाकिणिमात्रकम् ॥ १६ ॥ सस्याद्दिव्यातिथिर्भूपदेवानांकीर्तिवर्धनः ॥ तस्माच्छ्रद्धान्वितैर्देयंतत्फलंभवतिध्रुवम् ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातृपितृतीर्थवर्णनेनययातिचरित्रेऽष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ मातलिरुवाच ॥ अथधर्माःशिवेनोक्ताःशिवधर्मागमोत्तमाः ॥ ज्ञे
यावद्दुविधास्तेचकर्मयोगप्रभेदतः ॥ १ ॥ हिंसादिदोषनिर्मुक्ताःक्लेशायासविवर्जिताः ॥ सर्वभूतहिताःशुद्धाःसूक्ष्मायासामहत्फलाः ॥ २ ॥ अनेनशास्त्राक
लिताःशिवमूलैकसंश्रिताः ॥ ज्ञानध्यानसुपुष्पाढ्याःशिवधर्माःसनातनाः ॥ ३ ॥ धारयंतिशिवंयस्माद्धार्यंतेशिवभापितैः ॥ शिवधर्माःस्मृतास्तस्मात्सं
सारार्णवतारकाः ॥४॥ तथाऽहिंसाक्षमासत्यंह्रीःश्रद्धेन्द्रियसंयमः ॥ दानमिज्यातपोदानंदशकंधर्मसाधनम् ॥५॥ अथव्यस्तैःसमस्तैर्वाशिवधर्मैरनुष्ठितैः॥
शिवैकरस्यसंप्राप्तैर्गतिरेकैवकल्पिता ॥ ६ ॥ यथाभूःसर्वभूतानांस्थानंसाधारणंस्मृतम् ॥ तत्तथाशिवभक्तानांतुल्यंशिवपुरंस्मृतम् ॥ ७ ॥ यथेहसर्वभूता
नांभोगाःसातिशयाःस्मृताः ॥ नानापुण्यविशेषेणभोगाःशिवपुरेतथा ॥ ८ ॥ शुभाशुभफलंचापिभुज्यतेसर्वदेहिभिः ॥ शिवधर्मस्यचैकस्यफलंतत्रोपभु
ज्यते ॥ ९ ॥ यस्ययाद्दग्भवेत्पुण्यंश्रद्धापात्रविशेषतः ॥ भोगाःशिवपुरेतस्यज्ञेयाःसातिशयाःशुभाः ॥ १० ॥ स्थानप्राप्तिःपरंतुल्याभोगाःशांतिमयाः
स्थिताः ॥ कुर्यात्पुण्यंमहत्तस्मान्महाभोगजिगीषया ॥११॥ सर्वातिशयमेवैकंभावितंचसुरोत्तमैः ॥ आत्मभोगाधिपत्यंस्याच्छिवसंसर्गजगत्पतिः ॥ १२ ॥
केचित्तत्रैवमुच्यंतेज्ञानयोगरतानराः ॥ आवर्तंतेपुनश्चान्येसंसारेभोगतत्पराः ॥ १३ ॥ तस्माद्विमुक्तिमिच्छंस्तुभोगासक्तिंचवर्जयेत् ॥ निरक्तःशांतचित्ता
त्माशिवज्ञानमवाप्नुयात् ॥ १४ ॥ येचापीशान्यदृदयायजंतीशंप्रसंगतः ॥ तेषामपिददातीशःस्थानंभावानुरूपतः ॥ १५ ॥ तत्रार्चयंतियेरुद्रंसकृदुच्छि
न्नकल्मषाः ॥ तेषांपिशाचलोकेषुभोगानीशःप्रयच्छति ॥ १६ ॥ संतप्तादुःखभारेणम्रियंतेसर्वदेहिनः ॥ अन्नदःपुण्यदःप्रोक्तःप्राणदश्चापिसर्वदः ॥ १७ ॥
तस्मादन्नप्रदानेनसर्वदानफलंलभेत् ॥ त्रैलोक्येयानिरत्नानिभोगस्त्रीवाहनानिच ॥ १८॥ अन्नदानप्रदःसर्वमिहामुत्रफलंलभेत् ॥ यस्यान्नपानपुष्टांगःकुरु
तेपुण्यसंचयम् ॥ १९ ॥ अन्नप्रदातुस्तस्यार्थैकर्तुश्चार्थनसंशयः ॥ धर्मार्थकाममोक्षाणांदेहःपरमसाधनम् ॥ २० ॥ स्थितिस्तस्यान्नपानाभ्यामतस्तत्स

वैसाधनम् ॥ अन्नप्रजापतिःसाक्षादन्नंविष्णुःशिवःस्वयम् ॥२१॥ तस्मादन्नसमंदानंननभूतंनभविष्यति ॥ त्रयाणामपिलोकानामुदकंजीवनंस्मृतम् ॥२२॥ पवित्रमुदकंदिव्यंशुद्धंसर्वरसायनम् ॥ अन्नपानाश्वगोवस्त्रशय्यासूत्रासनानिच ॥ २३ ॥ प्रेतलोकेप्रशस्तानिदानान्यर्थोविशेषतः ॥ एवंदानविशेषेणधर्मं राजपुरंनरः ॥ २४ ॥ यस्माद्यातिसुखेनैवतस्माद्धर्मंसमाचरेत् ॥ येपुनःक्रूरकर्माणःपापादानविवर्जिताः ॥ २५ ॥ भुंजतेदारुणंदुःखंनरकेनृपनंदन ॥ तथासुखंप्रभुंजंतिदानकर्तारएवतु ॥ २६ ॥ तेषांतुसंभवेत्सौख्यंकर्मयोगरतात्मनाम् ॥ अप्रमेयगुणैर्दिव्यैर्विमानैःसर्वकामकैः ॥ २७ ॥ असंख्येस्तत्पुरं व्यात्तंप्राणिनामुपकारकैः ॥ सहस्रसोमदिव्यंवासूर्यतेजःसमप्रभम् ॥ २८ ॥ रुद्रलोकमितिप्रोक्तमशेषगुणसंयुतम् ॥ सर्वेषांशिवभक्तानांतत्पुरंपरिकीर्तितम् ॥ २९ ॥ रुद्रक्षेत्रेमृतानांचजंगमस्थावरात्मनाम् ॥ अप्येकदिवसंभक्त्यायःपूजयतिशंकरम् ॥ ३० ॥ सोपिपातिशिवस्थानंकिंपुनर्बहुशोर्चयन् ॥ वैष्णवाविष्णुभक्ताश्चविष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३१ ॥ तेपिगच्छंतिवैकुंठेसमीपंदेवचक्रिणः ॥ ब्रह्मवादीचधर्मात्मात्रह्मलोकंप्रयातिसः ॥ ३२ ॥ पुण्यकर्तासुपुण्येनपुण्यलोकंप्रयातिच ॥ तस्मादीशेसदाभक्तिंभावयेदात्मनात्मनि ॥ ३३ ॥ हरौवापिमहाराजयुक्तात्माज्ञानवान्स्वयम् ॥ तस्मात्सर्वविचारेणभावदोषविचारतः ॥ ३४ ॥ एवंविष्णुप्रभावेनविशिष्टेनापिकर्मणा ॥ नरःस्थानमवाप्येतदेशंभावानुरूपतः ॥ ३५ ॥ इत्येतदपरंप्रोक्तंश्रीमच्छिवपुरंमहत् ॥ देहिनांकर्मनिष्ठानांपुनरावर्त्तकंस्मृतम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वंशिवपुराज्ज्ञेयंवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ वैष्णवामानवायांतिविष्णुध्यानपरायणाः ॥ ३७ ॥ ब्राह्मणाब्रह्मलोकंतुसदाचारानरोत्तमाः ॥ प्रयांतियज्विनःसर्वेपुरींतांतत्त्वकोविदाः ॥ ३८ ॥ ऐंद्रलोकंतथायांतिक्षत्रियायुद्धशालिनः ॥ अन्येचपुण्यकर्त्तारःपुण्यलोकान्प्रयांतिते ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थेययातिचरितेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ६९ ॥ ॥ छ ॥

॥ मातलिरुवाच ॥ यमपीडांप्रवक्ष्यामिमहातीव्रांसुदारुणाम् ॥ भुंजंतेपापिनःसर्वेक्रूरास्तेब्रह्मघातकाः ॥ १ ॥ क्वचित्पापाःप्रपच्यंतेतीव्रेणकरिपाग्निना ॥ क्वचित्सिंहैर्वृकैर्व्याघ्रैर्दंशैःकीटैश्चदारुणैः ॥ २ ॥ क्वचिन्महाजलौकोभिःक्वचिदाजगरैःपुनः ॥ मक्षिकाभिश्चरौद्राभिःक्वचित्सर्पैर्विषोल्बणैः ॥ ३ ॥ मत्तमातंगयूथैश्चवलोत्कृष्टैःप्रमाथिभिः ॥ पंथानमुल्लिखद्भिश्चतीक्ष्णशृंगमहाद्रुषैः ॥ ४ ॥ महाशृंगैश्चमहिषैर्दुष्टगात्रप्रबाधकैः ॥ डाकिनीभिश्चरौद्राभिर्विकरालैश्चराक्षसैः ॥ ५ ॥ व्याधिभिश्चमहाघोरैःपीड्यमानात्रजंतिते ॥ महातुलांसमारूढादह्यमानादवानले ॥ ६ ॥ महावेगप्रपूतास्तेमहाचंडेनवायुना ॥ महापापाणवर्षेणभिद्यमानाश्चसर्वतः ॥ ७ ॥ पतद्भिर्वज्रनिर्घोषैरुल्कापातैश्चदारुणैः ॥ प्रदीप्तांगारवर्षेणहन्यमानात्रजंतिते ॥ ८ ॥ महतापांसुवर्षेणदूर्य ॥ ७० ॥

१ निसृष्टेन इ० पा० । २ ईशभावानुरूपतः इ० पा० । ३ नरकाग्निना इ० पा० । ४ दोह्यमाना अतीव ते इ० पा० ।

माणायमंगताः ॥ येनराःपापकर्माणःपापंभुंजंतिदारुणम् ॥ ९ ॥ एवंपापविशेषेणपापिष्ठाःपापकारकाः ॥ नरकंप्रतिभुंजंतिबहुपीडासमाकुलम् ॥ १० ॥
एतत्तेसर्वमाख्यातंविवेकंपुण्यपापयोः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिधर्मशास्त्रमनुत्तमम् ॥ ११ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेयया
तिचरित्रेसप्ततितमोऽध्यायः॥७०॥ ययातिरुवाच ॥ यत्त्वयासर्वमाख्यातंधर्माधर्ममनुत्तमम् ॥ शृण्वतोऽथममश्रद्धापुनरेवप्रवर्तते॥१॥ देवानांलोकसंस्था
नांवदसंख्याःप्रकीर्तिताः ॥ यस्यपुण्यप्रसंगेनयेनप्राप्तंचमातले ॥ २ ॥ मातलिरुवाच ॥ योगयुक्तंप्रवक्ष्यामितपसायदुपार्जितम् ॥ देवानांलोकसंस्था
नंसुखभोगप्रदायकम् ॥ ३ ॥ धर्मभावंप्रवक्ष्यामिआयासैरर्जितंपृथक् ॥ उपरिष्टाच्चलोकानांस्वरूपंचाप्यनुक्रमात् ॥ ४ ॥ तत्राष्टगुणमैश्वर्यंपार्थिवंपिशिता
शिनाम् ॥ तस्मात्सद्योगतानांचनराणांतत्समंस्मृतम् ॥ ५ ॥ रक्षसांषोडशगुणंपार्थिवानांचतद्विधम् ॥ एवंनिरवशेषंचयच्छेषंकुलतेजसाम् ॥ ६ ॥
गंधर्वाणांचवायव्यंयाक्षंचसकलंस्मृतम् ॥ पांचभौतिकमिंद्रस्यचत्वारिंशद्गुणंमहत् ॥ ७ ॥ सोमस्यमानसंदिव्यंविश्वेशंपांचभौतिकम् ॥ सौम्यंप्रजापती
शानामहंकारगुणाधिकम् ॥ ८ ॥ चतुष्षष्टिगुणंब्राह्मंबौधमैश्वर्यमुत्तमम् ॥ विष्णोःप्राधानिकंतंत्रमैश्वर्यंब्रह्मणःपदम् ॥ ९ ॥ श्रीमच्छिवपुरेदिव्येऐश्वर्यंस
र्वकामिकम् ॥ अनंतगुणमैश्वर्यंशिवस्यात्मगुणंमहत् ॥१०॥ आदिमध्यांतरहितंविशुद्धंतत्वलक्षणम् ॥ सर्वावभासकंसूक्ष्ममनौपम्यंपरात्परम् ॥ ११ ॥
सुसंपूर्णंजगद्वेषंपशुपाशाविमोक्षणम् ॥ योयत्स्थानमनुप्राप्तस्तस्यभोगस्तदात्मकः ॥ १२ ॥ विमानंतत्समानंचभवेदीशप्रसादतः॥ नानारूपाणिताराणां
दृश्यंतेकोटयस्त्विमाः॥ १३ ॥ अष्टविंशतिरेवंतेसंदीप्ताःसुकृतात्मनाम् ॥ येकुर्वंतिनमस्कारमीश्वरायक्वचित्क्वचित् ॥ १४ ॥ संपर्कात्कौतुकाल्लोभात्तद्वि
मानंलभंतिते ॥ नामसंकीर्तनाद्वापिप्रसंगेनशिवस्ययः॥१५॥कुर्याद्वापिनमस्कारंनतस्यविलयोभवेत् ॥ इत्येतागतयस्तत्रमहत्यःशिवकर्मणि ॥१६॥कर्म
णाभ्यंतरेणापिपुंसामीशानभावतः ॥ प्रसंगेनापियेकुर्युःशंकरस्मरणंनराः ॥ १७ ॥ तैर्लभ्यंत्वतुलंसौख्यंकिंपुनस्तत्परायणैः ॥ विष्णुचिंतांप्रकुर्वंतिध्या
नेनगतमानसाः ॥ १८ ॥ तेयांतिपरमंस्थानंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ शैवंचवैष्णवंरूपमेकरूपंनरोत्तम ॥ १९ ॥ द्वयोश्चअंतरंनास्तिएकरूपमहात्मनोः ॥
शिवायविष्णुरूपायशिवरूपायविष्णवे ॥ २० ॥ शिवस्यहृदयंविष्णुर्विष्णोश्चहृदयंशिवः ॥ एकमूर्तिस्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ २१ ॥ त्रयाणामंत
रंनास्तिगुणभेदाःप्रकीर्तिताः ॥ शिवभक्तोसिराजेंद्रतथाभागवतोसिवै ॥ २२ ॥ तेनदेवाःप्रसन्नास्तेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सुप्रीतावरदाराजन्कर्मणस्तवसु
व्रत ॥ २३ ॥ इंद्रादेशात्समायातःसन्निधौतवमानद ॥ ऐंद्रमेनंपदंयाहिपश्चाद्ब्राह्मंमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ वैष्णवंचप्रयाहित्वंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ अनेनापिवि

१ बहुद्वारं षोडशकुलं पार्थिवात्पंचतद्द्विधा ॥ एकं निरवशेषं च इ० पा० । चतुर्द्वारं षट्शकलं पार्थिवं बाह्यतो द्विधा ॥ इ० च पा० । २ जगद्धेतु इ० पा० । ३ मनसा वाचा इ० पा० ।

मानेनदिव्येनसर्वगामिना ॥ २५ ॥ दिव्यमूर्तिरतोभुंक्ष्वदिव्यभोगान्मनोरमान् ॥ समारुह्यविमानंत्वंपुष्पकंसुखगामिनम् ॥ २६ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमुक्त्वाद्विजश्रेष्ठमौनवान्मातलिस्तदा ॥ राजानंधर्मतत्त्वज्ञंययातिंनहुषात्मजम् ॥ २७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययातिचरित्रेएकसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७१ ॥ पिप्पलउवाच ॥ मातलेश्रुत्वचःश्रुत्वासराजानहुषात्मजः ॥ किंचकारमहाप्राज्ञस्तन्मेविस्तरतोवद ॥ १ ॥ सर्वं पुण्यमयीपुण्याकथेयंपापनाशिनी ॥ श्रोतुमिच्छाम्यहंप्राज्ञनैवतृप्यामिसर्वदा ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ सर्वेधर्मभृतांश्रेष्ठोययातिर्नृपसत्तमः ॥ तमुवाचागतंदूतंमातलिंशक्रसारथिम् ॥ ३ ॥ ययातिरुवाच ॥ शरीरिनैवत्यक्ष्यामिगमिष्येनदिवंपुनः ॥ शरीरेणविनादूतपार्थिवेननसंशयः ॥ ४ ॥ यद्य प्येवंमहादोषाःकायस्यैवप्रकीर्तिताः ॥ पूर्वंचापिसमाख्यातंत्वयासर्वंगुणागुणम् ॥ ५ ॥ नाहंत्यक्ष्येशरीरंवैनागमिष्येदिवंपुनः ॥ इत्याचक्ष्वहतोगत्वादेववेदे वंपुरंदरम् ॥ ६ ॥ एकाकिनाहिजीवेनकायेनापिमहामते ॥ नैवसिद्धिंप्रयात्येवंसांसारिकमिहैवहि ॥ ७ ॥ नैवप्राणंविनाकायोजीवःकार्यविनानहि ॥ उभयोश्चापिमित्रत्वंनयिष्येनाशमिद्रन ॥ ८ ॥ यस्यप्रसादभावाद्वैसुखमश्नातिकेवलम् ॥ शरीरस्याप्ययंप्राणोभोगानन्यान्मनोनुगान् ॥ ९ ॥ एवंज्ञात्वा स्वर्गभोग्यंनभोज्यंदेवदूतक ॥ संभवंतिमहादुष्टाव्याधयोदुःखदायकाः ॥ १० ॥ मातलेकिल्विषाच्चैवजरादोषात्प्रजायते ॥ पश्यमेपुण्यसंयुक्तंकायंपीड शवार्षिकं म् ॥११॥ जन्मप्रभृतिमेकायःशताधोब्दंप्रयातिच ॥ तथापिनूतनोभावःकायस्यापिप्रजायते॥१२॥ ममकालोगतोदूतअब्दाप्रनंत्यमनुत्तमम् ॥ यथापोडशवर्षस्यकायःपुंसःप्रशोभते ॥ १३ ॥ तथामेशोभतेदेहोबलवीर्यसमन्वितः ॥ नैवग्लानिर्नमेग्लानिर्नश्रमोव्याधयोजरा ॥ १४ ॥ मातलेममकाये पिधर्मोत्साहिनवर्द्धते ॥ सर्वोमृतमयंदिव्यमौषधंपरमौषधम् ॥ १५ ॥ पापव्याधिप्रणाशार्थंधर्माख्यंहिकृतम्पुरा ॥ तेनमेशोधितःकायोगंतदो षस्तुजायते ॥ १६ ॥ ह्रषीकेशस्यसंध्यानंनामोच्चारणमुत्तमम् ॥ एतद्रसायनंदूतनित्यमेवंकरोम्यहम् ॥ १७ ॥ तेनमेव्याधयोदोषाःपापाद्याःप्रलयं गताः ॥ विद्यमानेहिसंसारेकृष्णनाम्निमहौषधे ॥ १८ ॥ मानवामरणंयांतिपापव्याधिप्रपीडिताः ॥ नापिवंतिमहामृढाःकृष्णनामरसायनम् ॥ १९ ॥ तेनध्यानेनज्ञानेनपूजाभावेनमातले ॥ सत्येनदानपुण्येनममकायोनिरामयः ॥ २० ॥ पापद्वेरागयाःपीडाःप्रभवंतिशरीरिणः ॥ पीडाभ्योजायतेमृत्युःप्राणिनांनात्रसंशयः ॥२१॥ तस्माद्धर्मःप्रकर्तव्यःपुण्यसत्याश्रयैर्नरैः ॥ पंचभूतात्मकःकायःशिरासंधिविजर्जरः ॥ २२ ॥एवंसंधीकृतो मर्त्योहेमकारीवटंकणैः ॥ तत्रभातिमहानग्निर्द्धौतुरेवचरःसदा॥२३॥शतखंडमयेविप्रयःसंधत्तेसबुद्धिमान् ॥ हरेर्नाम्नाचदिव्येनसौभाग्येनापिपिप्पल ॥२४॥

१ गदवैद्यो न जायते इ० पा० । २ धातुरेव कलेवरम् । इ० पा० ।

पंचात्मकाहियेखंडाःशतसंधिविजर्जराः ॥ तेनसंधारिताःसर्वेकायोधातुसमोभवेत् ॥ २५ ॥ हरेःपूजोपचारेणष्यानेननियमेनच ॥ सत्यभावेनदानेननूत्र[1]कायोविजायते ॥ २६ ॥ दोषान्दृर्यातिकायस्यव्याधयःशृणुमातले ॥ बाह्याभ्यंतरशौचंहिदुर्गीधिर्नैवजायते ॥ २७ ॥ शुचिस्ततोभवेत्सूतप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ नाहंस्वर्गगमिष्यामिस्वर्गमत्रकरोम्यहम् ॥ २८ ॥ तपसाचैवभावेनस्वधर्मेणमहीतलम् ॥ स्वर्गरूपंकरिष्यामिप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ २९ ॥ एवंज्ञात्वाप्रयाहित्वंकथयस्वपुरंदरम् ॥ सुकर्मोवाच॥समाकर्ण्यततःसूतोनृपतेःपरिभाषितम् ॥३०॥ आशीर्भिरभिनंद्याथआमंत्र्यनृपतिंगतः॥ सर्वनिवेद्यामास इंद्रायचमहात्मने ॥ ३१ ॥ समाकर्ण्यसहस्राक्षोयथातेस्तुमहात्मनः ॥ तस्यार्थंचिंतयामासानयनार्थंदिवंप्रति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थेययातिचरितेद्विसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७२ ॥ पिप्पलउवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेदूतइंद्रस्यवैपुनः॥ किंचकारसधर्मात्मायययातिर्नहुषात्मजः ॥ १ ॥ सुकर्मोवाच ॥ तस्मिन्गतेदेववरस्यदूतेसंचिंतयामासनरेंद्रमूनुः ॥ आहूयदूतान्प्रवरान्ससत्वरंधर्मार्थयुक्तंवचआदिदेश ॥ २ ॥ गच्छंतुतूर्तताःप्रवराःपुरोत्तमेदेशेषुद्वीपेष्वखिलेषुलोके ॥ कुर्वंतुवाक्यंममधर्मयुक्तंव्रजंतुलोकाःसुपथाहरेश्च ॥३॥भावैःसुपुण्यैरमृतोपमानेर्व्याप्तैश्चज्ञानैर्यजनैस्तपोभिः ॥ यज्ञैश्चदानैर्मधुसूदनैकमर्चंतुलोकाविषयान्विहाय ॥ ४ ॥ सर्वत्रपश्यंत्वसुरारिमेकंशुष्केषुचार्द्रेष्वपिस्थावरेषु ॥ अभ्रेषुभूमौसचराचरेषुस्वर्वायेषुकायेष्वपिजीवरूपम् ॥ ५ ॥ देवंतमुद्दिश्यददंतुदानमातिथ्यभावैःपरिपैत्रिकैश्च ॥ नारायणंदेववरंयजध्वंदीपेवैंमुक्ताअचिराद्भविष्यथ ॥ ६ ॥ योमामकंवाक्यमिदेवमानवोलोभाद्विमोहादपिनैवकार्येत् ॥ सशास्त्यतांयास्यतिनिर्घृणोध्रुवंममापिचौरोहिंस्यथानिकृष्टः ॥ ७ ॥ आकर्ण्यैवाक्यंनृपतेश्चदूताःसंहृष्टभावाःसकलांचपृथ्वीम् ॥ आचख्युरेवंनृपतेःप्रणीतमादेशभावंसकलेप्रजासु ॥ ८ ॥ विप्रादिमंत्योअमृतंसुपुण्यमानीतमेवंभुविनेतनराज्ञा ॥ पिबंतुपुण्यंपरिवेष्णवाख्यंदोषैर्विहीनंपरिणामामिष्टम् ॥ ९ ॥ श्रीकेशवंकेशहरंवरेण्यमानंदरूपंपरमार्थमेवम् ॥ नामामृतंदोषहरंतुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥१०॥ सख्रूपाणिमधुसूदनास्यंतंश्रीनिवासंसगुणंसुरेशम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः॥११॥ श्रीपद्मनाथंकमलेक्षणंचआधारूपंजगतांमहेशम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १२ ॥ पापापहंव्याधिविनाशरूपमानंददंदानवदैत्यनाशनम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १३ ॥ यज्ञांगरूपंचरथांगपाणिंपुण्याकरंसौख्यमनंतरूपम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥१४॥ विश्वाधिवासंविमलंविरामंरामाभिधानंरमणंसुरारिम् ॥ नामामृतंदोषहरंतुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १५ ॥ आदित्यरूपंतमसांविनाशंवंधस्यनाशंमतिपंकजानाम् ॥ नामामृतंदोषहरंसुराज्ञाआनीतमस्त्येवपिबंतुलोकाः ॥ १६ ॥ नामामृतंसत्यमिदंसुपुण्यमधीत्ययोमानवविष्णु

१ चंद्रप्रकाशम् इ० पा० ।

भक्तः ॥ प्रभातकालेनियतोमहात्मासयातिमुक्तिंनहिकारणंच ॥ १७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरिते त्रिसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ दूतास्तुग्रामेषुवर्दतिसर्वद्वीपेषुदेशेष्वथपत्तनेषु ॥ लोकाःशृण्वंतुनृपतेस्तदाज्ञांसर्वप्रभावैर्हरिमर्चयंतु ॥ १ ॥ दानैश्चयज्ञैर्वहुभिस्तपोभिर्धर्मोभिलाषैर्यजनैर्मनोभिः ॥ ध्यायंतुलोकामधुसूदनंतुआदेशमेवंनृपतेस्तुतस्य ॥ २ ॥ एवंसुपुष्टंसकलंतुपुण्यमा कण्यंतंभूमितलेषुलोकैः ॥ तदाप्रभृत्येवयजंतिविष्णुंध्यायंतिगायंतिजपंतिमर्त्याः ॥ ३ ॥ वेदप्रणीतैश्चसुसूक्तमंत्रैःस्तोत्रैःसुपुण्यैरमृतोपमानैः ॥ श्रीकेशवंतद्गतमानसास्तेव्रतोपवासैर्नियमैश्चदानैः ॥ ४ ॥ विहायदोषान्निजकायवाचित्तवायुद्भवान्प्रेमरताःसमस्ताः ॥ लक्ष्मीनिवासंजगतांनिवासंश्री वासुदेवंपरिपूजयंति ॥ ५ ॥ इत्याज्ञातस्यभूपस्यवर्ततेतेक्षितिमंडले ॥ वैष्णवेनापिभावेनजनाःसर्वेजयंतिते ॥ ६ ॥ नामभिःकर्मभिर्विष्णुंयजंतेज्ञा नकोविदाः ॥ तद्ध्यानास्तद्धचवसितविष्णुपूजापरायणाः ॥ ७ ॥ यावद्भूमंडलंसर्वंयावत्तपतिभास्करः ॥ तावद्धिमानवालोकाःसर्वेभागवताबभुः ॥ ८ ॥ विष्णोर्ध्यानप्रभावेनपूजास्तोत्रेणनामतः ॥ आधिव्याधिविहीनास्तेसंजाताभानवास्तदा ॥ ९ ॥ वीतशोकाश्चपुण्याश्चसर्वेचैवतपोधनाः ॥ संजातावैष्ण वाविप्रप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ १० ॥ आमयैश्चविहीनास्तेदोषैरोषैश्चवर्जिताः ॥ सर्वैश्चर्यसमापन्नाःसर्वरोगविवर्जिताः ॥ ११ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यसं जातामानवास्तदा ॥ अमराःनिर्जराःसर्वेधनधान्यसमन्विताः ॥ १२ ॥ मर्त्याविष्णुप्रसादेनपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ तेपामेवमहाभागगृहद्वारेपुनित्य दा ॥ १३ ॥ कल्पद्रुमाःसुपुण्यास्तेसर्वकामफलप्रदाः ॥ सर्वकामदुघागावःसंचिंतामणयस्तथा ॥ १४ ॥ संतितेपांगृहेपुण्याःसर्वकामप्रदायकाः ॥ अमरामानवाजाताःपुत्रपौत्रैरलंकृताः ॥ १५ ॥ सर्वदोषविहीनास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ सर्वसौभाग्यसंपन्नाःपुण्यमंगलसंयुताः ॥ १६ ॥ सुपुण्या दानसंपन्नाज्ञानध्यानपरायणाः ॥ नदुर्भिक्षंनचव्याधिर्नाकालमरणंनृणाम् ॥ १७ ॥ तस्मिन्शासतिधर्मज्ञेययातौनृपतौतदा ॥ वैष्णवामानवाःसर्वेवि ष्णुव्रतपरायणाः ॥ १८ ॥ तद्ध्यानास्तद्गताःसर्वेसंजाताभावतत्पराः ॥ तेपांगृहाणिदिव्यानिपुण्यानिद्विजसत्तम ॥ १९ ॥ पताकाभिःसुशुक्ला भिःशंखयुक्तानितानिवै ॥ गदांकितध्वजाभिश्चनित्यंचक्रांकितानिच ॥ २० ॥ पद्मांकितानिभासंतेविमानप्रतिमानिच ॥ गृहाणिभित्तिभागेपुचि त्रितानिसुचित्रकैः ॥ २१ ॥ सर्वत्रगृहद्वारेषुपुण्यस्थानेषुसत्तमाः ॥ वनानिसंतिदिव्यानिशाद्वलानिशुभानिच ॥ २२ ॥ तुलस्याचद्विजश्रेष्ठतेषुकेशवमंदि दिरैः ॥ भासंतेपुण्यदिव्यानिगृहाणिप्राणिनांसदा ॥ २३ ॥ सर्वत्रवैष्णवोभावोमंगलोवहुदृश्यते ॥ शंखशब्दाश्चभूलोकेमिथःस्फोटरवैःसखे ॥ २४ ॥ यू यंतेनत्राविप्रेंद्रदोषपापविनाशकाः ॥ शंखस्वास्तिकपद्मानिगृहद्वारेषुभित्तिषु ॥ २५ ॥ विष्णुभक्त्याचनारीभिर्लिखितानिद्विजोत्तम ॥ गीतरागसुवर्णश्च

॥ ७२ ॥

मूच्छेनातानसुस्वरैः ॥ २६ ॥ गायंतिकेशवंलोकाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ २७ ॥ हरिंसुरारिंप्रवदंतिकेशवंप्रीत्याजितंमाधवमेवचान्ये ॥ श्रीनारसिंहं कमलेक्षणंतंगोविंदमेकंकमलापतिंच ॥ २८ ॥ कृष्णंशरण्यंशरणंजपंतिरामंचजप्येःपरिपूजयंति ॥ दंडप्रणामैःप्रणमंतिविष्णुंतद्भक्तानयुक्ताःपरवैष्णवास्ते ॥ २९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेनेयायातिचरित्रेचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ सूतमोंवाच ॥ विष्णुंकृष्णं हरिंरामंमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ नारायणंविष्णुरूपंनारसिंहंतमच्युतम् ॥ १ ॥ केशवंपद्मनाभंचवासुदेवंचवामनम् ॥ वाराहंकमठंमत्स्यंहयग्रीवंपीकशंसुराधिपम् ॥ २ ॥ विश्वेशंविश्वरूपंचअनंतमनघंशुचिम् ॥ पुरुषंपुष्कराक्षंचश्रीधरंश्रीपतिंहरिम् ॥ ३ ॥ श्रीनिवासंपीतवासंमाधवंमोक्षदंप्रभुम् ॥ इत्येवंहिसमुच्चारंनामभिर्मानवाःसदा ॥ ४ ॥ प्रकुर्वतिनराःसर्वेबालवृद्धाःकुमारिकाः ॥ स्त्रियोहरिंसुगायंतिगृहकर्मरताःसदा ॥ ५ ॥ आसनेशयनेयानेध्यानेवच सिमाधवम् ॥ क्रीडमानास्तथाबालागोविंदंप्रणमंतिते॥६॥दिवारात्रौसुमधुरंब्रुवंतिहरिनामच ॥ विष्णूच्चारोहिसर्वत्रश्रूयतेद्विजसत्तम ॥७ ॥ वैष्णवेनप्रभावे नमर्त्यावर्ततेभूतले ॥ प्रासादकलशाग्रेषुदेवतायतनेषुच ॥ ८ ॥ यथासूर्यस्यविंधानितथाचक्राणिभांतिच ॥ वैकुंठेदृश्यतेभावस्तद्भावंजगर्तातले ॥ ९ ॥ तेनराज्ञाकृतंविप्रयुष्यंचापिमहात्मना ॥ विष्णुलोकस्यसमतांतथानींतमहीतलम् ॥ १० ॥ नहुपस्यापिपुत्रेणवैष्णवेनयथातिना ॥ उभयोर्लोकयोर्भावमेकीभूतंमहीतलम् ॥ ११ ॥ भूतलस्यापिविष्णोश्चअंतरंनैवदृश्यते ॥ विष्णूच्चारंतुवैकुंठेश्रयाकुर्वंतिवैष्णवाः ॥ १२ ॥ भूतलेताद्दशोच्चारंप्रकुर्वंतिच मानवाः ॥ उभयोर्लोकयोर्विप्रएकभावःप्रदृश्यते ॥ १३ ॥ जरारोगभयंनास्तिमृत्युहीनानरावभुः ॥ दानभोगप्रभावश्चअधिकोदृश्यतेभुवि ॥ १४ ॥ पुत्रा णांतुसुवंपुण्यमधिकंपौत्रजंनराः ॥ प्रभुंजंतिसुखेनापिमानवाभुविसत्तम ॥ १५ ॥ विष्णोःप्रसाददानेनउपदेशेनतस्यच ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तामानवावै ष्णवाःसदा ॥ १६ ॥ स्वर्गलोकप्रभावोहिकृतोरागाज्ञामहीतले ॥ पंचविंशप्रमाणेनवर्षाणिनृपसत्तम ॥ १७ ॥ गंदर्हीनानराःसर्वज्ञानध्यानपरायणाः ॥ यज्ञदानपराःसर्वेदयाभावाश्चमानवाः ॥ १८॥ उपकाररताःपुण्याधन्यास्तेकीर्तिभाजनाः ॥ सर्वेधर्मपराविप्रविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १९ ॥ राज्ञातेनोप दिष्टास्तेसंजातावैष्णवाभुवि ॥ विष्णुरुवाच ॥ श्रूयतांनृपशार्दूलचरित्रंतस्यभूपतेः ॥ २० ॥ सर्वेधर्मपरोनित्यंविष्णुभक्तश्चसानहुषिः ॥ अब्दानांतत्रलक्षं हितस्याप्येवंगतंभुवि ॥ २१ ॥ नूतनोदृश्यतेकायःपंचविंशाब्दिकोयथा ॥ पंचविंशाब्दिकोभातिरूपेणवयसातदा ॥ २२ ॥ प्रबलःप्रौढिसंपन्नःप्रसादात्त स्यचक्रिणः ॥ मानुषाभुवमास्थायययमनैवप्रयांतिते ॥ २३ ॥ रागद्वेषविनिर्मुक्ताःक्रैशपाशविवर्जिताः ॥ सुस्निग्धोदानपुण्यैश्चसर्वधर्मपरायणाः ॥ २४ ॥

१ कविलं च इ० पा० । २ श्रीदं श्रीशं श्रीनिवासं सुमोक्षं मोक्षदं प्रभुम् । इ० पा० । ३ प्रणमंति हरिं नार्यः इ० पा० । ४ स्वर्गलोकातिरस्कारःकृतो राज्ञा महीतले । इ० पा० । ५ वेदविज्ञा इ० पा० ।

विस्तारंतेजनाःसर्वेसंतत्यापिगतानृप ॥ यथादूर्वावटाश्चैवविस्तारंयांतिभूतले ॥ २५ ॥ तथातेमानवाःसर्वेपुत्रपौत्रैःप्रविस्तृताः ॥ मृत्युदोषविहीनास्तेचिरं जीवंतिवैजनाः ॥ २६ ॥ स्थिरकायाश्चसुखिनोजरारोगविवर्जिताः ॥ पंचविंशाब्दिकाःसर्वेनराद्दश्यंतिभूतले ॥ २७ ॥ सत्याचारपराःसर्वेविष्णुध्यानपरायणाः ॥ एवंसर्वेचमर्त्यास्तेप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ २८ ॥ संजातामानवाःसर्वेदानभोगपरायणाः ॥ मृतोनश्यूयतेलोकेमर्त्यःकोपिनरोत्तम ॥ २९ ॥ शोकेनैव प्रपश्यंतिदोषेनैवप्रयांतिते ॥ यद्रूपंस्वर्गलोकस्यतद्रूपंभूतलस्यच ॥ ३० ॥ संजातंमानवश्रेष्ठप्रसादात्तस्यचक्रिणः ॥ विभ्रद्यामभूतास्तेविष्णुदूतैश्च ताडिताः ॥ ३१ ॥ रुदमानागताःसर्वेधर्मराजंपरस्परम् ॥ तत्सर्वंकथितंदूतैश्चेष्टितंभूपतेस्तुतैः ॥ ३२ ॥ अमृत्युभूतलंजातंदानभोगेन भास्करे ॥ नहुषस्यात्मजेनापिकृतंदेवययातिना ॥ ३३ ॥ विष्णुभक्तेनपुण्येनस्वर्गरूपंप्रदर्शितम् ॥ एवमाकर्णितंसर्वंधर्मराजेनवैतदा ॥ ३४ ॥ धर्मराजस्ततोदातत्रदूतेभ्यःश्रुतविस्तरः ॥ चिंतयामाससर्वार्थंश्रुत्वैवंनृपचेष्टितम् ॥ ३५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ सुकर्मोवाच ॥ सौरिर्दूतैस्तथासर्वैःसहस्वर्गंजगामसः ॥ द्रष्टुंतत्रसहस्राक्षंदेववृंदैःसमावृतम् ॥ १ ॥ धर्मराजंसमायांतंददर्शसुरराट्तदा ॥ समुत्थायत्वरायुक्तोदत्वाचार्घमनुत्तमम् ॥ २ ॥ पप्रच्छागमनंतस्यकथयस्वममाग्रतः ॥ समाकर्ण्यमहद्ब्राक्यंदेवराजस्यभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मराजोऽब्रवीत्सर्वंययातेश्चरितंमहत् ॥ धर्मराजउवाच ॥ श्रूयतांदेवदेवेशयस्मादागमनंमम ॥ ४ ॥ कथयाम्यहमत्रापियेनाहमागतस्तव ॥ नहुषस्यात्मजेनापिवैष्णवेनमहात्मना ॥ ५ ॥ वैष्णवाश्चकृतामर्त्यायेवसंतिमहीतले ॥ वैकुंठस्यसमंरूपंमर्त्यलोकस्यवैकृतम् ॥ ६ ॥ अमरामानवाजाताजरारोगविवर्जिताः ॥ पापमेवनकुर्वंतिअसत्यंनवदंतिते ॥ ७ ॥ कामक्रोधविहीनास्तेलोभमोहाविवर्जिताः ॥ दानशीलामहात्मानःसर्वेधर्मपरायणाः ॥ ८ ॥ सर्वेधर्मैःसमर्चंतिनारायणमनामयम् ॥ तेनवैष्णवधर्मेणमानवाजगतीतले ॥ ९ ॥ निरामयावीतशोकाःसर्वेचस्थिरयौवनाः ॥ दूर्वावटायथादेवविस्तारंयांतिभूतले ॥ १० ॥ तथातेविस्तरंप्राप्ताःपुत्रपौत्रैःप्रपौत्रकैः ॥ तेषांपुत्रैःप्रपौत्रैश्चवंशाद्भंशांतरंगताः ॥ ११ ॥ एवंहिवैष्णवःसर्वोजरामृत्युविवर्जितः ॥ मर्त्यलोकःकृतस्तेननहुषस्यात्मजेनवै ॥ १२ ॥ पदभ्रष्टोस्मिसंजातोव्यापारेणविवर्जितः ॥ एतत्सर्वंसमाख्यातंममकर्मविनाशनम् ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वासहस्राक्षलोकस्यास्यहितंकुरु ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयथापृष्टोस्मिवैत्वया ॥ १४ ॥ एतस्मात्कारणादिंद्रआगतस्तवसन्निधौ ॥ इंद्रउवाच ॥ पूर्वमेवमयादूतआगमाय महात्मनः ॥ १५ ॥ प्रेषितोधर्मराजेंद्रदूतेनास्यापिभाषितम् ॥ नाहंस्वर्गसुखस्यार्थीनागमिष्येदिवंपुनः ॥ १६ ॥स्वर्गरूपंकरिष्यामिसर्वंतद्भूमिमंडलम् ॥ इत्याचचक्षेभूपालःप्रजापाल्यंकरोतिसः ॥ १७ ॥ तस्यधर्मप्रभावेनभीतास्तिष्ठामिसर्वदा ॥ धर्मउवाच ॥ येनकेनाप्युपायेनतमानयसुभूपतिम् ॥ १८ ॥

देवराजमहाभागयदीच्छसिममप्रियम् ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यधर्मस्यापिसुराधिपः ॥ १९ ॥ चिंतयामाससमेधावीसर्वतत्त्वेनभूपते ॥ कामदेवंसमाहूयगंधर्वा श्चपुरंदरः ॥ २० ॥ मकरंदंरतिंदेवआनिनायमहामनाः ॥ तथाकुरुतवैयूयंयथाऽऽज्ञच्छतिभूपतिः ॥ २१ ॥ यूयंगच्छन्तुभूलोंकंमयादिष्टानसंशयः ॥ ॥ कामउवाच ॥ युवयोस्तुप्रियंपुण्यंकरिष्यामिनसंशयः ॥ २२ ॥ राजानंपश्यमांचैवस्थितंचैवसमायुधि ॥ तथेत्युक्त्वागताःसर्वेयत्रराजासनाहुपिः॥२३॥ नटरूपेणतेसर्वेकामाद्याःकर्मणाद्विज ॥ आशींर्भिरभिनंद्यैवतेचऊचुःसुनाटकम् ॥ २४ ॥ तेषांतद्वचनंश्रुत्वाययातिःपृथिवीपतिः ॥ सभांचकारमेधावी देवरूपांसुपंडितैः ॥ २५ ॥ समायातः स्वयंभूपोज्ञानविज्ञानकोविदः ॥ तेषांतुनाटकंराजापश्यमानःसनाहुषिः ॥ २६ ॥ चरितंवामनस्यापिउत्पत्तिं विप्ररूपिणः ॥ रूपेणाप्रतिमालोकेसुस्वरंगीतमुत्तमम् ॥ २७ ॥ गायमानाजरारात्रजन्यार्यारूपेणवैतदा ॥ तस्यागीतविलासेनहास्येनललितेनच ॥ २८ ॥ मधुरालापतस्तस्यकंदर्पस्यचमायया ॥ मोहितस्तेनभावेनदिव्येनचरितेनच ॥ २९ ॥ वलेश्चैवयथारूपंविध्यावल्यायथापुरा ॥ वामनस्ययथारूपंचक्रे मारोथतादृशम् ॥ ३० ॥ सूत्रधारःस्वयंकामोवसंतःपारिपार्श्वकः ॥ नटीवेषधराजातासारतिर्हृष्टवल्लभा ॥ ३१ ॥ नेपथ्यांतश्चरीराजन्सातस्मिन्नृत्यक मणि ॥ मकरंदोमहाप्राज्ञःक्षोभयामासभूपतिम् ॥ ३२ ॥ यथायथापश्यतिनृत्यमुत्तमंगीतंसमाकर्णतिसक्षितीशः ॥ तथातथामोहितवान्सभूपतिंनटीप्रणी तेनमहानुभावः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थंयथातिचरित्रेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥७६॥ सुकमोवाच ॥ कामस्यगीत लास्येनहास्येनललितेनच॥मोहितोराजराजेंद्रोनटरूपेणपिप्पल॥१॥कृत्वामूत्रंपुरीषंपंचसराजानदुपात्मजः॥अकृत्वापादयोःशौचमासनेउपविष्टवान् ॥२॥ तदंतरंतुसंप्राप्यसंचारजरानृपम् ॥ कामेनापिसृपश्रेष्ठइंद्रकार्यकृतंहितम् ॥ ३ ॥ निवृत्तेनाटकेतस्मिन्गतेपुतेपुभूपतिः ॥ जराभिभूतोधर्मात्माकामसं सक्तमानसः ॥ ५ ॥ मोहितःकाममोहेनविह्वलोविक्लेंद्रियः ॥ अतीवसुग्धोधर्मात्माविषयैश्चापवाहितः ॥ ५ ॥ एकदातुगतोराजामृगयाव्यसनातुरः ॥ वनेचक्रीडतेसोपिमोहरागवशंगतः ॥६॥ सरसेक्रीडमानस्यनृपतेश्चमहात्मनः ॥ मृगश्चैकःसमायातश्चतुःशृंगोह्यनोपमः ॥७॥ सर्वांगसुंदरोराजन्हेमरूपतनू रुहः ॥ रत्नज्योतिःसुचित्रांगोदर्शनीयोमनोहरः ॥८॥ अभ्यधावत्सवेगेनवाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ इत्यमन्यतमेधावीकोपिदैत्यःसमागतः ॥ ९ ॥ मृगेणचसते नापिदूरमार्कापितोनृपः ॥ गतःसरथवेगेनश्रमेणपरिखेदितः ॥१०॥ वीक्षमाणस्यतस्यापिमृगश्चांतरधीयत ॥ सपश्यतिवनंतत्रनंदनोपममद्भुतम् ॥ ११ ॥ चारुवृक्षसमाकीर्णभूतपंचकशोभितम् ॥ गुरुभिश्चंदनैःपुण्यैःकदलीखंडमंडितैः ॥१२॥ वकुलाशोकपुंनागैर्नालिकेरैश्चतिदुकैः ॥ पूगीफलैश्चखर्जूरैःकुमुदैः

१ पिप्पल इ० पा० । २ रसरूपी बभूवह इ० पा० । ३ रत्नमौलिः सुचित्रांगः इ० पा० । ४ सेव्यमानं मरुद्गणैः इ० पा० ।

सप्तपर्णकैः ॥ १३ ॥ पुष्पितैःकर्णिकारैश्चनानावृक्षैःसदाफलैः ॥ पुष्पितामोदसंयुक्तैःकेतकैःपाटलैस्ततः ॥ १४ ॥ वीक्षमाणोमहाराजददर्शसरउत्तमम् ॥ पुण्योदकेनसंपूर्णंविस्तीर्णंपंचयोजनम् ॥ १५ ॥ हंसकारंडवाकीर्णंजलपक्षिविनादितम् ॥ कमलैश्चापिमुदितंश्वेतोत्पलविराजितम् ॥१६॥ रक्तोत्पलैःशोभमानंहाटकोत्पलमंडितम् ॥ नीलोत्पलैःप्रकाशितंकल्हारैरतिशोभितम् ॥ १७ ॥ मत्तैर्मधुकरैश्चापिसर्वत्रपरिनादितम् ॥ एवंसर्वगुणोपेतंददर्शसरउत्तमम् ॥ १८ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णंदशयोजनदीर्घकम् ॥ तडागंसर्वतोभद्रंदिव्यभावैरलंकृतम् ॥ १९ ॥ रथवेगेनसंखिन्नःकिंचिच्छ्रमनिपीडितः ॥ निषसादतटेतस्यचूतच्छायांसुशीतलाम् ॥ २० ॥ स्नात्वापीत्वाजलंशीतंपद्मसौगंध्यवासितम् ॥ सर्वश्रमोपशमनममृतोपममेवतत् ॥ २१ ॥ वृक्षच्छायेततस्तस्मिन्नुपविष्टेनभूभृता ॥ गीतध्वनिःसमाकर्णिगीयमानोयथातथा ॥२२॥ यथास्त्रीगायतेदिव्यातथायंश्रयतेध्वनिः ॥ गीतप्रियोमहाराजएवचिंतांपरांगतः ॥२३॥ चिंताकुलस्तुधर्मात्मायावच्चिंतयतेक्षणम् ॥ तावन्नारीवराकाचित्पीनश्रोणीपयोधरा ॥२४॥ नृपतेःपश्यतस्तस्यवनेतस्मिन्समागता ॥ सर्वाभरणशोभांगीशीललक्षणसंपदा ॥२५॥ तस्मिन्वनेसमायातानृपतेःपुरतःस्थिता ॥ तामुवाचमहाराजःकाहिकस्यभविष्यसि ॥२६॥ किमर्थंहिसमायातातन्मेत्वंकारणंवद ॥ पृष्टासतीतदातेननकिंचिदपिपिप्पल ॥२७॥ शुभाशुभंचभूपालंप्रत्यवोचद्वरानना ॥ प्रहस्यैवगताशीघ्रंवीणादंडकराऽबला ॥२८॥ विस्मयेनापिराजेंद्रोमहताव्यापितस्तदा ॥ मयासंभापिताचेयंमांनब्रूतेस्मसोत्तरम् ॥२९॥ पुनश्चिंतांसमापेदेययातिःपृथिवीपतिः ॥ योवैमृगोमयादृष्टश्चतुःशृंगःसुवर्णकः ॥३०॥ तस्मान्नारीसमुद्भूतातत्सत्यंप्रतिभातिमे ॥ मायारूपमिदंसत्यंदानवानांभविष्यति ॥३१॥ चिंतयित्वाक्षणंराजाययातिर्नहुपात्मजः ॥ यावच्चिंतयतेराजातावन्नारीमहावने ॥३२॥ अंतर्धानंगताविप्रप्रहस्यनृपनंदनम् ॥ एतस्मिन्नंतरेगीतंसुस्वरंपुनरेवतत् ॥३३॥ शुश्रुवेपरमंदिव्यंमूर्छनातानसंयुतम् ॥ जगामसत्वरंराजायत्रगीतध्वनिर्महान् ॥३४॥ जलांतेपुष्करंचैवसहस्रदलमुत्तमम् ॥ तस्योपरिवरानारीशीलरूपगुणान्विता ॥३५॥ दिव्यलक्षणसंपन्नादिव्याभरणभूषिता ॥ दिव्यैर्भावैःप्रभात्येकावीणादंडकराविला ॥ ३६ ॥ गायंतीसुस्वरंगीतंतालमानलयान्वितम् ॥ तेनगीतप्रभावेनमोहयंतीचराचरान् ॥ ३७ ॥ देवान्मुनिगणान्सर्वान्दैत्यान्गंधर्वकिन्नरान् ॥ तांदृष्ट्वासविशालाक्षींरूपतेजोपशालिनीम् ॥ ३८ ॥ संसारेनास्तिचैवान्यानारीदृशीचराचरे ॥ पुरानटोजरायुक्तोनृपतेःकायमेवहि ॥ ३९ ॥ संचारितोमहाकामस्तदासौप्रकटोभवत् ॥ घृतंस्पृष्ट्वायथावह्नीरश्मिवान्संप्रजायते ॥ ४० ॥ तांचदृष्ट्वातथाकामस्तत्कायात्प्रकटोऽभवत् ॥ मन्मथाविष्टचित्तोसौतांदृष्ट्वाचारुलोचनाम् ॥ ४१ ॥ ईदृग्रूपानदृष्टामेयुवतीविश्वमोहिनी ॥ चिंतयित्वाक्षणंराजाकामसंसक्तमानसः ॥४२॥

१ जलांते पुष्कले चैव महत्सदनमुत्तमम् ॥ इ० पा० ।

तस्याःसविरहेणापिलुब्धोभूनृपतिस्तदा ॥ कामाग्निनादह्यमानःकामज्वरेणपीडितः ॥ ४३ ॥ कथंस्यान्ममचैवेयंकथंभावोभविष्यति ॥ यदामांगृहतेवा
लापद्मास्यापद्मलोचना ॥४४॥ यदीयंप्राप्यतेतर्हिसफलंजीवितंभवेत् ॥ एवंचिंतयधर्मात्मायातिःपृथिवीपतिः॥४५॥तामुवाचवरारोहांकात्वंकस्यापि
वाशुभे ॥ पूर्वंदृष्टादृयानारीसाद्दष्टापुनरेवच ॥ ४६ ॥ तांपप्रच्छसधर्मात्माकाचेयंतवपार्श्वगा ॥ सर्वैकथयकल्याणिअहंहिनहुषात्मजः ॥ ४७ ॥ सोमवंश
प्रसूतोहंसतद्वीपाधिपःशुभे ॥ ययातिर्नाममेदेविख्यातोहंभुवनत्रये ॥ ४८ ॥ तवसंगममनेचेतोभावमेवंप्रवांच्छते ॥ देहिमेसंगमंभद्रेकुरुसुप्रियमेवहि॥४९॥
यंयंहिवांछसेभद्रेतद्ददामिनसंशयः ॥ दुर्जयेनापिकामेनहतोहंवरवर्णिनि ॥ ५० ॥ तस्मात्राहिसुदीनंमांप्रपन्नंशरणंतव ॥ राज्यंचसकलाम्रुर्वींशरीरमपिचा
त्मनः ॥ ५१ ॥ संगमेतवदास्यामित्रैलोक्यमिदमेवते ॥ तस्यराज्ञोवचःश्रुत्वासाह्रीपद्मनिभानना ॥ ५२ ॥ विशालांस्वसखींप्राह्वहिरानयमागतम् ॥
नामचोत्पत्तिस्थानंचपितरंमातरंशुभे ॥ ५३ ॥ ममापिभावमेकाग्रमस्याग्रेचनिवेदय ॥ तस्याश्चवांछितंज्ञात्वाविशालाभूपतिंतदा ॥ ५४ ॥ उवाचमधु
रालापैःश्रूयतांनृपनंदन ॥ विशालोवाच ॥ कामएषपुरादग्धोदेवदेवेनशंभुना ॥ ५५ ॥ रुरोदसारतिर्दुःखाद्रहीनापिसुस्वरम् ॥ अस्मिन्सरसिराजेंद्र
सारतिर्न्यैवसत्तदा ॥ ५६ ॥ तस्यप्रलापमेवंसासुस्वरंकरुणान्वितम् ॥ समाकर्ण्यततोदेवाःकृपयापरयान्विताः ॥ ५७ ॥ संजाताराजराजेंद्रशंकरंवाक्यम
ब्रुवन् ॥ जीवयस्वमहादेवपुनरेवमनोभवम् ॥ ५८ ॥ वराकीयंमहाभागभर्तृहीनाहिकीदृशी ॥ कामेनापिसमायुक्तामस्मत्स्नेहात्कुरुष्वहि ॥ ५९ ॥ त
च्छ्रुत्वाचवचःप्राहजीवयामिमनोभवम् ॥ कायेनापिविहीनोयंपंचबाणोमनोभवः ॥ ६० ॥ भविष्यतिनसंदेहोमाधवस्यसखापुनः ॥ दिव्येनापिशरीरेण
वर्तयिष्यतिनान्यथा ॥ ६१ ॥ महादेवप्रसादाच्चमीनकेतुःसजीवितः ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवंदेव्याःकामंनरोत्तम ॥ ६२ ॥ गच्छकामप्रवर्तस्वप्रियया सहनित्य
शः ॥ एवमाहमहातेजाःस्थितिसंहारकारकः ॥ ६३ ॥ पुनःकामःसरःप्राप्तोयत्रास्तेदुःखितारतिः ॥ इदंकामसरोराजन्रतिरत्रमुसंस्थिता ॥ ६४ ॥ दग्धसातम
हाभागेमन्मथेदुःखधर्षिता ॥ रत्याःकोपात्समुत्पन्नःपावकोदारुणाकृतिः ॥ ६५ ॥ अतीवदग्धातेनापिसारतिर्मोहमूर्छिता ॥ अश्रुपातंमुमोचाथभर्तृहीना
नरोत्तम ॥ ६६ ॥ नेत्राभ्यांह्यजलंतस्याःपतिताअश्रुविंदवः ॥ तेभ्योजातोमहाशोकःसर्वसौख्यप्रणाशकः ॥ ६७ ॥ जरापश्चात्समुत्पन्नाअश्रुभ्योनृपसत्त
म ॥ वियोगोनामदुर्मेधास्तेभ्योजज्ञेप्रणाशकः ॥ ६८ ॥ दुःखसंतापकोनीचोभीजज्ञातिदारुणोतदा ॥ मूर्छानामततोजज्ञेदारुणामुखनाशिनी ॥ ६९ ॥ शो
काज्जज्ञेमहाराजकामज्वरोथविभ्रमः ॥ प्रलापोविह्वलश्चैवउन्मादोमृत्युरेवच ॥ ७० ॥ तस्याश्चअश्रुविंदुभ्योजज्ञिरेविघ्ननाशकाः ॥ रत्याःपार्श्वे
समुत्पन्नाःसर्वेतापांगधारिणः॥७१॥मूर्तिमंतोमहाराजसद्भावगुणसंयुताः ॥ कामएषसमायातःकेनाप्युक्तंतदानृप ॥७२॥ महानंदेनसंयुक्ताद्दष्ट्वाकामंसमाग

तम् ॥ नेत्राभ्यामश्रुपूर्णाभ्यांपतिताअश्रुबिंदवः ॥ ७३ ॥ अप्सुमध्येमहाराजचापल्याज्जिरेप्रजाः ॥ प्रीतिर्नामतदाजज्ञेख्यातिर्लज्जानरोत्तम ॥ ७४ ॥
तेभ्योजज्ञेमहानंदशांतिश्चान्यानृपोत्तम ॥ जज्ञातेद्वेशुभेकन्येसुखसंभोगदायिके ॥ ७५ ॥ लीलाक्रीडामनोभावसंयोगस्तुमहानृप ॥ रत्यास्तुवामनेत्राद्वै
आनंदादश्रुबिंदवः ॥ ७६ ॥ जलांतेपतितातारजंस्तस्माज्जज्ञेसुपंकजम् ॥ तस्मात्सुपंकजाज्जाताइयंनारीवरानना ॥ ७७ ॥ अश्रुबिंदुमतीनामरतिपुत्री
नरोत्तम ॥ तस्याःप्रीत्यासुसंकृत्वानित्यंवर्त्तेसमीपगा ॥ ७८ ॥ सखीभावस्वभावेनसंदृष्टासर्वदाशुभा ॥ विशालानाममेरुव्रातंवरुणस्यसुतानृप ॥७९॥
अस्याश्चांतिप्रवर्तामिस्नेहात्स्निग्धास्मिसर्वदा ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमस्याश्चात्मनएवते ॥ ८० ॥ तपश्चचारराजेंद्रपतिकामावरानना ॥ राजो
उवाच ॥ सर्वमेवत्वयाख्यातंमयाज्ञातंशुभेशृणु ॥ ८१ ॥ मामेवेहिभजत्वेषारतिपुत्रीवरानना ॥ यमेषावांच्छतेबालातत्तसर्वंतुददाम्यहम् ॥ ८२ ॥
तथाकुरुष्वकल्याणियथामेवइयंतांव्रजेत् ॥ विशालोवाच ॥ अस्याव्रतंप्रवक्ष्यामितदाकर्णयभूपते ॥ ८३ ॥ पुरुषंयौवनोपेतंसर्वज्ञंवीरलक्षणम् ॥
देवराजसमंराजन्धर्मांचारसमन्वितम् ॥ ८४ ॥ तेजस्विनंमहाप्राज्ञंदातारंयज्विनंवरम् ॥ गुणानांधर्मभावस्यज्ञातारंपुण्यभाजनम् ॥ ८५ ॥ लोक
इंद्रसमंराजन्सुयज्ञेधर्मतत्परम् ॥ सर्वैश्वर्यसमोपेतंनारायणमिवापरम् ॥ ८६ ॥ देवानांसुप्रियंनित्यंब्राह्मणानामतिप्रियम् ॥ ब्रह्मण्यंवेदतत्त्वज्ञं
त्रैलोक्येख्यातविक्रमम् ॥ ८७ ॥ एवंगुणैःसमुपेतंत्रैलोक्येनप्रपूजितम् ॥ सुमतिंसुप्रियंकांतंमनसावरमीप्सति ॥ ८८ ॥ ययातिरुवाच ॥ एवंगुणैः
समुपेतंविद्धिमामिहचागतम् ॥ अस्यानुरूपोभर्त्ताहंसृष्टोधात्रानसंशयः ॥ ८९ ॥ विशालोवाच ॥ भवंतंपुण्यसंवृद्धंजानेराजन्त्रयेत्रये ॥ पूर्वो
क्तायेगुणाःसर्वेमयोक्ताःसंतितेत्वयि ॥ ९० ॥ एकेनापिचदोषेणत्वामेपाहिनमन्यते ॥ एषमेसंशयोजातोभवान्विष्णुमयोनृप ॥ ९१ ॥ ययातिरुवाच ॥
समाचक्ष्वमहादोषंयमेपानानुमन्यते ॥ तत्त्वेनचारुसर्वांगीप्रसादसुमुखीभव ॥ ९२ ॥ विशालोवाच ॥ आत्मदोषंनजानासिकस्मात्त्वंजगतीपते ॥ जर
याव्यातकायस्त्वमनेनैवंनमन्यते ॥ ९३ ॥ एवंश्रुत्वामहद्वाक्यमप्रियंजगतीपतिः ॥ दुःखेनमहताविष्टस्तामुवाचपुनर्नृपः ॥ ९४ ॥ जरादोषोनमेभद्रेसं
सर्गात्कस्यचित्कदा ॥ समुद्भूतंममांगेवैतंनजानेजरागमम् ॥ ९५ ॥ यंयंहिवांछतेचैषापत्रैलोक्येदुर्लभंशुभे ॥ तमस्यैदातुकामोहंत्रियतांवरउत्तमः ॥ ९६ ॥
विशालोवाच ॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत् ॥ एतद्विनिश्चितंराजन्सत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ९७ ॥ श्रुतिरेवंवदेद्राजन्पुत्रेभ्रातरिभृत्यके ॥ जरासंक्रा
म्यतेयस्यतस्यांगेपरिसंचरेत् ॥ ९८ ॥ तारुण्यंतस्यवैग्रह्यतस्मैदत्वाजरांपुनः ॥ उभयोःप्रीतिसंवादःसुरुच्याजायतेशुभः ॥ ९९ ॥ यथात्मदानपुण्यस्यकृपया ॥ ७५ ॥
योददातिच ॥ फलंराजन्हितत्तस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ १०० ॥ दुःखेनोपार्जितंपुण्यमन्यस्मैहिप्रदीयते ॥ सुपुण्यंतद्भवेत्तस्यपुण्यस्यफलमश्नुते ॥ १०१ ॥

पुत्रायदीयतांराजंस्तस्मात्तारुण्यमेवच ॥ प्रगृह्यैवसमागच्छसुंदरत्वेनभूपते ॥ १०२ ॥ यदात्वमिच्छसेभोक्तुंतदात्वंकुरुभूपते॥एवमाभाष्यसाभूपंविशालः
विरराम ह ॥ १०३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एवमाकर्ण्यराजेंद्रोविशालामवदत्तदा ॥ राजोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागेकरिष्येवचनंतव ॥ १०४ ॥ कामास
क्तःसमूढस्तुययातिःपृथिवीपतिः ॥ गृहंगत्वासमाहूयसुतान्वाक्यमुवाचह ॥ १०५ ॥ तुरुंपूरुंकुरुंराजायदुंचपितृवत्सलम् ॥ कुरुध्वंपुत्रकाःसौख्यंयूयं
हिममशासनात् ॥ १०६ ॥ पुत्राऊचुः ॥ पितृवाक्यंप्रकर्तव्यंपुत्रैश्चापिशुभाशुभम् ॥ उच्यतांतातताच्छीघ्रंकृतंविद्धिनसंशयः ॥ १०७ ॥ एवमाकर्ण्यत
द्वाक्यंपुत्राणांपृथिवीपतिः॥आचचक्षेपुनस्तेषुहर्षेणाकुलमानसः ॥ १०८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेसप्त
सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७७ ॥ ययातिरुवाच ॥ एकेनगृह्यतांपुत्राजरामेदुःखदायिनी ॥ धीरेणभवतांमध्येतारुण्यंममदीयताम् ॥ १ ॥ स्वकीर्यंहिमहाभागाः
स्वरूपमिदमुत्तमम् ॥ संतप्तंमानसंमेद्यस्त्रियांसकंसुचंचलम् ॥ २ ॥ भाजनस्थायथाआपआवर्त्तयतिपावकः ॥ तथामेमानसंपुत्राःकामानलसुचालित
म् ॥ ३ ॥ एकोगृह्णातुमेपुत्राजरांदुःखप्रदायिनीम् ॥ स्वकंददातुतारुण्यंयथाकामंचराम्यहम् ॥ ४ ॥ योमेजरापसरणंकरिष्यतिसुतोत्तमः ॥ सचमेभो
क्ष्यतेराज्यंधनुर्वैशंधरिष्यति ॥ ५ ॥ तस्यसौख्यंसुसंपत्तिर्धनंधान्यंभविष्यति ॥ विपुलासंततिस्तस्ययशःकीर्तिर्भविष्यति ॥ ६ ॥ पुत्राऊचुः ॥ भवा
न्धर्मपरोराजन्प्रजाःसत्येनपालकः ॥ कस्मात्तेहीदृशोभावोजातःप्रकृतिचापलः ॥ ७ ॥ राजोवाच ॥ आगतानर्तकाःपूर्वंपुरेमेहिप्रनर्तकाः ॥ तेभ्योमेकाम
संमोहेजातोमोहश्चईदृशः ॥ ८ ॥ जरयाव्यापितःकायोमन्मथाविष्टमानसः ॥ संवभूवसुतश्रेष्ठाःकामेनाकुलव्याकुलः ॥ ९ ॥ काचिद्दृष्टामयायानारीदिव्यरू
पावराননना ॥ मयासंभाषितापुत्राःकिंचिन्नोवाचमेसती ॥ १० ॥ विशालानामतस्याश्चसखीचारुविचक्षणा ॥ सामामाहशुभंवाक्यंममसौख्यप्रदायक
म् ॥११॥ जराहीनोयदास्यास्त्वंतदातेसुप्रियाभवेत् ॥ एवमंगीकृतंवाक्यंतयोक्तंगृहमागतः ॥ १२ ॥ मयाजरापनोदार्थंतदर्वंसमुदाहृतम् ॥ एवंज्ञात्वा
प्रकर्तव्यंमत्सुखंहिसुपुत्रकाः ॥ १३ ॥ तुरुरुवाच ॥ शरीरंप्राप्यतेपुत्रैःपितुर्मातुःप्रसादतः ॥ धर्मश्चक्रियतेराजञ्छरीरेणविपश्चिता ॥ १४ ॥ पित्रोःशुश्रू
षणंकार्यंपुत्रैश्चापिविशेषतः ॥ नचयौवनदानस्यकालोऽयंमेनराधिप ॥ १५ ॥ प्रथमेवयसिभोक्तव्यंविषयंमानवैर्नृप ॥ इदानींतद्गकालोयंवर्ततेतवसांप्रत
म् ॥ १६ ॥ जरांतातप्रदत्वावैपुत्रेतातमहद्वताम् ॥ पश्चात्सुखंप्रभोक्तव्यंनतुस्यात्तवजीवितम् ॥ १७ ॥ तस्माद्वाक्यंमहाराजकरिष्येनैवतेपुनः ॥ एवमा
भाषतनृपंतुरुर्ज्येष्ठसुतस्तदा ॥ १८ ॥ तुरोर्वाक्यंतुतच्छ्रुत्वाक्रुद्धोराजावभूवसः ॥ तुरुंशशापधर्मात्माक्रोधेनारुणलोचनः ॥ १९ ॥ अपध्वस्तस्त्व
याऽऽदेशोममार्यपापचेतन ॥ तस्मात्पापीभवस्वत्वंसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ २० ॥ शिखयात्वंविहीनश्चवेदशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वाचारविहीनस्त्वंभविष्यसि

नसंशयः ॥ २१ ॥ ब्रह्मघ्नस्त्वंदेवदुष्टःसुरापःसत्यवर्जितः ॥ चंडकर्मप्रकर्तात्वंभविष्यसिनराधमः ॥ २२ ॥ सुरालीनःक्षुपीपापीगोघ्नश्चत्वंभविष्यसि ॥ दु
श्चर्मासुकृतकच्छश्चब्रह्मद्वेष्टानिराकृतिः ॥ २३ ॥ परदाराभिगामीत्वंमहाचंडःप्रलंपटः ॥ सर्वभक्षश्चदुर्मेधाःसदात्वंचभविष्यसि ॥ २४ ॥ सगोत्रांरमसेना
रींसर्वधर्मप्रणाशकः ॥ पुण्यज्ञानविहीनात्माकुष्ठवांश्चभविष्यसि ॥ २५ ॥ तवपुत्राश्चपौत्राश्चभविष्यंतिनसंशयः ॥ ईदृशाःसर्वपुण्यघ्नाम्लेच्छाःसुकलुपीकृ
ताः॥२६॥एवंतुरुंसुशस्त्रैश्चवयदुंपुत्रमथाब्रवीत्॥जरावैधारयस्वेहभुंक्ष्वराज्यमकंटकम्॥२७॥बद्धाञ्जलिपुटोभूत्वायदूराजानमब्रवीत् ॥ यदुरुवाच ॥जराभारं
नशक्नोमिवोढुंतातकृपांकुरु ॥ २८ ॥ शीतमध्वाकदन्नंचवयोतीताश्चयोषितः ॥ मनसःप्रातिकूल्यंचजरायाःपंचहेतवः ॥ २९ ॥ जरादुःखंनशक्नोमिनवेव
यसिभूपते ॥ कःसमर्थोहिवैधर्तुंक्षमस्त्वंतंममाधुना ॥ ३० ॥ यदुंकुद्धोमहाराजःशशापद्विजनंदन ॥ राज्यार्होनचतेवंशःकदाचिद्वैभविष्यति ॥ ३१ ॥ व
लतेजःक्षमाहीनःक्षात्रधर्मावेवर्जितः ॥ भविष्यतिनसंदेहोमच्छासनपराङ्मुखः ॥ ३२ ॥ यदुरुवाच ॥ निर्दोषोहंमहाराजकस्माच्छप्तस्त्वयाधुना ॥ कृपां
कुरुष्वदीनस्यप्रसादसुमुखोभव ॥ ३३ ॥ राजोवाच ॥ महादेवःकुलेतेवैस्वांशेनापिहिपुत्रक ॥ करिष्यतिवियसृष्टिंचतदापूतंकुलंतव ॥ ३४ ॥ यदुरुवाच॥
अहंपुत्रोमहाराजनिर्दोषःशापितस्त्वया ॥ अनुग्रहोदीयतांमेयदिमेवर्त्ततेदया ॥ ३५ ॥ राजोवाच ॥ योभवेज्ज्येष्ठपुत्रस्तुपितुर्दुःखापहारकः ॥ राज्यदायं
सुभुंक्तेचभारंवोढाभवेत्सहि ॥ ३६ ॥ त्वयाधर्मनप्रवृत्तमभाष्येणिनसंशयः ॥ भवतानाशिताज्ञामेमहादंडेनघातिनः ॥ ३७ ॥ तस्मादनुग्रहोनास्तियथे
ष्टंचतथाकुरु ॥ यदुरुवाच ॥ यस्मान्मेनाशितंतार्ज्यकुलंरूपंत्वयानृप ॥ ३८ ॥ तस्माद्दुष्टोभविष्यामितववंशेपतिर्नृप ॥ तववंशेभविष्यंतिनानाभेदास्तु
क्षत्रियाः ॥ ३९ ॥ तेषांग्रामान्सुदेशांश्चस्त्रियोरत्नानियानिवै ॥ भोक्ष्यंतिचनसंदेहोअतिचंडामहाबलाः ॥ ४० ॥ ममवंशात्समुत्पन्नास्तुरुष्काम्लेच्छरूपि
णः ॥ त्वयायेनाशिताःसर्वेशप्ताःशापैःसुदारुणैः ॥ ४१ ॥ एवंत्वभाषेराजानंयदुःकुद्धोनृपोत्तम ॥ अथकुद्धोमहाराजःपुनश्चैवंशशापह ॥ ४२ ॥ मत्प्र
जानाशकाःसर्वेवंशजास्तेशृणुष्वहि ॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चपृथ्वीनक्षत्रतारकाः ॥ ४३ ॥ तावन्म्लेच्छाःप्रपक्ष्यंतेकुंभीपाकेचरौरवे ॥ कुरुंद्वात्रतोवालक्रीड
मानंसुलक्षणम् ॥ ४४ ॥ समाहूयतितंराजानसुतंनृपनंदनम् ॥ शिशुंज्ञात्वापरित्यक्तःसकुरुस्तेनवैतदा ॥ ४५ ॥ शर्मिष्ठायाःसुतंपुण्यंतंपूरुंजगदी
श्वरः ॥ समाहूयवभाषेचजरामेगृह्यतांपुनः ॥ ४६ ॥ भुंक्ष्वराज्यंमयादत्तंसुपुण्यंहतकंटकम् ॥ पूरुरुवाच ॥ राज्यंदेवेनभोक्तव्यंपित्राभुक्तंयथातव ॥४७॥

त्वदादेशंकरिष्यामिजरामेदीयतांनृप ॥ तारुण्येनममाद्यैवभूत्वासुंदररूपदृक् ॥ ४८ ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुकर्मोणिविषयासक्तचेतसा ॥ यावदिच्छामहाभाग

विहरस्वतयासह ॥ ४९ ॥ यावज्जीवाम्यहंतातजरांतावद्धराम्यहम् ॥ एवमुक्तस्तुतेनापिपूरुराजगतीपतिः ॥ ५० ॥ हर्षेणमहताविष्टस्तंपुत्रंप्रत्युवाचसः ॥ यस्माद्वत्समयाज्ञावैनहताकृतवानिह ॥ ५१ ॥ तस्मादहंविधास्यामिबहुसौख्यप्रदायकम् ॥ यस्माज्जरागृहीतामेदत्तंतारुण्यकंस्वकम् ॥ ५२ ॥ तेनराज्यंप्रभुंक्ष्वत्वंमयादत्तंमहामते ॥ एवमुक्तःसुपुरुश्चतेनराज्ञामहीपते ॥ ५३ ॥ तारुण्यंदत्तवानस्मैजय्याहास्माज्जरांनृप ॥ ततः कृतेविनिमयेवयसोस्तातपुत्रयोः ॥ ५४ ॥ तस्माद्बद्धतरःपूरुःसर्वांगेषुव्यदृश्यत ॥ नूतनत्वंगतोराजायथापोडशवार्षिकः ॥ ५५ ॥ रूपेणमहताविष्टोद्वितीयइवमन्मथः ॥ धनूराज्यंचछत्रंचव्यजनंचासनंगजम् ॥ ५६ ॥ कोशंदेशंबलंसर्वंचामरंस्यंदनंतथा ॥ ददौतस्यमहाराजःपूरोश्चैवमहात्मनः ॥ ५७ ॥ कामासक्तश्चधर्मात्मातांनारीमनुचिंतयन् ॥ तंत्सरःसागरप्रख्यंकामाख्यंनहुषात्मजः ॥ ५८ ॥ अश्रुविंदुमतीयत्रज गामलघुविक्रमः ॥ तांदृङ्मातुविशालाक्षींचारुपीनपयोधराम् ॥ ५९ ॥ विशालांचमहाराजःकंदर्पाकृष्टमानसः ॥ राजोवाच ॥ आगतोऽस्मिमहाभागेविशालेचारुलोचने ॥ ६० ॥ जरात्यागःकृतोभद्रेत्वारुण्येनसमन्वितः ॥ युवाभूत्वासमायातोभवत्वेपाममाधुना ॥ ६१ ॥ यंयं हिवांछतेचैपातंतंदद्मिनसंशयः ॥ ॥ विशालोवाच ॥ यदाभवान्समायातोजरांदुष्टांविहायच ॥ ६२ ॥ दोषेणैकेनलिप्तोसिभवंतंनैवमन्यते ॥ ॥ राजो उवाच ॥ ममदोषंवदस्त्वंवयदिजानासिनिश्चितम् ॥ ६३ ॥ तंतुदोषंपरित्यक्ष्येगुणरूपंनसंशयः ॥ ६४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमाता पितृतीर्थवर्णनेनयायातिचरितेएसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ विशालोवाच ॥ शर्मिष्ठायास्यवैभार्योदेवयानीवरानना ॥ सौभाग्यंतस्त्वेवदृष्टमन्यथानास्ति भूपते ॥ १ ॥ तत्कथंत्वंमहाभागअस्याःकार्यंवशोभवेः ॥ सपत्नजेनभावेनभवान्भर्तांप्रतिष्ठितः ॥ २ ॥ सप्तपोसिमहाराजभूतलेचंदनंयथा ॥ सर्पश्चैवेष्टितोराजन्महार्चंदनएवहि ॥ ३ ॥ तथात्वंवेष्टितःसर्पैःसपत्नीनामसंज्ञकैः ॥ वरमग्निप्रवेशश्चशिखाग्रात्पतनंवरम् ॥ ४ ॥ रूपंतेजःसमायुक्तंसपत्नीस हितंप्रियम् ॥ नवरंतादृशंकांतंसपत्नीविषसंयुतम् ॥ ५ ॥ तस्मान्नमन्यतेकांतंभवंतंगुणसागरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ देवयान्यानमेकार्यंशर्मिष्ठयावरानने ॥ ६ ॥ इत्यर्थंपश्यमेकोशंसत्वधर्मसमन्वितम् ॥ अश्रुविंदुमत्युवाच ॥ अहंराज्यस्यभोक्रीचतवकायस्यभूपते ॥७॥ यद्यद्वदाम्यहंभूपतत्तत्कार्यंत्वयाध्रुवम् ॥ इत्यर्थेममदेहिस्त्वंकरंत्वंधर्मवत्सल ॥ ८ ॥ बहुधर्मसमोपेतंचारुलक्षणसंयुतम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ अन्यभार्यानविंदामित्वांविनावरवर्णिनि॥९॥ राज्यंचसकलामुर्वीममकार्यंवरानने ॥ सकोशंभुंक्ष्वचार्वंगिएपदत्तःकरस्तव ॥ १० ॥ यदेवभाषसेभद्रेतदेवंतुकरोम्यहम् ॥ अश्रुविंदुमत्युवाच ॥ अनेना

१ स्ववृत्तं नैव सस्मार कामात्मा नहुषात्मजः इ० पा० ।

पिमहाभागतवभार्याभवाम्यहम् ॥ ११ ॥ एवमाकर्ण्यराजेंद्रोहर्षव्याकुललोचनः ॥ गांधर्वेणविवाहेनययातिःपृथिवीपतिः ॥१२॥ उपयेमेसुतांपुण्यांमन्म
थस्यनरोत्तम ॥ तयासाद्धैमहात्मावैरमतेनृपनंदनः ॥ १३ ॥ सागरस्यचतीरेषुवनेषूपवनेषुच ॥ पर्वतेषुचरम्येषुसरित्सुचतयासह ॥ १४ ॥ रमतेराज
राजेंद्रस्तारुण्येनमहीपतिः ॥ एवंनिःशत्सहस्राणिगतानिनिरतस्यच ॥ १५ ॥ भूपस्यतस्यराजेंद्रययातेस्तुमहात्मनः ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवंतयामहा
राजोययातिर्मोहितस्तदा ॥ १६ ॥ कंदर्पस्यप्रपंचेनइंद्रस्यार्थेमहामते ॥ ॥ मुकर्मोवाच ॥ एवंपिप्पलराजासोययातिःपृथिवीपतिः ॥ १७ ॥ तस्यामोह
नकामेनरतेनललितेनच ॥ नजानातिदिनंरात्रिमुग्धःकामस्यकन्यया ॥ १८ ॥ एकदामोहितंभूपंययातिंकामनंदिनी ॥ उवाचप्रणतंनम्रंवशगंचारुलो
चना ॥ १९ ॥ ॥ अश्रुबिंदुमत्युवाच ॥ संजातंदोहदंकांततन्मेकुरुमनोरथम् ॥ अश्वमेधमखश्रेष्ठंयजस्वपृथिवीपते ॥ २० ॥ ॥ राजोवाच ॥ एवम
स्तुमहाभागेकरोमितवसुप्रियम्॥समाहूयसुतश्रेष्ठंराज्यभोगेविनिःस्पृहम् ॥२१॥ समाहूतःसमायातोभक्त्यानामेतकंधरः ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममक
रोत्तदा ॥ २२ ॥ तस्याःपादौननामाथभक्त्यानमितकंधरः ॥ आदेशोदीयतांराजन्येनाहूतःसमागतः ॥ २३ ॥ किंकरोमिमहाभागदासस्तेप्रणतोस्मि
च ॥ ॥ राजोवाच ॥ अश्वमेधस्ययज्ञस्यसंभारंकुरुपुत्रक ॥ २४ ॥ समाहूयद्विजान्पुण्यानृत्विजोभूमिपालकान् ॥ एवमुक्तोमहातेजाःपूरुःपरमधा
र्मिकः ॥ २५ ॥ सर्वंचकारसंपूर्णंयथोक्तंतुमहात्मना ॥ तयासार्धंसजग्राहसुदीक्षांकामकन्यया ॥ २६ ॥ अश्वमेधयज्ञवाटेदत्वादानान्यनेकधा ॥ ब्राह्मणे
भ्योमहाराजभूरिदानमनंतकम् ॥ २७ ॥ दीनेषुचविशेषेणययातिःपृथिवीपतिः ॥ यज्ञांतेचमहाराजस्तामुवाचवरानना ॥ २८ ॥ अन्यत्तेसुप्रियंवाले
किंकरोमिवदस्वमे ॥ तत्सर्वंदेविकर्तास्मिसाध्यासाध्यंवरानने ॥ २९ ॥ सुकर्मोवाच ॥ इत्युक्तातेनसाराज्ञाभूपालंप्रत्युवाचह ॥ जातोमेदोहदोराजंस्त
त्कुरुष्वममानघ ॥ ३० ॥ इंद्रलोकंब्रह्मलोकंशिवलोकंतथैवच ॥ विष्णुलोकंमहाराजद्रष्टुमिच्छामिसुप्रियम् ॥ ३१ ॥ दर्शयस्वमहाभागयदहंसुप्रियात
व ॥ एवमुक्तस्तयाराजाताम्युवाचससुप्रियाम् ॥ ३२ ॥ साधुसाधुवरारोहेपुण्यमेवप्रभाषसे ॥ स्त्रीस्वभावाच्चचापल्यात्कौतुकाच्चवरानने ॥ ३३ ॥ यत्त्वो
क्तंमहाभागेतदसाध्यंवैभातिमे ॥ तत्साध्यंपुण्यदानेनयज्ञेनतपसापिच ॥ ३४ ॥ अन्यथानभवेत्साध्यंयत्त्वयोक्तंवरानने ॥ असाध्यंतुभवत्यावैभाषितं
पुण्यमिश्रितम् ॥ ३५ ॥ मर्त्यलोकाच्छरीरेणअनेनापिचमानवः ॥ श्रुतोदृष्टोनमेद्यापिगतःस्वर्गंसुपुण्यकृत् ॥ ३६ ॥ ततोऽसाध्यंवरारोहेयत्त्वयाभाषि
तंमम ॥ अन्यदेवकरिष्यामिप्रियंतेतद्वदप्रिये ॥ ३७ ॥ देव्युवाच ॥ अन्यैश्चमानुषैराजन्नसाध्यंस्यान्नसंशयः ॥ त्वयिसाध्यंमहाराजसत्यंसत्यंवदाम्यह

१ भूमिदानमिति पा० ।

॥ ७७ ॥

म् ॥ ३८ ॥ तपसायज्ञसाक्षात्रैर्दानैर्यज्ञैश्चभूपते ॥ नास्तिभवादृशश्चान्योमर्त्यलोकेचमानवः ॥ ३९ ॥ क्षात्रंबलंसुतेजश्चत्वयिसर्वंप्रतिष्ठितम् ॥ तस्मादे
वंप्रकर्तव्यंमत्प्रियंनहुषात्मज ॥ ४० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकोनाशीतितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥
पिप्पलउवाच ॥ कामकन्यांयदाराजाउपयेमेद्विजोत्तम ॥ किंचकातेतदातेद्वेपूर्वभार्येसुपुण्यके ॥ १ ॥ देवयानीमहाभागाशर्मिष्ठावार्षपर्वणी ॥
तयोश्चरित्रंतत्सर्वंकथयस्वममाग्रतः ॥ २ ॥ सुकर्मोवाच ॥ यदानीताकामकन्यास्वगृहंतेनभूभुजा ॥ अत्यर्थंरूपर्धतेसातुदेवयानीमनस्विनी ॥ ३ ॥
तस्यार्थेतुसुतौशतौक्रोधेनाकुलितात्मना ॥ शर्मिष्ठांचसमाहूयशब्दंचक्रेयशस्विनी ॥ ४ ॥ रूपेणतेजसादानैःसत्यपुण्यव्रतैस्तथा ॥ शर्मिष्ठादे
वयानीचस्पर्धतेस्मतयासह ॥ ५ ॥ दुष्टभावंततोश्रापिसाऽज्ञासीत्कामजातदा ॥ राज्ञेसर्वंतयाविप्रकथितंततक्षणादिह ॥ ६ ॥ अथक्रुद्धोमहाराजः
समाहूयाब्रवीद्यदुम् ॥ शर्मिष्ठावध्यतांगत्वाशुक्रपुत्रीतथापुनः ॥ ७ ॥ सुप्रियंकुरुमेवत्सयदिश्रेयोहिमन्यसे ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंययुर्दुस्त
दा ॥ ८ ॥ प्रत्युवाचनृपेंद्रंतंपितरंप्रतिमानद ॥ नाहंतुघातयेतातमातरंदोषवर्जिते ॥ ९ ॥ मातृघातेमहादोषःकथितोवेदपंडितैः ॥ तस्माद्धातं
महाराजएतयोर्नकरोम्यहम् ॥ १० ॥ दोषाणांतुसहस्रेणमानालिप्तायदाभवेत् ॥ भगिनीचमहाराजदुहितात्वथापुनः ॥ ११ ॥ पुत्रेवाभ्रातृभिश्चै
वनैववधभावेत्कदा ॥ एवंज्ञात्वामहाराजमातरौनैवघातये ॥ १२ ॥ यदोर्वाक्यंतदाश्रुत्वाराजाक्रुद्धोबभूवह ॥ शशापतंसुतंपश्चाद्ययातिःपृथिवी
पतिः ॥ १३ ॥ यस्मादाज्ञाहतात्वद्यत्वयापापिसमोपिहि ॥ मातुरंशंभजस्वत्वंमच्छापकलुषीकृतः ॥ १४ ॥ एवमुक्त्वायदुंपुत्रंययातिःपृथिवीपतिः ॥
पुत्रंशप्त्वामहाराजस्तयासार्द्धंमहायशाः ॥ १५ ॥ रमतेसुखभोगेनविष्णोर्ध्यानेनतत्परः ॥ अश्रुविंदुमतीसाचतेनसार्द्धंसुलोचना ॥ १६ ॥ बुभुजे
चारुसर्वांगीपुण्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥ एवंकालोगतस्ततस्ययययातेस्तुमहात्मनः ॥ १७ ॥ अक्षयानिर्जराःसर्वाअपरास्तुप्रजास्तथा ॥ सर्वेलोकामहाभा
गाविष्णुध्यानपरायणाः ॥ १८ ॥ तपसासत्यभावेनविष्णोर्ध्यानेनपिप्पल ॥ सर्वेलोकामहाभागसुखिनःसाधुसेवकाः ॥ १९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखं
डेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ सुकर्मोवाच ॥ यथेद्रोसौमहाप्राज्ञःसदाभीतोमहात्मनः ॥ ययातेर्वैकर्मं
दृष्ट्वादानपुण्यादिकंबहु ॥ १ ॥ मेनकप्रेषयामासअप्सरांदूतकर्मणि ॥ गच्छभद्रेमहाभागेममादेशंवदस्वहि ॥ २ ॥ कामकन्यामितोगत्वादेवराजव
चोवद ॥ येनकेनाप्युपायेनराजानंत्वमिहानय ॥ ३ ॥ एवंश्रुत्वागतासाचमेनकातत्रप्रेषिता ॥ समाचष्टतुतत्सर्वंदेवराजस्यभाषितम् ॥ ४ ॥ एवमुक्ता

१ वीर्यैः इ० पा० । २ मातुलक्षुतां भजस्व इ० पा० ।

गतासुरचमेनकातत्पचोदिता ॥ गतायांमेनकायांतुरतिपुत्रीमनस्विनी ॥ ५ ॥ राजानंधर्मसंकेतंप्रत्युवाचयशस्विनी ॥ राजंस्त्वयाहमानीतासत्यवाक्येनवैपुरा ॥ ६ ॥ स्वकरश्चांतरेदत्तोभवनंचसमाहृता ॥ यद्यद्वदाम्यहंराजंस्तत्तत्कार्यंहिवैत्वया ॥ ७ ॥ तदेवंहित्वयावीरनकृतंभाषितंमम ॥ त्वामेवंतुपरित्यक्ष्येयास्यामिपितृमंदिरम् ॥ ८ ॥ राजोवाच ॥ यथोक्तंहित्वयाभद्रेतत्तेकर्त्तानसंशयः ॥ असाध्यंतुपरित्यज्यसाध्यंदेविवदस्वमे ॥ ९ ॥ अश्रु विंदुमत्युवाच ॥ एतदर्थेमहीकांतभवानिहमयावृतः ॥ सर्वलक्षणसंपन्नःसर्वधर्मसमन्वितः ॥ १० ॥ सर्वसाध्यमितिज्ञात्वासर्वधर्तारमेवच ॥ कर्त्तारंसर्व धर्माणांस्रष्टारंपुण्यकर्मणाम् ॥ ११ ॥ त्रैलोक्यसाधकंज्ञात्वात्रैलोक्येऽप्रतिमंचवै ॥ विष्णुभक्तमहंजानेवैष्णवानांमहावरम् ॥ १२ ॥ इत्याशयामयाभर्त्ताभ वानंगीकृतःपुरा ॥ यस्यविष्णुप्रसादोऽस्तितससर्वत्रपरिव्रजेत् ॥ १३ ॥ दुर्लभंनास्तिराजेंद्रत्रैलोक्येसचराचरे ॥ सर्वेष्वेवसुलोकेषुविद्यतेतवसुव्रत ॥ १४ ॥ विष्णोश्चैवप्रसादेनगगनेगतिरुत्तमा ॥ मर्त्यलोकंसमासाद्यत्वयैवसुधाधिप ॥ १५ ॥ जरापलितहीनास्तुमृत्युहीनाजनाःकृताः ॥ गृहद्वारेपुसर्वेषुमर्त्या नांचनरर्षभ ॥ १६ ॥ कल्पद्रुमाअनेकाश्चत्वयैवपरिकल्पिताः ॥ येपांगृहेषुमर्त्यानांमुनयःकामधेनवः ॥ १७ ॥ त्वयैवप्रेपितारात्रास्थिरीभूताःसदाकृ ताः ॥ सुखिनःसर्वकामैश्चमानवाश्चत्वयाकृताः ॥ १८ ॥ गृहैकमध्येसाहस्रंकुलीनानांप्रदृश्यते ॥ एवंवंशविवृद्धिश्चमानवानांत्वयाकृता ॥१९ ॥यमस्या पिविरोधेनइंद्रस्यचनरोत्तम ॥ व्याधिपापविहीनस्तुमर्त्यलोकस्त्वयाकृतः ॥ २० ॥ स्वतेजसाहंकरिणस्वगंरूपंतुभूतलम् ॥ दर्शितंहिमहाराजत्वत्समो नास्तिभूपतिः ॥ २१ ॥ नरोनैवप्रमूतोहिनोत्पत्स्यतिभवादृशः ॥ भवंतमित्यहंजानेसर्वधर्मप्रभाकरम् ॥ २२ ॥ तस्मान्मयाकृतोभर्तावदस्वैवंमयाग्र तः ॥ नर्ममुक्त्वातृपेंद्रत्ववंदसत्यंमयाग्रतः ॥ २३ ॥ यदिदेतसत्यमस्तीहधर्ममस्तिनराधिप ॥ देवलोकेपुमेनास्तिगगनेगतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ सत्यंत्य क्त्वायदाचत्वंनैवस्वर्गंगमिष्यसि ॥ तदाकूटंतववचोभविष्यतिनसंशयः ॥ २५ ॥ पूर्वंकृतंहियच्छ्रेयोभस्मीभूतंभविष्यति ॥ राजोवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वया भद्रेसाध्यासाध्यंनचास्तिमे ॥ २६ ॥ सर्वंसाध्यंसुलोकंमेसुप्रसादाज्जगत्पते ॥ स्वर्गंदेवियतोनैमितत्रमेकारणंशृणु ॥ २७ ॥ आगंतुंनुनदास्यंतिलोकिमर्त्ये चदेवताः ॥ ततोमेमानवाःसर्वेप्रजाःसर्वावरानने ॥ २८ ॥ मृत्युयुक्ताभविष्यंतिमयाहीनानसंशयः ॥ गंतुंस्वर्गंनवांच्छामिसत्यमुक्तंवरानने ॥ २९ ॥ देव्युवाच ॥ लोकान्दृष्ट्वामहाराजआगमिष्यसिवैपुनः ॥ पूरयस्वममाद्यत्वंजातांश्रद्धांमहातुलाम् ॥ ३० ॥ ॥ राजोवाच ॥ सर्वमेवंकरि ष्यामियत्त्वयोक्तंनसंशयः ॥ समालोक्यमहातेजायययातिर्नहुपात्मजः ॥ ३१ ॥ एवमुक्त्वाप्रियांराजाचिंतयामासवैतदा ॥ अंतर्जलेचरो मत्स्यःसोपिजालेनबध्यते ॥ ३२ ॥ मरुत्समानवेगोपिमृगःप्राप्नोतिबंधनम् ॥ योजनानांसहस्रस्थमामिपंवीक्षतेखगः ॥ ३३ ॥ सकंठ

॥ ७८ ॥

लग्नपाशंचनपश्येद्दैवमोहितः ॥ कालःसमविषमकृत्कालःसन्मानहानिदः ॥ ३४ ॥ परिभावकरःकालोयत्रकुत्रापितिष्ठतः ॥ नरंकरोति दातारंयाचितारंचवैपुनः ॥ ३५ ॥ भूतानिस्थावरादीनिदिविवायदिवाभुवि ॥ सर्वंकलयतेकालःकालोह्येकइदंजगत् ॥ ३६ ॥ अनादिनिधनोधाताजगतःकारणंपरम् ॥ लोकान्कालःसपचतिवृक्षेफलमिवाहितम् ॥ ३७ ॥ नमंत्रानतपोदानंनमित्राणिनबांधवाः ॥ शक्नुवंतिपरित्रातुंनरंकालेनपीडितम् ॥ ३८ ॥ त्रयःकालकृताःपाशाःशक्यंतेनातिवर्तितुम् ॥ विवाहोजन्ममरणंयदायत्रतुयेनच ॥ ३९ ॥ यथाजलधराव्योम्निभ्राम्यंतेमातरिश्वना ॥ तथेदंकर्मयुक्तेनकालेनभ्राम्यतेजगत् ॥ ४० ॥ सुकर्मोवाच ॥ कालोऽयंकर्मयुक्तस्तुयोनरैःसमुपासितः ॥ कालस्तुप्रेरयेत्कर्मनतंकालःकरोतिसः ॥ ४१ ॥ उपद्रवाघातदोषाःसर्पाश्चव्याधयस्ततः ॥ सर्वेकर्मनियुक्तास्तेप्रचरंतिचमानुषे ॥ ४२ ॥ सुखस्यहेतवोयेचउपायाःपुण्यमिश्रिताः ॥ तेसर्वेकर्मसंयुक्तानपश्येयुःशुभाशुभम् ॥ ४३ ॥ कर्मदायदिवालोकेकर्मसंबंधिबांधवाः ॥ कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ ४४ ॥ सुवर्णंरजतंवापियथारूपंविनिश्चितम् ॥ तथानिबध्यतेजंतुःस्वकर्मणिवशानुगः ॥ ४५ ॥ पंचैतानीहसृज्यंतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ ४६ ॥ यथामृतपिंडतःकर्ताकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ तथापूर्वकृतंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ ४७ ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितातथा ॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंचप्राप्यतेचस्वकर्मभिः ॥ ४८ ॥ सएवतत्तथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मना ॥ आत्मनाविहितंदुःखंचात्मनाविहितंसुखम् ॥ ४९ ॥ गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदैहिकम् ॥ संत्यजंतिस्वकंकर्मनक्वचित्पुरुषाभुवि ॥ ५० ॥ बलेनप्रज्ञयावापिसमर्थाःकर्तुमन्यथा ॥ सुकृतान्युपभुंजंतिदुःखानिचसुखानिच ॥ ५१ ॥ हेतुंप्राप्यनरोनित्यंकर्मबंधैस्तुबध्यते ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमातरम् ॥ ५२ ॥ तथाशुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवनविद्यते ॥ ५३ ॥ प्राक्तनंबंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति ॥ सुशीघ्रमपिधावंतंविधानमनुधावति ॥ ५४ ॥ शेतेसहशयानेनपुराकर्मयथाकृतम् ॥ उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छति ॥ ५५ ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुविधीयते ॥ यथाछायातपौनित्यंसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ ५६ ॥ तद्वत्कर्मचकर्ताचसुसंबद्धौपरस्परम् ॥ ग्रहारोगाविषाःसर्पाःशाकिन्योराक्षसास्तथा ॥ ५७ ॥ पीडयंतिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्मणा ॥ येनयत्रोपभोक्तव्यंसुखंवादुःखमेववा ॥ ५८ ॥ सतत्रबद्धारज्ज्वावैबलाद्दैवेननीयते ॥ दैवःप्रभुर्हिभूतानांसुखदुःखोपपादने ॥ ५९ ॥ अन्यथाचिंत्यतेकर्मजाग्रतास्वपतापिवा ॥ अन्यथासतथाप्राज्ञदैवएवंजिघांसति ॥ ॥ ६० ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंचरक्षति ॥ अरक्षितंभवेत्सत्यंतदेवंदैवरक्षितम् ॥ ६१ ॥ दैवेननाशितंयत्तुतस्यरक्षानदृश्यते ॥ यथापृथिव्यांबीजा

१ यथाकृतं तथा भुंक्ते नित्यं विहितमात्मना । इ० पा० ।

निउ[1]प्तानिचधनानिच ॥ ६२ ॥ तथैवात्मनिकर्माणितिष्ठंतिप्रभवंतिच ॥ तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ ६३ ॥ कर्मक्षयात्तथाजंतुःशरीरान्नाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्वविद्भिरुदाहृतः ॥६४॥ विविधाःप्राणिनस्तस्यमृत्योरोगाश्चहेतवः ॥ तथाममविपाकोयंपूर्वंकृतस्यनान्यथा ॥ ६५ ॥ संप्राप्तोनात्रसंदेहःस्त्रीरूपोऽयंनसंशयः ॥ क्वमेगेहंसमायातानाटकानटनर्तकाः ॥ ६६ ॥ तेषांसंगप्रसंगेनजरादेहंसमाश्रिता ॥ सर्वंकर्मकृतंमन्येयन्मेसंभावितंध्रुवम् ॥ ६७ ॥ तस्मात्कर्मप्रधानंचउपायाश्चनिरर्थकाः ॥ पुरावैदेवराजेनमदर्थेदूतसत्तमः ॥ ६८ ॥ प्रेषितोमातलिर्नामनकृतंतस्यतद्वचः ॥ तस्यकर्मविपाकोऽयंदृश्यतेसांप्रतंमम ॥ ६९ ॥ इतिचिंतापरोभूत्वादुःखेनमहतान्वितः ॥ यद्यस्याहिवचःप्रीत्यानकरोमिहिसर्वथा ॥ ७० ॥ सत्यधर्मावुभावेतौयास्यतस्तौनसंशयः ॥ सदृ[3]शंचसमायातंयद्दृष्टंममकर्मणा ॥ ७१ ॥ भविष्यतिनसंदेहोदैवोहिदुरतिक्रमः ॥ एवंचिंतापरोभूत्वाययातिःपृथिवीपतिः ॥ ७२ ॥ कृष्णंक्लेशापहंदेवंजगामशरणंहरिम् ॥ ध्यात्वानत्वाततःस्तुत्वामनसामधुसूदनम् ॥ ७३ ॥ त्राहिमांशरणंप्राप्तस्त्वामहंकमलाप्रिय ॥ ७४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेएकाशीतितमोऽध्यायः ॥८१॥सुकर्मोवाच॥एवंचिंतयतेयावद्राजापरमधार्मिकः॥ तावत्प्रोवाचसादेवीरतिपुत्रीवरानना ॥ १ ॥ किमुचिंतयसेराजंस्त्वमिहैवमहामते ॥ प्रायेणापिस्त्रियःसर्वाश्चपलाःस्युर्नसंशयः ॥ २ ॥ नाहंचापल्यभावेनत्वामेवंप्रविचालये ॥ नाहंहिकारयाम्यद्यभवत्पार्श्वंनृपोत्तम ॥ ३ ॥ अन्यस्त्रियोयथालोकेचपलत्वाद्वदंतिच ॥ अकार्यंराजराजेंद्रलोभान्मोहाच्चलंपटाः ॥ ४ ॥ लोकानांदर्शनायैवजाताश्रद्धाममोरसि ॥ देवानांदर्शनंपुण्यंदुर्लभंहिसुमानुषैः ॥ ५ ॥ तेषांचदर्शनंराजन्कारयामिवदस्वमे ॥ दोषंपापकरंयत्तुमत्संगादिहचेद्भवेत् ॥ ६ ॥ एवंचिंतयसेदुःखंयथान्यःप्राकृतोजनः ॥ महाभयाद्यथाभीतोमोहगर्तेगतोयथा ॥ ७ ॥ त्यजचिंतांमहाराजनगंतव्यंत्वयादिवि ॥ येनतेजायतेदुःखंतन्नकार्यंमयाकदा ॥ ८ ॥ एवमुक्तस्तथाराजातामुवाचवराननाम् ॥ चिंतितंयन्मयादेवितच्छृणुष्वहिसांप्रतम् ॥ ९ ॥ मानभंगोमयादृष्टोनैवस्वस्यमनःप्रिये ॥ मयिस्वर्गंगतेकांतेप्रजादीनाभविष्यति ॥ १० ॥ त्रासयिष्यतिदुष्टात्मायमस्तुव्याधिभिःप्रजाः ॥ त्वयासार्धंप्रयास्यामिस्वर्गलोकंवरानने ॥११॥ एवमाभाष्यतांराजासमाहूयसुतोत्तमम् ॥ पूरुंतंसर्वधर्मज्ञंजरायुक्तंमहामतिम् ॥१२॥ एह्येहिसर्वधर्मज्ञधर्मंजानासिनिश्चितम् ॥ ममाज्ञयाहिधर्मात्मन्धर्मःसंपालितस्त्वया ॥ १३ ॥ जरामेदीयतांताततारुण्यंगृह्यतांपुनः ॥ राज्यंकुरुममेदंत्वंसकोशबलवाहनम् ॥ १४ ॥ आसमुद्रांप्रभुंक्ष्वत्वंरत्नपूर्णांवसुंधराम् ॥ मयादत्तांमहाभागसग्रामवनपत्तनाम् ॥ १५ ॥ प्रजानांपालनंपुण्यंकर्तव्यंचसदानघ ॥ दुष्टानांशासनंनित्यंसाधूनांपरिपाल

१ अन्नानि च धनानि च । इ० पा० । २ दैवसंज्ञकः इ० पा० । ३ साध्यं चैव समायातम् इ० पा० ।

नम् ॥ १६ ॥ कर्तव्यंचत्वयावत्सधर्मशास्त्रप्रमाणतः ॥ ब्राह्मणानांमहाभागविधिनापिस्वकर्मणा ॥ १७ ॥ भक्त्याचपालनंकार्यंयस्मात्पूज्याजगत्त्रये ॥ पंचमेसप्तमेघस्रेकोशंपश्यविपश्चितः ॥ १८ ॥ बलंचनित्यंसंपूज्यंप्रसादधनभोजनैः ॥ चारचक्षुर्भवस्वत्वंनित्यंदानपरोभव ॥ १९ ॥ भवस्वनियतो मंत्रेसदागोप्यःसुपंडितैः ॥ नियतात्माभवस्वत्वंमागच्छमृगयांसुत ॥ २० ॥ विश्वासःकस्यनोकार्यःस्त्रीषुकोशेमहाबले ॥ पात्राणांत्वंतुसर्वेषां कलानांकुरुसंग्रहम् ॥ २१ ॥ यजयज्ञैर्हविष्किंशंपुण्यात्माभवसर्वदा ॥ प्रजानांकंटकान्सर्वान्मर्दयस्वदिनेदिने ॥ २२ ॥ प्रजानांवांछितंसर्वमर्पयस्व दिनेदिने ॥ प्रजासौख्यंप्रकर्तव्यंप्रजाःपोषयपुत्रक ॥ २३ ॥ स्वकोवंशःप्रकर्तव्यःपरदारेषुमाकृथाः ॥ मतिंदुष्टांपरस्वेषुपूर्वान्नन्वेहिस वेदा ॥ २४ ॥ वेदानांहिसदाचिंताशास्त्राणांहिचसर्वदा ॥ कुरुष्वेवंसदावत्सशस्त्राभ्यासरतोभव ॥ २५ ॥ संतुष्टःसर्वदावत्सस्वशय्यानिरतोभव ॥ गज स्यवाजिनोभ्यासंस्यंदनस्यचसर्वदा ॥ २६ ॥ एवमादिश्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच ॥ स्वहस्तेनचसंस्थाप्यकरेदत्तंस्वमायुधम् ॥ २७ ॥ स्वांजरांतु समागृह्यदत्त्वातारुण्यमस्यच ॥ गंतुकामस्ततःस्वर्गंययातिःपृथिवीपतिः ॥ २८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेमातापितृतीर्थवर्णनेययाति चरित्रेद्वयशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ सुकर्मोवाच ॥ समाहूयप्रजाःसर्वाद्वीपानांवसुधाधिपः ॥ हर्षेणमहताविष्टइदंवचनमब्रवीत् ॥ १ ॥ इंद्रलोकं ब्रह्मलोकंरुद्रलोकमतःपरम् ॥ वैष्णवंसर्वपापघ्नंप्राणिनांगतिदायकम् ॥ २ ॥ व्रजाम्यहंनसंदेहोह्यनयासहसत्तमाः ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःसशूद्राश्चप्रजा मम ॥ ३ ॥ सुखेनापिसकुटुंबैःस्थातव्यंतुमहीतले ॥ पूरुरेषमहाभागोभवतांपालकस्त्विह ॥ ४ ॥ स्थापितोस्तिमयालोकारजापीरःसदंडकः ॥ एव मुक्तास्तुतातःसर्वाःप्रजाराजानमब्रुवन् ॥ ५ ॥ श्रूयतेसर्ववेदेषुपुराणेषुनृपोत्तम ॥ धर्मएवंयतोलोकेनदृष्टःकेनवैपुरा ॥ ६ ॥ दृष्टोस्माभिरसौधर्मोदंशां गःसत्यवल्लभः ॥ सोमवंशसमुत्पन्नोनहुषस्यमहागृहे ॥ ७ ॥ हस्तपादमुखैर्युक्तःसर्वांचारप्रचारकः ॥ ज्ञानविज्ञानसंपन्नःपुण्यानांचमहानिधिः ॥ ८ ॥ गुणानांहिमहाराजआकरःसत्यपंडितः ॥ कुर्वैतेचमहाधर्मैसत्यवंतोमहौजसः ॥ ९ ॥ तंधर्मैमदृष्टवंतःस्मभवंतंकामरूपिणम् ॥ भवंतंकामकर्तारं मीदृशंसत्यवादिनम् ॥ १० ॥ कर्मणात्रिविधेनापिवयंत्यक्तुंनशक्नुमः ॥ यत्रत्वंतत्रगच्छामःसुसुखंपुण्यमेवच ॥ ११ ॥ नरकेपिभवान्यत्रवयंतत्र नसंशयः ॥ किंदारैर्धनभोगैश्चकिंजीवैर्जीवितेनच ॥ १२ ॥ त्वांविनासुमहाराजतेननास्त्यत्रकारणम् ॥ त्वयैवसहराजेंद्रवयंयास्यामनान्यथा ॥ १३ ॥ एवंश्रुत्वावचस्तासांप्रजानांपृथिवीपतिः ॥ हर्षेणमहताविष्टःप्रजावाक्यमुवाचह ॥१४॥ आगच्छंतुमयासार्द्धंसर्वेलोकाःसुपुण्यकाः ॥ नृपोरथंसमारुह्यतया

१ स्वासने नृपसत्तमः । इ० पा० । २ नाधिकं दृष्टमस्माभिर्भवतः कामरूपिणः । इ० पा० ।

वैकामकन्यया ॥ १५ ॥ रथेनहंसवर्णेनचंद्रबिंबानुकारिणा ॥ चामरैर्व्यजनैश्चापिवीज्यमानोगतव्यथः ॥ १६ ॥ केतुनातेनपुण्येनशुभ्रेणापिमहीयसा ॥
शोभमानोयथादेवोदेवराजःपुरंदरः ॥ १७ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानस्तुबंदिभिश्चारणैस्तथा ॥ प्रजाभिःस्तूयमानश्चययातिर्नहुषात्मजः॥ १८ ॥ प्रजाःसर्वा
स्ततोयानैःसमायातानरेश्वरम् ॥ गजैरश्वैरथैश्चान्यैःप्रस्थिताश्चदिवंप्रति ॥ १९ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्राश्चान्येपृथग्जनाः ॥ सर्वेचवेष्णवालोकाविष्णु
ध्यानपरायणाः ॥ २० ॥ तेषांतुकेतवःशुक्लाहेमदंडैरलंकृताः ॥ शंखचक्रांकिताःसर्वेसदंडाःसपताकिनः ॥ २१ ॥ प्रजावृंदेषुभासंतेपताकामारुतेरिताः ॥
दिव्यमालाधरास्सर्वेशोभितास्तुलसीदलैः ॥२२॥ दिव्यचंदनदिग्धांगादिव्यगंधानुलेपनाः ॥ दिव्यवस्त्रकृताशोभादिव्याभरणभूषिताः ॥२३॥ सर्वेलोकाः
सुरूपास्तेराजानमुपजग्मिरे ॥ प्रजाशतसहस्राणिलक्षकोटिशतानिच ॥ २४ ॥ अर्बखर्बसहस्राणितेजनाःप्रतिजग्मिरे ॥ तेतुराज्ञासमंसर्वेवैष्णवाःपुण्यका
रिणः ॥ २५ ॥ विष्णुध्यानपराःसर्वेजपदानपरायणाः ॥ मुकमोंवाच ॥ एवंतेप्रस्थिताःसर्वेहर्षेणमहतान्विताः ॥ २६ ॥ पूरुंपुत्रंमहाराजस्वराज्ये
परिषिच्यतम् ॥ ऐंद्रंलोकंजगामाथययातिःपृथिवीपतिः ॥ २७ ॥ तेजसातस्यपुण्येनधर्मेणतपसातदा ॥ तेजनाःप्रस्थिताःसर्वेविष्णवंलोकमुत्तम
म् ॥ २८ ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःकिन्नराश्चारणास्तथा ॥ सहितादेवराजेनआगताःसंमुखंतदा ॥ २९ ॥ तस्यैवापिनृपेंद्रस्यपूजयंतोनृपोत्तम ॥
इंद्रउवाच ॥ स्वागतंतेमहाराजममगेहंसमाविश ॥ ३० ॥ अत्रभोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदिव्यान्कामान्मनोऽनुगान् ॥ राजोवाच ॥ सहस्राक्षमहाप्राज्ञ
तवपादांबुजद्वयम् ॥ ३१ ॥ नमस्करोम्यहंदेवब्रह्मलोकंव्रजाम्यहम् ॥ देवैःसंस्तूयमानश्चब्रह्मलोकंजगामह ॥ ३२ ॥ पद्मयोनिर्महातेजाःसार्धं
मुनिवरैस्तदा॥आतिथ्यंचचकारास्यपाद्यार्घादिसुविष्टरैः ॥३३॥ उवाचविष्णुलोकंहिप्रयाहित्वंस्वकर्मणा ॥ एवमाभाषितेधात्राजगामशिवमंदिरम् ॥३४॥
चक्रेआतिथ्यपूजांचउमयासहशंकरः॥तस्यैवापिनृपेंद्रस्यराजानमिदमब्रवीत्॥३५॥कृष्णभक्तोसिराजेंद्रममापिसुप्रियोभवान्॥ ततोययातिराजेंद्रवसत्वंमम
मंदिरम्॥ ३६॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंक्ष्वत्वंदुःखप्राप्याण्हिमानुषैः ॥ अंतरंनास्तिराजेंद्रममविष्णोर्नसंशयः ॥३७॥ योसौविष्णुस्वरूपेणसवैरुद्रोनसंशयः ॥ यो
रुद्रोविद्यतेराजन्सचविष्णुःसनातनः ॥ ३८ ॥ उभयोरंतरंनास्तितस्माच्चैववदाम्यहम् ॥ विष्णुभक्तस्यपुण्यस्यस्थानमेवदाम्यहम् ॥ ३९ ॥ तस्माद
त्रमहाराजस्थातव्यंहित्वयानघ ॥ एवमुक्तःशिवेनापियययातिर्हरिवल्लभः ॥ ४० ॥ भक्त्याप्रणम्यदेवेशंशंकरंनतकंधरः ॥ एतत्सर्वमहादेवत्वयोक्तमिहसां
प्रतम् ॥ ४१ ॥ युवयोरंतरंनास्तिएकामूर्तिर्द्वैधीभवत् ॥ वैष्णवंगंतुमिच्छामिपादौतवनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ एवमस्तुमहाराजगच्छलोकंतुवैष्णवम् ॥

१ सएमास्ते इ० पा० । २ तस्य नृपेंद्रस्य पूजयंतस्तं नृपेंद्रं पूजयंत इति कर्मणि षष्ठी । ३ त्रिधा इ० पा० ।

समादिष्टःशिवेनापिप्रेतस्थेवसुधाधिपः ॥४३॥ पृथ्वीशस्तैर्महापुण्यैर्वैष्णवैर्विष्णुवल्लभैः॥नृत्यमानैस्ततस्तैस्तुपुरतस्तस्यभूपतेः ॥४४॥ शंखशब्दैःसुपापघ्नैःसिंहनादैःसुपुष्कलैः ॥ जगामनिःस्वनैराजापूज्यमानःसुचारणैः ॥ ४५ ॥ सुस्वरैर्गीयमानस्तुपाठकैःशास्त्रकोविदैः ॥ गायंतिपुरतस्तस्यगंधर्वागीतततत्पराः ॥ ४६ ॥ ऋषिभिःस्तूयमानश्चदेववृंदैःसमन्वितैः ॥ अप्सरोभिःसुरूपाभिःसेव्यमानःसनाहुषिः ॥ ४७ ॥ गंधर्वैःकिन्नरैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यमंगलैः ॥ साध्यैर्विद्याधरैराजामरुद्भिर्वसुभिस्तथा ॥ ४८ ॥ रुद्रैश्चादित्यवर्गैश्चलोकपालैर्दिगीश्वरैः ॥ स्तूयमानोमहाराजस्त्रैलोक्येनसमंततः ॥ ४९ ॥ ददर्शवेष्णवंलोकमनौपम्यमनामयम् ॥ विमानैःकांचनैराजन्सर्वशोभासमाविलैः ॥ ५० ॥ हंसकुंदेंदुधवलैर्वैमानैरुपशोभितैः ॥ प्रासादैःशतभौमैश्चमेरुमंदरसंनिभैः ॥ ५१ ॥ शिखरैरुल्लिखद्भिश्चस्वव्योमहाटकान्वितैः॥ जाज्वल्यमानैःकलशैःशोभतेसुपुरोत्तमम् ॥५२॥ तारागणैर्यथाकाशंतेजःश्रियाप्रकाशते ॥ प्रज्वलत्तेजोज्वालाभिर्लोचनैरिवलोकते ॥५३॥ नानारत्नैर्हरेर्लोकःप्रहसद्दशनैरिव ॥ समाह्वयतेतान्पुण्यान्वैष्णवान्विष्णुवल्लभान् ॥ ५४ ॥ ध्वजव्याजेन राजेंद्रचलिताग्रैःसुपल्लवैः ॥ श्वसनांदोलितैस्तैश्चध्वजाग्रैश्चमनोहरैः ॥ ५५ ॥ हेमदंडैश्चघंटाभिःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ सूर्यतेजःप्रकाशैश्चगोपुराट्टालकैस्ततः ॥ ५६ ॥ गवाक्षैर्जालमालैश्चवातायनमनोहरैः ॥ प्रतोलीनांप्रकाशैश्चप्राकारैर्हेमरूपकैः ॥ ५७ ॥ तोरणैःसुपताकाभिर्नानाशब्दैःसुमंगलैः ॥ कलशाग्रैश्चकर्विवैरविर्विवसमप्रभैः ॥ ५८ ॥ सुभोगैःशतकक्षैश्चनिजैलांबुदसन्निभैः ॥ दंडच्छत्रसमाकीर्णैःकलशैरुपशोभितैः ॥ ५९ ॥ प्रावृड्वालांबुदाकारैर्मंदिरैरुपशोभितैः ॥ कलशैः शोभमानैस्तैर्ऋक्षैर्द्यौरिवभूतलम् ॥ ६० ॥ दंडनालपताकाभिर्ऋक्षजालसमप्रभैः ॥ तादृशैःस्फाटिकाकारैःकांतिशंखेंदुसन्निभैः ॥ ६१ ॥ हेमप्रासादसंबाधैर्नानाधातुमयैस्ततः ॥ विमानैरर्बुदसंख्यैःशतकोटिसहस्रकैः ॥ ६२ ॥ सर्वभोगयुतैश्चैवशोभतेहरिपत्तनम् ॥ यैःसमारोपितोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ ६३ ॥ तेप्रसादात्तस्यतेषुनिवसंतिगृहेगृहे ॥ सर्वपुण्येषुदिव्येषुभोगाढ्येषुचमानवाः ॥ ६४ ॥ वैष्णवाःपुण्यकर्माणोनिर्धूताशेषकल्मषाः ॥ एवंविधैर्गृहैःपुण्यैःशोभितंविष्णुमंदिरम् ॥ ६५ ॥ नानावृक्षैःसमाकीर्णवनैश्चंदनशोभितैः ॥ सर्वकामफलैराजन्सर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ६६ ॥ वापीकुंडतडागैश्चसारसैरुपशोभितैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णैःकल्हारैरुपशोभितैः ॥ ६७ ॥ शतपत्रैर्महापद्मैःपद्मोत्पलविराजितैः ॥ कनकोत्पलवर्णैश्चसरोभिश्चविराजते ॥ ६८ ॥ वैकुंठंसर्वशोभाढ्यंदेवोद्यानैरलंकृतम् ॥ दिव्यशोभासमाकीर्णवैष्णवैरुपशोभितम् ॥ ६९ ॥ वैकुंठंददृशेराजामोक्षस्थानमनुत्तमम् ॥ देववृंदैःसमाकीर्णंयत्रातिर्नहुषात्मजः ॥ ७० ॥ प्रविवेशपुरंरम्यंसर्वदाहविवर्जितम् ॥ ददर्शसर्वकेशघ्नंनारायणमनामयम् ॥ ७१ ॥ विमानैरुपशो

१ प्रणम्यच शिवामुमाम् इ० पा० । २ घंटानादैः इ० पा० । ३ अप्सरोभिर्युतो राजा इ० पा० ।

भंतंसर्वाभरणशालिनम् ॥ पीतवासंजगन्नाथंश्रीवत्सांकंमहाद्युतिम् ॥ ७२ ॥ वैनतेयसमारूढंश्रियायुक्तंपरात्परम् ॥ सर्वेषांदेवलोकानांयोगतिःपरमेश्वरः ॥ ७३ ॥ परमानंदरूपेणकैवल्येनविराजते ॥ सेव्यमानंमहालोकैःसुपुण्यैर्वैष्णवैर्हरिम् ॥ ७४ ॥ देववृंदैःसमाकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् ॥ अप्सरोभिर्महात्मानंदुःखक्लेशापहंहरिम् ॥ ७५ ॥ नारायणंननामाथस्वपत्न्यासहभूपतिः ॥ प्रणेमुर्मानवाःसर्वेवैष्णवामधुसूदनम् ॥ ७६ ॥ गतायवैष्णवाःसर्वेसहरा ज्ञामहामते ॥ पादांबुजद्वयंतस्यनमुर्भक्तयामहामते ॥ ७७ ॥ प्रणमंतंमहात्मानंराजानंदीप्ततेजसम् ॥ तमुवाचहृषीकेशस्तुष्टोऽहंतवसुव्रत ॥ ७८ ॥ वरंवरयराजेंद्रयत्तेमनसिवर्तते ॥ तत्तेददाम्यसंदेहंमद्भक्तोसिमहामते ॥ ७९ ॥ राजोवाच ॥ यदित्वंदेवदेवेशतुष्टोसिमधुसूदन ॥ दासत्वंदेहिसततमात्मन श्चजगत्पते ॥ ८० ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमस्तुमहाभागममभक्तोनसंशयः ॥ लोकेममममहाराजस्थातव्यमनयासह ॥ ८१ ॥ एवमुक्तोमहाराजो ययातिःपृथिवीपतिः ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णुलोकंप्रसाधितम् ॥ ८२ ॥ निवसत्येषभूपालोवैष्णवंलोकमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे भूमिखंडेवेनोपाख्यानेपितृतीर्थवर्णनेययातिचरित्रेययातेःस्वर्गारोहणंनामञ्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ सुकर्मोवाच ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंचरित्रं पापनाशनम् ॥ पुत्राणांतारकंदिव्यंबहुपुण्यप्रदायकम् ॥ १ ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेलोकेययातिचरितंश्रुतम् ॥ पूरुणानंमहद्राज्यंदुर्गेतिगतवांस्तुरुः ॥ २ ॥ पितृप्रसादात्कोपाच्चयथाजातंतथापुनः ॥ पुत्राणांतारकंपुण्यंयशस्यंधनधान्यदम् ॥ ३ ॥ शापयुक्ताविमौचोभौतुरुश्चयदुरेवच ॥ पितृमातृसमंना स्तिअर्भाष्टफलदायकम् ॥ ४ ॥ साभिलाषेणभावेनपितापुत्रंसमाह्वयेत् ॥ माताचपुत्रपुत्रेतितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ५ ॥ समाहूतोयथापुत्रःप्रया तिमातरंप्रति ॥ योयातिहर्षसंयुक्तोगंगास्नानफलंलभेत् ॥ ६ ॥ पादप्रक्षालनंयस्तुकुरुतेचमहायशाः ॥ सर्वतीर्थफलंभुंक्तेप्रसादात्तुतयोःसुतः ॥ ॥ ७ ॥ अंगसंवाहनाच्चान्यद्भ्रमेधफलंलभेत् ॥ भोजनाच्छादनस्नानैर्गुरुंयःपोषयेत्सुतः ॥ ८ ॥ पृथ्वीदानसमंपुण्यंतत्पुत्रेद्दिप्रजायते ॥ सर्वतीर्थ मयीगंगातथामातानसंशयः ॥ ९ ॥ बहुपुण्यमयःसिंधुर्यथालोकेप्रतिष्ठितः ॥ अस्मिँल्लोकेपितातद्वत्पुराणकवयोविदुः ॥ १० ॥ सुकर्मोवाच ॥ भ्रंशते क्रोशतेयस्तुपितरंमातरंपुनः ॥ सपुत्रोनरकंयातिरौरवाख्यंनसंशयः ॥ ११ ॥ मातरंपितरंवृद्धोगृहस्थोयोनपोषयेत् ॥ सपुत्रोनरकंयातिवेदनांप्राप्नुयाद्ध्रुव म् ॥ १२ ॥ कुत्सतेपापकर्तायोगुरुंपुत्रःसुदुर्मतिः ॥ निष्कृतिर्नैवदृष्टावैपुराणैःकविभिःकदा ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वाह्यहंविप्रपूजयामिदिनेदिने ॥ मातरं पितरंनित्यंभक्त्यानमितकंधरः ॥ १४ ॥ कृत्याकृत्यंवदेच्चैवसमाहूययगुरुर्मम ॥ तत्करोम्यविचारेणशक्त्यास्वस्यचपिप्पल ॥ १५ ॥ तेनमेपरमंज्ञानंसंजातं गतिदायकम् ॥ एतयोश्चप्रसादेनसंसारेपरिवर्तते ॥ १६ ॥ यच्चकिंचित्प्रकुर्वैतिमानवाभुविसंस्थिताः ॥ गृहस्थस्तदहंजानेयबस्वर्गेप्रवर्तते ॥ १७ ॥ ना

गानांचहइहस्थोपिचारंजानामिपिप्पल ॥ एतयोश्चप्रसादाच्चत्रैलोक्यंममवश्यंताम् ॥ १८ ॥ गतंविद्याधरश्रेष्ठमवानर्चंतुमाधवम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवंसंचोदितस्तेनपिप्पलोहिस्वकर्मणा ॥ १९ ॥ आनम्यतंद्विजश्रेष्ठंलब्धितोऽपिदिवंययौ ॥ सुकर्मासोऽपिधर्मात्मागुरुंशुश्रूषतेनृप ॥ २० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंपितृतीर्थानुगंमया ॥ अन्यत्कितेप्रवक्ष्यामिवदतेनमहामते ॥२१॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपारुव्यानेमातापितृतीर्थमाहात्म्यवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ वेनउवाच ॥ भगवन्देवदेवेशप्रसादाच्चममत्वया ॥ भार्यातीर्थसमाख्यातंपितृतीर्थमनुत्तमम् ॥ १ ॥ मातृतीर्थंहृषीकेश बहुपुण्यप्रदायकम् ॥ प्रसादमुमुखोभूत्वागुरुतीर्थंवदस्वमे ॥ २ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ कथयिष्याम्यहंराजन्गुरुतीर्थंमनुत्तमम् ॥ सर्वेषापहरंप्रोक्तंशिष्याणांगतिदायकम् ॥ ३ ॥ शिष्याणांपरमंपुण्यंधर्मरूपंसनातनम् ॥ परंतीर्थंपरंज्ञानंप्रत्यक्षफलदायकम् ॥ ४ ॥ यस्यप्रसादाद्राजेंद्रइहैवफलमश्नुते ॥ परलोकेसुखंभुंक्तेयशःकीर्तिंमवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ प्रसादाद्यस्यराजेंद्रगुरोश्चैवमहात्मनः ॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेशिष्यैस्त्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ ६ ॥ व्यवहारंचलोकानामाचारंनृपनंदन ॥ विज्ञानंविंदतेशिष्योमोक्षंचैवप्रयातिच ॥ ७ ॥ सर्वंधामेवलोकानांयथासूर्यःप्रकाशकः ॥ गुरुःप्रकाशकस्तद्वच्छिष्याणांगतिरुत्तमा ॥ ८ ॥ रात्रावेवप्रकाशेच्चसोमोराजानृपोत्तम ॥ तेजसासाधयेत्सर्वमधिकारंचराचरम् ॥ ९ ॥ गृहेप्रकाशयेद्दीपःसमूहंनृपसत्तम ॥ तेजसानाशयेत्सर्वमंधकारंघनाविलम् ॥ १० ॥ अज्ञानतमसाव्याप्तंशिष्यंद्योतयतेगुरुः ॥ शिष्यप्रकाशउद्द्योतैरुपदेशैर्महामते ॥ ११ ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यःशशी रात्रौप्रकाशकः ॥ गृहप्रकाशकोदीपस्तमोनाशकरःसदा॥१२॥रात्रौदिवागृहस्थांतेगुरुःशिष्यंसदेवहि ॥ अज्ञानाख्यंतमस्तस्यगुरुःसर्वंप्रणाशयेत् ॥१३॥ तस्माद्गुरुःपरंतीर्थंशिष्याणामवनीपते ॥ एवंज्ञात्वाततःशिष्यःसर्वदातंप्रपूजयेत् ॥ १४ ॥ गुरुंपुण्यमयंज्ञात्वात्रिविधेनापिकर्मणा ॥ इत्यर्थंभूयतेविप्रइतिहासःपुरातनः ॥१५॥ सर्वंपापहरःप्रोक्तश्च्यवनस्यमहात्मनः ॥ भार्गवस्यकुलेजातश्च्यवनोमुनिसत्तमः ॥१६॥ तस्यौचतासमुत्पन्नाएकदातुनृपोत्तम ॥ कदाहंज्ञानसंपन्नोभविष्यामिमहीतले ॥ १७ ॥ दिवारात्रौप्रचिंतेतसज्ञानार्थीमुनिसत्तमः ॥ एवंतुचिंतमानस्यमतिरासीन्महात्मनः ॥ १८ ॥ तीर्थयात्रांप्रयास्यामिअभीष्टफलदायिनीम् ॥ गृहक्षेत्रादिसंत्यज्यभार्यांपुत्रंधनंततः ॥ १९ ॥ तीर्थयात्राप्रसंगेनअटतेमेदिनींतदा ॥ लोमानुलोमयात्रांसगंगायाःकृतवान्नृप ॥ २० ॥ सतद्वन्नर्मदायाश्चसरस्त्वत्यामुनीश्वरः ॥ गोदावर्यादिसर्वासांनदीनांसागरस्यच ॥ २१ ॥ अन्येपांसर्वतीर्थानांक्षेत्राणांचनृपोत्तम ॥ देवानांपुण्यलिंगानांयात्राव्याजेनसोऽभ्रमत् ॥ २२ ॥ भ्रममाणस्यतस्यापितीर्थेषुपरमेषुच ॥ कायश्चनिर्मलोजातःसूर्यतेजः

१ बुद्धिदानतः इ० पा० ।

समप्रभः ॥ २३ ॥ च्यवनःकाशतेदीप्त्यापूतात्मानेनकर्मणा ॥ भ्रममाणःसमायातःक्षेत्राणामुत्तमंतदा ॥ २४ ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेनाम्नाअमरकंटकम् ॥ ददर्शसुमहालिंगंसर्वेषांगतिदायकम् ॥ २५ ॥ नत्वास्तुत्वातुसंपूज्यसिद्धनाथमहेश्वरम् ॥ ज्वालेश्वरंततोदृष्ट्वादृष्ट्वाचाप्यमरेश्वरम् ॥ २६ ॥ ब्रह्मेशंकपिलेशंचमार्कंडेश्वरमुत्तमम् ॥ एवंयात्रांततःकृत्वाओंकारसमुपागतः ॥ २७ ॥ वटच्छायांसमाश्रित्यशीतलांश्रमनाशिनीम् ॥ सुखेनसंस्थितोविप्रश्च्यवनोभृगुनंदनः ॥ २८ ॥ तत्रस्वनंसशुश्रावसमुत्कंपक्षिणातदा ॥ दिव्यभाषासमायुक्तंज्ञानविज्ञानसंयुतम् ॥ २९ ॥ शुकश्चएकस्तत्रास्ते बहुकालप्रजीवकः ॥ कुंजलोनामधर्मात्माचतुःपुत्रःसभार्यकः ॥ ३० ॥ आसंस्तस्यहिपुत्राश्चत्वारःपितृनंदनाः ॥ तेषांनामानिराजेंद्रकथयिष्यतवाग्रतः ॥ ३१ ॥ ज्येष्ठस्तुउज्ज्वलोनामद्वितीयस्तुसमुज्ज्वलः ॥ तृतीयोविज्वलोनामचतुर्थश्चकपिंजलः ॥ ३२ ॥ एवंपुत्रास्तुचत्वारःकुंजलस्यमहामते ॥ शुकस्यतस्यपुण्यस्यपितृमातृपरायणाः ॥३३॥ भ्रमंतिगिरिकुंजेषुद्वीपेषुचसमाहिताः ॥ भोजनार्थंतुसंक्षुब्धाःक्षुधयापरिपीडिताः॥३४॥ स्वोदरस्यार्थंक्षुधार्तास्तेम्यफलैरमृतसन्निभैः ॥ अमृतस्वादुतोयेनशमयंतिनृपोत्तम ॥ ३५ ॥ फलंपक्वंरसालंतुआहारार्थंसुपुत्रकाः ॥ दत्वाफलानिदंपत्योर्निक्षिपंतिप्रयत्नतः ॥ ३६ ॥ मातुरर्थंमहाभागाभक्तिभावसमन्विताः ॥ तुष्टाआहारमुत्पाद्यभक्षयंतिपठंतिच ॥ ३७ ॥ तत्रक्रीडारताःसर्वेविलसंतिरमंतिच ॥ संध्याकालंसमाज्ञायपितुर्रतिकमुत्तमम् ॥ ३८ ॥ आयांतिभक्ष्यमादायगुर्वर्थंतुप्रयत्नतः ॥ पश्यतस्तस्यविप्रस्यच्यवनस्यमहात्मनः ॥ ३९ ॥ आगतास्तेत्वंडजाःसर्वेपितुर्नीडंसुशोभनम् ॥ पितरंमातरंचोभौप्रणेमुस्तेमहामते ॥ ४० ॥ ताभ्यांभक्ष्यंसमासाद्यउपतस्थुस्तयोःपुरः ॥ सर्वेसंभाषिताःपित्रामानिताास्तेसुतोत्तमाः ॥ ४१ ॥ मात्राचकृपयाराजन्वचनैःप्रीतिसंमितैः ॥ पक्षवातेनशीतेनमातापित्रोश्चतेतदा ॥ ४२ ॥ तेपामाप्यायनंतोद्रोचकातेपक्षिणोनृप ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवद्वाभ्यामपिसुपुत्रकान् ॥ ४३ ॥ तैश्चदत्तंसुसंपृष्टमाहारममृतोपमम् ॥ तावेवहिसुसंप्रीतिचकातेद्विजसत्तम ॥ ४४ ॥ पिबतोनिर्मलंतोयंतीर्थकोटिसमुद्भवम् ॥ स्वस्थानंतुसमाश्रित्यसुखसंतुष्टमानसौ ॥ ४५ ॥ चक्रातेचकथांदिव्यांसुपुण्यांपापनाशिनीम् ॥ विष्णुरुवाच ॥ पित्रातुकुंजलेनापिपृष्टउज्ज्वलआत्मजः ॥ ४६ ॥ कृगतोऽस्यद्यपुत्रत्वंकिमपूर्वंत्वयापुनः ॥ तत्रदृष्टंश्रुतंपुण्यंतन्मेकथयनंदन ॥ ४७ ॥ कुंजलस्यपितुर्वाक्यंसमाकर्ण्यसउज्ज्वलः ॥ पितरंप्रत्युवाचाथभक्त्यानमितकंधरः ॥ ४८ ॥ प्रणाममकरोन्मूर्ध्नाकथांचक्रेमनोहराम् ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ पुष्करद्वीपमहाभागनित्यमेवव्रजाम्यहम् ॥ ४९ ॥ महताउद्यमेनापिआहारार्थंमहामते ॥ पुष्करद्वीपमहाराजसंतिदेशाअनेकशः ॥५०॥

१ ज्ञानात्मा बहुपुत्रः सभार्यकः । इ० पा० । २ स्वंडजाः शोभनाः पक्षिण इत्यर्थः ।

पर्वताःसरिदुद्यानवनानिचसरांसिच ॥ ग्रामाश्चपत्तनाश्चान्येसुप्रजाभिःप्रमोदिताः ॥ ५१ ॥ सदासुखेनसंतुष्टालोकाल्हष्टावसंतिते ॥ दानपुण्य जपोपेताःश्रद्धाभावसमन्विताः ॥ ५२ ॥ पुष्करद्वीपेमहाराजआसीत्पुण्यमतिःसदा ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्मातस्सुतासीदनूपमा ॥ ५३ ॥ गुणरू पसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्याताारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ५४ ॥ पित्राविलोकितासातुरूपतारुण्यमंगला ॥ प्रथमेवयसि साचक्तंतेचारुमंगला ॥ ५५ ॥ सतांदृङ्नादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ कस्मैप्रदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ ५६ ॥ इतिचिंतापरो भूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ रूपदेशस्यराजानंसमालोक्यमहीपतिः ॥ ॥ ५७ ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयनरोत्तमः ॥ कन्यांददौमहात्मासो चित्रसेनायधीमते ॥ ५८ ॥ तस्याविवाहकालेतुसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ ५९ ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माचिंतयामासभूप तिः ॥ सुब्राह्मणान्समाहूयपप्रच्छनृपनंदनः ॥ ६० ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिवदंतुमे ॥ ६१ ॥ ब्राह्म णाऊचुः ॥ विवाहोदृश्यतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्यस्यानोचेत्संगंकरोतिच ॥ ६२ ॥ महाधिव्याधिनाग्रस्तस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ ६३ ॥ अनुद्वाहिताायाःकन्यायाउद्वाहःक्रियतेबुधैः ॥ नस्याद्व्रजस्वलायावदन्यःपतिर्विधीयते ॥ ६४ ॥ विवाहंतु विधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रंबुधैर्जनैः ॥ ६५ ॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासस्तुधर्मात्माद्विजवा क्यप्रणोदितः ॥ ६६ ॥ विवाहार्थंमहाराजउद्यमंकृतवान्नृप ॥ पुनर्दत्तातुदानेनदिव्यादेवीद्विजोत्तम ॥ ६७ ॥ रूपसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मगतोराजाविवाहेतुमहीपतिः ॥६८॥ यदायदामहाभागदिव्यादेव्याश्चभूपतिः ॥ भर्तोचम्रियतेकालेप्राप्तेलग्नस्यसर्वदा ॥६९ ॥ एकविंशतिभर्तारः कालेकालेमृताःपितः ॥ ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ ७० ॥ समालोच्यसमाहूयसमामंत्र्यसमंत्रिभिः ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीप तिः ॥ ७१ ॥ पुष्करद्वीपस्यराजानःसमाहूतामहात्मना ॥ स्वयंवरार्थमाहूतास्तथातेधर्मतत्पराः ॥ ७२ ॥ तस्यास्तुरूपसंमुग्धाराजानोमृत्यु नोदिताः ॥ संग्रामंचकिरेमूढास्तेमृताःसमरांगणे ॥ ७३ ॥ एवंतातक्षयोजातःक्षत्रियाणांमहात्मनाम् ॥ दिव्यादेवीसुदुःखार्तागतासावनकंदरम् ॥ ७४ ॥ रुरोदकरुणंबालादिव्यादेवीमनस्विनी ॥ एवंतातमयादृष्टमपूर्वंवैतत्रवैतदा ॥ ७५ ॥ तन्मेसुविस्तरंतातततस्याःकथयकारणम् ॥ ७६ ॥ इति श्रीपद्म पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनोपाख्यानेपंचाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८५ ॥ कुंजलउवाच ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवत्सदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥

१ रूपलावण्यसंयुता इ० पा० ।

पूर्वजन्मकृतंसर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥ १ ॥ अस्तिवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ २ ॥ वै
श्यजात्यांसमुत्पन्नोधनधान्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञाचित्रानामसुविश्रुता ॥ ३ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यअनाचारेणवर्तते ॥ नमन्यते
हिभर्तारंस्वैरवृत्त्याप्रवर्तते ॥ ४ ॥ धर्मपुण्यविहीनातुपापमेवसमाचरेत् ॥ भर्तारंकुत्सतेनित्यंनित्यंचकलहप्रिया ॥ ५ ॥ नित्यंपरगृहेवा
सोभ्रमतेसागृहेगृहे ॥ परिच्छिद्रंसमापश्येत्सदादुष्टाचप्राणिषु ॥ ६ ॥ साधुनिंदापरादुष्टासदाहास्यकराचसा ॥ अनाचारामहापापाज्ञात्वावीरेण
निंदिता ॥ ७ ॥ सतांत्यक्तामहाप्राज्ञउपयेमेमहामतिः ॥ अन्यवैश्यस्यवैकन्यांतयासहप्रवर्तते ॥ ८ ॥ धर्माचारेणपुण्यात्मासत्यधर्ममतिः
सदा ॥ निरस्तातेनसाचित्राप्रचंडाभ्रमतेमहीम् ॥ ९ ॥ दुष्टानांसंगतिंप्राप्तानराणांपापिनांसदा ॥ दूतीकर्मचकारायशातेपांपापनिश्चया ॥ १० ॥
गृहभंगंचकारायसाधूनांपापकारिणी ॥ साध्वीनारींसमाहूयपापवाक्यैःसुलोभयेत् ॥ ११ ॥ धर्मभंगंचकारायवाक्यैःप्रत्ययकारकैः ॥ साधूनांसा
स्त्रियंचित्राअन्यस्मैप्रातिपादयेत् ॥ १२ ॥ एवंगृहशतंभग्नंचित्रयायापापनिश्चयात् ॥ संग्रामंसामहादुष्टाऽकारयत्पतिपुत्रकैः ॥ १३॥ मनांसिचालयेत्पापापु
रुषाणांस्त्रियःप्रति ॥ अकारयच्चसंग्रामंयमग्रामविवर्धनम् ॥ १४ ॥ एवंगृहशतंभंक्त्वापश्चात्सानिधनंगता ॥ शासितायमराजेनवहुदंडैःसुनंदन ॥ १५ ॥
अभोजयत्सुनरकान्रौरवांस्तरणेःसुतः ॥ पाचितारौरवेचैत्रात्रिचात्राःपीडाःप्रदर्शिताः ॥ १६ ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ तयागृहशतंभग्नंचि
त्रयापापनिश्चयात् ॥ १७ ॥ तत्तत्कर्मविपाकोऽयंतयाभुक्तोद्विजोत्तम ॥ यस्माद्बहुशतंभग्नंतस्माद्दुःखंप्रभुंजति ॥ १८ ॥ विवाहसमयेप्राप्तेदैवंचपाकतां
गतम् ॥ प्राप्तेविवाहसमयेभर्तामृत्युंप्रयातिच ॥ १९ ॥ यथागृहशतंभग्नंतथावरशतंमृतम् ॥ स्वयंवरेतदावत्सविवाहेचैकविंशतिः ॥ २० ॥ दिव्यादे
व्यामयाख्यातंयथामेपृच्छितंतत्त्वया ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंततस्याःपूर्वविचेष्टितम् ॥ २१ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ दिव्यादिव्यास्त्वयाख्यातंयत्पूर्वंचेष्टितम् ॥
तथापापकृतंघोरंगृहभंगाख्यमेवच ॥ २२ ॥ पुच्छद्भीपस्यभूपस्यदिवोदासस्यवैसुता ॥ केनपुण्यप्रभावेणतयाप्राप्तंमहाकुलम् ॥ २३ ॥ एतन्मेसंशयं
ततातदेतत्प्रब्रवीतुमे ॥ एवंपापसमाचाराकथंजातानृपात्मजा ॥२४॥ कुंजलउवाच ॥ चित्रायाश्चेष्टितंपुण्यंतत्सर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ शृण्वतामुज्ज्वलसुतचि
त्रयायत्कृतंपुरा ॥ २५ ॥ भ्रममाणोमहाप्राज्ञःकश्चित्सिद्धःसमागतः ॥ कुचैलोवल्कहीनश्चसंन्यासीसचदंडधृक् ॥ २६ ॥ कौपीनेनसमायुक्तःपाणिपात्रो
दिगंबरः ॥ गृहद्वारंसमाश्रित्यचित्रायाःपरिसंश्रितः ॥ २७ ॥ समोनीसर्वसुंडस्तुविजितात्माजितेंद्रियः ॥ निराहारोजिताहारःसर्वतत्त्वार्थदर्शी

१ स्त्रिया इ० पा० । २ मनोभंगम् इ० पा० ।

कः ॥ २८ ॥ दूराध्वानपरिश्रांतआतपाकुलमानसः ॥ श्रमेणखिद्यमानश्चतृषाक्रांतःसुपुत्रक ॥ २९ ॥ चित्राद्वारंसमाश्रित्यच्छायामाश्रित्यसंस्थितः ॥ तयादृष्टोमहात्मासचित्रयाश्रमपीडितः ॥ ३० ॥ सेवांचक्रेचचित्रासातस्यैवसुमहात्मनः ॥ पादप्रक्षालनंकृत्वादत्वाआसनमुत्तमम् ॥ ३१ ॥ आस्यतामासनेनातसुखेनापिसुकोमले ॥ क्षुधापनोदनार्थंहिभुज्यतामन्नमुत्तमम्॥३२॥स्वेच्छयापरितुष्टश्चशीतलंसलिलंपिव ॥ एवमुक्त्वातथाकृत्वादेवत्पूज्यतंसुत ॥३३॥ अंगसंवाहनंकृत्वानाश्रितश्रमएवच ॥ तयोक्तोहिमहात्मासभुक्त्वापीत्वाद्विजोत्तम ॥३४॥ एवंसंतोषितःसिद्धस्तयातत्वार्थदर्शकः॥ संतुष्टःसर्वधर्मात्माकिंचित्कालंस्थिरोभवत् ॥ ३५ ॥ स्वेच्छयासगतोविप्रोमहायोगीयथागतम् ॥ गतेतस्मिन्महाभागेसिद्धेचैवमहात्मनि ॥ ३६ ॥ सा चित्रामरणंप्राप्तास्वकर्मवशमागता ॥ शासिताधर्मराजेनमहादंडैःसुदुःखदैः ॥३७ ॥ साचित्रानरकंप्राप्तावेदनात्रातदायकम् ॥ भुंक्तेदुःखंमहाराजसांवैयुगसहस्रकम् ॥ ३८ ॥ भोगांतेतुपुनर्जन्मसंप्राप्तंमानुषस्यच ॥ पूर्वंसंपूजितःसिद्धस्तयापुण्यवतांवरः ॥ ३९ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंप्राप्तापुण्यवतांकुले ॥ क्षत्रियाणांमहाराज्ञोदिवोदासस्यवैगृहे ॥ ४० ॥ दिव्यादेवीचतन्नामजातंतस्यानरोत्तम ॥ साहिदत्तवतीचान्नंपानंपुण्यंमहात्मने ॥ ४१ ॥ तस्यदानस्यमाधुर्क्तेमहत्पुण्यफलोदयम् ॥ पिवतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचभुनक्तिवै ॥ ४२ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेपितृमंदिरे ॥ सिद्धस्यास्यप्रभावाच्चराजकन्याव्यजायत ॥ ४३ ॥ पापकर्मप्रभावाच्चगृहभंगान्महीपते ॥ विधवात्वंभुंजतेसादिव्यादेवीसुपुत्रक ॥ ४४ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदिव्यादेव्यावियोगितम् ॥ अन्यत्किन्तेप्रवक्ष्यामियत्त्वंपृच्छसिमामिह ॥ ४५॥ उज्ज्वलउवाच ॥ कथंसामुच्यतेशोकान्महादुःखाद्वदस्वमे ॥ सास्याच्चकीटशीबालामहादुःखेनपीडिता ॥ ४६ ॥ तत्सुखंकीदृशंतस्माद्विपाकश्चबविष्यति ॥ एतन्मेसंशयंतातसांप्रतंछेत्तुमर्हसि॥४७॥कथंसालभतेमोक्षंतंचोपायंवदस्वमे ॥ एकाकिनीमहाभागामहारण्येप्ररोदिति॥४८॥विष्णुरुवाच ॥ पुत्रवाक्यंमहच्छ्रुत्वाक्षणमेकंविचिंत्यसः ॥ प्रत्युवाचमहाप्राज्ञःकुंजलःपुत्रकंप्रति॥४९॥मृणुवत्समहाभागसत्यमेतद्वदाम्यहम् ॥ पापयोनिंनुसंप्राप्यपूर्वकर्मेसमुद्भवाम् ॥ ५० ॥ तिर्यक्त्वेनचमेज्ञानंनष्टंसंप्रतिपुत्रक ॥ अस्यवृक्षस्यसंगाच्चप्रयतस्यमहात्मनः ॥ ५१ ॥ रेवायाश्च प्रसादेनविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ येनसालभतेज्ञानंमोक्षस्थानंनिवर्तते ॥ ५२ ॥ उपदेशंप्रवक्ष्यामिमोक्षमार्गमनुत्तमम् ॥ यास्यतेकल्मषान्मुक्तायथाहेमदुताशनात् ॥५३॥ शुद्धंचजायतेवत्ससंगाद्ब्रह्मःस्वरूपवत् ॥ हरेर्ध्यानान्महाप्राज्ञशीघ्रंतस्यमहात्मनः ॥५४॥ जपहोमव्रतात्पापंनाशंयातिहिपापिनाम् ॥ मदंत्यजेद्यथानागोभयात्तिसहस्यसर्वदा॥५५॥ नामोच्चारेणकृष्णस्यतत्प्रयातिहिकिल्बिषम् ॥ तेजसावैनतेयस्यविषहीनाइवोरगाः ॥५६ ॥ ब्रह्महत्यादिकाःपापाःप्रलयंयांतिनान्यथा ॥ नामोच्चारेणतस्यापिचक्रपाणेःप्रयांतिते ॥५७॥ यदानामशतंपुण्यमघराशिविनाशनम् ॥ साजपेतस्थिराभूत्वाकामक्रोधविव

१ कृपाम् इ० पा० । २ सूतउवाच इ० पा० ।

जिता ॥ ५८ ॥ सर्वेंद्रियाणिसंयम्यआत्मज्ञानेनगोपयेत् ॥ तस्यध्यानप्रविष्टासाएकभूतासमाहिता ॥ ५९ ॥ साजपेत्परमंज्ञानंतदामोक्षंप्रयातिच ॥ तन्मनास्तत्पदेलीनायोगयुक्तायदाभवेत् ॥ ६० ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ वदतातपरंज्ञानंपरमंममसांप्रतम् ॥ पश्चाद्ध्यानव्रतंपुण्यंनाम्नांशतसहस्रैश्च ॥६१॥ कुंजलउवाच॥परंज्ञानंप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित्॥शृणुतत्पुत्रकैवल्यंकेवलंमलवर्जितम् ॥ ६२॥ सूतउवाच॥ यथादीपोनिवातस्थोनिश्चलोवायुवर्जितः॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ॥ ६३ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिराश्रयः ॥ निराशोनिर्ममोलोवत्सनमित्रंनरिपुःकदा ॥ ६४ ॥ नशोकोनचहर्षश्च नलोभोनचमत्सरः ॥ एकोविषादहर्षैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ६५ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणिससंहरेत् ॥ तदासकेवलोजातःकेवलत्वंप्रजायते ॥ ६६॥ अग्निकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्यांधारेणरागंजेद्वायुःसंगोवायुवर्जितः ॥ ६७ ॥ कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासौटइयतेरेखादी पस्याग्रेमहामते ॥ ६८ ॥ स्वयमाकृष्यतेतैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायवर्तिस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ६९ ॥ विषयान्कज्जलीकृत्यप्रत्यक्षं संप्रदर्शयेत् ॥ जनयेन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ७० ॥ क्रोधादिभिःक्लेशसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजसास्वयमुज्ज्वले त् ॥ ७१ ॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थःस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोऽथंमयातेपरिकीर्तितः ॥ ७२ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेज्ञानचक्षुषा ॥७३ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंपश्यंतिविनिद्रास्तुयत्तपःसर्वदर्शकम् ॥ ७४ ॥ हस्तपादाविहीनंचस र्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंसुत ॥ ७५ ॥ नासामुखविहीनस्तुघ्राति जाक्षिति पुत्रक ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥७६॥ अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्यथःप्राणःपूजितोसचराचरैः ॥ ७७ ॥ अजिह्वोवदतेसर्ववेदशास्त्रानुगंसुतः ॥ अत्वचःस्पर्शनंचापिपसर्वंपा मेवजायते ॥ ७८ ॥ सदानंदोविरक्तात्माएकरूपोनिराश्रयः॥निर्जरोनिर्ममोन्यायीसगुणोनिर्ममोमलः ॥ ७९ ॥ अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥ तस्यधातानचैवास्तिसर्वंसर्वमयोविभुः ॥ ८० ॥ एवंसर्वमयंध्यानंपश्यतेयोमहात्मनः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्तममृतोपमम् ॥ ८१ ॥ द्विर्तीयंतुप्र वक्ष्यामिअस्यध्यानंमहात्मनः ॥ मूर्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ॥ ८२ ॥ ब्रह्माण्डंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासना ॥ सतस्माद्वासुदेवेतिउच्यते ममनंदन ॥ ८३ ॥ वर्षमाणस्यमेघस्यद्वर्णंतस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ८४ ॥ दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्न विभूषितः ॥ सूर्यबिंबसमाकारंचक्रंपद्मप्रतिष्ठितम् ॥ ८५ ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ वामेचशोभतेवत्सदस्तेतस्यमहात्मनः ॥ ८६ ॥

॥ ८४ ॥

१ दुःखवर्जितम्–इ० पा० । २ निश्चलः इ० पा० । ३ निर्गुणः इ० पा० ।

महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ शोभमानःसदेवास्तेसायुधःकमलाप्रियः ॥ ८७ ॥ कंबुग्रीववृत्तमास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ राजमानंत्वर्षाके शंदशनेरत्नसन्निभैः ॥ ८८ ॥ गुडाकेशाःसन्तियस्यअपरोविद्रुमाकृतिः ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिपुत्रक ॥ ८९ ॥ विशालेनापिरूपेणकेशवस्तु सुवत्सेसा ॥ कौस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ ९० ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ श्रीवत्सकिनपुण्येनसवैदाराजतेहरिः ॥ ९१ ॥ केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ ९२ ॥ भ्राजतेसोपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा ॥ मुद्रिकारत्नयुक्ताभिरंगु लीभिर्विराजते ॥ ९३ ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्तांजगत्पतिः ॥ ९४ ॥ एवंतंध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ९५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानमेवजगत्पतेः ॥ व्रतंचैवप्रवक्ष्यामिसर्वपापनिवारणम् ॥ ९६ ॥ इति श्रीपद्म पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेषडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ कुंजलउवाच ॥ व्रतभेदान्प्रवक्ष्यामिर्येयैश्चाराधितोहरिः ॥ जयाचविजयाचैव जयंतीपापनाशिनी ॥ १ ॥ त्रिस्पृशावंजुलीचान्यातिलदग्धातथापरा ॥ अखंडाचारकन्याचमनोरथासुपुत्रक ॥ २ ॥ एकादश्यास्तुभेदाश्चसंतिपुत्र अनेकधा ॥ अशून्यशयनंचान्यन्माघमीमहाव्रतम् ॥ ३ ॥ एतैर्व्रतैर्महापुण्यैःपापंदूरंप्रयातिच ॥ प्राणिनांनात्रसंदेहःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ४ ॥ कुंज लउवाच ॥ स्तोत्रंतस्यप्रवक्ष्यामिपापराशिविनाशनम् ॥ सुपुत्रशतनामाख्यंनरणांगतिदायकम् ॥ ५ ॥ तस्यदेवस्यकृष्णस्यशतनामाख्यमुत्तमम् ॥ संप्रत्येवप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वसुतोत्तम ॥ ६ ॥ विष्णोर्नामशतस्यापिऋषिंछंदोवदाम्यहम् ॥ देवंचैवमहाभागसर्वपापविशोधनम् ॥ ७ ॥ विष्णोर्नामश तस्यापिऋषिर्ब्रह्माप्रकीर्तितः॥ओंकारोदेवताप्रोक्तश्छंदोनुष्टुप्तथैवच ॥८॥सर्वकामिकसंसिद्ध्यैमोक्षेचविनियोगकः ॥ अस्यविष्णोःशतनामस्तोत्रस्य ॥ ब्र ह्माऋषिः॥विष्णुर्देवता॥अनुष्टुप्छंदः॥सर्वेकामसमृद्ध्यर्थंसर्वपापक्षयार्थेविनियोगः॥९॥नमाम्यर्दंत्पंकिशंकिशवंमधुसूदनम् ॥ सूदनंसर्वदैत्यानांनारायण मनामयम् ॥ १० ॥ जयंतंविजयंकृष्णमनंतंवामनंततः ॥ विष्णुंविश्वेश्वरंपुण्यंविश्वाधारंसुरार्चितम् ॥ ११ ॥ अनर्घंत्वघहंतारंनरसिंहंश्रियःप्रियम् ॥ श्री पतिंश्रीधरंश्रीदंश्रीनिवासंमहोदयम् ॥ १२ ॥ श्रीरामंमाधवंमोक्षंक्ष्मारूपंजनार्दनम् ॥ सर्वज्ञंसर्ववेत्तारंसर्वदंसर्वनायकम् ॥ १३ ॥ हरिंमुरारिंगोविंदंप द्मनाभंप्रजापतिम् ॥ आनंदज्ञानसंपन्नंज्ञानदंज्ञाननायकम् ॥ १४ ॥ अच्युतंसवलंचंद्रंचक्रपाणिंपरावरम् ॥ युगाधारंजगद्योनिंब्रह्मरूपंमहेश्वरम् ॥ १५ ॥ मुकुंदंतंसुवैकुंठमेकरूपंजगत्पतिम् ॥ वासुदेवंमहात्मानंब्रह्मण्यंब्राह्मणप्रियम् ॥ १६ ॥ गोप्रियंगोहितंयज्ञंयज्ञांगंयज्ञवर्द्धनम् ॥ यज्ञस्यापिसुभोक्तारं

१ मनोरक्षा इ० पा० । २ दिव्यप्रभावाः संत्यन्यास्तितथयः पुत्रपौत्रदाः ॥ इ० पा० । ३ पद्मनाभम् इ० पा० ।

दवेदांगपारगम् ॥१७॥ वेदज्ञंवेदरूपंतंविद्यावासंसुरेश्वरम् ॥ अव्यक्तं[1]तंमहाहंसंशंखपाणिंपुरातनम् ॥ १८ ॥ पुरुषंपुष्कराक्षंतुवाराहंधरणीधरम् ॥ प्रद्युम्नं कामपालंचव्यासं[2]व्यालंमहेश्वरम् ॥ १९ ॥ सर्वसौख्यंमहासौख्यं[3]मोक्षंचपरमेश्वरम् ॥ योगरूपंमहाज्ञानंयोगिनांगतिदंप्रियम् ॥ २० ॥ सुरारिंलोकपालंतंप द्महस्तंगदाधरम् ॥ गुहावासंसर्ववासंपुण्यं[4]वासंमहाभुजम् ॥२१॥ वृंदानाथंबृहत्कार्यंपावनंपापनाशनम् ॥ गोपीनाथंगोपसखंगोपालंगोगणाश्रयम् ॥२२॥ परात्मानंपराधीशंकपिलंकार्यमानुषम् ॥ नमामिनिश्चलंनित्यंमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ २३ ॥ नाम्नांशतेनापिसुपुण्यकर्तायःस्तौतिकृष्णंमनसास्थिरेण ॥ सयातिलोकंमधुसूदनस्यविहायलोकां[5]निहपुण्यपूतः ॥ २४ ॥ नाम्नांशतंमहापुण्यंसर्वपातकशोधनम् ॥ जपेदनन्यमनसाध्यायेद्ध्यानसमन्वितम् ॥ २५ ॥ नित्यमेवनरःपुण्यैर्गंगास्नानफलंलभेत् ॥ तस्मात्तुसुस्थिरोभूत्वासमाहितमनाजपेत् ॥ २६ ॥ त्रिकालंचजपेन्मर्त्योनियतोनियमेस्थितः ॥ अश्वमेध फलंतस्यजायतेनात्रसंशयः ॥ २७ ॥ एकादश्यामुपोष्यैवपुरतोमाधवस्ययः ॥ जागरेप्रजपेन्मर्त्यस्तस्यपुण्यंवदाम्यहम् ॥ २८ ॥ पुंडरीकस्ययज्ञस्यफ लमाप्नोतिमानवः॥ तुलसीसंनिधौस्थित्वामनसायोजपेन्नरः ॥ २९ ॥ राजसूयफलंभुंक्तेवर्षेणापिचमानवः॥ शालग्रामशिलायत्रयत्रद्वारावतीशिला॥३०॥ उभयोःसंनिधौजाप्यंकर्तव्यंसुखमिच्छता ॥ बहुसौख्यंप्रभुक्त्वैवकुलानांशतमेवच ॥ ३१ ॥ एकेनचाधिकंमर्त्यआत्मनासहतारयेत् ॥ कार्तिकेस्नानकर्तायः पूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३२ ॥ यःपठेत्प्रयतः स्तोत्रंप्रयातिपरमांगतिम् ॥ माघस्नायीहरिंपूज्यभक्त्याचमधुसूदनम् ॥ ३३ ॥ ध्यायेच्चैवहृषीकेशंजपेद्वाथ शृणोतिवा ॥ सुरापानादिकंपापंविहायपरमंपदम् ॥ ३४ ॥ विनाविघ्नंनरःपुत्रसंप्रयातिजनार्दनम् ॥ श्राद्धकालेहियोमर्त्योविप्राणांभुंजतांपुरः ॥ ३५ ॥ योजपेच्चशतंनाम्नांस्तोत्रंपातकनाशनम् ॥ पितरस्तुष्टिमायांतितृप्तायांतिपरांगतिं ॥ ३६ ॥ ब्राह्मणोवेदविद्वान्स्यात्क्षत्रियोविंदतेमहीम् ॥ धनऋद्धिंप्रभुं जीतवैश्योजपतियःसदा ॥ ३७ ॥ शूद्रःसुखंप्रभुंक्तेचब्राह्मणत्वंचगच्छति ॥ प्राप्यजन्मांतरंवत्सवेदविद्यांप्रविंदति ॥ ३८ ॥ सुखदंमोक्षदंस्तोत्रंजप्तव्यंचन संशयः ॥ केशवस्यप्रसादेनसर्वसिद्धोभवेन्नरः ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेच्यवनचरित्रेसप्ताशीतितमोऽध्यायः ॥ ८७॥

॥ कुंजलउवाच ॥ व्रतंस्तोत्रंमहाज्ञानंध्यानंचैवसुपुत्रक ॥ मयाख्यातंतवाग्रेवैविष्णोःपापप्रणाशनम् ॥ १ ॥ एवंचतुष्टयंसाहियदापुण्यंसमाचरेत् ॥ प्रयातिवैष्णवंलोकंदेवा[6]नामपिदुर्लभम् ॥ २ ॥ इतोगत्वाव्रतंवत्सादिव्यांदेवींप्रबोधय ॥ अशून्यशयनंनामव्रतराजंवदस्वताम् ॥ ३ ॥ समुद्धरमहापापाद्रा जकन्यांयशस्विनीम् ॥ त्वयापृष्टंमयाख्यातंपुण्यदंपापनाशनम् ॥ ४ ॥ गच्छगच्छमहाभागइत्युक्त्वाविररामसः ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ उज्ज्वलोप्येवमु

१ प्रत्यक्षं च इ० पा० । २ व्यासध्यातम् इ० पा० । ३ सांख्यं च पुरुषोत्तमम् इ० पा० । ४ पुष्पहासम् इ० पा० । ५ दोषान् इ० पा० । ६ सर्वसौख्यप्रदायकम् इ० पा० ।

क्तस्तुसपित्राकुंजलेनहि ॥ ५ ॥ प्रणम्यपादौधर्मात्मामातापित्रोर्महामतिः ॥ जगामत्वरितोराजन्प्लक्षद्वीपंसउज्ज्वलः ॥ ६ ॥ तंगिरिंसर्वतोभद्रंनानाधातुस
माकुलम् ॥ नानारत्नमयैस्तुंगैःशिखरैरुपशोभितम् ॥७॥ नानाप्रवाहसंपूर्णैरुदकैरुज्ज्वलैर्नृप॥ नद्यःसंतिस्वच्छनीरास्तस्मिन्गिरिवरोत्तमे॥८॥किन्नरास्तत्र
गायंतिगंधर्वाःसुस्वरैर्नृप॥अप्सरोभिःसमाकीर्णंदेववृंदैरुपावृतम्॥९॥सिद्धचारणसंघुष्टंमुनिवृंदैरलंकृतम् ॥नानापक्षिनिनादैश्चसर्वत्रपरिनादितम्॥१०॥एवं
गिरिंसमासाद्यउज्ज्वलोलघुविक्रमः॥सुस्वरेणापिसाकन्यागिरौतस्मिन्प्ररोदिति॥११॥रोरूयमाणांसप्राज्ञोवचनंचेदमब्रवीत् ॥ कात्वंभवसिकल्याणिकस्मा
द्रोदिषिसांप्रतम् ॥ १२ ॥ कमाश्रितामहाभागेकेनतेविप्रियंकृतम् ॥ समाचक्ष्वममाद्यैवसर्वदुःखस्यकारणम् ॥ १३ ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विपाकाहिमहाभा
गकर्मणांममसांप्रतम् ॥ इहतिष्ठामिदुःखेनवैधव्येनसमन्विता॥१४॥भवान्कोहिमहाभागकृपयाममपीडितः॥ पक्षिरूपधरोवत्ससोत्सवंपरिभाषते॥१५॥एव
माकर्ण्यतत्सर्वंभाषितंराजकन्यया ॥ अहंपक्षीमहाभागेकृपयातवपीडितः ॥ १६ ॥ पक्षिरूपधरोभद्रेनाहंसिद्धोनज्ञानवान् ॥ रुदमानांमहालापैर्भवतींदृष्ट
वानिह ॥ १७ ॥ ततःपृच्छाम्यहंदेविवदमेकारणंत्विह ॥ पितुर्गेहेयथावृत्तमात्मवृत्तांतमेवहि ॥ १८ ॥ तयानिवेदितंसर्वंयथासंख्येनदुःखदम् ॥ समा
सेनसमाकर्ण्यउज्ज्वलस्तुमहामनाः ॥ १९ ॥ तामुवाचमहापक्षीदिव्यादेवींसुदुःखिताम् ॥ यथाविवाहकालेतेभर्तारोमरणंगताः ॥ २० ॥ स्वयंवरनिमित्तं
तेक्षयंयाताश्चक्षत्रियाः ॥ एतत्तेचेष्टितंसर्वंमयापितरिभाषितम् ॥ २१ ॥ अन्यजन्मकृतंकर्मतवपापंसुलोचने ॥ ममपित्राममाग्रेतुकृपयापरिभाषित
म् ॥ २२ ॥ तेनदोषेणसंपुष्टालिप्ताजातावरानने ॥ एतावत्कारणंसर्वंतातेनपरिभाषितम् ॥ २३ ॥ पूर्वकर्मविपाकंतुभुंक्ष्वत्वंचसमाश्वस ॥ एवंसाभाषि
तंतस्यश्रुत्वाकन्योज्ज्वलस्यतत् ॥ २४ ॥ प्रत्युवाचमहात्मानंब्रुवंतंपक्षिणंपुनः ॥ प्रणतादीनयावाचाकुरुपक्षिन्कृपांमम ॥ २५ ॥ कथयस्वप्रसादेन
तस्यपापस्यनिष्कृतिम् ॥ प्रायश्चित्तंसुपुण्यंचममपातकशोधनम् ॥ २६ ॥ येनव्रजाम्यहंपुण्यंविशुद्धाधौतकल्मषा ॥ प्रायश्चित्तंमहाभागवदमेत्वंप्रसा
दतः ॥ २७ ॥ उज्ज्वलउवाच ॥ तवार्थंतुमहाभागेपितरंपृष्टवानहम् ॥ समाख्यातमतःपित्राप्रायश्चित्तमनुत्तमम् ॥२८॥ तत्त्वंकुरुमहाभागेसर्वपातकशो
धनम् ॥ ध्यायस्वहिहृषीकेशंशतनामजपस्वच ॥ २९ ॥ भवज्ञानपरानित्यंकुरुव्रतमनुत्तमम् ॥ अशून्यशयनंपुण्यंव्रतंपापप्रणाशकम् ॥ ३० ॥ समा
चष्टसधर्मात्मासर्वज्ञानप्रकाशकम् ॥ ज्ञानंस्तोत्रंव्रतंध्यानंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ३१ ॥ विष्णुरुवाच ॥ तस्मात्साहिप्रजग्राहसंस्थितानिर्जनेव
ने ॥ सर्वद्वंद्वविनिर्मुक्तासंजातातपसिस्थिता ॥ ३२ ॥ व्रतंचक्रेजिताहारानिराधारासुदुःखिता ॥ कामक्रोधविहीनासावर्गंसंयम्यनित्यशः ॥ ३३ ॥

ईंद्रियाणांमहाराजमहामोहंनिरस्यसा ॥ अब्देचतुर्थेकेप्राप्तेसुप्रसन्नोजनार्दनः ॥ ३४ ॥ तस्यैवरंदातुकामश्चायातोवरनायकः ॥ तस्यैसंदर्शयामासस्वरूपं
वरदःप्रभुः ॥ ३५ ॥ सूतउवाच ॥ इंद्रनीलघनश्यामंशंखचक्रगदाधरम् ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यंपद्महस्तंमहेश्वरम् ॥ ३६ ॥ बद्धांजलिपुटा
भूत्वावेपमानानिराश्रया ॥ उवाचगद्गदैर्वाक्यैःप्रणतामधुसूदनम् ॥ ३७ ॥ तेजसातवदिव्येनस्थातुंशक्तोमिनैवहि ॥ दिव्यरूपोभवेःकस्त्वंकृपया
ममचाग्रतः ॥ ३८ ॥ कथयत्वप्रसादेनकिमत्रतवकारणम् ॥ सर्वमेवप्रसादेनप्रब्रवीहिमहामते ॥ ३९ ॥ देवमेवंविजानामितेजसाहंगतैस्तव ॥
ज्ञानहीनाजगन्नाथनजानेरूपनामनी ॥ ४० ॥ किंब्रह्मावाभवान्विष्णुःकिंवाशंकरएवहि ॥ एवमुक्त्वाप्रणम्यैवंदंडवद्धरणींगता ॥४१॥ तामुवाचजगन्नाथः
प्रणतांराजनंदिनीम् ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ त्रयाणामपिदेवानामंतरंनास्तिशोभने ॥ ४२ ॥ ब्रह्मासमर्चितोयेनशंकरोवावरानने ॥ तेनाहमर्चितोनित्यं
नात्रकार्याविचारणा ॥ ४३ ॥ एतोममाभिन्नतरौनित्यंचापित्रिरूपवान् ॥ अहंहिपूजितोयैश्चतावेतौतैःसुपूजितौ ॥ ४४ ॥ अहंदेवोत्पीकेशःकृपयातवचा
गतः ॥ स्तवेनानेनपुण्येनत्रतेननियमेनच ॥ ४५ ॥ संजाताःकल्मषैर्हीनावरंवरयशोभने ॥ दिव्यादेव्युवाच ॥ विजयस्त्वत्पीकेशकृष्णक्लेशापहार
क ॥४६॥ नमामिचरणद्वंद्वंमामुद्धरसुरेश्वर ॥ वरंमेदातुकामोऽसिचक्रपाणेप्रसीदमे ॥ ४७ ॥ आत्मपादयुगस्यापिभक्तिंदेहिममानघ ॥ दर्शयस्वजगन्नाथ
मोक्षमार्गंनिरामयम् ॥४८॥ दासत्वंदेहिदेवेकुंठयदितुष्टोजनार्दन ॥ श्रीभगवानुवांच ॥ एवमस्तुमहाभागेगच्छनिर्धूतकल्मषा ॥ ४९ ॥ वैष्णवंपरमंलोकं
दुर्लभंयोगिभिःसदा ॥ गच्छगच्छपरंलोकंप्रसादान्ममसांप्रतम् ॥ ५० ॥ एवमुक्तेततोवाक्येमाधवेनमहात्मना ॥ दिव्यादेवीअभूद्दिव्यामूर्यतेजःसमप्र
भा ॥५१॥ पश्यतांसर्वलोकानांदिव्याभरणभूषिता ॥ दिव्यमालान्वितासाचदिव्यहारविलंबिनी ॥ ५२ ॥ गतासावैष्णवंलोकंदाहप्रलयवर्जितम् ॥ पुनः
पक्षीसमायातःस्वगृहंहर्षसंयुतः॥ ५३ ॥ तत्सर्वंकथयामासपितरंप्रतिसत्तमः॥५४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेऽष्टा
शीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलस्तुसुतंवाक्यंसमुज्ज्वलमथाब्रवीत् ॥ भवान्कथयभोःपुत्रकिमपूर्वंतुदृष्टवान् ॥ १ ॥ तन्मेकथयसुप्री
तःश्रोतुकामोऽस्मिसांप्रतम् ॥ एवमादिश्यतंपुत्रंविररामसकुंजलः ॥ २ ॥ पितरंप्रत्युवाचाथविनयावनतस्सुतः ॥ समुज्ज्वलउवाच ॥ हिमवंतंनगश्रेष्ठं
देववृंदसमन्वितम् ॥ ३ ॥ आहाराथंप्रगच्छामिभवतश्चात्मनःपितः ॥ पश्यामिकौतुकंतत्रनदृष्टंनश्रुतंपुरा ॥ ४ ॥ प्रदेशमृषिगणाकीर्णंमप्सरोभिःप्रशो
भितम् ॥ बहुकौतुकशोभाढ्यंमंगल्यंमंगलैर्युतम् ॥ ५ ॥ बहुपुण्यफलोपेतैर्वनैर्नानाविधैस्ततः ॥ अनेककौतुकभरैर्मनसःपरिमोहनम् ॥ ६ ॥ तत्रद

१ ध्यात्वम इ० पा० । २ भवार्णवात् इ० पा० । ३ एष एवास्ति मे कामः इ० पा० ।

ष्टमयातातअपूर्वमानसांतिके ॥ बहुहंसैःसमाकीर्णोहंसएकःसमागतः ॥ ७ ॥ एवंकृष्णामहाभागअन्येतत्रसमागताः ॥ सितैतरैश्चंचुपादैरन्यतःशुक्लविग्रहाः ॥ ८ ॥ तादृशास्तेचनीलावैअन्येशुभ्रामहामते ॥ चतस्रस्तत्रवैनार्योरौद्राकाराविभीषणाः ॥ ९ ॥ दंष्ट्राकरालसंकूराऊर्ध्वकेइयोभयान काः ॥ पश्चात्तास्तुसमायातास्तस्मिन्सरसिमानसे ॥ १० ॥ कृष्णाहंसास्तुसंभ्रातामानसेतातमत्पुरः ॥ विभ्रांताःपरितश्चान्येनस्नातास्तत्रमानसे ॥११॥ जहसुस्ताःस्त्रियस्तातहास्यैरट्टाट्टदारुणैः ॥ तस्मात्सराद्विनिःक्रांतोहंसएकोमहातनुः ॥ १२ ॥ पश्चात्रयोविनिःक्रांतास्तेश्वाहंसमुपेक्षितः ॥ यातआ काशमार्गेणविवदंतःपरस्परम् ॥ १३ ॥ तास्तुस्त्रियोमहाभीमाःसमंतात्परिवभ्रमुः ॥ विंध्यस्यशिखरेपुण्येवृक्षच्छायासुपक्षिणः ॥१४॥ निपण्णास्तत्रतेस वेंदग्धादुःखेःसुदारुणैः ॥ तेषांसुवीक्षमाणानांभिल्लएकःसमागतः ॥ १५ ॥ मृगान्सपीडयित्वातुबाणपाणिर्धनुर्द्धरः ॥ शिलातलंसमाश्रित्यनिपसादसुखे नवै ॥ १६ ॥ पश्चाद्भिल्लीसमायाताअन्नमादायसोदकम् ॥ स्वंप्रियंवीक्षतेराज्ञासुदितैर्लक्षणैर्युतम् ॥ १७ ॥ अन्याहंशंसमावीक्ष्यस्वकांतंतेजसावृतम् ॥ दिव्यतेजःसमाकांतंयथासूर्यंदिविस्थितम् ॥ १८ ॥ नरमन्यंपरिज्ञायतंपरित्यज्यसायथौ ॥ व्याधउवाच ॥ एह्येहित्वंप्रियेचात्रकस्मान्मांत्वंनपश्यसि ॥ १९ ॥ क्षुधयापीडच्यमानोहंत्वामहंचावलोकये ॥ तस्यवाक्यंसमाकण्यैशीघ्रंव्याधीसमागता ॥ २० ॥ भर्तुःपार्श्वसमासाद्यविस्मितासाभवत्तदा ॥ कोयंतेजःसमाचारोदेवोयंमांसमाहूयेत् ॥ २१ ॥ तमुवाचततोव्याधीभर्तारंदीप्ततेजसम् ॥ अत्रकिंतेकृतंवीरभवान्कोदिव्यलक्षणः ॥ २२ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाभाषितोव्याध्याव्याधःप्रियामभापत ॥ अहंतेवल्लभःकांतिभवतीचममप्रिया ॥ २३ ॥ कस्मात्त्वंमांनजानासिकथंशंकाप्रवर्तते ॥ क्षुधयापीडच्यमानेनपयश्चान्नंप्रतीक्ष्यते ॥ २४ ॥ व्याध्युवाच ॥ बर्बरैःकृष्णवर्णश्चरक्ताक्षःकृष्णकंचुकः ॥ ईदृशश्चास्तिमेभर्तासवैस त्वभयंकरः ॥ २५ ॥ भवान्कोदिव्यदेहस्तुप्रियेत्युक्त्वासमाह्वयेत् ॥ एपमेसंशयोजातोवदसत्यंममाग्रतः ॥ २६ ॥ कुलंनामस्वकंग्रामंकीर्डालिंगंसुतंसुताम् ॥ समाचष्टप्रियाग्रेतुतस्याःप्रत्ययहेतवे ॥ २७ ॥ प्रत्युवाचस्वभर्तारंसाव्याधीहृष्टमानसा ॥ कस्मात्तेईदृशःकायःश्वेतकंचुकधारकः ॥ २८ ॥ कथंजातःसमाचक्ष्वममाश्चर्यंप्रवर्तते ॥ एवंसंपृच्छमानस्तुभार्ययामृगवातकः ॥ २९ ॥ सूतउवाच ॥ प्रत्युवाचततःश्रुत्वातांप्रियांप्रश्रयान्विताम् ॥ नर्मदाउत्तरेकूलेसंगमश्चास्तिसुव्रते ॥ ३० ॥ आतपेनाकुलोजीवोममजातोतिसुप्रिये ॥ अस्मिन्वैसंगमेकांतिश्रमश्रांतोहिसत्वरः ॥ ३१ ॥ गतःस्नात्वाजलंपीत्वा पश्चाच्चाहंसमागतः ॥ तदाप्रभृतिमेकायईदृशस्तेजसावृतः ॥३२॥ संजातोवस्त्रसंयुक्तःकंचुकःशुभ्रतांगतः ॥ पूर्वोक्तंलिंगरंस्थानेःकुलेःस्थानेननवैतथा ॥३३॥ स्वप्रियंलक्षयित्वातुज्ञात्वापुण्यस्यसंभवम् ॥ प्रत्युवाचाथभर्तारंसंगमंममदर्शय ॥ ३४ ॥ तवपश्चात्प्रदास्यामिभोजनंपानसंयुतम् ॥ इत्युक्तःप्रिययाव्या

धःसत्वरेणजगामह ॥ ३५ ॥ संगमोदर्शितस्तेनततोग्रेपापनाशनः ॥ समुड्डीनामहाभागपक्षिणोलघुविक्रमाः ॥ ३६ ॥ तयासार्द्धंययुःसर्वेरेवासंगममुत्त
मम् ॥ तेषांतुवीक्षमाणानांपक्षिणांममपश्यतः ॥ ३७ ॥ तयाहिस्नापितोभर्तापुनःस्नाताहिसास्वयम् ॥ दिव्यदेहधरौचोभौदिव्यकांतिसमन्वितौ ॥३८॥
संजातौपक्षिणांश्रेष्ठदिव्यवस्त्रानुलेपनौ ॥ दिव्यमालांबरधरौदिव्यगंधानुलेपनौ ॥ ३९ ॥ वैष्णवंयानमासाद्यमुनिगंधर्वपूजितौ ॥ गतौतौवैष्णवंलोकंवै
ष्णवैःपरिपूजितौ ॥ ४० ॥ स्तूयमानौमहात्मानौदंपतीदृष्टवानहम् ॥ व्रजंतौस्वर्गमार्गेणकूजंतेपक्षिणस्तथा ॥ ४१ ॥ तीर्थराजंपरंदृड्ढाहपैव्यक्षाक्ष
रैस्तदा ॥ चत्वारःकृष्णहंसास्तेसंगमेपापनाशने ॥ ४२ ॥ स्नात्वातेवैभावशुद्धास्तेप्राप्ताउज्ज्वलतांपुनः ॥ स्नात्वापीत्वाजलंतेतुपुनर्वेहिर्विनिर्गताः ॥४३ ॥
तावत्यस्तास्त्रियःकृष्णामृतास्तत्स्नानमात्रतः ॥ क्रंदमानाविचेष्टंत्योहाहाकारविकंपिताः॥४४॥ यमलोकंगतास्तास्तुतातदृष्टामयातदा ॥ उड्डीनास्तुत
तोहंसाःस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे॥४५॥ एवंतातमयादृष्टंप्रत्यक्षंकथितंतव ॥ कृष्णपक्षामहाकायाधार्तराष्ट्रास्तुताःस्त्रियः॥४६॥कथयस्वप्रसादेनकेभविष्यंतिवै
पितः॥ निर्गतान्मानसान्मध्याद्धार्तराष्ट्रान्वदस्वमे ॥ ४७ ॥ केभविष्यंतितेतातकथयत्वंतुसांप्रतम् ॥ कस्मात्सुकृष्णतांप्राप्ताहंसाःशुद्धाश्चतेपुनः ॥४८॥
संजातास्तत्क्षणात्तातकस्मान्मृतास्तुताःस्त्रियः ॥ एवंमेसंशयस्तातसंजातोदारुणोहृदि ॥ ४९ ॥ छेत्तुमर्हसिअद्यैवभवान्ज्ञानविचक्षणः ॥ प्रसादसुमु
खोभूत्वाप्रणतस्यसदेवमे ॥५०॥ एवंसंभाष्यपितरंविरराममसमुज्ज्वलः ॥ ततःप्रवक्तुमारेभेसशुकःकुंजलाभिधः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेन।
पाख्यानेगुरुतीर्थवर्णनेच्यवनचरित्रेएकोननवतितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ सूतउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतेतत्सर्वंसमुज्ज्वलस्यभापितम् ॥ कुंजलःसाहधर्मात्माप्र
त्युवाचसुतंप्रति ॥ १ ॥ कुंजलउवाच ॥ संप्रवक्ष्याम्यहंतातश्रूयतांस्थिरमानसः ॥ सर्वसंदेहविध्वंसंचरित्रंपापनाशनम् ॥ २ ॥ इंद्रलोकेप्रवर्तेसंवादोदे
वकौतुकः ॥ सभायांतस्यदेवस्यइंद्रस्यापिमहात्मनः ॥ ३ ॥ देवैर्द्रष्टुंसहस्राक्षंनारदस्त्वरितंययौ ॥ समागतंसहस्राक्षःमूर्ध्नातेजःसमप्रभम् ॥ ४ ॥
तंदृड्ढाहर्षमायातःसमुत्थायमहामतिः ॥ ददावर्घंचपाद्यंचभक्त्यापप्रणतमानसः ॥ ५ ॥ वद्धांजलिपुटोभूत्वाप्रणाममकरोत्तदा ॥ आसनेकांमलेपुण्ये
विनिवेश्यद्विजोत्तमम् ॥ ६ ॥ पप्रच्छप्रणतोभूत्वाश्रद्धयापरयायुतः ॥ कस्माच्चागमनंतेऽद्यकारणंवदसांप्रतम् ॥ ७ ॥ इत्युक्तोदेवराजेनप्रत्युवाचम
हामुनिः ॥ भवंतंद्रष्टुमायातःपृथिव्यास्तुपुरंदरः ॥ ८ ॥ स्नात्वापुण्यप्रदेशेपुतीर्थेपुचसुश्रद्धया ॥ देवाप्पितॄन्समभ्यर्च्यैदृड्ढातीर्थान्यनेकशः ॥ ९ ॥ एत
त्तेसर्वमाख्यातंयत्तत्त्वयापृच्छितंपुरा ॥ देवेंद्रउवाच ॥ दृष्टानिपुण्यतीर्थानिसुक्षेत्राणित्वयामुने ॥ १० ॥ कितीर्थंप्राप्यमुच्यैतब्रह्महत्त्यया ॥ सुरा
पीमुच्यतेपापाद्गोघ्नोमाप्तहारकः ॥ ११ ॥ स्त्रीमिद्रोहान्महाभागनारीहंताकथंसुखी ॥ नारदउवाच ॥ यानिकानिचतीर्थानिगयादीनिसुरेश्वर ॥ १२ ॥

॥ ८७ ॥

तेषांनैवप्रजानामविशेषंपापनाशनम् ॥ सुपुण्यानिसुदिव्यानिपापघ्नानिसमानिच ॥ १३ ॥ सर्वाण्येवसुतीर्थानिजानाम्यहंपुरंदर ॥ अविशेषंविशेषंवैनैव जानामिसांप्रतम् ॥ १४ ॥ प्रत्यक्षंयत्क्रियतेदिवतीर्थानांगतिदायकम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंनारदस्यमहात्मनः ॥ १५ ॥ समाहूतानिचेंद्रेणतीर्थानिभूग तानिच ॥ मूर्तिवतींनिदिव्यानिसमायातानिशासनात् ॥ १६ ॥ बद्धांजलीनिदिव्यानिभूषितानिसुभूषणैः ॥ दिव्यांवराणिस्निग्धानितेजोवंतिचसुव्रत ॥ ॥ १७ ॥ स्त्रीपुंसोश्चस्वरूपाणिकृतानिचविशेषतः ॥ हेमैचंदनकाशानिदिव्यरूपधराणिच ॥ १८ ॥ मुक्ताफलस्यवर्णेनप्रभासंतिनरेश्वर ॥ तप्तकांचन वर्णानिसारुण्यानिचतत्रवै ॥ १९ ॥ कतिशुक्लसुपीतानिप्रभावंतिसभांतरे ॥ कानिपद्मनिभान्येवमूर्तिवतींनितानितु ॥२०॥ सूर्यतेजःप्रकाशानितडित्तेजः समानिच ॥ पावकाभानिचान्यानिप्रभासंतिसभांतरे ॥ २१ ॥ सर्वाभरणशोभाढ्यैःप्रशोभंतेनरेश्वर ॥ हारकंकणकेयूरमालाभिस्तुसुचंदनैः ॥ २२ ॥ दिव्यचंदनदिग्धानिसुरभींगुरूणिच ॥ कमंडलुकराण्येवआयातानिसभांतरे ॥ २३ ॥ गंगाचनर्मदापुण्याचंद्रभागासरस्वती ॥ देविकाविविकाकु ब्जाकुंजलामंजुलाश्रुता ॥ २४ ॥ रंभाभानुमतीपुण्यापाराचैवसुवर्चरा ॥ शोणाचसिंधुसौवीराकावेरीकपिलातथा ॥ २५ ॥ कुमुद्वाविंदनदीपुण्यासुपु ण्याचमहेश्वरी ॥ चर्मण्वतीतथारुयातालोपाचान्यासुकौशिकी ॥२६॥ सुहंसीहंसपादाचहंसवेगामनोरथा ॥ सुरुथास्वारुणावेणाभद्रवेणासुपद्मिनी ॥२७॥ नाहलीसुमरीचान्यापुण्याचान्यापुलिंदिका ॥ हेमामनोरथादिव्याचंद्रिकावेदसंक्रमा ॥ २८ ॥ ज्वालाहुताशनीस्वाहाकालाचैवकपिंजला ॥ स्वधाचसु कलालिंगागंभीराभीमवाहिनी ॥ २९ ॥ देवद्रीचीवीरवाहालक्षद्दोमाअवापहा ॥ पाराशरीहिमंगर्भासुभद्रावसुपुत्रिका ॥ ३० ॥ एतानद्योमहापुण्यामू र्तिमत्योनरेश्वर ॥ सर्वाभरणशोभाढ्याःकुंभहस्ताःसुपूजिताः ॥ ३१ ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्बुदीयोमनोरथा ॥ वाराणसीमहापुण्यात्रह्महत्याव्यपो हिनी ॥ ३२ ॥ द्वारावतीप्रभासश्चअवंतीनिमिपस्तथा ॥ चंडेकश्चमहारत्नोमहेश्वरकलेश्वरौ ॥ ३३ ॥ कलिंजरोत्रह्मक्षेत्रंमाथुरोमानवाहकः ॥ मायाकांती तथान्यानिदिव्यानिविविधानिच ॥ ३४ ॥ अष्टषष्टिःसुतीर्थानिनदीनांशतकोटयः ॥ गोदावरीमुखाःसर्वाःसमायातास्तदाज्ञया ॥ ३५ ॥ द्वीपानां तुसमस्तानिसुतीर्थानिमहांतिच ॥ मूर्तिलिंगधराण्येवसहस्राक्षंसुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ समाजग्मुःसमस्तानितदादेशकराणिच ॥ प्रणेमुर्देवदेवेशंनतशीर्षा णिसर्वशः ॥ ३७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तैःप्रोक्तंतुमहातीर्थैर्देवराजंयशस्विनम् ॥ कस्मात्त्वयासमाहूतादेवदेववदस्वनः ॥ ३८ ॥ ब्रूहिनःकारणंस

१ प्रत्यक्षम्–इ० पा० । २ हंसचंद्रप्रकाशानि– इ० पा० । ३ घोणा च इ० पा० । ४ वाहिनी सरघा चान्या इ० पा० । ५ स्वधा सुकाला कालिंगा गंभीरा हिमवाहिनी ॥ इ० पा० । ६ देवद्रवी इ० पा० । ७ वेदगर्भा हेमवेषा सुपुंड्रकी इ० पा० । ८ सर्वतीर्थमनोरमः । इ० पा० । ९ दंडकश्च इ० पा० ।

वैनमस्तुभ्यंसुराधिप ॥ एवमाकण्र्यतद्वाक्यंदेवराजोभ्यभाषत ॥ ३९ ॥ कःसमर्थोमहातीर्थोब्रह्महत्यांव्यपोहितुम् ॥ गोवधारव्यंमहापापंस्त्रीवधारव्यमनुत्तमम् ॥ ४० ॥ स्वामिद्रोहाच्चसंभूतंसुरापानाच्चदारुणम् ॥ हेमस्तेयात्तथाजातंगुरुनिंदासमुद्भवम् ॥४१॥ भ्रूणहत्यांमहाघोरांनाशयेत्कःसमर्थवान् ॥ राजद्रोहान्महापापंबहुपीडाप्रदायकम् ॥ ४२ ॥ मित्रद्रोहात्तथाचान्यदन्यद्विश्वासघातकम् ॥ देवभेदंतथाचान्यंलिंगभेदमतःपरम् ॥ ४३ ॥ ॥ वृत्तिच्छेदंचविप्राणांगोप्रचारप्रणाशनम् ॥ आगारदहनंचान्यद्बहुहृदीपनकंतथा ॥४४॥ षोडशैतेमहापापाअगम्यागमनंतथा ॥ स्वामित्यागात्समुद्भूतंरणस्थानात्पलायनात् ॥ ४५ ॥ एतानिनाशयेत्कोवैसमर्थस्तीर्थउत्तमः ॥ समर्थोभवतांमध्येप्रायश्चित्तंविनाध्रुवम् ॥ ४६ ॥ पश्यतांदेवतानांचनारदस्यचपश्यतः ॥ ब्रुवंतुसर्वेसंचिंत्यविचार्यैवंसुनिश्चितम् ॥ ४७ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येदेवराज्ञामहात्मना॥संमंत्र्यतीर्थराजेनप्रोचुःशक्रंसभागतम् ॥ ४८ ॥ तीर्थान्यूचुः ॥ शृण्वतामभिधास्यामोदेवराजनमोस्तुते ॥ संतिवैसर्वतीर्थानिसर्वपापहराणिच ॥ ४९ ॥ ब्रह्महत्यादिकान्यांश्चत्वयाप्रोक्तान्सुरेश्वर ॥ महाघोरान्सुदीप्तांश्चनाशितुंनैवशक्तुमः ॥ ५० ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्वतीर्थमनुत्तमम् ॥ वाराणसीमहाभागसमर्थोपापनाशिनी ॥ ५१ ॥ महापातकनाशार्थेचत्वारोमितविक्रमाः ॥ उपपातकनाशार्थेचत्वारोमितविक्रमाः ॥५२॥ सृष्टाधात्राचदेवेंद्रपुष्कराद्यामहाबलाः ॥ एवमाकण्र्यतद्वाक्यंतीर्थानांसुरराट्ततः ॥५३॥ हर्षंणमहताविष्टस्तेषांस्तोत्रंचकारसः ॥५४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ कुंजलउवाच॥ब्रह्महत्याभिभूतस्तुसहस्राक्षोयदापुरा ॥ गौतमस्यप्रियासंगादगम्यागमनंमहत् ॥ १॥ संजातंपातकंतस्यत्यक्तोदेवैश्चब्राह्मणैः ॥ सहस्राक्षस्ततपस्तेपे निरालंबोनिराश्रयः ॥ २ ॥ तपांतेदेवताःसर्वाऋषयोयक्षकिन्नराः ॥ देवराजस्ययपूजार्थमभिषेकंप्रचक्रिरे ॥ ३ ॥ देशंमालवकंनीत्वादेवराजंसुतोत्तम ॥ चक्रेस्नानंमहाभागकुंभैरुदकपूरितैः ॥४॥ स्नापितुंप्रथमंनीतोवाराणस्यांस्वयंततः ॥ प्रयागेतुसहस्राक्षअर्पतीर्थेततःपुनः ॥५॥ पुष्करेणमहात्मासौस्नापितःस्वयमेवहि ॥ ब्रह्मादिभिःसुरैःसर्वैर्मुनिवृंदैर्द्विजोत्तम ॥६॥ नागैर्वृक्षैर्नागसर्पैर्गंधर्वैस्तुसकिन्नरैः ॥ स्नापितोदेवराजस्तुवेदमंत्रैःसुसंस्कृतः ॥७॥ मुनिभिःसर्वपापघ्नैस्तस्मिन्कालेद्विजोत्तम ॥ शुद्धेतस्मिन्महाभागेसहस्राक्षेमहात्मनि ॥८॥ ब्रह्महत्यागतातस्यअगम्यागमनंतथा ॥ ब्रह्महत्याततोनष्टाअगम्यागमनेनच ॥ ९ ॥ पापेनतेनघोरेणसार्द्धंमिंद्रस्यभूतले ॥ सुप्रसन्नःसहस्राक्षस्तीर्थेभ्योहिवरंददौ ॥ १० ॥ भवंतस्तीर्थराजानोभविष्यथनसंशयः ॥ मत्प्रसादात्पवित्राश्चयस्मादहंविमोक्षितः ॥ ११ ॥ सुघोरात्किल्बिषादत्रयुष्माभिर्विमलैरहम् ॥ एवंतेभ्योवरंदत्वामालवायवरंददौ ॥ १२ ॥ यस्मात्त्वयामलं

मेऽद्यविधृतंश्रमदायकम् ॥ तस्मात्त्वमन्नपानैश्चधनधान्यैरलंकृतः ॥ १३ ॥ भविष्यसिनसंदेहोमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ सुदुःकालेर्विनात्वंतुभविष्यसिसुपुण्यवान् ॥ १४ ॥ एवंतस्मैवरंदत्वादेवराजःपुरंदरः ॥ क्षेत्राणिसर्वतीर्थानिदेशोमालवकस्तथा ॥ १५ ॥ आखंडलेनसार्द्धेतस्वस्थानंप्रतिजग्मिरे ॥ ॥ सूतउवाच ॥ तदाप्रभृतिचत्वारःप्रयागःपुष्करस्तथा ॥ १६ ॥ वाराणसीचार्धतीर्थप्राप्तारा जत्वमुत्तमम् ॥ १७ ॥ कुंजलउवाच ॥ अस्तिपंचालदेशेषुविदुरोनामक्षत्रियः ॥ तेनमोहप्रसंगेनब्राह्मणोनिहतःपुरा ॥ १८ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ भिक्षार्थंमटतेसोऽपिब्रह्मप्रोक्तंसमागतः ॥ १९ ॥ ब्रह्मन्नायसुरापायभिक्षाचार्त्रप्रदीयताम् ॥ गृहेष्वेवंसमस्तेषुभ्रमतेयाचतेपुरा ॥ २० ॥ एवंसर्वेषुतीर्थेषुअटित्वैवसमागतः ॥ ब्रह्महत्यानतस्यापिप्रयातिद्विजसत्तम ॥ २१ ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्यदह्यमानेनचेतसा ॥ संस्थितोविदुरःपापोदुःखशोकसमन्वितः ॥ २२ ॥ चंद्रशर्मांततोविप्रोमहामोहेनपीडितः ॥ न्यवसन्मागधेदेशेगुरुघातकरश्चसः ॥ २३ ॥ स्वजनैर्वैधुवर्गैश्चपरित्यक्तोदुरात्मवान् ॥ सहितत्रसमायातोयत्रासौविदुरःस्थितः ॥ २४ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगैर्विवर्जितः ॥ तदासौपृच्छितस्तेनविदुरेणदुरात्मना ॥ २५ ॥ भवान्कोहिसमायातोःदुर्भगोदग्धमानसः ॥ विप्रलिंगविहीनस्तुकस्मात्त्वंभ्रमसेमहीम् ॥ २६ ॥ विदुरेणोक्तमाश्रस्तुचंद्रशर्माद्विजाधमः ॥ आचष्टेसर्वमेवापियथापूर्वंकृतंस्वकम् ॥ २७ ॥ पातकंचमहाघोरंवसतायुरोर्गृहे ॥ महामोहगतेनापिकोधेनाकुलितेनच ॥२८॥गुरोर्घातंःकृतःपूर्वंतेनदग्धोस्मिसांप्रतम् ॥ चंद्रशर्माचवृत्तांतमुक्त्वासर्वंमपृच्छत ॥२९॥भवान्कोहिसुदुःखात्मावृक्षच्छायांसमाश्रितः ॥ विदुरेणसमासेनआत्मपापंनिवेदितम् ॥३०॥ अथकश्चिद्विजःप्राप्तस्तृतीयःश्रमकर्षितः ॥वेदशर्मेतिवैनामसहुपातकसंचयः ॥३१॥ द्वाभ्यामपिसुसंपृष्टःकोभवान्दुःखितोकृतिः ॥ कस्माद्भ्रमसिवैपृथ्वींवदभावंत्वमात्मनः ॥ ३२ ॥ वेदशर्मांततःसर्वंमात्मचेष्टितमेवच ॥ कथयामासताभ्यांवैह्यगम्यागमनंकृतम् ॥ ३३ ॥ धिक्कृतःसर्वलोकैश्चअन्यैःस्वजनवांधवैः ॥ तेनपापेनसंलिप्तोभ्रमाम्येवंमहीमिमाम् ॥ ३४ ॥ वंजुलोनामवैश्योथसुरापायीसमागतः ॥ सगोघ्नश्चअविशेषेणतैश्चपृष्टोयथापुरा ॥३५॥ तेनआवेदितंसर्वंपातकंयत्पुराकृतम् ॥ तैराकर्णितमन्येश्चसर्वंतस्यप्रभाषितम् ॥३६॥एवंचत्वारःपापिष्ठाएकस्थानंसमागताः ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनेनच ॥३७॥करोतिचमहाभागवार्तीचक्रुःपरस्परम् ॥ नविशंत्यासनेचैकेनस्वपंत्येकसंस्तरे ॥३८॥एवंदुःखसमाविष्टानानातीर्थेषुवेगताः ॥ तेपांतुपापकाघोरानरनश्यंतिचनंदन ॥ ३९ ॥ सामर्थ्यनास्तितीर्थानांमहापातकनाशने ॥ विदुराद्यास्ततस्तेतुगताःकालंजरंगिरिम् ॥ ४० ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥

१ विद्वरः इ० पा० कुत्रचिसुस्तकी सर्वत्रतु विदुरशब्दः । २ मित्रप्रभश्च विशेषेण इ० पा० ।

कुंजलउवाच ॥ कालंजरंसमासाद्यनिवसंतिसुदुःखिताः ॥ महापापैस्तुसंदग्धाहाहाभूतावितेचतना॥१॥ तत्रकश्चित्समायातःसिद्धश्चैवमहायशाः ॥ तेनपृष्टाः
सुदुःखार्ताभवंतःकेनदुःखिताः॥२॥सतेःप्रोक्तोमहाप्राज्ञःसर्वज्ञानविशारदः ॥ तेषांज्ञात्वामहापापंकुपांचकेसुपुण्यभाक् ॥३॥सिद्धउवाच ॥ अमासोमसमा
योगेप्रयागःपुष्करश्चयः॥अर्धतीर्थंतृतीर्थंतुवाराणसीचतुर्थंका॥४॥गच्छंतुतत्रवैयूयंचत्वारःपातकाविलाः॥गंगांभसिपदास्नातास्तदामुक्ताभविष्यथ ॥ ५ ॥
पातकेभ्योनसंदेहोनिर्मलत्वंगमिष्यथ ॥ आदिष्टास्तेनवैसर्वेप्रणेसुस्तंप्रयत्नतः॥६॥ कालंजरात्ततोजग्मुःसत्वरंपापपीडिताः ॥ वाराणसींसमासाद्यस्नात्वाचै
वद्विजोत्तमाः॥७॥प्रयागंपुष्करंचैवअर्धतीर्थंतुसत्तम ॥ अमासोमंसुसंप्राप्यजग्मुस्तेचमहापुरीम्॥८॥विदुरश्चंद्रशर्माचवेदशर्मातृतीयकः ॥ वैश्यौवंजुलकश्चै
वसुरापःपापचेतनः ॥ ९ ॥ तस्मिन्पर्वाणिसंप्राप्तेस्नातागंगांभसिद्विज ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तुगोवधाद्यैश्चकिल्बिषैः ॥ १० ॥ ब्रह्महत्यागुरुहत्यासुरा
पानादिपातकैः ॥ लिप्तानितानितीर्थानिपरिभ्रमंतिमेदिनीम् ॥ ११ ॥ पुष्करेअर्धतीर्थस्तुप्रयागःपापनाशनः ॥ वाराणसीचतुर्थीतुलिताःपापैर्द्विजोत्त
म ॥ १२ ॥ कृष्णत्वंपेदिरेसर्वेहंसरूपेणवभ्रमुः ॥ सर्वेष्वेवमुतीर्थेषुस्नानंचकुर्द्विजोत्तमाः ॥ १३ ॥ कृष्णत्वंनैवगच्छेततेपांपापेनचागतम् ॥ सुतीर्थे
षुमहाराजस्नाताःसर्वेषुवैपुनः ॥ १४ ॥ यंयंतीर्थंप्रयांत्येतेसर्वेतीर्थाद्विजोत्तम ॥ हंसरूपेणवैयांतितैःसार्द्धंतुसुदुःखिताः ॥ १५ ॥ भार्यापातकरूपाश्च
मंतिपरितस्तथा ॥ अष्टषष्टिसुतीर्थानिहंसरूपेणवभ्रमुः ॥ १६ ॥ तैःसार्द्धंसुमहाराजमहातीर्थैःसमंपुनः ॥ मानसंचागतास्तेचपातकाकुलमानसाः ॥
॥ १७ ॥ तत्रस्नानामहाराजनजहातिचपातकः ॥ लज्जयाविष्टमनसामानसोहंसरूपधृक् ॥ १८ ॥ संजातःकृष्णकायस्तुयंत्वंवेदप्रवान्पुरा ॥
रेवातीरंततोजग्मुरुत्तरंपापनाशनम् ॥ १९ ॥ कुब्जायाःसंगमेतेतुसुरसिद्धनिषेविते ॥ स्नानमात्रेणमुक्तास्तेपापेभ्योद्विजसत्तम ॥ २० ॥ विहायवर्ण
मेवैतेसुकृतंप्रतिजग्मिरे ॥ यंयंतीर्थंप्रयांत्येतेहंसाःस्नानंप्रचक्रमुः ॥ २१ ॥ जहसुस्ताःस्त्रियोदृङ्गपातकंनैवगच्छति ॥ तोयानलेनकुब्जायाःपातकं
वरमेवच ॥ २२ ॥ भस्मावशेषंसंजातंतदामुक्तास्तुताःस्त्रियः ॥ ब्रह्महत्यागुरोर्हत्यासुरापानागमागमाः॥ २३ ॥ भस्मीभूतास्तुसंजातारेवायाःकुब्ज
याहताः ॥ तास्तुहताःमहाभागयामृतास्तुसरित्तटे ॥ २४ ॥ अष्टषष्टिसुतीर्थानांहंसरूपेणतानितु ॥ सार्द्धंहंसःसमायातोविद्धितंत्वंतुमानसम् ॥ २५ ॥
चत्वारःकृष्णहंसाश्चतेपांनामानिमेशृणु ॥ प्रयागःपुष्करश्चैवअर्धतीर्थमनुत्तमम् ॥ २६ ॥ वाराणसीचतुर्थीचचत्वारःपापनाशनाः ॥ ब्रह्महत्याभिभूता
निचत्वारिपरिभ्रमुः ॥ २७ ॥ तीर्थान्येतानिदृःखेनतीर्थंपुचमहामते ॥ नगतंपातकंघोरंतेषांतुभ्रमतांसुत ॥ २८ ॥ कुब्जायाःसंगमेशुद्धावियुक्ताः

किल्विषात्किल ॥ तीर्थानामेवसर्वेषांपुण्यानामिहसंमतः ॥ २९ ॥ राजाप्रयागःसंजातईद्रस्यपुरतःकिल ॥ तावद्गजैतुतीर्थानियावद्रेवानदस्य ते ॥ ३० ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांविनाशायप्रतिष्ठिता ॥ कपिलासंगमेपुण्येरेवायाःसंगमेतथा ॥ ३१ ॥ मेघनादसमायोगेतथाचैवोरुसंगमे ॥ महापुण्याम हाधन्यारेवासर्वत्रदुर्लभा ॥ ३२ ॥ साचोंकारेभृगुक्षेत्रेनर्मदाकुब्जसंगमे ॥ दुःप्राप्यामानवैरेवामाहिष्मत्यांसुरोत्तमैः ॥ ३३ ॥ विटंकासंगमेपुण्याश्रींकटेमं गलेश्वरे ॥ सर्वत्रदुर्लभारेवासुरपुण्यसमाकुला ॥ ३४ ॥ तीर्थमातामहादेवीअवराशिविनाशिनी ॥ उभयोःकूलयोर्मध्येयत्रतत्रमुखीनरः ॥ ३५ ॥ अश्वमेधफलंभुंक्तेस्नानेनैकेनमानवः ॥ एतत्तसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ ३६ ॥ सर्वेपापापहंपुण्यंगतिदंचापिशृण्वताम् ॥ एवमुक्त्वामहाप्रा ज्ञतृतीर्थंपुत्रमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थंच्यवनचरित्रेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ कुंजलउवाच ॥ किंविज्व लत्वयादृष्टमपूर्वंभ्रमतामहीम् ॥ आश्चर्येणसमायुक्तंतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ इतःप्रयासिकंदेशमाहारार्थंतुसोद्यमी ॥ यद्यदृष्टंत्वयाचित्रंसमाख्याहिसुतो त्तम ॥ २ ॥ विज्वलउवाच ॥ अस्तिमेरुगिरेःपृष्ठेआनंदनामकाननम् ॥ दिव्यवृक्षैःसमाकीर्णफलपुष्पमयैःसदा ॥ ३ ॥ देववृंदैःसमाकीर्णमुनिसिद्धसम न्वितम् ॥ अप्सरोभिःसुरूपाभिर्गंधर्वैःकिन्नरोरगैः ॥ ४ ॥ वापीकूपतडागैश्चनदीप्रस्रवणैस्तथा ॥ आनंदकाननंपुण्यंदिव्यभावैःप्रभासते ॥ ५ ॥ वि मानैःकोटिसंख्याभिर्हंससकुंदंदुसन्निभैः ॥ गीतकोलाहलैरम्यैर्मेघध्वनिनिनादितम् ॥ ६ ॥ षट्पदानांनिनादेनसर्वत्रमधुरायते ॥ चंदनैश्चूतवृक्षैश्चचंपकैःपु ष्पितैर्वृतम् ॥ ७ ॥ नानावृक्षैःप्रभात्येवमानंदवनमुत्तमम् ॥ नानापक्षिनिनादेनबहुकोलाहलान्वितम् ॥ ८ ॥ एवमानंदनंदृष्टंमयातत्रमुशोभनम् ॥ विम लंचसरस्तातशोभतेसागरोपमम् ॥ ९ ॥ संपूर्णंपुण्यतोयेनपद्मसौगंधिकैःशुभैः ॥ जलजैस्तुसमाकीर्णंहंससकारंडवान्वितम् ॥ १० ॥ एवमासीत्सर स्तस्यसुमध्येकाननस्यहि ॥ देवगंधर्वसंघैर्मुनिवृंदैरलंकृतम् ॥ ११ ॥ किंनरोरगगंधर्वैश्चारणैश्चसुशोभते ॥ तत्राश्चर्यमयादृष्टंकुंतातनशक्यते ॥ १२ ॥ विमानेनापिदिव्येनकलशैरुपशोभते ॥ छत्रदंडपताकाभीराजमानेनसत्तम ॥ १३ ॥ सर्वभोगावितेनापिगीयमानेथकिन्नरैः ॥ गंधर्वैरप्सरो भिश्चशोभमानोथसुव्रत ॥ १४ ॥ स्तूयमानोमहासिद्धऋषिभिस्तत्ववेदिभिः ॥ रूपेणाप्रतिमोलोकिनदृष्टस्तादृशःक्वचित् ॥ १५ ॥ सर्वाभरणशोभां गोदिव्यमालाविशोभितः ॥ महारत्नकृतामालायस्योरसिविराजते ॥ १६ ॥ तत्समीपेस्थितातत्रकानारीदृष्टावराननाः ॥ हेमहारैश्चमुक्तानांवलयैःकंकणै र्युता ॥ १७ ॥ दिव्यवस्त्रैश्चगंधैश्चचंदनैश्चारुरूपनैः ॥ स्तूयमानोगीयमानःपुरुषस्तत्रचागतः ॥ १८ ॥ रतिरूपावरारोहापीनश्रोणिपयोधरा ॥ सर्वाभ

१ वेदिकासंगमे इ० पा० । २ कीटके मंडलेश्वरे इ० पा० ।

रणशोभांगीतादृशीरूपसंपदा ॥ १९ ॥ द्वावेतौतौमयादृष्टौविमानेनापिचागतौ ॥ रूपलावण्यमाधुर्यैसर्वंशोभासमाविलौ ॥ २० ॥ समुत्तीर्णौविमा
नात्तावागतौसरसोन्तिके ॥ स्नातौतातमहात्मानौस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ २१ ॥ प्रगृह्यतौमहाशस्त्रौदंपतीतुपरस्परम् ॥ तादृशौचशवौतत्रप
तितौसरसस्तटे ॥ २२ ॥ प्रभासेतेतदादौतुस्त्रीपुंसौकमलेक्षणौ ॥ रूपेणापिमहाभागतादृशावेवतौशवौ ॥ २३ ॥ देवरूपोपमस्तातयथापुं
सस्तथाशवः ॥ यथारूपंहितस्यापितादृशस्तत्रदृश्यते ॥ २४ ॥ यथारूपंतुभार्यायास्तथाशवोद्वितीयकः ॥ स्त्रीशवस्यतुयन्मांसंशस्त्रेणोत्कृत्यसाततः
॥ २५ ॥ भक्षतेतस्यमांसानिरक्तान्युतानितानितु ॥ पुरुषोभक्षतेतद्वच्छवमांसंसमातुरः ॥ २६ ॥ क्षुधयापीडयमानौतौभक्षेतेपिशितंततयोः ॥ यावत्तु
र्निसमायातौतावन्मांसंप्रभक्षितम् ॥ २७ ॥ सरस्यथजलंपीत्वासंजातौसुखितौपितः ॥ कियत्कालंस्थितौतत्रविमानेनगतौपुनः ॥ २८ ॥ अन्येद्रेतुस्त्रियौ
तातमयादृष्टेचतत्रवै ॥ रूपसौभाग्यसंपन्नेतेस्त्रियौचारुलक्षणे ॥ २९ ॥ ताभ्यांप्रभक्षितंमांसंयदातातमहावने ॥ प्रहसेतेतदातेद्रेहास्यैरट्टाट्टकैः
पुनः ॥ ३० ॥ भक्षतेचस्वमांसानितावेतौपरिनित्यशः ॥ कृत्वास्नानादिकंमांसंपश्यतोममतत्रहि ॥ ३१ ॥ अन्येस्त्रियौमहाभागरौद्राकारसम
न्विते ॥ दंष्ट्राकरालवदनेतत्रैवातिविभीषणे ॥ ३२ ॥ ऊचतुस्तौतदातेतुदेहिदेहीतिवैपुनः ॥ एवंदृष्टंमयातातवसतावनसंनिधौ ॥ ३३ ॥
नित्यमुत्कीर्यभक्ष्येतेतौद्वौतुमांसमेवच ॥ जायेतेचसुसंपूर्णौकायौचशवयोःपुनः ॥ ३४ ॥ नित्यमुत्तीर्यतावेवंतेचाप्यन्येचवैपितः ॥ कुर्वतिसदृशींचेष्टां
पूर्वोक्तांममपश्यतः ॥ ३५ ॥ एतदाश्चर्यसंजातंदृष्टंतातमयातदा ॥ भवतापृच्छितंतातदृष्टमाश्चर्यमेवच ॥ ३६ ॥ मयाख्यातंतवाग्रेवैसर्वसंदेहकारणम् ॥
कथयस्वप्रसादाच्चप्रीयमाणेनचेतसा ॥ ३७ ॥ विमानेनागतोयोसौस्त्रियासार्द्धंद्विजोत्तम ॥ दिव्यरूपधरोयस्तुसकस्तुकमलेक्षणः ॥ ३८ ॥ काचनारीम
हाभागमहामांसंप्रभक्षति ॥ सकश्चाप्यागतस्तातसाचैवाभ्येत्यभक्षति ॥ ३९ ॥ प्रहसेतेतदातेद्रेस्त्रियौतातवदस्वनः ॥ ऊचतुस्तौतथाचा
न्येदेहिदेहीतिवापुनः ॥ ४० ॥ तेद्वेत्वंमेसमाचक्ष्वमहाभीषणकेस्त्रियौ ॥ एतन्मेसंशयंतातच्छेत्तुमर्हसिसुव्रत ॥ ४१ ॥ एवमुक्त्वामहारा
जविररामसचांडजः ॥ एवंपृष्टस्तृतीयेनविज्वलेनात्मजेनसः ॥ ४२ ॥ प्रोवाचसर्ववृत्तांतंच्यवनस्यापिशृण्वतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनो
पाख्यानेयुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥९३॥ कुंजलउवाच ॥ शूयतामभिधास्यामितत्सर्वंकारणंसुत ॥ यस्मात्तौतादृशौजातौस्वमांसपरि
भक्षकौ ॥ १ ॥ सर्वत्रकारणंकर्मशुभाशुभंनसंशयः ॥ पुण्येनकर्मणापुत्रनरःसौख्यंप्रभुंजति ॥ २ ॥ दुष्कृतंभुंजतेचात्रपापयुक्तेनकर्मणा ॥ सूक्ष्मवर्त्मविचा

१ प्रदृश्यंतौ महात्मानौ इ० पा० ।

यैवंशास्त्रज्ञानेनचक्षुषा ॥ ३ ॥ स्थूलधर्मैरदृष्टैवसुविचार्यपुनःपुनः ॥ समारभेन्नरःकर्ममनसानियुणेनच ॥ ४ ॥ समूर्तिकारकःशिल्पीरसमावर्त्तयेद्यथा ॥ अग्नेश्चतेजसापुत्रञ्चालाभिश्चसमंततः ॥ ५ ॥ द्रवीभूतोभवेद्धातुर्वीह्नेनातापितःशनैः ॥ यादृशंवत्सभक्ष्यंतुरसपक्वंनिषेच्यते ॥ ६ ॥ तादृशंजायते वत्सरूपंचैवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंफरिभुज्यते ॥७॥ कर्मएवप्रधानंयद्वर्षारूपेणवर्त्तते ॥ क्षेत्रेषुयादृशंवीजंवपतेकृषिकारकः ॥ ८ ॥ तादृशं भुंजतेतातफलमेवनसंशयः ॥ यादृशंक्रियतेकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ ९ ॥ विनाशहेतुःकर्मास्यसर्वेकर्मवशावयम् ॥ कर्मदायादकालोकेकर्मसंबंधिवां धवाः ॥ १० ॥ कर्माणिचोदयंतीहपुरुषंसुखदुःखयोः ॥ सुवर्णैरजतंवापियथारूपंनिषिच्यते ॥ ११ ॥ तथानिषिच्यतेजंतुःपूर्वकर्मवशानुगः ॥ पंचैतानी हदृश्यतेगर्भस्थस्यैवदेहिनः ॥ १२ ॥ आयुःकर्मचवित्तंचविद्यानिधनमेवच ॥ यथामृत्पिंडकंकर्त्तोकुरुतेयद्यदिच्छति ॥ १३ ॥ तथाकर्मकृर्त्तारंचैवकर्त्तारं प्रतिपद्यते ॥ देवत्वमथमानुष्यंपशुत्वंपक्षितांतथा ॥१४॥ तिर्यक्त्वंस्थावरत्वंवायातिजंतुःस्वकर्मभिः ॥ सएवतुतथाभुंक्तेनित्यंविहितमात्मनः ॥ १५ ॥ आत्मनाविहितंदुःखमात्मनाविहितंसुखम् ॥ गर्भशय्यामुपादायभुंजतेपूर्वदेहिकम् ॥ १६ ॥ पूर्वदेहकृतंकर्मनकश्चित्पुरुषोत्तमः ॥ वलेनप्रज्ञयावापिस मर्थःकर्तुमन्यथा ॥ १७ ॥ स्वकृतान्येवभुंजंतिदुःखानिचसुखानिच ॥ हेतुतःकारणैर्वापिसोहंकारेणवाध्यते ॥ १८ ॥ यथाधेनुसहस्रेषुवत्सोविंदतिमा तरम् ॥ तद्वच्छुभाशुभंकर्मकर्तारमनुगच्छति ॥ १९॥ उपभोगादृतेयस्यनाशएवनविद्यते ॥ प्राक्तनंवंधनंकर्मकोन्यथाकर्तुमर्हति ॥ २० ॥ सुशीघ्रमनु धावंतंविधानमनुधावति ॥ शोभतेसंनिपातेनयथाकर्मपुराकृतम् ॥ २१ ॥ उपतिष्ठतितिष्ठंतंगच्छंतमनुगच्छति ॥ करोतिकुर्वतःकर्मच्छायेवानुवि धीयते ॥ २२ ॥ यथाछायातपौनित्यंसुसंवद्धौपरस्परम् ॥ उपसर्गाहिविपयाउपसर्गाजरादयः ॥ २३ ॥ पीडयंतिनरंपश्चात्पीडितंपूर्वकर्म णा ॥ येनयत्रोपभोक्तव्यंदुःखंवासुखमेवच ॥ २४ ॥ सतत्रवद्धारज्ज्वेववलाद्देवेननीयते ॥ दैवंप्राहुश्चभूतानांसुखदुःखोपपादनम् ॥ २५ ॥ अन्यथाकर्मतार्ह्यंजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ अन्यथाह्युद्यतेदैवंवच्यतेचजिघांसति ॥ २६ ॥ शस्त्राग्निविषदुर्गेभ्योरक्षितव्यंसुरक्षति ॥ यथापृथि व्यांवीजानिवृक्षगुल्मतृणान्यपि ॥ २७ ॥ तथैवात्मनिकर्माणितिष्ठंतिप्रभवंतिच ॥ तैलक्षयाद्यथादीपोनिर्वाणमधिगच्छति ॥ २८ ॥ कर्म क्षयात्तथाजंतोःशरीरंनाशमृच्छति ॥ कर्मक्षयात्तथामृत्युस्तत्त्वविद्भिरुदाहृतम् ॥ २९ ॥ विविधाःप्राणिनांरोगाःस्मृतास्तेपांचहेतवः ॥ तस्मात्त त्त्वप्रधानस्तुकर्मएवहिप्राणिनाम् ॥ ३० ॥ यत्पुराकृियतेकर्मतदिहैवप्रभुज्यते ॥ यत्त्वयादृष्टमेवापिपृच्छितंतातसांप्रतम् ॥ ३१ ॥ तस्यार्थं

१ यथा कृषिफलं कर्तुः प्राप्यते यद्यदीहति इ० पा० ।

तुमयाप्रोक्तंभुंजातेतौहिसांप्रतम् ॥ आनेदेकाननेनेदृष्टंतयोःकर्मसुदारुणम् ॥ ३२ ॥ तयोश्चेष्टांप्रवक्ष्यामिशृणुवत्सप्रभाषतः ॥ कर्मभूमिरियंतातअन्याभो
गाथेभूमयः ॥ ३३ ॥ सर्गोदीनांमहाप्राज्ञतासुगत्वासुभुंजति ॥ सूतउवाच ॥ चौलदेशेमहाप्राज्ञःसुबाहुर्नामभूमिपः ॥ ३४ ॥ रूपवान्गुणवान्धीरः पृथि
व्यांनास्तितादृशः ॥ विष्णुभक्तोमहाप्राज्ञोविष्णवानांचसप्रियः ॥ ३५ ॥ कर्मणाविविधेनापिप्रध्यायन्मधुसूदनम् ॥ अश्वमेधादिकान्यज्ञान्यजेतसक
लान्नृप ॥ ३६ ॥ पुरोधास्तस्यचैवास्तिजैमिर्निर्नामब्राह्मणः ॥ सचाहूयसुबाहुंतमिदंवचनमब्रवीत् ॥ ३७ ॥ राजन्देहिसुदानानियैःसुखंतुप्रभुंज्यत ॥
दानेस्तुतरतेलोकान्दुर्गान्प्रेत्यगतोनरः ॥ ३८ ॥ दानेनसुखमाप्नोतियशःप्राप्नोतिशाश्वतम् ॥ दानेनचातुलांकीर्तिर्जायतेमृत्युमंडले ॥ ३९ ॥ यावत्की
र्तिःस्थिताचात्रतावत्कर्तादिवंवसेत् ॥ तद्दानंदुष्करंप्राहुर्दातुंनैवप्रशक्यते ॥ ४० ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनदातव्यंमानवैःसदा ॥ सुबाहुरुवाच ॥ दानाच्चत
पसोवापिद्वयोर्मध्येसुदुष्करम् ॥ ४१ ॥ किंवामहत्फलंप्रेत्यतन्मेब्रूहिद्विजोत्तम ॥ जैमिनिरुवाच ॥ दानान्नदुष्करतरंपृथिव्यामस्तिकिंचन ॥ ४२ ॥ रा
जन्प्रत्यक्षमेवैकंदृश्यतेलोकसाक्षिकम् ॥ परित्यज्यप्रियान्प्राणान्धनार्थंलोभमोहिताः ॥ ४३ ॥ प्रविशंतिनरालोकेसमुद्रमटवींतथा ॥ सेवामन्येप्रपद्यंते
श्ववृत्तिरितियास्थिता ॥ ४४ ॥ हिंसाप्रायांवहुक्लेशांकृषिंचैवतथापुरा ॥ तस्यदुःखार्जितस्यापिप्राणेभ्योपिगरीयसः ॥ ४५ ॥ अर्थस्यपुरुषव्याघ्रपरि
त्यागःसुदुष्करः ॥ विशेषतोमहाराजतस्यन्यायार्जितस्यच ॥ ४६ ॥ श्रद्धयाविधिवत्पात्रेदत्तस्यांतोनविद्यते ॥ श्रद्धाधर्मसुतांदेवीपावनींविश्रुता
रिणी ॥ ४७ ॥ सावित्रीप्रसवित्रीचसंसारार्णवतारिणी ॥ श्रद्धयासाध्यतेधर्मोमहद्भिर्ब्राह्मणाश्रिभिः ॥ ४८ ॥ निष्किंचनास्तुमुनयःश्रद्धाधर्मादिवंगताः ॥
संतिदानान्यनेकानिनानाभेदैर्नृपोत्तम ॥ ४९ ॥ अन्नदानात्परंनास्तिप्राणिनांगतिदाकयम् ॥ तस्मादन्नंप्रदातव्यंपयसाचसमन्वितम् ॥ ५० ॥ मधुरेणा
पिपुण्येनवचसाचसमन्वितम् ॥ नास्त्यन्नात्तृपरंदानमिहलोकेपरत्रच ॥ ५१ ॥ तारणायहितायैवसुखसंपत्तिहेतवे ॥ श्रद्धयाविधिवत्पात्रेनिर्मलेनापिचे
तसा ॥ ५२ ॥ अन्नैकस्यप्रदातस्यफलंभुंक्तेभवेन्नरः ॥ ग्रासाद्ग्रासंप्रदातव्यंमुष्टिप्रस्थंनसंशयः ॥ ५३ ॥ अक्षयंजायतेतस्यदानस्यापिमहाफलम् ॥ नच
प्रस्थंनवासुष्टिंनरस्यहिनसंभवेत् ॥ ५४ ॥ अनास्तिक्यप्रभावेनपर्वणिप्राप्यमानवः ॥ श्रद्धयाब्राह्मणंचैकंभक्तयाचैवप्रभोजयेत् ॥ ५५ ॥ एकस्यापिप्र
धानस्यअन्नस्यापिप्रजेश्वर ॥ जन्मांतरंसुसंप्राप्यनित्यंचान्नंप्रभुंजति ॥ ५६ ॥ पूर्वजन्मनियदत्तंभक्तयापात्रेसकृन्नरैः ॥ जन्मांतरंसुसंप्राप्यनित्यमेवभुन
क्तिच ॥ ५७ ॥ अन्नदानंप्रयच्छंतिब्राह्मणेभ्योहिनित्यशः ॥ मिष्टान्नपानंभुंजंतितेनराअन्नदायिनः ॥ ५८ ॥ अन्नमेववदंत्येतत्क्रपयोवेदपारगाः ॥ प्राण
भूतंनसंदेहमसृताद्धिसमुद्भवम् ॥ ५९ ॥ प्राणास्तेनप्रदत्ताहियेनचान्नंसमार्पितम् ॥ अन्नदानंमहाराजदेहित्वंतुप्रयत्नतः ॥ ६० ॥ एवमाकर्ण्यवैराजाजैमि

नेस्तुमहात्मनः ॥ पुनःपप्रच्छतंविप्रंजैमिर्निज्ञानपंडितम् ॥ ६१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ सुवाहुरुवाच ॥ स्वर्गस्थमेमुणुनान्ब्रूहिसांप्रतंद्विजसत्तम ॥ एतत्सर्वंद्विजश्रेष्ठकरिष्यामिस्वभाविकम् ॥ १ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ नंदनादीनिरम्याणिदिव्यानिविविधानिच ॥ तत्रोद्यानानिपुण्यानिसर्वकामयुतानिच ॥ २ ॥ सर्वकामफलैर्वृक्षैःशोभनानिसमंततः ॥ विमानानिसुदिव्यानिसे वितान्यप्सरोगणैः ॥ ३ ॥ सर्वत्रैवविचित्राणिकामगानिवशानिच ॥ तरुणादित्यवर्णानिमुक्ताजालांतराणिच ॥ ४ ॥ चंद्रमंडलशुभ्राणिहेमशय्यासना निच ॥ सर्वकामसमृद्धाश्चसर्वदुःखविवर्जिताः ॥ ५ ॥ नराःसुकृतिनस्तेषुविचरंतियथासुखं ॥ नतत्रनास्तिकार्यातिनस्तेनानाजितेंद्रियाः ॥ ६ ॥ ननृशंसानपिशुनानकृतघ्नानमानिनः ॥ सत्यास्तपःस्थिताःशूरादयावंतःक्षमापराः ॥ ७ ॥ यज्वानोदानशीलाश्चतत्रगच्छंतितेनराः ॥ नरोगोनजरामृत्युर्नशोकोनहिमातपौ ॥ ८ ॥ नतत्रक्षुत्पिपासाचकरुण्यग्लानिर्नविद्यते ॥ एतेचान्येचबहवोगुणाःस्वर्गस्यभूपते ॥ ९ ॥ दोषास्तत्रैवयेसंतिताञ्छृणुष्वच सांप्रतम् ॥ शुभस्यकर्मणःकृत्स्नंफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १० ॥ नचात्रक्रियतेभूयःसोत्रदोषोमहान्स्मृतः ॥ असंतोषश्चभवतिदृष्ट्वादीप्तांपरांश्रियम् ॥ ११ ॥ सुखव्यात्तमनस्कानांसहसापतनंतथा ॥ इहयत्क्रियतेकर्मफलंतत्रैवभुज्यते ॥ १२ ॥ कर्मभूमिरियंराजन्फलभूमिरसौस्मृता ॥ ॥ सुवाहुरुवाच ॥ महांत स्तुडमेदोपास्त्वयास्वर्गस्यकीर्तिताः ॥ १३ ॥ निर्दोषाःशाश्वतोयेन्येतांस्त्वंब्रूलेकान्वदद्विज ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ आत्रह्मसदनादेवदोषाःसंतिचवैनृप ॥ १४ ॥ अतएवहिनेच्छंतिस्वर्गप्राप्तिंमनीषिणः ॥ आत्रह्मसदनाद्दूर्ध्वंतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ १५ ॥ शुभंसनातनंज्योतिःपरंब्रह्मेतितद्विदुः ॥ नतत्रमूढागच्छंतिपुरुषाविषयात्मकाः ॥ १६ ॥ दंभमोहभयद्वेषक्रोधलोभैरभिद्रुताः ॥ निर्ममानिरहंकारानिर्द्वंद्वास्संयतेंद्रियाः ॥ १७ ॥ ध्यानयोगरताश्चैवत्रगच्छंतिसाधवः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयन्मांत्वंपरिपृच्छसि ॥ १८ ॥ एवंस्वर्गगुणंश्रुत्वासुवाहुःपृथिवीपतिः ॥ तमुवाचमहात्मानंजैमिनिंवदतांवरम् ॥ १९ ॥ ॥ सुवाहुरुवाच ॥ नाहंस्वर्गंगमिष्यामिनचैवेच्छाम्यहंमुने ॥ यस्माच्चपतनंप्रोक्तंतत्कर्मनकरोम्यहम् ॥ २० ॥ दानमेकंमहाभागनाहं दास्येकदाधुवम् ॥ दानाच्चफललोभाच्चतस्मात्पततिवैनरः ॥ २१ ॥ इत्येवमुक्त्वाधर्मात्मासुवाहुःपृथिवीपतिः ॥ ध्यानयोगेनदेवेशंयजिष्येकमलाप्रियम् ॥ २२ ॥ दाहप्रलयसंवर्जैविष्णुलोकंव्रजाम्यहम् ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभूपसर्वश्रेयःसमाकुलम् ॥ २३ ॥ राजानोधर्मशीलाश्च महायज्ञैर्यजंतिते ॥ सर्वदानानिदीयंतेयज्ञेषुनृपनंदन ॥ २४ ॥ आदावन्नंतुयज्ञेषुवस्त्रंतांबूलमेवच ॥ कांचनंभूमिदानंचगोदानंप्रददंतिच ॥ २५ ॥ सुय ज्ञैर्वैष्णवंलोकंतेप्रयांतिनरोत्तमाः ॥ दानेनतृप्तिमायांतिसंतुष्टाःसंतिभूमिपाः ॥ २६ ॥ तपस्विनोमहात्मानोनित्यमेवंयजंतिते ॥ सुभिक्षांयाचयित्वातु

स्वस्थानंतुसमागताः ॥ २७ ॥ भिक्षार्थंतस्यभागानिप्रकुर्वंतिचभूपते ॥ ब्राह्मणायविभागैकंगोग्रासंतुमहामते ॥ २८ ॥ सुपार्श्ववर्तिनांचैकंप्रयच्छंतितपो
धनाः ॥ तस्यान्नस्यप्रदानेनफलंभुजंतिमानवाः ॥ २९ ॥ क्षुधातृषाविहीनास्तेविष्णुलोकंव्रजंतिवै ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रदेहिन्यायार्जितंधनम् ॥ ३० ॥
दानाज्ज्ञानंततःप्राप्यज्ञानात्सिद्धिंप्रयास्यति ॥ यइदंशृणुयान्मर्त्यःपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ३१ ॥ तस्यसर्वार्थसिद्धिःस्यात्पापंसर्वंविलीयते ॥ विमुक्तः
सर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ सुबाहु
रुवाच ॥ कीदृशैःकर्मभिःप्रेत्यगच्छंतिनरकंनराः ॥ स्वर्गंतुकीदृशैःप्रेत्यतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥१॥ जैमिनिरुवाच ॥ ब्राह्मण्यंपुण्यमुत्सृज्ययेद्विजालोभमोहि
ताः ॥ कुकर्माण्युपजीवंतितेवैनिरयगामिनः ॥ २ ॥ नास्तिकाभिन्नमर्यादाःकंदर्पविषयोन्मुखाः ॥ दांभिकाश्चकृतघ्नाश्चतेवैनिरयगामिनः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणेभ्यः
प्रतिश्रुत्यनप्रयच्छंतियेधनम् ॥ब्रह्मस्वानांचहर्तारोनरानिरयगामिनः ॥४॥ पुरुषाःपिशुनाश्चैवमानिनोऽनृतवादिनः ॥ असंबद्धप्रलापाश्चतेवैनिरयगामिनः ॥५॥
येपरस्वापहर्तारःपरदूषणसूचकाः ॥ परस्त्रीगामिनोयेचतेवैनिरयगामिनः ॥ ६ ॥ प्राणिनांप्राणहिंसायांयेनरानिरताःसदा ॥ परनिंदारतायेवैतेवैनिरयगा
मिनः ॥ ७ ॥ सुकूपानांतडागानांप्रपानांचपरंतप ॥ सरसांचैवभेत्तारोनरानिरयगामिनः ॥ ८ ॥ विपर्यस्यंतियेदाराञ्छिशून्भृत्यातिथींस्तथा ॥ उत्सन्न
पितृदेवेज्यानरानिरयगामिनः ॥ ९ ॥ प्रव्रज्यादूषकाराजन्येचैवाश्रमदूषकाः ॥ सखीनांदूषकाश्चैवतेवैनिरयगामिनः ॥ १० ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोक
महेश्वरम् ॥ नचिंतयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः ॥११॥ प्रयाजानांमखानांचकन्यानांसुहृदांतथा ॥ साधूनांचगुरूणांचदूषकानिरयगामिनः ॥१२॥ काष्ठैर्वांशं
कुभिर्वापिशून्यैरश्मभिरेववा ॥ येमार्गानुपरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १३ ॥ सर्वभूतेष्वविश्वस्ताःकामेनार्तास्तथैवच ॥ सर्वभूतेषुजिह्माश्चतेवैनिरयगामि
नः ॥ १४ ॥ आगतान्भोजनार्थंतुब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ प्रतिषेधंचकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥१५॥ क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ आशाच्छे
दंप्रकुर्वंतितेवैनिरयगामिनः ॥ १६ ॥ शस्त्राणांचैवकर्त्तारःशल्यानांधनुषांतथा ॥ विक्रेतारश्चराजेंद्रनरानिरयगामिनः ॥ १७ ॥ अनाथंविक्लवंदीनंरोगार्त्तं
वृद्धमेवच ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ १८ ॥ नियमान्पूर्वमादाययेपश्चादजितेंद्रियाः ॥ अतिक्रामंतिचांचल्यात्तेवैनिरयगामिनः ॥ १९ ॥
इत्येतेकथिताराजन्नरानिरयगामिनः ॥ स्वर्गलोकस्यगंतारोयेजनास्तान्निबोधमे ॥ २० ॥ सत्येनतपसाक्षांत्यादानेनाध्ययनेनच ॥ येधर्ममनुवर्तंतेतेनराः
स्वर्गगामिनः ॥ २१ ॥ येचहोमपराध्यानदेवतार्चनतत्पराः ॥ आददानामहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥२२॥ शुचयश्चशुचौदेशेवासुदेवपरायणाः ॥ पठंतिवि
ष्णुंगायंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥२३॥ मातापित्रोश्चशुश्रूषांयेकुर्वंतिसदादृताः ॥ वर्जयंतिदिवास्वप्नंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥२४॥ सर्वहिंसानिवृत्ताश्चसाधुसंगा

श्चयेनराः ॥ सर्वस्यापिहितेयुक्तास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥२५॥ सर्वलोभनिवृत्ताश्चसर्वसाहाश्चयेनराः ॥ सर्वस्याश्रयभूताश्चतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २६ ॥शु
श्रूषाभिस्तपोभिश्चगुरूणांमानदानराः ॥ प्रतिग्रहनिवृत्तायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥२७॥ सहस्रपरिवेष्टारस्तथैवचसहस्रदाः ॥ त्रातारश्चसहस्राणांतेनराःस्व
र्गगामिनः ॥ २८ ॥ भयात्पापात्तपाच्छोकाद्दारिद्र्यव्याधिकर्शितान् ॥ विमुंचंतिचयेजंतूंस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ २९ ॥ आत्मस्वरूपवंतश्चयौवनस्थाश्च
भारत ॥ येवैजितेंद्रियाधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३० ॥ सुवर्णस्यचदातारोगवांभूमेश्चभारत ॥ अन्नानांवाससांचैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३१ ॥ येया
चिताःप्रहृष्यंतिप्रियंदत्वावदंतिच ॥ त्यक्तदानफलेच्छाश्चतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३२ ॥ निवेशनानांधान्यानांनराणांचपरंतप ॥ स्वयमुत्पाद्यदातारःपुरु
षाःस्वर्गगामिनः ॥ ३३ ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ कीर्तयंतिगुणान्येचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३४ ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरा
त् ॥ प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३५ ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ आचरंतिमहात्मानस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ३६ ॥ येनरा
णांवचोवक्तुंनजानंतिचविप्रियम् ॥ प्रियवाक्यैकविज्ञातास्तेनराःस्वर्गगामिनः॥३७॥ येनामभागान्कुर्वंतिक्षुत्तृष्णाश्रमपीडिताः॥हंतकारस्यकर्तारस्तेनराः
स्वर्गगामिनः ॥३८॥ वापीकूपतडागानांप्रपानांचैववेश्मनाम् ॥ आरामाणांचकर्तारस्तेनराःस्वर्गगामिनः॥३९॥असत्येष्वपियेसत्याऋजवोनार्जवेष्वपि ॥
रिपुष्वपिहितायेचतेनराःस्वर्गगामिनः॥ ४० ॥ यस्मिन्कस्मिन्कुलेजाताबहुपुत्राःशतायुषः ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४१ ॥कुर्वंत्य
वंध्यंदिवसंधर्मेणैकेनसर्वदा ॥ व्रतंगृह्णंतियेनित्यंतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४२ ॥ आक्रोशंतंस्तुवंतंचतुल्यंपश्यंतियेनराः ॥ शांतात्मानोजितामानस्तेनराः
स्वर्गगामिनः ॥४३॥ येचापिभयसंत्रस्तान्ब्राह्मणांश्चतथास्त्रियः ॥ सार्थान्वापरिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥४४॥ गंगायांपुष्करेतीर्थेगयायांचविशेषतः ॥
पितृपिंडप्रदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४५ ॥ नवशेचेंद्रियाणांचयेनराःसंयमस्थिताः ॥ त्यक्तलोभभयक्रोधास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४६ ॥ यूकाम
त्कुणदंशादीन्येजंतूंस्तुदतस्तनुम् ॥ पुत्रवत्परिरक्षंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४७ ॥ अज्ञानाच्चयथोक्तेनविधिनासंचयंतिच ॥ सर्वद्वंद्वसहालोकेतेनराःस्व
र्गगामिनः ॥ ४८ ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ रमयंतिनसत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ४९ ॥ निंदितानिनकुर्वंतिकुर्वंतिविहितानिच ॥
आत्मशक्तिंविजानंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥ एवंतेकथितंसर्वमयातत्वेनपार्थिव ॥ दुर्गतिःसद्गतिश्चैवप्राप्यतेकर्मभिर्यथा ॥ ५१ ॥ नरःपरेषांप्रति
कूलमाचरन्प्रयातिघोरंनरकंसुदारुणम् ॥ सदानुकूलस्यनरस्यजीविनःसुखावहामुक्तिरदूरसंस्थिता ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्याने
गुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेषण्णवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ कुंजलउवाच ॥ एवमाकर्ण्यतांराजामुनिनाभाषितांतदा ॥ धर्माधर्मगतिंसर्वांतंमुनिंसमभ

१ प्रवक्तारश्चदातारस्तेनराःस्वर्गगामिनः इ० पा० । २ मित्रामित्रेस्तुवंतश्च इ० पा० ।

षत ॥ १ ॥ सुव्राहुरुवाच ॥ सोहंधर्मकरिष्यामिसौहंपुण्यंद्विजोत्तम ॥ वासुदेवंजगद्योनिंयजिष्येनितरांमुने ॥ २ ॥ होमेनतुजपेनैवपूजयेन्मधु सूदनम् ॥
यङ्गायङ्गंतपस्तप्त्वाविष्णुलोकंसभूपतिः ॥ ३ ॥ पूजितःसर्वकामैश्चप्राप्तवान्सत्वरंमुदा ॥ गतेतस्मिन्महालोकेदेवदेवंनपश्यति ॥ ४ ॥ क्षुधाजातामहातीव्रातृष्णाचातिप्रवर्तते ॥ तयोश्चापिमहाप्राज्ञजीवपीडाकरावहु ॥ ५ ॥ राजापिप्रिययासार्द्धंक्षुधातृष्णाप्रपीडितः ॥ नपश्यतिस्मपीकेशंदुःखेनमहतान्वितः ॥ ६ ॥ सूतउवाच ॥ एवंसदुःखितोराजाप्रिययासहसत्तम ॥ आकुलव्याकुलोजातःपीडितःक्षुधयाभृशम् ॥ ७ ॥ इतश्चेतश्चवेगैश्चधावतेवसुधाधिपः॥
सर्वाभरणशोभांगोवस्त्रचंदनभूषितः ॥ ८ ॥ पुष्पमालाप्रशोभांगोहारकुंडलकंकणैः ॥ रत्नदीप्तिप्रशोभांगःप्रययौसमहीपतिः ॥ ९ ॥ एवंदुःखसमाचारःस्तूयमानश्चपाठकैः ॥ दुःखशोकसमाविष्टःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ १० ॥ विष्णुलोकमहंप्राप्तस्त्वयासहसुशोभने ॥ ऋषिभिःस्तूयमानोपिविमानेनाविभामिनि ॥ ११ ॥ कर्मणाकेनमेचेयंक्षुधातीव्रप्रवर्द्धते ॥ विष्णुलोकंचसंप्राप्यनदृष्टोमधुसूदनः ॥ १२ ॥ तत्किंहिकारणंभद्रेनभुनज्मिमहत्फलम् ॥
कर्मणाथनिजेनापिएतद्दुःखंप्रवर्त्तते ॥ १३ ॥ सैवंश्रुत्वाचतद्वाक्यंराजानमिदमब्रवीत् ॥ १४ ॥ भार्योवाच ॥ सत्यमुक्तत्वयाराजन्नास्तिधर्मस्यवैफलम् ॥ वेदशास्त्रपुराणेषुयेपठंतिचब्राह्मणाः ॥ १५ ॥ दुःखशोकौविधूयेहसर्वदोषैःप्रमुच्यते ॥ नामोच्चारेणदेवस्यविष्णोश्चैवसुचक्रिणः ॥ १६ ॥
पुण्यात्मानोमहाभागाध्यायमानाजनार्दनम् ॥ त्वयैवाराधितोदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ १७ ॥ अन्नादिदानंविप्रेभ्योनप्रदत्तंद्विजोदितम् ॥ फलं तस्यप्रजानामिनदृष्टोमधुसूदनः ॥ १८ ॥ क्षुधामेबाधतेराजंस्तृष्णाचैवप्रशोषयेत् ॥ कुंजलउवाच ॥ एवमुक्तस्तुप्रिययाराजाचिंताकुलेंद्रियः ॥ १९ ॥
ततोदृष्ट्वामहापुण्यमाश्रमंश्रमनाशनम् ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णंतडागैरुपशोभितम् ॥ २० ॥ वापीकुंडतडागैश्चपुण्यतोयप्रपूरितैः ॥ हंसकारंडवाकीर्णंकहारैरुपशोभितम् ॥ २१ ॥ आश्रमःशोभतेपुत्रमुनिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ दिव्यवृक्षसमाकीर्णंमृगव्रातैश्चशोभितम् ॥ २२ ॥ नानापुष्पसमाकीर्णंदृष्ट्वगंधसमाकुलम् ॥ द्विजसिद्धैःसमाकीर्णंमृषिशिष्यैःसमाकुलम् ॥ २३ ॥ योगियोगंद्रसंघुष्टंदेववृंदैरलंकृतम् ॥ कदलीवनसंबाधैःसुफलैःपरिशोभितम् ॥ २४ ॥ नानावृक्षसमाकीर्णंसर्वकामसमन्वितम् ॥ श्रीखंडैश्चारुगंधैश्चसुफलैःशोभितंसदा ॥ २५ ॥ एवंपुण्यंसमाकीर्णंब्रह्मलक्ष्मसमायुतम् ॥ ससुव्राद्दुस्ततोराजातयासुप्रिययासह ॥ २६ ॥ प्रविवेशमहापुण्यंतद्वनंसर्वकामदम् ॥ भासमानोदिशःसर्वायत्रास्तेसूर्यसंनिभः ॥२७॥
राजमानोमहादीप्त्यापरयासूर्यसंनिभः ॥ योगासनसमारूढोयोगपट्टेनसंवृतः ॥ २८ ॥ वामदेवऋषिश्रेष्ठोविष्णवानांवरस्तथा ॥ ध्यायमानोत्पकेशंशु

क्तिमुक्तिप्रदायकम् ॥ २९ ॥ वामदेवंमहात्मानंतंदृष्ट्वामुनिसत्तमम् ॥ त्वरंगत्वाप्रणम्यैवसराजाप्रिययासह ॥ ३० ॥ वामदेवस्ततोदृष्ट्वाप्रणतंराजसत्तमम् ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवराजानंप्रियवान्वितम् ॥ ३१ ॥ उपवेश्यासनेपुण्येसुवाहुंराजसत्तमम् ॥ आसनादिततःपाद्यैरर्घपूजादिभिस्तथा ॥ ३२ ॥ मुनिनापूजितोभूपःप्रिययासहचागतः ॥ अथपप्रच्छराजानंमहाभागवतोत्तमम् ॥ ३३ ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वामहंविष्णुधर्मज्ञंविष्णुभक्तंनरोत्तमम् ॥ जानेज्ञानेनराजेंद्रदिव्येनचोलभूमिपम् ॥ ३४ ॥ निरामयश्चागतोसिताक्ष्यंयाभार्ययासह ॥ राजोवाच ॥ निरामयश्चागतोऽस्मिप्राप्तोविष्णोः परंपदम् ॥ ३५ ॥ मयाहिपरयाभक्त्यादेवदेवोजनार्दनः ॥ आराधितोजगन्नाथोभक्तिप्रीतःसुरेश्वरम् ॥ ३६ ॥ कस्मात्पदृयाम्यहंतातनदेवंकमलापतिम् ॥ क्षुधामेवाधतेताततृष्णातीवसुदारुणा ॥ ३७ ॥ ताभ्यांशांतिंतनगच्छावसुखंविंदावनेवच ॥ एतन्मेकारणंदुःखंजातंगुनिसत्तम ॥३८॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिप्रसादात्समुखोभव ॥ वामदेवउवाच ॥ त्वंतुभक्तोसिराजेंद्रश्रीकृष्णस्यसदैवहि ॥ ३९ ॥ आराधितस्त्वयाभक्त्यापरयामधुसूदनः ॥ भक्त्योपचारैःस्नानाद्यैर्गधपुष्पादिभिस्तथा ॥ ४० ॥ नपूजितोऽथनैवेद्यैःफलैश्चजगतांपतिः ॥ दशमींप्राप्यराजेंद्रत्वयैवचसदाकृतम् ॥ ४१ ॥ एकभक्तंनदत्तंतुब्राह्मणायसुभोजनम् ॥ एकादशींतुसंप्राप्यनकृतंभोजनंत्वया ॥ ४२ ॥ विष्णुमुद्दिश्यविप्रायनदत्तंभोजनंत्वया ॥ अन्नंचामृतरूपेणपृथिव्यांसंस्थितंसदा ॥ ४३ ॥ अन्नदानंविशेषेणकदादत्तंनहित्वया ॥ ओषध्यश्चमहाराजनानाभेदास्तुताःभृणु ॥ ४४ ॥ कटुतिक्तकषायाश्चमधुराम्लाश्चक्षारकाः ॥ हिंग्वाद्योपस्कराःसर्वेनानारूपाश्चभूपते ॥ ४५ ॥ अमृताज्जिरेसर्वाओषध्यःपुष्टिहेतवः ॥ अन्नमेवसुसंस्कृत्यओषध्यंजनान्वितम् ॥ ४६ ॥ देवेभ्योविष्णुरूपेभ्यइतिसंकल्प्यदीयते ॥ पितृभ्योविष्णुरूपेभ्योहस्तेचब्राह्मणस्यहि ॥ ४७ ॥ अतिथिभ्यस्ततोदत्वापरिजनंप्रभोजयेत ॥ स्वयंतुभुंजते पश्चात्तदन्नममृतोपमम् ॥ ४८ ॥ प्रेत्यदुःखंनचैवास्तितस्यसौख्यंतुभूपते ॥ ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षत्ररूपाश्चभूपते ॥ ४९ ॥ यथाहिकर्षकःकश्चित्सुकृषिं कुरुतेसदा ॥ तद्वन्मर्त्यःकृषिंकुर्यात्क्षेत्रेविप्रास्यकेनृप ॥ ५० ॥ स्वभावलांगलेनापिश्रद्धाशस्त्रेणभेदयेत् ॥ वृषभैःतुमनोनित्यंबुद्धिश्चैवतपस्तथा ॥५१॥ सत्यज्ञानानुभावीशःशुद्धात्मातुप्रतोदकः ॥ विप्रनाम्निमहाक्षेत्रेनमस्कारैर्विसर्जयेत् ॥ ५२ ॥ स्फोटयेत्कल्मषंनित्यंकृषिकोहियथानृप ॥ क्षेत्रस्यउद्यमेयुक्तोविष्णुकामःप्रहृष्टयेत् ॥ ५३ ॥ तद्वद्ब्राह्मैःशुभैःपुण्यैर्विप्राश्चापिप्रसादयेत् ॥ पर्वतीर्थांतिकालश्चधनरूपोभिवर्षणे ॥ ५४ ॥ वसुकामो भवेत्क्षेत्रीततःक्षेत्रेप्रवापयेत् ॥ तद्वद्भूपप्रसन्नायविप्रायपरिदीयते ॥ ५५ ॥ क्षेत्रस्यउप्तबीजस्ययथाक्षेत्रीप्रभुंजति ॥ फलमेवमहाराजतथादाताभुनक्तिच ॥ ५६ ॥ प्रेत्यचात्रैवनित्यंचतृप्तोभवतिनान्यथा ॥ ब्राह्मणाःपितरोदेवाःक्षेत्ररूपानसंशयः ॥ ५७ ॥ मानवानांमहाराजवापिताःप्रददंतिच ॥

फलमेवंनसंदेहोयादृशंतादृशंध्रुवम् ॥५८॥ कटुकाद्धिनजायेतराजन्मधुरएवच ॥ तद्वत्त्वमधुराख्यात्त्वनजायेत्कटुकःपुनः॥५९॥ यादृशंवपतेबीजंतादृशं फलमश्नुते ॥ नवापयतियःक्षेत्रंनसभुंजतितत्फलम् ॥६०॥ तद्वद्विप्राश्चदेवाश्चपितरःक्षेत्ररूपिणः॥ दशंयंतिफलंराजन्दत्तस्यापिनसंशयः॥६१॥ यादृशं हिकृतंकर्मत्वयैवचशुभाशुभम् ॥ तादृशंभुंक्ष्वदैवराजन्नन्यथातन्नजायते ॥६२॥ नपुरादेवविप्रेभ्यःपितृभ्यश्चकदाचन ॥ मिष्टान्नपानमेवापिदत्तंसुमनसात दा ॥ ६३ ॥ सुभोज्यैर्भोजनेनृपृष्टैर्मधुरैश्चोष्यपेयकैः ॥ सुभक्ष्यैरात्मनाभुक्तंकस्मैदत्तंनचत्वया ॥ ६४ ॥ त्वशरीरंत्वयापुष्टमन्नैरमृतसन्निभैः ॥ यस्मा त्कृतंमहाराजतस्मात्क्षुधापवर्तते ॥ ६५ ॥ कर्मैवकारणंराजन्नराणांसुखदुःखयोः ॥ जन्ममृत्व्योर्महाभागभुंक्ष्वतत्कर्मणःफलम् ॥ ६६ ॥ पूर्वेपिचमहा त्मानोदिवंप्राप्ताःस्वकर्मणा ॥ पुनःप्रयाताभूलोंकंकर्मणःक्षयकालतः ॥ ६७ ॥ नलोभंगीरथश्चैवविश्वामित्रोयुधिष्ठिरः ॥ कर्मणैवहिसंप्राप्ताःस्वर्गराजन्त्व कालतः ॥ ६८ ॥ दिष्टंहिप्राक्तनंकर्मतेनदुःखंसुसंलभेत् ॥ तदुल्लंघयितुंराजन्कःसमर्थोपिहीश्वरः ॥ ६९ ॥ अथतस्मान्नृपश्रेष्ठस्वर्गतस्यापितेऽभवत् ॥ क्षु त्तृष्णासंभवोवेगस्ततोदुष्टंहिकर्मते ॥ ७० ॥ यदितेक्षुत्प्रतीकारोह्यभीष्टोनृपसत्तम ॥ तद्गत्वाभुंक्ष्वकायंस्वमानंदारण्यसंस्थितम् ॥ ७१ ॥ तवचेयंमहा राज्ञीक्षुत्क्षामातिवदृश्यते ॥ सुवाहुरुवाच ॥ कियत्कालमिदंकर्मकर्तव्यंप्रिययासह ॥ ७२ ॥ तन्मेब्रूहिमहाभागानुग्रहोदृश्यतेकदा ॥ कस्यदानेनकिंपु ण्यंद्रव्यस्यस्यमुनिसत्तम ॥ ७३ ॥ तत्प्रब्रूहिमहाप्राज्ञयदितुष्टोसिसांप्रतम् ॥ वामदेवउवाच ॥ अन्नदानान्महाप्राज्ञसौख्यमुदकस्यमहामते ॥ ७४ ॥ भुंजतिम र्त्यास्स्वर्गवैपीडयंतेनैवपातकैः ॥ यदादानंनदत्तंतुभवेदपिहिमानवैः ॥ ७५ ॥ मृत्युकालेपिसंप्राप्तेदानंसर्ववेददंतिच ॥ आदावेवप्रदातव्यमन्नंचोदकसंयुत म् ॥ ७६ ॥ सुच्छत्रोपानहौदद्याज्जलपात्रंसुशोभनम् ॥ भूमिंसुकांचनंधेनुमष्टौदानानियोऽर्पयेत् ॥ ७७ ॥ स्वर्गेनजायतेतस्यक्षुधातृष्णादिसंभवः ॥ क्षु धानबाधतेराजन्नन्नदानात्सतृप्तिमान् ॥ ७८ ॥ तृष्णातीव्रानहिस्यात्तृप्तोभवतिसर्वदा ॥ पादुकायाःप्रदानेनच्छत्रदानेनभूपते ॥ ७९ ॥ छायामाप्नोति दातावैवाहनंचनृपोत्तम ॥ उपानहप्रदानेनअन्यदेवंवदाम्यहम्॥८०॥भूमिदानान्महाभागसर्वकामानवाप्नुयात्॥गोदानेनमहाराजरसेःपुष्टोभवेत्सदा ॥८१॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंजानःस्वर्गलोकेवसेन्नरः ॥ तृप्तोभवतिवैदातागोदानेननसंशयः ॥ ८२ ॥ नीरुजःसुखसंपन्नःसंतुष्टस्तुधनान्वितः ॥ कांचनेनसुवर्णस्तुजाय तेनात्रसंशयः ॥ ८३ ॥ श्रीमांश्चरूपवांस्त्यागीरत्नभोक्ताभवेन्नरः ॥ मृत्युकालेतुसंप्राप्तेतिलदानंप्रयच्छति ॥ ८४ ॥ सर्वभोगपतिर्भूत्वाविष्णुलोकं प्रयातिसः ॥ एवंदानविशेषेणप्राप्यतेपरमंसुखम् ॥ ८५ ॥ गोदानंभूमिदानंतुअन्नोदकेचवैत्वया ॥ जीवमानेननराजेंद्रनदत्तंब्राह्मणायवै ॥ ८६ ॥ मृत्युका

लेपिनोदत्तंतस्मात्क्षुधाप्रवर्तते ॥ एतत्तेकारणंप्रोक्तंजातंकर्मवशानुगम् ॥ ८७ ॥ यादृशंतुकृतंकर्मतादृशंपरिभुज्यते ॥ सुबाहुरुवाच ॥ कथंक्षुधाप्रशांतिमेप्रयातिमुनिसत्तम ॥ ८८ ॥ अनयाशोषितःकायोह्यतीवपरिदूयते ॥ क्षुधाप्रतिद्विजश्रेष्ठप्रार्थयिश्चत्तंवदस्वनोः ॥ ८९ ॥ कर्मणश्चास्यघोरस्ययथा शांतिर्भवेन्मम ॥ वामदेवउवाच ॥ प्रायश्चित्तंनचैवास्तिऋतेभोगान्नृपोत्तम ॥९०॥कर्मणोस्यफलंसर्वंभवान्स्वस्थःप्रभोक्ष्यति ॥ यत्रतेपतितःकायःप्रिया याश्चैवभूपते ॥ ९१ ॥ युवाभ्यांहिप्रगंतव्यमितश्चैवनसंशयः ॥ उभाभ्यामपिभोक्तव्यंकायमक्षयमेवतत् ॥ ९२ ॥ स्वंस्वंराजन्नसंदेहस्त्वयावैंप्रियययास ह ॥ राजोवाच ॥ कियत्कालंप्रभोक्तव्यंमयैवंप्रिययासह ॥ ९३ ॥ तदादिशमहाभागप्रमाणंतद्वचोमम ॥ वामदेवउवाच ॥ वासुदेवमहास्तोत्रंमहापाप कनाशनम् ॥ ९४ ॥ यदात्वंश्रोष्यसेपुण्यंतदामोक्षंप्रयास्यसि ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंगच्छराजन्प्रभुंस्वहि ॥ ९५ ॥ एवंश्रुत्वाततोराजाभार्ययासहवैपुनः ॥ स्वशरीरस्यवैमांसंभक्षतेप्रिययासह ॥९६॥ नित्यमेवमहाप्राज्ञतद्वत्पूर्णंभवेद्वपुः॥नित्यंप्रभक्षतेराजाराज्ञीतस्यचपुत्रक ॥ ९७ ॥ यथायथाचराजाचभक्षते चकलेवरम् ॥ हसंतेवैसदानार्यौतयोर्भावंवदाम्यहम् ॥ ९८ ॥ प्रज्ञासार्द्धंमहासाध्वीचरित्रंतस्यभूपतेः ॥ हास्यंहिकुरुतेनित्यंतस्यश्रद्धानपायिनी ॥ ॥९९॥ प्रज्ञयाप्रेर्यमाणेननदत्तंश्रद्धयान्वितम् ॥ ब्राह्मणेभ्यःसुसंकल्प्यअन्नमुद्दिश्यवैष्णवे ॥ १०० ॥ एवंसभक्षतेमांसंस्वस्यकायस्यनित्यदा ॥ यो षिदप्यात्मकायंचरसैश्चामृतसन्निभैः ॥ १०१ ॥ ततोवर्षशतांतेतुवामदेवंमहामुनिम् ॥ स्मृत्वासगर्हयामासआत्मानंप्रतिसुव्रता॥१०२॥ नदत्तंपितृदेवेभ्यो ब्राह्मणेभ्यःकदामया ॥ नदत्तमतिथिभ्योहिवृद्धेभ्यश्चविशेषतः ॥ १०३ ॥ दीनेभ्योहिनदत्तंचकृपयाचातुरायच ॥ एवंसभुंक्तेस्वमांसंगर्हयन्स्वीयकर्मच ॥१०४॥ एवंस्वमांसंभुंजानंसुवाहुंप्रिययासह ॥ हसंतेचतदादृङ्वाप्रज्ञाश्रद्धाचद्वैस्त्रियौ ॥ १०५ ॥ तस्यकर्मविपाकस्यशुभात्माहसतेनृप ॥ ममसंगप्रसंगेन नदत्तंपापचेतन ॥१०६॥ प्रज्ञाचवचनैस्तेस्तुराजानंहसतेपुनः ॥ क्रुगतोसोमहामोहोयेनत्वंमोहितोनृप ॥ १०७ ॥ लोभेनमोहयुक्तेनतमोगतेनिपात्यते ॥ तत्रापतित्वामामैवपतितंदुःखसंकटे ॥१०८॥ दानमार्गपरित्यज्यलोभमार्गगतोनृप ॥ भार्ययासहभुंक्त्वत्वंव्यापितःक्षुधयाभृशम् ॥१०९॥ एवंतंहसतेप्रज्ञा सुबाहुंप्रिययान्वितम् ॥ एतद्धिकारणंसर्वंतयोर्हासस्यपुत्रक ॥ ११० ॥ भक्ष्यमाणस्यभूपस्यदेहंस्वंदुःखितेतदा ॥ ऊचतुर्देहिदेहीतियाच्यमानःसदैव हि ॥ १११ ॥ क्षुधातृष्णामहाप्राज्ञभीमरूपेभयानके ॥ पयसामिश्रितंभक्षंयाचेतेनृपतीश्वरम् ॥ ११२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्वदस्वममहामते ॥ ११३ ॥ विज्वलउवाच ॥ वासुदेवाभिधानंतत्स्तोत्रंकथयमेपितः ॥ येनमोक्षंवरंजेद्राजातद्विप्णोःपरमंपदम् ॥ ॥ ११४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेसप्तनवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येवि

ज्वलेनमहात्मना ॥ कुंजलोवदतांश्रेष्ठःस्तोत्रंपुण्यमुदैरयत् ॥ १ ॥ ध्यात्वानत्वाहृषीकेशंसर्वक्लेशविनाशनम् ॥ सर्वश्रेयःप्रदातारंहरेःस्तोत्रमुदीरितम् ॥ २ ॥ वासुदेवाभिधानंतत्सर्वश्रेयःप्रदायकम् ॥ मोक्षद्वारंसुखोपेतंशांतिदंपुष्टिवर्द्धनम् ॥ ३ ॥ सर्वकामप्रदातारंज्ञानदंज्ञानवर्द्धनम् ॥ वासुदेवस्ययत्स्तोत्रंविज्वलायप्रकाशितम् ॥ ४ ॥ वासुदेवाभिधानंचाप्रमेयंपुण्यवर्द्धनम् ॥ सोवगम्यपितुःसर्वंविज्वलःपक्षिणांवरः ॥ ५ ॥ तत्रगंतुंप्रचक्रामपितुःपृष्टंतदानृप ॥ एवंगंतुंकृतमतिंविज्वलंज्ञानपारगम् ॥ ६ ॥ उवाचपुत्रंधर्मात्माउपकारसमुद्यतम् ॥ ७ ॥ कुंजलउवाच ॥ पुत्रतस्यमहज्जानेपातकंभूपतेःशृणु ॥ यतोगत्वापठस्वत्वंसुबाहोश्चोपशृण्वतः ॥ ८ ॥ यथायथाश्रोष्यतिस्तोत्रमुत्तमंतथातथाज्ञानमयोभविष्यति ॥ श्रीवासुदेवस्यनसंशयोवैतस्यप्रसादात्सुशिवंमयोक्तम् ॥ ९ ॥ आमंत्र्यसगुरुंपश्चादुड्डीयलघुविक्रमः ॥ आनंदकाननंपुण्यंसंप्राप्तोविज्वलस्तदा ॥ १० ॥ वृक्षच्छायांसमाश्रित्यउपविष्टोमुदान्वितः ॥ समालोक्यसराजानंविमानेनागतंपुनः ॥ ११ ॥ एष्यत्यसौकदाराजासुबाहुःप्रिययासह ॥ पातकान्मोचयिष्यामिस्तोत्रेणानेनवैकदा ॥ १२ ॥ तावद्विमानःसंप्राप्तःकिंकिणीजालमंडितः ॥ घंटारवसमाकीर्णोवीणावेणुसमन्वितः ॥ १३ ॥ गंधर्वस्वरसंघुष्टश्चाप्सरोभिःसमन्वितः ॥ सर्वकामसमृद्धस्तुअन्नोदकविवर्जितः ॥ १४ ॥ तस्मिन्यानेस्थितोराजासुबाहुःप्रिययासह ॥ समुत्तीर्णोविमानात्ससुतार्क्ष्यप्रिययासह ॥ १५ ॥ शस्त्रमादायतीक्ष्णंतुयावत्कृंततितच्छवम् ॥ तावद्विज्वलेनापिसमाह्वानंकृतंतदा ॥ १६ ॥ भोभोःपुरुषशार्दूलदेवोपमभवानिदम् ॥ करोतिनिर्घृणंकर्मनृशंसैर्नचशक्यते ॥ १७ ॥ कर्तुंपुरुषशार्दूलकोऽयंविधिविपर्ययः ॥ दुष्कृतंसाहसंकर्मनिंद्यंलोकेषुसर्वदा ॥ १८ ॥ वेदाचारविहीनंतुकस्मात्प्रारब्धवानिह ॥ तन्मेत्वंकारणंसर्वंकथयस्वयथातथा ॥ १९ ॥ इत्येवंभाषितंतस्यविज्वलस्यमहात्मनः ॥ समाकर्ण्यमहाराजःस्वप्रियांवाक्यमब्रवीत् ॥ २० ॥ प्रियेवर्षशतंभुक्तंमयेदंपापकर्मणा ॥ कदानभाषितंकेनयथायंपरिभाषते ॥ २१ ॥ ममैवंपीड्यमानस्यक्षुधयाहृदयंप्रिये ॥ निर्गतंचोत्सुकंकांतेशांतिश्चित्तेप्रवर्तते ॥ २२ ॥ यावदस्यश्रुतंवाक्यंसर्वदुःखस्यशांतिदम् ॥ तावच्चित्तेसमाह्लादोवर्ततेचारुहासिनि ॥ २३ ॥ कोयंदेवोनुगंधर्वःसहस्राक्षोभविष्यति ॥ मुनीनांस्याद्वचःसत्यंयदुक्तंमुनिनापुरा ॥ २४ ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियस्यानंतरंप्रिया ॥ राजानंप्रत्युवाचाथभार्यापतिपरायणा ॥ २५ ॥ सत्यमुक्तंत्वयानाथइदमाश्चर्यमुत्तमम् ॥ यथातेवर्ततेकांतममचित्तेतथापुनः ॥ २६ ॥ पक्षिरूपधरःकोऽयंपृच्छतेहितकारिवत् ॥ एवमाभाषितंश्रुत्वाप्रियायाःपृथिवीपतिः ॥ २७ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वापक्षिणंवाक्यमब्रवीत् ॥ सुबाहुरुवाच ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञपक्षिरूपधरःप्रभो ॥ २८ ॥ शिरसाभार्ययासार्द्धंतवपादां

१ सुरसुस्तस्य संनिधौ इ० पा० । २ प्रियेयुगसहस्रं तु वर्तते मम अत्र च । इ०पा० । ३ यमोंबुपोधर्मः इ० पा० ।

बुजद्वयम् ॥ नमस्करोम्यहंपुण्यमस्तुनस्त्वत्प्रसादतः ॥ २९ ॥ भवान्कःपक्षिरूपेणपुण्यमेवंप्रभाषते ॥ यादृशंक्रियतेकर्मपूर्वदेहेनसत्तम ॥ ३० ॥ सुकृतंदु
ष्कृतंवापितदिहैवप्रभुज्यते ॥ अथतेनात्मकंवृत्तंतस्याग्रेचनिवेदितम् ॥ ३१ ॥ यथोक्तंकुंजलेनापिपित्रापूर्वंश्रुतंतथा ॥ कथयस्वात्मवृत्तांतंभवान्कोमां
प्रभाषते ॥ ३२॥ सुबाहुंप्रत्युवाचेदंवाक्यंपक्षिवरस्तदा ॥ विज्वलवाच ॥ शुकजात्यांसमुत्पन्नःकुंजलोनाममेपिता ॥ ३३ ॥ तस्याहंविज्वलोनामतृतीयस्तु
सुतेष्वहम् ॥ नाहंदेवोनगंधर्वोनचसिद्धोमहाभुज ॥ ३४ ॥ नित्यमेवप्रपश्यामिकर्मचैवंसुदारुणम् ॥ कियत्कालंमहत्कर्मसाहसाकारसंयुतम् ॥ ३५ ॥ करिष्य
सिमहाराजतन्मेकथयसांप्रतम् ॥ सुबाहुरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयत्पूर्वमुक्तंहिब्राह्मणैः ॥ ३६ ॥ श्रोष्याम्यहंयदाभद्रगतिंस्वांप्राप्नुयांतदा ॥ पुण्यात्मना
भाषितंवैमुनिनासंयतात्मना ॥ ३७ ॥ तदाहंपातकान्मुक्तोभविष्यामिनसंशयः ॥ विज्वलउवाच ॥ तवार्थेपृच्छितस्तातस्तेनमेकथितंचयत् ॥ ३८ ॥ त
त्तेद्याहंप्रवक्ष्यामिशाश्वतंशृणुसत्तम ॥ ३९ ॥ ॐअस्यश्रीवासुदेवाभिधानस्य स्तोत्रस्यनारदऋषिरनुष्टुप्छंदः ॐकारोदेवता सर्वपातकनाशनार्थेचतुर्वर्ग
साधनार्थेचजपेविनियोगः ॥ ॐनमोभगवतेवासुदेवायइतिमंत्रः ॥ पावनंपरमं[1]पुण्यंवेदज्ञंवेदमंदिरम् ॥ विद्याधारंभवाधारंप्रणवंवैनमाम्यहम् ॥ ४० ॥ नि
रावासंनिराकारंसुप्रकाशंमहोदयम् ॥ निर्गुणंगुणसंबद्धंनमामिप्रणवंपरम् ॥ ४१ ॥ महाकांतंमहोत्साहंमहामोहविनाशनम् ॥ आचिन्वंतंजगत्सर्वंगुणाती
तंनमाम्यहम् ॥ ४२ ॥ भातिसर्वत्रयोभूत्वाभूतानांभूतिवर्द्धनः ॥ अभ[2]यंभिक्षुसंबद्धंनमामिप्रणवंशिवम् ॥ ४३ ॥ गायत्रीसामगायंतंगीतंगी
तप्रियंशुभम् ॥ गंधर्वगीतभोक्तारंप्रणवंप्रणमाम्यहम् ॥ ४४ ॥ विचारंवेदरूपंतंयज्ञस्थंभक्तवत्सलम् ॥ यो[3]निंसर्वस्यलोकस्यओंकारंप्रणमाम्यहम् ॥ ४५ ॥
तारकंसर्वभूतानांनौरूपेणविराजितम् ॥ संसारार्णवमग्नानांनमामिप्रणवंहरिम् ॥ ४६ ॥ सर्वलोकेषुवसतेएकरूपेणनैकधा ॥ धामकैवल्यरूपेणन
मामिप्रणवंशिवम् ॥ ४७ ॥ सूक्ष्मंसूक्ष्मतरंशुद्धंनिर्गुणंगुणनायकम् ॥ वर्जितंप्राकृतैर्भावैर्वेदस्थानंनमाम्यहम् ॥ ४८ ॥ देवदैत्यवियोगैश्चवर्जितं
तुष्टिभिःसदा ॥ देवैश्चयोगिभिर्ध्येयंतमोंकारंनमाम्यहम् ॥ ४९ ॥ व्यापकंविश्ववेतारंविज्ञानंपरमंशुभम् ॥ शिवंशिवगुणंशांतंवंदेप्रणवमी
श्वरम् ॥ ५० ॥ यस्यमायांप्रविष्टास्तुब्रह्माद्याश्चसुरासुराः ॥ नविंदंतिपरंशुद्धंमोक्षद्वारंनमाम्यहम् ॥ ५१ ॥ आनंदकंदायविशुद्धबुद्धयेशुद्धायहं
सायपरावराय ॥ नमोऽस्तुतस्मैगणनायकायश्रीवासुदेवायमहाप्रभाय ॥ ५२ ॥ श्रीपांचजन्येनविराजमानंरविप्रभेणापिसुदर्शनेन ॥ गदाब्जकेनापिवि

१ गुण्यम् इ० पा० । २ समभागाय सद्धर्मं नमामि प्रणवं परम् इ० पा० । ३ उपास्यं सर्वलोकस्य इ० पा० । ४ च केवलाय इ०, गुणार्णवाय इ० च पा० ।

राजमानंप्रभुंसदैनंशरणंप्रपद्ये ॥ ५३ ॥ यैवेदगुह्यंसगुणंगुणानामाधारभूतंसचराचरस्य ॥ यंसूर्यवैश्वानरतुल्यतेजसंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ५४ ॥ क्षुधा निधानंविमलंसुरूपमानंदमानेनविराजमानम् ॥ यंप्राप्यजीवंतिसुरादिलोकास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥५५॥ तमोघनानांस्वकरैर्विनाशंकरोतिनित्यंपरिकर्म हेतुः॥ उद्द्योतमानंरविदीप्ततेजसंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥५६॥योभातिसर्वत्ररविप्रभावैःकरोतिशोषंचरसंददाति।यःप्राणिनामंतरगःसवायुस्तंवासुदेवंशरणं प्रपद्ये ॥५७॥ स्वेच्छानुरूपेणसदेवदेवोविभर्तिलोकान्सकलान्महीपान्॥ संतारणेनौरिववर्ततेयस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥५८॥ अंतर्गतोलोकमयःसदेवपच त्यसौस्थावरजंगमानाम् ॥ स्वाहामुखोदेवगणस्यहेतुस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ५९ ॥ रसैःसुपुण्यैःसकलैःसदैवपुष्णातिसौम्योगुणदश्चलोके ॥ अन्नानियो निर्मलतेजसैवंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये॥६०॥अस्त्येवसर्वत्रविनाशहेतुःसर्वाश्रयःसर्वमयःससर्वः॥विनाहपींकैर्विषयान्प्रभुंक्तेतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६१ ॥ जी वस्वरूपेणविभर्तिलोकांस्ततःस्वमूर्तान्सचराचरांश्च ॥ निःकेवलोज्ञानमयःसुशुद्धस्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६२ ॥ दैत्यांतकंदुःखविनाशमूलंशांतंपरं शक्तिमयंविशालम् ॥ यंप्राप्यदेवाविनयंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ६३ ॥ सुखंसुखांतंसुखदंसुरेशंज्ञानार्णवंतंमुनिपंसुरेशम् ॥ सत्याश्रयंसत्यगुणो पविष्टंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥६४॥ यज्ञांगरूपंपरमार्थरूपंमायान्वितंमापतिमुग्रपुण्यम् ॥ विज्ञानमेकंजगतांनिवासंतंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥६५॥ अंभोधि मध्येशयनंहितस्यनागांगभोगेशयनंविशाले ॥ श्रीपादपद्मद्वयमेवतस्यतद्वासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥ ६६ ॥ पुण्यान्वितंशंकरमेवनित्यंतीर्थैरनेकैःपरिसे व्यमानम्॥ तत्पादपद्मद्वयमेवतस्यश्रीवासुदेवस्यअघापहंतत् ॥६७॥ पादांबुजंरक्तमहोत्पलाभमंभोजसल्लिंगजयोपयुक्तम् ॥ अलंकृतंनूपुरमुद्रिकाभिःश्री वासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥६८॥ देवैःसुसिद्धैर्मुनिभिःसदैवनुतंसुभक्तयाउरगाधिपैश्च ॥ तत्पादपंकेरुहमेवपुण्यंश्रीवासुदेवस्यनमामिनित्यम् ॥ ६९ ॥ यस्यापिपादांभसिमज्जमानाःपूतादिवंयांतिविकल्मषास्ते ॥ मोक्षंलभंतेमुनयःसुतुष्टास्तंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७० ॥ पादोदकंतिष्ठतियत्रविष्णोर्गंगादितीर्थानिसदैवतत्र ॥ पिबंतियेद्यापिसपापदेहास्तेयांतिशुद्धाःसुगृहंमुरारेः ॥ ७१ ॥ पादोदकेनाप्यभिषिच्यमानाउग्रेश्चपापैःपरिलिप्तदेहाः ॥ तेयांतिमुक्तिंपर मेश्वरस्यतस्यैवपादोसततंनमामि ॥७२॥ नैवेद्यमात्रेणसुभक्षितेनसुचर्किणस्तस्यमहात्मनस्तु ॥ श्रीवाजपेयस्यफलंलभंतेसर्वार्थयुक्ताश्चनराभवंति॥७३॥ नारायणंतंनरकाधिनाशनंमायाविहीनंसकलंगुणज्ञम् ॥ यंच्यायमानाःसुगतिंप्रयांतितंवासुदेवंशरणंप्रपद्ये ॥ ७४ ॥ योवंद्यस्त्वृषिसिद्धचारणगणैर्देवैःसदा पूज्यतेयोविश्वस्यविसृष्टिहेतुकरणेब्रह्मादिदेवप्रभुः ॥ यःसंसारमहार्णवेनिपतितस्योद्धारकोवत्सलस्तस्यैवापिनमाम्यहंसुचरणौभक्त्यावरोपावनौ ॥ ७५ ॥

योऽदृष्टोमखमंडपेसुरगणैःश्रीवामनःसामगःसामोद्गीतकुतूहलःसुरगणैस्त्रैलोक्यएकःप्रभुः ॥ कुर्वंतंनयनेक्षणैःशुभकरैर्निष्पापतांतद्बलेस्तस्याहंचरणारविंदयु
गलंवंदेपरंपावनम् ॥ ७६ ॥ राजंतंद्विजमंडलेमखमुखब्रह्मश्रियाशोभितंदिव्येनापिसुतेजसाकरमयंयंचेंद्रनीलोपमम् ॥ देवानांहितकाम्ययासुतनुजंवैरोच
नस्यापितंयाचंतंममदीयतांत्रिपदकंवंदेप्रभुंवामनम् ॥७७॥ तैद्रङ्गुंरविमंडलेमुनिगणैःसंप्राप्तवंतंदिवंचंद्राकौस्तमयांतरेकिलपदासंच्छादयंतंतदा ॥ तस्यै
वापिसुचक्रिणःसुरगणाःप्रापुर्लयंसांप्रतंकायेविश्वविकोशकेतमतुलंनौमिप्रभोर्विक्रमम् ॥७८॥इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्य
वनचौरत्रेऽष्टनवतितमोऽध्यायः ॥ ९८ ॥ विष्णुरुवाच ॥ स्तोत्रंपवित्रंपरमंपुराणंपापापहंपुण्यमयंशिवंच ॥ धन्यंसुसूक्तंपरमंसुजाप्यंनिश्मयराजासुखीव
भूव ॥ १ ॥ गतासुतृष्णाक्षुधयासमेतादेवोपमोभूमिपतिर्बभूव ॥ भार्याचतस्यापिविभातिरूपैर्युक्तावुभौपापविधंमातौ ॥ २ ॥ देवःसुदेवैःपरिवारि
तोसौविप्रैःसुसिद्धैर्हरिभक्तियुक्तैः ॥ आगत्यभूपंगतकल्मषंतंश्रीशंखचक्राब्जगदासिधर्तां ॥ ३ ॥ श्रीनारदोभार्गवव्यासपुण्याःसमागतस्तत्रमृकंडसूनुः ॥
वाल्मीकिनामासुनिर्विष्णुभक्तःसमागतोब्रह्मसुतोवसिष्ठः ॥४॥ गर्गोमहात्माहरिभक्तियुक्तोजावालिरैभ्यावथकश्यपश्च ॥ आजग्मुरेतेहरिणासमेताविष्णुप्रि
याभागवतांवरिष्ठाः॥५॥ पुण्याःसुधन्यागतकल्मषास्तेहरेःसुपादांबुजभक्तियुक्ताः ॥ श्रीवासुदेवंपरिवार्यतस्थुःस्तुवंतिभूपंविविधप्रकारैः॥६॥देवाश्चसर्वे
हुतभुङ्मुखाश्चब्रह्माहरिश्चापिसुदिव्यदेव्यः ॥ गायंतिदिव्यंमधुरंमनोहरंगंधर्वराजादिसुगायनाश्च ॥७॥ सुवेदयुक्तैःपरमार्थसंमितैःस्तवैःसुपुण्यैर्मुनयःस्तुवं
ति ॥ दृङ्गापतिंभूपतिमेवदेवोहरिर्वभाषेवचनंमनोहरम् ॥ ८ ॥ वरंयथेष्टंवरयस्वभूपतेददाम्यहंतेपरितोषितोयतः ॥ हरेस्तुवाक्यंसनिशम्यराजाद्दृङ्गासुरा
रिंवदमानमग्रे ॥ ९ ॥ नीलोत्पलाभंमुरघातिनंप्रभुंतंशंखचक्रासिगदाप्रधारिणम् ॥ श्रियासमेतंपरमेश्वरंतंरत्नोज्ज्वलंकंकणहारभूषितम् ॥१०॥ रविप्रभेदे
वगणैःसुसेवितंमहार्घहाराभरणैःसुभूषितम् ॥ सुदिव्यगंधैर्वरलेपनैर्हरिंसुभक्तिभावैरवनींगतोनृपः ॥ ११ ॥ दंडप्रणामैःसततंतनमामजयेतिवाचाथमहानृ
पस्तदा ॥ दासोस्मिभृत्योस्मिपुरःसतेसदाभक्तिनजानेनचभावमुत्तमम् ॥१२॥ जायोन्वितंमामिहचागतंहरेप्रपाहिवैत्वांशरणंप्रपन्नम् ॥ धन्यास्तुतेमाधव
मानवाद्विजाःसदेवतेष्यानमनोविलीनाः ॥ १३ ॥ समुच्चरंतोभवमाधवेतिप्रयांतिवैकुंठमितःसुनिर्मलाः ॥ तवैवपादांबुजनिर्गतंपयःपुण्यंतथायोशिरसावहे
ति ॥१४॥ समस्ततीर्थोद्भवतोयआप्लुतास्तेमानवायांतिहरेःसुधाम ॥ १५ ॥ नास्तियोगोनमेभक्तिर्ज्ञानंनानास्तिनमेक्रिया ॥ कस्यपुण्यस्यसंगेनवरंमह्यंप्रय
च्छसि ॥१६॥ हरिरुवाच ॥ वासुदेवाभिधानंयन्महापातकनाशनम् ॥ भवताविश्वलात्पुण्याच्छुतंराजान्विकल्मषः॥१७॥तेनत्वंमुक्तिभागीचसंजातोनात्रसं

१ पापान्वितम् इ० पा० ।

शयः॥ ममलोकेप्रभुंश्चत्वंदिव्यान्भोगान्मनोनुगान् ॥१८॥ राजोवाच ॥ यदिदेववरोदेयोममदीनस्यवैत्वया ॥ विज्वलायप्रयच्छत्वंप्रथमंवरमुत्तमम् ॥१९॥ ॥ हरिरुवाच ॥ विज्वलस्यपितापुण्यःकुंजलोज्ञानमंडितः ॥ वासुदेवमहास्तोत्रंनित्यंपठतिभूपते ॥ २० ॥ पुत्रैःप्रियासमेतोऽसौममगेहंप्रयास्यति ॥ एतत्तुजपतेस्तोत्रंसदादास्याम्यहंफलम् ॥ २१ ॥ एवमुक्तेशुभेवाक्येरागजाकेशवमब्रवीत् ॥ इदंस्तोत्रंमहापुण्यंसफलंकुरुकेशव ॥ २२ ॥ हरिरुवाच ॥ कृतेयुगेममहाराजयदास्तोष्यंतिमानवाः ॥ तदामोक्षंप्रयास्यंतितत्क्षणान्नात्रसंशयः ॥ २३ ॥ त्रेतायांमासमात्रेणषड्भिर्मासैस्तुद्वापरे ॥ वर्षेणैकेनचकलौये जपंतिचमानवाः ॥२४॥ स्वर्गंप्रयांतिराजेंद्रवैष्णवंगतिदायकम् ॥ त्रिकालमेककालंवास्नातोजपतिब्राह्मणः॥२५॥ ययंतुवांछतेकामंससतस्यभविष्यति ॥ क्षत्रियोजयमाप्नोतिधनधान्यैरलंकृतः ॥ २६ ॥ वैश्योभविष्यतिश्रीमान्सुखीशूद्रोभविष्यति ॥ अंत्यजंश्रावयेद्योयंपापान्मुक्तोभविष्यति ॥ २७ ॥ श्राव कोनरकंघोरंकदाचिन्नैवपश्यति ॥ ममस्तोत्रप्रसादाच्चसर्वसिद्धोभविष्यति ॥२८॥ ब्राह्मणैर्भोज्यमानैश्चश्राद्धकालेपठिष्यति ॥ पितरोवैष्णवंलोकंतृप्तायास्यंतिभूपते ॥ २९ ॥ तर्पणांतेजपंकुर्याद्ब्राह्मणोवाथक्षत्रियः ॥ पिबंतिचामृतंतस्यपितरोऽहृष्टमानसाः ॥ ३० ॥ होमेषुयज्ञमध्येचभावाज्जपतिमानवः ॥ तत्रविघ्नानजायंतेसर्वसिद्धिर्भविष्यते ॥ ३१ ॥ विषमेदुर्गसंस्थानेहिंस्रव्याघ्रस्यसंकटे ॥ चौराणांसंकटेप्राप्तेतत्रस्तोत्रमुदीरयेत् ॥ ३२ ॥ तत्रशांतिर्महाराजभविष्यतिनसंशयः ॥ अन्येष्वेवसुभव्येषुराजद्वारेगतेनरे ॥३३॥ वासुदेवाभिधानस्यअयुतंजपतेनरः ॥ ब्रह्मचर्यंणसंस्नातःक्रोधलोभविवर्जितः॥३४॥ तिलैतंडुलकैर्होमंदशांशमाज्यमिश्रितम् ॥ वासुदेवंप्रपूज्यैवदद्यात्प्रयतमानसः ॥ ३५ ॥ श्लोकंप्रतिततोदेयंहोमंघ्याननेमानवैः ॥ तेषांसुभृत्यवन्नित्यंपार्श्वे नैवत्यजाम्यहम् ॥ ३६ ॥ कलौयुगेसुसंप्राप्तेस्तोत्रेदास्यंप्रयास्यति ॥ वेदभंगप्रसंगेनयस्यकस्यनदीयते ॥३७॥ सर्वकामसमृद्धार्थंःसचैवहिभविष्यति ॥ एवंहिसफलंस्तोत्रंमयाभूपकृतंशृणु ॥३८॥ ब्रह्मणानिर्मितंतेनजप्तंरुद्रेणवैपुरा ॥ ब्रह्महत्याविनिर्मुक्तइंद्रोमुक्तश्चकिल्विषात् ॥३९॥ देवाश्चऋषयोगुह्याःसिद्ध विद्याधरामराः ॥ नागैस्तुपूजितंस्तोत्रमापुःसिद्धिंमनीप्सिताम् ॥ ४० ॥ पुण्योधन्यःसवैदातापुत्रवान्हिभविष्यति ॥ जपिष्यतिममस्तोत्रंनात्रकार्याविचार णा॥४१॥ आगच्छत्वंस्त्रियासार्धंममस्थानंनृपोत्तम ॥ हस्तावलंबनंदत्तंहरिणातस्यभूपतेः॥४२॥ निदुर्दुदुभयस्तत्रगंधर्वालोललितंजगुः ॥ ननृतुश्चाप्सरः श्रेष्ठाः पुष्पवृष्टिंप्रचक्रिरे॥४३॥ देवाश्चऋषयःसर्वेवेदस्तोत्रैःस्तुवंतिते॥ततोदयितयासार्द्धंजगामनृपतिर्हरिम् ॥४४॥ तंस्तूयमानंसुरसिद्धसंघैःसविज्वलःपश्यतिदृ ष्टमानसः॥ समागतस्तिष्ठतियत्रवैपितामाताचवेगेनमहाप्रभावः॥४५॥ इति श्रीपद्म० भू० खंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेव्यवनचरित्रेनवनवतितमोऽध्यायः ९९॥

॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नर्मदायास्तटेरम्येवटेतिष्ठतिवैपिता ॥ विज्वलोऽपिसमायातःपितरंप्रणिपत्यसः ॥ १ ॥ वासुदेवाभिधानस्यस्तोत्रस्यापिमहाम
तिः ॥ समाचष्टेसधर्मात्मामहिमानंपितुःपुरः ॥ २ ॥ यथाविष्णुःसमागत्यददौतस्मैवरंशुभम् ॥ तत्सर्वैकथयामासुप्रसन्नेनचेतसा ॥ ३ ॥ कुंजलो
पिचवृत्तांतंसमाकर्ण्यसभूपतेः ॥ हर्षेणमहतापिष्टःपुत्रमालिंग्यविज्वलम् ॥ ४ ॥ आहपुण्यंकृतंवत्सत्वयाराज्ञेमहात्मने ॥ उपकारंमहापुण्यंवासुदेवस्य
कीर्तनात् ॥ ५ ॥ एवमाभाष्यतंपुत्रमाशीर्भिरभिनंद्यच ॥ पुत्रंदेवसमंपेतंस्तुत्वाचैवपुनःपुनः ॥ ६ ॥ स्थितःसरित्तटेरम्येच्यवनस्योपपश्यतः ॥ एतत्ते
सर्वमाख्यातंतेषांवृत्तंमहात्मनाम् ॥ ७ ॥ वैष्णवानांमहाराजअन्यत्किंतेवदाम्यहम् ॥ वेनउवाच ॥ अमृतंशंखपात्रेणपानार्थंममचार्पितम् ॥८॥ तस्मात्क
स्थानचश्रद्धापातुंमर्त्यस्यभूतले ॥ उत्तमंवैष्णवंज्ञानंपानानामिहसर्वदा ॥ ९ ॥ त्वयैवंकथ्यमानस्यपानेतृप्तिर्नजायते ॥ श्रोतुंहिदेवदेवेशममश्रद्धाविवर्द्धते
॥१०॥कथयस्वप्रसादान्मेकुंजलस्यापिचेष्टितम् ॥ महात्मनाकिमुक्तंचचतुर्थंतनयंप्रति॥११॥तत्त्वंसुविस्तरादेवकृपयाकथयस्वमे ॥ श्रीभगवानुवाच ॥
शृणुतामभिधास्यामिचरित्रंकुंजलस्यच ॥ १२ ॥ बहुश्रेयःसमायुक्तंचरित्रंच्यवनस्यच ॥ इदंपुण्यंनरश्रेष्ठआख्यानंपापनाशनम् ॥ १३ ॥ यःशृणोति
नरोभक्त्यागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेशततमोऽध्यायः ॥ १०० ॥ सूत
उवाच ॥ देवदेवोहृषीकेशस्त्वंगपुत्रंनृपोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाश्रेयआख्यानंपापनाशनम् ॥ १ ॥ शृणुतामभिधास्यामिचरित्रंश्रेयदायकम् ॥ द्विज
स्यापिचवृत्तांतंकुंजलस्यमहात्मनः ॥ २ ॥ विष्णुरुवाच ॥ कुंजलश्चापिधर्मात्माचतुर्थंपुत्रमेवच ॥ समाहूयमुदायुक्तउवाचेनंकपिंजलम् ॥ ३ ॥ कितुप
त्रत्वयादृष्टमपूर्वंकथयस्वमे ॥ भोजनार्थंतुयात्सित्वमितःकस्मिन्सुतोत्तम ॥ ४ ॥ तदाचक्ष्वमहाभागयादिदृष्टंसुपुण्यदम् ॥ कपिंजलउवाच ॥ यत्रतात
त्वयापृष्टमपूर्वंप्रवदाम्यहम् ॥ ५ ॥ यन्नदृष्टंश्रुतंकेनकस्मान्नैवश्रुतंमया ॥ तदिहैवप्रवक्ष्यामिशृण्वतामधुनापितः ॥ ६ ॥ शृण्वंतुभ्रातरःसर्वेमातरस्त्वंशृणु
सांप्रतम् ॥ कैलासःपर्वतश्रेष्ठोधवलश्चंद्रसन्निभः ॥ ७ ॥ नानाधातुसमाकीर्णोनानावृक्षोपशोभितः ॥ गंगाजलैःशुभैःपुण्यैःक्षालितःसर्वतःपितः ॥ ८ ॥
नदीनांतुसहस्राणिदिव्यानिविविधानिच ॥ यस्मात्तातप्रसूतानिजलानिविविधानिच ॥९॥तडागानिसहस्राणिसोदकानिमहागिरौ ॥ नद्यःसंतिविशालिन्यो
हंससारससेविताः॥१०॥तस्मिञ्छिखरिणांश्रेष्ठपुण्यदाःपापनाशनाः॥ वनानिविविधान्येवपुष्पितानिफलानिच ॥११॥ नानावृक्षोपशुक्तानिहरितानिशुभा
निच ॥ किन्नराणांगणैर्युक्तश्चाप्सरोभिःसमाकुलः॥१२॥ गंधर्वचारणैःसिद्धैर्देववृंदैःसुशोभितः ॥ दिव्यवृक्षवनोपेतोदिव्यभावैःसमाकुलः॥१३॥ दिव्यगंधैः
सुशोभाढ्यनानारत्नसमन्वितः ॥ शिलाभिःस्फटिकस्यापिशुक्लाभिस्तुसुशोभनः॥१४॥सूर्यतेजोमयोराजंस्तेजोभिस्तुसमाकुलः ॥ चंदनैश्चारुगंधैश्चवकुले

नीलपुष्पकैः॥१५॥ नानापुष्पमयैर्वृक्षैःसर्वत्रसमलंकृतः ॥ पक्षिणांसुनिनादैश्चादिव्यानांमधुरायते॥१६॥ षट्पदानांनिनादैश्चवृक्षोघैर्मधुरायते ॥ रुतैश्चको किलानांतुशोभतेसवनोगिरिः ॥१७॥ गणकोटिसमाकीर्णतत्रास्तिशिवमंदिरम् ॥ अंशुभिर्धवलंपुण्यंपुण्यराशिशिलोच्चयम् ॥ १८ ॥ सिंहैश्चगर्जमानैश्चसे रिभेःकुंजरैस्ततः ॥ दिग्गजानांसुघोषैश्चशब्दितंचसमंततः ॥ १९ ॥ नानामृगैःसमाकीर्णशाखामृगगणाकुलम् ॥ मयूरकेकाघोषैश्चगुहासुचविनादितम् ॥२०॥ कंदरैर्दलैंपनैःकूटैःसानुभिश्चविराजितम् ॥ नानाप्रस्रवणोपेतमोषधीभिर्विराजितम् ॥ २१ ॥ दिव्यैर्दिव्यगुणंपुण्यैपुण्यधामसमाकुलम् ॥ सेवितं पुण्यलोकैश्चपुण्यराशिमहागिरिम् ॥२२॥ पुलिंदभिल्लकोलैश्चसेवितंपर्वतोत्तमम् ॥ विकटैःशिखरैःकोटेरद्रिराजःप्रकाशते ॥ २३ ॥ अन्यैर्नानाविधैःपु ण्यैःकौतुकैर्मगलैःशुभैः ॥ गंगोदकप्रवाहैश्चमहाशृङ्गैप्रसुखुवे ॥ २४ ॥ शंकरस्यगृहंतत्रकैलासंगतवानहम् ॥ तत्राश्चर्यमयादृष्टंयन्नदृष्टंकदाश्रुतम् ॥ २५ ॥ श्रूयतामभिधास्यामितातसर्वमयोदितम् ॥ शिखराद्गिरिराजस्यमेरोःपुण्यान्महोदयात् ॥ २६ ॥ हिमक्षीरसुवर्णस्तुप्रवाहःपततेभुवि ॥ गंगायाश्चमहाभाग रंहसाघोषभूषितः ॥२७॥ कैलासस्यशिरःप्राप्यतत्रविस्तरतांगतः ॥ दशयोजनमानेनतत्रगंगाह्रदोमहान् ॥ २८ ॥ महार्तोयेनपुण्येनविमलेनविराजते ॥ सर्वतोभद्रतांप्राप्तोमहार्हसैःप्रशोभते ॥ २९ ॥ सामोद्यारेणपुण्येनदिव्येनमधुरेणच ॥ हंसास्तत्रप्रकूजंतिसरस्तेनविराजते ॥ ३० ॥ तस्यतीरेशिलायांवैहिम कन्यामहामते ॥ आसीनामुक्तकेशांतारूप्रद्रविणशालिनी ॥ ३१ ॥ दिव्यरूपसुसंपन्नासगुणादिव्यलक्षणा ॥ दिव्यालंकारभूषाचतस्यास्तीरेविराज ते ॥ ३२ ॥ नजानेगिरिराजस्यतनयावामहोदधेः ॥ नोवास्तित्रह्मणःपत्नीसावास्वाहाभविष्यति ॥ ३३ ॥ इंद्राणीवामहाभागारोहिणीवाभविष्यति ॥ ईदृशीरूपसंपत्तिर्युवतीनांनदृश्यते ॥ ३४ ॥ अन्यासांचसुदिव्यानांनारीणांतातसर्वथा ॥ यादृशंरूपसंभावंगुणशीलंप्रदृश्यते ॥ ३५ ॥ अप्सरसांकदाना स्तितादृशंरूपलक्षणम् ॥ यादृशंतुमयादृष्टंतदंगविश्वमोहनम्॥३६॥शिलापदेसमासीनादुःखेनापिसमाकुला ॥ रुदतेसुस्वरैर्बालाअनेकैःस्वजनैर्विना॥३७॥ अश्रूणिमुंचमानासामुक्ताभानिबहूनिच ॥ निर्मलानिसरस्यत्रपतंत्येवमहामते ॥३८॥ बिंदवोमौक्तिकाभास्तेनिपतंतिमहोदके ॥ तेभ्योभवंतिपद्मानिरह्या निसुरभीणितु ॥ ३९ ॥ पद्मानिजह्निरेतेभ्योनेत्राश्रुभ्योमहामते ॥ गंगांभसितरंत्येवअसंख्यातानितानितु ॥४०॥ पतितानिसुरह्यानिरंहसायानितानितु॥ गंगाप्रवाहमप्येतुहंसवृंदैःसुसेविते ॥ ४१ ॥ भागीरथ्याःप्रवाहस्तुतस्मात्स्थानाद्विनिर्गतः ॥ कैलासशिखरंप्राप्यरत्नाख्यंचारुकंदरम् ॥ ४२ ॥ वर्ततेतोयपूर्ण स्तुयोजनद्वयविस्तृतः ॥ हंसवृंदसमाकीर्णोजलपक्षिसमाकुलः ॥ ४३ ॥ नानावर्णविशेषाणिसंतिपद्मानितत्रच ॥ प्रवाहेनिर्मलेतातमुनिवृंदनिषेविते ॥ ४४ ॥

अश्रुभ्योयानिजातानिप्रभातेकमलानितु ॥ गंगोदकप्लुतान्येवसौरभाणिमहांतिच ॥ ४५ ॥ प्रतरंतिप्रवाहेतुनिर्मलेजलपूरिते ॥ मध्येमध्येसुहंसैश्चजलपक्षिनिनादिते ॥ ४६ ॥ सूतउवाच ॥ रत्नाख्येतुगिरौतस्मिन्रत्नेश्वरमहेश्वरः ॥ देवदैत्यसुपूज्योपितिष्ठतेतातसर्वदा ॥ ४७ ॥ तत्रदृष्टोमयातातकश्चित्पुण्यमयोमुनिः ॥ जटाभारसमाकांतोनिर्वासादंडधारकः ॥ ४८ ॥ निराधारोनिराहारस्तपसातीवदुर्बलः ॥ कृशांगोऽप्यस्थिसंघातस्त्वचामात्रेणवेष्टितः ॥ ४९ ॥ भस्मोद्धूलितमात्राणिसर्वांगानिमहात्मनः ॥ शुष्कपत्राणिभक्षेतशीर्णानिपतितानिच ॥ ५० ॥ शिवभक्तिसमासीनोदुराधाराोमहातपाः ॥ अश्रुभ्योयानिजातानिपद्मानिसुरभीणिच॥५१॥गंगातोयात्समानीयदेवदेवंप्रपूजयेत् ॥ रत्नेश्वरंमहाभागोगीतनृत्यविशारदः॥५२॥गायतेनृत्यतेतस्यद्वारस्थस्त्रिपुरद्विषः ॥ मठमागत्यधर्मात्मारोदतेसुस्वरैरपि ॥ ५३ ॥ एतद्दृष्टंमयाताताअपूर्ववदतांवर ॥ कथयस्वप्रसादान्मेयदित्त्वंवेत्सिकारणम् ॥ ५४ ॥ साकानारीमहाभागा कस्मात्तातप्ररोदिति ॥ कस्मात्सदेवपुरुषोदेवमर्चेन्महेश्वरम् ॥ ५५ ॥ तन्मेत्वंविस्तराद्ब्रूहिसर्वसंदेहकारणम्॥एवमुक्तोमहाप्राज्ञःकुंजलोपिसुतेनहि॥५६॥ कपिंजलेनप्रोवाचविस्तराच्छृण्वतोमुनेः॥५७॥ इतिश्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रएकाधिकशततमोऽध्यायः॥१०१॥

कुंजलउवाच ॥ सर्ववत्सप्रवक्ष्यामियत्त्वयोक्तंममाधुना ॥ उभयोर्देवनंयत्नुयस्माज्जातंद्विजोत्तम ॥ १ ॥ एकदातुमहादेवीपार्वतीप्रमदोत्तमा ॥ क्रीडमाना महात्मानमीश्वरंवाक्यमब्रवीत् ॥ २ ॥ ममोरसिमहादेवजातंमहत्सुदोहदम् ॥ दर्शयस्वममाग्रेत्वंकाननंकाननोत्तमम् ॥ ३ ॥ श्रीमहादेवउवाच ॥ एवमस्तुमहादेविनंदनंदेवसंकुलम् ॥ दर्शयिष्यामितेपुण्यंद्विजसिद्धनिषेवितम् ॥ ४ ॥ एवमाभाष्यतांदेवींतयासहगणैस्ततः ॥ सगंतुमुत्सुकोदेवोनंदनंवनमेवतु ॥ ५ ॥ सर्वंगंसुंदरंदिव्यपृष्ठमाभरणैर्युतम् ॥ घंटामालाभिरसंयुक्तंकिंकिणीजालमालिनम् ॥ ६ ॥ चामरैःपट्टसूत्रैश्चमुक्तामालासुशोभितम् ॥ हंसचंद्र प्रतीकाशंवृषभंचारुलक्षणम् ॥ ७ ॥ समारूढोमहादेवोगणकोटिसमावृतः ॥ नंदिभृंगिमहाकालस्कंदचंडमनोहराः ॥ ८ ॥ वीरभद्रोगणेशश्चपुष्पदंतोमणिश्वरः ॥ अतिबलःसुबलोनामबेघनादोघटावहः ॥ ९ ॥ घंटाकर्णश्चकालिंदःपुलिंदोवीरबाहुकः ॥ केशरीकिंकरोनामचंडहासःप्रजापतिः॥ १० ॥ एतेचान्येचबहवःसनकाद्यास्तपोबलाः ॥ गणेश्वकोटिसंख्यातैःसशिवःपरिवारितः ॥ ११ ॥ नंदनंवनमेवापिसेवितंदेवकिन्नरैः ॥ प्रविवेशमहादेवोगणैर्दैव्यासमन्वितः ॥ १२ ॥ दर्शयामासदेवेशोगिरिजायैसुशोभनम् ॥ नानापादपसंपन्नंबहुपुष्पसमाकुलम् ॥ १३ ॥ दिव्यरंभावनाकीर्णपुष्पवद्भिस्तुचंपकैः ॥ मल्लिकाभिःसुपुष्पाभिर्मालतीजालसंकुलम् ॥ १४ ॥ नित्यंपुष्पितशाखाभिःपाटलानांवनोत्तमैः ॥ राजमानं

१ जनेश्वरः इ० पा० । २ चंद्रहासः इ० पा० ।

महावृक्षैश्चंदनैश्चारुगंधिभिः ॥ १५ ॥ देवदारुवनैर्जुष्टंतुंगवृक्षैः[1]समाकुलम् ॥ सरलैर्नालिकेरैश्चतद्वत्पूगीफलद्रुमैः ॥ १६ ॥ खर्जूरपनसैर्दिव्यैः फलभारावनामितैः ॥ परिमलोद्गारसंयुक्तैर्गुरुवृक्षसमाकुलम् ॥ १७ ॥ अग्नितेजःसमाभासैःसप्तपर्णैःसुशोभितम् ॥ राजवृक्षैःकदंबैश्चपुष्पशोभान्वितं सदा ॥ १८ ॥ जंबूनिंबमहावृक्षैर्मातुलिंगैःसमाकुलम् ॥ नारंगैःसिंधुवारैश्चप्रियालैःशालतिंदुकैः ॥ १९॥ उदुंबरैःकपित्थैश्चजंबूपादपशोभितम् ॥ लकुचैः पुष्पसौगंधैःस्फुटनागैःसमाकुलम् ॥ २० ॥ चूतैश्चफलराजाद्यैर्नीलैश्चैवघनोपमैः ॥ नीलैःशालवनैर्दिव्यैर्जालानांतुवनैस्ततः ॥ २१ ॥ तमालैस्तुविशालैश्चसेवितंतपनोपमैः ॥ शोभितंनंदनंपुण्यंशिवेनपरिदर्शितम् ॥ २२ ॥ शोभितंचद्रुमैश्चान्यैःसर्वैर्नीलवनोपमैः ॥ सर्वकामफलोपेतैःकल्याणफलदायकैः ॥ २३ ॥ कल्पद्रुमैर्महापुण्यैःशोभितंनंदनंवनम् ॥ नानापक्षिनिनादैश्चसंकुलंमधुरस्वरैः ॥ २४॥ कोकिलानांरुतैःपुण्यैरुद्घुष्टंमधुकारिभिः ॥ मकरंदविलुब्धानांपक्षिणांरुतनादितम् ॥ २५ ॥ नानावृक्षैःसमाकीर्णंनानामृगगणायुतम् ॥ वृक्षेभ्योविविधैःपुष्पैस्सौगंधैःपतितैर्भुवि ॥ २६ ॥ साचभूराजते पुत्रपूजितेवसुगंधिभिः ॥ तत्रवाप्योमहापुण्याःपद्मसौगंधनिर्मलाः ॥ २७ ॥ तोयैस्ताःपूरिताःपुत्रहंसकारंडसेविताः ॥ तडागैःसागरप्रख्यैस्तोयसौगंधपूजितैः ॥ २८ ॥ नंदनंभातिसर्वत्रगणैरप्सरसांमहत् ॥ विमानैःकलशैःशुभ्रैर्हेमदंडैःसुशोभनैः ॥ २९ ॥ नंदनोवनराजस्तुप्रासादैस्तुसुधान्वितैः ॥ यत्रतत्रप्रभात्येवकिन्नराणांमहागणैः ॥ ३० ॥ गंधर्वैरप्सरोभिश्चसुरूपाभिर्द्विजोत्तम॥ देवतानांविनोदैश्चमुनिवृंदैःसुयोगिभिः ॥ ३१ ॥ सर्वत्रशुशुभेपुण्यसंस्थानंनंदनस्यच ॥ ३२ ॥ एवंसमालोक्यमहानुभावोभवःसुदेव्यासहितोमहात्मा ॥ श्रीनंदनंपुण्यवतांनिवासंसुखाकरंशांतिगुणोपपन्नम् ॥३३॥आदित्यतेजःसमतेजसांगणैःप्रभातिवैरश्मिभिर्जातरूपः॥पुष्पैःफलैःकामगुणोपपन्नःकल्पद्रुमोनंदनकाननेपि ॥३४॥ एवंविधंपादपराजमेवसंवीक्ष्यदेवीचशिवंबभाषे ॥ अस्याभिधानंकथयस्वनाथसर्वस्यपुण्यस्यनगस्यपुण्यम् ॥३५॥ तेजस्विनांसूर्यवरःसमंतात्सदेवदेवींचशिवोबभाषे ॥ शिवउवाच ॥ अस्यप्रतिष्ठामहतीशुभाख्यादेवेषुमुख्योमधुसूदनश्च ॥३६॥ नदीषुमुख्यासुरनिम्नगापिविसृष्टिकर्त्तापियथैवधाता ॥ सुखावहानांचयथासुचंद्रोभूतेषुमुख्याचयथैवपृथ्वी ॥३७॥ नगेंद्रराजोहियथानगानांजलाशयेष्वेवयथासमुद्रः ॥ महौषधीनामिवदेविचान्नंमहीधराणांहिमवान्यथैव ॥ ३८ ॥ विद्यासुमध्येचयथात्मविद्यालोकेषुसर्वेषुयथानरेंद्रः॥तथैवमुख्यस्तरुराजएषसर्वातिथिर्देवपतेःप्रियोयम्॥३९॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ गुणान्नुशंभोममकीर्त्तयस्ववृक्षाधिपस्यास्यशुभान्सुपुण्यान् ॥ आकर्ण्यदेवोवचनंबभाषेदेव्यास्तुसर्वंसुतरोर्हितस्य ॥४० ॥ यंयंकल्पयंतिसुपुण्यदेवादेवोपमादेववराश्चकांते ॥ तंतंहितेभ्यःप्रददाति

१ लवंगैश्चसमाकुलम् इ० पा० । २ पिप्पलैः इ० पा० । ३ तंतंहिवृक्षःप्रददाति तेभ्यःफलाद्रसानां स च वृक्ष एकः इ० पा० ।

वृक्षःकल्पद्रुमोनामवरिष्ठएषः॥४१॥ अस्माच्चसर्वेप्रभवंतिपुण्यादुःप्राप्यमत्रैवतपोधिकास्ते ॥ जीवाधिकंरत्नमयंसुदिव्यंदेवास्तुभुंजंतिमहाप्रधानाः ॥४२॥
शुश्रावदेवीवचनंशिवस्यआश्चर्यभूतंमनसाविचिंत्य ॥ तस्यानुमत्यापरिकल्पितंचस्त्रीरत्नमेकंसुगुणंसुरूपम् ॥ ४३ ॥ सर्वांगरूपांसगुणांसुरूपांतस्मा
त्सुवृक्षाद्गिरिजाप्रलेभे॥विश्वस्यमोहाययथोपविष्टासाहाय्यरूपामकरध्वजस्य ॥४४॥क्रीडानिधानंसुखसिद्धिरूपंसर्वोपपन्नाकमलायताक्षी॥पद्माननापद्मक
रासुपद्माचामीकरस्यापियथासुमूर्तिः ॥ ४५ ॥ प्रभासुतद्वद्विमलासुतेजालीलासुतेजाश्चसुकुंचितास्ते ॥ प्रलंबकेशाःपरिसूक्ष्मवद्धाःपुष्पैःसुगंधैःपरिलेपि
ताश्च ॥ ४६ ॥ प्रबद्धकुंतादृढकेशबंधैर्विभातिसारूपवरेणबाला ॥ सीमंतमार्गेचमुक्ताफलानांमालाविभात्येवयथातरूणाम् ॥४७॥सीमंतमूलेतिलकंसुदेव्या
यथोदितोदैत्यगुरुःसतेजाः॥ भालेषुपद्मेमृगनाभिपद्मसमुत्थतेजःप्रकरैर्विभाति ॥ ४८ ॥ सीमंतमूलेतिलकस्यतेजःप्रकाशयेद्रूपश्रियंसुलोके ॥ केशेषुमुक्ता
फलकेचभालेतस्याःसुशोभांविकरोतिनित्यम्॥४९॥यथासुचंद्रःपरिभातिभासासारम्यचेष्टेवविभातितद्वत् ॥ संपूर्णचंद्रोपियथाविभातिज्योत्स्नावितानेन
हिमांशुजालः ॥५० ॥ तस्यास्तुवक्त्रंपरिभातितद्वच्छोभाकरंविश्वविशारदंच ॥ हिमांशुरेवापिकलंकयुक्तःसंक्षीयतेनित्यकलाविहीनः ॥ ५१ ॥ संपूर्णम
स्त्येवसदैवहृष्टंतस्यास्तुवक्त्रंपरिनिष्कलंकम् ॥ गंधंविकाशंकमलेस्वकीयंततःसमालोक्यसुखंनलेभे ॥ ५२ ॥ पद्माननासर्वगुणोपपन्नामदीयभावैःपरिनि
र्मितेयम् ॥ गंधंस्वकीयंतुविपश्यपद्मंतस्यामुखाद्वातिजगत्समीरः ॥ ५३ ॥ लज्जाभियुक्तःसहसाबभूवजलंसमाश्रित्यसदैवतिष्ठति ॥ कतिमतिनियत
बुद्ध्यासुधियोवदंतिसुमदननृपतेःकोशंसमुद्रकलाभिः ॥५४॥ सुवरदशनरत्नैर्हास्यलीलाभियुक्ताअरुणअधरबिंबंशोभमानस्तुआस्यः॥५५॥ सुभ्रूःसुना
सिकातस्याःसुकर्णौरत्नभूषितौ ॥ हेमकांतिसमोपेतौकपोलौदीप्तिसंयुतौ ॥ ५६ ॥ रेखात्रयंप्रशोभेतग्रीवायांपरिसंस्थितम् ॥ सौभाग्यशीलशृंगारैस्तिस्रो
रेखाइहैवहि ॥ ५७ ॥ सुस्तनौकठिनौपीनौवर्तुलाकारसन्निभौ ॥ तस्याःकंदर्पकलशावभिषेकायकल्पितौ ॥ ५८ ॥ अंसावतीवशोभेतेसुसमौमानसान्वि
तौ ॥ सुभुजौवर्तुलौश्लक्ष्णौसुवर्णौलक्षणान्वितौ ॥ ५९ ॥ सुसमौकरपद्मौतुपद्मवर्णौसुशीतलौ ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नौपद्मस्वस्तिकसंयुतौ ॥ ६० ॥
सरलाःपद्मसंयुक्ताअंगुल्यस्तुनखान्विताः ॥ नखानिचसुतीक्ष्णानिजलबिंदुनिभानिच ॥६१॥ पद्मगर्भप्रतीकाशोवर्णस्तदंगसंभवः ॥ पद्मगंधाचसर्वांगेपद्मेव
भातिभामिनी ॥ ६२ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नानगकन्यासुशोभना ॥ रक्तोत्पलनिभौपादौसुश्लक्ष्णौचातिशोभनौ ॥ ६३ ॥ रत्नज्योतिःसमाकारानखाःपादाग्र
संभवाः ॥ यथोद्दिष्टंचशास्त्रेषुतथाचांगेषुदृश्यते ॥ ६४ ॥ सर्वाभरणशोभांगीहारकंकणनूपुरा ॥ मेखलाकटिसूत्रेणकांचीनादेनराजते ॥ ६५ ॥ नीले

नपट्टवस्त्रेणपरांशोभांगताशुभा ॥ कंचुकेनापिदिव्येनसुरक्तेनगुणान्विता ॥ ६६ ॥ पार्वतीकल्पिताद्भावाद्भूर्णप्राप्तामहोदयम् ॥ कल्पद्रुमान्मुदंलेभेशंक
रंवाक्यमब्रवीत् ॥ ६७ ॥ यथोक्तंतुत्वयादेवतथादृष्टोमयाद्रुमः ॥ यादृशंकल्प्यतेभावस्तादृशंपरिदृश्यते ॥६८ ॥ सूतउवाच ॥ अथसाचारुसर्वांगीतयोःपा
र्श्वसमेत्यच ॥ पादांबुजंननामाथसाभक्त्याभवयोस्तदा ॥६९॥ उवाचवचनंस्निग्धंहृद्यंहारिचसातदा ॥ कस्मात्मृष्टात्वयानाथमातर्वंदस्वकारणम्॥७०॥
श्रीदेव्युवाच ॥ वृक्षस्यकौतुकाद्भावान्मयावैप्रत्ययःकृतः ॥ सद्यःप्राप्तंफलंभद्रेभवतीरूपसंपदा ॥७१ ॥ अशोकसुंदरीनाम्नालोकेख्यातिंप्रयास्यसि ॥ सर्व
सौभाग्यसंपन्नाममपुत्रीनसंशयः ॥ ७२ ॥ सोमवंशेषुविख्यातोयथादेवःपुरंदरः ॥ नहुषोनामराजेंद्रस्तवनाथोभविष्यति ॥ ७३ ॥ एवंदत्वावरंतस्यैदगाम
गिरिजागिरिम् ॥ कैलासंशंकरेणापिमुदापरमयायुता ॥ ७४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेद्व्यधिकशततमोऽ
ध्यायः ॥ १०२ ॥ कुंजलउवाच ॥ अशोकसुंदरीजातासर्वयोषिद्वरातदा ॥ रेमेसुनंदनेपुण्येसर्वकामगुणान्विते ॥ १ ॥ सुरूपाभिःसुकन्याभिर्देवानांचारुहा
सिनी ॥ सर्वान्भोगान्प्रभुंजानागीतनृत्यविचक्षणा ॥ २ ॥ विप्रचित्तेःसुतोहुंडोरौद्रस्तीव्रश्चसर्ववदा ॥ स्वेच्छाचारोमहाकामीनंदनंप्रविवेशह ॥ ३ ॥ अशोकसुं
दरींदृष्ट्वासर्वालंकारसंयुताम् ॥ तस्यास्तुदर्शनाद्दैत्योविद्धःकामस्यमार्गणैः ॥ ४ ॥ तामुवाचमहाकायःकात्वंकस्यासिवाशुभे ॥ कस्मात्त्वंकारणाच्चात्र आग
तासिवनोत्तमम् ॥५॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ शिवस्यापिसुपुण्यस्यसुताहंशृणुसांप्रतम् ॥ स्वसाहंकार्तिकेयस्यजननीगोत्रजापिमे॥६॥बालभावेननसंप्राप्तालो
लयानंदनंवनम् ॥ भवान्कोहिकिमर्थंतुमामेवंपरिपृच्छति ॥ ७ ॥ हुंडउवाच ॥ विप्रचित्तेःसुतश्चाहंगुणलक्षणसंयुतः ॥ हुंडेतिनाम्नाविख्यातोबलवीर्य
मदोद्धतः ॥ ८ ॥ दैत्यानामप्यहंश्रेष्ठोमत्समोनास्तिराक्षसः ॥ देवेषुमर्त्यलोकेषुतपसायशसाकुले ॥ ९ ॥ अन्येषुनागलोकेषुधनभोगैर्वरानने ॥ दर्शनात्ते
विशालाक्षिहतःकंदर्पमार्गणैः ॥ १० ॥ शरणंतेह्यहंप्राप्तःप्रसादसुमुखीभव ॥ भवत्स्ववल्लभाभार्यांममप्राणसमाप्रिया ॥ ११ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥
श्रूयतामभिधास्यामिसर्वसंबंधकारणम् ॥ भवितव्यासुजातस्यलोकेस्त्रीपुरुषस्यहि ॥ १२ ॥ भवितव्यस्तथाभर्तास्त्रियायःसदशोगुणैः ॥ संसारेलोकमा
गोंयंशृणुहुंडयथाविधि ॥ १३ ॥ अस्त्येवकारणंचात्रयथातेनभवाम्यहम् ॥ सुभार्यादैत्यराजेंद्रशृण्ष्वयतमानसः ॥ १४ ॥ वृक्षराजादहंजातायदाकाले
महामते ॥ शंभोर्भवंसुसंगृह्यपार्वत्याकल्पिताह्यहम् ॥ १५ ॥ देवस्यानुमतेदेव्यासृष्टोभर्ताममेवहि ॥ सोमवंशेमहाप्राज्ञःसधर्मात्माभविष्यति ॥ १६ ॥
जिष्णुर्जिष्णुसमोवीर्येतेजसापावकोपमः ॥ सर्वज्ञःसत्यसंधश्चत्यागेवैश्रवणोपमः ॥ १७ ॥ यज्ञादानपतिःसोपिरूपेणमन्मथोपमः ॥ नहुषोनामधर्मात्मा
गुणशीलमहानिधिः ॥ १८ ॥ देव्यादेवेनमेदत्तःख्यातोभर्ताभविष्यति ॥ तस्मात्सर्वगुणोपेतंपुत्रमाप्स्यामिसुंदरम् ॥ १९ ॥ इंद्रोपेंद्रसमंलोकेययातिंज

नवल्लभम् ॥ लप्स्याम्यहंरणेधीरंतस्माच्छंभोःप्रसादतः ॥ २० ॥ अहंपतिव्रतावीरपरभार्याविशेषतः ॥ अतस्त्वंसर्वथाहुंडत्यजभ्रांतिमितोव्रज ॥ २१ ॥
प्रहस्यैववचोब्रूतेअशोकसुंदरींप्रति ॥ हुंडउवाच ॥ नैवयुक्तंत्वयाप्रोक्तंदेव्यादेवेनचैवहि ॥ २२ ॥ नहुषोनामधर्मात्मासोमवंशेभविष्यति ॥ भवती
वयसाश्रेष्ठाकनिष्ठोनसयुज्यते ॥ २३॥ कनिष्ठास्त्रीप्रशस्तातुपुरुषोनप्रशस्यते ॥ कदासपुरुषोभद्रेतवभर्ताभविष्यति ॥ २४ ॥ तारुण्यंयौवनंचापिनाश
मेवंप्रयास्यति ॥ यौवनस्यवलेनापिरूपवत्यःसदास्त्रियः ॥ २५ ॥ पुरुषाणांवल्लभत्वंप्रयांतिवरवर्णिनि ॥ तारुण्यंहिमहामूलंयुवतीनांवरानने ॥ २६ ॥
तस्याधारेणभुंजंतिभोगान्कामान्मनोनुगान् ॥ कदासोभ्येष्यतेभद्रेआयोःपुत्रःशृणुष्वमे ॥ २७ ॥ यौवनंवर्ततेऽद्यैववृथाचैवभविष्यति ॥ गर्भत्वंचशिशु
त्वंचकौमारंचनिशामय ॥ २८ ॥ कदासौयौवनोपेतस्तवयोग्योभविष्यति ॥ यौवनस्यप्रभावेनपिवस्वमधुमाधवीम् ॥ २९ ॥ मयासहविशालाक्षिरम
स्वत्वंसुखेनवै ॥ हुंडस्यवचनंश्रुत्वाशिवस्यतनयापुनः ॥ ३० ॥ उवाचदानवेंद्रंतंसाध्वसेनसमन्विता ॥ अष्टाविंशतिकेप्राप्तेद्वापराख्येयुगेतदा ॥ ३१ ॥
शेषावतारोधर्मात्मावसुदेवसुतोबलः ॥ रेवतस्यसुतांदिव्यांभार्यांसचकरिष्यति ॥३२ ॥ सापिजातामहाभागकृताख्येहियुगोत्तमे ॥ युगत्रयप्रमाणेनसाहि
ज्येष्ठावलादपि ॥ ३३ ॥ बलस्यसाप्रियाजातारेवतीप्राणसंमिता ॥ भविष्यद्वापरेप्राप्तइहसातुभविष्यति ॥ ३४ ॥ मायावतीपुराजा
तागंधर्वतनयावरा ॥ अपहृत्यनियम्यैवशंबरोदानवोत्तमः ॥ ३५ ॥ तस्याभर्तासमाख्यातोमाधवस्यसुतोबली ॥ प्रद्युम्नोनामवीरेशोया
देवेश्वरनंदनः ॥ ३६ ॥ तस्मिन्युगेभविष्येतभाव्यंदृष्टंपुरातनैः ॥ व्यासादिभिर्महाभागैर्ज्ञानवद्भिर्महात्मभिः ॥ ३७ ॥ एवंहिदृश्य
तेदैत्यवाक्यंदेव्यातदोदितम् ॥ मांप्रतिहिजगद्धात्र्यापुत्र्याहिमवतस्तदा ॥ ३८ ॥ त्वंतुलोभेनकामेनलुब्धोवदसिदुष्कृतम् ॥ किल्बिषेण
समाजुष्टंवेदशास्त्रविवर्जितम् ॥ ३९ ॥ यद्यस्यदिष्टमेवास्तिशुभंवाप्यशुभंदृढम् ॥ पूर्वकर्मानुसारेणतत्तस्यपरिजायते ॥ ४० ॥ देवानांब्राह्मणानांचवद
नेयत्सुभाषितम् ॥ निःसरेद्यदिसत्यंतदन्यथानैवजायते ॥ ४१ ॥ मद्भाग्यादेवमाज्ञातंनहुषस्यापितस्यच ॥ समायोगंविचार्यैवंदेव्याप्रोक्तंशिवेन
च ॥ ४२ ॥ एवंज्ञात्वाशमंगच्छत्यजभ्रांतिमनःस्थिताम् ॥ नैवशक्तोभवान्दैत्यमेमनश्चालितुंध्रुवम् ॥ ४३ ॥ पतिव्रतादृढाचित्तेसकोमेचालितुंक्षमः ॥
महाशापेनधक्ष्यामिइतोगच्छमहासुर ॥ ४४ ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंहुंडोवैदानवोबली ॥ मनसाचिंतयामासकथंभार्याभवेदियम् ॥ ४५ ॥ विचिंत्य
हुंडोमायावीअंतर्धानंसमागतः ॥ ततोनिष्क्रम्यवेगेनतस्मात्स्थानाद्विहायताम् ॥ अन्यस्मिन्दिवसेप्राप्तेमायांकृत्वातमोमयीम् ॥ ४६ ॥ दिव्यंमायाम

१ वीरभार्या इ० पा० । २ पृष्टम् इ० पा० ।

यंरूपंकृत्वानार्यास्तुदानवः ॥ मायूयाकन्यकारूपोवभूवममनंदन ॥४७॥ साकन्यापिवरारोहामायारूपागमत्ततः ॥ हास्यलीलासमायुक्तायत्रास्तेभवनं दिनी ॥ ४८ ॥ उवाचवाक्यंस्निग्धेवजशोकसुंदरींप्रति ॥ कासिकस्यासिसुभगेतिष्ठसित्वंतपोवने ॥ ४९ ॥ किमर्थंक्रियतेबालेकामशोषणकंतपः ॥ तन्ममाचक्ष्वसुभगेकिंनिमित्तंसुदुष्करम् ॥ ५० ॥ तन्निशम्यशुभंवाक्यंदानवेनापिभाषितम् ॥ मायारूपेणछद्मेनसाभिलाषेणसत्वरम् ॥ ५१ ॥ आत्म सृष्टिसृवृत्तांतंप्रवृत्तंतुयथापुरा ॥ तपसःकारणंसर्वंसमाचष्टसुदुःखिता ॥ ५२ ॥ उपप्लुवंतुतस्यापिदानवस्यदुरात्मनः ॥ मायारूपंनजानातिसो ह्यदात्मकथितंतंतया ॥ ५३ ॥ ॥ हुंडउवाच ॥ पतिव्रतासिहेदेविसाधुव्रतपरायणा ॥ साधुशीलसमाचारासाधुचारामहासती ॥ ५४ ॥ अहंप तिव्रताभद्रेपतिव्रतपरायणा ॥ तपश्चरामिसुभगेभर्तुरर्थेमहासती ॥ ५५ ॥ ममभर्तांहतस्तेनहुंडेनापिदुरात्मना ॥ तस्यनाशायवैघोरंतपस्यामिम हत्तपः ॥ ५६ ॥ एहिमेस्वाश्रमेपुण्येगंगातीरेसाम्यहम् ॥ अन्यैर्मनोहरैर्वाक्यैरुकाप्रत्ययकारकैः ॥ ५७ ॥ हुंडेनसखिभावेनमोहिताशिवनंदिनी ॥ समाकृष्टासुवेगेनमहामोहेनमोहिता ॥ ५८ ॥ आनीतात्मगृहंदिव्यमनौपम्यंसुशोभनम् ॥ मेरोस्तुशिखरेपुत्रवैडूर्यरूप्यपुरोत्तमम् ॥ ५९ ॥ अस्तिसर्व गुणोपेतंकांचनारण्यमहाशिवम् ॥ तुंगप्रासादसंवाधैःकलशैर्दैडचामरैः ॥ ६० ॥ नानावृक्षसमोपेतैर्वनैर्नीलैर्घनोपमैः ॥ वापीकूपतडागैश्चनदीभिस्तु जलाशयैः ॥ ६१ ॥ शोभमानंमहारत्नैःप्राकारैर्हेमसंयुतैः ॥ सर्वकामसमृद्धार्थसंपूर्णदानवस्यहि ॥ ६२ ॥ दृष्टशेसापुरंरम्यमशोकसुंदरीतदा ॥ कस्यदे वरयंस्थानंकथयस्वसखेमम ॥ ६३ ॥ सोवाचदानवेंद्रस्यदृष्टपूर्वस्यवैत्वया ॥ तस्यस्थानंमहाभागेसोऽहंदानवपुंगवः ॥ ६४ ॥ मयात्वंतुसमानीता मायायावरवर्णिनि ॥ तामाभाष्यगृहंनीताज्ञातकौभंसुशोभनम् ॥ ६५ ॥ नानावेश्मैःसमाजुष्टंकैलासशिखरोपमम् ॥ निवेश्यसुंदरींतत्रदोलायांकामपी डितः ॥ ६६ ॥ पुनःस्वरूपीदैत्येंद्रःकामबाणप्रपीडितः ॥ करसंपुटमावध्यउवाचवचनंतदा ॥ ६७ ॥ यंयंत्वंवांछसेभद्रेतंतंदद्मिनसंशयः ॥ भजमांत्वं विशालाक्षिभजंतंकामपीडितम् ॥६८॥ श्रीदेव्युवाच ॥ नैवचालयितुंशक्तोभवान्मांदानवेश्वरः ॥ मनसापिनवैधार्यंममभोहंसमागतम् ॥६९॥ भवाद्दशैर्म हापापैर्देवैर्वादानवाधमैः ॥ दुःप्राप्याहंनसंदेहोमावदस्वपुनःपुनः ॥७०॥ स्कंदानुजासातपसाभियुक्ताजाज्वल्यमानामहतारुपाच ॥ संहर्तुकामापरिदान वंतंकालस्यजिह्वेवयथास्फुरंती ॥७१॥ पुनरुवाचसादेवीतमेवंदानवाधमम्॥ उग्रंकर्मकृतंपापचात्मनाशनहेतवे ॥ ७२॥ आत्मवंशस्यनाशायस्वजनस्या स्यवैत्वया ॥ दीप्तास्वगृहमानीतासुशिखाकृष्णवर्त्मनि ॥७३॥ यथाऽशुभःकूटपक्षीसर्वंशोकैःसमुद्गतः ॥ गृहंतुविशतेयस्यतस्यनाशंप्रयच्छति ॥७४॥ *स्वजनस्यचसर्वस्यसधनस्यकुलस्यच ॥ साद्रिजोनाशमिच्छेतविशत्येवयदागृहम् ॥ ७५ ॥ तथातेहंगृहंप्राप्तातवनाशंसमीहती ॥* पुत्राणांधनधान्यस्य

त्ववंशस्यसांप्रतम्॥७६॥जीवैकुलंधनंधान्यंपुत्रपौत्रादिकंतवा॥सर्वैतेनाशयित्वाहंयास्यामिचनसंशयः॥७७॥यथात्वयाहमानीताचरंतीपरमंतपः॥पतिकामाप्रवांच्छंतीनदुषंचायुनंदनम्॥७८॥तथात्वांममभर्तांचनाशयिष्यतिदानव॥मन्निमित्तउपायोऽयंदृष्टोदेवैनवैपुरा॥७९॥ सत्येयंलोकिकीगाथायांगायंतिविद्वांजनाः॥ प्रत्यक्षंदृश्यतेलोकेनविंदंतिकुबुद्धयः॥८०॥ येनयत्रप्रभोक्तव्यंयस्माद्दुःखसुखादिकम्॥ सएवभुंजतेतत्रतस्मादेवनसंशयः॥८१॥कर्मणोस्यफलंभुंक्ष्वस्वकीयस्यमहीतले॥यास्यसेनिरयस्थानंपरदाराभिमशैनात्॥८२॥ सुतोक्ष्णहिसुधारंतुसुखड्गंचविघट्टति॥ अंगुल्यग्रेणकोपायतथामांविद्धिसांप्रतम्॥ ८३॥ सिंहस्यसंमुखंगत्वाकुद्धस्यगैजतस्यच॥ कोलुनातिमुखात्केशान्साहसाकारसंयुतः॥ ८४॥ सत्याचारांदमोपेतांनियतांतपसिस्थिताम्॥ निधनंचेच्छतेयोवैसवैमांभोक्तुमिच्छति॥ ८५॥ समर्णिकृष्णसर्पस्यजीवमानस्यसांप्रतम्॥ गृहीतुमिच्छतेसोहियथाकालेनप्रेपितः॥८६॥भवांस्तुप्रेषितोमूढकालेनकालमोहितः॥ तदातेईदृशीजाताकुमतिःकिनपश्यसि॥८७॥ ऋतेतुआयुपुत्रेणसमालोकयतेहिकः॥ अन्योहिनिधनंयातिममरूपावलोकनात्॥ ८८॥ एवमाभाषयित्वातंगंगातीरंगताःसती॥ सशोकादुःखसंविग्नानियतानियमान्विता॥ ८९॥ पूर्वमाचरितंघोरंपतिकामनयातपः॥ तवनाशार्थमिच्छंतींचरिष्येदारुणंपुनः॥ ९०॥ यदात्वांनिहतंदुष्टंदुष्टेषणमहात्मना॥ निशितैर्वज्रसंकाशैर्बाणैराशीविषोपमैः॥ ९१॥ रणेनिपतितंपापमुक्तकेशंसलोहितम्॥ गतासुंचप्रपश्यामितदायास्याम्यहंपतिम्॥ ९२॥ एवंसुनियमंकृत्वागंगातीरमनुत्तमम्॥ संस्थितादुंडनाशायनिश्चलाशिवनंदिनी॥ ९३॥ वह्निर्यथादीप्तिमतीशिखोज्ज्वलतेजोभियुक्तापदहेत्सुलोकान्॥ क्रोधेनदीतावित्रवुधेशपुत्रीगंगातटेदुश्चरमाचरत्तपः॥९४॥ कुंजलउवाच॥ एवमुक्तामहाभागशिवस्यतनयागता॥ गंगांभासिततःस्नात्वास्वपुरेकांचनाह्वये॥ ९५॥ तपश्चचारतन्वंगीदुंडस्यवधहेतवे॥ अशोकसुंदरीबालासत्येनचसमन्विता॥ ९६॥ हुंडोपिदुःखितोभूतःशापदग्धेनचेतसा॥ चिंतयामाससंतप्तअतीववचनानलैः॥ ९७॥ समाहूयअमात्यंतंकंपनारूयमथात्रवीत्॥ समाचष्टसवृत्तांतंतस्याःशापाद्भवंमहत्॥ ९८॥ शप्तोस्म्यशोकसुंदर्याशिवस्यापिसुकन्यया॥ नहुषस्यापिमेभर्त्तुस्त्वंतुहस्तान्मरिष्यसे॥ ९९॥ नैवजातस्त्वसोगर्भआयोर्भार्यांचगुर्विणी॥ यथासस्याद्भवलीकस्तुतस्याःशापस्तथाकुरु॥१००॥ कंपनउवाच॥ अपहत्यप्रियांतस्यआयोश्चापिसमानय॥ अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते॥ १०१॥ नोवाप्रपातयस्वत्वंगर्भतस्याःप्रभीषणैः॥ अनेनापिप्रकारेणतवशत्रुर्नजायते॥ १०२॥ जन्मकालंप्रतीक्षस्वनहुषस्यदुरात्मनः॥ अपहत्यसमानीयजहित्वंपापचेतनम्॥ १०३॥ एवंसमंत्र्यतेनापिकंपनेनसदानवः॥ अभूत्सउद्यमोपेतोनहुषस्यप्रणाशने॥ १०४॥ विष्णुरुवाच॥ ऐलपुत्रोमहाभागआयुर्नामक्षितीश्वरः॥ सार्वभौमःसधर्मात्मासत्यव्रतपरायणः॥ १०५॥ इंद्रोपेंद्रसमोराजा

१ अंगपुत्र महाभाग इ० पा०।

तपसायशसावलैः ॥ दानयज्ञैःसुपुण्यैश्चसत्येनेनियमेनच ॥ १०६ ॥ एकच्छत्रेणवैराज्यंचकेभूपतिसत्तमः ॥ पृथिव्यांसर्वधर्मज्ञःसोमवंशस्यभूषणम् ॥ १०७ ॥ पुत्रंनविंदतेराजातेनदुःखीव्यजायत ॥ चिंतयामासधर्मात्माकथंमेजायतेसुतः ॥ १०८ ॥ इतिचिंतांसमापेदेआयुश्चपृथिवीपतिः ॥ पुत्रार्थंपरमंयत्नमकरोत्सुसमाहितः ॥ १०९ ॥ अत्रिपुत्रोमहात्मावैदत्तात्रेयोमहामुनिः ॥ क्रीडमानःस्त्रियासार्द्धंमदिरारुणलोचनः ॥ ११० ॥ वारुण्यामत्तधर्मात्मास्त्रीवृतैर्देश्वसमावृतः ॥ अंकेयुवतिमाधायसर्वयोषिद्वरांशुभाम् ॥ १११ ॥ गायतेनृत्यतेविप्रःसुरांचपिवतेभृशम् ॥ विनायज्ञोपवीतेन महायोगीश्वरोत्तमः ॥ ११२ ॥ पुष्पमालाभिर्दिव्याभिर्मुक्ताहारपरिच्छदैः ॥ चंदनागुरुदिग्धांगोराजमानोमुनीश्वरः ॥ ११३ ॥ तस्याश्रमंनृपोगत्वा तंदृष्ट्वाद्विजसत्तमम् ॥ प्रणाममकरोन्मूर्ध्नादण्डवत्सुसमाहितः ॥ ११४ ॥ अत्रिपुत्रःसधर्मात्मासमालोक्यनृपोत्तमम् ॥ आगतंपुरतोभक्त्याअथप्यानंसमास्थितः ॥ ११५ ॥ एवंवर्षशतंप्राप्तंतस्यभूपस्यसत्तम ॥ निश्चलंशांतिमापन्नेमानसंभक्तितत्परम् ॥ ११६ ॥ समाहूयउवाचेदंकिमर्थंक्लिश्यसेनृप ॥ ब्रह्माचरेणहीनोस्मिब्रह्मत्वंनास्तिमेकदा ॥ ११७ ॥ सुरामांसप्रलुब्धोऽस्मिस्त्रियासक्तःसदैवहि ॥ वरदानेनमेशक्तिरन्यंशुश्रूषब्राह्मणम् ॥ ११८ ॥ आयुरुवाच ॥ भवादृशोमहाभागनास्तिब्राह्मणसत्तमः ॥ सर्वकामप्रदातावैत्रैलोक्येपरमेश्वरः ॥ ११९ ॥ अत्रिवंशेमहाभागगोविंदःपरमेश्वरः ॥ ब्राह्मणस्यस्वरूपेणभवान्वैगरुडध्वजः ॥ १२० ॥ नमोऽस्तुदेवदेवेशनमोऽस्तुपरमेश्वर ॥ त्वामहंशरणंप्राप्तःशरणागतवत्सल ॥ १२१ ॥ उद्धरस्वदृष्टपीकेशमायांकृत्वाप्रतिष्ठसि ॥ विश्वस्थानांप्रजानांतुविद्वांसंविश्वनायकम् ॥ १२२ ॥ जानाम्यहंजगन्नाथंभवंतंमधुसूदनम् ॥ मामेवरक्षगोविंदविश्वरूपनमोस्तुते ॥ १२३ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतेबहुतिथेकालेदत्तात्रेयोनृपोत्तमम् ॥ उवाचमत्तरूपेणकुरुष्ववचनंमम ॥ १२४ ॥ कपालेमेसुरांदेहिपाचितंमांसभोजनम् ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंसचायुःपृथिवीपतिः ॥ १२५ ॥ उत्सुंकस्तुकपालेनसुरामाहृत्यवेगवान् ॥ पलंसुपाचितंचैवनिश्छित्त्वाहस्तेनसत्वरम्॥ ॥ १२६ ॥ नृपेंद्रःप्रददौचापिदत्तात्रेयायसत्तम ॥ अथप्रसन्नचेताःसस्रंजातोमुनिपुंगवः ॥ १२७ ॥ दृष्ट्वाभक्तिंप्रभावंचगुरुशुश्रूषणंपरम् ॥ समुवाचनृपंद्रंतमायुंप्रणतमानसम् ॥ १२८ ॥ वरंवरयभद्रंतेदुर्लभंभुविभूपते ॥ सर्वमेवप्रदास्यामियंयमिच्छसिसांप्रतम् ॥ १२९ ॥ राजोवाच ॥ भवान्दातावरंस्त्यंकृपयामुनिसत्तम ॥ पुत्रंदेहिगुणोपेतंसर्वज्ञंगुणसंयुतम् ॥ १३० ॥ देवर्षीयैसुतेजंचअजेयंदेवदानवैः ॥ क्षत्रियैराक्षसैर्घोरैर्दानवैःकिन्नरैस्तथा ॥ १३१ ॥ देवब्राह्मणसंभक्तःप्रजापालोविशेषतः ॥ यज्वादानपतिःशूरःशरणागतवत्सलः ॥ १३२ ॥ दाताभोक्तामहात्माचवेदशास्त्रेषुपंडितः ॥ धनुर्वेदेषुनिपुणः

१ दत्तेनेन इ० पा० । २ देवतीर्थांचैनकरम् । ३ महात्यागी इ० पा० । ४ चतुर्वेदेषु इ० पा० ।

शास्त्रेषुचपरायणः ॥ १३३ ॥ अनाहतमतिर्धीरःसंग्रामेष्वपराजितः ॥ एवंगुणःसुरूपश्चयस्माद्वंशःप्रसूयते ॥ १३४ ॥ देहिपुत्रंमहाभागममवंशप्र
धारकम् ॥ यदिचापिवरोदेयस्त्वयामेकृपयाविभो ॥ १३५ ॥ दत्तात्रेयउवाच ॥ एवमस्तुमहाभागतवपुत्रोभविष्यति ॥ गृहेवंशकरःपुण्यःसर्वजीवदया
करः ॥ १३६ ॥ एभिर्गुणैस्तुसंयुक्तोवैष्णवांशेनसंयुतः ॥ राजाचसार्वभौमश्चइंद्रतुल्योनरेश्वरः ॥ १३७ ॥ एवंखलुवरंदत्वाददौफलमनुत्तमम् ॥
भूपमाहमहायोगीसुभार्यायैप्रदीयताम् ॥ १३८ ॥ एवमुक्त्वाविसृज्यैवतमायुंप्रणतंपुरः ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवअंतर्द्धानमधीयत ॥ १३९ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेत्र्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतेतस्मिन्महाभागेदत्तात्रेयेमहामुनौ ॥
आजगाममहाराजआयुश्चस्वपुरंप्रति ॥ १ ॥ इंदुमत्यागृहंहृष्टःप्रविवेशश्रियान्वितम् ॥ सर्वकामसमृद्धार्थमिंद्रस्यसदनोपमम् ॥ २ ॥ राज्यंचक्रेसमेधा
वीयथास्वर्गेपुरंदरः ॥ स्वर्भानुसुतयासार्द्धमिंदुमत्याद्विजोत्तम ॥ ३ ॥ साचइंदुमतीराज्ञीगर्भमापफलाशनात् ॥ दत्तात्रेयस्यवचनाद्दिव्यतेजःसमन्वित
म् ॥ ४ ॥ इंदुमत्यामहाभागस्वप्नंदृष्टमनुत्तमम् ॥ रात्रौदिवान्वितंतातबहुमंगलदायकम् ॥ ५ ॥ गृहांतरेविशंतंचपुरुषंसूर्यसन्निभम् ॥ मुक्तामाला
न्वितंविप्रंश्वेतवस्त्रेणशोभितम् ॥ ६ ॥ श्वेतपुष्पकृतामालातस्यकंठेविराजते ॥ सर्वाभरणशोभांगोदिव्यगंधानुलेपनः ॥ ७ ॥ चतुर्भुजः शंखपाणि
र्गदाचक्रासिधारकः ॥ छत्रेणध्रियमाणेनचंद्रबिंबानुकारिणा ॥ ८ ॥ शोभमानोमहातेजादिव्याभरणभूषितः ॥ हारकंकणकेयूरनूपुराभ्यांविराजितः ॥ ९ ॥
चंद्रबिंबानुकाराभ्यांकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ एवंविधोमहाप्राज्ञोनरःकश्चित्समागतः ॥ १० ॥ इंदुमतींसमाहूयस्नापितापयसातदा ॥ शंखेनक्षीरपूर्णे
नशशिवर्णेनभामिनी ॥ ११ ॥ रत्नकांचनबद्धेनसंपूर्णेनपुनःपुनः ॥ श्वेतंनागंसुरूपंचसहस्रशिरसंवरम् ॥ १२ ॥ महामणियुतंदीप्तंधामज्वालासमाकुलम् ॥
क्षिप्तंतेनमुखप्रांतेदत्तंमुक्ताफलंपुनः ॥ १३ ॥ कंठेतस्याःसदेवेशइंदुमत्यामहायशाः ॥ पद्मंहस्तेततोदत्वास्वस्थानंप्रतिजग्मिवान् ॥ १४ ॥ एवंविधंमहा
स्वप्नंतयादृष्टंसुतोत्तमम् ॥ समाचष्टमहाभागाआयुंभूमिपतीश्वरम् ॥ १५ ॥ समाकर्ण्यमहाराजश्चिंतयामासवैपुनः ॥ समाहूयगुरुंपश्चात्कथितंस्वप्न
मुत्तमम् ॥ १६ ॥ शौनकंसुमहाभागंसर्वज्ञंज्ञानिनांवरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ अद्यरात्रौमहाभागममपत्न्याद्विजोत्तम ॥ १७ ॥ विप्रोगेहंविशन्दृष्टःकिमि
दंस्वप्नकारणम् ॥ शौनकउवाच ॥ वरोदत्तस्तुतेपूर्वंदत्तात्रेयेणधीमता ॥ १८ ॥ आदिष्टंचफलंराज्ञांसुगुणंसुतहेतवे ॥ तत्फलंकिंकृतंराजन्कस्मैत्वया
निवेदितम् ॥ १९ ॥ सुभार्यायैमयादत्तमितिराज्ञोदितंवचः ॥ श्रुत्वोवाचमहाप्राज्ञःशौनकोद्विजसत्तमः ॥ २० ॥ दत्तात्रेयप्रसादेनतवगेहेसुतोत्तमः ॥ वैष्ण

१ शक्रप्रस्थपुरं प्रति इ० पा० । २ कुबेरभवनोपमम् इ० पा० ।

वांशेनसंयुक्तोभविष्यतिनसंशयः ॥ २१ ॥ स्वप्नस्यकारणंराजन्नेतत्तेकथितंमया ॥ इंद्रोपेंद्रसमःपुत्रोदिव्यवीर्योभविष्यति ॥ २२ ॥ पुत्रस्तेसर्वधर्मा त्मासोमवंशस्यवर्द्धनः ॥ धनुर्वेदेचवेदेचसगुणोसौभविष्यति ॥२३॥ एवमुक्तासराजानंशौनकोगतवान्गृहम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोराजाभूत्प्रियया सह॥२४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेचतुरधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ गतासानंदनवनंस खीभिःसहक्रीडितुम् ॥ तत्राकर्ण्यमहद्वाक्यमप्रियंतुतदापितुः ॥ १ ॥ चारणानांसुसिद्धानांभाषतांहर्षणेनतु ॥ आयोगेहेमहावीर्योविष्णुतुल्यपरा क्रमः ॥ २ ॥ भविष्यतिसुतश्रेष्ठोहुंडस्यांतंकरिष्यति ॥ एवंविधंमहद्वाक्यमप्रियंदुःखदायकम् ॥ ३ ॥ समाकर्ण्यसमायातापितुरग्रेनिवेदितम् ॥ समासेनतयातस्यपुरतोदुःखदायकम् ॥ ४ ॥ पितुरग्रेजगादाथपिताश्रुत्वासविस्मितः ॥ शापमशोकसुंदर्याःसस्मारचपुराकृतम् ॥ ५ ॥ एतस्यार्थे तपस्तेपेसेयंचाशोकसुंदरी ॥ गर्भस्यनाशनायैवइंदुमत्याःसदानवः ॥ ६ ॥ विचक्रेउद्यमंदुष्टःकालाकृष्टोदुरात्मवान् ॥ छिद्रान्वेषीततोभूत्वाइंदुमत्या स्तुनित्यशः ॥ ७ ॥ यदापश्यतितांराज्ञींरूपौदार्यगुणान्विताम् ॥ दिव्यतेजःसमायुक्तांरक्षितांविष्णुतेजसा ॥ ८ ॥ दिव्येनतेजसायुक्तांसूर्य बिंबोपमांतुताम् ॥ तस्याःपार्श्वेमहाभागरक्षाणर्थंस्थितःसदा ॥ ९ ॥ दूरात्सदानवोदुष्टस्तस्याश्चवहुदर्शयन् ॥ नानाविद्यांमहोग्रांचभीषिकांसु विभीषिकाम् ॥ १० ॥ गर्भस्यतेजसायुक्तारक्षितांविष्णुतेजसा ॥ भयंनजायतेतस्यामनस्येवकदापुनः ॥ ११ ॥ विफलोदानवोजातउद्यमश्च निरर्थकः ॥ मनीप्सितंनैवजातंहुंडस्यापिदुरात्मनः ॥ १२ ॥ एवंवर्षशतंपूर्णंपश्यमानस्यतस्यच ॥ प्रसूतासाहिपुत्रंचस्वर्भानोस्तनयातदा ॥ १३ ॥ रात्रावेवसुतश्रेष्ठतस्याःपुत्रोव्यजायत ॥ तेजसार्तावभात्येषयथासूर्योनभस्तले ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ अथदासीमहादुष्टाकाचित्सूतिंगृहागता ॥ अशौचाचारसंयुक्तामहामंगलवादिनी ॥ १५ ॥ तस्याःसर्वंसमाज्ञायसहुंडोदानवाधमः ॥ दास्याअंगंप्रविश्यैवप्रविष्टश्चायुमंदिरे ॥ १६ ॥ म हाजनेप्रसुप्तेचनिद्रयातीवमोहिते ॥ तंपुत्रंदेवगर्भाभमपहृत्यबहिर्गतः ॥ १७ ॥ कांचनाख्यपुरेप्राप्तःस्वकीयेदानवाधमः ॥ समाहूयप्रियांभार्यांविपुलां वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ वधस्त्वैनंमहापापंबालरूपंरिपुंमम ॥ पश्चात्सुदस्यवेहस्तेभोजनार्थंप्रदीयताम् ॥ १९ ॥ नानाभेदैर्विभेदैश्चपाचयस्वहिनिर्घृणम् ॥ सूदहस्तान्महाभागेपश्चाद्भोक्ष्येनसंशयः॥२०॥ वाक्यमाकर्ण्यतद्भर्तुर्विपुलाविस्मिताभवत् ॥ कस्माद्भिर्घृणतांयातिभर्त्तांममसुनिद्रुरः ॥ २१ ॥ सवैलक्षण संपन्नदेवगर्भोपमंसुतम् ॥ कस्यकस्मात्प्रभक्ष्येतक्षमाहीनःसुनिर्घृणः ॥ २२ ॥ इत्येवंचिंतयामासकारुण्येनसमन्विता ॥ पुनःपप्रच्छभर्तारंकस्माद्भक्ष्यसि

१ धर्मात्मानं महामतिम् इ० पा० । २ विघुष्टाम् इ० पा० । सर्वत्र विपुलाशब्दे विघुदा इ० पा० ।

बालकम् ॥ २३ ॥ कस्माद्भवसिसंक्रुद्धोअतीवनिरपत्रपः ॥ सर्वमेकारणंब्रूहितत्त्वेनदनुजेश्वर ॥२४॥ आत्मदोषंचवृत्तांतंसमासेननिवेदितम् ॥ शापमशो
कसुंदर्याहुंडेनापिदुरात्मना ॥ २५ ॥ तयाज्ञातंतुतत्सर्वंकारणंदानवस्यवै ॥ वध्योऽयंबालकःसत्यंनेवाभर्त्तामरिष्यति ॥ २६ ॥ इत्येवंप्रविचार्यैवंविषु
लाक्रोधमूर्च्छिता ॥ मेकलांतुसमाहूयसैरंध्रींवाक्यमब्रवीत् ॥ २७ ॥ जह्येनंबालकंदुष्टंमेकलेऽद्यमहानसे ॥ सूदहस्तेप्रदेहित्वंहुण्डभोजनहेतवे ॥ २८ ॥
मेकलाबालकंगृह्यसूदमाहूयचाब्रवीत् ॥ राजादेशंकुरुष्वाद्यपचस्वैनंहिबालकम् ॥ २९ ॥ एवमाकर्णितंतेनसूदेनापिमहात्मना ॥ आदायबालकंहस्ता
च्छस्त्रमुद्यम्यचोद्यतः ॥ ३० ॥ एषवैदेवदेवस्यदत्तात्रेयस्यतेजसा ॥ रक्षितस्त्वायुपुत्रश्चसजहासपुनःपुनः ॥ ३१ ॥ इसंततंसमालोक्यससूदःकृपया
न्वितः ॥ सैरंध्रीचकृपायुक्तासूदंतंप्रत्यभाषत ॥ ३२ ॥ नैषवध्यस्त्वयासूदशिशुरेवमहामते ॥ दिव्यलक्षणसंपन्नःकस्यजातःसुतकुले ॥ ३३ ॥ सूदउ
वाच ॥ सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेवाक्यंवैकृपयान्वितम् ॥ राजलक्षणसंपन्नोरूपवान्कस्यबालकः ॥३४॥ कस्माद्रोक्ष्यतिदुष्टात्माहुंडोऽयंदानवाधमः ॥ येनवैरक्षि
तोवंशःपूर्वमेवसुकर्मणा ॥३५॥ आपत्स्वपिसजीवेतदुर्गेधुनान्यथाभवेत् ॥ सिंधुवेगेननीतस्तुवह्निमध्येगतोऽथवा ॥ ३६ ॥ जीवतेनात्रसंदेहोयश्चकर्मसहा
यवान् ॥ तस्माद्विक्रियतेकर्मधर्मपुण्यसमन्वितम् ॥ ३७ ॥ आयुष्मंतोनरास्तेनप्रवदंतिसुखंततः ॥ तारकंपालकंकर्मरक्षतेजायतेहितत् ॥ ३८ ॥ मुक्ति
दंजायतेनित्यंमैत्रस्थानप्रदायकम् ॥ दानपुण्यान्वितंकर्मप्रियवाक्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ उपकारयुतंयश्चकरोतिशुभकृत्तदा ॥ तमेवरक्षतेकर्मसर्वदेवन
संशयः ॥ ४० ॥ अन्ययोनिंप्रयातिस्मप्रेरितःस्वेनकर्मणा ॥ किंकरोतिपितामाताअन्येस्वजनबांधवाः ॥ ४१ ॥ कर्मणानिहतोयस्तुनस्युस्तस्यचरक्षणे ॥
सूतउवाच ॥ येनैवकर्मणाचैवरक्षितश्चायुनंदनः ॥ ४२ ॥ तस्मात्कृपान्वितोजातःसूदःकर्मवशानुगः ॥ सैरंध्रीचतथाजाताप्रीरितातस्यकर्मणा ॥ ४३ ॥
द्वाभ्यामेवसुतश्चायोरक्षितश्चारुलक्षणः ॥ रात्रावेवप्रणीतोऽसौतस्माद्गेहान्महाश्रमे ॥ ४४ ॥ वशिष्ठस्याश्रमेपुण्यैसैरंध्यापुण्यकर्मणा ॥ शुभेपर्णकुटीद्वारित
स्मिन्नेवमहाश्रमे ॥४५॥ गतासास्वगृहंदग्धाग्निक्षिप्यबालकोत्तमम् ॥ एणंनिपात्यसूदेनपाचितंमांसमेवहि ॥४६॥ भोजयित्वासुदैत्यंद्रोहुंडोहृष्टोभवत्तदा ॥
शापमशोकसुंदर्यामोघंमेनेतदासुरः ॥४७॥हर्षेणमहताविष्टःसहुंडोदानवेश्वरः॥कुंजलउवाच॥प्रभातेविमलेजातेवशिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ ४८॥वहिर्गतोहिधर्मा
त्माकुटीद्वारात्प्रपश्यति॥संपूर्णैबालकंदृष्ट्वाद्विव्यलक्षणसंयुतम् ॥४९॥ संपूर्णेदुप्रतीकाशंसुंदरंचारुलोचनम् ॥ वशिष्ठउवाच ॥ पश्यंतुमुनयःसर्वेयूयमागत्य
बालकम् ॥ ५० ॥ कस्यकेनसमानीतंराज्ञोद्वारांगणेमम ॥ देवगंधर्वगर्भाभंरागजलक्षणसंयुतम् ॥ ५१ ॥ कंदर्पकोटिसंकाशंपश्यंतुमुनयोमलम् ॥ महाकौ
तुकसंयुक्ताहृष्टाद्विजवरास्ततः ॥ ५२ ॥ समपश्यन्सुतंतेतुआयोश्चैवमहात्मनः ॥ वाशिष्ठःसतुधर्मात्माज्ञानेनालोक्यबालकम् ॥ ५३ ॥ आयुपुत्रंसमाज्ञातं

चरित्रेणसमन्वितम् ॥ वृत्तांतंतस्यदुष्टस्यहुण्डस्यापिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ कृपयाब्रह्मपुत्रस्तुसमुत्थायसुबालकम् ॥ कराभ्यामथगृह्णातियावद्द्विजोवरोत्तमः ॥ ५५ ॥ तावत्पुष्पसुवृष्टिंचचक्रुर्देवाःसुतोपरि ॥ ललितंसुस्वरंगीतंजगुर्गंधर्वकिन्नराः ॥ ५६ ॥ ऋषयोवेदमंत्रैस्तुस्तुवंतिनृपनंदनम् ॥ वशिष्ठस्तंसमालोक्यवरंवैदत्तवांस्तदा ॥ ५७ ॥ नहुषेत्येवतेनामख्यातंलोकेभविष्यति ॥ हुषितोनैवतेनापिबालभावैर्नराधिप ॥ ५८ ॥ तस्मान्नहुषतेनामदेवपूज्योभविष्यसि ॥ जातकर्मादिकंकर्मतस्यचक्रेद्विजोत्तमः ॥ ५९ ॥ व्रतदानंविसर्गंचगुरुशिष्यादिलक्षणम् ॥ वेदंचाधीत्यसंपूर्णंषडंगंसपदक्रमम् ॥ ६० ॥ सर्वाण्येवचशास्त्राणिअधीत्यद्विजसत्तमात् ॥ वशिष्ठाच्चधनुर्वेदंसरहस्यंमहामतिः ॥ ६१ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिग्राहमोक्षयुतानिच ॥ ज्ञानशास्त्रादिकंन्यायराजनीतिगुणादिकान् ॥ ६२ ॥ वशिष्ठादायुपुत्रश्चशिष्यरूपेणभक्तिमान् ॥ एवंससर्वंनिष्पन्नोनाहुषश्चातिसुंदरः ॥ ६३ ॥ वशिष्ठस्यप्रसादाच्चचापबाणधरोभवत् ॥६४॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेपंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०५॥ कुंजलउवाच ॥ आयुभार्यामहाभागास्वर्भानोस्तनयासुतम् ॥ अपश्यंतीसुबालंतंदेवोपममनौपमम् ॥ १ ॥ हाहाकारंमहत्कृत्वारुरोदवरवर्णिनी ॥ केनमेलक्षणोपेतोहृतोबालःसुलक्षणः ॥ २ ॥ तपसादानयज्ञैश्चनियमैर्दुष्करैःसुतः ॥ संप्राप्तोहिमयावत्सकष्टैश्चदारुणैःपुनः ॥ ३ ॥ दत्तात्रेयेणपुण्येनसंतुष्टेनमहात्मना ॥ दत्तःपुत्रोहृतःकेनरुरोदकरुणान्विता ॥ ४ ॥ हापुत्रवत्समेतातहाबालगुणमंदिर ॥ क्वासिकेनापनीतोसिममशब्दःप्रदीयताम् ॥ ५ ॥ सोमवंशस्यसर्वस्यभूषणोसिनसंशयः ॥ केनत्वमपनीतोसिममप्राणैःसमन्वितः ॥ ६ ॥ राजसुलक्षणैर्दिव्यैःसंपूर्णःकमलेक्षणः ॥ केनाद्यापहृतोवत्सःकिंकरोमिक्वयाम्यहम् ॥ ७ ॥ स्फुटंजानाम्यहंकर्मह्यन्यजन्मनियत्कृतम् ॥ न्यासनाशःकृतःकस्यतस्मात्पुत्रोहृतोमम ॥ ८ ॥ किंवाछलंकृतंकस्यपूर्वजन्मनिपापया ॥ कर्मणस्तस्यवैदुःखमनुभुंजामिनान्यथा ॥ ९ ॥ रत्नापहारिणीजातापुत्ररत्नंहृतंमम ॥ तस्माद्दैवेनमेदिव्यअनौपम्यगुणाकरः ॥ १० ॥ किंवावितर्कितोविप्रःकर्मणस्तस्यवैफलम् ॥ प्राप्तंमयानसंदेहःपुत्रशोकान्वितंभृशम् ॥ ११ ॥ किंवाशिशुविरोधश्चकृतोजन्मांतरेमया ॥ तस्यपापस्यभुंजामिकर्मणःफलमीदृशम् ॥ १२ ॥ याचमानस्यचैवाग्रेवैश्वदेवस्यकर्मणः ॥ किंवापिनार्पितंचान्नंव्याहृतीभिर्हुतंद्विजैः ॥ १३ ॥ एवंसुदेवमानाच्चस्वर्भानोस्तनयातदा ॥ इंदुमतीमहाभागशोकेनकरुणाकुला ॥ १४ ॥ पतितामूर्च्छिताशोकाद्विह्वलत्वंगतासती ॥ निःश्वासान्मुंचमानासावत्सहीनायथाहिगौः ॥ १५ ॥ आयूराजासशोकेनदुःखेनमहतान्वितः ॥ बालंश्रुत्वाहृतंतंतुधैर्यंतत्याजपा

१ त्वं प्राप्तोऽसि मया वत्स इ० पा० ।

थिवः ॥ १६ ॥ तपसश्चफलंनास्तिनास्तिदानस्यवैफलम् ॥ यस्मादेवंब्रुवतःपुत्रस्तस्मान्नास्तिनसंशयः ॥ १७ ॥ दत्तात्रेयःप्रसादेनवरंमेदत्तवा न्पुरा ॥ अजेयंचजयोपेतंपुत्रंसर्वगुणान्वितम् ॥ १८ ॥ तस्यवरप्रदानस्यकथंविघ्नोह्यजायत ॥ इतिचितापरोराजादुःखितःप्रारुदद्भृशम् ॥ १९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेषडधिकशततमोऽध्यायः॥१०६॥कुंजलउवाच ॥ अथासौनारदःस्वर्गा दायुराजानमागतः ॥ आगत्यकथयामासकस्माद्राजन्प्रशोचसे ॥१॥ पुत्रापहरणंतेऽद्यक्षेमंजातंमहामते ॥ देवादीनांमहाराजएवंज्ञात्वातुमाशुचः ॥२॥ सर्व ज्ञैःसगुणोभूत्वासर्वविज्ञानसंयुतः॥सर्वकलाभिसंपूर्णआगमिष्यतितेसुतः॥३॥येनाप्यपत्प्रतस्तेऽद्यबालोदेवगुणोपमः॥आत्मगेहंमहाराजकालोनीतोनसंशयः ॥४॥ तस्याप्यंतंसवैकर्त्तामहावीर्योमहाबलः ॥ सत्यामभ्येष्यतेभूपशिवस्त्यसुतयाऽह ॥ ५ ॥ इंद्रोपेंद्रसमःपुत्रोभविष्यतिस्वतेजसा ॥ इंद्रत्वंभोक्ष्यतेसोऽ पिनिजैश्चगुण्यकर्मभिः ॥६॥ एवमाभाष्यराजानमायुर्देवर्षिसत्तमः ॥ जगामसहसातस्यपश्यतःसानुगस्यह ॥ ७ ॥ गतेतस्मिन्महाभागेनारदेदेवसंमिते ॥ आयुरागत्यतांराज्ञींतत्सर्वंविन्यवेदयत् ॥ ८ ॥ दत्तात्रेयेणयोदत्तःपुत्रोदेववरोत्तमः ॥ सर्वेराज्ञिकुशल्यास्तेविष्णोश्चैवप्रसादतः ॥ ९ ॥ येनाप्यसौहृतः पुत्रःसगुणोमेवरानने ॥ शिरस्तस्यगृहीत्वातुपुनरेवागमिष्यति ॥ १० ॥ इत्याहनारदोभद्रेमाकृथाःशोकमेवच ॥ त्यजचैनंमहामोहंकार्यंधर्मविनाश नम् ॥ ११ ॥ भर्तुर्वाक्यंनिशम्यैवंराज्ञीइंदुमतीततः ॥ हर्षेणापिसमाविष्टापुत्रस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ यथोक्तंदेवऋषिणातत्तथैवभविष्यति ॥ दत्तात्रेये णमेदत्तस्तनपोह्यजरामरः ॥ १३ ॥ भविष्यतिनसंदेहःप्रतिभात्येनमेवहि ॥ इत्येवंचिंतयित्वातुननामद्विजपुंगवम् ॥ १४ ॥ नमोस्तुतस्मैपरिसिद्धिदा यअत्रेःसुपुत्रायमहात्मनेच ॥ यस्यप्रसादेनमयासुपुत्रःप्राप्तःसुधीरःसुगुणःसुपुण्यः ॥ १५ ॥ एवमुक्त्वातुसादेवीविररामसुदुःखिता ॥ आगमिष्यंतमाज्ञा यनहुषंतनयंपुनः ॥ १६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ ब्रह्मपुत्रोमहातेजावशिष्टस्तपतांवरः ॥ नहुषंतंसमाहूयइदंवचनमब्रवीत् ॥१॥ वनंगच्छस्वशीघ्रेणवन्यमानयषुष्कलम् ॥ समाकर्ण्यमुने र्वाक्यंनहुषोवनमाययौ ॥ २ ॥ तत्रर्किंचित्सुवृत्तांतंशुश्रावनहुषोबलः ॥ अयमेपसधर्मात्मानहुषोनामवीर्यवान् ॥ ३ ॥ आयोःपुत्रोमहाप्राज्ञोबाल्यान्मा त्रावियोजितः ॥ अस्यैवातिवियोगेनआयुर्भार्याप्ररोदिति ॥ ४ ॥ अशोकसुंदरीतेपेतपःपरमदुष्करम् ॥ कदापश्यतिसादेवीपुत्रांमेदुमतीशुभा ॥ ५ ॥ नाहुषंनामधर्मज्ञंहतंपूर्वंतुदानवैः ॥ तपस्तेपेनिरालंबाशिवस्त्यतनयावरा ॥ ६ ॥ अशोकसुंदरीबालाआयुपुत्रस्यकारणात् ॥ अनेनापिकदासाहिसंगतातु

१ अक्षयं यौवनेपेतम् इ० पा० । २ सर्वविद्यागुणांश्चापि वरान्कामांस्तथैव च ॥ लब्ध्वा कामानिसंपूर्णो ह्यागामिष्यति ते सुतः ॥ इ० पा० ।

भविष्यति ॥ ७ ॥ एवंसांसारिकंवाक्यंदेविचारणभाषितम् ॥ शुश्रावसहिधर्मात्मानहुषोविस्मयान्वितः ॥ ८ ॥ सगत्वावन्यमादायवशिष्टस्याश्रमंप्रति ॥
वन्यंनिवेद्यधर्मात्मावशिष्टायमहात्मने ॥ ९ ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ तमुवाचमहाप्राज्ञंवशिष्टंतपतांवरम् ॥ १० ॥ भगवञ्छ्रूयतां
वाक्यमपूर्ववंचारणेरितम् ॥ एषवैनहुषोनाम्नाआयुपुत्रोवियोजितः ॥ ११ ॥ मात्राहसहसुदुःखैस्तुइंदुमत्याहिदानवैः ॥ शिवस्त्यतनयावालात
पस्तेपेसुदुश्चरम् ॥ १२ ॥ निमित्तमस्यधीरस्यनहुषस्येतिवैगुरो ॥ एवमाभाषितंतैस्तुतत्सर्वंहिमयाश्रुतम् ॥ १३ ॥ कोसावायुःसधर्मात्माकासात्तिदुम
तीशुभा ॥ अशोकसुंदरीकासानहुषेतिकउच्यते ॥ १४ ॥ एतन्मेसंशयंजातंतद्भवांश्छेत्तुमर्हति ॥ अन्यःकोपिमहाप्राज्ञःकुञ्जासौनहुषेतिच ॥ १५ ॥
तत्सर्ववंतातमब्रूहिकारणांतरमेवहि ॥ वशिष्ठउवाच ॥ आयुराजासधर्मात्मासप्तद्वीपाधिपोबली ॥ १६ ॥ भार्याईंदुमतीतस्यसत्यरूपायशास्विनी ॥ तस्या
मुत्पादितःपुत्रोभवान्वैगुणमंदिरम् ॥ १७ ॥ आयुनाराजराजेनसोमवंशस्यभूषणम् ॥ हरस्यकन्यासुश्रोणीगुणरूपैरलंकृता ॥ १८ ॥ अशोकसुंदरीनाम्ना
सुभगाचारुहासिनी ॥ तस्यहेतोस्तपस्तेपेनिगलंवातपोवने ॥ १९ ॥ तस्याभर्तोभवान्सृष्टोधात्रायोगेननिश्चितः ॥ गंगायास्तीरमाश्रित्यध्यानयोगस
माश्रिता ॥ २० ॥ हुंडश्चदानवंद्रोयोदङ्गाचेकाकिनींसतीम् ॥ तपसाप्रज्वलंतींचसुभगांकमलेक्षणाम् ॥ २१ ॥ रूपोदार्यगुणोपेतांकामवाणैःप्रपीडितः ॥
तांवभार्यांतिकंगत्वाममभार्याभवेतिच ॥ २२ ॥ एवंसातद्वचःश्रुत्वातमुवाचतपस्विनी ॥ माहुंडसाहसंकापींमांजल्पस्वपुनःपुनः ॥ २३ ॥ अप्राप्यार्हत्व
यावीरपरभार्याविशेषतः ॥ दैवेनमेपुरासृष्टआयुपुत्रोमहाबलः ॥ २४ ॥ नहुषोनाममेभावीभविष्यतिनसंशयः ॥ देवदत्तोमहातेजाअन्यथात्वंकरिष्य
सि ॥ २५ ॥ ततःशापंप्रदास्यापियेनभस्मीभविष्यसि ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंकामबाणैःप्रपीडितः ॥ २६ ॥ व्योजनापिपृहतातेनप्रणीतानिजमंदिरे ॥ ज्ञा
त्वातयामहाभागशप्तोऽसौदानवाधमः ॥ २७ ॥ नहुषस्यैवहस्तेनतवमृत्युर्भविष्यति ॥ अजातेत्वयिसंजातावदसेत्वंयथेवतत् ॥ २८ ॥ सत्यमायुसुतो
वीरस्तवोहुंडेनपापिना ॥ सूदेनरक्षितोदास्याप्रेषितोममचाश्रमम् ॥ २९ ॥ भवंतंवनमध्येचदङ्गाचारणकिन्नरैः ॥ यत्तुवैश्रावितंवत्समयातेकथितंपुनः ॥
॥ ३० ॥ जहितंपापकर्तारंहुंडाख्यंदानवाधमम् ॥ नेत्राभ्यांहिप्रमुंचंतीमश्रूणिपरिमार्जय ॥ ३१ ॥ इतोगत्वाप्रपश्यत्वंगंगातीरंमहाबलम् ॥ निपात्य
दानवंद्रंतंकारागृहात्समानय ॥ ३२ ॥ अशोकसुंदरीयाहितस्याभर्तांभवस्वहि ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंप्रश्नस्यास्यहिकारणम् ॥ ३३ ॥ आभाष्यनहु
षंविप्रोविररामसहामतिः ॥ ३४ ॥ आकर्ण्यसर्वंसुनिनाप्रयुक्तमाश्चर्यभूतंसहिचिंत्यमानः ॥ तस्यांतमेकःपरिकर्तुकामआयोःसुतःकोपमथोचकार ॥ ३५ ॥ ॥१०५॥
इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेऽष्टोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०८ ॥ कुंजलउवाच ॥ प्रणिपत्यप्रसा

१ इहासीन्नहुषेति च इ० पा० ।

द्यैववशिष्टंतपतांवरम् ॥ आमंत्र्यनिर्जगामाथवाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ १ ॥ एणस्यमांसमुविपाच्यभोजितंबालस्तयारक्षितएवबुद्धया ॥ आयोःसुपुत्रःसगुणः सुरूपोदेवोपमोदेवगुणैश्चयुक्तः ॥ २ ॥ तेनैवमांसेनमुसंस्कृतेनमृष्टेनपक्केनरसानुगेन ॥ तमेवदैत्यंपरिभाष्यमुदोदुष्टंसुहृष्टेणव्यभोजयत्तदा ॥ ३ ॥ वुभुनेदा नवोमांसंरसस्वादुसमन्वितम् ॥ हर्षेणापिसमाविष्टोजगामामाशोकसुंदरीम् ॥ ४ ॥ तामुवाचततस्तूर्णंकामोपहतचेतनः ॥ आयुपुत्रोमयाभद्रेभक्षितःपति रेवते ॥ ५ ॥ मामेवभजचारुगिभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ किंकरिष्यसितेनत्वंमानुषेणगतायुषा ॥ ६ ॥ प्रत्युवाचसमाकण्र्यशिवकन्यातपस्विनी ॥ भर्तामेदैवतेदत्तोअजरोदोषवर्जितः ॥ ७ ॥ तस्यमृत्युर्नवैदृष्टोदेवैरपिमहात्मभिः ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंदानवोदुष्टचेष्टितः ॥ ८ ॥ तामुवाचविशालाक्षीप्रहस्यैवपुनःपुनः ॥ अद्यैवभक्षितंमांसमायुपुत्रस्यसुंदरि ॥९॥ जातमात्रस्यवालस्यनहुषस्यदुरात्मनः॥एवमाकर्ण्यसावाक्यंकोपेचकेसुदारुणम्॥१०॥ प्रोवाचसत्यसंस्थासातपसाभावितापुनः॥तपएवमयातंमनसानियमेनवै ॥ आयुसुतश्चिरायुश्चसत्येनैवभविष्यति ॥ ११ ॥ इतोगच्छदुराचारयदिजीवितु मिच्छसि ॥ अन्यथात्वामहंशप्स्येपुनरेवनसंशयः ॥ १२ ॥ एवमाकर्णितंतस्याःसूदेननृपतिंप्रति ॥ परित्यज्यमहाराजएतामन्यांसमाश्रय ॥ १३ ॥ सूदेनप्रेषितोदैत्यःसहुंडःपापचेतनः ॥ निर्जगामत्वरायुक्तःसर्वाभार्याप्रियांप्रति ॥ १४ ॥ चेष्टितंतेनैवजानातिदास्यासूदेनयत्कृतम् ॥ तस्यैनिवेदितंसर्वं प्रियायैवृत्तमेवच ॥ १५ ॥ सूतउवाच ॥ अशोकसुंदरीसाचमहतातपसाकिल ॥ दुःखशोकेनसंतप्ताकृशीभूतातपस्विनी ॥ १६ ॥ चिंतयंतीप्रियंकांतंतंध्याय तिपुनःपुनः ॥ किंनकुर्वतिवेदैत्यायउपायैर्विविधैरपि ॥१७॥ उपायज्ञासदाबुद्धयाउद्यमेनापिसर्ववंदा ॥ वर्ततेदनुजश्रेष्ठानानाभावैश्चसर्ववंदा ॥१८॥ मायोपाये नयोगेनहृतांहंपापिनापुरा ॥ तथासचातितःपुत्रआयोश्चैवभविष्यति ॥१९॥ यंदह्यादैवयोगेनभवितारमनामयम् ॥ उद्यमेनापिपश्येतंकिंवान्यतिवानवा ॥ २० ॥ किंवासउद्यमःश्रेष्ठःकिंवातत्कर्मजंफलम् ॥ भाविभावःकथंनश्येत्ततोवेदःप्रतिष्ठति ॥ २१ ॥ विशेषोभावितोदेवैःसकथंचान्यथाभवेत् ॥ एवमेवं महाभागाश्चिंतयंतीपुनःपुनः ॥२२॥ किन्नरोविद्वरोनामबृहद्वंशोमहातनुः ॥ सनाभ्योर्धनरःकायःपक्षाभ्यांहिविवर्जितः ॥२३॥ द्विभुजोवंशहस्तस्तुहारकं कणशोभितः ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगोभ,र्यंयासहचागतः ॥ २४ ॥ तामुवाचनिरानंदांसमुतांशंकरस्यहि ॥ किमर्थंचिंतसेदेविविद्वरंविद्धिचाग तम् ॥ २५ ॥ किन्नरंविष्णुभक्तंमांप्रेषितंदेवसत्तमैः ॥ दुःखमेवंनकर्तव्यंभवत्यानदुर्धप्रति ॥ २६ ॥ हुंडेनपापचरिणवधार्थैतस्यधीमतः ॥ कृतमेवाखिलंकर्म हृतश्चायुसुतःशुभे ॥ २७ ॥ सतुवैरक्षितोदेवैरुपायैर्विविधैरपि ॥ हुंडएवंविजानातिआयुपुत्रोहतोमया ॥ २८ ॥ भक्षितस्तुविशालाक्षिइतिजानातिवैशुभे ॥ भवतांश्रावयित्वाहिगतोसौदानवोऽधमः ॥ २९ ॥ स्वेनकर्मविपाकेनपुण्यस्यापिमहायशाः ॥ पूर्वजन्माजितेनैवतवभर्त्तासजीवति ॥ ३० ॥ पुण्यस्यापिव

लैनेवयेषामायुर्विनिर्मितम् ॥ स्वर्जितस्यमहाभागेनाशमिच्छंतितेघातकाः ॥३१॥ दुष्टात्मानोमहापापाःपरतेजोविदूषकाः॥ तेषांयशोविनाशार्थंप्रपंचांतिदि
नेदिने ॥ ३२ ॥ नानाविधैरुपायैस्तेतेषिषशस्त्रादिभिस्तत ॥ हंतुमिच्छंतितंपुण्यंपुण्यकर्माभरक्षितम् ॥ ३३ ॥ पापिनश्चैवहुंडाद्यामोहनस्तंभनादिभिः ॥
पीडयंतिमहापापानानाभेदैर्वलाविलैः ॥ ३४ ॥ सुकृतस्यप्रयोगेणपूर्वजन्मार्जितेनाहि ॥ पुण्यस्यापिमहाभागेपुण्यवंतंसुरक्षितम् ॥ ३५ ॥ वैफल्यंयांति
तेषांवैउपायाःपापिनांशुभे ॥ यंत्रतंत्राणिमंत्राश्चशस्त्राग्निविषबंधनाः ॥ ३६ ॥ रक्षयंतिमहात्मानंदेवपुण्यैःसुरक्षितम् ॥ कर्तारोभस्मतांयांतिसवै
तिष्ठतिपुण्यभाक् ॥ ३७ ॥ आयुपुत्रस्यवीरस्यरक्षकादेवताःशुभे ॥ पुण्यस्यसंचयंसर्ववेतपसांनिधिमेवतु ॥ ३८ ॥ तस्माच्चरक्षितोवीरोनहुषोव
लिनांवरः ॥ सत्येनतपसातेनपुण्यैश्चसंयमैर्दमैः ॥ ३९ ॥ माकूथादारुणंदुःखंमुंचशोकमकारणम् ॥ सहिजीवतिधर्मात्मामात्रापिभाविनावने ॥ ४० ॥
तपोवनेवसत्येकःस्तपस्विपरिपालितः ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञोधनुर्वेदस्यपारगः ॥ ४१ ॥ यथाशशीविराजेत्स्वकलाभिःस्वतेजसा ॥ तथाविराजतेसोऽ
पिस्वकलाभिःसुमध्यमे ॥ ४२ ॥ विद्याभिस्तुमहापुण्यैस्तपोभिर्यशसातथा ॥ राजतेपरवीरघ्नोरपुहासुरवल्लभः ॥ ४३ ॥ हुंडंनिहत्यदैत्येंद्रंत्वामेवं
हिपलप्स्यते ॥ त्वयासार्द्धंस्त्रियाचैवपृथिव्यामेकभूपतिः ॥ ४४ ॥ भविष्यतिमहायोगीयास्वर्गेतुवासवः ॥ त्वंतस्मात्प्राप्स्यतेभद्रेसुपुत्रंत्रासवो
पमम् ॥ ४५ ॥ ययातिनामधर्मज्ञंप्रजापालनतत्परम् ॥ तथाकन्याशतंचापिरूपौदार्यगुणान्वितम् ॥ ४६ ॥ यासांपुण्यैर्महाराजइंद्रलोकंप्रयास्यसि ॥
इंद्रत्वंभोक्ष्यतेदेविनहुषःपुण्यविक्रमः ॥ ४७ ॥ ययातिर्नामधर्मात्माआत्मजस्तेभविष्यति ॥ प्रजापालोमहाराजःसर्वजीवदयापरः ॥ ४८ ॥ तस्यपुत्रा
स्तुचत्वारोभविष्यंतिमहौजसः ॥ वलवीर्यसमोपेताधनुर्वेदस्यपारगाः ॥ ४९ ॥ प्रथमश्चतुरुर्नामपुरुर्नामद्वितीयकः ॥ उरुर्नामतृतीयश्चचतुर्थोवीर्य
वान्यदुः ॥ ५० ॥ एवंपुत्रामहावीर्यास्तेजस्विनोमहावलाः ॥ भविष्यंतिमहात्मानःसर्वतेजःसमान्विताः ॥५१ ॥ यदोश्चैवसुतावीराःसिंहतुल्यपराक्रमाः ॥
तेषांनामानिभद्रंतेगदतःशृणुसांप्रतम् ॥ ५२ ॥ भोजश्चभीमकश्चापिअंधकःकुञ्जरस्तथा ॥ वृष्णिर्नामसुधर्मात्मासत्याधारोभविष्यति ॥ ५३ ॥ षष्टस्तु
श्रुतसेनश्चश्रुताधारस्तुसप्तमः ॥ कालदंष्ट्रोमहावीर्यःसमरेकालजिद्बली ॥ ५४॥ यदोःपुत्रामहावीर्यायादवाख्यावरानने ॥ तेषांतुपुत्राःपौत्रास्तेभविष्यंतिस
हस्रशः ॥ ५५ ॥ एवंनहुषवंशोवैतवदेविभविष्यति ॥ दुःखमेवंपरित्यज्यसुखेनानुप्रवर्तय ॥ ५६ ॥ समेष्यतिमहाप्राज्ञस्तवभर्ताशुभानने ॥ निहत्य
दानवंहुंडंत्वामेवंपरिणेष्यति ॥ ५७ ॥ दुःखजातानिसोष्णानिनेत्राभ्यांहिपतंतिच ॥ अश्रूणिचेंदुमत्याश्चसंमार्जयतिमानदः ॥ ५८ ॥ आयोश्चदुःख

मुद्धृत्यस्वकुलंतारयिष्यति ॥ सुखिनंपितरंकृत्वाप्रजापालोभविष्यति ॥ ५९ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंदेवानांकथनंशुभे ॥ दुःखंशोकंपरित्यज्यसुखेनपरिवर्त्तय ॥ ६० ॥ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ कदाह्येष्यतिमेभर्त्ताविहितोदैवतैर्यदि ॥ सत्यंवदस्वधर्मज्ञममसौख्यंविवर्द्धय ॥ ६१ ॥ ॥ विद्वरउवाच ॥ अचिराद्द्रक्ष्यसिभर्तारंत्वमेवंशृणुसुंदरि ॥ एवमुक्त्वाजगामाथर्गधर्वोविवुधालयम् ॥६२॥ अशोकसुंदरीसाचतपस्तेपेहितत्रवै ॥ कामंक्रोधंपरित्यज्यलोभंचापिशिवात्मजा ॥ ६३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेनाहुषाख्यानेनवाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १०९ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ आमंत्र्यसमुनीन्सर्वान्वशिष्टंतपतांवरम् ॥ समुत्सुकोगंतुकामोनहुषोदानवंप्रति ॥ १ ॥ ततस्तेसुनयःसर्वेवशिष्टाद्यास्तपोधनाः ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैनमायुपुत्रंमहाबलम् ॥ २ ॥ आकाशेदेवताःसर्वाजह्रुर्वैदुंदुभीन्मुदा ॥ पुष्पवृष्टिंप्रचक्रुस्तेनहुषस्यचमूर्धनि ॥ ३ ॥ अथदेवःसहस्राक्षःसुरैःसार्द्धंसमागतः ॥ ददौशस्त्राणिचास्त्राणिसूर्यतेजोपमानिच ॥ ४ ॥ देवेभ्योनृपशार्दूलोजगृहेद्विजसत्तम ॥ तानिदिव्यानिचास्त्राणिदिव्यरूपोपमोभवत् ॥५॥ अथतादेवताःसर्वाःसहस्राक्षमथाब्रुवन् ॥ स्यंदनोदीयतामस्मैनहुषायसुरेश्वर ॥ ६ ॥ देवानांमतमाज्ञायवज्रपाणिःस्वसारथिम् ॥ आहूयमातलिंतंतुआदिदेशततोद्विज ॥ ७ ॥ एनंगच्छमहात्मानमुह्यतांस्यंदनेनवै ॥ सच्चजेनमहाप्राज्ञमायुजंसमरोद्यतम् ॥ ८ ॥ सचोवाचसहस्राक्षंकरिष्येतवशासनम् ॥ एवमुक्त्वाजगामाशुह्यायुपुत्रंरणोद्यतम् ॥ ९ ॥ राजानंप्रत्युवाचैवदेवराजस्यभाषितम् ॥ विजयीभवधर्मज्ञरथेनानेनसंगरे ॥ १० ॥ इत्युवाचसहस्राक्षस्त्वामेवनृपतीश्वर ॥ जहित्वंदानवंसंख्येतंहुंडपापचेतनम् ॥ ११ ॥ समाकर्ण्यैसराजेंद्रःसानंदपुलकोद्गमः ॥ प्रसादंदेवदेवस्यवशिष्टस्यमहात्मनः ॥ १२ ॥ दानवंसूदयिष्यामिसमरेपापचेतनम् ॥ देवानांचविशेषेणममसमायापचारितम् ॥ १३ ॥ एवमुक्तेमहावाक्येनहुषेणमहात्मना ॥ अथायातःस्वयंदेवःशंखचक्रगदाधरः ॥ १४ ॥ चक्राच्चक्रंसमुत्पाट्यमूर्यबिंबोपमंमहत् ॥ ज्वलतातेजसादीप्तंसुवृत्तारंशुभावहम् ॥ १५ ॥ नहुषायददेदेवोहर्षपेणमहताकिल ॥ तस्मैशूलंददौशंभुःसुतीक्ष्णंतेजसान्वितम् ॥ १६ ॥ तेनशूलवरेणासौशोभतेसमरोद्यतः ॥ द्वितीयःशंकरश्चासौत्रिपुरघ्नोयथाप्रभुः ॥ १७ ॥ ब्रह्मास्त्रंददत्तवान्ब्रह्मावरुणःपाशमुत्तमम् ॥ चंद्रतेजःप्रतीकाशंशंखंचनादमंगलम् ॥ १८ ॥ वज्रमिंद्रस्तथाशक्तिंवायुश्चापंसमार्गणम् ॥ आग्नेयास्त्रंतथावह्निर्ददौतस्मैमहात्मने ॥ १९ ॥ शस्त्राण्यस्त्राणिदिव्यानिबहूनिविविधानिच ददुर्देवामहात्मानस्तस्मैराज्ञेमहौजसे ॥ २० ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ अथआयुसुतोवीरोदैवतैःपरिमानितः ॥ आशीर्भिर्नंदितश्चापिमुनिभिस्तत्ववेदिभिः ॥ २१ ॥ आरुरोहरथंदिव्यंभास्वरंरत्नमालिनम् ॥ घंटारवैःप्रणदंतंक्षुद्रघंटासमाकुलम् ॥ २२ ॥ रथेनतेनदिव्येनशुशुभेनृपनंदनः ॥ दिविमार्गेयथासूर्यस्तेजसास्वेनवैकिल ॥२३॥ प्रतपंस्तेजसातद्वद्दैत्यानांमस्तकेषु

सः ॥ जगामशीघ्रंवेगेनयथावायुःसदागतिः ॥ २४ ॥ यत्रासौदानवःपापस्तिष्ठतेस्वबलैर्युतः ॥ तेनमातलिनासार्द्धंवाहकेनमहात्मना ॥ २५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११० ॥ कुंजलउवाच ॥ निर्गच्छमानेसमरायवीरेनहुषेहितस्मिन्सुरराजतुल्ये ॥ सकौतुकामंगलगीतयुक्ताःस्त्रियस्तुसर्वाःपरिजग्मुरत्र ॥ १ ॥ देवतानांवरानार्योरंभाद्यप्सरसस्तथा ॥ किन्नर्यःकौतुकोत्सुक्योजगुःस्वरेणसत्तम ॥ २ ॥ गंधर्वाणांतथानार्योरूपालंकारसंयुताः ॥ कौतुकायगतास्तत्रयत्रराजासतिष्ठति ॥ ३ ॥ पुरंमहोदयंनामहुंडस्यापिदुरात्मनः ॥ नंदनोपवनैर्दिव्यैःसर्वत्रसमलंकृतम् ॥ ४ ॥ सप्तकक्षान्वितैर्गेहैःकलशैरुपशोभितः ॥ सपताकैर्महादंडैःशोभमानंपुरोत्तमम् ॥ ५ ॥ कैलासशिखराकारैःसोन्नतैर्दिवमास्थितैः ॥ सर्वश्रियान्वितैर्दिव्यैर्भ्राजमानंपुरोत्तमम् ॥ ६ ॥ वनैश्चोपवनैर्दिव्यैस्तडागैःसागरोपमैः ॥ जलपूर्णैःसुशोभैस्तुपद्मैरक्तोत्पलान्वितैः ॥ ७ ॥ प्राकारैश्चमहारत्नैरट्टालकशतैरपि ॥ परिखाभिःसुपूर्णाभिर्जलैःस्वच्छैःप्रशोभितम् ॥ ८ ॥ अन्यैश्चैवमहारत्नैर्गजाश्वैश्चविराजितम् ॥ सुनारीभिःसमाकीर्णंपुरुषैश्चमहाप्रभैः ॥ ९ ॥ नानाप्रभावैर्दिव्यैश्चशोभमानंमहोदयम् ॥ राजश्रेष्ठोमहावीरोनहुषोददृशेपुरम् ॥ १० ॥ पुरप्रांतेवनंदिव्यंदिव्यवृक्षैरलंकृतम् ॥ तद्विवेशमहावीरोनंदनंहियथाऽमरः ॥ ११ ॥ रथेनसहधर्मात्मातेनमातलिनासह ॥ प्रविष्टःसतुराजेंद्रोवनमध्येसरित्तटे ॥ १२ ॥ तत्रतारूपसंयुक्तादिव्यानार्यःसमागताः ॥ गंधर्वागीततत्वज्ञाजगुर्गीतैर्नृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ सूताश्चमागधाःसर्वेतंस्तुवंतिनृपोत्तमम् ॥ राजानमायुपुत्रंतंभ्राजमानंयथारविम् ॥ १४ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंनहुषःकिन्नरेरितम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेएकादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ कुंजलउवाच ॥ तदेवगानंचसुरांगनाभिर्गीतंसमाकर्ण्यचगीतकैर्ध्रुवैः ॥ समाकुलाचापिबभूवतत्रसाशंभुपुत्रीपरिचिंतयाना ॥ १ ॥ आसनात्तूर्णमुत्थायमहोत्साहेनसंयुता ॥ तूर्णंगतावरारोहातपोभावसमन्विता ॥ २ ॥ तंदृष्ट्वादेवसंकाशंदिव्यरूपसमप्रभम् ॥ दिव्यगंधानुलिप्तांगंदिव्यमालाभिशोभितम् ॥ ३ ॥ दिव्यैराभरणैर्वस्त्रैःशोभितंनृपनंदनम् ॥ दीप्तिमंतंयथासूर्यंदिव्यलक्षणसंयुतम् ॥ ४ ॥ किंवादेवोमहाप्राज्ञोगंधर्वोवाभविष्यति ॥ किंवानागसुतःसोयंकिंवाविद्याधरोभवेत् ॥ ५ ॥ देवेषुनैवपश्यामिकुतोयक्षेषुजायते ॥ अनयालीलयावीरःसहस्राक्षोपिजायते ॥ ६ ॥ शंभुरेपभवेत्किंवाकिंवाचायंमनोभवः ॥ किंवापितुःसखामेस्यात्पौलस्त्योऽ

१ एतस्याग्रे—"निर्गच्छमानं मुनिदेववृंदैर्दृष्टं नृपेंद्रं बलवीर्यकोशम् । इंद्रोपमं विष्णुसमं सुसंख्ये वधाय हुंडस्यसमुत्सुकं तम्" इति पाठो बहुषु पुस्तकेषूपलभ्यते—परं क्रियादिसंबंधो नावगम्यते ।

यंधनाधिपः ॥ ७ ॥ एवंसमार्चितयतीचयावत्तावत्त्वरंरूपगुणाधिपासा ॥ समेत्यरंभासुमहासखीभिरुवाचतांशंभुसुतांप्रहस्य ॥ ८ ॥ इति श्रीप
द्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेद्वादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११२ ॥ रंभोवाच ॥ तपएतत्परित्यज्यकिंवा
लोकयसेशुभे ॥ तैपसःक्षरणंस्थाद्वैपुरुषस्यापिचिंतनात् ॥ १ ॥ अशोकसुंदर्युवाच ॥ तपसिमेमनोलीनंननहुषस्यापिकाम्यया ॥ नमांचालयितुंशक्तादेवा
सुरमहोरगाः ॥ २ ॥ एनंदृङ्गामहाभागेमेमनश्चलतेभृशम् ॥ रंतुमिच्छाम्यहंगत्वाएवमुत्सुकतांगतम् ॥ ३ ॥ एवंविपर्ययश्चासीन्मनसोमेवरावने ॥तन्मे
त्वंकारणंब्रूहियद्यस्तिज्ञानमुत्तमम् ॥ ४ ॥ आयुपुत्रस्यभार्याहंदेवैःसृष्टामहात्मभिः ॥ कस्मान्मेधावतेचेतउत्सुकंरंतुमेवच ॥ ५ ॥ रंभोवाच ॥ सर्वं
ज्वेवमहाभागेदेहरूपेपुभामिनि ॥ वसत्यात्मास्वयंब्रह्मज्ञानरूपःसनातनः ॥ ६ ॥ यद्यपिप्रक्रियावद्भिरिंद्रियैरुपकारिभिः ॥ मोहपाशमयैर्वद्धस्तथासिद्धस्तु
सर्वदा ॥ ७ ॥ प्रकृतिर्नैवजानातिज्ञानविज्ञानकौकलाम् ॥ अयंशुद्धश्चयंमज्ञआत्मावेत्तिचसुंदरि ॥ ८ ॥ गच्छंत्यपिमनस्तापमेनंदृङ्गामहामतिम् ॥
पापमेवंपरित्यज्यसत्यमेवंप्रधावति ॥ ९ ॥ भर्तायमायुपुत्रस्तेएतत्सत्यंनसंशयः ॥ अन्यंदृङ्गाविशंकेतपुरुषंपापलक्षणम् ॥ १० ॥एवंविधिःकृतोदेवैः
सत्यपाशेनवंधितः ॥ यदस्याआयुपुत्रोपिभनृत्यमुपयास्यति ॥ ११ ॥ एवमाकर्णितंभद्रेआत्मनातंचसुंदरि ॥ तद्भावसत्यसंवंधंपरिगृह्यस्थितःस्वय
म् ॥ १२ ॥ अन्यंभावंनजानातिआयुपुत्रंचविंदति ॥ प्रकृतिर्नैवतेदेविपतिजानातिचागतम् ॥ १३ ॥ एवंज्ञात्वाप्रधानात्मातवाद्यैवप्रधावति ॥ आत्मा
सर्वंप्रजानातिआत्मादेवःसनातनः ॥ १४ ॥ अयमेपसवीरेंद्रोनहुषोनामवीर्यवान् ॥ तस्माद्गच्छतिचेतस्तेसत्यंसंवंधमिच्छते ॥ १५ ॥ ज्ञात्वाचायोःसु
तंभद्रेअन्यंचैवनगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंज्ञात्वत्वन्मनोगतम् ॥ १६ ॥ हुंडंहत्वामहाघोरंसमरेदानवाधमम् ॥ त्वांनयिष्यतिस्वस्थानमायोश्चगृह
मुत्तमम् ॥ १७ ॥ हतोदैत्येननवीरेंद्रोज्ञानजपुण्येनशेषितः ॥ बाल्यात्प्रभृतिवीरेंद्रोविद्युक्तःस्वजनेनवै ॥ १८ ॥ पितृमातृविहीनस्तुगतोवृद्धिमहावने ॥
यास्यत्येवपितुर्गेहंत्वयैवसहसांप्रतम् ॥ १९ ॥एवमाभाषितंश्रुत्वारंभाभाःशिवनंदिनी ॥ हर्षेणमहताविष्टाताम्रवाचसमुद्रजाम् ॥ २० ॥ अयमेवससत्या
त्माममभर्तासुवीर्यवान् ॥ मनोमेधावतेऽत्यर्थंशोकाकुलितचिद्वलम्॥२१॥ नास्तिचित्तसमोदेवोजानातिसुविनिश्चितम् ॥ सत्यमेतन्मयाद्दष्टंसुचिरंचारुहा
सिनि ॥ २२ ॥ मनोभवसमानंतुपुरुषंदिव्यलक्षणम् ॥ नधावतिमहाचेतएनंदृङ्गायथासखि ॥ २३ ॥ तथानधावतेभद्रेपुंसमन्यंनमन्यते ॥ एनंगतव्यमा
वाभ्यांसखीभिर्गृहमेवहि ॥ २४ ॥ एवमाभांप्यसारंभागमनायोपचक्रमे ॥ गमनायोत्सुकांज्ञात्वानहुषस्यांतिकंप्रति ॥ २५ ॥ तामुवाचततोरंभा

१ एवं समालोकयंती बलरूपगुणान्वितम् ॥ समेत्य तं सखीभिस्तु रंभाद्याभिः स्थितामवत् ॥ इ०पा० । २ मनः संरक्ष वै साध्वी पुरुषस्य विचिंतनात् इ० पा० । ३ समुद्रजां रंभामित्यर्थः ।

कस्माद्देविनगम्यते ॥ सूतउवाच ॥ सख्याचरंभयासार्द्धंनहुषंवीरलक्षणम् ॥ २६ ॥ तस्यांतिकंसुसंप्राप्यप्रेषयामासतांसखीम् ॥ एनंगच्छमहाभागे नहुषंदेवरूपिणम् ॥ २७ ॥ कथयस्वकथामेतांतवार्थेआगतायतः ॥ रंभोवाच ॥ एवंसखिकरिष्यामिसुप्रियंतवसुव्रते ॥ २८ ॥ एवमुक्त्वागतारंभानहुषंराजनंदनम् ॥ चापबाणधरंवीरंद्वितीयमिववासवम् ॥ २९ ॥ प्रत्युवाचगतारंभासख्यावचनमुत्तमम् ॥ आयुपुत्रमहाभागरंभाहंसमुपागता ॥ ३० ॥ शिवस्यकन्ययावीरतयाहंपरिप्रेषिता ॥ तवार्थंदेवदेवेनदेव्यादेवेनवैपुरा ॥ ३१ ॥ भार्यारूपंवरंश्रेष्ठंसृष्टंलोकेषुदुर्लभम् ॥ दुःप्राप्यंतुनरश्रेष्ठैर्देवैसेंद्रैस्तपोधनैः ॥ ३२ ॥ गंधर्वैःपन्नगैःसिद्धैश्चारणैःपुण्यलक्षणैः ॥ स्वयमेवसमायातंतवार्थेशृणुसांप्रतम् ॥ ३३ ॥ स्त्रीरत्नंतन्महाप्राज्ञसंपूर्णंपुण्यनिर्मितम् ॥ अशोकसुंदरीनामतवार्थंतपसिस्थिता ॥ ३४ ॥ अत्यर्थंतुतपस्तप्तंभवंतमिच्छतेसदा ॥ एवंज्ञात्वामहाभागभजमानांभजस्वहि ॥ ३५ ॥ त्वामृतेसावरारोहापुरुषंनैवयाचते ॥ नहुषेणतयोक्तंतुश्रुत्वावधारितंवचः ॥ ३६ ॥ प्रत्युत्तरंददौचाथरंभेमेश्रूयतांवचः ॥ तत्तुसर्वंविजानामियत्त्वयोक्तंममाग्रतः ॥ ३७ ॥ ममाग्रेकथितंपूर्वंवशिष्ठेनमहात्मना ॥ सर्वमेवविजानामिअस्यास्तुतपउत्तमम् ॥ ३८ ॥ श्रूयतांकारणंभद्रेयथासौख्यंभविष्यति ॥ अहत्वादानवंहुंडंनगच्छामिवरांगनाम् ॥ ३९ ॥ सर्वमेतत्सुवृत्तांतमहंजानेतथैवहि ॥ ममार्थेतवसंभूतिस्तपश्चचरितंत्वया ॥ ४० ॥ ममभार्यानसंदेहोभवतीविधिनाकृता ॥ ममार्थेनिश्चयंकृत्वातपआचरितंत्वया ॥ ४१ ॥ हृतातस्मात्सुपापेनभवतीनियमान्विता ॥ मृतिगृहादहंतेनदानवेनाधमेनवै ॥ ४२ ॥ बालभावस्थितोदेविपितृमातृविनाकृतः ॥ तस्मात्तंतुहनिष्यामिहुंडंवैदानवाधमम् ॥ ४३ ॥ पश्चात्त्वामुपनेष्येऽहंवशिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥ एवंकथयभद्रंतेरंभेमत्प्रियकारिणीम् ॥ ४४ ॥ एवंविसर्जितातेनसत्वरंसागतापुनः ॥ अशोकसुंदरींदेवींकथयामासतस्यच ॥ ४५ ॥ समासेनतथासर्वंरंभासाद्विजसत्तम ॥ अशोकसुंदरीसातुअवधार्यसुभाषितम् ॥ ४६ ॥ नहुषस्यसुवीरस्यहर्षेणचसमन्विता ॥ तस्थौतत्रतयासार्द्धंसुसख्यारंभयातदा ॥ ४७ ॥ भर्तुश्चकीदृशंवीर्यमितिपश्यामिवैसदा ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेत्रयोदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११३ ॥ कुंजलउवाच ॥ अथतेदानवाःसर्वेहुंडस्यपरिचारकाः ॥ नहुषस्यापिसंवादंरंभयातुयथाश्रुतम् ॥१॥ आचचक्षुश्चदैत्येंद्रंहुंडंसर्वंसुभाषितम् ॥ तमाकर्ण्यसचुक्रोधदूतंवाक्यमथाब्रवीत् ॥ २ ॥ गच्छवीरममादेशाज्जानीहिपुरुषंहितम् ॥ संभाषतेतयासार्द्धंपुरुषःशिवकन्यया ॥३॥ स्वामिनिर्देशमाकर्ण्यजगामलघुदानवः ॥ विविक्तेनहुषंवीरमिदंवचनमब्रवीत् ॥४॥ रथेनसाश्वसूतेनदिव्येनपरितिष्ठसि ॥ धनुषादिव्यबाणैस्तु

१ उमया दिव्यया पुरा इ० पा० ।

सभार्यांहिभयंकरः ॥ ५ ॥ कस्यकेनतुकार्येणप्रेषितःकेनवैभवान् ॥ अनयारंभयातेऽद्यअन्ययाशिवकन्यया ॥ ६ ॥ किमुक्तंतत्स्फुटंसर्वंकथयस्वममाग्रतः ॥ हुंडस्यदेवमदंस्यनविभेतिभवान्कथम् ॥ ७ ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयदिजीवितुमिच्छसि ॥ सत्वरंगच्छमातिष्ठदुःसहोदानवाधिपः ॥ ८ ॥ नहुषउवाच ॥ योऽसावायुर्बलीराजासप्तद्वीपाधिपःप्रभुः ॥ तस्यमांतनयंविद्धिसर्वदैत्यविनाशनम् ॥ ९ ॥ नहुषंनामविख्यातंदेवत्राह्मणपूजकम् ॥ हुंडेनापहृतंबालंत्यस्वामिनातवदानव ॥ १० ॥ सेयंकन्याशिवस्यापिदैत्येनापहृतापुरा ॥ घोरंतपश्चरन्त्येषाहुंडस्यापिवधायच ॥ ११ ॥ योहमादोहृतोबालस्त्वयायःसूतिकागृहात् ॥ दास्याअपिकरेदत्तःसूदस्यापिदुरात्मना ॥ १२ ॥ वधार्थंश्वूयतांपापसोहमद्यसमागतः ॥ अस्यापिहुंडदैत्यस्यदुष्टस्यपापकर्मणः ॥ १३ ॥ अन्यांश्चदानवान्घोरान्नयिष्येयमसादनम् ॥ मामेवंविद्धिपापिष्ठपवंकथयदानवम् ॥ १४ ॥ एवमाकर्ण्यतत्सर्वंनहुषस्यमहात्मनः ॥ गत्वाहुंडंसदुद्यात्माआचचक्षेऽस्यभाषितम् ॥ १५ ॥ निशम्यतन्मुखात्तूर्णंचुक्रोधादितिजेश्वरः ॥ कस्मात्सूदेनपापेनतयादास्यानघातितः ॥ १६ ॥ सोयंवृद्धिसमायातोमयाव्याधिरुपेक्षितः ॥ अथैनंघातयिष्यामिअनयाशिवकन्यया ॥ १७ ॥ आयोःपुत्रंखलंयुद्धेवाणैरेभिःशिलाशितैः ॥ एवंसंचिंतयित्वातुसारथिंवाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ स्यंदनंयोजयस्वत्वंतुरगैःसाधुभिःशिवैः ॥ सेनाध्यक्षंसमाहूयइत्युवाचसमातुरः ॥ १९ ॥ सज्जतांममसैन्यंत्वंशूरान्नागान्प्रकल्पय ॥ सारोहैस्तुरगान्योधान्पताकाश्छत्रचामरैः ॥ २० ॥ चतुरंगबलंमेऽद्ययोजयस्वहिसत्वरम् ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यहुंडस्यापिततोलघुः ॥ २१ ॥ सेनाध्यक्षोमहाप्राज्ञःसर्वज्ञेक्रयथाविधि ॥ चतुरंगेनतेनासौबलेनमहतावृतः ॥ २२ ॥ जगामनहुषंवीरंचापबाणधरंरणे ॥ इंद्रस्यस्यंदनेयुक्तंसर्वशस्त्रभृतांवरम् ॥ २३ ॥ उद्यंतंसमरेवीरंदुरापंदेवदानवैः ॥ पइयंतिगगनेदेवाविमानस्थामहौजसः ॥ २४ ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ सूतउवाच ॥ अथतेदानवाःसर्ववृषुस्तंशरोत्तमैः ॥२५॥ खड्गैःपाशैर्महाशूलैःशक्तिभिस्तुपरश्वधैः ॥ युयुधुःसंयुगेतेननहुषेणमहात्मना ॥२६॥ संरब्धागर्जमानास्तेयथामेघागिरौतथा ॥ तद्विक्रमंसमालोक्यआयुपुत्रःप्रतापवान् ॥ २७ ॥ इंद्रायुधसमंचापंविस्फार्यसगुणस्वरम् ॥ वज्रस्फोटसमःशब्दश्चापस्यापिमहात्मनः ॥ २८ ॥ नहुषेणकृतोविप्रादानवानां भयप्रदः ॥ महतातेनचापेनदानवाःप्रचकंपिरे ॥ २९ ॥ कश्मलाविष्टहृदयाभग्नसत्वामहाहवे ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेचतुर्दशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ कुंजलउवाच ॥ ततस्त्वसौसंयतिराजमानःसमुद्यतश्चापधरोमहात्मा ॥ यथैवकालःकुपितःसलोकान्संहर्तुमैच्छत्तुतथासुदानवान् ॥ १ ॥ महास्त्रजालैरविते जतुल्यैःसुदीप्तिमद्भिर्निजघानदानवान् ॥ वायुर्यथोन्मूलयतीहपादपांस्तथैवराजानिजघानदानवान् ॥ २ ॥ वायुर्यथामेघचयंचदिव्यंसंचालयेत्स्वेनबलेनतेजसा ॥ तथासराजाअसुरान्मदोत्कटाननाशयद्बाणवरैःसुतीक्ष्णैः

क्ष्णैः॥३॥ नशेकुर्दानवाःसर्वेबाणवर्षमहात्मनः ॥ मृताःकेचिद्द्रुताःकेचित्केचिन्नष्टामहाहवात् ॥४॥ सूतउवाच ॥ महातेजंमहाप्राज्ञंमहादानवनाशनम् ॥ चुक्रोधहुंडोदुष्टात्माद्दृष्ट्वातंनृपनंदनम् ॥५॥ स्थितोगत्वेदमाभाष्यतिष्ठतिष्ठेतिचाहवे ॥ त्वामद्यचनयिष्यामिआयुपुत्रयमांतिकम् ॥ ६ ॥ नहुपउवाच ॥ स्थितोस्मिसमरेपश्यत्वामहंहंतुमागतः ॥ अहंत्वांतुहनिष्यामिदानवंपापचेतनम् ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाधनुरादायबाणानग्निशिखोपमान् ॥ छत्रेणध्रियमाणे नशुशुभेसोऽपिसंयुगे ॥ ८ ॥ इंद्रस्यसारथिंदिव्यंमातलिंवाक्यमब्रवीत् ॥ वाहयतुरथंमेऽद्यहुंडस्यसम्मुखंभवान् ॥ ९ ॥ इत्युक्तस्तेनवीरेणमातलिर्लघु विक्रमः ॥ तुरगांश्चोदयामासमहावातजवोपमान् ॥ १० ॥ उत्पेतुश्चततोवाहाहंसाइवयथांबरे ॥ छत्रेणइंदुवर्णेनरथेनापिपताकिना ॥ ११ ॥ नभ स्तलंतुसंप्राप्ययथासूर्योविराजते ॥ आयुपुत्रस्तथासंख्येतेजसाविक्रमेणतु ॥ १२ ॥ अथहुंडोरथस्थोऽपिराजमानःस्वतेजसा ॥ सर्वायुधैश्चसंयुक्तस्त द्वद्वीरव्रतेस्थितः ॥ १३ ॥ उभयोर्वीरयोर्युद्धंदेवविस्मयकारकम् ॥ तदाआसीन्महाप्राज्ञदारुणंभीतिदायकम् ॥ १४ ॥ सुबाणैर्निशितैस्तीक्ष्णैःकंकपत्रैः शिलीमुखैः ॥ हुंडेनताडितोराजासुबाह्वोरंतरेतदा ॥ १५ ॥ सुभालेपंचभिर्बाणैर्विद्धःक्रुद्धोऽभवत्तदा ॥ सविद्धस्तुतदाबाणैरधिकंशुशुभेनृपः ॥ १६ ॥ सारुणःकरमालाभिरुदयंश्चदिवाकरः ॥ रुधिरेणतुदिग्धांगोहेमबाणैस्तनुस्थितैः ॥१७॥ सूर्यवच्छोभतेराजापूर्वकालस्यचांबरे ॥ दृष्ट्वातुपौरुषंतस्यदानवं वाक्यमब्रवीत् ॥ १८ ॥ तिष्ठतिष्ठक्षणंदैत्यपश्यमेलाघवंपुनः ॥ इत्युक्त्वातुरणेदैत्यंजघानदशभिःशरैः ॥१९॥ मुखेभालेहतस्तेनमूर्च्छितोनिपपातह ॥ पश्यमानैःसुरैर्दिव्यैरथोपरिमहाबलः ॥ २० ॥ देवैश्चचारणैःसिद्धैःकृतःशब्दःसुहर्षजः ॥ जयजयेतिराजेंद्रशंखान्दध्मुःपुनःपुनः ॥ २१ ॥ सकोलाहलशब्द स्तुतुमलोदेवतेरितः ॥ कर्णरंध्रमाविवेशहुंडस्यमूर्छितस्यच ॥ २२ ॥ श्रुत्वासधनुरादायबाणमाशीविषोपमम् ॥ स्थीयतांस्थीयतांयुद्धेनमृतोस्मित्व याहतः ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वापुनरुत्थायलाघवेनसमन्वितः ॥ एकविंशतिभिर्बाणैर्नहुपंचाहनत्पुनः ॥ २४ ॥ एकेनमुष्टिमध्येतुचतुर्भिर्बाहुमध्यतः ॥ चतु र्भिश्चमहाश्वांश्चछत्रमेकेनतेनवै ॥ २५ ॥ पंचभिर्मातलिंविद्ध्वारथनीडंतुसप्तभिः ॥ ध्वजदंडंत्रिभिस्तीक्ष्णैर्दानवःशिखिपत्रिभिः ॥ २६ ॥ आदा नंतुनिदानंतुलक्षमोक्षंदुरात्मनः ॥ लाघवंतस्यसंदृष्ट्वादेवताविस्मयंगताः ॥ २७ ॥ तस्यपौरुषमापश्यसराजादानवोत्तमम् ॥ शूरोसिकृतविद्योसिधीरो सिरणपंडितः ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वादानवंतंतुधनुर्विस्फार्यभूपतिः ॥ मार्गणैर्दशभिस्तंतुविव्याधलघुविक्रमः ॥ २९ ॥ त्रिभिर्ध्वजंप्रचिच्छेदसपपातधरा तले ॥ तुरगान्पातयामासचतुर्भिस्तस्यसायकैः ॥ ३० ॥ एकेनछत्रंतस्यापिचकर्तलघुविक्रमः ॥ दशभिःसारथिस्तस्यप्रेषितोयममंदिरम् ॥ ३१ ॥

१ अहत्वा नैव यास्यामि इ० पा० । २ युयुधे इ० पा० । ३ सर्वायुधास्त्रसंयुक्तस्तद्वत्सोऽप्यंबरे स्थितः इ० पा० ।

दंशनंदशभिश्छित्त्वाशरैश्चविदलीकृतः ॥ सर्वांगेषुचत्रिंशद्भिर्विव्याधदनुजेश्वरम् ॥ ३२ ॥ हताश्वोविरथोजातोबाणपाणिर्धनुर्धरः ॥ अभ्यधावत्सवेगेन वर्षयन्निशितैःशरैः ॥ ३३ ॥ खड्गचर्मधरोदैत्योराजानंतमधावत ॥ धावमानस्यहुंडस्यखड्गांचिच्छेदभूपतिः ॥ ३४ ॥ क्षुरप्रैर्निशितैर्बाणैश्चर्मंचिच्छेदभूपतिः ॥ अथहुंडःसदुष्टात्मासमालोक्यसमंततः ॥ ३५ ॥ जग्राहमुद्गरंतूर्णमुमोचलघुविक्रमः ॥ वज्रवेगंसमायांतंदृष्टेनृपतिस्तदा ॥ ३६ ॥ मुद्गरंस्वनवंतंचापातयदंवरात्ततः ॥ दशभिर्निशितैर्बाणैःक्षुरप्रैश्चस्ववेक्रमात् ॥ ३७ ॥ मुद्गरंपतितंदृष्ट्वादशखण्डमयंभुवि ॥ गदामुद्यम्यवेगेनराजानमभ्यधावत ॥ ३८ ॥ खड्गेनतीक्ष्णधारेणतस्यबाहुंचिचिच्छेद ॥ सगदंपतितंभूमौसांगदंकटकान्वितम् ॥ ३९ ॥ महारावंततःकृत्वावज्रस्फोटसमं तदा ॥ रुधिरेणापिदिग्धांगोधावमानोमहाहवे ॥ ४० ॥ क्रोधेनमहताविष्टोग्रस्तुमिच्छतिभूपतिम् ॥ दुर्निवार्यःसमायातःपार्श्वतस्यचभूपतेः ॥ ४१ ॥ नहुषेणमहाशक्त्याताडितोऽदिदानवः ॥ पतितःसहसाभूमोवज्राहतइवाचलः ॥ ४२ ॥ तस्मिन्दैत्येगतेभूमावितरेदानवागताः ॥ विविशुःकतिदुर्गेषुकतिपातालमाश्रिताः ॥ ४३ ॥ देवाःप्रहर्षमाजग्मुर्गंधर्वाःसिद्धचारणाः ॥ इतेतस्मिन्महापापेनहुषेणमहात्मना ॥ ४४ ॥ तस्मिन्हतेदैत्यवरेमहाह वेदेवाश्चसर्वेप्रमुदंप्रलेभिरे ॥ तांदेवरूपांतपसाप्रवृद्धितांसआयुपुत्रःप्रतिलभ्यहर्षितः ॥ ४५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेपंचदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ अशोकसुंदरीपुण्यारंभयासहहर्षिता ॥ नहुषंप्राप्यविक्रांतंतंसुवाचतपस्विनी ॥ १ ॥ अहंतेधर्मतःपत्नीदेवैर्दत्तापतिस्विनी ॥ उद्वाहयस्वमांवीरयदिधर्मेमिहेच्छसि ॥ २ ॥ सदेवंचित्यमानाचत्वामहंतपसिस्थिता ॥ भवान्धर्मप्रसादेनमयाप्राप्तोनृपोत्तम ॥ ३ ॥ ॥ नहुषउवाच ॥ मदर्थेनियताभद्रेयदित्वंतपसिस्थिता ॥ गुरोर्वाक्यान्मुहूर्तेनतवभर्ताभवाम्यहम् ॥ ४ ॥ अनयारंभयासार्द्धमावांगच्छावआश्रमे ॥ समारोप्यरथेतांतुतांरंभांतुमनोरमाम् ॥ ५ ॥ तेनैवरथवर्येणवशिष्ठस्याश्रमंप्रति ॥ जगामलघुवेगेनताभ्यांसहमहायशाः॥६॥तमाश्रमगतंविप्रंसमालोक्यप्रणम्यच॥तयासार्द्धंमहातेजाहर्षेणमहतान्वितः॥७॥यथायुर्द्धरणेजातंनिहतोदानवाधमः॥ निवेदयामासस्वैवंशिष्ठायमहात्मने ॥ ८ ॥ वशिष्ठोऽपिसमाकर्ण्यनहुषस्यविचेष्टितम् ॥ हर्षेणमहताविष्टआशीर्भिरभिनंद्यतम् ॥ ९ ॥ तिथौलग्नेशुभेप्राप्ते तयोस्तुमुनिपुंगवः ॥ विवाहंकारयामासअग्निब्राह्मणसन्निधौ ॥ १० ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैवमिथुनंप्रेषितंपुनः ॥ मातरंपितरंपश्यद्रुतंगत्वामहामते ॥ ११ ॥ त्वांचद्रष्टाहितेमातापितासौतवसुव्रत ॥ हर्षेणवृद्धिमाप्नोतुपर्वणीवतुसागरः ॥ १२ ॥ एवंसंप्रेषितोवीरोमुनिनाब्रह्मसूनुना ॥ तेनैवरथवर्येणजगामलघुविक्रमः ॥१३॥नमस्कृत्यद्विजेंद्रंतंगतोमातलिनातदा ॥ स्वपुरींपितरंद्रष्टुंतथैवचस्वमातरम् ॥ १४ ॥ सूतउवाच ॥ अप्सरामेनिकानामप्रेषितादेवतैस्ततः ॥ आयोर्भा

यांसुदुःखेनपतिताशोकसागरे ॥१५॥ तामुवाचमहाभागांदेवीमिंदुमतींप्रति ॥ मुंचशोकंमहाभागेतनयंपश्यसन्नुषम्॥१६॥निहत्यदानवंपापंतवपुत्रापहारकम् ॥ समायांतंसभार्यांचवीरश्रियासमन्वितम् ॥१७॥ सुवृत्तसंगरेतस्यनहुषेणयथाकृतम् ॥ तस्यैनिवेदयामासइंदुमत्यैचमोनिका ॥१८॥ मोनिकायावचः श्रुत्वाहर्षेणमहतान्विता ॥ सखिसत्यंब्रवीषित्वमित्युवाचसगद्गदम् ॥ १९ ॥ सानृतंसुप्रियंप्रोक्तंमनःप्रीत्साहकारकम् ॥ जीवादिकंमयादेयंत्वयिसर्वस्वमेवहि ॥ २० ॥ एवमाभाष्यतांदेवीराजानमिदमब्रवीत् ॥ तवपुत्रोमहाबाहुःसमायातोहिसांप्रतम् ॥ २१ ॥ आरुयातिचमहाराजएषामेवैवराप्सराः ॥ भर्तारमेवमाभाष्यविररामसुहर्षिता ॥ २२ ॥ समाकर्ण्यनृपेंद्रस्तुतामुवाचप्रियांप्रति ॥ पुराप्रोक्तंमहाभागेमुनिनानारदेनहि ॥ २३ ॥ पुत्रंप्रतिनकर्तव्यं दुःखंराजंस्त्वयाकदा ॥ तंनिहत्यसुवीर्येणदानवंचैष्यतेसुतः ॥ २४ ॥ संजातंसत्यमेवंवैमुनिनाभाषितंपुरा ॥ अन्यथावचनंतस्यकथंदेविभविष्यति ॥ २५ ॥ दत्ताव्रेयोमुनिश्रेष्ठःसाक्षाद्देवोभविष्यति ॥ शुश्रूषितस्त्वयादेविममयाचतपसापुरा ॥ २६ ॥ पुत्ररत्नंतेनदत्तंवैष्णवांशप्रधारकम् ॥ सदाहनिष्यतिपरंदानवंपापचेतनम् ॥ २७ ॥ सर्वदैत्यप्रहर्ताचप्रजापालोमहाबलः ॥ दत्ताव्रेयेणमेदत्तोवैष्णवांशःसुतोत्तमः ॥ २८ ॥ एवंसंभाष्यतांदेवीराजाचेंदुमतींतदा ॥ महोत्सवंततश्चक्रेपुत्रस्यागमनंप्रति ॥ २९ ॥ हर्षेणमहताविष्टोविष्णुंसस्मारवैपुनः ॥ ३० ॥ सर्वोपपन्नंसुरवर्गयुक्तमानंदरूपंपरमार्थमेकम् ॥ क्लेशापहं सौख्यप्रदंनराणांसद्वैष्णवानामिहमोक्षदंपरम् ॥ ३१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेपोडशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११६ ॥ कुंजलउवाच ॥ नहुषःप्रिययासार्द्धंतयाचैवसरंभया ॥ ऐंद्रेणापिसदिव्येनस्यंदनेनवरेणच ॥ १ ॥ नागाह्वयंपुरंप्राप्तः सर्वशोभासमन्वितम् ॥ दिव्यैर्मंगलकैर्युक्तंभवनैरुपशोभितम् ॥ २ ॥ हेमतोरणसंयुक्तपताकाभिरलंकृतम् ॥ नानावादित्रनादैश्चवेदिचारणशोभितम् ॥ ३ ॥ देवरूपोपमैःपुण्यैःपुरुषैःसमलंकृतम् ॥ नारीभिर्दिव्यरूपाभिर्गजाश्वैःस्यंदनैस्तथा ॥ ४ ॥ नानामंगलशब्दैश्चवेदध्वनिसमाकुलम् ॥ गीतवादित्रशब्दैश्चवाणावेणुस्वनैस्ततः ॥ ५ ॥ सर्वशोभासमाकीर्णंविवेशसपुरोत्तमम् ॥ वेदमंगलघोषैश्चब्राह्मणैश्चैवपूजितः ॥ ६ ॥ ददर्शपितरंवीरोमातरंचसुपुण्यकाम् ॥ हर्षेणमहताविष्टःपितुःपादौननामसः ॥ ७ ॥ अशोकसुंदरीसातुतयोःपादौपुनःपुनः ॥ ननामभक्त्याभावेनउभयोःसावराननाः ॥ ८ ॥ रंभाचसाननामाथप्रीतिंचैवाप्यदर्शयत् ॥ नमस्कृत्वासमाभाष्यस्वगुरुंनृपनंदनः ॥ ९ ॥ अनामयंचपप्रच्छमातरंपितरंप्रति ॥ एवंमुक्तोमहाभागः सानंदपुलकोद्गमः ॥ १० ॥ आयुरुवाच ॥ अद्यैवव्याधयोनष्टादुःखशोकादुभौगतौ ॥ भवतोदर्शनात्पुत्रमुतुष्टाह्यष्यतेजगत् ॥ ११ ॥ कृतकृत्योस्मिसंजात

॥ ११० ॥

१ अर्चोपपन्नम् इ० पा० । २ एवं वक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः ।

स्त्वयिजातेमहौजसि ॥ स्ववंशोद्धरणंकृत्वाअहमेवसमुद्धृतः ॥ १२ ॥ इंदुमत्युवाच ॥ पर्वणिप्राप्यइंदोस्तुतेजोदृङ्मामहोदधिः॥वृद्धियातिमहाभागतथाहंतव दर्शनात्॥१३॥वर्द्धितास्मिसुहृद्यास्मिआनंदेनसमाकुला॥दर्शनात्तेमहाप्राज्ञधन्याजातास्मिमानद ॥१४॥एवंसंभाष्यतंपुत्रमाश्लिंग्यतनयोत्तमम्॥शिरश्चाघ्रायतस्यापिवत्सपेनुर्यथास्वकम् ॥ १५ ॥ अभिनंद्यसुतंप्रातंनहुषंदेवरूपिणम् ॥ आशीर्भिश्चार्चयद्देवीपुण्याइंदुमतीतदा ॥१६॥ सूतउवाच ॥ अथासौ मातरंपुण्यांदेवींमिदुमतींसुतः ॥ कथयामासवृत्तांतंयथाहरणमात्मनः ॥१७॥स्वभार्यायास्तथोत्पत्तिंप्राप्तिंचैवमहायशाः ॥ हुंडेनापियथायुद्धंहुंडस्यापिनिपातनम् ॥ १८ ॥ समासेनसमस्तंतदाख्यातंस्वयमेवहि ॥ मातापित्रोर्यथायृत्तंतयोरानंददायकम् ॥ १९ ॥ मातापितरावाकर्ण्यपुत्रस्यविक्रमोद्यमम् ॥ हर्षेणमहताविष्टोसंजातोपूर्णमानसौ ॥ २० ॥ नहुषोधनुरादायइंद्रस्यस्यंदनंनवै ॥ जिगायपृथिवींसर्वांसप्तद्वीपांसपत्तनाम् ॥ २१ ॥ पित्रेसमर्पयामासवसु पूर्णांवसुंधराम् ॥ पितरंहर्षयन्नित्यंदानधर्मैःसुकर्मभिः ॥२२॥ पितर्यायजयामासराजसूयादिभिस्तदा ॥ महायज्ञैश्चदानैश्चव्रतैर्नियमसंयमैः ॥ २३ ॥ सुदा नेर्यंशसापुण्यैर्यज्ञैःपुण्यमहोदयैः ॥ सुसंपूर्णौकृतौतौतुपितरौचायसूनुना ॥ २४ ॥ अथदेवाःसमागत्यनागाह्वर्यंपुरोत्तमम् ॥ अभ्यर्षिचन्महात्मानंनहु षंवीरमर्दनम् ॥ २५ ॥ मुनिभिश्चसुसिद्धैश्चआयुनातेनभूभुजा ॥ अभिषिच्यस्वराज्येतंसमेतंशिवकन्यया ॥ २६ ॥ भार्यायुक्तःस्वकायेनआयुराजा महायशाः ॥ दिवंजगामधर्मात्मादेवैःसिद्धैःसुपूजितः ॥ २७ ॥ ऐंद्रेपदंपरित्यज्यब्रह्मलोकंगतःपुनः ॥ हरलोकंजगामाथमुनिभिर्देवपूजितः ॥ २८ ॥ स्वकर्मभिर्महाराजःपुत्रस्यापिसुतेजसा ॥ हरेर्लोकंगतःपुण्यैर्निवसत्यैपभूपतिः ॥ २९ ॥ पुरुषैःपुण्यकर्माख्यैरहंशंपुण्यमुत्तमम् ॥ जनितव्यंमहाभाग किमन्यैःशोककारकैः ॥ ३० ॥ यथाजातःसधर्मात्मानहुषःपितृतारकः ॥ कुलस्यधर्त्तासर्वस्यनहुषोज्ञानपंडितः ॥ ३१ ॥ एतत्तसर्वमाख्यातंचरित्रंतं स्यभूपतेः ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामिवदपुत्रकपिंजल ॥ ३२ ॥ एवंविधंपुण्यमयंपवित्रंचरित्रमेतद्यशसासमेतम् ॥ आयोःसुतस्यापिपृणोतिमर्त्यांभोगा नसभुक्त्वेतिपदंसुरारेः ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेनहुषाख्यानेसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः॥११७॥ ॥ कपिंजलउवाच ॥ गंगामुखेपुरातातरोदमानावरांगना ॥ नेत्राभ्यामश्रुबिंदूनिपतंतिचमहाजले ॥ १ ॥ गंगामध्येनिमज्जंतिभवंतिकमलानिच ॥ पुष्पाणिदिव्यरूपाणिसौगंधानिमहांतिच ॥ २ ॥ तस्यास्तातसुनेत्राभ्यांकिमर्थंप्रपतंतिच ॥ गंगोदकेमहाभागनिर्मलाअश्रुबिंदवः ॥ ३ ॥ अस्थिचर्मावशे षस्तुजटाचीरधरःपुनः ॥ तानिसौगंधयुक्तानिपद्मानिविचिनोतिस ॥ ४ ॥ हेमवर्णानिदिव्यानिनीत्वाशिवंसमर्चयेत् ॥ साकानारीसमाचक्ष्वसवाकोहिमहा मते ॥ ५ ॥ अर्चयित्वाशिवंसोथकस्मात्पश्चात्प्रदेवति ॥ एतन्मेसर्वमाचक्ष्वयद्यहंवच्छभस्तव ॥ ६ ॥ कुंजलउवाच ॥ शृणुवत्सप्रवक्ष्यामिवृत्तांतंदेवनिर्मि

तम् ॥ चरित्रंसर्वपापघ्नंविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ ७ ॥ योसौहुंडोमहावीर्योनहुषेणहतोरणे ॥ तस्यपुत्रस्तुविख्यातोविहुंडस्तपआस्थितः ॥ ८ ॥ निहतं पितरंश्रुत्वासामात्यंसपरिच्छदम् ॥ आयुपुत्रेणवीरेणनहुषेणबलीयसा ॥ ९ ॥ तपस्तपतिसक्रोधाद्देवान्हंतुंसमुद्यतः ॥ पौरुषंतस्यदुष्टस्यतपसावर्द्धितस्य च ॥ १० ॥ जानंतिदेवताःसर्वादुःसहंसमरांगणे ॥ हुंडात्मजोविहुंडस्तुत्रैलोक्यंहंतुमुद्यतः ॥ ११ ॥ पितुर्वैरंकरिष्यामिहनिष्येमानवान्सुरान् ॥ एवंसमुद्यतःपापीदेवब्राह्मणकंटकः ॥ १२ ॥ उपद्रवंसमारेभेप्रजाःपीडयतेचसः ॥ तस्यैवतेजसादग्धादेवाश्चेंद्रपुरोगमाः ॥१३॥ शरणंदेवदेवस्यजग्मुर्विष्णो र्महात्मनः ॥ देवदेवंजगन्नाथंशंखचक्रगदाधरम् ॥ १४ ॥ ऊचुश्चपाहिनोनित्यंविहुंडस्यमहाभयात् ॥ श्रीविष्णुरुवाच ॥ वर्द्धंतुदेवताःसर्वाःसुसुखेनमहे श्वराः ॥ १५ ॥ विहुंडंनाशयिष्यामिपापिष्ठंदेवकंटकम् ॥ एवमाभाष्यतान्देवान्मायांकृत्वाजनार्दनः ॥१६॥ स्वयमेवस्थितस्तत्रनंदनेसुमहायशाः ॥ मायाम यंचकाराथस्त्रीरूपंचगुणान्वितम् ॥ १७ ॥ विष्णुमायामहाभागासर्वविश्वप्रमोहिनी ॥ चकाररूपमतुलंविष्णोर्मायाप्रमोहिनी ॥१८॥ विहुंडस्यवधार्थायरूप लावण्यशालिनी ॥ कुंजलउवाच ॥ सदेवानांवधार्थायदिव्यमार्गंजगामह ॥ १९ ॥ नंदनांतेततोमायामपश्यद्दितिजेश्वरः ॥ तयाविमोहितोदैत्यःकाम वाणकृतांतरः ॥ २० ॥ आत्मनाशंनजानातिकालरूपांवरस्त्रियम् ॥ तांदृष्ट्वानवहेमाभांरूपद्रविणशालिनीम् ॥ २१ ॥ लुब्धोविहुंडःपापात्मातामु वाचवरांगनाम् ॥ कासिकस्यवरारोहेममचित्तप्रमाथिनि ॥ २२ ॥ संगमंदेहिमेभद्रेरक्षरक्षवरानने ॥ संगमात्तवदेवेशियद्यदिच्छसिसांप्रतम् ॥ २३ ॥ तत्तद्दद्मिमहाभागेदुर्लभंदेवदानवैः ॥ मायोवाच ॥ मामेवभोक्तुमिच्छाचेद्दायंमेदेहिदानव ॥ २४ ॥ सप्तकोटिमितैश्चैवपुष्पैःपूजयशंकरम् ॥ कामो दसंभवैर्दिव्यैःसौगंधैर्देवदुर्लभैः ॥ २५ ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेतुदानव ॥ आरोपयमहाभागएतद्दायंप्रदेहिमे ॥ २६ ॥ तदाहंसुप्रियाभार्याभवि ष्यामिनसंशयः ॥ विहुंडउवाच ॥ एवंदेविकरिष्यामिवरंदद्मिप्रयाचितम् ॥ २७ ॥ वनानियानिपुण्यानिदिव्यानिदितिजेश्वरः ॥ बभ्राममन्मथाविष्टोनच पश्यतितंद्रुमम् ॥ २८ ॥ कामोदकाख्यंपप्रच्छयत्रतत्रगतःस्वयम् ॥ कामोदाख्यद्रुमोनास्तिवदंत्येवंमहाजनाः ॥ २९ ॥ पृच्छमानःसदुष्टात्माकामबाणैः प्रपीडितः ॥ पप्रच्छभार्गवंगत्वाभक्त्यानमितकंधरः ॥ ३० ॥ कामोदकंद्रुमंब्रूहिकांतंपुष्पसमन्वितम् ॥ शुक्रउवाच ॥ कामोदःपादपोनास्तियोपि देवास्तिदानव ॥ ३१ ॥ यदासाहसतेचैवप्रसंगेनप्रहर्षिता ॥ तद्धासाज्जज्ञिरदैत्यसुगंधीनिवराण्यपि ॥ ३२ ॥ सुमान्येतानिदिव्यानिकामोदायानसंश यः ॥ हृद्यानिपीतपुष्पाणिसौरभेणयुतानिच ॥ ३३ ॥ तेनाप्येकेनपुष्पेणयःसमर्चतिशंकरम् ॥ तस्येप्सितंमहाकामंसंपूरयतिशंकरः ॥ ३४ ॥ अस्या श्चरोदनाद्दैत्यप्रभवंतिनसंशयः ॥ तादृशान्येवपुष्पाणिलोहितानिमहांतिच ॥ ३५ ॥ सौरभेणविनादैत्यतेषांस्पर्शंनकारयेत् ॥ एवमाकर्णितंतेनवाक्यं

शुक्रस्यभाषितम् ॥ ३६ ॥ उवाचसातुकुत्रास्तिकामोदाभृगुनंदन ॥ शुक्रउवाच ॥ गंगाद्वारिमहापुण्येमहापातकनाशने ॥ ३७ ॥ कामोदाख्यंपुरंतत्रानिर्मितंविश्वकर्मणा ॥ कामोदपत्तनेनारीदिव्यभोगैरलंकृता ॥ ३८ ॥ तथाचाभरणैर्भातिसर्वदेवैःसुपूजिता ॥ त्वयातत्रैवगंतव्यंपूजितब्रह्मवारप्सराः ॥ ३९ ॥ उपायेनापिपुण्येनतांप्रहासयदानव ॥ एवमुक्त्वातुयोगींद्रःसशुक्रोदानवंप्रति ॥ ४० ॥ विरराममहातेजाःस्वकार्ययोद्यतोऽभवत् ॥ ४१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेऽष्टादशाधिकशततमोऽध्यायः ॥११८॥ कौंपजलउवाच ॥ यस्याःप्रहसनात्तातसुह्लादानिभवंतिवै॥पुष्पाणिदिव्यगंधीनिदुर्लभानिसुरासुरैः॥१॥केस्मात्तुदेवताःसर्वाःप्रवांछंतिमहामते॥शंकरःसुखमायातिहास्यपुष्पैःसुपूजितः ॥२॥ कोगुणस्तत्स्यपुष्पस्यतन्मेकथयविस्तरात् ॥ कामोदासाभवेत्कातुकस्यपुत्रीवरांगना ॥३॥ हास्यात्तस्यामहाभागसुपुष्पाणिभवंतिच ॥ कोगुणस्तत्कथांब्रूहिसकलांविस्तरेणच॥४॥कुंजलउवाच॥पुरादेवैर्महादैत्यैःकृत्वासौहार्दमुत्तमम् ॥ममंधुःसागरक्षीरममृतार्थंसमुद्यताः॥५॥मथनाद्देवदैत्यानांकन्याश्चत्वचतुष्टयम्॥ वरुणेनदत्तंशितंपूर्वसोमेनैवतथापुनः ॥६॥ पश्चात्संदर्शितंपुण्यममृतंकलशेस्थितम् ॥ कन्याचतुष्टयंपूर्वदेवानांहितमिच्छति ॥७॥ सुलक्ष्मीनामसाचैकाद्वितीयावारुणीतथा॥ ज्येष्टानामतथाख्याताकामोदान्याप्रचक्षते ॥८॥ तासांमध्येवराश्रेष्ठापूर्वजातामहामते ॥ तस्मौज्ज्येष्टेतिविख्यातालोकेपूज्यासदेवहि॥९॥वारुणीपानरूपाचपयःफेनसमुद्भवा ॥ अमृतस्यतथंरगाच्चकामोदाख्यावभूवह ॥ १० ॥ सोमोराजातथालक्ष्मीर्जज्ञातेअमृतादपि ॥ त्रैलोक्यभूषणःसोमःसंजातःशंकरप्रियः ॥ ११ ॥ मृत्युरोगहराजातासुराणांवारुणीतथा ॥ ज्येष्ठासुपुण्यदाजातालोकानांहितमिच्छताम् ॥ १२ ॥ अमृतादुत्थितादेवीकामोदानामपुण्यदा ॥ विष्णोःप्रीत्यैभविष्येतुवृक्षरूपेप्रयास्यति ॥ १३ ॥ विष्णुप्रीतिकरीसातुभविष्यतिसदैवहि ॥ तुलसीनामसापुण्याभविष्यतिनसंशयः॥१४॥ तयासहजगन्नाथोरमिष्यतिनसंशयः ॥ तुलस्याःपत्रमेकंयोनीत्वाकृष्णायदास्यति ॥ १५ ॥ मेनेतस्योपकाराणांकिमस्मैचददाम्यहम् ॥ इत्येवंचिंतयेन्नित्यंतस्यस्यप्रीतिकरोभवेत् ॥ १६ ॥ एवंकामोदनामासौपूर्वजातासमुद्रजा ॥ यदासाहसतेदेवीहर्षगद्गदभाषिणी ॥ १७ ॥ सौह्लद्यानिसुगंधीनिमुखात्तस्याःपतंतिवै ॥ अम्लानानिसुपुष्पाणियोगृह्णातिसमुद्यतः ॥ १८ ॥ पूजयेच्छंकरंदेवंब्रह्माणंमाधवंतथा ॥ तस्यदेवाःप्रतुष्यंतियदिच्छतिददंतितत् ॥ १९ ॥ रोदित्येषायदासाचकेनदुःखेनदुःखिता ॥ नेत्राश्रुभ्योहितस्यास्तुप्रभवंतिपतंतिच ॥ २० ॥ तानिचैवमहाभागह्लद्यानिसुमहांतिच ॥ सौरभेणविनातेस्तुयःपूजयतिशंकरम् ॥ २१ ॥ तस्यदुःखंचसंतापोजायतेनात्रसंशयः ॥ पुष्पैस्तुताद्दशैर्देवान्सकृदर्चतिपापधीः ॥ २२ ॥ तस्यदुःखंप्रकुर्वंतिदेवास्तत्रनसं

१ कस्मात्तुदानवःप्रापवांछितानिमहामते इ० पा० । २ तुलसीति समाख्याता इ० पा० ।

शयः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंकामोदाख्यानमुत्तमम् ॥ २३ ॥ अथकृष्णोविचिंत्यैवदृष्ट्वाविक्रमसाहसम् ॥ विहुंडस्यापिपापस्यउद्यमंसाहसंतदा ॥ २४ ॥ नारदंप्रेषयामासमोहयैनंदुरासदम् ॥ नारदस्त्वथसंश्रुत्यवाक्यंविष्णोर्महात्मनः ॥ २५ ॥ गच्छमानंदुरात्मानंकामोदांप्रतिदानवम् ॥ गत्वातमाहदैत्येंद्रंनारदःप्रहसन्निव ॥ २६ ॥ क्वयासित्वंचदैत्येंद्रसत्वरंचसमातुरः ॥ सांप्रतंकेनकार्येणकस्यार्थंकेननोदितः ॥ २७ ॥ ब्रह्मात्मजंनमस्कृत्यप्रत्युवाचकृतांजलिः ॥ कामोदपुष्पार्थमहंप्रस्थितोद्विजसत्तम ॥ २८ ॥ तमुवाचसधर्मात्मापुष्पैःकिंतेप्रयोजनम् ॥ विप्रवयपुर्नःप्राहकार्यकारणमात्मनः ॥ २९ ॥ नंदनस्यवनोद्देशेकाचिन्नारीवरानना ॥ तस्यादर्शनमात्रेणगतोऽहंकामवश्यताम् ॥ ३० ॥ तयाप्रोक्तोऽस्मिविप्रेंद्रपुष्पैःकामोदसंभवैः ॥ पूजयस्वमहादेवंपुष्पैस्तुसप्तकोटिभिः ॥ ३१ ॥ ततस्तेसुप्रियाभार्याभविष्यामिनसंशयः ॥ तदर्थेप्रस्थितोस्म्यद्यकामोदाख्यंपुरंप्रति ॥ ३२ ॥ तामहंकामयिष्यामिसिंधुजांशृणुसांप्रतम् ॥ मनोल्लासैर्महाहासैर्हासयिष्याम्यहंपुनः ॥३३॥ प्रीतासतीमहाभागाहसिष्यतिपुनःपुनः ॥ तद्धास्यंगद्गदंविप्रममकार्यप्रवर्द्धनम् ॥३४॥ तस्माद्धास्यात्पतिष्यंतिदिव्यानिकुसुमानिच ॥ तैस्तुदेवमुमाकांतंपूजयिष्यामिसांप्रतम् ॥३५॥ तेनपूजाप्रदानेनतुष्टोदास्यतिमेफलम् ॥ ईश्वरःसर्वभूतेशःशंकरोलोकभावनः ॥ ३६ ॥ नारदउवाच ॥ तत्रदैत्यनगंतव्यंकामोदाख्येपुरोत्तमे ॥ विष्णुरस्तिसुमेधावीसर्वदैत्यक्षयावहः ॥ ३७ ॥ येनोपायेनपुष्पाणिकामोदाख्यानिदानव ॥ तवहस्तेप्रयास्यंतितमुपायंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ गंगातोयेषुदिव्यानिपतिष्यंतिनसंशयः ॥ वाहितानिजलैर्दिव्यैरागमिष्यंतिसांप्रतम् ॥ ३९ ॥ तानित्वंतुप्रतिगृहाणसुहृद्यानिमहांतिच ॥ गृहीत्वातानिपुष्पाणिसाधयस्वमनीप्सितम् ॥ ४० ॥ नारदोदानवश्रेष्ठंमोहयित्वाततःपुनः ॥ ततश्चसतुधर्मात्माचिंतयामासवैपुनः ॥ ४१ ॥ कथमश्रूणिसामुंचेत्केनोपायेनदुःखिता ॥ चिंतयानस्यतस्यैवंक्षणंवैनारदस्यच ॥ ४२ ॥ ततोबुद्धिःसमुत्पन्नाकामोदाख्यंपुरंगतः ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थेच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेएकोनविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥११९॥ कुंजलउवाच ॥ कामोदाख्यंपुरंदिव्यंसर्वदेवसमाकुलम् ॥ सर्वकामसमृद्ध्यर्थमपश्यन्नारदस्ततः ॥ १ ॥ कामोदायागृहंप्राप्यप्रविवेशद्विजोत्तमः ॥ कामोदांतुततोदृष्ट्वासर्वकामसमाकुलाम् ॥ २ ॥ तयासंपूजितोविप्रःसुवाक्यैःस्वागतादिभिः ॥ दिव्यासनेसमारूढस्तांपप्रच्छद्विजोत्तमः ॥ ३ ॥ सुखेनस्थीयतेभद्रेविष्णुतेजःसमुद्भवे ॥ अनामयंचपप्रच्छआशीर्भिरभिनंद्यताम् ॥ ४ ॥ कामोदोवाच ॥ प्रसादाद्भवतांविष्णोःसुखेनवर्तयाम्यहम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञत्वंप्रश्नोत्तरकारणम् ॥ ५ ॥ महामोहःसमुत्पन्नोममांगेमुनिपुंगव ॥ व्यापकःसर्वलोकानांममांगेमतिनाशकः ॥ ६ ॥ तस्मान्निद्रासमुत्पन्ना यथामर्त्येसुवर्तते ॥ सुप्तयातुमयादृष्टःस्वप्नोवैदारुणोमुने ॥ ७ ॥ केनाप्युक्तंसमेत्यैवपुरतोद्विजसत्तम ॥ अव्यक्तोऽसौ

१ तामहं मानयिष्यामि इ० पा० ।

रूपीकेशःसंसारसगमिष्यति ॥ ८ ॥ तदाप्रभृतिदुःखेनव्यापिताहंमहामते ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिहेभवाञ्ज्ञानवतांवरः ॥ ९ ॥ नारदउवाच ॥ वातिकःपैत्तिकश्चैवकफजःसान्निपातिकः ॥ स्वप्नःप्रवर्ततेभद्रेमानवेषुनसंशयः ॥ १० ॥ नजायतेचदेवेषुस्वप्नोनिद्राचसुंदरि ॥ आदित्योदयवेलायांदृश्यतेस्वप्नउत्तमः ॥ ११ ॥ सत्स्वप्नोमानवानांहिपुण्यस्यफलदायकः ॥ अन्यदेवंप्रवक्ष्यामिस्वप्नस्यकारणंशुभे ॥ १२ ॥ महावातादोलनैश्चचलंत्यापोवरानने ॥ त्रुटंत्यंबुकणाःसूक्ष्मास्तस्मादुदकसंचयात् ॥ १३ ॥ वहिरेवपतंत्येतेनिर्मलांबुकणाःशुभे ॥ पुनर्लयंप्रयांत्येतेदृश्या दृश्याभवंतिवै ॥ १४ ॥ तद्वत्स्वप्नस्यवैभावःकथ्यतेशृणुभामिनि ॥ आत्माशुद्धोविरक्तस्तुरागद्वेषविवर्जितः ॥ १५ ॥ पंचभूतात्मकानांचमुपित्वेवसुनिश्चलः ॥ षड्भिंशतिसुतत्वानांमध्येवैपविराजते ॥ १६ ॥ शुद्धात्माकेवलोनित्यःप्रकृतेःसंगतिंगतः ॥ तद्गावैर्वायुरूपैश्चचलतेस्थानतोयदा ॥ १७ ॥ आत्मनस्तेजसश्चैवप्रतितेजःप्रजायते ॥ अंतरात्माशुभेनामतस्यएवप्रकथ्यते ॥ १८ ॥ पयसश्चयथाभिन्नाभवंत्यंबुकणाःशुभे ॥ आत्मनस्तुतथातेजअंतरात्माप्रकथ्यते ॥ १९ ॥ सहिपृथ्वीसवैवायुःसचाप्याकाशएवहि ॥ सवैतोयंसदीप्येतएतेपंचपुराकृताः ॥ २० ॥ आत्मनस्तेजसोभूतामलरूपामहात्मनः ॥ तस्यापिसंगतिंप्राप्ताएकत्वंहिप्रयांतिते ॥ २१ ॥ स्वात्मभावप्रदोषेणनाशयंतिवरानने ॥ तंत्रिपडमन्यमिच्छंतिवारंवारंवरानने ॥ २२ ॥ तेपांर्क्रीडाविहारोयंसृष्टिसंवंधकारणम् ॥ उदकस्यतरंगस्तुजायतेचविलीयते ॥ २३ ॥ पुनर्भूतिःपुनर्हानिस्तादृशस्यपुनःपुनः ॥ अपांरूपस्यदृष्टांतंतद्वदेपांनसंशयः ॥ २४ ॥ आत्माननश्यतेदेवितेजोवायुर्ननश्यति ॥ ननश्यतोपराकाशौननश्यंत्यापएवच ॥ २५ ॥ पंचैवआत्मनासार्द्धंप्रभवंतिप्रयांतिच ॥ औत्मादयोह्यमीभद्रेनित्यरूपानसंशयः ॥ २६ ॥ पिंडएवप्रणश्येततेपांसंजातएवच ॥ विषयाणांसुदोषैःसरागद्वेषादिभिर्हतः ॥ २७ ॥ प्राणांप्रयांतिवैपिंडात्पंचपंचात्मकाद्विज ॥ पिंडांतिवसतेआत्माप्रतिरूपस्तुतस्यच ॥ २८ ॥ अंतरात्मायथाचाग्नेःस्फुलिंगस्तुप्रकाशते ॥ तथाप्रकाशमायातिदृश्यादृश्यःप्रजायते ॥ २९ ॥ शुद्धात्माचपरंब्रह्मसदाजागर्तिनित्यशः ॥ अंतरात्माप्रवद्धस्तुप्रकृतेश्चमहागुणैः ॥ ३० ॥ अन्नाहारेणसंपुष्टैरंतरात्मासुखंव्रजेत् ॥ सुसुखाज्जयतेमोहस्तस्मान्मनःप्रसुह्यति ॥ ३१ ॥ पश्चात्संजायतेनिद्रातामसीलयवर्द्धिनी ॥ नाडीमार्गेणयःसूर्योमेरुमुद्धंच्यगच्छति ॥ ३२ ॥ तदारात्रिःप्रजायेतया वन्नोदयतेरविः ॥ विषयांधकारैर्मुक्तस्तुअंतरात्माप्रकाशते ॥ ३३ ॥ भावैस्तत्वात्मकानांतुपंचतत्वैःप्रपोषितैः ॥ पूर्वजन्मस्थितैःपिंडैरंतरात्माप्रगृह्यते ॥ ३४ ॥ सयास्यतिचवैस्थानमुद्भावचंमहामते ॥ संसारअंतरात्मावैदोषैर्बद्धःप्रणीयते ॥ ३५ ॥ कार्यरक्षतिजीवात्मापश्चात्तिष्ठतिमच्यगः ॥ उदानः

१ द्रुमन्नाम इ० पा० । २ अस्मदादयः इ० पा० । ३ संघात एव च इ० पा० । ४ प्रणाशं यांति वै दोषा न च पंचात्मका द्विज । इ० पा० । ५ शशी इ० पा० ।

स्फुरतेतीव्रस्तस्माच्छब्दःप्रजायते ॥३६॥ शुष्काभस्त्रायथाश्वासंकुरुतेवायुपूरिता ॥ तद्वच्छब्दवशाच्छ्वासमुदानःकुरुतेबलात् ॥३७॥ आत्मनस्तुप्रभावेणउदानोबलवान्भवेत् ॥ एवंकायःप्रमुग्धस्तुमृतकल्पःप्रजायते ॥ ३८ ॥ ततोनिद्रामहामायातस्यांगेषुप्रयातिसा ॥ ह्रदिकंठेतथाचास्येनासिकाग्रेप्रतिष्ठति ॥ ३९ ॥ बाहूसंकुच्यसांतिष्ठेद्वृद्वतोनाभिमंडले ॥ आत्मनस्तुप्रभावाच्चउदानोनाममारुतः ॥ ४० ॥ प्रजायतेमहातीव्रोबलरोधंकरोतिसः ॥ यथा रज्ज्वाप्रबद्धस्तुदारुकीलधरःस्थितः ॥ ४१ ॥ तथाचात्मासुसंलग्नःप्राणवायुर्नसंशयः ॥ अंतरात्मप्रसक्तस्तुप्राणवायुःशुभानने ॥४२॥ बुद्धिवद्वोहितोभद्रे अंतरात्माप्रधावति ॥ पूर्वजन्मार्जितान्वासान्स्मृत्वातत्रप्रधावति ॥ ४३ ॥ तत्रसंस्थोमहाप्राज्ञःस्वेच्छयारमतेपुनः ॥ एवंनानाविधान्स्वप्नानंतरात्माप्रपश्यति॥४४॥उत्तमांश्चविरुद्धांश्चकर्मयुक्तान्प्रपश्यति ॥ गिरींस्तथासुदुर्गांश्चउच्चावचान्प्रपश्यति ॥४५॥ तदेववातिकंविद्धिकफवत्तद्वदाम्यहम् ॥ जलंनदीं तडागंचपयःस्थानानिपश्यति ॥ ४६ ॥ अग्निंचपश्यतेदेविबहुकांचनमुत्तमम् ॥ तदेवपैत्तिकंविद्धिभाव्यंचैववदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ प्रभातेदृश्यतेस्वप्नो भव्योवाभव्यएवच ॥ कर्मयुक्तोवरारोहेलाभालाभप्रकाशकः ॥ ४८ ॥ स्वप्नस्यापिअवस्थामेकथितावरवर्णिनि ॥ तद्भाव्यंचवरारोहेविष्णोश्चैवभविष्यति ॥ ४९ ॥ तन्निमित्तंत्वयादृष्टोदुःस्वप्नःसतुप्रेक्षितः ॥५०॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेविंशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२० ॥ कामोदोवाच ॥ नविदुर्दैवताःसर्वायस्यांतेरूपमेवच ॥ यस्मिन्हीनस्तुसर्वोयंसचेकात्माप्रकथ्यते ॥ १ ॥ यस्यमायाप्रपंचस्तुसंसारःशृणुनारद ॥ कस्मात्प्रयातिसंसारंममस्वामीजगत्पतिः ॥ २ ॥ पापैश्चापिसुपुण्यैश्चनरोवद्धस्तुकर्मभिः ॥ संसारंसरते विप्रहरिःकस्माद्वजेद्वद ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुदेविप्रवक्ष्यामियत्कृतंतेनचक्रिणा ॥ भृगोरग्रेप्रतिज्ञातंयज्ञरक्षांकरोम्यहम् ॥ ४ ॥ इंद्रस्यवचना त्सद्योगतोऽसौदानवैःसह ॥ योंडुविहायगोविंदोभृगोश्चैवमखोत्तमम् ॥५॥ मर्खत्यकागतेदेवेपश्चात्तेदर्शनवोत्तमैः॥आगत्यध्वंसितःसर्वःसगज्ञःपापचेतनैः॥६॥ हरिंक्रुद्धःसयोगींद्रःशशापभृगुरेवतम् ॥ दशजन्मानिभुंक्ष्वत्वंममच्छापकलुषीकृतः ॥ ७ ॥ कर्मणःस्वस्यसंभोगंसंप्रेक्ष्यतिजनार्दनः ॥ तन्निमित्तंत्वयादेविदुःस्वप्नःपरिवीक्षितः ॥ ८ ॥ इत्युक्त्वातांगतोविप्रोब्रह्मलोकंसनारदः ॥ कृष्णस्यापिसुदुःखेनदुःखितासाभवत्तदा ॥ ९ ॥ रुरोदकरुणंबालाहाहेतिवदतीमुहुः ॥ गङ्गातीरोपविष्टासाजलंतिश्शृणुनन्दन ॥ १० ॥ सुनेत्राभ्यांतथाश्रूणिदुःखेनापिप्रमुंचति ॥ तान्यश्रूणिप्रमुक्तानिगंगातोयेपतंत्यपि ॥ ११ ॥ जलेचैवनिमज्जंतित्स्याश्चाप्यश्रुविंदवः ॥ संभवंतिपुनस्तातपद्मरूपाणितानिच ॥ १२ ॥ गंगातोयेप्रफुल्लानिवाहितानिप्रयांतिवै ॥ ददृशेदानवश्रेष्ठोविष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १३ ॥ दुःखजानिनजानातिसुनिनाकथितान्यपि ॥ हर्षेणमहता

विष्टःपरिजग्राहसोऽसुरः ॥ १४ ॥ पद्मैस्तुपुष्पितैःसोपिपूजयेद्विरिजाप्रियम् ॥ सप्तकोटिभिर्दैत्यैर्द्रोविष्णुमायाप्रमोहितः ॥ १५ ॥ अथ कुब्जाजगद्धात्रीशंकरंवाक्यमब्रवीत् ॥ पश्यैतस्यविकर्मैत्वंदानवस्यमहामते ॥ १६ ॥ शोकोत्पन्नानिपद्मानिगंगातोयगतानिवै ॥ अयमेषप्रगृह्य तिकामाकुलितचेतनः ॥ १७ ॥ पूजयेच्चापिदुष्टात्माशोकसंतापकारकैः ॥ दुःखजैःशोकजैःपुष्पैस्तैःसुश्रेयःकथंभवेत् ॥ १८ ॥ यादृशेनापिभावेन मामेवपरिपूजयेत् ॥ तादृशेनापिभावेनअस्यसिद्धिर्भविष्यति ॥ १९ ॥ सत्यध्यानविहीनोयंकामोदान्यस्तमानसः ॥ संजातःपापचारित्रोजहिदेवि स्वतेजसा ॥ २० ॥ एवमाकर्ण्यतद्वाक्यंशंभोश्चैवमहात्मनः ॥ अस्यैवसंक्षयंशंभोकरिष्येतवशासनात् ॥ २१ ॥ एवमुक्तातदोदेवीतस्यापिवधकांक्षया ॥ वर्त्ततेहिविहिंडस्यवधोपायंव्यचिंतयत् ॥ २२ ॥ कृत्वामायामयंरूपंब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ पूजयेच्छंकरंनाथंसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ २३ ॥ स मेत्यदानवःपापोदिव्यांपूजांविनाशयेत् ॥ कामाकुलःसुदुःखार्तस्तद्गतोभावतत्परः ॥ २४ ॥ विष्णोश्चैवमहामायांपूर्वंदृष्टांसदानवः ॥ सस्मारदान वःपापःकामबाणैःप्रपीडितः ॥ २५ ॥ तस्याःस्मरणमात्रेणकंदर्पेणबलीयसा ॥ विरहाकुलदुःखार्तोरोदतेहिमुहुर्मुहुः ॥ २६ ॥ कालाकृष्टःसदुष्टात्मा शोकजातानितानिसः ॥ परिगृह्यसमायातःपूजनार्थीमहेश्वरम् ॥ २७ ॥ देव्याकृतांहिपूजांचसुपुष्पैःपारिजातजैः ॥ तांनिर्णाश्यसुलोभेनशोकजैःपरिपूज येत् ॥ २८ ॥ नेत्राभ्यांतस्यदुष्टस्यविंदवस्तेऽश्रुसंभवाः ॥ अविरलास्ततोवत्सपतंतिलिंगमस्तके ॥ २९ ॥ देवीब्राह्मणरूपेणतमुवाचमहामते ॥ को भवान्पूजयेद्देवंशोकाकुलमनाःसदा ॥ ३० ॥ पतंत्यश्रूणिदेवस्यमस्तकेशोकजानिते ॥ अपविघ्राणिमेब्रूहिएतमर्थंममाग्रतः ॥ ३१ ॥ विडुंडउवाच ॥ पूर्वंदृष्टामयानारीसर्वंसौभाग्यसंपदा ॥ सर्वंलक्षणसंपन्नाकामस्यायतनंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्यामोहेनसंदग्धःकामेनाकुलतांगतः ॥ तयाप्रोक्तंहिषंभोगे देहिमेदायमुत्तमम् ॥ ३३ ॥ कामोदसंभवैःपुष्पैःपूजयस्वमहेश्वरम् ॥ तेषांपुष्पकृतांमालांममकंठेपरिक्षिप ॥ ३४ ॥ कोटिभिःसप्तसंख्यातैःपूजय स्वमहेश्वरम् ॥ तदर्थंपूजयाम्येवईश्वरंफलदायकम् ॥ ३५ ॥ कामोदसंभवैःपुष्पैर्दुर्लभैर्देवदानवैः ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कृतेभावःकृतेध्यानेकृतेज्ञानं दुरात्मनः ॥ ३६ ॥ ईश्वरस्यापिसंवोधोनास्तिकिंचित्त्वयैवहि ॥ कामोदायावरंरूपंकीदृशंवदसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ कलब्धानिसुपुष्पाणितस्याहास्यो द्भवानिच ॥ विडुंडउवाच ॥ भावंध्यानंनजानामिनदृष्टासामयाकदा ॥ ३८ ॥ गंगातोयगतान्येवपरिगृह्णामिनित्यशः ॥ तैरहंपूजयाम्येकंशंक रंप्रवदाम्यहम् ॥ ३९ ॥ ममाग्रेकथितंविप्रशुक्रेणापिमहात्मना ॥ वचनात्तस्यदेवेशमर्चयामिदिनेदिने ॥ ४० ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयच्चपृष्टोस्मि सांप्रतम् ॥ श्रीदेव्युवाच ॥ कामोदारोदनाज्जातैःपुष्पैस्तैर्दुःखसंभवैः ॥ ४१ ॥ लिंगमर्चयसेदुष्टप्रभातेनित्यमेवच ॥ यादृशेनापिभावेनपुष्पैश्चयाद्दशैस्त्व

या ॥ ४२ ॥ अर्चितोदेवदेवेशस्तादृशंफलमाप्नुहि ॥ दिव्यपूजांविनाश्यैवंशोकपुष्पैःप्रपूजसि ॥ ४३ ॥ असौदोषस्तवैवाद्यसमुत्पन्नःसुदारुणः ॥ तस्मा
द्दण्डंप्रदास्यामिभुंक्ष्वस्वकर्मजंफलम् ॥ ४४ ॥ तस्यावाक्यंसमाकर्ण्यकालकृष्टोबभाषताम् ॥ रेरेदुष्टदुराचारममकर्मप्रदूषक ॥ ४५ ॥ हन्मित्वामिह
खड्गेनअनेनापिनसंशयः॥इत्युक्त्वाब्राह्मणंतंसनिशितंखड्गमाददे ॥४६॥ हंतुकामःसदुष्टात्माअभ्यधावतदानवः॥सादेवीविप्ररूपेणसंक्रुद्धापरमेश्वरी॥४७॥
स्वस्थानमागतंदृष्ट्वाहुंकारंविससर्जह ॥ तेनहुंकारनादेनपतितोदानवाधमः ॥ ४८ ॥ निश्चेष्टःकामरूपेणवज्राहतइवाचलः ॥ पतितेदानवेतस्मिन्सर्वलोक
विनाशके ॥ ४९ ॥ लोकाःस्वास्थ्यंगताःसर्वेदुःखतापविवर्जिताः ॥ एतस्मात्कारणाद्वत्ससास्त्रीवैपरिदेवति ॥ ५० ॥ गंगातीरेवरारोहादुःखव्याकुलमा
नसा ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्त्वयापरिपृच्छितम् ॥ ५१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ एवमुक्त्वासुपुत्रंतंकुंजलोअंडजेश्वरः ॥ विररामहाप्राज्ञःकिञ्चिन्नोवाचभू
पते ॥ ५२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्येच्यवनचरित्रेकामोदाख्यानेएकविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२१ ॥ ॥
विष्णुरुवाच ॥ कुंजलोधर्मपक्षीसइत्युक्त्वातान्सुतान्प्रति ॥ विररामहाप्राज्ञःकिंचिन्नोवाचतान्प्रति ॥ १ ॥ वटाधःस्थोद्विजश्रेष्ठस्तमुवाचमहाशुकम् ॥
कोभवान्धर्मवक्ताहिपक्षिरूपेणवर्तते ॥ २ ॥ किंवादेवोऽथगंधर्वःकिंवाविद्याधरोभवान् ॥ कस्यशापादिमांप्राप्तोयोनिंकीरस्यपातकीम् ॥ ३ ॥ कस्मात्ते
ईदृशंज्ञानंवर्ततेऽतींद्रियंशुक ॥ सुपुण्यस्यतुकस्यापिकस्यवैतपसःफलम् ॥४॥ किंवाच्छन्नेनरूपेणअनेनापिमहामते ॥ कस्त्वंसिद्धोऽसिदेवोवातन्मेकथय
कारणम् ॥ ५ ॥ ॥ कुंजलउवाच ॥ भोःसिद्धत्वामहंजानेकुलंतेगोत्रमुत्तमम् ॥ विद्यांतपःप्रभावंचयस्माद्भ्रमसिमेदिनीम् ॥ ६ ॥ सर्वविप्रप्रवक्ष्यामि
स्वागतंतवसुव्रत ॥ उपविश्यासनेपुण्येछायामाश्रयशीतलाम् ॥ ७ ॥ अव्यक्तप्रभवोब्रह्मातस्माज्जज्ञेप्रजापतिः ॥ ब्राह्मणस्तुगुणैर्युक्तोभृगुर्ब्रह्मसमो
द्विजः ॥ ८ ॥ भार्गवोनामतस्यासीत्सर्वधर्मार्थतत्ववित् ॥ तस्यान्वयेभवान्विप्रच्यवनःख्यातिमान्भुवि ॥ ९ ॥ नाहंदेवोनगंधर्वोनाहंविद्याधरःपुनः ॥
योहंविप्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ १० ॥ कश्यपस्यकुलेजातःकश्चिद्ब्राह्मणसत्तमः ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञःसर्वकर्मप्रकाशकः ॥ ११ ॥ विद्याधरेति
विख्यातःकुलशीलगुणैर्युतः ॥ राजमानःश्रियाविप्रआचारैस्तपसातदा ॥ १२ ॥ संबभूवुःसुतास्तस्यविद्याधरस्यतेत्रयः ॥ वसुशर्मानामशर्माधर्मश
र्माचतेत्रयः ॥ १३ ॥ तेषामहंधर्मशर्माकनिष्ठोगुणवर्जितः ॥ वसुशर्माममभ्रातावेदशास्त्रार्थकोविदः ॥ १४ ॥ आचारेणसुसंपन्नोविद्यादिसुगुणैःपुनः ॥
नामशर्मामहाप्राज्ञस्तद्वच्चासीद्गुणाधिकः ॥ १५ ॥ अहमेकोमहामूर्खःसंजातःशृणुसत्तम ॥ विद्यानामुत्तमंविप्रभावमर्थंशुभंकदा ॥ १६ ॥ नशृणो
मिनवैयामिगुरुगेहमनुत्तमम् ॥ ततस्तुजनकोमेतुमामेवंपरिचिंतयेत् ॥ १७ ॥ धर्मशर्मेतिपुत्रस्यनामास्यतुनिरर्थकम् ॥ संजातःक्षितिमध्येतुनवि

द्यान्मिगुणाकरः ॥ १८ ॥ इतिसंचिन्त्यधर्मात्मामासुवाचसुदुःखितः ॥ व्रजपुत्रगुरोर्गेहंविद्यार्थंपरिसाधय ॥ १९ ॥ एवमाकर्ण्यतत्तस्यपितुर्वाक्यंमयाशुभम् ॥ नाहंतातगमिष्यामिगुरोर्गेहंसुदुःखदम् ॥ २० ॥ यत्रवैतादृनंनित्यंभ्रूभंगादिचकोशनम् ॥ अन्नंनदृश्यतेतत्रकर्मणाभृणुसत्तम ॥ २१ ॥ दिवारात्रौननिद्रास्तिनास्तिसुखस्यसाधनम् ॥ तस्माद्दुःखमयंतातनयास्येगुरुमंदिरम् ॥ २२ ॥ विद्याकार्यंकरिष्येनकीडार्थंमहमुत्सुकः ॥ भोक्ष्येस्वप्स्येप्रसादात्तेकरिष्केक्रीडनंपितः ॥ २३ ॥ डिंभैःसार्द्धंसुखेनापिदिवारात्रमतंद्रितः ॥ मामुवाचसधर्मात्मामामूढंज्ञात्वासुदुःखितः ॥ २४ ॥ ॥ विद्याधरउवाच ॥ मापुत्रसाहसंकार्षीर्वैद्यार्थंमुद्यमंकुरु ॥ विद्ययाप्राप्यतेसौख्यंयशःकीर्तिस्तथातुला ॥ २५ ॥ ज्ञानंस्वर्गश्चमोक्षश्चतस्माद्विद्यांप्रसाधय ॥ पूर्वंसुदुःखमूलातुपश्चाद्विद्यासुखप्रदा ॥ २६ ॥ तस्मात्साधयपुत्रत्वंविद्यांगुरुगृहंव्रज ॥ पितुर्वाक्यमकुर्वाणोअहमेवंदिनेदिने ॥ २७ ॥ यत्रयत्रस्थितोतिनित्यमर्थंहानिकरोम्यहम् ॥ उपहासःकृतोलोकैर्ममविप्रप्रकुत्सनम् ॥ २८ ॥ ममलज्जासमुत्पन्नाजीवनाशकरीतदा ॥ विद्यार्थंमुद्यतोविप्रकंगुरुंप्रार्थयाम्यहम् ॥ २९ ॥ इतिचिंतापरोजातोदुःखशोकसमाकुलः ॥ कथंविद्यामहंजानेकथंविंदाम्यहंगुणान् ॥ ३० ॥ कथंमेजायतेस्वर्गःकथंमोक्षंव्रजाम्यहम् ॥ इत्येवंचिंतयन्विप्रप्रार्द्धंक्षयमगमंपुनः ॥ ३१ ॥ देवतायतनेदुःखीउपविष्टस्त्वहंकदा ॥ मद्ग्रग्यैःप्रेरितःकश्चित्सिद्धएकःसमागतः ॥ ३२ ॥ निराश्रयोजिताहारः सदानंदस्तुनिःस्पृहः ॥ एकांतमास्थितोविप्रयोगयुक्तोजितेंद्रियः ॥ ३३ ॥ परब्रह्मणिसंलीनोज्ञानध्यानसमाधिमान् ॥ तमहंसंश्रितोविप्रज्ञानरूपंमहामतिम् ॥ ३४ ॥ अहंशुद्धेनभावेनभक्त्यानामितकंधरः ॥ नमस्कृत्यमहात्मानंपुरतस्तस्थसंस्थितः ॥ ॥ ३५ ॥'दीनरूपोह्यहंजातोमंदभाग्यस्तथापुनः ॥ तेनाहंपृच्छितोविप्रकस्माद्भवान्प्रशोचति ॥ ३६ ॥ केनाभिप्रायभावेनदुःखमेवभुनक्ति वै ॥ तेनेत्युक्तोस्मिविप्रेंद्रज्ञानिनायोगिनातदा ॥ ३७ ॥ सुमूढेनमयातस्यपूर्ववृत्तांतमेवहि ॥ तमेवंश्रावितंसर्वंसर्वज्ञत्वंकथंव्रजेत् ॥ ३८ ॥ एतदर्थंमहादुःखीभवान्ममगतिःसदा ॥ सचोवाचमहात्मामेसर्वंज्ञानस्यकारणम् ॥ ३९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेगुरुर्तार्थमाहात्म्येचयवनचरित्रेद्वाविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२२ ॥ सिद्धउवाच ॥ श्रूयतामभिधास्यामिज्ञानरूपंतवाग्रतः ॥ ज्ञानस्यनास्तिवैदेहोहस्तौपादौचचक्षुषी ॥ १ ॥ नासाकर्णौनज्ञानस्यनास्तिचैवास्थिसंग्रहः ॥ केनदृष्टंतुवैज्ञानंकानिलिंगानितस्यवै ॥ २ ॥ आकारैर्वैजितंनित्यंसर्ववित्तिससर्ववित् ॥ दिवाप्रकाशकःसूर्यो रात्रौप्रकाशयेच्छशी ॥ ३ ॥ गृहंप्रकाशयेद्दीपोलोकमध्येस्थितोअग्नी ॥ तत्पदंकेनवैधाम्नादृश्यतेशृणुसत्तम ॥ ४ ॥ नविंदंतिहिमूढास्तेमोहिताविष्णुमायया ॥ कायमध्येस्थितंज्ञानंध्यानदीप्तमनोपमम् ॥ ५ ॥ तत्पदंतेनदृश्येतचंद्रसूर्यादिभिर्नच ॥ हस्तपादौविनाज्ञानमचक्षुःकर्णवर्जितम् ॥ ६ ॥ तस्य

सर्वत्रगतिरस्तिसर्वगुह्यातिपश्यति ॥ सर्वमाप्नातिविप्रेंद्रशृणोत्येवंनसंशयः ॥ ७ ॥ नास्तिज्ञानसमोदीपःसर्वांधकारनाशने ॥ स्वर्गेभूमौचपा
तालेस्थानेस्थानेचदृश्यते ॥ ८ ॥ कायमध्येस्थितंज्ञानंनविंदंतिकुबुद्धयः ॥ ज्ञानस्थानंप्रवक्ष्यामियस्माज्ज्ञानंप्रजायते ॥ ९ ॥ प्राणिनांहृदये
नित्यंनिहितंसर्ववेदाद्विज ॥ कामादीन्सुमहाभोगान्महामोहादिकांस्तथा ॥ १० ॥ विवेकवह्निनासर्वान्दिधक्षतिसदेवयः ॥ सर्वज्ञांतिमयोभूत्वाइं
द्रियार्थप्रमर्दयेत् ॥ ११ ॥ ततस्तुजायतेज्ञानंसर्वतत्वार्थदर्शकम् ॥ तत्वमूलमिदंज्ञानंनिर्मलंसर्वदर्शकम् ॥ १२ ॥ तस्माच्छांतिकुरुष्वत्वं
सर्वसौख्यप्रवर्द्धिनीम् ॥ समःशत्रौचमित्रेचयथात्मनितथापरे ॥ १३ ॥ भवस्वनियतोनित्यंजिताहारोजितेंद्रियः ॥ मैत्रेनैवप्रकर्तव्यैर्वैरंदूरेपरित्य
जेत् ॥ १४ ॥ निःसंगोनिःस्पृहोभूत्वापकांतस्थानमाश्रितः ॥ सर्वप्रकाशकोज्ञानीसर्वदर्शीभविष्यसि ॥ १५ ॥ एकस्थानस्थितोवत्तत्रैलोक्येयद्र
विष्यति ॥ वृत्तांतंवेत्स्यसित्वंतुमत्प्रसादान्नसंशयः ॥ १६ ॥ कुंजलउवाच ॥ सिद्धेनतेनमेषिप्रज्ञानरूपंप्रकाशितम् ॥ तस्यवाक्येस्थितोवत्तेनित्यं
तद्भविनापिभावितः ॥ १७ ॥ त्रैलोक्येवर्त्ततेयद्यदेकस्थानेस्थितोह्यहम् ॥ तत्तदेवप्रजानामिप्रसादात्तस्यसद्गुरोः ॥ १८ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्म
वृत्तांतमेवहि ॥ अन्यत्किंतेप्रवक्ष्यामितद्ब्रूहिद्विजसत्तम ॥ १९ ॥ च्यवनउवाच ॥ कीरयोनिंकथंप्राप्तोभवान्ज्ञानवतांवरः ॥ तन्मेत्वंकारणंब्रूहिसर्वसंदेह
नाशनम् ॥ २० ॥ कुंजलउवाच ॥ संसर्गाज्जायतेपापंसंसर्गात्पुण्यमेवहि ॥ तस्माद्विसर्जयेच्छुद्धोभव्यंविरुद्धमेवच ॥२१॥ लुब्धकेनापिपापेनकेनाप्येकः
शुकःशिशुः ॥ बंधयित्वासमानीतोविकयार्थंसमुद्यतः ॥२२॥ चाटुकारंसुरूपंतंपटुवाक्यंसमीक्ष्यच ॥ गृहीतोव्राह्मणेकेनममप्रीत्यासमर्पितः ॥२३॥ ज्ञान
ध्यानस्थितोनित्यमहमेवद्विजोत्तम ॥ समेबालस्वभावेनकौतुकात्करसंस्थितः ॥२४॥ तस्यकौतुकवाक्येवांमुग्धोऽहंद्विजसत्तम ॥ शुकस्यपुत्ररूपस्यनि
त्यंतत्परमानसः ॥ २५ ॥ मामेववदतेसोपितातताततेिआस्यताम् ॥ स्नातुंगच्छमहाभागदेवमर्चयसांप्रतम् ॥ २६ ॥ इत्यादिचाटुकैर्वाक्यैर्मामेवंपरिभा
षयेत् ॥ तस्यवाक्यविनोदेनविस्मृतंज्ञानमुत्तमम् ॥ २७ ॥ पुष्पार्थफलभोगार्थगतोहंवनमेवच ॥ नीतःशुकोविडालेनममदुःखस्यहेतवे ॥ २८ ॥
ममसंसर्गिभिःसर्ववैर्वयस्यैःसाधुचारिभिः ॥ विडालेनहतःपक्षीतेनैवभक्षितोहिसः ॥ २९ ॥ श्रुत्वामृत्युंगतंविप्रशुकंतंचाटुकारकम् ॥ महतादुःखभावेन
असुखेनातिदुःखितः ॥ ३० ॥ तस्यदुःखेनमुग्धोस्मितांत्रेणापिसुपीडितः ॥ महतामोहजालेनबद्धोऽहंद्विजपुंगव ॥ ३१ ॥ प्रालपंरामचंद्रेतिशुकराजेति
पंडित ॥ शोकराजेतितंविप्रमोहाच्चलितमानसः ॥ ३२ ॥ ततोऽहंदुःखसंतप्तःसंजातःस्वेनकर्मणा ॥ वियोगेनापिविप्रेंद्रशुकस्यशृणुसांप्रतम् ॥ ३३ ॥ ॥११६॥
विस्मृतंतन्मयाज्ञानंसिद्धेनापिप्रकाशितम् ॥ संस्मरञ्छोकसंतप्तस्तंशुकंचाटुकारकम् ॥ ३४ ॥ वत्सवत्सेतिनित्यंवैप्रलपञ्छृणुभागव ॥ गद्यपद्यमयैर्वा

* अत्रार्धे; मनोयायः; मनुष्यान् विहरंतेन यथा हतः तेनैव च भक्षितः' इति मृत्युं गतं शुकं श्रुत्वा इति तृतीयार्द्धकस्यैनार्थसंगतिरवधेया ।

क्येःसंस्कृताक्षरसंयुतैः ॥ ३५ ॥ त्वांविनाकश्चमर्मावत्सबोधयिष्यतिसांप्रतम् ॥ कथाभिस्तुविचित्राभिःपक्षिराजप्रसाद्यताम् ॥३६ ॥ अस्मिन्सुनिर्जनोद्याने विहायकगतोभवान् ॥ केनदोषेणलिप्तोस्मितन्मेकथयसांप्रतम् ॥ ३७ ॥ एवंविधैरहंवाक्यैःकरुणैस्तैस्तुमोहितः ॥ एवमादिप्रलप्याहंशोकेनापिसुपीडितः ॥ ३८ ॥ मृतोहंतेनमोहेनतद्भावेनापिमोहितः ॥ मरणेयादृशोभावोमतिश्चासीच्चयादृशी ॥ ३९ ॥ तादृशेनापिभावेनजातोऽहंद्विजसत्तम ॥ गर्भवासेमयाप्राप्तोज्ञानस्मृतिविधायकः ॥ ४० ॥ स्मृतंपूर्वंकृतंकर्मस्वयमेवविचेष्टितम् ॥ मयापापेनमूढेनकिंकृतंह्यकृतात्मना ॥ ४१ ॥ गर्भयोगसमारूढः पुनस्तांचिंतयाम्यहम् ॥ तेनमेनिर्मलंज्ञानंजातंवैसर्वदर्शकम् ॥ ४२ ॥ गुरोस्तस्यप्रसादाच्चप्राप्तंवैज्ञानमुत्तमम् ॥ तस्यवाक्योदकैःस्वच्छैःकायस्य मलमेवच ॥ ४३ ॥ सवाह्याभ्यंतरंविप्रक्षालितंनिर्मलंकृतम् ॥ तिर्यक्त्वंचमयाप्राप्तंशुकजातिसमुद्भवम् ॥ ४४ ॥ शुकस्यध्यानभावेनमरणेसमुपस्थिते ॥ तस्मिन्कालेमृतोविप्रतद्भावेनापिभावितः ॥ ४५ ॥ तादृशोऽस्मिपुनर्जातःशुकरूपोमहीतले ॥ मरणेयादृशोभावःप्राणिनांपरिजायते ॥ ४६ ॥ तादृशाःस्युस्तुसत्त्वास्तेतद्रूपास्तत्परायणाः ॥ तद्भणास्तत्स्वरूपास्तेभावभूताभवांतिहि ॥४७॥ मृत्युकालस्यविप्रेंद्रभावेनापिनसंशयः ॥ अतुलंप्राप्तवा ञ्ज्ञानमहमत्रमहामते ॥ ४८ ॥ तेनसर्वंविपश्यामियद्भूतंयद्भविष्यति ॥ वर्तमानंमहाप्राज्ञज्ञानेनापिमहामते ॥ ४९ ॥ सर्वंवेदाम्यहंह्यत्रसंस्थितोऽपि नसंशयः ॥ तारणायमनुष्याणांसंसारेपरिवर्तताम् ॥ ५० ॥ नास्तितीर्थंगुरुसमंवंधच्छेदकरंद्विज ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंशृणुभागंवनंदन ॥ ५१ ॥ यत्त्वय, पृच्छितंविप्रतत्तेसर्वंप्रकाशितम् ॥ स्थलजाच्चोदकात्सर्ववाह्यंमलंप्रणश्यति ॥ ५२ ॥ जन्मांतरकृतात्पापात्युरुतीर्थंप्रणाशयेत् ॥ संसारतारणायैव वज्रगमंतीर्थंमुत्तमम् ॥ ५३ ॥ विष्णुरुवाच ॥ शुकएवंमहाप्राज्ञश्यवनायमहात्मने ॥ तत्त्वंप्रकाशयित्वातुविररामनृपोत्तम ॥५४ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंजंग मंतीर्थमुत्तमम् ॥ वरंवरयभद्रंतेयत्तेमनसिवर्त्तते ॥ ५५ ॥ वेनउवाच ॥ नाहंराज्यस्यकामार्थीनान्यत्किंचित्प्रकामये ॥ सदेहोगंतुमिच्छामितवकार्यंजनार्दन ॥ ५६ ॥ एवंवरमहंमन्येयदिदातुमिहेच्छसि ॥ विष्णुरुवाच ॥ यजत्वमश्वमेधेनराजसूयेनभूपते ॥ ५७ ॥ गोभूस्वर्णोम्बुधान्यानांकुरुदानंमहामते ॥ दानान्नश्यतिवैपापंब्रह्मवध्यादिघोरकम् ॥ ५८ ॥ चतुर्वर्गैस्तुदानेनसिद्धश्चत्यैवनसंशयः ॥ तस्माद्दानंप्रकर्तव्यंमामुद्दिश्यचभूपते ॥ ५९ ॥ यादृशेनापिभावे नमामुद्दिश्यददातियः ॥ तादृशंतस्यवैभावंसत्यमेवंकरोम्यहम् ॥ ६० ॥ ऋणीणांदर्शनात्स्पर्शाद्भरुष्टस्तेपापसंचयः ॥ आगमिष्यसियज्ञातेममदेहंनसं शयः ॥ ६१ ॥ एवमाभाष्यतंवेन्नमंतर्द्धानंगतोहरिः ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचाधिकपंचाशत्सहस्रसंहितायांवेनोपाख्यानेगुरुतीर्थमाहात्म्य संपूर्तिवर्णनेच्यवनचरित्रसमाप्तौचत्वारोविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२३ ॥ सूतउवाच ॥ अंतर्द्धानंगतेविष्णौवेनोराजामहामतिः ॥ क्रगतोदेवदेवेशइ

तिर्चिंतापरोऽभवत् ॥ १ ॥ हर्षेणमहताविष्टश्चिंतयित्वानृपोत्तमः ॥ समाहूयनृपश्रेष्ठंतंपृथुंमधुराक्षरैः ॥ २ ॥ तमुवाचमहात्मानंहर्षेणमहतातदा ॥ त्वया पुत्रेणभूलोंकेतारितोस्मिसुपातकात् ॥ ३ ॥ नीतउज्ज्वलतांवत्सवंशोमेसांप्रतंपृथो ॥ मयाविनाशितोदोषैस्त्वयायुगैःप्रकाशितः ॥ ४ ॥ यजेहमश्वमेधेन दास्येदानान्यनेकशः ॥ विष्णुलोकंव्रजाम्यद्यसकायस्तेप्रसादतः ॥ ५ ॥ संभरस्वमहाभागसंभारांस्त्वंनृपोत्तम ॥ आमंत्रयमहाभागब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ६ ॥ एवंपृथुःसमादिष्टोवेनेनापिमहात्मना ॥ प्रत्युवाचमहात्मासवेनंपितरमादरात् ॥ ७ ॥ कुरुराज्यंमहाराजभुंक्ष्वभोगान्मनोनुगान् ॥ दिव्यान्वा मानुषान्पुण्यान्यज्ञैर्यजजनार्दनम् ॥ ८ ॥ एवमुक्त्वाप्रणम्यैवपितरंज्ञानतत्परम् ॥ धनुरादायपृथ्वींशःसवाणंयत्नपूर्वकम् ॥ ९ ॥ आदिदेशभटान्सर्वान्धो षध्वंभूतलेमम ॥ पापमेवनकर्तव्यंकर्मणात्रिविधेनवै ॥ १० ॥ करिष्यंतिचयत्पापंआज्ञावेनस्यभूपतेः ॥ उल्लंघ्यवध्यतांसोहिहायास्यतेनात्रसंशयः ॥११॥ दानमेवप्रदातव्यंयज्ञैश्चैवजनार्दनम् ॥ यजध्वंमानवाःसर्वेतन्मनस्काविमत्सराः ॥ १२ ॥ एवंशिक्षांप्रदत्वासौराज्यंभृत्येषुवेनजः ॥ निःक्षिप्यचगतो विप्रास्तपसोर्थेतपोवनम् ॥ १३ ॥ सर्वान्दोषान्परित्यज्यसंयम्यविषयेन्द्रियान् ॥ शतवर्षप्रमाणंवैनिराहारोबभूवह ॥ १४ ॥ तपसातस्यवैतुष्टोब्रह्मापृथु मुवाचह ॥ तपस्तपसिकस्मात्त्वंतन्मेत्वंकारणंवद ॥ १५ ॥ पृथुरुवाच ॥ वेनएषमहाप्राज्ञःपितामेकीर्तिवर्द्धनः ॥ समाचरतियःपापमस्यराज्येनरा धमः ॥ १६ ॥ शिरश्छेत्ताभवत्वेषतस्यदेवोजनार्दनः ॥ अदृष्टैश्चमहाचक्रैर्हरिःशास्ताभवेत्स्वयम् ॥१७॥ मनसाकर्मणावाचाकर्तुंवांछतिपातकम् ॥ तेषां शिरांसिसुटचंतुफलंपक्वंयथाद्रुमात् ॥ १८ ॥ एतदेववरंमन्येत्वत्तःशृणुसुरेश्वर ॥ प्रजानांदोषभावेननलिप्येतिपितामम ॥ १९ ॥ तथाकुरुष्वदेवेशवरं दातुंयदीच्छसि ॥ ददस्वउत्तमंकामंचतुर्मुखनमोऽस्तुते ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ एवमस्तुमहाभागपितातेपूततांगतः ॥ विष्णुनाशासितोवत्सयुत्रेणापित्व यापृथो ॥ २१ ॥ एवंपृथुंसमुद्दिश्यवरंदत्वागतोविभुः ॥ पृथुरेवसमायातोराज्यकर्मणिसंस्थितः ॥ २२ ॥ वैन्यस्यराज्येविप्रेन्द्राःपापंकश्चिन्नचाचरेत् ॥ यस्तुचिंतयतेपापंत्रिविधेनापिकर्मणा ॥ २३ ॥ शिरश्छेदोभवेत्तस्ययथाचक्रैर्निकृंतितः ॥ तदाप्रभृतिवैपापंवैनवकोपिसमाचरेत् ॥ २४ ॥ इत्याज्ञावर्ततेतत स्यवैन्यस्यापिमहात्मनः ॥ सर्वेलोकाःसमाचारैःपरिवर्तंतिनित्यशः ॥ २५ ॥ दानभोगैःप्रवर्तंतेसर्वधर्मपरायणाः ॥ सर्वसौख्यैःप्रवर्द्धंतेप्रसादात्तस्यभूप तेः ॥ २६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेवेनोपाख्यानेचतुर्विंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२४ ॥ सूतउवाच ॥ वेनस्याज्ञांसुसंप्राप्यपृथुःपरमधार्मिकः ॥ संचक्रेसर्वसंभाराब्राह्मणापुण्याभृपात्मजः ॥ १ ॥ निमंत्र्यब्राह्मणान्सर्वान्नानादेशोद्भवानपि ॥ अथवेनइयाजासावश्वमेधेनभूपतिः ॥ २ ॥ दानान्यदाद्ब्राह्म णेभ्योनानारूपाण्यनेकशः ॥ जगामवैष्णवंलोकंसकायोनगतीपतिः ॥ ३ ॥ विष्णुनासहधर्मात्मानित्यमेवप्रवर्तते ॥ एतद्वःसर्वमाख्यातंचरित्रंतस्यभूप

तिः ॥ ४ ॥ सर्वपापप्रशमनंसर्वदुःखविनाशनम् ॥ पृथुरेवसधर्मात्माराजापृथ्वींप्रशासति ॥ ५ ॥ त्रैलोक्येनसमंपृथ्वींदुहोहनृपसत्तमः ॥ प्रजास्तुर्ं
जितास्तेनपुण्यधर्मानुकर्मभिः ॥ ६ ॥ एंतत्तसर्वमाख्यातंभूमिखंडमनुत्तमम् ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ७ ॥ भूमिखंडस्यमाहात्म्यंक
थयिष्याम्यहंपुनः ॥ अस्यखंडस्यवैश्लोकंयःशृणोतिनरोत्तमः ॥ ८ ॥ दिनस्यैकस्यवैपापंतस्यचैवप्रणश्यति ॥ योनरोभावसंयुक्तोऽध्यायंसंशृणुते
सुधीः ॥ ९ ॥ तस्यपुण्यंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांद्विजसत्तमाः ॥ दत्तस्यगोसहस्रस्यब्राह्मणेभ्यःसुपर्वणि ॥ १० ॥ यत्फलंतत्प्रजायेतविष्णुस्तस्यप्रसीदति ॥
अस्यपद्मपुराणस्यपठमानस्यनित्यशः ॥ ११ ॥ कलौयुगेतुविप्राश्चनजायंतेनरस्यवे ॥ व्यासउवाच ॥ कस्मात्कलौनजायंतेशृण्वानस्यचपद्म
ज ॥ १२ ॥ नरस्यपुण्ययुक्तस्यनानाविघ्नाःसुदारुणाः ॥ ब्रह्मोवाच ॥ मखस्याप्यश्वमेधस्ययत्फलंपरिकथ्यते ॥ १३ ॥ तत्फलंदृश्यतेतातपुराणे
पद्मसंज्ञके ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ १४ ॥ पुराणंचापियत्तद्वदश्वमेधसमंकिल ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफलप्रदम् ॥ १५ ॥ न
भुंजंतिनराःपापाःपापमार्गेषुसंस्थिताः ॥ पुराणस्यास्यपुण्यस्यपद्मसंज्ञस्यसत्तम ॥ १६ ॥ अश्वमेधसमंपुण्यंनभुंजंतिकलौनराः ॥ कलौयुगेनरैःपापैर्ग
तव्यंनरकार्णवम् ॥ १७ ॥ कस्माच्छ्रोष्यंतितत्पुण्यंचतुर्वर्गप्रसाधनम् ॥ येनश्रुतमिदंपुण्यंपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ १८ ॥ सर्वहिंसाधितंतेन
चतुर्वर्गस्यसाधनम् ॥ अश्वमेधादयोयज्ञास्तस्मान्नष्टामहामते ॥ १९ ॥ कलौयुगेगताःस्वर्गंसवेदाःसांगसस्वराः ॥ यःकोपिसत्वसंपन्नःश्रद्दावा
न्भगवत्परः ॥ २० ॥ श्रोतुमिच्छतिधर्मात्मासपुत्रोभार्ययासह ॥ श्रवणार्थंमहाश्रद्धापूर्वंतस्यप्रजायते ॥ २१ ॥ शृण्वानस्यनरस्यापि
महाविघ्नोनसंचरेत् ॥ अश्रद्धाजायतेपूर्वंपाठकस्यनरस्यच ॥ २२ ॥ लोभश्चजायतेतस्यशृण्वानस्यद्विजोत्तम ॥ प्रेषितोविष्णुदेवेनमहामोहःमदा
रुणः ॥ २३ ॥ अकरोत्सविनाशंतुशृण्वतश्चास्यनित्यशः ॥ दूषकाःकुत्सकाःपापाःसंभवंतिदिनेदिने ॥ २४ ॥ ज्ञातव्यंतुसुबुद्धेनविघ्नरूपंमयाधुना ॥
संजातंदृश्यतेव्यासतथाहोमंसमाचरेत् ॥ २५ ॥ वैष्णवैश्चमहामंत्रैर्विष्णुसूक्तैःसुपुण्यदैः ॥ विष्णोरराटमंत्रेणसहस्रंशीर्षकेनच ॥ २६ ॥ इदंविष्णुसु
मंत्रेणआब्रह्मेणपुनःपुनः ॥ त्र्यंबकेनचमंत्रेणहोममेवंसमाचरेत् ॥ २७ ॥ बृहत्साम्नासुमंत्रेणद्वादशाक्षरकेणच ॥ यस्यदेवस्ययोहोमस्तस्यमंत्रेणहोम
येत् ॥ २८ ॥ अष्टोत्तरतिलाज्यैश्चपालाशैःसमिधैरपि ॥ ग्रहाणामपिकर्त्तव्यंस्थापनंपूजनंद्विज ॥ २९ ॥ विप्रेशंपूजयेत्तत्रशारदांचसुरेश्वरीम् ॥ जा
तवेदांमहामायांचंडिकांक्षेत्रनायकम् ॥ ३० ॥ तिलैश्चतंदुलैराज्यैस्तथांमंत्रसमुद्यतैः ॥ एवंहोमःप्रकर्त्तव्योब्राह्मणेभ्योदद्देद्धनम् ॥ ३१ ॥ यथासंभा

१ इयं ब्रह्मणो व्यासं प्रत्युक्तिः ।

विकांतातदक्षिणांधेनुसंयुताम् ॥ ततोविप्राःप्रणश्यंतिपुराणंसिद्धिमाप्नुयात् ॥ ३२ ॥ एवंनकुरुतेयोहितस्यविघ्नंवदाम्यहम् ॥ तस्यगिजायतेरोगोबहु
पीडाप्रदायकः ॥ ३३ ॥ भार्याशोकःपुत्रशोकोधनहानिःप्रजायते ॥ नानाविधान्महारोगान्भुंजतेनात्रसंशयः ॥ ३४ ॥ यस्यगेहेनास्तिवित्तमुपवासंस
माचरेत् ॥ एकादशींसुसंप्राप्यपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ३५ ॥ षोडशैश्चोपचारैश्चभावयुक्तेनचेतसा ॥ ब्राह्मणान्भोजयेत्पश्चाद्यथावित्तानुसारतः ॥३६ ॥
केशवायततोदत्वासंकल्पंहविषान्वितम् ॥ स्वयंकुर्यात्ततःप्राज्ञोभोजनंसहबांधवैः ॥ ३७ ॥ पुत्रैस्तुभार्ययायुक्तस्ततःसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ पुराणसंहि
तापूर्णाश्रोतव्याधर्मतत्परैः ॥ ३८ ॥ चतुर्वर्गस्यवैसिद्धिर्जायतेतस्यनान्यथा ॥ सपादंलक्षमेकंतुब्रह्मारूप्यंपुष्करंशृणु ॥ ३९ ॥ कृतेयुगेतुनिःपापाः
शृण्वंतिमनुजाद्विज ॥ लक्षस्यार्द्धंततःकृत्स्नंपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ ४० ॥ श्लोकानांतुसहस्राभ्यांद्वाभ्यामेवतथाधिकम् ॥ त्रेतायुगेतथाप्राप्तेयदाश्रोष्यं
तिमानवाः ॥ ४१ ॥ चतुर्वर्गफलंभुक्त्वातेयास्यंतिहरिंपुनः ॥ द्वाविंशतिसहस्राणिसंहितापद्मसंज्ञिता ॥ ४२ ॥ द्वापरेकथितावित्रब्रह्मणापरमात्मना॥
द्वादशैवसहस्राणांपद्माख्यासातुसंहिता ॥ ४३ ॥ कलौयुगेपाठिष्यंतिमानवाविष्णुतत्पराः ॥ एकोर्थश्चैकभावश्चचतुर्ष्वेपिप्रवर्तितः ॥ ४४ ॥ संहिता
स्त्वेवविप्रेंद्रशेषाख्यानप्रविस्तरः ॥ द्वादशैवसहस्राणिनाशंयास्यंतिसत्तम ॥ ४५ ॥ कलौयुगेतुसंप्राप्तेप्रथमंहिभविष्यति ॥ भूमिखंडंनरःश्रुत्वासर्व
पापैःप्रमुच्यते ॥ ४६ ॥ मुच्यतेसर्ववुःखेभ्यःसर्वरोगैःप्रमुच्यते ॥ अन्यत्सर्वंपरित्यज्यजपंदानंतथाश्रुतम् ॥ ४७ ॥ श्रोतव्यंहिप्रयत्नेनपद्माख्यंपापना
शनम् ॥ प्रथमंसृष्टिखंडंतुद्वितीयंभूमिखंडकम् ॥ ४८ ॥ तृतीयंस्वर्गखंडंचपातालंतुचतुर्थकम् ॥ पंचमंचोत्तरंखंडंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ४९ ॥ यः
शृणोतिनरोभक्त्यापंचखंडान्यनुक्रमात् ॥ गोप्रदानसहस्रस्यमानवोलभतेफलम् ॥ ५० ॥ महाभाग्येनलभ्यंतेपंचखंडानिभूसुराः ॥ श्रुतानिमोक्षदा
निस्युःसत्यंसत्यंनसंशयः ॥ ५१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेभूमिखंडेपंचपंचाशत्सहस्रसंहितायांवैनोपाख्यानेपंचविंशत्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ १२५ ॥
समाप्तोऽयं भूमिखण्डो द्वितीयः ॥ २ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

१ रोगैर्दुःखैःशत्रुभिश्च विमुक्तः सुखमाप्नुयात् इ० पा० ।

॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे द्वितीयं भूमिखण्डं समाप्तम ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डंप्रारभ्यते ॥

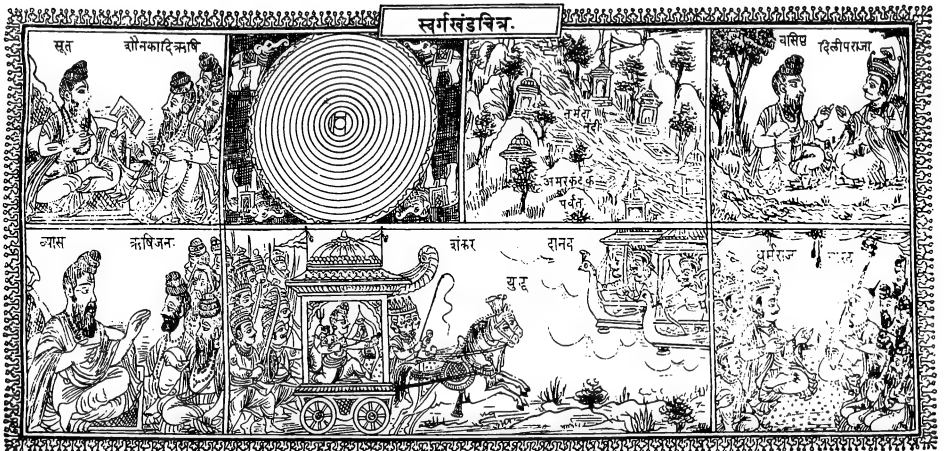
स्वर्गखंडचित्र.
सूत
शौनकादिऋषि
अमरकंटक पर्वत
वसिष्ठ
दिलीपराजा
व्यास
ऋषिजन
शंकर
दानव
युद्ध
धर्मराज

॥ ॐनमोविघ्नहर्त्रे ॐनमःश्रीमते ॥ नमामिगोविंदपदारविंदंसदेंदिरावंदितमुत्तमाढ्यम् ॥ जगज्जनानांहृदिसंनिविष्टंमहाजनेकायनमुत्तमोत्तमम् ॥१॥ एक दामुनयःसर्वेज्वलज्ज्वलनसन्निभाः ॥ हिमवद्वासिनःसर्वेसुनयोवेदपारगाः॥२॥त्रिकालज्ञामहात्मानोनानापुण्यसमाश्रयाः ॥ महेंद्राद्रिरतायेचयेचविंध्यनिवा सिनः ॥ ३ ॥ येवुंदारण्यनिरताः पुष्करारण्यवासिनः ॥ श्रीशैलेनिरतायेचकुरुक्षेत्रनिवासिनः ॥ ४ ॥ धर्म्मारण्यरतायेचदंडकारण्यवासिनः ॥ जंबूमार्गरतायेचयेचसत्यनिवासिनः ॥ ५ ॥ एतेचान्येचबहवःसंशिष्यासुमनोऽमलाः ॥ नैमिषंसमुपायाताःशौनकंद्रष्टुमुत्सुकाः ॥ ६ ॥ तंपूजयित्वा विधिवत्तेनतेचसुपूजिताः ॥ आसनेषुविचित्रेषुवृत्स्यादिषुयथाक्रमम् ॥ ७ ॥ शौनकेनप्रदत्तेषुआसीनास्तेततपोधनाः ॥ कृष्णाश्रिताःकथाःपुण्याःपर स्परमथाब्रुवन् ॥ ८ ॥ कथांतेषुततस्तेषांमुनीनांभावितात्मनाम् ॥ आजगामहातेजाःसूतस्तत्रमहाद्युतिः ॥ ९ ॥ व्यासशिष्यःपुराणज्ञोरोमहर्षण संज्ञकः ॥ तान्प्रणम्ययथान्यायंसतैश्चैवाभिपूजितः ॥ १० ॥ उपविष्टंयथायोग्यंशौनकाद्यामहर्षयः ॥ व्यासशिष्यंसुखासीनंसूतंवैरोमहर्षणम् ॥ ११ ॥ तंपप्रच्छुर्महाभागाःशौनकाद्यास्तपोधनाः ॥ ऋषयऊचुः ॥ पौराणिकमहाबुद्धेरोमहर्षणसुव्रत ॥ १२ ॥ त्वत्तःश्रुतामहापुण्याःपुराणीकीःकथाः ॥ सां प्रतंचप्रवृत्ताःस्मकथायांसक्षणाहरेः ॥ १३ ॥ सर्वेपुंसांपरोधर्मोयेतोभक्तिरधोक्षजे ॥ पुनःपुराणमाचक्ष्वहरिवार्तासमन्वितम् ॥ १४ ॥ हरेरन्याकथासूतइदम शानसदृशीस्मृता॥हरिस्तीर्थस्वरूपेणस्वयंतिष्ठतितच्छृतम्॥१५॥तीर्थानांपुण्यदातॄणांनामानिकिलकीर्तय॥कुतएतत्समुत्पन्नंकेनवापरिपाल्यते ॥१६॥ कस्मिन्विलयमभ्येतिजगदेतच्चराचरम् ॥ क्षेत्राणिकानिपुण्यानिकेचपूज्याःशिलोच्चयाः ॥ १७ ॥ नद्यश्चकाःपराःपुण्यानृणांपापहराःशुभाः ॥ एतत्सर्वम हाभागकथयस्वयथाक्रमम् ॥ १८ ॥ सूतउवाच ॥ साधुप्राप्तुमहाभागाःसाधुपृष्टंपोधनाः ॥ तंप्रणम्यप्रवक्ष्यामिपुराणंपद्मसंज्ञकम् ॥ १९ ॥ पाराशर्यं परमपुरुषंविश्ववेद्यैकयोनिंविद्याधारंविपुलमतिदंवेदवेदांतवेद्यम् ॥ शश्वच्छांतंस्वमतिविषयंशुद्धतेजोविशालं वेदव्यासंविततयशसंसर्वदाहंनमामि ॥ २० ॥ नमोभगवतेतस्मैव्यासायामिततेजसे ॥ यस्यप्रसादाद्वक्ष्यामिनारायणकथामिमाम् ॥ २१ ॥ प्रवक्ष्यामिमहापुण्यंपुराणंपद्मसंज्ञितम् ॥ स हस्रैपंचपंचाशत्षड्भिःखंडैःसमन्वितम् ॥ २२ ॥ तत्रादावादिखंडंस्याद्भूमिखंडंततःपरम् ॥ ब्रह्मखंडंचतत्पश्चात्ततःपातालखंडकम् ॥ २३॥ क्रियाखंडं ततःख्यातमुत्तरंखंडमंतिमम् ॥ एतदेवमहापद्मम्द्भुतंयन्मयंजगत् ॥ २४ ॥ तवृत्तांताश्रयंतस्मात्पाद्ममित्युच्यतेबुधैः ॥ एतत्पुराणमसमलंविष्णुमाहा त्म्यमुत्तमम् ॥ २५ ॥ देवदेवोहरिर्यद्वैब्रह्मणेप्रोक्तवान्पुरा ॥ ब्रह्मातन्नारदायाहनारदोस्मद्गुरोःपुरः ॥ २६ ॥ व्यासःसर्वपुराणानिसेतिहासानिसंहिताः ॥

१ नंदनं इत्यधिपाठेस्ति । २ उत्तमाख्यमिति पाठः । ३ ज्ञानिनो इतिपाठः । ४ पुण्याश्रमाश्रयाः इति पाठः । ५ वेदैकेतिवा पाठः ।

अध्यापयामाससुदुर्मातिप्रियमात्मनः ॥ २७ ॥ तत्तेऽहंसंप्रवक्ष्यामिपुराणमतिदुर्लभम् ॥ यच्छ्रुत्वाब्रह्महत्यादिपापेभ्योमुच्यतेनरः ॥ २८ ॥ सर्वतीर्थाभिषेकंचलभतेशृणुतेहियः ॥ श्रद्धयापरयाभक्त्याश्रुतमात्रेणमुक्तिदः ॥ २९ ॥ अश्रद्धयापिशृणुतेलभतेपुण्यसंचयम् ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेन पद्मंश्रोत्रातिथीकुरु ॥ ३० ॥ तत्रादिखंडंवक्ष्यामिषुण्यंपापविनाशनम् ॥ शृण्वंतुमुनयःसर्वेसशिष्यास्त्वत्रयेस्थिताः ॥ ३१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्सर्गखंडेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ आदिसर्गमहंतावत्कथयामिद्विजोत्तमाः ॥ ज्ञायतेयेनभगवान्परमात्मासनातनः ॥ १ ॥ सृष्टेश्चप्रलयादूर्ध्वंनासीत्किंचिद्विजोत्तमाः ॥ ब्रह्मसंज्ञमभूद्देवंकंज्योतिर्वैसर्वकारकम् ॥ २ ॥ नित्यंनिरंजनंशांतंनिर्मलंनित्यनिर्मलम् ॥ आनंदसागरंस्वच्छंयत्कांक्षंतिमुमुक्षवः ॥ ३ ॥ सर्वज्ञंज्ञानरूपत्वादनंतमजमव्ययम् ॥ अविनाशिसदास्वच्छमच्युतंव्यापकंमहत् ॥ ४ ॥ सर्गकालेतुसंप्राप्तेज्ञात्वातंज्ञानरूपकम् ॥ आत्मलीनंविकारंचतत्स्रष्टुमुपचक्रमे ॥ ५ ॥ तस्मात्प्रधानमुद्भूतंततश्चापिमहानभूत् ॥ सात्विकोराजसश्चैवतामसश्चत्रिधामहान् ॥ ६ ॥ प्रधानेनावृतोह्येवत्त्वचावीजमिवावृतम् ॥ वैकारिकस्तैजसश्चभूतादिश्चैवतामसः ॥ ७ ॥ त्रिविधोयेमहंकारोमहत्तत्त्वादजायत ॥ यथाप्रधानेनमहान्महतासतथावृतः ॥ ८ ॥ भूतादिस्तुविकुर्वाणःशब्दतन्मात्रकंततः ससर्जशब्दतन्मात्रादाकाशंशब्दलक्षणम् ॥९ ॥ शब्दमात्रंतथाकाशंभूतादिःसमावृणोत् ॥ शब्दमात्रंतथाकाशंस्पर्शमात्रंससर्जह ॥ १० ॥ बलवानभवद्वायुस्तस्यस्पर्शोगुणोमतः ॥ आकाशंशब्दमात्रंतुस्पर्शमात्रंसमावृणोत् ॥ ११ ॥ ततोवायुर्विकुर्वाणोरूपमात्रंससर्जह ॥ ज्योतिरुत्पद्यतेवायोस्तद्रूपगुणमुच्यते ॥ १२ ॥ स्पर्शमात्रस्तुवैवायूरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ ज्योतिश्चापिविकुर्वाणंरसमात्रंससर्ज ह ॥ १३ ॥ संभवंततस्तोंभांसिरसमात्राणितानिवु ॥ रसमात्राणिचांभांसिरूपमात्रंसमावृणोत् ॥ १४ ॥ विकुर्वाणानिचांभांसिगंधमात्रंससर्जिरे ॥ तस्माज्जातामहीचेयंसर्वभूतगुणाधिका ॥ १५ ॥ संसंवातोयतस्तस्मात्तस्यगंधोगुणोमतः ॥ तस्मिंस्तस्मिंस्तुतन्मात्रात्तेनतन्मात्रतास्मृता ॥ १६ ॥ तन्मात्राण्यविशेषाणिविशेषाःक्रमशोपराः ॥ भूततन्मात्रसर्गोयमहंकारात्तुतामसात् ॥ १७ ॥ कीर्तितस्तुसमासेनमुनिवर्यास्तपोधनाः ॥ तैजसानींद्रियाण्याहुर्देवावैकारिकादश ॥ १८ ॥ एकादशंमनश्चात्रकीर्तितंतत्त्वचिंतकैः ॥ ज्ञानेंद्रियाणिपंचात्रपंचकर्मेंद्रियाणिच ॥ १९ ॥ तानिवक्ष्यामितेपांचकर्मा णिकुलपावनाः ॥ श्रवणंत्वक्चक्षुर्जिह्वानासिकाचैवपंचमी ॥ २० ॥ शब्दादिज्ञानसिद्ध्यर्थंबुद्धियुक्तानिपंचवै ॥ पायूपस्थंहस्तपादौकीर्तितावाक्चपंचमी ॥ २१ ॥ विसर्गोनंदनादानगत्युक्तिकर्मतत्स्मृतम् ॥ आकाशवायुतेजांसिसलिलंपृथिवीतथा ॥ २२ ॥ शब्दादिभिर्गुणैर्वैप्राः संयुक्ताउत्तरोत्तरैः ॥

१ गुरुरिति पाठः । २ तत्रादिखंडमित्यर्धश्लोकः क्वचित्पुस्तकेनदृश्यते । ३ आनंदमयपरंपृच्छामितिश्रा पाठोगम्यते । ४ प्रधानतत्त्वेनसमम् । ६० पा० ५ संघातोयमितिश्रा पाठांतरं ।

नानावीर्याःपृथग्भूतास्ततस्तेसंहतिंविना ॥ २३ ॥ नाशकुवन्प्रजाःस्रष्टुमसमागत्यकृत्स्नशः ॥ समेत्यान्योन्यसंयोगंपरस्परमथाश्रयात् ॥ २४ ॥ एकसं घात्सलक्ष्याश्चसंप्राप्यैक्यमशेषतः ॥ पुरुषाधिष्ठितत्वाच्चप्रधानानुग्रहेणच ॥ २५ ॥ महदादयोविशेषांताअंडमुत्पादयंतिते ॥ तत्कर्मणविवृद्धंतुजलबुद्बुद वत्सेदा॥२६॥भूतेभ्योंडंमहाप्राज्ञावृद्धंतदुदकेशयम्॥प्राकृतंब्रह्मरूपस्यविष्णोःस्थानमनुत्तमम्॥२७॥तत्राव्यक्तस्वरूपोसौविष्णुर्विश्वेश्वरःप्रभुः॥ ब्रह्मरूपं समास्थायस्वयमेवव्यवस्थितः ॥२८॥ स्वेदजांडमभूत्तस्यजरायुश्चमहीधराः ॥ गर्भोदकंसमुद्राश्चतस्यौभून्महदात्मनः ॥ २९ ॥ साद्रिद्वीपसमुद्राश्चसज्यो तिर्लोकसंग्रहः ॥ तस्मिन्नंडेभवत्सर्वंसदेवासुरमानुषम्॥३०॥अनादिनिधनस्यैवविष्णोर्नाभेःसमुत्थितम् ॥ यत्पद्मंतद्धैमंमंडमभूच्छ्रीकश्चेच्छया ॥३१॥ रजोगुणधरोदेवःस्वयमेवहरिःपरः ॥ ब्रह्मरूपंसमास्थायजगत्स्रष्टुंप्रवर्तते ॥ ३२ ॥ सृष्टंचपात्यनुयुगंयावत्कल्पविकल्पना ॥ नारसिंहादिरूपेणरुद्ररूपेण संहरेत् ॥ ३३ ॥ सब्रह्मरूपंविसृजन्महात्माजगत्समस्तंपरिपातुमिच्छन् ॥ रामादिरूपंसतुगृह्यायातिवभूवरुद्रोजगदेतदत्तुम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपा द्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ऋषयऊचुः ॥ नदीनांपर्वतानांचनामधेयानिसर्वशः ॥ तथाजनपदानांचयेचान्येभूमिमाश्रिताः ॥ १ ॥ प्रमाणंचप्रमाणज्ञपृथिव्याःकिलसर्वतः ॥ निखिलेनसमाचक्ष्वकाननानिचसत्तम ॥ २ ॥ सूतउवाच ॥ पंचैमानिमहाप्राज्ञमहाभूतानिसंग्रहात् ॥ जग तीस्थानिसर्वाणिसमान्याहुर्मनीषिणः ॥ ३ ॥ भूमिरापस्तथावायुरग्निराकाशमेवच ॥ गुणोत्तराणिसर्वाणितेषांभूमिःप्रधानतः ॥ ४ ॥ शब्दस्पर्शश्चरू पंचरसोगंधश्चपंचमः ॥ भूमेरेतेगुणाःप्रोक्ताऋषिभिस्तत्त्ववेदिभिः ॥ ५ ॥ चत्वारोऽप्सुगुणाविप्रागंधस्तत्रनविद्यते ॥ शब्दःस्पर्शश्चरूपंचतेजसोऽथगुणा स्त्रयः ॥ ६ ॥ शब्दःस्पर्शश्चवायोस्तुआकाशेशब्दएवच ॥ एतेपंचगुणाविप्रामहाभूतेषुपंचसु ॥ ७ ॥ वर्ततेसर्वलोकेषुयेषुभूताःप्रतिष्ठिताः ॥ अन्यो न्यंनातिवर्ततेसाम्यंभवतिवैतदा ॥ ८ ॥ यदातुविषमीभावमाविशंतिपरस्परम् ॥ तदादेहेर्दहवंतोव्यतिरोहंतिनान्यथा ॥९ ॥ आनुपूर्व्याविनश्यंतिजायं तेचानुपूर्वशः ॥ सर्वाण्यपरिमेयाणितदेषांरूपमेश्वरम् ॥ १० ॥ यत्रयत्रहिदृश्यंतेधावंतिपांचभौतिकाः ॥ तेषांमनुष्यास्तकेंणप्रमाणानिप्रचक्षते ॥११॥ अचिंत्याःखलुयेभावास्तानतकेंणसाधयेत् ॥ सुदर्शनेप्रवक्ष्यामिद्वीपंतुमुनिपुंगवाः ॥ १२ ॥ परिमंडलोमहाभागाद्वीपोऽसौचक्रसंस्थितः ॥ नदीजलपरि च्छिन्नःपर्वतैश्चाब्धिसन्निभैः ॥ १३ ॥ पुरैश्चविविधाकारैरम्यैर्जनपदैस्तथा ॥ वृक्षैःपुष्पफलोपेतैःसंपन्नोधनधान्यवान् ॥ १४ ॥ लवणेनसमुद्रेणसमंतात्परि वारितः ॥ यथाहिपुरुषःपद्येदादर्शेमुखमात्मनः ॥ १५ ॥ एवंमुदर्शनोद्वीपोदृश्यतेचक्रमंडलः ॥ द्विरंशेपिप्पलस्तस्यद्विरंशेचशशोमहान् ॥ १६ ॥

१ त्समामितिवा पा० । २ तस्यासन्निति पा० ।

सर्वौषधिंसमादायसर्वतःपरिवारितः ॥ आपस्ततोन्याविज्ञेयाःशेषःसंक्षेपउच्यते ॥१७॥ ऋषयऊचुः ॥ उक्तोयस्यचसंक्षेपोबुद्धिमन्विधिवत्त्वया ॥ तत्त्वज्ञश्चासिसर्वस्यविस्तरंसूतनोवद ॥१८॥ यावान्भूम्यवकाशोयंदृश्यतेशशलक्षणे ॥ तस्यप्रमाणंप्रब्रूहिततोवक्ष्यसिपिप्पलम् ॥१९॥ एवंतैःकिलपृष्टःससूतोवाक्यमथाब्रवीत् ॥ सूतउवाच ॥ प्रागायतामहाप्राज्ञाःषडेतेरत्नपर्वताः ॥२०॥ अवगाढाह्युभयतःसमुद्रौपूर्वपश्चिमौ ॥ हिमवान्हिमकूटश्चनिषधश्चनगोत्तमः ॥२१॥ नीलश्चवैडूर्यमयःश्वेतश्चशशिसन्निभः ॥ सर्वधातुपिनद्धश्चशृंगवान्नामपर्वतः ॥२२॥ एतेवैपर्वताविप्राःसिद्धचारणसेविताः ॥ तेषामंतरविष्कुंभौयोजनानिसहस्रशः ॥२३॥ तत्रपुण्याजनपदास्तानिवर्षाणिसत्तमाः ॥ वसंतितेषांसत्त्वानिनानाजातीनिसर्वशः ॥२४॥ इदंतुभारतंवर्षंततोहैमवतंपरम् ॥ हेमकूटात्परंचैवहरिवर्षंप्रचक्षते ॥२५॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणच ॥ प्रागायतोमहाभागामाल्यवान्नामपर्वतः ॥२६॥ ततःपरंमाल्यवतःपर्वतोगंधमादनःपरिमंडलस्तयोर्मध्येमेरुःकनकपर्वतः ॥२७॥ आदित्यतरुणाभासोविधूमइवपावकः ॥ योजनानांसहस्राणिचतुरशीतिरुच्छ्रितः ॥२८॥ अधस्ताच्चतुरशीतिर्योजनानांद्विजोत्तमाः ॥ ऊर्ध्वमधश्चतिर्यक्चलोकानावृत्यतिष्ठति ॥२९॥ तस्यपार्श्वेष्वमीद्वीपाश्चत्वारःसंस्थिताद्विजाः ॥ भद्राश्वःकेतुमालश्चजंबूद्वीपश्चसत्तमाः ॥३०॥ उत्तराश्चैवकुरुवःकृतपुण्यप्रतिश्रयाः ॥ विहंगसुमुखोयस्तुसुपार्श्वस्यात्मजःकिल ॥ ३१ ॥ सवैविचिंतयामाससौवर्णान्प्रेक्ष्यवायसान् ॥ मेरुरुत्तममध्यानामधमानांचपक्षिणाम् ॥३२॥ अविशेषकरोयस्मात्तस्मादेनंत्यजाम्यहम् ॥ तमादित्योनुपर्येतिसततंज्योतिषांवरः ॥३३॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोवायुश्चैवप्रदक्षिणः ॥ सपर्वतोमहाप्राज्ञादिव्यपुष्पसमन्वितः ॥३४॥ भवनैरावृतैःसर्वैर्जांबूनदमयैःशुभैः ॥ तत्रदेवगणाविप्रागंधर्वासुरराक्षसाः ॥३५॥ अप्सरोगणसंयुक्ताःशैलेक्रीडंतिसर्वदा ॥ तत्रब्रह्माचरुद्रश्चशक्रश्चापिसुरेश्वरः ॥ ३६ ॥ समेत्यविविधैर्यज्ञैर्यजंतेऽनेकदक्षिणैः ॥ तुंबुरुर्नारदश्चैवविश्वावसुर्हाहाहूहूः ॥ ३७ ॥ अभिगम्यामरश्रेष्ठंस्तुवंतिविविधैःस्तवैः ॥ सप्तर्षयोमहात्मानःकश्यपश्चप्रजापतिः ॥ ३८ ॥ तत्रगच्छंतिभद्रंवःसदापर्वणिपर्वणि ॥ तस्यैवमूर्द्धन्युशनाकाव्योदैत्यैर्महीयते ॥३९॥ तस्यहैमानिरत्नानितस्यैतेरत्नपर्वताः ॥ तस्मात्कुबेरोभगवांश्चतुर्थंभागमश्नुते ॥ ४० ॥ ततःकलांशंवित्तस्यमनुष्येभ्यःप्रयच्छति ॥ पर्वतस्यांतरेदिव्यंसर्वर्तुकुसुमैश्चितम् ॥ ४१ ॥ कर्णिकारवनंरम्यंशिलाजालसमुच्छ्रितम् ॥ तत्रसाक्षात्पशुपतिर्दिव्यभूतैःसमावृतः ॥ ४२ ॥ उमासहायोभगवान्रमतेभूतभावनः ॥ कर्णिकारमयींमालांबिभ्रदापादलंबिनीम् ॥ ४३ ॥ त्रिभिर्नेत्रैःकृतोद्द्योतस्त्रिभिःसूर्यैरिवोदितैः ॥ तमुग्रतपसःसिद्धाःसुव्रताःसत्यवादिनः ॥ ४४ ॥ पश्यंतिनहिदुर्वृत्तैःशक्योद्रष्टुंमहेश्वरः ॥ तस्यशैलस्यशिखरात्क्षीरधाराद्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ विश्वरूपात्परमिताभीमनिर्घातनिस्वना ॥

१ प्रगाढाःस्युरिति पाठः । क्वचित्पुस्तके । २ गणाःसर्वे इति वा पा० । ३ सर्वेइत्यपि पाठः । ४ पश्यतस्यान्तरे इत्ययत्र पाठः ससाधुः । ५ म्रिपतितेतिपाठांतरम् ।

पुण्यापुण्यतमैर्जुष्टागंगाभागीरथीशुभा ॥४६॥ प्लवंतीचप्रवेगेनह्रदेचंद्रमसःशुभे ॥ तयाह्युत्पादितःपुण्यःसह्रदःसागरोपमः ॥४७॥ तांधारयामासतदादुर्द्ध
रांपर्वतैरपि ॥ शतंवर्षसहस्राणिशिरसैवपिनाकधृक् ॥४८॥ मेरोस्तुपश्चिमेपार्श्वेकेतुमालोद्विजोतमाः ॥ जंबूखंडेतुतत्रैवमहाजनपदोद्विजाः ॥ ४९ ॥ आयु
र्दशसहस्राणिवर्षाणांतत्रसत्तमाः ॥ सुवर्णवर्णाश्चनरास्त्रियश्चाप्सरसांसमाः ॥ ५० ॥ अनामयावीतशोकानित्यंमुदितमानसाः ॥ जायंतेमानवास्तत्रनि
स्तप्तकनकप्रभाः ॥ ५१ ॥ गंधमादनशृंगेषुकुबेरःसहराक्षसैः ॥ संवृतोप्सरसांसंघैर्मोदतेगुह्यकाधिपः ॥ ५२ ॥ गंधमादनपार्श्वेतुपरेविगतपातकाः ॥ ए
कादशसहस्राणिवर्षाणांपरमायुषः ॥ ५३ ॥ तत्रकृष्णानराविप्रास्तेजोयुक्तामहाबलाः ॥ स्त्रियश्चोत्पलपत्राभाःसर्वाःसुप्रियदर्शनाः ॥ ५४ ॥ नीलोत्पल
धरंश्वेतंश्वेताद्धैरण्यकंवरम् ॥ वर्षमैरावतंविप्रानानाजनपदावृतम् ॥५५॥ धनुखंडेःमहाभागाद्वेवर्षेदक्षिणोत्तरे ॥ इलावृत्तंमध्यगंतुपंचवर्षाणिचैवहि५६॥
उत्तरोत्तरमेतेभ्योवर्षमुद्रिच्यतेगुणैः ॥ आयुःप्रमाणमारोग्यंधर्मतःकामतोऽर्थतः ॥ ५७ ॥ समन्वितानिभूतानितेषुसर्वेषुसत्तमाः ॥ एवमेषामहाभागाःपर्व
तैःपृथिवीचिता ॥ ५८ ॥ हेमकूटस्तुसुमहान्कैलासोनामपर्वतः ॥ तत्रवैश्रवणोदेवोगुह्यकैःसहमोदते ॥ ५९ ॥ अस्त्युत्तरेणकैलासंमैनाकंपर्वतंप्रति ॥
हिरण्यशृंगःसुमहान्दिव्योमणिमयोगिरिः ॥ ६० ॥ तस्यपार्श्वेमहद्दिव्यंशुभ्रंकांचनवालुकम् ॥ रम्यंविष्णुसरोनामयत्रराजाभगीरथः ॥ ६१ ॥ दृष्ट्वाभा
गीरथींगंगामुवासबहुलाःसमाः ॥ यूपामणिमयास्तत्रक्षेत्राश्चापिहिरण्मयाः ॥ ६२ ॥ तत्रेष्ट्वातुगतःसिद्धिंसहस्राक्षोमहायशाः ॥ स्रष्टाभूतिपतिर्यत्रसर्वलो
कैःसनातनः ॥ ६३ ॥ उपास्यतेतिग्मतेजायत्रभूतःसमंततः ॥ नरनारायणौब्रह्मामनुःस्थाणुश्चपंचमः ॥ ६४ ॥ तत्रदिव्यात्रिपथगाप्रथमंतुप्रतिष्ठिता ॥
ब्रह्मलोकादपाक्रांतासप्तधाप्रतिपद्यते ॥ ६५ ॥ वटोदकासानलिनीपार्वतीचसरस्वती ॥ जंबूनदीचसीताचगंगासिंधुश्चसप्तमी ॥ ६६ ॥ अचिंत्यादिव्यसं
ज्ञासाप्रभावैश्चसमन्विता ॥ उपास्यतेयत्रसत्रंसहस्रयुगपर्यये ॥ ६७ ॥ दृश्यादृश्याचभवतितत्रतत्रसरस्वती ॥ एतादिव्याःसप्तगंगास्त्रिपुलोकेषुविश्रु
ताः ॥ ६८ ॥ रक्षांसिवैहिमवतींहेमकूटेचगुह्यकाः ॥ सर्पानागाश्चनिषधेगोकर्णंचतपोवनम् ॥ ६९ ॥ देवासुराणांसर्वेषांश्वेतःपर्वतमुच्यते ॥ गंधर्वानिष
धेनित्यंनीलेब्रह्मर्षयस्तथा ॥ ७० ॥ शृंगवांस्तुमहाभागादेवानांप्रतिसंचरः ॥ इत्येतानिमहाभागाःसप्तवर्षाणिभागशः ॥ ७१ ॥ भूतान्युपनिविष्टानि
गतिमंतिध्रुवाणिच ॥ तेषामृद्धिर्बहुविधादृश्यतेदेवमानुषा ॥ ७२ ॥ अशक्यंपरिसंख्यातुंश्रद्धेयातुविभूषिता ॥ यांतुपृच्छथमांविप्रादिव्यमेनांशशाकृति
म् ॥ ७३ ॥ पार्श्वेशशस्यद्वेवर्षेउक्तेयेदक्षिणोत्तरे ॥ कर्णेतुनागद्वीपश्चकाश्यपद्वीपएवच ॥ ७४ ॥ कर्णद्वीपशिलोविप्राःश्रीमान्मलयपर्वतः ॥ एतद्द्वितीयंद्वी

१ दिव्योपपादुका इत्यन्यत्र पाठः । २ धनुषीते इति पाठः ।

पस्यदृश्यतेशशिसंस्थितम्॥७५॥इतिश्रीपाद्मेपुराणेस्वर्गखंडेतृतीयोऽध्यायः॥३॥ऋषयऊचुः॥मेरोरथोत्तरंपश्चात्पूर्वमाचक्ष्वसूततः॥निखिलेनमहाबुद्धमा
ल्यवंतंचपर्वतम्॥१॥सूतउवाच॥दक्षिणेनतुनीलस्यमेरोःपार्श्वेतथोत्तरे॥उत्तराःकुरवोविप्राःपुण्याःसिद्धनिषेविताः॥२॥ तत्रवृक्षामधुफलानित्यपुष्पफलोप
गाः॥पुष्पाणिचसुगंधीनिरसवंतिफलानिच ॥ ३ ॥ सर्वकामफलास्तत्रकेचिद्वृत्याद्विजोत्तमाः ॥ अपरेक्षीरिणोनामवृक्षास्तत्रद्विजोत्तमाः ॥ ४ ॥ प्रक्षरं
तिसदाक्षीरंतत्रसर्वेऽमृतोपमम् ॥ वस्त्राणिचप्रसूयंतेफलेष्वाभरणानिच॥५॥ सर्वामणिमयीभूमिःसूक्ष्मकांचनवालुका॥सर्वर्तुसुखसंस्पर्शानिष्फलाश्चतपोध
नाः ॥ ६ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेजायततत्रमानवाः ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वसुप्रियदर्शनाः ॥ ७ ॥ मिथुनानिचजायंतेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तेषांते
क्षीरिणांक्षीरंपिबंत्यमृतसंनिभम् ॥ ८ ॥ मिथुनंजायतेकालेसमंताच्चप्रवर्द्धते ॥ तुल्यरूपगुणोपेतंसमवेशंतथैवच ॥ ९ ॥ एकमेवानुरूपंचचक्रवा
कसमंद्विजाः ॥ निरामयाश्चतेलोकानित्यंमुदितमानसाः ॥ १० ॥ दशवर्षसहस्राणिदशवर्षशतानिच ॥ जीवंतितेमहाभागानचान्योन्यंजहत्युत॥११॥
भारुडानामशकुनास्तीक्ष्णतुंडामहाबलाः ॥ तान्निर्हरंतीहमृतान्दरीषुप्रक्षिपंतिच ॥ १२ ॥ उत्तराःकुरवोविप्राव्याख्यातास्तेसमासतः ॥ मेरुपार्श्वे
महंपूर्वंप्रवक्ष्यामियथातथम् ॥ १३ ॥ तस्यमूर्द्धाभिषेकस्तुभद्राश्वस्यतपोधनाः ॥ भद्रशालवनंयत्रकालाम्राश्चमहाद्रुमाः ॥ १४ ॥ कालाम्रास्तुम
हाभागानित्यंपुष्पफलाःशुभाः ॥ द्रुमाश्चयोजनोत्सेधाःसिद्धचारणसेविताः ॥ १५ ॥ तत्रतेपुरुषाःश्वेतास्तेजोयुक्तमहाबलाः ॥ स्त्रियःकुमुदवर्णा
श्चसुंदर्यःप्रियदर्शनाः ॥ १६ ॥ चंद्रवर्णाश्चतुर्वर्णाःपूर्णचंद्रनिभाननाः ॥ चंद्रशीतलगात्राश्चनृत्यगीतविशारदाः ॥ १७ ॥ दशवर्षसहस्राणितत्रा
युर्द्विजसत्तमाः ॥ कालाम्ररसपीतास्तेनित्यंसंस्थितयौवनाः ॥ १८ ॥ दक्षिणेनतुनीलस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ सुदर्शनोनाममहान्जंबूवृक्षःसनात
नः ॥ १९ ॥ सर्वकामफलःपुण्यःसिद्धचारणसेवितः ॥ तस्यनाम्नासमाख्यातोजंबूद्वीपःसनातनः ॥ २० ॥ योजनानांसहस्रंचशतंचद्विजसत्तमाः ॥
तथामाल्यवतःशृंगेपूर्वेपूर्वानुगांतकाः ॥ २१ ॥ योजनानांसहस्राणिपंचाशन्माल्यवान्द्विजाः ॥ महारजतसंकाशाजायंतेतत्रमानवाः ॥ २२ ॥ ब्र
ह्मलोकच्युताःसर्वेसर्वेचब्रह्मवादिनः ॥ तपस्तप्यंतितेदिव्यंभवंतिह्यूर्ध्वरेतसः ॥ २३ ॥ रक्षणार्थंतुभूतानांप्रविशंतिदिवाकरम् ॥ षष्टिस्तानिसहस्राणिष
ष्टिरेवशतानिच ॥ २४ ॥ अरुणस्याग्रतोयांतिपरिवार्यदिवाकरम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिरेवशतानिच ॥ २५ ॥ आदित्यतापतप्तास्तेविशंति
शशिमंडलम्॥२६॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥ ऋषयऊचुः॥वर्षाणांचैवनामानिपर्वतानांचसत्तम॥आचक्ष्वनोयथातत्त्वंयेचपर्वत

१ यक्षरंतिसदाक्षीरंतत्रपंचामृतोपममितिपाठोन्यत्र । २ निष्कलाइतिवा पा० । ३ चंक्रमेसंगम इति पाठांतरम् । ४ संज्ञास्ते इति वा पाठः । ५ भूतानीति वा पाठः ।

वासिनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ दक्षिणेनतुश्वेतस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षंरमणकंनामजार्यतेतत्रमानवाः ॥ २ ॥ शुक्लाभिजनसंपन्नाःसर्वेतेप्रिय दर्शनाः ॥ निःसपत्नाश्चतेसर्वेजायंतेतत्रमानवाः ॥ ३ ॥ दशवर्षसहस्राणिशतानिदशपंचच ॥ जीवंतितेमहाभागानित्यंमुदितमानसाः॥४॥दक्षिणेनतुनी लस्यनिषधस्योत्तरेणतु ॥ वर्षंहिरण्मयंनामयत्रहेरण्वतीनदी ॥ ५ ॥ यैत्रचायंमहाप्राज्ञाःपक्षिराट्पतगोत्तमः ॥ यज्ञानुगाविप्रवराधन्विनःप्रियदर्शनाः ॥ ६ ॥ महाबलास्तत्रजनाविप्रामुदितमानसाः ॥ एकादशसहस्राणिवर्षाणांतेतपोधनाः ॥ ७ ॥ आयुःप्रमाणंजीवंतिशतानिदशपंचच ॥ शृंगाणि चैपवित्राणित्रीण्येवद्विजपुंगवाः ॥ ८ ॥ एकंमणिमयंतत्रतथैकंरुक्ममद्भुतम् ॥ सर्वरत्नमयंचैकंभवनैरुपशोभितम् ॥ ९ ॥ तत्रस्वयंप्रभादेवी नित्यंवसतिशैडिनी ॥ उत्तरेणतुशृंगस्यसमुद्रांतेद्विजोत्तमाः ॥ १० ॥ वर्षंमेरावतंनामततस्माच्छृंगवतःपरम् ॥ नतुतत्रमृर्यंगतिर्जीर्यतेतनचमान वाः ॥ ११ ॥ चंद्रमाश्चसनक्षत्रोज्योतिर्भूतइवावृतः ॥ पद्मप्रभाःपद्मवर्णाःपद्मपत्रनिभेक्षणाः ॥ १२ ॥ पद्मपत्रसुगंधाश्चजायंतेतत्रमानवाः ॥ अनि ष्पन्नानैष्टगंधानिराहाराजितेंद्रियाः ॥ १३ ॥ देवलोकच्युताःसर्वेतथाविरजसोद्विजाः ॥ त्रयोदशसहस्राणिवर्षाणांतेद्विजोत्तमाः ॥ १४ ॥ आयुःप्रमाणंजी वंतिनराधार्मिकपुंगवाः ॥ क्षीरोदस्यसमुद्रस्यतथैवोत्तरतःप्रभुः ॥ १५ ॥ हरिस्तिष्ठतिवैकुंठःशाकटेकनकामये ॥ अष्टचक्रंहितद्यानंभूतयुक्तमनोजव म् ॥१६॥ अग्निर्वर्णंमहातेजोजांबूनदविभूषितम् ॥ सप्रभुःसर्वभूतानांविभुश्चद्विजसत्तमाः ॥१७॥ संक्षेपेविस्तरेचैवकर्ताकारयितातथा ॥ पृथिव्यापस्तथाका शंवायुस्तेजश्चसत्तमाः॥१८॥सयज्ञःसर्वभूतानामास्यंतस्यहुताशनः॥१९॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचमोऽध्यायः॥५॥ छ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ यदिदंभारतंवर्षंपुण्यंपुण्यविधायकम् ॥ तत्सर्वंनःसमाचक्ष्वत्वंहिनोबुद्धिमान्मतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥अत्रतेकीर्त्तयिष्यामिवर्षंभारतमुत्तमम् ॥ प्रियमित्रस्यदेवस्यमनोर्वैवस्वतस्यच ॥ २ ॥ पृथोश्चप्राज्ञवैन्यस्यतथैक्ष्वाकोर्महात्मनः ॥ ययातेरंबरीषस्यमांधातुर्नहुषस्यच ॥ ३ ॥ तथैवमुचुकुंदस्यकुवेरोशीनरस्यच ॥ ऋषभस्यतथैलस्यनृगस्यनृपतेस्तथा ॥ ४ ॥ कुशिकस्यैवराजर्षेर्गाधेश्चैवमहात्मनः ॥ सोमस्यचैव राजर्षेर्दिलीपस्यतथैवच ॥ ५ ॥ अन्येषांचमहाभागाःक्षत्रियाणांबलीयसाम् ॥ सर्वेषामेवभूतानांप्रियंभारतमुत्तमम् ॥ ६ ॥ ततोवर्षप्रवक्ष्यामियथाश्रु तमहोद्विजाः ॥ महेंद्रोमलयःसह्यःशुक्तिमानृक्षवानपि ॥ ७ ॥ विंध्यश्चपारियात्रश्चसप्तैतेकुलपर्वताः ॥ तेषांसहस्रशोविप्रापर्वतास्तेसमीपतः ॥ ८ ॥ अवि ज्ञाताःसारवंतोविपुलाश्चित्रसानवः॥ अन्येतुयेपरिज्ञाताह्यस्याह्यस्त्वोपजीविनः॥९॥आर्यम्लेच्छसर्धर्माणस्तेमिश्राःपुरुषाद्विजाः॥ नदींपिवंतिविषमांगंगांसिं

१ तत्रेति२प्राज्ञइति चात्रश्लोके पाठांतरम् । २ विचित्राणीत्यपि पाठांतरम् । ३ निष्टगंधाइतिपाठोऽन्यत्र । ४ वसतीतिवा पाठः । ५ वःकीर्तेयिवा पाठः । ६ श्वधर्मज्ञा इतिवापाठः ।

धुंसरस्वतीम् ॥१०॥ गोदावरींनर्मदांचबहूदांचमहानदीम् ॥ शतद्रुंचंद्रभागांचयमुनांचमहानदीम् ॥११॥ दृषद्वतींवितस्तांचविपापांस्वच्छवालुकाम् ॥ नदींवेत्रवतींचैवकृष्णावेणींचनिम्नगाम् ॥१२॥ इरावतींवितस्तांचपयोष्णींदेवकामपि ॥ वेदस्मृतिंवेदशिरांत्रिदिवांसिंधुलाकृमिम् ॥ १३ ॥ करीषिणींचत्रवहांत्रिसेनांचैवनिम्नगाम् ॥ गोमतींधूतपापांचचंदनांचमहानदीम् ॥ १४ ॥ कौशिकींत्रिदिवांदंड्यांनाचितांरोहितारणीम् ॥ रहस्यांशतकुंभांचसरयूंचद्विजोत्तमाः ॥१५॥ चर्मण्वतींवेत्रवतींहस्तिसोमांदिशंतथा ॥ शरावतींपयोष्णींचभीमांभीमरथीमपि ॥ १६ ॥ कावेरींचुल्लकांचापितापींशतमलामापि ॥ नीवारांमहितांचापिसुप्रयोगांतथानदीम् ॥ १७ ॥ पवित्रांकृष्णलांसिंधुंवाजिनींपुरमालिनीम् ॥ पूर्वाभिरामांवीरांचभीमांमालावतीं तथा ॥ १८ ॥ पलाशिनींपापहरांमहेंद्रांपटलावतीम् ॥ करीषिणीमसिक्नींचकुशचीरींमहानदीम् ॥ १९ ॥ मरुतांप्रवरांमेनांहिमांघृतवतींतथा॥अनावतीमनुष्णांचसेव्यांकापींचसत्तमाः ॥ २० ॥ सदावीरांमधुष्यांचकुशचीरांमहानदीम् ॥ रथचित्रांज्योतिरथांविश्वामित्रांकपिंजलाम् ॥ २१ ॥ चंद्रांवहफलींचैवकुचीरांमधुवाहिनीम् ॥ वैनदींपिंगलांवेणांतुंगवेगांमहानदीम् ॥ २२ ॥ विदिशांकृष्णवेणांचताम्रांचकपिलामापि ॥ धेनुंसकामांवेदस्वांहविःस्रवांमहापथाम् ॥ २३ ॥ शिप्रांचपिच्छलांचैवभारद्वाजींचनिम्नगाम् ॥ कौणिंकींनिम्नगांशोणांबाहुदामथचंद्रमाम् ॥ २४ ॥ दुर्गामंतःशिलांचैवब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम् ॥ परोक्षामथरोहींचतथाजंबूनदीमपि ॥ २५ ॥ सुनासांतमसांदार्सीसामान्यांवरणामसिम् ॥ नीलांधृतिकरींचैवपर्णाशांचमहानदीम् ॥ २६ ॥ मानवींवृषभांभासांब्रह्ममेध्यांदृषद्वतीम् ॥ एताश्चान्याश्चबहुलामहानद्योद्विजर्षभाः ॥ २७ ॥ सदानिरामयांकुण्णांमंदगांमंदवाहिनीम् ॥ ब्राह्मणींचमहागौरींदुर्गामपिचसत्तमाः ॥ २८ ॥ चित्रोत्पलांचित्ररथामतुलांरोहिणींतथा ॥ मंदाकिनींवैतरणींकोकांचापिमहानदीम् ॥ २९ ॥ शुक्तिमतीमनंगांच तथैववृषसाह्वयाम् ॥ लोहित्यांकरतोयांचतथैववृषकात्वयाम् ॥ ३० ॥ कुमारीमृषितुल्यांचमारिषांचसरस्वतीम् ॥ मंदाकिनींसुपुण्यांचसर्वांगंगांचसत्तमाः ॥ ३१ ॥ विश्वस्यमातरःसर्वाःसर्वाश्चैवमहाफलाः ॥ तथानद्यःसुप्रकाशाःशतशोथसहस्रशः ॥ ३२ ॥ इत्येतासरितोविप्राःसमारूयातायथास्मृति ॥ अतऊर्द्धंजनपदान्निबोधगदतोमम ॥ ३३ ॥ तत्रेमेकुरुपांचालाःशाल्वमात्रेयजांगलाः ॥ शूरसेनाःपुलिंदाश्चबौधामालास्तथैवच ॥ ३४ ॥ मत्स्याः कुंशट्टाःसौगंध्याःकुत्सपाःकाशिकोशलाः ॥ चेदिमत्स्यकरुषाश्चभोजाःसिंधुपुलिंदकाः ॥३५॥ उत्तमाश्चदशार्णाश्चमेकलाश्चोत्कलैःसह ॥ पंचालाःकोशलाश्चैवनैकपृष्ठयुगंधराः ॥३६॥ बोधामद्राःकलिंगाश्चकाशायोपरकाशयः ॥ जठराःकुकुराश्चैवसुदशार्णाःसुसत्तमाः ॥ ३७ ॥ कुंतयोवंतयश्चैवतथैवापरकुं

॥ ४ ॥

स्व०खं०नृ० अ० ६

१ वेणामितिवा पाठः । २ वाह्लकांचापिवार्षीश्रुतिफलामपीति पाठो दृश्यते । ३ संवैतिपाठोत्रवर्तते । ४ उर्वेद्रां बहुलामिति पाठः । ५ कुण्णवेणामिति पुस्तकत्रये पाठः । ६ कुशीला इ० पा० ।

तयः ॥ गोमंतामल्लकाःपुंड्राःविदर्भोनृपवाहिकाः ॥ ३८ ॥ अश्मकाःसोत्तराश्चैवगोपराष्ट्राःकनीयसः ॥ अधिराज्यकुशट्टाश्चमल्लराष्ट्राश्चकेरलाः ॥ ३९ ॥ मालवाश्चोपवास्याश्चकावकालव्याःशकाः ॥ विदेहामगधाःसद्मामल्लजाविजयास्तथा ॥ ४० ॥ अंगावंगाःकलिंगाश्चयकृल्लोमानएवच ॥ मल्लाःसुदेष्णाः प्रह्लादामहिषाःशशकास्तथा ॥ ४१ ॥ वाह्निकावाटधानाश्चआभीराःकालतोयकाः ॥ अपरांताःपरांताश्चपंकलाश्चर्मचंडिकाः ॥ ४२ ॥ अटवीशेखरा श्चैवमेरुभूताश्चसत्तुमाः ॥ उपावृतानुपावृत्ताःसुराष्ट्राःकेकयास्तथा॥४३ ॥ कुट्टापरांतामहेयाःकक्षासामुद्गनिष्कुटाः ॥ अंधाश्चबहवोविप्राअंतर्गिर्यस्तथैवच ॥४४॥ बहिर्गिर्य्योंगमलदामगधामालवाघटाः ॥ सत्त्ववतराःप्रावृषेयाःभार्गवाश्चाद्विजर्षभाः ॥४५ ॥ पुंड्राभार्गाःकिराताश्चसुदेष्णाभासुरास्तथा॥ शकानिषादा निषधास्तथैवानर्तनैऋताः ॥४६॥ पूर्णलाःपूतिमत्स्याश्चकुंतलाकुशकास्तथा॥तरिग्रहाइशूरसेनाईजिकाःकल्पकारणाः ॥ ४७ ॥ तिलभागामसाराश्चमधु मत्ताःककुंदकाः ॥ काश्मीराःसिंधुसौवीरागांधारादर्शकास्तथा ॥ ४८ ॥ अभीसाराःकुंद्रुताश्चसौरिलावाह्निकास्तथा ॥ दर्वीचमालवादर्वावातजामर थोरगाः ॥ ४९ ॥ वलट्टास्तथाविप्राःसुदामानःसुमल्लिकाः ॥ वंधाकरीकपाश्चैवकुलिंदार्गाधिकास्तथा ॥ ५० ॥ वनायवोदशार्णाःपार्श्वरोमाणःकुंडशर्वि दवः ॥ काच्छागोपालकच्छाश्चजांगलाःकुरुषर्णकाः ॥ ५१ ॥ किरातावर्वराःसद्धर्वेदेहास्ताम्रलिप्तिकाः ॥ औद्रमल्लेच्छाःससैरिंद्राःपार्वतीयाश्चसत्त मा: ॥ ५२ ॥ अथापेरेननपदादक्षिणामुनिपुंगवाः ॥ द्रविडाःकेरलाःप्राच्यामूषिकावालमूषिकाः ॥ ५३ ॥ कर्णाटकामाहिषकावित्रकिंकधामूषिकास्तथा ॥ झल्लिकाःकुंतलाश्चैवसौह्रदानलकाननाः ॥ ५४ ॥ कौक्कुटकास्तथाबोलाःकोकणामणिवालकाः ॥ समंगाकनकाश्चैवकुंकुरांगारमारिपाः ॥ ५५ ॥ घ जिन्युत्सवसंकेतास्त्रिवर्गामाल्यसेनयः ॥ व्यूढकाःकोरकाःप्रोष्टाःसंगवेगधरास्तथा ॥ ५६ ॥ तथैवविंध्यरुलिकाःपुलिंदावल्वलैःसह ॥ मालवामलरा श्चैवतथैवापरवर्तकाः ॥ ५७ ॥ कुलिंदाःकालदाश्चैवचंडकाःकुरटास्तथा ॥ मुशलास्तनवालाश्चसतीर्थापूतिसृंजयाः ॥ ५८ ॥ अनिदायाःशिवाटाश्च तपनाःसूतपास्तथा ॥ ऋषिकाश्चविदर्भाश्चस्तंगनापरतंगकाः ॥ ५९ ॥ उत्तराश्चापरेम्लेच्छाजनाहिमुनिपुंगवाः ॥ जवनाश्चसकांबोजादारुणाम्लेच्छ जातयः ॥ ६० ॥ सकृद्गृहाःकुलटाश्चाह्रदोपापारसिकैःसह ॥ स्तथैवरमणाश्चान्याःस्तथाचदशमालिकाः ॥ ६१ ॥ क्षत्रियोपनिवेशाश्चवैश्यशूद्रकुलानि च ॥ शूराभीराश्चदरदाःकाश्मीराःपशुभिःसह ॥ ६२ ॥ खांडीकाश्चतुषारश्चपद्मगागिरिगह्वराः ॥ आंध्रेयाःसभिराद्याजास्तथैवस्तनपोषकाः ॥ ६३ ॥ द्रोषकाश्चकलिंगाश्चकिरातानांचजातयः ॥ तोमराहन्यमानाश्चतथैवकरभंजकाः ॥ ६४ ॥ एतेचान्येजनपदाःप्राच्योदीच्यास्तथैवच ॥ उद्देशमात्रेणमया देशाःसंकीर्तिताद्विजाः ॥यथागुणबलंचापित्रिवर्गस्यमहाफलम्॥६५॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषष्ठोऽध्यायः॥६॥ ॥ऋषयऊचुः ॥ ॥ भारतस्यास्य

१ कुंडनाश्चेति पाठः । २ कंकुणास्तथेति पाठः । ३ खिगमहेति पाठः । ४ श्चांध्रा इ० पा० । ५ आन्द्रेयाःसभद्राजा इ० पा० ।

वर्षस्यतथाहेमवतस्यच ॥ प्रमाणमायुषःमूतवलंचापिशुभाशुभम् ॥ १ ॥ अनागतमातिक्रांतंवर्तमानंचसत्तम ॥ आचक्ष्वनोविस्तरेणहरिवर्षतथैवच ॥२॥
सूतउवाच ॥ ॥ चत्वारिभारतेवर्षेयुगानिसुनिपुंगवाः ॥ कृतंत्रेताद्वापरंचतिष्यंचद्विजसत्तमाः ॥३॥ पूर्वेकृतयुगंनामततस्त्रेतायुगंद्विजाः ॥ तत्पश्चाद्वापरं
चाथततस्तिष्यःप्रवर्तते ॥ ४ ॥ चत्वारितुसहस्राणिवर्षाणांसुनिपुंगवाः ॥ आयुःसंख्यागकृतयुगेसंख्यातादहितपोधनाः ॥ ५ ॥ तथात्रीणिसहस्राणित्रेता
यामायुषोविदुः ॥ द्वेसहस्रेद्वापरेतुयुवितिष्ठंतिसांप्रतम् ॥६॥ तत्प्रमाणस्थितिर्ह्येस्तितिष्येतुसुनिपुंगवाः ॥ गर्भस्थाश्चम्रियंतेत्रतथाजाताम्रियंतिच ॥ ७ ॥
महाबलामहासत्त्वाःप्रज्ञायुणसमन्विताः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चशतशोथसहस्रशः ॥ ८ ॥ द्विजाःकृतयुगेविप्रावलिनःप्रियदर्शनाः ॥ प्रजायंतेचजाताश्चसुन
योवैतपोधनाः ॥ ९ ॥ महोत्साहामहात्मानोधार्मिकाःसत्यवादिनः ॥ प्रियदर्शावपुष्मंतोमहावीर्य्याधनुर्धराः ॥ १० ॥ वीराहियुधिजायंतेक्षत्रियाःशूरसं
मताः ॥ त्रेतायांक्षत्रियास्तावत्सर्ववैचकवर्तिनः ॥ ११ ॥ सर्ववर्णाश्चजायंतेसदैवद्वापरेयुगे ॥ महोत्साहावीर्यवंतःपरस्परवधैषिणः ॥ १२ ॥ तेजसां
धेनसंयुक्ताःक्रोधनाःपुरुषाःकिल ॥ लुब्धाश्चानृतकाश्चैवतिष्येजायंतिभोद्विजाः ॥ १३ ॥ इर्ष्यामानस्तथाक्रोधोमायासूयातथैवच ॥ तिष्येभवंतिभू
तानांरागोलोभश्चसत्तमाः ॥ १४ ॥ संक्षेपोवर्त्ततेविप्राद्वापरेयुगमध्यगे ॥ गुणोत्तरंहेमवतंहरिवर्षततःपरम् ॥ १५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्त
मोऽध्यायः ॥ ७ ॥ ७ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ ॥ जंबूखंडस्त्वयाप्रोक्तोयथावदिहसत्तमः॥विष्कंभस्यचपब्रूहिपरिमाणंहितत्त्वतः ॥१॥समुद्रस्यप्रमाणंचसम्यग
च्छिद्रदर्शनः ॥ शाकद्वीपंचनोब्रूहिकुशद्वीपंचधार्मिकम् ॥ २ ॥ शाल्मलंचैवतत्त्वेनक्रौंचद्वीपंतथैवच ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ विप्राःसुवहवोद्वीपाःयेरिदं
संततंजगत् ॥ सप्तद्वीपान्प्रवक्ष्यामिशृणुध्वंद्विजपुंगवाः ॥ ३ ॥ अष्टादशसहस्राणियोजनानिद्विजोत्तमाः ॥ षट्शतानिचपूर्णानिविष्कंभोजंबुपर्वतः ॥ ४ ॥
लवणस्यसमुद्रस्यविष्कंभोद्विगुणःस्मृतः ॥ नानाजनपदाकीर्णोमणिधातुविभूषितः ॥ ५ ॥ नैकधातुविचित्रैश्चपर्वतैरुपशोभितः ॥ सिद्ध
चारणसंकीर्णैःसागरःपरिमंडलः ॥ ६ ॥ शाकद्वीपंचवक्ष्यामियथावदिहसत्तमाः ॥ शृणुताद्यथान्यायंब्रुवतोममधार्मिकाः ॥ ७ ॥ जं
बुद्वीपप्रमाणेनद्विगुणःसद्विजर्षभाः ॥ विष्कंभेनमहाभागाःसागरोपिविभागशः ॥ ८ ॥ क्षीरोदोसुनिशार्दूलायेनसंपरिवारितः ॥ तत्रपुण्याजनपदास्त
त्रनम्रियतेजनः ॥ ९ ॥ कुतएवहिदुर्भिक्षंक्षमातेजोयुताहिते ॥ शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावन्मुनिसत्तमाः ॥ उक्तएषमहाभागाःकिमन्यत्कथयामिवः ॥ १० ॥
ऋषयऊचुः ॥ ॥ शाकद्वीपस्यसंक्षेपोयथावदिहधार्मिक ॥ उक्तस्त्वयामहाप्राज्ञविस्तरंब्रूहितत्त्वतः ॥ ११ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तथैवपर्वताविप्राः
सप्तात्रमणिपर्वताः ॥ रत्नाकरास्तथानद्यस्तेषांनामानिवर्णये॥१२॥अतीवगुणवत्सर्वंतत्वंपृच्छथधार्मिकाः ॥ देवर्षिगंधर्वयुतःश्रथमोमेरुरुच्यते॥१३॥प्रागा

॥ ५ ॥

यतोमहाभागामेरुयोनामपर्वतः ॥ ततोमेघाःप्रवर्त्तंतेप्रभवंतिचसर्वशः ॥ १४ ॥ ततःपरेणसुनयोजलधारोमहागिरिः ॥ ततोनित्यमुपादत्तेवासवःपरमंजलम् ॥ १५ ॥ ततोवर्षंप्रभवतिवर्षाकालेद्विजोत्तमाः ॥ ऊर्द्धिगंरीरैवतकोयत्रनित्यंप्रतिष्ठितम् ॥ १६ ॥ रेवतीदविनक्षत्रंपितामहकृतोविधिः ॥ उत्तरेण तुविप्रेंद्राःश्यामोनाममहागिरिः॥१७॥नवमेघप्रभःप्रांशुःश्रीमानुज्ज्वलविग्रहः॥यतःश्यामत्वमापन्नाःप्रजामुदितमानसाः॥१८॥ऋषयऊचुः ॥ ॥ सुमहान् संशयोस्माकंप्राप्तोयंसूतयत्त्वया॥प्रजाःकथंसूतसम्यक्संप्राप्ताःश्यामतामिह ॥१९॥ ॥ सूतउवाच॥ ॥ सर्वेष्वेवमहाप्राज्ञाद्वीपेषुसुनिपुंगवाः॥गौरःकृष्ण श्चपतगस्तयोर्वर्णांतरेद्विजाः ॥ २० ॥ श्यामोयस्मात्प्रवृत्तोवैतस्मात्श्यामगिरिःस्मृतः ॥ ततःपरंमुनिश्रेष्ठादुर्गशैलोमहोदयः ॥ २१ ॥ केशरीकेशरयुतो यतोवातःप्रवर्त्तते ॥ तेषांयोजनविष्कंभोद्विगुणःप्रविभागशः ॥ २२ ॥ वर्षाणितेषुविप्रेंद्राःसंप्रोक्तानिमनीषिभिः ॥ महामेरुर्महाकाशोजलदःकुमुदोत्तर म् ॥२३॥ जलधारोमहाप्राज्ञःसुकुमारइतिस्मृतः ॥ रेवतस्यतुकौमारःश्यामश्चमणिकांचनः ॥२४॥ केशरस्याथमौदाकीपरेणतुमहान्पुमान् ॥ परिवार्य्य तुविप्रेंद्रादैर्घ्यद्वस्त्वमेवच ॥ २५ ॥ जंबूद्वीपेनसंख्यातस्तस्यमध्येमहाद्रुमः ॥ शाकोनाममहाप्राज्ञाःप्रजास्तस्यसहानुगाः ॥ २६ ॥ तत्रपुण्याजनप दाःपूज्यतेतत्रशंकरः ॥ तत्रगच्छंतिसिद्धाश्चचारणादेवतानिच ॥२७॥ धार्मिकाश्चप्रजाःसर्वाःचत्वारोगतमत्सराः ॥ वर्णाःस्वकर्मनिरतानचस्तेनोऽवृत्तश्य ते ॥ २८ ॥ दीर्घायुषोमहाप्राज्ञाजरामृत्युविवर्जिताः ॥ प्रजास्तत्रविवर्द्धंतेवर्षास्विवसमुद्रगाः॥२९॥ नद्यःपुण्यजलास्तत्रगंगाचबहुधागता ॥ सुकुमारीकुमारीचशीताशीतोदकातथा ॥ ३० ॥ महानदीचभोविप्रास्तथामणिजलानदी ॥ इक्षुवर्द्धनिकाचैवनदीमुनिवराःस्मृता ॥३१॥ ततःप्रवृत्ताःपुण्योदानद्यः परमशोभनाः ॥ सहस्राणांशतान्यैवयतोवर्षंतवासवः ॥ ३२ ॥ नतासांनामधेयानिपरिस्म्यतुंतथैवच ॥ शक्यंतेपरिसंख्यातुंपुण्यास्ताहिसरिद्वराः ॥३३॥ ततःपुण्याजनपदाश्चत्वारोलोककविश्रुताः ॥ मृगाश्चमशकाश्चैवमानसामल्लकास्तथा ॥ ३४ ॥ मृगाश्चब्रह्मभूयिष्ठाःस्वकर्मनिरताद्विजाः ॥ मशकेषुतुराजन्या धार्मिकाःसर्वकामदाः ॥ ३५ ॥ मानसाश्चमहाभागावैश्यधर्मोपजीविनः ॥ सर्वकामसमायुक्ताःशूराधर्मार्थनिश्चिताः ॥३६॥ शूद्रास्तुमल्लकानित्यंपुरुषाधर्मशीलिनः ॥ नतत्रराजाविप्रेंद्रानदंडोनचदंडिकाः ॥३७॥ स्वधर्मेणैवधर्मज्ञास्तेरक्षंतिपरस्परम् ॥ एतावदेवशक्यंतुतत्रद्वीपेप्रभाषितुम् ॥३८॥ एतदेवचश्रो तव्यंशाकद्वीपेमहौजसि ॥३९॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टमोध्यायः ॥८॥ ॥ ७ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ उत्तरेषुचभोविप्राद्वीपेषुश्रूयतेकथा ॥ एवंतत्रमहाभागाब्रुवतस्तन्निबोधत ॥१॥ घृततोयःसमुद्रोथदधिमंडोदकोपरः ॥ सुरोदसागरश्चैवतथान्योदुग्धसागरः ॥२॥ परस्परेणद्विगुणाःसर्वेद्वीपाद्विज

१ जलदोनामेति पाठः । २ कुक्षुमार इति पाठः । ३ शिवोलका । शिवोदकेतिच पाठांतरम् ।

र्षभाः ॥ पर्वताश्चमहाप्राज्ञाःसमुद्रैःपरिवारिताः ॥ ३ ॥ गौरस्तुमध्यमेद्वीपेगिरिर्मंनःशिलोमहान् ॥ पर्वतःपश्चिमेकृष्णोनारायणसखोद्विजाः ॥ ४ ॥ तत्र रत्नानिदिव्यानिस्वयंरक्षांतिकेशवः ॥ प्रसन्नश्चाभवत्तत्रप्रजानांच्यदधात्सुखम् ॥ ५ ॥ शरद्वीपेकुशस्तंबोमध्येजनपदस्यह ॥ संपूज्यतेशाल्मलिश्चद्वीपेशाल्मलिकेद्विजाः ॥ ६ ॥ क्रौंचद्वीपेमहाक्रौंचोगिरिरत्नचयाकरः ॥ संपूज्यतेभोविप्रेंद्राश्चातुर्वण्यैंनानित्यदा ॥ ७॥ गोमंतःपर्वतोविप्राःसुमहान्सर्वधातुकः ॥ यत्रनित्यंनिवसतिश्रीमान्कमललोचनः ॥ ८ ॥ शाकेक्षिभिःसंगतोनित्यंप्रभुर्नारायणोहरिः ॥ कुशद्वीपेतुविप्रेंद्राःपर्वतोविद्रुमैश्चितः ॥ ९ ॥ सुनामाचसुदुर्धर्षोद्वितीयोहेमपर्वतः ॥ द्युतिमान्नामविप्रेंद्रास्तृतीयःकुमुदोगिरिः ॥ १० ॥ चतुर्थःपुष्पवान्नामपंचमस्तुकुशेशयः ॥ षष्ठोहरिगिरिर्नामषडेतेपर्वतोत्तमाः ॥ ११ ॥ तेषामंतरविष्कंभोद्विगुणःप्रोच्यभागशः ॥ औद्भिदंप्रथमंवर्षंद्वितीयंरेणुमंडलम् ॥ १२ ॥ तृतीयंसुरथं नामचतुर्थंलंबनंस्मृतम् ॥ धृतिमत्पंचमंवर्षंषष्ठंवर्षंप्रभाकरम् ॥ १३ ॥ सप्तमंकापिलंवर्षंसप्तैतेवर्षपर्वताः ॥ एतेषुदेवगंधर्वाःप्रजाश्च सुदिताद्विजाः ॥ विहरंतिरमंतेचनतेषुम्रियतेजनः॥१४॥नतेषुदस्यवःसंतिम्लेच्छजात्योपिवाद्विजाः ॥ गौरप्रायोजनःसर्वःसुकुमारश्चसत्तमाः॥१५॥अवशिष्टेषुसर्वेषुवक्ष्यामिद्विजपुंगवाः ॥ यथाश्रुतंमहाप्राज्ञावर्ण्यंतेशृणुतद्विजाः ॥ १६ ॥ क्रौंचद्वीपेमहाभागाःक्रौंचोनाममहागिरिः ॥ क्रौंचात्परोवाम नकोवामनादंधकारकः ॥ १७ ॥ अंधकारात्परोविप्रामैनाकःपर्वतोत्तमः ॥ मैनाकात्परतोविप्रागोविंदोगिरिरुत्तमः ॥ १८ ॥ गोविंदात्परतश्चैवपुंडरीको महागिरिः ॥ पुंडरीकात्परश्चापिप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः ॥ १९ ॥ पुरस्ताद्विगुणस्तेषांविष्कंभोमुनिपुंगवाः ॥ देशांस्तत्रप्रवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु॥२०॥ क्रौंचस्यकुशलोदेशोवामनस्यमनोनुगः ॥ मनोनुगात्परोदेशउष्णोनामतपोधनाः ॥२१ ॥ उष्णात्परःप्रावरकःप्रावरादंधकारकः ॥ अंधकारकदेशांस्तुमुनिदेशःपरःस्मृतः ॥ २२ ॥ मुनिदेशात्परश्चैवप्रोच्यतेदुंदुभिस्वनः ॥ सिद्धचारणसंकीर्णोगौरःप्रायोजनःस्मृतः ॥ २३ ॥ एतेदेशाःसमाख्याताद्वेवगंधर्वसेवितः ॥ पुष्करेपुष्करोनामपर्वतोमणिरत्नवान् ॥ २४ ॥ तत्रनित्यंप्रसरतिस्वयंदेवःप्रजापतिः ॥ पर्युपासंतितंनित्यंदेवाःसर्वेमहर्षयः ॥ २५ ॥ वाग्भिर्मनोनुकूलाभिःपूजयंतिद्विजोत्तमाः ॥ जंबूद्वीपात्प्रवर्त्तन्तेरत्नानिविविधानिच ॥ २६ ॥ द्वीपेषुतेषुसर्वेषुप्रजानांमुनिसत्तमाः ॥ विप्राणांब्रह्मचर्येणसत्येनचदमेनच ॥ २७ ॥ आरोग्यायुष्यप्रमाणाभ्यांद्विगुणंद्विगुणंततः ॥ एतेजनपदाविप्राद्वीपेषुतेषुसत्तमाः ॥ २८ ॥ उक्ताजनपदायेषुधर्मश्चैकःप्रवर्त्तते ॥ ईश्वरोदंडमुद्यम्यस्वयमेवप्रजापतिः ॥२९॥ द्वीपानेतान्मुनिवरारक्षंस्तिष्ठतिसर्वदा ॥ सर्राजासशिवोविप्राःसापेताससपितामहः ॥ ३० ॥ गोपायतिद्विजश्रे

॥ ६ ॥

१ कशेरुक इ० पाठांतरम् । २ पूर्वभागशः । पर्वभागश इति च पाठांतरम् । ३ लंबनमिति पाठः । ४ वर्षभावकाः इ० पा० । ५ पर्युपासंतिति नित्यं इ० पाठांतरम् । २ सविष्णुःसशिवोविप्रा इति वा पाठः ।

घ्राःप्रजाःसद्विजपंडिताः ॥ भोजनंचात्रविप्रेंद्राःप्रजाःस्वयमुपस्थितम् ॥ ३१ ॥ सिद्धमेवमहाभागाधुंजतेतद्धिनित्यदा ॥ ततःपरंमहाशैलोदृश्यतेलोकसंस्थितिः ॥ ३२ ॥ चतुरस्रोमहाप्राज्ञःसर्वतःपरिमंडलः ॥ तत्रतिष्ठंतिविप्रेंद्राश्चत्वारोलोकसंमताः ॥ ३३ ॥ दिग्गजाहिमुनिश्रेष्ठावामनैरावतांजनाः ॥ सुप्रतीकस्तथाविप्राःप्रभिन्नकरटामुखाः ॥ ३४ ॥ तस्याहंपरिमाणंनसंख्यातुमिहमुत्सहे ॥ असंख्यातःसुनित्यंहितिर्यग्गूर्द्धमधस्तथा ॥ ३५ ॥ तत्र वैवायवोवांतिदिग्भ्यःसर्वाभ्यएवच ॥ असंबैधामुनिश्रेष्ठास्तान्निगृह्णंतितेद्विजाः ॥ ३६ ॥ पुष्करैःपद्मसंकाशैर्वैकर्षंतिमहाप्रभैः ॥ शतधापुनरेवाशुतेतान्मुंचंतिनित्यशः ॥ ३७ ॥ श्वसद्भिर्मुखनासाभ्यांदिग्गजैरिवमारुतः ॥ आगच्छंतिद्विजश्रेष्ठास्तत्रांतर्ष्टतिवैप्रजाः ॥ ३८ ॥ यथोद्दिष्टमयाप्रोक्तंसनिर्माणं मिदंजगत् ॥ श्रुत्वेदंपृथिवीमानंपुण्यदंचमनोनुगम्॥ ३९ ॥ श्रीमांस्तरतिविवेंद्राःसिद्धार्थःसाधुसंमतः ॥ आयुर्वलंचकीर्त्तिश्चतस्यतेजश्चवर्द्धते ॥ ४० ॥ यःशृणोतिसमाख्यातुंपर्वणीदंधृतव्रतः ॥ प्रीयंतेपितरस्तस्यतथैवचपितामहाः ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ पृथिव्याहिपरीमाणंसंस्थानंसरितस्तथा ॥ त्वत्तःश्रुत्वामहाभागअमृतंपीतमेवच ॥ १ ॥ तत्रभूमौचतीर्थानिपावनानीतिनःश्रुतम् ॥ आचक्ष्वतानिसर्वाणियथाफलकराणिच ॥ सविशेषंमहाप्राज्ञश्रोतुमिच्छामहेतव ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धन्यंपुण्यंमहाख्यानंपृष्टमेवतपोधनाः ॥ यथामतिप्रवक्ष्यामियथायोगंयथाश्रुतम् ॥ ३ ॥ पुरौतनंप्रवक्ष्यामिदेवर्षेनारदस्यहि ॥ युधिष्ठिरेणसंवादंशृणुतद्विजसत्तमाः ॥ ४ ॥ हृतराज्याःपांडुपुत्रा वनेतस्मिन्महारथाः ॥ न्यवसंतिमहाभागाद्वौपद्यासहपांडवाः ॥ ५ ॥ अथापश्यन्महात्मानंदेवर्षिंतत्रनारदम् ॥ दीप्यमानंश्रियाव्राह्म्यादीप्तामग्निसमतेज सम् ॥ ६ ॥ सतैःपरिवृतःश्रीमान्भ्रातृभिःकुरुनंदनः ॥ दिविभातिहिदीप्तोजादेवैरिवशतक्रतुः ॥ ७ ॥ यथाचदेवान्सावित्रीयाज्ञसेनीतथापतीन् ॥ नज हौधर्मतःपार्थोन्मेरुमर्कप्रभायथा ॥ ८ ॥ प्रतिगृह्यततःपूजांनारदोभगवानृषिः ॥ आश्वासयद्धर्म्मपुत्रंयुक्तरूपप्रियेणच ॥ ९ ॥ उवाचचमहात्मानंध र्म्मराजंयुधिष्ठिरम् ॥ ब्रूहिधर्म्मभृतांश्रेष्ठकिंप्राप्यंहिददामिते ॥ १० ॥ अथधर्मसुतोराजाप्रणम्यभ्रातृभिःसह ॥ उवाचप्रांजलिर्वाक्यंनारदंदेवसंमि तम् ॥ ११ ॥ त्वयितुदृष्टमहाभागसर्वलोकाभिपूजिते ॥ कृतमित्येवमन्येहिप्रसादात्तवसुव्रत ॥ १२ ॥ यदित्वहमनुग्राह्योभ्रातृभिःसहितोऽनघ ॥ संदेहंमे मुनिश्रेष्ठछत्त्यर्थंत्वंछेत्तुमर्हसि ॥ १३ ॥ प्रदक्षिणांयःकुरुतेपृथिवींतीर्थतत्परः ॥ किंफलंतस्यकात्स्न्यैनतद्ब्रह्मन्वक्तुमर्हसि ॥ १४ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुराजन्नवहितोदिलीपेनयथापुरा ॥ वसिष्ठस्यसकाशाद्वैसर्वमेतदुपश्रुतम् ॥ १५ ॥ पुराभागीरथीतीरेदिलीपोराजसत्तमः ॥ धर्म्यैर्व्रतंसमास्थायन्यव

१ समानामेति पाठांतरम् । २ पुरावृत्तमिति पाठः । ३ किंप्राप्यं किंवदामितिति पाठः ।

सन्मुनिवत्तदा ॥ १६ ॥ शुभेदेशेमहाराजपुण्येदेवर्षिपूजिते ॥ गंगाद्वारेमहातेजादेवगंधर्वसेविते ॥ १७ ॥ सपितृंस्तर्पयामासदेवांश्चपरमद्युतिः ॥ ऋषींश्च तर्पयामासविधिदृष्टेनकर्मणा ॥१८॥ कस्यचित्त्वथकालस्यजपन्नेवमहामनाः ॥ ददर्शभूतसंकाशंवसिष्ठमृषिमुत्तमम् ॥१९॥ पुरोहितंतसंदृष्ट्वादीप्यमानमिवश्रिया ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेविस्मयंपरमंययौ ॥२०॥ उपस्थितंमहाराजपूजयामासभारत॥सहिधर्म्मभृतांश्रेष्ठोविधिदृष्टेनकर्मणा ॥२१॥ शिरसाचार्घ्यमादा यशुचिःप्रयतमानसः॥नामसंकीर्त्तयामाससत्रिन्नह्मर्षिसत्तमे॥२२॥दिलीपोऽहंतुभद्रंतेदासोस्मितवसुव्रत॥तवसंदर्शनादेवदासुकोहंसर्वकिल्बिषैः ॥ २३ ॥ एवमुक्त्वामहाराजदिलीपोद्विपदांवरः॥वाग्यतःप्रांजलिर्भूत्वातूष्णीमासीद्युधिष्ठिर॥२४॥ तंदृष्ट्वानियमेनाथस्वाध्यायेनचकर्षितम्॥दिलीपंनृपतिश्रेष्ठंमुनिः प्रीतमनाभवत्॥२५॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेउदशमोऽध्यायः॥१०॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ अनेनतवधर्मज्ञप्रश्नेयेनदमेनच ॥ सत्येनचमहाभाग तुष्टोस्मितवसर्वज्ञः ॥१॥ यस्यैतद्दृशस्तेधर्मोयंपितरस्तारितास्त्वया ॥ तेनपश्यासिमांपुत्रयाज्यश्चासिममानघ ॥ २ ॥ प्रीतिर्मेवर्द्धतेतेद्यब्रूहिकिंकरवाणिते ॥ यद्रक्ष्यासिनरश्रेष्ठतस्यदातास्मितेनघ ॥ ३ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ वेदंवेदांगतत्वज्ञसर्वलोकाभिपूजित ॥ कृतमित्येवमन्येहियदहंदृष्टवान्प्रभुम् ॥ ४ ॥ यदित्वहमनुग्राह्यस्तवधर्म्मभृतांवर ॥ प्रक्ष्यामिहृत्संशयंतंदेहंतन्मेत्वंवक्तुमर्हसि ॥५॥ अस्तिमेभगवन्कश्चित्तीर्थेयोधर्मसंशयः ॥ तदर्दश्रोतुमिच्छामिपृथक्सं कीर्तनंत्वया ॥ ६ ॥ प्रदक्षिणांयःपृथिवींकरोतिद्विजसत्तम ॥ किंफलंतस्यविप्रर्षेतन्मेब्रूहितपोधन ॥ ७ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामितदहमृ षीणांमत्परायणम् ॥ तदेकाग्रमनास्तातशृणुतीर्थेषुयत्फलम् ॥ ८ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंयतम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥९॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तःसंतुष्टोनियतःशुचिः ॥ अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ १० ॥ अकल्किकोनिराहारोऽलब्धाहारोजितेंद्रियः ॥ विमुक्तःसर्वदो षैर्यःसतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ अक्रोधनश्चराजेंद्रसत्यशीलोदृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते ॥ १२ ॥ ऋषिभिःकृतवःप्रोक्तादेवैश्चापि यथाक्रमम् ॥ फलंचैवयथातत्त्वंप्रेत्यचेहचसर्वज्ञः ॥ १३ ॥ नतेशक्यादरिद्रेणयज्ञाःप्राप्तुंमहीपते ॥ बहूपकरणायज्ञानानासंभारविस्तराः ॥ १४ ॥ प्रा प्यतेपार्थिवैरेतेसमृद्धैर्वानरैःक्वचित् ॥ ननिर्धनैर्नरगणैरेकात्मभिरसाधनैः ॥१५॥ योदरिद्रैरपिविधिःशक्यःप्राप्तुंजनेश्वर ॥ तुल्योयज्ञफलैःपुण्यैस्तंनिबो धमहीपते ॥ १६ ॥ ऋषीणांपरमंगुह्यमिदंधर्म्मभृतांवर ॥ तीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते ॥ १७ ॥ अनुपोष्यत्रिरात्राणितीर्थाभिगमनेनच ॥ अद त्वाकांचनंगांश्चदरिद्रोनामजायते ॥ १८ ॥ अग्निष्टोमादिभिर्यज्ञैरिष्ट्वाविपुलदक्षिणैः ॥ नतत्फलमवाप्नोतितीर्थाभिगमनेनयत् ॥ १९ ॥ नृलोकेदेवलो

॥ ७ ॥

१ प्रीतेत्वयिसिद्धाद्यसर्वश्लोकाभिपूजितेइति पाठः ।

कस्यतीर्थैत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ पुष्करंतीर्थमासाद्यदेवदेवसमोभवेत् ॥ २० ॥ दशकोटिसहस्राणितीर्थानांवैमहीपते ॥ सान्निध्यंपुष्करेयेषांत्रिसंध्यंसूर्यवंशज ॥ २१ ॥ आदित्यावसवोरुद्राःसाध्याश्चसमरुद्गणाः ॥ गंधर्वाप्सरसश्चैवतत्रसन्निहिताःप्रभो ॥ २२ ॥ यत्रदेवास्तपस्तप्त्वादैत्याब्रह्मर्षयस्तथा ॥ दिव्ययोगामहाराजपुण्येनमहताद्विजाः ॥ २३ ॥ मनसाप्यभिकामस्यपुष्कराणिमनीषिणः ॥ पूर्यंतेसर्वपापानिनाकपृष्ठेचपूज्यते ॥ २४ ॥ अस्मिंस्तीर्थेमहाभागनित्यमेवपितामहः ॥ उवासपरमप्रीतोदेवदानवसंमतः ॥ २५ ॥ पुष्करेषुमहाभागदेवाःसर्षिपुरोगमाः ॥ सिद्धिंपरामिकांप्राप्ताःपुण्येनमहतान्विताः ॥ २६ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्पितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधाद्दशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २७ ॥ अप्येकंभोजयेद्विप्रंपुष्करारण्यमाश्रितः ॥ तेनैतिपूजिताँल्लोकान्ब्रह्मणःसदनेस्थितान् ॥ २८ ॥ सायंप्रातःस्मरेद्यस्तुपुष्कराणिकृतांजलिः ॥ उपस्पृष्टंभवेत्तेनसर्वतीर्थेषुपार्थिव ॥ २९ ॥ जन्मप्रभृतियत्पापंस्त्रियोवापुरुषस्यवा ॥ पुष्करेगतमात्रस्यसर्वमेवप्रणश्यति ॥ ३० ॥ यथासुराणांसर्वेषामादिस्तुमधुसूदनः ॥ तथैवपुष्करोराजन्तीर्थानामादिरुच्यते ॥ ३१ ॥ उष्ट्वाद्वादशवर्षाणिपुष्करेनियतःशुचिः ॥ क्रतून्सर्वानवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ३२ ॥ यस्तुवर्षशतंपूर्णमग्निहोत्रमुपाश्नुते ॥ कार्तिकीवावसेदेकांपुष्करेसममेवतत् ॥ ३३ ॥ दुष्करंपुष्करेगंतुंदुष्करंपुष्करेतपः ॥ दुष्करंपुष्करेदानंवस्तुंचैवसुदुष्करम् ॥ ३४ ॥ त्रीणिशृंगाणिशुभ्राणित्रीणिप्रस्रवणानिच ॥ पुष्कराण्यादितीर्थानिनविद्मस्तत्रकारणम् ॥ ३५ ॥ उष्ट्वाद्वादशवर्षाणिनियतोनियताशनः ॥ समुक्तःसर्वपापेभ्योसर्वक्रतुफलंलभेत्॥३६॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपुष्करतीर्थमाहात्म्यवर्णनंनामएकादशोऽध्यायः ॥११॥ ॥ छ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्तोजंबूमार्गेसमाविशेत् ॥ जंबूमार्गेसमाविश्यपितृदेवर्षिपूजितम् ॥ १ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ तत्रोप्यरजनीःपंचषष्ठकालेश्रुवन्नरः ॥ २ ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिसिद्धिंचाप्नोत्यनुत्तमाम् ॥ जंबुमार्गादुपावृत्तोगच्छेत्तुदुलिकाश्रमम् ॥३॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिस्वर्गलोकेचपूज्यते ॥ अगस्त्याश्रममासाद्यपितृदेवार्चनेरतः ॥ ४ ॥ त्रिरात्रोपोषितोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ शाकवृत्तिःफलैर्वापिकौमारंविंदतेपरम् ॥ ५ ॥ कन्याश्रमंसमासाद्यश्रीपुष्टंलोकपूजितम् ॥ धर्मारण्यंहितत्पुण्यमाद्यंचपार्थिवर्षभ ॥ ६ ॥ यत्रप्रविष्टमात्रोवैपापेभ्योविप्रमुच्यते ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवान्प्रयतोनियताशनः ॥ ७ ॥ सर्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यफलमश्नुते ॥ प्रादक्षिण्यंततःकृत्वाययातिपतनंव्रजेत् ॥ ८ ॥ हयमेधस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतितत्रवै ॥ महाकालमतोगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ ९ ॥ कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञस्थानंतीर्थमुमापतेः ॥ १० ॥ नाम्नाभद्रवटंनामत्रिपुलोकेषुविश्रुतम् ॥

१ षड्वाकालेश्रुवन्नरः इति पाठः ससाधुः ।

तत्राभिगम्यचेज्ञानंगोसहस्रफलंलभेत् ॥११॥ महादेवप्रसादाच्चगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ समृद्धमसपत्नंतुश्रियायुक्तंनरोत्तम ॥१२॥ नर्मदांतुसमासाद्यनदीं त्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत्॥१३॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वादशोऽध्यायः ॥१२॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ वसिष्ठे नदिलीपायकथितंतीर्थमुत्तमम् ॥ नर्मदेतिचविख्यातंपापपर्वतदारणम् ॥ १ ॥ भूयश्चश्रोतुमिच्छामितन्मेकथयनारद ॥ नर्मदायाश्चमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तं द्विजोत्तम ॥ २ ॥ कथमेषामहापुण्यानदीसर्वत्रविश्रुता ॥ नर्मदानामविख्यातातन्ममब्रूहिनारद ॥ ३ ॥ नारदउवाच ॥ नर्मदासरितांश्रेष्ठासर्वपापप्रणाशिनी ॥ तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ ४ ॥ नर्मदायास्तुमाहात्म्यंवसिष्ठोक्तंमयाश्रुतम् ॥ तदेतद्धिमहाराजसर्वैहिकथयामिते ॥ ५ ॥ पुण्याकनखलेगङ्गाकुरुक्षेत्रेसरस्वती ॥ ग्रामेवायदिवारण्येपुण्यासर्वत्रनर्म्मदा ॥ ६ ॥ त्रिभिःसारस्वतंतोयंसप्ताहेनतुयामुनम् ॥ सद्यःपुनातिगंगेयंदर्शना देवनामदम् ॥ ७ ॥ कलिंगदेशेपश्चाद्धेपर्वतेऽमरकंटके ॥ पुण्याचत्रिपुलोकेषुपरमणीयामनोरमा ॥ ८ ॥ सदेवासुरगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः ॥ तपस्तप्त्वा महाराजसिद्धिंचपरमांगताः ॥ ९ ॥ तत्रस्नात्वामहाराजनियमस्थोजितेंद्रियः ॥ उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् ॥ १० ॥ जनेश्वरेनरःस्नात्वापिंडं दत्वायथाविधि ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतियावदाभूतसंप्लवम् ॥११॥ पर्वतस्यसमंतात्तुरुद्रकोटिःप्रतिष्ठिता ॥ स्नानंयःकुरुतेतत्रगंधमाल्यानुलेपनम् ॥ १२ ॥ प्रीतातस्यभवेत्सर्वारुद्रकोटिर्नसंशयः ॥ पर्वतेपश्चिमस्यांतेस्वर्यंदेवोमहेश्वरः ॥ १३ ॥ तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ पितृकार्यंतुकुर्वीतविधिदृष्टेनकर्मणा ॥ १४ ॥ तिलोदकेनतत्रैवतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ आसप्तमंकुलंतस्यस्वर्गेतिष्ठतिपांडव ॥ १५ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ अप्सरोगणसंकीर्णोदिव्यस्त्रीपरिवारितः ॥ १६ ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजायतेविपुलेकुले ॥ १७ ॥ धनवान्दानशीलश्चधार्मिकश्चैवजायते ॥ पुनःस्मरतितत्तीर्थंगमनंतत्रकुर्वते ॥ १८ ॥ तारयित्वाकुलशतंरुद्रलोकंसगच्छति ॥ योजनानांशतंसाग्रंश्रूय तेसारिदुत्तमा ॥ १९ ॥ विस्तारेणतुराजेंद्रयोजनद्वयमंतरम् ॥ षष्टितीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथैवच ॥ २० ॥ पर्वतस्यसमंतात्तुतिष्ठंत्यमरकंटके ॥ ब्रह्मचारीशुचिर्भूत्वाजितक्रोधोजितेंद्रियः ॥ २१ ॥ सर्वैहिस्नानिवृत्तश्चसर्वभूतहितेरतः ॥ एवंसर्वसमाचारःक्षेत्रपालान्परित्रजेत् ॥ २२ ॥ तस्यपुण्यफलंराजन्शृणुष्वावहितोहिमे ॥ शतंवर्षसहस्राणांस्वर्गेमोदेतपांडव ॥ २३ ॥ अप्सरोगणसंकीर्णेदिव्यस्त्रीपरिचारिते ॥ दिव्यगंधानुलिप्तश्चदिव्यालंकारभूषितः ॥ २४ ॥ क्रीडतेदेवलोकेतुदेवतैःसहमोदते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् ॥ २५ ॥ गृहंसलभतेचैवनानारत्न

॥ ८ ॥

१ प्रतीचे इति पाठः ।

विभूषितम् ॥ स्तंभैर्मणिमयैर्दिव्यैर्वज्रवैडूर्यभूषितैः ॥ २६ ॥ आलेख्यसहितंदिव्यंदासीदाससमन्वितम् ॥ मत्तमातंगशब्दैश्चहयानांह्रेषितेनच ॥ २७ ॥ क्षुभ्यतेततस्यतद्द्वारमिंद्रस्यभवनंयथा ॥ राजराजेश्वरःश्रीमान्सर्वस्त्रीजनवल्लभः ॥ २८ ॥ तस्मिन्गृहेउषित्वातुक्रीडाभोगसमन्वितः ॥ जीवेद्वर्षशतंसार्धंसर्वरोगविवर्जितः ॥ २९ ॥ एवंभोगोभवेत्तस्ययोमृतोमरकंटके ॥ अग्निप्रवेशेथजलेतथाचैवअनाशने ॥ ३० ॥ अनिवर्तिकागतिस्त स्यपर्वतेस्यांवरेयथा ॥ पतनंपततेयस्तुसनरोमानवाधिपः ॥ ३१ ॥ कन्यास्त्रीणिसहस्राणिएकैकस्यापिचापरे ॥ तिष्ठंतिभवनेतस्यप्रेषणंप्रार्थयंति च ॥ ३२ ॥ दिव्यभोगसमुत्पन्नःक्रीडतेकालमक्षयम् ॥ पृथिव्यामासमुद्रायामीदृशोनैवजायते ॥ ३३ ॥ यादृशोयंनरश्रेष्ठपर्वतेमरकंटके ॥ कोटिती र्थंतुविज्ञेयंपर्वतस्यतुपश्चिमे ॥ ३४ ॥ रुद्रोजालेश्वरोनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ तस्यपिंडप्रदानेनसंध्योपासनकर्मणा ॥ ३५ ॥ पितरोदशवर्षाणित र्पितास्तुभवंतिते ॥ दक्षिणेनमंदायास्तुकपिलाख्यामहानदी ॥ ३६ ॥ सरलार्जुनसंच्छन्नानातिदूरेव्यवस्थिता ॥ अस्तिपुण्यामहाभागात्रिषुलोके षुविश्रुता ॥ ३७ ॥ तत्रकोटिशतंसाग्रंतीर्थानांतुयुधिष्ठिर ॥ पुराणेशूयतेराजन्सर्वकोटिगुणंभवेत् ॥ ३८ ॥ तस्यास्तीरेतुयेवृक्षाःपतिताःकालपर्य यात् ॥ नर्मदातोयसंयुक्तास्तेपियांतिपरांगतिम् ॥ ३९ ॥ द्वितीयातुमहाभागविशल्यकरणाशुभा ॥ तत्रतीरेनरःस्नात्वाविशल्योभवतिक्षणात् ॥४०॥ तत्रदेवगणाःसर्वेसकिन्नरमहोरगाः ॥ यक्षराक्षसगंधर्वाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ४१ ॥ सर्वेसमागतास्तत्रपर्वतेऽमरकंटके ॥ तैश्चसर्वैःसमागम्यमुनिभिश्चत पोधनैः ॥ ४२ ॥ नर्मदासंश्रितापुण्याविशल्यानामनामतः ॥ उत्पादितामहाभागासर्वपापप्रणाशिनी ॥ ४३ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मचारीजितेंद्रि यः ॥ उपोष्यरजनीमेकांकुलानांतारयेच्छतम् ॥ ४४ ॥ कपिलाचविशल्याचशूयतेराजसत्तम ॥ ईश्वरेणपुराणोक्तालोकानांहितकाम्यया ॥ ४५ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत् ॥ अनशनंतुयःकुर्यात्तस्मिन्तीर्थेनराधिप ॥ ४६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माइंद्रलोकंसगच्छति ॥ नर्मदायां तुराजेंद्रपुराणेयच्छुतंमया ॥ ४७ ॥ तत्रतत्रनरःस्नात्वाअश्वमेधफलंलभेत् ॥ येवसंत्युत्तरेकूलेइंद्रलोकेवसंतिते ॥ ४८ ॥ सरस्वत्यांचगंगायां नर्मदायांयुधिष्ठिर ॥ समंदानंचस्नानंचयथामेशंकरोब्रवीत् ॥ ४९ ॥ परित्यजतियःप्राणान्पर्वतेमरकंटके ॥ वर्षकोटिशतंसाग्रमिंद्रलोकेमहीयते ॥५०॥ नर्मदायाजलंपुण्यंफेनोर्मिसमलंकृतम् ॥ पवित्रंशिरसावंद्यंसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ नर्मदासर्वपुण्याचब्रह्महत्यापहारिणी ॥ अहोरात्रोपवासेनमुच्य तेब्रह्महत्यया ॥ ५२ ॥ एवंपुण्याचरम्याचनर्मदापांडुनंदन ॥ त्रयाणामपिलोकानांपुनात्येषामहानदी ॥ ५३ ॥ वटेश्वरेमहापुण्येगंगाद्वारेतपोवने ॥

१ प्राङ्नर इति वापाठः ।

एतेषुसर्वस्थानेषुयेदैतासंशितव्रताः॥श्रूयतेदशगुणंपुण्यंनर्मदोद्वाससंगमे॥५४॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ छ ॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ नर्मदातुनदीश्रेष्ठापुण्यापुण्यतमात्रिषु ॥ मुनिभिस्तुमहाभागैर्वैभक्ताधर्मकांक्षिभिः॥ १ ॥ यज्ञोपवीतमात्राणिप्रविभक्तानिपांडव ॥

स्व०खं०तृ०
अ० १४

तेषुस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २ ॥ जलेश्वरंचयत्तीर्थंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तस्योत्पत्तिंकथयतःशृणुपांडवनंदन ॥ ३ ॥
पुरासुनिगणाःसर्वेसेन्द्राश्चैवमरुद्गणाः ॥ स्तुवंतितेमहात्मानंदेवदेवंमहेश्वरम् ॥ ४ ॥ स्तुवमानास्तुसंप्राप्तायत्रदेवोमहेश्वरः ॥ विज्ञापयंतिदेवेशंसेंद्राश्चैवमरुद्गणाः ॥ भयोद्विग्नान्विरूपाक्षपरित्रायस्वनःप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ स्वागतंतुमुनिश्रेष्ठाःकिमर्थंमेहचागताः ॥ किंदुःखंकोनुसंतापःकुतोवाभयमागतम् ॥ ६ ॥ कथयध्वंमहाभागाएतादृच्छामिवेदितुम् ॥ एवमुक्तास्तुरुद्रेणाकथयन्नमितव्रताः ॥ ७ ॥ ऋष
यऊचुः ॥ अपिघोरोमहावीर्योदानवोबलदर्पितः ॥ बाणोनामेतिविख्यातोयस्यवेत्रिपुरंपुरम् ॥ ८ ॥ गगनेतुवसद्दिव्यंभ्रमतेतस्यतेजसा ॥ तस्माद्भीतावित्रिरूपाक्षत्वामेवशरणंगताः ॥ ९ ॥ त्रायस्वमहतोदुःखादेवत्वंहिपरागतिः ॥ एवंप्रसादंदेवेशसर्वेषांकर्तुमर्हसि ॥ १० ॥ येनदेवाःसुप्रसन्नाःसुख
मेधंतिशंकर ॥ परानिवृतिमायांतितत्प्रभोकर्तुमर्हसि ॥ ११ ॥ ॥देवउवाच ॥ ॥ एतत्सर्वंकरिष्यामिमाविषादंकरिष्यथ ॥ आचिरेणैवकालेनकुर्यौयुष्म
त्सुखावहम् ॥ १२ ॥ आश्वासयित्वातान्सर्वान्नर्मदातटमास्थितः ॥ चिंतयामाससर्वेशस्तद्वधंप्रतिपांडव ॥ १३ ॥ कथंकेनप्रकारेणहंतव्यास्त्रिपुरोम
या ॥ एवंसंचिंत्यभगवान्नारदंस्मरतेतदा॥स्मरणादेवसंप्राप्तोनारदःसमुपस्थितः ॥ १४ ॥ नारदउवाच ॥ आज्ञापयमहादेवकिमर्थंसंस्मृतोह्यहम् ॥
किंकार्यंतुमयादेवकर्तव्यंकथयस्वमे ॥ १५ ॥ ईश्वरउवाच ॥ गच्छनारदतत्रैवयत्रतत्रिपुरंपुरम् ॥ बाणस्यदानवेन्द्रस्यशीघ्रंगच्छथतत्कुरु ॥ १६ ॥
भर्तारोदेवताभाश्चस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ तासांवैतेजसाविप्रप्रभमतेत्रिपुरंदिवि ॥ १७ ॥ तत्रगत्वातुविप्रेंद्रमंत्रमन्यंप्रचोदय ॥ देवस्यवचनंश्रुत्वासुनि
स्त्वरितविक्रमः ॥ १८ ॥ स्त्रीणांहृदयनाशायप्रविष्टस्तंपुरंप्रति ॥ शोभतेततपुरंदिव्यंनानारत्नोपशोभितम् ॥ १९ ॥ शतयोजनविस्तीर्णंततोद्विगुण
मायतम् ॥ ततःपश्यतितत्रैववाणंतुबलदर्पितम् ॥ २० ॥ मालाकुंडलकेयूरैर्मुकुटेनविराजितम् ॥ हाररत्नैश्चसंछन्नंचंद्रकांतिविभूषितम् ॥ २१ ॥
ललनास्तस्यरत्नाढ्याःनराःकनकमंडिताः॥उत्थितोनारदंदृष्ट्वादानवेंद्रोमहाबलः॥२२॥ ॥ बाणउवाच ॥ ॥ सदेवर्षिःस्वयंप्राप्तोममद्वहंप्रतिसंप्रति॥अर्घपाद्यं
यथान्यायंक्रियतांद्विजसत्तम ॥२३॥ चिरात्समागतोविप्रस्थीयतामिदमासनम् ॥ एवंसंभावयित्वातुनारदंसमुपस्थितम्॥२४॥तस्यभार्यामहादेवीअनोप

॥ ९ ॥

१ नर्मदायाश्चसंगमे इ० पा० । २ रसनातस्यरत्नाढ्या करैः कनकमंडिताः इति वा पाठः ।

म्यातुनामतः ॥२४॥ ॥ अनौपम्योवाच ॥ ॥ भगवन्मानुषेलोकेदेवास्तुष्यंतिकेनवै॥व्रतेननियमेनापिदानेनतपसाथवा ॥ २५ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तिलधेनुंचयोदद्याद्वह्मणेवेदपारगे ॥ ससागरानवद्वीपादत्तामवतिमेदिनी ॥ २६ ॥ सूर्यकोटिप्रतीकाशैर्विमानैःसर्वकामिकैः ॥ मोदतेचाक्षयंकालंशुचिरं कृतशासनः ॥ २७ ॥ आम्रातककपित्थानिकदलीवनमेवच ॥ कदंबचंपकाशोकाअनेकविविधद्रुमाः ॥ २८ ॥ अष्टमीचचतुर्थींचद्वादशीचितथात्रयः ॥ संक्रांतिर्विषुवंचैवदिनच्छिद्रमुखंतथा ॥ २९ ॥ पुण्यान्येतानिसर्वाणिउपवासंतियाःस्त्रियः ॥ तासांतुधर्म्मयुक्तानांस्वगेंवासोनसंशयः ॥ ३० ॥ कलिकालात्तुनिर्मुक्ताःसर्वेपापविवर्जिताः ॥ उपवासरतानार्योनोपसर्पंतितापसाः ॥ ३१ ॥ एवंश्रुत्वातुसुश्रोणियथेष्टंकर्तुमर्हसि ॥ नारदस्यवचःश्रुत्वाराज्ञीवचन मब्रवीत् ॥ ३२ ॥ प्रसादंकुरुविप्रेंद्रदानंगृह्णथथेप्सितम् ॥ सुवर्णमणिरत्नानिवस्त्राण्याभरणानिच ॥ ३३ ॥ तत्तेदास्याम्यहंविप्रयच्चान्यदपिदुर्लभम् ॥ प्रतिगृह्यद्विजश्रेष्ठप्रीयेतांहरिशंकरौ ॥ ३४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अन्यस्मैदीयतांभद्रेक्षीणवृतिश्रयोद्विजः ॥ वयंतुशीलसंपन्नाभक्तिस्तुक्रियते मया ॥ ३५ ॥ एवंतासांमनोहृत्वासर्वासांसुपदिश्यवा ॥ जगामभरतश्रेष्ठस्वकीर्यंस्थानकंपुनः ॥ ३६ ॥ अत्राकृष्टमनास्तास्तुअन्यत्रगतमानसाः ॥ पुरिछिद्रंससृत्पन्नंबाणस्यतुमहात्मनः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ यन्मांपृच्छसिकौतेयतन्निबोधचतच्छृणु ॥ एतस्मिन्नंतरेरुद्रोनर्मदातटमास्थितः ॥ १ ॥ नाम्नाहरेश्वरंस्थानंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तस्मिन्स्थानेमहादेव श्चितयंल्लेपुरंरवधम् ॥ २ ॥ गाडीवंमंदरंकृत्वागुणंकृत्वातुवासुकिम् ॥ स्थानंकृत्वातुवैशाखंविष्णुंकृत्वाशरोत्तमम् ॥ ३ ॥ अग्नेचाग्निप्रतिष्ठाप्यसुखे वायुःसमर्पितः ॥ हयाश्चचतुरोवेदाःसर्वेदेवमयंरथम् ॥ ४ ॥ चक्रगोचाश्विनौदेवावर्क्षचक्रधरःस्वयम् ॥ स्वयंमिद्रश्चचापंतेबाणेवैश्रवणःस्थितः ॥ ५ ॥ यमस्तुदक्षिणेहस्तेवामेकालस्तुदारुणः ॥ चक्राणामारकेन्यस्तागंधर्वालोकविश्रुताः ॥ ६ ॥ प्रजापतीरथश्रेष्ठेब्रह्माचैवतुसारथिः ॥ एवंकृत्वातुदेवेशःसर्वेदेवमयंरथम् ॥ ७ ॥ सोतिष्ठत्स्थाणुभूतोहिसहस्रंपरिवत्सरान् ॥ यदात्रीणिसमेतानिअंतरिक्षचराणिच ॥ ८ ॥ त्रिपुरा णित्रिशल्येनतदातानिविभेदसः ॥ शरःप्रचोदितस्तत्रद्रेणत्रिपुरंप्रति ॥ ९ ॥ अदृष्टेजाग्निसंयोजातावलंतेषांव्यशीर्यत ॥ उत्पाताश्चशुरेतस्मिन्नप्रादुर्भूतास हस्रशः ॥ १० ॥ त्रिपुरस्यविनाशायकालरूपोभवत्तदा ॥ अट्टहासंप्रमुंचंतिरूपाःकाष्टमयास्तथा ॥ ११ ॥ निमेषोन्मेषणंचैवकुर्वंतिचित्रकर्मणा ॥ स्वप्नेपइयंतिचात्मानंरक्तांबरविभूषितम् ॥ १२॥ स्वप्नेपइयंतितेचैवंविपरीतानियानितु ॥ एतान्पइयंतिउत्पातांस्तत्रस्थानेतुयेजनाः ॥ १३ ॥ तेपांवलं

१ अन्याकृष्टांतरास्तास्तु अत्रत्यागतमानसाः इति पाठः ।

चक्षुर्द्धिश्चहरक्रोधेननाशितम् ॥ संवर्तकोनामवायुर्युगांतप्रतिमोमहान् ॥ १४ ॥ समीरितोनलश्चेष्टउत्तमांगेषुवाधते ॥ ज्वलंतिपादपास्तत्रपर्वतातिशिखरा
णिच ॥ १५ ॥ सर्वतद्व्याकुलीभूर्तहाहाकारमचेतनम् ॥ भग्नोद्यानानिसर्वाणिक्षिप्रंतुप्रज्वलंतिच ॥ १६ ॥ तेनैवदीपितंसर्वज्वलतेविशिखैःशिखैः ॥
द्रुमाआरामगर्डानिगृहाणिविविधानिच ॥ १७ ॥ दशादिक्षुप्रवृत्तोयंसमिद्धोहव्यवाहनः ॥ ततःशिलाःप्रसुंचंतिदिशोदशविभागशः ॥ १८ ॥ शिला
सहस्रैरत्युग्रैःप्रज्वलंतिद्रुताशनैः ॥ सर्वंकिंशुकसंप्रख्यंज्वलितंदृश्यतेपुरम् ॥ १९ ॥ गृहाद्गृहांतरेनैवगंतुंधूमेश्चशक्यते ॥ हरकोपानलादग्धंकंदमानंसुदुः
खितम् ॥ २० ॥ प्रदीप्तंसर्वतोदिक्षुदह्यतेत्रिपुरंपुरम् ॥ प्रासादाशिखराग्राणिविशीर्यंतिसहस्रशः॥ २१ ॥ नानारत्नविचित्राणिविमानान्यप्यनेकधा ॥ गृहा
णिचैवरम्याणिदह्यंतेदीप्तिवह्निना ॥ २२ ॥ बाधंतेद्रुमखंडेषुजनस्थानेतथैवच ॥ देवागारेषुसर्वेषुप्रज्वलंतेज्वलंत्यपि ॥ २३ ॥ सीदंतिचानलस्पृष्टाः
क्रंदंतिविविधैस्स्वरैः ॥ गिरिकूटनिभास्तत्रदृश्यंतेगंगराशयः॥२४॥ स्तुवंतिदेवदेवेशंपरित्राय[1]स्वमांप्रभो ॥ अन्योन्यंचपरिष्वज्यद्रुताशनप्रपीडिताः॥२५॥
दह्यंतेदानवास्तत्रशतशोथसहस्रशः ॥ हंसकारंडवाकीर्णानलिनीसहपंकजा ॥ २६ ॥ दह्यंतेनलदग्धानिपुरोद्यानानिदीप्तिकाः ॥ अम्लानैःपंकजे
श्छन्नाविस्तीर्णायोजनैःशतैः॥२७॥गिरिकूटनिभास्तत्रप्रासादारत्नभूषिताः॥ पतंत्यनलनिर्दग्धानिस्तोयाजलदाइव॥२८॥सहस्रीबालवृद्धेषुगोषुपक्षिषुवा
जिषु ॥ निर्दयोदहतेवह्निर्हरकोपेनप्रेरितः ॥२९॥सपत्नीकाश्चैवसुताःसंसुप्ताबहवोजनाः ॥ पुत्रमालिंग्यतेगाढंदह्यंतेत्रिपुरारिणा ॥ ३० ॥ अथतस्मिन्पु
रेदीप्तेस्त्रियश्चाप्सरसोपमाः ॥ अग्निज्वालाहतास्तत्रपतंतिधरणीतले ॥ ३१ ॥ काचिद्बालाविशालाक्षीमुक्तावलिविभूषिता ॥ धूमेनाकुलितासातुपतति
बुद्धाशिखार्दिता ॥ ३२ ॥ सुतंसंचिंत्यमानासापतिताधरणीतले ॥ काचित्सुवर्णवर्णाभानीलरत्नैर्विभूषिता ॥ ३३ ॥ धूमेनाकुलितासातुपतिताधरणी
तले ॥ अन्यागृहीतहस्तातुसखीदहतिबालकैः ॥ ३४ ॥ अनेनदिव्यरूपान्याद्दष्टामदविमोहिता ॥ शिरसाप्रांजलिंकृत्वाविज्ञापयतिपावकम् ॥ ३५ ॥
यदित्वमिच्छसेवैरंपुरुषेष्वपकारिषु ॥ स्त्रियःकिमपराध्यंतेगृहपजरकोकिलाः ॥ ३६ ॥ पापनिर्दयवनिर्लज्जकस्तेकोपस्त्रियोपरि ॥ नदाक्षिण्यंनतेलज्जान
सत्यंशौचवर्जितः ॥ ३७ ॥ अनेकरूपवर्णाब्याउपलभ्यावदस्वह ॥ किंत्वयानश्रुतंलोकेअवध्याःसर्वयोषितः ॥ ३८ ॥ किंतुतुभ्यंगुणःह्येतेदहनरुग्दई
नंप्रति ॥ नकारुण्यंदयावापिदाक्षिण्यंवास्त्रियोपरि ॥ ३९ ॥ दयांकुर्वंतिरम्लेच्छापिदहनप्रेक्ष्यययोषितः ॥ म्लेच्छानामपिकद्योसिदुर्निवार्योह्यचेतनः ॥४०॥ ॥ १० ॥
एतेचैवगुणास्तुभ्यंदहनोत्सादनंप्रति ॥ आसांमपिदुराचारस्त्रीणांकिंवेनिपातसे ॥ ४१ ॥ दुष्टनिर्घृणनिर्लज्जद्रुताशमंदभाग्यक ॥ निराशस्त्वंदुराचार

१ खंडानीति पाठः । २ मनःशिलाःप्रमार्यतेदिक्षोदशविभागत इति पाठः । ३ आसामपि दुराचारः स्त्रीणां किंच निपातने इति पाठः ।

बालान्दहसिनिर्दय ॥ ४२ ॥ एवंप्रलपमानास्ताजल्पमानाबहुस्वरम् ॥ अन्याः क्रोशंतिसंक्रुद्धाबालशोकेनमोहिताः ॥ ४३ ॥ दहतेनिर्दयोवह्निःसंक्रुद्धः सर्वशत्रुवत् ॥ पुष्करिण्यांजलेज्वालाकूपेष्वपितथैवच ॥ ४४ ॥ अस्मान्संदह्यम्लेच्छत्वंकांगतिंप्रापयिष्यसि ॥ एवंप्रलपतांतासांवह्निर्वचनमब्रवीत् ॥ ४५ ॥ ॥ वैश्वानरउवाच ॥ ॥ स्ववशोनैवयुष्माकंविनाशंतुकरोम्यहम् ॥ अहमादेशकर्तावैनाहंकर्त्तास्म्यनुग्रहम् ॥ ४६ ॥ अत्रक्रोधसमाविष्टोविचरामियदृच्छया ॥ ततोबाणोमहातेजास्त्रिपुरंवीक्ष्यदीपितम् ॥ ४७ ॥ आसनस्थोब्रवीदेवमहंदेवैर्विनाशितः ॥ अल्पसारैर्दुराचारैरीश्वरस्यनिवेदितः ॥ ४८ ॥ अपरीक्ष्यह्यहं दग्धःशंकरेणमहात्मना ॥ नान्यःशत्रुस्तुमांहंतुंवर्जयित्वामहेश्वरम् ॥ ४९ ॥ उत्थितःशिरसाकृत्वालिंगंत्रिभुवनेश्वरम् ॥ निर्गतःसपुरद्वारात्परित्यज्यसुहृत्स्वयम् ॥ ५० ॥ रत्नानिसुविचित्राणिस्त्रियोनानाविधास्तथा ॥ गृहीत्वाशिरसालिंगंन्यस्तंनगरमंडले ॥ ५१ ॥ स्तुवतेदेवदेवेशंत्रैलोक्याधिपतिंशिवम् ॥ हरत्वया हंनिर्दग्धोयदिवध्योसिशंकर ॥ ५२ ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवमामेलिंगंविनश्यतु ॥ अर्चितंहिमहादेवभक्त्यापरमयासदा ॥ ५३ ॥ त्वयायद्यपिवध्योहंमामेलिंगंवि नश्यतु ॥ प्राप्यमेतन्महादेवत्वत्पादग्रहणंमम ॥ ५४ ॥ जन्मजन्ममहादेवत्वत्पादानिरतोह्यहम् ॥ तोटकच्छंदसादेवंस्तुत्वातुपरमेश्वरम् ॥ ५५ ॥ ओंशिवशंकरसर्व करायनमोभवभीममहेशशिवायनमः ॥ कुसुमायुधदेहविनाशकरात्रिपुरांतकरांधकचूर्णकर ॥ ५६ ॥ प्रमदाप्रियकामविभक्तनमोहिनमःसुरसिद्धगणैर्नमि तः ॥ हयवानरसिंहगजेंद्रमुखैरतिह्रस्वसुदीर्घमुखैश्चगणैः ॥ ५७ ॥ उपलब्धुमशक्यतरैरसुरैर्व्यथितोनशरीरशतैर्बहुभिः ॥ प्रणतोभगवन्बहुभक्तिमताचल चंद्रकलाधरदेवनमः ॥ ५८ ॥ सहपुत्रकलत्रकलापधनैःसततंजयदेहिअनुस्मरणम् ॥ व्यथितोस्मिशरीरशतैर्बहुभिर्गमिताद्यमहानरकस्यगतिः ॥ ५९ ॥ ननिवर्ततियन्ममपापगतिःशुचिकर्म्मविशुद्धमपित्यजति ॥ अनुकंपतिदिग्भ्रमतिभ्रमतिभ्रमएपकुबुद्धिनिवारयति ॥ ६० ॥ यःपठेत्तोटकंदिव्यंप्रयतःशुचि मानसः ॥ बाणस्यैवयथारुद्रस्तस्यैववरदोभवेत् ॥ ६१ ॥ इमंस्तवंमहादिव्यंश्रुत्वादेवोमहेश्वरः ॥ प्रसन्नस्तुतदातस्यस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ ईश्वर उवाच ॥ नभेतव्यंत्वयावत्ससौवर्णेतिष्ठदानव ॥ पुत्रपौत्रसपत्नीनांभार्याभृत्यजनैःसह ॥ ६३ ॥ अद्यप्रभृतिबाणत्वमवध्यस्त्रिदशैरपि ॥ भूयस्तस्यवरोदत्तो देवदेवेनपांडव ॥ ६४ ॥ अक्षयश्चाव्ययोलोकेविचचारहनिर्भयः ॥ ततोनिवारयामासरुद्रःसप्तशिखंतथा ॥ ६५ ॥ तृतीयंरक्षितंतस्यशंकरेणमहात्मना ॥ भ्रमतेगगनेनित्यंरुद्रतेजःप्रभावतः ॥ ६६ ॥ एवंतुत्रिपुरंदग्धंशंकरेणमहात्मना ॥ ज्वालामालाप्रदीप्तंतुपतितंधरणीतले ॥ ६७ ॥ एकंनिपातितंतस्यश्री शैलेत्रिपुरांतके ॥ द्वितीयंपातितंतत्रपर्वतेमरकंटके ॥ ६८ ॥ दग्धेतुत्रिपुरेराजन्रुद्रकोटिःप्रतिष्ठिता ॥ ज्वलंतंपातितंतत्रतनेज्वालेश्वरःस्मृतः ॥ ६९ ॥

१ महेश्वर भीमनमइति पाठः । २ स्तवोति पाठः ।

ऊर्ध्वेनप्रस्थितातस्यादिव्याज्वालादिवंगता ॥ हाहाकारस्ततदाजातोसदेवासुरकिंनरान् ॥ ७० ॥ तंशरंस्तंभयेद्रुद्रोमाहेश्वरपुरोत्तमे ॥ एवंत्रजेतयस्त स्मिन्पर्वतेमरकंटके ॥७१॥ चतुर्दशभुवनानिसुभुक्त्वापांडुनंदन ॥ वर्षकोटिसहस्रंतुत्रिंशत्कोटचस्ततथापरा: ॥ ७२ ॥ ततोमहीतलंप्राप्यराजाभवति धार्मिकः ॥ पृथिव्यामेकच्छत्रेणभुक्तेनास्त्यत्रसंशयः ॥७३॥ एषपुण्योमहाराजसर्वतोमरकंटकः ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुगच्छेद्योमरकंटकम् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधादृशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिदृष्ट्वातत्रमहेश्वरम् ॥ ७५ ॥ सांनेहत्यागमिष्यंतिराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ तदेवानिखिलंपुण्यंपर्वतेमरकंटके ॥ ७६ ॥ पुंडरीकस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ तत्रज्वालेश्वरोनामपर्वतेमरकंटके ॥ ७७ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ ज्वालेश्वरेमहाराजयस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ७८ ॥ चंद्रसूर्योपरागेतुभक्तयापिपृणुतत्फलम् ॥ अमरानामदेवास्तेपर्वतेमरकंटके ॥ ७९ ॥ रुद्रलोकमवाप्नोतियावद्भूतसंप्लवम् ॥ अमरेश्वरस्यदेवस्यपर्वतस्यतटेजले ॥ ८० ॥ कोटिशत्रूषिमुख्यास्तेतपस्तप्यंतिसुव्रताः ॥ समंताद्योजनंराजन्क्षेत्रंचामरकंटकम् ॥८१॥ अकामोवासकामोवानर्मदायांशुभेजले ॥ स्नात्वासुच्यतेपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ॥८२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचदशोऽध्यायः॥१५॥ ॥ छ ॥ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ पृच्छंतितेमहात्मानोनारदंहिमहाजनाः॥युधिष्ठिरपराःसर्वेऋषयश्चतपोधनाः॥ ३॥आख्याहिभगवंस्तथ्यंकावेरीसंगमे महत्॥ लोकानांचहितार्थायअस्माकंचविवृद्धये ॥२॥ सदापापरतायेतुनरादुष्कृतिकारिणः ॥ मुच्यंतेसर्वपापेभ्योगच्छंतिपरमंपदम्॥एतदिच्छामिविज्ञातुंभगवन्वक्तुमर्हसि॥३॥॥नारदउवाच॥शृण्वंतुसहिताःसर्वेयुधिष्ठिरपुरोगमाः ॥ अत्रकृत्वामहायज्ञंकुबेरःसत्यविक्रमः ॥इदंतीर्थमनुप्राप्यसाम्राज्यादधिको भवत् ॥ ४ ॥ सिद्धिंप्राप्तोमहाराजतन्मेनिगदतःशृणु ॥ कावेरीनर्मदायत्रसंगतालोकविश्रुताम् ॥५॥ तत्रस्नात्वाशुचिर्भूत्वाकुबेरःसत्यविक्रमः ॥ तपस्तप्यतियक्षेंद्रोदिव्यंवर्षशतंमहत् ॥ ६ ॥ तस्यतुष्टोमहादेवःप्रदद्याद्वरमुत्तमम् ॥ भोभोयक्षमहाप्राज्ञवरंब्रूहियप्सितम् ॥ ब्रूहिकार्यंयथेष्टंतुयद्वामनसिवर्त्तते ॥७॥ ॥ कुबेरउवाच ॥ ॥ यदितुष्टोसिदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ आदिकृत्त्वैवसर्वेषांयक्षाणामधिपोभवेत् ॥८॥ कुबेरस्यवचःश्रुत्वातुष्टोदेवोमहेश्वरः ॥ एवमस्तुततश्चोक्त्वातत्रैवांतरधीयत ॥ ९ ॥ सोपिलब्धवरोयक्षःशीघ्रंयक्षकुलंगतः ॥ पूजितः सर्वयक्षेंद्रैरभिषिक्तस्तुपार्थिवः ॥ १० ॥ कावेरीसंगमं तत्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ येननानाभिजानांतिवंचितास्तेनसंशयः ॥ ११ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतत्रस्नायीतमानवः ॥ कावेरीचमहापुण्यानर्मदाचमहानदी ॥ १२ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअर्चयैद्वृषभध्वजम् ॥ अश्वमेधफलंप्राप्यरुद्रलोकेमहीयते ॥ १३ ॥ अग्निप्रवेशंयःकुर्याद्यश्वकुर्य्यादनाशनम् ॥ अनिवर्तिकागतिस्तस्यथामेशंकरोब्रवीत् ॥ १४ ॥ सेव्यमानोवरस्त्रीभिर्मोदतेदिविरुद्रवत् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिकोटचस्ततथापरे ॥ १५ ॥

॥ ११ ॥

मोदतेरुद्रलोकस्थोयत्रयत्रैवगच्छति ॥ पुण्यक्षयात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः ॥ १६ ॥ भोगवान्धर्मशीलश्चमहांश्चैवकुलोद्भवः ॥ तत्रपीत्वाजलंस्मृत्वाद्वायणफलंलभेत् ॥१७॥ स्वर्गंगच्छंतितेमर्त्योयेपिवंतिजलंशुभम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयत्फलंयांतिमानवाः ॥१८॥ कावेरीसंगमेस्नात्वातत्फलं तस्यजायते ॥ एवंतुतस्यराजेंद्रकावेरीसंगमंमहत् ॥ पुण्यंमहत्फलंतत्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १९ ॥ इतिश्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेषोडशोऽध्यायः ॥१६॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उत्तरेनर्मदाकूलेतीर्थंयोजनविस्तृतम् ॥ पत्रेश्वरेतिविख्यातंसर्वपापहरंपरम् ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्देवतैःसहमोदते ॥ पंचवर्षसहस्राणिक्रीडतेकामरूपधृक् ॥ २ ॥ गर्जनंततुततोगच्छेद्यत्रमेघउपस्थितः ॥ इंद्रजिन्नामसंप्राप्ततस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ३ ॥ मेघरावंततोगच्छेद्यत्रमेघाभिगर्जितम् ॥ मेघनादोगणस्तत्रवरसंपन्नतांगतः ॥ ४ ॥ ततोगच्छेत्तरांजेंद्रब्रह्मावर्तमितिस्मृतम् ॥ तत्रसंनिहितोब्रह्मानित्यमेवयुधिष्ठिर ॥ ५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ततोंगारेश्वरेतीर्थेनियतोनियमाशनः ॥ ६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंसगच्छति ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ ७ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोप्रदानफलंलभेत् ॥ कांचीतीर्थंततोगच्छेद्देवपिंगणसेवितम् ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोलोकंसमवाप्नुयात् ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रकुंडलेश्वरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्रसंनिहितोरुद्रस्तिष्ठतेउमयासह ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रअवध्यस्त्रिदशैरपि ॥ १० ॥ पिप्पलेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ ११ ॥ ततोगच्छेत्तुराजेंद्रविमलंविमलेश्वरम् ॥ तत्रदेवशिखारम्याईश्वरेणनिपातिता ॥ १२ ॥ तत्रप्राणान्परित्यज्यरुद्रलोकमवाप्नुयाम् ॥ ततःपुष्करिणींगच्छेत्तत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ १३ ॥ स्नानमात्रेनरस्तत्रइंद्रस्यार्द्धासनंलभेत् ॥ नर्मदासरितांश्रेष्ठारुद्रदेहाद्विनिःसृता ॥ १४ ॥ तारयेत्सर्वभूतानिस्थावराणिचराणिच ॥ सर्वदेवातिदेवेनईश्वरेणमहात्मना ॥ १५ ॥ कथिताऋषिसंघेभ्योह्यस्माकंचविशेषतः ॥ मुनिभिःसंस्तुताह्येषानर्मदाप्रवरानदी ॥ १६ ॥ ॥ रुद्रदेहाद्विनिष्क्रांतालोकानांहितकाम्यया ॥ सर्वपापहरानित्यंसर्वप्राणिनमस्कृता ॥ १७ ॥ संस्तुतादेवगंधर्वैरप्सरोभिस्तथैवच ॥ नमःपुण्यजलेआद्येनमःसागरगामिनि ॥ १८ ॥ नमोस्तुतेऋषिगणैःशंकरदेहनिःसृते ॥ नमोस्तुतेधर्मवृतेवरानननेनमोस्तुतेदेवगणैकवंदिते ॥ १९ ॥ नमोस्तुतेसर्वपवित्रपावनेनमोस्तुतेसर्वजगत्सुपूजिते ॥ यश्चेदंपठतेस्तोत्रंनित्यंशुद्धेनमानवः ॥ २० ॥ ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेलाभंशूद्रश्चैवशुभांगतिम् ॥ २१ ॥ अन्नार्थीलभतेह्यन्नंस्मरणादेवनित्यशः ॥ नर्मदांसेव्यतेनित्यंस्वयंदेवोमहेश्वरः ॥ तेनपुण्यानदीह्येषाब्रह्महत्यापहारिणी ॥ २२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तदशोध्यायः ॥ १७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्याऋषयश्चतपोधनाः ॥ सेवंतेनर्मदांराजन्कामक्रोधविवर्जिताः ॥ १ ॥ तस्मिन्निपतितंदङ्गाशूलंदेवस्यभूतले ॥ तस्य

पुण्यंसमाख्यातंशंकरेणमहात्मना ॥ २ ॥ शूलभेदेतिविख्यातंतीर्थंपुण्यतमंमहत् ॥ तत्रस्नात्वार्च्चयेद्देवंगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३ ॥ त्रिरात्रंकारयेद्यस्तु तस्मिन्तीर्थेनराधिप ॥ अर्चयित्वामहादेवंपुनर्जन्मनविद्यते ॥ ४ ॥ भीमेश्वरंततोगच्छेन्नर्मदेश्वरमुत्तमम् ॥ आदित्येश्वरंमहापुण्यंतथाऽऽज्यमधुनास ह ॥ ५ ॥ मल्लिकेश्वरमभ्यर्च्यपर्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ वरुणेश्वरंततःपश्येन्नीराजेश्वरमुत्तमम् ॥ ६ ॥ सर्वतीर्थफलंतस्यपंचायतनदर्शनात् ॥ ततोगच्छेत राजेंद्रयुद्धंवैयत्रसाधितम् ॥ ७ ॥ कोटितीर्थंतुविख्यातमसुरायत्रयोधिताः ॥ यत्रतेनिहताराजन्दानवाबलदर्पिताः ॥ ८ ॥ तेषांशिरांसिगृह्यंतेनिहतास्ते समागताः ॥ तैस्तुसंस्थापितोदेवःशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ ९ ॥ कोटिर्विनिहतातत्रतेनकोटीश्वरःस्मृतः ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसदेहःस्वर्गमावहेत् ॥ १० ॥ तदाइंद्रेणक्षुद्रत्वाद्वज्रकीलेनयंत्रितः ॥ तदाप्रभृतिलोकानांस्वर्गमत्वंनिवारितम् ११॥ सघृतंश्रीफलंदत्वादत्वाचांतेप्रदक्षिणम् ॥ सर्वतःसहदेवेनशिरसादो यधारयेत् ॥ सर्वकामेनसंपूर्णोराजाभवतिपांडव ॥ १२ ॥ मृतोरुद्रत्वमाप्नोतिनचेहजायतेपुनः ॥ स्वर्गंगत्वाततोराज्यंकृत्वागत्यततोदिवम् ॥ १३ ॥ महादेवंतथोपास्यत्रयोदश्यांहिमानवः ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसर्वयज्ञफलंलभेत् ॥ १४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंपरमशोभनम् ॥ नराणांपापना शायअगस्त्येश्वरमुत्तमम् ॥ १५ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्मुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ कार्तिकस्यतुमासस्यकृष्णपक्षचतुर्दशी ॥ १६ ॥ घृतेनस्नापयेद्देवंस माधिस्थोजितेंद्रियः ॥ एकविंशकुलोपेतोनमुच्येदैश्वरात्पदात् ॥ १७ ॥ धेनवोपानहंच्छत्रंतथादद्याच्चकंबलम् ॥ भोजनंचैवविप्राणांसर्वंकोटिगुणं भवेत् ॥ १८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्ररविस्तवमनुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सिंहासनगतिर्भवेत् ॥ १९ ॥ नर्म्मदादक्षिणेकूलेतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ उपोष्यरजनीमेकांस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ २० ॥ स्नानंकृत्वायथान्यायमर्च्चयेत्तुजनार्दनम् ॥ गोसहस्रफलंतस्यविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २१ ॥ ऋषितीर्थं ततोगच्छेत्सर्वपापहरंनृणाम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रशिवलोकेमहीयते ॥ २२ ॥ नारदस्यचतत्रैवतीर्थंपरमशोभनम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलं लभेत् ॥ २३ ॥ देवतीर्थंततोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितंपुरा ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मलोकमहीयते ॥ २४ ॥ अमरकंटकंततोगच्छेदमरस्थापितंपुरा ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ २५ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रवामनेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रवामनकंदृष्ट्वामुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २६ ॥ ऋषितीर्थंत तोगच्छेदीशानेशंपुमान्ध्रुवम् ॥ वटेश्वरंततोदृष्ट्वापर्य्याप्तंजन्मनःफलम् ॥ २७ ॥ भीमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वव्याधिविनाशनम् ॥ स्नातमात्रोनरोराजन्सर्व दुःखात्प्रमुच्यते ॥ २८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रवारणेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सर्वदुःखात्प्रमुच्यते ॥ २९ ॥ सोमतीर्थंततोगच्छेत्पश्येच्चंद्रमनु

१ दीपधारकः इति पाठांतरम् । २ यानंचोपानहौ छत्रं दद्याच्चघृतकांचनमिति पाठः ।

त्तमम् ॥ तत्रस्नात्वातरोराजन्भक्त्यापरमयायुतः ॥ ३० ॥ तत्क्षणाद्दिव्यदेहस्थःशिववन्मोदतेचिरम् ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ ३१ ॥
ततोगच्छेतराजेंद्रपिंगलेश्वरमुत्तमम् ॥ अहोरात्रोपवासेनत्रिरात्रफलमाप्नुयात् ॥३२॥तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रकपिलांयःप्रयच्छति ॥ यावंतितस्यारोमाणितत्प्र
सूतकुलस्यच॥३३॥तावद्वर्षसहस्राणिरुद्रलोकेमहीयते॥यस्तुप्राणपरित्यागंतत्रकुर्य्यान्नराधिप॥३४॥अक्षयंमोदतेकालंयावच्चंद्रदिवाकरौ॥नर्मदातटमाश्रि
त्यतिष्ठंतियेतुमानवाः ॥ ३५ ॥ तेमृताःस्वर्गमायांतितथासुकृतिनोयथा ॥ सुरभिकेश्वरंगच्छेन्नारकंकोटिकेश्वरम् ॥ ३६ ॥ गंगावतरणेतत्रदिनेपुण्यो
नसंशयः ॥ नंदितीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ३७ ॥ तुष्यतेतंतुनंदीशःसोमलोकेमहीयते ॥ ततोद्वीपेश्वरंगच्छेद्व्यासतीर्थंतपोवनम् ॥ ३८ ॥ निव
र्तितापुरातत्रव्यासभीतामहानदी ॥ हुंकारितातुव्यासेनदक्षिणेनततोगता ॥ ३९ ॥ प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ व्यासस्तस्यभवेत्प्रीतो
वांछितंलभतेफलम् ॥ ४० ॥ सूत्रेणवेष्टयेद्यस्तुदीप्तंदेवंसवेदिकम् ॥ क्रीडतेह्यक्षयंकालंयथारुद्रस्तथैवसः ॥ ४१ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रएरंडीतीर्थमु
त्तमम् ॥ संगमेतुनरःस्नात्वामुच्यतेसर्वपातकैः ॥ ४२ ॥ एरंडीत्रिषुलोकेषुविख्यातापापनाशिनी ॥ अथवाश्वयुजेमासेशुक्लपक्षस्यचाष्टमी ॥ ४३ ॥
शुचिर्भूत्वानरःस्नात्वासोपवासपरायणः ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ॥ एरंडीसंगमेस्नात्वाभक्तिभावानुरंजितः ॥ ४५ ॥ शुक्तिकां
शिरसिस्थाप्यअवगाह्यचवैजलम् ॥ नर्मदोदकसंमिश्रंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ ४६ ॥ प्रदक्षिणंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ प्रदक्षिणीकृतातेनसप्तद्वी
पावसुंधरा ॥ ४७ ॥ ततःसुवर्णतिलकेस्नात्वादत्वाचकांचनम् ॥ कांचनेनविमानेनरुद्रलोकेमहीयते ॥ ४८ ॥ ततःस्वर्गच्युतःकालाद्राजाभवतिवीर्यवा
न् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रइक्षुनद्यास्तुसंगमम् ॥ ४९ ॥ त्रैलोक्येविश्रुतंदिव्यंतत्रसंनिहितःशिवः ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गाणपत्यमवाऽऽप्नुयात् ॥५० ॥ स्कं
दतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ आजन्मनःकृतंपापंस्नानमात्राद्व्यपोहति ॥५१॥ आंगिरसंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ गोसहस्रफलंतस्यरुद्र
लोकेमहीयते ॥ ५२ ॥ लांगलतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्रस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५३ ॥ सप्तजन्मकृतैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः॥
वटेश्वरंततोगच्छेत्सर्वतीर्थमनुत्तमम् ॥ ५४ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ संगमेश्वरंततोगच्छेत्सर्वपापहरंपरम् ॥ ५५ ॥ तत्रस्नात्वानरो
राज्यंलभतेनात्रसंशयः ॥ भद्रतीर्थंसमासाद्यदानंदद्यात्तुयोनरः ॥ ५६ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ अथनारीभवेत्कापितत्रस्नानंसमाचरे
त् ॥ ५७ ॥ गौरीतुल्याभवेत्सातुइंद्रंयातिनसंशयः ॥ अंगारेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ अंगा

१ मृत्तिकामितिपाठः ।

रक्यांचतुर्थ्यांतुस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ५९ ॥ अक्षयंमोदतेकालंमुरारिकृतशासनः ॥ अयोनिसंगमेस्नात्वानपश्येद्योनिमंदिरम् ॥ ६० ॥ पांडवेश्वरकंगत्वा स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ अक्षयंमोदतेकालमवध्यस्तुसुरासुरैः ॥ ६१ ॥ विष्णुलोकंततोगत्वाक्रीडाभोगसमन्वितः ॥ तत्रभुक्त्वामहाभोगान्मर्त्यैराजाभि जायते ॥ ६२ ॥ कंबोतिकेश्वरंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ उत्तरायणेतुसंप्राप्तेयदिच्छेत्तस्यतद्भवेत् ॥ ६३ ॥ चंद्रभागांततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ॥ ६४ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ पूजितंदेवराजेनदेवैरपिनमस्कृतम् ॥ ६५ ॥ तत्रस्नात्वानरो राजन्दानंदत्वाचकांचनम् ॥ अथवानीलवर्णाभंवृषभंयःसमुत्सृजेत् ॥ ६६ ॥ वृषभस्यतुरोमाणितत्प्रसूतिकुलेषुच ॥ तावद्वर्षसहस्राणिनरोहरपुरेवसे त् ॥ ६७ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिवीर्यवान् ॥ अश्वानांश्वेतवर्णानांसहस्रेषुनराधिप ॥ ६८ ॥ स्वामीभवतिमर्त्येषुतस्यतीर्थप्रभावतः ॥ ततो गच्छेतराजेंद्रब्रह्मावर्त्तमनुत्तमम् ॥ ६९ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजंस्तर्पयेत्पितृदेवताः ॥ उपोष्यरजनीमेकांपिंडंदत्वायथाविधि ॥ ७० ॥ कन्यागतेयथाऽ दित्येअक्षयंसंचितंभवेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ ७१ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्कपिलांयःप्रयच्छति ॥ संपूर्णांपृथिवींदत्वायत्फलंतद वाप्नुयात् ॥ ७२ ॥ नर्मदेश्वरंपरंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नश्वमेधफलंलभेत् ॥ ७३ ॥ तत्रसर्वगतोराजापृथिव्यामभिजायते ॥ सर्व लक्षणसंपूर्णःसर्वव्याधिविवर्जितः ॥ ७४ ॥ नार्मदीयोत्तरेकूलेतीर्थंपरमशोभनम् ॥ आदित्यायतनंरम्यमीश्वरेणतुभावितम् ॥ ७५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजें द्रदानंदत्वाचशक्तितः ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणदत्तंभवतिचाक्षयम् ॥ ७६ ॥ दरिद्राव्याधितायेतुयेचदुष्कृतकर्मणः ॥ मुच्यंतेसर्वपापेभ्यःसूर्यलोकंप्रयांति च ॥ ७७ ॥ माघमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षस्यसप्तमीम् ॥ वसेदायतनेयस्तुनिरात्मायोजितेंद्रियः ॥ ७८ ॥ नजायतेव्याधितश्चकालेंधोबधिरस्तथा ॥ सुभगो रूपसंपन्नःस्त्रीणांभवतिवल्लभः ॥७९॥ इदंतीर्थंमहापुण्यंमार्कंडेयेनभाषितम् ॥ येप्रयांतिनराजेंद्रवंचितास्तेनसंशयः ॥८०॥ मासेश्वरंततोगच्छेत्स्नानंतत्र समाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रस्वर्गलोकमवाप्नुयात् ॥ ८१ ॥ मोदतेसर्वलोकस्थोयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ततःसमीपतःस्थित्वानागेश्वरंतपोवनम् ॥ ८२ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ बहुभिर्नागकन्याभिःक्रीडतेकालमक्षयम् ॥ ८३ ॥ कुबेरभवनंगच्छेत्कुबेरोयत्रसंस्थितः ॥ कालेश्वरंपरंतीर्थं कुबेरोयत्रतोषितः ॥ ८४ ॥ यत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वसंपदमाप्नुयात् ॥ ततःपश्चिमतोगच्छेन्मरुतालयमुत्तमम् ॥ ८५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रशुचिर्भू त्वासमाहितः ॥ कांचनंतुततोदद्यादन्नशक्त्यातुबुद्धिमान् ॥ ८६ ॥ पुष्पकेणविमानेनवायुलोकंसगच्छति ॥ ममतीर्थंततोगच्छेन्माघमासेयुधिष्ठि

१ निरस्त्रीयो इति पाठः।

र ॥ ८७ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यांस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ नक्तंभोज्यंततःकुर्यान्नगच्छेद्योनिसंकटम् ॥ ८८॥ अहल्यातीर्थततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत्॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रअप्सरोभिःप्रमोदते ॥ ८९ ॥ पारमेश्वरेतपस्तप्त्वाअहल्यामुक्तिमागमत् ॥ चैत्रमासेतुसंप्राप्तेशुक्लपक्षेत्रयोदशी ॥ ९० ॥ कामदेवदिनेतस्मिन्नहल्यांतुप्रपूजयेत् ॥ यत्रतत्रससुत्पन्नोनरस्तत्रप्रियोभवेत् ॥ ९१ ॥ स्त्रीवल्लभोभवेच्छ्रीमान्कामदेवइवापरः ॥ अयोध्यांतुसमासाद्यतीर्थंशक्रस्यविश्रुतम् ॥ ९२ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ सोमतीर्थंततोगच्छेत्स्नानमात्रंसमाचरेत् ॥ ९३ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ सोमग्रहेतुराजेंद्रपापक्षयकरंभवेत् ॥ ९४ ॥ त्रैलोक्यविश्रुतंराजनसोमतीर्थंमहाफलम् ॥ यस्तुचांद्रायणंकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥९५॥ सर्वपापविशुद्धात्मासोमलोकंसगच्छति ॥ अग्निप्रवेशेतुजलेप्यथवापिह्यनाशने ॥ ९६ ॥ सोमतीर्थेमृतोयस्तुनासौमत्यैभिजायते ॥ स्तंभतीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ९७ ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रसोमलोकेमहीयते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रविष्णुतीर्थमनुत्तमम् ॥ ९८ ॥ योधनींपुरविख्यातंविष्णुतीर्थमनुत्तमम् ॥ असुरायोधितास्तत्रवासुदेवेनकोटिशः ॥९९॥ तत्रतीर्थंससुत्पन्नंविष्णुःप्रीतोभवेदिह ॥ अहारात्रोपवासेनब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥१०० ॥ततोगच्छेत्तुराजेंद्रतापसेश्वरमुत्तमम् ॥ अमोहकमितिख्यातंपितॄन्यस्तत्रतर्पयेत् ॥ १०१ ॥ पौर्णमास्यामथावास्यांश्राद्धंकुर्याद्यथाविधि ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्पितृपिंडंतुदापयेत् ॥ १०२ ॥ गजरूपाःशिलास्तत्रतोयमध्येप्रतिष्ठिताः ॥ तस्मिंस्तुदापयेत्पिंडंवैशाखेतुविशेषतः ॥ १०३ ॥ तृप्यंतिपितरस्तावद्यावत्तिष्ठतिमेदिनी ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धेश्वरमनुत्तमम् ॥ १०४ ॥ तत्रगत्वातुराजेंद्रगणपत्यंतिकंव्रजेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रलिंगोत्थंत्रजनार्दनः ॥ १०५ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रविष्णुलोकेमहीयते ॥ नर्मदादक्षिणेकूलेतीर्थंपरमशोभनम् ॥ १०६ ॥ कामदेवःस्वयंतत्रतपस्तप्त्वात्यसौमहान् ॥ दिव्यंवर्षसहस्रंतुशंकरंपर्युपासते ॥ १०७ ॥ समाधिपर्वदग्धस्तुशंकरेणमहात्मना ॥ श्वेतपर्वोपमश्चैवबहुताशःशुक्लपर्वणि ॥ १०८ ॥ एतेदग्धास्तुतेसर्वेकुसुमेश्वरसंस्थिताः ॥ दिव्यवर्षसहस्रेणतुष्टस्तेषांमहेश्वरः ॥ १०९ ॥ उमयासहितोरुद्रस्तेषांतुष्टोवरप्रदः ॥ विमोक्षयित्वातान्सर्वान्नर्म्मदातटमास्थितान् ॥ ११० ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणपुनर्देवत्वमागतः ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवतीर्थंचभववुत्तमम् ॥ १११ ॥ अर्धयोजनविस्तीर्णंतीर्थंदिक्षुसमंततः ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाउपवासपरायणः ॥ ११२ ॥ कुसुमायुधरूपेणरुद्रलोकेमहीयते ॥ वैश्वानरेयमेनैवकामदेवनवायवे ॥ ११३ ॥ तपस्तप्त्वातुराजेंद्रतत्रैवचपुरागतैः ॥ अंधोनस्यसमीपेतुनातिदूरेतुतस्यवै ॥ ११४ ॥ स्नानंदानंचतत्रैवभोजनंपिंडपातनम् ॥ अग्निवेशेजलेवापिअथवापिअना

शने ॥ ११५ ॥ अनिवर्तिकागतिस्तस्यमृतस्याप्यर्द्धयोजने ॥ त्रैयंबकेणतोयेनस्नापयेन्नरपुंगवः ॥ ११६ ॥ अंधोनमूलेदत्वातुपिंडंचैवयथाविधि ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतियावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ११७ ॥ उत्तरायणेतुसंप्राप्तेतत्रस्नानंकरोतियः ॥ पुरुषोवापिस्त्रिवापिवसेदायतनेशुचिः ॥ ११८ ॥ सिद्धेश्वरस्यदेवस्यप्रभातेपूजनान्नरः ॥ सतांगतिमवाप्नोतिनतांसर्वैर्महामखैः ॥ ११९ ॥ यदाचतीर्थकालेनरूपवान्सुभगोभवेत् ॥ मर्त्येभवतिराजासावासमुद्रांतगोचरे ॥ १२० ॥ क्षेत्रपालंनपश्येच्चदंडपालंमहाबलम् ॥ वृथातस्यभवेद्यात्राअदृष्ट्वाकर्णकुंडलम् ॥१२१॥ एतत्तीर्थफलंज्ञात्वासर्वेदेवाःसमागताः ॥ मुंचंतिपुष्पवृष्टिंतुस्तुवंतिकुसुमेश्वरम्॥१२२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेअष्टादशोऽध्यायः॥१८॥छ॥ नारदउवाच ॥ ॥भार्गवेशंततोगच्छेद्भक्त्यायत्रचविष्णुना ॥ हुंकारितास्तुदेवेनदानवाःप्रलयंगताः ॥ १ ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ शुक्लतीर्थस्यचोत्पत्तिंशृणुत्वंपांडुनंदन ॥ २ ॥ हिमवच्छिखरेरम्येनानाधातुविचित्रिते ॥ तरुणादित्यसंकाशेतप्तकांचनसंनिभे ॥ ३ ॥ वज्रस्फटिकसोपानेचित्रपट्टशिलातले ॥ जांबूनदमयेदिव्येनानापद्मोपशोभिते ॥ ४ ॥ तत्रासीनंमहादेवंसर्वज्ञंप्रभुमव्ययम् ॥ लोकानुग्राहकंशांतंगणवृंदैःसमावृतम् ॥ ५ ॥ स्कंदनंदिमहाकालैर्वीरभद्रगणादिभिः ॥ उमयासहितंदेवंमार्कंडःपरिपृच्छति ॥ ६ ॥ देवदेवमहादेवइन्द्रकामादिसंस्तुत ॥ संसारभवभीतोहंसुखोपायंब्रवीहिमे ॥ ७ ॥ भगवन्भूतभव्येशसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तीर्थानांपरमंतीर्थंतद्वदस्वमहेश्वर ॥ ८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रमहाभागसर्वशास्त्रविशारद ॥ स्नानादिकुरुगच्छत्वंऋषिसंघैस्समावृतः ॥ ९ ॥ मन्वत्रियाज्ञवल्क्याश्चकाश्यपश्चैवअंगिराः ॥ यमापस्तंबसंवर्ताःकात्यायनबृहस्पती ॥ १० ॥ नारदोगौतमश्चैवपृच्छंतिधर्मकांक्षिणः ॥ गंगाकनखलेपुण्याप्रयागंपुष्करंगया ॥ ११ ॥ कुरुक्षेत्रंतुपुण्यंचराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ दिवावायदिवारात्रौशुक्लतीर्थंमहाफलम् ॥ १२ ॥ दर्शनात्स्पर्शनाच्चैवस्नानाद्ध्यानात्तपोर्जनात् ॥ होमाच्चैवोपवासाच्चशुक्लतीर्थफलंमहत् ॥ १३ ॥ शुक्लतीर्थंमहापुण्यनद्यांतुसंव्यवस्थितम् ॥ चाणिक्योनामराजर्षिःसिद्धिंतत्रसमागतः ॥ १४ ॥ एतत्क्षेत्रंसमुत्पन्नंयोजनावृत्तिसंस्थितम् ॥ शुक्लतीर्थंमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ १५ ॥ पादपाग्रेणदृष्टेनब्रह्महत्यांव्यपोहाते ॥ अहमत्रऋषिश्रेष्ठतिष्ठामिह्युमयासह ॥ १६ ॥ वैशाखेविमलेमासिकृष्णपक्षेचतुर्दशी ॥ कैलासाच्चापिनिर्गत्यतत्रसंनिहितोह्यहम् ॥ १७ ॥ देवकिन्नरगंधर्वाःसिद्धविद्याधरास्तथा ॥ गणाश्चाप्सरसोनागाःसर्वेदेवाःसमागताः ॥ १८ ॥ गगनस्थास्तुतिष्ठंतिविमानैःसर्वकामकैः ॥ शुक्लतीर्थेतुराजेंद्रआगताधर्मकांक्षिणः ॥ १९ ॥ रजकेनयथावस्त्रंशुक्लंभवतिवारिणा ॥

१ पुष्पोपशोभिते इति पाठः ।

आजन्मसंचितंपापंशुक्लतीर्थैव्यपोहति॥ २० ॥ स्नानंदानंमहापुण्यमाकैडऋषिसत्तम ॥ शुक्लतीर्थात्परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ २१ ॥ पूर्वैवयसिकर्मा णेकृत्वापापानिमानवः ॥ अहोरात्रोपवासेनशुक्लतीर्थेव्यपोहति ॥२२ ॥तपसाब्रह्मचर्येणयज्ञेर्दानेनवापुनः ॥ देवदानेनयापुष्टेनसाक्रतुशतैरपि ॥ २३ ॥ कार्तिकस्यचमासस्यकृष्णपक्षेचतुर्दशी ॥ घृतेनस्नापयेद्देवमुपोष्यपरमेश्वरम् ॥ २४ ॥ एकविंशत्कुलोपेतोनच्यवेच्चेश्वरात्पदात् ॥ शुक्लतीर्थपरंतीर्थमृ षिसिद्धनिषेवितम् ॥ २५ ॥ तत्रस्नात्वाततोराजन्पुनर्जन्मनविद्यते ॥ स्नात्वावैशुक्लतीर्थेपिअर्चयेद्वृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ जागरंकारयेत्तत्रनृत्यगीतादि मंगलैः ॥ प्रभातेशुक्लतीर्थेतुस्नानंवैदेवतार्चनम् ॥ २७ ॥ आचार्यंभोजयेत्पश्चाच्छिवव्रतपरःशुचिः ॥ भोजनंचयथाशक्त्यावित्तशाठ्यंनकारयेत्॥ २८॥ प्रदक्षिणंततःकृत्वाशनैर्दैवांतिकंव्रजेत् ॥ एवंवैकुरुतेयस्तुतस्यपुण्यफलंशृणु ॥ २९ ॥ दिव्ययानसमारूढस्तूयमानाप्सरोगणैः ॥ शिवतुल्यबलोपेत स्तिष्ठत्यभूतसंप्लवम् ॥ ३ ॥ शुक्लतीर्थेतुयानारीददातिकनकंशुभम् ॥ घृतेनस्नापयेद्देवंकुमारंचाभिपूजयेत् ॥ ३१ ॥ एवंयाकुरुतेभक्त्यातस्याःपुण्य फलंशृणु ॥ मोदतेदेवलोकस्थायावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३२ ॥ अयनेवाचतुर्दश्यांसंक्रांतौविषुवेतथा ॥ स्नात्वातुसोपवासःसनिर्जितात्मासमाहितः ॥ ३३ ॥ दानंदद्याद्यथाशक्त्यापीयेतांहरिशंकरौ ॥ शुक्लतीर्थप्रभावेणसर्वंभवतिचाक्षयम् ॥ ३४ ॥ अनार्थंदुर्गतंविप्रंनाथवंतंमथापिवा ॥ उद्वाहयतियस्तीर्थेतस्य पुण्यफलंशृणु॥३५॥यावत्तद्वोमसंख्यातुततत्प्रमुतेकुलेषुच ॥ तावद्वर्षसहस्राणिशिवलोकेमहीयते ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेउनविंशो ऽध्यायः ॥ १९ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ततस्तुनरकंगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रनरकंतत्रपश्यति ॥ १ ॥ अस्यतीर्थस्यमाहा त्म्यंशृणुत्वंपांडुनंदन॥तस्मिंस्तीर्थेतुराजेंद्रयान्यस्तीर्थानिविनिक्षिपेत्॥२॥विलयंयांतिसर्वाणिरूपवान्जायतेनरः ॥ गोतीर्थंतुततोगच्छेदृष्ट्वापापात्प्रमुच्य ते ॥ ३ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकपिलातीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४ ॥ ज्येष्ठमासेतुसंप्राप्तेचतुर्दश्यांविशेषतः ॥ तत्रोपो ष्यनरोभक्त्याकपिलांयःप्रयच्छति ॥ ५ ॥ घृतेनदीपंप्रज्वाल्यघृतेनस्नापयेच्छिवम् ॥ सघृतंश्रीफलंदत्वाकृत्वाचार्तिंप्रदक्षिणम् ॥ ६ ॥ घंटाभरण संयुक्तांकपिलांयःप्रयच्छति ॥ शिवतुल्योनरोभूत्वानचेहजायतेपुनः ॥ ७ ॥ अंगारकदिनेप्राप्तेचतुर्थ्यांतुविशेषतः ॥ स्नापयित्वाशिवंभक्त्यायात्राह्मणे भ्यस्तुभोजनम् ॥ ८ ॥ अंगारकनवम्यांतुअमावस्यांतथैवच ॥ स्नापयेत्तत्रयत्नेनरूपवान्सुभगाभवेत् ॥ ९ ॥ घृतेनस्नापयेल्लिंगंपूजयेद्भक्तितो द्विजान् ॥ पुष्पकेणविमानेननसहस्रैःपरिवारितः ॥ १० ॥ शैवंपदमवाप्नोतिनात्रचाभिगतंभवेत् ॥ अक्षयंमोदतेकालंयथारुद्रस्तथैवच ॥ ११ ॥ यदातुकर्मसंयोगान्मर्त्यलोकमुपागतः ॥ राजाभवतिधर्मिष्ठोरूपवान्नायतेबली ॥ १२ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रऋषितीर्थमनुत्तमम् ॥ तृणबिंदुऋ

पिर्नामशापदग्धोव्यवस्थितः ॥ १३ ॥ तस्यतीर्थप्रभावेनपापमुक्तोभवद्विजः ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रगणेश्वरमनुत्तमम् ॥ १४ ॥ श्रावणेमासिसंप्रा
तेकृष्णपक्षेचतुर्दशीम् ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्ररुद्रलोकेमहीयते ॥ १५ ॥ पितॄणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ गणेश्वरसमंपितुर्गंगावदनमु
त्तमम् ॥ १६ ॥ अकामोवासकामोवातत्रस्नात्वातुमानवः ॥ आजन्मजनितैःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ सर्वदापर्वदेवसेस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥
पितॄणांतर्पणंकृत्वामुच्यतेचऋणत्रयात् ॥ १८ ॥ प्रयागेयत्फलंदृष्टंशंकरेणमहात्मना ॥ तदेवनिखिलंपुण्यंगंगाराह्वर्कसंगमे ॥ १९ ॥ तस्यैवंपश्चिमे
स्थानेसमीपेनातिदूरतः ॥ दशाश्वमेधिकंनामत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥२०॥ उपोष्यरजनीमेकांमासिभाद्रपदेतथा ॥ अमावस्यांनरःस्नात्वात्रजेद्ब्रह्मपदंतथा
रः ॥ २१ ॥ सर्वदापर्वदेवसेस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ पितॄणांतर्पणंकृत्वाअश्वमेधफलंलभेत् ॥ २२ ॥ दशाश्वमेधात्पश्चिमतोभृगुब्रह्मण्यसत्तमः ॥ दिव्यं
वर्षसहस्रंतुईश्वरंपर्युपासत ॥ २३ ॥ वल्मीकावस्थितश्चासौदक्षिणंचनिकेतनम् ॥ आश्चर्यंचमहज्जातमुमायाःशंकरस्यच ॥ २४ ॥ गौरीतुपृच्छतेदेवं
कोयमत्रतुसंस्थितः॥देवोवादानवोवाथकथयस्वमहेश्वर ॥ २५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ भृगुर्नामद्विजश्रेष्ठऋषीणांप्रवरोमुनिः॥ध्यायतेमांसमाधिस्थोवरं
प्रार्थयतेप्रिये ॥ २६॥ तत्रप्रहसितादेवीईश्वरंप्रत्यभाषत ॥ धूमावतैंशिखाजाताततोद्यापिनतुष्यसि ॥ दुराराध्योक्षितेनत्वंनात्रकार्याविचारिणा॥ २७ ॥
देवउवाच ॥ ॥ नज्ञायसेमहादेविअयंक्रोधेनचेष्टितः ॥ दर्शयामियथातथ्यंप्रियंतेचकरोम्यहम् ॥२८॥ स्मारितोदेवदेवेनधर्मरूपोवृषस्तदा ॥ स्मरणादेव
देवस्यवृषःशीघ्रमुपस्थितः ॥ २९ ॥ प्राहासौमानुषींवाचमादेशोदीयतांप्रभो ॥ वल्मीकैरुछादितोविप्रएनंभूमौनिपातय ॥ ३० ॥ योगस्थस्तुततोध्यायं
स्ततस्तेननिपातितः ॥ तत्क्षणात्कोधसंतप्तोहस्तयुत्क्षिप्तवान्वृषम् ॥ ३१ ॥ एवंसभाषमाणस्तुकुत्रगच्छसिभोवृष ॥ अद्यत्वामथपाप्मानंप्रत्यक्षं
हन्म्यहंवृष ॥३२॥ धर्षितस्तुतदाविप्रोह्यंतरिक्षंगतंवृषम् ॥ आकाशेप्रेक्षतेभूपएतदद्भुतमुत्तमम्॥३३॥ततःप्रहसितेरुद्रेऋषिरग्रेव्यवस्थितः॥ तृतीयंलोचनं
दृङ्गवैलक्ष्यात्पतितोभुवि ॥ ३४ ॥ प्रणम्यदंडवद्भूमौस्तुवतेपरमेश्वरम् ॥ प्रणिपत्यभूतनाथंभवोद्भवंत्वामहंदिव्यरूपम् ॥ भवभीतोभुवनपतेभूतंविज्ञा
पयेंकिंचित् ॥ ३५ ॥ त्वद्वणनिकरान्चकुंकःशक्तोभवतिमानुषोनाथ ॥ वासुकिरर्यहिकदाचिद्वदनसहस्रंभवेद्यस्य ॥ ३६ ॥ भक्त्यातवापिशंकरभुवनपते
त्वत्स्तुतौतुमुखरस्य ॥ वंद्यक्षमस्त्वभवन्प्रसीदमेतवचरणपतितस्य ॥ ३७ ॥ सत्वंरजस्तमस्त्वंस्थित्युत्पत्तीविनाशनेदेव ॥ त्वांमुक्त्वाभुवनपतेभुवनेश्वर ॥ १५ ॥
नैवदेवतंकिंचित् ॥ ३८ ॥ यमनियमयज्ञदानैर्वेदाभ्यासावधारणोद्योगात् ॥ त्वद्भक्तेःसर्वमिदंनार्हतिकलांसहस्रांशेन ॥ ३९ ॥ उत्कृष्टरसरसायनखड्गां

१ 'अद्यत्वं मम पाप्मानं प्रलयं हे वृष ॥ धार्मिकस्तु–' इति पाठान्तरम् ।

जनपादुकादिसिद्धिर्वा ॥ चिह्नानिभवत्प्रणतानांदृश्यंतइहजन्मनिप्रकटम् ॥४०॥ शाब्देननमतियद्यपिदंदासित्वंधर्ममिच्छतादेव ॥ भक्तिर्भवच्छेदकरी मोक्षायविनिर्मितानाथ ॥ ४१ ॥ परदारपरस्वरतंपरिभवपरिदुःखशोकसंतप्तम् ॥ परवदनवीक्षणपरंपरमेश्वरमांपरित्राहि ॥ ४२ ॥ अलीकाभिमानदग्धं क्षणभंगुरविभवविलसितंदेव ॥ क्रूरंकुपथाभिमुखंपतितंमांत्राहिदेवेश ॥ ४३ ॥ दीनेंद्रियगणसार्थैर्वंधुजनैरेवपूरिताआशा ॥ तुच्छातथापिशंकरकिंमूढंमां विडंबयसि ॥ ४४ ॥ तृष्णांहरस्वशीघ्रंलक्ष्मींमांदेहिहृदयवासिनींनित्याम् ॥ छिंधिमदमोहपाशानुत्तारयमांमहादेव ॥ ४५ ॥ करुणाभ्युदयंनामस्तोत्रमिदंसिद्धिदंदिव्यम् ॥ यःपठतिभक्तियुक्तस्तस्यतुतुष्येद्भगोर्यथाहिशिवः ॥ ४६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अहंतुष्टोसिदेवेशयदिदेयोयोवरोमम ॥ रुद्रत्वे दीभवेदेवमेतत्संपादयस्वमे ॥ ४८ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एवंभवतुविप्रेंद्रक्रोधस्थानंभविष्यति ॥ नपितापुत्रयोश्चैवएकवाक्यंभविष्यति ॥ ४९ ॥ तदाप्रभृतिब्रह्माद्याःसर्वेदेवाःसकिन्नराः ॥ उपासंतोभृगोस्तीर्थंतुष्टोयत्रमहेश्वरः ॥ ५० ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यसद्यःपापात्प्रमुच्यते ॥ अवशाःस्ववशाश्चापिम्रियंतेतत्रजंतवः ॥ ५१ ॥ गुह्यातिगुह्यस्यगतिस्तेपांनिःसंशयाभवेत् ॥ एतत्क्षेत्रंसुविपुलंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतिये मृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ औपानहंतदाछत्रंदेयमन्नंचकांचनम् ॥५३॥ भोजनंचयथाशक्त्यायाअक्षयंतस्यतद्भवेत् ॥ मृयोंपरागेयोदद्याद्दानंचैवयथेच्छया ॥५४॥ तीर्थस्नानंतुयद्दानमक्षयंतस्यतद्भवेत् ॥ चंद्रसूर्योपरागेषुवृषोत्सर्गमनुत्तमम् ॥ ५५ ॥ नजानंतिनरामूढाविष्णुमायाविमोहिताः ॥ नर्मदायांस्थितंदिव्यं वृषतीर्थंनराधिप ॥ ५६ ॥ भृगुतीर्थस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिनरःसकृत् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योरुद्रलोकंसगच्छति ॥ ५७ ॥ ततोगच्छेत्तराजेंद्रगौतमेश्वर मुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ५८ ॥ कांचनेनविमानेनब्रह्मलोकेमहीयते ॥ धौतपापंततोगच्छेद्धोतंयत्रवृषेणतु ॥ ५९ ॥ नर्मदा यांस्थितंराजन्सर्वपातकनाशनम् ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ ६० ॥ तस्मिन्तीर्थेमहाराजप्राणत्यागंकरोतियः ॥ चतुर्भुजस्त्रिनेत्रस्तु रुद्रतुल्यबलोभवेत् ॥ ६१ ॥ वसेत्कल्पायुतंसार्धरुद्रतुल्यपराक्रमः ॥ कालेनमहताप्रातःपृथिव्यामेकराड्भवेत् ॥ ६२ ॥ ततोगच्छेत्तराजेंद्रपरंडीतीर्थ मुत्तमम् ॥ प्रयागेयत्फलंदृष्टंमार्कंडेयेनभाषितम् ॥ ६३ ॥ तत्फलंलभतेराजन्स्नातमात्रस्तुमानवः ॥ माासिभाद्रपदेचैवशुक्लपक्षस्यचाष्टमीम् ॥ ६४॥ उपोष्यरजनीमेकांतत्रस्नानंसमाचरेत् ॥ यमदूतैर्नवाध्येतइंद्रलोकंसगच्छति ॥ ६५ ॥ ततोगच्छेत्तराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः ॥ हिरण्यद्वीपविख्यातंसर्वपा पप्रणाशनम् ॥ ६६ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्धनवान्रूपवान्भवेत् ॥ ततोगच्छेत्तराजेंद्रतीर्थंकनखलंमहत् ॥ ६७ ॥ गरुडेनतपस्तप्तंतास्मिंस्तीर्थेन

राधिप ॥ विख्यातंसर्वलोकेषुयोगिनीतत्रतिष्ठति ॥ ६८ ॥ क्रीडतेयोगिभिःसार्धंशिवेनसहनृत्यति ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ॥ ६९ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रईशतीर्थमनुत्तमम् ॥ ईशस्तत्रविनिर्मुक्तोगतऊर्ध्वंनसंशयः ॥७० ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसिद्धोयत्रजनार्दनः ॥ वाराहंरूपमास्थायअचिंत्यः परमेश्वरः ॥ ७१ ॥ वराहतीर्थेनरःस्नात्वाद्वादश्यांतुविशेषतः ॥ विष्णुलोकमवाप्नोतिनरकंतुनगच्छति ॥ ७२ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसोमतीर्थमनुत्तमम् ॥ पौर्णिमास्यांविशेषेणतत्रस्नानंसमाचरेत् ॥७३ ॥ प्रणिपत्यचईशानंबलिस्तस्यप्रसीदति ॥ हरिश्चन्द्रपुरंदिव्यमंतरिक्षेतुदृश्यते ॥ ७४ ॥ चक्रध्वजे समावृत्तेसुप्तेनागारिकेतने ॥ नर्मदातोयवेगनरुरुकच्छोपसेवितम् ॥ ७५ ॥ तस्मिन्स्थानेनिवासंचविष्णुःशंकरमब्रवीत् ॥ द्वीपेश्वरेनरःस्नात्वालभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ ७६ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्ररुद्रकन्यांतुसंगमे ॥ स्नातमात्रोनरस्तत्रदेव्याःस्थानमवाप्नुयात् ॥ ७७ ॥ देवतीर्थंततोगच्छेत्सर्वदेवनमस्कृतम् ॥ तत्रस्नात्वातुराजेंद्रदैवतैःसहमोदते ॥७८॥ ततोगच्छेतराजेंद्रशिखितीर्थमनुत्तमम् ॥ तत्रवैदीयतेदानंसर्वकोटिगुणंभवेत् ॥ ७९ ॥ अपरपक्षेअमावास्यांस्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ ब्राह्मणंभोजयेदेकंकोटिर्भवतिभोजिता ॥८०॥ भृगुतीर्थेतुराजेंद्रतीर्थकोटिर्व्यवस्थिता ॥ अकामोवासकामोवातत्रस्नायीतमानवः॥८१ अश्वमेधमवाप्नोतिदैवतैःसहमोदते ॥ तत्रसिद्धमवाप्नोतिभृगुस्तुमुनिपुंगवः ॥ अवतारःकृतस्तेनशंकरेणमहात्मना ॥ ८२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेविंशतितमोध्यायः ॥२०॥छ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रविहगेश्वरमुत्तमम्॥दर्शनात्तस्यराजेंद्रमुच्यतेसर्वपातकैः ॥१॥ततोगच्छेतराजेन्द्रनर्मदेश्वरमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥२॥ अश्वतीर्थंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ सुभगोदर्शनीयश्चभोगवान्जायतेनरः ॥३॥ पितामहंततोगच्छेद्ब्रह्मणानिर्मितंपुरा ॥ तत्रस्नात्वानरोभक्त्यापितृपिंडंतुदापयेत् ॥ ४ ॥ तिलदर्भविमिश्रंतुउदकंतुप्रदापयेत् ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वंभवतिचाक्षयम् ॥५॥ सावित्रीतीर्थमासाद्ययस्तुस्नानंसमाचरेत् ॥ विधूयसर्वपापानिब्रह्मलोकेमहीयते ॥६॥ मनोहरंचतत्रैवतीर्थंपरमशोभनम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्पितृलोकेमहीयते॥७॥ततोगच्छेतराजेंद्रमानसंतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्रुद्रलोकेमहीयते ॥८॥ ततोगच्छतराजेंद्रक्रतुतीर्थमनुत्तमम् ॥ विख्यातंसर्वलोकेषुसर्वपापप्रणाशनम् ॥९॥ यान्यान्प्रार्थयतेकामान्पशुपुत्रधनानिच ॥ प्राप्नुयात्तानिसर्वाणितत्रस्नात्वानराधिप ॥१०॥ततोगच्छेतराजेंद्रत्रिदशद्योतिविश्रुतम् ॥ तत्रताऋषिकन्यास्तुतपस्तप्यंतिसुव्रताः ॥११॥ भर्त्ताभवतुसर्वासामीश्वरःप्रभुरव्ययः ॥ प्रीतस्तेषांमहादेवश्चंडरूपधरोहरः ॥ १२ ॥ विकृताननबीभत्सस्तच्चतीर्थमुपागतः ॥ तत्रकन्यामहाराजवरायपरमेश्वरः ॥ १३ ॥ कन्याऋद्धिंचयःसेवेत्कन्यादानंप्रयच्छति ॥ तीर्थंतत्रमहाराजदशकन्येतिविश्रुतम् ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रस्वर्गबिंदुरितिश्रुतम् ॥ १५ ॥ तत्रस्नात्वा

नरोराजन्दुर्गतिंचनपश्यति ॥ अप्सरेशंततोगच्छेत्स्नानंतत्रसमाचरेत् ॥ १६ ॥ क्रीडतेनागलोकस्योऽप्सरोभिःसहमोदते ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रनरकंतीर्थमुत्तमम् ॥ १७ ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवंनरकेचनगच्छति ॥ भारभूतंततोगच्छेदुपवासपरायणः ॥ १८ ॥ एतत्तीर्थसमासाद्यअवतारंतुशांभवम् ॥ अर्चयित्वाविरूपाक्षंरुद्रलोकेमहीयते ॥ १९ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाभारभूतेमहात्मनः ॥ यत्रतत्रमृतस्यापिभुवंगाणेश्वरीगतिः ॥ २० ॥ कार्तिकस्य तुमासस्यअर्चयित्वामहेश्वरम् ॥ अश्वमेधाच्छतगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २१ ॥ दीपकानांशतंकृत्वाघृतपूर्णंतुदापयेत् ॥ विमानैःसूर्यसंकाशैर्व्रजते यत्रशंकरः ॥ २२ ॥ वृषभंयःप्रयच्छेतशंखकुंदेंदुसंनिभम् ॥ वृषयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति ॥ २३ ॥ चरुमेकंतुयोदद्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ पायसंमधुसंयुक्तंभक्ष्याणिविविधानिच ॥ २४ ॥ यथाशक्त्यनुराजेंद्रभोजयेत्सहदक्षिणम् ॥ तस्यतीर्थप्रभावेणसर्वकोटिगुणंभवेत् ॥ २५ ॥ नमंदायाजलंसिक्त्वाअर्चयित्वावृषध्वजम् ॥ दुर्गोतिंचनपंडूर्यतितस्यतीर्थप्रभावतः ॥ २६ ॥ एतत्तीर्थेसमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मा व्रजतेयत्रशंकरः ॥ २७ ॥ जलप्रवेशंयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ हंसयुक्तेनयानेनरुद्रलोकंसगच्छति ॥२८॥ यावच्चंद्रश्चसूर्यश्चहिमवांश्चमहोदधिः ॥ गंगाद्याःसरितोयावत्तावत्स्वर्गेमहीयते ॥ २९ ॥ अनाशनंतुयःकुर्यात्तस्मिंस्तीर्थेनराधिप ॥ गर्भवासेतुराजेंद्रनपुनर्जायतेनरः ॥ ३० ॥ ततोगच्छेत राजेंद्रअटवीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्इंद्रस्याद्धासनंलभेत् ॥ ३१ ॥ शृंगतीर्थंततोगच्छेत्सर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रापिस्नातमात्रस्यभुवंगाणेश्वरीगतिः ३२ ॥ एरंडीनर्मदायाश्चसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थमहापुण्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ३३ ॥ उपवासपरोभूत्वानित्यंब्रह्मपरायणः ॥ तत्र स्नात्वातुराजेंद्रमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ ३४ ॥ ततोगच्छेतराजेन्द्रनर्मदोदधिसंगमम् ॥ जमदग्निरितिख्यातंसिद्धायत्रजनार्दनः ॥ ३५ ॥ यत्रेङ्गावहुभिर्यज्ञ रिंद्रोदेवाधिपोभवत् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नर्मदोदधिसंगमे ॥ ३६ ॥ त्रिगुणस्याश्वमेधस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ पश्चिमोदधिसायुज्यंमुक्तिद्वारविघाटनम् ॥ ३७ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाऋषयःसिद्धचारणाः ॥ आराधयंतिदेवेशंत्रिसंध्यंविमलेश्वरम् ॥ ३८॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकेमहीयते ॥ विमलेश्वर परंतीर्थंनभूतंनभविष्यति ॥ ३९ ॥ तत्रोपवासंकृत्वायेपश्यंतिविमलेश्वरम् ॥ सर्वेपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंव्रजंतिते ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकेशिनीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ४१ ॥ उपोष्यरजनीमेकांनियतोनियताशनः ॥ तत्रतीर्थप्रभावेणमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ ४२ ॥ सर्वतीर्थाभिषेकंचयःपश्येत्सागेश्वरम् ॥ योजनाभ्यंतरेतिष्ठेदावर्तेसंस्थितःशिवः ॥ ४३ ॥ तंदृष्ट्वासर्वतीर्थानिदृष्टानिस्युर्नसंशयः ॥ सर्व पापविनिर्मुक्तोयत्ररुद्रःसगच्छति ॥ ४४ ॥ नमंदासंगमंयावद्यावच्चामरकंटकम् ॥ तत्रांतरेमहाराजन्तीर्थंकोटयोदकस्थिताः ॥ ४५ ॥ तीर्थात्तीर्थांटनंच

१ दृश्य इ० पाठः ।

र्याऋषिकोटिनिषेविता ॥ अग्निहोत्रैश्चादिव्यांशैःसर्वैर्ज्ञानपरायणैः ॥ ४६ ॥ सेवितास्तेनराजेंद्रईप्सितार्थप्रदायिकाः ॥ यश्चेदंवैपठेन्नित्यंशृणुयाद्वापिभक्तितः ॥ ४७ ॥ तंतुतीर्थानिसर्वाणिअभिषिंचंतिपांडव ॥ नर्मदाचसदाप्रीताभवेद्वैनात्रसंशयः ॥ ४८ ॥ प्रीतस्तस्यभवेद्रुद्रोमार्कंडेयोमहामुनिः ॥ वंध्याचलभतेपुत्रान्दुर्भगासुभगाभवेत् ॥ ४९ ॥ कुमारीलभतेभर्त्तारंयच्चयोवाञ्छतेफलम् ॥ तदेवलभतेसर्वंनात्रकार्याविचारणा ॥ ५० ॥ ब्राह्मणोवेदमाप्नोतिक्षत्रियोविजयीभवेत् ॥ वैश्यस्तुलभतेधान्यंशूद्रःप्राप्नोतिसद्गतिम् ॥ ५१ ॥ मूर्खस्तुलभतेविद्यांत्रिसंध्यंयःपठेन्नरः ॥ नरकंचनपश्येतविषोनिंचनगच्छति ॥ ५२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकविंशोऽध्यायः ॥ २१ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंतेकथितंराजन्नर्मदातीर्थमुत्तमम् ॥ पुरागंधर्वकन्यानांशापजंभयमुत्वणम् ॥ १ ॥ नाशितंतन्महाराजरेवाजलकणाग्निना ॥ रेवाजलकणस्पर्शान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ २ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ भगवन्त्वद्वुकन्याभिःशापोलंभिकथंकुतः ॥ कस्यापत्यानितास्तासांनामकिंकीदृशंवयः ॥ ३ ॥ कथंरेवाजलस्पर्शाद्विपाकाच्छापमसंभवात् ॥ विमुक्ताःकुत्रताःसन्तुःसर्वमेकथयप्रभो ॥ ४ ॥ नर्मदातीर्थमाहात्म्यंचमत्कारकरंभवेत् ॥ श्रवणादपिपापानांमलनाशनमुच्यते ॥ ५ ॥ नर्मदानर्मदाशब्दोयेनकेनचिदुच्यते ॥ तस्यस्याच्छाश्वतीमुक्तिर्यांवदाचंद्रतारकम् ॥ ६ ॥ व्याहृतंभवतापूर्वंरेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ तथापिचरितंसाधोयदेतत्तन्निगद्यताम् ॥ ७ ॥ अथचोत्तमवार्तायासेवितव्यामनीषिभिः ॥ अतःपृच्छामिविप्रेंद्ररेवामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ इतिहासंवदविभोकन्यानांचरितोज्ज्वलम् ॥८॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ श्रूयतांराजशार्दूलधर्मगर्भोपराकथा ॥ यथारणिर्वह्निगर्भोधर्म्मस्तुब्रह्मसूरिव ॥ ९ ॥ गंधर्वःशुकसंगीतिस्तस्यकन्याप्रमोहिनी ॥ सुशीलस्यसुशीलाचसुस्वरास्वरवेदिनः ॥ १० ॥ सुतारांचंद्रकांतस्यचंद्रिकासुप्रभस्यच ॥ इमानिवरनामानितासामप्सरसांनृप ॥ ११ ॥ कुमार्यःपंचसर्वास्तावयसासुभगाःपुनः ॥ भाषंतेचमिथस्तास्तुभगिन्यइवसर्वदा ॥ १२ ॥ चंद्रादिर्वविनिष्कांताश्चंद्रिकाइवसोज्ज्वलाः ॥ चंद्रानना सुकेश्यश्चचंद्रकांताइवोज्ज्वलाः ॥ १३ ॥ देवेष्वेताविलासिन्यःकोमुद्यःकैरवेष्विव ॥ लावण्यपिंडसंभूताद्दिव्यरूपामनोहराः ॥ १४ ॥ उद्भिन्नकुचपद्मिन्यःकेतक्यइवमाधवे ॥ उत्पन्नयौवनैःकांतावल्लीवनवपल्लवैः ॥ १५ ॥ हेमगौराश्चहेमाभाहेमाभरणभूषिताः ॥ हेमचंपकमालिन्योहेमछविसुवाससः ॥ १६ ॥ स्वरग्रामावलीहासुविविधामूर्च्छनासुच ॥ तालवाद्यविनोदेषुवेणुवीणाप्रवादने ॥ १७ ॥ मृदंगनादसंभिन्नलास्यमध्यलयेषुच ॥ चित्रादिषुविनोदेषुकलासुचविशारदाः ॥ १८ ॥ एवंभूताश्चताःकन्यासुसुहृद्भःकीडनैर्वरैः ॥ पितृभिर्लालिताःसर्वाश्चेरुश्चधनदालये ॥ १९ ॥ कौतुकादेकदापंचमिलित्वामासिमाधवे ॥ कन्यामंदारपुष्पाणिविचिन्वंत्योवनाद्वनम् ॥ २० ॥ गौरींसमाराधयितुंस्वरांगनाःकदाचिदच्छोदसरोवरंय

॥ १७ ॥

युः ॥ हेमांबुजानिप्रवराणिताःपुनस्तस्मादुपादायवरोत्पलैःसह ॥ २१ ॥ वैडूर्यशुद्धस्फुटिकप्रकुंदैर्मेस्नात्वातुपट्टेपरिधायचांवरम् ॥ मौनेनचस्थंडिल पिंडिकामर्थीसुवर्णंमुक्ताभरणांविनिर्ममुः ॥ २२ ॥ समर्चितांचंदनगंधकुंकुमैरभ्यर्च्यगौरीवरपंकजादिभिः ॥ नानोपहारैःशुभभक्तिभाविताल्लास्यप्रयो गेनर्नृतुःकुमारिकाः ॥२३॥ गांधर्वमाश्रित्यपरंस्वरंततोगेयंस्वभावध्वनिभिःसमूर्छनम् ॥ एणीदृशस्ताःप्रजगुःकलाक्षरंतारप्रवृद्धंगतिभिश्चसुस्वरम्॥२४॥ तस्मिन्नसुभावेरसवर्षहर्षकन्यास्वलंनिर्भरचित्तवृत्तिषु ॥ अच्छोदतीर्थेप्ररेरेतदागतःस्नातुंमुनेर्वेदनिधेःसुतोग्रजः ॥ २५ ॥ रूपेणनिःसीमतरोवरानन प्रफुल्लपद्मायतलोचनोयुवा ॥ विस्तीर्णवक्षाःसुभुजोतिसुंदरःश्यामश्छविःकामइवापरोहिसः ॥२६॥ सत्रह्मचारीसुशिखोहिशोभतेदंडेनयुक्तोधृपवमन्म थः ॥ एणाजिनप्रावरणःसमुद्वृग् हेमाभमौंजीकटिमेखलःपरः ॥ २७ ॥ तंदृङ्नात्राह्मणंबालास्तास्तत्रसरसस्तटे ॥ जह्रुपुःकौतुकाविष्टाअर्थनोभवि तातिथिः ॥ २८ ॥ संत्यक्तगीतनृत्यास्तास्तस्थालोकनलालसाः ॥ हरिण्यालुब्धकेनेवविद्धाःकामेनसायकैः ॥ २९ ॥ पश्यपश्येतिजल्पंत्योसुग्धाः पंचसस्त्रमम् ॥ तस्मिन्विप्रवरेयूनिकामदेवभ्रमंययुः ॥३०॥ पुनःपुनस्तमभ्यर्च्यनयनैःपंकजैरिव ॥ पश्चाद्विचारमारब्धमप्सरोभिःपरस्परम् ॥ ३१ ॥ यद्यंयंकामदेवोहिरतिहीनःकथंभवेत् ॥ अथावाह्मश्विनौदेवौतावुभौयुगचारिणौ ॥ ३२ ॥ गंधर्वैःकिन्नरोवाथसिद्धोवाकामरूपधृक् ॥ ऋषिपुत्रोथवा कश्चित्कश्चिद्भामनुजोत्तमः ॥ ३३ ॥ अस्तिवाकश्चिदेवायंधात्रासृष्टोहिनःकृते ॥ यथाभाग्यवतामर्थेनिधानंपूर्वकर्मभिः ॥ ३४ ॥ तथास्माकंकुमारी णांगोर्यानीतावरोत्तमः ॥ करुणाजलकल्लोललब्धार्द्रीकृतचित्तया ॥ ३५ ॥ मयावृतस्त्वयाचार्यंत्वयावृतस्ततधानया ॥ एवंपंचसुकन्यासुवदंतीपुनृपोत्त म ॥३६॥ श्रुत्वातद्वचनंतत्रकृतमाध्याह्निककियः ॥ चितयौमासमेधावीकिंकृत्वासुकृतंभवेत् ॥ ३७॥ गाधिसंभवपराशरादयःकंडुदेवलमुखाश्चयेद्विजाः ॥ तेपियोगिबलिनोविमोहिताःलीलयातदवलाभिरद्रुतम् ॥ ३८ ॥ योपितांनयनतीक्ष्णसायकैभूलतासुदृढचापनिर्गतैः ॥ धन्विनामकरकेतुनाहतःकस्यनोप ततिवामनोनृगः ॥३९॥ तावदेवनयधीर्विराजतेतावदेवजननताभयंभवेत् ॥ तावदेवधृतचित्तताभृशंतावदेवगणनाकुलस्यच ॥ ४० ॥ तावदेवतपसःप्रगल्भ तातावदेवशमसेवनंनृणाम् ॥ यावदेवललनेक्षणासवैर्मोद्यतेद्रुतमदैर्नपूरुषः॥४१॥ मोहयंतिमदयंतिरागिणंयोपितःस्वलालितैर्मनोहरैः ॥ मोदयंतिमदयंति मामिमाधर्मरक्षणपरांहिस्वैर्गुणैः॥४२॥मांसरक्तमलमूत्रनिर्मितेयोषितांवपुषिनिर्गुणेशुचौ ॥ कामिनस्तुपरिकल्प्यचारुतामाविशंतिसुविमूढचेतसः ॥ ४३ ॥

१ मुमामिति पाठः । २ अथायमश्विनोदेव इति पाठः । ३ आलोच्य हृदयेशोपिविप्रमेतद्विचिंतिम् ॥ ब्रह्मवी दागिरिशादयः सुरा येपिसिद्धमुनयः पुरातनाः इति पाठांतरम् ।

दारुणाहिपरिकीर्तितांगनासाधुभिर्विमलबुद्धिभिर्बुधैः ॥ यावदेवनसमीपगाइमास्तावदेवहिगृहंव्रजाम्यहम् ॥४४॥ समीपंतस्ययावन्नआगच्छंतिवरस्त्रियः॥
वैष्णवेनप्रभावेणतावदंतर्दधेद्विजः ॥ ४५ ॥ तस्ययोगबलाद्भूपगतस्यादर्शनंतदा ॥ दृष्ट्वातदद्भुतंकर्मवैष्णवब्रह्मचारिणः ॥ ४६ ॥ वित्रस्तनयना
बालाकुरंग्यइवकातराः ॥ संक्रांतनयनाःशून्याददृशुस्तादिशोदश ॥ ४७ ॥ ॥ कन्याऊचुः ॥ ॥ इंद्रजालंस्फुटंवेत्तिमायांजानातिवापुनः ॥
दृष्टोप्यदृष्टरूपोभूदित्यूचुस्ताःपरस्परम् ॥ ४८ ॥ व्याप्तंचहृदयंतासांतदैवविरहाग्निना ॥ ज्वलद्दावानलेनैवसुस्निग्धंसर्वकाननम् ॥ ४९ ॥
त्यजेंद्रजालिकांविद्यांकांतदर्शयसत्वरम् ॥ आत्मानंनाहितेयुक्तंप्राग्ग्रासेमक्षिकोपमम् ॥ ५० ॥ हाकष्टंदर्शितःकस्माद्धात्रात्वंघटितःकुतः ॥ ज्ञातंम
हानुसंतापहेतुर्नःस्वंविनिर्मितः ॥ ५१ ॥ कच्चित्तेनिर्दयंचेतःकच्चिदस्मासुनोमतिः ॥ कच्चित्क्रूरोसिहेकांतकच्चिन्मुष्णासिनोमनः ॥ ५२ ॥ कच्चिन्नप्र
त्ययोस्मासुकच्चिदस्मान्परीक्षसे ॥ कच्चिन्निर्ममताशीलःकच्चिन्मायाविशारदः ॥ ५३ ॥ कच्चिच्चित्तेप्रवेष्टुंचवेत्सिविज्ञानलाघवम् ॥ कच्चिन्निष्क्रम
णोपायंनजानासिकुतःपुनः ॥ ५४ ॥ कच्चिद्विनापराधंतुकिमस्मासुप्रकुप्यसे ॥ कच्चिद्दुःखंनजानासिपरेषांविप्रलंभनम् ॥ ५५ ॥ त्वद्दर्शनंविनानष्टाहृद
येश्वरसांप्रतम् ॥ नजीवामोथजीवामःपुनस्त्वद्दर्शनाशया ॥ ५६ ॥ वयंचनीयतांतत्रशीघ्रंयत्रगतोभवान् ॥ त्वद्दर्शनहरोधाताव्यधान्मोदांकुरच्छिदाम् ॥
॥ ५७ ॥ सर्वथादर्शनंदेहिकारुण्यंभजसर्वथा ॥ पर्य्यंतंनप्रपश्यंतिकस्यचित्सुजनाजनाः ॥ ५८ ॥ इत्थंविलप्यताःकन्याःप्रतीक्ष्यचबहुक्षणम् ॥ पितुर्भ
याद्गृहंगंतुंशीघ्रमारेभिरेततः ॥ ५९ ॥ तत्प्रेमनिगडैर्बद्धाभृशंविरहविक्लवाः ॥ कथंचिद्धैर्यमालंब्यताःस्वंस्वंगृहमागताः ॥ ६० ॥ आगत्यपतिताःसर्वामा
तॄणांतुसमीपतः ॥ किमेतन्मातृभिःपृष्टाःकुतःकालात्ययोभवत् ॥ ६१ ॥ क्रीडंत्यःकिन्नरीभिस्तुसार्द्धंसंगतकंयदा ॥ संस्थितास्तेननज्ञातोदिव
सोच्छोदसरोवरे ॥ ६२॥ पथिश्रांतावयंमातःसंतापस्तेननस्तनौ ॥ मोहेनमहतावक्तुंनकेनाप्युत्सहामहे ॥ ६३ ॥ इत्युक्त्वालुठितास्तत्रमणिभूमौकुमारि
काः ॥ आकारंगोपयंत्यस्तामुग्धाजल्पंतिमातृभिः ॥ ६४ ॥ काचिन्नर्तयतिक्रीडामयूरंनमुदातदा ॥ नपाठयतितंकीरंपंजरेन्याकुतूहलात्॥६५॥
लालयेन्नकुलंनान्यानोल्लापयतिसारिकाम् ॥ अपरातीवसंमुग्धानैवखेलतिसारसैः ॥ ६६ ॥ भेजिरेनविनोदंतारोमिरेनैवमंदिरे ॥ ऊचिरेबांधवैर्नालं
वीणावाद्यंनचक्रिरे ॥६७॥ कल्पद्रुमप्रसूनंयत्सर्वंतच्चानलोपमम् ॥ मंदारकुसुमामोदिनपपुर्मधुरंमधु ॥ ६८ ॥ योगीन्यइवताःकन्यानासाग्रन्यस्तलोच
नाः ॥ अलक्ष्यध्यानसंतानाःपुरुषोत्तममानसाः ॥ ६९ ॥ चंद्रकांतमणिच्छन्नेस्रवद्वारिणिकंदरे ॥ क्षणंवातायनेस्थित्वाजलयंत्रगृहेक्षणम् ॥ ७० ॥
रचयंतिक्षणंशय्यांदीर्घिकांभोजिनीदलैः ॥ वीज्यमानाःसखीभिस्ताःशीतलैर्नलिनीदलैः ॥ ७१ ॥ इत्थंयुगसमांरात्रिमनयंस्तावरास्त्रियः ॥ कथंचिद्धारणं

कृत्वाविह्वलाःसज्वराइव ॥ ७२ ॥ प्रातर्व्योममर्णिंदृष्ट्वामन्यमानाःस्वजीवितम् ॥ विज्ञाप्यमातरंस्वांस्वांगौरींपूजयितुंगताः ॥ ७३ ॥ स्नात्वातेनविधाने
नपुष्पैर्धूपैस्तथापुनः ॥ विधायपूजनंदेव्यागायंत्यस्तत्रताःस्थिताः ॥ ७४ ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रःस्नातुंसोपिसमागतः ॥ पितुराश्रमतस्तस्मादच्छोदेत्रस
रोवरे ॥ ७५ ॥ मित्रंदृष्ट्वैवरात्र्यंतेपद्मिन्यइवकन्यकाः ॥ तत्फुल्लनयनाजातास्तंदृष्ट्वाब्रह्मचारिणम् ॥ ७६ ॥ गत्वातत्रैवताःकन्यासमीपंब्रह्मचारिणः ॥
सव्यापसव्यबंधेनभुजपाशंचचक्रिरे ॥ ७७ ॥ गतोसिप्रियपूर्वेद्युर्गंतुमद्यनलभ्यते ॥ वृतस्त्वंनूनमस्माभिर्नात्रतेस्तिविचारणा ॥ ७८ ॥ इत्युक्तोब्राह्म
णःप्राहप्रहसन्बाहुपाशगः ॥ युष्माभिरुच्यतेभद्रमनुकूलंप्रियंवचः ॥ ७९ ॥ प्रथमाश्रमनिष्ठस्यकिंतुनश्येतमेव्रतम् ॥ विद्याभ्यसनशीलस्यनाभूत्पा
रंगुरोःकुले ॥ ८० ॥ आश्रमेयत्रयोधर्मोरक्षणीयःसुपंडितैः ॥ विवाहोयमतोमन्येनधर्मइतिकन्यकाः ॥ ८१ ॥ आकर्ण्यविप्रवाक्यानिविप्रमूचुर्वरस्त्रियः ॥
सकलध्वनिसोत्कंठ्योकोकिलाइवमाधवे ॥८२॥ धर्मादर्थोऽर्थतःकामःकामात्सुखफलोदयः ॥ इत्येवंनिश्चयज्ञास्तेवर्णयंतिविपश्चितः ॥ ८३ ॥ सकामो
धर्मबाहुल्यात्पुरतस्तेसमुत्थितः ॥ सेव्यतांविविधैर्भोगैःस्वच्छाभूमिरियंयतः ॥ ८४ ॥ श्रुत्वातद्वचनंतासांप्राहगंभीरयागिरा ॥ तथ्यंवोवचनांकिंतुममा
प्यावश्यकंव्रतम् ॥ ८५ ॥ प्राप्यानुज्ञांगुरोःकुर्वेविवाहकर्मनान्यथा ॥ इत्युक्ताःपुनरुचुस्ताःस्फुटंमूढोसिसुंदर ॥ ८६ ॥ सिद्धौपधंब्रह्मधियारसायनं
सिद्धिर्निधिःसाधुकुलावरांगनाः ॥ मंत्रस्तथासिद्धरसश्चधर्मतोमुनेनिपेव्याःसुधियासमागताः ॥ ८७ ॥ कार्यंनुदैवाद्यदिसिद्धिमागतंतस्मिन्नुपेक्षांनचयां
तिनीतिगाः ॥ यस्मादुपेक्षानपुनःफलप्रदातस्मान्नदीर्घीकरणंप्रशस्यते ॥ ८८ ॥ विपादप्यमृतंग्राह्यममेध्यादपिकांचनम् ॥ नीचादप्युत्तमांविद्यांस्त्रीर
त्नंदुष्कुलादपि ॥८९॥ सांद्रानुरागाःकुलजन्मनिर्मलाःस्नेहार्द्रचित्तासुगिरःस्वयंवराः ॥ कन्याःसुरूपाःखलुचारुयौवनाधन्यालभंतेऽत्रनरास्तुनेतरे ॥९०॥
क्वयंसुरसुंदर्य्यःक्वभवांस्तापसोबटुः ॥ दुर्घटस्यविधानेनमन्येधातैवपंडितः ॥ ९१ ॥ तस्मादस्मानिदानींतुस्वीकुर्य्यात्मंगलंभवान् ॥ गांधर्वेणविवा
हेनअन्यथानोपजीवनम् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वावाक्यंततःप्राहब्राह्मणोधर्मवित्तमः ॥ भोमृगाक्ष्यःकथंत्याज्योधर्मोधर्मधनैर्नरैः ॥ ९३ ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्च
मोक्षश्चैतच्चतुष्टयम् ॥ यथोक्तंफलदंज्ञेयंविपरीतंतुनिष्फलम् ॥ ९४ ॥ नाकालेहंव्रतीकुर्यामतोदारपरिग्रहम् ॥ नक्रियाफलमाप्नोतिक्रियाकालं
नवेत्तियः ॥ ९५ ॥ यतोधर्मविचारेस्मिन्प्रसक्तंममानसम् ॥ तस्माच्छृणुतहेकन्यानसमीहेस्वयंवरम् ॥ ९६ ॥ एवंज्ञात्वाशयंतस्यसमीक्ष्यैव
परस्परम् ॥ करात्करंविमुच्याथजग्राहांघ्रिंप्रमोहिनी ॥ ९७ ॥ भुजौजगृहतुस्तस्यसुशीलासुस्वरातथा ॥ आलिलिंगसुताराचवक्त्रंचुंबतिचं
द्रिका ॥ ९८ ॥ तथापिनिर्विकारोसौप्रलयानलसन्निभः ॥ शशापब्रह्मचारीताःक्रोधेनात्यंतमूर्छितः ॥ ९९ ॥ पिशाच्यइवमांलग्नातत्पिशाच्योभ

विष्यथ॥एवंतेनाशुशप्तास्तास्तंत्यक्त्वापुरतःस्थिताः॥१००॥किमेतच्चेष्टितंपापंह्यनागसिविचेष्टया॥प्रियंकृतोऽप्रियंकृत्वाधिक्त्वांधर्मकृतांतकम् १०१॥
अनुरक्तेषुभक्तेषुमित्रेषुद्रोहकारिणः ॥ पुंसोलोकोभयोःसोख्यंनाशमेतीतिनःश्रुतम् ॥ १०२ ॥ तस्मात्त्वमपिनःशापात्पिशाचोभवसत्वरम् ॥ इत्युक्त्वा
पिचतावालानिःश्वसंत्यःक्रुधाकुलाः ॥१०३॥ तदेवान्योन्यसंरंभात्तस्मिन्सरसिपार्थिव ॥ ताःकन्याब्रह्मचारीचसर्वेपैशाच्यमागताः ॥१०४॥ सपिशाचः
पिशाच्यस्ताःक्रंदमानाःसुदारुणम् ॥ क्षपयंतिविपाकांस्तान्पूर्वोपात्तस्यकर्म्मणः॥१०५॥स्वकालेप्रभवत्येवपूर्वोपात्तंशुभाशुभम् ॥ स्वच्छायामिवदुर्वारं
देवानामपिपार्थिव॥१०६॥क्रंदंतिपितरस्तासांमातरस्तत्रतत्रच॥भ्रातरश्चैवबालानांदैवंहिदुरतिक्रमम्॥१०७॥अतऊर्ध्वंपिशाचास्तेआहारार्थंसुदुखिताः ॥
इतस्ततश्चधावंतोवसंतिसरसस्तटे ॥ १०८ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वाविंशोध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंवहुतिथेकालेलोमशो
मुनिसत्तमः ॥ आगतश्चमहाभागस्तत्रयादृच्छिकोमुनिः ॥ १॥ तंदृष्ट्वाब्राह्मणंसर्वेपिशाचाःक्षुत्समाकुलाः ॥ धावंतोह्यत्तुकामास्तेमिलित्वायूथवर्तिनः॥२॥
दह्यमानास्तुतीव्रेणतेजसालोमशस्यतु ॥ असमर्थाःपुरःस्थातुंतेसर्वेदूरतःस्थिताः ॥ ३ ॥ तत्रपूर्वकर्मबलात्पिशाचःसहवैद्विजः ॥ समीक्ष्यलोमशंराजन्सा
ष्टांगंप्रणिपत्यच ॥ ४ ॥ उवाचसूनृतांवाचंबद्धाशिरसिचांजलिम् ॥ महाभाग्योदयेविप्रसाधूनांसंगतिर्भवेत् ॥ ५ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्व
था ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसत्संगमोवरः ॥ ६ ॥ गुरूणांसंगमोविप्रदृष्टादृष्टफलोभुवि ॥ स्वर्गदोरोगहारीचकिंतमोपहरोमतः ॥ ७ ॥ इत्युक्त्वाक
थयामासपूर्ववृत्तांतमद्भुतम् ॥ इमागंधर्वकन्यास्तामुनेसोहंद्विजात्मजः ॥ ८ ॥ सर्वेपिशाचरूपेणमिथःशापविमोहिताः ॥ दीनाननास्सुतिष्ठामस्तवाग्रेमु
निसत्तम ॥ ९ ॥ त्वद्दर्शनेनबालानांनिस्तारोनोभविष्यति ॥ सूर्योदयेतमस्तोमःकिंनुलीयेतपुष्करे ॥ १० ॥ श्रुत्वैतल्लोमशोवाक्यंकृपार्द्रीकृतमान
सः ॥ प्रत्युवाचमहातेजादुःखितंतंमुनेःसुतम् ॥ ११ ॥ मत्प्रसादाच्चसर्वेषांस्मृतिःसपदिजायताम् ॥ धर्मेचवर्ततांयेनमिथःशापोलयंव्रजेत् ॥ १२ ॥
पिशाचउवाच ॥ महर्षेकथ्यतांधर्मोमुच्येमयेनकिल्बिषात् ॥ नायंकालोविलंबस्यशापाग्निर्दारुणोयतः ॥१३॥ ॥ लोमशउवाच ॥ ॥ मयासार्द्धंप्रकुर्वंतुरे
वास्नानंविधानतः ॥ शापान्मोक्ष्यतिवोरेवानान्यथानिष्कृतिर्भवेत् ॥ १४ ॥ शृणुष्वावहितोविप्रपापनाशोध्रुवंनृणाम् ॥ रेवास्नानेनजायेतइतिमेनिश्चि
तामतिः ॥ १५ ॥ सप्तजन्मकृतंपापंवर्तमानंचपातकम् ॥ रेवास्नानंदहेत्सर्वंतूलराशिमिवानलः ॥ १६ ॥ प्रायश्चित्तंनपश्यंतियस्मिन्पापेपिशाचक ॥
तत्सर्वंनर्मदातोयेस्नानमात्रेणनश्यति ॥ १७ ॥ ज्ञानकृन्नर्म्मदास्नानमतोमोक्षफलाहिसा ॥ हिमवत्पुण्यतीर्थानिसर्वपापहराणिवै ॥ १८ ॥ इंद्रलोक
प्रदंहीदंनिर्मितंब्रह्मवादिभिः ॥ सर्वकामफलारेवामोक्षदापरिकीर्तिता ॥ १९ ॥ पापघ्नीपापहारिणीसर्वकामफलप्रदा ॥ विष्णुलोकदआप्लावोनार्मदःपाप

नाशनः ॥ २० ॥ यामुनःसूर्यलोकायभवेदाप्लावउत्तमः ॥ सारस्वतोपविध्वंसीब्रह्मलोकफलप्रदः ॥ २१ ॥ विशालफलदाप्रोक्ताविशालाहिपिशाच क ॥ पापेंधनदवाग्निस्तुगंधहेतुक्रियापहः ॥ २२ ॥ विष्णुलोकायमोक्षायनामर्दः परिकीर्तितः ॥ सरयूगंडकीसिंधुश्चंद्रभागाचकौशिकी ॥ २३ ॥ ता पीगोदावरीभीमापयोष्णीकृष्णवेणिका ॥ कावेरीतुंगभद्राचअन्याश्चापिसमुद्रगाः ॥ २४ ॥ तासुरेवापराप्रोक्ताविष्णुलोकप्रदायिनी ॥ रेवातुप्राप्यतेतपु ण्यैःपूर्वजन्मकृतैर्द्विज ॥ अपुनर्भवदंतत्रमज्जनंसुनिपुत्रक ॥ २५ ॥ गायंतिदेवाःसततंदिविष्टारेवाकदार्दृष्टिगताहिनोभवेत् ॥ स्नातानरायत्रनगर्भवेदनां पश्यंतितिष्ठंतिचविष्णुसन्निधौ ॥ २६ ॥ मज्जंतियेप्रत्यहमत्रमानवारेवासुतोयेवहुपापकंचुकाः ॥ मज्जंतितेनोनिरयेषुधर्म्मतःस्वर्गंतुतेचारुचरंतिदेव वत् ॥ २७ ॥ तीव्रैर्व्रतैर्दानतपोभिरध्वरैःसार्धविधात्रातुलयाधृतापुरा ॥ रेवापिशाचाशुतयोर्द्वयोरभूद्रेवावरातत्रचमोक्षसाधिका ॥ २८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यलोमशस्यपिशाचकाः ॥ तेनसार्द्धंययुःशीघ्रंरेवामज्जनहेतवे ॥ २९ ॥ ततोदैवात्समुत्पन्नारेवारोधसिमा रुतः ॥ तेषांप्रवाहस्पृष्टानांगात्रजलकणप्रदः ॥ ३० ॥ रेवाजलकणस्पर्शात्पैशाच्यात्तेविमोचिताः ॥ तत्क्षणादिव्यवपुषःप्रशंसंतुश्चनर्म दाम् ॥ ३१ ॥ ततोलोमशवाक्येनताश्चगंधर्वकन्यकाः ॥ परिणीताःसुखंतेनविप्रेणनर्मदातटे ॥ ३२ ॥ उवाससुचिरंकालंस्नानपानावगाहनैः ॥ अ चिंत्यानर्मदामत्रविष्णुलोकंगताश्चते ॥ ३३ ॥ एवंतेकथितोराजन्नर्मदागुणसंश्रयः ॥ इतिहासोमहापुण्यःश्रवणात्पापनाशनः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणेस्वर्गखंडेत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ छ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अथान्यानितुतीर्थानिवासिष्ठोक्तानिमेवद ॥ श्रुत्वायानिचपापानिविलयंयां तिनारद ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ शृणुष्वात्रहितीर्थानिवसिष्ठोक्तानिपार्थिव॥दक्षिणेसिंधुमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रियः॥ २ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिनिवसन् चाधिरोहति ॥ चर्मण्वतींसमासाद्यनियतोनियताशनः ॥ ३ ॥ रंतिदेवाभ्यनुज्ञातोअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञहिमवत्सुतमर्बुदम् ॥ ४ ॥ पृथिव्यायत्रवैछिद्रंपूर्वमासीदयुधिष्ठिर ॥ तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ ५ ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ पिंगातीर्थमुपस्पृ श्यब्रह्मचारीनराधिपः ॥ ६ ॥ कपिलानांनरव्याघ्रशतस्यफलमाप्नुयात् ॥ ततोगच्छेतधर्मेज्ञप्रभासंलोकविश्रुतम् ॥ ७ ॥ यत्रसन्निहितोनित्यंस्वयमे वहुताशनः ॥ देवतानांमुखंवीरअनलोनिलसारथिः ॥ ८ ॥ तस्मिंस्तीर्थवरेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमान वः ॥ ९ ॥ ततोगत्वासरस्वत्याःसागरस्यचसंगमम् ॥ गोसहस्रफलंप्राप्यस्वर्गलोकेमहीयते ॥ १० ॥ दीप्यमानोग्निवन्नित्यंप्रभयाभरतर्षभ ॥ तीर्थेस

१ मज्जनदा । सन्निहिता इतिच पा० ।

लिलराजस्यस्नात्वाप्रयतमानसः ॥ ११ ॥ त्रिरात्रमुषितस्तत्रतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ विराजतियथासोमोवाजिमेधंचविंदति ॥ १२ ॥ वरदानंततोगच्छेत्ती
र्थंभरतसत्तम ॥ विष्णोर्दुर्वाससायत्रवरोदत्तोधुपिष्टिर ॥ १३ ॥ वरदानेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततोद्वारवतींगच्छेत्त्रियतोनियताशनः ॥ १४ ॥
पिंडारकेनरः स्नात्वालभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ १५ ॥ तस्मिंस्तीर्थेमहाराजपद्मलक्षणलक्षिताः ॥ अद्यापिमुद्गादृश्यंतेतदद्भुतमरिंदम ॥ १६ ॥ त्रिशूलां
कानिपद्मानिदृश्यंतेकुरुनंदन ॥ महादेवस्यसांनिध्यंतत्रैवभरतर्षभ ॥ १७ ॥ सागरस्यचसिंधोश्चसंगमंप्राप्यभारत ॥ तीर्थंसलिलराजस्यस्नात्वाप्रयत
मानसः ॥ १८ ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवानृषींश्चभरतर्षभ ॥ प्राप्नोतिवारुणंलोकंदीप्यमानःस्वतेजसा ॥ १९ ॥ शंकुकर्णेश्वरंदेवमर्चयित्वायुधिष्टिर ॥
अश्वमेधंदशगुणंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ २० ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभ ॥ तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २१ ॥ तिर्मातिनाम्नावि
ख्यातंसर्वपापप्रमोचनम् ॥ यत्रशक्रादयोदेवाउपासंतेमहेश्वरम् ॥ २२ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचरुद्रंदेवगणैर्वृतम् ॥ जन्मप्रभृतिपापानिकृतानिनुदतेन
रः ॥ २३ ॥ तिमिरत्रनरश्रेष्ठसर्वदेवैरभिष्टुतः ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठहयमेधमवाप्नुयात् ॥ २४ ॥ जित्वातत्रमहाप्राज्ञविष्णुनादितिनंदनम् ॥ पुराशौचंकृ
तंराजन्हत्वादेवंतकंटकान् ॥ २५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञवसुधारामभिष्टुताम् ॥ गमनादेवतस्यांहिहयमेधमवाप्नुयात् ॥ २६ ॥ स्नात्वाकुरुवरश्रेष्ठप्र
यतात्मातुमानवः ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवान्विष्णुलोकेमहीयते॥२७॥तीर्थंचापिपरंतत्रवसूनांभरतर्षभ ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचवसूनांसंगतोभवेत्॥२८॥
सिंधुतममितिख्यातंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठलभेद्बहुसुवर्णकम् ॥ २९ ॥ ब्रह्मतुंगंसमासाद्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ ब्रह्मलोकमवाप्नोति
सुकृतीविरजानरः ॥ ३० ॥ कुमारिकाणांशक्रस्यतीर्थंसिद्धनिषेवितम् ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठशक्रलोकमवाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ रेणुकायाश्चतत्रैवतीर्थंदे
वनिषेवितम् ॥ स्नात्वातत्रभवेद्विप्रोविमलश्चंद्रमाइव ॥ ३२ ॥ अथपंचनदंगत्वानियतोनियताशनः ॥ पंचयज्ञानवाप्नोतिक्रमशोयेतुकीर्तिताः॥ ३३ ॥
ततोगच्छेतधर्मज्ञभीमायाःस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानयोन्यांवैनरोभरतसत्तम ॥ ३४ ॥ देव्याःपुत्रोभवेद्राजन्ततःकुंडलविग्रहः ॥ गवांशतसहस्रस्यफ
लंचैवाप्नुयान्महत् ॥ ३५ ॥ गिरिकुंजंसमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ पितामहंनमस्कृत्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ३६ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञविमलंतीर्थमु
त्तमम् ॥ अद्यापियत्रदृश्यंतेमत्स्याःसौवर्णराजताः ॥ ३७ ॥ तत्रस्नात्वानरश्रेष्ठवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ सर्वपापाविशुद्धात्मागच्छेत्परमिकांगतिम्॥ ३८ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुर्विंशोऽध्यायः ॥२४॥छ॥ ॥नारदउवाच॥ ॥ वितस्तांचसमासाद्यसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ नरःफलमवाप्नोतिवाजपेयस्य
भारत ॥ १ ॥ काश्मीरेष्वेवनागस्यभवनंतक्षकस्यच ॥ वितस्ताख्यमितिख्यातंसर्वपापप्रमोचनम् ॥ २ ॥ तत्रस्नात्वानरोनूनंवाजपेयमवाप्नुयात् ॥

सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ॥ ३ ॥ ततोगच्छेतमलदंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ पश्चिमायांतुसंध्यायामुपस्पृश्ययथाविधि ॥ ४ ॥ चरुंसप्तार्चिषेराजन्यथाशक्तिनिवेदयेत् ॥ पितृणामक्षयंदानंप्रवदंतिमनीषिणः ॥ ५ ॥ गवांशतसहस्रेणराजसूयशतेनच ॥ अश्वमेधसहस्रेणश्रेयान्सप्तार्चिषश्चरुः ॥ ६ ॥ ततोनिवृत्तोराजेंद्ररुद्रास्पदमथाविशेत् ॥ अभिगम्यमहादेवमश्वमेधफलंलभेत् ॥ ७ ॥ मणिमंतंसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ एकरात्रोषितोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥८॥ अथगच्छेतराजेंद्रदेविकांलोकविश्रुताम्॥प्रसूतिर्यत्रविप्राणांश्रूयतेभरतर्षभ॥९॥ त्रिशूलपाणेःस्थानंयत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ देविकायांनरःस्नात्वाअभ्यर्च्यचमहेश्वरम् ॥ १० ॥ यथाशक्तिनरस्तत्रनिवेद्यभरतर्षभ ॥ सर्वकामसमृद्धस्ययज्ञस्यलभतेफलम् ॥ ११ ॥ कामाख्यंतत्ररुद्रस्यतीर्थंदेवर्षिसंमतम् ॥ तत्रस्नात्वानरःक्षिप्रंसिद्धिमाप्नोतिभारत ॥ १२ ॥ यजनंयाजनंगत्वातथैवब्रह्मवालकम् ॥ पुष्पन्यासउपस्पृश्यनशोचेन्मरणंततः ॥१३॥ अर्द्धंयोजनविस्तारांपंचयोजनमायताम् ॥ एतावद्देविकामाहुःपुण्यांदेवर्षिसंमताम् ॥ १४ ॥ ततोगच्छेत धर्मज्ञदीर्घसत्रंयथाक्रमम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥१५॥ दीर्घैस्त्रमुपासंतेदीक्षितानियतव्रताः ॥ गमनादेवराजेंद्रदीर्घसत्रमरींदम ॥ १६ ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततोविनाशनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ १७ ॥ गच्छंत्यंतर्हितायत्रमेरुपृष्ठेसरस्वती ॥ चमसेचशिवोद्रेदेनागोद्भेदेचदृश्यते ॥ १८ ॥ स्नात्वातुचमसोद्भेदेअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ शिवोद्भेदेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १९ ॥ नागोद्भेदेनरःस्नात्वानागलोकमवाप्नुयात् ॥ शशयानंचराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ॥ २० ॥ शशशृङ्गप्रतिच्छन्नापुष्करायत्रभारत ॥ सरस्वत्यांमहाभागअनुसंवत्सरंहिते ॥ २१ ॥ स्नायंतेभरतश्रेष्ठवृत्तावैकार्त्तिकींसदा ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रद्योततेशिववत्सदा ॥ २२ ॥ गोसहस्रफलंचैवप्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ कुमारकोटिमासाद्यनियतः कुरुनंदन ॥ २३ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ गवामयुतमाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २४ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञरुद्रकोटिसमाहिताः ॥ पुरायत्र महाराजऋषिकोटिःसमाहिता ॥ २५ ॥ वर्षेणचसमायिष्टादेवदर्शनकांक्षया ॥ अहंपूर्वमहंपूर्वैद्रक्ष्यामिवृषभध्वजम् ॥ २६ ॥ एवंसंप्रस्थितारात्रन्ऋषयः किलभारत ॥ ततोयोगीश्वरेणापियोगमास्थायभूपते ॥ २७ ॥ तेषांमन्युप्रशांत्यर्थंमृषीणांभावितात्मनाम् ॥ सृष्टातुकोटिरुद्राणामृषीणामग्रतः स्थिता ॥ २८ ॥ मयापूर्वंहरोद्दष्टोइतितेमेनिरेपृथक् ॥ तेषांतुद्योमहादेवऋषीणामुग्रतेजसाम् ॥ २९ ॥ भक्त्यापरमयाराजन्वरंतेषांप्रदत्तवान् ॥ अद्यप्रभृतियुष्माकंधर्मवृद्धिर्भविष्यति ॥ ३० ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्ररुद्रकोट्यांनरःशुचिः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ३१ ॥ ततो गच्छेतराजेंद्रसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ सरस्वत्यांमहापुण्यमुपासीतजनार्दनम् ॥ ३२ ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयःसिद्धचारणाः॥अभिगच्छंतिराजेंद्रचैत्रेशुक्ल

चतुर्दशीम् ॥ ३३ ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रविंदेद्दहुसुवर्णकम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माशिवलोकंचगच्छति ॥ ३४ ॥ ऋषीणांयत्रसत्राणिसमाप्तानिनराधिप ॥ तत्रावसानमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥३५ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचविंशोऽध्यायः ॥२५ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ततोगच्छेतराजेंद्रकुरुक्षेत्रमभिष्टुतम्॥पापेभ्योविप्रमुच्यंतेतद्गताःसर्वजंतवः ॥ १ ॥कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ यएवंसततंब्रूयात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरःसरस्वत्यांनराधिप ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवायत्रब्रह्मर्षिचारणाः ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसोयक्षाःपन्नगाश्चमहीपते ॥ ब्रह्मक्षेत्रंमहापुण्यमभिगच्छंतिभारत ॥ ४ ॥ मनसाप्यभिकामस्यकुरुक्षेत्रेयुधिष्ठिर ॥ पापानिविप्रणश्यंतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ५ ॥ गत्वाहिश्रद्धयायुक्तःकुरुक्षेत्रंकुरूद्वह ॥ वाजपेयाश्वमेध्याभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ६ ॥ ततोमत्तर्णकंराजन्द्वारपालंमहाबलम् ॥ यंवैसमभिवाद्यैवगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ७ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञविष्णोःस्थानमनुत्तमम् ॥ सततंनामराजेंद्रयत्रसन्निहितोहरिः ॥ ८ ॥ तत्रस्नात्वाचदृष्ट्वाचत्रिलोकप्रभवंहरिम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ ततःपारिप्लवंगच्छेत्तीर्थंत्रैलोक्यविश्रुत् ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ १० ॥ पृथिव्यांतीर्थमासाद्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःशाल्विकिनींगत्वातीर्थसेवीनराधिप ॥ ११ ॥ दशाश्वमेधिकेस्नात्वातदेवलभतेफलम् ॥ सँपंनीर्विंसमासाद्यनागानांतीर्थमुत्तमम् ॥ १२ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिनागलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञद्वारपालमतर्णकम् ॥ १३ ॥ तत्रोष्यरजनींमेकांगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततःपंचनदंगत्वानियतोनियताशनः ॥ १४ ॥ कोटितीर्थमुपस्पृश्यहयमेधफलंलभेत् ॥ अश्विनीतीर्थमागम्यरूपवानभिजायते ॥ १५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञवाराहंतीर्थमुत्तम् ॥ विष्णुवाराहरूपेणपुरायत्रस्थितोभवत् ॥ १६ ॥ तत्रस्थित्वानरव्याघ्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोजयिन्यांराजेंद्रसोमतीर्थमसाविशेत् ॥ १७ ॥ स्नात्वाफलमवाप्नोतिराजसूयस्यमानवः ॥ एकर्हंसेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ १८ ॥ कृतशौचंसमासाद्यतीर्थसेवीकुरूद्वह ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिकृतशौचोभवेच्चसः ॥ १९ ॥ ततोमुंजावटंनाममहादेवस्यधीमतः ॥ तत्रोष्यरजनींमेकांगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ २० ॥ तत्रैवचमहाराजजयांलोकपरिश्रुताम् ॥ स्नात्वाभिगम्यराजेंद्रसर्वकाममवाप्नुयात् ॥ २१ ॥ कुरुक्षेत्रस्यतद्वारंविश्रुतंभरतर्षभ ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यतीर्थसेवीसमावृतः ॥ २२ ॥ संस्मृतेपुष्कराणांतुस्नात्वाचर्ष्यपितृदेवताः ॥ जामदग्न्येनरामेणआहूतेवैमहात्मना ॥ २३ ॥ कृतकृत्योभवेद्राजन्नश्वमेधंचविंदति ॥ ततोरामह्रदंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ २४ ॥ यत्ररामेणराजेंद्ततरसादोत्ततेजसा ॥ क्षत्रमुत्सार्यवीर्येणगह्वदाःपंच ॥ २१ ॥

१ राजसूयाश्वमेधाभ्यां । इति वा पाठः । २ सर्पनदीम् वा पा० । ३ एकत्वंसे एकदिवसे पाठान्तरद्वयमत्र दृश्यते ।

निषेवितः ॥ पूरयित्वानरव्याघ्ररुधिरेणेतिनःश्रुतम् ॥ २५ ॥ पितरस्तापिताःसर्वेतथैवप्रपितामहाः ॥ ततस्तेपितरःप्रीताःरामभूयुमहीपते ॥ २६ ॥ रामरामममहाभागप्रीताःस्मतवभार्गव ॥ अनयापितृभक्त्याचविक्रमेणचतेनच ॥ २७॥ वरंवृणीष्वभद्रंतेकिमिच्छसिमहामते ॥ एवमुक्तःसराजेंद्ररामःप्रवदतांवरः ॥ २८ ॥ अब्रवीत्प्रांजलिर्वाक्यंपितॄन्सगगनेस्थितान् ॥ भवंतोयदिमेप्रीतायद्यनुग्राह्यतामयि ॥ २९ ॥ पितृप्रसादादिच्छेयंतपसाप्यायनंपुनः ॥ यज्ञरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंमया ॥ ३० ॥ ततश्चपापान्मुच्येयंयुष्माकंतेजसाह्यहम् ॥ ह्रदाश्चतीर्थंभूतामेभवेयुर्भुविविश्रुताः ॥ ३१ ॥ एतच्छ्रुत्वा शुभंवाक्यंरामस्यपितरस्तदा ॥ प्रत्यूचुःपरमप्रीतारामंतोषसमन्विताः ॥ ३२ ॥ तपस्तेवर्द्धतांभूयःपितृभक्त्याविशेषतः ॥ यज्ञरोषाभिभूतेनक्षत्रमुत्सादितंत्वया ॥ ३३ ॥ ततश्चपापान्मुक्तस्त्वंनिहतास्तेस्वकर्म्मणा ॥ ह्रदाश्चतवतीर्थंत्वंगमिष्यंतिननसंशयः ॥३४॥ ह्रदेष्वेतेषुयःस्नात्वापितॄन्तर्पयेच्यति ॥ पितरस्तस्यवैप्रीतादास्यंतिभुविदुर्ल्लभम् ॥ ३५ ॥ ईप्सितंमनसःकामंस्वर्गलोकंसशाश्वतम् ॥ एवंदत्त्वावरंराजन्रामस्यपितरस्तदा॥आमंत्र्यभार्गवंप्रीतास्तत्रैवांतर्दधुस्ततः ॥ ३६ ॥ एवंरामह्रदाःपुण्याभार्गवस्यमहात्मनः ॥ स्नात्वाह्रदेपुरामस्यब्रह्मचारीशुभव्रतः ॥ ३७ ॥ राममभ्यर्च्यराजेंद्रल भेद्ब्रह्मसुवर्णकम् ॥ वंशमूलंसमासाद्यतीर्थेसेवीकुरूद्वह ॥ ३८ ॥ स्ववंशमुद्धरेद्राजन्स्नात्वात्रैववंशमूलके ॥ कायशोधनमासाद्यतथैभरतसत्त म ॥ ३९ ॥ शरीरशुद्धिमाप्नोतिस्नातस्तस्मिन्नसंशयः ॥ शुद्धदेहस्तुसंयातिशुभाँल्लोकाननुत्तमान् ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यदुर्ल्लभम् ॥ लोकायाग्नेवृताःपूर्वंविष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ४१ ॥ लोकोद्धारंसमासाद्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ स्नात्वातीर्थवरेराजन्लोकानुद्धरतेस्वकान् ॥ ४२ ॥ श्रीतीर्थंचसमासाद्यविंदतेश्रियमुत्तमाम् ॥ कपिलातीर्थमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ४३ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदेवानिहपितॄंस्तथा ॥ कपिलानां सहस्रस्यफलंविंदतिमानवः ॥ ४४ ॥ सूर्यतीर्थंसमासाद्यस्नात्वानियतमानसः ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवानुपवासपरायणः ॥ ४५ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोति सूर्यलोकंचगच्छति ॥ गवांभवनमासाद्यतीर्थंसेवीयथाक्रमम् ॥ ४६ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वाणोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ गंगातीर्थंसमासाद्यतीर्थंसेवीनराधिप ॥ ४७ ॥ केव्यास्तीर्थेनरःस्नात्वालभतेवीर्यमुत्तमम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रह्रदारपालंलवर्णकम् ॥ ४८ ॥ तस्यतीर्थेसरस्वत्यांयथेंद्रस्यमहात्मनः ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ४९ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञब्रह्मावर्तेनराधिप ॥ ब्रह्मावर्तेनरःस्नात्वाब्रह्मलोकमवाप्नुयात् ॥ ५० ॥ ततोगच्छे तधर्मज्ञसुतीर्थंकमनुत्तमम् ॥ यत्रसन्निहितान्नित्यंपितरोदैवतैःसह ॥ ५१ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपितृलोकं

१ कन्या । कोळ्या । कोत्या । कोन्या । इति च पाठचतुष्टयम् ।

चगच्छति ॥ ५२ ॥ ततोन्यंतीर्थधर्मज्ञसमासाद्ययथाक्रमम् ॥ काशीश्वरस्यतीर्थेषुस्नात्वाभरतसत्तम ॥ ५३ ॥ सर्वव्याधिविनिर्मुक्तोब्रह्मलोकेमहीयते ॥
मातृतीर्थंचतत्रैवयत्रस्नातस्यपार्थिव ॥ ५४ ॥ प्रजावित्तवर्द्धतेराजन्स्वर्गेतिसमवाप्नुयात् ॥ ततःशीतवनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ ५५ ॥ तीर्थं
तत्रमहाराजमहदन्यत्रदुर्लभम् ॥ पुनातिदर्शनादेवदंडेनैकंनराधिप ॥ ५६ ॥ केशानावप्यवैतस्मिन्पूतोभवतिभारत ॥ तत्रतीर्थवरंचान्यत्स्नातलो
कार्तिहंस्मृतम् ॥ ५७ ॥ तत्रविप्रानरव्याघ्रविद्वांसस्तत्रतत्पराः ॥ गतिंगच्छंतिपरमांस्नात्वाभरतसत्तम ॥ ५८ ॥ स्वर्णलोमापनयनेतीर्थेभरतसत्तम ॥
प्राणायामैर्निर्हरंतिस्वलोमानिद्विजोत्तमाः ॥ ५९ ॥ पूतात्मानश्चराजेन्द्रप्रयांतिपरमांगतिम् ॥ दशाश्वमेधिकेचैवतस्मिंस्तीर्थेमहीपते ॥ ६० ॥ तत्रस्ना
त्वानरव्याघ्रगच्छंतिपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रमानुषंलोकविश्रुतम् ॥ ६१ ॥ तत्रकृष्णामृगाराजन्व्याधेनशरपीडिताः ॥ विगाह्यतस्मिन्सर
सिमानुषत्वमुपागताः ॥६२॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते॥६३॥मानुषस्यतुपूर्वेणक्रोशमात्रंमही
पते ॥ आपगानामविख्यातानदीसिद्धनिषेविता ॥ ६४ ॥ श्यामाकभोजनंतत्रयःप्रयच्छतिमानवः ॥ देवान्पितॄन्समुद्दिश्यतस्यधर्मफलंमहत् ॥६५॥
एकस्मिन्भोजितेविप्रेकोटिर्भवतिभोजिता ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितॄंस्तथा ॥ ६६ ॥ उषित्वारजनीमेकामग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ततोगच्छे
तधर्म्मज्ञब्रह्मणःस्थानमुत्तमम् ॥ ६७ ॥ ब्रह्मानुस्वरमित्येवंप्रकाशंशुविभारत ॥ तत्रस्नात्वाकुंडेषुस्नातस्यभरतर्षभ ॥ ६८ ॥ केदारेचैवराजेंद्रकपिलस्य
महात्मनः ॥ ब्रह्मणमभिगम्याथशुचिःप्रयतमानसः ॥ ६९ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ कपिष्ठलस्यकेदारंसमासाद्यसुदुर्लभम् ॥ ७० ॥
अंतर्धानमवाप्नोतितपसादग्धकिल्बिषः ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसर्वकैलोकविश्रुतम् ॥ ७१ ॥ कृष्णपक्षेचतुर्दश्यामभिगम्यवृषध्वज ॥ लभतेसर्वकामान्
हिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ तिस्रःकोट्यश्चतीर्थानांप्रवरंकुरुनंदन ॥ ७२ ॥ रुद्रकोटीतथाकूपेह्रदेषुचसमंतकः ॥ इलास्पदंचतत्रैवतीर्थभर
तसत्तम ॥ ७३ ॥ तत्रस्नात्वार्चयित्वाचदैवतानिपितॄनपि ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिवाजपेयंचविंदति ॥ ७४ ॥ किंदानेचनरःस्नात्वाकिंजपेचमही
पते ॥ अप्रमेयमवाप्नोतिदानंयज्ञंतथैवच ॥ कलश्यांवार्ग्युपस्पृश्यश्रद्दधानोजितेंद्रियः ॥ ७५ ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ सरक
स्यतुपूर्वेणनारदस्यमहात्मनः ॥ ७६ ॥ कुरुश्रेष्ठशुभंतीर्थंरामजन्मेतिविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थेनरःस्नात्वाप्राणांश्चोत्सृज्यभारत ॥ ७७ ॥ नारदे
नाभ्यनुज्ञातोलोकानाप्नोतिदुर्लभान् ॥ शुक्लपक्षेदशम्यांतुपुंडरीकंसमाविशेत् ॥ ७८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्पुंडरीकफलंलभेत् ॥ ततः

पा० १ ततोत्स्नुवयवम् ।

स्त्रिविष्टपंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ७९ ॥ तत्रवैतरणीपुण्यानदीपापप्रमोचनी ॥ तत्रस्नात्वाचैयित्वाचशूलपाणिंवृषध्वजम् ॥ ८० ॥ सर्वपापविशुद्धात्मागच्छेतपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रफलकींवनमुत्तमम् ॥ ८१ ॥ तत्रदेवाःसदाराजनफलकींवनमाश्रिताः ॥ तपश्चरंतिविपुलंबहुवर्षसहस्रकम् ॥ ८२ ॥ दृष्टपानेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंविंदतिमानवः ॥ ८३ ॥ तीर्थेचसवेदेवानांस्नात्वाभरतसत्तम ॥ गोसहस्रस्यराजेंद्रफलमाप्नोतिमानवः ॥ ८४ ॥ पाणिरूयातेनरःस्नात्वातर्पयित्वाचदेवताः ॥ अवाप्नुतेराजसूयमृषिलोकंचगच्छति ॥ ८५ ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञमिश्रकंलोकविश्रुतम् ॥ तत्रतीर्थानिराजेंद्रमिश्रितानिमहात्मना ॥ ८६ ॥ व्यासेननृपशार्दूलद्विजार्थंमितिनःश्रुतम् ॥ सर्वेतीर्थेषुसस्नातमिश्रकेस्नातियोनरः ॥८७॥ततोव्यासवनंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ मनोजवेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥८८॥गत्वा मधुवनींचापिदेव्याः स्थानंनरः शुचिः ॥ तत्रस्नात्वार्चयेद्देवान्पितॄंश्चनियतःशुचिः ॥ ८९ ॥ सदेव्यासमनुज्ञातोगोसहस्रफलंलभेत् ॥ कौशिक्याःसंगमेयस्तुदृष्टत्याश्चभारत ॥ ९० ॥ स्नातोवैनियताहारःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ततोव्यासस्थलींनामयत्रव्यासेनधीमता ॥ ९१ ॥ पुत्रशोकाभितप्तेनदेहत्यागायनिश्चयः ॥ कृतोदेवैश्वराजेंद्रपुनरुत्थापितस्तथा ॥ ९२ ॥ अभिगम्यस्थलींतस्यगोसहस्रफलंलभेत् ॥ ऋणांतंकूपमासाद्यातिलप्रस्थंप्रदायच ॥ ९३ ॥ गच्छेतपरमांसिद्धिमृणैर्मुक्तोनरेश्वर ॥ वेदीतीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९४ ॥ अहश्चसुदिनश्चैवद्वेतीर्थेनृपदुर्लभे ॥ तयोःस्नात्वानरःश्रेष्ठसूर्यलोकमवाप्नुयात् ॥ ९५ ॥ मृगधूमंततोगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्ररुद्रपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचमानवः ॥ ९६ ॥ शूलपाणिंमहात्मानमश्वमेधफलंलभेत् ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ९७ ॥ अथवामनकंगत्वात्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्रविष्णुपदेस्नात्वासमभ्यर्च्यचवामनम् ॥ ९८ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ कुलंपुनेनरःस्नात्वापुनातिस्वकुलंनरः ॥ ९९ ॥ पवनस्यह्रदंगत्वामरुतांतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रवायुलोकेमहीयते॥१००॥ अमराणांह्रदेस्नात्वासमभ्यर्च्यामराधिपम् ॥ अमराणांप्रभवेणस्वर्गलोकेमहीयते॥१०१॥ शालिहोत्रस्यराजेंद्रशालिसूर्येयथाविधि ॥ स्नात्वानरवरश्रेष्ठगोसहस्रफलंलभेत् ॥ १०२ ॥ श्रीकुंजंचसरस्त्वत्यांतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नग्निष्टोमफलंलभेत् ॥१०३॥ ततोनैमिषिकुंजंचसमासाद्यसुदुर्लभम् ॥ ऋषयःकिलराजेंद्रनैमिषेयास्तपोधनाः ॥ १०४ ॥ तीर्थयात्रांपुरस्कृत्यकुरुक्षेत्रेगताःपुरा ॥ ततःकुंजःसरस्त्वत्यांकृतोभरतसत्तम॥१०५॥ऋषीणामवकाशःस्याद्यथातुष्टिकरोमहान्॥तस्मिन्कुंजेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत्॥१०६॥

इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपर्वद्वितीयेशोऽध्याय ॥ २६ ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञकन्यातीर्थमनुत्तमम् ॥ कन्यातीर्थेनरःस्नात्वाअ

ग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ १ ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रब्रह्मणःस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रवर्णावरःस्नात्वाब्राह्मण्यंलभतेनरः ॥ २ ॥ ब्राह्मणस्तुविशुद्धात्मागच्छेत परमांगतिम् ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रसोमतीर्थमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्सोमलोकमवाप्नुयात् ॥ सप्तसारस्वतंतत्रतीर्थतोगच्छेन्नराधिप ॥ ४ ॥ यत्रमंकणकःसिद्धोब्रह्मर्षिर्लोकविश्रुतः ॥ पुरामंकणकोराजन्कुशाग्रेणेतिविश्रुतम् ॥ ५ ॥ क्षतःकिलकरेराजन्ततस्यशाकरसोल्बवत् ॥ सर्वेशाकरसंदृष्ट्वाहर्षाविष्टोमहातपाः ॥ ६ ॥ ननर्तोकिलविप्रार्षीर्विस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ ततस्तस्मिन्प्रनृत्तेवैस्थावरंजगमंचयत् ॥ ७ ॥ प्रनृत्तमुभयंवीरतेजसातस्य मोहितम् ॥ ब्रह्मादिभिस्ततोदेवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ ८ ॥ विज्ञातोवैऋषेरर्थंमहादेवोनराधिप ॥ नायंनृत्त्येद्यथादेवतथात्वंकर्तुमर्हसि ॥ ९ ॥ ततोदेवोमुनिंदृष्ट्वाहर्षाविष्टेनचेतसा ॥ नृत्यंतमब्रवीद्वैनंस्थिराणांहितकाम्यया ॥ १० ॥ अहोमहर्षेधर्मज्ञाकिमर्थंनृत्यतेभवान् ॥ हर्षस्थानंकिमर्थंवातवाद्यमुनिपुंगव ॥ ११ ॥ ऋषिरुवाच ॥ ॥ तपस्विनोधर्म्मपथस्थितस्याद्विजसत्तम ॥ किंनपश्यसिमेब्रह्मन्क्षताच्छाकरसंसृतम् ॥ १२ ॥ यंदृष्ट्वासंप्रनृत्तोहंहर्षेण महतावृतः ॥ तंप्रहस्याब्रवीद्देवऋषिंरागेणमोहितम् ॥ १३ ॥ अहंतुविस्मयंविप्रनगच्छामीहपश्यमाम् ॥ एवमुक्त्वानरश्रेष्ठमहादेवेनवेतदा ॥ १४ ॥ अंगुल्यग्रेणराजेंद्रस्वांगुष्ठस्ताडितोनघ ॥ तस्यभस्मक्षताद्राजन्पानिःमूर्तंहिमसंनिभम् ॥ १५ ॥ तंदृष्ट्वाग्रीडितोराजन्समुनिःपादयोर्गतः ॥ नान्यंदेवादहंमन्येरुद्रात्परतरंमहत् ॥ १६ ॥ सुरासुरस्यजगतोगतिस्त्वमसिशूलधृक् ॥ त्वयासृष्टमिदंविश्वंत्रैलोक्यंसचराचरम् ॥ १७ ॥ त्वामेवभगवन्सर्वेप्रविशंतियुगक्षये ॥ देवैरपिनशक्यस्त्वंपरिज्ञातुंकुतोमया ॥ १८ ॥ त्वांयेसर्वेशदृश्यंतेसुराःशक्रादयोनघ ॥ सर्वस्त्वमसिलोकानांकर्ताकारयितान्वहम् ॥ १९ ॥ त्वत्प्रसादात्सुराःसर्वेमोदंतीहाकुतोभयाः ॥ एवंस्तुत्वामहादेवंसऋषिःप्रणतोब्रवीत् ॥ २० ॥ त्वत्प्रसादान्महादेवतपोमेनक्षरेतवै ॥ ततोदेवःप्रहृष्टात्माब्रह्मर्षिमिदमब्रवीत् ॥ २१ ॥ तपस्तेवर्द्धतांविप्रमत्प्रसादात्सहब्रध्न ॥ आश्रमेचेहवत्स्यामित्वयासार्द्धंमहामुने ॥ २२ ॥ सप्तसारस्वतेस्नात्वाअर्चयिष्यंतियेतुमाम् ॥ नतेषांदुर्लभंकिंचिदिहलोकेपरत्रवा ॥ २३ ॥ गच्छेत्सारस्वतंचापिलोकंनास्त्यत्रसंशयः ॥ एवमुक्त्वामहादेवस्तत्रैवांतरधीयत ॥ २४ ॥ ततस्त्वौशनसंगच्छेत्तत्रविष्णुलोकेषुविश्रुतम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ २५ ॥ कार्तिकेयश्चभगवांस्त्रिसंध्यंकिलभारत ॥ सान्निध्यमकरोत्तत्रभार्गवप्रियकाम्यया ॥ २६ ॥ कपालमोचनंतीर्थंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २७ ॥ अग्नितीर्थंततोगच्छेत्स्नात्वाचभरतर्षभ ॥ अग्निलोकमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २८ ॥ विश्वामित्रस्यतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वामहाराजब्राह्मण्य ॥ २३ ॥

पा० १ किमेनान्यः समो ब्रह्मन् क्षताच्छाकरसोल्बवदिति पाठः ।

मभिजायते ॥ २९ ॥ ब्रह्मयोनिसमासाद्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ तत्रस्नात्वानरव्याम्रब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ ३० ॥ पुनात्यासप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततोगच्छेत्तराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ पृथूदकमितिख्यातंकार्तिकेयस्यवैनृप ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ ३२ ॥ अज्ञानात् ज्ञानतोवापिस्त्रियावापुरुषेणवा ॥ यत्किंचिदशुभंकर्मकृतंमानुषबुद्धिना ॥ ३३ ॥ तत्सर्वंनश्यतेतत्रस्नातमात्रस्यभारत ॥ अश्वमेधफलंचापिलभ तेस्वर्गमेवच ॥ ३४ ॥ पुण्यमाहुःकुरुक्षेत्रंकुरुक्षेत्रात्सरस्वतीम् ॥ सरस्वत्याश्चतीर्थानितीर्थेभ्यश्चपृथूदकम् ॥ ३५ ॥ उत्तमेसर्वतीर्थानांयस्त्यजेदात्म नस्तनुम् ॥ पृथूदकेजप्यपरोनैवसंसरणंलभेत् ॥ ३६ ॥ गीतंसनत्कुमारेणव्यासेनचमहात्मना ॥ वेदेचनियतंराजन्नभिगच्छेत्पृथूदकम् ॥ ३७ ॥ पृ थूदकात्पुण्यतमंनान्यत्तीर्थंनरोत्तम ॥ एतन्मेध्यंपवित्रंचपावनंचनसंशयः ॥ ३८ ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतिअपिपापकृतोजनाः ॥ पृथूदकेनरंश्रेष्ठमाहुरे वंमनीषिणः ॥ ३९ ॥ मधुस्रवंचतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ ४० ॥ ततोगच्छेन्नरश्रेष्ठतीर्थंदेव्यायथाक्रमम् ॥ सरस्त्वत्यारुणायाश्चसंगमंलोकविश्रुतम् ॥ ४१ ॥ त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वामुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंचैवसमश्नुते ॥ ४२ ॥ पुनात्या सप्तमंचैवकुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ अवकीर्णंचतत्रैवतीर्थंकुरुकुलोद्वह ॥ ४३ ॥ विप्राणामनुकंपार्थंदर्भिणानिर्मितंपुरा ॥ व्रतोपनयनाभ्यांचाप्युपवासेन वाद्विजः ॥ ४४ ॥ क्रियामंत्रैश्चसंयुक्तोब्राह्मणःस्यान्नसंशयः ॥ क्रियामंत्रविहीनोपितत्रस्नात्वानरर्षभ ॥ ४५ ॥ चीर्णव्रतेभवेद्विप्राद्दष्टमेतत्पुरातनम् ॥ समुद्राश्चापिचत्वारःसमानीताश्चदर्भिणा ॥ ४६ ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ फलानिगोसहस्राणांचतुर्णांविदतेचसः ॥ ४७ ॥ ततोगच्छेतराजेन्द्रतीर्थंशतसहस्रकम् ॥ साहस्रकंचतत्रैवद्वितीर्थंलोकविश्रुते ॥ ४८ ॥ उभयोर्हिनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ दानंवाप्युपवासो वासहस्रगुणितोभवेत् ॥ ४९ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रेणुकातीर्थमुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः ॥ ५० ॥ सर्वपापविशुद्धात्माआमृष्टो मफलंलभेत् ॥ विमोचनउपस्पृश्यजितमन्युर्जितेंद्रियः ॥ ५१ ॥ प्रतिग्रहकृतैःपापैःसर्वैःसंपरिमुच्यते ॥ ततःपंचवटंगत्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५२ ॥ पुण्येनमहतायुक्तःस्वर्गलोकेमहीयते ॥ यत्रयोगीश्वरःस्थाणुःस्वयमेववृषध्वजः ॥ ५३ ॥ तमर्चयित्वादेवेशंगमनादेवसिध्यति ॥ तैजसंवारुणंतीर्थं दीप्यतेस्वेनतेजसा ॥ ५४ ॥ यत्रब्रह्मादिभिर्देवैर्ऋषिभिश्चतपोधनैः ॥ सेनापत्येचदेवानामभिषिक्तोगुहस्तदा ॥ ५५ ॥ तैजसस्यतुपूर्वेणकुरुतीर्थंकुरूद्वह ॥ कुरुतीर्थेनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ५६ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मारुद्रलोकंप्रपद्यते ॥ स्वर्गद्वारंततोगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ ५७ ॥

१ मधुपूरम् । मधुसूरम् । मधुमूदम् । इति च पाठांतराणि ।

अग्निष्टोममवाप्नोतिब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेदनरकंतीर्थंसेवीनराधिप ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ तत्रब्रह्मास्त्वयंनित्यं देवैस्सहमहीयते ॥ ५९ ॥ अध्यास्तेपुरुषव्याघ्रनारायणपरागमैः ॥ सान्निध्यंचैवराजेंद्ररुद्रवेद्यांकुरूद्वह ॥ ६० ॥ अभिगम्यतुतंदिवींनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ तत्रैवचमहाराजविश्वेश्वरमुमापतिम् ॥ ६१ ॥ अभिगम्यमहादेवंमुच्यतेसर्वकिल्बिषैः ॥ नारायणंचाभिगम्यपद्मनाभमरिंदम ॥ ६२ ॥ शोभमानोमहाराजविष्णुलोकंप्रपद्यते ॥ तीर्थेषुसर्वदेवानांस्नातमात्रोनराधिप ॥ ६३ ॥ सर्वदुःखपरित्यक्तोद्योततेशिववत्सदा ॥ ततस्त्वस्थिपुरंगच्छेत्ततीर्थंसेवीनराधिप ॥ ६४ ॥ पावनंतीर्थमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अग्निष्टोमस्ययज्ञस्यफलमाप्नोतिभारत ॥ ६५ ॥ गंगाह्रदश्चतत्रैवकूपश्चभरतर्षभ ॥ तिस्रःकोट्यस्तुतीर्थानांतत्रिमन्कूपेमहीयते ॥ ६६ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्ब्रह्मलोकेप्रपद्यते ॥ आपगायांनरःस्नात्वाअर्चयित्वामहेश्वरम् ॥ ६७ ॥ गतिंपरामवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ततःस्थाणुवटंगच्छेत्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ६८ ॥ तत्रस्नात्वास्थितोरात्रिंरुद्रलोकमवाप्नुयात् ॥ बदरीणांवनंगच्छेद्वसिष्ठस्याश्रमंततः ॥६९॥ बदरीभक्ष्यतेयत्रत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ सम्यग्द्वादशवर्षाणिबदरीभक्षयेत्तुयः ॥७०॥ त्रिरात्रोपोषितश्चैवभवेत्तुल्योनराधिप ॥ इंद्रमार्गंसमासाद्यतीर्थंसेवीनराधिप ॥ ७१ ॥ अहोरात्रोपवासेनस्वर्गलोकेमहीयते ॥ एकरात्रंसमासाद्यएकरात्रोपितोनरः ॥ ७२ ॥ नियतःसत्यवादीचब्रह्मलोकेमहीयते ॥ तथागच्छेद्वराजेंद्रतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ७३ ॥ आदित्यस्याश्रमोयत्रतेजोराशेर्महात्मनः ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वापूजयित्वाविभावसुम् ॥ ७४ ॥ आदित्यलोकंव्रजतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ सोमतीर्थेनरःस्नात्वातीर्थसेवीकुरूद्वह ॥ ७५ ॥ सोमलोकमवाप्नोतिनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञदधीचस्यनराधिपः ॥ ७६ ॥ तीर्थंपुण्यतमंराजन्पावनंलोकविश्रुतम् ॥ यत्रसारस्वतोयातःसिद्धिंसतपसोनिधिः ॥ ७७ ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वावाजपेयफलंलभेत् ॥ सारस्वतींमितिंचैवलभतेनात्रसंशयः ॥ ७८ ॥ ततःकन्याश्रमंगत्वानियतोब्रह्मचर्यया ॥ त्रिरात्रमुषितोराजन्नुपवासपरायणः ॥ ७९ ॥ लभेत्कन्याशतंदिव्यंब्रह्मलोकंचगच्छति ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञतीर्थंसंनिहितीमापि ॥ ८० ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ मासिमासिसमेप्यंतिपुण्ये नमहताग्नितः ॥ ८१ ॥ सन्निहित्यामुपस्पृश्यराह्वग्रस्तेदिवाकरे ॥ अश्वमेधशतंतेनइष्टंभवतिशाश्वतम् ॥ ८२ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिअंतरिक्षेचराणिच ॥ उदपानाश्चविप्राश्चपुण्यान्यायतनानिच ॥ ८३ ॥ निःसंशयममावास्यांसमेप्यंतिनराधिप ॥ मासिमासिनरव्याघ्रसन्निहित्यांजनेश्वर ॥ ८४ ॥ तीर्थसन्नयनादेवसन्निहितीमुविश्रुता ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ८५ ॥ अमावास्यांतथाचैवराहुग्रस्तेदिवाकरे ॥ यःश्राद्धंकुरुतेमर्त्य

१ यत्रसारस्वतो जातः सिद्धिराट् इति पाठः ।

॥ २४ ॥

स्तस्यपुण्यफलंशृणु ॥ ८६ ॥ अश्वमेधसहस्रस्यसम्यगिष्टस्ययत्फलम् ॥ स्नातएवतदाप्नोतिश्राद्धंकृत्वाचमानवः ॥ ८७ ॥ यत्किंचिद्दुष्कृतंकर्म्मस्त्रि
यावापुरुषस्यवा ॥ स्नातमात्रस्यतत्सर्वंनश्यतेनात्रसंशयः ॥ ८८ ॥ पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंसगच्छति ॥ अभिवाद्यततोनाम्नाद्वारपालंमचक्रुकम्॥८९
गंगाह्रदश्चतत्रैवतीर्थंभरतसत्तम ॥ तत्रस्नायीतधर्मज्ञब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ९० ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंविंदतिमानवः ॥ पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरि
क्षेचपुष्करम् ॥ ९१ ॥ त्रयाणामपिलोकानांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते ॥ पांशवोपिकुरुक्षेत्रेवायुनातिसमीरिताः ॥९२॥ अपिदुष्कृतकर्म्माणंनयंतिपरमांगतिम् ॥
दक्षिणेनसरस्वत्यामुत्तरेणसरस्वतीम्॥ ९३ ॥ येवसंतिकुरुक्षेत्रेतेवसंतित्रिविष्टपे ॥ कुरुक्षेत्रंगमिष्यामिकुरुक्षेत्रेवसाम्यहम् ॥ ९४ ॥ अप्येकांवाचमुत्सृज्य
स्वर्गलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मवेद्यांकुरुक्षेत्रंपुण्यंब्रह्मर्षिसेवितम् ॥९५॥ तस्मिन्वसंतियेराजन्नतेशोच्याःकथंचन ॥ तरंडकारंडकयोर्यदंतरंरामह्रदानांचमच
क्रुकस्यच ॥ एतत्कुरुक्षेत्रसमंतपंचकंपितामहस्योत्तरवेदिरुच्यते ॥९६॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेसप्तविंशतिमोऽध्यायः ॥२७ ॥ छ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ ततोगच्छेतधर्म्मज्ञधर्म्मतीर्थंपुरातनम् ॥ यत्रधर्मोमहाभागस्तप्तवानुत्तमंतपः ॥१॥ तेनतीर्थंकृतंपुण्यंस्वेननाम्नाचचिह्नितम् ॥ तत्रस्नात्वानरो
राजन्धर्मशीलःसमाहितः ॥ २ ॥ आसप्तमंकुलंचैवपुनीतेनात्रसंशयः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञकलापवनमुत्तमम् ॥३॥ कृच्छ्रेणमहतागत्वातत्रस्नात्वासमाहि
तः ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥४॥ सौगंधिकंवनंराजंस्ततोगच्छेतमानवः ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवाऋषयश्चतपोधनाः ॥ ५ ॥ सिद्धचारणगं
धर्वाःकिन्नराःसमहोरगाः ॥ तद्वनंप्रविशन्नेवसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६ ॥ ततोहिसासरिच्छ्रेष्ठानदीनामुत्तमानदी ॥ प्लक्षादेवीस्मृताराजन्महापुण्यासरस्वती
॥ ७॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतवल्मीकान्निःसृतेजले ॥ अर्चयित्वापितॄन्देवानश्वमेधफलंलभेत् ॥ ८ ॥ ईशानाध्युषितंनामतत्रतीर्थंसुदुर्लभम् ॥ षड्गुणंय
न्निपातेषुवल्मीकादितिनिश्चयः ॥ ९ ॥ कपिलानांसहस्रंचवाजिमेधंचविंदति ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रदृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ १० ॥ सुगंधांशतकुंभांचपं
चयज्ञंचभारत ॥ अभिगम्यनरश्रेष्ठस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ११ ॥ त्रिशूलपात्रंतत्रैवतीर्थमासाद्यदुर्लभम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतपितृदेवार्चनेरतः॥ १२ ॥
गाणपत्यंचलभतेदेहंत्यक्त्वानसंशयः ॥ ततोराजगृहंगच्छेद्देव्याःस्थानंसुदुर्लभम् ॥ १३ ॥ शाकंभरीतिविख्यातात्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ दिव्यंवर्षसहस्रं
चशाकेनकिलभारत ॥ १४॥ आहारंसाकृतवतीमासिमासिनराधिप ॥ ऋषयोभ्यागतास्तत्रदेव्याभक्तास्तपोधनाः ॥ १५ ॥ आतिथ्यंचकृतंतेषांशा
केनाकिलभारत ॥ ततःशाकंभरीत्येवंनामतस्याःप्रतिष्ठितम् ॥१६॥शाकंभरींसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः॥त्रिरात्रमुषितःशाकंभक्षयेन्नियतःशुचिः॥१७॥

१ मतर्गकमिति पाठः । २ यातिपानीयम् । याति पातेषु । इति पा० ।

शाकाहारस्ययत्सम्यग्वर्षैर्द्वादशभिःफलम् ॥तत्फलंतस्यभवतिदेव्या²च्छंदेनभारत ॥ १८ ॥ ततोगच्छेत्सुवर्णाख्यंत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ यत्रकृष्णःप्रसादार्थंरुद्रमाराधयत्पुरा ॥ १९ ॥ वरांश्चसुचहूँल्लेभेदेवैरपिसदुर्लभान् ॥ उक्तश्चत्रिपुरघ्नेनपरितुष्टेनभारत ॥ २० ॥ अपिचात्माप्रियतरोलोकेकृष्णभविष्यसि ॥ त्वन्सुखंचजगत्कृत्स्नंभविष्यतिनसंशयः ॥ २१ ॥ तत्राभिगम्यराजेंद्रपूजयित्वावृषध्वजम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगाणपत्यंचविंदति ॥ २२ ॥ धूमावर्तीततोगच्छेत्रिरात्रमुषितोनरः ॥ मनसाप्रार्थितान्कामाँल्लभतेनात्रसंशयः ॥ २३ ॥ देव्यास्तुदक्षिणापूर्वेनरर्थौवर्त्तोनराधिप ॥ तत्रागत्यतुधर्मज्ञश्रद्धानोजितेंद्रियः ॥ २४ ॥ महादेवप्रसादेनगच्छेतपरमांगतिम् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगच्छेतभरतर्षभ ॥ २५ ॥ धरांनाममहाप्राज्ञसर्षपापप्रणाशिनीम् ॥ तत्रस्नात्वानरव्याघ्रनशोचतिनराधिप ॥ २६ ॥ ततोगच्छेन्नरव्याघ्रनमस्कृत्यमहागिरिम् ॥ स्वर्गद्वारेणतत्तुल्यंगंगाद्वारंनसंशयः ॥ २७ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतकोटितीर्थेसमाहितः ॥ लभतेपुंडरीकंतुकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ २८ ॥ उष्यैकांरजनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ सप्तगंगेत्रिगंगेचशक्रावर्त्तेचतर्पयेत् ॥ २९ ॥ देवान्पितॄंश्चविधिवत्पुण्यलोकेमहीयते ॥ ततःकनखलेस्नात्वात्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ३० ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ कपिलावटंतुगच्छेततीर्थसेवीनराधिप ॥ ३१ ॥ उष्यैकांरजनींतत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ नागराजस्यराजेंद्रकपिलस्यमहात्मनः ॥ ३२ ॥ तीर्थंकुरुवरश्रेष्ठसर्वलोकेषुविश्रुतम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतनागर्तीर्थेनराधिप ॥ कपिलानांसहस्रस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥३३॥ ततोललितकांगच्छेच्छतनोस्तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥३४॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऽष्टाविंशोध्यायः ॥ २८ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ततोगच्छेत राजेंद्रकालिंदीतीर्थमुत्तमम् ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्नदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ १ ॥ पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेब्रह्मावर्त्तेपृथूदके ॥ अविमुक्तेसुवर्णाख्येयत्फलंलभतेनरः ॥ २ ॥ तत्फलंसमवाप्नोतियमुनायांनरोत्तम ॥ स्वर्गभोगेतिरागार्वेयेयांमनासिवर्तते ॥ ३ ॥ यमुनायांविशेषेणस्नानदानेनसत्तम ॥ आयुरारोग्यसंपत्तौरूपयौवनतागुणे ॥४॥ येषांमनोरथस्तेस्तुनत्याज्यंयमुनाजलम् ॥ येविभ्यतिनरकादेर्दीरिद्र्याद्व्याधेत्रसंतिच॥५॥सर्वथातैःप्रयत्नेनतज्जकार्यंनिमज्जनम् ॥ दारिद्र्यपापदौर्भाग्यपंकप्रक्षालनायवै ॥ ६ ॥ ऋतेवैयायमुनंतोयंनचान्योस्तियुधिष्ठिर ॥ श्रद्धाहीनानिकर्माणिमतान्यर्थफलानिवै ॥ फलंददातिसंपूर्णंयामुनंस्नानमात्रतः ॥ ७ ॥ अकामोवासकामोवायामुनेसलिलेनृप ॥ इहामुत्रचदुःखानिमज्जनान्नैवपश्यति॥८॥पक्षद्वयेयथाचंद्रःक्षीयतेवर्द्धतेतथा ॥ पातकंनश्यतेतत्रस्नानात्पुण्यंविवर्द्धते ॥९॥ यथाब्धौसुखमार्यातिरत्नानिविविधानिच ॥ आयुर्वित्तंकलत्राणिसंपदःसंभवंतिच ॥१०॥ कामधेनुर्यथा

॥ २५ ॥

१ उपाद्धनो इति पा० । २ नीलमेघ्रहृदति पाठः ।

थाकामंचिंतामणिर्विचिंतितम् ॥ ददातियमुनास्नानंतद्वत्सर्वमनोरथम् ॥ ११ ॥ कृतेतपःपरंज्ञानंत्रेतायांयजनंतथा ॥ द्वापरेचकलौदानंकालिंदीसर्वदा
शुभा ॥ १२ ॥ सर्वेषांसर्ववर्णानामाश्रमाणांचभूपते ॥ यामुनेमज्जनंधर्मधाराभिःखलुवर्षति ॥ १३ ॥ अस्मिन्वैभारतेवर्षेकर्मभूमौविशेषतः ॥ कालिंद्यस्ना
यिनांनॄणांनिष्फलंजन्मकीर्त्तितम् ॥ १४ ॥ नैश्वर्यंगगनेयद्वच्चांद्रेऽमायांतुमंडले ॥ तद्वन्नभातिसत्कर्मयमुनामज्जनंविना ॥ १५ ॥ व्रतैर्दानैस्तपोभिश्च
नतथाप्रीयतेहरिः ॥ तत्रमज्जनमात्रेणयथाप्रीणातिकेशवः ॥ १६ ॥ नसमंविद्यतेकिंचित्तेजःसौरेणतेजसा ॥ तद्वन्नयमुनास्नानंसमानाःक्रतुजाःक्रियाः ॥ १७ ॥
प्रीतयेवासुदेवस्यसर्वपापापनुत्तये ॥ कालिंद्यामज्जनंकुर्य्यात्स्वर्गलाभायमानवाः ॥ १८ ॥ किंरक्षितेनदेहेनसुपुष्टेनबलीयसा ॥ अध्रुवेणसुदेहेनयमु
नामज्जनंविना ॥ १९ ॥ अस्थिस्तंभंस्नायुबंधंमांसक्षतजलेपनम् ॥ चर्मावनद्धदुर्गंधंपूर्णंमूत्रपुरीषयोः ॥ २० ॥ जराशोकविपद्व्याप्तंरोगमंदिरमातुरम् ॥
रागमूलमनित्यंचसर्वदोषसमाश्रयम् ॥ २१ ॥ परोपकारपापार्तिपरद्रोहपरेर्षिकम् ॥ लोलुपंपिशुनंक्रूरंकृतघ्नंक्षणिकंतथा ॥ २२ ॥ निष्ठुरंदुर्धरंदु
ष्टंदोषत्रयविदूषितम् ॥ अशुचितापिदुर्गंधितापत्रयविमोहितम् ॥ २३ ॥ निसर्गतोऽधर्मरतंतृष्णाशतसमाकुलम् ॥ कामक्रोधमहालोभनरकद्वारसंस्थि
तम् ॥ २४ ॥ कृमिवर्चस्तुभस्मादिपरिणामगुणावहम् ॥ इदृक्शरीरंव्यर्थंहियमुनामज्जनंविना ॥ २५ ॥ बुद्बुदाइवतोयेषुप्रत्यंडाइवपक्षिषु ॥ जायंते
मरणायैवयमुनास्नानवर्जिताः ॥ २६ ॥ अवैष्णवोहतोविप्रोहतंश्राद्धमपिंडकम् ॥ अब्रह्मण्यंहतंक्षत्रमनाचारहतंकुलम् ॥ २७ ॥ सदंभश्चहतोधर्म्मःक्रो
धेनैवहतंतपः ॥ अदृढंचहतंज्ञानंप्रमादेनहतंश्रुतम् ॥ २८ ॥ परभक्त्याहतानारीब्रह्मचारीस्त्रियाहतः ॥ अदीप्तेग्नौहतोहोमोहताभक्तिःसमायिका ॥ २९ ॥
उपजीव्याहताकन्यास्वार्थेपाकक्रियाहता ॥ शूद्रभक्षोहतोयोगःकृपणस्यहतंधनम् ॥ ३० ॥ अनभ्यासहताविद्याहतोबोधोविरोधकृत् ॥ जीवितार्थंहतंतीर्थं
जीवनार्थंहतंव्रतम् ॥ ३१ ॥ असत्याचहतावाणीतथापैशुन्यवादिनी ॥ षट्कर्णगोहतोमंत्रोव्यग्रचित्तोहतोजपः ॥ ३२ ॥ हतमश्रोत्रियेदानंहतोलोकश्च
नास्तिकः ॥ अश्रद्धयाहतंसर्वंयत्कृतंपारलौकिकम् ॥ ३३ ॥ इहलोकेहतोनॄणांदरिद्राणांयथानृप ॥ मनुष्याणांहतंजन्मकालिंदीमज्जनंविना ॥ ३४ ॥
उपपातकसर्वाणिपातकानिमहांतिच ॥ भस्मीभवंतिसर्वाणियमुनामज्जनान्नृप ॥ ३५ ॥ वेपंतेसर्वपापानियमुनायांगतेनरे ॥ नाशकेसर्वपापानां
यदिस्नास्यंतिवारिणि ॥ ३६ ॥ पावकाइवदीप्यंतेयमुनायांनरोत्तमाः ॥ विमुक्ताःसर्वपापेभ्योमेघेभ्यइवचंद्रमाः ॥ ३७ ॥ आर्द्रशुष्कलघुस्थू
लंवाङ्मनःकर्मभिःकृतम् ॥ तत्रस्नानंदहेत्पापंपावकःसमिधोयथा ॥ ३८ ॥ प्रामादिकंचयत्पापंज्ञानाज्ञानकृतंचयत् ॥ स्नानमात्रेणनश्येतयमुनायां

१ मदाद्धतः इ० पा० । २ ससंशयो इ० पा० ।

नृपोत्तम ॥ ३९ ॥ निष्पापास्त्रिदिवंयांतिपापिष्ठायांतिशुद्धताम् ॥ संदेहोनात्रकर्तव्यःस्नानेवैयमुनाजले ॥ ४० ॥ सर्वेधिकारिणोह्यत्रविष्णुभक्तौतथानृप ॥ सर्वेषांसर्वदादेवीयमुनापापनाशिका ॥ ४१ ॥ एषएवपरोमंत्रएतच्चपरमंतपः ॥ प्रायश्चित्तंपरंचैवयमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४२ ॥ नृणांजन्मांतराभ्यासात्कालिंदीमजनेमतिः ॥ अध्यात्मज्ञानकौशल्यंजन्माभ्यासाद्यथानृप ॥ ४३ ॥ संसारकर्दमालेपप्रक्षालनविशारदम् ॥ पावनं पावनानांचयमुनास्नानमुत्तमम् ॥ ४४ ॥ स्नातातस्तत्रचयेराजन्सर्वकामफलप्रदे ॥ शुभांश्चभुंजतेभोगांश्चंद्रसूर्यग्रहोपमान् ॥ ४५ ॥ यमुनामोक्षदाप्रोक्तामथुरासंगतायदि ॥ मथुरायांचकालिंदीपुण्याधिकविवर्द्धिनी ॥ ४६ ॥ अन्यत्रयमुनापुण्यामहापातकहारिणी ॥ विष्णुभक्तिप्रदादेवीमथुरासंगताभवेत् ॥ ४७ ॥ भक्तिभावेनसंयुक्ताकालिंद्यांयदिमज्जयेत् ॥ कल्पकोटिसहस्राणिवसतेसन्निधौहरेः ॥ ४८ ॥ मुक्तिप्रयांतिमनुजाःनूनंसांख्येनवर्जिताः ॥ पितरस्तस्यतृप्यंतितृप्ताःकल्पशतैर्दिवि ॥ ४९ ॥ येपिवंतिनराराजन्ययमुनासलिलंशुभम् ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ ५० ॥ कोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ तत्रदानंचहोमश्चसर्वकोटिगुणंभवेत् ॥ ५१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेऊनत्रिशोऽध्यायः ॥ २९ ॥ ॥ छ ॥

॥ नारदउवाच ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिइतिहासपुरातनम् ॥ पुराकृतयुगेराजन्निषधेनगरेवरे ॥ १ ॥ आसीद्वैश्यःकुबेराभोनामतोहेमकुंडलः ॥ कुलीनःसत्क्रियोदेवद्विजपावकपूजकः ॥ २ ॥ कृषिवाणिज्यकर्त्तासौविविधक्रयविक्रयी ॥ गोघोटकमहिष्यादिपशुपोषणतत्परः ॥ ३ ॥ पयोदधीनितक्राणिगोमयानितृणानिच ॥ काष्ठानिफलमूलानिलवणाद्रींदिपिप्पली ॥ ४ ॥ धान्यानिशाकतैलानिवस्त्राणिविविधानिच ॥ धातूनिक्षुविकारांश्चविक्रीणीतेससर्वदा ॥ ५ ॥ इत्थंनानाविधैर्वैश्यउपायैरपरैस्तथा ॥ उपार्जयामाससदाअष्टोहाटककोटयः ॥ ६ ॥ एवंमहाधनःसोथहाकर्णपलितोभवत् ॥ पश्चाद्विचार्यसंसारक्षणिकत्वंस्वचेतसि ॥ ७ ॥ तद्धनस्यषडंशेनधर्मकार्यंचकारसः ॥ विष्णोरायतनंचक्रेगृहंचक्रेशिवस्यच ॥ ८ ॥ तडागंवानयामासविपुलंसागरोपमम् ॥ वाप्यश्चपुष्करिण्यश्चबहुधातेनकारिताः ॥ ९ ॥ वटाश्वत्थाम्रकंकोलजंबूनिंबादिकाननम् ॥ स्वेसत्वेनतदाचक्रेतथापुष्पवनंशुभम् ॥ १० ॥ उदयास्तमनंयावदन्नपानंचकारसः ॥ पुराद्वहिश्चतुर्दिक्षुप्रपांचकेतिशोभनाम् ॥ ११ ॥ पुराणेषुप्रसिद्धानियानिदानानिभूपते ॥ ददौतानिसधर्म्मात्मानित्यंदानपरस्तदा ॥ १२ ॥ यावज्जीवकृतेपापेप्रायश्चित्तमथाकरोत् ॥ देवपूजापरोनित्यंनित्यंचातिथिपूजकः ॥ १३ ॥ तस्येत्थंवर्त्तमानस्यसंजातौद्वौसुतौनृप ॥ तौसुप्रसिद्धनामानौश्रीकुंडलविकुंडलौ ॥ १४ ॥ तयोर्मूर्ध्निश्रुतंत्यक्त्वा

१ आरोपितं स्वसत्त्वेनेति पाठः ।

जगामतपसेवनम् ॥ तत्राराध्यपरंदेवंगोविंदंवरदंप्रभुम् ॥ १५ ॥ तपःक्लिष्टशरीरोसौवासुदेवमनाःसदा ॥ प्राप्तःसवैष्णवंलोकंयत्रगत्वानशोचति ॥ १६ ॥
अथतस्यसुतोराजन्महामानसमन्वितो ॥ तरुणोरूपसंपन्नोधनवंशगवैतो ॥ १७ ॥ दुःशीलोव्यसनासक्तोधर्मकर्मांद्यदर्शकौ ॥ नवाक्यंचागतोमातु
र्वृद्धानांवचनंतथा ॥ १८ ॥ कुमार्गगोदुरात्मानोपितृमित्रनिषेधकौ ॥ अधर्मनिरतौदुष्टौपरदाराभिगामिनौ ॥ १९ ॥ गीतवादित्रनिरतौवीणावेणुवि
नोदिनौ ॥ वारस्त्रीशतसंयुक्तौगायंतौचेरतुस्तदा ॥ २० ॥ चाटुकारजनैर्युक्तौविंवोष्ठीपुविशारदौ ॥ सुवेषौचारुवसनौचारुचंदनरूपितौ ॥ २१ ॥
तथासुगंधिमालाढ्यौकस्तूरीलक्ष्मलक्षितौ ॥ नानालंकारशोभाढ्यौमौक्तिकाहारहारिणौ ॥ २२ ॥ गजवाजिरथौघेनकीर्णतौतावितस्तदा ॥ मधुपान
समायुक्तौपरस्त्रीरतिमोहितौ ॥ २३ ॥ नाशयंतौपितृद्रव्यंसहस्रंददतुःशतम् ॥ तस्थतुःस्वगृहेरम्येनित्यंभोगपरायणौ ॥ २४ ॥ इत्थंतुतद्धनंताभ्यां
विनियुक्तमसद्व्ययैः ॥ वारस्त्रीविटशैलूषमल्लचारणबंदिषु ॥ २५ ॥ अपात्रेतद्धनंदत्तंक्षितंबीजमिवोषरे ॥ नसत्पात्रेचतद्दत्तंनव्राह्मणमुखेहुतम् ॥ २६ ॥
नार्चितोभूतभृद्विष्णुःसर्वपापप्रणाशनः ॥ उभयोरेवतद्द्रव्यमचिरेणक्षयंययौ ॥ २७ ॥ ततस्तौदुःखमापन्नौकार्पण्यंपरमंगतौ ॥ शोचमानौतुमुह्यंतौक्षु
त्पीडादुःखपीडितौ ॥ २८ ॥ तयोस्तुतिष्ठतोर्गेहेनास्तियद्भुज्यतेतदा ॥ स्वजनैर्बांधवैस्सर्वैःसेवकैरुपजीविभिः ॥ २९ ॥ द्रव्याभावेपरित्यक्तौचित्य
मानौततःपुरे ॥ पश्चाच्चौर्य्यसमारब्धंताभ्यांचनगरेनृप ॥ ३० ॥ राजतोलोकतोभीतौस्वपुरान्निःसृतौतदा ॥ चक्रतुर्वनवासंतौसर्वपापुपपीडितौ ॥ ३१ ॥
जघ्नतुःसततंमूढौक्षितिर्वाणैर्विचार्यितैः ॥ नानापक्षिवराहांश्चहरिणान्रोहितांस्तथा ॥ ३२ ॥ शशकान्छछकान्गोधान्श्वापदांश्चेतरान्बहून् ॥ महा
बलौभिल्लसंगावाखेटकभुजौसदा ॥ ३३ ॥ एवंमांसमयाहारौपापाहारौपरंतप ॥ कदाचिद्भूधरंप्राप्तौद्वेकोन्यश्ववर्नगतः ॥ ३४ ॥ शार्दूलेनहतोज्येष्ठः
कनिष्ठःसर्पदंशितः ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्पापिष्ठौनिधनंगतौ ॥ ३५ ॥ यमदूतैस्ततोबद्धापापैर्नीतौयमालयम् ॥ गत्वाभिजगदुःसर्वेतेदूताःपापि
नावुभौ ॥ ३६ ॥ धर्मराजनरावेतावानीतौतवशासनात् ॥ आज्ञांदेहिस्वभृत्येषुप्रसीदकरवामकिम् ॥ ३७ ॥ आलोच्यचित्रगुप्तेनतदादूताःअगौ
यमः ॥ एकस्तुनीयतांवीरनिरयंतीव्रवेदनम् ॥ ३८ ॥ अपरःस्थाप्यतांस्वर्गेयत्रभोगाह्यनुत्तमाः ॥ कृतांताज्ञांततःश्रुत्वादूतैश्चक्षिप्रकारिभिः ॥ ३९ ॥
निक्षिप्तोरौरवेघोरेज्येष्ठोहिनराधिप ॥ तेषांदूतवरःकश्चिद्ददुवाचमधुरंवचः ॥ ४० ॥ विकुंडलमयासाद्धेमहिस्वर्गेददामिते ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुदिव्यांस्त्व
मर्जितान्स्वेनकर्मणा ॥ ४१ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ततोऽहंमनाःसोथदूतंपप्रच्छतं
पथि ॥ संदेहंहृदिकृत्वातुविस्मयंपरमंगतः ॥ विचारयन्हृदिस्वर्गःकस्यहेतोःफलंमम ॥ १ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ हेदूतवरपृच्छामिसंशयंत्वा

महंपरम् ॥ आवांजातौकुलेतुल्येतुल्यंकर्मतथाकृतम् ॥ २ ॥ दुर्मृत्युरपितुल्योभूत्तुल्योदष्टोयमस्तथा ॥ कथंसनरकेक्षिप्तस्तुल्यकर्म्ममयाव्रजः ॥ ३ ॥
ममाभवत्कर्थनाकमितिमेछिंधिसंशयम् ॥ देवदूतनपश्यामिममस्त्वंगस्यकारणम् ॥ ४ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ मातापितासुतोजायास्वसाभ्रातावि
कुंडल ॥ जन्महेतोरियंसंज्ञाजंतोःकर्म्मोपभुक्तये ॥ ५ ॥ एकस्मिन्पादपेपक्षद्वच्छकुनानांसमागमः ॥ यद्यत्समीहितंकर्मकुरुतेपूर्वभाविनः ॥ ६ ॥
तस्यतस्यफलंभुंक्तेकर्म्मणःपुरुषःसदा ॥ सत्यंवदामितेप्रीत्यानरैःकर्म्मशुभाशुभम् ॥ ७ ॥ स्वकृतंभुज्यतेवैश्यकालेकालेपुनःपुनः ॥ एकःकरोतिकर्मा
णिएकस्तत्फलमश्नुते॥८॥अन्योनलिप्यतेवैश्यकर्मणान्यस्यकुत्रचित्॥अपतन्नरकेपापैस्तवभ्रातासुदारुणैः॥त्वंचधर्मेणधर्मज्ञस्वर्गंप्राप्तोपिशाश्वतम्॥९॥
॥ विकुंडलउवाच ॥ आवाल्यान्मयपापेषुनपुण्येषुरतंमनः॥अस्मिन्जन्मनिहेदूतदुष्कृतंहिकृतंमया ॥ १० ॥ देवदूतननजानामिसुकृतंकर्मचात्मनः ॥
यदिजानासिमत्पुण्यंतन्मेत्वंकृपयावद ॥ ११ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामियत्त्वयापुण्यमर्जितम् ॥ जानामितदहंसर्वंनत्वंवेत्तिसमु
निश्चितम् ॥ १२ ॥ हरिमित्रसुतोविप्रःसुमित्रोवेदपारगः ॥ आसीत्तस्याश्रमःपुण्योयमुनादक्षिणेतटे ॥ १३ ॥ तेनसरव्यंवनेतस्मिंस्तवजातंविशांवर ॥
तत्संगेनत्वयास्नातंमाघमासद्वयंतथा ॥ १४ ॥ कालिंदीपुण्ययापानीयेसर्वपापहरेवरे ॥ तत्तीर्थेलोकविख्यातेनाम्नापापप्रणाशने ॥ १५ ॥ एकेनसर्वपापे
भ्योविमुक्तस्त्वंविशांपते ॥ द्वितीयमाघपुण्येनप्राप्तःस्वर्गस्त्वयानघ ॥ १६ ॥ त्वंतत्पुण्यप्रभावेनमोदस्वसततंदिवि ॥ नरकेपुतवभ्रातामहतींपापयात
नाम् ॥ १७ ॥ छिद्यमानोसिपत्रैश्चभिद्यमानस्तुमुद्गरैः ॥ चूर्ण्यमानःशिलापृष्ठेतप्तांगारेषुभर्जितः ॥ १८ ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वाभ्रातृदुःखेनदुः
खितः ॥ पुलकांकितसर्वांगोदीनोसौविनयान्वितः ॥ १९ ॥ उवाचतंदेवदूतंमधुरंनिपुणंवचः ॥ मैत्रीसप्तपदीसाधोसतांभवतिसत्फला ॥ २० ॥ मित्रभा
वंविचिंत्यत्वंमामुपाकर्तुमर्हसि ॥ ततोहिशेतुमिच्छामिसर्वज्ञस्त्वंमतोमम॥२१॥यमलोकंनपश्यंतिकर्मणोकेनमानवाः ॥ गच्छंतिनिरयंयेनतन्मेत्वंकृपया
वद ॥ २२ ॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ सम्यक्पृष्टंत्वयावैश्यनष्टपापोसिसांप्रतम् ॥ विशुद्धेत्हृदयेपुंसांबुद्धिःश्रेयसिजायते ॥२३ ॥ यद्यप्यवसरोनास्तिम
मसेवापरस्यवै ॥ तथापिचतवस्नेहात्प्रवक्ष्यामियथामति ॥ २४ ॥ कर्मणामनसावाचासर्वावस्थासुसर्ववदा ॥ परपीडांनकुर्वीतनतेयांत्तियमालयम् ॥२५॥
नर्वेदेनैचदानेश्चनतपोभिर्नैचाध्वरैः ॥ कथंचित्स्वर्गंतेयांतिपुरुषाःप्राणिहिंसकाः ॥ २६ ॥ अहिंसापरमोधर्मोह्यहिंसैवपरंतपः ॥ अहिंसापरमंदानमित्या ॥ २७ ॥
हुर्मुनयःसदा ॥ २७ ॥ मशकान्सरीसृपान्दंशान्यूकाद्यान्मानवास्तथा ॥ आत्मोपम्येनपश्यंतिमानवायेदयालवः ॥ २८ ॥ तप्तांगारमयस्कीलंमार्दप्रेत
तरंगिणीम् ॥ दुर्गतिंनैवगच्छंतिकृतांतस्यचतेनराः ॥ २९ ॥ भूतानियेग्रहिंसंतिजलस्थलचराणिच ॥ जीवनार्थंचतेयांतिकालमृत्र्चदुर्गतिम् ॥ ३० ॥

श्वमांसभोजनास्तत्रपूयशोणितपायिनः ॥ मज्जंतश्चसुसापंकेदष्टाःकीटैरधोमुखैः ॥ ३१ ॥ परस्परंचखादंतोन्योन्यघातिनः ॥ वर्षाणिकल्पा
नेकांस्तेरुदंतोदारुणंरवम् ॥ ३२ ॥ कृमियोनिशतंगत्वास्थावरःस्युश्चिरंतुते ॥ ततोगच्छंतितेक्रूरास्तिर्यग्योनिशतेषुच ॥ ३३ ॥ पश्चाद्भवंतिजातांधाः
काणाःकुब्जाश्चपंगवः॥ दरिद्राश्चांगहीनाश्चमानुषाःप्राणिहिंसकाः॥३४॥तस्माद्वैरेश्यपरत्रेहकर्मणामनसागिरा ॥ लोकद्वयसुखप्रेप्सुर्धर्मज्ञोनतदाचरेत्॥३५॥
लोकद्वयेनविंदंतिसुखानिप्राणिहिंसकाः ॥ येनहिंसतिभूतानिनतेविभ्यातिकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ प्रविशंतियथानद्यःसमुद्रंपृथुवेगगाः ॥ सर्वेधर्मांअहिंसायांम
विशंतितथादृढम् ॥ ३७ ॥ सन्नातःसर्वतीर्थेषुसर्वयज्ञेषुदीक्षितः ॥ अभययेनभूतेभ्योदत्तमत्रविशांवर ॥ ३८ ॥ येनियोगांश्चशास्त्रोक्तान्धर्मांधर्मविमि
श्रितान् ॥ पालयंतीहयेवैश्यनतेयांतियमालयम् ॥ ३९ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थश्चवानप्रस्थोयतिस्तथा ॥ स्वधर्मनिरताःसर्वेनाकपृष्ठवसंतिने ॥ ४० ॥
यथोक्तचारिणःसर्वेवर्णाश्रमसमन्विताः ॥ नरागिजेंद्रियायांतिब्रह्मलोकंतुशाश्वतम् ॥ ४१ ॥ इष्टापूर्तरतायेचपंचयज्ञरताश्चये ॥ दयान्विताश्चयेनित्यंने
क्षंतेयमालयम् ॥ ४२ ॥ इद्रियार्थनिवृत्तायेसमर्थावेदवादिनः ॥ अग्निपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ॥ ४३ ॥ अदीनवदनाःशूराःशत्रुभिःपरिवे
ष्टिताः ॥ आहवेषुविपन्नायेतेषांमागोंदिवाकरः ॥ ४४ ॥ अनाथस्त्रीद्विजार्थेचशरणागतपालने ॥ प्राणांस्त्यजंतियेवैश्यनच्यवंतिदिवस्तुते ॥ ४५ ॥
पंग्वंधबालवृद्धांश्चरोगयनाथदरिद्रितान् ॥ येपुष्णंतिसदावैश्यतेमोदंतिसदादिवि ॥ ४६ ॥ गांदङ्ष्टापंकनिर्मग्नांरोगमग्नांद्विजंतथा ॥ उद्धरंतिनरायेचते
षांलोकोश्वमेधिनाम् ॥ ४७ ॥ गोग्रासंयेप्रयच्छंतियेशुश्रूषंतिगाःसदा ॥ येनारोहंतिगोपृष्ठेतेस्वर्लोकनिवासिनः ॥ ४८ ॥ गर्तमात्रंतुयेचकुर्यंत्रगौर
तृषाभवेत् ॥ यमलोकमदृष्ट्वैवतेयांतिस्वर्गेतिनराः ॥ ४९ ॥ अग्निपूजादेवपूजागुरुपूजारताश्चये ॥ द्विजपूजारतानित्यंतेविप्राःस्वर्गगामिनः ॥ ५० ॥
वापीकूपतडागादौधर्मस्यांतोनविद्यते ॥ पिबंतिस्वेच्छयायत्रजलस्थलचरास्तदा ॥ ५१ ॥ नित्यंदानपरःसोत्रकथ्यतेविबुधैरपि ॥ यथायथाचपा
नीयंपिबंतिप्राणिनोभृशम् ॥ ५२ ॥ तथातथाऽक्षयःस्वर्गोधर्मवृद्धश्चाविशांवर ॥ प्राणिनांजीवनंवारिप्राणायारिणिसंस्थिताः ॥ ५३ ॥ नित्यस्नानेन
पूयंतेयेपिपातकिनोनराः ॥ प्रातस्नानंहरेद्वैश्यबाह्याभ्यंतरजंमलम् ॥ ५४ ॥ प्रातःस्नानेननिष्पापोनरोनरियंव्रजेत् ॥ स्नानंविनातुयोभुंक्तेमलाशिस
सदानरः ॥ ५५ ॥ अस्नायीयोनरस्तस्यविमुखापितृदेवताः ॥ स्नानहीनोनरःपापःस्नानहीनोनरोशुचिः ॥ ५६ ॥ अस्नायीनरकंभुंक्तेपुंस्कोटा
दिषुजायते ॥ येपुनःस्नोतसिस्नानमाचरंतीहपर्वणि ॥ ५७ ॥ तेनैवनरकंयांतिनजायंतेकुयोनिषु ॥ दुःस्वप्नादुष्टचिंताश्चवैध्याभवंतिसवंदा ॥ ५८ ॥

पा०–१ येनोरोहंतितृषभम् ।

प्रातःस्नानेनशुद्धानांपुरुषाणांविशांवर ॥ तिलांश्चतिलपात्रांश्चतिलप्रस्थंयथाविधि ॥ ५९ ॥ दत्त्वाप्रेतपतेर्भूमौनव्रजंतिनराःक्वचित् ॥ पृथिवींकांचनं गांचदत्वादानानिषोडश ॥ ६० ॥ गत्वानविनिवर्तंतेस्वर्गलोकाद्विकुंडल ॥ पुण्यासुतिथिषुप्राज्ञोव्यतीपातेचसंक्रमे ॥ ६१ ॥ स्नात्वादत्त्वाचयत्किंचिन्नैवम ज्जतिदुर्गतौ ॥ नैवाक्रामंतिदातारोदारुणंरौरवंपथम् ॥ इहलोकेनजायंतेकुलेधनविवर्जिते॥६२॥सत्यवादीसदामौनीप्रियवादीचयोनरः॥अक्रोधनःसमाचारो नातिवाद्यनसूयकः ॥ ६३ ॥ सदादाक्षिण्यसंपन्नःसदाभूतदयान्वितः ॥ गोप्ताचपरमर्माणांवक्तापरगुणस्यच ॥ ६४ ॥ परस्वंतृणमात्रंचमनसापिनयो हरेत् ॥ नपश्यंतिविशांश्रेष्ठह्येतेनरकयातनाम् ॥६५॥ परापवादीपाखंडःपापेभ्योपिमतोधिकः ॥ पच्यतेनरकेतावद्यावदाभूतसंप्लवम् ॥ ६६ ॥ वक्तापरु षवाक्यानांमंतव्योनरकागतः ॥ संदेहोनविशांश्रेष्ठपुनर्यातिचदुर्गतिम् ॥ ६७ ॥ नतीर्थैर्नतपोभिश्चकृतघ्नस्यास्तिनिष्कृतिः ॥ सहतेयातनांघोरांसनरोनरके चिरम् ॥ ६८ ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानितेषुमज्जतियोनरः ॥ जितेंद्रियोजिताहारोनसयातियमालयम् ॥ ६९ ॥ नतीर्थेपातकंकुर्यान्नचतीर्थोपजीवनम् ॥ तीर्थे प्रतिग्रहस्त्याज्यस्त्याज्योधर्मस्यविक्रयः॥७०॥ दुर्जरंपातकंतीर्थेदुर्जरश्चप्रतिग्रहः॥तीर्थेचदुर्जरंसर्वमेतत्किन्नरकंव्रजेत् ॥७१॥ सकृद्गंगांभसिस्नातःपूतो गांगेयवारिणा ॥ ननरोनरकंयातिअपिपातकराशिकृत् ॥७२॥ व्रतदानतपोयज्ञाःपवित्राणीतराणिच ॥ गंगाबिंद्वभिषिक्तस्यनसमाइतिनःश्रुतम् ॥ ७३ ॥ अन्यतीर्थसमांगंगांयोब्रवीतिनराधमः ॥ सयातिनरकंवैश्यदारुणंरौरवंमहत् ॥ ७४ ॥ धर्मद्रवंह्यपांबीजंवैकुंठचरणच्युतम् ॥ धृतंमूर्ध्निमहेशेनयद्गांगमममलं जलम् ॥ ७५ ॥ तद्ब्रह्मैवनसंदेहोनिर्गुणंप्रकृतेःपरम् ॥ तेनकिंसमतांगच्छेदपिब्रह्मांडगोचरे ॥ ७६ ॥ गंगागंगेतियोब्रूयाद्योजनानांशतैरपि ॥ नरोननरकंयातिकिंतयासदृशंभवेत् ॥ नान्येनदह्यतेसद्यःक्रियानरकदायिनी ॥ ७७ ॥ गंगांभसिप्रयत्नेनस्नातव्यंतेनमानवैः ॥ प्रतिगृहनिवृत्तोयः प्रतिग्रहक्षमोपिसन् ॥ सद्विजोद्योततेवैश्यतारारूपश्चिरंदिवि ॥ ७८ ॥ गामुद्धरंतियेपंकाद्येरक्षंतिचरोगिणः ॥ म्रियंतेगोगृहेयेचतेपांनभसि तारकाः ॥ यमलोकंनपश्यंतिप्राणायामपरायणाः ॥ ७९ ॥ अपिदुष्कृतकर्माणस्तैरेवहतकिल्बिषाः ॥ दिवसेदिवसेवैश्यप्राणायामास्तुषोडश ॥ अपिब्रह्महणंसाक्षात्पुनंत्यहरहःकृताः ॥ ८० ॥ तपांसियानितप्यंतेव्रतानिनियमाश्चये ॥ गोसहस्रप्रदानंचप्राणायामस्तुतत्समः ॥ ८१ ॥ अब्बिंदुंयःकुशाग्रेणमासेमासेनरःपिबेत् ॥ संवत्सरशतंसाग्रंप्राणायामस्तुतत्समः ॥ ८२ ॥ पातकंतुमहद्यच्चतथाक्षुद्रोपपातकम् ॥ प्राणायामैः क्षणात्सर्वंभस्मसात्कुरुतेनरः ॥ ८३ ॥ मातृवत्परदारान्येमन्यंतेवैनरोत्तमाः ॥ नतेयांतिनरश्रेष्ठकदाचिद्यमयातनाम् ॥ ८४ ॥ मनसापिपरेषां यःकलत्राणिनसेवते ॥ सहलोकद्वयेनास्तितेनवैश्यधराधृता ॥ ८५ ॥ तस्माद्धर्म्मान्वितैस्त्याज्यंपरदारोपसेवनम् ॥ नयंतिपरदारास्तुनरकाने

कर्वैशतिम् ॥ ८६ ॥ लोभोनजायतेयोंपरदारेषुमानसे ॥ तेर्यातिदेवलोकंतुनयमंवैश्यसत्तम ॥ ८७ ॥ शश्वत्क्रोधनिदानेषुयःक्रोधेननजीयते ॥ जितस्वर्गंःसमंतव्यःपुरुषोऽक्रोधनोभुवि ॥ ८८ ॥ मातर्रपितरंपुत्रआराधयतिदेववत् ॥ अप्राप्तेवार्द्धकेकालेनयातिचयमालयम् ॥ ८९ ॥ पितुश्चाधिकभावेनयेचर्यंतिगुरुंनराः ॥ भवंत्यतिथयोलोकेब्रह्मण्यास्तेविशांवर ॥ ९० ॥ इहचैवस्त्रियोधन्याःशीलस्त्यपरिरक्षणात् ॥ शीलभंगेचनारीणांयम लोकःसुदारुणः ॥ ९१ ॥ शीलंरक्ष्यंसदास्त्रीभिर्दुष्टसंगविवर्जनात् ॥ शीलेनहिपरःस्वर्गःस्त्रीणांवैश्यनसंशयः ॥ ९२ ॥ शूद्रस्यपाकयज्ञेननिषिद्धाचरणे नच ॥ दुर्गतिर्विहितावैश्यतस्यसानारकीगतिः ॥ ९३ ॥ विचारयंतियेशास्त्रंवेदाभ्यासरताश्चये ॥ पुराणंसंहितायेचश्रावयंतिपठंतिच ॥ ९४ ॥ व्याकुर्वंति स्मृतियैंचयेधर्मप्रतिबोधकाः ॥ वेदांतिषुनिषण्णायेतैरियंजगतीधृता ॥ ९५ ॥ तत्तदभ्यासमाहात्म्यैःसर्वैतेहतकिल्विषाः ॥ गच्छंतिब्रह्मणोलोकंयत्रमोहो नविद्यते ॥ ९६ ॥ ज्ञानमज्ञायथोदद्याद्वेदशास्त्रसमुद्भवम् ॥ अपिवेदास्तमर्चैतिभवर्वधविदारणम् ॥ ९७ ॥ श्रूयतामद्रुतंह्येतद्रहस्यंवैश्यसत्तम ॥ संमतं धर्मराजस्यसर्वलोकामृतप्रदम् ॥ ९८ ॥ नयमंयमलोकंकचनभूतान्घोरदर्शनान् ॥ पश्यंतिवैष्णवानूनंसत्यंसत्यंमयोदितम् ॥ ९९ ॥ प्राहास्मान्यमुना भ्रातासदैवहिपुनःपुनः ॥ भवद्भिर्वैष्णवास्त्याज्यानतेस्युर्मंमगोचराः ॥ १०० ॥ स्मरंतियेसकृद्भूताःप्रसंगेनापिकेशवम् ॥ तेविध्वस्तालिलाघैंघायांति विष्णोःपरंपदम् ॥ १०१ ॥ दुराचारोदुष्कृतोपिसदाचारस्ततोपियः ॥ भवद्भिःसंसदात्याज्योविष्णुंचभजतेनरः ॥१०२॥ वैष्णवोयद्वहेभुंक्तेयेपांवैष्णवसं गतिः॥तोपिवःपरिवार्याःस्युस्तत्संगहतकिल्विषाः॥१०३॥इत्थंवैश्यानुशास्त्यस्मानदेवोदंडधरःसदा ॥ अतोनोवैष्णवायांतिराजधानींयमस्यतु ॥१०४॥ विष्णुभक्तिंविनानृणांपापिष्ठानांविशांवर ॥ उपायोनास्तिनास्त्यन्यःसंततुंनरकांबुधिम् ॥ १०५ ॥ श्वपाकमपिनेक्षेतलोकेषूवैश्यवैष्णवम् ॥ वैष्णवोवर्ण वाह्योपिपुनातिभुवनत्रयम् ॥ १०६ ॥ एतावतालमघनिर्हरणायपुंसांसंकीर्तनंभगवतोगुणकर्मनामाम् ॥ विकुंश्यपुत्रमघवान्यदजामिलोपिनारायणेति ह्रियमाणइयायमुक्तिम् ॥ १०७ ॥ नरकेतुचिरंमग्नाःपूर्वैयेचकुलद्वये ॥ तंदेवयांतितेस्वर्गंयदाचैतिमुदाहरिम् ॥ १०८ ॥ विष्णुभक्तस्ययेदासावैष्णवा ब्रह्मजश्चये ॥ तेतुकृतुभुजांवैश्यगतिंयांतिनिराकुलाः ॥ १०९ ॥ प्रार्थयेद्वैष्णवस्यान्नंप्रयत्नेनविचक्षणः ॥ सर्वपापविशुद्धःस्यैतदभावेजलंपिबेत् ॥ ११० ॥ गोविंदेतिजपन्मंत्रंकुत्रचिन्भ्रियतेयदि ॥ सनरोनयमंपश्येत्तंचनेक्षामहेवयम् ॥ १११ ॥ सांगंसमुद्गंसध्यानंसऋषिःछंददैवतम् ॥ दीक्षयाविधिवन्मंत्रंजपेद्वै द्वादशाक्षरम् ॥ ११२ ॥ अष्टाक्षरंचमंत्रेशंयेजपंतिनरोत्तमाः ॥ तानहंब्रह्मब्रह्महाशुद्धंचेद्राजतेविष्णुवत्स्वयम् ॥ ११३ ॥ शंखिनश्चक्रिणोभूत्वाब्रह्माभ्यंतर

पा०-१ श्वपाकमपिनेक्षेत ।

गामिनः ॥ वसंतिवैष्णवेलोकेविष्णुरूपेणतेनराः ॥ ११४ ॥ हृदिसूर्येजलेवाथप्रतिमास्थंडिलेपिच ॥ समभ्यर्च्यहरिंयांतिनरास्तद्वैष्णवंपदम् ॥ ११५ ॥
अथवासर्वदापूज्योवासुदेवोमुमुक्षुभिः ॥ शालग्रामेमणौचक्रेवज्रकीटविनिर्मिते ॥ ११६ ॥ अधिष्ठानंहितद्विष्णोःसर्वपापप्रणाशनम् ॥ सर्वपुण्यप्रदंवैश्य
सर्वेषामपिमुक्तिदम् ॥ ११७ ॥ यःपूजयेद्धरिंचक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ राजसूयसहस्रेणतेनेष्टंप्रतिवासरे ॥ ११८ ॥ सदामनंतिवेदांताब्रह्मनिर्वाणमच्यु
तम् ॥ तत्प्रसादोभवेन्नृणांशालग्रामशिलार्चनात् ॥११९॥ महाकाष्ठस्थितोवह्निर्मखस्थानेप्रकाशते ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रकाशते ॥ १२० ॥
अपिपापसमाचाराःकर्म्मण्यनधिकारिणः ॥ शालग्रामार्चकावैश्यनैवयांतियमालयम् ॥ १२१ ॥ नतथारमतेलक्ष्म्यांनतथास्वपुरेहरिः ॥ शालग्राम
शिलाचक्रेयथासरमतेसदा ॥ १२२ ॥ अग्निहोत्रंकृतंतेनदत्तापृथ्वीससागरा ॥ येनार्चितोहरिश्चक्रेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १२३ ॥ शिलाद्वादशभो
वैश्यशालग्रामशिलोद्भवाः ॥ विधिवत्पूजितायेनतस्यपुण्यंवदामिते ॥ १२४ ॥ कोटिद्वादशलिंगैस्तुपूजितैःस्वर्णपंकजैः ॥ यत्स्याद्वादशकालेषु
दिनेनैकेनतद्भवेत् ॥ १२५ ॥ यःपुनःपूजयेद्भक्त्याशालग्रामशिलाशतम् ॥ उषित्वासहरेर्लोकेचक्रवर्त्तीहजायते ॥ १२६ ॥ कामैःक्रोधैःप्रलोभैश्चव्याप्तो
यत्रनराधमः ॥ सोपियातिहरेर्लोकंशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२७॥ यःपूजयेच्चगोविंदंशालग्रामेमुदानरः ॥ आभूतसंप्लवंयावन्नसप्रच्यवतेदिवः ॥ १२८ ॥
विनातीर्थैर्विनादानैर्विनायज्ञैर्विनामतिम् ॥ मुक्तिंयांतिनरावैश्यशालग्रामशिलार्चनात् ॥ १२९ ॥ नरकंगर्भवासंचतिर्यक्त्वंकृमियोनिताम् ॥ नया
तिवैश्यपापोपिशालग्रामशिलार्चकः ॥ १३० ॥ दीक्षाविधानमंत्रज्ञोयश्चक्रेबलिमाहरेत् ॥ गंगागोदावरीरेवानद्योमुक्तिप्रदाश्चयाः ॥ १३१ ॥ निवसंति
हिताःसर्वाःशालग्रामशिलाजले ॥ नैवेद्यैर्विविधैःपुष्पैर्धूपदीपैर्विलेपनैः ॥ १३२ ॥ गीतवादित्रस्तोत्राद्यैःशालग्रामशिलार्चनम् ॥ कुरुतेमानवोयस्तुकलौ
भक्तिपरायणः ॥ १३३ ॥ कल्पकोटिसहस्राणिरमतेसन्निधौहरेः ॥ लिंगैस्तुकोटिभिर्दृष्टैर्यत्फलंपूजितैस्तुतैः ॥ १३४ ॥ शालग्रामशिलायास्तुहोकेनाह्ना
हितत्फलम् ॥ सकृदभ्यर्चितेलिंगेशालग्रामशिलोद्भवे ॥ १३५ ॥ मुक्तिंप्रयांतिमनुजानूनंसांख्येनवर्जिताः ॥ शालग्रामशिलारूपीयत्रतिष्ठतिकेश
वः ॥ १३६ ॥ तत्रदेवाःसुरायक्षाभुवनानिचतुर्दश ॥ शालग्रामशिलायांतुयःश्राद्धंकुरुतेनरः ॥ १३७ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पशतंदिवि ॥
येपिबंतिनरानित्यंशालग्रामशिलाजलम् ॥ १३८ ॥ पंचगव्यसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ कोटितीर्थसहस्रैस्तुसेवितैःकिंप्रयोजनम् ॥ १३९ ॥ तोयं
यदिपिबेत्पुण्यंशालग्रामशिलांगजम् ॥ शालग्रामशिलायत्रतत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ १४० ॥ तत्रदानंचहोमंचसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयं
यःपिबेद्विंदुनासमम् ॥ १४१ ॥ मातृस्तन्यंपुनर्नैवसपिबेद्विष्णुभाङ्नरः ॥ शालग्रामसमीपेतुक्रोशमात्रंसमंततः ॥ १४२ ॥ कीटकोपिमृतोयातिवैकुंठंभ

वनंपरम् ॥ शालग्रामशिलाचक्रंयोदद्याद्दानमुत्तमम् ॥१४३॥ भूचक्रंतेनदत्तंस्यात्सशैलवनकाननम् ॥ शालग्रामशिलायायोमूल्यमुत्पादयेन्नरः॥१४४॥
विकेताचानुमंतायःपरीक्षासुचमोदते ॥ तेसर्वंनरकंयांतियावदाभूतसंप्लवम् ॥ १४५ ॥ ततःसंक्षयेद्वैश्यचक्रस्यक्रयविक्रयम् ॥ बहुनोक्तेनकिंवैश्यकर्त
व्यंपापभीरुणा ॥ १४६ ॥ स्मरणंवासुदेवस्यसर्वपापहरंहरेः ॥ तपस्तप्तवानरोघोरमरण्येनियतेंद्रियः ॥ १४७ ॥ यत्फलंसमवाप्नोतितन्नत्यागरुड
ध्वजम् ॥ कृत्वापिबहुशःपापंनरोमोहसमन्वितः ॥ १४८ ॥ नयातिनरकंगत्वासर्वंपापहरंहरिम् ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ १४९ ॥
तानिसर्वाण्यवाप्नोतिविष्णोर्नामानुकीर्तनात् ॥ देवंशार्ङ्गधरंविष्णुंयेप्रपन्नाःपरायणाः ॥ १५० ॥ नतेषांयमसालोक्यंनतेस्युर्नरकौकसः ॥ वैष्णवःपुरुषो
वैश्यशिवनिंदांकरोतियः ॥ १५१ ॥ नविंदेद्वैष्णवंलोकंसयातिनरकंमहत् ॥ उपोष्यैकादशीमर्कांप्रसंगेनापिमानवः ॥ १५२ ॥ नयातियातनांयामीमिति
लोमशतःश्रुतम् ॥ नेदशंपावनंकिंचित्रिषुलोकेषुविद्यते ॥ १५३ ॥ उभयंपद्मनाभस्यदिनंपातकनाशनम् ॥ तावत्पापानिदेहेस्मिन्वसंतीहविशांव
र ॥ १५४ ॥ यावन्नोपवसेज्जंतुःपद्मनाभदिनंशुभम् ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ १५५ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ए
कादशींद्रियैःपापंयत्कृतंवैश्यमानवैः ॥ १५६ ॥ एकादश्युपवासेनतत्सर्वंविलयंव्रजेत् ॥ एकादशीसमंकिंचित्पुण्यंलोकेनविद्यते ॥ १५७ ॥ व्या
जेनापिकृतायैस्तुवश्यांतिनभास्करेः ॥ स्वर्गमोक्षप्रदाह्येषाशरीरारोग्यदायिनी ॥ १५८ ॥ सुकलत्रप्रदाह्येषापाजीवत्पुत्रप्रदायिनी ॥ नगंगानगयावैश्य
नकाशीनचपुष्करम् ॥ १५९ ॥ नचापिवैष्णवंक्षेत्रंतुल्यंहरिदिनेनतु ॥ यमुनाचन्द्रभागानतुल्याहरिदिनेनतु ॥ १६० ॥ अनायासेनयेनाऽप्रा
प्यतेवैष्णवंपदम् ॥ रात्रौजागरणंकृत्वासप्तोपोष्यहरेर्दिने ॥ १६१ ॥ दशवैपैतृकेपक्षेमातृकेदशपूर्वजाः ॥ प्रियायादशयेवैश्यतानुद्धरतिनिश्चितम् ॥
॥ १६२ ॥ द्वंद्वसंगपरित्यक्तानागारिकृतकेतनाः ॥ स्रग्विणःपीतवसनाः प्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ १६३ ॥ बालत्वेयौवनेवापिवाद्धकेवाविशांवर ॥ उपो
ष्यैकादशींनूनंनैतिपापोतिदुर्गतिम् ॥ १६४ ॥ उपोष्यैहत्रिरात्राणिकृत्वावातीर्थमज्जनम् ॥ दत्वाहेमतिलान्याश्चस्वर्गंयांतीहमानवाः ॥ १६५ ॥
तींर्थेस्नांतिनयेवैश्यनदत्तंकांचनंचयैः ॥ नैवतत्तंतपःकिंचित्तेस्युःसर्वंत्रदुःखिताः ॥ १६६ ॥ संक्षिप्यकथितंधर्म्मंनरकस्यनिरूपणम् ॥ अद्रोहःस
र्वभूतेषुवाङ्मनःकायकर्मभिः ॥ १६७ ॥ इंद्रियाणांनिरोधश्चदानंचहरिसेवनम् ॥ वर्णाश्रमक्रियाणांचपालनंविधितःसदा ॥ १६८ ॥ स्वर्गार्थीसर्वदावै
श्यतपोदानंनकीर्तयेत् ॥ यथाशक्तितथादद्यादात्मनोहितकाम्यया ॥ १६९ ॥ उपानद्वस्त्रमन्नानिपत्रंमूलंफलंजलम् ॥ अवंध्यंदिवसंकार्य्यंदरिद्रेणा
पिवैश्यक ॥ १७० ॥ इहलोकेपरेचैवनदत्तंनोपतिष्ठते ॥ दातारंनैवपश्यंतितांतांवैयमयातनाम् ॥ १७१ ॥ दीर्घायुषोधनाढ्याश्चभवंतीहपुनःपुनः ॥

केमत्रवद्गुनोकेनयांत्यधर्मेणदुर्गतिम् ॥ १७२ ॥ आरोहंतिदिवंधर्म्मेनराःसर्वत्रसर्वदा ॥ १७३ ॥ तेनबालत्वमारभ्यकर्तव्योधर्मसंग्रहः ॥ इतिते
कथितंसर्वंकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ १७४ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ श्रुत्वात्वद्वचनंसौम्यप्रसन्नंचित्तमेवमे ॥ गंगोदंपापहंसद्यःपापहारिसतां
वचः ॥ १७५ ॥ उपकर्तुंप्रियंवक्तुंगुणानेसर्गिकःसताम् ॥ शीतांशुःकियतेकेनशीतलोनृतमंडलः ॥ १७६ ॥ देवदूतततोब्रूहिकारुण्यान्ममपृच्छतः ॥ न
रकान्निष्कृतिःसद्योभ्रातुर्मेजायतेकथम् ॥१७७॥ इति तस्यवचःश्रुत्वादेवदूतोजगादह ॥ ध्यानंदद्वांक्षणंध्यात्वातन्मैत्रीरज्जुबंधनः ॥१७८॥ यत्तेवैश्याष्टमे
पुण्यंत्वयाजन्मानिसांचितम् ॥ तद्भ्रात्रेदीयतांसर्वस्वर्गतस्यायदीच्छसि ॥ १७९ ॥ ॥ विकुंडलउवाच ॥ ॥ किंतत्पुण्यंकथंजातंकेजन्मचपुरातनम् ॥
तत्सर्वंकथ्यतांदूततततोदास्यामिसत्वरम्॥१८०॥ ॥ देवदूतउवाच ॥ ॥ शृणुवैश्यप्रवक्ष्यामितत्पुण्यंचसहेतुकम् ॥पुरामधुवनेपुण्येऋषिरासत्रिशाकुनिः॥
॥१८१॥तपोध्ययनसंपन्नस्तेनसांत्रह्मणासमः॥जज्ञिरेतस्यरेवत्यांनवपुत्राग्रहाइव॥१८२॥ध्रुवःशीलोवसुस्तारोज्योतिष्मानुतपंचमः॥ अग्निहोत्ररताह्येतेगृ
हधर्मेपुरेमिरे॥१८३॥निर्मोहोजितकामश्चध्यानकोशोगुणाधिकः॥एतेगृहविरक्ताश्चत्वारोद्विजसूनवः॥१८४॥ चतुर्थोश्रममापन्नाःसर्वकामविनिस्पृहाः॥
ग्रामैकवासिनःसर्वेनिःसंगानिष्परिग्रहाः॥१८५॥निराशानिष्प्रयत्नाश्चसमलोष्टाश्मकांचनाः॥येनकेनचिदाच्छन्नायेनकेनचिदाशिताः॥१८६॥सायंग्रहास्त
थानित्यंविष्णुध्यानपरायणाः ॥ जितनिद्राजितहारावातदर्शितसहिष्णवः ॥ १८७ ॥ पश्यंतोविष्णुरूपेणजगत्सर्वंचराचरम् ॥ चरंतिलीलयापृथ्वींतेन्यो
न्यंमौनमास्थिताः ॥ १८८ ॥ नकुर्वंतिक्रियांकांचिदर्थमात्रंहियोगिनः ॥ दृष्टज्ञानाअसंदेहाश्चिद्विकारविशारदाः ॥ १८९ ॥ एवंतेतवविप्रस्यपूर्वमष्टम
जन्मनि ॥ तिष्ठतोमध्यदेशेषुपुत्रदारकुटुंबिनः ॥ १९० ॥ गेहंतावकमाजग्मुर्मध्याह्नेक्षुत्पिपासिताः ॥ वैश्वदेवांतरेकालेत्वयादृष्टागृहांगणे ॥ ९१ ॥ स
गद्गदंसाश्रुनेत्रंसहर्षचससंभ्रमम् ॥ दंडवत्प्रणिपातेनवहुमानपुरःसरम् ॥ १९२ ॥ प्रणम्यचरणौमूर्ध्नाकृत्वापाणियुगांजलिम् ॥ तदाभिनन्दिताःसर्वेतया
सूनृतयागिरा ॥ १९३ ॥ अद्यमेसफलंजन्मजीवितंसफलंतथा ॥ अद्यविष्णुःप्रसन्नोमेसनाथोद्यास्मिपावनः ॥ १९४ ॥ धन्योस्म्यद्यगृहंधन्यंधन्याअद्यकु
टुंबिनः ॥ ममाद्यपितरोधन्याधन्यागावःश्रुतंधनम् ॥ १९५ ॥ यद्दृष्टोभवतांपादौतोपत्रयहरोमया ॥ भवतांदर्शनंयस्माद्धन्यस्यैवहरेरिव ॥ १९६ ॥ एवंसं
पूज्यकृत्वातुपादप्रक्षालनंतथा ॥ धृतंमूर्ध्निविशांश्रेष्ठश्रद्धयापरयातदा ॥ १९७ ॥ यत्रपादोदकंवैश्यश्रद्धयाशिरसाधृतम् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैर्भाव
पुरःसरम् ॥१९८॥ संपूज्यसुंदरान्नेनभोजितायतयस्तथा ॥ तृप्ताःपरमहंसास्तेविश्रांतामंदिरेनिशि ॥१९९॥ ध्यायंतश्चपरंब्रह्मयज्ज्योतिर्ज्योतिषांमतम् ॥
तेषामातिथ्यजंपुण्यंजातंयत्तेविशांवर ॥ २०० ॥ नतद्वक्त्रसहस्रेणकुंशक्नोम्यहंखलु ॥ भूतानांप्राणिनःश्रेष्ठाःप्राणिनांमतिजीविनः ॥ २०१ ॥ यति

मत्सुसुराःश्रेष्ठानरेषुब्रह्मजातयः ॥ ब्राह्मणेषुचविद्वांसोविद्वत्सुकृतबुद्धयः ॥ २०२ ॥ कृतबुद्धिषुकर्तारःकर्तृषुब्रह्मवेदिनः ॥ अतएवसुपूज्यास्तेतस्मा च्छ्रेष्ठाजगत्त्रये ॥२०३॥ तत्संगतिर्विशांश्रेष्ठमहापातकनाशिनी ॥ विश्रांतायगृहिणेगेहेसंतुष्टाब्रह्मवेदिनः॥ २०४॥ आजन्मसंचितंपापंनाशायतीक्षणेनवै ॥ संचितंयद्धहस्थस्यपापमामरणातिकम्॥२०५॥ विनिर्दहतितत्सर्वमेकरात्रोषितोयतिः॥ स्वश्रावेदेहितत्पुण्यंनरकाद्येनमुच्यते ॥२०६॥ इतिदूतवचःश्रु त्वादर्दौपुण्यंससत्वरम् ॥ हृष्टेनचेतसाभ्रातानिरयात्सोपिनिर्गतः ॥ २०७ ॥ देवैस्तुपुष्पवर्षेणपूजितौचदिवंगतौ ॥ ताभ्यांसंपूजितःसम्यग्गतोदूतोयथा गतः ॥ २०८॥ अखिलभुवनबोधैदेवदूतस्यवाक्यं निगमवचनतुल्यंवैश्यपुत्रोनिशम्य ॥ स्वकृतसुकृतदानाद्भ्रातरंतारयित्वा सुरपतिवरलोकंतेनसार्द्धं जगाम ॥२०९॥ इतिहासमिमंराजन्यःपठेच्छृणुयादपि ॥ सगोसहस्रदानस्यविशोकोलभतेफलम् ॥२१०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकत्रिंशो ऽध्यायः॥ ३१ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रसुगंधंलोकंविश्रुतम् ॥ सर्वपापविशुद्धात्माब्रह्मलोकेमहीयते ॥१॥ रुद्रावर्ततटेतोगच्छेत्तीर्थंसेवी नराधिप ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥ २ ॥ गंगायाश्चनरश्रेष्ठसरस्वत्याश्चसंगमे ॥ स्नातोश्वमेधमाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ३ ॥ तत्र कर्णह्रदेस्नात्वादेवमभ्यर्च्यशंकरम् ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ४ ॥ ततःकुञ्जाम्रकंगच्छेत्तीर्थंसेवीयथाक्रमम् ॥ गोसहस्रमवाप्नोति स्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ५ ॥ अरुंधतीवटंगच्छेत्तीर्थंसेवीनराधिप ॥ सामुद्रकमुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ६ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्स्वर्गलोकंचग च्छति ॥ ब्रह्मावर्त्ततोगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ॥७॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ यमुनाप्रभवंगच्छेत्समुपस्पृश्ययामुनम् ॥ ८ ॥ अश्व मेधफलंलब्ध्वाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ दर्वीसंक्रमणंप्राप्यतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ ९ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ सिंधोश्चप्रभवंगत्वासिद्धगंधर्वसेवितम् ॥ १० ॥ तत्रोष्यरजनीःपंचदद्याद्गुसुवर्णकम् ॥ अथदर्वीसमासाद्यनरःपरमदुर्गमाम् ॥ ११ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगच्छेच्चौशनसीं गतिम् ॥ ऋषिकुल्यांसमासाद्यवसिष्ठंचैवभारत ॥ १२ ॥ वसिष्ठंसमतिक्रम्यसर्वेवर्णाद्विजातयः ॥ ऋषिकुल्यांनरःस्नात्वाऋषिलोकंप्रपद्यते ॥ १३ ॥ यदितत्रवसेन्मासंशाकाहारोनराधिप ॥ भृगुतुंगंसमासाद्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ १४॥ गत्वावीरप्रमोक्षंचसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ कार्तिकमाघयोश्चैवतीर्थं मासाद्यदुर्लभम् ॥१५॥ अग्निष्टोमातिरात्राभ्यांफलंप्राप्नोतिपुण्यकृत् ॥ ततःसंध्यांसमासाद्यविद्यातीर्थमनुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपस्पृशेत्सविद्यानांसर्वासां पारगोभवेत् ॥ महाश्रमेवसेद्रात्रिंसर्वपापप्रमोचने ॥ १७ ॥ एककालंनराहारोलोकान्संवसतेशुभान् ॥ षष्ठकालोपवासेनमासमुष्यमहालये ॥ १८ ॥

१ परम इति इतोन्यत्र सर्वत्र पुस्तकेषु २ ।

तीर्णस्तारयतेजंतून्दशपूर्वान्दशापरान् ॥ दृष्ट्वामाहेश्वरंपुण्यंपरंसुरनमस्कृतम् ॥ १९ ॥ कृतार्थःसर्वकृत्येषुनशोचेन्मरणंक्वचित् ॥ सर्वपापविशुद्धात्मार्विद्याद्वहुसुवर्णकम् ॥ २० ॥ अथवेतासिकांगच्छेत्पितामहनिषेवितम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत् ॥ २१ ॥ अथसुंदरिकांतीर्थंप्राप्यसिद्धनिषेवितम् ॥ रूपस्यभागीभवतिदृष्टमेतत्पुरातनैः ॥ २२ ॥ ततोब्राह्मणिकांगत्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ पद्मवर्णेनयानेनब्रह्मलोकंप्रपद्यते ॥ २३ ॥ ततश्चनैमिषंगच्छेत्पुण्यंद्विजनिषेवितम् ॥ तत्रनेत्यंनिवसतिब्रह्मादेवगणैःसह ॥ २४ ॥ नैमिषंप्रार्थयानस्यापस्याद्धैप्रणश्यति ॥ प्रविष्टमानस्तुनरःसर्वपापात्प्रमुच्यते ॥ २५ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरोनैमिषेतीर्थतत्परः ॥ पृथिव्यांयानितीर्थानिनैमिषेतानिभारत ॥ २६ ॥ अभिषेकंतत्रकृत्वानियतोनियताशनः ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ २७ ॥ पुनात्यासप्तमंचैवकुलंभरतसत्तम ॥ यस्त्यजेन्नैमिषेप्राणानुपवासपरायणः ॥ २८ ॥ समोदेत्स्वर्गलोकस्थएवमाहुर्मनीषिणः ॥ नित्यंमेध्यंचपुण्यंचनैमिषंनृपसत्तम ॥ २९ ॥ गंगोद्भेदंसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ वाजपेयमवाप्नोतिब्रह्मभूतोभवेत्सदा ॥ ३० ॥ सरस्वतींसमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ सारस्वतेषुलोकेषुमोदतेनात्रसंशयः ॥ ३१ ॥ ततश्चवाहुदांगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते ॥३२॥ देवसत्रस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततश्चरजनींगच्छेत्पुण्यांपुण्यजनैर्नृताम् ॥३३॥ पितृदेवार्चनरतोवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ विमलाशोकमासाद्यविराजतियथाशशी ॥ ३४ ॥ तत्रोष्यरजनीमेकांस्वर्गलोकेमहीयते ॥ गोप्रतारंततोगच्छेत्सरयूतीर्थमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ यत्ररामोगतःस्वर्गंसभृत्यबलवाहनः ॥ गेहंत्यक्त्वापुरारामंस्तस्यतीर्थस्यतेजसा ॥ ३६ ॥ रामस्यचप्रसादेनव्यवसायाच्चभारत ॥ तस्मिंस्तीर्थेनरःस्नात्वागोप्रतारेनराधिप ॥ ३७ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकेमहीयते ॥ रामतीर्थेनरःस्नात्वागोमत्यांकुरुनंदन ॥३८॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ॥ शतसाहस्रकंतत्रतीर्थंभरतसत्तम ॥ ३९ ॥ तत्रोपस्पशनंकृत्वानियतोनियताशनः ॥ गोसहस्रफलंपुण्यमाप्नोतिभरतर्षभ ॥ ४० ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञऊर्ध्वस्थानमनुत्तमम् ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वाअर्चयित्वागुहंनृप ॥ ४१ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्तेजस्वीचापिजायते ॥ ततोवाराणसींगत्वापूजयित्वावृषध्वजम् ॥ ४२ ॥ कपिलानांह्रदेस्नात्वाराजसूयफलंलभेत् ॥ मार्कंडेयस्यराजेंद्रतीर्थमासाद्यदुर्लभम्॥४३॥ गोमतीगंगयोश्चैवसंगमेलोकविश्रुते ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ४४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ छ ॥

॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ वाराणस्याश्चमाहात्म्यंसंक्षेपात्कथितंत्वया ॥ विस्तरेणमुनेब्रूहितदाप्रीणातिमेमनः ॥ १ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अत्रेतिहासंवक्ष्यामिवाराणस्यागुणाश्रयम् ॥ यस्यश्रवणमात्रेणमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २ ॥ मेरुशृंगेपुरादेवमीशानंत्रिपुरद्विषम् ॥ देवासनगतादेवीमहादे

॥ ३१ ॥

वमपृच्छत ॥ ३ ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवभक्तानामार्तिनाशन ॥ कथंत्वांपुरुषोदेवमनिरादेवपश्यति ॥ ४ ॥ सांख्ययोगस्तथाध्यानं कर्मयोगोथवैदिकः ॥ आयासबहुलालोकेयानिचान्यानिशंकर ॥ ५ ॥ येनविश्रांतचित्तानांयोगिनांकर्मिणामपि ॥ दृश्योहिभगवान्सूक्ष्मःसर्वेषामथ देहिनाम् ॥ ६ ॥ एतद्गुह्यतमंज्ञानंगूढंशंकरादिसेवितम् ॥ हितायसर्वभूतानांब्रूहिकामाग्निनाशनम् ॥ ७ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अवाच्यमत्रविज्ञानंज्ञानमज्ञैर्वेहिष्कृतम् ॥ वक्ष्येतववयथातत्त्वंयदुक्तंपरमर्षिभिः ॥ ८ ॥ परंगुह्यतमंक्षेत्रंममवाराणसीपुरी ॥ सर्वेषामेवभूतानांसंसारार्णवतारिणी ॥ ९ ॥ तत्रभक्तयामहादेविममदीर्यंव्रतमास्थिताः ॥ निवसंतिममहात्मानःपरंनियममास्थिताः ॥ १० ॥ उत्तमंसर्वतीर्थानांस्थानानामुत्तमंचयत् ॥ ज्ञानानामुत्तमंज्ञानमविमुक्तंपरंमम ॥ ११ ॥ स्थानांतरपवित्राणितीर्थान्यायतनानिच ॥ श्मशानसंस्थितान्येवदिव्यभूमिगतानिच ॥ १२ ॥ भूर्लोकेनैवसंलग्नमंतरिक्षेममालयम् ॥ अमुक्तास्तत्रपश्यंतिमुक्ताःपश्यंतिचेतसा ॥ १३ ॥ श्मशानमेतद्विख्यातमविमुक्तमितिश्रुतम् ॥ कालोभूत्वाजगदिदंसंहराम्यत्रसुंदरि ॥१४॥ देवीदंसर्वगुह्यानांस्थानंप्रियतरंमम ॥ मद्भक्तास्तत्रगच्छंतिमामेवप्रविशंतिच ॥१५॥ दत्तंजप्तंहुतंचेष्टंतपस्तप्तंकृतंचयत् ॥ ध्यानमध्ययनं ज्ञानंसर्वंतत्राक्षयंभवेत् ॥ १६ ॥ जन्मांतरसहस्रेषुयत्पापंपूर्वसंचितम् ॥ अविमुक्तंप्रविश्यैवस्यतत्सर्वंत्रजतिक्षयम् ॥ १७ ॥ ब्राह्मणाःक्षत्रियावैश्याःशूद्रा श्चवर्णसंकराः ॥ स्त्रियोम्लेच्छाश्चयेचान्येसंकीर्णाःपापयोनयः ॥ १८ ॥ कीटाःपिपीलिकाश्चैवयेचान्येमृगपक्षिणः ॥ कालेननिधनंप्राप्ताअविमुक्तेवरानने ॥ १९॥ चंद्रार्द्धमौलयरुग्यक्षायहावृषभवाहनाः ॥ शिवेममपुरेदेविजायंतेतत्रमानवाः ॥ २० ॥ नाविमुक्तेमृतःकश्चिन्नरकंयातिकिल्विषी ॥ ईश्वरानुगृहीताहिसर्वेयांतिपरांगतिम् ॥ २१ ॥ मौक्षंसुदुर्लभंमत्वासंसारंचातिभीषणम् ॥ अश्मनाचरणौभंक्त्वावाराणस्यांवसेन्नरः ॥ २२ ॥ दुर्लभंतप साचापिमृतस्यपरमेश्वरि ॥ यत्रतत्रविपन्नस्यगतिःसंसारमोक्षणी ॥ २३ ॥ प्रसादाज्जायतेसम्यक्ममशैलेंद्रनंदिनि ॥ अप्रवृद्धानपश्यंतिममायाविमो हिताः ॥ २४ ॥ विण्मूत्रश्लेष्मसांमध्येतेवसंतिपुनःपुनः ॥ हन्यमानोपियोविद्वान्वसेद्विप्रशतैरपि ॥ २५ ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशोचति ॥ जन्ममृत्युजरामुक्तंपरंयांतिशिवालयम् ॥ २६ ॥ अपुनर्मरणानांहिसागतिर्मोक्षकांक्षिणाम् ॥ यांप्राप्यकृतकृत्यःस्यादितिमन्यंतिपंडिताः ॥ २७ ॥ नदानैर्नतपोभिश्चनयज्ञैर्नापिविद्यया ॥ प्राप्यतेगतिरुत्कृष्टायाविमुक्तेतुलभ्यते ॥ २८ ॥ नानावर्णाविवर्णाश्चडालाद्याजुगुप्सिताः ॥ किल्बिषैः पूर्णदेहाश्चविशिष्टैःपातकैस्तथा ॥ २९ ॥ भेषजंपरमंतेषामविमुक्तंविदुर्बुधाः ॥ अविमुक्तंपरंज्ञानमविमुक्तंपरंपदम् ॥ ३० ॥ अविमुक्तंपरंतत्त्वमवि मुक्तंपरंशिवम् ॥ कृत्वावैनैष्ठिकींदीक्षामविमुक्तेवसंतिये ॥ ३१ ॥ तेषांतत्परमंज्ञानंददाम्यंतेपरंपदम् ॥ प्रयागंनैमिषारण्यंश्रीशैलोथमहाव

लम् ॥ ३२ ॥ केदारंभद्रकर्णंतुगयापुष्करमेवच ॥ कुरुक्षेत्रंभद्रकोटिनर्मदाज्ञातकेश्वरी ॥ ३३ ॥ शालग्रामंचकुब्जाम्रंकोकामुखमनुत्तमम् ॥ प्रभासंविजयेशानंगोकर्णंभद्रकर्णकम् ॥ ३४ ॥ एतानिपुण्यस्थानानित्रैलोक्येविश्रुतानिह ॥ नयास्यंतिपरंतत्त्वंवाराणस्यांयथामृताः ॥ ३५ ॥ वाराणस्यांविशेषेणगंगात्रिपथगामिनी ॥ प्रविद्याताशयेत्पापंजन्मांतरशतैःकृतम् ॥ ३६ ॥ अन्यत्रसुलभागंगाश्राद्धंदानंतपोजपः ॥ व्रतानिस र्वेमेवैतद्वाराणस्यांसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ जपेच्चजुहुयान्नित्यंददात्यर्चयतेमरान् ॥ वायुभक्षश्चसततंवाराणस्यांस्थितोनरः ॥ ३८ ॥ यदिपापोघ दिशतोयादिवाधार्मिकोनरः ॥ वाराणसींसमासाद्यपुनातिसकलंकुलम् ॥ ३९ ॥ वाराणस्यांयेचयंतिमहादेवंस्तुवंतिवै ॥ सर्वंपापाविनिर्मुक्तास्ते विज्ञेयागणेश्वराः ॥ ४० ॥ अन्यत्रयोगज्ञानाभ्यांसंन्यासादथवान्यतः ॥ प्राप्यतेतत्परंस्थानंसहस्रेणैवजन्मनाम् ॥ ४१ ॥ येभक्तादेवदेवे शिवाराणस्यांवसंतिवै ॥ तेविंदंतिपरंमोक्षमेकेनैवतुजन्मना ॥ ४२ ॥ यत्रयोगस्तथाज्ञानंमुक्तिरेकेनजन्मना ॥ अविमुक्तंतदासाद्यनान्य दिच्छेत्तपोवनम् ॥ ४३ ॥ यतोमयाऽविमुक्तंतदविमुक्तंततःस्मृतम् ॥ तदेवगुह्यंगुह्यानामेतद्विज्ञानमुच्यते ॥ ४४ ॥ ज्ञानज्ञानाभिनिष्ठानांपरमानंदमि च्छताम् ॥ यागतिर्विंदितासुभ्रूःसाविमुक्तेमृतस्यतु ॥ ४५ ॥ यानिचैवाविमुक्तस्यदेहेहट्टानिकृत्स्नशः ॥ पुरीवाराणसीतेभ्यःस्थानेभ्योप्यधिकाशु भा ॥ ४६ ॥ यत्रसाक्षान्महादेवोदेहांतेस्वयमीश्वरः ॥ व्याचष्टेतारकंब्रह्मतत्रैवह्यविमुक्तये ॥ ४७ ॥ यत्तत्परतरंतत्त्वमविमुक्तमितिश्रुतम् ॥ एकेनजन्मनादे विवाराणस्यांतदाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ भ्रूमध्येनाभिमध्येचहृदयेचैवमूर्धनि ॥ यथाविमुक्तमादित्येवाराणस्यांव्यवस्थितम् ॥ ४९ ॥ वरणायास्तथाचास्यामध्ये वाराणसीपुरी ॥ तत्रैवसंस्थितंतत्तत्त्वंनित्यमेवंविमुक्तकम् ॥५०॥ वाराणस्याःपरंस्थानंनभूतंनभविष्यति ॥ यत्रनारायणोदेवोमहादेवोदिवीश्वरः ॥ ५१ ॥ तत्रदेवाःसगंधर्वाःसयक्षोरगराक्षसाः ॥ उपासतेयंसततंदेवदेवःपितामहः ॥ ५२ ॥ महापातकिनोदेवियेतेभ्यःपापकृत्तमाः ॥ वाराणसींसमासाद्यतेयां तिपरमांगतिम् ॥ ५३ ॥ तस्मान्मुमुक्षुर्नैयतोवसेद्वैमरणांतकम् ॥ वाराणस्यांमहादेवाज्ज्ञानंलब्ध्वाविमुच्यते ॥ ५४ ॥ किंतुविघ्नाभविष्यंतिपापोपह तचेतसः ॥ ततोनैवाचरेत्पापंकायेनमनसागिरा ॥ ५५ ॥ एतद्गृहस्यदेवानांपुराणानांचसुव्रते ॥ अविमुक्ताश्रयंज्ञानंनकश्चिद्वेत्तितत्त्वतः ॥ ५६ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवतानामृषीणांच पृच्छतांपरमेष्ठिनाम् ॥ देवदेवेनकथितंतत्सर्वंपापविनाशनम् ॥ ५७ ॥ यथानारायणःश्रेष्ठोदेवानांपुरुषोत्तमः ॥ य थेश्वराणांगिरिशःस्थानानामेतदुत्तमम् ॥ ५८ ॥ यैःसमाराधितोरुद्रःपूर्वस्मिन्नेकजन्मनि ॥ तेविदंतिपरंक्षेत्रमविमुक्तंशिवालयम् ॥ ५९ ॥ कलिकल्मष संभूतापपाशुपहतामतिः ॥ नतेषांविदितुंशक्यंस्थानंतत्परमेष्ठिनः ॥ ६० ॥ येस्मरंतिसदाकालंवदंतिचपुरीमिमाम् ॥ तेषांविनश्यतिक्षिप्रमिहामुत्रच

पातकम् ॥ ६१॥ यानिचेहप्रकुर्वैतिपातकानिकृतालयाः ॥ नाशयेत्तानिसर्वाणिदेवःकालतनुःशिवः ॥६२॥ आगच्छेत्तदिदंस्थानंसेवितंमोक्षकांक्षिभिः॥ मृतानांचपुनर्जन्मनभूयोभवसागरे ॥६३॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनवाराणस्यांवसेन्नरः ॥ योगीवाप्यथवायोगीपापीवापुण्यकृत्तमः ॥ ६४ ॥ नलोकवचनात्पित्रो र्नचैवगुरुवादतः॥मतिर्नक्रमणीयास्यादविमुक्तगतिंप्रति॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेत्रयस्त्रिंशोऽध्यायः ॥३३॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ तत्रदेविमलंलिंगमोंकारंनामशोभनम् ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ १ ॥ एतत्परतरंज्ञानंपंचायतनमुत्तमम् ॥ सेवितंमुनिभिर्नित्यंवारा णस्यांविमोक्षणम् ॥ २ ॥ तत्रसाक्षान्महादेवःपंचायतनविग्रहः ॥ रमतेभगवान्रुद्रोजंतूनामपवर्गदः ॥ ३ ॥ एतत्पाशुपतंज्ञानंपंचायतनमुच्यते ॥ तदे तद्विमलंलिंगमोंकारंसमुपस्थितम् ॥४॥ शांत्यतीतांतथाशांतिर्विद्याचैवापरावरा ॥ प्रतिष्ठाचनिवृत्तिश्चपंचात्मांलिंगमैश्वरम् ॥५॥ पंचानामपिलिंगानांत्र ह्मादीनांसमाश्रयम् ॥ ॐकारबोधकंलिंगंपंचायतनमुच्यते ॥६॥ संस्मरेद्दीश्वरंलिंगंपंचायतनमव्ययम् ॥ देहांतेपरमंज्योतिरानंदंविशतेबुधः ॥ ७ ॥ तत्रदे वर्षयःपूर्वंसिद्धात्रह्मर्षयस्तथा ॥ उपास्यदेवर्मांशानमापुरंतःपरंपदम् ॥ ८ ॥ मत्स्योदर्यांस्तटेपुण्येस्थानंगुह्यतमंशुभम् ॥ गोचर्ममात्रंराजेंद्रॐकारे श्वरसुत्तमम् ॥ ९ ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगमध्यमेश्वरमुत्तमम् ॥ विश्वेश्वरंतथोंकारंकेदपेश्वरमेवच ॥ १० ॥ एतानिगुह्यलिंगानिवाराणस्यांयुधिष्ठिर ॥ नकश्चिदिहजानातिविनाशंभोरनुग्रहात् ॥ ११ ॥ कृत्तिवासेश्वरस्यैवमाहात्म्यंशृणुपार्थिव ॥ तस्मिन्स्थानेपुरादेत्यो हस्तीभूत्वाशितवांतिकम् ॥ १२ ॥ त्राह्मणान्हंतुमायातोयत्रनित्यमुपासते ॥ तेपांलिंगान्महादेवःप्रादुरासीत्रिलोचनः ॥ १३ ॥ रक्षणार्थंमहादेवोभक्तानांभक्तवत्सलः ॥ हत्वागजाकृतिंदै त्यंशूलेनावज्ञयाहरः ॥ १४ ॥ वाससस्तस्याकरोत्कृत्तिंकृत्तिवासेश्वरस्ततः ॥ तत्रसिद्धिंपरांप्राप्तामुनयोहियुधिष्ठिर ॥ १५ ॥ तेनैवचशरीरेणप्राप्तास्तत्परं मंपदम् ॥ विद्याविद्येश्वरारुद्राःशिवायेचप्रकीर्तिताः ॥ १६ ॥ कृत्तिवासेश्वरंलिंगंनित्यमाश्रित्यसंस्थिताः ॥ ज्ञात्वाकलियुगंघोरमधर्मबहुलंजनाः ॥ १७॥ कृत्तिवासंनमुचंतिकृतार्थास्तेनसंशयः ॥ जन्मांतरसहस्रेणमोक्षोयत्राप्यतेनवा ॥ १८ ॥ एकेनजन्मनामोक्षःकृत्तिवासेत्रलभ्यते ॥ आलर्यसर्वसिद्धानामेत त्स्थानंवदंतिहि ॥ १९ ॥ गोपितंदेवदेवेनमहादेवेनशंभुना ॥ युगेयुगेह्यवदांताब्राह्मणावेदपारगाः ॥ २० ॥ उपासंतेमहात्मानंजपंतिशतरुद्रियम् ॥ स्तुवंतिसततंदेवंत्र्यंबकंकृत्तिवाससम् ॥ ध्यायंतिहृदयेदेवंस्थाणुंसर्वतरंशिवम् ॥ २१ ॥ गायंतिसिद्धाःकिलगीतकानिवाराणसींयेनिवसंतिविप्राः ॥ तेपामथैकेनभवेद्विमुक्तिर्येकृत्तिवासंशरणंप्रपन्नाः ॥ २२ ॥ संप्राप्यलोकेजगतामभीष्टंसुदुर्लभंविप्रकुलेषुजन्म ॥ ध्यानेसमाधायजपंतिरुद्रंध्यायंतिचित्ते

यतयोमहेशम् ॥२३॥ आराधयंतिप्रभुमीशितारंवाराणसीमध्यगतामुनींद्राः ॥ यजंतियज्ञैरभिसंपिहीनाःस्तुवंतिरुद्रंप्रणमंतिशंभुम् ॥२४॥ नमोभवायाम
लयोगधाम्नेस्थाणुंप्रपद्येगिरिशंपुराणम्॥स्मरामिरुद्रंत्वदयेनिविष्टंजानेमहादेवमनेकरूपम्॥२५॥इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुस्त्रिंशोऽध्यायः॥३४॥
॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथान्यत्तत्रवैलिंगंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्नात्वातत्रविधानेनतर्पयित्वापितॄन्नृप ॥१॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योमुक्तिंभुक्तिंचविंदति॥पिशा
चमोचनंनामतीर्थमन्यत्ततःस्थितम्॥ २ ॥तत्राश्चर्यमयोदेवोमुक्तिदःसर्वदोषहः ॥ कश्चिद्दैत्योजगामैदंशार्दूलोघोररूपधृक् ॥३॥मृगंमेकांभक्षयितुंकपर्दीश्वर
मुत्तमम् ॥ तत्रसाभीतत्वदयाकृत्वाकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥४॥ धावमानासुसंभ्रांताव्यात्रस्त्यवशमागता ॥ तांविदार्यनखैस्तीक्ष्णैःशार्दूलःसमहाबलः॥५॥जगाम
चान्यंविजनंदेशंदृङ्गामुनीश्वरान् ॥ मृतमात्राचसावालाकपर्दीशाग्रतोमृगी ॥ ६ ॥ अदृश्यतमहाज्वालाव्योम्निसूर्यसमप्रभा ॥ त्रिनेत्रानीलकंठाचशर्शा
कांकितमूर्द्धजा ॥ ७ ॥ वृषाधिरूढापुरुषैस्तादृशैरेवसंवृता ॥ पुष्पवृष्टिंविमुंचंतिखेचरास्तत्समंततः ॥८॥ गणेश्वरीस्वयंभूत्वानदृष्टातत्क्षणात्ततः ॥ दृष्ट्वा
तदाश्चर्यवरंप्रशशंसुःसुरादयः ॥ ९ ॥ तन्महेशस्त्यवैलिंगंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ स्मृत्वैवाशेषपापोघात्क्षिप्रमस्यविमुंचति ॥ १० ॥ कामक्रोधादयोदोषा
वाराणसीनिवासिनाम् ॥ विघ्नाःसर्वेविनश्यंतिकपर्दीश्वरपूजनात् ॥ ११ ॥ तस्मात्सदैवद्रष्टव्यंकपर्दीश्वरमुत्तमम् ॥ पूजितव्यंप्रयत्नेनस्तोतव्यंवैदिकैस्त
वैः ॥ १२ ॥ ध्यायतांचात्रनियतंयोगिनांशांतचेतसाम् ॥ जायतेयोगसिद्धिःस्यात्षण्मासेननसंशयः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादयःपापाविनश्यंत्यस्यपूज
नात् ॥ पिशाचमोचनेकुंडेस्नातःस्यात्प्रशमीयतः ॥ १४ ॥ तस्मिन्क्षेत्रेपुराविप्रस्तपस्वीसंशितव्रतः ॥ शंकुकर्णइतिख्यातःपूजयामासशंकरम् ॥१५॥
जजापरुद्रमनिशंप्रणवंब्रह्मरूपिणम् ॥ पुष्पधूपादिभिस्तोत्रैःनमस्कारैःप्रदक्षिणैः ॥ १६ ॥ उपासीतात्रयोगात्माकृत्वादीक्षांतुनैष्ठिकीम् ॥ कदाचिदाग
तंप्रेतंपश्यतिस्मक्षुधान्वितम् ॥ १७ ॥ अस्थिचर्मपिनद्धांगंनिश्चर्संतंबहुर्मुंडुः ॥ तंदृङ्गासमुनिश्रेष्ठः कृपयापरयायुतः ॥ १८ ॥ प्रोवाचकोभवान्कस्मा
देशादेशामिमांश्रितः ॥ तस्मैपिशाचः क्षुधयापीड्यमानोऽब्रवीद्वचः ॥ १९ ॥ पूर्वंजन्मन्यहंविप्रोधनधान्यसमन्वितः ॥ पुत्रपौत्रादिभिर्युक्तःकुटुंबभरणोत्सु
कः ॥ २० ॥ नपूजितामहादेवागावोप्यतिथयस्तथा ॥ नकदाचित्कृतंपुण्यमल्पंवानल्पमेवच ॥ २१ ॥ एकदाभगवान्देवोवृषभेश्वरवाहनः ॥ विश्वे
श्वरोवाराणस्यांदृष्टःस्पृष्टोनमस्कृतः ॥ २२ ॥ तदाचिरेणकालेनपंचत्वमहमागतः ॥ नदृष्टंतन्महाघोरंयमस्यसदनंमुने ॥ २३ ॥ पिपासयाधुनाक्रांतो
नजानामिहितांहितम् ॥ यदिकंचित्समुद्धर्तुमुपायंपश्यसिप्रभो ॥ २४ ॥ कुरुष्वतंनमस्तुभ्यंत्वामहंशरणंगतः ॥ इत्युक्तःशंकुकर्णोथपिशाचस्यिदम

॥ ३३ ॥

१ उपासीतत्रयोयामानिति पाठः ।

ब्रवीत् ॥ २५ ॥ तादृशोनहिलोकेस्मिन्विद्यतेपुण्यकृत्तमः ॥ यत्त्वयाभगवान्पूर्वंदृष्टोविश्वेश्वरःशिवः ॥ २६ ॥ संस्पृष्टोवेदितोभूयः कोन्यस्त्वत्सदृशो
भुवि ॥ तेनकर्मविपाकेनदेशमेतंसमागतः ॥ २७ ॥ स्नानंकुरुष्वशीघ्रंत्वमस्मिन्कुंडेसमाहितः ॥ येनेमांकुत्सितांयोनिंक्षिप्रमेवप्रहास्यसि ॥ २८ ॥
सएवमुक्तोमुनिनापिशाचोदयालुनादेववरंत्रिनेत्रम् ॥ स्मृत्वाकपर्दीश्वरमीशितारंचक्रेसमाधायमनोवगाहम् ॥ २९ ॥ तदावगाढोमुनिसन्निधानेममारदि
व्याभरणोपपन्नः ॥ अदृश्यतार्कप्रतिमोविमानेशशांकचिह्नीकृतचारुमौलिः ॥ ३० ॥ विभातिरुद्रैःसहितोदिविष्ठैःसमाभृतोयोगिभिरप्रमेयैः ॥ सवाल
खिल्यादिभिरेषदेवोयथोदयेभानुरशेषदेवः ॥३१॥ स्तुवंतिसिद्धादिविदेवसंघानृत्यंतिदिव्याप्सरसोभिरामाः ॥ मुंचंतिवृष्टिंकुसुमांबुमिश्रांगंधर्वविद्याधर
किन्नराद्याः ॥ ३२ ॥ संस्तूयमानोथमुनींद्रसंघैरवाप्यबोधंभगवत्प्रसादात् ॥ समाविशन्मंडलमेतदग्र्यंत्रयीमयंयत्रविभातिरुद्रः ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वाविमुक्तंसपि
शाचभूतंमुनिःप्रहृष्टोमनसामहेशम् ॥ विचिंत्यरुद्रंकविमेकमग्निंप्रणम्यतुष्टावकपर्दिनंतम् ॥ ३४ ॥ ॥ शंकुकर्णउवाच ॥ ॥ कपर्दिनंत्वांपरतःपरस्ताद्गो
प्तारमेकंपुरुषंपुराणम् ॥ व्रजामियोगेश्वरमीप्सितारमादित्यमग्निंकपिलाधिरूढम् ॥ ३५ ॥ त्वांब्रह्मसारंहृदिसंनिविष्टंहिरण्मयंयोगिनमादिमंतम् ॥ व्रजा
मिरुद्रंशरणंदिविष्ठंमहामुनिंब्रह्ममयंपवित्रम् ॥ ३६ ॥ सहस्रपादाक्षिशिरोभियुक्तंसहस्ररूपंतमसःपरस्तात् ॥ तंब्रह्मपारंप्रणमामिशंभुंहिरण्यगर्भाधिपतिं
त्रिनेत्रम् ॥ ३७ ॥ यत्रप्रसूतिर्जगतोविनाशोयेनावृतंसर्वमिदंशिवेन ॥ तंब्रह्मपारंभगवंतमीशंप्रणम्यनित्यंशरणंप्रपद्ये ॥ ३८ ॥ अलिंगमालोकविहीनरू
पंस्वयंप्रभुंचित्पतिमेकरूपम् ॥ तंब्रह्मपारंपरमेश्वरंत्वांनमस्करिष्येनयतोऽन्यदस्ति ॥ ३९ ॥ यंयोगिनस्त्यक्तसबीजयोगालब्ध्वासमाधिंपरमात्मभूताः ॥
पश्यंतिदेवंप्रणतोस्मिनित्यंतंब्रह्मपारंपरमस्वरूपम् ॥ ४० ॥ नयत्रनामादिविशेषकॢप्तिर्नसंदृशेतिष्ठतियत्स्वरूपम् ॥ तंब्रह्मपारंप्रणतोस्मिनित्यंस्वयंभु
वंत्वांशरणंप्रपद्ये ॥ ४१ ॥ यद्वेदवादाभिरताविदेहंसब्रह्मविज्ञानमभेदमेकम् ॥ पश्यंत्यनेकंभवतःस्वरूपंतंब्रह्मपारंप्रणतोस्मिनित्यम् ॥ ४२ ॥ यतःप्रधा
नंपुरुषः पुराणोविभर्तितेजःप्रणमंतिदेवाः ॥ नमामितंज्योतिषिसन्निविष्टंकालंबृहंतंभवतःस्वरूपम् ॥ ४३ ॥ व्रजामिनित्यंशरणंगुहेशंस्थाणुंप्रपद्येगिरि
शंपुराणम् ॥ शिवंप्रपद्येहरिमिंदुमौलिंपिनाकिनंत्वांशरणंव्रजामि ॥४४॥ स्तुत्वैवंशंकुकर्णोपिभगवंतंकपर्दिनम् ॥ पपातदंडवद्भूमौप्रोच्चरंन्प्रणवंपरम् ॥
॥ ४५ ॥ तत्क्षणात्परमंलिंगंप्रादुर्भूतंशिवात्मकम् ॥ ज्ञानमानंदमत्यंतंकोटिज्वालाग्निसन्निभम् ॥४६॥ शंकुकर्णोथमुक्तात्मातदात्मासर्वगोमलः ॥ निलि
ल्येविमलेलिंगेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ४७ ॥ एतद्रहस्यमाख्यातंमाहात्म्यंतेकपर्दिनः ॥ नकश्चिद्वेत्तितमसाविद्वानप्यत्रमुह्यति ॥ ४८ ॥ यइमां
शृणुयान्नित्यंकथांपापप्रणाशिनीम् ॥ त्यक्तपापविशुद्धात्मारुद्रसामीप्यमाप्नुयात् ॥ ४९ ॥ पठेच्चसततंशुद्धोब्रह्मपारंमहास्तवम् ॥ प्रातर्मध्याह्नस

मयेसयोगंप्राप्नुयात्परम् ॥ ५० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येपंचत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ वाराणस्यांम
हाराजमध्यमेशंपरात्परम् ॥ तस्मिन्स्थानेमहादेवोदेव्यासहमहेश्वरः ॥ १ ॥ रमतेभगवान्नित्यंरुद्रैश्चपरिवारितः ॥ तत्रपूर्वंऋषिकेशोविश्वात्मादेव
कीसुतः ॥ २ ॥ उवासवत्सरंकृष्णःसदापाशुपतेर्युतः ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोरुद्राध्ययनतत्परः ॥ ३ ॥ आराधयन्महरिःशंभुंकृत्वापाशुपतंव्रतम् ॥ त
स्यतेवहवःशिष्याःब्रह्मचर्यपरायणाः ॥ ४ ॥ लब्ध्वातद्वदनाज्ज्ञानंदृष्टवंतोमहेश्वरम् ॥ तस्यदेवोमहादेवःप्रत्यक्षंनीललोहितः ॥ ५ ॥ ददौकृष्णस्यभगवा
न्वरदोवरमुत्तमम् ॥ येचर्चयंतिचगोविंदंमद्भक्ताविधिपूर्वकम् ॥६॥ तेषांतदेश्वरंज्ञानमुत्पत्स्यतिजगन्मयम् ॥ नमस्योऽर्चयितव्यश्चध्यातव्योमत्परैर्जनैः॥७॥
भविष्यंतिनसंदेहोमत्प्रसादाद्द्विजातयः ॥ येत्रद्रक्ष्यंतिदेवेशंस्नात्वादेवंपिनाकिनम् ॥ ८ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंतेषामाशुविनश्यति ॥ प्राणांस्त्यक्ष्यं
तियेमर्त्याःपापकर्मरताअपि ॥ ९ ॥ तेयांतितत्परंस्थानंनात्रकार्याविचारणा ॥ धन्यास्तुखलुतेविज्ञामंदाकिन्यांकृतोदकाः ॥ १० ॥ अर्चयित्वामहा
देवंमध्यमेश्वरमीश्वरम् ॥ ज्ञानंदानंतपःश्राद्धंपिंडनिर्वपणंत्विह ॥ ११ ॥ एकैकशःकृतंकर्मपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ सन्निहत्यामुपस्पृश्यराहुग्रस्ते
दिवाकरे ॥ १२ ॥ यत्फलंलभतेमर्त्यस्तस्माद्दशगुणंत्विह ॥ एवमुक्तंमहाराजमाहात्म्यंमध्यमेश्वरे ॥ यःशृणोतिपरंभक्त्यासायंप्रातरतंद्रितः ॥ १३ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येषट्त्रिंशोऽध्यायः ॥ ३६ ॥ ७ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अन्यानिचमहाराजतीर्थानिपावनानितु ॥ वाराण
स्यांस्थितानीहसंशृणुष्वयुधिष्ठिर ॥ १ ॥ प्रयागादधिकंतीर्थंप्रयागंपरमंशुभम् ॥ विश्वरूपंतथातीर्थंतालतीर्थंमनुत्तमम् ॥ २ ॥ आकाशाख्यंमहातीं
र्थंतीर्थंचैवाघभंपरम् ॥ मुनिलिंगंचमहातीर्थंगौरीतीर्थमनुत्तमम् ॥ ३ ॥ प्राजापत्यंतथातीर्थंस्वर्गद्वारंतथैवच ॥ जंबुकेश्वरमित्युक्तंधर्माख्यंतीर्थमुत्तमम् ॥ ४ ॥
गयातीर्थपरंतीर्थंतीर्थंचैवमहानदी ॥ नारायणपरंतीर्थंवायुतीर्थमनुत्तमम् ॥ ५ ॥ ज्ञानतीर्थंपरंगुह्यंवाराहंतीर्थमुत्तमम् ॥ यमतीर्थंयथापुण्यंतीर्थंसंमूर्ति
कंशुभम् ॥ ६ ॥ अग्नितीर्थंमहाराजकलशेश्वरमुत्तमम् ॥ नागतीर्थंसोमतीर्थंसूर्यतीर्थंतथैवच ॥ ७ ॥ पर्वतारव्यंमहागुह्यंमणिकर्ण्यंमनुत्तमम् ॥
घंटोत्कर्चतीर्थंवरंश्रीतीर्थंचपितामहम् ॥ ८ ॥ गंगातीर्थंतुदेवेशंययातेस्तीर्थमुत्तमम् ॥ कापिलंचैवसोमेशंब्रह्मतीर्थमनुत्तमम् ॥ ९ ॥ तत्रलिंगंपु
राणीयंस्थापितुंब्रह्मायथागतः ॥ तदानींस्थापयामासविष्णुस्तल्लिंगमैश्वरम् ॥ १० ॥ तत्रस्नात्वासमागम्यब्रह्माप्रोवाचतंहरिम् ॥ मयानीतमिदंलिंगंक ॥ ३४ ॥
स्मात्स्थापितवानसि ॥ ११ ॥ तमाहविष्णुस्त्वत्तोपिरुद्रेभक्तिर्दृढाममा ॥ तस्मात्प्रतिष्ठितंलिंगंनाम्नातवभविष्यति ॥ १२ ॥ भूतेश्वरंततातीर्थंतीर्थं

१ पुण्यं विद्याधरेश्वरम् ।

धर्मसमुद्भवम् ॥ गौपवर्तीर्थमुशुभंवाह्लेयंतीर्थमुत्तमम् ॥ १३ ॥ दोर्वासिकंव्योमतीर्थंचंद्रतीर्थंयुधिष्ठिर ॥ चितांगदेश्वरंतीर्थंपुण्यंविद्याधरेश्वरम् ॥ १४ ॥ केदारतीर्थमुग्रारव्यंकालंजरमनुत्तमम् ॥ सारस्वतंप्रभासंचरुद्रकर्णह्रदंशुभम् ॥ १५ ॥ कोकिलाख्यंमहातीर्थंतीर्थंचैवमहालयम् ॥ हिरण्यगर्भगोप्रेक्षंतीर्थंचैवमनुत्तमम् ॥ १६ ॥ उपशांतशिवंचैवव्याघ्रेश्वरमनुत्तमम् ॥ त्रिलोचनंमहातीर्थंलोकार्कंचोत्तराह्वयम् ॥ १७ ॥ कपालमोचनंतीर्थंब्रह्महत्या विनाशनम् ॥ शुक्रेश्वरंमहापुण्यमानंदपुरमुत्तमम् ॥ १८ ॥ एवमादीनितीर्थानिवाराणस्यांस्थितानिवै ॥ नशक्यंविस्तराद्वक्तुंकल्पकोटिशतैरपि १९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवाराणसीमाहात्म्येसप्तत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ वाराणस्याश्चमाहात्म्यंतस्यांतीर्थानिचप्रभो ॥ कथितानिसयासेनतीर्थान्यन्यानिसंशृणु ॥ १ ॥ ततोगयांसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगमनादेवभारत ॥ २ ॥ यत्राक्षय्यवटोनाम त्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ पितॄणांतत्रवैदत्तमक्षयंभवतिप्रभो ॥ ३ ॥ महानद्यामुपस्पृश्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ अक्षयान्प्राप्नुयाल्लोकान्कुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ४ ॥ ततोब्रह्मसरोगच्छेद्ब्रह्मारण्योपसेवितम् ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिप्रभातमिवशर्वरी ॥ ५ ॥ सरसिब्रह्मणातत्रयूपश्रेष्ठःसमुच्छ्रितः ॥ यूपंप्रदक्षिणंकृत्वावाजपेयफलंलभेत् ॥ ६ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रधेनुकंलोककविश्रुतम् ॥ एकराज्ञोपितोराजन्प्रयच्छेत्तिलधेनुकाम् ॥ ७ ॥ सर्वपापविशुद्धात्मासोमलोकंव्रजेद्ध्रुवम् ॥ तत्रचिह्नंमहाराजअद्यापिहिनसंशयः ॥ ८ ॥ कपिलासहवत्सावैपर्वतेविचरत्युतः ॥ सवत्सायाःपदान्यस्याद्दृश्यंतेद्यापि भारत ॥ ९ ॥ तेपूपस्पृश्यराजेंद्रपदेपुनरुपस्पृशेत् ॥ यत्किंचिदशुभंपापंतत्प्रणश्यतिभारत ॥ १० ॥ ततोगृध्रवटंगच्छेत्स्थानंदेवस्यशूलिनः ॥ स्नायात्तुभस्मनातत्रसंगम्यवृषभध्वजम् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणेनभवेच्चीर्णंव्रतंद्वादशवार्षिकम् ॥ इतरेषांतुवर्णानांसर्वपापंप्रणश्यति ॥ १२ ॥ गच्छेततउ व्यंतंपर्वतंगीतनादितम् ॥ सावित्रंतुपदंतत्रदृश्यतेभरतर्षभ ॥ १३ ॥ तत्रसंध्यामुपासीतब्राह्मणःसंशितव्रतः ॥ उपास्ताहिभवेत्संध्यातेनद्वादशवार्षिकी ॥ १४ ॥ योनिद्वारंचतत्रैवविश्रुतंभरतर्षभ ॥ तत्राभिगम्यसुच्येतपुरुषोयोनिसंकटात् ॥ १५ ॥ शुक्लकृष्णावुभौपक्षौगयायांयोवसेन्नरः ॥ पुनर्त्यासप्तमंराजन्कुलंनास्त्यत्रसंशयः ॥ १६ ॥ एष्टव्यावह्नवःपुत्रायद्यप्येकोगयांव्रजेत् ॥ यजेतवाश्वमेधेननीलंवावृषमुत्सृजेत् ॥ १७ ॥ ततःफल्गुव्रजेद्राजंस्तीर्थंसेवीनराधिप ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिसिद्धिंचपरमांव्रजेत् ॥ १८ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रधर्मपृष्ठंसमाहितः ॥ यत्रधर्मोमहाराजनित्यमास्तेयुधिष्ठिर ॥ १९ ॥ धर्म्मंतत्राभिसंगम्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रब्रह्मणस्तीर्थमुत्तमम् ॥ २० ॥ तत्राभिगम्यब्रह्माण

१ तालतीर्थमुत्तमम् ।

मर्चयेन्नियतव्रतः ॥ राजसूयाश्वमेधाभ्यांफलंप्राप्नोतिभारत ॥ २१ ॥ ततोराजगृहंगच्छेत्तीर्थसेवीनराधिप ॥ उपस्पृश्यततस्तत्रकक्षीवानिव मोदते ॥ २२ ॥ यक्षिण्यानैत्यकंतत्रप्रागग्निपुरुषःशुचिः ॥ यक्षेण्यास्तुप्रसादेनमुच्यतेब्रह्महत्यया ॥ २३ ॥ मणिनागंततोगच्छेद्वोसहस्रफलंलभेत् ॥ नैत्यकंभुंजतेयस्तुमणिनागस्यमानवः ॥ २४ ॥ दृष्टस्याशीविषेणास्यनविघ्नंकमतेनृप ॥ तत्रोच्यरजनीमेकांसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २५ ॥ ततोगच्छेत ब्रह्मर्षेर्गोतमस्यवनंनृप ॥ अहल्यायाह्रदेस्नात्वात्रजेतपरमांगतिम् ॥ २६ ॥ अभिगम्यश्रियंराजन्विंदतेश्रियमुत्तमाम् ॥ तत्रोदपानोधर्म्मज्ञत्रिषुलोकेषु विश्रुतः ॥ २७ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतवाजिमेधमवाप्नुयात् ॥ जनकस्यतुराजर्षेःकूपस्त्रिदशपूजितः ॥ २८ ॥ तत्राभिषेकंकृत्वाचविष्णुलोकमवाप्नुयात् ॥ ततोविनाशनंगच्छेत्सर्वपापप्रमोचनम् ॥ २९ ॥ वाजिमेधमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति ॥ गंडकींचसमासाद्यसर्वतीर्थंजलोद्भवाम् ॥ ३० ॥ वाजपेयमवा प्नोतिसूर्यलोकंचगच्छति ॥ ततोध्रुवस्यधर्मज्ञसमाविश्यतपोवनम् ॥ ३१ ॥ गुह्यकेषुमहाभागमोदतेनात्रसंशयः ॥ कर्मदांतुसमासाद्यनदींसिद्धनिषेविताम् ॥ ३२ ॥ पुंडरीकमवाप्नोतिसोमलोकंचगच्छति ॥ ततोविशालामासाद्यनदींत्रैलोक्यविश्रुताम् ॥ ३३ ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ अथमाहेश्वरीधारांसमासाद्यनराधिप ॥ ३४ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ दिवौकसांपुष्करिणींसमासाद्यनरःशुचिः ॥ ३५ ॥ नदुर्गतिंमवा प्नोतिवाजपेयंचविंदति ॥ अथमाहेश्वरपदंगच्छेद्ब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ३६ ॥ माहेश्वरपदेस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत् ॥ तत्रकोटिस्तुतीर्थानांविश्रुताभरत र्षभ ॥ ३७ ॥ कूर्मरूपेणराजेंद्रअसुरेणदुरात्मना ॥ ह्रियमाणाहृताराजन्विष्णुनाप्रभविष्णुना ॥ ३८ ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीततीर्थकोट्यांनराधिप ॥ पुंड रीकमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ३९ ॥ ततोगच्छेन्नरश्रेष्ठस्थानंनारायणस्यच ॥ सदासन्निहितोयत्रहरिर्वसतिभारत ॥ ४० ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवा ऋषयश्चशतपोधनाः ॥ आदित्यावसवोरुद्राजनार्दनमुपासते ॥ ४१ ॥ शालग्रामइतिख्यातोविष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ अभिगम्यत्रिलोकेशंवरदंविष्णुमच्यु तम् ॥ ४२ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ तत्रोदपानोधर्मज्ञसर्वपापप्रमोचनः ॥ ४३ ॥ समुद्रास्तत्रचत्वारःकूपेसन्निहिताःसदा ॥ तत्रोपस्पृ श्यराजेंद्रनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४४ ॥ अभिगम्यमहादेवंवरदंविष्णुमव्ययम् ॥ विराजतेयथासोमऋणैर्मुक्तोयुधिष्ठिर ॥ ४५ ॥ जातिस्मरउपस्पृ श्यशुचिःप्रयतमानसः ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिस्नात्वातत्रनसंशयः ॥ ४६ ॥ वटेश्वरपुरंगत्वाअर्चयित्वाचकेशवम् ॥ ईप्सितांल्लभतेलोकानुपवासान्नसंशयः ॥ ४७ ॥ ततस्तुवामनंगत्वासर्वपापप्रणाशनम् ॥ अभिवाद्यहरिंदेवंनदुर्गतिमवाप्नुयात् ॥ ४८ ॥ भरतस्याश्रमंगत्वासर्वपापप्रमोचनम् ॥ कौशि कींतत्रसेवेतमहापातकनाशिनीम् ॥ ४९ ॥ राजसूयस्ययज्ञस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ततोगच्छेतधर्मज्ञचंपकारण्यमुत्तमम् ॥ ५० ॥ तत्रोष्यरजनीमेकां

गोसहस्रफलंलभेत् ॥ अथगोदिंदमासाद्यतीर्थंपरमसम्मतम् ॥ ५१ ॥ उपोष्यरजनींमेकामग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ तत्रविश्वेश्वरंदृष्ट्वादेव्यासहमहाद्युति
म् ॥ ५२ ॥ मित्रावरुणयोर्लोकान्प्राप्नुयाद्भरतर्षभ ॥ त्रिरात्रोपोषितस्तत्रअग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ५३ ॥ कन्यावस्थमासाद्यनियतोनियताशनः ॥ मनोः
प्रजापतेर्लोकानाप्नोतिभरतर्षभ ॥ ५४ ॥ कन्यायांयेप्रयच्छंतिदानमण्वपिभारत ॥ तदक्षयमितिप्राहुऋषयःसंशितव्रताः ॥५५॥ निष्ठावासंसमासाद्यत्रि
षुलोकेषुविश्रुतम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिविष्णुलोकंचगच्छति ॥ ५६ ॥ येतुदानंप्रयच्छंतिनिष्ठायाःसंगमेनराः ॥ तेयांतिनरशार्दूलब्रह्मलोकमनामय
म् ॥ ५७ ॥ तत्राश्रमोवसिष्ठस्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतः ॥ तत्राभिषेकंकुर्वाणोवाजपेयमवाप्नुयात् ॥ ५८ ॥ देवकूटंसमासाद्यदेवर्षिगणसेवितम् ॥ अश्वमेध
मवाप्नोतिकुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ ५९ ॥ ततोगच्छेतराजेंद्रकौशिकस्यमुनेर्ह्रदम् ॥ यत्रसिद्धिंपरांप्राप्तविश्वामित्रोथकौशिकः ॥ ६० ॥ तत्रमासंवसेद्वीरःको
शिक्यांभरतर्षभ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंतन्मासेनाधिगच्छति ६१ ॥ सर्वतीर्थवरंचैवयोवसेतमहाह्रदम् ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिविद्याह्रदमुवर्णकम् ॥ ६२ ॥
कुमारमभिगम्याथवीराश्रमनिवासिनम् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंसगच्छति ॥ ६३ ॥ नंदिन्यांचसमासाद्यकूपंत्रिदशसेवितम् ॥ नरमेधस्ययत्पुण्यं
तत्प्राप्नोतिकुरूद्वह ॥ ६४ ॥ कालिकासंगमेस्नात्वाकौशिक्यारुणयोर्यतः ॥ त्रिरात्रोपोषितोविद्वान्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६५ ॥ उर्वशीतीर्थमासाद्यतथा
सोमाश्रमंबुधः ॥ कुंभकर्णाश्रमेस्नात्वापूज्यतेभुविमानवः ॥ ६६ ॥ तथाकोकामुखेस्नात्वाब्रह्मचारीसमाहितः ॥ जातिस्मरत्वंप्राप्नोतिदृष्टमेतत्पु
रातनैः ॥ ६७ ॥ सकृन्नदींसमासाद्यकृतार्थोभवतिद्विजः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ६८ ॥ ऋषभद्वीपमासाद्यसेव्यक्रौंचोनषूदनम् ॥
सरस्त्वत्यासुपस्पृश्यविमानस्थोविराजते ॥ ६९ ॥ औद्यानकंमहारાजतीर्थमुनिनिषेवितम् ॥ तत्राभिषेकंकुर्वीतसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७० ॥ ब्रह्मतीर्थसमा
साद्यपुण्यंब्रह्मर्षिसेवितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोतिनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ७१ ॥ ततश्चंपांसमासाद्यभागीरथ्यांकृतोदकः ॥ दंडार्पणंसमासाद्यगोसहस्र
फलंलभेत् ॥ ७२ ॥ लाविडिकांततोगच्छेत्पुण्यांपुण्यनिषेविताम् ॥ वाजपेयमवाप्नोतिविमानस्थश्चपूज्यते ॥ ७३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहा
पुराणेस्वर्गखंडेगयादितीर्थमाहात्म्यकथनंनामअष्टत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३८ ॥ छ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ अथसंध्यांसमासाद्यसविद्यांतीर्थमुत्तमम् ॥
उपस्पृश्यनरोविद्वान्भवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ १ ॥ रामस्यचप्रसादेनतीर्थराजकृतंपुरा ॥ तल्लोहित्यंसमासाद्यविद्याह्रदमुवर्णकम् ॥ २ ॥ करतो
यांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिशक्रलोकंचगच्छति ॥ ३ ॥ गंगायास्त्वथराजेंद्रसागरस्यचसंगमे ॥ अश्वमेधंदशगुणं
प्रवदंतिमनीषिणः ॥ ४ ॥ गंगायास्तुपरंद्वीपंप्राप्यधर्मःस्नातिभारत ॥ त्रिरात्रोपोषितोराजन्सर्वकाममवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ ततोवैतरणींगत्वानदीं

पापप्रमोचनीम् ॥ विरजंतीर्थमासाद्यविराजतियथाशशी ॥ ६ ॥ प्रभावेचकुलंपूत्वासर्वपापंव्यपोहति ॥ गोसहस्रफलंलब्ध्वापुनातिस्वकुलंनरः ॥ ७ ॥
शोणस्यज्योतिरथ्याश्चसंगमेनिवसञ्शुचिः ॥ तर्पयित्वापितॄन्देवानग्निष्टोमफलंलभेत् ॥ ८ ॥ शोणस्यनर्मदायाश्चप्रभवेकुरुपुंगव ॥ वंशगुल्मसुपस्पृ
श्यवाजिमेधफलंलभेत् ॥ ९ ॥ ऋषभंतीर्थमासाद्यकोशलायांनराधिप॥वाजिमेधमवाप्नोतित्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ १० ॥ कौशलायांसमासाद्यकालतीर्थंसुपस्पृशेत् ॥ वृषभैकादशगुणंलभतेनात्रसंशयः ॥ ११ ॥ पुष्पवत्यासुपस्पृश्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्कुलंचैवसमुद्धरेत् ॥ १२ ॥
ततोवदारंकातीर्थंस्नात्वाप्रयतमानसः ॥ दीर्घायुष्यमवाप्नोतिस्वर्गलोकंचगच्छति ॥ १३ ॥ ततोमहेंद्रमासाद्यजामदग्न्यनिषेवितम् ॥ रामतीर्थे
नरःस्नात्वावाजिमेधफलंलभेत् ॥ १४ ॥ मतंगस्यतुकेदारंतत्रैवभरतर्षभ ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ १५ ॥ श्रीपर्वतंसमासाद्यन
दीतीरमुपस्पृशेत् ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छति ॥१६ ॥ श्रीपर्वतेमहादेवोदेव्यासहमहाद्युतिः ॥ न्यवसत्परमप्रीतोब्रह्माचत्रिदशैर्वृतः ॥ १७ ॥
तत्रदेवह्रदेस्नात्वाशुचिःप्रयतमानसः ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिपरांसिद्धिंचगच्छति ॥ १८ ॥ ऋषभंपर्वतंगत्वाभांडेपुंसुरपूजितम् ॥ वाजपेयमवाप्नोति
नाकपृष्ठेचमोदते ॥ १९ ॥ ततोगच्छेतकावेरींवृतामृप्सरसांगणैः ॥ तत्रस्नात्वानरोराजन्गोसहस्रफलंलभेत् ॥ २० ॥ तत्रतीर्थेसमुद्रस्यकन्यातीर्थमु
पस्पृशेत् ॥ तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ २१ ॥ अथगोकर्णमासाद्यत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ समुद्रमध्येराजेंद्रसर्वलोकनमस्कृतम् ॥ २२ ॥
यत्रब्रह्मादयोदेवामुनयश्चतपोधनाः ॥ भूतयक्षाःपिशाचाश्चकिन्नराःसमहोरगाः ॥ २३ ॥ सिद्धचारणगंधर्वामानुषाःपन्नगास्तथा ॥ सरितःसागराःशै
लाउपासंतेउमापतिम् ॥ २४ ॥ तत्रेशानंसमभ्यर्च्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ दशाश्वमेधमाप्नोतिगाणपत्यंचविंदति ॥ २५ ॥ उपोष्यद्वादशरात्रंकृ
तार्थोजायतेनरः ॥ तस्मिन्नेवतुगायत्र्याःस्थानंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ २६ ॥ त्रिरात्रमुषितस्तत्रगोसहस्रफलंलभेत् ॥ निदर्शनंचप्रत्यक्षंब्राह्मणानांनरा
धिप ॥ २७ ॥ गायत्रीपठतेयस्तुयोनिसंकरजोद्विजः ॥ गाथावागीतिकावाणीतस्यसंपद्यतेनृप ॥ २८ ॥ अब्राह्मणस्यपठतःसावित्रीतूपनश्यति ॥ संवर्त
स्यतुविप्रर्षेवापीमासाद्यदुर्लभाम् ॥ २९ ॥ रूपस्यभागीभवतिसुभगश्चाभिजायते ॥ ततोवेणांसमासाद्यतर्पयेत्पितृदेवताः ॥ ३० ॥ मयूरहंससंयुक्तंवि
मानंलभतेनरः ॥ ततोगोदावरींप्राप्यनित्यसिद्धनिषेविताम् ॥ ३१ ॥ गवामयमवाप्नोतिवायुलोकंचगच्छति ॥ वेणायाःसंगमेस्नात्वावाजपेयफलंलभे
त् ॥ ३२ ॥ वरदासंगमंस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ब्रह्मस्थूणांसमासाद्यत्रिरात्रोपोषितोनरः ॥ ३३ ॥ गोसहस्रफलंविंद्यात्स्वर्गलोकंचगच्छति ॥

॥ ३६ ॥

१ भंडियम् पाठान्तरम् ।

कुरुजावनेसमासाद्यब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ३४ ॥ त्रिरात्रोपोषितःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ ततोदेवह्रदेस्नात्वाकृष्णवेणाजलोद्भवे ॥ ३५ ॥ ज्योति
र्मोत्रह्रदेचैवतथाकन्याश्रमेनृप ॥ यत्रक्रतुशतैरिष्ट्वादेवराजोदिवंगतः ॥ ३६ ॥ अग्निष्टोमशतंविद्याद्रमनादेवतत्रतु ॥ सर्वेदेवह्रदेस्नात्वागोसहस्रफलंलभे
त् ॥ ३७ ॥ जातिमात्रह्रदेस्नात्वाभवेज्जातिस्मरोनरः ॥ ततोवार्षीमहापुण्यांपयोष्णींसरितांवराम् ॥ ३८ ॥ पितृदेवार्चनरतोगोसहस्रफलंलभेत् ॥
दंडकारण्यमासाद्यमहाराजउपस्पृशेत् ॥ ३९ ॥ शरभंगाश्रमंगत्वाशुक्रस्यचमहात्मनः ॥ नदुर्गतिमवाप्नोतिपुनातिस्वकुलंनरः ॥ ४० ॥ ततःसूर्या
रकंगच्छेज्जमदग्निनिषेवितम् ॥ रामतीर्थंनरःस्नात्वाविंद्याद्वहुसुवर्णकम् ॥ ४१ ॥ सप्तगोदावरींस्नात्वानियतोनियताशनः ॥ महापुण्यमवाप्नोतिदे
वलोकंचगच्छति ॥ ४२ ॥ ततोदेवपथंगच्छेन्नियतोनियताशनः ॥ देवसत्रस्ययत्पुण्यंतदवाप्नोतिमानवः ॥ ४३ ॥ तुंगकारण्यमासाद्यब्रह्मचारीजितेंद्रि
यः ॥ वेदानध्यापयत्तत्रमुनीन्सारस्वतःपुरा ॥ ४४ ॥ तत्रवेदान्प्रणष्टांस्तुमुनेरांगिरसःसुतः ॥ उपविष्टोमहर्षीणामुत्तरीयेषुभारत ॥ ४५ ॥ ॐकारो
णयथान्यायंसम्यगुच्चारितेनह ॥ येनयत्पूर्वमभ्यस्तंतस्यतत्समुपस्थितम् ॥ ४६ ॥ ऋषयस्तत्रदेवाश्चवरुणोग्निःप्रजापतिः ॥ हरिर्नारायणोदेवोमहादे
वस्तथैवच ॥ ४७ ॥ पितामहश्चभगवान्देवैस्सहमहाद्युतिः ॥ भृगुंनियोजयामासयाजनार्थंमहाद्युतिम् ॥ ४८ ॥ ततःसचक्रेभगवानृषीणांविधिवत्तदा ॥
सर्वेषांपुनराधानंदेवदृष्टेनकर्मणा ॥ ४९ ॥ आज्यभागेनवैतत्रतर्पितास्तुयथाविधि ॥ देवास्त्रिभुवनंयाताऋषयश्चयथासुखम् ॥ ५० ॥ तदरण्यंप्रविष्टस्यतुं
गकंराजसत्तम ॥ पापंविनश्यतेसद्यःस्त्रियावैपुरुषस्यवा ॥ ५१ ॥ तत्रमासंवसेद्धीरोनियतोनियताशनः ॥ ब्रह्मलोकंव्रजेद्राजन्पुनीतेचकुलंपुनः ॥ ५२ ॥
मेधावनंसमासाद्यपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ अग्निष्टोममवाप्नोतिस्मृतिंमेधांचविंदति ॥ ५३ ॥ तत्रकालंजरंगत्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ आत्मानंसापयेत्तत्रगि
रौकालंजरेनृप ॥ ५४ ॥ स्वर्गलोकेमहीयेतनरोनास्त्यत्रसंशयः ॥ ततोगिरिवरश्रेष्ठेचित्रकूटेविशांपते ॥ ५५ ॥ मंदाकिनींसमासाद्यनदींपापविमोचनीम् ॥
अत्राभिषेकंकुर्वाणःपितृदेवार्चनेरतः ॥ ५६ ॥ अश्वमेधमवाप्नोतिगतिंचपरमांव्रजेत् ॥ ततोगच्छेत्तरांजेद्गुहस्थानमनुत्तमम् ॥ ५७ ॥ यत्रदेवो
महासेनोनित्यंसन्निहितोनृप ॥ पुमांस्तत्रनरःश्रेष्ठगमनादेवसिध्यति ॥ ५८ ॥ कोटितीर्थेनरःस्नात्वागोसहस्रफलंलभेत् ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्ययशः
स्थानंव्रजेन्नरः ॥ ५९ ॥ अभिगम्यमहादेवंविराजतियथाशशी ॥ तत्रकूपोमहाराजविश्रुतोभरतर्षभ ॥ ६० ॥ समुद्रायत्रचत्वारोनिवर्सतियुधिष्ठिर ॥ ततोपस्पृश्यराजेंद्रकृत्वाचापिप्रदक्षिणम् ॥ ६१ ॥ नियतात्मानरःपूतोगच्छेतपरमांगतिम् ॥ ततोगच्छेत्कुरुश्रेष्ठ शृंगवेरपुरंमहत् ॥ ६२ ॥

पा०– १ भर्तृस्थानम् ।

यत्रतीर्णोमहाप्राज्ञोरामोदाशरथिःपुरा ॥ गंगायांतुनरःस्नात्वाब्रह्मचारीजितेंद्रियः ॥ ६३ ॥ विधूतपाप्माभवतिवाजपेयंचविंदति ॥ ततोमुंजवटं गच्छेत्स्थानंदेवस्यधीमतः ॥ ६४ ॥ अभिगम्यमहादेवमभ्यर्च्यचनराधिप ॥ प्रदक्षिणमुपावृत्यगाणपत्यमवाप्नुयात् ॥ ६५ ॥ ततोगच्छेत्तराजें द्रप्रयागमृषिसंस्तुतम् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चसदिगीश्वराः ॥ ६६ ॥ लोकपालाश्चसिद्धाश्चनिरताःपितरस्तथा ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवच महर्षयः ॥ ६७ ॥ तथानागाःसुपर्णाश्चसिद्धाःशुक्रधरास्तथा ॥ सरितःसागराश्चैवगंधर्वाप्सरसस्तथा ॥ ६८ ॥ हरिश्चभगवानास्तेप्रजापति पुरस्कृतः ॥ तत्रत्रीण्यपिकुंडानितयोर्मध्येनजाह्नवी ॥ ६९ ॥ प्रयागात्समतिक्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता ॥ तपनस्यसुतातत्रत्रिषुलोकेषुवि श्रुता ॥ ७० ॥ यमुनागंगयासार्द्धसंगतालोकभाविनी ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् ॥ ७१ ॥ प्रयागंजघनस्यांतमुपस्थंवृषयोविदुः ॥ प्रया गंसुप्रतिष्ठानंकंबलाश्वतरौवुभौ ॥ ७२ ॥ तीर्थभोगवतीचैववेदीप्रोक्ताप्रजापतेः ॥ तत्रवेदाश्चयज्ञाश्चमूर्त्तिमंतोयुधिष्ठिर ॥ ७३ ॥ प्रजापतिमुपासंतऋषय श्चमहानघाः ॥ यजंतेक्रतुभिर्देवांस्तथाचक्रधरानृप ॥ ७४ ॥ ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ प्रयागंसर्वतीर्थेभ्यःप्रभावेणाधिकंप्रभो ॥ ७५ ॥ श्र वणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥ मूर्धकानमनाद्वापिसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ७६ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्संगमेसंशितव्रतः ॥ पुण्यंयुमहृदागोतिराजसू याश्वमेधयोः ॥ ७७ ॥ एषायजनभूमिर्हिदेवानामपितत्कथा ॥ दत्तंतत्रस्वल्पमपिमहद्भवतिभारत ॥ ७८ ॥ नदेववचनात्तातनलोकवचनादपि ॥ मतिरु त्क्रमणीयातेप्रयागमरणंप्रति ॥ ७९ ॥ दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोटचस्तथापराः ॥ येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्त्तितंकुरुनंदन ॥ ८० ॥ चतुर्विद्येचयत्पुण्यंसत्य वादिषुचैवयत् ॥ स्नातएवतदाप्नोतिगंगायामुनसंगमे ॥ ८१ ॥ ततोभोगवतीनामवासुकेस्तीर्थमुत्तमम् ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्यात्सोऽश्वमेधमवाप्नुयात्॥८२॥ तत्रहंसप्रपतनंतीर्थत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥ दशाश्वमेधिकंचैवगंगायांकुरुनंदन ॥ ८३ ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाहिता ॥ विशेषोवैकनखलेप्रयागंपरमं महत् ॥ ८४ ॥ यद्यकार्यशतंकृत्वाकृतंगंगावसेवनम् ॥ सर्वंतत्तस्यगंगायोदहत्यग्निरिवेंधनम् ॥ ८५ ॥ सर्वंदहतिगंगापस्तूलराशिमिवानलः ॥ सर्वंकृत युगेपुण्यंत्रेतायांपुष्करंस्मृतम् ॥ ८६ ॥ द्वापरेतुकुरुक्षेत्रंगंगाकलियुगेस्मृता ॥ पुष्करेतुतपस्तप्त्वेहानंदद्यान्महाफलये ॥ ८७ ॥ मलयेत्वग्निमारोहेद्भृगुतुं गेत्वनाशनम् ॥ पुष्करेतुकुरुक्षेत्रेगंगायांगोमध्यगंद्युच ॥ ८८ ॥ सद्यस्तारयतेजंतुःसप्तसप्तावरांस्तथा ॥ पुनातिकीर्त्तितापापंदृष्टापुण्यंप्रयच्छति ॥८९॥ अ वगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ यावदस्थिमनुष्यस्यगंगायांस्पृशतेजलम् ॥ ९० ॥ तावत्सपुरुषोराजन्स्वर्गलोकेमहीयते ॥ यथापुण्यानितीं

पा०—१ कैपथ्यतिगवृतौ ।

र्थानिपुण्यान्यायतनानिच ॥ ९१ ॥ उपास्यपुण्यंलब्ध्वाचभवतिपरलोकभाक् ॥ नगंगासदृशंतीर्थंनदेवःकेशवात्परः ॥ ९२ ॥ ब्राह्मणेभ्यःपरंनास्तिएव माहपितामहः ॥ यत्रगंगामहाराजसदेशस्त्रयोजनम् ॥ ९३ ॥ सिद्धक्षेत्रंचविज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् ॥ इदंसत्यंद्विजातीनांसाधूनांमानसेषुच ॥ ९४ ॥ सुकिंचेवजपेत्कर्णेशिष्टस्यानुगतस्यच ॥ इदंधर्म्यमिदंमेध्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसुखम् ॥९५॥ इदंपुण्यतमंरम्यंपावनंधर्मसुत्तमम् ॥ महीशैपेमिदंगुह्यंसर्वपाप प्रमोचनम् ॥ ९६ ॥ अधीत्यद्विजमध्येचनिर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ श्रीमत्स्वर्ग्यंमहापुण्यंसपत्नशमनंशिवम् ॥ ९७॥ मेधाजननमत्यंवैतीर्थंवंशानुकीर्त्तनम्॥ अपुत्रोलभतेपुत्रमधनोधनमाप्नुयात् ॥ ९८ ॥ महीविजयतेराजावैश्योधनमवाप्नुयात् ॥ शूद्रोयातीप्सितान्कामान्ब्राह्मणःपारगःपठन् ॥ ९९ ॥ यश्चे दं शृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचि ॥ जातिस्मरत्वमाप्नोतिनाकपृष्ठेचमोदते ॥१००॥ गम्यान्यपिचतीर्थानिकीर्तितान्यगमान्यपि ॥ मनसाप्यभिगच्छेतस वर्ततीर्थमनीषया ॥ १०१॥ एतानिवसुभिःसाध्यैरादित्यैर्मरुदश्विभिः ॥ ऋषिभिर्देवकल्पैश्चकृतानिसुकृतैपिभिः ॥ १०२ ॥ एवंत्वमपिकौरव्यविधिनानेन सुव्रत ॥ व्रजतीर्थानिनियतःपुण्यंपुण्येनवर्द्धते ॥ १०३ ॥ भावितैःकरणैःपूर्वमास्तिक्याच्छ्रुतिदर्शनात् ॥ प्राप्स्यतेतानितीर्थानिसद्भिःशिष्टानुदर्शि भिः ॥ १०४ ॥ नाकृतोनाकृतात्माचनाशुचिर्नचतस्करः ॥ स्नातितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्नरः ॥ १०५ ॥ त्वयातुसम्यग्वृत्तेननित्यंधर्मार्थदर्शिना॥ पितरस्तर्पितास्तातसर्वेचप्रपितामहाः ॥ पितामहपुरोगाश्चदेवाःसर्षिगणास्तथा॥१०६॥ ॥वसिष्ठउवाच ॥ ॥त्वंचधर्मेणधर्मज्ञनित्यमेवाभितोपितः ॥ दि लीपकीर्तिंमहतींप्राप्स्यसेभुविशाश्वतीम्॥१०७॥ नारदउवाच॥ ॥ एवमुक्त्वाभ्यनुज्ञाप्यवसिष्ठोभगवानृषिः॥ प्रीतःप्रीतेनमनसातत्रैवांतरधीयत॥१०८॥ दिलीपःकुरुशार्दूलशास्त्रतत्वार्थदर्शनात् ॥ वसिष्ठवचनाच्चैवपृथिवीमनुचक्रमे ॥ १०९ ॥ एवमेषामहाभागप्रतिष्ठानेप्रतिष्ठिता ॥ तीर्थयात्रामहापुण्यास र्वपापप्रमोचनी ॥ ११० ॥ अनेनविधिनायस्तुपृथिवींपर्यटिष्यति ॥ अश्वमेधशतस्याग्रंफलंप्रेत्यैपभोक्ष्यते ॥ १११ ॥ ततश्चाष्टगुणंपार्थप्राप्स्यसे धर्मसुत्तमम् ॥ दिलीपःपार्थनृपतिर्यथापूर्वमवाप्तवान् ॥ ११२ ॥ नेताचत्वमृषीनृयस्मात्तस्मात्तेष्टगुणंफलम् ॥ रक्षोगणविकीर्णानिती र्थान्येतानिभारत ॥ ११३ ॥ नगतिर्विद्यतेन्यस्त्यत्वामृतेकुरुनंदन ॥ इदंदेवर्षिचरितंसर्वतीर्थानुसंश्रितम् ॥ ११४ ॥ यःपठेत्कल्यमुत्थायसर्वपापैःप्र मुच्यते ॥ ऋषिमुख्याःसदायत्रवाल्मीकिस्त्वथकश्यपः ॥ ११५ ॥ आत्रेयस्त्वथकौंडिन्योविश्वामित्रोथगौतमः ॥ असितोदेवलश्चैवमार्कंडेयोथगालवः ॥ ११६ ॥ भरद्वाजस्यशिष्यश्चमुनिरुद्दालकस्तथा ॥ शौनकःसहपुत्रेणव्यासश्चतपतांवरः ॥ ११७ ॥ दुर्वासाश्चमुनिश्रेष्ठोजाबालिश्चमहातपाः ॥

पा०–१ महर्षीणा० । महाशिष० इ० पा० । २ श्रितानि इ० पा० । ३ वसिष्ठउवाचेति क्वचित्पाठः ।

एतेऋषिवराःसर्वेत्वत्प्रतीक्ष्यास्तपोधनाः ॥ ११८ ॥ एभिःसहमहाभागतीर्थान्येतान्यनुव्रज ॥ प्राप्स्यसेमहतींकीर्तिंयथाराजामहाभिषः ॥ ११९ ॥
यथायययातिर्धर्मात्मायथाराजापुरूरवाः ॥ तथात्वंकुरुशार्दूलस्वेनधर्मेणशोभसे ॥ १२० ॥ यथाभगीरथोराजायथारामश्चधार्मिकः ॥ यथावैवृत्रहास
र्वान्सपत्नानदहत्पुरा ॥ १२१ ॥ त्रैलोक्यंपालयामासदेवराट्विगतज्वरः ॥ तथाशत्रुक्षयंकृत्वात्वंप्रजाःपालयिष्यसि ॥ १२२ ॥ स्वधर्मेणार्जितासु
वींप्राप्यराजीवलोचन ॥ ख्यातिंयास्यसिवीर्येणकार्त्तवीर्यार्जुनोयथा ॥ १२३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमाभाष्यराजानंनारदोभगवान्मुनिः ॥ अनु
ज्ञाप्यमहाराजंतत्रैवांतरधीयत ॥ १२४ ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माऋषिभिःसहसुव्रतः ॥ जगामाखिलतीर्थानिसादरःपृथिवीपतिः ॥ १२५ ॥ मयोक्तामृ
षयःसर्वेतीर्थयात्राश्रयांकथाम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसमुक्तःसर्वपातकैः ॥ १२६ ॥ मयोक्तमखिलंतत्त्वंकिंभूयःश्रोतुमिच्छथ ॥ ऋषीणांपुण्यकीर्तीनां
नावक्तव्यंमयास्तिवै ॥ १२७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेनानाविधतीर्थकथनंनामनवत्रिंशोध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्ता
नितीर्थानिविष्णुदेहानिसुव्रताः ॥ एषामन्यतमासंगान्मुक्तोभवतिमानवः ॥ १ ॥ तीर्थानुश्रवणंधन्यंधन्यंतीर्थनिषेवणम् ॥ पापराशिनिपातायना
न्योपायःकलौयुगे ॥ २ ॥ वासंकुर्यामहंतीर्थेतीर्थस्पर्शमहंतथा ॥ एवंयोनुदिनंब्रूतेसयातिपरमंमहत् ॥ ३ ॥ पापानितस्यनश्यंतितीर्थालापनमात्रतः ॥
तीर्थानिखलुधन्यानिधन्यसेव्यानिसुव्रताः ॥ ४ ॥ तीर्थानांसेवनादेवसेवितोभवतिप्रभुः ॥ नारायणोजगत्कर्तानास्तितीर्थात्परंपदम् ॥ ५ ॥ ब्राह्मण
स्तुलसीचैवअश्वत्थस्तीर्थसंचयः ॥ विष्णुश्चपरमेशानःसेव्यएवसदानृभिः ॥ ६ ॥ ब्राह्मणानांविशेषेणसेवनंमुनिपुंगवाः ॥ सर्वतीर्थावगाहादेरधिकंवि
दुरग्रजाः ॥ ७ ॥ तस्माद्विजपदंसाक्षात्सर्वतीर्थमयंशुभम् ॥ भजेतानुदिनंविद्वांस्तत्रतीर्थाधिकंभवेत् ॥८॥ अश्वत्थस्यतुलस्याश्चगवांकुर्यात्प्रदक्षिणम् ॥
सर्वतीर्थफलंप्राप्यविष्णुलोकेमहीयते ॥ ९ ॥ तस्माद्दुष्कृतकर्माणिनाशयेत्तीर्थसेवनात् ॥ अन्यथानरकंयातिकर्म्मभोगाद्विशाम्यति ॥ १० ॥ पापिनां
नरकेवासःसुकृतीस्वर्गमश्नुते ॥ तस्मात्पुण्यंनिषेवेततीर्थंखलुविचक्षणः ॥ ११ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ श्रुतानिकिलतीर्थानिसमाहात्म्यानिसुव्र
त ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिप्रयागस्यविशेषकम् ॥ १२ ॥ प्रयागंतुपुराप्रोक्तंसंक्षेपात्सूतयत्त्वया ॥ विशेषाच्छ्रोतुमिच्छामःसूतनःकथ्यतामिति ॥१३॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागाःप्रयागंप्रतिसुव्रताः ॥ हंताहंतत्प्रवक्ष्यामिप्रयागस्योपवर्णनम् ॥ १४ ॥ मार्कंडेयेनकथितंयत्पुरापांडुसून
वे ॥ भारतेतुयदावृत्तेभ्रातराज्येपृथासुते ॥ १५ ॥ एतस्मिन्नंतरेराजाकुंतीपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ भ्रातॄशोकेनसंतप्तःचिंतयंस्तुपुनःपुनः ॥ १६ ॥ आसी
द्दुर्योधनोराजापकादशचमूपतिः ॥ अस्मान्संतप्यबहुशःसर्वेतेनिधनंगताः ॥ १७ ॥ वासुदेवंसमाश्रित्यपंचशेषास्तुपांडवाः ॥ कथंद्रोणंचभीष्मंचक

र्गंचैवमहाबलम् ॥ १८ ॥ दुर्योधनंचराजानंभ्रातृपुत्रसमन्वितम् ॥ राजानोनिहताःसर्वेयेचान्येशूरमानिनः ॥ १९ ॥ विनाराज्येनकर्तव्यैकिंभोगैर्गतैर्वितेनवा ॥ धिक्क्षत्रमितिसंचिन्त्यराजाविह्वलतांगतः ॥ २० ॥ निश्चेष्टोथनिरुत्साहःकिंचित्तिष्ठत्यधोमुखः ॥ लब्धसंज्ञोयदाराजांचितयानःपुनःपुनः॥२१॥ कंचरेविपिनायोगंनियमंतीर्थमेववा ॥ येनाहंशीघ्रमामुच्येमहापातककिल्बिषात् ॥ २२ ॥ यत्रस्नात्वानरोयातिविष्णुलोकमनुत्तमम् ॥ कथंपृच्छामिवैकुण्ठंयेनेदंकारितंमहत् ॥ २३ ॥ धृतराष्ट्रंकथंपृच्छेयस्यपुत्रशतंहतम् ॥ व्यासंकथमहंपृच्छेयस्यगोत्रक्षयःकृतः ॥ २४ ॥ एवंवैकुव्यमापन्नोधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ रुदंतःपांडवाःसर्वेभ्रातृशोकपरिप्लुताः ॥ २५ ॥ येचतत्रमहात्मानःसमेताःपांडवाश्रिताः ॥ कुंतीचद्रौपदीचैवयेचतत्रसमागताः॥२६॥ भूमौनिपतिताःसर्वेरोदमानाःसमंततः ॥ वाराणस्यांतुमार्कंडस्तेनज्ञातोयुधिष्ठिरः ॥ २७ ॥ यथाविक्लवमापन्नोरोदमानःसुदुःखितः ॥ अचिरेणैवकालेनमार्कंडस्तुमहातपाः ॥ २८ ॥ हस्तिनापुरसंप्राप्तोराजद्वारेसतिष्ठति ॥ द्वारपालोपितंदृष्ट्वाराज्ञःकथितवान्द्रुतम् ॥ २९ ॥ त्वांद्रष्टुकामोमार्कंडोद्वारेतिष्ठत्यसौमुनिः ॥ त्वरितोधर्मपुत्रस्तुद्वारमेत्याहृतत्परः ॥ ३० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ स्वागतंतेमहाप्राज्ञस्वागतंतेमहामुने ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेपावितंकुलम् ॥ ३१ ॥ अद्यमेपितरस्तृप्तास्त्वयिदृष्टेमहामुने ॥ सिंहासनउपस्थाप्यपादशौचार्चनादिभिः ॥ ३२ ॥ युधिष्ठिरोमहात्मावैपूजयामासतंमुनिम् ॥ ततस्तमूचेमार्कंडःपूजितोहंत्वयाविभो ॥ ३३ ॥ आख्याहित्वरितोराजन्किमर्थंत्वरितंत्वया ॥ केनवाविक्लवीभूतःकथयस्वममाग्रतः ॥ ३४ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अस्मार्कंचैवयद्वृत्तंराज्यस्यार्थेमहामुने ॥ एतत्सर्वंविदित्वातुभगवान्निहचागतः ॥ ३५ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाबाहोयत्रधर्मोव्यवस्थितः ॥ नैवदृष्टंरणेपापंयुध्यमानस्यधीमतः ॥ ३६ ॥ किंपुंराराजधर्मेणक्षत्रियस्यविशेषतः ॥ तदेवहृदयेकृत्वातस्मात्पापंनचिंतयेत् ॥ ३७॥ ततोयुधिष्ठिरोराजापप्रणम्यशिरसामुनिम् ॥ पृच्छामित्वांमुनिश्रेष्ठसदात्रैकाल्यदर्शनम् ॥ कथयस्वसमासेनमुच्येहंयेनकिल्बिषात् ॥३८॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महाभागयन्मांपृच्छसिभारत॥एदंतार्ख्यंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ॥३९॥ किंपुनर्ब्राह्मणैःपुण्यैःकीर्तितंवैपुराविभो॥प्रयागगमनंश्रेष्ठंनराणांपुण्यकर्मणाम्॥४०॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचत्वारिंशोऽध्यायः॥४०॥ छ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ भगवञ्छ्रोतुमिच्छामिपुराकल्पेयथास्थितम्॥कथंप्रयागगमननराणांतत्रकीर्दृशम्॥१॥मृतानांकागतिस्तत्रस्नातानांचैवकिंफलम् ॥ येवसंतिप्रयागेतुब्रूहितेषांचकिंफलम्॥ एतन्मेसर्वमाख्याहिपरंकौतूहलंहिमे॥२॥ ॥ मार्कंडेयउवाच॥ ॥ कथयिष्यामितेवत्सनार्योयेदृष्टपत्रयत्फलम् ॥ पुराऋषीणां

१ किंपुनः इतिपाठः । २ निरंतरमितिपाठः । ३ प्रयागस्य च यत्फलमितिपाठः ।

विप्राणांकथ्यमानंमयाश्रुतम् ॥३॥ आप्रयागात्प्रतिष्ठानाद्धर्मकीवासुकीह्रदात् ॥ कंबलाश्वतरौनागौनागाश्चबहुमूलिकाः ॥४॥ एतत्प्रजापतिंक्षेत्रं
विश्रुतम् ॥ अत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेपुनर्भवाः ॥५॥ तत्रब्रह्मादयोदेवारक्षांकुर्वंतिसंगताः ॥ अन्येचबहवस्तीर्थाःसर्वपापप्रणाशनाः ॥ ६ ॥
क्याःकथितंराजन्बहुवर्षशतैरपि ॥ संक्षेपेणप्रवक्ष्यामिप्रयागस्यचकीर्त्तनम् ॥ ७ ॥ षष्टिर्धनुःसहस्राणिपरिरक्षंतिजाह्नवीम् ॥ यमुनांरक्षतिस
सप्तवाहनः ॥ ८ ॥ प्रयागंतुविशेषेणस्वयंरक्षतिवासवः ॥ मंडलंरक्षतिहरिर्देवैःसहसुसंमतम् ॥ ९ ॥ तंवटंरक्षतेनित्यंशूलपाणिर्महेश्वरः ॥ स्थानं
वःसर्वपापहरंशुभम् ॥ १० ॥ अधर्मेणवृतोलोकेनैवगच्छतितत्पदम् ॥ स्वल्पमल्पतरंपापंयदातस्यनराधिप ॥ ११ ॥ प्रयागस्मरमाणस्यस
संक्षयम् ॥ दर्शनात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥ १२ ॥ मृत्तिकालभनाद्वापिनरःपापाद्विमुच्यते ॥ पंचकुंडानिराजेंद्रयेषांमध्येतुजाह्नवी ॥
प्रयागेतुप्रविष्टस्यपापंक्षरतितत्क्षणात् ॥ योजनानांसहस्रेषुगंगांस्मरतियोनरः ॥१४॥ अपिदुष्कृतकर्मासौलभतेपरमांगतिम् ॥ कीर्तनान्मुच्यते
भद्राणिपश्यति ॥ १५ ॥ अवगाह्यचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ सत्यवादीजितक्रोधोअहिंसांपरमास्थितः ॥ १६ ॥ धर्मानुसारीतत्त्वज्ञोगोत्र
रतः ॥ गंगायमुनयोर्मध्येस्नातोमुच्येतकिल्बिषात् ॥ १७ ॥ मनसाचिंतितान्कामान्सम्यक्प्राप्नोतिपुष्कलान् ॥ ततोगत्त्वाप्रयागंतु
रक्षितम् ॥ १८ ॥ ब्रह्मचारीवसेन्मासंपितृदेवांश्चतर्पयेत् ॥ ईप्सिताँल्लभतेकामान्यत्रतत्राभिजायते ॥ १९ ॥ तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता
गतामहाभागायमुनायत्रनिम्नगा ॥२०॥ तत्रसन्निहितोनित्यंसाक्षाद्देवोमहेश्वरः ॥ दुष्प्रापंमानुषैःपुण्यंप्रयागंतुयुधिष्ठिर ॥२१॥ देवदानवगंधर्वाऋ
चारणाः ॥ तत्रोपस्पृश्यराजेंद्रस्वर्गलोकेमहीयते ॥२२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकचत्वारिंशोध्यायः ॥ ४१ ॥ छ ॥ मार्कंडेय
शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ यंगत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥१॥ आर्तानांचदरिद्राणांनिश्चितव्यवसायिनाम् ॥ स्थानंमुक्त
नाक्षयंतुकदाचन ॥ २ ॥ गंगायमुनमासाद्ययस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ दीप्तकांचनवर्णाभेविमानेसूर्यवर्चसि ॥ ३ ॥ गंधर्वाप्सरसांमध्येस्वर्गे
वः ॥ ईप्सिताँल्लभतेकामान्वदंतिऋषिपुंगवाः ॥ ४ ॥ सर्वरत्नमयैर्दिव्यैर्नानाध्वजसमाकुलैः ॥ वरांगनासमाकीर्णैर्मोदतेशुभलक्षणैः ॥ ५ ॥
निर्घोषैःप्रसुप्तःप्रतिबुध्यते ॥ यावन्नस्मरतेजन्मतावत्स्वर्गेमहीयते ॥ ६ ॥ तत्रस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्म्मादिवश्च्युतः ॥ हिरण्यरत्नसंपूर्णे
कुले ॥ ७ ॥ तदेवस्मरतेतीर्थंस्मरणात्तत्रगच्छति ॥ देशस्थोयदिवारण्येविदेशेयदिवागृहे ॥ ८ ॥ प्रयागंस्मरमात्रोपियस्तुप्राणान्परित्यजेत्
कमाप्नोतिवदंतिऋषिपुंगवाः ॥ ९ ॥ सर्वकामफलावृत्तामहीयत्रहिरण्मयी ॥ ऋषयोमुनयःसिद्धायत्रलोकेप्रगच्छति ॥ १० ॥ स्त्रीसहस्र

किन्यास्तटेशुभे ॥ मोदतेऋषिभिःसार्द्धंस्वकृतेनेहकर्मणा ॥ ११ ॥ सिद्धचारणगंधर्वैःपूज्यतेदिविदैवतैः ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबुद्वीपपतिर्भवे
त् ॥ १२ ॥ ततःशुभानिकर्माणिचिंतयानःपुनःपुनः ॥ गुणवान्वित्तसंपन्नोभवतीहनसंशयः ॥ १३ ॥ कर्मणामनसावाचासत्यधर्मप्रतिष्ठितः ॥ गंगायमु
नयोर्मध्येयस्तुदानंप्रयच्छति ॥ १४ ॥ सुवर्णमणिमुक्तांवायदिधान्यंप्रतिग्रहम् ॥ स्वकार्येपितृकार्येवादेवताभ्यर्चनेपिवा ॥१५॥ निष्फलंतस्यतत्तीर्थंयाव
त्तत्फलमश्नुते ॥ एवंतीर्थेनगृह्णीयात्पुण्येष्वायतनेषुच ॥ १६ ॥ निमित्तेषुचसर्वेषुअप्रमत्तोद्विजोभवेत् ॥ कपिलांपाटलावर्णांप्रयागेयःप्रयच्छति ॥ १७ ॥
स्वर्णशृंगींरौप्यखुरांचैलकंठींपयस्विनीम् ॥ प्रयागेश्रोत्रियंसाधुंग्राहयित्वायथाविधि ॥ १८ ॥ शुक्लांबरधरंशांतंधर्मज्ञंवेदपारगम् ॥ सागौस्तस्मैचदातव्या
गंगायमुनसंगमे ॥ १९ ॥ वासांसिचमहार्हाणिरत्नानिविविधानिच ॥ यावद्रोमाणितस्यागोःसंतिगात्रेषुसत्तम ॥ २० ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमही
यते ॥ यत्रासौलभतेजन्मसागौस्तत्राभिजायते ॥ २१ ॥ नचपश्यत्यसौघोरंनरकंतेनकर्मणा ॥ उत्तरान्सकुरून्प्राप्यमोदतेकालमक्षयम् ॥ २२ ॥
गवांशतसहस्रेभ्योदद्यादेकांपयस्विनीम् ॥ पुत्रान्दारान्तथाभृत्यान्गौरेकाप्रतितारयेत् ॥ २३ ॥ तस्मात्सर्वेषुदानेषुगोदानंतुविशिष्यते ॥
दुर्गमेविषमेघोरेमहापातकसंभवे ॥ गौरेवरक्षांकुरुतेतस्माद्देयाद्विजातये ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्विचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४२ ॥
॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ यथाप्रयागस्यमुनेमाहात्म्यंकथितंत्वया ॥ तथातथाप्रमुच्येहंसर्वपापैर्नसंशयः ॥ १ ॥ भगवन्केनविधिनागंतव्यंधर्मनिश्चयैः ॥
प्रयागेयोविधिःप्रोक्तःतंमेब्रूहिमहामुने ॥ २ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ कथयिष्यामितेवत्सतीर्थयात्राविधिक्रमम् ॥ योगच्छेतकुरुश्रेष्ठप्रयागं
देवसंयुतम् ॥ ३ ॥ बलीवर्दसमारूढःशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ वसतेनरकेघोरेगवांक्रोधेसुदारुणे ॥ ४ ॥ सलिलंचनगृह्णंतिपितरस्तस्यदेहिनः ॥
यस्तुपुत्रांस्तथाबालान्स्नापयेत्पाययेत्तथा ॥ ५ ॥ यथात्मनस्तथासर्वान्दानंविप्रेषुदापयेत् ॥ ऐश्वर्यलोभान्मोहाद्वागच्छेद्यानेनयोनरः ॥ ६ ॥
निष्फलंतस्यतत्तीर्थंतस्माद्यानंपरित्यजेत् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयस्तुकन्यांप्रयच्छति ॥ ७ ॥ आर्षेणतुविधानेनयथाविभवसंभवम् ॥ नपश्य
तियमंघोरंनरकंतेनकर्मणा ॥ ८ ॥ उत्तरान्सकुरून्गत्वामोदतेकालमक्षयम् ॥ पुत्रांस्तुदाराँल्लभतेधार्मिकान्नयसंयुतान् ॥ ९ ॥ तत्रदानंप्रदातव्यं
यथाविभवसंभवम् ॥ तेनतीर्थफलेनैववर्द्धतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ स्वर्गेतिष्ठतिराजेंद्रयावदाभूतसंप्लवम् ॥ वटमूलंसमाश्रित्ययस्तुप्राणान्परित्यजे
त् ॥ ११ ॥ सर्वलोकानतिक्रम्यरुद्रलोकंचगच्छति ॥ तत्रतेद्वादशादित्यास्तपंतेरुद्रमाश्रिताः ॥ १२ ॥ निर्दहंतिजगत्सर्वंवटमूलंनदह्यते ॥
नष्टचंद्रार्कपवनंयदाचैकार्णवंजगत् ॥ १३ ॥ स्वपित्यत्रैववैविष्णुर्जायमानःपुनःपुनः ॥ देवदानवगंधर्वऋषयःसिद्धचारणाः ॥ १४ ॥ सदासेवं

तितत्तीर्थंगंगायमुनसंगमे ॥ तत्रगच्छंतिराजेंद्रप्रयागेसंयुतंचयत् ॥ १५ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवादिशश्चैवदिगीश्वराः ॥ लोकपालाश्चसाध्याश्चापि
तरोलोकसंमताः ॥ १६ ॥ सनत्कुमारप्रमुखास्तथैवपरमर्षयः ॥ अंगिरप्रमुखाश्चैवतथाब्रह्मर्षयःपरे ॥ १७ ॥ तथानागाश्चसिद्धाश्चसुपर्णाःखेचरा
श्चये ॥ सरितःसागराःशैलानागाविद्याधरास्तथा ॥ १८ ॥ हरिश्चभगवानास्तेप्रजापतिपुरस्कृतः ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृ
तम् ॥ १९ ॥ प्रयागंराजशार्दूलत्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ ततःपुण्यतमंनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ २० ॥ श्रवणात्तस्यतीर्थस्यनामसंकीर्तनादपि ॥
मृत्तिकालंभनाद्वापिनरःपापात्प्रमुच्यते ॥ २१ ॥ तत्राभिषेकंयःकुर्य्यात्संगमेसंशितव्रतः ॥ तुल्यंफलमवाप्नोतिराजसूयाश्वमेधयोः ॥ २२ ॥ नवेदव
चनात्तातनलोकवचनादपि ॥ मतिरुत्क्रमणीयातेप्रयागगमनंप्रति ॥ २३ ॥ दशतीर्थसहस्राणिषष्टिकोट्यस्तथापराः ॥ येषांसान्निध्यमत्रैवकीर्तना
त्कुरुनंदन ॥ २४ ॥ यागतिर्योगयुक्तस्यसदुत्थस्यमनीषिणः ॥ सागतिस्त्यजतःप्राणान्गंगायमुनसंगमे ॥ २५ ॥ तेनजीवंतिलोकेस्मिन्यत्रयत्र
युधिष्ठिर ॥ येप्रयागंनसंप्राप्तास्त्रिषुलोकेषुविश्रुतम् ॥ २६ ॥ एवंदृष्ट्वातुतत्तीर्थंप्रयागंपरमंपदम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःशशांकइवराहुणा ॥ २७ ॥ कंब
लाश्वतरौनागौयमुनादक्षिणेतटे ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वातुतत्स्थानंमहादेवस्यधीमतः ॥ नरस्तारयतेसर्वान्
दशातीतान्दशापरान् ॥२९॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतियावदाभूतसंप्लवम् ॥३०॥ पूर्वपार्श्वेतुगंगायांत्रिषुलोकेषुभारत॥
कूपंचैवतुसामुद्रंप्रतिष्ठानंतुविश्रुतम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मचारीजितक्रोधस्त्रिरात्रंयदितिष्ठति ॥ सर्वपापविशुद्धात्मासोश्वमेधफलंलभेत् ॥३२॥ उत्तरेणप्रतिष्ठानाद्भा
गीरथ्यास्तुपूर्वतः॥हंसप्रपतनंनामतीर्थंत्रैलोक्यविश्रुतम् ॥३३॥ अश्वमेधफलंतस्मिन्स्नातमात्रस्यभारत ॥ यावच्चन्द्रश्चसूर्यश्चतावत्स्वर्गेमहीयते॥३४॥उर्व
शीपुलिनेरम्येविपुलेहंसपांडुरे ॥ सलिलैस्तर्प्पयेद्यस्तुपितॄंस्तत्रविमत्सरः ॥३५॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशतानिच ॥ सेवतेपितृभिःसार्द्धंस्वर्गलोकंनरा
धिप ॥ ३६ ॥ पूज्यतेसततंतत्रऋषिगंधर्वकिन्नरैः ॥ ततःस्वर्गपरिभ्रष्टःक्षीणकर्म्मादिवश्चुतः ॥ ३७ ॥ उर्वशीसदृशीनांतुकन्यानांलभतेशतम् ॥ गवांशत
सहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिप ॥ ३८ ॥ कांचीनूपुरशब्देनसुप्तोसौप्रतिबुध्यते ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंलभतेपुनः ॥ ३९ ॥ कुशासनधरोनि
त्यंनियतःसंयतेंद्रियः ॥ एककालंतुभुंजानोमासंभोगपतिर्भवेत् ॥ ४० ॥ सुवर्णालंकृतानांतुनारीणांलभतेशतम् ॥ पृथिव्यामासमुद्रायांमहाभोगपति
र्भवेत् ॥ ४१ ॥ दशग्रामसहस्राणांभोक्ताभवतिभूमिपः ॥ धनधान्यसमायुक्तोदाताभवतिनित्यशः ॥ ४२ ॥ सभुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंस्मरते
पुनः ॥ अथनित्यंत्रिरात्रंतुमासंभोगपतिर्भवेत् ॥ ४३ ॥ [illegible] ॥ कोटिदीर्घसमासाद्यमस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ४४ ॥

[illegible] ॥ ४५ ॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येकुलेभवतिरूपवान् ॥ ततोभोगवतींगत्वा वासुकेरुत्तरेणतु ॥ ४६ ॥ दशाश्वमेधकंतत्रतीर्थंतत्रापरंभवेत् ॥ कृत्वाभिषेकंतुनरःसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ ४७ ॥ धनाढ्योरूपवान्दक्षोदाताभवतितथा र्मिकः ॥ चतुर्वेदेषुयत्पुण्यंसत्यवादिषुयत्फलम् ॥ ४८ ॥ अहिंसायांतुयोधर्म्मोगमनादेवतद्भवेत् ॥ कुरुक्षेत्रसमागंगायत्रतत्रावगाह्यते ॥ ४९ ॥ कुरुक्षेत्रा द्दशगुणायत्रसिध्वासमागता ॥ यत्रगंगामहाभागावहुर्तीर्थंतपोधना ॥ ५० ॥ सिद्धक्षेत्रेहितज्ज्ञेयंनात्रकार्य्याविचारणा ॥ क्षितौतारायतेमर्त्यान्नागांस्तारय तेप्यधः ॥ ५१ ॥ दिवितारयतेदेवांस्तेनसात्रिपथास्मृता ॥ यावदस्थीनिगंगायांतिष्ठंतितस्यदेहिनः ॥ ५२ ॥ तावद्वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ती र्थानांतुपरंतीर्थंनदीनामुत्तमानदी ॥ ५३ ॥ मोक्षदासर्वभूतानांमहापातकिनामपि ॥ सर्वत्रसुलभागंगात्रिषुस्थानेषुदुर्लभा ॥ ५४ ॥ गंगाद्वारेप्रयागेचगंगासागरसंगमे ॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेपुनर्भवाः ॥ ५५ ॥ सर्वेषांचैवभूतानांपापोपहतचेतसाम् ॥ गतिमन्वेषमाणानांनास्तिगंगासमागतिः॥५६॥ पवित्राणांपवित्रंयामंगलानांचमंगलम् ॥ महेश्वरशिरोभ्रष्टासर्वपापहराशुभा ॥५७॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येत्रिचत्वारिंशोऽध्या यः ॥४३॥ ७ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ यच्छ्रुत्वासर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः ॥ १ ॥ मानसंनामतत्तीर्थंगंगा यामुत्तरेतटे ॥ त्रिरात्रोपोषितोभूत्वासर्वान्कामानवाप्नुयात् ॥ २ ॥ गोभूहिरण्यदानेनयत्फलंप्राप्नुयान्नरः ॥ एतत्फलमवाप्नोतितत्तीर्थस्मरतेपुनः ॥ ३ ॥ अकामोवासकामोवागंगायांयोविपद्यते ॥ मृतस्तुभवतिस्वर्गेनरकंनचपश्यति ॥ ४ ॥ अप्सरोगणसंगीतैःमुमोसौप्रतिबुध्यते ॥ हंससारसयुक्तेनविमा नेनसगच्छति ॥५॥ बहुवर्षोणिराजेन्द्रषट्सहस्राणिभुंजते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टःक्षीणकर्मादिवश्च्युतः ॥६॥ सुवर्णमणिमुक्ताढ्येजायतेसमहाकुले ॥ षष्टि र्तीर्थसहस्राणिषष्टितीर्थशतानिच ॥ ७ ॥ माघेमासिगमिष्यंतिगंगायमुनसंगमे ॥ गवांशतसहस्रस्यसम्यग्दत्तस्ययत्फलम् ॥ ८ ॥ प्रयागेमाघमासेतुयद्दं स्नानस्यतत्फलम् ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपंचाग्नेयस्तुसाधयेत्॥९॥ अहीनांगोह्यरोगश्चपंचेन्द्रियसमन्वितः ॥ यावंतिरोमकूपाणितस्यगात्रस्यदेहिनः॥१०॥ तावद्वर्षेसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोजंबूद्वीपपतिर्भवेत् ॥ ११ ॥ सप्तुक्त्वाविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ जलप्रवेशंयःकुर्या त्संगमेलोकविश्रुते ॥ १२ ॥ राहुग्रस्तोयथासोमोविमुक्तःसर्वपातकैः ॥ सोमलोकमवाप्नोतिसोमेनसहमोदते ॥ १३ ॥ षष्टिवर्षसहस्राणिषष्टिवर्षशता निच ॥ स्वर्गलोकमवाप्नोतिऋषिगंधर्वसेवितः ॥ १४ ॥ परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रसमृद्धेजायतेकुले ॥ अधःशिरास्तुयोज्वालामूर्ध्वपादःपिवेन्नरः ॥ १५ ॥ शतं

१ गतिरन्यत्रमर्त्यानामितिपाठः ।

वर्षसहस्राणिस्वर्गलोकेमहीयते ॥ परिभ्रष्टस्तुराजेंद्रअग्निहोत्रीभवेन्नरः ॥ १६ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेनरः ॥ यस्तुदेहंविकर्तित्वाशकुनिभ्यःप्रयच्छति ॥ १७ ॥ विहंगैरुपभुक्तस्यशृणुतस्यापियत्फलम् ॥ शतंवर्षसहस्राणांसोमलोकेमहीयते ॥ १८ ॥ ततःस्वर्गात्परिभ्रष्टोराजाभवतिधार्मिकः ॥ गुणवान्रूपसंपन्नोविद्वान्सुप्रियदेहवान् ॥ १९ ॥ भुक्त्वातुविपुलान्भोगांस्तत्तीर्थंभजतेपुनः ॥ यामुनेचोत्तरेकूलेप्रयागस्यतुदक्षिणे ॥ २० ॥ ऋणप्रमोचनंनामतीर्थंतत्परमंस्मृतम् ॥ एकरात्रोषितोभूत्वाऋणैःसर्वैःप्रमुच्यते ॥ २१ ॥ सूर्यलोकमवाप्नोतिअनृणीचसदाभवेत् ॥ २२ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येचतुश्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४४ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वाप्रयागस्ययत्त्वयाकीर्तनंकृतम् ॥ विशुद्धमेतद्धृदयंप्रयागगस्यचकीर्तनात् ॥ अनाशकफलंब्रूहिभगवंस्तत्रकीदृशम् ॥ १ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ शृणुराजन्प्रयागेतुअनाशकफलंविभो ॥ प्राप्नोतिपुरुषोधीमान्श्रद्दधानश्चयादृशम् ॥ २ ॥ अहीनांगोविरोगश्चपंचेंद्रियसमन्वितः ॥ अश्वमेधफलंतस्यगच्छतस्तुपदेपदे ॥ ३ ॥ कुलानितारयेद्राजन्दशपूर्वान्दशापरान् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योगच्छेतपरमंपदम् ॥ ४ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ महाभागोसिधर्मज्ञदानंवदसिमेप्रभो ॥ अल्पेनैवप्रधानेनबहून्धर्मानवाप्नुयात् ॥ ५ ॥ अश्वमेधस्तुबहुभिःसुकृतैःप्राप्यतेइह ॥ एतन्मेसंशयंब्रूहिपरंकौतूहलंहिमे ॥ ६ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महावीरयदुक्तंपद्मयोनिना ॥ ऋषीणांसन्निधौपूर्वंकथ्यमानंमयाश्रुतम् ॥ ७ ॥ पंचयोजनविस्तीर्णंप्रयागस्यतुमंडलम् ॥ प्रविशंस्तस्यतद्भूमावश्वमेधंपदेपदे ॥ ८ ॥ व्यतीतान्पुरुषान्सप्तभविष्यांश्चचतुर्दश ॥ नरस्तारयतेसर्वान्यस्तुप्राणान्परित्यजेत् ॥ ९ ॥ एवंज्ञात्वातुराजेंद्रसदाश्रद्धापरोभवेत् ॥ अश्रद्दधानाःपुरुषाःपापोपहतचेतसः ॥ नप्राप्नुवंतितत्स्थानंप्रयागंदेवनिर्मितम् ॥ १० ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ स्नेहाद्वाद्रव्यलोभाद्वायेतुकामवशंगताः ॥ कथंतीर्थफलंतेषांकथंपुण्यमवाप्नुयुः ॥ ११ ॥ विक्रयंसर्वभांडानांकार्याकार्यमजानतः ॥ प्रयागेकागतिस्तस्यएवंब्रूहिमहामुने ॥ १२ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्महागुह्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ मासंवसंस्तुराजेंद्रप्रयागेनियतेंद्रियः ॥ १३ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःयथादिष्टंस्वयंभुवा ॥ शुचिस्तुप्रयतोभूत्वाऽहिंसकःश्रद्धयान्वितः ॥ १४ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःसगच्छेत्परमंपदम् ॥ विश्रंभघातकानांतुप्रयागेशृणुतत्फलम् ॥ १५ ॥ त्रिकालमेवस्नायीतआहारंभैक्ष्यमाचरेत् ॥ त्रिभिर्मासैःप्रमुच्येतप्रयागात्तुनसंशयः ॥ १६ ॥ प्रज्ञानेनतुयस्येहतीर्थयात्रादिकंभवेत् ॥ सर्वकामसमृद्धस्तुस्वर्गलोकेमहीयते ॥ १७ ॥ स्थानंसलभतेनित्यंधनधान्यसमाकुलम् ॥ एवंज्ञानेनसंपूर्णःसदाभवतिभोगवान् ॥ १८ ॥ तारिताःपितरस्तेननरकात्प्रपि

१ संप्रविष्टस्य तद्भूमा इतिपाठः ।

तामहाः॥ धर्मानुसारेत्त्वन्नपृच्छतस्तेपुनःपुनः ॥ त्वत्प्रियार्थंसमाख्यातंगुह्यमेतत्सनातनम् ॥१९॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ अद्यमेसफलंजन्मअद्यमेस
फलंकुलम् ॥ प्रीतोस्म्यनुगृहीतोस्मिदर्शनादेवतेद्यवै ॥ त्वद्दर्शनात्तुधर्मात्मन्मुक्तोहंसर्वपातकैः ॥२०॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ दिष्ट्यातेसफलंजन्म
दिष्ट्यातेतारितंकुलम् ॥ कीर्तनाद्धर्मतेपुण्यंश्रुतंपापप्रणाशनम् ॥ २१ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ यमुनायांतुकिंपुण्यंकिंफलंतुमहामुने ॥ एतन्मेस
र्वमाख्याहियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ २२ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ तपनस्यसुतादेवीत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ समागतामहाभागायमुनायत्रिमार्गगा ॥२३॥
येनैवनिःसृतागङ्गातेनैवयमुनागता ॥ योजनानांसहस्रेषुकीर्तनात्पापनाशिनी ॥ २४ ॥ तत्रस्नात्वाचपीत्वाचयमुनायांयुधिष्ठिर ॥ कीर्त्तनाद्भवतेपुण्यं
दृष्ट्वाभद्राणिपश्यति ॥ २५ ॥ अवगाढाचपीत्वाचपुनात्यासप्तमंकुलम् ॥ प्राणांस्त्यजतियस्तत्रसयातिपरमांगतिम् ॥ २६ ॥ अग्नितीर्थमितिख्यातं
यमुनादक्षिणेतटे ॥ पश्चिमेधर्मराजस्यतीर्थहरवरंस्मृतम् ॥ २७॥ तत्रस्नात्वादिवंयांतियेमृतास्तेऽपुनर्भवाः ॥ एवंतीर्थसहस्राणियमुनादक्षिणेतटे ॥२८॥
उत्तरेणप्रवक्ष्यामिआदित्यस्यमहात्मनः ॥ तीर्थंतुविरजंनामयत्रदेवाःसवासवाः ॥ २९ ॥ उपासतेस्मसंध्यांतुनित्यकालंयुधिष्ठिर ॥ देवाःसेवंततत्तीर्थं
येचान्येविदुषोजनाः ॥ ३० ॥ श्रद्दधानपरोभूत्वाकुरुतीर्थाभिषेचनम् ॥ अन्येचवह्वस्तीर्थाःसर्वपापहराःशुभाः ॥ ३१ ॥ तेषुस्नात्वादिवंयांतियेमृता
स्तेपुनर्भवाः ॥ गंगाचयमुनाचैवउभेतुल्यफलेस्मृते ॥ ३२ ॥ केवलंश्रेष्ठभावेनगंगासर्वत्रपूज्यते ॥ एवंकुरुष्वकौंतेयस्वंगतीर्थाभिषेचनम् ॥ ३३ ॥ यावज्जी
वकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ यस्त्विदंकल्यउत्थायपठतेचशृणोतिवा ॥ ३४॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्यःस्वर्गलोकंचगच्छति ॥३६॥ ॥ इति श्रीमाद्भेमहापु
राणेस्वर्गखंडेयमुनामाहात्म्येपंचचत्वारिंशोध्यायः॥ ४५ ॥ छ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रुतमेब्रह्मणाप्रोक्तंपुराणेपुण्यसम्मितम् ॥ तीर्थानां
तुसहस्राणिशतानिनियुतानिच ॥ १ ॥ सर्वैपुण्याःपवित्राश्चगतिश्चपरमास्मृता ॥ पृथिव्यांनैमिषंपुण्यमंतरिक्षेचपुष्करम् ॥ २ ॥ प्रयागमपिलोका
नांकुरुक्षेत्रंविशिष्यते ॥ सर्वाणिसंपरित्यज्यकथमेकंप्रशंससि ॥ ३ ॥ अप्रमाणमिदंप्रोक्तमश्रद्धेयमनुत्तमम् ॥ गतिंचपरमांदिव्यांभोगांश्चैवयथेप्सि
तान् ॥ ४ ॥ किमर्थमल्पयोगेनबहुधर्मंप्रशंससि ॥ एतंमेसंशयंब्रूहियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ ५ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ अश्रद्धेयंनवक्तव्यंप्रत्य
क्षमपितद्भवेत् ॥ नरस्यश्रद्दधानस्यपापोपहतचेतसः ॥६॥ अश्रद्दधानोह्यशुचिर्दुर्मतिस्त्यक्तमंगलः ॥ एतेपातकिनःसर्वेतेनेदंभाषितंमया ॥ ७ ॥ शृणु
प्रयागमाहात्म्यंयथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ प्रत्यक्षंचपरोक्षंचयथान्यत्संभविष्यति ॥ ८ ॥ यथैवान्यन्मयादृष्टंपुराराजन्यथाश्रुतम् ॥ शास्त्रेप्रमाणंकृत्वातुपूज्य
तेयोगमात्मनः ॥ ९ ॥ क्लिश्यतेचापरस्तत्रनैवयोगमवाप्नुयात् ॥ जन्मांतरसहस्रेभ्योयोगोलभ्येतमानवैः ॥ १० ॥ यथायोगसहस्रेणयोगोलभ्येतमान

वैः ॥ यस्तुसर्वाणिरत्नानिब्राह्मणेभ्यःप्रयच्छति ॥ ११ ॥ तेनदानेनदत्तेनयोगोलभ्येतमानवैः ॥ प्रयागेतुमृतस्येदंसर्वंभवतिनान्यथा ॥ १२ ॥ प्रधा
नहेतुंवक्ष्यामिश्रद्दधत्सुचभारत ॥ यथासर्वेषुभूतेषुसर्वत्रैवतुदृश्यते ॥ १३ ॥ ब्रह्मनैवास्तिवैकिंचिद्यद्वक्तुंत्विदमुच्यते ॥ यथासर्वेषुभूतेषुब्रह्मसर्वत्रपूज्यते
॥ १४ ॥ एवंसर्वेषुलोकेषुप्रयागःपूज्यतेबुधैः ॥ पूज्यतेतीर्थराजस्यसत्यमेतद्युधिष्ठिर ॥ १५ ॥ ब्रह्मापिस्मरतेनित्यंप्रयागंतीर्थमुत्तमम् ॥ तीर्थराज
मनुप्राप्यनैवान्यत्किंचिदिच्छति ॥ १६ ॥ कोहिदेवत्वमासाद्यमानुषत्वंचिकीर्षति ॥ अनेनैवानुमानेनत्वंज्ञास्यसियुधिष्ठिर ॥ १७ ॥ यथापुण्यम
पुण्यंवातथैवकथितंमया ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ श्रुतंतद्यत्त्वयाप्रोक्तंविस्मितोहंपुनःपुनः ॥ १८ ॥ कथंयोगेनतत्प्राप्तिःस्वर्गलोकस्तुकर्म
णा ॥ तदाचलभतेभोगान्गांचतत्कर्मणांफलम् ॥ १९ ॥ तानिकर्माणिपृच्छामिपुनर्यैःप्राप्यतेमहीम् ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्म
हाबाहोयथोक्तकर्म्मणामही ॥ २० ॥ गामग्निंब्राह्मणंशास्त्रंकांचनंसलिलंस्त्रियः ॥ मातरंपितरंचैवयोनिंदतिनराधिप ॥ २१ ॥ नैतेषामूर्ध्वगम
नमेवमाहप्रजापतिः ॥ एवंयोगस्यसंप्राप्तिःस्थानंपरमदुर्लभम् ॥ २२ ॥ गच्छंतिनरकंघोरंयेनराःपापकारिणः ॥ हस्त्यश्वंगामनड्वाहंमणि
मुक्तादिकांचनम् ॥ २३ ॥ परोक्षंहरतेयस्तुपश्चाद्दानंप्रयच्छति ॥ नतेगच्छंतिवैस्वर्गंदातारोयत्रभोगिनः ॥ २४ ॥ अनेनकर्म्मणायुक्ताःपच्यं
तेनरकेधमाः ॥ एवंयोगंचधर्म्मंचदातारंचयुधिष्ठिर॥२५॥यथासत्यमसत्यंवाअस्तिनास्तीतियत्फलम् ॥ निरुक्तंतुप्रवक्ष्यामियथायंस्वयमाप्नुयात् ॥ २६॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येषट्चत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४६ ॥ छ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ शृणुराजन्प्रयागस्यमाहात्म्यंपुनरेवतु ॥ नै
मिषंपुष्करंचैवगोतीर्थंसिंधुसागरम् ॥ १ ॥ कुरुक्षेत्रंगयाचैवगंगासागरमेवच ॥ एतेचान्येचबहवोयेचपुण्याःशिलोच्चयाः ॥ २ ॥ दशतीर्थसहस्राणित्रिंश
त्कोट्यस्तथापरे ॥ प्रयागेसंस्थितानित्यमेवमाहुर्मनीषिणः॥३॥त्रीणिचाप्यग्निकुंडानियेषांमध्येतुजाह्नवी ॥ प्रयागादभिनिष्क्रांतासर्वतीर्थपुरस्कृता ॥४॥
तपनस्यसुताटेत्रैत्रिषुलोकेषुविश्रुता ॥ गंगायमुनयासार्धंसंस्थितालोकभाविनी ॥ ५ ॥ गंगायमुनयोर्मध्येपृथिव्याजघनंस्मृतम् ॥ प्रयागंराजशार्दूल
कलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ६ ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ दिव्यंभुव्यंतरिक्षेचतत्सर्वंजाह्नविस्मृता ॥ ७ ॥ प्रयागंसमधिष्ठानंकंबला
श्वतरावुभौ ॥ भोगवत्यथयाचैववेदिरेषाप्रजापतेः ॥ ८ ॥ तत्रदेवाश्चयज्ञाश्चमूर्तिमंतोयुधिष्ठिर ॥ पूजयंतिप्रयागंतेऋषयश्चतपोधनाः ॥ ९ ॥ यजंतेक्र
तुभिर्देवांस्तथाबहुधनानृपाः ॥ ततःपुण्यतमोनास्तित्रिषुलोकेषुभारत ॥ १० ॥ प्रभावात्सर्वतीर्थेभ्यःप्रभवत्यधिकंविभो ॥ दशतीर्थसहस्राणिति
स्रःकोट्यस्तथापरे ॥ ११ ॥ यत्रगंगामहाभागासदेशस्तत्तपोवनम् ॥ सिद्धक्षेत्रंतुतज्ज्ञेयंगंगातीरसमाश्रितम् ॥ १२ ॥ इतिसत्यंद्विजातीनांसाधूना

मात्मजस्यवा ॥ सुहृदांचजपेत्कर्णेशिष्यस्यानुगतस्यवा ॥ १३ ॥ इदंधन्यमिदंस्वर्ग्यमिदंसेव्यमिदंशुभम् ॥ इदंपुण्यमिदंरम्यंपावनंधर्ममुत्तमम् ॥१४॥
महर्षीणामिदंगुह्यंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ अधीत्यचद्विजोध्यायन्निर्मलत्वमवाप्नुयात् ॥ १५ ॥ यश्चेदंशृणुयान्नित्यंतीर्थपुण्यंसदाशुचिः ॥ जातिस्मरत्वंल
भतेनाकपृष्ठेचमोदते ॥१६॥ प्राप्यतेतानितीर्थानिसद्भिःशिष्टार्थदर्शिभिः॥ स्नाहितीर्थेषुकौरव्यनचवक्रमतिर्भव ॥ १७ ॥ त्वयातुसम्यक्पृष्टेनकथितंतुम
याविभो ॥ पितरस्तारिताःसर्वेतारिताश्चपितामहाः ॥ १८ ॥ प्रयागस्यतुसर्वेतेकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ एवंज्ञानंचयोगंचतीर्थंचैवयुधिष्ठिर ॥ १९ ॥
बहुक्लेशेनयुज्यंतेततोयांतिपरांगतिम् ॥ प्रयागस्मरणाल्लोकः स्वर्गलोकंचगच्छति ॥ २० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येसप्तच
त्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ ॥ युधिष्ठिरउवाच ॥ ॥ कथासर्वात्वियंप्रोक्ताप्रयागस्यमहामुने ॥ एवंमेसर्वमाख्याहियथाचममतारयेत् ॥ १ ॥ ॥ मार्कंडे
यउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिप्रोक्तंसर्वमिदंजगत् ॥ ब्रह्माविष्णुस्तथेशानोदेवताप्रमुखव्ययः ॥ २ ॥ ब्रह्मासृजतेभूतानिस्थावरंजंगमंचयत् ॥ तान्ये
तानिपरोलोकेविष्णुःपालयतिप्रजाः ॥ ३ ॥ कल्पांतेतत्समग्रंहिरुद्रःसंहरतेजगत् ॥ नददातिचनाध्येतिनकदाचिद्विनश्यति ॥ ४ ॥ ईश्वरःसर्वभूतानां
यःपश्यतिसपश्यति ॥ उत्तरेणप्रतिष्ठानादिदानींब्रह्मतिष्ठति ॥५॥ महेश्वरोवेटेभूत्वातिष्ठतेपरमेश्वरः ॥ ततोदेवाःसगंधर्वाःसिद्धाश्चपरमर्षयः ॥ ६ ॥ रक्षं
तिपरमंनित्यंपापकर्मपरायणान्॥यितुचान्येचतिष्ठंतिनयांतिपरमांगतिम्॥७॥ ॥युधिष्ठिरउवाच॥ ॥ अप्यहमेयथातत्वंयथैपांतिष्ठतेश्रुतम् ॥केनवाकार
णेनैवतिष्ठंतिलोकसंमताः ॥ ८ ॥ ॥ मार्कंडेयउवाच ॥ प्रयागेनिवसंत्येतेब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ कारणंतुप्रवक्ष्यामिशृणुतत्त्वंयुधिष्ठिर ॥ ९ ॥ पंचयोज
नविस्तीर्णंप्रयागस्यतुमंडलम् ॥ तिष्ठंतिरक्षणार्थायपापकर्मनिवारणाः ॥ १० ॥ तस्मिंस्तुस्वल्पकंपापंनरंकेपातयिष्यति ॥ एतंब्रह्माचविष्णुश्चप्रयागे
समहेश्वरः ॥ ११ ॥ सप्तद्वीपाःसमुद्राश्चपर्वताश्चमहीतले ॥ तिष्ठंतिध्रियमाणाश्चयावदाभूतसंप्लवम् ॥ १२ ॥ येचान्येवहवःसर्वेतिष्ठंतिचयुधिष्ठिर ॥ पृथिवी
स्थानमारभ्यनिर्मितंदैवतैस्त्रिभिः ॥ १३ ॥ प्रजापतेरिदंक्षेत्रंप्रयागमितिविश्रुतम् ॥ एतत्पुण्यंपवित्रंचप्रयागंतुयुधिष्ठिर ॥ १४ ॥ स्वराज्यंकुरुराजेंद्रश्रा
तृभिःसहितोभव ॥१५॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्येऽष्टचत्वारिंशोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भ्रातृभिःसहितःसर्वे
पांडवाधर्मनिश्रयाः ॥ ब्राह्मणेभ्योनमस्कृत्वागुरुदेवांस्तथैवच ॥ १ ॥ वासुदेवोपितत्रैवक्षणेनाभ्यागतस्तदा ॥ पांडवैःसहितैःसर्वैःपूज्यमानःसमाध
वः ॥ २ ॥ कृष्णेनसहितैःसर्वैःपुनरेवमहात्मभिः ॥ अभिषिक्तःस्वराज्यंतुधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ३ ॥ एतस्मिन्नंतरेचैवमार्कंडेयोमहात्मवान् ॥ ततःस्व

पा० १ नददाति च नादत्ते । नकदाचिद्विनँयति इति ।

स्तीतिचोक्त्वावेक्षणादाश्रममागतः ॥ ४ ॥ युधिष्ठिरोपिधर्मात्माभ्रातृभिःसहितस्तुतः ॥ महादानंददौचाथधर्मपुत्रोयुधिष्ठिरः ॥ ५ ॥ यस्त्विदंकल्यमु
त्थायपठतेवाशृणोतिवा ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ६ ॥ ॥ वासुदेवउवाच ॥ ममवाक्यंतुकर्तव्यंतवस्नेहाद्भ्रवीम्यहम् ॥ नित्यं
यज्ञरतोभूत्वाप्रयागेवैगतज्वरः ॥ ७ ॥ प्रयागंसंस्मरन्नित्यंसहास्माभिर्युधिष्ठिर ॥ स्वर्यंप्राप्स्यसिराजेंद्रस्वर्गलोकंतुशाश्वतम् ॥ ८ ॥ प्रयागमनुगच्छेद्वावसते
वापियोनरः ॥ सर्वपापविशुद्धात्मास्वर्गलोकंचगच्छति ॥ ९ ॥ प्रतिग्रहादुपावृत्तःसन्तुष्टोनियतःशुचिः ॥ १० ॥ अहंकारनिवृत्तश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ अको
पनश्चराजेंद्रसत्यवादीदृढव्रतः ॥ आत्मोपमश्चभूतेषुसतीर्थफलमश्नुते ॥ ११ ॥ ऋषिभिःकृतवःप्रोक्तादेवैश्चापियथाक्रमम् ॥ नहिशक्यादरिद्रेणयज्ञाः
प्रार्तुमहीपते ॥ १२ ॥ बहूपकरणोयज्ञोनानासंभारसंभ्रमः ॥ प्राप्यतेविविधैरर्थैःसमृद्धैर्वानरैःक्वचित् ॥ १३ ॥ योदरिद्रैरपिबुधैःशक्यःप्रार्तुनरेश्वर ॥
ततोयज्ञफलैःपुण्यैस्तान्निबोधजनेश्वर ॥ १४ ॥ ऋषीणांपरमंगुह्यमिदंभरतसत्तम ॥ तीर्थाभिगमनंपुण्यंयज्ञैरपिविशिष्यते ॥ १५ ॥ दशकोटिसहस्राणिन्रि
शत्कोट्यस्तथापरे ॥ माघमासेतुगंगायांगमिष्यंतिनरर्षभ ॥ १६ ॥ स्वस्थोभवमहाराजभुंक्त्वाराज्यमकंटकम् ॥ पुनर्द्रक्ष्यसिराजेंद्रयजमानोविशेषतः
॥ १७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेप्रयागमाहात्म्यंनामऊनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ छ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भवताकथितंसर्वंपार्थिक
चित्पृष्टमेवच ॥ इदानींमपिपृच्छामएकंवदमहामते ॥ १ ॥ एतेषांखलुतीर्थानांसेवनाद्यत्फलंलभेत् ॥ सर्वेषांकिलकृत्स्नेकंकर्मकेनचलभ्यते ॥ २ ॥ एतन्नो
ब्रूहिसर्वज्ञकर्मैवंयदिवर्तते ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कर्मयोगःकिलप्रोक्तोवर्णानांद्विजपूर्वशः ॥ ३ ॥ नानाविधोमहाभागास्तत्रचैकंविशिष्यते ॥ हरिभक्तिःकृतायै
नमनसावचसागिरा ॥ ४ ॥ जितंतेनजितंतेनजितमेवनसंशयः ॥ हरिरेवसमाराध्यःसर्वदेवेश्वरेश्वरः ॥ ५ ॥ हरिनाममहामंत्रैर्नरैर्यत्पापपिशाचकम् ॥ हरेःप्रदक्षिणं
कृत्वासकृदप्यमलाशयाः ॥ ६ ॥ सर्वतीर्थसमाप्लावलभंतेयन्नसंशयः ॥ प्रतिमांचहरेर्दृष्ट्वासर्वतीर्थफलंलभेत् ॥ ७ ॥ विष्णुनामपरंजप्त्वासर्वमंत्रफलंलभेत् ॥ विष्णु
प्रसादतुलसीमाघ्रायद्विजसत्तमाः ॥ ८ ॥ प्रचंडंविकरालंतद्यमस्यास्त्रंनपश्यति ॥ सकृत्प्रणामीकृष्णस्यमातुःस्तन्यंपिबेन्नहि ॥ ९ ॥ हरिपादेमनोयेषांते
भ्योनित्यंनमोनमः ॥ पुल्कसःश्वपचोवापियेचान्येम्लेछजातयः ॥ १० ॥ तेपिवंद्यामहाभागाहरिपादैकसेवकाः ॥ किंपुनर्ब्राह्मणाःपुण्याभक्ताराजर्षयस्त
था ॥ ११ ॥ हरौभक्तिर्विधायैवगर्भवासंनपश्यति ॥ हरेरग्रेस्वनेरूचैर्नृत्यंस्तन्नामकृन्नरः ॥ १२ ॥ पुनातिभुवनंविप्रागंगादिसलिलंयथा ॥ दर्शनात्स्पर्शनात्त
स्यआलापादपिभक्तिकृतः ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिभिःपापैर्मुच्यतेनात्रसंशयः ॥ हरेःप्रदक्षिणंकुर्वन्नुचैस्तन्नामकृन्नरः ॥ १४ ॥ करतालादिसंधानंसुस्वरंकलश

॥ ४३ ॥

पा० १ मुंडराज्य ।

ण्डितम् ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंतेनैवकरतालितम् ॥ १५ ॥ हरिभक्तिकथासुकत्वाख्यायिकांशृणुयाच्चयः ॥ तस्यसंदर्शनादेवपूतोभवतिमानवः ॥
॥ १६ ॥ किंपुनस्तस्यपापानामार्शकासुनिपुंगवाः ॥ तीर्थानांचपरंतीर्थंकृष्णनाममहर्षयः ॥ १७ ॥ तीर्थींकुर्वंतिजगतींगृहींतंकृष्णनामयैः ॥
तस्मान्मुनिवराःपुण्यंनातःपरतरंविदुः ॥ १८ ॥ विष्णुप्रसादनिर्माल्यंभुक्त्वाधृत्वाचमस्तके ॥ विष्णुरेवभवेन्मर्त्योयमशोकविनाशनः ॥ १९ ॥
अचेनीयोनमस्कार्योहरिरेवनसंशयः ॥ (येमहाविष्णुमव्यक्तंदेवंवापिमहेश्वरम् ॥ २० ॥ एकीभविनपश्यंतिनतेषांपुनरुद्भवः ॥) तस्मादनादि
निधनंविष्णुमात्मानमव्ययम् ॥ २१ ॥ हरिंचैकंप्रपश्यध्वंपूजयध्वंतथैवहि ॥ येसमानंप्रपश्यंतिहरिंवैदेवतांतरम् ॥ २२ ॥ तेयांतिनरकान्घोरां
न्ब्रतांस्तुगणयेद्धीरः ॥ मूर्खैवापंडितंवापिब्राह्मणंकेशवप्रियम् ॥ २३ ॥ श्वपाकंवामोचयतिनारायणःस्वयंप्रभुः ॥ नारायणात्परोनास्तिपापराशि
दवानलः ॥ २४ ॥ कृत्वापिपातकंघोरंकृष्णनाम्नाविमुच्यते ॥ स्वयंनारायणोदेवःस्वनाम्निजगतांगुरुः ॥ २५ ॥ आत्मनोभ्यधिकांशक्तिस्त्वाप
यामाससुव्रताः ॥ अत्रयेविवदंतेवैआयासलघुदर्शनात् ॥ २६ ॥ फलानांगौरवाच्चापितेर्यांतिनरकंवहु ॥ तस्माद्धरौभक्तिमास्थाद्धरिनामपरायणः
॥ २७ ॥ पूजकंपृष्टतोरक्षेन्नामिनंवक्षसिप्रभुः ॥ हरिनाममहावज्रंपापपर्वतदारणे ॥ २८ ॥ तस्यपादोतुसफलोतदर्थंगंतिशालिनौ ॥ तावेवधन्या
वाख्यातौयौतुपूजाकरौकरौ ॥ २९ ॥ उत्तमांगमुत्तमांगंतद्धरौनम्रमेवयत् ॥ साजिह्वायाहरिंस्तौतितन्मनस्तत्पदानुगम् ॥ ३० ॥ तानिलोमा
निचोच्यंतेयानितन्नाम्निचोत्थितम् ॥ कुर्वंतितच्चनेत्रांबुयदच्युतप्रभ्गतः ॥ ३१ ॥ अहोलोकाअतितरांदेवदोषेणवंचिताः ॥ नामोच्चारणमात्रेणमुक्तिंदं
नभजंतिवै ॥ ३२॥ वंचितास्तेचकलुषाःस्त्रीणांसंगप्रसंगतः ॥ प्रतिष्टंतिचलोमानियेपांनोकृष्णशब्दने ॥३३॥ तेमूर्खाह्यकृतात्मानःपुत्रशोकादिविह्वलाः॥
रुदंतिवहुलालापैर्नकृष्णाक्षरकीर्तने ॥३४॥ जिह्वांलब्ध्वापिलोकेस्मिन्कृष्णनामजपेन्नहि ॥ लब्ध्वापिमुक्तिसोपानंहेलयैवच्यवंतिते ॥३५॥ तस्माद्यत्नेनवै
विष्णुंकर्मयोगेनमानवः ॥ कर्मयोगार्चितोविष्णुःप्रसीदत्येवनान्यथा ॥ ३६ ॥ तीर्थादप्यधिकंतीर्थंविष्णोर्भजनमुच्यते ॥ सर्वेषांखलुतीर्थानांस्नानपानावा
गाहनैः॥३७॥यत्फलंलभतेमर्त्यस्तत्फलंकृष्णसेवनात् ॥ यजंतेकर्मयोगेनधन्याएवनराहरिम् ॥ ३८ ॥ तस्माद्भजध्वंमुनयःकृष्णंपरममंगलम् ॥३९॥इति
श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेविष्णुभक्तिप्रशंसनंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः॥५०॥छ॥ऋषयऊचुः ॥कर्मयोगःकथंसूतयेनचाराधितोहरिः ॥ प्रसीदतिमहाभाग
वदनोवदतांवर ॥१॥ येनासौभगवानीशःसमाराध्योमुमुक्षुभिः ॥ तद्वदाखिललोकानांरक्षणंधर्मसंग्रहम् ॥२॥ तंकर्मयोगंवदनःसूतसूतैर्मयस्तुयः ॥ इति
शुश्रुषवोविप्राभवदग्रेव्यवस्थिताः ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ एवमेवपुरापृष्टोव्यासःसत्यवतीसुतः ॥ ऋषिभिरग्निसंकाशैर्व्यासस्तानाहतच्छृणु ॥ ४ ॥

॥ व्यासउवाच ॥ ॥ शृणुध्वमृषयःसर्वेवक्ष्यमाणंसनातनम् ॥ कर्मयोगंब्राह्मणानामात्यंतिकफलप्रदम् ॥ ५ ॥ आम्नायसिद्धमखिलंब्राह्मणार्थंप्रदर्शितम् ॥ ऋषीणांशृण्वतांपूर्वमनुराहप्रजापतिः ॥ ६ ॥ सर्वव्याधिहरंपुण्यमृषिसंघैर्निषेवितम् ॥ समाहितधियोयूयंशृणुध्वंगदतोमम ॥ ७ ॥ कृतोपनयनोवेदानधीयीतद्विजोतमः ॥ गर्भाष्टमेऽष्टमेवाब्देस्वसूत्रोक्तविधानतः ॥ ८ ॥ दंडीचमेखलीसूत्रीकृष्णाजिनधरोमुनिः ॥ भिक्षाहारोगुरुहितोवीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ ९ ॥ कार्पासमुपवीतार्थंनिर्मितंब्रह्मणापुरा ॥ ब्राह्मणानांत्रिवृत्सूत्रंकौशंवावस्त्रमेववा ॥ १० ॥ सदोपवीतीचैवस्यात्सदाबद्धशिखोद्विजः ॥ अन्यथायत्कृतंकर्म्मतद्भवत्ययथाकृतम् ॥ ११ ॥ वसेदविकृतंवासःकार्पासंवाकषायकम् ॥ तदेवपरिधानीयंशुक्लंतांतवमुत्तमम् ॥ १२ ॥ उत्तरंतुसमाम्नातंवासःकृष्णाजिनंशुभम् ॥ अभावेगावयमपिरौरवंवाविधीयते ॥ १३ ॥ उद्धृत्यदक्षिणंबाहुंसव्यबाहौसमर्पितम् ॥ उपवीतंभवेन्नित्यंनिवीतंकंठसज्जने ॥ १४ ॥ सव्यबाहुंसमुद्धृत्यदक्षिणेतुधृतंद्विजाः ॥ प्राचीनावीतमित्युक्तंपित्र्येकर्मणियोजयेत् ॥ १५ ॥ अग्न्यागारेगवांगोष्ठेहोमेतप्येतथैवच ॥ स्वाध्यायेभोजनेनित्यंब्राह्मणानांचसन्निधौ ॥ १६ ॥ उपासनेगुरूणांचसंध्ययोःसाधुसंगमे ॥ उपवीतीभवेन्नित्यंविधिरेषसनातनः ॥ १७ ॥ मौंजीत्रिवृत्समांश्लिष्टांकुर्याद्विप्रस्यमेखलाम् ॥ मुंजाभावेकुशेनाहुर्ग्रंथिनैकेनवात्रिभिः ॥ १८ ॥ धारयेद्वैणवपालाशौदंडौकेशांतिकौद्विजः ॥ यज्ञार्हवृक्षजंवाथसौम्यमव्रणमेवच ॥ १९ ॥ सायंप्रातर्द्विजःसंध्यामुपासीतसमाहितः ॥ कामाल्लोभाद्भयान्मोहात्त्यक्त्वैनांपतितोभवेत् ॥ २० ॥ अग्निकार्यंततःकुर्यात्सायंप्रातःप्रसन्नधीः ॥ स्नात्वासंतर्पयेद्देवानृषीन्पितृगणांस्तथा ॥ २१ ॥ देवताभ्यर्चनंकुर्यात्पुष्पैःपत्रैर्यवांबुभिः ॥ अभिवादनशीलःस्यान्नित्यंवृद्धेषुधर्मतः ॥ २२ ॥ असावहंभोनामेतिसम्यक्प्रणतिपूर्वकम् ॥ आयुरारोग्यसिद्ध्यर्थंतंद्रादिपरिवर्जितः ॥ २३ ॥ आयुष्मान्भवसौम्येतिवचोविप्रोभिवादने ॥ आकारश्चास्यनाम्नोंतेवाच्यःपूर्वाक्षरप्लुतः ॥ २४ ॥ योनवेत्त्यभिवादस्यविप्रःप्रत्यभिवादनम् ॥ नाभिवाद्यःसविदुषायथाशूद्रस्तथैवसः ॥ २५ ॥ व्यत्यस्तपाणिनाकार्यंपादसंग्रहणंगुरोः ॥ सव्येनसव्यःस्प्रष्टव्योदक्षिणेनतुदक्षिणः ॥ २६ ॥ लौकिकंवैदिकंवापितथाध्यात्मिकमेववा ॥ अवाप्यप्रयतोज्ञानंतंपूर्वमभिवादयेत् ॥ २७ ॥ नोदकंधारयेद्भैक्ष्यंपुष्पाणिसमिधस्तथा ॥ एवंविधानिचान्यानिनदेवार्थेषुकर्म्मसु ॥ २८ ॥ ब्राह्मणंकुशलंपृच्छेत्क्षत्रबंधुमनामयम् ॥ वैश्यंक्षेमंसमागम्यशूद्रमारोग्यमेवच ॥ २९ ॥ उपाध्यायःपिताज्येष्ठोभ्रातात्राताचभीतितः ॥ मातुलःश्वशुरश्चैवमातामहपितामहौ ॥ ३० ॥ वर्णश्रेष्ठःपितृव्यश्चपुंसोत्रगुरवःस्मृताः ॥ मातामातामहीगुर्वीपितुर्मातुश्चसोदराः ॥ ३१ ॥

पा० १ चैवमहीपतिः ।

श्वश्रूःपितामहीज्येष्ठाधात्रीचगुरवःस्त्रियः ॥ ज्ञेयस्तुगुरुवर्गोयंमातृतःपितृतोद्विजाः ॥ ३२ ॥ अनुवर्तनमेतेषांमनोवाक्कायकर्मभिः ॥ गुरून्दङ्क्षा
समुत्तिष्ठेदभिवाद्यकृतांजलिः ॥ ३३ ॥ नैतैरुपविशेत्सार्द्धंविवदेन्नात्मकारणात् ॥ जीवितार्थंमपिद्वेषाद्गुरुभिर्नैवभाषणम् ॥ ३४ ॥ उद्विक्तो
पिगुणैरन्यैर्गुरुद्वेषीपतत्यधः ॥ गुरूणामपिसर्वेषांपंचपूज्याविशेषतः ॥ ३५ ॥ तेषामाद्यास्त्रयःश्रेष्ठास्तेषांमातासुपूजिता ॥ योभावयतियासूतेयेनवि
द्योपदिश्यते ॥ ३६ ॥ ज्येष्ठोभ्रातावभर्तांचपंचैतेगुरवःस्मृताः ॥ आत्मनःसर्वयत्नेनप्राणत्यागेनवापुनः ॥ ३७ ॥ पूजनीयाविशेषेणपंचैतेभूतिमिच्छता॥
यावत्पिताचमाताचद्वावेतौनिर्विकारिणौ ॥ ३८ ॥ तावत्सर्वंपरित्यज्यपुत्रःस्यात्तत्परायणः ॥ पितामाताचसुप्रीतौस्यातांपुत्रगुणैर्यदि ॥ ३९ ॥ सपुत्रः
सकलंधर्ममाप्नुयात्तेनकर्मणा ॥ नास्तिमातृसमंदैवंनास्तिपितृसमोगुरुः ॥ ४० ॥ तयोःप्रत्युपकारोपिनकथंचनविद्यते ॥ तयोर्नित्यंप्रियंकुर्यात्कर्मणाम
नसागिरा ॥ ४१ ॥ नताभ्यामननुज्ञातोधर्ममन्यंसमाचरेत् ॥ वर्जयित्वामुक्तिफलंनित्यंनैमित्तिकंतथा ॥ ४२ ॥ धर्मसारःसमुद्दिष्टःप्रेत्यानंतफलप्रदः ॥
सम्यगाराध्यवक्तारंविमृष्टस्तदनुज्ञया ॥ ४३ ॥ शिष्योविद्याफलंभुंक्तेप्रेत्यचापद्यतेदिवि ॥ योभ्रातरंपितृसमंज्येष्ठंमूढोवमन्यते ॥ ४४ ॥ तेनदेपेणसंप्रे
त्यनिरयंघोरमृच्छति ॥ पुंसांवर्त्मनिसृष्टेनपूज्योभर्तांतुसर्वदा ॥ ४५ ॥ अपिमातरिलोकेस्मिन्नुपकाराद्धिगौरवम् ॥ मातुलांश्वपितृव्यांश्चश्वशुरान्
त्विजोगुरून् ॥ ४६ ॥ असावहमितिब्रूयात्प्रत्युत्थायाभिवादयेत् ॥ अवाच्योदीक्षितोनाम्नायवीयानपियोभवेत् ॥ ४७ ॥ भोभवत्पूर्वकंत्वनेनमाभिभाषेतध
र्मवित् ॥ अभिवाद्यश्चपूज्यश्चशिरसानम्यएवच ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियाद्यैश्चश्रीकामैःसादरंसदा ॥ नाभिवाद्याश्चवैप्रेणक्षत्रियाद्याःकथंचन ॥ ४९ ॥
ज्ञानकर्मगुणोपेतायद्यप्येतेबहुश्रुताः ॥ ब्राह्मणःसर्ववर्णानांस्वास्तिकुर्यादितिश्रुतिः ॥ ५० ॥ सवर्णेनसवर्णानांकार्यमेवाभिवादनम् ॥ गुरुरग्निर्द्विजातीनां
वर्णानांब्राह्मणोगुरुः ॥ ५१ ॥ पतिरेकोगुरुःस्त्रीणांसर्वस्याभ्यागतोगुरुः ॥ विद्याकर्मवयोबंधुर्वित्तंभवतिपंचमम् ॥५२॥ मान्यस्थानानिपंचाहुःपूर्वंपूर्वंगुरूत्त
रात् ॥ पंचानांत्रिषुवर्णेषुभूयांसिबलवंतिच ॥ ५३ ॥ यत्रस्युः सोत्रमानार्हःशूद्रोपिदशमींगतः ॥ पंथादेयोब्राह्मणायस्त्रियैराज्ञेविचक्षुषे ॥ ५४ ॥ वृद्धाय
भारभग्नायरोगिणेदुर्बलायच ॥ भिक्षामाहृत्यशिष्टानांगृहेभ्यःप्रयतोन्वहम् ॥ ५५ ॥ निवेद्यगुरुवेश्रीयाद्भाग्यतस्तदनुज्ञया ॥ भवत्पूर्वंचरेद्भैक्ष्यमुपवी
तीद्विजोत्तमः ॥ ५६ ॥ भवन्मध्यंतुराजन्योवैश्यस्तुभवदुत्तरम् ॥ मातरंवास्वसारंवामातुर्वाभगिनींनिजाम् ॥ ५७ ॥ भिक्षेतभिक्षांप्रथमंयाचेनंनाविभा
नयेत् ॥ सजातीयगृहेष्वेवसार्ववर्णिकमेववा ॥ ५८ ॥ भैक्ष्यस्याचरणंप्रोक्तंपतितादिविवर्जितम् ॥ वेदयज्ञैरहीनानांप्रशस्तानांस्वकर्म्मसु ॥ ५९ ॥ ब्रह्म
चार्य्याहरेद्भैक्ष्यंगृहेभ्यःप्रयतोन्वहम् ॥ गुरोःकुलेनभिक्षेतनज्ञातिकुलबंधुषु ॥ ६० ॥ अलाभेत्वन्यगेहानांपूर्वंपूर्वंविवर्जयेत् ॥ सर्ववाविचरेद्ग्रामंपूर्वोक्ताना

मसंभवे ॥ ६१ ॥ नियम्यप्रयतोवाचंदिशस्त्वनवलोकयन् ॥ समाहृत्यतुभैक्ष्यान्नंयावदर्थममायया ॥ ६२ ॥ भुंजीतप्रयतोनित्यंवाग्यतो नन्यमानसः ॥ भैक्ष्येणवर्तयेन्नित्यंनैवेकान्नोभवेद्व्रती ॥ ६३ ॥ भैक्ष्येणवर्त्तिनोवृत्तिरुपवाससमास्मृता ॥ पूजयेदशनंनित्यंमदाद्भैनमकुत्सयन् ॥ ६४ ॥ दृङ्घाहृष्येत्प्रसीदेच्चप्रतिनंदेच्चसर्वशः ॥ अनारोग्यमनायुष्यमस्वर्ग्यंचातिभोजनम् ॥ ६५ ॥ अपुण्यंलोकविद्विष्टंतस्मात्तत्परिवर्जयेत् ॥ प्राङ्मुखोन्नानि भुंजीतसूर्याभिमुखमेववा ॥ ६६ ॥ नाद्यादुदङ्मुखोनित्यंविधिरेषसनातनः ॥ प्रक्ष्याल्यपाणिपादौचभुंजानोद्विरुपस्पृशेत् ॥ ६७ ॥ शुद्धेदेशेसमासीनोभुक्त्वाचाद्विरुपस्पृशेत् ॥६८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनंनामएकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५१॥ ॥ व्यासउवाच ॥ भुक्त्वा पीत्वाचसुस्त्वाचक्षात्वारथ्योपसर्पणे ॥ ओष्ठावलोमकौस्पृङ्ग्रावासोविपरिधायच ॥ १ ॥ रेतोमूत्रपुरीषाणामुत्सर्गेनृतभाषणे ॥ ष्ठीवित्वाऽध्ययनारंभेकास श्वासागमेतथा ॥ २ ॥ चत्वरंवास्मशानंवासमाक्रम्याद्विजोत्तमः ॥ संध्ययोरुभयोस्तद्वदाचांतोप्याचमेत्पुनः ॥ ३ ॥ चंडालम्लेच्छसंभाषेस्त्रीशूद्रोच्छि ष्टभाषणे ॥ उच्छिष्टंपुरुषंदृङ्घाभोज्यंचापितथाविधम् ॥ ४ ॥ आचामेदश्रुपातेवालोहितस्यतथैवच ॥ भोजनेसंध्ययोःस्नात्वापीत्वामूत्रपुरीषयोः ॥ ५ ॥ आगतोवाचमेत्सुस्त्वासकृत्सकृदथान्यतः ॥ अग्नेर्गवांमथालंभेस्पृङ्घाप्रयतमेववा ॥ ६ ॥ स्त्रीणामथात्मनःस्पर्शेनीलींवापरिधायच ॥ उपस्पर्शेज्जलंवातृ णंवाभूमिमेवच ॥ ७ ॥ केशानांचात्मनःस्पर्शेवाससःस्खलितस्यच ॥ अनुष्णाभिरकेशाभिरदुष्टाभिश्चवर्मतः ॥ ८ ॥ शौचेप्सुःसर्वदाचामेदासीनःप्रा गुदङ्मुखः ॥ शिरःप्रावृत्यकंठंवामुक्तकेशशिखोपिवा ॥ ९ ॥ अकृत्वापादयोःशौचंमार्गतोनशुचिर्भवेत् ॥ सोपानत्कोपानस्थोवानोष्णीपीचाचमेद्बुधः ॥ १० ॥ नचैववर्षधारासुनौतेष्वनुद्धृतोदकैः ॥ नैकहस्तार्पितजलेर्विनासूत्रेणवापुनः ॥ ११ ॥ नपादुकासनस्थोवावहिर्जानुरथापिवा ॥ नजल्पन्नह सन्प्रेक्षन्शयानस्तल्पएवच ॥ १२ ॥ नाविक्षिताभिःफेनाद्यैरुपेताभिरथापिवा ॥ शूद्राशुचिकरोन्मुक्तैर्नक्षाराभिस्तथैवच ॥ १३ ॥ नचैवांगुलि भिःशब्दंनकुर्यान्नान्यमानसः ॥ नवणैरसदुष्टाभिर्नचैवप्रदरोदकैः ॥ १४ ॥ नपाणिक्षुभिताभिर्वानबहिर्गंधएववा ॥ हृद्वाभिःपूज्यतेविप्रःकंड्याभिःक्षत्रि यःशुचिः ॥ १५ ॥ प्राशिताभिस्तथावैश्यःस्त्रीशूद्रौस्पर्शतोंततः ॥ अंगुष्ठमूलांतरतोरेखार्याब्राह्ममुच्यते ॥ १६ ॥ अंतरांगुष्ठदेशिन्यैःपितृणांतीर्थमु च्यते ॥ कनिष्ठामूलतःपश्चात्प्राजापत्यंप्रचक्षते ॥ १७ ॥ अंगुल्यग्रंस्मृतंदैवंतदेवार्षंप्रकीर्तितम् ॥ मूलेनदैवमार्षंस्यादाग्रेयंमध्यतःस्मृतम् ॥ १८ ॥ तदेवसौमिकंतीर्थमेतज्ज्ञात्वानमुह्यति ॥ ब्राह्मेणैवतुतीर्थेनाद्विजोनित्यमुपस्पृशेत् ॥१९॥ होमयेद्ब्राह्मतीर्थेनदैवेननतुपित्र्येणदैविजाः ॥ त्रिःप्राश्रीयादपःपूर्वंब्राह्मे

पा० –१ नाद्यादङ्मुखो । २ ओष्ठावलेहात्स्पृष्ट्वा । श्वानंविलोक्य स्पृष्ट्वावा इ० पा० । ३ नुक्तभाषणे ४ सोपानस्थो जलस्थो वा । ५ जीव । स्कंध ।

णप्रयतस्ततः ॥ २० ॥ संमृज्यांगुष्ठमूलेनमुखंवैसमुपस्पृशेत् ॥ अंगुष्ठानामिकाभ्यांतुस्पृशेन्नेत्रद्वयंततः ॥ २१ ॥ तर्जन्यंगुष्ठयोगेनस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥ कनिष्ठांगुष्ठयोगेनश्रवणेसमुस्पृशेत् ॥ २२ ॥ सर्वासामथयोगेनहृदयंतुतनवा ॥ स्पृशेद्वैशिरसस्तद्वदंगुष्ठेनांसकद्वयम् ॥ २३ ॥ त्रिःप्राश्नीयाद्यदंभस्तुप्रीतास्तेनास्यदेवताः ॥ ब्रह्माविष्णुर्महेशश्चभवंतीत्यनुशुश्रुम ॥ २४ ॥ गंगाचयमुनाचैवप्रीयेतेपरिमार्जनात् ॥ संस्पृष्टयोर्लोचनयोःप्रीयेतेशशिभास्करौ ॥ २५ ॥ नासत्यदस्रौप्रीयेतेस्पृशेन्नासापुटद्वयम् ॥ कर्णयोःस्पृष्टयोस्तद्वत्प्रीयेतेचानिलानलौ ॥ २६ ॥ संस्पृष्टेहृदयेचास्यप्रीयंतेसर्वदेवताः ॥ मूर्ध्निसंस्पर्शनादेकःप्रीतःसपुरुषोभवेत् ॥२७॥ नोच्छिष्टंकुर्वतेवक्त्रेविप्रुषोंगेलगंतिया॥दंतवद्दंतलग्नेषुजिह्वास्पर्शेशुचिर्भवेत् ॥ २८॥ स्पृशंतिविंदवःपादौयआचामयतःपरान् ॥ भूमिपांशुसमाज्ञेयानतैरस्पृश्यताभवेत् ॥ २९ ॥ मधुपर्केचसोमेचतांबूलस्यचभक्षणे ॥ फलमूलेचेक्षुदंडेनदोषंप्राहवैमनुः ॥ ३० ॥ प्रचरंश्चान्नपानेषुद्रव्यहस्तोभवेन्नरः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३१ ॥ तैजसंवैसमादाययद्युच्छिष्टोभवेद्द्विजः ॥ भूमौनिक्षिप्यतद्द्रव्यमाचम्याभ्युक्षयेत्तुतत् ॥ ३२ ॥ यद्यद्द्रव्यंसमादायभवेदुच्छेषणान्वितः ॥ अनिधायैवतद्द्रव्यंभूमौत्वशुचितामियात् ॥ ३३ ॥ वस्त्रादिषुविकल्पःस्यात्तत्संस्पृश्याचमेदिह ॥ अरण्येनिर्जनेरात्रौचौरव्याघ्राकुलेपथि ॥ ३४ ॥ कृत्वामूत्रंपुरीषंवाद्रव्यहस्तोनदुष्यति ॥ निधायदक्षिणेकर्णेब्रह्मसूत्रमुदङ्मुखः ॥ ३५ ॥ अह्निकुर्याच्छकृन्मूत्रंरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ अंतर्धायमहींकाष्ठैःपत्रैर्लोष्टतृणेनवा ॥ ३६ ॥ प्रावृत्यचशिरःकुर्याद्विण्मूत्रस्यविसर्जनम् ॥ छायाकूपनदीगोष्ठचैत्यांभःपथिभस्मसु ॥ ३७ ॥ अग्नौचैवश्मशानेचविण्मूत्रंनसमाचरेत् ॥ नगोमयेनकाष्ठेवामहावृक्षेथशाद्वले ॥ ३८ ॥ नतिष्ठन्नचनिर्वासानचपर्वतमंडले ॥ नजीर्णदेवायतनेवल्मीकेनकदाचन ॥ ३९ ॥ नससत्वेषुगर्तेषुनगच्छन्नसमाचरेत् ॥ तुषांगारकपालेषुराजमार्गेतथैवच ॥ ४० ॥ नक्षेत्रेनविलेवापिनतीर्थेनचतुष्पथे ॥ नोद्यानेपांसमीपेवानोपरेनगराशये ॥ ४१ ॥ नसोपानत्पादुकोवाछत्रीवानांतरिक्षके ॥ नचैवाभिमुखःस्त्रीणांगुरुब्राह्मणयोर्गवाम् ॥ ४२ ॥ नदेवदेवालययोरपामपिकदाचन ॥ नज्योतींषिनिरीक्षन्वानवाप्रतिमुखोथवा ॥ ४३ ॥ प्रत्यादित्यंप्रत्यनलंप्रतिसोमंतथैवच ॥ आहृत्यमृत्तिकांकूलाल्लेपगंधापकर्षणीम् ॥ ४४ ॥ कुर्यादतंद्रितःशौचंविशुद्धैरुद्धृतोदकैः ॥ नाहरेन्मृत्तिकांविप्रःपांशुलांनसकर्दमाम् ॥ ४५ ॥ नमार्गान्नोषराद्देशाच्छौचशिष्टांपरस्यच ॥ नदेवायतनात्कुपाद्धाम्नोनचजलात्तथा ॥४६॥ उपस्पृशेत्ततोनित्यंपूर्वोक्तेनविधानतः ॥४७॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनेद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५२ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंदंडादिभिर्युक्तःशौचाचारसमन्वितः ॥ आहूतोध्यापनंकु

पा० १ कृष्टे । २ थूत्कुर्वन् । ३ गुहासुच ।

यांद्रीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ १ ॥ नित्यमुद्यतपाणिःस्यात्साध्वाचारःसुसंयतः ॥ आस्यतामितिचोक्तःसन्नासीताभिमुखंगुरोः ॥ २ ॥ प्रतिश्रवणसंभाषेश यानोनसमाचरेत् ॥ आसीनोनचभुंजानोनतिष्ठेन्नपराङ्मुखः ॥३॥ नीचैःशय्यासनंचास्यसर्वदागुरुसन्निधौ ॥ गुरोस्तुचक्षुर्विषयेनयथेष्टासनोभवेत् ॥४॥ नोदाहरेदस्यनामपरोक्षमपिकेवलम् ॥ नचैवास्यानुकुर्वीतगतिभाषणचेष्टितम् ॥ ५ ॥ गुरोर्यत्रपरीवादोनिंदावापिप्रवर्तते ॥ कर्णौतत्रपिधातव्यौगंतव्यं वाततोन्यतः ॥ ६ ॥ दूरस्थोनार्चयेदेवंननकुद्धोनांतिकेस्त्रियः ॥ नचैवास्योत्तरंब्रूयात्तस्थितोनासीतसन्निधौ ॥ ७ ॥ उदकुंभंकुशान्पुष्पंसमिधोस्याहरेत्सदा ॥ मार्जनंलेपनंनित्यमंगानांवैसमाचरेत् ॥ ८ ॥ नास्यनिर्माल्यशयनंपादुकोपानहावपि ॥ आक्रामेदासनंचास्यच्छायादीन्वाकदाचन ॥ ९ ॥ साधये दंतकाष्ठादील्लँघंचास्मैनिवेदयेत् ॥ अनापृच्छ्यनगंतव्यंभवेत्प्रियहितेरतः ॥ १० ॥ नपादौसारयेदस्यसन्निधानेकदाचन ॥ जृंभितंहसितंचैवकंठप्रावरणंतथा ॥ ११ ॥ वर्जयेत्सन्निधौनित्यमंगस्फोटनमेवच ॥ यथाकालमधीयीतयावन्नविमनागुरुः ॥ १२ ॥ आसीनोधोगुरोःपार्श्वेसेवांचसुसमाहितः ॥ आसनेशयनेयानेनैवतिष्ठेत्कदाचन ॥ १३ ॥ धावंतमनुधावेतगच्छंतमनुगच्छति ॥ गोश्वोष्ट्रयानप्रासादेतथाधोविष्टरेषुच ॥ १४ ॥ आसी तगुरुणासार्द्धंशिलाफलकनौषुच ॥ जितेंद्रियःस्यात्सततंवश्यात्माक्रोधनःशुचिः ॥ १५ ॥ प्रयुंजीतसदावाचंमधुरांहितकारिणीम् ॥ गंधमाल्यंरसंकल्पं शुक्तिंप्राणिविहिंसनम् ॥ १६ ॥ अभ्यंजनांजनोन्मर्दच्छत्रधारणमेवच ॥ कामंलोभंभयंनिद्रांगीतवादित्रनर्तनम् ॥ १७ ॥ आतर्जनंपरीवादंस्त्रीप्रेक्षालंभनं तथा ॥ परोपघातंपैशुन्यंप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ १८ ॥ उदकुंभंसुमनसोगोशकृन्मृत्तिकाकुशान् ॥ आहरेद्यावदन्नानिभैक्ष्यंचाहरहश्चरेत् ॥ १९ ॥ घृतंच लवणंसर्वंवर्ज्यंपर्युषितंचयत् ॥ अनृत्यदर्शीततंभवेद्गीतादिनिस्पृहः ॥ २० ॥ नादित्यंवैसमीहेतनाचरेद्दंतधावनम् ॥ एकांतमशुचिस्त्रीभिःशूद्रद्यैरभि भाषणम् ॥ २१ ॥ गुरूच्छिष्टंभेषजान्नंप्रयुंजीतनकामतः ॥ मलापकर्षणंस्नाननंनाचरेद्धिकदाचन ॥ २२ ॥ नकुर्यान्मानसंविप्रोगुरोरस्त्यागेकथंचन ॥ मोहा द्वायदिवालोभात्त्यक्त्वातुपतितोभवेत् ॥ २३ ॥ लौकिकंवैदिकंवापितथाध्यात्मिकमेववा ॥ आददीतयतोज्ञानंतंनद्रुह्येत्कदाचन ॥ २४ ॥ गुरोरप्यवलि प्तस्यकार्याकार्यमजानतः ॥ उत्पथप्रतिपन्नस्यनमैनुस्त्यागमब्रवीत् ॥ २५ ॥ गुरोर्गुरौसन्निहितेतुगुरुवृत्तिमाचरेत् ॥ नत्वाभिमृष्टोगुरुणास्वान्मूर्द्धनाभिवा दयेत् ॥ २६ ॥ विद्यागुरुष्वेतदेवंनित्यावृत्तिषुयोगिषु ॥ प्रतिषेधत्सुचाधर्माद्धितैश्चोपदिशत्सुच ॥२७॥ श्रेयःस्वगुरुवृत्तिंनित्यमेवसमाचरेत् ॥ गुरुषुत्रेषु

पा० १ प्राप्य । २ समनुरिति असमीचीनः पाठः ।

दारेषुगुरोश्चैवस्वबंधुषु ॥ २८ ॥ बालैः[1]संमानयेन्मान्याञ्छिष्टोवायदिकर्म्मणि ॥ अध्यापयन्गुरोःसूनुंगुरुवन्मानमर्हति ॥ २९ ॥ उत्सादनंचगात्राणांस्नापनोच्छिष्टभोजनः ॥ नकुर्याद्गुरुपुत्रस्यपादयोःशौचमेवच ॥ ३० ॥ गुरुवत्प्रतिपूज्याश्चसवर्णागुरुयोषितः ॥ असवर्णाश्चसंपूज्याःप्रत्युत्थानाभिवादनैः ॥ ३१ ॥ अभ्यंजनंस्नापनंचगात्रोत्सादनमेवच ॥ गुरुपत्न्यानकार्याणिकेशानांचप्रसाधनम् ॥ ३२ ॥ गुरुपत्नीतुयुवतीनाभिवाद्यातुपादयोः॥ कुर्वीतवंदनंभूम्यामसावहमितिब्रुवन् ॥ ३३ ॥ विप्रोष्यपादग्रहणपूर्वकंचाभिवादनम् ॥ गुरुदारेषुकुर्वीतसतांधर्म्ममनुस्मरन् ॥ ३४ ॥ मातृष्वसामातुलानीश्वश्रूश्चाथपितृष्वसा ॥ संपूज्यागुरुपत्नीवत्समास्तागुरुभार्यया ॥ ३५ ॥ भ्रातृभार्याश्चसंग्राह्यासवर्णाहन्यहन्यपि ॥ विप्रोष्यतूपसंग्राह्याज्ञातिसंबंधियोषितः ॥ ३६ ॥ पितुर्भगिन्यामातुश्चजायस्यांचस्वसर्यपि ॥ मातृवद्वृत्तिमातिष्ठेन्माताताभ्योगरीयसी ॥ ३७ ॥ एवमाचारसंपन्नमात्मवंतमदांभिकम् ॥ वेदमध्यापयेद्धर्म्मंपुराणांगानिनित्यशः ॥ ३८ ॥ संवत्सरोषितेशिष्येगुरुर्ज्ञानमनिर्दिशन् ॥ हरते दुष्कृतंतस्यशिष्यस्यवसतोगुरुः ॥ ३९ ॥ आचार्यपुत्रःशुश्रूषुर्ज्ञानदोधार्मिकःशुचिः ॥ शक्तोन्नदोंबुदःसाधुरध्याप्यादशधर्मतः ॥ ४० ॥ कृतकंठस्तथाऽद्रोहीमेधावीगुरुकृन्नरः ॥ आप्तःप्रियोथविधिवत्षडध्याप्याद्विजातयः ॥ ४१ ॥ एतेषुब्राह्मणेदानमन्यत्रतुयथोचितम् ॥ आचम्यसंयतोनित्यमधीयीतउदङ्मुखः ॥ ४२ ॥ उपसंगृह्यतत्पादौवीक्ष्यमाणोगुरोर्मुखम् ॥ अधीष्वभोइतिब्रूयाद्विरामोऽस्त्वितिचाऽऽरमेत् ॥ ४३ ॥ प्राक्कूलान्पर्युपासीतपवित्रैश्चैवपावकः ॥ प्राणायामैस्त्रिभिःपूतस्ततओंकारमर्हति ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणःप्रणवंकुर्यादंतेपिविधिवद्द्विजाः ॥ कुर्यादध्यापनंनित्यंसब्रह्मांजलिपूर्वतः ॥ ४५ ॥ सर्वेषामेवभूतानांवेदश्चक्षुःसनातनः ॥ अधीयीताप्ययंनित्यंब्राह्मण्याद्धीयतेन्यथा ॥ ४६ ॥ अधीयीतऋचोनित्यंक्षीराहुत्यासदेवताः ॥ प्रीणातितर्पयन्कालंकामैर्हूताःसदैवताः ॥ ४७ ॥ यजूंष्यधीतेनियतंदध्नाप्रीणातिदेवताः ॥ सामान्यधीतेप्रीणातिघृताहुतिभिरन्वहम् ॥ ४८ ॥ अथर्वांगिरसोनित्यंमध्वाप्रीणातिदेवताः ॥ धर्मांगानिपुराणानिमांसैस्तर्पयतेसुरान् ॥ ४९ ॥ प्रातश्चसायंप्रयतोनैत्यकंविधिमाश्रितः ॥ गायत्रींसमधीयीतगत्वारण्यंसमाहितः ॥ ५० ॥ सहस्रपरमांदेवींशतमध्यांदशावराम् ॥ गायत्रींवैजपेन्नित्यंजपयज्ञःप्रकीर्तितः ॥ ५१ ॥ गायत्रींचैववेदांश्चतुलयातोलयत्प्रभुः ॥ एकतश्चतुरोवेदागायत्रींचतथैकतः ॥ ५२ ॥ ओंकारमादितःकृत्वाव्याहृतीस्तदनंतरम् ॥ ततोधीयीतसावित्रीमेकाग्रः

---

१ बालान्संमानयेन्मान्याञ्छिष्टो वा ।

श्रद्धयान्वितः ॥ ५३ ॥ पुराकल्पेसमुत्पन्नाभूर्भुवःस्वःसनातनाः ॥ महाव्याहृतयस्तिस्रःसर्वाशुभनिबर्हणः ॥ ५४ ॥ प्रधानंपुरुषःकालोविष्णुब्र
ह्ममहेश्वराः ॥ सत्त्वंरजस्तमस्तिस्रःकमाद्व्याहृतयःस्मृताः ॥ ५५ ॥ ॐकारस्तत्परंब्रह्मसावित्रीस्यात्ततुत्तरम् ॥ एषमंत्रोमहायोगःसारात्सारउदाहृ
तः ॥ ५६ ॥ योऽधीतेऽहन्यहन्येतांगायत्रींवेदमातरम् ॥ विज्ञायार्थंब्रह्मचारीसयातिपरमांगतिम् ॥ ५७ ॥ गायत्रीवेदजननीगायत्रीलोकपावनी ॥
गायत्र्यानपरंजप्यमेतद्विज्ञायमुच्यते ॥ ५८ ॥ श्रावणस्यतुमासस्यपौर्णमास्यांद्विजोत्तमाः ॥ आषाढ्यांप्रोष्ठपद्यांवावेदोपाकरणंस्मृतम् ॥ ५९ ॥
यत्सूर्यायाम्यगमनंमासान्विप्रोर्द्धपंचमान् ॥ अधीयीतशुचौदेशेब्रह्मचारीसमाहितः ॥ ६० ॥ पुष्येतुच्छंदसांकुर्याद्धहिरुत्सर्जनंद्विजः ॥ मासिशुक्लस्यवाप्रा
तेपूर्वाह्णेप्रथमेहनि ॥ ६१ ॥ छंदांसिचद्विजोभ्यस्येच्छुक्लपक्षेतुवैद्विजः ॥ वेदांगानिपुराणानिकृष्णपक्षेषुमानवः ॥ ६२ ॥ इमान्नित्यमनध्यायानधीयानोविवर्ज
येत् ॥ अध्यापनंचकुर्वाणोऽभ्यस्यन्नपिप्रयत्नतः ॥ ६३ ॥ कर्णश्रवेऽनिलेरात्रौदिवापांसुसमूहने ॥ विद्युत्स्तनितवर्षेषुमहोल्कानांचसंप्लवे ॥ ६४ ॥ अका
लिकमनध्यायमेतेष्वाहप्रजापतिः ॥ एतानभ्युदितान्विद्याद्यदाप्रादुष्कृताग्निषु ॥ ६५ ॥ तदाविद्यादनध्यायमनृतौचाभ्रदर्शने ॥ निर्घातेभूमिचलनेज्योति
षांचोपसर्जने ॥ ६६ ॥ एतानकालिकान्विद्यादनध्यायानृतावपि ॥ प्रादुष्कृतेष्वग्निषुचविद्युत्स्तनितनिस्वने ॥ ६७ ॥ सन्ध्योतिःस्यादनध्यायःशेषेरात्रौयथा
दिवा ॥ नित्यानध्यायएवस्याद्ग्रामेषुनगरेषुच ॥ ६८ ॥ धर्मनैपुण्यकामानांपूतिगंधेचनित्यशः ॥ अंतःशवगतेग्रामेबृषलस्यलचसन्निधौ ॥ ६९ ॥
अनध्यायोरुद्यमानेसमयेजलदस्यच ॥ उदकेचार्धरात्रेचविण्मूत्रंचविसर्जयन् ॥ ७० ॥ उच्छिष्टः श्राद्धभुक्चैवमनसापिनचिंतयेत् ॥ प्रतिगृह्याद्विजोविद्वान्नेकोदि
ष्टस्यवेतनम् ॥ ७१ ॥ त्र्यहंनकारयेद्ब्रह्मराज्ञोराहोश्चसूतके ॥ याववैकान्ननिष्ठास्यात्तस्रेहालोपश्चतिष्ठति ॥ ७२ ॥ विप्रस्यविदुषोदेहेतावद्ब्रह्मनकीर्तयेत् ॥
शयानःप्रौढपादश्चकृत्वाचैवावसक्थिकाम् ॥ ७३ ॥ नाधीयीतामिषंजग्ध्वाशूद्रश्राद्धान्नमेवच ॥ नीहारेबाणशब्देचसंध्ययोरुभयोरपि ॥ ७४ ॥
अमावास्याचतुर्दश्योःपौर्णमास्यष्टमीषुच ॥ उपाकर्मणिचोत्सर्गेत्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ ७५ ॥ अष्टकासुअहोरात्रमृत्वंतासुचरात्रिषु ॥ मार्गशीर्षेतथापौषे
माघमासेतथैवच ॥ ७६ ॥ तिस्रोष्टकाःसमाख्याताःकृष्णपक्षेषुसूरिभिः ॥ श्रेष्ठमातकस्यच्छायायांशाल्मलेर्मधुकस्यच ॥ ७७ ॥ कदाचिद्पिनाध्ये
यंकोविदारकपित्थयोः ॥ समानवेधेचसृतेतथासब्रह्मचारिणि ॥ ७८ ॥ आचार्येसंस्थितेचापित्रिरात्रंक्षपणंस्मृतम् ॥ छिद्राण्येतानिवि

॥ ४७ ॥

पा० १ प्रातःशुक्लस्यसायान्हेपूर्वाण्हेबह्वलेवले ।

प्राणामनध्यायाःप्रकीर्तिताः ॥ ७९ ॥ हिंसंतिराक्षसास्तेषुतस्मादेतान्विवर्जयेत् ॥ नैत्यकेनास्त्यनध्यायःसंध्योपासनमेवच ॥ ८० ॥
उपाकर्म्मणिहोमंतिद्होममध्येतथैवच ॥ एकामृचमथैकंवायजुःसामानिवापुनः ॥ ८१ ॥ नाष्टकाद्यास्वधीयीतमारुतेचाभिधावति ॥ अनध्यायस्तुनांगेषु
नेतिहासपुराणयोः ॥ ८२ ॥ नधर्मशास्त्रेष्वन्येषुसर्वाण्येतानिवर्जयेत् ॥ एषधर्मःसमासेनकीर्तितोब्रह्मचारिणः ॥ ८३ ॥ ब्रह्मणाऽभिहितःपूर्वंमृषीणांभावि
तात्मनाम् ॥ योन्यत्रकुरुतेयत्नमनधीत्यश्रुतिंद्विजः ॥ ८४ ॥ ससंमूढोनसंभाष्योवेदवाह्योद्विजातिभिः ॥ नवेदपाठमात्रेणसंतुष्टोवैभवेद्विजः ॥ ८५ ॥
पाठमात्रावसानस्तुपंकेगौरिवसीदति ॥ योधीत्यविधिवद्वेदंवेदार्थंनविचारयेत् ॥ ८६ ॥ ससंमूढःशूद्रकल्पःपात्रतांनप्रपद्यते ॥ यदित्वात्यंतिकं
वासंकर्तुमिच्छतिवैगुरौ ॥ ८७ ॥ युक्तःपरिचरेदेनमाशरीरविमोक्षणम् ॥ गत्वावनंचविधिवज्जुहुयाज्जातवेदसम् ॥ ८८ ॥ अधीयीततथात्मन्यब्रह्मनिष्टः
समाहितः ॥ सावित्रींशतरुद्रीयंवेदांतांश्चविशेषतः ॥ अभ्यसेत्सततंयुक्तोभिक्षाशनपरायणः ॥ ८९ ॥ एतद्विधानंपरमंपुराणंवेदागमेसम्यगिहोदितंवः ॥
पुरामहर्षिप्रवराभिपृष्टःस्वायंभुवोयन्मनुराहदेवः ॥ ९० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेकर्मयोगकथनंनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ छ ॥
व्यासउवाच ॥ ॥ वेदंवेदौतथावेदान्वेदांगौनितथाद्विजाः ॥ अधीत्यचाधिगम्यार्थंततःस्नायाद्विजोत्तमः ॥१॥ गुरवेतुधनंदत्वास्नायीततदनुज्ञया ॥ तीर्णं
व्रतोथयुक्तात्माशक्तोवास्नातुमर्हति ॥ २ ॥ वैणवीधारयेद्यष्टिमंतर्वासस्तथोत्तरम् ॥ यज्ञोपवीतद्वितयंसोदकंचकमंडलुम् ॥३ ॥ छत्रंचोष्णीषमम्लंपादु
केचाप्युपानहौ ॥ रौक्मेचकुंडलेधार्यैकृत्तकेशनख्शुचिः ॥ ४ ॥ अन्यत्रकांचनाद्विप्रोनरक्तांविभृयात्त्रजम् ॥ शुक्लांवरंधरोनित्यंसुगंधःप्रियदर्शनः ॥५॥
नजीर्णमलवद्वासाभवेद्वैविभवेसति ॥ नरक्तमुल्वणंचान्यधृतंवासोनकुंडलम् ॥ ६ ॥ नोपानहौस्रजंचाथपादुकेचप्रयोजयेत् ॥ उपवीतमलंकारंदर्शंयनकु
ण्णमाजिनम् ॥ ७ ॥ नापसव्यंपरीदध्याद्वासोनविकृतंवसेत् ॥ आहरेद्विधिवद्दारान्सदृशानात्मनःशुभान् ॥ ८ ॥ रूपलक्षणसंयुक्तान्यौनिदोषविवर्जि
तान् ॥ अपिर्तृगोत्रजभवामन्यमानुषगोत्रजाम् ॥९॥ आहरेद्ब्राह्मणोभार्यांशीलशौचसमन्विताम् ॥ ऋतुकालाभिगामीस्याद्यावत्पुत्रोभिजायते ॥ १० ॥
वर्जयेत्प्रतिषिद्धानिप्रयत्नेनदिनानितु ॥ षष्ठ्यष्टमींपंचदशींद्वादशींचचतुर्दशीम् ॥ ११ ॥ ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंतद्वज्जन्मत्रयाहनि ॥ आदधीतविवाहाग्निंवृहु
याज्जातवेदसम् ॥ १२ ॥ एतानिस्नातकोनित्यंपावनानिचपावयेत् ॥ वेदोदितंस्वकंकर्म्मनित्यंकुर्यादतंद्रितः ॥ १३ ॥ अकुर्वाणःपतत्याशु

पाठां०–१चोत्सर्गे होमस्यांते । २ वेदांगांश्चतुरोप्यथ । ३ दर्भान्कृष्णाजिनंतथा । ४ अमादृगोत्रजभवामसमानर्षिगोत्रजाम् ।

नरकानतिभीषणान् ॥ अभ्यसेत्प्रयतोवेदंमहायज्ञान्नहापयेत् ॥ १४ ॥ कुर्याद्वह्वाणिकार्याणिसंध्योपासनमेवच ॥ सख्यंसमाधिकैःकुर्यादुपेयादीश्वरंसदा ॥ १५ ॥ दैवतान्यभिगच्छेतकुर्य्याद्वाय्यांभिपोषणम् ॥ नधर्मख्यापयेद्विद्वान्नपापंगूहयेदपि ॥ १६ ॥ कुर्वीतात्महितंनित्यंसर्वभूतानुकंपकः ॥ वयसःकर्म्मणोर्थस्यश्रुतस्याभिजनस्यच ॥ १७ ॥ देशवायबुद्धिसारूप्यमाचरन्विचरेत्सदा ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंसम्यक्साधुभिर्यश्चसेवितः ॥ १८ ॥ तमाचारंनिषेवेतनेहेतान्यत्रकर्हिचित् ॥ येनास्यपितरोयाताययेनयाताःपितामहाः ॥ १९ ॥ तेनयायात्सतांमार्गंतेनगच्छन्नदुष्यति ॥ नित्यंस्वाध्यायशीलःस्यान्नित्यंयज्ञोपवीतवान् ॥ २० ॥ सत्यवादीजितक्रोधोलोभमोहविवर्जितः ॥ सावित्रीजापनिरतःश्राद्धकृन्नुच्यतेगृही ॥ २१ ॥ मातापित्रोर्हितेयुक्तोब्राह्मणस्यहितेरतः ॥ दातायज्वादेवभक्तोब्रह्मलोकेमहीयते ॥ २२ ॥ त्रिवर्गंसेवीसततंदेवानांचसमर्चनम् ॥ कुर्यादहरहर्नित्यंनमस्येत्प्रयतःसुरान् ॥ २३ ॥ विभागशीलःसततंक्षमायुक्तोदयालुकः ॥ गृहस्थस्तुसमाख्यातोनगृहेणगृहीभवेत् ॥ २४ ॥ क्षमादयाचविज्ञानंसत्यंचैवदमःशमः ॥ अध्यात्मनित्यताज्ञानमेतद्ब्राह्मणलक्षणम् ॥ २५ ॥ एतस्मान्नप्रमाद्येतविशेषेणद्विजोत्तमः ॥ यथाशक्तिचरन्धर्म्मंनिंदितानिविवर्जयेत् ॥ २६ ॥ विधूयमोहकलिलंलब्ध्वायोगमनुत्तमम् ॥ गृहस्थोमुच्यतेवंधान्नात्रकार्याविचारणा ॥ २७ ॥ विर्गर्हितजयक्षेपहिंसावंधवधात्मनाम् ॥ अन्यमन्युसमुत्थानांदोषाणांमर्षणंक्षमा ॥ २८ ॥ स्वदुःखेष्वेवकारुण्यंपरदुःखेषुसौहृदम् ॥ दर्शेतिमुनयःप्राहुःसाक्षाद्धर्मस्यसाधनम् ॥ २९ ॥ चतुर्दशानांविद्यानांधारणाहिपरार्थतः ॥ विज्ञानमितितद्विद्याद्येनधर्मोविवर्धते ॥३०॥ अधीत्यविधिवद्विद्यामर्थंचैवोपलभ्यते ॥ धर्मकार्याणिकुर्वीतह्येतद्विज्ञानमुच्यते॥३१॥सत्येनलोकंजयतीतसत्यंतत्परमंपदम् ॥ यथाभूताप्रमादंतुसत्यमाहुर्मनीषिणः॥३२॥दमःशरीरोपरतिःशमःप्रज्ञाप्रसादतः ॥ अध्यात्मम क्षरंविद्यायत्रगत्वानशोचति ॥३३॥ यथासदेवोभगवान्विद्ययाविद्यतेपरः ॥ साक्षादेवस्तथैकेशस्तज्ज्ञानमितिकीर्तितम् ॥३४॥तन्त्रिष्ठस्तत्परोविद्वान्नित्यमक्रोधनःशुचिः ॥ महायज्ञपरोविप्रोलभतेतदनुत्तमम् ॥ ३५ ॥ धर्मस्यायतनंयत्नाच्छरीरंपरिपालयेत् ॥ नहिदेहंविनाविष्णुःपुरुषैर्विद्यतेपरः ॥ ३६ ॥ नित्यं धर्मार्थकामेषुयुज्येतनियतोद्विजः ॥ नधर्मवर्जितंकाममर्थंवामनसास्मरेत् ॥ ३७ ॥ सीदन्नपिहिधर्मेणनत्वधर्मसमाचरेत् ॥ धर्मोहिभगवान्देवोगतिःसर्वेषुजंतुषु ॥ ३८ ॥ भूतानांप्रियकारीस्यान्नपरद्रोहकर्मधीः ॥ नवेददेवतानिंदांकुर्य्यात्तेश्वनसंवसेत् ॥ ३९ ॥ यस्त्वमंनियतोमर्त्योधर्माध्यायंपठेच्छुचिः ॥

पा० १ विधर्मातिक्रमक्रोध ।

अप्यापयेच्छ्रावयेद्वाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ ४० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नहिं स्यात्सर्वभूतानिनानृतंवावदेत्क्वचित् ॥ नाहितंनाप्रियंवाच्यंनस्तेनःस्यात्कदाचन ॥ १ ॥ तृणंवायदिवाशाकंमृद्वाजलमेवच ॥ परस्यापहरञ्जंतुर्नरकं प्रतिपद्यते ॥ २ ॥ नराज्ञःप्रतिगृह्णीयान्नशूद्रात्पतितादपि ॥ नचान्यस्मादशक्तश्चेन्निदितान्वर्जयेद्बुधः ॥ ३ ॥ नित्ययाचनकोनस्यात्पुनस्तंनैवयाचयेत् ॥ प्राणानपहरत्येवंयाचकस्तस्यदुर्मतेः ॥ ४ ॥ नदेवद्रव्यहारीस्याद्विशेषेणद्विजोत्तमः ॥ ब्रह्मस्ववानापहरेदापत्स्वपिकदाचन ॥ ५ ॥ नविषंविषमित्याहु र्ब्रह्मस्वंविषमुच्यते ॥ देवस्वंचापियत्नेनसदापरिहरेत्ततः ॥ ६ ॥ पुष्पंशाकोदकंकाष्ठंतथामूलंफलंतृणम् ॥ अदत्तानिचनस्तेयंमनुःप्राहप्रजापतिः ॥ ७ ॥ गृहीतव्यानिपुष्पाणिदेवार्चनविधौद्विजः ॥ नैकस्मादेवनियतमनुज्ञायकेवलम् ॥ ८ ॥ तृणंकाष्ठंफलंपुष्पंप्रकाशंवैहरेद्बुधः ॥ धर्मार्थंकेवलंप्राहुरन्य थापतितोभवेत् ॥ ९ ॥ तिलमुद्गयवादीनांमुष्टिर्ग्राह्यापथिस्थितैः ॥ क्षुधितैर्नान्यथाविप्राधर्मादिभिरितिस्थितिः ॥ १० ॥ नधर्मस्यापदेशेनपापंकृत्वाव्रतं चरेत् ॥ व्रतेनपापंव्यायुह्यकुर्वन्स्त्रीशूद्रदंभनम् ॥ ११ ॥ प्रेत्येहचेदृशोविप्रोगर्ह्यतेब्रह्मवादिभिः ॥ छद्मनाचरितंयच्चव्रतंरक्षांसिगच्छति ॥ १२ ॥ अलिंगीलिंगिवेषेणनवृत्तिमुपजीवति ॥ सलिंगिनोहरेद्देनास्तियर्मग्योनौचजायते ॥ १३ ॥ याचनंयोनिसंबंधंसहवासंचभापणम् ॥ कुर्वाणःपततेनित्यंतस्मा द्यत्नेनवर्जयेत् ॥ १४ ॥ देवद्रोहंनकुर्वीतगुरुद्रोहंतथैवच ॥ देवद्रोहाद्गुरुद्रोहःकोटिकोटिगुणाधिकः ॥ १५ ॥ जनापवादोनास्तिक्यंतस्मात्कोटिगु णाधिकम् ॥ गोभिश्चदेवतैर्वेप्रैःकुप्याराजोपसेवया ॥ १६ ॥ कुलान्यकुलतांयांतियतिहीनानिधर्म्मतः ॥ कुवित्तचोरैःक्रियालोपैर्वेदानध्ययनेनच ॥ १७ ॥ कुलान्यकुलतांयांतिब्राह्मणाऽतिक्रमेणच ॥ अनृतात्पारदार्याच्चतथाऽभक्ष्यस्यभक्षणात् ॥ १८ ॥ अगेत्रधर्म्माचरणात्क्षिप्रंनश्यतिवैकुलम् ॥ अश्रोत्रियेषु दानाच्चवृषलेषुतथैवच ॥ १९ ॥ विहितात्राचरहीनेपुक्षिप्रंनश्यतिवैकुलम् ॥ अधार्मिकैर्वृतेग्रामेनन्याधिबहुलेवसेत् ॥ २० ॥ शूद्रराज्येचनवसेन्नपाखंडनैर्वृते ॥ हिमवद्विंध्ययोर्मध्यंपूर्वंपश्चिमयोःशुभम् ॥ २१ ॥ मुक्त्वावासमुद्रयोर्देशंनान्यत्रनिवसेद्विजः ॥ कृष्णोवायत्रचरतिमृगोनित्यंस्वभावतः ॥ २२ ॥ पुण्यावाविश्रुतानद्यस्तत्रवानिवसेद्विजः ॥ अर्द्धकोशंदक्षिणदीकूलंवर्जयित्वाद्विजोत्तमः ॥ २३ ॥ नान्यत्रनिवसेत्पुण्यंनान्त्यजग्रामसन्निधौ ॥ नसंवसेच्चपतितै र्नैवचांडालनैर्नपुल्कसैः ॥ २४ ॥ नमूर्खैर्नावलिप्तैश्चनान्यैर्जोयावसायिभिः ॥ एकशय्यासनेपंक्तिभोजेपक्वान्नमिश्रणम् ॥ २५ ॥ यजनाध्यापनेयोनिस्त

पा० १ नान्यैर्नित्यावसायिभिः ।

थैवसहभोजनम् ॥ सहाध्यायस्तुदशमःसहयाजनमेवच ॥ २६ ॥ एकादशसमुद्दिष्टादोषाःसांकर्यसंस्थिताः ॥ समीपेचाप्यवस्थानात्पापंसंक्रमतेनृणाम् ॥ २७ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनसांकर्य्यंपरिवर्जयेत् ॥ एकपंक्त्युपविष्टायेनस्पृशंतिपरस्परम् ॥ २८ ॥ भस्मनाकृतमर्य्यादानतेषांसंकरोभवेत् ॥ अग्निनाभस्मनाचैवसलिलेनविलेखतः ॥ २९ ॥ द्वारेणस्तंभमार्गेणषड्भिःपंक्तिर्विभिद्यते ॥ नकुर्याच्छुष्कवैराणिविवादंनचपैशुनम् ॥ ३० ॥ परक्षेत्रेगांचरंतींनचाचक्षीतकर्हिचित् ॥ नसंवसेत्सूचकेननकंवैमर्मणिस्पृशेत् ॥ ३१ ॥ नसूर्यपरिवेषंवानेंद्रचापंपराह्णिकम् ॥ परस्मैकथयेद्विद्वान्शशिनंवाथकांचनम् ॥ ३२ ॥ नकुर्याद्बहुभिःसार्द्धंविरोधंबंधुभिस्तथा ॥ आत्मनःप्रतिकूलानिपरेषांनसमाचरेत् ॥ ३३ ॥ तिथिंपक्षस्यनब्रूयान्नक्षत्राणिननिर्दिशेत् ॥ नोदक्यामभिभाषेतनाशुचिंवाद्विजोत्तमः ॥ ३४ ॥ नदेवगुरुविप्राणांदीयमानंतुवारयेत् ॥ नचात्मानंप्रशंसेद्वापरनिंदांचवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ वेदनिंदांदेवनिंदांप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ यस्तुदेवानृषींश्चैववेदान्वानिंदतेद्विजः ॥ ३६ ॥ नतस्यनिष्कृतिर्दृष्टाशास्त्रेष्विहमुनीश्वराः ॥ निंदयेद्वागुरुंदेवंवेदंवासोपबृंहणम् ॥ ३७ ॥ कल्पकोटिशतंसाग्रंरौरवेपच्यतेनरः ॥ तूष्णीमासीतनिंदायांनब्रूयात्किंचिदुत्तरम् ॥ ३८ ॥ कर्णौपिधायगंतव्यंनचैनमवलोकयेत् ॥ वर्ज्जयेद्वैरहस्यानिपरेषांगर्हणंबुधः ॥ ३९ ॥ विवादंस्वजनैःसार्द्धंनकुर्य्याद्वैकदाचन ॥ नपापंपापिनांब्रूयादपापंवाद्विजोत्तमः ॥ ४० ॥ सत्येनतुल्योदोषःस्यादसत्याद्दोषवान्भवेत् ॥ नृणांमिथ्याभिशस्तानांपतंत्यश्रूणिरोदनात् ॥ ४१ ॥ तानिपुत्रान्पशून्घ्नंतितेषांमिथ्याभिशंसिनाम् ॥ ब्रह्महत्यासुरापानेस्तेयेगुर्वंगनागमे ॥ ४२ ॥ दृष्टंवैशोधनंवृद्धैर्नास्तिमिथ्याभिशंसने ॥ नेक्षेतोद्यंतमादित्यंशशिनंवाऽनिमित्ततः ॥ ४३ ॥ नास्तंयांतंनवारिस्थंनोपस्पृष्टंनमध्यगम् ॥ तिरोहितंसमीक्षेतनादर्शाद्यनुगामिनम् ॥ ४४ ॥ ननग्नांस्त्रियमीक्षेतपुरुषंवाकदाचन ॥ नचमूत्रंपुरीषंवानचसंसृष्टमैथुनम् ॥ ४५ ॥ नाशुचिःसूर्यसोमादीन्ग्रहानालोकयेद्बुधः ॥ नाभिभाषेतचपरमुच्छिष्टोवावगुंठितः ॥ ४६ ॥ नपश्येत्प्रेतसंस्पर्शंनक्रुद्धस्यगुरोर्मुखम् ॥ नतैलोदकयोश्छायांनपंक्तिंभोजनेसति ॥ ४७ ॥ नमुक्तबंधनंपश्येन्नोन्मत्तंगजमेववा ॥ नाश्नीयाद्भार्ययासार्द्धंनैनामीक्षेतचाश्नतीम् ॥ ४८ ॥ क्षुवतींजृंभमाणांवानासनस्थांयथासुखम् ॥ नोदकेचात्मनोरूपंशुभंवाशुभमेववा ॥ ४९ ॥ नलंघयेच्चमतिमान्नाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ नशूद्रायमतिंदद्यात्कृसरंपायसंदधि ॥ ५० ॥ नोच्छिष्टंवामधुघृतंनचकृष्णाजिनंहविः ॥ नचैवास्मैव्रतंब्रूयान्नचधर्मंवदेद्बुधः ॥ ५१ ॥ नचक्रोधवशंगच्छेद्वेषंरागंच

पाठां०—१ सांकर्यं क्रमते । २ सद्भिः पंक्तिर्विभिद्यते । ३ शरान्तिकं, शराग्निकम् वा । ४ मेघस्पृष्टं, नसंस्पृष्टम् । ५ न पश्येद्व्योमसंस्पर्शम् । ६ नपत्नीं भोजने सति ।

वर्जयेत् ॥ लोभंदैभेतथाशाठ्यंब्रह्ममूर्योज्ञानकुत्सनम् ॥५२॥ ईर्ष्यामदंतथाशोकंमोहंचपरिवर्जयेत् ॥ नकुर्यात्कस्यचित्पीडांसुतंशिष्यंतुताडयेत् ॥५३॥ नहीनानुपसेवेतनतृष्णामतिःक्वचित् ॥ नात्मानंचावमन्येतदैन्यंयत्नेनवर्जयेत् ॥ ५४ ॥ नविशिष्टमसत्कुर्यान्नात्मानंवासनाद्गुणः ॥ ननखेनलिखेद्भूमिंगांचसंवेशयन्नहि ॥ ५५ ॥ ननदीषुनदींब्रूयात्पर्वतेषुचपर्वतान् ॥ आवासेभोजनेवापिनत्यजेत्सहयायिनम् ॥ ५६ ॥ नावगाहेदपोनग्नोवह्निंनांतिव्रजेत्तथा ॥ शिरोभ्यंगावशिष्टेनतैलेनांगंनलेपयेत् ॥ ५७ ॥ नसर्पशस्त्रैःक्रीडेतस्वानिखानिनसंस्पृशेत् ॥ रोमाणिचरहस्यानिनाशिष्टेनसहव्रजेत् ॥ ५८ ॥ नपाणिपादवाङ्नेत्रचापल्यंसमुपाश्रयेत् ॥ नशिश्नोदरचापल्यंनचश्रवणयोःक्वचित् ॥ ५९ ॥ नचांगनखवाद्यंवैकुर्यान्नांजलिनापिवेत् ॥ नाभिहन्याज्जलंपद्भ्यांपाणिनावाकदाचन ॥ ६० ॥ नशातयेदिष्टिकाभिर्मूलानिचफलानिच ॥ नम्लेच्छभाषणंशिक्षेन्नाकर्षेच्चपदासनम् ॥ ६१ ॥ नखभेदनमास्फोटंछेदनंवाविलेखनम् ॥ कुर्य्याद्विमर्दनंधीमान्नाकस्मादेवनिष्फलम् ॥ ६२ ॥ नोत्संगेभक्षयेद्भक्ष्यंवृथावाचेष्टांनचाचरेत् ॥ ननृत्येदथवागायेन्नवादित्राणिवादयेत् ॥ ६३ ॥ नसंहताभ्यांपाणिभ्यांकंडूयेदात्मनःशिरः ॥ नलौकिकैस्तवैर्देवांस्तोषयेद्वाक्पतेरपि ॥ ६४ ॥ नाक्षैःक्रीडेन्नधावेतनाप्सुविण्मूत्रमाचरेत् ॥ नोच्छिष्टःसंविशेन्नित्यंननग्नःस्नानमाचरेत् ॥ ६५ ॥ नगच्छंस्तुपठेद्वापिनचैवस्वशिरःस्पृशेत् ॥ नदंतैर्नखरोमाणिच्छिंद्यात्सुप्तंनबोधयेत् ॥ ६६ ॥ नावालातपमासेवेत्प्रेतधूमंविवर्जयेत् ॥ नैवस्वप्याच्छून्यगेहेस्वयंनोपानहौहरेत् ॥ ६७ ॥ नाकारणाद्व्रानिष्ठीवेन्नवाद्रुभ्यांनदींतरेत् ॥ नपादक्षालनंकुर्यात्पादेनैवकदाचन ॥ ६८ ॥ नाग्नौप्रतापयेत्पादौनकांस्यंपावयेद्बुधः ॥ नाभिप्रसारयेद्देवंब्राह्मणान्गामथापिवा ॥ ६९ ॥ वाय्वग्निनृपविप्रान्वामूर्यंवाशाशिनंप्रति ॥ अशुद्धःशयनंपानंस्वाध्यायंस्नानभोजनम् ॥ ७० ॥ वहिर्निष्क्रमणंचैवनकुर्वीतकदाचन ॥ स्वप्रमध्ययनंस्नानमुद्वर्तंभोजनंगतिम् ॥ ७१ ॥ उभयोःसंध्ययोर्नित्यंमध्याह्नेचैववर्जयेत् ॥ नस्पृशेत्पाणिनोच्छिष्टोविप्रोगोब्राह्मणानलान् ॥ ७२ ॥ नचालनंपदावापिनदेवप्रतिमांस्पृशेत् ॥ नाशुद्धोग्निंपरिचरेन्नदेवान्कीर्तयेद्घीन् ॥ ७३ ॥ नावगाहेदगाधांवुधावयेन्नाऽनिमित्ततः ॥ नवामहस्तेनोद्धृत्यपिबेद्भक्षेणवाजलम् ॥७४ ॥ नोत्तरेदनुपस्पृश्यनाप्सुरेतःसमुत्सृजेत् ॥ अमेध्यालिप्तमर्हावालोहितंवाविषाणिवा ॥ ७५ ॥ व्यतिक्रामेन्नस्त्रवंतींनाप्सुमेथुनमाचरेत् ॥ चैत्यवृक्षंनवैच्छिंद्यान्नाप्सुष्ठीवनमाचरेत् ॥ ७६ ॥ नास्थिभस्मकपालानिनकेशान्नचकंटकान् ॥ तुषांगारकरीषंवानाधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ७७ ॥ नचाग्निंलंघयेद्धीमान्नो

पा०– १ नापिस्पृशेत्तथा ।

पदध्यादधःक्वचित् ॥ नचैनंपादतःकुर्य्याच्छूर्पेणनधमेद्बुधः ॥ ७८ ॥ नवृक्षमवरोहेतनावेक्षेताशुचिःक्वचित् ॥ अग्नौनचक्षिपेदग्निंनाद्भिःप्रशमये
त्तथा ॥ ७९ ॥ सुहृन्मरणमात्रंवास्वयंनश्रावयेत्परान् ॥ अपण्यंकूटपण्यंवाविक्रयेनप्रयोजयेत् ॥ ८० ॥ नवह्निमुखनिःश्वासैर्ज्वाल
येन्नाशुचिर्बुधः ॥ पुण्यस्थानोदकस्थानेसीमांतंवाहयेन्नतु ॥ ८१ ॥ नभिंद्यात्पूर्वसमयमभ्युपेतंकदाचन ॥ परस्परंपशून्व्याघ्रान्पक्षिणोनचयोधये
त् ॥ ८२ परवाधांनकुर्वीतजलवातातपादिभिः ॥ कारयित्वासुकर्माणिगुरून्पश्चान्नवंचयेत् ॥ ८३ ॥ सायंप्रातर्गृहद्वारान्रक्षार्थंपरिघट्टयेत् ॥ बहि
र्माल्यंसुगंधिंवाभार्ययासहभोजनम् ॥ ८४ ॥ विगृह्यवादंकृत्वावाप्रवेशंचविवर्जयेत् ॥ नखादन्ब्राह्मणस्तिष्ठेन्नजल्पेद्वाहसेद्बुधः ॥ ८५ ॥ स्वमग्निंचैवह
स्तेनस्पृशेन्नाप्सुचिरंवसेत् ॥ नपक्षकेणोपधमेन्नशूर्पेणचपाणिना ॥ ८६ ॥ मुखेनाग्निंसमिंधीतमुखादग्निरजायत ॥ परस्त्रियंनभाषेतनायाज्यंयाजयेद्बु
धः ॥ ८७ ॥ नैकश्चरेत्सदाविप्रःसमुदायंचवर्जयेत् ॥ नदेवायतनंगच्छेत्कदाचिद्वाऽप्रदक्षिणम् ॥ ८८ ॥ नपीडयेद्वावस्त्राणिनदेवायतनेस्वपेत् ॥ नैको
ध्वानंप्रपद्येतनाधार्मिकजनैःसह ॥ ८९ ॥ नव्याधिदूषितैर्वापिनशूद्रैःपतितेनवा ॥ नोपानद्वर्जितोवाथजलादिरहितस्तथा ॥ ९० ॥ नवर्त्मनिचितिंवा
ममतिक्रामेत्क्वचिद्द्विजः ॥ नर्निंदेद्योगिनःसिद्धान्व्रतिनोवाव्रतींस्तथा ॥ ९१ ॥ देवतायतनंप्राज्ञादेवानांचैवसत्रिणाम् ॥ नाक्रामेत्कामतश्छायां
ब्राह्मणानांचगोरपि ॥ ९२ ॥ स्वांतुनाक्रामयेच्छायांपतिताद्यैर्नरोगिभिः ॥ नांगारभस्मकेशादिष्वधितिष्ठेत्कदाचन ॥ ९३ ॥ वर्जयेन्मार्जनी
रेणुंस्नानवस्त्रघटोदकम् ॥ नभक्षयेदभक्ष्याणिनापेयंचपिबेद्द्विजः ॥ ९४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ नाद्याच्छूद्रस्यविप्रोन्नंमोहाद्वायदिकामतः ॥ सशूद्रयोनिंव्रजतियस्तुभुंक्तेत्वनापदि ॥ १ ॥ षण्मासान्योद्विजोभुंक्तेशूद्र
स्यान्नंविगर्हितम् ॥ जीवन्नेवभवेच्छूद्रोमृतःश्वाचाभिजायते ॥ २ ॥ ब्राह्मणक्षत्रियविशांशूद्रस्यचमुनीश्वराः ॥ यस्यान्नेनोदरस्थेनमृतस्तद्योनिमाप्नु
यात् ॥ ३ ॥ राजान्नंवर्तकान्नंचषंढान्नंचर्म्मकारिणाम् ॥ गणान्नंगणिकान्नंचपडन्नंचवर्जयेत् ॥ ४ ॥ चक्रोपजीविरजकतस्करध्वजिनांतथा ॥
गांधर्वलोहकारान्नंमृतकान्नंविवर्जयेत् ॥ ५ ॥ कुलालचित्रकारान्नंवार्धुषेःपतितस्यच ॥ पौनर्भवच्छत्रिकयोरभिशप्तस्यचैवहि ॥ ६ ॥
सुवर्णकारशैलूषव्याधवंध्यातुरस्यच ॥ चिकित्सकस्यचैवान्नंपुंश्चल्यादंडकस्यच ॥ ७ ॥ स्तेननास्तिकयोरन्नंदेवतानिंदकस्यच ॥ सोमविक्र

पा० १ नारीभिः समये तथा । २ वाहेरन्नतु । ३ परवादं नकुर्वीत इति तुसम्यगेव । ४ नव्यंजनेनोपधमेन्नवस्त्रेण च पाणिना । ५ पा० नष्टान्नं नर्तकान्नं च चांडालचर्मकरिणाम् ।

यिणश्चान्नंश्वपाकस्यविशेषतः ॥ ८ ॥ भार्य्याजितस्यचैवान्नंयस्यचोपपतिर्गृहे ॥ उत्सृष्टस्यकदर्यस्यतथैवोच्छिष्टभोजिनः ॥ ९ ॥ पापी
योन्नंचसंघान्नंशस्त्राजीवस्यचैवहि ॥ भीतस्यरुदितस्यान्नमवक्रुष्टंपरिक्षतम् ॥ १० ॥ ब्रह्मद्विषःपापरुचेःश्राद्धान्नंमृतकस्यच ॥ वृथापाकस्यचै
वान्नंशावान्नंचातुरस्यच ॥ ११ ॥ अप्रजानांतुनारीणांकृतघ्नस्यतथैवच ॥ कारुकान्नंविशेषेणशस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ १२ ॥ शौंडान्नंघांटिकान्नंच
भिषजामन्नमेवच ॥ विद्वत्प्रजननस्यान्नंपरिवेत्रन्नमेवच ॥ १३ ॥ पुनर्भुवोविशेषेणतथैवादिधिषूपतेः ॥ अवज्ञातंचावधूतंसरोषविस्मयान्वितम् ॥ १४ ॥
गुरोरपिनभोक्तव्यमन्नंसंस्कारवर्जितम् ॥ दुष्कृतंहिमनुष्यस्यसर्वमन्नेव्यवस्थितम्॥१५॥योयस्यान्नंसमश्नातिसतस्याश्नातिकिल्बिषम् ॥ अर्द्धकाकुलं
मित्रंचगोपालोवाहनापितौ ॥ १६ ॥ एतेशूद्रेषुभोज्यान्नायश्चात्मानंनिवेदयेत् ॥ कुशीलवःकुंभकश्चक्षेत्रकर्मकएवच ॥ १७ ॥ एतेशूद्रेषुभोज्यान्नादृष्ट्वा
स्वल्पगुणंबुधैः ॥ पायसंस्नेहपक्वंचगोरसश्चैवसक्तवः ॥ १८ ॥ पिण्याकंचैवतैलंचशूद्राद्राह्यंद्विजातिभिः ॥ वृंताकंनालिकाशाकंकुसुंभंभस्मकंतथा ॥
॥ १९ ॥ पलांडुंलशुनंशुक्तंनिर्य्यासंचैववर्जयेत् ॥ छत्राकंविड्वराहंचस्विन्नंपीयूषमेवच ॥ २० ॥ विलयंविमुखंचैवकोरकाणिविवर्जयेत् ॥ गृंजनं
किंशुकंचैवकूष्मांडंचतथैवच ॥ २१ ॥ उदुंबरमलाबुंचजग्ध्वापततिवैद्विजः ॥ तथाकृसरसंयावौपायसापूपमेवच ॥ २२ ॥ अनुपाकृतमांसंचदेवा
न्नानिहवींषिच ॥ यवागूंमातुलिंगंचमत्स्यानप्यनुपाकृतान् ॥ २३ ॥ नीपंकपित्थंप्लक्षंचप्रयत्नेनविवर्जयेत् ॥ पिण्याकंचोद्धृतस्नेहंदेवधान्यंतथैवच २४॥
रात्रौचतिलसंबंधंप्रयत्नेनदधित्यजेत् ॥ नाश्नीयात्पयसातक्रंनाभक्ष्यानुपयोजयेत् ॥ २५ ॥ कृमिदुष्टंभावदुष्टंमृत्संसर्गंचवर्जयेत् ॥ कृमिकीटावपन्नंचसु
हृत्क्लेदंचनित्यशः ॥ २६ ॥ श्वाघ्रातंचपुनःसिद्धंचंडालावेक्षितंतथा ॥ उदक्ययाचपतितैर्गवासंघ्रातमेवच ॥ २७ ॥ असंगतंपर्य्युषितंपर्यस्ता
न्नंचनित्यशः ॥ काककुक्कुटसंस्पृष्टंकृमिभिश्चैवसंगतम् ॥ २८ ॥ मनुष्यैरप्यवघ्रातंकुष्ठिनास्पृष्टमेवच ॥ नरजस्वलयादत्तंनपुंश्चल्यासरोगयः ॥ २९ ॥
मलवद्वाससावापिपरवासोथवर्जयेत् ॥ विवत्सायाश्चगोक्षीरंमेषस्यानिर्दशस्यच ॥ ३० ॥ आविकंसंधिनीक्षीरमपेयंमनुरब्रवीत् ॥ बलाकंहंसदात्यूहंक
लविंकंशुकंतथा ॥ ३१ ॥ कुरुरंचचकोरंचजालपादंचकोकिलम् ॥ वायसान्खजरीटांश्चश्येनंगृध्रंतथैवच ॥ ३२ ॥ उलूकंचक्रवाकंचभासंपारावतं
तथा ॥ कपोतंटिट्टिभंचैवग्रामकुक्कुटमेवच ॥ ३३ ॥ सिंहंव्याघ्रंचमार्जारंश्वानंसूकरमेवच ॥ शृगालंमर्कटंचैवगर्द्दभंनचभक्षयेत् ॥ ३४ ॥ नभक्षयेत्सर्प

पा०—१ कुसुंभाश्मंतकं । २ कवकानि । ३ सक्षारान्नंन योजयेत् । ४ क्रियादुष्टंभावदुष्टमसत्ससर्मवर्तियत् । ५ स्वाघ्रातं । ६ सर्वमृगान् ।

मृगाञ्छिखिनोन्यान्वनेचरान् ॥ जलेचरान्स्थलचरान्प्राणिनश्चेतिधारणा ॥ ३५ ॥ गोधाकूर्मःशशःखड्गःसल्लकश्चेतिसत्तमाः ॥ भक्ष्यान्पंचनखान्नि
त्यंमनुराहप्रजापतिः ॥ ३६ ॥ मत्स्यान्सशल्कान्शुंजीतमांसंरौरवमेवच ॥ निवेद्यदेवताभ्यस्तुब्राह्मणेभ्यश्चनान्यथा ॥ ३७ ॥ मयूरंतित्तिरंचैवकपोतंचक
पिंजलम् ॥ वार्ध्रीणसंवकंभक्ष्यंमीनंहंसंपराजितम् ॥ ३८ ॥ शफरीसिंहतुंडंचततथापाठीनरोहितौ ॥ मत्स्याश्चैतेसमुद्दिष्टाभक्षणीयाद्विजोत्तमाः ॥ ३९ ॥
प्रोक्षितंभक्षयेद्देषांमांसंचद्विजकाम्यया ॥ यथाविधिमधुक्तंचप्राणानामपिचात्यये ॥ ४० ॥ भक्षयेन्नैवमांसानिशेषभोजीनलिप्यते ॥ औषधार्थंमशक्तो
वानियोगाद्यज्ञकारणात् ॥ ४१ ॥ आमंत्रितश्चयः श्राद्धेदैवेवामांसमुत्सृजेत् ॥ यावंतिपशुरोमाणितावन्नरकमृच्छति ॥ ४२ ॥ अदेयंवाप्यपेयंवातथै
वान्नपृदृश्यमेववा ॥ द्विजातीनामनालोक्यंनित्यंमद्यमितिस्थितिः ॥ ४३ ॥ तस्मात्सर्वंप्रयत्नेनमद्यंनित्यंविवर्जयेत् ॥ पीत्वापततिकर्म्मभ्यस्तस्यसंभाष्यो
भवेद्विजः ॥४४॥ भक्षयित्वाप्यभक्ष्याणिपात्वाऽपेयान्यपिद्विजः ॥ नाधिकारीभवेत्तावद्यावत्तन्नजहात्यघः ॥४५॥ तस्मात्परिहरेन्नित्यमभक्ष्याणिप्रयत्नतः॥
अपेयानिचविप्रोवैतथाचेद्यातिरौरवम् ॥ ४६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेभक्ष्याभक्ष्यनियमोनामपट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५६॥ ॥ व्यासउ
वाच ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामिदानधर्म्ममनुत्तमम् ॥ ब्रह्मणाभिहितंपूर्वंमहीपालंब्रह्मवादिनम् ॥ १ ॥ अर्थानामुचितंपात्रेश्रद्धयाप्रतिपादनम् ॥ दानंमित्यभिनिर्दि
ष्टंमुक्तिमुक्तिफलप्रदम् ॥ २ ॥ योददातिविशिष्टेभ्यःश्रद्धयापरयायुतः ॥ तद्वैदत्तमहंयन्येशेषंकस्यापिरक्षति ॥ ३ ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यंत्रिविधं
दानमुच्यते ॥ चतुर्थंविमलंप्रोक्तंसर्वदानोत्तमोत्तमम् ॥ ४ ॥ अहन्यहनियोंत्किंचिद्दीयतेनुपकारिणे ॥ अनुद्दिश्यफलंतत्स्माद्ब्राह्मणायतुनित्यकम् ॥ ५ ॥
यत्तुपापोपशांत्यर्थंदीयतेविदुषांकरे ॥ नैमित्तिकंतदुद्दिष्टंदानंसद्भिरनुत्तमम् ॥ ६ ॥ अपत्यविजयैश्वर्यसुखार्थंयत्प्रदीयते ॥ दानंतत्काम्यमाख्यातमृ
षिभिर्धर्मचिंतकैः ॥ ७ ॥ यदीश्वरस्यप्रीत्यर्थंब्रह्मवित्सुप्रदीयते ॥ चेतसाधर्मयुक्तेनदानंतद्विमलंशिवम् ॥ ८ ॥ दानधर्मनिपेवेतपात्रमासाद्यशक्ति
तः ॥ उपास्यतेतुतत्पात्रंयत्तारयतिसर्वतः ॥ ९ ॥ कुटुंबभुक्तिवसनादेयंयदतिरिच्यते ॥ अन्यथादीयतेयद्धनंतद्दानंफलप्रदम् ॥ १० ॥ श्रोत्रियायकुली
नायविनीतायतपस्विने ॥ व्रतस्थायदरिद्रायप्रदेयंभक्तिपूर्वकम् ॥ ११ ॥ यस्तुदद्यान्महींभक्त्याब्राह्मणायाहिताग्नये ॥ सयातिपरमंस्थानंयत्रगत्वानशो
चति ॥ १२ ॥ इक्षुभिः संयुतांभूमिंयवगोधूमशालिनीम् ॥ ददातिवेदविदुषेयःसभूयोनजायते ॥ १३ ॥ गोचर्ममात्रामपिवायोभूमिंसंप्रयच्छति ॥ ब्राह्म

पा०– १ माह प्रजापतिः । २ नवोगाद्यज्ञकारणात् । ३ तदोमिति । ४ तद्धि वित्तमहं ।

जायदीद्रायसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ १४ ॥ भूमिदानात्परंदानंविद्यतेनेहकिंचन ॥ अन्नदानेतेनतुल्यंविद्यादानेततोधिकम् ॥ १५ ॥ योब्राह्मणायशांताय शुचयेधर्मशीलिने ॥ ददातिविद्यांविधिनाब्रह्मलोकेमहीयते ॥ १६ ॥ दद्यादहरहःस्वर्णंश्रद्धयाब्रह्मचारिणे ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोब्रह्मणःस्थानमाप्नुयात् ॥ ॥ १७ ॥ गृहस्थायान्नदानेनफलमाप्नोतिमानवः ॥ अन्नमेवास्यदातव्यंदत्वाप्नोतिपरांगतिम् ॥ १८ ॥ वैशाख्यांपूर्णमास्यांतुब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ उपोष्यविधिनाशांतःशुचिःप्रयतमानसः ॥ १९ ॥ पूजयित्वातिलैःकृष्णैर्मधुनाचविशेषतः ॥ प्रीयतांधर्मराजेतियदामनसिवर्त्तते ॥ २० ॥ यावज्जीवंतुयत्पापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ कृष्णाजिनेतिलान्कृत्वाहिरण्यंमधुसर्पिषी ॥ २१ ॥ ददातियस्तुविप्रायसर्वैतरतिदुष्कृतम् ॥ घृताव्रमुदकुंभंचवैशाख्यांतुविशेषतः ॥ २२ ॥ निर्दिश्यधर्मराजायविप्रेभ्योमुच्यतेभयात् ॥ सुवर्णतिलयुक्तैस्तुब्राह्मणान्सप्तपंचवा ॥ २३ ॥ तर्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ माघमासेतमित्रेतुद्वादश्यांसमुपोषितः ॥ २४ ॥ शुक्लांवरधरःकृष्णैस्तिलैर्हुत्वाहुताशनम् ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तुतिलानेवसमाहितः ॥ २५ ॥ जन्मप्रभृतियत्पापंसर्वैतरतिवेद्विजः ॥ अमावास्यामनुप्राप्यब्राह्मणायतपस्विने ॥ २६ ॥ यत्किंचिद्देवदेवेशदद्याच्चोदिश्यकेशवम् ॥ प्रीयतामीश्वरोविष्णुर्हृषीकेशःसनातनः ॥ २७ ॥ सप्तजन्मकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ यस्तुकृष्णचतुर्दश्यांस्नात्वादेवंपिनाकिनम् ॥ २८ ॥ आराधयेद्विजमुखेनतस्यास्ति पुनर्भवः ॥ कृष्णाष्टम्यांविशेषेणधार्मिकायद्विजातये ॥ २९ ॥ स्नात्वाभ्यर्च्चयथान्यायंपादप्रक्षालनादिभिः ॥ प्रीयतांमेमहादेवोदद्याद्द्रव्यंस्वकार्यकम् ॥ ३० ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःप्राप्नोतिपरमांगतिम् ॥ द्विजैःकृष्णचतुर्दश्यांकृष्णाष्टम्यांविशेषतः ॥ ३१ ॥ अमावास्यांतथाभक्तैःपूजनीयस्त्रिविक्रमः ॥ एकादश्यांनिराहारोद्वादश्यांपुरुषोत्तमम् ॥ ३२ ॥ अर्चयेद्ब्राह्मणमुखेसगच्छेत्परमंपदम् ॥ एपातिथिर्विष्णवीस्याद्वादशीशुक्लपक्षतः ॥ ३३ ॥ तस्यामाराध्ययेदेवंप्रयत्नेनजनार्दनम् ॥ यत्किंचिद्देवमीशानमुद्दिश्यब्राह्मणेशुचौ ॥३४॥ दीयतेविष्णुमेवापितदनंतफलंस्मृतम् ॥ योहियांदेवतामिच्छेत्समाराधयितुंनरः ॥ ३५ ॥ ब्राह्मणान्पूजयेद्यत्नात्सतस्यास्तोषयेत्ततः ॥ द्विजानांवपुरास्थायनित्यंतिष्ठंतिदेवताः ॥ ३६॥ पूज्यंतेब्राह्मणालाभेप्रतिमादिषु तैःक्वचित् ॥ प्रतिमादिषुयत्नेनतस्मात्फलमभीप्सता ॥ ३७ ॥ द्विजेषुदेवतानित्यंपूजनीयाविशेषतः ॥ विभूतिकामःसततंपूजयेद्विपुरंदरम् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मवर्चसकामस्तुब्रह्माणंज्ञानकामुकः ॥ आरोग्यकामोथरर्विधनकामोहुताशनम् ॥ ३९ ॥ कर्म्मणांसिद्धिकामस्तुपूजयेद्वैविनायकम् ॥ भोगकामस्तुशशिनंबलकामःसमीरणम् ॥४०॥ मुमुक्षुःसर्वसंसारात्प्रयत्नेनार्चयेद्धरिम् ॥ यस्तुयोगैतथामोक्षमन्विच्छेज्ज्ञानमेश्वरम्॥४१॥ अर्चयेतविरूपाक्षंप्रयत्नेनसुरेश्वरम् ॥ येवांच्छंतिमहाभोगान्ज्ञानानिचमहेश्वरम् ॥ ४२ ॥ तेपूजयंतिभूतेशंकेशवंचापिभोगिनः ॥ वारिदस्तृप्तिमाप्नोतिजलदानंततोधिकम् ॥ ४३ ॥

तैलप्रदः प्रजामिष्टांदीपदश्चक्षुरुत्तमम् ॥ भूमिदः सर्वमाप्नोतिदीर्घमायुर्हिरण्यदः ॥ ४४ ॥ गृहदाताग्र्यवेश्मानिरूप्यदोरूपमुत्तमम् ॥ वासोदश्चंद्रसालोक्य मश्वदोयानमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ अन्नदाताश्रियंस्वेष्टांगोदोब्राह्मणविष्टपम् ॥ यानशय्याप्रदोभार्य्यामैश्वर्यमभयप्रदः ॥ ४६ ॥ धान्यदः शाश्वतंसौख्यंब्रह्मदो ब्रह्मशाश्वतम् ॥ धान्यान्यपियथाशक्तिविप्रेषुप्रतिपादयेत् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविशिष्टेषुप्रेत्यस्वर्गंसमश्नुते ॥ गवांचान्नप्रदानेनसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ४८ ॥ इंधनानांप्रदानेनदीप्ताग्निर्जायतेनरः ॥ फलमूलानिपानानिशाकानिविविधानिच ॥ ४९ ॥ प्रदद्याद्ब्राह्मणेभ्यस्तुमुदायुक्तःसदाभवेत् ॥ औषधंस्नेहमाहारं रोगिणोरोगशांतये ॥ ५० ॥ ददानोरोगरहितःसुखीदीर्घायुरेवच ॥ असिपत्रवनंमार्गंक्षुरधारासमन्वितम् ॥ ५१ ॥ तीक्ष्णतापंचतरतिछत्रोपानत्प्रदोनरः ॥ यद्यदिष्टतमंलोकेयच्चास्यापेक्षितंगृहे ॥ ५२ ॥ तत्तद्गुणवतेदेयंतदेवाक्षयमिच्छता ॥ अयनेविषुवेचैवग्रहणेचंद्रसूर्ययोः ॥ ५३ ॥ संक्रांत्यादिषुकालेषुदत्तं भवतिचाक्षयम् ॥ प्रयागादिषुतीर्थेषुपुण्येष्वायतनेषुच ॥५४॥ दत्वाचाक्षयमाप्नोतिनंदीप्रस्रवणेषुच ॥ दानधर्मात्परोधर्मोभूतानांनेहविद्यते ॥ ५५ ॥ तस्मा द्विप्रायदातव्यंश्रोत्रियायद्विजातिभिः ॥ स्वर्गायभूतिकामेनतथापापोपशांतये ॥५६॥ मुमुक्षुणातुदातव्यंब्राह्मणेभ्यस्तथान्वहम् ॥ दीयमानंतुयोमोहाद्गोवि प्राग्निसुरेषुच ॥ ५७ ॥ निवारयत्यधर्मात्मातिर्यग्योनिंव्रजेतसः ॥ यस्तुद्रव्यार्जनंकृत्वानार्चयेद्ब्राह्मणान्सुरान् ॥ ५८ ॥ सर्वस्वमपहृत्यैनंराजाराष्ट्रात्प्रवास येत् ॥ यस्तुदुर्भिक्षवेलायामन्नाद्यंनप्रयच्छति ॥ ५९ ॥ म्रियमाणेषुविप्रेषुब्राह्मणःसतुगर्हितः ॥ नतस्मात्प्रतिगृह्णीयुःनवसेयुश्चतेनहि ॥६०॥ आज्ञायित्वास्व काद्राष्ट्राद्राजातंविप्रवासयेत् ॥ पश्चात्सद्भ्योददातीहस्वद्रव्यंधर्मसाधनम्॥६१॥ सपूर्वाभ्यधिकःपापीनरकेपच्यतेनरः ॥ स्वाध्यायवंतोयेविप्राविद्यावंतोजि तेंद्रियाः ॥ ६२ ॥ सत्यसंयमसंयुक्तास्तेभ्योदद्याद्द्विजोत्तमाः ॥ प्रभुक्तमपिविद्वांसंधार्मिकंभोजयेद्द्विजम् ॥ ६३ ॥ नचमूर्खमवृत्तस्थंदशरात्रमुपोषितम् ॥ स न्निकृष्टमतिक्रम्यश्रोत्रियंयःप्रयच्छति ॥ ६४ ॥ सतेनकर्मणापापीदहत्यासप्तमंकुलम् ॥ यदिस्यादधिकोविप्रःशीलविद्यादिभिःस्वयम् ॥ ६५ ॥ तस्मैयत्ने नदातव्यमतिक्रम्यचसन्निधिम् ॥ योर्चितंप्रतिगृह्णीयाद्दद्यादर्चितमेवच ॥ ६६ ॥ तावुभौगच्छतःस्वर्गंनरकंतुविपर्यये ॥ नवार्यपिप्रयच्छेतनास्तिकेहैतु केपिच ॥ ६७ ॥ नपाखंडेषुसर्वेषुनावेदविदिधर्मवित् ॥ रूप्यंचैवहिरण्यंचगामश्वंपृथिवींतिलान् ॥ ६८ ॥ अविद्वान्प्रतिगृह्णीयाद्भस्मीभवतिकाष्ठवत् ॥ द्विजातिभ्योधनंलिप्सेत्प्रशस्तेभ्योद्विजोतमः ॥ ६९ ॥ अपिराजन्यवैश्याभ्यांनतुशूद्रात्कथंचन ॥ वृत्तिसंकोचमन्विच्छेन्नेहेतधनविस्तरम् ॥ ७० ॥ धन लोभेप्रसक्तस्तुब्राह्मण्यादेवहीयते ॥ वेदानधीत्यसकलान्यज्ञांश्चावाप्यसर्वशः ॥ ७१ ॥ नतांगतिमवाप्नोतिसंतोषाद्यामवाप्नुयात् ॥ प्रतिग्रहरुचिर्नस्याच्छू

पा०— १ अकंपित्वा । अकंपित्वा ।

द्रान्नतुसमाहरेत् ॥ ७२॥ स्थित्यर्थादधिकंगृह्णन्ब्राह्मणोयात्यधोगतिम् ॥ यस्तुयातिनसंतोषंनसस्वर्गस्यभाजनम् ॥७३॥ उद्वेजयतिभूतानियथाचौरस्त
थैवसः ॥ गुरुंभृत्यांश्चोज्जिहीर्षुस्तर्पयन्देवतातिथीन् ॥ ७४ ॥ सर्वतःप्रतिगृह्णीयान्नतुतृप्येत्स्वयंततः ॥ एवंगृहस्थोयुक्तात्मादेवतातिथिपूजकः ॥७५॥
वर्तमानःसंयतात्मायातितत्परमंपदम् ॥ पुत्रेषुभार्यांनिक्षिप्यगत्वारण्यंतुतत्त्ववित् ॥ ७६ ॥एकाकीविचरेन्नित्यमुदासीनःसमाहितः ॥ एषवःकथितोधर्म्मो
गृहस्थानांद्विजोत्तमाः ॥ ज्ञात्वातुतिष्ठेन्नियतंतथानुष्ठापयेद्द्विजान् ॥ ७७ ॥ इतिदेवमनादिमेकमीशंगृहधर्मेणसमर्चयेदजस्रम् ॥ समतीत्यससर्वभूत
योनिंप्रकृतिंयातिपरंनयातिजन्म ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेगृहस्थधर्मनिर्णयोनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ॥ छ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंग्रहाश्रमेस्थित्वाद्वितीयंभागमायुषः ॥ वानप्रस्थाश्रमंगच्छेत्सदारःसाग्निरेवच ॥ १ ॥ निक्षिप्यभार्यांपुत्रेषुगच्छेद्वनमथा
पिवा ॥ दृष्ट्वापत्यस्यवापत्यंजर्जरीकृतविग्रहः ॥ २ ॥ शुक्लपक्षस्यपूर्वाह्णेप्रशस्तेचोत्तरायणे ॥ गत्वारण्यंनियमवांस्तपःकुर्यात्समाहितः ॥ ३ ॥ फल
मूलानिपूतानिनित्यमाहारमाहरेत् ॥ यदाहारोभवेत्तेनपूजयेत्पितृदेवताः ॥ ४ ॥ पूजयेदंतिथिंनित्यंस्नात्वाचाभ्यर्चयेत्सुरान् ॥ गृहादादायचाश्रीयाद
ष्टौग्रासान्समाहितः ॥ ५ ॥ जटाश्चबिभृयान्नित्यंनखरोमाणिनोत्सृजेत् ॥ स्वाध्यायंसर्वथाकुर्यान्नियच्छेद्वाचमन्यतः ॥ ६ ॥ अग्निहोत्रंचजुहुयात्पंच
यज्ञान्समाचरेत् ॥ उत्पन्नैर्विविधैर्मेध्यैःशाकमूलफलेनवा ॥ ७ ॥ चीरवासाभवेन्नित्यंस्नायात्रिषवणंशुचिः ॥ सर्वभूतानुकंपश्चप्रतिग्रहविवर्जितः ॥ ८ ॥
दर्शेनपौर्णमासेनयजेतनियतंद्विजः ॥ ऋत्विष्ट्याग्रयणेचैवचातुर्मास्यानिकारयेत् ॥ ९ ॥ उत्तरायणंचक्रमशोदक्षिणायनमेवच ॥ वासंतशारदैर्मे
ध्यैरुत्पन्नैःस्वयमाहृतैः ॥ १० ॥ पुरोडाशांश्चरूंश्चैवविधिवन्निर्वपेत्पृथक् ॥ देवताभ्यःपितृभ्यश्चदत्त्वामेध्यतरंहविः ॥ ११ ॥ शेषंसमुपभुंजी
तलवणंचस्वयंकृतम् ॥ वर्ज्जयेन्मद्यमांसानिभौमानिकवकानिच ॥ १२ ॥ भूस्तृणंशष्पकंचैवश्लेष्मातकफलानिच ॥ नफालकृष्टमश्री
यादुत्सृष्टमपिकेनचित् ॥ १३ ॥ नग्रामजातान्यार्तोपिपुष्पाणिचफलानिच ॥ श्रावणेनैवविधिनावह्निंपरिचरेत्सदा ॥ १४ ॥ नद्रुह्येत्सर्व
भूतानिनिर्द्वंद्वोनिर्भयोभवेत् ॥ ननक्तंकिंचिदश्नीयाद्रात्रौध्यानपरोभवेत् ॥ १५ ॥ जितेंद्रियोजितक्रोधस्तत्वज्ञानविचिंतकः ॥ ब्रह्मचारीभवेन्नित्यंनपत्नीम
पिसंश्रयेत् ॥ १६ ॥ यस्तुपत्न्यावनंगत्वामैथुनंकामतश्चरेत् ॥ तद्व्रतंतस्यलुप्येतप्रायश्चित्तीयतेद्विजः ॥ १७ ॥ तत्रयोजायतेगर्भोनसस्पृश्यो
द्विजातिभिः ॥ नहिवेदेधिकारोस्यतद्वंशेप्येवमेवहि ॥ १८ ॥ भूमौशयीतसततंसावित्रीजप्यतत्परः ॥ शरण्यःसर्वभूतानांसद्विभागपरःसदा ॥ १९ ॥

पा० १ देवताभ्यश्चतद्धुत्वावन्यंमेध्यतरंहविः । २ करकानि ।

परिवादंमृषावादंनिद्यालस्येचवर्जयेत्॥एकाग्निरनिकेतःस्यात्प्रोक्षितांभूमिमाश्रयेत्॥२०॥मृगैःसहचरेद्दांतस्तैःसहैवचसंवसेत् ॥ शिलायांशर्करायांवाश्रयी
तसुसमाहितः ॥२१॥सद्यःप्रक्षालकोवास्यान्माससंचयिकोपिवा ॥ षण्मासनिचयोवापिसमानिचययएववा॥२२॥नक्तंचान्नंसमश्नीयादिवाचाहत्यशक्तितः ॥
चतुर्थकालकोवास्यात्किंवाप्यष्टमकालिकः ॥२३॥ चांद्रायणविधानैर्वाशुक्लेकृष्णेचवर्जयेत् ॥ पक्षेपक्षेसमश्नीयाद्यवागूंकथितांसकृत् ॥२४॥ पुष्पमूलफलै
र्वापिकेवलैर्वर्तयेत्सदा ॥ स्वाभाविकैःस्वयंशीर्णैर्वैखानसमतेस्थितः॥२५॥भ्रमौवापरिवर्तेततिष्ठेद्वाप्रपदैर्दिनम् ॥ स्थानासनाभ्यांविहरेन्नक्तंचिद्धैर्य्यमुत्सृजे
त् ॥२६॥ ग्रीष्मेपंचतपाश्चस्याद्वर्षास्वभ्रावकाशिकः॥आर्द्रवासाश्चहेमंतेक्रमशोवर्द्धयेत्तपः ॥२७॥ उपस्पृशेत्रिषवणंपितॄदेवांश्चतर्पयेत् ॥ एकपादेनतिष्ठे
तमरीचिंवापिवेत्सदा ॥२८॥ पंचाग्निधूमगोवास्यादूष्मगःसोमपोपिवा ॥ पयःपिवेच्छुक्लपक्षेकृष्णपक्षेतुगोमयम् ॥२९ ॥ शीर्णपर्णाशनोवास्यात्कृच्छ्रैर्ववर्त
येत्सदा ॥ योगाभ्यासरतश्चस्याद्वुद्राध्यायीभवेत्सदा॥३०॥अथर्वशिरसोध्येतावेदांताभ्यासतत्परः ॥ यमान्सेवेतसततंनियमांश्चाप्यतंद्रितः॥३१॥कृष्णा
जिनीसोत्तरीयःशुक्लयज्ञोपवीतवान् ॥ अथचाग्नीनसमारोप्यस्वात्मनिध्यानतत्परः॥३२॥अनग्निरनिकेतोवामुनिर्मोक्षपरोभवेत् ॥तापसेष्वेवविप्रेषुयात्रिकं
भैक्षमाहरेत् ॥ ३३ ॥ गृहमेधिषुचान्येषुद्विजेषुवनचारिषु ॥ ग्रामादाहृत्यचाश्रीयादष्टौग्रासान्वनेवसन् ॥ ३४ ॥ प्रतिगृह्यपुटेनैवपाणिनाशकलेनवा ॥
विविधाश्चोपनिषदआत्मसंसिद्धयेजपेत् ॥ ३५॥ विद्याविशेषान्सावित्रीरुद्राध्यायंतथैवच ॥ महाप्रस्थानिकंवासौकुर्य्यादनशनंतथा ॥ अग्निप्रवेशमन्यद्वा
ब्रह्मार्पणविधौस्थितः ॥ ३६ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेवानप्रस्थाश्रमाचारधर्मोनामाष्टपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५८ ॥ छ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥
एवंवनाश्रमेस्थित्वातृतीयंभागमायुषः ॥ चतुर्थंचायुषोभागंसंन्यासेननयेत्क्रमात् ॥ १ ॥ अग्नीनात्मनिसंस्थाप्याद्विजःप्रव्रजितोभवेत् ॥ योगाभ्यासरतः
शांतोब्रह्मविद्यापरायणः ॥ २ ॥ यदामनसिसंपन्नंवैराग्यंसर्ववस्तुषु ॥ तदासंन्यासमिच्छेच्चपतितःस्याद्विपर्यये ॥ ३ ॥ प्राजापत्यांनिरूप्येष्टिमाग्नेयीं
मथवापुनः ॥ दांतःशुक्लकषायोसौब्रह्माश्रममुपाश्रयेत् ॥ ४ ॥ ज्ञानसंन्यासिनःकेचिद्वेदसंन्यासिनोऽपरे ॥ कर्मसंन्यासिनस्त्वन्येत्रिविधाःपरिकी
र्तिताः ॥ ५ ॥ यःसर्वत्रविनिर्मुक्तोनिर्द्वंद्वश्चैवनिर्भयः ॥ प्रोच्यतेज्ञानसंन्यासिआत्मन्येवव्यवस्थितः ॥ ६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंनिराशीर्निं
ष्परिग्रहः ॥ प्रोच्यतेवेदसंन्यासीमुमुक्षुर्विजितेंद्रियः ॥ ७ ॥ यस्त्वग्निमात्मसात्कृत्वाब्रह्मार्पणपरोद्विजः ॥ ज्ञेयःसकर्मसंन्यासीमहायज्ञपराय
णः ॥ ८ ॥ त्रयाणामपिचैतेषांज्ञानान्नित्यभ्यधिकोमतः ॥ नतस्यविद्यतेकार्यंनलिंगंवाविपश्चितः ॥ ९ ॥ निर्ममोनिर्भयःशांतोनिर्द्वंद्वःपर्णभोजनः ॥

जीर्णैकौपीनवासाःस्यान्नप्रोक्षाध्यानेनतत्परः ॥ १० ॥ ब्रह्मचार्याजिताहारोग्रामादन्नंसमाहरेत् ॥ अध्यात्मरतिरासीतानिरपेक्षोनिराशिषः ॥ ११ ॥
आत्मनैवसहायेनसुखार्थीविचरेदिह ॥ नाभिनंदेतमरणंनाभिनंदेतजीवनम् ॥ १२ ॥ कालमेवप्रतीक्षेतनिर्देशंभृतकोयथा ॥ नाप्येतव्यंनवर्तव्यंश्रोतव्यंन
कदाचन ॥ १३ ॥ एवंज्ञानपरोयोगीब्रह्मभूयायकल्पते ॥ एकवासाथवाविद्वान्कौपीनाच्छादनोपिवा ॥ १४ ॥ मुंडीशिखीवाथभवेद्विदंडीनिष्प
रिग्रहः ॥ काषायवासाःसततंध्यानयोगपरायणः ॥ १५ ॥ ग्रामांतेवृक्षमूलेवावसद्देवालयेपिवा ॥ समःशत्रौतथामित्रेतथामानापमाननयोः ॥ १६ ॥
भैक्ष्येणवर्ततेयेत्रिर्नैकान्नादीभवेत्क्वचित् ॥ यस्तुमोहेनवान्यस्मादेकान्नादीभवेद्यतिः ॥ १७ ॥ नतस्यनिष्कृतिःकाचिद्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ रागद्वेषवियु
क्तात्मासमलोष्टाश्मकांचनः ॥ १८ ॥ प्राणिर्हिसानिवृत्तश्चमौनीस्यात्सर्वनिस्पृहः ॥ दृष्टिपूतंन्यसेत्पादंवस्त्रपूतंजलंपिबेत् ॥ १९ ॥ सत्यपूतांवदेद्वा
र्णांमनःपूतंसमाचरेत् ॥ नैकत्रनिवसेद्देशेवर्षाभ्योन्यत्रअभिक्षुकः ॥ २० ॥ स्नात्वाशौचयुतोनित्यंकर्मडलुकरःशुचिः ॥ ब्रह्मचर्यरतोनित्यंवनवासरतो
भवेत् ॥२१॥ मोक्षशास्त्रेषुनिरतोब्रह्मसूत्रीजितेंद्रियः ॥ दंभाहंकारनिर्मुक्तोनिंदापैशुन्यवर्जितः ॥ २२ ॥ आत्मज्ञानगुणोपेतोयदिमोक्षमवाप्नुयात् ॥
अभ्यसेत्सततंदेवंप्रणवाख्यंसनातनम् ॥ २३ ॥ स्नात्वाचम्यविधानेनशुचिर्देवालयादिषु ॥ यज्ञोपवीतीशांतात्माकुशपाणिःसमाहितः ॥ २४ ॥ धौतका
षायवसनोतिस्मिञ्छन्नतनूरुहः ॥ अधियज्ञंब्रह्मजपेदाधिदैविकमेवच ॥ २५ ॥ आध्यात्मिकंचसततंवेदान्ताभिहितंचयत् ॥ पुत्रेपुत्रोपाधिनिवसनब्रह्मचारी
यतिर्मुनिः ॥ २६ ॥ वेदमेवाभ्यसेन्नित्यंसयातिपरमांगतिम् ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यतपःपरम् ॥ २७ ॥ क्षमादयाचसंतोषोव्रतान्यस्यविशेषतः ॥
वेदांतज्ञाननिष्ठोवापंचयज्ञान्समाहितः ॥२८॥ कुर्य्यांदहरहःस्नात्वाभिक्षार्थेनैवतेनहि ॥ होममंत्रान्जपेन्नित्यंकालेकलिसमाहितः ॥२९॥ स्वाध्यायंचान्वहं
कुर्य्यात्सावित्रींसंध्ययोर्जपेत् ॥ ध्यायीतसततंदेवमेकांतपरमेश्वरम् ॥ ३० ॥ एकाग्रंवर्जयेन्नित्यंकामक्रोधंपरित्रहम् ॥ एकवासाद्विवासावाशिखीयज्ञोपवी
तवान् ॥ कमंडलुकरोविद्वांस्त्रिदंडोयातितत्परम् ॥ ३१ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेयतिधर्मनिरूपणंनामैकोनपष्टितमोऽध्यायः ॥५९॥७॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एवंत्वाश्रमनिष्ठानांयतीनांनियतात्मनाम् ॥ भैक्ष्येणवर्तनंप्रोक्तंफलमूलैरथापिवा ॥ १ ॥ एककालंचरेद्भैक्ष्यंनप्रसज्येतविस्तरम् ॥
भैक्ष्येप्रसक्तोहियतिर्विषयेष्वपिसज्जति ॥ २ ॥ सप्तागारंचरेद्भैक्ष्यमलाभेनपुनश्चरेत् ॥ गोदोहमात्रंतिष्ठेतकालंभिक्षुरधोमुखः ॥ ३ ॥ भिक्षेत्युक्त्वास
कृत्तूष्णीमादद्याद्वाग्यतःशुचिः ॥ प्रक्ष्यात्यपाणीपादौचसमाचम्ययथाविधि ॥ ४ ॥ आदित्यंदर्शयित्वान्नंभुंजीतप्राङ्मुखोनरः ॥ हुत्वाप्राणाहुतीः

पा० १ ज्ञानतत्परः । २ भस्माच्छन्न ।

पंचग्रासानष्टौसमाहितः ॥ ५ ॥ आचम्यदेवंब्रह्माणंध्यायेतपरमेश्वरम् ॥ आलाबुदारुपात्रेचमृन्मयंवैणवंतथा ॥ ६ ॥ चत्वारियतिपात्राणिमनुराहप्रजा
पतिः ॥ प्राग्रात्रेमध्यरात्रेचपररात्रेतथैवच ॥७॥ संध्यासूक्तिविशेषेणचिंतयेन्नित्यमीश्वरम् ॥ कृत्वाहृत्पद्मनिलयेविश्वाख्यंविश्वसंभवम् ॥८॥ आत्मानंसर्व
भूतानांपरस्तात्तमसःस्थितम् ॥ सर्वस्याधारमव्यक्तमानंदंज्योतिरव्ययम् ॥९ ॥ प्रधानपुरुषातीतमाकाशंदहनंशिवम् ॥ तदंतंसर्वभावानामीश्वरंब्रह्मरूपि
णम् ॥ १० ॥ ओंकारांतेथवात्मानंसमाप्यपरमात्मनि ॥ आकाशेदेवमीशानंध्यायीताकाशमध्यगम् ॥ ११ ॥ कारणंसर्वभावानामानंदकैसमाश्रयम् ॥
पुराणपुरुषंविष्णुंध्यायन्मुच्येतबंधनात् ॥ १२ ॥ यद्वागुहादौप्रकृतौजगत्संमोहनालये ॥ विचिंत्यपरमंव्योमसर्वभूतैककारणम् ॥ १३ ॥ जीवनंसर्वभू
तानांयत्रलोकःप्रलीयते ॥ आनंदंब्रह्मणःसूक्ष्मंयत्पश्यंतिमुमुक्षवः ॥ १४ ॥ तन्मध्येनिहितंब्रह्मकेवलंज्ञानलक्षणम् ॥ अनंतंसत्यमीशानंविचिंत्यासी
तवाग्यतः ॥ १५ ॥ गुह्याद्गुह्यतमंज्ञानंयतीनामेतदीरितम् ॥ योवतिष्ठेत्सदानेनसोश्नुतेयोगमैश्वरम् ॥ १६ ॥ तस्माज्ज्ञानरतोनित्यमात्मविद्यापरा
यणः ॥ ज्ञानंसमभ्यसेद्ब्रह्मयेनमुच्येतबंधनात् ॥ १७ ॥ मत्वापृथक्त्वमात्मानंसर्वस्मादेवकेवलम् ॥ आनंदमक्षरंज्ञानंध्यायेतचततःपरम् ॥ १८ ॥
यस्माद्भवंतिभूतानियज्ज्ञात्वानेहजायते ॥ सतस्मादीश्वरोदेवःपरस्ताद्योधितिष्ठति ॥ १९ ॥ यदंतरेतद्गमनंशाश्वतंशिवमव्ययम् ॥ यइदंस्वपरोक्षस्तु
सदेवःस्यान्महेश्वरः ॥ २० ॥ व्रतानियानिभिक्षूणांतथैवायंव्रतानिच ॥ एकैकातिक्रमेणैवप्रायश्चित्तंविधीयते ॥ २१ ॥ उपेत्यचस्त्रियंकामात्प्रायश्चित्तं
समाहितः ॥ प्राणायामसमायुक्तंकुर्य्यात्सांतपनंशुचिः ॥ २२ ॥ ततश्चरेतनियमात्कृच्छ्रंसंयतमानसः ॥ पुनराश्रममागम्यचरेद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ २३ ॥
नधर्मयुक्तमनृतंहिनस्तीतिमनीषिणः ॥ तथापिचनकर्तव्यःप्रसंगोह्येषदारुणः ॥ २४ ॥ एकरात्रोपवासश्चप्राणायामशतंतथा ॥ उक्तानृतंप्रकर्तव्यंय
तिनाधर्मलिप्सुना ॥ २५ ॥ परमापद्गतेनापिनकार्यंस्तेयमन्यतः ॥ स्तेयादभ्यधिकःकश्चिन्नास्त्यधर्मइतिस्मृतिः॥२६॥ हिंसाचैवापरातृष्णायाच्चात्मज्ञा
ननाशिका ॥ यदेतद्द्रविणंनामप्राणाह्येतेवहिश्चराः ॥ २७ ॥ सतस्यहरतेप्राणान्योयस्यहरतेधनम् ॥ एवंकृत्वासदुष्टात्माभिन्नवृत्तोव्रतच्युतः ॥ २८ ॥
भूयोनिर्वेदमापन्नश्चरेद्भिक्षुरतंद्रितः ॥ अकस्मादेवहिंसांतुयदिभिक्षुःसमाचरेत् ॥ २९ ॥ कुर्यात्कृच्छ्रातिकृच्छ्रंतुचांद्रायणमथापिवा ॥ स्कंदेतेंद्रियदौ
र्बल्यात्स्त्रियंदृष्ट्वायतिर्यदि ॥ ३० ॥ तेनधारयितव्यावैप्राणायामास्तुषोडश ॥ दिवास्कंदेत्रिरात्रंस्यात्प्राणायामशतंबुधाः ॥ ३१ ॥ एकान्नेमधुमांसे
चनवश्राद्धेतथैवच ॥ प्रत्यक्षलवणेचोक्तंप्राजापत्यंविशोधनम् ॥ ३२ ॥ ध्याननिष्ठस्यसततंनश्यतेसर्वपातकम् ॥ तस्मान्नारायणंध्यात्वातस्यध्यान
परोभवेत् ॥ ३३ ॥ यद्ब्रह्मणःपरंज्योतिःप्रविष्टाक्षरमव्ययम् ॥ योंतरात्मापरंब्रह्मसविज्ञेयोमहेश्वरः ॥ ३४ ॥ एषदेवोमहादेवःकेवलःपरमंशिवः ॥

तदेवाक्षरमद्वैतंतदानित्यंपरंपदम्॥३५॥ तस्मान्महीयतेदेवस्त्वधाम्निज्ञानसंज्ञिते॥ आत्मयोगात्परेतत्त्वेमहादेवस्ततःस्मृतः ॥ ३६ ॥ नान्यंदेवंमहादेवाद्व्यतिरिक्तंप्रपश्यति ॥ तमेवात्मानमन्वेतियःसयातिपरंपदम् ॥ ३७ ॥ मन्यंतेयेस्वमात्मानंविभिन्नंपरमेश्वरात् ॥ तेतपश्यंतितंदेवंवृथातेपांपरिश्रमः ॥ ३८ ॥ एकमेवपरंब्रह्मविज्ञेयंतत्त्वमव्ययम् ॥ सदेवस्तुमहादेवोनेतद्विज्ञायवध्यते ॥ ३९ ॥ तस्माद्यतेतनियतंयतिःसंयतमानसः ॥ ज्ञानयोगरतःशांतोमहादेवपरायणः ॥ ४० ॥ एषवःकथितोविप्रायतीनामाश्रमःशुभः ॥ पितामहेनमुनिनाविभुनापूर्वमीरितः ॥ ४१ ॥ ना पुत्रशिष्ययोगिभ्योदद्यादेवमनुत्तमम् ॥ ज्ञानंस्वयंभुवाप्रोक्तंयतिधर्म्माश्रयंशिवम् ॥ ४२ ॥ इतियतिनियमानमेतदुक्तंविधानंसुरवरपरितोषे यद्भवेदेकहेतुः ॥ नभवतिपुनरेषामुद्भवोवाविनाशःप्रणिहितमनसोयेनित्यमेवाचरंति ॥ ४३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेपार्वतमोऽध्यायः ॥६०॥ सूतउवाच ॥ एवमुक्तापुराविप्राव्यासेनामिततेजसा ॥ एतावदुक्त्वाभगवान्व्यासःसत्यवतीसुतः ॥ १ ॥ समाश्वास्यमुनींस्सर्वान्जगामचयथागतम् ॥ भवद्भ्यस्तुमयाप्रोक्तंवर्णाश्रमविधानकम् ॥२॥ एवंकृत्वाप्रियोविष्णोर्भवत्येवनचान्यथा ॥रहस्यंतत्रवक्ष्यामिशृणुतद्विजसत्तमाः ॥३॥येचात्रकथितावर्णा वर्णाश्रमनिबंधनाः ॥ हरिभक्तिकलांशांशसमानानहितेद्विजाः ॥ ४ ॥ पुंसामेकेहवैसाध्याहरिभक्तिःकलौयुगे ॥ युगांतरेणधर्माहिसेवितव्यानरेणहि ॥ ५॥ कलौनारायणंदेवंयजतेयःसधर्म्मभाक् ॥ दामोदरंहृषीकेशंपुरुहूतंसनातनम् ॥ ६ ॥ हृदिकृत्वापरंशांतंजितमेवजगत्रयम् ॥ कलिकालोरगादंशात्किल्विषात्कालकूटतः ॥ ७ ॥ हरिभक्तिसुधांपीत्वाउद्भंध्योभवतिद्विजः ॥ किंजपैःश्रीहरेर्नामगृहीतंयदिमानुषैः ॥ ८ ॥ किंस्नानेर्विष्णुपादांबुमस्तकेयेन धार्यते ॥ कियज्ञेनहरेःपादपद्मंयेनधृतंहृदि ॥ ९ ॥ किंदानेनहरेःकर्मसभायांवैप्रकाशितम् ॥ हरेर्गुणगणान्श्रुत्वायःप्रहृष्येत्पुनःपुनः ॥ १० ॥ समाधि नाप्रहृष्टस्यसागतिःकृष्णचेतसः ॥ तत्रविघ्नकराःप्रोक्ताःपाखंडालापपेशलाः ॥ ११ ॥ नार्यस्तत्संगिनश्चापिहरिभक्तिविघातकाः ॥ नारीणांनयनादेशः सुराणामपिदुर्जयः ॥ १२ ॥ सयेनविजितोलोकेहरिभक्तःसउच्यते ॥ मायांतिसुनयोप्यत्रनारीचरितलोलुपाः ॥ १३ ॥ हरिभक्तिःकुतःपुंसांनारीभक्तिजुषांद्विजाः॥राक्षस्यःकामिनीविषाश्चरंतिजगतिद्विजाः ॥ नराणांबुद्धिकवलंकुर्वंतिसततंहिताः ॥ १४ ॥ तावद्विद्याप्रभवतितावज्ज्ञानंप्रवर्तते ॥ तावत्सुनिर्मलामेधासर्वशास्त्रविधारिणी ॥१५॥ तावज्जपस्तपस्तावत्तावतीर्थनिषेवणम् ॥तावच्चगुरुशुश्रूषातावद्धितरणेमतिः ॥ १६ ॥ तावत्प्रबोधोभवतिविवेकस्तावदेवहि ॥ तावत्सतांसंगरुचिस्तावत्पौराणलालसा ॥ १७ ॥ यावत्सीमंतिनीलोलनयनांदोलनंनहि ॥ जनोपरिपतेद्विप्राःसर्वधर्मविलोपनम् ॥ १८ ॥ तत्रयेहरिपादाब्जमधुलेशप्रसादिताः॥तेषांननारीलोलाक्षिक्षेपर्णहिप्रभुर्भवेत् ॥१९॥ जन्मजन्महृषीकेशंसेवनंयैःकृतंद्विजाः ॥ द्विजेदत्तंहुतंवह्नौविरतिस्त

त्रतत्राहि ॥ २० ॥ नारीणांकिलकिंकानामसौंदर्य्यंपरिचक्षते ॥ भूषणानांचवस्त्राणांचाकचक्यंतदुच्यते ॥ २१ ॥ स्नेहात्मज्ञानरहितंनारीरूपंकुतःस्मृतम्॥ पूयमूत्रपुरीषासृक्त्वङ्मेदोस्थित्वसान्वितम् ॥ २२ ॥ कलेवरंहितन्नामकुतःसौंदर्य्यमत्रहि ॥ तदेवंपृथगात्मित्यस्पृङ्नात्वाशुचिर्भवेत् ॥ २३ ॥ तैःसंहितंशरीरंहिदृश्यतेसुंदरंजनैः ॥ अहोतिदुर्दशाहृणांदुर्दैवचटिताद्भिजाः ॥ २४ ॥ कुचचातृतेगेपुरुषोनारींवुद्धाप्रवर्त्तते ॥ कानारीवापुमान्कोवाविचारेस तिकिंचन ॥ २५ ॥ तस्मात्सर्वात्मनासाधुर्नारीसंगंविवर्जयेत् ॥ कोनामनारीमासाद्यसिद्धिंप्राप्नोतिभूतले ॥ २६ ॥ कामिनीकामिनीसंगिसंगमित्यपिसंत्यजेत् ॥ तत्संगाद्धौरवमितिसाक्षादेवप्रतीयते ॥ २७ ॥ अज्ञानाल्लोलुपालोकास्तत्रदैवेनवंचिताः ॥ साक्षात्ररककुंडेस्मिन्नारी योनौपचेन्नरः ॥ २८ ॥ यतएवागतःपृथ्व्यांतस्मिन्नेववुनारमेत् ॥ यतःप्रसरतेनित्यंमूत्रंरेतोमलोत्थितम् ॥ २९ ॥ तत्रैवरमतेलोकःकस्तस्मा दशुचिर्भवेत् ॥ तत्रातिकष्टंलोकेस्मिन्नहोदैवविडंबना ॥ ३० ॥ पुनःपुनारमेत्तत्रअहोनिस्त्रपतानृणाम् ॥ तस्माद्विचारयेद्धीमान्नारीदोषगणान्बहून् ॥ ३१ ॥ मैथुनाद्भलहानिःस्यान्निद्रातिरुणायते ॥ निद्रयापहृतज्ञानःस्वल्पायुर्जायतेनरः ॥ ३२ ॥ तस्मात्प्रयत्नतोधीमान्नारीमृत्युमिवात्मनः ॥ पश्येद्गोविंदपादाब्जेमनोवैरमयेद्बुधः ॥ ३३ ॥ इहामुत्रसुखंतद्धिगोविंदपदसेवनम् ॥ विहायकोमहामूढोनारीपादंहिसेवते ॥ ३४ ॥ जनार्दनांघ्रिसेवाहिह्यपुनर्भवदायिनी ॥ नारीणांयोनिसेवाहिह्योनिसंकटकारिणी ॥ ३५ ॥ पुनःपुनःपतेद्योनौयंत्रनिष्पाचितोयथा ॥ पुनस्तामेवाभिलषेद्विद्यादस्यविडंबनम् ॥ ३६ ॥ ऊर्ध्वंबाहुरहंवच्मिशृणुमेपरमंवचः ॥ गोविंदेपेहिहृदयंनयोनौयातनाजुषि ॥ ३७ ॥ नारीसंगंपरित्य ज्ययश्चापिपरिवर्त्तते ॥ पदेपदेश्वमेधस्यफलमाप्नोतिमानवः ॥ ३८ ॥ कुलांगनादैवयोगादूढायदिनृणांसती ॥ पुत्रमुत्पाद्ययस्तत्रतत्संगंपरिवर्जयेत् ॥ ३९ ॥ तस्यतुष्टोजगन्नाथोभवत्येवनसंशयः ॥ नारीसंगोहिधर्मज्ञैरसत्संगःप्रकीर्त्यते ॥ ४० ॥ तस्मिन्सतिहरौभक्तिःसुदृढानैवजायते ॥ सर्वसंगंपरित्यज्यहरौभक्तिंसमाचरेत् ॥ ४१ ॥ हरिभक्तिश्चलोकेत्रदुर्लभाहिमतामम ॥ हरौयस्यभवेद्भक्तिःसकृताथोनसंशयः ॥ ४२ ॥ तत्तदेवाचरेत्कर्म हरिःप्रीणातियेनहि ॥ तस्मिंस्तुष्टेजगत्तुष्टंप्रीणितेप्रीणितंजगत् ॥ ४३ ॥ हरौभक्तिंविनानॄणांवृथाजन्मप्रकीर्तितम् ॥ ब्रह्मेशादिसुरायस्ययजंतेप्रीतिहेतवे ॥ ४४ ॥ नारायणमनाव्यक्तंनतंसेवेतकोजनः ॥ तस्यमातामहाभागापितातस्यमहाकृती ॥ ४५ ॥ जनार्दनपदद्वंद्वंहृदयेयेनधार्यते ॥ जनार्दनजगद्वंद्यशरणागतवत्सल ॥ ४६ ॥ इतीरयंतियेमर्त्यानतेपांनिरयेगतिः ॥ ब्राह्मणादिविशेषेणप्रत्यक्षंहरिरूपिणः ॥ ४७ ॥ पूजयेयुर्यथायोगंहरिस्ते

॥ ५५ ॥

पा० १ पुत्रउत्पाद्यतेयर्हिमस्तत्संगं ।

षांप्रसीदति ॥ विष्णुर्ब्राह्मणरूपेणविचरेत्पृथिवीमिमाम् ॥ ४८ ॥ ब्राह्मणेनविनाकर्म्मसिद्धिंप्राप्नोतिनैवहि ॥ द्विजपादांबुमक्तयायेःपीत्वाशिरसिचार्पि
तम् ॥ ४९ ॥ तर्पिताःपितरस्तेनआत्मापिकिलतारितः ॥ ब्राह्मणानांमुखेयेनदत्तंमधुरमर्चितम् ॥५०॥ साक्षात्कृष्णमुखेदत्तंतद्वैभुंक्तेहरिःस्वयम् ॥ अहो
तिदुर्लभोलोकाप्रत्यक्षेकेशवेद्विजे ॥ ५१ ॥ प्रतिमादिषुसेवंतेतदभावेहितत्क्रिया ॥ ब्राह्मणानामधिष्ठानात्पृथ्वीधन्येतिगीयते ॥ ५२ ॥ तेषांपाणौचयदत्तं
हरिपाणौतदर्पितम् ॥ तेभ्यःकृतान्नमस्कारात्तिरस्कारोहिपाप्मताम् ॥ ५३ ॥ मुच्यतेब्रह्महत्यादिपापेभ्योविप्रवंदनात् ॥ तस्मात्सतांसमाराध्योब्राह्मणो
विष्णुबुद्धितः ॥ ५४ ॥ क्षुधितस्याद्विजस्यास्येयत्किंचिद्दीयतेयदि ॥ प्रेत्यपीयूषधाराभिःसिंचतेकल्पकोटिकम् ॥ ५५ ॥ द्विजतुंडंमहाक्षेत्रमनूपरमकंट
कम् ॥ तत्रचेदुप्यतेकिंचित्कोटिकोटिफलंलभेत् ॥ ५६ ॥ सघृतंभोजनंचास्मैदत्त्वाकल्पंसमोदते ॥ नानासुमिष्टमन्नंयोददातिद्विजतुष्टये ॥ ५७ ॥ तस्य
लोकामहाभोगाःकोटिकल्पांतमुक्तिदाः ॥ ब्राह्मणंचपुरस्कृत्यब्राह्मणेनानुकीर्तितम् ॥ ५८ ॥ पुराणंश्रृणुयान्नित्यंमहापापप्रणाशनम् ॥ पुराणंसर्वतीर्थेभ्युती
र्थंचाधिकमुच्यते ॥५९॥ यस्यैकपादश्रवणाद्धरिरेवप्रसीदति ॥ यथामूर्यवपुर्भूत्वाप्रकाशायचरेद्धरिः ॥ ६०॥ सर्वेषांजगतामेवहरिरालोकहेतवे ॥ तथैवां
तःप्रकाशायपुराणावयवोहरिः ॥६१॥ विचरेदिहभूतेषुपुराणंपावनंपरम् ॥ तस्माद्यदिहरेःप्रीतेरुत्पादेधीयतेमतिः ॥६२॥ श्रोतव्यमनिशंपुंभिःपुराणंकृष्ण
रूपिणम् ॥ विष्णुभक्तेनशांतेनश्रोतव्यमपिदुर्लभम् ॥६३॥ पुराणाख्यानममलममलीकरणंपरम् ॥ यस्मिन्वेदार्थमाहत्यहरिणाव्यासरूपिणा ॥ ६४ ॥
पुराणंनिर्मितंविप्रतस्मात्तत्परमोभवेत् ॥ पुराणेनिश्चितोधर्मोधर्मश्चकेशवःस्वयम् ॥६५॥ तस्मात्कृतेपुराणेहिश्रुतेविष्णुर्भवेदिति ॥ साक्षात्स्वयंहरिर्वीप्रः
पुराणंचतथाविधम् ॥ ६६ ॥ एतयोःसंगमासाद्यहरिरेवभवेन्नरः ॥ तथागंगांवुसेकेननाशयेत्किल्विषंस्वकम् ॥ ६७ ॥ केशवोद्भवरूपेणपापात्तारयते
महीम् ॥ वैष्णवोविष्णुभजनस्याकांक्षीयदिवर्तते ॥ ६८ ॥ गंगांवुसेकममलममलीकरणंचरेत् ॥ विष्णुभक्तिप्रदादेवीगंगाश्रुविचगीयते ॥ ६९ ॥ विष्णु
रूपाहिसागंगालोकविस्तारकारिणी ॥ ७० ॥ ब्राह्मणेषुपुराणेषुगंगायांगोषुविप्पले ॥ नारायणधियापुंभिर्भक्तिःकार्याह्यहैतुकी ॥ ७१ ॥ प्रत्यक्षविष्णुरू
पाहितत्त्वज्ञैर्नैश्चिताअमी ॥ तस्मात्सततमभ्यर्च्योविष्णुभक्तयभिलाषिणा ॥ ७२ ॥ विष्णौभक्तिंविनानृणांनिष्फलंजन्मउच्यते ॥ कलिकालपयोरा
शिंपापग्राहसमाकुलम् ॥ ७३ ॥ विषयामजनावर्तंदुर्बोधफेनिलंपरम् ॥ महादुष्टजनव्यालमहाभीमंभयानकम् ॥ ७४ ॥ दुस्तरंचतरंत्येवहरिभक्तितरि
स्थिताः ॥ तस्माद्यतेतवैलोकोविष्णुभक्तिप्रसाधने ॥ ७५ ॥ किंसुखंलभतेजंतुरसद्वार्तावधारणे ॥ हरेरद्भुतलीलस्यलीलाख्यानेनसज्जते ॥ ७६ ॥ तद्वि
चित्रकथालोकेनानाविषयमिश्रिताः ॥ श्रोतव्यायदिवैनृणांविषयेसज्जतेमनः ॥७७॥ निवोणेयदिवाचित्तंश्रोतव्यातदपिऽद्विजाः ॥ हेलयाश्रवणाच्चापितस्य

तुष्टोभवेद्धरिः ॥ ७८ ॥ निष्किंचनोपिदृप्तोकेशोनानाकर्मचकारसः ॥ शुश्रूषूणांहितार्थायभक्तानांभक्तवत्सलः ॥ ७९ ॥ नलभ्यतेकर्मणापिवापे यशतादिना ॥ राजसूययायुतेनापियथाभक्त्यासलभ्यते ॥ ८० ॥ यत्पर्दंचेतसासेव्यंसद्भिराचरितंमुहुः ॥ भवाब्धितरणेसारमाश्रयध्वंहरेःपदम् ॥ ८१ ॥ रे रेविषयसंलुब्धाःपामरानिहुरानराः ॥ रौरवेहेकिमात्मानमात्मनापातयिष्यथ ॥ ८२ ॥ विनागोविंदसौम्यांघ्रिसेवनंमागमिष्यति ॥ अनायासेनदुःखा नांतरणंयदिवांछथ ॥ ८३ ॥ भजध्वंकृष्णचरणावपुनर्भवकारणे ॥ कुतएवागतोमर्त्यःकुतएवपुनर्व्रजेत् ॥ ८४ ॥ एतद्विचार्यमतिमानाश्रयेद्धर्मसंग्र हम् ॥ नानानरकसंपातादुत्थितोयदिपूरुषः ॥ ८५ ॥ स्थावरादितनुंलब्ध्वायदिभाग्यवशात्पुनः ॥ मानुष्यंलभतेतत्रगर्भवासोतिदुःखदः ॥ ८६ ॥ ततःकर्मवशाज्जंतुर्यदिवाजायतेभुवि ॥ बाल्यादिबहुदोषेणपीडितोभवतिद्विजाः ॥ ८७ ॥ पुनर्यौवनमासाद्यदारिद्र्येणप्रपीड्यते ॥ रोगेणगुरुणावापिअना वृष्ट्यादिनातथा ॥ ८८ ॥ वार्द्धकेनलभेत्पीडामनिर्वाच्यामितस्ततः ॥ मनसश्चलनाद्व्याधेस्ततोमरणमाप्नुयात् ॥ ८९ ॥ नतस्मादधिकंदुःखंसंसारेप्यनु भूयते ॥ ततःकर्म्मवशाज्जंतुर्यमलोकेपपीड्यते ॥ ९० ॥ तत्रातियातनाभुक्त्वापुनरेवप्रजायते ॥ जायतेम्रियतेजंतुम्रियतेजायतेपुनः ॥ ९१ ॥ अनाराधितगोविंदचरणेत्वीदृशीदशा ॥ अनायासेनमरणंविनायासेनजीवनम् ॥ ९२ ॥ अनाराधितगोविंदचरणस्यनजायते ॥ धनंयदिभवेद्गेहे रक्षणात्तस्यकिंफलम् ॥ ९३ ॥ यदासौकृष्णतेयाम्यैर्दूतैःकिंधनमन्वियात् ॥ तस्माद्विजातिसत्कार्यंद्रविर्णंसर्वंसौख्यदम् ॥ ९४ ॥ दानंस्वर्गे स्यसोपानंदानंकिल्बिषनाशनम् ॥ गोविंदभक्तिभजनंमहापुण्यविवर्द्धनम् ॥ ९५ ॥ बलंयदिभवेन्मर्त्येनवृथार्तंव्ययंचरेत् ॥ हरेरग्रेनृत्यगीतं कुर्यादेवमतंद्रितः ॥ ९६ ॥ यत्किंचिद्विद्यतेपुंसांतच्चकृष्णेसमर्पयेत् ॥ कृष्णार्पितंकुशलदमन्यार्पितमसौख्यदम् ॥ ९७ ॥ चक्षुर्भ्यांश्रीहरेरेवप्रतिमादिनिरूपणम् ॥ श्रोत्राभ्यांकलयेत्कृष्णगुणनामान्यहर्निशम् ॥ ९८ ॥ जिह्वयाहरिपादांबुस्वादितव्यंविचक्षणैः ॥ घ्राणेनाघ्रायगो विंदपादाब्जतुलसीदलम् ॥ ९९ ॥ त्वचास्पृष्ट्वाहरेर्भक्तंमनसाध्यायतत्पदम् ॥ कृतार्थोजायतेजंतुर्नात्रकार्याविचारणा ॥ १०० ॥ तन्मना हिभवेत्प्राज्ञस्तथास्यात्तद्व्रताशयः ॥ तंमेवांतेभ्येतिलोकोनात्रकार्याविचारणा ॥ १०१ ॥ चेतसाचाप्यनुध्यातःस्वपदंयःप्रयच्छति ॥ नारायण मनाद्यंतंनतंसेवेतकोजनः ॥ १०२ ॥ सततंनियतंचित्तोविष्णुपादारविंदेवितरणमनुशक्तिप्रीतयेतस्यकुर्यात् ॥ नतिमतिरतिमस्यांघ्रिद्वयेसंविदध्यात्सहि खलुनरलोकेपूज्यतामाप्नुयाच्च ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेएकषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवंयन्महिमालो

॥ ५६ ॥

पा० १ व्यथितंभवेद् । पा० २ तमेवलभ्यते ।

केलोकनिस्तारकारणम् ॥ तस्यविष्णोःपरेशस्यनानाविग्रहधारिणः ॥१॥ एकंपुराणंरूपंवैतत्रपाद्मंपरंमहत् ॥ ब्राह्मंपूर्वाहरेरेवद्वदयंपद्मसंज्ञितम् ॥ २ ॥ वैष्णवंदक्षिणोबाहुःशैवंवामोमहेशितुः ॥ ऊरूभागवतंप्रोक्तंनाभिःस्याद्गारदीयकम् ॥ ३ ॥ मार्कंडेयंचदक्षांघ्रिर्वामोह्याग्नेयमुच्यते ॥ भविष्यंदक्षिणोजानु र्विष्णोरेवमहात्मनः॥ ४ ॥ ब्रह्मवैवर्तसंज्ञंतुवामजानुरुदाहृतः॥ लैंगंहगुल्फकंदक्षंवाराहंवामगुल्फकम् ॥ ५ ॥ स्कांदंपुराणंलोमानित्वगस्यवामनंस्मृतम् ॥ कौर्मंपृष्ठंसमाख्यातंमात्स्यंमेदःप्रकीर्तितम् ॥६ ॥ मज्जातुगारुडंप्रोक्तंब्रह्मांडमस्थिगीयते ॥ एवमेवाभवद्विष्णुःपुराणावयवोहरिः ॥ ७ ॥ हृदयंतत्रवैपाद्मंय च्छ्रुत्वामृतमश्नुते ॥ पाद्ममेतत्पुराणंतुस्वयंदेवोभवद्धरिः ॥ ८ ॥ यस्यैकाध्यायमध्याप्यसर्वैःपापैःप्रमुच्यते ॥ तत्रादिमंस्वर्गमिमंदंसर्वपाद्मफलप्रदम् ॥९ ॥ स्वर्गखंडंसमाकर्ण्यमहापातकिनोपिये ॥ मुच्यंतेतेपिपापेभ्यस्त्वचोजीर्णाद्यथोरगाः॥१०॥ अपिचेत्सुदुराचारःसर्वधर्म्मबहिष्कृतः ॥ आदिस्वर्गंसमाकर्ण्य यत्फलंसमवाप्नुयात् ॥ ११ ॥ आदिस्वर्गमिदंश्रुत्वातत्फलंलभतेनरः ॥ मावेमासेप्रयागेतुस्नात्वाप्रतिदिनंनरः ॥ १२ ॥ यथापापात्प्रमुच्येततथाहिश्रव णाद्भवेत् ॥ दत्तातेनस्वर्णतुलादत्तावैचधरासिला ॥ १३ ॥ कृतंवितरणंतेनद्रद्रिद्र्येत्कृतमृणम् ॥ हरेर्नामसहस्राणिपठितानिह्यभीक्ष्णशः ॥ १४ ॥ सर्वे वेदास्तथाधीतास्तत्तत्कर्मकृतंतथा ॥ अध्यापकाश्चबहवःस्थापितावृत्तिदानतः ॥ १५ ॥ अभयंभयलोकेभ्योदत्तंतेनतथाद्विजाः ॥ गुणवंतोज्ञानवंतो धर्मवंतोनुमानिताः ॥ १६ ॥ मेषकर्कटयोर्मध्येतोयंदत्तंसुशीतलम् ॥ ब्राह्मणार्थेगवार्थेचप्राणास्त्यक्ताश्चतेनहि ॥ १७ ॥ अन्यानिचसुकर्माणिकृतानितेन धीमता ॥ येनादिखंडंसदसिश्रुतंसंश्रावितंतथा ॥ १८ ॥ स्वर्गखंडंसमाधीत्यनानाभोगान्समश्नुते ॥ अंतःपुरगनारीणांसुखमुत्तःप्रबुध्यते ॥ १९ ॥ किंकिणीरवसम्रादेस्तथामधुरभाषणैः ॥ इंद्रस्याधांसनंभुंक्तेइंद्रलोकेवसेच्चिरम् ॥२० ॥ ततःसूर्यस्यभवनंचंद्रलोकंततोव्रजेत् ॥ सप्तर्षिभवनेभोगान्भुक्त्वा यातिततोध्रुवम् ॥२१॥ ततश्चब्रह्मणोलोकंप्राप्यतेजोमयंवपुः ॥ तत्रैवज्ञानमासाद्यनिर्वाणंपरमृच्छति ॥ २२ ॥ सद्भिःसहवसेद्धीमान्सत्तीर्थेस्नानमा चरेत् ॥ कुर्याद्वेवसदालापंसच्छास्त्रंशृणुयान्नरः ॥ २३॥ तत्रपाद्मंमहाशास्त्रंसर्वाम्नायफलप्रदम्॥ स्वर्गखंडंचतन्मध्येमहापुण्यफलप्रदम् ॥ २४ ॥ भजध्वं गोविंदंनमतहरिमेकंसुरवरंगमिष्यध्वंलोकानतिविमलभोगानतितराम् ॥ शृणुध्वंहेलोकावदतहरिनामेकमतुलं यदीच्छाचीचांसुखतरणमिष्टानिलभ त ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेस्वर्गखंडेद्रिपष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ ॥ संपूर्णमिदमादिखण्डापरनामकमादिस्वर्गखंडंस्वर्गखंडंवा ॥ ॥ शुभमस्तु ॥ ॥ श्रीरस्तु ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

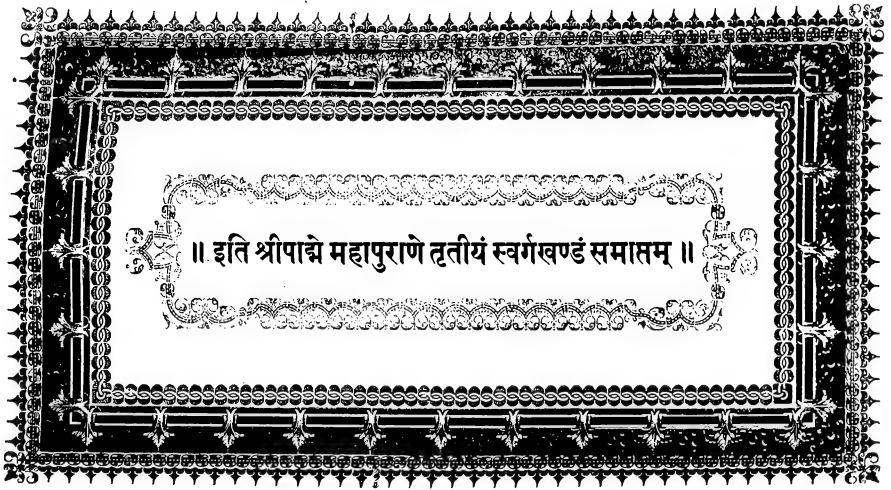
॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे तृतीयं स्वर्गखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं प्रारभ्यते ॥

ब्रह्मखंडाचीं चित्रें.
सूत
शौनकादि ऋषि
समुद्र मंथन
सनत्कुमार - नारद संवाद.
व्यास
जैमिनी
दैत्यांना भ्रमन मोहिनी वाटते.
राहूचा शिरच्छेद
दैत्यांना मद्य
आवळी वृक्ष.
पूजा.
तुलसी पूजा

श्रीवेदव्यासाय नमः ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कलौसमागतेसूतप्राणिनांकेनकर्मणा ॥ उद्धारोवैभवेत्तस्मात्कथयस्वममाग्रतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठपुण्यात्मनांवरोभवान् ॥ सर्वेषांचजनानांचशुभवाञ्छोनिरंतरम् ॥ २ ॥ एतद्व्यासःपुराविप्रःसर्वज्ञःसर्वपूजितः ॥ पृष्टोजैमिनिनातंसयदाहशृणुवैष्णव ॥ ३ ॥ दंडवत्प्रणिपत्यासौव्यासंसर्वार्थपारगम् ॥ गुरुंसत्यवतीसूनुंपप्रच्छमुनिपुंगवः ॥ ४ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ कलौनृणांभवेत्केनमोक्षोवैकथयस्वमे ॥ अल्पेनापिचपुण्येनमर्त्यांश्चाल्पायुषोयतः ॥ ५ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ साधुसंगाद्भवेद्विप्रशास्त्राणांश्रवणं प्रभो ॥ हरिभक्तिर्भवेत्तस्मात्ततोज्ञानंततोगतिः ॥ ६ ॥ नरोचतेकथाश्रमोपापिष्ठायजनायवै ॥ वैष्णवीसतुविज्ञेयःपापिष्ठप्रवरोद्विजः ॥ ७ ॥ श्रीकृष्णस्यकथांश्रुत्वाऽऽनंदीभवतिवैष्णवः॥ असत्यांतांतुयोब्रूयाज्ज्ञेयःसपापिनांगुरुः॥ ८ ॥ यस्मिन्यास्मिन्स्थलेविप्रकृष्णस्यवर्ततेकथा ॥ तस्मातस्माज्जगन्नाथोयातित्यक्त्वानकर्हिचित् ॥ ९ ॥ कृष्णस्ययःकथारंभेकुर्याद्विघ्ननराधमः ॥ नरकान्निष्कृतिर्नास्तिमन्वंतरशतावधि ॥ १० ॥ येपुराणकथांश्रुत्वानिंदंत्युपहसंतिवै ॥ तेषांकरस्थानरकावह्निकुंडशकराःसदा ॥ ११ ॥ जन्मांतरार्जितंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ श्रीकृष्णचरितंयोवैश्रोतुमिच्छांकरोत्यपि ॥ १२ ॥ भक्त्यायोवैनरःकुर्यात्श्रीकृष्णचरितंतथा ॥ नजानेश्रवणेतस्यकागतिर्वाभविष्यति ॥ १३ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंअकोलमरणंतथा ॥ सुरापानंतथास्तेयंसर्वनश्यतिपापिनः ॥ १४ ॥ पापंकृत्वातुयोमर्त्यःपश्चात्पापंनिवर्तयेत् ॥ तस्यपापंवज्रनाशमग्निनातूलराशिवत् ॥ १५ ॥ श्रीकृष्णचरितंविप्रतिष्ठेद्वेपुस्तकंगृहे ॥ तस्यगृहसमीपंहिनायांतियमकिंकराः ॥ १६ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ वदंतिवैष्णवान्कांश्चवांच्छाब्रूहिगुरोमम ॥ इदानींतान्समाज्ञातुंतेषांमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ योनरोमस्तकेभक्त्यावैष्णवांघ्रिजलं द्विज ॥ करोतिसेचनंपापीतीर्थस्नानेनतस्यकिम् ॥ १८ ॥ साधुसंगंतुयःकुर्य्यात्क्षणंवार्द्धक्षणंद्विज ॥ तस्यनश्यंतिपापानित्रह्महत्यामुखानिच ॥ १९ ॥ यत्रयत्रकुलेचैवएकोभवतिवैष्णवः ॥ कुलंतस्ययदापापैर्युक्तंतन्मोक्षगामिवै ॥ २० ॥ हिंसादंभकःमक्रोधैर्वर्जिताश्चैवयेनराः ॥ लोभमोहपरित्यक्ताज्ञेयास्तेवैष्णवाद्विज ॥ २१ ॥ पितृभक्तादयायुक्ताःसर्वप्राणिहितेरताः ॥ अमत्सराश्चवैष्णवायेविज्ञेयाःसत्यभाषिणः ॥ २२ ॥ विप्रभक्तिरताचेपरस्त्रीद्युनपुंसकाः ॥ एकादशीव्रतरताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २३ ॥ गायंतिहरिनामानितुलसीमाल्यधारकाः ॥ हर्षाश्रिसलिलैःसिक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २४ ॥ श्रोत्रयोर्मस्तकेयेषांतुलस्याःपर्णश्रुत्तमम् ॥ कर्हिचिद्दृश्यतेविप्रविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २५ ॥ पाखंडसं

पा० १ पुण्यज्ञानवरो । पुण्यात्मानंवरो । २ परस्त्रीहरणं ।

गरहितावित्रद्वेषविवर्जिताः ॥ सिंचेयुस्तुलसीयेचज्ञातव्यावैष्णवानराः ॥ २६ ॥ पूजयंतिहरिंयेचतुलस्याचार्चयंतिये ॥ कन्यादानरतायेचयेवैद्यांति
थिपूजकाः ॥ २७ ॥ शृण्वंतिविष्णुचरितंविज्ञेयावैष्णवानराः ॥ यस्यगृहेसुप्रतिष्ठेत्शालग्रामशिलापिच ॥ २८ ॥ मार्जयंतिहरेःस्थानंपितृयज्ञप्रवर्तकाः ॥
जनेदंनेदयायुक्ताविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ २९ ॥ परस्वंब्राह्मणद्रव्यंपश्यंतिविषवत्त्यजे ॥ हरिनैवेद्यंयेश्रंतिविज्ञेयावैष्णवाजनाः ॥ ३० ॥ वेदशास्त्रा
नुरक्तायेतुलसीवनपालकाः ॥ राधाष्टमीव्रतरतास्तेविज्ञेयास्तेचवैष्णवाः ॥ ३१ ॥ श्रीकृष्णपुरतोयेचदीपंयच्छंतिश्रद्धया ॥ परानंदांकुर्वंतिविज्ञेयास्ते
चवैष्णवाः ॥ ३२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पृष्टोजैमिनिनाव्यासइत्युक्तःसयथाक्रमम् ॥ मयेदंकथ्यतेब्रह्मन्यत्प्रसंगाद्धरोःश्रुतम् ॥ ३३ ॥ अध्यायंश्रद्धयायु
क्तंये शृण्वंतिनरोत्तमाः॥सर्वपापविनिर्मुक्तायांतिविष्णोःपरंपदम् ॥ ३४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेव्यासजैमिनिसंवादेप्रथमोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिचान्यधर्म्मंपुरातनम् ॥ व्यासजैमिनसंवादंश्रोतॄणांपापनाशनम् ॥ १ ॥ ॥ जैमिनिरुवाच ॥ ॥ कर्म्मणाहि
गुरोकेनमंदिरंजगतीपतेः ॥ यातितत्कथयस्वाद्यनरःपापीचमेप्रभो ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रीकृष्णमंदिरेयोवैलेपनंकुरुतेनरः ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तः
श्रांतोयातिहरेर्गृहम् ॥ ३ ॥ यश्चांवुलेपनंकुर्यात्संक्षेपाच्छृणुजैमिने ॥ तस्यपुण्यमहंवच्मिमंदिरेजगतीपतेः ॥ ४ ॥ तत्रयावंतिपरशुतिरजांसिचद्विजो
त्तम॥तावत्कल्पसहस्राणिसवसेद्विष्णुमंदिरे ॥ ५ ॥ पुरासीद्दंडकोनाम्नाचोरोलोकभयप्रदः ॥ ब्रह्मस्वहारीमित्रघ्नोयुगेद्वापरसंज्ञके ॥ ६ ॥ असत्यभाषी
क्रूरश्चपरस्त्रीगमनेरतः ॥ गोमांसाशीसुरापश्चपाखंडजनसंगभाक् ॥ ७ ॥ वृत्तिच्छेदीद्विजातीनांन्यासापहारकस्तथा ॥ शरणागतहंतात्वंश्वेश्या
विभ्रमलोलुपः ॥ ८ ॥ एकदासद्विजश्रेष्ठकस्यचिद्विष्णुमंदिरम् ॥ जगामहरणार्थायविष्णोर्द्रव्यंसमूढधीः ॥ ९ ॥ अथद्वारिप्रविश्यासावंघ्रिःकर्दमं
संयुतः ॥ प्रोच्छितःसकलंनिम्नेभूमौदेवगृहस्यच ॥ १० ॥ तेनैवकर्म्मणाभूमिर्निर्म्नारिक्तावभूवह ॥ लोहस्यचशलाकाभ्यांसुद्धात्त्वरंसुदा ॥ ११ ॥
प्रविवेशहरेर्गेहंवितानवरशोभितम् ॥ रत्नकांचनदीपाढ्यंपरिष्वस्तमहत्तमम् ॥ १२ ॥ नानापुष्पसुगंधाढ्यंनानापात्रसमाकुलम् ॥ सुवा
सितस्यतैलस्यगंधेनपरिपूरितम् ॥ १३ ॥ अनेनहारकेणाथपर्य्यंकेसुमनोहरे ॥ शायितोराधयासार्द्धंदृष्टःपीतांबरोच्युतः ॥ १४ ॥ प्रणम्यराधिकानाथंनि
ष्पापःसोभवत्तदा ॥ नेष्याम्यथननेष्यामिअनेनकिंभवेन्मम ॥ १५ ॥ सेवांकर्तुमशक्तोहंयतश्चोरोस्मिसर्ववंदा ॥ द्रव्येणकार्यमस्तीतितन्नेतुंकृतवान्म
नः ॥ १६ ॥ पातयित्वांशुकंभूमौकोशेयंकमलापतेः ॥ बबंधवस्तुजातंचपाणौकृत्वासकंपितः ॥ १७ ॥ विष्णोर्मायापतेश्चाथतानिसर्वाणिजैमिने ॥ ॥ १ ॥
कृत्वाशब्दंसुघोरंचपतितान्यथतानिवै ॥ १८ ॥ परित्यज्यसुनिद्रांचधावंतइतिकिन्चहो ॥ आगतावद्दुशोलोकाश्चोरोद्रव्यंजवेनच ॥ १९ ॥ त्यक्त्वाधनंच

पा० १ भूतले ।

चौरोपित्रस्तःकिंचिज्जगामह ॥ दंशितःकालसर्पेणमृतोसौगतकिल्विषः ॥ २० ॥ यमाज्ञयातस्यदूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ आगतास्तंसमानेतुंदंष्ट्रिणश्चर्म
वाससः ॥ २१ ॥ बबंधुश्चर्मपाशेननिन्युर्दुर्गमवर्त्मना ॥ दह्यातंशमनःक्रुद्धःपप्रच्छसचिवंप्रति ॥ २२ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेनकिंकृतंकर्म
पापंवापुण्यमेववा ॥ समूलंवदहेप्राज्ञचित्रगुप्तममाग्रतः ॥ २३ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ सृष्टानियानिपापानिविधात्रापृथिवीतले ॥ कृतान्यने
नमूढेनसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ २४ ॥ किंत्वाकर्णयलोकेशसुकृतंचास्यवर्त्तते ॥ मन्येहंयमुनाभ्रातःसर्वपापविलेपितत् ॥ २५ ॥ ॥ धर्मराजउ
वाच ॥ ॥ किंपुण्यंवर्त्ततेमात्यवदसारंममांतिके ॥ श्रुत्वैवंतद्विधास्यामियत्रयोग्योभवेदसौ ॥ २६ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वासभर्याश्चित्रगुप्तकः ॥ कृत्वाह
र्स्तांजलिंप्राहचात्मनःस्वाभिनेद्विज ॥ २७ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ हरणार्थंहरेर्द्रव्यंगतोसौपापिनांवरः ॥ प्रोज्झितःकर्हमोराजन्पादयोर्द्वारतोह
रेः ॥ २८ ॥ बभूवलिप्तासाभूमिर्विलच्छिद्रविवर्जिता ॥ तेनपुण्यप्रभावेननिर्गतंपातकंमहत् ॥ वैकुंठप्रतियोग्योसौनिर्गतस्तवदंडतः ॥ २९ ॥
॥ व्यासउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासवचनंतस्यपांडकनलिर्मितम् ॥ ददौतस्मैचोपविष्टस्तत्रपूज्योयमेनसः ॥ ३० ॥ ननामशिरसातंवैप्रोवाचविनयान्वि
तः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ पवित्रंमेदिरंमेद्यपादयोस्तद्धिरेणुभिः ॥ ३१ ॥ कृतार्थोस्मिकृतार्थोस्मिनसंशयः ॥ इदानींगच्छभोसाधोह
रेर्मंदिरमुत्तमम् ॥ ३२ ॥ नानाभोगसमायुक्तंजन्ममृत्युनिवारणम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाधर्मराजोसौस्वंदनेस्वर्णनिर्मिते ॥ ३३ ॥
राजहंसयुतेदिव्येतमारोप्यगतैनसम् ॥ समस्तसुखदंस्थानंप्रेषयामासचक्रिणः ॥ ३४ ॥ एवंप्रविष्टोवैकुंठेतत्रतस्थौसुखंचिरम् ॥ लेपनंयेप्रकुर्वंतिभ
क्त्यातुहरिमंदिरम् ॥ ३५ ॥ तेषांकिंवाभविष्यतिनजानेहंद्विजोत्तम ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यापठेद्वोवासमाहितः ॥ ३६ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंनश्य
त्येवनसंशयः ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेहरिमंदिरलेपनमाहात्म्यंनामद्वितीयोऽध्यायः ॥ २ ॥ ॥ ७ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कार्त्ति
कस्यचमाहात्म्यंब्रूहिसूतममाग्रतः ॥ तद्भक्तस्यफलंकिंवादोषंकिंतदकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुरेकदामुनिश्रेष्ठव्यासंसत्यवतीसुतम् ॥ जैमि
निःपृष्टवानेतदरेभेकथितंमुनिः ॥ २ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ तिलतैलंमेथुनंयःशुभदेकार्त्तिकेत्यजेत् ॥ बहुजन्मकृतैःपापैर्मुक्तोयातिहरेर्गृहम् ॥ ३ ॥
मत्स्यंचमेथुनंयोवैकार्त्तिकेनपरित्यजेत् ॥ प्रतिजन्मनिसंमूढःशूकरश्चभवेद्ध्रुवम् ॥ ४ ॥ कार्त्तिकेतुलसीपत्रैःपूजयेद्वैजनार्दनम् ॥ पत्रेपत्रेश्वमे
धस्यफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ ५ ॥ कार्त्तिकेमुनिपुष्पैर्यःपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ देवानांदुर्लभंभोगंक्षेप्राप्नोतिकृपयाहरेः ॥ ६ ॥ कार्त्तिकेमुनिशाकैर्वैयोश्रा
तिचनरोत्तमः ॥ संवत्सरकृतंपापंशाकेनैकेननश्यति ॥ ७ ॥ फलैतस्यनरोश्नातिचोर्जेयोवैहरिप्रिये ॥ प्रदत्त्वातुहरेर्ब्रह्मन्वृजिनंकोटिजन्मजम् ॥ ८ ॥

सुरसंसार्पपायुक्तंदद्याद्योहरयेपिच ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तःसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ९ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यादेकपद्मंहरावपि ॥ अंतेविष्णुपदंगच्छे
त्सर्वपापविवर्जितः ॥ १० ॥ प्रातःस्नानंनरोयोवैकार्तिकेश्रीहरिप्रिये ॥ करोतिसर्वतीर्थेषुयत्फलात्प्राप्यतेततः ॥ ११ ॥ कार्तिकेयोनरोदद्यात्प्रदीपं
नभसिद्विजः ॥ विप्रहत्यादिभिःपापैर्मुक्तोगच्छेद्धरेर्गृहम् ॥ १२ ॥ मुहूर्तमपियोदद्यात्कार्त्तिकेप्रीतयेहरेः ॥ दीपंनभसिविप्रेंद्रतस्मिंस्तुष्टःसदाहरिः ॥ १३ ॥
योदद्याच्चगृहेदीपंकृष्णस्यसघृतंद्विजः ॥ कार्तिकेचाश्वमेधस्यफलंस्याद्धेदिनेदिने ॥ १४ ॥ प्रदीपस्यचमाहात्म्यंविशेषमुच्यतेमया ॥ निशामयद्विजश्रेष्ठ
सेतिहासंसमाहितः ॥ १५ ॥ पूर्वत्रेतायुगेविप्रोवैकुंठोनामतःशुचिः ॥ यस्यसंगप्रभावेनमुक्तोभवतिपातकी ॥ १६ ॥ एकदाकार्तिकेसोपिप्रदीपंपुरतोहरेः॥
दत्वागृहंगतोविप्रोघृतपूर्णंद्विजर्षभः ॥१७॥ सर्पिस्तत्स्वादितुकाचुरागतोपिप्रदीपतः ॥ यावत्खादितुमारेभेक्षेधितोसौप्रदीपकः ॥१८ ॥ मूषकोग्निभयात्त
त्रवेगेनापिपलायितः ॥ आखोश्चसकलंपापंविनष्टंकृपयाहरेः ॥१९॥ सर्पेणदंशितश्चाखुःप्राणत्यागंचकारह ॥ ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥२०॥
आगतास्तंसमानेतुंबंधुश्चमरज्जुभिः ॥ यावन्नेतुंमनश्चक्रुःशंखचक्रगदाधराः ॥ २१ ॥ आगतागरुडारूढाविष्णुदूताश्चतुर्भुजाः ॥ विमानंगगनेचैव
राजहंसयुतंशुभम् ॥२२॥ निर्मितंकनकैःशुद्धैःकामगंकृपयाहरेः ॥ पाशंछित्वाततोदूताःप्रोचुस्तेयमकिंकरान् ॥२३॥ विष्णुभक्तोप्यसौमूढाव्यर्थंतुबंधनं
कृतम् ॥ गच्छध्वंशमनप्रेष्यायदिवांछास्तिजीवितुम्॥२४॥ श्रुत्वाप्रकंपितास्तेवैपृच्छंतिविनयान्विताः ॥ केनपुण्यप्रभावेनयुष्माभिर्नीयतेपुरम् ॥ २५ ॥
असौविष्णोर्महापापीयूयंतद्वक्तुमर्हथ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ पुरतोवासुदेवस्यप्रदीपवोधनंकृतम् ॥ २६ ॥ तेनैवकर्मणादूतानयामोविष्णुमंदिरम् ॥
अनिच्छयापियःकुर्याद्विष्णोर्दीपस्यवोधनम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्माजितंपापंत्यक्त्वायातिहरेर्गृहम् ॥ भक्त्यायाप्रदीपंयोदद्यात्कार्तिकेतुहरेर्दिनैः ॥ २८ ॥
तस्यपुण्यंसमाख्यातुंनशक्तोहरिणाविना ॥ घृतपूर्णप्रदीपंयोभक्त्यादद्याद्धरेर्गृहे ॥ २९ ॥ अश्वमेधसहस्रेणतस्यकिंवाप्रयोजनम् ॥ अश्वमेध
प्रकर्तायःस्वर्गंयातिहरेर्दिने ॥ ३० ॥ कार्तिकेदीपदाताचसगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततोदूतागतास्तेवैयशागताः ॥ ३१ ॥
विष्णुदूतारथेकृत्वागतास्तंविष्णुमंदिरम् ॥ विष्णुसान्निध्यएवास्यमन्वंतरशतंगतम् ॥ ३२ ॥ ततोमर्त्येराजकन्यावभूवकृपयाहरेः ॥ पुत्रपौत्रसमा
युक्ताचिरंभोगंचकारसा ॥ ३३ ॥ इतःपुनर्गतासातुगोलोकंहरिसेवया ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भक्त्याशृणोतियोमर्त्योदीपमाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ३४ ॥
सर्वपापविनिर्मुक्तःसयातिविष्णुमंदिरम् ॥ ३५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेदीपदानमाहात्म्यनामतृतीयोऽध्यायः ॥ ३ ॥ छ ॥

॥ २ ॥

पा० १ निहाटतो इति बहुलः पाठः ।

शौनकउवाच ॥ ॥ जयंत्याःसूतमाहात्म्यंकदासाक्रियतेजनैः ॥ कथयस्वमयित्वैवेपोतःसंसारसागरे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुविप्रप्रवक्ष्यामियत्पृष्टोमुनिसत्तम ॥ पुराब्रह्मानारदेनपृष्टएतत्सुरालये ॥२॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जयंत्याश्चैवमाहात्म्यंकथयस्वापितामह ॥ यच्छ्रुत्वाहंगमिष्यामितद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ३॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितोविप्रतवाग्रेकथयाम्यहम् ॥ जयंत्याउपवासेनविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४ ॥ स्मरणात्कीर्तनात्पापंसप्तजन्माजितंमुने ॥ जयंतीदहतेतच्चकिंपुनःसोपवासकृत् ॥ ५॥ जन्माष्टमीचनवमीचैत्रमासिसिताशुभा ॥ कृष्णाचतुर्दशीकृष्णभेमेषेशुक्लाचतुर्दशी ॥६॥दुर्गाष्टम्याश्विनेशुक्लाद्वादशीश्रवणान्विता॥महापुण्याश्चशुभदाजयंत्यःषट्प्रकीर्तिताः ॥७ ॥ कृष्णजन्माष्टमीपूर्वाप्रसिद्धापापनाशिनी॥कृतुकोटिसमाह्येषातीर्थानामयुतैःसमा ॥८॥ कर्तागवांसहस्रंतुयोददातिदिनेदिने ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥९॥ हेमभारसहस्रंतुकुरुक्षेत्रेरविग्रहे ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १० ॥ कृष्णाजिनसहस्राणितिलधेनुशतानिच ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥११ ॥ कन्याकोटिसहस्राणांदानेभवतियत्फलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १२ ॥ ससागरामिमांपृथ्वींदत्वायल्लभतेफलम् ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १३ ॥ वापीकूपतडागादिकर्तव्यंदेवतालये ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १४ ॥ मातापित्रोर्गुरूणांचभक्तियुक्तःकरोतियः ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १५ ॥ आपदाहरणार्थायतीर्थसेवाकृतात्मनाम् ॥ सत्यव्रतानांयत्पुण्यंजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १६ ॥ गंगायांनर्मदायांयत्पुण्यंसारस्वतेजले ॥ स्नात्वापुण्यमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे ॥ १७ ॥ यत्पुण्यंश्राद्धकर्तॄणांपितॄणामिदुसंक्षये ॥ तत्फलंसमवाप्नोतिजयंत्यांसमुपोषणे॥१८॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ केनकेनकृतापूर्वंकथयस्वपितामह ॥ ॥ब्रह्मोवाच॥ ॥ कार्तवीर्येणकर्णेनकुमारेणचधीमता॥१९॥ सगरेणदिलीपेनकाकुत्स्थेनकृतापुरा ॥ गौतमेनचगार्ग्येणजामदग्न्येनधीमता ॥ २० ॥ वाल्मीकिनाकृतापूर्वंद्वीपदेयेनसाधुना ॥ ददातिवांछितान्कामान्भाद्रपस्यसितेाष्टमी ॥२१॥ प्राजापत्यर्क्षसंयुक्ताविज्ञेयेपणमताष्टमी ॥ वर्षेवर्षेप्रकर्तव्याप्राप्तित्यर्थंचक्रपाणिनः ॥ २२ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंक्षुद्रर्तनविलीयते ॥ रात्रौजागरणं कृत्वानिष्ठापूर्वंजितेंद्रियः ॥ २३ ॥ गंधपुष्पादिनैवेद्यैःपूजनीयःपृथक्पृथक् ॥ एवंयःकुरुतेविप्रजयंतीसमुपोषणम् ॥ २४ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंज्ञानतोज्ञानतःकृतम् ॥ २५ ॥ प्रसादादेवकीसूनोर्यामाद्धेनविलीयते ॥ जयंतीतिथिसंप्राप्तौश्रुतेयेनराधमाः ॥ २६ ॥ त्रैलोक्यसंभवंपापंक्षुजतेयेनसंशयः ॥ सागराद्यानितीर्थानिमुक्तस्थानानिसर्वशः ॥२७॥ गृहेतिष्ठंतिसर्वांगेजयंतीव्रतकारिणः ॥ तस्यसर्वाणितीर्थानिदेहेतिष्ठंतिदेवताः॥२८॥ करोतियोनरोभक्त्यजयंतींकृष्णवल्लभाम् ॥ नवेदेनपुराणेनमयाद्दष्टमहाद्युने ॥ २९ ॥ तत्समंनाधिकंवापिकृष्णराधाष्टमीव्रतम् ॥ नकरोतिनरोभ

त्त्यासभवेत्क्रूरराक्षसः ॥ ३० ॥ योनरोश्रातिमूढात्माजयंतीवासरेद्विज ॥ महानरकमश्रातियथाचहरिवासरे ॥ ३१ ॥ अतीतमागतंयस्तुकुलमेको त्तरंशतम् ॥ पतेत्तुनरकेघोरेजयंत्यांभोजनेनवै ॥ ३२ ॥ जयंतीबुधवारेचरोहिण्यासहितायदा ॥ भवेच्चसुनिशार्द्धलकिंकृतैर्व्रतकोटिभिः ॥ ३३ ॥ कृ तेत्रेतायुगेचैवद्वापरेचकलौयुगे ॥ कृतासम्यग्यविधानेनजयंतीपापनाशिनी ॥ ३४ ॥ जागरेपद्मनाभस्यपुराणंपाठयेत्तुयः ॥ आजन्मोपार्जितंपापंदहते तूलराशिवत् ॥ ३५ ॥ यःशृणोतिनरोभक्त्यापुराणंहरिवासरे ॥ कोटिजन्मार्जितंतस्यपापंनश्यतितत्क्षणात् ॥ ३६ ॥ वासरेपद्मनाभस्यपूजयेद्वाचकं मुने ॥ कुलकोटिंसमुद्धृत्यविष्णुलोकेसपूज्यते ॥ ३७ ॥ जयंत्यामुपवासेनयोनरोन्नपराङ्मुखः ॥ सर्वधर्मविनिर्मुक्तोयात्यसौनरकंध्रुवम् ॥ ३८ ॥ गंधपु ष्पैश्चधूपैश्चघृतपूर्णप्रदीपकैः ॥ पूजयेद्भक्तिभावैश्चद्वाद्विप्रायदक्षिणाम् ॥ ३९ ॥ विधिनानेनयोविप्रजयंतींप्रकरोतिच ॥ नरोवैतारयेद्भक्त्यापुरुषानेक विंशतिम् ॥ ४० ॥ नदौर्भाग्यंनवैधव्यंनभवेत्कलहोगृहे ॥ संततेर्नविरोधंचनपश्यतिधनक्षयम् ॥४१॥ यान्यांश्चिकीर्षतेकामान्जयंतींसमुपोषकः ॥ तां स्तान्प्राप्नोतिसकलान्विष्णुलोकंसगच्छति ॥ ४२ ॥ विष्णुभक्तिपरानित्यंजयंतीव्रतमानसाः ॥ तेधन्यास्तेकुलीनास्तेईश्वरास्तेचपंडिताः ॥ ४३ ॥ यानिकानिचतीर्थानिव्रतानिनियमानिच ॥ जयंतीवासरस्यैवकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ ४४ ॥ भाद्रेवेचोभयेपक्षेयःकरोतिसभार्यकः ॥ राधाकृष्णाष्टमीं वत्सप्राप्नोतिहरिसन्निधिम् ॥ ४५ ॥ व्रतंचपुण्यकारंचयःकरोतिसदाहरेः ॥ सयातिविष्णोर्वैकुंठंजयंतीसमुपोषकः ॥ ४६ ॥ आचारहीनंकुलभ्रष्टंकी र्तिहीनंकुयोनिजम् ॥ नाशयत्याशुपापंचजयंतीहरिवल्लभा ॥ ४७ ॥ मेरुतुल्यानिपापानिब्रह्महत्यादिकानिच ॥ सनिर्दहतिसर्वाणिजयंत्यांसमुपोषकः ॥ ॥ ४८ ॥ पुत्रार्थीलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ मोक्षार्थीलभतेमोक्षंजयंत्यांसमुपोषकः ॥ ४९ ॥ जयंतीकरणेचित्तंयेषांभवतितत्परम् ॥ यमोपि शंकतेनित्यंतेषांतिपरमांगतिम् ॥ ५० ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ कथयित्वानारदंतुययौसचयथागतः ॥ मयापिकथितंब्रह्मन्नयत्पृष्टोहंत्वयामुने ॥५१॥ माहा त्म्यंचजयंत्यायेशृण्वंतिभक्तिभावतः ॥ तेपियांतिपरंधामविमुक्ताःसर्वपातकैः ॥ ५२ ॥ पुराणवाचकंब्रह्मन्जयंतींव्रतिनंतथा ॥ येपश्यंतिनराःपापास्तेयां तिपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेजयंतीव्रतमाहात्म्यनामचतुर्थोऽध्यायः ॥४॥०॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्व महाप्राज्ञपुत्रहीनोजनोभवेत् ॥ कर्मणाकेनवैसूतपुत्रोभवतिकेनच ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतत्पृष्टःपुराब्रह्मानारदेनमहात्मना ॥ सयदाहतदातंचशृणु ष्वसुनिपुंगव ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पितामहमहाप्राज्ञसर्वतत्त्वार्थपारग ॥ अपुत्रोवैभवेन्मर्त्यःकर्मणाकेनपद्मज ॥ ३ ॥ वंध्यास्त्रीवाभवेत्केनवृ जिनेनममाग्रतः ॥ कथयशृण्वतोर्वेमेसर्वंप्राणिहितेरत ॥ ४ ॥ दुहिताजायतेकेनकर्मणावानपुंसकः ॥ मृतवत्सोभवेत्केनमृतवत्सातिदुःखिता ॥

केनपुण्येनभोब्रह्मन्पुनःपुत्रोभवेद्गृद ॥ ९ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ कथयामिसमासेनसावधानेननच्छृणु ॥ वृत्तांतंपृच्छसित्वंवैपृण्वतांविस्मयप्रदम् ॥६॥ पूर्वजन्मनियोमर्त्योवर्तनंब्राह्मणस्यच ॥ हरेद्ब्राह्मण्येदत्तपुत्रहीनोभवत्किल ॥ ७ ॥ इहजन्मनियोमर्त्यैःपुराणश्रवणंहिच ॥ ससस्याभूमेर्दानंचकुर्याद्वैश्रद्धयान्वितः ॥ ८ ॥ धेनुंबहुगुणांहैमींवहुदुग्धांसदक्षिणाम् ॥ सुवर्णप्रतिमांचैवतस्यपुत्रोभवेद्ध्रुवम् ॥ ९ ॥ पूर्वजन्मनियानारीपरबालकघातनम् ॥ करोतिकपटेनैववालहीनाभवेद्ध्रुवम् ॥ १० ॥ सौवर्णप्रतिमादानंयानारीश्रद्धयान्विता ॥ कुर्यात्पानंब्राह्मणस्यभक्तयावैचरणोदकम् ॥ ११ ॥ पुराणश्रवणंचैव दद्याद्वैवहुदक्षिणाम् ॥ वह्वपत्याजीववत्साभवेन्नास्त्यत्रसंशयः ॥ १२ ॥ जलेनिमग्नंबालंयोदृष्ट्वायानसमुद्धरेत् ॥ इहजन्मन्यपुत्रोवैसाऽपुत्रीचभवेद्ध्रुवम् ॥ १३ ॥ वृषभंचैवकूष्मांडंससुवर्णंसवस्त्रकम् ॥ दद्याद्दानंब्राह्मणस्यकुर्याद्वालव्रतंशुभम् ॥ १४ ॥ गौरींकन्यांतथाकुर्योत्पुराणश्रवणंहियः ॥ पुत्रो वैजायतेतस्यसर्वपातकनाशनम् ॥ १५ ॥ पूर्वजन्मनियोमर्त्योनिराशंचातिथिंद्विज ॥ कुर्यात्क्रोधेनदंडंचपुत्रहीनोभवेद्ध्रुवम् ॥ १६ ॥ ब्राह्मणंचातिथिंचैवकुर्याद्भक्त्यापूजनम् ॥ अन्नदानंजलंचैवतथादेवालयंशुभम् ॥ १७ ॥ पूर्वजन्मनियानारीभ्रूणहत्यांचयोनरः ॥ कुर्यात्सामृतवत्साचमृतवत्सो भवेद्ध्रुवम् ॥ १८ ॥ यानारीस्वामिसहितांकुर्याच्चहरिवासरम् ॥ सुपुत्राभर्तृसुभगाभवेत्साप्रतिजन्मनि ॥ १९ ॥ योनरोगोधनंकुर्याच्छूद्रःकुर्याद्विमोहितः ॥ ब्राह्मणीहरणंवापिकर्मणासनपुंसकः ॥२०॥ इदंतुवृजिनंकृत्वापश्चात्पुण्यंकरोतियः ॥ इहपुण्यप्रभावेनदुहिताजायतेद्विज ॥ २१ ॥ आसीत्रेतायुगेराजाश्रीधरोनामतोद्विज ॥ अपुत्रोधनवांस्तस्यजायाहेमप्रभावती ॥ २२ ॥ व्यासंसकलशास्त्रज्ञंसर्वलोकहितैषिणम् ॥ आगतंचैव पप्रच्छचापुत्रोहंकथंद्विज ॥ २३ ॥ उवाचनृपतेःश्रुत्वावचनंविनयान्वितम् ॥ राज्ञादत्तेचपीठेचनिर्मितेकनकादिभिः ॥ २४ ॥ राजा राज्ञीतस्यपादौधौतंकृत्वाचहर्षितौ ॥ पीत्वापादोदकंह्यौचसर्वपातकनाशनम् ॥ २५ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ राजन्शृणुष्वयत्पृष्टमपुत्रोयेनकर्मणा ॥ तवैयंराज्ञीचापुत्रीचैकपत्नीव्रतस्तथा ॥ २६ ॥ पूर्वजन्मनिचंद्रस्त्वंनाम्नावरततनुस्मृतः ॥ भार्यातवापिशुभ्रांगीनाम्नावैशंकरीस्मृता ॥ २७ ॥ एकदापथियातौचनीचपुत्रंजलेपिच ॥ मग्नंदृष्ट्वाहेलयाचगतौसपंचतांगतः ॥२८॥ बहुपुण्यप्रभावेनराज्ञीरात्रागतौयुवाम् ॥ तेनकर्मविपाकेनयुवयोर्नभवेत्सुतः॥२९॥ ॥ ॥राजोवाच ॥ ॥इदानींकेनपुण्येनसुतोवैजायतेप्रभो॥अपुत्रस्यमनुष्याणांजीवनंहिनिरर्थकम्॥३०॥ ॥व्यासउवाच ॥ ॥सवस्त्रंचैवकूष्मांडंवृषभंसुवर्णकम् ॥ देहिदानंब्राह्मणस्यकुरुबालव्रतंतथा ॥ ३१ ॥ गौरींकन्यांतथादेहिपुराणश्रवणंकुरु ॥ पुत्रोवैजायतेतत्रसर्वपातकनाशनम् ॥ ३२ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ इतिश्रुत्वाततोराजाव्यासोक्तंदानमुत्तमम् ॥ पुराणश्रवणंचैवचकारगतकिल्बिषः ॥३३॥ ततःपुत्रोवर्षमध्येबभूवसर्वपूजितः ॥ अभूद्राजासार्वभौमःसुंदरःकुल

नायकः ॥ ३४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याकरोतिदानमुत्तमम् ॥ अपुत्रालभतेपुत्रंसंक्षेपात्कथितंमया ॥ ३५ ॥ भक्त्याश्रुत्वातुयानारीकुर्या
द्ब्राह्मणपूजनम् ॥ सुपुत्रासाभवेन्नित्यंशास्त्रोक्तविधिनाद्विज ॥३६॥ सुवर्णरजतंचस्रंपुष्पमाल्यंचचंदनम् ॥ योदद्यात्पुस्तकेभक्त्यासर्वपापप्रणाशनम्॥३७॥
पूर्वजन्मनियोमूढोब्रह्मबालकघातकः ॥ तस्यक्रूरोभवेत्पुत्रःसप्तजन्मांतरेद्विज ॥३८॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेकर्मविपाककथननाम
पंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोसूतदेवकुंठंसमवाप्यते ॥ तद्वदस्वशृण्वतोमेपोतोहिभवसागरे ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥
साधुसाधुमुनिश्रेष्ठतर्वमंगलकारक ॥ कथयामिसमासेनशृण्वतांपापनाशनम् ॥ २ ॥ विष्णवेब्राह्मणायैवमृदावेश्मविनिर्मितम् ॥ योवैदद्याद्विजश्रेष्ठतस्यपु
ण्यंनिशामय ॥ ३ ॥ विष्णुलोकेचसविप्रःसर्वपापविवर्जितः ॥ सौधवासीभवेन्नित्यंविष्णुलोकेप्रपूज्यते ॥ ४ ॥ विष्णवेसौधगेहंयोदद्याद्वैब्राह्मणायच ॥
हरेर्निकेतनंप्राप्यस्वर्गवासीभवेद्ध्रुवम् ॥ ५ ॥ अंतेविष्णुपुरंगत्वायुक्तःकोटिकुलैर्द्विज ॥ स्वर्णसौधेगृहेस्थित्वाकुर्याद्भोगंयथासुखम् ॥ ६ ॥ ब्राह्मणस्थापनेपुण्यं
यद्वैभवतिभोमुने ॥ संख्यांकर्तुमशक्तस्तुतद्वेधाःसर्वकारकः ॥ ७ ॥ गण्यंतेरेणवश्चैवगण्यंतेवृष्टिबिंदवः ॥ नगण्यंतेविधात्रापिब्रह्मसंस्थापनेफलम् ॥ ८ ॥
नारदेनपुरावब्रह्मापृष्टःसंसारसंभवः ॥ वेधास्तंकथयामासतच्छृणुष्वमहामुने ॥ ९ ॥ पुरासीद्वापरेब्रह्मन्वारनारीसुशोभना ॥ सुकेशीहरिणीनेत्रासुमध्याचारु
हासिनी ॥ १० ॥ नाम्नासाचंचलापांगीययौदेशांतरंकदा ॥ सर्वपापसमायुक्तानरकेपातयंतिच ॥ ११ ॥ संगेनसिंधुनाकांक्षीजननान्देवालयंगता ॥ तत्र
क्षणंसोपविष्टतांवूलभक्षणंकृतम् ॥ १२ ॥ शेषंचूर्णंसौधभित्तौदत्वानित्रेकुतूहलात् ॥ ततोगताजारकांक्षीधनार्थनगरंप्रति ॥ १३ ॥ जारेणकेनचित्तार्द्धं
संकेतःसहसाकृतः ॥ संकेतंतुगतावेश्यावनंरात्रौविमोहिता ॥ १४ ॥ संकेतंनागतोवैश्योव्यशंकिष्टविलोकिता ॥ कथंकांतोनागतोमेसपत्न्याश्चेश्वभक्षि
तः ॥ १५ ॥ संकेतनंकथंहित्वागतःकिंकामविह्वलः ॥ अन्ययाज्ञातयासार्द्धंमभिलाषीभवेत्किमु ॥ १६ ॥ परामृष्येतद्व्यंतःकोटपालभयद्विज ॥ नगरं
नागतासाहिरुद्धेलोकपथेतमैः ॥ १७ ॥ एतस्मिन्नंतरेन्याघ्रःकामरूपीबलात्क्षुधी ॥ प्रेषितःकालदेवेनाग्रसदागत्यतांद्विज ॥ १८ ॥ ततस्तुयमुनाश्रातुर्दूता
स्तेभीमवर्षिणः ॥ आगतागिरिकूटांगानेतुंतांपापकर्मणा ॥१९॥ वक्रपादावक्रमुखावज्रासावहुदर्दृणः ॥ चर्मरज्जूर्मुद्गरांश्चगृहीत्वापांशुलांद्विज ॥२०॥ बंध
यामासुरुन्मत्तागणिकांचर्म्मरज्जुभिः ॥ शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः ॥ २१ ॥ प्रेषितादेवदेवेनतद्भक्तवत्सलेनच ॥ कृष्णजीमूतसंकाशाःस्फुर ॥ ४ ॥
द्वदनपंकजाः ॥ २२ ॥ श्रेणीधराश्चारुनासादिव्यकुंडलभूषिताः ॥ दृष्ट्वुःपथिगच्छंतोविष्णोर्दूतामहात्मनः ॥ २३ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ केयूयं

पा० १ वर्त्मिणः ।

विकृताकारालङ्क्ष्यंतेकर्बुराइव ॥ इमांविष्णोःप्रियतमांनीत्वाकज्जथोत्तमाम् ॥ इदंवचनमाकर्ण्यतेषांतेतुद्रुतंययुः ॥२४॥ अथतेक्रोधसंपन्नाविष्णोर्दूतामहाबलाः ॥ जघ्नुस्तेसंदेशहरानयमस्यजगतःप्रभोः ॥ २५ ॥ चक्रादिशस्त्रसंघैश्चसूर्यकोटिसमप्रभैः ॥ कृतांतस्यभटाःसर्वेरुदंतस्तेपलायिताः ॥ २६ ॥ यमंप्रोचुःसभीताश्चवृत्तांतंसकलंद्विज ॥ यमोपितत्कथांश्रुत्वाचित्रगुप्तमुवाचह ॥ २७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोर्मात्रिन्वेद्म्यामुक्तिसमागता॥ एतन्मेपृच्छतःसर्वंकथयस्वयथार्हतः ॥ २८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ तयापापान्यजितानिजन्मतःसुबहून्यपि ॥ किंत्वाकर्णेयलोकेशयादिस्यापुण्यमस्तितत् ॥ २९ ॥ गणिकैकदाधर्म्मराजसर्वालंकारभूषिता ॥ कांचित्पुरींजगामाशुजारकांक्षीधनार्थिनी ॥ ३० ॥ तत्रदेवालयेतस्मिन्स्थित्वातांवूलभक्षणं ॥ कृत्वातच्छेषचूर्णंतुददौभिक्षौतुकौतुकात् ॥ ३१ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनगणिकागतपातका ॥ वैकुंठंप्रतिसाथातिनिर्गतातवदंडतः ॥ ३२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाततोदूतायमोपिवचनंद्विज ॥ व्यापारेचान्यतश्चित्तंददौसागणिकापिच ॥ ३३ ॥ आरूढास्यंदनेदिव्येरागहंसयुतेतथा ॥ विष्णुलोकं ययौसाचवेष्टितविष्णुकिंकरैः ॥ ३४ ॥ श्रीविष्णोराज्ञयासाथकुलकोटियुतापिच ॥ तस्थौसौधगृहेविप्रनानाभोगंचकारह ॥ ३५ ॥ भक्त्यायोवैहरेर्गेहे दद्याच्चूर्णंप्रयत्नतः ॥ पुण्यंकिंवाभवेत्तस्यनजानेद्विजपुंगव ॥ ३६ ॥ भक्त्याध्यायंपठेद्योवैशृणोतिसादरेणच ॥ सर्वेपापविनिर्मुक्तोयात्यसौहरिमंदिरम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेपष्ठोध्यायः ॥ ६ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञगोलोकंयातिकर्मणा ॥ सुमतेदुस्तरात्केनजनःसंसारसागरात् ॥ राधायाश्चाष्टमीसूततस्यामाहात्म्ययुत्तमम् ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्रह्मणंनारदोपृच्छत्पुराचैतन्महामुने ॥ तच्छृणुष्वसमासेनपृष्टवान्सइतिद्विज ॥ २ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ पितामहमहाप्राज्ञसर्वशास्त्रविदांवर ॥ राधाजन्माष्टमीतातकथयस्वममव्रतः ॥३॥ तस्याःपुण्यफलंकिंवाकृतंकेनपुराविभो ॥ अकुर्वतांजनानांहिकिल्त्विपंकिभवेद्विज ॥४॥ केनैवतुविधानेनकर्त्तव्यंतद्व्रतंकदा ॥ कस्माज्जातायसाराधातन्मेकथयमूलतः ॥ ५ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ राधाजन्माष्टमींवत्सशृणुष्वसुसमाहितः ॥ कथयामिसमासेनसमग्रंहरिणाविना ॥ ६ ॥ कथितं तत्फलंपुण्यंनशक्नोत्यपिनारद ॥ कोटिजन्माजितंतपांदार्कब्रह्महत्यादिकंमहत् ॥ ७ ॥ कुर्वतियेसकृद्भक्त्यातेषांनश्यतितत्क्षणात् ॥ एकादश्याःसहस्रेण यत्फलंलभतेनरः ॥ ८ ॥ राधाजन्माष्टमीपुण्यंतस्माच्छतगुणाधिकम् ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्वायत्फलमाप्यते ॥ ९ ॥ सकृद्राधाष्टमींकृत्वातस्माच्छत गुणाधिकम् ॥ कन्यादानसहस्रेणयत्पुण्यंप्राप्यतेजनैः ॥१०॥ वृषभानुसुताष्टम्यातत्फलंप्राप्यतेजनैः ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वातुयत्फलंलभेत् ॥११॥ कृष्णप्राणप्रियाष्टम्याःफलंप्राप्नोतिमानवः ॥ एतद्व्रतंतुयःपापीहेलयाश्रद्धयापिवा ॥ १२ ॥ करोतिविष्णुसदनंगच्छेत्कोटिकुलान्वितः ॥ पुराकृ

तयुगेवत्सवरनारीसुशोभना ॥ १३ ॥ सुमध्याहरिणीनेत्राशुभांगीचारुहासिनी ॥ सुकेशीचारुकर्णीचनाम्नालीलावतीस्मृता ॥ १४ ॥ तयाव
हूनिपापानिकृतानिसुदृढानिच ॥ एकदासाधनार्कांक्षीनिःमृत्यपुरतःस्वतः ॥ १५ ॥ गतान्यनगरंतत्रदृङ्मासुज्ञजनान्बहून् ॥ राधाष्टमीव्रतपरानुसु
दरेदेवतालये ॥१६॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ भक्तिभावैःपूजयंतोराधायामूर्तिमुत्तमाम् ॥१७॥ केचिद्गायंतिनृत्यंतिपठंतिस्तवमुत्तमम् ॥
तालवेणुमृदंगांश्चवादयंतिचकेषुदा ॥ १८ ॥ तांस्तांस्तथाविधान्दृङ्गाकौतूहलसमन्विता ॥ जगामतत्समीपंसापप्रच्छविनयान्विता ॥ १९ ॥ भोभोः
पुण्यात्मानोयूयंकिंकुर्वतोमुदान्विताः ॥ कथयध्वंपुण्यवंतोमांचैवविनयान्विताम् ॥ २० ॥ तस्यास्तुवचनंश्रुत्वापरकार्यहितेरताः ॥ ओरेभिरेतदा
वकुंवैष्णवाव्रततत्पराः ॥ २१ ॥ राधाव्रतिनऊचुः ॥ भाद्रेमासिसिताष्टम्यांजाताश्रीराधिकायतः ॥ अष्टमीसाद्यसंप्राप्तातांकुर्वोमप्रयत्नतः ॥ २२ ॥
गोघातजनितंपापंस्तेयजंब्रह्मघातजम् ॥ परस्त्रीहरणाच्चैवतथाचगुरुतल्पजम् ॥ २३ ॥ विश्वासघातजंचैवस्त्रीहत्याजनितंतथा ॥ एतानिनाशयत्या
शुकृतायाचाष्टमीनृणाम् ॥ २४ ॥ तेषांचवचनंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ करिष्याम्यहमित्येवपरामृष्यपुनःपुनः ॥ २५ ॥ तञ्चैवव्रतिभिःसार्द्धंकृत्वा
साव्रतमुत्तमम् ॥ देवात्सापंचतांयातासर्वपातेननिर्मला ॥ २६ ॥ ततोयमाज्ञयादूताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ आगतास्तांसमानेतुंवर्षपुरतिकृच्छ्रतः ॥२७॥
यदानेतुंमनश्चक्रुर्यमस्यसदनंप्रति ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः ॥ २८ ॥ हिरण्मर्यविमानंचराजहंसयुतंशुभम् ॥ छेदनंचक्रधाराभिः
पाशंकृत्वात्वरान्विताः ॥ २९ ॥ रथेचारोपयामासुस्तांनारींगतकिल्विषाम् ॥ निन्युर्विष्णुपुरंतेचगोलोकाख्यंमनोहरम् ॥ ३० ॥ कृष्णेनराधयातत्र
स्थिताव्रतप्रसादतः ॥ राधाष्टमीव्रततातयोनकुर्व्याच्चमूढधीः ॥ ३१ ॥ नरकान्निष्कृतिर्नास्तिकोटिकल्पशतैरपि ॥ स्त्रियश्चयानकुर्वंतिव्रतमेतच्छु
भप्रदम् ॥ ३२ ॥ राधाविष्णोःप्रीतिकरंसर्वपापप्रणाशनम् ॥ अंतेयमपुरींगत्वापतंतिनरकेचिरम् ॥ ३३ ॥ कदाचिज्जन्मचासाद्यपृथिव्यांविधवाध्रुवम् ॥
एकदापृथिवीवत्सदुष्टसंघैश्चताडिता ॥ ३४ ॥ गौर्भूत्वाचभृशंदीनाचाययौसामसंज्ञिकम् ॥ निवेदयामासदुःखंरुदंतीचपुनःपुनः ॥ ३५ ॥ तद्वाक्यं
चसमाकर्ण्यगतोहंविष्णुसंनिधिम् ॥ कृष्णेनिवेदितश्चाशुपृथिव्यादुःखसंचयः ॥ ३६ ॥ तेनोक्तंगच्छभोब्रह्मन्नदेवैःसार्द्धंचभूतले ॥ अहंतत्रापिगच्छामि
पश्चान्मममगणैःसह ॥ ३७ ॥ तच्छ्रुत्वासहितोदेवैरागतःपृथिवीतलम् ॥ ततःकृष्णःसमाहूयराधांप्राणगरीयसीम् ॥ ३८ ॥ उवाचवचनंदेविगच्छे ॥ ६ ॥
ईंपृथिवीतलम् ॥ पृथिवीभारनाशायगच्छत्वंमत्पर्यंमंडलम् ॥ ३९ ॥ इतिश्रुत्वापिसाराधाप्यागतापृथिवींततः ॥ भाद्रेमासिसितेपक्षेअष्टमी
संज्ञिकेतिथौ ॥ ४० ॥ वृषभानोर्यज्ञभूमौजातासाराधिकादेवा ॥ यज्ञार्थंशोधितायांचदृष्टासादिव्यरूपिणी ॥ ४१ ॥ राजानंदमनाभूत्वातां

प्राप्यनिजमंदिरम् ॥ दत्तवान्महिषींनीत्वासाचतांपर्यपालयत् ॥ ४२ ॥ इतितेकथितंवत्सत्वयापृष्टंचयद्वचः ॥ गोपनीयंगोपनीयंगोपनीयंप्रय
त्नतः ॥ ४३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ ४४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापु
राणेब्रह्मखंडेब्रह्मनारदसंवादेश्रीराधाष्टमीमाहात्म्यंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ समुद्रमथनंसूतपुराकस्मात्कृतंगुरो ॥
हृदयेकौतुकंजातंश्रोतुंमेवदचामरैः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ब्रह्मन्वच्मिसमासेनसिंधोर्मथनकारणम् ॥ दुर्वाससेंद्रसंवादमितिहासंशृणुष्वतत् ॥ २ ॥
महातपामहातेजादुर्वासाईश्वरांशजः ॥ ब्रह्मर्षिःप्रययौस्वर्गमिन्द्रंद्रष्टुंसचैकदा ॥ ३ ॥ तस्मिन्ददर्शकालेतंगजारूढंशचीपतिम् ॥ दृष्ट्वास्रजंपारिजातांददौत
स्मैमहामुनिः ॥ ४ ॥ गृहीत्वातांस्रजंचेंद्रोविन्यस्यगजमूर्द्धनि ॥ देवराट्प्रययौब्रह्मन्ससैन्योनंदनंप्रति ॥ ५ ॥ हस्तीचादायतांमालांछित्त्वातुधरणी
तले ॥ चिक्षेपचमहाक्रुद्धस्तमित्याहमहामुनिः ॥ ६ ॥ त्रैलोक्यैकश्रियायुक्तोयस्मात्त्वमवमन्यसे ॥ तवत्रैलोक्यश्रीर्नष्टाभवत्येवनसंशयः ॥ ७ ॥ ततःश
क्रोजगामाशुसुतश्चस्वपुरंपुनः ॥ ददर्शजगतांमाताचांतर्द्धानंगतास्वयम् ॥ ८ ॥ नष्टमंतर्द्धानवत्यांतदातस्यांजगत्त्रयम् ॥ क्षुत्पिपासान्विताःसर्वेचुक्रु
शुर्वैनिरंतरम् ॥ ९ ॥ नववर्षुर्वारिवाहाःशुष्काश्चैवजलाशयाः ॥ सर्वेतेशाखिनःशुष्काःफलपुष्पविवर्जिताः ॥ १० ॥ क्षुत्पिपासार्दिताःसर्वेब्रह्मणःसन्नि
धिंययुः ॥ तंसर्वेकथयामासुःदुःखशोकंपितामहम् ॥ ११ ॥ देवानांवचनंश्रुत्वाधातादेवगणैःसह ॥ भृग्वादिमुनिभिश्चैवप्रययौक्षीरसागरम् ॥ १२ ॥
विष्णुंसमर्चयामासक्षीराब्धेरुत्तरेतटे ॥ मंत्रमष्टाक्षरंवेधाजपन्ध्यायन्जगत्पतिम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोभगवान्सर्वेषांचादिवौकसाम् ॥ वैनतेयंसमारुह्यचाग
तःसदयःप्रभुः ॥ १४ ॥ पीतवस्त्रंचतुर्बाहुंशंखचक्रगदाधरम् ॥ दृष्ट्वातंजगतामीशंपुंडरीकनिभेक्षणम् ॥ १५ ॥ विष्णुंभवोदधेःपोतंवनमालाविभूषि
तम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमानंदाश्रुपरिप्लुताः ॥ १६ ॥ तुष्टुवुर्जयशब्देननमश्चक्रुर्निरंतरम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ वरंवृणीध्वंभोदेवाःकस्माद्यू
यंसमागताः ॥ वरदोस्मितद्वदतवोददामिचनान्यथा ॥ १७ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ कृपालोब्रह्मशापेनसंपद्धीनंजगत्त्रयम् ॥ क्षुत्पिपासार्दितंनाथसदेवासुर
मानुषम् ॥ १८ ॥ रक्षसर्वानिमाँल्लोकान्याताःस्मशरणंतव ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इंदिराब्रह्मशापेनचातर्द्धानंगतासुराः ॥ १९ ॥ यस्याःकटाक्षमात्रे
णजगदैश्वर्यसंयुतम् ॥ तदायूयंसुराःसर्वेचोत्पाट्यस्वर्णपर्वतम् ॥२०॥ मंदरंघर्घरंकृत्वासर्पराजेनवेष्टितम् ॥ कुरुध्वंमथनंदेवाःसदैत्याःक्षीरसागरम् ॥२१॥
तस्मादुत्पत्स्यतेलक्ष्मीर्जगन्माताचभोःसुराः ॥ तयाहृष्टामहाभागाभविष्यथनसंशयः ॥२२॥ धारयाम्यहमेवाद्रिंकूर्मरूपेणसर्वतः ॥ इत्युक्त्वाभगवान्विष्णुरं
तर्द्धानंजगामसः ॥ जग्मुःसुरासुराःसर्वेःसमुद्रमथनंद्विज ॥ २३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसमुद्रमथनोद्योगोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ छ ॥

॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततोमरगणास्तेचसगंधर्वाःसदानवा ॥ उत्पाद्यमंदिरंशैलंचिक्षिपुःपयसांनिधौ ॥१॥ ततःसनातनःश्रीमान्दयालुर्जगदीश्वरः ॥ अधार यद्गिरेर्मूलकूर्मरूपेणपृष्ठतः ॥ २ ॥ अनंततत्रसर्वेष्टंयममंथुर्दुग्धसागरम् ॥ एकादश्यांमथ्यमानेचोद्भूतंप्रथमंद्विज ॥ ३ ॥ कालकूटविषंतेतुदृष्ट्वासर्वेप्रदुद्रुवुः ॥ ततस्तान्विद्रुतान्दृष्ट्वाशंकरश्चोत्तवानिदम् ॥४॥ भोभोमरगणायूयंविषंकुरुतमादरम् ॥ वारयिष्याम्यहंतूर्णंकालकूटंमहाविषम् ॥ ५ ॥ इत्युक्तापार्वतीना थोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ महामंत्रंसमुच्चार्यविषमादद्भयंकरम् ॥ ६ ॥ महामंत्रप्रभावेणविषंजीर्णंगतंमहत् ॥ अच्युतानंतगोविंदहृतिनामत्रयंहरेः ॥ ७ ॥ योजपेत्प्रयतोभक्त्याप्रणवाद्यंनमोंतिकम् ॥ विषभोगाग्निसंतस्यनास्तिमृत्योर्भयंतथा ॥ ८ ॥ ततोऽष्टमनादेवामंथुःक्षीरसागरम् ॥ ततोऽलक्ष्मीःसमुत्प न्नाकालास्यारक्तलोचना ॥ ९ ॥ रूक्षपिंगलकेशाचजरतींविभ्रतीतनुम् ॥ साचज्येष्ठाब्रवीद्देवान्किंकर्तव्यमयेतिवै ॥ १० ॥ देवास्तथाब्रुवंस्तांचदेवींदुः खस्यभाजनम् ॥ येषांनृणांगृहेदेवीकलहःसंप्रवर्तते ॥ ११ ॥ तत्रस्थानंप्रयच्छामोवसज्येष्ठशुभान्विता ॥ निर्दुरंचनंयेचवर्दतियेनृर्तनराः ॥ १२ ॥ सं ध्यायांयेहिचाश्नंतिदुःखदातिष्ठतद्गृहे ॥ कपालकेशभस्मास्थितुषांगाराणियत्रतु ॥ १३ ॥ स्थानंज्येष्ठतत्रतवभविष्यतिनसंशयः ॥ अकृत्वापादयोर्धौ तैयेचाश्नंतिनराधमाः ॥ १४ ॥ तद्गृहेसर्वदातिष्ठदुःखदारिद्र्यदायिनी ॥ वालुकालवणांगारैःकुर्वतेदंतधावनम् ॥ १५ ॥ तेषांगेहेसदातिष्ठदुःखदाकलि नासह ॥ छत्राकंश्रीफलंशिष्टंयेखादंतिनराधमाः ॥ १६ ॥ गेहेतेषांतवस्थानंज्येष्ठेकलुपदायिनि ॥ तिलपिष्टमलाबुंयेगृंजनपोतिकादलम् ॥१७॥ कलंबुकं पलांडुंयेचाश्नंतिपापबुद्धयः ॥ तेषांगृहेतवस्थानंभविष्यतिनसंशयः ॥ १८ ॥ गुरुदेवातिथीनांचयज्ञदानविवर्जितम् ॥ यत्रवेदध्वनिर्नास्तितत्रतिष्ठसदा ऽशुभे ॥ १९ ॥ दंपत्योःकलहोयत्रपितृदेवार्चननवै ॥ दुरोदररतायत्रतत्रातिष्ठसदाशुभे ॥ २० ॥ परदाररतायत्रपरद्रव्यापहारिणः ॥ विप्रसज्जनवृद्धानां यत्रपूजानविद्यते॥तत्रस्थानेसदातिष्ठपापदारिद्र्यदायिनी ॥२१॥ इत्यादिदृश्यसुराज्येष्ठांसर्वेपांकलिवल्लभाम्॥क्षीराब्धेर्मथनंचक्रुःपुनस्तेसुसमाहिताः ॥२२॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेसप्तमद्रमथनंनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ऐरावतस्ततोजज्ञेतथैवोच्चैःश्रवाहयः ॥ धन्वंतरिःपारिजातःसुरभिश्चाप्सरोदयः ॥ १ ॥ ततःप्रभातसमयेद्वादश्यामुदितेरवौ ॥ उत्पन्नाश्रीर्महालक्ष्मीःसर्वलक्षणशोभिता ॥ २ ॥ दृष्टाशुस्तांमहा देवींमातरंधर्मदेवताः ॥ प्रहृष्टाःसर्वेजंतूनांश्रीकृष्णहृदयालयाम् ॥ ३ ॥ लक्ष्मीभ्राताशीतरश्मिर्जातश्चसुधयाततः ॥ उत्पन्नासाहरेर्जायातुलशीलोक पावनी ॥ ४ ॥ तंशैलंपूर्ववत्स्थाप्यपरिपूर्णमनोरथाः ॥ समेत्यमातरंस्तुत्वाजेपुःश्रीसूतमुत्तमम् ॥ ५ ॥ ततःप्रसन्नासादेवीसर्वान्देवानुवाचह ॥ वरं

॥ ६ ॥

पा० १ मेकरे मु० पु० ।

वृणीष्वंभद्रंवोवरदाईसुरोत्तमाः ॥ ६ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ प्रसीदकमलेदेविसर्वंमातर्हरिप्रिये ॥ त्वयाविनाजगच्छून्यंकुरुप्राणप्ररक्षणम् ॥ ७ ॥ इत्युक्ता सामहालक्ष्मीःप्राहनारायणप्रिया ॥ इदानींसर्वजंतूनांप्राणरक्षांकरोम्यहम् ॥ ८ ॥ ततोनारायणःश्रीमाञ्छंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्बभूवसहसादयालु र्जगदीश्वरः ॥ ९ ॥ ततस्तेतुष्टुवुर्देवाःप्रणम्यजगतांपतिम् ॥ कृतांजलिपुटाःप्रोचुःहर्षगद्गदभाषिणः ॥ १० ॥ गृहाणमातरंविष्णोमहिषींवल्लभांतव ॥ सं साररक्षणार्थायलक्ष्मीमनपगामिनीम् ॥ यावत्प्रतिज्ञांनोचक्रेतावत्प्राहेंदिराहरिम् ॥ ११ ॥ ॥ लक्ष्मीरुवाच ॥ ॥ अविवाह्यकथंन्येष्ठामलक्ष्मींमधुसूदन ॥ तस्याःकनिष्ठांमांनाथविवाहंकर्तुमिच्छसि ॥ ज्येष्ठायांचस्थितायांवैकनिष्ठापरिणीयते ॥ १२ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इति श्रुत्वाततोविष्णुर्ददौंचोद्दाल कायच ॥ वेदवाक्यानुरूपेणह्यलक्ष्मींनिर्जरैःसह ॥ १३ ॥ ततोनारायणःश्रीमान्लक्ष्मींमंगीचकारह ॥ ततःसुरगणाःसर्वेनमश्चक्रुःपुनःपुनः ॥ १४ ॥ अथतेचासुरान्सर्वान्पप्रच्छुःसर्वेबलाधिकाः ॥ सर्वेतेऊचुरमृताःस्मताश्चैवदिशोदश ॥ १५ ॥ सुधांतत्खादितुंचक्रुर्देवाःपंक्तिंयथाक्रमम् ॥ श्रीविष्णोराज्ञ यासर्वेचोचुश्चैवपरस्परम् ॥ १६ ॥ त्वंचदेहित्वंचदेहित्वंचदेहीतिचाब्रुवन् ॥ नशक्तोस्मिनशक्तोस्मिनशक्तोस्मीतिचाब्रुवन् ॥ १७ ॥ ततोविष्णुःसमु त्तस्थौस्त्रीरूपंचदधारह ॥ चकारस्वर्णपात्रेततपीयूषपरिवेषणम् ॥ १८ ॥ पीयूषभक्षणंराहुर्यावत्कुर्याद्विजोत्तम ॥ चंद्रमूर्योचोक्तवंतौरागक्षसोसौछला गतः ॥ १९ ॥ ततःक्रुद्धोजगन्नाथोजघानस्वर्णपात्रतः ॥ शिरस्तस्यपपातोर्व्यांकेतुर्नाम्नाबभूवह ॥ २० ॥ राहुकेतूततस्तूर्णंगतौतोभयविह्वलौ ॥ इदा नींतदिनेप्राप्तेचंद्रसूर्यौसयुंच्यति ॥२१॥ कुर्याद्राससैंहिकेयस्ततक्षणंदुर्लभंभवेत् ॥ सर्वंगंगासमंतोयंवेदव्यासस्मादिजाः ॥२२॥ स्नानंवायसतीर्थेयोगंगास्ना नफलंलभेत्॥दानमक्षयपुण्यंस्यात्कोटिजन्मार्जितंततथा॥२३॥पापंनश्येत्समूलंचकिंपुनःकृतुकोटिभिः॥विद्यार्थीलभतेविद्यांपुत्रार्थीपुत्रमाप्यते ॥२४॥ मो क्षार्थीलभतेमोक्षंमंत्रसिद्धिर्भवेद्ध्रुवम्॥इतितेकथितंविप्रसमुद्रमथनंततत् ॥ २५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकादिकसंवादेसमुद्रमथनंना मदशमोऽध्यायः ॥ १० ॥ छ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ इदानींश्रोतुमिच्छामिकथयस्वयथार्थतः ॥ हरिस्वरूपिणासाक्षाद्देवद्व्यासेनशासित ॥ १ ॥ निरहंकारहे सूतलोकानुग्रहकारक ॥ केनस्यात्सुभगानारीपापिनीचसुदुर्भगा ॥ २ ॥ पतिप्रियांगकेनस्याद्भूपिताचक्षुषोःसुधा ॥ केनवाजायतेलक्ष्मीस्तन्मेब्रूहितपोध न ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यदिपुण्यमिदंविप्रवृत्तंपरमदुर्लभम् ॥ शृणुष्वभोःसमासेनकथयामिविधानतः ॥४॥ आसीद्भद्रश्रवाराजायुगेद्वापरसंज्ञके ॥

पा० १ सकृद्धया ।

सौराष्ट्रदेशवासीचवेदवेदांगपारगः ॥ ५ ॥ भार्यातस्यचसंजातानाम्नासुरतिचंद्रिका ॥ तस्यांवभूवुःश्रीराज्ञःसप्तपुत्रामनोरमाः ॥६॥ ततोभिजातादुहितासुं
दरीसत्यवादिनी ॥ श्यामबालाचविप्रेंद्रनाम्नाप्रीतिकरीपितुः ॥ ७ ॥ अथैकदाश्यामबालासुवर्णसिकतासुच ॥ गूढैर्मनोहरैस्त्रैःसखिभिःक्रीडितुंसुदा ॥८॥
जगामनीपवृक्षस्यतलंपरमदुर्लभम् ॥ एतस्मिन्नंतरेविप्रलक्ष्मीःसंसारतारिणी ॥ ९ ॥ लोकानांनीतिदासाथसमायातास्वयंपुरः ॥ धृत्वाचब्राह्मणीरूपंप
लितांगीचभूसुर ॥१०॥ अखिलानांचलोकानांज्ञास्तूराज्ञःक्षयंविना ॥केषांश्रुद्धृतराणांहिगृहेगच्छामिसांप्रतम्॥११॥ ॥ इतिसंचिंत्यमनसागतारायनिकेत
नम् ॥ सुवर्णभित्तिभियुक्तंपताकाभिरलंकृतम्॥१२॥सिंहद्वारमतिक्रम्यप्राहदौवारिकींततः ॥द्वारंजहिहिभोद्वारिनियुंक्ष्वशुभलक्षणे॥१३॥यामिवेगेनपश्या
मिराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम्॥तच्छ्रुत्वावचनंतस्यारत्नदंडकराचसा॥कोकिलावाक्यवन्मुक्तंपरमंहर्षमाययौ ॥१४॥ द्वारनियुक्तोवाच ॥ किंनामवहसेवृद्धेकःपति
स्तावकःपुनः ॥ आगतासिकथंकिंतेकार्य्यंराज्ञ्याश्चदर्शने॥कस्मात्किंवब्रूहिविप्रेत्वंश्रोतुंकौतुहलंहिमे॥१५॥ ॥ वृद्धोवाच ॥ ॥ शृणुपोष्येमहाराजपत्न्यादंड
करेयदा ॥ श्रोतुंकौतूहलंतेस्तिमदागमनकारणम् ॥ १६ ॥ प्रसिद्धाकमलानाम्नाचाहंप्राणेश्वरोमम ॥ भुवनेशइतिख्यातोनाम्नाद्वारवतीपुरी ॥ १७ ॥
तस्यांवैवत्तंतेपोष्येममप्राणेश्वरस्तनः ॥ आगताहंरत्नवेत्रकरेशृणुसकोतुकम् ॥ १८ ॥ ममागमनकार्यंहिवच्मींदानींतवाग्रतः ॥ पुरासीद्वैश्यकुलजारा
ज्ञीतवचदुःखिनी ॥ १९ ॥ एकस्मिन्दिवसेपोष्येपतिनाकलहःकृतः ॥ तयानार्यांचदुःखिन्यातंतोवैभर्तृपीडिता ॥२०॥ वहिर्भूयद्गुतंगेहाद्गुदंतींचपुनःपु
नः ॥ तस्याश्चरोदनंश्रुत्वाचागताहंसमीपतः ॥ २१ ॥ अपृच्छंसर्ववृत्तांतंकथितोवैयथार्थतः ॥ तयाततोव्रतवरमुपदेशंददाम्यहम् ॥ २२ ॥ ममोपदे
शतःसावैचक्रेव्रतवरंमुदा ॥ तस्यप्रसादाद्वेद्वाद्वाःस्थेसंजातासुखिताचसा ॥ २३ ॥ कदाचिद्वैश्यकुलजापत्यामृत्योर्वशंगता ॥ समानेतुंततस्तौतुविहिता
खिलघातकौ ॥ २४ ॥ किंकरान्प्रेषयामासचंडाद्यान्धर्मराट्प्रभुः ॥ यमाज्ञयासमायातायमदूताभयंकराः ॥ २५ ॥ बद्धातौचमंपाशैनलोहमुद्गरपाण
यः ॥ उद्यमंचक्रिरेगंतुंयमस्यशरणंप्रति ॥ २६ ॥ अत्रांतरेचलक्ष्म्यास्तेदूताविष्णुपरायणाः ॥ समानेतुंसमायाताःशंखचक्रगदाधराः ॥ २७ ॥ दृष्ट्वा
तथाविधांस्तांश्चयमदूताःपलायिताः ॥ लक्ष्मीदूतामहात्मानःस्वप्रकाशादयस्तथा ॥ २८ ॥ पाशांश्छित्त्वासमारोप्यराजहंसयुतेरथे ॥ जग्मुर्लक्ष्मीपुरं
सर्वेसहसाकाशवर्त्मना ॥ २९ ॥ यावद्वारंव्रतवरंकृत्वावैश्यावसतदा ॥ तावत्कल्पसहस्राणितस्थतुःकमलापुरे ॥ ३० ॥ पुण्यशेषस्यभोगार्थंजा
तोराजान्वयेभुना ॥ व्रतंचविस्मृतौद्वास्थेराजसंपत्तिगर्वितौ ॥ तस्माच्चतवतस्यापिचोपदेशार्थमागता ॥ ३१ ॥ ॥ द्वाःस्थोवाच ॥ ॥ केने

वतुविधानेनवृद्धेव्रतवरंकृतम् ॥ कस्मिन्मासेव्रतंश्रेष्ठंदेवताकाचपूज्यते ॥ ३२ ॥ एतन्मेपृच्छतोमातर्यथावद्वक्तुमर्हसि ॥ ॥ कमलोवाच ॥ कार्त्ति
केचव्यतिक्रांतेमार्गशीर्षेसमागते ॥ तस्मिन्मासेचभोपोष्येवासरेगुरुसंज्ञके ॥ ३३ ॥ ततःपूर्वाह्णसमयेसकलैर्व्रतिभिर्वृता ॥ नारायणेनसहितांलक्ष्मीं
संपूजयेत्ततः ॥ ३४ ॥ मिष्टैःपायसयुक्तैश्चभुक्तैश्चखंडमिश्रितैः ॥ लक्ष्मींसंतोषयेत्प्रेष्येततःसंप्रार्थयेदिदम् ॥ ३५ ॥ त्रैलोक्यपूजितेदेविकमलेविष्णु
वल्लभे ॥ यथात्वमचलाकृष्णेतथाभवमयिस्थिता ॥ ३६ ॥ ईश्वरीकमलेदेविशरणंचभवानघे ॥ नानोपहारद्रव्यैश्चलक्ष्मीमाज्ञाप्यतोपयेत् ॥ ३७ ॥
शास्त्रैश्चपूजयेद्देवींमहोत्सवसमन्विताम् ॥ ततोनैवेद्यशेषांश्चदत्वाब्राह्मणसत्तमम् ॥ ३८ ॥ आत्मानंस्वपतिंपुत्रान्पोष्येन्यानपिसेवकान् ॥ द्वितीये
तुगुरोर्वारेविशेषंशृणुसुंदरि ॥ ३९ ॥ चित्रधूलीप्रशस्तैश्चभ्राष्ट्रैर्गोधूमनिर्मितैः ॥ तोषयेत्कमलादेव्याःकुर्य्याद्वैभक्तिभावतः ॥ ४० ॥ तृतीयेखंडसंयु
क्तंदध्योदननिवेदनम् ॥ शामाकशालिकासारैश्चतुर्थेपूजयेन्मुदा ॥ ४१ ॥ लक्ष्मीदेवींप्रयत्नेनरत्नदंडकरेततः ॥ लक्ष्मीदेवीप्रीतयेतुब्राह्मणान्पूज
येद्धनैः ॥ ४२ ॥ वस्त्रालंकारभोज्यैश्चफलैर्नानाविधैस्तथा ॥ ॥ पोष्योवाच ॥ ॥ अत्रैवतिष्ठभोवृद्धेराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम् ॥ ४३ ॥ विज्ञाप्यत्वां
नयिष्यामिमाक्रोधंकुरुसत्तमे ॥ इत्युक्त्वासातुचार्वंगीगताराज्ञीसमीपतः ॥ ४४ ॥ शिरस्यंजलिमाधायपोष्याब्रह्मन्समूलतः ॥ आरभ्यसांगपर्यंतंय
दूचेकमलालया ॥ ४५ ॥ तत्सर्वंकथयामासराज्ञींसुरतिचंद्रिकाम् ॥ द्वारपालीवचःश्रुत्वाराज्ञीसुरतिचंद्रिका ॥ ४६ ॥ जगामब्राह्मणीपार्श्वंसगर्वा
प्राहसुंदरी ॥ ॥ राज्ञ्युवाच ॥ ॥ वृद्धेब्राह्मणिकिंवृत्तंचोपदेशार्थमागता ॥ ४७ ॥ कथयस्वचिरंमह्यंभयंत्यक्त्वायथासुखम् ॥ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥
तवानीतिमहंदृष्ट्वागंतुमिच्छामिचंचला ॥ ४८ ॥ कथयिष्यामिकिंदुष्टेव्रतंपरमदुर्लभम् ॥ इंदिरावासरेचाद्यचांडालेनकरोपियत् ॥ ४९ ॥ तद्दृष्टंमयि
कादुष्टेतद्गेहेगर्वितेधुना ॥ तच्छ्रुत्वाब्राह्मणीवाक्यंक्रोधसंरक्तलोचना ॥ ५० ॥ जरंतींब्राह्मणींचैवप्रहारंचचकारसा ॥ ततःसाकमलावृद्धाक्रंदमानापला
यिता ॥ ५१ ॥ क्रीडमानाततःश्यामाब्राह्मणीक्रन्दनध्वनिम् ॥ आगतास्याःसमीपंतुश्रुत्वाबालातपोधना ॥ ५२ ॥ ॥ श्यामाबालोवाच ॥ ॥ वृ
द्धेव्यथेदृशीकेनदत्तातुभ्यंवदस्वमे ॥ तस्यावचनमाकर्ण्यशोकगद्गदयागिरा ॥ ५३ ॥ कमलाकथितंसर्वंवृत्तांतंद्विजसत्तम ॥ श्यामाबालाततःश्रुत्वाव्र
तंपरमदुर्लभम् ॥ ५४ ॥ शास्त्रोक्तविधिनाचक्रेसश्रद्धंचसभक्तितः ॥ त्रिवारेपरिपूर्णेतुतुर्यवारेसमागते ॥ ५५ ॥ विवाहकर्मसंसिद्धंद्विजलक्ष्मीप्रसादतः ॥
श्रीसिद्धेश्वरदेवस्यनृपतेर्भूपतेजसः ॥ ५६ ॥ मालाधरोनामसुतोगृहीत्वातांगृहंगतः ॥ अथतस्यांगतायांतुब्रह्मन्शृणुष्वकौतुकम् ॥ ५७ ॥ राज्ञीगृहेच

सर्वाणिस्थितानिसुबहूनिच ॥ द्रव्याणिक्केननीतानिनज्ञातान्यपिभूसुर ॥ ५८ ॥ निर्वित्तार्तुद्धिहीनासाचान्नवस्त्राविवर्जिता ॥ उपविष्टाचकेनापिगंतुंचदुहितु
र्गृहम् ॥ ५९ ॥ प्रेषयामासभर्त्तारंकिंचित्प्रार्थनहेतवे ॥ तस्यमालाधरस्यापिग्रामेचसरसीतटे ॥ ६० ॥ कालेनकियताविप्रप्रविवेशचकक्षतः ॥ त
स्माज्जलंसमानेतुंतस्यादास्यःसमागताः ॥ तंदृष्ट्वाद्युःखिनांश्रेष्ठंपप्रच्छुःसानुकंपिताः ॥ ६१ ॥ ॥ दास्यऊचुः ॥ ॥ कस्त्वंकुतःसमायातोमांसरक्त
विवर्जितः ॥ रूक्षांगोरूक्षकेशश्चततस्तंकथयस्वनः ॥ ६२ ॥ ॥ दरिद्रउवाच ॥ ॥ श्यामावालापितापाचाहंसौराष्ट्रनगरागतः ॥ कथ
यच्चंचभोदास्यःश्यामावालासमीपतः ॥ ६३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यकौतूहलसमन्विताः ॥ परस्परमुखाःसर्वाजहसुःस्वपुरंगताः ॥ ६४ ॥ श्यामा
बालाचकथितंसर्ववृत्तंचभोद्विज ॥ श्रुत्वैतद्वचनंतासांप्रेषयामाससेवकान् ॥ ६५ ॥ पुष्पतैलंदिव्यवस्त्रंचंदनंपर्णवीटिकाम् ॥ घोटकंचतथादत्वापितरंप्र
तिसुंदरी ॥ ६६॥ गत्वाथसर्वेतेभृत्याःकृत्वासुवेषमुत्तमम् ॥ श्यामावालागृहंनिन्युर्देवराजगृहोपमम् ॥ ६७ ॥ श्यामावालाततश्चैवपितरंदुखिनांवरम् ॥
स्नाल्यन्नंसघृतंचैवभोजयामासयत्नतः ॥ ६८ ॥ तुर्येषुसमतीतेषुदिवसेषुतपोधन ॥ प्रेषयामासतंदत्वागुप्तपात्रस्थितंधनम् ॥ ६९ ॥ ततःप्रविश्यस्व
गृहेधनंपात्रान्तरस्थितम् ॥ ददर्शागारनिचयंरुरोदभृशदुःखितः ॥७०॥ दुहितुःसदनंयातुंनिःससारगृहागतः ॥ तत्रैवसरसीकूलेप्रविवेशचदुःखिनी ॥७१॥
तथेनांचसमानीतांयथास्याःप्राणवल्लभाम् ॥ तथैवपूजयामासमातृस्नेहात्पतिव्रता ॥ ७२ ॥ एतस्मिन्समयेविप्रलक्ष्मीवासरमुत्तमम् ॥ श्यामावाला
कारयितुंमनश्चक्रेचमातरम् ॥ ७३ ॥ तस्यामातादरिद्राणिभुक्त्वावैकांतिकेपिच ॥ शावकानांतुचोच्छिष्टंलक्ष्मीकोपसमन्विता ॥ ७४ ॥ इंदिरायास्तृ
तीयानिवासराणिगतान्यपि ॥ चतुर्थवासरेतांतत्कारयामाससादृढम् ॥ ७५ ॥ आगतानगरंसार्वैरागंसिसुरतिचंद्रिका ॥ दृष्ट्वागृहंतथादिव्यमिंदिरायाःप्रसाद
तः ॥ ७६ ॥ श्यामावालाचविप्रेंद्रकदाचित्समयेपुनः ॥ मातुर्गृहंगताचाथऐश्वर्यस्यादिदृक्षया ॥ ७७ ॥ श्यामावालांततोदूराद्दृष्ट्वासंकुपिताचसा ॥ नप
श्यामिमुखंतस्याइत्युक्त्वालक्षितास्थिता ॥ ७८ ॥ गत्वागृहांतरालंचगृहीत्वासैंधवंचसा ॥ आगतास्वगृहंकिंचित्तूष्णींलक्ष्मीसमाश्रितम् ॥७९॥ राजा
स्वामीचपप्रच्छतांसाध्वींपतिदेवताम् ॥ किमानीतंत्वयाकांतिकथयस्वममाग्रतः ॥ ८० ॥ ॥ कांतोवाच ॥ ॥ राज्यसारंसमानीतंदर्शयिष्यामिभोज
ने ॥ इत्युक्त्वासातदापाकंकृत्वाचलवर्णविना ॥ ८१ ॥ अन्नादिकंततोदत्त्वामालाधरायभूभुजे ॥ ततोमालाधरोराजाव्यंजनंलवणवर्जितम् ॥८२॥ भुक्त्वा

पा० १ पुत्रहीना ।

वैशुण्यतांप्राप्तोराज्यसारंददौचसा ॥ तदाहृष्टमनाराजाभोजनंकृतवान्द्विज ॥ ८३ ॥ प्रशशंसचतांनारींधन्याधन्याइतिब्रुवन् ॥ एतद्व्रतंचयानारीनकरो तिमहादरात् ॥ ८४ ॥ जन्मजन्मनिसानारीदरिद्रादुर्भगाभवेत् ॥ इदंयाःशृणुयाद्व्रत्तंयापठेद्योवासमाहितः ॥ ८५ ॥ सर्वपापैर्विनिर्मुक्तोलक्ष्मीलोकंलभे ज्जसः ॥ इमांव्रतकथांयातुनश्रुत्वाक्रियतेव्रतम् ॥ तस्याव्रतफलंचैवनश्यत्येवनसंशयः ॥ ८६ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादे एकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥ ७ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ केनपुण्येनभोसूतचान्येनगतपातकः ॥ नरोयातिहरेःस्थानंतद्व्रत्स्वानुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणस्यधनैःप्राणान्प्राणैर्वापिद्विजोत्तम ॥ रक्षांकरोतियोमर्त्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २ ॥ पुराराजादीननाथोद्वापरेसञ्जके युगे ॥ आसीदपुत्रोबलवान्वैष्णवःसतुयाजकः ॥ ३ ॥ एकदागालवंराजापप्रच्छविनयान्वितः ॥ केनपुण्येनजायेतपुत्रोवैकरुणार्णव ॥४॥ वदस्वमुनिशार्दू लकरिष्यामितवाज्ञया ॥ येषंतृणांनास्तिसुतोजीवनंहिनिरर्थकम् ॥५॥ गालवउवाच ॥ ॥ राजन्शृणुष्वावहितोयत्पृष्टोस्मितवाग्रतः ॥ कथयामिसमासे नपुत्रस्योद्भवकारणम् ॥६॥ क्रतुंचनरमेधाख्यंकुरुष्वराजसत्तम ॥ तदातेसंततिःस्याद्वैसर्वलक्षणसंयुता ॥ ७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ नरमेधंमहायज्ञंयज्ञानां प्रवरंद्विज ॥ कीदृशंनरमानीयकरिष्यामिगुरोवद ॥ ८ ॥ ॥ गालवउवाच ॥ ॥ सुंदरांगःसुवदनःसमस्तशास्त्रविद्भवेत् ॥ सत्कुलेयादिजातःस तदायज्ञायकल्पते ॥ ९ ॥ अंगहीनःकृष्णवर्णोमूर्खोयोग्योभवेन्नहि ॥ इत्युक्तेगालवेविप्रसराजामनुजेश्वरः ॥ १० ॥ प्रेषयामासदूतांश्चकथयित्वामुनेर्व चः ॥ द्रविणंबहुदत्वाचगालवप्रमुखान्द्विजान् ॥ ११ ॥ यज्ञार्थंवरयामाससमस्तशास्त्रपारगान् ॥ ततोराजाज्ञयादूताःदेशंदेशंशुदागताः ॥ १२ ॥ग्रामे ग्रामेद्विजश्रेष्ठपत्तनेपिसमाहिताः ॥ कुत्रापिनप्राप्तवंतोगताजनपदंततः ॥ १३ ॥ नाम्नादशपुरंविप्रप्रकीर्णंगुणिभिर्द्विजैः ॥ यत्रनारीःसुकेशीश्चमृगशा वकचक्षुषः ॥ १४ ॥ दृष्ट्वामुह्यंतिपुरुषाश्चंद्रमुख्यश्चतायतः ॥ तस्मिन्पुरेमनोरम्येकृष्णदेवहतिद्विजः ॥ १५ ॥ आसीत्पुत्रैस्त्रिभिःसार्द्धंभार्ययाचसुशी लया ॥ वैष्णवःप्रियवादीचविष्णुपूजारतःसदा ॥ १६ ॥ साग्निकःपितृभक्तश्चवैष्णवानांप्रियंकरः ॥ प्रार्थनांचक्रुरथतेराज्ञोदूताद्विजोत्तमम् ॥ १७ ॥ पुत्रंदेहीतिदेहीतिवदब्राह्मणसत्तम ॥ नास्तिराज्ञोद्विजश्रेष्ठपुत्रःसंतापनाशनः ॥ १८ ॥ तदर्थंनरमेधाख्ययज्ञेभवसदीक्षितः ॥ नेष्यामस्तवपुत्रंवैवलिंदातुं महाक्रतौ ॥ १९ ॥ सुवर्णांनांचतुर्लक्षंब्रह्मन्नयसमाहितः ॥ सुखेनयदिदातव्योनोपुत्रःपुत्रलालसात् ॥ २० ॥ तदावलेननेष्यामोराजाज्ञाकारिणोवयम् ॥ दूतानांवचनंश्रुत्वाब्राह्मणोशोकविह्वलौ ॥ २१ ॥ अभूतांविगतप्राणाविवसंज्ञयमानसौ ॥ किंधनेनसुवर्णेनजीवनेनापिसद्मना ॥ प्रोवाचेदंवचःसोपिब्राह्म

णोराजपूरुषान् ॥ २२ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ यदिदूताःसमानेतुंपुत्रंशोकतमोपहम् ॥ आगतानिश्चितंयूयंशृणुध्वंवचनंमम ॥ २३ ॥ स्थित्वापृथि
व्यांकोभ्रष्टांराजाज्ञांकर्तुमिच्छति ॥ पुत्रंहित्वाकिंतुयूयंवृद्धंमांनयतद्विजम् ॥ २४ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादूताःक्रोधसमन्विताः ॥ बलात्कारेणतद्गेहे
सुवर्णानिचतत्यजुः ॥ २५ ॥ यदानेतुंमनश्चक्रुस्तंतुपुत्रंकिलतेक्रुधा ॥ बद्धांजलिपुटोभूत्वारुदन्प्रोवाचसद्विजः ॥२६॥ पुत्राणांज्येष्ठपुत्रंमेहित्वान्यंपुत्रमुत्त
मम् ॥ नयतेतिवचोवक्तुंवक्त्रेनायातिहेजनाः ॥ २७ ॥ द्विजस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणींरुदतींसतीम् ॥ प्रोचुर्दूताःकनीयांसंपुत्रंदेहीतिसत्तम ॥ २८ ॥ तेषा
मितिवचःश्रुत्वाब्राह्मणीभूमितस्तदा ॥ पपातवात्ययासार्द्धंरंभेवभृशदुःखिनी ॥ २९ ॥ मुद्गरंसासमादायमौलौचाताडयद्बलात् ॥ कनिष्ठंमत्सुतंदूताना
पिदास्यामिसर्वथा ॥ ३० ॥ एतस्मिन्समयेविप्रविप्रस्यमध्यमःसुतः ॥ प्रोवाचविनयाविष्टःप्रणम्यपितरौरुदन् ॥ ३१ ॥ मातायदिविषंदद्यात्पित्राविक्री
यतेसुतः ॥ राजाहरतिसर्वस्वंकस्तत्रपालकोभवेत् ॥ ३२ ॥ इत्युक्त्वातत्सुतोमूर्ध्नाप्रणम्यपितरौसह ॥ दूतैर्जगामत्वरितैराज्ञोस्यदीक्षितस्यच ॥ ३३ ॥
[illegible]थतौब्राह्मणौपुत्रविच्छेदक्लिष्टमानसौ ॥ रुदित्वाचरुदित्वाचअंधभावंप्रजग्मतुः ॥ ३४ ॥ अथतेपथ्यगच्छंतविश्वामित्रमुनेःकिल ॥ आश्रमंशिष्ययु
क्तंचसेवितंमृगशावकैः ॥ ३५ ॥ समुनीराजपुरुषान्दृष्ट्वापप्रच्छसादरम् ॥ केयूयंहोकुत्रगतायथाकावृत्तिरुच्यताम् ॥ ३६ ॥ ॥ राजदूताऊचुः ॥
शृणुष्वावहितोविप्रराज्ञःपुत्रोनजायते ॥ तदर्थंनरमेधाख्येयज्ञेराजासुदीक्षितः ॥ ३७ ॥ नयामस्तत्रबल्यर्थमिमंब्राह्मणपुत्रकम् ॥ इतितेषांवचःश्रुत्वा
सविप्रःसदयोभवत् ॥ ३८ ॥ प्राणाममापिगच्छंतुसुखीभवतुबालकः ॥ बालकार्थेद्विजार्थेचस्वाम्यर्थेयेजनाइह ॥ ३९ ॥ त्यजन्तितृणवत्प्राणांस्ते
षांलोकाःसनातनाः ॥ विमृश्येतिमुनिःस्वांतेसप्रोवाचद्विजर्षभः ॥ ४० ॥ यज्ञेबलिंसमादातुमिमंब्राह्मणबालकम् ॥ हित्वामांनयथाथाशु
ह्ययंबालकउत्तमः ॥ ४१ ॥ संसारेजन्मसंप्राप्यनलब्धंसुखमत्रच ॥ अनेनबालकेनापिमरिष्यतिकथंत्वयम् ॥ ४२ ॥ आगतेस्मिन्गृहाद्दूताः
पितरावस्यदुःखितौ ॥ हतभाग्यौगतोनूनंयमस्येवगृहंप्रति ॥ ४३ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वादूताःप्रोचुरथद्विजम् ॥ भूपालस्यविनाज्ञांवैदीननाथस्यभू
सुर ॥ ४४ ॥ नेतुंत्वांपलितंप्राज्ञनेष्यामोहिकथंवयम् ॥ एवमुक्त्वाचतेदूताजग्मूराज्ञःपुरींतदा ॥ ४५ ॥ समुनिर्दूतसंघैश्चगतवान्यज्ञमंदिरम् ॥
राजानंकथयामासुर्दूताविप्रस्यचेष्टितम् ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाशंकितमनाःप्रोवाचेदंवचःसतम् ॥ मुनेयद्यपिमेयज्ञेकृतेपुत्रोभविष्यति ॥ ४७ ॥
बलिंविनापिभोत्रह्मन्तदाविप्रसुतंनय ॥ ४८ ॥ ॥ मुनिरुवाच ॥ ॥ यज्ञेत्वयाकृतेराजन्महापुत्रोभविष्यति ॥ अत्रतेसंशयोमाभूदमोघम

पा० १ बलिंविनापिभोराजन् ।

पिदर्शनम् ॥ ४९ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाराजात्यंतसहर्षकः ॥ चक्रेपूर्णाहुतिंयज्ञेसमस्तैर्मुनिभिःसह ॥ ५० ॥ अथातःसमुनिःश्रेष्ठोब्राह्मणस्यसुतं चतम् ॥ गृह्यदक्षपुरंनामनगरंगतवांस्तदा ॥ ५१ ॥ भवनंतस्यगत्वाचउक्तवान्वचनंमुनिः ॥ गृहेत्वंतिष्ठसेविप्रतिष्ठामिमृतवन्मुने ॥ ५२ ॥ राजावलेनमेपुत्रंनीतवान्किंकरोम्यहम् ॥ पुत्रेगतेचभोविप्रदंपत्योरावयोःपुनः ॥ ५३ ॥ गतानिचांधभावंवैक्रंदनैर्लोचनान्यपि ॥ अथासौमुनिशार्दूलःपु त्रंपश्यनयेतिच ॥ ५४ ॥ उक्तवांस्तौयदाविप्रब्राह्मणौजातहर्षकौ ॥ पुत्रायाकारणंकृत्वागतावेतौवहिःक्षणात् ॥ ५५ ॥ मुनेर्वचनसिद्धित्वात्तत्क्षणंलोच नंतयोः ॥ आलोकैतुगतंतूर्णंपुत्रस्यदर्शनादपि ॥ ५६ ॥ पुत्रस्यमुखपद्मंतौलोचनैरलिसंनिभैः ॥ पीत्वामुनिंचिरंतंचनमस्कृत्यपुनःपुनः ॥ ५७ ॥ प्रो चतुर्वचनंविप्राब्राह्मणौप्रियवादिनौ ॥ अहोमुनेजीवदानमावयोःसुकृतंकिल ॥ ५८ ॥ तयोरेववचःश्रुत्वासमुनिःकरुणार्णवः ॥ दत्वाशिषंचतौविप्रजगाम निजमाश्रमम् ॥५९ ॥ मुनिःकरगतंचैवकृत्वाविष्णोःपरंपदम् ॥ तपस्तेपेमहाभागोदैवतैरपिदुर्लभम् ॥६०॥ किंचित्कालेगतेविप्रतस्यराज्ञोभवत्सुतः ॥ सुंदरोराजयोग्यश्चद्दंदुःशीरनिधाविव ॥ पुत्रोत्सवेसोपिविप्रराजादत्वाधनानिवै ॥ ६१ ॥ बुधुजेदेवबद्भ्रम्यांविशोकोजातकौतुकः ॥ विप्रान्पालयतेय स्तुप्राणान्दत्वाधनान्यपि ॥ ६२ ॥ सयातिविष्णुभवनंपुनरावृत्तिदुर्लभम् ॥ पठतियेत्रभक्त्याचश्रृण्वंतिविप्रतःकथाम् ॥ ६३ ॥ आस्यानंश्लोकमेकंवाग च्छंतिविष्णुमंदिरम् ॥ ६४ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेब्राह्मणपालनंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ७ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ कृष्णजन्माष्टमीसूततस्यामाहात्म्यमुत्तमम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञचोद्धरस्वमहार्णवात् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥कृष्णजन्माष्टमींब्रह्मन्भक्त्याकरोतियो नरः ॥ अंतेविष्णुपुरंयातिकुलकोटियुतोद्विज ॥ २ ॥ अष्टमीबुधवारेचसोमेचैवद्विजोत्तम ॥ रोहिणीऋक्षसंयुक्ताकुलकोटिविमुक्तिदा ॥ ३ ॥ महापा तकसंयुक्तःकरोतिव्रतमुत्तमम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ कृष्णजन्माष्टमींब्रह्मन्नकरोतिनराधमः ॥ इहदुःखमवाप्नोतिसप्रेत्यनरकं व्रजेत् ॥ ५ ॥ नकरोतिचयानारीकृष्णजन्माष्टमीव्रतम् ॥ वर्षेवर्षेतुसामूढानरकंयातिदारुणम् ॥ ६ ॥ जन्माष्टमीदिनेयोवैनरोभ्रातिविमूढधीः ॥ महान रकमभ्रातिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ७ ॥ दिलीपेनपुराप्रृष्टोवसिष्ठोमुनिसत्तमः ॥ तच्छृणुष्वमहाप्राज्ञसर्वपातकनाशनम् ॥ ८ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ भा द्रेमास्यसिताष्टम्यांयस्यांजातोजनार्दनः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहामुने ॥ ९ ॥ कथंवाभगवान्जातःशंखचक्रगदाधरः ॥ देवकीजठरेविष्णुः किंकर्तुंकेनहेतुना ॥ १० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिकस्माज्जातोजनार्दनः ॥ पृथिव्यांत्रिदिवंत्यक्त्वाभवतेकथयाम्यहम् ॥ ११ ॥ पुरा

वसुंधराह्यासीत्कंसादिनृपपीडिता ॥ स्वाधिकारप्रमत्तेनकंसदूतेनताडिता ॥ १२ ॥ क्रंदतीक्रंदतीसातुययौपूर्णितलोचना ॥ यत्रतिष्ठतिदेवेशउमा
कांतोवृषध्वजः ॥ १३ ॥ कंसेननताडितानाथइतितस्मैनिवेदितुम् ॥ बाष्पवारीणिवर्षंतिविवर्णासाविमानिता ॥ १४ ॥ क्रंदंतींतांसमालोक्यको
पेनस्फुरिताधरः ॥ उमयासहितःसर्वैर्देवैर्वृदैरनुव्रतः ॥ १५ ॥ आजगामसहादेवोविधातृभवनंरुषा ॥ गत्वाचोवाचब्रह्माणंकंसध्वंसनहेतवे ॥ १६ ॥ उपा
यःसृज्यतांब्रह्मन्भवतांविष्णुनासह ॥ ऐश्वरंतद्वचःश्रुत्वागंतुंप्राहकृतात्मभूः ॥ १७ ॥ क्षीरोदेयत्रवैकुंठःसुप्तोस्तिभुजगोपरि ॥ हंसपृष्ठंसमारुह्यहरे
रंतिकमाययौ ॥ १८ ॥ तत्रगत्वाचतंधातादेवैर्वृदैर्हरादिभिः ॥ संयुक्तःस्तूयतेवाग्भिःकोमलंवाग्विदांवरः ॥ १९ ॥ नमःकमलनेत्रायहरयेपरमा
त्मने ॥ जगतःपालयित्रेचलक्ष्मीकांतनमोस्तुते ॥ २० ॥ इतितेभ्यःस्तुतिंश्रुत्वाप्रत्युवाचजनार्दनः ॥ देवान्क्लिष्टमुखान्सर्वान्भवद्विरागतंकथम् ॥ २१ ॥
॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ शृणुदेवजगन्नाथयस्मादस्माकमागतम् ॥ कथयामिसुरश्रेष्ठतदहंलोकभावन ॥ २२ ॥ शूलिदत्तवरोन्मत्तःकंसोराजादुरास
दः ॥ वसुधाताडितातेनकरघातेनपीडिता ॥ २३ ॥ वरंदत्वापुराप्यग्रेमायायातुप्रवंचितः ॥ भागिनेयंविनाशंभोमरणंभवितानमे ॥ २४ ॥ तस्माद्गच्छ
स्वयंदेवकंसंहंतुंदुरासदम् ॥ देवकीजठरेजन्मलब्ध्वागत्वाचगोकुलम् ॥ २५ ॥ ब्रह्मणाप्रेरितोदेवःप्रत्युवाचचशूलिनम् ॥ पार्वतींदेहिदेवेशअर्द्धस्थित्वा
गमिष्यति ॥ २६ ॥ उमयारक्षयासार्द्धंशंखचक्रगदाधरः ॥ उद्दिश्यमथुरांचक्रेप्रयाणंकमलासनः ॥ २७ ॥ देवकीजठरेजन्मलेभेतत्रगदाधरः ॥
यशोदाकुक्षिमध्यास्तेशर्वाणीमृगलोचना ॥ २८ ॥ नवमासांश्चविश्रम्यकुक्षौनवदिनांतकान् ॥ भाद्रेमास्यसितेपक्षेचाष्टमींसंज्ञकातिथिः ॥ २९ ॥ रो
हिणीतारकायुक्तारजनीघनघोषिता ॥ तस्यांजातोजगन्नाथःकंसारिर्वसुदेवजः ॥ ३० ॥ वैराटीनंदपत्नीचयशोदाजीजनत्सुताम् ॥ पुत्रंपद्मकरं
पद्मनाभंपद्मदलेक्षणम् ॥ ३१ ॥ तदाहर्षंतुमारेभेदुङ्गाह्यानकदुंदुभिः ॥ कंसासुरभयत्रस्ताप्रोवाचदेवकीतदा ॥ ३२ ॥ वैराटींगच्छभोनाथसुतं
प्रत्यर्पितंकिल ॥ पुत्रंदत्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानय ॥ ३३ ॥ तस्यावचःसमाकर्ण्यवसुदेवोपिदुःखितः ॥ अंकेकुमारमादायवैराटभभिमुखं
ययौ ॥ ३४ ॥ यमुनाजलसंपूर्णांतत्पथेयच्यवर्त्मनि ॥ आसीद्धोरामहादीर्घागंभीरोदकपूरभाक् ॥ ३५ ॥ एवंदङ्गातटेस्थित्वायमुनाश्ववलोकयन् ॥
वसुदेवोपिदुःखार्तोविललापातिचिंतया ॥ ३६ ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविधिनापिहिवंचितः ॥ कथमत्रगमिष्यामिवैराटींनंदमंदिरम् ॥ ३७ ॥
हरिणातत्रसानंदंमाययावंचितःपिता ॥ क्षणमात्रंततेस्थित्वायमुनामवलोकयन् ॥ ३८ ॥ तेनदृष्टापुनःसापिक्षणाज्जातुवहाभवत् ॥ तांदङ्गाढ्ट

॥ १० ॥

उत्तस्थौप्रस्थानमकरोद्यथा ॥ ३९ ॥ मायांकृत्वाजगन्नाथःपितुरंकाज्जलेपतत् ॥ तंपुत्रंपतितंदृष्ट्वाहाहाकृत्वासुदुःखितः ॥ ४० ॥ महोपायंपुनः कर्तुंविधिनातेनवंचितः ॥ त्राहिमांजगतांनाथसुतंरक्षसुरोत्तम ॥ ४१ ॥ जनकक्रंदितंदृष्ट्वाकंसारिःकृपयामुहुः ॥ जलक्रीडांसमाचर्यपितुःक्रोडमगात्पुनः ॥ ४२ ॥ यथातेनयदुश्रेष्ठोजगामनंदमंदिरम् ॥ सुतंदत्त्वायशोदायैसुतांतस्याःसमानयत् ॥ ४३ ॥ निजागारंततःप्राप्यपत्न्यैप्रत्यर्पितासुता ॥ देवकीचप्रसूतेतिवार्ताप्राप्तासुतारिणा ॥ ४४ ॥ आनेतुंप्रस्थितादूताःसुतंदुहितरंतदा ॥ आगत्यकंसदूतास्तेसुतांनेतुंप्रचक्रमुः ॥ ४५ ॥ बलादेनां समाकृष्यदेवकीवसुदेवयोः ॥ कंसदूतैर्गृहीत्वासाअर्पितातुसुरारये ॥ ४६ ॥ सधृत्वातांमहाराजःसभयोभूद्दुरासदः ॥ शुद्धकांचनवर्णाभांपूर्णेंदुसदृशाननाम् ॥४७॥ कंसोहसंतींतांदृष्ट्वाविद्युत्स्फुरितलोचनाम् ॥ आदिदेशासुरश्रेष्ठोजहिनीत्वाशिलोपरि ॥४८॥ आज्ञांलब्ध्वाऽसुरास्तेवैनिष्पेष्टुंतांप्रवर्तिताः ॥ विद्युच्छीघ्रतयागौरीजगाम[3]शंकरांतिकम् ॥ ४९ ॥ ॥ गौर्युवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामियत्रास्तेशत्रुरुत्तमः ॥ नंदस्यनिलयेगुप्तस्तवहंताऽसुरोत्तम ॥ ५० ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एवमुक्त्वातुसादेवीजगामनिजमंदिरम् ॥ श्रुत्वावाक्यंततोदेव्याःकंसोराजासुदुःखितः ॥ ५१ ॥ भगिनींपूतनामाहगच्छत्वंनंदमंदिरम् ॥ छद्मनातंसुतंहत्वागच्छतेवांच्छितंबहु ॥ ५२ ॥ दास्यामिशत्रुंहंतुंमेव्रजशीघ्रतरंशुभे ॥ आज्ञांप्राप्यराक्षसीसागोकुलाभिमुखंगता ॥ ५३ ॥ माययासुंदरीरूपाप्रविष्टातत्रगोकुले ॥ पयोधरेगरंसातुधृत्वाहंतुमुपागता ॥ ५४ ॥ पशुपानांगृहद्वारिप्रविष्टालक्षितेतिच ॥ गत्वांतरुत्थाप्यशिशुंस्तनंदत्वापसद्गतिम् ॥ ५५ ॥ ततस्तुशकटंक्षिप्त्वातृणावर्तादिमर्दनम् ॥ कालीयदमनंकृत्वागतोमधुपुरींततः ॥ ५६ ॥ गत्वाकंसोहतःक्रूरःकंसमल्लानजीजयत् ॥ एतत्तेकथितंराजन्विष्णोर्जन्मदिनव्रतम् ॥ ५७ ॥ श्रुत्वापापानिनश्यंतिकुर्यात्किंवाभविष्यति ॥ यइदंकुरुतेमर्त्योयाचनारीहरेर्व्रतम् ॥ ५८ ॥ ऐश्वर्यमतुलंप्राप्यजन्मन्यत्रयथेप्सितम् ॥ पूर्वविद्धानकर्त्तव्यातृतीयापष्ठिरेवच ॥ ५९ ॥ अष्टम्येकादशीभूताधर्मकामार्थवांच्छुभिः ॥ वर्जयित्वाप्रयत्नेनसप्तमीसंयुताष्टमी ॥ ६० ॥ विनाऋक्षेपिकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ उदयेचाष्टमीकिंचित्सकलानवमीयदि ॥ ६१ ॥ मुहूर्तरोहिणीयुक्तासंपूर्णाचाष्टमीभवेत्॥अष्टमीबुधवारेणरोहिणीसहितायदि ॥६२॥ सोमेनैवभवेद्राजन्किंकृतैर्व्रतकोटिभिः॥ नवम्यामुदयात्किंचित्सोमेसापिबुधेपिच॥६३॥ अपिवर्षशतेनापिलभ्यतेवानलभ्यते ॥ विनाऋक्षंनकर्तव्यानवमीसंयुताष्टमी ॥ ६४ ॥ कार्याविद्धापिसप्तम्यांरोहिणीसंयुताष्टमी ॥ कलाकाष्ठामुहूर्ते

पा० १ सहसांबरम् ।

पियदाकृष्णाष्टमीतिथिः ॥ ६५ ॥ नवम्यांसैववाग्राह्यासप्तमीसंयुतानहि ॥ किंपुनर्बुधवारेणसोमेनापिविशेषतः ॥ ६६ ॥ किंपुनर्नवमीयुक्ताकुलकोट्यास्तुमुक्तिदा॥पलवेधेनराजेंद्रसप्तम्याअष्टमींत्यजेत्॥६७॥सुरायाबिंदुनास्पृष्टंगंगांभःकलशंयथा॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥केनचादौकृतंचेदंकेनवातत्प्रकाशितम् ॥ किंपुण्यंकिंफलंदेवकथयस्वमहामुने ॥ ६८ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ चित्रसेनोमहाराजामहापापपरोमहान् ॥ अगम्यागमनंकृत्वास्वर्णस्तेयंद्विजस्य च ॥ ६९ ॥ सुरायांचसदातृप्तोवृथामांसेसदारतः ॥ एवंपापसमायुक्तोनित्यंप्राणिवधेरतः ॥ ७० ॥ चांडालैःपतितैःसार्द्धमालापंसर्वदाकरोत् ॥ एतदेवं विधोराजामृगयायांमनोदधे ॥ ७१ ॥ अरण्येद्वीपिनंज्ञात्वावेष्टयित्वाचसर्वतः ॥ सावधानंभटान्सर्वान्वाक्यमेतदुवाचह ॥ ७२ ॥ अहमेवनिहन्म्येनंयो न्योस्मिन्प्रहरिष्यति ॥ सवध्योनात्रसंदेहोव्याघ्रोराज्ञःपथाययौ ॥ ७३ ॥ सलज्जोपिततोराजाव्याघ्रंपश्चाज्जगामह ॥ अनेकक्लेशदुःखेनव्याघ्रंहंतुंसमाहितः ॥ ७४ ॥ क्षुत्पिपासाकुलक्लेशःसंध्यायांयमुनातटे ॥ अष्टमीरोहिणीयुक्तातद्दिनंजन्मवासरम् ॥ ७५ ॥ श्वःकन्यायमुनायांवैव्रतंचक्रुर्नराधिप ॥ नानोपहारैर्द्रव्यैश्चधूपदीपैःसुशोभनैः ॥७६॥ गंधपुष्पंतथाद्रव्यंकुंकुमादिमनोहरम् ॥ अन्नंबहुगुणंदृष्ट्वाभोक्तुंतन्मानसंकुलम् ॥ ७७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ अन्नाभावान्ममाद्याशुप्राणायास्यंतिनिश्चितम् ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ जन्माष्टम्यांहरेराजन्नभोक्तव्यंत्वयानघ ॥ ७८ ॥ गृध्रमांसंखरंकाकंगोमांसमन्नमेवच ॥ भुक्तवान्नात्रसंदेहोयोभुंक्तेकृष्णजन्मनि ॥ ७९ ॥ किंकिंछिद्रंनसंजातंसंसारेवसतांनृणाम् ॥ येनदेहेस्थितेप्राणेजयंतीनकृतानृप ॥ ८० ॥ तत्राकृतोपवासस्य शासनंयममंदिरम् ॥ यद्दत्तंपितरोनित्यंनगृह्णंतियथाविधि ॥ ८१ ॥ पितरःपातिताःसर्वेजयंत्यांभोजनेकृते ॥ इतिश्रुत्वाततोराजाव्रतंचक्रेनराधिप॥८२॥ किंचित्पुष्पंकियद्गंधंवस्त्रंचानीयहर्षितः ॥ एतद्व्रतंसमायुक्तंतिथिभांतेचपारणम् ॥ व्रतस्यास्यप्रभावेणचित्रसेनोहरेर्गृहम् ॥ ८३ ॥ दिव्यंविमानमारुह्यगतवान्पितृभिःसह ॥ यत्फलंमथुरांगत्वादृष्ट्वाकृष्णमुखांबुजम् ॥ ८४ ॥ तत्फलंप्राप्यतेपुंसाकृष्णजन्माष्टमीव्रतात् ॥ यत्फलंद्वारकांगत्वादृष्टेविश्वेश्वरे हरौ॥तत्फलंप्राप्यतेदीनैःकृत्वाजन्माष्टमीव्रतम् ॥ ८५ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेहरिजन्माष्टमीव्रतमाहात्म्यंनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥१३॥छ॥ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञब्राह्मणस्यकृपार्णव ॥ माहात्म्यंसर्ववर्णानांश्रेष्ठस्यकृपयाचमे ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणः सर्ववर्णानांगुरुरेवद्विजोत्तम ॥ सर्वामराश्रयोज्ञेयःसाक्षान्नारायणःप्रभुः ॥ २ ॥ कुर्यात्प्रणामंयोविप्रंहरिबुद्ध्यातुभूसुरम् ॥ भक्त्यातस्यद्विजश्रेष्ठवर्द्धतेसंपदादिकम् ॥ ३ ॥ ननमेद्ब्राह्मणंदृष्ट्वाहेलयापिचगर्वितः ॥ छेदनंतुतस्यशिरःकर्तुमिच्छेत्सदाहरिः ॥ ४ ॥ कृतापराधंविप्रंयेद्विपंतिपापबुद्धयः ॥ हरिंद्विपं

तितेज्ञेयानिरयंयांतिदारुणम् ॥ ५ ॥ यःकर्तुमार्थनांविप्रंपश्येत्क्रोधेनचागतम् ॥ कृतांतश्चक्षुषोस्तस्यतप्तसूचीप्रदातिवै ॥ ६ ॥ कुरुतेभूसुरंमूढोभर्त्सं
नैर्योनराधमः ॥ यमदूतामुखेतस्यतप्तलोहंददातिच ॥ ७ ॥ येषांनिकेतनेभुंक्तेक्ष्मासुरोवेतपोधनः ॥ सुपर्वाणैःस्वयंकृष्णोभुंक्तेतेषांनिकेतने ॥ ८ ॥
नश्यंतिसर्वपापानिद्विजहत्यादिकानिच ॥ कणमात्रंभजेद्यस्तुविप्राग्निसलिलंनरः ॥ ९ ॥ योनरश्चरणौधौतंकुर्याद्धस्तेनभक्तितः ॥ द्विजातेर्वैष्मसत्यंते
समुक्तःसर्वपातकैः ॥ १० ॥ पुत्रहीनाचयानारीमृतवत्साचयांगना ॥ सपुत्राजीववत्सासाद्विजपद्मांघ्रिसेवनात् ॥ ११ ॥ ब्रह्मांडेयानितीर्थानितानितीर्थां
निसागरे ॥ उदधौयानितीर्थानितिष्ठंतिद्विजपादयोः ॥ द्विजांघ्रिसलिलैर्नित्यंसेचितंयस्यमस्तकम् ॥ १२ ॥ सस्नातःसर्वतीर्थेपुसमुक्तःसर्वपातकैः ॥
शृणुशौनकवक्ष्यामिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ १३ ॥ विप्रपादोदकस्याहमितिहासंतपोधन ॥ आसीत्पुराद्विजश्रेष्ठवैश्यवृत्तिपरायणः ॥ १४ ॥ शूद्रोभीमो
द्वापरेचब्रह्महत्यासहस्रकृत् ॥ निष्ठुरःसर्वदातुष्टःसमहान्वैश्ययापुनः ॥ १५ ॥ शूद्राचारपरिभ्रष्टोभीमोसौगुरुतल्पगः ॥ प्रत्येकंवर्ष्मिकंतस्यदस्योःसं
रुध्यानविद्यते ॥ १६ ॥ पापानांमुनिशार्दूलभीमस्यदुष्टचेतसः ॥ एकदासगतःकश्चिद्ब्राह्मणस्यनिवेशनम् ॥ १७ ॥ गत्वातंतस्यगेहात्तुद्रव्यंनेतुंमनोद
धे ॥ तत्रोवासब्राह्मणस्यबहिर्द्वारसमीपतः ॥ १८ ॥ दैन्ययुक्तंवचःप्राहक्ष्मासुरंसतपोधनम् ॥ भोस्वामिन्शृणुमेवाक्यंदयालुरिवमन्यते ॥१९ ॥क्षुधार्तां
ह्यदेहिचान्नंप्राणायास्यंतिमेद्रुतम् ॥२०॥ ॥ब्राह्मणउवाच ॥ ॥क्षुधार्त्तंशृणुमेकश्चिद्वाक्यंकर्तुनविद्यते ॥ पाकंमेतंडुलानित्वंनीत्वाभुंक्ष्वयथासुखम् ॥२१॥
नास्तिमेजनकोमातानास्तिसूनुःसहोदरः ॥ नास्तिजायामातृबंधुभ्रृंताःसर्वविहायमाम् ॥ २२ ॥ तिष्ठाम्येकोगृहेऽकर्माभाग्यहीनोतिथेहरिः ॥ एकोमेवस
तोचास्तिनजानेतद्विनाकिल॥ २३ ॥ ॥ भीमउवाच ॥ ॥ ममकश्चिद्विजश्रेष्ठनास्तिसेवांतवापिच॥शूद्रोहंनिलयेजात्याकृत्वास्थास्यामितेसदा ॥२४॥
॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वासानंदःक्ष्मासुरस्तदा ॥ पाकंविधायतूर्णंसददावन्नंतपोधन ॥ २५ ॥ सोपिहर्षसमायुक्तस्तस्यौतत्र
द्विजालये ॥ सेवांकुर्वन्स्नेहयुक्तांभूसुरस्यममनोहराम् ॥ २६ ॥ अद्यश्वोवाहनिष्यामिद्रव्यमस्यममापिच ॥ नेतुंयदाकरिष्यामिनेष्या
मिनात्रसंशयः ॥ २७ ॥ परामृश्यचह्यद्यंतःकृत्वातस्यक्रियांवदेत् ॥ पादधौतादिकंचासौशिरसागतपातकः ॥ २८ ॥ आचम्यांघ्रिजलंदध्रेच्छद्मना
प्रतिदिनंद्विजः ॥ एकदाहारकःकश्चिद्द्रव्यंनेतुंसमागतः ॥ २९ ॥ उत्पाट्यरात्रावरंगतोसौतद्वहांतरम् ॥ दृष्ट्वाभीमंप्रहाराथैर्दंडहस्तःसमागतः ॥ ३० ॥

पा०–१ लिङ्घचस्तु । २ तस्य ।

हारकोमस्तकंतस्यछित्त्वातूर्णंपलायितः ॥ अथतस्यभटाविष्णोःशंखचक्रगदाधराः ॥ ३१ ॥ समायातास्तथानेतुंभीमंतंवीतकिल्बिषम् ॥ स्यंदनंचागतं दिव्यंराजहंसयुतंद्विज ॥ ३२ ॥ तत्रारूढोययौविष्णोर्भवनंदुर्लभंकिल ॥ माहात्म्यंभूमिदेवस्यमयातेतत्प्रकीर्तितम् ॥ शृणुयाद्योनरोभक्त्यातस्यपातकनाशनम् ॥ ३३ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेब्राह्मणमाहात्म्यंनामचतुर्दशोध्यायः ॥ १४ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ कथयस्वमहाभागमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ एकादश्याःफलंकिंवाकिल्बिषंस्यादकुर्वतः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकादश्यास्तुमाहात्म्यंकिमहंवच्मिसांप्रतम् ॥ श्रुत्वाचैकादशीनामयमदूताश्चशंकिताः ॥ २ ॥ भवंतिनात्रसंदेहोसर्वप्राणिभयंकराः ॥ व्रतानांचैवसर्वेषांश्रेष्ठांचैकादशींशुभाम् ॥ ३ ॥ उपोष्यजागृयाद्विष्णोःकुर्य्याच्चमंडनंमहत् ॥ तुलसीदलैस्तुयोमर्त्योहरिपूजांकरोतिवै ॥ ४ ॥ दलेनैकेनलभतेकोटियज्ञफलंद्विज ॥ अगम्यागमनेचैवयत्पापंसमुदाहृतम् ॥ ५ ॥ तत्पापंयातिविलयंचैकादश्यामुपोषणात् ॥ घृतपूर्णंप्रदीपंयोदद्याद्विष्णुदिनेद्विज ॥ ६ ॥ अंतेविष्णुपुरंयातितमोहत्वास्वतेजसा ॥ धन्याजनपदास्तेवैधन्यःसचमहीपतिः ॥ ७ ॥ हरेर्दिनेयस्यराज्येचैकादश्यामहोत्सवः ॥ नारायणस्यशयनेपार्श्वस्यपरिवर्त्तने ॥ ८ ॥ विशेषेणप्रबोधिन्यानिराहाराभवंतिये ॥ मदंतिकंनानयध्वंप्राणिनःपुण्यभागिनः ॥ ९ ॥ अहर्निशंपितृपतिःसमादिशतिदूतकान् ॥ एकादशीजगन्नाथवल्लभापुण्यवर्धिनी ॥ १० ॥ विष्णुर्देहंदहत्येवतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ तेषांधिग्जीवनंसंपत्धिक्सौंदर्यंचवर्तनम् ॥ ११ ॥ येन्नमश्नंतिपापिष्ठाश्चैकादश्यांहिविड्भुजः ॥ एकादश्यांद्विजश्रेष्ठभुक्तिमाश्रित्यकेवलम् ॥ १२॥ बहूनिविविधान्येवतिष्ठंतिदुरितानिच ॥ अमावास्यांयथास्त्रीणांसंगमेकलुषंमहत् ॥ १३ ॥ एकादश्यांतथैवान्नभक्षणेवृजिनंभवेत् ॥ रोगिणश्चतथाखंजकाससोदरकुष्ठकाः ॥ १४ ॥ भवंतिप्राणिनस्तेवैतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ ग्रामशूकरतांयांतिदारिद्र्यंचप्रयांतिवै ॥ १५ ॥ राजबद्धाद्विजश्रेष्ठतस्यामन्नस्यभक्षणे ॥ संसारेयानिपापानितानिविप्रहरेर्दिने ॥ १६ ॥ भुक्तिमाश्रित्यतिष्ठंतिजलभक्षणमाज्ञया ॥ कुर्वतांसर्वपापानिनरकान्निष्कृतिर्भवेत् ॥ १७ ॥ ननिष्कृतिर्भवेन्नॄणांभुंजतांचहरेर्दिने ॥ नरायावंतिचान्नानिभुंजतेचहरेर्दिने ॥ १८ ॥ प्रत्यन्नंचब्रह्महत्याकोटिजंवृजिनंभवेत् ॥ पुनर्वच्मिपुनर्वच्मिश्रूयतांश्रूयतांनराः ॥१९॥ नभोक्तव्यंन- क्तव्यंनभोक्तव्यंहरेर्दिने ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुस्नात्वायत्फलमाप्यते॥२०॥चंद्रसूर्योपरागेचचैकादश्यामुपोषितः ॥ अर्चित्वोत्पलामालाभिस्तस्यांचकमलापतिम् ॥२१॥ विधिवत्पारणंकृत्वानमातुर्गर्भभाजनम्॥ एकादश्यांहरेर्गेहेकरोतिमंडनंद्विज॥२२॥परमांगतिमासाद्यतिष्ठेद्विष्णुनिकेतने ॥ एकादशींसमासाद्यनिराहाराभवंतिये॥२३॥ तेषांविष्णुपुरेशश्वन्निवासो

पिनसंशयः ॥ तुलसीभक्तिसंलीनमनोयेषांविराजते ॥ २४ ॥ तेयांतिपरमंविष्णोःस्थानमेवनसंशयः ॥ परद्रव्येष्वभिरुचियैंषांचैवनविद्यते ॥ २५ ॥ संतुष्टमनसोयेपितेषांविष्णुपुरंध्रुवम् ॥ दुर्भिक्षकालमासाद्यप्राणिभ्योयेनरोत्तमाः ॥ २६ ॥ ददत्यन्नंहरेःसद्मतेषांचैवनसंशयः ॥ गवांद्विजानांत्राणाय स्वामिनोयोषितस्तथा ॥ २७ ॥ प्राणान्मुंचंतियेमर्त्यास्तेषांविष्णुपुरंध्रुवम् ॥ प्राणिभिर्दंशमीविद्धानचोपोष्याकदाचन ॥ २८ ॥ परिहार्यंद्विजश्रेष्ठ दुर्जनस्यांतिकंयथा ॥ अरुणोदयवेलायांदशमीसंगतायदि ॥ २९ ॥ तत्रोपोष्याद्वादशीस्यात्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ दशमीशेषसंयुक्तोयदिस्यादरुणोदयः ॥ ३० ॥ वैष्णवेननकर्त्तव्यंतद्दिनैकादशीव्रतम् ॥ चतस्रोघटिकाःप्रातररुणोदयउच्यते ॥ ३१ ॥ यतीनांस्नानकालोयंगंगांभःसदृशंस्मृतः ॥ अरुणोदयकालेतुदशमीयदिदृश्यते ॥ ३२ ॥ नतत्रैकादशीकार्याधर्मकामार्थनाशिनी ॥ स्वल्पांचदशमीविद्धांत्यजेदेकादशींबुधः ॥ ३३ ॥ सुरा विंदोस्तुसंपर्काद्घृतकुंभंत्यजेद्यथा ॥ संपूर्णैकादशीयत्रद्वादश्यांपुनरेवसा ॥ ३४ ॥ उत्तरायतिभिःकार्योपूर्वामुपवसेद्गृही ॥ एकादशीकलायत्रद्वा दशीपरतोनचेत् ॥ ३५ ॥ तत्रकृतुशतंपुण्यंत्रयोदश्यांतुपारणम् ॥ एकादशीविलुप्तायाचेत्परतोद्वादशीयुता ॥ ३६ ॥ उपोष्याद्वादशीपूर्णांयदीच्छेत्प रमांगतिम् ॥ संपूर्णैऽकादशीयत्रप्रभातेपुनरेवसा ॥ ३७ ॥ सर्वैरेवोत्तराकार्यापरतोद्वादशीयदि ॥ एकादशीव्रतेयेषांमनःसंलीयतेनृणाम् ॥ ३८ ॥ तेषांस्वर्गोहिवासोथयांतितेसदनंहरेः ॥ एकादश्याःपरंनास्तिपरलोकस्यसाधनम् ॥ ३९ ॥ बहुपापसमायुक्तःकरोतिहरिवासरम् ॥ सर्वपापविनिमुं क्तःसयातिहरिमंदिरम् ॥ ४० ॥ पतिसहितायायोपित्करोतिहरिवासरम् ॥ सुपुत्रास्वामिसुभगायातिप्रेत्यहरेर्गृहम् ॥ ४१ ॥ योयच्छतिहरेरग्रेप्र दीपंभक्तिभावतः ॥ हरेर्दिनेद्विजश्रेष्ठपुण्यसंख्यानविद्यत ॥ ४२ ॥ यांगनाभर्तृसहितांकुरुतेजागरंहरेः ॥ हरेर्निकेतनेतिष्ठेद्विरंपत्यासहद्विज ॥ ४३ ॥ यत्किंचिद्धरयेवस्तुभक्त्यायच्छतियोद्विज ॥ हरेर्दिनेतस्यपुण्यमक्षयंचैवसर्वदा ॥ ४४ ॥ पुरासीद्विप्रभोनाम्नानगरेकांचनाह्वये ॥ धनेनपुष्कलेनापिरा जतेसधनेश्वरः ॥ ४५ ॥ तस्यप्रियामहारूपानाम्नाहेमप्रभाद्विज ॥ गरीयान्सुखरस्तत्रबाधतेचकलेर्गुणः ॥ ४६ ॥ सासदाकलहंकुर्यात्पत्यासहतपो धन ॥ शश्वद्गुरुजनान्कामंभर्त्सनान्नीचभाषया ॥ ४७ ॥ पाकपात्रेसदाश्रीयातद्गुप्तासैकांतिकेमला ॥ उच्छिष्टंगुरुजनेभ्यश्चदद्याद्वेप्रतिवासरम् ॥४८॥ जारेसदास्थितंचित्तमहंसाध्वीतिसावदेत् ॥ स्वामिनःकलहेत्रैह्मन्मनोद्वेगकरासदा ॥ ४९ ॥ एकदाचागतांद्वङ्गाचकारभर्त्सनांचताम् ॥ भर्त्तांतस्याःप्र हारंचसवैपापयुतांद्विज ॥ ५० ॥ सैवरोषसमायुक्तागताशून्यगृहेतुवै ॥ सुप्ताऽज्ञातास्थिताकस्मिन्जलाभ्रंनचखादह ॥ ५१ ॥ दैवात्तत्रदिनेविष्णोः

पार्श्वस्यपरिवर्त्तनम् ॥ एकादशीव्रतंविप्रसर्वपापप्रणाशनम् ॥ ५२॥ ततःप्रभातेरजनीद्वादशीश्रवणान्विता ॥ आगतातत्रसानारीरोषनिर्भरमानसा ॥५३॥
निराहारौकृतौद्वौचनिर्मलासावभूवह ॥ रात्रौचपंचतांयाताजयंतीवासरेद्विज ॥ ५४ ॥ यमाज्ञयाततोदूताआगतास्तांतथाविधाम् ॥ नेतुंभयंकरास्ते
चपाशमुद्गरपाणयः ॥ ५५ ॥ बद्धानेतुंमनश्चक्रेकृतांतसदनंयदा ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदाधराः ॥ ५६ ॥ छित्त्वापाशंततोदिव्येस्यं
दनेतांगतैनसम् ॥ तेवैचारोहयामासुनिर्मलांभवनंहरेः ॥ ५७ ॥ गतातैर्वेष्टितासाथदुर्ल्लभंनिर्जरैःशुभम् ॥ विष्णोर्दिवसमाहात्म्यंकथितंतेद्विजर्षभ ॥५८॥
अनिच्छयापियःकुर्यात्सयातिहरिमंदिरम् ॥ एकादश्यादिनेमर्त्योदीपंदातुंहरेर्गृहे ॥ ५९ ॥ गच्छेत्प्रतिपदंसोपिचाश्वमेधफलाधिकम् ॥ शृण्वंतिच
पुराणानिपठंतिचहरेर्दिने ॥ प्रत्यक्षरंलभंतेतेकपिलादानजंफलम् ॥ ६० ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेहरिवासरमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कर्मणाकेनभोःसूतचैनसांसंक्षयोभवेत् ॥ श्रीहरेश्चकृपाभूयात्तद्वदस्वानुकंपया ॥ १ ॥
सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिशृण्वतांपापनाशनम् ॥ येनविष्णोःकृपास्याद्वैवृजिनक्षयकारिणी ॥ २ ॥ पौर्णमास्यांतुयोविप्रभक्तिभावसम
न्वितः ॥ कुर्य्यान्नानाविधानेनसपर्य्यांश्रीजगद्विभोः ॥ ३ ॥कलुषंतस्यनश्येतकोटिजन्मार्जितंमुने ॥ तस्मिन्श्रीरमणस्यास्यकृपाजाताभवेद्ध्रुवम् ॥४॥
द्वादश्यामन्नदानंयोभक्त्याकुर्याद्द्विजातये ॥ तस्यनश्यंतिपापानितमांसीवारुणोदये ॥ ५॥ योनरःश्रीहरिंकुर्यात्स्नपनंपयसाद्विज ॥ तत्प्रीतिःश्रीहरेःसद्यो
द्वादश्यांशर्करादिभिः ॥ ६ ॥ मंत्रंविनातुयोविप्रदद्याच्छ्रीहरयेकिल ॥ पापाणसदृशंपुण्यंदातायातिअधोगतिम् ॥ ७ ॥ क्ष्मासुरायचमूर्खायपापाणसदृशं
तुयत् ॥ दद्याद्दानंनरोयोवैतस्यपुण्यंनविद्यते ॥८॥विद्याहीनोद्विजोमोहाद्दानंगृह्णातिमूढधीः॥कालानलंयथाजीर्णंतेनसनिरयंव्रजेत् ॥ ९ ॥ यथादारुमयोह
स्तीमृगश्चित्रमयोयथा ॥ विद्याहानोद्विजोविप्रत्रयस्तेनामधारकाः॥१०॥यथाध्वनिस्थितंवारिपवनार्केणशुद्ध्यति॥भक्त्यातुपार्षदंदृष्ट्वातस्यनश्यतिकल्म
षम् ॥ ११ ॥ योनरश्चाश्विनेमासिसघृतान्पूर्णिमादिने ॥ दद्याच्छ्रीहरयेलाजान्क्रीडार्थंतुवराटिकाम् ॥ १२ ॥ भक्त्यायातिहरेःस्थानंपुनरावृत्तिवर्जितः ॥
नदद्याद्योनरोमोहात्तस्मिन्नतुष्टिदोहरिः ॥१३॥ वराटिकांयावतींयोहरयेपौर्णिमादिने ॥ तावद्दिनंहरेःस्थानंचाश्विनेसंवसेद्ध्रुवम् ॥१४॥ करवीरपुरेह्यासी
त्पुराशूद्रोपिनिर्द्दयः ॥ कालद्विजोद्विजश्रेष्ठनाम्नापापीभयंकरः ॥ १५ ॥ स्वकार्यनिरतःसोपिस्वामिकार्यप्रणाशकः ॥ एकदापंचतांयातोयमदूताभयं
कराः ॥ १६ ॥ आगतास्तंसमानेतुंयमस्यतुनिकेतनम् ॥ बद्धानिन्युश्चतंदृष्ट्वापृष्टवान्सचिवंयमः ॥ १७ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अस्यांकिंविद्यते

मात्यकर्मापिचशुभाशुभम् ॥ कथयस्वसममूलंतुचित्रगुप्तविचक्षण ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ असौपापीदुराचारःस्वामिकार्यप्रणाशकः ॥ ना
स्तिपुण्यंचाणुमात्रंनरकेपरिपच्यताम् ॥ १९ ॥ शतमन्वन्तरंराजन्नागयोनौचनिहुयः ॥ पाषाणेजन्मचासाद्यगृहेस्थापुनिरंतरम् ॥ २० ॥ ॥ सूतउवा
च ॥ ॥ तावत्कालंततोविप्रनिरयेसपपातह ॥ ततोप्यइमगृहेनागयोनौजातःसुदुःखितः ॥ २१ ॥ एकदाचाश्विनेमासिमौर्णमासीदिनेद्विज ॥ लाजा
न्वराटिकानागोविलात्माक्षेपयद्वहिः ॥ २२ ॥ पतितासाहरेरग्रेपापमस्यस्वयंहरिः ॥ तूर्णंतुनाशयामासदयालुर्दुःखनाशकः ॥ २३ ॥ कदाचित्प्रातका
लस्तुपंचत्वंसजगामह ॥ यमदूतास्तमानेतुंचागतावहुशोद्विज ॥ २४ ॥ बद्धानेतुंयदाचक्रुर्यमस्यसदनंप्रति ॥ तदागताविष्णुदूताःशंखचक्रगदा
धराः ॥ २५ ॥ पाशंछित्त्वारथेदिव्येतमाशुगतकिल्विषम् ॥ तत्रचारोपयामासुःयमदूताःपलायिताः ॥ २६ ॥ ततोनिकेतनंविष्णोर्नागस्तेवैष्टितोयथौ ॥
तत्रतस्थौहरेरग्रेपुनरावर्त्तिवर्जितः ॥ २७ ॥ भक्त्यायोहरयेदद्याल्लाजांश्चसवृताद्विज ॥ वराटिकांतस्यपुण्यंनजानेकिंभवेद्ध्रुवम् ॥ २८ ॥ यइमंशृणु
याद्विप्रचाध्यायंपापनाशनम् ॥ तस्यनश्यंतिपापानिश्रीहरेःकृपयापिच ॥ २९ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेपोडशोऽध्यायः ॥ १६ ॥
॥ शौनकउवाच ॥ ॥ विष्णुपादोदकस्यापिमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ कथयस्वमहाप्राज्ञसमूलंमेकृपार्णव ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ समस्तपातक
ध्वंसिविष्णुपादोदकंशुभम्॥कणमात्रंवहेद्यस्तुसर्वतीर्थफलंलभेत्॥२॥विष्णुपादोदकंब्रह्मन्नुत्पन्नंशंतःपापनाशनम् ॥ अकालमरणंनास्तिगंगास्नानफलंलभे
त् ॥ ३ ॥ विष्णुपादोदकंपापीयःपिबेतस्यकिल्विषम् ॥ शरीरस्थंक्षयंयातिकृतंब्रह्मन्नसंशयः ॥ ४ ॥ तुलसीपर्णसंयुक्तंविष्णुपादोदकंद्विज ॥ योवहे
च्छिरसाभक्त्याचांतियातिहरेर्गृहम् ॥ ५ ॥ मेरुतुल्यसुवर्णानिदत्त्वायत्फलमाप्यते ॥ हरिपादोदकंस्पृष्ट्वाप्राप्यतेतत्फलंनरैः ॥ ६ ॥ धेनुकोटिसहस्रा
णियत्फलंलभतेनरैः ॥ दत्वापादोदकंस्पृष्ट्वातत्फलंप्राप्यतेध्रुवम् ॥ ७ ॥ यज्ञकोटिसहस्राणिकृत्वायत्फलमाप्यते ॥ हरिपादोदकंस्पृष्ट्वातस्मात्कोटिगुणं
नरैः ॥ ८ ॥ कोटिकन्याप्रदानेनयत्फलंलभ्यतेजनैः ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वाफलंतस्माद्विजाधिकम् ॥९॥ दंतिकोटिप्रदानेनसतिकोटिप्रदानतः ॥ यत्फ
लंलभतेमर्त्यःस्पृष्ट्वापादोदकंहरेः ॥ १० ॥ दत्वामर्त्यःसप्तद्वीपांससस्यांयत्फलंलभेत् ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वातस्माद्विप्राधिकंलभेत् ॥ ११ ॥ शृणुविप्र
प्रवक्ष्यामिसंक्षेपेणाधिकंकिमु ॥ विष्णुपादोदकंस्पृष्ट्वापापीयातिहरेर्गृहम् ॥ १२ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ स्पृष्ट्वापीत्वापुराकेनप्राणिनाप्रापिवैगृहम् ॥
कथयस्वहरेःसूतममत्वंचानुकंपया ॥ १३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुरात्रेतायुगेपापीनाम्नाविप्रःसुदर्शनः ॥ जनार्दनदिनेनित्यमश्रीयात्सद्विजो

त्तम ॥ १४ ॥ शास्त्रनिंदाकरोनित्यंव्रतनिंदाकरःसदा ॥ असावन्यंनजानातिकेवलंस्वोदरंविना ॥ १५ ॥ एकदाप्राप्तकालस्तुनिधनंप्राप्तवान्द्विज ॥
यमदूताःसमायातावद्धानींतोयमालयम् ॥ १६ ॥ तंदृष्ट्वायमुनाभ्रातापप्रच्छसचिवंरुषा ॥ भोमात्यचास्त्ययत्पुण्यंपापंवदसमूलतः ॥ १७ ॥ असौविप्रो
महापापीक्रूरकर्म्मेवदृश्यते ॥ १८ ॥ ॥ चित्रगुप्तउवाच ॥ ॥ आकर्णयचास्यपापंपुण्यंनास्त्यणुमात्रकम् ॥ वासरेपिहरेर्नित्यमकरोद्भोजनंविभो ॥
॥ १९ ॥ वासरेकमलाभर्तुश्चाश्रीयाद्योनराधमः ॥ पुरीषंसोश्रीयाद्राजन्नरंयंयातिदारुणम् ॥ २० ॥ मन्वंतरशतंदेहिस्थानंतुनिरयेष्यसुम् ॥ ग्रामको
ऽस्त्ययोनौहिततोजन्मभविष्यति ॥२१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यामाज्ञयाततोविप्रतस्यदूतैर्भयंकरैः ॥ पातितस्तुपुरीषेवैमन्वंतरशताधिकम् ॥२२॥
ततोमुक्तोभवच्चासौपृथिव्यांग्रामसूकरः ॥ चिरंनरकमश्नीयाद्धरिवासरभोजनात् ॥ २३ ॥ ततोविप्रप्राप्तकालःपंचत्वंसजगामह ॥ काकयोनौपुनर्ज
न्मलेभेसौविड्भुजःसदा ॥ २४ ॥ एकस्मिन्दिवसेविप्रश्रीहरेश्चरणोदकम् ॥ द्वारदेशेस्थितंपीत्वासर्वपापविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मिन्नेवदिनेकाकःप
तितःशवरस्यवै ॥ कालेनैवृत्युदशांप्राप्तोव्याधेनवायसोपिच ॥ २६ ॥ आगतेस्यंदनेदिव्येराजहंसयुतेशुभे ॥ आरुह्यवलिभुग्विप्रयय्यौसहरिमंदिरम् ॥
॥ २७ ॥ पादोदकस्यमाहात्म्यंकथितंपापनाशनम् ॥ यःशृणोतिनरःपापीतस्यपापंविनश्यति ॥ २८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनक
संवादेचरणोदकमाहात्म्येसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥छ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ अगम्यागमनंसूतकुर्याद्योवैविमोहितः ॥ तस्यशुद्धिर्भवेत्केनकथयस्वसमूल
तः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अभिगच्छतिचांडालींश्वपाकींयोद्विजोत्तमः ॥उपवासत्रयंकुर्यात्प्राजापत्यंचरेत्ततः ॥ २ ॥ सशिखंवपनंचैवदद्याद्गोद्व
यमेवच ॥ यथार्थदक्षिणांदत्वाशुद्धिमाप्नोतिसद्विजः ॥ ३॥ क्षत्रियेवापिचांडालीवैश्येवायदिगच्छति ॥ प्राजापत्यंसकृच्छ्रंचदद्याद्गोमिथुनद्वयम् ॥ ४ ॥
अनुगच्छतिशूद्रोहिश्वपाकींचतपोधन ॥ चतुर्गोमिथुनंदद्यात्प्राजापत्यंव्रतंचरेत् ॥ ५ ॥ मातरंयदिवागच्छेद्भगिनींस्वसुतामपि ॥ वपूंचमोहितोग
च्छंस्त्रीणिकृच्छ्राण्यथाचरेत् ॥ ६ ॥ चांद्रायणत्रयंकृत्वादद्याद्गोमिथुनत्रयम् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ ७ ॥ हुतेह्यग्नौतथःपश्चाद्गुरुचन्ये
वंतपोधन ॥ पितृदारान्द्विजश्रेष्ठमातुश्चभगिनींतथा ॥ ८ ॥ गुरुपत्नींमातुलानींभ्रातुर्भार्यांस्वगोत्रजाम् ॥ यदिगच्छतिमोहेनप्राजापत्यद्वयंचरे
त् ॥ ९ ॥ चांद्रायणत्रयंब्रह्मन्पंचगोमिथुनानिच ॥ विप्रेभ्योदक्षिणांदद्याच्छुध्यतेनात्रसंशयः॥ १० ॥ गांचगच्छतियोमूढउपवासत्रयंचरेत् ॥ धेनुंदत्त्वा
तथाचान्नंशुद्धचत्यत्रनसंशयः ॥११॥ वेश्यांस्वरीशूकरींचकपिंतुंमहिषींद्विज॥आकंठतःसमाक्षिप्यगोमयोदककर्दमे ॥१२॥ तत्रतिष्ठेन्निराहारोविराव्रेणैवशु

द्ध्यति ॥ सशिखंवपनंकृत्वात्रिरात्रमुपवासयेत् ॥ १३ ॥ एकरात्रंजलेस्थित्वाशुद्ध्यत्येवनसंशयः ॥ ब्राह्मणींतुयदागच्छेत्योनरःकाममोहितः ॥ १४ ॥
प्राजापत्यत्रयंकुर्य्याच्चांद्रायणत्रयंतथा ॥ गोत्रयंतुतथादद्याच्छुद्ध्यत्येवतपोधन ॥ १५ ॥ ब्राह्मणीपंचगव्यंतुपंचरात्रंपिबेद्विज ॥ गोद्वयंदक्षिणांदद्या
च्छुध्यत्यत्रनसंशयः ॥ १६ ॥ परांगनांयदागच्छेत्कृच्छ्रंसांतपनंचरेत् ॥ यथागेलातथायोषित्तस्मात्तांपरिवर्जयेत् ॥ १७ ॥ वर्णवाह्यांतथानीचामनुगच्छे
त्सकृन्नरः ॥ प्राजापत्यंचरेत्कृच्छ्रंशुद्ध्यत्येवनसंशयः ॥ १८ ॥ अंगारसदृशीयोषित्सर्पिःकुंभसमःपुमान् ॥ तस्याःपरिसरेत्रह्मन्नस्थातव्यंकदाचन॥१९॥
जारेणजनयेद्गर्भंयाचनारीकुलांतका ॥ त्याज्यासासर्वथात्रह्मन्स्तत्रदोषोनविद्यते॥२०॥यात्रनारीगृहाद्गच्छेत्त्यक्त्वावंधून्स्वकानपि॥ नष्टासाचकुलभ्रष्टानत
स्याःसंगमःपुनः ॥ २१ ॥ याचनारीयदागच्छेन्मोहितापरपूरुषम् ॥ प्राजापत्यंचरेत्कृच्छ्रंपंचगव्यंपिवेत्ततः ॥ २२ ॥ गोद्वयंतुततोदद्याच्छुध्यत्येवन
संशयः ॥ ब्राह्मणींवालिशात्रह्मन्मोहितापरपूरुषम् ॥ २३ ॥ यदागच्छेत्तदात्याज्यानैनंदोषोनविद्यते ॥ योगच्छेद्ब्राह्मणींविप्रभूसुरःकाममोहितः ॥ गोति
लांश्चतदादद्याच्छुद्धत्यत्रनसंशयः ॥ २४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेअष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥
अज्ञानात्प्राश्यविण्मूत्रंसुरांसंस्पृश्यवापुनः ॥ यथाशुद्धिर्भवेत्तेषांकथयामिमृणुद्विज ॥ १ ॥ प्राजापत्यद्वयंकुर्य्यांत्तीर्थाभिगमनंमुने ॥ वृषैकादशगो
दानंसशिखंवपनंततः ॥ २ ॥ गत्वाचतुष्पथंसर्वंप्राजापत्यव्रतंतथा ॥ गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिवेत्ततः ॥ ३ ॥ ब्राह्मणान्भोजयित्वातुशुद्ध्यत्येवन
संशयः ॥ चांडालान्नंजलंचैवज्ञानतोपिविपत्तिषु ॥ ४ ॥ यदिभुङ्क्तेनरःकश्चित्कृच्छ्रंचांद्रायणंचरेत् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंततः
पिवेत् ॥ ५ ॥ एकद्वित्रिचतुर्गावोदेयाद्विप्रेष्वनुक्रमात् ॥ वृषलान्नंसूतकान्नंअभोज्यान्नंजलंचवै ॥ ६ ॥ शूद्रोच्छिष्टंयदाभुंक्तेज्ञानतोवापिपत्तिषु ॥
प्राजापत्यद्वयंकुर्यांच्चांद्रायणत्रयंतथा ॥ ७ ॥ गोद्वयंतुततोदद्यात्पंचगव्यंपिवेद्विज ॥ हुत्वाह्यग्नौबहूनविप्रान्भोज्यशुद्धोभवेद्ध्रुवम् ॥ ८ ॥ आ
खुनकुलमार्जारैरन्नंचेद्भक्षितंद्विज ॥ तिलद्वभोंदकैःप्रोक्ष्यशुद्ध्यत्येवनसंशयः ॥ ९ ॥ पलांडुलशुनंशिग्रुमलाबुंगृंजनंपलम् ॥ भुंक्तेयोवैनरोब्रह्मन्व्रतंचांद्रा
यणंचरेत् ॥ १० ॥ मद्यमांसप्रियंशूद्रंनीचकर्म्मानुवर्त्तनैः ॥ तंशूद्रंवर्जयेद्विप्रश्चपाकमिवदूरतः ॥ ११ ॥ द्विजसेवानुरक्तायेमद्यमांसविवर्जिताः ॥ दानस्व
कर्म्मनिरतास्तेज्ञेयावृषलोत्तमाः ॥ १२ ॥ अज्ञानाद्भुंजतेविप्रमूतकेकृतकेयदि ॥ गायत्रीदशभिर्विप्रःसहस्रेश्चशुचिर्भवेत् ॥ १३ ॥ सहस्रेःक्षत्रियश्चैववैश्यः
पंचसहस्रकैः ॥ पंचगव्यैर्भवेच्छुद्धोवृषलोपितपोधन ॥१४॥ आज्यंतुतोयंनीचस्थभांडस्थंदधियःपिबेत् ॥ अज्ञानतोपियोवर्णःप्राजापत्यव्रतंचरेत्॥१५॥

दानंबहुतरंदद्याच्छुद्धोग्रसौयथाविधि ॥ शूद्राणांनोपवासोपिदाननैवविशुद्धयति ॥ १६ ॥ सशिखंवपनंकुर्यादहोरात्रोपवासतः ॥ नीचैर्दंडादिभिश्चैवताडितोयोनरोद्विज ॥ १७ ॥ प्राज्ञापत्यव्रतंकुर्य्याच्चांद्रायणव्रतंतुवा ॥ सशिखंवपनंचैवपंचगव्यंपिबेत्ततः ॥ १८ ॥ गोद्वयंतुततोदद्यादग्नौचान्नादिकंहुतम् ॥ मद्यपानंगृहेविप्रज्ञानतोपियदच्छया ॥ १९ ॥ यदिभुंक्तेनरःकश्चित्पात्यःसोपिकुलान्नरः ॥ गोवीजहंतायोविप्रच्छेदकश्चदलस्यच ॥२०॥ स्वर्णस्तेयीभवेत्कृच्छ्रंप्राजापत्यव्रतंचरेत् ॥ सशिखंवपनंकृत्वापंचगव्यंतथापिबेत् ॥ २१ ॥ यथाविधिहुतंचान्नमोदद्याद्धेनुत्रयंतथा ॥ तस्यभुक्तंजलंचैवप्राह्यंस्याद्धेतपोधन ॥ २२ ॥ प्रातरुपवहंतुचाश्रीयाद्यहंसायमयाचितम् ॥ त्र्यहंचैवतुनाश्रीयात्प्राजापत्यमिदंव्रतम् ॥ २३ ॥ गोमूत्रंगोमयंक्षीरंदधिसर्पिःकुशोदकम् ॥ दिनद्वयंपिबेद्विप्रश्चैकरात्रमुपोषितः ॥ सर्वपापहरंकृच्छ्रंमुनेसांतपनंस्मृतम् ॥ २४ ॥ ग्रासंत्र्यहंतुचैकैकंप्रातःसायमयाचितम् ॥ अद्याभ्यहंचोपवसेदतिकृच्छ्रमिदंव्रतम् ॥२५॥ प्रतित्र्यहंपिबेदुष्णंजलंक्षीरंघृतंद्विज ॥ सकृत्स्नायीतत्रकृच्छ्रंस्मृतंपापहरंमुने॥२६॥ अभोजनंद्वादशाहंकृच्छ्रोयंपापनाशनः॥ पराको नामविज्ञेयःप्रसिद्धश्चतपोधन ॥ २७ ॥ एकैकंवर्द्धयेत्पिंडंशुक्लेकृष्णेचचंद्रासयेत् ॥ इंदुक्षयेनभुंजीतचांद्रायणव्रतंस्मृतम् ॥ २८ ॥ अश्रीयाच्चतुरः प्रातःपिंडान्विप्रसमाहितः ॥ चतुरोस्तमितेचाकेंशिशुचांद्रायणंस्मृतम् ॥ २९ ॥ कूष्मांडवार्तीयानारींपंचगव्यांपिबेच्चयहम् ॥ कूष्मांडपंचकंदद्यात्ससुवर्णंसवस्त्रकम् ॥ तस्यावारितथाभक्तंग्राह्यंस्याद्वैतपोधन ॥ ३० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेमूतशौनकसंवादेएकोनविंशोऽध्यायः॥ १९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुकृतंकिंकृतथाप्राहकृत्वासंसारसागरात् ॥ तरिष्यंतिकलौसूततमोन्धकूपमंडुकाः॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥ राधाकृष्णप्रियेचोर्जेप्रातःस्नानंसमाचरेत् ॥ राधादामोदरंभक्त्याकुर्योत्पूजांसमाहिता ॥ २ ॥ त्यक्त्वामिषादिकंब्रह्मन्नुपतिसेवापरायणा ॥ सायंयाति श्रीहरेःस्थानंगोलोकाख्यंसुदुर्लभम् ॥३॥ राधादामोदराभ्यांयाधूपदीपंतुकार्तिके ॥ दद्यात्साभवनंविष्णोर्यांतिवैत्यक्तपातकाः ॥४॥ योपिद्याकार्त्तिकेविप्रदद्याद्वस्त्रंनिकेतने ॥ राधादामोदराभ्यांतुवसेत्सांश्रीहरेश्चिरम् ॥ ५ ॥ राधादामोदराभ्यांयापुष्पमाल्यंसुवासितम् ॥ कार्तिकेमासिसादद्याद्यातिवैकुंठमंदिरम् ॥ ६ ॥ गंधंयाचापिनैवेद्यंदद्याद्वैशकैरादिकम् ॥ राधादामोदराभ्यांसागच्छेद्वैविष्णुमंदिरम् ॥ ७ ॥ यत्किंचिद्यच्छतिब्रह्मन्कार्तिकेकेचाद्विजातये ॥ राधादामोदरप्रीत्येतस्याःपुण्याक्षयंभवेत् ॥ ८ ॥ यानारीकार्तिकेभक्त्यारादामोदरंद्विज ॥ प्रातःस्नपर्यासाद्यातिनकुर्य्यान्निरयंचिरम् ॥९॥ कदाचिज्जन्मभूमौसाविधवाप्रतिजन्मनि ॥ भवेच्चासाद्यपूर्व्ववैचाप्रियास्वामिनोपिच ॥ १० ॥ पुरात्रेतायुगेविप्रवृषलोनामशंकरः ॥ सौराद्रदेशेवासीच

तस्यजायाकलिप्रिया ॥ ११ ॥ जाराकांक्षीसदानाम्नातृणवन्मन्यतेपतिम् ॥ असौपतिर्नमेयोग्योमेस्वामीपरपूरुषः ॥ १२ ॥ इतिमत्वासदा
तस्मैचोच्छिष्टंतुददातिवै ॥ नीचसंगान्महामूढामद्यमांसंचखादह ॥ १३ ॥ स्वामिनोभर्त्सनांनित्यंकुर्यात्कामंतुनिष्ठुरा ॥ पादरज्जुर्भवे
च्चासौकस्माद्वैनमृतोपिच ॥ १४ ॥ मृतेतस्मिन्नहंभोगंकरिष्यामियदृच्छया ॥ विचार्येतिहृदामूढाजारेणैकेनसातदा ॥ १५ ॥ अन्यदेशंगमिष्यावःसंकेतमक
रोद्विज ॥ सुतस्यस्वामिनोरात्रौचासिनातद्गलंद्विज ॥ १६ ॥ छित्त्वाजारकृतेसापिसंकेतस्यस्थलंगता ॥ आगतंजारपुरुषंद्वीपिनाभक्षितंद्विज ॥ १७ ॥
दृष्ट्वासारोदनंकृत्वामूर्च्छितानिपपातह ॥ चिरादाश्वस्यसामूढाकरुणंविललापह ॥ १८ ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ स्वकीयंस्वामिनंहत्वाचागता
परपूरुषम् ॥ तंजारंस्वामिनंदैवात्शार्दूलोभक्षयन्मम ॥ किंकरोमिक्वगच्छामिविधात्रावंचितास्म्यहम् ॥ १९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ततःकलिप्रिया
ब्रह्मन्आगतास्वगृहंप्रति ॥ लपनेस्वामिनोदत्वामुखंचविललापसा ॥ २० ॥ ॥ कलिप्रियोवाच ॥ ॥ हानाथकिंकृतंकर्म्ममयाहंतातिदारुणम् ॥ कं
लोकंवागमिष्यामिवदस्वामिन्मनाग्गिरम् ॥ २१ ॥ भर्त्सनांतुयथाकामंकुर्य्याच्चाहंसुनिंदिता ॥ किंचिन्नवदसिस्वामिन्नेनोयन्मेनविद्यते ॥ २२ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ननामचरणेतस्यगतान्यनगरंप्रति ॥ तत्रप्रविष्टासायोपिदृष्ट्वापुण्यजनान्बहून् ॥ २३ ॥ ऊर्जेस्नानपरान्प्रातर्नर्मदायांचवैष्णवान् ॥ तत्र
नद्यांस्त्रियश्चापिराधादामोदरंद्विज ॥ २४ ॥ सपर्यांचकृतांचैवशंखनादैर्महोत्सवैः ॥ गंधपुष्पैर्धूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ २५ ॥ मुखवासैर्भक्तियुक्ता
दृष्ट्वासाविनयान्विता ॥ पप्रच्छब्रूतयूयंमेकिमेतत्क्रियतेस्त्रियः ॥ २६ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ सर्वमासोत्तमेचोर्जेराधादामोदरौशुभौ ॥ पूजांकृत्वावयंमातः
सर्वपापहरांशुभाम् ॥ २७ ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंनष्टंप्राप्तंनिकेतनम् ॥ सपर्य्यामामिपंत्यक्त्वाकृत्वासाचहरेर्दिने ॥ २८ ॥ निधनत्वंपौर्णमास्यांगतासानिर्म
लाद्विज ॥ किंकराश्चागतास्तूर्णंयमस्यनिलयंप्रति ॥ २९ ॥ नेतुंतांक्रोधसंयुक्ताववंधुश्चमरज्जुभिः ॥ तदागताविष्णुदूताविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ ३० ॥
शंखचक्रगदापद्मधारिणोवनमालिनः ॥ निजघ्नुश्चक्रधाराभिर्यमदूताःपलायिताः ॥ ३१ ॥ राजहंसयुतेविप्रविमानेस्वर्णनिर्मिते ॥ आरूढासागतातैस्तु
वेष्टिताविष्णुमंदिरम् ॥ ३२ ॥ तत्रतस्थौचिरंभोगंकृत्वासावैयथेप्सितम् ॥ याकुर्यात्कार्त्तिकेविप्रराधादामोदरार्चनम् ॥ ३३ ॥ यातिपूजात्यक्तपापाद्गोलोका
ख्यंमनोहरम् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यायाचनारीसमाहिता ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंतस्यतस्याविनश्यति ॥ ३४ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डे
सूतशौनकसंवादेराधादामोदरपूजामाहात्म्यकथनंनामविंशतितमोऽध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमुनेसूतसर्वमासोत्तमस्यच ॥ का

तिंकस्यविधिंसम्यङ्नियमान्वक्तुमर्हसि ॥१॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ आहिचनस्यद्विजश्रेष्ठपौर्णमास्यांसमाहितः ॥ कार्तिकस्यव्रतंकुर्याद्यावदुद्बोधिनीभवेत् ॥ २ ॥ दिवाविप्रनरःकुर्यान्मलमूत्रमुदङ्मुखः ॥ भवेन्मौनीचसर्वज्ञरात्रौचेद्दक्षिणामुखः ॥ ३ ॥ पथ्यंभसिचगोष्ठेषुश्मशानेवल्मिकेद्विज ॥ कुर्यादुत्सर्जनैवव्रतीमूत्रपुरीषयोः ॥ ४ ॥ अत्युत्तमेषुस्थानेषुमलमूत्रंनकारयेत् ॥ (शुद्धांमृदंगृहीत्वाथवामंप्रक्षालयेत्करम् ॥ ५ ॥ अद्भिर्मृदापिशुद्धचर्थपूर्वं विंशतिसंख्यया) ॥ एकालिंगेगुदेपंचतथावामकरेदश ॥ ६ ॥ उभयोर्देशदातव्यापादयोश्चत्रिभिस्त्रिभिः ॥ मुखशुद्धिततःकुर्य्यात्संकल्पंस्नपनस्यच ॥ ७ ॥ हृदिदामोदरंध्यात्वाह्यमंत्रंततोवदेत् ॥ कार्तिकेहंकरिष्यामिप्रातःस्नानंजनार्दन ॥ ८ ॥ दामोदरस्यप्रीत्यर्थंराधयापापनाशनं ॥ नमःपंकजनाभायश्रीकृष्णजलशायिने ॥ ९ ॥ नमस्तेराधयासार्द्धंगृहाणार्घंप्रसीदमे ॥ स्नानंकुर्य्यात्ततोविप्रतिलकंतुयथाविधि ॥ १० ॥ ऊर्ध्वपुंड्रविहीनस्तुकिंचित्कर्मकरोतियः ॥ निष्फलंकर्मतत्सर्वंसत्यमेतन्मयोच्यते ॥ ११ ॥ यच्छरीरंमनुष्याणामूर्ध्वपुंड्रंविनाकृतम् ॥ तद्दर्शनंनकर्तव्यंदृङ्नामूर्यैनिरीक्षयेत् ॥ १२ ॥ ऊर्ध्वपुंड्रंमृदाशुभ्रंललाटेयस्यदृश्यते ॥ चांडालोपिविशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ अच्छिद्रमूर्ध्वपुंड्रंतुयेकुर्वैतिनराधमाः ॥ १३ ॥ तेषांललाटेसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ प्रातःकालेदितंकर्म्मसमाप्यहरिवल्लभाम् ॥ १४ ॥ पूजयेद्भक्तितोविप्रतुलसीं पापनाशिनीम् ॥ पौराणींतुकथांश्रुत्वाश्रीहरेःस्थिरमानसः ॥ १५ ॥ ततोविप्रंव्रतीभक्त्यापूजयेत्तंयथाविधि ॥ परासनंपराग्रंचपरशय्यांपरांगनाम् ॥ १६ ॥ सर्वदावर्जयेद्विप्रकार्त्तिकेचविशेषतः ॥ सौवीरकंतथामाषानामिषंचतथामधु ॥ १७ ॥ राजमाषादिकंनित्यंवर्जयेत्कार्तिकेव्रती ॥ जंबीरमामिषंचूर्णमन्नंपर्य्युषितंद्विज ॥ १८ ॥ धान्येयमसूरिकाप्रोक्तागवांदुग्धमनामिषम् ॥ लवणंभूमिजंविप्रप्राण्यङ्गमामिषंस्मृतम् ॥ १९ ॥ द्विजकीतारसाःसर्वेजलंचाल्पसरःस्थितम् ॥ ब्रह्मचर्यंतुर्यकालेपत्रावल्यांचभोजनम् ॥ २० ॥ कुर्याद्वैद्विजशार्दूलतैलाभ्यंगंचवर्जयेत् ॥ छत्राकंनालिकंहिंगुपलांडुंदूषितिकादलम् ॥ २१ ॥ लशुनंमूलकंशिग्रुंतथैवतुंबिकाफलम् ॥ कपित्थंचैवबृंताकंकूष्मांडकांस्यभोजनम् ॥ २२ ॥ द्विपाचितंसूतिकान्नंमत्स्यंशय्यांरजस्वलाम् ॥ द्विस्त्रिश्चान्नस्त्रियःसंगंवर्जयेत्कार्तिकव्रती ॥ २३ ॥ धात्रीफलंगृहीवेप्ररवौतत्सर्वदात्यजेत् ॥ कूष्मांडेधनहानिःस्यात्बृहत्यांनस्मरेद्धरिम्॥२४॥ पटोलेतुनबृद्धिःस्याद्बलहानिश्चमूलके ॥ कलंकीजायतेविल्वेतिर्यग्योनिश्चनिंबुके ॥ २५ ॥ तालेशरीरनाशःस्यान्नारिकेलेचमूर्खता ॥ तुंबीगोमांसतु

पा० १ अयमन्त्रश्लोकः द्विसंगतोदृश्यते । २ भार्या ।

ल्यास्याद्वेवधंस्यात्कलिंदके ॥ २६ ॥ शिवीपापकराप्रोक्तापूतिकाब्रह्मघातिका ॥ वार्ताक्यांसुतनाशःस्याच्छिरोगीचमापके ॥ २७ ॥ मांसेचवहु
पापंस्याद्वजैयेत्प्रतिपदादिषु ॥ यत्किंचिद्वजैयेद्यान्नंश्रीहरेप्रीतयेद्विज ॥ २८ ॥ तत्पुनर्भूसुरेदत्वाव्रतांतेतस्यभोजनम् ॥ कार्तिकव्रतिनंविप्रयथोक्तका
रिणंनरम् ॥ २९ ॥ यमदूताःपलायंतेसिंहंदृष्ट्वायथागजाः ॥ श्रेष्ठंविष्णुव्रतंविप्रतत्तुल्यानशतंमखाः ॥ ३० ॥ कृत्वाक्रतुंव्रजेत्स्वर्गंवैकुंठंकार्तिकव्रती ॥
यत्किंचिद्दुष्कृतंविप्रमनोवाक्कायकर्मजम् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वातुविलयंयातिकार्तिकव्रतिनंक्षणात् ॥ कार्त्तिकव्रतिनःपुण्यंब्रह्मात्रैवचतुर्मुखः ॥ ३२ ॥ नसमर्थोंभ
वेद्रुकुंयथोक्तव्रतकारिणः ॥ यत्कृत्वाकलुषंसर्वंव्रजेद्विप्रदशोदिशः ॥ ३३ ॥ क्रगच्छन्नामिक्रतिष्ठाग्निकार्त्तिकव्रतिनोभयात् ॥ पौर्णमास्यांयथाशक्तिचान्नवस्त्रा
दिकंद्विज ॥ ३४ ॥ दद्याद्वेश्रीहरेःप्रीत्यैव्राह्मणानपिभोजयेत् ॥ रात्रौजागरणंकुर्याच्चृत्यगीतादिभिर्व्रती ॥ यइदंशृणुयाद्व्रक्त्यात्तस्यपापंप्रणश्यति ॥ ३५ ॥
इति श्रीपाद्मेमहापुराणेसूतशौनकसंवादेब्रह्मखंडेएककर्विंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ माहात्म्यंब्रूहिसर्वज्ञशृण्वतांपापनाशनम् ॥ सर्वप्राणि
हितार्थायतुलस्याअनुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ तुलस्याःपरिसरेयस्यकाननंतिष्ठतिद्विज ॥ गृहस्थर्तीर्थरूपत्वान्नायांतियमकिंकराः ॥ २ ॥
तुलस्याःकाननंविप्रसर्वपापहरंशुभम् ॥ रोपर्यतिनराःश्रेष्ठास्तेनपश्यंतिभास्करिम् ॥ ३ ॥ रोपणंपालनंसेवांदर्शनंस्पर्शनंतुयः ॥ कुर्य्यात्तस्यप्रनष्टस्या
त्सर्वपापांद्विजोत्तम ॥ ४ ॥ कोमलैस्तुलसीपत्रैरर्चयंतिहरिंतुये ॥ कालस्यसदनंविप्रतेनयांतिमहाशयाः ॥ ५ ॥ गंगाद्याःसरितःश्रेष्ठाविष्णुब्रह्ममहेश्वराः ॥
देवैस्तीर्थैःपुष्कराद्यैस्तिष्ठंतितुलसीदले ॥ ६ ॥ योयुक्तस्तुलसीपत्रैःपापीप्राणान्विमुञ्चति ॥ विष्णोर्निकेतनंयातिसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ७ ॥ तुल
सीमृत्तिकालिप्तोयुक्तःपापशतैरपि ॥ विमुंचतिनरःप्राणान्सयातिहरिमन्दिरम् ॥ ८ ॥ योनरोधारयेद्विप्रतुलसीकाष्ठचंदनम् ॥ तस्याङ्गंनस्पृशेत्पापंस
यातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ तुलसीकाष्ठमालांतुकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ अप्यशौचोप्यनाचारोभक्त्यायातिहरेर्गृहम् ॥ १० ॥ धात्रीफलकृतामालातुलसी
काष्ठसंभवा ॥ दृश्यतेयस्यदेहेतुसर्वैभागवतोनरः ॥ ११ ॥ तुलसीदलजांमालांकण्ठस्थांवहतेतुयः ॥ विष्णूच्छिष्टांविशेषेणसनमस्योदिवौकसा
म् ॥ १२ ॥ यःपुनस्तुलसीमालांकण्ठेकृत्वाजनार्दनम् ॥ पूजयेत्पुण्यमाप्नोतिप्रतिपुष्पंगवायुतम् ॥ १३ ॥ धारयन्तिनयेमालांहैतुकाःपापबुद्धयः ॥
नरकान्ननिवर्तंतेदग्धाःकोपाग्निनाहरेः ॥ १४ ॥ नजह्यात्तुलसीमालांधात्रीमालांविशेषतः ॥ महापातकसंहर्त्रीधर्मकामार्थदायिनीम् ॥ १५ ॥ स्पृशे
च्चयानिलोमानिधात्रीमालाकलौनृणाम् ॥ तावद्वर्षसहस्राणिवसतेकेशवालये ॥ १६ ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठसंभवाम् ॥ वहतेयोनरोभक्त्यात

स्यवैनास्तिपातकम् ॥ १७ ॥ तुलसीकाष्ठमालांतुप्रेतराजस्यदूतकाः ॥ दृष्ट्वानश्यन्तिदूरेणवातोद्धूतंयथादलम् ॥ १८ ॥ तुलस्यापिपिनेधात्र्या
श्छायासुयोनरोत्तमः ॥ पिण्डंददातिपितरोमुक्तिंयान्तिद्विजोत्तम ॥ १९ ॥ पाणौमूर्ध्निगलेचैवकर्णयोश्चमुखेद्विज ॥ धात्रीफलंयस्तुधत्तेसविज्ञेयोह
रिःस्वयम् ॥ २० ॥ धात्रीपत्रैःफलैर्विप्रश्रीहरिंचार्चयेद्विज ॥ कोटिजन्मार्जितंपापंपूजयानश्यतिसकृत् ॥ २१ ॥ यज्ञादेवाश्चमुनयस्तीर्थानिका
र्तिकेद्विज ॥ धात्रीवृक्षंसमाश्रित्यतिष्ठन्तिकार्तिकेसदा ॥ २२ ॥ धात्रीपत्रंकार्तिकेचद्वादश्यांतुलसीदलम् ॥ चिनोतियोनरोगच्छेन्निरयंयातनामय
म् ॥ २३ ॥ धात्रीछायासुयोविप्रचान्नंभुनक्तिकार्तिके ॥ अन्नसंसर्गजंपापमावर्षंतस्यनश्यति ॥ २४ ॥ तुलसीवनमध्येचधात्रीमूलेचकार्तिके ॥ कु
र्याद्धर्यर्चनंविप्रवैकुण्ठंयातिसध्रुवम् ॥ २५ ॥ तुलसीमूलदेशेपिस्थितंवारिद्विजोत्तम ॥ गृह्णातिमस्तकेभक्त्यापापीयातिहरेर्गृहम् ॥ २६ ॥ तुल
सीपत्रगलितंयस्तोयंशिरसावहेत् ॥ सर्वतीर्थेषुसस्नातश्चांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ २७ ॥ पुराकश्चिद्द्विजश्रेष्ठोद्वापरेभून्महामुने ॥ स्नात्वैकदातुलस्यैस
वनंदत्वागृहंगतः ॥ २८ ॥ आदित्योवर्चसानाम्नामार्त्तंडइवपुण्यतः ॥ तृषार्तोभक्षकःकश्चिदागतोबहुकल्मषः ॥ २९ ॥ तुलस्यामूलतस्तोयंपीत्वा
चासौहतांहसः ॥ त्वरयाप्यागतोव्याधोनाम्नायश्चासिमर्द्दनः ॥ ३० ॥ उवाचभुक्तंचान्नंचभुक्त्वाभग्नंगतःकिमु ॥ कृत्वामेपाकभांडस्थंचाग
तोहिंसकस्यते ॥ ३१ ॥ विव्याधतंगतप्राणंनेतुंवैशमनाज्ञया ॥ आगताःकिंकराःक्रुद्धाःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ३२ ॥ बद्ध्वानेतुंमनश्चक्रुरागताविष्णुकिंक
राः ॥ तदाछित्त्वाचर्मपाशंस्यंदनेतंमनोहरे ॥३३॥ तूर्णमारोहयामासुःपप्रच्छुर्विनयान्विताः ॥ तेपिपुण्येनभोःसंतःकेनवैनीयतेप्यसौ ॥३४॥ ऊचुस्तेसौ
पुराराजापुण्यंबहुतरंकृतम् ॥ अकरोद्धरणंकांचित्सुंदरींचांगनामयम् ॥ ३५ ॥ अनेनचांहसाराजागतोवैशमनक्षयम् ॥ तत्रक्लेशंतुयुष्माभिर्दत्तंवै
शमनाज्ञया ॥ ३६ ॥ ताम्रमय्यास्त्रियासार्द्धंक्रीडांसुप्त्वाचकारसः ॥ तप्तायांलोहशय्यायांवैक्लव्यंकर्मणानृप ॥ ३७ ॥ तप्तायोभीषणंतप्तंलो
हस्तंभंयमाज्ञया ॥ ततःस्थितःसमालिंग्यभुक्त्वादुःखंचिरंनृपः ॥३८॥ सिक्तःक्षारांबुधाराभिरन्यैर्वैशमनालये ॥ ततोनरकशेषेचपापयोनौमुहुर्मुहुः॥३९॥
जन्मासाद्यचिरंदुःखमनुभूतंस्वकर्मणा ॥ तुलसीमूलकंवारिपीत्वायातिहरेर्गृहम् ॥४०॥ इदानींतद्वचःश्रुत्वागतादूतायथागताः ॥ तेनसार्द्धंविष्णुदूतागता
वैकुंठमंदिरम् ॥४१॥ माहात्म्यंकथितंब्रह्मन्तुलस्याःपापनाशनम् ॥ कुर्वंतिसेवांयेभक्त्यानजानेकिंभवेन्मुने ॥४२॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूत
शौनकसंवादेतुलस्यामाहात्म्यंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कथयस्वमुनेसूतमाहात्म्यंकलुषक्षयम् ॥ शेषपंचदिन

पा० १ चातिदारुणम् ।

स्यापिकार्त्तिकस्यानुकंपया ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुशौनकयत्पृष्टंमाहात्म्यंपापनाशनम् ॥ वक्ष्याम्यहंवैचोर्जस्यशेषपंचदिनस्यच ॥२॥ व्रतानां मुनिशार्दूलप्रवरंविष्णुपंचकम् ॥ तस्मिन्यःपूजयेद्भक्त्यायश्रीहरिंराधयासह ॥ ३ ॥ गंधपुष्पैःपूपदीपैर्वस्त्रैर्नानाविधैःफलैः ॥ सयातिविष्णुसदनंसर्वपापविवर्जितः ॥ ४ ॥ ब्रह्मचारीगृहस्थोवानप्रस्थोयतिः ॥ नप्राप्नोतिपरंस्थानमकृत्वाविष्णुपंचकम् ॥ ५ ॥ सर्वपापहरंपुण्यंविख्यातंविष्णुपंचकम् ॥ तस्मान्नंतुयःकुर्यात्सर्वतीर्थफलंलभेत् ॥६॥ श्रीहरेःपुरतोविप्रतुलस्याश्चसमीपतः ॥ प्रदीपंसर्पिषापूर्णदद्याद्योभक्तिभावतः ॥ ७ ॥ नभसिश्रीहरेःप्रीत्यैयातिसर्वविष्णुमंदिरम् ॥ पापीयातिहरेर्धामसत्यमेतन्मयोदितम् ॥ ८ ॥ स्नापयेच्चाच्युतंभक्त्यामधुक्षीरघृतादिभिः ॥ दद्यात्तिकनेहारिःप्रीतस्तस्मैसाधुजनायवै ॥९॥ नैवेद्यंदेवदेवेशंपरमान्ननिवेदयेत् ॥ तस्यपुण्यंप्रसंख्यातुंनशक्तोवैचतुर्मुखः ॥ १० ॥ अर्चयित्वाहरिंकेशमेकादश्यांसमाहितः ॥ निष्प्राप्यगोमयंसम्यक् मंत्रवत्समुपासते ॥ ११ ॥ गोमूत्रेमंत्रवद्भूयाद्वादश्यांप्राशयेद्धरी ॥ क्षीरंतथात्रयोदश्यांचतुर्दश्यांतथादधि ॥१२॥ संप्राप्यपापशुद्धयर्थंलंघयित्वाचतुर्दिनम् ॥ पंचमेतुदिनेस्नात्वाविधिवत्पूज्यकेशवम् ॥ १३ ॥ भोजयेद्ब्राह्मणान्भक्त्यातेभ्योदद्याच्चदक्षिणाम् ॥ ततोनक्तंसमश्रीयात्पंचगव्यंसुमंत्रितम् ॥ १४ ॥ एवंकर्तुमशक्तोयःफलमूलंचभोजनम् ॥ कुर्याद्धविष्यंवाविप्रयथोक्तविधिनाहवै ॥ १५ ॥ श्रीहरेःपंचकंविप्रकुर्याद्य स्तुलसीदलैः ॥ पूजयेत्तंसविज्ञेयःस्वयंनारायणःप्रभुः ॥ १६ ॥ पुरात्रेतायुगेशूद्रोदस्युवृत्तिपरायणः ॥ नाम्नादंडकरोनित्यंधर्मनिंदांकरोतियः ॥ १७ ॥ असत्यभाषीमित्रघ्नोवेदश्राविभ्रमलोलुपः ॥ ब्रह्मस्वहारीक्रूरश्चपरस्त्रीगमनेरतः ॥ १८ ॥ शरणागतहंताचपाखंडजनसंगभाक् ॥ गोमांसाशी सुरापश्चपरनिंदाकरःसदा ॥ १९ ॥ विश्वासघातीज्ञातीनांवृत्तिच्छेदीद्विजोत्तम ॥ दुष्टंसर्वंसमालोक्यतादृशंतद्वहेद्विजः ॥ २० ॥ आगताज्ञाततयःक्रुद्धास्तस्यपापपरायणम् ॥ ॥ ज्ञाततयऊचुः ॥ ॥ रेरेमूढदुराचारविनाशंप्रतिनीयते ॥ यात्प्रतिष्ठाजितावूर्वैरस्माकंनिर्मलेन्वये ॥ २१ ॥ इतिक्रुद्धाद्विजश्रेष्ठअपकीर्तिंभयादपि ॥ पापिनांप्रवरंसर्वंतत्यजुस्तंकुलादरम् ॥ २२ ॥ ततोगतोमहारण्यंविनष्टाखिलवैभवः ॥ कुर्यात्सदस्युभिःसार्द्धंदस्युकर्मनिरंतरम् ॥ २३ ॥ पथिप्रगच्छतांतेषांभयाद्विप्रनलादितुम् ॥ प्रातंकिंचित्क्षुधार्त्तास्तेगताश्चान्यस्थलंप्रति ॥ २४ ॥ तत्रप्रविष्टास्तेसर्वेदृष्ट्वापुण्यजनान्बहून् धात्रीमूलेस्थितान्ब्रह्मन्वैष्णवान्द्वजसत्तमान् ॥ २५ ॥ सर्वेतेदस्यवोविप्रगतादंडकरोपिसः ॥ तेषांपरिसरंगत्वाप्रणामंवैचकारह ॥ २६ ॥ ॥ दंडक रुवाच ॥ क्षुधार्तोहंद्विजश्रेष्ठाःप्राणायास्यंतिमेध्रुवम् ॥ ददध्वंस्वादितुंकिंचिद्युष्माकंशरणंगतः ॥ २७ ॥ आकर्ण्यवचनंतस्यचोचुस्तेधर्मतत्पराः ॥ स

वैषापहरेत्वंचविख्यातेविष्णुपंचके ॥ २८ ॥ कथमत्रंखादितुंतेवांछात्वद्यहरेर्दिने ॥ विशेषंतेब्रूहिसंज्ञाकातेभवतिसांप्रतम् ॥ २९ ॥ सउवाचसुदाविप्रा नाम्नादंडकरोप्यहम् ॥ सर्वपापसमायुक्तश्चोद्धारोमेकथंभवेत् ॥ ३० ॥ ऊचुस्तंवैव्रतंश्रेष्ठंकुरुष्वविष्णुपंचकम् ॥ विप्राणामाज्ञयाविप्रचकारविष्णुपंच कम् ॥ ३१ ॥ सप्रेत्यचहरेःस्थानमारुह्यस्यंदनेवरे ॥ आसाद्यश्रीहरेरूपंतस्थोजन्मविवर्जितः ॥ ३२ ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्यायाचरय्यानंपापनाशनम् ॥ को टिजन्मार्जितंपापंतस्यनश्यतितत्क्षणात्॥३३॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखण्डेसूतशौनकसंवादेविष्णुपंचकमाहात्म्यंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥२३॥छ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ विदुषांवरतत्त्वज्ञकथयस्वमहामते ॥ इदानींममदानानांमाहात्म्यंक्रमतोमुने ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ क्षितिदानंमुनिश्रेष्ठदानानामु त्तमंमतम् ॥ येनकृतंवैतद्दानंसर्वदानफलंमतम् ॥ २ ॥ क्षितिंससस्यांयोदद्याद्ब्राह्मणायद्विजोत्तम ॥ विष्णुलोकेसुखंभुंक्तेयावर्दिद्राश्चतुर्दश ॥ ३ ॥ पृथिव्यांजन्मचासाद्यसार्वभौमस्ततोनृप ॥ महींसर्वांचिरंभुक्त्वाव्रजेद्वैश्रीहरेर्गृहम् ॥ ४ ॥ गोचर्ममात्रांभूमियःप्रयच्छतिद्विजातये ॥ सगच्छतिहरेर्गेहं सर्वपापविवर्जितः ॥ ५ ॥ शतंगावोवृषश्चैकोयत्रतिष्ठंत्यर्यात्रिताः ॥ गोचर्ममात्रांतांभूमिंप्रवदंतिमहर्षयः ॥ ६ ॥ भूमिनेताभूमिदाताद्वौचापिस्वर्गगा मिनौ ॥ ग्राह्याभूमिर्द्विजैःप्राज्ञैस्त्यक्त्वादानशतान्यपि ॥७ ॥ अज्ञानीभूसुरोयस्तुत्यजेद्भूमिंविमोहितः ॥ प्रतिजन्मन्यसौविप्रोभवेच्चार्त्यंतदुःखभाक् ॥८॥ अन्यतोयःसमासाद्यदद्याद्भूमिंद्विजातये ॥ तस्मैविप्रजगन्नाथोददातिपरमंपदम् ॥ ९ ॥ स्वदत्तांपरदत्तांचमेदिनींयोहरेद्विज ॥ युक्तःकोटिकुलैर्यातिनर कंचातिदारुणम् ॥ १० ॥ हरेद्योवैमहींविप्रदेवब्राह्मणयोरपि ॥ नहष्टानिकृतिस्तस्यकोटिकल्पशतैर्मुने ॥ ११ ॥ भूमियोपरदत्तांचरक्षतिक्ष्मापतिं द्विज ॥ पुण्यंकोटिगुणंस्याद्वैतस्यदानंजनादपि ॥ १२ ॥ सप्तद्वीपांमहींदत्त्वायत्पुण्यंप्राप्यतेद्विज ॥ तत्पुण्यंप्राप्नुयान्मर्त्योधिनुंयच्छनद्विजातये ॥ १३ ॥ ददातिवृषभंयस्तुदरिद्रायकुटुंबिने ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोशिवलोकंसगच्छति ॥ १४ ॥ तिलप्रमाणंस्वर्णंयोब्राह्मणायप्रयच्छति ॥ हरेर्नैकेतनंयातियुक्तः कोटिकुलैरपि ॥ १५ ॥ योदद्याद्रजतंविप्रसाधवेभूसुरायवै ॥ प्राप्नोतिचंद्रलोकंचपित्रेत्तत्रामृतंसदा ॥१६॥ प्रवालंमौक्तिकंचैवहीरकंचमणिंतथा ॥ योददा तिद्विजश्रेष्ठस्वर्गलोकंसगच्छति ॥ १७ ॥ तुलापुरुषदानेनयत्पुण्यंलभतेजनः ॥ शालग्रामशिलांदत्त्वातस्मात्कोटिगुणंलभेत् ॥ १८ ॥ सप्तद्वीपांक्षितिंद त्वासशैलवनकाननाम् ॥ यत्पुण्यंलभतेतद्वैशालग्रामशिलाप्रदः ॥ १९ ॥ शालग्रामशिलांयोवैदद्याद्धूमिसुरायच ॥ तेनविप्रप्रदत्तानिभुवनानिचतुर्दश ॥ २० ॥ तुलापुरुषदानंयःकरोतिद्विजपुंगव ॥ जनन्याश्चोदरेतस्यपुनर्जन्मनविद्यते ॥ २१ ॥ सालंकारांद्विजश्रेष्ठकन्यांयच्छतियोनरः ॥ सगच्छेद्ब्रह्म

सदनंपुनर्जन्मनाविद्यते ॥ २२ ॥ कन्याविक्रयिणोनास्तिनरकान्निष्कृतिःपुनः ॥ कन्यादानकृतोनास्तिस्वर्गादागमनंपुनः ॥ २३ ॥ उपानहौ
वातपत्रंयोददातिद्विजातये ॥ प्रेत्यचेंद्रपुरंगत्वावसेत्कल्पचतुष्टयम् ॥ २४ ॥ वस्त्रंयच्छतियोदिव्यंसाधवेवैद्विजातये ॥ स्वर्गेदिव्यांवरधराश्रिरंतिष्ठे
द्विजोत्तम ॥ २५ ॥ धेनुंपुरातनींयच्छेद्वस्त्रंचजरितंद्विज ॥ नूत्नांरजोवतींकन्यांसगच्छेन्निरयंतथा ॥ २६ ॥ कन्याविक्रयिणोब्रह्मन्नपश्येल्लपनं
बुधः ॥ दृष्ट्वाचाज्ञानतोवापिकुर्य्यान्मातैडदर्शनम् ॥ २७ ॥ फलदातानरोगच्छेत्रिदिवंचद्विजोत्तम ॥ भुंक्तेकल्पसहस्राणिफलंतत्रामृतोपमम्
॥ २८ ॥ शाकंयच्छतियोमर्त्योंशिवस्यभवनंद्विज ॥ यातिकल्पद्वयंभुंक्तेदुर्लभंपायसंसुरैः ॥ २९ ॥ घृतदोदधिदश्चैवतक्रदोदुग्धदस्तथा ॥
विष्णोर्निकेतनंगत्वासुधापानंकरोतिसः ॥ ३० ॥ गंधदःपुष्पदश्चैवमर्त्योयातिसुरालयम् ॥ तिष्ठेद्युगसहस्राणिगंधपुष्पविभूषितः ॥ ३१ ॥ श
य्यादानंदानसारंब्राह्मणायददातियः ॥ सयातित्रह्मसदनंपर्य्यंकेशेरतेचिरम् ॥ ३२ ॥ पीठदातादीपदातासर्वंदुष्कृतवर्जितः ॥ स्वर्गेसिंहासनेतिष्ठेज्ज्व
लद्दीपावलीवृतः ॥ ३३ ॥ तांबूलंयोनरोदद्याद्भूमिभुंक्तेखिलांसुखम् ॥ स्वर्गेदेवांगनाक्रोडेसुप्तस्तांबूलमत्तिवै ॥ ३४ ॥ विद्यादानंदानवरंकरोतियोन
रोत्तमः ॥ प्रेत्यससन्निधिंविष्णोस्तिष्ठेद्युगशतत्रयम् ॥ ३५ ॥ प्राप्यज्ञानंततस्तत्रदुर्लभंवैद्विजर्षभ ॥ दुर्लभंमोक्षमाप्नोतिश्रीहरेःकृपयाद्विज ॥ ३६ ॥ अ
नाथंदुःखितंविप्रंपाठयेद्वैनरोत्तमः ॥ श्रीहरेर्भवनंयातिपुनर्जन्मविवर्जितः ॥ ३७ ॥ योनरःपुस्तकंदद्याद्भक्तिश्रद्धासमन्वितः ॥ प्रतिवर्णंलभेत्पुण्यंक
पिलाकोटिदानजम् ॥ ३८ ॥ मधुदोगुडदश्चैवमर्त्योयातीक्षुसागरम् ॥ लवणप्रदोनरोयातिवारुणंलोकमेवच ॥ ३९ ॥ सर्वंपामेवदानानामन्नंवारिद्वि
जोत्तम ॥ तत्त्वज्ञैर्मुनिभिःसर्वैःप्रवरैवैप्रकीर्त्तितम् ॥ ४० ॥ अन्नंवारिद्विजश्रेष्ठयेनदत्तंमहीतले ॥ तेनदत्तानिदानानिसर्वाणिचद्विजर्षभ ॥ ४१ ॥
अन्नदोयोनरोविप्रप्राणदश्चप्रकीर्त्तितः ॥ तस्मात्सममस्तदानानामन्नदोलभतेफलम् ॥ ४२ ॥ यथाचान्नंतथावारिद्रितुल्येप्रकीर्त्तिते ॥ वारिणाचविना
चान्नंसिद्धंनस्याद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥ क्षुधातृषाद्विजव्याघ्रद्वेचतुल्येप्रकीर्त्तिते ॥ अतश्चान्नंचतोयंचश्रेष्ठप्रोक्तंबुधैरपि ॥ ४४ ॥ अन्नदानंक्षितौब्रह्मन्ये
कुर्वैतिनरोत्तमाः ॥ सर्वंपापविनिर्मुक्तागच्छंतिहरिमंदिरम् ॥ ४५ ॥ यावत्यन्नानिभोविप्रयच्छतिक्षितिमंडले ॥ ब्रह्महत्याश्चतावत्योनरश्यंत्येवतपोधन
॥ ४६ ॥ यच्छतांचान्नदानानिशरीराणिचपातकम् ॥ गात्राणिगृह्णतांत्यक्त्वासहसायांतिशौनक ॥ ४७ ॥ अतःपापिष्ठचान्नानिनगृह्णंतिमनीषिणः ॥
गृह्णंतिमोहाद्येमूढाभवंतिपापभागिनः ॥ ४८ ॥ कुर्याद्भूमिष्ठमुदकंचैकंभोद्विजसत्तम ॥ सर्वंपापैर्वैनिर्मुक्तोब्रजेत्सहरिमंदिरम् ॥ ४९ ॥ प्रयत्नेनद्विजश्रेष्ठक

र्त्तव्योधनसंचयः ॥ संचितंचधनंब्रह्मन्दानकर्मणिविक्षिपेत् ॥ ५० ॥ रणंतियेचकार्पण्याद्धनंतेचातिदुःखिनः ॥ अंतेसर्वधनंत्यक्त्वानिःस्वागच्छंतिभो मुने ॥ ५१ ॥ मानवायेसदादानंदत्त्वादत्त्वादरिद्रिति ॥ दरिद्रास्तेनविज्ञेयानरलोकेमहेश्वराः ॥ ५२ ॥ परलोकेद्विजव्याघ्रसाधुसंयमवर्जिते ॥ निर्दयेवं दुर्हानेचनदत्तंनोपतिष्ठते ॥ ५३ ॥ स्थितेधनेनरोयोवैनाश्रातिनददातिसः ॥ दरिद्रइवविज्ञेयःप्रेत्यनिश्वासमुत्सृजेत् ॥ ५४ ॥ तपसोपिवरं दानंप्रोक्तंचतत्वदर्शिभिः ॥ अतोयन्नाद्विजश्रेष्ठदानकर्मसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ दातादानंनदद्याद्वैसमुत्सृज्यद्विजातये ॥ सयातिनिरयंघोरंस वैजंतुभयावहम् ॥ ५६ ॥ दानंदाताप्रतिग्राहीनस्मरेद्वनयाचते ॥ निरयेचोभयोर्वासोयावच्चंद्रदिवाकरौ ॥ ५७ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानियानिवै द्विजसत्तम ॥ तानिदानेनहन्यंतेतस्माद्दानंसमाचरेत् ॥ ५८ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥२४॥ॐ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ श्रीपदंविष्णुचरितंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ सर्वपापक्षयकरंदुष्टग्रहनिवारणम् ॥ १ ॥ विष्णुसान्निध्यदंचैवचतुर्वर्गफलप्रदम् ॥ यः शृणोतिनरोभक्त्याचांतेयातिहरेर्गृहम् ॥ २ ॥ नामोच्चारणमाहात्म्यंश्रूयतेमहदद्भुतम् ॥ यदुच्चारणमात्रेणनरोयायात्परंपदम् ॥ ३ ॥ तद्वदस्वाधुनासूत विधानंनामकीर्तने ॥ ॥ सूतउवाच ॥ शृणुशौनकवक्ष्यामिसंवादंमोक्षसाधनम् ॥ ४ ॥ नारदःपृष्टवान्पूर्वंकुमारंतद्वदामिते ॥ एकदायमुनातीरेनिवि ष्टंशांतमानसम् ॥५॥ सनत्कुमारंपप्रच्छनारदोरचिताञ्जलिः ॥ श्रुत्वानानाविधान्धर्मान्धर्मज्ञैर्व्यतिकरांस्तथा ॥ ६ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ योसौभगव तात्प्रोक्तोधर्मव्यतिकरोनृणाम् ॥ कथंतस्यविनाशःस्यादुच्यतांभगवत्प्रिय ॥७॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ शृणुनारदगोविंदप्रियगोविंदधर्मवित् ॥ यत्पृष्टंलोकनिर्मुक्तिकारणंतमसःपरम् ॥ ८ ॥ सर्वाचारविवर्जिताःशठधियोव्रात्याजगद्ध्वंसकादभाहंकृतिपानपैशुनपराःपापाश्चयेनिंद्याः ॥ ९ ॥ येचान्येधनदारपुत्रनिरताःसर्वेऽधमास्तेऽपिहिश्रीगोविंदपदारविंदशरणाःशुद्धाभवंतीहद्विज ॥ १० ॥ तमपिदेवकरंकरुणाकरस्थविरजंगममुक्तिकरंपरम् ॥ अतिचरंत्यपराधपराजनायहहतान्वपतिध्रुवनामहि ॥ ११ ॥ सर्वापराधकृदपिसुच्यतेहरिसंश्रयः ॥ हरेरप्यपराधान्यःकुर्याद्विपदपांसनः ॥ १२ ॥ नामाश्रयकदाचित्स्यात्तरत्येवसनामतः ॥ नाम्नोहिसर्वसुहृदोऽह्यपराधात्पतत्यधः ॥ १३ ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ केतेपराधाविवेप्रेंद्रनाम्नोभगवतःकृ ताः॥विनिघ्नंतिनृणांकृत्स्नंप्राकृतंह्यानयंतिच ॥ १४ ॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ सतांनिंदानाम्नः परममपराधंवितनुतेयतःख्यातियातंकथमुसहतेतद्वि गरहाम् ॥ शुभस्यश्रीविष्णोर्यइहगुणनामादिसकलंधियाभिन्नंपश्येत्सखलुहरिनामाहितकरः ॥ १५ ॥ गुरोरवज्ञाश्रुतिशास्त्रनिंदनंतथार्थवादोहरि

नाम्निकल्पनम् ॥ नामापराधस्यहिपापबुद्धिर्नवियतेतस्ययमैर्हिशुद्धिः ॥ १६ ॥ धर्मव्रतत्यागहुतादिसर्वशुभक्रियासाम्यमपिप्रमादः ॥ अश्रद्दधानोविमुखोप्यशृण्वन्यश्चोपदेशःशिवनामापराधः ॥ १७ ॥ श्रुत्वापिनाममाहात्म्यंयःप्रीतिरहितोऽधमः ॥ अहंममादिपरमोनाम्निसोप्यपराधकृत् ॥ १८ ॥ एवं नारदशंकरेणकृपयामह्यंमुनीनांपरंप्रोक्तंनामसुखावहंभगवतोवर्ण्यसदायन्नतः ॥ येज्ञात्वापिनवर्जयंतिसहसानाम्नोपराधान्दशकुद्धामातरमप्यभोजनपराःस्त्रियंतितेबालवत् ॥ १९ ॥ अपराधविमुक्तोहिनाम्निजपंसदाचर ॥ नाम्नैवतवदेवर्षेसर्वंसेत्स्यतिनान्यतः ॥ २० ॥ ॥ श्रीनारदउवाच ॥ ॥ सनत्कुमारप्रियसाहसानांविवेकवैराग्यविवर्जितानाम् ॥ देहप्रियार्थात्मपरायणानांमुक्तापराधाःप्रभवंतिनःकथम् ॥ २१ ॥ ॥ श्रीसनत्कुमारउवाच ॥ ॥ जाते नामापराधेतुप्रमादेतुकथंचन ॥ सदासंकीर्तयन्नामतदेकशरणोभवेत् ॥२२॥ नामापराधयुक्तानांनामान्येवहरंत्यघम् ॥ अविश्रांतिप्रयुक्तानितान्येवार्थकराणियत् ॥ २३ ॥ नामैकंयस्यचिद्वंस्मरणपथगतंश्रोत्रमूलंगतंवाशुद्धंवाऽशुद्धवर्णव्यवहितरहितंतारयत्येवसत्यम् ॥ तच्चेद्देहद्रविणजनितालोभपाखण्डमध्येनिक्षिप्तंस्यान्नफलजनकंशीघ्रमेवात्रविप्र ॥ २४ ॥ इदंरहस्यंपरमंपुराणारदशंकरात् ॥ श्रुतंसर्वाशुभहरमपराधनिवारकम् ॥ २५ ॥ विदुर्विष्णवभिधानंयेह्यपराधपरानराः ॥ तेषामपिभवेन्मुक्तिःपठनादेवनारद ॥ २६ ॥ नाम्नोमाहात्म्यमखिलंपुराणेपरिगीयते ॥ ततःपुराणमखिलंश्रोतुमर्हसिमानद ॥ २७ ॥ पुराणश्रवणेश्रद्धायस्यस्याद्भातरन्वहम् ॥ तस्यसाक्षात्प्रसन्नःस्याच्छिवोविष्णुश्चसानुगः ॥ २८ ॥ यत्स्नात्वापुष्करेतीर्थेप्रयागेसिंधुसंगमे ॥ तत्फलंद्विगुणंतस्यश्रद्दधावेशृणोतियः ॥ २९ ॥ येपठंतिपुराणानिशृण्वंतिचसमाहिताः ॥ प्रत्यक्षरंलभंत्येतेकपिलादानजंफलम् ॥ ३० ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रंधनार्थीलभतेधनम् ॥ विद्यार्थीलभतेविद्यांमोक्षार्थीमोक्षमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ येशृण्वंतिपुराणानिकोटिजन्मार्जितंखलु ॥ पापजालंतुतेहत्वागच्छंतिहरिमंदिरम् ॥ ३२ ॥ पुराणवाचकंविप्रंपूजयेद्भक्तिभावतः ॥ गोभूहिरण्यवस्त्रैश्चगंधपुष्पादिभिर्मुने ॥ ३३ ॥ कांस्यैर्विनिर्मितंपात्रंजलपात्रंसुदान्वितः ॥ कर्णकुंडलकंचैवसुद्रिकांस्वर्णनिर्मिताम् ॥ ३४ ॥ आसनंतुतथादद्यात्पुष्पमाल्यंतपोधन ॥ चित्तशाठ्यंनकुर्वीतदानंहीनफलंयतः ॥ ३५ ॥ पुराणंवाचयेद्विप्रसर्वकामार्थसिद्धये ॥ सुवर्णैरजतंवस्त्रंपुष्पमाल्यंतुचंदनम् ॥ ३६ ॥ दद्याद्योपुरुतकंभक्त्यासगच्छेद्धरिमंदिरम् ॥ कुर्वीतेविविधानानेनसंपूर्णैपुस्तकंचये ॥ तेषांनामानिलिंपेतचित्रगुप्तोर्चनाद्विज ॥ ३७ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणेब्रह्मखंडेसुतशौनकसंवादेपंचविंशतितमोऽध्यायः ॥ २५ ॥ छ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ श्रोतुमिच्छामितेप्राज्ञकथयस्वसमूलकम् ॥ प्रतिज्ञापालनेपुण्यंखंडनेकि

चकित्विषम् ॥ १ ॥ अनृतेशपथेर्किंवासत्यैर्किंचिद्भवेन्मुने ॥ दक्षिणांकिंकरंदत्वाकृपांकृत्वाकृपार्णव ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुष्वमुनिशार्दूलकथयामिसमूलतः ॥ वैष्ण्वानांतुमध्योसिसर्वलोकहितेरतः ॥ ३ ॥ धेनूनांतुशतंदत्त्वायत्फलंलभतेनरः ॥ तत्मात्कोटिगुणंपुण्यंप्रतिज्ञापालनेद्विज ॥ ४ ॥ प्रतिज्ञाखंडनान्मूढोनिरयंयातिदारुणम् ॥ शतमन्वंतरंयावत्पच्यतेनात्रसंशयः ॥ ५ ॥ ततोत्रजन्मचासाद्यनिर्धनस्यानिकेतने ॥ अन्नवस्त्रैर्विहीनःस्याद्भेशीचापिस्वकर्मणा ॥ ६ ॥ सत्येनशपथंकुर्याद्देवाग्निगुरुसन्निधौ ॥ तावद्दहतिवैगात्रंविष्णोर्वैशोनलुप्यते ॥ ७ ॥ मिथ्यायांशपथेविप्रकिमहंवच्मिसांप्रतम् ॥ शतमन्वंतरंविप्रनिरयंमिथ्ययाकिमु ॥ ८ ॥ निर्माल्यंश्रीहरेःस्पृष्ट्वासत्येनमुनिपुंगव ॥ गृहीत्वापुरुषान्सप्तपच्यतेनिरयेचिरम् ॥ ९ ॥ कदाचिज्जन्मसंप्राप्यकुष्ठीचप्रतिजन्मनि ॥ सत्यैर्नैवंभवेद्विप्रअनृतैर्वैकिमुच्यते ॥ १० ॥ योमत्यौंदक्षिणंदत्वाकर्तत्यप्रतिपाल्यते ॥ तस्यप्रातिर्भवेत्कृष्णःसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ११ ॥ करंदत्त्वातुयोमर्त्योवचनरूपचपालनम् ॥ तावन्नकुर्यात्पितरःप्राप्नुवंतिचयातनाम् ॥ १२ ॥ स्वर्यंतुमुनिशार्दूलनिरयंचातिदारुणम् ॥ उद्धारंकोटिपुरुषैर्मृतोयातिनसंशयः ॥ १३ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कृष्णप्राप्तिःपुराकस्यकरस्यप्रतिपालनात् ॥ दक्षिणस्यमुनेब्रूहिश्रोतुमिच्छामिसादरात् ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुराकिंचित्पुरेशूद्रोनाम्नासिद्धीरविक्रमः ॥ वह्वाशीपृथुलांगश्चबहुवक्त्रातिसुंदरः ॥ १५ ॥ धनवान्पुत्रवान्सभ्योविद्वान्सर्वजनप्रियः ॥ विप्राणामतिथीनांचपूजकःसर्वदैवतु ॥ १६ ॥ पितृभक्तोद्विजश्रेष्ठप्रतिज्ञापालकःसदा ॥ वाचांगुरुजनानांचपालकोहरिसेवकः ॥१७॥ एकदासुंदरोगेहंश्वपचस्तस्यछद्मना ॥ प्राप्तोधृत्वाब्राह्मणस्यरूपंवैतरुणःसुधीः॥१८॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुमेवचनंधीरममजायागृताशुभा ॥ किंकरोमिक्रुगच्छामिकथयाद्यानुकंपया ॥ १९ ॥ विवाहंयोजनःकुर्याद्ब्राह्मणंचविशेषतः ॥ किंचदानैःकिंचतीर्थैःकिंयज्ञैर्व्रतकोटिभिः ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वात्वसौविप्रंवाचोक्तवान्वीरविक्रमः ॥ शृणुमेवचनंब्रह्मन्बालास्तिममकन्यका ॥ २१ ॥ यदिच्छातेभवेद्विप्रदास्यामिविधिपूर्वकम् ॥ नयमेदक्षिणंहस्तंदास्यामिचान्यथानहि ॥ २२ ॥ तस्यैतद्वचनंश्रुत्वाजग्राहद्दक्षिणंकरम् ॥ श्वपचोहर्षयुक्तोवैप्रोवाचवचनंत्विति ॥ २३ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कृत्वाशुभक्षणंमह्यंदेहिकन्यांशुभान्विताम् ॥ विलंवेवदुविप्रंस्यादितिशास्त्रेषुनिश्चितम् ॥ २४ ॥ ॥ वीरविक्रमउवाच ॥ ॥ तुभ्यंश्वःकन्यकांब्रह्मन्दास्यामिनास्तिचान्यथा ॥ दक्षिणंचकरंदत्वानकुर्यात्पुरुषाधमः ॥ २५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ ब्राह्मणंकृष्णशर्माणंचाहूयाकथयन्मुने ॥ पुरोहितमिदंसर्वंप्रोवाचसविदंद्विज ॥ २६ ॥ कथंविप्रायते

कन्यांशूद्रायदातुमिच्छसि ॥ अज्ञातायाकुलीनायनददस्वविशेषतः ॥ २७ ॥ ऊचुस्तज्ज्ञातयःसर्वेजनकाद्यास्तपोधन ॥ अस्माकंवचनंतातशृणुष्व वीरविक्रम ॥ २८ ॥ नज्ञायतेकुलंयस्यदेशगोत्रधनंतथा ॥ शीलंवयस्तस्यकन्यास्वजनेनैचदीयते ॥ २९ ॥ सउवाचद्विजश्रेष्ठदत्तंमेदक्षिणंकरम् ॥ कदाचिदन्यथाकर्तुनशक्नोमिचसर्वथा ॥ ३० ॥ इत्युक्त्वातान्सविप्रायकन्यांदातुंप्रचक्रमे ॥ दृष्ट्वेतिज्ञातयःसर्वेविस्मयमद्भुतंययुः ॥ ३१ ॥ सत्यंतद्वचनं श्रुत्वाशंखचक्रगदाधरः ॥ आविर्बभूवसहसाचारुह्मगरुडंसुने ॥ ३२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ धन्यंतेचकुलंधर्मोधन्यस्तेजननीपिता ॥ धन्यंतेवच नंसत्यंधन्यंतेदक्षिणंकरम् ॥ ३३ ॥ धन्यंकर्म्मचतेजन्यत्रैलोक्येनैवविद्यते ॥ एवंतेकर्मणासाधोचोद्धारंकुरुपेकुलम् ॥ ३४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवं ब्रुवतिश्रीकृष्णेविमानंस्वर्णनिर्मितम् ॥ आगतंहरिंगणैर्युक्तंसर्वत्रगरुडध्वजम् ॥ ३५ ॥ सर्वेतस्यकुलंब्रह्मन्सश्वपाकपुरोहितम् ॥ स्थेचारोपयामासशंख पद्मधरःस्वयं ॥३६॥ गृहीत्वातान्हरिःसर्वान्गतोवैकुंठमंदिरम् ॥ तत्रतस्थौचिरंतेचकृत्वाभोगंसुदुर्लभम् ॥३७॥ वचनंलंघयेद्यस्तुयस्तुवादक्षिणंकरम् ॥ सकुलोनिरयंयातिसत्यंसत्यंवदाम्यहम् ॥ ३८ ॥ तस्यान्नंतुजलंब्रह्मन्नग्राह्यंपितृदैवतैः ॥ त्यक्त्वाधर्मोगृहंतस्यभीत्यायातिद्विजोत्तम ॥ ३९ ॥ दत्वाशां योजनःकुर्याद्वैराग्यंचैवमूढधीः ॥ सस्वकान्कोटिपुरुषान्गृहीत्वानरकंव्रजेत् ॥ ४० ॥ वचनंलंघयेद्यस्तुधर्मस्तस्यविलंघति ॥ नृपाग्रितस्करैर्वैप्रसत्यंतत्यं सुनिश्चितम् ॥ ४१ ॥ स्वर्गोत्तरमिमंसम्यक्श्रुत्वास्वर्गोत्तरंव्रजेत् ॥ जीवन्मुक्तस्त्रिवहामुत्रकृष्णाख्यंधामचोत्तमम् ॥ ४२ ॥ ॥ इति श्रीपाद्मेमहापुराणे ब्रह्मखंडेसूतशौनकसंवादेषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ ॥ इति स्वर्गोत्तरापरनामकं ब्रह्मखण्डं संपूर्ण ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥

पा० १ शीलंचवयसाहीनंसजनेननदीयते ।

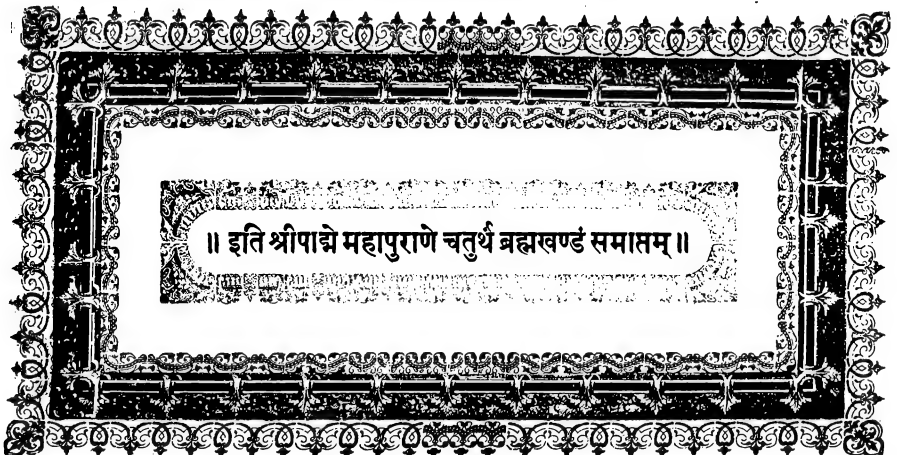
॥ इति श्रीपाद्मे महापुराणे चतुर्थं ब्रह्मखण्डं समाप्तम् ॥

॥ अथ श्रीपाद्मे महापुराणे पंचमपातालखण्डप्रारभ्यते ॥

पातालखंडाचीं चित्रें.

शेष
वात्स्यायन
राम
अगस्ति
ऋ
राम
श्यामकर्ण
च सेना
शंकर
मारुती
लव
कुश
शत्रुघ्न
सीता
कु
ल
वाल्मीकि
राम
राम
शंभू
श्रा
शं
कृ
राधा
शंभु
ब्राह्मण रू
राम
नारायण
राम
राम
सीतावाढिते
ब्रा

श्रीगणेशाय नमः ॥ श्रीकुलदेवतायैनमः ॥ श्रीगुरुचरणारविंदाभ्यांनमः ॥ नारायणंनमस्कृत्यनरंचैवनरोत्तमम् ॥ देवींसरस्वतींव्यासंततोजयमुदीरयेत् ॥ १ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ श्रुतंसर्वंमहाभागस्वर्गखंडमनोहरम् ॥ त्वत्तोऽधुनावदायुष्मञ्छ्रीरामचरितंहिनः ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथेकदाधराधारंपृष्टवान्मुजगेश्वरम् ॥ वात्स्यायनोमुनिवरःकथामेतांसुनिर्मलाम् ॥ ३ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ शेषशेषकथास्त्वत्तोजगत्संगल यादिकाः ॥ भूगोलश्चखगोलश्चज्योतिश्चकविनिर्णयः ॥ ४ ॥ महत्तत्त्वादिसृष्टीनांपृथक्तत्त्वविनिर्णयः ॥ नानाराजचरित्राणिकथितानित्वयानघ ॥ ५ ॥ सूर्यवंशभवानांचराज्ञांचारित्रमद्भुतम् ॥ तत्रानेकमहापापहरारामकृताकथा ॥ ६ ॥ तस्यवीरस्यरामस्यहृयमेधकथाश्रुता ॥ संक्षेपतोमयात्वत्तस्तामिच्छामिसविस्तराम् ॥ ७ ॥ याश्रुतासंस्मृताचोक्तामहापातकहारिणी ॥ चिंतितार्थप्रदात्रीचभक्तचित्तप्रतोषदा ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ धन्योसि द्विजवर्यैर्त्वंयस्यतेमतिरीदृशी ॥ रघुवीरपदद्वंद्वमकरंदस्पृहावती ॥ ९ ॥ वदंतिमुनयःसर्वेसाधूनांसंगमंवरम् ॥ यस्मात्पापक्षयकरीरघुनाथकथाभवेत् ॥ १० ॥ त्वयामेनुग्रहःसृष्टोयद्रामःस्मारितःपुनः ॥ सुरासुरकिरीटोघमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ११ ॥ रावणारिकथावाद्धौंमशकोमादृशःकियान् ॥ यत्रब्रह्मादयोदेवामोहितानविदंत्यपि ॥ १२ ॥ तथापिभोमयातुभ्यंवक्तव्यंस्वीयशक्तितः ॥ पक्षिणःस्वगतिंश्रित्वाखेगच्छंतिसुविस्तरे ॥ १३ ॥ चरितं रघुनाथस्यशतकोटिप्रविस्तरम् ॥ येपांवैयादृशीबुद्धिस्तेवदंत्येवतादृशम् ॥ १४ ॥ रघुनाथसतीकीर्तिर्मदुद्धिनिर्मलीमसाम् ॥ करिष्यतिस्वसंपर्कात्क नकंत्वनलोयथा ॥ १५ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातंमुनिवर्यंध्यानस्तिमितलोचनः ॥ ज्ञानेनालोकयांचक्रेकथांलोकोत्तरांशुभाम् ॥ १६ ॥ गद्द दस्वरसंयुक्तोमहाहर्षाकितांगकः ॥ कथयामासविशदांकथांदाशरथेःपुनः ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लंकेश्वरेविनिहतेदेवदानवदुःखदे ॥ अप्सरो गणवक्त्राब्जचंद्रमःकांतिहर्तरि ॥ १८ ॥ सुराःसर्वेसुखंप्राप्तापुरींद्रप्रभृतयस्तदा ॥ सुखंप्राप्ताःस्तुतिंचक्रुर्दाशरथंप्रणतिंगताः ॥ १९ ॥ लंकायां चप्रतिष्ठाप्यधर्मयुक्तंविभीषणम् ॥ सीतयासहितोरामःपुष्पकंसमुपाश्रितः ॥ २० ॥ सुग्रीवहनुमत्सीतालक्ष्मणैःसंयुतस्तदा ॥ विभीषणोपि सचिवैरन्वगाद्विरहोत्सुकः ॥ २१ ॥ लंकांसपश्यन्वह्निधाभग्नप्राकारतोरणाम् ॥ दृष्ट्वाऽशोकवनंतत्रसीतास्थानंसुमूच्छेह ॥ २२ ॥ शिशपां स्तत्रवृक्षांश्चपुष्पितान्कोरकैर्युतान् ॥ राक्षसीभिःसमाकीर्णान्मृताभिर्हतमद्रयात् ॥ २३ ॥ इत्थंसर्वविलोक्याशुरामःप्रायात्पुरींप्रति ॥ ब्रह्मा दिदेवैःसहितःस्वीयस्वीयविमानकैः ॥ २४ ॥ देवदुंदुभिनिर्घोषाश्छृण्वञ्छ्रोत्रसुखावहान् ॥ तथैवाप्सरसांनृत्यैःपूज्यमानोरघूत्तमः ॥ २५ ॥ सीतायैदर्शयन्मार्गेतीर्थान्याश्रमवंतिच ॥ मुनींश्चमुनिपुत्रांश्चमुनिपत्नीःपतिव्रताः ॥ २६ ॥ यत्रयत्रकृतावासाःपूर्वरामेणधीमता ॥ तान्सर्वान्दर्शं

यामासलक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ २७ ॥ इत्येवंदर्शयंस्तस्यैरामोद्राक्षीत्स्वकांपुरीम् ॥ तस्याःपुनःसमीपेतुनंदिग्रामंददर्शह ॥ २८ ॥ यत्रवै भरतोराजापालयन्धर्ममास्थितः ॥ भ्रातुर्वियोगजनितंदुःखचिह्नंवहन्बहु ॥ २९ ॥ गर्तशायीब्रह्मचारीजटावल्कलसंयुतः ॥ कृशांगयष्टिर्दुःखा र्तःकुर्वन्रामकथांमुहुः ॥ ३० ॥ यवान्नमपिनोभुंक्तेजलंपिबतिनोमुहुः ॥ उद्यंतंसवितारंयोनमस्कृत्यब्रवीतिच ॥ ३१ ॥ जगन्नेत्रसुरस्वामिन्हरमेदुष्कृतं महत् ॥ मदर्थेरामचंद्रोपिजगत्पूज्योवनंययौ ॥ ३२ ॥ सीतयासुकुमारांग्यासेव्यमानोऽटवींगतः ॥ यासीतापुष्पपर्यंकेवृंतमासाद्यदुःखिता ॥ ३३ ॥ यासीतारविसंतापंकदापिप्रापनोसती ॥ मदर्थेजानकीसाचप्रत्यरण्यंभ्रमत्यहो ॥ ३४ ॥ यासीताराजवृंदैश्चनदृष्टानयनैःकदा ॥ सासीतादृश्यतेनूनंकिरातैः कालरूपिभिः ॥३५॥ यासीतामधुरंत्वन्नंभोजितानबुभुक्षति॥सासीताद्यवनस्थानिफलानिप्रार्थयत्यहो॥३६॥इत्येवमन्वहंसूर्यमुपस्थायवदत्यदः ॥ प्रातः प्रातर्महाराजोभरतोरामवल्लभः ॥ ३७ ॥ यश्चोच्यमानःसचिवैःसमदुःखसुखैर्बुधैः ॥ नीतिज्ञैःशास्त्रनिपुणैरितिप्रोवाचतान्नृपः ॥ ३८ ॥ अमात्यादुर्भगंमां किंप्रब्रूतपुरुषाधमम् ॥ मदर्थेमेऽग्रजोरामोवनंप्राप्यावसीदति ॥ ३९ ॥ दुर्भगस्यममप्रस्वाःपापमार्जनमादरात् ॥ करोमिरामचंद्रांघ्रिंस्मारंस्मारंसुमंत्रि णः ॥ ४० ॥ धन्यासुमित्रासुतरांवीरसूःस्वपतिप्रिया ॥ यस्यास्तनूजोरामस्यचरणौसेवतेऽन्वहम् ॥ ४१ ॥ यत्रग्रामेस्थितोनूनंभरतोभ्रातृवत्सलः ॥ वि लापंप्रकरोत्युच्चैस्तंग्रामंसददर्शह ॥ ४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यभरतावासनंदिग्रामदर्शनोनामप्रथ मोऽध्यायः ॥ १ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतद्दर्शनोत्कण्ठाविह्वलीकृतचेतसा ॥ पुनःपुनःस्मृतोभ्राताभरतोधार्मिकाग्रणीः ॥ १ ॥ उवाचच हनूमंतंबलवंतंसमीरजम् ॥ प्रस्फुरद्दशनव्याजचन्द्रकांतिहतांधकः ॥ २ ॥ शृणुवीरहनूमंस्त्वंमद्गिरंभ्रातृनोदिताम् ॥ चिरंतनवियोगेनगद्गदीकृतविह्वला म् ॥ ३ ॥ गच्छतंभ्रातरंवीरसमीरणतनूद्भव ॥ मद्वियोगकृशांयष्टिंवपुषोबिभ्रतंहठात् ॥ ४ ॥ योवल्कलंपरीधत्तेजटांधत्तेशिरोरुहे ॥ फलानांभक्षणमपि नकुर्याद्विरहातुरः ॥ ५ ॥ परस्त्रीयस्यमातेवलोष्टवत्कांचनंपुनः ॥ प्रजाःपुत्रानिवोद्रक्षेद्बांधवोममधर्मवित् ॥ ६ ॥ मद्वियोगजदुःखाग्निज्वालादग्धकलेवर म् ॥ मदागमनसंदेशपयोवृष्ट्याशुसिंचतम् ॥ ७ ॥ सीतयासहितंरामंलक्ष्मणेनसमन्वितम् ॥ सुग्रीवादिकपींद्रैश्चरक्षोभिःसविभीषणैः ॥ ८ ॥ प्राप्तांनि वेदयसुखात्पुष्पकासनसंस्थितम् ॥ येनमेसोऽनुजःशीघ्रंसुखमेतिमदागमात् ॥ ९ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरघुवीरस्यधीमतः ॥ जगामभरतावासंनंदिग्रा मंनिदेशकृत् ॥ १० ॥ गत्वासनंदिग्रामंतुमंत्रिवृद्धैःसुसंयुतम् ॥ भरतंभ्रातृविरहक्लिन्नंधीमान्ददर्शह ॥ ११ ॥ कथयंतंमंत्रिवृद्धान्रामचंद्रकथानकम् ॥

१ यदर्थमग्रजो रामः—इ०पा० । २ प्रस्वाः मातुः कैकेय्याः इत्यर्थः । ३ गद्गदीकृतविग्रहाम्—इ० पा० । ४ प्रजाः पुत्रानिवेक्षेद्यो बांधवो मम धर्मवित्—इ० पा० । ५ राजाभिः इ० पा० ।

तदीयपदपाथोजमकरंदसुनिर्भरः ॥ १२ ॥ नमश्चकारभरतंधर्ममूर्तिंयुतंकिल ॥ विधात्रासकलांशेनसत्त्वेनैवविनिर्मितम् ॥ १३ ॥ तंदृष्ट्वाभरतःशीघ्रं प्रत्युत्थायकृतांजलिः ॥ स्वागतंचेतिहोवाचरामस्यकुशलंवद ॥ १४ ॥ इत्येवंवदतस्तस्यभुजोदक्षिणतोऽस्फुरत् ॥ हृदयाच्चगतःशोकोहर्षोलेशैःपूरिता ननः ॥ १५ ॥ विलोक्यतादृशंभूपंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ निकटेहिपुरःप्राप्तंविद्धिरामंसलक्ष्मणम् ॥ १६ ॥ रामागमनसंदेशामृतसिक्तकलेवरः ॥ प्रापयद्धर्षपूरोहिसंहृास्योनवेदयहम् ॥ १७ ॥ जगादममतन्नास्तियत्तुभ्यंदीयतेमया ॥ दासोऽस्मिजन्मपर्यंतंरामसंदेशहारकः ॥ १८ ॥ वसिष्ठोपिगृहीत्वार्घ्यं मंत्रिवृद्धाःसुहर्षिताः ॥ जग्मुस्तेरामचंद्रंचहनुमद्दर्शिताध्वना ॥ १९ ॥ दृष्ट्वादूरात्समायांतंरामचंद्रंमनोरमम् ॥ पुष्पकासनमध्यस्थंसतीतंसहलक्ष्मण म् ॥ २० ॥ रामोपिदृष्ट्वाभरतंपादचारेणसंगतम् ॥ जटावल्कलकौपीनपरिधानसमन्वितम् ॥ २१ ॥ अमात्यान्भ्रातृवेषेणसमवेषाञ्जटाधरान् ॥ नित्यंतपः क्लिष्टतयाकृशरूपान्ददर्शह ॥ २२ ॥ रामोपिचिंतयामासदृष्ट्वैतादृशंनृपम् ॥ अहोदशरथस्यायंराजराजस्यधीमतः ॥ २३ ॥ पुत्रःपदातिरायातिजटावल्कलवेषभृत् ॥ नदुःखंतादृशंमेऽन्यद्भनमध्यगतस्यहि ॥ २४ ॥ यादृशंमद्वियोगेनचैतस्यपरिवर्त्तते ॥ अहोपश्यतमेभ्राताप्राणात्प्रिय तमःसखा ॥ २५ ॥ श्रुत्वामांनिकटेप्राप्तंमंत्रिवृद्धैःसुहर्षितैः ॥ द्रष्टुंमांभरतोऽभ्येतिवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ २६ ॥ इतिब्रुवन्नरपतिःपुष्पकान्नभसोऽगणात् ॥ विभीषणहनूमद्भ्यांलक्ष्मणेनकृतादरः ॥ २७ ॥ यानादवततारााशुविरहात्क्लिन्नमानसः ॥ भ्रातभ्रांतःपुनर्भ्रांतर्भ्रांतंवंदन्मुहुः ॥ २८ ॥ दृष्ट्वासमुत्तीर्णमि मंरामचंद्रंसुरैर्युतम् ॥ भरतोभ्रातृविरहक्लिन्नधीमान्ददर्शह ॥ हर्षाश्रूणिप्रमुंचंश्चदंडवत्प्रणनामह ॥ २९ ॥ रघुनाथोपितंदृष्ट्वादंडवत्पतितंभुवि ॥ उत्था प्यजगृहेदोर्भ्यांहर्षालोकसमन्वितः ॥ ३० ॥ उत्थापितोपिहिदृशंनोदतिष्ठद्रुदन्मुहुः ॥ रामचंद्रपदांभोजग्रहणासक्तबाहुभृत् ॥ ३१ ॥ ॥ भरतउ वाच ॥ दुराचारस्यदुष्टस्यपापिनोमेकृपांकुरु ॥ रामचंद्रमहाबाहोकारुण्यात्कर्णानिधे ॥ ३२ ॥ यस्तेविदेहजापाणिस्पर्शंक्रूरमनन्यत ॥ सपवचर णोरामवनेवभ्रामयमत्कृते ॥ ३३ ॥ इत्युक्त्वाश्रुमुखोदीनःपरिरभ्यपुनःपुनः ॥ प्रांजलिःपुरतस्तस्थौहर्षविह्वलिताननः ॥ ३४ ॥ रघुनाथस्तमनुजं परिष्वज्यकृपानिधिः ॥ प्रणम्यचमहामंत्रिमुख्यानापृच्छ्यसादरम् ॥ ३५ ॥ भरतेनसमंभ्रात्रापुष्पकासनमास्थितः ॥ सीतांददर्शभरतोभ्रातृपत्नी मनींदिताम् ॥ ३६ ॥ अनसूयामिवात्रेःकिंलोपामुद्रांधटोद्भवः ॥ पतिव्रतांजनकजाममन्यतननामच ॥ ३७ ॥ मातःक्षमस्वयदयंमयाकृतमबुद्धि ना ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःसर्वेषांसाधुकारिकाः ॥ ३८ ॥ जानक्यपिमहाभागादेवरंवीक्ष्यसादरम् ॥ आशीर्भिरभिषुज्याथसमपृच्छदनामयम् ॥ ३९ ॥

१ कृतानतिम्–इ० पा० । २ सहस्राक्षः इ० पा० । ३ रामवत्मानम्–इ० पा० । ४ स तैः इ० पा० । ५ हर्षशोकसमन्वितः– इ० पा० ।

विमानवरमारूढास्तेसर्वेनभसोऽगणे ॥ क्षणादालोकयांचक्रेनिकटेस्वपितुःपुरीम् ॥ ४० ॥ ॥ इति श्रीपाद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामराजधानीदर्शनोनामद्वितीयोऽध्यायः ॥२॥७॥ शेषउवाच ॥ दृष्ट्वारामोराजधानींनिजलोकनिवासिनीम् ॥ जहर्षमतिमान्वीरश्चिरदर्श
नलालसः ॥ १ ॥ भरतोपिस्वकंमित्रंसुमुखंनगरंप्रति ॥ प्रेषयामाससचिवैर्वनगरोत्सवसिद्धये ॥ २ ॥ ॥ भरतउवाच ॥ ॥ कुर्वंतुलोकास्त्वरितंरघुनाथा
गमोत्सवम् ॥ मंदिरेमंदिरेरम्यंकृतकौतुकचित्रकम् ॥ ३ ॥ विपांसुकाराजमार्गाश्चंदनद्रवसिंचिताः ॥ प्रसूनभरसंकृन्नाश्चदृष्टपुष्टजनावृताः ॥ ४ ॥ विचित्र
वर्णध्वजभाचित्रिताःखिलस्वांगणाः ॥ मेघागमेधनुरिवपश्यंत्वेववलीमुखाः ॥ ५ ॥ प्रतिगेहंतुलोकानांकारयंत्वगरूक्षणम् ॥ यद्भूमवीक्ष्यशिखिनोनृ
त्यंकुर्वंतुलीलया ॥ ६ ॥ हस्तिनोममशैलाभानाधोरणसुयंत्रिताः ॥ विचित्रयंतुवहुशोगैरिकाद्युपधातुभिः ॥ ७ ॥ वाजिनश्चित्राभूयःसुशोभंतुम
नोजवाः ॥ यद्वेगवीक्षणादेवगर्वत्यज्यतिस्वंहयः ॥ ८ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढामुक्ताभिर्विकिरंतुच ॥ ९ ॥
ब्राह्मण्यःपात्रहस्ताश्चदूर्वाहारिद्रसंयुताः ॥ सुवासिन्योमहाराजंरामंनीराजयंतुताः ॥ १० ॥ कौसल्यापुत्रसंयोगसंदेशविधुरासती ॥ हर्षप्राप्तोतुसुकृ
शातदीक्षणसुलालसा ॥ ११ ॥ इत्येवमादिरचनाःपुरशोभाविधायिकाः ॥ करोतुजनताद्दष्टारामस्यागमनंप्रति ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इति
श्रुत्वाततोवाक्यंसुमुखोमंत्रवित्तमः ॥ प्रययौनगरीकर्तुंकृतकौतुकतोरणाम् ॥ १३ ॥ गत्वाथनगरीतांवैमंत्रीतुसुमुखाभिधः ॥ ख्यापयामासलोकानां
रामागममहोत्सवम् ॥ १४ ॥ लोकाःश्रुत्वापुरीप्रातंरघुनाथसुहर्षिताः ॥ पूर्वंतदीयविरहत्यक्तभोगसुखादयः ॥ १५ ॥ ब्राह्मणावेदसंपन्नाःपवित्रादर्भ
पाणयः ॥ धौतोत्तरीयवलिताजग्मुःश्रीरघुनायकम् ॥ १६ ॥ क्षत्रियायेशूरतमाधनुर्वाणधरावराः ॥ संग्रामेवहुशोवीराजेतारोयेयुरप्यमुम् ॥ १७ ॥ वैश्या
धनसमृद्धाश्चमुद्राशोभितपाणयः ॥ शुश्रुवस्तस्यपरीधानाअभिजग्मुर्नरेश्वरम् ॥ १८ ॥ शूद्राद्विजेषुयेभक्ताःस्वीयाचारसुनिष्ठिताः ॥ वेदाचाररताये
वेतेऽपिजग्मुःपुरीपतिम् ॥ १९ ॥ येयेवृत्तिकरालोकाःस्वैस्वैकर्मण्यधिष्ठिताः ॥ स्वकंवस्तुसमादाययययुःश्रीरामभूपतिम् ॥ २० ॥ इत्थंभूपतिसंदेशात्प्र
मोदाप्लवसंयुताः ॥ नानाकौतुकसंयुक्ताआजग्मुर्मनुजेश्वरम् ॥ २१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रघुनाथोपिसकलैर्दैवतैःस्वस्त्रयानगैः ॥ परीतःप्रविवेशो
चैःपुरीरचितमोहनाम् ॥ २२ ॥ प्लवंगाःप्लवनेयुक्ताआकाशपथचारिणः ॥ स्वस्वशोभापरीतांगाश्चानुजग्मुःपुरोत्तमम् ॥ २३ ॥ पुष्पकादवरुह्याशुनरया
नमथारुहत् ॥ सीतयासहितोरामःपरिवारसमावृतः ॥ २४ ॥ अयोध्यांप्रविवेशाथकृतकौतुकतोरणाम् ॥ दृष्टपुष्टजनाकीर्णांसुत्सवैःपरीभूषिताम् ॥२५॥

॥ २ ॥

१ रामइतिशेषः । २ दृष्ट्वाकृतकौतुकचित्रकाम्–ङ० पा० । ३ सूर्याश्वः इत्यर्थः । ४ बहुकौतुकतोरणाम्–ङ० पा० । ५ स्वैस्वे कर्मण्यभिहृताः–ङ० पा० ।

वीणापणवभेर्योदिवादिवैरहतैर्भृशम् ॥ शोभमानःस्तूयमानःसूतमागधवंदिभिः ॥ २६ ॥ जयराघवरामेतिजयसूर्यकुलांगद ॥ जयदाशरथेदेवजयता
ल्लोकनायकः ॥ २७ ॥ इतिशृण्वञ्छुभांवाचंपौराणांहर्षितांगिनाम् ॥ रामदर्शनसंजातपुलकोद्भेदशोभिनाम् ॥ २८ ॥ प्रविवेशवरंमार्गरथ्याचत्वरभूषि
तम् ॥ चंदनोदकसंसिक्तंपुष्पपल्लवसंयुतम् ॥२९॥ तदापौरांगनाःकाश्चिद्वैवाक्षविलमाश्रिताः ॥ रघुनाथस्वरूपेक्षाजातकामाअथाब्रुवन् ॥३०॥ ॥ पौरां
गनाऊचुः ॥ ॥ धन्याअभूवन्वतभिल्लकन्यावनेषुयारामसुखारविंदम् ॥ स्वलोचनेंदीवरकैरथापिवन्स्वभाग्यसंजातमहोदयाइमाः ॥ ३१ ॥ धन्यंसुखंपश्य
तवीरधाम्नःश्रीरामदेवस्यसरोजनेत्रम् ॥ यद्दर्शनंधातृमुखाःसुराअपिप्राप्युर्मुहुर्द्राग्ययुतावयंत्वहो ॥३२॥ एतन्मुखंपश्यतचारुहासंकिरीटसंशोभिनिजोत्तमां
गम्॥ वंधूकपिक्कारलसच्छविप्रदंददंतच्छदंविभ्रतमुच्चनासम् ॥३३॥इतिगदितवतींस्तान्स्नेहभारेणरामानलिनदलसदृक्षैर्नेत्रपातैर्निरीक्ष्य ॥ निखिलगुरुरनून
प्रेमभारंनृलोकंजननिगृहमियेषप्रोषितांगेनहृष्टः ॥ ३४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुनाथस्यपुरप्रवेशनंनामतृती
योऽध्यायः ॥ ३ ॥ ॥ छ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ भुजगाधीश्वरेशानधराभारधरक्षम ॥ शृण्वेकंसंशयंमह्यंकृपयाकथयस्वतम् ॥ १ ॥
रघुनाथस्यगमनंवनंप्रतियदाह्यभूत् ॥ तदाप्रभृतिदेहेनस्थिताशून्येनचेतसा ॥२॥ तद्विप्रयोगविधुराकृशदेहातिदुःखिता॥ सुमुखान्मंत्रिणःश्रुत्वारघुनाथं
समागतम् ॥ ३ ॥ कथंजहर्षकिमभूत्कीदृशंतत्रचिद्वितम् ॥ रामचंद्रस्यसंदेशहर्तारंकिमुवाचसा ॥ ४ ॥ एतन्मेसंशयंछिंधिरघुनाथगुणोदयम् ॥
यथावच्छृण्वतेमह्यंकथयस्वप्रसादतः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागद्विजवर्यपुरस्कृत ॥ तन्मेनिगदतःसाक्षाच्छृणुष्वैकमनाःकि
ल ॥ ६ ॥ सावैतद्वदनांभोजच्युतंरामागमामृतम् ॥ पीत्वापीत्वावभूवाहोस्थगितांगेनविह्वला ॥ ७ ॥ किंमेस्वप्नोविमूढाया:किंवाभ्रमकरंवचः ॥ ममवै
मंदभाग्यायाःकथंरामेक्षणंपुनः ॥ ८ ॥ बहुनातपसाकृत्वाप्राप्तोऽयंवैसुतःशिशुः ॥ केनचिन्ममपापेनविप्रयोगंगतःपुनः ॥ ९ ॥ सुमंत्रिन्कुशली
रामःसीतालक्ष्मणसंयुतः ॥ कथंमांस्मरतेवीरोवनचारीसुदुःखितम् ॥ १० ॥ इतिसाविललापोच्चैरघुनाथस्मृतिंगता ॥ ननिवेदनिजांकिंचित्परकीर्यावि
मोहिता ॥ सुमुखोपितथाहृद्वादुःखितांमातरंभृशम् ॥ ११ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञामापचसापुनः ॥ उवाचजननींसौम्यंवचोहर्षकरंमुहुः ॥ १२ ॥ र
घुनाथागमस्मारहृष्टांतांव्यदधात्पुनः ॥ मातर्विद्धिगृहंप्राप्तंरघुनाथंसलक्ष्मणम् ॥ १३ ॥ सीतयासहितंपश्यचाशीर्भिरभियुंक्ष्वच ॥ इतितथ्यंवचःश्रुत्वा
सुमुखेनप्रभाषितम् ॥ १४ ॥ यादृशंहर्षमापेदेतादृशंनेदृशंहनहि ॥ उत्थायचाजिरेप्राप्तारोमांचिततनूरुहा ॥ १५ ॥ हर्षविह्वलितांग्यश्रुसुंचंतीरामभे

१ गवाक्षवलभीश्रिताः इ० पा० । २ प्रसाद्य इ० पा० । ३ सुमुखनाम्नो मंत्रिणः सकाशात् इत्यर्थः ।

क्षत ॥ तावत्सरामोराजेंद्रोनरयानमाधिश्रितः ॥ १६ ॥ प्राप्तःस्वमातुर्भवनंकैकेय्याःसुनयःपुरः ॥ कैकेय्यपित्रपाभारनम्रारामंपुरःस्थितम् ॥ १७ ॥ नोवाच किंचिन्महतींचिंतांप्राप्तवतीमुहुः ॥ सूर्यवंशध्वजोरामोमातरंवीक्ष्यलज्जिताम् ॥ १८ ॥ उवाचसांत्वयंस्तांचवाक्यैर्विनयमिश्रितैः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयावनंगत्वासर्वमाचरितंतथा ॥ १९ ॥ अधुनाकरवैकिंवात्वदाज्ञातोजनन्यहो ॥ मयान्यूनंकृतंनास्तिकथंमांनेक्ष्यसेपुनः ॥ २० ॥ आशीर्भिरभिनंद्यैनंभरतंमांचवीक्षय ॥ इतिश्रुत्वापितद्वाक्यंसानम्रवदनानघ ॥ २१ ॥ शनैःशनैःप्रत्युवाचरामगच्छस्वमालयम् ॥ रामोपिश्रुत्वावचनंजनन्याःपुरुषोत्तमः ॥ २२ ॥ नमस्कृत्यययौगेहंसुमित्रायाःकृपानिधिः ॥ सुमित्रापुत्रसहितंरामंदृष्ट्वामहामनाः ॥ २३ ॥ चिरंजीवचिरंजीवह्याशीर्भिरितिचाभ्यधात् ॥ मातुश्चरामभद्रोपिचरणौप्रणिपत्यच ॥ २४ ॥ परिष्वज्यमुदायुक्तोजगादवचनंपुनः ॥ रत्नगर्भेममभ्रात्राकेनापिनकृतंतथा ॥ २५ ॥ यथायमकरोद्धीमान्ममदुःखापनोदनम् ॥ २६ ॥ रावणेनहृतासीतामयायत्प्राप्यतेपुनः ॥ मातस्तत्सर्वमाविद्धिलक्ष्मणस्यविचेष्टितम् ॥ २७ ॥ दत्तामाशिषमागृह्यशिरसायंसुमित्रया ॥ निजमातुश्चभवनंप्रययौविबुधैर्वृतः ॥२८॥ मातरंवीक्ष्यहृषितांनिजदर्शनलालसाम् ॥ स्वयानादवरुह्याशुचरणावग्रहीद्धरिः ॥२९॥ मातातद्दर्शनोत्कंठाविह्वलीकृतमानसा ॥ परिष्वज्यपरिष्वज्यरामंमुदमवापसा ॥ ३० ॥ शरीरेरोमहर्षोभूद्गद्गदावागभूत्तदा ॥ हर्षाश्रूणितुसोष्णानिप्रवाहंप्रापुरापदात् ॥ ३१ ॥ जननींवीक्ष्यविनयीताटंकद्वयवर्जिताम् ॥ कराकल्पपदाकल्परहितांबिभ्रतींतनुम् ॥ ३२ ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्धृष्टांकृशांगींतांसशोकभाक् ॥ दुःखस्यसमयोनायमितिमत्वाजगादताम् ॥ ३३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ मातर्मयात्वच्चरणौचिरकालंनसेवितौ ॥ ततःक्षमस्वापराधंभाग्यहीनस्यवैमम ॥ ३४ ॥ येपुत्रामातापित्रोर्नशुश्रूषायांसमुत्सुकाः ॥ तेमंतव्याःपरामातःकीटकारेतसोभवाः ॥ ३५ ॥ किंकुर्वेजनकाज्ञातोगतोवैदंडकंवनम् ॥ तत्रापित्वत्कृपापांगात्तीर्णोऽस्मिदुःखसागरम् ॥ ३६ ॥ रावणेनहृतासीतालंकायांगमितापुनः ॥ त्वत्कृपातोमयालब्धातंहत्वाराक्षसेश्वरम् ॥ ३७ ॥ सीतेयंत्वच्चरणयोःपतितावैपतिव्रता ॥ संभावयाशुचकितांत्वत्पादार्पितमानसाम् ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंपादयोःपतितांस्नुषाम् ॥ आशीर्भिरभियुज्यैनांबभाषेतांपतिव्रताम् ॥ ३९ ॥ सीतेस्वपतिनासार्द्धंचिरंविलसभामिनि ॥ पुत्रौप्रसूयचकुलंस्वकंपावयपावने ॥ ४० ॥ त्वत्सदृश्यःपतिपराःपतिदुःखसुखानुगाः ॥ भवंतिदुःखभागिन्योनहिसत्यंजगत्त्रये ॥४१॥ विदेहपुत्रिस्वकुलंत्वयापावितमात्मना ॥ रामपादाब्जयुगुलमनुयांत्यामहावनम् ॥ ४२ ॥ किंचित्रंयत्पुमांसस्तुवैरिकोटिप्रभंजनाः ॥ येषांगेहेसतीभार्यास्वपतिप्रियवाञ्छिका ॥४३॥ इत्युक्त्वारघुनाथस्यभार्यामंचितलो

१ पराम्–इ० पा० ।

चनाम् ॥ तूष्णींबभूवहृषिताप्रहृष्टस्वतनूरुहा ॥४४॥ अथभ्रातास्यभरतःपित्रादत्तंनिजंमहत् ॥ राज्यंनिवेदयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ४५ ॥ मंत्रिणस्तेप्र
हृष्टांगादेवज्ञान्मंत्रकोविदान्॥ आहूयसुमुहूर्तंतेपप्रच्छुःपरमादरात्॥४६॥शुभेमुहूर्तेसुदिनेशुभनक्षत्रसंयुते॥अभिषेकंमहाराज्येकारयामासुरुद्यताः॥४७॥
सप्तद्वीपवतींपृथ्वींव्याघ्रचर्मणिसुंदरे॥ लिखित्वोपरिराजेंद्रोमहाराजोधितस्थिवान् ॥ ४८॥ तद्दिनादेवसाधूनांमनांसिप्रमुदंययुः ॥ दुष्टानांचेतसोग्लानिरभ
वत्परतापिनाम् ॥ ४९ ॥ स्त्रियस्तुपतिभक्त्याचपतिव्रतपरायणाः ॥ मनसापिकदापापंनाचरंतिजनामुने ॥५०॥ दैत्यादेवास्तथानागायक्षासुरमहोरगाः ॥
सर्वेन्यायपथेस्थित्वारामाज्ञांशिरसादधुः ॥ ५१ ॥ परोपकरणेयुक्ताःस्वधर्मसुखनिर्वृताः ॥ विद्याविनोदगमितादिनरात्रिक्षणाःशुभाः ॥ ५२ ॥ वातोपि
मार्गसंस्थानांबलान्नाहरतेमहान् ॥ वासांस्यपितुसूक्ष्माणितत्रचौरकथानहि ॥ ५३ ॥ धनदोह्यर्थिनांरामःकारुण्यश्चकृपानिधिः ॥ भ्रातृभिःसहितोनित्यंगुरु
देवस्तुतिंव्यधात् ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघुवरस्यराज्याभिषेकोनामचतुर्थोध्यायः ॥ ४ ॥ छ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथाभिषिक्तंरामंतुतुष्टुवुःप्रणताःसुराः ॥ रावणाभिधदैत्येंद्रवधहर्षितमानसाः ॥ १ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ जयदाशरथेसुरार्तिहञ्जय
दानववंशदाहक ॥ जयदेववरांगनागणग्रहणव्यग्रकरारिदारक ॥ २ ॥ तवयद्दनुजेंद्रनाशनंकवयोवर्णयितुंसमुत्सुकाः ॥ प्रलयेजगतांततीःपुनर्ग्रससेत्वं
भुवनेशलीलया ॥ ३ ॥ जयजन्मजरादिदुःखकैःपरिमुक्तप्रबलोद्धरोद्धर ॥ जयधर्मकरान्वयांबुधौकृतजन्मन्नजरामराच्युत ॥ ४ ॥ तवदेववरस्यनामभि
र्बहुपापाअपितेपवित्रिताः ॥ किमुसाधुद्विजवर्यपूर्वकाःसुतनुंमानुषतामुपागताः ॥ ५ ॥ हरविरिंचिनुतंतवपादयोर्युगलमीप्सितकामसमृद्धिदम् ॥ हृदि
पवित्रयवादिकचिह्नितैःसुरचितंमनसास्पृहयामहे ॥ ६ ॥ यदिभवान्नदधात्यभयंभुवोमदनमूर्तितिरस्करकांतिभृत् ॥ सुरगणाहिकथंसुखिनःपुनर्ननु
भवंतिघृणामयपावन ॥ ७ ॥ यदायदास्मान्दनुजाहिदुःखदास्तदातदात्वंभुविजन्मभाग्भवेः ॥ अजोव्ययोपीशवरोपिसन्विभोस्वभावमास्थायनिजंनि
जार्चितः ॥ ८ ॥ मृतसुधासदृशैरघनाशनैःसुचरितैरवकीर्यमहीतलम् ॥ अमनुजैर्गुणशंसिभिरीडितःप्रविशचाशुपुनर्हिस्वकंपदम् ॥ ९ ॥ अनादिराद्यो
जररूपधारीहारीकिरीटीमकरध्वजाभः ॥ जयंकरोतुप्रसभंहतारिःस्मरारिसंसेवितपादपद्मः ॥ १० ॥ इत्युक्त्वातेसुराःसर्वेब्रह्मेंद्रप्रमुखामुहुः ॥ प्रणेमुर
रिनाशेनप्रीणितारघुनायकम् ॥ ११ ॥ इतिस्तुत्यातिसंहृष्टोरघुनाथोमहायशाः ॥ प्रोवाचतान्सुरान्वीक्ष्यप्रणतान्नतकंधरान् ॥ १२ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥
सुरावृणुतमेयूयंवरंकिंचित्सुदुर्लभम् ॥ यंकोपिदेवोदनुजोनयक्षःप्रापसादरः ॥ १३ ॥ ॥ सुराऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्भगवतःसर्वंप्राप्तमस्माभिरुत्तमम् ॥

१ समुद्गततनूरुहा–इ० पा० । २ आहूय मुहूर्तं पप्रच्छुः पदस्य परमेष्ठिनः–इ० पा० । ३ बहुपापाश्चगताःपवित्रताम्–इ० पा० ।

यदर्थमेहतः शत्रुरस्माकंतुदशाननः ॥ १४ ॥ यदायदाऽसुरोस्माकंबाधांपरिदधातिभोः ॥ तदातदेतिकर्तव्यमेतावद्वैरिनाशनम् ॥ १५ ॥ तथेत्युक्त्वा पुनर्वीरःप्रोवाचरघुनंदनः ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ सुराःपूतुमद्राक्ष्यमादरेणसमन्विताः ॥ १६ ॥ भवत्कृतंमदीयैर्वैगुणैर्थेथितमद्भुतम् ॥ स्तोत्रं पठिष्यतिसुदुःप्रातर्निशिसकृन्नरः ॥ १७ ॥ तस्यवैरिपराभूतिर्नभविष्यतिदारुणा ॥ नचदारिद्र्यसंयोगोनचव्याधिपराभवौ ॥ १८ ॥ मदीयचरणद्वंद्वे भक्तिस्तेषांतुभूयसी ॥ भविष्यतिसुदायुक्तेस्वांतेपुंसांतुपाठतः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वासोऽभवत्तूष्णींनरदेवशिरोमणिः ॥ सुराःसर्वेप्रहृष्टास्तेययुर्लोकंस्वकं स्वकम्॥२०॥रघुनाथोपिभ्रातॄंस्तान्पालयंस्तातवद्बुधान् ॥ प्रजाःपुत्रानिवस्वीयाल्लालयल्लोकनायकः॥२१॥यस्मिन्छासतिलोकानांनाकालमरणंनृणाम् ॥ नरोगादिपराभूतिर्गृहेष्वुचमहीयसी॥२२॥नातिःकदापिदृश्येतवैरिजंभयमेवच॥वृक्षाःसदैवफलिनोमहीभूयिष्ठधान्यका ॥२३॥ पुत्रपौत्रपरीवारसनाथीकृतजीवनाः ॥ कांतासंयोगजसुखैर्नेरस्तविरहङ्क्षमाः ॥ २४ ॥ नित्यंश्रीरघुनाथस्यपादपद्मकथोत्सुकाः ॥ कदापिपरनिंदासुवाचस्तेषांभवंतिन ॥ २५ ॥ कां रवोपिकदापापंनाचरंतिमनस्यहो ॥ रघुनाथकराघातदुःखशंकाभिशंसिनः ॥ २६ ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ लोकाबभूवुःसततं कारुण्यपरिपूरिताः ॥ २७ ॥ राज्यंप्राप्तमसापत्नंसमृद्धबलवाहनम् ॥ ऋषिभिर्दृष्टपुष्टैश्चरम्यंहाटकभूषणैः ॥ २८ ॥ संपुष्टमिष्टापूर्तानांधर्माणांनित्यक तृप्तिभिः ॥ सदासंपन्नसस्यंचसुवसुसक्षेत्रसंयुतम् ॥ २९ ॥ सुदेशंसुप्रजंस्वस्थंसुतृप्तंबहुगोधनम् ॥ देवतायतनानांचराजिभिःपरिराजितम् ॥ ३० ॥ सुपूर्णा यत्रवैश्रमाणःसुवित्तर्द्धिविराजिताः ॥ सुपुष्पकूत्रिमोद्यानाःसुस्वादुफलपादपाः॥ ३१ ॥ सपद्मिनीककासारायत्रराजंतिभूमयः ॥ सदंभानिन्मगायत्रनयत्रजं नताक्वचित् ॥ ३२ ॥ कुलान्यैवकुलीनानांवर्णानांनाधनानिच ॥ विभ्रमोयत्रनारीषुनविद्वत्सुचकर्हिचित् ॥३३॥ नद्यःकुटिलगामिन्योनयत्रविषयेप्रजाः ॥ तमोयुक्ताःक्षपायत्रवर्हुलेषुनमानवाः ॥ ३४ ॥ रजोयुजःस्त्रियोयत्रनाधर्मबहुलानराः ॥ धनैरनंधोयत्रास्तिजनोनैवचभोजने ॥ ३५ ॥ अनयःस्यंदनोयत्र नचवैरजपूरुषः ॥ दंडःपरशुकुद्दालवालव्यजनराजिषु ॥३६॥ आतपत्रेषुनान्यत्रक्वचित्कोधोपरोधजः ॥ अन्यत्राक्षिकवृंदेभ्यःक्वचिन्नपरिदेवनम् ॥३७॥ आक्षिकाएवहृश्यंतेयत्रपाशकपाणयः ॥ जाळ्यवार्तानलेष्वेवस्त्रीमंध्यापएवदुर्बलाः ॥ ३८ ॥ कठोरहृदयायत्रसीमंतिन्योनमानवाः ॥ औषधेष्वेवयत्रास्तिकुष्ठयोगोनमानवे ॥ ३९ ॥ वेधोयत्रसुरत्नेषुशूलंमूर्तिंकरेषुवै ॥ कंपःसात्विकभावोत्थोनभयात्कापिकस्यचित् ॥ ४० ॥ संज्वरःकामजोयत्रदारिद्र्यं ॥ ४ ॥

१ ईतिः शलभमूषककीटकादिजं भयमित्यर्थः । २ क्षिप्तिनः । ३ यत्र जनता जनसमूहः सदंभा दंभसहितान किंतु निम्नगा नदी सदंभा निर्मलजलवतीत्यर्थः । ४ कुण्यपदेष्वित्यर्थः । ५ अनंधः अंधरहितः ओदनरहितश्च । ६ स्त्रीणां कटिभागाः ।

कलुषस्यच ॥ दुर्लभत्वंसदेवस्यसुकृतेनचवस्तुनः ॥ ४१ ॥ इभाएवप्रमत्तावेयुद्धेवीच्योजलाशये ॥ दानहानिर्गजेष्वेवतीक्ष्णाएवहिकंटकाः ॥ ४२ ॥ बाणेषुगुणविश्लेषोवंधोक्तिःपुस्तकेदृढा ॥ स्नेहत्यागःखलेष्वेवनचवैस्वजनेजने ॥ ४३ ॥ तंदेशंपालयामासलालयल्लालिताःप्रजाः ॥ धर्मसंस्थापय न्देशेदुष्टेदंडधरोपमः ॥ ४४ ॥ एवंपालयतोदेशंधर्मेणधरणीतलम् ॥ सहस्रंचव्यतीयुर्वैवर्षाण्येकादशप्रभोः ॥ ४५ ॥ तत्रनीचजनाश्छुत्वासीतायाअपमा नताम् ॥ स्वांचनिंदांरजकतस्तांतत्याजरघूद्वहः ॥ ४६ ॥ पृथ्वींपालयमानस्यधर्मेणनृपतेस्तदा ॥ सीतांविरहितामेकांनिंदेशेनसुरक्षिताम् ॥ ४७ ॥ कदाचित्संसदोमध्येह्यासीनस्यममहामतेः ॥ आजगाममुनिश्रेष्ठःकुंभोत्पत्तिर्मुनिर्महान् ॥ ४८ ॥ गृहीत्वाध्यैसमुत्तस्थौवसिष्ठेनसमन्वितः ॥ जनताभिर्महारा जोवार्धिंशोषकमागतम् ॥ ४९ ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यपप्रच्छतमनामयम् ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंवभापेरघुनंदनः ॥ ५० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडे शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअगस्तिसमागमोनामपंचमोऽध्यायः ॥ ५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंस्वागतसंतुष्टंब्रह्मचर्यंतपोनिधिम् ॥ उवाचमतिमा न्वीरःसर्वलोकगुरुर्मुनिम् ॥ १ ॥ स्वागतंतेतमहाभागकुंभयोनेतपोनिधे ॥ त्वद्दर्शनेननसंवेंवपावित्राःसकुटुंबकाः ॥ २ ॥ कच्चिन्मातिस्तवेदेपुशास्त्रेपुपरिवर्तते ॥ त्वत्तपोविघ्नकर्तावैनास्तिभूमंडलेक्वचित् ॥ ३ ॥ लोपामुद्रामहाभागयाचतेधर्मचारिणी ॥यस्याःपतिव्रताधर्मात्सर्वंभवतिशोभनम् ॥ ४ ॥ अपिशंसमहा भागधर्ममूर्तेकृपानिधे ॥ अलोलुपस्यकिंकार्यंकरवाणिमुनीश्वर ॥ ५ ॥ त्वत्तपोयोगतःसर्वंभवतिस्वेच्छयावहु ॥ तथापिमयिकृत्वेवकृपांशंसमुनीश्वर ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोलोकगुरुणाराजराजेनधीमता ॥ उवाचरामंलोकेशंविनीततरभापया ॥ ७ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ स्वामिंस्तवसमुद्युर्दं शंदर्शनेदेवतैरपि ॥ मत्वासमागतंविद्धिराजराजकृपानिधे ॥ ८ ॥ हतस्त्वयारावणाख्यस्त्वसुरोलोककंटकः ॥ दिष्ट्याह्यदेवाःसुखिनोदिष्ट्याराजावि भीषणः ॥९॥ रामत्वद्दर्शनान्मेह्यगतंवैदुष्कृतंकिल ॥ संपूर्णोमेमनःकोशआनंदेनसुरोत्तम ॥१०॥ इत्युक्त्वासवभूवाशुतूष्णींकुंभसमुद्भवः ॥ रामसंदर्शना द्वादविह्वलीकृतमानसः ॥ ११ ॥ रामःपप्रच्छतंभूयोमुनिंज्ञानविशारदम् ॥ लोकातीतंभवद्भाविसर्वंजानासिसर्वतः ॥ १२ ॥ मुनेकथयमेसर्वंपृच्छतो हिसुविस्तरम् ॥ कोसौमयाहतोयोहिरावणोविबुधादेनः ॥ १३ ॥ कुंभकर्णोपिकस्त्वेपकाजातिर्वैदुरात्मनः ॥ देवोदैत्यःपिशाचोवाराक्षसोवामहामु ने ॥ १४ ॥ सर्वमाख्याहिसर्वज्ञसर्वंजानासिविस्तरात् ॥ अतःकथयमेसर्वंकृपांकृत्वामयोपरि ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ यत्पृष्टंरघुराजेनप्रवक्तुंतत्प्रचक्रमे ॥ १६ ॥ राजन्मृष्टिकरोब्रह्मापुलस्त्यस्तस्तुतोऽभवत् ॥ ततस्तुविश्रवाजज्ञेवेदविद्याविशारदः ॥ १७ ॥ तस्यपत्नी

१ विनीतं नरभाषया–इ० पा० । २ हतं सर्वं सुदुष्कृतम्–इ० पा० । ३ सर्वज्ञातार्थमिगतम्–इ० पा० । ४ मानवो वा–इ० पा० । ५ तथा कृत्व मदादेशम्–इ० पा० ।

द्वयंजातंपातित्रत्यचरित्रभृत् ॥ एकामंदाकिनीनाम्नीद्वितीयाकैकसीस्मृता ॥ १८ ॥ पूर्वस्यांधनदोजज्ञेलोकपालविलासभृत् ॥ योसौशिवप्रसादेनलंका
वासमचीकरत् ॥ १९ ॥ विद्युन्मालिसुतायांतुपुत्रत्रयमभून्महत् ॥ रावणःकुंभकर्णश्चतथापुष्पोविभीषणः ॥ २० ॥ राक्षस्युदरजन्मत्वात्संध्यासमय
संभवात् ॥ द्वयोरधर्मनिपुणामातिरासीन्महामते ॥ २१ ॥ एकदातुविमानेनपुष्पकेणसुशोभिना ॥ कांचनीयोपकल्पेनकिंकिणीजालमालिना ॥ २२ ॥
आरुह्यापितरौद्रष्टुंप्राथाच्छोभासमन्वितः ॥ स्वगणैःसंस्तुतोभूत्वानानारत्नविभूषणैः ॥ २३ ॥ आगत्यपित्रोश्चरणेपतित्वाचिरमात्मजः ॥ हर्षविह्व
लितात्माचरोमांचिततनूरुहः ॥ २४ ॥ उवाचमेऽद्यसुदिनंमहाभाग्यफलोदयः ॥ यन्मेयुष्मत्पदौदृष्टौमहापुण्यददर्शनौ ॥ २५ ॥ इत्यादिभिःस्तुतिप
देःस्तुत्वागान्मंदिरंस्वकम् ॥ पितरावपिसंदृष्टौपुत्रस्नेहाद्वभूवतुः ॥ २६ ॥ तंदृष्ट्वारावणोधीमाञ्जगादनिजमातरम् ॥ कोऽयंपुमान्सुरोवाथयक्षोवाथनरो
त्तमः ॥ २७ ॥ योसोममापितुःपादौसन्निषेव्यगतःपुनः ॥ महाभाग्यनिधिःस्वर्वियैगणैःसुपरिवारितः ॥ २८ ॥ केनेदंतपसालब्धंविमानंवायुवेगधृक् ॥ उ
द्यानारामलीलादिविलासस्थानयुक्तमम् ॥ २९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजननीरोषविक्लवा ॥ उवाचपुत्रंविमनाःकिंचित्रेत्रविका
रिणी ॥ ३० ॥ रेपुत्रशृणुमद्वाक्यंबहुशिक्षासमन्वितम् ॥ एतस्यजन्मकर्मादिविचारचतुराधिकम् ॥ ३१ ॥ सपत्न्यामममकुक्षिस्थंविधानंसमुपस्थितम् ॥
येनस्वमातुर्विमलंकुलमुज्ज्वलितंमहत् ॥ ३२ ॥ त्वंतुमत्कुक्षिजःकीटःपापःस्वोदरपूरकः ॥ यथासरःस्वकंभारंजानातिनचतद्गणम् ॥ ३३ ॥ तथात्वं
लक्ष्यसेज्ञानीशयनासनभोगवान् ॥ सुतोगतःक्वचिद्दृष्टइत्येवतवसंभवः ॥ ३४ ॥ अनेनतपसालब्ध्वंशिवसंतोषकारिणा ॥ लंकावासोमनोवेगंविमानंरा
ज्यसंपदः ॥ ३५ ॥ सुधन्याजननीत्वंस्यसुभाग्यासुमहोदया ॥ यस्याःपुत्रोनिजगुणैर्लब्धवान्महतांपदम् ॥ ३६ ॥ इतिकुंभाभिपितमातैयातायामात्रा
स्वयाऽऽकर्ण्यदुरात्मसत्तमः ॥ रोषंविधायात्मगतंपुनर्वचोजगादतांनिश्चयभृत्तपःप्रति ॥ ३७ ॥ ॥ रावणउवाच ॥ ॥ जनन्याकर्णयव
चोममगर्वसमन्वितम् ॥ रत्नगर्भात्वमेवासियस्याःपुत्रास्त्रयोवयम् ॥ ३८ ॥ कोऽसौकीटःसधनदःकृतपःस्वल्पकंपुनः ॥ कालंका
कितुतद्राज्यंस्वल्पसेवकसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मातःशृणुममोत्साहात्प्रतिज्ञांकुरुणान्विते ॥ नकेनापिकृतांकत्रांमहाभाग्येहिकेकसि ॥ ४० ॥ यद्यद्दंभुवनं
सर्ववज्ञेनस्थापयामिवै ॥ तपोभिर्दुष्कृतैःकृत्वाब्रह्मसंतोषकारकैः ॥ ४१ ॥ अन्नोदकेसदात्यक्त्वानिद्रांक्रीडांतथापुनः ॥ चेत्तदापितृलोकस्यघातात्पापं
भवेन्मम ॥ ४२ ॥ कुंभकर्णोपिकृतवान्विभीषणसमन्वितः ॥ रावणेनसहभ्रात्रेत्युक्त्वागाद्गिरिकाननम् ॥ ४३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवा
त्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिर्नामषष्ठोऽध्यायः ॥ ६ ॥ छ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ अथोग्रंसततपोदेत्योदशवर्षसहस्रकम् ॥ चकारभानुम

१ विमप्रसादेन—इ० पा० । २ कारणान्विताम्—इ० पा० ।

ष्णाचपेऽथन्नूर्ध्वेपेदेस्थितः ॥ १ ॥ कुंभकर्णोऽपिकृतवांस्तपःपरमदुश्चरम् ॥ विभीषणस्तुधर्मात्माचचारपरमंतपः ॥ २ ॥ तदाप्रसन्नोभगवान्देवदेवः प्रजापतिः ॥ देवदानवयक्षादिमुकुटैःपरिसेवितः ॥ ३ ॥ ददौराज्यंचसुमहद्भुवनत्रयभास्वरम् ॥ वपुश्चकृतवान्नम्यंदेवदानवसेवितम् ॥ ४ ॥ तदासंतापितो भ्रात्राधनदोधर्मबुद्धिमान् ॥ विमानंततुतोनीतंलंकाचनगरीहठात् ॥ ५ ॥ भुवनंतापितंसर्वैदेवाश्चैवदिवोगताः ॥ हतवान्ब्राह्मणकुलंमुनीनांमूलकृंतनः ॥ ६ ॥ तदातिदुःखितादेवाःसेंद्राब्रह्माणमाययुः ॥ स्तुतिंचकुर्मेहात्मानोदंडवत्प्रणतिंगताः ॥ ७ ॥ तेतुष्टुवुःसुराःसर्वैर्वाग्भिरर्थ्याभिराहृताः ॥ ततः प्रसन्नोभगवान्किकरोमीतिचाब्रवीत् ॥ ८ ॥ ततोनिवेदयांचक्रुर्ब्रह्मणेविबुधाःपुरः ॥ दशग्रीवाच्चसंकष्टंथानिजपराभवम् ॥ ९ ॥ क्षर्णंवात्वायय्यौब्रह्मा कैलासंत्रिदशैःसह ॥ तस्यशैलस्यपार्श्वेतुवैचित्र्येणसमाकुलाः ॥ १० ॥ स्थिताःसंतुष्टुवुर्देवाःशंभुंशक्रपुरोगमाः ॥ नमोभवायशर्वायनीलग्रीवायतेनमः ॥ ११ ॥ नमःस्थूलायसूक्ष्मायबहुरूपायतेनमः ॥ इतिसर्वंमुखेनोक्त्वावाणीमाकर्ण्यशंकरः ॥ १२ ॥ प्रोवाचनंदिनंदेवानानयेतिममंतिकम् ॥ एतस्मिन्नंतरेदेवाआहूतानंदिनाचते ॥ १३ ॥ प्रविश्यांतःपुरेदेवादृष्ट्वुर्विस्मितेक्षणाः ॥ ब्रह्मागत्यददर्शाथशंकरंलोकशंकरम् ॥ १४ ॥ गणकोटिसहस्रैस्तुसेवितंमोदशालिभिः ॥ नग्नैर्विरूपैःकुटिलैर्धूसरैर्विकटैस्तथा ॥ १५ ॥ प्रणिपत्याग्रतःस्थित्वासहदेवैःपितामहः ॥ उवाचदेवदेवेशंपश्यावस्थांदिवौकसाम् ॥ १६ ॥ कृपांकुरुमहादेवशरणागतवत्सल ॥ दुष्टदैत्यवधार्थंत्वंसमुद्योगंविधेहिभोः ॥ १७ ॥ सोऽपितद्वचनंश्रुत्वादैन्यशोकसमन्वितम् ॥ विदशैःसहितैःसर्वैरागमहरेःपदम् ॥ १८ ॥ तुष्टुवुर्मुनयःसर्वेसुरोरगकिन्नराः ॥ जयमाधवदेवेशजयभक्तजनार्तिहन् ॥ १९ ॥ विलोकयमहादेवलोकयस्व स्वसेवकान् ॥ इत्युक्त्वैर्जगदुःसर्वेदेवाःशर्वपुरोगमाः ॥ २० ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसुराधिनाथोदङ्गासुरार्तिपरिचिंत्यविष्णुः ॥ जगाददेवाञ्जलदोच्चयागिरादुःखं तुतेषांप्रशमंनयन्निव ॥ २१ ॥ भोत्रह्मशर्वैद्रपुरोगमामराःशृण्वंतुवाचंभवतांहितेरताम् ॥ जानेदशग्रीवकृतंभयंवस्तन्नाशयाम्यद्यकृतावतारः ॥ २२ ॥ पुरीतयोर्ध्याख्यविवंशजातैर्नृपैर्महादानमखादिसत्तिकयैः ॥ प्रपालितामूतलमंडनीयाविराजतेराजतभूमिभागैः ॥ २३ ॥ तस्यांदशरथोराजानिरपत्यःश्रियान्वितः ॥ पालयत्यधुनाराज्यंदिक्चक्रजयवान्विभुः ॥ २४ ॥ सतुवंद्याद्दष्यशृंगात्प्रार्थितांतत्पुत्रकाम्यया ॥ पुत्रेष्ट्यांविधिनायज्वामहाबलसमन्वितः ॥ २५ ॥ ततोऽहंप्रार्थितःपूर्वंतपसातेनभोःसुराः ॥ पत्नीषुतिसृषुप्रीत्याचतुर्धांपिभवत्कृते ॥ २६ ॥ रामलक्ष्मणशत्रुघ्नभरताख्यासमन्वितः ॥ कर्तास्मि

---

१ पश्यन्नर्धपदे स्थितः—इ० पा० । २ वाग्भिस्तथ्याभिः—इति पा० । ३ पुरा—इ० पा० । ४ प्रपालिता भूतलमंडलालया विराजते राजितभूमिभागैः—इ० पा० ।

रावणोद्धारंसमूलबलवाहनम् ॥ २७ ॥ भवंतोऽपिस्वकैरंशैरवतीर्यचरंत्विह ॥ ऋक्षवानररूपेणसर्वत्रपृथिवीतले ॥ २८ ॥ इत्युक्त्वाविररामाशुनभसीरि
तवाङ्मुने ॥ देवाःश्रुत्वामहद्वाक्यंसर्वेसंहृष्टमानसाः ॥ २९ ॥ तेचक्रुर्गदितंयादृग्देवदेवेनधीमता ॥ स्वैःस्वैरंशैर्महीपूर्णाऋक्षवानररूपिभिः ॥ ३० ॥
योसौविष्णुर्महादेवोदेवानांदुःखनाशकः ॥ सत्वमेवमहाराजभगवान्कृतविग्रहः ॥ ३१ ॥ भरतोयंलक्ष्मणश्चशत्रुघ्नश्चमहामते ॥ तावकांशाद्दशग्रीवोजनि
तश्चसुरार्द्दनः ॥ ३२ ॥ पूर्ववैरानुबंधेनजानकींहृतवान्पुनः ॥ सत्वयानिहतोदैत्योब्रह्मराक्षसजातिमान् ॥ ३३ ॥ पुलस्त्यपुत्रोदैत्येंद्रःसर्वलोकैककं
टकः ॥ पातितःपृथिवीसर्वासुखमापमहेश्वर ॥ ३४ ॥ ब्राह्मणानांसुखंत्वद्यमुनीनांतापसंबलम् ॥ शिवानिसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसुसंहिताः ॥ ३५ ॥
त्वयिराज्ञिजगत्सर्वंसदेवासुरमानुषम् ॥ सुखंप्रपेदेविश्वात्मञ्जगद्योनेनरोत्तम ॥ ३६ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंयत्पृष्टोऽहंत्वयानघ ॥ उत्पत्तिश्चविपत्तिश्च
मयामत्यनुसारतः ॥ ३७ ॥ इत्थंनिशम्यदितिजेंद्रकुलानुकारिवार्तांमहापुरुषईश्वरईशिताच ॥ संरुद्धबाष्पगलदश्रुमुखारविंदोभूमौपपातसदसिप्रथितप्र
भावः ॥ ३८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरावणोत्पत्तिविपत्तिकथनंनामसप्तमोऽध्यायः ॥ ७ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥
वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठकथापापप्रणाशिनी ॥ ब्रह्मण्यदेवदेवस्यसर्वधर्मैकरक्षितुः ॥ १ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाकुंभजन्मातपोनिधिः ॥ शनैःशनैःकरेणाशुपस्प
र्शाश्रुजगादच ॥ २ ॥ भोरामाश्वसिहिक्षिप्रंकिमर्थमवसीदसि ॥ भवान्दैत्यकुलच्छेत्तामहाविष्णुःसनातनः ॥ ३ ॥ भूतंभव्यंभवच्चैवजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥
त्वदृतेनास्तिसंचारीकिमर्थमिहमूर्च्छितः ॥४॥ श्रुत्वावाक्यंमहाराजःकुंभजन्मसमीरितम् ॥ उत्तस्थौविगलन्नेत्रबाष्पपूरितसन्मुखः ॥५॥ उवाचदीनदीनंचवि
स्पष्टाक्षरविस्तरम् ॥ [3]त्रपाभरनमन्मूर्तिर्ब्रह्मद्रोहपराङ्मुखः ॥ ६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अहोमेपश्यताज्ञानंविमूढस्यदुरात्मनः ॥ यद्ब्राह्मणकुलेरूढंह
तवान्कामलोलुपः ॥७॥ महिलार्थेत्वहंविप्रंवेदशास्त्रविवेकवान् ॥ हतवान्वाडवकुलंबुद्धिहीनोतिदुर्मतिः ॥ ८ ॥ इक्ष्वाकूणांकुलेजातुब्राह्मणोनदुरुक्तिभा
क् ॥ ईदृशंकुर्वताकर्ममयैतत्सुकलंकितम् ॥ ९ ॥ येब्राह्मणास्तुपूजार्हादानसम्मानभोजनैः ॥ तेमयानिहताविप्राःशरसंघातसंहितैः ॥ १० ॥ काँल्लोकान्नुग
मिष्यामिकुंभीपाकोपिदुःसहः ॥ नतादृशंतीर्थमस्तियन्मांपावयितुंक्षमम् ॥ ११ ॥ नयज्ञोनतपोदानंनवाचैवव्रतादिकम् ॥ यत्तुवैब्राह्मणद्रोग्धुर्ममपा
वनतारकम् ॥ १२ ॥ यैःकोपितंब्रह्मकुलंनरैर्निरयगामिभिः ॥ तेनराबहुशोदुःखंभोक्ष्यंतिनिरयंगताः ॥ १३ ॥ वेदामूलंतुधर्माणांवर्णाश्रमविवेकिनाम् ॥
तन्मूलंब्राह्मणकुलंसर्ववेदैकशाखिनः ॥ १४ ॥ मूलच्छेत्तुर्ममौद्धत्यात्कोलोकोनुभविष्यति ॥ किमद्यकरणीयंवैयेनमेहिशिवंभवेत् ॥ १५ ॥ ॥ शेष

१ निहतश्चेतिपाठस्त्वसंबद्धः प्रतिभाति—उत्तरत्रानिहत इत्युक्तेः सार्थक्यात् । २ दितिर्जेंद्रकुलांतकारी—इ० पा० । ३ त्रपाभरनमन्मूर्धा—इ० पा० । ४ न देवप्रतिमादिकम्—इ० पा० ।

उवाच ॥ ॥ विलपंतंभृशंरामंराजेंद्रेघुपुंगवम् ॥ मायामनुष्यवपुषंकुंभजन्मात्रवीद्वचः ॥ १६ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ माविषादंमहाधीरकुरुरा
जन्महामते ॥ नतेब्राह्मणहत्यास्त्याद्दष्टानांनाशमिच्छतः ॥ १७ ॥ त्वंपुराणःपुमान्साक्षादीश्वरःप्रकृतेःपरः ॥ कर्ताहर्ताऽवितासौक्षीनिर्गुणःस्वेच्छया
गुणी ॥ १८ ॥ सुरापोब्रह्महत्याकृतस्वर्णस्तेयीमहाघकृत् ॥ सर्वेत्वन्नामवादेनपूताःशीघ्रंभवंतिहि ॥ १९ ॥ इयंदेवीजनकजामहाविद्यामहा
मते ॥ यस्याःस्मरणमात्रेणमुक्तायास्यंतिसद्गतिम् ॥ २० ॥ रावणोऽपिनवैदैत्यावैकुंठेतवसेवकः ॥ ऋषीणांशापतोऽवाप्तोदैत्यत्वंदनुजां
तक ॥ २१ ॥ तस्यानुग्रहकर्तात्वंनतुहंताद्विजन्मनः ॥ एवंसंचिंत्यमाभूयोनिंजशोचितुमर्हसि ॥ २२ ॥ इतिश्रुत्वाततोवाक्यंरामःपरपुरंजयः ॥
उवाचमधुरंवाक्यंगद्गदस्वरभाषितम् ॥ २३ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ पातकंद्विविधंप्रोक्तंज्ञाताज्ञातविभेदतः ॥ ज्ञातंयद्बुद्धिपूर्वंहिअज्ञातंतद्विवर्जि
तम् ॥ २४ ॥ बुद्धिपूर्वंकृतंकर्मभोगेनैवविनश्यति ॥ नश्येदनुशयादन्यदिदंशास्त्रविनिश्चितम् ॥ २५ ॥ कुर्वतोबुद्धिपूर्वंमेब्रह्महत्यांसुनिंदिताम् ॥
नमेदुःखापनोदायसाधुवादःसुसंमतः ॥ २६ ॥ प्रब्रूहिताद्दशंमह्यंयादृशंपापदाहकम् ॥ व्रतंदानंमखंकिंचित्तीर्थंमाराधनंमहत् ॥ २७ ॥ येनमेवि
मलाकीर्तिर्लोकान्वैपावयिष्यति ॥ पापाचाराप्तकालुष्यान्ब्रह्महत्याहतप्रभान ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंतंरामंजगादसतपोनिधिः ॥
सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजिताङ्घ्रिकम् ॥ २९ ॥ शृणुरामममहावीरलोकानुग्रहकारक ॥ विप्रहत्यापनोदायतवयद्वचनंब्रुवे ॥ ३० ॥ सर्वैस्पापंत
रतियोश्वमेधंयजेतवै ॥ तस्मात्त्वंयजविश्वात्मन्वाजिमेधेनशोभिना ॥ ३१ ॥ सप्ततंतुर्महीभर्त्रात्वयासाध्योमनीषिणा ॥ महासमृद्धियुक्तेनमहाबलसु
शालिना ॥ ३२ ॥ सवाजिमेधोविप्राणांहत्यायाःपापनोदनः ॥ कृतवान्यंमहाराजोदिल्लीपस्तवपूर्वजः ॥ ३३ ॥ शतक्रतुःशतंकृत्वाक्रतूनांपुरुषर्ष
भः ॥ पदमापामरावत्यांदेवदैत्यसुसेवितम् ॥ ३४ ॥ मनुश्चसगरोराजामरुत्तोनहुषात्मजः ॥ एतेतेपूर्वजाःसर्वेयज्ञंकृत्वापदंगताः ॥ ३५ ॥
तस्मात्त्वंकुरुराजेंद्रसमर्थोऽसिसमंततः ॥ भ्रातरोलोकपालाभावर्ततेततवभावुकाः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्ययुनेःसभाग्यवात्रवृत्तमोब्राह्मणघातभी
तः ॥ पप्रच्छयागेसुमतिंचिकीर्षन्विधिंपुरावित्परिगीयमानः ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरघु
नाथस्यागस्त्योपदेशोनामाष्टमोऽध्यायः ॥ ८ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कीदृशोश्वस्ततत्रभाव्यःकोविधिस्तत्रपूजने ॥ कथंवाशक्यतेकर्तुंकेजेया
स्तत्रवैरिणः ॥ १ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ गंगाजलसमानेनवर्णेनवपुषाशुभः ॥ कर्णेश्यामोमुखेरक्तःपीतःपुच्छेसुलक्षितः ॥ २ ॥ मनोवेगः

१ साक्षात्–इ० पा० । २ ब्राह्मणशाक्यभीतः–इ० पा० ।

सर्वगतिरुद्धैःश्रवस्समप्रभः ॥ वाजिमेधेहयःप्रोक्तःशुभलक्षणलक्षितः ॥ ३ ॥ वैशाखपूर्णमास्यांतुपूजयित्वायथाविधि ॥ पत्रंलिखित्वाभालेषुस्वना

मबलचिह्नितम् ॥ ४ ॥ मोचनीयःप्रयत्नेनरक्षकैःपरिरक्षितः ॥ यत्रगच्छतियज्ञाश्वस्तत्रगच्छेत्सुरक्षकः ॥ ५ ॥ यस्तंबलान्निवभ्रातिस्ववीर्यबल दर्पितः ॥ तस्मात्प्रसभमानेयःपरिरक्षाकरैर्हयः ॥ ६ ॥ कर्त्राताक्त्सुविधिनास्थातव्यंनियमादिह ॥ मृगशृंगधरोभूत्वाब्रह्मचर्यसमन्वितः ॥ ७ ॥ व्रतंपालयमानस्ययावद्वर्षमतिक्रमेत् ॥ तावद्दीनांधकृपणाःपरितोष्याधनादिभिः ॥ ८ ॥ अन्नंतुबहुशोदेयंधर्मनंवाभूरिमारिष ॥ यद्यत्प्रार्थयतेधीमां स्तत्तदेवददातिहि ॥ ९ ॥ एवंप्रकुर्वतःकर्मयज्ञःसंपूर्णतांगतः ॥ करोतिसर्वपापानांनाशनंरिपुनाशन ॥ १० ॥ तस्माद्बवान्समर्थोस्तिकरणेपाल नेऽर्चने ॥ कृत्वाकीर्तिंसुविमलांपावयान्याञ्जनान्नृप ॥ ११ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ विलोकयद्विजश्रेष्ठवाजिशालांममाधुना ॥ तादृशाःसंतिनो वाश्वाःशुभलक्षणलक्षिताः ॥ १२ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यमगस्त्यःकरुणाकरः ॥ उत्तस्थौवीक्षमाणोयंयागार्हान्वाजिनःशुभान् ॥ १३ ॥ गत्वाथतत्र शालायांरामचंद्रसमन्वितः ॥ ददर्शाश्वान्विचित्रांगान्मनोवेगान्महाबलान् ॥ १४ ॥ अवनितलगताःकिंवाजिराजस्यवंश्याःकिमथरघुपतीनामेकतः कीर्तिपिंडाः ॥ किमिदममृतराशिर्वाहरूपेणसिंधोर्मुनिरितिमनसोंतर्विस्मयंप्रापपश्यन् ॥ १५ ॥ एकतःशोणदेहानांवाजिनांपंक्तिरुत्तमा ॥ एकतःश्यामकर्णाश्चकस्तूरीकांतिसप्रभाः ॥ १६ ॥ एकतःकनकाभाश्चत्वन्यतोनीलवर्णिनः ॥ एकतःशवलैर्वर्णैर्विशिष्टैर्वाजिभिर्वृताः ॥ १७ ॥ एवंपश्यन्मुनिःसर्वान्कौतुकाविष्टमानसः ॥ ययावन्यत्रतान्द्रष्टुंयागयोग्यान्हयान्मुनिः ॥ १८ ॥ ददर्शतत्रशतशोवद्धांस्तादृशवर्णकान् ॥ दृष्ट्वा विस्मयमापेदेसमुनिर्हर्षपूतांगकः ॥ १९ ॥ एकतःश्यामकर्णाश्चसर्वांगेःक्षीरसन्निभान् ॥ पीतपुच्छान्सुवेरक्ताञ्छुभलक्षणलक्षितान् ॥ २० ॥ निरीक्ष्यपरितोनघान्विमलनीरधारानिभान्मनोजवनशोभितान्विमलकीर्तिपुंजप्रभान् ॥ पयोनिधिविशोषकोमुनिरुवाचसंतापतिविचित्रहृयदर्शना द्धर्षितनेत्रवक्त्रप्रभः ॥ २१ ॥ ॥ अगस्त्यउवाच ॥ ॥ हयमेधक्रतौयोग्यान्वाहांस्तेबहुशःशुभान् ॥ पश्यतोनेत्रयोर्मेद्यतृप्तिर्नास्तिरवृत्त म ॥ २२ ॥ रामचंद्रमहाभागसुरासुरनमस्कृत ॥ यज्ञंकुरुमहाराजहयमेधंसुविस्तरम् ॥ २३ ॥ सुरपतिरिवसर्वान्यज्ञसंपान्करिष्यंस्तपनइवसुपत्नरा तितोयंविशोष्यन् ॥ हतरिपुगणसुख्यंसंपरायंविजित्यक्षितितलसुखभोगंकुर्विदंभूरिभाग ॥ २४ ॥ इत्येवंवाक्यवादेनपरितुष्टालिलेंद्रियः ॥ सर्वान्वेद ज्ञसंभारानाजहारमनोहरान् ॥ २५ ॥ मुन्यन्वितोमहाराजःसरयूतीरमागतः ॥ सुवर्णलांगलैर्भूमिंविचकर्षमहीयसीम् ॥ २६ ॥ विलिख्यभूमिंबहुशश्चतुर्यो

१ प्रभंजनमनोजवान्–इ० पा० ।

जनसोमेताम् ॥ मंडपान्रचयामासयज्ञार्थंसनरोत्तमः ॥ २७ ॥ कुंडंतुविधिवत्कृत्वायोनिमेखलयान्वितम् ॥ अनेकरत्नरचितंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ २८ ॥
मुनीश्वरोमहाभागोवसिष्ठःसुमहातपाः ॥ सर्वंतत्कारयामासवेदशास्त्रविधिश्रितम् ॥ २९ ॥ प्रेषितास्तेनमुनिनाशिष्यामुनिवराश्रमान् ॥ कथयामासुरु
द्युक्तंहयमेधेरघूत्तमम् ॥ ३० ॥ आकारितास्तदासर्वेऋषयस्तपतांवराः ॥ आजग्मुःपरमेशस्यदर्शनेत्वतिलालसाः ॥ ३१ ॥ नारदोसितनामाचपर्वतः
कपिलोमुनिः ॥ जातूकर्ण्योऽगिराव्यासआर्ष्टिषेणोऽत्रिरासुरिः ॥ ३२॥ हारीतोयाज्ञवल्क्यश्चसंवर्तःशुकसंज्ञितः ॥ इत्येवमादयोरामहयमेधवरंययुः ॥३३॥
तान्सर्वान्पूजयामासरघुराजोमहामनाः ॥ प्रत्युत्थानाभिवादाभ्यामर्घ्यविष्टरकादिभिः ॥ ३४ ॥ गांहिरण्यंददौतेभ्यःप्रायशोदृष्टविक्रमः ॥ महद्भाग्यं
त्वद्यमेस्तियद्यूयंदर्शनंगताः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंसमाकुलेब्रह्मन्नृषिवर्यसमागमे ॥ धर्मवार्ताबभूवाहोवर्णाश्रमसुसंमता ॥ ३६ ॥ ॥ वात्स्या
यनउवाच ॥ ॥ काधर्मवार्तातत्रासीत्किंवाकथितमद्भुतम् ॥ साधवःसर्वलोकानांकारुण्यात्किमुताब्रुवन् ॥ ३७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तान्समेता
न्मुनीन्दृष्ट्वारामोदाशरथिर्महान् ॥ पप्रच्छसर्वधर्मांश्चसर्ववर्णाश्रमोचितान् ॥ ३८ ॥ तेतुपृष्टाहिरामेणधर्मान्प्रोचुर्महागुणान् ॥ तान्प्रवक्ष्यामितेसर्वान्यथा
विधिशृणुष्वतान् ॥ ३९ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ ब्राह्मणेनसदाकार्यंयजनाध्ययनादिकम् ॥ वेदान्पठित्वाविरजोनैवगार्हस्थ्यमाविशेत् ॥ ४० ॥ ब्राह्मणे
नसदात्याज्यंनीचसेवानुजीवनम् ॥ आपद्गतोपिजीवेतनश्ववृत्त्याकदाचन ॥ ४१ ॥ ऋतुकालाभिगमनंधर्मोयंगृहिणःपरः ॥ स्त्रीणांवरमनुस्मृत्याऽ
पत्यकामोथवाभवेत् ॥ ४२ ॥ दिवाभिगमनंपुंसामनायुष्यकरंमतम् ॥ श्राद्धाहःसर्वपर्वाणियतस्त्याज्यानिधीमता ॥ ४३ ॥ तत्रगच्छेत्स्त्रियंमोहाद्धर्मा
त्प्रच्यवतेपरात् ॥ ऋतुकालाभिगामीयःस्वदारनिरतश्चयः ॥४४॥सर्वदाब्रह्मचारीहविज्ञेयःसगृहाश्रमी ॥ ऋतुःषोडशयामिन्यश्चतस्रस्तासुगर्हिताः ॥४५ ॥
पुत्रदास्तासुयायुग्माअयुग्माःकन्यकाप्रदाः ॥ त्यक्त्वाचंद्रमसंदुष्टंमघांमूलंविहायच ॥ ४६ ॥ शुचिःसन्निर्विशेत्पत्नींपुंनामर्क्षेविशेषतः ॥ शुचिंपुत्रंप्रसूये
तपुरुषार्थप्रसाधनम् ॥ ४७ ॥ आर्षेविवाहेगोद्वंद्वंयदुक्तंतत्प्रशस्यते ॥ शुल्कमण्वपिकन्यायाःकन्याक्रेतुस्तुपापकृत् ॥ ४८ ॥ वाणिज्यंनृपतेःसेवावेदान
ध्ययनंतथा ॥ कुविवाहःक्रियालोपःकुलपातनहेतवः ॥ ४९ ॥ अन्नोदकपयोमूलफलैर्वापिगृहाश्रमी ॥ गोदानेनतुयत्पुण्यंपात्रायविधिपूर्वकम्॥ ५० ॥
अनर्चितोतिथिर्गेहाद्भग्नाशोयस्यगच्छति ॥ आजन्मसंचितात्पुण्यात्क्षणात्सहिबहिर्भवेत् ॥ ५१ ॥ पितृदेवमनुष्येभ्योदत्त्वाश्रीतामृतंगृही ॥ स्वार्थं

१ आर्ष्टिषणोऽत्रिगौतमौ इ० पा० । २ महामुदा–इ० पा० । ३ याजनाध्यापनादिकम्–इ० पा० । ४ वेदान्पठित्वा विरजेन्नो वा गार्हस्थ्यमाविशेत्–इ० पा० । ५ स्वार्थं परधनं भुंक्ते–इति,– स्वार्थं परमर्थंभुंक्ते– इ० च पा० ।

पचत्यघंभुंक्तेकेवलंस्वोदरंभरिः ॥ ५२ ॥ षष्ठ्यष्टम्योर्विशेत्पार्वतैलैमांसेसदैवहि ॥ चतुर्दश्यांतथामायांत्यजेत्क्षुरमंगनाम् ॥ ५३ ॥ रजस्वलांनसेवे
वेतनाश्रीयात्सहभार्यया ॥ एकवासानभुंजीतनभुंजीतोत्कटासने ॥ ५४ ॥ नाश्नंतींस्त्रियमीक्षेततेजःकामोनरोत्तमः ॥ सुखेनोपधमेन्नाग्निंनाग्निंनेक्षेतयो
षितम् ॥ ५५ ॥ नांत्रीप्रतापयेदग्नौनवस्त्र्यशुचिनिक्षिपेत् ॥ प्राणिहिंसांनकुर्वीतनाश्रीयात्संध्ययोर्द्वयोः ॥ ५६ ॥ नाचक्षीतधर्मयंतींगानेंद्रचापंप्रदर्शयेत् ॥
नदिवोद्वृतसारंचभक्षयेद्दधिनोनिशि ॥ ५७ ॥ स्त्रीधर्मिणीनाभिवादेन्नाद्याद्रातृस्त्रिराविषु ॥ तौर्यत्रिकपियोनस्यात्कांस्यपादौनधावयेत् ॥ ५८ ॥ नधारये
दन्यधुकंवासश्चोपानहावपि ॥ नभिन्नभाजनेश्रीयान्नाश्रीतान्नंविदूषितम् ॥ ५९ ॥ संविशेन्नाद्रैश्चरणोनोच्छिष्टःक्वचिदान्नजेत् ॥ शयानोवानचाश्रीयान्नो
च्छिष्टःसंस्पृशेच्छिरः ॥ ६० ॥ नमनुष्यस्तुतिंकुर्यान्नात्मानमवमानयेत् ॥ अभ्युद्यतंनप्रणमेत्परमर्माणिनोवदेत् ॥ ६१ ॥ एवंगार्हस्थ्यमाश्रित्यवानप्र
स्थाश्रमंव्रजेत् ॥ सस्त्रीकोवागतस्त्रीकोविरज्येततःपरम् ॥ ६२ ॥ इत्येवमादयोधर्मागदिताऋषिभिस्तदा ॥ श्रुतारामेणमहतासर्वलोकहितैषिणा॥६३॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसर्ववेधर्मोपदेशोनामनवमोऽध्यायः ॥ ९ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इत्थंसंशृण्व
तोधर्मान्वसंतःसमुपस्थितः ॥ यज्ञयज्ञक्रियादीनांप्रारंभःसुमहात्मनाम् ॥ १ ॥ दृष्ट्वातंसमयंधीमान्वसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ रामंचंद्रंमहाराजं
प्रत्युवाचयथोचितम् ॥ २ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसमयःपर्यभूत्तव ॥ हयोयत्रप्रमुच्येतयज्ञार्थंपरिपूजितः ॥ ३ ॥ सामग्री
क्रियतांतत्रआहूयंतांद्विजोत्तमाः ॥ करोतुपूजांभगवान्ब्रह्मणानांयथोचिताम् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचदानंस्वांतेसमुत्थितम् ॥ ददातुविधिव
त्तेषांप्रीतिपूज्याधिमान्यच ॥ ५ ॥ भवान्कनकसत्पत्न्यादीक्षितोऽत्रव्रतंचर ॥ भूमिशायीब्रह्मचारीवसुभोगविवर्जितः ॥ ६ ॥ मृगशृंगधरःकञ्चमिख
लाजिनदंडभृत् ॥ करोतुयज्ञसंभारंसर्वद्रव्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंवसिष्ठस्ययथार्थकम् ॥ उवाचलक्ष्मणंधीमान्रानार्थपरिवृंहितम् ॥८॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ शृणुलक्ष्मणमद्वाक्यंश्रुत्वातत्कुरुसत्वरम् ॥ हयमानययत्नेनवाजिमेधक्रियोचितम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ श्रुत्वावाक्यंरघुपतेः
शत्रुजिल्लक्ष्मणस्तदा ॥ सेनापतिमुवाचेदंवचोविविधवर्णनम् ॥१०॥ ॥लक्ष्मणउवाच॥ ॥ वीराकर्णयमेवचःसुमधुरंश्रुत्वात्वरातःपुनःकार्यैतत्सितिपालमौ
लिमुकुटैर्घृष्टांघ्रिरामाज्ञया ॥ सेनांकालबलप्रभंजनबलप्रोद्यत्समर्थांगिनींसज्जांसद्ग्रहस्तिपत्तिसुहयारोहैर्विधेह्यान्विताम् ॥ ११ ॥ सज्जीयतांवायुजवा
स्तुरंगास्तरंगमालालोलितांघ्रिपाताः ॥ सदश्चचारैर्वहुशस्त्रधारिभिःसंरोहितावैरिवलप्रहारिभिः ॥ १२ ॥ संलक्ष्यतांहस्तिनःपर्वताभाआधोरणैःप्रासकुंता

१ कार्यंसकलमित्यर्थः । अभ्युद्यंतम्–इतिपाठे अभ्युद्यंतं सुर्यमित्यभ्याहार्यम् । २ विरोचेरुक्तलालसत्व–इ० पा० । ३ रामं लोकमहाराजम्–इ० पा० । ४ मतिपूज्याधिमानैः इ० पा० ।

ग्रहस्तैः ॥ शूरैःसास्त्रैर्भूरिदानोपहाराःक्षीबाणस्तेसर्वशस्त्रास्त्रपूर्णाः ॥ १३ ॥ विततबहुसमृद्धिभ्राजमानारथामेपवनजवनवेगैर्वाजिभिर्युज्यमानाः ॥ विवि
धरिपुविनाशस्मारकैरायुधास्त्रैर्भृतवलभिविभागानीयतांसूतवृंदैः ॥ १४ ॥ पत्तयःशतशोमह्यमायांत्वस्त्राग्र्यपाणयः ॥ हयमेधार्हवाहस्यरक्षणेविततो
द्यमाः ॥ १५ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यलक्ष्मणस्यमहात्मनः ॥ सेनानीःकालजिन्नामाकारयामाससज्जताम् ॥ १६ ॥ दशध्रुवकमंडितोलघुसुरोमशोभा
न्वितोविविक्तगलशुक्तिभृद्विततकंठकोशेमणिः ॥ मुखेविशदकांतिधृत्त्वसितकांतिभृत्कर्णयोर्व्यराजततदाहयोधृतकराग्ररश्मिच्छटः ॥ १७ ॥ कलासं
शोभितमुखःस्फुरद्रत्नविशोभितः ॥ मुक्ताफलानांमालाभिःशोभितोनिर्ययौहयः ॥ १८ ॥ श्वेतातपत्ररचितःसितचामरशोभितः ॥ बहुशोभापरीतांगोनि
र्ययौहयराट्ततः ॥ १९ ॥ अग्रतोमध्यतश्चैकेपृष्ठतःसैनिकास्तथा ॥ देवाहरिंयथापूर्वंसेवंतेसेवनोचितम् ॥ २० ॥ अथसैन्यंसमाहूयसर्वमाज्ञापयत्तदा ॥
हस्त्यश्वरथपादातवृन्दैःसुबहुसंकुलम् ॥ २१ ॥ ततस्ततःसमेतानांसैन्यानांश्रूयतेध्वनिः ॥ ततोदुंदुभिनादोभूत्तस्मिन्पुरवरेतदा ॥ २२ ॥ तन्निनादेनशू
राणांप्रियेणमहतातदा ॥ कंपंतिगिरिशृंगाणिप्रसादाविचलंतिच ॥ २३ ॥ हेपारवोमहानासीद्वाजिनांमुह्यतांनृप ॥ रथांगघातसंघुष्टाधरासंचलतीवसा ॥
॥ २४ ॥ चलितैर्गजयूथैश्चपृथ्वीरुद्धासमंततः ॥ रजस्तुप्रचलत्तत्रजनांतर्द्धानमादधात् ॥ २५ ॥ निर्जगाममहासैन्यंछत्रैःसंछाद्यभास्करम् ॥ सेना
न्याकालजिन्नाम्नाप्रेरितंजनसंकुलम् ॥ २६ ॥ गजैतस्तलवीराग्र्याःकुर्वंतोरणसंभ्रमम् ॥ रघुनाथस्ययागायसज्जास्तेप्रययुर्मुदा ॥ २७ ॥ मृगमदमयमंगेष्वं
गरागंदधानाःकुसुमविमलमालाशोभितस्वोत्तमांगाः ॥ मुकुटकटकभूषाभूषितांगाःसमस्ताःप्रययुरवनिनाथप्रेरितास्तेपिसर्वे ॥ २८ ॥ इत्येवंतेमहारा
जंययुःसेनाचरावराः ॥ धनुर्धराःपाशधराःखड्गधाराःस्फुटक्रमाः ॥ २९ ॥ एवंशनैःशनैःप्राप्तोमंडपंयागचिह्नितम् ॥ हयःखुरक्षततलांभूमिंकुर्वन्नभःप्लु
वन् ॥ ३० ॥ रामोदृष्ट्वाहरिंप्राप्तंबहुसंतुष्टमानसः ॥ वसिष्ठंप्रेरयामासक्रियाकर्तव्यतांप्रति ॥ ३१ ॥ वसिष्ठोराममाहूयस्वर्णपत्नीसमन्वितम् ॥ प्रयोगंका
रयामासब्रह्महत्यापनोदनम् ॥३२॥ ब्रह्मचर्यव्रतधरोमृगशृंगपरिग्रहः ॥ तत्कर्मकारयामासरामःपरपुरंजयः ॥३३॥ प्रारेभेयागकर्मार्थंकुंडंमण्डपसंमितम् ॥
तत्राचार्योभवद्धीमान्वेदशास्त्रविचारवित् ॥ ३४ ॥ वसिष्ठोरघुनाथस्यकुलपूर्वगुरुर्मुनिः ॥ ब्रह्मंस्तत्राचरद्ब्रह्मकर्मागस्त्यस्तपोनिधिः ॥ ३५ ॥ वाल्मी
किर्मुनिरध्वर्युर्मुनिःकण्वस्तुद्वारपः ॥ अष्टौद्वाराणितत्रासन्सतोरणशुभानिवै ॥ ३६ ॥ द्वारिद्वारिद्वयंविप्रब्राह्मणस्याधिमंत्रवित् ॥ पूर्वद्वारिमुनिश्रेष्ठौदेव

१ धृतनरान्यरश्मिच्छदः–इ० पा० । २ कवलाशोभितमुखः–इ०,कलेशशोभितमुखः–इ० च पा० । ३ गिरयस्तुंगाः–इ० पा० । ४ रथांगघातसंघुष्टा–इ० पा० । ५ सेनाचरा
स्त्वराः–इ० पा० । ६ रामं परपुरंजयम्–इ० पा० । ७ ब्राह्मं कर्म–इ० पा० ३ हे विप्र–वात्स्यायनेत्यर्थः-

वलासितसंज्ञितौ ॥ ३७ ॥ दक्षिणद्वारिभूमानौकश्यपात्रीतपोनिधी ॥ पश्चिमद्वारिऋषभौजातूकर्ण्योऽथजाजलिः ॥ ३८ ॥ उत्तरद्वारितुमुनीद्वौद्वितैक
ततापसौ ॥ एवंद्वारविधिंकृत्वावसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ ३९ ॥ हयवर्यस्यसत्पूजांकर्तुमारभतद्विज ॥ सुवासिन्यःस्त्रियस्तत्रवासोलंकारभूषिताः ॥ ४० ॥ हरिद्रा
क्षतगंधाद्यैःपूजयामासुरर्चितम् ॥ नीराजनंततःकृत्वाधूपयित्वागुरूक्षणैः ॥४१॥ वर्षापनंततोवेश्याश्चक्रुस्तावाडवाज्ञया ॥ एवंसंपूज्यविमलेभालेचंदनचर्चि
ते ॥ ४२ ॥ कुंकुमादिकगंधाढ्येसर्वशोभासमन्विते ॥ बबंधभास्वरंपत्रंतप्तहाटकनिर्मितम् ॥ ४३ ॥ तत्रालिखद्दाशरथेःप्रतापबलमूर्जितम् ॥ सूर्यवंशध्वजो
धन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ ४४ ॥ यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः ॥ तस्यात्मजोवीरबलदर्पहारीरघूद्वहः ॥ ४५ ॥ रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोम
णिः ॥ तन्माताकोसलनृपपत्नीगर्भसमुद्भवा ॥ ४६ ॥ तस्याःकुक्षिभवंरत्नंरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ करोतिहयमेधंवैब्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ ४७ ॥ रावणाभिधविप्रे
द्रवधपापापनुत्तये॥मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौवाजिनांवरः॥४८॥महाबलपरीवारपरिखाभिःसुरक्षितः ॥ तद्रक्षकोस्तितद्भ्राताशत्रुघ्नोलवणांतकः॥४९॥
हस्त्यश्वरथपादातसेनासंघसमन्वितः ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानःस्यात्स्वबलोन्मदात् ॥ ५० ॥ वयंधनुर्धराःशूराःश्रेष्ठावयमिहोत्कटाः ॥ तेगृह्णंतुबला
द्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥५१॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्यधिभास्वरम् ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहयम् ॥ ५२ ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतैः
शिलाशितैः ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिविलिलेखमहामुनींद्रःश्रीरामचंद्रभुजवीर्यलसत्प्रतापम् ॥ शोभानिधानमतिचंचलवायुवेगंपातालभूतलविशेषगतिंमु
मोच ॥ ५४ ॥ शत्रुघ्नमादिदेशाथरामःशस्त्रभृतांवरः ॥ याहिवाहस्यरक्षार्थंपृष्ठतःस्वैरगामिनः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नगच्छवाहस्यमार्गंभद्रंभवेत्तव ॥ भवेतां
शत्रुविजयौरिपुकर्षणतेभुजौ ॥ ५६ ॥ येयोद्धारःप्रतिरणगतास्तेत्वयावारणीयावाहंरक्षस्वकगुणगणैःसंयुतःसन्महोर्व्याम् ॥ सुतान्भ्रातॄन्विगतवसनान्भी
तभीतांस्तुनम्रांस्तान्माहन्याःसुकृतकृतिनोयेनशंसंतिकर्म ॥ ५७ ॥ विरथाभयसंत्रस्तायेवदंतिवयंतव ॥ तेत्वयानहिहंतव्याःशत्रुघ्नसुकृतैषिणा ॥५८॥
योहन्याद्विमदंमत्तंसुप्तंमग्नंभयातुरम् ॥ तावकोहंब्रुवाणंचसव्रजत्यधमांगतिम् ॥ ५९ ॥ परस्वेचित्तवृत्तिंत्वंमाकृथाःपारदारिके ॥ नीचेरतिंनकुर्वीथाःसर्व
सद्गुणपूरितः ॥ ६० ॥ वृद्धानांप्रेरणंपूर्वंमाकुर्वीथारणंजय ॥ पूज्यपूजातिक्रमंत्वंमाविधेहिदयान्वितः ॥ ६१ ॥ गांविप्रंचनमस्कुर्यावैष्णवंधर्मसंयुतम् ॥
अभिवाद्ययतोगच्छेस्तत्रासिद्धिमवाप्नुयाः ॥ ६२ ॥ विष्णुःसर्वेश्वरःसाक्षीसर्वव्यापकदेहभृत् ॥ येतदीयामहाबाहोतद्रूपाविचरंतिहि ॥ ६३ ॥ येस्मरंति

१ धनुर्दीक्षागुरोर्गुरुः—इ० पा०। २ हठात्—इ०, लीलयाहयात् इ० पा०। ३ तु तत्परः—इ० पा०। ४ नइ ग्रम्—इ० पा०। ५ पूर्वं महारं वृद्धानां मा कुर्वीथा हारिजय—इ० पा०।

मद्भावः सुदृढभूतस्नेहाश्चेत्तम् ॥ एमेतज्यामहाविष्णुसमरूपाः पुनर्हह ॥ ६४ ॥ यस्यस्यौयोनपारक्यपोयस्यामित्रसमोरिपुः ॥ सेवेष्णवाःक्षणादेवपापिनं पावयंतिहि ॥ ६५ ॥ येषांप्रियंभागवतंयेषांवैत्राह्मणाःप्रियाः ॥ वैकुंठात्पोषितास्तेऽत्रलोकपावनहेतवे ॥ ६६ ॥ येषांवक्त्रेहरेर्नामहृदिविष्णुःसनातनः ॥ उदरेविष्णुनैवेद्यःसश्वपाकोपिवैष्णवः ॥ ६७ ॥ येषांवेदाःप्रियतमानचसंसारजंसुखम् ॥ स्वधर्मनिरताःयेचतान्नमस्कुर्विहान्वितान् ॥ ६८ ॥ शिवेविष्णौनवाभेदोनचब्रह्ममहेशयोः ॥ तेषांपादरजःपूतंवहाम्यघविनाशनम् ॥ ६९ ॥ गौरीगंगामहालक्ष्मीयस्यनास्तिपृथक्तया ॥ तेमंतव्यानराःसर्वेस्वगैलोकादिहागैताः ॥ ७० ॥ शरणागतरक्षीचमानदानपरायणः ॥ यथाशक्तिहरेःप्रीत्यैसज्ञेयोवैष्णवोत्तमः ॥ ७१ ॥ यस्यनाममहापापराशिंदहतितत्क्षरम् ॥ तदीयचरणद्वंद्वेभक्तिर्यस्यसवैष्णवः ॥ ७२ ॥ इंद्रियाणिवशेयेषांमनोपिहरिचिंतकम् ॥ तान्नमस्कृत्यपूयात्सह्याजन्ममरणांतिकात् ॥ ७३ ॥ परंस्त्रियं त्वंकरवालवत्त्यजन्भवेर्यशोभूषणभूतिभूमिः ॥ एवंमादेशमथाचरंश्चलभेःपरंधामसुयोगमीडच्यम् ॥ ७४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवासुदेवसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नशिक्षाकथनंनामदशमोऽध्यायः १० ॥ ७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवमाज्ञाप्यभगवान्रामश्चामित्रकर्षणः ॥ वीरानालोक्य यन्भूयोजगादशुभयागिरा ॥ १ ॥ शत्रुघ्नस्यममभ्रातुर्वाजिरक्षाकरस्यवै ॥ कोगंतापृष्टतोरक्षंस्तन्निदेशप्रपालकः ॥ २ ॥ यःसर्ववीरान्प्रतिमुख्यमागता न्विंनिर्जयेन्ममभिदस्रसंघैः ॥ गृह्णात्वसौमेकरवीटकंतद्भूमौयज्ञशःस्वंप्रथयन्सुविस्तरम् ॥ ३ ॥ इत्युक्तवतिरामेतुपुष्कलोभरतात्मजः ॥ जग्राहवीटकंत स्माद्रघुराजकरांबुजात् ॥ ४ ॥ स्वामिन्याच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाकरोन्वहम् ॥ सन्नद्धःसर्वशस्त्रास्त्रचापपाणधरःप्रभो ॥ ५ ॥ सर्वमद्यक्षितितलंत्वत्प्रता पेविजेष्यते॥एतेनिमित्तभूतावैरामचंद्रमहामते॥६॥भवत्कृपातःसकलंससुरासुरमानुषम्॥उपस्थितंप्रयुद्धायतन्निषेधेक्षमोह्यहम् ॥७॥ सर्वस्वामीज्ञास्यति यन्ममविक्रमदर्शनात् ॥ एपगंतास्मिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षाप्रकारकः॥८॥एवंब्रुवंतंभरतात्मजंसप्ररस्तूयसाध्वित्यनुमोदमानः ॥ शशंससर्वान्कपिवीरमुख्यान्प्रभं जनोद्भूतमुखान्हरिःप्रभुः ॥ ९ ॥ भोहनूमन्महावीरस्पृणुमद्वाक्यमादृतः ॥ त्वत्प्रसादान्मयाप्राप्तमिदंराज्यमकंटकम् ॥ १० ॥ सीतैयाममसंयोगियेभवा ज्जलधितरेः ॥ चरितंतद्धरेवेंम्निसर्वतवकपीश्वर ॥ ११ ॥ त्वंगच्छममसैन्यस्यपालकःसन्ममाज्ञया ॥ शत्रुघ्नःसोदरोमह्यंपालनीयस्त्वयेहयथा ॥ १२ ॥ यत्रयत्रमतिर्भ्रंशःशत्रुघ्नस्त्यप्रजायते ॥ तत्रतत्रप्रबोद्धव्योभ्रातामममहामते ॥ १३ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ शिरसातत्समाधायप्रणाम

१ प्रोषिताः–इ० पा० । २ स्वर्गलोकादिहागताः–इ० पा० । ३ परस्त्रियं वै कुरुमातृवत्त्वम्–इ० पा० । ४ विनिर्जयेद्दुर्मदशस्त्रसंघैः–इ० पा० । ५ शत्रुघ्नपृष्ठरक्षांकरोम्यहम्–इ०पा० । ६ सीतया मम संयोगो योऽभवज्जलधिर्नेरः । तारितस्तद्भवं वेद्मि सर्वं तव कपीश्वर–इ० पा० । ७ पालनीयस्त्वया ह्ययः–इ० पा० ।

मकरोत्तदा ॥ १४ ॥ अथादिशन्महाराजोजांबवंतंकपीश्वरम् ॥ रघुनाथस्यसेवायैकपिषूत्तमतेजसम् ॥ १५ ॥ अंगदोगवयोमैंदस्तथादधिमुखःकपिः ॥ सुग्रीवःप्लवगाधीशःशतवल्यक्षिकौकपी ॥ १६ ॥ नीलोनलोमनोवेगोऽधिगंतावानरांगजः ॥ इत्येवमादयोयूयंसज्जीभूताभवंतुभोः ॥ १७ ॥ सर्वैर्गजैः सदश्वैश्चतप्तहाटकभूषणैः ॥ कवचैःसशिरस्त्राणैर्भूषितायांतुसत्वराः ॥ १८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुमंत्रमाहूयसुमंत्रिणंतदाजगादरामोबलवीर्यशोभनः ॥ अमात्यमौलेवदकेत्रयोज्यानराहयंपालयितुंसमर्थाः ॥ १९ ॥ तदुक्तमेवमाकर्ण्यजगादपरवीरहा ॥ हयस्यरक्षणेयोग्यान्बलिनोत्रनराधिपान् ॥२०॥ रघुनाथशृणुष्वैतान्नववीरान्सुसंहितान् ॥ धनुर्धरान्महाविद्यान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ २१ ॥ प्रतापाग्र्यंनीलरत्नंतथालक्ष्मीनिधिंनृपम् ॥ रिपुतापंचोग्रहयं तथाशस्त्रविदंनृपम् ॥ २२ ॥ राजन्योसौनीलरत्नोमहावीरोरथाग्रणीः ॥ सएवलक्षंरक्षेतलक्षंयुध्येतनिर्भयः ॥ २३ ॥ अक्षौहिणीभिर्दशभिर्यातुवाहस्यरक्षणे ॥ दंशितैस्सशिरस्त्राणैर्ममबाहुभिरुद्धतैः ॥ २४ ॥ प्रतापाग्र्योयोह्ययंचरिपुगर्वमशातयत् ॥ सव्यापसव्यबाणानांमोक्तासर्वास्त्रवित्तमः ॥ २५ ॥ एषोक्षौहिणिविंशत्यायातुयज्ञहयावने ॥ सन्नद्धोरिपुनाशाथयुवाकोदंडदंडभृत् ॥२६॥ तथालक्ष्मीनिधिस्त्वेपयातुराजन्यसत्तमः ॥ यस्तपोभिः शतधृतिंप्रसाद्यास्त्राणिचाभ्यसत् ॥ २७ ॥ ब्रह्मास्त्रंपाशुपत्यास्त्रंगारुडंनागसंज्ञितम् ॥ मायूरंनाकुलंरौद्रंवैष्णवंमेघसंज्ञितम् ॥ २८ ॥ वज्रंपार्वतसंज्ञंचतथावायव्यसंज्ञितम् ॥ इत्यादिकानामस्त्राणांसंप्रयोगविसर्गवित् ॥ २९ ॥ सएषनिजसैन्यानामक्षौहिण्यैकयायुतः ॥ प्रयातुशूरमुकुटःसर्ववैरिप्रभंजनः ॥ ३० ॥ रिपुतापोयमेवाद्यगच्छत्वग्र्योधनुर्भृताम् ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलोरिपुवंशदवानलः ॥ ३१ ॥ गच्छतात्सेनयाबह्व्याचतुरंगसमेतया ॥ शत्रुघ्नाज्ञांशिरस्येतेदधत्वद्यबलोत्कटाः ॥ ३२ ॥ उग्राश्वोपिमहाराजातथाशस्त्रविदेषच ॥ सर्वेयांतुसुसंनद्धास्तववाहस्यपालकाः ॥ ३३ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यमंत्रिणःप्रजहर्षच ॥ आज्ञापयामासचतान्सुमंत्रकथितान्भटान् ॥ ३४ ॥ तेऽनुज्ञांरघुनाथस्यप्राप्यमोदंप्रपेदिरे ॥ चिरकालंसांपरायंवांच्छंतोयुद्धदुर्मदाः ॥ ३५ ॥ सन्नद्धाःकवचाद्यैश्चतथाशस्त्रास्त्रवर्तनैः ॥ ययुःशत्रुघ्नसंवासंसीतापतिप्रणोदिताः ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथोक्तऋषिणारामोविधिनापूजयत्क्रमात्॥ आचार्यादीनृषीन्सर्वान्यथोक्तवरदक्षिणैः ॥ ३७ ॥ आचार्यायददौरामो हस्तिनंषष्टिहायनम् ॥ हयमेकंमनोवेगं रत्नमालाविभूषितम् ॥ ३८ ॥ पौरटंरथमेकंचमणिरत्नविभूषितम् ॥ चतुर्भिर्वाजिभिर्युक्तंसर्वोपस्करसंयुतम् ॥ ३९ ॥ मणिलक्षंतुप्रत्यक्षंमुक्ताफलतुलाशतम् ॥ विद्रुमस्यतुलानांतुसहस्रंस्फुटतेजसाम् ॥ ४० ॥ ग्राममेकंसुसंपन्नंनानाजनसमाकुलम् ॥ विचित्रसस्यनिष्पन्नंविविधैर्मंदिरैर्वृतम् ॥ ४१ ॥ ब्रह्मणेऽपितथैवादाद्धोत्रेऽप्यध्वर्यवे

१ रघुनाथस्य शत्रुघ्नस्य । २ कपीश्वरमजः प्रभुः—इ० पा० । ३ योग्याः—इ० पा० । ४ रिपुवर्गम्—इ० पा० ।

ददौ ॥ ऋत्विग्भ्योभूरिशोदत्त्वाप्रणनामरघूत्तमः ॥ ४२ ॥ सर्वेतेविविधावाग्भिराशीर्भिरभिपूजिताः ॥ चिरंजीवमहाराजरामचन्द्ररघूद्वह ॥ ४३ ॥ कन्यादानंभूमिदानंगजदानंतथैवच ॥ अश्वदानंस्वर्णदानंतिलदानंसमौक्तिकम् ॥ ४४ ॥ अन्नदानंपयोदानमभयंदानमुत्तमम् ॥ रत्नदानानिसर्वाणिविप्रेभ्यश्चादिशन्महान् ॥ ४५ ॥ देहिदेहिधनंदेहिमानेतिब्रूहिकस्यचित् ॥ ददात्वन्नंददात्वन्नंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ इत्थंप्रावर्ततमखोरघुनाथस्यधीमतः ॥ सदक्षिणोद्विजवरैःपूर्णःसर्वशुभक्रियः ॥ ४७ ॥ अथरामानुजोगत्वामातरंप्रणनामह ॥ आज्ञापयाश्वरक्षार्थमेषगच्छामिशोभने ॥ ४८ ॥ त्वत्कृपातोरिपुकुलंजित्वाशोभासमन्वितः ॥ आयास्यामिमहाराजैर्हयवर्यसमन्वितः ॥ ४९ ॥ ॥ मातोवाच ॥ ॥ पुत्रगच्छमहावीरशिवाःपंथानएवते ॥ सर्वान्रिपुगणाञ्जित्वापुनरागच्छसन्मते ॥ ५० ॥ पुष्कलंपालयनिजभ्रातृजंधर्मवित्तमम् ॥ महाबलिनमद्यापिबालकंलीलयायुतम् ॥ ५१ ॥ पुत्रागच्छसिचेद्युक्तःपुष्कलेनशुभान्वितः ॥ तदाममप्रमोदःस्यादन्यथाशोकभागहम् ॥ ५२ ॥ इतिसंभाष्यमाणांस्वांमातरंप्रत्युवाचसः ॥ त्वदीयचरणद्वंद्वंस्मरन्प्राप्स्यामिशोभनम् ॥ ५३ ॥ पुष्कलंपालयित्वाहंनिजांगमिवशोभने ॥ स्वनामसदृशंकृत्वापुनरेष्यामिमोदवान् ॥ ५४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौवीरोरामंसमखमंडपे ॥ आसीनंमुनिवर्याग्र्यैर्यज्ञवेषधरंवरम् ॥ ५५ ॥ उवाचमतिमान्वीरःसर्वशोभासमन्वितः ॥ रामाज्ञापयरक्षार्थंहयस्यानुज्ञयातव ॥ ५६ ॥ रघुनाथोपितच्छ्रुत्वाभद्रमस्त्वितिचाब्रवीत् ॥ बालंस्त्रियंप्रमत्तंत्वंमाहन्याःशस्त्रवर्जितम् ॥ ५७ ॥ तदालक्ष्मीनिधिर्भ्राताजानक्याजनकात्मजः ॥ प्रहस्यकिंचिन्नयनेनतंयत्राममब्रवीत् ॥ ५८ ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ॥ रामचंद्रमहाबाहोसर्वधर्मपरायण ॥ शत्रुघ्नंशिक्षयतथायथालोकोत्तरोभवेत्॥५९॥ कुलोचितंकर्मकुर्वन्नग्रजाचरितंतथा ॥ गच्छेत्सपरमंधामतेजोबलसमन्वितम् ॥ ६० ॥ त्वयाप्रोक्तंमहाराजब्राह्मणंनावमानयेत् ॥ पित्रातवहतोविप्रःपितृभक्तिपरायणः ॥ ६१ ॥ त्वयापिसुमहत्कर्मकृतंलोकविगर्हितम् ॥ अवध्यांमहिलांयस्त्वंहतवान्नियतंततः ॥ ६२ ॥ अग्रजोस्यमहाराजकृतवान्यंपराक्रमम् ॥ सनकेनकृतःपूर्वंराक्षस्याःकर्णकर्तनम् ॥ ६३ ॥ एवंकरिष्यतिनृपःशत्रुघ्नःशिक्षयातव ॥ यदिनायंतथाकुर्यात्कुलस्यासदृशंभवेत् ॥ ६४ ॥ इत्युक्तवंतंतंरामःप्रत्युवाचहसन्निव ॥ मेघगंभीरयावाचासर्ववाक्यविशारदः ॥ ६५ ॥ शृण्वंतुयोगिनःशांताःसमदुःखसुखाःपुनः ॥ जानंत्यपारसंसारनिस्तारतरणादिकम् ॥ ६६ ॥ येशूराःसमहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ तेचजानंतियुद्धस्यवार्त्तांनतुभवादृशाः ॥ ६७ ॥ परोपतापिनोयेवैयेचोत्पथविसारिणः ॥ तेहंतव्यानृपैःसर्वैःसर्वलोकहितैषिभिः ॥ ६८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसभासदस्तेसर्वेस्मितंचक्रुररिंदमस्य ॥ कुंभोद्भवःपूजितमेनमश्वंविमोचयामाससु

१ मुनिवेषधरम् –इ० पा० । २ यूयं तु–इ० पा० ।

शोभितंहि ॥ ६९ ॥ इमंमंत्रंसमुच्चार्यवसिष्ठःकलशोद्भवः ॥ कराग्रेणस्पृशन्नश्वंसुमोचजयकांक्षया ॥ ७० ॥ वाजिन्गच्छयथालीलंसर्वत्रधरणीतले ॥
यागार्थेमोचितोयेनपुनरागच्छसत्वरः ॥ ७१ ॥ अश्वस्तुमोचितः सर्वैर्भटैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ परीतःप्रययौप्राचींदिशंवायुजवान्वितः ॥ ७२ ॥
प्रचचारबलंसर्वंकंपयद्धरणीतलम् ॥ शेषोपिकिंचिन्नतयाफणयाधृतवान्भुवम् ॥ ७३ ॥ दिशःप्रसेदुःपरितःक्ष्मातलंशोभयान्वितम् ॥ वायवस्तंतुशत्रुघ्नं
पृष्ठतोमंदगामिनः ॥ ७४ ॥ शत्रुघ्नस्त्वप्रयाणायाभ्युद्यतस्यप्रजोत्फुरत् ॥ दक्षिणःशुभमाशंसीज्जयायचबभूवह ॥ ७५ ॥ पुष्कलःस्वगृहंरम्यंप्रविवेश
समृद्धिमत् ॥ वितर्दिंभिर्बलक्षाभिःशोभितंरत्नवेदिकम् ॥ ७६ ॥ तत्रापश्यन्निजांभार्यांपतिव्रतपरायणाम् ॥ किंचित्स्वदर्शनाद्दृष्टांभर्तृदर्शनलालसा
म् ॥ ७७ ॥ मुखारविंदेनचनागवल्लीदलंसुकर्पूरयुतंचचर्वंती ॥ नासाफलंतोयभवंमहाधनंबाह्वोर्भृणालीसदृशोःसुकंकणे ॥ ७८ ॥ कुचौतुमालूरफ
लोपमौवरौनितंबविंबंवरनीविशोभितम् ॥ पादौतुलाकोटिधरौसुकोमलौदधत्यहोपेक्षतसत्पतिस्वकम् ॥ ७९ ॥ परिरभ्यप्रियांधीरोगद्गदस्वरभाषिणी
म् ॥ तदुरोजपरीरंभनिर्भरीकृतदेहकाम् ॥ ८० ॥ उवाचभद्रेगच्छामिशत्रुघ्नपृष्ठरक्षकः ॥ रामाज्ञयायाज्ञमश्वंपालयन्नश्वसंयुतः ॥ ८१ ॥ त्वयामेमातरः
पूज्याःपादसंवाहनादिभिः ॥ तदुच्छिष्टंहिभुंजानातत्कर्मकरणादरा ॥ ८२ ॥ सर्वाःपतिव्रतानार्योलोपामुद्रादिकाःशुभाः ॥ नावमान्यास्त्वयाभीरुस्वत
पोबलशोभिताः ॥ ८३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयमोचनपुष्कलभार्यासमागमोनामएकादशोऽध्यायः ॥ ११ ॥
॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतंस्वपतिंवीक्ष्यप्रेम्णासुनिर्भरम् ॥ प्रत्युवाचहसंतीवकिंचिद्गद्गदभाषिणी ॥ १ ॥ नाथतेविजयोभूयात्सर्वत्रशरणं
डले ॥ शत्रुघ्नाज्ञाप्रकर्तव्याहयरक्षायथाभवेत् ॥ २ ॥ स्मरणीयाहिसर्वत्रसेविकात्वत्पदानुगा ॥ कदापिमाननंसनाथत्वत्तोनान्यत्रगच्छति ॥ ३ ॥ परमा
योधनेकांतस्मर्तव्याहंनजातुचित् ॥ सत्यांमयिततस्त्वांतियुद्धेविजयसंशयः ॥ ४ ॥ पद्मनेत्रतथाकार्यमूर्मिलाद्याययाथमम ॥ हास्यैनेवप्रकुर्वंतिमांवीक्ष्य
करताडनैः ॥ ५ ॥ इयंपत्नीमहाभीरोःसंग्रामेप्रपलायितुः ॥ कातरायहिंयुद्धचंतिशूराणांसमयःकुतः ॥ ६ ॥ इत्येवंनहसंत्युच्चैर्यथामेदेवरांगनाः ॥ तथा
कार्यंमहावाहोरामस्यहयरक्षणे ॥ ७ ॥ योद्धात्वमादौसर्वत्रपरंयेतवपृष्ठतः ॥ धनुष्टंकारवधिराःक्रियंतांवलिनःपरे ॥ ८ ॥ तवप्रोद्यत्करांभोजकरवाल
भियावलम् ॥ परेषांभवतात्क्षिप्रमन्योन्यभयव्याकुलम् ॥ ९ ॥ कुलंमहदलंकार्यंपरान्विजयतात्वया ॥ गच्छस्वामिन्महावाहोतवश्रेयोभवत्विह ॥ १० ॥
इदंधनुर्गृहाणाशुमहद्व्रणविभूषितम् ॥ यस्यगांजैतमाकर्ण्यवैरिवृंदंभयातुरम् ॥ ११ ॥ इमौतेत्विषुधीवीरबध्येतांशंगुथाभवेत् ॥ वैरिकोटिविनिष्पेषवा ॥ ११ ॥

१ वाजिन्गुल्यम्—इ० पा० ।

णकोटिसुपूरितौ ॥ १२ ॥ कवचंचित्वदमाधेहिशरीरेकामसुंदरे ॥ वज्रप्रभामहादीप्तिहतसंतमसंदृढम् ॥ १३ ॥ शिरस्त्राणंनिजोत्तंसेकुरुकांतमनोरमम् ॥ इमेवतंसेविशदेमणिरत्नविभूषिते ॥ १४ ॥ इतिसुविमलवाचंवीरपुत्रींप्रपश्यन्नयनकमलदृष्ट्यावीक्षमाणस्तंदंगम् ॥ अधिगतपरिमादोभारंतिः शत्रुजेतारणकरणसमर्थस्तांजगादातिधीरः ॥ १५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कांतियत्त्वंवदसिमांतथासर्वंचराम्यहम् ॥ वीरपत्नीभवेत्कीर्तिस्तवकांतिमतीप्सिता ॥ १६ ॥ इतिकांतिमतीदत्तंकवचंमुकुटंवरम् ॥ धनुर्मेहेषु धीरङ्गंसर्वंजग्राहवीर्यवान् ॥ १७ ॥ परिधायचतत्सर्वंबहुशोभासमन्वितः ॥ शुशुभेतीवसुभटःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ १८ ॥ तमस्त्रशस्त्रशोभाढ्यंवीरमालाविभूषितम् ॥ कुंकुमागुरुकस्तूरीचंदनादिकचर्चितम् ॥ १९ ॥ नानाकुसुममालाभिराजानुपीरशोभितम् ॥ नीराजयामासमुदुस्तत्रकांतिमतीसती ॥ २० ॥ नीराजयित्वाबहुशःकिरंतीमौक्तिकेमुहुः ॥ गलदश्रुचलन्नेत्रापरिरेभेपतिंनिजम् ॥ २१ ॥ दृढंसपरिरभ्यैतांचिरमाश्वासयत्तदा ॥ वीरपत्निकांतिमतिविरहंमाकृथाममꣳ ॥ २२ ॥ एषगच्छामिसविधेतवभोमेपतिव्रते ॥ इत्युक्त्वातांनिजांपत्नींरथमारुरुहेवरम् ॥ २३ ॥ तंप्रयांतंपतिंश्रेष्ठंनयनैर्नीमिषोज्झितैः ॥ विलोकयामासतदापतिव्रतपरायणा ॥ २४ ॥ सयथौजनकंद्रष्टुंजननींप्रेमविह्वलाम् ॥ गत्वापितरमंबांचक्रवर्त्तदेशिरतामुदा ॥ २५ ॥ मातापुत्रंपरिष्वज्यस्वांकमारोपयत्तदा ॥ मुंचंतीवाष्पनिचयंस्वस्त्यस्तित्वतिजगादसा ॥ २६ ॥ पितरंप्राहभरतंरामोयज्ञकरःपरः ॥ पालनीयोलक्ष्मणेनभवद्भिश्रमहात्मभिः ॥ २७ ॥ आज्ञप्तोऽसौजनन्याचपित्राहꣳपितयागिरा ॥ ययौशत्रुघ्नकटकंमहावीरविभूषितम् ॥ २८ ॥ रथिभिःपत्तिभिर्वीरैःसदश्वैःसादिभिर्वृतः ॥ ययौमुदारघूत्तंसमहायज्ञहयाग्रणीः ॥ २९ ॥ गच्छन्पांचालदेशांश्चकुरूंश्चैवोत्तरान्कुरून् ॥ दशार्णाञ्छीविशालांश्चसर्वशोभासमन्वितः ॥ ३० ॥ तत्रतत्रोपशृण्वानोरघुवीरयशोखिलम् ॥ रावणासुरघातेनभक्तरक्षाविधायकम् ॥ ३१ ॥ पुनश्चहयमेधादिकार्यमारभ्यपावनम् ॥ यशोवितन्वन्भुवनेलोकान्रामोऽविताभयात् ॥ ३२ ॥ तेभ्यस्तुष्टोददौहारान्रत्नानिविविधानिच ॥ महाधनानिवासांसिशत्रुघ्नःप्रवरोमहान् ॥ ३३ ॥ सुमतिर्नामतेजस्वीसर्ववित्याविशारदः ॥ रघुनाथस्यसचिवःशत्रुघ्नानुचरोवरः ॥ ३४ ॥ ययौतेनमहावीरोग्रामाञ्जनपदान्बहून् ॥ रघुनाथप्रतापेननकोपिद्रुतवान्हयम् ॥ ३५ ॥ देशाधिपायेयहवोमहाबलपराक्रमाः ॥ हस्त्यश्वरथपादातचतुरंगसमन्विताः ॥ ३६ ॥ सेपदोबहुशोनीत्वामुक्तामाणिक्यसंयुताः ॥ शत्रुघ्नंहयरक्षार्थमागतंप्रणतामुदुः ॥ ३७ ॥ इदंराज्यंधनंसर्वंसपुत्रपशुवांधवम् ॥ रामचंद्रस्यसर्वंहिनमदीयंरघूद्वह ॥ ३८ ॥ एवंतदुक्तमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ आज्ञांस्वांतत्रसंज्ञाप्ययथौतैःसहितःपथि ॥ ३९ ॥

१ भरतस्यापत्यं पुमान् । २ सुंदरि इत्यर्थः । ३ पित्रा च हर्षितांगिना–इ० पा० ।

एवंक्रमेणसंप्राप्तःशत्रुघ्नोहयसंयुतः ॥ अहिच्छत्रांपुरींब्रह्मन्नानाजनसमाकुलाम् ॥ ४० ॥ ब्रह्मद्विजसमाकीर्णांनानारत्नविभूषिताम् ॥ सौवर्णैःस्फाटिकै र्हर्म्यैर्गोपुरैःसमलंकृताम् ॥ ४१ ॥ यत्ररंभातिरस्कारकारिण्यःकमलाननाः ॥ दृश्यंतेसर्वहर्म्येषुललनालीलयान्विताः ॥ ४२ ॥ यत्रस्वाचारल लिताःसर्वभोगैकभोगिनः ॥ धनदानुचरायद्वत्तथालीलासमन्विताः ॥ ४३ ॥ यत्रवीराधनुर्हस्ताःशरसंधानकोविदाः ॥ कुर्वंतितत्रराजानं सुहृष्टंसुमदाभिधम् ॥ ४४ ॥ एवंविधंददर्शासौनगरंदूरतःप्रभुः ॥ पार्श्वेतस्यपुरश्रेष्ठमुद्यानंशोभयान्वितम् ॥ ४५ ॥ पुन्नागैर्नागचंपैश्चतिलकैर्दे वदारुभिः ॥ अशोकैःपाटलैश्चूतैर्मंदारैःकोविदारकैः ॥ ४६ ॥ आम्रजंबुकदंबैश्चप्रियालपनसैस्तथा ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चमल्लिकाजातियूथि भिः ॥ ४७ ॥ नीपैःकदंबैर्बकुलैश्चंपकैर्मदनादिभिः ॥ शोभितंसददर्शाथशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ४८ ॥ हयोगतस्तद्वनमध्यदेशेतमालतालादिसुशोभि तेवै ॥ ययौततःपृष्ठतएववीरोधनुर्धरैःसेवितपादपद्मः ॥ ४९ ॥ ददर्शतत्ररचितंदेवायतनमद्भुतम् ॥ इंद्रनीलैश्चवैडूर्यैस्तथामारकतैरपि ॥ ५० ॥ शोभितंसुरसेवार्हंकैलासप्रस्थसन्निभम् ॥ जातरूपमयैःस्तंभैःशोभितंसद्मनांवरम् ॥ ५१ ॥ दृष्ट्वातद्रघुनाथस्यभ्रातादेवालयंवरम् ॥ पप्रच्छसुम तिंस्वीयंमंत्रिणंवदतांवरम् ॥५२॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ वदामात्यवरेदंकिंकस्यदेवस्यकेतनम् ॥ कादेवतापूज्यतेत्रकस्यहेतोःस्थितानघ ॥ ५३ ॥ एवमाकर्ण्यसर्वज्ञोमंत्रविन्निजगादह ॥ शृणुष्वैकमनावीरयथावदिहसर्वशः ॥ ५४ ॥ कामाक्षायाःपरंस्थानंविद्धिविश्वैकशर्मदम् ॥ यस्यादर्शनमात्रे णसर्वसिद्धिःप्रजापते ॥५५॥ देवासुरास्तुयांस्तुत्वानत्वाप्राप्ताखिलांश्रियम् ॥धर्मार्थकाममोक्षाणांदात्रीभक्तानुकंपिनी ॥ ५६ ॥ याचितासुमदेनात्रा हिच्छत्रापतिनापुरा ॥स्थिताकरोतिसकलंभक्तानांदुःखहारिणी ॥ ५७ ॥ तांनमस्कुरुशत्रुघ्नसर्ववीराशिरोमणे ॥ नत्वाशुसिद्धिंप्राप्नोषिससुरासुरदुर्ल्ल भाम् ॥५८॥ इतिश्रुत्वाथतद्वाक्यंशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥पप्रच्छसकलांवार्तांभवान्याःपुरुषर्षभः ॥५९॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोहिच्छत्रापतीराजासुमदः किंतपःकृतम् ॥ येनेयंसर्वलोकानांमातातुष्टात्रसंस्थिता ॥ ६० ॥ वदसर्वंमहामात्यनानार्थपरिबृंहितम् ॥ यथावत्त्वंहिजानासितस्माद्वदमहामते ॥ ६१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥हेमकूटोगिरिःपूतःसर्वदेवोपशोभितः ॥ तत्रास्तितीर्थंविमलमृषिवृंदसुसेवितम् ॥ ६२ ॥ सुमदोहितपस्तेपेहतमातृपितृप्रजः ॥ अरि भिःसर्वसामंतैर्जगामतपसेहितम् ॥ ६३ ॥ वर्षाणित्रीणिसपदात्वेकेनमनसास्मरन् ॥ जगतांमातरंदध्यौनासाग्रस्तिमितेक्षणः ॥ ६४ ॥ वर्षाणित्रीणिशुष्का णांपर्णानांभक्षणंचरन् ॥ चकारपरमुग्रंसतपःपरमदुश्चरम् ॥ ६५ ॥ अब्दानित्रीणिसलिलेशीतकालेममज्जसः ॥ ग्रीष्मेचचारपंचाग्नीन्प्रावृट्सुजलदोन्मु

१ तं सुराजानम्—इ०, तस्य राजानम् इ०च पा०। २ कैलासप्रस्थमेवकिम्—इ०पा०। ३ विसर्गलोपः संधिश्चार्षो। प्राप्ताः अखिलां श्रियम् इति पदच्छेदः। ४ पूर्वम्—इ० पा०। ५ शिरसा स्पृशन्—इ०पा०।

खः ॥ ६६ ॥ त्रीणिवर्षाणिपवनंसंरुध्यस्वांतगोचरम् ॥ भवानींसंस्मरन्धीरोनचकिंचनपश्यति ॥ ६७ ॥ वर्षेतुद्वादशेतीतेदृष्ट्वैतत्परमंतपः ॥ विभाव्य मनसातीवशक्रःपरस्पर्धंतंभयात् ॥ ६८ ॥ आदिदेशसकामंतुपरिवारपरीवृतम् ॥ अप्सरोभिःसुसंयुक्तंब्रह्मेंद्रादिजयोद्यतम् ॥ ६९ ॥ गच्छकामसखेमह्यंप्रियमाचरमोहन ॥ सुमदस्यतपोविघ्नंसमाचरयथाभवेत् ॥ ७० ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंतुरासाहःस्वयंप्रभुः ॥ उवाचविश्वविजयेप्रौढगर्वोरुबृहन् ॥ ७१ ॥ ॥कामउवाच ॥ ॥स्वामिन्कोऽसौहिसुमदःकिंतपःस्वल्पकंपुनः ॥ ब्रह्मादीनांतपोभंगंकरोम्यस्यतुकाकथा ॥ ७२ ॥ मद्बाणवलनिर्भिन्नश्चंद्रस्तारांगतःपुरा ॥ त्वमप्यहल्यांगतवान्त्विश्वामित्रस्तुमेनिकाम् ॥ ७३ ॥ चितांमाकुरुदेवेंद्रसेवकंमयिसंस्थिते ॥ एषगच्छामिसुमदंदेवान्पालयमारिष ॥ ७४ ॥ एवमुक्त्वाकामदेवोहेमकूटंगिरिंययौ ॥ वसंतेनयुतःसख्यातथैवाप्सरसांगणैः ॥ ७५ ॥ वसंतस्तत्रसकलान्वृक्षान्पुष्पफलैर्युतान् ॥ कोकिलान्पट्पदश्रेण्याघुष्टानाशुचकारह ॥ ७६ ॥ वायुःसुशीतलोवातिदक्षिणांदिशमाश्रितः ॥ कृतमालासरित्तीरलवंगकुसुमान्वितः ॥ ७७ ॥ एवंविधेनवृत्तेरंभानामाप्सरोवरा ॥ सखीभिःसंवृतातत्रजगामसुमदांतिकम् ॥ ७८ ॥ तत्रारभतगानंसाकिन्नरस्वरशोभना ॥ मृदंगपणवानेकवाद्यभेदविशारदा ॥ ७९ ॥ तद्गानमाकर्ण्यनराधिपोसौवसंतमालोक्यमनोहरंच ॥ तथान्यपुष्टारटितंमनोरमंचकारचक्षुःपरिवर्तनंवुधः ॥ ८० ॥ तंप्रबुद्धंनृपंवीक्ष्यकामःपुष्पायुधस्त्वरन् ॥ चकारसत्वरंसज्यंधनुस्तत्पृष्टतोनव ॥ ८१ ॥ एकाप्सरास्तत्रनृपस्यपादयोःसंवाहनंनर्तितनेत्रपल्लवा ॥ चकारचान्यातुकटाक्षमोक्षणंचकारकाचिद्भ्रशमंगचेष्टितम् ॥ ८२ ॥ अप्सरोभिस्तथाकीर्णंःकामविह्वलमानसः ॥ चिंतयामासमतिमाज्ञितेंद्रियशिरोमणिः ॥ ८३ ॥ एतामेतपसोविघ्नकारिण्योप्सरसांवराः ॥ शक्रेणप्रेषिताःसर्वाःकरिष्यंतियथातथम् ॥ ८४ ॥ इतिसंचिंत्यसुतपास्तावाचवरांगनाः ॥ कायूयंकुत्रसंस्थाःकिंभवतीनांचिकीर्षितम् ॥ ८५ ॥ अत्यद्भुतंजातमहोयद्भवत्योक्षिगोचराः ॥ यास्तपोभिःसुदुष्प्राप्यास्तामेतपसआगताः ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकामाक्षेपाख्यानंनामद्वादशोऽध्यायः ॥ १२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यं समाकर्ण्यसुमदस्यतपोनिधेः ॥ जगदुःकामसेनास्तंरंभाद्यप्सरसोमुदा ॥ १ ॥ त्वत्तपोभिर्वयंकांतप्राप्ताःसर्ववरांगनाः ॥ तासांयौवनसर्वस्वंधुंश्चत्यजतपः फलम् ॥ २ ॥ इयंघृतार्चीसुभगार्चपकाभक्षरीरभृत् ॥ कर्पूरगंधललितंधुनकुत्त्वन्मुखामृतम् ॥ ३ ॥ एतांमहाभागसुशोभिविभ्रमांमनोहरांगींघनपीनसत्कुचाम् ॥ कांतोपभुंक्ष्वाशुनिजोग्रपुण्यतःप्राप्तांपुनस्त्वंत्यजदुःखजातम् ॥ ४ ॥ मामप्यनर्घ्याभरणोपशोभितांमेदारमालापरिशोभिवक्षसम् ॥ नानारताख्यानविचारचंचुरांदृढंयथास्यात्परिरंभणंकुरु ॥ ५ ॥ पिबामृतंमामकवक्त्रनिर्गतंविमानमारुह्यवरंमयासह ॥ सुमेरुशृंगंबहुपु

ण्यसेवितंसंप्राप्यभोगंकुरुसत्तपःफलम् ॥ ६ ॥ तिलोत्तमायोवनरूपशोभितायद्धातुतेमूर्धानेतापवारणम् ॥ सुचामरौसंततधारयांकितौगंगाप्रवाहाविवसुंदरोत्तम ॥ ७ ॥ शृणुष्वभोःकामकथांमनोहरांपिबामृतंदेवगणादिवांछितम् ॥ उद्यानमाद्यचनंदनाभिर्धवरांगनाभिर्विहरंकुरुप्रभो ॥ ८ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यमहामतिर्नृपोविचारयामासकुतोह्युपस्थिताः ॥ मयासमृष्टास्तपसासुरांगनाःप्रत्यूहएवात्रविधेयमेषकिम् ॥ ९ ॥ इतिचिंतातुरोराजास्वांतेसंचिंतयन्सुधीः ॥ जगादमतिमान्वीरःसुमदोदेवताङ्गनाः ॥ १० ॥ यूयंतुममचित्तस्थाजगन्मातृस्वरूपकाः ॥ मयासंचिंत्यतेयाहिसापित्वद्रूपिणी मता ॥ ११ ॥ इदंतुच्छंस्वर्गसुखंत्वयोक्तंसविकल्पकम् ॥ मत्स्वामिनीमयाभक्त्यासेवितादास्यतेवरम् ॥ १२ ॥ यत्कृपातोविधिःसत्यलोकंप्राप्तोमहान भूत् ॥ सामेदास्यतिसर्वंहिभक्तदुःखांतकारिणी ॥ १३ ॥ किंनेदंनकिंतुगिरिःकनकेनसुमण्डितः ॥ किंसुधास्वल्पपुण्येनप्राप्यादानवदुःखदा ॥ १४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकामस्तुविविधैःशरैः ॥ प्राहरत्नरदेवस्यकर्तुंकिंचिन्नवैप्रभुः ॥ १५ ॥ कटाक्षैर्नूपुरारावैःपरिरंभैर्विलोकनैः ॥ नतस्यचित्तंविभ्रांतंकर्तुं शक्तावरांगनाः ॥ १६ ॥ गत्वायथागतंशक्रंजगदुर्धीरधीर्नृपः ॥ तच्छ्रुत्वामघवाभीतःसेवामारभतात्मनः ॥ १७ ॥ अथनिश्चितमालोक्यपादपद्मेस्वकेऽविका ॥ जितेंद्रियंमहाराजंप्रत्यक्षाभूत्सुतोषिता ॥ १८ ॥ पंचास्यपृष्ठलंलितापाशांकुशधरावरा ॥ धनुर्बाणधरामाताजगत्पावनपावनी ॥ १९ ॥ तांवीक्ष्यमातरंधीमान्सूर्यकोटिसमप्रभाम् ॥ धनुर्बाणसृणीपाशान्दधानांहर्षमाप्तवान् ॥ २० ॥ शिरसाबहुशोनत्वामातरंभक्तिभावितम् ॥ हसंतींनिजदेहेषु स्पृशंतींपाणिनामुहुः ॥ २१ ॥ तुष्टावभक्तयुक्तलिंतचित्तवृत्तिर्महामतिः ॥ गद्गदस्वरसंयुक्तःकंटकांगोपशोभितः ॥ २२ ॥ जयदेविमहादेविभक्तवृंदैक सेविते ॥ ब्रह्मरुद्रादिदेवेंद्रसेवितांघ्रियुगेनघे ॥ २३ ॥ मातस्तवकलाविद्धमेतद्भातिचराचरम् ॥ त्वद्दतेनास्तिसर्वंतन्मातर्भद्रेनमोस्तुते ॥ २४ ॥ महीत्वयाऽऽधारशक्तयास्थापितायचलतीहन ॥ सपर्वतवनोद्यानदिग्गजैरुपशोभिता ॥ २५ ॥ सूर्यस्तपतिखेतीक्ष्णैरंशुभिःप्रतपन्महीम् ॥ त्वच्छक्त्यावसुधासंस्थंसंगृह्णन्विसुंचति ॥ २६ ॥ अंतर्बहिःस्थितोवह्निर्लोकानांप्रकरोतुशम् ॥ त्वत्प्रतापान्महादेविसुरासुरनमस्कृते ॥ २७ ॥ त्वंविद्यात्वंमहामायाविष्णोर्लोकैकपालिनः ॥ स्वशक्त्यामृजसीदंत्वंपालयस्यपिमोहिनि ॥ २८ ॥ त्वत्तःसर्वेसुराःप्राप्यसिद्धिंसुखमयांतिवै ॥ मांपालयकृपानाथेवंदितेभक्तवत्सले ॥ २९ ॥ रक्षमांसेवकंमातस्त्वदीयचरणारणम् ॥ कुरुमेवांछितांसिद्धिंमहापुरुषपूर्वजे ॥ ३० ॥ सुमतिरुवाच ॥ एवंतुद्दाजगन्मातावृणीष्ववर सुत्तमम् ॥ उवाचभक्तंसुमदंतपसाकृशदेहिनम् ॥ ३१ ॥ इत्येतद्वाक्यमाकर्ण्यप्रहृष्टःसुमदोनृपः ॥ वव्रेनिजंहृतंराज्यंहृतदुर्जनकंटकम् ॥ ३२ ॥ ॥ १३ ॥

१ मोघमारंभमात्मनः इ० पा० । २ लोकैकपावनी—इ० पा० । ३ शेष उवाच—इ० पा० ।

महेशीचरणद्वंद्वेभक्तिमव्यभिचारिणीम् ॥ प्रीतिर्मुक्तिंतुसंसारवारिधेस्तारिणींपुनः ॥ ३३ ॥ ॥ कामाक्षोवाच ॥ ॥ राज्यंप्राप्तु
हिसुमदसर्वंत्वहतकंटकम् ॥ महिलारत्नसंतुष्टपादपद्मद्वयोभव ॥ ३४ ॥ तववैरिपराभूतिर्मांभूयात्सुमदाभिध ॥ यदातुरावणंहत्वारघु
नाथोमहायशाः ॥ ३५ ॥ करिष्यत्यश्वमेधेहिसर्वंतेभारशोभितम् ॥ तस्यभ्रातामहावीरःशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ३६ ॥ पालयन्हयमायास्त्यत्य
त्नवीरादिभिर्वृतः ॥ तस्मैसर्वंसमर्प्यैत्वंराज्यमृद्धंधनादिकम् ॥ ३७ ॥ पालयिष्यसियोधैःस्वैर्धनुर्धारिभिरुद्भटैः ॥ ततःपृथिव्यांसर्वत्रभ्रमिष्यसिमहा
मते ॥ ३८ ॥ ततोरामंनमस्कृत्यत्रह्मेंद्रेशादिसेवितम् ॥ मुक्तिंप्राप्स्यसिदुष्प्रापांयोगिभिर्यमसाधनैः ॥ ३९ ॥ तावत्कालमिहस्थोस्म्येयावद्रामहया
गमः ॥ पश्चात्त्वांतुसमुद्धृत्यगंतास्मिपरमंपदम् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीसुरासुरनमस्कृता ॥ सुमदोप्यहिछत्रायांशत्रून्हत्वानृपोभवत् ॥ ४१ ॥
एषराजासमर्थोंपिबलवाहनसंयुतः ॥ नम्रहीप्यतितेवाहंमहामायासुशिक्षितः ॥ ४२ ॥ श्रुत्वाप्रातंपुरीपार्श्वेहयमेधहयोत्तमम् ॥ त्वांचसर्वैर्महाराजैःसे
वितांभ्रिमहामतिम् ॥ ४३ ॥ सर्वंदास्यतिसर्वज्ञराजासुमदनामधृक् ॥ अधुनातन्महाराजरामचंद्रप्रतापतः ॥ ४४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवृत्तंस
माकर्ण्यसुमदस्यमहायशाः ॥ साधुसाध्वितिचोवाचजहर्षमतिमान्बली ॥ ४५ ॥ अहिच्छत्रापतिःसर्वैःस्वैर्गणैःपरिवारितः ॥ सभायांसुखमास्तेयोवहुराज
न्यसेवितः ॥ ४६ ॥ ब्राह्मणावेदविदुषोवैश्याधनसमृद्धयः ॥ राजानंपर्युपासंतेसुमदंशोभयान्वितम् ॥ ४७ ॥ वेदविद्याविनोदेनन्यायिनोब्राह्मणावराः ॥
आशीर्वदंतितंभूपंसर्वलोकैकरंरक्षकम् ॥ ४८ ॥ एतस्मिन्समयेकश्चिदागत्यनृपतिंजगौ ॥ स्वामिन्नजानेकस्यास्तिहयःपत्रपरोंतिके ॥ ४९ ॥ तच्छ्रुत्वासे
वकंश्रेष्ठंप्रेषयामाससत्वरः ॥ जानीहिकस्यराज्ञोयमश्वोममपुरांतिके ॥ ५० ॥ गत्वाथसेवकस्तत्रज्ञात्वावृत्तांतमादितः ॥ निवेदयामासनृपंमहाराजन्यसे
वितम् ॥ ५१ ॥ सश्रुत्वारघुनाथस्यहयंनित्यमनुस्मरन् ॥ आज्ञापयामासजनंसर्वैराजाविशारदः ॥ ५२ ॥ लोकामदीयाःसर्वेयेधनधान्यसमाकुलाः ॥
तोरणादीनिगेहेषुमंगलानिसृजंतिवह ॥ ५३ ॥ कन्याःसहस्रशोरम्याःसर्वाभरणभूषिताः ॥ गजोपरिसमारूढायांतुशत्रुघ्नसंमुखम् ॥ ५४ ॥ इत्यादिसर्व
माज्ञाप्ययथोराजास्वयंततः ॥ पुत्रपौत्रमहिष्यादिपरिवारसमावृतः ॥ ५५ ॥ शत्रुघ्नःसुमहामात्यैःसुभटैःपुष्कलादिभिः ॥ संयुतोभूपतिर्वीरंददर्शसुमदा
भिधम् ॥ ५६ ॥ हस्तिभिःसादिसंयुक्तैःपत्तिभिःपरतापनैः ॥ वाजिभिर्भूषितैर्वीरैःसंयुतंवीरशोभितम् ॥ ५७ ॥ अथागत्यमहाराजःशत्रुघ्नंतत्रवान्मुदा ॥
धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिसत्कृतं चकृतंवपुः ॥ ५८ ॥ इदंराज्यंगृहाणाशुमहाराजोपशोभितम् ॥ महामाणिक्यमुक्तादिमहाधनसमुपूरितम् ॥ ५९ ॥ स्वामिं

१ वैरिभ्यः पराभवः इत्यर्थः । २ स्याता–इ० पा० । ३ सुभटैः इ०पा० ।

श्चिरंप्रतीक्षेऽहंहयस्यागमनंप्रति ॥ कामाक्षाकथितंपूर्वंजातंसंप्रतितत्तथा ॥ ६० ॥ विलोकयपुरंमह्यंकृतार्थान्कुरुमानवान् ॥ पावयास्मत्कुलंसर्वंरामानु
जमहीपते ॥ ६१ ॥ इत्युक्त्वारोहयामासकुंजरंचंद्रसुप्रभम् ॥ पुष्कलंचमहावीरंतथास्वयमथारुहत् ॥ ६२ ॥ भेरीपणवतूर्याणांवीणादीनांस्वनस्तदा ॥
व्याप्नोतिस्ममहाराजसुमदेनप्रणोदितः ॥ ६३ ॥ कन्याःसमागत्यमहानरेंद्रंशत्रुघ्नमिंद्रादिकसेवितांघ्रिम् ॥ करिस्थितामौक्तिकवृंदसंघैर्वर्धापयामासुरिनप्र
युक्ताः ॥ ६४ ॥ शनैःशनैःसमागत्यपुरीमध्येजनैर्मुदा ॥ वर्धापितोगृहंप्रापतोरणादिकभूषितम् ॥ ६५ ॥ हयरत्नेनसंयुक्तस्तथावीरैःसुशोभितः ॥ राज्ञापु
रस्कृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापमंदिरम् ॥ ६६ ॥ अर्घादिभिःपूजयित्वारघुनाथानुजंतदा ॥ सर्वंसमर्पयामासरामचंद्रायधीमते ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नाहिच्छत्रापुरीप्रवेशोनामत्रयोदशोऽध्यायः ॥ १३ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथस्वागतसंतुष्टंशत्रुघ्नं
प्राहभूमिपः ॥ रघुनाथकथांश्रेष्ठांशुश्रूषुःपुरुषर्षभः ॥ १ ॥ ॥ सुमदउवाच ॥ ॥ कच्चिदास्तेसुखंरामःसर्वलोकशिरोमणिः ॥ भक्तरक्षावतारोयंममानुग्रहका
रकः ॥ २ ॥ धन्यालोकाइमेपुर्यांरघुनाथमुखांबुजम् ॥ येपिबंत्यनिशंचाक्षिपुटकैःपरिमोदिताः ॥ ३ ॥ अर्थजातंमदीयंचनितरांपुरुषर्षभ ॥ कृतार्थंकु
लभूम्यादिवस्तुजातंमहामते ॥ ४ ॥ कामाक्षयाप्रसादोमेकृतःपूर्वंदयार्द्रया ॥ रघुनाथमुखांभोजंद्रक्ष्येद्यसकुटुंबकः ॥ ५ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुसुमदेपार्थि
वोत्तमे ॥ सर्वंतत्कथयामासरघुनाथगुणोदयम् ॥ ६ ॥ त्रिरात्रंतत्रसंस्थित्यरघुनाथानुजःपरम् ॥ गंतुंचकारधिषणांराज्ञासहमहामतिः ॥ ७ ॥ तज्ज्ञा
त्वासुमदःशीघ्रंपुत्रंराज्येभ्यषेचयत् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञापुष्कलेनानुमोदितः ॥ ८ ॥ वासांसिबहुरत्नानिधनानिविविधानिच ॥ शत्रुघ्नसेवकेभ्योसौप्रादात्त
त्रमहामतिः ॥ ९ ॥ ततोगमनमारेभेमंत्रिभिर्बहुवित्तमैः ॥ पत्तिभिर्वाजिभिर्नागैःसदश्वैरथकोटिभिः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नःसहितस्तेनसुमदेनधनुर्भृता ॥
जगाममार्गेविहसन्रघुनाथप्रतापभृत् ॥ ११ ॥ पयोष्णीतीरमासाद्यजगामसहयोत्तमः ॥ पृष्ठतोनुययुःसर्वेयोधावैहयरक्षिणः ॥ १२ ॥ आश्रमान्विविधा
न्पश्यन्नृषीणांसुतपोभृताम् ॥ तत्रतत्रविशृण्वानोरघुनाथगुणोदयम् ॥ १३ ॥ एषधीमान्हरिर्यातिहरिणापरिरक्षितः ॥ हरिभिर्हरिभक्तैश्चहरिवर्यानुगैर्मु
हुः ॥ १४ ॥ इतिशृण्वञ्छुभावाचोमुनीनांपरितःप्रभुः ॥ तुतोषभक्त्युत्कलितचित्तवृत्तिभृतांमहान् ॥ १५ ॥ ददर्शचाश्रमंशुद्धंजनजंतुसमाकुलम् ॥
वेदध्वनिहताशेषामंगलंशृण्वतांनृणाम् ॥ १६ ॥ अग्निहोत्रहविर्धूमपवित्रितनभोखिलम् ॥ मुनिवर्यकृतानेकयागयूपसुशोभितम् ॥ १७ ॥ यत्रगावस्तुह
रिणापाल्यंतेपालनोचिताः ॥ मूषकानखनंत्यस्मिन्बिडालस्यभयाद्बिलम् ॥ १८ ॥ मयूरैर्नकुलैःसार्द्धंक्रीडंतिफणिनोनिशम् ॥ गजैःसिंहैर्नित्यमत्रस्थी

१ अक्षिजातम्–इ० पा० । २ वैरिप्रहारिणः–इ० पा० । ३ द्विजजंतुसमाकुलम्–इ० पा० ।

यतेमित्रतांगतैः ॥ १९ ॥ एणास्तत्रत्यनीवारभक्षणेषुकृतादराः ॥ नभयंकुर्वतेकालाद्रक्षितामुनिवृंदकैः ॥ २० ॥ गावःकुंभसमोधस्कानंदिनीसमविग्रहाः ॥ कुर्वंतिचरणोत्थेनरजसेलांपवित्रिताम् ॥ २१ ॥ मुनिवर्याःसमित्पाणिपद्मैर्धर्मक्रियोचिताम् ॥ दृष्ट्वापप्रच्छसुमतिंसर्वज्ञंराममंत्रिणम् ॥ २२ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यसंस्थानंमुनेर्भातिपुरोगतम् ॥ निर्वैरिजंतुसंसेव्यंमुनिवृंदसमाकुलम् ॥ २३ ॥ श्रोष्यामिमुनिवार्तांचविदधामिपवित्रताम् ॥ निजंवपुस्तदीयाभिर्वार्ताभिर्वर्णनादिभिः ॥ २४ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ कथयामाससचिवोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २५॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ च्यवनस्याश्रमंविद्धिमहातापसशोभितम् ॥ निर्वैरिजंतुसंकीर्णंमुनिपत्नीभिरावृतम् ॥ २६ ॥ योऽसौमहामुनिःस्वर्गवैद्ययोर्भागमादधात् ॥ स्वायंभुवमहायज्ञेशक्रमानविभेदनः ॥ २७ ॥ महामुनेःप्रभावोयंनकेनापिसमाप्यते ॥ तपोबलसमृद्धस्यवेदमूर्तिधरस्यह ॥ २८ ॥ श्रुत्वारामानुजोवार्तांच्यवनस्यमहामुनेः ॥ सर्वंपप्रच्छसुमतिंशक्रमानादिभंजनम् ॥ २९ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कदासौदस्रयोर्भागंचकारसुरपंक्तिषु ॥ किंकृतंदेवराजेनस्वायंभुवमहामखे ॥ ३० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ ब्रह्मवंशेऽतिविख्यातोमुनिर्भृगुरितिश्रुतः ॥ कदाचिद्गतवान्सायंसमिदाहरणंप्रति ॥ ३१ ॥ तदामखविनाशायदमनोराक्षसोबली ॥ आगत्योच्चैर्जगादेदंमहाभयकरंवचः ॥ ३२ ॥ कुत्रास्तिमुनिबंधुःसकुत्रतन्महिलानघा ॥ पुनःपुनरुवाचेदंवचोरोषसमाकुलः ॥ ३३ ॥ तदाहुतवहोज्ञात्वाराक्षसाद्भयमागतम् ॥ दर्शयामासतज्जायामंतर्वत्नीमनिंदिताम् ॥ ३४ ॥ जहारराक्षसस्तांतुरुदंतींकुररीमिव॥भृगोरक्षपतेरक्षरक्षनाथतपोनिधे॥३५॥एवंवदंतीमार्तांतांगृहीत्वानिरगाद्बहिः॥दुष्टोवाक्यप्रहारेणबोधयन्सभृगोःसतीम् ॥३६॥ततोमहाभयत्रस्तोगर्भश्चोदरमध्यतः ॥ पपातप्रज्वलन्नेत्रोवैश्वानरइवांगजः ॥ ३७ ॥ तेनोक्तंमात्रजाशुत्वंभस्मीभवसुदुर्मते ॥ नहिसाध्वीपरामर्शंकृत्वाश्रेयोऽधियास्यसि॥३८॥ इत्युक्तःसपपाताशुभस्मीभूतकलेवरः ॥ मातातदार्भकंनीत्वाजगामाश्रममुन्मनाः ॥ ३९ ॥ भृगुर्वह्निकृतंसर्वंज्ञात्वाकोपसमाकुलः ॥ शशापसर्वभक्षस्त्वंभवदुष्टारिसूचक ॥ ४० ॥ तदाशप्तोतिदुःखार्तोजग्राहांघ्र्याशुशुक्षणिः ॥ कुरुमेनुग्रहंस्वामिन्कृपार्णवमहामते ॥ ४१ ॥ मयानृतंवचोभीत्याकथितंनगुरुद्रुहा ॥ तस्मान्ममोपरिकृपांकुरुधर्मशिरोमणे ॥ ४२ ॥ तदानुग्रहमाधाच्चसर्वभक्षोभवाञ्छुचिः ॥ इत्युक्तवान्हुतभुजंदयार्द्रोमुनितापसः ॥ ४३ ॥ गर्भाच्च्युतस्यपुत्रस्यजातकर्मादिकंशुचिः ॥ चकारविधिवद्विप्रोदर्भपाणिःसुमंगलः ॥ ४४ ॥ च्यवनाच्च्यवनंप्राहुःपुत्रंसर्वेतपस्विनः ॥ शनैःशनैःसववृधेशुक्लेप्रतिपदिंदुवत् ॥ ४५ ॥ सजगामतपःकर्तुंरेवांलोकैकपावनीम् ॥ शिष्यैःपरिवृतःसर्वैस्तपोबलसमन्वितैः ॥ ४६ ॥ गत्वातत्रतपस्तेपेवर्षाणामयुतं

१ दुष्टवाक्यप्रवादेन भर्त्सयंस्तापसः सतीम् ॥–इ० पा० ।

महान् ॥ अंसयोःकिंशुकौजातौवल्मीकोपरिशोभितौ ॥ ४७ ॥ मृगाआगत्यतस्यांगेकंडूंविदधुरुत्सुकाः ॥ नकिंचित्सहिजानातिदुर्वारतपसावृतः ॥ ४८ ॥ कदाचिन्मनुरुद्युक्तस्तीर्थयात्रांप्रतिप्रभुः ॥ सकुटुंबोययौरेवांमहाबलसमावृतः ॥ ४९ ॥ तत्रस्नात्वामहानद्यांसंतर्प्यपितृदेवताः ॥ दानानित्राह्मणेभ्यश्च प्रादाद्विष्णुप्रतुष्टये ॥ ५० ॥ तत्कन्याविचरंतीसावनमध्येइतस्ततः ॥ सखीभिःसहितारम्यातप्तहाटकभूषणा ॥ ५१ ॥ तत्रदृष्ट्वाथवल्मीकंमहातरुसुशोभितम् ॥ निमेषोन्मेषरहितंतेजःकिंचिद्ददर्शसा ॥ ५२ ॥ गत्वातत्रशलाकाभिरतुदद्रुधिरंस्रवत् ॥ दृष्ट्वाराज्ञोंगजाखेदंप्राप्तवत्यातिदुःखिता ॥ ५३ ॥ नजनन्यैतथापित्रेशशंसाघेनविप्लुता ॥ स्वयमेवात्मनात्मानंसाशुशोचभयातुरा ॥ ५४ ॥ तदाभूश्चलिताराजन्दिवश्चोल्कापपातह ॥ धूम्रादिशोभवन्सर्वाःसूर्यश्चपरिवेषितः ॥ ५५ ॥ तदाराज्ञोहयानष्टाहस्तिनोबहवोमृताः ॥ धनंनष्टंरत्नयुतंकलहोभून्मिथस्तदा ॥ ५६ ॥ तदालोक्यनृपोभीतः किंचिदुद्विग्नमानसः ॥ जनानपृच्छत्केनापिमुनयेत्वपराधितम् ॥ ५७ ॥ पारंपर्येणतज्ज्ञात्वास्वपुत्र्याःपरिचेष्टितम् ॥ ययौसुदुःखितस्तत्रसमृद्धबलवाहनः ॥ ५८ ॥ तंवैतपोनिधिंवीक्ष्यमहतातपसायुतम् ॥ स्तुत्वाप्रसादयामासमुनिवर्यदयांकुरु ॥ ५९ ॥ तस्मैतुष्टोजगादायंमुनिवर्योमहातपाः ॥ तवात्मजाकृतंसर्वमुत्पाताद्यमवेहितत् ॥ ६० ॥ तवपुत्र्यामहाराजचक्षुर्विस्फोटनंकृतम् ॥ बहुसुस्रावरुधिरंजानतीत्वामुवाचन ॥ ६१ ॥ तस्मादियंमहाभूपमह्यंदेयायथाविधि ॥ ततश्चोत्पातशमनंभविष्यतिनसंशयः ॥ ६२ ॥ तच्छ्रुत्वादुःखितोराजाप्रज्ञाचक्षुषआत्मजाम् ॥ ददौकुलवयोरूपशीललक्षणसंयुताम् ॥ ६३ ॥ दत्तायदानृपेणेयंकन्याकमललोचना ॥ तदोत्पाताःशमंयाताःसर्वेमुनिरुपोद्गताः ॥ ६४ ॥ राजादत्त्वात्मजांतस्मैमुनयेतपसांनिधे ॥ प्रापस्वांनगरींभूयोदुःखितोयंदयायुतः ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनोपाख्यानंनामचतुर्दशोऽध्यायः ॥ १४ ॥ ॥ छ ॥

॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथर्षिःस्वाश्रमंगत्वामानव्यासहभार्यया ॥ मुदंप्रापहताशेषपातकोयोगयुक्तया ॥ १ ॥ सामानवीतंवरमात्मनःपतिंनेत्रेणहीनंजरसागतौजसम् ॥ सिषेवएनंहरिमेधसोत्तमंनिजेष्टदात्रींकुलदेवतांयथा ॥ २ ॥ शुश्रूषतीस्वंपतिमिंगितज्ञामहानुभावंतपसांनिधिंप्रियम् ॥ परांमुदंप्रापसतीमनोहराशचीयथाशक्रनिषेवणोद्यता ॥ ३ ॥ चरणौसेवतेतन्वीसर्वलक्षणलक्षिता ॥ राजपुत्रीसुंदरांगीफलमूलोदकाशना ॥ ४ ॥ नित्यंतद्वाक्यकरणेतत्परापूजनेरता ॥ कालक्षेपंप्रकुरुतेसर्वभूतहितेरता ॥ ५ ॥ विसृज्यकामंदंभंचद्वेषंलोभमघंमदम् ॥ अप्रमत्तोद्यतानित्यंच्यवनंसमतोषयत् ॥ ६ ॥ एवंतस्यप्रकुर्वाणासेवांवाक्कायकर्मभिः ॥ सहस्राब्दंमहाराजसाचकामंमनस्यधात् ॥ ७ ॥ कदाचिद्देवभिषजावागतावाश्रमेमुनेः ॥ स्वागतेनसुसंभाव्यतयोःपूजांचकारसा ॥ ८ ॥ शर्यातिकन्याकृतपूजनार्घपाद्यादिनातोषितचित्तवृत्ती ॥ तावूचतुःस्नेहवशेनसुंदरौवरंवृणीष्वेतिमनोहरांगीम् ॥ ९ ॥ तुष्टौतौवीक्ष्यभिषजौदेवानांवरया

१ भयं मदम्–इ०पा० ।

चने ॥ मतिंचकारनृपतेःपुत्रीमतिमतांवरा ॥ १० ॥ पत्यभिप्रायमालक्ष्यवाचमूचेनृपात्मजा ॥ दत्तंमेचक्षुषीपत्युर्यदितुष्टौयुवांसुरौ ॥ ११ ॥ इत्ये
तद्वचनंश्रुत्वासुकन्यायामनोहरम् ॥ सतीत्वंचविलोक्येदमूचतुर्भिषजांवरौ ॥ १२ ॥ त्वत्पतिर्यदिदेवानांभागंयज्ञेदधात्यसौ ॥ आवयोरधुनाकुर्वश्चक्षु
षोःस्फुटदर्शनम् ॥ १३ ॥ च्यवनोप्योमितिप्राहभागदानेवरौजसोः ॥ तदाहृष्टावश्विनौतमूचतुस्तपतांवरम् ॥ १४॥ निमज्जतांभवानस्मिन्ह्रदेसि
द्धविनिर्मिते ॥ इत्युक्तोजरयाग्रस्तदेहोधमनिसंततः ॥ १५ ॥ ह्रदंप्रवेशितोश्विभ्यांस्वयंचामज्जतांह्रदे ॥ पुरुषास्त्रयउत्तस्थुरपीच्यावनिताप्रियाः॥१६॥
रुक्मस्रजःकुंडलिनस्तुल्यरूपाःसुवाससः ॥ तान्निरीक्ष्यवरारोहासुरूपान्सूर्यवर्चसः ॥ १७ ॥ अजानतीपतिंसाध्वीह्यश्विनौशरणंययौ ॥ दर्शयित्वापतिं
तस्यैपातिव्रत्येनतोषितौ ॥ १८ ॥ ऋषिमामंत्र्यययतुर्विमानेनत्रिविष्टपम् ॥ यक्ष्यमाणेक्रतौस्वीयभागकार्याशयायुतौ ॥ १९ ॥ कालेनभूयसाक्षामां
कर्शितांव्रतचर्यया ॥ प्रेमगद्गदयावाचापीडितःकृपयाब्रवीत् ॥ २० ॥ तुष्टोऽहमद्यतवभामिनिमानदायाःशुश्रूषयापरमयाहृदिचैकभक्त्या ॥ योदेहिना
मयमतीवसुहृत्स्वदेहोनावेक्षितःसमुचितःक्षपितुंमदर्थे ॥ २१ ॥ येमेस्वधर्मनिरतस्यतपःसमाधिविद्यात्मयोगविजिताभगवत्प्रसादाः ॥ तानेवतेमदनु
सेवनयाऽविरुद्धान्दृष्टिंप्रपश्यवितराम्यभयानशोकान् ॥ २२ ॥ अन्येपुनर्भगवतोध्रुवउद्विजृंभविस्रंसितार्थरचनाःकिमुरुक्रमस्य ॥ सिद्धासिभुंक्ष्वविभ
वान्निजधर्मदोहान्दिव्यान्नरैर्दुरधिगान्नृपविक्रियाभिः ॥ २३ ॥ एवंब्रुवाणमबलाखिलयोगमायाविद्याविचक्षणमवेक्ष्यगताधिरासीत् ॥ संप्रश्रयप्रणयविह्वल
यागिरेषद्व्रीडाविलोकविलसद्धसिताननाह ॥ २४ ॥ ॥सुकन्योवाच ॥ ॥ राद्धंवतद्विजवृषैतदमोघयोगमायाधिपेत्वयिविभोतदवैमिभर्तः ॥
यस्तेभ्यधायिसमयःसकृदंगसंगोभूयाद्गरीयसिगुणःप्रसवःसतीनाम् ॥ २५ ॥ तत्रेतिकृत्यमुपशिक्ष्ययथोपदेशंयेनैपकर्शिततमोतिरिरंसयात्मा ॥ सिध्ये
ततेकृतमनोभवधर्षितायादीनस्तदीशभवनंसदृशंविचक्ष्व ॥ २६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ प्रियायाःप्रियमन्विच्छंश्च्यवनोयोगमास्थितः ॥ विमानं
कामगंराजंस्तर्ह्येवाविरचीकरत् ॥ २७॥ सर्वकामदुघंरम्यंसर्वरत्नसमन्वितम् ॥ सर्वार्थोपचयोदर्कमणिस्तंभैरुपस्कृतम् ॥२८॥ दिव्योपस्तरणोपेतंसर्वका
लसुखावहम् ॥ पट्टिकाभिःपताकाभिर्विचित्राभिरलंकृतम् ॥२९॥ स्रग्भिर्विचित्रमालाभिर्मंजुसिंजत्पडंघ्रिभिः ॥ दुकूलक्षौमकौशेयैर्नानावस्त्रैर्विराजितम् ॥
॥३०॥ उपर्युपरिविन्यस्तनिलयेषुपृथक्पृथक् ॥ क्लृप्तैःकशिपुभिःकांतंपर्यंकव्यजनादिभिः॥३१॥ तत्रतत्रविनिक्षिप्तनानाशिल्पोपशोभितम् ॥ महामरक
तस्थल्याजुष्टंविद्रुमवेदिभिः ॥३२॥ द्वाःसुविद्रुमदेहल्याभातंवज्रकपाटकम् ॥ शिखरेष्विंद्रनीलेषुहेमकुंभैरधिश्रितम् ॥ ३३ ॥ चक्षुष्मत्पद्मरागाग्र्यैर्वज्रभि

१ मानिनि–इ० पा० । २ सर्वद्धर्युपचयोदर्कम्–इ० पा० ।

त्तिभुनिर्मितैः ॥ जुष्टंविचित्रवैतानैर्मुक्ताहारावलंबितैः ॥ ३४ ॥ हंसपारावतव्रातैस्तत्रतत्रनिकूजितम् ॥ कूजन्मान्मन्यमानैस्तानधिरुह्याधिरुह्यच ॥ ३५ ॥ विहारस्थानविश्रामसंवेशप्रांगणाजिरैः ॥ यथोपजोषंरचितैर्वैस्मापनमिवात्मनः ॥ ३६ ॥ एवंगृहंप्रपश्यंतींनातिप्रीतेनचेतसा ॥ सर्वभूताशयाभिज्ञः स्वयंप्रोवाचतांप्रति ॥ ३७ ॥ निमज्ज्यास्मिन्ह्रदेभीरुविमानमिदमारुह ॥ सुभ्रूर्भर्तुःसमादायवचःकुवलयेक्षणा ॥ ३८ ॥ सरजोविभ्रतीवासोवेणी भूतांश्चमूर्द्धजान् ॥ अंगंचमलपंकेनसंछन्नंशवलस्तनम् ॥ ३९ ॥ आविवेशसरस्तत्रमुदाशिवजलाशयम् ॥ सांतःसरसिवेश्मस्थाःशतानिदशकन्यकाः ॥ ४० ॥ सर्वाःकिशोरवयसोददर्शोत्पलगंधयः ॥ तांदृष्ट्वाशीघ्रमुत्थायप्रोचुःप्रांजलयःस्त्रियः ॥ ४१ ॥ वयंकर्मकरीस्तुभ्यंशाधिनःकरवाम किम् ॥ स्नानेनतामहार्हेणस्नापयित्वामनस्विनीम् ॥ ४२ ॥ दुकूलेनिर्मलेनूत्नेददुरस्यैचमानद ॥ भूषणानिपरार्ध्यानिवरीर्यासिद्युमंतिच ॥ ४३ ॥ अन्नंसर्वगुणोपेतंपानंचैवामृतासवम् ॥ अथादर्शस्वमात्मानंस्नग्विणंविरजोंबरम् ॥ ४४ ॥ ताभिःकृतस्वस्त्ययनंकन्याभिर्वेद्युमानितम् ॥ हारेणचमहार्हेणरुचकेनचभूषितम् ॥ ४५ ॥ निष्कग्रीवंवलयिनंक्वणत्कांचननूपुरम् ॥ श्रोण्योरध्यस्तयाकांच्याकांचन्यावद्रुरत्नया ॥ ४६ ॥ सुधुवासुददताशुक्लिग्धापांगेनचक्षुषा ॥ पद्मकोशस्पृधानौतैरलकैश्चलसन्मुखम् ॥ ४७ ॥ यदासस्मारदयितमृषीणांवल्लभंपतिम् ॥ तत्रचास्तेसहस्त्रीभिर्यत्रास्तेसमुनीश्वरः ॥ ४८ ॥ भर्तुःपुरस्तादात्मानंस्त्रीसहस्रावृतंतदा ॥ निशाम्यतद्योगगतिंसंशयंप्रत्यपद्यत ॥ ४९ ॥ सतांकृतमलस्नानांविभ्राजंतीमपूर्ववत् ॥ आत्मनोविभ्रतींरूपंसंवीतरुचिरस्तनीम् ॥ ५० ॥ विद्याधरीसहस्रेणसेव्यमानांसुवाससम् ॥ जातभावोविमानंतदारोहयदमित्रहन् ॥ ५१ ॥ तस्मिन्नलुप्तमहिमाप्रिययानुपकोविद्याधरीभिरुपचीर्णवपुर्विमाने ॥ वभ्राजउत्कचकुसुद्गणवानपीच्यस्ताराभिरावृतइवोडुपतिर्नभःस्थः ॥ ५२ ॥ तेनाप्तलोकपविहारकुलाचलेंद्रद्रोणीष्वनंगसखमारुतसौभगासु ॥ सिद्धैर्नुतोद्युधुनिपातशिवस्वनासुरेमेचिरंधनदवल्गुलनावरूथी ॥ ५३ ॥ वैश्रंभकेसुरवनेनंदनेपुष्पभद्रके ॥ मानसेचैत्ररथ्येचसरेमेरामयारतः ॥ ५४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनस्यतपोभोगवर्णनंनामपंचदशोऽध्यायः ॥ १५ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ एवंतयाक्रीडमानःसवैत्रधरणीतले ॥ नाबुध्यतगतान्दाञ्छतसंख्यापरीमितान् ॥ १ ॥ ततोज्ञात्वाथतद्विप्रःस्वकालपरिवर्तिनीम् ॥ मनोरथैश्चसंपूर्णांस्त्यप्रियतमांवराम् ॥ २ ॥ न्यवर्तताश्रमंश्रेष्ठंपयोष्णीतीरसंस्थितम् ॥ निर्वैरंजंतुजन तासंकुलंमृगसेवितम् ॥ ३ ॥ तत्रावसत्सुतपाःशिष्यैर्वेदसमन्वितैः ॥ सेवितांप्रियुगोनित्यंततापपरमंतपः ॥ ४ ॥ कदाचिदथशर्यातिर्यदृमेच्छतदेवताः ॥

१ कूजिमानि विमानानि त्वधिरुह्यावरुह्य च ॥ –इ० पा० ।

तदाच्यवनमानेतुंप्रेषयामाससेवकान् ॥५॥ तैराहूतोद्विजवरस्तत्रागच्छन्महातपाः ॥ सुकन्ययाधर्मपत्न्यास्वाचारपरिनिष्ठया ॥ ६ ॥ आगतंतंमुनिवरं
पत्न्यापुत्र्यामहायशाः ॥ ददर्शदुहितुःपार्श्वेपुरुषंसूर्यवर्चसम् ॥ ७ ॥ राजादुहितरंप्राहकृतपादाभिवंदनाम् ॥ आशिषोनप्रयुंजानोनातिप्रीतमनाइव ॥
॥ ८ ॥ चिकीर्षितंतेकिमिदंपतिस्त्वयाप्रलंभितोलोकनमस्कृतोमुनिः ॥ यात्वजराग्रस्तमसंमतंपतिंविहायजारंभजसेमुमध्वगम् ॥ ९ ॥ कथंमतिस्ते
ऽवगतान्यथासतांकुलप्रसूतेःकुलदूषणंत्विदम् ॥ बिभर्षिजारंयदपत्रपाकुलंपितुःस्वभर्तुश्चनयस्यधस्तमाम् ॥ १० ॥ एवंब्रुवाणंपितरंस्मयमानाशुचिस्मि
ता ॥ उवाचतातजामातातवैषभृगुनंदनः ॥११॥ शशंसपित्रेतत्सर्वंवयोरूपाभिलंभनम् ॥ विस्मितःपरमप्रीतस्तनयांपरिषस्वजे ॥ १२ ॥ सोमेनायाजय
द्वीरंग्रहंसोमस्यचाग्रहीत् ॥ असोमपोरप्यश्विनोश्च्यवनःस्वेनतेजसा ॥ १३ ॥ ग्रहंतुग्राहयामासतपोबलसमन्वितः ॥ वज्रंगृहीत्वाशक्रस्तुहंतुंब्राह्मणसत्त
मम् ॥ १४ ॥ अपंक्तिपावनौदेवौकुर्वाणंपंक्तिगोचरौ ॥ शक्रंवज्रधरंदृष्ट्वामुनिःस्वहननोद्यतम् ॥ १५ ॥ हुंकारमकरोद्धीमान्स्तंभयामासतद्भुजम् ॥ इंद्रः
स्तब्धभुजस्तत्रदृष्टःसर्वैश्चमानवैः ॥ १६ ॥ कोपेनश्वसमानोहिर्यथामंत्रानियंत्रितः ॥ तुष्टावसमुनिंशक्रःस्तब्धबाहुस्तपोनिधिम् ॥ १७ ॥ अश्विभ्यांभा
गदानंचकुर्वंतंनिर्भयांतरम् ॥ कथयामासभोःस्वामिन्दीयतामश्विनोर्बलिः ॥ १८ ॥ मयानवार्यतेतातक्षमस्वाघंमहत्कृतम् ॥ इत्युक्तःसमुनिःकोपंजहौ
तूर्णंकृपानिधिः ॥ १९ ॥ इंद्रोमुक्तभुजोऽप्यासीत्तदानींपुरुषर्षभ ॥ एतद्वीक्ष्यजनाःसर्वेकौतुकाविष्टमानसाः ॥ २० ॥ शशंसुर्ब्राह्मणबलंतेतुदेवादिदुर्लभ
म् ॥ ततोराजाबहुधनंब्राह्मणेभ्योऽददन्महान् ॥ २१ ॥ चक्रेचावभृथस्नानंयागांतेशत्रुतापनः ॥ त्वयापृष्टंयदाचक्ष्वच्यवनस्यमहोदयम् ॥ २२ ॥ समया
कथितःसर्वस्तपोयोगसमन्वितः ॥ नमस्कृत्वातपोमूर्तिमिमंप्राप्यजयाशिषः ॥ २३ ॥ प्रेषयत्वंसपत्नीकंरामयज्ञेमनोरमे ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवं
तुकुर्वतोर्वातौहयःप्रापाश्रमंप्रति ॥ २४ ॥ विदधद्वायुवेगेनपृथ्वींसुरविलक्षिताम् ॥ दूर्वांकुरान्मुखाग्रेणचरंस्तत्रमहाश्रमे ॥ २५ ॥ मुनयोयावदादायदर्भा
न्स्नातुंगतानदीम् ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसेनायास्तापनःशूरसंमतः ॥ २६ ॥ तावत्प्रापमुनेर्वासंच्यवनस्यातिशोभितम् ॥ गत्वातदाश्रमेवीरोददर्शच्यवनंमुनि
म् ॥ २७ ॥ सुकन्यायाःसमीपस्थंतपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यस्वाभिधांसमुदाहरन् ॥ २८ ॥ शत्रुघ्नोहंरघुपतेर्भ्रातावाहस्यपालकः ॥२९॥
नमस्करोमियुष्मभ्यंमहापापोपशांतये ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादमुनिसत्तमः॥३०॥शत्रुघ्नतवकल्याणंभूयान्नरवरर्षभ॥यज्ञंपालयमानस्यकीर्तिस्तेविपु
लाभवेत् ॥ ३१ ॥ चित्रंपश्यतभोविप्रारामोपिमखकारकः ॥ यन्नामस्मरणादीनिकुर्वंतिपापनाशनम् ॥ ३२ ॥ महापातकसंयुक्ताःपरदाररतानराः ॥

१ सह–इ०पा० ।

यन्नामस्मरणोद्युक्तामुक्तायांतिपरांगतिम् ॥ ३३ ॥ पादपद्मसमुत्थेनरेणुनाप्रावमूर्तिभृत् ॥ तत्क्षणाद्गौतमार्धांगीजातामोहनरूपधृक् ॥ ३४ ॥ मामकी
यस्यरूपस्यध्यानेनप्रेमनिर्भरा ॥ सर्वपातकराशिंसादग्ध्वाप्राप्तासुरूपताम् ॥ ३५ ॥ दैत्यायस्यमनोहारिरूपंप्रधनमण्डले ॥ पश्यंतःप्रापुरेतस्यरूपंवि
कृतिवर्जितम् ॥ ३६ ॥ योगिनोध्याननिष्ठायेयंध्यात्वायोगमास्थिताः ॥ संसारभयनिर्मुक्ताःप्रयाताःपरमंपदम् ॥ ३७ ॥ धन्योहमद्यरामस्यमुखंद्रक्ष्या
मिशोभनम् ॥ पयोदजलनेत्रांतंसुनसंसुभ्रुसूत्रतम् ॥ ३८ ॥ साजिह्वारघुनाथस्यनामकीर्तनमादरात् ॥ करोतिविपरीतायाफणिनोरसनासमा ॥ ३९ ॥
अद्यप्रातंतपःपुण्यमद्यपूर्णामनोरथाः ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यमुखंब्रह्मादिदुर्लभम् ॥ ४० ॥ तत्पादरेणुनास्वांगंपवित्रंविदधाम्यहम् ॥ विचित्रतरवार्ताभिः
पावयेरसनांस्वकाम् ॥ ४१ ॥ इत्यादिरामचरणस्मरणप्रबुद्धप्रेमव्रजप्रसृतगद्गदवागुदश्रुः ॥ श्रीरामचंद्ररघुपुंगवधर्ममूर्तेभक्तानुकंपकसमुद्धरसंसृतेर्मा
म् ॥ ४२ ॥ जल्पन्नश्रुकलापूर्णोमुनीनांपुरतस्तदा ॥ नाज्ञासीत्तत्रपारक्यंनिजध्यानेनसंस्थितः ॥ ४३ ॥ शत्रुघ्नस्तंमुनिंप्राहस्वामिन्नोमखस
त्तमः ॥ क्रियतांभवतापादरजसासुपवित्रितः ॥ ४४ ॥ महद्भाग्यंरघुपतेर्यद्युष्मन्मानसांतरे ॥ तिष्ठत्यसौमहाबाहुःसर्वलोकसुपूजितः ॥ ४५ ॥ इत्यु
क्तःसपरीवारःसर्वाग्निपरिसंवृतः ॥ जगामच्यवनस्तत्रप्रमोदह्रदसंप्लुतः ॥ ४६ ॥ हनूमांस्तंपदायांतंरामभक्तमवेक्ष्यह ॥ शत्रुघ्नंनिजगादासोवचो
विनयसंयुतः ॥ ४७ ॥ स्वामिन्कथयसित्वंचेन्महापुरुषसुंदरम् ॥ रामभक्तंमुनिवरंनयामिस्वपुरीमहम् ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंकपिवीरस्यशत्रुहा॥
आदिदेशहनूमंतंगच्छप्रापयतंमुनिम् ॥ ४९ ॥ हनूमांस्तंमुनिंस्वीयेपृष्ठआरोप्यवेगवान् ॥ सकुटुंबंनिनायाशुवायुःखइवसर्वगः ॥ ५० ॥ आगतंतंमु
निंदृष्ट्वारामोमतिमतांवरः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतःप्रणयविह्वलः ॥ ५१ ॥ धन्योऽस्मिमुनिवर्यस्यदर्शनेनतवाधुना ॥ पवित्रितोमखोमह्यंसर्वसंभारसं
भृतः ॥५२॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यच्यवनोमुनिसत्तमः ॥ उवाचप्रेमनिर्भिन्नपुलकांगोतिनिर्वृतः ॥ ५३ ॥ स्वामिन्ब्रह्मण्यदेवस्यतववाडवपूजनम् ॥ युक्तमेवम
हाराजधर्ममार्गंप्ररक्षितुः ॥५४॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेच्यवनाश्रमेहयगमनोनामषोडशोऽध्यायः ॥१६॥छ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नश्च्यवनस्याथदृष्ट्वाऽचिंत्यंतपोबलम् ॥ प्रशशंसतपोब्राह्मंसर्वलोकैकवंदितम् ॥ १ ॥ अहोपश्यतयोगस्यसिद्धिंब्राह्मणस
त्तमे ॥ यःक्षणादेवदुष्प्रापंतद्विमानमचीकरत् ॥ २ ॥ क्वभोगसिद्धिर्महतीमुनीनाममलात्मनाम् ॥ क्वतपोबलहीनानांभोगेच्छामनुजात्मनाम् ॥ ३ ॥
इतिस्वगतमाशंसञ्छत्रुघ्नश्च्यवनाश्रमे ॥ क्षणंस्थित्वाजलंपीत्वासुखसंभोगमाप्तवान् ॥४॥ हयस्तस्याःपयोष्ण्याख्यानद्याःपुण्यजलात्मनः ॥ पयःपीत्वा
ययौमार्गेवायुवेगगतिर्महान् ॥ ५ ॥ योधास्तन्निर्गमंदृष्ट्वापृष्ठतोनुययुस्तदा ॥ हस्तिभिःपत्तिभिःकेचिद्रथैःकेचनवाजिभिः ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नोमात्यवर्येण

१ वायुवेगं पदं दृश्यते ।–इ०पा० ।

सुमत्याख्येनसंयुतः ॥ पृष्ठतोनुजगामाशुरथेनहयशोभिना ॥ ७ ॥ गच्छन्वाजीपुरंप्राप्तोविमलाख्यस्यभूपतेः ॥ रत्नातटाख्यंचजनैर्हृष्टपुष्टैःसमाकुलम् ॥ ८ ॥ ससेवकादुपश्रुत्यरघुनाथहयोत्तमम् ॥ पुरोंतिकेहिसंप्राप्तंसर्वयोधसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तदागजानांसप्तत्याचंद्रवर्णसमानया ॥ अश्वानामयुतैःसार्धंरथानांकांचनत्विषाम् ॥ १० ॥ सहस्रेणचसंयुक्तःशत्रुघ्नंप्रतिजग्मिवान् ॥ शत्रुघ्नंसनमस्कृत्यसर्वान्प्राप्तान्महारथान् ॥ ११ ॥ वसुकोशंधनंसर्वंराज्यंतस्मैनिवेद्यच ॥ किंकरोमीतिराजातंजगादपुरतःस्थितः ॥ १२ ॥ राजापितंस्वीयपदेप्रणम्रंदोर्भ्यांदृढंसंपरिपस्वजेमहान् ॥ जगामसाकंतनयेस्वराज्यंनिक्षिप्यसर्वंवहुधन्विभिर्वृतः ॥ १३ ॥ रामचंद्राभिधांश्रुत्वासर्वश्रुतिमनोहराम् ॥ सर्वेप्रणम्यतंवाहंददुर्वसुमहाधनम् ॥ १४ ॥ राजानंपूजयित्वातुशत्रुघ्नःपरयामुदा ॥ सेनयासहितोऽगच्छद्वाजिनःपृष्ठतस्तदा ॥ १५ ॥ एवंसगच्छंस्तन्मार्गेपर्वताग्र्यंददर्शह ॥ स्फाटिकैःकानकैरौप्यैराजितंप्रस्थराजिभिः ॥ १६ ॥ जलनिर्झरसंह्रादंनानाधातुकभूतलम् ॥ गैरिकादिकसद्धातुलाक्षारंगविराजितम् ॥ १७ ॥ यत्रसिद्धांगनाःसिद्धैःसंक्रीडंत्यकुतोभयाः ॥ गंधर्वाप्सरसोनागायत्रक्रीडंतिलीलया ॥ १८ ॥ गंगातरंगसंस्पर्शशीतवायुनिषेवितम् ॥ वीणारणद्धंसशुकक्वणसुंदरशोभितम् ॥ १९ ॥ पर्वतंवीक्ष्यशत्रुघ्नउवाचसुमतिंत्विदम् ॥ तद्दर्शनसमुद्भूतविस्मयाविष्टमानसः ॥ २० ॥ कोऽयंमहागिरिवरोविस्मापयतिमेमनः ॥ महारजतसत्प्रस्थोमार्गेराजतिमेऽद्भुतः ॥ २१ ॥ अत्रकिंदेवतावासोदेवानांक्रीडनस्थलम् ॥ यदेतन्मनसःक्षोभंकरोतिश्रीसमुच्चयैः ॥ २२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजगादसुमतिस्तदा ॥ वक्ष्यमाणगुणागाररामचंद्रपदाब्जधीः ॥ २३ ॥ नीलोयंपर्वतोराजन्पुरतोभातिभूमिप ॥ मनोहरैर्महाशृङ्गैःस्फाटिकाग्रैःसमंततः ॥ २४ ॥ एनंपश्यंतिनोपापाःपरदाररतानराः ॥ विष्णोर्गुणगणान्येवैनमन्यंतेनराधमाः ॥ २५ ॥ श्रुतिस्मृतिसमुत्थंयेधर्मंसद्भिःसुसाधितम् ॥ नमन्यंतेस्वबुद्धिस्थहेतुवादविचारणाः ॥ २६ ॥ नीलीविक्रयकर्तारोलाक्षाविक्रयकारकाः ॥ योब्राह्मणोघृतादीनिविक्रीणातिसुरापकः ॥ २७ ॥ कन्यांरूपेणसंपन्नांनदद्यात्कुलशीलिने ॥ विक्रीणातिद्रव्यलोभात्पितापापेनमोहितः ॥ २८ ॥ पत्नींदूषयतेयस्तुकुलशीलवतींनरः ॥ स्वयमेवात्तिमधुरंबंधुभ्योनददातियः ॥ २९ ॥ भोजने[1]ब्राह्मणार्थेचपाकभेदंकरोतियः ॥ कृसरंपायसंवापिनार्थिनंदापयेत्कुधीः ॥ ३० ॥ अतिथीनवमन्यंतेसूर्यतापादितापितान् ॥ अंतरिक्षभुजोयेचयेचविश्वासघातकाः ॥ ३१ ॥ नपश्यंतिमहाराजरघुनाथपराङ्मुखाः ॥ असौपुण्योगिरिवरःपुरुषोत्तमशोभितः ॥ ३२ ॥ पवित्रयतिसर्वान्नोदर्शनेनमनोहरः ॥ अत्रतिष्ठतिदेवानांमुकुटैरर्चितांघ्रिकः ॥ ३३ ॥ पुण्यवद्भिर्दर्शनार्हःपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ श्रुतयोनेतिनेतीतिब्रुवाणान

१ अमायां ब्राह्मणार्थे च इ०, मायांवा ब्राह्मणार्थे च इ० च पा० । २ निजार्थे पाचयेत्कुधीः–इ० पा० । ३ सूर्योढान्सुक्षुधार्दितान्–इ० पा० ।

विदंतियम् ॥ ३४ ॥ यत्पादरजइंद्रादिदेवैर्मृग्यंसुदुर्लभम् ॥ वेदांतादिभिरन्यूनैर्वाक्यैर्विदंतियंबुधाः ॥ ३५ ॥ सोत्रश्रीमान्नीलशैलेवसतेपुरुषोत्तमः ॥
आरुह्यतंनमस्कृत्यसंपूज्यसुकृतादिना ॥ ३६ ॥ नैवेद्यंभक्षयित्वावैभूपभूयाच्चतुर्भुजः ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ३७ ॥ तंशृण्वमहा
राजसर्वाश्चर्यसमन्वितम् ॥ रत्नश्रीरत्नपृपतेर्यद्वृत्तंसकुटुंबिनः ॥ ३८ ॥ चतुर्युगादिकंप्राप्तंदेवदानवदुर्लभम् ॥ आसीत्कांचीमहाराजपुरीलोकेषुविश्रुता ॥
॥ ३९ ॥ महाजनपरीवारसमृद्धबलवाहना ॥ यस्यांवसंतिविप्राण्याःषट्कर्मानिरताभृशम् ॥ ४० ॥ सर्वभूतहितेयुक्तारामभक्तियुलालसाः ॥ क्षत्रियारण
कर्तारःसंग्रामेष्वपलायिनः ॥ ४१ ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपराङ्मुखाः ॥ वैश्याःकुसीदकृष्यादिवाणिज्यशुभवृत्तयः ॥ ४२ ॥ कुर्वंत्तिरघुनाथस्यपदा
म्भोजेरतिंसदा ॥ शूद्राब्राह्मणसेवाभिर्गतरात्रिदिनान्तराः ॥ ४३ ॥ कुर्वंतिकथनंरामरामेतिरसनाग्रतः ॥ प्राकृताःकेपिनोपापंकुर्वंतिमनसाऽवै ॥ ४४ ॥
दानंदयादमःसत्यंतत्रतिष्ठंतिनित्यशः ॥ वदंतेनपराबाधंवाक्यंकोपिनरोऽनघः ॥ ४५ ॥ नपारक्येधनेलोभंकुर्वंतिनहिपातकम् ॥ एवंप्रजामहाराजरत्नश्री
र्वेणपाल्यते ॥ ४६ ॥ षष्ठांशंतत्रगृह्णातिनान्यंलोभविवर्जितः ॥ एवंपालयमानस्यप्रजाधर्मेणभूपतेः ॥ ४७ ॥ गतानिवहुवर्षाणिसर्वभोगविलासिनः ॥
विशालाक्षीमहाराजएकदाशूचिवानिदम् ॥ ४८ ॥ पतिव्रतांधर्मपत्नींपतिव्रतपरायणाम् ॥ पुत्राजातांविशालाक्षिप्रजारक्षाधुरंधराः ॥ ४९ ॥ परीवारो
महान्मह्यंवर्ततेविगतज्वरः ॥ हस्तिनोममशैलाभाजिनःपंचनोपमाः ॥ ५० ॥ रथाश्चसुहयैर्युक्तावर्ततेममनित्यशः ॥ महाविष्णुप्रसादेनकिंचिदन्यू
नंममास्तिन ॥ ५१ ॥ एवंमनोरथस्त्वेकस्तिष्ठतेमानसेमम ॥ परंतीर्थंमयानाद्यकृतंपरमशोभने ॥ ५२ ॥ गर्भवासविरामायक्षमंगोविंदशोभितम् ॥
वृद्धोजातोस्म्यहंतावद्वलीपलितदेहवान् ॥ ५३ ॥ करिष्यामिमनोहारितीर्थसेवनमाहृतः ॥ योनरोजन्मपर्यंतंस्वोदरस्यप्रपूरकः ॥ ५४ ॥ नकरोतिहरेः
पूजांसनरोगोवृषःस्मृतः ॥ तस्माद्गच्छामिभोभद्रेतीर्थयात्रांप्रतिप्रिये ॥ ५५ ॥ सकुटुंबःसुतेन्यस्यपुरंराज्यस्यनिर्भृताम् ॥ इतिव्यवस्यसंध्यायांह
रिण्यायन्निशांतरे ॥ ५६ ॥ अद्राक्षीत्स्वप्नमप्येकंब्राह्मणंतापसंवरम् ॥ प्रातरुत्थायराजासोकृत्वासंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ५७ ॥ सभांमंत्रिजनैःसार्द्धंसुखमासे
दिवान्महान् ॥ तावद्विप्रंददर्शार्थतापसंकृशदेहिनम् ॥ ५८ ॥ जटावल्कलकौपीनधारिणंदंडपाणिनम् ॥ अनेकतीर्थसेवाभिःकृतपुण्यकलेवरम् ॥ ५९ ॥
राजातंशीर्ष्यशिरसाप्रणनामममहाप्रभुः ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रहृष्टात्मामहीपतिः ॥ ६० ॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंपप्रच्छविदितंद्विजम् ॥ स्वामिं
स्त्वदशैनान्मेह्यगतंदेहस्यपातकम् ॥ ६१ ॥ महांतःकूपणान्पातुंयांतितद्गेहमादरात् ॥ तस्मात्कथयभोविप्रवृद्धस्त्यमसंप्रति ॥ ६२ ॥ कोदेवोगर्भना

॥ १८ ॥

१ नीलश्रीवस्त्य–इ० पा० । २ पर्वतोपमाः–इ० पा० ।

ज्ञायकिंतीर्थचक्षसंभवेत् ॥ यूयंसर्वगताःश्रेष्ठाःसमाधिध्यानतत्पराः ॥ ६३ ॥ सर्वतीर्थावगाहेनकृतपुण्यात्मनोमलाः ॥ यथावच्छृण्वतेमह्यंश्रद्दधानायवि
स्तरात् ॥ ६४ ॥ कथयस्त्वप्रसादेनसर्वतीर्थविचक्षण ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥शृणुराजेंद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतीर्थसेवनम् ॥ ६५ ॥ कस्यदेवस्यकूपयाग
र्भोनिर्वारणंभवेत् ॥ सेव्यःश्रीरामचंद्रोसौसंसारज्वरनाशकः ॥ ६६ ॥ पूज्यःसएवभगवान्पुरुषोत्तमसंज्ञकः ॥ नानापुर्योमयाद्दष्टाःसर्वपापक्षयंकराः ॥६७॥
अयोध्यासरयूस्तापीतथाद्वारंहरेःपरम् ॥ अवंतीविमलाकांचीरेवासागरगामिनी ॥ ६८ ॥ गोकर्णहाटकाख्यंचहत्याकोटिविनाशनम् ॥ मल्लिकाख्योमहा
शैलोमोक्षदःपश्यतांनृणाम् ॥ ६९ ॥ यत्रांगेषुनृणांतोयंश्यामंवानिर्मलंभवेत् ॥ पातकस्यापहारीदंमयादृष्टंतुतीर्थकम् ॥ ७० ॥ मयाद्वारवतीदृष्टासुरासुर
निषेविता ॥ गोमतीयत्रवहंतिसाक्षाद्ब्रह्मजलाशुभा ॥ ७१ ॥ यत्रस्वापोलयःप्रोक्तोमृनिमोक्षइतिश्रुतिः ॥ यस्यांसंवसतांनृणांनकलिःप्रभवेत्क्वचित् ॥७२॥
चक्रांकायत्रपाषाणामानवाअपिचक्रिणः ॥ पशवःकीटपक्ष्याद्याःसर्वेचकठोरिणः ॥ ७३ ॥ त्रिविक्रमोवसेद्यस्यांसर्वलोकैकपालकः ॥ सापुरीतुमहापुण्ये
र्मयाद्दग्गोचरीकृता ॥ ७४ ॥ कुरुक्षेत्रंमयादृष्टंसर्वहत्यापनोदनम् ॥ स्यमंतपंचकंयत्रमहापातकनाशनम् ॥ ७५ ॥ वाराणसीमयादृष्टाविश्वनाथकृताल
या ॥ यत्रोपदिशतेमंत्रंतारकंब्रह्मसंज्ञितम् ॥ ७६ ॥ यस्यांमृताःकीटपतंगभृंगाःपश्वादयोवासुरयोनयोवा ॥ स्वकर्मसंभोगसुविह्वायगंच्छंतिकैलासमती
तदुःखाः ॥ ७७ ॥ मणिकर्णिर्यत्रतीर्थयस्यामुत्तरवाहिनी ॥ करोतिसंस्मृतेवैर्यच्छेदंपापकृतामपि ॥ ७८ ॥ कपर्दिनःकुंडलिनःसर्पभूषाधरावराः ॥ गजचर्म
परीधानावसंतिगतदुःखकाः ॥ ७९ ॥ कालभैरवनामात्रकरोतियमशासनम् ॥ नकरोतिनृणांवार्तांयमोदंडधरःप्रभुः ॥ ८० ॥ एताद्दशीमयादृष्टाकाशी
विश्वेश्वरांकिता ॥ अनेकान्यपितीर्थानिमयादृष्टानिभूमिप ॥ ८१ ॥ परमेकंमहच्छ्रेयद्दष्टंनीलपर्वते ॥ पुरुषोत्तममासाख्यंतन्नक्वाप्यक्षिगोचरम् ॥ ८२ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणसमागमोनामसप्तदशोऽध्यायः ॥ १७ ॥ ७ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ राजंस्त्वंश्रृणुय
दृत्तंनीलिपर्वतसत्तमे ॥ यच्छ्रद्दधानाःपुरुषायांतिब्रह्मसनातनम् ॥ १ ॥ मयापर्यटतातत्रगतंनीलाभिधेगिरौ ॥ गंगासागरतोयेनक्षालितप्रांगणेमुहुः ॥ २॥
तत्रभिल्लामयादृष्टाःपर्वतायेवनुर्भृतः ॥ चतुर्भुजामूलफलेर्भक्ष्यैर्नैर्वोहितक्रमाः ॥ ३ ॥ तदामेमननसिक्षिप्रंसंशयःसुमहान्भूत् ॥ चतुर्भुजाःकिमेतेवैष्णवुर्बोध
धरानराः ॥ ४ ॥वेकुंठवासिनांरूपंदृश्यतेविजितात्मनाम् ॥ कथमेतेरुपालब्धंब्रह्माद्यैरपिदुर्लभम् ॥ ५ ॥ शंखचक्रगदाशार्ङ्गःपद्मोल्लसितपाणयः ॥ वनमा
लापरीतांगाविष्णुभक्ताइवांतिके ॥ ६ ॥ संशयाविष्टचित्तेनमयापृष्टंतदानृप ॥ यूयंकेवतयुष्माभिर्लब्धंचातुर्भुजंकथम् ॥ ७ ॥ तदातैर्मेदुहास्यंतुकृत्वामांप्र

१ उपचारादर्षाभाव आर्षः । २ बृहती-ई० पा० । ३ गच्छंति मुक्तिं समतीतदुःखाः-ई० पा० ।

तिभाषितम् ॥ ब्राह्मणोयंनजानातिपिंडमाहात्म्यमद्भुतम् ॥ ८ ॥ इतिश्रुत्वाऽवदंचाहंकःपिंडःकस्यदीयते ॥ तन्ममब्रूतधर्मज्ञाश्चतुर्भुजशरीरिणः ॥ ९ ॥ त
दामद्वाक्यमाकर्ण्यकथितंतैर्महात्मभिः ॥ सर्वंतत्रतुयद्वृत्तंचतुर्भुजभवादिकम् ॥ १० ॥ ॥ किरातऊचुः ॥ ॥ शृणुब्राह्मणवृत्तांतमस्माकंपृथुकःशिशुः ॥
नित्यंजंबूफलादीनिभक्षयन्क्रीडयाचरन् ॥ ११ ॥ एकदारममाणस्तुगिरेःशृंगमनोरमम् ॥ समारुरोहशिशुभिःसमंतात्परिवारितः ॥ १२ ॥ तदा
तत्रददर्शोहंदेवायतनमद्भुतम् ॥ गारुत्मतादिमणिभिःखचितंस्वर्णभित्तिकम् ॥ १३ ॥ स्वकांत्यातिमिरश्रेणींदारयद्रविवद्भृशम् ॥ दृष्ट्वाविस्मयमापे
देकिमिदंकस्यवैगृहम् ॥ १४ ॥ गत्वाविलोकयामीतिकिमिदंमहतांपदम् ॥ इतिसंचिंत्यगेहांतर्जगामबहुभाग्यतः ॥ १५ ॥ ददर्शतत्रदेवेशंसुरासुरनम
स्कृतम् ॥ किरीटहारकेयूरयैर्वेद्याद्यैर्वैराजितम् ॥ १६ ॥ मनोहरावतंसौचधारयंतंसुनिर्मलौ ॥ पादपद्मेतुलसिकागंधमत्तषडंघ्रिके ॥ १७ ॥ शंखच
क्रगदाशार्ङ्गपद्माद्यैर्मूर्तिसंयुतैः ॥ उपासितांतिंश्रीमूर्तिंनारदाद्यैःसुसेवितम् ॥ १८ ॥ केचिद्गायंतिनृत्यंतिहसंतिपरमाद्भुतम् ॥ प्रीणयंतिमहाराजंसर्वलो
कैकवंदितम् ॥ १९ ॥ हरिंवीक्ष्यमदीयोर्भस्तत्रसंजग्मिवान्मुने ॥ देवास्तत्रविधायोच्चैः पूजांधूपादिसंयुताम् ॥ २० ॥ नैवेद्यंश्रींप्रियस्यार्थंकृत्वानीराज
नंततः ॥ जग्मुःस्वंस्वंगृहंराजन्कृपांपश्यंतआदरात् ॥ २१ ॥ महाभाग्यवशात्तेनप्राप्तंनैवेद्यसिक्थकम् ॥ पतितंब्रह्मदेवाद्यैर्दुर्लभंसुरमानुषैः ॥ २२ ॥
तद्भक्षणंचकृत्वाथोश्रीमूर्तिंमवलोक्यच ॥ चतुर्भुजत्वमातंवैपृथुकेनसुशोभिना ॥ २३ ॥ तदास्माभिर्गृहंप्राप्तोबालकोवीक्षितोमुहुः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्रा
प्तःशंखचक्रादिधारकः ॥ २४ ॥ अस्माभिःपृष्टमेतस्यकिमेतज्जातमद्भुतम् ॥ तदाप्रोवाचनःसर्वान्बालकःपरमाद्भुतम् ॥ २५ ॥ शिखराग्रेगतःपूर्व
तत्रदृष्टःसुरेश्वरः ॥ तत्रनैवेद्यसिक्थंतुमयाप्राप्तंमनोहरम् ॥ २६ ॥ तस्यभक्षणमात्रेणकारणेनतुसांप्रतम् ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोविस्मयेनसमान्वि
तः ॥ २७ ॥ तच्छ्रुत्वातुवचस्तस्यसद्यःसंप्राप्तविस्मयैः ॥ अस्माभिरप्यसौदृष्टोदेवःपरमदुर्लभः ॥ २८ ॥ अन्नादिकंतत्रभुक्तंसर्वस्वादसमन्वितम् ॥
थंचतुर्भुजाजातादेवस्यकृपयापुनः ॥ गत्वात्वमपिदेवस्यदर्शनंकुरुसत्तम ॥ २९ ॥ भुक्त्वातत्रान्नसिक्थंतुभवविप्रचतुर्भुजः ॥ त्वयापृष्टंयदाश्चर्यंत
दुक्तंवाडवपैभ ॥ ३० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेब्राह्मणोपदेशोनामाष्टादशोऽध्यायः ॥ १८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥
इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंभिक्षानामहमद्भुतम् ॥ अत्याश्चर्यमिदंमत्वाप्रहृष्टोभवमित्युत ॥ १ ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वापुण्यकलेवरः ॥ शृंगमारुरुहेतत्रम
णिमाणिक्यचित्रितम् ॥ २ ॥ तत्रापश्यंमहाराजदेवंदेवादिवंदितम् ॥ नमस्कृत्वाकृतार्थोऽहंजातोऽत्राप्राशनेनच ॥ ३ ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तःशंखचक्रादि
चिह्नितम् ॥ पुरुषोत्तमदर्शनेननपुनर्गर्भमाविशम् ॥ ४ ॥ राजंस्त्वमपितत्राशुगच्छनीलाभिधंगिरिम् ॥ कृतार्थंकुरुचात्मानंगर्भदुःखविवर्जितम् ॥ ५ ॥

॥ १९ ॥

इत्याकर्ण्यवचस्तस्यवाडवाभ्यस्यधीमतः ॥ पप्रच्छहृष्टगात्रस्तुतीर्थयात्राविधिंमुनिम् ॥ ६ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ साधुविप्राभ्यहेसाधोत्वयाप्रोक्तममानघ ॥ पुरुषोत्तममाहात्म्यंशृण्वतांपापनाशनम् ॥ ७ ॥ ब्रूहितत्तीर्थयात्रायांविधिंश्रुतिसमन्वितम् ॥ विधिनाकेनसंपूर्णफलप्राप्तिर्नृणांभवेत् ॥ ८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामितीर्थयात्राविधिंशुभम् ॥ येनसंप्राप्यतेदेवःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ९ ॥ वलीपलितदेहोवायो वनेनान्वितोपिवा ॥ ज्ञात्वामृत्युमनिस्तीर्थैर्हरिंशरणमाव्रजेत् ॥ १० ॥ तत्कीर्तनेतच्छ्रवणेवंदनेतस्यपूजने ॥ मतिरेवप्रकर्तव्यानान्यत्रवनितादिषु ॥ ११ ॥ सर्वेनश्वरमालोक्यक्षणस्थायिसुदुःखदम् ॥ जन्ममृत्युजरातीतंभक्तिवल्लभमच्युतम् ॥ १२ ॥ क्रोधात्कामाद्भयाद्देषाल्लोभाद्भान्नरःपुनः॥ यथाकथंचिद्विभजन्नसदुःखंसमश्नुते॥१३॥सहरिर्जायतेसाधुसंगमात्पापवर्जितात्॥येषांकृपातःपुरुषाभवंत्यसुखवर्जिताः॥१४॥तेसाधवःशांतरागाःकाम लोभविवर्जिताः ॥ ब्रुवंतियन्महाजनतत्संसारनिवर्तकम् ॥ १५ ॥ तीर्थेषुलभ्यतेसाधूरामचंद्रपरायणः ॥ यद्दर्शनंनृणांपापराशिदाहाशुशुक्षणिः॥१६॥ तस्मात्तीर्थेषुगंतव्यंनरैःसंसारभीरुभिः ॥ पुण्योदंकेषुसततंसाधुश्रेणिविराजिषु ॥ १७ ॥ तानितीर्थानिविधिनादृष्टानिप्रहरंत्यघम् ॥ तंविधिंनृपशार्दूल कुरुष्वश्रुतिगोचरम् ॥ १८ ॥ विरागंजनयेत्पूर्वंकलत्रादिकुटुंबके ॥ असत्यभूतंतज्ज्ञात्वाहरिंतुमनसास्मरेत् ॥ १९ ॥ क्रोशमात्रंततोगत्वारामरामेति चब्रुवन् ॥ तत्रतीर्थादिपुस्नात्वाक्षौरंकुर्याद्विधानवित् ॥ २० ॥ मनुष्याणांचपापानितीर्थानिप्रतिगच्छताम् ॥ केशानाश्रित्यतिष्ठंतितस्माद्वपनमाचरेत् ॥ २१ ॥ ततोदंडंतुनिर्ग्रंथैकमंडलुमथाजिनम् ॥ बिभृयाल्लोभनिर्मुक्तस्तीर्थवेषधरोनरः ॥२२॥ विधिनागच्छतांनृणांफलावाप्तिर्विशेषतः ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनतीर्थयात्राविधिंचरेत् ॥ २३ ॥ यस्यहस्तौचपादौचमनश्चैवसुसंहितम् ॥ विद्यातपश्चकीर्तिश्चसतीर्थफलमश्नुते ॥ २४ ॥ हरेकृष्णहरेकृष्ण भक्तवत्सलगोपते ॥ शरण्यभगवन्विष्णोमांपाहिबहुसंसृतेः ॥ २५ ॥ इतिब्रुवन्त्रसनयामनसाचहरिंस्मरन् ॥ पादचारीगतिंकुर्यात्तीर्थप्रतिमहोदयः ॥२६॥ यानेनगच्छन्पुरुषःसमभागफलंलभेत् ॥ उपानद्भ्यांचतुर्थांशंगोयानेगोवधादिकम् ॥ २७ ॥ व्यवहर्तातृतीयांशंसेवयाष्टमभागभाक् ॥ अनिच्छय्यात्रजंस्तत्रतीर्थमर्धफलंलभेत् ॥ २८ ॥ यथायथंप्रकर्तव्यातीर्थानामभियात्रिका ॥ पापक्षयोभवत्येवविधिदृष्टयाविशेषतः ॥ २९ ॥ तत्रसाधून्नमस्कुर्यात्पादवंदनसेवनैः ॥ तद्वाहरिभक्तिर्हिंप्राप्यतेपुरुषोत्तमे ॥ ३० ॥ इतितीर्थविधिःप्रोक्तःसमासेननविस्तरात् ॥ पूर्वविधिसमाश्रित्यगच्छत्वंपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ तुभ्यंतुष्टोमहाराजदास्यतेभक्तिमच्युतः ॥ यथासंसारनिर्वाहःक्षणादेवभविष्यति ॥ ३२ ॥ तीर्थयात्राविधिंश्रुत्वासर्वपातकनाशनम् ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्य

१ जन्मदुःखजरातीतम्–इ० पा० । २ स हरिर्ज्ञायते–इ०, स हरिः प्राप्यते–इ०ब पा० । ३ अश्वादियानेन । ४ यथोक्तैकभागफलमित्यर्थः ।

उग्रेभ्यःपुरुषर्षभ ॥ ३३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यववंदेचरणौमहान् ॥ तत्तीर्थदर्शनौत्सुक्यविह्वलीकृतमानसः ॥ ३४ ॥ आदिदेशनिजामात्यंमंत्रवित्तममुत्तमम् ॥ तीर्थयात्रेच्छयासर्वान्सहनेतुंमनोदधत् ॥ ३५ ॥ मंत्रिन्पौरजनान्सर्वानादिशत्वंममाज्ञया ॥ पुरुषोत्तमपादाब्जदर्शनप्रीतिहेतवे ॥ ३६ ॥ येमदीयेपुरेलोकायेचमद्वाक्यकारकाः ॥ सर्वेनिर्यांतुमत्पुर्यामयासहनरोत्तमाः ॥ ३७ ॥ येतुमद्वाक्यमुल्लंघ्यस्थास्यंतिपुरुषागृहे ॥ तेदंड्यायमदंडेनपापिनोऽधर्महेतवः ॥ ३८ ॥ किंतेनसुतवृंदेनबांधवैःकिंसुदुर्नयैः ॥ यैर्नदृष्टःस्वचक्षुर्भ्यांपुण्यदःपुरुषोत्तमः ॥ ३९ ॥ सूकरीयूथवत्तेषांप्रसूतिर्विट्प्रभक्षिका ॥ येषांपुत्राश्चपौत्रावाहरिंनशरणंगताः ॥ ४० ॥ योदेवोनाममात्रेणसर्वान्पावयितुंक्षमः ॥ तंनमस्कुरुतक्षिप्रंमदीयाःप्रकृतिव्रजाः ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यंमनोहारिभगवद्गुणगुंफितम् ॥ प्रजहर्षमहामात्यउत्तमःसत्यनामधृक् ॥ ४२ ॥ हस्तिनंवरमारोप्यपटहेनव्यघोषयत् ॥ यदादिष्टंनृपेणेहतीर्थयात्रांसमिच्छता ॥ ४३ ॥ गच्छंतुत्वरितालोकाराज्ञासहमहागिरिम् ॥ दृश्यतांपापसंहारीपुरुषोत्तमनामधृक् ॥ ४४ ॥ क्रियतांसर्वसंसारसागरोगोष्पदंपुनः ॥ भूष्यतांशंखचक्रादिचिह्नैःस्वस्वतनुर्नरैः ॥ ४५ ॥ इत्यादिघोषयामासराज्ञादिष्टंयदद्भुतम् ॥ सचिवोरघुनाथांघ्रिध्याननिर्वारितश्रमः ॥ ४६ ॥ तच्छ्रुत्वाताःप्रजाःसर्वाआनंदरससंप्लुताः ॥ मनोदधुःस्वनिस्तारेपुरुषोत्तमदर्शनात् ॥ ४७ ॥ निर्ययुर्ब्राह्मणास्तत्रशिष्यैःसहसुवेषिणः ॥ आशिषंवरदानाढ्यांददतोभूमिपंप्रति ॥ ४८ ॥ क्षत्रियाधन्विनोवीरावैश्यावस्तुक्रयाञ्चिताः ॥ शूद्राःसंसारनिस्तारहर्षितस्वीयविग्रहाः ॥ ४९ ॥ रजकाश्चर्मकाःक्षौद्राःकिराताभित्तिकारकाः ॥ सूचीवृत्त्याचजीवंतस्तांबूलक्रयकारकाः ॥ ५० ॥ तालवाद्यधरायेचयेचरंगोपजीविनः ॥ तैलविक्रयिणश्चैववस्त्रविक्रयिणस्तथा ॥ ५१ ॥ सूतावदंतःपौराणींवार्तांहर्षसमन्विताः ॥ मागधावंदिनस्तत्रनिर्गताभूमिपाज्ञया ॥ ५२ ॥ भिषग्वृत्त्याचजीवंतस्तथापाशककोविदाः ॥ पाकस्वादुरसाभिज्ञाहास्यवाक्यानुरंजकाः ॥ ५३ ॥ ऐंद्रजालिकविद्याध्रास्तथावार्तासुकोविदाः ॥ प्रशंसंतोमहाराजंनिर्ययुःपुरमध्यतः ॥ ५४ ॥ राजापितत्रनिर्वर्त्यप्रातःसंध्यादिकाःक्रियाः ॥ ब्राह्मणंतापसश्रेष्ठमानिनायसुनिर्मलम् ॥ ५५ ॥ तदाज्ञयामहाराजोनिर्जगामपुराद्बहिः ॥ लोकैरनुगतोराजाबभौचंद्रइवोडुभिः ॥ ५६ ॥ क्रोशमात्रंसगत्वाथक्षौरंकृत्वाविधानतः ॥ दंडंकमंडलुंविभ्रन्मृगचर्मतथाशुभम् ॥ ५७ ॥ शुभवेषेणसंयुक्तोहरिध्यानपरायणः ॥ कामक्रोधादिरहितंमनोविभ्रन्महायशाः ॥ ५८ ॥ तदादुंदुभयोभेर्यआनकाःपणवास्तथा ॥ शंखवीणादिकाश्चैवाध्मातास्तद्वादकैर्मुहुः ॥ ५९ ॥ जयदेवेशदुःखघ्नपुरुषोत्तमसंज्ञित ॥ दर्शयस्वतनुंमह्यंवदंतोनिर्ययुर्जनाः ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरत्नग्रीवस्यतीर्थप्रयाणंनामैकोनविंशोऽध्यायः ॥ १९ ॥ छ ॥

१ निर्य्यूह—इ० पा० ।

॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथप्रयातेभूपालेसर्वलोकसमन्विते ॥ महाभागैर्वैष्णवैश्चगायकैःकृष्णकीर्तनम् ॥ १ ॥ श्रुश्रावासौमहाराजोमार्गे गोविंदकीर्तनम् ॥ जयमाधवभक्तानांश्रण्यपुरुषोत्तम ॥ २ ॥ मार्गेतीर्थान्यनेकानिकुर्वन्पश्यन्महोदयम् ॥ तापसब्राह्मणात्तेषांमहिमानमथा शृणोत् ॥ ३ ॥ विचित्रविष्णुवार्ताभिर्विनोदितमनानृपः ॥ मार्गेमार्गेमहाविष्णुंगापयामासगायकान् ॥ ४ ॥ दीनांधकृपणानांचपंगूनांवासनो चितम् ॥ दानंददौमहाराजोबुद्धिमान्विजितेंद्रियः ॥ ५ ॥ अनेकतीर्थविरजमात्मानंभव्यतांगतम् ॥ कुर्वन्यथौस्वीयलोकैर्हरिध्यानपरायणः ॥ ६ ॥ नृपोगच्छन्ददर्शाग्रेनदींपापप्रणाशिनीम् ॥ चक्रांकितग्रावयुतांमुनिमानसनिर्मलाम् ॥ ७ ॥ अनेकमुनिवृंदानांवहुश्रेणिविराजिताम् ॥ सारसादिपतत्री णांकूजितेरुपशोभिताम् ॥ ८ ॥ दृष्ट्वापम्च्छविप्राभ्यंतापसंधर्मकोविदम् ॥ अनेकतीर्थमाहात्म्यविशेषज्ञानजृंभितम् ॥ ९ ॥ स्वामिन्केयंनदीपुण्यामुनि वृन्दनिषेविता ॥ करोतिममचित्तस्यप्रमोदंभरनिर्भरम् ॥ १० ॥ इतिश्रुत्वावचस्तस्यराजराजस्यधीमतः ॥ वक्तुंप्रचक्रमेविद्वांस्तीर्थमाहात्म्यमुत्तम म् ॥ ११ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ गंडकीयंनदीराजन्सुरासुरनिषेविता ॥ पुण्योदकपरीवाहहृतपातकसंचया ॥ १२ ॥ दर्शनान्मानसंपापंस्पर्शनात्क र्मजंदहेत् ॥ वाचिकंस्वीयतोयस्यपानतःपापसंचयम् ॥ १३ ॥ पुराटङ्गाप्रजानाथःप्रजाःसर्वाविपावनीः ॥ स्वगंडविप्रुषोनेकपापघ्नींसृष्टवानिमाम्॥१४॥ एनांनदींयेपुण्योदांस्पृशंतिसुतरंगिणीम् ॥ तेगर्भभाजोनैवस्युरपिपापकृतोनराः ॥ १५ ॥ अस्यांभवायेचाश्मानश्चक्रचिह्नैरलंकृताः ॥ तेसाक्षाद्भगवंतोहिस्व स्वरूपधराःपराः ॥ १६ ॥ शिलांसंपूजयेद्यस्तुनित्यंचक्रयुतांनरः ॥ नजातुसजनन्यावैजठरंसमुपाविशेत् ॥ १७ ॥ पूजयेद्योनरोधीमाञ्छालग्रामशिलां वराम् ॥ तेनाचारवताभाव्यंदंभलोभवियोगिना ॥ १८ ॥ परदारपरद्रव्यविमुखेननरेणहि ॥ पूजनीयःप्रयत्नेनशालग्रामःसचक्रकः ॥ १९ ॥ द्वारवत्यांभवं चक्रंशिलावैगंडकीभवा ॥ पुंसांक्षणाद्धरत्येवपापंजन्मशतार्जितम् ॥ २० ॥ अपिपापसहस्राणांकर्तातावन्नरोभवेत् ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वापूतोभवे त्क्षणात् ॥ २१ ॥ ब्राह्मणःक्षत्रियोवैश्यःशूद्रोवेदपथिस्थितः ॥ शालग्रामंपूजयित्वागृहस्थोमोक्षमाप्नुयात् ॥ २२ ॥ नजातुचित्स्त्रियाकार्यंशालग्रामस्यपूज नम् ॥ भर्तृहीनाथसुभगास्वर्गलोकहितैषिणी ॥ २३ ॥ मोहात्स्पृष्ट्वापिमहिलाजन्मशीलगुणान्विता ॥ हित्वापुण्यसमूहंसासत्वरंनरकंव्रजेत् ॥ २४ ॥ स्त्री पाणिमुक्तपुष्पाणिशालग्रामशिलोपरि ॥ पंचैरधिकपातानिवदंतिब्राह्मणोत्तमाः ॥ २५ ॥ चंदनंविषसंकाशंकुसुमंवज्रसंनिभम् ॥ नैवेद्यंकालकूटाभंभवेद्ब्र गवतःकृतम् ॥ २६ ॥ तस्मात्सर्वात्मनात्याज्यःस्त्रियास्पर्शःशिलोपरि ॥ कुर्वतीयातिनरकंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ २७ ॥ अपिपापसमाचारोब्रह्महत्यायुतो

१ विपाशिनीः—इ० पा० । २ सर्वाभ्योधिकपापानि—इ० पा० ।

पिवा ॥ शालग्रामशिलातोयंपीत्वायातिपरांगतिम् ॥ २८ ॥ तुलसीचंदनवारिशंखोपंटाथचक्रकम् ॥ शिलाताम्रस्यपात्रंतुविष्णोर्नामपदामृतम् ॥ २९ ॥ पदामृतंतुनवभिःपापराशिप्रदाहकम् ॥ वदंतिमुनयःशांताःसर्वशास्त्रार्थकोविदाः ॥ ३० ॥ सर्वतीर्थपरिस्नानात्सर्वक्रतुसमर्चनात् ॥ पुण्यंभवतियद्ब्राह्मन्विदौविंदौतदद्भुतम् ॥ ३१ ॥ शालग्रामशिलायत्रपूज्यतेपुरुषोत्तमैः ॥ तत्रयोजनमात्रंतुतीर्थकोटिसमन्वितम् ॥ ३२ ॥ शालग्रामाःसमाःपूज्याःसमेषुद्विजतर्पनहि ॥ विषमाएवसंपूज्याविषमेषुत्रयंनहि ॥ ३३ ॥ द्वारावतीभवंचक्रंतथावैगंडकीभवम् ॥ उभयोःसंगमोयत्रतत्रगंगासमुद्रगा ॥ ३४ ॥ रूक्षाःकुर्वतिपुरुषानायुःश्रीबलवर्जितान् ॥ तस्मात्स्निग्धामनोहारिरूपिण्योदद्यतिश्रियम् ॥ ३५ ॥ आयुष्कामोनरोयस्तुधनकामोहियःपुमान् ॥ पूजयत्सर्वमाप्नोतिपारलौकिकमैहिकम् ॥ ३६ ॥ प्राणांतकालेपुंसस्तुभवेद्भाग्यवतोनृप ॥ वाचिनामहरेःपुण्यंशिलाह्लादितदंतिके ॥ ३७ ॥ गच्छत्सुप्राणमार्गेषुयस्यविश्रंभतोपिचेत् ॥ शालग्रामशिलास्फूर्तिस्तस्यमुक्तिर्नसंशयः ॥ ३८ ॥ पुराभगवतात्प्रोक्तमंबरीषायधीमते ॥ ब्राह्मणान्यासिनःस्निग्धाःशालग्रामशिलास्तथा ॥ ३९ ॥ स्वरूपत्रितयंमह्यमेतद्धिक्षितिमंडले ॥ पापिनांपापनिर्हारंकर्तुंभृतमुदंचता ॥ ४० ॥ निंदंतिपापिनोयेवाशालग्रामशिलांसकृत ॥ कुंभीपाकेपचंत्याशुयावदाभूतसंप्लवम् ॥ ४१ ॥ पूजांसमुद्यतंकर्तुयोवारयतिमूढधीः ॥ तस्यमातापितावंधुवर्गोनरकभागिनः ॥ ४२ ॥ योवाकथयतिप्रेष्ठशालग्रामाचनंकुरु ॥ सकृताथोनयत्याशुवैकुंठंस्वस्यपूर्वजान् ॥ ४३ ॥ अत्रैवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ मुनयोवीतरागाश्चकामक्रोधविवर्जिताः ॥ ४४ ॥ पुराकीकटसंज्ञेवैदेशेधर्मविवर्जिते ॥ आसीत्पुल्कसजातीयोनरःशवरसंज्ञितः ॥ ४५ ॥ नित्यंजंतुवधोद्युक्तःशरासनधरोमुहुः ॥ तीर्थप्रतियियासूनांबलाद्धरतिजीवितम् ॥ ४६ ॥ अनेकप्राणिहत्याकृत्परस्वेनिरतःसदा ॥ सदारागादिसंयुक्तःकामक्रोधादिसंयुतः ॥ ४७ ॥ विचरत्यनिशंभीमेवनेप्राणिवधंकरः ॥ विषसंसक्तबाणाग्ररूढचापगुणोद्धुरः ॥ ४८ ॥ सकदापर्यटन्व्याधःप्राणिमात्रभयंकरः ॥ कालंप्रातंनजानातिसर्मापेप्युश्रमानसः ॥ ४९ ॥ यमदूतास्तुसंप्राप्ताःपाशमुद्गरपाणयः ॥ ताम्रकेशादीर्घनखालंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ ५० ॥ इयमालोहस्यनिगडान्विश्रतोमोहकारकाः ॥ वभ्रंतुपापिनंह्येनंप्राणिमात्रभयंकरम् ॥ ५१ ॥ कदाचिन्मनसानार्यप्राणिमात्रोपकारकः ॥ परदारपरद्रव्यपरद्रोहपरायणः ॥ ५२ ॥ एतस्यजिह्वामहतीमहंनिष्कासयाम्यतः ॥ एकोवदतिचेतस्त्यचक्षुरुत्पाटयाम्यहम् ॥ ५३ ॥ एकोवदतिचेतस्यकरोकृंतामिपापिनः ॥ अन्योवदत्यहंकर्णौकर्तयामिदुरात्मनः ॥ ५४ ॥ एवंवदंतःसुभृशंदन्तैर्दन्तानिपीडकाः ॥ आगत्यतंदुरात्मानंसायुधास्तस्युरुन्मदाः ॥ ५५ ॥ एकोवूतस्तदासर्परूपंधृत्वादशत्पदे ॥ सदष्टमात्रःसहसाग

१ आयुःश्रीकीर्तिवर्णितान्–ङ०, आयुःश्रीकीर्तिवर्णितान्–इ०, आयुर्विद्याविवर्णितान्–इ० च पा० । २ मुग्धमानसः–ङ० पा० ।

तासुःपर्यजायत॥५६॥तदातंलोहपाशेनबद्धातेयमर्किकराः॥कशाभिस्ताडयामासुर्दुष्टैःप्राहरन्कुधा॥५७॥अहोदुष्टदुरात्मस्त्वंकदाचिन्नाचरःशुभम्॥ म
नसापियतस्त्वंविक्षेप्स्यामोरौरवेषुच ॥५८॥ त्वत्कर्मासंवायसारौद्राभक्षयिष्यंतिवैकुधा॥आजन्मतस्तुभवतानकृतंहरिसेवनम्॥५९॥त्वयाकलत्रपुत्राद्यो
ईकृत्वासुपोषिताः॥ नकदाचित्स्मृतोदेवःपापहारीजनार्दनः॥६०॥तस्मात्त्वांलोहशंकौवाकुंभीपाकेचरौरवे॥धर्मराजाज्ञयासर्वैनेष्यामोबहुताडनैः॥६१॥
एवमुक्त्वायदानेतुंसमैच्छन्यमकिंकराः ॥ तावत्प्राप्तोमहाविष्णुचरणाब्जपरायणः ॥ ६२ ॥ यमदूतास्तदादृष्टावैष्णवेनमहात्मना ॥ पाशमुद्गरदंडादिदु
ष्टायुधधरागणाः ॥ ६३ ॥ पुल्कसंलोहनिगडैर्बद्धायातुंसमुद्यताः ॥ बन्धबन्धग्रसच्छिन्धिभिन्धिभिन्धीतिवादिनः ॥ ६४॥ तदाकृपालुस्तत्प्रेष्यपद्मनाभ
परायणः ॥ अत्यंतकृपयायुक्तश्चेतस्तत्रतदाकरोत् ॥ ६५ ॥ असौमहादुष्टपीडांमायातुममसन्निधौ ॥ मोचयाम्यहमद्यैवयमदूतेभ्यएवच ॥ ६६ ॥ इतिकृ
त्वामतिंतस्मिन्कूपायुक्तोमुनीश्वरः ॥ शालग्रामशिलांहस्तेगृहीत्वास्थगतोऽतिके ॥ ६७ ॥ तस्यपादोदकंपुण्यंतुलसीदलमिश्रितम् ॥ मुखेविनिक्षिपन्क
र्णेरामनामजजापह ॥ ६८ ॥ तुलसीमस्तकेतस्यधारयामासवैष्णवः ॥ शिलांहृदिमहाविष्णोर्धृत्वाप्राहसवैष्णवः ॥ ६९ ॥ गच्छंतुयमदूतावैयातनासुप
रायणाः ॥ शालग्रामशिलास्पर्शोदहतात्पातकंमहत् ॥ ७० ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैगणाविष्णोर्महाद्भुताः ॥ आययुस्तस्यसंविधेशिलास्पर्शाद्गतांह
सः ॥ ७१ ॥ पीतवस्त्राःशंखचक्रगदापद्माविराजिताः ॥ आगत्यमोचयामासुर्लोहपाशाद्दुरासदात् ॥ ७२ ॥ मोचयित्वामहापापकारकंपुल्कसंनरम् ॥ ऊचुः
किमर्थंवद्धोयंवैष्णवःपूज्यदेहभृत् ॥७३॥ कस्याज्ञाकारकायूयंयदर्थंप्रकारकाः ॥ मुंचंतुवैष्णवंत्वेनंकिमर्थंविधृतोह्ययम् ॥७४॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजग
दुर्यमकिंकराः ॥ धर्मराजाज्ञयाप्राप्तानेतुंपापिनमुद्यताः ॥७५॥ नासौकदाचिन्मनसाप्राणिमात्रोपकारकः ॥ प्राणिहत्यामहापापकारीदुष्टशरीरभृत् ॥७६॥
नृन्वहूंस्तीर्थयात्रायांगैच्छतोऽसौव्यलुंठयत् ॥ परदारस्ततोनित्यंसर्वपापापिधिकारकः ॥ ७७ ॥ तस्मान्नेतुंवयंप्राप्ताःपापिनंपुल्कसंनरम् ॥ भवद्भिर्मोचितः
कस्मादकस्मादागतैर्भटैः ॥ ७८ ॥ ॥ विष्णुदूताऊचुः ॥ ॥ ब्रह्महत्यादिकंपापंप्राणिकोटिवधोद्भवम् ॥ शालग्रामशिलास्पर्शःसर्वदहतितत्क्षणा
त् ॥ ७९ ॥ रामेतिनामयच्छ्रोत्रेविश्रंभादागतंयदि ॥ करोतिपापसंदाहंतूलंवह्निकणोयथा ॥ ८० ॥ तुलसीमस्तकेयस्यशिलाहृदिमनोहरा ॥
मुखेकर्णेथवारामनामयुक्तस्तदैवसः ॥ ८१ ॥ तस्मादनेनतुलसीमस्तकेविधृतापुरा ॥ श्राविर्तरामनामाक्षुशिलाहृदिसुधारिता ॥ ८२ ॥ तस्मा

१ गंडक्याः–इ० पा० । २ एतत्पूर्वम्–"मुंचंतु वैष्णवं त्वेनं किमर्थं विधृतो ह्ययम्" इ० पा० । ३ जिगीषंतं व्यलुंठयत्–इ० पा० । ४ ब्रह्महत्याकरो वास्तु प्राणिकोटयघपकारकः–इ० पा० ।
५ जपितम्–इ० पा० ।

त्पापसमूहोस्त्यदग्धः पुण्यकलेवरः ॥ यास्यतेपरमंस्थानंपापिनांयत्सुदुर्लभम् ॥ ८३ ॥ वर्षायुतंतत्रभुक्त्वाभोगान्सर्वमनोहरान् ॥ भारतेजन्मसंप्राप्यस
माराध्यजगद्गुरुम् ॥ ८४ ॥ प्राप्स्यतेपरमंस्थानंसुरासुरसुदुर्लभम् ॥ नज्ञातोमहिमासम्यक्छिलायाःपरमेष्ठिनः ॥ ८५ ॥ दृष्टास्पृष्टार्चितावापिसर्वपापह
राक्षणात् ॥ इत्युक्त्वाविरताःसर्वेमहाविष्णोर्गणामुदा ॥ ८६ ॥ याम्यास्तेकिंकराराज्ञेकथयामासुरद्भुतम् ॥ वैष्णवोहर्षमापेदेरघुनाथपरायणः ॥ ८७ ॥
मुक्तोसौयमपाशाच्चगमिष्यतिपरंपदम् ॥ तदाजगामविमलंकिंकिणीजालमंडितम् ॥ ८८ ॥ विमानंदेवलोकात्तुमनोहारिमहाद्भुतम् ॥ तत्रारुह्यगतःस्वर्गंमहापु
ण्यैर्निषेवितम् ॥ ८९ ॥ भोगान्भुक्त्वासविपुलानाजगाममहीतलम् ॥ काश्यांजन्मसमासाद्यशुचिवाडवसत्कुले ॥ ९० ॥ आराध्यजगतामीशंगतवान्परमंपदम् ॥
सपापीसाधुसंगत्याशालग्रामशिलांस्पृशन् ॥ ९१ ॥ महापीडाविनिर्मुक्तोगतवान्परमंपदम् ॥ मयातेभिहितंराजन्गंडकीचरितंमहत् ॥ ९२ ॥ श्रुत्वाविमुच्य
तेपापैर्भुक्तिंमुक्तिंचविंदति ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेगंडकीमाहात्म्यंनामविंशोऽध्यायः ॥ २० ॥ छ ॥
॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतन्माहात्म्यमतुलंगंडक्याःकर्णगोचरम् ॥ कृत्वाकृतार्थमात्मानममन्यतनृपोत्तमः ॥ १ ॥ स्नात्वातीर्थेपितॄन्सर्वान्त्सं
तर्प्यजहृषेमहान् ॥ शालग्रामशिलापूजांकुर्वन्वाडववाक्यतः ॥ २ ॥ चतुर्विंशच्छिलास्तत्रगृहीत्वासनृपोत्तमः ॥ पूजयामासप्रेम्णाचचंदनाद्युपचार
कैः ॥ ३ ॥ तत्रदानानिदत्त्वाचदीनांधेभ्योविशेषतः ॥ गंतुंप्रचक्रमेराजापुरुषोत्तममंदिरम् ॥ ४ ॥ एवंक्रमेणसंप्राप्तोगंगासागरसंगमम् ॥ कृत्वाक्षिगो
चरंतंचब्राह्मणंपृष्टवान्मुदा ॥ ५ ॥ स्वामिन्वदकियद्दूरेनीलाख्यःपर्वतोमहान् ॥ पुरुषोत्तमसंवासःसुरासुरनमस्कृतः ॥ ६ ॥ तदाश्रुत्वामहद्वाक्यंरत्नग्री
वस्यभूपतेः ॥ उवाचविस्मयाविष्टोराजानंप्रतिसादरम् ॥ ७ ॥ राजन्नेतत्स्थलंनीलपर्वतस्यनमस्कृतम् ॥ किमर्थंदृश्यतेनैवमहापुण्यफलप्रदम् ॥ ८ ॥
पुनःपुनरुवाचेदंस्थलंनीलस्यभूभृतः ॥ कथंनदृश्यतेराजन्पुरुषोत्तमवासभृत् ॥ ९ ॥ अत्रस्नातंमयासम्यगत्रभिल्लाक्षिगोचराः ॥ अनेनैवपथाराजन्ना
रूढंपर्वतोपरि ॥ १० ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्यविव्यथेमानसेनृपः ॥ नीलभूधरदर्शायकुर्वन्नुत्कंठितंमनः ॥ ११ ॥ उवाचतत्कथंविप्रदृश्यतेपुरुषोत्तमः ॥
कथंवादृश्यतेनीलस्तदुपायंवदस्वनः ॥ १२ ॥ तदावाक्यंसमाकर्ण्यरत्नग्रीवस्यभूपतेः ॥ तापसोब्राह्मणोवाक्यमुवाचनृपविस्मितः ॥ १३ ॥ गंगासा
गरसंयोगेस्नात्वास्माभिर्महीपते ॥ स्थातव्यंतावदेवात्रयावन्नीलोनदृश्यते ॥ १४ ॥ गीयतेपापहादेवःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ करिष्यतेकृपामाशुभक्तव
त्सलनामधृक् ॥ १५ ॥ त्यजत्यसौनवैभक्तान्देवदेवशिरोमणिः ॥ अनेकेरक्षिताभक्तास्तद्गायस्वमहामते ॥ १६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजाव्यथित

१ काश्यां जन्म समासाद्य साध्यते च जगद्गुरुः-इ० पा० । २ जगाम घृणितो मृशम्-इ० पा० । ३ शालिग्रामशिलार्चनम्-इ० पा० ।

चेतसा ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेततोनशनमादधात् ॥ १७ ॥ करिष्यतिकृपांयर्हिदर्शनेपुरुषोत्तमः ॥ पूजांकृत्वाशनंकुर्यामन्यथानशनंव्रतम् ॥ १८ ॥
इतिकृत्वासनियमंगंगासागररोधसि ॥ गायन्हरिगुणग्राममुपवासमथाचरत् ॥ १९ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ जयदीनदयाकरप्रभोजयदुःखापहमङ्गला
ह्वय ॥ जयभक्तजनार्तिनाशनकृतवर्ष्मञ्जयदुष्टघातक ॥ २० ॥ अंबरीषमथवीक्ष्यदुःखितंविप्रशापहतसर्वमङ्गलम् ॥ धारयन्निजकरेसुदर्शनंसंररक्षजठरा
धिवासतः ॥ २१ ॥ दैत्यराजपितृकारितव्यथःशूलपाशजलवह्निपातनैः ॥ श्रीनृसिंहतनुधारिणात्वयारक्षितःसपदिपश्यतःपितुः ॥ २२ ॥ ग्राहवक्त्रप
तितांप्रिमुद्भटंवारणेंद्रमतिदुःखपीडितम् ॥ वीक्ष्यसाधुकरुणार्द्रमानसस्त्वंगरुत्मतिकृतारुहक्रियः ॥ २३ ॥ त्यक्तपक्षिपतिरात्तचक्रकोवेगकंपयुतमालिकां
बरः ॥ गीयसेसुभिरमुष्यनक्रतोमोचकःसपदितद्विनाशकः ॥ २४ ॥ यत्रयत्रतवसेवकार्दनंतत्रतत्रबतदेहधारिणा ॥ पाल्यतेचभवतानिजःप्रभोपापहारिचरि
तैर्मनोहरैः ॥ २५ ॥ दीननाथसुरमौलिहीरकाघृष्टपादतलभक्तवल्लभ ॥ पापकोटिपरिदाहकप्रभोदर्शयस्वनिजदर्शनंमम ॥ २६ ॥ पापकृद्यदिजनोयमागतो
मानसेतवतथाहिदर्शय ॥ तावकावयमघौघनाशनंविस्मृतंनहिसुरासुरार्चित ॥२७॥ येवदंतितवनामनिर्मलंतेतरंतिसकलाघसागरम् ॥ संस्मृतिर्यदिकृता
तदामयाप्राप्यतांसकलदुःखवारक ॥२८॥ ॥सुमतिरुवाच ॥ ॥ एवंगायन्गुणान्रात्रौदिवावापिमहीपतिः ॥ क्षणमात्रंनविश्रांतोनिद्रामापनवैसुखम्॥२९॥
गायन्गच्छन्गृणंस्तिष्ठन्वदत्येतदहर्निशम् ॥ दर्शयस्वकृपानाथस्वतनुंपुरुषोत्तम ॥ ३० ॥ एवंराज्ञःपंचदिनंगतंगंगाब्धिसंगमे ॥ तदाकृपाब्धिःकृपयाचिं
तयामासगोपतिः ॥ ३१ ॥ असौराजामदीयेनगानेनविगताघकः ॥ पश्यतान्मामकींप्रेष्ठांसुरासुरनमस्कृताम् ॥ ३२ ॥ इतिसंचिंत्यभगवान्कृपापूरितमा
नसः ॥ संन्यासिवेषमास्थाययथौराज्ञोंतिकंविभुः ॥ ३३ ॥ तत्रगत्वामहाराजत्रिदंडियतिवेषधृक् ॥ भक्तानुकंपयाप्राप्तोवीक्षितस्तापसेनहि ॥३४॥ ॐन
मोविष्णवेत्युक्त्वानमश्चक्रेनृपोत्तमः ॥ अर्घ्यपाद्यासनैःपूजांचकारहरिमानसः॥३५॥ उवाचभाग्यमतुलंयद्भवानक्षिगोचरः ॥ अतःपरंदास्यतेमेगोविंदोनि
जदर्शनम्॥३६॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंसंन्यासीनिजगादतम् ॥ राजञ्छृणुष्वकथितंममवाक्यविनिःसृतम् ॥३७॥ अहंज्ञानेनजानामिभूतंभव्यंभवच्चयत् ॥
तस्मादहंब्रुवेकिंचिच्छृणुष्वैकाग्रमानसः ॥३८॥ श्वोमध्याह्नेहरिर्दातादर्शनंब्रह्मदुर्लभम् ॥ पंचभिःस्वजनैःसाकंयास्यसेपरमंपदम्॥३९॥त्वममात्यश्चमहि
लातवतापसवाडवः ॥ पुरेतवकरंबाल्यःसाधुश्चतंतुवायकः ॥ ४० ॥ एतैःपंचभिरेतस्मिन्नीलेपर्वतसत्तमे ॥ यास्यसेब्रह्मदेवेंद्रवंदितंसुरपूजितम्॥४१॥
इत्युक्त्वाऽदृश्यतांप्राप्तोयतिःक्वापिनदृश्यते ॥ तदाकर्ण्यनृपोहर्षंप्रापचाशुसविस्मयम् ॥ ४२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ स्वामिन्कोसौसमागत्यसंन्यासीमां

१ मम पादपंकजम्–इ० पा० ।

यदूचिवान् ॥ नदृश्यतेपुनःकुत्रगतोऽसौचित्तहर्षदः ॥ ४३ ॥ ॥ तापसउवाच ॥ राजंस्तवमहाप्रेम्णाकृष्टचित्तःसमभ्यगात् ॥ पुरुषोत्तमनामायंस
र्वपापप्रणाशनः ॥ ४४ ॥ श्वोमध्याह्नेतवपुरोभविष्यतिमहान्गिरिः ॥ तमारुह्यहरिंदृष्ट्वाकृतार्थस्त्वंभविष्यसि ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यसुधापूरनाशितस्वां
तसंज्वरः ॥ हर्षंयमापसनृपोब्रह्मापिनहिवेत्तितम् ॥ ४६ ॥ तदादुंदुभयोनेदुर्वीणापणवगोमुखाः ॥ महानंदस्तदाह्यासीद्राजराजस्यचेतसि ॥ ४७ ॥
गायन्हरिंक्षणंतिष्ठन्हंसञ्जल्पन्ब्रुवन्नमन् ॥ आनंदंप्रापसुघनंसर्वसंतापनाशनम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे
संन्यासिदर्शनंनामएकविंशोध्यायः ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ अथसर्वंदिनंनीत्वाहरिस्मरणकीर्तनैः ॥ रात्रौसुष्वापगंगायारोधस्युरुफलप्र
दे ॥ १ ॥ ददर्शस्वप्नमध्येतुसस्वात्मानंचतुर्भुजम् ॥ शंखचक्रगदापद्मशार्ङ्गकोदंडधारिणम् ॥ २ ॥ नृत्यंतंपुरुषोत्तमस्यपुरतःशर्वादिदेवैःस
हश्रीमद्भिःस्वतनूयुतैररिगदांबूत्थाब्जहेत्यादिभिः ॥ विष्वक्सेनवरैर्गणैःसुतनुभिःश्रीशंसदोपासितंदृष्ट्वाविस्मयमापलोकविषयंहर्षंतथात्यद्भुतम्
॥ ३ ॥ ददतंमनसोभीष्टंपुरुषोत्तमसंज्ञितम् ॥ आत्मानंचकृपापात्रममन्यतमहामतिः ॥ ४ ॥ इत्येवंस्वप्नविषयेददर्शनृपसत्तमः ॥ प्रातः
प्रबुद्धोविप्रायजगादस्वप्नमीक्षितम् ॥ ५ ॥ तच्छ्रुत्वावाडवोधीमान्कथयामासविस्मितः ॥ राजंस्त्वयासौदृष्टोयःपुरुषोत्तमसंज्ञितः ॥ ६ ॥ दास्यतेशं
खचक्रादिचिह्नितांस्वतनुंहरिः ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंरत्नग्रीवोमहामनाः ॥ ७ ॥ दापयामासदानानिदीनानांमानसोचितम् ॥ स्नात्वागंगाब्धिसंयोगेतर्प
यित्वापितॄन्सुरान् ॥ ८ ॥ गायन्हरिगुणग्रामंप्रत्यैक्षतचदर्शनम् ॥ ततोमध्याह्नसमयेदिविदुंदुभयोमुहुः ॥ ९ ॥ जघ्नुःसुरकराघातबहुशब्दसुशब्दिताः ॥
अकस्मात्पुष्पवृष्टिश्चबभूवनृपमस्तके ॥ १० ॥ धन्योसिनृपवर्यस्त्वंनीलंपश्याक्षिगोचरम् ॥ ११ ॥ शृणोतीतियदावाक्यंनृपोदेवप्रणोदितम् ॥ तदास
सूर्यकोटीनामधिकांतिधरोद्भुतः ॥ १२ ॥ राज्ञोक्षिगोचरोजातोनीलनामामहागिरिः ॥ राजतैःकानकैःशृंगैःसमंतात्परिराजितः ॥ १३ ॥ किमग्निः
प्रज्वलत्येषद्वितीयःकिमुभास्करः ॥ किमयंवैद्युतःपुंजोह्यकस्मात्स्थिरकांतिधृक् ॥ १४ ॥ तापसब्राह्मणोदृष्ट्वानीलप्रस्थंसुशोभितम् ॥ राज्ञेनिवेदया
मासएषपुण्योमहागिरिः ॥ १५ ॥ तच्छ्रुत्वानृपतिश्रेष्ठःशिरसाप्रणनामह ॥ धन्योस्मिकृतकृत्योस्मिनीलोमेदृष्टिगोचरः ॥ १६ ॥ अमात्योराजपत्नीच
करम्बस्तंतुवायकः ॥ नीलदर्शनसंहृष्टाबभूवुःपुरुषर्षभ ॥ १७ ॥ पंचैतेविजयेकालेनीलपर्वतमारुहन् ॥ महादुंदुभिनिर्घोषाञ्छृण्वन्तोह्यमरैःकृता
न् ॥ १८ ॥ तस्योपरितनेशृंगेचित्रपादपराजिते ॥ ददर्शहाटकाबद्धंदेवालयमनुत्तमम् ॥ १९ ॥ ब्रह्मागत्यसदापूजांकरोतिपरमेष्ठिनः ॥ नैवेद्यंकुरुते

१ नृत्यञ्जल्पन्हसन्ब्रुवन्–इ० पा० ।

यत्रहरिसंतोषकारकम् ॥ २० ॥ दृष्ट्वाथतत्रविमलंदेवायतनमुत्तमम् ॥ प्रविवेशपरीवारैःपंचभिःसहसंवृतः ॥ २१ ॥ तत्रदृष्ट्वाजातरूपेमहामणिविचित्रिते ॥ सिंहासनेविराजंतंचतुर्भुजमनोहरम् ॥ २२ ॥ चंडप्रचंडविजयजयादिभिरुपासितम् ॥ प्रणतामसपत्नीकोराजासेवकसंयुतः ॥ २३ ॥ प्रणम्यप रमात्मानंमहाराजःसुरोत्तमम् ॥ स्नापयामाससविधिवद्वेदोक्तैःस्नानमंत्रकैः ॥ २४ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतिनमनसानृपः ॥ चंदनेनविलिप्यैनंसुवस्त्रेवि निवेद्यच ॥ २५ ॥ धूपमारार्तिकंकृत्वासर्वस्वादुमनोहरम् ॥ नैवेद्यंभगवन्मूर्त्यैन्यवेदयदथोनृपः ॥ २६ ॥ प्रणम्यचस्तुतिंचक्रेतापसब्राह्मणेनच ॥ यथा मतिगुणग्रामगुंफितस्तोत्रसंचयैः ॥ २७ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षाद्भगवान्प्रकृतेःपरः ॥ कार्यकारणतोभिन्नोमहत्तत्त्वादिपू जितः ॥ २८ ॥ त्वन्नाभिकमलाज्जज्ञेब्रह्मासृष्टिविचक्षणः ॥ तथासंहारकर्तारुद्रस्त्वन्नेत्रसंभवः ॥ २९ ॥ त्वयाज्ञप्तःकरोत्यस्यविश्वस्यपरिचेष्टितम् ॥ त्वत्तोजातंपुराणाद्यजगत्स्थास्नुचरिष्णुच ॥ ३० ॥ चेतनाशक्तिमाविश्यत्वमेनंचेतयस्यहो ॥ तवजन्मतुनास्त्येवनांतस्तवजगत्पते ॥ वृद्धिक्षयपरीणा मास्त्वयिसंत्येवनोविभो ॥ ३१ ॥ तथापिभक्तरक्षार्थंधर्मस्थापनहेतवे ॥ करोषिजन्मकर्माणिह्यनुरूपगुणानिच ॥ ३२ ॥ त्वयामात्स्यंवपुर्धृत्वाशंखस्तु निहतोसुरः ॥ वेदाःसुरक्षिताब्रह्मन्महापुरुषपूर्वज ॥ ३३ ॥ शेषोनवेत्तिमहिमेभारत्यपिमहेश्व री ॥ किमुतान्येमहाविष्णोमादृशास्तुकुबुद्धयः ॥ ३४ ॥ मनसात्वांनचाप्नोतिवागिर्यंपरमेश्वरी ॥ तस्मादहंकथंत्वांवैस्तोतुंस्यामीश्वरःप्रभो ॥ ३५ ॥ इतिस्तुत्वासशिरसाप्रणामममकरोन्मुहुः ॥ गद्गदस्स्वरसंयु क्तोरोमहर्षांकितांगकः ॥ ३६ ॥ इतिस्तुत्याप्रहृष्टात्माभगवान्पुरुषोत्तमः ॥ उवाचचनंसत्यंराजानंप्रतिसार्थकम् ॥ ३७ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ तवस्तुत्याप्रहर्षोभून्ममराजन्महामते ॥ जानीहित्वंममराजन्मांचप्रकृतितःपरम् ॥ ३८ ॥ नैवेद्यभक्षणंत्वंहेदेहिशीघ्रंकुरुमनोहरम् ॥ चतुर्भुजत्वमाप्तः सन्गंतासिपरमंपदम् ॥ ३९ ॥ त्वत्कृतस्तुतिरत्नेनयोमांस्तोष्यतिमानवः ॥ तस्यापिदर्शनंदास्येभुक्तिमुक्तिवरप्रदम् ॥ ४० ॥ इत्येवंवचनंराजाश्रुत्वाभ गवतोदितम् ॥ नैवेद्यभक्षणंचक्रेचतुर्भिःसहसेवकैः ॥ ४१ ॥ ततोविमानंसप्राप्तंकिंकिणीजालमंडितम् ॥ अप्सरोवृंदसंसेव्यंसर्ववैभोगसमन्वितम् ॥ ४२ ॥ पुरुषोत्तमसंज्ञंचपश्यन्राजासधार्मिकः ॥ ववंदेचरणौतस्यकृपापात्रकृतात्मकः ॥ ४३ ॥ तदाज्ञयाविमानेनसआरुह्यमहिलायुतः ॥ जगामपश्यतस्तस्य दिविवैकुंठमद्भुतम् ॥ ४४ ॥ मंत्रीधर्मपरोराज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ ययौसार्कविमानेननलजनावृन्दसेवितः ॥ ४५ ॥ तापसब्राह्मणस्तत्रसर्ववैतीर्थावगा हकः ॥ चतुर्भुजत्वंसंप्राप्तोययौ देवैर्विमानिभिः ॥ ४६ ॥ करंवोपिमहाराजगानपुण्येनदर्शनम् ॥ प्राप्तोयय्यौसुरावासंसर्ववेदादिदुर्लभम् ॥ ४७ ॥ सर्वेप्र

१ अकृतम्–इ० पा० । २ दिवि–इ० पा० ।

चलिताविष्णुलोकंपरममद्भुतम् ॥ चतुर्भुजाःशंखचक्रगदापाथोजधारिणः ॥ ४८ ॥ सर्वेमेघश्रियःशुद्धालसदंभोजपाणयः ॥ हारकेयूरकटकैर्भूषितांगाय
युर्दिवम् ॥ ४९ ॥ तद्विमानावलीर्दृष्ट्वालोकेप्रकृतिभिस्तदा ॥ दुंदुभीनांतुनिर्घोषस्तेःकृतःकर्णगोचरः ॥ ५० ॥ तदेकोब्राह्मणोह्यासीद्विष्णुपादाब्जवल्ल
भः ॥ गतस्तद्विरहाक्रुष्टचेताजातश्चतुर्भुजः ॥ ५१ ॥ तंचित्रंवीक्ष्यलोकास्तेप्रशंसंतोमहोदयम् ॥ गंगासागरसंयोगेस्नात्वाऽयुस्तंपुरंप्रति ॥ ५२ ॥
अहोभाग्यंभूमिपतेरत्नग्रीवस्यसन्मतेः ॥ जगामाननदेहेनतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ५३ ॥ राजन्नसौनीलगिरिःपुरुषोत्तमसत्कृतः ॥ यंवीक्ष्यैवन्नजंत्य
द्धावैकुंठंपरमायनम् ॥ ५४ ॥ एतन्नीलस्यमाहात्म्यंयःशृणोतिसभाग्यवान् ॥ यःश्रावयतिलोकान्वैतौगच्छेतांपरंपदम् ॥ ५५ ॥ एतच्छ्रुत्वातुदुःस्व
प्रोनस्यतिस्मृतिमात्रतः ॥ प्रांतेसंसारनिस्तारंददातिपुरुषोत्तमः ॥ ५६ ॥ योसौनीलाधिवासीचसरामःपुरुषोत्तमः ॥ सीतासाक्षान्महालक्ष्मीःसर्वकारण
कारणम् ॥ ५७ ॥ हयमेधंचरित्वासलोकान्वैपावयिष्यति ॥ यन्नामब्रह्महत्यायाःप्रायश्चित्तंप्रदिश्यते ॥ ५८ ॥ इदानींत्वद्धयःप्राप्तोनी
लेपर्वतसत्तमे ॥ पुरुषोत्तमदेवंत्वंनमस्कुरुमहामते ॥ ५९ ॥ तत्रनिष्पापिनोभूत्वायास्यामःपरमंपदम् ॥ यस्यप्रसादाद्वहवोनिस्तीर्णाभवसाग
रात् ॥ ६० ॥ एवंप्रवदतस्तस्यप्राप्तोश्वोनीलपर्वतम् ॥ वायुवेगेनपृथिवींकुर्वन्सक्षुण्णमंडलाम् ॥ ६१ ॥ तदाराजापितत्पृष्ठचारीनीलाभिधं
गिरिम् ॥ प्राप्तोगंगाब्धिसंयोगेस्नात्वागात्पुरुषोत्तमम् ॥ ६२ ॥ स्तुत्वानत्वाचदेवेशंसुरासुरनमस्कृतम् ॥ जातंकृतार्थमात्मानममन्यतसशत्रुहा ॥६३॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेनीलगिरिमहिमवर्णनंनामद्वाविंशोऽध्यायः ॥ २२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ क्षणंस्थित्वातांपुण्य
त्त्वायथौवाजीमनोजवः ॥ वीरश्रेणीवृतःपत्रंभालेधृत्वासचामरः ॥ १ ॥ शत्रुघ्नेनसुवीरेणलक्ष्मीनिधिनृपेणच ॥ पुष्कलेनोग्रवाहेनप्रतापाढ्येणर
क्षितः ॥ २ ॥ ययौपुरींसचक्रांकांसुबाहुपरिरक्षिताम् ॥ अनेकवीरकोटीभीरक्षितांतानुगतःप्रभो ॥ ३ ॥ तदापुत्रोस्यदमनोमृगयामास्थितोमहान् ॥ ददर्शा
श्वंभालपत्रंचंदनादिकचर्चितम् ॥ ४ ॥विलोक्यसेवकंप्राहकस्यायंमेक्षिगोचरः ॥ भालेपत्रंधृतंकिंवुचामरंकेतुशोभनम् ॥ ५ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासेव
कःप्रययौततः ॥ यत्रासौवर्ततेवाजीभालपत्रःसुशोभनः ॥ ६ ॥ गृहीत्वातंकेशसंघेरन्नमालाविभूषितम् ॥ निनायचाग्रेभूपस्यसुबाहुकुलधारिणः ॥ ७ ॥सप
त्नैवाचयामाससुंदराक्षरशोभितम् ॥ अयोध्यापिपतिश्चासीद्राजादशरथोबली ॥ ८ ॥ तस्यात्मजोरामभद्रःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ नान्योस्तिततसमःपृथ्व्यां ॥ २४ ॥
धनुर्धरणत्रिक्रमः ॥ ९ ॥ तेनासौमोचितोवाजीचंदनादिकचर्चितः ॥ तंपालयतिधर्मात्माशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ १० ॥ येचशूरावयंवीराधनुर्दस्तास्त्रमेवयम् ॥

१ चरित्वात्र–इ० पा० । २ प्रायश्चित्ते प्रदश्यते–इ० प्रायश्चित्ते प्रवेश्यते–इ० च पा० । ३ विनीय पार्श्वं भूपस्य–इ० पा० ।

तेगृह्णंतुबलाद्वाहंरत्नमालाविभूषितम् ॥ ११ ॥ तंचमोक्ष्यतिशत्रुघ्नःसर्ववीरशिरोमणिः ॥ अन्यथापादयोस्तस्यप्रणतिंयांतुधन्विनः ॥ १२ ॥ इत्यभिप्राय
मालोक्यजगादनृपनंदनः ॥ रामएवधनुर्धारीनवयंक्षत्रियाःस्मृताः ॥ १३ ॥ तातेमेऽवस्थितेपृथ्व्यांकोयंगर्वोमहान्भुवि ॥ प्राप्नोतुगर्वस्यफलंममनिर्मुक्त
सायकैः ॥ १४ ॥ अद्यमेनिशिताबाणाःशत्रुघ्नंकिंशुकंयथा ॥ पुष्पितंविदधत्वद्धाक्षतावृतशरीरकम् ॥ १५ ॥ दारयंतुकपोलांश्चसायकाममदंतिनाम् ॥
अश्वान्पश्यंतुशतशोरुधिरौघपरिप्लुतान् ॥ १६ ॥ पिबंतुयोगिनीसंघारुधिराणिनृमस्तकैः ॥ शिवाभवंतुसंतुष्टामद्वैरिक्रव्यभक्षणैः ॥ १७ ॥ पश्यंतुसुभ
टास्तस्यममबाहुबलंमहत् ॥ कोदंडदंडनिर्मुक्ताःशरकोटीर्विमुंचतः ॥ १८ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपस्यतनुजोदमनाभिधः ॥ स्वपुरंप्रेषयित्वातंप्रहृष्टोभवदु
द्भटः ॥ १९ ॥ सेनापतिमुवाचेदंसज्जीकुरुमहामते ॥ सेनांपरिमितांमह्यंवैरिवृंदनिवारणे ॥ २० ॥ सज्जांसेनांविधायाशुसंमुखोरणमंडले ॥ स्थितवान्याव
दत्युग्रस्तावत्प्राप्ताहयानुगाः ॥ २१ ॥ क्वासौहयोमहाराज्ञोभालपत्रेणचिह्नितः ॥ पप्रच्छुस्तेतुचान्योन्यमतिव्याकुलितामुहुः ॥ २२ ॥ तावद्ददर्शपुरतः
प्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ सज्जीभूतंतुकटकंवीरशब्दनिनादितम् ॥२३॥ तत्रावदज्जनाःकेचिन्नीतोश्वोनेनभूपते ॥ अन्यथासंमुखस्तिष्ठेत्कथंवीरोबलानुगः॥२४॥
इत्याकर्ण्यप्रतापाग्र्यःप्रेषयामाससेवकम् ॥ सगत्वातत्रपप्रच्छकुत्राश्वोरामभूपतेः ॥ २५ ॥ केननीतःकुतोनीतोरामंजानातिनोकुधीः ॥ यंशक्रप्रमुखा
देवाबलिमादायसन्नताः ॥ २६ ॥ तस्यवैधर्मराजस्यकुपितंतुबलंमहत् ॥ सर्वथाहिग्रसिष्येतप्रणतिंचेन्नयास्यति ॥२७॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यतदाराजसुतोब
ली ॥ तंवैधिक्कारयामासवाग्जालेनसुदुर्मनाः ॥२८॥ मयानीतोयज्ञहयःपत्रचिह्नाद्यलंकृतः॥येशूरास्तेतुमांजित्वामोचयंतुबलादिह ॥२९॥ सेवकस्तद्वचःश्रु
त्वारोषपूर्णोहसन्ययौ ॥ राज्ञेनिवेदयामासयथावदुपवर्णितम् ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वारोषताम्राक्षःप्रतापाग्र्योमहाबलः ॥ ययौयोद्धुंराजपुत्रंमहावीरपुरस्कृत
म् ॥ ३१ ॥ रथेनकनकांगेनचतुर्वाजिसुशोभिना ॥ सुकूबरेणसर्वास्त्रपूरितेनययौबली ॥ ३२ ॥ धनुष्टंकारयामासमहाबलसमन्वितः ॥ पुनःपुनर्जहासोच्चैः
कोपादुद्गमिताश्रुकः ॥ ३३ ॥ अश्ववाहागजारूढाःखड्गोल्लसितपाणयः ॥ अन्वयुस्तेप्रतापाग्र्यंरोषपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ ३४ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवकोटिशः
प्रधनोद्यताः ॥ चिरकालमभीप्संतोरणंवीरेणकारितम् ॥३५॥ तदोद्यतंसमाज्ञायरिपुसैन्यंनृपात्मजः॥प्रत्युज्जगामवीराग्र्योमहाबलपरीवृतः ॥ ३६ ॥ सन्न
द्धःकवचीखड्गीशरासनधरोयुवा ॥ लीलयैवययौयोद्धुंमृगराड्गजतामिव ॥ ३७ ॥ तदायोधाःप्रकुपिताःपरस्परवधैषिणः ॥ छिंधिभिंधीतिभाषंतोरणकार्य
विशारदाः ॥ ३८ ॥ पत्तयःपत्तिसंघेनगजारूढाश्चसादिभिः ॥ रथारूढारथस्थैश्चवाहारूढाश्वसंस्थितैः॥३९॥ गजाभिन्नाद्विधाजाताहयाश्चद्विदलीकृताः॥

१ भटाः–इ० पा० । २ गजयूथकम्–इ० पा० । 'गजसहायाभ्यां च' इति गजशब्दात्समूहार्थे तल् । गजानां समूहो गजता ताम् । ३ संधिरत्रार्षः । वाहारूढाः अश्वसंस्थितैः इति पदच्छेदः ।

अनेकैनरमस्तिष्केमेंदिनीपूरिताह्यभूत् ॥ ४० ॥ तदाप्रकुपितोराजाप्रतापाभ्योमहाबलः ॥ स्वसैन्यकदनोद्युक्तंराजपुत्रंसमीक्ष्यच ॥ ४१ ॥ उवाचसारथिं तत्रप्रापयाश्वान्यतोममं ॥ सैन्यस्यकदनात्तकोराजपुत्रोमहारथः ॥ ४२ ॥ अथवीरशिरोरत्ननमितांघ्रिर्नृपात्मजः ॥ ययोसंमुखमेवास्यप्रतापाभ्यस्यवीर्यवान् ॥ ४३ ॥ सारथिःप्रापयामासप्रतापाभ्यस्यवाजिनः ॥ यत्रासौदमनोवीरःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ४४ ॥ यत्रातमाह्वयामासराजपुत्रंरणोद्यतम् ॥ रथेपुरट निर्णिक्तेतिष्ठन्कोदंडदंडभृत् ॥ ४५ ॥ रेराजपुत्रकशिशोत्वयावद्धोश्वसत्तमः ॥ नज्ञातोसिमहाराजःसर्ववीरेंद्रसेवितः ॥ ४६ ॥ यस्यप्रतापदैत्येंद्रोनशक्तः सोढुमद्रुतंम् ॥ तस्यत्वंवाजिनंनीत्वागतोऽसिपुटभेदनम् ॥४७॥ मांजानीहिपुरःप्राप्तंकालरूपंतुवैरिणम् ॥ मुंचाश्वमभर्गच्छाशुबालक्रीडनकंकुरु ॥४८॥ कस्यात्मजस्त्वंकुत्रत्यःकथंनोऽदीर्घदर्शिना ॥ धृतोऽश्वस्त्वथसंजाताघृणामममशिशोत्वयि ॥४९॥ इत्थमाकर्ण्यदमनःस्मितंचक्रेमहामनाः ॥ उवाचचप्रता पाभ्यंतृणीकुर्वंश्चतद्बलम् ॥५०॥ ॥ दमनउवाच ॥ ॥ मयावद्धोबलादश्वोनीतःस्वपुटभेदनम् ॥ नार्पयिष्येह्यसप्राणःकुरुयुद्धंमहाबल ॥ ५१ ॥त्वया यदुक्तंबालस्त्वंगत्वाक्रीडनकंकुरु ॥ तन्मेपश्यमहाराजक्रीडनंरणमूर्धनि ॥५२॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥इत्युक्त्वासगुणंचापंविधायसुभुजांगजः ॥ शरा र्णाशतमाधत्तप्रतापाभ्यस्यवक्षसि ॥ ५३ ॥ सैधायबाणशतकंशंखंदध्मौप्रतापवान् ॥ तेनशंखनिनादेनकातराणांभयंह्यभूत् ॥ ५४ ॥ ताडया मासहृदयेबाणानांशतकेनसः ॥ प्रतापाभ्यःप्रचिच्छेदलघुहस्तःसुपर्वणः ॥ ५५ ॥ सबाणच्छेदनंदङ्गाकुपितोव्यसृजच्छरान् ॥ कंकपक्षान्विनिर्तास्तीक्ष्ण भल्लान्राजात्मजोबली ॥ ५६ ॥ आकाशेभुविमध्येचबाणादृष्टिशरैरऽञ्चिताः ॥ स्वनामचिह्नितास्तीक्ष्णधारापातसुशोभिताः ॥ ५७ ॥ शरास्तद्वाहुहृद येलग्नावह्निकणान्बहून् ॥ सृजंतःकुर्वतेसैन्यदाहनंतदधूनमहत् ॥ ५८ ॥ प्रतापाभ्यःप्रकुपितस्तिष्ठतिष्ठेतिचब्रुवन् ॥ शरेणदशसंख्येनताडयामासमूर्धनि ॥ ५९ ॥ तेबाणाराजपुत्रस्यललाटेपरिनिष्ठिताः ॥ विराजंतेस्मचमुनेदशशाखास्तरोरिव ॥ ६० ॥ तेनबाणप्रहारेणविव्यथेनमहामनाः ॥ यष्टिकाम्र हतोयद्वत्कुंजरःसप्तवर्षकः ॥ ६१ ॥ बाणान्धनुषिसंधायसुमोचत्रिशतान्छुभान् ॥ सुवर्णपुंखरुचितान्महाकालानलोपमान् ॥ ६२ ॥ तेबाणास्तुप्रतापाभ्य वक्षोभित्त्वागताह्यधः ॥ शोणिताक्तायधारामचंद्रभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ६३ ॥ प्रतापाभ्यःप्रकुपितःशरान्मुंचन्सहस्रशः ॥ अकरोद्रिरथंमूनुंसुबाहोस्तत्क्ष णाद्द्रुतम् ॥ ६४ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यांध्वजमशातयत् ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोमह्यामपातयत् ॥ ६५ ॥ चतुर्भिस्ताडयामासतंमूनुं

॥ २५ ॥

१ अनेकरक्तधाराभिः–इ० पा० । २ प्रापयस्व रथं मम–इ० पा० । ३ महाबलो धीरशिरोमणिर्भूतो नृपात्मजः । –इ०पा० । ४ नीत्वाऽगमयः पुटभेदनम्–इ० पा० । ५ भूमुजांगजः–इ० पा० । ६ प्रतापाश्ववधावसः–इ० पा० । ७ मनोऽप्रतत्–इ० पा० । ८ षष्टिवर्षकः–इ० पा० ।

नृपतेःपुनः ॥ तत्क्षणाच्चापमेकेनगुणयुक्तंतुचिच्छिदे ॥ ६६ ॥ सोन्यत्रथंसमारुह्यहयरत्नसुशोभितम् ॥ धनुःकरेसमादायसज्यंचक्रेमहामनाः ॥ ६७ ॥ प्रत्युवाचप्रतापाख्यंत्वयाविक्रांतमद्भुतम् ॥ पश्येदानींपराक्रांतिंधनुषोममसद्गट ॥ ६८ ॥ एवमुक्त्वातुदमनोबाणान्दशसमाददे ॥ चतुर्भिश्चतुरो वाहान्निनाययमसादनम् ॥ ६९ ॥ चतुर्भिस्तिलशःकृत्तोरथश्चक्रसमन्वितः ॥ एकेनत्हदिविव्याधबाणेनैकेनसारथिम् ॥ ७० ॥ जगर्जशंखमापूर्य शंखशब्दसमन्वितः ॥ तत्कर्मपूजयामाससाधुवीरमहाबल ॥ ७१ ॥ इतिविक्रांतमालोक्यप्रतापाख्योरुषान्वितः ॥ अन्यत्रथंसमास्थायययो योद्धुंनृपात्मजम् ॥ ७२ ॥ उवाचवीरपश्यत्वंममविक्रांतमद्भुतम् ॥ इत्युक्त्वाशुमुमोचौघाञ्छराणांशितपर्वणाम् ॥ ७३ ॥ शराःसर्वेत्रदृश्यं तेकुंजरेषुहयेषुच ॥ परत्रह्मेवसर्वत्रव्याप्ताश्चांतरगोचराः ॥ ७४ ॥ तंराजपुत्रंशितबाणकोटिभिर्व्याप्तंविधायाशुजगर्जविक्रमी ॥ संहर्षयन्स्वीययगणान्परान्म हान्कुर्वन्हदाशून्यतमान्गतासुकान् ॥ ७५ ॥ सराजपुत्रःशितसायकव्रजैःसंपूर्णमात्मानमवेक्ष्यरोषितः ॥ जग्राहशस्त्राणिदुरंतविक्रमोधनुश्चधुन्वन्भुजदंड योर्महान् ॥ ७६ ॥ चकर्तसर्वाण्यस्त्राणिशस्त्राणिचमहाबलः ॥ रोषताम्रेक्षणोसुचन्छरान्वैरिविदारिणः ॥ ७७ ॥ तच्छस्त्रजालंनिधूयराजपुत्रोजगादतम्॥ क्षमस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरोसिमारिष ॥ ७८ ॥ यद्यनेनभवंतंवैरथाच्चेपातयामिन ॥ प्रतिज्ञांशृणुमेवीरममगर्वेणनिर्मिताम् ॥ ७९ ॥ वेदंनिदंतियेमत्तहेतु वादविचक्षणाः ॥ तेषांपापंममैवास्तुनरकार्णवमज्जकम् ॥ ८० ॥ इत्युक्त्वाबाणमासाद्यकोदंडेकालसन्निभम् ॥ ज्वालामालाकुलंतीक्ष्णंनिर्घगादुद्धृतंवर म् ॥ ८१ ॥ समुक्तोनृपवर्येणत्हदिलक्ष्यीकृतःशरः ॥ जगामतरसातंवैकालानलसमप्रभः ॥ ८२ ॥ प्रतापाख्यःशरंदृष्ट्वास्वपातनसमुद्यतम् ॥ बाणान्धनुष्य थाधत्तशरच्छेदायवेशितान् ॥ ८३ ॥ सबाणःसर्ववाणांस्तांश्छिदन्मध्यतएवहि ॥ जगामवैप्रतापाख्यत्हदर्थंधैर्यसंयुतम् ॥ ८४ ॥ संलग्नोत्हदिनालीकः प्रविवेशशतैर्दंतरम् ॥ राजाकृतप्रहारस्तुपपातधरणीतले ॥ ८५ ॥ मूर्च्छितंचेतनाहीनंरथोपस्थाद्गतंभुवि ॥ सारथिस्तंसमादायापोवाहरणमंडलात्॥८६॥ हाहाकारोमहानासीद्बलंभग्नंगतंततः ॥ यत्रशत्रुघ्ननामासौवीरकोटिपरीवृतः ॥ ८७ ॥ राजात्मजोजयंप्राप्यप्रतापाख्यंविजित्यसः ॥ प्रतीक्षांतुचकारास्य शत्रुघ्नस्यचभूपतेः ॥ ८८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेराजपुत्रयुद्धकथनंनामत्रयोविंशोऽध्यायः ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तुकुभाविद्योदंतान्दैतैर्विनिष्पिषन् ॥ हस्तौधुन्वल्लेलिहानमधरंजिह्वयासकृत् ॥ १ ॥ पुनःपुनस्तान्पप्रच्छकेनाश्वोनीयते मम ॥ प्रतापाख्यः केनजितः सर्वशूरशिरोमणिः ॥ २ ॥ सेवकास्तेततदाप्रोचुर्दमनोनामशत्रुहन् ॥ सुबाहुजःप्रतापाख्यजितवान्हयमाहरत् ॥ ३ ॥ इति

१ एष ताम्रेक्षणः–इ० पा० । २ स्तनांतरम्–इ० पा० ।

श्रुत्वाहयंनीतंदमनेनस्ववैरिणा ॥ आजगामसवेगेनयत्राभूद्रणमंडलम् ॥ ४ ॥ तत्रापश्यत्सशत्रुघ्नोगजान्दीर्णकपोलकान् ॥ पर्वतानिवरक्तोदेमज्जमानान्म
दोद्धतान् ॥ ५ ॥ हयास्तत्रनिजारोहकर्तृभिःसहिताःक्षताः ॥ मृतावीरेणदृदृशेशत्रुघ्नेनसुकोपिना ॥ ६ ॥ नरान्रथान्गजान्भग्नान्वीक्षमाणःसशत्रुहा ॥
अतीवचुक्रुधेयद्वत्प्रलयेप्रलयार्णवः॥७॥पुरतोदमनंवीक्ष्यहयनेतारमुद्भटम् ॥ प्रतापाग्र्यस्यजेतारंतृणीकृत्यनिजंबलम् ॥ ८ ॥ तदाराजाप्रत्युवाचयोधान्को
पाकुलेक्षणः ॥ कोसौदमनजेताऽत्रसर्वशस्त्रास्त्रधारकः ॥ ९ ॥ योवैराजसुतंवीरंरणकर्मविशारदम् ॥ जेष्यत्यस्त्रेणनिर्भीतः सज्जीभूतोभवत्वयम् ॥ १० ॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलःपरवीरहा ॥ दमनंजेतुमुद्युक्तोजगादवचनंत्विदम् ॥ ११ ॥ स्वामिन्क्वायंदमनकःक्वतेऽपरिमितंबलम् ॥ जेष्येहंत्वत्प्रता
पेनगच्छाम्येषमहामते ॥ १२ ॥ सेवकेमयियुद्धायस्थितेकैर्नीयतेहयः ॥ रघुनाथप्रतापोयंसर्वंकृत्यंकरिष्यति ॥ १३ ॥ स्वामिञ्छृणुप्रतिज्ञां
मेतवमोदप्रदायिनीम् ॥ विजेष्येदमनंयुद्धेरणकर्मविचक्षणम् ॥ १४ ॥ रामचंद्रपदांभोजमध्वास्वादवियोगिनाम् ॥ यदघंतुभवेत्तन्मेदमनंनजयेय
दि ॥ १५ ॥ पुत्रोयोमातृपादान्यत्तीर्थंमत्वातयासह ॥ विरुद्ध्येत्तत्तमोमह्यंनजयेदमनंयदि ॥ १६ ॥ अद्यमद्बाणनिर्भिन्नमहोरस्कोनृपांगजः ॥ अलं
करोतुप्रधनेभूतलंशयनेनहि ॥ १७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रतिज्ञामाकर्ण्यपुष्कलस्यरघूद्वहः ॥ जहर्षचित्तेतेजस्वीनिदिदेशरणंप्रति ॥ १८ ॥ आज्ञ
प्तोसौययौसैन्यैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ यत्रास्तेदमनोराजपुत्रःशूरकुलोद्भवः ॥ १९ ॥ दमनोपितमाज्ञायह्यागतंरणमंडले ॥ प्रत्युज्जगामवीराग्र्यःस्वसैन्यप
रिवारितः ॥ २० ॥ अन्योन्यंतौसंमिलितौरथस्थौरथशोभिनौ ॥ समरेशक्रदैत्यौकिंयुद्धार्थंरणमागतौ ॥ २१ ॥ उवाचपुष्कलस्तंवैराजपुत्रंमहाबलम् ॥
राजपुत्रदमनकमांजानीहिसमागतम् ॥ २२ ॥ सप्रतिज्ञंतुयुद्धायभरतात्मजमुद्भटम् ॥ पुष्कलेनस्वनाम्नाचलक्षितंविद्धिसत्तम ॥ २३ ॥ रघुनाथपदां
भोजनित्यसेवामधुव्रतम् ॥ त्वांजेष्येशस्त्रसंघेनसज्जीभवमहामते ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यदमनःपरवीरहा ॥ प्रत्युवाचहसन्वाग्मीनिर्भयोदृष्टवि
क्रमः ॥ २५ ॥ सुबाहुपुत्रंदमनंपितृभक्तिहृताधकम् ॥ विद्धिमामश्वनेतारंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २६ ॥ जयोदैवविसृष्टोयंयस्यचालंकरिष्यति ॥ सप्रा
प्नोतिनिरीक्षस्वबलंमेरणमूर्धनि ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वासशरंचापंविधायाकर्णपूरितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिप्राणापहारिणः॥ २८ ॥ तेबाणास्त्वा
विलीभूताश्छादयामासुरंबरम् ॥ सूर्यभानुप्रभायत्रबाणच्छायानिवारिता ॥ २९ ॥ गजानांकटभित्त्योघेलग्नासायकसंततिः ॥ अलंकरोतिधातूनांरा
गाइवविचित्रिताः ॥ ३० ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेनरावाहागजारथाः ॥ शरव्रातेननृपतेःसुतेनपरिताडिताः ॥ ३१ ॥ तद्विक्रांतंसमालोक्यपुष्कलःपर

१ सेनिकैःसहस्यातारम्–इ० पा० । २ इत्युवाचेति पाठे–इति वक्ष्यमाणप्रकारेणेत्यर्थः । ३ त्वखिलीभूताः–इ० पा० । ४ कटभित्त्यमे–इ० पा० ।

वीरहा ॥ शराणांछाययाव्याप्तारणमंडलमीक्ष्यच ॥ ३२ ॥ शरासनेसमाधत्तवाणंवह्न्यभिमंत्रितम् ॥ आचम्यसम्यग्विधिवन्मोचयामाससायकम् ॥ ३३ ॥ ततोग्निःप्रादुरभवत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥ ज्वालाभिर्विलिहन्व्योमप्रलयाग्निरिवोत्थितः ॥ ३४ ॥ ततोस्यसैन्यंनिर्दग्धंत्रासंप्रातरंणांगणे ॥ पलायनपरंजातं वह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ३५ ॥ छत्राणितुप्रदग्धानिचंद्राकाराणिधन्विनाम् ॥ दृश्यंतेजातरूपाभकांतिधारीणितत्रह ॥ ३६ ॥ हयादग्धाःपलायंतेकेसरे षुचवैरिणाम् ॥ रथाअपिगतादाहंमुकूबरसमन्विताः ॥ ३७ ॥ मणिमाणिक्यरत्नानिवहंतःकरभास्ततः ॥ पलायंतेदहनभूज्वालामालाभिपीडिताः॥३८॥ कुत्रचिद्दंतिनोनद्याःकुत्रचिद्धयसादिनः ॥ कुत्रचित्पत्तयोनद्यवह्निदग्धकलेवराः ॥ ३९ ॥ शराःसर्वेनृपसुतप्रमुक्ताःप्रलयंगताः ॥ आशुशुक्षणिकीलाभि र्भस्मीभूताःसमंततः ॥ ४० ॥ तदास्वसैन्येदग्धेचदमनोरोषपूरितः ॥ सर्वोस्त्रवित्तच्छांत्यर्थंवारुणास्त्रमथाददे ॥ ४१ ॥ वारुणंवह्निशांत्यर्थंमुक्तेन महीभृता ॥ आप्लावयद्बलंतस्यरथवाजिसमाकुलम् ॥ ४२ ॥ रथाविषुविताःतोयेदृश्यंतेपरिपंथिनाम् ॥ गजाश्चापिपरिप्लुष्टाःस्वीयाःशांतिमुपा गताः ॥ ४३ ॥ वह्निश्चशांतिमगमदस्त्रास्त्रपरिमोचितः ॥ शांतिमापबलंस्वीयंवह्निज्वालाभिपीडितम् ॥ ४४ ॥ कंपिताःशीततोयेनसीत्कुर्वैतिश्चवैरिणा ॥ करकावृष्टिभिःक्षिप्तावायुनाचप्रपीडिताः ॥ ४५ ॥ तदास्त्रबलमालोक्यतोयपूरेणपीडितम् ॥ कंपितंक्षुभितंनष्टंवारुणेनविनिर्दहेतम् ॥ ४६ ॥ तदा तिकोपताम्राक्षःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ वायव्यास्त्रंसमाधत्तधनुष्येकंमहाशरम् ॥ ४७ ॥ ततोवायुर्महानासीद्वायव्यास्त्रप्रचोदितः ॥ नाशयामासवेगे नघनानीकमुपस्थितम् ॥ ४८ ॥ वायुनास्फालितानागाःपरस्परसमाहताः ॥ अश्वाश्चसंहतान्योन्यंस्वस्वारोहसमन्विताः ॥ ४९ ॥ नराःप्रभंजनोद्भूता मुक्तकेशानिरोजसः ॥ पतंतोत्रसमश्नियंतेवेतालाइवभूगताः ॥ ५० ॥ वायुनास्ववलंसर्वंपरिभूतंविलोक्यसः ॥ राजपुत्रःपर्वतास्त्रंधनुष्येवंसमादधे ॥ ५१ ॥ तदातुपर्वताःपेतुर्मेस्तकोपरियुध्यताम् ॥ वायुःसंच्छादितस्तैस्तुनप्रचक्रामकुत्रचित् ॥ ५२ ॥ पुष्कलोत्रजसंज्ञंतुसमाधत्तशरासने ॥ वज्रेणकृत्तास्ते सर्वेजाताश्चतिलशःक्षणात् ॥ ५३ ॥ वज्रंनगान्व्जःशेषान्कृत्वावाणाभिमंत्रितम् ॥ राजपुत्रोरसिप्रोचैःपपातस्त्रनवद्रुशम् ॥ ५४ ॥ सत्वाकुलितचेत स्कोहदिविद्धःक्षतोभृशम् ॥ विव्यथेबलवान्वीरःकश्मलंपरमापसः ॥ ५५ ॥ तंवेकश्मलितंदृष्ट्वासारथिर्नयकोविदः ॥ अपोवाहरणात्तस्मात्कोशमा त्रंनरेंद्रजम् ॥ ५६ ॥ ततोयोधाराजसूनोःप्रनष्टाःप्रपलायिताः ॥ गत्वापुरींसमाचख्युःकश्मलस्थंनृपात्मजम् ॥ ५७ ॥ पुष्कलोजयमाप्यैवंरणमूर्धनिध र्मवित् ॥ नप्रहर्तुपुनःशक्तोरघुनाथवचःस्मरन् ॥ ५८ ॥ ततोदुंदुभिनिर्घोषोजयशब्दोमहानभूत् ॥ साधुसाध्वितिवाचश्चप्रावर्ततमनोहराः ॥ ५९ ॥

१ भूभृताम्–ह०, सैनिनाम्–ह० च पा० । २ अस्त्रस्त्रं वारुणाहतम्–ह० पा० । ३ धनुष्युच्चैः–ह० पा० ।

हर्षंप्रापसशत्रुघ्नोजयिनंवीक्ष्यपुष्कलम् ॥ प्रशशंससुमत्यादिमंत्रिभिःपरिवारितः ॥ ६० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कलविजयोनामचतुर्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथवीक्ष्यभटान्निजान्नृपोरुधिरौघेणपरिप्लुतांगकान् ॥ सुखमापनवैशुशोचतान्परिपप्रच्छसुतस्यचेष्टितम् ॥ १ ॥ गदताखिलकर्मतस्यवैसकथंचाहरदश्ववर्यकम् ॥ कथयंतुपुनःकियद्बलंबतवीराःकतियोद्धुमागताः ॥ २ ॥ अथशत्रुबलोन्मुखःकथंममवीरोदमनोरणंव्यधात् ॥ विजयंचविधायदुर्जयंकिलवीरंबतकोप्यशातयत् ॥ ३ ॥ इत्याकर्ण्यवचोराज्ञःप्रत्यूचुस्तेस्यसेवकाः ॥ क्षतजेनपरिक्लिन्नगात्रवस्त्रादिधारिणः ॥ ४ ॥ राजन्नश्वंसमालोक्यपत्रचिह्नाद्यलंकृतम् ॥ ग्राहयामासगर्वेणतृणीकृत्यरघूत्तमम् ॥ ५ ॥ ततोहयानुगःप्राप्तःस्वल्पसैन्यसमावृतः ॥ तेनसाकमभूद्युद्धंतुमुलंरोहमर्षणम् ॥ ६ ॥ तंमूर्च्छितंततःकृत्वातवपुत्रःस्वसायकैः ॥ यावत्तिष्ठत्यथायातःशत्रुघ्नःस्वबलैर्वृतः ॥ ७ ॥ ततोयुद्धंमहदभूच्छस्त्रास्त्रपरिबृंहितम् ॥ बहुशोजयमापेदेतवपुत्रोमहाबलः ॥ ८ ॥ इदानींतेनमुक्त्वास्त्रंशत्रुघ्नभ्रातृसूनुना ॥ मूर्च्छितःप्रधनेराजन्कृतोवीरःसुतस्तव ॥ ९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरोषशोकसमन्वितः ॥ स्थगितांगइवासीत्ससमुद्रइवपर्वणि ॥ १० ॥ उवाचसेनाधिपतिंरोषप्रस्फुरिताधरः ॥ दन्तैर्दतांल्लिहन्नोष्ठंजिह्वयाशोककर्शितः ॥ ११ ॥ सेनापतेकुरुष्वारान्ममसेनांतुसज्जिताम् ॥ योत्स्येरामस्यसुभटैर्ममपुत्रोपघातकैः ॥ १२ ॥ अद्याहंममपुत्रस्यदुःखदंनिशितैःशरैः ॥ पातयिष्येयदिह्येनंरक्षितापिमहेश्वरः ॥ १३ ॥ सेनापतिरिदंवाक्यंप्रोक्तंसुभुजभूपतेः ॥ निशम्यचतथाकृत्वासज्जीभूतोभवत्स्वयम् ॥ १४ ॥ राज्ञेनिवेदयामाससससज्जांचतुरंगिणीम् ॥ सेनांकालबलप्रख्यांहतदुर्जनकोटिकाम् ॥ १५ ॥ श्रुत्वासेनापतेर्वाक्यंसुबाहुःपरवीरहा ॥ निर्जगामततोयत्रशत्रुघ्नःस्वसुतार्दनः॥१६॥ कुंजरैश्चमदोन्मत्तैर्हयैश्चापिमनोजवैः ॥ रथैश्चसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैरिपुजेतृभिः ॥ १७ ॥ भूश्चकंपेतदातत्रसैन्यभारेणभूरिणा ॥ संमर्दःसुमहानासीत्तत्रसैन्येविसर्पति ॥ १८ ॥ राजानंनिर्गतंदृष्ट्वारथेनकनकांगिना ॥ शत्रुघ्नबलमुद्युक्तंसर्ववैरिप्रहारकम् ॥ १९ ॥ सुकेतुस्तस्यवैभ्रातागदायुद्धविशारदः॥ रथेनाश्वाजगामायंसर्वशस्त्रास्त्रपूरितः ॥ २० ॥ चित्रांगस्तुसुतोराज्ञःसर्वयुद्धविचक्षणः ॥ जगामस्वरथेनाशुशत्रुघ्नबलमुन्मदम् ॥ २१ ॥ तस्यानुजोविचित्राख्योविचित्ररणकोविदः ॥ ययौरथेनहैमेनभ्रातृदुःखेनपीडितः ॥ २२ ॥ अन्येशूरामहेष्वासाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ ययुर्नृपसमादिष्टाःप्रधनं

१ क्षमयन्निव तच्छुशोच तान्–इ० पा० । २ युद्धलालसाः–इ०, युद्धमानसाः–इ० च पा० । ३ सुमहत्–इ० पा० । ४ शत्रुघ्नभ्रातृपुत्रकः–इ० पा० । ५ इदानीं तेन मुक्तास्त्रं प्रहसन्नृपतेःसुतः । अकरोत्प्रथनं राजन्सर्ववीरैः सुशोभितम् ॥–इ० पा० । ६ नरैश्च–इ० पा० । ७ पीडिता–इ० पा० ।

वीरपूरितम् ॥ २३ ॥ राजासुबाहुःसंरोषादागतःप्रधनांगणे ॥ विलोकयामाससुतंमूर्च्छितंशरपीडितम् ॥ २४ ॥ रथोपस्थस्थितंमूढंस्वसुतंदमनाभिधम् ॥ वीक्ष्यदुःखंमुहुःप्रापवीजयामासपल्लवैः ॥ २५ ॥ जलेनसिक्तःसंस्पृष्टोरात्राकोमलपाणिना ॥ संज्ञामापशनैर्वीरोदमनःपरमास्त्रवित् ॥ २६ ॥ उत्थितःक्रधनुर्मोस्तिक्रपुष्कलइतोगतः ॥ ससज्यसमरंत्यक्त्वामद्वाणव्रणपीडितः ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुबाहुःपुत्रभाषितम् ॥ परमंहर्षमापेदेपरिरभ्यसुतंस्वकम् ॥ २८ ॥ दमनोवीक्ष्यजनकंनृपंनम्रशिरोधरः ॥ पपातपादयोर्भक्त्याक्षतदेहोस्त्रराजिभिः ॥ २९ ॥ स्वसुतंरथसंस्थंतुविधायनृपतिः पुनः ॥ जगादसेनाधिपतिंरणकर्मविशारदः ॥ ३० ॥ व्यूहंरचयसंग्रामेक्रौंचाख्यंरिपुदुर्जयम् ॥ यमाविश्यजयेसैन्यंशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ ३१ ॥ तद्वाक्यमाकर्ण्यसुबाहुभूपतेःक्रौंचाख्यसद्व्यूहविशेषमादधात् ॥ यन्नाविशंतेसहसारिपोगैणामहाबलाःशस्त्रसमूहधारिणः ॥ ३२ ॥ मुखेसुकेतुस्तस्यासीद्गलेचित्रां गसंज्ञकः ॥ पक्षयोराजपुत्रौद्वौपुच्छेराजाप्रतिष्ठितः ॥ ३३ ॥ मध्येसैन्यंमहत्तस्य चतुरंगैस्तुशोभितम् ॥ कृत्वान्यवेदयद्राज्ञेक्रौंचव्यूहंविचित्रितम् ॥३४॥ राजाटङ्कासुसन्नद्धंक्रौंचव्यूहंसुनिर्मितम् ॥ रणायस्वममंतिंचकेशत्रुघ्नकटकेस्थितैः ॥३५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधे सुबाहुसैन्यसमागमोनामपंचविंशोऽध्यायः ॥ २५ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वलंदृष्ट्वाभीषणाकृतिमेघवत् ॥ हस्त्यश्वरथपादातैर्बहुभिःपरिवारितम् ॥ १ ॥ सुमंतिप्रत्युवाचेदंवचोगंभीरशब्दयुक् ॥ नानावाक्यविचारज्ञैःपंडितैःपरिसेवितः ॥ २ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ सुमतेकस्यनगरंप्राप्तोमेहयसत्तमः ॥ वलमेतन्निरीक्षेहंपयोदधितरंगवत् ॥ ३ ॥ कस्यैतद्वलमुद्धर्षंचतुरंगसमन्वितम् ॥ पुरतोभातियुद्धाय समुपस्थितमादरात् ॥४॥ एतत्सर्वंसमाचक्ष्वयथावत्पृच्छतोमम ॥ यज्ज्ञात्वायुद्धसंस्थायैनिर्दिशामिस्वकान्भटान् ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिः शुभबुद्धिमान् ॥ उवाचवचनंप्रीतःशत्रुघ्नेवैरितापनम् ॥ ६ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ चक्रांकानगरीराजन्वर्ततेसविधेशुभा ॥ यस्यांसंतिनराःपापरहिताविष्णुभक्तिकाः ॥ ७ ॥ तस्याःपुर्याःपतिरर्यंसुबाहुर्धर्मवित्तमः ॥ तवार्थंपुरतोभातिपुत्रपौत्रसमावृतः ॥ ८ ॥ स्वदारनिरतोनित्यंपरदारपराङ्मुखः ॥ विष्णोःकथास्यकर्णेस्थानापरार्थंप्रकाशिनी ॥ ९ ॥ परस्वंनसमादत्तेपष्ठांशादधिकंनृपः ॥ ब्राह्मणाविष्णुभक्त्यैवपूर्ज्यंतेतेनधार्मिणा ॥ १० ॥ नित्यंसेवारतोविष्णुपादपद्ममधुव्रतः ॥ एषस्वधर्मनिरतःपरधर्मपराङ्मुखः ॥ ११ ॥ एतस्यबलतुल्यंहिनवीराणांबलंक्वचित् ॥ पुत्रस्यपतनंश्रुत्वारोषशोकसमाकुलः ॥ १२ ॥ चतुरंगसमेतोयंयुद्धायसमुपस्थितः ॥ तवापिवीरावद्धवोलक्ष्मीनिधिसुलाअमून् ॥ १३ ॥ जेष्यंतिशस्त्रसंघेननिर्दिशाशुपरं हितान् ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वाप्रोवाचस्वभटान्वरान् ॥ १४ ॥ रणप्राप्तिभवोद्धर्षंपूरपूरितमानसान् ॥ क्रौंचव्यूहोद्यरचितःसुबाहुपरिसैनिकैः ॥ १५ ॥

मुखपक्षस्थितायोधास्तान्कोभेत्स्यतिशस्त्रवित् ॥ यस्यभेदोनिजाशक्तिर्यौवीरविजयोद्यतः ॥ १६ ॥ सगृह्णातुमदीयाद्धिपाणिपद्माच्चवीटकम् ॥ तदाल
क्ष्मीनिधिर्वीरोजग्राहक्रौंचभेदने ॥ १७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रविद्धीरैर्वेद्युभिःपरिवारितः ॥ उवाचवचनंराजन्यास्येहंक्रौंचभेदने ॥ १८ ॥ भार्गवःपूर्वमेवासी
त्क्रौंचभेत्तातथाह्यहम् ॥ तथान्यंवीरमावोचत्कोस्यसार्धंगमिष्यति ॥ १९ ॥ पुष्कलःपृष्ठतस्तस्यथायातुंचक्रेमतिंततः ॥ रिपुतापोनीलरत्नउआश्वोवीर
मर्दनः ॥ २० ॥ सर्वैर्शत्रुघ्नसंदेशाद्ययुस्तत्क्रौंचभेदने ॥ शत्रुघ्नोपिरथस्थश्चसर्वायुधधरःपरः ॥ २१ ॥ पृष्ठतोस्यपरीयायवहुभिःसैनिकैर्वृतः ॥ तदाप्र
चलितौदृष्टावन्योन्यबलवारिधी ॥ २२ ॥ प्रलयंकर्तुमुद्युक्तौजगतःसुतरंगिणौ ॥ तदाभेर्यःसमाजघ्नुरुभयोःसेनयोर्दृढाः ॥ २३ ॥ रणभेर्युःशंखनादाःश्रू
यंतेस्मत्रतत्रह ॥ हेषंतेवाजिनस्तत्रगर्जतिद्विरदाभृशम् ॥ २४ ॥ हुंहुंकुर्वंतिवीराश्चयानर्दंतिरथनेमयः ॥ तत्रप्रकुपिताःशूराःसुवाहुबलदर्पिताः ॥ २५ ॥
छिंधिभिंधीतिभाषंतोदृश्यंतेबहवोरणे ॥ एवंभूतेरणेयुद्धकेसैन्येशत्रुघ्नवैरिणोः ॥ २६ ॥ मुखसंस्थंसुकेतुंतंलक्ष्मीनिधिरुवाच ह ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥ ज
नकस्यसुतंविद्धिलक्ष्मीनिधिरितिस्मृतम् ॥ २७ ॥ सर्वशस्त्रास्त्रकुशलंसर्वयुद्धविशारदम् ॥ मुंचाश्वंरामचंद्रस्यसर्वदानवदंशितु ः ॥ २८ ॥ नोचेन्मद्बाणनिर्भिन्नो
यास्यसेयमसादनम् ॥ इतिह्युक्तंतंवीराश्च्यंसुकेतुःसहसात्वरन् ॥ २९ ॥ सज्यंचापंविधायाशुबाणान्मुंचन्स्थिरोभवत् ॥ तेबाणाःशितपर्वाणःस्वर्णपुंखाःसमं
ततः ॥ ३० ॥ दृश्यंतेव्यापिनस्तत्ररणमध्येसुदुर्भराः ॥ तद्बाणजालंतरसानिहत्यलक्ष्मीनिधिश्चापमथाततज्यम् ॥ विधायतस्योरसिवाणषट्कंसुभोचतीक्ष्णं
शितपर्वशोभितम् ॥ ३१ ॥ तद्बाणाःसुभुजभ्रातुर्हृदयंसर्वेदार्यच ॥ गतास्तेधुविद्दृश्यंतेरुधिरात्तामलीमसाः ॥ ३२ ॥ तद्बाणभिन्नहृदयःसुकेतुःकोपपूरितः ॥
जघानशरविंशत्यातीक्ष्णयानतपर्वया ॥ ३३ ॥ उभौबाणाविभिन्नांगावुभौक्षतजविप्लुतौ ॥ सैनिकैःपरिदृश्यंतेकिंशुकाविवपुष्पितौ ॥ ३४ ॥ मुंचंतौबाणकोटी
श्चसंदधंतौत्वराशरान् ॥ नकेनापिविलक्ष्येतेलघुहस्तौमहाबलौ ॥ ३५ ॥ कुंडलीकृतसज्यौपौवर्षतोबाणधारया ॥ नवांबुदाविवदिविशक्रनिर्देशकारिणौ ॥ ३६ ॥
तयोर्बाणागणान्बाहाग्ररांश्छूरान्विमस्तकान् ॥ कुर्वंतःकेवलंदृष्टानचसंधानमोक्षयोः ॥ ३७ ॥ पृथिवीमुभटैःपूर्णांसकिरीटैःसकुंडलैः ॥ धनुर्बाणकरैरोषसं
दष्टाधरयुग्मकैः ॥ ३८ ॥ तयोःप्रयुद्धचतोर्दर्पात्सर्वशस्त्रास्त्रवेदिनोः ॥ युद्धंसमभवद्घोरंदेवविस्मापनंमहत् ॥ ३९ ॥ संमर्दोभवदत्यंतंवीरकोटिविदारणः ॥ न
केनचित्कचिद्दृष्टंशरजालांतरेऽवरम् ॥ ४० ॥ तस्मिंस्तुसमयेलक्ष्मीनिधिर्वीरोरिमर्दनः ॥ बाणांश्चापेसमाधत्तवसुसंख्यान्दृढाञ्छितान् ॥ ४१ ॥ चतुर्भि
स्तुरगान्वीरःसुकेतोरनयत्क्षयम् ॥ एकेनच्वजमत्युग्रंचिच्छेदतरसाहसन् ॥ ४२ ॥ एकेनसारथेःकायाच्छिरोभूमावपातयत् ॥ एकेनचापंसगुणमच्छिन

१ क्रतुप्रतिदेशात् ।

॥ २८ ॥

द्रोषपूरितः ॥ ४३ ॥ एकेनहृदिविव्याधसुकेतोर्वेगवान्नृपः ॥ तत्कर्माद्भुतमुद्वीक्ष्यवीराविस्मयमाययुः ॥ ४४ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः॥ महतींसगदांधृत्वायोद्धुकामोभ्युपेयिवान् ॥ ४५ ॥ तमायांतंसमालक्ष्यगदायुद्धविशारदम् ॥ महत्यागदयायुक्तंरथादवततारसः ॥ ४६ ॥ गदामादाय महतींसर्वायसविनिर्मिताम् ॥ जातरूपविचित्रांगींसर्वशोभापुरस्कृताम् ॥ ४७ ॥ लक्ष्मीनिधिर्भृशंक्रुद्धःसुकेतोर्वक्षसित्वरन् ॥ ताडयामासहृदयेगदांव ज्राग्निसन्निभाम् ॥ ४८ ॥ गदयाताडितोवीरोनाकंपतमहामुने ॥ मदोन्मत्तोयथादंतीवालेनस्रग्भिराहतः ॥ ४९ ॥ उवाचतंसवीराग्र्योनृपंलक्ष्मीनिधिंत दा ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेयदिशूरःपरंतप ॥ ५० ॥ इत्युक्त्वाताडयामासललाटेगदयाभृशम् ॥ गदयाताडितोभालेऽसृग्वमन्कुपितोभृशम् ॥ ५१ ॥ मूर्ध्नि तंताडयामासगदयाकालरूपया ॥ सुकेतुरपितंस्कंधेताडयामासधर्मवित् ॥ ५२ ॥ एवंभृशंप्रकुपितौगदायुद्धविशारदौ ॥ गदायुद्धंप्रकुर्वाणौपरस्प रजयैषिणौ ॥ ५३ ॥ अन्योन्याघातविमतौपरस्परवधोद्यतौ ॥ नकोपितत्रहीयेतनकोजीयेतसंयुगे ॥ ५४ ॥ मूर्ध्निभालेतथास्कंधेहृदिगात्रेषुसर्वतः ॥ रुधिरौघपरिक्लिन्नौमहाबलपराक्रमौ ॥ ५५ ॥ तदालक्ष्मीनिधिःक्रुद्धोगदामुद्यम्यवेगवान् ॥ जगामप्रबलंहंतुंहृदिराजानुजंबली ॥ ५६ ॥ तमायांतमथा लोक्यस्वगदांमहतींदधत् ॥ ययौतंतरसाहंतुंराजभ्राताबलाद्बलम् ॥ ५७ ॥ गदांतेनविनिक्षिप्तांस्वकरेधृतवानयम् ॥ तयैवगदयातस्यहृदिजघ्नेमहा बलः ॥ ५८ ॥ स्वगदांतेनवैनीतांदृष्ट्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ बाहुयुद्धेनतंयोद्धुमियेपबलवत्तमम् ॥ ५९ ॥ तदाराजानुजःक्रुद्धोबाहुभ्यामुपगृह्यतम् ॥ युयु धेसर्वयुद्धस्यज्ञातावीरेषुसत्तमः ॥ ६० ॥ तदालक्ष्मीनिधिस्तस्यहृदिजघ्नेस्वमुष्टिना ॥ तदासोपिशिरस्येनंमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ ६१ ॥ मुष्टिभिर्वज्रसं काशैस्तलस्फोटैश्चदारुणैः ॥ अन्योन्यंजघ्नतुःक्रुद्धौसंदष्टाधरपल्लवौ ॥ ६२ ॥ मुष्टीमुष्टिदंतादंतिकचाकचिनखानखि ॥ उभयोरभवद्युद्धंतुमुलंरोमहर्ष णम् ॥ ६३ ॥ तदाप्रकुपितोभ्रातानृपतेश्चरणेनृपम् ॥ गृहीत्वाभ्रामयित्वाथपातयामासभूतले ॥ ६४ ॥ लक्ष्मीनिधिःकरेगृह्यतंनृपानुजमुच्चकैः ॥ भ्राम यित्वाशतगुणंगजोपस्थेजघानतम् ॥ ६५ ॥ सतदापतितोभूमौसंज्ञांप्राप्यक्षणादनु ॥ तथैवभ्रामयामासव्योम्निवेगेनविक्रमी ॥ ६६ ॥ एवं प्रयुध्यमानौतौबाहुयुद्धंगतौपुनः ॥ पादेपादंकरेपाणिंहृदिहृद्वदनेमुखम् ॥ ६७ ॥ एवंपरस्परंश्लिष्टौपरस्परवधैषिणौ ॥ उभावपिपराक्रांतावुभाव पिमुमूर्च्छतुः ॥ ६८ ॥ तदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्ताःप्रशशंसुःसहस्रशः ॥ धन्योलक्ष्मीनिधिर्भूपोधन्योराजानुजोबली ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपा तालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेगदायुद्धंनामषड्विंशतितमोऽध्यायः ॥ २६ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चित्रांगःक्रौंचकंठस्थोरथस्थोवीर

१ परस्परजयैषिणौ–इ ०पा० । २ दृष्ट्वा विस्मयमापेदे तदावीराःसहस्रशः । –इ० पा० । आपेदे–इत्येकवचनमनर्गलम् ।

शोभितः ॥ गाहयामासतत्सैन्यंवाराहइववारिधिम् ॥ १ ॥ धनुर्विस्फार्यसुदृढंमेघनादनिनादितम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिकोटिविदाहकान् ॥ २ ॥ तद्बाणभिन्नसर्वांगाःशेरतेसुभटाभृशम् ॥ सकिरीटतनुत्राणाःसन्दष्टदशनच्छदाः ॥ ३ ॥ एवंप्रवृत्तेसंग्रामेययौयोद्धुंसपुष्कलः ॥ मणिचित्रितमादायचापं वैरिप्रतापनम् ॥ ४ ॥ तयोःसंगतयोरूपंदृश्यतेतिमनोहरम् ॥ पुरातारकसंग्रामेस्कंदतारकयोर्यथा ॥ ५ ॥ विस्फारयन्धनुःशीघ्रंसव्यसाचीतुपुष्कलः ॥ ताडयामासतंक्षिप्रंशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ ६ ॥ चित्रांगोपिरुषाक्रांतःशरासनइषूञ्छितान् ॥ दधद्व्यमुंचद्बहुशोरणमंडलमूर्धनि ॥ ७ ॥ नादानंनचसंधानंन मोचनमथापिवा ॥ दृष्टंतावेवसंदृष्टौकुंडलीकृतचापिनौ ॥८॥ तदासौपुष्कलःक्रुद्धःशराणांशतकेनतम् ॥ विव्याधवक्षःस्थलकेमहायोद्धारमुद्भटम् ॥९॥ चित्रांगस्ताञ्छरान्सर्वांश्चिच्छेदतिलशःक्षणात् ॥ ताडयामासचांगेषुपुष्कलंशितसायकैः ॥ १० ॥ पुष्कलस्तद्रथंदिव्यंभ्रामकास्त्रेणशोभिना ॥ नभसि भ्रामयामासतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ११ ॥ भ्रांत्वामुहूर्तमात्रंतुसरथोहयसंयुतः ॥ स्थितिर्लेभेतिकष्टेनसंधृतोरणमंडले ॥ १२ ॥ सचास्यविक्रमंदृष्ट्वा चित्रांगःकुपितोभृशम् ॥ उवाचपुष्कलंधीमान्सर्वास्त्रेषुविशारदः ॥ १३ ॥ चित्रांगउवाच ॥ ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मसुभटैर्युधिसंमतम् ॥ मद्रथोवाजिसं युक्तोभ्रामितोनभसिक्षणम् ॥ १४ ॥ पराक्रमंसमीक्षस्वममापिसुभटेरितम् ॥ आकाशचारीतुभवान्भवत्वमरपूजितः ॥ १५ ॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रं रणेपरमदारुणम् ॥ धनुषापरमास्त्रज्ञःसर्वधर्मविदुत्तमः ॥ १६ ॥ तेनबाणेनसंविद्धःखेबभ्रामपतंगवत् ॥ सरथःसहयःसंख्येसध्वजश्चससारथिः ॥ १७ ॥ भ्रांत्वासरथवर्यस्तुनभसित्वरयान्वितः ॥ यावत्स्थितिंनलभतेतावन्मुक्तोऽपरःशरः ॥ १८ ॥ पुनश्चपरिबभ्रामरथःसूतसमन्वितः ॥ तत्कर्मवीक्ष्यपुत्रस्य राज्ञोविस्मयमापसः ॥ १९ ॥ कथंचित्स्थितिमप्यापपुष्कलःपरवीरहा ॥ रथंजघानबाणैश्चससूतहयमस्यच ॥ २० ॥ सभग्नस्यंदनोवीरःपुनरन्यंसमा श्रितः ॥ सोपिभग्नःशरैराशुपुष्कलेनरणांगणे ॥ २१ ॥ पुनरन्यंसमास्थाययावदायातिसंमुखम् ॥ तावद्बभंजनिशितैःसायकैस्तद्रथंपुनः ॥ २२ ॥ एवंद शरथाभग्नानृपतेरात्मजस्यहि ॥ पुष्कलेनतुवीरेणमहासंयुगशालिना ॥ २३ ॥ तदाचित्रांगकःसंख्येरथेस्थित्वाविचित्रिते ॥ आजगामहवेगेनपुष्कलंप्र तियोधितुम् ॥ २४ ॥ पुष्कलंपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ तैर्बाणैर्निहतोत्यंतंविव्यथेभरतात्मजः ॥ २५ ॥ सक्रुद्धश्चापमुद्यम्यबाणान्दशशितान्म हान् ॥ मुमोचहृदयेतस्यस्वर्णपुंखसुशोभितान् ॥ २६ ॥ तेबाणाःपपुरेतस्यरुधिरंबहुदारुणाः ॥ पीत्वापेतुःक्षितौकूटसाक्षिणःपूर्वजाइव ॥ २७ ॥ तदा चित्रांगकःक्रुद्धोभल्लान्पंचसमाददे ॥ मुमोचभालेपुत्रस्यभरतस्यमहौजसः ॥ २८ ॥ तैर्भल्लैराहतःक्रुद्धःशरासनवरेशरम् ॥ दधत्प्रतिज्ञामकरोच्चित्रांगनि

१ शिखिपत्रासुरो यथा–इ० पा० । २ मन्यते–इ० पा० । ३ यावत्स्थितिं स लभते–इ० पा० ।

धनंप्रति ॥ २९ ॥ शृणुवीरममक्षिप्रंप्रतिज्ञांत्वद्वधाश्रिताम् ॥ तज्ज्ञात्वासावधानेनयोद्धव्यंचत्वयात्रहि ॥ ३० ॥ बाणेनानेनचेत्त्वांवैनकुर्याप्राणैर्वर्जितम्॥ सतींसंदूष्यवनितांशीलाचारसुशोभिताम् ॥ ३१ ॥ योलोकःप्राप्यतेलोकैर्यमस्यवैशवर्तिभिः ॥ सलोकोममवैभूयात्सत्यंममप्रतिश्रुतम् ॥ ३२ ॥ इति श्रेष्ठंवचःश्रुत्वाजहासपरवीरहा ॥ उवाचमतिमान्वीरःपुष्कलंवचनंशुभम् ॥ ३३ ॥ मृत्युर्वैप्राणिनांभाव्यःसर्वत्रैवचसर्वदा ॥ तस्मान्मेनिधनेदुःखंनास्ति शूरशिरोमणे ॥ ३४ ॥ प्रतिज्ञायाकृतावीरत्वयावीरत्वशालिना ॥ सासत्यैवपुनर्मेद्यश्रूयतांव्याहृतंमहत् ॥ ३५ ॥ त्वद्बाणंमद्वधोद्युक्तंनाच्छिद्यांयदिचेद हम् ॥ तदाप्रतिज्ञांशृणुमेसर्ववीराभिमानिनः ॥ ३६ ॥ तीर्थंजिगमिषोर्यौवैकुर्यात्स्वांतविखंडनम् ॥ एकादशीव्रतादन्यज्जानातिव्रतमुच्चकैः ॥ ३७ ॥ तस्यपापंममैवास्तुप्रतिज्ञापरिघातिनः ॥ इतिवाक्यमुदीर्यैवतूष्णींभूतोधनुर्दधे ॥ ३८ ॥ तदानेननिषंगात्स्वादुद्धृत्यसायकंवरम् ॥ कथयामासविशदं वाक्यंशत्रुवधावहम् ॥ ३९ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ यदिरामांप्रियुगुलंनिष्कापट्येनचेतसा ॥ उपासितंमयातर्हिममवाक्यमृतंभवेत् ॥ ४० ॥ यदिस्वमहिलांभुक्त्वानान्यांजानामिचेतसा ॥ तेनसत्येनमेवाक्यंसत्यंभवतुसंगरे ॥ ४१ ॥ इतिवाक्यमुदीर्याशुबाणंधनुषिसंधितम् ॥ कालानलोपमंवीर शिरश्छेदनमाक्षिपत् ॥ ४२ ॥ तंबाणंमुक्तमालोक्यसतुराजसुतोबली ॥ बाणंशरासनेधत्ततीक्ष्णंकालानलोपमम् ॥ ४३ ॥ तेनबाणेनसंछिन्नोबाणःस्ववध उद्यतः ॥ हाहाकारोमहानासीच्छिन्नेतस्मिञ्छरेतदा ॥ ४४ ॥ परार्धंपतितंभूमौपूर्वार्धंफलसंयुतम् ॥ शिरोधरांचकर्ताशुपद्मनालमिवक्षणात् ॥ ४५ ॥ तदाभूमौपतंतंतुदृष्ट्वातत्तस्यसैनिकाः ॥ हाहाकृत्वाभृशंसर्वेपलायनपरागताः ॥ ४६ ॥ पृथ्व्यांतन्मस्तकंश्रेष्ठंसकिरीटंसकुंडलम् ॥ शुशुभेतीवपतितंचंद्र बिंबंदिवोयथा ॥ ४७ ॥ तंवीक्ष्यपतितंवीरःपुष्कलोभरतात्मजः ॥ व्यगाहतव्यूहमिमंसर्ववीरैकशोभितम् ॥ ४८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेष वात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचित्रांगवधोनामसप्तविंशतितमोऽध्यायः ॥ २७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथपुत्रंसमालोक्यपतितंव्यसुमुद्धतम् ॥ विल लापभृशंराजासुतदुःखेनदुःखितः ॥ १ ॥ मूर्ध्निसंताडयामासपाणिभ्यामतिदुःखितः ॥ कम्पमानोभृशंचाश्रूण्यमुञ्चन्नयनाब्जयोः ॥ २ ॥ गृहीत्वापतितं वक्रंचंद्रबिंबमनोरमम् ॥ पुष्कलेषुक्षतासृग्भिःक्लिन्नंकुंडलशोभितम् ॥ ३ ॥ कुटिलभ्रूयुगंश्रेष्ठंसंदष्टाधरपल्लवम् ॥ सचुंबन्मुखपद्मेनविलपन्निदमब्रवी त् ॥ ४ ॥ हापुत्रवीरकथमुत्सुकचेतसंमांकिंनेक्षसेविशदनेत्रयुगेनशूर ॥ किंमद्विनोदकथयारहितस्त्वमेवरोषोदधिप्लुतमनाःकिललक्ष्यसेच ॥ ५ ॥ वदपुत्र कथंमांत्वंप्रब्रूषेनहसन्पुनः ॥ अमृतैर्मधुरास्वादैर्विनोदयसिपुत्रक ॥ ६ ॥ शत्रुघ्नाश्वंगृहाणत्वंसितचामरशोभितम् ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यंत्यजनिद्रांमहा

१ पुरवर्त्मनि–इ० पा० । २ कालानलोपमो वीरवधसंयुक्तपर्वकः–इ० पा० । ३ शुशुभेतीव समरे चंद्रबिंबं भुवं गतम्–इ० पा० । ४ कंपमानो भृशं चांगे ह्यश्रून्मंचन्सुपुष्कलान्–इ० पा० ।

मते ॥७॥ एषप्रतापविशदःप्रतापाग्र्यःपरंतपः ॥ धनुर्बिभ्रत्पुरोभातिपुष्कलःपरवीरहा॥८॥एनंवारयसत्तीक्ष्णैर्बाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ कथंत्वंरणमध्येवैशेषे वीरविमोहितः ॥ ९ ॥ हस्तिनःपत्तयश्चैवरथारूढाभयार्दिताः ॥ शरणंत्वांसमायांतितानीक्षस्वमहामते ॥ १० ॥ पुत्रत्वयाविनासोढुंकथंशक्तोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नसायकांस्तीक्ष्णांश्चंडकोदंडनिर्गतान् ॥ ११ ॥ अतोमांतुत्वयाहीनंकोवापालयितुंक्षमः ॥ यदित्यक्ष्यसिनिद्रांत्वंजयायाहंक्षमस्तदा ॥ १२ ॥ इत्थंवि लप्यसुभृशंतताडहृदयंस्वकम् ॥ बहुशःपाणिनाराजापुत्रदुःखेनदुःखितः ॥ १३ ॥ तदाविचित्रदमनौस्वस्वस्यंदनसंस्थितौ ॥ पितुश्चरणयोर्नत्वाऊचतुःसम योचितम् ॥ १४ ॥ राजन्नस्मासुजीवत्सुकिंदुःखंहृदितद्वद ॥ वीराणांप्रधनेमृत्युर्वांच्छितोजायतेमहान् ॥ १५ ॥ धन्योयंवतचित्रांगोयोवीरभुविशोभते ॥ स किरीटस्तुसंदष्टदंतच्छदयुगःप्रभुः॥१६॥ कथयाशुकिमद्यैवकुर्वस्तेकार्यमीप्सितम् ॥ शत्रुघ्नवाहिनींसर्वांहन्वआवामनाथिनीम्॥१७॥अद्यैवपुष्कलंभ्रातुर्व धकारिणमाहवे ॥ पातयावोरथाच्छित्त्वाशिरोमुकुटमंडितम् ॥ १८ ॥ त्यजशोकंसुदुःखार्तःकथंभासिमहामते ॥ आज्ञापयावांमानार्हकुरुयुद्धेमतिंतथा ॥ १९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रयोर्वीरमानिनोः ॥ शोकंत्यक्त्वामहाराजोयुद्धायमतिमादधात् ॥ २० ॥ तावपिप्रतियोद्धारंवांच्छंतौरणदुर्मदौ ॥जग्मतुः कटकेशत्रोरनंतभटपूरिते ॥ २१ ॥ रिपुतापेनदमनोनीलरत्नेनचेतरः ॥ युयुधातेरणेवीरौप्रावृषीवलाहकौ ॥ २२ ॥ राजाकनकसन्नद्धेरथेमणिविचित्रिते ॥ रत्नकूबरशोभाढ्येतिष्ठंश्चापधरोबली ॥ २३ ॥ ययौयोद्धुंतुशत्रुघ्नंवीरकोटिभिरावृतम् ॥ तृणीकुर्वन्महावीरान्धनुर्विद्याविशारदान् ॥ २४ ॥ तंयोद्धुमा गतंदृष्ट्वासुबाहुंरोषपूरितम् ॥ पुत्रनाशनकुर्वंतंसर्वसैन्यवधादिकम् ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नपार्श्वसंचारीहनूमांस्तमुपाद्रवत् ॥ नखायुधोमहानादंकुर्वन्मेघइवाह वे ॥ २६ ॥ सुबाहुस्तंहनूमंतमागच्छंतंमहारवम् ॥ उवाचप्रहसन्वाक्यंरोषपूरितलोचनः ॥ २७ ॥ क्वगतःपुष्कलोहत्वामत्पुत्रंरणमंडले ॥ पातयाम्यद्य तस्याशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ २८ ॥ क्वशत्रुघ्नोवाहपालःक्वचरामःकुतोभटाः ॥ प्राणहंतारमायांतंपश्यंतुप्रधनेतुमाम् ॥ २९ ॥ इतितद्वाक्यमाकर्ण्य हनूमान्निजगादतम् ॥ शत्रुघ्नोलवणच्छेत्तावर्ततेसैन्यपालकः ॥ ३० ॥ सकथंप्रधनेयुध्येत्सेवकेऽग्रेस्थितेनृप ॥ मांविजित्यरणेतंचत्वंगंतासिनर पंभ ॥ ३१ ॥ इत्युक्तवंतंतरसाविव्याधदशसायकैः ॥ हृदिवानरमत्युग्रंपर्वताग्र्यमिवस्थितम् ॥ ३२ ॥ सबाणानागतांस्तांश्चगृहीत्वाकरसंपुटे ॥ चूर्णयामासतिलशःशितान्वैरिविदारणान् ॥ ३३ ॥ चूर्णयित्वाशरांस्तांस्तुनिनदन्घनगर्जितैः ॥ पुच्छेनावेष्ट्यतस्योच्चैरथंनिन्येमहाबलः ॥ ३४ ॥ तदा तंनृपवर्योसावाकाशेस्थितएवसः ॥ लांगूलंताडयामासशिताग्रैःसायकैर्मुहुः ॥ ३५ ॥ सताडितस्तुपुच्छाग्रेशरैःसन्नतपर्वभिः ॥ मुमोचतद्रथंदिव्यंक

१ युयुधे बाणसाहस्रंधनी प्रावृषि संनतौ–इ० पा० । २ करकुड्मले–इ० पा० ।

नकेनविचित्रितम् ॥ ३६ ॥ समुक्तस्तेनतरसाशरैस्तीक्ष्णैर्जघानतम् ॥ हनूमंतंकपिवरंरोषसंपूरितेक्षणः ॥ ३७ ॥ हनूमान्बाणविच्छिन्नःसर्वत्ररुधिरा प्लुतः ॥ महारोषंसमाधत्तनृपोपरिकपीश्वरः ॥ ३८ ॥ गृहीत्वातस्यदंष्ट्राभीरथंहयसमन्वितम् ॥ चूर्णयामासवेगेनतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ३९ ॥ स्वरथं भज्यमानंतुदृष्ट्वाराजात्वरन्बली ॥ अन्यंरथंसमास्थाययुयुधेतंमहाबलम् ॥ ४० ॥ पुच्छेमुखेथोरसिचभुजेचरणयोर्नृपः ॥ जघानशरसंधानकोविदः परमास्त्रवित् ॥ ४१ ॥ तदाक्रुद्धःकपिवरस्ताडयामासवक्षसि ॥ पादेनोत्प्लुत्यवेगेनराज्ञःसुभटशोभिनः ॥ ४२ ॥ सपदाप्रहतोभूमौपपातकिलमूर्च्छितः ॥ मुखाद्वमन्नसृक्चोष्णंश्वासपूरप्रवेपितः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्प्रधनांगणे ॥ अश्वान्वीरान्गजांश्चापिचूर्णयामासवेगतः ॥ ४४ ॥ तदासुकेतुस्त द्भ्रातातथालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ उभावपिसुसन्नद्धौयुद्धायसमुपस्थितौ ॥ ४५ ॥ राजानंमूर्च्छितंदृष्ट्वाप्रपलाय्यगतानराः ॥ इतस्ततोबाणसंघैःक्षताःपुष्कलव र्षितैः ॥ ४६ ॥ तद्भज्यमानंस्वबलंवीक्ष्यराजात्मजोबली ॥ दमनःस्तंभयामाससेतुर्वार्धिमिवोच्चलम् ॥४७॥ तदातुमूर्च्छितोराजास्वप्रमेकंददर्शह ॥ रणम ध्येकपिवरप्रपदाघाताडितः ॥ ४८ ॥ रामचंद्रस्त्वयोध्यायांसरयूतीरमंडपे ॥ ब्राह्मणैर्याज्ञिकश्रेष्ठैर्बहुभिःपरिवारितः ॥ ४९ ॥ तत्रब्रह्मादयोदेवास्तत्र ब्रह्मांडकोटयः ॥ कृतप्राञ्जलयस्तंवैस्तुवंतिस्तुतिभिर्मुहुः ॥ ५० ॥ रामंश्यामंसुनयनंमृगशृंगपरिग्रहम् ॥ गायंतिनारदाद्याश्चवीणोल्लसितपाण यः ॥५१॥ नृत्यंत्यप्सरसस्तत्रघृताचीमेनकादयः ॥ वेदामूर्तिंधराभूत्वाउपतिष्ठंतिराघवम् ॥ ५२ ॥ यच्चकिंचिद्वस्तुजातंसर्वशोभासमन्वितम् ॥ तस्य दातारमखिलंभक्तानांभोगदायकम् ॥ ५३ ॥ इत्येवमादिसंपश्यञ्जाग्रत्संज्ञामवापसः ॥ ब्रह्मशापहतज्ञानःकिंदृष्टमितिवैवदन् ॥ ५४ ॥ उत्थायप्रययौ पद्भ्यांशत्रुघ्नचरणंप्रति ॥ भृत्यकोटिपरीवारोरथकोटिपरीवृतः ॥ ५५ ॥ सुकेतुंतुसमाहूयविचित्रंदमनंतथा ॥ युद्धंकर्तुंसमुद्युक्तान्वारयामासधर्मवि त् ॥ ५६ ॥ उवाचतान्महाराजोधर्मात्माधर्मसंयुतः ॥ भ्रातःपुत्रौशृणुतमेवाक्यंधर्मसमन्वितम् ॥ ५७ ॥ मायुद्धंकुरुतक्षिप्रमनयस्तुमहानभूत् ॥ यद्रा मचंद्रवाहंत्वमगृह्णादमनोर्जितम् ॥ ५८ ॥ एषरामःपरंब्रह्मकार्यकारणतःपरम् ॥ चराचरजगत्स्वामीनमानुषवपुर्धरः ॥ ५९ ॥ एतद्धिब्रह्मविज्ञानमधु नाज्ञातवानहम् ॥ पुरासितांगशापेनहृतज्ञानधनोनघाः ॥ ६० ॥ अहंपुरातीर्थयात्रांगतस्तत्त्वविवित्सया ॥ तत्रानेकेमयादृष्टामुनयोधर्मवित्त माः ॥ ६१ ॥ असितांगंमुनिमहंगतवाञ्ज्ञातुमिच्छया ॥ तदाप्रोवाचमांविप्रःकृपांकृत्वाममोपरि ॥ ६२ ॥ योऽसावयोध्याधिपतिःसपरब्रह्मशब्दितः ॥ तस्ययाजानकीदेवीसाक्षात्साचिन्मयीस्मृता ॥ ६३ ॥ एनंतुयोगिनःसाक्षादुपासतेयमादिभिः ॥ दुस्तरापारसंसारवारिधिंसंतितीर्षवः ॥ ६४ ॥

१ पुष्कलवैरिणा–इ० पा० । २ सरयूतीरमंडले–इ० पा० । ३ गंतुं प्रवृत्तोऽसौ पद्भ्याम्–इ० पा० ।

स्मृतमात्रोमहापापहारीसगरुडध्वजः ॥ यएनंसेवतेविद्वान्ससंसारंतरिष्यति ॥ ६५ ॥ तदाहमहसंविप्रंकोयंरामस्तुमानुषः ॥ केयंसाजानकीदेवीहर्षशो
कसमाकुला ॥ ६६ ॥ अजन्मनःकथंजन्मअकर्तुःकृत्यमत्रकिम् ॥ जन्मदुःखजरातीतंकथयस्वयुनेमम ॥ ६७ ॥ इत्युक्तवंतंमाङ्गिद्धः
शशापसुनींश्वरः ॥ अज्ञात्वातत्त्वरूपंत्वंप्रतिब्रूषेममाधम ॥ ६८ ॥ एनंनिंदसिरामंत्वंमानुषोयमिदंहसन् ॥ तस्मात्त्वंतत्ससंमूढोभविष्यस्यु
दरंभरिः ॥ ६९ ॥ तदाहंतस्यचरणावग्रहंसदयायुतः ॥ दृङ्गामेविनयंमांतुप्रावोचत्करुणानिधिः ॥ ७० ॥ त्वंरामस्यमखेविघ्नंकरिष्यसियदानृप ॥
तदाहत्वामनीत्वांताडयिष्यतिवेगतः ॥ ७१ ॥ तदात्वंज्ञास्यसेरामजन्मान्यथास्वमनीषया ॥ पुराहमुक्तस्तेनैवंतदृष्टमधुनामया ॥ ७२ ॥
यदामांहनुमान्क्रुद्धस्ताडयामासवक्षसि ॥ तदाऽदशँरमानार्थंपूर्णब्रह्मस्वरूपिणम् ॥ ७३ ॥ तस्मादार्श्वंतुशोभाढ्यमानयंतुमहाबलाः ॥
धनानिचैववासांसिराज्यंचेदंसमर्पये ॥ ७४ ॥ रामंदृङ्गाकृतार्थःस्यामहंयज्ञेतिपुण्यदे ॥ आनयंतुहयंमह्यंरोचतेतुतदर्पणम् ॥ ७५ ॥ ॥ इते श्रीप
द्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेमुंवाहुपराजयोनामअष्टाविंशतितमोऽध्यायः ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ ततुतातवचःश्रुत्वा
हर्षिताःसंप्रहारिणः ॥ तथेत्यूचुर्महाराजंरामदर्शनलालसम् ॥ १ ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ ॥ राजन्भवत्पदांभोजान्नान्यंजानीमहेवयम् ॥ यत्तवस्वांततोजातं
तद्भवत्यद्यवेगतः ॥ २ ॥ अश्वोयंनीयतांतत्रसितचामरभूषितः ॥ रत्नमालातिशोभाढ्यश्चंदनादिकचर्चितः ॥ ३ ॥ राज्यमाज्ञाफलंस्वामिन्कोशावहुस
मृद्धयः ॥ वासांसिसुमहार्हाणिमूल्यमाणिसुगुणानिच ॥ ४ ॥ चंदनंचंद्रकंचैववाजिनःसुमनोहराः ॥ हस्तिनस्तुमदोद्भूतारथाःकांचनकूवराः ॥ ५ ॥ विचि
त्रवर्णादिनानाभूषणभूषिताः ॥ दास्यःशतसहस्रंचदासाश्चसुमनोरमाः ॥ ६ ॥ मणयःसूर्यसंकाशारत्नानिविविधानिच ॥ मुक्ताफलानिशुभ्राणिगजकुंभ
भवानिच ॥ ७ ॥ विद्रुमाःशतसाहस्रायद्यद्रत्नुमहोदयम् ॥ तत्सर्वंरामचंद्रायदेहिराजन्महामते ॥ ८ ॥ सुतानस्मान्किंकरान्नःसर्वानर्पयभूपते ॥ क
र्थंनकुरुषेराजंस्तदधीनंनृपासनम् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपुत्रवचःश्रुत्वाहर्षितोऽभून्महीपतिः ॥ उवाचचसुतान्वीरान्स्ववाक्यकरणोद्यता
न् ॥ १० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ आनयंतुहयंसर्वैसन्नद्धाःशस्त्रपाणयः ॥ नानारथपरीवारास्ततोयास्यैनृपंप्रति ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति
राज्ञोवचश्रुत्वाविचित्रोदमनस्तथा ॥ सुकेतुःसमरेशूराजग्मुस्तस्याज्ञयोद्यताः ॥ १२ ॥ तेगत्वाथपुरींशूरावाजिनंसुमनोरमम् ॥ सितचामरसंयुक्तंस्वर्ण
पत्राद्यलंकृतम् ॥ १३ ॥ रत्नमालाविभूषाढ्यंचित्रपत्रेणशोभितम् ॥ विचित्रमणिभूषाढ्यंमुक्ताजालस्वलंकृतम् ॥ १४ ॥ रज्ज्वाधृतंमहावीरैःपूर्वतःपृष्ठतो ॥ ३१ ॥

१ मान्नः—ङ० पा० । २ महाधनम्—ङ० पा० । ३ शङ्खप्रविणयोनाम—ङ० पा० । ४ दास्ये—ङ० पा० ।

भटैः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तैःसर्वशोभासमन्वितैः ॥ १५ ॥ सितातपत्रमस्थोचैर्भातिमूर्धनिवाजिनः ॥ सुचामरद्वयंयस्याश्रियतेपुरतोमुहुः ॥ १६ ॥ कृष्णागर्वादिधूपैश्चधूपितंवायुवेगिनम् ॥ राज्ञःपुरोनिनायाश्वंहयमेधस्यसत्क्रतोः ॥ १७ ॥ तमानीतंहयंदृष्ट्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोजवंकामरूपं जहर्षमतिमान्नृपः ॥ १८ ॥ जगामपद्भ्यांशत्रुघ्नंरागजचिह्नाढ्यलंकृतः ॥ स्वपुत्रपौत्रैःसंयुक्तोराजापरमधार्मिकः ॥ १९ ॥ ययौकर्तुधनानांससद्भक्तयंचलगामिनाम् ॥ एतद्विनश्वरंमत्वादुःखदंसक्रचेतसाम् ॥ २० ॥ शत्रुघ्नंसददर्शाथसितच्छत्रेणशोभितम् ॥ चामरैर्वीज्यमानञ्चसेवकैःपुरतःस्थितैः ॥ २१ ॥ सुमतिंपरिपृच्छंतंरामचंद्रकथानकम् ॥ भयवार्तांविनिर्मुक्तंवीरशोभास्वलंकृतम् ॥ २२ ॥ वीरैःकोटिभिराकीर्णंवाजिपालनकांक्षिभिः ॥ वानराणांसहस्रैश्चसमंतात्परिवारितम् ॥ २३ ॥ दृष्ट्वाशत्रुघ्नचरणौप्रणनामससुतक्रः ॥ धन्योहमितिसंहृष्टोवदन्नामैकमानसः ॥ २४ ॥ शत्रुघ्नस्तंप्रणयिनंदृष्ट्वाराजानमुद्रटम् ॥ उत्थायासनतःसर्वैर्भटैर्दोर्भ्यांससस्वजे ॥ २५ ॥ हृदंसंपूज्यराजातंशत्रुघ्नंपरवीरहा ॥ उवाचहर्षमापन्नोगद्गदस्वरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ सुबाहुरुवाच ॥ ॥ अद्यधन्योस्मिससुतःसकुटुंबःसबाहनः ॥ यद्युष्मच्चरणौद्रक्ष्येनृपकोटिभिरीडितौ ॥ २७ ॥ अज्ञानिनासुतेनार्यगृहीतोवाजिनांवरः ॥ दमने नानयंत्वस्यक्षमस्त्वक्रुणानिधे ॥ २८ ॥ नजानातिरघूत्तंससर्वदेवाधिदैवतम् ॥ लीलयाविश्वसृष्टारंहंतारमपिपालकम् ॥ २९ ॥ इदंराज्यंसमृद्धांगंसपृद्ध बलवाहनम् ॥ इमेकोशाधनैःपूर्णाइमेपुत्राइमेवयम् ॥ ३० ॥ सर्वंवयंरामनाथास्त्वदाज्ञाप्रतिपालकाः ॥ गृहाणसर्वंसफलंनमेस्तिक्रचिदुन्मतम् ॥ ३१ ॥ क्रा सौहृत्रमात्रामस्यचरणांभोजषट्पदः ॥ यत्प्रसादाद्हंप्राप्स्येराजराजस्यदर्शनम् ॥ ३२ ॥ साधूनांसंगमेकिंकिंप्राप्यतेनमहीतले ॥ यत्प्रसादाद्हंमूढोव्रह्म शापमतींतरम् ॥ ३३ ॥ दृष्ट्वात्वद्यमहाराजंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ प्राप्स्यामिजन्मनःसर्वंफलंदुर्लभमत्रच ॥ ३४ ॥ ममतावद्रतंचायुर्नहुरामविवियोगिनः ॥ स्वल्पमुर्वरितंतत्रकथंद्रक्ष्येरघूत्तमम् ॥ ३५ ॥ मह्यंदर्शयतंरामंयज्ञकर्मविचक्षणम् ॥ यदिप्रिरजसापूताशिलाभूतामुनिप्रिया ॥ ३६ ॥ काकःपरंपदंप्राप्तो यद्भागस्पर्शनात्त्वगः ॥ अनेकेयस्यवक्राज्जैर्वीक्ष्यसंरूयेपदंगताः ॥ ३७ ॥ येत्वस्यरघुनाथस्यनामगृह्णंतिसादराः ॥ तेयांतिपरमंस्थानंयोगिभिर्यद्विचिंत्यते ॥ ३८ ॥ धन्यायोध्यावलोकायेराममुखपंकजम् ॥ स्वलोचनपुटैःपीत्वासुखंयांतिमहोदयम् ॥ ३९ ॥ इतिसंभाष्यनृपतिंबाहुराज्यंधनानिच ॥ सर्वसमर्प्यचावोचत्किंकरोस्मिमहीपते ॥ ४० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञःपरपुरंजयः ॥ प्रत्युवाचेतितंभूपंवाग्मीवाक्यविशारदः ॥ ४१ ॥ ॥ शत्रुघ्न उवाच ॥ ॥ कथंराजन्निदंब्रूषेत्वंवृद्धोममपूजितः ॥ सर्वंत्वदीयंत्वद्राज्यंदमनोविदधात्वयम् ॥ ४२ ॥ क्षत्रियाणामिदंकृत्यंयत्संग्रामविधायकम् ॥ सर्वरा

१ नेत्रपातामिकांक्षकेः–इ० पा० ।

ज्यंधनंचेदंप्रतियातुममाज्ञया ॥ ४३ ॥ यथामेरघुनाथस्तुपूज्योवाऽमनसासदा ॥ तथात्वमपिमत्पूज्योभविष्यसिमहीपते ॥ ४४ ॥ भवान्सज्जोभवत्वद्यहयस्यानुगमंप्रति ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीगजाश्वरथसंयुतः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतिः ॥ पुत्रंराज्येऽभिषेच्यैव शत्रुघ्नेनसुपूजितः ॥ ४६ ॥ महारथैःपरिवृतोनिर्जगामपुरांगणे ॥ पुष्कलेनहतंभूपःसंस्कृत्यविधिपूर्वकम् ॥ ४७ ॥ क्षणंशुशोचतत्त्वज्ञोलोकदृष्ट्यामहारथः ॥ ज्ञानेनानाशयच्छोकंरघुनाथमनुस्मरन् ॥ ४८ ॥ सज्जीभूतोरथेतिष्ठन्महासैन्यसमावृतः ॥ आजगामससत्रुघ्नमहाराथिपुरस्कृतः ॥ ४९ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वासर्वैसैन्यसमन्वितम् ॥ गंतुंचकारधिषणांहयवर्यस्यपालने ॥ ५० ॥ सोश्वेविमोचितस्तेनभालेपत्रेणचिह्नितः ॥ वामावर्तभ्रमन्प्रायात्पौर्वाऽनपदान्बहून् ॥ ५१ ॥ तत्रतत्रत्यभूपालैर्महाशूराभिपूजितैः ॥ प्रणतिंक्रियतेतस्यनकोपितमगृह्णत ॥ ५२ ॥ केचिद्वासांसिचित्राणिकेचिद्राज्यंस्वकंमहत् ॥ केचिद्धनंजनंकेचिदानीयप्रणमंतितम् ॥ ५३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्यसुबाहुनासहनिर्याणंनामएकोनत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ २९ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथतेजःपुरंप्राप्तस्तुरगःपत्रशोभितः ॥ यस्यांपालयतेरा जाप्रज्ञाःसत्येनसत्यवान् ॥ १ ॥ अथकोटिपरीवारोरघुनाथानुजस्ततः ॥ हयानुगोययौतस्यपुरतःपुरधर्षणः ॥ २ ॥ तद्दृष्ट्वानगरंरम्यंचित्रप्राकारशोभितम् ॥ कांचनैःकलशैस्तत्रपरितःप्रतिभासितम् ॥ ३ ॥ देवायतनसाहस्रैःसर्वतश्चविराजितम् ॥ यतीनांतुमठास्तत्रशोभंतेयतिपूरिताः ॥ ४ ॥ वहत्यत्रमहादेवीशिखिलोचनमूर्धगा ॥ हंसकारंडवाकीर्णोमुनिवृंदनिषेविता ॥ ५ ॥ ब्राह्मणानांप्रत्यगारमग्निहोत्रभवःपुनः ॥ धूमस्तत्रपुनात्यंगपातकाद्युतमानसान् ॥ ६ ॥ उवाचसुमतिंराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ तत्पुरप्रेक्षणोद्भूतहर्षविस्मितमानसः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ मंत्रिन्कथयकस्येदंपुरंमेदृष्टिगोचरम् ॥ करोतिमानसाद्वादंधर्मेणप्रतिपालितम् ॥ ८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ उवाचसुमतिःसर्वयथातथमनुद्धतम् ॥ ९ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ शृणुष्वावहितःस्वामिन्वैष्णवस्यकथाःशुभाः ॥ याःश्रुत्वामुच्यतेपापाद्ब्रह्महत्यासमादपि ॥ १० ॥ जीवन्मुक्तोवरीवर्तिरामांश्यंबुजषट्पदः ॥ सत्यवान्यज्ञयज्ञांगज्ञातकर्ताऽवितामहान् ॥ ११ ॥ धेनुंप्रसाद्यबहुभिर्व्रतैर्यैरापतत्पिता ॥ ऋतंभरारूथोजगतिख्यातःपरमधार्मिकः ॥ १२ ॥ गौःप्रसन्नादपौत्रमनेकगुणसंस्कृतम् ॥ सत्यवंतंसुशोभाढ्यंतंजानीहिनृपोत्तमम् ॥ १३ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोवाऋतंभरोराजाकिमर्थंधेनुपूजनम् ॥ कथंप्रातःसुतस्तस्यवैष्णवोविष्णुसेवकः ॥ १४ ॥ सर्वमेतत्समाचक्ष्ववैष्णवस्यकथानकम् ॥ श्रुतंहरतिजंतूनांमहापातक

१ रथकोटिपरीवारः—ङ० पा० ।

॥ ३२ ॥

पवेतम् ॥ १५ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशङ्खभ्रस्यमहार्थकम् ॥ कथयामासविशदंतदुत्पत्तिकथानकम् ॥ १६ ॥ ऋतंभरोनरपतिरनपत्यः पुराभवत् ॥ कलत्राणिबहून्यस्यनपुत्रंप्रापतेषुवै ॥ १७ ॥ तदाजाबालिनामानंमुनिंदेवादुपागतम् ॥ पप्रच्छकुशलोद्युक्तःसपुत्रोत्पत्तिकारणम् ॥ १८ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ ॥ स्वामिन्वंध्यस्यमेब्रूहिपुत्रोत्पत्तिकरंवचः ॥ यत्कृत्वाजायतेऽपत्यंममवंशधरंवरम् ॥ १९ ॥ तंज्ञात्वाभवतोभव्यंप्रकुर्यांनिश्चितंवचः ॥ दार्नव्रतंवातीर्थवामखेवासुनिसत्तम ॥ २० ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वाजगादमुनिसत्तमः ॥ सुतोत्पत्तिकरंवाक्यंप्रणतस्यसुतार्थिनः ॥ २१ ॥ अपत्यप्राप्तिकामस्यसंत्युपायास्त्रयःप्रभो ॥ विष्णोःप्रसादोगोश्राप्शिशिवंस्याप्यथवापुनः ॥ २२ ॥ तस्मात्त्वंकुरुवैपूजांधेनोर्देवतनोनृप ॥ यस्याःपुच्छेमुखेशृंगेपृष्ठेदेवाःप्रतिष्ठिताः ॥ २३ ॥ सातुद्यादास्यतिक्षिप्रंवांछितंधर्मसंयुतम् ॥ एवंविदित्वागोपूजांविधेहित्वमृतंभर ॥ २४ ॥ योवैनित्यंपूजयतिगांगो हेयवसादिभिः ॥ तस्यदेवाश्रपितरोनित्यंतृप्ताभवंतिहि ॥ २५ ॥ योवैगवाह्निकंदद्याद्विप्रेयमेनशुभव्रतः ॥ तेनसत्येनतस्यस्युःसर्वेपूर्णामनोरथाः ॥ २६ ॥ तृपितागौर्गृहेवद्धागेहेकन्याराजस्वला ॥ देवताचसनिर्माल्याहंतिपुण्यंपुराकृतम् ॥ २७ ॥ योवैगांप्रतिपिद्धश्चेतचरंतींस्वंतृणंनरः॥ तस्यपूर्वेचपितरः कंपंतेपतनोन्मुखाः ॥ २८ ॥ योवैयष्टयाताडयतिधेनुंमत्योंविमूढधीः ॥ धर्मराजस्यनगरंसयातिकरवर्जितः ॥ २९ ॥ योवैदंशान्वारयतितस्यपूर्वेह्यधोगताः ॥ नृत्यंतिमत्सुतोह्यस्मांस्तारयिष्यतिभाग्यवान् ॥ ३० ॥ अत्रेवोदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ जनकस्यपुरावृत्तंधर्मराजपुरेद्रुतम् ॥ ३१ ॥ एकदाजनकोराजायोगेनासून्समत्यजत् ॥ तदाविमानंसंप्राप्तंकिंकिणीजालभूषितम् ॥ ३२ ॥ तदारुह्यगतोराजासेवकैरूढदेहवान् ॥ मार्गेजगामधर्मस्यसंयमिन्याःपुरींतिके ॥ ३३ ॥ तदानरककोटीपुपीड्यंतेपापकारिणः ॥ जनकस्यांगपवनंप्राप्यसौख्यंप्रपेदिरे ॥ ३४ ॥ निरयेदाहजापीडाजांतैपांसुखकारिणी ॥ महादुःखंतदानर्हजनकस्यांगवायुना ॥ ३५ ॥ तदातंनिर्गतंदृष्ट्वाजंतवःपापपीडिताः ॥ अत्यंतंचुक्रुशुर्भीतास्तद्वियोगमनिच्छवः ॥ ३६ ॥ ऊचुस्तेकरुणांवाचंमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ त्वदंगवायुसंस्पर्शात्सुखिनःस्यामपीडिताः ॥ ३७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराजापरमधार्मिकः ॥ मानसेंचिंतयामासकरुणांवाचमागच्छसुकृतिन्नितः ॥ ३८ ॥ चेन्मत्तःप्राणिनांसौख्यंभवेदिहतदापुनः ॥ अत्रैवचपुरेस्थास्येस्वर्गंएषमनोरमः ॥ ३९ ॥ एवंकृत्वानृपस्तस्थौतत्रेवनिरयाग्रतः ॥ विदधत्प्राणिनांसौख्यमनुकंपितमानसः ॥ ४० ॥ तत्रधर्मस्तुसंप्राप्तोनिरैयद्वारिदुःखदे ॥ कारयन्यातनास्तीव्रानानापातककारिः

१ तज्ज्ञात्वा कथयाशु त्वं यत्कर्त्तव्यं निश्चितं वचः–इ० पा० । २ शिवतुष्टयथवा पुनः–इ० पा० । ३ कृतार्थकाः–इ० पा० । ४ नृत्यंत्यत्यंतसंवादस्मान्–इ० पा० । ५ योगेन तनुमत्यजत्–इ० पा० । ६ जाताशीतलकारिणी–इ० पा० । ७ निरयेऽपारदुःखदे–इ० पा० ।

णाम् ॥ ४१ ॥ तदोददर्शराजानंजनकंद्वारिसंस्थितम् ॥ विमानेनमहापुण्यकारिणंदययायुतम् ॥ ४२ ॥ तमुवाचप्रेतपतिर्जनकंसहसन्गिरा ॥ राज
न्कुतस्त्वंसंप्राप्तःसर्वधर्मशिरोमणिः ॥ ४३ ॥ एतत्स्थानंपातकिनांदुष्टानांप्राणघातिनाम् ॥ नायांतिपुरुषाभूपत्वादृशाःपुण्यकारिणः ॥ ४४ ॥ अत्रायांति
नरास्तेवैयेपरद्रोहतत्पराः ॥ परापवादनिरताः परद्रव्यपरायणाः ॥ ४५ ॥ योवैकलत्रंधर्मिष्ठंनिजसेवापरायणम् ॥ अपराधादतेजह्यात्सनरोत्र
समाव्रजेत् ॥ ४६ ॥ मित्रंवञ्चयतेयस्तुधनलोभेनलोभितः ॥ आगत्यात्रनरःपीडांमत्तःप्राप्नोतिदारुणाम् ॥ ४७ ॥ योरामैमनसावाचाक
र्मणादंभतोपिवा ॥ द्वेषाद्वाचोपहासाद्वानस्मरत्येवमूढधीः ॥ ४८ ॥ तंवध्नामिपुनस्तेषुनिक्षिप्यश्रपयामिच ॥ यैःस्मृतोनरमानाथोनरकक्लेशवार
कः ॥ ४९ ॥ तावत्पापंमनुष्याणामंगेषुनृपतिष्ठति ॥ यावद्रामंनरसनागृणातिकलिदुर्मतेः ॥ ५० ॥ महापापकाराराजन्येभवंतिमहामते ॥ तानानयं
तिमदूत्यास्त्वादृशान्द्रष्टुमक्षमाः ॥ ५१ ॥ तस्माद्गच्छमहाराजभुंक्ष्वभागाननेकशः ॥ विमानवरमारुह्यभुंक्ष्वपुण्यमुपार्जितम् ॥ ५२ ॥ इतिवाक्यंस
माकर्ण्यधर्मराजस्यतत्पतेः ॥ उवाचधर्मराजानंकरुणापूरपूरितः ॥ ५३ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ अहंगच्छामिनोनाथजीवानामनुकम्पया ॥ मदंगवा
युनाह्येतेसुखंप्राप्ताःस्मसंस्थिताः ॥ ५४ ॥ एतान्मुंचसिचेद्राजन्सर्वान्वैनिरयस्थितान् ॥ ततोगच्छामिसुखितःस्वर्गैपुण्यजनाश्रितम् ॥ ५५ ॥ ॥ जावालि
रुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यमथाश्रुत्यजनकंप्रत्युवाचसः ॥ प्रत्येकंनिर्दिशञ्जीवान्निरयस्थाननेकशः ॥ ५६ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ अयंमित्रकलत्रंवैवि
श्वस्तमनुजंगम्यिवान् ॥ तस्मादेनंलोहशंकौवर्षायुतमपीपचम् ॥ ५७ ॥ पश्चादेनंसूकराणांयोनौनिक्षिप्यदोषिणम् ॥ मानुषेष्ववतार्योऽयंपंढेचिह्नेन
चिह्नितः ॥ ५८ ॥ अनेनपरदाराश्चबलाद्गलिंगितामुहुः ॥ तस्मादयंपच्यतेत्रशैरवेशतहायनम् ॥ ५९ ॥ अयंतुपरकीर्यस्त्वंमुपित्वावुबुजे
कुधीः ॥ तस्मादस्यकरौछित्त्वापचेयंपूयशोणिते ॥ ६० ॥ अयंसायंतनेप्राप्तमतिथिक्षुधयार्दितम् ॥ वाण्यापिनाकरोत्तस्यपूजनंस्वागतंनच
॥ ६१ ॥ तस्मादयंपातनीयस्तामिस्रेंधनपूरिते ॥ भ्रमरैःपीडितोयंतुयातनांशतहायनम् ॥ ६२ ॥ अयंतावत्परस्योचैर्निंदांकुर्वन्नल
ज्जितः ॥ अयमप्यपृणोत्कर्णौप्रेरयन्दुष्टशस्तुताम् ॥ ६३ ॥ तस्मादिमावंधकूपेपतितोदुःखदुःखितौ ॥ अयंमित्रध्रुग्द्विग्रःपच्यतेरौरवे
भृशम् ॥ ६४ ॥ तंस्मादेतान्पापभोगान्कारायित्वाविमोचये ॥ त्वंगच्छनरशार्दूलपुण्यराशिविधायकः ॥ ६५ ॥ ॥ जावालिरुवाच ॥ एवंसनिर्दिशञ्जी ॥ ३३ ॥

१ स तं ददर्श–इ०पा० । २ तोये–इ० पा० । ३ यैःस्मृतो वै रमानाथो नरकक्लेशवारकः । ते मत्स्थानं विहायाशु वैकुंठाख्यं प्रयांत्यहो ॥–इ० पा० । ४ इतो गच्छामि–इ० पा० । ५ खंज चिन्हेन–इ० पा० । ६ इतःप्राक्–"शमन उवाच"–इ०पा०ह्दयते एकस्मिन्पुस्तके ।

वांस्तूष्णीमासाघकारिणः ॥ प्रोवाचरामभक्तोसौकरुणापूरितेक्षणः ॥ ६६ ॥ ॥ जनकउवाच ॥ ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्जीवानांदुःखिनांभवेत् ॥ तदाशुकथ यत्वंवेत्थकृत्वासुखमाप्नुयुः ॥ ६७ ॥ ॥ धर्मउवाच ॥ ॥ नैंभिरारांधितोविष्णुर्नैंभिस्तस्यकथाःश्रुताः ॥ कथंनिरयनिर्मुक्तिर्भवेद्वैपापकारिणाम्॥६८॥ यदित्वंमोचयस्येतान्महापापकरानपि ॥ तर्ह्यपंयमहाराजपुण्यंतत्कथयामियत् ॥ ६९ ॥ एकदाप्रातरुत्थायशुद्धभावेनचेतसा ॥ ध्यातः श्रीरघुनाथोसौ महापापहराभिधः ॥ ७० ॥ रामरामेतियद्वोक्तंत्वयाशुद्धेनचेतसा ॥ तत्पुण्यमर्पयैतेभ्योयेनस्यान्निरयाच्युतिः ॥ ७१ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एत च्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यधीमतः ॥ पुण्यंददौमहाराजआजन्मसमुपार्जितम् ॥ ७२ ॥ यदाजन्मकृतैःपुण्यैरघुनाथार्चनोद्भवैः ॥ एतेपांनिरयान्मुक्तिर्भ वत्वत्रमनोरमा ॥ ७३ ॥ एवंकथयतस्तस्यजीवानिरयसंस्थिताः ॥ तत्क्षणान्निरयान्मुक्ताजाताद्दिव्यवपुर्धराः ॥ ७४ ॥ ऊचुस्तेजनकंराजंस्त्वत्प्रसादाद्व यंक्षणात् ॥ दुःखदान्निरयान्मुक्तायास्यामःपरमंपदम् ॥ ७५ ॥ तान्दृष्ट्वामूर्यसंकाशान्नरान्निरयनिःसृतान् ॥ तुतोपचित्तेसुभृशंसर्वभूतदयापरः ॥ ७६ ॥ तेसर्वंप्रथयुर्लोकंदिवंदेवैरलंकृतम् ॥ जनकंतुप्रशंसंतोमहाराजंदयानिधिम् ॥७७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्य वद्राज्यानेजनकेननरकस्थप्राणिमोचनंनामत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३० ॥ ७ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ अथतेषुप्रयातेषुनरकस्थेषुवैनृपु॥राजापप्रच्छकौनाशंसर्वध र्मविदांवरम् ॥ १ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ धर्मराजत्वयाप्रोक्तंयत्पातककरानराः ॥ आर्यांतितवसंस्थानंनचधर्मकथारताः ॥ २ ॥ मदागमनमत्राभूत्के नपापेनधार्मिक ॥ तद्वैकथयसर्वंमेपापकारणमादितः ॥ ३ ॥ इति श्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मराजःपरंतप ॥ कथयामाससतस्यैवंयमपुर्यागमंतदा ॥ ४ ॥ ॥ ध र्मराजउवाच ॥ ॥ राजंस्तवमहत्पुण्यंनैतादृक्कस्यभूतले ॥ रघुनाथपदद्वंद्वमकरंदमधुव्रत ॥ ५ ॥ त्वत्कीर्तिस्त्वधुनीसर्वान्पापिनोमलसंयुक्तान् ॥ पुना तिपरमाह्लादकारिणीदुष्टतारिणी ॥ ६ ॥ तथापिपापलेशस्तेववर्ततेनृपसत्तम ॥ येनसंयमिनीपाश्वैमागतःपुण्यपूरितः ॥ ७ ॥ एकदातुचरंतीगांवारयामा सैवैभवान् ॥ तेनपापविपाकेननिरयद्वारदर्शनम् ॥ ८ ॥ इदानींपापनिर्मुक्तोवहुपुण्यसमन्वितः ॥ भुंक्ष्वभोगान्सुविपुलान्निजपुण्यार्जितान्वहून् ॥ ९ ॥ एतेषांकरुणावार्धीरघुनाथोसुखंहरन् ॥ संयमिन्यामहामार्गेप्रेरयामाससेवैष्णवम् ॥ १० ॥ नागमिष्येयंदित्त्वैवमार्गेणानेनसुव्रत ॥ अभविष्यत्कथंतेपांनिर यात्परिमोचनम् ॥ ११ ॥ त्वादृशाःपरदुःखेनदुःखिताःकरुणालयाः ॥ प्राणिनांदुःखविच्छेदंकुर्वंत्येवमहामते ॥ १२ ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एवंवदंतंशमनंप्रणम्यसदिवंगतः ॥ दिव्यनसुविमानेनअप्सरोगणशोभिना ॥ १३ ॥ तस्माद्भावोऽनिशंपूज्यामनसापिनगर्हयेत् ॥ गर्हयन्निरयंया

१ पापकार्यं यथातथम्–इ० पा० । २ खेदयन्–इ० पा० ।

तियावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ १४ ॥ तस्मात्त्वंनृपतिश्रेष्ठगोपूजांवैसमाचर ॥ सातुष्टादास्यतिक्षिप्रंपुत्रंधर्मपरायणम् ॥ १५ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाधेनुपूजांसपप्रच्छकथमादरात् ॥ पूजनीयाप्रयत्नेनकीदृशंकुरुतेनरम् ॥ १६ ॥ जाबालिःकथयामासधेनुपूजांयथाविधि ॥ प्रत्यहंविपिनंगच्छेच्चारणार्थंव्रतीतुगोः ॥ १७ ॥ गवेयवांस्तुसंभोज्यगोमयस्थान्समाहरेत् ॥ भक्षणीयायवास्तेतुपुत्रकामेनभूपते ॥ १८ ॥ सायदापिवतेतोयंतदापेयंजलंशुचि ॥ सोच्चैःस्थानेयदातिष्ठेत्तदानींचाशनस्थितः ॥ १९ ॥ दंशान्निवारयेन्नित्यंयवसंस्वयमाहरेत् ॥ एवंप्रकुर्वतःपुत्रंदास्यतेधर्मतत्परम् ॥ २० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुत्रकामऋतंभरः ॥ व्रतंचकारधर्मात्माधेनुपूजांसमाचरन् ॥ २१ ॥ प्रत्यहंकुरुतेगांवैयवसाद्येनतोपिताम् ॥ दंशान्न्यवारयद्धीमान्यवभक्षकृतादरः ॥ २२ ॥ एवंधेनुंपूजयतोगतास्तुदिवसाघनाः ॥ वनमध्येतृणादींश्चचरंतीमकुतोभयाम् ॥ २३ ॥ एकदानृपतिस्तस्यवनस्यश्रीनिरीक्षणे ॥ न्यस्तदृष्टिःसपरितोबभ्रामसकुतूहली ॥ २४ ॥ तदागत्याहनद्गांवैपंचास्यःकाननांतरात् ॥ क्रोशंतींबहुधादीनांसिंहभारेणदुःखिताम् ॥ २५ ॥ तदानृपःसमागत्यविलोक्यनिजमातरम् ॥ सिंहेननिहतांपश्यन्रुरोदातीवविह्वलः ॥ २६ ॥ सदुःखितःसमागत्यजाबालिंमुनिसत्तमम् ॥ निष्कृतिंतस्यपप्रच्छगोवधस्यप्रमादतः ॥ २७ ॥ ॥ ऋतंभरउवाच ॥ स्वामिंस्त्वदाज्ञयाधेनुंपालयन्वनमास्थितः ॥ कुतोप्यागत्यतांसिंहोजघानादृष्टिगोचरः ॥ २८ ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैकिंकरोमित्वदाज्ञया ॥ कथंवाव्रतसंपूर्तिर्ममपुत्रप्रदायिनी ॥ २९ ॥ इत्युक्तवंतंतंभूपंजगादमुनिसत्तमः ॥ संत्युपायामहीपालपापस्यास्यापनुत्तये ॥ ३० ॥ ब्रह्मघ्नस्यकृतघ्नस्यसुरापस्यमहामते ॥ प्रायश्चित्तानिवर्तंतेसर्वपापहराणिच ॥ ३१ ॥ कृच्छ्रैश्चांद्रायणैर्दानैर्व्रतैःसनियमैर्यमैः ॥ पापानिप्रलयंयांतिनियमादनुतिष्ठतः ॥ ३२ ॥ द्वयोश्चनिष्कृतिर्नास्तिपापपुंजकृतोस्तयोः ॥ मत्यागोवधकर्तुश्चनारायणविनिंदितुः ॥ ३३ ॥ गवांयोमनसादुःखंवांच्छत्यधमसत्तमः ॥ सयातिनिरयस्थानंयावदिंद्राश्चतुर्दश ॥ ३४ ॥ योपिदेवंहरिंनिंदेत्सकृद्दुर्भाग्यवान्नरः ॥ सचापिनरकंपश्येत्पुत्रपौत्रपरीवृतः ॥ ३५ ॥ तस्माज्ज्ञात्वाहरिंनिंदन्गोषुदुःखंसमाचरन् ॥ कदापिनरकान्मुक्तिंनप्राप्नोतिनरेश्वर ॥ ३६ ॥ अज्ञानप्राप्तगोहत्याप्रायश्चित्तंतुविद्यते ॥ रामभक्तंतुधीमंतंयाहित्वमृतुपर्णकम् ॥ ३७ ॥ सवैसमदृशःसर्वाञ्छत्रून्मित्राणिपश्यति ॥ तुभ्यंकथिष्यतिक्षिप्रंगोवधस्यास्यनिष्कृतिम् ॥ ३८ ॥ तस्यदेशांस्त्वमाक्रामंस्तेननिर्वासितःपुरा ॥ वैरिभावंपरित्यज्यगच्छत्वमृतुपर्णकम् ॥ ३९ ॥ सयद्वदिष्यतिक्षिप्रंतत्कुरुष्वसमाहितः ॥ यथात्वत्कृतपापस्यनिष्कृतिर्हिभविष्यति ॥ ४० ॥ सतुतद्वचनंश्रुत्वाजगामऋतुपर्णकम् ॥ रामभक्तंरिपौमित्रेसमदृष्ट्यासमंजसम् ॥ ४१ ॥

१ व्रतं कुरु–इ०पा० । २ हंभारावेण–इ० पा० । ३ वधपापापनुत्तये–इ० पा० । ४ पापराश्यपनुत्तये–इ० पा० । ५ गच्छेत्–इ० पा० ।

सतस्मैकथयामासयज्जातंगोवधादिकम् ॥ तस्यपापस्यनिष्कृत्यैह्युपायंसोप्यचिंतयत् ॥ ४२ ॥ क्षणंध्यात्वाथतंराजाऋतुपर्णऋतंभरम् ॥ उवाचप्रहस
न्वाक्यंबुद्धिमान्धर्मकोविदः ॥ ४३ ॥ कोहंराजन्मुनीनांवैपुरतःशास्त्रवेदिनाम् ॥ तान्हित्वाकिंतुमांप्राप्तोमूर्खंपंडितमानिनम् ॥ ४४ ॥ तवमय्यस्तिचे
च्छ्रद्धातदाकिंचिद्ब्रवीम्यहम् ॥ शृणुष्वनरशार्दूलगदितंममसादरः ॥ ४५ ॥ भजश्रीरघुनाथंत्वंकर्मणामनसागिरा ॥ नैष्कापट्येनलोकेशंतोषयस्वमहा
मते ॥ ४६ ॥ सतुष्टोदास्यतेसर्वंत्वद्धृदिस्थंमनोरथम् ॥ अज्ञानकृतगोहत्यापापनाशंकरिष्यति ॥ ४७ ॥ रामंस्मरंस्त्वंधर्मात्मन्धेनुंपालयसत्तम ॥
दत्त्वाद्विजायकनकंपापनिष्कृतिमाप्स्यसि ॥ ४८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमृतंभरनृपस्तदा ॥ विधायरामस्मरणंपूतात्माव्रत
माचरत् ॥ ४९ ॥ पूर्ववत्पालयन्धेनुंजगामविपिनंमहत् ॥ रामनामस्मरन्नित्यंसर्वभूतहितेरतः ॥ ५० ॥ तस्मैतुष्टातुसुरभिःप्रोवाचपरितोषिता ॥ राज
न्वरयमत्तोवैवरंहृत्स्थंमनोरथम् ॥ ५१ ॥ तदाप्रोवाचवैराजापुत्रंदेहिमनोरमम् ॥ रामभक्तंपितृ[2]रतंस्वधर्मप्रतिपालकम् ॥ ५२ ॥ तुष्टादत्त्वा
वरंसापितस्मैराज्ञेसुतार्थिने ॥ जगामादर्शनंदेवीकामधेनुःकृपावती ॥ ५३ ॥ सकालेप्राप्तवान्पुत्रंवैष्णवंरामसेवकम् ॥ सत्यवत्संज्ञयायुक्तमकरोत्तत्र[3]त
त्पिता ॥ ५४ ॥ सत्यवंतंसुतंलब्ध्वापितृभक्तिपरंमहान् ॥ परमंहर्षमापेदेशक्रतुल्यपराक्रमम् ॥ ५५ ॥ सराजाधार्मिकंपुत्रंप्राप्यहर्षेणनिर्भरः ॥ राज्यंत
स्मिन्महन्न्यस्यजगामतपसेवनम् ॥५६॥ तत्राराध्यहृषीकेशंभक्तियुक्तेनचेतसा ॥ निर्धूतपापःसंतनुरगाद्धरिपदंनृपः ॥५७॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखं
डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवदाख्यानेधेनुव्रतवर्णनंनामएकत्रिंशोऽध्यायः ॥ ३१ ॥ सुमतिरुवाच ॥ असावपिनृपःसौम्यसत्यवान्नामविश्रुतः ॥
निजधर्मेणलोकेशंरघुनाथमतोषयत् ॥ १ ॥ अस्मैतुष्टोरमानाथोददौभक्तिमचंचलाम् ॥ निजांघ्रिपद्मेयजतांदुर्लभांपुण्यकोटिभिः ॥ २ ॥ नित्यंश्रीरघुना
थस्यकथानकमनातुरः ॥ कुरुतेसर्वलोकानांपावनंकृपयायुतः ॥ ३ ॥ योनपूजयतेदेवंरघुनाथंरमापतिम् ॥ सतेनताड्यतेदंडैर्यमस्यापिभयावहैः ॥४॥
अष्टमाद्वत्सरादूर्ध्वमशीतिवत्सरोभवेत् ॥ तावदेकादशीसर्वैर्मानुषैःकारिताऽमुना ॥ ५ ॥ तुलसीवल्लभायस्यकदाचिद्यच्छिरोधराम् ॥ नमुंचतिरमानाथ
पादपद्मस्रगुत्तमा ॥ ६ ॥ ऋषीणामपिपूज्योयमितरेषांकथंनहि ॥ रघुनाथस्मृतिप्रीतिर्धूतपाप्माहताशुभः ॥ ७ ॥ ज्ञात्वायंरामचंद्रस्यवाजिनंपरमाद्भु
तम् ॥ आगत्यतुभ्यंसंदास्यत्येतद्राज्यमकंटकम् ॥ ८ ॥ त्वयायद्गदितंराजंस्तत्तेकथितमुत्तमम् ॥ पुनःकिंपृच्छसेस्वामिन्नाज्ञापयकरोमितत् ॥ ९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतोश्वस्तत्पुरांतस्तुनानाश्चर्यसमन्वितः ॥ तंदृष्ट्वाजनताःसर्वाराज्ञेगत्वान्यवेदयन् ॥ १० ॥ ॥ जनताऊचुः ॥ ॥ कोप्यश्वःसि

१ ह्यायातं स्वांतमुक्तवान्–इ० पा० । २ पितृभक्तम्–इ० पा० । ३ नाम तत्पिता–इ० पा० । ४ स्वजनैः–इ० पा० । ५ एतद्राष्ट्राधिपः सौम्य सत्यवान्नाम विश्रुतः । इ० पा० ।

तवर्णेनगंगाजलसमेनवै ॥ भालेसौवर्णपत्रेणराजमानःसमागतः ॥ ११ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंरम्यंजनानांहृद्यमीरितम् ॥ ताःप्रत्याहहसन्भूपोज्ञायतांकस्यवै हयः ॥ १२ ॥ ताश्चैनंकथयामासुःशत्रुघ्नेनप्रपालितः ॥ आयात्यश्वोमहीभर्तूरामस्यपुरमध्यतः ॥ १३ ॥ रामस्यनामसंश्रुत्वाद्वचक्षरंसुमनोरमम् ॥ जह र्षाच्चित्तेसुभृशंगद्गदस्वरचिन्हितः ॥ १४ ॥ मयायोध्यापतिर्नित्यंयोरामश्चिन्त्यतेहृदि ॥ तस्याश्वःसहशत्रुघ्नःसमायातःपुरंमम ॥ १५ ॥ हनूमांस्तत्रसरा मांप्रियसेवाकर्ताभविष्यति ॥ कदाचिद्पियोरामंनविस्मरतिमानसे ॥ १६ ॥ गच्छामियत्रशत्रुघ्नोयत्रमारुतनंदनः ॥ अन्योपियत्रपुरुषोरामपादाब्जसेव काः ॥ १७ ॥ अमात्यमादिदेशाथसर्वराजधनंमहत् ॥ गृहीत्वातुमयासार्द्धंमागच्छत्वरयायुतः ॥ १८ ॥ यास्येहंरघुनाथस्यहयंपालयितुंवरम् ॥ कर्तुंच रामपादाब्जपरिचर्यांसुदुर्लभाम् ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वानिर्जगामाथशत्रुघ्नंप्रतिसैनिकैः ॥ तावत्पुरीमथप्राप्तोरामभ्राताससैनिकः ॥ २० ॥ वीरागर्जैतिप्रबला रथाःसुनिनदंतिच ॥ जयशंखस्वनास्तत्रवेणुनादाश्चसर्वतः ॥ २१ ॥ आगत्यसत्यवान्राजामंत्रिभिःसुसमन्वितः ॥ चरणेप्रणिपत्यास्मैराज्यंप्रादान्महा धनम् ॥ २२ ॥ शत्रुघ्नस्तंतुराजानंज्ञात्वारामममनुव्रतम् ॥ तद्राज्यंतस्यपुत्रायरुक्मनाम्नेददौमहत् ॥ २३ ॥ हनूमंतंपरीरभ्यसुबाहुंरामसेव कम् ॥ अन्यान्वेरामभक्तांश्चपरिरभ्यमहायशाः ॥ २४ ॥ कृतार्थमिवचात्मानंमेनेसत्यसमन्वितः ॥ ननंदचेतसितदाशत्रुघ्नेनसमन्वितः ॥ २५ ॥ हय स्तावद्गतोदूरंवीरैःसुपरिरक्षितः ॥ शत्रुघ्नस्तेनभूपेनयथौवीरसमन्वितः ॥२६॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसत्यवत्समाग मोनामद्वात्रिंशोऽध्यायः ॥ ३२ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गच्छत्सुरथिवर्येषुशत्रुघ्नादिषुभूरिषु ॥ महाराजेषुसर्वेषुरथकोटियुतेषुच ॥ १ ॥ अकस्मादभवन्मा र्गेतमःपरमदारुणम् ॥ यस्मिन्स्त्वीयोनपारक्ष्योलक्ष्यतेज्ञातिभिर्नरैः ॥ २ ॥ रजसाव्यावृतंव्योमविद्युत्स्तनितसंकुलम् ॥ एतादृशेतुसंमर्देमहाभयकरे ततः ॥ ३ ॥ मेघावर्षंतिरुधिरंपूयामेध्यादिकंबहु ॥ अत्याकुलावभूवुस्तेवीराःपरमवैरिणः ॥ ४ ॥ आकुलीकृतलोकेतुकिमिदंकिमितिस्थितिः ॥ त मोव्याप्तानिलोकानांचक्षूंषिप्रथितौजसाम् ॥ ५ ॥ जहारश्चरावणस्यसुहृत्पातालसंस्थितः ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोराक्षसश्रेणिसंवृतः ॥ ६ ॥ कामं गेसुविमानेतुसर्वायसनिषेविणि ॥ आरूढोश्वंतुवीराणांभयंकुर्वंश्चहारह ॥ ७ ॥ मुहूर्तात्तत्तमोनष्टमाकाशंविमलंबभौ ॥ वीराःशत्रुघ्नमुख्यास्तेप्रोचुःकुत्र हयोस्तिसः ॥ ८ ॥ तेसर्वेहयराजंतुलोकयंतःपरस्परम् ॥ ददृशुर्नैवदावाहंहाहाकारस्तदाभवत् ॥ ९ ॥ कुत्राश्वोहयमेधस्यकेननीतःकुबुद्धिना ॥ इतिवा चमवोचंस्तेतावत्सदृनुजेश्वरः ॥ १० ॥ ददृशेसुभटैःसर्वैरथस्थैःशौर्यशोभितैः ॥ विमानवरमारूढैराक्षसाग्र्यैःसमावृतः ॥ ११ ॥ दुमुर्खाविकरालास्या ॥ ३५ ॥

१ वीणानादाश्च–इ० पा० । २ कामगेन विमानेन सर्वंयत्नविभेदिना । –इ० पा० ।

लंबदंष्ट्राभयानकाः ॥ राक्षसास्तत्रदृश्यंतेसैन्यग्रासायचोद्यताः ॥ १२ ॥ तदातंवेदयामासुःशत्रुघ्नंनृपरोत्तमम् ॥ हयोनीतोनजानीमःस्वेविमानविलासिना ॥ १३ ॥ तमसाव्याकुलान्कृत्वावीरानस्मान्समाययौ ॥ जग्राहनृपशार्दूलहयंकुरुयथोचितम् ॥ १४ ॥ शत्रुघ्नस्तद्वचःश्रुत्वामहारोषसमावृतः ॥ कोस्त्येषराक्षसोयोमेहयंजग्राहवीर्यवान् ॥ १५ ॥ विमानंतत्पतत्तद्वर्मद्वाणश्रजनिर्हतम् ॥ पतत्यद्यशिरस्तस्यक्षुरप्रैर्मर्मवेरिणः ॥ १६ ॥ सर्ज्जीयंतांरथाःसर्वेर्मेहाशस्त्रास्त्रपूरिताः ॥ यांतुतंप्रतिसंहर्तुयोद्धारोवाजिहारिणम् ॥ १७ ॥ इत्युक्त्वारोषताम्राक्षउवाचनिजमंत्रिणम् ॥ नयानयविदंशूरंयुद्धकार्यविशारदम् ॥ १८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्कथयकेयोज्याराक्षसस्यवधोद्यताः ॥ महाशस्त्रामहाशूराःपरमास्त्रविदुत्तमाः ॥ १९ ॥ कथयाशुविचार्यैवंतत्करोमिभवद्वचः ॥ वीरान्कथयतस्यैवंयोग्यान्सर्वास्त्रकोविदान् ॥ २० ॥ एतच्छ्रुत्वातुसचिवःप्राहवाक्यंयथोचितम् ॥ वीराव्रणवरेयोग्यान्दशैर्यंस्तरसानतान् ॥ २१ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ जेतुंगच्छतुतद्रक्षःसमरेविजयोद्यतः ॥ महाशस्त्रास्त्रसंयुक्तःपुष्कलःपरतापनः ॥ २२ ॥ तथा लक्ष्मीनिधिर्यातुशस्त्रसंघसमन्वितः ॥ करोतुतस्ययानस्यभंगंतीक्ष्णैःस्वसायकैः ॥ २३ ॥ हनूमान्धूर्दृष्टकर्मात्रराक्षसैर्योधितुंक्षमः ॥ करोतुमुखपुच्छाभ्यांताडनंरक्षसांप्रभो ॥ २४ ॥ वानराश्चापियेवीरारणकर्मविशारदाः ॥ गच्छंतुतेखिलायोद्धुंतववाक्यप्रणोदिताः ॥ २५ ॥ सुमदश्चसुबाहुश्चप्रतापाढ्यश्चसत्तमाः ॥ गच्छंतुसायकैस्तीक्ष्णैस्तान्योद्धुंरक्षसाधमान् ॥ २६ ॥ भवानपिमहाशस्त्रपरिवारोरथेस्थितः ॥ करोतुयुद्धेविजयंराक्षसंहंतुमुद्यतः ॥ २७॥ एतन्मममतंराजन्येयोधास्तत्प्रमर्दनाः ॥ तेगच्छंतुरणेशूराःकिमन्यैर्बहुभिर्भटैः ॥ २८ ॥ इत्युक्तवतिवीराग्र्येऽमात्येसुमतिसंज्ञिके ॥ शत्रुघ्नःकथयामासवीरान्संग्रामकोविदान्॥२९॥भोवीराःपुष्कलाद्यायेसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः॥ तेयदंतुप्रतिज्ञांवैमत्पुरोरक्षसार्दने॥३०॥कृत्वाप्रतिज्ञांविपुलांस्वपराक्रमशोभिनीम्॥ गच्छंतुरणमध्येहिभवंतोबलसंयुताः॥३१॥इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यमहाबलाः॥स्वांस्वांप्रतिज्ञांमहतींचक्रुस्तेतेजसान्विताः॥३२॥ तत्रादौपुष्कलोवीरःश्रुत्वावाक्यंमहीपतेः॥ परमोत्साहसंपन्नःप्रतिज्ञामूचिवानिमाम्॥३३॥ ॥पुष्कलउवाच॥ ॥शृणुष्वनृपशार्दूलमत्प्रतिज्ञांपराक्रमात्॥विहितांसर्वलोकानांशृण्वतांपरमाद्भुताम् ॥३४॥ चेन्नकुर्यांक्षुरप्राग्रैस्तीक्ष्णैःकोदंडनिर्गतैः ॥ दैत्यंमूर्च्छासमाक्रांतंकीर्णकेशाकुलाननम् ॥३५॥ कन्यास्वभोक्तुर्यंत्पापंयत्पापंयत्पापंदेवनिंदने ॥ तत्पापंममवैभूयाद्येत्कुर्यास्त्वचोऽनृतम् ॥ ३६ ॥ यदिमद्बाणनिर्भिन्नाःसैनिकाःसुमहाबलाः ॥ नपतंतिमहाराजप्रतिज्ञांतत्रमेशृणु ॥ ३७ ॥ विष्ण्वीशयोर्विभेदंयःशिवशक्त्योःकरोत्यपि ॥ तत्पापंममवैभूयाद्येन्नकुर्यांमृतंवचः॥ ३८ ॥सर्वंमद्वाक्यमित्युक्त्वरघुनाथपदांबुजे॥ भक्तिर्मेनिश्चलायास्तेसे

१ मद्बाणभ्रजनिर्धुतम्–इ० पा० । २ शस्त्रास्त्रौघसमन्वितः–इ० पा० । ३ दृष्टकर्मा–इ० पा० ।

वसत्यंकरिष्यति ॥ ३९ ॥ पुष्कलस्यप्रतिज्ञांतांश्रुत्वालक्ष्मीनिधिर्नृपः ॥ प्रतिज्ञांव्यदधात्सत्यांस्वपराक्रमशोभिताम् ॥ ४० ॥ ॥ लक्ष्मीनिधिरुवाच ॥
वेदानांनिंदनंश्रुत्वाआस्तेयोमौनिवन्नरः ॥ माननेरोचयेद्यस्तुसर्वधर्मबहिष्कृतः ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणोयोदुराचारोरसलाक्षादिविक्रयी ॥ विक्रीणातिचगांसूढो
धनलोभेनमोहितः ॥ ४२ ॥ म्लेच्छकूपोदकंपीत्वाप्रायश्चित्तंतुनाचरेत् ॥ तत्पापंममवैभूयाद्विमुखश्चेद्भवाम्यहम् ॥ ४३ ॥ तत्प्रतिज्ञामथाश्रुत्यहनूमा
न्नणकोविदः ॥ रामांघ्रिस्मरणंकृत्वाप्रोवाचवचनंशुभम् ॥४४॥ मत्स्वामीत्ह्रदयेनित्यंध्येयोवैयोगिभिर्मुहुः ॥यंदेवाःसासुराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥४५॥
रामःश्रीमानयोध्यायाःपतिर्लोकैकशूरजितः॥तंस्मृत्वायद्ब्रवेवाक्यंतद्वैसत्यंभविष्यति ॥४६॥ राजन्कोयंलघुर्दैत्योदुर्बलःकामगेस्थितः ॥ कथयाशुमयाका
र्यमेकेनाविनिपातनम् ॥ ४७ ॥ मेरुंदेवेंद्रसहितंलांगूलाग्रेणतोलये ॥ जलधिंशोषयेसर्वंसांवर्तवापिवाम्यहम् ॥४८॥ राज्ञःश्रीरघुनाथस्यजानक्याःकृपयाम
म ॥ तन्नास्तिभूतलेराजन्यदसाध्यंकदाभवेत् ॥ ४९ ॥ एतद्वाक्यंमयाप्रोक्तंमृतंस्याद्यदिप्रभो ॥ तदेवरघुनाथस्यभक्तिर्दूरोभवाम्यहम् ॥ ५० ॥ यः
शूद्रःकपिलांगांवैपयोबुद्ध्वापालयेत्॥तस्यपापंममैवास्तुचेत्कुर्यांमनृतंवचः ॥५१॥ ब्राह्मणींगच्छतेमोहाच्छूद्रःकामविमोहितः ॥ तस्यपापंममैवास्तुचे
त्कुर्यांमनृतंवचः ॥ ५२ ॥ यद्घ्राणान्नरकंगच्छेत्स्पर्शनाच्चापिरौरवम् ॥ तांपिबेन्मदिरांयोवाजिह्वास्वादेनलोलुपः ॥ ५३ ॥ तस्ययज्ञायतेपापंतन्ममैवा
स्तुनिश्चितम् ॥ चेन्नकुर्यांप्रतिज्ञातंसत्यंरामकृपावलात् ॥ ५४ ॥ एवमुक्तेमहावीरैर्योद्धारस्तरसायुताः ॥ चक्रुःप्रतिज्ञांमहतींस्वपराक्रमशालिनीम्॥५५॥
शत्रुघ्नोपिच्यवात्तत्रप्रतिज्ञांपश्यतांनृणाम् ॥ साधुसाधुप्रशंसन्त्वेतान्वीरान्युद्धकोविदान् ॥ ५६ ॥ कथयामिपुरोवःस्वांप्रतिज्ञांसत्त्वशोभिताम् ॥ तच्छृणुवं
तुमहाभागायुद्धोत्साहसमन्विताः ॥५७॥ चेत्तस्यशिरंआहत्यपातयामिनसायकैः ॥ विमानाच्चकवंद्याच्चभिन्नंछिन्नंचभूतले ॥ ५८ ॥ यत्पापंकूटसाक्ष्येणय
त्पापंस्वर्णचौर्यतः ॥ यत्पापंब्रह्मनिंदायांतन्ममास्त्वद्यनिश्चयात् ॥ ५९ ॥ इतिशत्रुघ्नसद्वाक्यंश्रुत्वातेवीरपूजिताः ॥ धन्योसिरावचभ्रातःकस्त्वदन्योपरोभवे
त् ॥ ६० ॥ त्वयावैनिहतोदैत्योदेवदानवदुःखदः ॥ लवणोनामलोकेशमधुपुत्रोमहाबलः ॥ ६१ ॥ कोयंवैराक्षसोदुष्टःकुचास्यवलमल्पकम् ॥ करिष्यसिक्षणा
देवतस्यनाशंमहामते ॥ ६२ ॥ इत्युक्तातेमहावीराःसज्जीभूतारणांगणे ॥ प्रतिज्ञांस्वामृतांकर्तुंययुस्तेराक्षसंमुदा ॥६३ ॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे
षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरप्रतिज्ञाकथनंनामत्रयस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३३॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ रथैःसदश्वैःशोभाढ्यैःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितैः॥ ॥३६॥
नानारत्नसमायुक्तैर्ययुस्तेराक्षसाधमम् ॥ १ ॥ तान्दृष्ट्वाकामगेयानेस्थितःप्रोवाचराक्षसः ॥ मेघगंभीरयावाचातर्जयन्निवभूरिशः ॥ २ ॥ मायांतुसुभटायो
द्धुंगच्छंतुनिजमंदिरम् ॥ मात्यजंतुस्वकान्प्राणान्रामोऽस्त्येवाजिनंवरम् ॥ ३ ॥ विद्युन्मालीतिविख्यातोरावणस्यसुहृत्सखा ॥ मत्सख्युःप्रेतभूतस्यनिष्कृ

तिंकर्तुमेयिवान् ॥ ४ ॥ क्वासौरामोयआहत्यसखायंरावणंगतः ॥ तस्यभ्रातापिकुत्रास्तेसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ५ ॥ तंहत्वानिष्कृतिंतस्यप्राप्स्येरामस्यचा
नुजम् ॥ पिबन्रुधिरमुद्भूतंकंठनालस्यबुद्बुदैः ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्ययोधानांप्रवरोत्तमः ॥ पुष्कलोनिजगादैनंवीर्यशौर्यसमन्वितम् ॥ ७ ॥
॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ विकत्थनंनकुर्वंतिसंग्रामेसुभटानराः ॥ पराक्रमंदर्शयंतिनिजशस्त्रास्त्रवर्षणैः ॥ ८ ॥ रावणोनिहतोयेनससुहृत्स्वजनैर्वृतः ॥ तस्य
वाजिनमाहृत्यकुत्रगंतासिदुर्मद ॥ ९ ॥पतिष्यसित्वंशत्रुघ्नबाणैःकोदंडनिर्गतैः ॥ त्वामत्स्यंतिशिवाभूमौपतितंप्राणवर्जितम् ॥ १० ॥ मागर्जदुष्टरामस्य
सेवकेमयिसंस्थिते ॥ गर्जंतिसुभटायुद्धेशत्रुंजित्वामहोदयात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंवीरंपुष्कलंरणदुर्मदम् ॥ जघानशक्त्यासुभृशं
हृदिराक्षससत्तमः ॥ १२ ॥ आयांतींतांमहाशक्तिमायसींकांचनाश्रिताम् ॥ चिच्छेदत्रिभिरत्युग्रैःशितैर्बाणैःसपुष्कलः ॥ १३ ॥ सात्रिधाह्यपतद्भूमौ
विशिखैर्निष्प्रभीकृता ॥ पतंतीविरराजासौविष्णोःशक्तित्रयीवकिम् ॥ १४ ॥ तांछिन्नांशक्तिकांदृष्ट्वाराक्षसःपरतापनः ॥ जग्राहशूलंतरसात्रिशिखंलोहनि
र्मितम् ॥ १५ ॥ तीक्ष्णाग्रंज्वलनप्रख्यंराक्षसेंद्रोव्यमोचयत् ॥ आयांतंतिलशश्चक्रेबाणैःपुष्कलसंज्ञितः ॥ १६ ॥ छित्त्वात्रिशूलंतरसाराघवस्यहि
सेवकः ॥ पुष्कलश्चापआधत्तबाणांस्तीक्ष्णान्मनोजवान् ॥ १७ ॥ तेबाणाहृदितस्याशुलग्नारागंबतासृजन् ॥ वैष्णवस्ययथास्वांतेगुणाविष्णोर्मनो
हराः ॥ १८ ॥ तद्बाणवेधदुःखार्तोविद्युन्मालीसुदुर्मदः ॥ जग्राहमुद्गरंघोरंपुष्कलंहंतुमुद्यतः ॥ १९ ॥ मुद्गरःप्रहितस्तेनविद्युन्माल्यभिधेनहि ॥ हृदिलग्नो
सृजच्छीघ्रंकश्मलंतदकारयत् ॥ २० ॥ मुद्गरप्रहतोवीरःकंपमानःसवेपथुः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेपुष्कलःशत्रुतापनः ॥ २१ ॥ उग्रदंष्ट्रोऽथतद्भ्रातालक्ष्मी
निधिमयोधयत् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्वीरप्राणहृतिंकरैः ॥ २२ ॥ पुष्कलस्तत्क्षणात्प्राप्यसंज्ञांराक्षसमब्रवीत् ॥ धन्योसिराक्षसश्रेष्ठमहीयांस्तेपराक्र
मः ॥ २३ ॥ पश्येदानींममाप्युच्चैःप्रतिज्ञांशूरमानिताम् ॥ विमानात्पातयाम्यद्यभूमौत्वांशितसायकैः ॥ २४ ॥ इत्युक्त्वानिशितंबाणंसमगृह्णाद्दुरासद
म् ॥ ज्वलंतमग्नितेजस्कंमहौदार्यसमन्वितम् ॥ २५ ॥ सयावत्तत्प्रतीकर्तुंविधत्तेस्वपराक्रमम् ॥ तावद्धृदिगतोऽत्युग्रस्तीक्ष्णधारःससायकः ॥ २६ ॥
तेनबाणेनविभ्रांतोभ्रमच्चित्तःसराक्षसः ॥ पपातकामगोपस्थाद्भूमौविगतचेतनः ॥ २७ ॥ उग्रदंष्ट्रेणवैदृष्टःपतमानोनिजाग्रजः ॥ गृहीत्वातंविमानांतर्निना
यरिपुशंकितः ॥ २८ ॥ प्राहचारिंमहारोषात्पुष्कलंबलिनांवरम् ॥ मद्भ्रातरंपातयित्वाकुत्रयास्यसिदुर्मते ॥ २९ ॥ मांवैयुधिविनिर्जित्यगंतासिजयमुत्त
मम् ॥ स्थितेमयितवस्वांतेजयाशाविनिवर्त्यताम् ॥ ३० ॥ एवंब्रुवंतंतरसाजघानदशभिःशरैः ॥ हृदयेतस्यदुष्टस्यरोषपूरितलोचनः ॥ ३१ ॥ सताडितो
दशशरैःपुष्कलेनमहात्मना ॥ चुक्रोधहृदिदुर्बुद्धिस्तंहंतुमुपचक्रमे ॥ ३२ ॥ दंतान्निष्पिष्यसक्रोधोमुष्टिमुद्यम्यचाहनत् ॥ व्यनदद्वज्रनिर्घातपातशंकांसृ

जन्हदि ॥३३॥ मुष्टिनाभिहतोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ नाकंपतविनिष्पेषंवांछंस्तस्यदुरात्मनः॥३४॥ वत्सदंतान्महातीक्ष्णान्मुमोचत्हदिसायकान्॥
तैर्वाणैर्व्यथितोदैत्यश्शूलंतुसमादद ॥ ३५ ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंज्वालामालातिभीषणम् ॥ लक्ष्यत्हदिमहावीरपुष्कलस्यतुदारुणम् ॥ ३६ ॥ मूर्च्छि
तस्तेनशूलेननिहतोधन्विसत्तमः ॥ कश्मलंपरमंप्राप्तःपपातस्यंदनोपरि ॥ ३७ ॥ मूर्च्छांप्राप्तंतमाज्ञायहनूमान्पवनात्मजः ॥ कोपव्याकुलितस्त्वां
तोबभाषेतंतुराक्षसम् ॥ ३८ ॥ कुत्रगच्छसिदुर्बुद्धेमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ त्वांहन्मिचरणाघातैर्वांजिहतारिमागतम् ॥ ३९ ॥ एवमुक्त्वामहादैत्याञ्जघा
नपरसैनिकान् ॥ विमानस्थान्नखाग्रेणदारयन्नभसिस्थितः ॥ ४० ॥ लांगूलेनाहताःकेचित्केचित्पादतलाहताः ॥ बाहुभ्यांदारिताःकेचित्पवनस्यतनूभु
वा ॥ ४१ ॥ नश्यंतिकेचिन्निहताःकेचिन्मूर्च्छंतिसंहताः ॥ पलायंतेपदाघातभयपीडाहतास्ततः ॥ ४२ ॥ अनेकेनिहतास्तत्रराक्षसाश्चातिदारुणाः ॥
छिन्नाभिन्नाद्रिधाजाताःपवनस्यसुतेनवै ॥ ४३ ॥ कामगंतुविमानंतद्विन्नप्राकारतोरणम् ॥ हाहाकुर्वद्भिरसुरैःसमंतात्परिवारितम् ॥ ४४ ॥ हनूमतिमहा
शूरेक्षणंभूमौक्षणंदिवि ॥ इतस्ततःप्रदृश्येतकामयानंदुरासदम् ॥ ४५ ॥ यत्रयत्रविमानंतत्तत्रतत्रसमीरजः ॥ प्रहरन्नेवदृश्येतकामरूपधरःकपिः ॥ ४६ ॥
एवंतदाकुलीभूतेविमानस्थेमहाजने ॥ उग्रदंष्ट्रस्तुदैत्येंद्रोहनूमंतमुपेयिवान् ॥ ४७ ॥ कपेत्वयामहत्कर्मकृतंयद्भटपातनम् ॥ क्षणंतिष्ठसिचेत्कुर्वेंतवप्रा
णवियोजनम् ॥ ४८ ॥ एवमुक्त्वाहनूमंतंप्रजघानसदुर्मतिः ॥ त्रिशूलेनसुतीक्ष्णेनज्वलत्पावककांतिना ॥ ४९ ॥ तदागतंत्रिशूलंचमुखेजग्राहवीर्य
वान् ॥ चूर्णयामाससकलंसर्वलोहविनिर्मितम् ॥ ५० ॥ चूर्णयित्वात्रिशूलंतदायसंदैत्यमोचितम् ॥ जघानतंचपेटाभिर्बह्वीभिर्हनुमान्बली ॥ ५१ ॥
सआहतःकपीन्द्रेणचपेटाभिरितस्ततः ॥ व्यथितोव्यसृजन्मायांसर्वलोकभयंकरीम् ॥ ५२ ॥ तदातमोभवत्तीव्रंयत्रकोवानलक्ष्यते ॥ यत्रस्वीयोनपार
क्ष्यविदामासजनान्बहून् ॥ ५३ ॥ शिलाःपर्वतशृंगाभाःपतंतिसुभटोपरि ॥ ताभिर्हतास्तुतंसर्वव्याकुलाअथजज्ञिरे ॥ ५४ ॥ विद्युतोविलसंत्यत्र
गर्जंतिजलदाघनम् ॥ वर्षंतिपूयरुधिरंसुचंतिसमलंजलम् ॥ ५५ ॥ आकाशात्पतमानानिकबंधानिबहूनिच ॥ दृश्यंतेछिन्नशीर्षाणिसकुंडलयुतानिच ॥
॥ ५६ ॥ नग्नाविरूपाःसुभृशंकीर्णकेशाःसुदुर्मुखाः ॥ दृश्यंतेसर्वतोदैत्यादारुणाभयकारिणः ॥ ५७ ॥ तदाव्याकुलितालोकाःपरस्परभयाकुलाः ॥
पलायनपराजाताम्होत्पातममंसत ॥ ५८ ॥ तदाशङ्खनआयातोरथेस्थित्वामहायशाः ॥ श्रीरामस्मरणंकृत्वाचापेसंधायसायकान् ॥ ५९ ॥ तां
मायांसविधूयाथमोहनास्त्रेणवीर्यवान् ॥ शरधाराःकिरन्व्योम्निववर्षसमरेसुरम् ॥ ६० ॥ तदादिशःप्रसेदुस्तारविस्त्वपरिवेषवान् ॥ मेघायथागर्त

१ शकुतं गलम्–इ० पा० ।

यातावियुतःशांतिमागताः ॥ ६१ ॥ तदाविमानंपुरतोदृश्यतेराक्षसैर्युतम् ॥ छिंधिभिंधीतिभाषाभिर्व्याकुलंसुतरांमहत् ॥ ६२ ॥ बाणाश्चश
तसाहस्राःस्वर्णपुंखैश्चशोभिताः ॥ पेतुर्विमानेनभसिस्थितेकामगमेमुहुः ॥ ६३ ॥ तदाभग्नंविमानंहिदृश्यतेनंतदुच्चकैः ॥ स्वपुरीखण्डमे
कत्रभग्नांगमिवभूतले ॥ ६४ ॥ तदाप्रकुपितोदैत्योबाणान्धनुषिसंदधे ॥ तैर्बाणैर्विकिरन्रामभ्रातरंचाभिगर्जितः ॥ ६५ ॥ तेबाणाःशतशस्तस्य
लग्नावपुषिभूरिशः ॥ शोभामापुःशोणितौघान्वहंतस्तीक्ष्णवक्रिणः ॥ ६६ ॥ शत्रुघ्नःपरयाशक्त्यासंयुक्तोवायुदेवतम् ॥ अस्त्रंधनुषिचाधत्तरक्षसा
नांप्रकम्पनम् ॥ ६७ ॥ तेनास्त्रेणविमानात्स्वात्पतन्तोमुक्तमूर्धजाः ॥ दृश्यंतेभूतवेतालसंघाइवनभश्चराः ॥ ६८ ॥ तदस्त्रंरघुनाथस्यभ्रात्रामुक्तं
विलोक्यसः ॥ अस्त्रंचपाशुपत्यंसचापेधाद्दनुजात्मजः ॥ ६९ ॥ ततःप्रवृत्तावेतालाभूताःप्रेतनिशाचराः ॥ कपालकर्तरीयुक्ताःपिबन्तःशोणितं
बहु ॥ ७० ॥ तैर्वेशत्रुघ्नवीराणांरुधिराणिपपुर्मुदा ॥ जीवतामपिदुर्वाराःकर्तरीपाणिशोभिताः ॥ ७१ ॥ तदस्त्रंव्याप्नुवद्दङ्गासर्ववीरप्रभंजनम् ॥
मुमोचतन्निरासायचास्त्रंनारायणाभिधम् ॥ ७२ ॥ नारायणास्त्रंतान्सर्वान्वारयामासतत्क्षणात् ॥ तेसर्वेविलयंप्रापुर्निशाचरप्रणोदिताः ॥
॥ ७३ ॥ तदाक्रुद्धोनिशाचारीविद्युन्मालीसमाददे ॥ त्रिशूर्लनिशितंघोरंशत्रुघ्नंहंतुमुल्बणम् ॥ ७४ ॥ शूलहस्तंसमायांतंविद्युन्मालिनमाहवे ॥
सायकैःप्राहरत्तस्यभुजेत्वधेशशिप्रभैः ॥ ७५ ॥ तेबाणैर्[1]च्छन्नहस्तःसशिरसाहंतुमुद्यतः ॥ हतोसियाहिशत्रुघ्नकस्त्वांत्रातोभविष्यति ॥ ७६ ॥ इतित्रुवाणंत
रसाचिच्छेदशितसायकैः ॥ मस्तकंतस्यबलिनःशूरस्यसहकुंडलम् ॥ ७७ ॥ तंछिन्नशिरसंदृष्ट्वाऽग्रदंदृःप्रतापवान् ॥ मुष्टिनाहंतुमारेभेशत्रुघ्नंशूरसेवित
म् ॥ ७८ ॥ शत्रुघ्नस्तुक्षुरप्रेणसायकेनाच्छिनच्छिरः ॥ प्रधावतोरणेवीरान्सर्वशस्त्रास्त्रकोविदान् ॥ ७९ ॥ हतशेषाययुःसर्वेराक्षसानाथवर्जिताः ॥ शत्रु
घ्नंप्रणिपत्याथददुर्वांजिनमाहृतम् ॥ ८० ॥ ततोवीणानिनादाश्चशंखनादाःसमंततः ॥ श्रूयंतेशूरवीराणांजयनादामनोहराः ॥ ८१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे
पातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेविद्युन्मालिनामराक्षसपराजयोनामचतुस्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३४ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रा
प्यतंवाजिनंराजाशत्रुघ्नोराक्षसैर्हृतम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेपुष्कलेनसमन्वितः ॥ १ ॥ रुधिरैःसिक्तगात्रास्तेयोधालक्ष्मीनिधिस्तथा ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तंप्र
शशंसुर्महानृपम् ॥ २ ॥ हतेतस्मिन्महादैत्येविद्युन्मालिनिदुर्जये ॥ सुराःसर्वेभयंत्यक्त्वासुखमापुर्मुनेमहत् ॥ ३ ॥ नद्यस्तुविमलाजातारविस्तुविमलोभ
वत् ॥ वाताववुःसुगंधोदसिक्ताविमलशुष्मिणः ॥ ४ ॥ सन्नद्धास्तेमहावीरारथस्थाविमलांगकाः ॥ राजानमूचुस्तेसर्वेजयलक्ष्म्यासमन्विताः ॥ ५ ॥

१ पतदुच्चकैः–इ० पा० ।

॥ वीराऊचुः ॥ ॥ दिष्ट्याहतस्त्वयादैत्योविद्युन्मालीमहामते ॥ यद्भयात्त्रासमापन्नाःसुराःस्वर्गान्निराकृताः ॥ ६ ॥ दिष्ट्याप्राप्तोमहावाजीरघुनाथस्यशो भनः ॥ दिष्ट्यागंतासिसर्वत्रजयंतुक्षितिमंडले ॥ ७ ॥ स्वामिन्सुंचत्विमंवाहंमनोवेगंमनोरमम् ॥ समयस्यविलंबोमाभवत्वत्रमहामते ॥ ८ ॥ ॥ शेष उवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंवीराणांसमयोचितम् ॥ साधुसाधुप्रशस्यैतान्सुमोचहयसत्तमम् ॥ ९ ॥ समुक्तश्चोत्तरामाशांवश्रामाथसुरक्षितः ॥ रथप त्तिहयश्रेष्ठैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ १० ॥ तत्रयवृत्तमेतस्यशत्रुघ्नस्यमनोहरम् ॥ वात्स्यायनमृषुष्वेतत्पापराशिप्रदाहकम् ॥ ११ ॥ रेवातीरमथप्राप्तोमुनिवृं दनिषेवितम् ॥ नीलरत्नसमूहस्यरसःकिंतुपयोमिषात् ॥ १२ ॥ तांस्तान्मुनिवरान्सर्वान्प्रणमञ्छूरसेवितः ॥ जगामहयरत्नस्यपृष्ठतःकामगामिनः ॥ १३ ॥ गच्छंस्तत्राश्रमंजीर्णपलाशपर्णनिर्मितम् ॥ रेवायाजलकल्लोलैःसिक्तंपापहराश्रयम् ॥१४॥ तंदृष्ट्वासुमतिंप्राहसर्वज्ञैनयकोविदम् ॥ शत्रुघ्नःसर्वधर्मार्थकर्मकर्त व्यकोविदः ॥ १५ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ मांत्रिन्कथयकस्यायमाश्रमःपुण्यदर्शनः ॥ विचारचतुरश्रेष्ठवदैतन्ममपृच्छतः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतिःप्राहतंनृपम् ॥ विशदस्मेरयावाचादर्शयन्नात्मसौहृदम् ॥ १७ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ एनंदृष्ट्वामहाराजधूतपापावयंखलु ॥ भविष्यामोसुनिश्रेष्ठंसर्वशास्त्रपरायणम् ॥ १८ ॥ तस्मात्रत्रवातमापृच्छसर्वंतेकथयिष्यति ॥ रघुनाथपदांभोजमकरंदातिलोलुपः ॥ १९ ॥ नाम्नात्रारण्यकं ख्यातंरघुनाथांघ्रिसेवकम् ॥ अत्युग्रतपसापूर्णंसर्वशास्त्रार्थकोविदम् ॥ २० ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंधर्मार्थपरिवृंहितम् ॥ जगामतमथोद्रष्टुंस्वल्पसेवकसं युतः ॥ २१ ॥ हनूमान्पुष्कलोवीरःसुमतिर्मैत्रिसत्तमः ॥ लक्ष्मीनिधिःप्रतापाढ्यःसुबाहुःसुमदस्तथा ॥ २२ ॥ एतैःपरिवृतोराजाशत्रुघ्नःप्रापदाश्रमम् ॥ नम स्कर्तुद्विजवरमारण्यकमुदारधीः ॥ २३ ॥ गत्वातंतापसश्रेष्ठंनमस्कारमथाकरोत् ॥ सर्वैस्तैःसहितोवीरैर्विनयानतकंधरैः ॥२४॥तान्दृष्ट्वासन्ननानस्सर्वान्छत्रु घ्नप्रमुखान्नृपान् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेफलमूलादिभिस्तदा ॥ २५ ॥ उवाचतान्नृपान्सर्वान्भवंतः कुत्रसंगताः ॥ कथमत्रसमायातास्तत्सर्ववदतानवाः॥२६॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमेतस्यमुनिवर्यस्यवाडव ॥ सुमतिःकथयामासवाक्यवादविचक्षणः ॥२७॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ रघुवंशनृपस्यायमश्वोवेपात्यतेऽखिलैः॥ यागंकरिष्यतेवीरःसर्वसंभारसंभृतम् ॥२८॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांजगादमुनिसत्तमः॥ दंतकांत्याखिलंघोरंतमोनिर्वारयन्निव॥२९॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ कियागैर्विविधैरन्यैःसर्वसंभारसंभृतैः ॥ स्वल्पपुण्यप्रदैर्नृनंक्षयिष्णुपददातृभिः ॥ ३० ॥ मूढोलोकोहरिंत्यक्काकरोत्यन्यसमर्चनम् ॥ रघुवीरंरमानाथं स्थिरैश्वर्यपदप्रदम् ॥ ३१ ॥ योनरैःस्मृतमात्रोपिहरतेपापपर्वतम् ॥ तंमुक्त्वाब्धिश्यतेमूढोयागयोगत्रतादिभिः ॥ ३२ ॥ अहोपश्यतमूढत्वंलोकानामति

१ तमो लोकस्य वारयन् –इ० पा० ।

॥ ३८ ॥

वंचितम् ॥ सुलभंरामभजनंसुकृत्वादुर्लभमाचरेत् ॥ ३३ ॥ सकामैर्योगिभिर्वांपिचिंत्यतेकामवर्जितैः ॥ अपवर्गप्रदंनृणांस्मृतमात्राखिलाघहम् ॥ ३४ ॥
पुराहंतत्त्ववित्सार्थाज्ञानिनंसुविचारयन् ॥ अगर्भबहुतीर्थानितत्त्वंकोपिनमेऽदिशत् ॥ ३५ ॥ तदेकंहिमहद्ध्राम्यात्प्राप्तवैलोमशंमुनिम् ॥ स्वर्गलोकात्स
मायातंतीर्थयात्राचिकीर्षया ॥ ३६ ॥ तमहंप्रणिपत्याथपर्यपृच्छंमहामुनिम् ॥ महायुषंमहायोगिसंसेवितपदद्वयम् ॥ ३७ ॥ स्वामिन्मयाद्यमानुष्यंप्राप्त
मद्भुतदुर्लभम् ॥ संसारघोरजलधिंकिंकर्तव्यंतितीर्षुणा ॥ ३८ ॥ विचार्यंकथयत्वंतद्भ्रतंदानंजपोमखः ॥ देवोवाविद्यतेयेवैसंसृत्यंभोधितारकः ॥ ३९ ॥
यज्ज्ञात्वासंसृतिंघोरांतरामित्वत्कृपाब्धितः ॥ तन्मेकथययोगेशसर्वशास्त्रार्थपारग ॥ ४० ॥ इतिमद्वाक्यमाकर्ण्यैजगादमुनिसत्तमः ॥ शृणुष्वैकमनावि
प्रश्रद्धयापरयायुतः ॥ ४१ ॥ संतिदानानितीर्थानिव्रतानिनियमायमाः ॥ योगायज्ञास्तथानेकेवर्ततेस्वर्गदायकाः ॥ ४२ ॥ परंगुह्यंप्रवक्ष्यामिसर्वपाप
प्रणाशनम् ॥ तच्छृणुष्वमहाभागसंसारांभोधितारकम् ॥ ४३ ॥ नास्तिकायनवक्तव्यंनचाऽश्रद्धालवेपुनः ॥ निंदकायशठायापिनदेयंभक्तिवैरिणे ॥४४॥
रामभक्तायशांतायकामक्रोधवियोगिने ॥ वक्तव्यंसर्वदुःखरुग्नाशकारकमुत्तमम् ॥ ४५ ॥ रामान्नास्तिपरोदेवोरामान्नास्तिपरंव्रतम् ॥ नहिरामात्परो
योगोनहिरामात्परोमखः ॥ ४६ ॥ तंस्मृत्वाचैवजप्त्वाचपूजयित्वानरःपरम् ॥ प्राप्नोतिपरमांमृद्धिंमैहिकामुष्मिकींतथा ॥ ४७ ॥ संस्मृतोमनसाध्यातः
सर्वकामफलप्रदः ॥ ददातिपरमांभक्तिंसंसारांभोधितारिणीम् ॥ ४८ ॥ श्वपाकोपिहिसंस्मृत्यरामंयातिपरांगतिम् ॥ येवेदशास्त्रनिरतास्त्वाद्दशास्तत्र
किंपुनः ॥ ४९ ॥ सर्वेषांवेदशास्त्राणांरहस्यंतेप्रकाशितम् ॥ समाचरतथात्वंवैयथास्यात्तेमनीपितम् ॥ ५० ॥ एकोदेवोरामचंद्रोव्रतमेकंतदर्चनम् ॥
मंत्रोप्येकश्चतन्नामशास्त्रंतद्धचेवतत्स्तुतिः ॥ ५१ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामचंद्रंभजमनोहरम् ॥ यथागोष्पदवत्तुच्छोभवेत्संसारसागरः ॥ ५२ ॥ श्रुत्वा
मयातुतद्वाक्यंपुनःप्रश्नमकारिषम् ॥ कथंवाध्यायतेदेवःकथंवापूज्यतेनरैः ॥ ५३ ॥ कथयस्वमहाबुद्धेसर्वज्ञममविस्तरात् ॥ यज्ज्ञात्वाहंकृतार्थःस्यां
त्रिलोक्यांमुनिसत्तम ॥ ५४ ॥ एतच्छ्रुत्वातुमद्वाक्यंविचार्यसतुलोमशः ॥ कथयामासमेसर्वंरामध्यानपुरःसरम् ॥ ५५ ॥ शृणुविप्रेद्रवक्ष्यामियत्पृष्टंतु
त्वयानघ ॥ यथातुष्येद्रमानाथःसंसारज्वरदाहकः ॥ ५६ ॥ अयोध्यानगरेरम्येचित्रमंडपशोभिते ॥ ध्यायेत्कल्पतरोर्मूलेसर्वकामसमृद्धिदे ॥ ५७ ॥
महामरकतस्वर्णेनीलरत्नादिशोभितम् ॥ सिंहासनंचित्तहरंकांत्यातामिस्रनाशनम् ॥ ५८ ॥ तस्योपरिसमासीनंरघुराजमनोरमम् ॥ दूर्वादलश्यामतनुं
देवदेवेंद्रपूजितम् ॥ ५९ ॥ राकायांपूर्णशीतांशुकांतिधिक्कारिवक्त्रिणम् ॥ अष्टमीचंद्रशकलसमभालाधिधारिणम् ॥ ६० ॥ नीलकुंतलशोभाढ्यंकिरीटमणि
रंजितम् ॥ मकराकारसौंदर्यकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ ६१ ॥ विद्रुमच्छविसत्कांतिरदच्छदविराजितम् ॥ तारापतिकराकारद्विजराजिशुशोभि

तम् ॥ ६२ ॥ जपापुष्पाभयामाभ्यामाजिह्वयाशोभितानन्म् ॥ यस्यांवसंतिनिगमाऋगाद्याःशास्त्रसंश्रुताः ॥ ६३ ॥ कंबुकांतिधरग्रीवाशोभयासमलंकृ
तम् ॥ सिंहवद्दुङकोस्कन्धोमांसलौविभ्रतंवरम् ॥ ६४ ॥ बाहूदधानंदीर्घांगैकेयूरकटकांकितौ ॥ मुद्रिकाहीरशोभाभिर्भूषितौजानुलंबिनौ ॥ ६५ ॥ व
क्षोदधानंविपुलंलक्ष्मीवासेनशोभितम् ॥ श्रीवत्सादिविचित्रांकैरंकितंसुमनोहरम् ॥ ६६ ॥ महोदरंमहानाभिंशुभकटच्याविराजितम् ॥ कांच्यावैमणि
मत्याचविशेषेणश्रियान्वितम् ॥ ६७ ॥ ऊरुभ्यांविमलाभ्यांवैजानुभ्यांशोभितंश्रिया ॥ चरणाभ्यांप्रणरेखायवांकुशसुरेखया ॥ ६८ ॥ युताभ्यांयोगि
ध्येयाभ्यांकोमलाभ्यांविराजितम् ॥ ध्यात्वास्मृत्वाचसंसारसागरंत्वंतरिष्यसि ॥ ६९ ॥ तमेवपूजयन्नित्यंचंदनादिभिरिच्छया ॥ प्राप्नोतिपरमांसृद्धिं
मैहिकामुष्मिकींपराम् ॥ ७० ॥ त्वयापृष्टंमहाराजरामस्यध्यानमुत्तमम् ॥ तत्तेकथितमेतद्वैसंसारजलर्णितर ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेआरण्यकोपाख्यानेलोमशारण्यकसंवादोनामपंचत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुविप्रेन्द्रो
लोमशात्परमंमहत् ॥ पुनःपप्रच्छतमृषिंसर्वज्ञंयोगिनांवरम् ॥ १ ॥ ॥ आरण्यकउवाच ॥ ॥ मुनिश्रेष्ठवदैतन्मेपृच्छाामित्वांमहामते ॥ गुरवःकृपया
युक्ताभार्षतेसेवकेखिलम् ॥२॥ कोसौरामोमहाभागयोनित्यंध्यायतेत्वया ॥ तस्यकानिचरित्राणिवदस्वत्वंद्विजर्षभ ॥३॥ किमर्थमवतीर्णोसौकस्मान्मानु
षतांगतः ॥ तत्सर्वंकथयाशुत्वंममसंशयनुत्तये ॥ ४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेःपरमशोभनम् ॥ लोमशःकथयामासरामचारित्र
मद्भुतम् ॥ ५ ॥ लोकाग्निरयसंमग्नाञ्ज्ञात्वायोगेश्वरेश्वरः ॥ कीर्तिंप्रथयितुंलोकेययाघोरंतरिष्यति ॥ ६ ॥ एवंज्ञात्वादयावार्धिःपरमेशोमनोहरः ॥ अव
तारंचकारात्रचतुर्धासश्रियान्वितः ॥ ७ ॥ पुरात्रेतायुगेप्राप्तेपूर्णाशोरघुनन्दनः ॥ सूर्यवंशेसमुत्पन्नोरामोराजीवलोचनः ॥ ८ ॥ सरामोलक्ष्मणसखःकाक
पक्षधरोयुवा ॥ तातस्यवचनात्तौतुविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ ९ ॥ यज्ञसंरक्षणार्थायराज्ञादत्तौकुमारकौ ॥ दांतौधनुर्धरौवीरौविश्वामित्रमनुव्रतौ ॥ १० ॥
पथिप्रव्रजतोस्तत्रताटकानामराक्षसी ॥ संगताचवनेघोरेतयोर्वैविघ्नकारणात् ॥ ११ ॥ ऋषेरनुज्ञयारामस्ताटकांयमयातनाम् ॥ प्रावेशयद्धनुर्वेदविद्या
भ्यासेनराघवः ॥ १२ ॥ यस्यपादतलस्पर्शाच्छिलावासवयोगजा ॥ अहल्यागौतमवधूःपुनर्जातास्वरूपिणी ॥ १३ ॥ विश्वामित्रस्ययज्ञेतुसुप्रवृत्तेरघू
त्तमः ॥ मारीचंचसुबाहुंचजघानपरमेषुभिः ॥ १४ ॥ ईश्वरस्यधनुर्भंग्नंजनकस्यगृहेस्थितम् ॥ रामःपंचदशेवर्षेषड्शांमथमैथिलीम् ॥ १५ ॥ उपयेमेवि ॥ ३९ ॥
वाहेनरस्म्यांसीतामयोनिजाम् ॥ कृतकृत्यस्ततदाजातःसीतांसंप्राप्यराघवः ॥ १६ ॥ ततोद्वादशवर्षाणिरेमेरामस्तयासह ॥ सप्तविंशतिमेवर्षेयौवराज्यमक
ल्पयत् ॥ १७ ॥ राजानमथकैकेयीवरद्वयमयाचत ॥ तयोरेकेनरामस्तुससीतःसहलक्ष्मणः ॥ १८ ॥ जटाधरःप्रव्रजतुवर्षाणीहचतुर्दश ॥ भरतस्तुद्वि

तीयेनयोवराज्याधिपोस्तुमे ॥ १९ ॥ जानकीलक्ष्मणसखंरामंप्राव्राजयन्नृपः ॥ त्रिरात्रमुदकाहारश्चतुर्थेह्निफलाशनः ॥ २० ॥ पंचमेचित्रकूटे तुरामस्थानमकल्पयत् ॥ अथत्रयोदशेवर्षेपंचवट्यांमहामुने ॥ २१ ॥ रामोविरूपयामासशूर्पणखांनिशाचरीम् ॥ वनेविचरतस्तस्यजानक्या सहितस्यच ॥ २२ ॥ आगतोराक्षसस्तांतुहर्तुंपापविपाकतः ॥ ततोमायासिताश्वम्यांमुहूर्तेवृंदसंज्ञिते ॥ २३ ॥ राघवाभ्यांविनासीतांजहारदशकंधरः ॥ तेनैवंह्रियमाणासाचक्रंदकुररीयथा ॥२४॥ रामरामेतिमांरक्षरक्षमांरक्षसाहृताम् ॥ यथाश्येनःक्षुधाक्रांतःक्रंदंतींवर्तितंकांनयेत् ॥२५॥ तथाकामवशं प्राप्तोरावणोजनकात्मजाम् ॥ नयत्येवंजनकजांजटायुःपक्षिराट्तदा ॥ २६ ॥ युयुधेराक्षसेंद्रेणसरावणहतोपतत् ॥ मार्गशुक्लनवम्यांतुवसंतीरावणालये ॥ २७ ॥ संपातिर्दृश्यमेमासआचख्यौवानरेषुताम् ॥ एकादश्यांमहेंद्राद्रेःपुप्लुवेशतयोजनम् ॥ २८ ॥ हनूमान्निशितस्यांतुलंकायांपर्यकालयत् ॥ त द्वात्रिशेषेसीतायादर्शनंहिहनूमतः ॥ २९ ॥ द्वादश्यांशिशपावृक्षेहनूमान्पर्यवस्थितः ॥ तस्यांनिशायांजानक्याविश्वासायचसंकथा ॥ ३० ॥ अक्षा दिभिस्त्रयोदश्यांततोयुद्धमवर्तत ॥ ब्रह्मास्त्रेणचतुर्दश्यांरुद्रःशक्रजिताकपिः ॥ ३१ ॥ वह्निनापुच्छयुक्तेनलंकायादहनंकृतम् ॥ पूर्णिमायांमहेंद्राद्रौ पुनरागमनंकपेः ॥ ३२ ॥ मार्गासितप्रतिपदःपंचभिःपथिवासरैः ॥ पुनरागत्यषष्ठेह्निध्वस्तंमधुवनंकिल ॥ ३३ ॥ सप्तम्यांप्रत्यभिज्ञानदानंसर्वनिवेदनम् ॥ अष्टम्युत्तरफल्गुन्यांमुहूर्तेविजयाभिधे ॥ ३४ ॥ मध्यंप्राप्तेसहस्रांशौप्रस्थानंगधवस्यच ॥ रामःकृत्वाप्रतिज्ञांतुप्रयातोदक्षिणांदिशम् ॥ ३५ ॥ तीर्त्वांहेसागरमपिहनिष्येराक्षसेश्वरम् ॥ दक्षिणाज्ञांप्रयातस्यसुग्रीवोप्यभवत्सखा ॥ ३६ ॥ वासरैःसप्तभिःसिंधोःस्कंधावारनिवेशनम् ॥ पौषशुक्लेप्रति पदस्तृतीयायावदंबुधेः ॥ ३७ ॥ उपस्थानंससैन्यस्यराघवस्यवभूवह ॥ त्रिभीषणश्चतुर्थ्यांतुरामेणसहसंगतः ॥ ३८ ॥ समुद्रतरणार्थायपंचम्यांमंत्र उद्यतः ॥ प्रायोपवेशनंचक्रेरामेदिनचतुष्टयम् ॥ ३९ ॥ समुद्रवरलाभश्चसंहोपायप्रदर्शनम् ॥ ततोदशम्यामारंभस्त्रयोदश्यांसमापनम् ॥ ४० ॥ चतु र्दश्यांसुवेलाद्रौरामःसैन्यन्यवेशयत् ॥ पौर्णमास्यांद्वितीयांतंत्रिदिनैःसैन्यतारणम् ॥ ४१ ॥ तीर्त्वातोयनिधिंरामोवानरेश्वरसैन्यवान् ॥ रुरोधचपुरींलंकां सीतार्थंसहलक्ष्मणः ॥ ४२ ॥ तृतीयादिदशम्यंतंनिवेशश्चदिनाष्टकम् ॥ शुकसारणयोस्तत्रप्रातिरेकादशेदिने ॥ ४३ ॥ पौषासितास्त्रयोदश्यांसैन्यसं ख्यानमेवच ॥ शार्दूलेनकपींद्राणांसंहसारोपवर्णनम् ॥४४॥त्रयोदश्यामावास्यांलंकायांदिवसैस्त्रिभिः ॥ रावणःसैन्यसंख्यानंरणोत्साहंतदाकरोत् ॥४५॥ प्रथयावंगदोदौत्यंमाघशुक्लाद्यवासरे ॥ सीतायाश्चततोभर्तुर्मायामूर्द्धादिदर्शनम् ॥ ४६ ॥ माघद्वितीयादिदिनैःसप्तभिर्यावदष्टमी ॥ रक्षसांवानराणांचयुद्ध

१ वेदसंज्ञिते–इ० पा० २ बर्हिकाम्–इ० पा० । ३ विश्वासालापसंकथा–इ० पा० । ४ सिंधो रोधस्त्रयारात्रिवेशनम्–इ० पा० । ५ सहोपायप्रतर्दनम्–इ० पा० । ६ सहसा सैन्यवर्णनम्–इ० पा०

मासीच्चसंकुलम् ॥ ४७ ॥ माघशुक्लनवम्यांतुरात्रावींद्रजितारणे ॥ रामलक्ष्मणयोर्नागपाशबंधःकृतःकिल ॥ ४८ ॥ आकुलेषुकपीशेषुनिरुत्साहेषुसर्वशः ॥ नागपाशविमोक्षार्थंदशम्यांपवनोजपत् ॥ ४९ ॥ कर्णेस्वरूपंरामस्यगरुडागमनंततः ॥ एकादश्यांचद्वादश्यांधूम्राक्षस्यवधःकृतः ॥ ५० ॥ त्रयोदश्यांतु तेनैवनिहतःकंपनारणे ॥ माघशुक्लचतुर्दश्यायावत्कृष्णादिवासरम् ॥ ५१ ॥ त्रिदिनेनप्रहस्तस्यनीलेनविहितोवधः ॥ माघकृष्णद्वितीयायाश्चतुर्थ्यंतत्रिभिर्दिनैः ॥ ५२ ॥ रामेणतुमुलेयुद्धेरावणोद्रावितोरणात् ॥ पंचम्यांअष्टमीयावद्रावणेनप्रबोधितः ॥ ५३ ॥ कुंभकर्णस्तदाचक्रेऽभ्यवहारंचतुर्दिनम् ॥ कुंभकर्णोदिनैःषड्भिर्नवम्यास्तुचतुर्दशीम् ॥ ५४ ॥ रामेणनिहतोयुद्धेबहुवानरभक्षकः ॥ अमावास्यादिनेशोकादवहारोबभूवह ॥ ५५ ॥ फाल्गुनादिप्रतिपदश्चतुर्थ्यै तंचतुर्दिनैः ॥ विंशतंतुप्रभृतयोनिहताःपंचराक्षसाः ॥ ५६ ॥ पंचम्याःसप्तमीयावदतिकायवधस्तथा ॥ अष्टम्याद्वादशीयावन्निहतौदिनपंचकात् ॥ ५७ ॥ निकुंभकुंभावूर्ध्वंतुमकराक्षस्त्रिभिर्दिनैः ॥ फाल्गुनासितद्वितीयायांदिनेशक्रजिताजितम् ॥ ५८ ॥ तृतीयादिसप्तम्यंतंदिनपंचकमेवच ॥ ओषध्यानयनव्यग्रादवहारोबभूवह ॥ ५९ ॥ ततस्त्रयोदशीयावद्दिनैःपंचभिरिंद्रजित् ॥ लक्ष्मणेनहतोयुद्धेविख्यातबलपौरुषः ॥ ६० ॥ चतुर्दश्यांदशम्यांचोदीक्षांप्रापावहारतः ॥ अमावास्यादिनेप्रायायुद्धायदशकंधरः ॥ ६१ ॥ चैत्रशुक्लप्रतिपदःपंचमींदिनपंचकैः ॥ रावणेयुद्ध्यमानेतुप्रचुरोरक्षसांवधः ॥ ६२ ॥ चैत्रपष्ठ्यामुषमीयावन्महापार्श्वादिमारणम् ॥ चैत्रशुक्लनवम्यांतुसौमित्रेःशक्तिभेदनम् ॥ ६३ ॥ कोपाविष्टेनरामेणद्रावितोदशकंधरः ॥ द्रोणाद्रिरांजनेयेनलक्ष्मणार्थेसमुपाहृतः ॥ ६४ ॥ दशम्यामवहारोभूद्वात्रोयुद्धेतुरक्षसाम् ॥ एकादश्यांतुरामायरथेमातलिसारथिः ॥ ६५ ॥ प्रेरितोवायसेनाजावपंयामासभक्तितः ॥ कोपवानथद्वादश्यायावत्कृष्णचतुर्दशी ॥ ६६ ॥ अष्टादशदिनैरामोरावणंद्वैरथेवधीत् ॥ संग्रामेतुमुलेजातेरामोजयमवाप्तवान् ॥ ६७ ॥ माघशुक्लद्वितीयायाश्चैत्रकृष्णचतुर्दशीम् ॥ सप्ताशीतिदिनेष्वेवमध्यंपंचदशाहकम् ॥ ६८ ॥ युद्धावहारःसंग्रामोद्वासप्ततिदिनान्यभूत् ॥ संस्कारोरावणादीनाममावास्यादिनेभवत् ॥ ६९ ॥ वैशाखादितिथौरामउषासरणभूमिषु ॥ अभिषिक्तोद्वितीयायांलंकाराज्येविभीषणः ॥ ७० ॥ सीताशुद्धिस्तृतीयायांदेव्यैवरलंभनम् ॥ हत्वाचिरेणलंकेशंलक्ष्मणाग्रजएवसः ॥ ७१ ॥ गृहीत्वाजानकींपुण्यांदुःखितांराक्षसेनतु ॥ आदायपरयाप्रीत्यायाजानकींसन्ययौतत ॥ ७२ ॥ वैशाखस्यचतुर्थ्यांतुरामःपुष्पकमाश्रितः ॥ विहायसानिवृत्तस्तुभूयोऽयोध्यांपुरींप्रति ॥ ७३ ॥ पूर्णेचतुर्दशेवर्षेपंचम्यांमाधवस्यतु ॥ भरद्वाजाश्रमेरामःसगणः समुपाविशत् ॥ ७४ ॥ नंदिग्रामेतुषड्रात्रंभरतेनसमागतः ॥ सप्तम्यामभिषिक्तोऽसावयोध्यायांरघूद्वहः ॥ ७५ ॥ दशैकाधिकमासांस्तुचतुर्दशाहानि ॥ ४० ॥

१ युद्धविषम इत्यर्थः । २ इंद्रजिन्मुक्तास्त्रम्—इ० पा० । ३ अमांतमासगणनया सप्तम्यामिति दिनानि भवंति । पौर्णमांतमासगणनयातावंति न जायन्ते । अताऽत्र शुक्लादिमास एव बोद्धव्यः ।

मैथिली ॥ उवासरामरहितारावणस्यनिवेशने ॥ ७६ ॥ द्विचत्वारिंशकेवर्षैरामोराज्यमकारयत् ॥ सीतायाश्चत्रयस्त्रिंशद्वत्सराश्चतदाभवन् ॥ ७७ ॥ सच
तुर्दशवर्षीतेप्रविश्यचपुरींप्रभुः ॥ अयोध्यांप्रतिदितोरामोहत्वारावणमाहवे ॥ ७८ ॥ भ्रातृभिःसहितस्तत्रारामोराज्यमथाकरोत् ॥ राज्यंप्रकुर्वतस्तस्यपुरो
धावदतांवरः ॥ ७९ ॥ अगस्त्यःकुंभसंभूतिस्तमागंतारघोःपतिम् ॥ तद्वाक्याद्रघुनाथोसौकरिष्यतिहयक्रतुम् ॥ ८० ॥ तस्यागमिष्यतिहयोह्यश्वमेतव
सुव्रत ॥ तस्ययोधाःप्रमुदिताआयास्यंतितवाश्रमम् ॥ ८१ ॥ तेपामग्रेरामकथाःकरिष्यसिमनोहराः ॥ तैःसाकंत्वमयोध्यायांगंतासिविद्विजर्षभ ॥ ८२ ॥
दृङ्गारामंमयोध्यायांपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ तत्क्षणादेवसंसारवार्धिनिस्तारवान्भव ॥८३ ॥ इत्युक्त्वामांमुनिवरोलोमशःसर्ववुद्धिमान् ॥ उवाचतेकिंप्रष्टव्यं
तदाहमवदंहितम् ॥ ८४ ॥ ज्ञातंत्वत्कृपयासर्वंरामचारित्रमद्भुतम् ॥ त्वत्प्रसादादवाप्स्येहंरामस्यचरणांबुजम् ॥ ८५ ॥ मयानमस्कृतःपश्चाज्गमस
मुनीश्वरः ॥ तत्प्रसादान्मयावाप्तंरामस्यचरणार्चनम् ॥ ८६ ॥ सोऽहंस्मरामिरामस्यचरणावन्वहंमुहुः ॥ गायामितस्यचरितंमुहुर्मुहुरतंद्रितः ॥ ८७ ॥
पावयामिजनानन्यान्गानेनस्वांतहारिणा ॥ हृष्यामितन्मुनेर्वाक्यंस्मारंस्मारंतदीक्षया ॥ ८८ ॥ धन्योहंकृतकृत्योहंसभाग्योहंमहीतले ॥ रामचंद्रपदांभो
जदिदृक्षामेभविष्यति ॥ ८९ ॥ तस्मात्सर्वात्मनारामोभजनीयोमनोहरः ॥ वंदनीयोहिसर्वेषांसंसाराब्धितितींपया ॥ ९० ॥ तस्माद्यूयंकिमर्थंवेप्राप्ताः
कोवानराधिपः॥यागंकरोतिधर्मात्माहयमेधंमहाक्रतुम् ॥ ९१ ॥ तत्सर्वंकथयंत्वत्रयांतुवाहस्यपालने ॥ स्मरंतुरघुनाथांघ्रिंस्मृत्वात्स्मृत्वापुनःपुनः॥९२॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमुनेर्विस्मयमागताः ॥ रघुनाथंस्मरंतस्तेप्रोचुरारण्यकंमुनिम् ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरा
माश्वमेधेलोमशारण्यकसंवादेरामचरित्रकथनंनामषट्त्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तेपृष्टामुनिवर्येणरामचारित्रमद्भुतम् ॥ धन्यं
सभाग्यंमन्वानाःप्रोचुरात्मानमादरात् ॥ १ ॥ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ पवित्रितावयंसर्वेदर्शनेनतवाधुना ॥ यद्गामकथयास्मान्त्वेपावयस्यधुनाजनान् ॥ २॥
शृणुष्ववचनंतथ्यंभवान्ब्रह्मर्षिसत्तमः ॥ त्वयापृष्टंयदस्मभ्यंसर्वंतत्कथयामवै ॥ ३ ॥ अगस्त्यवाक्याच्छ्रीरामोविप्रहत्यापनुत्तये ॥ यागंकरोतिसुमहा
न्सर्वसंभारसंभृतम् ॥ ४ ॥ तंपालयानाःसर्वेवैत्वदाश्रमसुपागताः ॥ अश्वेनसहितांविप्रतज्जानीहिमहामते ॥ ५ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमनोहारिरसाय
नम् ॥ अत्यंतंहर्षमापेदेब्राह्मणोरामभक्तिमान् ॥ ६ ॥ अद्यमेफलितोवृक्षोमनोरथश्रियान्वितः ॥ अद्यमेजननीधन्याजातंमांसुषुवेतुया ॥ ७ ॥ अद्यरा
ज्यंमयाप्राप्तंकैटकेननिवर्जितम् ॥ अद्यकोशाःसुसंपन्नाअद्यदेवाःसुतोषिताः ॥ ८ ॥ अद्यमेत्रफलंत्वद्यप्राप्तंमेहविषाद्रुतम् ॥ यद्द्रक्ष्येरामचंद्रस्यचरणांभो

१ अद्य मे जननीं मां यत्सुप्तेन तदभूदतम् ॥ –इ० पा० ।

रुह्योर्युगम् ॥ ९ ॥ योनित्यंध्यायतेस्वांतिअयोध्यायाःपतिःप्रभुः ॥ समेहग्गोचरोवूनंभविष्यतिमनोहरः ॥ १० ॥ हनूमान्मांसमालिंग्यप्रश्यतेकुशलंमम॥ भक्तिमेमहतीद्दङ्गातोपंप्राप्स्यतिसत्तमः ॥ ११ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यहनूमान्कपिसत्तमः ॥ जग्राहपादयुगुलंमुनेरारण्यकस्यहि ॥ १२ ॥ स्वामिन्हनूमान्त्रिप्रपेसेवकोहंपुरःस्थितः ॥ जानीहिरामदासस्यरेणुकल्पंमुनीश्वर ॥ १३ ॥ इत्युक्तवतितस्मिन्वैमुनिःपरमहर्षितः ॥ आलिंगिहनूमंतंरामभक्त्या सुशोभितम् ॥ १४ ॥ उभौप्रेमाविनिर्भिन्नावुभावापिसुधाप्लुतौ ॥ स्थगितौचित्रलिखितावित्रवभूवतुः ॥ १५ ॥ उपविष्टौकथयास्तत्रचक्रतुःसुमनोहराः ॥ रघुनाथपदांभोजप्रीतिनिर्भरमानसौ ॥ १६ ॥ हनूमांस्तमुवाचेदंवचोविविधशोभनम् ॥ आरण्यकंमुनिवरंरामांघ्रिध्याननिर्भृतम् ॥ १७ ॥ स्वामिन्नयंद शरथकुलहीरांकुरोमहान् ॥ रामभ्रातामहाशूरःशत्रुघ्नःप्रणमत्यसौ ॥ १८ ॥ लवणेयेननिहतःसर्वलोकभयंकरः ॥ कृताश्वसुखिनःसर्वेमुनयःसुतपोध नाः ॥ १९ ॥ एषपुष्कलनामात्वांनमत्युद्भटसेवितः ॥ येनाधुनामहावीराजिताःसमरमंडले ॥ २० ॥ जानीह्येनंबहुगुणंरामामात्यंमहाबलम् ॥ प्राण प्रियंरघुपतेःसर्वज्ञंधर्मकोविदम् ॥ २१ ॥ सुग्राहुरयमत्युग्रोवैरिवंशदवानलः ॥ रामपादाब्जरोलंबोनमतित्वांमहायशाः ॥ २२ ॥ सुमदोष्येषपार्वत्याद त्तरामांघ्रिसेवया ॥ प्राप्तोधुनासौसंसारवार्धिनिस्तरणंमहत् ॥ २३ ॥ सत्यवानयमश्चंयःप्राप्तमाश्रुत्यसेवकात् ॥ राज्यंनिवेदयामासस्वांप्रणमत्तिक्षितौ ॥ २४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसमालिंग्यसमादरात् ॥ चकारारण्यकऋषिःस्वागतंफलकादिना ॥ २५ ॥ तेद्दष्टास्तत्रवसतिंचकुर्मुनिवराश्रमे ॥ प्रात र्नित्यक्रियांकृत्वारेवायांतिमहोद्यमाः ॥ २६ ॥ नरयानमथारोप्यसेवकैःसहितंमुनिम् ॥ शत्रुघ्नःप्रापयामासायोध्यांरामकृतालयाम् ॥ २७ ॥ सदूराद्ग्रगरीं दृष्ट्वासूर्यवंशनृपोपिताम् ॥ पदातिरभवद्वेगाद्रघुनाथदिदृक्षया ॥ २८ ॥ संप्राप्यनगरींरम्यामयोध्यांजनशोभिताम् ॥ मनोरथसहस्रेणसंकुडोरामदर्श ने ॥ २९ ॥ ददर्शतत्रसरयूतीरेमंडपशोभिते ॥ रामंदूर्वादलश्यामंकेजकांतिविलोचनम् ॥३०॥ मृगशृंगकटीरम्यंधारयंतंश्रियान्वितम् ॥ ऋषिवृंदैर्व्यास मुरुव्यैर्वृतंशूरैःसुसेवितम्॥३१॥भरतेनसुमित्रायास्तनूजेनपरीवृतम्॥ददतंदीनसंघेभ्योदानानिप्रार्थितानितम्॥३२॥ विलोक्यारण्यकारूयोऽसौकृतार्थइत्य मन्यत ॥ मल्लोचनेपद्मदलसमानेरामलोकके ॥ ३३ ॥ अद्यमेसर्वशास्त्रास्त्यज्ञातृत्ववृद्धसार्थकम् ॥ येनश्रीरामभाज्ञायप्राप्तोयोध्यापुरीमिमाम् ॥ ३४ ॥ इत्येवमादिवचनानिवह्वानेद्दष्टोरामांघ्रिदर्शनसुहृंपैतगात्रशोभी ॥ प्रायाद्रमेश्वरसमीपमगम्यमन्यैर्योगेश्वरैरपिविचारपरैःसुदूरम् ॥ ३५ ॥ धन्योहम द्यरामस्यचरणावक्षिगोचरौ ॥ करिष्यामिवचोरम्यंवदन्नाममवेक्षयन् ॥ ३६ ॥ रामोपिवाडवश्रेष्ठंज्वलंतंस्वेनतेजसा ॥ तपोमूर्तिधरंवीक्ष्यप्रत्युत्थानम थाकरोत् ॥ ३७ ॥ रामचंद्रस्तस्यपादौसुचिरंनतवान्महान् ॥ ब्रह्मण्यदेवपावित्र्यंकृतमद्यतनोमम ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंवदंस्तस्यपादयोःपतितःप्रभुः ॥

॥ ४१ ॥

सुरासुरनमन्मौलिमणिनीराजितांघ्रिकः ॥ ३९ ॥ प्रणतंतंनृपश्रेष्ठंवाडवेंद्रोमहातपाः ॥ गृहीत्वाभुजयोर्मध्यमालिलिंगप्रियंप्रभुम् ॥ ४० ॥ कौसल्यात नयस्तंवाउच्चैर्मणिमयासने ॥ संस्थाप्यचपदोर्युग्मंजलेनाक्षालयत्प्रभुः ॥ ४१ ॥ पादावनेजनोदंतुमस्तकेऽधाद्धरिःस्वयम् ॥ पवित्रितोद्यसगणःसकुटुंबइतिब्रुवन् ॥ ४२ ॥ चंदनेनविलिप्याथगांचप्रादात्पयस्विनीम् ॥ उवाचचवचोरम्यंदेवदेवेंद्रसेवितः ॥ ४३ ॥ स्वामिन्मखोमयावाजिमेधसंज्ञःक्रियेतह ॥ सोयंत्वच्चरणायातादद्यपूर्णोभविष्यति ॥ ४४ ॥ अद्यमेत्रह्महत्योत्थपापहानिकरिष्यति ॥ अश्वमेधःक्रतुर्युष्मज्चरणेनपवित्रितः ॥ ४५ ॥ इतिवाक्यंब्रुवाणंतंराजराजेंद्रसेवितम् ॥ आरण्यकउवाचेदंहसन्माध्व्यागिरामुनिः ॥ ४६ ॥ स्वामिंस्तवतुयुक्तंहिवचोब्रह्मण्यभूमिप ॥ त्वन्मूर्तयोमहाराजब्राह्मणावेदपारगाः ॥ ४७ ॥ त्वंयदाब्रह्मपूजादिशुभंकर्मकरिष्यसि ॥ ततोखिलाःनृपाविप्रंपूजयिष्यंतिभूमिप ॥ ४८ ॥ त्वयोक्तंयन्महाराजविप्रहत्या पनुत्तये ॥ यागंकरोमिविभलंतत्तुहास्यकरंवचः ॥ ४९ ॥ त्वन्नामस्मरणान्मूढःसर्वशास्त्रविवर्जितः ॥ सर्वपापाब्धिमुत्तीर्यसगच्छेत्परमंपदम् ॥ ५० ॥ सर्ववेदेतिहासानांसाराथोंऽयमितिस्फुटम् ॥ यद्गामनामस्मरणंक्रियतेपापपातकम् ॥ ५१ ॥ तावद्भूतैतिपापानिब्रह्महत्यासमानिच ॥ नयावत्प्रो च्यतेनामरामचंद्रतवस्फुटम् ॥ ५२ ॥ त्वन्नामगर्जनंश्रुत्वामहापातककुंजराः ॥ पलायंतेमहाराजकुत्रचित्स्थानलिप्सया ॥ ५३ ॥ तस्मात्तवकथं हत्यामहापुण्यददर्शन ॥ रामत्वत्सुकथांश्रुत्वापूतःसद्योभविष्यति ॥ ५४ ॥ मयापूर्वंकृतयुगेगंगायास्तीरवासिनाम् ॥ ऋषीणांमुखतोवाक्यंश्रुतमे तत्पुराविदाम् ॥ ५५ ॥ तावत्पापभियःपुंसांकातराणांसुपापिनाम् ॥ यावन्नवदतेवाचारामनाममनोहरम् ॥ ५६ ॥ तस्माद्धन्योहमधुनाममंसृतिनाशनम् ॥ सांप्रतंसुलभेरामचंद्रत्वद्दर्शनादभूत् ॥ ५७ ॥ इत्युक्तवंतंसमुनिंपूजयामासतत्रवै ॥ सर्वेमुनिजनाःसाधुसाधुवाक्यमितिब्रुवन् ॥ ५८ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अत्याश्चर्यमभूत्तत्रतन्मेनिगदतःशृणु ॥ वात्स्यायनमुनिश्रेष्ठरामभक्तिपरायण ॥ ५९ ॥ रामंदृष्ट्वामहाराजंयाद्दशीध्यानगोचरम् ॥ अत्यंतं हर्षमापन्नोजगादसमुनीश्वरान् ॥ ६० ॥ मुनीश्वराःसंशृणुतमद्वाक्यंसुमनोहरम् ॥ माद्दशःकोनभूलोकेभविष्यतिसुभाग्यवान् ॥ ६१ ॥ नास्तिमत्सद्द शःकोपिनजातोनभविष्यति ॥ यद्गामभद्रोर्मानत्वास्वागतंपरिपृष्टवान् ॥ ६२ ॥ यत्पादपंकजरजःश्रुतिमृग्यंसदैवहि ॥ सोद्यमत्पादयोःपाथःपीत्वापूतम मन्यत ॥ ६३ ॥ एवंप्रवदतस्तस्यब्रह्मस्फोटोभवत्तदा ॥ निर्गतंतद्भवंतेजोविवेशरघुनायके ॥ ६४ ॥ पश्यतांसर्वलोकानांसरयूतीरमंडपे ॥ सायुज्यमुक्ति

१ त्वच्चरणयोरायातमागमनम्–त्वच्चरणायातं तस्मात्–त्वदागमनादित्यर्थः ।

संप्रापदुर्लभांयोगिभिर्जनैः ॥ ६५ ॥ दिविदूर्यानेनादोभूद्वीणानादोभवत्तदा ॥ पुष्पवृष्टिःपपातात्रेपश्यतांचित्रमद्भुतम् ॥ ६६ ॥ मुनयोप्येतदीक्षित्वाप्रशंसंतोमुनीश्वरम् ॥ कृतार्थोयंमुनिश्रेष्ठोयद्रामवपुरीक्षितः ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेऽरण्यकमुनींर्विष्णुलोकगमनंनामसप्तत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३७ ॥ ॥ छ ॥ ॥सूतउवाच ॥ ॥एतदाख्यानकंश्रुत्वावात्स्यायनउदारधीः ॥ परमंहर्षमापेदेजगादचफणीश्वरम् ॥ १ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कथांसंशृण्वतेमह्यंतृप्तिर्नास्तिफणीश्वर ॥ रघुनाथस्यभक्तार्तिहारिकीर्तिंकरस्यवै ॥ २ ॥ धन्यआरण्यकोनामसुनिर्वेदधरःपरः ॥ रघुनाथंसमालोक्यदेहंतत्याजनश्वरम् ॥ ३ ॥ ततोराज्ञोहयःकुत्रगतःकेननियंत्रितः ॥ कथंतत्रसमानाथकीर्तिर्जाताफणीश्वर ॥ ४ ॥ सर्वंकथयमेतथ्यंसर्वज्ञोस्तियतोभवान् ॥ धराधरवपुर्धारीसाक्षात्तस्यस्वरूपधृक् ॥ ५ ॥ ॥व्यासउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यप्रहृष्टेनांतरात्मना ॥ उवाचरामचारित्रंतत्तद्भुणकथोदयम् ॥ ६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ साधुपृच्छसिविप्रर्षेरघुनाथगुणान्मुहुः ॥ श्रुतानश्रुतवत्कृत्वातंपुलोलुपतांदधत् ॥ ७ ॥ ततोनिरगमद्वाहःसैनिकैर्बहुभिर्वृतः ॥ रेवातीरेजनोज्ञेतुमुनिपृंदनिषेविते ॥८॥ सेनाचरास्ततःसर्वेयत्रवाहस्ततस्ततः ॥ प्रसर्पंतिस्मरीक्षंतस्तन्मार्गरणकोविदाः ॥ ९ ॥ वाजीगतोथरेवायाद्वदेगाधजलान्विते ॥ भालेस्वर्णंभवंपत्रंधारयन्पूजितांगकः ॥ १० ॥ ततोजलेममज्जासौरामचंद्रहयोवरः ॥ तदासर्वंमहाशूरास्तत्रविस्मयमागताः ॥ ११ ॥ तैःपरस्परमेवोचेकथंहयसमागमः ॥ कोत्रगंताजलेवाहमानेतुर्तमहोदयम् ॥ १२ ॥ इतियावत्समुद्विग्नमंत्रयंतेपरस्परम् ॥ तावद्वीरशतैःसार्धमाजगामरघोःपतिः ॥ १३ ॥ तान्सर्वान्विमनस्कान्सदृङ्काशुघ्रसंज्ञितः ॥ पप्रच्छमेघगंभीरवाचावीरशिरोमणिः ॥ १४ ॥ किंस्थितंतेनिखिलैरद्ययुष्माभिःसंयशोजले ॥ कुत्राश्वोरघुनाथस्यस्वर्णपत्रेणशोभितः ॥ १५ ॥ जलेकिंविनिमग्नोसोहृतोवाकेनमानिना ॥ तन्मेकथयतत्रिप्रंकर्धंयूर्यंविशेहिताः ॥ १६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतेवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोरघुवरस्यहि ॥ कथयामासुस्तेसर्वेवीराःशूरशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ जनाऊचुः ॥ ॥ स्वामिन्वयंनजानीमोमुहूर्तमभवज्जले ॥ निमग्नंततोनायाद्धयस्तवमनोहरः ॥ १८ ॥त्वमेवतत्रगत्वेमंवाहमानयवेगतः ॥ अस्माभिस्तत्रगंतव्यंत्वयासार्द्धंमहामते ॥ १९ ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांसैनिकानांरघूद्वहः ॥ खेदंप्रापजनान्पश्यञ्जलसंतरणोद्यतान् ॥ २० ॥ उवाचमंत्रिसुख्यंसर्किकतैव्यमतःपरम् ॥ कथंवाहस्यसंप्राप्तिर्भवेद्विष्यतिवदस्वतत् ॥ २१ ॥ केतत्रशूराःसंयोज्याजलेन्वेषयितुंहयम् ॥ कोवानयिष्यतेवाहंकेनोपायेन तद्वद ॥ २२ ॥ इतिराज्ञोवचःश्रुत्वासुमतिर्मंत्रिसत्तमः ॥ उवाचसमयेयोग्यंशत्रुघ्नंहर्षयन्निव ॥ २३ ॥ स्वामिन्नस्तितवश्रीमच्छक्तिरद्भुतकर्मणः ॥ पाताळगमनेशक्तिर्जलमध्यादिहस्फुटम् ॥ २४ ॥ अन्यच्चपुष्कलस्यापिशक्तिरस्तिमहात्मनः ॥ हनूमतोपिरामस्यपादसेवापरस्यच ॥ २५ ॥ तस्माद्यूयंत्र

पा० खं० ५० अ० ३८ ॥ ४२ ॥

योगत्वाहृयमानयतध्रुवम् ॥ यतोभवेद्वाहमधोरघुनाथस्यधीमतः ॥ २६ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ स्वयंविवेशतोयां तर्हनुमत्पुष्कलान्वितः ॥ २७ ॥ यावज्जलंविवेशासौतावत्पुरमदृश्यत ॥ अनेकोद्यानशोभाढ्यममेयंपुटभेदनम् ॥ २८ ॥ तत्रमाणिक्यरचितेस्तंभेस्वर्णमयेहयम् ॥ बद्धंददर्शरामस्यस्वर्णपत्रसुशोभितम् ॥ २९ ॥ स्त्रियस्तत्रमनोहारिरूपधारिण्यउत्तमाः ॥ सेवंतेसुंदरीमेकांपर्यंकेसुखमास्थिताम् ॥ ३० ॥ तान्दृष्ट्वाताःस्त्रियःसर्वाःप्रावोचन्त्वामिनींप्रति ॥ एतेऽल्पवर्ष्मवयसोमांसपुष्टकलेवराः ॥ ३१ ॥ भविष्यंतितवश्रेष्ठमाहारस्यफलंमहत् ॥ एतेषांशोणितं स्वादुपुरुषाणांगतायुषाम् ॥ ३२ ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यसेवकीनांवरांगना ॥ जहासकिंचिद्रुदनंनर्तयंतीध्रुवानघा ॥ ३३ ॥ तावत्रयस्तेसंप्राताःसन्नाहश्री विशोभिताः ॥ शिरस्त्राणानिदधतःशौर्यवीर्यसमन्विताः ॥ ३४ ॥ तादृङ्नामहिलास्तत्रसौंदर्यश्रीसमन्विताः ॥ प्रोचुस्तेविस्मयंविप्रकिमिदंदृश्यतेमहत् ॥ ॥ ३५ ॥ नमश्चक्रुर्महात्मानःसर्वेदेववरांगनाः ॥ किरीटमणिविद्योतद्योतितांघ्रियुगास्ततः ॥ ३६ ॥ सातान्पप्रच्छपुरुषान्सर्वश्रेष्ठातुभामिनी ॥ केयूयम त्रसंप्राताःकथंचापधरानराः ॥ ३७ ॥ मत्स्थलंसर्वदेवानामगम्यंमोहनंमहत् ॥ अत्रप्राप्तस्यतुकापिनिवृत्तिर्नभवत्युत ॥ ३८ ॥ अश्वोऽयंकस्यराज्ञोवैक ण्ठचामरवींजितः ॥ स्वर्णपत्रेणशोभाढ्यःकथयंतुममाग्रतः ॥ ३९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतितस्यावचःश्रुत्वामोहनाचारसंयुतम् ॥ हनूमांस्तांप्रत्यु वाचगतभीःप्रहसन्निव ॥ ४० ॥ वयंवैकिंकरारामस्यलोक्यस्यशिखामणेः ॥ त्रिलोकीयंप्रणमतेसर्वेदेवशिरोमणिम् ॥ ४१ ॥ रामभद्रस्यजानीहिहयमे धपवर्तितुः ॥ प्रसुंचवाहमस्माकंकथंबद्धोवराङ्गने ॥ ४२ ॥ वयंसर्वास्त्रकुशलाःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदाः ॥ नयिष्यामोबलाद्वाहंहत्वातत्प्रतिरोधकान् ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यध्रुवङ्गस्यवराङ्गना ॥ विवरस्थाप्रत्युवाचहसंतीवाक्यकोविदा ॥ ४४ ॥ मयानीतामिमंवाहंनकोमोचयितुंक्षमः ॥ वर्षायुतेननिशितैर्वाणकोटिभिरुच्छिखैः ॥ ४५ ॥ परंरामस्यपादाब्जसेवकीकर्मकारिणी ॥ नग्रहीष्यामिमद्वाहंरामराजस्यधीमतः ॥ ४६ ॥ महानविनयोजातोममनेत्र्याःसुवाजिनः ॥ क्षमताद्रामचंद्रस्तच्छरण्योभक्तवत्सलः ॥ ४७ ॥ यूयंक्लिष्टास्तत्पुरुषाहयार्थंतस्यरक्षितुः ॥ याचध्वं वरमप्राप्यंदेवानामपिसत्तमाः ॥ ४८ ॥ यथामेमीवमत्युग्रंक्षमेतपुरुषोत्तमः ॥ त्रीडांत्यक्त्वाखिलांयूयंवृणुध्वंवरमुत्तमम् ॥ ४९ ॥ तस्यावचः परंश्रुत्वाहनूमान्त्रिजगादताम् ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमस्माकमूर्जितम् ॥ ५० ॥ तथापियाचेवरमेकमुत्तमंविधेहितन्मेमनसःसमीहितम् ॥ भवेभवेनोरघुना थकःपतिर्वर्ययंचतत्कर्मकराश्चकिंकराः ॥ ५१ ॥ एतद्वचनमाकर्ण्यध्रुवगस्यतदांगना ॥ उवाचवाक्यंमधुरंप्रहस्यगुणपूजितम् ॥ ५२ ॥ भवद्भिःप्रार्थितं

---

१ तर्जयैर्यंती–इ० पा० । २ मत्स्थानम्–इ० पा० ।

यद्वैदुर्ल्लभंसर्वदैवतैः ॥ तद्भविष्यत्यसंदेहःसेवकास्तद्रघोःपतेः ॥ ५३ ॥ अथापिवरमेकंवैदास्यामिकृतहेलना ॥ रघुनाथस्यतुष्ट्यर्थंतदृतंमेभवेद्व
चः ॥ ५४ ॥ अग्रेवीरमणिर्भूपोमहावीरसमन्वितः ॥ ग्रहीष्यतिभवद्वाहंशिवेनपरिरक्षितः ॥ ५५ ॥ तज्जयार्थेमहास्त्रंमेगृह्णीतसुमहाबलाः ॥ द्वैरथे
सतुयोद्धव्यःशत्रुघ्नेनत्वयामहान् ॥ ५६ ॥ इदमस्त्रंयदात्वंतुक्षेपयिष्यसिसंगरे ॥ अनेनपूतोरामस्यस्वरूपंज्ञास्यतेपुनः ॥ ५७ ॥ ज्ञात्वातंवाजिनंदत्वा
चरणेप्रपतिष्यति ॥ तस्माद्गृह्णीध्वमस्त्रंतन्ममवैरिविदारणम् ॥ ५८ ॥ तच्छ्रुत्वारघुनाथस्यभ्राताजग्राहचास्त्रकम् ॥ उदङ्मुखःपवित्रांगोयोगिन्यादत्तमद्भु
तम् ॥५९॥ तत्प्राप्यास्त्रंमहातेजाबभूवरिपुकर्शनः ॥ दुष्प्रधर्ष्योंदुराराध्योवैरिवारणसत्सृणिः ॥६०॥ तांनत्वाराघवश्रेष्ठःशत्रुघ्नोहयसत्तमम् ॥ गृहीत्वागा
ज्जलात्तस्माद्रेवातीरेसुखोचिते ॥६१॥ तंदृष्ट्वासैनिकाःसर्वेप्रहृष्टांगामुदान्विताः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतःपप्रच्छुर्हयनिर्गमम् ॥६२॥ हनूमान्कथयामासहयस्या
गमनंमहत् ॥ वरप्राप्तिंचताभ्योवैतेपिश्रुत्वामुदंगताः ॥६३॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नस्ययोगिनीदर्शनजलमध्या
द्वाहप्राप्तिर्नामअष्टत्रिंशत्तमोऽध्यायः ॥३८॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ निनदत्सुमृदंगेषुवीणानादेषुसर्वतः ॥ मुक्तोवाहस्ततोदेवपुरंदेवविनिर्मितम् ॥१॥ यत्रस्फाटिक
कुड्यानांरचनाभिर्गृहानृणाम् ॥ हसंतिविंध्यंविमलंपर्वतंनागसेवितम् ॥२॥ राजतानिगृहाण्यत्रदृश्यंतेप्रकृतेरपि ॥ विचित्रमणिसन्नद्धानानामाणिक्यगोपु
राः ॥ ३ ॥ पद्मिन्योयत्रलोकानांगेहेगेहेमनोहराः ॥ हरंतिचित्तानिनृणांमुखपद्मकलेक्षिताः ॥ ४ ॥ पद्मरागमणिर्यत्रगेहेगेहेसुभूमिषु ॥ बद्धःसंलक्ष्यतेवि
प्रतदोष्ठस्पर्धयानुकिम् ॥ ५ ॥ क्रीडाशैलाःप्रत्यगारंनीलरत्नविनिर्मिताः ॥ कुर्वंतिशंकांमेघस्यमयूराणांकलापिनाम् ॥ ६ ॥ हंसायत्रनृणांगेहेस्फाटिके
षुनियंत्रिताः ॥ कुर्वंतिमेघान्नोभीतिंमानसंनस्मरंतिच ॥ ७ ॥ निरंतरंशिवस्थानेध्वस्तंचंद्रिकयातमः ॥ शुक्लकृष्णविभेदोनपक्षयोस्तत्रवैनृणाम् ॥ ८ ॥
तत्रवीरमणीराजाधार्मिकेष्वग्रणीर्महान् ॥ राज्यंकरोतिविपुलंसर्वभोगसमन्वितम् ॥ ९ ॥ तस्यपुत्रोमहाशूरोनाम्नारुक्मांगदोबली ॥ वनिताभिर्गतोरम्य
देहाभिःक्रीडितुंवनम् ॥ १० ॥ तासांमंजीरसंरावःकंकणानांरवस्तथा ॥ मनोहरतिकामस्यकिमन्यस्यकथात्रभोः ॥ ११ ॥ वनंजगामसुमहत्सुपुष्पनग
संयुतम् ॥ सदाशिवकृतस्थानमृतुषट्कैर्विराजितम् ॥१२॥ चंपकायत्रबहुशःफुल्लकोरकशोभिताः ॥ कुर्वंतिकामिनांतत्रहृच्छयार्तिंविलोकिताः ॥ १३ ॥
चूताःफलादिभिर्नम्रामंजरीकोटिसंयुताः ॥ नागाःपुन्नागवृक्षाश्चशालास्तालास्तमालकाः ॥ १४ ॥ कोकिलानांसमारावायत्रचश्रुतिगोचराः ॥ सदामधुप
झंकारगतानिद्राःसुमल्लिकाः ॥ १५ ॥ दाडिमानांसमूहाश्चकर्णिकारैःसमन्विताः ॥ केतकीकानकीवन्यवृक्षराजिविराजिताः ॥ १६ ॥ तस्मिन्वनेप्रमदसं

१ संकल्पते—इ० पा० ।

युतचित्तवृत्तिर्गायन्कलंमधुरवाग्विचिकीर्षयोच्चैः ॥ उद्यत्कुचाभिरभितोवनिताभिरागाच्छोभानिधानवपुरुद्गतभीर्विवेश ॥ १७ ॥ काश्चित्तैनृत्यविद्याभि
स्तोषयंतिस्मशोभनम् ॥ काश्चिद्गानकलाभिश्चकाश्चिद्वाक्चतुरोचितैः ॥ १८ ॥ भूसंज्ञयापराःकाश्चित्तोषयामासुरुन्मदाः ॥ परिरंभणचातुर्यैस्तैर्हृष्टंवि
दधुःस्त्रियः ॥ १९ ॥ ताभिःपुष्पोच्चयंकृत्वाभूषयामासताःस्त्रियः ॥ वाण्याकोमलयाशंसत्रेमेकामवपुर्धरः ॥ २० ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेराजराजस्यधीमतः ॥
प्रायात्तद्वनदेशंसहयःपरमशोभनः ॥ २१ ॥ तंस्वर्णपत्ररचितैकललाटदेशंगंगासमंघुमृणकुंकुमपिंजरांगम् ॥ गत्यासमंपवनवेगतिरस्करिण्याटङ्काश्रियः
परमकौतुकधामदेहम् ॥ २२ ॥ ऊचुःपतिंकमलमध्यपिशंगवर्णास्ताम्राधरप्रतिभयाहतविद्रुमाभाः ॥ दंतव्रजप्रमितहास्ययसुशोभिवक्राःकामस्यवाणनय
नादिविमोहनाभाः ॥ २३ ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कांतकोयंमहानर्वास्वर्णपत्रैकशोभितः ॥ कस्यवाभातिशोभाढ्योगृहाणस्वैवलादिमम् ॥ २४ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ तदुक्तंवचआकर्ण्यलीलालालितलोचनः ॥ जग्राहहर्षमेकेनकरपद्मेनलीलया ॥ २५ ॥ वाचयित्वास्वर्णपत्रंस्पष्टवर्णसमन्वितम् ॥ ज
हासमहिलामध्येजगादवचनंपुनः ॥ २६ ॥ ॥ रुक्मांगदउवाच ॥ ॥ पृथिव्यांनास्तिमेपित्रासमःशौर्येणचश्रिया ॥ तस्मिन्कथंवित्तेसउत्सेकंराम
भूमिपः ॥ २७ ॥ यस्यरक्षांप्रकुरुतेसदारुद्रःपिनाकधृक् ॥ यंदेवादानवायक्षानर्मतिमणिमौलिभिः ॥ २८ ॥ कुरुताद्राजिमेधंवैजनकोमेमहाव
लः ॥ यात्वेषवाजिशालायांवध्नंतुममवैभटाः ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहिलास्तामनोहराः ॥ प्रहर्षंवदनाजाताःकांतंतुपरिरेभिरे ॥ ३० ॥
गृहीत्वाचहर्यंपुत्रोराज्ञोवीरमणेर्महान् ॥ पुरंपत्रीसमायुक्तोमहोत्साहमवीविशत् ॥ ३१ ॥ मृदंगध्वनिपुष्पोच्चैराहतेपुसमंततः ॥ वंदिभिःसंस्तुतःप्रा
गात्स्वपितुर्मंदिरंमहत् ॥ ३२ ॥ तस्मैसकथयामासहर्यनीतंरघोःपतेः ॥ वाजिमेधायनिर्मुक्तंस्वच्छंदगतिमंद्भुतम् ॥ ३३ ॥ रक्षितंशत्रुमृदेनमहाबलस
मेतिना ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यनृपोवीरमणिर्महान् ॥ ३४ ॥ नातिप्रशंसयामासतत्कर्मसुमहामतिः ॥ नीत्वापुनःसमायांतंचौरस्यैववचेष्टितम् ॥ ३५ ॥
कथयामासजामात्रेशिवायाद्भुतकर्मणे ॥ अर्थागनाधरायांगभूपायचंद्रधारिणे ॥ ३६ ॥ तेनसंमंत्रयामासनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पुत्रमृष्टंमहत्कर्मविनिर्द्यंम
हतांमतः ॥ ३७ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ राजन्पुत्रेणभवतःकृतंकर्ममहाद्भुतम् ॥ योजहारमहावाहंरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३८ ॥ अद्ययुद्धंमहद्भ्रांतिसुरासुर
विमोहनम् ॥ शत्रुघ्नेनमहाराज्ञावीरकोट्यैकरक्षिणा ॥ ३९ ॥ मयायोग्रियतेस्वांतेजिह्वयाप्योच्यतेहियः ॥ तस्यरामस्ययज्ञांगंजहारगतवपुग्रकः ॥ ४० ॥
परमत्रमहाल्लोभोभविष्यतितरांरणे ॥ यद्रामचरणांभोजेद्रक्ष्यामःस्वीयसेवितम् ॥ ४१ ॥ अत्रयत्नोमहान्कार्योहयस्यपरिरक्षणे ॥ नयिष्यंतिबलाद्रा

१ उज्झितभीविशेषः–इ० पा० । २ त्वं बल।(दैमम्–इ० पा० । ३ उत्तमम् इ० पा० ।

हंमयारक्षितमप्यमुम् ॥ ४२ ॥ तस्मादिमंमहाराजराज्येनसहसन्नतः ॥ वाजिनंभोजनंदत्वाप्रेक्षस्वांघ्रियुगंततः ॥ ४३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशिवस्य सनृपोत्तमः ॥ उवाचतंसुरेंद्रादिवंद्यपादांबुजद्वयम् ॥ ४४ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मोयत्प्रतापस्यरक्षणम् ॥ तदसौक्रांतुमुद्युक्तः क्रतुनाहयसंज्ञिना ॥ ४५ ॥ तस्माद्रक्ष्यःस्वप्रतापोयेनकेनापिमानिना ॥ यावच्छक्यंकर्मकृत्वाशरीरव्ययकारिणा ॥ ४६ ॥ सर्वंकृतंसुतेनेदंगृहीतोश्वः पुनर्यतः ॥ कोपितंरामभूपालंसमयार्हंकुरुप्रभो ॥ ४७ ॥ क्षत्रियाणामिदंकर्मकर्तव्यार्हंभवेन्नहि ॥ यदकस्माद्रिपोःपादौप्रणमेद्भयविह्वलः ॥ ४८ ॥ रिपवोविहसंत्येनंकातरोयंनृपाधमः ॥ क्षुद्रः[1]प्राकृतवन्नीचोनतवान्भयविह्वलः ॥ ४९ ॥ तस्माद्भवान्यथायोग्यंयोद्धव्येसमुपस्थिते ॥ यद्विधेयंविचार्यैव कर्तव्यंभक्तरक्षणम् ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यचंद्रचूडोवदद्वचः ॥ प्रहसन्मेघगंभीरवाण्यासंमोहयन्मनः ॥ ५१ ॥ यदिदेवा स्त्रयस्त्रिंशत्कोटयःसमुपस्थिताः ॥ तथापित्वत्तःकेनाश्वोगृह्यतेममरक्षितुः ॥ ५२ ॥ यदिरामःसमागत्यस्वात्मानंदर्शयिष्यति ॥ तदाहंचरणौतस्यप्रण मामिसुकोमलौ ॥ ५३ ॥ स्वामिनानहियोद्धव्यंमहाननयउच्यते ॥ अन्येवीरास्तृणप्रायाःकिंचित्कर्तुंनवैक्षमाः ॥ ५४ ॥ तस्माद्युद्धचस्वराजेंद्ररक्ष केमयिपुस्थिते ॥ कोगृह्णातिबलाद्वाहंत्रिलोकीयदिसंगता ॥ ५५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतद्वचःपरंश्रुत्वाचंद्रचूडस्यभूमिपः ॥ जहर्षमानसेऽत्यंतंयुद्धकर्म णिकौतुकी ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिपुत्रेणहयग्रहणंनामएकोनचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ३९ ॥ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सेनाचरामहाराज्ञोमहाबलसमन्विताः ॥ समागतास्तंपश्यंतोहयंरामस्यभूपतेः ॥ १ ॥ क्वासावश्वःकेननीतःकथंवाद्द श्यतेनसः ॥ कोगंतायमपुर्यांवैवाहंहृत्वासुमंदधीः ॥ २ ॥ विलोकयंतस्तन्मार्गंयावत्सेनाचरारघोः ॥ तावत्प्राप्तोमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ ३ ॥ प प्रच्छसेवकान्सर्वान्कुत्राश्वोममसांप्रतम् ॥ नदृश्यतेकथंवाहःस्वर्णपत्रसुशोभितः ॥ ४ ॥ इतितद्वचनंश्रुत्वासेवकास्तेहयानुगाः ॥ प्रोचुर्नाथमनोवेगोवा हःकेनापिकानने ॥ ५ ॥ हृतोनलक्ष्यतेतस्मादस्माभिर्मार्गकोविदैः ॥ तदत्रयत्नःकर्तव्योहयप्राप्तिंप्रतिप्रभो ॥ ६ ॥ तेषांवचनमाकर्ण्यपप्रच्छसुमतिं नृपः ॥ शत्रुघ्नःशत्रुसंहारकारीमोहनरूपधृक् ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोत्रराजानिवसतिकथंवाहस्यसंगमः ॥ कियद्बलंभूमिपतेर्येनमेद्यहृ तोहयः ॥ ८ ॥ सुमतिरुवाच ॥ राजन्देवपुरंह्येतद्देवैनैवविनिर्मितम् ॥ कैलासमिवदुर्गम्यंवैरिसंघैःसुसंहतैः ॥ ९ ॥ अस्मिन्वीरमणीराजामहाशूरःप्रता पवान् ॥ राज्यंकरोतिधर्मेणशिवेनपरिरक्षितः ॥ १० ॥ योसौप्रलयकारीसआस्तेभक्त्यावशीकृतः ॥ चंद्रचूडःस्वभक्तस्यपक्षपातंसृजन्सदा ॥ ११ ॥

[1] क्षुद्रःप्राकृतदेहोऽपि न भवान्भयविह्वलः । —इ० पा० ।

तस्मादत्रमहद्युद्धंगृहीतश्चेद्भविष्यति ॥ यत्ताःसंतःप्रकुर्वंतुरक्षणंकटकस्यहि ॥ १२ ॥ एवंश्रुत्वासशत्रुघ्नःसर्वभूपशिरोमणिः ॥ सैन्यव्यूहंरचित्वासौतिष्ठ
तिस्ममहायशाः ॥ १३ ॥ अथतंसुखमासीनंमंत्रयंतंसुमंत्रिणा ॥ आजगामसदेवर्षिर्युद्धकौतुकसंयुतः ॥ १४ ॥ तमागतंमुनिंदृष्ट्वाशत्रुघ्नस्तपसांनिधि
म् ॥ अभ्युत्थायासनेस्थाप्यमधुपर्कमथार्पयत् ॥ १५ ॥ स्वागतेनचसंतुष्टंनारदंमुनिसत्तमम् ॥ उवाचप्रीणयन्वाचावाक्यवादविशारदः ॥ १६ ॥
॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मदीयोऽश्वःकुत्रविप्रकथयस्वमहामते ॥ नलक्ष्यतेगतिस्तस्यसेवकैर्ममकोविदैः ॥ १७ ॥ शंसतंयेनवानीतंक्षत्रियेणचमानिना ॥
कथमत्रहयप्राप्तिर्भविष्यतितपोधन ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नस्यसनारदः ॥ उवाचवीणांरणयन्गायन्रामकथांमुहुः ॥ १९ ॥ ॥ नारदउ
वाच ॥ ॥ एतद्देवपुरंराजन्भूपोवीरमणिर्महान् ॥ तत्पुत्रेणवनस्थेनगृहीतस्तववाजिराट् ॥ २० ॥ तत्रयुद्धंमहत्तेद्यभविष्यतिसुदारुणम् ॥ अत्रवीराः
पतिष्यंतिबलशौर्यसमन्विताः ॥ २१ ॥ तस्मादत्रमहायत्नात्स्थातव्यंतेमहाबल ॥ रचयव्यूहरचनांदुर्गमांपरसैनिकैः ॥ २२ ॥ जयस्तेभवितारा
न्कृच्छ्रेणास्मान्नृपोत्तमात् ॥ रामंकोनुपराजीयाद्भुवनेसकलेह्यपि ॥ २३ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेविप्रोनभसिस्थितवांस्ततः ॥ युद्धंसुदारुणंद्रक्ष्यन्देवदानव
योरिव ॥ २४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ पटहंघोषितुंस्वीयेपुरमध्येमहारवम् ॥ २५ ॥ आह्वयामाससेनान्यं
रिपुवीरंमहोन्नतम् ॥ कथयामासचक्षिप्रंमेघगंभीरयागिरा ॥ २६ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ सेनानीःपटहस्याज्ञांदेहिमेशोभनेपुरे ॥ तच्छ्रुत्वामेसुस
न्नद्धाःशत्रुघ्नंप्रतियांतुते ॥ २७ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यराज्ञोवीरमणेस्तदा ॥ कारयामासपटहंमहारवनिनादितम् ॥ २८ ॥ गेहेगेहेचरथ्यायांश्रूयतेपट
हध्वनिः ॥ शत्रुघ्नंयांतुयेसर्वेवीराराजपुरेस्थिताः ॥ २९ ॥ येवैराज्ञःसमुल्लंघ्यशासनंवीरमानिनः ॥ पुत्रावाभ्रातरोवापितेवध्याःस्युर्नृपाज्ञया ॥ ३० ॥
शृण्वंतुवीराःपुनरप्याहतेपटहेरवम् ॥ श्रुत्वाविधीयतामाशुकर्तव्यंमाविलंबितम् ॥ ३१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिपटहरवंस्वकर्णगोचरंनरवरवीरवरा
ययुर्नृपोत्तमम् ॥ कनककवचभूषितस्वदेहाःसमरमहोत्सवहृष्टचित्तकोशाः ॥ ३२ ॥ केचिद्ययुःशिरस्त्राणंधृत्वाशिरसिशोभनम् ॥ कवचेनसुशोभाढ्याः
शतकोटिसुशोभिताः ॥ ३३ ॥ रथेनहययुग्मेनमणिकांचनशोभिना ॥ ययुस्तेराजसंदेशान्नृवरालयमुन्मदाः ॥ ३४ ॥ केचिन्मतंगजैर्मत्तैः केचिद्वाहैः
सुशोभनैः ॥ ययुर्नृपगृहंसर्वेराजसंदेशकारकाः ॥ ३५ ॥ विविक्तस्वर्णकवचशिरस्त्राणसुशोभितः ॥ रुक्मांगदोपिचनिजेरथेतिष्ठन्मनोजवे ॥ ३६ ॥
शुभांगदोनुजस्तस्यमहारत्नमयंदधत् ॥ कवचंवपुषिश्रेष्ठंनिजंप्रायाद्रणोत्सवे ॥ ३७ ॥ राजभ्रातावीरसिंहःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ययौनृपाज्ञयातत्रशा

१ कृत्वेति शेषः । श्रुत्वेत्यर्थः । २ भूपाला युद्धदुर्मदाः—इ० पा० ।

सनंभूमिपस्यहि ॥ ३८ ॥ जामेयस्तस्यराज्ञोपिबलमित्रइतिस्मृतः ॥ सन्नद्धःकवचीखड्गीजगामनृपमंदिरम् ॥ ३९ ॥ सेनानीरिपुवारोपिसेनांतांचतुरंगिणीम् ॥ सज्जांविधायभूपायन्यवेदयदथोमहान् ॥ ४० ॥ अथराजावीरमणिःसर्वशस्त्रास्त्रपूरितम् ॥ मणिसृष्टोच्चचक्रोच्चमारोहत्स्यंदनोत्तमम् ॥ ४१ ॥ ततोवीराणवेशंखनिनादश्चसमंततः ॥ श्रूयतेकातरान्वीरान्प्रेरयन्निवसंगरे ॥ ४२ ॥ भेर्यःसमंततोजघ्नुःशुभवादकवादिताः ॥ अनीकान्यत्रतस्यासन्संग्रामायप्रतस्थुषः ॥ ४३ ॥ सर्वेकृतस्वस्त्ययनाःसर्वाभरणभूषिताः ॥ सर्वशस्त्रास्त्रसंपूर्णाययुःसमरमण्डलम् ॥ ४४ ॥ भेरीशंखनिनादेनपूरिताश्चनगागुहाः ॥ आकारितुंगतःकिंनुतद्रवःस्वर्गसंस्थितान् ॥ ४५ ॥ तस्मिन्कोलाहलेवृत्तेराजावीरमणिर्महान् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तोययौप्रधनमंडलम् ॥ ४६ ॥ आगत्यसंस्थितस्तावद्रथपत्तिसमाकुलम् ॥ समुद्रइवतत्स्थानात्प्लावितुंपुरुषानयात् ॥ ४७ ॥ तदागतंबलंदृष्ट्वारथिभिःशस्त्रकोविदैः ॥ कोलाहलीकृतंसर्वमुवाचसुमतिंनृपः ॥ ४८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ समागतोवीरमणिर्ममवाजिधरोबली ॥ योद्धुंमांमहताभूयःसैन्येनचतुरंगिणा ॥ ४९ ॥ कथंयुद्धंप्रकर्तव्यंकेयोत्स्यंतिबलोत्कटाः ॥ तान्सर्वान्दिशमेवीरान्यथास्याज्जयईप्सितः ॥ ५० ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्नसौमहाराजोमहासैन्यपरीवृतः ॥ समागतःसयुद्धार्थंशिवभक्तिसमन्वितः ॥ ५१ ॥ सांप्रतंयुद्धचतांवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ अन्येपिनीलरत्नाद्यायोद्धारोयुद्धकोविदाः॥ ५२ ॥ शिवेनसहयोद्धव्यंराज्ञावाभवतानघ ॥ द्वंद्वयुद्धेनजेतव्योमहाबलपराक्रमः ॥ ५३ ॥ अनेनविधिनाराजञ्जयस्तेत्रभविष्यति ॥ पश्चाद्यद्रोचतेस्वामिंस्तत्कुरुष्वमहामते ॥ ५४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ सुभटानादिदेशाथयुद्धायकृतनिश्चयः ॥ ५५ ॥ सर्वैःससैन्यैर्युद्धार्थंराजभिःशस्त्रकोविदैः ॥ यथास्यान्मेजयःक्षिप्रंयतितव्यंतथापुनः ॥ ५६ ॥ जयार्थंराघवस्यैवश्रुत्वातेरणकोविदाः ॥ महोत्साहेनसंयुक्तायययुर्योद्धुंतुसैनिकैः ॥५७॥ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरमणिनासहयुद्धनिश्चयोनामचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४०॥ ॥छ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ युद्धायतेसुसंनद्धाःशत्रुघ्नस्यमहाबलाः ॥ ययुर्वीरमणेःसैन्यमध्येशौर्यसमन्विताः॥१॥शरान्विमुंचमानास्तेभिंदंतःसैनिकान्बहून् ॥ व्यदृश्यंतरणांतःस्थाःशरासनधरानराः ॥२॥ अनेकेनिहतास्तत्रगजामणिमयारथाः ॥ भग्नावाहसमेताश्चदृश्यंतेरणमंडले ॥३॥ विहितंकदनंतेषांश्रुत्वारुक्मांगदोबली ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्ययौयोद्धुंससैनिकान् ॥ ४ ॥ शरासनेशरान्धास्यन्निषुधीअक्षयौदधत् ॥ शोणनेत्रांतरोभीमोमहाकोपसमन्वितः ॥५॥ अनेकबाणसंविग्नान्कुर्वञ्छूरान्सहस्रशः ॥ हाहाकारंकारयंस्तद्ययौरुक्मांगदोबली ॥ ६ ॥ राजपुत्रःस्वसदृशंबलेनयशसाश्रिया ॥ आह्वयामासशत्रु

१ पत्नीभगिन्याः पुत्रः–इ० पा० । २ वीराग्रः–इ० पा०।

ग्रंभारांतिपुष्कलंवली ॥७॥ ॥रुक्मांगदउवाच॥ ॥ आगच्छवीरकर्मांत्वंमहाबलपराक्रम ॥ मयायोद्धुंतुवलिनाराजपुत्रेणभास्वता ॥८॥ किमन्येस्त्रासितैर्वीर निहतैःकोटिभिर्नरैः ॥ मयासमंमहायुद्धंविधायजयमाप्नुहि ॥ ९ ॥ इत्युक्तवंतंततरसाप्रहसन्पुष्कलोवली ॥ जघानविपुलेमध्येवक्षसस्त्रीक्ष्णपर्व भिः ॥ १० ॥ तदमृष्यन्राजपुत्रोमहाचापेदधच्छरान् ॥ जघानदशभिर्वीरंपुष्कलंवक्षसोंतरे ॥ ११ ॥ उभौसमरसंरब्धावुभावपिजयैषिणौ ॥ रेजातेसमरे तौहिकुमारतारकौयथा ॥१२॥ बाणान्धनुषिसंधायदशसंरुग्यान्महाशितान् ॥ अकरोत्पुष्कलोवीरोविरथंराजपुत्रकम् ॥ १३ ॥ चतुर्भिश्चतुरोवाहान्द्वाभ्यां सूतमपातयत् ॥ एकेनध्वजमेतस्यद्वाभ्यांस्यंदनरक्षकौ ॥ १४॥ एकेनहृदिविव्याधराजपुत्रस्यवेगवान् ॥ तदद्भुतंकर्मदृष्ट्वासंवीराःप्रतोषिताः ॥ १५ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अन्यंतंकोपमापन्नःस्यंदनंपरमाविशत् ॥ १६ ॥ सस्थित्वास्यंदनवरेहयरत्नेननभूपिते ॥ शरासनंमहद्धृत्वाससृट ढंगुणपूरितम् ॥ १७ ॥ उवाचपुष्कलंवीरंरुक्मांगदइदंवचः ॥ महत्पराक्रमंकृत्वाक्रयास्यासिपरंतप ॥ १८ ॥ पश्यमेऽद्यपराक्रांतियद्बलेनविनिर्मि ताम् ॥ यत्नात्तिष्ठस्वभोवीरनयामित्यद्रथंनभः ॥ १९ ॥ इत्युक्त्वाशरमत्युग्रंदधारस्वशरासने ॥ मंत्रयित्वाततश्चास्त्रंश्रामकंपोष्कलेरथे ॥ २० ॥ मुमो चनिशितंबाणंस्वर्णपुंखैकशोभितम् ॥ तेनबाणेननीतोस्यरथोयोजनमात्रकम् ॥ २१ ॥ धृतःकुच्छ्रेणमूर्तेनरथोवभ्रामभूतले ॥ कृच्छ्रेणप्राप्यस्वस्थानंपु ष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २२ ॥ जगादवचनंतंवैवाणंविधश्च्छरासने ॥ स्वर्गंप्राप्नुहिवीराद्यस्यवंदेवैश्चसेवितम् ॥ २३ ॥ त्वाद्दशाःपृथिवीयोग्यानभवंति नृपोत्तम ॥ शतक्रतुसभायोग्यास्तद्गच्छत्वंसुरालयम् ॥२४॥ इत्युक्त्वासमुमोचास्त्रमाकाशप्रापकंमहत् ॥ तेनबाणेनसरथोयंयोखमनुलोमतः ॥ २५ ॥ सर्वाल्लोकानतिक्रामन्यथौसूर्यस्यमंडलम् ॥ तज्ज्वालयारथोदग्धोहयमूतसमन्वितः ॥ २६ ॥ तत्करेदग्धभूयिष्ठकलेवरःसुदुःखितः ॥ पपातचंद्रचूडंसभू त्वाह्यसुखादनम् ॥ २७ ॥ भूतोनिपतितस्तत्रकरदग्धकलेवरः ॥ अन्यंतंदुःखमापन्नोमुमूर्च्छरणमंडले ॥ २८ ॥ तस्मिन्निपतितेभूमौमूर्च्छितेराजपु त्रके ॥ हाहाकारोमहानासीत्तत्रसंग्राममूर्धनि ॥२९॥ वैरिणोजयलक्ष्मीतिप्रापुःपुष्कलमुख्यकाः॥ पलायनपराजातावैरिणोहयरक्षकाः॥३०॥ तदापुत्रस्यवै मूर्च्छांदृष्ट्वावीरमणिर्नृपः ॥ प्रायात्समरमध्यस्थंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३१ ॥ तदाभूमिश्चचालेयंसपर्वंतवनोत्तमा ॥ शूरावैहर्षमापन्नाःकातराश्चभयपीडिताः ॥ ३२ ॥ चापंमहद्धानःसहपुत्रीअक्षयावपिं ॥ रोषाग्निःश्वासमांसुंचन्नाह्वयामाससैरिणम् ॥ ३३ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवा देरामाश्वमेधेरुक्मांगदपराजयपुष्कलविजयोनामएकचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४१ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आह्वयंतंमहासैन्यवारिधौपुष्कलंनृपम् ॥ समालक्ष्यकपींद्रोपिहनूमांस्तमधावत ॥ १ ॥ लांगूलमुद्यम्यविशालदेहंसरावमातत्यपयोदघोषम् ॥ रणस्थितान्वीरवरान्कपींद्रोजगामतंवीरमणींद्रपे

न्द्रम् ॥ २ ॥ आयांतंतंहनूमंतंवीक्ष्यपुष्कलउद्भटः ॥ विलोकयामासदृशावैरिकोधसुशोणया ॥ ३ ॥ जगादतंहनूमंतंपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥
मेघगंभीरयावाचानादयत्रगमंडलम् ॥ ४ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ कथंत्वंसमरेयोद्धुमागतोसिमहाकपे ॥ कियद्बलंस्वल्पमेतद्राज्ञोवीरमणेर्महत् ॥५॥
यत्रत्रिजगतीसर्वासंमुखेसमुपागता ॥ तत्रत्वंलीलयायोद्धुंयातुमिच्छसिवानव ॥ ६ ॥ कोयंराजावीरमणिःकियद्बलमथाल्पकम् ॥ अत्रागमनमत्युग्रंतव
वीरनभाव्यते ॥ ७ ॥ रघुनाथकृपपांगादहंनिस्तीर्यदुस्तरम् ॥ क्षणाद्गिर्योमिकीशेंद्रमाचिंत्तंकुरुसंगरे ॥८॥ त्वयाराक्षसपाथोधिस्तीर्णोरामकृपाप्लवजात् ॥
तथारामंसुसंस्मृत्यनिस्तरिष्यामिदुस्तरम् ॥ ९ ॥ येकेचिदुस्तरंप्राप्यरघुनाथस्मरंतिच ॥ तेषांदुःखोदधिंःशुष्कोभविष्यतिनसंशयः ॥ १० ॥
तस्माद्वजमहावीरशत्रुघ्नसविधेबलिन् ॥ एषआयामिनिर्जित्यभूपवीरमणिंक्षणात् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिधीरांसमाकर्ण्यवाणींपुष्कलभा
षिताम् ॥ जगादवचनंभूयःपुष्कलंपरवीरहा ॥ १२ ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ पुत्रमासाहसंकार्षीर्भूपंवीरमणिंप्रति ॥ एषदाताशरण्यश्चबलशौर्यं
समन्वितः ॥ १३ ॥ त्वंबालःस्थविरोभूपोऽस्त्रिलशस्त्रास्त्रवित्तमः ॥ अनेकविजिताःसंख्येवीराःशौर्यैसुशोभिनः ॥ १४ ॥ जानीहिपाश्वेतस्यत्वंरक्षितारं
सदाशिवम् ॥ भक्तयावशीकृतंस्थाणुंसेवंचैतत्पुरिस्थितम् ॥ १५ ॥ तस्मादहमनेनैवयोत्स्येभूपेनपुष्कल ॥ अन्यान्वीरान्विजित्वात्वंकीर्तिमाप्नुहिपु
ष्कलाम् ॥ १६ ॥ पुष्कलउवाच ॥ शिवोभक्तयावशीकृत्यस्वपुरेस्थापितोमुना ॥ परमस्याशुहृदयेनतिष्ठतिमहेश्वरः ॥ १७॥ सदाशिवोयमाराध्यपर
मंस्थानमागतः ॥ सरामोमन्मनस्त्यक्त्वानक्षापिपरिगच्छति ॥ १८ ॥ यत्ररामस्तत्रविश्वंसर्वंस्थास्नुचरिष्णुच ॥ तस्मादहंजयिष्यामिरणेवीरमणिंनृ
पम् ॥ १९ ॥ व्रजत्वंसमरेयोद्धुमन्यानिवरानृपान् ॥ वीरसिंहमुखान्कीशमश्चिंतांमाकुरुप्रभो ॥ २० ॥ वाचमित्थंसमाकर्ण्यहनूमान्धीरसेविताम् ॥
जगामसमरेयोद्धुंवीरसिंहंनृपानुजम् ॥ २१ ॥ लक्ष्मीनिधिःसुतेनास्यशुभांगदमुसंज्ञिना ॥ द्वैरथेनप्रयुयुधेमहाशस्त्रास्त्रवेदिना ॥ २२ ॥ बलमित्रेणसुमदः
स्वप्रतापबलोर्जितः ॥ योद्धुंसशस्त्रःसंग्रामंविचचारनृपात्मजः ॥ २३ ॥ आह्वयंतंनृपंद्वाङ्गद्वैरथेयुद्धकोविदः ॥ पुष्कलोरुक्मखचितेरथेतिष्ठन्ययौहित
म् ॥ २४ ॥ राजातमागतंदृष्ट्वापुष्कलंयुद्धकोविदम् ॥ उवाचनिर्भियावाण्यारणमध्येसुभापितः ॥ २५ ॥ ॥ वीरमणिरुवाच ॥ ॥ बालमायाहिमां
कुद्धंसंग्रामेचंडकोपनम् ॥ गच्छप्राणपरीप्सायेमायुद्धंकुरुमेसह ॥ २६ ॥ त्वादृशान्बालकान्भूपामादृशाःकृपयंतिहि ॥ प्रहरंतिनचैतान्वैतस्माद्गच्छरणा ॥ ४६ ॥
द्वहिः ॥ २७ ॥ यावत्त्वंनमयादृष्टश्चक्षुभ्यांतावदुन्मनाः ॥ सांप्रतंत्वांप्रहर्तुंनमनःसमाभिकांक्षति ॥ २८ ॥ यत्त्वयामत्सुतोबाणैर्भिन्नोमूर्च्छांकृतःपुनः ॥

१ रघुनाथकृपायोगात्-ह० पा० । २ चिंताम्-ह० पा० । ३ क्षोभम्-उभया सहितम् । ४ रक्तचंदनचर्चिते-ह०, भस्मचर्चिते-ह० च पा० ।

सर्वमयाक्षांतमद्यतवबालधियोमहत् ॥ २९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलोनिजगादतम् ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ बालोहंत्वंमहावृद्धःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥३०॥ क्षत्रियाणांमतंचैवयेबलाधिक्यसंयुताः ॥ तएववृद्धाभूपाग्र्यनवयोवृद्धतांगताः ॥ ३१ ॥ मयातेमूर्च्छितःपुत्रःसशौर्यबलदर्पितः ॥ इदानींत्वामहंशस्त्रैःपातयिष्यामिसंगरे ॥३२॥ तस्मात्त्वंयत्नतस्तिष्ठराजन्संग्राममूर्धनि ॥ रामभक्तंनमांकश्चिज्जयतींद्रपदेस्थितः ॥३३॥ इत्थंभाषितमाश्रुत्यपुष्कलस्यनृपाग्रणीः ॥ जहासबालंसंवीक्ष्यकोपंचव्यदधात्पुनः॥३४॥ तंवैकुपितमालक्ष्यभरतात्मजउन्मदः ॥ जघानशरविंशत्याराजानंहृदितीक्ष्णया ॥ ३५ ॥ राजातानागतान्दृष्ट्वाबाणांस्तेनविमोचितान् ॥ चिच्छेदपरमक्रुद्धःशरैस्तीक्ष्णैरनेकधा ॥ ३६ ॥ तद्बाणच्छेदनंदृष्ट्वाभारातिःपरवीरहा ॥ चुकोपहृदयेत्यंतंराजानंचत्रिभिःशरैः ॥ ३७ ॥ विव्याधभालेभूपालपुत्रःपुष्कलसंज्ञकः ॥ तत्रलग्नाविरेजुस्तेत्रिकूटशिखराणिकिम् ॥ ३८ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोराजाजघाननवभिःशरैः ॥ हृदयेपुष्कलंवीरंमहाकोपसमन्वितः ॥ तैर्वत्सदन्तैर्बह्वस्रंपीतंरामानुजाङ्गजम् ॥ ३९ ॥ सर्पाआशीविषायद्वत्क्रुद्धास्तद्वपुषिस्थिताः ॥ परमंकोपमापन्नःपुष्कलोभूमिपंपुनः ॥ ४० ॥ बाणानांशतकेनाशुविभेदशितपर्वणाम् ॥ तैर्बाणैःकवचंभिन्नंकिरीटःसशिरस्त्रकः ॥ ४१॥ रथोधनुर्महत्सज्यंछिन्नंकोपपरिप्लुवात् ॥ क्षतजेनपरिप्लुष्टोबाणभिन्नकलेवरः ॥ ४२ ॥ अन्यंस्यंदनमारुह्यजगामभरतात्मजम् ॥ धन्योसिवीररामस्यचरणाब्जमधुव्रत ॥ ४३ ॥ महत्कृतंकर्मतेऽद्ययदहंविरथीकृतः ॥ प्राणान्रक्षस्वभोवीरसांप्रतंमयियुद्ध्यति ॥ ४४ ॥ सुलभानतवप्राणाःकालरूपेमयिस्थिते ॥ इत्युक्त्वाव्यहनद्बाणैरसंख्यैःशस्त्रकोविदः ॥ ४५ ॥ भूमौदिशिचतद्बाणानान्यदृश्येततत्रह ॥ अनेकेगजसाहस्राभिन्नाअश्वाःसमंततः ॥ ४६ ॥ रथारथियुतास्तेनछिन्नाभिन्नाद्विधाकृताः ॥ शोणितौघासरित्तत्रप्रसुस्रावरणांगणे ॥ ४७ ॥ यत्रोन्मदाहिमातंगादृश्यंतेशैलशृंगवत् ॥ केशाःशैवाललक्ष्यास्तेमुहुःप्राणिशिरःस्थिताः ॥ ४८ ॥ अनेकेपाणयश्छिन्नावीराणांमुद्रिकाश्रियः ॥ दृश्यंतेअहिवत्तत्रचंदनादिकरूषिताः ॥ ४९ ॥ शिरांसिचभटाग्र्याणांकच्छपाभांवहंतिवै ॥ मांसानिपंकायत्रासन्वीराणांमहतांततः ॥ ५० ॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेयोगिन्यःशतशोरणे ॥ पपुःपात्रेणरुधिरंप्राणिनांरणपातिनाम् ॥ ५१ ॥ मांसानिबुभुजुस्तावैहर्षकौतुकसंयुताः ॥ पीत्वातुशोणितंतत्रभक्षित्वामांसमुन्मदाः ॥ ५२ ॥ ननृतुर्जहसुःप्रोच्चैरुज्जगुःप्रधनांगणे ॥ पिशाचास्तत्रसमरेप्राणिनांमस्तकानिवै॥ ५३ ॥ धृत्वाकराभ्यांमत्तांगास्तालवद्वादनोद्यताः ॥ शिवास्तत्रमहामांसंपतितानांरणांगणे ॥ ५४ ॥ भक्षित्वाव्यनदन्मत्ताःकातराणांभयप्रदाः॥कातरास्त्राःसमापन्नागताःकुंजरकोटरे ॥ ५५ ॥ भक्षि

१ अत्र अंगशब्दस्यांगजे लक्षणा तेन रामानुजस्य भारतस्यांगमंगजः रामानुजांगं पुष्कलः तस्माज्जातं रामानुजांगजं पीतं बहु अस्रं पीतमिति संगतिः । २ कातरास्तत्र संत्रस्ताः—इ० पा० ।

तायोगिनीभिस्तेपापिनांकापिनस्थितिः ॥ एतत्कदनमालक्ष्यस्वसैन्यस्यरथाग्रणीः ॥ ५६ ॥ पुष्कलोपिचकाराव्रकदनंरणमंडले ॥ भित्वैतेगजशीर्षा
णिपतंतिमौक्तिकानितु ॥ ५७ ॥ इश्यतेलोमभिःपूर्णांताम्रपर्णीवतन्नदी ॥ पुष्कलप्रहितावाणापूर्णामंगेषुसंगताः ॥ कुर्वंतिप्राणविच्छेदंवीराणामपिसर्व
तः ॥ ५८ ॥ सर्वेरुधिरसिक्तांगाःसर्वच्छिन्ननिजांगकाः ॥ इश्यंतेकिंशुकाग्रभटाःप्रघनांगणे ॥ ५९ ॥ एतस्मिन्समयेकुद्धःसमाभाष्यमहीपतिम् ॥
जघानवहुबाणैस्तंरोषपूरपरिप्लुतः ॥ ६० ॥ तद्बाणवेधभिन्नांगोविशीर्णकवचोनृपः ॥ महाबलंतमन्वानःग्राहरच्छरकोटिभिः ॥ ६१ ॥ तैर्बाणैःकवचान्मुक्तं
सुस्रावबहुशोणितम् ॥ वपुर्बभूवरुचिरंशरपंजरगोचरम् ॥ ६२ ॥ शरपंजरमध्यस्थोविह्वलीकृतमानसः ॥ शराव्रेतुंचसंधातुंनक्षमःसचभारतिः ॥ ६३ ॥
रामंस्मृत्वाधनुर्धृत्वाकरेसज्जंमहद्दृढम् ॥ मुमोचबाणान्निशितान्वैरिवृंदनिवारणान् ॥ ६४ ॥ तैर्बाणैःशरजालंतद्विधूयमुनिपुंगव ॥ शंखप्रध्मायसमरेजगाद
गतभीर्नृपम् ॥ ६५ ॥ ॥ पुष्कलउवाच ॥ ॥ त्वयाकृतंमहत्कर्मयन्नांवाणस्यपंजरे ॥ गोचरंकृतवान्वीरवीरतापनमुद्भटम् ॥ ६६ ॥ वृद्धत्वान्ममता
न्योसिसांप्रतंरणमंडले ॥ पश्यमेद्यपराक्रांतंराजन्वीरमणेमहत् ॥ ६७ ॥ बाणव्रयेणभोवीरमूर्च्छितंकरवैनहि ॥ तर्हिप्रतिज्ञांशृणुवेसर्ववीरविमोहिनीम् ॥
॥६८॥ गंगांप्राप्यापियोवैतांनिर्दिश्वापापहारिणीम् ॥ नमज्जतिमहापापोमहामूढविचेष्टितः॥ ६९ ॥ तस्यपापंममैवास्तुचेव्रत्वांरणमंडले ॥ पांतयेमूर्च्छ
यावीरसन्नद्धोभवभूपते ॥ ७० ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यपुष्कलस्यनृपोत्तमः ॥ चुकोपभृशमुद्विग्नःसंदधेनिशिताञ्छरान् ॥ ७१ ॥ तेशराद्दृदयंभित्त्वा
गतास्तेभारतेमहत् ॥ पेतुःक्षितावधोयद्वद्रामभक्तिपराङ्मुखाः ॥ ७२ ॥ ततःशरंसुमोचास्मैनिशितंवह्निसप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यमहद्वक्षःकपाटतटविस्तृ
तम् ॥ ७३ ॥ सवाणोभूमिपतिनाद्विधाछिन्नःशरेणहि ॥ पपातरथमध्येसरविमंडलवज्ज्वलन् ॥७४॥ अपरंबाणमाधत्तमातृभक्तिभवंततः ॥ निधायपुण्यं
सोप्येपचिच्छेदमहतापुनः ॥ ७५ ॥ तदाखिन्नःसद्गदयेकिंकर्तव्यमितिस्मरन् ॥ रामंहृदिनिजातिंघ्नंमुमोचपरमास्त्रवित् ॥ ७६ ॥ सवाणस्तस्यहृदये
लग्नआशीविषोपमः ॥ मूर्च्छांमप्रापयत्तंवैज्वलन्सूर्यसमप्रभः ॥ ७७ ॥ ततोहाहाकृतंसर्वंपलायनपरायणम् ॥ राज्ञिसंमूर्च्छितेजातेपुष्कलोजयमाप्त
वान् ॥७८॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेवीरैरमणेःपराभवोनामद्विचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४२॥ ॥ शेषउवाच ॥
हनूमान्वीरसिंहैतुसमागत्यात्रवीद्वचः ॥ तिष्ठयासिकुतोवीरजेष्यामित्वांक्षणादिह ॥ १ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यप्लवगस्यवचोमहत् ॥ कोपपूरपरिप्लुतः

१ भटः—इ० पा० । २ विद्वित्वा—इ०पा० । ३ पतितं मूर्छया नैव करिष्ये तीक्ष्णसायकैः । सांप्रतं वीरयुद्धाय त्वं संनद्धो भव भूपते—इ० पा० । ४ भूमिपतनात्—इ० पा० । ५ भूमंडलमिव ज्वलन्—इ० पा० । ६ पुष्कलविजयेनाम— इ० पा० ।

कार्मुकंजलदस्वनम् ॥ २ ॥ विनद्यघोरान्निशितान्बाणान्मुंचन्बभौरणे ॥ आषाढेजलदस्येवधारासारेमनोहरः ॥ ३ ॥ तान्दृङ्गानिशितान्बाणान्स्व
देहेसुविलग्नकान् ॥ चुकोपदृदयेऽत्यंतंहनूमानंजनीसुतः ॥ ४ ॥ मुष्टिनाताडयामासदृदयेवज्रसारिणा ॥ समुष्टिनाहतोवीरःपपातधरणीतले ॥ ५ ॥
मूर्च्छितंतंसमालोक्यपितृव्यंसशुभांगदः ॥ रुक्मांगदोपिसंमूर्च्छांत्यक्त्वागाद्रणमंडलम् ॥ ६ ॥ बाणान्समभिवर्षंतौमेघावविवमहास्वनौ ॥
कुर्वंतौकदनंघोरंप्लवंगप्रतिजग्मतुः ॥ ७ ॥ तौदृङ्गासमरेवीरौसमायातौकपीश्वरः ॥ लांगूलेनचसंवेष्टचसरथौचापधारकौ ॥ ८ ॥ स्फोटयामासभूदेशेत
त्क्षणान्मूर्च्छितावुभौ ॥ निश्चेष्टौसमभूतांतौरुधिरारक्तदेहकौ ॥ ९ ॥ वलमित्रश्चिरंयुद्धंविधायसुमदेनहि ॥ मूर्च्छांमप्रापयत्तंवैबाणैःसुशितपर्वभिः ॥१०॥
पुष्कलेनक्षणान्नीतोमूर्च्छांचेतन्यवर्जिताम् ॥ जयमाप्तंतुकटकंशत्रुघ्नस्यभटार्दनम् ॥ ११ ॥ एतस्मिन्समयेसौवःस्यंदनंवरमास्थितः ॥ विस्फारयन्धनु
र्दिव्यमुपाधावद्भटानिमान् ॥ १२ ॥ जटाजूटांतरगतांचंद्ररेखांवहन्महान् ॥ सर्पाभूषांमनःस्पर्शांदधदाजगवंधनुः ॥ १३ ॥ मूर्च्छितान्स्वजनान्दृष्ट्वाभक्ता
र्तिग्रोमहेश्वरः ॥ योद्धुंप्रायान्महासैन्यैःशत्रुघ्नस्यभटानिमान् ॥ १४ ॥ सगणःसपरीवारःकंपयन्पृथिवीतलम् ॥ भक्तरक्षाक्षमागच्छंस्त्रिपुरंतुपुरायथा॥ १५॥
कोपाच्छोणतरनेत्रेवहन्प्रलयकारकः ॥ पश्यन्वीरान्बहुमतीन्पिनाकीदेववंदितः ॥ १६ ॥ तमागतंमहेशानंवीक्ष्यरामानुजोबली ॥ जगामसमरेयोद्धुंसर्व
देवशिरोमणिम् ॥ १७ ॥ अथागतंतुशत्रुघ्नरुद्रोवीक्ष्यपिनाकधृक् ॥ उवाचपरमापन्नःकोपंसगुणचापधृक् ॥१८॥ पुष्कलेनमहत्कर्मकृतंरामाप्रियेविना ॥
मद्भक्तेयोरणेहत्वागतःसमरमंडलम् ॥ १९ ॥ अद्यक्रास्तिपरोवीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तंहत्वासुखमाप्स्यामिसमरेभक्तपीडनम् ॥ २० ॥ शेष
उवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रंसप्रेषयामासपुष्कलम् ॥ याहित्वंसमरेयोद्धुंपुष्कलंसेवकार्दनम् ॥ २१ ॥ नंदिनंप्रेषयामासहनूमंतंमहाबलम् ॥ कुशध्व
जंप्रचंडंतुभृंगिणंचसुबाहुकम् ॥ २२ ॥ सुमदंचंडनामानंगणंस्वीयंसमादिशत् ॥ पुष्कलस्तुसमायांतंवीरभद्रंमहागणम् ॥ २३ ॥ महारुद्रस्यसंवीक्ष्ययो
द्धुंप्रायान्महामनाः ॥ पुष्कलःपंचभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ २४ ॥ तैर्बाणैःक्षतगात्रस्तुत्रिशूलंससमादिशत् ॥ सत्रिशूलंक्षणाच्छित्त्वाव्यगर्जतमहाव
लः ॥ २५ ॥ छित्रंस्वीयंत्रिशूलंवैवीक्ष्यरुद्रानुगोबली ॥ खट्टांगेनजघानाशुमस्तकेभारतिद्विज ॥ २६ ॥ खट्टांगाभिहतःसोथसुमूर्च्छंक्षणमुद्गटः ॥
विहायमूर्च्छांसद्वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ २७ ॥ शरैरभिश्छेदखट्टांगंकरस्थंतस्यतत्क्षणात् ॥ वीरभद्रःस्वकेच्छिन्नेखट्टांगेकरसंस्थिते ॥ २८ ॥ परम
क्रोधमापन्नोवभंजरथिनोरथम् ॥ भक्त्वारथंतुवीरस्यपदातिंचविधायसः ॥ २९ ॥ बाहुयुद्धेनयुयुधेपुष्कलेनमहात्मना ॥ सधुष्कलोरथंत्यक्त्वाचूर्णितेते

१ तं हंतुं मन आदधे–इ० पा० । २ रुधिराक्रान्तदेहकौ–इ० पा० । ३ शर्वः–इ० पा० । ४ दमनं–इ०, –सुदमं–इ० च पा० । ५ विहायसः–इ० पा० ।

नवेगतः ॥ ३० ॥ मुष्टिनाताडयामासवीरभद्रंमहाबलः ॥ अन्योन्यंमुष्टिभिर्घ्नंतावूरुभिर्जानुभिस्तथा ॥ ३१ ॥ परस्परवधोद्युक्तौपरस्परजयैषिणौ ॥ एवंचतुर्दिनमभूद्रात्रिंदिवमपीशयोः ॥ ३२ ॥ नकोपितत्रहीयेतनजीयेतमहाबलः ॥ पंचमेतुदिनेवृत्तेवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३३ ॥ गृहीत्वानभउड्डीनोमहावीरंतुपुष्कलम् ॥ तत्रयुद्धंतयोरासीद्देवासुरविमोहनम् ॥ ३४ ॥ मुष्टिनाचरणाघातैर्बाहुभिःसुखुरैर्महत् ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःपुष्कलोवीरभद्रकम् ॥ ३५ ॥ गृहीत्वाकंठदेशेतुताडयामासभूतले ॥ तत्प्रहारेणव्यथितोवीरभद्रोमहाबलः ॥ ३६ ॥ गृहीत्वापुष्कलंपादेजघानास्फालयन्मुहुः ॥ ताडयित्वामहीदेशेपुष्कलंसुमहाबलः ॥ ३७ ॥ त्रिशूलेनचकर्ताशुशिरोज्वलितकुंडलम् ॥ जगर्जपुष्कलंहत्वावीरभद्रोमहाबलः ॥ ३८ ॥ गर्जतातेनशार्वेणप्रापितास्त्रासमुद्भटाः ॥ हाहाकारोमहानासीत्पुष्कलेपतितेरणे ॥ ३९ ॥ त्रासंप्रापुर्जनाःसर्वेरणमध्येसुकोविदाः ॥ तेशशंसुश्चशत्रुघ्नंपुष्कलंपतितंरणे ॥ ४० ॥ निहतंवीरभद्रेणमहेश्वरगणेनवै ॥ इत्याश्रुत्यमहावीरःपुष्कलस्यवधंतदा ॥ ४१ ॥ दुःखंप्राप्तोरणेत्यंतंकंपमानःशुचामहान् ॥ तंदुःखितंचशत्रुघ्नंज्ञात्वारुद्रोब्रवीद्वचः ॥ ४२ ॥ शत्रुघ्नंसमरेवीरंशोचंतंपुष्कलेहते ॥ रेशत्रुघ्नरणेशोकंमाकृथाःसुमहाबल ॥ ४३ ॥ वीराणांरणमध्येतुपातनंकीर्तयेस्मृतम् ॥ धन्योवीरःपुष्कलाख्योयश्चवैदिनपंचकम् ॥ ४४ ॥ युयुधेवीरभद्रेणमहाप्रलयकारिणा ॥ येनक्षणाद्विनिहतोदक्षोमदपमानकृत् ॥ ४५ ॥ क्षणाद्विनिहतायेनदैत्यास्त्रिपुरसैनिकाः ॥ तस्माद्युद्धस्वराजेंद्रशोकंत्यक्त्वामहाबल ॥ ४६ ॥ यत्नात्तिष्ठाद्यवीराग्र्यमयियोद्धरिसंस्थिते ॥ शोकंसंत्यज्यशत्रुघ्नोवीरश्चुक्रोधशंकरम् ॥ ४७ ॥ आत्तसज्जधनुर्बाणैःप्रचच्छादमहेश्वरम् ॥ तेबाणाःसुरशीर्षण्यवपुषंक्षतविक्षतम् ॥ ४८ ॥ अकुर्वंतमहच्चित्रंभक्तरक्षार्थमागतम् ॥ तेबाणाःशंकरस्यापिबाणानभसिसंस्थिताः ॥ ४९ ॥ व्याप्यैतत्सकलंविश्वंचित्रकारिमुनेरपि ॥ तद्बाणयोर्युद्धबलंवीक्ष्यसर्वत्रमेनिरे ॥ ५० ॥ प्रलयंलोकसंहारकारकंसर्वमोहकम् ॥ आकाशेतुविमानानिसंश्रित्यस्वपुरस्थिताः ॥ ५१ ॥ विलोकयितुमागत्यप्रशंसंतितयोर्भृशम् ॥ अयंलोकत्रयस्यास्यप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ ५२ ॥ असावपिमहाराजरामचंद्रस्यचानुजः ॥ किमिदंभविताकोवाजेष्यतिक्षितिमंडले ॥ ५३ ॥ पराजयंवाकोवीरःप्राप्स्यतेरणमूर्धनि ॥ एवमेकादशाहानिवृत्तंयुद्धंपरस्परम् ॥ ५४ ॥ द्वादशेदिवसेप्राप्तेमुमोचास्त्रंनराधिपः ॥ ब्रह्मसंज्ञंमहादेवंहंतुंक्रोधसमन्वितः ॥ ५५ ॥ सविज्ञायमहास्त्रंतन्मुक्तंशत्रुघ्नवैरिणा ॥ हसन्नप्यपिबत्तेनमुक्तंब्रह्मशिरोमहत् ॥ ५६ ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यकिंकर्तव्यमतःपरम् ॥ एवंविचारयुक्तस्यहृदयेज्वलनोपमम् ॥ ५७ ॥ शरंवैनिचखानाशुदेवदेवशिरोमणिः ॥ तेनबाणेनशत्रुघ्नोमूर्च्छितो

१ प्राहरत्स महेश्वरम्–इ० पा० ।

रणमंडले ॥ ५८ ॥ हाहाभूतमभूत्सर्वंकटकंभटसेवितम् ॥ वीराःसर्वेरुद्रगणैःपातिताःपृथिवीतले ॥ ५९ ॥ सुबाहुसुमदोन्मुख्याःस्ववाहुबलदर्पिताः ॥ पतितंमूर्च्छयावीक्ष्यशत्रुघ्नंशरपीडितम् ॥ ६० ॥ पुष्कलंतुरथेस्थाप्यसेवकैःपरिरक्षितुम् ॥ हनूमानागतोयोद्धुंशिवंसंहारकारकम् ॥ ६१ ॥ श्रीराम स्मरणंयोधानस्त्रीयांन्विप्रप्रहर्षितान् ॥ प्रकुर्वंस्त्रोषितस्तीव्रंलांगूलंचप्रकंपयन् ॥ ६२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमे धेपुष्कलशत्रुघ्नपराजयोनामत्रिचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगत्यसविधेरुद्रंसमरांगणमूर्धनि ॥ जगादहनुमान्वीरःसंजिही र्षुःसुराधिपम् ॥ १ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ त्वंयदाचरसेरुद्रधर्मस्यप्रतिकूलनम् ॥ तस्मात्त्वांशस्तुमिच्छामिरामभक्तवधोद्यतम् ॥ २ ॥ मयापुरा श्रुतंदेवऋषिभिर्वेदुधोदितम् ॥ रघुनाथपदस्मारीनित्यंरुद्रःपिनाकभृत् ॥ ३ ॥ तत्सर्वंतुमृषाजातंशत्रुघ्नप्रतियुध्यतः ॥ पुष्कलोमेहतःशूरःशत्रुघ्नोपिवि मूर्च्छितः ॥४॥ तस्मात्त्वांपातयाम्यद्यत्रैलोक्यप्रलयोद्यतम् ॥ यत्रात्तिष्ठस्वभोःशर्वरामभक्तिपराङ्मुखः ॥५॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वंतंप्लवगंप्रोवाच समहेश्वरः ॥ धन्योऽसिवीरवर्यस्त्वंभवान्वदतिनोमृषा ॥ ६ ॥ मत्स्वामीरामचंद्रोऽयंसुरासुरनमस्कृतः ॥ तदश्वमानयामासशत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ ७ ॥ त द्दृक्षार्थंसमायातस्तद्भक्त्यातुवशीकृतः ॥ यथाकथंचिद्भक्तोऽसौरक्ष्यःस्वात्माइतिस्थितिः ॥ ८ ॥ रघुनाथःकृपांकृत्वाविलोकयतुनिस्रपम् ॥ मांस्वभ क्तसुदुःखेनकिंचित्कोपंदधन्महान् ॥ ९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंवदतिचंडीशेहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलामादायमहतीताडयामासतद्रथम् ॥ ॥ १० ॥ शिलयाताडितस्तस्यरथःशकलतांगतः ॥ समूतःसहयःकेतुपताकाभिःसमन्वितः ॥ ११ ॥ नभःस्थादेवताःसर्वाःप्रशशंसुःकपीश्वरम् ॥ धन्योसिप्लवगाधीशमहत्कर्मत्वयाकृतम् ॥ १२ ॥ श्रीशिवंविरथंदृष्ट्वानंदीतंसमुपाद्रवत् ॥ उवाचश्रीमहादेवंमत्पृष्ठंगम्यतामिति ॥ १३ ॥ वृषस्थितं तुभूतेशंहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ शिलांमुत्पाट्यतरसाप्राहनद्धदयेतदा ॥ १४ ॥ तदाहतोभूतपतिःशूलंतीक्ष्णंसमादद े ॥ जाज्वल्यमानंत्रिशिखंवह्निज्वा लासमप्रभम् ॥ १५ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वाशूलंप्रज्वलनप्रभम् ॥ हस्तेगृहीत्वातरसावभंजतिलशःक्षणात् ॥१६॥ भग्नेत्रिशूलेतरसाकपीन्द्रेणक्षणाच्छिवः ॥ शक्तिंकरेसमाधत्तसंवैलोहविनिर्मिताम् ॥ १७ ॥ साशक्तिःशिवनिर्मुक्ताद्हृदयेतस्यधीमतः ॥ लग्नाक्षणादभूत्तत्रविक्लवःप्लवगाधिपः ॥ १८ ॥ क्षणाच्चत द्व्यथांतीर्त्वागृहीत्वावृक्षमुल्वणम् ॥ ताडयामासतद्धदयेमहाव्यालविभूषिते ॥ १९ ॥ ताडितास्तेनवीरेणफणीन्द्राश्चासमागताः ॥ इतस्ततस्तेतंमुक्त्वा गताःपातालमुज्जवाः ॥ २० ॥ शिवस्तास्मिन्नगेमुक्तेवक्षासिस्वेनिरीक्ष्यच ॥ कुपितोव्यदपाद्धोरंमुसलंकरयुग्मके ॥ २१ ॥ हतोसिगच्छसंग्रामात्पला

१ सुबाहुदमनोमुख्याः–इ० पा० । २ कृत्वा–इ० पा० । ३ हंतुम्–इ० पा० । ४ शालम्–इ० पा० । ५ सर्वेलोकविनिर्मिताम्–इ० पा० । ६ नीत्वा–इ० पा० ।

य्यप्लवगाधम ॥ एषतेप्राणहंताहंमुसलेनक्षणादिह ॥ २२ ॥ मुसलंवीक्ष्यनिर्मुक्तंशिवेनकुपितेनवै ॥ कीशस्तद्वंचयामासमहावेगाद्धरिंस्मरन् ॥ २३ ॥ मुसलंतत्पाताधःशिवमुक्तंमहायसम् ॥ विदार्यपृथिवींसर्वांजगामचरसातलम् ॥ २४ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंहनूमान्रामसेवकः ॥ गृहीत्वापर्वतंहस्तेताडयामासवक्षसि ॥ २५ ॥ सयावत्पर्वतंछेत्तुंमतिंचक्रेसतीपतिः ॥ तावद्धतःकपींद्रेणशालेनबहुशाखिना ॥ २६ ॥ तमपिच्छेत्तुमुद्युक्तोयावत्तावच्छिलाहतः ॥ शिलास्ताभेदितुंस्वांतंचकारमृडउद्यतः ॥ २७ ॥ तावद्वृष्टिंचकारायंशिलाभिर्नगपर्वतैः ॥ लांगूलेनचसंवेष्ट्यताडयत्येषभूतपम् ॥ २८ ॥ शिलाभिःपर्वतैर्वृक्षैःपुच्छास्फोटेनभूरिशः ॥ नंदीप्राप्तोमहात्रासंचंद्रोपिशकलीकृतः ॥ २९ ॥ अत्यंतंविह्वलोजातोमहेशानःप्रकोपनः ॥ क्षणेक्षणेप्रहारेणविह्वलंकुर्वतंभृशम् ॥ ३० ॥ जगादप्लवगाधीशंधन्योसिरघुपानुग ॥ महत्कर्मकृतंतेद्ययत्तेहंसुप्रतोषितः ॥ ३१ ॥ नदानेननयज्ञेननाल्पेनतपसाह्यहम् ॥ सुलभोस्मिमहावेगतस्मात्प्रार्थयमेवरम् ॥ ३२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एवंब्रुवंतंतंदृष्ट्वाहनूमान्निजगादतम् ॥ प्रहसन्निर्भियावाण्यामहेशानंसुतोषितम् ॥ ३३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ रघुनाथप्रसादेनसर्वमेऽस्तिमहेश्वर ॥ तथापियाचेहिवरंत्वत्तःसमरतोषितात् ॥ ३४ ॥ एषपुष्कलसंज्ञोनःसमरेपतितोहतः ॥ तथैवरामावरजःशत्रुघ्नोमूर्च्छितोरणे ॥ ३५ ॥ अन्येचवीराबहवःपतिताःशरविक्षताः ॥ मूर्च्छिताःपतिताःकेचित्तान्रक्षस्वगणैःसह ॥ ३६ ॥ यथाचैतान्महाभूतावेतालाश्चपिशाचकाः ॥ नहरंतिनखादंतिश्वशृगालादयस्तथा ॥ ३७ ॥ एतेषांवपुषोभेदोनभवेत्त्वंतथाचर ॥ यावदिंद्रगणंजित्वानयामिद्रोणपर्वतम् ॥ ३८ ॥ तत्रस्थाऔषधीर्वापिनीत्वासंस्थापितान्भटान् ॥ जीवयामिबलात्सर्वांस्तावत्त्वंरक्षसर्वशः ॥ ३९ ॥ एषगच्छामितंनेतुंद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यस्मिन्वसंत्योषधयःप्राणिसंजीवनंकराः ॥ ४० ॥ एतद्वचःसमाकर्ण्यतथेतिनिजगादतम् ॥ याहिशीघ्रंनगंतंतुरक्षामित्वद्भटान्मृतान् ॥ ४१ ॥ तच्छ्रुत्वावाक्यमीशस्यजगामद्रोणपर्वतम् ॥ द्वीपान्सर्वानतिक्रम्यजगामक्षीरसागरम् ॥ ४२ ॥ अत्रतुस्वगणैश्चायंरक्षतिस्मशिवोमहान् ॥ श्मशानंतद्गणैःस्वीयैर्महाबलपराक्रमैः ॥ ४३ ॥ हनूमान्द्रोणमासाद्यद्रोणंनाममहागिरिम् ॥ लांगूलेतंनिधायाशुप्रतस्थेरणमंडलम् ॥ ४४ ॥ तंनेतुमुद्यतेविप्रचकंपेसचपर्वतः ॥ कंपमानंतुतंदृष्ट्वातत्पालादेवतागणाः ॥ ४५ ॥ हाहेतिकृत्वाप्रोचुस्तेकिमिदंभवितागिरौ ॥ कोह्येनंनयतेवीरोमहाबलपराक्रमः ॥ ४६ ॥ एवंकृत्वासुराःसर्वेसंहताददृशुःकपिम् ॥ मुंचैनमितितंप्रोच्यजघ्नुःशस्त्रास्त्रकोटिभिः ॥ ४७ ॥ तान्सर्वान्निघ्नतोदृष्ट्वाहनूमान्कुपितोभृशम् ॥ जघानतान्क्षणाद्वीरःशक्रःसर्वासुरान्यथा ॥ ४८ ॥ केचित्पदाहतास्तत्रकेचित्करविमर्दिताः ॥

१ यावदिंद्रं रणे जित्वा—इ० पा० ।

लांगूलेनहताःकेचित्केचिच्छृंगेणचाहताः ॥ ४९ ॥ सर्वेतेनाश्रमापन्नाःक्षणात्कीशेनताडिताः ॥ केचिन्निपतिताभूमौरुधिरेणपरिप्लुताः ॥
॥ ५० ॥ केचित्कीशभयात्रस्ताजग्मुःशक्रंसुराधिपम् ॥ क्षतेनचपरिप्लुष्टारुधिरक्षतदेहिनः ॥ ५१ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंविग्नान्रुधिरेणपरिप्लुतान् ॥ सुराञ्जगादविमनाःशक्रःसर्वंसुरोत्तमः ॥ ५२ ॥ कथंयूयंभयत्रस्ताःकथंरुधिरविप्लुताः ॥ केनदैत्येननिहताराक्षसेनाधमेनवा ॥ ५३ ॥
सर्वंशंसतमेतथ्यंयथाज्ञात्वात्रजामितम् ॥ निहत्यवद्धाचायामियुष्मद्घातकमुन्मदम् ॥ ५४ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यतुरासाहंसुरोत्तमाः ॥ जगदुर्दीनयावाचासुरासुरनमस्कृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ देवाऊचुः ॥ ॥ इहागत्यनजानीमःकश्चिद्वानररूपधृक् ॥ नेतुंद्रोणंसमुद्युक्तोलांगूलेवेष्टच्य
र्तंगिरिम् ॥ ५६ ॥ गंतुंकृतमतिस्तावद्वर्यंसर्वेसुसंहताः ॥ युद्धंचकुःसुसंनद्धाःसर्वशस्त्रास्त्रवर्षिणः ॥ ५७ ॥ तेनसर्वेवयंयुद्धेनिर्जिताबलशालिना ॥
अनेकेनिहतास्तत्रभूमौपेतुःसुरोत्तमाः ॥ ५८ ॥ वयंतुबहुभिःपुण्यैर्जीविताइहचागताः ॥ शोणितेनसुसिक्तांगाःक्षतपीडासमन्विताः ॥ ५९ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यसुराणांसपुरंदरः ॥ आदिदेशसुरान्सर्वान्महाबलसमन्वितान् ॥ ६० ॥ यातमहाद्रोणगिरिंकपिवर्दुमहाबलम् ॥ वद्ध्वानयतयूयंवैसुराणां
रणपातकम् ॥ ६१ ॥ इत्याज्ञप्तायययुस्तेवैद्रोणंपर्वतसत्तमम् ॥ यत्रास्तेबलवान्वीरोहनूमान्कपिसत्तमः ॥ ६२ ॥ गत्वातेप्राहरन्सर्वेहनूमंतंमहाबलम् ॥ हनूमतातेनिहतामुष्टिभिःकैरताडनैः ॥ ६३ ॥ पतितास्तेक्षणात्तत्ररुधिरक्षतविग्रहाः ॥ अन्येपलायनपराजग्मुस्तेत्रिदिवेश्वरम् ॥ ६४ ॥ तच्छ्रुत्वाकुपितःशक्रःसर्वानमरसत्तमान् ॥ आदिदेशमहावीरंवानरेंद्रंसुरोत्तमः ॥ ६५ ॥ तदाज्ञप्तायययुस्तेवैयत्रकीशेश्वरोबली ॥ तान्सर्वा
नागतान्दृष्ट्वाजगादकपिसत्तमः ॥६६॥ मायांतुवीराःसमरेसंहतांरंहिमांबलात् ॥ नेष्यामियुष्मानधुनासंयमिन्यापुरोंतिके ॥ ६७ ॥ इत्युक्तावपितेसर्वेस
त्रद्धाःप्राहरन्कपिम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तैर्महाबलसमन्विताः ॥ ६८ ॥ केचिच्छूलैःपरशुभिःकेचित्खड्गैश्चपट्टिशैः ॥ मुसलैःशक्तिभिःकेचित्कांधेनकलुपी
कृताः ॥ ६९ ॥ सआहतोमरवरैर्वैविधैरायुधैर्बली ॥ शिलाभिस्ताञ्जघानाशुसर्वानमरसत्तमान् ॥ ७० ॥ केचित्पलाय्यआहुस्तेगताःशक्रसमीपकम् ॥
तदुक्त्वावाक्यमाकर्ण्यभयंप्रापसुराधिपः ॥ ७१ ॥ बृहस्पतिंसुराध्यक्षंमेत्रिणंस्वर्गवासिनाम् ॥ पप्रच्छसविधेगत्वानत्वासुरगुरुंवरम् ॥ ७२ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥
कोसौयोवानरोद्रोणंनेतुंस्वामिन्समागतः ॥ येनमेनिहतावीरायमराःशस्त्रधारिणः ॥ ७३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वातुतद्वाक्यमुक्तमांगिरसो
महान् ॥ जगादभयसंविग्नंतुरासाहंसुराधिपम् ॥ ७४ ॥ ॥ बृहस्पतिरुवाच ॥ ॥ योरावणमहन्संख्येकुंभकर्णमदीदहत् ॥ येनतेवैरिणःसर्वेहतास्तस्ये

१ खरताडनैः–इ०, खुरताडनैः–इ० च पा० ।

वसेवकः ॥ ७५ ॥ येनलंकासत्रिकूटानिदग्धापुच्छवह्निना ॥ अक्षश्चनिहतोयेनहनूमंतमवेहितम् ॥ ७६ ॥ तेनसर्वेविनिहताद्रोणार्थमयमुद्यतः ॥ हयमे धंमहाराजःकरोतिबलिसत्तमः ॥ ७७ ॥ तस्याश्वंशिवभक्तस्तुनृपोवीरमणिर्महान् ॥ जहारतत्रसमभूद्रणंसुरविमोहनम् ॥ ७८ ॥ शिवेननिहताःसंख्येवी रारामस्यभूरिशः ॥ तान्वैजीवयितुंद्रोणनेष्यत्येवमहाबलः ॥ ७९ ॥ नायंवधेशतैर्जेयोभवतावलसंयुतः ॥ तस्मात्प्रसादयकपिंदेहितत्रत्यमौषधम् ॥८०॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेद्रोणगिरौदेवानांपराजयोनामचतुश्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥४४॥ ॐ ॥ शेषउवाच ॥ गुरुभा पितमाकर्ण्यवृषपर्वरिपुःस्वराट् ॥ ज्ञात्वारामस्यकार्यार्थमागतंपवनात्मजम् ॥ १ ॥ भयंतत्याजमनसिवानरात्समुपस्थितम् ॥ जहर्षचित्तेचभृशंवाचस्प तिमुवाचह ॥ २ ॥ ॥ इंद्रउवाच ॥ ॥ कथंकार्यंसुराधीशद्रोणोऽयंनीयतेयदि ॥ देवानांजीवनंभूयःकथंस्यादितिमेवद ॥ ३ ॥ इदानींपवनोद्भूतंप्रसादय यथातथम् ॥ रामःप्रीतिंपरांयातिदेवानांचसुखंभवेत् ॥ ४ ॥ देवाधिपस्यवचनंश्रुत्वावाचस्पतिस्तदा ॥ शक्रंतुपुरतःकृत्वासर्वदेवैःपरीवृतम् ॥ ५ ॥ जगामतत्रयत्रास्तेहनूमान्निर्भयःकपिः ॥ गर्जतिप्रसभंजित्वासुरान्सर्वान्सुखासिनः ॥ ६ ॥ तेगत्वासान्निधौतस्यबृहत्रूपतिपुरोगमाः ॥ पेतुस्तेचरणौनत्वास मीरतनुजस्यहि ॥ ७ ॥ बृहस्पतिश्चतंवीरंजगादप्रेरितोऽमुना ॥ सुराधीशेनलोकस्यगुरुणावदतांवरः ॥ ८ ॥ ॥ बृहस्पांतरुवाच ॥ अजानद्भिःकृतंकर्म देवैस्तवपराक्रमम् ॥ श्रीरामचरणस्यत्वंसेवकोसिमहामते ॥ ९ ॥ किमर्थमयमारंभःकथमत्रसमागमः ॥ तत्करिष्यामहेसर्वेसत्रतास्तवभाषितम् ॥ १०॥ रोषंत्यक्त्वाकृपांकृत्वादेवाधीशंविलोकय ॥ पवनात्मजदैत्यानांभयंकरवपुर्दधत् ॥ ११ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यदेवानांसगुरोर्वचः ॥ उवाचदेवान्सकलान्गुरुंचैवमहाबलः ॥ १२ ॥ राज्ञोवीरमणेःसंख्येहताःशर्वेणभूरिशः ॥ भटास्तान्वैजीवयितुंद्रोणंनेष्यामिपर्वतम् ॥ १३ ॥ तंयेनिवार यिष्यंतिस्ववीर्यबलदर्पिताः ॥ तान्नेष्यामिक्षणादेवयमस्यसदनंप्रति ॥ १४ ॥ तस्माद्वदतुमेयूयंद्रोणंवाथतदौषधम् ॥ येनसंजीवयिष्यामिमृतान्वीरान्र णांगणे ॥ १५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवायुसूनोर्महात्मनः ॥ तेसर्वेप्रणतिंगत्वाददुःसंजीवनौषधम् ॥ १६ ॥ तेप्रहृष्टाभयंत्यक्त्वासुराः स्वर्गौकसःस्वयम् ॥ ययुःसुरपतिंकृत्वापुरःसौख्यसमन्विताः ॥ १७ ॥ हनुमान्भवजंतत्तुसमादायागतोरणम् ॥ स्तुतःसर्वैःसुरगणैर्महाकर्मसमुत्सु केः ॥ १८ ॥ तमागतंहनूमंतंवीक्ष्यसर्वेपरिवैरिणः ॥ साधुसाधुप्रशंसंतमद्भुतंमेनिरेकपिम् ॥ १९ ॥ कपिःसमागत्यमहाप्रतापुतःपुरोभटंपुष्कलमागतंमृत म् ॥ शिवेनसंरक्षितमुग्रमंडलेश्रीरामचित्तंसविधेजगामह ॥ २० ॥ सुमतिंचसमाहूयमांत्रिणंमहतांमतम् ॥ उवाचजीवयाम्यद्यसर्वान्वीरान्रणेमृतान्॥२१॥ एवमुक्त्वाभेषजंतत्पुष्कलस्यमहोरसि ॥ शिरःकायेनसंधायजगादवचनंशुभम् ॥२२॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाराघवंपतिम् ॥ जानामितर्हिएतेनभेषजेना

शुजीवतु ॥ २३ ॥ इतिवाक्यंयदावक्तितावत्पुष्कलउत्थितः ॥ रणांगणेऽदशद्रोषादंतान्वीरशिरोमणिः ॥ २४ ॥ क्रुगतोवीरभद्रोऽसौमांसमुच्छर्वरणां गणे ॥ सद्योऽदैपातयाम्येनंक्रास्तिमेधनुरुत्तमम् ॥ २५ ॥ इतितंभाषमाणंवैप्राहवीरंकपींद्रकः ॥ धन्योऽसिवीरयद्भूयोवदस्येनंरणांगणे ॥ २६ ॥ त्वंहतो वीरभद्रेणरघुनाथप्रसादतः ॥ पुनःसंजीवितोऽस्येहिशत्रुघ्नंयामभूर्च्छितम् ॥२७ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौतत्रसंग्रामवरमूर्धनि ॥ श्वसन्त्रास्तेसशत्रुघ्नःशिरवणप्रपी डितः ॥ २८ ॥ तत्रगत्वासमीपंतच्छत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ निधायभेषजंतस्यवक्षसिश्वासमागते ॥ २९ ॥ उवाचहनुमांस्तंवैजीवशत्रुघ्नसत्तम ॥ मूर्च्छितोसिरणे कस्मान्महाबलपराक्रम ॥३० ॥ यद्यहंत्रह्मचर्यंचजन्मपर्यंतमुद्यतः ॥ पालयामितदावीरःशत्रुघ्नोजीवतुक्षणात् ॥३१ ॥ उक्तमात्रेणतेनेदंजीवितःक्षणमात्रतः ॥ क्षशिवःक्षशिवोयातोविहायरणमंडलम् ॥३२ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येश्रीरुद्रेणपिनाकिना ॥ तेसर्वेजीवितावीराःकपींद्रेणमहात्मना ॥३३ ॥ तदासर्वेसुसन्नद्धारो षपूरितमानसाः ॥ स्वेस्वेरथेस्थिताःशत्रून्प्रययुःक्षतविग्रहाः ॥३४ ॥ पुष्कलोवीरभद्रंतुचंडंचैवकुशध्वजः ॥ नंदिनंहनुमान्वीरःशत्रुघ्नःसंगरेशिवम् ॥३५ ॥ धनु र्विस्फारयंतंतंशत्रुघ्नंबलिनंवरम् ॥ संग्रामेशिवमाहूयतिग्मंतंप्रययौनृपः ॥३६ ॥ राजावीरमणिर्वीरःशत्रुघ्नःसमरेबली ॥ अन्योन्यंचक्रतुर्युद्धंमुनिविस्मयकार कम् ॥ ३७ ॥ राज्ञाचवीरमणिनारथाभग्नाःशताधिकाः ॥ शत्रुघ्नस्यनरेंद्रस्यतिलशःक्षणतोद्विज ॥ ३८ ॥ तदाप्रकुपितोत्पंतंशत्रुघ्नोरणमंडले ॥ आ ग्नेयास्त्रंसुमोचामुंदग्धुंसैन्यसमन्वितम् ॥ ३९ ॥ दाहकंतन्महद्दृष्ट्वामहास्त्रंशत्रुमोचितम् ॥ अत्यंतंकुपितोराजावारुणास्त्रंसमादधे ॥ ४० ॥ वारुणास्त्रेणशी तांतैर्वीक्ष्यरामानुजोबली ॥ वायव्यास्त्रंसुमोचास्मैतेननवायुर्महानभूत् ॥ ४१ ॥ वायुनासंहतामेघावयुस्तेसर्वतोदिशम् ॥ इतस्ततोगताःसर्वेसैन्यंतंत्सु खितंबभौ ॥ ४२ ॥ सैन्येपवनपीडातेंनृपोवीरमणिर्महान् ॥ पर्वताख्रंरिपूद्धारिजग्राहचशरासने ॥ ४३ ॥ पर्वतैःस्तैंभितोवायुर्नचासपैतसंगरे ॥ तद्दी क्ष्यरामावरजोवज्रास्त्रंतुसमादधे ॥ ४४ ॥ वज्रास्त्रेणहताःसर्वेनगास्तुतिलशःकृताः ॥ चूर्णतांप्रापुरेतस्मिन्रणेवीरवराचिते ॥ ४५ ॥ वज्रास्त्रेणविनिर्दी र्णागावीराःशोणितशोभिताः ॥ बभूवुःसमरप्रांतेचित्रंसमभवद्रणम् ॥ ४६ ॥ तदाप्रकुपितोत्पंतंरामावीरमणिर्महान् ॥ ब्रह्मास्त्रंचापआधत्तंवैरिदाहकमद्भु तम् ॥ ४७ ॥ शत्रुघ्नःशरमादायसस्मारसुमनोहरम् ॥ अस्त्रंतद्योगिनीदत्तंसर्ववैरिविमोहनम् ॥ ४८ ॥ ब्रह्मास्त्रंतत्करश्रष्टमागर्तवैरिणंप्रति ॥ तावच्छत्रुघ्न नाम्नातुतन्मुर्कमोहनास्त्रकम् ॥ ४९ ॥ मोहनास्त्रेणतद्ब्रह्मद्विधाच्छिन्नंक्षणादिह ॥ ऊर्ध्वराज्ञोहृदिक्षिप्रंमूर्च्छीसंप्रापयत्तंनृपम् ॥५० ॥ तेबाणाःशतशोमुक्ताःशत्रु घ्नेनमहीभृता ॥ सर्वेपिमूर्च्छितावीरागणारुद्रस्यथेयुनः ॥ ५१ ॥ शिवस्यचरणोपस्थेमूढाःपेतुर्महीतले ॥ तदाशिवःप्रकुपितोरथेतिष्ठन्यथौनृपम् ॥ ५२ ॥

१ शीतार्तिम्–इ० पा० । २ स्वनितो वायुः–इ० पा० । ३ ब्रह्मास्त्रे संधिते सोऽपि–इ० पा० ।

शिवेनसहसायोद्धुंसमायातोरणांगणे ॥ शत्रुघ्नःक्षत्रमात्तज्यंधनुःकृत्वाव्ययुद्धचत ॥ ५३ ॥ तयोःसमभवद्युद्धंघोरंवैरिविदारणम् ॥ शस्त्रास्त्रैर्बहुधामुक्तै
रादीपितदिगंतरम् ॥ ५४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंघातैस्ताडनप्रतिताडनैः ॥ देवानामपिदैत्यानांनेताद्दश्यणमंडलम् ॥ ५५ ॥ तदाव्याकुलितोत्यंतंशत्रुघ्नःशि
वसंगरे ॥ सस्मारस्वामिनंतत्रपावनेरुपदेशतः ॥ ५६ ॥ हानाथभ्रातरत्युग्रःशिवःप्राणापहारणम् ॥ करोतिधनुरुद्यम्यत्रायस्वरणमंडले ॥ ५७ ॥ अनेके
दुःखपाथोधितीर्णारामतवाख्यया ॥ मामप्युद्धरदुःखस्थंरामरामकृपानिधे ॥ ५८ ॥ इत्थंवक्तियदातावद्वीक्षितोरणमंडले ॥ नीलोत्पलदलश्यामोरामोरा
जीवलोचनः ॥५९॥ मृगशृंगंकटौधृत्वादीक्षितंतंवपुरुद्धहन् ॥ तंदृङ्गविस्मयंप्रापशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ ६० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेश्रीरामसमागमोनामपंचचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ आगतंवीक्ष्यश्रीरामंशत्रुघ्नःप्रणतार्तिहम् ॥ भ्रातरंसक
लाद्दःखान्मुक्तोभूद्विजसत्तम ॥ १ ॥ हनूमान्वीक्ष्यविभ्रांतोरामस्यचरणौमुदा ॥ ववंदेभक्तरक्षार्थंमागतंनिजगादच ॥ २ ॥ स्वामिंस्त्वंवेत्तयुक्तंतुस्वभक्तप
रिपालनम् ॥ यत्संग्रामेजितंसर्वंपाशबद्धममोचयः ॥ ३ ॥ वयंत्विदानींधन्याश्चैवयदद्राक्ष्यामोभवत्पदे ॥ जेष्यामोरीन्क्षणादेवत्वत्कृपातोरणूद्वह ॥ ४ ॥ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ स्थाणुस्तदागतंरामंयोगिनांध्यानगोचरम् ॥ पतित्वापादयोर्विप्रजगादप्रणताभयम् ॥५॥ एकस्त्वंपुरुषःसाक्षात्प्रकृतेःपरईयसे ॥ यःस्वां
शकलयाविश्वंसृजस्यवसिहंसिच ॥६॥ अरूपस्त्वमशेषस्यजगतःकारणंपरम् ॥ एकएवत्रिधारूपंगृह्णासिकुहकान्वितः ॥७॥ सृष्टौविधातृरूपेणपालनेस्वंक्ष्य
मासच ॥ प्रलयेजगतःसाक्षादहंशर्वोरूयतांगतः ॥ ८ ॥ तवयत्परमेशस्यहृयमेधकृतुक्रिया ॥ ब्रह्महत्यापनोदायतद्विडंबनमद्भुतम् ॥ ९ ॥ यत्पादशौ
चममलंगंगारूयंशिरसोंतरा ॥ वहामिपापशांत्यर्थंतस्यतेपातकंकुतः ॥ १० ॥ मयार्वह्नपकारायकृतंकर्मतवस्फुटम् ॥ क्षम्यतांतत्कृपालोहिभवंतोज्य
वधायकम् ॥ ११ ॥ किंकरोमिमयासत्यपालनार्थमिदंकृतम् ॥ जानन्प्रभावंभवतोभक्तरक्षार्थमामतः ॥ १२ ॥ असौपुराउज्जयिन्यांमहाकालनिकेत
ने ॥ स्नात्वाशिप्रारूयसरितितपस्तेपेमहाद्भुतम् ॥ १३ ॥ ततःप्रसन्नोजातोहंजगादभूमिपंप्रति ॥ याचस्वेतिमहाराजसवव्रेराज्यमद्भुतम् ॥ १४ ॥
मयाप्रोक्तंदेवपुरेतवराज्यंभविष्यति ॥ यावद्रामहयःपुर्यांमागमिष्यतियाज्ञिकः ॥ १५ ॥ तावत्प्रभृत्यहंस्थास्येतवरक्षार्थमुद्यतः ॥ एतद्दत्तवरोरामकिंकरो
मिस्वसत्यतः ॥ १६ ॥ घृणितोऽस्म्यधुनाराज्ञासपुत्रपशुबांधवः ॥ इर्थसमर्प्यतेपादसेवांराजाविधास्यति ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यं
श्रमाकर्ण्यमहेशस्यरघूत्तमः ॥ उवाचधीरयावाचाकृपयापूर्णलोचनः ॥ १८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ देवानामयमेवास्तिधर्मोभक्तस्यपालनम् ॥ त्वया ॥ ५१ ॥

१ देवानामपि सर्वेषां तदभूद्रणमण्डले । इ० पा० । २ करे धृत्वा—इ० पा० । ३ स्वप्रभामयः—इ० पा० । ४ वत्सोपकाराय इ०, भक्तोपकाराय—इ० च पा० । ५ भवतोऽप्यविधायकम्—इ० पा० । ६ कृपाकटुरलोचनः—इ० पा० ।

साधुकृतंकर्मयद्भक्तोरक्षितोऽधुना ॥ १९ ॥ ममासिहृदयेशर्वभवतोहृदयेत्वहम् ॥ आवयोरंतरंनास्तिमूढाःपश्यंतिदुर्धियः ॥ २० ॥ येभेदंविदधत्यद्धा आवयोरेकरूपयोः ॥ कुंभीपाकेषुपच्यंतेनराःकल्पसहस्रकम् ॥ २१ ॥ येत्वद्भक्तास्तएवासन्मद्भक्ताधर्मसंयुताः ॥ मद्भक्ताअपिभूयस्याभक्त्यातवनतिंकराः ॥ २२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यशर्वोवीरमणिंनृपम् ॥ मूर्च्छितंजीवयामासकरस्पर्शादिनाप्रभुः ॥ २३ ॥ अन्यानपिसुतानस्य मूर्च्छिताञ्छरपीडितान् ॥ जीवयामाससमृडःसमर्थःप्रभुरीश्वरः ॥ २४ ॥ सज्जंविधायतंभूपंश्रीरामपदयोर्नतिम् ॥ कारयामासभूतेशःपुत्रपौत्रैःपरीवृतम् ॥ २५ ॥ धन्योराजावीरमणिर्योददर्शरघूत्तमम् ॥ योगिभिर्योगनिष्ठाभिर्दुष्प्रापमयुतायुतैः ॥ २६ ॥ तेनत्वारघुनाथंतंकृतार्थीकृतविग्रहाः ॥ ब्रह्मादिभिःपूज्यतमाअभूवन्द्विजसत्तम ॥२७॥ शत्रुघ्नहनुमद्भ्यांचपुष्कलादिभिरुद्भटैः॥ परिष्टुतायरामायददौराजाहयोत्तमम् ॥२८॥ राज्येनसहितंसर्वंसपुत्रपशुबांधवम् ॥ शर्वेणप्रेरितःप्रादाद्भूपोवीरमणिस्तदा ॥२९॥ ततोरामोनुतःसर्वैर्वैरिभिर्निजसेवकैः ॥ शत्रुघ्नादिभिरत्यंतमुत्सुकैश्चविशेषतः ॥३०॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्बभूवसतिरोहितः ॥ अंतर्हितेरामभद्रेसर्वेप्रापुःसुविस्मयम् ॥ ३१ ॥ माजानीहिमनुष्यंतंरामंलोकैकवंदितम् ॥ जलेस्थलेचसर्वत्रवर्ततेसंस्थितःसदा ॥ ॥३२॥ ततोवीराअलंहृष्टाअन्योन्यंपरिरेभिरे ॥ तूर्यमंगलवादित्रैःसुमहानुत्सवोभवत् ॥३३॥ ततोमुक्तोहयःसर्वैर्वीरैःशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ सर्वैरनुगतःप्रीतैर्विस्मयेनसमन्वितैः ॥३४॥ शर्वःसत्यप्रतिज्ञश्चतमनुज्ञाप्यसेवकम् ॥ श्रीरामंशरणंप्रोच्ययाहिलोकैकदुर्लभम् ॥ ३५ ॥ स्वयमंतर्हितस्तत्रप्रलयोत्पत्तिकारकः ॥ कैलासमगमच्छर्वःसेवकैःपरिशोभितः ॥३६॥ भूपोवीरमणिर्ध्यायञ्छ्रीरामचरणोदजम् ॥ शत्रुघ्नेनययौसाकंबलिनाबलसंयुतः ॥३७॥ एतद्रामस्यचरितंयेशृण्वंतिनरोत्तमाः॥तेषांसंसारजंदुःखंनभविष्यतिकर्हिचित् ॥३८॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहयप्रस्थानंनामषट्चत्वारिंशत्तमोऽध्यायः॥४६॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ हयोगतोहेमकूटंभारतांतेततोद्विज ॥ अनेकभटसाहस्रैरक्षितोबद्धचामरः ॥१॥ योवैविस्तरतोदैर्घ्याद्योजनानांसमंततः ॥ अयुतेनसुशृङ्गैश्चराजतैःकांचनादिभिः॥२॥तत्रोद्यानंमहच्छ्रेष्ठंपादपैःपरिशोभितम् ॥ शालैस्तालैस्तमालैश्चकर्णिकारैःसमन्ततः॥३॥ हिंतालैर्नागपुन्नागैःकोविदारैःसबिल्वकैः ॥ चम्पकैर्बकुलैर्मेघैर्मदनैःकुटजादिभिः ॥ ४ ॥ जातिकाभिर्यूथिकाभिर्नवमालिकयातथा ॥ आम्रैर्माधवद्राक्षाभिर्दाडिमैःशोभितंवनम् ॥ ५ ॥ अनेकपक्षिसंघुष्टंभ्रमरैर्निनदीकृतम् ॥ मयूरकेकारवितंसर्वर्तुसुखदंहयः ॥ ६ ॥ प्रविवेशसशत्रुघ्नोमनोवेगसमन्वितः ॥ स्वर्णपत्रंविशालेस्वेभालेबिभ्रन्मनोहरम् ॥ ७ ॥ गच्छतस्तस्यवाहस्यहयमेधक्रतोस्तदा ॥ अकस्मादभवच्चित्रंतच्छृणुष्वद्विजोत्तम ॥ ८ ॥ गात्रस्तंभो

१ भूयः—इ० पा० ।

भवत्तस्यनचचालपथिस्थितः ॥ हेमकूटइवाचाल्योबभूवहयसत्तमः ॥ ९ ॥ तदातद्रक्षकाःसर्वेकशाघातान्वितेनिरे ॥ तदाहतेपिनयथौस्तब्धगात्रोहयोत्तमः ॥ १० ॥ शत्रुघ्नंसविधेगत्वाचुकुशुर्वाहरक्षकाः ॥ स्वामिन्वयंनजानीमःकिमभूद्धयसत्तमे ॥ ११ ॥ गच्छतोवाहवर्यस्यमनोवेगस्यभूपते ॥ आकस्मिकोभवत्तस्यगात्रस्तंभोमहामते ॥ १२ ॥ कशाभिस्ताड़ितोस्माभिःपरंतत्रचचालन ॥ एवंविचार्यंयत्कर्मतत्कुरुष्वनृपोत्तम ॥ १३ ॥ तदाविस्मयमापन्नोभूपतिःसहसैनिकैः ॥ जगामतहितःसर्वैर्हयस्यमहतोन्तिके ॥ १४ ॥ पुष्कलोबाहुनाधृत्वाचरणौतस्यधूतलात् ॥ उत्पाट्यामासतदापरंनोचेलतुस्ततः ॥ १५ ॥ बलेनबलिनाक्रांतोनाकम्पतहयस्तदा ॥ हनूमांस्तंससुद्धर्तुंमतिंचक्रेमहामनाः ॥ १६ ॥ लांगूलेनसमावेष्टचबलेनबलिनांवरः ॥ आचकर्षबलाद्वाहंनचचालतथापिसः ॥ १७ ॥ तदोवाचकपिश्रेष्ठोहनूमान्त्विस्मयान्वितः ॥ शत्रुघ्नंबलिनांश्रेष्ठंवीराणांपरिपृच्छताम् ॥ १८ ॥ मयाद्रोणोलांगुलेन लीलयोत्पाटितोधुना ॥ परमत्रमहाश्चर्यैकम्पतेनहयोत्पकः ॥ १९ ॥ दृष्टमत्रनिदानंहिर्वीरैर्वैलिभिरुद्धतैः ॥ आकृष्टोपिनचस्थानाच्चचालतिलमात्रतः ॥ २० ॥ कपिभाषितमाकर्ण्यशत्रुघ्नोविस्मयान्वितः ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठमुवाचवदतांवरः ॥ २१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ मंत्रिन्किमभवद्राहेस्तंभनंवपुषोनघ ॥ कोत्रोपायोविधेयःस्याद्येनवाहगतिर्भवेत् ॥ २२ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ स्वामिन्कश्चिन्मुनिर्मृग्योऽखिलज्ञानविचक्षणः ॥ देशोद्भवमहं जानेप्रत्यक्षेनपरोक्षजम् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यसुमतेर्धर्मकोविदः ॥ अन्वेषयामासमुनिंसेवकैःसहशोभनम् ॥ २४ ॥ तेसर्वैसर्वतोगत्वामुनिंधर्मविदंभटाः ॥ व्यालोक्यंतःसवेत्रनचापश्यन्मुनीश्वरम् ॥ २५ ॥ एकस्त्वनुचरोविप्रगतोयोजनमात्रतः ॥ पूर्वस्यांदिशिचोद्युक्तःपश्यतिस्ममहाश्रमम् ॥२६॥ यत्रनिर्वैरिणःसर्वेपशवोजनतास्तथा ॥ गंगास्नानहतांशेषपिल्विषाःसुमनोहराः ॥ २७ ॥ यत्रकेचित्तपःश्रेष्ठंकुर्वंतिस्महुताशनैः ॥ धूमैरधोमुखाःपत्रैर्वायुभिःस्वोदरंभराः ॥ २८ ॥ यत्राग्निहोत्रजोधूमःपवित्रयतिसर्वदा ॥ अनेकमुनिसंदृष्टोमुक्तपत्रलतोत्तमः ॥ २९ ॥ तमाश्रमंमुनेर्ज्ञात्वाशौनकस्यमनोहरम् ॥ न्यवेदयन्नृपायासौविस्मयाविष्टचेतसे ॥ ३० ॥ तच्छ्रुत्वाहर्षितोत्यंतंशत्रुघ्नःसहसेवकैः ॥ हनूमत्पुष्कलाद्यैश्चसयुतोगात्तदाश्रमम् ॥ ३१ ॥ तत्रवीक्ष्यमुनिश्रेष्ठंसम्यग्धुतहुताशनम् ॥ प्रणम्यदंडवत्तस्यचरणौपापहारिणौ ॥ ३२ ॥ तमागतंनृपंज्ञात्वाशत्रुघ्नंबलिनांवरम् ॥ अर्घ्यपाद्यादिकंचक्रेप्रीतस्तद्दर्शनादभूत् ॥ ३३ ॥ सुखोपविष्टंविश्रान्तंनृपंप्राहमुनीश्वरः ॥ किमर्थमटनंदेवमहत्पर्यटनंतव ॥ ३४ ॥ त्वादृशाःपृथिवींसर्वांनृपावैनभ्रमंतिचेत् ॥ तदादुष्टजनाःसाधून्बाधंतेविगतज्वराः ॥ ३५ ॥ कथयस्वमहीपालशत्रुघ्नबलिनांवर ॥ सर्वंशुभायनोभूयात्तवपर्यटनादि

॥ ५२ ॥

कम् ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तवंतेभूदेवैप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ गद्गदस्वरयावाण्याहर्षितस्वीयविग्रहः ॥ ३७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ अक
स्मादभवच्चित्रंरामाश्वस्यमनोहतः ॥ नातिदूरेत्वदावासात्तच्छ्रुणुष्वद्विजवर ॥ ३८ ॥ उद्यानेतवशोभाढ्येयद्दच्छातोहयोगतः ॥ तत्प्रांतेतस्यवाहस्यगा
त्रस्तंभोभवत्क्षणात् ॥ ३९ ॥ तदाभेबलिनोवीराःपुष्कलाद्याममदोत्कटाः ॥ बलादाचकुषुर्वाहंनचचालतथाप्यसौ ॥ ४० ॥ अस्मानपारदुःखाब्धौमग्नान्प्र
तितरिःस्मृतः ॥ देवाद्दष्टःसुभाग्यैस्त्वंकथयस्वनिदानकम् ॥ ४१ ॥ ॥शेषउवाच ॥ ॥ एवंपृष्टोमुनिवरःक्षणंदध्यौमहामतिः ॥ ततःकारणसंयुक्तंवि
चारेणदधद्धयम् ॥ ४२ ॥ क्षणात्तज्ज्ञानतांप्राप्यविस्मयोत्फुल्ललोचनः ॥ जगादसमहीपालंदुःखितंशयान्वितम् ॥ ४३ ॥ ॥शौनकउवाच ॥ ॥शृ
णुराजन्प्रवक्ष्यामिहयस्तंभस्यकारणम् ॥ यच्छ्रुत्वामुच्यतेदुःखादतिचित्रकथानकम् ॥ ४४ ॥ गौडदेशेमहारण्येकावेरीतीरभूपिते ॥ वांडवःसात्वकोना
म्नाचचारपरमंतपः ॥ ४५ ॥ एकाहंपयसःप्राशीद्दिनेकंवायुभक्षकः ॥ दिनैकंतुनिराहारएवंत्रिदिनमुन्नयेत् ॥ ४६ ॥ एवंव्रतेप्रवृत्तस्यकालःसर्वैश्चयंकरः ॥
जग्राहस्वस्यदंष्ट्रायांमृर्तिंप्रापमहाव्रती ॥ ४७ ॥ विमानेसर्वशोभाढ्येसर्वरत्नविभूषिते ॥ अप्सरोभिःसहक्रीडन्ययौमेरोःशिखास्थितौ ॥ ४८ ॥ जंबूनामम
हावृक्षस्तत्रसेव्यरसोभवत् ॥ नदीजांववतीसैज्ञास्वर्णद्रवसमन्विता ॥ ४९ ॥ तस्यांमुनयइच्छाभिःक्रीडंतेकुतुकान्विताः ॥ अनेकतपसापुण्यैःसर्वसौख्य
समन्विताः ॥ ५० ॥ तत्रासौस्वेच्छयाक्रीडन्नप्सरोभिर्मुदान्वितः ॥ प्रतीपमाचरत्तेषांस्वाभिमानमदोद्धतः॥५१॥ ततःशप्तःसमुनिभीराक्षसोभवदुर्मुखः॥
ततोतिदुःखितःप्राहमुनीन्विद्यातपोधनान् ॥ ५२ ॥ अनुगृह्णंतुमांसर्वेविषायूर्यंकृपालवः ॥ तदातैरनुगृहीतोयदारामहर्यभवान् ॥ ५३ ॥ स्तंभयिष्यतिवे
गेनततोरामकथाश्रुतिः ॥ पश्चान्मुक्तिर्भवित्रीतिशापादस्मात्सुदारुणात् ॥ ५४ ॥ सप्रोक्तोमुनिभिर्देवैराक्षसत्वमितःप्रभो ॥ स्तंभयामासरामाश्वंमोचयान
वकीर्तनैः ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशापकीर्तनंनामसप्तचत्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४७ ॥ छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिप्रोक्तंतुमुनिनासंश्रुत्यपरवीरहा ॥ विस्मयंमानयामासहृदिशौनकमब्रवीत् ॥१॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कर्मणोगहनावार्तायथासा
त्वकनामधृत् ॥ दिवंप्राप्तोपिमहताकर्मणाराक्षसीकृतः ॥ २ ॥ स्वामिन्वदमहंपैत्वंकर्मणांस्वगतिर्यथा ॥ येनकर्मविपाकेनयाद्दशंनरकंभवेत् ॥ ३ ॥ शौ
नकउवाच ॥ ॥ धन्योसिराघवश्रेष्ठयत्तेमतिरियंशुभा ॥ जानन्नपिहितार्थायलोकानांत्वंब्रवीपिभोः ॥४॥ कथयामिविचित्राणांकर्मणांविविधागतीः ॥ ताःशृ
णुष्वमहाराजयच्छ्रुत्वामोक्षमाप्नुयात् ॥ ५ ॥ परवित्तंपरापत्यंकलत्रंपारकंचयः ॥ बलात्कारेणगृह्णातिभोगबुद्ध्याचदुर्मतिः॥६॥कालपाशेनसंबद्धोयमदूते

१ दधद्वरम्–इ० पा० । २ वाडवः सात्त्विकी नाम्ना–इ० पा० । ३ मुनयोऽप्सरोभिः–इ० पा० ।

मेहाबलैः ॥ तामिस्रेपात्यतेतावद्यावद्वर्षसहस्रकम् ॥ ७ ॥ तत्रताडनमुद्भूताःकुर्वंतियमकिंकराः ॥ पापभोगेनसंतप्तस्ततोयोनिंतुशौकरीम् ॥ ८ ॥ तत्रभुक्त्वामहादुःखंमानुषत्वंगमिष्यति ॥ रोगादिचिह्नितंतत्रदुर्यशोज्ञापकंस्वकम् ॥ ९ ॥ भूतद्रोहंविधायैवकेवलंस्वकुटुंबकम् ॥ पुष्णातिपापनिरतःसोऽधताभिस्रकेपतेत् ॥ १० ॥ येनराइहजंतूनांवधंकुर्वंतिवैमृषा ॥ तेरौरवेनिपात्यंतेभिद्यंतेरुरुभीरुषा ॥ ११ ॥ यःस्वोदरार्थंभूतानांवधमाचरतिस्फुटम् ॥ महारौरवसंज्ञेतुपात्यतेसयमाज्ञया॥ १२ ॥योवैनिजंतुजनकंब्राह्मणंद्वेष्टिपापकृत्॥ कालसूत्रेमहादुष्टेयोजनायुतविस्तृते ॥ १३ ॥यावंतिपशुरोमाणिगवांद्वेषंकरोतियः ॥ तावद्वर्षसहस्राणिपच्यतेयमकिंकरैः॥१४॥योभूमौभूपतिर्भूत्वादंडायोग्यंतुदंडयेत्॥करोतिब्राह्मणस्यापिदेहदंडंचलोलुपः॥ १५ ॥ससूकरमुखेदुष्टेःपीड्यतेयमकिंकरैः ॥ पश्चादुष्टासुयोनीषुजायतेपापमुक्तये ॥ १६ ॥ ब्राह्मणानांगवांयेतुद्रव्यंवृत्तंतथाल्पकम् ॥ वृत्तिंवागृह्णतेमोहाद्युंपतिस्त्ववलान्नराः ॥ १७॥ तेपरत्रांधकूपेचपात्यंतेचमहादिताः ॥ योब्रह्मस्वयमुपाहृत्यमधुरंचात्तिलोलुपः ॥ १८ ॥ नदेवायनमुल्लदेददातारिसनापरः ॥ सपतत्येवनरकेक्रमिभोजनसंज्ञिते ॥ १९ ॥ अनापदिनरोयस्तुहिरण्यादीन्यपाहरेत् ॥ ब्रह्मस्वंवामहादुर्दृसंदंशेनरकेपतेत् ॥ २० ॥ यःस्वदेहंप्रपुष्णातिनान्यंजानातिमूढधीः ॥ सपात्यतेतैलतप्तेकुंभीपाकेतिदारुणे ॥ २१ ॥ योनागम्यांस्त्रियंमोहाद्योपिद्वावाच्चकामयेत् ॥ तंतयाकिंकराःसूर्म्यांपरिरंभंचकुर्वते ॥ २२ ॥ येवलाद्वेदमर्यादांलुंपतिस्त्ववलोद्धताः ॥ तेवैतरण्यांपतितामांसशोणितभक्षकाः ॥ २३ ॥ वृषलींयःस्त्रियंकृत्वातयागार्हस्थ्यमाचरेत् ॥ पूयेदिनिपतत्येवमहादुःखसमन्वितः ॥ २४ ॥ येदंभमाश्रयंतेवैधूर्तालोकस्यवंचने ॥ वैशसेनरकेमूढाःपतंतियमताडिताः ॥ २५ ॥ येसवर्णांस्त्रियंमूढारेतःस्वंपाययांतिच ॥ रेतःकुल्यासुतेपापारेतःपानेषुतत्पराः ॥ २६ ॥ येचौरावह्निदादुष्टागरदाग्रामलुंठकाः ॥ सारमेयादनेतेवैपात्यंतेपातकान्विताः ॥ २७ ॥ कूटसाक्ष्यंवदत्यद्धापुरुषःपापसंभृतः ॥ परकीर्यंतुद्रव्यंयोहरतिप्रसभंबली ॥ २८ ॥ सोऽवीचिनरकेपापिअवाग्वक्त्रःपतत्यधः ॥ तत्रदुःखंमहद्भुक्त्वापापिष्ठांयोनिमाव्रजेत् ॥ २९ ॥ योनरोरसनास्वादात्सुरांपिबतिमूढधीः ॥ तंपाययंतिलोहस्यरसंधर्मस्यकिंकराः ॥ ३० ॥ योगुरूनवमन्येतस्वविद्याचारदर्पितः ॥ समृतःपात्यतेक्षारनरकेऽधोमुखःपुमान् ॥ ३१ ॥ विश्वासघातंकुर्वंतियेनराधर्मनिष्कृताः ॥ शूलप्रोतेचनरकेपात्यंतेबहुयातने ॥ ३२ ॥ पिशुनोयोनरान्सर्वानुद्वेजयतिवाक्यतः ॥ दंदशूकेचपतितोदंदशूकैःसदश्यते ॥ ३३ ॥ एवंगणज्ञनेकेवैनरकाःपापकारिणाम् ॥ पापंकृत्वापभ्रयांत्येतेपीडांयांतिसुदारुणाम् ॥ ३४ ॥ येनंश्रुतारामकथानपरोपकृतिःकृता ॥ तेपांसवांणिदुःखानिभवंतिनरकांतरे ॥ ३५ ॥ अत्रयस्यसुखंस्वर्गेभूयात्तस्यहतीर्यते ॥ येदुःखि

॥ ५३ ॥

१ संश्रामः इ०, संशुक्तः—इ० च पा० । २ खाद्यंते रुरुभिर्यंतः—इ० पा० । ३ वित्तम्—इ० पा० । ४ संदेशे—इ० पा० । ५ एवं नृणामनेके वै—इ० पा० ।

नोरोगयुतानरकादागताश्चते ॥ ३६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वामहीपालःकंपमानःक्षणेक्षणे ॥ पप्रच्छभूयस्तंविप्रंसर्वसंशयनुत्तये ॥ ३७ ॥
तत्तत्पापस्यचिह्नानिकथयस्वमहामुने ॥ केनपापेनकिंचिह्नंभूलोकेऽपजायते ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंमुनिःप्रोवाचभूपतिम् ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामि
चिह्नानिपापकारिणाम् ॥ ३९ ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ सुरापःश्यामदंतश्चनरकांतिप्रजायते ॥ अभक्ष्यभक्षकारीचजायतेगुल्मकोदरः ॥४०॥ उदक्यावीक्षि
तंभुक्त्वाजायतेकृमिलोदरः ॥ श्वमार्जारादिसंस्पृष्टंभुक्त्वादुर्गंधिमान्भवेत् ॥४१॥ अनिवेद्यसुरादिभ्योभुंजानोजायतेनरः ॥ उदरेरोगवान्दुःखीमहारोगप्रपी
डितः ॥४२॥ परान्नविघ्नकरणादजीर्णंमभिजायते ॥ मंदोदराग्निर्भवतिसतिद्रव्येकदन्नदः ॥ ४३ ॥ विषदश्छर्दिरोगीस्यान्मार्गहापादरोगवान् ॥ पिशुनोनरक
स्यांतेजायतेश्वासकासवान् ॥ ४४ ॥ धूर्तोपस्मारंरोगीस्याच्छूलीचपरतापनः ॥ दावाग्निदायकश्चैवरक्तातीसारवान्भवेत् ॥४५॥ सुरालयेजलेवापिशकृत्क्षे
पंकरोतियः ॥ गुदरोगोभवेत्तस्यपापरूपःसुदारुणः ॥ ४६ ॥ गर्भपातनजारोगाःक्षेयमेहजलोदराः ॥ प्रतिमाभंगकारीचअप्रतिष्ठश्चजायते ॥ ४७ ॥
दुष्टवादीखंडितःस्यात्खल्वाटःपरनिंदकः ॥ सभार्यापक्षपातीचजायतेपक्षघातवान् ॥ ४८ ॥ परोक्तहास्यकृत्काणःकुनखीविप्रद्वेमहत् ॥ तुंदी
वरीताम्रचौरःकांस्यहृत्पुंडरीकिकः ॥ ४९ ॥ व्रणहारीचपुरुषोजायतेपिंगमूर्द्धजः ॥ शीसहारीचपुरुषोजायतेशीर्षरोगवान् ॥ ५० ॥ घृतचौरस्तुपुरु
षोजायतेनेत्ररोगवान् ॥ लोहहारीचपुरुषोवैवर्रांगःप्रजायते ॥ ५१ ॥ चर्महारीचपुरुषोजायतेमेदसावृतः ॥ मधुचौरस्तुपुरुषोजायतेवस्तिगंधवान्॥५२॥
तैलचौर्येणभवतिनरःकंण्डूतिपीडितः ॥ आमान्नहरणाच्चैवदंतहीनःप्रजायते ॥५३॥पक्वान्नहरणाच्चैवजिह्वारोगयुतोभवेत् ॥ मातृगामीचपुरुषोजायतेलिं
गवर्जितः ॥५४॥ गुरुजायाभिगमनान्मूत्रकृच्छ्रःप्रजायते ॥ भगिनीचैवगमनेपीतकुष्ठःप्रजायते ॥ ५५ ॥ स्वसुतागमनेचैवरक्तकुष्ठःप्रजायते ॥ भ्रातृभार्या
भिगमनेगुल्मकुष्ठःप्रजायते ॥ ५६ ॥ स्वामिगम्यादिगमनेजायतेदद्रुमंडलम् ॥ विश्वस्तभार्यांगमनेगजचर्माप्रजायते ॥ ५७ ॥ पितृष्वस्रभिगमनेदक्षिणां
गेव्रणीभवेत् ॥ मातुलान्यास्तुगमनेवामांगेव्रणवान्भवेत् ॥ ५८ ॥ पितृव्यपत्नीगमनेनकटीकुष्ठःप्रजायते ॥ मित्रभार्याभिगमनेमृतभार्यःप्रजायते ॥ ५९ ॥
स्वगोत्रस्त्रीप्रसंगेनजायतेचभगंदरः ॥ तपस्विनीप्रसंगेनप्रमेहोजायतेनरे ॥ ६० ॥ श्रोत्रियस्त्रीप्रसंगेनजायतेनासिकाव्रणी ॥ दीक्षितस्त्रीप्रसंगेनजायते
दुष्टरक्तसृक् ॥ ६१ ॥ स्वजातिजायागमनेजायतेहृदयव्रणी ॥ जात्युन्नतस्त्रीगमनेजायतेमस्तकव्रणी ॥ ६२ ॥ पशुयोनौचगमनान्मूत्रघातःप्रजायते ॥
एतेदोषानराणांस्युर्नरकांतेनसंशयः ॥ ६३ ॥ स्त्रीणामपिभवंत्येतेतत्तत्पुरुषसंगमात् ॥ एवंराजन्हिचिह्नानिकीर्तितानिसुपापिनाम् ॥ ६४ ॥

१ यकृत्प्लीहजलोदराः–इ० पा० । २ स्कंधातिपीडितः–इ० पा० । ३ गंडमंडलम्–इ० पा० ।

दानपुण्यप्रसंगेनतीर्थादिक्रियया तथा ॥ रामस्यचरितंश्रुत्वातपसावाक्षयंव्रजेत् ॥ ६५ ॥ सर्वेषामेवपापानांहारिकीर्तिर्धुनीनृणाम् ॥ क्षालयेत्पापिनां पंकंनात्रकार्याविचारणा ॥ ६६ ॥ योनावमन्येतहरिंतस्ययागाविधिश्रुताः ॥ तीर्थान्यापेक्षुपुण्यानिपावितुंनक्षमाणितम् ॥ ६७ ॥ हसतेकीर्त्यमानंयश्च रिवंज्ञानदुर्बलः ॥ नतस्यनरकान्मुक्तिःकल्पांतेपिभविष्यति ॥ ६८ ॥ याहिराजन्मोक्षार्थंहयस्यानुचरैःसह ॥ श्रावयश्रीशचरितंयतोवाहगतिर्भवेत् ॥ ६९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वाप्रहृष्टोभूच्छत्रुघ्नःपरवीरहा ॥ प्रणम्यतंपरिक्रम्ययययौसेवकसंयुतः ॥ ७० ॥ तत्रगत्वासहनुमान्हयवर्यस्य पार्श्वतः ॥ उवाचरामचरितंमहादुर्गतिनाशकम् ॥ ७१ ॥ याहिदेवविमानस्थंरामकीर्तनपुण्यतः ॥ स्वैरंचरस्वलोकेत्वंमुक्तोभवकुयोनितः ॥ ७२ ॥ इतिवाक्यंतमाकर्ण्यशत्रुघ्नोवादास्थितः ॥ तावद्ददर्शविमलंदेववैमानिकंवरम् ॥ ७३ ॥ सैउवाचविमुक्तोहंरामकीर्तनसंश्रुतेः ॥ यामिस्वंभवनंराजन्ना ज्ञापयमहामते ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वाप्रययौदेवोविमानेस्वेपरिस्थितः ॥ तदाविस्मयमापुस्तेशत्रुघ्नेनसहानुगाः ॥ ७५ ॥ ततोवाहोविनिर्मुक्तोगात्रस्तंभा च्चभूतलात् ॥ ययौतद्विपिनंसर्वश्रमन्पक्षिसमाकुलम् ॥ ७६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेरामाश्वमेधेशेषवात्स्यायनसंवादेहयनिर्मुक्तिर्नामाष्टच त्वारिंशत्तमोऽध्यायः ॥ ४८ ॥ ७ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मासाःसप्ताभवंस्तस्यहृदयवर्यस्यहेलया ॥ चरतोभारतंवर्षमनेकनृपपूरितम् ॥ १ ॥ सपूजितोभू पवरैःपरीत्यवरभारतम् ॥ परीवृतोवीरवरैःशत्रुघ्नादिभिरुद्भटैः ॥ २ ॥ सश्रमाभवहून्देशान्हिमालयसमीपतः ॥ नकोपितंनिजश्राहहृयंरामवलंस्मरन् ॥ ३ ॥ अंगवंगकलिंगानांराजभिःसंस्तुतोहयः ॥ जगामराज्ञोनगरेसुरथस्यसमनोहरे ॥ ४ ॥ कुंडलंनामनगरमदितेर्यत्रकुंडलम् ॥ कर्णयोःपतितंभूमौहर्षभय मुकंपयोः ॥ ५ ॥ यत्रधर्मव्यतिक्रांतिनकरोतिकदापिना ॥ श्रीरामस्मरणेप्रेम्णाकरोतिजनतान्वहम् ॥ ६ ॥ अश्वत्थानांतुयत्राचांतुलस्याःप्रत्यहंनृ भिः ॥ क्रियतेरघुनाथस्यसेवकैःपापवर्जितैः ॥ ७ ॥ यत्रदेवालयरम्याराघवप्रतिमायुताः ॥ पूज्यंतेप्रत्यहंशुद्धचित्तैःकपटवर्जितैः ॥ ८ ॥ वाचिनामहरेर्यत्रनवैकलहसंकथा ॥ हृदिध्यानंतुतस्यैवनचकामफलस्मृतिः ॥ ९ ॥ देवनंयत्ररामस्यवार्त्ताभिःपूतदेहिनाम् ॥ नजातुचिन्नृणामस्तिसंत्य ज्यसनमानिनाम् ॥ १० ॥ तस्मिन्वसतिधर्मात्मासुरथःसत्यवान्बली ॥ रघुनाथपदस्मारहृष्टचित्तःपरोन्मदः ॥ ११ ॥ किंवर्णयामिरामस्यसेवकैःसुरथंव रम् ॥ यस्याशेषगुणाभूमौविस्तृताःपावयंत्यघम् ॥ १२ ॥ सेवकास्तस्यभूपस्यपर्यटंतःकदाचन ॥ अपश्यन्हयमेधस्यहयंचंदनचर्चितम् ॥ १३ ॥ तेदृष्ट्वाविस्मयंप्राप्तास्तहयपत्रमलोकयन् ॥ रुपष्टाक्षररसमायुक्तंचंदनादिकचर्चितम् ॥ १४ ॥ ज्ञात्वारामेणसंमुक्तंहयंनेत्रमनोहरम् ॥ हृष्टाराज्ञेसभास्थायक

१ पश्चात्रमन्येत हरिं तं गंगा न पुनाति हि । इ० पा० । मूलस्थ पाठस्तु–यो ना अवमन्येत–इति पदच्छेदः । २ स उवाच ह पूतीहम्–इ० पा० । ३ भूतदेवना–इ० पा० । ४ सतस्यसनमोचिनाम्–इ० पा०।

थयामासुरुत्सुकाः ॥ १५ ॥ स्वामिन्नयोध्यानगरीपातिस्तस्यास्तुराघवः ॥ हयमेधक्रतोर्योग्योहयोसुक्तःपरिभ्रमन् ॥ १६ ॥ सतेपुरस्यनिकटेप्राप्तःसेवक संयुतः ॥ गृहाणत्वंमहाराजहयंतंसुमनोहरम् ॥ १७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वानिजप्रोक्तंवाक्यंहर्षपरिप्लुतः ॥ उवाचवीरान्वलिनोमेघगंभरि यागिरा ॥ १८ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ धन्यावयंरामसुखंपश्यामःसहसेवकाः ॥ ग्रहीष्यामिहयंतस्यभटकोटिपरीवृतम् ॥ १९ ॥ तदामोक्ष्यामिवा हंतंयदारामःसमाव्रजेत् ॥ कृतार्थंममभक्तस्यचिरंच्यानरतस्यवै ॥ २० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्त्वामहीपालःसेवकान्स्वयमादिशत् ॥ गृह्णंतुवा हंप्रसभंमोच्योनाश्वोक्षिगोचरः ॥ २१ ॥ अनेनसुमहाँछाभोभविष्यतितुमेमतम् ॥ यद्रामचरणोंप्रेक्षेत्रह्मशंकादिदुर्लभौ ॥ २२ ॥ सएवधन्यःस्वजनःपुत्रो वावांधवोथवा ॥ पशुर्वोवाहनंवापिरामप्राप्तियेनसंभवेत् ॥२३॥ तस्माद्गृहीत्वाक्रत्वश्वंस्वर्णपत्रेणशोभितम् ॥ वध्नंतुवाजिशालायांकामवेगमनोरमम् ॥२४॥ इत्युक्तास्तेततोगत्वावाहंरामस्यशोभितम् ॥ गृहीत्वातरसाराज्ञेददुःसर्वैशुभांगिनम् ॥ २५ ॥ राजाप्राप्यमुदाचाश्वंरामस्यदनुजादेनः ॥ सेवकान्प्राहवलि नोधर्मकृत्यविचक्षणः ॥ २६ ॥ वात्स्यायनमहाबुद्धेश्रृणुष्वैकाग्रमानसः ॥ नतस्यविषयेकश्चित्परदाररतोनरः ॥ २७ ॥ नपरद्रव्यनिरतोनचकामेषुलंप टः ॥ नजिह्वाभिरतोन्मार्गेकीर्त्तयेद्रामकीर्तनात् ॥ २८ ॥ यःसेवकान्नृपोवक्तियूयंसेवार्थमागताः ॥ कथयंतुभवच्चेष्टांधर्मकर्मविशारदाः ॥ २९ ॥ एकप त्नीव्रतधरानपरद्रव्यलोलुपाः ॥ परापवादानिरतानचवेदोत्पथंगताः ॥ ३० ॥ श्रीरामस्मरणादीनिकुर्वैतिप्रत्यहंभटाः ॥ तानहंरामसेवार्थंरक्षाम्यंतककोपवान् ॥ ३१ ॥ एतद्विरुद्धधर्माणोयेनराःपापसंयुताः ॥ तानहंविषयेमह्यंवोसयामिनदुर्मतीन् ॥ ३२ ॥ तस्यदेशेनपापिष्ठाःपापंकुर्वैतिमानसे ॥ हरिध्यान हताशेषपातकामोदसंयुताः ॥ ३३ ॥ यदैवमभवद्देशोराजाधर्मेणसंयुतः ॥ तदातत्स्थानराःसर्वेमृतागच्छंतिनिर्वृतिम् ॥ ३४ ॥ यमानुचरनिर्वैशोनाभव त्सोरथेपुरे ॥ तदायमोमुनेरूपंधृत्वाप्राप्तागन्महीश्वरम् ॥ ३५ ॥ वल्कलांबरधारीचजटाशोभितशीर्षकः ॥ सुरथंतुसभामध्येददर्शहरिसेवकम् ॥ ३६ ॥ तुलसीमस्तकेयस्यवाचिनामहरेःपरम् ॥ धर्मकर्मरतांवार्त्तीश्रावयंतंनिजाज्ञनान् ॥३७॥तदामुनिंनृपोदृष्ट्वातपोमूर्तिमिवस्थितम् ॥ ववंदेचरणौतस्यपाद्या दिकमथाकरोत् ॥३८॥ सुखोपविष्टंविश्रांतंमुनिंप्राहनृपाग्रणीः ॥ धन्यमद्यजनुर्मेह्यंधन्यमद्यगृहंमम ॥ ३९ ॥ कथाःकथ्यतान्मह्यंरामस्यविविधावराः ॥ याःश्रृण्वतांपापहानिर्भविष्यतिपदेपदे ॥ ४० ॥ इत्थमुक्तंसमाकर्ण्यजहाससमुनिर्भृशम् ॥ दंताग्रदर्शयन्सर्वांस्तालास्फालितपाणिकः ॥ ४१ ॥ हसंतंतं मुनिंप्राहहसनेकारणंकिमु ॥ कथयस्त्वप्रसादेनयथास्यान्मनसःसुखम् ॥ ४२ ॥ ततोमुनिर्नृपंप्राह श्रृणुराजन्धियायुतः ॥ यदहंतेभिधास्यामिस्मितमेका

१ तानहं मम सेवार्थं रक्षाम्यंतिकशोभनान् । – इ० पा० । २ वाहयामि– इ०पा० ।

रणमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ त्वयाप्रोक्तंहरेःकीर्तिंकथयस्वममाग्रतः ॥ कोहरिःकस्यवाकीर्तिःसर्वेकर्मवशानराः ॥ ४४ ॥ कर्मणाप्राप्यतेस्वर्गःकर्मणानरकंव्रजेत् ॥ कर्मणैवभवेत्सर्वंपुत्रपौत्रादिकंबहु ॥ ४५ ॥ शक्रःशतंक्रतूनांतुकृत्वागात्परमंपदम् ॥ ब्रह्मापिकर्मणालोकंप्राप्यसत्याख्यमद्भुतम् ॥ ४६ ॥ अनेकेकर्मणासिद्धामरुदादयईशिनः ॥ कुर्वन्तिभोगसौख्यंचअप्सरोगणसेविताः ॥ ४७ ॥ तस्मात्कुरुष्वयज्ञादीन्यजस्वकिलदेवताः ॥ यथातेविमलाकीर्तिर्भविष्यतिमहीतले ॥ ४८ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंकोपक्षुभितमानसः ॥ उवाचरामैकमनाविप्रंकर्मविशारदम् ॥४९॥ माब्रूहिकर्मणोवार्तांक्षयिष्णुफलदायिनीम् ॥ गच्छमन्नगरोपांताद्बहिर्लोकविगर्हितः ॥ ५० ॥ इंद्रःपतिष्यतिक्षिप्रंपतिष्यत्यपिपद्मजः ॥ नपतिष्यंतिमनुजारामस्यभजनोत्सुकाः ॥ ५१ ॥ पश्यध्रुवंचप्रह्लादंविभीषणमथाद्भुतम् ॥ येचान्येरामभक्तावैकदापिनपतंतिते ॥ ५२ ॥ येरामनिंदकादुष्टास्तानिमेयमकिंकराः ॥ ताडयिष्यंतिलोहस्यमुद्गरैःपाशबन्धनैः ॥ ५३ ॥ ब्राह्मणत्वाद्देहदंडंनकुर्यांतेद्विजाधम ॥ गच्छगच्छमदालोकात्ताडयिष्यामिचान्यथा ॥ ५४ ॥ इत्थमुक्तवतिश्रेष्ठेभूपेसुरथसंज्ञिते ॥ सेवकाबाहुनाधृत्वानिष्कासयितुमुद्यताः ॥ ५५ ॥ तदायमोनिजंरूपंधृत्वालोकैकवंदितम् ॥ प्राहभूपंप्रतुष्टोस्मियाचस्वहरिसेवक ॥ ५६ ॥ मयाप्रलोभितोवाग्भिर्बह्वीभिरपिसुव्रत ॥ चलितोसिनरामस्यसेवायाःसाधुसेवितः ॥ ५७ ॥ तदाप्रोवाचभूमीशोयमंदृष्ट्वासुतोषितम् ॥ उवाचयदितुष्टासिदेहिमेवरमुत्तमम् ॥ ५८ ॥ तावन्ममनवैमृत्युर्यावद्रामसमागमः ॥ नभयंमेभवत्तोहिकदाचनहिधर्मराट् ॥ ५९ ॥ तदोवाचयमोभूपमिदंतवभविष्यति॥ सर्वंत्वदीप्सितंतथ्यंकरिष्यतिरघोःपतिः ॥ ६० ॥ इत्युक्त्वांतर्हितोधर्मोजगामस्वपुरंप्रति ॥ प्रशस्यतस्यचरितंहरिभक्तिपरात्मनः ॥६१॥ सराजाधार्मिकोरामसेवकःपरयामुदा ॥ गृहीत्वाश्वंप्रत्युवाचसेवकान्हरिसेवकान् ॥ ६२ ॥ मयागृहीतोवाहोऽसौराघवस्यमहीपतेः ॥ सज्जीभवंतुसर्वंत्रयूयंरणविशारदाः ॥ ६३ ॥ इतिप्रोक्तास्तुतेसर्वेभटाराज्ञोमहाबलाः ॥ सज्जीभूताःक्षणादेवसभायांजग्मुरुत्सुकाः ॥ ६४ ॥ राज्ञोवीरादशसुताश्चंपकोमोहकस्तथा ॥ रिपुंजयोतिदुर्वारःप्रतापीबलमोदकः ॥ ६५ ॥ हर्यक्षःसहदेवश्चभूरिदेवःसुतापनः ॥ इतिराज्ञोदशसुताःसज्जीभूतारणांगणे ॥ ६६ ॥ यातुमिच्छामकुर्वंस्तेमहोत्साहसमन्विताः ॥ राजापिस्वरथंचित्रंहेमशोभाविनिर्मितम् ॥ ६७ ॥ आह्वयामाससुजवैर्वाजिभिःसभलंकृतम् ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तः सर्वसैन्यपरीवृतः ॥ ६८ ॥ सभायांसेवकान्सर्वान्दिशन्नास्तेमहीपतिः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथराज्ञाहयग्रहणंनामएकोनपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ४९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथरामानुजोवेगात्समागत्यस्वसेवकान् ॥ पप्रच्छकुत्रवाहोसौयाज्ञिकःसुमनोहरः ॥१॥

१ निजसेवकाः–इ० पा० । २ उज्जवाः–इ० पा० ।

तदातेवचनंप्रोचुःशत्रुघ्नंसुमहाबलाः ॥ नजानीमोभटाःकेचिद्धर्यनीत्वागताःपुरे ॥ २ ॥ वर्यंचाधिकृताःसर्वेबलिभीराजसेवकैः ॥ अत्रप्रमाणंभगवानितिक
र्तव्यतांप्रति ॥ ३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतेषांशत्रुघ्नःकुपितोभृशम् ॥ दशत्रोषात्स्वदशनाञ्छिह्वयालेलिहन्मुहुः ॥४॥ उवाचवीरोमद्वाहंहृत्वाकुञ्जगमिष्यसि ॥
इदानींपातयेवाणैःपुरंजनसमन्वितम् ॥ ५ ॥ इत्युक्त्वासुमतिंप्राहकस्येदंपुटभेदनम् ॥ कोवर्ततेतस्याधिपतिर्योमेवाहमजीहरत् ॥६॥ ॥ शेषउवाच ॥
॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभूपतेःकोपसंयुतम् ॥ जगादमंत्रीसुगिरास्फुटाक्षरसमन्वितम् ॥ ७ ॥ विद्धीदंकुंडलंनामनगरंसुमनोहरम् ॥ अस्मिन्वसतिधर्मात्मा
सुरथःक्षत्रियोबली ॥ ८ ॥ नित्यंधर्मपरोरामचरणद्वंद्वसेवकः ॥ मनसाकर्मणावाचाहनूमानिवसेवकः ॥ ९ ॥ चरितान्यस्यशतशोवर्ततेधर्मकारिणः ॥
महाबलपरीवारःसुरथःसर्वशोभनः ॥ १० ॥ महद्युद्धंभवेदत्रहतश्चेद्वाहसत्तमः ॥ अनेकेप्रपतिष्यंतिवीरारणविशारदाः ॥ ११ ॥ एवमुक्तंसमाश्रुत्यशत्रुघ्न
सचिवंप्रति ॥ उवाचपुनरप्येवंवचनंवदतांवरः ॥ १२ ॥ ॥शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कथमत्रप्रकर्तव्यंरामाश्वेननचेद्धृतः ॥ नायातियोद्धुंप्रबलंकटकंवीरसेवि
तम् ॥ १३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ दूतःप्रेष्योमहाराजरामजानंप्रतिवाग्मिकः ॥ यद्वाक्येनसमायातिवलेनबलिनांवरः ॥ १४ ॥ नोचेदज्ञानतोवाहोधृतः
केनापिमानिना ॥ अर्पयिष्यतिनःसाधुमश्वंक्रतुवरंशुभम् ॥ १५ ॥ इतिश्रुत्वातुतद्वाक्यंशत्रुघ्नोबुद्धिमान्बली ॥ अंगदंप्रत्युवाचेदंवचनंविनयान्वि
तम् ॥ १६ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ याहित्वंनिकटस्थैवेसुरथस्यमहापुरे ॥ दूतत्वेनततोगत्वाप्रब्रूहिनृपतिंप्रति ॥ १७ ॥ त्वयाधृतोरामवाहोज्ञानतो
ऽज्ञानतोपिवा ॥ अर्पयतुनवायातुप्रधनंवीरसंयुतम् ॥ १८ ॥ रामस्यदौत्यंलंकायांरावणंप्रतियत्कृतम् ॥ तथैवकुरुभूयिष्ठबलसंयुतबुद्धिमन् ॥ १९ ॥
॥ शेषउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वांगदोवीरओमितिप्रोच्यभूमिपम् ॥ जगामसंसदोमध्येवीरश्रेणिसमन्विते ॥ २० ॥ ददर्शसुरथंभूपंतुलसीमंजरीधरम् ॥ राम
भद्रंरसनयाव्रुवंतंसेवकान्निजान् ॥ २१ ॥ राजापिदृष्ट्वाप्लवगंमनोहरवपुर्धरम् ॥ शत्रुघ्नदूतंमत्वापिवालिजंप्रत्यभाषत ॥ २२ ॥ ॥ सुरथउवाच ॥ ॥ प्लव
गाधिपकस्मात्त्वमागतोत्रकथंभवान् ॥ ब्रूहिमेकारणंसर्वंयथाज्ञात्वाकरोमितत् ॥ २३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंभाषमाणंतंप्रत्युवाचकपीश्वरः ॥ वि
स्मयंश्चेतसिभृशंरामसेवाकरंनृपम् ॥ २४ ॥ जानीहिमांनृपश्रेष्ठवालिपुत्रंहरीश्वरम् ॥ शत्रुघ्ननचदूतत्वेप्रेषितोभवतोंऽतिकम् ॥ २५ ॥ सेवकैःकेश्विदाग
त्यधृतोश्वोममसांप्रतम् ॥ अज्ञानतोमहान्याय्यंकुर्वद्भिःसहसानृप ॥२६॥ तमश्वंसहरान्येनसहपुत्रैर्मुदान्वितः ॥ शत्रुघ्नंयाहिचरणेपतित्वाशुप्रदेहिच ॥२७॥
नोचेच्छत्रुघ्ननिर्मुक्तनाराचैःक्षतविग्रहः ॥ पृथ्वीतलमलंकुर्वंश्छयिष्यसिविशीर्षकः ॥२८॥ येनलंकापतिर्नाशंप्रापितोलीलयाक्षणात् ॥ तस्याश्वंयागयोग्यं
तुहृत्वाकुञ्जगमिष्यसि ॥२९॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्यादिभाषमाणंतंप्रत्युवाचमहीश्वरः ॥ सवैतथ्यंब्रवीषित्वंनानृतंतवभाषितम् ॥ ३० ॥ परंशृणु

ष्वमद्वाक्यंशत्रुघ्नपदसेवक ॥ मयाधृतोमहानश्वोरामचंद्रस्यधीमतः ॥ ३१ ॥ नमोक्ष्येसर्वथावाहंशत्रुघ्नादिभयादहम् ॥ चेद्रामःस्वयमागत्यदर्शनंदास्यते मम ॥ ३२ ॥ तदाहंचरणौनत्वादास्यामिसुतसंयुतः ॥ सर्वंराज्यंकुटुंबंचधनंधान्यंबलंबहु ॥ ३३ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मःस्वामिनापिविरुद्ध्यते ॥ धर्मेण युद्धंतत्रापिरामदर्शनमिच्छता ॥ ३४ ॥ शत्रुघ्नादीन्प्रवीरांस्तानधुनाहंक्षणादपि ॥ जित्वाबध्नामिमद्गेहेनोचेद्रामःसमाव्रजेत् ॥ ३५ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वांगदोधीमाञ्जहासनृपतिंतदा ॥ उवाचचमहद्वाक्यंमहाधैर्यसमन्वितम् ॥ ३६ ॥ ॥ अंगदउवाच ॥ ॥ बुद्धिहीनःप्रवदसिवृद्धत्वात्सागतातव ॥ यत्त्वंशत्रुघ्ननृपतिंधिक्करोषिधियाबली ॥३७॥ योमांधातृरिपुंदैत्यंलवणंलीलयावधीत् ॥ येनानेकेजिताःसंख्येवैरिणःप्रबलोद्धताः ॥ ३८ ॥ विद्युन्मालीहतोये नराक्षसःकामगेस्थितः ॥ त्वंतंबध्नासिवीरेंद्रंमतिहीनःप्रभासिमे॥३९॥भ्रातृजोयस्यसुबलीपुष्कलःपरमास्त्रवित्॥येनरुद्रगणःसंख्येवीरभद्रःसुतोपितः॥४०॥ वर्णयामिकिमेतस्यपराक्रांतिंबलोर्जिताम् ॥ येननास्तिसमःपृथ्व्यांबलेनयशसाश्रिया ॥ ४१ ॥ हनूमान्यस्यनिकटेरघुनाथपदाब्जधीः ॥ यस्यानेकानि कर्माणिभविष्यंतिश्रुतानिते ॥४२॥ सत्रिकूटाराक्षसपूर्दग्धायेनक्षणाद्बलात् ॥ अक्षोयेनहतःपुत्रोराक्षसेंद्रस्यदुर्मतेः ॥ ४३ ॥ द्रोणोनामगिरिर्येनपुच्छाग्रेण सदैवतः ॥ आनीतोजीवनार्थंतुसैनिकानांमुहुर्मुहुः ॥ ४४ ॥ जानातिरामश्चारित्रंनान्योजानातिमूढधीः ॥ यंकपींद्रंमनाक्स्वान्तान्नविस्मरतिसेवक म् ॥ ४५ ॥ सुग्रीवाद्याःकपींद्रायेपृथ्वींसर्वांग्रसंतिये ॥ तेशत्रुघ्नंनृपंसर्वेसेवंतेप्रेक्षणोत्सुकाः ॥ ४६ ॥ कुशध्वजोनीलरत्नोरिपुतापोमहास्त्रवित् ॥ प्रतापा ग्र्यःसुबाहुश्चविमलःसुमदस्तथा ॥ ४७ ॥ राजावीरमणिःसत्ययुतोरामस्यसेवकः ॥ एतेऽन्येपिनृपाभूमेःपतयःपर्युपासते ॥ ४८ ॥ तत्रत्वंवीरजलधौमश कःकोभवानिति ॥ तज्ज्ञात्वागच्छशत्रुघ्नंकृपालुंपुत्रकैर्युतः ॥ ४९ ॥ वाहंसमर्प्यगंतासिरामंराजीवलोचनम् ॥ दृष्ट्वाकृतार्थीकुरुपेस्वांगानिजनुपास ह ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ राजाप्रोवाचतंदूतंप्रब्रुवंतमनेकधा ॥ एतान्दर्शयसिक्षिप्रंसर्वेनममगोचराः ॥ ५१ ॥ यादृशंमद्बलंदूततादृशंनहनूम तः ॥ योरामंपृष्ठतःकृत्वाप्रागाद्यागस्यपालने ॥ ५२ ॥ यद्यहंमनसावाचाकर्मणाकुतुकान्वितः ॥ भजामिरामंतर्ह्याशुदर्शयिष्यतिस्वांतनुम् ॥५३॥ अन्य थाहनुमन्मुख्यावीराबध्नंतुमांबलात् ॥ गृह्णंतुवाहंतरसारामभक्तिसमन्विताः ॥ ५४ ॥ गच्छत्वंनृपशत्रुघ्नंकथयस्वममोदितम् ॥ सज्जीभवंतुसुभटाएपया मिरणेबली ॥ ५५ ॥ सविचार्ययथायुक्तंकरिष्यतिरणांगणे ॥ मोचयंतुमहावाहंनवामामाददंतुते ॥ ५६ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वास्मितंकृ त्वाययौवीरोयतोनृपः ॥ गत्वानिवेदयामासयथोक्तंसुरथेनवै ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेअंगदस्यदूतत्ववा क्यंनामपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वाभाषितंतस्यसुरथस्यांगदाननात् ॥ सज्जीभूतारणेसर्वेरथस्थारणकोविदाः ॥ १ ॥

१ प्रबलोद्धुगः—इ० पा० । २ सुदमस्तथा—ई० पा० । ३ कर्मणाऽकुहकान्वितः—इ० पा० ।

पटहानांनिनादोभूद्भेरीनादस्तथैवच ॥ वीराणांगर्जनानादाःप्रादुर्भूतारणांगणे ॥ २ ॥ रथचीत्कारशब्देनगजानांबृंहितेनच ॥ व्याप्तंतत्सकलंविश्वंदिवंया
तोमहारवः ॥ ३ ॥ रणोत्साहेनसंयुक्तावीरारणविशारदाः ॥ कुर्वंतिविविधान्नादान्कातरस्यभयंकरान्॥४॥एवंकोलाहलेवृत्तेसुरथोनामभूमिपः॥स्वसुतैःसै
निकैश्चाथवृतःप्रायाद्रणांगणे ॥ ५ ॥ गजैरथैर्हयैःपत्तिव्रजैःपूर्णांतुमेदिनीम् ॥ कुर्वन्समुद्रइवतांप्लावयन्दृष्टशेभटैः ॥ ६ ॥ शंखनादेनसंघुष्टंजयनादैस्तथैव
च ॥ वीक्ष्यतंप्रधनोद्युक्तंसुमतिंप्राहभूमिपः ॥ ७ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ एषराजासमायातोमहासैन्यपरीवृतः ॥ अत्रयत्कृत्यमस्माकंतद्व
दस्वमहामते ॥ ८ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ योद्धव्यमत्रबहुभिर्वीरैरणविशारदैः ॥ पुष्कलादिभिरत्युग्रैःसर्वशस्त्रास्त्रकोविदैः ॥ ९ ॥ राज्ञासहसमीर
स्यपुत्रःपरमशौर्यवान् ॥ युद्धंकरोतुसुबलःपरयुद्धविशारदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रूतेमहामात्योयावत्तावन्नृपात्मजाः ॥ रणांगणेधनूं
ष्यद्धास्फारयामासुरुद्धताः ॥ ११ ॥ तान्वीक्ष्ययोधाःसुबलाःपुष्कलाद्या[1]रणोत्कटाः ॥ अभिजग्मुःस्यंदनैःस्वैर्धनुर्बाणकरामताः ॥ १२ ॥ चंपकेनमहा
वीरःपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ द्वैरथेनैवयुयुधेमहावीरेणशा[2]लिना ॥ १३ ॥ मोहकंयोधयामासजानकिःसकुशध्वजः ॥ रिपुंजयेनविमलोदुर्वारेणसुबाहु
कः ॥ १४ ॥ प्रतापिनाप्रतापाग्र्योबलमोदेनचांगदः ॥ हर्यक्षेणनीलरत्नःसहदेवेनसत्यवान् ॥ १५ ॥ राजावीरमणिर्भूरिदेवेनयुयुधेबली ॥
असुतापेनचोग्राश्वोयुयुधेबलसंयुतः ॥ १६ ॥ द्वैरथंतुमहद्युद्धमकुर्वन्युद्धकोविदाः ॥ सर्वेशस्त्रास्त्रकुशलाःसर्वे[3]युद्धविशारदाः ॥ १७ ॥ एवंप्रवृत्ते
संग्रामेसुरथस्यसुतैस्तदा॥अत्यंतंकदनंतत्रबभूवमुनिसत्तम॥१८॥पुष्कलश्चंपकंप्राहकिंनामासिनृपात्मज॥धन्योसियोमयासार्धंरणमध्यमुपेयिवान्॥१९॥
इदानींतिष्ठकिंयातिकथंतेजीवितंभवेत् ॥ एहियुद्धंमयासार्धंसर्वशस्त्रास्त्रकोविद ॥२०॥ इत्यभिव्याहृतंतस्यश्रुत्वाराजात्मजोबली ॥ जगादपुष्कलंवीरोमेघ
गंभीरयागिरा॥२१॥ ॥चंपकउवाच॥ ॥ननाम्नानकुलेनेदंयुद्धमत्रभविष्यति॥तथापितववक्ष्येहंस्वनामबलपूर्वकम्॥२२॥ममममाताराघवेशोमत्पितारावघवः
स्मृतः॥ममबंधूरामचंद्रःस्वजनोममराघवः॥२३॥मन्नामरामदासश्चसदारामस्यसेवकः॥तारयिष्यतिमांयुद्धेरामोभक्तकृपाकरः॥२४॥ लोकानांमतमास्था
यप्रब्रवीमितवाधुना॥सुरथस्यसुतश्चाहंमातावीरवतीमम ॥२५॥मन्नामयोमधौसर्वाञ्छोभनान्विदधातिवै ॥ मधुपायंरसावासंत्यजंतिमधुमोहिताः ॥२६॥
वर्णेनस्वर्णसदृशोमध्येलिंगवपुर्धरः ॥ तदाख्ययाभिधांवीरजानीहिममममोहिनीम् ॥ २७ ॥ युध्यस्वबाणैःप्रधनेनकोजेतुंहिमांक्षमः ॥ इदानींदर्शयिष्यामि
स्वपराक्रममद्भुतम् ॥ २८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिश्रुत्वामहद्वाक्यंपुष्कलोहृदितोपितः ॥ तंदुर्जयंमन्यमानःशरान्मुंचन्रणेभवत् ॥ २९ ॥ शरसं

१ बलोत्कटाः—इ० पा० । २ पालितः—इ० पा० । ३ बुद्धिविशारदाः—इ० पा० । ४ चंपकनामनिर्वचनमिदम् । चंपकस्य विशेषणानीमानि—एतैर्विशेषणैश्चंपको व्यज्यते ।

पंप्रमुंचंतंकोटिधापुष्कलंययौ ॥ चंपकःकोपसंयुक्तोधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ ३० ॥ मुमोचनिशितान्बाणान्वैरिवृंदविदारणान् ॥ स्वनामचिह्नितान्स्वर्णपुंखभागसमन्वितान् ॥ ३१ ॥ तांश्चिच्छेदमहावीरःपुष्कलःप्रधनांगणे ॥ शरांधकारंसर्वत्रंमुंचन्बाणाञ्छिलाशितान् ॥ ३२ ॥ स्ववाणच्छेदनंदृष्ट्वाकृतंवीरेणचंपकः ॥ आह्वयामासवलिनंपुष्कलंकोपपूरितः ॥ ३३ ॥ माप्रयाहिरणंत्यक्त्वेतिब्रुवन्समरेपुनः ॥ पुष्कलंह्रदयेबाणैर्विव्याधदशभिस्त्वरन् ॥ ३४ ॥ तेबाणाःपुष्कलस्याहोह्रदयेतीव्रवेगिनः ॥ आगत्यसुभृशंशल्याःशोणितंपपुरूर्जितम् ॥ ३५ ॥ तैर्बाणैर्व्यथितोवीरःशरान्पंचसमाददे ॥ सुतीक्ष्णाग्रान्मुहाकोपाद्धारयन्पर्वतानिव ॥ ३६ ॥ तेबाणास्तस्यबाणाश्चपरस्परमथोजिताः ॥ आकाशेरविताच्छिन्नाःशतधाराजमुनुना ॥ ३७ ॥ छित्त्वाबाणान्सुतीक्ष्णाग्रान्सुरथांगोद्भवोबली ॥ बाणाञ्छतंसमाधत्तपुष्कलंताडितुंह्रदि ॥ ३८ ॥ तेबाणाःशतधाच्छिन्नाःपुष्कलेनमहात्मना ॥ अपतन्समरोपांतेशरवेगप्रपीडिताः ॥ ३९ ॥ तदातत्सुमहत्कर्मदृष्ट्वाराज्ञःसुतोबली ॥ सहस्रेणशराणांचताडयन्वक्षसिस्फुटम् ॥ ४० ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ पुनरप्याशुस्वेचापेसमाधत्तायुतंशरान् ॥ ४१ ॥ तानप्याशुप्रचिच्छेदपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ ततोत्यंतंप्रकुपितःशरवृष्टिमथाकरोत् ॥ ४२ ॥ शरवृष्टिंसमायांतींमत्वाचंपकवीरहा ॥ साधुसाधुप्रशंसंतंपुष्कलंसमताडयत् ॥ ४३ ॥ पुष्कलश्चंपकंदृष्ट्वामहावीर्यसमन्वितम् ॥ ब्रह्मणोस्त्रंसमाधत्तस्वेचापेसर्वैशस्त्रवित् ॥ ४४ ॥ तेनमुक्तेमहाशस्त्रंप्रजज्वालदिशोदश ॥ खंरोदसीव्याप्यविश्वंप्रलयंकर्तुमुद्यतम् ॥ ४५ ॥ चंपकोमुक्तमस्त्रंतद्दृष्ट्वासर्वास्त्रकोविदः ॥ तत्संहर्तुंतदेवास्त्रंमुमोचरिपुमुद्यतम् ॥ ४६ ॥ द्वयोरेकतमेतेजःप्रलयंमेनिरेजनाः ॥ संजहारतदास्त्रामेकीभूतंपरास्त्रकम् ॥ ४७ ॥ तत्कर्मचाद्भुतंदृष्ट्वापुष्कलस्तिष्ठतिद्यच ॥ ब्रुवञ्छरानमोघांस्तुचंपकंसक्रुधाहनत् ॥ ४८ ॥ चंपकस्ताञ्छरान्मुक्तानगणय्यमहामनाः ॥ रौमास्त्रंप्रमुमोचाथपुष्कलंप्रतिदारुणम् ॥ ४९ ॥ तन्मुक्तमस्त्रमालोक्यचंपकेनमहात्मना ॥ छेत्तुंयावन्मनश्चक्रेतावद्रथस्तःशरेणसः ॥ ५० ॥ वद्धश्चंपकवीरेणरथेस्वेस्थापितःपुनः ॥ पुरंप्रेषयितुंतावन्मनश्चक्रेमहामनाः ॥ ५१ ॥ हाहाकारोमहानासीद्वैद्धेपुष्कलसंज्ञिके ॥ शत्रुभ्रंप्रययुर्योधाःपलायनपरायणाः ॥ ५२ ॥ भग्नंस्तान्वीक्ष्यशत्रुघ्नोहनूमंतमुवाचह ॥ केनवीरेणमेभग्नंबलंवीरेरलंकृतम् ॥ ५३ ॥ तदेवाचमहीनाथपुष्कलंपरवीरहा ॥ बद्धानयतिवीरोऽसौचंपकःस्वपदोद्धुरः ॥ ५४ ॥ तस्येदृग्वाक्यमाकर्ण्यशत्रुघ्नःकोपसंयुतः ॥ उवाचपवनोद्भूतंमोचयाशुनृपात्मजात् ॥ ५५ ॥ महाबलःसुतश्चास्त्यवद्धाद्यःपुष्कलंभटम् ॥ तस्यान्मोचयवीराद्यकथंतिष्ठसिचाहवे ॥ ५६ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यहनूमानोमितिब्रुवन् ॥ जगामतंमोच

॥ ५७ ॥

१ शितैः–ह० पा० । २ शरवाधमपीडिताः–ह० पा० । ३ सर्वशस्त्रभृत्–ह० पा० । ४ यमास्त्रम्–ह० पा० । ५ बद्धः–ह० पा० । ६ युद्धे–ह० पा० ।

यितुंपुष्कलंचंपकाद्भटात् ॥ ५७ ॥ हनूमंतमथालोक्यतंमोचयितुमागतम् ॥ बाणैःशतैश्चसाहस्रैर्जघानपरकोपनः ॥ ५८ ॥ बाणांस्तान्सवभंजाशुमुक्तां
स्तेनमहौत्मना ॥ पुनरप्येनमेवाशुबाणान्मुंचन्महानभूत्॥५९॥तान्सर्वांश्चूर्णयामासनाराचान्रिमोचितान् ॥ शालंकरेसमाधृत्यजघाननृपनंदनम्॥६०॥
शालेतनविनिर्मुक्तंतिलशःकृतवान्बली ॥ गजोहनूमतामुक्तोनृपनंदनमस्तके ॥ ६१ ॥ सोप्याहतश्चंपकेनमृतोभूमौपपातसः ॥ शिलाःसमोचयामास
हनूमान्परमास्त्रवित् ॥ ६२ ॥ चंपकस्ताःशिलाःसर्वाःक्षणाच्चूर्णितवान्भृशम् ॥ बाणयंत्रिकयात्रह्मन्महच्चित्रमभूदिदम् ॥ ६३ ॥ स्वमुक्तास्ताःशिलाःसर्वा
श्चूर्णितावीक्ष्यमारुतिः ॥ चुकोपदृदयेत्यंतंवहुवीर्यमितिस्मरन् ॥ ६४ ॥ आगत्यचक्करेधृत्वानभस्युत्पतितःकपिः ॥ तावद्ययौनत्रपथादुपरिक्षिप्रवेग
वान् ॥ ६५ ॥ चंपकस्तंहनूमंतंयुयुधेनभसिस्थितः ॥ बाहुयुद्धेनमहतातांडितःकपिपुंगवः ॥ ६६ ॥ चुकोपमानसेवीरोगर्वपर्वतदारुणः ॥ पदाधृत्वा
चंपकंतंताडयामासभूतले ॥ ६७ ॥ ताडितोसौकपींद्रेणक्षणादुत्थायवेगवान् ॥ हनूमंतंतुलांगूलेधृत्वाचभ्रामसर्वतः ॥ ६८ ॥ कपींद्रस्तद्वलंवीक्ष्यहस
न्पादेऽग्रहीत्पुनः ॥ भ्रामयित्वाशतगुणंगजोपस्थेह्यपातयत् ॥ ६९ ॥ पपातभूमौसुवलोराजसूनुःसचंपकः ॥ मूर्च्छितोवीरभूपाह्यमलंकुर्वन्गणां
गणम् ॥ ७० ॥ तदाहाहेतिवैलोकाश्चक्रुश्चांपकानुगाः ॥ पुष्कलंमोचयामासवद्धंचंपकपाशतः ॥ ७१ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्या
यनसंवादेरामाश्वमेधेपुष्कलमोचनंनामेकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५१ ॥ छ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ चंपकंपतितंदृष्ट्वासुरथःक्षत्रियोवली ॥ पुत्रदुःखपरी
तांगोजगामस्यंदनेस्थितः ॥ १ ॥ कपींद्रमाजुहावाथसुरथःकोपसंयुतः ॥ निःश्वासवेगंसंमुंचन्महावलसमन्वितः ॥ २ ॥ आह्वयानंनृपंदृष्ट्वानिजंवीरः
कपीश्वरः ॥ जगामतंमहावीरोमहावेगसमन्वितः ॥ ३ ॥ तमागतंहनूमंतंतृणीकुर्वंतमुद्भटान् ॥ उवाचसुरथोराजामेघगंभीरमुस्वरः ॥ ४ ॥ ॥ सुरथउ
वाच ॥ धन्योसिकपिवर्यत्वंरुद्रालपराक्रमः ॥ येनरामंमहत्कृत्यंकृतंराक्षसकेपुरे ॥ ५ ॥ त्वंरामचरणस्यासिसेवकोभक्तिसंयुतः ॥ त्वयावरिणमत्पुत्रः
पातितश्चंपकोबली ॥ ६ ॥ इदानींत्वांतुसंवध्यगंतास्मिनगरेमम ॥ यत्रात्तिष्ठकपीशेशसत्यमुक्तंमयास्मृतम् ॥ ७ ॥ इतिभाषितमाकर्ण्यसुरथस्यक
पींश्वरः ॥ उवाचधीरयावाण्यारणेवीरैकभूषिते ॥ ८ ॥ हनूमानुवाच ॥ त्वंरामचरणस्मारीवयंरामस्यसेवकाः ॥ वध्नासिचेन्मांप्रसभंमोचयिष्यतिम
त्प्रभुः ॥ ९ ॥ कुरुवीरभवत्स्वांतस्थितंसत्यंप्रतिश्रुतम् ॥ रामंस्मरन्वेदुःखांतंयातिवेदावदंत्यदः ॥ १० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिब्रुवंतंसुरथःप्रश
स्यपवनात्मजम् ॥ विव्याधबाणैर्वहुभिःशितैःशाणेनदारुणैः ॥ ११ ॥ तान्मुक्तानगणय्याथबाणाञ्छोणितपातिनः ॥ करेजग्राहकोदंडंसज्यंशरसमन्वि

१ चंडकोपनः–इ० पा० । २ महाबलः–इ० पा० । ३ निःश्वासांश्च बहून्मुंचन्–इ० पा० ।

तम् ॥ १२ ॥ गृहीत्वाकरयोश्चापंबभंजकुपितः कपिः ॥ चीत्कुर्वैस्त्रासयन्वीरान्रक्षेदींर्णान्मृजन्भटान् ॥ १३ ॥ तेनभग्नंधनुर्दृष्ट्वास्वकीयंगुण संयुतम् ॥ अपरंधनुरादत्तमहद्गुणावशेषितम् ॥ १४ ॥ तच्चापिजगृहेरोषात्कपिश्चापंबभंजतत् ॥ अन्यच्चापंसमादत्ततद्भग्नंमहाबलः ॥ १५ ॥ तस्मिं श्चापेप्रभग्नेऽपिसोऽन्यद्धनुरुपाददत् ॥ सोपिचापंबभंजाशुमहावेगसमन्वितः ॥ १६ ॥ एवंराज्ञस्तुचापानामशीतिर्विदलीकृता ॥ क्षणेक्षणेमहारोषात्कुर्व न्नादाननेकधा ॥ १७ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःशक्तिमुग्रामथाददे ॥ शक्त्यासताडितोवीरःपपातक्षणमुत्सुकः ॥ १८ ॥ उत्थायस्यंदनंराज्ञोजग्राहकुपितो भृशम् ॥ उड्डीनस्तंगृहीत्वातुसमुद्रमतिवेगतः ॥ १९ ॥ तमुड्डीनंसमालक्ष्यसुरथःपरवीरहा ॥ ताडयामासपरिघैर्हेदिमारुतिमुद्यतम् ॥ २० ॥ मुक्तस्ते नरथोदूरान्नूर्णीभूतोभवत्क्षणात् ॥ सोन्यंरथंसमारुह्ययथौवेगात्समीरजम् ॥ २१ ॥ हनूमांस्तद्रथंपुच्छेसंवेष्टचप्रधनांगणे ॥ हयसारथिसंयुक्तंबभंजसप ताकिनम् ॥ २२ ॥ अन्यंरथंसमास्थाययथौराजामहाबलः ॥ बभंजतंरथंवेगान्मारुतिःकुपितांगकः ॥ २३ ॥ भग्नंतंस्यंदनंवीक्ष्यसुरथोन्यंसमा श्रितः ॥ भग्नःसतेनसहसाहयसारथिसंयुतः ॥ २४ ॥ एवमेकोनपंचाशद्रथाभग्नाहनूमता ॥ तत्कर्मवीक्ष्यराजापिविस्मितोयससैनिकः ॥ २५ ॥ कुपितःप्राहकीशेंद्रंधन्योसिपवनात्मज ॥ पराक्रमन्निदंकर्मनकर्तानकरिष्यति ॥ २६ ॥ क्षणमेकंप्रतीक्षस्वयावत्सज्यंधनुस्त्वहम् ॥ करोमिपवनोद्भूतरा मपादाब्जषट्पद ॥ २७ ॥ इत्युक्त्वाचापमात्तज्यंकृत्वारोषपरिप्लुतः ॥ अस्त्रंपाशुपतंनामसंदधेशरउत्तमे ॥ २८ ॥ ततोभूताश्चवेतालाःपिशाचायो गिनीमुखाः ॥ प्रादुर्बभूवुःसहसाभीषयंतःसमीरजम् ॥ २९ ॥ कपिःपाशुपतैरस्त्रैर्बद्धोलोकैरभीक्षितः ॥ हाहेतिचवदंत्येतेयावत्तावत्समीरजः ॥ ३० ॥ स्मृत्वारामंस्वमनसाऋोटयामासतत्क्षणात् ॥ समुत्कगात्रःसहसायुयुधेसुरथंनृपम् ॥ ३१ ॥ तंसमुत्कगात्रंसंवीक्ष्यसुरथःपरमास्त्रवित् ॥ महाबलंमन्यमा नोब्राह्ममस्त्रंसमादधे ॥ ३२ ॥ मारुतिर्ब्राह्ममस्त्रंतुनिजगालहसन्बली ॥ तन्निगीर्णंनृपोदङ्गारामंसस्मारभूमिपः ॥ ३३ ॥ स्मृत्वादाशरथिंरामंरामास्त्रंस्वश रासने ॥ संधायतंजगादेवंबद्धोसिकपिपुंगव ॥ ३४ ॥ श्रुत्वातत्प्रकमेव्यावत्तावैद्धद्वोरणांगणे ॥ राज्ञारामास्त्रतोवीरोहनूमान्रामसेवकः ॥ ३५ ॥ उवाच भूपंहनुमान्किंकरोमिमहीभुज ॥ मत्स्वाम्यस्त्रेणसंबद्धोनान्येनप्राकृतेनवै ॥ ३६ ॥ तन्मानयामिभूपालनयस्वस्वपुरंप्रति ॥ मोचयिष्यतिमत्स्वामीआग त्यसदयानिपिः ॥ ३७ ॥ बद्धेसमीरजेक्रुद्धःपुष्कलोभूमिपंययौ ॥ तंपुष्कलंसमायांतंविव्याधर्क्षैर्सुभिःशरैः ॥ ३८ ॥ अनेकबाणसाहस्रैर्नैजघानतु पंबली ॥ राज्ञानेकेशरास्तस्यच्छिन्नाःप्रधनमंडले ॥ ३९ ॥ एवंसमरसंक्रुद्धेसुरथेपुष्कलेतथा ॥ बाणैर्व्याप्तंजगत्सर्वंस्थास्नुभूयश्चरिष्णुच ॥ ४० ॥

१ द्विदलीकृताः–इ० पा० । २ समुत्कगात्रं तं वीक्ष्य–इ० पा० ३ यद्बाणैः–इ० पा० ।

तेषांरणेद्यमंवीक्ष्यमुमुहुःसुरसैनिकाः ॥ मानवानांतुकावार्ताक्षणात्रासंसमीयुषाम् ॥ ४१ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रविगमैर्महामंत्रपरिस्तुतैः ॥ बभूवतुमु
लंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ४२ ॥ तदाप्रकुपितोराजानाराचंतुसमाददे ॥ छिन्नःसतुकुधामुक्तैर्वत्सदंतैःसभारतैः ॥ ४३ ॥ छिन्नेतस्मिञ्छरे
राजाकोपादन्यंसमाददे ॥ छिनत्तियावत्सशरंतावल्लघ्वोद्दक्षितः ॥ ४४ ॥ मूर्च्छांप्रापमहातेजाःपुष्कलोमहदद्भुतम् ॥ युद्धंविधायसुमहद्राज्ञासहमहर्म
तिः ॥ ४५ ॥ पुष्कलेपतितेराजाशत्रुघ्नःशत्रुतापनः ॥ सुरथंप्रतिसंक्रुद्धोजगामस्यंदनस्थितः ॥ ४६ ॥ उवाचसुरथंभूपंरामभ्रातामहाबलः ॥
त्वयामहत्कृतंकर्मयद्वद्धःपवनात्मजः ॥ ४७ ॥ पुष्कलोपिमहावीरस्तथान्येममसैनिकाः ॥ पातिताःप्रधनेघोरेमहाबलपराक्रमाः ॥ ४८ ॥ इदानींति
ष्ठमद्वीरान्पातयित्वारणांगणे ॥ कुत्रयास्यसिभूमीशसहस्त्रममसायकान् ॥ ४९ ॥ इत्थमाश्रुत्यवीरस्यभाषितंसुरथोबली ॥ जगादरामपादाब्जंदधत्तेतसि
शोभनम् ॥ ५० ॥ मयातेपातिताःसंख्येवीरामारुतजोन्मुखाः ॥ इदानींपातयिष्यामित्यामपिप्रधनांगणे ॥५१॥ स्मरस्वरामंयोवीरःस्वमागत्यप्रक्षति
अन्यथाजीवितंनास्तिमत्पुरःशत्रुतापन ॥ ५२ ॥ इत्युक्त्वाबाणसाहस्रैस्तंजघानमहीपतिः ॥ शत्रुघ्नश्शरसंघातपंजरेन्यदधात्परम् ॥ ५३ ॥ शत्रुघ्नःशरसं
घातंमुंचंतंवह्निदेवतम् ॥ अस्त्रंसुमोचदाहार्थंशराणांनंतपर्वणाम् ॥ ५४ ॥ तदस्त्रंमुक्तमालोक्ययराजावैसुरथोमहान् ॥ वारुणास्त्रेणशमयन्विव्याधशरकोटि
भिः ॥ ५५ ॥ तदातद्योगिनीदत्तमस्त्रंधनुषिसंदधे ॥ मोहनंसर्ववीराणांनिद्राप्रापकमद्भुतम् ॥ ५६ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंसर्वांश्चयराजाहरिंस्मरन् ॥ जगादरा
त्रुप्रमथंसर्वशस्त्रास्त्रकोविदः ॥ ५७ ॥ मोहितस्त्वममश्रीमद्रामस्यस्मरणेनह ॥ नान्यन्मोहनमाभातिमैमापिभयतापदम् ॥ ५८ ॥ इत्युक्तवतिवीरेतुमो
चसमहास्त्रकम् ॥ तेनबाणेनसंछिन्नंपपातरणमंडले ॥ ५९ ॥ तन्मोहनंमहास्त्रंतुनिष्फलंवीक्ष्यभूमिपे ॥ अत्यंतंविस्मयंप्राप्यबाणंधनुषिसंदधे ॥ ६० ॥
लवणोयेननिहतोमहासुरविमर्दनः ॥ तैवाणंचापआधत्तघोरंकान्त्यानलप्रभम् ॥ ६१ ॥ तंवीक्ष्यराजाप्रोवाचबाणोयमसतांहृदि ॥ लगतेरामभक्तस्यसंशु
स्वेऽपिनभात्यसौ ॥ ६२ ॥ इत्येवंभाषमाणंतुबाणेनानेनशत्रुहा ॥ विव्याधहृदयेक्षिप्रंवह्निज्वालासमप्रभम् ॥ ६३ ॥ तेनबाणेनदुःखार्तामहापीडासमन्वि
तः ॥ रथोपस्थेक्षणंमूर्च्छामवापपरतापनः ॥ ६४ ॥ लक्षणात्तांव्यथांतीव्रांजगादरिपुमग्रतः ॥ सहस्वैकंप्रहारंमेकुत्रयासिसमाप्रतः ॥ ६५ ॥ एवमुक्त्वा
महासंरब्धेबाणमाधत्तसायके ॥ ज्वालामालापरीतांगंस्त्वर्णपुंखसमन्वितम् ॥ ६६ ॥ सबाणोधनुषोमुक्तःशत्रुघ्नेनपथिस्थितः ॥ छित्त्वोप्यग्रफलेनाशुहृदयेस
मपद्यत ॥ ६७ ॥ तेनबाणेनसंमूढश्चैपपातस्यंदनोपरि ॥ ततोहाहाकृतंसैन्यंभग्नंसर्वंपराद्रवत् ॥ ६८ ॥ सुरथोजयमापेदेसंग्रामेरामसेवकः ॥ दशवीराद
शसुतैर्मूर्च्छितांःपतिताःक्वचित् ॥ ६९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुरथविजयोनामद्विपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥५२॥

१ परिप्लुतैः–इ० पा० । २ शत्रुमभयम्–इ० पा० । ३ मायापि भयमाप मे–इ० पा० । ४ घोरकालानलप्रभम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ सुग्रीवस्तुतत्कटकंभग्नंवीक्ष्यरणांगणे ॥ स्वामिनंमूर्च्छितंवापिययौयोद्धुंनृपंप्रति ॥ १ ॥ आगच्छभूपसर्वान्नोमूर्च्छयित्वाकुतोभवान् ॥ गच्छतिक्षिप्रंमांदेहियुद्धंरणविशारद ॥ २ ॥ एवमुक्त्वानगंकंचिद्विशालंशाखयायुतम् ॥ उत्पाट्यप्राहरत्तस्यमस्तकेबलसंयुतः ॥ ३ ॥ तेनप्रहारेण महाबलोनृपःसंवीक्ष्यसुग्रीवमथोस्वचापे ॥ बाणान्समाधायशितान्सरोषाज्जघानवक्षस्यतिपौरुषोबली ॥ ४ ॥ तान्बाणान्व्यधमत्सर्वान्सुग्रीवःसहसा हसन् ॥ ताडयामासहृदयेसुरथंसुमहाबलः ॥ ५ ॥ पर्वतैःशिखरैश्चैवनगैर्द्विरदवर्ष्मभिः ॥ वेगात्संताडयामासदारयन्सुरथंनखैः ॥ ६ ॥ तमप्याशुबबंधास्त्राद्रामसंज्ञात्सुदारुणात् ॥ बद्धःकपिवरोमेनेसुरथंरामसेवकम् ॥ ७ ॥ गजोयथायसमयींशृंखलांपादलंबिताम् ॥ प्राप्यकिंचिन्नवैकर्तुंशक्नोतिस तथाह्यभूत् ॥ ८ ॥ जितंतेनमहाराज्ञासुरथेनसुपत्रिणा ॥ सर्वान्वीरान्रथेस्थाप्ययययौस्वनगरंप्रति ॥ ९ ॥ गत्वासभायांसुमहान्बद्धंमारुतिमब्रवीत् ॥ स्मरश्रीरघुनाथंत्वंदयालुंभक्तपालकम् ॥ १० ॥ यथात्वांबंधनात्सद्योमोचयिष्यतिसुद्बुधीः[1] ॥ नान्यथायुतवर्षेणमोचयिष्यामिबंधनात् ॥ ११ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यसमीरजस्तदासुबद्धमात्मानमवेक्ष्यवीरान् ॥ संमूर्च्छिताञ्छत्रुशराभिघातपीडायुतान्बंधनमुक्तयेस्मरत् ॥ १२ ॥ श्रीरामचंद्रंरघुवंशजातं सीतापतिंपंकजपत्रनेत्रम् ॥ स्वमुक्तयेबंधनतःकृपालुंसस्मारसर्वैःकरणैर्विशोकैः ॥ १३ ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ हानाथहानरवरोत्तमहादयालो सीतापतेरुचिरकुंतलशोभिवक्त्र[3] ॥ भक्तार्तिदाहकमनोहररूपधारिन्मांबंधनात्सपदिमोचयमाविलंबम् ॥ १४ ॥ संमोचितास्तुभवतागजपुंगवाद्यादेवाश्चदा नवकुलाग्निसुदह्यमानाः ॥ तत्सुंदरीशिरसिसंस्थितकेशबंधःसंमोचितस्तुकरुणालयमांस्मरस्व ॥ १५ ॥ त्वंयागकर्मनिरतोसिमुनीश्वरेंद्रैर्धर्मंविचारयसि भूमिपतीड्यपाद ॥ अत्राहमद्यसुरथेनविगाढपाशबद्धोस्मिमोचयमहापुरुषाशुदेव ॥ १६ ॥ नोमोचयस्यथयदिस्मरणातिरेकात्त्वंसर्वदेववरपूजितपादपद्म ॥ लोकोभवंतमिदमुल्लसितोऽहसिष्यत्तस्माद्विलंबमिहमाचरमोचयाशु ॥ १७ ॥ इतिश्रुत्वाजगन्नाथोरघुवीरःकृपानिधिः ॥ भक्तंमोचयितुंप्रागात्पुष्पकेणाशु वेगिना ॥ १८ ॥ लक्ष्मणेनानुगेनाथभरतेनसुशोभितम् ॥ मुनिवृंदैर्व्यासमुख्यैःसमेतंददृशेकपिः ॥ १९ ॥ तमागतंनिजंनाथंवीक्ष्यभूपंसमब्रवीत् ॥ पश्य राजन्निजंमोक्तुमायातंकृपयाहरिम् ॥ २० ॥ अनेकेमोचिताःपूर्वंस्मरणात्सेवकानिजाः ॥ तथामांपाशतोबद्धंसंमोचयितुमागतः ॥ २१ ॥ श्रीरामभद्रमायां तंवीक्ष्यासौसुरथःक्षणात् ॥ नतीश्चशतशश्चक्रेभक्तिपूरपरिप्लुतः ॥ २२ ॥ श्रीरामस्तंनिजैर्दोर्भिःपरिरेभेचतुर्भुजः ॥ मूर्ध्निसिंचन्नश्रुजलैर्हर्षाद्भक्तंस्व कंमुहुः ॥ २३ ॥ उवाचधन्यदेहोसिमहत्कर्मकृतंत्वया ॥ कपीश्वरस्त्वयाबद्धोहनूमान्सर्वतोबलः ॥ २४ ॥ श्रीरामःकपिवर्यंतंमोचयामासबंधनात् ॥ मू

१ दुष्टधीः–इ० पा० । २ विशंकैः–इ० पा० । ३ रुचिरकुंडलशोभिवक्त्र–इ० पा० ।

छिंतांस्तान्भटान्सर्वान्वीक्ष्यदष्ट्वास्वजीवयत् ॥२५॥ तेमूच्छीतत्यजुर्दृष्ट्वारौमेणसुरसेविना ॥ उत्थितादद्दशुःश्रीमद्रामचंद्रमनोरमम् ॥२६॥ प्रणतास्तेर घुपतिंतेनपृष्टाअनामयम्॥सुखीभूतानृपंप्रोचुःसर्वस्वकुशलंनृपाः॥२७॥सुरथोवीक्ष्यरामंचकृपापीथंसेवकात्मनः॥आगतंसकलंराज्यंसहयंसुमुदार्पयत्॥२८॥ अनेकवस्त्रयाभिःश्रीरामंसमतोषयत् ॥ कथयामासमेऽन्याख्यंकृतंतेक्षमराघव ॥ श्रीरामस्तमुवाचाथकृतंतेवाहरक्षणम् ॥ २९ ॥ क्षत्रियाणामयंधर्मः स्वामिनासहयुद्धचते ॥ त्वयासाधुकृतंकर्मरणेवीराःप्रतोषिताः ॥ ३० ॥ इत्युक्तवंतंनृहरिंपूजयन्ससुतोऽभवत् ॥ श्रीरामस्त्रिदिनंस्थित्वायथोतमनुमंत्र्यच ॥ ३१ ॥ कामगेनविमानेनमुनिभिःसहितोमहान् ॥ तंदृङ्गविस्मितास्तस्यकथाश्चकुर्मनोहराः ॥ ३२ ॥ चंपकंस्वपुरेस्थाप्यसुरथःक्षत्रियोबली ॥ शत्रुघ्नेनसमंयातुंमनश्चक्रेमहाबलः ॥ ३३ ॥ शत्रुघ्नःस्वहयंप्राप्यभेरीनादानकारयत् ॥ शंखनादान्बहुविधान्सर्वत्रसमवादयत् ॥ ३४ ॥ सुरथे नसमंवीरोयज्ञवाहममूमुचत् ॥ सवश्रामापरान्देशान्नकोपिजगृहेबली ॥ ३५ ॥ यत्रैवयत्रगतोवाहस्तत्रतत्रपरिभ्रमन् ॥ सैन्येनमहतायातःशत्रुघ्नःसुरथे नच ॥३६॥ कदाचिज्जाह्नवीतीरेवाल्मीकेराश्रमंवरम् ॥ गतोमुनिवरेर्जुष्टंप्रातधूमेनचिह्नितम् ॥ ३७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसं वादेरामाश्वमेधेरघुनाथसमागमोनामत्रिपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५३ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ गतःप्रातःक्रियांकर्तुसमिधस्तत्रिकयार्हकाः ॥ आनेतुं जानकीसूनुर्वृतोमुनिसुतैर्लवः ॥ १ ॥ ददर्शतत्रयज्ञार्थंस्वर्णपत्रेणचिह्नितम् ॥ कुंकुमागरुकस्तूरीदिव्यगंधेनवासितम् ॥ २ ॥ विलोक्ययज्ञातकुतुकोमुनि पुत्रानुवाचसः ॥ अर्वाकस्यमनोवेगःप्रातादेवान्मदाश्रमम् ॥ ३ ॥ आगच्छंतुमयासार्धंप्रेक्षंतांमाभयंकृथाः ॥ इत्युक्त्वासलवस्तूर्णंवाहस्त्यनिकटे गतः ॥ ४ ॥ सरराजसमंपस्थोवाहस्यरघुवंशजः ॥ धनुर्बाणधरःस्कंधेजयंतइवदुर्जयः ॥ ५ ॥ गत्वामुनिसुतैःसार्धंवाचयामासपत्रकम् ॥ भालस्थितंस्पष्टवर्णराजिराजितमुत्तमम् ॥ ६ ॥ विवस्वतोमहान्वंशः सर्वलोकेपुविश्रुतः ॥ यत्रकोपिपरावाधीनपरद्रव्यलंपटः ॥ ७ ॥ सूर्यवंशध्वजोधन्वीधनुर्दीक्षागुरुर्गुरुः ॥ यैदेवाःसामराःसर्वेनमंतिमणिमौलिभिः॥८॥ तस्यात्मजोवीरबलदृप्तहारीरघूद्वहः॥रामचंद्रोमहाभागःसर्वशूरशिरोमणिः ॥ ९ ॥ तन्माताकोशलनृपपुत्रीरत्नसमुद्भवा ॥ तस्याःकुक्षिभवैरत्नैरामःशत्रुक्षयंकरः ॥ १० ॥ करोतिहयमेधंसत्राह्मणेनसुशिक्षितः ॥ रावणाभिध विप्रेंद्रवधपापापनुत्तये ॥ ११ ॥ मोचितस्तेनवाहानांमुख्योसौयाज्ञिकोहयः ॥ महाबलपरीवारोपरिरक्षाभिःसुरक्षितः ॥ १२ ॥ तद्रक्षकोस्तिमद्भ्राताश त्रुघ्नोलवणांतकः ॥ हस्त्यश्वरथपादातसंघसेनासमन्वितः ॥ १३ ॥ यस्यराज्ञइतिश्रेष्ठोमानोजायेत्स्वकान्मदात् ॥ शूरावर्यधनुर्धारिश्रेष्ठावर्यमिहोत्क

१ हृष्टाः–इ० पा० । २ रामेणागासुरघातिना–इ० पा० । ३ समदापयत्–इ० पा० । ४ अनेकवस्त्रखेश्च–इ० पा० । ५ यत्र यत्र गतो वाहः पुरदेशान्परिभ्रमन् । तत्र शत्रुघ्न आयातः सुरथेन महाबलः–इ० पाठांतरम । ६ यज्ञमुक्तिमान्–इ०पा० ।

टाः ॥ १४ ॥ तेगृह्णंतुबलाद्धारंरत्नमालाविभूषितम् ॥ मनोवेगंकामजवंसर्वगत्याधिभास्वरम् ॥ १५ ॥ ततोमोचयिताभ्राताशत्रुघ्नोलीलयाहठात् ॥ शरासनविनिर्मुक्तवत्सदंतकृतव्यथात् ॥१६॥ येक्षत्रियाःक्षत्रियकन्यकार्यांजाताश्चसत्सेत्रकुलेषुसत्सु ॥ गृह्णंतुतेतद्विपरीतदेहानमंतुराज्यंरघवेनिवेद्य ॥१७॥ इतिसंवाच्यकुपितोलवःशस्त्रधनुर्धरः ॥ उवाचमुनिपुत्रांस्तान्रोषगद्गदभाषितः ॥ १८ ॥ पश्यतक्षिप्रमेतस्यधृष्टत्वंक्षत्रियस्यवै ॥ लिलेखयोभालपत्रेस्व प्रतापवलंनृपः ॥ १९ ॥ कोसौरामःकःशत्रुघ्नःकीटाःस्वल्पवलाश्रिताः ॥ क्षत्रियाणांकुलेजाताएतेनवयमुत्तमाः ॥२०॥ एतस्यवीरमूर्माताजानकीनकुशप्रसूः ॥ यारत्नंकुशसंज्ञंतुदधाराग्निमिवारणिः ॥ २१ ॥ इदानींक्षत्रियत्वादिददर्शयिष्यामिसर्वतः ॥ यदिक्षत्रियभूरेषभविष्यतिचशत्रुहा ॥ २२ ॥ गृहीष्यतिमयावद्धंवाहंयज्ञक्रियोचितम् ॥ नोचेत्क्षत्रत्वमुन्मुच्यकुशस्यचरणार्चकः ॥ २३ ॥ अधुनामद्धनुर्मुक्तैःशरैःसुप्तोभविष्यति ॥ अन्येयेचमहावीरारणमंडलभूषणाः ॥ २४ ॥ इत्यादिवाक्यमुच्चार्यलवोजग्राहतंहयम् ॥ तृणीकृत्यनृपान्सर्वाश्चापवाणधरोवरः ॥ २५ ॥ तदामुनिसुताःप्रोचुर्लवंहयजिहीर्षकम् ॥ अयोध्यानृपतीरामोमहावलपराक्रमः ॥ २६॥ तस्यवाहंनगृह्णातिशक्रोपिस्ववलोद्धतः ॥ मागृहाणशृणुष्वेदंमद्वाक्यंहितसंयुतम् ॥२७॥ इत्युक्तंसश्रुतौधृत्वाजगादसद्विजात्मजान् ॥ यूयंबलंनजानीथक्षत्रियाणांद्विजोत्तमाः ॥ २८ ॥ क्षत्रियावीर्यशौंडीर्याद्विजाभोजनशालिनः ॥ तस्माद्यूयंगृहेगत्वा भुंजतुंजननीहृतम् ॥ २९ ॥ इत्युक्तास्तेभवंस्तूष्णींप्रेक्षंतस्तत्पराक्रमम् ॥ लवस्यमुनिपुत्रास्तेसंतस्थुर्दूरतोवहिः ॥३०॥ एवंव्यतिकरेवृत्तेसेवकास्तस्य भूपतेः ॥ आयातास्तंहयंवद्धंदृष्ट्वाप्रोचुस्तदालवम् ॥ ३१ ॥ वर्वधकोहयमहोरुहः कस्यचधर्मराट् ॥ कोवाणवत्रजमध्यस्थःप्राप्स्यतेपरमांव्यथाम् ॥ ३२ ॥ तदालवोजगादाशुमयावद्धोश्वउत्तमः ॥ योमोचयतितस्याशुरुष्टोभ्राताकुशोपहान् ॥ ३३ ॥ यमःकरिष्यतिकिमुह्यागतोपिस्वयंप्रभुः ॥ नत्वागमिष्यतिक्षिप्रंशरवृष्टयासुतोषितः ॥ ३४ ॥ शेषउवाच ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यबालोयंमितिते ब्रुवन् ॥ समागतामोचयितुंहयंवद्धंतुयेहरेः ॥ ३५ ॥ तान्वेमोचयितुंप्राप्ताञ्छत्रुघ्नस्यचसेवकान् ॥ कोदंडंकरयोर्धृत्वाक्षुरप्रान्सममुमुचत् ॥३६ ॥ तेछिन्नबाहवःशोकाच्छत्रुघ्नंप्रतिसंगताः॥ पृष्टास्तेजगदुःसर्वंलवास्त्र भुजकृंतनम् ॥ ३७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवेनहयबंधननामचतुःपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५४ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरम्यांलवस्यबलिनोमुनिः ॥ संशयानःपर्यपृच्छन्नागंदशशतानन्म् ॥ १ ॥ ॥ श्रीवात्स्यायनउवाच ॥ त्वयोक्तंतुपुरारामःसीतामेकाकिनींवने ॥ रजकस्यदुरुक्त्यासीत्त्यजमहिलोल्लुपः ॥ २ ॥ जानक्यांकसुतौजातौकथंपनुर्धरतांगतौ ॥ कथंचशि

१ उरसेकम्–इ० पा० । २ जननीकृतम्–इ० जननीकरैः–इ० पा० । जननीह्यामीति पाठे–जनन्यापि कस्माद्याचित्वा आनीतं न द्व स्वयमुपाजितमित्यर्थः ।

क्षितावित्याद्यायोरामहयमाहरत् ॥ ३ ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंशेषोनागोमहामतिः ॥ प्रशस्यविप्रंजगदेरामचारित्रमद्भुतम् ॥ ४ ॥
शेषउवाच ॥ ॥ रामोराज्यमयोध्यायांभ्रातृभिःसहितोऽकरोत् ॥ धर्मेणपालयन्सर्वंक्षितिखंडंस्वयास्त्रिया ॥ ५ ॥ सीतादधारतद्वीर्यमासाःपंचाभवंस्त
दा ॥ अत्यंतंशुशुभेदेवीत्रयीवपुरुषंधरा ॥ ६ ॥ कदाचित्समयेरामःपप्रच्छचविदेहजाम् ॥ कींदृशोदोहदःसाध्विमयातेसाध्यतेहिसः ॥ ७ ॥ रहस्येवतु
सापृष्टात्रपमाणापतिसती ॥ लज्जागद्गदवाग्रामनिजगादवचोऽमृतम् ॥ ८ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ त्वत्कृपातोमयासर्वंसुकंभोक्ष्यामिशोभनम् ॥ नकश्चिन्मा
नसेकांतविषयोह्यतिरिच्यते ॥ ९ ॥ यस्याभवाद्दशःस्वामीदेवसंस्तुतसत्पदः ॥ तस्याःसर्ववरीवर्तिनकिंचिदवशिष्यते ॥ १० ॥ त्वमाग्रहात्पृच्छसिमां
दोहदंमनसिस्थितम् ॥ ब्रवीमिपुरतःसत्यंतवस्वामिन्मनोहर ॥ ११ ॥ चिरंजातंमयासत्योलोपामुद्रादिकाःस्त्रियः ॥ दृङ्गास्वामिन्मनोद्रष्टुंताउत्सुकतिसुं
दरीः ॥ १२ ॥ राज्यंप्राप्तात्वयासार्द्धमनेकसुखमास्थिता ॥ कृतघ्नाहंकदापीहतानमस्कर्तुमानसा ॥ १३ ॥ तत्रगत्वातपःकोशान्वस्त्राद्यैःपरिपूजये ॥
रत्नानिचैवभास्वंतिभूषाअपिसमर्पये ॥ १४ ॥ यथामेतोषिताःसत्योददत्याशीर्मनोहराः ॥ एपमेदोहदःकांतपरिपूरयमानसः ॥ १५ ॥ इत्थमाकर्ण्यवच
नंसीतायाःसुमनोहरम् ॥ जगादपरमप्रीतोरामचंद्रःप्रियांप्रति ॥ १६ ॥ धन्यासिजानकीप्रातर्गमिष्यसितपोधनाः ॥ प्रेक्ष्यतास्तुकृतार्थात्वमाग
मिष्यसिमेंऽतिकम् ॥ १७ ॥ इतिरामवचःश्रुत्वापरमांप्रीतिमापसा ॥ प्रातर्ममभवत्यद्धातापसीनांसमीक्षणम् ॥ १८ ॥ अथतन्निशिरामे
णचाराःकीर्तिनिजांश्रुताम् ॥ प्रेक्षितुंप्रेषितास्तेतुनिशीथेह्यगमन्छनैः ॥ १९ ॥ तेप्रत्यहंरामकथाःशृण्वंतःसुमनोहराः ॥ तद्दिनेगतवंतस्तु
धनाढ्यस्यगृहंमहत् ॥ २० ॥ दीपंवीक्ष्यप्रज्वलंतंवचनंवीक्ष्यमानुषम् ॥ स्थितास्तत्रक्षणंचाराःसमशृण्वन्यशोभृशम् ॥ २१ ॥ तत्रकाचनवामा
क्षीबालकंप्रतिहर्षिता ॥ स्तनंधयंतंनिजगोवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ २२ ॥ पिबपुत्रययेष्टंत्वंस्तन्यंममममनोहरम् ॥ पश्चात्तवसुदुष्प्रापंभविष्यतिममा
त्मज ॥ २३ ॥ एतत्पुर्याःपतीरामोनीलोत्पलदलप्रभः ॥ तत्पुरीस्थजनानांतुनभविष्यतिवैजनुः ॥ २४ ॥ जन्माभावात्कथंपानंस्तन्यस्यभुवि
जायते ॥ तस्मात्पिबमुदुःस्तन्यंदुर्लभंहृदिमन्यच ॥ २५ ॥ येश्रीरामंस्मरिष्यंतिध्यायंतिचवदंतिये ॥ तेषामपिपयःपानंनभविष्यतिजातुचित् ॥२६॥
इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यश्रीरामयशसोमृतम् ॥ हर्षिताःप्रययुर्गेहमन्यद्व्राग्यवतोमहत् ॥ २७ ॥ तावदन्यश्चरस्तत्रमनोरममिदंगृहम् ॥ मत्त्वातिष्ठन्हि
रामस्यक्षणंशुश्रूषयायशः ॥ २८ ॥ तत्रकाचिन्निजंकांतंपर्यंकोपरिसुस्थितम् ॥ तांबूलंचवंतीदत्तंभर्त्रास्नेहेनसुंदरी ॥ २९ ॥ कंकेणस्वरशो

१ अन्वभूत्–इ० पा० । २ कंकणस्वर्णशोभाढ्या–इ० पा० ।

भाढ्याकर्पूरागरुधूपिता ॥ कांतंवीक्ष्यचलन्नेत्राकामरूपमवोचत ॥ ३० ॥ नाथत्वंताद्दशोमह्यंभासियाद्दग्रघोःपतिः ॥ अत्यंतसुंदरतरंवपुर्विभ्रत्सुकोमलम् ॥ ३१ ॥ पद्मप्रांतनेत्रयुग्मंवक्षोमोहनविस्तृतम् ॥ भुजौचसागदौबिभ्रत्साक्षाद्रामइवासिमे ॥ ३२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकांता यात्सुमनोहरम् ॥ उवाचनेत्रयोःप्रांतनर्तयन्कामसुंदरः ॥ ३३ ॥ शृणुकांतित्वयाप्रोक्तंसाध्यातुसुमनोहरम् ॥ पतिव्रतानांतद्योग्यंस्वकांतोरामए वहि ॥ ३४ ॥ परंकाहंमंदभाग्यःक्वरामोभाग्यवान्महान् ॥ क्वचाहंकोटवत्तुच्छःक्वब्रह्मादिसुरार्चितः ॥ ३५ ॥ खद्योतःक्वनभोरत्नंशलभःक्वनु पामरः ॥ गजारिःक्वमृगेंद्रोऽसौशशकःक्वनुमंदधीः ॥ ३६ ॥ क्वचसाजाह्नवीदेवीक्वरथ्याजलमुत्पथम् ॥ क्वमेरुःसुरसंवासःक्वगुंजापुंजको ल्पकः ॥ ३७ ॥ तथाहंक्वकरामोसौयत्पादरजसांगना ॥ शिलीभूताक्षणाज्जाताब्रह्ममोहनरूपधृक् ॥ ३८ ॥ इतिवाक्यंप्रब्रुवाणंपरिरेभेनिजंपतिम् ॥ जातकामाहतप्रेम्णानतिंतभ्रूधनुर्धरा ॥ ३९ ॥ इत्यादिवाक्यंसंश्रुत्यगतश्चान्यनिवेशनम् ॥ तावदन्यश्चरोवाक्यंशुश्रावयशसान्वितम् ॥ ४० ॥ काचि त्पुष्पमयींशय्यांचंदनंसहचंद्रकम् ॥ सर्वविधायकामार्हंजगादवचनंपतिम् ॥ ४१ ॥ पतेकुरुष्वभोगार्हंशयनंपुष्पमंचके ॥ चंदनादिकलेपंचतथाभोगम नेकधा ॥ ४२ ॥ त्वादृशाएवभोगार्हानचरामपराङ्मुखाः ॥ सर्वंरामकृपाप्राप्तमुपभुंक्ष्वयथातथम् ॥ ४३ ॥ मत्सदृशीकामिनीतेचंदनंतापहारकम् ॥ पर्यंकःपुष्पचितःसर्वंरामकृपाभवम् ॥ ४४ ॥ येरामंनभजिष्यंतितेनराजठरंस्वयम् ॥ नभवैंशक्रवंत्येववस्त्रभोगादिवार्जिताः ॥ ४५ ॥ इतिब्रुवंतींमहिलां हर्षितःपतिरब्रवीत् ॥ सर्वंतथ्यंब्रवीषित्वंममरामकृपाभवम् ॥ ४६ ॥ इत्येवंरामभद्रस्ययशःश्रुत्वागतश्चरः ॥ तावदन्यस्यवेश्मस्थश्चरोऽन्यःशुश्रुवे वचः ॥ ४७ ॥ काचित्कांतेनपर्यंकेवीणावादनतत्परा ॥ कांतेनरामसत्कीर्तिंगायमानापतिंजगौ ॥ ४८ ॥ स्वामिन्वयंधन्यतमायेषांपुर्यांपतिःप्रभुः॥ श्रीरामःस्वप्रजाःपुत्रानिवपातिचरक्षकः॥४९॥ योमहत्कर्मदुःसाध्यंकृतवान्सुलभंनतत् ॥ समुद्रंयोनिजग्राहसेतुंतत्रबबंधच॥५०॥रावणंयोरिपुंहत्वालंकां संभज्यवानरैः ॥ जानकीमाजहारत्रमहदाचारमाचरत् ॥ ५१ ॥ इतिप्रोक्तंसमाकर्ण्यचःसुमधुराक्षरम् ॥ पतिःस्मितंचकारेमांवाक्यंपुनरथाब्र वीत् ॥ ५२ ॥ मुग्धेनेदंमहत्कर्मरामचंद्रस्यभामिनी ॥ दशाननवधादीनिसमुद्रदमनानिच ॥ ५३ ॥ लीलयायोवनिंप्राप्तोब्रह्मादिप्रार्थितोमहान् ॥ करो तिसचरित्राणिमहापापहराणिच ॥ ५४ ॥ माजानीहिनरंरामंकौसल्यानंददायकम् ॥ सृजत्यवतिहंत्येतद्विश्वंलीलात्तमानुषः ॥ ५५ ॥ धन्यावयंयेरामस्य पश्यामोमुखपंकजम् ॥ ब्रह्मादिसुरवृंदैर्शमहत्पुण्यकृतोवयम् ॥ ५६ ॥ अश्रृणोद्रामचंद्रस्यचरित्रंश्रुतिसौख्यदम् ॥ इत्यादिवाक्यंशुश्रावचारोद्वारिस्थि

१ मार्जारः–इ० पा० ।

तोमुहुः ॥ ५७ ॥ अन्योह्यन्यंगृहंगत्वातस्थौश्रोतुंहरेर्यशः ॥ तत्रापिरामभद्रस्ययशःशुश्रावशोभनम् ॥ ५८ ॥ खेलंतीस्वामिनासार्धंद्यूतेनसुमनोहरा ॥ उवाचवाक्यंमधुरंनर्तयंतीवकंकणे ॥ ५९ ॥ जितंमयाकांतजवेनसर्वंकरिष्यसित्वंकिमुहारिमानसः ॥ इत्यादिवाक्यंपरिहासपूर्वकंकृत्वास्वकांतंपरिषस्वजेमुदा ॥ ६० ॥ उवाचकांतश्चार्वंगिजितमेवसुशोभने ॥ रामंमेस्मरतोनित्यंनकुत्रापिपराजयः ॥ ६१ ॥ इदानींत्वांतुजेष्यामिरामंस्मृत्वामनोहरम् ॥ देवायथापुरास्मृत्वादितिजानजयन्क्षणात् ॥ ६२ ॥ एवमुक्त्वापाशकानांपरिवर्तनमाकरोत् ॥ तावज्जयंप्रपेदेसौहर्षितोवाक्यमब्रवीत् ॥ ६३ ॥ ममप्रोक्तमृतंजातंजितात्वंनवयौवना ॥ रामस्मारीकदाप्येवनभवेद्रिपुतोभयी ॥ ६४ ॥ इत्येवंतौवदंतौचपरस्परमथोत्सुकौ ॥ परिरभ्यदृढंप्रेम्णाततश्चारोगतोगृहम् ॥ ६५ ॥ एवंपंचमहाचाराराज्ञःसंश्रुत्यवैयशः ॥ परस्परंप्रशंसंतोगेहंस्वंस्वंययुर्मुदा ॥ ६६ ॥ एकःपष्ठश्चरःकारुगेहानालोक्यतत्रह ॥ जगामश्रोतुकामोसौयशोराज्ञोमहीपतेः ॥ ६७ ॥ रजकःक्रोधसंस्पृष्टोभार्यामन्यगृहोषिताम् ॥ पदासंताडयामासधिक्कुर्वंश्छोणनेत्रवान् ॥ ६८ ॥ गच्छत्वंमद्गृहात्तस्यगेहंयत्रोषितादिनम् ॥ नाहंगृह्णामिभवतींदुष्टांवचनलंघिनीम् ॥ ६९ ॥ तदास्यमाताप्रोवाचमात्यजैनांगृहागताम् ॥ अपराधेनरहितांदुष्टकर्मविवर्जिताम् ॥ ७० ॥ मातरंप्रत्युवाचाथरजकःक्रोधसंयुतः ॥ नाहंरामइवप्रेष्ठांगृह्णाम्यन्यगृहोषिताम् ॥ ७१ ॥ सराजायत्करोत्येवतत्सर्वंनीतिमद्भवेत् ॥ अहंगृह्णामिनोभार्यांपरवेश्मनिसंस्थिताम् ॥ ७२ ॥ पुनःपुनरुवाचेदंनाहंरामोमहीश्वरः ॥ यःपरस्यगृहेसंस्थांजानकींवैररक्षसः ॥ ७३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यचारःक्रोधपरिप्लुतः ॥ खड्गंगृहीत्वास्वकरेतंहंतुंविदधेमनः ॥ ७४ ॥ सरामोक्तंचसस्मारनवध्यःकोपिमेजनः ॥ इतिज्ञात्वासरोपंतुसंजहारमहामनाः ॥ ७५ ॥ तदाश्रुत्वासुदुःखार्तःपंचचारायतःस्थिताः ॥ ततोगतःप्रकुपितोनिःश्वसन्मुहुरुच्छ्वसन् ॥ ७६ ॥ तेवैपरस्परंतत्रमिलितास्तुसमब्रुवन् ॥ स्वश्रुतंरामचरितंसर्वलोकैकपूजितम् ॥ ७७ ॥ तेतद्भापितमाकर्ण्यपरस्परममंत्रयन् ॥ नवाच्यंरघुनाथायावाच्यंदुष्टजनोदितम् ॥ ७८ ॥ इतिसंमंत्र्यतेगेहंगत्वासुषुपुरुत्सुकाः ॥ प्रातराज्ञेप्रशंसामइतिबुद्ध्वाव्यवस्थिताः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेचारनिरीक्षणंनामपंचपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५५ ॥ छ ॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ प्रातर्नित्यंविधायासौब्राह्मणान्वेदवित्तमान् ॥ हिरण्यदानैःसंतर्प्यविधिवत्संसदंययौ ॥ १ ॥ लोकाःसर्वेनमस्कर्तुंरघुनाथंमहीपतिम् ॥ पुत्रवत्स्वप्रजाःसर्वाःपालयंतंययुःसभाम् ॥ २ ॥ लक्ष्मणेनातपत्रंतुधृतंमूर्धनिभूपतेः ॥ तदाभरतशत्रुघ्नौचामरद्वंद्वधारिणौ ॥ ३ ॥ वसिष्ठप्र

१ धनं त्वदीयं ग्लहरूपितं यत्–इ० पा० ।

मुखास्तत्रमुनयःपर्युपासत ॥ सुमंत्रप्रमुखास्तत्रमंत्रिणोन्यायकर्तृकाः ॥ ४ ॥ एवंप्रवृत्तेसमयेषट्चारास्तेस्वलंकृताः ॥ समाजग्मुर्नरपतिंनमस्कर्तुस
भास्थितम् ॥ ५ ॥ तान्वकुकामान्सर्वान्दृष्ट्वाचाराञ्नृपतिस्तत्तमः ॥ सभायामंतरावेश्मरहःप्राविशदुत्सुकः ॥ ६ ॥ एकांतितांश्चारान्सर्वान्पप्रच्छसुमति
नृपः ॥ कथयंतुचरामह्यंयथातथ्यमरिंदमाः ॥७॥ लोकाब्रुवंतिमांकीदृग्भार्यायाममकीदृशम् ॥ मंत्रिणांकीदृशंलोकावदंतिचरितंकथम् ॥ ८ ॥ इतिवा
क्यंसमाकर्ण्यचारामममथाब्रुवन् ॥ मेघगंभीरयावाचापृच्छंतंरघुनायकम् ॥ ९ ॥ ॥ चाराऊचुः ॥ ॥ नाथकीर्तिर्जनान्सर्वान्पावयत्यधुनाभुवि ॥
गृहेगृहेश्रुतास्माभिःपुरुषैःस्त्रीभिरीडिता ॥१०॥ विक्लस्वतोमहान्वंशोभवतापरमेष्ठिना ॥ अलंकर्तुगतंभूमौकीर्तिर्विस्तारितावहुः ॥११॥अनेकेसगराद्याश्च
कीर्तिमंतोमहाबलाः ॥ अभवंस्तादृशीकीर्तिस्तेषांनाभूद्यथातव ॥ १२ ॥ त्वयानाथेनसकलाःकृतार्थाश्चप्रजाःकृताः ॥ यासांनाकालमरणंनचरोगाद्युपद्रु
तिः ॥१३ ॥ यादृशश्चंद्रमालोकियादृशीजाह्नवीसरित् ॥ तादृक्तवचसत्कीर्तिःप्रकाशयतिभूतलम् ॥१४॥ ब्रह्मादिकाभवत्कीर्तिमाकर्ण्यैत्रपितराभृशम् ॥
नाथसर्वत्रतेकीर्तिःपावयत्यधुनाजनान् ॥ १५ ॥ वयंधन्यतमाःसर्वेयेचारास्तवभूपते ॥ क्षणेक्षणेतवमुखंलोकयाममनोहरम् ॥ १६ ॥ इत्यादि
वाक्यंचाराणांपंचानांवीक्ष्यराघवः ॥ षष्ठंप्रपृच्छचारंतंविलक्षणमुखांकितम् ॥ १७ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ सत्यंवदमहाबुद्धेयच्छुतंलोकसंक
रे ॥ तादृक्प्रशंसमेसर्वमन्यथापातकादिकृत् ॥ १८ ॥ पुनःपुनश्चतंरामःपप्रच्छाशुसविस्तरम् । तथापिनव्रवीत्येवरामलौकिकभा
षितम् ॥ १९ ॥ तदारामःप्रत्यवोचच्चारंमुखविलक्षितम् ॥ शपामित्वांतुसत्येनशंससर्वंयथातथम् ॥ २० ॥ तदारामंप्रत्युवाचचारोवाक्यं
शनैःशनैः ॥ अकथ्यमपितेवाच्यंवाक्यंकारुजनोदितम् ॥ २१ ॥ ॥ चारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्सर्वत्रतेकीर्तिर्देशाननवधादिका ॥ अन्यत्रराक्षसगृहे
स्थितायास्तेस्त्रियाअहो ॥ २२ ॥ कारुरेकस्तुरजकोनिशीथेमहिलांस्वकाम् ॥ अन्यगेहेपितांदृङ्वाधिक्कुर्वन्समताडयत् ॥ २३ ॥ तन्माता
प्रत्युवाचेमांकथंताडयसेऽनघाम् ॥ गृहाणमाकुथानिंदांस्त्रियंमद्वाक्यमाचर ॥ २४ ॥ तदावोचत्सरजकोनाहंरामोमहीपतिः ॥यद्राक्षसगृहे
ध्युष्टांसीतामंगीचकारसः ॥ २५ ॥ सर्वराज्ञःकृतंकर्मनीतिमद्भवतीप्रभो ॥ अन्येषांपुण्यकर्तृणामपिकृत्यमनीतिमत् ॥ २६ ॥ पुनःपुनरुवा
चासौनाहंरामोमहीपतिः ॥ चुकुपेसमयेराजन्मयावाक्यंतवस्मृतम् ॥ २७ ॥ तदानींशिरआच्छिद्यापतयामिमहीतले ॥ कृतःपुनर्वैचारोमेक्रमोरज ॥ ६२ ॥
कःकतु ॥ २८ ॥ अयंदुष्टोनृतंवक्तिनहीदंतथ्यमुच्यते ॥ आज्ञापयसिचेद्रामसांप्रतंमारयामितम् ॥ २९ ॥ अवाच्यमपितेप्रोक्तंत्वदाम्रहतउद्यमः ॥

१ व्यापकृत्तकाः—इ० पा० । २ कृतार्थाः पूर्वत्रा वृप—इ०, भरतप्रमुखानृपाः—इ० च पा० ।

राजाप्रमाणमत्रेदंविचारयतुसंगतम् ॥ ३० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यमहावज्रानिभाक्षरम् ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासमाचरन्मूर्च्छितोप
तत् ॥ ३१ ॥ तंमूर्च्छितंनृपंदृष्ट्वाचारादुःखसमन्विताः ॥ वीजयामासुर्वासोग्रैर्दुःखापनयहेतवे ॥ ३२ ॥ सलब्धसंज्ञोनृपतिर्मुहूर्तेनजगादतान् ॥ गच्छंतु
भरतंशीघ्रंप्रेषयंतुचमांप्रति ॥ ३३ ॥ तेदुःखिताश्चरास्तूर्णंभरतस्यगृहंगताः ॥ कथयामासूरामस्यसंदेशंनयहारकाः ॥ ३४ ॥ भरतोरामसंदेशंश्रु
त्वाधीमान्ययौसदः ॥ रामंप्रतिरहःसंस्थंश्रुत्वातंत्वरयायुतः ॥ ३५ ॥ आगत्यतंप्रतीहारंप्रत्युवाचमहामनाः ॥ कुत्रास्तेरामभद्रोऽसौममभ्राताकृपा
निधिः ॥ ३६ ॥ तन्निर्दिष्टंगृहंवीरोययौरत्नमनोहरम् ॥ रामंविलोक्यविक्लांतंभयमापसमानसे ॥ ३७ ॥ किंवासौकुपितोरामःकिंवादुःखमिदंविभोः ॥ तदा
प्रोवाचनृपतिंनिःश्वसंतंमुहुर्मुहुः ॥ ३८ ॥ स्वामिन्सुखसमाराध्यंवक्त्रंतेकथमानतम् ॥ अश्रुभिर्लक्ष्यतेराहुग्रस्तदेहःशशीवते ॥ ३९ ॥ सर्वंमेकारणंत
थ्यंब्रूहिमांकिंकरोमिते ॥ त्यजदुःखंमहाराजकथंदुःखस्यभाजनम् ॥ ४० ॥ एवंभ्रात्राप्रोच्यमानोगद्गदस्वरयागिरा ॥ प्रोवाचभ्रातरंवीरोरामचंद्रश्चधा
र्मिकः ॥ ४१ ॥ शृणुभ्रातर्वचोमह्यंममदुःखस्यकारणम् ॥ तन्मार्जनंकुरुष्वाद्यभ्रातःप्रातर्महामते ॥ ४२ ॥ वंशेवैवस्वतेराजानकश्चिदयशःक्षतः ॥ म
त्कीर्तिरद्यकलुषागंगायमुनयागता ॥ ४३ ॥ येषांयशोनृणांभूमौतेषामेवसुजीवितम् ॥ अपकीर्तिक्षतानांतुजीवितंमृतकैःसमम् ॥ ४४ ॥ येषांयशोभवे
द्भूमौतेषांलोकाःसनातनाः ॥ अपकीर्त्युरगीदष्टास्तेषांभूयादधोगतिः ॥ ४५ ॥ अद्यमेकलुषाकीर्तिःस्वर्धुनीलोकविश्रुता ॥ तच्छृणुष्ववचोमेद्यरजकेन
यथोदितम् ॥ ४६ ॥ अस्मिन्पुरेद्यरजकउक्तवाञ्जानकीभवम् ॥ किंचिद्वाच्यंततोभ्रातःकिंकरोमिमहीतले ॥ ४७ ॥ किमात्मानंजहाम्यद्यकिमेनांजा
नकींस्त्रियम् ॥ उभयोःकिंमयाकार्यंतत्तथ्यंब्रूहिमेभवान् ॥ ४८ ॥ इत्युक्त्वानिर्गलद्बाष्पोवेपथुक्षुभितांगकः ॥ पपातभूमौविरजोधार्मिकाणांशिरो
मणिः ॥ ४९ ॥ भ्रातरंपतितंदृष्ट्वाभरतोःदुःखसंयुतः ॥ संवीक्ष्यशनकैरामंप्राप्तसंज्ञंचकारसः ॥ ५० ॥ संज्ञांप्राप्तंतुसंवीक्ष्यरामचंद्रंसुदुःखितम् ॥ उवाच
दुःखनाशायवाक्यंतुसुमनोहरम् ॥ ५१ ॥ कोऽयंवैरजकःकिंतुवाच्यंवाक्यंयथाब्रवीत् ॥ जिह्वाच्छेदंकरिष्यामिजानकीवाच्यकारिणः ॥ ५२ ॥ तदारामो
ब्रवीद्वाक्यंरजकस्यसुखोद्गतम् ॥ श्रुतंचारेणतत्सर्वंभरतायमहात्मने ॥ ५३ ॥ तच्छ्रुत्वाभरतःप्राहभ्रातरंदुःखशोकिनम् ॥ जानकीवह्निशुद्धाभूर्लंकायां
वीरपूजिता ॥ ५४ ॥ ब्रह्माब्रवीदियंशुद्धापितादशरथस्तव ॥ कथंसारजकोक्तित्वाद्धातव्यालोकपूजिता ॥ ५५ ॥ ब्रह्मादिसंस्तुताकीर्तिस्तवलोका
न्पुनातिहि॥साकथंरजकोक्त्यावैकलुषाद्यभविष्यति ॥५६॥ तस्मात्त्यजमहादुःखंसीतावाच्यसमुद्भवम् ॥ कुरुराज्यंतयासार्धमंतर्वत्न्यासुभाग्यया ॥५७॥

१ मुदा इ० पा० । २ मध्यमःपुरुष आर्षः—ब्रवीत्विति पाठो बोध्यः ।

त्वंकथंस्वशरीरंतुहातुमिच्छसिशोभनम् ॥वयंहताःस्मसर्वेऽद्यत्वांविनादुःखनाशकम् ॥५८॥ क्षणंसीतानजीवेत्त्वांविनासुमहोदया ॥ तस्मात्पतिव्रतासा
कंभुनक्तुविपुलांश्रियम् ॥ ५९ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यभरतस्यचधार्मिकः ॥ पुनरेवजगादेमंवाक्यंवाक्यविदांवरः ॥६० ॥ यत्त्वंकथयसिभ्रात्तस्तत्सर्वंधर्म
संयुतम्॥परंयद्रच्म्यहंवाक्यंतत्कुरुष्वममाज्ञया॥६१॥जानाम्येनांवाह्निशुद्धांपवित्रांलोकपूजिताम् ॥ लोकापवादाद्भीतोहंत्यजामिस्त्वांतुजानकीम् ॥६२॥
तस्मात्करोशितंधृत्वाकरवालंसुदारुणम् ॥ शिरश्छिंध्यथवाजायांजानकींसुंदरीवने ॥ ६३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यभरतोपतत् ॥ मूर्च्छितःसन्क्षि
तौदेहंकंपयुक्तःसबाष्पकः ॥ ६४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेभरतवाक्यंनामषट्पंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५६ ॥
॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ जगत्पवित्रसत्कीर्तिजानक्यावाच्यवाचनम् ॥ कथंतमकरोत्सर्वामीतन्मेकथयसुव्रत ॥ १ ॥ यथामेमनसःसौख्यंभविष्यति
सुशोभनम् ॥ तथाकुरुष्वशेषाद्यत्वन्मुखान्निःसृतामृतम् ॥ पिबतस्तृप्तिरेवस्याद्व्यथासंसृतिकृंतनम् ॥ २ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मिथिलायांमहापुर्यांज
नकोनामभूपतिः ॥ तस्यांकरोतिसद्राज्यंधर्मेणाराधयन्प्रजाः ॥ ३ ॥ तस्यसंकर्षतोभूमिंसीतयादीर्घमुख्यया ॥ सीरध्वजस्यनिरगात्कुमारीह्यतिसुंदरी ॥
॥॥तदात्यंतंसुदंप्राप्तःसीरकेतुर्महीपतिः ॥ सीतानामाकरोत्तस्यामोहिन्याजगतःश्रियः ॥ ५ ॥ सैकदोद्यानविपिनेखेलंतीसुमनोहरा ॥ अपश्यत्स्वमनः
कांतंशुकशुक्योर्युगंवदत् ॥ ६ ॥ अत्यंतंहर्षमापन्नमत्यंतंकामलोलुपम् ॥ परस्परंभाषमाणंस्नेहेनशुभयागिरा ॥ ७ ॥ रममाणंतदायुग्मंनभसिक्षिप्र
वेगतः ॥ समुत्पतन्नगोपस्थेस्थितंशब्दंचकारतत् ॥ ८ ॥ रामोमहीपतिर्भूमौभविष्यतिमनोहरः ॥ तस्यसीतेतिनाम्नातुभविष्यतिमहेलिका ॥ ९ ॥ स
तयासहवर्षाणांसहस्राण्येकयुग्दश ॥ राज्यंकरिष्यतेधीमान्कर्षन्भूमिपतीन्वली ॥ १० ॥ धन्यासाजानकीदेवीधन्योसौरामसंज्ञितः ॥ यौपरस्परमाप
न्नौपृथिव्यांरंस्यतोमुदा ॥ ११ ॥ इतिसंभाष्यमाणंतुशुकयुग्मंतुमैथिली ॥ ज्ञात्वेदंदेवतायुग्मंवाणींतस्यविलोक्यच ॥ १२ ॥ मदीयास्तुकथारम्याः
कुरुतेशुकयोर्युगम् ॥ एतद्गृहीत्वापृच्छामिसर्ववाक्यंगतार्थकम् ॥ १३ ॥ एवंविचार्यसासर्वीयाःसखीःप्रतिजगादह ॥ गृह्णंतुशनकैरेतत्पक्षियुग्मं
मनोहरम् ॥ १४ ॥ सख्यस्तास्तद्विरिंगित्वागृह्णन्पक्षियुगंवरम् ॥ निवेदयामासुरिदंस्वसख्याःप्रियकाम्यया ॥ १५ ॥ बहुधाविविधाश्छन्दान्कुर्वद्भिःस्म
नोहरम् ॥ आश्वासयामासतदापप्रच्छतदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ माभैषातांयुवारंम्योकौवांकुत्रसमागतौ ॥ कोरामःकाचसासीतातेज्ञानं
तुकुतःस्मृतम् ॥ १७ ॥ तत्सर्वंशंसतंक्षिप्रंमत्तोवांन्येतुयद्भयम् ॥ इतिपृष्टंतयापक्षियुगंसर्वमशंसत ॥ १८ ॥ ॥ पक्षियुग्ममुवाच ॥ ॥ वाल्मीकिरास्ते

॥ ६३ ॥

१ स्वामिन्–इ० पा० । २ रतिर्ह्रदरी–इ०पा० । ३ तद्ज्ञानम्–इ० पा० । ४ यतस्ते शब्दकौशलम्–इ० मत्तो नो भवतोभयम्–इ० पा० ।

सुमहानृषिर्धर्मविदुत्तमः ॥ आवांतदाश्रमस्थानेसर्वदासुमनोहरे ॥ १९ ॥ सशिष्यान्मापयामासभाविरामायणंमुनिः ॥ प्रत्यहंतत्पदस्मारीसर्वभूतहितेरतः ॥ २० ॥ तदावाभ्यांश्रुतंसर्वंभाविरामायणंमहत् ॥ मुहुर्मुहुर्गीयमानमायातंपरिपाठतः ॥ २१ ॥ शृण्वावांतेऽभिधास्यावोयोरामोयाचजानकी ॥ यद्यद्भविष्यतेतस्यारामेणक्रीडितात्मना ॥ २२ ॥ ऋष्यशृंगकृतेष्टयांचचतुर्धात्वंगतोहरिः ॥ प्रादुर्भविष्यतिश्रीमान्सुरस्त्रीगीतसत्कथः ॥ २३॥ सकौशिकेनमिथिलांप्राप्स्यतेभ्रातृसंयुतः ॥ धनुष्पाणिस्तदादृङ्नादुर्ग्राह्यमन्यधृभुजाम् ॥ २४ ॥ धनुर्भक्त्वाजनकजांप्राप्स्यतेसुमनोहराम् ॥ तयासहमहद्राज्यंकरिष्यतिश्रुतंवरे ॥ २५ ॥ एतदन्यच्चतत्रस्थैःश्रुतमस्माभिरुद्वहैः ॥ कथितंतवचार्वंगिमुंचावांगंतुकामुकौ ॥ २६ ॥ इतिवाक्यंतयोर्धृत्वाश्रोत्रयोःसुमनोहरम् ॥ पुनरेवजगादेदंवाक्यंपक्षियुगंप्रति ॥ २७ ॥ सरामःकुत्रवर्तेतकस्यपुत्रःकथंतुताम् ॥ परिग्रहीष्यतिवरःकीदृग्रूपधरोनरः ॥ २८ ॥ मयापृष्टमिदंसर्वंकथयंतुयथातथम् ॥ पश्चात्सर्वंकरिष्यामिप्रियंयुष्मन्मनोहरम् ॥ २९ ॥ तच्छ्रुत्वातांतुकामेनपीडितांवीक्ष्यसाशुकी ॥ जानकींहृदयेज्ञात्वापापठपुरतस्ततः ॥ ३० ॥ सूर्यवंशध्वजोधीमान्त्राजापंक्तिरथोवली ॥ यंदेवाःप्रित्यसर्वारीन्विजेष्यंतिचसर्वशः ॥ ३१ ॥ तस्यभार्ग्यत्रयंभाविशक्रमोहनरूपधृक् ॥ तस्मिन्नपत्यचातुष्कंभविष्यतिबलोन्नतम् ॥ ३२ ॥ सर्वेषामग्रजोरामोभरतस्तदनुस्मृतः ॥ लक्ष्मणस्तदनुश्रीमाञ्छत्रुघ्नःसर्वतोबली ॥ ३३ ॥ रघुनाथइतिख्यातिंगमिष्यतिमहामनाः ॥ तेषामनंतनामानिरामस्यबलिनःसखि ॥ ३४ ॥ पद्मकोशइवशोभनंमुखंपंकजाभनयनेसुदीर्घके ॥ उन्नतापृथुमनोहरानसावल्गुसंगतमनोहरेभ्रुवौ ॥ ३५ ॥ जानुलंबितमनोहरौभुजौकंबुशोभिगलकोतिह्वस्वकः ॥ सत्कपाटतलविस्तृतश्रिकंवक्षएतदमलंसलक्ष्मकम् ॥ ३६ ॥ शोभनोरुकटिशोभयायुतंजानुयुग्ममममलंस्वसेवितम् ॥ पादपद्ममखिलेनिजेःसदासेवितंरघुपतिंसुशोभनम् ॥ ३७ ॥ एतद्रूपधरोरामोमयार्कितुसवर्ण्यते ॥ शताननोपिनोयातिपक्षिणःकिमुमादृशाः ॥ ३८ ॥ यद्भपंवीक्ष्यलिलितामनोहरवपुर्धरा ॥ लक्ष्मीर्मुमोहभुविकावर्ततेयानमोहति ॥ ३९ ॥ महाबलोमहावीर्योंमहामोहनरूपधृक् ॥ किंवर्णयामिश्रीरामंसर्वैश्वर्यगुणान्वितम् ॥ ४० ॥ धन्यासाजानकीदेवीमहामोहनरूपधृक् ॥ रंस्यतेयेनसहितावर्षाणामयुतंमुदा ॥ ४१ ॥ त्वंकासिकिंतुनामासिवतसुंदरियत्तुमाम् ॥ परिपृच्छसिवैदग्ध्याद्रामकीर्तनमादरात् ॥ ४२ ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपक्षिणोर्युगम् ॥ उवाचजन्मललितंशंसंतीस्वस्यमोहनम् ॥ ४३ ॥ यात्वंयाजानकीप्रोक्तासाहंजनकपुत्रिका ॥ सरामोमांयदाभ्येत्यप्राप्स्यतेसुमनोहरः ॥ ४४ ॥ तदावांमोचयाम्यद्धानान्यथावाक्यलोभिता ॥ लीलयामिसुखे

१ वरः–इ०पा० । २ कंबुशेभिगलक्रोडहस्वकः–इ० पा० । ३ लीलया च सुखेनास्ताम्–इ० पा० ।

नास्तांमद्गेहमधुराक्षरौ ॥ ४५ ॥ इत्युक्तंतत्समाकर्ण्यवैपैतुर्भयतांगतौ ॥ परस्परंप्रक्षुभितौजानकीमित्यवोचताम् ॥ ४६ ॥ वयंवैपक्षिणःसाध्विवनस्था वृक्षगोचराः ॥ परिश्रमामसर्वत्रनोसुखंनोभवेद्भद्रे ॥४७॥ अंतर्वत्नीत्वकेस्थानेगत्वासंस्मृयपुत्रकान् ॥ त्वत्स्थानमागमिष्यामिसत्यमेद्युदितंवचः॥ ४८ ॥ एवंप्रोक्तातयासातुनमुमोचशुकींस्वयम् ॥ तदापतितस्तांप्रोवाचविनीतवदनुत्सुकः ॥ ४९ ॥ सीतेमुंचकथंभार्यारक्षसेमेममनोहरीम् ॥ आवांगच्छावविपि नेविचरावःसुखंक्वने ॥ ५० ॥ अंतर्वत्नीतुवर्तेतभार्यांममममनोरमा ॥ तस्याःप्रसूतिंकृत्वात्वामागमिष्यामिशोभने ॥ ५१ ॥ इत्युक्तानिजगादेमंसुखंगच्छ महामते ॥ एतांरक्षामिसुखिनींमत्पार्श्वेप्रियकारिणीम् ॥५२॥ इत्युक्तोदुःखितःपक्षीतामूचेकरुणान्वितः ॥ योगिभिःप्रोच्यतेयद्वैतद्वचस्तथ्यमेवहि॥५३॥ नवक्तव्यंनवक्तव्यंमौनमाश्रित्यतिष्ठताम् ॥ नोचेत्सवाक्यदोषेणप्राप्नोत्यालानयुग्मदः ॥ ५४ ॥ वयंचेदत्रवाक्ष्यंनाकरिष्यामनगोपरि ॥ बंधनंकथमावां स्यात्तस्मान्मौनंसमाचरेत् ॥ ५५ ॥ इत्युक्त्वातांप्रत्युवाचनाहंजीवामिभुंदरि ॥ इतयाभार्ययासीतेतस्मान्मुंचममनोहरे ॥ ५६ ॥ अनेकविधवाक्यैःसा बोधितानामुचत्तदा ॥ कुपितादुःखिताभार्याशशापजनकात्मजाम् ॥ ५७ ॥ यथात्वंपतिनासार्धंवियोजयसिमामितः ॥ तथात्वमपिरामेणवियुक्ताभव गर्भिणी ॥५८॥ इत्युक्तवत्यांतस्यांतुदुःखिताथापुनःपुनः ॥ प्राणानिरगमन्दुःखात्पतिदुःखेनपूरितात् ॥ ५९ ॥ रामंरामंस्मरंत्याश्चवदंत्याश्चपुनःपुनः ॥ विमानमागतंसद्यपक्षिणीस्वर्गतावभौ ॥ ६० ॥ तस्यांमृतायांदुःखार्तोभर्तातस्याःसपक्षिराट् ॥ परमंक्रोधमापन्नोजाह्नव्यांदुःखितोपतत् ॥ ६१ ॥ तथाभवामिरामस्यनगरेजनपूरिते ॥ मद्वाक्यादियमुद्विग्नावियोगेनसुदुःखिता ॥ ६२ ॥ इत्युक्त्वासपपातोदेजाह्नव्याश्रमशोभिते ॥ दुःखितःकुपि तोभीतस्तद्वियोगेनकंपितः ॥ ६३ ॥ क्रुद्धत्वाद्दुःखितत्वाच्चसीतायाअपमानतात् ॥ अंत्यजत्वंपरंप्राप्तोरजकःक्रोधनाभिधः ॥ ६४ ॥ यःक्रोधाच्चस्व कान्प्राणान्महतांदुष्टमाचरन् ॥ संत्यजेत्समृतोयातिअंत्यजत्वंद्विजोत्तमः ॥ ६५ ॥ तज्जातंरजकोक्त्यासौनिंदिताचवियोगिता ॥ रजकस्यचशापे नवियुक्तासावनंगता ॥ ६६ ॥ एतत्तेकथितंविप्रयत्तेपृष्टंविदेहजाम् ॥ पुनरत्रपरंवृत्तंशृणुष्वानिगदामितत् ॥ ६७ ॥ इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशे षवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरजकप्राग्जन्मकथनंनामसप्तपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥ ५७ ॥ ७ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथः सुदुःखितः ॥ प्रतीहारमुवाचेदंशत्रुघ्नंप्रापयाशुमाम् ॥ १ ॥ तद्वाक्यंप्रोक्तमाकर्ण्यक्षणाच्छत्रुघ्नमानयत् ॥ यत्रारामोनिजभ्राताभरतेनसहस्थितः ॥ २ ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वारघुनाथंचदुःखितम् ॥ प्रणम्यदुःखितोऽवोचत्किमिदंदारुणंमहत् ॥ ३ ॥ तदारामोंत्यजप्रोक्तंवाक्यंलोकविगर्हितम् ॥ तंप्रत्युवाचरामो

१ मधुपदकी–इ० पा० । २ पक्षिणी–इ० पा० । ३ शिष्युः–इ० पा० । ४ विनोते शेषः । ५ शत्रुघ्नं कथयामास शोकदुःखेन दुःखितः–इ० पा० ।

सौशत्रुघ्नंपदसेवकम् ॥ ४ ॥ अधोमुखोदीनरवोगद्गदाक्षरवेपथुः ॥ शृणुभ्रातर्वचोमेऽद्यकुरुतत्क्षिप्रमादरात् ॥ ५ ॥ यथास्याद्विमलाकीर्तिर्गंगेवपृथिवीं
गता ॥ सीतायावाच्यमतुलंलोकेश्रुत्वांत्यजोदितम् ॥ ६ ॥ हातुमिच्छामिदेहंस्वमेनांवाजानकींकिल ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामस्यकिलशत्रुहा ॥ ७ ॥
सवेपथुःपपातोर्व्यांदुःखितःपरदारणः ॥ संज्ञांप्राप्यमुहूर्तेनरघुनाथमवोचत ॥ ८ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ किमेतदुच्यतेस्वामिञ्जानकींप्रतिदारुणम् ॥
पाखंडैर्दुष्टचित्तैश्चसर्वधर्मबहिष्कृतैः ॥ ९ ॥ निंदिताश्रुतिरग्राह्याभवतित्वय्यजन्मनाम् ॥ जाह्नवीसर्वलोकानांपापघ्नीदुरितापहा ॥ १० ॥ निस्पृष्टा
पापिभिःपुंभिःसास्पर्शेनार्हितासताम् ॥ सूर्योजगत्प्रकाशायसमुदेतिजगत्यहो ॥ ११ ॥ उलूकानांरुचिकरोनभवेत्तत्रकाक्षतिः ॥ तस्मात्त्वमेनांगृह्णी
ष्वमात्यजानिंदितांस्त्रियम् ॥ १२ ॥ श्रीरामभद्रकृपयाकुरुष्ववचनंमम ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यशत्रुघ्नस्यमहात्मनः ॥ १३॥ पुनःपुनर्जगादेदंयदुक्तंभरतं
प्रति ॥ तन्निशम्यवचोभ्रातुर्दुःखपूरपरिप्लुतः ॥ १४ ॥ पपातमूर्च्छितोभूमौछिन्नमूलइवद्रुमः ॥ भ्रातरंपतितंवीक्ष्यशत्रुघ्नंदुःखितोभृशम् ॥ १५ ॥ प्रतीहार
मुवाचेदंलक्ष्मणंत्वानयांतिकम् ॥ सलक्ष्मणगृहंगत्वान्यवेदयदिदंवचः ॥ १६ ॥ ॥ प्रतीहारउवाच ॥ ॥ स्वामिन्रामोभवंतंतुसमाह्वयतिवेगतः ॥
सतच्छ्रुत्वासमाह्वानंरामचंद्रेणवेगतः ॥१७॥ जगामतरसातत्रयत्रसभ्रातृकोऽनघः ॥ भरतंमूर्च्छितंदृष्ट्वाशत्रुघ्नमपिमूर्च्छितम् ॥१८॥ श्रीरामचंद्रंदुःखार्तंदुः
खितोवाक्यमब्रवीत् ॥ किमेतद्दारुणंराजन्दृश्यतेमूर्च्छनादिकम् ॥१९॥ तदाशुशंसमांसर्वंकारणंमुख्यतोनव ॥ एवंवदंतंनृपतिर्वृत्तांतंसर्वमादितः ॥२०॥
शशंसलक्ष्मणंक्षिप्रंदुःखपूरपरिप्लुतम् ॥ लक्ष्मणस्तद्वचःश्रुत्वासीतायास्त्यागसंभवम् ॥ २१ ॥ निःश्वसन्मुहुरुच्छ्वासंस्तब्धगात्रइवाभवत् ॥ भ्रातरं
स्तब्धगात्रंचकंपमानंमुहुर्मुहुः ॥ २२ ॥ नकिंचनवदन्तंतंवीक्ष्यशोकार्दितोब्रवीत् ॥ किंकरिष्याम्यहंभूमौस्थित्वादुर्यशसांकितः ॥ २३ ॥ त्यजामीदंवपुः
श्रीमँल्लोकभीत्याचशोकवान् ॥ सर्वदाभ्रातरोमह्यंमद्वाक्यकरणोत्सुकाः ॥ २४ ॥ इदानींतेपिदैवेनप्रतिकूलवचःकराः ॥ कुत्रगच्छामिकंयामिहसिष्यं
तिनृपाभुवि ॥ २५ ॥ दुर्यशोलांछितंमांवैकुष्ठिनंरूपवन्नराः ॥ मनोर्वंशेपुराभूपाजाताजातागुणाधिकाः ॥ २६ ॥ इदानींमयिजातेतुविपरीतंबभूवतत् ॥
इतिसंभाषमाणंतंरामभद्रंसमीक्ष्यसः ॥२७॥संस्तभ्याश्रूणिविपुलान्युवाचविकलस्वरः ॥ स्वामिन्विषादंमाकार्षीःकथंतवमतिर्हृता ॥२८॥ सीतामनिंदितां
कोनुत्यजतिश्रुतवान्भवान् ॥ आकारयामिरजकंपरिपृच्छामितंप्रति ॥ २९ ॥ कथंत्वयानिंदितासाजानकीयोषितांवरा ॥ तवदेशेबलात्कश्चिद्बाध्य
तेनजनोल्पकः ॥ ३० ॥ तस्मात्तस्ययथास्वांतेप्रतीतिःस्यात्तथाचर ॥ किमर्थंत्यज्यतेभीरुःपतिव्रतपरायणा ॥ ३१ ॥ मनसावचसानान्यंजानातिज

१ गद्गदस्वरवेपथुः—इ० पा० ।

नकात्मजा ॥ तस्मादेनांगृहाणत्वमेतांमात्यजजानकीम् ॥ ३२ ॥ ममोपरिकृपांकृत्वामदुक्तंसंश्रयाशुतत् ॥ एवंवदंतंप्रत्यूचेरामःशोकेनकर्षितः ॥ ३३॥ लक्ष्मणंधर्मवाक्येनबोधयंस्त्यजनोद्यमः ॥ ३४ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथंतुमांब्रवीषित्वंमात्यजैनामनिंदिताम् ॥ लोकापवादात्त्यक्ष्येहंजानन्नपि विपापिनीम् ॥ ३५ ॥ स्वयशःकारणेऽहंस्वंदेहंत्यक्ष्याम्यशोभनम् ॥ त्वामपिभ्रातरंत्यक्ष्येलोकवादाद्विगर्हितम् ॥ ३६ ॥ किमुतान्येगृहाःपुत्रामित्राणिवसुशोभनम् ॥ स्वयशःकारणेसर्वंत्यजामिकिमुमैथिलीम् ॥ ३७ ॥ नतथामेप्रियोभ्रातानकलत्रंनबांधवाः ॥ यथामेविमलाकीर्तिर्वल्लभालोकविश्रुता ॥ ३८ ॥ इदानींरजकोनैवप्रष्टव्योभवतिध्रुवम् ॥ कालेनसर्वंभवितालोकचित्तस्यरंजनम् ॥ ३९ ॥ आमयोयद्वदामस्तुनचिकित्स्योभवेत्क्षितौ ॥ सकालेनपरीपाकाद्भेषजादेवनश्यति ॥ ४० ॥ तथाकालेनसंभाविसांप्रतंमाविलंबय ॥ त्यजैनांविपिनेसाध्वींमांवाखड्गेनघातय ॥ ४१ ॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यदुःखितोभूत्तदामहान् ॥ चिंतयामासचस्वांतेलक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ४२ ॥ पित्राज्ञप्तोजामदग्न्योमातरंचाप्यघातयत् ॥ गुरोराज्ञानैवलंघ्यायुक्ताऽयुक्तापिसर्वथा ॥ ४३ ॥ तस्मादेनांत्यजाम्येवरामस्यप्रियकाम्यया ॥ इतिसंचिंत्यमनसिभ्रातरंप्रत्युवाचसः ॥ ४४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ अकृत्यमपिकार्यंवैगुर्वाज्ञांनैवलंघयेत् ॥ तस्मात्कुर्वेभवद्वाक्यंयत्त्वंवदसिसुव्रत ॥ ४५ ॥ इत्येवंभाषमाणंतंलक्ष्मणंप्रत्युवाचसः ॥ साधुसाधुमहाप्राज्ञत्वयामेतोपितंमनः ॥ ४६ ॥ अद्यैवरात्रौजानक्यादोहदस्तापसीक्षणे ॥ तन्निषेणरथेस्थाप्यमोचयैनांमहावने ॥ ४७ ॥ इत्थंभाषितमाकर्ण्यविशुष्यद्वदनोभितः ॥ रुदन्बाष्पकलांमुंचञ्जगामस्वंनिवेशनम् ॥ ४८ ॥ सुमंत्रंतुसमाहूयवचनंतमथाब्रवीत् ॥ रथंमेकुरुसज्जंवैसदश्वंवरभूषितम् ॥ ४९ ॥ सतद्वाक्यंसमाकर्ण्यरथमानीतवांस्तदा ॥ आनीतंतंरथंदृष्ट्वालक्ष्मणःशोककर्षितः ॥ ५० ॥ परमंदुःखमापन्नःसंरुह्यस्यंदनंवरम् ॥ निःश्वसञ्जानकीगेहंप्रतस्थेभ्रातृसेवकः ॥ ५१ ॥ गत्वाचांतःपुरेभ्रातारामस्यमिथिलात्मजाम् ॥ प्रत्यूचेनिःश्वसन्वाक्यंदुःखपूरपरिप्लुतः ॥ ५२ ॥ मातर्जानकिरामेणप्रेषितोभवनंतव ॥ तापसीःप्रतियाहित्वंदोहदप्राप्तिहेतवे ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणस्यविदेहजा ॥ परमंहर्षमापन्नालक्ष्मणंप्रत्यभाषत ॥ ५४ ॥ ॥ जानक्युवाच ॥ ॥ धन्याहंमैथिलीराज्ञीरामस्यचरणस्मरा ॥ यस्यादोहदपूर्त्यर्थंप्रेषयामासलक्ष्मणम् ॥ ५५ ॥ अद्याहंतावनचरीस्तापसीःपतिदेवताः ॥ नमस्कुर्यांचवासोभिःपूजयामिमनोहराः ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वारम्यवस्त्राणिमहार्हाभरणानिच ॥ मणीन्विमलमुक्ताश्चकर्पूरादिसुगंधिमत् ॥ ५७ ॥ चंदनादिकवस्तूनिविचित्राणिसहस्रधा ॥ जग्राहरघुनाथस्यपत्नीस्वप्रियकाम्यया ॥ ५८ ॥

१ संशृणुष्व–इ० पा० । २ नाद्य–इ० पा० । ३ विलंबय–इ० पा० । ४ क्षणं तदा–इ० पा० । ५ महामते–इ० पा० । ६ प्रियकरी वरा–इ० पा० ।

सीतागृहीत्वासर्वाणिदासीनांकरयोर्मुहुः ॥ लक्ष्मणंप्रतिगच्छंतीदेहल्यांचास्खलत्तदा ॥ ५९ ॥ अविचार्यतदौत्सुक्याल्लक्ष्मणंप्रियकारिणम् ॥ उवाचकुत्र सरथोयेनमांप्रापयिष्यसि ॥ ६० ॥ सनिःश्वसन्रथंहैमंजानक्यासहानिर्विशत् ॥ सुमंत्रंप्रत्युवाचासौचालयाश्वान्मनोजवान् ॥ ६१ ॥ ससुयुक्तंरथंवाक्याल्ल क्ष्मणस्यतुचाह्वयत् ॥ अश्रुपूर्णमुखंपश्यल्लँक्ष्मणंसमुहुर्मुहुः ॥ ६२ ॥ आहतास्तेनकशयावाहास्तस्यापतन्पथि ॥ नचलंतियदावाहास्तदालक्ष्मणमब्रवी त् ॥ ६३ ॥ ॥ सुमंत्रउवाच ॥ ॥ स्वामिंश्चलंतिनोवाहायत्नेनपरिचालिताः ॥ किंकरोमिनजानेऽत्रकारणंवाहपातने ॥ ६४ ॥ एवंब्रुवंतंप्रत्यूचेलक्ष्मणो गद्गदस्वरः ॥ सारथिंधैर्यमास्थायताडयैतान्कशादिभिः ॥ ६५ ॥ एतच्छ्रुत्वोदितंयंताकथंचित्समचालयत् ॥ तदास्फुरद्दक्षनेत्रंजानक्यादुःखशंसक म् ॥ ६६ ॥ तदैवहृदयेशोकःसमभूद्दुःखशंसकः ॥ तदैवपक्षिणःपुण्याःकुर्वंतिपरिवर्तनम् ॥ ६७ ॥ एवंवीक्ष्यैववैदेहीप्रत्युवाचाथदेवरम् ॥ कथंमेतापसी क्षायैयातुमिच्छारघूद्वह ॥ ६८ ॥ रामेभूयाद्धिकल्याणंभरतेवातथानुजे ॥ तत्प्रजासुचसर्वत्रमाभवंतुविपर्ययाः ॥ ६९ ॥ एवंब्रुवंतींसंवीक्ष्यजानकींचस लक्ष्मणः ॥ नकिंचिदुक्तवान्रुद्धकंठोबाष्पप्रपूरितः ॥ ७० ॥ सागच्छंतीमृगान्वामंपरिवर्तनकारकान् ॥ अपश्यद्दुःखसंघातकारकान्समभाषत ॥ ७१ ॥ अद्ययन्मेमृगावामंवर्तयंतितदिष्यते ॥ श्रीरामचरणौमुक्त्वागच्छंत्यायुक्तमेवतत् ॥ ७२ ॥ महिलानांपरोधर्मःस्वभर्तृचरणार्चनम् ॥ तन्मुक्त्वान्यत्रयांत्यामे यद्भवेद्युक्तमेवतत् ॥ ७३ ॥ एवंपथिविचारंतुकुर्वंत्यापरमार्थतः ॥ जाह्नवीदृदृशेदेव्यामुनिवृंदैकसेविता ॥ ७४ ॥ यस्यांजलस्यकल्लोलादृश्यंतेदुग्धसंनि भाः ॥ तरंगोदृश्यतेयत्रस्वर्गसोपानमूर्तिभृत् ॥ ७५ ॥ यस्यावारिकणस्पर्शान्महापातकसंचयः ॥ पलायतेनकुत्रापिस्थानमीक्षन्समंततः ॥ ७६ ॥ गंगांप्राप्याथसौमित्रिर्जानकींस्यंदनेस्थिताम् ॥ उवाचनिर्गलद्बाष्पएंहिसीतेरथाद्भुवि ॥ ७७ ॥ सीतातद्वाक्यमाकर्ण्यक्षणादवततारसा ॥ लक्ष्मणेनधृता बाहौस्खलंतीपथिकंटकैः ॥ ७८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेजानक्यागंगादर्शनंनामअष्टपंचाशत्तमोऽध्या यः ॥ ५८ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ अथनावासमुत्तीर्यजाह्नवींलक्ष्मणस्तदा ॥ जानकींपरतस्तीरेहस्तेधृत्वावनंययौ ॥ १ ॥ साचलंतीपथितदाशुष्यद्व दनलक्षिता ॥ कंटकक्षतसत्पादास्खलंतीचपदेपदे ॥ २ ॥ लक्ष्मणस्तांमहाघोरेविपिनेदुःखदायिनि ॥ प्रवेशयामासतदाराघवाज्ञाविधायकः ॥ ३ ॥ यत्रवृक्षामहाघोराबर्बूलाःखदिराघनाः ॥ श्लेष्मातकाश्चिंचिणीकाःशुष्कादावेनवह्निना ॥ ४ ॥ कोटरस्थामहासर्पाःफूत्कुर्वंतिसुकोपिताः ॥ घूकाघूत्कुर्व तेयत्रलोकचित्तभयंकराः ॥ ५ ॥ व्याघ्राःसिंहाःसृगालाश्चद्वीपिनोतिभयंकराः ॥ दृश्यंतेयत्रसरलामनुष्यादाःसुकोपनाः ॥ ६ ॥ महिषाःसूकरादुष्टादंष्ट्राद्व

१ एहि सीते तरोर्मिलाम्–इ० पा० । २ राघवाज्ञाविशारदः–इ० पा० ।

यविलक्षिताः ॥ कुर्वंतिप्राणिनांतापंमानसस्यमदोद्धुराः ॥ ७ ॥ ईदृग्वनंप्रपश्यंतीभयेनोपगतज्वरा ॥ कंटकैर्देष्टचरणालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ ८ ॥
॥ जानक्युवाच ॥ ॥ वीरर्षिमुनिसंसेव्यानाश्रमान्नेत्रसौख्यदान् ॥ नाहंपश्यामिनोतेषांपत्न्याश्रुतपोधनाः ॥ ९ ॥ पश्यामिकेवलंघोरान्पक्षिणःशुष्कवृक्षकान् ॥ दावानलेनतत्सर्वंदह्यमानमिदंवनम् ॥ १० ॥ त्वांचपश्यामिदुःखार्तमश्रुपूर्णाकुलेक्षणम् ॥ शकुनेनेतरसाहन्नंभवेन्मम पदेपदे ॥ ११ ॥ तन्मेक थयवीराद्यकर्थमुत्कामहात्मना ॥ रामेणदुष्टदृदयाक्षिप्रंकथयमेहितत् ॥ १२ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यलक्ष्मणःशोककर्शितः ॥ संरुद्धवाष्पवदनोनकिंचित्प्रोक्तवांस्तदा ॥ १३ ॥ तदेवविपिनंघोरंगच्छंतीलक्ष्मणान्विता ॥ पुनरप्याहतंवीरंदुःखार्तापश्यतीसुखम् ॥ १४ ॥ तदापिसनतांवक्तिकिमपिप्रेक्षुलोलुपः ॥ तदासात्यंतनिर्वंधंचकारपरिपृच्छती ॥ १५ ॥ आग्रहेणयदापृष्टोलक्ष्मणःसीतयातदा ॥ रुद्धकंठोमुहुःशोचन्नवदत्त्यागसंभवम् ॥ १६ ॥ तद्वाक्यं पविनातुल्यंनिशम्यमुनिसत्तम ॥ मुलताकृत्तमूलेववभूवाकल्पवांजिता ॥१७॥ तदैवपृथिवीतांनजग्राहतनयामिमाम् ॥ रामोविपापिनींसीतांनजग्राहेतिशंकिनी॥१८॥पतितांतांतुवैदेहींदृष्ट्वासौमित्रिरुत्सुकः॥ पछवाग्रयसमींरेणसंज्ञितांतुचकारसः॥१९॥संज्ञांप्राप्ताह्युवाचेदंमाहास्यंकुरुदेवर ॥ कथंमांपापरहितां त्यजतेसरघूद्वहः ॥ २० ॥ एवंबहुविलप्याथलक्ष्मणंदुःखसंयुतम् ॥ संवीक्ष्यमूर्च्छितांभूमौपपातपरिदुःखिता ॥ २१ ॥ मुहूर्तेनापिसंज्ञांसाप्राप्यदुःखपरिप्लुता ॥ जगादरामचरणोस्मरंतीशोकविक्षता ॥२२॥ रघुनाथोमहाबुद्धिस्त्यजतेमांकथंमहान् ॥ योमदर्थेपयोराशिंवद्धवान्वानरैर्युतः ॥२३॥ सकथंमां महावीरोनिष्पापांरजकोक्तितः ॥ त्यजिष्यतिममैवात्रदैवंतुप्रतिकूलितम् ॥ २४ ॥ एवंवदन्तीपुनरपिमूर्च्छांप्राप्ताविदेहजा ॥ मूर्च्छितांतांसमीक्ष्याथरुरोद विकृतस्वरः ॥ २५ ॥ पुनःसंज्ञामवाप्यैवंसौमित्रिंनिजगादसा ॥ दुःखातुरंवीक्षमाणारुद्धकंठेसुदुःखिता ॥२६॥ सौमित्रेगच्छरामंत्वंधर्ममूर्तिंयशोनिधिम् ॥ मद्वाक्यमेवैतद्ब्रूयाःसमक्षंतपसांनिधेः ॥ २७ ॥ मांतत्याजभवान्यद्वैज्ञानभ्रपिविपापिनीम् ॥ कुलस्यसदृशंकिंवाज्ञास्यज्ञानस्यतत्फलम् ॥ २८ ॥ नित्यंत वपदेरक्तांत्वदुच्छिष्टभुजंहिमाम् ॥ भवांस्तत्याजतत्सर्वंममदैवंतुकारणम् ॥ २९ ॥ कल्याणंतवसर्वत्रभूयाद्वीरवरोत्तम ॥ अहंतावद्वनेत्वांहिस्मरंतीप्राणधारिका ॥ ३० ॥ मनसाकर्मणावाचाभवानेवममोत्तमः ॥ अन्येतुच्छीकृताःसर्वेमनसारघुवंशज ॥ ३१ ॥ भवेभवेभवानेवपतिर्भूयान्ममहीश्वर ॥ त्वत्पद स्मरणानेकहतपापासतींश्वरी ॥ ३२ ॥ श्वश्रूजनंब्रूहिसर्वंमत्संदेशंरघूत्तम ॥ त्यक्तावनेमहाघोरेरामेणनिरघासती ॥ ३३ ॥ स्मरामिचरणौयुष्मद्वनेमृगग णैर्युते ॥ अंतर्वत्नीवनेत्यक्तारामेणसुमहात्मना ॥ ३४ ॥ सौमित्रेभृशमद्वाक्यंभद्रंध्रुयाद्रघूत्तमे ॥ इदानींसंत्यजेप्राणान्नामवीर्यंसुरक्षती ॥ ३५ ॥ त्वंराम वचनंतथ्यंयत्करोषिशुभंतव ॥ परतंत्रेणतत्कार्यंरामपादाब्जसेविना ॥ ३६ ॥ गच्छत्वंरामसविधेशिवाःपंथानपवते ॥ ममोपरिकृपाकार्यास्मर्तव्यार्हक

॥ ६६ ॥

दाकदा ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वामूर्च्छितावभूमोपपातपुरतस्तदा ॥ लक्ष्मणोदुःखमापेदे वीक्ष्यमूर्च्छितजानकीम् ॥ ३८ ॥ वीजयामासवासोग्रैःसंज्ञांप्राप्तांप्रकृत्य च ॥ सौमित्रिःसांत्वयामासवचनैर्मधुरैर्मुहुः ॥ ३९ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ एषगच्छामिरामंवैगत्वाशंसामिसर्वशः ॥ समीपेतमुनेरस्तिवाल्मीकेरा श्रमोमहान् ॥ ४० ॥ इत्युक्त्वार्तापरिक्रम्यदुःखितोवाष्पपूरितः ॥ मुंचन्नश्रुकलांदुःखाद्यथौरामंमहीपतिम् ॥ ४१ ॥ जानकीदेवरंयांतंवीक्ष्यविस्मितलो चना ॥ हसत्यर्थंमहाभागोलक्ष्मणोदेवरोमम ॥ ४२ ॥ कथंमांप्राणतःश्रेष्ठांविपापांराघवोत्यजत् ॥ इतिसंचिंतयंतीसातमैक्षदनिमेषणा ॥ ४३ ॥ जाह्नवीं सर्वथोत्तीर्णाज्ञात्वासत्यंस्वहापनम् ॥ पतिताप्राणसंदेहंप्राप्तामूर्च्छागतातदा ॥ ४४ ॥ तदाहंसाःस्वपक्षाभ्यांजलमानीयसर्वतः ॥ सिषिचुर्मधुरोवाग्भिर्वो पुष्पसुगंधिमान् ॥ ४५ ॥ करिणःपुष्करैःस्वैर्यैर्जलपूर्णैःसमंततः ॥ व्यानंशरीरंरजसाक्षालयंतइवागताः ॥ ४६ ॥ मृगास्तदंतिकंप्राप्यसंतस्थुर्विस्मितेक्ष णाः ॥ नगाःपुष्पयुताआसंस्तत्कालंमधुनाविना ॥४७॥ एतस्मिन्समयेवृत्तेसंज्ञांप्राप्यतदासती॥विललापसुदुःखार्तोरामरामेतिजल्पती ॥४८॥ हानाथदी नबंधोहेकैरुणामयसंनिधे ॥ अपराधादृतेमांत्वंकथंत्यजसिवैवने॥४९॥इत्येवमादिभापंतीविलपंतीमुहुर्मुहुः॥इतस्ततःप्रपश्यंतींसमूर्च्छतींपुनःपुनः ॥५०॥ तदास्वशिष्येभेगवान्वाल्मीकिःसंगतोवनम् ॥ शुश्रावरुदितंतत्रकरुणास्वरभापितम् ॥ ५१ ॥ शिष्यान्प्रतिजगादाथपश्यंतुवनमध्यतः ॥ कोरोदितिम हाघोरेविपिनेदुःखितस्वरः ॥ ५२ ॥ तेप्रयुक्ताश्रमुनिनासंजग्मुर्यत्रजानकी ॥ रामरामेतिभापंतीवाष्पपूरपरिप्लुता ॥ ५३ ॥ तांदृङ्नास्त्रियमौत्सुक्याद्रा ल्मीकिंप्रत्यगुर्मुनिम् ॥ श्रुत्वातदीरितंवाक्यंजगामासौततोमुनिः ॥ ५४ ॥ दृङ्नातंतपसांराशिंजानकीपतिदेवता ॥ नमोस्तुमुनयेवेदमूर्तयेव व्रतवार्धये ॥ ५५ ॥ इत्युक्तवंतींतांसीतामाशीर्भिरभ्यनंदयत् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवपुत्रौप्राप्तुहिशोभनौ ॥ ५६ ॥ कासित्वंकिंवनेघोरेसंगतासिकिमिदृशी ॥ सर्वमेशंसजानीयांतवदुःखस्यकारणम् ॥ ५७ ॥ सातदाप्रत्युवाचैमेरौमस्यमहिलामुनिम् ॥ निःश्वसंतीकरुणयागिरासंजातवेपथुः ॥ ५८ ॥ शृणुमेवा क्यमर्थोक्तंसर्वदुःखस्यकारणम् ॥ जानीहिमांभूमिपतेरघुनाथस्यसेवकीम् ॥ ५९ ॥ अपरार्धविनात्यक्तानजानेतत्रकारणम् ॥ लक्ष्मणोमांविसृ ज्यात्रगतवान्रावणाज्ञया ॥६०॥ इत्युक्त्वाश्रुकलापूर्णविभ्रर्तीमुखपंकजम् ॥ वाल्मीकिःसांत्वयन्प्राहजानकींकमलेक्षणाम् ॥६१॥ वाल्मीकिर्मांविजानीहि पितुस्तवगुरुंमुनिम् ॥ दुःखंमाकुरुवैदेहिह्यागच्छममचाश्रमम् ॥ ६२ ॥ भिन्नस्थानेपितुर्गेहंजानीहिपतिदेवते ॥ ईदृशेकर्मणिममरोपोस्त्वेवमहीप तेः ॥ ६३ ॥ एवंवचःसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ दुःखपूर्णांश्रुवदनांकिंचित्सुखमवापसा ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ वाल्मीकिःसांत्वयित्वैनांदुः

१ प्रणम्यच–इ० पा० । २ करुणापयसांनिधे–इ० पा० । ३ राजराजस्य मेहला–इ० पा० ।

खपूराकुलेक्षणाम् ॥ निनायस्वाश्रमंपुण्यंतापसीवृन्दपूरितम् ॥ ६५ ॥ सागच्छंतीपृष्ठतोस्यवाल्मीकेस्तपसांनिधेः ॥ रराजेंदोःपृष्ठतोवैतारकेवमनोहरा ॥ ६६ ॥ वाल्मीकिःप्राप्यचस्वीयमाश्रमंमुनिपूरितम् ॥ तापसीःप्रतिसंचख्यौजानकींस्वाश्रमंगताम् ॥ ६७ ॥ वैदेहीतापसीःसर्वानमश्चक्रेमहामनाः ॥ परस्परंप्रहृषिताःपरिरंभंसमाचरन् ॥ ६८ ॥ वाल्मीकिर्निजशिष्यान्सप्रत्युवाचतपोनिधिः ॥ रच्यतांवतजानक्याःपर्णशालामनोरमा ॥ ६९ ॥ इत्युक्तंवाक्यमाकर्ण्यवाल्मीकेःसुमनोरमम् ॥ व्यरचन्पत्रकैःशालांदारुभिःसुमनोहरम्॥७०॥तत्रावसद्धिवैदेहीपतिव्रतपरायणा॥ वाल्मीकेःपरिचर्यांचकुर्वंतीफलभक्षिका ॥ ७१ ॥ जपंतीरामरामेतिमनसावचसास्वयम् ॥ निनायदिवसांस्तत्रजानकीपतिदेवता ॥ ७२ ॥ कालेसासूतपुत्रौद्वौमनोहरवपुर्धरौ ॥ रामचंद्रप्रतिनिधीह्यश्विनाविवजानकी ॥ ७३ ॥ तच्छ्रुत्वातुमुनिर्हृष्टोजानक्याःपुत्रसंभवम् ॥ चकारजातकर्मादिसंस्कारान्मंत्रवित्तमः ॥ ७४ ॥ कुशैर्लवैश्चवाल्मीकिर्मुनिःकर्माणिचाचरत् ॥ तन्नाम्नापुत्रयोराख्याकुशोलवइतिस्फुटा ॥ ७५ ॥ वाल्मीकिर्यत्रविरजामंगलंतद्यथाचरत् ॥ अत्यंतंहृष्टचित्तासाबभूवकमलेक्षणा ॥ ७६ ॥ तद्दिनेलवणंहत्वाशत्रुघ्नःस्वल्पसैनिकः ॥ आगमच्चाश्रमेचास्यवाल्मीकेर्निशिशोभने ॥७७॥ तदावाल्मीकिनाशिष्टःशत्रुघ्नोरघुनायकम् ॥ माशंसजानकीपुत्रौकथयिष्याम्यहंपुरः॥७८॥जानकीपुत्रकौतत्रववृधातेमनोरमौ ॥ कंदमूलफलैःपुष्टौव्यदधादुन्मदौवरौ ॥७९॥ शुक्लप्रतिपदायाश्चशशीवसुमनोहरौ ॥ कालेनसंस्कृतौजातावुपनीतौमनोहरौ ॥ ८० ॥ उपनीयमुनिर्वेदंसांगमध्यापयत्सुतौ ॥ सरहस्यंधनुर्वेदंरामायणमपाठयत् ॥८१॥ वाल्मीकिनाचधनुषीदत्तेस्वर्णसुभूषिते ॥ अभेद्येसगुणेश्रेष्ठेवैरिवृंदविदारणे ॥८२॥ इषुधीबाणसंपूर्णौअक्षयेकरवालके ॥ चर्माण्यभेद्यानिददौजानक्यात्मजयोस्तदा ॥८३॥ धनुर्धरौधनुर्वेदपारगावाश्रमेमुदा ॥ चरंतौतत्रेरजातेअश्विनाविवशोभनौ ॥८४॥ जानकीवीक्ष्यपुत्रौद्वौखड्गचर्मधरौवरौ ॥ परमंहर्षमापन्नाविरहोद्भवमत्यजत् ॥ ८५ ॥ एपतेकथितोविप्रजानक्याःपुत्रसंभवः ॥ अतःशृणुष्वयद्वृत्तंवीरबाहुविकृंतनम् ॥ ८६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणे पातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवोत्पत्तिकथानकंनामैकोनपष्टितमोऽध्यायः ॥ ५९ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नोनिजवीराणांछिन्नान्बाहून्निरीक्षयन् ॥ उवाचतान्सुकुपितोरोषसंदंशिताधरः ॥ १ ॥ केनवीरेणवोबाहुकृंतंनसमकारिभोः ॥ तस्याहंबाहूकृंतामिदेवगुप्तस्यवैभटाः ॥ २ ॥ नजानातिमहामूढोरामचंद्रबलंमहत् ॥ इदानींदर्शयिष्यामिपराक्रांत्याबलंस्वकम् ॥३॥ सकुत्रवर्ततेवीरोहयःकुत्रमनोरमः ॥ कोवाऽगृह्णात्सुप्तसर्पान्मूढोज्ञात्वापराक्रमम् ॥४॥ इतितेकथितावीराविस्मितादुःखिताभृशम् ॥ रामचंद्रप्रतिनिधिंबालकंसमशंसत ॥५॥ सश्रुत्वारोपताम्राक्षोबालकेनहयग्रहम् ॥ सेना

१ सुमुखेक्षणा–इ० पा० । २ उपवीतादिना मुने–इ० पा० । ३ वर्माणि–इ० पा० । ४ हयं हृतम्–इ० पा० ।

न्यवैकालजितमाज्ञापयद्युयुत्सुकः॥६॥ सेनानीःसकलांसेनांव्यूहयस्त्वममाज्ञया ॥ रिपुःसंप्रतिगंतव्योमहावलपराक्रमः ॥७॥ नार्थबालोहरिर्नूनंभविष्यतिहयंधरः ॥ अथवात्रिपुरारिःस्यान्नान्यथामद्ध्यापहृत ॥ ८ ॥ अवश्यंकदनंभाविसैन्यस्यबलिनोमहत ॥ स्वच्छंदचरितैःखेलन्नास्तेनिर्भयधीःशिशुः ॥ ९ ॥ तत्रगंतव्यमस्माभिःसन्नद्धैरिपुदुर्जयैः ॥ एतन्निशम्यवचनंशत्रुघ्नस्यससैन्यपः ॥ १० ॥ सज्जीचकारसेनांतांदुर्व्यूढांचतुरंगिणीम् ॥ सज्जांतांशत्रुजिद्दृष्ट्वा चतुरंगयुतांवराम् ॥ ११ ॥ आज्ञापयत्ततोगंतुंयत्रबालोहयंधरः ॥ साचचालततदासेनाचतुरंगसमन्विता ॥ १२ ॥ कंपयंतीमहीभागंत्रासयंतीरिपून्बला त् ॥ सेनानीस्तंददर्शाथबालकंरामरूपिणम् ॥ १३ ॥ विचार्यरामप्रतिममत्रवीद्वचनंहितम् ॥ बालमुंचहयश्रेष्ठंरामस्यबलशालिनः ॥ १४ ॥ सेना नीःकालजिन्नामतस्यभूपस्यदुर्मदः ॥ त्वांरामप्रतिमंदृष्ट्वाकृपामेहृदिजायते ॥ १५ ॥ अन्यथातवमेदोस्थ्याजीवितंनभविष्यति ॥ एतद्वाक्यंसमाकर्ण्य शत्रुघ्नस्यभटस्यहि ॥ १६ ॥ जहासकिंचिदाकोपादुवाचचवचोद्रुतम् ॥ गच्छमुक्तोसितंरामंकथयस्वहयग्रहम् ॥ १७ ॥ त्वत्तोविभेमिनोशूरखाक्येनेनय शालिना ॥ ममात्रगणनानास्तित्वादृशाःकोटयोयदि ॥ १८ ॥ मातृपादप्रसादेनतूलीभूतानसंशयः ॥ कालजित्तवयत्रामामात्राकारिमनोज्ञया ॥ १९ ॥ पक्वंविल्वफलस्येववर्णतोनचवीर्यतः ॥ दर्शयस्वाधुनावीर्यंस्वनामबलचिह्नितः ॥ २० ॥ मांकालंतवसंजित्यसत्यनामाभविष्यसि ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ सवाक्यैःपविनातुल्यैर्भिन्नःसुभटशेखरः ॥२१॥ चुकोपदृष्येत्यंतंजगादवचनंपुनः ॥ कस्मिन्कुलेसमुत्पत्तिःकिंनामासिचबालक ॥ त्वन्नामनाभिजानामि कुलंशीलंचयस्तथा ॥ २२ ॥ पादचारंस्थस्थोहमधर्मेणकथंजये ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोजगादवचनंपुनः ॥ २३ ॥ कुलेनकिंचशीलेननाम्नावासुंमनोहदा ॥ लवोहंलवतःसर्वान्जेष्यामिरिपुसैनिकान् ॥ २४ ॥ इदानींत्वामपिभटंकरिष्येपदचारिणम् ॥ इत्थमुक्त्वाधनुःसज्यंचकारसलवोबली ॥ २५ ॥ टंकारयामासतदावीरानाकंपयन्हृदि ॥ बालमींकिप्रथमंस्मृत्वाजानकींमातरंलवः ॥ २६ ॥ मुमोचबाणान्निशितान्सद्यःप्राणापहारिणः ॥ कालजित्स्वधनुः कृत्वासज्यंकोपसमन्वितः ॥ २७ ॥ ताडयामासजवनोलवंरणविशारदः ॥ तद्बाणाञ्छतधाछित्त्वाक्षणाद्वेगात्कुशानुजः ॥२८॥ सेनान्यंविरथंचक्रेवसुभिः स्वशरोत्तमैः ॥ विरथोगजमानीतमारुरोहभटैर्निजैः ॥ २९ ॥ मदोन्मत्तंमहावेगंसतधाप्रस्रवान्वितम् ॥ गजारूढंतुतंदृष्ट्वादशभिर्धनुषोगतैः ॥ ३० ॥बाणै र्विंध्याधविहस्तसर्वान्त्रिपुगणाञ्रयी ॥ कालजित्तस्यवीर्यंतुदृष्ट्वाविस्मितमानसः ॥ ३१ ॥गदांसुमोचमहतींमहायसविनिर्मिताम् ॥ आपतंतींगदविगाद्धारायुत विनिर्मिताम् ॥ ३२ ॥ त्रिधाचिच्छेदतरसाक्षुरप्रैःसकुशानुजः ॥ परिघंनिशितंघोरंवैरिप्राणहरोदितम् ॥ ३३ ॥ मुक्तंपुनस्तेनलवश्चिच्छेदतरसान्वितः ॥

१ वयसा भट–इ० पा० । २ कालजित्तां परात्रांतिम्–इ० पा० ।

छित्त्वातत्परिघंघोरंकोपादारक्तलोचनः ॥ ३४ ॥ गजोपस्थेसमारूढंमन्यमानश्चुकोपह ॥ तत्क्षणादच्छिनत्तस्यशुंडांखड्गेनदंतिनः ॥ ३५ ॥ दंतयोश्चर णौधृत्वारुरोहगजमस्तके ॥ मुकुटंशतधाकृत्वाकवचंतुसहस्रधा ॥ ३६ ॥ केशेष्वाकृष्यसेनान्यंपातयामासभूतले ॥ पातितःसगजो पस्थात्सेनानीःकुपितःपुनः ॥ ३७ ॥ हृदयेताडयामासमुष्टिनावज्रमुष्टिना ॥ सआहतोमुष्टिभिस्तुक्षुरप्रान्निशिताञ्छरान् ॥ ३८ ॥ मुमोचहृदयेक्षिप्रंकुंड लीकृतधन्ववान् ॥ सरराजरणोपांतेकुंडलीकृतचापवान् ॥ ३९ ॥ शिरस्त्रंकवचंविभ्रदभेद्यंशरकोटिभिः ॥ सविद्धःसायकैस्तीक्ष्णैस्तंहंतुंखड्गमाददे ॥ ॥ ४० ॥ दशन्रोषात्स्वदशनान्निःश्वसन्नुच्छ्वसन्मुहुः ॥ खड्गहस्तंसमायांतंशूरंसेनापतिंलवः ॥ ४१ ॥ चिच्छेदभुजमध्यंतुसखड्गःपाणिरापतत् ॥ छिन्नं खड्गधरंहस्तंवीक्ष्यकोपाच्चमूपतिः ॥ ४२ ॥ वामेनगदयाहंतुंप्रचक्रामभुजेनतम् ॥ सोपिच्छिन्नोभुजस्तस्यसांगदस्तीक्ष्णसायकैः ॥ ४३ ॥ तदाप्रकु पितोवीरःपादाभ्यामहनल्लवम् ॥ लवःपादाहतस्तस्यनचचालरणांगणे ॥ ४४ ॥ स्रजाहतोद्विपइवचरणच्छेदनंव्यधात् ॥ तदापितंमौलिनासौप्रहर्तुमुप चक्रमे ॥ ४५ ॥ तदालवश्चमूनाथंमन्यमानोधिपौरुषम् ॥ करवालंसमादायकरेकालानलोपमम् ॥ ४६ ॥ अच्छिनच्छिरएतस्यमहामुकुटशोभितम् ॥ हाहाकारोमहानासीच्चमूनाथेनिपातिते ॥ ४७ ॥ सैनिकाःपरिसंक्रुद्धालवंहंतुंसमागताः ॥ लवस्तान्स्वशराघातैःपलायनपरान्व्यधात् ॥ ४८ ॥ छिन्नाभि न्नांगकाःकेचिद्गताःकेचिद्रणांगणात् ॥ सनिवार्याखिलान्योधान्विजगाहचमूंमुदा ॥ ४९ ॥ वाराहइवनिःश्वस्यप्रलयेसुमहार्णवम् ॥ गजाभिन्नाद्विधाजा तामौक्तिकैःपूरितामही ॥ ५० ॥ दुर्गमाभूद्भटाग्र्याणांपर्वतैर्व्यापृतायथा ॥ अश्वाःकनकपल्याणारुचिरारत्नराजिताः ॥ ५१ ॥ अपतन्रुधिराप्लुष्टेह्रदेवल सुशोभिताः ॥ रथिनःकरमध्यस्थधनुर्दंडसुशोभिनः ॥ ५२ ॥ रथोपस्थेनिपतिताःस्वर्गगाइववैसुराः ॥ संदष्टौष्ठपुटावक्त्रभ्रमल्लक्ष्मीविलक्षिताः ॥ ५३ ॥ पतितास्तत्रदृश्यंतेवीरारणविशारदाः ॥ सुस्रावशोणितसरिद्धयमस्तककच्छपा ॥ ५४ ॥ महाप्रवाहललितावैरिणांभयकारिका ॥ केषांचिद्बाहवश्छि न्नाःकेषांपादाविकर्तिताः ॥ ५५ ॥ केषांकर्णाश्चनासाश्चकेषांकवचकुंडले ॥ एवंतुकदनंजातंसेनान्यांपतितेरणे ॥ ५६ ॥ सर्वेनिपतितावीरानकेचिज्जी वितास्ततः ॥ लवोजयंरणेप्राप्यवैरिवृंदंविजित्यच ॥ ५७ ॥ अन्यागमनशंकायांमनःकुर्वन्नवैक्षत ॥ केचिदुर्वरितायुद्धाद्भाग्येननरणेमृताः ॥ ५८ ॥ शत्रु घ्नंसविधेजग्मुःशंसितुंवृत्तमद्भुतम् ॥ गत्वातेकथयामासुर्यथावृत्तंरणांगणे ॥ ५९ ॥ कालजिन्निधनंबालाच्चित्रकारिरणोद्यमम् ॥ तच्छ्रुत्वाविस्मयंप्राप्तः शत्रुघ्नस्तानुवाचह ॥ ६० ॥ हसन्रोषादशन्दंतान्बालग्राहहयंस्मरन् ॥ रेवीराःकिंमदोन्मत्तायूयंकिंवाछलग्रहाः ॥ ६१ ॥ किंवावैकल्यमायातंकालजि

१ हंतुमगुः क्षणात्–इ० पा० ।

न्मरणंकथम् ॥ यःसंख्येवैरिवृंदानांदारुणःसमितिंजयः ॥ ६२ ॥ तंकथंबालकोजीयाद्यमस्यापिदुरासदम् ॥ शत्रुघ्नवाक्यंसंश्रुत्यवीराःप्रोचुरसृक्प्लुताः ॥ ॥ ६३ ॥ नास्माकंमदमत्तादिनच्छलोनचदेवनम् ॥ कालजिन्मरणंसत्यंलवाज्जानीहिभूपते ॥ ६४ ॥ बलंचकृत्स्नंमथितंवालेनातुलशौंडिना ॥ अतःप रंतुयत्कार्यंयेप्रेष्यानृवरोत्तमाः ॥ ६५ ॥ बालंज्ञात्वाभवान्नात्रकरोतुबलसाहसम् ॥ इतिश्रुत्वावचस्तेषांवीराणांशत्रुहादा ॥६६ ॥ सुमतिंचमतिश्रेष्ठमुवा चरणकारणे ॥ ६७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेकुशलवयुद्धेसैन्यपराजयकालजित्सेनानीमरणंनामपष्टितमोऽध्या यः ॥ ६० ॥ ७ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ जानासिकिंमहामंत्रिन्कोवालोहयमाहरत् ॥येनमेक्षपितंसर्वंबलंवारिधिसन्निभम् ॥१॥ सुमतिरुवाच ॥ स्वामिन्नयंमुनि श्रेष्ठवाल्मीकिराश्रमोमहान्॥क्षत्रियाणामत्रवासोनास्त्येवपरतापन ॥२॥इंद्रोभविष्यतिपरममपींहयमाहरत् ॥ पुरारिर्वान्ययथावाहंतवकःसमुपाहरेत् ॥ ३ ॥ कालजिद्येननाशंवेप्राप्तःपरमदारुणः ॥ तंप्रतिश्रीमहाराजगंताकःपुष्कलान्यतः ॥ ४ ॥ त्वंचवीरैर्भटैःसर्वैराजभिःपरिवारितः ॥ तत्रगच्छस्वसैन्येनमहता शत्रुकृंतन ॥ ५ ॥ गत्वासजीवितंवीरंवद्धातुकुतुकार्थिने ॥ दर्शयिष्यामिरामायमतंमेत्विदमाहृतम् ॥ ६ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यवीरान्सर्वान्समादिशत् ॥ सैन्येनमहतायातयूयमायामिपृष्ठतः ॥ ७ ॥ निर्दिष्टास्तेक्षणाद्वीराजग्मुर्यत्रबलोबली ॥ धनुर्विस्फारयंस्तत्रसुदृढंगुणपूरितम् ॥ ८ ॥ आयातंतन्महद्दृष्ट्वा बलंवीरप्रपूरितम् ॥ नकिंचिन्मनसाविभ्येबलेनबलशालिना ॥ ९ ॥ लवःसिंहइवोत्तस्थौमृगान्मत्वाऽखिलान्भटान् ॥ धनुर्विस्फारयन्रोषाच्छरान्मुंचन्सह स्रशः ॥ १० ॥ तेशरैःपीड्यमानास्तुमहारोषेणपूरिताः ॥ वीरंबालंमन्यमानाःसंमुखंप्राद्रवंस्तदा ॥ ११ ॥ वीरान्सहस्रशोदृष्ट्वाश्रमिभिःपर्यवस्थितान् ॥ लवोजवेनसंधायशरान्रोषप्रपूरितः ॥ १२ ॥ श्रमिराद्यासहस्रेणद्वितीयायुतसंख्यया ॥ तृतीयायुतयुग्मेनतुरीयायुतपंचभिः ॥ १३ ॥ पंचमीलक्षयोधानां षष्ठीयोधायुताधिकैः ॥ सप्तमीलक्षयुग्मेनसप्तभिश्रमिभिर्वृतः ॥ १४ ॥ मध्येलवोश्रमिव्याप्तःसंचरन्वह्निवत्तदा ॥ दाहयामाससर्वांस्तेसैनिकान्श्रमिकारकान् ॥ १५ ॥ काचित्खड्गैःशरैःकाचित्काचित्प्रासैश्चकुंतलैः ॥ पट्टिशैःपरिघैःसर्वांश्रमिर्भग्रामहात्मना ॥ १६ ॥ सप्तभिश्रमिभिर्मुक्तोरराजसकुशानुजः ॥ मेघवृंदविनिर्मुक्तःशशीवशरदागमे ॥१७॥ प्राहरत्सर्वथायोधान्भिंदन्गजकरान्बहून् ॥ छिंदन्छिरांसिवीराणांचर्कभूणिमहांतिच ॥ १८ ॥ अनेकेपतितावी रालवबाणप्रपीडिताः ॥ मुमुहुःसमरेऽथान्येनष्टाअन्येसुकातराः ॥ १९ ॥ पलायनपरंसैन्यंलवबाणप्रपीडितम् ॥ वीक्ष्यवीरोरणेयोद्धुंप्रायात्पुष्कलसंज्ञ कः ॥ २० तिष्ठतिष्ठेतिचवदन्रोषपूरितलोचनः ॥ रथेसुहृयशोभाढ्यंतिष्ठन्प्रायाद्धवंबली ॥ २१ ॥ सलवंप्रत्युवाचाथपुष्कलःपरमास्त्रवित् ॥ तिष्ठदत्तेम

१ चक्रेणापि–इ० पा० ।

यासंख्येरथेसुहयशोभिते ॥ २२ ॥ पदातिनात्वयायुद्धंकरोमिकथमाहवे ॥ तस्मात्तिष्ठरथेपश्चाद्युद्धचेहंभवतासह ॥ एतद्वाक्यंनिशम्यासौलवःपुष्कलम
ब्रवीत् ॥ २३ ॥ त्वयादत्तेरथेस्थित्वायुद्धंकुर्यामहंरणे ॥ तदोमपापमेवस्याज्जयःसंदिग्धएवहि ॥ २४ ॥ नवयंब्राह्मणावीरप्रतिग्रहपरायणाः ॥ वयंतुक्ष
त्रियानित्यंदानकर्मक्रियारताः ॥ २५ ॥ इदानींत्वद्रथंकोपाद्भनज्मिप्रत्यहंभवान् ॥ पादचारीभवत्येवपश्चाद्युद्धंकरिष्यति ॥ २६ ॥ पुष्कलोवाक्यमाक
र्ण्यधर्मधैर्यसमन्वितम् ॥ विसिस्मायचिरंचित्तेधनुःसज्यमथाकरोत् ॥ २७ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वालवःकोपसमन्वितः ॥ चापंचिच्छेदपाणिस्थंशरसंधानमा
चरन् ॥ २८ ॥ सयावत्सगुणंचापंकुरुतेतावदुद्धतः ॥ रथभंगंचकारास्यसमरेप्रहसन्बली ॥ २९ ॥ भग्नंरथंस्वकंवीक्ष्यधनुश्छिन्नंमहात्मना ॥ महावीरं
मन्यमानःपदातिःप्राद्रवद्रणे ॥ ३० ॥ उभौधनुर्धरौवीरावुभावपिशरोद्धतौ ॥ उभौक्षतजविप्लुष्टौछिन्नसन्नाहितावुभौ ॥ ३१ ॥ परस्परंबाणघातविशीर्ण
वपुलक्षितौ ॥ जयाकांक्षांप्रकुर्वंतौपरस्परवधैषिणौ ॥ ३२ ॥ जयंतकार्तिकेयौवापुरारिःपुरभिद्यथा ॥ एवंपरस्परंयुद्धंप्रकुर्वाणौरणांगणे ॥ ३३ ॥ पुष्क
लःप्रत्युवाचाथवालंशूरशिरोमणे[1] ॥ त्वादृशोनमयादृष्टःकश्चिद्वीरशिरोमणिः ॥ ३४ ॥ शिरस्तेपातयाम्यद्यबाणैःशितसुपर्वभिः ॥ मापलायस्वसमरेप्राणा
न्रक्षस्वसंयतः ॥ ३५ ॥ एवमुक्त्वालवंवीरंचकारशरपंजरे ॥ पुष्कलस्यशराभूमौनभसिव्याप्यसंस्थिताः ॥ ३६ ॥ शरपंजरमध्यस्थोलवःपुष्कलमब्रवीत् ॥
महत्कर्मकृतंवीरयन्मांबाणैरपीडयत्[2] ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वाबाणसंघातंप्रच्छिद्यवचनंपुनः ॥ जगादपुष्कलंवीरःशरसंधानकोविदः ॥ ३८ ॥ पालयात्मानमा
जिस्थंमच्छराघातपीडितः ॥ पतिष्यसिमहीपृष्ठेरुधिरेणपरिप्लुतः ॥ ३९ ॥ एवमुक्तंसमाकर्ण्यपुष्कलःकोपसंयुतः ॥ रणेसंयोधयामासलवंवीरंमहाबलम् ॥ ४० ॥
लवःप्रकुपितोबाणंतीक्ष्णंवैरिविदारणम् ॥ जग्राहलवतः[3]कोशादाशीविषमिवक्रुधा ॥ ४१ ॥ जाज्वल्यमानःसशरश्चापमुक्तोलवस्यच ॥ हृदयंभेत्तुमुद्युक्त
श्छिन्नोभारतिनाशुसः ॥ ४२ ॥ छिन्नेभारतिनासंख्येशरेणप्राणहारिणा ॥ अत्यंतंकुपितोघोरंशरमन्यंसमाददे ॥ ४३ ॥ आकर्णाकृष्टचापेनसमुक्तोनि
शितःशरः ॥ बिभेदहृदयंतस्यपुष्कलस्यमहारणे ॥ ४४ ॥ भिन्नोवक्षसिवीरेणसायकेनाशुगामिना ॥ पपातधरणीपृष्ठेमहाशूरशिरोमणिः ॥ ४५ ॥ पति
तंतंसमालोक्यपुष्कलंपवनात्मजः ॥ गृहीत्वाराघवभ्रात्रेददौमूर्च्छासमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मूर्च्छितंतंसमालोक्यशोकविह्वलमानसः ॥ हनूमंतंलवंहंतुंनि
दिदेशक्रुधान्वितः ॥ ४७ ॥ हनूमान्क्रोधसंप्लुष्टोलवंसंख्येमहाबलम् ॥ विजेतुंतरसाप्रागाद्वृक्षमुद्यम्यशाल्मलिम् ॥ ४८ ॥ वृक्षेणहतवान्मूर्ध्निलवस्यहनु
मान्बली ॥ तमापतंतंतरसाचिच्छेदशतधालवः ॥ ४९ ॥ छिन्नेनगेपुनःकोपाद्वृक्षानुत्पाट्यमूलतः ॥ ताडयामासहृदयेमस्तकेचमहाबलः ॥ ५० ॥

१ लव शूरशिरोमणे–इ० पा० । २ भवानितिशेषः । ३ लवतःक्षणमात्रादित्यर्थः । ४ आकर्णीकृतचापेन–इ० पा० ।

यान्यान्वृक्षान्समाहृत्याताडयत्पवनात्मजः ॥ तांस्तांश्चिच्छेदतरसावलवान्नतपर्वभिः ॥ ५१ ॥ तदाशिलाःसमुत्पाट्यगंडशैलोपमाःकपिः ॥ पातया मासशिरसिक्षिप्रवेगेनमारुतिः ॥ ५२ ॥ सआहतःशिलासंघैःसख्येकोदंडमुन्नयन् ॥ बाणैस्ताश्चूर्णयामासयंत्रिकाभिर्यथाकणाः ॥ ५३ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितोमारुतिःपुच्छवेष्टनम् ॥ चकारसमरोपांतेलवस्यबलिनःकृती ॥ ५४ ॥ स्वंपुच्छेनसमाविद्धंवीक्ष्यस्वांबांहृदिस्मरन् ॥ मुष्टिनाताडयामासलांगूलंमारुतेर्बली ॥ ५५ ॥ तन्मुष्टिघातव्यथितोमारुतिस्तममूमुचत् ॥ समुक्तःपुच्छतोयुद्धेशरान्मुंचन्नधूद्धली ॥ ५६ ॥ दुर्वारशरघातेनसंपीडिततनुःकपिः ॥ बाणवर्षंमन्यमानोदुःसहंसमरेबहु ॥ ५७ ॥ किंकर्तव्यमितोस्माभिःपलाय्यथयदीगम्यते ॥ तदामेस्वामिनोलज्जाताडयेद्बालकोत्रमाम् ॥ ५८ ॥ ब्रह्मदत्त वरत्वात्तुमूर्च्छानमरणंनहि ॥ दुःसहाबाणपीडात्रकिंकर्तव्यंमयाधुना ॥ ५९ ॥ शत्रुघ्नःसमरेगत्वाजयंप्राप्नोतुबालकात् ॥ अहंतावज्रयाकांक्षीशत्रयेकपटमूच्छेया ॥ ६० ॥ इत्येवंमानसेकृत्वापपातरणमंडले ॥ पश्यतांसर्ववीराणांकपटेनविमूर्च्छितः ॥ ६१ ॥ तंमूर्च्छितंसमाज्ञायहनूमंतंमहाबलम् ॥ जयान सर्वान्नृपतीश्छरमोक्षविचक्षणः ॥ ६२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेहनुमत्पतनंनामैकपंचाशत्तमोऽध्यायः ॥६१॥ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ मूर्च्छितंमारुतिंश्रुत्वाशत्रुघ्नःशोकमाययौ ॥ किंकर्तव्यंमयासंख्येबालकोयंमहाबलः ॥ १ ॥ स्वयंरथेहेममयेतिष्ठन्वीरवरैः सह ॥ योद्धुंप्रागाल्लवोयत्रविचित्ररणकोविदः ॥ २ ॥ लवंददर्शशिशुतांप्राप्तंराममिवक्षितौ ॥ धनुर्बाणंकरंवीराक्षिपंतंरणमूर्धनि ॥ ३ ॥ विचारयामा सतदाकोयंरामस्वरूपधृक् ॥ नीलोत्पलदलश्यामंवपुर्विभ्रन्मनोहरम् ॥ ४ ॥ एषवेदेहतनुजासुतोभवतिनान्यथा ॥ अस्माभिर्जित्यसमरे यौंस्यतेमृगराडिव ॥ ५ ॥ अस्माकंनोजयोभाव्यःशक्त्यावीरहितात्मनाम् ॥ अशक्ताःकिंकरिष्यामःसमरेरणकोविदाः ॥ ६ ॥ इत्येवंसविचा र्यांथबालकंतुवचोब्रवीत् ॥ रणेकुतुककर्तारंवीरकोटिनिपातकम् ॥ ७ ॥ कस्त्वंबालरणेस्माकंवीरान्पातयसिक्षितौ ॥ नजानीपेवलंराज्ञोरामस्यद नुजार्दिनः ॥ ८ ॥ कातेमातापिताकस्तेसुभाग्योजयमाप्तवान् ॥ नामकिंविश्रुतंलोकेजानीयांतेमहाबल ॥ ९ ॥ मुञ्चवाहःकथंबद्धःशिशुत्वात्तत्क्षमा मिते ॥ आयाहिरामंवीक्षस्वदास्यतेबहुलंतव ॥ १० ॥ इत्युक्तोबालकोवीरोवचःशत्रुघ्नमाबवत् ॥ कितेनाम्नाथपित्रावाकुलेनवयसातथा ॥ ११ ॥ युध्यस्वसमरेवीरचेत्त्वंबलयुतोभवेः ॥ कुशंवीरंनमस्कृत्यपादयोर्याहिनान्यथा ॥ १२ ॥ भ्रातारामस्यवीरोभूर्नावयोर्वैलिनांवरः ॥ वाहंविमोचयबला च्छक्तिस्तेविद्यतेयदि ॥ १३ ॥ इत्युक्ताशरसंधानंकृत्वाप्राहरदुद्भटः ॥ हृदयेमस्तकेचैवभुजयोरणमंडले ॥ १४ ॥ तदाप्रकुपितोराजाधनुःसज्यमथाक

१ यान्यान्वृक्षान्समादत्ते ताडनाय स मारुतिः–इ० पा० । २ शितपर्वभिः–इ० पा० । ३ दृश्यते–इ० पा० । ४ वीक्ष्य–इ– पा० ।

रोत् ॥ नादयन्मेघगंभीरंत्रासयन्निवबालकम् ॥ १५ ॥ बाणानपरिसंख्यातान्मुमोचबलिनांवरः ॥ बालोबलेनचिच्छेदसर्वांस्तान्सायकव्रजान् ॥ १६ ॥ लवस्यानेकधामुक्तैर्बाणैर्व्याप्तंमहीतलम् ॥ व्यतीपातेप्रदत्तस्यदानस्येवाक्षयंगताः ॥ १७ ॥ तेबाणाव्योमसकलंव्याप्नुवल्लवसंधिताः ॥ सूर्यमंडलमासाद्यप्रवर्ततेसमंततः ॥ १८ ॥ मारुतोनाविशद्यत्रबाणपंजरगोचरे ॥ मनुष्याणांतुकावार्ताक्षणजीवितशंसिनाम् ॥ १९ ॥ तद्बाणान्विस्तृतान्दृष्ट्वाशत्रुघ्नोविस्मयंगतः ॥ अच्छिनच्छतसाहस्रंबाणमोचनकोविदः ॥ २० ॥ ताञ्छिन्नान्सायकान्सर्वान्स्वीयान्दृष्ट्वाकुशानुजः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसाशत्रुघ्नस्यमहीपतेः ॥ २१ ॥ सोन्यद्धनुरुपादाययावन्मुंचतिसायकान् ॥ तावद्बभंजसरथंसायकैःशितपर्वभिः ॥ २२ ॥ करस्थमच्छिनच्चापंसुदृढंगुणपूरितम् ॥ तत्कर्मापूजयन्वीरारणमंडलवर्तिनः ॥ २३ ॥ सच्छिन्नधन्वाविरथोहताश्वोहतसारथिः ॥ अन्यंरथंसमास्थाययययौयोद्धुंलवंबलात् ॥ २४ ॥ अनेकबाणनिर्भिन्नःस्रवद्रक्तकलेवरः ॥ पुष्पितःकिंशुकइवशुशुभेरणमध्यगः ॥ २५ ॥ शत्रुघ्नबाणप्रहतःपरंकोपमुपागमत् ॥ बाणसंधानचतुरःकुंडलीकृतचापवान् ॥ २६ ॥ विशीर्णकवचंदेहंशिरोमुकुटवर्जितम् ॥ स्रवद्रक्तपरिप्लुष्टंशत्रुघ्नस्यचकारसः ॥ २७ ॥ तदारामानुजःक्रुद्धोदशबाणाञ्छिताग्रकान् ॥ मुमोचप्राणसंहारकारकान्कुपितोभृशम् ॥ २८ ॥ सतांस्तांस्तिलशःकृत्वाबाणैर्निशितपर्वभिः ॥ ताडयामासहृदयेशत्रुघ्नस्याष्टभिःशरैः ॥ २९ ॥ अत्यंतंबाणपीडार्तोलवंबलिनमुत्स्मरन् ॥ दुःसहंमन्यमानस्तंशरान्मुंचन्नभूत्तदा ॥ ३० ॥ तदालवेनतीक्ष्णेनहृदिभिन्नोविशालके ॥ अर्धचंद्रसमानेनतीक्ष्णपर्वसुशोभिना ॥३१ ॥ सविद्धोहृदिबाणेनपीडांप्राप्तःसुदारुणाम् ॥ पपातस्यंदनोपस्थेधनुःपाणिःसुशोभितः ॥३२॥ शत्रुघ्नंमूर्छितंदृष्ट्वानृपाश्चसुरथादयः ॥ दुद्रुवुर्लवमुद्युक्ताजयप्राप्त्यैरणेतदा ॥ ३३ ॥ सुरथोविमलोवीरोराजावीरमणिस्तथा ॥ सुमदोरिपुतापाद्याःपरिवव्रुश्चसंयुगे ॥ ३४ ॥ केचित्क्षुरप्रैर्मुसलैःकेचिद्बाणैःसुदारुणैः ॥ प्रासैःपरशुभिःकेचित्सर्वतःप्राहरन्नृपाः ॥ ३५ ॥ तानधर्मेणयुद्धोत्कान्दृष्ट्वावीरशिरोमणिः ॥ दशभिर्दशभिर्बाणैस्ताडयामाससंयुगे ॥ ३६ ॥ तेबाणवर्षविहतारणमध्येसुकोपनाः ॥ केचित्पलायिताःकेचिन्मुमुहुर्युद्धमंडले ॥ ३७ ॥ तावत्सराजाशत्रुघ्नोमूर्च्छांसंत्यज्यसंगरे ॥ लवंप्रायान्महावीरंयोद्धुंबलसमन्वितः ॥ ३८ ॥ आगत्यतंलवंप्राहधन्योसिशिशुसन्निभः ॥ नबालस्त्वंसुरःकश्चिच्छलितुंमांसमागतः ॥ ३९ ॥ केनापिनहिवीरेणपातितोरणमंडले ॥ त्वयाहंप्रापितोमूर्च्छांसमक्षंममपश्यतः॥४०॥ इदानींपश्यमेवीर्यंत्वांसंख्येपातयाम्यहम् ॥ सहस्वबाणमेकंत्वंमापलायस्वबालक॥४१॥ इत्युक्त्वासमरेबालंशरमेकंसमाददे ॥ यमवक्त्रसमंघोरंलवणोयेनघातितः ॥ ४२ ॥ संधायबाणंजाज्वल्यंहृदिभेत्तुंमनोदधत् ॥ लवंवीरसहस्राणांवह्निवत्सर्व

१ कोटिधा–इ० पा० । २ निशितम्–इ० पा० ।

दाहकम् ॥ ४३ ॥ तंबाणंप्रज्वलंतंसद्योतयंतंदिशोदश ॥ दृष्ट्वासस्मारबलिनंकुशंवैरिनिपातिनम् ॥ ४४ ॥ यद्यस्मिन्समयेवीरोभ्रातास्याद्बलवान्मम ॥ त
दाशत्रुघ्नवशतानमेस्याद्भयमुल्बणम् ॥ ४५ ॥ एवंतर्कयतस्तस्यलवस्यचमहात्मनः ॥ हृदिलग्नोमहाबाणोघोरःकालानलोपमः ॥ ४६ ॥ मूर्च्छांप्राप
तदावीरोभूपसायकसंहतः ॥ संगरेसर्ववीराणांशिरोभिःसमलंकृते ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेलवमूर्च्छा
नामद्विषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६२ ॥ छ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ लवंविमूर्च्छितंदृष्ट्वाबलिवैरिविदारणम् ॥ शत्रुघ्नोजयमापेदेरणमूर्ध्निमहाबलः ॥१॥ लवं
बालंरथेस्थाप्यशिरस्त्राणाद्यलंकृतम् ॥ रामप्रतिनिधिंमूर्त्यांततोगंतुमियेषसः ॥ २ ॥ स्वमित्रंशत्रुणाग्रस्तमितिदुःखसमन्विताः ॥ बालामात्रेऽस्यसीता
यैत्वरिताःसंन्यवेदयन् ॥ ३ ॥ ॥ बालाऊचुः ॥ ॥ मातर्जानकितेपुत्रोबलाद्वाहमपाहरत् ॥ कस्यचिद्भूपवर्यस्यबलयुक्तस्यमानिनः ॥ ४ ॥ ततोयु
द्धमभूद्घोरंतस्यसैन्येनजानकि ॥ तदावीरेणपुत्रेणतवसर्वंनिपातितम् ॥ ५ ॥ पश्चादपिजयंप्राप्तःसुतस्तवमनोहरः ॥ तंभूपंमूर्छितंकृत्वाजयमापरणां
गणे ॥ ६ ॥ ततोमूर्च्छांविहायैपराजापरमदारुणः ॥ संकुप्यपातयामासतवपुत्रंरणांगणे ॥ ७ ॥ अस्माभिर्वारितःपूर्वंमागृहाणहयोत्तमम् ॥ अस्मान्स
र्वांश्चधिक्कृत्यब्राह्मणान्वेदपारगान् ॥ ८ ॥ इतिवाक्यंशिशूनांसासमाकर्ण्यसुदारुणम् ॥ पपातभूतलोपस्थेदुःखयुक्तारुरोदह ॥ ९ ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥
कथंनृपोदयाहीनोबालेनसहयुध्यति ॥ अधर्मकृतदुर्बुद्धिर्योमद्बालंन्यपातयत् ॥ १० ॥ लववीरभवान्कुत्रवर्ततेतिवलान्वितः ॥ कथंत्वंनिष्कृपस्याहोरा
ज्ञोऽहार्षीद्धयोत्तमम् ॥ ११ ॥ त्वंबालस्तेदुराक्रांताःसर्वशस्त्रविशारदाः ॥ रथस्थाविरथस्त्वंवैकथंयुद्धंसमंभवेत् ॥ १२ ॥ ताताहंतुत्वयासार्द्धंरामत्या
गासुखंजहौ ॥ इदानींरहितायुष्मत्कथंजीवामिकानने ॥ १३ ॥ एहिमांमुंचयज्ञाश्वंगच्छत्वेपमहीपतिः ॥ मद्दुःखंनाभिजानासिममदुःखप्रमार्जकः ॥१४॥
कुशोयद्यभविष्यत्सरणेवीरशिरोमणिः ॥ अमोचयिष्यदधुनाभवंतंभूपपार्श्वतः ॥ १५ ॥ सोपिमद्दैवतोनास्तिसमीपेकिंकरोम्यतः ॥ दैवमेवममाप्यत्र
कारणंदुःखसंभवे ॥ १६ ॥ एवमादिबहुश्रीमत्येषावैविललापह ॥ पादांगुष्ठेनलिखतीभूमिंनेत्रद्वयाश्रुभिः ॥ १७ ॥ बालान्प्रतिजगादासौपृथुकःसच
भूपतिः ॥ कथंमत्सुतमापात्यरणेकुत्रगमिष्यति ॥ १८ ॥ इतिवाक्यंवदत्येपाजानकीपतिदेवता ॥ तावत्कुशस्तुसंप्राप्तउज्जयिन्यामहर्षिभिः ॥ १९ ॥
माघासितचतुर्दश्यांमहाकालंसमर्च्यच ॥ प्राप्यभूरिवरांस्तस्मादागमन्मातृसन्निधौ ॥ २० ॥ जानकींविह्वलांदृष्ट्वानेत्रोद्भूताश्रुविक्लवाम् ॥ शोकविह्वल
दीनांगींबभाषेयावदुत्सुकः ॥ २१ ॥ तदास्वबाहुरवदत्स्फुरद्युद्धाभिशंसनः ॥ हृदयेचरणोत्साहोबभूवातिरथस्यहि ॥ २२ ॥ सप्रत्युवाचजननींदीनगद्ग

१ दुःखाश्रुमार्जकः—इ० पा० ।

दभाषिणीम् ॥ मातस्तवगतंदुःखंमायिपुत्रउपस्थिते ॥ २३ ॥ मायिजीवतितेनेत्रादश्रुणिश्रुविनोपतन् ॥ प्रमृजुवाचाश्रुखिन्नांदीनगद्गदभाषिणीम् ॥ २४ ॥
कुशोद्दुःखामितःसद्योदुःखितांधीरमानसः ॥ ममभ्रातालवःकुत्रवर्ततेवैरिमर्दनः ॥२५॥ सदामामागतंज्ञात्वाप्रहर्षन्साम्रिधाषियात् ॥ नदृश्यतेकथंवीरःकुत्र
रंतुगतोबली ॥ २६ ॥ केनवासहबालत्वाद्वतोमांवैनरीक्षितुम् ॥ किंत्वंरोदिषिमेमातर्लवःकुत्रसवर्तते ॥ २७ ॥ तन्मेकथयसर्वंयत्तवदुःखस्यकारणम् ॥
तच्छ्रुत्वापुत्रवाक्यंसादुःखिताकुशमब्रवीत्॥२८॥लवोधृतोनृपेणात्रकेनचिद्धयरक्षिणा॥ववंधबालकोमेत्रहर्ययागक्रियोचितम् ॥२९॥ तद्रक्षकान्वहूञ्जिग्येए
कोनेकान्रिपून्बली ॥ राजातंमूर्च्छितंकृत्वाबवंधरणमूर्धनि ॥३०॥ बालकाहतिमामूचुःसहगंतारएवहि॥ततोहंदुःखिताजातानिशम्यलवमाधृतम् ॥ ३१ ॥
त्वंमोचयबलात्तस्मात्कालेप्राप्तोनृपोत्तमात्॥ निशम्यमातुर्वचनंकुशःकोपसमन्वितः ॥ जगादतांदशब्रोष्टुंदैतैर्दैतान्विनिष्पेषन्॥३२॥ ॥कुशउवाच॥ ॥
मातर्जानीहितंमुक्तंलवंपाशस्यबंधनात् ॥ इदानींहन्मितंवाणैःसमग्रबलवाहनम् ॥ ३३ ॥ यदिदेवोमरोवापियदिशर्वःसमागतः ॥ तथापिमोचयेतस्माद्वा
णैर्नीशितपर्वभिः ॥ ३४ ॥ मारोदिषिमातरिहवीराणांरणमूर्छितम् ॥ कीर्तयेत्रभवत्येवपलायनमकीर्तये ॥ ३५ ॥ देहिमेकवचंदिव्यंधनुर्गुणसमन्वितम् ॥
शिरस्त्राणंचमेमातःकरवालंतथाशितम् ॥ ३६ ॥ इदानींयामिसमरेपातयामिबलंमहत् ॥ मोचयामिभ्रातरंस्वंरणमध्याद्विमूर्छितम् ॥ ३७ ॥ नमोचयाम्य
द्यपुत्रंतवमातर्महारणात् ॥ तदंतौमेभवत्पादौसंरुष्टौभवतांक्षितौ ॥ ३८ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाक्येनसंतुष्टाजानकीशुभलक्षणा ॥ सर्वंप्रादात्सुवृं
दंजयाशीर्भिर्निंयुज्यतम् ॥ ३९ ॥ प्रयाहिपुत्रसंग्रामंलवंमोचयमूर्च्छितम् ॥ इत्याज्ञप्तःकुशःसंख्येकवचींकुंडलीबली ॥ ४० ॥ मुकुटीकरवालीचचर्मधा
रीधनुर्धरः ॥ अक्षयाविषुधीकृत्वारूकंधयोःसिंहवीर्ययोः ॥ ४१ ॥ जगामतरसानत्वामातृपादोरथाग्रणीः ॥ वेगेनयावद्युद्धायगच्छतिक्षिप्रमाहवे ॥ ४२ ॥
तावद्ददर्शस्वलवंवैरिवृंदनिपातकम् ॥ आर्यांतंतंकुशंवीरादद्दशुःसुमहाभटाः ॥ ४३ ॥ कृतांतमिवसंहर्तुसर्ववैरिक्षयंमुपस्थितम् ॥ लवोमहाबलंदृष्ट्वाकुशंश्रा
तरमागतम् ॥ ४४ ॥ अत्यंतंवह्निवद्युद्धेदिदीप्तिपायुनासमम् ॥ रथादुन्मुच्यचात्मानंयुद्धायसविनिर्गतः ॥ ४५ ॥ कुशःसर्वाञ्रणस्थान्वैवीरान्पूर्ववदिशिक्षिप
त् ॥ पश्चिमायांदिशिलवःकोपात्सर्वान्समेरयत् ॥ ४६ ॥ कुशवाणव्यथाव्याप्तालवसायकपीडिताः ॥ सैन्येजनासुनेसर्वेउत्कच्छोलांबुधिभ्रमाः ॥ ४७ ॥कु
शेनचलवेनाथशरव्रातैःप्रपीडितम् ॥ नशर्मलेभेसकलंसैन्यंवीरंप्रपूरितम् ॥ ४८ ॥ इतस्ततश्चप्रभग्नंतद्बलंत्रस्तंपुनःपुनः ॥ नकुत्रचिद्रणेस्थित्वायुद्धमैच्छ
द्बलान्वितः ॥ ४९ ॥ एतस्मिन्समयेराजाशत्रुघ्नःपरतापनः ॥ कुशंवीरंयथौयोद्धुंताद्दशंबलसान्निधम् ॥५०॥ कुशंदृष्ट्वाबलाकांतंरामभूतिंसमप्रभम् ॥ रथे

१ रणमूर्जितम्–द० पा० ।

तिष्ठन्हेममयेजगादपरवीरहा ॥ ५१ ॥ ॥ शत्रुघ्नउवाच ॥ ॥ कोसित्वंसन्निभोभ्रात्रालवेनसुमहाबलः ॥ किंनामासिमहावीरकस्तेतातःकृतेप्रसूः॥५२॥
कथंवनेद्विजैर्नुष्टेतिष्ठसित्वंनरर्षभ ॥ सर्वंशंसयथायुध्येत्वयासहमहाबल ॥ ५३ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यकुशःप्रोवाचभूमिपम् ॥ मेघगंभीरयावाचानादयन्व
णमंडलम् ॥ ५४ ॥ केवलंसुषुवेसीतापतिव्रतपरायणा ॥ वनेवसावोवाल्मीकेश्चरणार्चनतत्परौ ॥ ५५ ॥ मातृसेवासमुद्युक्तौसर्वविद्याविशारदौ ॥ कुशो
लवइतिप्रख्यामागतौभूपतेनच ॥ ५६ ॥ कस्त्वंवीरोरणश्लाघीकिमर्थंहयसत्तमः ॥ मुक्तोस्तिसमरेत्वद्यजेतासिबलसंयुतः ॥ ५७ ॥ युध्यस्वत्वंमयासार्द्धं
यदिवीरोसिभूमिप ॥ इदानींपातयिष्यामिभवंतंरणमूर्धनि ॥ ५८ ॥ शत्रुघ्नस्तंसुतंज्ञात्वासीतायारामसंभवम् ॥ विसिष्मायस्वयंचित्तेकोपा
द्धनुरुपाददत् ॥ ५९ ॥ तमात्तधनुषंदृष्ट्वाकुशःकोपसमन्वितः ॥ विस्फारयामासधनुःस्वीयंसुदृढमुत्तमम् ॥ ६० ॥ मुमोचबाणान्निशितान्
श्चत्रुघ्नःसर्वशस्त्रवित् ॥ तांश्चिच्छेदकुशःसर्वांल्लीलयाप्रहसन्रणे ॥ ६१ ॥ बाणाश्चशतसाहस्राःकुशस्यचनृपस्यच ॥ भुवनंव्याप्नुवन्सर्वंतच्चित्रमभवन्मु
ने ॥ ६२ ॥अथस्रेणकुशःसर्वान्दैदाहतरसावली ॥ शमयामासतंभूपःपर्जन्यास्त्रेणवीर्यवान् ॥ ६३ ॥ शमयामासतंभूपोवायव्येनातिविक्रमः ॥ तदावायुर
भूत्तीव्रःसर्वतोरणमंडले ॥ पर्वतास्त्रेणतंवायुंक्षोभयंतंसमावृणोत् ॥ ६४ ॥ वज्रास्त्रेणनृपःसंख्येचिच्छेदसनगोपलान् ॥ तदानारायणास्त्रंसमुमोचकुशश्च
द्भटः ॥ नारायणंतदाभूपंनाशकत्परिबाधितुम् ॥ ६५ ॥ तदाप्रकुपितोत्यंतंकुशःकोपपरायणः ॥ उवाचभूपंशत्रुघ्नंमहाबलपराक्रमम् ॥ ६६ ॥ जानामि
त्वांमहावीरंसंग्रामेजयकारिणम् ॥ यत्त्वांनारायणास्त्रंमेनवबाधेभयानकम् ॥ ६७ ॥ इदानींपातयाम्यद्यभूमौत्वांनृपतेशरैः ॥ त्रिभिश्चैत्रकरोम्येतत्प्रति
ज्ञांतर्हिमेशृणु ॥ ६८ ॥ योमनुष्यवपुःप्राप्यदुर्लभंपुण्यकोटिभिः ॥ तन्नाद्रियेतसंमोहात्तस्यमेस्त्वत्रपातकम् ॥ ६९ ॥ सावधानोभवात्रत्रभवत्तुप्रध
नांगणे ॥ पातयामिक्षितौसद्यइत्युक्त्वास्वशरासने ॥ ७० ॥ शरंसंरोपयामासघोरंकालानलप्रभम् ॥ लक्षीकृत्यरिपोर्वक्षोविपुलंकठिनंमहत् ॥ ७१ ॥
तंसंधितंशरंदृष्ट्वाशत्रुघ्नःकोपमूर्च्छितः ॥ मुमोचबाणान्निशितान्कुशत्वग्भेदकारकान् ॥ ७२ ॥ सबाणोऽदर्यतस्यभेत्तुंतत्प्रचचालवै ॥ घोररूपोवन्हिसम
आशीविषदुच्छ्वसन् ॥ ७३ ॥ सबाणोनृपवर्येणरामस्मृत्वाशुलक्षितः ॥ चिच्छेदकुशयुक्तंससायकंशितपर्वकम् ॥ ७४ ॥ तदात्यंतंप्रकुपितःकुशोबाण
स्यकृंतनात् ॥ अपरंसायकंचापेदधारशितपर्वकम् ॥ ७५ ॥ सयावत्तदुरोभेत्तुंकरोतिचबलोद्धुरः ॥ तंतावदच्छिनत्तस्यशरंकालानलप्रभम् ॥ ७६ ॥

---

१ चिच्छेद्–इ० पा० । २ कोपपूरितः–इ० पा० ।

तदाकुशोमातृपादौस्मृत्वारोपसमन्वितः ॥ तृतीयंचापकेस्वीयेदधारशरमद्भुतम् ॥ ७७ ॥ शत्रुघ्नस्तमपिक्षिप्रंच्छेत्तुंबाणंसमाददे ॥ तावद्विद्धःशरेणासौप
पातधरणीतले ॥ ७८ ॥ हाहाकारोमहानासीच्छत्रुघ्नेविनिपातिते ॥ जयमापकुशस्तत्रस्ववाहुबलदर्पितः ॥ ७९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डे
शेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेशत्रुघ्नप्रमूर्च्छनेकुशजयोनामत्रिषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६३ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ शत्रुघ्नंपतितंवीक्ष्यसुरथःप्रवरोनृपः ॥ प्रय
योमणिनासृष्टरथेतिद्रुन्महाद्भुते ॥ १ ॥ पुष्कलस्तुरणेपूर्वंपातितःसविचारयन् ॥ लवंयथोतदायोर्द्धंमैहावीरवलोन्नतम् ॥ २ ॥ सुरथःकुशमासा
द्यबाणान्मुंचन्ननेकधा ॥ व्यथयामाससमरेमहावीरशिरोमणिः ॥ ३ ॥ सुरथंविरथंचक्रेबाणैर्दशभिरुच्छिखैः ॥ धनुश्चिच्छेदतरसासुदृढंगुणपूरित
म् ॥ ४ ॥ अस्त्रप्रत्यस्त्रसंहारैःक्षेपणैःप्रतिक्षेपणैः ॥ अभवत्तुमुलंयुद्धंवीराणांरोमहर्षणम् ॥ ५ ॥ अत्यंतंसमरोद्युक्तसुरथेदुर्जयेनृपे ॥ कुशःसंचितयामास
किंकर्तव्यंरणेमया ॥ ६ ॥ विचार्यनिशितंघोरंसायकंसमुपाददे ॥ हननायनृपस्यास्यमैहावलसमन्वितः ॥ ७ ॥ तमागतंशरंदृष्ट्वाकालानलसमप्रभम् ॥
छेत्तुंमतिंचकाराशुतावल्लघोमहाशरः ॥ ८ ॥ मुमूर्च्छेसमरेवीरोमहावीरबलस्ततः ॥ पपातस्यंदनोपस्थेसारथिस्तमुपाहरत् ॥ ९ ॥ सुरथेपतिते
दृष्ट्वाकुशंजयसमन्वितम् ॥ त्रासयंतंवीरगणानियायपवनात्मजः ॥ १० ॥ सम्रंरमूनुंप्रबलमायांतंवीक्ष्यवानरम् ॥ जहासदर्शयन्दंतान्कोपयन्नित्रवंतंकुधा
॥ ११ ॥ उवाचचहनूमंतमेहित्वंमसंमुखम् ॥ भेत्स्येवाणसहस्रेणमृतोयास्यसिसायमिनीम् ॥ १२ ॥ इत्युक्तोहनुमान्ज्ञात्वारामसूनुंमहाबल
म् ॥ स्वामिकार्यंप्रकर्तव्यमितंकृत्वाप्रधावितः ॥ १३ ॥ शालमुत्पाट्यतरसाविशालंशतशाखिनम् ॥ कुशंवक्षसिसंलक्ष्ययोयोद्धुंमहाव
लः ॥ १४ ॥ शालहस्तंसमायांतंहनूमंतंमहाबलम् ॥ त्रिभिःक्षुरप्रैर्विव्याधहृदिचंद्रोपमैर्बली ॥ १५ ॥ सवाणविद्धस्तरसाकुशेनबलशालिना ॥
शालेनताडयामासवेगेनाभ्रिष्पिष्यमारुतिः ॥ १६ ॥ शालाहतस्तदावालःकिंचिन्नाकंपतस्मयात् ॥ तदावीराःप्रशंसांतुप्रचक्रुस्तस्यबाल्य
तः ॥ १७ ॥ सशालेनहतोवीरःसंहारास्त्रंसमाददे ॥ संहर्न्तुवैरिणंकोपात्कुशःसंपरमास्त्रवित् ॥ १८ ॥ संहारास्त्रंसमालोक्यदुर्जयंकुशमोचितम् ॥
दध्यौरामंस्वमनसाभक्तविघ्नविनाशकम् ॥ १९ ॥ तदामुक्तंकुशेनाशुतदस्त्रंहृदिमारुतेः ॥ लग्नंमहाव्यथाकारितेनमूर्च्छामितःपुनः ॥ २० ॥
मूर्च्छांप्राप्ततुतंदृष्ट्वाप्लवंगवलसंयुतः ॥ विव्याधसायकैस्तीक्ष्णैःसेन्यंतत्सकलंमहत् ॥ २१ ॥ तस्यबाणायुतेभंग्नबलंसर्वंरणांगणे ॥ पलायनपरंजातंचतुरंग
समन्वितम् ॥ २२ ॥ तदाकपिपतिःकोपात्सुग्रीवोरक्षकोमहान् ॥ अभ्यधावन्नगाग्रेकानुत्पाट्यकुशमुद्भटम् ॥ २३ ॥ कुशःसर्वान्प्रच्छेदलीलयाप्रहस

१ महावीरशिरोमणिम्–इ० पा० । २ महाबलसमेतिनः–इति पाठे महाबलसमन्वितस्य नृपस्येति योजना । ३ कुशं प्रति समादाय–इ० पा० । ४ सोऽर्धचंद्रोधर्मबली–इ० पा० ।
५ परमर्मग्रविद्–इ० पा० । ६ प्रद्रुः–इ० पा० ।

न्नगान् ॥ पुनरप्यागतान्वृक्षांश्चिच्छेदतरसावली ॥ २४ ॥ अनेकवाणव्यथितःसुग्रीवःसमरांगणे ॥ जग्राहपर्वतंघोरंकुशमस्तकमध्यतः ॥२५॥
कुशस्तंनगमायांतंवीक्ष्यवाणैरनेकधा ॥ निष्पिपेषचकाराशुमहारुद्रांगयोग्यताम् ॥ २६ ॥ सुग्रीवस्तन्महत्कर्मदृष्ट्वावालेननिर्मितम् ॥ जया
शांप्रतिनिवृत्तोवभूवसमरांगणे ॥ २७ ॥ रणमध्येदुराक्रांतंकुशंलांगूलताडकम् ॥ अत्यमर्षीरुपाक्रांतस्तंहंतुंनगमादद े ॥ २८ ॥ आत्मानं
हंतुमुद्युक्तंवीक्ष्यसुग्रीवमादरात् ॥ ताडयामासबहुभिःसायकैःशितपर्वभिः ॥ २९ ॥ सताडितोबहुविधैःशरैःपीडासमन्वितः ॥ कुशंहंतुंसमा
रुध्योयौशालंसमाददे ॥ ३० ॥ तदापिचकुशोवीरोवारुणास्त्रंसमाददे ॥ वबंधतंचपाशेनदृढेनसलवाग्रजः ॥ ३१ ॥ सबद्धःपाशकैःस्निग्धैः
कुशेनबलशालिना ॥ पपातरणमध्येवैमहावीरैरलंकृते ॥ ३२ ॥ सुग्रीवंपतितंदृष्ट्वावीराःसर्वत्रदुद्रुवुः ॥जयमापलवभ्रातामहावीरशिरोमणिः ॥३३॥
तावल्लवोभटाञ्जित्वापुष्कलंचांगदंतथा ॥ प्रतापाप्र्यंवीरमर्णितथान्यानपिभूभुजः ॥ ३४ ॥ जर्यप्राप्यरणेवीरोलवोभ्रातरमागमत् ॥ संग्रामेजयक
र्तारंवैरिकोटिनिपातकम् ॥ ३५ ॥ परस्परंप्रहृष्टपितौपरिरंभंप्रकुर्वतः ॥ जर्यप्राप्तोतदावार्तांमुनेचक्रतुरुन्मदौ ॥ ३६ ॥ लवउवाच ॥ ॥ भ्रातस्तवप्रसा
देननिस्तीर्णोरणतोयधिः ॥ इदानींवीररणकंशोधयावःसुशोभितम् ॥ ३७ ॥ इत्युक्त्वात्वर्रितंवीरौजग्मतुस्तौकुशीलवौ ॥ राज्ञोमौलिर्मणि
चित्रंजग्राहकनकाचितम् ॥ ३८ ॥ पुष्कलस्यलवोवीरोजग्राहयुकुटंशुभम् ॥ अंगदेचमहानर्घ्यैशत्रुघ्नस्यापरस्यच ॥ ३९ ॥ गृहीत्वाशस्त्रसंघातंहनर्मतं
कपीश्वरम् ॥ सुग्रीवंसविधेगत्वाउभावपिबबंधतुः ॥ ४० ॥ पुच्छेबायुसुतस्यार्यंगृहीत्वातुकुशानुजः ॥ भ्रातरंप्रत्युवाचेदंनेष्यामिस्वकर्मदिरम् ॥ ४१ ॥
आवयोर्जननीप्रीत्यैगृहीत्वापुच्छकेत्वहम् ॥ क्रीडार्थंमृषिपुत्राणांकौतुकार्थंममेवच ॥ ४२ ॥ एतच्छ्रुत्वाततोवाक्यमुवाचकुशोलवम् ॥ अहमेनंग्रही
ष्यामिवानरंबलिनंदृढम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंभाषमाणौतौवद्धातौबलिनांवरौ ॥ पुच्छयोर्बलिनौधृत्वाजग्मतुःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४४ ॥ स्वाश्रमायः ग
च्छंतौवीक्ष्यतौकपिसत्तमौ ॥ कंपमानौजगदतुरुन्योन्यंभीतयागिरा ॥ ४५ ॥ हनूमान्कपिराजानंप्रत्युवाचभयाद्र्धीः ॥ एतौरामसुतावस्मा
ष्यतःस्वाश्रमंप्रति ॥ ४६ ॥ मयापूर्वैकृतंकर्मजानकींप्रतिगच्छता ॥ तत्रमेजानकीदेवीसंसुखाभून्मनोहरा ॥ ४७ ॥ सामांद्रक्ष्यतिदेवेदेहीवद्धंपाशै
नवैरिणा ॥ तदाहसिष्यतिवरात्रपामेत्रभविष्यति ॥ ४८ ॥ मयाकिमत्रकर्तव्यंप्राणत्यागोभविष्यति ॥ महद्दुःखंचापतितंसरामःकिंकरिष्यति
॥ ४९ ॥ सुग्रीवस्तद्वचःश्रुत्वामामाप्येवंमहाकपे ॥ नेष्यतेयदिमामेवंनिधनंतुभविष्यति ॥ ५० ॥ एवंकथयतेरेवह्यन्योन्यंभयभीतयोः ॥

१ राजसविधे जगाम सलवः कुशः-इ० पा० ।

कुशोलवश्चभवनंमातुःप्रापतुरोजसा ॥ ५१ ॥ तावायातौसमीक्ष्यैवजहर्षजननीतयोः ॥ अन्योन्यंपरमप्रीत्यापरिरेभेनिजौसुतौ ॥ ५२ ॥
ताभ्यांपृच्छ्यगृहीतौतौवानरौवीक्ष्यजानकी ॥ हनूमंतंचसुग्रीवंसर्ववीरंकपीश्वरम् ॥ ५३ ॥ जहासपाशबद्धौतौवीक्षमाणावरांगना ॥ उवाचचविमोक्षार्थंवदंतौवचनंवरम् ॥ ५४ ॥ पुत्रौप्रमुंचतंकीशौमहावीरौमहाबलौ ॥ ईक्षंतौमांयदिरुष्कौतौप्राणत्यागंकरिष्यतः ॥ ५५ ॥ अथवैहनुमान्वीरो योददाहदनोःपुरीम् ॥ अयमप्यक्षराजोहिसर्ववानरभूमिपः ॥ ५६ ॥ किमर्थंविधृतौकुत्रकिंवाकृतमनादरात् ॥ पृच्छेयुवाभ्यांविधृतौसमहान्विस्मयोस्ति मे ॥ ५७ ॥ इतिमातुर्वचःश्लक्ष्णंवीक्ष्यतांपुत्रकौतदा ॥ ऊचतुर्विनयश्रेष्ठौमहाबलसमन्वितौ ॥ ५८ ॥ मातःकश्चनभूपालोरामोदाशरथिर्बली ॥ तेनमुक्तो हयःस्वर्णभालपत्रःसुशोभितः ॥ ५९ ॥ तत्रैवंलिखितंमातरेकवीराप्रमुर्मम ॥ येक्षत्रियास्तेगृण्हंतुनोचेत्पादतलार्चकाः ॥ ६० ॥ तदामयाविचारोवैकृतः स्वांतेपतित्रते ॥ भवतीक्षत्रियार्किनवीरमूःकिंनवाभवेत्॥६१॥धाष्टर्यंतद्वीक्ष्यभूपस्यगृहीतोऽश्वोमयाबलात् ॥ जितंकुशेनवीरेणसैन्यंतत्पातितंरणे॥६२॥ मुकुटोर्यंभूमिपतेर्जानीहिपतिदेवते ॥ अयमप्यन्यवीरस्यपुष्कलस्यमहात्मनः ॥ ६३ ॥ जानीहिमुकुटंत्वन्यंमणिमुक्ताश्रिराजितम् ॥ अश्वोयंमेमनो हारीकामयानोहिभूपतेः ॥ ६४ ॥ आरोहणायमद्भ्रातुर्जानीहिबलिनोवरे ॥ इमौकीशौमयारंतुमानीतौबलिनांवरौ ॥ ६५ ॥ कौतुकार्थतवैवैतौसंग्रामेयुद्ध कारकौ ॥ इतिवाक्यंसमाकर्ण्यजानकीपतिदेवता ॥ ६६ ॥ जगादपुत्रौतौवीरौमोचयेथांपुनःपुनः ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ युवाभ्यामनयःमृष्टोत्रतोराम हयोमहान् ॥ ६७ ॥ अनेकेपातितावीराइमौबद्धौकपीश्वरौ ॥ पितुस्तवहयोवीरोयागार्थंमोचितोमुना ॥ ६८ ॥ तस्यापिद्रतवैतौकिंवाजिनंमखसत्तमे ॥ मुंचतंप्रवगावेतौमुंचतंवाजिनांवरम् ॥ ६९ ॥ क्षाम्यतांभूपतेर्भ्राताज्ञयुघ्नःपरकोपनः ॥ जनन्यास्तद्वचःश्रुत्वाऊचतुस्तांवलान्वितौ ॥ ७० ॥ क्षात्रधर्मेण तंभूपंजितवंतौवलान्वितम् ॥ नास्माकमनयोभावित्क्षात्रधर्मेणयुध्यताम् ॥ ७१ ॥ वाल्मीकिनापुराप्रोक्तमस्माकंपठतांपुरः ॥ ७२ ॥ कण्वस्याश्रमकेवाहं धृत्वायागकियोचितम् ॥ तस्मात्सुतःस्वपित्राप्रियुध्येद्भ्रात्रापिचानुजः ॥ ७३ ॥ गुरुणाशिष्यएवापितस्माद्भोपापसंभवः ॥ त्वदाज्ञातोऽधुनाचावांदास्या दोहयमुत्तमम् ॥ ७४ ॥ मोक्ष्यावःकीशावेतौहिकरिष्यावोवचस्तव ॥ इत्युक्त्वामातरंवीरौगतौरणेकपीश्वरौ ॥ ७५ ॥ असुंचतांहयंचापिहयमेधक्रियोचितम् ॥ सीतादेवीस्वपुत्राभ्यांश्रुत्वासैन्यंनिपातितम् ॥ ७६ ॥ श्रीरामंमनसाध्यात्वाभानुमैक्षतसाक्षिणम् ॥ यद्यद्मनसावाचाकर्मणारघुनायकम् ॥ ७७ ॥

१ गृहीतो येन वां पुच्छे तच्छंसात्मानःस्थितम्–इ० पा० । २ शोचयंती पुनः पुनः–इ०, मोचयंती पुनः पुनः–इ० पा० ।

भजामिनान्यंमनसातहिंजीवेदयंनृपः ॥ सैन्यंचापिमहत्सर्वंयन्नाशितामिदंबलात् ॥ ७८ ॥ पुत्राभ्यांतत्तुजीवेतमत्सत्याज्ञगतांपते ॥ इतियावद्वचोब्रूते जानकीपतिदेवता ॥ ७९ ॥ तावद्वलंचतत्सर्वंजीवितंरणमूर्द्धनि ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसैन्यजीव नंनामचतुःषष्टितमोध्यायः ॥ ६४ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ क्षणान्मूर्च्छांजहौवीरःशत्रुघ्नःसमरांगणे ॥ अन्येपिवीरावलिनोमूर्च्छांप्राप्ताःसुजीविताः ॥१॥ शत्रुघ्नोवाजिनांश्रेष्ठंददर्शपुरतःस्थितम् ॥ आत्मानंचशिरस्त्राणरहितंसैन्यजीवितम् ॥ २ ॥ वीक्ष्यचित्रमिदंस्वांतेचकारचजगादह ॥ सुमतिंमंत्रिणांश्रेष्ठं मूर्च्छांविराहतंतदा ॥ ३ ॥ कृपांकृत्वाहयंप्रादाद्वालोयज्ञस्यपूर्तये ॥ गच्छामरामंतरसाहयागमनकांक्षिणम् ॥ ४ ॥ इत्युक्त्वासरथेस्थित्वाह यमादायवेगतः ॥ ययौतदाश्रमाद्दूरंभेरीशंखविवर्जितः ॥ ५ ॥ तत्पृष्ठतोमहासैन्यंचतुरंगसमन्वितम् ॥ चचालकुर्वन्संभग्नंस्वभारेणफणीश्वरम् ॥ ॥ ६ ॥ जवेनजान्हवींतीर्त्वांकल्लोलजलशालिनीम् ॥ जगामविषयेस्वेयिस्वकीयजनशोभिते ॥ ७ ॥ पुष्कलेनयुतोराजासुरथेनसमन्वितः ॥ रथेमणिमयेतिष्ठन्महत्कोदंडधारकः ॥ ८ ॥ हयंतंपुरतःकृत्वारत्नमालाविभूषितम् ॥ श्वेतातपत्रंतस्यैवमूर्ध्निचामरभूषितम् ॥ ९ ॥ अने करथसाहस्रैःपरीतोवलिभिर्नृपैः ॥ उद्यत्कोदंडललितैर्वीरनादविभूषितैः ॥ १० ॥ क्रमेणनगरींप्रापसूर्यवंशविभूषिताम् ॥ अनेकैःकेतुभिःश्रेष्ठैर्भूषितांदुर्ग राजिताम् ॥ ११ ॥ रामःश्रुत्वाहयंप्राप्तंशत्रुघ्नेनसहासुना ॥ पुष्कलेनचवीरेणययौहर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कटकंनिर्दिदेशासौचतुरंगंमहाबलम् ॥ लक्ष्म णप्रेषयामासभ्रातरंबलिनांवरम् ॥ १३ ॥ लक्ष्मणःसैन्यसहितोगत्वाभ्रातरमागतम् ॥ परिरेभेमुदाकांतःक्षतशोभितगात्रकम् ॥ १४ ॥ सर्वत्रकुशलंपृ ष्टोवार्तांचात्रचकारसः ॥ परमंहर्षमापन्नःशत्रुघ्नःसंगतोमुदा ॥ १५ ॥ सौमित्रिःस्वरथेस्थित्वाभ्रात्रासहमहामनाः ॥ सैन्येनमहतावीरोययौस्वनगरीं प्रति ॥ १६ ॥ सरयूःपुण्यसलिलापवित्रितजगत्रया ॥ रामपादरजःपूताशरच्चंद्रसमप्रभा ॥ १७ ॥ हंसकारंडवांकीर्णाचक्रवाकोपशोभिता ॥ विचि त्रतरवर्णैश्चपक्षिभिर्नादितादृशम् ॥ १८ ॥ मंडपास्तत्रबहुशोरामचंद्रेणकारिताः ॥ ब्राह्मणानांवेदविदांपृथक्पाठनिनादकाः ॥ १९ ॥ क्षत्रियास्त त्रबहवोधनुःपाणिसुशोभिताः ॥ ज्याटंकारेणबहुनानादयंतोमहीतलम् ॥ २० ॥ भुंजतेब्राह्मणायत्रविचित्रान्नैर्मनोहरैः ॥ परस्परंप्रपश्यंतोवार्तांचक्रु र्मनोहराम् ॥ २१ ॥ पायसान्नानिशुभ्राणिचंद्रकांतिसमानिच ॥ क्षीराज्यबहुयुक्तानिशर्करामिश्रितानिच ॥ २२ ॥ अपूपास्तत्रबहुलाश्चेंद्रबिंबसमाःश्रिया ॥ कर्पूरादिसुगंधेनवासिताःसुमनोहराः ॥ २३ ॥ फेनिकाघटकाःस्निग्धाःशतच्छिद्राविरंध्रकाः ॥ शष्कुल्योमंडकामृष्टाघृतान्नसमन्विताः ॥ २४ ॥ भक्तं

१ सर्वाणि–इ० पा० ।

कुमुदसंकाशंमुद्गदालिविमिश्रितम् ॥ सुगंधेनसमायुक्तमत्यंतंप्रीतिदायकम् ॥ २५ ॥ ओदनोदधिनायुक्तोभीमसेनसमन्वितः ॥ स्वादुपाककरैःसृष्टः पात्रेमुक्तःप्रवेषकैः ॥ २६ ॥ तत्रकेचिद्द्विजाःपात्रेनिक्षिप्तंवीक्ष्यपायसम् ॥ परस्परंतेप्रत्यूचुःकिमिदंदृश्यतेद्भुतम् ॥ २७ ॥ किंचंद्रबिंबंनभसःपतितंत मसोभयात् ॥ अमृतंतुभवत्यत्रमृत्युनाशकमद्भुतम् ॥२८॥ तच्छुत्वारोषताम्राक्षःप्रोवाचान्योद्विजोत्तमः ॥ नभवत्येवचंद्रस्यबिंबंत्वमृतविप्लुतम् ॥२९॥ एकमिंदोर्वपुस्त्वेतदृश्यतेसदृशंकथम् ॥ ब्राह्मणानांसहस्रस्यपात्रेपात्रेपृथक्पृथक् ॥ ३० ॥ ततोजानीहिकुमुदंकर्पूरंवाभविष्यति ॥ माजानीहिमृगांक स्यबिंबंशुभ्रश्रियान्वितम् ॥ ३१ ॥ तावदन्योरुपाक्रांतोधुन्वन्स्वंमस्तकंतथा ॥ नजानंतिद्विजामूढाःस्वादुज्ञानाविचक्षणाः ॥ ३२ ॥ इदंतुक्षौद्रकंद स्यरसेनपरिपाचितम् ॥ जानीहिशतपत्रस्यपुष्पाणिमधुराणिच ॥ ३३ ॥ एवंपरस्परंविप्राःकंदमूलफलाशिनः ॥ तर्कयंतिमुनेप्रीतारसज्ञानेतिलोलुपाः ॥ ॥ ३४ ॥ तावदन्योद्विजःप्राहक्षत्रियाणांवरंजनुः ॥ भोक्ष्यंतेतादृशंत्वन्नंमहत्पुण्यैरुपस्कृतम् ॥ ३५ ॥ तदातंप्राब्रवीद्विप्रोदत्तस्यफलमीदृशम् ॥ ये ददत्यग्रजन्मभ्यःप्राप्नुवंतितईप्सितम् ॥ ३६ ॥ यैरर्चितोनैवहरिर्नैवेद्यैर्विविधैर्मुहुः ॥ तेपामेतादृशंभोज्यंनभवेदक्षिगोचरम् ॥ ३७ ॥ यैर्नरैरग्रजन्मानो भोजिताविविधैरसैः॥भुंजतेतेस्वादुरसंपापिनांचक्षुरुज्झितम्॥३८॥एवंविधैरसैर्मिष्टैर्भोजिताद्विजसत्तमाः॥ मंडपेविपठंतस्तेशब्दब्रह्मविचक्षणाः॥३९॥नृत्यं त्येकेहसन्त्येकेनदन्त्येकेप्रहर्षिताः ॥ उत्सवोबहुरुद्भातितत्रशत्रुघ्नआगमत् ॥४०॥ रामःशत्रुघ्नमायांतंपुष्कलेनसमन्वितम् ॥ निरीक्ष्यमुदमुद्भूतांरक्षितुंना शकत्तदा॥४१॥यावदुत्तिष्ठतेरामोभ्रातरंहयपालकम् ॥ तावद्रामपदेलग्नःशत्रुघ्नोभ्रातृवत्सलः॥४२॥पादयोःपतितंवीक्ष्यभ्रातरंविनयान्वितम् ॥ परिरेभेदृढं प्रीतःक्षतसंशोभितांगकम्॥४३॥अश्रूणिबहुधामुंचन्हर्षाच्छिरसिराघवः॥अत्यंतंपरमांप्रापमुदंवचनदूरगाम्॥४४॥ पुष्कलंस्वीयपदयोर्नम्रंविनयविह्वलः ॥ सुदृढंभुजयोर्मध्येविनीयापीडयद्भृशम् ॥ ४५ ॥ हनूमंतंतथावीरंसुग्रीवंचांगदंतथा ॥ लक्ष्मीनिधिंजनकजंप्रतापाग्र्यंरिपुंजयम् ॥ ४६ ॥ सुबाहुंसुमदं वीरंविमलंनीलरत्नकम् ॥ सत्यवंतंवीरमणिंसुरथंरामसेवकम् ॥ ४७ ॥ अन्यानपिमहाभागान्रघुनाथःस्वयंतदा ॥ परिरेभेदृढंस्निग्धान्पादयोःप्रणता नृपान् ॥ ४८ ॥ सुमतिःश्रीरघुपतिंभक्तानुग्रहकारकम् ॥ परिरभ्यदृढंप्रीतःसंमुखेतिष्ठदुन्नतः ॥ ४९ ॥ तदारामोनिजामात्यंवीक्ष्यसान्निध्यमागतम् ॥ उवाचपरमप्रीत्यामंत्रिणंवदतांवरः ॥ ५० ॥ सुमतेमंत्रिणांश्रेष्ठशंसमेवाग्मिनांवर ॥ कएतेभूमिपाःसर्वेकथमत्रसमागताः ॥ ५१ ॥ कुत्रकुत्रहयःप्राप्तःकेन केननियंत्रितः ॥ कथंवैमोचितोभ्रात्रामहाबलसुशालिना ॥ ५२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इत्युक्तोमंत्रिणांश्रेष्ठःसुमतिःप्राहराघवम् ॥ प्रहसन्मेघगंभीर

१ कर्पूरेण समन्वितः—इ० पा० । भीमसेनसमन्वितः इति पाठेऽपि भीमसेनेत्याख्यकर्पूरेण समन्वित इत्यर्थः । २ रिपुंतपम्—इ० पा० ।

नादेनचसुबुद्धिमान् ॥ ५३ ॥ ॥ सुमतिरुवाच ॥ ॥ सर्वज्ञस्यपुरस्तेद्यमयाकथमुदीर्यते ॥ पृच्छसित्वंलोकरीत्यासर्वंजानासिसर्वदृक् ॥ ५४ ॥ तथा पितवनिर्देशंशिरस्याधायसर्वदा ॥ ब्रवीमितच्छृणुष्वाद्यसर्वराजशिरोमणे ॥ ५५ ॥ त्वत्प्रसादादहोस्वामिन्सर्वत्रजगतीतले ॥ परिबभ्रामतेवाहोभालपत्र सुशोभितः ॥ ५६ ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्वनामबलदर्पितः ॥ स्वंस्वंराज्यंसमर्प्याथप्रणेमुस्तेपदांबुजम् ॥५७॥ कोवारावणदैत्येंद्रनिहंतुर्वाजिसत्तमम्॥ गृह्णातिविजयाकांक्षीजरामरणवर्जितः ॥ ५८ ॥ अहिच्छत्रांगतस्तावत्तववाजीमनोरमः ॥ तद्राजासुमदःश्रुत्वाहयंप्राप्तंतवप्रभो ॥ ५९ ॥ सपुत्रःप्रबलः सर्वसैन्येनबलिनावृतः ॥ सर्वंसमर्पयामासराज्यंनिहतकंटकम् ॥ ६० ॥ योराजाजगतांनेत्रींमातरंजगदंबिकाम् ॥ प्रसाद्यचिरमायुष्यंलेभेराज्यमकंट कम् ॥ ६१ ॥ सएषत्वांप्रणमतिसुमदःप्रभुसेवितम् ॥ तंगृहाणकृपादृष्ट्याचिराद्दर्शनकांक्षकम् ॥ ६२ ॥ ततःसुबाहुभूपस्यनगरेबलपूरिते ॥ दमनस्त स्यवैपुत्रःप्रजग्राहहयोत्तमम् ॥ ६३ ॥ तेनसाकंमहद्युद्धंबभूवदमनेनच ॥ पुष्कलोजयमापेदेसंमूर्छ्यसुभुजात्मजम् ॥ ६४ ॥ ततःसुबाहुःसंक्रुद्धोरणेपवन जंबलात् ॥ युयुधेतवपादाब्जसेवकंबलिनांवरम् ॥ ६५ ॥ तस्यपादाहतोज्ञानंप्राप्यशापतिरस्कृतम् ॥ तुभ्यंसमर्प्यसकलंवाजिनःपालकोभवत् ॥ ६६॥ एषत्वांसुभुजोराजाप्रणमत्युन्नतांगकः ॥ कृपादृष्ट्याभिषिंचत्वंसुबाहुंनयकोविदम् ॥ ६७ ॥ ततोमुक्तोहयोरेवाह्रदेसनिममज्जह ॥ तत्रप्राप्तंमोहनास्त्रंशत्रु घ्नेनबलीयसा ॥ ६८ ॥ ततोदेवपुरेप्रागाच्छिववासविभूषिते ॥ तत्रत्यंतुविजानासियतस्त्वंतत्रचागतः ॥ ६९ ॥ विद्युन्मालीहतोदैत्यःसत्यवान्संगत स्ततः ॥ सुरथेनसमंयुद्धंजानासित्वंमहामते ॥ ७० ॥ ततःकुंडलकान्मुक्तोहयोबभ्रामसर्वतः ॥ नकश्चित्तंनिजग्राहस्ववीर्यबलदर्पितः ॥ ७१ ॥ वाल्मी केराश्रमेरम्येहयःप्राप्तोमनोरमः ॥ तत्रयत्कुतुकंजातंतच्छृणुष्वनरोत्तम ॥ ७२ ॥ तत्रार्भस्तवसारूप्यंबिभ्रत्पोडशवार्षिकः ॥ जग्राहवीक्ष्यपत्रांकंवाजिनं बलवत्तमः ॥ ७३ ॥ तत्रकालजितायुद्धंमहज्जातंनरोत्तम ॥ निहतस्तेनवीरेणशितधारेणहेतिना ॥ ७४ ॥ अनेकेनिहताःसंख्येपुष्कलाद्यामहाबलाः ॥ मू र्च्छितंचापिशत्रुघ्नंचक्रेवीरशिरोमणिः ॥ ७५ ॥ तदाराजामहद्दुःखंविचार्यहृदिसंयुगे ॥ कोपेनमूर्च्छितंचक्रेवीरोहिबलिनांवरः ॥ ७६ ॥ सयावन्मूर्च्छितो राज्ञातावदन्यःसमागतः ॥ तेनैतेनचसंजीव्यनाशितंकटकंतव ॥ ७७ ॥ सर्वेषांमूर्च्छितानांतुशस्त्राण्याभरणानिच ॥ गृहीत्वावानरौवद्धौजग्मतुःस्वाश्रमं प्रति ॥ ७८ ॥ कृपांकृत्वापुनस्तेनदत्तोश्वोयज्ञियोमहान् ॥ जीवनंप्रापितंसर्वंकटकंनष्टजीवितम् ॥ ७९ ॥ वयंगृहीत्वातंवाहंप्राप्तास्तवसमीपतः ॥ एतदेवमयाज्ञातंतदुक्तंतेपुरोवचः ॥ ८० ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेसुमतिनिवेदनंनामपंचषष्टितमोऽध्यायः॥६५॥

१ रणकोविदम्–इ० पा० ।

॥ शेषउवाच ॥ ॥ कथितौवैसुमतिनावाल्मीकेराश्रमेशिशू ॥ पुत्रौस्वीयावितिज्ञात्वावाल्मीकिंप्रतिसंजगौ ॥ १ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ कौशिशूममसारूप्यधारकौबलिनांवरौ ॥ किमर्थंतिष्ठतस्तत्रधनुर्विद्याविशारदौ ॥ २ ॥ अमात्यकथितौश्रुत्वाविस्मयोममजायते ॥ यौशत्रुघ्नंहनूमंतंलीलयांगवर्वधुतुः ॥ ३ ॥ तस्माच्छंसमुनेसर्ववालयोश्चरितेद्वितम् ॥ यथामेपरमाप्रीतिर्भवत्येवमभीप्सिता ॥४॥ इतितत्कथितंश्रुत्वाराजराजस्यधीमतः ॥ उवाचपरमंवाक्यंस्पष्टाक्षरसमन्वितम् ॥ ५ ॥ ॥ वाल्मीकिरुवाच ॥ तवांतर्यामिणोनृणांकथज्ञानंचनोभवेत् ॥ तथापिकथयाम्यत्रततवसंतोषहेतवे ॥ ६ ॥ राजन्यौबालकौमह्यमाश्रमेबलिनांवरौ ॥ त्वत्सारूप्यधरौस्वांगमनोहरवपुर्धरौ ॥ ७ ॥ त्वयायदावनेत्यक्ताजानकीवैनिरागसी ॥ अंतर्वत्नीवनेघोरेविलपंतीमुहुर्मुहुः ॥ ८ ॥ कुररीमिवदुःखार्तावीक्ष्याहंतर्ववल्लभाम् ॥ जनकस्यसुतांपुण्यामाश्रमेत्वानयंतदा ॥ ९ ॥ तस्याःपर्णकुटीरम्यारचिताम्रुनिपुत्रकैः ॥ तस्यामसूतपुत्रौद्वौभासयंतौदिशोदश ॥ १० ॥ तयोरकरवंनामकुशोलवइतिस्फुटम् ॥ ववृधातेऽनिशंतत्रशुक्लपक्षेयथाशशी ॥ ११ ॥ कालेनोपनयाद्यानिसर्वाणिकृतवानहम् ॥ वेदान्सांगानहंसर्वान्ग्राहयामासभूपते ॥ १२ ॥ सर्वाणिसरहस्यानिशृण्ष्वमुखतोमम ॥ आयुर्वेदंधनुर्विद्यांशस्त्रविद्यांतथैवच ॥ १३ ॥ विद्यांजालंधरींचाथसंगीतकुशलौकृतौ ॥ गंगाकूलेगायमानौलताकुंजवनेषुच ॥ १४ ॥ चंचलौचलंचितौतौसर्वविद्याविशारदौ ॥ तदाहमतिसंतोषंप्राप्तश्चौहंरघूत्तम ॥ १५ ॥ दत्त्वासर्वाणिचास्त्राणिमस्तकेनिहितःकरः ॥ अतीवगानकुशलौलंटद्वालोकाविसिध्मिरे ॥ षड्जमध्यमगांधारस्वरभेदविशारदौ ॥ १६ ॥ तथाविधौविलोक्याहंगापयामिमनोहरम् ॥ भविष्यज्ञानयोगाच्चकृतंरामायणंशुभम् ॥१७॥ मृदंगपणवाद्यादिर्यंत्रवीणाविशारदौ ॥ वनेवनेचगायंतौमृगपक्षिविमोहकौ ॥ १८ ॥ अद्भुतंगीतमाधुर्यैतवरामकुमारयोः ॥ श्रोतुंतौवरुणोबालावानिनायविभावरीम् ॥ १९ ॥ मनोहरवयोरूपौगानविद्याब्धिपारगौ ॥ कुमारौजगदुस्तत्रलोकेशादेशतःकलम् ॥ २० ॥ परमंमधुरंरम्यंपनत्रेचरितंतव ॥ शुश्रावत्ववरुणःसार्द्धंकुटुंबेनचगायकैः ॥ २१ ॥ शृण्वन्त्रैवगतस्तृप्तिंमित्रेणवरुणःसह ॥ सुधातोपिपरंस्वादुचरितंरघुनंदन ॥ २२ ॥ गानानंदमहालोभट्ट तप्राणेंद्रियक्रियः ॥ प्रत्यागंतुंदिदेशासौकुमारौनहितावकौ ॥ २३ ॥ रमणीयमहाभोगैर्लोभितावपिबालकौ ॥ चलितौनगुरोश्चात्ममातुःपादांबुजस्पृतिः ॥ २४ ॥ अहंचापिगतःपश्चाद्वरुणालयमुत्तमम् ॥ वरुणःप्रेमसहितःपूजांचक्रेममप्रभो ॥ २५ ॥ पृच्छतेजन्मकर्मादिसर्वज्ञायापिबालयोः ॥ वरुणायाब्रुवंतंसर्वंजन्मविद्याद्युपागमम् ॥२६॥ श्रुत्वासीतासुतौदेवःसचक्रेंवरभूषणैः ॥दिवदत्तमितिप्राह्यमितिमद्वाक्यगौरवात्॥२७॥आदर्तराजपुत्राभ्यांयदत्तंवरु

१ नेइलाम्–इ० पा० । २ परमबालयोः–इ० पा० ।

णेनतत् ॥ प्रसन्नेनतयावाद्यगानविद्यावयोगुणैः ॥ ततोमामब्रवीत्सीतासुदिश्यवरुणःकृती ॥ २८ ॥ सीतापतिव्रतायुर्यारूपशीलवयोन्विता ॥ वीरपुत्रा महाभागात्यागनार्हतिकर्हिचित् ॥ २९ ॥ महतीहानिरेतस्यास्त्यागेहिरघुनंदन ॥ सिद्धीनांपरमासिद्धिरेषातेह्यनपायिनी ॥ ३० ॥ पामरैर्महिमानास्या ज्ञायतेयदिदृष्टितैः ॥ काहानिस्तावताराम पुण्यश्रवणकीर्तन ॥ ३१ ॥ अस्मत्साक्षिकमेतस्याःपावनंचरितंसदा ॥ सद्यस्तेसिद्धिमायांतियेसीतापदर्चिं तकाः ॥ ३२ ॥ यस्याःसंकल्पमात्रेणजन्मस्थितिलयादिकाः ॥ भवंतिजगतांनित्यंव्यापारात्ऐश्वराअमी ॥ ३३ ॥ सीतामृत्युःसुधाचेयंतपत्येषाचवर्षति ॥ स्वर्गोमोक्षस्तपोयोगोदानंचतवजानकी ॥ ३४ ॥ ब्रह्माणंशिवमन्यांश्चलोकपालान्मदादिकान् ॥ करोत्येषःकरोत्येवनान्यासीतातवप्रिया ॥ ३५ ॥ त्वंपि तासर्वलोकानांसीताचजननीत्यतः ॥ कुदृष्टिरत्रतुक्षेमयोग्यानतवकर्हिचित् ॥ ३६ ॥ वेत्तिसीतांसदाशुद्धांसर्वज्ञोभगवान्स्वयम् ॥ भवानपिसुतांभूमेः प्राणादपिगरीयसीम् ॥ ३७ ॥ आदर्तव्यात्वयातस्मात्प्रियाशुद्धेतिजानकी ॥ नचशापपराभूतिःसीतायांत्वयिवाविभो ॥ ३८ ॥ इमानिममवाक्यानि वाच्यानिजगतांपतिम् ॥ रामंप्रतित्वयासाक्षाद्वाल्मीकिमुनिसत्तम ॥ ३९ ॥ इत्युक्तोवरुणेनाहंसीतासंग्रहकारणात् ॥ एवमेवाहिसर्वैश्चलोकपालैरपिप्रभो ॥ ४० ॥ श्रुतरामायणोद्गानंपुत्राभ्यांतिसुरासुरैः ॥ गंधर्वैरपिसर्वैश्चकौतुकातिष्टमानसैः ॥ ४१ ॥ प्रसन्नाएवसर्वेपिप्रशंसुःसुतौचते ॥ त्रैलोक्यंमोहितं ताभ्यांरूपगानवयोगुणैः ॥ ४२ ॥ दत्तंयज्ञोकपालैस्तुसुताभ्यांस्वीकृतंहितत् ॥ ऋषिभिश्चवराआभ्यामन्येभ्यःकीर्तिरेवच ॥ ४३ ॥ एकरामंजगत्स वैपूर्वंमुनिविलोकितम् ॥ त्रिरामभुनाजातंसुताभ्यांतेस्खिलेक्षितम् ॥ ४४ ॥ एंककामपरामूर्तिर्लोकेपूर्वमवेक्षिता ॥ कामैश्चतुर्भिरद्यायंजायतेचयतस्त तः ॥ ४५ ॥ सर्वज्ञान्यत्रराजेंद्ररामधुत्रैकुशीलवौ ॥ गीयतेअत्रसंकोचःकिंकृतोविदुषित्वयि ॥ ४६ ॥ कृतेपुतवसर्वेषुश्रूयतेमहतीस्तुतिः ॥ त्यागादन्य त्रसीतायाःपुण्यश्लोकशिरोमणे ॥ ४७ ॥ त्वयात्रैलोक्यनाथेनगार्हस्थ्यमनुकुर्वता ॥ अंगीकार्यौसुतौरामविद्याशीलगुणान्वितौ ॥ ४८ ॥ नतौस्वांमा तरंहित्वास्थास्यतोभवदंतिके ॥ जनन्यासहितौतस्माद्याकार्यौभवतासुतौ ॥ ४९ ॥ दत्तएवतयेदानींसेनासंजीवनात्पुनः ॥ प्रत्ययःसर्वलोकानांपावनः पततामपि ॥ ५० ॥ नाज्ञातंतेनचास्माकंनामरणांचमानद ॥ शुद्धौतस्यास्तुलोकानांयन्नष्टंतदिहध्रुवम् ॥ ५१ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिवाल्मी किनारामःसर्वज्ञोप्यवबोधितः ॥ स्तुत्वानन्वाचवाल्मीकिंप्रत्युवाचसलक्ष्मणम् ॥ ५२ ॥ गच्छताताधुनासीतामानेतुंधर्मचारिणीम् ॥ सपुत्रांरथमास्था यसुमंत्रसहितःसखे ॥ ५३ ॥ श्रावयित्वामममेमानिमुनेश्चवचनान्यपि ॥ संबोध्यचपुरीमेतांसीतांप्रत्यानयाशुताम् ॥ ५४ ॥ ॥ लक्ष्मणउवाच ॥ ॥ या

१ एककामपरामूर्तिः—इ० पा० ।

स्यामितवसंदेशात्सर्वेषांनःप्रभोर्विभो॥देव्यायास्यतिचेद्देवयात्रामेसफलाततः॥५५॥ मयिसामाभ्यसूयैवपूर्वदोषवशात्सती॥ अनागतायांतस्यांतुक्षमस्वा
गंतुकंमम॥५६॥ इत्युक्त्वालक्ष्मणोरामंरथेस्थित्वानृपाज्ञया॥ सुमित्रमुनिशिष्त्याभ्यांयुतोगाद्भमिजाश्रमम्॥५७॥ कथंप्रसादनीयास्यात्सीताभगवतीमि
या॥ पूर्वदोषंविजानंतीरामाधीनस्यमेसदा॥५८॥ एवंसंचिंतयन्नेतहर्षंसंकोचमध्यगः॥ लक्ष्मणःप्रापसीतायाआश्रमंश्रमनाशनम्॥५९॥रथात्साथोवरुह्यारा
दश्रुरुद्धविलोचनः॥आर्यंपूज्येभगवतिशुभेइतिवदन्मुहुः॥६०॥ पपातपादयोस्तस्त्यावेपमानाखिलांगकः॥उत्थापितस्तयादेव्याप्रीतिविह्वलयासचा॥६१॥
किमर्थमागतःसौम्यवनंमुनिजनप्रियम्॥ आस्तेसकुशलीदेवःकौसल्यायाशुक्तिमौक्तिकः॥६२॥ अरोषोमयिकश्चित्सकीर्त्यांकेवलयाहतः॥ कीर्त्यतेसर्वलोकै
श्चकल्याणगुणसागरः ॥ ६३ ॥ अकीर्तिर्भीतिमापन्नस्त्यकुंमांत्वांनियुक्तवान् ॥ यदितंतश्लोकेषुकीर्तिस्तस्यामलाभवत् ॥ ६४ ॥ मृत्वापिप
तिसत्कीर्तिंकुर्वत्यामेहेसुस्थिरा ॥ पतिसामीप्यमेवाशुभूयादेवहिदेवर ॥ ६५ ॥ त्यक्तयापिमयातेननासौत्यक्तोमनागपि ॥ फलंहिसाधनायत्तंहे
तुःफलवशोनतु ॥ ६६ ॥ कौसल्याशल्यशून्यासौकृपापूर्णासदामयि ॥ आस्तेकुशलिनीयस्याःपुत्रस्त्रैलोक्यपालकः ॥ ६७ ॥ सर्वेकुशलिनःसंतिभर
ताद्याश्चवांधवाः ॥ सुमित्रात्वमहाभागायस्याःप्राणादृहंप्रिया ॥ ६८ ॥ मद्वर्त्तिकत्वमपित्यक्तःसर्वलोकेषुकीर्तये ॥ राज्ञःकिंदुस्त्यजंतस्यस्वात्मापिय
स्यनप्रियः ॥ ६९ ॥ इत्येवंबहुधापृष्टस्तयारामानुजःसताम् ॥ उवाचकुशलींदेवःकुशलंत्वयिपृच्छति ॥ ७० ॥ कौसल्यावत्सुमित्रावत्यश्चान्या
राजयोषितः ॥ पप्रच्छुःकुशलंदेविप्रीत्यात्वामाशिषासह ॥ ७१ ॥ कुशलप्रश्नपूर्वंहितवपादाभिवंदनम् ॥ निवेदयामिशत्रुघ्नभरताभ्यांकृतंशुभे ॥ ७२ ॥
गुरुभिर्गुरुपत्नीभिःसर्वाभिरपितेशुभे ॥ दत्ताशीःकुशलप्रश्नःकृतश्चत्वयिजानकि ॥ ७३ ॥ आकारयतिदेवस्त्वांनिर्व्यलीकेनचात्मवान् ॥ अलभ्यान्यर
तिस्त्वत्तोन्यत्रसर्ववत्रभामिनि ॥ ७४ ॥ शून्याण्यदिशःसर्वास्त्वांविनाजनकात्मजे ॥ पश्यन्नेदितिनाथोनोरोदयत्रितरानपि ॥ ७५ ॥ यत्रदेविस्थितासि
त्वंनित्यंस्मरतिराघवः ॥ अशून्यंतुतमेवासौमन्यमानोविदेहजे ॥ ७६ ॥ धन्योयमाश्रमोजातोवाल्मीकेर्यत्रजानकी ॥ कालंक्षपतिवार्तांमेभर्मदीयाभिवेद
न्रिति ॥ ७७ ॥ उक्तवान्यद्वदन्किंचित्त्वामीनस्त्वयितच्छृणु ॥ व्यक्तोभवतिवक्तुर्यद्धृदंतंतदसंशयम् ॥ ७८ ॥ लोकावदंतिमामेवसर्वेपार्मीश्वरेश्वरम् ॥
अहंत्वदृष्टमेवैषांस्त्वंत्रैकारणंब्रुवे ॥ ७९ ॥ अदृष्टमेवकार्यंधुसर्वेशोऽप्यनुगच्छति ॥ ईशनीयाःक्रतोनैतदन्वीयुःसुखदुःखयोः ॥ ८० ॥ धनुर्भंगमतिश्रेशे
केकृष्यामरणंपितुः ॥ अरण्यगमनेतत्रहरणेतववारिधेः ॥ ८१ ॥ तरणेरक्षसांहर्तुमारणंपिरणेरणे ॥ सहायीभवनेमह्यमृक्षवानररक्षसाम् ॥ ८२ ॥ लाभेत

॥ ७६ ॥

त्रप्रतिज्ञायाःसत्यत्वेचसतीमणे ॥ पुनःस्ववंधुसंवंधेराज्यप्राप्तौचभामिनि ॥ ८३ ॥ पुनःप्रियावियोगेचकारणंयदवारणम् ॥ प्रलीदतिततदेवाद्यसंयोगेपुन

१ वः प्रियाद्विभो–इ० पा० । २ निर्व्यलीकः कृतात्मवान्–इ० पा० । ३ मन्येयम्–इ० पा० । ४ सर्वशोप्यनुगच्छति–इ० पा० ।

रावयोः ॥ ८४ ॥ वेदोन्यथाकृतोयेनलोकोत्पत्तिरलौयतः ॥ लोकाननुगतस्तस्मात्कारणंप्रथमंत्वहम् ॥ ८५ ॥ अदृष्टमनुवर्ततेलोकाःसंप्रतिबोधकाः ॥ भोगेनजीर्यतेऽदृष्टंतत्तद्बुद्धंकंत्वयावने ॥ ८६ ॥ स्नेहोऽकारणकःसीतिवर्धमानोममत्वयि ॥ लोकादृष्टेतिरस्कृत्यत्वामाह्वयतआदरात् ॥ ८७ ॥ शङ्कितेना पिदोषेणस्नेहनैमंत्यमज्जनम् ॥ भवतीतिसवैशुद्धआस्वाद्योविबुधैःसदा ॥ ८८ ॥ स्नेहशुद्धिरियंभद्रेकृतामेत्वयिनान्यथा ॥ मंतव्यंरक्षितोऽप्येषलोक शिष्टानुवर्तिना ॥ ८९ ॥ आवयोर्निंदयादेविसवावस्थासुशुद्धये ॥ लोकोनश्येद्धिसंमूढश्चरितैर्महतामयम् ॥ ९० ॥ आवयोरुज्ज्वलाकीर्तिरावयोरुज्ज्व लोरसः ॥ आवयोरुज्ज्वलौवंशावावयोरुज्ज्वलाःक्रियाः ॥ ९१ ॥ भवेयुरावयोःकीर्तिर्गायकाउज्ज्वलाभुवि ॥ आवयोर्भक्तिमंतोयेतेयांत्यंतेभवांबु धेः॥ ९२ ॥ इत्युक्ताभवतीतेनप्रीयमाणेनतेगुणैः ॥ पत्युःपादांबुजेद्रष्टुंकरोतुसदयंमनः ॥ ९३ ॥ वासांसिरमणीयानिभूषणानिमहांतिच ॥ अंगरागास्तथा गंधामनोज्ञास्त्वयियोजिताः ॥ ९४ ॥ रथोदास्यश्वरामेणप्रेषिताउत्सवायते ॥ छत्रंचचामरेशुभ्रेगजाअश्वाश्चशोभने ॥ ९५ ॥ स्तूयमानाद्विजश्रेष्ठैःसूत मागधवंदिभिः ॥ वंद्यमानापुरस्त्रीभिःसेव्यमानाचयोद्धृभिः ॥ ९६ ॥ पुष्पैःसंछाद्यमानाचदेवींदेवांगनादिभिः ॥ धनानिददतींतेभ्योद्विजातिभ्योयथेप्सि तम् ॥९७॥ गजारूढौ कुमारौचपुरस्कृत्यजनेश्वरी ॥ मैथानुगम्यमानाचगच्छथोर्ध्वानिजांपुरीम् ॥९८॥ त्वयितत्रगतायांतुसंगतायांप्रियेणते ॥ सर्वासांरा जनारीणामागतानांचसर्वशः ॥९९॥ सर्वासामृषिपत्नीनांकौसल्यानांतथैवच ॥ मंगलंवाद्यगीताद्यैर्भवत्वद्यमहोत्सवः॥१००॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इति विज्ञापनांदेवीश्रुत्वासीतातमहासा ॥ नाहंकीर्तिकरीराज्ञोह्यपकीर्तिःस्वयंत्वहम् ॥ १०१ ॥ किंमयातस्यसाध्यंस्याद्धर्मकामार्थशून्यया ॥ सत्येवंभवतां भूपेकोविश्वासोनिरंकुशे ॥ १०२ ॥ प्रत्यक्षावापरोक्षावाभर्तुर्दोषामनःस्थिताः ॥ नवाच्यावाजातुमाद्दश्यावाकल्याणकुलजातया ॥ १०३ ॥ पाणिग्रहणकाले मेयत्पूपोढ्दयेस्थितः ॥ तद्पोढ्दयान्नासौकदाचिदपसर्पति ॥ १०४ ॥ लक्ष्मणेमोंकुमारौमेतत्तेजोंशसमुद्भवौ ॥ वंशांकुरौमहाशूरौधनुर्विद्याविशारदौ ॥ १०५ ॥ नीत्वापितुःसमीपंतुलालनीयौप्रयत्नतः ॥ तपसाराधयिष्यामिरामंकामामिहस्थिता ॥ १०६ ॥ वाच्यंत्वयामहाभागपूज्यपादाभिवंदनम् ॥ सर्वेभ्यःकुशलंचापिगत्वेतोमदपेक्षया ॥१०७॥ पुत्रौसमादिशत्सीतागच्छतंपितुरंतिकम् ॥ शुश्रूषणीयएवासौभवद्भ्यांस्वपदप्रदः ॥१०८॥ आज्ञप्तावप्य निच्छंतौतौकुमारौकुशीलवौ ॥ वाल्मीकिवचनात्तत्रजग्मतुश्चसलक्ष्मणौ॥१०९॥वाल्मीकेरेवपादाब्जसमीपंतत्सुतौगतौ ॥ लक्ष्मणोपिववंदेतंगत्वावालक संयुतः ॥११०॥ वाल्मीकिलेक्ष्मणस्तौतुकुमारौमिलितावुभौ ॥ सभायांसंस्थितंरामंज्ञात्वातेजग्मुरुत्सुकाः ॥१११॥ लक्ष्मणःप्रणिपत्याथसीतावाक्या

१ यत्र-ट० पा० । २ मया शेषेण शेषांशेन लक्ष्मणेनेत्यर्थः । ३ कौशल्यानां तथा मखे-इ० पा० ।

दिसर्वशः ॥ कथयामासरामायहर्षशोकयुतःसुधीः॥११२॥सीतासंदेशवाक्येभ्योरामोमूर्च्छांसमन्वभूत् ॥ संज्ञामवाप्यचोवाचलक्ष्मणंनयकोविदम् ॥१३॥
गच्छमित्रपुनस्तत्रयत्नेनमहताचताम् ॥ शीघ्रमानयभद्रंतेमद्वाक्यानिनिवेद्यच ॥ १४ ॥ अरण्येकिंतपस्यंत्यागतिरन्याविचिंतिता ॥ श्रुतादृष्टाथवाम
त्तोयन्नागच्छसिजानकि ॥ १५ ॥ त्वदिच्छयात्वमेवेतोगतारण्यंमुनिप्रियम् ॥ पूजितामुनिपत्न्यस्तादृष्टामुनिगणास्त्वया ॥ १६ ॥ पूर्णोमनोरथस्ते
द्यकिंनागच्छसिभामिनि ॥ नदोषंमयिपश्येस्त्वंस्वात्मेच्छायाविलोकनात् ॥ ११७ ॥ गत्वागत्वाथवामोरुपतिरेवगतिःस्त्रियाः ॥ निर्गुणोपिगुणांभोधिः
किंपुनर्मनसेप्सितः ॥ १८ ॥ यायाक्रियाकुलस्त्रीणांसासापत्युःप्रतुष्टये ॥ पूर्वमेवप्रतुष्टोऽहमिदानींसुतरांत्वयि ॥ १९ ॥ यागोजपस्तपोदानंव्रतंतीर्थंदया
दिकम् ॥ देवाश्चमयिसंतुष्टेतुष्टमेतदसंशयम् ॥ १२० ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ इतिसंदेशमादायसीतांप्रतिजगत्पतेः ॥ आहलक्ष्मणआत्मेशमानतःप्रणयाद्ध
रौ ॥ २१ ॥ सीतानयनमुद्दिश्यप्रसन्नस्त्वंयदूचिवान् ॥ कथयिष्यामितद्वाक्यंविनयेनसमन्वितम् ॥ २२ ॥ इत्युक्त्वापादयोर्नत्वारघुनाथस्यलक्ष्मणः ॥
जगामत्वरितःसीतांरथेतिष्ठन्महाजवे ॥२३॥ वाल्मीकिःश्रीयुतौवीक्ष्यरामपुत्रौमहौजसौ ॥ उवाचस्मितमाधायमुखंकृत्वामनोहरम् ॥२४॥ युवांप्रगायतां
पुत्रौरामचारित्रमद्भुतम् ॥ वीणांप्रवादयंतौचकलगानेनशोभितम् ॥२५॥ इत्युक्तौतौसुतौरामचारित्रंबहुपुण्यदम् ॥ अगायतांमहाभागौसुवाक्यपदचित्रि
तम् ॥ २६ ॥ यस्मिन्धर्मविधिःसाक्षात्पातिव्रत्यंतुयत्स्थितम् ॥ भ्रातृस्नेहोमहान्यत्रगुरुभक्तिस्तथैवच ॥२७॥ स्वामिसेवकयोर्यत्रनीतिर्मूर्तिमतीकिल॥
अधर्मकरशास्तिंवैयत्रसाक्षाद्रघूद्वहात्॥२८॥तद्गानेनजगद्व्याप्तंदिविदेवाअपिस्थिताः॥किन्नराअपियद्गानंश्रुत्वामूर्च्छामिताःक्षणात् ॥२९॥वीणायारणितं
श्रुत्वातालमानेनशोभितम् ॥ निखिलापरिषत्तत्रशालभंजीवचित्रिता ॥ १३०॥ हर्षादश्रूणिमुंचंतोरामाद्याभूमिपास्तथा ॥ तद्गानपंचमालापमोहिताश्चित्रि
तोपमाः ॥ ३१ ॥ तत्ररामःसुतौदृष्ट्वामहागानविमोहकौ ॥ अदात्ताभ्यांसुवर्णस्यलक्षंलक्षंपृथक्पृथक् ॥ ३२ ॥ तदादानपरंदृष्ट्वावाल्मीकिंमुनिसत्तमम् ॥
अब्रूतांप्रहसंतौतौकिंचिद्वक्रभ्रुवौततः ॥ ३३ ॥ मुनेमहानयोनेनक्रियतेभूमिपेनवै ॥ यदावाभ्यांसुवर्णानिदातुमिच्छतिलोभयन् ॥ ३४ ॥ प्रति
ग्रहोब्राह्मणानांशस्यतेनेतरेषुवै ॥ प्रतिग्रहपरोराजानरकायैवकल्पते ॥ ३५ ॥ आवयोःकृपयामुक्तंराज्यंभुंक्तेमहीपतिः ॥ कथंदातुंसुवर्णानिवांछति
श्रेयसांचितः ॥ ३६ ॥ इत्युक्तवंतौतौदृष्ट्वावाल्मीकिःकृपयायुतः ॥ अशंसद्युष्मत्पितरंजानीथांनीतिवित्तमौ ॥ ३७ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंबालकौनृप
पादयोः ॥ लग्नौविनयसंयुक्तौमातृभक्त्यातिनिर्मलौ ॥ ३८ ॥ रामोबालौदृढंस्वांगेपरिरभ्यमुदान्वितः॥ मेनेस्त्रियास्तदाधर्मौमूर्तिमंतावुपस्थितौ ॥३९॥
सभापिरामसुतयोर्वीक्ष्यवक्त्रेमनोरमे ॥ जानकीपतिभक्तित्वंसत्यंमेनेमुनीश्वर ॥ १४० ॥ इतिशेषमुखप्रोक्तंश्रुत्वावात्स्यायनोब्रवीत् ॥ रामायणंश्रो

१ स्वीयो–इ० पा० ।

तुमनाःसर्वधर्मसमन्वितम् ॥ १४१ ॥ ॥ वात्स्यायनउवाच ॥ ॥ कस्मिन्कालेकृतंस्वांमिन्रामायणमिदंमहत् ॥ कस्माच्चकारकिन्तत्रवर्णनंतद्वद स्वमे ॥ ४२ ॥ ॥ शेषउवाच ॥ ॥ एकदागतवान्विप्रोवाल्मीकिर्वैपिनंमहत् ॥ यत्रतालास्तमालाश्चकिंशुकायत्रपुष्पिताः ॥ ४३ ॥ केतकी यत्रजसाकुर्वतीसौरभंवनम् ॥ शशिप्रभेवमहतीदृश्यतेशुभ्रकर्णभृत् ॥ चंपकोबकुलश्चापिकोविदारःकुरंटकः ॥ ४४ ॥ अनेकेपुष्पितायत्रपाद पाःशोभनेवने ॥ कोकिलानांविरावेणषट्पदानांचशब्दितैः ॥ ४५ ॥ संघुष्टंसर्ववोरम्यंमनोहरवयोन्वितम् ॥ तत्रक्रौंचयुगंरम्यंकामबाणप्रपीडितम्॥४६॥ परस्परंप्रहृषितंरेमेस्निग्धतयास्थितम् ॥ तदाव्याधःसमागत्यतयोरेकंमनोहरम् ॥ ४७ ॥ अवधीन्निर्दयःकश्चिन्मांसास्वादनलोलुपः ॥ तदाक्रौंचीव्या हृतंस्वपतिंवीक्ष्यदुःखिता ॥ ४८ ॥ विललापभृशंदुःखान्मुंचंतीरावमुच्चकैः ॥ तदामुनिःप्रकुपितोनिषादंक्रौंचघातकम् ॥ ४९ ॥ शशापवार्युपस्पृ श्यसरितःपावनंशुभम् ॥ मानिषादप्रतिष्ठांत्वमगमः शाश्वतीःसमाः ॥ १५० ॥ यत्क्रौंचपक्षिणेरेकमवधीःकाममोहितम् ॥ तदाप्रचंडश्चोक्तस्यजातं मत्वाह्यनुद्विजाः ॥ ५१ ॥ ऊचुर्मुनिंप्रहृष्टास्तेशंसंतःसाधुसाध्विति ॥ स्वामिञ्छापोदितेवाक्येभारतीश्लोकमातनोत् ॥ ५२ ॥ अत्यंतमोहनोजातः श्लोकोयंमुनिसत्तम ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मावभूववाडवर्षभ ॥ तस्मिन्कालेसमागत्यब्रह्मापुत्रैःसमन्वितः ॥ ५३ ॥ वचोजगादवाल्मीकिंधन्योसित्वंमुनी श्वर ॥ भारतीत्वन्मुखेस्थित्वाश्लोकंत्वंसमपद्यत ॥ ५४ ॥ तस्माद्रामायणंरम्यंकुरुष्वमधुराक्षरम् ॥ येनतेविमलाकीर्तिराकल्पांतंभविष्यति ॥ ५५ ॥ धन्यासैवमुखेवाणीरामनाम्नासमान्विता ॥ अन्याकामकथानृणांजनयत्येवपौतकम् ॥ ५६ ॥ तस्मात्कुरुष्वरामस्यचरितंलोकविश्रुतम् ॥ येनस्यात्पापि नांपापहानिरेवपदेपदे ॥ ५७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेब्रह्मासर्वैर्देवैःसमन्वितः ॥ ततःसंचिंतयामासकथंरामायणंभवेत् ॥ ५८ ॥ तदाध्यानपरोजातोनदी तीरिमनोरमे ॥ तस्यचेतस्यथोरामःप्रादुर्भूतोमनोहरः ॥ ५९ ॥ नीलोत्पलदलश्यामंरामंराजीवलोचनम् ॥ निरीक्ष्यतस्यचरितंभूतभाविभवच्चय त्॥ १६० ॥ तदात्यंतंमुदंप्राप्तोरामायणमथासृजत् ॥ मनोरमपदैर्दुर्गंवृत्तैर्बहुविधैरपि ॥ ६१ ॥ षट्कांडानिसुरम्याणियत्ररामायणेऽनघ ॥ बाल मारण्यकंचान्यत्किष्किंधासुंदरंतथा ॥ ६२ ॥ युद्धमुत्तरमन्यच्चपंडितानिमहामते ॥ शृणुयाद्योनरःपुण्यात्सर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ६३ ॥ तत्रबालेतु संतुष्टःपुत्रेष्टयाचतुरस्सुतान् ॥ प्रापपंक्तिरथःसाक्षाद्धरिंब्रह्मसनातनम् ॥ ६४ ॥ सकोशिकमखंगत्वासीतामुद्वाह्यभार्गवम् ॥ आगत्यपुरमुत्कृष्टोयौव राज्यप्रकल्पनम् ॥ ६५ ॥ मातृवाक्याद्वनंप्रागाद्गंगासुत्तीर्यपर्वतम् ॥ चित्रकूटंमहिल्याळक्ष्मणेनसमन्वितः ॥ १६६ ॥ भरतस्तंवनेश्रुत्वाजगामभ्रातरं

१ पुण्यपापहम्–इ० पा० । २ रामनाम्ना समन्विता–इ० पा० । ३ सूतकम्–इ० पा० ।

नथी ॥ तमप्राप्यस्वयंनंदिग्रामेवासमचीकरत् ॥ १६७ ॥ बालमेतच्छ्रुणुष्वान्यदारण्यकसमुद्भवम् ॥ मुनीनामाश्रमेवासस्तत्रतत्रोपवर्णनम् ॥ ६८ ॥
नासाच्छेदःशूर्पणख्याः खरदूषणनाशनम् ॥ मायामारीचहननंदैत्याद्मामपहारणम् ॥ ६९ ॥ वनेविरहिणाभ्रांतंमनुष्यचरितंभृतम् ॥ कबंधप्रेक्षणंतत्रप
म्पायांगमनंतथा ॥ १७० ॥ हनूमतासंगमनमित्येतद्वनसंज्ञितम् ॥ अपरंचशृणुमुनेसंक्षिप्यकथयाम्यहम् ॥७१॥ सप्ततालप्रभेदश्चवालेर्मारणमद्भुतम् ॥
सुग्रीवराज्यदानंचनगवर्णनमित्युत ॥ ७२ ॥ लक्ष्मणात्कर्मसंदेशःसुग्रीवस्यविवासनम् ॥ तथासैन्यसमुद्देशःसीतान्वेषणमप्युत ॥ ७३ ॥ संपातिप्रेक्ष
णंतत्रवारिधेर्लंघनंतथा ॥ परतीरेकपिप्राप्तिःकैष्किंधकांडमद्भुतम् ॥ ७४ ॥ सुंदरंशृणुकांडंवैयत्ररामकथाद्भुता ॥ प्रतिगेहंप्रतिभ्रांतिःकपेश्चित्रस्यद
र्शनम् ॥ ७५ ॥ सीतासंदर्शनंतत्रजानक्याभाषणंतथा ॥ वनभंगःप्रकुपितैर्वधनंवानरस्यच ॥ ७६ ॥ ततोलंकाप्रज्वलनंवानरैःसंगतिस्ततः ॥ रामाभि
ज्ञानदानं[1]सैन्यप्रस्थानमेवच ॥ ७७ ॥ समुद्रेसेतुकरणंशुकसारणसंगतिः ॥ इतिसुंदरमाख्यातंयुद्धेसीतासमागमः ॥ ७८ ॥ उत्तरेऽपिसंवादोयज्ञ
प्रारंभएवच ॥तत्रानेकारामकथाःशृण्वतांपापनाशकाः ॥७९॥ इतिषट्कांडमाख्यातंब्रह्महत्यापनोदनम् ॥ संक्षेपतोमयाप्युक्तंसुमनोहरम् ॥ १८०॥
चतुर्विंशतिसाहस्रैषट्कांडपरिचिह्नितम् ॥ तद्वैरामायणंप्रोक्तंमहापातकनाशनम् ॥८३॥ तच्छ्रुत्वारावणवःप्रीतःपुत्रावाधायकासने ॥ दृढंतौपरिरभ्याथसीतां
सस्मारवल्लभाम् ॥१८२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेरामायणगानंनामपट्पष्टितमोऽध्यायः॥६६ ॥७॥ शेषउवाच॥
अथसौमित्रिरागत्यजानकीनतवान्मुहुः ॥ प्रमगद्गदयाशंसन्वाचंरामप्रणोदिताम् ॥१॥ सीतासमागतंदृष्ट्वालक्ष्मणंविनयान्वितम् ॥ तन्मुखाद्रामसंदेशंश्रुत्वो
वाचविलज्जिता ॥२॥ सौमित्रेकथमागच्छेरामत्यक्तामहावने ॥तिष्ठामिरामंस्मरन्तीवाल्मीकेराश्रमेत्वहम् ॥३॥ तस्यामुखोदितंवाक्यंश्रुत्वासौमित्रिरब्रवीत् ॥
मातःपतिव्रतेरामस्त्वामाकारयतेमुहुः ॥ ४ ॥ पतिव्रतापतिकृतंदोषंनानयतेहृदि ॥ तस्मादागच्छहिमयास्थित्वास्यंदनउत्तमे ॥ ५ ॥ इत्यादिवचनंश्रु
त्वाजानकीपतिदेवता ॥ मनोरोषंपरित्यज्यतस्थौसौमित्रिणारथे ॥ ६ ॥ तापसीःसकलानत्वामुनींश्चनिगमोज्ज्वलान् ॥ रामंस्मरंतीमनसारथेस्थित्वा
गमत्पुरीम् ॥ ७ ॥ क्रमेणनगरींप्राप्तामहार्हाभरणान्विता ॥ शरयूंसरितंप्रापयत्रगमःस्वर्यंस्थितः ॥ ८ ॥ रथादुत्तीर्यलिलितालक्ष्मणेनसमन्विता ॥ राम
स्यपादयोर्लेग्नापतिव्रतपरायणा ॥ ९ ॥ रामस्तामागतांदृष्ट्वाजानकींप्रेमविह्वलाम् ॥ साध्वित्वयासहेदानींकुर्वेयज्ञसमापनम् ॥ १० ॥ वाल्मीकिंसानम
स्कृत्यतथान्यान्विप्रसत्तमान् ॥ जगाममातृपदयोःसन्नतिकर्तुंसुस्थका ॥ ११ ॥ कौशल्यातामथायांतींवीरसूंजानकींप्रियाम् ॥ आशीर्भिरभिसंयुज्ययया
हर्षमनेकधा ॥ १२ ॥ कैकेयीपदयोर्नम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम् ॥ भर्त्रासहचिरंजीवसपुत्रेत्याशिषंन्यधात् ॥१३॥ सुमित्रास्त्वपदेनम्रांवीक्ष्यवैदेहपुत्रिकाम्॥

१ निगमाद्भगान्-इ० पा० । २ जानकीं वीक्ष्य पुत्रिणीम्-इ० पा० ।

॥ ७८ ॥

आशिषंव्यदधात्तस्याःपुत्रपौत्रप्रदायिनीम् ॥ १४ ॥ सीतातासर्वतोनत्वारामचंद्रप्रियासती ॥ परमंहर्षमापन्नाबभूवकिलवांडव ॥ १५ ॥ समागतां वीक्ष्यपत्नींरामचंद्रस्यकुंभजः ॥ सुवर्णपत्नींधिक्कृत्यतामथाद्धर्मचारिणीम् ॥ १६ ॥ रामस्तदायज्ञमध्येशुशुभेसीतयासह ॥ तारयानुगतोयद्वच्छशीव शरदुत्प्रभः ॥ १७ ॥ प्रयोगमकरोत्तत्रकालेप्राप्तेमनोरमे ॥ वेदेह्याधर्मचारिण्यासर्वपापापनोदनम् ॥ १८ ॥ सीतयासहितंरामंप्रैसक्तंयज्ञकर्मणि ॥ निरीक्ष्यजह्नुपुस्तत्रकौतुकेनसमन्विताः ॥ १९ ॥ वसिष्ठंप्राहसुमतिंरामस्तत्रक्रतौवरे ॥ किंकर्तव्यंमयास्वामिन्नतःपरमवश्यकम् ॥ २० ॥ रामस्यवचनं श्रुत्वावायुरुःप्राहमहामतिः ॥ ब्राह्मणानांप्रकर्तव्यापूजासंतोषकारिका ॥ २१ ॥ मरुत्तेनक्रतुःमृष्टःपूर्वसंभारसंभृतः ॥ ब्राह्मणास्तत्रवित्तार्द्धैस्तोषिताअभवंस्तदा ॥ २२ ॥ अत्यंतंवित्तसंभारंनेतुंविप्राशकन्नहि ॥ प्राक्षिपन्हिमवद्देशेवित्तभारासहाद्विजाः ॥ २३ ॥ तस्मात्त्वमपिराजाग्र्यलक्ष्मीवान्नृपसत्तम ॥ देहिदानादिविप्रेभ्योयथास्यात्प्रीतिरुत्तमा ॥ २४ ॥ एतच्छ्रुत्वासराजाग्र्यःपूज्यंमत्वावटोद्भवम् ॥ प्रथमंपूजयामासब्रह्मपुत्रंतपोधनम् ॥ २५ ॥ अने करत्नसंभारैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ देशैर्जनैःपरिवृतैरत्यंतप्रीतिदायकैः ॥ २६ ॥ अगस्त्यंपूजयामाससपत्नीकंमनोरमम् ॥ तथैवरत्नैःस्वर्णैश्चदेशैश्च विविधैरपि ॥ २७ ॥ व्यासंसत्यवतीपुत्रंतथैवसमपूजयत् ॥ च्यवनंभार्ययासार्कंसुरत्नैःसमपूजयत् ॥ २८ ॥ अन्यानपिमुनींस्सर्वानृत्विजस्तपसांनिधीन् ॥ पूजयामासरत्नौघैःस्वर्णभारैरनेकधा ॥ २९ ॥ अदात्तदाक्रतौरामोविप्रेभ्योभूरिदक्षिणाम् ॥ लक्षंलक्षंसुवर्णस्यप्रत्येकंत्वग्रजन्मने ॥ ३० ॥ दीनांधकृपणेभ्यश्चददौदानमनेकधा ॥ यथासंतोषविहितैर्वित्तैरत्नैर्मनोहरैः ॥ ३१ ॥ वासांसिचविचित्राणिभोजनानिमृदूनिच ॥ तत्रप्रादाद्यथा शास्त्रंसर्वेषांप्रीतिदायकम् ॥ ३२ ॥ हृष्टपुष्टजनाकीर्णंसर्वसस्योपबृंहितम् ॥ अत्यंतमभवद्भूर्पुरंपुंस्त्रीसमावृतम् ॥ ३३ ॥ ददंददंतंसर्वेषांवीक्ष्यकुंभो द्रवोमुनिः ॥ अत्यंतपरमप्रीतियथौक्रतुवरेद्विजः ॥ ३४ ॥ तंदाभिषेकस्नानार्थंपानीयमनृतोपमम् ॥ आनेतुंचचतुःपटिनृपान्सस्त्रीन्समाहृयत ॥ ३५ ॥ रामस्तुसीतयासार्द्धमानेतुमुदकंययौ ॥ घटेनस्वर्णवर्णेनसर्वालंकारशोभया ॥ ३६ ॥ सौमित्रिरप्यूर्मिलयामांडव्याभरतोनृपः ॥ शत्रुघ्नःश्रुतकीर्त्याच कांतिमत्याचपुष्कलः ॥ ३७ ॥ सुबाहुःसत्यवत्याचसत्यवान्वीरभूपया ॥ सुमदस्तत्रसत्कीर्त्याराज्ञ्याचविमलोनृपः ॥ ३८ ॥ राजावीरमणिस्तत्रश्रुत वत्यामनोज्ञया ॥ लक्ष्मीनिधिःकोमलयारिपुतापोपांगसेनया ॥ ३९ ॥ विभीषणोमहामूर्त्याप्रतापाख्यःप्रतीतया ॥ उग्राश्वःकामगमयानीलरत्नो धिरम्यया ॥ ४० ॥ सुरथःसुमनोहार्यातथामोहनयाकपिः ॥ इत्यादीन्नृपतीन्विप्रोवसिष्ठःप्राहिणोन्मुनिः ॥ ४१ ॥ वसिष्ठःसर्वमुगत्वाशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ उदकंमंत्रयामासवेदमंत्रेणमंत्रवित् ॥ ४२ ॥ पयःपुनीह्यमुंवाहमुदकेनमनोहता ॥ यज्ञार्थंरामचंद्रस्यसर्वलोकैकरक्षितुः ॥ ४३ ॥ उदकं

१ ताश्च–इ० पा० । २ स रघूत्तमः–इ०, शत्रुतमः–इ० च पा० । ३ प्रयुक्तम्–इ० पा० । ४ तदा क्षालनतोयार्थम्–इ० पा० ।

तन्मुनिस्पृष्टंसर्वेरामादयोनृपाः ॥ आजह्रुर्मंडपतलेविप्रवर्यैरुपस्तुते ॥ ४४ ॥ पयोभिर्निर्मलैःस्नाप्यवाजिनंक्षीरसन्निभम् ॥ मंत्रेणमंत्रयामासरामहस्ते नकुंभजः ॥४५॥ पुनीहिमांमहावाहअस्मिन्ब्रह्मसमाकुले ॥ त्वन्मेधेनाखिलादेवाःप्रीणंतुपरितोषिताः ॥४६॥ इत्युक्त्वासनृपोरामःसीतयासममस्पृशत् ॥ तदासर्वेद्विजाश्चित्रममन्यंतकुतूहलात् ॥४७॥ परस्परममोचंस्तेयन्नामस्मरणान्नराः ॥ महापापात्प्रमुच्यंतेसरामःकिंवदत्यहो ॥ ४८ ॥ इत्युक्तवतिभूमी शेरामेकुंभोद्भवोमुनिः॥करवालंचाभिमंत्र्यददौरामकरेमुनिः॥४९॥करवालेधृतेस्पृष्टेरामेणसहयःक्रतौ ॥ पशुत्वंतुविहायाशुदिव्यरूपमपद्यत ॥ ५० ॥ विमानवरमारूढश्चाप्सरोभिःसमंततः॥चामरैर्वीज्यमानश्चवैजयंत्याविभूषितः ॥५१॥ तदातंवाजितांत्यक्त्वादिव्यरूपधरंवरम्॥वीक्ष्यलोकाःक्रतौसर्वेविस्म यंप्राप्नुवंस्तदा ॥५२॥ तदारामःस्वयंजानञ्ज्ञापयन्सर्वतोनरान्॥पप्रच्छदिव्यरूपंतंसुरंपरमधार्मिकः॥५३॥कस्त्वंदिव्यवपुःप्राप्तःकस्मात्त्वंवाजितांगतः ॥ कथंसुरस्त्रीसहितःकिंचिकीर्षसितद्वद ॥ ५४ ॥ रामस्यवचनंश्रुत्वादेवःप्रोवाचभूमिपम् ॥ हसन्मेघरवांवाणीमवदत्सुमनोहराम् ॥ ५५ ॥ तवाज्ञातं नसर्वत्रबाह्याभ्यंतरचारिणः ॥ तथापिपृच्छतेतुभ्यंकथयामियथातथम् ॥ ५६ ॥ अहंपुराभवेरामद्विजःपरमधार्मिकः ॥ अचरंप्रतिकूलंवैवेदस्यरि पुतापन ॥ ५७ ॥ कदाचिद्धुतपापायास्तीरेहंगतवान्पुरा ॥ अनेकवृक्षललितेसर्वत्रसुमनोरमे ॥ ५८ ॥ तत्रस्नात्वापितॄंस्तृप्त्वादानंदत्त्वायथा विधि ॥ ध्यानंतवमहाबाहोकृतवान्वेदसंमितम् ॥ ५९ ॥ तदाजनाःसमायातावहवस्तत्रभूपते ॥ तेषांप्रवंचनार्थायदंभमेनमकारिषम् ॥ ६० ॥ अनेकक्रतुसंभारैःपूर्णमजिरमुत्तमम् ॥ वासोभिश्छादितंरम्यंचषालादियुतंमहत् ॥ ६१ ॥ अग्निहोत्रोद्भवोधूमःसर्वतोनभसोंगणम् ॥ चकाररम्य मतुलंचित्रकारिवपुर्धरः ॥ ६२ ॥ अनेकतिलकश्रीभिःशोभितांगोमहत्तपाः ॥ दर्भशोभःसमित्पाणिर्दंभोमूर्तिधरःकिमु ॥ ६३ ॥ दुर्वासास्तत्रस्व च्छंदंपर्यटञ्जगतीतलम् ॥ प्रापतत्रमहातेजाधूतपापसरित्तटे ॥ ६४ ॥ ददर्शमांदंभकरंमौनधारिणमग्रतः ॥ अनर्घ्यकरमुन्मत्तमस्वागतवचःकरम् ॥ ६५॥ दृष्ट्वातीवक्रुधाक्रांतःसमुद्रइवपर्वणि ॥ शशापासौमुनिस्तीव्रोदंभिनंमांमहामतिः ॥ ६६ ॥ दंभंकरोषिचेत्तीरेसरितस्त्वंसुदुर्मते ॥ तस्मात्प्राप्नुहिनिर्वाच्यंप शुत्वंतापसाधम ॥ ६७ ॥ शापंप्रदत्तंसंश्रुत्यदुःखितोहंतदाभवम् ॥ अग्राहिषंपदेतस्यमुनेर्दुर्वाससःकिल ॥ ६८ ॥ तदामेकृतवान्रामाद्विजोनुग्रहमुत्तमम् ॥ वाजितांप्राप्नुहिमखेराजराजस्यतापस ॥ ६९ ॥ पश्चात्तद्धस्तसंपर्काद्याहितत्परमंपदम् ॥ दिव्यंवपुर्मनोहारिधृत्वादंभविवर्जितम् ॥ ७० ॥ तेनशापोपि संदिष्टोममानुग्रहतांगतः ॥ यदहंतवहस्तस्यस्पर्शंप्राप्तोमनोरमम् ॥ ७१ ॥ यदेवरामदेवादिदुर्लभंबहुजन्मभिः ॥ तत्तेऽहंकरजस्पर्शंप्राप्तवानिह

१ यदि त्वं शरयूतीरे करोषि दंभमुग्रकम्—इ० पा० ।

दुर्लभम् ॥ ७२ ॥ आज्ञापयमहाराजत्वत्प्रसादादहंमहत् ॥ गच्छामिशाश्वतंस्थानंतवदुःखादिवर्जितम् ॥ ७३ ॥ नयत्रशोकोनजरा
नमृत्युःकालविभ्रमः ॥ तत्स्थानंदेवगच्छामित्वत्प्रसादान्नराधिप ॥ ७४ ॥ इत्युक्त्वातंपरिक्रम्यविमानवरमारुहत् ॥ अनेकरत्नखचितंसर्वदेवाधिवंदि
तम् ॥ ७५ ॥ गतोऽसौशाश्वतस्थानंरामपादप्रसादतः ॥ पुनरावृत्तिरहितंशोकमोहविवर्जितम् ॥ ७६ ॥ तेनतत्कथितंश्रुत्वारामंज्ञात्वेतरेजनाः ॥
विस्मयंप्रापिरेसर्वेपरस्परमुदुन्मदाः ॥ ७७ ॥ शृणुद्विजमहाबुद्धेदंभेनापिस्मृतोहरिः ॥ ददातिमोक्षंसुतरांकिंपुनर्दंभवर्जनात् ॥ ७८ ॥ यथाकथंचिद्रा
मस्यकर्तव्यंस्मरणंपरम् ॥ येनप्राप्नोतिपरमंपदंदेवादिदुर्लभम् ॥ ७९ ॥ तच्चित्रंवीक्ष्यमुनयःकृतार्थंमेनिरेनिजम् ॥ यद्रामचरणप्रेक्षाकरस्पर्शपवित्रित
म् ॥ ८० ॥ गतेतस्मिन्सुरेस्वर्गंहयरूपधरेपुरा ॥ उवाचरामस्तपसांनिधीन्वेदविदुत्तमान् ॥ ८१ ॥ किंकर्तव्यंमयाब्रह्मन्हयोनष्टोगतःसुखम् ॥ होमःकथं
पुरोभावीसर्वदैवततर्पकः ॥ ८२ ॥ यथास्यात्सुरसंतृप्तिर्यथामेमखउत्तमः ॥ तथाकुर्वंतुमुनयोयथामेस्याद्विधिश्रुतम् ॥ ८३ ॥ इतिवाक्यंसमाश्रुत्यजगा
दमुनिसत्तमः ॥ वसिष्ठःसर्वदेवानांचित्ताभिज्ञानकोविदः ॥ ८४ ॥ कर्पूरमाहरक्षिप्रंयेनदेवाःस्वयंपुरा ॥ प्राप्यहव्यंग्रहीष्यंतिमद्वाक्यप्रेरिताधुना ॥ ८५॥
इतिवाक्यंसमाकर्ण्यरामःक्षिप्रमुपाहरत् ॥ कर्पूरंबहुदेवानांप्रीत्यर्थंबहुशोभनम् ॥ ८६ ॥ तदामुनिःप्रहृष्टात्मादेवानाह्वयदद्भुतान् ॥ तेसर्वेतत्क्षणात्प्राप्ताः
स्वपरीवारसंवृताः ॥ ८७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखण्डेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेयज्ञप्रारंभोनामसप्तषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६७ ॥ छ ॥
॥ शेषउवाच ॥ इन्द्रस्तत्रहविर्मृष्टंरामचन्द्रेणवीक्षितम् ॥ परिस्वादन्क्रतौतृप्तिंनप्रापसुरसंयुतः ॥ १ ॥ नारायणोमहादेवोब्रह्मातत्रचतुर्मुखः ॥
वरुणश्चकुबेरश्चतथान्येलोकपालकाः ॥ २ ॥ तत्रास्वाद्यहविःस्निग्धंवसिष्ठेनपरिष्कृतम् ॥ तत्रपुनर्हिविप्रेंद्राःक्षुधार्ताइवभोजनात् ॥ ३ ॥ सर्वान्देवां
श्चसंतर्प्यहविषाकरुणानिधिः ॥ वसिष्ठप्रेरितःसर्वमितिकर्तव्यमाचरत् ॥ ४ ॥ ब्राह्मणादानसंतुष्टाहविस्तुष्टाःसुरावराः ॥ तृप्ताःसर्वेस्वकंभागंगृही
त्वास्वालयंययुः ॥ ५ ॥ ऋषिभ्योहोतृमुख्येभ्यःप्रादाद्राज्यंचतुर्दिशम् ॥ संतुष्टास्तेद्विजाराममाशीर्भिरददुःशुभम् ॥ ६ ॥ पूर्णाहुतिंततःकृत्वाव
सिष्ठःप्राहसुस्त्रियः ॥ वर्धापयंतुभूमीशंयागपूर्तिकरंपरम् ॥ ७ ॥ तद्वाक्यंताःस्त्रियःश्रुत्वालाजैरवाकिरन्मुदा ॥ लावण्यजितकंदर्पंमहामणिविभू
षितम् ॥ ८ ॥ ततोवभृथस्नानार्थंप्रेरयामासभूमिपम् ॥ ययौरामःसहस्वीयैःसरयूतीरमुत्तमम् ॥ ९ ॥ अनेकराजकोटीभिःपरीतःपादचारिभिः ॥
जगामससरिच्छ्रेष्ठांपक्षिवृंदसमाकुलाम् ॥ १० ॥ तारापतिरिवस्वाभिर्भार्याभिर्वृतउत्प्रभः ॥ विरोचतेतथातद्वद्रामोराजगणैर्वृतः ॥ ११ ॥ तदुत्सवं
समाज्ञाययुर्लोकास्त्वरायुताः ॥ सीतापतिमुखालोकनिश्चलीभूतलोचनाः ॥ १२ ॥ राजेंद्रंसीतयासाकंगच्छंतंसरितंप्रति ॥ विलोक्यमुदितालोका

श्चिरंदर्शनलालसाः ॥ १३ ॥ अनेकनटगंधर्वागायंतोयशउज्ज्वलम् ॥ अनुजग्मुर्महीशानंसवैलोकनमस्कृतम् ॥ १४ ॥ नर्तक्यस्तत्रनृत्यंत्यः क्षोभयंत्यःपतेर्मनः ॥ जलयंत्रैश्चसिंचंत्योययुःश्रीरामसेवनम् ॥ १५ ॥ महाराजंविलिपंत्योहारिद्राकुंकुमादिभिः ॥ परस्परंप्रलिपंत्योसुदंप्रापुर्महत्तराम् ॥ १६ ॥ कुचयुग्मोपरिन्यस्तमुक्ताहारसुशोभिताः ॥ श्रवणद्वंद्वसंभृष्टस्वर्णकुंडललक्षिताः ॥ १७ ॥ अनेकनरनारीभिःसंकीर्णमार्गमाचरन् ॥ यथावत्सरितंप्रापशिवपुण्यजलाप्लुताम् ॥ १८ ॥ तत्रगत्वासवैदेह्यारामःकमललोचनः ॥ प्रविवेशजलंपुण्यंवसिष्ठादिभिरन्वितः ॥ १९ ॥ अनुप्रविविशुःसर्वेराजानोजनतास्तथा ॥ तत्पादरजसाप्तजलंलोकैकैकवंदितम् ॥ २० ॥ परस्परंप्रसिंचंतोजलयंत्रैर्मनोरमैः ॥ सुशोभनयनाःसर्वेहर्षप्रापुर्मनोधिकम् ॥ २१ ॥ सरामःसीतयासार्धंचिरंपुण्यजलप्लवे ॥ क्रीडित्वाजलकल्लोलैर्निरगाद्धर्मसंयुतः ॥ २२ ॥ दुकूलवासाःसकिरीटकुंडलःकेयूरशोभावरकंकणान्वितः ॥ कंदर्पकोटिश्रियमुद्वहन्नृपोराजाह्यवर्यैरुपसंस्तुतोवभौ ॥ २३ ॥ सयागयूपंवरवर्णशोभितंकृत्वासरित्तीरवरेमहामनाः ॥ त्रैलोक्यलोकश्रियमापह्यद्भुतामन्यैर्दुरापांनृपतिर्भुजैर्निजैः ॥ २४ ॥ एवंजनकपुत्र्यासौहयमेधत्रयंचरन् ॥ त्रैलोक्येकीर्तिमतुलांप्रापदेवैःसुदुर्लभाम् ॥ २५ ॥ एवंतेवर्णितंततायत्पृष्टोरामसत्कथाम् ॥ विस्तृतःकथितोमेधोभूयःकिंपृच्छसेद्विज ॥२६॥ यःशृणोतिहरेर्भक्त्यारामचंद्रस्यसन्मखम् ॥ ब्रह्महत्यांक्षणात्तीर्त्वाब्रह्मशाश्वतमाप्नुयात् ॥ २७ ॥ अपुत्रोलभतेपुत्रान्निर्धनोधनमाप्नुयात् ॥ रोगार्तोमुच्यतेरोगाद्बद्धोमुच्येतबंधनात् ॥ २८ ॥ यत्कथाश्रवणाद्दुष्टःश्वपचोपिपरंपदम् ॥ प्राप्नोतिकिमुविप्राण्योरामभक्तिपरायणः ॥ २९ ॥ रामंस्मृत्वामहाभागंपापिनःपरमंपदम् ॥ प्राप्नुयुःपरमंस्वर्गंशक्रदेवादिदुर्लभम्॥३०॥ तेधन्यामानवालोकेयेस्मरंतिरघूत्तमम् ॥ तेक्षणात्तंसमृतिंतीर्त्वागच्छंतिसुखमव्ययम् ॥३१॥ प्रत्येकमक्षरंब्रह्महत्यावंशदवानलः ॥ तंयःश्रावयतेधीमांस्तं गुरुंसंप्रपूजयेत् ॥ ३२ ॥ श्रुत्वाकथांवाचकायगवांद्वंद्वंप्रदापयेत् ॥ सपत्नीकायसंपूज्यवस्त्रालंकारभोजनैः ॥ ३३ ॥ कुंडलाभ्यांविराजंत्योंसुद्रिकाभिरलंकृते ॥ रामसीतेस्वर्णमय्योप्रतिमेशोभनेवरे ॥ ३४ ॥ कृत्वातुवाचकायैवदंपत्येभोद्विजोत्तम ॥ तस्यदेवाश्चपितरोवैकुंठंप्राप्नुयुस्तदा ॥ ३५ ॥ त्वया पृष्टारामकथामयातेकथितापुरा ॥ किमन्यत्कथ्यतांब्रह्मन्पुरतस्तवधीमतः ॥ ३६ ॥ शृण्वंतियेकथामेतांब्रह्महत्योघनाशिनीम् ॥ तेयांतिपरमंस्थानं यद्वदेवैःसुदुर्लभम् ॥ ३७ ॥ गोघ्नश्चापिसुतघ्नश्चसुरापोगुरुतल्पगः ॥ क्षणात्पूतोभवत्येवनौत्रंसंशयितुंक्षमम् ॥ ३८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशेषवात्स्यायनसंवादेरामाश्वमेधेश्रवणपठनपुण्यवर्णननामाष्टषष्टितमोऽध्यायः ॥ ६८ ॥ ॥ छ ॥ ॥ इति रामाश्वमेधः समाप्तः ॥

१ द्विजेश्वरैः—इ० पा० । २ अक्षिरेण द्विजवर्यम—इ० पा० ।

॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सम्यक्कूतोमहाभागत्वत्तोरामाश्वमेधकः ॥ इदानींवदमाहात्म्यंश्रीकृष्णस्यमहात्मनः ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृण्वं तुमुनिशार्दूलाःश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ शिवापप्रच्छभूतेशंयत्तद्वःकीर्तयाम्यहम् ॥ २ ॥ एकदापार्वतीदेवीशिवसंस्निधमानसा ॥ प्रणयेननम स्कृत्यप्रोवाचवचनंत्विदम् ॥ ३ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडतद्ब्राह्माभ्यंतरस्थितेः ॥ विष्णोःस्थानंपरंतेषांप्रधानंवरमुत्तमम् ॥ ॥ ४ ॥ यत्परंनास्तिकृष्णस्यप्रियंस्थानंमनोरमम् ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वमहाप्रभो ॥ ५ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ गुह्याद्गुह्यतरंगुह्यं परमानंदकारकम् ॥ अत्यद्भुतंरहःस्थानमानंदंपरमंपरम् ॥ ६ ॥ दुर्लभानांचपरमंदुर्लभंमोहनंपरम् ॥ सर्वशक्तिमयंदेवितवंस्थानेपुगोपितम् ॥ ७ ॥ सात्वतांस्थानमूर्द्धन्यंविष्णोरत्यंतदुर्लभम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामब्रह्मांडोपरिसंस्थितम् ॥ ८ ॥ पूर्णब्रह्मसुखैश्वर्यैनित्यमानंदमव्ययम् ॥ वैकुंठा दितदंशांशंस्वयंवृंदावनंभुवि ॥ ९ ॥ गोलोकैश्वर्ययंकिंचिद्गोकुलेतत्प्रतिष्ठितम् ॥ वैकुंठवैभवंयेद्वैद्वारिकायांप्रतिष्ठितम् ॥ १० ॥ यद्ब्रह्म परमैश्वर्यानित्यंवृंदावनाश्रयम् ॥ कृष्णधामपरंतेषांवनमध्येविशेषतः ॥ ११ ॥ तस्माद्वैलोक्यमध्येतुपृथ्वीधन्येतिविश्रुता ॥ यस्मान्माधुरकंनाम विष्णोरेकांतवल्लभम् ॥ १२ ॥ स्वस्थानमधिकंनामधेयंमाधुरमंडलम् ॥ निगूढंविविधंस्थानंपुर्यभ्यंतरसंस्थितम् ॥ १३ ॥ सहस्रपत्रकमलाकारंमाधुरमं डलम् ॥ विष्णुचक्रपरिभ्रामाद्धामवैष्णवमद्भुतम् ॥ १४ ॥ कर्णिकापर्णविस्तारंरहस्यद्रुममीरितम् ॥ प्रधानंद्वादशारण्यंमाहात्म्यंकथितंक्रमात् ॥ १५ ॥ भद्रश्रीलोहभांडीरमहातालखदीरकाः ॥ बकुलंकुमुदंकाम्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ १६ ॥ द्वादशेतावतीसंख्याकालिंद्याःसप्तपश्चिमे ॥ पूर्वंपंचवनंप्रोक्तं तत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ १७ ॥ महारण्यंगोकुलाख्यंमधुवृंदावनंतथा ॥ अन्यद्योपवनंप्रोक्तंकृष्णक्रीडारसस्थलम् ॥ १८ ॥ कदंबखंडनंनंदवनं नंदीश्वरंतथा ॥ नंदनंदनखंडंचपलाशाशोककेकतकी ॥ १९ ॥ सुगंधमानसंकैलममृतंभोजनस्थलम् ॥ सुखप्रसाधनंवत्सहरणंशेषशायिकम् ॥२०॥ श्यामपूर्वोदधिग्रामश्चक्रभानुपुरंतथा ॥ संकेतद्विपदंचैववालक्रीडनभूसरम् ॥ २१ ॥ कामिद्रुमंसुलालितमुत्सुकंचापिकाननम् ॥ नानाविधरसक्रीडा नानालीलारसस्थलम् ॥ २२ ॥ नागविस्तारविष्टंभरहस्यद्रुममीरितम् ॥ सहस्रपत्रकमलंगोकुलाख्यंमहत्पदम् ॥ २३ ॥ कर्णिकातन्महद्धामगोवि दस्थानमुत्तमम् ॥ तत्रोपरिस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडितम् ॥ २४ ॥ कर्णिकायांक्रमादिक्षुविदिक्षुदलमीरितम् ॥ यद्दलंदक्षिणेप्रोक्तंपरंगुह्योत्तमोत्तम म् ॥ २५ ॥ तस्मिन्दलेमहापीठंनिगमागमदुर्गमम् ॥ योगींद्रैरपिदुःप्रापंसर्वात्मायत्रगोकुलम् ॥ २६ ॥ द्वितीयंदलमाग्नेय्यांतद्दहस्यंदलंतथा ॥

१ पुण्यम्–इ० पा० । २ रहस्यम्–इ० पा० । ३ गंधमादनकैलासमृतं भोजनकस्थलम्–इ० पा० । ४ केमद्रुमम्–इ०, कलिद्रुमम्–इ०, केलिद्रुमम्–इ० च पा० ।

संकेतंद्विपदंचैवकुटीद्वौतत्कुलेस्थितौ ॥ २७ ॥ पूर्वंदलंतृतीयंचप्रधानस्थानमुत्तमम् ॥ गंगादिसर्वतीर्थानांस्पर्शाच्छतगुणंस्मृतम् ॥ २८ ॥ चतुर्थंदलमैशान्यांसिद्धपीठेपितत्पदम् ॥ [1]व्यायामनूतनागोपीतत्रकृष्णंपतिंलभेत् ॥ २९ ॥ वस्त्रालंकारहरणंतद्दलेसमुदाहृतम् ॥ उत्तरेपंचमंप्रोक्तंदलंसर्वदलोत्तमम् ॥ ३० ॥ द्वादशादित्यमत्रैवदलंचकर्णिकासमम् ॥ वायव्यांतुदलंषष्ठंतत्रकालीह्रदःस्मृतः ॥ ३१ ॥ दलोत्तमोत्तमंचैवप्रधानंस्थानमुच्यते ॥ सर्वोत्तमदलंचैवपश्चिमेसप्तमंस्मृतम् ॥ ३२ ॥ यज्ञपत्नीगणानांचतदीप्सितवरप्रदम् ॥ अत्रासुरोपिनिर्वाणंप्रापत्रिदशदुर्लभम् ॥ ३३ ॥ ब्रह्ममोहनमत्रैवदलं[2]ब्रह्मह्रदावहम् ॥ नैर्ऋत्यांतुदलंप्रोक्तमष्टमंव्योमघातनम् ॥ ३४ ॥ शंखचूडवधस्तत्रनानाकेलिरसस्थलम् ॥ श्रुतमष्टदलंप्रोक्तंवृंदारण्यांतरस्थितम् ॥ ३५ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंयमुनायाःप्रदक्षिणम् ॥ शिवलिंगमधिष्ठानंदृष्टंगोपीश्वराभिधम् ॥ ३६ ॥ तद्बाह्येषोडशदलंश्रियापूर्णतमीश्वरम् ॥ सर्वासुदिक्षुयत्प्रोक्तंप्रादक्षिण्याद्यथाक्रमम् ॥ ३७ ॥ महत्पदंमहाद्धामस्व[3]धामाधावसंज्ञकम् ॥ प्रथमैकदलंश्रेष्ठंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ३८ ॥ तत्रगोवर्द्धनगिरौरम्येनित्यरसाश्रये ॥ कर्णिकायांमहालीलातल्लीलारसगह्वरौ ॥ ३९ ॥ यत्रकृष्णोनित्यवृंदाकाननस्यपतिर्भवेत् ॥ कृष्णोगोविंदतांप्राप्तःकिमन्यैर्बहुभाषितैः ॥ ४० ॥ दलंतृतीयमाख्यातंसर्वश्रेष्ठोत्तमोत्तमम् ॥ चतुर्थंदलमाख्यातंमहाद्भुतरसस्थलम् ॥ ४१ ॥ नंदीश्वरवनंरम्यंतत्रनंदालयःस्मृतः ॥ कर्णिकादलमाहात्म्यंपंचमंदलमुच्यते ॥ ४२ ॥ [4]अधिष्ठाताऽत्रगोपालोधेनुपालनतत्परः ॥ षष्ठंदलंयदाख्यातंतत्रनंदवनंस्मृतम् ॥ ४३ ॥ [5]सप्तमंचकुलारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ तत्राष्टमंतालवनंतत्रधेनुवधःस्मृतः ॥ ४४ ॥ नवमंकुमुदारण्यंदलंरम्यंप्रकीर्तितम् ॥ [6]कामारण्यंचदशमंप्रधानंसर्वकारणम् ॥ ४५ ॥ ब्रह्मप्रसाधनंतत्रविष्णुच्छद्मप्रदर्शनम् ॥ कृष्णक्रीडारसस्थानंप्रधानंदलमुच्यते ॥ ४६ ॥ दलमेकादशंप्रोक्तंभक्तानुग्रहकारणम् ॥ निर्माणंसेतुबंधस्यनानावनमयस्थलम् ॥ ४७ ॥ भांडीरंद्वादशदलंवनंरम्यंमनोहरम् ॥ कृष्णःक्रीडारतस्तत्रश्रीदामादिभिरावृतः ॥ ४८ ॥ त्रयोदशंदलंश्रेष्ठंतत्रभद्रवरंस्मृतम् ॥ चतुर्दशदलंप्रोक्तंसर्वसिद्धिप्रदस्थलम् ॥ ४९ ॥ श्रीवनंतत्ररुचिरंसर्वैश्वर्यस्यकारणम् ॥ कृष्णक्रीडादलमयंश्रीकांतिकीर्तिवर्द्धनम् ॥ ५० ॥ दलंपंचदशंश्रेष्ठंतत्रलोहवनंस्मृतम् ॥ कथितंषोडशदलंमाहात्म्यंकर्णिकासमम् ॥ ५१ ॥ महावनंतत्रगीतंतत्रास्तिगुह्यमुत्तमम् ॥ बालक्रीडारतस्तत्रवत्सपालैःसमावृतः ॥ ५२ ॥ पूतनादिवधस्तत्रयमलार्जुनभंजनम् ॥ अधिष्ठातातत्रबालगोपा

१ कात्यायन्यर्चनाद्गोपी—इ० पा० । २ ब्रह्मवहावहम्—इ० पा० । ३ स्वाधयाधावसंज्ञकम्—इ०, स्वाध्यायाधायसंज्ञितम्—इ० च पा० । ४ अखिलंतत्र—इ० पा० । ५ सप्तमं च कुलारण्यम्—इ०, सप्तमंकवलारण्यम्—इ० च पा० । ६ कामारण्यं दलं हृद्यम्—इ० पा० ।

लःपंचमाब्दिकः ॥ ५३ ॥ नाम्नादामोदरःप्रोक्तःप्रेमानंदरसार्णवः ॥ दलंप्रसिद्धमाख्यातंसर्वश्रेष्ठदलोत्तमम् ॥ ५४ ॥ कृष्णक्रीडाचकिंजल्कीविहारदल मुच्यते ॥ सिद्धप्रधानकिंजल्कदलंचसमुदाहृतम् ॥ ५५ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदारण्यस्यमाहात्म्यंरहस्यंवाकिमद्भुतम् ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामि कथयस्वमहाप्रभो ॥ ५६ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ कथितंतेप्रियतमेगुह्याद्गुह्योत्तमोत्तमम् ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्दुर्लभानांचदुर्लभम् ॥ ५७ ॥ त्रैलोक्यगोपितंदेविदेवेश्वरसुपूजितम् ॥ ब्रह्मादिवांछितंस्थानंसुरसिद्धादिसेवितम् ॥ ५८ ॥ योगींद्रादिसदाभक्त्यातस्यध्यानेकतत्पराः ॥ अप्सरो भिश्चगंधर्वैर्नृत्यगीतनिरंतरम् ॥ ५९ ॥ श्रीमद्वृंदावनंरम्यंपूर्णानंदरसाश्रयम् ॥ भूरिचिंतामणिस्तोयममृतंरसपूरितम् ॥ ६० ॥ वृक्षंगुरुद्रुमंतत्रसुरश्री वृंदसेवितम् ॥ स्त्रींलक्ष्मींपुरुषंविष्णुंतद्दशांशसमुद्भवम् ॥ ६१ ॥ तत्रकेशोरवयसंनित्यमानंदविग्रहम् ॥ गतिनाट्यंकलालापस्मितवक्त्रंनिरंतरम्॥६२॥ शुद्धसत्वेप्रेमपूर्णेर्विष्णवेस्तद्वनाश्रितम् ॥ पूर्णत्रह्मसुखेमग्नंस्फुरत्तन्मूर्तितन्मयम् ॥ ६३ ॥ मत्तकोकिलभृंगाद्यैःकूजत्कलमनोहरम् ॥ कपोलशुक संगीतमुन्मत्तालिसहस्रकम् ॥ ६४ ॥ भुजंगशत्रुनृत्याद्यंसकलामोदविभ्रमम् ॥ नानावर्णैश्चकुसुमैस्तद्देणुपरिपूरितम् ॥ ६५ ॥ पूर्णेदुनित्याभ्युदयंमूर्यमं दांशुसेवितम् ॥ अदुःखंदुःखविच्छेदंजरामरणवर्जितम् ॥ ६६ ॥ अक्रोधंगतमात्सर्यमभिन्नमनहंकृतम् ॥ पूर्णानंदामृतरसंपूर्णप्रेमसुखार्णवम् ॥६७॥ गुणातीतंमहद्धामपूर्णप्रेमस्वरूपकम् ॥ वृक्षादिपुलकैर्यत्रप्रेमानंदाश्रुवर्षितम् ॥ ६८ ॥ किंपुनश्चेतनायुक्तैर्विष्णुभक्तैःकिमुच्यते ॥ गोविंदांग्रिर जःस्पर्शान्नित्यंवृंदावनंभुवि ॥ ६९ ॥ सहस्रदलपद्मस्यवृंदारण्यंवराटकम् ॥ यस्यस्पर्शनमात्रेण पृथ्वीधन्याजगत्त्रये ॥ ७० ॥ गुह्याद्गुह्यतरंरम्यं मध्येवृंदावनंभुवि ॥ अक्षरंपरमानंदंगोविंदस्थानमव्ययम् ॥ ७१ ॥ गोविंददेहतोऽभिन्नंपूर्णत्रह्मसुखाश्रयम् ॥ मुक्तिस्तत्रत्रजःस्पर्शात्तन्माहात्म्यंकिमु च्यते ॥ ७२ ॥ तस्मात्तु गोत्मनादेविहृदिस्थंतद्वनंकुरु ॥ वृंदावनविहारेषुकृष्णकैशोरविग्रहम् ॥ ७३ ॥ कालिंदीचाकरोद्यस्यकर्णिकायाः प्रदक्षिणाम् ॥ लीलानिर्वाणगंभीरंजलसौरभमोहनम् ॥ ७४ ॥ आनंदामृततन्मिश्रमकरंदघनालयम् ॥ पद्मोत्पलाद्यैःकुसुमैर्नानावर्णसमुज्वल म् ॥ ७५ ॥ चक्रवाकादिविहगैर्मुनानाकलस्वनैः ॥ शोभमानंजलंरम्यंतरगातिमनोरमम् ॥ ७६ ॥ तस्योभयतटीरम्याशुद्धकांचननिर्मिता ॥ गंगाकोटिगुणाप्रोक्तायत्रस्पर्शेवराटकः ॥ ७७ ॥ कर्णिकायांकोटिगुणोयत्रकीडारतोहरिः ॥ कालिंदीकर्णिकाकृष्णमभिन्नमेकविग्रहम् ॥ ७८ ॥ पार्व त्युवाच ॥ ॥ गोविंदस्यकिमाश्चर्यंसौंदर्याकृतविग्रह ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥७९॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येमंजुमंजी

१. योगींद्रादिमुनींद्रादिसदातद्ध्यानतत्परम्–इ० पाः । २ अपरम्–इ० पाः ।

रशोभिते ॥ योजनाश्रितसद्वृक्षशाखापल्लवमंडिते ॥ ८० ॥ तन्मध्येमंजुभवनेयोगपीठंसमुज्ज्वलम् ॥ तंदृष्टकोणनिर्माणंनानादीप्तिमनोहरम् ॥ ८१ ॥
तस्योपरिचमाणिक्यरत्नसिंहासनंशुभम् ॥ तस्मिन्नष्टदलंपद्मंकार्णिकायांसुखाश्रयम् ॥ ८२ ॥ गोविंदस्यपरंस्थानंकिमस्यमहिमोच्यते ॥ श्रीम
द्गोविंदमंत्रस्थवल्लवीवृंदसेवितम् ॥ ८३ ॥ दिव्यव्रजवयोरूपंकृष्णंवृंदावनेश्वरम् ॥ व्रजेंद्रसंततैश्वर्यव्रजबालैकवल्लभम् ॥ ८४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंवयसा
द्युतिविग्रहम् ॥ अनादिमादिंसर्वेषांनंदगोपप्रियात्मजम् ॥ ८५ ॥ श्रुतिमृग्यमजंनित्यंगोपीजनमनोहरम् ॥ परंधामपरंरूपंद्विभुजंगोकुलेश्वरम् ॥ ८६ ॥
वल्लवीनंदनंध्यायेन्निर्गुणस्थैककारणम् ॥ सुश्रीमंतंनवंस्वच्छंश्यामधामंमनोहरम् ॥ ८७ ॥ नवीननीरदश्रेणीसुस्निग्धंमंजुकुंडलम् ॥ फुल्लेंदीवरसत्कांतिसु
खस्पर्शसुखावहम् ॥ ८८ ॥ दलितांजनपुंजाभचिक्कणंश्याममोहनम् ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलाशेषसौरभकुंतलम् ॥८९॥ तदूर्ध्वदक्षिणेकालेश्यामचूडाम
नोहरम् ॥ नानावर्णोज्ज्वलंराजच्छिखंडिदलमंडितम् ॥ ९० ॥ मंदारमंजुगोपुच्छाचूडंचारुविभूषणम् ॥ क्वचिद्बृहद्दलश्रेणीमुकुटेनाभिमंडितम् ॥९१॥
अनेकमणिमाणिक्यकिरीटभूषणंक्वचित् ॥ लोलालकवृतंराजत्कोटिचंद्रसमाननम् ॥ ९२ ॥ कस्तूरीतिलकंभ्राजन्मंजुगोरोचनान्वितम् ॥ नीलेंदीवरसु
स्निग्धसुदीर्घदललोचनम् ॥ ९३ ॥ आनृत्यद्भ्रूलताश्लेषस्मितमंतींचितिरीक्षणम् ॥ सुचारून्नतसौंदर्यनासाग्रातिमनोहरम् ॥ ९४ ॥ नासाग्रगजमुक्तां
शुमुग्धीकृतजगत्त्रयम् ॥ सिंदूरारुणसुस्निग्धाधरौष्ठसुमनोहरम् ॥ ९५ ॥ नानावर्णोल्लसत्स्वर्णमकराकृतिकुंडलम् ॥ तद्गंडमंजसद्दंडमुकुरामलन
द्द्युतिम् ॥ ९६ ॥ कर्णोत्पलसुमंदारमकरोत्तंसभूषितम् ॥ श्रीवत्सकौस्तुभोरस्कमुक्ताहारस्फुरद्गलम् ॥ ९७ ॥ विलसद्दिव्यमाणिक्यमंजुकांचनमिश्रि
तम् ॥ करेकंकंकेयूरंकिंकिणीकटिशोभितम् ॥ ९८ ॥ मंजुमंजीरसोंदर्य्यश्रीमदंघ्रिविराजितम् ॥ कर्पूरागुरुकस्तूरीविलसच्चंदनादिकम् ॥ ९९ ॥
गोरोचनादिसंमिश्रदिव्यांगरागचित्रितम् ॥ स्निग्धपीतपटीराजत्पदपंदोलितांजनम् ॥ १०० ॥ गंभीरनाभिकमलंरोमराजीनतस्तनम् ॥ सुवृत्तजानुयुग
लंपादपद्ममनोहरम् ॥ १०१ ॥ ध्वजवज्रांकुशांभोजकरांघ्रितलशोभितम् ॥ नखेंदुकिरणश्रेणीपूर्णब्रह्मैककारणम् ॥ १०२ ॥ केचिद्वदंतितस्यांशंब्रह्म
चिद्रूपमद्वयम् ॥ तदंशांशमहाविष्णुंप्रवदंतिमनीषिणः॥१०३॥योगीं द्रैःसनकाद्यैश्चतदेवहृदिचिंत्यते ॥ त्रिभंगललिताशेषनिर्माणसारनिर्मितम् ॥१०४॥
तिर्यग्ग्रीवंविजितानंतकोटिकंदर्पसुंदरम् ॥ वामांसार्पितसद्गंडस्फुरत्कांचनकुंडलम् ॥१०५॥ सहापांगेक्षणस्मेरकोटिमन्मथसुंदरम् ॥ कुंचिताधरविन्यस्त
वंशीमंजुकलस्वनैः ॥ १०६ ॥ जगत्त्रयंमोहयंतंमग्नप्रेमसुधार्णवे ॥ ॥ श्रीपार्वत्युवाच ॥ परमंकारणंकृष्णंगोविंदाख्यंमहत्पदम् ॥ १०७ ॥ वृंदावने

१ तदष्टकोटिनिर्माणम्–इ० पा० । २ चारुनिरीक्षणम्–इ० पा० । ३ स्निग्धपीतपटीराजत्पदपंदोलितांजनम्–इ० पा० ।

॥ ८२ ॥

श्वरंनित्यंनिर्गुणस्यैककारणम् ॥ तत्तद्रहस्यमाहात्म्यंकिमाश्चर्यंचसुंदरम् ॥ १०८ ॥ तद्ब्रूहिदेवदेवेशश्रोतुमिच्छाम्यहंप्रभो ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ य
दंघ्रिनखचंद्रांशुमहिमांतोनगम्यते ॥ १०९ ॥ तन्माहात्म्यंकियद्देविप्रोच्यतेत्वंमुदाशृणु ॥ अनंतकोटिब्रह्मांडेअनंतत्रिगुणोच्छ्रये ॥ ११० ॥ तत्कला
कोटिकोटचंशाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ सृष्टिस्थित्यादिनायुक्तास्तिष्ठंतितस्यवैभवाः ॥ १११ ॥ तद्रूपकोटिकोटचंशाःकलाःकंदर्पविग्रहाः ॥ जगन्मोहं
प्रकुर्वंतितदंडांतरसंस्थिताः ॥ ११२ ॥ तद्देहविलसत्कांतिकोटिकोटचंशकोविभुः ॥ तत्प्रकाशस्यकोटचंशरश्मयोरविविग्रहाः ॥ ११३ ॥ तस्यस्व
देहकिरणैःपरानंदरसामृतैः ॥ परमामोदचिद्रूपैर्निर्गुणस्यैककारणैः ॥ ११४ ॥ तदंशकोटिकोटचंशाजीवंतिकिरणात्मकाः ॥ तदंघ्रिपंकजद्वंद्वनखचं
द्रमणिप्रभाः ॥ ११५ ॥ आहुःपूर्णब्रह्मणोपिकारणंवेददुर्गमम् ॥ तदंशसौरभानंतकोटचंशोविश्वमोहनः ॥ ११६ ॥ तत्स्पर्शपुष्पगंधादिनानासौरभसंभ
वः ॥ तत्प्रियाप्रकृतिस्त्वाद्याराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ ११७ ॥ तत्कलाकोटिकोटचंशादुर्गाद्यास्त्रिगुणात्मिकाः ॥ तस्याअंघ्रिरजःस्पर्शात्कोटिविष्णुः
प्रजायते ॥ ११८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येकृष्णचरित्रेएकोनसप्ततितमोऽध्यायः ॥६९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ यदाकर्णनमेतस्ययेवा
पारिषदाःप्रभोः ॥ तदहंश्रोतुमिच्छामिकथयस्वदयानिधे ॥१॥ ईश्वरउवाच ॥ राधयासहगोविंदंस्वर्णसिंहासनेस्थितम् ॥ पूर्वोक्तरूपलावण्यंदिव्यभूषांबर
स्रजम् ॥ २ ॥ त्रिभंगीमंजुसुस्निग्धंगोपीलोचनतारकम् ॥ तद्बाह्येयोगपीठेचस्वर्णसिंहासनावृते ॥ ३ ॥ प्रत्यंगरभसावेशाःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ललि
ताद्याःप्रकृत्यंशामूलप्रकृतिराधिका ॥ ४ ॥ संमुखेललितादेवीश्यामलावायुकोणके ॥ उत्तरेश्रीमतीधन्याऐशान्यांश्रीहरिप्रिया ॥ ५ ॥ विशाखाचतथा
पूर्वेशैब्याचाग्नौततःपरम् ॥ पद्माचदक्षिणेपश्चान्नैर्ऋतेक्रमशःस्थिताः ॥ ६ ॥ योगपीठेकेसराग्रेचारुचंद्रावतीप्रिया ॥ अष्टौप्रकृतयःपुण्याःप्रधानाःकृष्णव
ल्लभाः ॥ ७ ॥ प्रधानप्रकृतिस्त्वाद्याराधाचंद्रावर्तीसमा ॥ चंद्रावलीचित्ररेखाचंद्रामदनसुंदरी ॥ ८ ॥ प्रियाचश्रीमधुमतीचंद्ररेखाहरिप्रिया ॥ षोडशाद्याः
प्रकृतयःप्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ ९ ॥ वृंदावनेश्वरीराधातथाचंद्रावलीप्रिया ॥ अभिन्नगुणलावण्यसौंदर्याश्चारुलोचनाः ॥ १० ॥ मनोहरामुग्ध
वेषाःकिशोरीवयसोज्ज्वलाः ॥ अग्रेतनास्तथाचान्यागोपकन्याःसहस्रशः ॥ ११ ॥ शुद्धकांचनपुंजाभाःसुप्रसन्नाःसुलोचनाः ॥ तद्रूपहृदयारू
ढास्तदाश्लेषसमुत्सुकाः ॥ १२ ॥ श्यामामृतरसेमग्नाःस्फुरत्तद्भावमानसाः ॥ नेत्रोत्पलार्चितेकृष्णपादाब्जेर्पितचेतसः ॥ १३ ॥ श्रुतिकन्या
स्ततोदक्षसहस्रायुतसंयुताः ॥ जगन्मुग्धीकृताकाराहृद्वर्तिकृष्णलालसाः ॥ १४ ॥ नानासत्वस्वरालापमुग्धीकृतजगत्त्रयाः ॥ तत्रगूढरहस्यानिगायं
त्यःप्रेमविह्वलाः ॥ १५ ॥ देवकन्यास्ततःसव्येदिव्यवेषारसोज्ज्वलाः ॥ नानावैदिग्ध्यनिपुणादिव्यभावभरान्विताः ॥ १६ ॥ सौंदर्यातिशयेनाढ्याः

१ विद्यतं–इ० पा० ।

कटाक्षातिमनोहराः ॥ निर्लज्जास्तत्रगोविंदेतदंगस्पर्शनोद्यताः ॥ १७ ॥ तद्भावमग्नमनसःस्मितसाचिनिरीक्षणाः ॥ मंदिरस्यततोबाह्येप्रिययाविश
दावृते ॥ १८ ॥ समानवेषवयसःसमानबलपौरुषाः ॥ समानगुणकर्माणःसमानाभरणप्रियाः ॥ १९ ॥ समानस्वरसंगीतवेणुवादनतत्पराः ॥ श्रीदा
मापश्चिमेद्वारेवसुदामातथोत्तरे ॥ २० ॥ सुदामाचतथापूर्वेकिंकिणीचापिदक्षिणे ॥ तद्बाह्येस्वर्णपीठेचसुवर्णमंदिरावृते ॥ २१ ॥ स्वर्णवेद्यंतरस्थेतुस्व
र्णाभरणभूषिते ॥ स्तोककृष्णंसुभद्राद्यैर्गोपालैरयुतायुतैः ॥ २२ ॥ शृंगवीणावेणुवेत्रवयोवेषाकृतिस्वरैः ॥ तद्गुणध्यानसंयुक्तैर्गायद्भिरपिविह्वलैः ॥ २३ ॥
चित्रार्पितैश्चित्ररूपैःसदानंदाश्रुवर्षिभिः ॥ पुलकाकुलसर्वांगैर्योगींद्रैरविविस्मितैः ॥ २४ ॥ क्षरत्ययोभिर्गोविंदैरसंख्यातैरुपावृतम् ॥ तद्बाह्येस्वर्णप्रा
कारेकोटिसूर्यसमुज्ज्वले ॥ २५ ॥ चतुर्दिक्षुमहोद्यानंमंजुसौरभमोहिते ॥ पश्चिमेसंमुखेश्रीमत्पारिजातद्रुमाश्रये ॥ २६ ॥ तदधस्तुस्वर्णपीठेस्वर्णमंडन
मंडिते ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ २७ ॥ तत्रोपरिपरानंदंवासुदेवंजगत्प्रभुम् ॥ त्रिगुणातीतचिद्रूपंसर्वकारणकारणम् ॥ २८ ॥
इंद्रनीलघनश्यामंनीलकुंचितकुंतलम् ॥ पद्मपत्रविशालाक्षंमकराकृतिकुंडलम् ॥ २९ ॥ चतुर्भुजंतुचक्रासिगदाशंखांबुजायुधम् ॥ आद्यंतरहितंनित्यं
प्रधानंपुरुषोत्तमम् ॥ ३० ॥ ज्योतीरूपंमहद्धामपुराणंवनमालिनम् ॥ पीतांबरधरंस्निग्धंदिव्यभूषणभूषितम् ॥ ३१ ॥ दिव्यानुलेपनंराजच्चित्रितांगम
नोहरम् ॥ रुक्मिणीसत्यभामाचनाग्नजितीसुलक्षणा ॥ ३२ ॥ मित्रविंदानुविंदासुनंदाजांबवतीप्रिया ॥ सुशीलाचाष्टमहिलावासुदेवप्रियास्ततः ॥ ३३ ॥
उद्भ्राजिताःपारिषदावृतयोर्भक्तितत्पराः ॥ उत्तरेसुमहोद्यानेहरिचंदनसंश्रये ॥ ३४ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेमणिमंडपमंडिते ॥ तन्मध्येहेमनिर्माणद
लेसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३५ ॥ तत्रैवसहरेवत्यासंकर्षणहलायुधम् ॥ ईश्वरस्यप्रियानंतमभिन्नगुणरूपिणम् ॥ ३६ ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशंरक्तांबुजदले
क्षणम् ॥ नीलपट्टधरंस्निग्धंदिव्यभूषास्रगंबरम् ॥ ३७ ॥ मधुपानेसदासक्तंमधुघूर्णितलोचनम् ॥ प्रवीरदक्षिणेभागेमंजुनाभ्यंतरस्थिते ॥ ३८ ॥ संतानवृ
क्षमूलेतुमणिमंदिरमंडितम् ॥ तन्मध्येमणिमाणिक्यदिव्यसिंहासनोज्ज्वले ॥ ३९ ॥ प्रद्युम्नंचरतीदेवंतत्रोपरिसुखस्थितम् ॥ जगन्मोहनसौंदर्य्य
सारश्रेणीरसात्मकम् ॥ ४० ॥ असितांभोजपुंजाभमरविंददलेक्षणम् ॥ दिव्यालंकारभूषाभिर्दिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ जगन्मुग्धीकृताशेषसौंद
र्याश्चर्यविग्रहम् ॥ पूर्वोद्यानेमहारण्येसुरद्रुमसमाश्रये ॥ ४२ ॥ तत्राधस्तुस्वर्णपीठेहेममंडपमंडिते ॥ तस्यमध्येस्थिरेराजद्दिव्यसिंहासनोज्ज्वले॥ ४३ ॥
दिव्योषयासमंश्रीमदनिरुद्धंजगत्पतिम् ॥ सांद्रानंदघनश्यामंसुस्निग्धंनीलकुंतलम् ॥ ४४ ॥ सुभ्रूव्रतलताभंगींसुकपोलंसुनासिकम् ॥ सुग्रीवंसुंद

१ तदंगस्पर्शनोत्सुकाः—इ० पा० । २ स्वर्णमंदिरमंडिते—इ० पा० ।

रंक्षोमनोहरमनोहरम् ॥ ४५ ॥ किरीटिनंकुंडलिनंकंठभूषाविभूषितम् ॥ मंजुमंजीरमाधुर्यादतिसौंदर्यविग्रहम् ॥ ४६ ॥ प्रियभृत्यगणाराध्यंयत्रस
गीतकप्रियम् ॥ पूर्णब्रह्मसदानंदंशुद्धसत्वस्वरूपकम् ॥ ४७ ॥ तस्योर्द्धेचांतरिक्षेचविष्णुंसर्वेश्वरेश्वरम् ॥ अनादिमादिचिद्रूपंचिदानंदंपरंविभुम्॥ ४८ ॥
त्रिगुणातीतमव्यक्तंनित्यमक्षयमव्ययम् ॥ समेचपुंजमाधुर्यसौंदर्यश्यामविग्रहम् ॥ ४९ ॥ नीलकुंचितमुस्निग्धकेशपाशातिसुंदरम् ॥ अरविंददलस्नि
ग्धसुदीर्घचारुलोचनम् ॥ ५० ॥ किरीटकुंडलोद्भंडशुद्धसत्वात्मभिर्वृतम् ॥ आत्मारामैश्चिद्रूपैस्तन्मूर्तिध्यानतत्परैः ॥ ५१ ॥ हृदयारूढतद्ध्यानैर्नो
साग्रन्यस्तलोचनैः ॥ क्रियतेऽहेतुकीभक्तिःकायवृत्तिभाषितैः ॥ ५२ ॥ तत्सव्येयक्षगंधर्वसिद्धविद्याधरादिभिः ॥ सुकांतैरप्सरःसंघैर्नृत्यसंगीतत
त्परैः ॥ ५३ ॥ तदंगभजनंकामंवांछद्भिःकृष्णलालसैः ॥ तदग्रेवैष्णवैःसर्वैश्चांतरिक्षेसुखासने ॥ ५४ ॥ प्रह्लादनारदाद्यैश्चकुमारशुकवैष्णवैः ॥ ज
नकाद्यैर्लसद्भावैर्वृद्धाद्यास्फूर्तितत्परैः ॥ ५५ ॥ पुलकाकुलसर्वांगैःस्फुरत्प्रेमसमाकुलैः ॥ रहस्यामृतसंसिक्तैरुद्धंयुग्माक्षरोमनुः ॥ ५६ ॥ मंत्रचूडाम
णिः प्रोक्तःसर्वमंत्रैककारणम् ॥ सर्वदेवस्यमंत्राणांकैशोरंमंत्रहेतुकम् ॥ ५७ ॥ सर्वकैशोरमंत्राणांहेतुश्चूडामणिर्मनुः ॥ जपंकुर्वंतिमनसापूर्णप्रेमसु
खाश्रयाः ॥ ५८ ॥ वांछंतितत्पदांभोजेनिश्चलंप्रेमसाधनम् ॥ तद्ग्रःस्फटिकाद्युच्चप्रावारेसुमनोहरे ॥ ५९ ॥ कुंकुमैःसितरक्ताद्यैश्चतुर्दिक्षुसमाकुलैः ॥ शु
कुंचतुर्भुजंविष्णुंपश्चिमेद्वारपालकम् ॥ ६० ॥ शंखचक्रगदापद्मकिरीटादिविभूषितम् ॥ रक्तंचतुर्भुजंपद्मशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६१ ॥ किरीटकुंडलो
दीप्तंद्वारपालकमुत्तरे ॥ गौरंचतुर्भुजंविष्णुंशंखचक्रगदायुधम् ॥ ६२ ॥ किरीटकुंडलाद्यैश्चशोभितंवनमालिनम् ॥ पूर्वद्वारेद्वारपालंगौरंविष्णुंप्रकीर्तित
म् ॥ ६३ ॥ कृष्णवर्णंचतुर्बाहुंशंखचक्रादिभूषणम् ॥ दक्षिणद्वारपालंतुश्रीविष्णुंकृष्णवर्णकम् ॥ ६४ ॥ श्रीकृष्णचरितंह्येतद्यः पठेत्प्रयतः शुचिः ॥
शृणुयाद्वापियोभक्त्यागोविंदेलभतेरतिम् ॥ ६५ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णचरितेसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७० ॥ ॥ श्रीदेव्युवाच ॥
भगवन्सर्वभूतेशसर्वात्मन्सर्वसंभव ॥ देवैर्श्वरमहादेवसर्वज्ञकरुणाकर ॥ १ ॥ त्वयानुकंपितैवाहंभूयोप्याहानुकंपया ॥ त्रैलोक्यमोहनामंत्रास्त्वयामेकथि
ताःप्रभो ॥ २ ॥ तेनदेवेनगोपीभिर्महामोहनरूपिणा ॥ केनकेनविशेषेणचिक्रीडितद्वदस्वमे ॥ ३ ॥ ॥ महादेवउवाच ॥ एकदावादयन्वीणांनारदो
मुनिपुंगवः ॥ कृष्णावतारमाज्ञायप्रययौनंदगोकुलम् ॥ ४ ॥ गत्वातत्रमहायोगमयेशंविभुमच्युतम् ॥ बालनाट्यधरंदेवदर्शनंनंदवेश्मनि ॥ ५ ॥
सुकोमलपटास्तीर्णेहेमपर्यंकिकोपरि ॥ शयानंगोपकन्याभिःप्रेक्ष्यमाणंसदासुदम् ॥ ६ ॥ अतीवसुकुमारांगंसुगंधसुगंधविलोकनम् ॥ विस्रस्तनीलकुटि

१ स्फटिकाद्युच्चप्राचीरे-इ० पा० । १ देवदेव-इ० पा० ।

लकुंतलावनिमंडलम् ॥ ७ ॥ किंचित्स्मितांकुरव्यंजदेकद्विरदकुड्मलम् ॥ स्वप्रभाभिर्भासयंतंसमंताद्भवनोदरम् ॥ ८ ॥ दिग्वाससंसमालोक्यसोति
हर्षमवापह ॥ संभाष्यगोपतिंनंदमाहसर्वप्रभुप्रियः ॥ ९ ॥ नारायणपरांतांजीवनंह्यतिदुर्लभम् ॥ अस्यप्रभावमतुलंनजानंतीहकेचन ॥ १० ॥ भव
ब्रह्मादयोप्यस्मिन्प्रतिवांच्छतिज्ञाश्वतीम् ॥ चरितंचास्यबालस्यसर्वेषामेवहर्षणम् ॥ ११ ॥ मुदागायंतिशृण्वंतिचाभिनंदंतिताद्दशाः ॥ अस्मिंस्तवसुतेऽ
चिंत्यप्रभावेस्निग्धमानसाः॥१२॥ नरैःसंतिनतेषांवैभवबाधाभविष्यति ॥ मुंचेहपरलोकेच्छाःसर्वावल्लवसत्तम ॥ १३ ॥ एकांतेनैकभावेनबालोस्मिन्प्रीति
माचर ॥ इत्युक्त्वानंदभवनान्निष्क्रांतोमुनिपुंगवः ॥१४॥ तेनाचिंतोविष्णुबुद्ध्याप्रणम्यचविसर्जितः ॥ अथासौंचिंतयामासमहाभागवतोमुनिः ॥ १५॥
अस्यकांताभगवतीलक्ष्मीर्नारायणेहरौ ॥ विधायगोपिकारूपंक्रीडार्थंशार्ङ्गधन्वनः ॥ १६ ॥ अवश्यमवतीर्णांसाभविष्यतिनसंशयः ॥ तामहंविचिनोम्य
द्यगेहंगेहव्रजोकसाम् ॥ १७ ॥ विमृश्यैवंमुनिवरोगेहान्निव्रजवासिनाम् ॥ प्रविवेशातिथिर्भूत्वाविष्णुबुद्ध्यासुपूजितः ॥ १८ ॥ सर्वेपांवल्लवादीनांरतिनंद
सुतेपराम् ॥ दृष्ट्वामुनिवरःसर्वान्मनसाप्रणनामह ॥ १९ ॥ गोपालानांगृहेबालांददर्शश्वेतरूपिणीम् ॥ सद्दृष्ट्वातर्कयामासरमाह्येषानसंशयः ॥ २० ॥ प्रविवेशत
तोधीमान्नंदसख्युर्महात्मनः॥ कस्यचिद्गोपवर्य्यस्यभानुनाम्नोगृहंमहत् ॥२१॥ अर्चितोविधिवत्तेनसोप्यपृच्छन्महामनाः ॥ साधोत्वमासिविख्यातोधर्मनि
प्रतयाभुवि ॥२२॥ तवाहंधनधान्यादिसमृद्धिंसंविभावये ॥ कश्चित्तेयोग्यःपुत्रोस्तिकन्यावाशुभलक्षणा ॥ २३ ॥ यतस्तेकीर्तिरखिलंलोकंव्याप्यभविष्य
ति ॥ इत्युक्तोमुनिवर्य्येणभानुरानीयपुत्रकम् ॥ २४ ॥ महातेजस्विनंदर्तनारदायाभ्यवादयत् ॥ दृष्ट्वामुनिवरस्तंतुरूपेणाप्रतिमंभुवि ॥ २५ ॥ पद्मपत्रविशा
लाक्षंसुश्रीवंसुंदरभुवम् ॥ चारुदंतंचारुकर्णंसर्ववयवसुंदरम्॥२६॥तंसमाश्लिष्यबाहुभ्यांस्नेहाश्रूणिविमुच्यच॥ततःसगद्गदप्राहप्रणयेनमहामुनिः॥२७॥नार
दउवाच॥अर्थशिशुस्तेभवितासुसखारामकृष्णयोः॥विहरिष्यतिताभ्यांचरात्रिंदिवमतंद्रितः॥२८॥ततआभाष्यतंगोपप्रवरंमुनिपुंगवः ॥ यदागंतुमनश्चक्रे
तत्रैवंभानुरब्रवीत् ॥ २९ ॥ एकास्तिपुत्रिकादेवदेवपत्न्युपमाममा ॥ कनीयसीशिशोरस्यजडांधवधिराकृतिः ॥ ३० ॥ उत्साहाद्दृद्धयेयाचेत्वांवरंभगवत्त
म ॥ प्रसन्नद्दष्टिमात्रेणसुस्थिरांकुरुबालिकाम् ॥ ३१ ॥ श्रुत्वैवंनारदोवाक्यंकौतुकाकृष्टमानसः ॥ अथप्रविश्यभवनंलुठंतींभूतलेसुताम् ॥ ३२ ॥ उ
त्थाप्यांकेनिधायातिस्नेहविह्वलमानसः ॥ भानुरप्राययौभक्तिनम्रोमुनिवरांतिकम् ॥ ३३ ॥ अथभागवतश्रेष्ठःकृष्णस्यातिप्रियोमुनिः ॥ दृष्ट्वातस्याःपरं
रूपमदद्दाश्रुतमद्भुतम् ॥ ३४ ॥ अभूत्पूर्वंसमंसुग्धोहरिप्रेमामहामुनिः ॥ विगाह्यपरमानंदंसिंधुमेकरसायनम् ॥ ३५ ॥ मुहूर्त्तद्वितयंतत्रमुनिरासी

१ कुंतलावनमंडितम्–इ०, कुंतलावर्णमंडलम्–इ० च पा० । २ तारेष्यंति न तेषां वै–इ० पा० ।

च्छिलोपमः ॥ मुनींद्रःप्रतिबुद्धस्तुशनैरुन्मील्यलोचने ॥ ३६ ॥ महाविस्मयमापन्नस्तूष्णीमेवस्थितोभवत् ॥ अंतर्हृदिमहाबुद्धिरेवमेवंव्यचिंतय त् ॥ ३७ ॥ भ्रांतसर्वेषुलोकेषुमयास्वच्छंदचारिणा ॥ अस्यारूपेणसदशीदङ्मनैवचकुत्रचित् ॥ ३८ ॥ ब्रह्मलोकेरुद्रलोकईंद्रलोकेचमेगतिः ॥ नको पिशोभाकोटर्यशःकुत्राप्यस्यावि लोकितः ॥ ३९ ॥ महामायाभगवतीदृष्टाशैलेंद्रनंदिनी ॥ यस्यारूपेणसकलंमुह्यतेसचराचरम् ॥ ४० ॥ साप्यस्याः सुकुमारांगीलक्ष्मीनाप्रोतिकर्हिचित् ॥ लक्ष्मीःसरस्वतीकांतिर्विद्याद्याश्चवरस्त्रियः ॥ ४१ ॥ छायामपिस्पृशंत्यस्याःकदाचिन्नैवदृश्यते ॥ विष्णोर्य न्मोहिनीरूपंहरगेयेनविमोहितः ॥ ४२ ॥ मयादृष्टंचतदपिकुतोस्याःसदृशंभवेत् ॥ ततोऽस्यास्तत्वमाज्ञातुंनमेशक्तिःकथंचन ॥ ४३ ॥ अन्येचापिन जानंतिप्रायेणैनांहरेःप्रियाम् ॥ अस्याःसंदर्शनादेवगोविंदचरणांबुजे ॥ ४४ ॥ याप्रेमर्द्धिरभूत्सामेभूतपूर्वानकर्हिचित् ॥ एकांतेनैमिभवतींदर्शयित्वातिवे भवम् ॥ ४५ ॥ कृष्णस्यसंभवत्यस्यारूपंपरमतुष्टये ॥ विभृत्यैवंमुनिगोंपप्रवरंप्रेष्यकुत्रचित् ॥ ४६ ॥ निभृतेपरितुष्टावत्रालिकांदिव्यरूपिणीम् ॥ अपिदेविमहायोगमायेश्वरिमहाप्रभे ॥ ४७ ॥ महामोहनदिव्यांगिमहामाधुर्यवर्षिणि ॥ महाद्भुतरसानंदशिखिलीकृतमानसे ॥ ४८ ॥ महाभाग्ये नकेनापिगतासिममदृक्पथम् ॥ नित्यमंतर्मुखादृष्टिस्तवदेविविभाव्यते ॥ ४९ ॥ अंतरेवमहानंदपरितृप्तेवलक्ष्यसे ॥ प्रसन्नंमधुरंसौम्यमिदंसुमुख मंडनम् ॥ ५० ॥ व्यनक्तिपैरमाश्रयैकमप्यंतःसुखोदयम् ॥ रजःसंबंधिकलिकाशक्तिस्तत्वातिशोभने ॥ ५१ ॥ सृष्टिस्थितिसमाहारकृपिणीत्वम धिष्ठिता ॥ तत्वंविशुद्धसत्वाशुशक्तिर्वैद्यात्मिकापरा ॥ ५२ ॥ परमानंदसंदोहंदधतीविष्णवंपरम् ॥ कौत्वयाश्रयंविभवेत्रह्मरुद्रादिदुर्गमे ॥ ५३ ॥ योगींद्राणांध्यानपथंनत्वंस्पृशसिकर्हिचित् ॥ इच्छाशक्तिर्ज्ञानशक्तिःक्रियाशक्तिस्तवेशितुः ॥ ५४ ॥ तवांशमात्रमित्येवंमनीषापेप्रवर्त्तते ॥ माया विभूतयोचित्र्यास्तन्मायाभैकमायिनः ॥ ५५ ॥ परेशस्यमहाविष्णोस्ताःसर्वास्तेकलाकलाः ॥ आनंदरूपिणीशक्तिस्त्वमीश्वरिनसंशयः ॥ ५६ ॥ त्वयाचकीडतेकृष्णोनूनंवृंदावनेवने ॥ कौमारेणैवरूपेणत्वंविश्वस्यचमोहिनी ॥ ५७ ॥ तारूण्यवयसास्पृष्टंकीदृकेरूपमद्भुतम् ॥ कीदृशंतवलाव ण्यंलीलाहासेक्षणान्वितम् ॥ ५८ ॥ हरिमानुषलोभेनवपुराश्रयंमंडितम् ॥ द्रष्टुंतदहमिच्छामिरूपंतेहरिवल्लभे ॥ ५९ ॥ येननंदसुतःकृष्णोमोहं समुपयास्यति ॥ इदानींममकारुण्याद्मिजरूपंमहेश्वरि ॥ ६० ॥ प्रणतायप्रपन्नायप्रकाशयितुमर्हसि ॥ इत्युक्तामुनिवर्य्येणतदनुव्रतचेतसा ॥ ६१ ॥ महामाहेश्वरींनित्यामहानंदमयींपराम् ॥ महाप्रेमतरोत्कंठाव्याकुलांगींशुभेक्षणाम् ॥ ६२ ॥ ईक्षमाणेनगोविंदमेवंवर्णयतास्थितम् ॥ जयकृष्णम

१ अंतःसुखा–इ० पा० । २ परमानंदम्–इ० पा० । ३ कलयाश्रयैविभवे–इ० पा० । ४ सृष्टम्–इ० पा० । ५ पराश्रयमयं भवेत्–इ० पा० ।

नोहारिञ्जयवृंदावनप्रिय ॥ ६३ ॥ जयभ्रूभंगललितजयवेणुरवाकुल ॥ जयबर्हकृतोत्तंसजयगोपीविमोहन ॥ ६४ ॥ जयकुंकुमलिप्तांगजयरत्न
विभूषण ॥ कदार्हत्वत्प्रसादेनअनयादिव्यरूपया ॥ ६५ ॥ सहितंनवतारुण्यमनोहारिवपुःश्रिया ॥ विलोकयिष्येकैशोरेमोहनंत्वांजग
त्पते ॥ ६६ ॥ एवंकीर्त्तयतस्तस्यतत्क्षणादेवसापुनः ॥ बभूवदधतीदिव्यंरूपमत्यंतमोहनम् ॥ ६७ ॥ चतुर्दशाब्दवयसांसमेतंललितंपरम् ॥ समा
नवयसश्चान्यास्तदेवव्रजबालिकाः ॥ ६८ ॥ आगत्यवेष्टयामासुर्दिव्यभूषांवरव्रजः ॥ मुनींद्रःसैतुनिश्चेष्टोबभूवाश्चर्यमोहितः ॥ ६९ ॥ बालायास्तास्त
दासरूपश्चरणांबुकणैर्मुनिम् ॥ निषिच्यबोधयामासुरूचुश्चकृपयान्विताः ॥ ७० ॥ मुनिवर्यमहाभागमहायोगेश्वरेश्वर ॥ त्वयैवपरयाभक्त्याभ
गवान्हरिरीश्वरः ॥ ७१ ॥ नूनमाराधितोदेवोभक्तानांकामपूरकः ॥ यदियंव्रह्मरुद्राद्यैर्देवैःसिद्धमुनीश्वरैः ॥ ७२ ॥ महाभागवतैश्चान्यैर्दुर्दर्शादुर्गमापिच ॥
अत्यद्भुतवयोरूपमोहिनीहरिवल्लभा ॥ ७३ ॥ केनाप्यचिंत्यभाग्येनतवदृष्टिपथंगता ॥ उत्तिष्ठोत्तिष्ठविप्रर्षेवैर्यमालंब्यसत्वरम् ॥७४॥ एनांप्रदक्षिणींकृत्य
नमस्कुरुपुनःपुनः ॥ किंनपश्यसिचार्वंगीमत्यंतव्याकुलामिव ॥ ७५ ॥ अस्मिन्नेवक्षणेनूनमंतर्धानंगमिष्यति ॥ नानयासहसंलापःकर्थचित्तोभवि
ष्यति ॥ ७६ ॥ दर्शनंचपुननांस्याःप्राप्स्यसित्रह्मवित्तम ॥ किंतुवृंदावनेकापिभात्यशोकलताशुभा ॥ ७७ ॥ सर्वकालेपिपुष्पाढ्यासर्वदिव्यापिसो
रभा ॥ गोवर्द्धनाददूरेणकुसुमाढ्यसरस्तटे ॥ ७८ ॥ तन्मूलेह्यर्द्धरात्रेचद्रक्ष्यस्यस्मानशेषतः ॥ श्रुत्वैवंवचनंतासांस्नेहविह्वलचेतसाम् ॥ ७९ ॥
यावत्प्रदक्षिणींकृत्यप्रणमेद्देडवन्मुनिः ॥ मुहूर्त्तंद्विरयंबालानानानिर्माणशोभनाम् ॥ ८० ॥ आहूयभानुंप्रोवाचनारदःसर्वशोभनाम् ॥ एवंप्रभावाणा
लेयंनसाध्यादेवतैरपि ॥ ८१ ॥ किंतुयद्गृहमेतस्याःपदचिह्नविभूषितम् ॥ तत्रनारायणोदेवःस्वयंवसतिमाधवः ॥ ८२ ॥ लक्ष्मीश्चवसतेनित्यंसर्वा
भिःसर्वसिद्धिभिः ॥ अद्यएनांवरारोहांसर्वाभरणभूषणाम् ॥ ८३ ॥ देवीमिवपरांगेहेरक्षयत्नेनसत्तम ॥ इत्युक्तामनसैवेनांमहाभागवतोत्तमः ॥ ८४ ॥
तद्रूपमेवसंस्मृत्यप्रविष्टोगहनंवनम् ॥ अशोकलतिकामूलमासाद्यमुनिसत्तमः ॥ ८५ ॥ प्रतीक्षमाणोदेवींतांतत्रैवागमनंनिशि ॥ स्थितोत्रप्रेमवि
कलश्चितयन्कृष्णवल्लभाम् ॥८६॥ अथमध्यनिशाभागेयुवत्यःपरमाद्भुताः ॥ पूर्वदृष्टास्तथान्याश्चविचित्राभरणत्रजः ॥ ८७ ॥ दृष्ट्वामनसिसंभ्रांतोदेडवत्प
तितोभुवि ॥ परिवार्यमुनिंसर्वास्तास्ताःप्रविविशुःशुभाः ॥ ८८ ॥ प्रभुकामोपिसमुनिःकिंचित्स्वाभिमतंप्रियम् ॥ नाशकत्प्रेमलावण्यप्रियभापाप्रधर्षितः
॥ ८९ ॥ अथागतामुनिश्रेष्ठंकृतांजलिमवस्थितम् ॥ भक्तिभारानतग्रीवंसविस्मयंससंभ्रमम् ॥ ९० ॥ सुविनीततमंप्राहतत्रैवकरुणान्वितः ॥ अशोकमा

॥ ८५ ॥

१ ललितं ललितं परम्–इ० पा० । २ स्तुतिनिश्चेष्टः–इ० पा० । ३ बालास्तास्तु वयस्यायाः–इ० पा० । ४ सर्वदेवगणैः सह–इ० पा० ।

लिनीनाम्नाअशोकवनदेवता ॥९१॥ ॥ अशोकमालिन्युवाच ॥ ॥ अशोककलिकायांतुवसाम्यस्यांमहामुने ॥ रक्तांबरधरानित्यंरक्तमालानुलेपना॥९२॥ रक्तसिंदूरकलिकारक्तोत्पलवतंसिनी ॥ रक्तमाणिक्यकेयूरमुकुटादिविभूषिता ॥ ९३ ॥ एकदाप्रिययासार्द्धंविहरंत्योमधूत्सवे ॥ तत्रैवमिलितागो पवालिकाश्चत्रवाससः ॥ ९४ ॥ अहंचाशोकमालाभिर्गोपवेषधरंहरिम् ॥ रमारूपाश्चताःसर्वाभक्त्यासम्यगपूजयम् ॥ ९५ ॥ ततःप्रभृतिचेतासांमध्ये तिष्ठामिसर्ववैदा ॥ भूषाभिर्विविधाभिश्चतोषयित्वारमापतिम् ॥ ९६ ॥ परात्परमहंसर्वैर्विज्ञानामीहसर्वतः ॥ गोगोपगोपिकादीनांरहस्यंचापिवेद्म्य हम् ॥ ९७ ॥ तवजिज्ञासितंसर्वैरुदितप्रत्यभिभाषितम् ॥ तांदेवींमद्भुताकारामद्भुतानंददायिनीम् ॥ ९८ ॥ हरेःप्रियांहरिण्याभांहीरकोज्ज्वलमुद्रि काम् ॥ कथंपश्यामिलोलाक्षींकथंवातत्पदांबुजम् ॥ ९९ ॥ आराध्यतेतिभक्त्येतित्वयात्रोक्त्विमर्शितम् ॥ तत्रतेकथयिष्यामिवृत्तांतंसुमहात्म नाम् ॥ १०० ॥ मानसेसरसिस्थित्वातपस्तीव्रमुपेयुषाम् ॥ जपतांसिद्धमंत्राश्चध्यायतांहरिमीश्वरम् ॥ १०१ ॥ मुनीनांकांक्षतांनित्यंतस्यापएवपदां बुजम् ॥ एकसप्ततिसाहस्रंसंख्यातानांमहौजसाम् ॥ १०२ ॥ तत्तेहंकथयाम्यद्यतद्रहस्यंपरंवने ॥ १०३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीराधाकृ ष्णमाहात्म्येएकसप्ततितमोध्यायः ॥ ७१ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ तदेकाग्रमनाभूत्वाशृणुदेविवरानने ॥ आसीदुग्रतपानाममुनिरेकोदृढव्रतः ॥ १ ॥ साग्रि कोह्याग्निभक्षश्चचचारात्यद्भुततपः ॥ जजापपरमंजाप्यंमंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ २ ॥ काममंत्रेणपुटितंकामकामवरप्रदात् ॥ कृष्णायेतिपदंस्वाहासहि तंसिद्धिदंपरम् ॥ ३ ॥ दध्यौचश्यामलंकृष्णंरासोन्मत्तंवरोत्सुकम् ॥ पीतपट्टधरंवेणुंकरेणाधरमर्पितम् ॥ ४ ॥ नवयौवनसंपन्नंकर्पतंपाणिनाप्रि याम् ॥ एवंध्यानपरःकल्पशतांतेदेहमुत्सृजन् ॥ ५ ॥ सुनंदनामगोपस्यकन्याभूत्समहामुनिः ॥ सुनंदेतिसमाख्यातायावींणांविभ्रतीकरे ॥ ६ ॥ मुनिरन्यःसत्यतपाइतिरुक्यातोमहाव्रतः ॥ सशुष्कपत्रभुक्तेयःप्रजजापपरंमनुम् ॥ ७ ॥ रत्यंतंकामवीजेनपुटितंचदशाक्षरम् ॥ सप्रदध्यौमुनिवरश्चि त्रवेषधरंहरिम् ॥ ८ ॥ धृत्वारमायादोर्वल्लीद्वितयंकंकणोज्ज्वलम् ॥ नृत्यंतमुन्मदंतंचसंश्लिष्यंतंमुहुर्मुहुः ॥ ९ ॥ हसंतमुच्चैरानंदतरंगंजठरांवरे ॥ द धतंवेणुमाजानुवैजयंत्याविराजितम् ॥ १० ॥ स्वेदांभःकणसिक्तललाटवलिताननम् ॥ त्यक्त्वात्यक्त्वात्यक्त्वासर्वेदेहंतपसाचमहामुनिः ॥ ११ ॥ दश कल्पांतरेजातोह्ययंनंदवनादिह ॥ सुभद्रनाम्नोगोपस्यकन्याभद्रेतिविश्रुता ॥ १२ ॥ यस्याःपृष्ठतलेदिव्यंव्यजनंपरिदृश्यते ॥ हरिधामाभिधान स्तुकश्चिदासीन्महामुनिः ॥ १३ ॥ सोप्यतप्यत्तपःकृच्छ्रंनित्यंपत्रैकभोजनम् ॥ आशुशिद्धिकरंमंत्रंविंशत्यर्णंप्रजप्तवान् ॥ १४ ॥ अनंतरंकामवीजा

१ सशुष्कपत्रभुक्तोये –इ० पा० । २ पृष्ठांतरे–इ० पा० । ३ त्यक्त्वैव भोजनम्–इ० पा० ।

दध्यारूढंतदेवतु ॥ मायातत्पुरतोव्योमहंसामृग्धुतिचंद्रकम् ॥ १५ ॥ ततोदशाक्षरंपश्चान्नमोयुक्तंस्मरादिकम् ॥ दध्यौवृंदावनेरम्येमाधवींमंडपेप्रभुम् ॥ १६ ॥ उत्तानशायिनंचारुपल्लवास्तरणोपरि ॥ कयाचिदतिकामार्त्तवल्लव्यारक्तनेत्रया ॥ १७ ॥ वक्षोनयुगमाच्छाद्यविपुलोरःस्थलंमुहुः ॥ संचुंब्यमानगंडांतंतृप्यमानरदच्छदम् ॥ १८ ॥ कलयंतंप्रियांदोर्भ्यांसहासंसमुदाद्भुतम् ॥ समुनिश्चत्बृन्देहांस्त्यक्त्वाकल्पत्रयांतरे ॥ १९ ॥ सा रंगनाम्नोगोपस्यकन्याभूच्छुभलक्षणा ॥ रंगवेणीतिविख्याताऽनिपुणाचित्रकर्मणि ॥ २० ॥ यस्यादंतेषुदृश्यंतेचित्रिताःशोणबिंदवः ॥ ब्रह्मवादीसुनिःकश्चिज्जावालिरितिविश्रुतः ॥ २१ ॥ सतपःसुरतोयोगीविचरन्पृथिवीमिमाम् ॥ सएकस्मिन्महारण्येयोजनायुतविस्तृते ॥ २२ ॥ यदृच्छयागतोपश्यदेकांवापींसुशोभनाम् ॥ सर्वतःस्फाटिकांबंधतटांस्वादुजलान्विताम् ॥ २३ ॥ ॥ विकासिकमलामोदवायुनापरिशीलिताम् ॥ तस्याःपश्चिमदिग्भागेमूलेवटमहीरुहः ॥ २४ ॥ अपश्यत्तापसींकांचित्कुर्वंतींदारुणंतपः ॥ तारुण्यवयसायुक्तांरूपेणप्रतिमेनोहराम् ॥ २५ ॥ चंद्रांशुसदृशाभासांसर्ववयवशोभनाम् ॥ कृत्वाकटितटेवामपाणिंदक्षिणतस्तदा ॥ २६ ॥ ज्ञानमुद्रांचबिभ्राणामनिमेषविलोचनाम् ॥ त्यक्ताहारविहारांचसुनिश्चलतयास्थिताम् ॥ २७ ॥ जिज्ञासुस्तांसुनिवरस्तस्थौतत्रशतंसमाः ॥ तदंतेतांसमुत्थाप्यचलितांविनयान्मुनिः ॥ २८ ॥ अपृच्छत्कात्वमाश्रयरूपेकिंवाचरिष्यसि ॥ यदियोग्यंभवेत्तर्हिकृपयावक्तुमर्हसि ॥ २९ ॥ अथाब्रवीच्छनैर्बालातपसातीवकर्शिता ॥ ब्रह्मविद्याहमतुलायोगींद्रैर्याविमृग्यते ॥ ३० ॥ साहंहरिपदाम्भोजकाम्ययासुचिरंतपः ॥ चराम्यस्मिन्वनेघोरेध्यायंतीपुरुषोत्तमम् ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदेनपूर्णाहंतेनानंदेनतृप्तधीः ॥ तथापिशून्यमात्मानंमन्येकृष्णरतिंविना ॥ ३२ ॥ इदानीमितिनिर्विण्णादेहस्यास्याविसर्जनम् ॥ कर्तुमिच्छामिपुण्यायांवाप्रकाश्यामिहैवतु ॥ ३३ ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्यामुनिरत्यंतविस्मितः ॥ पतित्वाचरणेतस्याःकृष्णोपासाविधिंशुभम् ॥ ३४ ॥ पप्रच्छपरमप्रीतस्त्यक्त्वाध्यात्मविरोचनम् ॥ तयोक्तंमंत्रमाज्ञायजगाममाननंसरः ॥ ३५ ॥ ततोतिदुश्चरंचक्रेतपोविस्मयकारकम् ॥ एकपादस्थितःसूर्यनिर्निमेषंविलोकयन् ॥ ३६ ॥ मंत्रंजजापपरमंपंचविंशतिवर्णकम् ॥ ध्यौपरमभावेनकृष्णमानंदरूपिणम् ॥ ३७ ॥ चरंतंव्रजवीथीषुविचित्रगतिलीलया ॥ ललितैःपादविन्यासैःकृणयंतंचनूपुरम् ॥ ३८ ॥ चित्रकंदर्पचेष्टाभिःसस्मितापांगवीक्षितैः ॥ सैमोहनाख्ययावंश्यापंचमारुणचित्रया ॥ ३९ ॥ विबोधपुटचुंबिन्याकलालापैर्मनोज्ञया ॥ हरंतंव्रजरामाणांमनांसिचवपूंषिच ॥ ४० ॥ श्रुथन्नीवीभिरागत्यसहसालिंगितांगकम् ॥ दिव्यमाल्यांबरधरंदिव्यगंधानुलेपनम् ॥ ४१ ॥ श्यामलांगप्रभापूर्णैर्मोहयंतंजगत्त्रयम् ॥ सएवंबहुदेवेनसमुपास्यजगत्पतिम् ॥ ४२ ॥ नवकल्पांतरेजातागोकुले

दिव्यरूपिणी ॥ कन्याप्रचंडनाम्नस्तुगोपस्यातियशस्विनः ॥ ४३ ॥ चित्रगंधेतिविख्याताकुमारीचशुभानना ॥ निजांगगंधैर्विविधैर्मोदयंतीदिशो दश ॥ ४४ ॥ तामेनांपश्यकल्याणींवृंदशोमधुपायिनीम् ॥ अंगेपुस्त्वपतिंकृत्वारसावेशसमाकुलाम् ॥ ४५ ॥ अस्याःस्तनपरिष्वंगेहारेःसर्वैर्विह न्यते ॥ वक्षःस्थलात्प्रच्यवद्भिश्चित्रगंधादिसौरभैः ॥ ४६ ॥ अपरेमुनिवर्यास्तुसततंपूतमानसाः ॥ वायुभक्षास्तपस्तेपुर्जपंतःपरमंमनुम् ॥ ४७ ॥ स्मरःकृष्णायकामार्तिंकलादिवृत्तिशालिने ॥ आग्नेयीसहितंकृत्वामंत्रंपंचदशाक्षरम् ॥ ४८ ॥ दध्युर्मुनिवराःकृष्णमूर्तिंदिव्यविभूषणाम् ॥ दिव्यचि त्रदुकूलेनपूर्णपीनकटिस्थलाम् ॥ ४९ ॥ मयूरपिच्छकेःकृतचूडामुज्ज्वलकुंडलाम् ॥ सव्यजंघांतआदायदक्षिणंचरणांबुजम् ॥ ५० ॥ भ्रमंतींसंपुटीकृ त्यचारुहस्तांबुजद्वयम् ॥ कक्षदेशविनिक्षिप्तवेणुंपरिचलत्पुटीम् ॥ ५१ ॥ आनंदयंतींगोपीनांनयनानिमनांसिच ॥ परमाश्चर्यरूपणप्रविष्टांरंगमं डपे ॥ ५२ ॥ प्रसूनवर्षैर्गोपीभिःपूर्यमाणांचसर्वतः ॥ अथकल्पांतरेदेहंत्यक्त्वाजातइहाधुना ॥ ५३ ॥ यासांकर्णेपुटइयंतेनाटंकारंदिमर्दीपि ताः ॥ रत्नमाल्यानिकंठेषुरत्नपुष्पाणिवेणिषु ॥ ५४ ॥ मुनिःशुचिश्चवानामसुवर्णोनामचापरः ॥ कुशध्वजस्यब्रह्मर्षेःपुत्रोतांवेदपारगो ॥ ५५ ॥ ऊर्ध्वपादौतपोघोरंतेपतुरुग्रेक्षरंमनुम् ॥ ह्रींहंसइतिकृत्वैवजपंतौयतमानसौ ॥ ५६ ॥ ध्यायंतोगोकुलेकृष्णंबालकंदशवार्षिकम् ॥ कंदर्पसमरूपे णतारुण्यललितेनच ॥ ५७ ॥ पश्यंतीव्रजविवोद्वीमोहयंतमनारतम् ॥ तौकल्पांतेततनूत्यक्त्वालब्धवंतौव्रजिन्व्रजे ॥ ५८ ॥ सुवीरनामगोपस्यसुते परमशोभने ॥ ययोर्हस्तेप्रदृश्येतेसारिकेशुभराविणी ॥ ५९ ॥ जटिलोजंघपूतश्चधृताशीकर्बुरेवच ॥ चत्वारोमुनयोधन्याइहामुत्रचनिःस्पृहाः ॥ ६० ॥ केवलैनैकभावेनप्रपन्नावल्लवीपतिम् ॥ तेपुस्तस्तिलिलमग्राजपंतोमंनुमेवच ॥ ६१ ॥ रमात्रयेणपुटितंस्मरार्द्यंतदशाक्षरम् ॥ दध्युश्चगाढभावेनवल्लवी भिर्वनेवने ॥ ६२ ॥ भ्रमंतंनृत्यगीताद्यैर्मानयंतंमनोहरम् ॥ चंदनालिप्तसर्वांगंजपापुष्पावतंसकम् ॥ ६३ ॥ कल्हारमालयावीतंनीलपीतपटावृत म् ॥ कल्पत्रयंतिजातास्तेगोकुलेशुभलक्षणाः ॥ ६४ ॥ इमास्ताःपुरतोरम्याउपविष्टानतभ्रुवः ॥ यासांधर्मकृतान्येववल्लयानिप्रकोष्ठके ॥ ६५ ॥ विचित्राणिचरत्नाद्यैर्दिव्यमुक्ताफलादिभिः ॥ मुनिर्दीर्घतपानामव्यासोभूत्पूर्वकल्पके ॥ ६६ ॥ तत्पुत्रःशुकइत्येवमुनिःख्यातोवरःसुधीः ॥ सोपि बालोमहाप्राज्ञःसदेवानुस्मरन्पदम् ॥ ६७ ॥ विहायपितृमात्राद्रिकृष्णंध्यात्वावनंगतः ॥ सतत्रमानसेदिव्येरुपचारैरहर्निशम् ॥ ६८ ॥ अनाहा रोचंयद्विष्णुंगोपरूपिणमीश्वरम् ॥ रमयापुटितंमंत्रंजपन्नद्यादशाक्षरम् ॥ ६९ ॥ दध्यौपरमभावेनहरिंहैमतरोरधः ॥ हैममंडपिकायांचहेमसिंहा

१ कलादिव्रतशालिने–इ०, कलादिवृक्षशालिने–इ० पा० । २ रत्ननिर्मिताः–इ० पा० । ३ ह्रींहंसइति–इ० पा० । ४ मनुत्तमम्–इ० पा० । ५ स्मरार्द्यंतदशोत्तरम्–इ० पा० । ६ यासां धर्मकृतान्येव–इ० पा० ।

सनोपरि ॥ ७० ॥ आसीनंहेमहस्ताग्रैर्दधानंहेमवंशिकाम् ॥ दक्षिणेनभ्रामयंतंपाणिनाहेमपंकजम् ॥ ७१ ॥ हेमवर्णेष्टप्रिययापरिक्लृप्तांगचित्रकम् ॥ हसंतमतिहर्षेणपश्यंतंनिजमाश्रमम् ॥ ७२ ॥ हर्षाश्रुपूर्णःपुलकाचितांगःप्रसीदनाथेतिवदन्नथोच्चैः ॥ दंडप्रणामायपपातभूमौ संवेपमानस्त्रिजगद्विधातुः ॥ ७३ ॥ तंभक्तिकामंपतितंधरण्यामायासितोस्मीतिवदंतमुच्चैः ॥ दंडप्रणामस्यभुजौगृहीत्वापस्पर्शहर्षोपचितेक्षणेन ॥ ७४ ॥ उवाचचप्रियारूपंलब्धवंतंशुकंहरिः ॥ त्वंमेप्रियतमाभद्रेसदातिष्ठममांतिके ॥ ७५ ॥ मद्रूपंचिंतयंतीचप्रेमास्पदमुपागता ॥ द्वेचमुख्यतमेगोप्यौसमानवयसीशुभे ॥ ७६ ॥ एकव्रतेएकनिष्ठेएकनक्षत्रनामनी ॥ तप्तजांबूनदप्रख्यातत्रैवान्यातडित्प्रभा ॥ ७७ ॥ एकानिद्रायमाणाक्षीपरासौम्यायतेक्षणा ॥ सोर्चयत्परयाभक्त्यातेहरेःसव्यदक्षिणे ॥ ७८ ॥ सकल्पांतेतनुंत्यक्त्वागोकुलेभून्महात्मनः ॥ उपनंदस्यदुहितानीलोत्पलदलच्छविः ॥ ७९ ॥ सेयंश्रीकृष्णवनितापीतशाटीपरिच्छदा ॥ रक्तचोलिकयापूर्णाशातकुंभघटस्तनी ॥ ८० ॥ दधानारक्तसिंदूरंसर्वांगस्यावगुंठनम् ॥ स्वर्णकुंडलविभ्राजद्गंडदेशांसुशोभनाम् ॥ ८१ ॥ स्वर्णपंकजमालाढ्याकुंकुमालिप्तसुस्तनी ॥ यस्याहस्तेचर्वणीयंदृश्यतेहरिणार्पितम् ॥ ८२ ॥ वेणुवाद्यातिनिपुणाकेशवस्यनिषेवणी ॥ कृष्णेनपरितुष्टेनकदाचिद्गीतकर्मणि ॥ ८३ ॥ विन्यस्ताकंबुकंठेस्याभातिगुंजावलिःशुभा ॥ परोक्षेपिचकृष्णस्यकांतिभिश्चस्मरार्दिता ॥ ८४ ॥ सखीभिर्वादयंतीभिर्गायंतीसुस्वरंपरम् ॥ नर्त्तयेत्प्रियवेषेणवेषयित्वावधूमिमाम् ॥ ८५ ॥ वारंवारंचगोविंदंभावेनालिंग्यचुंबति ॥ प्रियासौसर्वगोपीनांकृष्णस्याप्यतिवल्लभा ॥ ८६ ॥ श्वेतकेतोःसुतःकश्चिद्वेदवेदांगपारगः ॥ सर्वमेवपरित्यज्यप्रचंडंतपआस्थितः ॥ ८७ ॥ मुरारेःसेवितपदांसुधामधुरनादिनीम् ॥ गोविंदस्यप्रियांशक्तिंब्रह्मरुद्रादिदुर्गमाम् ॥ ८८ ॥ भजंतीमेकभावेनश्रियमेवमनोहराम् ॥ ध्यायञ्जजापसततंमंत्रमेकादशाक्षरम् ॥ ८९ ॥ हसितंसकलंकृत्वावतमायेषुयोजयन् ॥ कांत्यादिभिर्हसंतीभिर्वासयंत्यभितोजगत् ॥ ९० ॥ वसंतेवसतेत्येवंमंत्रार्थंचिंतयन्सदा ॥ सोपिकल्पद्वयेनैवसिद्धोऽत्रजनिमाप्तवान् ॥ ९१ ॥ सेयंबालायतेपुत्रीकृशांगीकुड्मलस्तनी ॥ मुक्तावलिलसत्कंठीशुद्धकौशेयवासिनी ॥ ९२ ॥ मुक्ताच्छुरितमंजीरकंकणांगदमुद्रिका ॥ बिभ्रतीकुंडलेदिव्येअमृतस्राविणीशुभे ॥ ९३ ॥ वृत्तकस्तूरिकावेणीमध्येसिंदूरबिंदुवत् ॥ दधानाचित्रकंभालेसार्द्धंचंदनचित्रकैः ॥ ९४ ॥ यासैवदृश्यतेशांताजपंतीपरमंपदम् ॥ आसीच्चंद्रप्रभोनामराजर्षिःप्रियदर्शनः ॥ ९५ ॥ तस्यकृष्णप्रसादेनपुत्रोभून्मधुराकृतिः ॥ चित्रध्वजइतिख्यातःकौमारावधिवैष्णवः ॥ ९६ ॥ सराजासुसुतंसौम्यंसुस्थिरंद्वादशाब्दिकम् ॥ आदेशयद्द्विजान्मंत्रंपरमष्टादशाक्षरम् ॥ ९७ ॥

१ हेमद्रवेण प्रियया—इ० पा० । २ केशवस्यातितोषिणी—इ० पा० । ३ वृक्षमायेषु—इ०वनमार्गेषु—इ० पा० ।

अभिषिच्यमानःसशिशुर्मैत्रावृतमयैर्जलैः ॥ तत्क्षणेभूपतिंप्रेम्णानत्वोदश्रुप्रकल्पितः ॥ ९८ ॥ तस्मिन्दिनेसवैवालःशुचिवस्त्रधरःशुचिः ॥ हार नूपुरसूत्राद्यैर्मैत्रेयीगदकंकणैः ॥ ९९ ॥ विभूषितोहरेर्भक्तिमुपस्पृश्यामलाशयः ॥ विष्णोरायतनंगत्वास्थित्वैकाकीव्यचिंतयत् ॥ १०० ॥ कथं भजामितंभक्तंमोहनंगोपयोषिताम् ॥ विक्रीडंतंसदाताभिःकालिंदीपुलिनेषने ॥ १०१ ॥ इत्थमत्याकुलमतिर्श्चितयन्नेववालकः ॥ अथापपरमां विद्यांस्वप्नंचसंमवाप्यत ॥ १०२ ॥ औसीत्कृष्णप्रतिकृतिःपुरतस्तस्यशोभना ॥ शिलामयीस्वणैपीठेसर्वलक्षणलक्षिताम् ॥ १०३ ॥ साभूंदिदी वरश्यामास्निग्धलावण्यशालिनी ॥ त्रिभंगललिताकारशिखंडीपिच्छभूषणा ॥ १०४ ॥ कूजयंतीमुदावेणुंकांचनीमधरेर्पिताम् ॥ दक्षसव्यगताभ्यां चसुंदरीभ्यांनिषेविताम् ॥ १०५ ॥ वर्द्धयंतींतयोःकामंचुंबनाश्लेषणादिभिः ॥ दृष्ट्वाचित्रध्वजःकृष्णंतादृग्वेषाविलासिनम् ॥ १०६ ॥ अवनम्य शिरस्तस्मैपुरोलज्जितमानसः ॥ अथोवाचहरिर्दक्षपार्श्वगांप्रियसींहसन् ॥ १०७ ॥ सलज्जंपरमंचैनंस्वशरीरासनागतम् ॥ निर्मायात्मसमंदिव्ययुवती रूपमद्भुतम् ॥ १०८ ॥ चिंतयस्वशरीरेणह्यभेदंमृगलोचने ॥ अथोत्वदंगतेजोभिःस्पृष्टस्त्वद्रूपमाप्स्यति ॥ १०९ ॥ ततःसापद्मपत्राक्षीगत्वाचित्र ध्वजांतिकम् ॥ निजांगकेस्तदंगानामभेदंध्यायतींस्थिता ॥ ११० ॥ अथास्यास्त्वंगतेजांसितदंगंपर्यपूरयन् ॥ स्तनयोज्योंतिषाजातौपीनोचारुपयो धरौ ॥ १११ ॥ नितंबज्योतिषाजातंश्रोणिबिंबंमनोहरम् ॥ कुंतलज्योतिषाकेशपाशोभूत्करयोःकरौ ॥ ११२ ॥ सर्वंमेवंसुसंपन्नंभूपावासःस्रगादिकम् ॥ कलासुकुशलाजातासौरभेनांतरात्मनि ॥ ११३ ॥ दीपाद्दीपमिवालोक्यसुभगांधुविकन्याकाम् ॥ चित्रध्वजांत्रपार्श्वगित्रस्मितशोभांमनोहराम् ॥ ११४ ॥ प्रेम्णागृहीत्वाकरयोःसातामपहरन्मुदा ॥ ोविंदवामपार्श्वस्थांप्रेयसींपरिरभ्यच ॥ ११५ ॥ उवाचतवदासीयंनामचास्याश्चकारय ॥ सेवांचास्यैवदर्शी त्यायथाभिरुचितांप्रियाम् ॥ ११६ ॥ अथचित्रकलेत्येतन्नामचात्ममतेनसा ॥ चकारचाहसेवार्थंधृत्वाचापिविपंचिकाम् ॥ ११७ ॥ सदात्वंनिकटे तिष्ठगायस्वविविधैःस्वरैः ॥ गुणात्मःप्राणनाथस्यतवार्यविहितोविधिः ॥ ११८ ॥ अथचित्रकलात्वाज्ञांगृहीत्वानम्यमाधवम् ॥ तत्प्रेयस्याश्चरणंगृही त्वापादयोरजः ॥ ११९ ॥ जगौसुमधुरंगीतंतयोरानंदकारणम् ॥ अथप्रीत्योपगूढासाकृष्णेनानंदमूर्तिना ॥ १२० ॥ यावत्सुखांवुधौपूर्णातावदेवाप्यबुध्य त ॥ चित्रध्वजोमहाप्रेमविह्वलःस्मरतत्परः ॥ १२१ ॥ तमेवपरमानंदंमुक्तकंठोरुरोदह ॥ तदारभ्यरुदन्नेवशुंक्त्वाहरिविचारकम् ॥ १२२ ॥ आभाषितो

---

१ समपद्यत–इ० पा० । २ तस्मिन्नायतने आसीत्कृष्णप्रतिकृतिः शुभा–इ० पा० । ३ तन्नामात्ममतेनसा–इ० पा० । ४ प्रेमविकलःसंस्मरन्परम्–इ० पा० । ५ मुक्ताहारविहारकम्–इ० पा० ।

पिपित्राद्यैर्नवावोचद्वचःक्वचित् ॥ मासमात्रंगृहेस्थित्वानिशीथेकृष्णसंश्रयः ॥ १२३ ॥ निर्गत्यारण्यमचरत्तपोवैषुनिदुष्करम् ॥ कल्पांतेदेहमुत्सृज्यतप
सैवमहामुनिः ॥ १२४ ॥ वीरैगुप्ताभिधानस्यगोपस्यदुहितास्वुभा ॥ जातावित्रकलेत्येवयस्याःस्कंधेमनोहरा ॥ १२५ ॥ विपंचीहस्यतेनित्यंसप्तस्वरवि
भूषिता ॥ उपतिष्ठतिवैवामेरत्नभृंगारमद्रुतम् ॥ १२६ ॥ दधानादक्षिणेहस्तेसावैरत्नपतद्ग्रहम् ॥ अयमासीत्पुरासर्वतापसैरभिवंदितः ॥ १२७ ॥ मुनिः
पुण्यश्रवानामकाश्यपःसर्वधर्मवित् ॥ पितातस्याभवच्छ्वेवःशतरुद्रीयमन्वहम् ॥ १२८ ॥ प्रस्तुवन्देवदेवेशंविश्वेशंभक्तवत्सलम् ॥ प्रसन्नोभगवांस्तस्य
पार्वत्यासहशंकरः ॥ १२९ ॥ चतुर्दश्यामर्द्धरात्रेःप्रत्यक्षःप्रददौवरम् ॥ त्वत्पुत्रोभविताकृष्णेभक्तिमान्बालएवहि ॥ १३० ॥ उपनीयाष्टमेवर्षेतस्मैसि
द्धमनुस्त्वयम् ॥ उपदिशेत्कविंशत्यायोगयातेनिगद्यते ॥ १३१ ॥ गोपालविद्यानामार्यमंत्रोवाकृसिद्धिदायकः ॥ एतत्साधकजिव्हाग्रेलीलाचरितमद्भु
तम् ॥ १३२ ॥ अनंतमूर्तिरायातिस्वयमेववरप्रदः ॥ काममायारमाकंठसेंद्रादामोदरोज्ज्वलाः ॥ १३३ ॥ मध्येदशाक्षरींप्रोच्यपुनस्तायेवनिर्दिशेत् ॥
दशाक्षरोकऋष्यादिध्यानंचास्यत्रवीम्यहम् ॥ १३४ ॥ पूर्णामृतनिधेर्मध्येद्वीपंप्योतिर्मयंस्मरेत् ॥ कालिंद्यावेष्टितंतत्रध्यायेद्वंदावनेवने ॥ १३५ ॥ सर्व
तुकुसुमन्नाविद्रुमवल्लीभिरावृतम् ॥ नटन्मत्तशिखिस्वानंगायत्कोकिलपद्पदम् ॥ १३६ ॥ तस्यमध्येवसत्येकःपारिजाततरुर्महान् ॥ शाखोपशा
खाविस्तारैःशतयोजनमुच्छ्रितः ॥ १३७ ॥ तलेतस्याथविमलेपरितोधेनुमंडलम् ॥ तदंतर्मंडलंगोपबालानांवेणुशृंगिणाम् ॥ १३८ ॥ तदंतरे
तुरुचिरंमंडलंव्रजसुश्रुवाम् ॥ नानोपायनपाणीनांमदविह्वलचेतसाम् ॥ १३९ ॥ कृतांजलिपुटानांचमंडलंशुक्लवाससाम् ॥ शुक्लाभरणभूषाणांप्रेम
विह्वलितात्मनाम् ॥ १४० ॥ चिंतयेच्छुतिकन्यानांगृह्णतीनांवचःप्रियम् ॥ रत्नवेद्यांततोध्यायेद्दुकूलावरणंहरिम् ॥ १४१ ॥ ऊरौंशयानंरावाधायाः
कदलीकांडकोपरि ॥ तद्वक्त्रंचंद्रसुस्मेरंवीक्षमाणंमनोहरम् ॥ १४२ ॥ किंचित्कुंचितवामांघ्रिन्यस्तपाणिना ॥ वामेनालिंग्यदयितांदक्षेण
चिबुकंस्पृशन् ॥ १४३ ॥ महामारकताभासंमौक्तिकच्छायमेवच ॥ पुंडरीकविशालाक्षंपीतनिर्मलवाससम् ॥ १४४ ॥ बर्हभारलसच्छीर्षं
मुक्ताहारमनोहरम् ॥ गंडप्रांतलसच्चारुमकराकृतिकुंडलम् ॥ १४५ ॥ आपादतुलसीमालंकंकणांगदभूषणम् ॥ नूपुरैर्सुद्रिकाभिश्चकांच्यावपरिमंडित
म् ॥ १४६ ॥ सुकुमारतरंध्यायेत्किशोरवयसान्वितम् ॥ पूजादशाक्षरोक्तेवत्वेदलक्षंपुरस्क्रिया ॥ १४७ ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवोदेवीचगिरिजासती ॥ मुनि
रागत्यपुत्रायतथैवोपाददेशह ॥ १४८ ॥ पुण्यश्रवास्तुतन्मंत्रग्रहणादेवकेशवम् ॥ वर्णयामासविविधैर्जित्वासर्वान्सुनीन्स्वयम् ॥ १४९ ॥ रूपलावण्य

॥ ८८ ॥

१ नेववल्लयुत्तरंकचित्–इ० पा० । २ चित्रयुताभिधानस्य–इ० पा० । ३ ऊर्ध्वतः–इ० पा० ।

वेदाग्ध्यसौंदर्याश्रर्यलक्षणम् ॥ तदाऽदृष्टमनाबालोनिर्गत्यस्वगृहात्ततः ॥ १५० ॥ वायुभक्षस्तपस्तेपेकल्पानामयुतत्रयम् ॥ तदंतेगोकुलेजातानंदभातुगृहेऽस्वयम् ॥ १५१ ॥ लवंगाइतित्रनामकृष्णेगितनिरीक्षणा ॥ यस्याहस्तेप्रदृश्येतमुखमार्जनयंत्रकम् ॥ १५२ ॥ इतितेकथिताःकाश्चित्प्रधानाःकृष्णवल्लभाः ॥ १५३ ॥ हरिर्विधरसाद्येर्युक्तमध्यायमेतद्वजवरतनयाभिश्चारुहासेक्षणाभिः ॥ पठतियइहभक्त्यापाठयेद्वामनुष्योव्रजतिभगवतःश्रीवासुदेवस्यधाम ॥ १५४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीकृष्णमाहात्म्येद्विसप्ततितमोध्यायः ॥ ७२ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ यत्त्वयापृष्टमाश्चर्यतन्मयाभाषितंकभात् ॥ यन्नमुह्यंतिब्रह्माद्यास्तत्रकोवानमुह्यति ॥ १ ॥ तथापितेप्रवक्ष्यामियदुक्तंपरमर्षिणा ॥ महाराजमंबरीषंविष्णुभक्तंशिवान्वितम् ॥ २ ॥ वदर्याश्रममासाद्यसमासीनंजितेंद्रियम् ॥ राजाप्रणम्यतुष्टावविष्णुधर्मविवित्सया ॥३॥ वेदव्यासंमहाभागंसर्वज्ञंपुरुषोत्तमम् ॥ मांत्वंसंसारदुष्पारेपरित्रातुमिहार्हसि ॥ ४ ॥ विषयेषुविरक्तोस्मिनमस्तेभ्योनमोखिलम् ॥ यत्तत्पदमनुद्विग्नंसाच्चिदानंदविग्रहम् ॥५॥ परंब्रह्मपराकाशमनाकाशमनामयम् ॥ यत्साक्षात्कृत्यमुनयोभवांभोधितरंतिहि ॥ ६ ॥ तत्राहंमनसोनित्यंकथंगतिमवाप्नुयाम् ॥ ॥ व्यासउवाच ॥ ॥ अतिगोप्यंत्वयापृष्टंयन्मयानशुकंप्रति॥ ७॥ गदितंस्वसुतंकिंतुत्वांवक्ष्यामिहरिप्रियम् ॥ आसीदिदंपरंविश्वंयद्रूपंयत्प्रतिष्ठितम् ॥ ८ ॥ अव्याकृतमव्ययंतंतदीश्वरमयंशृणु ॥ मयाकृतंतपःपूर्ववहुवर्षसहस्रकम् ॥ ९ ॥ फलमूलपलाशांबुवाय्वाहारनिषेविना ॥ ततोमामाहभगवान्स्वध्यानैनिरतंहरिः ॥ १० ॥ कस्मिन्ब्रह्मैचिकीर्षातेविवित्सावामहामते ॥ प्रसन्नोऽस्मिवृणुष्वत्वंवरंचवरदर्षभात् ॥ ११ ॥ मद्दर्शनांतःसंसारइतिसत्यंब्रवीमिते ॥ ततोऽहमब्रुवंकृष्णंपुलकोत्फुल्लविग्रहः ॥ १२ ॥ त्वामहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांमधुमूदन ॥ यत्तत्सत्यंपरंब्रह्मजगज्ज्योतिंजगत्पतिम् ॥ १३ ॥ वदंतिवेदशिरसश्चाक्षुषंनाथमद्भुतम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ ब्रह्मणेवंपुरापृष्टःप्रार्थितश्चयथापुरा ॥ १४ ॥ यदवोचमहंतस्मैतत्तुभ्यमपिकथ्यते ॥ मामेकंप्रकृतिंप्राहुःपुरुषंचतथेश्वरम् ॥ १५ ॥ धर्ममेकंधनंचैकेमोक्षमेकेऽकुतोभयम् ॥ शून्यमेकेभावमेकेशिवमेकेसदाशिवम् ॥ १६ ॥ अपरेवेदशिरसिस्थितमेकंसनातनम् ॥ सद्भावंविक्रियाहीनंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ १७ ॥ पश्याद्यदर्शयिष्यामिस्वरूपंवेदगोपितम् ॥ ततोपश्यंभूपचालमहंकालांबुदप्रभम् ॥ १८ ॥ गोपकन्यावृतंगोपंहसंतंगोपबालकैः ॥ कदंबमूलआसीनंपीतवाससमद्भुतम् ॥ १९ ॥ वनंवृंदावनंनामनवपल्लवमंडितम् ॥ कोकिलभ्रमरारावंमैनोभवमनोहरम् ॥ २० ॥ नदीमपश्यंकालिंदीमिदीवरदलप्रभाम् ॥ गोवर्द्धनमथापश्यंकृष्णरामकरोद्धृतम् ॥ २१ ॥ महेंद्रदर्पनाशायगोगोपालसुखावहम् ॥ गोपालमवलासंगमुदितंवेणुवादि

१ हरिर्विधरसाद्यैः--इ० पा० । २ सर्वगम्--इ० पा० । ३ नित्यम्--इ० पा० । ४ शिखिरावमनोहरम्--ई० पा० ।

नम् ॥ २२ ॥ दृङ्नातिदृष्टोह्यभवंस्तवभूषणभूषणम् ॥ ततोमामाहभगवान्वृंदाषनचरःस्वयम् ॥ २३ ॥ यदिदंमेत्वयादृष्टंरूपंदिव्यंसनातनम् ॥
निष्कलंनिःक्रियंशांतंसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ २४ ॥ पूर्णंपद्मपलाशाक्षंनातःपरतरंमम ॥ इदमेववदंत्येतेवेदाःकारणकारणम् ॥ २५ ॥ स
त्यंनित्यंपरानंदंचिद्घनंशाश्वतंशिवम् ॥ नित्यांमिमधुरांविद्धिवनंवृंदावनंतथा ॥ २६ ॥ यमुनांगोपकन्याश्चतथागोपालबालकाः ॥ ममावतारोनित्योय
मत्रमासंशयंकृथाः ॥ २७ ॥ ममेष्टाहिसदाराधासर्वज्ञोहंपरात्परः ॥ सर्वकामश्चसर्वेशःसर्वानंदःपरात्परः ॥ २८ ॥ मयिसर्वमिदंविश्वभातिमायावि
जृंभितम् ॥ ततोहमब्रुवंदेवंजगत्कारणकारणम् ॥ २९ ॥ काश्चगोप्यस्तुकेगोपावृक्षोयंकीदृशोमतः ॥ वर्नकिंकोकिलाद्याश्चनदीकिंयंगिरिश्चकः ॥ ३० ॥
कोऽसौवेणुर्महाभागोलोकानंदैकभाजनम् ॥ भगवानाहमांप्रीतःप्रसन्नवदनांबुजः ॥ ३१ ॥ गोप्यस्तुश्रुतयोज्ञेयाऋचोवेगोपकन्यकाः ॥ देवकन्याश्चरा
जेंद्रतपोयुक्तामुमुक्षवः ॥ ३२ ॥ गोपालामुनयःसर्ववैकुंठानंदमूर्त्तयः ॥ कल्पवृक्षःकदंबोयंपरानंदैकभाजनम् ॥ ३३ ॥ वर्नमानंदकारूंयंहिमहापातक
नाशनम् ॥ सिद्धाश्चसाध्यागंधर्वाःकोकिलाद्यानसंशयः ॥ ३४ ॥ केचिदानंदहृदयंसाक्षाद्यमुनयातनुम् ॥ अनादिर्हरिदासोऽयंभूधरोनात्रसंशयः ॥ ३५ ॥
वेणुर्यःशृणुतंविप्रंतवापिविदितंतथा ॥ द्विजआसीच्छांतमनास्तपैःशांतिपरायणः ॥ ३६ ॥ नाम्नादेवव्रतोदांतःकर्मकांडविशारदः ॥ सर्वेष्णवजनव्रा
तमध्यवर्त्तीक्रियापरः ॥ ३७ ॥ सकदाचनशुश्रावयज्ञेशोऽस्तीतिभूपते ॥ तस्यगेहमथाभ्यागाद्विजोमद्व्रतनिश्चयः ॥ ३८ ॥ समद्भक्तःकचित्पूजां
तुलसीदलवारिणा ॥ कृतवांस्तद्गृहेकिंचित्फलंमूलंन्यवेदयत् ॥ ३९ ॥ स्नानवारिफलंकिंचित्तस्मैमत्प्राददौसुधीः ॥ अश्रद्धयास्मितंकृत्वासोप्यगृह्णा
द्विजन्मनः ॥ ४० ॥ तेनपापेनसंजातंवेणुत्वमतिदारुणम् ॥ तेनपुण्येनतस्याथमदीयप्रियतांगतः ॥ ४१ ॥ अमुनासोपिराजेंद्रकेतुमानिवराजते ॥
युगांतेताद्विष्णुपरोभूत्वाब्रह्मसमाप्स्यति ॥ ४२ ॥ अहोनजानंतिनरादुराशयाःपुरींमदीयांपरमांसनातनीम् ॥ सुरेंद्रनागेंद्रमुनींद्रसंस्तुतांमनोरमांतां
मथुरांपुरातनीम् ॥ ४३ ॥ काश्यादयोयद्यपिसंतिपुर्यस्तासांतुमध्येमथुरैवधन्या ॥ यज्जन्ममौंजीव्रतमृत्युदाहैर्नृणांचतुर्द्धाविदधातिमुक्तिम् ॥ ४४ ॥
यदाविशुद्धास्तपआदिनाजनाःशुभाशयाध्यानधनानिरंतरम् ॥ तदैवपश्यंतिममोत्तमांपुरींनचान्यथाकल्पशतैर्द्विजोत्तमाः ॥ ४५ ॥ मथुरावासिनोध
न्यामान्याअपिदिवौकसाम् ॥ अगण्यमहिमानस्तेसर्वएवचतुर्भुजाः ॥ ४६ ॥ मथुरावासिनोयेतुदोषान्पश्यंतिमानवाः ॥ तेषुदोषंनपश्यंतिजन्म॰
मृत्युसदभ्रजम् ॥ ४७ ॥ अधनाअपितेधन्यामथुरांयेस्मरंतिते ॥ यत्रभूतेश्वरोदेवोमोक्षदःपापिनामपि ॥ ४८ ॥ ममप्रियतमोनित्यंदेवोभूतेश्वर

॥ ८९ ॥

१ वृक्षोऽद्यम्–इ० पा० । २ वनं नदनकाख्यं हि–इ० पा० । ३ तपःसत्यपरायणः–इ० पा० । ४ मंदननिश्चयः–इ०, तद्भूतानिश्चयः–इ० च पा० । ५ प्रीत्या–इ० पा० ।

परः ॥ यःकदापिममप्रीत्यैनसंत्यजतितांपुरीम् ॥ ४९ ॥ भूतेश्वरंयोननमेन्नपूजयेन्नवास्मरेद्धश्रितोमनुष्यः ॥ नैनांसपश्येन्मथुरांमदीयांस्वयंप्रकाशां
परदेवताख्याम् ॥ ५० ॥ नकथंमयिभक्तिंसलभतेपापपूरुषः ॥ योमदीयंपरंभक्तंशिवंसंपूजयेन्नहि ॥ ५१ ॥ मन्मायामोहितधियःप्रायस्तेमानवा
धमाः॥ भूतेश्वरंननमंतिनस्मरंतिस्तुवंतिये ॥५२॥ बालकोपिभुवोयत्रममाराधनतत्परः ॥ प्रापस्थानंपरंशुद्धंयत्रयुक्तंपितामहैः ॥ ५३ ॥ तांपुरींप्राप्यम
थुरांमदीयांसुरदुर्लभाम् ॥ खंजोभूत्वांधकोवापिप्राणानेवपरित्यजेत् ॥ ५४ ॥ वेदव्यासमहाभागमाकृथाःसंशयंक्वचित् ॥ रहस्यंवेदशिरसांयन्मयातेप्रकाशि
तम्॥ ५५ ॥इमंभगवताप्रोक्तमध्यायंयःपठेच्छुचिः॥शृणुयाद्वापियोभक्त्यामुक्तिस्तस्यापिशाश्वती ॥५६॥इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनादिमथुरामा
हात्म्यकथनंनामत्रिसप्ततितमोऽध्यायः॥७३॥ ॐ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदारहसिश्रीमानुद्धवोभगवत्प्रियः॥सनत्कुमारमेकांतेह्यपृच्छत्पार्षदःप्रभोः ॥१॥
यत्रक्रीडतिगोविंदोनित्यंनित्यसुरास्पदे ॥ गोपांगनाभिर्यत्स्थानंकुत्रवाकीदृशंपरम् ॥ २ ॥ तत्तत्क्रीडनवृत्तांतमन्यद्यद्यत्तदद्भुतम् ॥ ज्ञातंचे
त्तवतत्कथ्यंस्नेहोमेयदिवर्त्तते ॥ ३ ॥ ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ कदाचिद्यमुनाकूलेकस्यापिचतरोस्तले ॥ सुंवृत्तनोपविष्टेनभगवत्पार्षदेनवै ॥ ४ ॥
यैद्रहोनुभवस्तस्यपार्थेनापिमहात्मना ॥ दृष्टंकृतंचयद्यत्तत्प्रसंगात्कथितंमयि ॥ ५ ॥ तत्तेहंकथयाम्येतच्छृणुष्वावहितःपरम् ॥ किंत्वेतद्यत्रकुत्रा
पिनप्रकाश्यंकदाचन ॥ ६ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ शंकराद्यैर्विरिंच्याद्यैरदृष्टमश्रुतंचयत् ॥ सर्वमेतत्कृपांभोधेकृपयाकथयप्रभो ॥ ७ ॥ किं
त्वयाकथितंपूर्वमाभीर्यस्तवबल्लभाः ॥ तास्ताःकतिविधादेवकतिवातासंख्ययापुनः ॥ ८ ॥ नामानिकतिवातासांकावाकुत्रव्यवस्थिताः ॥ तासांवा
कतिकर्माणिवयोवेषश्चकःप्रभो ॥ ९ ॥ काभिःसार्द्धंक्वदेववविहरिष्यसिभोरहः ॥ नित्येनित्यसुखेनित्यविभवेचवनेवने ॥ १० ॥ तत्स्थानंकीदृशं
कुत्रशाश्वतंपरमंमहत् ॥ कृपाचेत्तादृशीतन्मेसर्वंवक्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ यददृष्टंमयाप्येवमज्ञातंयद्रहस्तव ॥ आर्तोतिंप्रमहाभागसर्वंतत्कथयिष्य
सि ॥ १२ ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ तत्स्थानंवल्लभास्तामेविहारस्तादृशोमम ॥ अपिप्राणसमानानांसत्यंपुंसामगोचरः ॥ १३ ॥ कथिते
दृष्टमुत्कंठातववत्सभविष्यति ॥ ब्रह्मादीनामदृश्यंयत्कृतदन्यजनस्यवै ॥ १४ ॥ तस्माद्विरमवत्सैतत्कृतुतेनविनातव ॥ एवंभगवतस्तस्यश्रुत्वावा
क्यंसुदारुणम् ॥ १५ ॥ दीनःपादांबुजद्वंद्वेदंडवत्पतितोऽर्जुनः ॥ ततोविहस्यभगवान्दोर्भ्यांमुत्थाप्यतंविभुः ॥ १६ ॥ उवाचपरमप्रेम्णाभक्तायभ
क्तवत्सलः ॥ तत्कितत्कथनेनात्रद्रष्टव्यंचेत्त्वयाहियत् ॥ १७ ॥ यस्यांसर्वंसमुत्पन्नंयस्यामद्यापितिष्ठति ॥ लयमेष्यतितांदेवींश्रीमन्मिपुरसुंदरीम्॥१८॥

१ सुव्रतेन–इ० पा० । २ य इहानुभवस्तस्य–इ० पा० ।

आराध्यपरयाभक्त्यातस्यैस्वंचनिवेदय ॥ तांविनेतत्पदंदातुंनशक्नोमिकदाचन ॥ १९ ॥ श्रुत्वैतद्भगवद्वाक्यंपार्थोहर्षाकुलेक्षणः ॥ श्रीमत्यात्रिपुरा
देव्याययौश्रीपादुकातलम् ॥ २० ॥ तत्रगत्वाददर्शैनांश्रींयुतामणिवेदिकाम् ॥ नानारत्नैर्विरचितैःसोपानैरतिशोभिताम् ॥ २१ ॥ तत्रकल्पतरुं
नानापुष्पैःफलभरैर्नतम् ॥ सर्वर्तुकोमलदलैःस्तवन्माध्वीकशीकरैः ॥ २२ ॥ वर्षाद्धिवांयुनालोलैःपल्लवैरुज्ज्वलीकृतम् ॥ शुकैश्चकोकिलगणैःसारिका
भिःकपोतकैः ॥ २३ ॥ लीलाचकोरकैरम्यैःपक्षिभिश्चनिनादितम् ॥ यत्रगुंजद्भृंगराजकोलाहलसमाकुलम् ॥ २४ ॥ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दावानल
मनोहरम् ॥ श्रीरत्नमंदिरंदिव्यंतलेतस्यमहाद्भुतम् ॥ २५ ॥ रत्नसिंहासनंतत्रमहाहेमाभिमोहनम् ॥ तत्रबालार्कसंकाशांनानालंकारभूषिताम् ॥ २६ ॥
नवयौवनसंपन्नांसृणिपाशधनुःशरैः ॥ राजचतुर्भुजलतांसुप्रसन्नांमनोहराम् ॥ २७ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशादिकिरीटमणिरंजिभिः ॥ विराजितपदांभोजा
मणिमादिभिरावृताम् ॥ २८ ॥ प्रसन्नवदनांदेवींवरदांभक्तवत्सलाम् ॥ अर्जुनोहामितिज्ञातःप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ २९ ॥ विहितांजलिरेकांतेस्थितोभ
क्तिभरान्वितः ॥ सातस्योपासितंज्ञात्वाप्रसादंचकृपानिधिः ॥ ३० ॥ उवाचकृपयादेवीतस्यस्मरणविह्वला ॥ ॥ भगवत्युवाच ॥ ॥ किंवादा
नेत्त्वायावत्सकृतंपात्रायदुर्लभम् ॥ ३१ ॥ इष्टंयज्ञेनकेनात्रतपोवाकिमनुष्ठितम् ॥ भगवत्यमलाभक्तिःकावाप्राक्सुमुपार्जिता ॥ ३२ ॥ किंवास्मिन्दु
र्लभेलोकेकिंवाकर्मशुभंमहत् ॥ प्रसादस्त्वयियेनायंप्रपन्नेचमुदाकिला ॥ ३३ ॥ गूढातिगूढश्चानन्यलभ्योभगवतात्वकृतः ॥ नैतादृङ्मर्त्यलोकानांनचभूतलवासि
नाम् ॥ ३४ ॥ स्वर्गिणांदेवतादीनांतपस्वीश्वरयोगिनाम् ॥ भक्तानांनैवसर्वेषांनैवनैवचनैवच ॥ ३५ ॥ प्रसादस्तुकृतोवत्सतवविश्वात्मनायथा ॥ तदेहिभजवुद्धिवकु
लकुंडसरोमम ॥ ३६ ॥ सर्वकामप्रदादेवीत्वन्नयासहगम्यताम् ॥ तत्रैवविधवत्स्नात्वाद्रुतमागम्यतामिह ॥ ३७ ॥ तदैवतत्रगत्वासस्नात्वापार्थस्ततथा
गतः ॥ आगतंतंकृतस्नानंन्यासमुद्रार्पणादिकम् ॥ ३८ ॥ कारयित्वाततोदेव्यातस्थवैदक्षिणश्रुतौ ॥ सद्यःसिद्धिकरीबालाविद्यानिगदिताप
रा ॥ ३९ ॥ हकारार्द्धपराद्वीपाद्वितीयावाविश्वभूषिता ॥ अनुद्यानंचपूर्जाचजपंचलक्षसंख्यकम् ॥ ४० ॥ कोरकैःकरवीराणांप्रयोगंचयथातथम् ॥
निर्वर्त्यतंसुवाचेदंकृपयापरमेश्वरी ॥ ४१ ॥ अनेनैवविधानेनक्रियतांमदुपासनम् ॥ ततोमयिप्रसन्नायांतवानुग्रहकारणात् ॥ ४२ ॥ ततस्तुततत्र
पर्य्यंतेष्वधिकारोभविष्यति ॥ इत्ययंनियमःपूर्वैस्वयंभगवताकृतः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैवमर्जुनस्तेनवर्ममणातांसमर्चयत् ॥ ततःपूजांजपंचैवकृत्वादेवी
प्रसादिता ॥ ४४ ॥ कृत्वाततःशुभंहोमंस्तनांचविधिनाततः ॥ कृतकृत्यांमेवात्मानंप्राप्तप्रायमनोरथम् ॥ ४५ ॥ करस्थांसर्वसिद्धिंचसपार्थःस ॥ ९० ॥

१ मणिभिर्भास्वरैरुद्यद्दीप्यमानमनोहरम्–इ० पा० । २ पंचलक्षकसंख्यकम्–इ० पा० । ३ सद्यस्तु कृष्णलीलायामधिकारो भविष्यति–इ० पा० । ४ मनुना–इ० पा० ।

ममन्यत ॥ अस्मिन्नवसरेदेवीतमागत्यास्मिताननना ॥ ४६ ॥ उवाचगच्छवत्सत्वमधुनातद्गृहांतरे ॥ ततःससंभ्रमःपार्थःसमुत्थायमुदान्वितः ॥ ४७ ॥ असंख्यहर्षपूर्णात्मादंडवत्तांननामह ॥ आज्ञप्तस्तुतयासार्द्धंदेवीवयस्ययार्जुनः ॥ ४८ ॥ गतोराधापतिस्थानंयत्सिद्धैरप्यगोचरम् ॥ ततश्चसउपादिष्टोगोलोकादुपरिस्थितम् ॥ ४९ ॥ स्थिरंवायुधृतंनित्यंसत्यसर्वसुखास्पदम् ॥ नित्यंवृंदावनंनामनित्यरासमहोत्सवम् ॥ ५० ॥ अपश्यत्परमंगुह्यंपूर्णप्रेमरसात्मकम् ॥ तस्याहिवचनादेवलोचनैर्वीक्ष्यतद्रहः ॥ ५१ ॥ विवशःपतितस्तत्रविवृद्धप्रेमविह्वलः ॥ ततःकृच्छ्राल्लब्धसंज्ञोदोर्भ्यामुत्थापितस्तया ॥ ५२ ॥ सांत्वनावचनैस्तस्याःकथंचित्स्थैर्यमागतः ॥ ततस्तपःकिमन्यन्मेकर्त्तव्यंविद्यतेवद ॥ ५३ ॥ इतितद्दर्शनोत्कंठाभरेणतरलोभवत् ॥ ततस्तयाकरेतस्यधृत्वातत्पददक्षिणे ॥ ५४ ॥ प्रतिपेदेसुदेशेनगत्वाचोक्तमिदंवचः ॥ स्नानायैतच्छुभंपार्थविशत्त्वंजलविस्तरम् ॥ ५५ ॥ सहस्रदलपद्मस्थसंस्थानंमध्यकोरकम् ॥ चतुःसरश्चतुर्धारमाश्चर्यकुलसंकुलम् ॥ ५६ ॥ अस्यांतरेप्रविश्याथविशेषमिहपश्यसि ॥ एतस्यदक्षिणेदेशएषचात्रसरोवरः ॥ ५७ ॥ मधुमाध्वीकपानंयन्नाम्नामलयनिर्झरः ॥ एतच्चफुल्लमुद्यानंवसंतेमदनोत्सवम् ॥ ५८ ॥ कुरुतेयत्रगोविंदोवसंतकुसुमोचितम् ॥ यत्रावतारंकृष्णस्यस्तुवंत्येवदिवानिशम् ॥ ५९ ॥ भवेद्यत्स्मरणादेवमुनेःस्वांतेस्मरांकुरः ॥ ततोस्मिन्सरसिस्नात्वागत्वापूर्वसरस्तटम् ॥ ६० ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ततस्तद्वचनंश्रुत्वातस्मिन्सरसितज्जले ॥ ६१ ॥ कल्हारकुमुदांभोजरक्तनीलोत्पलच्युतैः ॥ परागैरंजितेमंजुवासितेमधुबिंदुभिः ॥ ६२ ॥ तुंदिलेकलहंसादिनादैरांदोलितेततः ॥ रत्नाबद्धचतुस्तीरेमंदानिलतरंगिते ॥ ६३ ॥ मग्नेजलांतःपार्थेतुतत्रैवांतर्दधेथसा ॥ उत्थायपरितोवीक्ष्यसंभ्रांताचारुहासिनी ॥ ६४ ॥ सद्यःशुद्धस्वर्णरश्मिगौरकांततनूलताम् ॥ स्फुरत्किशोरवर्षीयांशारदेंदुनिभाननाम् ॥ ६५ ॥ सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंतलाम् ॥ सिंदूरबिंदुकिरणप्रोज्ज्वलालकपट्टिकाम् ॥ ६६ ॥ उन्मीलद्भ्रूलताभंगिजितस्मरशरासनाम् ॥ घनश्यामलसल्लोलखेलल्लोचनखंजनाम् ॥६७॥ मणिकुंडलतेजोंशुविस्फुरद्गंडमण्डलाम् ॥ मृणालकोमलभ्राजदाश्चर्यभुजवल्लरीम् ॥ ६८ ॥ शरदंबुरुहांसर्वश्रीचौरपाणिपल्लवाम् ॥ विदग्धरचितस्वर्णकटिसूत्रकृतांतराम् ॥ ६९ ॥ कूजत्कांचीकलापांतविभ्राजज्जघनस्थलाम् ॥ भ्राजद्दुकूलसंवीतनितंबोरुसुमंदिराम् ॥ ७० ॥ शिंजानमणिमंजीरसुचारुपदपंकजाम् ॥ स्फुरद्विविधकंदर्पकलाकौशलशालिनीम् ॥ ७१ ॥ सर्वलक्षणसंपन्नांसर्वाभरणभूषिताम् ॥ आश्चर्यललनाश्रेष्ठामात्मानंसव्यलोकयत् ॥७२॥ विसस्मारचयत्किंचित्पौर्वदेहिकमेवच ॥ माययागोपिकाप्राणनाथस्यतदनंतरम्॥७३॥

१ चतुर्द्वारम्–इ० पा० । २ संभ्रांतां चासहायिनीम्–इ० पा० । ३ सुनीलकुटिलस्निग्धविलसद्रत्नकुंडलाम्–इ० पा० । ४ च–इ० पा० ।

इतिकर्तव्यतामूढातस्थौतत्रसुविस्मिता ॥ अत्रांतरेवरेधीरश्चनिराकस्मिकोभवत् ॥ ७४ ॥ अनेनैवयथासुभुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसा
धयस्वमनोरथम् ॥ ७५ ॥ तत्रसंतिहिसरुयस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥ ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैववरमीप्सितम् ॥ ७६ ॥ इतिदेवींगिरंश्रुत्वागत्वापूर्वसरो
थसा ॥ नानापूर्वप्रवाहंचनानापक्षिसमाकुलम् ॥ ७७ ॥ स्फुरत्कैरवकह्लारकमलेंदीवरादिभिः ॥ भ्राजितंपद्मरागैश्चपद्मसोपानसत्तटम् ॥ ७८ ॥ विवि
धैःकुसुमोद्दामैर्मंजुकुंजलताद्रुमैः ॥ विराजितचतुस्तीरमुपस्पृश्यस्थितासाक्षणम् ॥ ७९ ॥ तत्रांतरेकणत्कांचीमंजुमंजीररंजितम् ॥ किंकिणीनांझ
णत्कारंशुश्रावोत्कर्णसंपुटे ॥ ८० ॥ ततश्चप्रमदावृंदमाश्चर्ययुतयौवनम् ॥ आश्चर्यालंकृतिन्यासमाश्चर्याकृतिभाषितम् ॥ ८१ ॥ अद्भुतांगमपूर्वसा
पृथगाश्चर्यविभ्रमम् ॥ चित्रसंभाषणंचित्रहसितालोकनादिकम् ॥ ८२ ॥ मधुराद्भुतलावण्यसर्वमाधुर्यसेवितम् ॥ चित्तालावण्यगतानंतमाश्चर्याकुल
सुंदरम् ॥ ८३ ॥ आश्चर्यस्निग्धसौंदर्यमाश्चर्यानुग्रहादिकम् ॥ सर्वाश्चर्यसमुदयमाश्चर्यालोकनादिकम् ॥ ८४ ॥ दृष्ट्वातत्परमाश्चर्यैश्चितयंतीत्सदा
कियत् ॥ पादांगुष्ठेनालिखंतीभुवंनम्राननास्थिता ॥ ८५ ॥ ततस्तासांसंभ्रमोभूद्दृष्टीनांचपरस्परम् ॥ केयंमदीयजातीयाचिरेणैानस्तकौतुका ॥ ८६ ॥
इतिसर्वासमालोक्यज्ञातव्येयमितिक्षणम् ॥ आमंत्र्यमंत्रणाभिज्ञाःकौतुकाद्द्रष्टुमागताः ॥ ८७ ॥ आगत्यतासामेकाथनाम्नाप्रियमुदामता ॥ गिरा
मधुरयाप्रीत्यातामुवाचमनस्विनी ॥ ८८ ॥ ॥ प्रियमुदोवाच ॥ ॥ कासित्वंकस्यकन्यासिकस्यत्वंप्राणवल्लभा ॥ जाताकुत्रासिकेनास्मिन्ननीतावाग
तास्वयम् ॥ ८९ ॥ एतच्चसर्वमस्माकंकथ्यतांचितयाकिमु ॥ स्थानेस्मिन्परमानंदेकस्यापिदुःखमस्तिकिम् ॥ ९० ॥ इतिपृष्टातयासातुविनयाव
नतिंगता ॥ उवाचसुस्वरंतासांमोहयंतीमनांसिच ॥ ९१ ॥ ॥ अर्जुनउवाच ॥ ॥ कावास्मिकस्यकन्यावाप्रजातावास्त्यवल्लभा ॥ आनीताके
नवाचात्रकिंवाथस्वयमागता ॥ ९२ ॥ एतत्किंचित्रजानामिदेवीजानातुतत्पुनः ॥ कथितंश्रूयतांतन्मेमद्वाक्येप्रत्ययोयदि ॥ ९३ ॥ अस्यैवदक्षि
णेपार्श्वेएकमस्तिसरोवरम् ॥ तत्राहंस्नातुमायाताजातातत्रैवसंस्थिता ॥९४॥ विषमोत्कंठितापश्चात्पश्यंतीपरितोदिशम् ॥ एकमाकाशसंभूतंध्वनिमश्रौ
षमद्भुतम् ॥ ९५ ॥ अनेनैवपथासुभुगच्छपूर्वसरोवरम् ॥ उपस्पृश्यजलंतस्यसाधयस्वमनोरथम् ॥ ९६ ॥ तत्रसंतिहिसरुयस्तेमासीदवरवर्णिनि ॥
ताहिसंपादयिष्यंतितत्रैवरमीप्सितम् ॥ ९७ ॥ इत्याकर्ण्यवचस्तस्यतस्मादत्रसमागता ॥ विषादहर्षपूर्णात्माचिंताकुलसमाकुला ॥ ९८ ॥
आगतास्यजलंस्पृष्ट्वानानाविधशुभध्वनिम् ॥ अश्रौषंचततःपश्चादपश्यंश्चभवतीःपराः ॥ ९९ ॥ एतन्मात्रंविजानामिकायेनमनसागिरा ॥ एतदे

१ चित्रलास्यगतानंतम्-इ०पा० । २ चिरेणत्यस्तकौतुका-इ० पा० ।

॥ ९१ ॥

वमयादेव्यःकथितंयदिरोचते ॥ १०० ॥ कायूर्यंतनुजाःकेषांकजाताःकस्यवल्लभाः ॥ तच्छ्रुत्वावचनंतस्याःसावेप्रियमुदाब्रवीत् ॥ १०१ ॥ अस्त्वेवंप्राणसख्यःस्मतस्यैवचवयंशुभे ॥ वृंदावनकलानाथविहारदारिकाःसुखम् ॥ १०२ ॥ ताआत्मसुदितास्तेनव्रजवालाइहागताः ॥ एताः श्रुतिगणाःख्याताएताश्चमुनयस्तथा ॥ १०३ ॥ वर्यंवल्लववालाहिकथितास्तेस्वरूपतः ॥ अत्रराधापतेरंगात्पूर्वांयाःप्रेयसीतमाः ॥ १०४ ॥ नित्यानित्यविहारिण्योनित्यकेलिसुखश्चराः ॥ एषापूर्णरसादेवीएषाचरसमंथरा ॥ १०५ ॥ एषारसालयानामएषाचरसवल्लरी ॥ रस पीयूषधारेयमेषारसतरंगिणी ॥ १०६ ॥ रसकल्लोलिनीचैषाइयंचरसवापिका ॥ अनंगसेनाएषैवइयंचानंगमालिनी ॥ १०७ ॥ मदयंतीइयंबालाएषाच रसविह्वला ॥ इयंचललितानामइयंललितयौवना ॥ १०८ ॥ अनंगकुसुमाचैषाइयंमदनमंजरी ॥ एषाकलावतीनामइयंरतिकलास्मृता ।' १०९ ॥ इयं कामकलानामइयंहिकामदायिनी ॥ रतिलोलाइयंबालाइयंबालारतोत्सुका ॥ ११० ॥ एषाचरतिसर्वस्वारतिर्चिंतामणिस्त्वसौ ॥ नित्यानंदाःकाश्चिदेता नित्यप्रेमरसप्रदाः ॥ १११ ॥ अतःपरंश्रुतिगणास्तासांकाश्चिदिमाःशृणु ॥ उर्द्गीतैषासुगीतेयंकलगीतात्वियंप्रिया ॥ ११२ ॥ एषाकलसुराख्यातावालेयं कलकंठिका ॥ विपंचीयंक्रमपदाएषावह्वहुतामता ॥ ११३ ॥ एषावह्वप्रयोगेयंख्याताबहुकलावला ॥ इयंकलावतीख्यातामतावैषाक्रियावती ॥ ११४ ॥ अतःपरंमुनिगणास्तासांकतिपयाइह ॥ इयमुग्रतपानामएषावह्वगुणास्मृता ॥ ११५ ॥ एषाप्रियव्रतानामसुव्रताचइयंमता ॥ सुंरेखेयंमतावालासुपर्वै यंबहुप्रदा ॥ ११६ ॥ रत्नरेखात्वियंख्याताभणिग्रीवात्वसौमता ॥ सुपर्णोचेयमाकल्पासुकल्पारत्नमालिका ॥ ११७ ॥ इयंसौदामिनीसुभ्रूरियंचकामदा यिनी ॥ एषाचभोगदाख्याताइयंविश्वमतासती ॥११८ ॥ एषाचधारिणीधात्रीसुमेधार्काहितरप्यसौ ॥ अपर्णैयंसुपर्णैषामतैषाचसुलक्षणा ॥११९॥ सुदती यंगुणवतीचैषासौकलिनीमता ॥ एषासुलोचनाख्याताइयंचसुमनाःस्मृता ॥ १२० ॥ अश्रुताचसुशीलाचरतिसुखप्रदायिनी ॥ अतःपरंगोपवालावयम त्रागतास्तुयाः ॥ १२१ ॥ तासांचपरिचीयंतांकाश्चिद्वंदुरुहानने ॥ असौचंद्रावलीचैषाचंद्रिकेयंशुभामता ॥ १२२ ॥ एषाचंद्रावलीचंद्ररेखेयंचंद्रिकाप्य सौ ॥ एषाख्याताचंद्रमालामताचंद्राकलिकात्वियम् ॥ १२३ ॥ एषाचंद्रप्रभाचंद्रकलेयमबलास्मृता ॥ एषावर्णावलीवर्णमालेयंमणिमालिका ॥ १२४ ॥ वर्णप्रभासमाख्यातासुप्रभेयंमणिप्रभा ॥ इयंहारावलीतारामालिनीयंशुभामता ॥ १२५ ॥ मालतीयमियंयूथीवासंतीनवमल्लिका ॥ मल्लीयंनवमल्लीयम सौशेफालिकामता ॥ १२६ ॥ सौगंधिकेयंकस्तूरीपद्मिनीयंकुमुद्वती ॥ एषैवहिरसोल्लासाचित्रवृंदासमात्वियम् ॥ १२७ ॥ रंभेयमुर्वशीचैषासुरेखा

१ सुरसेयम्–इ० पा० । २ वनमालिका–इ० पा० ।

स्वर्णरोखिका ॥ एषाकांचनमालेयंसत्यसंततिकापरा ॥ १२८ ॥ एताःपरिकृताःसर्वाःपरिचेयाःपराअपि ॥ सहितास्माभिरेताभिर्विहरिष्यसिभामिनि ॥ १२९ ॥ एहिपूर्वसरस्तीरेतत्रत्वांविधिवत्सखि ॥ स्नापयित्वाथदास्यामिमंत्रसिद्धिप्रदायकम् ॥ १३० ॥ इतितांसहसानीत्वास्नापयित्वाविधानतः ॥ वृंदावनकलानाथप्रेयस्यामंत्रमुत्तमम् ॥ १३१ ॥ ग्राहयामाससंक्षेपाद्दीक्षाविधिपुरस्सरम् ॥ परंवरुणबीजस्यवह्निबीजपुरस्कृतम् ॥ १३२ ॥ चतुर्थस्वरसंयुक्तंनादबिंदुविभूषितम् ॥ पुटितंप्रणवाभ्यांचत्रैलोक्येचातिदुर्लभम् ॥ १३३ ॥ मंत्रग्रहणमात्रेणसिद्धिःसर्वाप्रजायते ॥ पुरश्चर्याविधिर्ध्यानं होमसंख्याजपस्यच ॥ १३४ ॥ तप्तकांचनगौरांगींनानालंकारभूषिताम् ॥ आश्वर्यरूपलावण्यांसुप्रसन्नांवरप्रदाम् ॥ १३५ ॥ कल्हारैःकरवीराद्यैश्चंपकैः सरसीरुहैः ॥ सुगंधकुसुमैरन्यैःसौगंधिकसमन्वितैः ॥ १३६ ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयैश्चधूपदीपैर्मनोहरैः ॥ नैवेद्यैर्विविधैर्दिव्यैःसखीवृंदाहृतैर्मुदा ॥ १३७ ॥ संपूज्यविधिवद्देवींजप्त्वालक्षमनुंततः ॥ हुत्वाचविधिनास्तुत्वाप्रणम्यदंडवद्भुवि ॥ १३८ ॥ ततःसासंस्तुतादेवीनिमेषपरिहेतांतरा ॥ परिकल्प्य निजांछायांमायायात्मसमीहया ॥ १३९ ॥ पार्श्वेऽथप्रेयसींतत्रस्थापयित्वाबलादिव ॥ सखीभिरावृताद्दृष्टाशुद्धैः पूजाजपादिभिः ॥ १४० ॥ स्तवेभक्त्याप्रणामैश्चकृपयाविरभूत्तदा ॥ हेमचंपकवर्णाभाविचित्राभरणोज्ज्वला ॥ १४१ ॥ अंगप्रत्यंगलावण्यलालित्यमधुराकृतिः ॥ निष्कलंकशरत्पूर्णकलानाथशुभानना ॥ १४२ ॥ स्निग्धमुग्धस्मितालोकजगत्त्रयमनोहरा ॥ निजयाप्रभयात्यंतंद्योतयंतीदिशोदश ॥ १४३ ॥ अत्रवीदथसा देवीवरदाभक्तवत्सला ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ मत्सखीनांवचःसत्यंतेनत्वंमेप्रियासखी ॥ १४४ ॥ समुत्तिष्ठसमागच्छकामंतेसाधयाम्यहम् ॥ अर्जुनी सावचोदेव्याःश्रुत्वाचात्ममननीषितम् ॥ १४५ ॥ पुलकांकुरमुग्धांगीवाष्पाकुलविलोचना ॥ पपातचरणेदेव्याःपुनश्चप्रेमविह्वला ॥ १४६ ॥ ततःप्रियं वदांदेवींसुवाचसखींमिमाम् ॥ पाणौगृहीत्वामत्संगेसमाश्वास्यसमानय ॥ १४७ ॥ ततःप्रियंवदादेव्याआज्ञयाजातसंभ्रमा ॥ तांतथैवसमादायसंगेदव्यागमामह ॥ १४८ ॥ गत्वोत्तरसरस्तीरेस्नापयित्वाविधानतः ॥ संकल्पादिकपूर्वंतुपूजयित्वाथथाविधि ॥ १४९ ॥ श्रीगोकुलकलानाथमंत्रंतच्च सुसिद्धिदम् ॥ ग्राहयामासतांदेवीकृपयाहारिवल्लभा ॥ १५० ॥ व्रतंगोकुलनाथस्यैमोहनभूषितम् ॥ सर्वसिद्धिप्रदंमंत्रंसर्वतंत्रेषुगोपितम् ॥ १५१ ॥ गोविंदेरितविद्यासौददौभक्तिमचंचलाम् ॥ ध्यानंचकथितंतस्यैमंत्रराजंचमोहनम् ॥ १५२ ॥ उक्तंचमोहनेतंत्रेस्मृतिरप्यस्यसिद्धिदा ॥ नीलोत्पलदलश्यामंनानालंकारभूषितम् ॥ १५३ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंध्यायेद्रासरसाकुलम् ॥ प्रियंवदामुवाचेदंरहस्यंपावनेच्छया ॥ १५४ ॥ ॥ श्रीराधिकोवाच ॥

१ मायायातत्सभीहया—इ० पा० । २ पुलकांकुलमुग्धांगी—इ० पा० । ३ गोविंदगीतावित्रासो—इ० पा० ।

॥ ९२ ॥

अस्यायावद्भवेत्पूर्णं पुरश्चरणमुत्तमम् ॥ तावद्भिपालयैनांत्वंसावधानासहालिभिः ॥ १५५ ॥ इत्युक्त्वासायय्यौकृष्णपादांवुरुहसन्निधिम् ॥ छाया मात्मभवामात्मप्रेयसीनांनिधायच ॥ १५६ ॥ तस्थौतत्रयथापूर्वैराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ अत्रप्रियंवदादेशात्पद्ममष्टदलंशुभम् ॥ १५७ ॥ गो रोचनाभिर्निर्माय कुंकुमेनापिचंदनैः ॥ एभिर्नानाविधैर्द्रव्यैःसंमिश्रैःसिद्धिदायकम् ॥ १५८ ॥ लिखित्वायंत्रराजंचशुद्धंमंत्रंतमद्भुतम् ॥ कृत्वान्यासा दिकंपाद्यमर्घ्यंचापियथाविधे ॥ १५९ ॥ नानर्तुसंभवैःपुष्पैःकुंकुमैरपिचंदनैः ॥ धूपदीपैश्चनैवेद्यैस्तांबूलेमुखवासनैः ॥ १६० ॥ वासोलंकारमाल्ये श्चसंपूज्यनंदनंदनम् ॥ परिवारैःसमंसर्वैःसायुधंचसवाहनम् ॥ १६१ ॥ स्तुत्वाप्रणम्यविधिवच्चेतसास्मरणंययौ ॥ ततोभक्तिवशोदेवोयशोदानंदनः प्रभुः ॥ १६२ ॥ स्मितावलोकितापांगतरंगिततरंगितम् ॥ उवाचराधिकांदेवींतामानयइहाशुच ॥ १६३ ॥ आज्ञप्ताचैवसादेवीप्रस्थाप्यशारदांसखीम् ॥ तामानिनायसहसापुगेवासुरसात्मनः ॥ १६४ ॥ श्रीकृष्णस्यपुरस्तात्तासमेत्यप्रेमविह्वला ॥ पपातकांचनीभूमौपश्यंतीसर्वमद्भुतम् ॥ १६५ ॥ कृच्छ्रात्कथंचिदुत्थायशनैरुन्मील्यलोचने ॥ स्वेदांभःपुलकोत्कंपभावभाराकुलासती ॥ १६६ ॥ ददर्शप्रथमंतत्रस्थलंचित्रमनारमम् ॥ ततःकल्प तरुस्तत्रलसन्मरकतच्छदः ॥ १६७ ॥ प्रवालपल्लवैर्युक्तःकोमलोहेमदंडकः ॥ स्फटिकप्रवालमूलश्चकामदःकामसंपदाम् ॥ १६८ ॥ प्रार्थ्यकाभीष्ट फलदस्तस्याधोरत्नमंदिरम् ॥ रत्नसिंहासनंतत्रतत्राष्टदलपद्मकम् ॥ १६९ ॥ शंखपद्मनिधीतत्रसव्यापसव्यसंस्थितौ ॥ चतुर्दिक्षुश्रयास्थानंसहिताःकामधेनवः ॥ १७० ॥ परितोनंदनोद्यानंमलयानिलसेवितम् ॥ ऋतूनांचैवसर्वेषांकुसुमानांमनोहरैः ॥ १७१ ॥ आमोदैर्वासितंसर्वकालागुरुपराजितम् ॥ मकरंदकणावृष्टिशीतलंसुमनोहरम् ॥ १७२ ॥ मकरंदरसास्वादमत्तानांभृंगयोपिताम् ॥ वृंदशोझंकृतैःशश्वच्चैवंसुखरितांतरम् ॥ १७३ ॥ कलकंठी कपोतानांसारिकाशुकयोषिताम्॥अन्यासांपत्रिकांतानांकलनादैर्निनादितम्॥१७४॥नृत्यैर्मत्तमयूराणामाकुलंस्मरवर्द्धनम् ॥ रसांबुसेकसंस्पृष्टतमांजनत नुद्युतिम् ॥ १७५ ॥ सुस्निग्धनीलकुटिलकषायावासिकुंतलम् ॥ मदमत्तमयूराद्यशिखंडावद्धचूडकम् ॥ १७६ ॥ भृंगसेवितसव्योपक्रमपुष्पा वतंसकम् ॥ लोलालकालिविलसत्कपोलादर्शकाशितम् ॥ १७७ ॥ विचित्रतिलकोद्दामभालशोभाविराजितम् ॥ तिलपुष्पपतंगेशचंचुमंजुलनासिक म् ॥ १७८ ॥ चारुबिंबाधरंमंदस्मितदीपितमन्मथम् ॥ वन्यप्रसूनसंकाशग्रैवेयकमनोहरम् ॥ १७९ ॥ मदोन्मत्तभ्रमद्भृंगीसहस्रकृतसेवया ॥ सुर द्रुमसन्नजाराजन्मुग्धपीनांसकद्वयम् ॥ १८० ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षःस्थलकौस्तुभभूषितम् ॥ श्रीवत्सलक्षणंजानुलंबिबाहुमनोहरम् ॥ १८१ ॥ गंभीरनाभि

१ मूत्वा–इ० पा० । २ रतमंदिरम्–इ० पा० ।

पंचास्यमध्यमध्यातिसुंदरम् ॥ सुजातद्रुमसङ्घातमदूरजातुमंजुलम् ॥ १८२ ॥ कंकणांगदमञ्जीरैर्भूषितंभूषणैःपरैः ॥ पीतांशुकलयाविद्युतितंबघट
नायकम् ॥ १८३ ॥ लावण्यैरपिसौंदर्यजेतकोटिमनोभवम् ॥ वेणुप्रवर्त्तितैर्गीतरागैरापेमनोहरैः ॥ १८४ ॥ मोहयंतंसुखांभोधौमज्जयंतंजगत्त्रय
म् ॥ प्रत्यंगमदनावेशधरंरासरसालसम् ॥ १८५ ॥ चामरंव्यजनंमाल्यंगंधंचंदनमेवच ॥ तांबूलंदर्पणंपानपात्रंचवितंपात्रकम् ॥ १८६ ॥ अन्यत्क्रीडाभ
वंयद्यत्तत्सर्वंचपृथक्पृथक् ॥ रसालंविविधंपंचकलयंतीभिरादरात् ॥ १८७ ॥ यथास्थानंनियुक्ताभिःपट्टयंतीभिस्तदिंगितम् ॥ तन्मुखांभोजदत्ता
क्षिचंचलाभिरनुक्रमात् ॥ १८८ ॥ श्रीमत्यारापिकादेव्यावामभागेससंभ्रमम् ॥ आराधयंत्यातांबूलमर्पयंत्याशुचित्तिमतम् ॥ १८९ ॥ समालोक्या
र्जुनीयासौमदनावेशविह्वला ॥ ततस्तांचतथाज्ञात्वात्प्रेषिकाशोपिसर्ववित् ॥ १९० ॥ तस्याःपाणिंगृहीत्वैवसर्वक्रीडावनांतरे ॥ यथाकामंरहोरेमेमहा
योगेश्वरोविभुः ॥ १९१ ॥ ततस्तस्याःस्कंधदेशेप्रदत्तभुजपल्लवः ॥ आगत्यशारदांप्राहपश्चिमेस्मिन्सरोवरे ॥ १९२ ॥ शीघ्रंस्नापयतन्वंगींक्रीडाश्रां
तांमृदुस्मिताम् ॥ ततस्तांशारदादेवीतस्मिन्क्रीडासरोवरे ॥ १९३ ॥ स्नानंकुर्वित्युवाचैनांसाचश्रांतातथाकरोत् ॥ जलाभ्यंतरमात्रासौपुनरर्जुन
तांगतः ॥ १९४ ॥ उत्तस्थौयत्रदेवेशःश्रीमद्वेकुंठनायकः ॥ दृष्ट्वातमर्जुनंकृष्णोविषण्णंभग्नमानसम् ॥ १९५ ॥ माययापाणिनास्पृष्ट्वाप्रकृतंविदधेपुनः ॥
श्रीकृष्णउवाच ॥ ॥ धनंजयत्वंमामार्शसेभवान्प्रियसखोमम ॥ १९६ ॥ त्वत्समोनास्तिमेकोपिरहोवेत्ताजगत्त्रये ॥ यद्रहस्यंत्वयापृष्टमनुभूतंचतत्पु
नः ॥ १९७ ॥ कथ्यतेयदितत्कस्मैशपसेमांतदार्जुन ॥ सनत्कुमारउवाच ॥ ॥ इतिप्रसादमासाद्यशपथैर्जातनिर्णयः ॥ १९८ ॥ ययोक्तदृष्टमनास्त
स्मात्स्वधामाद्भुतसंस्मृतिः ॥ इतितेकथितंसर्वंरहोयद्वोचरंमम ॥ १९९ ॥ गोविंदस्यतथाचास्यमैकथनेशपथस्तव ॥ ईश्वरउवाच ॥ इतिश्रुत्वावच
स्तस्यसिद्धिमौपगविर्गतः ॥ २०० ॥ नरनारायणावासेवृंदारण्यमुपाव्रजत् ॥ तत्रास्तेद्यापिकृष्णस्यानित्यलीलाविहारवित् ॥ २०१ ॥ नारदेनापिपृ
ष्टोऽहंनात्रवंतद्रहस्यकम् ॥ प्राप्तंतथापितेनेदंप्रकृतित्वमुपेत्यच ॥ २०२ ॥ तुभ्यंयत्तुमयाप्रोक्तंरहस्यंस्नेहकारणात् ॥ तत्रकस्मैचिदाख्येयंत्वयाभद्रे
स्वयोनिवत् ॥ २०३ ॥ इमंश्रीभगवद्भक्तमहिमाध्यायमद्भुतम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसरतिंविंदतेहरौ ॥ २०४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेअर्जु
न्यनुनयांनन्नामचतुःसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७४ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वृंदावनरहस्यंचबहुधाकथितंविभो ॥ केनपुण्यविशेषेणनारदःप्रकृतिंग ॥ ९३ ॥
तः ॥ १ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ एकदाश्चर्यवृत्तांतंमयाजिज्ञासितंपुरा ॥ ब्रह्मणाकथितंगुह्यंश्रुतंकृष्णसुखांबुजात् ॥ २ ॥ नारदःपृष्टवान्मह्यंतदा

१ पीतांशुकलयाविद्युतितंबघटनायकम्–इ० पा० । २ त्वं मार्शकीः–इ० पा० । ३ दृष्टम्–इ० पा० ।

हंप्राप्तवानिदम् ॥ अहंवक्तुंनशक्नोमितन्माहात्म्यंकथंचन ॥ ३ ॥ किंकुर्वेशपनंतस्यस्मृत्वासीदामिमानसे ॥ इतिश्रुत्वामममवचोदुर्मनाःसोऽभव
द्यदा ॥ ४ ॥ तदाब्रह्माणमाहूयअहमादिष्टवान्प्रिये ॥ त्वयायत्कथितंमह्मंनारदायवदस्वतत् ॥ ५ ॥ ब्रह्मातदाममवचोनिशम्यसहनारदः ॥ जगाम
कृष्णसविधंनत्वापृच्छत्तदेवतु ॥ ६ ॥ ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ किमिदंद्वाम्निशद्वनंवृंदारण्यंविशांपते ॥ श्रोतुमिच्छामिभगवन्यदियोग्योऽस्मिमेवद ॥ ७ ॥
श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ इदंवृंदावनंरम्यंममधामैवकेवलम् ॥ यत्रेमेपशवःसाक्षाद्वृक्षाःकीटानरामराः ॥ ८ ॥ येवसंतिममांत्येतेमृतायांतिममांतिकम् ॥
अत्रयागोपपत्न्यश्चनिवसंतिममालये ॥ ९ ॥ योगिन्यस्तास्तुएवंहिममदेवाःपरायणाः ॥ पंचयोजनमेवंहिवनंमेदेवरूपकम् ॥ १० ॥ कालिंदीयंसुषुम्ना
ख्यापरमामृतवाहिनी ॥ यत्रदेवाश्चभूतानिवर्त्ततेसूक्ष्मरूपतः ॥ ११ ॥ सर्वतोव्यापकश्चाहंनत्यश्यामिवनंक्वचित् ॥ आविर्भावस्तिरोभावोभवेदत्रयुगे
युगे ॥ १२ ॥ तेजोमयमिदंस्थानमदृश्यंचर्मचक्षुषाम् ॥ रहस्यंमेप्रभावंचपश्यवृंदावनंयुगे ॥ १३ ॥ ब्रह्मादीनांदेवतानांनदृश्यंतत्कथंचन ॥ ॥ ईश्वर
उवाच ॥ ॥ तच्छ्रुत्वानारदोनत्वाकृष्णंब्रह्माणमेवच ॥ १४ ॥ आजगामहभूलोंकेमिश्रकंनैमिषंवनम् ॥ तत्रासौसत्कृतश्चापिशौनकाद्यैर्मुनीश्च
रैः ॥ १५ ॥ पृष्टश्चाप्यागतोब्रह्मन्कुतस्त्वमधुनावद ॥ तच्छ्रुत्वानारदःप्राहगोलोकादागतोस्म्यहम् ॥ १६ ॥ श्रुत्वाकृष्णमुखांभोजा
द्वृंदावनरहस्यकम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तत्रनानाविधाःप्रश्नाःकृताश्चैवपुनःपुनः ॥ १७ ॥ समस्तामनवस्तत्रयोगीश्वेवमयाश्रुताः ॥
तानेवकथयिष्यामियथाप्रश्नंचतत्वतः ॥ १८ ॥ ॥ शौनकादयऊचुः ॥ ॥ वृंदारण्यरहस्यंहियदुक्तंब्रह्मणात्वयि ॥ तदस्माकंसमाचक्ष्वयद्यं
स्मासुकृपातव ॥ १९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कदाचित्सरयूतीरेदृष्टोस्माभिश्चगौतमः ॥ मनस्वीचमहादुःखीचिंताकुलितचेत
नः ॥ २० ॥ मांदृष्ट्वागौतमोदेवःपपातधरणीतले ॥ उत्तिष्ठवत्सवत्सेतितमुवाचाहमेवहि ॥ २१ ॥ कथंभवान्मनस्वीतिप्रोच्यतांय
दिरोचते ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुतंतवमुखादेवकृष्णतत्वंचतादृशम् ॥ २२ ॥ द्वारकाल्यंमाथुराख्यंरहस्यंवदुशोमया ॥ वृंदावनरहस्यंतुनश्रु
तंत्वन्मुखांबुजात् ॥ २३ ॥ यतोमेमनसःस्थैर्य्यंभविष्यतिचसद्वरो ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इदंतुपरमंगुह्यंरहस्यातिरहस्यकम् ॥ २४ ॥ पुरामेब्रह्म
णाप्रोक्तंतादृग्वृंदावनोद्भवम् ॥ रहस्यंवददेवेशवृंदारण्यस्यमेपितः ॥ २५ ॥ इतिजिज्ञासितंश्रुत्वाक्षणंमौनीसचाभवत् ॥ ततोमाहमहाविष्णुंगच्छव
त्समप्रभुंमम ॥ २६ ॥ मयापितत्रगंतव्यंत्वयासहनसंशयः ॥ इत्युक्तामांगृहीत्वाचगतोविष्णोश्चधामनि ॥ २७ ॥ महाविष्णौचकथितंमयोक्तंयत्तदेव

१ यागाश्चैव–इ० पा० ।

हि ॥ तच्छ्रुत्वाचमहाविष्णुःस्वयंभुवमथादिशत् ॥ २८ ॥ त्वमेवादेशतोमह्यंनीत्वावैनारदंमुनिम् ॥ स्नानायविनियुंक्ष्वामुंसरस्यमृतसंज्ञके ॥ २९ ॥
महाविष्णुसमादिष्टःस्वयंभूर्मांतथाकरोत् ॥ तत्रामृतसरश्चाहंप्रविश्यस्नानमाचरम् ॥ ३० ॥ तत्क्षणात्तत्सरःपारेयोषितांसविधेऽभवम् ॥ सर्वलक्षणस
पन्नायोषिद्रूपातिविस्मिता ॥ ३१ ॥ मांदृष्ट्वाताःसमायांतीमपृच्छंश्चमुहुर्मुहुः ॥ ॥ स्त्रियऊचुः ॥ ॥ कात्वंकुतःसमायाताकथमात्मविचेष्टितम् ॥ ३२ ॥
तासांप्रियकथांश्रुत्वामयोक्तंतन्निशामय ॥ कुतःकोहंसमायातःकथंवायोषिदाकृतिः ॥ ३३ ॥ स्वप्रवद्दृश्यतेसर्वंकिंवामुग्धोऽस्मिभूतले ॥ तच्छ्रुत्वा
मद्वचोदेवीप्रोवाचमधुरस्वनैः ॥ ३४ ॥ वृंदानाम्नीपुरीचेयंकृष्णचंद्रप्रियासदा ॥ अहंचललितादेवीतुर्यातीताचनिष्कला ॥ ३५ ॥ इत्युक्त्वाचमहादेवी
करुणासांद्रमानसा ॥ मांप्रत्याहपुनर्देवीसमागच्छमयासह ॥ ३६ ॥ अन्याश्चयोषितःसर्वाःकृष्णपादपरायणाः ॥ ताश्चमांप्रवदंत्येवंसमागच्छानया
सह ॥ ३७ ॥ ततोनुकृष्णचंद्रस्यचतुर्दशाक्षरोमनुः ॥ कृपयाकथितस्तस्यादेव्याश्चापिमहात्मनः ॥ ३८ ॥ तत्क्षणादेवतत्साम्यमलभंविविधोपमा ॥
ताभिःसहगतास्तत्रयत्रकृष्णःसनातनः ॥ ३९ ॥ केवलंसच्चिदानंदःस्वयंयोषिन्मयःप्रभुः ॥ योषिदानंदहृदयोदृष्ट्वामांप्राब्रवीन्मुहुः ॥ ४० ॥ समागच्छप्रिये
कांतिभक्त्यामांपरिरंभय ॥ रेमेवर्षप्रमाणेनतत्रचैवद्विजोत्तम ॥ ४१ ॥ तदोक्तंरमणेशेनतांदेवींराधिकांप्रति ॥ इयंमेप्रकृतिस्तत्रचासीन्नारदरूपधृक् ॥४२॥
नीत्वामृतसरोरम्यंस्नानार्थंसंनियोजय ॥ तयामेरमणस्यांतेगदितंप्रियभाषितम् ॥ ४३ ॥ अहंचललितादेवीराधिकायाचगीयते ॥ अहंचवासुदेवा
ख्योनित्यंकामकलात्मकः ॥ ४४ ॥ सत्यंयोषित्स्वरूपोहंयोषिच्चाहंसनातनी ॥ अहंचललितादेवीपुंरूपाकृष्णविग्रहा ॥ ४५ ॥ आवयोरंतरंनास्ति
सत्यंसत्यंहिनारद ॥ एवंयोवेत्तिमेतत्वंसमयंचतथामनुम् ॥ ४६ ॥ ससमाचारसंकेतंललितावत्समेप्रियः ॥ इदंवृंदावनंनामरहस्यंममवैगृहम् ॥ ४७ ॥
नप्रकाश्यंकदाकुत्रवक्तव्यंनपशौक्वचित् ॥ ततोनुराधिकादेवीमांनीत्वातत्सरोवरे ॥ ४८ ॥ स्थित्वासाकृष्णचंद्रस्यचरणांतेगतापुनः ॥ ततोनिमज्जना
देवनारदोहमुपागतः ॥ ४९ ॥ वीणाहस्तोगानपरस्तद्रहस्यंमुहुर्मुदा ॥ स्वयंभुवंनमस्कृत्यतत्रागांविष्णुपार्षदम् ॥ ५० ॥ स्वयंभुवातथादृष्टंनोक्तंकिं
चित्तदापुनः ॥ इतितेकथितंवत्ससुगोप्यंचमयात्वयि ॥५१॥ त्वयापिकृष्णचंद्रस्यकेवलंधामचित्कलम् ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनमातुर्जारइवाप्रियम् ॥५२॥
यथाप्रोक्तंमयाशिष्येगौतमेसरहस्यकम् ॥ तथाभवत्सुकात्स्न्येंनकथितंचातिगोपितम् ॥ ५३ ॥ यत्रकुत्रकदाचित्तुप्रकाश्यंमुनिपुंगवाः ॥ तदाशापोभवे
द्विप्राःकृष्णचंद्रस्यनिश्चितम् ॥ ५४ ॥ इमंकृष्णस्यलीलाभिर्युतमध्यायमुत्तमम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ ५५ ॥ इति श्रीपद्म
पुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येनारदीयानुनयेपंचसप्ततितमोऽध्यायः ॥७५॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अत्रशिशुपालंनिहतंश्रुत्वादंतवक्रःकृष्णेनयोद्धुं

१ विबुधोपमा—इ० पा० ।

मथुरामाजगाम ॥ १ ॥ कृष्णस्तुतच्छ्रुत्वारथमारुह्यतेनसहमथुरामाययौ ॥ २ ॥ अथतंहत्वायमुनामुत्तीर्यनंदव्रजंगत्वापितरावभिवाद्याश्वास्यताभ्यामा
मालिंगितः सकलगोपवृद्धान्परिष्वज्यतानाश्वास्यबहुवस्त्राभरणादिभिस्तत्रस्थान्सर्वान्संतर्पयामास ॥३ ॥ कालिंद्याःपुलिनेरम्येषुपुण्यवृक्षसमाकीर्णेगोपस्त्री
भिरहर्निशंक्रीडामुखेनत्रिरात्रंतत्रसमुवास ॥ ४ ॥ तत्रस्थलेनंदगोपादयःसर्वेजनाःपुत्रदारसहिताःपशुपक्षिमृगादयोपिवासुदेवप्रसादेनदिव्यरूपधरावि्मान
समारूढाःपरमंलोकंवैकुंठमवापुः ॥ ५ ॥ श्रीकृष्णस्तुनंदगोपव्रजौकसांसर्वेषांनिरामयंस्वपदंदत्वादेवगणैःस्तूयमानःश्रीमतींद्वारावतींविवेश ॥ ६ ॥
तत्रवसुदेवोग्रसेनसंकर्षणप्रद्युम्नानिरुद्धाक्रूरादिभिः प्रत्यहंसंपूजितःषोडशसहस्राष्टाधिकमहिषीभिश्चविश्वरूपधरोदिव्यरत्नमयलतागृहांतरेषुसुरतरुकुसुमा
चितश्चुरुणतरपर्यंकेषुरमयामास ॥ ७ ॥ एवंहितार्थायसर्वेदेवानांसमस्तभूभारविनाशायायदुवंशेवतीर्यसकलराक्षसविनाशंकृत्वामहांतमुर्वीभारंनाशं
यित्वानंदव्रजद्वारिकावासिनःस्थावरजंगमान्भवबंधनान्मोचयित्वापरमेशाश्वतेयोगिध्येयेरम्येधाम्निसंस्थाप्यनित्यंदिव्यमहिष्यादिभिःसेव्यमानोवासुदे
वोऽखिलेषूवाच ॥ ८ ॥ असींदव्याकृतंब्रह्मकरकाघृतयोरिव ॥ प्रकृतिस्थोगुणान्युक्तोद्रवीभूत्वादिवंगतः ॥ ९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृं
दावनमहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेषट्सप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७६ ॥ छ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विस्तरेणसमाचक्ष्वनामाँर्थपदगौरवम् ॥ ईश्वरस्यस्वरू
पंचतत्स्थानानांविभूतयः ॥ १ ॥ तद्विष्णोःपरमंधामव्यूहभेदास्तथाहरेः ॥ निर्वाणरूपाहितत्वेनममसर्वैसुरेश्वर ॥ २ ॥ ईश्वरउवाच ॥ सारंवृंदावनेकृ
ष्णंगोपीकोटिभिरावृतम् ॥ तत्रगंगापराशक्तिस्तैस्तस्थमानंदकाननम् ॥ ३ ॥ नानासुकुसुमामोदसमीरसुरभीकृतम् ॥ कलिदतनयादिव्यतरंगरगशीत
लम् ॥ ४ ॥ सनकाद्यैर्भागवतैःसंसृप्तंमुनिपुंगवैः ॥ आह्लादिमधुरारावैर्गोवृंदैरभिमांडितम् ॥ ५ ॥ रम्यस्रग्भूषणोपेतैर्नृत्यद्भिर्बालकैर्वृतम् ॥ तत्रश्रीमान्क
ल्पतरुर्जांबूनदपरिच्छदः ॥ ६ ॥ नानारत्नप्रवालाढ्योनानामणिफलोज्ज्वलः ॥ तस्यमूलेरत्नवेदीरत्नदीपितिदीपिता ॥ ७ ॥ तत्रत्रयीमयंरत्नसिंहासनमनुत्त
मम् ॥ तत्रासीनंजगन्नाथंत्रिगुणातीतमव्ययम् ॥ ८ ॥ कोटिचंद्रप्रतीकाशंकोटिभास्करभास्वरम् ॥ कोटिकंदर्पलावण्यंभासयन्तंदिशोदश ॥ ९ ॥
त्रिनेत्रंद्विभुजंगौरंतप्तजांबूनदप्रभम् ॥ स्निग्ध्यमाणमंगनाभिःसदामानंचसर्वेशः ॥ १० ॥ ब्रह्माद्यैःसनकाद्यैश्चध्येयंभक्तवशीकृतम् ॥ सदाधृणितनेत्राभिर्नृ
त्यंतीभिर्मदोत्सवैः ॥ ११ ॥ चुंबंतीभिर्हसंतीभिःस्निष्यंतीभिर्मुदुमुंदुः ॥ अवाप्तगोपीदेहाभिःश्रुतिभिःकोटिकोटिभिः ॥ १२ ॥ तत्पादांबुजमाघ्वीकचि
त्ताभिःपरितोवृतम् ॥ तासांतुमध्येयादेवीतप्तचामीकरप्रभा ॥ १३ ॥ द्योतमानादिशःसर्वाःकुर्वंतीविद्युदुज्ज्वलाः ॥ प्रधानंयाभगवतीययासर्वमिदंतत

---

१ भूभारंविनाश्य–इ० पा० । २ मंत्रार्थपदगौरवम्–इ० पा० । ३ एकमानंदकाननम्–इ० पा० ।

म् ॥ १४ ॥ सृष्टिस्थित्यंतरूपायाविद्याविद्यात्रयीपरा ॥ स्वरूपाशक्तिरूपाचमायारूपाचचिन्मयी ॥ १५ ॥ ब्रह्मविष्णुशिवादीनांदेहकारणकारणम् ॥ चराचरंजगत्सर्वंयन्मायापरिरंभितम् ॥ १६ ॥ वृंदावनेश्वरीनाम्नाराधाधात्रानुकारणात् ॥ तामालिंग्यवसंतंतंमुदावृंदावनेश्वरम् ॥ १७ ॥ अन्योन्यचुंबनाश्लेषमदावेशविचूर्णितम् ॥ ध्यायेदेवंकृष्णदेवंसचसिद्धिमवाप्नुयात् ॥ १८ ॥ मंत्रराजमिमंगुह्यंतस्यमंत्रंचमंत्रवित् ॥ योजपेच्चृणुयाद्वापिसमहात्मासुदुर्लभः ॥ १९ ॥ राधिकाचिंत्ररेखाचचंद्रामदनसुंदरी ॥ श्रीप्रियाश्रीमधुमतीशशिरेखाहरिप्रिया ॥ २० ॥ सुवर्णशोभासंमोहाप्रेमरोमांचराजिता ॥ वैवर्ण्यस्वेदसंयुक्ताभावासक्ताप्रियंवदा ॥ २१ ॥ सुवर्णमालिनीशांतासुरासरसिकातथा ॥ सर्वस्त्रीजीवनादीनवस्तलाविमलाशया ॥ २२ ॥ निपीतनामपीयूषासाराधापरिकीर्तिता ॥ सुदीर्घस्मितसंयुक्तातप्तचामीकरप्रभा ॥ २३ ॥ मूर्च्छत्प्रेमनदीराधावरणालोचनांजना ॥ मायामात्सर्यसंयुक्तादानसाम्राज्यजीवना ॥२४॥ सुरतोत्सवसंग्रामाचित्ररेखाप्रकीर्तिता ॥ गौरांगीनातिदीर्घाचसदावादनतत्परा ॥२५॥ दैन्यानुरागनटनामूर्च्छारोमांचविह्वला ॥ हरिदक्षिणपार्श्वस्थासर्वमंत्रप्रियातथा ॥२६॥ अनंगलोभमाधुर्याचंद्रासापरिकीर्तिता ॥ सलीलमंथरगतिर्मंजुमुद्रितलोचना ॥२७॥ प्रेमधारोज्ज्वलाकीर्णादलितांजनशोभना ॥ कृष्णानुरागरसिकारासच्वनिसमुत्सुका ॥२८॥ अहंकारसमायुक्तामुखर्निदितचंद्रमाः॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः॥२९॥ सुंदरस्मितसंयुक्तासावैमदनसुंदरी ॥ विविक्तरासरसिकाश्यामाश्यामसमनोहरा ॥३०॥ प्रेम्णाप्रेमकटाक्षेणहरेश्चित्तविमोहनी ॥ जितेंद्रियाजितक्रोधासाप्रियापरिकीर्तिता ॥३१॥ सुतप्तस्वर्णगौरांगीलीलागमनसुंदरी ॥ स्मरोत्थप्रेमरोमांचवैचित्र्यमुराकृतिः ॥३२॥ सुंदरस्मितसंयुक्तमुखर्निदितचंद्रमाः ॥ मधुरालापचतुराजितेंद्रियशिरोमणिः ॥३३॥ कीर्तितासामधुमतीप्रेमसाधनतत्परा ॥ संमोहज्वररोमांचप्रेमधारासमन्विता ॥३४॥ दानधूलिविनोदाचरासध्वनिमहानटी ॥ शशिरेखाचविज्ञेयागोपालप्रेयसीसदा ॥३५॥ कृष्णात्मासोत्तमाश्यामामधुपिंगललोचना ॥ तत्पादप्रेमसंमोहात्कचित्पुलकचुंबिता ॥३६॥ शिवकुंडेशिवानंदानंदिनीदहिकांतटे ॥ रुक्मिणीद्वारवत्यांतुराधावृंदावनेवने ॥ ३७ ॥ देवकीमथुरायांतुजातामेपरमेश्वरी ॥ चंद्रकूटेतथासीतावि[1]ध्येविंध्यनिवासिनी ॥ ३८ ॥ वाराणस्यांविशालाक्षीविमलापुरुषोत्तमे ॥ वृंदावनाधिपत्यंचदत्तंतस्यैप्रसीदता ॥३९॥ कृष्णेनान्यत्रदेवीतुराधावृंदावनेवने ॥ नित्यानंदतनुःशौरेर्योऽशरीरीतिभाष्यते ॥ ४० ॥ वाय्वग्निनाकभूमीनामगाधिष्ठितदेवता ॥ निरूप्यतेब्रह्मणोपितथागोविंदविग्रहः ॥ ४१ ॥ सेंद्रियोपिथथासूर्यस्तेजसानोपलक्ष्यते ॥ तथाकांतियुतःकृष्णःकालंमोहयतिध्रुवम् ॥ ४२ ॥ नतत्स्यप्राकृतीमूर्तिर्मेदोमांसास्थिसंभवा ॥ योगीचैवेश्वरश्चान्यःसर्वा

१ ध्यायेदेताद्वीर्यं देवम्–इ०पा० । २ चंद्ररेखा च–इ०पा० । ३ सरखा रसिका तथा–इ०पा० । ४ प्रेमरोदनतत्परा–इ०पा० । ५ देविकातटे–इ०पा० । ६ चित्रकूटे–इ०पा० । ७ प्रबुर्गता–इ० पा० ।

त्मानित्यविग्रहः ॥ ४३ ॥ काठिन्यदैवयोगेनकरकाघृतयोरिव ॥ कृष्णस्यामिततत्वस्यपादपृष्ठंनदेवता ॥ ४४ ॥ वृंदावनरजोवृंदेतत्रस्युर्विष्णुकोटयः ॥ आनंदकिरणेवृंदव्यासविश्वकलानिधिः ॥ ४५ ॥ गुणात्मतात्मनियथाजीवास्तत्किरणांगकाः ॥ भुजद्वयवृतःकृष्णोनकदाचिन्नतुभुंजः ॥ ४६ ॥ गोप्यैकयावृतस्तत्रपरिरंक्षीडतिसर्ववेदा ॥ गोविंदएवपुरुषोब्रह्माद्याःस्त्रियएवच ॥ ४७ ॥ ततएवस्वभावोयंप्रकृतेर्भावईश्वरः ॥ पुरुषःप्रकृतिश्चाद्यौराधा वृंदावनेश्वरी ॥ ४८ ॥ प्रकृतेर्विकृतंसर्वंविनावृंदावनेश्वरम् ॥ ४९ ॥ समुद्रवेनैवसमुद्रवेदिदंभेदगतंतस्यविनाज्ञतोहि ॥ स्वर्णंस्यनाज्ञोनहिविद्यतेतथा मत्स्यादिनाज्ञेपिनकृष्णविच्युतिः ॥ ५० ॥ त्रिगुणादिप्रपंचोयंवृंदावनविहारिणः ॥ ऊर्म्मीवाब्धेस्तरंगस्ययथाब्धिर्नवजायते ॥ ५१ ॥ नराधिकासमा नारीनकृष्णसदृशःपुमान् ॥ वयःपरंनकैशोरात्स्वभावःप्रकृतेःपरः ॥ ५२ ॥ ध्येयंकैशोरकंध्येयंवनंवृंदावनंवनम् ॥ श्यामेमेवपरंरूपमादिदेवेपरोरसः ॥ ५३ ॥ बाल्यंपंचमवर्षांतंपौगंडंदशमावधि ॥ अष्टपंचककैशोरंसीमापंचदशावधि ॥ ५४ ॥ यौवनोद्भिन्नकैशोरंनवयौवनमुच्यते ॥ तद्वयस्तस्य सर्वस्वंप्रपंचमितरद्वयः ॥ ५५ ॥ बाल्यपौगंडकैशोरंवयोवंदेमनोहरम् ॥ बालगोपालगोपालंस्मरगोपालरूपिणम् ॥ ५६ ॥ वंदेमदनगोपालंकैशोराकारम द्भुतम् ॥ यमाहुर्यौवनोद्भिन्नश्रीमन्मदनमोहनम् ॥ ५७ ॥ अखंडातुलपीयूषरसानंदमहार्णवम् ॥ जयतिश्रीपतिर्गूढंवपुःकैशोररूपिणः ॥ ५८ ॥ एक मप्यव्ययंपूर्वैवंछवीवृंदमध्यगम् ॥ ध्यानगम्यंप्रपश्यंतिरुचिभेदात्पृथग्धियः ॥ ५९ ॥ यन्नखेंदुरुचित्रैलोक्यध्येयंब्रह्मादिभिःसुरैः ॥ गुणत्रयमतीतंतंवंदे वृंदावनेश्वरम् ॥६०॥ वृंदावनपरित्यागोगोविंदस्यनविद्यते ॥ अन्यत्रयद्वपुस्तत्तुकृत्रिमंतन्नसंशयः॥६१॥ मुलभंब्रजनारीणांदुर्लभंतन्मुमुक्षुणाम् ॥ तंभजेनं दमुनुंयन्नखतेजःपरंमनुः॥६२॥ ॥ पार्वत्युवाच॥ भुक्तिमुक्तिस्पृहायावत्पिशाचीहृदिवर्त्तते॥तावत्प्रेमसुलस्यात्रकथमभ्युदयोभवेत्॥६३॥ ॥ ईश्वरउवाच॥ ॥ साधुपृष्टंत्वयाभद्रेयन्मेमनसिवर्त्तते ॥ तत्सर्वंकथयिष्यामिसावधानानिशामय ॥६४॥ स्मृत्वागुणान्स्मरन्नामगानंवामनरंजनम् ॥ बोधयत्यात्मनात्मानं सततंप्रेम्णिलीयते ॥६५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येपार्वतीशिवसंवादेश्रीकृष्णरूपवर्णनंनामसप्तसप्ततितमोऽध्यायः ॥७७ ॥७७॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ वैष्णवानांचयद्धर्मंसर्वतथ्यंचमेवद ॥ यत्कृत्वामानवाःसर्वेभवांभोर्धिंतरंतिहि ॥१॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ अथद्वादशधाशुद्धिर्वैष्णवाना मिहोच्यते ॥ गृहोपलेपनंचैवतथातुगमनंहरेः ॥ २ ॥ भक्त्याप्रदक्षिणाचैवपादयोःशोधनंपुनः ॥ पूजार्थंपत्रपुष्पाणांभक्त्यैवोत्तोलनंहरेः ॥ ३ ॥ करयोः सर्वशुद्धीनामियंशुद्धिर्विशिष्यते ॥ तन्नामकीर्तनंचैवगुणानामपिकीर्त्तनम् ॥ ४ ॥ भक्त्याश्रीकृष्णदेवस्यवचसःशुद्धिरिष्यते ॥ तत्कथाश्रवणंचैवत

१ विनाज्ञनेहि–इ०, विनाज्ञनं हि–इ० च पा० । २ भक्त्यैवोच्चयनं हरेः–इ० पा० ।

स्योत्सवनिरीक्षणम् ॥ ५ ॥ श्रोत्रयोर्नेत्रयोश्चैवशुद्धिःसम्यगेहोच्यते ॥ पादोदकंचनिर्माल्यंमालानामपिधारणम् ॥ ६ ॥ उच्यतेशिरसःशुद्धिःप्रणतस्यह रेःपुरः ॥ आघ्राणंतस्यपुष्पादेर्निर्माल्यस्यतथाप्रिये ॥ ७ ॥ विशुद्धिःस्यादंतरस्यघ्राणस्यापिविधीयते ॥ यत्रपुष्पादिकंयच्चकृष्णपादयुगार्पितम् ॥ ८ ॥ तदेकंपावनंलोकेतद्धिसर्वविशेषधेयेत् ॥ पूजाचपंचधाप्रोक्तातासांभेदंशृणुष्वमे ॥ ९ ॥ अभिगमनमुपादानंयोगःस्वाध्यायएवच ॥ इज्यापंचप्रकारार्चा क्रमेणकथयामिते ॥ १० ॥ तत्वाभिगमनंनामदेवतास्थानमार्जनम् ॥ उपलेपंचनिर्माल्यदूरीकरणमेवच ॥ ११ ॥ उपादानंनामगंधपुष्पादिचयनंतथा॥ योगोनामस्त्वदेवस्यस्वात्मनैवात्मभावना ॥१२॥ स्वाध्यायोनाममंत्रार्थानुसंधापूर्वकोजपः ॥ सूक्तस्तोत्रादिपाठश्चहरेःसंकीर्त्तनंतथा ॥१३॥ तत्वादिज्ञास्वा भ्यासश्चस्वाध्यायःपरिकीर्तितः ॥ इज्यानामस्त्वदेवस्यपूजनंचयथार्थतः ॥ १४ ॥ इतिपंचप्रकारार्चाकथितातवसुव्रते ॥ सार्ष्टिसामीप्यसालोक्य सायुज्यसारूप्यदाक्रमात् ॥ १५ ॥ प्रसंगात्कथयिष्यामिशालग्रामशिलार्चनम् ॥ केशवादेश्चतुर्वाहोर्दक्षिणोर्ध्वकरक्रमात् ॥ १६ ॥ शंखचक्रगदापद्मी केशवाख्योगदाधरः ॥ नारायणःपद्मगदाचक्रशंखायुधैःक्रमात् ॥ १७ ॥ माधवश्चकशंखाभ्यांपद्मेनगदयाभवेत् ॥ गदाञ्जशंखचक्रीचगोविंदाख्योगदाध रः ॥ १८ ॥ पद्मशंखारिगदिनेविष्णुरूपायतेनमः ॥ सशंखाञ्जगदाचक्रमधुसूदनमूर्तये ॥ १९ ॥ नमोगदारिशंखाञ्जयुक्तत्रिविक्रमायच ॥ सारिकौमो दकीपद्मशंखवामनमूर्त्तये ॥ २० ॥ चक्राञ्जशंखगदिनेनमःश्रीधरमूर्त्तये ॥ हृषीकेशसारिगदाशंखपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २१ ॥ साञ्जशंखगदाचक्रपद्मनाभ स्वमूर्तये ॥ दामोदरशंखगदाचक्रपद्मिन्नमोस्तुते ॥ २२ ॥ शंखाञ्जचक्रगदिनेनमःसंकर्षणायच ॥ सारिशंखगदाञ्जायवासुदेवनमोस्तुते ॥ २३ ॥ शंखचक्रगदाञ्जायधृतप्रद्युम्नमूर्त्तये ॥ नमोनिरुद्धायगदाशंखाञ्जारिविधारिणे ॥ २४ ॥ साञ्जशंखगदाचक्रपुरुषोत्तममूर्त्तये ॥ नमोऽधोक्षजरूपायगदा शंखारिपद्मिने ॥ २५ ॥ नृसिंहमूर्त्तयेपद्मगदाशंखारिधारिणे ॥ पद्मारिशंखगदिनेनमोस्त्वच्युतमूर्त्तये ॥ २६ ॥ सगदाञ्जारिशंखायनमःश्रीकृष्णमूर्त्तये ॥ शालग्रामशिलाद्वारगतलग्नद्विचक्रधृक् ॥ २७ ॥ शुक्लाभरेखःशोभाढ्यःसदेवःश्रीगदाधरः ॥ लग्नद्विचक्रोरक्ताभःपूर्वभागस्तुपुष्कलः ॥ २८ ॥ संकर्षणो थपद्मद्युम्नःसूक्ष्मचक्रस्तुपीतकः ॥ सुदीर्घसुषिरच्छिद्रोह्यनिरुद्धस्तुवर्त्तुलः ॥२९॥ नीलोद्वारेत्रिरेखश्चअथनारायणोऽसितः ॥ मध्येगदाकृतिरेखानाभिपद्मं महोन्नतम् ॥ ३० ॥ पृथुचक्रोनृसिंहोयःकपिलोयस्त्रिबिंदुकः ॥ अथवापंचबिंदोस्तुपूजनंब्रह्मचारिणः ॥ ३१ ॥ वराहःसत्रिलिंगोयोविषमद्वय चक्रकः ॥ नीलस्त्रिरेखःस्थूलोथकूर्ममूर्तिःसबिंदुकः ॥ ३२ ॥ कृष्णःसवर्तुलावर्त्तपांडुरोधृतपृष्ठकः ॥ श्रीधरःपंचरेखश्चवनमालीगदांकितः ॥ ३३ ॥

॥ ९६ ॥

१ तपोधन–इ० पा० । २ विलोकयेत्–इ० पा० । ३ सारिकौमोदकीपद्मशंखवादनमूर्तये–इ० पा० । ४ कपिलोऽप्यात्रिबिंदुकः–इ० पा० ।

वामनोवर्तुलोनाममध्यचक्रःसनीलकः ॥ नानावर्णानेकमूर्तिनागभोगीत्वनंतकः ॥ ३४ ॥ स्थूलोदामोदरोनीलोमध्येचक्रःसनीलकः ॥
संकर्षणद्वारकोव्यादथब्रह्मासुलोहितः ॥ ३५ ॥ सुदीर्घरेखासुषिरएकचक्रांबुजःपृथुः ॥ पृथुचक्रःस्थूलछिद्रःकृष्णोबिंदुश्चबिंदुमान् ॥ ३६ ॥
हयग्रीवोंकुशाकारःपंचरेखःसकौस्तुभः ॥ वैकुंठोमलवद्भ्रातिएकचक्रमयोसितः ॥ ३७ ॥ मत्स्योदीर्घांबुजाकारोदीर्घरेखश्चपांडुरः ॥ रामचक्रोदक्ष
रेखोयःश्यामःसत्रिविक्रमः ॥ ३८ ॥ शालग्रामद्वारकायांस्थितायगदिनेनमः ॥ एकेनलक्षितोयोव्याद्गदाधारीसुदर्शनः ॥ ३९ ॥ लक्ष्मी
नारायणोद्वाभ्यांत्रिभिश्चैवत्रिविक्रमः ॥ चतुर्भिश्चचतुर्व्यूहोवासुदेवश्चपंचभिः ॥ ४० ॥ प्रद्युम्नःषड्भिरेवाव्यात्संकर्षणश्चसप्तभिः ॥ पुरुषोत्तमोष्टभि
श्चस्यान्नवव्यूहोनवोहितः ॥ ४१ ॥ दशावतारोदशभिरनिरुद्धोवतादथ ॥ द्वादशात्माद्वादशभिरतऊर्द्ध्वमनंतकः ॥ ४२ ॥ ब्रह्माचतुर्मुखोदंडीकमंड
लुस्रगुन्नतः ॥ महेश्वरःपंचवक्त्रोदशबाहुर्वृषध्वजः ॥ ४३ ॥ यथायुधस्तथागौरीचंडिकाचसरस्वती ॥ महालक्ष्मीर्मातरश्चपद्महस्तोदिवाकरः ॥ ४४ ॥
गजास्यश्चगजस्कंधःषण्मुखोनेकधागणाः ॥ एतेस्थिताःस्थापिताःस्युःप्रासादेवाथपूजिताः ॥ ४५ ॥ धर्मार्थकाममोक्षाहिप्राप्यंतेपुरुषेणच ॥ ४६ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशालग्रामनिर्णयोनामाष्टसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७८ ॥ ॥ ईश्वरउवाच ॥ ॥ शालग्रामेमणौयंत्रेमंडलेप्रतिमासुच ॥
नित्यंतुश्रीहरेःपूजाकेवलेभवनेनतु ॥ १ ॥ गंडक्यामेकदेशेतुशालग्रामस्थलंमहत् ॥ पापाणंतद्भवंपातुशालग्राममितिस्थितम् ॥ २ ॥ शालग्रामशि
लास्पर्शात्कोटिजन्माघनाशनम् ॥ किंपुनःपूजनंतत्रहरेःसांनिध्यकारणम् ॥ ३ ॥ शालग्रामैकयजनाच्छतलिंगीफलंलभेत् ॥ बहुभिर्जन्मभिःपुण्यै
र्यदिकृष्णशिलांलभेत् ॥ ४ ॥ गोष्पदेनचचिह्नेनजनुस्तेनसमाप्यते ॥ आदौशिलांपरीक्षेतस्निग्धांश्रेष्ठांचमेचकाम् ॥ ५ ॥ आकृष्णामध्यमाप्रोक्तामिश्रा
मिश्रफलप्रदा ॥ सदाकाष्ठेस्थितोवह्निर्मथनेनप्रकाश्यते ॥ ६ ॥ यथातथाहरिर्व्यापीशालग्रामेप्रतीयते ॥ प्रत्यहंद्वादशशिलाःशालग्रामस्ययोर्चयेत् ॥७॥
द्वारवत्याःशिलायुक्ताःसवैकुंठेमहीयते ॥ शालग्रामशिलायांतुगह्वरंलक्षतेनरः ॥ ८ ॥ पितरस्तस्यतिष्ठंतितृप्ताःकल्पांतकंदिवि ॥ वैकुंठभवनंतत्रयत्र
द्वारावतीशिला ॥ ९ ॥ मृतोविष्णुपुरंयातितत्तीर्थंयोजनत्रयम् ॥ जपःपूजाचहोमश्चसर्वंकोटिगुणंभवेत् ॥ १० ॥ मनस्कामसमाभीष्टंक्रोशमात्रंन
संशयः ॥ कीटकोपिमृतिंयातिवैकुंठभवनंयतः ॥ ११ ॥ शालिग्रामशिलायांयोमूल्यमुद्घाटयेन्नरः ॥ विक्रेताचानुमंताचयःपरीक्षानुमोदकः ॥ १२ ॥
सर्वेतेनरकंयांतियावत्सूर्यश्चसंप्लवः ॥ अतस्तद्वर्जयेद्देविचक्रक्रयणविक्रयम् ॥ १३ ॥ शालग्रामोद्भवोदेवोयोदेवोद्वारकोद्भवः ॥ उभयोःसंगमोयत्रमु

१ मल्लवद्भ्राति–इ०, बलवद्भ्राति–इ० पा० । २ हाररेखश्च–इ० पा० । ३ रामचंद्रः–इ० पा० । ४ कमंडलुधृगुन्नतः–इ० पा० । ५ यथाशुद्धः–इ० पा० । ६ प्रकाशते–इ० पा० ।

क्लिस्तन्नननसंशयः ॥ १४ ॥ द्वारकोद्भवचक्राब्योबहुचक्रेणचिह्नितः ॥ चक्रासनाशिलाकारचित्स्वरूपोनिरंजनः ॥ १५ ॥ नमोस्त्वोंकाररूपायसंदानंद स्वरूपिणे ॥ शालग्राममहाभागभक्तस्यानुग्रहंकुरु ॥ १६ ॥ तवानुग्रहकामस्यऋणग्रस्तस्यमेप्रभो ॥ अतःपरंप्रवक्ष्यामितिलकस्यविधिंमुदा ॥ १७ ॥ यच्छ्रुत्वामानवाःसर्वेविष्णुसारूप्यमाप्नुयुः ॥ ललाटेकेशवंविद्यात्कंठेश्रीपुरुषोत्तमम् ॥ १८ ॥ नाभौनारायणंदेववैकुंठंहृदयेतथा ॥ दामोदरंवामपार्श्वेदक्षिणेचत्रिविक्रमम् ॥ १९ ॥ मूर्ध्निचैवहृषीकेशंपद्मनाभंचपृष्ठतः ॥ कर्णयोर्यमुनांगंगांवाह्वोःकृष्णंहरिंतथा ॥ २० ॥ यथास्थानेषुतुर्ष्यतिदेवता द्वादशस्मृताः ॥ द्वादशैतानिनामानिकर्तव्येतिलकेपठेत् ॥ २१ ॥ सर्वपापविशुद्धात्माविष्णुलोकंसगच्छति ॥ ऊर्द्ध्वपुंड्रमूर्द्ध्वरेखंललाटेयस्यदृश्यते ॥ ॥ २२ ॥ चंडालोपिसशुद्धात्मापूज्यएवनसंशयः ॥ यस्योर्द्ध्वपुंड्रंहृश्येतनललाटेनरस्यहि ॥ २३ ॥ तद्दर्शनंनकर्त्तव्यंदृङ्मामूर्यैनिरीक्षयेत् ॥ त्रिपुंड्रंच स्याविप्रस्यऊर्द्ध्वपुंड्रंनदृश्यते ॥ २४ ॥ तंदृङ्माप्यथवास्पृङ्मासचैलंस्नानमाचरेत् ॥ सांतरालंप्रकर्त्तव्यंपुंड्रंहरिपदाकृति ॥ २५ ॥ निरंतरालंयःकुर्यादूर्द्ध्वंपुंड्रंद्विजाधमः ॥ ललाटेतस्यसततंशुनःपादोनसंशयः ॥ २६ ॥ नासादिकेशपर्यंतमूर्द्ध्वंपुंड्रंसुशोभनम् ॥ मध्येछिद्रसमायुक्तंविद्याद्धरिमंदिरम् ॥ २७ ॥ वामभागेस्थितोब्रह्मादक्षिणेतुसदाशिवः ॥ मध्येविष्णुंविजानीयात्तस्मान्मध्यंनलेपयेत् ॥२८॥ वीक्ष्यादर्शेजलेवापियोविदध्यात्प्रयत्नतः ॥ ऊर्द्ध्वंपुंड्रंमहाभागःसयातिपरमांगतिम् ॥ २९ ॥ अग्निरापश्चवेदाश्चचंद्रादित्यौतथानिलः ॥ विप्राणांनित्यमेतेहिकर्णेतिष्ठंतिदक्षिणे ॥ ३० ॥ गंगाचदक्षिणेश्रोत्रेनासिकायांहुताशनः ॥ उभयोरपिसंस्पर्शात्तत्क्षणादेवशुध्यति ॥ ३१ ॥ कृत्वाचैवोदकंशंखेविष्णवानामहात्मनाम् ॥ तुलसीमिश्रितंदद्यात्पित्रेन्मूर्ध्नाभिवंदयेत् ॥ ३२ ॥ प्राश्रीयात्प्रोक्षयेद्देहंपुत्रमित्रपरिग्रहम् ॥ विष्णोःपादोदकंपीतंकोटिजन्माघनाशनम् ॥ ३३ ॥ तदेवाष्टगुणंपार्थभूमौवेंदुनिपातनात् ॥ जलशंखंकरेकृत्वास्तुत्वानत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ३४ ॥ सततंधार्यतेवारितेनार्तंजन्मनःफलम् ॥ शंखोयस्यगृहेनास्तिघंटावागरुडान्विता ॥ ३५ ॥ पुरतोवासुदेवस्यनसभागवतःकलौ ॥ यानैर्वापादुकाभिर्वापानंभगवतोगृहे ॥ ३६ ॥ देवोत्सवेष्वसेवाचअप्रणामस्तदग्रतः ॥ उच्छिष्टेचैवचाशौचेभगवद्वंदनादिकम् ॥ ३७ ॥ एकहस्तप्रणामश्चतत्पुरस्तात्प्रदक्षिणम् ॥ पादप्रसारणंचाग्रेतथापर्यंकसेवनम् ॥ ३८ ॥ शयनंभक्षणंचापिमिथ्याभाषणमेवच ॥ उच्चैर्भाषामिथोजल्पोरोदनानिचविग्रहः ॥ ३९ ॥ निग्रहानुग्रहौचैवस्त्रीषुचक्रूरभाषणम् ॥ केवलावरणंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ ४० ॥ अश्लीलभाषणंचैव अधोवायुविमोक्षणम् ॥ शक्तौगौणेपचारश्चअनिवेदितभक्षणम् ॥ ४१ ॥ तत्तत्कालोद्भवानांचफलादीनामनर्पणम् ॥ विनियुक्तावशिष्टस्यप्रदानंव्य

॥ ९७॥

१ सदाचंद्रस्वरूपिणे–इ० पा० ।

जनस्ययत् ॥ ४२ ॥ स्पष्टीकृत्याशनंचैवपरनिंदापरस्तुतिः ॥ गुरौमौनंनिजस्तोत्रंदेवतानिंदनंतथा ॥ ४३ ॥ अपराधास्तथाविष्णोर्द्वात्रिंशत्परिकीर्तिताः ॥ ४४ ॥ अपराधसहस्राणिक्रियंतेऽहर्निशंमया ॥ तवाहमितिमांमत्वाक्षमस्वमधुसूदन ॥ ४५ ॥ इतिमंत्रंसमुच्चार्यप्रणमेद्दंडवद्भुवि ॥ अपराधसहस्राणिक्षमतेसर्वदाहरिः ॥ ४६ ॥ सायंप्रातर्द्विजातीनांश्रुत्युक्तमशनंतथा ॥ विष्णुभक्तावशिष्टस्यदिनपापात्प्रमुच्यते ॥ ४७ ॥ अन्नंब्रह्मारसोविष्णुःखादयेन्मांसमुच्चरन् ॥ एवंज्ञात्वातुयोभुंक्तेसोन्नदोषैर्नलिप्यते ॥ ४८ ॥ अलाबुंवर्तुलाकारंमसूरंचसवल्कलम् ॥ तालंशुक्लंचवृंताकंनखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ४९ ॥ वटाश्वत्थार्कपत्रेषुकुंभीतिंदुकपत्रयोः ॥ कोविदारेकदंबेचनखादेद्वैष्णवोनरः ॥ ५० ॥ श्रावणेवर्जयेच्छाकंदधिभाद्रपदेत्यजेत् ॥ आश्विनेमासिदुग्धंचकार्त्तिकेचामिषंत्यजेत् ॥ ५१ ॥ दग्धमन्नंतुजंबीरंयद्विष्णोरनिवेदितम् ॥ बीजपूरंचशाकंचप्रत्यक्षलवणंतथा ॥ ५२ ॥ यदिवैवाच्चभुंजीततदातन्नामसंस्मरेत् ॥ हैमंतिकंसितास्विन्नंधान्यंमुद्गास्तिलायवाः ॥ ५३ ॥ कलापकंगुनीवाराःशाकंचहिलमोचिका ॥ कालशाकंचवास्तूकंमूलकंरक्तकेतरत् ॥ ५४ ॥ लवणेसिंधुसामुद्रेगव्येचदधिसर्पिषी ॥ पयोनुद्धृतसारंचपनसाम्रहरीतकी ॥ ५५ ॥ पिप्पलीजीरकंचैवनागरंगकतिंतिडी ॥ कदलीलवलीधात्रीफलान्यगुडमैक्षवम् ॥ ५६ ॥ अतैलपक्वंमुनयोहविष्यान्नंप्रचक्षते ॥ तुलसीपत्रपुष्पाद्यैर्माल्यंवहतियोनरः ॥ ५७ ॥ विष्णुंतमपिजानीयात्सत्यंसत्यंनसंशयः ॥ धात्रीवृक्षंसमारोप्यविष्णुतुल्योभवेन्नरः ॥ ५८ ॥ कुरुक्षेत्रंविजानीयात्सार्द्धंहस्तशतत्रयम् ॥ तुलसीकाष्ठघटितैरुद्राक्षाकारकारितैः ॥ ५९ ॥ निर्मितांमालिकांकंठेनिधायार्चनमारभेत् ॥ तथामलकमालांचसम्यक्पुष्करमालिकाम् ॥ ६० ॥ कंठेमालांचयत्नेनधारयेद्विष्णुपूजकः ॥ निर्माल्यंतुलसीमालांशिरस्यपिचधारयेत् ॥ ६१ ॥ निर्माल्यचंदनेनांगमर्कयेत्तस्यनामभिः ॥ ललाटेचगदाधार्यामूर्ध्निचापंशरस्तथा ॥ ६२ ॥ नंदकंचैवहृन्मध्येशंखंचक्रंभुजद्वये ॥ शंखचक्रान्वितोविप्रःश्मशानेम्रियतेयदि ॥ ६३ ॥ प्रयागेयागतिःप्रोक्तासागतिस्तस्यनिश्चिता ॥ योधृत्वातुलसीपत्रंशिरसाविष्णुतत्परः ॥ ६४ ॥ करोतिसर्वकार्याणिफलमाप्नोतिचाक्षयम् ॥ तुलसीकाष्ठमालाभिर्भूषितःकर्मआचरन् ॥ ६५ ॥ पितॄणांदेवतानांचकृतंकोटिगुणंभवेत् ॥ निवेद्यकेशवेमालांतुलसीकाष्ठनिर्मिताम् ॥ ६६ ॥ देहंतयानरोभक्त्यातस्यनश्यतिपातकम् ॥ पाद्यादिभिरथाभ्यर्च्यइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ ६७ ॥ यादृष्टानिखिलाघसंघशमनीस्पृष्टावपुःपावनीरो

१ मां शिवमित्यर्थः–इह शिवस्य पार्वतीं प्रत्युक्तत्वात्–अन्यत्र स्मृत्यादौ च– ' अन्नं ब्रह्मा रसो विष्णुर्भोक्ता देवो महेश्वरः,–इत्युक्तत्वात् । २ गुंद्राः–इ० पा० । ३ कदंबमालां यत्नेन–इ० पा० । ४ अर्चयेत्–इ०, चर्चयेत्–इ० च पा० ।

गाणामभिवंदितानिरसनीसिक्तांतकत्रासिनी ॥ प्रत्यासत्तिविधायिनीभगवतःकृष्णस्यसंरोपितान्यस्तातच्चरणेविमुक्तिफलदात्रस्यैतुलस्यैनमः ॥६८॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येदेवीश्वरसंवादेतिलकादिनिर्णयोनामनवसप्ततितमोऽध्यायः ॥ ७९ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ घोरेकलियुगेप्राप्तेविषयासक्तुले ॥ पुत्रदारधनाद्यार्तैस्तत्कथंधार्यतेविभो॥१॥ तदुपायंमहादेवकथयस्वकृपानिधे॥ईश्वरउवाच ॥ ॥ हरेर्नामहरेर्नामहरेर्नामैवकेवलम्॥२॥ हरेरामहरेकृष्णकृष्णेतिमंगलम् ॥ एवंवदंतियेनित्यंनहिताच्चाधतेकलिः ॥ ३ ॥ अंतरांतरकर्माणिकृत्वानामानिचस्मरेत् ॥ कृष्णकृष्णेतिकृष्णेति कृष्णेत्याहपुनःपुनः ॥ ४ ॥ मन्नामचैवत्वन्नामयोजयित्वाव्यतिक्रमात् ॥ सोपिपापात्प्रमुच्येततूलराशेरिवानलः ॥ ५ ॥ जयाँवैतत्त्वयावाप्यथ वाश्रीशब्दपूर्वकम् ॥ तच्चमेमंगलंनामजपन्यायात्प्रमुच्यते ॥ ६ ॥ दिवानिशिचसंध्यायांसर्वकालेषुसंस्मरेत् ॥ अहर्निशंस्मरन्नामंकृष्णंपश्यतिचक्षुषा ॥ ७ ॥ अशुचिर्वाशुचिर्वापिसर्वकालेषुसर्वदा ॥ नामसंस्मरणादेवसंसारान्मुच्यतेक्षणात् ॥ ८ ॥ नानापराधयुक्तस्यनामापिहरत्यघम् ॥ यज्ञव्रततपोदानसांगनैवकलौयुगे ॥ ९ ॥ गंगास्नानंहरेर्नामनिरपायमिदंद्वयम् ॥ १० ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्यथान्यानिहरेःप्रियेणगोविंदनाम्नानचसंतिभद्रे ॥ ११ ॥ अपवित्रःपवित्रोवासर्वावस्थांगतोपिवा ॥ यःस्मरेत्पुंडरीकाक्षंसबाह्याभ्यंतरःशुचिः ॥ १२ ॥ नामसंस्मरणादेवतथार्तैस्त्यार्थचिंतनात् ॥ सौवर्णीराजतींवापितथापैर्टीन्नगाकृतिम् ॥ १३ ॥ पादयोश्चिह्नितांकृत्वापूजांचैवसमारभेत् ॥ दक्षिणस्यपदोंगुष्ठमूलेचक्रंविभातिय: ॥ १४ ॥ तत्रनम्रजनस्यापिसंसारच्छेदनायच ॥ मध्यमांगुलिमूलेतुपत्तेकमलमच्युतः ॥ १५ ॥ ध्यातृचित्तद्विरेफाणांलोभनायातिशोभनम् ॥ पद्मस्याधोध्वजंचक्रंसर्वानर्थजयध्वजम् ॥ १६ ॥ कनिष्ठामूलतोवज्रंभक्तपापौघभेदनम् ॥ पार्श्वमध्येंकुशंभक्तचित्तेरभसकारणम् ॥ १७ ॥ भोगसंपन्मयंधत्तेयवमंगुष्ठपर्वणि ॥ मूलेगदांचपापाद्रिभेदनींसर्वदेहिनाम् ॥ १८ ॥ सर्वविद्याप्रकाशायधत्तेसभगवानजः ॥ पद्मादीन्यपिचिह्नानितत्रदक्षेणयत्पुनः ॥ १९ ॥ वामपादेवसेत्सोर्यविभर्तिकरुणानिधिः ॥ तस्माद्गोविंदमाहात्म्यमानंदरससुंदरम् ॥ २० ॥ शृणुयात्कीर्त्तयेन्नित्यंसनिर्मुक्तोनसंशयः ॥ मांसकृत्यंप्रवक्ष्यामिविष्णोःप्रीतिकरंपरम् ॥ २१ ॥ ज्येष्ठेतुस्नापनंकुर्याच्छ्रीविष्णोर्यत्नतःशुचिः ॥ दैनंदिनंतुदुरितंपक्षमासर्तुवर्षजम् ॥ २२ ॥ ब्रह्महत्यासहस्राणिज्ञाताज्ञातकृतानिच ॥ स्वर्णस्तेयसुरापानगुरुतल्पायुतानिच ॥ २३ ॥ कोटिकोटिसहस्राणिह्युपपापानियानिच ॥ सर्वाण्यथप्रणश्यंतिपौर्णमास्यांतुवासरे ॥२४॥ आर्सिचेदच्युतंमूर्ध्निप्रीतदैतत्कलशोदकम् ॥ पुरुषसूक्तेनमंत्रेणपावमानीभिरेवच ॥ २५ ॥ नालि

१ विषयश्राद्धसंकल्पे–इ० पा० । २ जयशंका–इति, गौरीहर–इति वा नामग्रहणमित्यर्थः । ३ तत्पाद्चिंतनात्–इ० पा० । ४ नमस्कृत्य–इ० पा० ।

केरोदकेनाथतथातालफलांबुना ॥ रत्नोदकेनगंधेनतथापुष्पोदकेनच ॥ २६ ॥ पंचोपचारैराराध्ययथाविभवविस्तरैः ॥ घंटायैनमइतिघंटावाद्यं प्रदापयेत् ॥ २७ ॥ पतितस्यमहाध्वानन्यस्तपातकसंचये ॥ पाहिमांपापिनंघोरसंसारार्णवपातिनम् ॥ २८ ॥ यएवंकुरुतेविद्वान्ब्राह्मणःश्रोत्रियःशुचिः ॥ सर्वपापैःप्रमुच्येतविष्णुलोकंसगच्छति ॥ २९ ॥ आषाढशुक्लैकादश्यांकुर्यात्स्वापमहोत्सवम् ॥ आषाढे चरथंकुर्याच्छ्रावणेश्रवणाविधिम् ॥ ३० ॥ भाद्रेचजन्मदिवसउपवासपरोभवेत् ॥ प्रसुप्तस्यपरीवर्तमाश्विनेमासिकारयेत् ॥ ३१ ॥ उत्थानंश्रीहरेःकुर्यादन्यथाविष्णुद्रोहकृत् ॥ शुभेचैवाश्विनेमासिमहामायांचपूजयेत् ॥ ३२ ॥ सौवर्णीराजतीवापिविष्णुरूपांबलिंविना ॥ हिंसाद्रव्यैर्नकर्तव्योधर्ममात्माविष्णुपूजकः ॥ ३३ ॥ कार्तिकेपुण्यमासेचकामतःपुण्यमाचरेत् ॥ दामोदरायदीपंचप्रांगुस्थानेप्रदापयेत् ॥ ३४ ॥ सप्तवर्तिप्रमाणेनदीपःस्याच्चतुरंगुलः ॥ पक्षतिचप्रकर्तव्यादीपमालावलिःशुभा ॥ ३५ ॥ मार्गशीर्षेपिसितेपक्षेपद्मवांचार्सितवस्त्रकैः ॥ पूजयेज्जगदीशंचब्रह्माणंचविशेषतः ॥ ३६ ॥ पौषेपुष्पाभिषेकं चवर्जयेच्चंदनंश्लथम् ॥ संक्रांत्यांमाघमासेचसाधिवासिततंडुलात् ॥ ३७ ॥ नैवेद्यंविष्णवेदद्याद्दिमंत्रमुदीरयेत् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यादेवदेवपुरःस्थितान् ॥ ३८ ॥ अभ्यर्च्यभगवद्भक्तान्द्विजांश्चभगवद्धिया ॥ एकस्मिन्भोजितेभक्तकोटिर्भवतिभोजिता ॥ ३९ ॥ विप्रभोजनमात्रेणव्यंगसांगंधुवंभवेत् ॥ पंचम्यांशुक्लपक्षेतुस्नापयित्वाचकेशवम् ॥ ४० ॥ पूजयित्वाविधानेनचूर्तपल्लवसंयुतैः ॥ फलचूर्णैश्चविविधैर्वासितैःपटसाधितैः ॥ ४१ ॥ काननंरमणीयंचमदीतंदीपदीपितम् ॥ द्राक्षेक्षुरंभाजंबीरनागरंगंचपूगकम् ॥ ४२ ॥ नालिकेरंचधात्रींचपनसंचहरीतकीम् ॥ अन्यैश्चवृक्षखंडैश्चसवंतुकुसुमान्वितैः ॥ ४३ ॥ अन्यैश्चविविधैश्चैवफलपुष्पसमन्वितैः ॥ वितानैःकुसुमोद्दामैर्वारिपूर्णघटैस्तथा ॥ ४४ ॥ चूतशाखोपशाखाभिःशोभितंछत्रचामरैः ॥ जयकृष्णेतिसंस्तूत्यप्रदक्षिणपुरस्सरम् ॥ ४५ ॥ विशेषतःकलियुगेदोलोत्सवोविधीयते ॥ फाल्गुनेचचतुर्दश्यामप्रमेयामसंज्ञके ॥ ४६ ॥ अथवापौर्णमास्यांतुप्रतिपत्संधिसंज्ञके ॥ पूजयेद्विधिवद्भक्त्यापल्गुचूर्णैश्चतुर्विधैः ॥ ४७ ॥ सितरक्तैर्गौरपीतैःकर्पूरादिविमिश्रितैः ॥ हरिद्रारागयोगाच्चरंगरूपैर्मनोहरैः ॥ ४८ ॥ अन्यैर्वारंगरूपैश्चप्रीणयेत्परमेश्वरम् ॥ एकादश्यांसमारभ्यपंचम्यांतंसमापयेत् ॥ ४९ ॥ पंचाहानिन्यहानिवादोलोत्सवोविधीयते ॥ दक्षिणाभिसुवंकृष्णंदोलमानंसकृन्नरः ॥ ५० ॥ दृष्ट्वापराधनिचयैर्मुक्तास्तेनात्रसंशयः ॥ निक्षिप्यजलपात्रेचमासिमाधवसंज्ञके ॥ ५१ ॥ सौवर्णपात्रेरौप्येवाताम्रेवाप्यथमृण्मये ॥ तोयस्थंयोर्चयेद्देवंशालग्रामसमुद्भवम् ॥ ५२ ॥ प्रतिमांवामहाभागेतत्स्पर्शपुण्यंनगण्यते ॥ दमनारोपणंकृत्वा

१ निवेदयेत्–इ० पा० । २ सितपत्रकैः–इ० पा० । ३ चतुःपल्लवसंयुतैः–इ० पा० । ४ चतुःशाखोपशाखाभिः–इ० पा० । ५ महागहे–इ० पा० ।

श्रीविष्णौचसमर्पयेत् ॥ ५३ ॥ वैशाखेश्रावणेभाद्रेकर्तव्यंवातदर्पणम् ॥ पूर्वेपूर्वेतु[1]वातस्थेदमनादिषुकर्मसु ॥ ५४ ॥ प्रकर्तव्यंविधानेनअन्यथानिष्फलंभवेत् ॥ वैशाखेचतृतीयायांजलमध्येविशेषतः ॥ ५५ ॥ अथवामंडलेकुर्यान्मंडपेवाबृहद्वने ॥ सुगंधचंदनेनांगंसुपुष्टंचदिनेदिने ॥ ५६ ॥ यथाप्रयत्नतः कुर्यात्कृशांगस्येवपुष्टिदम् ॥ चंदनागुरुह्रीबेरकृष्णकुंकुमरोचना ॥ ५७ ॥ जटामांसीमुराचैवविष्णोर्गंधाष्टकंविदुः ॥ तैस्तैर्गंधयुतैश्चापिविष्णोरंगानिलेपयेत् ॥ ५८ ॥ धृष्टंचतुलसीकाष्ठंकर्पूरागुरुयोगतः ॥ अथवाकेसरैर्योज्यंहरिचंदनमुच्यते ॥ ५९ ॥ यात्राकालेचयेकृष्णंभक्त्यापश्यंतिमानवाः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिःकल्पकोटिशतैरपि ॥६०॥सुगंधमिश्रितैस्तोयैर्देवदेवंगलंतिये॥अथवापुष्पमध्येतुस्थापयेज्जगदीश्वरम् ॥६१॥ वृंदावनंतत्रगत्वाउपस्कृत्यफलानिच॥विष्णुभक्तेनयोग्येनभोजयेत्तदशेषतः॥६२॥ नालिकेरफलंबीजकोशंचोद्धृत्यदापयेत्॥घोंटाफलंचपनसंकोशमुद्धृत्यदापयेत्॥६३॥ दध्नाविमिश्रितंचान्नंघृतेनाप्लुत्यदापयेत् ॥ पाचितंपिष्टकंपूपमष्टादशघृतेनच ॥ ६४ ॥ तैलैश्चातिलसंमिश्रैःफलंपक्वंप्रदापयेत् ॥ यद्यदेवात्मनःप्रीतंतत्तदीशायदापयेत् ॥ ६५ ॥ दत्वानैवेद्यवस्त्रादिनाददीतकथंचन ॥ त्यक्तंचविष्णुमुद्दिश्यतद्भक्तेभ्योविशेषतः ॥ ६६ ॥ इतितेकथितंकिंचित्समासेनमहेश्वरि ॥ गोपनीयंप्रयत्नेनस्वयोनिरिवपार्वति ॥ ६७ ॥ श्रीकृष्णरूपगुणवर्णनशास्त्रवर्गबोधाधिकारइहचेदलमन्यपाठैः ॥ तत्प्रेमभावरसभक्तिविलासनामहारेषुचेत्खलुमनःकिमुकामिनीभिः ॥ ६८ ॥ तच्चेतसाप्रभजतांव्रजबालकेंद्रंवृंदावनक्षितितलंयमुनाजलंच ॥ तल्लोकनाथपदपंकजधूलिमिश्रलिप्तंवपुःकिलवृथागरुचंदनाद्यैः ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेउमामहेश्वरसंवादेवृंदावनमाहात्म्येऽशीतितमोऽध्यायः ॥ ८० ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतजीवचिरंसाधोश्रीकृष्णचरितामृतम् ॥ त्वयाप्रकाशितंसर्वंभक्तानांभवतारणम् ॥ १ ॥ श्रीकृष्णलीलांनिखिलांब्रूहिदैनंदिनींप्रभो ॥ ययाकर्णितयासाधोकृष्णेभक्तिर्विवर्द्धते ॥ २ ॥ गुरोःशिष्यस्यमंत्रस्यविधानंलक्षणंपृथक् ॥ वदास्माकंमहाभागत्वंहिनःपरमःसुहृत् ॥ ३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एकदायमुनातीरेसमासीनंजगद्गुरुम् ॥ नारदःप्रणिपत्याहदेवदेवंसदाशिवम् ॥ ४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवदेवमहादेवसर्वज्ञजगदीश्वर ॥ भगवद्धर्मतत्वज्ञकृष्णमंत्रविदांवर ॥ ५ ॥ कृष्णमंत्रामयालब्धास्त्वत्तोयेचपितुःपरे ॥ तेसर्वेसाधितास्तत्[2]वान्मंत्रराजादयोमया ॥ ६ ॥ बहुवर्षसहस्रैस्तुशाकमूलफलाशिना ॥ शुष्कपर्णांबुवाय्वादिभोजिनाचनिराशिना ॥ ७ ॥ स्त्रीणांसंदर्शनालापवर्जिनाभूमिशायिना ॥ कामादिषड्गुणंजित्वाबाह्येंद्रियनियम्यता ॥ ८ ॥ एवंकृतेपिनैवात्मासंतुष्टोममशंकर ॥ तद्ब्रूहियत्प्रसिध्येतसंस्काराद्यैर्विनाप्रभो ॥ ९ ॥ सकृदुच्चारणादेवैददातिफलमुत्तमम् ॥ यदियोग्योस्मिदेवेशतदामेकृपया

१ निवातस्थे—इ० पा० । २ यत्नात्—इ० पा० । ३ नृणाम्—इ० पा० ।

वद ॥ १० ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहाभागत्वंयालोकहितैषिणा ॥ सुगोप्यमपिवक्ष्यामिमंत्रंचिंतामणिंतव ॥ ११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयद्गह्या नांगुह्यमुत्तमम् ॥ नमयाकथितंदेव्यैनाग्रजेभ्यःपुरातव ॥ १२ ॥ वक्ष्यामियुगलंतुभ्यंकृष्णमंत्रमनुत्तमम् ॥ मंत्रंचिंतामणिर्नामयुगलंद्वयमेवच ॥ १३ ॥ पर्यायाअस्यमंत्रस्यतथापंचपदीतिच ॥ गोपीजनपदंवल्लभांतंतुचरणानिते ॥ १४ ॥ शरणंचप्रपद्येचएषपंचपदात्मकः ॥ मंत्रंचिंतामणिःप्रोक्तःपौड शार्णोमहामनुः ॥ १५ ॥ नमोगोपीजनेत्युक्त्वावल्लभाभ्यांवदेत्ततः ॥ पदद्वयात्मकोमंत्रोदशार्णःखलुकथ्यते ॥ १६ ॥ एतांपंचपदींजप्त्वाश्रद्धयाश्र द्धयासकृत् ॥ कृष्णप्रियाणांसांनिध्यंगच्छत्येवनसंशयः ॥ १७ ॥ नपुरश्चरणप्रेक्षानास्त्यन्यासविधिक्रमः ॥ नदेशकालनियमोनारिमित्रादिशोध नम् ॥ १८ ॥ सर्वेधिकारिणश्चात्रचंडालांतामुनीश्वर ॥ स्त्रियःशूद्रादयश्चापिजडमूकादिपंगवः ॥ १९ ॥ अन्येहूणाःकिराताश्चपुलिंदाःपुष्कसास्तथा ॥ आभीरायवनाःकंकाःखसाद्याःपापयोनयः ॥ २० ॥ दंभाहंकारपरमाःपापाःपैशुन्यतत्पराः ॥ गोब्राह्मणादिहंतारोमहापापात्कान्विताः ॥ २१ ॥ ज्ञानवै राग्यरहिताःश्रवणादिविवर्जिताः ॥ एतेचान्येचसर्वेस्युर्मनोरस्याधिकारिणः ॥ २२ ॥ यदिभक्तिर्भवेदेषांकृष्णेसर्वेश्वरेश्वरे ॥ तदाधिकारिणःसर्वेनान्य थासुनिसत्तम ॥२३॥ याज्ञिकोदाननिरतः व्रतंत्रोपसेवकः ॥ सत्यवादीयतिर्वापिवेदवेदांगपारगः ॥२४॥ ब्रह्मनिष्ठःकुलीनोवातपस्वीव्रततत्परः ॥ अत्राधि कारीनभवेत्कृष्णभक्तिविवर्जितः ॥ २५ ॥ तस्मादैकृष्णभक्तायकृतप्रायनमानिने ॥ नचश्रद्धाविहीनायवक्तव्यंनास्तिकायच ॥ २६ ॥ नचाशुश्रूषवेवा च्यंनासंवत्सरसेविने ॥ श्रीकृष्णेऽनन्यभक्तायदंभलोभविवर्जिने ॥ २७ ॥ कामक्रोधविमुक्तायदेयमेतत्प्रयत्नतः ॥ ऋषिश्चैवाहमेतस्यगायत्रीछंदउच्य ते ॥ २८ ॥ देवतावल्लवीकांतोमंत्रस्यपरिकीर्तितः ॥ सप्रियस्यहरेर्दास्येविनियोगउदाहृतः ॥ २९ ॥ आचक्राद्यैस्तथामंत्रैःपंचांगानिप्रकल्पयेत् ॥ अथवापिस्ववीजेनकरांगन्यासकौचरेत् ॥ ३० ॥ मंत्रस्यप्रथमोवर्णोबिंदुनामूर्ध्निभूषितः ॥ गमित्येवंभवेद्बीजंनमःशक्तिरहोदिता ॥ ३१ ॥ अंतिमार्णे दृशांगानितेरेवचतथार्चनम् ॥ गंधपुष्पादिभिस्तच्चजलैरेवाप्यसंभवे ॥ ३२ ॥ न्यासपूर्वविधानेनकर्तव्यंहरितुष्टये ॥ अतएवास्यमंत्रस्यन्यासाद्यन्येवर्द तिच ॥ ३३ ॥ सकृदुच्चारणादेवकृतकृत्यत्वदायिनः ॥ तथापिदशधानित्यंजपाद्यर्थंप्रविन्यसेत् ॥ ३४ ॥ अथच्यानंप्रवक्ष्यामिमंत्रस्यास्यद्विजोत्तम ॥ पीतांबरंघनश्यामंद्विभुजंवनमालिनम् ॥ ३५ ॥ बर्हिबर्हकृतोत्तंसंशशिकोटिनिभाननम् ॥ घूर्णायमाननयनंकर्णिकारावतंसिनम् ॥ ३६ ॥ अभितश्चंदने नाथमध्येकुंकुमबिंदुना ॥ रचितंतिलकंभालेबिभ्रतंमंडलाकृतिम् ॥ ३७ ॥ तरुणादित्यसंकाशकुंडलाभ्यांविराजितम् ॥ घर्माम्बुकणिकाराजदर्पणाभ

१ सर्वेलोकहितैषिणा–इ० पा० । २ हरावभक्ताय–इ० पा० । ३ अंतिमार्णैरथांगानि–इ० पा० । ४ बर्हिबर्हकृतापीडम्–इ० पा० ।

कपोलकम् ॥ ३८ ॥ प्रियास्यन्यस्तनयनंलीलापांगोन्नतभ्रुवम् ॥ अग्रभागन्यस्तमुक्ताविस्फुरत्प्रोद्यनासिकम् ॥ ३९ ॥ दशनज्योत्स्नयाराजत्पक्वबिंब
फलाधरम् ॥ केयूरांगदसद्रत्नमुद्रिकाभिर्लसत्करम् ॥ ४० ॥ विभ्रतंमुरलींवामेपाणौपद्मंतथैवच ॥ कांचीदामस्फुरन्मध्यंनूपुराभ्यांलसत्पदम् ॥ ४१ ॥
रतिकेलिरसावेशचपलंचपलेक्षणम् ॥ हसंतंप्रिययासार्द्धंहासयंतंचतांमुहुः ॥ ४२ ॥ इत्थंकल्पतरोर्मूलेरत्नसिंहासनोपरि ॥ वृंदारण्येस्मरेत्कृष्णंसंस्थितं
प्रिययासह ॥ ४३ ॥ वामपार्श्वेस्थितांतस्यराधिकांचस्मरेत्ततः ॥ नीलचोलकसंवीतांततहेमसमप्रभाम् ॥ ४४ ॥ पट्टांचलेनावृतार्द्धसुस्मेराननपंकजा
म् ॥ कांतवक्त्रेन्यस्तनेत्रांचकारीचंचलेक्षणाम् ॥ ४५ ॥ अंगुष्ठतर्जनीभ्यांचनिजकांतमुखांबुजे ॥ अर्पयंतींपूगफलंपर्णचूर्णसमन्वितम् ॥ ४६ ॥ मुक्ताहा
रस्फुरच्चारुपीनोन्नतपयोधराम् ॥ क्षीणमध्यांपृथुश्रोणींकिंकिणीजालमंडिताम् ॥ ४७ ॥ रत्नताटंककेयूरमुद्रावलयधारिणीम् ॥ रणत्कटकमंजीररत्नपादां
गुलीयकाम् ॥ ४८ ॥ लावण्यसारसुश्यामांगीसर्वावयवसुंदरीम् ॥ आनंदरससंमग्नांप्रसन्नांनवयौवनाम् ॥ ४९ ॥ सख्यश्चतस्याविप्रदत्तस्मानवयोगुणाः ॥
तत्सेवनपराभाव्याश्चामरव्यजनादिभिः ॥ ५० ॥ अथतुभ्यंप्रवक्ष्यामिमंत्रार्थंश्रृणुनारद ॥ बहिरंगैःप्रपंचस्यस्वांशैर्मायादिशक्तिभिः ॥ ५१ ॥ अंतरंगै
स्तथानित्यविभूतैस्तैश्चिदादिभिः॥गोपनाद्गुच्यतेगोपीराधिकाकृष्णवल्लभा ॥ देवीकृष्णमयीप्रोक्तारादिकापरदेवता ॥५२॥ सर्वलक्ष्मीस्वरूपासाकृष्णाह्ला
दस्वरूपिणी ॥ ततःसाप्रोच्यतेविप्रह्लादिनीतियनीपिभिः ॥५३॥ तत्कलाकोटिकोटच्यंशदुर्गाद्याश्चिगुणात्मिकाः ॥ सातुसाक्षान्महालक्ष्मीःकृष्णीनारायणः
प्रभुः ॥५४॥ नेतयोर्विद्यतेभेदःस्वल्पोपिमुनिसत्तम ॥ इयंदुर्गाहरीरुद्रःकृष्णःशक्रश्चयंशची ॥५५॥ सावित्रीयंहरित्रह्माधूर्मोणांसोयमोहरिः॥बहुनार्किमुनिश्रे
ष्ठविनाताभ्यांनकिंचन ॥५६॥ चिदचिच्छक्षणंसर्वराधाकृष्णमयंजगत् ॥ इत्थंसर्वतयोरेवविभूतिर्विद्धिनारद ॥ ५७ ॥ नशक्यतेमयावक्तुंवर्षकोटिशतैरपि ॥
त्रैलोक्येपृथिवीमान्यानंबूद्वीपंततोवरम् ॥ ५८ ॥ तत्रापिभारतंवर्षतत्रापिमथुरापुरी ॥ तत्रवृंदावनंनामतत्रगोपीकदंबकम् ॥ ५९ ॥ तत्रराधासखीवर्गस्त
त्रापिराधिकावरा ॥ सांनिध्याधिक्यतस्तस्याआधिक्यंस्याद्यथोत्तरम् ॥ ६० ॥ पृथिवीप्रभृतीनांतुनान्यत्किंचिदिहोदितम् ॥ सैषाहिराधिकागोपीजन
स्तस्याःसखीगणः ॥ ६१ ॥ तस्याःसखीसमूहस्यवल्लभोप्राणनायकः ॥ राधाकृष्णोतयोःपादाःशरणंस्यादिहाश्रये ॥ ६२ ॥ प्रपद्येगतवानास्मिजीवोहं
भृशदुःखितः ॥ सोहंयःशरणंप्राप्तोममतस्ययदास्तिच ॥ ६३ ॥ सर्वंतान्यांतदर्थंहितद्रोग्ग्यंनद्यहंमम ॥ इत्यसौकथितोमिश्रमंत्रस्यार्थःसमासतः ॥ ६४ ॥

१ लीलयाचोन्नतभ्रुवम्–इ० पा० । २ कामम्–इ० पा० । ३ धूर्मोचांसो–इ० पा० ।

युगलार्थेस्तथान्यासःप्रपत्तिःशरणागतिः ॥ आत्मार्पणमिमेपंचपर्यायास्तेमयोदिताः ॥ ६५ ॥ अयमेवार्चितनीयोदिवानक्तमतंद्रितैः ॥ ६६ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येषष्ठ्यधिकशततमोऽध्यायः ॥ ८१ ॥ छ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ अथदीक्षाविधिंवक्ष्येशृणुनारदतत्वतः ॥ श्रवणादेवमुच्येतविनातस्यविधानतः ॥ १ ॥ आविरंच्याज्जगत्सर्वंविज्ञायनश्वरंबुधः ॥ आध्यात्मिकादित्रिविधदुःखमेवानुभूयच ॥ २ ॥ अनित्यत्वा ज्जसर्वेषांसुखानांमुनिसत्तम ॥ दुःखपक्षेविनिक्षिप्यतानितेभ्योविवार्जितः ॥ ३ ॥ विरज्यसंसृतेर्हानौसाधनानिविचिंतयेत् ॥ अनुत्तमसुखस्यापिसंप्राप्तौ भृशनिर्वृतः ॥ ४ ॥ नराणांदुष्करत्वंहिविज्ञायचमहामतिः ॥ भृशमार्त्तस्ततोविप्रमांगुरुंशरणंव्रजेत् ॥ ५ ॥ शांतोविमत्सरःकृष्णेभक्तोऽनन्यप्रयो जनः ॥ अनन्यसाधनःश्रीमान्कामलोभविवर्जितः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णरसतत्वज्ञःकृष्णमंत्रविदांवरः ॥ कृष्णमंत्राश्रयोनित्यंमंत्रभक्तःसदाशुचिः ॥ ७ ॥ सद्धर्मशास्त्रकोनित्यंसदाचारनियोजकः ॥ संप्रदायीकृपापूर्णोविरागीगुरुरुच्यते ॥ ८ ॥ एवमादिगुणःप्रायःशुश्रूषुर्गुरुपादयोः ॥ गुरोर्नितांतभक्तश्चसु मुक्षुःशिष्यउच्यते ॥ ९ ॥ यत्साक्षात्सेवनंतस्यप्रेम्णाभागवतोभवेत् ॥ समोक्षःप्रोच्यतेप्राज्ञैर्वेदवेदांगवेदिभिः ॥ १० ॥ आश्रित्यस्वगुरोःपादौनि जवृत्तंनिवेदयेत् ॥ सर्वंदेहानपाकृत्यत्रोधयित्वापुनःपुनः ॥ ११ ॥ स्वपादप्रणतंशांतंशुश्रूषुंनिजपादयोः ॥ अतिहृष्टमनाःशिष्यंमनुमध्यापये त्परम् ॥ १२ ॥ चंदनेननृदावापिविलिखेद्वाहुमूलयोः ॥ वामदक्षिणयोर्विप्रशंखचक्रेयथाक्रमम् ॥ १३ ॥ ऊर्द्धपुंड्रंततःकुर्याद्भालादिषुविधानतः ॥ ततोमंत्रद्वयंतस्यदक्षकर्णेविनिर्दिशेत् ॥ १४ ॥ मंत्रार्थंचवदेत्तस्मैयथावदनुपूर्वशः ॥ दासशब्दयुतंनामधार्यंतस्यप्रयत्नतः ॥ १५ ॥ ततोतिभक्त्या सस्नेहंवैष्णवान्भोजयेद्बुधः ॥ श्रीगुरुंपूजयेच्चापिवस्त्रालंकरणादिभिः ॥ १६ ॥ सर्वस्वंगुरवेदद्यात्तदर्द्धंवामहामुने ॥ स्वदेहमर्पिनिक्षिप्यगुरोस्तेयम किंचनैः ॥ १७ ॥ यएतैःपंचभिर्विद्वान्संस्कारैःसंस्कृतोभवेत् ॥ दास्यभागीसकृष्णस्यनान्यथाकल्पकोटिभिः ॥ १८ ॥ अंकनंचोर्द्धपुंड्रश्चमंत्रो नामविधारणम् ॥ पंचमोयागइत्युक्ताःसंस्काराःपूर्वसूरिभिः ॥ १९ ॥ अंकनंशंखचक्राद्यैःसच्छिद्रंपुंड्रमुच्यते ॥ दासशब्दयुतंनामर्मत्रोयुगलसं ज्ञकः ॥ २० ॥ गुरुर्वैष्णवयोःपूजायागइत्यभिधीयते ॥ एतेपरमसंस्काराममयातेपरिकीर्तिताः ॥ २१ ॥ अथतुभ्यंप्रपन्नानांधर्मान्वक्ष्यामिनारद ॥ यानास्थायगमिष्यंतिहरिधामनराःकलौ ॥ २२ ॥ इत्थंगुरोर्लब्धमंत्रोगुरुभक्तपरायणः ॥ सेवमानोगुरुंनित्यंतत्कृपांभावयेत्सुधीः ॥ २३ ॥ सतांधर्मा स्ततःशिक्षेत्प्रपन्नानांविशेषतः ॥ स्वेष्टदेवधियानित्यंवैष्णवान्परितोषयेत् ॥ २४ ॥ ताडनंभर्त्सनंकामिभोग्यत्वेनयथास्त्रियः ॥ गृह्णंति

१ सराणाम्–इ०, सुराणाम्–इ०, सर्वाणाम्–इ० च पा० । २ क्रोधलोभविवर्जितः–इ० पा० । ३ गुरुपादयोः–इ० पा० । ४ स्वेष्टप्रदधिया–इ० पा० ।

वैष्णवानांचतत्तद्वाह्यंतथाबुधैः ॥ २५ ॥ ऐहिक्यामुष्मिकीचिंतानैवकार्याकदाचन ॥ ऐहिकंतुसदाभाव्यंपूर्वोचरितकर्मणा ॥ २६ ॥ आमुष्मिकंतथाकृष्णः स्वयमेवकरिष्यति ॥ अतोहितत्कृतेत्याज्यःप्रयत्नःसर्वथानरैः ॥ २७ ॥ सर्वोपायपरित्यागःकृष्णीयात्मतयार्चनम् ॥ सुचिरंप्रोषितेकांतेयथापतिपरायणा ॥ २८ ॥ प्रियानुरागिणीदीनातस्यसंगैककांक्षिणी ॥ तद्भृणान्भावयेन्नित्यंगायत्यापिशृणोतिच ॥ २९ ॥ श्रीकृष्ण गुणलीलादिस्मरणादितथाचरेत् ॥ नपुनःसाधनत्वेनकार्यंतत्तुकदाचन ॥ ३० ॥ चिरंप्रोष्यागतंकांतंप्राप्यकांताधियायथा ॥ चुंबंतीवाश्लिष्यंतीवने त्रांतेनपिवंत्यपि ॥ ३१ ॥ ब्रह्मानंदगतेवाशुसेवेतेपरयामुदा ॥ श्रीमदर्चावतारेणतथापरिचरेद्धरिम् ॥ ३२ ॥ अनन्यशरणोनित्यंतथैवानन्यसाधनः ॥ अनन्यसाधनार्थत्वात्स्यादनन्यप्रयोजनः ॥ ३३ ॥ नान्यंचपूजयेद्देवंननमेत्तंस्मरेन्नच ॥ नचपश्येन्नगायेच्चननिंदेत्कदाचन ॥ ३४ ॥ नान्यो च्छिष्टंचभुंजीतनान्यशेषंचधारयेत् ॥ अवैष्णवानांसंभाषावंदनादिविवर्जयेत् ॥ ३५ ॥ ईशवैष्णवयोर्निंदांशृणुयान्नकदाचन ॥ कर्णौपिधायगंतव्यं शक्तौदंडंसमाचरेत् ॥ ३६ ॥ आश्रित्यचातकींवृत्तिंदेहपातावधिद्विज ॥ द्वैयस्यार्थभावयित्वास्थेयमित्येवमेमतिः ॥ ३७ ॥ सरःसमुद्रनद्यादीन्विहा यचातकोयथा ॥ तृषितोम्रियतेवापियाचतेवापयोधरम् ॥ ३८ ॥ एवमेवप्रयत्नेनसाधनानिविचिंतयेत् ॥ स्वेष्टदेवःसदायाच्योगतिस्त्वंमेभवेरिति ॥ ३९ ॥ स्वेष्टदेवतदीयानांगुरोरपिविशेषतः ॥ आनुकूल्येसदास्थेयंप्रातिकूल्यंविवर्जयेत् ॥ ४० ॥ सकृत्प्रपन्नोवक्ष्यामिकल्याणगुणतांतयोः ॥ वि चिंत्यविश्वसेदेतौमामिमावुद्धरिष्यतः ॥ ४१ ॥ संसारसागरान्नाथमित्रपुत्रगृहाकुलात् ॥ गोतारौमेयुवामेवप्रपन्नमभयंभंजनौ ॥ ४२ ॥ योहंम मास्तियत्किंचिदिहलोकेपरत्रच ॥ तत्सर्वंभवतोरद्यचरणेषुसमर्पितम् ॥ ४३ ॥ अहमस्म्यपराधानामालयस्त्यक्तसाधनः ॥ अगतिश्चततो नाथौभवंतावेवमेगतिः ॥ ४४ ॥ तवास्मिराधिकाकांतकर्मणामनसागिरा ॥ कृष्णकांतेतवैवास्मियुवामेवगतिर्मम ॥ ४५ ॥ शरणंवां प्रपन्नोस्मिकरुणानिकरावरौ ॥ प्रसादंकुरुतंदास्यमयिदुष्टेपराधिनि ॥ ४६ ॥ इत्येवंजपतानित्यंस्थातव्यंपद्मपंचकम् ॥ अचिरादेवतद्दास्य मिच्छतामुनिसत्तम ॥ ४७ ॥ बाह्यधर्ममयाह्येतेसंक्षेपेणोपवर्णिताः ॥ आंतरःपरमोधर्मःप्रपन्नानामथोच्यते ॥ ४८ ॥ कृष्णप्रियासखीभावंसमा श्रित्यप्रयत्नतः ॥ तयोःसेवांप्रकुर्वीतदिवानक्तमतंद्रितः ॥ ४९ ॥ उक्तोमंत्रस्तदंगानितथातस्यापिधिकारिणः ॥ तद्धर्मांश्चतथातेभ्यःफलंमंत्रस्यना रद ॥ ५० ॥ अनुतिष्ठत्वमप्येतत्तयोर्दास्यमवाप्स्यसि ॥ स्वाधिकारक्षयेवेिप्रसंदेहोनात्रकश्चन ॥ ५१ ॥ सकृन्मात्रप्रपन्नायतवास्मीतिचयाचते ॥ नि

१ वसते—इ० पा० । २ मंत्रद्वयस्येत्यर्थः । १ पद्मपंकमु—इति पाठः केषुचित्पुस्तकेषु दृश्यते—स तु शोधकानवधानकृत एव । प्रकृताच्चिरोक्तपद्यपंचकोक्तिस्वारस्येन प्रकृतमूलोक्तपाठ एव साधीयान् ।

जदास्यंहरिर्देद्यान्नमेत्रास्तिविचारणा ॥ ५२ ॥ अत्रतेवर्णयिष्यामिरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ श्रुतपूर्वमयाकृष्णात्साक्षाद्भगवतःपरम् ॥ ५३ ॥ एषतेक
थितोधर्मआंतरोमुनिसत्तम ॥ गुह्मादेषगुह्यतमोगोपनीयःप्रयत्नतः ॥५४॥ मंत्ररत्नमहंपूर्वंजपन्कैलासमूर्द्धनि ॥ ध्यायन्नारायणंदेवमवसंगहनेवने ॥ ५५ ॥
ततस्तुभगवांस्तुष्टःप्रादुरासममाग्रतः ॥ त्रियतांवरइत्युक्तेमयाप्युद्धाटचलोचने ॥ ५६ ॥ दृष्टोदेवःप्रियासार्द्धंसंस्थितोगरुडोपरि ॥ प्रणिपत्यावोचमहंव
रदंकमलापतिम् ॥ ५७ ॥ यदूपंतेकृपासिंधोपरमानंददायकम् ॥ सर्वानंदाश्रयंनित्यंमूर्तिमत्सर्वतोधिकम् ॥ ५८ ॥ निर्गुणंनिष्क्रियंशांतंयद्ब्रह्मेतिविदु
र्बुधाः ॥ तदहंद्रष्टुमिच्छामिचक्षुर्भ्यांपरमेश्वर ॥ ५९ ॥ ततोमामाहभगवान्प्रपन्नंकमलापतिः ॥ तदद्यद्रक्ष्यसेरूपंयत्तेमनसिकांक्षितम् ॥ ६० ॥ यमुना
पश्चिमेतीरेगच्छवृंदावनंमम ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवःप्रिययासार्द्धंजगत्पतिः ॥ ६१ ॥ अहमप्यागतस्तर्हियमुनायास्तटंशुभम् ॥ तत्रकृष्णम
पश्यंचसर्वदेवेश्वरेश्वरम् ॥ ६२ ॥ गोपवेषधरंकांतंकिशोरवयसान्वितम् ॥ प्रियास्कंधेसुविन्यस्तवामहस्तंमनोहरम् ॥ ६३ ॥ हसंतंहासयंतंतांमध्येगोपी
कदंबके ॥ स्निग्धमेघसमाभासंकल्याणगुणमंदिरम् ॥ ६४ ॥ प्रहस्यचततःकृष्णोमामाहामृतभाषणः ॥ अहंतेदर्शनंयातोज्ञात्वारुद्रतवेप्सितम् ॥ ६५ ॥
यदद्यमेत्वयादृष्टमिदंरूपमलौकिकम् ॥ घनीभूतामलप्रेमसच्चिदानंदविग्रहम् ॥ ६६ ॥ नीरूपंनिर्गुणंव्यापिक्रियाहीनंपरात्परम् ॥ वदंत्युपनिषत्संघाहद
मेवममान्वयम् ॥ ६७ ॥ प्रकृत्युत्थगुणाभावादनंतत्वात्तथेश्वरम् ॥ असिद्धत्वान्मद्गुणानांनिर्गुणंमांवदंतिहि ॥ ६८ ॥ अदृश्यत्वान्ममेतस्यरूपस्यचमंच
क्षुषा ॥ अरूपंमांवदंत्येतेवेदाःसर्वंमहेश्वर ॥ ६९ ॥ व्यापकत्वाच्चिदंशेनब्रह्मेतिचविदुर्बुधाः ॥ अकर्तृत्वात्प्रपंचस्यनिष्क्रियंमांवदंतिहि ॥ ७० ॥ मायागुणै
र्यतोमेंशाःकुर्वंतिसर्जनादिकम् ॥ नकरोमिस्वयंकिंचित्सृष्टचादिकमहंशिव ॥ ७१ ॥ अहमासांमहादेवगोपीनांप्रेमविह्वलः ॥ क्रियांतरंनजानामिनात्मान
मपिनारद ॥ ७२ ॥ विहराम्यनयानित्यमस्याःप्रेमवशीकृतः ॥ इमांतुमत्प्रियांविद्धिराधिकांपरदेवताम् ॥ ७३ ॥ अस्याश्चपरितःपश्यसख्यःशतसहस्र
शः ॥ नित्याःसर्वाहमारुद्रयथाहंनित्यविग्रहः ॥ ७४ ॥ गोपागावोगोपिकाश्चसदावृंदावनंमम ॥ सर्वमेतन्नित्यमेवविदानंदरसात्मकम् ॥ ७५ ॥ इदमानंद
कंदाख्यंविद्धिवृंदावनंमम ॥ यस्मिन्प्रवेशमात्रेणनपुनःसंसृतिंविशेत् ॥ ७६ ॥ मद्भनंप्राप्ययोमूढःपुनरन्यत्रगच्छति ॥ सआत्महाभवेद्देवसत्यंसत्यंमयो
दितम् ॥ ७७ ॥ वृंदावनंपरित्यज्यनैवगच्छाम्यहंक्वचित् ॥ निवसाम्यनयासार्द्धंमहमत्रैवसर्वदा ॥ ७८ ॥ इत्येवंसर्वमाख्यातंयत्तेरुद्रहृदिस्थितम् ॥ कथयस्व
ममेदानींकिमन्यच्छ्रोतुमिच्छसि ॥ ७९ ॥ ततस्तमब्रवंदेवमहंचमुनिसत्तम ॥ ईदृशस्त्वंकथंलब्धस्तमुपायंवदस्वमे ॥ ८० ॥ ततोमामाहभगवान्साधु

१ श्रिया सार्धम्-इ० पा० । २ सख्यायः परितो गोपा गावो वृंदावनं मम-इ० पा० ।

रुद्रतवोदितम् ॥ अतिगुह्यतमंह्येतद्गोपनीयंप्रयत्नतः ॥८१॥ सकृदावांप्रपन्नोयस्त्यक्तोपायउपासते ॥ गोपीभावेनदेवेशसमामेतिनचेतरः ॥८२॥ सकृदावां प्रपन्नोवामत्प्रियामेकिकामुत॥सेवतेनन्यभावेनसमामेतिनसंशयः॥८३॥योमामेवप्रपन्नश्चमत्प्रियांनमहेश्वर॥नकदापिसचाप्नोतिमामेवंतेमयोदितम् ॥८४॥ सकृदेवप्रपन्नोयस्तवास्मीतिवदेदपि ॥ साधनेनविनाप्येवमामाप्नोतिनसंशयः ॥ ८५ ॥ तस्मात्सर्वप्रयत्नेनमत्प्रियांशरणंव्रजेत् ॥ आश्रित्यमत्प्रियांरुद्रमांवशीकर्त्तुमर्हसि ॥ ८६ ॥ इदंरहस्यंपरमंमयातेपरिकीर्तितम् ॥ त्वयाप्येतन्महादेवगोपनीयंप्रयत्नतः ॥ ८७ ॥ त्वमप्येनांसमाश्रित्यराधिकांममवल्लभाम् ॥ जपन्मेयुगलंमंत्रंसदातिष्ठमदालये ॥ ८८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वादक्षिणेकर्णेममकृष्णोदयानिधिः ॥ उपदिश्यपरंमंत्रंसंस्कारांश्च विधायहि ॥ ८९ ॥ सगणोंऽतर्दधेविप्रतत्रैवममपश्यतः ॥ अहमप्यत्रतिष्ठामितदारभ्यनिरंतरम् ॥ ९० ॥ सर्वमेतन्मयातुभ्यंसांगमेवप्रकीर्त्तितम् ॥ अधुनावदविप्रेंद्रकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ ९१ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवृंदावनमाहात्म्येद्व्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८२ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ भगवन्सर्वमाख्यातंयद्यत्पृष्टंमयागुरो ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामिभावमार्गमनुत्तमम् ॥ १ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ साधुविप्रत्वयापृष्टंसर्वलोकहितैषिणा ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामितन्मेनिगदतःशृणु ॥ २ ॥ दास्यःसखायःपितरौप्रेयस्यश्चहरेरिह ॥ सर्वेनित्यामुनिश्रेष्ठवसंतिगुणशालिनः ॥ ३ ॥ यथाप्रकटलीलायांपुराणेषुप्रकीर्तिताः ॥ तथातेनित्यलीलायांसंतिवृंदावनेभुवि ॥ ४ ॥ गमनागमनेनित्यंकरोतिवनगोष्ठयोः ॥ गोचारणंवयस्यैश्चविनाऽसुरविघातनम् ॥ ५ ॥ करकीयाभिमानिन्यस्तथातस्यप्रियाजनाः ॥ प्रच्छन्नेनैवभावेनरमयंतिनिजप्रियम् ॥६॥आत्मानंचिंतयेत्तत्रतासांमध्येमनोरमाम् ॥ रूपयौवनसंपन्नांकिशोरींप्रमदाकृतिम् ॥७॥नानाशिल्पकलाभिज्ञांकृष्णभोगानुरूपिणीम् ॥ प्रार्थितामपिकृष्णेनतत्रभोगपराङ्मुखीम् ॥८॥ राधिकानुचरींतत्रतत्सेवनपरायणाम् ॥ कृष्णादप्यधिकंप्रेमराधिकायांप्रकुर्वतीम् ॥ ९ ॥ प्रीत्यानुदिवसंयत्नात्तयोःसंगमकारिणीम् ॥ तत्सेवनसुखाह्लादभावेनातिसुनिर्वृताम्॥१०॥इत्यात्मानंविचिंत्यैवतत्रसेवांसमाचरेत् ॥ ब्राह्मंमुहूर्त्तमारभ्ययावत्स्यात्तुमहानिशा ॥ ११ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ हरेर्दैनंदिनींलीलांश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ लीलामजानतासेव्योमनसातुकथंहरिः ॥ १२ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ नाहंजानामितांलीलांहरेर्नारदतत्वतः ॥ वृंदादेवीमितोगच्छसातेलीलांप्रवक्ष्यति ॥ १३ ॥ अविदूरइतःस्थानात्केशीतीर्थसमीपतः ॥ सखीसंघवृतासास्तेगोविंदपरिचारिका ॥ १४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ इत्युक्तस्तंपरिक्रम्यहृष्टोनत्वापुनःपुनः ॥ वृंदाश्रमंजगामाथनारदोमुनिसत्तमः ॥ १५ ॥ वृंदापिनारदंदृष्ट्वाप्रणम्यचपुनःपुनः ॥ उवाचचमुनिश्रेष्ठकथमत्रागतिस्तव ॥ १६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥

१ द्वयं ह्येतत्—इ० पा० । २ तत्तुल्यागुणशालिनः—इ० पा० । ३ अतः—इ० पा० ।

त्वत्तोवेदितुमिच्छामिनैत्यकंचरितंहरेः॥ तदादितोममब्रूहियदियोग्योऽस्मिशोभने ॥ १७॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥ रहस्यमपिवक्ष्यामिकृष्णभक्तोसिनारद ॥
नप्रकाश्यंत्वयाप्येतद्गुह्याद्गुह्यतरंमहत् ॥ १८ ॥ मध्येवृंदावनेरम्येपंचाशत्कुंजमंडिते ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेतुदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ १९ ॥ निद्रितौतिष्ठतस्त
ल्पेनिविडालिंगितौमिथः ॥ मदाज्ञाकारिभिःपश्चात्पक्षिभिर्बोधितावपि ॥ २० ॥ गाढालिंगनजानंदमाप्तौतद्भंगकातरौ ॥ नमनःकुरुतस्तल्पात्समुत्था
तुंमनागपि ॥ २१ ॥ ततश्चसारिकासंघैःशुकाद्यैःपरितोमुहुः ॥ बोधितौविविधैर्वाक्यैःस्वतल्पादुदतिष्ठताम् ॥ २२ ॥ उपविष्टौततोदृष्ट्वासख्यस्तल्पे
मुदान्वितौ ॥ प्रविश्यसेवांकुर्वंतितत्कालेह्युचितांतयोः ॥ २३ ॥ पुनश्चसारिकावाक्यैस्तावुत्थायस्वतल्पतः ॥ गच्छतःस्वस्वभवनंभीत्युत्कंठाकु
लौततः ॥ २४ ॥ प्रातश्चबोधितोमात्रातल्पादुत्थायसत्वरः ॥ कृत्वाकृष्णोदंतकाष्ठंबलदेवसमन्वितः ॥ २५ ॥ मात्रानुमोदितोयातिगोशालांसखिभि
र्वृतः ॥ राधापिबोधिताविप्रवयस्याभिःस्वतल्पतः ॥२६॥ उत्थायदंतकाष्ठादिकृत्वाभ्यंगंसमाचरेत् ॥ स्नानवेदींततोगत्वास्नापितासातिजालिभिः ॥२७॥
भूषागृहेव्रजेत्तत्रवयस्याभूषयंत्यपि ॥ भूषणैर्विविधैर्दिव्यैर्गंधमाल्यानुलेपनैः ॥ २८ ॥ ततःसखीजनैस्तस्याःश्वश्रूंसंप्रार्थ्ययत्नतः ॥ कर्तुमाहूयतेस्वन्नं
ससखीसायशोदया ॥२९॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथमाहूयतेदेविपाकार्थंतुयशोदया ॥ सतीषुपाककर्त्रीषुरोहिणीप्रमुखास्वपि ॥३०॥ ॥ वृंदोवाच ॥ ॥
पूर्वंदुर्वाससादत्तोवरस्तस्यैमहामुने ॥ इतिकात्यायनीवक्त्राच्छ्रुतमासीन्मयापुरा ॥ ३१ ॥ त्वयायत्पच्यतेदेवितदन्नंमदनुग्रहात् ॥ मिष्टंस्यादमृतस्पर्द्धिभो
क्तुरायुष्करंतथा ॥३२॥ इत्याह्वयतितांनित्यंयशोदापुत्रवत्सला ॥ आयुष्मान्मेभवेत्पुत्रःस्वादुलोभात्तथासती ॥ ३३ ॥ श्वत्वानुमोदिताहृष्टासापिनंदालयं
व्रजेत्॥ससखीप्रकरातत्रगत्वापाकंकरोतिच ॥३४॥ कृष्णोऽपिदुग्ध्वागाःकाश्चिद्दोहयित्वाजनैःपराः ॥ आगच्छतिपितुर्वाक्यात्स्वगृहंसखिभिर्वृतः ॥ ३५ ॥
अभ्यंगमर्दनंकृत्वादासैःसंस्नापितोमुदा ॥ धौतवस्त्रधरःस्रग्वीचंदनाक्तकलेवरः ॥ ३६ ॥ द्विफालबद्धचिकुरैर्ग्रीवाभालोपरिस्फुरन् ॥ चंद्राकारस्फुरद्भालति
लकालकरंजितः ॥ ३७ ॥ कंकणांगदकेयूररत्नमुद्रालसत्करः ॥ मुक्ताहारस्फुरद्वक्षामकराकृतिकुंडलः ॥ ३८ ॥ मुहुराकारितोमात्राप्रविशेद्भोजना
लयम् ॥ अवलंब्यकरंसख्युर्बलदेवमनुव्रतः ॥ ३९ ॥ भुंक्तेथविविधान्नानिभ्रात्राचसखिभिर्वृतः ॥ हासयन्विविधैर्हास्यैःसखींस्तैर्हसतिस्वयम् ॥ ४० ॥
इत्थंभुक्त्वातथाचम्यदिव्यखट्वोपरिक्षणम् ॥ विश्रम्यसेवकैर्दत्ततांबूलंविभजन्नदन् ॥ ४१ ॥ गोपवेषधरःकृष्णोधेनुवृंदपुरस्सरः ॥ व्रजवासिजनैःप्रीत्यासर्वै
रनुगतःपथि ॥ ४२ ॥ पितरंमातरंनत्वानेत्रांतेनापितंगणम् ॥ यथायोग्यंतथाचान्यान्विनिवर्त्यवनंव्रजेत् ॥ ४३ ॥ वनंप्रविश्यसखिभिःक्रीडयित्वाक्षणं

१ अपि तौ-इ० पा० । २ एकुम्-इ० पा० ।

ततः ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रवनेविक्रीडतेमुदा ॥ ४४ ॥ वंचयित्वाततःसर्वान्द्वित्रैःप्रियसखैर्वृतः ॥ संकेतकंव्रजेद्धर्षात्प्रियासंदर्शनोत्सुकः ॥ ४५ ॥ सापिकृष्णंवनंयातंदृष्ट्वास्वंगृहमागता ॥ सूर्यादिपूजाव्याजेनकुसुमाहृतयेतथा ॥ ४६ ॥ वंचयित्वागुरून्यातिप्रियसंगेच्छयावनम् ॥ इत्थंतौबहुयत्नेनमिलित्वाकाननेततः ॥ ४७ ॥ विहारैर्विविधैस्तत्रदिनंविक्रीडतोमुदा ॥ दोलायांचसमारूढौसखिभिर्दोलितौक्वचित् ॥ ४८ ॥ क्वापिवेणुंकरस्रस्तंप्रियया[1]पर्युतंहरिः ॥ अन्वेषयन्नुपालब्धोविप्रलब्धप्रियागणैः ॥ ४९ ॥ हसितैर्बहुधाताभिर्हासितस्तत्रतिष्ठति ॥ वसंतवायुनाजुष्टंवनखण्डंमुदाक्वचित् ॥ ५० ॥ प्रविश्यचंदनांभोभिःकुंकुमादिजलैरपि ॥ निषिंचतोयंत्रमुक्तैस्तत्पंकैर्लिंपतोमिथः ॥ ५१ ॥ सख्योऽप्येवंनिषिंचंतिताश्चतौसिंचतःपुनः ॥ वसंतवायुजुष्टेषुवनषंडेषुसर्वतः ॥ ५२ ॥ तत्तत्कालोचितैर्नानाविहारैःसगणौद्विज ॥ श्रांतौक्वचिद्वृक्षमूलमासाद्यमुनिसत्तम ॥ ५३ ॥ उपविश्यासनेदिव्येमधुपानंप्रचक्रतुः ॥ ततोमधुमदोन्मत्तौनिद्रयामीलितेक्षणौ ॥ ५४ ॥ मिथःपाणिसमालंब्यकामबाणवशंगतौ ॥ रिरंसूविशतःकुञ्जंस्खलद्वाङ्मनसौपथि ॥ ५५ ॥ क्रीडतश्चततस्तत्रकरिणीयूथपौयथा ॥ सख्योपिमधुभिर्मत्तानिद्रयापीडितेक्षणाः ॥ ५६ ॥ अभितोमंजुकुंजेषुसर्वाएवापिशिश्यिरे ॥ पृथगेकेनवपुषाकृष्णोपियुगपद्विभुः ॥ ५७ ॥ सर्वासांसंनिधिंगच्छेत्प्रिययाप्रेरितोमुहुः ॥ रमयित्वाचताःसर्वाःकारेणीर्गजराडिव ॥ ५८ ॥ प्रिययाचतथाताभिःक्रीडार्थंचसरोव्रजेत् ॥ जलसेकैर्मिथस्तत्रक्रीडतःसगणौततः ॥ ५९ ॥ वासःस्रक्चंदनैर्दिव्यैर्भूषणैरपिभूषितौ ॥ तत्रैवसरसस्तीरेदिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ६० ॥ प्रागेवफलमूलानिकल्पितानिमयामुने ॥ हरिस्तुप्रथमंभुक्त्वाकांतयापरिवेष्टितः ॥ ६१ ॥ द्वित्राभिःसेवितोगच्छेच्छय्यांपुष्पविनिर्मिताम् ॥ तांबूलैर्व्यजनैस्तत्रपादसंवाहनादिभिः ॥ ६२ ॥ सेव्यमानोहसंस्ताभिर्मोदतेप्रेयसींस्मरन् ॥ राधिकापिहरौसुप्तेसगणामुदितांतरा ॥ ६३ ॥ अपितत्र[2]गतप्राणातदुच्छिष्टंभुनक्तिच ॥ किंचिदेवततोभुक्त्वाव्रजेच्छय्यानिकेतनम् ॥ ६४ ॥ द्रष्टुंकांतमुखांभोजंचकोरीवनिशाकरम् ॥ तांबूलचर्वितंतस्यतत्रत्याभिर्निवेदितम् ॥ ६५ ॥ तांबूलान्यपिचाश्नातिविभजंतीप्रियालिषु ॥ कृष्णोपितासांशुश्रूषुःस्वच्छंदंभाषितंमिथः ॥ ६६ ॥ प्राप्तनिद्रइवाभातिविनिद्रोपिपटावृतः ॥ ताश्चक्ष्वेलीक्षणंकृत्वाकुतश्चिदनुमानतः ॥ ६७ ॥ विदश्यरसनांदद्भिःपश्यंत्योऽन्योन्यमाननम् ॥ विलीनाइवलज्जाब्धौक्षणमूचुर्नकिंचन ॥ ६८ ॥ क्षणादेवततोवस्त्रंदूरीकृत्यतदंगतः ॥ साधुनिद्रांगतोसीतिहासयंत्योहसंति

१ स्वगणैस्ततः । वंचयित्वा च तान्सर्वान्वने विक्रीडतो मुदा—इ० पा० । २ तत्र गतप्राणा—तत्र कृष्णे गताःप्राणा अंतःकरणवृत्तयो यस्याःसा—कृष्णैकमनस्केत्यर्थः ।

च ॥ ६९ ॥ एवंतैर्विविधैर्हास्यैरममाणोगणैःसह ॥ अनुभूयक्षणंनिद्रामुखंचमुनिसत्तम ॥ ७० ॥ उपविश्यासनेदिव्येसगणोविस्तृतेमुदा ॥
पणीकृत्यमिथोहारंचुंबाश्लेषपरिच्छदान् ॥ ७१ ॥ अक्षैर्विक्रीडतःप्रेम्णानर्मालापपुरस्सरम् ॥ पराजितोऽपिप्रिययाजितोहमितिवैब्रुवन् ॥ ७२ ॥
हारादिग्रहणेतस्याःप्रवृत्तस्ताडयतेतया ॥ तयैवंताडितःकृष्णःकरेणास्यसरोरुहे ॥ ७३ ॥ विषण्णमानसोभूत्वागंतुंप्रकुरुतेमतिम् ॥
जितोऽस्मिचेत्त्वयादेविगृह्यतांयत्पणीकृतम् ॥ ७४ ॥ चुंबनादिमयादत्तमित्युक्त्वासातथाचरेत् ॥ कौटिल्यंतद्भुवोर्द्रष्टुंश्रोतुंतद्वर्त्मसेनवचः ॥ ७५ ॥
ततःसारीशुकानांचश्रुत्वावागाहवंमिथः ॥ निर्गच्छतस्ततःस्थानाद्गंतुकामौगृहंप्रति ॥ ७६ ॥ कृष्णःकांतामनुज्ञाप्यगवामभिमुखंव्रजेत् ॥ सातुसूर्यं
गृहंगच्छेत्सखीमंडलसंयुता ॥ ७७ ॥ कियद्दूरंततोगत्वापरावृत्यहरिंपुनः ॥ विप्रवेषंसमास्थाययातिसूर्यंगृहंप्रति ॥ ७८ ॥ सूर्यंप्रपूजयेत्तत्रप्रार्थित
स्तत्सखीजनैः ॥ तदैवकल्पितैर्वेदैःपरिहासविगर्भितैः ॥ ७९ ॥ ततस्ताज्ञापितंकांतंपरिज्ञायविचक्षणाः ॥ आनंदसागरेमग्नानविदुःस्वंचनापरम् ॥ ८० ॥
विहारैर्विविधैरेवंसाद्धेयामद्वयंमुने ॥ नीत्वागृहंव्रजेद्युस्तांसचकृष्णोगवांव्रजेत् ॥ ८१ ॥ संगम्यस्वसखीन्कृष्णोगृहीत्वागाःसमंततः ॥ आगच्छति
व्रजंहर्षान्नादयन्मुरलींमुने ॥ ८२ ॥ ततोनंदादयःसर्वेश्रुत्वावेणुरवंहरेः ॥ गोधूलिपटलव्याप्तंदङ्नाचापिनभस्तलम् ॥ ८३ ॥ विसृज्यसर्वकर्माणि
स्त्रियोबालादयोपिच ॥ कृष्णस्याभिमुखंयांतितद्दर्शनसमुत्सुकाः ॥ ८४ ॥ राजमार्गेव्रजद्वारियत्रसर्वेव्रजौकसः ॥ कृष्णोपितान्समागम्ययथावदनु
पूर्वशः ॥ ८५ ॥ दर्शनस्पर्शनैर्वाचास्मितपूर्वावलोकनैः ॥ गोपवृद्धान्नमस्कारैःकायिकैर्वाचिकैरपि ॥ ८६ ॥ अष्टांगपातैःपितरौरोहिणीमापिनारद ॥
नेत्रांतसूचितेनैवविनयेनप्रियांतथा ॥ ८७ ॥ एवंतैस्तद्व्यथायोग्यंव्रजौकोभिःप्रपूजितः ॥ गवालयेतथागाश्चसंप्रवेश्यसमंततः ॥ ८८ ॥ पितृभ्याम
र्थितोयातिभ्रात्रासहनिजालयम् ॥ स्नात्वापीत्वातत्रकिंचिद्भुक्त्वामात्रानुमोदितः ॥ ८९ ॥ गवालयंपुनर्यातिदोग्धुकामोगवांपयः ॥ ताश्चदुग्ध्वादोह
यित्वापाययित्वाचकाश्चन ॥ ९० ॥ पित्राज्ञासद्धेगृहंयातितत्रभावशतानुगः ॥ तत्रपित्रापितृव्यैश्चतत्पुत्रैश्चबलेनच ॥ ९१ ॥ भुनक्तिविविधान्नानिच
व्यंचोष्यादिकानिच ॥ तन्मातिःप्रार्थनात्पूर्वराधिकाचतदैवह ॥ ९२ ॥ प्रस्थापयेत्सखीद्वारापकान्नानितदालयम् ॥ श्रुत्वयंश्वहरिस्तानिभुक्त्वापित्रा
दिभिःसह ॥ ९३ ॥ सभागृहंव्रजेत्तेश्रुत्वृष्टंवंदिजनादिभिः ॥ पक्वान्नानिगृहीत्वायाःसख्यस्तत्रपुरागताः ॥ ९४ ॥ वहूनिचपुनस्तानिप्रदत्तानि
यशोदया ॥ सख्यस्तत्रतयादत्तंकृष्णोच्छिष्टंनयंतिच ॥ ९५ ॥ सर्वताभिःसमानीयराधिकायैनिवेद्यते ॥ सापिभुक्त्वासखीवर्गयुतातदनुपूर्वशः ॥ ९६ ॥

सखीभिर्मंडितातिष्ठेदभिसर्त्तुंसमुद्यता ॥ प्रस्थाप्यतेमयाकाचिदितएवततःसखी ॥ ९७ ॥ तयाभिसारितासाथयमुनायाःसमीपतः ॥ कल्पवृक्षनिकुंजेस्मिन्दिव्यरत्नमयेगृहे ॥ ९८ ॥ सितकृष्णनिशायोग्यवेषायातिसखीवृता ॥ कृष्णोपिविविधंतत्रदृष्ट्वाकौतूहलंततः ॥ ९९ ॥ कात्यायन्यामनोज्ञानिश्रुत्वासंगीतकान्यपि ॥ धनधान्यादिभिस्ताश्चप्रीणयित्वाविधानतः ॥ १०० ॥ जनैराराधितोमात्रायातिसख्यानिकेतनम् ॥ मातरिप्रस्थितायांचभोजयित्वाततोगृहम् ॥ १०१ ॥ संकेतकंकांतयात्रसमागच्छेदलक्षितः ॥ मिलित्वातावुभावत्रक्रीडतोवनराजिषु ॥ १०२ ॥ विहारैर्विविधैरासलास्यहासपुरस्सरैः ॥ सार्द्धयामद्वयंनीत्वारात्रेरेवंविहारतः ॥ १०३ ॥ सुषुप्सूविशतःकुंजंपक्षिणीभिरलक्षितौ ॥ एकांतेकुसुमैःकृप्तेकेलितल्पेमनोहरे ॥ १०४ ॥ सुतावातिष्ठतस्तत्रसेव्यमानौनिजालिभिः ॥ इतितेसर्वमाख्यातंनैत्यकंचरितंहरेः ॥ १०५ ॥ पापिनोपिविमुच्यंतेश्रवणादस्यनारद ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मित्वयादेविनसंशयः ॥ १०६ ॥ हरेर्दैनंदिनीलीलायतोमेऽद्यप्रकाशिता ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वातांपरिक्रम्यतयाचापिप्रपूजितः ॥ १०७ ॥ अंतर्धानंगतोब्रह्मन्नारदोमुनिसत्तमः ॥ मयाप्येतच्चानुपूर्व्यात्सर्वमेवप्रकीर्तितम् ॥ १०८ ॥ जपेन्नित्यंप्रयत्नेनमंत्रयुग्ममनुत्तमम् ॥ कृष्णवक्त्रादिदंलब्धंपुरारुद्रेणयत्नतः ॥ १०९ ॥ तेनोक्तंनारदायापिनारदेनममोदितम् ॥ संस्कारांश्चविधायैवमयाप्येतत्तवोदितम् ॥ ११० ॥ त्वयाप्येतद्गोपनीयंरहस्यंपरमाद्भुतम् ॥ ॥ शौनकउवाच ॥ ॥ कृतकृत्योभवंसाक्षात्त्वत्प्रसादादहंगुरो ॥ १११ ॥ रहस्यानांरहस्यंयत्त्वयामह्यंप्रकाशितम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ धर्मानेतानुपातिष्ठञ्जल्पन्मंत्रमहर्निशम् ॥ ११२ ॥ अचिरादेवतद्दास्यमवाप्स्यसिनसंशयः ॥ मयापिगम्यतेब्रह्मन्नित्यमायतनंविभोः ॥ ११३ ॥ गुरोर्गुरोर्भानुजायाःकूलेगोपीश्वरस्यच ॥ ११४ ॥ इदंचरित्रंपरमंपवित्रंप्रोक्तंमहेशेनमहानुभावम् ॥ शृण्वंतियेभक्तियुतामनुष्यास्तेयांतिनित्यंपदमच्युतस्य ॥ ११५ ॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमारोग्याभीष्टसिद्धिदम् ॥ स्वर्गापवर्गसंपत्तिकारणंपापनाशनम् ॥ ११६ ॥ भक्त्यापठंतियेनित्यंमानवाविष्णुतत्पराः ॥ नतेषांपुनरावृत्तिर्विष्णुलोकात्कथंचन ॥ ११७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेश्रीवृंदावनमाहात्म्येत्र्यशीतितमोऽध्यायः ॥ ८३ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ ॥ छ ॥ समाप्तंवृंदावनमाहात्म्यम् ॥

१ एष लीलागीतपुरःसरौ—इ० पा० । २ विम—इ० पा० । ३ वाणीश्वरस्य च—इ० पा० । ४ नूनम्—इ० पा० ।

॥ ऋषय ऊचुः ॥ सूतसूतमहाभागरोमहर्षणनंदन ॥ कथारम्यात्वयाप्रोक्तालोकस्यानंददायिनी ॥ १ ॥ श्रीकृष्णस्यमहाभागचरितंमहदद्भुतम् ॥ श्रुतंसर्वं त्वयाप्रोक्तंनिर्वृतिस्तेनचाभवत् ॥२॥ अहोश्रीकृष्णमाहात्म्यंभक्तानांगतिदायकम् ॥ यतस्तेनमहाभागनिर्वृतिकोनचामुयात ॥३॥ अतःपुनरपिश्रीमत्कृष्णस्यचरितंमहत् ॥ श्रोतुमिच्छामहेचान्यद्भूतदानार्हणादिकम् ॥४॥ स्नानंवापिमहाभागयथायेनकृतंपुरा॥तत्सर्वविस्तराद्ब्रूहियथानोनिर्वृतिर्भवेत् ॥५॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंद्विजश्रेष्ठालोकानांतारणंपरम् ॥ यूयंकृतार्थाःकृष्णस्यभक्तयासंपूर्णमानसाः ॥ ६ ॥ श्रीकृष्णचरितंपुण्यंसाधूनांहर्षदंपरम् ॥ प्रवक्ष्यामिद्विजश्रेष्ठामहदाख्यानमुत्तमम् ॥ ७ ॥ एकदानारदोलोकान्पर्यटन्भगवत्प्रियः ॥ मथुरायामंबरीषंकृष्णाराधनतत्परम् ॥ ८ ॥ महाभागंव्रत परंददर्शमुनिसत्तमः ॥ सआगतंमुनिवरंसत्कृत्यमुनिसत्तमः ॥ ९ ॥ भवंतह्यवपप्रच्छश्रद्धयाह्लष्टमानसः ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ यन्मुनेपरमंब्रह्मवेद वादिभिरुच्यते ॥ १० ॥ सदेवःपुंडरीकाक्षःस्वयंनारायणःपरः ॥ योऽमूर्तोमूर्तिमानीशोव्यक्तोऽव्यक्तःसनातनः ॥ ११ ॥ सर्वभूतमयोऽचिंत्योध्यातव्यः सकथंहरिः ॥ यस्मिन्सर्वमिदंविश्वमोतंप्रोतंप्रतिष्ठितम् ॥ १२ ॥ अव्यक्तमेकंपरमंपरमात्मेतिविश्रुतम् ॥ यतोजन्मादिजगतोयोनिर्मायस्वयंभुवम् ॥१३॥ ददौतस्मैचनिगमानात्मन्येवव्यवस्थितान् ॥ कथमाराध्यतेसोयंसमग्रपुरुषार्थदः ॥ १४ ॥ योगिनामपिदुर्गम्यस्तदेतत्कृपयावद ॥ अनाराधितगोविंदा नविदंतिहितोदयम् ॥ १५ ॥ नतपोयज्ञदानानांलभतेफलमुत्तमम् ॥ अनास्वादितगोविंदपदांबुजरसश्रयः ॥ १६ ॥ मनोरथपथातीतंस्फीतंनाकलयेत्फलम् ॥ हरेराराधनंहित्वादुरितोघनिवारणम् ॥ १७ ॥ नान्यत्पश्यामिजंतूनांप्रायश्चित्तंपरंमुने ॥ यद्भूतनैतनवर्तिन्यःश्रूयंतेसिद्धयोखिलाः ॥ १८ ॥ कथमाराध्यतेसोयंकेशवःक्लेशनाशनः ॥ उपास्यतेसभगवान्कर्थनारायणोनरैः ॥ १९ ॥ प्रीतश्चसर्वमेतन्मेहितायजगतोवद ॥ भक्तिप्रियोऽसौभगवान्क याभक्त्यापप्रसीदति ॥ २० ॥ कथंतस्मिन्भवेद्भक्तिःसर्वैराराध्यतेकथम् ॥ वैष्णवोसिहरेस्तत्स्यप्रियोऽसिपरमार्थवित् ॥ २१ ॥ तेनत्वामेवपृच्छामिब्रह्मन्ब्रह्मविदुत्तम ॥ श्रोतारमथवक्तारंप्रष्टारंपुरुषंहरेः ॥ २२ ॥ प्रश्नःपुनातिकृष्णस्यैतदंघ्रिसलिलंयथा ॥ दुर्लभोमानुषोदेहोदेहिनांक्षणभंगुरः ॥ २३ ॥ तत्रा पिदुर्लभंमन्येवैकुंठप्रियदर्शनम् ॥ संसारेस्मिन्क्षणार्धोपिसत्संगःशेवधिर्नृणाम् ॥२४॥ यस्मादवाप्यतेसर्वपुरुषार्थचतुष्टयम् ॥ भगवन्भवतोयात्रास्वस्तयेसर्वदेहिनाम् ॥ २५ ॥ बालानांतुयथापित्रोस्तृतमश्लोकवर्त्मनाम् ॥ भूतानांदेवचरितंदुःखायचसुखायच ॥ २६ ॥ सुखायैवहिसाधूनांत्वादृशामच्युतात्मनाम् ॥ भजंतियेयथादेवान्देवाअपितथैवतान् ॥ २७॥ छायेवकर्मसचिवाःसाधवोदीनवत्सलाः ॥ तस्मात्त्वंभगवन्ब्रह्मन्विष्णवंधर्ममादिश ॥ २८ ॥ यस्यो

१ यदेतत्परमं ब्रह्म--इ० पा० । २ यतोऽमयम्--इ० पा० । ३ कथमाकलयेत्फलम्--इ० पा० । ४ सर्वैराराध्यते कथम्--इ० पा० । ५ स्त्रीभिश्च--इ० पा० । ६ वार्तायास्तदंघ्रिकमलं यथा--इ० पा० ।

पदेशदानेनलभतेवेदजंफलम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ साधुपृष्टंमहीपालविष्णुभक्तिमतात्वया ॥ २९ ॥ जानतापरमंधर्ममेकंमाधवसेवनम् ॥ यस्मिन्नारा धितेविष्णोविश्वमाराधितंभवेत् ॥ ३० ॥ तुष्टेचराचरंतुष्टंसर्वदेवमयेहरौ ॥ यस्यस्मरणमात्रेणमहापातकसंहतिः ॥ ३१ ॥ तत्स्मृणान्नाशमायातिससेव्यो हरिरेवहि ॥ कोनुराजन्निंद्रियवान्मुकुंदचरणांबुजम् ॥ ३२ ॥ नभजेत्सर्वतोमृत्युरुपास्यमृषिदैवतैः ॥ श्रुतोनुपठितोध्यातआदृतश्चानुमोदितः ॥ ३३ ॥ सद्यःपुनातिसद्धर्मोवीरोविश्वद्रुहोपिहि ॥ योयंकारणकार्याद्किकारणस्यापिकारणम् ॥ ३४ ॥ अनन्यकारणंयोगीजगज्जीवोजगन्मयः ॥ अणुर्बृहत्कृशः स्थूलोनिर्गुणोगुणभृन्महान् ॥३५॥ अजोजन्मलयातीतोध्यातव्यःसहरिःसदा ॥ सम्यगेतद्व्यवसितंभवतापुरुषर्षभ ॥ ३६ ॥ यत्पृच्छसेभागवतान्धर्मा स्त्वंविश्वभावनान् ॥ प्रसंगेनसतामात्ममनःश्रुतिरसायनाः ॥ ३७ ॥ भवंतिकीर्तनीयस्यकथाःकृष्णस्यनिर्मलाः ॥ भावसाध्योह्ययंदेवःस्वयंजानातितद्भ क्तान् ॥ ३८ ॥ तथापिवक्ष्येजगतोहितायतवगोरवात् ॥ यदाहुःपरमंब्रह्मप्रधानपुरुषात्परम् ॥३९॥ यन्मायायाततंसर्वंसंवैयच्छतिसोच्युतः ॥ पुत्रान्कलत्रं दीर्घायूराज्यंस्वर्गोपवर्गकम् ॥ ४० ॥ सदद्यादीप्सितंसर्वंभक्तस्यासंपूजितोऽजितः ॥ कर्मणामनसावाचातत्परायेहिमानवाः ॥ ४१ ॥ तेषांव्रतानिवक्ष्यामिप्री तयेधूर्पसत्तम ॥ अहिंसासत्यमस्तेयंब्रह्मचर्यमकल्पता ॥ ४२ ॥ एतानिमानसान्याहुव्रतेनाहरितुष्टये ॥ एकभक्तंतथानक्तमुपवासमयाचितम् ॥ ४३ ॥ इत्येवंकायिकंपुंसांव्रतमुक्तंनरेश्वर ॥ वेदस्याध्ययनंविष्णोःकीर्तनंसत्यभाषणम् ॥ ४४ ॥ अपैशुन्यमिंदंराजन्वाचिकंव्रतमुत्तमम् ॥ चक्रायुधस्यनामा निसदासर्वत्रकीर्तयेत् ॥ ४५ ॥ नाशौचंकीर्तनेतस्यसैंपवित्रकरोयतः ॥ वर्णाश्रमाचारवतापुरुषेणपरःपुमान् ॥ ४६ ॥ विष्णुराराध्यतेपंथानींन्यःसंतो षकारणम् ॥ पतिप्रियहिताभिश्चमनोवाक्कायसंयमैः ॥ ४७ ॥ व्रतैराराध्यतेस्त्रीभिर्वासुदेवोदयानिधिः ॥ आगमोक्तेनमार्गेणस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ ४८ ॥ कर्तव्यंकृष्णचंद्रस्यद्विजातिवररूपिणः ॥ त्रयोवर्णास्तुवेदोक्तमार्गाराधनतत्पराः ॥ ४९ ॥ स्त्रीशूद्रादयएवस्युर्नाम्नाऽऽराधनतत्पराः ॥ नपूजनेनैवजनैर्न व्रतैरपिमाधवः ॥ ५० ॥ तुष्यतेकेवलंभक्तिप्रियोऽसौसमुदाहृतः ॥ स्त्रीणांपतिव्रतानांतुपतिरेवहिदैवतम् ॥ ५१ ॥ सतुपूज्योविष्णुभक्तयामनोवाक्कायकर्म भिः ॥ कर्तव्यंश्रद्धयाविष्णोर्श्चितयित्वापतिंतदि ॥ ५२ ॥ शूद्राणांचैवभवतिनाम्नावैदेवताचनम् ॥ सर्वेष्यागममार्गेणकुर्युर्वेदानुकारिणा ॥ ५३ ॥ स्त्री णामप्यधिकारोऽस्तिविष्णोराराधनादिषु ॥ पतिप्रियरतानांचअुतिरेषासनातनी ॥ ५४ ॥ स्वैंकुलोचितधर्मेणयद्यस्यविहितंव्रतम् ॥ तत्तदेवाचरेद्यस्तुते ॥ १०६ ॥

१ मरणांतमवाप्नोति स सेव्यो हरिरुच्यते–इ० पा० । २ अनंतकारणम्–इ० पा० । ३ जन्मभयावर्तः–इ० पा० । ४ कोमलाः–इ० पा० । ५ विश्वमस्तीति सोऽच्युतः–इ० पा० । ६ अच्युतः–इ० पा० । ७ तवभूपते–इ० पा० । ८ अकल्कता–इ० पा० । ९ भवति नान्यथा–इ० पा० । १० हितं धर्मम्–इ० पा० । ११ सदाशुद्धिविधायिनः–इ० पा० । १२ सोयम्–इ० पा० । १३ पिंडमहणधर्मेण–इ० पा० ।

नतुष्यतिकेशवः ॥ ५५ ॥ हविषाग्नौजलेपुष्पैर्ध्यानेनहृदयेहरिम् ॥ यजंतिसूरयोनित्यंजपेनरविमंडले ॥ ५६ ॥ अहिंसाप्रथमंपुष्पंद्वितीयंकरणग्रहः ॥ तृतीयकंभूतदयाचतुर्थंक्षांतिरेवच ॥ ५७ ॥ शमस्तुपंचमंपुष्पंदमःषष्ठंचसप्तमम् ॥ ध्यानंसत्यंचाष्टमंचह्येतैस्तुष्यतिकेशवः ॥ ५८ ॥ एतैरेवाष्टभिःपुष्पै स्तुष्यत्येवार्चितोहरिः ॥ पुष्पांतराणिसंत्येवबाह्यानिमनुजोत्तम ॥ ५९ ॥ भक्त्याकृतानियैर्विष्णुःपूजितःपरितुष्यति ॥ वारुणंसलिलंपुष्पंसौम्यंघृत पयोदधि ॥ ६० ॥ प्राजापत्यंतथान्नादिआग्नेयंधूपदीपकम् ॥ फलपुष्पादिकंचैववानस्पत्यंतुपंचमम् ॥ ६१ ॥ पार्थिवंकुशमूलाद्यंवायव्यंगंधचंद नम् ॥ श्रद्धाख्यंविष्णुपुष्पंचवाद्यंविष्णुपदंस्मृतम् ॥ ६२ ॥ एभिस्तुपूजितःपुष्पैरपिविष्णुःप्रसीदति ॥ सूर्योग्निर्ब्राह्मणोगावोवैष्णवःखंमरुज्जलम् ॥ ६३ ॥ भूरात्मासर्वभूतानिपूजास्थानानिवाहरेः ॥ सूर्य्येतुमंत्रजाप्येनहविषाग्नौयजेत्ततः ॥ ६४ ॥ आतिथ्येनतुविप्राग्र्येगोपुग्रासरसादिना ॥ वैष्णवेवंधुसत्कृ त्याहृदयेध्याननिष्ठया ॥ ६५ ॥ वायौमुख्यधियातोयेद्रव्यैस्तोयपुरस्कृतैः ॥ स्थंडिलेमंत्रहृदयैर्भोगैरात्मानमात्मनि ॥ ६६ ॥ क्षेत्रज्ञंसर्वभूतेषुसम त्वेनार्चयद्विभुम् ॥ धिष्ण्येष्वेतेषुतद्रूपंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ ६७ ॥ युक्तंचतुर्भुजंशांतंध्यायन्नर्च्चेत्समाहितः ॥ ब्राह्मणैःपूजितैरेवपूजितोयंनसंशयः ॥ ६८ ॥ निर्भर्त्सितैश्चतैर्भूपभवेन्निर्भर्त्सितोविभुः ॥ निगमोधर्मशास्त्रंचयदाधारेप्रवर्तते ॥ ६९ ॥ विप्रास्तेवैष्णवीमूर्तिःपावनीपरमामता ॥ ७० ॥ सर्वंशुभंजग तिधर्मतएवलभ्यंधर्मोगतिर्निगमतोनृपधर्मशास्त्रात् ॥ नूनंतयोरपिगतिर्भुविभूमिदेवास्तैरर्चितैरिहजगत्पतिरर्चितःस्यात् ॥ ७१ ॥ नयज्ञयोगैर्नतपो भिरन्यैर्नयोगयुक्त्यानसमर्चनेन ॥ तथाविभुस्तुष्यतिदेवदेवोयथामहीदैवततोपणेन ॥ ७२ ॥ ब्रह्मण्योब्रह्मविद्ब्रह्माब्रह्मवेदप्रवर्तकः ॥ ब्राह्मणैरेवतुष्येततो पितंब्रह्मदैवतम् ॥ ७३ ॥ नरकेपिचिरंमग्नाःपूर्वजायेकुलद्वये ॥ तदैवयांतितेस्वर्गंयदार्च्चंतिसुतोहरिम् ॥ ७४ ॥ किंतेषांजीवितेनेहपशुवच्चेष्टितेनकिम् ॥ येषांनप्रवणंचित्तंवासुदेवेजगन्मये ॥ ७५ ॥ ध्यानंतस्यप्रवक्ष्यामियन्नदृष्टंतुकेनचित् ॥ श्रूयतांभूपकैवल्यंकैवलंमलवर्जितम् ॥ ७६ ॥ यथादीपोनिवात स्थोनिश्चलोवायुवर्जितः ॥ प्रज्वलन्नाशयेत्सर्वमंधकारंमहामते ॥ ७७ ॥ तद्वद्दोषविहीनात्माभवत्येवनिरामयः ॥ निरीशोनिश्चलोवीरोनमित्रंनरि

१ पुष्पमिंद्रियनिग्रहः । सर्वभूतदया पुष्पं क्षांतिपुष्पं विशिष्यते । शमः पुष्पं दमः पुष्पं ध्यानपुष्पं च सप्तमम् ॥ सत्यं चैवाष्टमं पुष्पमेतैस्तुष्यति केशवः ।–इ० पा० । २ पार्थिवं कुशमूलाद्यम्–इ० पा० । ३ पुष्पांतराणि सत्यं च वाद्यं विष्णुपदं स्मृतम्–इ० पा० । ४ एतैरेव तु तुष्येत यतो भक्तिप्रियोऽच्युतः–इ० पा० । ५ भूतात्मा–इ० पा० । ६ वर्षं तु विद्यया त्रय्या ह विषाग्नौ जपेत्तु तम्–इ० पा० । ७ स द्विजो वैष्णवी मूर्तिः कीर्तितः पावनी नृणाम्–इ० पा० । ८ नित्यं मलविवर्जितम्–इ० पा० । ९ वह्निरूपधृक्–इ० पा० । १० नृपोत्तम–इ० पा० । ११ इतः परं पुस्तकांतरेषु पद्यपाठा अन्यविधा एव संति तेच श्लोकाः– " निराशो निश्चलो भूप वैरमैत्रीविवर्जितः ॥ शोकदुःखभयद्वेषलोभमोहभ्रमादिभिः ॥ १ ॥ विषयैरिंद्रियाणां च कृष्णध्यायी विमुच्यते ॥ यथा ज्वालाप्रसंगे न दीपस्तैलं प्रशोषयेत् ॥ २ ॥ तथा ध्यानप्रसंगेन कर्मणोपि क्षयोभवेत् ॥ तद्ध्यानं द्विविधं तस्य प्रोक्तं शंकरपूर्वकैः ॥ ३ ॥ निर्गुणं सगुणं वापि तत्राद्यंशृणु मानद ॥ केवलं ज्ञानदृष्ट्यासौ दृश्यते योगयुक्ति भिः ॥ ४ ॥ परमात्मपरे राजन्सततं ध्यानतत्परैः ॥ हस्तपादविहीनश्च सर्वं गृण्हाति गच्छति ॥ ५ ॥ " इति ।

पुस्तथा ॥ ७८ ॥ शौकहर्षौविषादश्चनलोभोमत्सरोभ्रमः ॥ संभ्रमालापमोहैश्चसुखदुःखैर्विमुच्यते ॥ ७९ ॥ विषयैश्चापिसर्वैश्चइंद्रियाणांप्रमुच्यते ॥ तदासकेवलज्ञानीकैवल्यत्वंप्रजायते ॥ ८० ॥ ज्वालाकर्मप्रसंगेनदीपस्तैलंप्रशोषयेत् ॥ वर्त्याधारेणराजेंद्रनिर्द्वन्द्वोवायुवर्जितः ॥ ८१ ॥ कज्जलंवमतेपश्चात्तैलस्यापिमहामते ॥ कृष्णासंदृश्यतेरेखादीपस्याग्रेमहामते ॥ ८२ ॥ स्वयमाकृष्यतत्तैलंतेजसानिर्मलोभवेत् ॥ कायेचांतःस्थितस्तद्वत्कर्मतैलंप्रशोषयेत् ॥ ८३ ॥ विषयान्कज्जलंकृत्वाप्रत्यक्षान्संप्रदर्शयेत् ॥ ज्वालावन्निर्मलोभूत्वास्वयमेवप्रकाशयेत् ॥ ८४ ॥ क्रोधलोभादिभिःसंज्ञैर्वायुभिःपरिवर्जितः ॥ निःस्पृहोनिश्चलोभूत्वातेजश्चस्वयमुज्ज्वलेत् ॥८५॥ त्रैलोक्यंपश्यतेसर्वंस्वस्थानस्थंस्वतेजसा ॥ केवलज्ञानरूपोयंमयातेपरिकीर्तितः ॥८६॥ ध्यानंचैवप्रवक्ष्यामिद्विविधंतस्यचक्रिणः ॥ केवलज्ञानरूपेणदृश्यतेपरचक्षुषा ॥ ८७ ॥ योगयुक्तामहात्मानःपरमार्थपरायणाः ॥ यंनपश्यंतिमुग्धास्तुसर्वज्ञंसर्वदर्शकम् ॥ ८८ ॥ हस्तपादविहीनश्चसर्वत्रपरिगच्छति ॥ सर्वंगृह्णातित्रैलोक्यंस्थावरंजंगमंपुनः ॥ ८९ ॥ नासामुखविहीनस्तुघ्रातिभक्षतिभूपते ॥ अकर्णःशृणुतेसर्वंसर्वसाक्षीजगत्पतिः ॥ ९० ॥ अरूपोरूपसंबद्धःपंचवर्गवशंगतः ॥ सर्वलोकस्ययःप्राणःपूज्यतेसचराचरैः ॥९१॥ अजिह्वोवदतेसर्वंवेदशास्त्रानुगंतथा ॥ अत्वचःस्पर्शमेवापिसर्वेषामेवविंदति ॥ ९२ ॥ सदानंदोविविक्ताक्षएकरूपोनिराश्रयः ॥ निर्गुणोनिर्ममोव्यापीसगुणोनिर्मलोनघः ॥ ९३ ॥ अवश्यःसर्ववश्यात्मासर्वदःसर्ववित्तमः ॥ तस्यमातानचैवास्तिसर्वैसर्वमयोविभुः ॥ ९४ ॥ एवंसर्वमयंध्यानंयश्चपश्यत्यनन्यधीः ॥ सयातिपरमंस्थानममूर्त्तममृतोपमम् ॥ ९५ ॥ द्वितीयंतुप्रवक्ष्यामितच्छृणुष्वमहामते ॥ मूर्त्ताकारंतुसाकारंनिराकारंनिरामयम् ॥ ९६ ॥ ब्रह्मांडंसर्वमतुलंवासितंयस्यवासनात् ॥ सतस्माद्वासुदेवस्तुप्रोच्यतेनृपनंदन ॥ ९७ ॥ वर्षमाणस्यमेघस्ययद्भासातस्यतद्भवेत् ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशंचतुर्बाहुंसुरेश्वरम् ॥ ९८ ॥ दक्षिणेशोभतेशंखोहेमरत्नविभूषितः ॥ कौमोदकीगदातस्यमहासुरविनाशिनी ॥ ९९ ॥ वामेचशोभतेवीरहस्तेतस्यमहात्मनः ॥ महापद्मंसुगंधाढ्यंतस्यदक्षिणहस्तगम् ॥ १०० ॥ शोभमानंसदैवास्तेसायुधंकमलश्रियम् ॥ कंबुग्रीवंसुवृत्तास्यंपद्मपत्रनिभेक्षणम् ॥ ॥ १०१ ॥ राजमानंहृषीकेशंदशनैःकुंदसंनिभैः ॥ गुडाकेशस्ययस्यास्तेअधरोविद्रुमाकृतिः ॥ १०२ ॥ शोभतेपुंडरीकाक्षःकिरीटेनापिभास्व

१ त्वग्विहीनः स्पृशेत्सर्वं शीतोष्णादि नराधिप–इ० पा० । २ अदृश्यः सर्वदृश्यात्मा–इ० पा० । ३ पाता–इ० पा० । ४ तस्य ध्यानं महात्मनः–इ० पा० । ५ निरालंबम्–इ० पा० ६ विधिपूर्वकैः–इ० पा० । ७ महामणिविचित्रितः–इ० पा० । ८ पद्मं चक्रं जगत्पतेः–इ० पा० । ९ रत्नसंनिभैः–इ० पा० । १० पद्मनाभाख्यः–इ० पा० ।

ता ॥ विशालेनापिरूपेणकेशवस्तुसुवक्षसा ॥ १०३ ॥ कोस्तुभेनांकितेनैवराजमानोजनार्दनः ॥ सूर्यतेजःप्रतीकाशकुंडलाभ्यांप्रभातिच ॥ १०४ ॥ श्रीवत्सांकेनपुण्येनसर्वदाराजतेहरिः ॥ केयूरकंकणैर्हारैर्मौक्तिकैर्ऋक्षसन्निभैः ॥ १०५ ॥ वपुषाभ्राजमानस्तुविजयोजयतांवरः ॥ भ्राजतेसोऽपिगोविंदोहेमवर्णेनवाससा ॥ १०६ ॥ मुद्रिकाभिस्तुयुक्ताभिरंगुलीषुविराजते ॥ सर्वायुधैःसुसंपूर्णैर्दिव्यैराभरणैर्हरिः ॥ १०७ ॥ वैनतेयसमारूढोलोककर्त्ताजगत्पतिः ॥ एवंयोध्यायतेनित्यमनन्यमनसानरः ॥ १०८ ॥ मुच्यतेसर्वपापेभ्योविष्णुलोकंसगच्छति ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंध्यानभेदंजगत्पतेः ॥ १०९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येभगवद्ध्यानवर्णनंनामचतुरशीतितमोऽध्यायः ॥ ८४ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ साधुसाधुमुनिश्रेष्ठलोकानुग्रहकारक ॥ विष्णोर्ध्यानंत्वयाप्रोक्तंसगुणंनिर्गुणंचयत् ॥ १ ॥ अधुनालक्षणंब्रूहिभक्तेःसाधुकृपाकर ॥ यादृशीक्रियतेयेनयथायत्रयदातथा ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्तमाकर्ण्यनृपोत्तमस्यमुनिःप्रहृष्टोनिजगादभूपम् ॥ शृणुष्वराजन्निखिलाघहारिणींभक्तिंहरेस्तेप्रददामि[illegible]क् ॥ ३ ॥ अथभक्तिंप्रवक्ष्यामिविविधांपापनाशिनीम् ॥ विविधाभक्तिरुद्दिष्टामनोवाक्कायसंभवा ॥ ४ ॥ लौकिकीवैदिकीचापिभवेदाध्यात्मिकीतथा ॥ ध्यानधारणयाबुद्ध्यावेदानांस्मरणंहियत् ॥ ५ ॥ विष्णुप्रीतिकरीचैषामानसीभक्तिरुच्यते ॥ मंत्रवेदसमुच्चारैरविश्रांतविचिंतनैः ॥ ६ ॥ जाप्यैश्चारण्यकैश्चैववाचिकीभक्तिरुच्यते ॥ व्रतोपवासनियमैःपंचेंद्रियजयेनच ॥ ७ ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिनी ॥ भूषणैर्हेमरत्नांकैश्चित्राभिर्वाग्भिरेवच ॥ ८ ॥ वासःप्रतिसरैःसूत्रैःपावकव्यजनोच्छ्रितैः ॥ नृत्यवादित्रगीतैश्चसर्वबल्युपहारकैः ॥ ९ ॥ भक्ष्यभोज्यान्नपानैश्चयापूजाक्रियतेनरैः ॥ नारायणंसमुद्दिश्यभक्तिःसालौकिकीमता ॥ १० ॥ कायिकीसैवनिर्दिष्टाभक्तिःसर्वार्थसाधिकी ॥ ऋग्यजुःसामजाप्यानिसंहिताध्ययनानिच ॥ ११ ॥ क्रियंतेविष्णुमुद्दिश्यसाभक्तिर्वैदिकोच्यते ॥ वेदमंत्रहविर्यागैःक्रियायावैदिकीमता ॥ १२ ॥ दर्शेचपौर्णमास्यांचकर्त्तव्यंचाग्निहोत्रकम् ॥ प्राशनंदक्षिणादानंपुरोडाशंचरुक्रिया ॥ १३ ॥ इष्टिर्धृतिःसोमपानंयाज्ञियंकर्मसर्वशः ॥ अग्निभूम्यनिलाकाशद्युतिशंकरभास्क

---

१ विलासी लक्ष्मलक्ष्मी च केशवःकौस्तुभांकितः ॥ जनार्दनःसूर्यतेजःकुंडलाभ्यांविराजितः ॥ १ ॥ केयूरहारकटककटिसूत्रांगुलीयकैः ॥ विराजतेभ्राजमानोवपुषालंकृतेनच ॥ २ ॥ वाससाहेमवर्णेनप्रावृतोगरुडासनः ॥ ध्यातव्यःस्वगुणोराजन्भक्ताघौघहरोहरिः ॥ ३ ॥ एवंतेध्यानमुद्दिष्टंद्विविधंनृपसत्तम । यत्कृत्वामुच्यतेपापैर्मनोवाक्कायसंभवैः ॥ ४ ॥ यंयंचाभिलषेत्कामंतंतंप्राप्नोतिनिश्चितम् ॥ पूज्यतेदेववर्गैश्चविष्णुलोकंसगच्छति॥५॥–इ० पा० २ वेदमंत्रनमस्कारैः–इ० पा० । ३ जितेंद्रियविबोधितैः–इ० पा० । ४ अत्र पाठभेदश्लोकाः– " सिद्धिविधायिनी । पाद्यार्घ्याद्युपचारैश्चनृत्यवादित्रगीतकैः ॥ बलिभिर्जागरार्चाभिर्लौकिकीभक्तिरीरिता ॥ १ ॥ ऋग्यजुःसामजप्यैश्चसंहिताध्ययनादिभिः ॥ हविर्होमक्रियाभिश्चयाभक्तिःसाहुवैदिकी ॥ २ ॥ दर्शश्चपौर्णमासश्चविषुवादिषुयःपुनः ॥ यागःसंकीर्तितोविज्ञैर्वैदिकीभक्तिसाधकः ॥ ३ ॥"

रम् ॥ १४ ॥ तमुद्दिश्यकृतंकर्मतत्सर्वंविष्णुदैवतम् ॥ आध्यात्मिकीतिविविधाब्रह्मभक्तिस्थितानृप ॥ १५ ॥ सांख्यास्त्र्यायोगसंजातां शृणुभूपथथोदिताम् ॥ चतुर्विंशातितत्त्वानिप्रधानादीनिसंख्यया ॥ १६ ॥ अचेतनानिभोग्यानिपुरुषःपंचविंशकः ॥ चेतनःससमुद्दिष्टोकर्तोभोक्ताच कर्मणाम् ॥ १७ ॥ आत्मानित्योव्ययश्चैवअधिष्ठाताप्रयोजकः ॥ पुरुषोऽव्यक्तनित्यःस्यात्कारणंचमहेश्वरः ॥ १८ ॥ तत्वसर्गोभावसर्गोभूतसर्गश्चतत्व तः ॥ संख्यायाःपरिसंख्यायाः प्रधानंचगुणात्मकम् ॥ १९ ॥ ज्ञात्वासाधर्म्यवैधर्म्यप्रधानंचविधर्मिच ॥ कारणंब्रह्मणश्चैवकामित्वमिदमुच्यते ॥ २० ॥ प्रयोज्यत्वंप्रधानस्यवैधर्म्यमिदमुच्यते ॥ सर्वत्रकर्तृताब्रह्मपुरुषस्याप्यकर्तृता ॥ २१ ॥ अचेतनप्रधानेनसमत्वमिदमुच्यते ॥ तत्वांतरंचतत्वानां कार्यकारणमेवच ॥ २२ ॥ प्रयोजनंप्रयोज्यत्वंज्ञात्वातत्वप्रसंख्यया ॥ संख्यातमुच्यतेप्राज्ञैर्विंजयार्थविचिंतकैः ॥ २३ ॥ इतिमत्वास्यसद्भावंतत्वंसं ख्यायचतत्वतः ॥ ब्रह्मतत्वाधिकंचापिभूँततत्वंविदुर्बुधाः ॥ २४ ॥ सांख्यैःकृताभक्तिरेषाभक्तिराध्यात्मिकीस्मृता ॥ योगजामापतेर्भूपशृणुभक्तिंवदा म्यहम् ॥ २५ ॥ प्राणायामपरोनित्यंध्यानवान्नियतेंद्रियः ॥ भैक्ष्यभक्षव्रतीचापिसर्वप्रत्याहृतेन्द्रियः ॥ २६ ॥ धारणंहृदयेकृत्वाध्यायमानोमहेश्वरम् ॥ हृत्पद्मकर्णिकासीनंपीतवस्त्रंसुलोचनम् ॥ २७ ॥ पश्यन्नद्योतितमुखंब्रह्मसूत्रकटीतटम् ॥ श्वेतवर्णंचतुर्बाहुंवरदाभयहस्तकम् ॥ २८ ॥ योगजामान सीसिद्धिर्विष्णुभक्तिःपरास्मृता ॥ यएवंभक्तिमान्देवंविष्णुभक्तिःसउच्यते ॥ २९ ॥ एवंभक्तिःसमुद्दिष्टाविविधानृपनंदन ॥ सात्विकीराजसीचैवतामसीभेदतास्त्रिधाः ॥ ३० ॥ नानाप्रकाराविज्ञेयाविष्णोरमिततेजसः ॥ यथाग्निःसुसमृद्धार्चिःकरोत्येधांसिभस्मसात् ॥ ३१ ॥ पापानिभगवद्भक्तिस्त थादहतितत्क्षणात् ॥ ३२ ॥ यावज्जनोनभृणुतेभुविविष्णुभक्तिंसाक्षात्सुधारसमशेषसंकसारम् ॥ तावज्जरामरणजन्मशताभिघातदुःखानितानिलभते बहुदेहजानि ॥ ३३ ॥ संकीर्तितश्चितितकीर्तिरंतःश्रुतानुभावोभगवाननंतः ॥ समंततोघंविनिहंतिमेघंवायुर्यथाभानुरिवांधकारम् ॥ ३४ ॥ नदानदे वाचेनयागतीर्थस्नानश्रुताचारतपःक्रियाभिः ॥ तथाविशुद्धिंलभतेंतरात्मायथाहृदिस्थेभगवत्यनंते ॥ ३५ ॥ कथाविशुद्धानरनाथतथ्यास्ताएवपथ्या हरिनाथतथ्याः ॥ संकीर्तितायत्रपवित्रमूर्तेःसंश्रूयतेचश्रुतसाधुकीर्तिः ॥ ३६ ॥ धन्योसिधीरधरणीधरधर्मधुर्य्यध्यानेकतानहृदयःपुरुषो

१ विश्वदैवतम्–इ० पा०। २ राजेंद्र–इ० पा० ,सचेतनो हि राजेंद्र–इ० च पा०। ३ व्यक्तिस्थश्चेतनोनित्यःकारणानांचकारणम्–इ०पा०। ४ च प्रसंख्यातम्–इ० पा०। ५ पुस्त कांतरेचन्यथापाठः–" गुणात्मनः । कारणंब्रह्मणश्चसाधर्म्यमिदमुच्यते ॥ नानात्वंचाऽवैधर्म्यप्रधानस्यविदुर्बुधाः ॥" इति। ६ सर्वतत्त्वार्थचिंतकैः–इ० पा०। ७ ज्ञात्वातत्त्वम्–इ० , तत्त्वातत्त्वम्– इ० च पा०। ८ वक्ष्यामिभक्तिमाध्यात्मिकींशृणु–इ० पा०। ९ भक्तयोविविधाज्ञेयाः–इ० पा०। १० संकीर्त्यतेयाशुपवित्रकीर्तिर्विशुद्धमूर्तीर्निजदत्तभक्तिः–इ० पा०।

त्तमस्य ॥ यन्नैष्ठिकीमतिरसौतवसौभगश्रीःश्रीकृष्णनाथसुकृतःश्रवणेप्रवृत्ता ॥ ३७ ॥ अनाराध्यहरिंभक्त्यावरदंविष्णुमव्ययम् ॥ कुतःश्रेयोभवेद्भूपपुरुषस्यात्ममानिनः ॥ ३८ ॥ मायाजनिरमायोसौभक्त्याराजन्नमायया ॥ साध्यतेसाधुपुरुषःस्वयंजानातितद्भवान् ॥ ३९ ॥ न विद्यतेतेनृपधर्मतत्त्वमज्ञातमेतद्विमलंपुनर्मम् ॥ त्वंपृच्छसेतीर्थपदंप्रसंगात्कथारसंवैष्णवगौरवेण ॥ ४० ॥ नातःपरंपरमतोषविशेषपोषंपश्यामि पुण्यमुचितंचपरस्परेण ॥ संतःप्रसह्ययदनंतगुणाननंतश्रेयोनिधीनधिकभावबुजोभुजंति ॥ ४१ ॥ ब्राह्मणाःसुरभीसत्यश्रद्धायागतपांसिच ॥ श्रुतिस्मृतिदयादीक्षाशांतयस्तननवोहरेः ॥ ४२ ॥ आदित्यश्चंद्रमावायुर्भूमिरापोंऽवरंदिशः ॥ ब्रह्माविष्णुश्चरुद्रश्चसर्वेभूतमयोविभुः ॥ ४३ ॥ विश्वरूपःस्वयंचक्रेजगदेतच्चराचरम् ॥ स्वयंब्राह्मणमाविश्यसदान्नमुपभुंजते ॥ ४४ ॥ ततस्तुतीर्थांस्पदपादरेणून्धराधरात्मालयभूमिदेवान् ॥ परात्मनःपूजयपुण्यलक्ष्मीसर्वस्वभूतानखिलात्मभूतान् ॥ ४५ ॥ ब्राह्मणंविष्णुबुद्ध्यायोविद्वांसंसाधुपश्यति ॥ सएववैष्णवोयश्चस्वस्वकर्मैकनिष्ठितः ॥ ४६ ॥ किंचिदेतन्मयाप्रोक्तंरहस्यंसमयोहिमे ॥ स्नातुंगंतुंचगंगायांनकथावसरोधिकः ॥ ४७ ॥ प्राप्तोयंमाधवोमासःपुण्योमाधवलब्धभः ॥ तस्यापिसप्तमीशुक्लागंगायामतिदुर्लभा ॥ ४८ ॥ वैशाखशुक्लसप्तम्यांजाह्नवीजह्नुनापुरा ॥ क्रोधात्पीतापुनरस्त्यक्ताकर्णरंध्रात्तुदक्षिणात् ॥ ४९ ॥ तस्यांसमचयेद्देवींगंगांगगनमेखलाम् ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनसधन्यःसुकृतीनरः ॥ ५० ॥ तस्यांयस्तर्पयेद्देवान्पितॄन्मर्त्यांयथाविधि ॥ साक्षात्पश्यति तैगंगास्नातकंगतपापकम् ॥ ५१ ॥ नमाधवसमोमासोनगंगासदृशीनदी ॥ दुर्लभःखलुयोगोयंहरिभक्त्यैवलभ्यते ॥ ५२ ॥ विष्णुपादोदकोद्भूताब्रह्मलोकादुपागता ॥ त्रिभिःस्रोतोभिरश्रांताया पुनातिजगत्त्रयम् ॥ ५३ ॥ स्वर्गारोहणनिःश्रेणीसततानंदकारिणी ॥ अनेकदुरितोद्गारहारिणीदुर्गतारिणी ॥ ५४ ॥ श्रीमद्देशजटाजूटवासिनीदुःखनाशिनी ॥ भजमानजनस्वांतकान्तकेलिंविनाशिनी ॥ ५५ ॥ सगरान्वयनिर्वाणकारिणीधर्मधारिणी ॥ त्रिमार्गचारिणीदेवीलोकालंकृतिकारिणी ॥ ५६ ॥ दर्शनस्पर्शनस्नानकीर्त्तनध्यानसेवनैः ॥ पुण्यानपुण्यान्पुरुषान्पावयंतीसहस्रशः ॥ ५७ ॥ गंगागंगेतिगंगेतियेस्मरंतिसदाध्यमितीरितम् ॥ सुदूरस्थेश्चतत्पापंहंतिजन्मत्रयार्जितम् ॥ ५८ ॥ योजनानांसहस्रेषुगंगांयःस्मरतेनरः ॥ अपिदुष्कृतकर्मासोलभतेपरमांगतिम् ॥ ५९ ॥ वैशाखेशुक्लसप्तम्यांदुर्लभासाविशेषतः ॥ प्राप्यतेजगतीपालहरिविप्रप्रसादतः ॥ ६० ॥ नमाधवसमोमासोनमाधवसमोविभुः ॥ गतोहिदुरितांभोधौमज्जमानजनस्ययः ॥ ६१ ॥ दत्तंजप्तंहुतंस्नानंयद्वत्तयामासिमाधवे ॥ तदक्षयंभवेद्भूपपुण्यंकोटिशताधिकम् ॥ ६२ ॥ यथादेवेषुविश्वात्मादेवोना

१ सभाज्य संपूजय पुण्यलक्ष्मी सर्वस्वभूतान्–इ० पा० ।

रायणोहरिः ॥ यथाजप्येषुगायत्रीसरितांजाह्नवीतथा ॥ ६३ ॥ यथोमासर्वनारीणांतपतांभास्करोयथा ॥ आरोग्यलाभोलाभानांद्विपदांब्राह्मणो यथा ॥ ६४ ॥ परोपकारःपुण्यानांविद्यानांनिगमोयथा ॥ मंत्राणांप्रणवोयद्वद्धचानानामात्मचिंतनम् ॥ ६५ ॥ सत्यंस्वधर्मवर्तित्वंतपसांचय थावरम् ॥ शौचानामर्थशौचंचदानानामभयंयथा ॥ ६६ ॥ गुणानांचयथालोभक्षयोमुख्योगुणःस्मृतः ॥ मासानांप्रवरोमासस्तथासौमाधवोमतः ॥६७॥ तत्रयत्क्रियतेश्राद्धंयज्ञदानमुपोषणम् ॥ तपोध्ययनपूजादितदक्षयफलंस्मृतम् ॥ ६८ ॥ वैशाखांतानिपापानिसूर्यौतानितमांसिच ॥ परापकारपैशुन्य प्रांतानिसुकृतानिच ॥ ६९ ॥ कार्तिकेमासियत्किंचित्तुलासंस्थेदिवाकरे ॥ स्नानदानादिकंराजंस्तत्पराधंगुणंभवेत् ॥ ७० ॥ तस्मात्सहस्रगुणितंमाघेम करगेरवौ ॥ ततोपिशतसंख्यातंवैशाखेमेषगेरवौ ॥ ७१ ॥ तेधन्यास्तेसुकृतिनोनरावैशाखमासिये ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनपूजयंतिमधुद्विषम् ॥ ७२ ॥ प्रातःस्नानंचवैशाखेयज्ञदानमुपोषणम् ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचमहापातकनाशनम् ॥ ७३ ॥ पुनःकलियुगेराजन्नेतद्वोप्यंभविष्यति ॥ अश्वमेधादिकंयस्मा न्माहात्म्यंमाधवस्ययत् ॥ ७४ ॥ अश्वमेधमखःपुण्यःकलौनैवप्रवर्तते ॥ एषमाधवमासस्यहयमेधसमोविधिः ॥ ७५ ॥ अश्वमेधस्ययत्पुण्यंस्वर्गमोक्षफ लप्रदम् ॥ नवेत्स्यंतिकलौपापाजनादुरितबुद्धयः ॥७६॥ तस्मिन्भवैनरैःपापैर्गतव्यंनरकार्णवे ॥ अतस्तुविरलस्तस्यप्रचारोयेननिर्मितः ॥ ७७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येपंचाशीतितमोऽध्यायः॥८५॥ सूतउवाच ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यमहात्मनः॥ अंबरीषश्चराजर्षिर्विस्मितो वाक्यमब्रवीत् ॥ १ ॥ अंबरीषउवाच ॥ मार्गशीर्षादिकान्मासान्हित्वापुण्यान्महामुने ॥ सर्वमासाधिकेमासेवैशाखंकिंप्रशंससि ॥ २ ॥ सर्वेभ्योप्यधिकः कस्मान्माधवोमाधवप्रियः॥कोविधिस्तत्रकिंदानंकिंतपःकाचदेवता॥३॥तत्पादांभोजरजसापावितस्यचमेमुने ॥ उपदेशप्रसादेनप्रसादंकर्तुमर्हसि ॥ ४ ॥ धर्मज्ञोधर्ममार्गाणांसुद्धर्तासिमहामुने ॥ त्वमेकोखिलतत्त्वार्थवेत्ताधर्मोपदेशकः ॥५ ॥ कर्तोपदेष्टामंतावानुमंतापिप्रयोजकः ॥ शास्त्रविद्भिर्मुनिवरस्मर्यते समभागिनः ॥ ६ ॥ व्रतसत्रतपोदानैर्यत्फलंसमवाप्यते ॥ धर्मोपदेशनेनैवतत्सर्वंमुपलभ्यते ॥ ७ ॥ तीर्थस्नानंतपोयज्ञकर्मयत्कुरुतेमुने ॥ अर्पित त्फलभागीस्याद्यःप्रवर्तायिताभवेत् ॥ ८ ॥ यद्यदाचरतिश्रेष्ठस्तत्तदेवेतरोजनः ॥ सयत्प्रमाणंकुरुतेलोकस्तदनुवर्तते ॥ ९ ॥ तदर्हतिभवान्धर्ममुपदेष्टुं तदद्भुतम् ॥ इत्थंभोयुरुसंबोधोदेशकालोपपत्तयः ॥ १० ॥ नकेचनतथाभावाश्चेतःशीतलयंतिनः ॥ राज्यलाभादयोप्येतेयथातवसमागमः ॥ ११ ॥ सूतउवाच ॥ अथमंदमृदुस्मेरस्फुरद्दंतप्रभानुगः ॥ अंबरीषंप्रत्युवाचनारदोमुनिसत्तमः ॥ १२ ॥ नारदउवाच ॥ शृणुराजन्प्रवक्ष्यामिहितायजगतस्त

१ स्नानदानादियत्किंचित्तदक्षयफलंस्मृतम्–ङ० पा० । २ उपदेष्टासि वे ङुने–ङ० पा० । ३ अपि यत्क्रियतयालोकान्प्रवर्ततेयितुमेवतत्–ङ० पा० ।

व ॥ विधिमोधवमासस्यपच्छुनोब्रह्मणःपुरा ॥ १३ ॥ दुर्लभेभारतेवर्षेजन्मतस्मान्मनुष्यता ॥ मानुष्येदुर्लभेलोकेस्वस्वधर्मप्रवर्त्तनम् ॥१४॥ ततोपिभ
क्तिर्भूपालवासुदेवेतिदुर्लभा ॥ तत्रापिदुर्लभोमासोमाधवोमाधवप्रियः ॥ १५ ॥ तमवाप्यततोमासंस्नानदानजपादिकम् ॥ कुर्वैतिविधिनायेतुधन्यास्तेकृ
तिनोनराः ॥ १६ ॥ तेषांदर्शनमात्रेणपापिनोपिविकिल्विषाः ॥ भवंतिभगवद्भावभावितायधर्मकांक्षिणः ॥ १७ ॥ माधवेमासियेस्नातंप्रातर्नियमसंयुतैः ॥
तेकोटिवर्षपर्यंतंक्रीडंतेनंदनेवने ॥ १८ ॥ यथानवारिधिसमोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानिनिष्टं
तिमनुष्याणांकलेवरे ॥ यावत्किलमलध्वंसीमासोनायातिमाधवः ॥ २० ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमासस्यतस्यवै ॥ एकादशींसमारभ्यसर्वमासेसमानि
वै ॥ २१ ॥ वैशाखेपूजितोदेवोमाधवोमधुहातुयैः ॥ नानोपचारैरराजेंद्रतैःप्रातंजन्मनःफलम् ॥ २२ ॥ किंकिंनदुर्लभंतरंप्राप्यतेमासिमाधवे ॥ स्नानं
नपरमेशस्यपूजनेनयथाविधि ॥ २३ ॥ नदत्तंनहुतंजप्तंनतीर्थेमरणंकृतम् ॥ यैर्हिनाराधणोनैवघ्यातोनिखिलपापहा ॥ २४ ॥ तेषांजन्मनृणांलोकेज्ञात
व्यंनिष्फलंनृप ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोयोभवेन्नरः ॥२५॥ अदत्वाग्नित्रयंतेयोहितस्यद्रव्यंनिरर्थकम् ॥ तीर्थस्नानादितपसासत्कुलेजन्मलभ्यते ॥ २६ ॥
नदानेनविनाभूपकिंचिदप्युपतिष्ठति ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ २७ ॥ सत्कुलेप्राप्यतेजन्मवैभवंविविधंतथा ॥ सुपुत्रःसुकुलंभूप
धनधान्यंवरस्त्रियः ॥ २८ ॥ सुजन्ममरणंचापिसुभोगाःसुखमेवच ॥ सदादानेधिकाप्रीतिरोदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहा
त्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोभूपवांच्छिताः ॥ ३० ॥ ऊर्जेमासितपोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ३१ ॥
विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिशक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यनरोहरिपदंव्रजेत् ॥ ३२ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योद
येभूपयथातमिस्रंवचःस्त्रर्यभूरिदमादिशन्मे ॥ ३३ ॥ चकारविष्णुर्विपुलप्रचारंमासस्यवैमाधवसंज्ञकस्य ॥ यमस्यगुप्तंवचसाविचिंत्यमनुष्यलोकंगमितं
चकार ॥ ३४ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासिवैष्णवे ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेगंगायाःपावनेनृणाम् ॥ ३५ ॥ रेवायावामहाराजयामुनेसारदेथवा ॥
प्रातस्त्वनुदितेभानौविधानेननृपोत्तम ॥ ३६ ॥ पूजयित्वाचदेवेशंसुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनैःश्रेयोवांच्छितानिसुखानिच ॥ ३७ ॥ अनुभूयतप
स्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्नुयात् ॥ एवंह्यात्वामहाभागमधुसूदनमर्चय ॥ ३८ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनवैशाखेतुविशेषतः ॥ देवमाराध्यगोविन्दंनारायणमनाम
यम् ॥ ३९ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुलंपुत्रधनानिचहरेःपदम् ॥ देवदेवंनमस्कृत्यमाधवंपापनाशनम् ॥ ४० ॥ प्रारभेतव्रतमिदंपौर्णमास्यांमधोर्नृप ॥ यमैश्च
नियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचित्यदायच ॥ ४१ ॥ हविष्यभुग्भूमिशायीब्रह्मचर्यव्रतेस्थितः ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोष्यायन्नारायणंहृदि ॥ ४२ ॥ एवंप्राप्यच

वैशाखीदद्यान्मधुतिलादिकम् ॥ भोजनंद्विजमुख्येभ्योभक्तंयाधेनुंसदाक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयेत्तापितस्यस्नानस्यभूसुरान् ॥ यथालक्ष्मीःप्रियाभूप
माधवस्यजगत्पतेः ॥४४॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ एवंविधियुतोमर्त्यःस्नात्वाद्वादशवत्सरम् ॥ ४५ ॥ उद्यापनंचरेच्छक्त्यामधुसूदनतुष्टये ॥
इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यंकथितंतव ॥ ४६ ॥ यत्पुराब्रह्मणोवक्त्राच्छुतमासीन्मयानृप ॥ ४७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्ये
षडशीतितमोऽध्यायः ॥ ८६ ॥ ७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिन्तयन्मनसाहरिम् ॥१॥ अंबरी
षउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनवैमुने ॥ प्राप्यतेस्नानमात्रेणफलंचैवातिदुर्लभम् ॥ २॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्नल्पायासेनय
न्महत् ॥ फलंसंप्राप्यतेतत्रश्रद्धत्स्वविधिभाषितम् ॥ ३ ॥ धर्मस्यगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाहीश्वरैरपि ॥ मुह्यंतेचात्रविद्वांसोचिंत्यशक्तिहरेःकृतो ॥ ४ ॥ वि
श्वामित्रादयोराजन्धर्माधिक्येनवाहुजाः ॥ ब्राह्मण्यंसमुपायाताःसूक्ष्माधर्मगतिस्त्वतः ॥ ५ ॥ अजामिलोपिभूपालदासीपतिरितिश्रुतः ॥ धर्मपत्नीपरि
त्यागीनित्यंपापपथेस्थितः॥६॥म्रियमाणःसुतस्नेहात्प्रोच्यनारायणेतिच ॥ तद्धचाननामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥७॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहो
यथा ॥ तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ॥ ८ ॥ कानीनस्यमुनेःपौत्राभ्रातृजायाभिगामिनः ॥ गोलकस्यचवैपंडोःपुत्राःकुंडाःस्वयंतथा ॥ ९ ॥
तेपंचापिचभूपालपांडवाद्वौपदीरताः ॥ तेषांचपुण्यश्लोकत्वंसूक्ष्माधर्मगतिस्ततः ॥ १० ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावनाः ॥ विचित्राणि
चभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ११ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवस्थितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ १२ ॥ फलंददातिसुमहत्क
स्मिन्नपिचजन्मनि ॥ सूक्ष्मोधर्मोतिगहनोमीयतेनयथातथा ॥ १३ ॥ नैतत्स्वफलदानस्यश्रूयतेभूपनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छद्मपापार्पातरे
रपि ॥ १४ ॥ तदागत्यकुतक्वापिस्वंफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यःदुरितस्यच ॥ १५ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥
यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १६ ॥ महत्पुण्यंचतत्रापिकारणंमेनिशामय ॥ स्वल्पायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १७ ॥ महापु
ण्यास्ततस्तेस्युःसंततंकर्षकादयः ॥ मंत्रोच्चारंचसिंहादेरायासंबहुलंत्वतः ॥ १८ ॥ पंचगव्यंप्रशस्तंहिव्रतांगत्वेननोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यबाहुल्यंमह
त्त्वंचतदल्पता ॥ १९ ॥ जलाश्यादिप्रवेशस्त्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहच्चैतदितिनैवनियामकम् ॥ २० ॥ फलंयच्चोदितंशास्त्रेतदेवस्त्यान्म ॥१०९॥
हत्तृप ॥ यथाल्पनाशोमहतामहत्राशस्त्थाल्पतः ॥ २१ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणराशिःप्रदह्यते ॥ २२ ॥ हत्यायुतंपापसहस्रमुग्रं गुर्वंगनाकोटिनि
षेवणंच ॥ स्तेयादिपापानिचकृष्णभक्तेरज्ञानजातानिलयंह्रियंते ॥ २३ ॥ विष्णुभक्तिमतावीरयत्किंचित्कियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविद्वद्भ

तदक्षयफलंलभेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योमाधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यनरोभक्त्यातत्तद्वांच्छितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंरत्नंदाराहर्म्यं हयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनरंसशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयोवृद्धिःसुकर्मणः॥२७॥ फलाधिक्यंभवेद्भूपत्वाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यविज्ञेयागतिस्तुविविधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोप्यनुष्ठितोलोकैःसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगंगेनजलेनकालेदेशेपियःस्नानपरोपिभूप ॥ आजन्मतोभावहतोपिदातानशुद्धिमेती तिमतंममैतत् ॥ ३० ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिजीवादेवालयेपक्षिगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशमायांतिकृतोपवासाभावोज्झितानेवगतिंलभंते ॥ ३१ ॥ भोवंतंतोहत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्तावयमस्यवक्तुम् ॥ ३२ ॥ प्रज्वालत्यवर्द्विघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३३ ॥ श्रद्धत्स्वभूपतस्मात्त्वंमाधवस्यफलंप्रति ॥ स्वल्पंचापिशुभंकर्मविकर्मशतनाशनम् ॥ ३४ ॥ यथाहरेर्नामभयेनभूपनश्यंतिसर्वेदुरितस्यवृंदाः ॥ नूनंस्वोमेपगतेविभातेस्नानेनतीर्थेचहरिस्तवेन ॥ ३५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपाप्मानःपन्नगाइव ॥ विद्रवंतिचवेशाखस्नानेनोपासिनिश्चितम् ॥ ३६ ॥ गंगायांनर्मदायांवास्नात्वामेपगतेरवौ ॥ पापप्रशमनस्तोत्रंयःपठेद्भक्तिभावतः ॥ ३७ ॥ एककालंद्विककालंवात्रिसंध्यमपिभूपते ॥ सयातिपरमंस्थानंसर्वपापविवर्जितः ॥ ३८ ॥ अंबरीषमहत्पुण्यप्राप्तयेकुरुवीक्षणम् ॥ माधवेमासिवैस्नानंप्रातर्नियमसंस्थितः ॥ ३९ ॥ यदानर्त्तपुरेप्रोक्तंवसतांवर्षकोटिभिः ॥ तत्प्रातर्माधवेमासिक्षणेनैकेनलभ्यते ॥ ४० ॥ इहार्थेयत्पुरावृत्तंतदाकर्णयभूपते ॥ भार्ययासहसंवादंदेवशर्माद्विजन्मनः ॥ ४१ ॥ रेवातीरेसुपुण्येचतीर्थेचामरकंटके ॥ कौशिकस्यसुतोजातोदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ ४२ ॥ धनपुत्रविहीनस्तुबहुदुःखसमन्वितः ॥ दारिद्र्येणसुदुःखेनसर्वदेवप्रपीडितः ॥ ४३ ॥ पुत्रोपार्थंनस्यापिदिवारात्रोप्रचिंतयेत् ॥ एकदातुप्रियातस्यसुमनानामसुव्रता ॥ ४४ ॥ भर्तारंचिंतयोपेतमधोमुखमलक्षयत् ॥ समालोक्यतदाकांतंतमुवाचयशस्विनी ॥४५॥ दुःखजालेरसंख्येस्तुतवाचित्तंप्रकर्षितम् ॥ व्यामोहेनप्रमूढोसित्यजंचिंतांमहामते ॥४६॥ ममदुःखंसमाचक्ष्वस्वस्थोभवसुखंव्रज ॥ नास्तिचितासमंदुःखंकायशोषणमेवहि ॥४७॥ तांसंत्यज्यप्रवर्त्तैतससुखेनप्रमोदते ॥ चिंतायाःकारणंविप्रकथयस्वममप्रभो ॥४८॥ नारदउवाच ॥ प्रियावाक्यंससंश्रुत्यदेवशर्मामहामतिः ॥ उवाचवचनंप्रीतोदुःखितोपिसतीसखः॥४९॥ देवशर्मोवाच ॥ यत्त्वयाचिंतितंभद्रेकिंचिदुःखस्यकारणम् ॥ तत्सर्वंतुप्रवक्ष्या

---

१ इयमेव देवशर्मसुमनःकथा द्वितीये भूमिखंडे यथानुपूर्वीकानुवर्णिता । सैवेह वैशाखमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरुदिता । अन्येषु पुस्तकेषु नास्ति । परमेकस्मिंल्लिखितपुस्तके समुपलब्धा । अतस्तथैवात्र स्थापितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । नात्रानवधानदोषःशंकनीयः ।

मिश्रुत्वाचैवावधार्यताम् ॥ ५० ॥ नजानेकेनपापेनधनहीनोस्मिसुव्रते ॥ तथापुत्रविहीनोस्मिएतद्दुःखस्यकारणम् ॥ ५१ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ श्रूयताम
भिधास्यामिसर्वंसदेहनाशनम् ॥ स्वरूपसुपदेशस्यसर्वविज्ञानदर्शनम् ॥५२॥ संतोषएवपरमंपुण्यंसौख्यादिकारणम् ॥ असंतोषःपरंपापमित्याहभगवान्ह
रिः ॥ ५३ ॥ लोभःपापस्यवीजोयंमोहोमूलंचतस्यवै ॥ असत्यंतस्यहिस्कंधोमहाशाखासुविस्तरात् ॥ ५४ ॥ मदकौटिल्यपत्राणिकुबुद्धचापुष्पितः
सदा ॥ अनृतंतस्यसौगंध्यमज्ञानंफलमेवच ॥५५॥ कुत्स्यंपाषंडचौराश्चक्रूराःकूटाश्चपापिनः ॥ पक्षिणोमोहवृक्षस्यमहाशाखासमाश्रिताः ॥ ५६ ॥ अज्ञा
नंसुफलंतस्यरसोधर्मफलस्यहि ॥ भावोदकेनसंवृद्धिस्तस्यश्रद्धाकृतप्रिया ॥ ५७ ॥ अधर्मेपुरसस्तस्यउत्कृष्टैर्मधुरायते ॥ तादृशैश्चफलैश्चैवसफलोलो
भपादपः ॥ ५८ ॥ तस्यच्छायांसमाश्रित्ययोनरःपरिवर्तते ॥ फलानितस्यसोश्नातिस्वपक्वानिदिनेदिने ॥ ५९ ॥ फलानांचरसेनापिअधर्मेनतृप्ति
पितः ॥ ससंपुष्टोभवेन्मर्त्यःपतनायप्रयच्छति ॥ ६० ॥ तस्मात्त्वंचिंतांपरिश्रित्यस्वामिलोभेनकारयेत् ॥ धनपुत्रकलत्राणांचिंतामेतांनकारयेत् ॥ ६१ ॥
योहिविद्वान्नचेत्कांतमूर्खाणांपथमेवहि ॥ मृषाचिंतयतेनित्यंदिवारात्रौविमोहितः ॥ ६२ ॥ शुभार्थंचप्रविंदामिकथंपुत्रानहंलभे ॥ एवंचिंतयतेनित्यंदिवा
रात्रौविमोहितः ॥ ६३ ॥ क्षणमेकंप्रपश्येत्सचिंताग्न्येमहत्सुखम् ॥ पुनश्चैतन्यमायातिमहादुःखेनपीड्यते ॥ ६४ ॥ चिंतामोहौपरित्यज्यअनुवर्तनम्वर्त
द्विज ॥ संसारेनास्तिसंबंधःकेनसार्धमहामते ॥ ६५ ॥ मित्राश्चबांधवाःपुत्राःपितामातासुतास्तथा ॥ स्वसंबंधाभवंत्येतेकलत्रादितथैवच ॥ ६६ ॥
॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ संबंधःकीदृशोभद्रेतन्मेविस्तरतोवद ॥ येनजायंतितेसर्वेधनपुत्रादिबांधवाः ॥ ६७ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ भर्तृपंचविधाः
पुत्राजायंतेतान्वदाम्यहम् ॥ न्यासापहारकंचैकमृणसंबंधिनंपरम् ॥ ६८ ॥ रिपुंलब्ध्वमुदासीनमितिकांतभवंतिते ॥ लक्षणानिप्रवक्ष्यामितेषामीशपृथ
क्पृथक् ॥ ६९ ॥ पुत्रामित्राःप्रियाभार्याःपितामाताचबांधवाः ॥ स्वेनस्वेनहिजायंतेसंबंधेनमहीतले ॥ ७० ॥ न्यासापहारभावेनयस्ययेनहृतंभुवि ॥
न्यासस्वामीभवेत्पुत्रोगुणवान्रूपवान्भुवि ॥ ७१ ॥ येनह्यपहृतंन्यासंतस्यगेहेनसंशयः ॥ न्यासापहारगंदुःखंसदत्त्वादारुणंगतः ॥ ७२ ॥ न्यासस्त्वामी
सुपुत्रोभून्न्यासापहारकस्यच ॥ गुणवान्रूपवांश्चैवसर्वलक्षणसंयुतः ॥७३॥ भक्तिंचदर्शयेत्तस्यपुत्रोभूत्वादिनेदिने ॥ प्रियवाङ्मधुरोवाग्मीविद्वस्नेहंविदर्शये
त् ॥७४॥ स्वीयंद्रव्यंसमुद्वाह्यप्रीतिमुत्पाद्यचातुलाम् ॥ यथातेनप्रदत्तंतन्न्यासापहरणात्परम् ॥७५॥ दुःखमेवंमहाभागदारुणंप्राणन ाशनम् ॥ तादृशंतस्य
सोदेयात्पुत्रोभूत्वामहागुणः ॥ ७६ ॥ अल्पायुषस्तथाभूत्वामरणंचोपगच्छति ॥ दुःखंदत्वाप्रयात्येवंमहत्त्येवंपुनःपुनः ॥ ७७ ॥ यदाहपुत्रपुत्रेतिप्र

१ कल्पोत्पत्तिविधानमत्रार्षम् ।

लापहिकरोतियः॥ तदाहास्यंकरोत्येषकस्तुपुत्रोहिकस्यच ॥७८॥ अनेनापहृतंन्यासंमदीयंपापचारिणा ॥ द्रव्यापहारणेनापिममप्राणागताःकिल॥७९॥
दुःखेनमहताचैवअसह्येनचवैपुरा ॥ तदादुःखंमयादत्वाद्रव्यमुद्वाह्यमुत्तमम् ॥ ८० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्तार्शीतितमो
ध्यायः ॥ ८७ ॥ छ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ ऋणसंबंधिनंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रतः॥ ऋणंयस्यगृहीत्वायःप्रयातिमरणंकिल ॥ १ ॥ अर्थदातासुतोभूत्वा
भ्रातावाथपितापिप्रिया ॥ मित्ररूपेणवर्तेतअंतर्दुष्टःसदैवसः ॥ २ ॥ गुणैर्नवप्रपश्येतसऋरोनिष्ठुराकृतिः ॥ जल्पतेनिष्ठुरंवाक्यंसदैवस्त्वजनेषुच ॥ ३ ॥
मिष्टंमिष्टंसमश्नातिभोगान्भुंजतिनित्यशः ॥ द्यूतकर्मरतोनित्यंचौरकर्मणिसस्पृहः ॥ ४ ॥ गृहाद्द्रव्यंचोरयतिवार्यमाणःसकुप्यति ॥ पितरंमातरंचैव
कुत्सतेचदिनेदिने ॥ ५ ॥ द्रावकल्लासकश्चैवबहुनिष्ठुरजल्पकः॥ एवमुद्वाह्यतद्द्रव्यंमुखेनपरितिष्ठति॥६॥जातकर्मादिभिर्वोल्यैद्रव्यंगृह्णातिदारुणम्॥पुनर्वि
वाहसंयोगान्नानाभेदैरनेकदा ॥ ७ ॥ एवंसंक्षीयतेद्रव्यमेवमेतद्वदत्यपि ॥ गृहंक्षेत्रादिकंसर्वममैवहिनसंशयः ॥ ८ ॥ पितरंमातरंचैवहिनस्त्येवदिनेदिने ॥
मुदंडैर्मुशलैश्चैवकेशोत्पाटैश्चदारुणैः ॥ ९ ॥ मृतेतुतस्मिन्पितरिमातरिचातिनिष्ठुरः ॥ निःस्नेहोनिष्ठुरश्चैवजायतेनात्रसंशयः ॥ १० ॥ श्राद्धकार्याणि
दानानिनकरोतिसदैवसः ॥ एवंविधाःप्रियाःपुत्राभवंतिचमहीपते ॥ ११ ॥ रिपुंपुत्रंप्रवक्ष्यामितवाग्रेद्विजसत्तम ॥ बाल्यवेयसिसंप्राप्तेपुत्रत्ववर्तते
सदा ॥ १२ ॥ पितरंमातरंचैवक्रीडमानोहिताडयेत् ॥ ताडयित्वाप्रयात्येवंप्रहस्त्येवंपुनःपुनः ॥ १३ ॥ पुनरायातितंतत्रपितरंमातरंपुनः ॥ सक्रोधोवर्तते
नित्यंकुत्सतेचदिनेदिने ॥ १४ ॥ एवंसंवर्ततेनित्यंवैरकर्मणिसंपदा ॥ पितरंताडयित्वाचमातरंचततःपुनः ॥ १५ ॥ प्रयात्येवंसदुष्टात्मापूर्ववैरानुभाव
तः ॥ अथातःसंप्रवक्ष्यामियथालभ्यंभवेत्प्रियम् ॥ १६ ॥ जातमात्रःप्रियंकुर्याद्बाल्यंक्रीडनताडनैः ॥ वयःप्राप्यप्रियंकुर्यान्मातृपित्रोरनंतरम् ॥ १७ ॥
भक्त्यासंतोषयेन्नित्यंतावुभौपरितोषयेत् ॥ स्नेहेनवचसाचैवप्रियसंभाषणेनच ॥ १८ ॥ मृतौगुरूसमाज्ञायस्नेहेनरुदतेपुनः ॥ श्राद्धकर्माणिसर्वाणिपिंड
दानादिकांक्रियाम् ॥ १९ ॥ करोत्येवसुदुःखार्तस्तेभ्योयात्रांप्रयच्छति ॥ ऋणत्रयान्वितःस्नेहान्योचयेद्यस्तुनिश्चितः॥२०॥यस्माच्छभ्यंभवेत्कांतप्रयच्छ
तिनसंशयः ॥ पुत्रोभूत्वामहाप्राज्ञअनेनविधिनाकिल ॥ २१ ॥ उदासीनंप्रवक्ष्यामितवाग्रेप्रियसंप्रतम् ॥ उदासीनेनभावेनसदैवपरिवर्तते ॥ २२ ॥ ददा
तिनैवगृह्णातिनचकुप्यतितुष्यति ॥ नोवाप्रयातिसंत्यज्यउदासीनोद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ भृत्याश्चापिसमाख्याताःपशवस्तुरगास्तथा ॥ गजामहिष्योदा
स्यश्चऋणसंबंधिनस्त्वमी ॥ २४ ॥ गृहीतमायर्येकेनआवाभ्यांतुनकस्यहि ॥ न्यासमेवंनकरस्यापिकृतंवैपूर्वजन्मनि ॥ २५ ॥ राधयामेन

कस्यापिक्षणकांतशृणुष्वहि ॥ नवैरमस्तिकेनापिपूर्वजन्मनिवैकृतम् ॥२६॥ आवाल्येनतुविप्रेंद्रनचत्यक्तोमयापतिः॥ एवंज्ञात्वाशर्मगच्छत्यजचिंतामन
र्थिकीम् ॥ २७ ॥ हृतंनैवचकस्यापिनैवदत्तंत्वयापुनः ॥ कर्थतेधनमायातिविस्मयंत्रजमाविभो ॥ २८ ॥ प्राप्तमेवहियत्रैवरक्षितुश्चनतिष्ठति ॥ एवंज्ञात्वा
शर्मगच्छत्यजचिंतामनर्थिकीम् ॥ २९ ॥ कस्यपुत्राःप्रियाभार्याकस्यस्वजनबांधवाः ॥ कःकस्यनास्तिसंसारेनसंबंधोद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ मायामोहेनसं
मूढामानवाःपापचेतनाः ॥ इदंगृहमयंपुत्रइयंभार्याममैवहि ॥ ३१ ॥ अनृतंदृश्यतेकांतसंसारस्यहिबंधनम् ॥ ३२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशा
खमाहात्म्येअष्टाशीतितमोऽध्यायः ॥ ८८ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवंसंबोधितोविप्रोदेवशर्माद्विजोत्तमः॥पुनःप्राहप्रियांभार्यांसहितांज्ञानवादिनीम् ॥ १ ॥
सत्यमुक्तंत्वयाभद्रेसर्वसंदेहनाशनम् ॥ तथाहिवंशमिच्छंतिसाधवःसत्यपंडिताः ॥ २ ॥ यथापुत्रस्यचिंतामेनधनस्यतथाप्रिये ॥ येनकेनाप्युपायेनपुत्र
मुत्पादयाम्यहम् ॥ ३ ॥ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ पुत्रेणलोकाञ्जयतिपुत्रस्तारयतेकुलम् ॥ सुपुत्रेणमहाभागपितामातापत्रजीवतः ॥ ४ ॥ एकःपुत्रोवरः
कांतबहुभिर्निर्गुणैस्तुकिम् ॥ एकस्तारयतेवंशमन्येसंतापकारकाः ॥ ५ ॥ पूर्वमेवमयाप्रोक्तमन्येसंबंधभागिनः ॥ पुण्येनप्राप्यतेपुत्रःपुण्येनप्राप्यते
कुलम् ॥ ६ ॥ सुगर्भःप्राप्यतेपुण्यैर्दुर्मृत्युःपातकैस्तथा ॥ सुखानांनिचयंकांतसत्यमेववदाम्यहम् ॥ ७ ॥ ब्रह्मचर्येणसत्येनतपसानेत्यवर्तनैः ॥
दानेननियमैश्चापिक्षमाशौचेनवल्लभ ॥ ८ ॥ अहिंसयाचशक्तयावाऽस्तेयेनापिप्रवर्तते ॥ एतैर्देशभिरंगैश्चधर्ममेवंप्रमूयते ॥ ९ ॥ संपूर्णोजायते
धर्मअंगैर्गर्भोयथोदरे ॥ धर्मंसृजतिधर्मात्मात्रिविधेनैवकर्मणा ॥ १० ॥ तस्यधर्मःप्रसन्नात्मापुण्यसोख्यंप्रयच्छति ॥ यंयंचितयतेप्राज्ञस्तंतंप्राप्नोति
दुर्लभम् ॥ ११ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ सर्वदेविसमारूयातंधर्माख्यंज्ञानमुत्तमम् ॥ कथंपुत्रमहंविंद्यांविष्णवंगुणसंयुतम् ॥ १२ ॥ वद
त्वंमेमहाभागेयदिजानासिसुव्रते ॥ धर्ममार्गस्त्वयासर्व्वःपितुःप्राप्तःपुरानघे ॥ १३ ॥ ममेतद्विदितंकांतेभवतीब्रह्मवादिनी ॥ च्यवनस्यप्रसादेन
विष्णोस्तुष्टस्यतेपुरा ॥ १४ ॥ सुमनोवाच ॥ ॥ वसिष्ठंगच्छधर्मज्ञतंप्रार्थयमहामुनिम् ॥ तस्मात्प्राप्स्यसितंपुत्रंधर्मज्ञंधर्मवत्सलम् ॥ १५ ॥
एवमुक्तेतयावाक्येदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ करिष्येतवकल्याणिमतमेवंननसंशयः ॥ १६ ॥ एवमुक्त्वाजगामासौदेवशर्माद्विजोत्तमः ॥ वसिष्ठंसर्ववेत्तारंदी
प्यंतंतपतांवरम् ॥ १७ ॥ गंगातीरेस्थितंपुण्यमासनस्थंद्विजोत्तमम् ॥ तेजोज्वालासमाकीर्णंद्वितीयमिवभास्करम् ॥ १८ ॥ राजमानंमहात्मानंब्र
ह्मसिद्धंद्विजोत्तमम् ॥ भक्त्याप्रणम्यसमुनिंदंडवत्तंपुनःपुनः ॥ १९ ॥ तमुवाचमहातेजाब्रह्मसूनुरकल्मषम् ॥ उपविशासनेपुण्येसुखेनसुमहाम
तेः ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ उपविष्टःसयोगींद्रःपुनःप्राहतपोधनम् ॥ गृहेपुरुषतेवत्सदारभृत्येषुसर्वदा ॥ २१ ॥ क्षेममस्तिमहाभागपुण्यकर्मसु

चाग्निषु ॥ निरामयोसिचांगेषुधर्मपालयसेसदा ॥ २२ ॥ एवमुक्त्वामहाप्राज्ञःपुनःप्राहमहीसुरम् ॥ किंकरोमिप्रियंकामंसुप्रियंतेद्विजोत्तम ॥ २३ ॥ ॥ नार
दउवाच ॥ ॥ एवंसंभाष्यतंविप्रंविरराम शुभंवचः ॥ ततोविप्रोमहाभागोवसिष्ठंमुनिपुंगवम् ॥ २४ ॥ सहोवाचमहात्मानंवशिष्ठंतपतांवरम् ॥ भगवञ्छ्रूय
तांवाक्यंविच्छेदयद्विजोत्तम ॥ २५ ॥ दारिद्र्यंकेनभावेनपुत्रसौख्यंकथंनहि ॥ एतन्मेसंशयंतातकस्मात्पापाद्वदस्वमे ॥ २६ ॥ महामोहेनसंमुग्धःप्रिय
यावोधितोद्विज ॥ तयाहंप्रेषितस्तातततवपार्श्वसमागतः ॥ २७ ॥ तत्सर्वंहिसमाचक्ष्वसर्वसंदेहनाशकम् ॥ मुक्तिदाताभवस्त्वंमसंसारबंधनात् ॥ २८ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ पुत्रामित्रास्तथाभ्रातानान्येस्वजनबांधवाः ॥ पंचभेदास्तुसंबंधाःपुरुषस्यभवंतिते ॥ २९ ॥ तेतेसुमनसाप्रोक्ताःपूर्वमेवततवाग्रतः ॥
ऋणसंबंधिनःसर्वेतेकुपुत्राद्विजोत्तम ॥ ३० ॥ पुत्रस्यलक्षणंपुण्यंतवाग्रेप्रवदाम्यहम् ॥ पुण्यप्रसक्तोयस्यात्मासत्यधर्मरतःसदा ॥ ३१ ॥ शुद्धिमाञ्ज्ञानसं
पन्नस्तपस्वीवाग्विदांवरः ॥ सर्वकर्मसुसंवीतोवेदाध्ययनतत्परः ॥ ३२ ॥ सर्वशास्त्रप्रवेदीचदेवब्राह्मणपूजकः ॥ याज्ञिकःसर्वयज्ञानांदातात्यागीप्रियंवदः ॥ ३३ ॥
विष्णुध्यानपरोनित्यंशांतोदांतःसुदृत्सदा ॥ पितृमातृपरोनित्यंसर्वस्वजनवत्सलः ॥ ३३ ॥ कुलस्यतारकोविद्वान्स्वकुलंपरिपोषकः ॥ एवंगुणैस्तुसंयुक्तः
सुपुत्रःसुखदायकः ॥ ३५ ॥ अन्येसंबंधयुक्ताश्चशोकसंतापकारकाः ॥ उदासीनेनकिंकार्यंफलहीननतेनघ ॥ ३६ ॥ आयांतियांतितेसर्वेदुःखंदत्वासु
दारुणम् ॥ पुत्ररूपेणतेसर्वेसंसारेद्विजसत्तम ॥ ३७ ॥ पूर्वजन्मकृतंकर्मयत्तवयापरिपालितम् ॥ तत्सर्वंहिप्रवक्ष्यामिश्रूयतामद्धतंपुनः ॥ ३८ ॥
भवाञ्छ्रूद्रोमहाप्राज्ञपूर्वजन्मनिनान्यथा ॥ कृषिकर्त्ताज्ञानहीनोमहालोभेनसंयुतः ॥ ३९ ॥ एकभार्यःसदाद्वीपीबहुपुत्रोह्यदत्तवान् ॥ धर्मनैवविजाना
सिसत्यंचपरिनिष्ठितम् ॥ ४० ॥ दाननैवत्वयादत्तंज्ञात्वानैवपरिश्रुतम् ॥ कृतंनैवत्वयातार्थंनचयात्रामहामते ॥ ४१ ॥ एवंकृतस्त्वयाविप्रकृपिमार्गः
पुनःपुनः ॥ पशूनांपालनंपूर्वंगच्छंश्चैवद्विजोत्तम ॥ ४२ ॥ महिषीणांतथाश्वीनांपालनंचपुनःपुनः ॥ एवंपूर्वंकृतंकर्मत्वयैवचद्विजोत्तम ॥ ४३ ॥
विपुलंतुधनंतद्वछोभेनपरिसंचितम् ॥ तस्यव्ययस्तुपुण्येननकृतस्तुत्वयाकदा ॥ ४४ ॥ पात्रेदानंनदत्तंहिदङ्गावादुवलेचतत् ॥ कृपिकृत्वानदत्तंतुभ
वताधनमेवहि ॥ ४५ ॥ गोमर्यहित्विदंसर्वंपशूनांसंचयंचवै ॥ विक्रयित्वाधनंविप्रसंचितंविपुलंत्वया ॥ ४६ ॥ तत्रंघृतंतथाक्षीरंविक्रीतंसततंदधि ॥
दुष्कालेश्रितोविप्रमोहितोविष्णुमायया ॥ ४७ ॥ कृत्वामहार्घमेवैतद्धनंब्राह्मणसत्तम ॥ निर्दयेननत्वयादानंनदत्तंतुतदाकिल ॥ ४८ ॥ देवानांपूजनंवि
प्रभवतानकृतंसदा ॥ पवांणिप्राप्यविप्रेभ्योद्रव्यंनैवसमर्पितम् ॥ ४९ ॥ श्राद्धकालेचसंप्राप्यश्रद्धयानकृतंत्वया ॥ भार्यावदृतितेसाध्वीदिनमध्येसमा
गते ॥ ५० ॥ श्वशुरश्राद्धकालश्चश्चाश्चैवमहामते ॥ तच्छ्रुत्वातद्वचस्तेषांगृहंत्यक्तंत्वापलायसे ॥ ५१ ॥ धर्ममार्गोनदृष्टोहिश्रुतोनैवकदात्वया ॥

लोभोमातापिताभ्रातालोभःस्वजनबांधवाः ॥ ५२ ॥ पालितोलोभएवैकस्त्यक्त्वाधर्मंसदैवहि ॥ तस्माद्दुःखीभवाभ्रातोदारिद्रेणातिपीडितः ॥ ५३ ॥
दिनेदिनेमहातृष्णाहृदयेतेप्रवर्त्तते ॥ यदायदागृहेद्रव्यंवृद्धिमायातितेसदा ॥ ५४ ॥ तृष्णयादह्यमानस्तुतदात्वंवह्निरूपया ॥ रात्रौवात्वंप्रसुप्तस्तुलो
भंचितयसेधिकम् ॥ ५५ ॥ दिनंप्राप्यमहामोहैर्व्याप्तोहिसदैवहि ॥ सहस्रंलक्षतःकोटिःकदावार्बुदमेवच ॥ ५६ ॥ भविष्यतिकदाखर्वोनिखर्व
श्चाथमेगृहे ॥ एवंसहस्रलक्षंचकोटिरर्बुदमेवच ॥ ५७ ॥ खर्वोनिखर्वःसंजातस्तृष्णानैवप्रगच्छति ॥ एवंकालंपरित्यज्यवृद्धिमायातिसर्ववेदा ॥ ५८ ॥
नैवदत्तंहुतंविप्रभुक्तंनैवकदात्वया ॥ निश्चितंधूमिमध्येतत्क्षितंपुत्रानजानते ॥ ५९ ॥ अन्यमेवमुपायंतुद्रव्यागमनकारणात् ॥ कुरुपेसर्ववादाविप्रलोका
नपृच्छसिसुबुद्धिमान् ॥ ६० ॥ खनित्रखंजनंवादंधातुवादमतःपरम् ॥ पृच्छमानोश्रमस्यैवकस्तृष्णयापरिमोहितः ॥६१॥ सर्वांश्चितयसेनित्यंकल्पासिद्धिप्रदा
यकान् ॥ प्रवेशंचित्रवर्णानांचितामणिंचपृच्छसि ॥६२॥ तृष्णानलेनदग्धोसिसुखंनैवप्रगच्छसि ॥ तृष्णानलप्रदीप्तोसिहाहाभूतोऽप्रचेतनः॥६३॥एवंभूतो
सिविप्रेंद्रगतस्त्वंकालवश्यताम् ॥ दारपुत्रेषुतद्द्रव्यंपृच्छमानेषुवैत्वया ॥ ६४ ॥ कथितंनैवतद्दत्तंप्राणांस्त्यक्त्वागतोयमम् ॥ एवंसर्वमयाख्यातंवृत्तांततव
पूर्वकम् ॥ ६५ ॥ अनेनकर्मणाविप्रनिर्धनोसिदरिद्रवान् ॥ संसारेयस्यसत्पुत्राभक्तिर्मंतःसदैवहि ॥ ६६ ॥ सुशीलाज्ञानसंपन्नाःसत्यधर्मरताःसदा ॥ संभ
वंतिगृहेतस्ययस्यविष्णुःप्रतीदति ॥ ६७ ॥ धनंधान्यंकलत्रंतुपुत्रपौत्रमनंतकम् ॥ सर्भुक्तेमर्त्यलोकेवैयस्यविष्णुःप्रसन्नवान् ॥ ६८ ॥ विनाविष्णोःप्रसा
देनदाराःपुत्राभवंतिन ॥ सुजन्मचकुलेविप्रतद्विष्णोःपरमंपदम् ॥ ६९ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपाख्यानेएकोननव
तितमोऽध्यायः ॥ ८९ ॥ ७ ॥ ॥ देवशर्मोवाच ॥ ॥ पूर्वंजन्मकृतंपापंत्वयाख्यातंममेवतत् ॥ शूद्रत्वेनहिविप्रेंद्रमयेवंधनमर्जितम् ॥ १ ॥ विप्रत्वंहिमया
प्राप्तंतत्कथंद्विजसत्तम ॥ तत्सर्वंकारणंब्रूहिज्ञानविज्ञानपंडित ॥ २ ॥ दुर्लभंभारतेवर्षेजन्मतत्रमान्मनुष्यताम् ॥ मानुष्येब्राह्मणत्वंचसुतरांसत्कुलोदितम्
॥ ३ ॥ तत्रापीहग्विधाभार्यासर्वज्ञाप्रियवादिनी ॥ सतीसर्वगुणोपेतादुर्लभासाकुतोभवत् ॥ ४ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ यत्त्वयाचोदितंपूर्वंधर्मकर्मकृतं
द्विज ॥ तदहंसंप्रवक्ष्यामिश्रूयतांयदिमन्यसे ॥ ५ ॥ ब्राह्मणैकःसुधर्मात्मासदाचारःसुपंडितः ॥ विष्णुभक्तस्तुधर्मात्मानित्यंविष्णुपरायणः ॥ ६ ॥ स्नाना
र्थंयपितीर्थानांश्रमत्येकःसमेदिनम् ॥ अटमानःसमायातस्तवगेहेमहामतिः ॥ ७ ॥ तस्यदर्शनमात्रेणसयुत्पन्नाःसुधीस्तव ॥ यतोधर्मंगतेगेहेसतामागमनं
भवेत् ॥ ८ ॥ किंकिंनलभ्यतेविप्रविप्रवेष्णवसेवया ॥ दुर्लभंयच्चलोकेस्यान्मोक्षस्थानमापिस्थिरम् ॥ ९ ॥ याचितंस्थानमेकंवैवासार्थंतेनसत्तम ॥ तवैव
भार्ययादत्तंत्वयाचसहपुत्रकैः ॥ १० ॥ एयतामेयतांब्रह्मन्सुखेनचगृहंमम ॥ वेष्णवंब्राह्मणंपुण्यमित्युवाचपुनःपुनः ॥ ११ ॥ सुखेनस्थीयतामत्रगृहेदोर्यत

वसुव्रत ॥ अद्यधन्योस्म्यहंपुण्यमद्यतीर्थमहंगतः ॥ १२ ॥ अद्यतीर्थफलंप्राप्तंमयातेविप्रदर्शनात् ॥ गवांस्थानंपरंपुण्यंवासस्थानंप्रदर्शितम् ॥ १३ ॥ अं
गसंवाहनंसम्यक्पादौचैवप्रमर्दितौ ॥ क्षालितौचपुनस्तोयैःस्नातःपादोदकेनहि ॥ १४ ॥ सद्योघृतंददिक्षीरमन्यमन्यंप्रदत्तवान् ॥ ब्राह्मणायतदादत्तमेत्वं
तथाऽदृष्टनोदितः ॥ १५ ॥ एवंसंतोषितोविप्रस्त्वयैवसहभार्यया ॥ पुत्रैःसार्धमहाभागोवैष्णवोज्ञानपंडितः ॥ १६ ॥ अथप्रभातेविमलेस्नानार्थंमासिमा
धवे ॥ गंगायांगच्छतातेनतुष्टेनदययाधिपम् ॥ १७ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यमुपदिष्टंतवाग्रतः ॥ कारितस्तुयथान्यायंसभार्योतनयोभवान् ॥ १८ ॥
यथानरारिधिसभोलोकेकोपिजलाशयः ॥ तथामासोनवैशाखसदृशोमाधवप्रियः ॥ १९ ॥ तावत्पापानितिष्ठंतिनिष्प्रत्यूहंकलेवरे ॥ यावत्किलमलत्वं
सीमासोनैतिसमाधवः ॥ २० ॥ तस्त्वावाक्यंसमाकर्ण्यवैशाखेस्नानकृतम् ॥ तुष्टेनमनसाविप्रपूजितोमधुसूदनः ॥ २१ ॥ अवशिष्टदिनान्येवपंचमा
नस्त्यतस्त्वंवै ॥ एकादशींसमारभ्यस्नानंचविधिवत्कृतम् ॥ २२ ॥ ब्राह्मणस्यप्रसंगेनरेवांचानुदिनेत्वया ॥ प्रातःस्नानंकृतंविप्रवैशाखेमासितावता ॥ २३ ॥
पूजितोदेवदेवेशोमधुहापरमेश्वरः ॥ नैवातःसकलोमासःस्नानार्थंतवपूर्वतः ॥ २४ ॥ एवंस्नानंत्वयाचीर्णमपिपंचदिनात्मकम् ॥ तेनपुण्येनतांग
त्यात्राह्मणस्यविशेषतः ॥ २५ ॥ गोविंदस्यप्रसादेनत्वंतुब्राह्मणतांगतः ॥ त्वयातन्मासयोगेनप्रातमेंतन्महत्कुलम् ॥ २६ ॥ दुर्लभंभूमिदेवानांस
त्यधर्मसमन्वितम् ॥ भार्यापिसुसतीप्राप्तासाध्वीसर्वगुणान्विता ॥ २७ ॥ च्यवनस्यगृहेत्पन्नासर्वज्ञात्रह्मवादिनी ॥ रूपमेवपरंस्त्रीणांभूषणंचमहा
मुने ॥ २८ ॥ शीलमेवद्वितीयंचतृतीयंसत्यमेवच ॥ सदार्यंत्वंचतुर्थंतुपंचमंपुण्यमुत्तमम् ॥ २९ ॥ मधुरत्वंतथापष्ठंशुद्धत्वंसप्तमंमहत् ॥ वाह्यांतः
सततंस्त्रीणांसप्तभिरणसप्तमम् ॥ ३० ॥ अष्टमंतुपतौभावःशुश्रूषानवमंकिल ॥ सहिष्णुताचदशमंरतिरेकादशंतथा ॥ ३१ ॥ पतिव्रतत्वंविप्रेद्वाद
शंयोषितांस्मृतम् ॥ एतेःसंभूषिताभार्यासाध्वीतेब्रह्मवादिनी ॥ ३२ ॥ वैशाखस्नानयोगेनलब्धापुण्येनसादरम् ॥ किंकिनदुर्लभंतरंप्राप्स्यतेमासि
माधवे ॥ ३३ ॥ स्नानेनपरमेशस्यपूजनेननयथाविधि ॥ अथमोहप्रशुध्यैसितृप्तयाव्यापितंमनः ॥ ३४ ॥ पूर्वजन्मनितेविप्रद्रव्यमेवप्रसंचितम् ॥
नदत्तंब्राह्मणेभ्योहिदीनेष्वन्येषुवैत्वया ॥ ३५ ॥ नवंधुवर्गोनोपुत्रदारेषुचकथंचन ॥ म्रियमाणेनभवतालोभएवहिचिंततिः ॥ ३६ ॥ नदत्तंनहुतंजतं
नतीर्थैमरणंकृतम् ॥ नहिनारायणोदेवोध्यानेनाखिलपापहा ॥ ३७ ॥ द्रव्येषुविद्यमानेषुकृपणोजायतेनरः ॥ अदत्वाम्रियतेयस्तुततोदुःखतरं
नुकिम् ॥ ३८ ॥ तीर्थस्नानादितपसाकुलेजन्मेवलभ्यते ॥ नोदत्तेनाविनाविप्रकिंचिदेवोपतिष्ठति ॥ ३९ ॥ तस्यपापस्यभावेनदरिद्रत्वमुपा
गतम् ॥ अपुत्रवान्भवाञ्जातःसततंदुःखपीडितः ॥ ४० ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यादपिपंचदिनात्मकात् ॥ तदेवहरिपूजायाःसंगत्याब्राह्मण

स्यच ॥ ४१ ॥ लब्धंजन्मकुलेविप्रविप्रत्वमपिदुर्लभम् ॥ सुपुत्रश्चकुलंविप्रंधनंधान्यंवरास्त्रियः ॥ ४२ ॥ सुजन्ममरणंचैवसुभोगःसुखमेवच ॥ सदादानेधि
कावुद्धिरौदार्यंधैर्यमुत्तमम् ॥ ४३ ॥ प्रसादात्तस्यदेवस्यविष्णोश्चैवमहात्मनः ॥ नारायणस्यजायंतेसिद्धयोविप्रवाञ्छिताः ॥ ४४ ॥ ऊर्जेमासित
पोमासिमाधवेमाधवप्रिये ॥ स्नात्वादामोदरंभक्त्यामाधवंमधुसूदनम् ॥ ४५ ॥ विशेषेणसमभ्यर्च्यदत्वादानानिभक्तितः ॥ ऐहिकंसुखमासाद्यजनो
यातिततोहरिम् ॥ ४६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमज्जनेन ॥ सूर्योदयेविप्रयथातमिस्रावचःस्वयंभूरिदमादिदेश ॥ ४७ ॥ च
कारविष्णुर्विमलंविचारंमासंविधिंमाधवमेकमादौ ॥ यमस्ययुक्तंमनसाविचिंत्यमनुष्यलोकेर्गमितुंचनाके ॥ ४८ ॥ तस्मादस्मिन्समायातेमाधवेमासि
माधवे ॥ स्नात्वापुण्यजलेतीर्थेरवावुदितेधुना ॥ ४९ ॥ पूजयित्वाविधानेनमुकुंदंमधुसूदनम् ॥ पुत्रपौत्रधनंश्रेयोवांछितानिसुखानिच ॥ ५० ॥
अनुभूयततस्त्वंतेस्वर्गमक्षयमाप्स्यसि ॥ पूर्वजन्मकृतंसर्वंयत्त्वयापरिचेष्टितम् ॥ ५१ ॥ तन्मयाकथितंविप्रतवाग्रेपरिचेष्टितम् ॥ एवंज्ञात्वामहाभा
गवैशाखेचविशेषतः ॥ ५२ ॥ स्नात्वासम्यग्विधानेनमधुसूदनमर्चय ॥ देवमाराध्यगोविंदंनारायणमनामयम् ॥ ५३ ॥ प्राप्स्यसित्वंसुतंपुत्रंधनानिह
रिमव्ययम् ॥ ५४ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ ब्रह्मात्मजेनापिमहानुभावःसविप्रवर्यःपरिबोधितोहि ॥ हर्षेणयुक्तःसमहानुभावोभक्त्यावसिष्ठंप्रणिपत्य
तत्र ॥ ५५ ॥ आमंत्र्यविप्रंसजगामगेहंतांप्राहभार्यांसुमनांमहर्षिः ॥ सर्वंहिवृत्तंममपूर्वचेष्टितंतेनैवविप्रेणतवप्रसादात् ॥ ५६ ॥ भद्रेवसिष्ठेनविकाशनीतम
द्यैवमोहःपरिनाशितोमे ॥ आराधयिष्येमधुसूदनंतुश्रीमाधवेमासिनिमज्ज्यभक्त्या ॥ ५७ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ आकर्ण्यवाक्यंपरमंपवित्रंसुर्म
गलंमंगलहेतुमुच्चैः ॥ हर्षेणयुक्तातमुवाचकांतेधन्योसिविप्रेणविबोधितस्त्वम् ॥ ५८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येदेवशर्मोपा
ख्यानेनवतितमोऽध्यायः ॥ ९० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ देवशर्माहमाप्राज्ञःसमंसुमनसातया ॥ तीर्थेकनखलेपुण्येगंगायागतिविश्रुते ॥ १ ॥ वैशाखे
विधिनास्नानंचक्रेमेषस्थितेरवौ ॥ पूजयामासविधिवन्मधुसूदनमच्युतम् ॥ २ ॥ यमैःसनियमैर्युक्तःशक्त्याकिंचिद्ददौततः ॥ हविष्यभुग्भूमिशायी
ब्रह्मचर्यव्रतस्थितः ॥ ३ ॥ कृच्छ्रादितपसाक्षामोध्यायन्नारायणंहृदि ॥ तत्रप्राप्यसवैशाखींदत्वामधुतिलादिकम् ॥ ४ ॥ विप्रेभ्योभोजनंदत्वाभक्त्याधे
नुंसदक्षिणाम् ॥ अच्छिद्रंप्रार्थयामासतत्रस्नानस्यधूसुरान् ॥ ५ ॥ सापिसाध्वीचसुश्रोणीपतिभक्तिपरायणा ॥ पतिंशुश्रूषतेनित्यंस्नात्वासंपूज्यके
शवम् ॥ ६ ॥ तौदंपतीततोयातौस्वगेहंसाधुहर्षितम् ॥ कृतकृत्यावथात्मानौमन्यमानावसंशयम् ॥ ७ ॥ तेनपुण्यप्रभावेनकालेनकियताकिल ॥
बभूवुरमितास्तस्यधनधान्यानिसंपदः ॥ ८ ॥ तनयाविनयोपेताश्चत्वारःश्रुतिकोविदाः ॥ धर्मज्ञावैष्णवानित्यंपितृमातृपरायणाः ॥ ९ ॥ बभूवुरमि

तप्रज्ञाःपुरुषार्थायबोधिताः ॥ विख्याताविधितत्त्वज्ञाब्रह्मज्ञाब्रह्मतत्पराः ॥ १० ॥ समग्रगुणसंपन्नाःसंप्रतिष्ठंतिकीर्तयः ॥ ११ ॥ तौदंपतीसुतसमग्रसमृद्धसौख्यंपुण्योदयंसमुपयुज्यततश्चिरेण ॥ स्नानंपरंपरममीयतुरस्यभक्त्याश्रीमाधवेचसुकृतस्यनृपप्रसादात् ॥ १२ ॥ यथैवमाधवःसाक्षाद्विद्यालक्ष्मीधवःस्मृतः ॥ तथैवमाधवोमासोमधुसूदनवल्लभः ॥ १३ ॥ इदंमाधवमाहात्म्यंकिंचित्संक्षेपतोनघ ॥ मयातेकथितंवीरयत्पुराचपितुःश्रुतम् ॥ १४ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येएकनवतितमोऽध्यायः ॥ ९१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वानारदस्यसभूपतिः ॥ प्रणम्यविस्मितःप्राहचिंतयन्मनसाहरिम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ कथमेतद्विमुह्यामःस्वल्पायासेनयन्मुने ॥ शूद्रःपापसमाचारोलेभेब्राह्मण्यमुत्तमम् ॥ २ ॥ ब्राह्मण्यंदुर्लभंतातसुकृतैर्विविधैरपि ॥ कथंमाधवमासस्यस्नानेनैवापसोधमः ॥ ३ ॥ नयज्ञदानैर्नतपोभिरुग्रैर्नपुण्यसंज्ञैरपरैरपीश ॥ अस्मादृशोभूपतयोर्थवंतोनतेलभंतेवनिदैवतत्वम् ॥ ४ ॥ सगाधिसूनुर्विविधंतपोपिचिरंविधायानिशमेवघोरम् ॥ कृच्छ्रेणलेभेशतवर्षपूर्णेरहोकथंचिद्बहुभिःप्रयत्नैः ॥ ५ ॥ कथंसवर्णाधमएषपापःस्वधर्महीनोधनवानदाता ॥ पुण्यादनायासकृतादमुष्मादल्पादिहावापसरामतत्वम् ॥ ६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सत्यमुक्तंत्वयाराजन्ब्राह्मण्यमतिदुर्लभम् ॥ तथापिगतयःसूक्ष्मादुर्ज्ञेयाधर्मतत्वतः ॥ ७ ॥ विचित्राणिचकर्माणिविचित्राभूतभावना ॥ विचित्राणिचभूतानिविचित्राःकर्मशक्तयः ॥ ८ ॥ कदाचित्सुकृतंकर्मकूटस्थंयदवापितम् ॥ केनचित्कर्मणाभूपशुभेनपरिवर्धते ॥ ९ ॥ फलंददातिसुमहत्तस्मिन्नपिचजन्मनि ॥ धर्मोगहनसूक्ष्मोयंनीयतेनयथातथा ॥ १० ॥ नतस्यफलदानस्यश्रूयतेकालनिश्चयः ॥ यत्किंचित्सुकृतंकर्मच्छन्नंपापांतरैरपि ॥ ११ ॥ तदागत्यकुतःक्वापिसुफलंचप्रयच्छति ॥ कृतस्यनेहनाशोस्तिपुण्यस्यदुरितस्यच ॥ १२ ॥ तथापिबहुभिःपुण्यैर्दुरितंयातिदारुणम् ॥ यदुक्तंभवताराजन्नायासाधिक्यतोभवेत् ॥ १३ ॥ तत्फलंतत्रतत्रापिशृणुसत्यंमयोदितम् ॥ अनायासमहायासौयद्यल्पत्वमहत्त्वयोः ॥ १४ ॥ महाव्रतास्ततस्तेस्युःसततंकर्मकादयः ॥ सिंहव्याघ्रादिमूत्रादौप्रयासावहुलास्ततः ॥ १५ ॥ पंचगव्यप्रशस्तत्वंव्रतमध्येततोभवेत् ॥ इतिकर्तव्यवाहुल्यंमहत्त्वंचेत्तदल्पता ॥ १६ ॥ जलाग्न्यादिप्रवेशस्यप्रसज्येतव्रतांतरात् ॥ इदमल्पंमहत्त्वंतदितिनैवनियामकः ॥१७॥ फलंयथोदितंशास्त्रेतदेवस्यान्महोदयम् ॥ यथाल्पनाशोमहतामहन्नाशस्तथाल्पतः ॥ १८ ॥ किंत्वल्पविस्फुलिंगेनतृणनाशःप्रदृश्यते ॥ अजामिलोपिभूपालदास्याःपतिरितिस्मृतः ॥ १९ ॥ धर्मपत्नीपरित्यागीनित्यंपापपथिस्थितः ॥ म्रियमाणःसुताह्वानंचक्रेनारायणेतिच ॥ २० ॥ तथायन्नामग्रहणात्पदंलेभेसुदुर्लभम् ॥ अनिच्छयापिदहतिस्पृष्टोहुतवहोयथा ॥२१॥ तथादहतिगोविंदनामव्याजादपीरितम् ॥२२॥ हत्यायुतंशपनहासहस्रमुग्रंगुर्वंगनाकोटिनिषेवणंच ॥ स्तेयान्यशेषाणिहरेः

प्रियेणगोविंदनाम्नानिहतानिसद्यः ॥२३॥ विष्णुभक्तिमयंवीरयत्किंचित्क्रियतेल्पकम् ॥ सुकृतंसाधुविदुषातदक्षयफलंभवेत् ॥ २४ ॥ संदेहोनचकर्तव्यो माधवेमासिमाधवम् ॥ समाराध्यजनोभक्त्यातत्तद्वांछितमाप्नुयात् ॥ २५ ॥ अपत्यंद्रविणंदाराधराहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥ २६ ॥ एवंशास्त्रोक्तविधिनास्वल्पेनापिनसंशयः ॥ पापस्यमहतोपिस्यात्क्षयःसम्यग्विधानतः ॥ २७ ॥ फलाधिक्यंभवेद्विद्वन्नाधिक्याद्भावकर्मणोः ॥ सूक्ष्माधर्मस्यगतयोदुर्ज्ञेयाविबुधैरपि ॥ २८ ॥ प्रियोमाधवमासोयंमाधवस्यमहात्मनः ॥ एकोपित्रिषुलोकेषुसमग्रेप्सितदायकः ॥ २९ ॥ पुण्येनगांगेनजलेनकालेदेशेबुधःस्नानपरःकथंचित् ॥ आजन्मनोभावहतोपिदातानशुध्यतीत्येवमतंममैतत् ॥ ३० ॥ प्रज्वाल्यवह्निंघृततैलसिक्तंप्रदक्षिणावर्तशिखंस्वकाले ॥ प्रविश्यदग्धःकिलभावदुष्टोनस्वर्गमाप्नोतिफलंनचान्यत् ॥ ३१ ॥ गंगादितीर्थेषुवसंतिदेवादेवालयेयक्षगणाश्चनित्यम् ॥ विनाशनंयांतिकृतोपवासाभावोज्झितास्तेनफलंलभंते ॥ ३२ ॥ भावंततोहृत्कमलेनिधायश्रीमाधवंमाधवमासिभक्त्या ॥ यजेतयःस्नानपरोविशुद्धःपुण्यंनशक्त्यावयमस्यवक्तुम् ॥३३॥ इहार्थेपिपुरावृत्तमाकर्णयमहीपते ॥ विचित्रंकथयिष्यामिफलंकिमपिकर्मणाम् ॥३४॥ तस्यमाधवमासस्यप्रसादान्माधवस्यच ॥ यथापिब्राह्मणीकाचित्स्वैरिण्यापशुभंफलम् ॥ ३५ ॥ दिवोदासेतिविख्यातःपुराकांतीश्वरोभवत् ॥ तस्यापत्यंमहारत्नंनारीणामुत्तमंसदा ॥ ३६ ॥ गुणरूपसमायुक्तासुशीलाचारुमंगला ॥ दिव्यादेवीतिविख्यातारूपेणाप्रतिमाभुवि ॥ ३७ ॥ पित्रात्वालोकितासातुरूपलावण्यसंयुता ॥ सतांदृष्ट्वादिवोदासोदिव्यांदेवींसुतांतदा ॥ ३८ ॥ कस्मैचदीयतेकन्यासुवरायमहात्मने ॥ इतिचिंतापरोभूत्वासमालोक्यनरोत्तमः ॥ ३९॥ रूपदेशस्यराजानंसम्यग्ज्ञात्वामहीपतिः ॥ चित्रसेनंमहात्मानंसमाहूयततोनृपः ॥ ४० ॥ कन्यांददौदिवोदासश्चित्रसेनायधीमते ॥ तस्याविवाहकालस्यसंप्राप्तेसमयेनृप ॥ ४१ ॥ मृतोसौचित्रसेनस्तुकालधर्मेणवैकिल ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माचिंतयामासभूपतिः ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणांश्चसमाहूयपप्रच्छनृपनंदन ॥ अस्याविवाहकालेतुचित्रसेनोदिवंगतः ॥४३॥ अस्यास्तुकीदृशंकर्मभविष्यतिब्रुवंतुमे ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ विवाहोजायतेराजन्कन्यायास्तुविधानतः ॥ ४४ ॥ पतिर्मृत्युंप्रयात्येवयोवात्यागंकरोतिच ॥ महाधिव्याधिनाभीतस्त्यागंकृत्वाप्रयातिच ॥ ४५ ॥ प्रव्राजितोभवेद्राजन्धर्मशास्त्रेषुदृश्यते ॥ तस्यांरजस्वलायांचअन्यःपतिर्विधीयते ॥ ४६ ॥ विवाहंतुप्रधानेनपिताकुर्यान्नसंशयः ॥ एवंराजन्समादिष्टंधर्मशास्त्रेशुभैर्जनैः ॥४७॥ विवाहःक्रियतामस्याइत्यूचुस्तेद्विजोत्तमाः ॥ दिवोदासश्चधर्मात्माब्राह्मणैस्तुप्रणोदितः ॥ ४८ ॥ विवाहार्थंमहाराजमानसंकृतवान्नृप ॥ पुनर्दत्ताप्रदानेनदिव्यादेवीनृपोत्तम ॥ ४९ ॥ पुष्पसेनायपुण्यायतस्मैराज्ञेमहात्मने ॥ मृत्युधर्मंगतोराजाविवाहसमयेपिसः ॥ ५० ॥ यदायदामहाभागोदिव्यादेव्याश्च

१. इयंदिव्यादेवीकथापि द्वितीये भूमिखंडे प्रोक्तास्ति । सैवेहवैशाखमासमाहात्म्यप्रसंगेन पुनरनूदितेति बोद्धव्यं सुधीभिः । केषुचित्पुस्तकेष्वत्र दृश्यते । अन्येषु पुस्तकेषुनास्ति ।

भूपतिः ॥ करोतिसपितोद्योगंविवाहस्यातिदुःखितः ॥ ५१ ॥ भर्तापिम्रियतेकालेप्राप्तेऽग्रस्तदातदा ॥ एकविंशतिभर्तारःकालेकालेमृतास्ततः ॥ ५२ ॥
ततोराजामहादुःखीसंजातःख्यातविक्रमः ॥ समालोक्यतमाहूयमंत्रिभिःसहनिश्चलः ॥ ५३ ॥ स्वयंवरेमहाबुद्धिंचकारपृथिवीपतिः ॥ अथतेनसमाहूतारा
जानोविविधानृपाः ॥ ५४ ॥ स्वयंवरार्थंवैतस्याबहवोधर्मतत्पराः ॥ तस्यास्तुरूपसंशुब्धामृत्युनापेषितानृपाः ॥ ५५ ॥ संग्रामंचक्रिरेमूढामृता
स्तेथपरस्परम् ॥ एवंतेषांक्षयोजातःक्षत्रियाणांनरेश्वर ॥५६॥ दिव्यादिवीचचुःस्वार्तारुरोदकरुणंततः ॥ बालामालोक्यतांराजारुदंतींचातिदुःखिताम् ॥५७॥
पुरोधसंचधर्मज्ञंज्ञानवंतंतपस्विनम् ॥ जातूकर्णंप्रणम्यादौविनयान्वितकंधरः ॥ ५८ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथयस्वप्रसादेनकिमेतेस्त्रिया
हिपातकम् ॥ दिव्यादेव्यास्तुमेपुत्र्याएतच्चेष्टितंकृतम् ॥ ५९ ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ तस्यास्तुचेष्टितंवीरदिव्यादेव्यावदाम्यहम् ॥ पूर्वजन्मकृतं
सर्वंतन्मेनिगदतःशृणु ॥६०॥ आस्तेवाराणसीपुण्यानगरीपापनाशिनी ॥ तस्यामास्तेमहाप्राज्ञःसुवीरोनामनामतः ॥ ६१ ॥ वैश्यवंजात्यांसमुत्पन्नोधर्मा
न्यसमाकुलः ॥ तस्यभार्यामहाप्राज्ञचित्रानामसुविस्मृता ॥ ६२ ॥ कुलाचारंपरित्यज्यदुराचारेणवर्तते ॥ नमन्यतेहिभर्तारंरौद्रकृत्येचवर्तते ॥ ६३ ॥ पुण्य
कार्यंविहीनातुपापंचरतिदुर्मतिः ॥ भर्तारंभर्त्सतेनित्यंस्वैरिणीकलहप्रिया ॥ ६४ ॥ नित्यंपरगृहेवासनिरताश्रमतेधिकम् ॥ परिच्छिद्रंसमापद्यंदुष्टाभूते
पुसर्वदा ॥ ६५ ॥ साधुनिंदारतापापाबहुहास्यकरीसदा ॥ कुसंगतिरतावाचादुराचारजनप्रिया ॥ ६६ ॥ धूर्तांधर्मजनद्वेषकरींमनृतभाषिणी ॥ विज्ञायैवं
सुवीरोस्याउपयेमेततोपराम् ॥ ६७ ॥ तयानवीनयावीरोभार्ययासहितोनिशम् ॥ यथासुखंसबुभुजेविषयान्मनसःप्रियान् ॥ ६८ ॥ धर्मांचारेणपु
ण्यात्मासत्यपुण्यमतिःसदा ॥ सत्ययामितयासत्यासुमत्यारा धितोवभौ ॥ ६९ ॥ निरस्तातेनसाचित्रावित्रिचित्रावरवर्णिनी ॥ स्वैरिणीगुणसंसर्गधर्मं
विद्वेषिणीततः ॥ ७० ॥ भ्रमतेजारसंयुक्तामुक्ताचारागतत्रपा ॥ सापापरतसंयुक्तारक्तादूतीविकर्मणि ॥ ७१ ॥ कुशलाकुट्टिनीकर्मकलासुत्पन्नयोपि
ताम् ॥गृहभंगमसौचक्रेवक्रेणमनसाहिता ॥७२॥ साध्वींनारींसमाहूयपापवाक्यैश्चनोदयेत् ॥ नर्मलोभकथाकेलिप्रत्ययोत्पत्तिहेतुभिः ॥७३॥ मनांसिचाल
येत्पापापुरुषाणांचयोषिताम् ॥ साधूनांसास्त्रियोभंग्याःपरेभ्यःप्रतिपादयेत् ॥ ७४ ॥ कारयत्येवकपटंधर्मग्रामविवर्जनम् ॥ एवंवर्षशतंभुक्त्वापश्चाद्वेश्या
विधिस्थिता ॥ ७५ ॥ कालेनविधनंप्राप्तासततंपापनिश्चया ॥ जातातवगृहेपुत्रीदिव्यादेवीतिसासुता ॥ ७६ ॥ सुंदरीरूपसंपन्नापुराद्दृष्टेननोदिता ॥
॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वादिवोदासोतिविस्मितः ॥ उवाचराजामधुरंजातूकर्णमुनिंवचः ॥ ७७ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥
यदीदृशीसादुरितप्रचारासदादुराचारतराप्रयाता ॥ कथंममश्रीपतिदैवतस्यमहाकुलीनस्यसुतानुरूपा ॥ ७८ ॥ सुदुर्लभंराजकुलेविशालेलेभेचसाश्रीम

तिजन्मधन्यम् ॥ पुण्येनकेनापिमुनेपवित्रेचित्राविचित्रेणचकर्मकर्त्री ॥ ७९ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वाभूमिपस्यमुनिस्ततः ॥
विवादस्यकिंचित्प्राज्ञोवचःसूनृतमब्रवीत् ॥ ८० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ चित्राविचित्रसुरतैरथवंचयंतीप्रच्छन्नकामुकविटान्वनधीविहीनान् ॥
वेश्याबभूवविषपानमितश्चरित्वाकालेननागनगरेमहतिप्रसिद्धे ॥ ८१ ॥ कोपितत्रसमायातःसायंविप्रःसमार्दितः ॥ अर्दमानोविशुद्धात्मानगरे
नागसंज्ञके ॥ ८२ ॥ अपश्यन्नपरंस्थानंमूढश्चित्रागृहंययौ ॥ तयासंमोहितोत्यर्थंवेश्ययादृष्टियोगतः ॥ ८३ ॥ पादसंवाहनस्नानतांबूलास
नभोजनैः ॥ विलासैस्तोषितःसोपिखेदहीनोभवत्तदा ॥ ८४ ॥ ततोविचित्रैःसुरतोपचारैरदृष्टबुद्ध्यैवतयासविप्रः ॥ संसेवितोऽयंरजनी
मशेषामवाहयद्भावविशेषलुब्धः ॥ ८५ ॥ प्रातःप्रयाणाभिमुखःकथंचिदुवाचचित्रामनुरक्तचित्तः ॥ संतोषितःस्वैश्चरितैःस्वकृत्यैर्वचस्तयाचै
कधियातदानीम् ॥ ८६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कार्यःप्रत्युपकारस्तेतोषितेनमयाप्रिये ॥ स्वदृढंचनिजंदुःखंकथयाम्यविशेषतः ॥ ८७ ॥
पुराकथांहिवदतांविप्राणांनर्मदातटे ॥ शुभंयत्सर्वपापघ्नंतदाकर्णयसादरम् ॥ ८८ ॥ योदिनत्रयमपिप्रयत्नतःस्नातिमेषउपयातिभास्करे ॥
भास्करेनुदितएवमाधवेमासिसोघनिचयैर्विमुच्यते ॥ ८९ ॥ संपूर्णमपिवैशाखेयोबहिःस्नानमाचरेत् ॥ विधिनामाधवंदेवमर्चयेत्सोपिपापहा ॥ ९० ॥
पुण्यतीर्थेविशेषेणस्नानदानक्रियादिभिः ॥ महापापैर्विमुच्येतमानवोमासिमाधवे ॥ ९१ ॥ तावन्महापापचयःशरीरेशरीरिणस्तिष्ठतिनिर्विशं
कः ॥ यावन्मुदाचोषसिमेषराशिमुपागतेमज्जतिनोदिनेशे ॥ ९२ ॥ एवमाकर्णितस्तेषांविप्राणांवदतांमया ॥ अनेकदुरितांभोधिनरणेपोतउ
त्तमः ॥ ९३ ॥ अदूरेशिवदेहाचवर्ततेसौसरिद्वरा ॥ तत्रस्नातुंगमिष्येहंतदाघौघवधायच ॥ ९४ ॥ यदितेरोचतेकांतेविरक्तंवामनोभवेत् ॥ तन्मया
त्वंसमागच्छवैशाखस्नानहेतवे ॥ ९५ ॥ अनित्यंजीवितमिदंयौवनंचातिसुंदरम् ॥ हेतुर्नरकवासस्यदुर्वारश्चसनोभवेत् ॥ ९६ ॥ आराधितस्त्वयाहंच
पातितोदुरितार्णवे ॥ महतामपियत्सत्यंदुष्टस्थितशरीरिणाम् ॥९७॥ किमत्रबहुनोक्तेननविलंबोचितःक्षणः ॥ उद्धरिष्येपिभवतींविरक्तिर्यदितेहृदि॥९८॥
॥ चित्रोवाच ॥ स्वामिन्नदृष्टयोगेनतवसंगतिधर्मतः ॥ ध्रुवंविरक्तंमच्चेतोनिंद्यमेतद्भवंप्रति ॥ ९९ ॥ नूनमेवंमयाशास्त्रेश्रुतंयत्साधुसंगमः ॥ अचिंत्यायै
नमस्तस्यैततोनियतायैपुनः ॥ १०० ॥ ॥ जातूकर्णउवाच ॥ ॥ इतिभाष्यततस्तेनसमंचित्रायथौतदा ॥ विद्यमानंधनंकिंचिदादायमुनिनोदि
ता ॥१०१॥ ततःपरंसोपिपुनर्द्विजन्मावैशाखमासेशिवदेहदेहम्॥अवापसस्नौचदिनेशमस्यैस्नानायसद्योथददौदयालुः ॥१०२॥ हृदयालुरयंविप्रःस्नाप
यामासतांतदा ॥ यथोचितविधानेनचित्रामुच्चित्रभाषिणीम् ॥ १०३ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंतत्रशुश्रावसामुदा ॥ पठमानेषुविप्रेषुपुराणानिपृथक्पृ

थक् ॥१०४॥ यस्यश्रवणमात्रेणक्षीयतेदुरितांधकः ॥ यथासूर्योदयेनैवतिमिरोघःप्रणश्यति ॥१०५॥ साशिवेशिवतनूजलेपुनःस्नानतोऽजनिकरेविधान
तः ॥ स्नानतोविमलमानसोदयासूर्यकांतिरिवनिर्मलाबभौ ॥ १०६ ॥ तत्रमज्जंतिरेवायांसेवायांनिरताहरेः ॥ वैशाखेविविधालोकालोकानंत्यमभीप्स
वः ॥ १०७ ॥ येनमैदायामिहशर्मदायामशुद्धकायानपिसौधयंति ॥ विशेषतोमाधवमासिमर्त्याभवंतिमर्त्याधिपलोकलीलाः ॥ १०८ ॥ आजन्ममेनोवं
स्मरणेनरेवानिहंतिदृष्टादशजन्मजंपुनः ॥ स्नाताकथंचिच्छ्रुतयोनिजातंसंसेवितायच्छ्रुतिरुद्रलोकम् ॥ १०९ ॥ सकलंमाधवंमासंसाचित्रानर्मदाजले ॥
सस्नौकिंचिद्दौदानंशक्त्यावाप्रेषुनित्यशः ॥ ११० ॥ सर्वपापहरंस्तोत्रंशृणोतिश्रद्धयाहरेः ॥ विप्राणांतत्रपठतांसंगादस्यद्विजन्मनः ॥ १११ ॥ निम
ज्ज्यसामाधवमासिपूर्णेरेवाजलेतत्रमहीसुरेभ्यः ॥ अच्छिद्रमासाद्ययथाविधानंतत्रापिचित्रापिचकारमासम् ॥ ११२ ॥ कुटीरकंतंतुनवंविधायसुदेवनामापि
सभूमिदेवः ॥ उवासरेवासलिलेनिमज्यंश्चित्रोपरोधादनिशंददातः ॥ ११३ ॥ अथकालेनकियताकालधर्मंमुपेयिवान् ॥ विप्रस्तदनुसाचित्रापाचिरे
णैवमृतानृप ॥ ११४ ॥ तेनमाधवमासस्यमुकृतेनतदैवसा ॥ पुत्रीतवाभवन्नूनमदृष्टायमयातनाम् ॥ ११५ ॥ तस्यकर्मविपाकोयंयदातंभू
पतेःकुलम् ॥ वैष्णवंविशदंवीरदुष्प्राप्यंपापकर्मभिः ॥ ११६ ॥ दिव्यादेवीवरंनामजातंचास्यांनरोत्तम ॥ यद्भदत्तवतीचान्नंभोग्यसौख्यसुखा
निच ॥ ११७ ॥ ब्राह्मणायपुरातस्मैगणिकात्वेपिसंगता ॥ स्नात्वाचमाधवेमासिकिंचित्त्रापियद्ददौ ॥ ११८ ॥ तस्यदानस्यसाधुंक्रेस्नान
स्यचफलोदयम् ॥ पित्रतेशीतलंतोयंमिष्टान्नंचतथानिशम् ॥ ११९ ॥ दिव्यान्भोगान्प्रभुंजानावर्ततेचप्रभोर्गृहे ॥ भुंजतेविविधदत्तंचदुःखशोकादि
पीडिता ॥ १२० ॥ यत्पुरानरनारीणांगृहभंगरताभवत् ॥ तस्यकर्मविपाकोयमस्थाःकिंचिदुपस्थितः ॥ १२१ ॥ माधवस्नानमाहात्म्याद्विनैवय
मयातनाम् ॥ महापापापितेवीरसुंदरीसासुताभवत् ॥१२२ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंतवपुत्र्याविचेष्टितम् ॥ सर्वजन्मभवंवीरकर्मदुष्कर्मसंभवम् ॥ १२३ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेद्विनवतितमोऽध्यायः ॥ ९२ ॥ छ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ जातूकर्णवचश्चित्रमेवमा
कर्ण्यभूपतिः ॥ तमुवाचनमस्कृत्यज्ञानिनंमुनिमादरात् ॥ १ ॥ ॥ दिवोदासउवाच ॥ ॥ कथमेषाविमुच्येतदुःखादस्मान्मुनेप्रभो ॥ ॥ जातूक
र्णउवाच ॥ ॥ कथयामिमहत्पुण्यंयेनेयंसुखिताभवेत् ॥ २ ॥ अप्रकाशमपिप्रायःप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ स्वल्पमप्यद्भुतंकर्मविकर्मशतना
शनम् ॥ ३ ॥ यथाहरेर्ध्यानबलेनपापंविनाशमायातिमहत्समग्रम् ॥ प्रातस्तदामाधवमासदानस्नानेनघोरंविलयंप्रयाति ॥ ४ ॥ यथाहरेर्भीतिभयेननागा
नश्यंतिसर्वेनिचयास्तथैव ॥ नूनंरवौमेषगतेविभातिस्नानेनतीर्थेचहरिस्तथैव ॥ ५ ॥ तेजसावैनतेयस्यपन्नगाइवपातकाः ॥ विद्रवंतिचवैशाख

स्नानेनोपासिनेश्रितम् ॥ ६ ॥ तस्मादेयापिभूपालदिव्यादेवीपुनःस्वयम् ॥ कृत्वावैशाखश्रवणंश्रुत्वापापहरंस्तवम् ॥ ७ ॥ भवित्रीभर्तुःसंयोगसुख
संभोगभागिनी ॥ सुदेवोपिसजातोस्तिपांड्यदेशाधिपोबली ॥ ८ ॥ वैशाखमासिसरेवायांस्नानपुण्येनभूपते ॥ तस्मादेवसुतांदेहिविशुद्धांस्नानतस्तथा ॥९॥
माधवस्यपुनःस्तोत्रंश्रवणान्माधवस्यच ॥ संदेहोनात्रकर्त्तव्योविचित्रंपश्यभूपते ॥ १० ॥ इहामुत्रफलंतस्यसमास्यंपुण्यकर्मणः ॥ ॥ नारदउवाच ॥
इत्याकर्ण्यैवमुदितोराजातमखिलंततः ॥ ११ ॥ कारयामासतांपुत्रीं जातूकर्णोदितंविधिम् ॥ वीरसेनेननतेनैवपांड्यदेशाधिपेनसा ॥ १२ ॥ पुराजग्मैकसु
हृदादिव्यादेवीविवाहिता ॥ बुभुजेभूरिविषयांश्चिरंसुचरितव्रता ॥ १३ ॥ वीरसेनेनसुहृदापूर्वजन्मकृतेनच ॥ एतत्तेकिंचिदाख्यातमंबरीषमहामतेः ॥
॥ १४ ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंकिमन्यच्छ्रोतुमर्हसि ॥ १५ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येचित्रोपाख्यानेत्रिनवतितमोऽध्यायः ॥
॥९३॥ ७ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्रोतुमिच्छामितद्विभो ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापराशिर्विलीयते ॥ १ ॥ धन्योस्म्यनुगृही
तोस्मिश्रावितोस्मिशुभंविधिम् ॥ विकर्मोपार्जितंयस्यश्रवणादेवहीयते ॥ २ ॥ चित्रंकिमत्रमधुसूदनदेवतस्यमासस्यपुण्यसवनेरिहमाधवस्य ॥ स्नां
नेरवश्यविहितैरघराशिनाशःस्याद्यस्यनामपठनादपितस्यलोकः ॥ ३ ॥ तदेवपुण्यंपरमंपवित्रंह्यद्यैचलोकेसुकृतैकलभ्यम् ॥ यदुच्यतेकेशवनामधेयं
मन्येमुनेमाधवमासिभव्यम् ॥ ४ ॥ धन्यास्तुतेमाधवमासिनामस्मरंतियेऽहोमधुसूदनस्य ॥ तस्यैवमेकिंचिदहोचरित्रंपुनःपवित्रंवदविश्वजन्यम् ॥ ५ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ वचःसमाकर्ण्यहरिप्रियस्यप्रीतोमुनिस्तस्यनृपोत्तमस्य ॥ समाधवस्नानसमुत्सुकोपिकथारसेनाहसमाधवस्य ॥ ६ ॥ ॥ नार
दउवाच ॥ ॥ सत्यंमहीपालमिथोयुकुंदकथारसालापविधिर्विशुद्धः ॥ त्वयासमंमाधवमासधर्मस्नानाधिकोयंहरिदेवतेन ॥ ७ ॥ जीवितंयस्यधर्मार्थं
धर्मोहर्यर्थमेवच ॥ अहोरात्राणिपुण्यार्थंतंमन्येवैष्णवंभुवि ॥ ८ ॥ किंचिद्वक्ष्यामितेराजन्वैशाखस्नानजंफलम् ॥ अस्मत्पितापिनोवकुमलंविस्तरतो
खिलम् ॥ ९ ॥ यत्रमज्जनमात्रेणप्रेतामुक्तिमुपागताः ॥ माधवेमासितेपापानर्मदासलिलेपरे ॥ १० ॥ पुरातीर्थप्रसंगेनब्रह्ममन्कोपिमहीसुरः ॥ मुनिशर्मे
तिविख्यातोधर्मात्मास्त्यवाञ्छुचिः ॥ ११ ॥ युक्तःशमदमाभ्यांचक्षांतिसंतोषसंयुतः ॥ युक्तःसपितृकार्येषुश्रुतिस्मृतिविधानवान् ॥ १२ ॥ यु
क्तोमधुरवाक्येषुसंयुक्तोहरिपूजने ॥ युक्तोवैष्णवसंसर्गेत्रिकालज्ञानवान्मुनिः ॥ १३ ॥ स्वकर्मनिरतोधीरोदयालुःप्रियाप्रियः ॥ दयालुर्रतिमेधावीतत्व॥११६॥
विद्वाक्षणप्रियः ॥ १४ ॥ माधवेमासिरेवायांस्नानार्थंप्रतिसंचरन् ॥ अग्रतःपंचपुरुषान्ददर्शांतीवदुःखितान् ॥ १५ ॥ परस्परमसंसर्गकारिणःकृष्ण

१ दानैः–ह० पा० । २ गोविंदगेहं गमनाय यत्र–ह० पा० । ३ मन्ये मनःस्थे मधुसूदनस्य लोके सतां सत्सुकृतैकसद्मम्–ह० पा० । ४ मन्वे–ह०पा० । ५ पापाः–ह० पा० । ६ अतितेजस्वी–ह० पा०

विप्रहान् ॥ वटच्छायासुपाश्रित्यसमासीनानवस्थितान् ॥१६॥ पश्यंतोदिक्षुसर्वासुदुरितोद्विग्नचेतसः ॥ तानालोक्यद्विजश्रेष्ठश्चितयामाससविस्मितः॥१७॥
अत्रैतेकेनराभीताविपिनेदीनचेष्टिताः ॥ चौरावाविकृताकाराद्दश्यंतेसंगभागिनः ॥ १८ ॥ परस्परंचभाषंतःकृशाःकृष्णवपुःश्रियः ॥ यादवेवंसविप्राण्यो
विचारयतिधीरधीः ॥ १९ ॥ तावदागम्यतेसर्वेदूरस्थामुनिमादरात् ॥ वद्धांजलिपुटाभूत्वाप्रणम्योचुरितिस्फुटम् ॥ २० ॥ पंचपुरुषाऊचुः ॥ भैव्यंभवं
तंपुरुषोत्तमंवैविप्राजमानंचरितेनमान्यम् ॥ मन्यामहेविप्रदयालुमुरुंयंवाचंसमाकर्णयनोसिमैत्रः ॥ २१ ॥ संतःप्रतिष्ठादीनानादैवार्दुद्भूतपापिनाम् ॥
आर्तानामार्तिहंतारोदर्शनादेवसाधवः ॥ २२ ॥ अहंपांचालदेशीयःक्षत्रियोवीरवाहनः ॥ ब्राह्मणंहतवान्मोहाच्छैरेणशब्दवेधिना ॥ २३ ॥ शिखामूत्र
विहीनस्तुतिलकेनविवर्जितः ॥ अटामिजगतीमेनांब्रह्मघ्नोहमितिब्रुवन् ॥ २४ ॥ ब्रह्मघ्नायातिपापायभिक्षामद्यंप्रदीयताम् ॥ एवंसर्वेपुतीर्थेषुभ्रमन्नत्रास्मि
त्यागतः ॥ २५ ॥ ब्रह्महत्यानमेद्यापिप्रयातिमुनिसत्तम ॥ एवंमेवर्षमेकंहिव्यतीतंकुर्वतोविभो ॥ २६ ॥ दह्यमानस्यपापेनशोकाकुलितचेतसः ॥ चंद्र
शर्मापरोविप्रोयोयंसंलक्ष्यतेद्विज ॥ २७ ॥ गुरुघातंसतुब्रह्मन्मोहाकुलितमानसः ॥ मोहाकुलितचित्तत्वाद्भूरुघातकउच्यते ॥ २८ ॥ निवसन्मागधे
देशेशतंत्यक्तःस्वजनैस्ततः ॥ देवादसावपिप्रुनेभ्रमन्निहसमागतः ॥ २९ ॥ शिखासूत्रविहीनस्तुविप्रलिंगविवर्जितः ॥ मयापृष्टस्तुवृत्तांतंसत्यमेवावद
द्विजः ॥ ३० ॥ वसतायद्धरोगेहेक्रोधाकुलितचेतसा ॥ महामोहगतेनापिपथावैवातितोगुरुः ॥ ३१ ॥ तेनपापेनदग्धोसौव र्तेशोकपीडितः ॥ तृती
योयंपुनःस्वामिन्वेदशर्मासमाहितः ॥ ३२ ॥ सुरापोब्राह्मणोज्ञातोमोहाद्वेश्याप्रसंगतः ॥ पृष्टोमयायमपिमेयथावृत्तंतथात्रवीत् ॥ ३३ ॥ आत्म
नश्चेष्टितंसर्वमनस्तापेनपीडितः ॥ निरस्तःसर्वलोकैश्चभार्यावंधुजनैरपि ॥ ३४ ॥ तेनपापेनसंलितोभ्रमन्नत्रायमागतः ॥ चतुर्थोविंधुरोनामवैश्योयं
गुरुतल्पगः ॥ ३५ ॥ मोहान्मासत्रयंयावद्वेश्यामूतांचमातरम् ॥ बुभुजेसर्वदेहस्थांज्ञातत्वस्ततश्चरन् ॥ ३६ ॥ दुःखितोऽप्यागमद्भूमिभ्रम
न्निहमुनेपुनः ॥ पंचमोयंमहापापीपापिसंसर्गकारकः ॥ ३७ ॥ प्रत्यहंधनलोभेनस्तेयादिकृतवानघम् ॥ वैश्योतिपातकैःक्रांतस्ततस्त्यक्तोजनैःस्व
यम् ॥ ३८ ॥ निर्विण्णमानसोदैवान्नंदनामेहसंगतः ॥ एवंपंचापिपापिष्ठाःस्थानमेकमुपागताः ॥ ३९ ॥ कःकस्यापिनसंपर्कंभोजनाच्छादनादिभिः ॥

---

१ चौरा नटविटाश्चैते–इ० पा० । २ भिन्नांजनचयोपमाः–इ०पा० । ३ भव्यं भवंतं पुरुषोत्तमं वै मन्यामहे विप्रवर प्रसीद ॥ यदात्मदुःखं च वयं विचार्य विज्ञापयामः शृणु तद्विजेंद्र ॥ पा० इ० । इतः परं चैकः श्लोकोऽयमुपलभ्यते कस्मिंश्चित्पुस्तके–मध्यानिभूतानिजनादनैरस्यपरोपकारायचरंतिविश्वम्॥भवाद्दशानीतिमयाविचार्यविज्ञापयामःशृणुतद्विर्धिनः । ४ अद्भुतयाप्यनाम्–इ०पा० । ५ अहंचवंतिदेशीयः–इ० पा० । ६ शरेणाध्वनि पापकृत्–इ०पा० । ७ विद्वरः–इ०, विधरः–इ० च पा० ।

नकरोतिमहाभागविनावार्ताद्विजोत्तम ॥ ४० ॥ विशंत्येकासनेनैवनस्वपंत्येकसंस्तरे ॥ एवंदुःखसमाकांतानानातीर्थेषुवैगताः ॥ ४१ ॥ नास्मा
कंपातकंघोरंप्रयातिमुनिसत्तम ॥ दृष्टाभवंतंदीप्यंतंप्रसन्नानिमनांसिनः ॥ ४२ ॥ वदंतिदुरितप्रांतंसाधोस्तेपुण्यदर्शनात् ॥ उपायंवदनःस्वामि
न्यथापापक्षयोहिनः ॥ ४३ ॥ ज्ञायतेकरुणोस्माभिर्वैप्रवेदार्थवित्प्रभो ॥ आर्तानांमार्गमाणानांपश्चात्तापमुपेयुषाम् ॥ ४४ ॥ मोहादवाप्तापापानांत्वमुद्ध
र्तासिनिश्चितम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ तेषामितिवचःश्रुत्वामुनिश्चर्मामुनिस्ततः ॥ ४५ ॥ इदमाहविचार्यैतिकरुणावरुणालयः ॥ ॥मुनिश्चर्मोवाच ॥
यूयमज्ञानतःप्राप्तपातकाःसत्यभाषिणः ॥ ४६ ॥ अनुतापयुतास्तस्मादनुग्राह्यामयाधुना ॥ शृणुध्वंमेवचःसत्यमूर्ध्वबाहुर्वदाम्यहम् ॥ ४७ ॥ यन्मयांगि
रसःपूर्वंश्रुतंमुनिसमागमे ॥ दृष्टंवेदेषुशास्त्रेषुश्रुतंगुरुमुखात्तथा ॥४८॥विष्णुनाराधितेनादौस्वयमुक्तंचतत्वतः ॥ नतृप्तिरशनादन्यानगुरुर्जनकादपि ॥४९॥
नपात्रमन्यद्विप्रेभ्योनदेवःकेशवात्परः ॥ नगंगायासमंतीर्थंनदानंसुरभीसमम् ॥ ५० ॥ नगायत्र्यासमंजाप्यंनद्वादश्यासमंव्रतम् ॥ नभार्ययासमंमित्रंनध
र्मोदयायासमः ॥५१॥ नस्वातंत्र्यसमंसौख्यंगार्हस्थ्यान्नाश्रमोवरः ॥ नसत्यात्परआचारोनसंतोषात्परंसुखम् ॥५२॥ नमाधवसमोमासोमहापापहरःपरः॥
विधिनानुष्ठितोभक्त्यामधुसूदनवल्लभः ॥ ५३ ॥ गंगादिषुचतीर्थेषुविशेषेणसुदुर्लभः ॥ प्रायश्चित्तानिसर्वाणिद्वादशाब्दमुखानिच ॥ ५४ ॥ तावद्भजैति
पापानियावन्नायातिमाधवः ॥ वैशाखमखिलंमासंयःस्नातिहरितत्परः ॥ ५५ ॥ हरिपादसमुद्भूतेसलिलेविमलाशयः ॥ सएवसर्वपापानांहंताद्दृष्टस्तु
पापिभिः ॥ ५६ ॥ निजपापोघनिष्कृत्यैवक्तव्यंतस्यकिन्नरैः ॥ ५७ ॥ मासेतुवैमाधवसंज्ञकेऽस्मिन्यःस्नातिपापैःसविमुच्यतेहि ॥ मेषस्थितेसंप्रति
नर्मदायाःशर्मप्रदेवारिणिवारितापे ॥ ५८ ॥ दुर्लभाहिमहानद्योमाधवेमासिसर्वशः ॥ ततोपिदुर्लभागंगारेवाचयमुनातथा ॥ ५९ ॥ एतासुतिसृषुप्रा
यःप्राप्यैकामपिसादरम् ॥ यःस्नातिमाधवेमासिसिवेपापःसहस्रिंत्रजेत् ॥ ६० ॥ तस्मादहोसहमयासुकृतैकसारेवैशाखमासिसचभवंतउपेत्यरेवाम् ॥ मज्जंतु
पातककृतोमुनिवृंदजुष्टेरेवाजलेनिखिलपापभयापहत्यै ॥ ६१ ॥ एवमुक्तास्ततःसर्वेमुदितामुनिनासह ॥ जग्मुस्तेपापिनोरेवांशंसंतोऽद्भुतकारि
णीम् ॥ ६२ ॥ मुनिश्चर्मांततोगच्छंस्तेस्तथानुगतोनरैः ॥ ददर्शपथिसंत्रस्तान्पिशाचान्नष्टभीषणान् ॥ ६३ ॥ कुवैतोविविधाञ्छब्दान्भ्रमंतोपिततः
स्ततः ॥ ऊर्द्धकेशोद्धरक्तांश्चकृष्णदंतकृशोदरान् ॥ ६४ ॥ अरण्येकंटकाक्रांतिवृक्षपानीयवर्जिते ॥ सन्मुखंधावतोदृष्ट्वाभयसंविग्नमानसः ॥ ६५ ॥
नमोनारायणायेतिरक्षरक्षेतिचाब्रवीत् ॥ ६६ ॥ नारायणायेतिनमोभिधानमाकर्ण्यधर्मैकनिधानमुच्चैः ॥ भवांतरेतेमनसापिशाचायुर्निजादृष्ट

१ वाजिमेधसुखान्यपि—इ०पा० । २ सएवसर्वपापैस्तुसुकृतोयायात्परां गतिम्—इ० पा० ।

वशेनलब्धाः ॥ ६७ ॥ विनयान्वितमनसोमुनिशर्माविलोक्यतान् ॥ उवाचमधुराभाषीकेयूयंविकृतानराः ॥ ६८ ॥ किंवाकेनकृतंकर्मयेनप्राप्ताचवै
कृतिः ॥ कथमेवंविधाःसर्वेदुःखिनोतीवभीषणाः ॥ ६९ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ क्षुत्पिपासार्दितानित्यंनानादुःखचयाकुलाः ॥ कृतबुद्धेहृदिक्रूरानष्टसं
ज्ञाविचेतसः ॥ ७० ॥ नजानीमोदिशःक्वापिमूढामानवघातिनः ॥ तदेतद्दुःखमाख्यातमेतदेवासुखंपुनः ॥ ७१ ॥ प्रभातमिवसंभातिभा
स्करोदयदर्शनात् ॥ श्रुत्वानारायणेत्युच्चैर्भाषितंतवकोमलम् ॥ ७२ ॥ दृष्ट्वाचदर्शनंविप्रशुद्धभावंगतावयम् ॥ दर्शनेनैवतेविप्रनामश्रवणतो
हरेः ॥ ७३ ॥ भवांतरमनुप्राप्तावयंप्राप्तादयालवः ॥ विनाशयत्यपयशोबुद्धिंविशदयत्यपि ॥ ७४ ॥ प्रतिष्ठापयतिप्रायोनृणांवैष्णवदर्शनम् ॥
अहंपर्युषितोनामसूचकोयंद्वितीयकः ॥ ७५ ॥ शीघ्रगोरोधकश्चान्यःपंचमोयंचलेखकः ॥ षष्ठोयमितिवाद्गुष्टःसप्तमोयंविदैवतः ॥ ७६ ॥
नित्यंयाजनकश्चायमष्टमःकष्टदायकः ॥ ॥ मुनिशर्मोवाच ॥ ॥ प्रेतानांकर्मजातानांनामानिभवतांकुतः ॥ ७७ ॥ किंतत्कारणमुद्दिश्यये
नयूयंसनामकाः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ मयास्वादुसदाभुक्तंदत्तंपर्युषितंद्विजे ॥ ७८ ॥ आज्येसतिनिराज्यंचतेनपर्य्युषितोस्म्यहम् ॥
मिथ्यामिथ्यापरच्छिद्रमर्म्मान्वेषीस्वभावतः ॥ ७९ ॥ सूचयामासतेनासौसूचकोऽशुचिरातुरः ॥ शीघ्रंनश्यतिविप्रेणयाचितःक्षुभितेनवै ॥ ८० ॥
एतत्कारणमुद्दिश्यशीघ्रगोद्विजसत्तम ॥ गृहोपरिसदास्वादुभुक्तमेतेनपापिना ॥ ८१ ॥ एकाकिनाकुमनसातेनासौरोधकःस्मृतः ॥ मौनेनापिस्थितो
नित्यंपादेनलिखतेमहीम् ॥ ८२ ॥ अस्माकमपिपापिष्ठोलेखकोलोकसंगतः ॥ गुणिनोयंगुणान्द्वेष्टिनिर्गुणेचगुणज्ञताम् ॥ ८३ ॥ असंज्ञेज्ञानयोगीचवा
ग्दुष्टोसौततःस्मृतः ॥ नास्तिक्यभावादनिशंपितृदैवतमानवान् ॥ ८४ ॥ नमन्यतेचसत्कर्मपापस्तेनविदैवतः ॥ सदायाचनकोमिथ्यामिथ्यादौ
र्गत्यदर्शकः ॥ ८५ ॥ सभूतोद्वेजकोलुब्धस्तेनयाचनकस्त्वयम् ॥ एभिःपूर्वकृतैःपापैर्भुक्त्वानरकयातनाम् ॥ ८६ ॥ प्रेतास्तेदर्शनादद्यपुनर्जाताःस्म
सुस्थिताः ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातमात्मवृत्तांतसंभवम् ॥ ८७ ॥ प्रश्नंचयदितेश्रद्धापृच्छान्यत्कथयामिते ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ येजीवाभुविति
ष्ठंतिसर्वेआहारमूलकाः ॥ ८८ ॥ युष्माकमपिआहारंश्रोतुमिच्छामितत्वतः ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ शृणुष्वाहारमस्माकंसर्वसत्वविगर्हितम् ॥ ८९ ॥
यंश्रुत्वानिंदसेब्रह्मन्भूयोभूयश्चनित्यशः ॥ श्लेष्ममूत्रपुरीषेणयोषिदंगमलेनच ॥ ९० ॥ गृहाणित्यक्तशौचानितानिभुंजंतितत्रवै ॥ स्त्रीदग्धानिप्र
कीर्णानिप्रकीर्णायस्कराणिच ॥ ९१ ॥ कुत्सितानिमलेनापिप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ माधवंयत्रनार्चंतिस्त्रीजितानिगृहाणिच ॥ ९२ ॥ दयाक्षांतिविहीनानिप्रे
तास्तत्रैवभुंजते ॥ यत्राभद्रागृहेवाचःशौचहीनाश्चयोषितः ॥ ९३ ॥ कलहोयत्रसततंप्रेतास्तेतत्रभुंजते ॥ नयत्रजामयोगेहेपूज्यंतेनवराःस्त्रियः ॥ ९४ ॥

यत्रदुर्जनसंसर्गस्तत्रभोक्ष्यामहेवयम् ॥ नयत्रहरिसेवावानकथायत्रवैष्णवी ॥ ९५ ॥ नयत्रवैष्णवीप्रीतिःप्रेतावैतत्रभुंजते ॥ येषामेवंगृहेप्रीताभुंज
तेतेपिसत्वरम् ॥ ९६ ॥ प्रेताभवंतिपापेननिजवंशाविनाशकाः ॥ तस्यमेजायतेब्रह्मन्वदतोभोजनंनिजम् ॥ ९७ ॥ अस्मात्पापतरंचान्यत्किं
चिद्दुष्कृंनशक्यते ॥ निर्विंण्णःप्रेतभावेनपृच्छामित्वांदृढव्रतम् ॥ ९८ ॥ यथानजायतेप्रेतोमुक्तिःप्रेतत्वतोयथा ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एका
दश्यादिभिःपुण्यैर्व्रतैरच्युतकीर्तनैः ॥ ९९ ॥ देवतातिथिपूजाभिर्गुरुपूजादिभिस्तथा ॥ आचारैःसाधुचरितैःश्रुतिस्मृत्युदितैर्दिनैः ॥ १०० ॥
एवंश्राद्धक्रियादानैर्यथाविधिविनिर्मितैः ॥ दयादानदमक्षांतिशीलशिष्टाभिवादनैः ॥ १०१ ॥ इत्येवमादिभिर्धर्मैःप्रेतानस्युःकुलेपिवै ॥ गोवि
प्रतीर्थामरपवंताभ्यनदीनदाश्वत्थतरूननेकशः ॥ १०२ ॥ योवंदतेवंधुजनेविनीतःप्रेतोनलोकेभवतीहनूनम् ॥ क्रमादवैयतेयुक्तोविशेषादपिमानवः ॥
॥ १०३ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुतस्यपुण्यमनंतकम् ॥ नाहंवर्षसहस्रेषुवक्तुंशक्तःस्वयंविभुः ॥ १०४ ॥ दर्शनादेवतस्यापिमुक्तःप्रेतत्वतोभवेत् ॥
ऊर्जमूर्जस्वलंमासमथदामोदरप्रियम् ॥ १०५ ॥ तपसामुत्तमंमासंतपोमाधववल्लभम् ॥ वैशाखंमाधवंमासंमधुसूदनदेवतम् ॥ १०६ ॥
उत्तमंसर्वमासानांयमेकंमुनयोविदुः ॥ येनैवसाधनेनस्यात्सर्वैकृत्यंहिसाधितम् ॥ १०७ ॥ ब्रह्मविद्यामताभ्येतिसालक्ष्मींविश्वकारिणीं ॥ तस्यावा
सोयतोमासोमाधवोसौततःस्मृतः ॥ १०८ ॥ नमाधवसमोदेवोयथादेवेषुविश्रितम् ॥ तथामासेषुसर्वेषुनमासोमाधवप्रियः ॥ १०९ ॥ तस्यमा
धवमासस्यमाहात्म्यमपिभक्तितः ॥ श्रुत्वाविमुच्यतेप्रेतयोनितःकिंविधानतः ॥ ११० ॥ सतांसंभाषणादेवपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ नारायणेति
पठनात्तन्नामश्रवणादपि ॥ १११ ॥ मुच्यतेपातकैःसर्वैर्जनोभक्तिपरायणः ॥ यतिष्येतदहंप्रेताभवतामपिमुक्तये ॥ ११२ ॥ परोपकारजंपुण्यं
यतोनस्यान्मखैरपि ॥ प्रेतायामिततःस्नातुंरेवावारिणिमाधवे ॥ ११३ ॥ माससिमेपस्थितेभानावेतैरनुगतोनरैः ॥ पंचैवतेपुनर्मोहाज्जातपातकसंच
याः ॥ ११४ ॥ स्नातुमायांतिवचसाममैवकरुणावतः ॥ ११५ ॥ तावद्भवंतस्तुनिदेशतोमेतिष्ठंतुतत्रैववनेविशोकाः ॥ श्रीनर्मदावारिणियावदे
वगत्वानिजस्नानविधिंविहाय ॥ ११६ ॥ निर्मायपुरुषानपिनामतस्मात्कुशास्त्वरूपानिहनर्मदाके ॥ विधानतोमाधवमासिदीनान्निम्नज्ज्यामीतिदया
निवद्धः ॥ ११७ ॥ एवंदिनत्रयेणैवमुक्तिर्वःप्रेतयोनितः ॥ नदर्भबटुकस्नानमात्रेणैवनसंशयः ॥ ११८ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ एवमुक्तस्ततस्तैस्तुप्र
तीतैरपिपूजितः ॥ मुनिशर्मायययावेतैरनुयातस्तुपंचभिः ॥ ११९ ॥ तत्रगत्वाततःप्रातःस्नात्वाकृत्वातथाविधिम् ॥ स्नापयामासतान्प्रेताम्नामतोदर्भनि
र्मितान् ॥ १२० ॥ स्मृताश्चमुनिनातीर्थैस्नापितानामतस्तथा ॥ प्रेताःपुण्यवतातेनसद्योमुक्तादिवंययुः ॥ १२१ ॥ तेपापिनःपंचयदैवेरेवाजलेनिमग्नाव

चसैवतस्य ॥ श्रीमाधवेमासिविवर्णदेहाःसद्यःसुवर्णैकरुचोबभूवुः ॥ १२२ ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंश्राविताम्रुनिशर्मणा ॥ समक्षंसर्वलोकानांजातास्ते वरकांतयः ॥ १२३ ॥ तत्रस्थामानवास्तांस्तुविरजान्स्नानमात्रतः ॥ नस्पृशंतिचराजेंद्रपापिसंसर्गशंकया ॥ १२४ ॥ मुनिशर्मानुरोधेनततोधर्मप्रमा णतः ॥ सद्योदिव्याभवद्वाणीयदेतेविगतैनसः ॥ १२५ ॥ स्नातानांमाधवेमासिमुकुंदहृदयात्मनाम् ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंशृण्वतामिहसादरम् ॥ १२६ ॥ चित्रंकिमत्रयाशुद्धिर्जायतेपापसंचयात् ॥ सर्वेषामेवपापानांप्रायश्चित्तमिदंपरम् ॥ १२७ ॥ यत्प्रातर्माधवेमासिभक्त्यातीर्थेऽवगाहनम् ॥ यतःप्रेतास्तुते पापाःस्नापितानाममात्रतः ॥ १२८ ॥ स्मृताःपुण्यवतातेनमोचितामुनिशर्मणा ॥ १२९ ॥ इत्येवमाकर्ण्यगिरंनभःस्थामत्यद्भुतामाशुततोमनुष्याः ॥ शशंसुरेतानपिपंचपुण्यान्वैशाखमासंचमुनिंचरेवाम् ॥ १३० ॥ अथचाकर्ण्यभूपालःस्तवंदुरितनाशनम् ॥ यदाकर्ण्यनरोभक्त्यामुच्यतेपापराशिभिः ॥ १३१ ॥ यस्यश्रवणमात्रेणपापिनःशुद्धिमागताः ॥ अन्येपिबहवोमुक्ताःपापादज्ञानसंभवात् ॥ १३२ ॥ परदारपरद्रव्यजीवहिंसादिकेयदा ॥ प्रवर्ततेनृणांचित्तं प्रायश्चित्तंस्तुतिस्तदा ॥ १३३ ॥ विष्णवेविष्णवेनित्यंविष्णवेविष्णवेनमः ॥ नमामिविष्णुंचित्तस्थमहंकारगतंहरिम् ॥ १३४ ॥ चित्तस्थमीशमव्यक्तमनंतम पराजितम् ॥ विष्णुमीड्यमशेषाणामनादिनिधनंविभुम् ॥ १३५ ॥ विष्णुश्चित्तगतोयन्मेविष्णुर्बुद्धिगतश्चयत् ॥ यच्चाहंकारकोविष्णुर्योविष्णुर्म यिसंस्थितः ॥ १३६ ॥ करोतिकर्तृभूतोऽसौस्थावरस्यचरस्यच ॥ तत्पापंनाशमायातितस्मिन्नेवहिचिंतिते ॥ १३७ ॥ ध्यातोहरतियत्पापंस्वप्नेदृष्टस्तु भावनात् ॥ तमुपेंद्रमहंविष्णुंप्रणमामिनतिप्रियम् ॥ १३८ ॥ जगत्यस्मिन्निरालंबेमधुसूदनमच्युतम् ॥ हस्तावलंबनंस्तोत्रंविष्णुंवंदेपरात्परम् ॥ १३९ ॥ सर्वेश्वरेश्वरविभोपरमात्मन्नधोक्षज ॥ हृषीकेशहृषीकेशहृषीकेशनमोस्तुते ॥ १४० ॥ नृसिंहानंतगोविंदभूतभावनकेशव ॥ दुरुक्तंदुष्कृतंध्यातंशम पापंनमोस्तुते ॥ १४१ ॥ यन्मयाचिंतितंदुष्टंस्वचित्तवशवर्तिना ॥ अकार्य्यमघमत्युग्रंतच्छमंनयकेशव ॥ १४२ ॥ ब्रह्मण्यदेवगोविंदपरमार्थपरा यण ॥ जगन्नाथजगद्धातःपापंशमयमेच्युत ॥ १४३ ॥ यच्चापराह्णेसायाह्नेमध्याह्नेचतथानिशि ॥ कायेनमनसावाचाकृतंपापमजानता ॥ १४४ ॥ जानताचहृषीकेशपुंडरीकाक्षमाधव ॥ नामत्रयोच्चारणतःसर्वेयांतुममक्षयम् ॥ १४५ ॥ शारीरंमेहृषीकेशपुंडरीकाक्षमानसम् ॥ पापंप्रशममायातु वाकृतंममाधव ॥ १४६ ॥ यद्भुंजानःपिबंस्तिष्ठन्स्वपञ्जाग्रद्यदास्थितः ॥ अकार्षंपापमर्थार्थंकायेनमनसागिरा ॥ १४७ ॥ महदल्पमपिप्रायोदुर्यो निनरकावहम् ॥ तत्पापंप्रशमंयातुवासुदेवस्यकीर्तनात् ॥ १४८ ॥ परंब्रह्मपरंधामपवित्रंपरमंचयत् ॥ तस्मिन्प्रकीर्तितेविष्णौयत्पापंतत्प्रण

१ पापिनाम्–इ० पा० । २ ह्यजमक्षरमव्ययम्–इ० पा० । ३ विष्णुं प्रणमामि सनातनम्–इ०पा० । ४ च यत्पापम्–इ० पा० । ५ विलयम्–इ० पा० ।

श्यतु ॥१४९॥ यत्प्राप्यननिवर्त्ततेगंधस्पर्शादिवर्जिताः ॥ सूरयस्तत्पदंविष्णोस्तत्सर्वंशमयत्वयम् ॥ १५० ॥ पापप्रशमनंस्तोत्रंयःपठेच्छृणुयान्नरः ॥ शारीरैर्मानसैर्वाग्जैःकृतैःपापैःसमुच्यते ॥ १५१ ॥ मुक्तःपापग्रहादिभ्योयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ तस्मात्पापेकृतंजप्यंस्तोत्रंसर्वाघमर्दनम् ॥ १५२ ॥ प्रायश्चित्तमघौघानांपठितव्यंनरोत्तमैः ॥ प्रायश्चित्तैःस्तोत्रवरैर्व्रतैर्नश्यतिपातकम् ॥ १५३ ॥ ततःकार्याणिसंसिद्ध्यैतानिवैभुक्तिमुक्तये ॥ पूर्वजन्मार्जितं पापमैहिकंचनरेश्वर ॥ १५४ ॥ स्तवस्यश्रवणादस्यसद्यएवविलीयते ॥ पापद्रुमकुठारोयंपापेंधनदवानलः ॥ १५५ ॥ पापराशितमःस्तोमभानुरेषस्तवोनृप ॥ मयाप्रकाशितस्तुभ्यंतथालोकानुकंपया ॥ १५६ ॥ स्तवोयोयंमयाप्राप्तोरहस्यंपितुरादरात् ॥ इतिहासमिमंपुण्यंयःशृणोतिनराधिप ॥ १५७ ॥ तस्यापिपुण्यमाहात्म्यंवक्तुंशक्तःस्वयंहरिः ॥ स्वस्तितेस्तुमहाराजगंगायामथसत्वरम् ॥ १५८ ॥ स्नातुंयामिसमायातोमासोयंमाधवोमहान् ॥ १५९ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेनारदांबरीषसंवादेवैशाखमाहात्म्येप्रेतोपाख्यानेपापप्रशमनंनामचतुर्नवतितमोऽध्यायः ॥ ९४ ॥ छ ॥ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यातुंतमुद्यतंनत्वामुनिंराजाततोमुदा ॥ विधिंपप्रच्छसंक्षिप्तंस्नान[2]दानक्रियोचितम् ॥ १ ॥ ॥ अंबरीषउवाच ॥ ॥ मुनेवैशाखमासेऽस्मिन्कोविधिःकिंतपोऽधिकम् ॥ किंचदानंकथंस्नानंकथंकेशवपूजनम् ॥ २ ॥ कृपयावदविप्रर्षेसर्वज्ञस्त्वंहरिप्रियः ॥ विशेषतोपिपूजायाविधिंतीर्थपदेवद ॥ ३ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ मेषसंक्रमणेभानोर्माधवेमासिसत्तम[3] ॥ महानद्यांनदीतीरेनदेसरसिनिर्झरे ॥ ४ ॥ देवखातेऽथवास्नायाद्यथाप्राप्तेजलाशये ॥ दीर्घिकाकूपवापीषुनियतात्माहरिंस्मरन् ॥ ५ ॥ मधुमासस्यशुक्लायामेकादश्यामुपोषितः ॥ पंचदश्यांचवावीरमेषसंक्रमणेपिवा ॥ ६ ॥ वैशाखस्नाननियमंब्राह्मणानामनुज्ञया ॥ मधुसूदनमभ्यर्च्यकुर्यात्सुस्नानपूर्वकम् ॥ ७ ॥ वैशाखंसकलंमासंमेषसंक्रमणेरवेः ॥ प्रातःसनियमःस्नास्येप्रीयतांमधुसूदनः ॥ ८ ॥ मधुहंतुःप्रसादेनब्राह्मणानामनुग्रहात् ॥ निर्विघ्नमस्तुमेपुण्यंवैशाखस्नानमन्वहम् ॥ ९ ॥ माधवेमेषगेभानौमुरारेमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेनाथयथोक्तफलदोभव ॥ १० ॥ यथातेमाधवोमासोवल्लभोमधुसूदन ॥ प्रातःस्नानेनमेतस्मिन्फलदःपापहाभव ॥ ११ ॥ एवमुच्चार्यतत्तीर्थेपादौप्रक्षाल्यवाग्यतः ॥ स्मरन्नारायणंदेवंस्नानंकुर्याद्विधानतः ॥ १२ ॥ तीर्थंप्रकल्पयेद्धीमान्मूलमंत्रमिमंपठन् ॥ ॐनमोनारायणायमूलमंत्रउदाहृतः ॥ १३ ॥ दर्भपाणिस्तुविधिवदाचांतःप्रणतोभुवि ॥ चतुर्हस्तसमायुक्तंचतुरस्रंसमंततः ॥ १४ ॥ प्रकल्प्यावाहयेद्गंगांमंत्रेणानेनमानवः ॥ विष्णुपादप्रसूतासिवैष्णवी

१ इति ते यन्मया प्रोक्तं स्तोत्रं पापप्रणाशनम्–इ०पा० । २ स्नानदानकथोचितम्–इ० पा० । ३ यत्नतः–इ०पा० । ४ प्रक्षाल्य–इ० पा० ।

विष्णुदेवता ॥ १५ ॥ त्राहिनस्त्वेनसस्तस्मादाजन्ममरणांतिकात् ॥ तिस्रःकोट्योर्द्धकोटीचतीर्थानांवायुरब्रवीत् ॥ १६ ॥ दिविभुव्यंतरिक्षेचतानिते
संतिजाह्नवि ॥ नंदिनीत्येवतेनामदेवदुनलिनीतिच ॥ १७ ॥ दक्षापृथ्वीचविहगाविश्वगाथाशिवाप्रिया ॥ विद्याधरीमहादेवीतथालोकप्रसादिनी ॥१८॥
क्षेपंकरीजाह्नवीचशांताशांतिप्रदायिनी ॥ एतानिपुण्यनामानिस्नानकालेप्रकीर्तयेत् ॥ १९ ॥ भवेत्सन्निहितातत्रगंगाचित्रपथगामिनी ॥ सप्तवाराभिज
त्तेनकरसंपुटयोजिते ॥ २० ॥ मूर्ध्निप्रकृत्वाजलंभूपश्चतुर्वारंपसप्तवा ॥ स्नानंकृत्वामृदातद्वदामंत्र्यतुविधानतः ॥ २१ ॥ अश्वक्रांतेरथक्रांतेविष्णुक्रांतेवसुं
धरे ॥ मृत्तिकेहरमेपापंयन्मयादुष्कृतंकृतम् ॥ २२ ॥ उद्धृतासिवराहेणविष्णुनाशतबाहुना ॥ नमस्तेसर्वलोकानांप्रभवारणिसुव्रते ॥ २३ ॥ एवं
स्नात्वाततःपश्चादाचम्यतुविधानतः ॥ उत्थायवाससीशुक्लेशुद्धेतुपरिधापयेत् ॥ २४ ॥ ततस्तुतर्प्पणंकुर्य्यात्रैलोक्यापप्यायनायवै ॥ ब्रह्माणंतर्प्पयेत्पू
र्वंविष्णुंरुद्रंप्रजापतिम् ॥ २५ ॥ देवान्यक्षांस्तथानागान्गंधर्वाप्सरसोसुरान् ॥ क्रूरान्सर्पान्सुपर्णांश्चतरून्वैजंतुकान्खगान् ॥२६॥ विद्याधराश्चलधरांस्तथै
वाकाशगामिनः ॥ निराधाराश्चयेजीवाःपापकर्मरताश्चये ॥ २७ ॥ तेपामाप्यायनार्थायदीयतेसलिलंमया ॥ कृतोपवीतीदेवेभ्युनिवीतीचभवेन्नरः ॥ २८ ॥
मनुष्यांस्तर्प्पयेद्वक्त्याब्रह्मपुत्रान्नृपींस्तथा ॥ सनकःसनंदनश्चैवतृतीयश्चसनातनः ॥ २९ ॥ कपिलश्चासुरिश्चैववोडुःपंचशिखस्तथा ॥ तेसर्वेतृप्तिमा
यांतुमद्दत्तेनांबुनासदा ॥ ३० ॥ मरीचिमत्र्यंगिरसौपुलस्त्यंपुलहंक्रतुम् ॥ प्रचेतसंवसिष्ठंचभृगुंनारदमेवच ॥ ३१ ॥ देवब्रह्मऋषीन्सर्वास्तर्पयेदक्षतो
दकैः ॥ अपसव्यंततःकुर्यात्सव्यंजान्वाच्यभूतले ॥ ३२ ॥ अग्निष्वात्तास्तथासोम्याहविर्भमंतस्तथोष्मपाः ॥ कव्यानलान्बर्हिषदस्तथावैचाज्यपाः
पुनः ॥ ३३ ॥ सैंतर्पयेत्पितॄन्भक्त्यासतिलोदकचंदनैः ॥ यमायधर्मरायाजायमृत्यवेचांतकायच ॥ ३४ ॥ वैवस्वतायकालायसर्वभूतक्षयायच ॥
उदुंबरायदध्नायनीलायपरमेष्ठिने ॥ ३५ ॥ वृकोदरायचित्रायचित्रगुप्तायवैनमः ॥ दर्भपाणिस्तुविधिवत्पितॄन्संतर्पयेत्ततः ॥ ३६ ॥ पित्रादीन्ना
मगोत्रेणतथामातामहानपि ॥ संतर्प्यविधिनासर्वानिममंत्रमुदीरयेत् ॥ ३७ ॥ येबांधवाबांधवायेयेन्यजन्मनिबांधवाः ॥ तेतृप्तिमखिलांयांतुये
स्मत्तस्तोयकांक्षिणः ॥ ३८ ॥ आचम्यविधिवत्सम्यगालिखेत्पद्ममग्रतः ॥ साक्षतैश्चसपुष्पैश्चसलिलारुणचंदनैः ॥ ३९ ॥ अर्घंदद्यात्प्रयत्ने
नसूर्य्यनागातुकीर्त्तनैः ॥ नमस्तेविष्णुरूपायनमस्तेब्रह्मरूपिणे ॥ ४० ॥ सहस्ररश्मयेसूर्यनमस्तेसर्वतेजसे ॥ नमस्तेरुद्रवपुषेनमस्ते
भक्तवत्सल ॥ ४१ ॥ पद्मनाभनमस्तेस्तुकुंडलांगदभूषित ॥ नमस्तेसर्वलोकेशसुतानासुपबोधन ॥ ४२ ॥ सुकृतंदुष्कृतंचैवसर्व

१ वियद्गंगा विश्वकाया शिवामृता–इ० पा० । २ ऋषिपुत्रान्–इ० पा० । ३ सनत्कुमारश्चतथाकपिलश्चासुरिश्चवै ॥ वोडुःपंचशिखस्तद्वन्मुख्याऋषिसुताह्यमे । ४ विश्वरूपाय–इ० पा० ।

पश्यसिसर्ववंदा ॥ सत्यदेवनमस्तेऽस्तुप्रसीदममभास्कर ॥ ४३ ॥ दिवाकरनमस्तेस्तुप्रभाकरनमोस्तुते ॥ एवंसूर्यनमस्कृत्यसप्तकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ ४४ ॥ द्विजंगांकांचनंस्पृङ्गापश्चात्स्वगृहंव्रजेत् ॥ आश्रमस्थांस्ततःपूज्यप्रतिमांचापिपूजयेत् ॥ ४५ ॥ पूर्वभक्त्येवगोविंदंग हीचनियतात्मवान् ॥ पूजयेद्भक्तितोराजन्नुभयत्रयथाविधि ॥ ४६ ॥ विशेषादपिवैशाखेयोर्चयेन्मधुसूदनम् ॥ सर्वसंवत्सरंयावदर्चितस्तेनमाधवः ॥४७॥ माधवेमासिसंप्राप्तेमेषस्थेकर्मसाक्षिणि ॥ केशवप्रीतयेकुर्यात्केशवव्रतसंचयम् ॥ ४८ ॥ दद्यादनेकदानानितिलाज्यप्रभृतीन्यपि ॥ जन्मकोटिसमुद्भूत पातकांतकराणिच ॥ ४९ ॥ जलान्नशर्करांधेनुतिलधेनुमुखानिच ॥ वित्तमानेनदेयानिदानानीप्सितसिद्धये ॥ ५० ॥ वैशाखंसकलंमासंनित्यस्नायी जितेंद्रियः ॥ जपन्हविष्यंभुंजानःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ ५१ ॥ एकभुक्तमथोनक्तमयाचितमतंद्रितः ॥ माधवेमासियःकुर्याल्लभतेसर्वमीप्सितम् ॥ ५२ ॥ वैशाखेविधिनास्नानद्वर्यंनद्यादिकेषहिः ॥ हविष्यंब्रह्मचर्यंचभूशय्यानियमस्थितिः ॥ ५३ ॥ व्रतंदानंजपोहोमोमधुसूदनपूजनम् ॥ अपिजन्मसहस्रोत्थं पापंदहतिदारुणम् ॥ ५४ ॥ यथैवमाधवोध्यातोविनाशयतिकिल्बिषम् ॥ तथैवमाधवेस्नानंनियमेनविनिर्मितम् ॥ ५५ ॥ तीर्थेचानुदिनंस्नानंतिलैश्च पितृतर्पणम् ॥ दानंधर्मघटादीनांमधुसूदनपूजनम् ॥ ५६ ॥ माधवेमासिकुर्वीतमधुसूदनतुष्टिदम् ॥ तिलोदकसुवर्णान्नशर्करांवरभूषणम् ॥ ५७ ॥ पाद त्राणातपत्रांवुकुंभान्द्यद्याद्विजातिषु ॥ त्रिसंध्यंपूजयेदीशंभक्तितोमधुसूदनम् ॥ ५८ ॥ साक्षाद्विमलयालक्ष्म्यासमुपेतंसमाहितः ॥ सुवर्णतिलपात्रैश्चब्राह्म णाञ्छक्तितोवहून् ॥ ५९ ॥ तर्पयेदुदपात्रैर्योब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥ वैशाखेमासियःस्नात्वाप्रातर्नद्यांसमाहितः ॥ ६० ॥ पूजयित्वाहरिंभक्त्यापुष्पैःकालो द्भवैःफलैः ॥ पूजयेद्ब्राह्मणंशक्त्यापाखंडालापवर्जितः ॥ ६१ ॥ तर्पयेद्घस्रगोदानैरन्नाद्यैर्धनसंचयैः ॥ अन्याद्वित्तंयथाशक्तिस्तोकंस्तोकंसमाचरेत् ॥६२॥ पश्चाद्विनिःस्वःपुरुषोमाधवेमासिमाधवम् ॥ पुष्पार्चनविधानेनपूजयेन्मधुसूदनम् ॥ ६३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपितॄणांतारयेच्छतम् ॥ सजन्मशतसाहस्रं नशोकफलभाग्भवेत् ॥ ६४ ॥ नचव्याधिभयंतस्यनदारिद्र्यंनबंधनम् ॥ सविष्णुभक्तोजायेतधन्योजन्मनिजन्मनि ॥ ६५ ॥ यावद्युगसहस्राणिशतमष्टो त्तरंभवेत् ॥ तावत्स्वर्गेवसेद्वीरभूपतिश्चपुनर्भवेत् ॥ ६६ ॥ भूपतेविविधान्भोगान्भुक्त्वाचैवयथासुखम् ॥ माधवस्यप्रसादेनमाधवेलीयतेततः ॥ ६७ ॥ शृ णुराजन्प्रवक्ष्यामिसमासान्माधवार्चनम् ॥ वैदिकैर्तांत्रिकैर्वापिभिश्रकंपापनाशनम् ॥ ६८ ॥ नह्यंतोनंतपारस्यनांतःपूजाविधेर्नृप ॥ अथसंक्षिप्यवोच्येत ॥१२०॥ यथावदनुपूर्वेशः ॥६९॥ वैदिकस्तांत्रिकोमिश्रःश्रीविष्णोस्त्रिविधोमखः ॥ त्रयाणामीप्सितेनैवविधिनाहरिमर्चयेत् ॥७०॥ वैदिकोमिश्रकोवापित्रिप्रादीनां

१ वित्तशाठ्यविवर्ज्यानि–इ० पा० । २ दुग्धपात्रैर्यः–इ० पं० । ३ याति सोऽपि परं पदम्–इ० पा० ।

विधीयते ॥ तांत्रिकोविष्णुभक्तस्यशूद्रस्यापिप्रकीर्तितः ॥७१॥ यथास्वनिगमेनोक्तंद्विजत्वंप्राप्यपूरुषः ॥ यजेच्चविधिवद्विष्णुंब्रह्मचारीसमाहितः ॥७२॥
अर्चयेत्स्थंडिलेऽग्नौवासूर्येंपुरुहदिवाद्विजे ॥ द्रव्येणभक्तियुक्तेनस्वगुरुंतदनुज्ञया ॥७३॥पूर्वस्नानंप्रकुर्वीतधौतदंतोंगशुद्धये ॥ उभयोरापिचस्नानंमंत्रैर्मृद्ग्रह
णादिना ॥ ७४ ॥ संध्योपास्त्यादिकर्माणिवेदतंत्रोदितानिवै ॥ पूजांतिकल्पयेत्सम्यक्संकल्पंकर्मपावनम् ॥ ७५ ॥ शैलीदारुमयीलौहीलेप्यालेख्याचसैकती ॥ मनोमयीमणिमयीप्रतिमाष्टविधास्मृता ॥ ७६ ॥ चलाचलेतिद्विविधाप्रतिष्ठाजीवमंदिरम् ॥ उद्वासावाहनेनस्तःस्थिरायांमाधवार्चने ॥ ७७ ॥
अस्थिरायांविकल्पःस्यात्स्थंडिलेतुभवेद्ध्रुवम् ॥ स्नापनंत्वविलेप्यायामन्यत्रपरिमार्जनम् ॥ ७८ ॥ द्रव्यैःप्रसिद्धैर्देवेज्याप्रतिमादिष्वमायिनः ॥ भक्तस्य
चयथालब्धैर्भक्तिभावेनचैवहि ॥ ७९ ॥ स्नानालंकरणंश्रेष्ठमर्चायामेवभूपते ॥ स्थंडिलेष्वपिवन्यासोवह्नावाज्यहुतंहविः ॥ ८० ॥ सूर्येचाभ्यर्हणंश्रेष्ठं
स्थंडिलेसलिलादिभिः ॥ श्रद्धयोपहृतंश्रेष्ठंहरौभक्तेनवार्यपि ॥ ८१ ॥ गंधोधूपःसुमनसोदीपोन्नाद्यंचकिंपुनः ॥ शुचिःसंभृतसंभारःप्राग्दर्भैःकल्पितासनः ॥ ८२ ॥ आसीनःप्रागुदग्वक्त्रोद्यर्चायामथसम्मुखः ॥ कृतन्यासःकृतन्यासांहृर्यर्चांपाणिनास्पृशेत् ॥ ८३ ॥ कलशंप्रोक्षणीयंचयथावदुपसाधयेत् ॥
तदद्भिर्देवयजनंद्रव्याण्यात्मानमेवच ॥ ८४ ॥ प्रोक्ष्यपात्राणित्रीण्यद्भिस्तैस्तैर्द्रव्यैस्तुसादयेत् ॥ पाद्यार्घ्याचमनीयार्थैत्रीणिपात्राणिदापयेत् ॥ ८५ ॥
ह्रतशीर्ष्णाचशिखयागायत्र्याचाभिमंत्रयेत् ॥ पिंडेवाय्वग्निसंसिद्धेहृत्पद्मस्थांपरांविभोः ॥ ८६ ॥ अण्वींजीवकलांध्यायेन्नादांतिसिद्धिभाविनाम् ॥ त
यात्मभूतयापिंडेव्यातेसंपूज्यतन्मयः ॥ ८७ ॥ आवाह्यार्चांदिवुस्थाप्यन्यस्तांगांतांप्रपूजयेत् ॥ पाद्यार्घ्यस्नानहाईणादीनुपचाराञ्चकल्पयेत् ॥ ८८ ॥
धर्मादिदिभिश्चनवभिःकल्पयित्वासनंहरेः ॥ पद्ममष्टदलंतत्रकर्णिकाकेसरोज्ज्वलम् ॥ ८९ ॥ उभाभ्यांवेदतंत्राभ्यांहरेरुभयसिद्धये ॥ सुदर्शनंपांचजन्यंगदा
सीषुधनुर्हलम् ॥ ९० ॥ मुशलंकौस्तुभंमालांश्रीवत्संचानुपूजयेत् ॥ नंदंसुनंदंगरुडंप्रचंडंचंडमेवच ॥ ९१ ॥ महाबलंबलंचैवकुमुदंकुमुदेक्षणम् ॥ दुर्गा
विनायकंव्यासंविष्वक्सेनंगुरून्सुरान् ॥ ९२ ॥ स्वेस्वेस्थानेष्वभिमुखान्पूजयेत्प्रोक्षणादिभिः ॥ चंदनोशीरकर्पूरकुंकुमागुरुवासितैः ॥ ९३ ॥ सलिलैः
स्नापयेन्मंत्रैर्नित्यंवाविभवेसति ॥ स्वर्णघर्मानुवाकेनमहापुरुषविद्यया ॥ ९४ ॥ पौरुषेणापिसूक्तेनसामनीराजनादिभिः ॥ वस्त्रोपवीताभरणपत्रस्रग्गंध
लेपनैः ॥ ९५ ॥ अलंकुर्वीतसप्रेमविष्णुभक्तोयथोचितम् ॥ पाद्यमाचमनीयंचगंधंसुमनसोक्षतान् ॥ ९६ ॥ गंधधूपोपहार्याणिदद्याद्वैश्रद्धयार्चकः ॥
गुडपायससर्पींषिशष्कुल्यापूपमोदकान् ॥ ९७ ॥ पायसंदधिसर्पिश्चनैवेद्यंसविकल्पयेत् ॥ अभ्यंगोन्मर्दनादर्शंदंतधावाभिषेचनम् ॥ ९८ ॥ अन्नाद्यंनृत्य

गीतानिसर्वाणिस्युरथान्वहम् ॥ विधिनाविहितेकुंडेमेखलावर्तवेदिभिः ॥ ९९ ॥ अग्निमाधायपरितःसमूहेत्पाणिनोदकम् ॥ परिस्तीर्याथपर्युक्ष्यदत्वाह ध्यंयथाविधि ॥ १०० ॥ प्रोक्षण्यासाद्यद्रव्याणिप्रोक्षण्यैवाज्यसेचनम् ॥ तत्तर्जांबूनदप्रख्यंशंखचक्रगदांबुजैः ॥ १०१ ॥ लसच्चतुर्भुजंशांतंपद्मकिंज ल्कवाससम् ॥ स्फुरत्किरीटकटककटिसूत्रवरांगदम् ॥ १०२ ॥ श्रीवत्सवक्षसंश्रांजत्कौस्तुभंवनमालिनम् ॥ ध्यायन्नभ्यर्च्यदाहूणिहविपासघृतानि च ॥ १०३ ॥ प्रास्याज्यभागावाघारौदत्वाचाज्यप्लुतंहविः ॥ अभ्यर्च्याथनमस्कृत्यपार्षदेभ्योबलिंहरेत् ॥ १०४ ॥ मूलमंत्रंजपेद्ब्रह्मस्मरन्नारायणात्मक म् ॥ दत्वाचमनमुच्छिष्टविष्वक्सेनायकल्पयेत् ॥ १०५ ॥ मुखवासंतुसुरभितांबूलाद्यमुपाहरेत् ॥ उपगायन्गृणन्नित्यंकर्मण्यभिरवाक्षरैः ॥ १०६ ॥ सत्कथांश्रावयञ्छृण्वन्मुहूर्तैक्षणिकोभवेत् ॥ स्तवैरुच्चावचैःस्तोत्रैःपौराणैःप्राकृतैरपि ॥ १०७ ॥ स्तुत्वाप्रसीदभगवन्निति विंदेतदंडवत् ॥ शिरस्त त्पादयोःकृत्वाबाहुभ्यांचपरस्परम् ॥ १०८ ॥ प्रपन्नपाहिमामीशभीतंमृत्युग्रहार्णवात् ॥ इतिशेषान्हरेर्दत्ताञ्छिरस्याधायसादरम् ॥ १०९ ॥ उद्वासयेच्चेदुद्वास्यंज्योतिज्योतिषिचात्मनः ॥ अर्चादिपुपदंयत्रश्रद्धावांस्तत्रचार्चयेत् ॥ ११० ॥ सर्वभूतेष्वात्मनिचसर्वात्मानमवस्थितम् ॥ एवं क्रियायोगपथैःपुमान्वैदिकतांत्रिकैः ॥ १११ ॥ अर्चयेच्चयतःसिद्धिहरिर्वेदत्यभीप्सिताम् ॥ तामर्चासंप्रतिष्ठाप्यमंदिरंकारयेद्दृढम् ॥ ११२ ॥ पुष्पोद्यानानिरम्याणिपूजायात्रोत्सवादिकम् ॥ पूजादीनांप्रवाहार्थमहापर्वस्वथान्वहम् ॥ ११३ ॥ क्षेत्रापणपुरग्रामान्दत्वासायज्यतामियात् ॥ प्रतिष्ठयासार्वभौमंसद्मनाभुवनत्रयम् ॥ ११४ ॥ पूजादिनाब्रह्मलोकंत्रिभिस्तत्साम्यतामियात् ॥ तमेवनेरपेक्षेणभक्तियोगेनदिशेत् ॥ ११५ ॥ भक्तियोगंसलभतेएवंयःपूजयेद्धरिम् ॥ ११६ ॥ यत्कृष्णप्राणिपातपूलिधवलंतद्वष्मैतद्वच्छुभंतेनेत्रेतपसार्जितेसुरुचिरेयाभ्यांहरिर्दृश्यते ॥ सा बुद्धिर्विमलेंदुशंखधवलायामाधवव्यापिनीसाजिह्मामृदुभाषिणीनृपमुदुर्योस्तौतिनारायणम् ॥ ११७ ॥ मूलमंत्रेणकर्तव्यंस्त्रीशूद्रैरपिपूजनम् ॥ श्रद्धयास्वगुरूद्दिष्टमार्गेणान्यैश्चवैष्णवः ॥ ११८ ॥ इदंतेसर्वमाख्यातंपावनंमाधवात्मनम् ॥ विशेषान्माधवेमासित्वमेतत्करुरुभूपते ॥ ११९ ॥ सूतउ वाच ॥ ॥ इत्येवमाकर्ण्यवचोविचित्रंपुण्यंपवित्रंविधिनंदनस्य ॥ प्रणम्यवद्धांजलिराहराजासकौतुकीभागवतप्रधानः ॥ १२० ॥ अंबरीषउवाच ॥ समस्तभूमीवलयेश्वरोहमन्याहताज्ञोविबुधप्रसेवी ॥ गोविंदपादांबुजदत्तचित्तःस्वचित्तसंतोषितभूमिदेवः ॥ १२१ ॥ विख्यातराजोचितवंशरत्नंनिरंतरं धर्मरुचिर्यशस्वी ॥ सौंदर्यशौर्योदयदानशीलःसुपुत्रवानस्मिजितारिवर्गः ॥ १२२ ॥ केनापिपुण्येनपवित्रबुद्धिर्नातोहमीदृग्गुणसंगतश्रीः ॥ इयंपुनः

१ पर्वण्यप्यन्वहं नृप–इ० पा० । २ पूजाकर्मोपसिद्धये–इ० पा० ।

श्रीरिवपुण्यमूर्तिर्लब्धाकुतःकांतिमतीचकांता ॥ १२३ ॥ इदंमेसुकृतंसर्वंपुराजन्मनिचेष्टितम् ॥ समादिशमुनेसम्यक्सर्वज्ञोसिदयानिधे ॥ १२४ ॥
नारदउवाच ॥ ॥ इयंरूपवतीनामवेश्यासीदन्यजन्मनि ॥ सांप्रतंतवभार्यायासत्याचारातिसुंदरी ॥ १२५ ॥ वेश्याधर्मेणवर्तेतयथोद्दिष्टेनभाविनी ॥
कुर्वतीकिलकर्माणिशुभानिद्विजशासनात् ॥ १२६ ॥ देवदासइतिख्यातोहेमकारोभवानभूत् ॥ पूर्वजन्मनिवैतस्यारुचेर्भर्ताभुजंगमः ॥१२७॥ इयंभवंतं
भजतेरुचीरूपवतीपुनः ॥ व्ययार्थमयनंधर्मंस्थिताविज्ञानमुत्तमम् ॥ १२८ ॥ आकर्ण्यचैकदाधर्मंवैशाखस्नानसंभवम् ॥ चक्रेधर्मवतीतोयेस्ना
नंमेषगतेरवौ ॥ १२९ ॥ दानंदत्तवतीदक्षावेश्यारूपवतीसदा ॥ ब्राह्मणायनमस्कारंभक्त्यादरपुरःसरम् ॥ १३० ॥ सतयादेवदासस्त्वंबोधितःस्नेहयं
त्रितः ॥ कृतवान्बुद्धितःस्नानंमाधवेमासिसादरम् ॥ १३१ ॥ तत्रत्रेतायुगस्यादौतृतीयामाप्यनिर्मलाम् ॥ सुवर्णकारंसोवाचदेवदासंतमादरात्॥१३२ ॥
॥ वेश्योवाच ॥ ॥ उत्तमंकुरुसौवर्णंमधुसूदनमच्युतम् ॥ पूजयित्वायवैर्देवमेतैःसंतर्प्यचानलम् ॥ १३३ ॥ ब्राह्मणायचदास्यामिब्राह्मणानामनुज्ञया ॥
दानमेतत्पुराणेषुकथ्यतेतत्रचाक्षयम् ॥ १३४ ॥ अक्षयेतितृतीयासौब्राह्मणेभ्यःश्रुतंमया ॥ शुक्लावैशाखमासस्यतदक्षयफलप्रदम् ॥ १३५ ॥ अस्यांदा
स्यामितंहैमंमधुसूदनमव्ययम् ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ इतितस्यवचःश्रुत्वामधुरंहेमकारकः ॥ १३६ ॥ चक्रेसुवर्णप्रतिमामच्युतस्यापिसुंदरीम् ॥
सत्यभावेनधर्मार्थमितिचौर्यविवर्जितः ॥ १३७ ॥ यथोद्दिष्टस्यचंद्रस्यप्रतिमांलक्षणान्विताम् ॥ ददौसाचविधानेनस्नात्वाविप्रायसुंदरीम् ॥१३८ ॥ पूज
यित्वाततस्तस्यामक्षयायांतिथौनृप ॥ १३९ ॥ कालेनकियतावेश्यासामृताधर्मनिष्ठिता ॥ देवदासोपिसततोमृतःस्वीयायुपक्षये ॥ १४० ॥
तेनपुण्येनभूपालहेमकारोन्यजन्मनि ॥ सत्वंप्राप्तोमहींराजन्नशेषगुणसंयुतः ॥ १४१ ॥ सापिरूपवतीवेश्यातेनधर्मेणतेभवत् ॥ नाम्नाकांतिमती
कांताप्रणयेनपरिप्लुता ॥ १४२ ॥ विविधावासनावीरकर्मणांपूर्वसंभवाः ॥ विचित्रागतयस्तातज्ञायंतेनबुधैरपि ॥ १४३ ॥ तमेनंमाधवंमासं
प्रतिकार्यंनसंशयः ॥ गोपितंतेनदेवेनब्रह्मणामाधवेनच ॥ १४४ ॥ असाधुसंगैरनन्यविद्यैरसंयतैराश्रमधर्महीनैः ॥ अभूततीर्थैरकृतव्रतैस्तैर्न
लभ्यतेमाधवमासधर्मः ॥ १४५ ॥ गोविंदकेशवमुकुंदहरेमुरारेलक्ष्मीनिवासमधुसूदनकृष्णविष्णो ॥ वाणीवरानवदनेवसतीतियेपांवैशाखमास
नियमोभवतेनतेषाम् ॥ १४६ ॥ येसाधुसाधुवचनानिहिताधिकानिनाकर्णयंतिचहरेश्चरितामृतानि ॥ पश्यंतियेनकमलापतिकेतनानिवैशाखमास
नियमंनहितेलभंते ॥ १४७ ॥ शुश्रूषितानगुरवोनवरायकन्यादत्तासमायसमयेसमलंकृतायैः ॥ अध्यापितानतनयाविनयादिधर्मंवैशाखमासनियमं
नहितेलभंते ॥ १४८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्येवमादिश्यमुनिर्नरेशमामंत्र्यतंमंत्रविदग्रगण्यः ॥ स्नातुंययौमाधवमासिगंगामभ्यर्चितस्तेन

तंदासविप्राः ॥ १४९ ॥ विधिंसराजापितताश्चकारवैशाखमासस्यमुनिप्रणीतम् ॥ पत्न्यासमंपुण्यधियातमेवसंचितयँल्लोकपवित्रकीर्तिः ॥ १५० ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेवैशाखमाहात्म्येनारदांबरीषसंवादेपंचनवतितमोऽध्यायः ॥ ९५ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूतमहाप्राज्ञजीवजीवशतंसमाः ॥ यद्वयंपुण्यसमयंश्राविताजगतोहितम् ॥ १ ॥ वदभूयोपिभूयिष्ठंपिबामस्तावकंवचः ॥ पापंपापंनतृप्यामोवयंसूततदुत्तमम् ॥ २ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अत्रापुदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ संवादमादिलोकस्यजगतांजगदीशितुः ॥ ३ ॥ षट्सहस्राणिचोच्छ्रायोविस्तारेणपुनस्त्रयम् ॥ एवंनवसहस्रा णियोजनानांविधायच ॥ ४ ॥ वामयादंष्ट्रयाग्रह्यउद्धृतादोर्वसुंधरा ॥ दिव्यवर्षसहस्रंवेदंष्ट्रयाधारितामही ॥ ५ ॥ धर्मोरूयानप्रसंगेनसोवाचविनया द्विभुम् ॥ ॥ पृथिव्युवाच ॥ ॥ एतेद्वादशमासावैषष्टिर्दिनशतत्रयम् ॥ ६ ॥ एषांकिमुत्तमंपुण्यंप्रियंचततकेशव ॥ पवित्रःकार्तिकोमासस्तुलार्क स्थेदिवाकरे ॥ ७ ॥ मकरस्थेरवौमासःपुराणेपावनःस्मृतः ॥ मेषस्थेमाधवोमासोभास्करेपञ्चतेबुधैः ॥ ८ ॥ मार्गशीर्षोपिमासानांपावनःपरिकी र्तितः ॥ एवंमासाःपवित्रास्तेवासराःकेपिकीर्तिताः ॥ ९ ॥ युगादयोयुगांताश्चतथाकल्पादयोपिच ॥ सर्वेभ्योऽप्यधिकंमासमेतेभ्योवेदपावनम् ॥ १० ॥ सर्वयज्ञमयश्रीमन्नेकंनिश्चित्यमेवद ॥ ॥ वराहउवाच ॥ ॥ विधिनाविधिनाचैवयेयजंतिनराधमाः ॥ ११ ॥ माधवेमासिमांभक्त्यातेश्चपूज्योस्म्यहंस दा ॥ हिरण्याक्षोवरारोहेमाधवेतुमधुर्हतः ॥ १२ ॥ आदिदैत्यावसुभावेतौहत्वात्वंतुसमुद्भृता ॥ त्रेतायुगेत्रयीधर्मोज्ञानवर्णव्यवस्थितिः ॥ १३ ॥ माधवेमा सिसंभूतातेनमेमाधवःप्रियः ॥ त्रेतायुगैतृतीयायांशुक्लायांमासिमाधवे ॥ १४ ॥ प्रवृत्तंचत्रयीधर्मोःप्रवृत्तास्तेप्रवर्द्धिताः ॥ अक्षयाद्योच्यतेलोकेतृतीयाह रिवल्लभा ॥ १५ ॥ स्नानेदानाचैनेश्राद्धेजपेपूर्वेजतर्प्पणे ॥ देवैर्यतियैर्वैर्विष्णुश्राद्धंकुर्वीतियत्नतः ॥ १६ ॥ तेषांददाम्यहंसर्वंयन्मनोऽ भीष्टमुत्तमम् ॥ येददंत्यपिदाननिधन्यास्तेधार्मिकानराः ॥ १७ ॥ येयजंतिर्हरेर्नित्यमध्वरैर्विविधैरपि ॥ माधवेयजतेयोमांतेभ्यस्तदधिकं फलम् ॥ १८ ॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोयज्ञव्रतादिकम् ॥ वैशाखेयत्कृतंदेवितस्यपुण्यफलंशृणु ॥ १९ ॥ मन्वंतराणांकोटयस्तुदशपंचचस प्तच ॥ मैत्रांनिध्यगतास्तेपितिष्ठंतिभयवर्जिताः ॥ २० ॥ यद्यपित्र्युग्रहाःसर्वेक्रूराजन्मन्यथाष्टकाः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेसर्वेसौम्याभवंतिते ॥ २१ ॥ वैशाखेमासियोविप्रान्भोजयेद्भक्तितत्परः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृप्तिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ २२ ॥ यच्छंतिततत्रमधुराधिकभोजनानियेवायवाशनतिलोद कभोजनानि ॥ छत्रांवराणिचरणोचितरक्षणानिधन्यास्तएवपरितोषकराहिविष्णोः ॥ २३ ॥ विशेषादिहदातव्यास्तिलामधुसमन्विताः ॥ धर्मार्थ ॥१२२॥

१ नृपेण विप्रः—इ०पा० । २ देवपावनम्—इ०पा० । ३ त्रयीधर्मःपवित्रस्तेन कीर्तितः—इ०पा० । ४ धरे—इ० पा० । ५ मच्छरीरगतश्चास्ते सर्वदुःखविवर्जितः—इ० पा० ।

बृहतेदीर्घदुरितक्षयहेतवे ॥ २४ ॥ एवंकृतेतुयत्पुण्यंप्राप्यतेमनुजैश्चैतैः ॥ तत्कैर्गणयितुंशक्यंवर्षकोटिशतैरपि ॥ २५ ॥ पुत्रपौत्रादिसंपत्ति
दीर्घायूंषियथेप्सितम् ॥ इहाप्नोतिपरत्रापिमामेवप्रतिपद्यते ॥ २६ ॥ अनेकजन्मार्जितपातकावलीविलीयतेमाधवमर्जनेन ॥ जनस्यतत्रोषसिपुण्यती
र्थेयथाविधानंश्रयतेतथावा ॥ २७ ॥ यःपरित्यज्यवेशाखंव्रतमन्यदुपाचरेत् ॥ सकरस्थंमहारत्नंहित्वालोष्टंहियाचते ॥ २८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥
एवंसभगवान्पूर्वमादिदेवोवदद्विभुः ॥ माधवंमासमुद्दिश्यजगत्यांजगतीधरः ॥ २९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेननतदस्तिमहीसुराः ॥ यदप्राप्यंभवेन्मासिमा
धवेमाधवार्चनात् ॥ ३० ॥ शृणुध्वंचपुरावृत्तमिहार्थेपरमाद्भुतम् ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंयमस्यचमहात्मनः ॥ ३१ ॥ मध्यदेशेमहाग्रामोब्राह्मणानां
बभूवह ॥ गंगायमुनयोर्मध्येयामुनस्यगिरेरधः ॥ ३२ ॥ विद्वांसस्तत्रभूयिष्ठाब्राह्मणाश्चावसंस्तदा ॥ अथग्राहयमःकंचित्पुरुषंकृष्णपिंगलम् ॥ ३३ ॥
रक्ताक्षमूर्द्धरोमाणंकाकजंघाक्षिनासिकम् ॥ गच्छत्वंभोमहाग्रामंगत्वाब्राह्मणमानय ॥ ३४ ॥ वसिष्ठगोत्रसंभूतंनामतोयज्ञदत्तकम् ॥ शंमेनिवेष्टंवि
द्वांसंयज्ञकर्मविशारदम् ॥ ३५ ॥ नचान्यमानयेथास्त्वंसगोत्रंतस्यपार्श्वतः ॥ सहिताद्दग्गुणस्तेननतुल्योऽध्ययनजन्मना ॥ ३६ ॥ आकृत्याचत
थाचिह्नैःसमस्तेनैवसत्तमः ॥ तमानययथोद्दिष्टापूजाकार्याहितस्यमे ॥ ३७ ॥ सगत्वाग्रतिकूलंतुचकारयमशासनम् ॥ तमेवमानयामासप्रतिपि
द्धोयमेनयः ॥ ३८ ॥ तस्मैयमःसमुत्थायपूजांकृत्वाचधर्मवित् ॥ प्रोवाचनीयतामेषसौम्यआनीयतामिति ॥ ३९ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्ते
तुवचनेधर्मराजेनसद्विजः ॥ उवाचधर्मराजंतंनिर्विण्णोगमनायवै ॥ ४० ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ कस्मादहमिहानीतःकस्मात्प्रेरयसेपुनः ॥ गंतुंने
वोत्सहेतत्रमर्त्यलोकंपुनःप्रभो ॥ ४१ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इहक्षीणायुषांपुंसांवासःपुण्यवतांभवेत् ॥ अयंवैधर्मराजस्यलोकोधर्मःप्रकीर्तितः ॥४२॥
सौख्यभूमिरियंसर्वाधर्मराजोहमीश्वरः ॥ पुण्यापुण्यानुसारेणजंतूनांसुखदुःखदः ॥ ४३ ॥ पापिनांयमरूपोस्मिनृणांनिरयदायकः ॥ तथापुण्यवतां
सौख्यस्वर्गदोधर्ममूर्तिमान् ॥ ४४ ॥ गच्छविप्रत्वमद्यैवनिलयंस्वंस्वयंयथागतः ॥ अद्यापिदशवर्षाणामायुस्तेपरिवर्तते ॥ ४५ ॥ क्षयेतवायुषःप्रा
तिर्लोकस्यास्यभविष्यति ॥ प्रैष्यंचत्वयाह्यन्यत्पृच्छस्वयमब्रवीमिते ॥ ४६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ यत्कृत्वासुमहत्पुण्यंस्वर्गंस्याद्ब्रूहितन्मम ॥
सर्वस्यहिप्रमाणंत्वंधर्मोधर्मेविनिश्चये ॥४७॥ यदिदेवमयासम्यग्गंतव्यंनिजमंदिरे ॥ तद्ब्रूहिकर्मणाकेनपतंतिनरकेनराः ॥ ४८॥ व्रजंतिकेनवैस्वर्गंतत्सर्वंकृ
पयावद ॥ ॥ यमउवाच ॥ कर्मणामनसावाचायेधर्मंनिसुखानराः ॥ ४९ ॥ विष्णुभक्तिविहीनायेतेवैनिरयगामिनः ॥ पश्यंतिभेदबुद्ध्यायेब्रह्माणंशंकरंह

१ स्वधर्मंनिष्ठं विद्वांसमध्यापकमनारतम्–ङ० पा० । २ ब्रूहि वादं यथास्वैरं करवाणि किमित्युत–ङ० पा० ।

रिम् ॥ ५० ॥ विरक्ताविष्णुविद्यासुनरानिरयगामिनः ॥ कुलदेशोचितंकर्मयस्त्यक्त्वान्यत्समाचरेत् ॥ ५१ ॥ कामाद्वायदिवामोहात्सयातिनरकंनरः ॥ अयाज्ययाजकश्चैवयाज्यानांचविवर्जकः॥५२॥विरतोविष्णुविद्यासुसभुंक्तेनरकान्बहून् ॥ अदत्वापितृदेवेभ्योविप्रेभ्योमर्त्यबंधुषु॥५३॥ सधनोम्रियतेपापः सयातिनरकान्बहून् ॥ सर्वाण्यन्नानिसिद्धानिपाकभेदंकरोतियः॥५४॥ अवैश्वदेवंभुंजीतसयातिनरकंचिरम् ॥ बहुद्रोहेणभूतानांयेऽर्जयंतिधनंद्विज॥५५॥ धनवंतोनिरयगादांभिकादुःखभागिनः ॥ नास्तिक्यादथवालोभान्मोहात्कालेयथोदिते ॥ ५६ ॥ भक्त्यानश्राद्धदायेस्युःपच्यंतेनरकेषुते ॥ दीयमानस्यवित्तस्यब्राह्मणेभ्यस्तुपापकृत् ॥ ५७ ॥ विघ्नमाचरतेयोसौनरोनिरयगोभवेत् ॥ सामान्यदक्षिणांलब्ध्वागृह्णात्येकोविमोहितः ॥ ५८ ॥ नास्तिक्यभावनिरतोनरःस्यान्नरकालये ॥ असहिष्णुतयातस्यगुणानांकारणंभवेत् ॥ ५९ ॥ महत्पापंसमुत्पन्नंकारणंनरकस्यतत् ॥ निर्दोषांसुहृदांभार्यांत्यजन्कालेनयातियः ॥ ६० ॥ नवहेतयशस्तेषांसनरोनरकेपतेत् ॥ अधर्मंधर्ममितियोवदन्मोहवशंगतः ॥ ६१ ॥ हैतुकोनास्तिकोयस्तुसनरोनिरयालयः ॥ मनसायोन्यभावेनवचसाचान्यथावदेत् ॥ ६२ ॥ हृदयंकलुषंकुर्यात्सनरोनरकेवसेत् ॥ अवमन्यचयेयांतिभगवत्कीर्तनंनराः ॥ ६३ ॥ तेयांतिनरकंघोरंतेनपापेनकर्मणा ॥ पश्यंतोभगवद्वारंनामशास्त्रपरिच्छदम् ॥ ६४ ॥ अकृत्वातत्प्रणामादितेयांतिनरकौकसः ॥ विनापराधेननराःकृत्वापत्न्यधिवेदनम् ॥ ६५ ॥ त्यजंतिसुकलत्रंयेतेयांतिनरकेनराः ॥ नशृणोतिगुरोर्वाक्यंधर्मशास्त्रंचयोनरः ॥ ६६ ॥ परेषांचेतसःक्लेशकारीनिरयगोभवेत्॥ पश्यतांबंधुबालानांप्रकर्षीमिष्टमश्नुते ॥ ६७ ॥ सयातिनरकंघोरंकेवलोदरपूरकः ॥ तुलामकरमेषेषुप्रातःस्नानंनयश्चरेत् ॥ ६८ ॥ नद्यादिषुचनास्तिक्यस्तस्यस्यान्नरकालयः ॥ वैष्णवंजनमालोक्यनाभ्युत्थानंकरोतियः ॥ ६९ ॥ प्रणयादरतोविप्रसनरोनरकातिथिः ॥ काष्ठैर्वाशंकुभिर्वापिशूलैरश्मभिरेवच ॥ ७० ॥ येमार्गांश्चैवरुंधंतितेवैनिरयगामिनः ॥ आद्यंपुरुषमीशानंसर्वलोकमहेश्वरम् ॥ ७१ ॥ नचिन्तयंतियेविष्णुंतेवैनिरयगामिनः ॥ क्षेत्रवृत्तिगृहच्छेदंप्रीतिच्छेदंचयेनराः ॥ ७२ ॥ आशाच्छेदंचकुर्वंतितेनरानरकौकसः ॥ आगतान्भोजनार्थंचब्राह्मणान्वृत्तिकर्शितान् ॥ ७३ ॥ यःपरीक्षेतमूढात्मासज्ञेयोनरकातिथिः ॥ अनाथंवैष्णवंदीनंरोगार्तंवृद्धमेवच ॥ ७४ ॥ नानुकंपंतियेमूढास्तेवैनिरयगामिनः ॥ नियमांस्तुसमादाययेपश्चादाजितेंद्रियाः ॥ ७५ ॥ विलोपयंतितान्भूयस्तेवैनिरयगामिनः ॥ शृणुविप्रयथायांतिनराःस्वर्गंदयालवः ॥ ७६ ॥ समासेनैववक्ष्यामिकिंचित्तेगौरवादहम् ॥ येर्चयंतिहरिंदेवंजिष्णुंविष्णुंसनातनम् ॥७७॥ नारायणमजंकृष्णंविष्वक्सेनंचतुर्भुजम् ॥ ध्यायंतिपुरुषंदिव्यमच्युतंयेस्मरंतिच ॥ ७८॥ लभंतेतेच्युतस्था

१ प्रणयादादरतश्चेत्यर्थः ।

नंश्रुतिरेषापुरातनी ॥ इदमेवहिमांगल्यमिदमेवधनार्जनम् ॥ ७९ ॥ जीवितस्यफलंचैतद्यद्दामोदरकीर्तनम् ॥ कीर्तनाद्देवदेवस्यविष्णोरमितते
जसः ॥ ८० ॥ दुरितानिविलीयंतेतमांसीवदिनोदये ॥ गाथांगायंतियेनित्यंवैष्णवींश्रद्धयान्विताः ॥ ८१ ॥ स्वाध्यायनिरतानित्यंतेनराःस्वर्गगामि
नः ॥ सर्वान्क्लेशान्परित्यज्यविष्णुमेवस्तुवंतिये ॥ ८२ ॥ स्वधर्मनिरताधीरास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वासुदेवजपासक्तानपिपापकृतोजनान् ॥ ८३ ॥ नोपसर्प
न्तितान्विप्रयमदूताश्चदारुणाः ॥ नान्यत्पश्यन्तिजंतूनांविहायहरिकीर्तनम् ॥ ८४ ॥ सर्वपापप्रशमनंप्रायश्चित्तंद्विजोत्तम ॥ येयाचिताःप्रहृष्यंतिप्रियंद
त्वावदंतिच ॥ ८५ ॥ त्यक्तदानफलायेचतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ वर्जयंतिदिवास्वापंनराःसर्वसहाश्रये ॥ ८६ ॥ पर्वण्याश्रयभूतायेतेमर्त्याः
स्वर्गगामिनः ॥ द्विषतामपियेदोषान्नवदंतिकदाचन ॥ ८७ ॥ कीर्तयंतिगुणांश्चैवतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपरेषांश्रियंदृष्ट्वानवितप्यंतिमत्सरात् ॥ ८८ ॥
प्रहृष्टाश्चाभिनंदंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ प्रवृत्तौचनिवृत्तौचश्रुतिशास्त्रोक्तमेवच ॥ ८९ ॥ आदरंतिप्रतीतायेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ यस्मिन्कस्मि
न्कुलेजातादयावंतोयशस्विनः ॥ ९० ॥ सानुक्रोशाःसदाचारास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ येपूताःपरदारांश्चकर्मणामनसागिरा ॥ ९१ ॥ रमयंतिन
सत्वस्थास्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ सदाकर्मयथोक्तेनकुर्वंतिविहितानिच ॥ ९२ ॥ आत्मशक्तिंचविज्ञायतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मनोवाक्कायिकेधर्मेश्र
द्धांयःकुरुतेसदा ॥ ९३ ॥ साधूनांसंमतायेश्चसभवेद्देवतातिथिः ॥ वचोवेगंमनोवेगंयोवेगमुदरोद्भवम् ॥ ९४ ॥ उपस्थवेगंसहतेसस्वर्गीजायतेनरः ॥
येषांगुणेषुसंतोषोवाणीयेषांश्रुतंप्रति ॥ ९५ ॥ परमार्थेमतिर्येषांतेशिष्टाःस्वर्गगामिनः ॥ व्रतंरक्षंतियेकोपाच्छ्रियंरक्षंतिमत्सरात् ॥ ९६ ॥ विद्यां
मानापमानाभ्यामात्मानंतुप्रमादतः ॥ मतिंरक्षंतियेलोभान्मनोरक्षंतिकामतः ॥ ९७ ॥ धर्मंरक्षंतिदुःसंगात्तेनराःस्वर्गगामिनः ॥ एकादश्यांचवि
धिवदुपवासपरायणाः ॥ ९८ ॥ शुक्लेऽसितेचयेविप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ मातेवसर्वबालानामौषधंरोगिणामिव ॥ ९९ ॥ रक्षार्थंसर्वलोकानांनिर्मि
तैकादशीतिथिः ॥ एकादशीसमंकिंचित्पादत्राणंनविद्यते ॥ १०० ॥ तामुपोष्यविधानेनपुरुषाःस्वर्गगामिनः ॥ एकादशेन्द्रियैःपापंयत्कृतंभवति
द्विज ॥ १०१ ॥ नरोनिर्द्धूयतत्तूर्णंप्रीतःस्वर्गतिमान्भवेत् ॥ अश्वमेधसहस्राणिराजसूयशतानिच ॥ १०२ ॥ एकादश्युपवासस्यकलांनार्हंतिषोड
शीम् ॥ एकतःक्रतवःसर्वेसर्वतीर्थतपांसिच ॥ १०३ ॥ महादानादिदानानिव्रतंवैष्णवमेकतः ॥ वैष्णवव्रतजोधर्मोधर्मोयज्ञादिसंभवः ॥ १०४ ॥ एकत्र
तुलितौधात्रातत्रपूर्वोभवेद्गुरुः ॥ हरिवासरभक्तानामच्युतानंतभाषिणाम् ॥ १०५ ॥ नाहंशास्ताविशेषेणतेभ्योविप्रविभेम्यहम् ॥ येषांपुत्रश्चपौत्रश्चए
कादश्यामुपोषितः ॥ १०६ ॥ सहात्मनासपुरुषाञ्छतमुद्धरतेबलात् ॥ उपोषणंततःकुर्यात्पक्षयोरुभयोरपि ॥ १०७ ॥ एकादश्यांसपुरुषोभुक्तिमु

त्तयेकभाजनम् ॥ जयाचविजयाचैवजयंतीपापनाशिनी ॥१०८॥ त्रिस्पृशाव्वंजुलीचैवपक्षसंवर्धिनीवरा ॥ तिलदुग्धापराज्ञेयाअखंडद्वादशीतथा ॥ ९ ॥
मनोरथाख्याचपराभीमद्वादशिकातथा ॥ इत्येवमादयोभेदाद्वादश्यःसंत्यनेकशः ॥ ११० ॥ व्रतेष्वेतेषुयेशक्ताज्ञेयास्तेब्रह्मणिस्थिताः ॥ श्रोतारोध
र्मशास्त्राणांधर्मप्रत्यक्षसंगताः ॥ १११ ॥ प्रियंकराश्चबालानांस्वर्गलोकंव्रजंतिते ॥ मासिमास्येकदिवसेदर्शेश्राद्धव्रतानराः ॥ १२ ॥ तृप्यंतिपि
तरोयेषांतेधन्याःस्वर्गगामिनः ॥ भोजनेषूपपन्नेषुभोज्यंयच्छंतिसादरात् ॥ १३ ॥ अभिन्नमुखरागेणशिष्टास्तेस्वर्गगामिनः ॥१४॥ येभक्तिमंतोमधुसूद
नस्यनारायणस्याखिलनायकस्य ॥ सत्येनहीनारजसापियुक्तागच्छंतितेनाकमनंतपुण्याः ॥ १५ ॥ वितंस्तांयमुनांसीतांपुण्यांगोदावरींनदीम् ॥
सेवंतेयेशुभाचाराःस्नानदानपरायणाः ॥ १६ ॥ नतेपश्यंतिपंथानंनरकस्यकदाचन ॥ येनमंदायामिहशर्मदायांमज्जंतितुष्यंत्यपिदर्शनेन ॥ १७ ॥
विधूयपापानिमहेशलोकंगच्छंतितेतत्रचिरंरमंते ॥ १८ ॥ स्नाताश्चर्मनदीतीरेत्रिरात्रंनियतानराः ॥ व्यासाश्रमेविशेषेणतेनरानाकिनःस्मृताः ॥ १९ ॥
गंगाजलेप्रयागेचकेदारेपुष्करेतथा ॥ व्यासाश्रमेप्रभासेचमृतास्तेविष्णुगामिनः ॥ १२० ॥ द्वारवत्यांकुरुक्षेत्रेत्रयोगाभ्यासेनवामृताः ॥ हरिरित्यक्षरंत्रैके
षांतेनपुनर्भवाः ॥ २१ ॥ त्रिरात्रमपियेविप्रद्वारवत्यांपुरिस्थिताः ॥ मज्जंतिगोमतीतीरेधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ २२ ॥ नरनारायणावासेत्रिरात्रंयेसमाश्रि
ताः ॥ मर्त्यलोकेचनंदायांधन्यास्तेकेशवप्रियाः ॥ १२३ ॥ षण्मासमुषिताविप्रपुरुषोत्तमसंनिधौ ॥ तेनूनमच्युतात्मानोदृङ्नास्युरहारिणः ॥ २४ ॥
अनेकजन्मार्जितपुण्यतोयेमज्जंतितोयेमणिकर्णिकायाः ॥ नमंतिविश्वेशमवाप्यकाशींतेवैमयापीहभवंतिवंद्याः ॥ २५ ॥ पूजायित्वाहरिंयेतुभूमौदंभेति
लैःसह ॥ तिलान्विकीर्यैलोहंचदत्वाधेनुंपयस्विनीम् ॥ २६ ॥ येमृताविधिवद्विप्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ उत्पाद्यपुत्रान्संस्थाप्यपितॄंस्तेमाहेपदे ॥ २७ ॥
निर्ममानिरहंकारायेमृतास्तेपिनाकिनः ॥ स्तैन्याद्विनिवृत्ताःसततंसंतुष्टाःस्वधनेनच ॥ २८ ॥ स्वभाग्येनोपजीवंतितेनराःस्वर्गगामिनः ॥ शुक्लांवाणीं
निराबाधांमधुरोपायवर्जिताम् ॥ २९ ॥ स्वागतेनाभिभाषंतेतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ शुभानामशुभानांचकर्मणांफलसंचये ॥ १३० ॥ विपाकज्ञाश्चयेवि
प्रतेनराःस्वर्गगामिनः ॥ धनधर्मप्रवृत्तानांधर्ममार्गानुयायिनाम् ॥ १३१ ॥ प्रोत्साहंवर्धयंतेयेमोदंतेदिवितेनराः ॥ हेमंतेवैद्विदोयश्चतथाग्रीष्मेजलप्रदः
॥ ३२ ॥ वर्षास्वाश्रमदाताचसस्वर्गेमोदतेचिरम् ॥ पुण्यकालेषुसर्वेषुनित्यनैमित्तिकादिषु ॥३३॥ भक्त्यायःकुरुतेश्राद्धंसनूनंसुरलोकभाक् ॥ ३४ ॥
दानंदरिद्रस्यविभोक्षमित्वंयूनांतपोज्ञानवतांचमौनम् ॥ इच्छानिवृत्तिश्रुतयोचितानांदयाचभूतेषुदिवंनयंति ॥ १३५ ॥ द्विविधःकर्मसंबंधःपापपुण्यसमु

॥१२४॥

१ वेतसीम्–इ० पा० । २ दारुदः–इ० पा० ।

द्भवः ॥ सत्यमेवसमाश्रित्यक्रियतेह्यत्रनिर्णयः ॥ १३६ ॥ तपोध्यानसमायुक्तंतारणायभवांबुधेः ॥ पापंतुपतनायोक्तंसत्यमेवनसंशयः ॥ ३७ ॥ बलेनप
रिचारेणशौर्येणाभियुतस्यच ॥ पुण्यहीनस्यवैपुंसस्तद्बलादिविलीयते ॥ ३८ ॥ उन्नतागिरिदुर्गेषुवृक्षाःसंतिसुपुष्टकाः ॥ पतंतिवातवेगेनसमूलास्तु
घनाअपि ॥ ३९ ॥ सत्यधर्मविहीनास्तेतथायांतियमालयम् ॥ सामान्यंसर्वजंतूनांबलंधर्मस्तुकेवलः ॥ १४० ॥ येनसंतरतेजंतुरिहलोकेपरत्रच ॥
मयासर्वमिदंसम्यक्स्वर्गमार्गप्रदायकम् ॥ १४१ ॥ समासेनसमाख्यातंकिंभूयःश्रोतुमिच्छसि ॥ १४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमा
हात्म्येषण्णनवतितमोऽध्यायः ॥ ९६ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ एतन्मूर्खोपिजानातिशुभकर्मकरःपुमान् ॥ नयातिनरकंस्वर्गंतथापापक्रियार
तः ॥ १ ॥ क्रतुभिर्विविधैरिष्टैर्व्रतदानजपादिभिः ॥ सत्येनाचारकुशलैःस्वर्गसौख्यमवाप्यते ॥ २ ॥ विद्याचारधनोपेतैर्ऋषिभिर्वेदपारगैः ॥ प्रा
प्यतेपुण्ययोगेनयज्ञैर्नाकस्ततःक्वचित् ॥ ३ ॥ वित्तेनचविनादानंबहुदातुंनशक्यते ॥ विद्यमानधनेनापिकुटुंबासक्तचेतसा ॥ ४ ॥ अग्निहोत्रा
दयोधर्माविशेषेणकलौयुगे ॥ दुष्करादानधर्मोपिदुष्करोभगवन्मतः ॥ ५ ॥ अल्पायासेनधर्मेणलभ्यतेधर्मसंचयः ॥ तन्मेविशेषतोब्रूहिधर्माधर्मप्रद
र्शक ॥ ६ ॥ तदेकंकथ्यतांधर्मंसर्वधर्मोत्तमोत्तमम् ॥ कृतेनैकेनयेनेहसर्वपापक्षयोभवेत् ॥ ७ ॥ धनंधान्यंयशोधर्ममायुर्येनाभिवर्त्तते ॥ मर्त्य
लोकेपिसख्यंस्यात्स्वर्गोयेनाक्षयोभवेत् ॥ ८ ॥ साक्षान्नारायणोयेनभक्तानामभयप्रदः ॥ तुष्येदस्यप्रसादेनकामःकरतलेस्थितः ॥ ९ ॥ सर्वय
ज्ञतपोदानतीर्थसेवाधिकंफलम् ॥ लभ्यतेयेनयद्यस्तिवैवस्वततदादिश ॥ १० ॥ अनुग्राह्योह्यहंदेवयदिधर्मोपदेशतः ॥ सर्वधर्मक्रियासारंतदेकंकृप
यावद ॥ ११ ॥ पापानामनुरूपाणिप्रायश्चित्तानियद्यथा ॥ तथातथैवसंस्मृत्यकथितानिमनीषिभिः ॥ १२ ॥ कर्तुंतानिनशक्यंतेदेवप्रत्येकशोनरैः ॥
सर्वपापहरंपुण्यमेकंचेदस्तितद्वद ॥ १३ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्युक्त्वाब्राह्मणश्रेष्ठोयमंधर्मस्वरूपिणम् ॥ तुष्टाप्रयतोभूत्वासूक्ष्मधर्माभिकामु
कः ॥ १४ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ नमस्तेसर्वशमननमस्तेजगतांपते ॥ नमोस्तुदेवरूपायस्वर्गमार्गप्रदायिने ॥ १५ ॥ धर्मशास्त्रस्वरूपायधर्मराजन
मोस्तुते ॥ त्वयाभूःपाल्यतेदेवाप्यंतरिक्षंचद्यौर्महः ॥ १६ ॥ जनस्तपस्तथासत्यंसर्वस्वंपाल्यतेत्वया ॥ नत्वयारहितंकिंचिज्जगत्स्थावरजंगम
म् ॥ १७ ॥ विद्यतेत्वद्गृहीतंतुसद्योनश्यतिवैजगत् ॥ त्वमात्मासर्वभूतानांसतांसत्वस्वरूपवान् ॥ १८ ॥ राजसानांरजस्त्वंचतामसानांतमस्तथा ॥
चतुष्पदांभवान्देवचतुःशृंगस्त्रिलोचनः ॥ १९ ॥ सप्तहस्तस्त्रिधाबद्धोवृषरूपनमोस्तुते ॥ सर्वयज्ञमयोधर्मस्त्वयिविग्रहविग्रहः ॥ २० ॥ साक्षा
द्दृष्टोसिलोकेशदेवतुभ्यंनमोनमः ॥ हृदिस्थःसर्वभूतानांपुण्यपापेक्षिताभवान् ॥ २१ ॥ तेनशास्ताचभूतानांदातादेवप्रशासिता ॥ प्रवर्त्तकोहिधर्म

स्यदेवदंडधरोब्रुवि ॥ २२ ॥ सर्वधर्ममयंसारमेकंवदमुनिश्चितम् ॥ यमउवाच ॥ ॥ परितुष्टोस्मितेविप्रस्तोत्रेणचविशेषतः ॥ २३ ॥ तथाप्यागमधर्मेणमान्योसिममसत्तम ॥ यत्रकस्यचिदाख्यातंतद्गोप्यंपरमंमम ॥ २४ ॥ सारमुद्धृत्यसर्वेषांयदेकंनिश्चितंमया ॥ महानिरयसंघातान्त्रिवांसनकरंपरम् ॥ २५ ॥ अनाख्येयमपित्रह्मन्वक्ष्येविनयतोपितः ॥ २६ ॥ स्थुर्मोहायचराचरस्यजगतस्तेतेपुराणागमास्तांतामेवहिदेवतांपरमिकांजल्पंतु कल्पेविधौ ॥ सिद्धांतेपुनरेकएवभगवान्विष्णुःसमस्तागमव्यापारेषुविवेकिनांन्यतिकरंनीतेषुनिश्चीयते ॥ २७ ॥ भवोत्रह्माचविष्णुश्चत्रयमेवत्रयीमतम् ॥ दीपोग्निर्वर्तिस्नेहस्तुयथाविप्रतथाहरिः ॥ २८ ॥ समाराध्यहरिंभक्त्यागोलोकान्नाप्नुयाच्छुभान् ॥ आराधितेहरौकामाःसर्वेकरतलेस्थिताः ॥ २९ ॥ दानमेवपरंश्रेष्ठंसर्वपुण्येषुवैद्विज ॥ दानेनतृप्यतेपापंसर्वदानेनलभ्यते ॥ ३० ॥ नित्यंनैमित्तिकंकाम्यमन्यदभ्युदयात्मकम् ॥ अन्येचपरमंदानमितिपंचविधंस्मृतम् ॥ ३१ ॥ प्रातर्मध्यापराह्णेषुत्रिषुकालेषुयत्नतः ॥ यत्किंचिदपिदातव्यंनित्यमेवप्रकीर्तितम् ॥ ३२ ॥ शून्यंदिनंनकर्तव्यमात्मार्थंहितमिच्छताम् ॥ यस्मिन्कुलेतुदत्तंयत्तत्रतत्रोपतिष्ठति ॥ ३३ ॥ यःस्वयंभक्षयेन्मोहाददत्वाबुद्धिवर्जितः ॥ उत्पादयाम्यहंरोगंतस्यभोगनिवारणम् ॥ ३४ ॥ तेषुकार्येषुसंतुष्टंबहुपीडाप्रदायकम् ॥ मंदानलेनसंयुक्तंद्वारंसंतापकारकम् ॥ ३५ ॥ त्रिषुकालेषुनोदत्तंब्राह्मणेषुसुरेषुयैः ॥ स्वयंतुभुंजतेमिष्टंपापंतैस्तु महत्कृतम् ॥ ३६ ॥ प्रायश्चित्तेनरौद्रेणतानहंपरिशोधये ॥ उपवासैर्महादेवकायशोषकरादिकैः ॥ ३७ ॥ चर्मकारोयथाचर्मकुंडस्योपरिनिगृणे ॥ शोधयेच्चकशाद्यैश्चकुद्रव्यंस्फोटयेद्यथा ॥ ३८ ॥ तथाहंपापकर्तारंशोधयामिनसंशयः ॥ औषधीनांसुयोगैश्चकषायैःकटुकैर्ध्रुवम् ॥ ३९ ॥ उष्णोदकैश्चसंतापैर्व्याधिरूपेणतान्यथा ॥ अन्येभुंजतितस्याग्रेभोगानन्यान्मनोगतान् ॥ ४० ॥ किंकरोमिसमर्थश्चनदत्तंदानमुत्तमम् ॥ महतारोगरूपेणतमेनंपरिवारयेत् ॥ ४१ ॥ नित्यकालस्ययद्दानमात्मानंपापिभिर्यथा ॥ नदत्तंचमहींदेवश्चद्धयानिजशक्तितः ॥ ४२ ॥ तथायातान्प्रयक्ष्येतानुपायैर्दारुणैःकिल ॥ नैमित्तिकंप्रवक्ष्यामिदानकालंतवाग्रतः ॥ ४३ ॥ महापर्वणिसंप्राप्तेतीर्थप्राप्तौतथैवच ॥ पितुःक्षयाहदिवसेवैशाखादिपुयव्रतः ॥ ४४ ॥ मासेषुपुण्यकालेषुदानंनैमित्तिकंस्मृतम् ॥ काम्यकालंप्रवक्ष्यामियद्दानंफलदायकम् ॥ ४५ ॥ व्रतादिकंसमुद्दिश्यकामनाफलकल्पितम् ॥ यत्कामंकथितंसम्यक्सर्वांगेरवसंगतम् ॥ ४६ ॥ तस्यदानप्रभावेनभावनापरिभावितः ॥ तादृक्फलंसमश्नातिमानुपस्तत्प्रसादनात् ॥ ४७ ॥ आभ्युदयंप्रवक्ष्यामियज्ञादिपुस्मृतम् ॥ जातकर्मादिकार्येषुमौंज्याद्युद्वाहकर्मसु ॥ ४८ ॥ प्रासादध्वजदेवानांप्रतिष्ठासुप्रयत्नतः ॥ इत्यादिकंमहींदेवदानमभ्युदयात्मकम् ॥ ४९ ॥ प्रजावृद्धिकरंभोगयशःस्वर्गसुखप्रदम् ॥ अंत्यंचैवप्रवक्ष्यामिशृणुदानंद्विजोत्तम ॥ ५० ॥ कामस्यसंक्षयंज्ञात्वाजरयापरिपी

डितः ॥ दद्याद्दानानियत्नेनकुर्यादशांनकस्यचित् ॥ ५१ ॥ मृतेचमयिमेपुत्राजायावांधवसोदराः ॥ कथमेतेभविष्यंतिमांविनासुहृदोमम ॥ ५२ ॥ अर्हवित्तविहीनोवाकथंजीवन्पुनस्तथा ॥ भविष्यामीतिविज्ञायनददातिहिकिंचन ॥ ५३ ॥ आशापाशशतैर्बद्धोभाग्यदेवकुमायया ॥ मृत्युंप्रया तिमूढात्मारुदंतिचततःसुताः ॥ ५४ ॥ दुःखेनपीडिताःकिंचिन्मोहेनाकुलचेतसः ॥ स्वल्पमल्पंचवादानंकथंचित्कल्पयंतिते ॥ ५५ ॥ नतत्रास्मिन्गतेकालेमहादुःखगतेसति ॥ विस्मरंतितदादानंलोभाद्वानददत्यपि ॥ ५६ ॥ मृतोयंचपिताज्ञात्वास्नेहपाशोनिवर्त्तते ॥ योसौमृतोमहींदेवममपा र्शेनिर्यात्रितः ॥ ५७ ॥ तृष्णाक्षुत्श्वासमाक्रांतोबहुदुःखैःप्रपीडितः ॥ पच्यतेनरकेघोरेचिरकालंनसंशयः ॥ ५८ ॥ तस्माद्दानंप्रदातव्यंस्वयमेवनसंशयः ॥ यस्यपुत्राश्चपौत्राश्चकस्यभार्याधनंचवा ॥ ५९ ॥ संसारेनास्तिकःकस्यस्वयंतस्माप्रदीयते ॥ पानमन्नंचतांवूलमुदकंकांचनंतथा ॥ ६० ॥ वसनंगांचभूमिंचच्छत्रपात्राण्यनेकधा ॥ फलानिभूमिदानानिविविधानिस्वशक्तितः ॥ ६१ ॥ दातव्यानिमहींदेवनात्रकार्याविचारणा ॥ तीर्थानांलक्ष णंविप्रप्रवक्ष्यामितवाग्रतः ॥ ६२ ॥ सुतीर्थानिइयंगंगाभातिपुण्यासरस्वती ॥ रेवाचयमुनातापीनदीचमंण्वतीतथा ॥ ६३ ॥ सरयूचवराचेणीपूर्णा पापप्रणाशिनी ॥ कावेरीकपिलाचान्याविशल्याविश्वतारिणी ॥ ६४ ॥ गोदावरीसमाख्याातातुंगभद्राचगंडकी ॥ पापानांभीतिदानित्यंनदीभीम रथीस्मृता ॥ ६५ ॥ देविकाकृष्णगंगाचअन्यायाःसारितांवराः ॥ एतास्तुपुण्यकालेषुसंतितीर्थान्यनेकशः ॥ ६६ ॥ ग्रामेवायदिवारण्येनद्यःसर्वत्रपा वनाः ॥ तत्रतत्रैवकर्त्तव्याःस्नानदानादिकाःक्रियाः ॥ ६७ ॥ यदानज्ञायतेनामतस्यतीर्थस्यभोद्विज ॥ तत्रेत्युच्चारणंकार्यविष्णुतीर्थमिदंमहत् ॥ ६८ ॥ तीर्थस्यदेवताविष्णुःसर्वत्रापिनसंशयः॥नारायणेतियन्नामस्मरेत्तीर्थेषुसाधकः॥६९॥तस्यतीर्थफलंसम्यग्विष्णुनाब्रह्मजायते ॥ अज्ञातानांचतीर्थानांदेवता नांनसंशयः॥७०॥विष्णुनाब्रह्मवनामानिगानवःपरिकीर्तयेत्॥सर्वास्तुसिद्धयःपुण्यास्तीर्थभूतास्तुसागरः॥७१॥ सरांसिमानसादीनिनिर्झराःपल्वलादयः ॥ स्वल्पानद्योपिसर्वास्तास्तीर्थानिहरिनामतः ॥ ७२ ॥ पर्वतास्तीर्थरूपाश्चयज्ञोयज्ञमहीतथा ॥ ब्राह्मणायत्रविद्वांसःकौतुकेनाप्यवस्थिताः ॥ ७३ ॥ तदेवतीर्थंसुमहत्सर्वपापहरंस्मृतम् ॥ श्राद्धंचश्राद्धभूमिश्चदेवशालाचहोमभूः ॥ ७४ ॥ यत्रवेदध्वनिःसम्यग्यत्रविष्णुकथाःशुभाः ॥ स्वगृहंपुण्यसंयुक्तं गोस्थानमपिपावनम् ॥ ७५ ॥ यत्राश्वत्थतरुवनेयत्रागारोपिपावनः ॥ एवमादीनितीर्थानिपितामातातथैवच ॥ ७६ ॥ पच्यतेयत्रधर्मोर्थस्वयंतत्रगुरुः स्थितः ॥ साध्वीयत्रास्तिवैभार्यातत्रतीर्थनसंशयः ॥ ७७ ॥ यत्रधर्मरतिर्नित्यंविद्वान्पुत्रःप्रवर्त्तते ॥ तत्रतस्यहिततीर्थंतारणायप्रतिष्ठितम् ॥ ७८ ॥ इत्येवमादितीर्थानिराजवेश्मतथैवच ॥ एवमादिषुतीर्थेषुपर्वयोगाद्विशेषतः ॥ ७९ ॥ अनाराध्यहरिंकेशंसर्वंदंसर्वदेहिनाम् ॥ कोपिकापिकिमप्यत्र

नलभेतेतिनिश्चितम् ॥ ८० ॥ अपत्यंद्रविणंदारास्तारहर्म्यंहयागजाः ॥ सुखानिस्वर्गमोक्षौचनदूरेहरिभक्तितः ॥८१॥ नारायणःपरोदेवःसत्यरूपोजनार्दनः ॥ त्रिधात्मानंसभगवान्ससर्जपरमेश्वरः ॥ ८२ ॥ रजस्तमोभ्यांयुक्तोभूद्रजःसत्वाधिकंविभुः ॥ ससर्जनाभिकमलेब्रह्माणंकमलासनम् ॥ ८३ ॥ रजसातमसाजुष्टंसरुद्रमसृजद्विभुः ॥ सत्वंरजस्तमश्चैवात्रितयंचैतदुच्यते ॥ ८४ ॥ सत्वेनमुच्यतेजंतुःसत्वंनारायणात्मकम् ॥ रजसासत्वयुक्तेनभवेच्छ्रीमन्यशोधिकः॥ ८५॥ यद्रेदवाक्यंधर्मस्यसमुद्दिश्योपसेवते ॥ तद्रुद्रमितिविख्यातंविशिष्टंगदितंनृणाम्॥८६॥ तेनराजाभवेद्धोकिरजसातमसायुनः॥ यद्धीनंरजसाधर्मंकेवलंतामसंचयत् ॥ ८७ ॥ तच्चदुर्गतिदंनृणामिहलोकेपरत्रच ॥ योविष्णुःसस्वयंब्रह्मायोब्रह्मासस्वयंहरः ॥ ८८ ॥ देवाब्रयोपियज्ञेस्मिन्त्रिज्यादेवेषुनित्यशः ॥ योभेदंकुरुतेतेषांत्रयाणांद्विजसत्तमः ॥ ८९ ॥ सपापकारीपापात्मानिष्टांगतिमाप्नुयात् ॥ विष्णुरेवपरंब्रह्मविष्णुरेवजगद्विज ॥ ९० ॥ तस्मायंमाधवोमासःप्रियःसर्वैपुकर्मसु ॥ कीर्त्यतेहयमेधादिमहाक्रतुफलप्रदः ॥ ९१ ॥ तीर्थेस्नानंतपोदानंजपयज्ञफलाधिकः ॥ ९२ ॥ स्नानंविभातेनियमेननद्यामनारतंमेषगतेरवौये ॥ कुर्वंतियेऽस्मिन्नपिविप्रपूजांमद्दंडभाजोनहितेभवंति ॥ ९३ ॥ हत्वाहत्वाकिंकरौवंपुरोमेलुंप्त्वालुप्त्वाचित्रगुप्तस्यलेख्यम् ॥ स्नात्वास्नात्वामाधवेमासितीर्थेपूर्वान्पूर्वानुद्धरंतीहपापात् ॥ ९४ ॥ इदंभयच्छेदकरंनतस्मात्पक्षाज्ञनीयंपरमंरहस्यम् ॥ निर्वासहेतुर्नरकालयस्यममाधिकारक्षयकारणंतत् ॥ ९५ ॥ भागीरथीनर्मदाचयमुनाचसरस्वती ॥ विशोकाचवितस्ताचविध्यस्योत्तरतःस्थिताः ॥ ९६ ॥ गोदावरीभीमरथी तुंगभद्राचवेदिका ॥ तापीपयोष्णीविंध्यस्यदक्षिणास्तुप्रकीर्तिताः ॥ ९७ ॥ द्वादशैतामहानद्योनित्यंतेनावगाहिताः ॥ वैशाखेविधिनास्नानंनद्यांयः प्रातराचरेत् ॥ ९८ ॥ सर्वैःसमुद्रगाःपुण्याःसर्वेपुण्यानगोत्तमाः ॥ सर्वेचायतनाःपुण्याःसर्वेपुण्यावनाश्रयाः ॥ ९९ ॥ तेनावगाहिताद्दष्टाः प्रणतावद्दुसेविताः ॥ स्नानमद्धोंदितेसूर्यवैशाखेनियतश्चरेत् ॥ १०० ॥ तस्यपुण्यंमहीदेवकश्चिद्वक्तुंनशक्यते ॥ यदिवक्त्रसहस्राणांसहस्राणिभवंतिहि ॥ १०१ ॥ आयुश्चब्रह्मणास्वल्पंयदिस्याद्विजसत्तम ॥ तदाप्यधवमासस्यफलंकथयितुंभवेत् ॥ १०२ ॥ महानिरयकर्पाग्निमाधवोमाधवोयथा ॥ब्रह्महत्यादिकंपापमगम्यागमनादिकम् ॥ १०३ ॥ कामाकामकृतंपापमेतिपातकमेवच ॥ उपपापरहस्यंचसंकरीकरणंपरम् ॥ १०४ ॥ जातिभ्रंशकरंघोरमपात्रीकरणंतथा ॥ मलावहंप्रकीर्णंचवाङ्मनःकायसंभवम् ॥ १०५ ॥ माधवोनिर्दहेन्मासोविधिनासमुपासितः ॥ कल्पकोटिसहस्राणिकल्पकोटिशतानिच ॥ १०६ ॥ वसेद्विष्णुपुरेश्रीमान्माधवेयोर्चयेद्धरिम् ॥ १०७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येसप्त

१ दूष्णम्–इ० पा० । २ पृथ्वा पृथ्वा–इ० पा० । ३ वेदिका–इ० पा० ।

नवतितमोऽध्यायः ॥ ९७ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतच्छ्रुत्वावचस्तस्यधर्मराजस्यभूसुरः ॥ पुनःपप्रच्छमासस्यमाधवस्यविधिंशुभम् ॥ १ ॥ ॥ ब्राह्मण उवाच ॥ ॥ धर्मराजमहाभागसम्यग्गुह्यंप्रकाशितम् ॥ माधवस्नानजंपुण्यंनराणांमुक्तिदंपरम् ॥ २ ॥ माधवंमाधवेमासिस्नात्वाप्रातःसमाहितः ॥ कथंसंपूजयेद्देवंकैःपुष्पैस्तद्विधिंवद ॥ ३ ॥ ॥ धर्मराजउवाच ॥ सर्वेषांपत्रजातीनांतुलसीकेशवप्रिया ॥ पुष्करादीनितीर्थानिगंगाद्याःसरितस्तथा ॥४॥ वासुदेवादयोदेवावसंतितुलसीदले ॥ सर्वदासर्वकालेषुतुलसीविष्णुवल्लभा ॥५॥ त्यक्त्वातुमालतीपुष्पंमुक्त्वाचसरसीरुहम् ॥ गृहीत्वातुलसीपत्रंभक्त्या माधवमर्चयेत् ॥ ६ ॥ तस्यपुण्यफलंवक्तुमलंशेषोपिनोभवेत् ॥ अस्नात्वातुलसींछित्त्वादेवार्थंपितृकर्मणि ॥ ७ ॥ तत्सर्वंनिष्फलंयातिपंचगव्येनशुध्यति ॥ दारिद्र्यदुःखभोगादिपापानिसुबहून्यपि ॥ ८ ॥ तुलसीहरतेक्षिप्रंरोगानिवहरीतकी ॥ तुलसीकृष्णगौराख्यातयाभ्यर्च्यमधुद्विपम् ॥ ९ ॥ विशेषेणहरेर्भक्तोनरोनारायणोभवेत् ॥ माधवंसकलंमासंतुलस्यायोर्चयेद्यतः ॥ १० ॥ त्रिसंध्यंमधुहंतारंनास्तितस्यपुनर्भवः ॥ अलाभेपुष्पपत्राणामन्नाद्येनापिपूजयेत् ॥ ११ ॥ शालितंडुलगोधूमैर्यवैर्वापिहरिंसदा ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनमाधवेमाधवप्रिये ॥ १२ ॥ पितृदेवमनुष्यांश्चतर्प्पयेत्सचराचरम् ॥ योश्वत्थमूलंवैसिंचेत्तोयेनबहुनासदा ॥ १३ ॥ कुर्यात्प्रदक्षिणांतांतुसर्वदेवमयंततः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्देवमुदकेनसमंततः ॥ कुलानामयुतंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥ १४ ॥ अलक्ष्मीःकालकर्णीचदुःस्वप्नोदुर्विचिंतितम् ॥ अश्वत्थतर्प्पणात्तातसर्वदुःखंविलीयते ॥ १५ ॥ तर्पिताःपितरस्तेनतेनविष्णुःसमर्चितः ॥ योश्वत्थमर्चयेद्वीरोग्रहास्तेनैवपूजिताः ॥ १६ ॥ श्वेताश्वपुष्पाणितथाशमींचहुताशनंचंदनमर्कबिंबम् ॥ अश्वत्थवृक्षंचसमालभेततत्तश्चकुर्यान्निजजातिधर्मान् ॥ १७ ॥ कंडूयनंचगोग्रासंस्नात्वापिप्पलतर्प्पणम् ॥ कृत्वागोविंदपूजांचनसदुर्गतिमाप्नुयात् ॥ १८ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांवैशाख्यांचदिनत्रयम् ॥ सर्वाशक्तोपिविधिनानारीवापुरुषोपिवा ॥ १९ ॥ पूर्वोक्तनियमैर्युक्तःप्रातःस्नात्वाचशक्तितः ॥ विमुक्तःपातकैःसर्वैःस्वर्गमक्षयमश्नुते ॥ २० ॥ वैशाख्यामपिशक्त्यावाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ त्रिरात्रमुत्थितःस्नात्वासकृच्चप्रयतःशुचिः ॥ २१ ॥ गौरान्वायदिवाकृष्णांस्तिलान्क्षौद्रेणसंयुतान् ॥ दत्वाद्वादशविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत् ॥ २२ ॥ प्रीयतांधर्मराजोमेपितॄन्देवांश्चतर्प्पयेत् ॥ यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति ॥ २३ ॥ अयुतायुतंचतिष्ठेत्सस्वर्गलोकेयथासुखम् ॥ मामेवतुनपश्येत्सपूजितोखिलदैवतैः ॥ २४ ॥ पाकान्नोदककुंभादिपितृदैवततुष्टये ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपूर्णायांचदिनत्रयम् ॥ २५ ॥ योदद्याद्भक्तितोविप्रमहापापैःप्रमुच्यते ॥ सुवर्णतिलपात्रैस्तुब्राह्मणाञ्छक्तितोन्वहम् ॥ २६ ॥ तर्प्पयेदुदपात्रैस्तुब्रह्महत्यांव्यपोहति ॥

१ हरिम्–इ० पा० । २ धीमान्–इ० पा० । ३ श्वेतानिपुष्पाणि–इ० पा० । ४ कृत्वाप्यष्टांगयोगं तु स्नात्वा पिप्पलतर्पणम्–इ० पा० । ६ मुदा–इ० पा० । ५ वैशाखमासे यो भक्त्या–इ० पा० ।

वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ २७ ॥ तिलादेयाश्चभक्त्याचश्रेयःसंततिहेतवे ॥ इहार्थेचपुरावृत्तंतदाकर्णयसुव्रत ॥ २८ ॥ फलंमाधवमास्यपूर्णायांपरमाद्भुतम् ॥ मेषसंक्रममारभ्यतिथयस्त्रिंशदुत्तमाः ॥ २९ ॥ सर्वयज्ञाधिकाःपुण्याःपुराणेषुप्रकीर्तिताः ॥ विशेषतोऽपितास्तिस्रःपवित्राः पौर्णिपुर्दुलभाः ॥ ३० ॥ ततोपिपूर्णिमापुण्यामाधवीमाधवप्रिया ॥ एषावाराहकल्पादितिथिराद्यामहाफला ॥ ३१ ॥ पुरानारायणेनास्यामादिदैत्योविमोहितो ॥ हिरण्याक्षमधूविप्रपृथिवीचसमुद्भता ॥ ३२ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यामथर्षिभुः ॥ क्रमादेतत्त्रयंचक्रेशुक्लेस्मिन्मासिमाधवे ॥ ३३ ॥ ततःप्रभृतिविप्रेंद्रविशेषादेवपूर्णिमा ॥ कल्पादिःपावनाख्याताकर्मणःकल्पसाक्षिणी ॥ ३४ ॥ येनस्नानंनवैशाखेप्रातर्नित्यमशालिना ॥ किंत स्यजन्मनाविप्रनूनंतात्मापकारिणा ॥ ३५ ॥ त्रयोदश्यांचतुर्दश्यांपौर्णमास्यांविशेषतः ॥ अपिसम्यग्विधानेननारीवापुरुषोपिच ॥ ३६ ॥ स्नातःस्नातः सनियमःसर्वपापैःप्रमुच्यते ॥ स्नानदानार्चनश्राद्धक्रियापुण्यादिवर्जिता ॥ ३७ ॥ यस्यातीताचवैशाखीसनूनंनिरयालयः ॥ नवेदेनसमंशास्त्रंनतीर्थंगंगयासमम् ॥ ३८ ॥ नदानंजलगोतुल्यंनवैशाखीसमातिथिः ॥ जलधेर्नुंचयोदद्याद्वेशाख्यांविष्णुतत्परः ॥ ३९ ॥ त्रयाणामपिदेवानांचतुर्थोयंविशेषतः ॥ मातृहापितृहाचैवभ्रूणहागुरुतल्पगः ॥ ४० ॥ जलधेर्नुसमालोक्यमुच्यतेसर्वपातकैः ॥ दशपूर्वान्परान्वंश्यान्नरकात्तारयंतिते ॥ ४१ ॥ जलधेर्नुं प्रयच्छंतिवैशाख्यांविधिनात्रये ॥ शर्करापललतांबूलमुपानत्करपत्रिकाः ॥ ४२ ॥ प्रयच्छंतिद्विजाग्र्येभ्योधन्यास्तेचात्रकीर्तिताः ॥ मणिकोदककुंभां श्चपक्वान्नैर्हेमदक्षिणाम् ॥ ४३ ॥ यःप्रयच्छतिवैशाख्यांसोश्वमेधफलंलभेत् ॥ अत्राप्युदाहरंतीममितिहासंपुरातनम् ॥ ४४ ॥ ब्राह्मणस्यचसंवादंप्रेतैः सार्द्धमहावने ॥ ब्राह्मणोधनशर्मासीन्मध्यदेशेपुरानघ ॥४५॥ कुशाद्यर्थंवनंयातोददर्शेदमथाद्भुतम् ॥ भीतोऽपश्यदसौप्रेतान्दुष्टांस्त्रीनतिदारुणान् ॥ ४६ ॥ ऊर्ध्वकेशान्सरक्ताक्षान्कृष्णदंतान्कृशोदरान् ॥ कुर्वतोविविधारावान्धावतोपियतस्ततः ॥ ४७ ॥ तान्दृष्ट्वाभयसंत्रस्तोब्राह्मणोविद्रुतोजवात् ॥ क्रंदमानस्ततस्तेपितमेवानुययुस्तदा ॥ ४८ ॥ सैंधर्म्यमाणस्तैःप्रेतैरुवाचमधुरंवचः ॥ ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ केयूयंवःकुतोवस्त्थाजातेतिनिरयोचिता ॥ ४९ ॥ भयार्त्तमनुकंप्यंमांदुःखितंत्रातुमर्हथ ॥ वैष्णवंबहुभूत्यंचनिःस्वंविप्रंवनागतम् ॥५०॥ भवतामपिसश्रेयोनूनंदास्यतिकेशवः ॥ ब्रह्मण्योभगवान्विष्णुस्तु ष्टोमय्यनुकंपया ॥ ५१ ॥ अतसीपुष्पसंकाशोविष्णुःपीतांबरोहरिः ॥ यस्यश्रवणमात्रेणनांश्रोयातिमहातमः ॥ ५२ ॥ अनादिनिधनोदेवःशंखचक्रग

१ भक्त्याश्च–इ० पा० । २ पितृदुर्लभाः–इ०, यत्र दुर्लभाः–इ० च पा० । ३ कृतमिति शेषः–स्नातमिति पाठस्तु समीचीनः । ४ आत्मापहारिणा–इ० पा० । ५ वैशाख्यां वा दिनत्रयम्–इ० पा० । ६ सगम्यमानस्तैः–इ० पा० । ७ करुणम्–इ० पा० । ८ बहुभीतं च–इ० पा० । ९ सर्वपापक्षयो भवेत्–इ० पा० ।

दाधरः ॥ अक्षयःपुंडरीकाक्षःप्रेतमोक्षप्रदायकः ॥ ५३ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ नामश्रवणमात्रेणविष्णोस्तेपरितोषिताः ॥ पिशाचाःपुण्यभावस्थादया
दाक्षिण्ययंत्रिताः ॥ ५४ ॥ प्रीणितास्तस्यवचसातदादिष्टेननोदिताः ॥ इदमूचुर्द्विजंप्रेताःक्षुतृष्णापूरपीडिताः ॥ ५५ ॥ ॥ प्रेताऊचुः ॥ ॥ दर्शनेनैव
तेविप्रनामश्रवणतोहरेः ॥ भावमन्यमनुप्राप्तावयंजातादयालवः ॥ ५६ ॥ अपाकरोतिदुरितंश्रेयश्चयोजयत्यपि ॥ यशोविस्तारयत्याशुनूनंवैष्णवसं
गमः ॥ ५७ ॥ रसायनमयीशीतापरमानंददायिनी ॥ नानंदयतिकंनामवैष्णवामृतचंद्रिका ॥ ५८ ॥ अयंकृतघ्ननामास्तिद्वितीयोर्यंविदेवतः ॥ अ
वैशाखस्तृतीयोयंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ ५९ ॥ सदैवानुष्ठितानेनपापेनातिकृतघ्नता ॥ तेनास्यकर्मजंनामकृतघ्नाख्यंव्यवस्थितम् ॥ ६० ॥ सुदास
इतिनाम्नार्थंशूद्रोभूत्पूर्वंजन्मनि ॥ कृतघ्नस्तेनपापेनप्राप्तोवस्थामिमांद्विज ॥ ६१ ॥ अतिपापिनिभूतेंचगुरुस्वाम्यहितेपिच ॥ निष्कृतिर्विद्यतेविप्रक
तघ्ननास्तिनिष्कृतिः ॥ ६२ ॥ नानानिरयसंघातंशरीरैर्यांतनाक्षमैः ॥ अनुभूयतांत्ववस्थामंत्यामेतांगतोद्विज ॥ ६३ ॥ अनेनाम्नंसदाभुक्तमकृत्वादेव
तार्चनम् ॥ अदत्वागुरुविप्रेभ्यस्तेनैवार्यंविदेवतः ॥ ६४ ॥ अयंदशसहस्राणांग्रामाणामीश्वरोनृपः ॥ हरिवीरइतिख्यातोनाम्नासीत्पूर्वजन्मनि ॥ ६५ ॥
रोषाद्देकारनास्तिक्येगुर्वाज्ञालंघनोद्यतः ॥ अकृत्वैवमहायज्ञान्भुक्तवान्विप्रनिंदकः ॥ ६६ ॥ कर्मणातेनपापेनमहानरकसंकटम् ॥ अनुभूयततःप्रेतो
जातोनाम्नाविदेवतः ॥ ६७ ॥ अवैशाखस्तृतीयोहंत्रयाणामपिपापकृत् ॥ तेनमेकर्मजंनामब्राह्मणोहंव्यवस्थितः ॥ ६८ ॥ मध्यदेशेभवंनाम्नागोतमोगो
त्रतोऽप्यहम् ॥ विप्रोवासपुरेवासीयज्वाऽऽसंपूर्वजन्मनि ॥ ६९ ॥ मयाकेवलमेवैकंश्रौतमार्गानुसारिणा ॥ उद्दिश्यमाधवंदेवंनस्नातंमासिमाधवे॥७०॥
नदत्तंनहुतंकिंचिद्वैशाख्यांचाविशेषतः ॥ नार्चितोमधुहाताक्षतोपितानमनीषिणः ॥ ७१ ॥ मणिकोदककुंभौश्चनदानेःपितृदेवताः ॥ तर्पितानतिलो
दत्ताःसक्षौद्राःश्रोत्रियेषुच ॥ ७२ ॥ नपुष्पफलतांबूलचंदनव्यजनांवरैः ॥ विद्वांसोनार्चितास्तत्रपितृदैवततुष्टये ॥ ७३ ॥ मयानैकापिवैशाखीपूर्णा
पूर्णफलप्रदा ॥ स्नानदानक्रियापूजासुकृतैःपरिपालिता ॥ ७४ ॥ तेनमेवैदिककर्मसर्वंचैवतुनिष्फलम् ॥ ततोऽवैशाखनामाहंप्रेतोजातोस्मिसर्व
तः ॥ ७५ ॥ एतत्तेसर्वमाख्यातंत्रयाणामपिकारणम् ॥ त्वंनोभवससमुद्धर्तापापाद्विप्रोसिवेयतः ॥ ७६ ॥ विमुक्तंब्रह्मतीर्थंचसाधवःपरमंयतः ॥ तार
यंतिमहापापान्निरयेभ्योपिसंश्रितान् ॥ ७७ ॥ गंगादिपुण्यतीर्थेषुयोनरःस्नातिसर्वदा ॥ यःकरोतिसतांसंगंतयोःसन्संगमोवरः ॥ ७८ ॥ अथवा
ममपुत्रोस्तिधनशर्मेतिविश्रुतः ॥ तंगत्वात्वोधयस्वामिन्नस्मदर्थंकृतोद्यमः ॥ ७९ ॥ कार्येसमुद्यमंकृत्वापरेषांसमुपस्थिते ॥ पुष्कलंफलमाप्नोतियज्ञ

१ द्वेद्वोऽभूत–इ० पा० । १ अधिका विप्रतीर्थेभ्यो द्विजाः सुकृतसाधवः–इ० पा० ।

दानक्रियाधिकम् ॥ ८० ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ प्रेतवाक्यंतदाकर्ण्यधनशर्मातिदुःखितः ॥ सतंजनकमाज्ञायपतितंनिरयेनिजम् ॥ ८१ ॥
आत्मानमभितोनिंदन्निदंवचनमब्रवीत् ॥ धनशर्मोवाच ॥ ॥ अहंतवसुतःस्वामिन्मोतमस्यनिरर्थकः ॥ ८२ ॥ यस्तुपुत्रोननिस्तारंपितुःकुर्यादतंद्रितः ॥ आत्मानंपावयेन्नासावदाताद्रव्यवानिति ॥ ८३ ॥ धर्मोहिगहनोज्ञेयःप्रयत्नेनापिधीमता ॥ यथामर्मापिताचत्वमिमांप्राप्तोसिदुर्गतिम् ॥८४॥
यदाचसुखसंतानंनमत्तःप्राप्तवानसि ॥ लोकयोःसुखसंतानेतथासततनयोमतः ॥ ८५ ॥ द्वौगुरूपुरुषस्येहपितामाताचधर्मतः ॥ तयोरपिपिताश्रेयान्वी
जप्राधान्यदर्शनात् ॥ ८६ ॥ किंकरोमिकगच्छामिकथंतातगतिस्तव ॥ धर्मतत्त्वंनजानामिसंश्रयामिभवद्वचः ॥ ८७ ॥ प्रेतउवाच ॥ ॥ शृणु
पुत्रवचःसत्यंभाविनोऽर्थस्यमेबलात् ॥ अथपुण्येनकेनापिभवित्रीसुगतिर्मम ॥ ८८ ॥ मयाश्रौतानिकर्माणिकुर्वताकिलगर्वतः ॥ अनादृतंगुरुवचो
गुरुस्तत्रावमानितः ॥ ८९ ॥ गुरूणामपमानेनप्रहर्षक्रोधविस्मयैः ॥ पुण्यानिक्षयमायांतियशांसीवहिदुर्नयैः ॥ ९० ॥ पौराणिकविधानेनकर्मश्रौता
विरोधियत् ॥ केवलंवैदिकंकर्मकृतमज्ञानतोमया ॥९१॥ पापेंधनदवज्वालापापद्रुमकुठारिका ॥ कृतानैकापिवैशाखीविधिनापुत्रपूर्णिमा ॥ ९२ ॥ अ
व्रतायस्यवैशाखीसोऽवैशाखोभवेन्नरः ॥ दशजन्मानिचततस्तिर्यग्योनिषुजायते ॥ ९३ ॥ चिरंभुक्त्वादुःखमंतेप्रेतःपर्यायतोभवेत् ॥ लभतेमानुषंज
न्मकर्थंचिदपिदुर्लभम् ॥ ९४ ॥ उपायंतेवदिष्यामिप्रेतमोक्षकरंपरम् ॥ श्रुतवान्यददहंपूर्वजन्मनिस्वगुरोर्मुखात् ॥ ९५ ॥ गच्छपुत्रगृहंस्नात्वा
यमुनायांविधानतः ॥ अद्यतःसर्वगतिदाकल्पाद्यासाप्युपागता ॥ पश्चिमेऽहनिवैशाखीपितृदेवार्चनेहिता ॥ ९६ ॥ पानीयमप्यत्रतिलैर्विमिश्रंसहोदकुंभा
न्नफलानिभक्तया ॥ दद्यात्पितृभ्योभवतीहदत्तंश्राद्धंसदातेनसमासहस्रम् ॥ ९७ ॥ वैशाख्यांपौर्णमास्यांयोभोजयेद्ब्रह्मिदेवताः ॥ सिक्थेसिक्थेभवेत्तृ
प्तिःपितृणांयुगसंख्यया ॥ ९८ ॥वैशाख्यांविधिनास्नात्वाभोजयेद्ब्राह्मणान्दश ॥ पायसंसर्वपापेभ्योमुच्यतेनात्रसंशयः॥९९॥गोरान्वायदिवाकृष्णांस्तिला
न्सौद्रेणसंयुतान्॥दत्वादशभ्योविप्रेभ्यस्तेनैवस्वस्तिवाचयेत्॥१००॥प्रीयतांधर्मराजेतिपितृन्देवांश्चतर्पयेत्॥यावज्जीवकृतंपापंतत्क्षणादेवनश्यति॥१०१
वैशाख्यांपौर्णमास्यांचसृष्टाःकमलयोनिना ॥ तिलादेयाश्चभक्त्याचस्पृश्याःसर्वांगतोद्विज ॥ १०२ ॥ यस्तिलैर्यवसम्मिश्रैःस्नातिसर्वांगतस्तदा ॥
तस्यब्रह्माचधर्मोऽददातिवरमीप्सितम् ॥ १०३ ॥ प्रीतयेधर्मराजस्ययोदद्याद्दुदकुंभकान् ॥ सप्तसप्तकुलंतेनतारितंस्यान्नसंशयः ॥ १०४ ॥ त्रयोदश्यां ॥१२८॥
चतुर्दश्यांपूर्णायांभक्तितत्परः ॥ स्नात्वाजप्त्वातथाहुत्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ १०५ ॥ यत्फलंजायतेपुत्रतदस्माकंप्रयच्छभोः ॥ नैतौपरिचितौप्रेतौ

१ यदा च सुखसंतानो ननिमंत्तं महानसि ॥ इ० पा०। २ पितृदेवार्चनेहिता—इ० पा०।

हित्वास्वर्गतिमाश्रये ॥ १०६ ॥ एतयोरपिपापस्यह्यंतोयंसमुपस्थितः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ तथेत्युक्त्वागतःसर्वंततश्चक्रेसवैद्विजः ॥ १०७ ॥ प्री
तःपरमयाभक्त्यावैशाख्यांस्नानदानकृत् ॥ स्नातःसमुदितोभक्त्याप्राप्यमाधवपूर्णिमाम् ॥ १०८ ॥ दत्वावहूनिदानानितेभ्यःपुण्यंददौपृथक् ॥
तत्क्षणादेवतेसर्वेविमानस्थादिवंययुः ॥ १०९ ॥ तत्पुण्यदानयोगेनमुदिताद्विजसत्तम ॥ धनशर्मापिविप्रेंद्रःश्रुतिस्मृतिपुराणवित् ॥ ११० ॥ भुक्ताभो
गांश्चिरंकालंब्रह्मलोकमवाप्तवान् ॥ एषापुण्यतमातस्माद्वैशाखीविश्वपावनी ॥ १११ ॥ कथ्यतेतुमयाविप्रसमासेनातिगौरवात् ॥ ११२ ॥ धन्यास्तएवकृ
तिनश्चतएवजातालोकेतएवपुरुषाःपुरुषार्थभाजः ॥ येमाधवेमधुनिषूदनमर्चयंतिप्रातर्निमज्ज्यनियमेनविशुद्धचित्ताः ॥ ११३ ॥ योमाधवेमासिनरः
प्रभातेस्नातःसमाराधयतेरमेशम् ॥ यमैरुपेतोनियमैरशेषैर्वृतोऽपिनूनंसनिहंतिपापम् ॥ ११४ ॥ तैरेवकालोविजितस्तएवनरेपुधन्याविगतैनसस्ते ॥
तएवगर्भेनविशंतिभूयोमज्जंतियेमाधवमासियुक्ताः ॥ ११५ ॥ समाधवोगर्जतियज्ञयोगात्तपःक्रियादानविधानयोगात् ॥ यस्मिन्कृतंमासिकथंचिदल्पं
पुण्यंपुनःस्यादिहकल्पतुल्यम् ॥ ११६ ॥ मज्जतोहिमनुजस्यमाधवेमाधवार्चनकृतेदिनोदये ॥ तामसोपिजलबिंदुसंगमादंगमावहतिपावनंयतः ॥ ११७ ॥
तानिदेहमधिरुह्यदेहिनस्तावदेवविचरंत्यघानिच ॥ यावदेतिनसमाधवाह्वयःश्रीरमारमणवल्लभोविराट् ॥ ११८ ॥ स्नातुंपदानिमनुजोगमनेविभातेतीर्थे
ददातिमधुसूदनमासियुक्तः ॥ भूयोभवंतिहयमेधसमानितानिश्रीमाधवस्मरणतःपठतोस्यनाम ॥ ११९ ॥ मेरुमंदरतुल्यानिपापान्युग्राण्यनेकशः ॥
दहतेमाधवोमासःस्नातोमाधववल्लभः ॥ १२० ॥ इदंसंक्षेपतःप्रोक्तंमयातेनुग्रहाद्विज ॥ वैशाखस्नानमाहात्म्यंश्रोतुःपापक्षयंकरम् ॥ १२१ ॥
यस्तुश्रोष्यतिभक्त्यैनमितिहासंमयोदितम् ॥ सोपिपापविनिर्मुक्तोनमामालोकयिष्यति ॥ १२२ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानिबहुशोपिकृतान्यपि ॥
वैशाखस्यविधानेनतानिनश्यंतिनिश्चितम् ॥ १२३ ॥ त्रिंशत्पूर्वान्परांस्त्रिंशत्त्रिंशच्चैवपरावरान् ॥ वैशाखेविधिनास्नातोनरकादुद्धरेत्पितॄन् ॥ १२४ ॥
एकतःसर्वतीर्थानिसर्वेयज्ञाःसदक्षिणाः ॥ एकतोमाधवोमासोनियमादनुपालितः ॥ १२५ ॥ यतोभगवतस्तस्यहरेरुत्कृष्टकर्मणः ॥ प्रियोऽसौ
माधवोमासःसर्वेभ्यःप्रवरोधिकः ॥ २६ ॥ संशयंनोविधेहीतिमहीदेवकथंचन ॥ वैशाखंप्रतिवैमासंसमासाद्यमयोदितम् ॥ १२७ ॥ इहार्थे
यत्पुरावृत्तंतदाकर्णयचाद्भुतम् ॥ अनाख्येयमपीदंतेकथयिष्येकथानकम् ॥ १२८ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येऽष्टनवतितमो
ऽध्यायः ॥ ९८ ॥ यमउवाच ॥ बभूवभूपतिःपूर्वंख्यातोनाम्नामहीरथः ॥ पूर्वपुण्यफलावाप्तप्रभूतैश्वर्यसंपदः ॥ १ ॥ केवलंकामकलना

१ एतच्छ्लोकस्थले पुस्तकांतरेषु—" प्रातःसमुत्थायनिमज्ज्यतेयंगोगेमधुद्वेषिसमर्चनाय ॥ अहोतिधन्यःसुकृतैकसारःसर्वाधिकोमाधवमासएषः ॥" अयं श्लोक उपलभ्यते ।

ललनाललितस्थितः ॥ तदेकव्यसनासक्तिर्नधर्मार्थव्यवस्थितः ॥ २ ॥ मंत्रिणिन्यस्यराज्यश्रीर्बुभुजेविषयान्नृपः ॥ सकामिनीसहचरोराज्यकार्यपराङ्मुखः ॥ ३ ॥ नप्रजानधनंधर्मंनार्थंकार्यंचपश्यति ॥ केवलंकामिनीकेलिकलनोचितवासनः ॥ ४ ॥ अथकालेनमहतापुरोधास्तस्यकश्यपः ॥ वचःप्रोवाचतंधर्म्यमितिचेतस्यचिंतयत् ॥ ५ ॥ नवारयतियोमोहादधर्मान्नृपतिंगुरुः ॥ सोपितत्पापभुक्तस्यबोधनीयःपुरोधसा ॥ ६ ॥ बोधितोऽप्यवजानातिसचेद्वाक्यंपुरोधसः ॥ पुरोधास्तत्रनिर्दोषोराजास्यात्सर्वदोषभाक् ॥ ७ ॥ शृणुराजन्ममगुरोर्वचोधर्मार्थसंहितम् ॥ अभिन्नार्थमुपेतार्थमिच्छारागादिवर्जितम् ॥ ८ ॥ अयमेवपरोधर्मोयद्गुरोर्वचसिस्थितिः ॥ गुर्वाज्ञायालवोराज्ञामायुःश्रीसौख्यवर्द्धनः ॥ ९ ॥ नविप्रास्तर्पितादानैर्विष्णुर्नाराधितस्त्वया ॥ नव्रतंनतपःकिंचिन्नतीर्थंहेकृतंत्वया ॥ १० ॥ हरिनामत्वयाकामवशगेननचिंतितम् ॥ हात्वयाभीरुसंगत्यानविद्वत्संगतिःकृता ॥ ११ ॥ स्मरचामरवाहिन्यो[1]वल्लभाःकस्यनप्रियाः ॥ किंतुताःपवनोल्लोलकदलीदलवच्चलाः ॥ १२ ॥ तरंगतरलैरर्थैर्भोगैर्भ्रूभंगभंगुरैः ॥ मुहूर्तपेयैस्तारुण्यैर्नतृप्यंतेमहाशयाः ॥ १३ ॥ किंविद्ययाचतपसाकिंत्यागेननयेनवा ॥ किंविविक्तेनमनसास्त्रीभिर्यस्यहृतंमनः ॥ १४ ॥ एकएवसुहृद्धर्मोनिधनेष्वनुयातियः ॥ सर्वमन्यच्छरीरेणसमंनाशंगमिष्यति ॥ १५ ॥ धर्मंशनैःसंचिनुयाद्वल्मीकमिवपुत्तिकाः ॥ धर्मेणहिसहायेनतमस्तरतिदुस्तरम् ॥ १६ ॥ अनिलोल्लासितोत्तालजलकल्लोलचंचलम् ॥ किंनजानासिराजेंद्रनृणांजीवितविभ्रमम् ॥ १७ ॥ विनयोरत्नमुकुटःसत्यधर्मौचकुंडले ॥ त्यागश्चकंकणोयेषांकिंतेषांजडमंडनैः ॥ १८ ॥ मृतंशरीरमुत्सृज्यकाष्ठलोष्टसमंभुवि ॥ विमुखाबांधवायांतिधर्मस्तमनुगच्छति ॥ १९ ॥ गम्यमानेषुसर्वेषुक्षीयमाणेतथायुषि ॥ जीवितेलुप्यमानेचकिंमुत्थायनधावसि ॥ २० ॥ कुटुंबंपुत्रदारादिशरीरंद्रव्यसंचयः ॥ पारक्यमध्रुवंकिंतुस्वीयेसुकृतदुष्कृते ॥ २१ ॥ यदासर्वंपरित्यज्यगंतव्यमवशेनते ॥ अनर्थेकिंप्रसक्तस्त्वंस्वधर्मंनानुतिष्ठसि ॥ २२ ॥ अविश्राममनालंबमपाथेयमदेशिकम् ॥ मृतःकांतारमध्वानंकथमेकोगमिष्यसि ॥ २३ ॥ नहित्वांप्रस्थितंकश्चित्पृष्ठतोनुगमिष्यति ॥ सुकृतंदुष्कृतंचत्वांयास्यंतमनुयास्यति ॥ २४ ॥ श्रुतिस्मृत्युदितंकर्मकुलदेशोचितंहितम् ॥ धर्ममूलंनिषेवस्वसदाचारमतंद्रितः ॥ २५ ॥ परित्यजेदर्थकामौस्यातांचेद्धर्मवर्जितौ ॥ धर्मेणप्राप्यतेसर्वमर्थकामादिकंसुखम् ॥ २६ ॥ इंद्रियाणांजयंयोगंसमातिष्ठेद्दिवानिशम् ॥ जितेंद्रियोहिशक्नोतिपथिस्थापयितुंप्रजाः ॥ २७ ॥

१ स्मरावसरवाहिन्यः--इ० पा० । २ एकोमुख्यो महाधर्मः--इ० पा० । ३ सर्वमन्यच्छरीरोपभोग्यं नाशं प्रयाति च--इ० पा० । ४ नरस्तरति दुर्गतिम्--इ० पा० । ५ किंमूढो वै न धावसि--इ० पा० । ६ अभक्ष्यांपु--इ० पा० ।

अतिप्रगल्भललनाकटाक्षचपलाश्रियः ॥ विनयेप्रणिधानेनचिरंतिष्ठतिभूभुजाम् ॥ २८ ॥ कामदर्पादिशीलानामविचारितकारिणाम् ॥ आयुषासहन
र्श्यंतिसंपदोमूढचेतसाम् ॥ २९ ॥ भूतिभिर्नेष्टदाताभिर्नृत्यंतेनमहाशयाः ॥ नागताभिर्नयाताभिर्नैदीभिश्चीयतेंबुधिः ॥ ३० ॥ व्यसनस्यचमृत्यो
श्चव्यसनंकष्टमुच्यते ॥ व्यसन्यधोधोव्रजतिस्वर्गाम्यव्यसनीनृपः ॥ ३१ ॥ व्यसनानिदुरंतानिकामजानिविशेषतः ॥ त्यजतस्मान्महाराजकामंधर्मंवि
रोधिनम् ॥ ३२ ॥ जडानामविवेकानामसुराणांदुरात्मनाम् ॥ भाग्यभोग्यानिराज्यानिसंत्यनीतिमतामपि ॥ ३३ ॥ नैवस्थिराणितानीहदुरितैरनु
सेवितैः ॥ विलीयंतेयथावद्भिसंसर्गेणेंधनानिच ॥ ३४ ॥ गच्छतस्तिष्ठतोवापिजाग्रतःस्वपतोपिवा ॥ नविचारपरंचेतोयस्यासौमृतएवसः ॥ ३५ ॥
उपदेष्टाश्रुतवतांगुरुरित्युच्यतेयतः ॥ किंतुत्वासन्नविपदामुपदेशाःशिरोरुहाः॥३६॥विषयज्वरमुत्सृज्यसमयास्वस्थयाधिया ॥ युक्तयाचव्यवहारिण्यास्वा
र्थंःप्राज्ञेनसाध्यते॥३७॥अशुभाच्चलितंयातिशुभंतस्मादपीतरम् ॥ जंतोश्चित्तंचशिशुवत्तस्मात्तच्चालयेद्बलात्॥३८॥उपधार्यमितिराजन्वृद्धानांधर्मदर्शिना
म्॥नियच्छेत्परयाबुद्ध्याचित्तमुत्पथगामियत्॥३९॥नधनान्युपकुर्वंतिनामित्राणिनबांधवाः॥नहस्तपादचलनंनदेशांतरसंगतम्॥४०॥ नकायक्लेशवैधुर्यन
तीर्थायतनाश्रयः ॥ केवलंतन्मनस्कस्यजपेनासाद्यतेपदम् ॥४१ ॥ विषयेवर्तमानस्यतस्माच्चित्तस्यसंयमे ॥ यत्नंकुर्यादबुधोराजन्ध्रुवंयंतंववाजिनाम्
॥४२॥तत्तत्कुर्याद्यतोराजन्भवतायेनवंचितः ॥ मुनिभिश्चफलैस्तैस्तैरतोप्याकर्णयाधुना ॥ ४३ ॥ मुह्यतापिमनुष्येणप्रष्टव्याःसुहृदोबुधाः ॥ तेचपृष्टा
यथाब्रूयुस्तत्कर्त्तव्यंयथोचितम् ॥ ४४ ॥ सर्वोपायेनकर्त्तव्योनिग्रहःकामकोपयोः ॥ श्रेयोऽर्थिनायतस्तौहिश्रेयोघातार्थमुद्यतौ ॥ ४५ ॥ का
मोहिबलवान्राजञ्छरीरस्थोरिपुर्महान् ॥ नतस्यवशगोभूयाज्जनःश्रेयोभिलाषुकः ॥ ४६ ॥ यःकामोदेवदेवेनपुरातेनैवशूलिना ॥ ललाटवह्नि
नादग्धःकृतोनंगइतिस्थितिः ॥ ४७ ॥ यदावांछत्यसौनारींनिहंतुंसमनोभवः ॥ पुंसांकार्यसमाश्रित्यस्वरूपंदर्शयत्यसौ ॥ ४८ ॥ चिंत्यमानस्य
वेपुंसोनार्यारूपंपुनःपुनः ॥ तमद्दष्टंसमाश्रित्यनरमुन्मादयत्यसौ ॥ ४९ ॥ तथैवोन्मादयत्येषयोपिदंगनसंशयः ॥ स्मरःसंस्मरणान्नामजातंतस्यत
तोनृप ॥ ५० ॥ यादृशस्तादृशोरंगोवस्त्रंवीरसमाश्रयेत् ॥ आत्मतेजःप्रकाशात्सोश्रुधारापेयतांव्रजेत् ॥ ५१ ॥ नार्यारूपंसमारुह्यधीरंतमपिमो
हयेत् ॥ पुरुषंतुसमाश्रित्यद्रावयत्येषयोषितम् ॥ ५२ ॥ सप्तसहजोराजन्नशरीरीशरीरगः ॥ शरीरकस्यापिविभोकथंपापंविधीयते ॥ ५३ ॥
यंप्राप्यातिपवित्राणिपंचगव्यहवींषिच ॥ अशुचित्वंक्षणंयांतिकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५४ ॥ जिघ्रन्नपिस्वदुर्गंधंपश्यन्नपिमलंस्वकम् ॥ नविरज्यतिलो

१ तीर्थायतनादयः—ङ० पा० ।

कोयंपीडयन्नपिनासिकाम् ॥ ५५ ॥ ह्रद्यान्नमन्नपानानियंप्राप्यसुरभीणिच ॥ अशुचित्वंप्रयात्याशुकोन्यःस्यादशुचिस्ततः ॥ ५६ ॥ यस्योदरगतंचान्नं स्वंहिरूपंपरित्यजेत् ॥ कृमिमिश्रममेध्यत्वंशीघ्रंप्रज्ञायतेकिल ॥ ५७ ॥ तथापिदेहेभूपालनिजरूपंपरित्यजेत् ॥ शुनतांयातिवैपश्चात्कृमिदुर्गंघिसंकुले ॥ ॥ ५८ ॥ जार्यतेततत्रवैयूकाःकृमयोवानसंशयः ॥ सकृमिःकुरुतेस्फोटंकंडूश्चपरिदारुणः ॥ ५९ ॥ व्यथामुत्पादयेद्भूयःसर्वांगंपरिचालयेत् ॥ नखाग्रैर्घृष्य माणासाकंडूःशांताप्रजायते ॥ ६० ॥ तद्वत्सुखंभवत्येवसुरतस्यनसंशयः ॥ भुंजत्येवंरसान्मर्त्यःसुभक्षान्पिवतेपुनः ॥६१॥ तत्रस्थंपचतेवह्निरपानेपातयेन्मलम् ॥ सारभूतोरसस्तत्रउद्रिक्तस्तुप्रजायते ॥ ६२ ॥ निर्मलःशुद्धवीर्यस्तुब्रह्मस्थानंप्रयातिच ॥ आकृष्टःससमानेननीतस्तेनापिवायुना ॥६३॥ स्थानंन लभतेवीर्यंचंचलत्वेनवर्तते ॥ प्राणिनांहिकपालेषुकृमयःसंतिपंचवै ॥ ६४ ॥ द्वावेतौकर्णमूलेतुनेत्रस्थानेततःपुनः ॥ कनिष्ठांगुलिमानेनरक्तपुच्छाश्चभूपते ॥६५॥ नवनीतस्यवर्णेनकृष्णपुच्छानसंशयः॥ तेषांनामानिभद्रंतेमत्तोनिगदतःशृणु ॥६६॥ पिङ्गलीशृंगलीनामद्वौकृमीकर्णमूलयोः ॥ शृंगलीजंगलीचान्योनेत्रयोरंतरस्थितौ ॥६७॥ कृमीणांशतपंचाशत्तादृग्भूतानसंशयः॥ ललाटांतःस्थितास्सर्वेराजिकायाःप्रमाणतः ॥६८॥ कपालरोगिणःसर्वेविकुर्वंतिनसंशयः ॥ अन्यमेवंप्रवक्ष्यामिप्राजापत्योमहाकृमिः ॥ ६९ ॥ सतंडुलप्रमाणेनतद्वद्वर्णेनसंशयः ॥ केशद्वयंमुखेतस्यविद्यतेशृणुभूपते ॥ ७० ॥ प्राणिनांसक्ष यावुद्विस्तत्क्षणाद्दिनसंशयः ॥ स्वस्थानेसंस्थितस्यापिप्राजापत्यस्यवैमुखे ॥ ७१ ॥ तद्वीर्यंरसरूपेणपततेनात्रसंशयः ॥ सुखेनपिवतेवीर्यंतेनमत्तः प्रजायते ॥ ७२ ॥ तालुस्थानंप्रभेद्यैवचंचलत्वेनवर्त्तते ॥ इडाचपिंगलानाडीसुषुम्नातत्रसंस्थिताः ॥ ७३ ॥ स्ववक्त्रेणापितस्यैवकंपितानाडिकाक्षणम् ॥ कामकंडूर्भवेद्राजन्सर्वेषांप्राणिनांकिल ॥ ७४ ॥ नरस्यस्फुटतेलिंगंनार्यायोनिश्चभूपते ॥ स्त्रीनरौचप्रमत्तौतौगच्छतःसंगमंततः ॥ ७५ ॥ कायिनकायसंपृष्यमैथुनेनहिजायते ॥ क्षणमात्रंसुखंतत्रपुनःकंडूश्चतादृशी ॥ ७६ ॥ सर्वत्रहृश्यतेवीरभावएवंविधःकिल ॥ विरसःपरिपाकोयंविषयस्य नसंशयः ॥ ७७ ॥ धर्मएवपुनःश्रेयान्विधिनासमनुष्ठितः ॥ धैर्यमालंब्यचततोधर्ममेवसमाचर ॥ ७८ ॥ श्वासएपचपलःक्षणमध्येयोगतागतशतानिविध त्ते ॥ जीवितंतनुभृतांतदधीनंकःसमाचरतिधर्ममविलंबम् ॥ ७९ ॥ दशमींमपियातस्यचेतोनाद्यापिभूपते ॥ विषयेभ्योनिषिद्धेभ्योहाहानविरमेच्चल म् ॥ ८० ॥ नजातुकामःकामानामुपभोगेनशाम्यति ॥ हविषाकृष्णवर्त्मेवभूयएवाभिवर्द्धते ॥ ८१॥ पुंश्चल्यापद्यतेचित्तंकश्चान्योमोचितुंक्षमः ॥ आत्मा रामेश्वरमृतेभगवंतंचमाधवम् ॥ ८२ ॥ तस्मात्सर्वंनिष्फलत्वंप्रयातंकामकश्मलात् ॥ वयस्तेप्यधुनाभूपसमाचरहितंनिजम् ॥ ८३ ॥ वदाम्यहंतवनृप हितंसर्वोत्तमोत्तमम् ॥ पुरोहितोयतस्तेहंसदसत्कर्मभागपि ॥ ८४ ॥ एकतःसर्वपुण्यानिपापनाशायपापिनाम् ॥ एकतोमाधवोमासोमाधवस्याप्रियः

॥१३०॥

सदा ॥८५॥ ब्रह्महत्यासुरापानंस्तेयंगुर्वंगनागमः ॥ महांतिपातकान्येवकीर्तितानिमुनीश्वरैः ॥ ८६ ॥ तत्रयन्मनसाकायेव्रतेनापिकृतंनरैः ॥ नाशयेन्माधवोमासःसर्वंपापतमोमहत् ॥ ८७ ॥ दिवाकरइवध्वांतंनाशयेन्नृपसर्वशः ॥ तथाश्रीमाधवोमासस्तमाचरविधानतः ॥ ८८ ॥ आजन्मनोपिविहितानिमहांतिराजन्घोराणितानिदुरितानिविहायमर्त्याः ॥ वैशाखमासविहिताचरणप्रभावपुण्येनतेहरिपुरंमुदितालभंते ॥ ८९ ॥ यद्येकमपिवैशाखमाचरंतिविधानतः ॥ भावतःपापिनोप्यंतेप्रयांतिहरिमंदिरम् ॥ ९० ॥ तस्मात्त्वमपिराजेंद्रमासोस्मिन्माधवेधुना ॥ प्रातःस्नात्वाविधानेनसमर्चयमधुद्विषम् ॥९१॥ तंडुलस्ययथाचर्मयथाताम्रस्यकालिमा ॥ नश्यंतिक्रिययावीरपुरुषस्यतथामलः ॥९२॥ जीवस्यतंडुलस्येवसहजोपिमलोमहान् ॥ नश्यत्येवनसंदेहस्तस्मात्कर्मोदितंकुरु ॥ ९३ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येनवनवतितमोऽध्यायः ॥ ९९ ॥ छ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥ क्षीरोदजलतुल्याभिःशीतलामलदृष्टिभिः ॥ तथ्याभिश्चविचित्राभिस्त्वयागीर्भिःप्रबोधितः ॥ १ ॥ असागरोत्थंपीयूषमद्रव्यंव्यसनौषधम् ॥ त्वयाहंपायितःसौम्यभवरोगनिवारणम् ॥ २ ॥ हर्षप्रदोनृणांपापहानिकृज्जीवनौषधम् ॥ जरामृत्युहरोविप्रसद्भिःकिलसमागमः ॥ ३ ॥ यानियानिदुरापानिवांछितानिमहीतले ॥ प्राप्यंतेतानितान्येवसाधूनामेवसंगमात् ॥ ४ ॥ यःस्नातःपापहरयासाधुसंगमगंगया ॥ किंतस्यदानैःकिंतीर्थैःकिंतपोभिःकिमध्वरैः ॥ ५ ॥ निमज्ज्योन्मज्जतान्नृणांभवाब्धौपरमायनम् ॥ संतोधर्मविदःशांतानौर्दृढेवाप्सुमज्जताम् ॥ ६ ॥ योमेभावःपुराह्यासीत्कामैकसुखलालसः ॥ दर्शनाद्वचनात्तेऽद्यविपरीतोऽभवद्विभो ॥७॥ एकजन्मसुखस्यार्थेसहस्राणिविलोपयेत् ॥ प्राज्ञोजन्मसहस्राणिसंचिनोत्येकजन्मना ॥८॥ हाहाकामरसास्वादसुखलालसचेतसा ॥ मयामूढेननकृतंकिंचिदात्महितंद्विज ॥९॥ अहोमेमनसोमोहोयेनात्मायोपितांकृते ॥ पातितोव्यसनेघोरेदुःखोदर्केदुरत्यये ॥१०॥ भगवन्परितुष्टोस्मिबोधितोवचनेनते ॥ उपदेशप्रदानेनमामुद्धर्तुमिहार्हसि ॥ ११ ॥ पुराचरितपुण्योऽहंभवताबोधितोस्मियत् ॥ त्वत्पादरजसावापिविशेषादपिपावितः ॥१२॥ विधिंमाधवमासस्यब्रूहिमेवदतांवर ॥ सर्वपापक्षयकरोयस्त्वयापरिकीर्तितः ॥१३॥ किंदानंतत्रकिंस्नानंकोदेवोनियमास्तुके ॥ एतदाचक्ष्वविप्रर्षेदुरितोत्तारणायमे ॥१४॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इत्येवमुक्तोभगवान्कश्यपःसदयानिधिः ॥ प्रोवाचवचनंविप्रधर्म्यंविश्वहितंशुभम् ॥१५॥ ॥ कश्यपउवाच ॥ ॥ पूर्वापरसमाधानक्षमबुद्ध्याचतेनृप ॥ पृष्टंप्राज्ञेनवक्तव्यंनाधमेपापमानसे ॥१६॥ पापप्रवृत्तस्यतथादत्वाभूपशुभांमतिम् ॥ विद्यादानफलंसम्यक्प्राप्यतेनात्रसंशयः ॥ १७ ॥ नापृष्टःकस्यचिद्ब्रूयान्नचान्यायेनपृच्छतः ॥ जानन्नपिहिमेधावीजडवल्लोकमाचरेत् ॥ १८ ॥ विदुषाम

१ शीतसितया—इ० पा० । २ त्रिधादानफलं सम्यक्पुत्राणां च कृपावता—इ० पा० ।

पिशिष्याणांपुत्राणांचक्रियावताम् ॥ अपृष्टमांपेवक्तव्यंश्रेयःश्रद्धावतांहितम् ॥ १९ ॥ सांप्रतंशुद्धहृदयोजातस्त्ववचनान्मम ॥ पुराचरितपुण्येन
केनापिचमहीपते ॥ २० ॥ पापावस्थंशरीरंतद्वर्ततवममाश्रयात् ॥ श्रवणाद्धर्मशास्त्रस्यधर्मावस्थंतुतेऽभवत् ॥ २१ ॥ पापावस्थमधर्माख्यंधर्मज्ञान
विवर्जितम् ॥ अपरंशुद्धतंयद्धिविज्ञेयंतद्धिधार्मिकम् ॥ २२ ॥ धर्माधर्मांपभोगायतनृतीयमैतींद्रियम् ॥ तद्विभेदंशरीरंहिधर्म्माविद्भिरिहोच्यते ॥२३ ॥
यावतांधर्मभोगश्चयुक्तिश्चैतद्विभेदकम् ॥ पापावस्थंशरीरंतत्पापसंज्ञंतदुच्यते ॥ २४ ॥ इदानींगुरुभक्तिंचकुर्वतश्चवचोमम ॥ शृण्वतोधर्मरूपंतुश
रीरंतेव्यवस्थितम् ॥ २५ ॥ तेनैवशुद्धिरमलाजातधर्मक्रियोचिता ॥ दैवेनदेहिनांनामचेतांसिचरितानिच ॥ २६ ॥ शरीराणिचपुण्यंतिकालेकाले
विपर्ययम् ॥ सांप्रतंभवतश्चेतोनूनंधर्मेप्रवर्तते ॥ २७ ॥ तेनत्वांकारयिष्यामिमाधवस्नानमुत्तमम् ॥ ॥ यमउवाच ॥ ततस्तुकारितस्तेनकश्यपे
नपुरोधसा ॥ २८ ॥ सनृपोमाधवेमासिस्नानंदानंचपूजनम् ॥ यथादृष्टंपुराशास्त्रेवैशाखस्नानजंविधिम् ॥ २९ ॥ समुनिःप्रत्युवाचासौभूपायचय
थोदितम् ॥ श्रावितःस्तोत्रसारंचपाठितोहरिमेधसः ॥ ३० ॥ श्रुतेयस्मिन्नधीतेचससम्यक्फलमाप्नुयात् ॥ ३१ ॥ सकारितस्तेनविशुद्धभावोराजापि
चक्केविधिवत्तदानीम् ॥ श्रीमाधवेमासिविधानमीळ्यंततोयथाकर्णितमादरेण॥३२॥प्रातःस्नानंचपाद्यंचह्यर्घंचहरिपूजनम् ॥ नैवेद्यंभक्तिभावेनचकारसनृपो
त्तमः ॥३३॥ दानंयथानियमपालनमादरेणवैशाखमासिविदधातिविधानभेदम् ॥ योभक्तितोन्वहमसौप्रतिवर्षमेवंकृत्वाप्रयातिहरिधाममहीसुराग्र्यः॥३४॥
अथेतरेषुमासेषुकार्थमिनीकुचकेलिवान् ॥ भोगैकलालसोभूयोभवत्येवंयथारुचि ॥३५॥ नधर्मनियमंराजकार्येषुनविचारणम् ॥ करोतिकामवशगोहित्वा
मासंसमाधवम् ॥३६॥ महतामपिविप्राग्र्यदुर्निवार्योमनोभवः ॥ शरीरसहजोनूनमनादिर्वासनाक्रमः॥३७॥ केशकज्जलशालिन्योदुःस्पर्शालोचनप्रियाः ॥
यस्मादग्निशिखानार्योदहंतितृणवन्नरम् ॥ ३८ ॥ घोरःशत्रुःशरीरस्थःपुंसांकामोयथोचितम् ॥ मोहधूममयःपापोनकेषांमंधकारितम् ॥ ३९ ॥ इति श्री
पद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येशततमोऽध्यायः॥ १०० ॥ ॥ यमउवाच ॥ अथकालकटाक्षेणलक्षितोनृपतिस्तदा ॥ मृतोतिरतिसेवो
त्यक्षयक्षीणकलेवरः ॥ १ ॥ नीयमानोयमगणैस्ताड्यमानोमुहुर्मुहुः ॥ क्रंदमानोमहारावान्स्मरन्त्रिजपातकम् ॥२॥ विष्णुदूतैःसमागम्यताडयित्वाममा
नुगान् ॥ धर्मवानयमित्युक्त्वाविमानमथरोपितः ॥३॥ नीतोहरिपुरंभूपःस्तूयमानोप्सरोगणैः ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखमासस्यक्षीणपातकः ॥४॥ अथधर्म
विहीनोयमितिमत्वाचतेःपुनः ॥ देवैर्दूतैर्निदेशेनविष्णोर्भूमिपतिस्तदा ॥ अदूरोदवनिरय्यवर्त्मनाससमाहितः ॥५॥ सगच्छन्नृपशुश्रावजीवानांक्रंदतांपुनः॥

१ धर्मवाक्यस्य–इ० पा० । २ अतींद्रियम्–इ० पा० । ३ वेदविद्भिः–इ० पा० । ४ सांप्रतं भवतो राजन्मनो धर्मे समास्थितम्–इ० पा० । ५ प्रातःपवित्रसदनंहरिमर्चनंचदानंयथानि यमपा
लननादरेण॥ वैशाखमासविधातिविधानमेवंवर्षेश्चवर्षपतिकेवलमतदेव ॥इ०पा० । ६ कामिनीकुलकेलिवान्–इ०पा० । ७ देवदूंतरदूरेणनरकस्यचवर्त्मनः॥आनीतोनृपतिर्विष्णोर्निदेशेप्रतिविशार्यदैः॥इ०पा० ।

निरयेपच्यमानामारावंविविधंतदा ॥ ६ ॥ पापिनांक्रथ्यमानानामाक्रंदमतिदारुणम् ॥ श्रुत्वाविस्मयवान्विप्रराजाभूदतिदुःखितः ॥ ७ ॥ प्रोवाचदूताःकिमयमाक्रंदोदारुणःश्रुतः ॥ पुनर्नश्रूयतेतन्मेकारणंवक्तुमर्हथ ॥ ८ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ जंतवस्त्यक्तमर्यादाःपापास्त्वाचारवर्जिताः ॥ निरयेषुचघोरेषुतामिस्रादिषुपातिताः ॥ ९ ॥ कृतपातकिनस्त्वत्रप्राणत्यागादनंतरम् ॥ याम्यंपंथानमाश्रित्यदुःखमश्नंतिदारुणम् ॥ ॥ १० ॥ यमस्यपुरुषैर्घोरैःकृष्यमाणाइतस्ततः ॥ अंधकारेनिपतिताभक्ष्यंतेह्यतिदारुणैः ॥ ११ ॥ श्वभिःशृगालैःक्रव्यादैःकाककंकबकादिभिः ॥ अग्नितुंडैर्वृकव्याघ्रैर्भुजगैर्वृश्चिकादिभिः ॥ १२ ॥ अग्निनादह्यमानाश्चतुद्यमानाश्चकंटकैः ॥ क्रकचैःपाट्यमानाश्चपीड्यमानाश्चतृष्णया ॥ १३ ॥ क्षुधयाबाध्यमानाश्चघोरैर्व्याधिगणैस्तथा ॥ पूयशोणितगंधेनमूर्छ्यमानाःपदेपदे ॥ १४ ॥ क्वाथ्यंतेचक्वचित्तैलैस्ताड्यन्तेमुशलैःक्वचित् ॥ आयसीषुप्रपच्यंतेशिलासुक्वचिदेवच ॥ १५ ॥ क्वचिद्वांतमथाश्नंतिक्वचित्पूयमसृक्क्वचित् ॥ क्वचिद्विष्ठांक्वचिन्मांसंपूतिगंधिपुदारुणम् ॥ १६ ॥ कृमिभिर्भक्ष्यमाणाश्चवह्नितुंडैःक्वचित्क्वचित् ॥ केशशोणितमांसासृग्वसास्थिनिकरेषुच ॥ १७ ॥ अस्थिताःकुणपाःकीर्णाःकृमिभिर्भक्षिताःस्फुटम् ॥ काककंकमहागृध्रवदनैर्ध्वंसितेषुच ॥ १८ ॥ शिवदुर्गंधनीरंध्रसंघट्टशतकोटिषु ॥ करपत्रशिलापत्रतप्तनिस्तैलकेषुच ॥ १९ ॥ लोहतैलवसास्तंभकूटशाल्मलसंद्मसु ॥ क्षुरकंटककीलोग्रज्वालास्तंभविभातिषु ॥ २० ॥ तप्तंवैतरणीपूयपूरितेषुपृथक्पृथक् ॥ असिपत्रवनोत्कृत्तनरनारीस्तनेषुच ॥ २१ ॥ घोरांधकारग्रहणदारुणेषुमुहुर्मुहुः ॥ पापच्यमानाःक्रंदंतोदारुणैर्विविधैर्वधैः ॥ २२ ॥ कंठेषुबद्धपाशाश्चभुजगावेष्टिताःक्वचित् ॥ पीड्यमानास्तथायंत्रैःकृष्यमाणाश्चजानुभिः ॥ २३ ॥ भग्नपृष्ठशिरोग्रीवाःस्तब्धकंठाःसुदारुणाः ॥ कूटागारेभ्राम्यमाणाःशरीरैर्यातनाक्षमैः ॥ २४ ॥ पीड्यंतेपापिनोराजन्क्रंदमानाविकर्मिणः ॥ सहितंविषयास्वादैःक्रंदनंतैर्विधीयते ॥ २५ ॥ भुज्यतेचकृतंपूर्वमेतत्सर्वैश्चजंतुभिः ॥ परस्त्रीषुकृतःसंगःप्रीतयेदुःखदोहिसः ॥ २६ ॥ मुहूर्तविषयास्वादोजातोनेकाब्ददुःखदः ॥ वपुषस्तवराजेंद्रप्रातःस्नानस्यमाधवे ॥ २७ ॥ विधिनापावनस्यैतेप्राप्यस्पर्शंचमारुतः ॥ लब्धसौख्याःक्षणंजातामहसाप्यायितास्तव ॥ २८ ॥ आक्रंदरहितास्तेनजातास्तेनिरयेस्थिताः ॥ नामापिपुण्यशीलानांश्रुतंसौख्यायकीर्तितम् ॥ २९ ॥ जायतेतद्वपुस्पर्शवायुस्पर्शःसुखावहः ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ इतिदूतवचःश्रुत्वासराजाकरुणानिधिः ॥ ३० ॥ प्रत्युवाचहतान्दूतान्विष्णोरद्भुतकर्मणः ॥ कोमलंहृदयंनूनंसाधूनांनवनीतवत् ॥ ३१ ॥ वह्निसंतापसंतप्तंतद्यथाद्रवतिस्फुटम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥

१ पुण्यविवर्जिताः–इ० पा० । २ पुरुषेणांधकारेणनीयमानाश्चते पथा–इ० पा० । ३ क्वथितेतैले–इ० पा० । ४ साप्तिषु–इ० पा० । ५ स्वरैः–इ० पा० । ६ मरुतः–इति पाठोऽपेक्षितः–भासनात्–इ०,भासतात्–इ० च पाठौ पुस्तकांतरे उपलभ्येते । ७ इतःप्राक्–"त्वदंगसंगमस्पर्शपवनाप्यायितानृप॥राज्याधिकारिणःसर्वेलब्धसौख्याहिजंतवः॥" इति एकस्मिन्पुस्तकेउपलभ्यते । ८ परसंतापसंतप्तम्–इ० पा० ।

नार्तैर्जंतुमहंहित्वापीडितुंगंतुमुत्सहे ॥ ३२ ॥ तंपापिष्ठंधिगार्तानामार्तिंशक्तोनहंतियः ॥ मदंगसंगमोच्छिद्यवायुस्पर्शेनतेयदि ॥ ३३ ॥ जंतवःसुखिनो जातास्तस्मात्तत्रनयंतुमाम् ॥ पक्षित्रयंतिजननीमक्षनीमपितेनराः ॥ ३४ ॥ परतापच्छिदोयेतुचंदनाइवचंदनम् ॥ परोपकृतयेयेतुपंडिताश्चंतेकृतिनो हिते ॥ ३५ ॥ संतस्तएवयेलोकेपरदुःखविदारणाः ॥ आर्तानामार्तिनाशार्थंप्राणायेषांतृणोपमाः ॥ ३६ ॥ तैरियंधार्यतेभूमिर्नैरैःपरहितोद्यतैः ॥ मनसो यत्सुखंनित्यंतत्स्वर्गोनरकोपमः ॥ ३७ ॥ तस्मात्परसुखेनैवसुखिनःसाधवःसदा ॥ वरंनिरयपातोऽत्रवरंप्राणवियोजनम् ॥ ३८ ॥ नपुनःक्षणमात्रार्ना मार्तिंनाशमृतेसुखम्॥ ॥दूताऊचुः ॥ ॥जंतवोनिरयेघोरेपच्यंतेतेत्रपापिनः ॥३९॥ स्वकर्मैवोपजीवंतिमोहस्थानेनविद्यते ॥ यैर्नदत्तंनचहुतंतीर्थेस्नानं नवाकृतम् ॥ ४० ॥ पुननोंपकृतंभक्तयासुकृतंनकृतंपरम् ॥ नेष्टंनतप्तंनोजप्तंयैर्नहष्टतयानृप ॥ ४१ ॥ परस्मिन्निहघोरेषुपच्यंतेनिरयेषुते ॥ दुःशी लायेदुराचारविहारांहारनिंदिताः ॥ ४२ ॥ परापकारिणःपापकारिणोदुर्विहारिणः ॥ विदारिणोहिमर्मोक्त्यापापाःपरहृदांहिये ॥ ४३ ॥ निरयेतेविप च्यंतेयेपरस्त्रीविहारिणः ॥ एहिनूनंमहीपालगच्छामोहरिमंदिरम् ॥ ४४ ॥ नतेपुण्यवतायुक्तमिहस्थातुमतःपरम् ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ यद्यहंसु कृतीदूताःकस्मादस्मिन्महाभये ॥ ४५ ॥ नारकेपथिवानीतःकिंवामेसुकृतंपरम् ॥ मयापिनकृतंतादृक्सुकृतंकामशालिना ॥ ४६ ॥ कथंपुरिहरे र्गंतासंशेयानोऽहमस्मिवै ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ सुकृतंनकृतंसत्यंत्वयाकामवशात्मना ॥ ४७ ॥ नेष्टंयज्ञैर्नवायज्ञावशिष्टंभवताशितम् ॥ किंतुमा धवमासेयद्विधिनावत्सरत्रयम् ॥ ४८ ॥ प्रातःस्नात्वायुरुवत्र्यःप्रेरितेनपुरात्वया ॥ भक्त्यासंपूजितोविष्णुर्विश्वेशोमधुसूदनः ॥ ४९ ॥ महापापाति पापोघनिहंताभक्तवत्सलः ॥ सर्वधर्मैकसारेणतेनैकेननरेश्वर ॥ ५० ॥ नीयतेपुण्यभवनंपूज्यमानोमरुद्गणैः ॥ महतामपिपापानांनिहंतामाधवोंचि तः ॥ ५१ ॥ तथैवमाधवोमासोमर्त्यानांविधिनोदितः ॥ यथैवविस्फुलिंगेनज्वाल्यतेतृणसंचयः ॥ ५२ ॥ प्रातःस्नानेनवैशाखेतथापौघोपिदह्यते ॥ तावद्वपुषिपापानिप्रभवंतिमहान्त्यपि ॥५३॥ यावन्नमाधवेमासितीर्थेमज्जतिचोपसि ॥ वैशाखेमासियोयुक्तोयथोक्तनियमैर्नरः ॥५४ ॥ हरिभक्तस्यवैपापो घेर्मुक्तोऽन्यैर्युतगृहंव्रजेत् ॥ आजन्ममनोहिसुकृतंयत्स्वयानपुराकृतम् ॥ ५५ ॥ तेनत्वंनिरयस्थानमागैनीतोनरेश्वर ॥ अथभूमिपतेतूर्णमस्माभिस्तुमरु द्गणैः ॥ ५६ ॥ स्तूयमानोविमानेनगच्छगोविंदमंदिरम् ॥ ५७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येएकोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०१॥ छ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ ततस्तुकरुणावापिस्तेषांशोकेनपीडितः ॥ भूपतिःश्रीहरेर्दूतान्विनयेनाहवाडव ॥ १ ॥ ऐश्वर्यस्याभिजात्यस्यगुणानांसुकृत

॥१३२॥

१ व्यवहारेषुनिंदिताः–ङ०पा० । २ संशयंछेत्तुमर्हथ–ङ० पा० । ३ अच्युतपदंव्रजेत्–ङ० पा० ।

स्यच ॥ संतःफलंहिगण्यंतेयद्गीतपरिरक्षणम् ॥ २ ॥ यद्यस्तिसुकृतंकिंचिन्ममतेनैवजंतवः ॥ स्वर्गेगच्छंतुमुक्तौवाःस्थानेतेषांवसाम्यहम् ॥ ३ ॥ एवंभू
पवचःश्रुत्वातस्यसत्यवतोहिते ॥ ध्यायंतःसत्यमौदार्यमब्रुवंस्तेवचोनृपम् ॥ ४ ॥ ॥ दूताऊचुः ॥ ॥ अनेनतवकारुण्यकर्मणावचसानृप ॥ वभू
वृद्धिर्धर्मस्यसंचितस्यविशेषतः ॥५॥ स्नानंदानंजपोहोमस्तपोदेवार्चनादिकम् ॥ कृतंयन्मयाधवेमासितदनंतफलंविदुः ॥ ६ ॥ स्वर्गेयज्वाचदाताचक्रीडते
त्रिदशैःसह ॥ वापीकुहेमपद्मासुकल्पवृक्षतलेपिच ॥७॥ गीयमानोमुदंयातिगीर्वाणरमणीगणैः ॥ जलान्नदानतोलोकंलभतेवारुणंशुभम् ॥८॥ कुलानिहेलया
सप्तसंतारयतिगोप्रदः ॥ हयंदत्वारवेर्लोकंयातिविद्याप्रदोनरः ॥ ९ ॥ ब्रह्मलोकंतथाहेमदानाद्यातिसुरालये ॥ योददातितथाकन्यांविष्णुलोकंसगच्छ
ति ॥१०॥ माधवेमासियःस्नात्वादत्वासंपूज्यमाधवम् ॥ अवाप्यसकलान्कामान्प्रयातिपैदमव्ययम् ॥ ११ ॥ एकतोपितपोदानकृतुंसुत्यादिकाःक्रियाः ॥
एकतोविधिवन्मासोमाधवश्चरितोमहान् ॥ १२ ॥ तस्यमाधवमासस्यदिनैकस्यापिभूपते ॥ कृतंयत्सुकृतंतत्तेसर्वदानाधिकंपुरा ॥ १३ ॥ कारुण्ये
नदिनेकस्यपुण्यंदेहिधरापते ॥ निरयेपच्यमानेभ्योदुःखितेभ्योदयानिधे ॥ १४ ॥ नदयासदृशोधर्मोनदयासदृशंतपः ॥ नदयासदृशंदानंनदयासदृशः
सखा ॥ १५ ॥ पुण्यदैःपुण्यमाप्नोतिनरोलक्षगुणंसदा ॥ कारुण्येनविशेषात्तेधर्मवृद्धिस्ततोभवेत् ॥ १६ ॥ दुःखितानांहिभूतानांदुःखोद्धर्त्तानरो
हियः ॥ सएवसुकृतीलोकेज्ञेयोनारायणांशजः ॥ १७ ॥ वैशाखेमासिपूर्णायांस्नानदानादिकंत्वया ॥ यत्तीर्थेविहितंवीरसर्वाघविनिपूदनम् ॥ १८ ॥
तदेभ्योदेहिविधिवत्कृत्वासाक्ष्येहरिंप्रभुम् ॥ त्रिवाचिकंचनिरयाद्येनामीस्वर्गमाप्नुयुः ॥ १९ ॥ कपोतार्थस्वमांसानिकारुण्येनपुराशिविः ॥ दत्वाद
यानिधिःस्वर्गेराजतेकीर्तिवारिधिः ॥ २० ॥ दधीचिरपिराजर्षिर्दैत्वास्थिचयमात्मनः ॥ त्रैलोक्यकौमुदीकीर्तिंलब्धवान्स्वर्गमक्षयम् ॥ २१ ॥ सहस्र
जिच्चराजर्षिःप्राणानिष्टान्महाहयशाः ॥ ब्राह्मणार्थेपरित्यज्यगतोलोकाननुत्तमान् ॥ २२ ॥ नस्वर्गेनापवर्गेपितत्सुखंलभतेनरः ॥ यदातैजंतुनिर्व्याज
दानोत्थमितिनेमतिः ॥ २३ ॥ सर्वेषुदातृजातेषुपुराजातोसिभूपते ॥ कर्मणानेनसंख्यासुधीरपैर्यैर्नियोज्यच ॥ २४ ॥ दृङ्गातवधिर्यंधर्मदयादा
नंसुनिश्चलम् ॥ अस्माभिरपितूत्साहःक्रियतेधर्म्मवादिभिः ॥ २५ ॥ यदितेरोचतेराजन्नविलंबत्वयाततः ॥ तदेभ्योदेहितत्पुण्यंयातनादुःखदाह
कम् ॥ २६ ॥ इत्युक्तःसतदादेवंकृत्वासाक्ष्येगदाधरम् ॥ तेभ्यस्त्रिवाचिकंपुण्यंददावान्विधिनाददौ ॥ २७ ॥ दत्तेमाधवमासस्यतस्मिन्नेकदिनोद्भवे ॥
स्वकृतेजंतवोयाम्ययातनापरिवर्जिताः॥२८॥विमानवरमारूढाःसर्वेतेत्रिदिवंययुः ॥ प्रणमंतःस्तुवंतश्चपश्यंतस्तंप्रहर्षिताः॥२९॥ नृपेणदत्तंतदवाप्यपुण्यं

१ हरिमंदिरम्-इ० पा० । २ दयायाः-इ० पा०।

वैशाखमासैकदिनाभिजातम् ॥ सर्वेययुस्तेनरकाद्विमुक्तादिवंविमानाधिगताहिचित्रम् ॥ ३० ॥ नूनंविचित्रोभुविभूतवर्गःसंभूतभावोबहुधाविचित्रः ॥ तथाविचित्रोखिलकर्मयोगस्तत्कर्मशक्तिप्रचयोविचित्रः ॥ ३१ ॥ संस्तूयमानोमुनिदेवसंघैर्यस्तद्विशेषाधिकलब्धपुण्यः ॥ परंपदंयोगिवरैरलभ्यंययौजगन्नाथगणाभिवंद्यः॥३२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमासमाहात्म्येद्व्युत्तरशततमोऽध्यायः॥१०२॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ एतन्माधवमासस्य समासात्किंचिदीरितम् ॥ माहात्म्यंपूर्णिमायाश्चविशेषाद्द्विजसत्तम ॥१॥ वैशाखमासेमधुसूदनस्यप्रियंयएनंपठतीतिहासम् ॥ सयातिकृष्णालयमाशुपूतः कल्पाननेकानिहमोदतेच ॥२॥ धन्यंयशस्यमायुष्यमिदंस्वस्त्ययनंमहत् ॥ स्वर्ग्यंश्रीदंसौमनस्यंप्रशस्यमघमर्षणम् ॥३॥ इदंमाधवमासस्यमाहात्म्यं माधवप्रियम् ॥ चरित्रंभूपतेस्तस्यसंवादंचावयोरपि ॥४॥ श्रुत्वापठित्वाविधिवदनुमोद्यमनःप्रियम् ॥ भवेद्भक्तिर्भगवतिययास्यात्पापसंक्षयः ॥५॥ अथ गच्छमहीदेवदेवलोकाद्यथेच्छया ॥ निपात्यभुविवैदेहंरुदंत्यद्यापिबांधवाः॥६॥ विलप्यमानैरपिबंधुभिस्तैर्नयावदग्नौतवतच्छरीरम् ॥ प्रक्षिप्यतेहंतजवैर्न तावद्याहिस्वयंसुतइवप्रबुद्धः॥७॥ममप्रसादादिहपुण्ययोगःश्रुतोयथावत्तामिमंविधेहि॥विधानतोवैसमयेसमंतेसमागमोंतेभवितासुरैश्च॥८॥ ॥ सूतउवाच ॥ इतिदेववचःश्रुत्वानत्वाधर्माधिपंततः ॥ पुनःपपातसइहपरितुष्टमनाद्विजः ॥ ९ ॥ धर्मराजप्रसादेनततस्तत्रमहीतले ॥ संसुप्तइवचोत्तस्थौबंधुवर्गसमन्वितः ॥ १० ॥ विधिमेनंद्विजोभूमौवर्षेवर्षेचसस्वयम् ॥ स्वयंचकारयामासमाधवस्नापनंजनम् ॥ ११ ॥ यमब्राह्मणसंवादोमयायंपरिकीर्तितः ॥ तस्यमाधवमासस्यपुण्यस्नानप्रसङ्गतः ॥ १२ ॥ वैशाखमासेसततंहरिप्रियेस्नानंविदध्याच्चददातिभक्त्या ॥ दानंचहोमंसुकृतंतथाबुधोहरेःपदंतस्यनदुर्लभंकदा ॥ १३ ॥ यःशृणोत्येकचित्तेनमाहात्म्यंमेषसूर्यजम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोयातिविष्णोःपरंपदम् ॥ १४ ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ सूतसूत महाप्राज्ञत्वयाऽतिकरुणात्मना ॥ वैशाखमासमाहात्म्यंकीर्तितंपापनाशनम् ॥ १५ ॥ नियमामधुहन्तुर्येमाधवेकथितास्त्वया ॥ पूजनंस्नानदानाद्यंश्रौतस्मार्तविधानतः ॥ १६ ॥ यथाचमाधवोदेवःप्रीयतेपापनाशनः ॥ अधुनाश्रोतुमिच्छामोध्यानंतस्यमहात्मनः ॥ १७ ॥ कृष्णस्यभक्तवृन्दानांप्रियस्य भवतारणम् ॥ १८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शृणुध्वंमुनयःसर्वेकृष्णस्यजगदात्मनः ॥ गोगोपगोपीप्राणस्यवृन्दावनचरस्यच ॥ १९ ॥ एकदानारदः पृष्टोगौतमेनद्विजोत्तमाः ॥ सतस्मैप्राहयद्ध्यानंतद्वक्ष्येपापनाशनम् ॥ २० ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ सुमप्रकरसौरभोद्गलितमाध्विकाद्युल्लसत्सुशाखिनवपल्लवप्रकरनम्रशोभायुतम् ॥ प्रफुल्लनवमञ्जरीललितवल्लरीवेष्टितंस्मरेतसततंशिवंशितमतिःसुवृन्दावनम् ॥२१॥ विकाशिसुमनोरसास्वदनमंजुलैः संचरच्छिलीमुखमुखोद्गतैर्मुखरितान्तरंझंकृतैः ॥ कपोतशुकसारिकापरभृतादिभिःपत्रिभिर्विराणितमितस्ततोभुजगशत्रुनृत्याकुलम् ॥ २२ ॥ कलि

न्दद्दुहितुश्चलल्लहरीविप्रुषांवाहिभिर्विनिद्रसरसीरुहोदररजश्चयोद्धूसरैः ॥ प्रदीपितमनोभवव्रजविलासिनीवाससांविलोलनपरैर्निषेवितमनारतंमारु
तैः ॥ २३ ॥ प्रवालनवपल्लवंमरकतच्छदंमौक्तिकप्रभाप्रकरकोरकंकमलरागनानाफलम् ॥ स्थविष्ठमखिलर्तुभिःसततसेवितंकामदंतदन्तरपिकल्पका
ङ्घ्रिपमुदञ्चितंचिन्तयेत् ॥ २४ ॥ सुहेमशिखराचलेउदितभानुवद्भासुरामधोऽस्यकनकस्थलीममृतशीकरासारिणः ॥ प्रदीप्तमणिकुट्टिमांकुसुमरेणुपु
ञ्जोज्ज्वलांस्मरेत्पुनरतन्द्रितोविगतषट्तरङ्गांबुधः ॥ २५ ॥ तद्रत्नकुट्टिमनिविष्टमहिष्ठयोगपीठेऽष्टपत्रमरुणंकमलंविचिन्त्य ॥ उद्यद्विरोचनसरोचिरमुष्य
मध्येसंचिन्तयेत्सुखनिविष्टमथोमुकुन्दम् ॥ २६ ॥ सुत्रामहेतिदलिताञ्जनमेघपुञ्जप्रत्यग्रनीलजलजन्मसमानभासम् ॥ सुस्निग्धनीलघनकुञ्चितके
शजालंराजन्मनोज्ञशितिकण्ठशिखण्डचूडम् ॥ २७ ॥ रोलम्बलालितसुरद्रुमसूनुसंपद्युक्तंसमुत्कचनवोत्पलकर्णपूरम् ॥ लोलालिभिःस्फुरि
तभालतलप्रदीप्तगोरोचनातिलकमुज्ज्वलचिल्लिचापम् ॥ २८ ॥ आपूर्णशारदगताङ्कशशाङ्कबिम्बकान्ताननंकमलपत्रविशालनेत्रम् ॥ रत्नस्फुरन्म
करकुण्डलरश्मिदीप्तगण्डस्थलीमुकुरमुन्नतचारुनासम् ॥ २९ ॥ सिन्दूरसुन्दरतराधरमिन्दुकुन्दमन्दारमन्दहसितद्युतिदीपिताशम् ॥ वन्यप्रवालकुसुम
प्रचयावक्लृप्तग्रैवेयकोज्ज्वलमनोहरकम्बुकण्ठम् ॥ ३० ॥ मत्तभ्रमद्भ्रमरघुष्टविलम्बमानंसंतानकप्रसरदामपरिष्कृतांसम् ॥ हारावलीभगणराजितपी
वरोरुव्योमस्थलीलसितकौस्तुभभानुमन्तम् ॥ ३१ ॥ श्रीवत्सलक्षणसुलक्षितमुन्नतांसमाजानुपीनपरिवृत्तसुजातबाहुम् ॥ आबन्धुरोदरमुदारग
भीरनाभिंभृङ्गाङ्गनानिकरमंजुलरोमराजिम् ॥३२॥ नानामणिप्रघटिताङ्गदकङ्कणोर्मिग्रैवेयसारसननूपुरतुन्दबन्धम् ॥ दिव्याङ्गरागपरिपिञ्जरिताङ्गयष्टि
मापीतवस्त्रपरिवीतनितम्बबिम्बम् ॥ ३३ ॥ चारूरुजानुमनुवृत्तमनोज्ञजङ्घंकान्तोन्नतप्रपदनिन्दितकूर्मकान्तिम् ॥ माणिक्यदर्पणलसन्नखराजराजद्रक्ता
ङ्गुलिच्छदनसुन्दरपादपद्मम् ॥३३॥ मत्स्याङ्कुशारिदरकेतुयवाब्जवज्रैःसंलक्षितारुणकराङ्घ्रितलाभिरामम् ॥ लावण्यसारसमुदायविनिर्मिताङ्गंसौन्दर्यनि
न्दितमनोभवदेहकान्तिम् ॥ ३५ ॥ आस्यारविन्दपरिपूरितवेणुरन्ध्रलोलत्कराङ्गुलिसमीरितदिव्यरागैः ॥ शश्वद्भवैःकृतनिविष्टसमस्तजन्तुसंतान
संनतिमनन्तसुखाम्बुराशिम् ॥ ३६ ॥ गोभिर्मुखाम्बुजविलीनविलोचनाभिरूधोभरस्खलितमन्थरमन्दगाभिः ॥ दन्ताग्रदष्टपरिशिष्टतृणाङ्कुराभिराल
म्बिवालधिलताभिरथाभिवीतम् ॥ ३७ ॥ संप्रस्नुतस्तनविभूषणपूर्णनिश्चलास्याद्दृढक्षरितफेनिलदुग्धमुग्धैः ॥ वेणुप्रवर्तितमनोहरमन्दगीतदत्तोच्च
कर्णयुगलैरपितर्णकैश्च ॥ ३८ ॥ प्रत्यग्रशृङ्गमृदुमस्तकसंप्रहारसंरम्भभावनविलोलखुराग्रपातैः ॥ आमेदुरैर्बहुलसास्रगलैरुदग्रपुच्छैश्चवत्सतरव
त्सतरीनिकायैः ॥ ३९ ॥ हम्भारवक्षुभितदिग्वलयैर्महद्भिरध्युक्षभिःपृथुककुद्भरभारखिन्नैः ॥ उत्तम्भितश्रुतिपुटीपरिपीतवंशध्वानामृतोद्धतविका

सिविशालघोणैः ॥ ४० ॥ गोपैःसमानगुणशीलवयोविलासवेशैश्चमूर्छितकलस्वननवेणुवीणैः ॥ मन्दोच्चतारपटुगानपरैर्विलोलदोर्वल्लरीललितलास्यवि
धानदक्षैः ॥ ४१ ॥ जङ्घान्तपीवरकटीरतटीनिबद्धव्यालोलकिङ्किणिघटारणितैरटद्भिः ॥ मुग्धैस्तरक्षुनखकल्पितकान्तभूषैरव्यक्तमंजुवचनैःपृथु
कैःपरीतम् ॥ ४२ ॥ अथसुललितगोपसुन्दरीणांपृथुकवरीषनिताम्बमन्थराणाम् ॥ गुरुकुचभरभंगुरावलग्नत्रिवलिविजृम्भितरोमराजिभाजाम्
॥ ४३ ॥ तदतिरुचिरचारुवेणुवाद्यामृतरसपल्लविताङ्गजाङ्प्रियस्य ॥ मुकुलविमलरम्यरूढरोमोद्गमसमलंकृतगात्रवल्लरीणाम् ॥ ४४ ॥ तद
तिरुचिरमन्दहासचन्द्रातपपरिजृम्भितरागवारिराशेः ॥ तरलतरतरङ्गभङ्गविप्रद्युकरघनश्रमबिन्दुसंततानाम् ॥ ४५ ॥ तदतिललितमन्दचिल्लि
चापच्युतनिशितेक्षणमारवाणवृष्ट्या ॥ दलितसकलमर्मविह्वलाङ्प्रविसृतदुःसहवेपथुव्यथानाम् ॥ ४६ ॥ तदतिरुचिरवेषरूपशोभापरतरसपान
विधानलालसानाम् ॥ प्रणयसलिलपूरवाहिनीनामलसविलोलविलोचनाम्बुजानाम् ॥ ४७ ॥ विस्रंसत्कवरीकलापविगलत्फुल्लत्प्रसूनास्रवन्मा
ध्वीलम्पटचञ्चरीकघटयासंसेवितानांमुहुः ॥ मारोन्मादमदस्खलन्मृदुगिरामालोलकाञ्चुल्लसन्नीवीविश्रथमानचीनसिचयान्तार्चिर्निंतम्बत्विषाम् ॥
॥ ४८ ॥ स्खलितलसितपादाम्भोजमन्दाभिघातच्छुरितमणितुलाकोटच्याकुलाशामुखानाम् ॥ चलदधरदलानांकुड्मलापक्ष्मलाक्षिद्वयसरसिरु
हाणामुल्लसत्कुण्डलानाम् ॥ ४९ ॥ द्राघिष्ठश्वसनसमीरणाभितापप्रम्लानीभवदरुणौष्ठपल्लवानाम् ॥ नानोपायनविलसत्करांबुजानामालीभिःसतत
निषेवितंसमन्तात् ॥ ५० ॥ तासामायतलोलनीलनयनव्याकोशलीनाम्बुजन्मगन्धिभिःसंपरिपूजिताखिलतनुंनानाविलासारूपदम् ॥ तन्मुग्धाननपङ्क
जप्रविगलन्माध्वीरसास्वादिनींविभ्राणंप्रणयान्मदाक्षिमधुहन्मालांमनोहारिणीम् ॥ ५१ ॥ गोपीगोपपशूनांवहिःस्मरेदप्रतोऽस्यगीर्वाणघटाविचित्ता
र्थिनींविरिञ्चिन्नयनशतमन्युपूर्वैकांस्तोत्रपराम् ॥ ५२ ॥ तद्वद्दक्षिणतोमुनिनिकरंदृढधर्मवाञ्छयासमाम्नायपरम् ॥ ५३ ॥ योगीन्द्रानथपृष्टे
मुमुक्षमाणान्समाधिनातुसनकाद्यान् ॥ ५३ ॥ सव्येसकान्तानथयक्षसिद्धगन्धर्वविद्याधरचारणांश्च ॥ सकिन्नरानप्सरसश्चमुख्याःकामार्थिनीर्नेतं
नगीतवाद्यैः ॥ ५४ ॥ शङ्खेन्दुकुन्दधवलंसकलागमज्ञंसौदामिनीतातिपिशङ्गजटाकलापम् ॥ तत्पादपङ्कजगतामलमौलिभक्तिवाञ्छन्तमुज्झित
तरान्यसमस्तसङ्गम् ॥ ५५ ॥ नानाविधश्रुतिगुणान्वितसप्तरागग्रामत्रयीगतमनोहरमूर्छनाभिः ॥ संप्रीणयन्तमुदितामिरपिप्रभक्त्यासंचिन्तय
न्नभसिमांद्युहिणप्रसूतम् ॥ ५६ ॥ इतिध्यात्वाऽऽत्मानंपदुविंशदधीनेन्दतनयंनरोबुद्धचैवाऽर्घप्रभृतिभिरनिन्द्योपचतिभिः ॥ यजेद्धयोभक्त्यास्तवपु
षिवहिष्टैश्चविभवैरितिप्रोक्तंसर्वयदभिलषितंभूसुरवराः ॥ ५७ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेवैशाखमाहात्म्येऽयुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०३ ॥

ॐ श्रीगणेशाय नमः ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ भूयोवदमहाभागरामचारित्रमद्भुतम् ॥ राममाहात्म्यसर्वस्वंभक्तानांप्रीतिदायकम् ॥ १ ॥ ॥ सूत उवाच ॥ ॥ अश्वमेधंक्रतुवरंकृत्वादाशरथिर्यथा ॥ २ ॥ प्रवृत्तोलोककृत्येषुशास्त्रकृत्येषुकोविदः ॥ अयोध्यांगंतुकामेनशंकरेणमहात्मना ॥ ३ ॥ पार्वत्यासहदेवेनउषितःसरयूतटे ॥ मुनयस्तंसमभ्येत्यशंकरंविश्वरूपिणम् ॥ ४ ॥ कश्यपाद्यामहात्मानःपप्रच्छुरमितौजसम् ॥ स्वागततंतेमुनिश्रेष्ठस भार्यःकुतआगतः ॥ ५ ॥ किमागमनकृत्यंतेकेदेशंगंतुमुद्यतः ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ अहंशंभुरितिख्यातोविप्रोहिमगिरिस्थितः ॥ ६ ॥ द्रष्टुंच राघवंगच्छेममकार्यंमहत्ततः ॥ मामाह्वयतिराजासौपुराणश्रवणेरतः ॥ ७ ॥ आगच्छंतुभवंतोपिराघवःपरितुष्यति ॥ ततस्तेमुनयःशंभुर्ययूरामदिदृक्षया ॥ ८ ॥ तानागतान्वसिष्ठस्तुज्ञात्वारामायचोक्तवान् ॥ ततःसत्वरमुत्थायनिर्ययौसपुरोहितः ॥ ९ ॥ अर्घ्यपाद्यादिकैस्सर्वान्पूजयामासतान् नृपीन् ॥ गृहराजंततःसर्वान्प्रावेशयदरिंदमः ॥ १० ॥ प्रत्येकमासनंदत्वास्वागतोक्त्यासनस्थितान् ॥ क्रमेणरघुशार्दूलःपूजयामासतान्नृपीन् ॥ ११ ॥ वाचामधुरयाप्रीणन्निदमाहासनस्थितान् ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यमेसफलंजन्मप्राप्तमद्यतपःफलम् ॥ १२ ॥ अद्याभ्यासस्यविद्यानांफलकालोय मागतः ॥ अद्यमेपितरस्तुष्टाराज्यंचसफलंमम ॥ १३ ॥ अद्यमेसफलंवृत्तमद्यमेसफलंश्रुतम् ॥ एवंवदंतंराजानंब्राह्मणाःकश्यपादयः ॥ १४ ॥ ऊचुः प्रियतरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम् ॥ ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥ अयंशंभुर्द्विजःप्राप्तःसर्वशास्त्रविशारदः ॥ १५ ॥ वेदवेदांगतत्वज्ञःसर्वभूतहितेरतः ॥ के लासवासीसततंतपसेकृतनिश्चयः ॥ १६ ॥ ब्रह्मणाब्रह्मवचस्केतुल्योब्रह्मविदांवरः ॥ हरिणाब्रह्मवात्सल्येप्रसादेशंकरोपमः ॥ १७ ॥ एवंविधो॰॰तेजाः शंभुर्ब्राह्मणपुंगवः ॥ अष्टादशपुराणज्ञोमीमांसान्यायकोविदः ॥ १८ ॥ त्वंद्राग्यगौरवादेवप्राप्तोयंमुनिसत्तमः ॥ त्वयाहूतोमुनिवरःकैलासादागतः प्रभो ॥ १९ ॥ अतःपृच्छमहाभागपुराणाख्यामुत्तमम् ॥ श्रोतुकामावयंप्राप्तास्त्वामद्यरघुनंदन ॥ २० ॥ अंतंगतस्यवेदानांसर्वशास्त्रार्थवेदिनः ॥ पुंसोऽश्रुतपुराणस्यनसम्यग्यातिदर्शनम् ॥ २१ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एवमुक्तोरघुश्रेष्ठोमुनिभिस्तत्वदर्शिभिः ॥ प्रहर्षमतुलंलेभेपुराणश्रवणो त्सुकः ॥२२॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ लिंगार्चनप्रकारंचलिंगमाहात्म्यमेवच ॥ महेशनाममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ २३ ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यं दृष्टिमाहात्म्यमेवच ॥ जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम ॥२४॥ दीपगंधादिदानस्यपुष्पमाहात्म्यमेवच ॥ नानाख्यानेतिहासानांकथांपापप्रणाशिनी म् ॥२५॥ धर्मार्थकाममोक्षांश्चतदुपायांश्चसुव्रत ॥ तत्सर्वंश्रोतुमिच्छामित्वत्तोमुनिवरोत्तम ॥२६॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ रामरामममहाबाहोपुण्यवानसिरा

१ त्वद्वाक्यगौरवादेव–इ० पा० ।

घव ॥ राज्यासक्तस्यतेजातापुराणश्रवणेरतिः ॥२७॥ स्यान्महत्सेवयारामपुण्यतीर्थनिषेवणात् ॥ साजिह्वायाशिवंगायेत्तच्चित्तंयत्तदर्प्पितम्॥२८॥ तावेवके
वलौश्लाघ्यौयौतत्पूजाकरौकरौ॥सुजन्मदेहमत्यर्थंतदेवाशेषजन्मसु॥२९॥ यदेवोत्पुलकोभासिहरनामानुकीर्तनात् ॥ कृतार्थोऽसिमहाराजतत्प्रश्नानुगलाम
तिः ॥३०॥ अनंतरंसमाजग्मुर्जीधिकाःसत्वरश्रमाः ॥ तत्करात्पत्रिकांगृह्यपपाठरघुसत्तमः ॥ ३१ ॥ मनसाऽचिंतयद्रामःकथमेतदभूदिति ॥ रामंशंभुस्त
दाप्राहदेव्याब्राह्मणवेषवान् ॥३२॥किंचिंतयसिकाकुत्स्थमुनिष्वग्रेवसत्स्वपि ॥ तद्वाक्यंराघवःश्रुत्वापप्रच्छमुनिपुंगवान् ॥३३॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
बिभीषणःकथमसौबद्धःशृंखलयानृभिः ॥ मत्स्थापितंशिवंलिंगंदृष्ट्वारामेश्वरंत्वहो॥३४॥द्राविडैःकुटिलैर्दुष्टैरात्मनातद्विचार्यताम् ॥ विचार्यमुनिवर्यास्तेने
शास्तज्ज्ञातुमल्पतः ॥३५॥ नजानीमइतिप्राहूरामंरामस्तदाब्रवीत् ॥ पुराणंवीक्ष्यविधिनातत्सर्वंब्रूतसत्तमाः॥३६॥भवदज्ञानहेतुश्चविचार्यस्तदनंतरम् ॥
किंकिंपुराणंप्रेक्ष्यंस्याद्वर्जनीयंतथैवकिम् ॥३७॥ प्रशस्तःकीदृशःश्लोकस्तदन्यःकीदृशोभवेत् ॥ कीदृशेषुचकार्येषुकीदृशःपूजकस्तथा ॥३८॥ पूजाचकी
दृशैर्भक्तैःकार्यानिर्णयदर्शने ॥ इतिरामस्यवचनंश्रुत्वातेद्विजसत्तमाः ॥३९॥ प्रत्यूचुस्तंरघुश्रेष्ठंचिंताव्याकुलमानसम् ॥ नवक्तारोवरंरामवीक्षतांतुपुराण
वित् ॥ ४० ॥ तच्छ्रुत्वाराघवःशंभुंपप्रच्छविनयान्वितः ॥ सोपितद्वाक्यमाकर्ण्यप्रत्युवाचमहामतिः ॥ ४१ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुराण
जीवीपूजार्हःस्वशाखाध्ययनःशुचिः ॥ मीमांसातत्त्वविज्ञानःश्रोत्रियोनृतदूषकः ॥ ४२ ॥ देवेषुचसमस्तेषुसमदृष्टिःशिवेरतः ॥ शतरुद्रियजापीचसा
ग्निकश्चातिवाचकः ॥ ४३ ॥ यजुर्वेदीविशेषेणपूजयेत्पुस्तकंसुधीः ॥ श्रीतालपत्रलिखितंदेवलिप्यन्वितंशुभम् ॥ ४४ ॥ वंधाद्यतिप्रपंचंयद्युगपत्प्रणवा
क्षरम् ॥ प्रागूर्द्धरेखयोःप्रांतेप्रणवस्याग्रयोजिका ॥ ४५ ॥ रेखाभवेदेवमेकाअकारस्तस्यपार्श्वतः ॥ शिरोभागमुपक्रम्यसकोणाधःप्रलंबिनी ॥ ४६ ॥ आ
कारःसहिविज्ञेयःपट्टिकादक्षरेखया ॥ वामेषड्वक्रबिंदूद्वाविकारइतिकीर्तितः ॥ ४७ ॥ तस्यवामशिरोरेखालंबिन्याईउदाहृतः ॥ सर्वाक्षरेशिरोरेखाअवक्रा
प्रणवंविना ॥ ४८ ॥ तस्यांतुलंबरेखान्यातदंतेचलवित्रवत् ॥ उकारःसहिविख्यातोलवित्रद्वयतस्तदू ॥ ४९ ॥ एवमन्यानिसर्वाणिअक्षराण्याहभारती ॥
लिप्यानयैवलिखितंपुराणंतुप्रशस्यस्ते ॥ ५० ॥ ब्राह्मंपाद्मंवैष्णवंचमार्तंडंनारदेरितम् ॥ मार्कंडेयमथाग्नेयंकौर्मंवामनमेवच ॥ ५१ ॥ गारुडंलैंगमाख्या
तंस्कांदंमात्स्यंनृसिंहकम् ॥ तथैवगदितंरामपुराणंकापिलंतथा ॥ ५२ ॥ वाराहंब्रह्मवैवर्तंशकुनेषुप्रशस्यते ॥ शैवंभागवतंदौर्गंभविष्योत्तरमेवच ॥५३॥
भविष्यंचोपसंज्ञानित्वन्यानिचविवर्जयेत् ॥ विमुच्यपुस्तकंरत्नपीठेनिक्षिप्यसंस्कृतम् ॥ ५४ ॥ धौतवस्त्रधरःस्नात्वाशुचिरक्रोधनोऽज्वरः ॥ आदावा

१ अत्वरः—इ० पा० ।

त्मानमभ्यर्च्यकृत्वासंकल्पमेवच ॥ ५५ ॥ अंकुशंचाक्षसूत्रंचपाशंपुस्तकमेवच ॥ धारयंतींसितांध्यायेत्प्रसन्नास्यांसरस्वतीम् ॥ ५६ ॥ गोक्षीरसदृशाकारांत्रिनेत्रांवृषवाहनम् ॥ सहासवदनंशांतंशुक्लांबरधरंशिवम् ॥ ५७ ॥ हरिणंचाभयंचोर्द्धेबाहुयुग्मंकिरीटिनम् ॥ व्याख्यामुद्रांचदक्षेत्योवामहस्तेवरप्रदम् ॥ ॥ ५८ ॥ नानारत्नविभूषाढ्यंगिरिजाद्वौबुजासनम् ॥ बहुभिर्मुनिभिर्मुख्यैस्तुच्यायमानपदांबुजम् ॥ ५९ ॥ मूर्तिमद्भिस्तथावेदैःस्तूयमानंपुराणकैः ॥ अन्यैःसमस्तलोकैश्चसंसेवितपदांबुजम् ॥ ६० ॥ ध्यात्वैवंपूजकःसम्यगादौपूजांसमारभेत् ॥ आपोवाइदमित्येतत्कलशस्यापिमंत्रणम् ॥ ६१ ॥ त जलंचगृहीत्वाचपात्रस्थमभिमंत्रयेत् ॥ तत्सद्भस्मेतिमंत्रेणप्रक्षस्यप्रणवेनतु ॥ ६२ ॥ आत्मानंसर्वपात्राणिततआवाहयेदिति ॥ यद्वागितितृचेनैवभार तीषोडशार्चनम् ॥ ६३ ॥ पुरुषसूक्तेनवाकुर्याद्वायव्यावासमर्चयेत् ॥ ओंनमोभगवतेअमुकपुराणेतिपुराणमर्चयेत् ॥ ६४ ॥ कांडादितिहिमंत्रेण दूर्वामानीयपूजयेत् ॥ ओंनमोभगवत्यैदूर्वायैइति ॥ ६५ ॥ सलोकपालपूजास्यादथकन्यासमर्चनम् ॥ वत्सरात्पंचकादूर्द्धंदशवर्षादधःशुभाः ॥ ६६ ॥ अनुत्पन्नऋतुर्वापितांप्रयत्नेनपूजयेत् ॥ गंधपुष्पाक्षतैर्धूपैर्दीपैतांवूलभूषणैः ॥ ६७ ॥ पाठयेदप्यमुंमंत्रंपूजकःकन्यकामिमाम् ॥ ६८ ॥ सत्यंब्रूहिप्रियं ब्रूहिभगवतिसरस्वतिनमस्तेनमस्तइति ॥ ६९ ॥ गौयत्र्यानुक्रमाथोत्तुदूर्वायुग्मंतुकारयेत् ॥ सन्निधौपुस्तकस्याधःसहस्रपरमेत्यृचा ॥७०॥ दूर्वायुग्मत्रयं दद्यात्तस्याहस्तेविचक्षणः ॥ साप्रक्षिपेत्पुस्तसंधौशलाकात्रयमन्वनु ॥ ७१ ॥ विसृज्यतांपुनर्दद्याच्छिन्नाभ्यांनमइत्यथ ॥ पत्रयोर्मध्यमःश्लोकःकार्यः सिद्धिर्हिसुचकः ॥ ७२ ॥ पूर्वपत्रेसमाप्तिःस्याच्छ्लोकस्ययदिराघव ॥ परपत्रेपठेच्छ्लोकंविविच्यार्थमुदीरयेत् ॥ ७३ ॥ शनैःशनैःपठेत्प्राज्ञोव्याख्यासे च्चशनैःशनैः ॥ त्वरेहनहिकर्तव्याकुप्पतित्वरयातुगीः ॥ ७४ ॥ गंटिकायास्तुपादः स्यादत्वरास्यात्ततोधिका ॥ त्वरयेन्नचवक्तारंज्ञांतव्यांशमनुद्रिं जम् ॥७५॥ विविच्यपाठंश्लोकस्यनिश्चित्यार्थंचमानसे ॥ प्रतीपंतन्नवक्तव्यंविविच्यरघुनंदन ॥७६॥ यदियुक्तमयुक्तंवाश्लोकमन्यंपठेदसौ ॥ पुस्तकस्थंचहि त्वैवपूजकःसद्विजोयदि ॥ ७७ ॥ तत्तथैवहिविज्ञेयंविसंवादोनशस्यते ॥ दैवागतोहिसश्लोकोदेवंहिबलवत्तरम् ॥ ७८ ॥ उपश्रुतिपुरश्चनापराधोद्विज स्यतु ॥ विस्मयोनचकर्तव्योदेवस्यकुटिलागतिः ॥ ७९ ॥ यत्तत्पदविपर्यासेपत्रेचोपरिवारिणि ॥ तमादेशंतिरस्कृत्यद्वितीयंतुपठेदतः ॥ ८० ॥ ततस्तृ तीयंपाठंचस्यात्तत्तःकार्यविवेचनम् ॥ अविसर्गौतपूर्वास्तेपवर्गेतरपंचमाः ॥ ८१ ॥ स्तुतिलिङ्गैर्जितःश्लोकःशकुनेपुप्रशस्यते ॥ अध्यायादिःसमाप्तिश्च

---

१ गायत्रीत्रिष्टुबानुष्टुब्दूर्वायुग्मंतुकारयेत्–इ०, गायत्र्याच कुमार्यांतु पूर्वायुग्मंतुकारयेत्–इ० च पा० । २ पूर्वायुग्मंतु–इ० पा० । ३ सवाच्यः स्वस्थयाधिया–इ० पा० । ४ विचार्यार्थम्–इ० पा० । ५ घटिकास्तु–इ० पा० । ६ ज्ञातं व्यासमनुद्विजम्–इ० पा० ।

वृथापत्रंवृथालिपिः ॥ ८२ ॥ उक्तानुवचनंचैवद्रुपस्तुतमथैवच ॥ दग्धपत्रंनष्टलिपिःसंदिग्धाक्षरमेवच ॥ ८३ ॥ एतानिशकुनेनित्यंवर्जनीयानिपंडितैः ॥ प्रश्नोहिद्विविधोज्ञेयोदीप्तशांतप्रभेदतः ॥ ८४ ॥ शांतंचद्विविधंज्ञेयमुत्पत्तिस्थितिवृद्धितः ॥ तत्रशांतंप्रशस्तंस्याल्लक्षितंपूर्वलक्षणैः ॥८५॥ कार्यभेदास्तुवर्ण्यंतेकेचिन्मत्योंपयोगिनः ॥ कस्यचित्कार्यमादायकश्चित्प्रष्टा भवत्यपि ॥ ८६॥ सकरोतितदाप्रश्नंसमेत्यस्मरतेत्रकिम् ॥ सपुनर्धार्यपत्रंतत्तस्मिन्पत्रंप्रशस्यते ॥ ८७ ॥ अथवातत्क्षमोपेतंवैराग्यपरमेवच ॥ यतःकुतश्चिद्दृष्टस्तुस्तुतिपादकमेवच ॥ ८८ ॥ परिहृत्यपरंचापितस्मिन्नर्थेशुभावहम् ॥ मृंतोगृह्णातिवागर्थमितिप्रश्नोऽशुभप्रदः ॥ ८९ ॥ विवादेविजयप्रश्नेजयद्योतकमिष्यते ॥ सृष्टिरप्यत्रशस्तास्यात्कूरायांक्लेशतोजयः ॥ ९० ॥ प्रशांताया सुपायेस्तुमिश्रायांविड्रयोभवेत् ॥ पुरादिवर्णनंयत्तुमध्यमर्थंयदिचोत्तमम् ॥ ९१ ॥ कलिसंभावनायास्तुशूंगारस्योपवर्णने ॥ राज्यनिर्वाहचिंतायांराज्यलिंगं शुभावहम् ॥ ९२ ॥ यस्यापियादृशंयोग्यंविचार्यतादृशंबुधैः ॥ स्तुतिर्वैराग्ययोगःकार्यंविलयःपरिकीर्तितः ॥ ९३ ॥ कार्याल्पसिद्धिःस्खलितेनचनिर्वाहमृच्छति ॥ तस्यान्यार्थस्यान्यभावोरामशांतिविचारणे॥९४॥विसर्गांतश्चपूर्वार्द्धेविपर्यासोभविष्यतः ॥ संकल्पितान्यथाभावोह्यध्यायस्यसमापने॥९५॥ कौंडादेस्तुसमातौतुस्यात्तत्कार्यविनाशनम् ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनस्यविपर्ययः ॥ ९६ ॥ श्रुतेपुस्तकपाठेचत्वाहतेमस्तकादिषु ॥ वक्तावैमानननं यातितःशकुननाशनम् ॥ ९७ ॥ तस्मादेतादृशेदोषेशकुनंपरिवर्जयेत् ॥ उपमार्यांभवेद्रामकार्योभासोनवस्तुतः ॥ ९८ ॥ संतानंभोग्यत्रचोक्तासृष्टिर्मध्यफलप्रदा ॥ स्तुतिःप्रशस्ताकुत्रापिगुणवत्कार्यनिर्णये ॥९९॥ विवाहेचौषधेदानेव्यवहारेकृषौतथा ॥ यैथार्थाचस्तुतीरामानिर्वाहेपिनदूषणम्॥१००॥ अयथार्थास्तुतिर्यांहितत्रकार्यंनसिध्यति ॥ अबुद्धार्थंतथापद्येपुराणादिष्वनादृते ॥ १ ॥ पलायनेदेशभावेव्याधिसंभवएवच ॥ चौराद्यभिभवेतस्मिन्योरकार्यविनाशनम् ॥ २ ॥ शांतःस्याद्यदिचप्रश्नइतिप्राहुःपुराविदः ॥ रामउवाच ॥ अबुद्धार्थैकथंपद्यंपुराणज्ञोवदिष्यति ॥ ३ ॥ अनुकोनश्रुतःसम्यच्छ्रो तृणामितिनिश्चयः ॥ तदुदाहृियतांमह्यमर्थश्चापिविचार्यताम् ॥ ४ ॥ भागाबोधकमप्यत्रवक्तुमर्हसिपंडित ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मधूनिचमधून्यत्रमधुर्मधुभुजंमधुः ॥ ५ ॥ मधुनामधुनाद्यर्थैर्विषाणिचविषाणिच ॥ अबुद्धार्थस्त्वयंश्लोकःशकुनेनहिशस्त्यते ॥ ६ ॥ रुँतीरुतेरुतेरुतेरोरीरीरारंररीरम् ॥ एवंक रोतिशुद्धात्माब्राह्मणोब्रह्मणोतिथिः ॥७॥ भागाबुद्धस्त्वयंश्लोकःशकुनेनप्रशस्त्यते ॥ एवमादीनिपद्यानिपुराणेषुरघूत्तम ॥१०८॥ संतितेषांनचव्याख्यात

॥१३६॥

१ स्तुतिपाठकम्–इ० पा० । २ मतो गृह्णाति–इ०, ततो गृह्णाति–इ० पा० । ३ लभते–इ० पा० । ४ क्रीडादेस्तु–इ० पा० । ५ गुणवत्कापि निर्णये–इ० पा० । ६ यथार्थवस्तुनो राम–इ० पा० । ७ रुते रुते रुते रोरे रीरी रारं ररी रम्–इ०, रुते रुते रोरि रिरी रारंररि रिरं ररम्–इ०, रुते रुते रुते रोरी रीरी रीरं रिरी रिरम्–इ० च पा० ।

त्पाठस्तुपरंभवेत् ॥ वक्तुःश्रोतुश्चैगुण्यंव्रतेषुनियमेषुच ॥ ९ ॥ वेदवच्चपुराणानिनचैंचित्यानिकथंचन्विति॥ त्रिरुक्तादिवशाद्यर्थधीरप्यस्तुविचारतः ॥११०॥
श्लोकार्थप्रक्रियांचैवविचार्यपरमार्थतः ॥ बलवांस्तत्रहिश्लोकःप्रक्रियातुततोलघु ॥ ११ ॥ वृथापत्रेवृथायासेदग्धपत्रेविनाशनम् ॥ स्यादंतरितनिर्वाह
पत्रेकार्थेविसूत्रता ॥ १२ ॥ शीर्णपत्रेव्ययःप्रोक्तःप्रणष्टलिपिकेतथा ॥ वृथाक्षरेवृथायासःपुनरुक्तेविसंविदे ॥ १३ ॥ उपमानेतुतत्कार्यसिध्यतीवनसिध्य
ति ॥ विलंबेनाथवासिद्धिरस्पष्टाक्षरकेपुनः ॥ ११४ ॥ कार्यसंशयमाप्नोतिनिर्दिष्टदिवसेष्वपि ॥ नप्रत्यहंनिरीक्षेतपुराणशकुनंनृप ॥ १५ ॥ भुक्तोत्तिष्ठं
स्तथानैवनिरीक्षेतपुराणकम् ॥ पूर्वंस्यादिवसस्याथरात्रौपूजांविधायच ॥ १६ ॥ प्रातःकालेपरेद्युश्चशकुनेरघुनंदन ॥ पश्चान्निरीक्षणंकार्यसद्यःकालपथा
पिवः ॥ १७ ॥ प्रक्रियादिविशेषेणविशेषंशकुनंवदेत् ॥ शुभकार्येषुसर्वेषुप्रेतश्राद्धादिवर्जनम् ॥ १८ ॥ दंडप्रणयनंशापोदेशानांचविपर्ययः ॥ रक्षसां
दुष्टसत्वानांशुद्धंप्राणिविहिंसनम् ॥ १९ ॥ दहनादेवनिर्माणंष्ठीवनंवमनंरुदिः ॥ हासोवीभत्सतादुःखदुःस्वप्नभ्रमपापकाः ॥ १२० ॥ पटादिपूर्णनंपीडा
कलहोमरणंतथा ॥ क्रूराणामागमश्चापिमहतांभयमेवच ॥ २१ ॥ एवमाद्यास्तथाचान्याःप्रक्रियास्तुविवर्जयेत् ॥ श्रियःप्राप्तिविचारेचराजसृष्टिःसुखाव
हा ॥ २२ ॥ ग्रहाणामुदयोरोगशांतिरप्यत्रशस्यते ॥ किमत्रबहुनोक्तेनतत्तद्योगंविचारयेत् ॥ २३ ॥ सर्वंचपुराणेपुस्कांदमत्रप्रशस्यते ॥ वैष्णवंकेचि
दिच्छंतिरामायणमथापरे ॥ २४ ॥ सत्यादिसर्वदोषाणांवैष्णवेनैवदोषता ॥ स्कांदेरामायणेचैवदोषत्वमपिचालपता ॥ १२५ ॥ किंतुपूजयितुंशक्यंवैष्ण
वेनैवकेनचित् ॥ सदाचारविहीनेनपूजितंयदिचेद्भवेत् ॥ २६ ॥ तदाशुभमिवायातिशकुनंनैवसिध्यति ॥ सर्वोचारसमोपेतेज्ञाखावंधेयथावृषः ॥ २७ ॥
॥ सूतउवाच ॥ ॥ इत्थंशंभुद्विजेनाथबोधितोराघवस्तदा ॥ विभीषणपरीक्षायांशकुनायोपचक्रमे ॥ २८ ॥ वसिष्ठंसर्वतत्त्वज्ञंपुराणेपुविशारदम् ॥
वभाषेरावणोवाक्यंपुराणंवीक्ष्यतामिति ॥ २९ ॥ वसिष्ठोप्याहरामंतंमुनेश्चामुष्यसन्निधौ ॥ वक्तुंनिरीक्षितुंरामनशक्तिर्ममविद्यते ॥ १३० ॥ शंभुंप्राहत
तोरामोमुनिसंप्रेक्षितानानम् ॥ भवंतोपिहितत्वज्ञाःपुराणेषुविशारदाः॥३१॥ तद्वदंतुपुराणस्थंशकुनंममकार्यतः॥तथेतिशंभुरुक्त्वातुशुचिर्भूत्वाचंकोभव
त्॥३२॥स्कांदमभ्यर्च्यविधिवत्प्रश्नंकृत्वेतितत्क्षतः ॥ सकिंशूलयावद्धोममभक्तोविभीषणः ॥३३॥ अमीदृष्टास्तदाश्लोकास्त्रयआदेशकास्त्रिधा॥३४॥
बद्धासमुद्रंसतुराघवेंद्रोरुरोधपुर्याक्षणदाचरेंद्रान् ॥ योद्धुंविनिर्गत्यसमाययुस्तेलंकापुरश्चाप्यतिकायमुख्याः ॥ ३५ ॥ अट्टशूलाजनपदाःशिवशूलाद्विजा
तयः ॥ प्रमदाःकेशशूलिन्योभविष्यंतिकलौयुगे ॥ ३६ ॥ एवंस्तुतोमहेशस्तुदेवताःप्राहवःशिवः ॥ मोचयिष्येभवत्पत्नीर्मेंड्डासुरनिरोधिताः ॥ ३७ ॥
श्लोकत्रयंनिरीक्ष्याथबंधनिश्चयमुक्तवान् ॥ मोचनंत्वरयारामभविष्यतिनसंशयः ॥ ३८ ॥ इतिश्रुत्वामुनेर्वाक्यंरामःसमुनिवानरः ॥ कर्तुंविनिर्णयोर्शाग्र

विभीषणगवेषणम् ॥ १३९ ॥ श्रीरंगनामनगरंत्वरयाप्रविवेशह ॥ रामंतेपूजयामासुःपार्थिवास्तत्रयेस्थिताः ॥ १४० ॥ पूजितस्तानुवाचाथक्रस्थितोसौ
विभीषणः ॥ देवश्रीरामनवयंजानीमस्तुकथामिमाम् ॥१४१॥ प्रेषयामासकाकुत्स्थोवानरान्सर्ववेदिशः ॥ ततोगत्वाकपिवराद्दष्टवंतोनचैवतम् ॥ १४२ ॥
अथरामोमुनिंप्राहशंभुंपश्चाद्वदस्वमे ॥ तथेतिरामसहितोमुनिः शंभुर्द्विजान्वितः ॥ १४३ ॥ दर्शयेतितथैवेतिविप्रघोषंजगामसः ॥ पृष्टास्तेऽपिद्विजास्तत्र
दर्शयामासुरंचिताः ॥ १४४ ॥ अंतर्भूमिगृहेबद्धंराक्षसंबहुशृंखलैः ॥ अथाहराघवोविप्राःकिमनेनकृतंत्विति ॥ १४५ ॥ तैरुक्तंब्रह्महत्येतिवृद्धोब्राह्मण
सत्तमः ॥ द्विजोतिधार्मिकःकश्चिदेकांतिप्रवयाःकृशः ॥ १४६ ॥ ध्यानायोपवनेतस्थौतत्रगत्वाविभीषणः ॥ पादेनाधर्षयद्विप्रंसविप्रोप्यतिचूर्णितः ॥
॥ १४७ ॥ पदमेकमतोगंतुंनशशाकविभीषणः ॥ अस्माभिरुताडितोदुष्टोनममारक्षधैरपि ॥ १४८ ॥ अतोरामवधित्वैनंपापात्मानंवृषीभव ॥
रामःसंशयमापन्नोविप्रानिदमुवाचह ॥ १४९ ॥ वरंममैवमरणंमद्भक्तोहन्यतेकथम् ॥ राज्यमागुर्मयादत्तंतथैवसभविष्यति ॥ १५० ॥ भृत्या
पराधेसर्वत्रस्वामिनांदंडइष्यते ॥ रामवाक्यंद्विजाःश्रुत्वाविस्मयादिदमब्रुवन् ॥ १५१ ॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ नपट्टवद्धमरणंभोरामसु
निसंमतम् ॥ वसिष्ठादिमुनींद्रैस्तुविचारंकुरुयाद्धितम् ॥ ५२ ॥ रामपृष्टामुनिवराःप्रायश्चित्तमथोचिरे ॥ अज्ञानतब्रह्महत्यातुप्रायश्चित्तैरपोह्यते ॥ ५३ ॥
इयमज्ञानतोहत्याप्रायश्चित्तमपेक्षते ॥ गवांचत्रिंशतंपंथिंददातुसविभीषणः ॥ ५४ ॥ वंधकाश्चापितेविप्रास्तथेत्यूचुःपरस्परम् ॥ मोचयिष्यामतद्दक्षः
प्रायश्चित्तंकरोतुसः ॥ ५५ ॥ विमुच्यराक्षसंविप्रारावणयन्यवेदयन् ॥ रामोपिनाभिभापेत्तंप्रासंगिकमभाषत ॥ ५६ ॥ स्नात्वापृङ्गासुनींस्तुद्धान्प्राय
श्चित्तमतःपरम् ॥ द्विजानुमतितःपापीमासुपेक्षतुराक्षसः ॥ ५७ ॥ श्रुत्वेतिरावववचोराक्षसःपापसंयुतः ॥ प्रायश्चित्तमृषिप्रोक्तंकृत्वारामममाभ्य
गात् ॥ ५८ ॥ प्रायश्चित्तविशुद्धात्माननामरघुनंदनम् ॥ रामस्तंप्रहसन्वाक्यमिदमाहसभान्तरे ॥ ५९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अद्यप्रभृतिपौल
स्त्यविमृश्यकुरुयद्धितम् ॥ अस्माकंत्वत्कृतेरक्षःप्रयासोयमभूद्यतः ॥ १६० ॥ कृपालुर्भवसर्वत्रभृत्योममयतोभवान् ॥ अथतेमुनयःसर्वेनिश्चिताथेरघू
त्तमे ॥ ६१ ॥ ऊचुरस्माकमज्ञानंकथंशांभ्रमुपागतम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ विप्रावज्ञानतोविप्रैरज्ञानंनाशमेष्यति ॥ ६२ ॥ ऋषयऊचुः ॥
त्रेतायुगेभिरामोऽसौपुराणानिचकृत्स्नशः ॥ द्वापरांतेभारतंचकथमेतद्वियुज्यते ॥ ६३ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ पुराणानितथाप्येवंसंतितन्नामका
नितु ॥ व्यासेरितानित्वद्यैवपुराणानिनचान्यथा ॥ ६४ ॥ अद्यापिचविधानंतत्पुराणश्रवणेफलम् ॥ महाभारतमप्यत्रशकुनायविशिष्यते ॥ १६५ ॥ आ

॥ १३७ ॥

१ धर्मवान्भवेत्सर्वथाः । २ विप्रावज्ञानं नाशमेष्यति–इ० पा० ।

दिपर्वैकमभ्यर्च्यनिरीक्षेतविनिश्चयम् ॥ अथवासर्वपर्वाणिप्रशस्तान्यर्थनिर्णये ॥ १६६ ॥ श्लोकादिलक्षणंसर्वंपूर्वोक्तंतदिहापितु ॥ श्लोकानामन्वयादेक
स्तात्पर्यादथवापरः ॥ ६७ ॥ अर्थःसंप्रतिपद्येततात्पर्यंतत्रगृह्यते ॥ अर्थादेवहिसर्वत्रवस्त्वादेस्तुनिरूपणम् ॥ ६८ ॥ यत्रार्थोदृश्यतेतत्रधातुःसस
मुदाहृतः ॥ अत्रार्थादेवशब्दानांनमिथ्यैवनिरूपणम्॥६९॥ तस्मात्सर्वत्रनान्योर्थोगृहीतव्योमनीषिभिः॥१७०॥ ॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघ
वसंवादेचतुरुत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०४ ॥ छ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ अतःपरंमहाभागःकिंचकारसराघवः ॥ मुनयश्चमहात्मानःकिमकुर्वंस्ततःपर
म् ॥ १ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ रामचंद्रेसुखासीनेविभीषणेकपीश्वरे ॥ शंभुमूचुर्मुनिवराःकथांपुण्यांवदस्वनः ॥ २ ॥ तेषामाकर्ण्यवचनंपार्वती
माहशंकरः ॥ इदंकस्यापिविप्रस्यगृहंपरमशोभनम् ॥ ३ ॥ रम्योपवनवापीभिर्वीरुद्भिरुपशोभितम् ॥ कूजन्मधुकरश्रेण्याआहूतकुसुमायुधम् ॥ ४ ॥
मध्याह्नसंध्यामारोढुमिवसूर्यःप्रवर्त्तते ॥ छायावापीजलस्नातौपरिधायसुवाससी ॥ ५ ॥ मृगनाभिसमुद्घृष्टघनसारसुचंदनम् ॥ आलिप्यसल्लकीदामदृढ
धम्मिल्लसंयुतौ ॥ ६ ॥ अनल्पघनसारंतुतांबूलंप्रतिखादितम् ॥ आस्वाद्यमाद्यन्मुदितौयत्रधारागृहेशुभे ॥ ७ ॥ मयूरनादबहुलेबहिर्मधुरगीतकैः ॥
शय्यायामास्तृतायांचपरस्परसुखस्थितौ ॥ ८ ॥ विशालस्मितरक्तोष्ठमाननंचुंबितंयदि ॥ संसारफलमाघ्रातमावयोस्तुभविष्यति ॥ ९ ॥ इतीरित
मथश्रुत्वाकुपितामुनयस्तुते ॥ उक्तंवासुशुभंवाक्यमस्मासुकिमिदंत्वया ॥ १० ॥ विप्रलापःप्रियासक्तेःकृतोनोस्मद्वचःकृतम् ॥ अथकोपपराच्छंभोरा
ननात्परमाद्भुता ॥ ११ ॥ ज्वालाविनिर्गतासापिकरालवदनाभवत् ॥ कस्यचित्तुमुनेर्भार्यामाससादाथसत्वरम् ॥ १२ ॥ पलायनपराचासीद्रामंदृष्ट्वाच
बिभ्यती ॥ रामोपिब्राह्मणींशुद्धांमोचयामीत्यभाषत॥१३॥जगामपुष्पकेणैवब्रुवन्मुक्तिंपुनःपुनः ॥ बाणंचधनुषायोक्तुंनचसस्माररावः ॥१४॥ शंभुरप्यति
पुण्यानिवनान्यायतनानिच ॥ पुराणिचविचित्राणिदृष्ट्वारामंनचास्मरत् ॥ १५ ॥ क्षणेनचतदाप्राप्तोलोकालोकंमहागिरिम् ॥ दृष्ट्वाथराघवःशैलंगृहमार्ग
समाकुलम् ॥ १६ ॥ विप्रयोषिन्महाभागाक्वगतावदतद्विजाः ॥ इतोगतेतितेप्रोचुस्तमोभागंगिरेरिति ॥१७॥ रामोविवर्णवदनःकष्टमित्यभिचिंतयन् ॥
अथशंभुर्महातेजाःप्रकाशमतुलंददौ ॥ १८ ॥ तत्प्रकाशप्रभावेनरामःकृत्यांययावनु ॥ तमोमयीमहाभूमिःसर्वजंतुविवर्जिता ॥ १९ ॥ आब्रह्मांडक
टाहांताशतयोजनकोटितः ॥ महारजतभूमिश्चतमोमध्येव्यवस्थिता ॥ २० ॥ तत्रनारायणपुरंसूर्यकोटिसमप्रभम् ॥ सराममुनिवर्यास्तुनंदृष्ट्वाविस्म
यंययुः ॥ २१ ॥ किमेतदितिचाचिंत्यनःप्रवेशःकथंभवेत् ॥ किमेषप्रलयाग्निःस्यान्माययापरमात्मनः॥ २२ ॥ किंवानोमरणंत्वद्यउतश्रेयोभवि
ष्यति ॥ इतिचिंताकुलेष्वेवसरामेषुमुनिष्वथ ॥ २३ ॥ शंभुराहशृणुष्वाद्यराघवैतद्वदामिते ॥ प्रकल्पितामयामायात्वत्कृतेनैतदद्भुतम् ॥ २४ ॥

नारायणीयमेतत्तुपरमंधामभास्वरम् ॥ उष्णशीताद्यविच्छेद्यंज्ञानगम्यंनचाक्षुषम् ॥ २५ ॥ तत्तुपूजयतश्चोर्ध्वंपश्यब्रह्मपुरोगमान् ॥ दिक्षुसर्वासुचक्षु
नीन्पश्यपूजयतोऽमलान् ॥ २६ ॥ चतुरोनिगमान्पश्यत्तुवतःपरमंपदम् ॥ योगिनःस्तनकाद्यास्तुयोगमास्थायतत्ततः ॥ २७ ॥ ध्यायंतिपरमंतेजस्तदि
दंपश्यराघव ॥ असुंचरोमशंपश्यप्रदक्षिणनमस्क्रियाः ॥ २८ ॥ कुर्वाणंकोटिकोटीश्चवालखिल्यान्मुनीश्वरान् ॥ लक्ष्म्यादिसर्ववनितापूज्यमानंपरं
पदम् ॥ २९ ॥ साकारंचनिराकारंब्रह्मयत्परिकीर्तितम् ॥ अज्ञानिनोनपश्यंतिपश्यंतिज्ञानचक्षुषः ॥ ३० ॥ शंभुवाक्यादतःसर्वंपूजयामासुरच्युतम् ॥
गिरिकर्णीचतुलसींमल्लिकांमारुतंतथा ॥ ३१ ॥ नीलोत्पलैरंबुजैश्चकुष्णास्फुटजलैरपि ॥ पूजयंतोमहात्मानोमहात्मानंजनार्दनम् ॥ ३२ ॥ नारदंखेऽ
थदृष्टशुर्जाटिलंसाविपंचिकम् ॥ नारायणपदाघोषंलंबकूर्चोपवीतिनम् ॥ ३३ ॥ सचापिमनसादध्यौकएषइतिनारदः ॥ सपपातप्रभोःपादेशंभोरानं
दनिर्भरः ॥ ३४ ॥ शैवींपंचाक्षरींविद्यांजजापमनसामुनिः ॥ धन्योस्म्यनुगृहीतोस्मिजन्माद्यसफलंमम ॥ ३५ ॥ ब्रह्मादिर्वंद्यंचागम्यंज्ञातवानस्मि
तिपदम् ॥ नारदंतमथप्राहशंभुर्मैवंवदेतिहि ॥ ३६ ॥ यथाचमांनजानंतितथामेकुरुवर्तनम् ॥ गच्छशीघ्रंहरिंब्रूहिममागमनमल्पतः ॥ ३७ ॥ अथसत्व
रयागत्वासर्वंन्यज्ञापयद्धरिम् ॥ अथसत्वरयाविष्णोरादायाघोंदकंशुभम् ॥ ३८ ॥ कमलासहितोयोगीकोटिकोटिसमावृतः ॥ निर्ययौनारदंहस्तेगृही
त्वागरुडध्वजः ॥ ३९ ॥ नमोनमोनमोस्त्वस्मैशंकरायेत्युदीरयन् ॥ अर्घपाद्यादिनासर्वान्पूजयामासकेशवः ॥ ४० ॥ प्रावेशयदमेयात्मानारायणपुरं
शुभम् ॥ गृहराजेततःस्थित्वानारायणउवाचह ॥ ४१ ॥ कथमेतेसमायाताःकोर्यराजामहायशाः ॥ अमानुषप्रवेशोयंब्रह्माद्यैरप्यगोचरः ॥ ४२ ॥
॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ मुनिवेषायथाप्राताश्चयमेतेनृपस्तथा ॥ तवांशोनृपतिश्चायंरामचंद्रःप्रतापवान् ॥ ४३ ॥ एनांसंवीक्षितुंपत्नीतवकेशवकांक्ष
ति ॥ नारायणस्तथेत्युक्त्वाप्रविशेत्याहराघवम् ॥ ४४ ॥ अथप्रविश्यभवनंलक्ष्मींवीक्ष्यनमस्यच ॥ विनयावनतोभूत्वावाचमाहसुचारिणीम् ॥ ४५ ॥
कृतार्थोस्मिनसंदेहोवदत्वींकेतुमन्यसे ॥ ॥ श्रीरुवाच ॥ ॥ त्वंयुवाकामकृष्टश्चरूपवानसिराघव ॥ ४६ ॥ सीतासाचारुसर्वांगीनवपत्नीतयाभवान् ॥
वियुक्तोऽस्तिपुराचासीदतीवविरहाकुलः ॥ ४७ ॥ ममापिवदसर्वंतदथवानचलप्स्यसि ॥ सहासान्यथवाक्यानियूनांचित्तहराणिच ॥ ४८ ॥ श्रुत्वातुतानि
सर्वाणिरामभद्रोयतात्मवान् ॥ निर्गंतुंकांक्षतेतत्रआनम्यतन्मुखांबुजम् ॥ ४९ ॥ स्मरत्राणेनपद्मेनसंपीड्यरघुशेखरम् ॥ अन्वेवनिर्ययौ ॥१३८॥
देवीपद्मापद्मवनप्रिया ॥ ५० ॥ एकपत्नीव्रतंज्ञात्वारामंतेसमुपागमन् ॥ अथवेपितसर्वांगंस्खलत्पदगतिंनृपम् ॥ ५१ ॥ शिवनारायणौदृष्ट्वाविस्मयंपरमं

१ कोटिकोटीश्चवालाखिल्यान्मनोरमान्–इ० पा० । २ शङ्खकम्–इ० पा० ।

गतौ ॥ अहोस्यद्रढिमाचित्तेमायिनोप्यवशात्मनः ॥ ५२ ॥ धैर्यंपश्येहनियतंतेनरामःसुकीर्तिमान् ॥ सर्वतःशिवमेवास्यनाशिवंविद्यतेक्वचित् ॥ ५३ ॥
अथरामोवचःप्राहगच्छेहंभगवान्प्रभो ॥ अनुज्ञातोऽथहरिणापुष्पकेणसराघवः ॥ ५४ ॥ समुनिःसहशंभुश्चसहनारायणोययौ ॥ लोकालोकंगतःशीघ्रंततः
स्वादूदधिंगतः ॥ ५५ ॥ ततोद्वीपसमुद्रांश्चजंबूद्वीपंपुनर्गतः ॥ भरद्वाजाश्रमपदेतस्थिवान्गौतमीतटे ॥ ५६ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांभरद्वाजोमुनीश्वरः ॥
शिष्यैःश्रीमान्परिवृतःपुष्पकंदृष्टवान्मुनिः ॥ ५७ ॥ तत्ररामंमहाबाहुंशिवनारायणावृषीन् ॥ यथावत्पूजयित्वातुतानुवाचमहामुनिः ॥ ५८ ॥ ममाश्रमप
देयूयंभोक्तुमर्हथसत्तमाः ॥ रामस्तुमुनिवाक्येनतथेत्याहकथंचन ॥ ५९ ॥ अथस्नात्वामहानद्यांकृत्वादेवादितर्पणम् ॥ भोक्तुकामंतदारामंवसिष्ठोवाक्य
मुक्तवान् ॥ ६० ॥ धर्मत्यागोभवेद्रामनश्राद्धंक्रियतेयदि ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अमायांग्रहणेतीर्थेव्यतीपातेऽथसंक्रमे ॥६१॥ व्यतीतंयदिचेच्छ्राद्धं
भगवन्क्रियतेपुनः ॥नित्यश्राद्धंपुनर्नैवकुर्यादितिवचस्तव ॥६२॥ यथाममैवमातॄणांमरणेसमुपस्थिते ॥ अशौचेचसमायातेनित्यश्राद्धंनवैकृतम् ॥ ६३ ॥
व्यतीपातादिकालेषुकृतंतुवचनात्तव ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ एतेहिमुनयःसर्वेतथाशंभुरयंद्विजः ॥ ६४ ॥ एतन्मुखादशेषेणनिर्णयस्तुभविष्यति ॥ स
हसर्वेविनिश्चित्यमुनयःशंभुमब्रुवन् ॥ ६५ ॥ वदास्माकमशेषंत्वंद्विजवर्यमहानसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ त्यक्तव्यंयच्चवैश्राद्धंपुनःकर्तव्यमेवच ॥ ६६ ॥
सूतकेसमनुप्राप्तेविघ्नेषुचवदाम्यहम् ॥ मासिकान्युदकुंभानिश्राद्धानिसकलानिच ॥ ६७ ॥ प्रतिसांवत्सरंश्राद्धंसूतकानंतरंविदुः ॥ त्यक्तान्यन्यानियावं
तिसूतकेविघ्नसंभवे ॥ ६८ ॥ अनंतरंहिकार्याणिसर्वाणीतिनसंशयः ॥ मासिकानिसमस्तानिश्राद्धंप्रात्यब्दिकंतथा ॥ ६९ ॥ सूतकानंतरंकार्यंविघ्नेन्यस्मि
न्यतोन्यथा ॥ एकादश्यांकृष्णपक्षेकर्तव्यंशुभमिच्छता ॥ ७० ॥ तत्रव्यतिक्रमेहेतावमायांक्रियतेतुतत् ॥ यथोत्तरदिनेष्वेवकर्तव्यंयद्यविघ्नतः ॥ ७१ ॥
कृष्णपक्षेत्वमायांतुकर्तव्यंरामनोकृतम् ॥ मृताहस्ययदामासोनज्ञायेतकथंचन ॥ ७२ ॥ मार्गशीर्षेथवामाघेश्राद्धंतद्दिवसेस्मृतम् ॥ यदातुवासराज्ञानं
मासस्यज्ञानमेवच ॥ ७३ ॥ अमायामेवतन्मासेश्राद्धंसांवत्सरंभवेत् ॥ दिनमासापरिज्ञानेप्रोषितस्यमृतस्यच ॥ ७४ ॥ तत्तिथ्यांतद्दिनं
ग्राह्यंतत्राज्ञानंयदाभवेत् ॥ आश्विनामाचमार्गामामाघामाचदिनत्रयम् ॥ ७५ ॥ तत्रवान्यतमंग्राह्यंदिनमासाप्रतीतितः ॥ वृद्धिसप्तमसीमंतप्रे
तश्राद्धानुमासिकम् ॥ ७६ ॥ नित्योदकुंभश्राद्धंचमासेस्युरधिकेपिच ॥ ग्रहणेपुत्रजन्मादौकर्मण्यपिचशांतिके ॥ ७७ ॥ संकल्पिते
चसर्वस्मिन्नधिमासोनदुष्यति ॥ रोगीयदामनुष्यःस्याच्छ्राद्धकर्मण्युपस्थिते ॥ ७८ ॥ भार्यांवाभ्रातरंवापिशिष्यंवापिनियोजयेत् ॥ तस्याभावे

१ प्रसवेषुच–इ० पा० । २ वृद्धीयंसवसीमंतम्–इ०, वृद्धीयं समस्यमंतम्–इ० पा० ।

नहानिःस्यात्कर्मणःश्राद्धसंज्ञिनः ॥ ७९ ॥ नित्यश्राद्धेयथाशक्तिभोक्तारंतुनियोजयेत् ॥ अमावास्यामासिकंचमृताहव्यतिरेकियत् ॥ ८० ॥ स्वयंकर्मण्यशक्तश्चेत्सुतंविप्रंनियोजयेत् ॥ राजकार्यनियुक्तस्यदासग्रहणवर्तिनः ॥ ८१ ॥ व्यसनेषुसमस्तेषुश्राद्धंविप्रेणकारयेत् ॥ प्रातःकालेतुनश्राद्धंप्रकुर्वंतिद्विजोत्तमाः ॥ ८२ ॥ नैमित्तिकेषुश्राद्धेषुनकालनियमःस्मृतः ॥ ८३ ॥ गृहादिव्यतिरिक्तस्यप्रक्रमःकुतुपःस्मृतः ॥ कुतुपादथवाप्यर्वागासन्नकुतुपोभवेत् ॥ ८४ ॥ मासेमासेयथाश्राद्धेपराह्णस्पृग्विधीयते ॥ अपराह्णव्यापिनीस्यादुभयत्रयदात्वमा ॥ ८५ ॥ क्षयेपूर्वातुकर्तव्यावृद्धौसाम्येपरास्मृता ॥ अमावास्यातुयाहिस्यादपराह्णद्वयेसमा ॥ ८६ ॥ क्षयेपूर्वापरावृद्धौसाम्येपिचपराभवेत् ॥ क्षीणस्तुचंद्रमायत्रतत्रश्राद्धंतुपार्वणम् ॥ ८७ ॥ अमाष्टभागेसूक्ष्मोऽसौभूताष्टांशेसनास्तिचेत् ॥ मध्याह्नव्यापिनीसास्यादेकोद्दिष्टेतिथिर्भवेत् ॥ ८८ ॥ सायाह्नव्यापिनीयास्यात्पार्वणेसातिथिर्भवेत् ॥ अल्पापराह्णगायामाग्राह्याश्राद्धादिकेभवेत् ॥ ८९ ॥ मृताहेत्रिमुहूर्ताचसायंकालेतिथिर्भवेत् ॥ परेह्यस्तंगतायत्रत्रिमुहूर्तंतुपूर्ववत् ॥ ९० ॥ तत्रापरेद्युःश्राद्धंस्याज्ज्येष्ठपुत्रस्यनाशनम् ॥ अमाश्राद्धंयथाकुर्यान्मृताहेसमुपस्थिते ॥ ९१ ॥ मध्याह्नव्यापिनीतत्रह्यद्विजस्यविधीयते ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ श्राद्धक्रममशेषेणमर्त्यकर्मक्रमंतथा ॥ ९२ ॥ प्रासंगिकानांधर्माणांनिर्णयंवक्तुमर्हसि ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ श्राद्धस्यदिवसेप्राप्तेपूर्वेद्युर्नियमान्वितः ॥ ९३ ॥ निमंत्रयीतविप्रेंद्रान्विप्रलक्षणसंयुतान् ॥ एकभुक्तंब्रह्मचर्यमंत्यजाद्यैरभाषणम् ॥ ९४ ॥ दंतधावनमभ्यंगनखकेशनिकृंतनम् ॥ कर्ताकुर्वीतपूर्वेद्युस्त्यक्त्वाचैवपरेहनि ॥ ९५ ॥ गृह्णीतनियमानुक्तान्सर्वमेतत्परित्यजेत् ॥ त्रिकालंचैवपूजाचेत्प्रातर्देवंयजेत्स्वकम् ॥ ९६ ॥ अरुणोदयवेलायांकरोतियदिपूजनम् ॥ अधःशायीतथाभूतःप्रातरुत्थायकर्मवित् ॥ ९७ ॥ प्रातस्त्यमपियत्कर्मतत्कृत्वास्नानपूर्वकम् ॥ ऋणत्रयविनिर्मुक्तोयास्यतिब्रह्मतत्परम् ॥ ९८ ॥ सूर्यस्योदयवेलायांशिवपूजांकरोतियः ॥ सूर्येणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ ९९ ॥ उदितेभास्करेपश्चाद्घटिकांतरपूजनम् ॥ रुद्रेणसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०० ॥ द्वितीयघटिकायांतुयदिपूजनमीशितुः ॥ वायुनासमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०१ ॥ तृतीयघटिकायांतुशिवपूजांसमाचरेत् ॥ कुबेरसमतेजस्वीशिवलोकेमहीयते ॥ १०२ ॥ चतुर्थीपंचमीषष्ठीसप्तमीघटिकासुयः ॥ शिवंपूजयतेभक्त्याशिवलोकेमरुत्समः ॥ १०३ ॥ तत्कालएवक्रियतेपूजायत्कालनोदिता ॥ यथाप्रतिज्ञमथवागृहीतनियमोयजेत् ॥ १०४ ॥ उपचारेषुशक्त्यावैनियमंपरिपालयेत् ॥ नियमातिक्रमेवापियागश्चस्याद्विभोर्यदि ॥ १०५ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ क्वपूजादेवदेवस्यशंकरस्यामितौजसः ॥ स्मरणात्पापनाशस्यस्मरणान्मोक्षदस्यच ॥ १०६ ॥ शिवस्यशिवरूपस्यशिव

२ दीर्घग्रहनिवर्तिनः–इ०, ह्यर्थग्रहणवर्तिनः–इ० च पा० ।

तत्वार्थवेदिनः ॥ सोमस्यसोमभूषस्यसोमनेत्रस्यराजितुः ॥१०७॥ वेदमूर्तेरमूर्तेश्चवेदसारस्यवेदिनः ॥ वेदवेदांगवित्तस्यवेद्यावेद्यस्ययोगिनः ॥१०८॥ गोक्षीरसमदेहस्यगोक्षीरस्नानमोदिनः ॥ गोपालिनस्त्रिनेत्रस्यत्रयीनेत्रस्यमायिनः ॥१०९॥प्रश्नमध्येतथारामंशिवज्ञानमथादिशत् ॥ स्थाणुभूतइवासीनोनासाग्रन्यस्तलोचनः ॥११०॥आनंदनिष्यंदविलोचनाश्रुप्रवाहसंस्पृष्टकपोलदेशः ॥ दधारदेवंगिरिशंहृदंबुजेगोक्षीरसुस्निग्धसुचारुगात्रम् ॥११॥प्रतिबिंबमथोगात्रेरामस्यसमदृश्यत ॥ दृष्ट्वैवबिंबितंशंभुंचतुर्बाहुंत्रिलोचनम् ॥ १२ ॥ विस्मयंपरमंयाताःसर्वेमुनिहरीश्वराः ॥ शंभोर्वक्षःस्थितंरामंदृष्ट्वादीप्ताकृतिंशुभम् ॥१३॥ तूष्णींबभूवुर्यामार्द्धमथराममुदैक्षत ॥ स्वप्रश्नमनुसंधायप्राहसर्वंवदेतिच ॥१४॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अचलेयासदापूजाचलेवापियथेच्छया॥ लिंगसंपूजनंमुख्यमलाभेप्रतिमादिषु ॥ १५ ॥ अधिकारविशेषेणतत्रतत्रापिपूजनम् ॥ विगुणंसगुणंवापिसफलंलिंगपूजनम् ॥ १६ ॥ प्रतिमादिकृतापूजाविगुणात्तफलानहि ॥ अचलेवाचलेवापिपूजालिंगेप्रशस्यते ॥ १७ ॥ चलस्यपूजनंवक्ष्येस्थापनोद्वासनेतथा ॥ तेउभेनविजानातिकश्चिन्मुनिरपिक्वचित् ॥ १८॥ स्थापयंतिहृदब्जेवैगोपयंतियजंतिच ॥ उद्वासयंतिदेवेशंशंकरंयोगिनःसदा ॥ १९ ॥ क्रियाचातीवहोतॄणांवह्नौदेवंत्रियंबकम् ॥ पूजकानामशेषाणांशिवलिंगेमहेश्वरम् ॥ १२० ॥ लिंगस्यस्थापनंपूजाउद्वासनमथैवच ॥ धारणंशंकरस्यैवलिंगमेवमहेश्वरम् ॥ २१ ॥ सज्जिकंपरमोत्कृष्टस्वर्णंचैवविनिर्मितम् ॥ राजतैर्वादलैःकार्यंराजतैर्वैणवैस्तुयत् ॥२२ ॥ लतासूत्रैरथोवापिरचितंदारुणाथवा ॥ वस्त्रेणवाथरचितंमृदाविरचितंभवेत्॥२३॥ तत्रसंवेष्ट्यवस्त्रेणसुगंधेनसमन्विते ॥ धौतवस्त्रयुगेशुद्धेमृद्वासनसमन्विते ॥ २४ ॥ शीतोष्णरहितेपादचतुष्टयसमन्विते ॥ प्रावृतिच्छेदनोपेतेक्रिमिकीटविवर्जिते ॥ २५ ॥ धौतेनमृदुवस्त्रेणसर्वतोवेष्ट्यतंशिवम् ॥ विन्यस्यसज्जिकामध्येप्रावृत्यचपुनर्विभुम् ॥ २६ ॥ एषाहिसज्जिकारामदेवस्याग्रेतिकीर्तिता ॥ तस्यचस्थापनंपाठोरहस्येचमहेशितुः ॥ २७ ॥ अथवाभित्तिमूलेस्याद्देववेद्यामथापिवा ॥ सुरक्षितेतथादेशेरक्षकंचनियोजयेत् ॥ २८ ॥ प्राणादेरविनाभावंकुर्वीतनियमैःसह ॥ एतद्धिराजसंप्रोक्तंस्थापनंपरमात्मनः ॥ २९ ॥ सात्विकंस्वसमीपस्थंधारणंतामसंपुनः ॥ धारणंगात्रसंस्पर्शमशेषदेहगोपनम् ॥ ३० ॥ मस्तकेधारणंमुख्यंब्रह्मणाचतथाकृतम् ॥ विन्यस्यमुकुटस्यांतेधारणंशुभमुच्यते ॥ ३१ ॥ ललाटेधारणंशस्तंयथालक्ष्म्याधृतंशुभम् ॥ बाणेनचधृतंमूर्ध्निदक्षिणोरसिवापुनः ॥ ३२ ॥ कर्णेचहरकर्णेनमुनिनापरमर्षिणा ॥ विनिर्भिद्यतथागात्रंलोहस्थानंप्रकल्प्यच ॥ ३३ ॥ धारयंतितथालिंगंराक्षसाःकेचिदुत्तमाः ॥ अनिकेतनमर्त्यानामशक्तानांशिरोधृतिः ॥ ३४ ॥ अधमाधममाख्यातंनीवीबंधादिधारणम् ॥ तेषुतूच्छिष्ट

१ अथाविशत्–इ० पा० । २ अथवादेहगोपनम्–इ० पा० ।

संप्राप्तोमस्तकेधारणंभवेत् ॥ १३५ ॥ अथमाधमवृत्तीनांसदावैलिंगधारणम् ॥ पापिनामपिचाश्चर्ययमलोकेनविद्यते ॥ ३६ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥
चित्रगुप्तेनलिखितालललाटेपालिपिंडदा ॥ तयातुलिप्यानियतंनरकंकथमन्यथा ॥ १३७ ॥ करोतिपूजनंशंभोःपापंनाशयतेकथम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥
पार्पनाशयतेकृत्स्नमपिजन्मशतार्जितम् ॥ १३८ ॥ भर्त्सनात्सर्वपापानांस्मरणाच्चमहेशितुः ॥ भस्मेतिपदमाख्यातंतस्यधारणमुत्तमम् ॥ १३९ ॥ य
थाविधिललाटेवैवह्निवीर्यप्रधारणात् ॥ नाशयेल्लिखितांयामींपटस्थामिवहव्यभुक् ॥ १४० ॥ कर्णोपरिकृतंपापंनश्यत्यास्युकधारणे ॥ कंठेचधारणा
त्कंठभोगादिकृतपातकम् ॥ १४१ ॥ बाह्वोर्बाहुकृतंपापंवक्षसिमनसाकृतम् ॥ नाभ्यांशिश्नकृतंपापंपृष्ठेगुदकृतंतथा ॥ १४२ ॥ पार्श्वयोर्धारणाद्भाम
परस्त्र्यालिंगनादिजम् ॥ तद्वत्स्मधारणंशस्तंसर्ववैत्रिपुंड्रकम् ॥ १४३ ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानांत्रय्यग्नींनांचधारणम् ॥ गुप्त्यैलोकत्रयाणांचधारणंतेन
वैकृतम् ॥ ४४ ॥ धृतंपंचदशस्थानेशुद्धंभस्माभिमंत्रितम् ॥ कोष्ठयुग्मेबाहुयुग्मेकोष्ठोपरियुगेतथा ॥ ४५ ॥ धारणंसर्वदेहानांपूजायैधर्मसंमतम् ॥
भस्माशनाभस्मशय्याभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ४६ ॥ भस्मस्नानाःसदापापैर्मुच्यंतेनात्रसंशयः ॥ आदौत्राह्मणदीक्षायांत्रियायुपमितिस्मृतम् ॥ ४७ ॥
प्रसवेचमनुष्याणांभूतावेशेपिरक्षकम् ॥ सर्पादिविषहान्यर्थंसर्वेषांसाधनांत्विदम् ॥ ४८ ॥ अपिवाविष्णवोमर्त्यअथवापीतरोजनः ॥ भस्मस्नायीभस्म
युक्तःकर्मस्वधिकरोतिवै ॥ ४९ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ भस्ममाहात्म्यमादौमेभस्मायुष्यंहिकस्यवै ॥ कथंहिरक्षतेह्येतत्सर्वमेतद्वदस्वमे॥१५०॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनेहेतुस्त्रिविधस्यापिदेहिनः ॥ पापघ्नंशीतमुष्णंचस्पर्शाच्छिवपदप्रदम् ॥ ५१ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिचेतिहा
संपुरातनम् ॥ आसीद्वासिष्ठवंश्यस्तुधनंजयइतिद्विजः॥१५२॥ तस्यभार्याशतंचासीद्रूपलावण्यसंयुतम् ॥ तासामेकातुसुपुवेशामाकाकरुणंमुने॥१५३॥
भार्याणांसंख्ययारामसुताश्चासंस्तपस्विनः ॥ पित्राविभागस्तेषांचविषमःपरिकल्पितः ॥५४॥ भ्रातॄणांचतदाह्येववैरबंधोमहानभूत् ॥ नरांणामेकजातीनां
वैरंनियतमेवतु॥५५॥अथासौकरुणोगत्वाभवनाशिनिकातटे॥नानामुनिगणैःसार्द्धंनरसिंहदिदृक्षया॥५६॥नृसिंहदर्शनार्थंतुब्राह्मणेनतुकेनचित् ॥ उत्कृष्टफ
लितंवीरमानींतंरूपगंधवत् ॥ ५७ ॥ करुणस्तुतदादायव्यजिघ्रत्फलमुत्तमम् ॥ तत्रस्थितांद्विजगणाःशापेनतमयोजयन् ॥ ५८ ॥ मक्षिकाभवपापात्म
न्वर्षाणांशतमप्यतः ॥ शापावसानंभवितादधीचेनमहात्मना ॥ ५९ ॥ अथमक्षिकतांप्राप्तोभार्यामिदमभाषत ॥ मक्षिकात्वमहंप्राप्तोमांशुभेपालयस्व ॥१४०॥
भोः ॥ १६० ॥ इत्युक्त्वासतथाभूतोवभ्रामचततस्ततः ॥ अथैवंविधमाज्ञायज्ञातयःपापनिश्चयाः ॥ १६१ ॥ तद्वपेयत्रमास्थायतैलमध्येह्यपातयन् ॥

१ ज्ञातित्वे चैकनाशित्वे–इ० पा० ।

मृतंपतिमथादायदुःखितासाकृशोदरी ॥१६२॥ तदुःखशमनार्थायप्राहदेवीत्वरुंधती ॥ अमुंसंजीवयाम्यद्यभस्मनैवशुचिस्मिते ॥६३॥ अथाग्निहोत्रजंभ
स्मअरुंधत्यैन्यवेदयत् ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमृतजंतोतथाक्षिपत् ॥ ६४ ॥ मंदवायुंतथाचक्रेव्यजनेनशुचिस्मिता ॥ उद्तिष्ठत्ततोजंतुर्भस्मनोस्यप्रभाव
तः ॥१६५॥ ततोवर्षशतेपूर्णेज्ञातिरेकोह्यमारयत् ॥ मृतेभर्तरिसासाध्वीदुःखिताचशुचिस्मिता ॥१६६॥ दधीचंनामविप्रेंद्रंमहामहेश्वरंमुनिम् ॥जगामश
रणंसाध्वीप्राहविप्रस्तपोधनः ॥ ६७ ॥ त्रियायुषाविहीनंतुजमदग्नितपोनिधिम् ॥ भस्मैवजीवयामासकश्यपंचतथाविधम् ॥ ६८॥ देवानपितथाभूतान्मा
मप्येतादृशंपुरा ॥ तस्मात्तुभस्मनाजंतुंजीवयामितवानघे ॥ ६९ ॥ इत्येवमुक्त्वाभगवान्दधीचोमहेश्वरंवैशरणंजगाम ॥ भस्माभिमंत्र्याथकरेगृहीत्वासं
जीवयामासधर्मसुसाध्व्याः ॥ १७०॥ महेशस्यकरस्पर्शाद्विशापःकरुणोभवत् ॥ स्वरूपंचततोगत्वास्वमाश्रमपदंययौ ॥७१॥ दधीचमपिसासाध्वीगृहमा
नीयभोजने ॥ प्राथयामासविप्रर्षिंभुक्तवानथसद्विजः ॥ ७२ ॥ भुक्तवत्यथविप्रेंद्रेकोटिशिष्याःसमागताः ॥ अथदेवाःसमायातामस्मोद्धूलितविग्रहाः॥७३॥
नमस्कृत्यदधीचंतुपप्रच्छुःशैवकांक्षया ॥ देवाऊचुः ॥ अस्माकंतुपुराज्ञानंनष्टमासीन्महामते ॥ ७४ ॥ गौतमस्यतुभार्यावैदङ्गाकामातुरावयम् ॥
तथाचैर्धर्षितादेवीविवाहकृतमंगला ॥ ७५ ॥ तांवैकामयमानानांनष्टंज्ञानमभूत्तनः ॥ ततःसर्ववयंभूतागतादुर्वासससंमुनिम् ॥ ७६ ॥ सउवाचाधुनासर्वम
पनेष्यामिवोमलम् ॥ शतरुद्रियमंत्रेणमंत्रितंशंभुनास्वयम् ॥७७॥ ममापिदत्तंतेनैवब्रह्महत्यादिशांतये ॥इत्येवमुक्त्वादुर्वाससादत्तवान्भस्मचोत्तमम्॥७८॥
अथतद्वचनात्सर्ववयंविकृतचेतनाः ॥ शतरुद्रियमंत्रेणभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ ७९ ॥ निर्धूतपातकाःसर्वेसंवृत्तास्तत्क्षणेनहि ॥ आश्चर्यमेतज्जानीमोभस्म
सामर्थ्यमीदृशम् ॥ १८० ॥ दधीचउवाच ॥ शैवस्यभस्मनःशक्तिसंक्षेपेणवदामिवः ॥ विस्तरेणनशक्येतवकुंवर्षशतैरपि ॥ ८१ ॥ अत्रवःकीर्तयिष्या
मिपुरावृत्तंतुदेवयोः ॥ हरिश्शंकरयोःसर्वेब्रह्महत्यादिनाशनम्॥८२॥ पुराचैकार्णवेघोरेब्रह्मणःप्रलयेसति ॥ महाविष्णुस्तुभगवान्छेतेस्मप्रलयांभसि॥८३॥
तस्यपार्श्वद्वयंप्राप्यब्रह्मांडानांशतद्वयम् ॥ विंशतिःपादयोःपार्श्वेविंशतिर्मस्तकांतरे ॥ ८४ ॥ नासामौक्तिकभावेनब्रह्मांडमदधात्प्रभुः ॥ तन्नाभिमंडलेके
चिल्लोमशाद्यामुनीश्वराः ॥ ८५ ॥ तपस्तपंतःसुमहदीश्वरंपर्युपासते ॥ अथविष्णुर्महातेजाश्चितामापसिसृक्षया ॥ ८६ ॥ ध्यानयोगपरोभूत्वानकिंचित्पर्य
पश्यत ॥ अथदुःखेनमहतारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ ८७ ॥ एतस्मिन्नंतरेदीप्तिःकाचिल्लोकविलक्षणा ॥ दृष्ट्वाचहरिणाभीत्यालोचनेचनिमीलिते ॥८८॥ आ
गम्यमानोगोक्षीरसमतेजाःसगात्रवान् ॥ संभ्रंथ्यकोटिब्रह्मांडदामयुग्मंकरद्वये ॥ ८९ ॥ दधानमुरसाधामकोटिब्रह्मांडकल्पितम् ॥ ब्रह्मांडमेकंनिपतदुत्प

१ शिवकारणम्–इ०, शिवमंबिकाम्–इ० च पा० । २ न–इ० पा० ।

तच्चकरद्रये ॥ १९० ॥ सर्वाभरणसंयुक्तंतथाभूतंतमव्ययम् ॥ विष्णुस्तुद्यावचाद्दङ्गादर्शनायचतस्यवै ॥ ९१ ॥ ॥ विष्णुरुवाच ॥ ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेशाश्वताव्यय ॥ नजानेहंभवंतंभोस्त्वंचवेत्तिसनमोनमः ॥ ९२ ॥ जानामिनचतेभावंदुर्निरीक्ष्याचतेद्युतिः ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदामजालवि भूषितम् ॥ ९३ ॥ रत्नांगुलीयंसुभगंबाहुकोष्ठविभूषणम् ॥ तनुरक्तोत्तमाकीर्णदीप्तायतविलोचनम् ॥ ९४ ॥ बाणलोचनसंकाशंभाललोचनमव्य यम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥९५॥ स्निग्धाधोन्नतचारुवैगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंविभुंबालेंदुदर्शनम् ॥९६॥ विज्ञानर क्तवसनंवेदकल्पितभूषणम् ॥ शरणंत्वांप्रपन्नोस्मिचक्षुर्मेदीयतांविभो ॥ ९७ ॥ दीनांधकूपणाज्ञाननष्टस्यशरणंभव ॥ अथदिव्यंददौचक्षुःस्वात्मदर्शन शक्तिमत् ॥ ९८ ॥ अथदङ्गाहरिःशंभुंत्रिनेत्रंपुरतःस्थितम् ॥ कोभवानित्युवाचाथनजानेत्वांमहायशः ॥ ९९ ॥ प्रणामंकेवलंकर्तुशक्तोस्मिननहिवेदितुम् ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ तवज्ञानंप्रदास्यामिकुरुस्नानंचवारुणम् ॥ २०० ॥ भस्मस्नानंततःपश्चात्ततोज्ञानंवदाम्यहम् ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ मत्स्नानयोग्यंसलिलंनचातिष्ठतिकुत्रचित् ॥२०१॥ इत्युक्तोथनिषण्णस्तुव्रह्मांडासक्तविग्रहः ॥ ऊरुदघ्नजलेस्नातुंनयोग्यमभवद्धरेः ॥ २ ॥ शंभुर्जहासतस्ना नायजलमत्यधिकंत्वहो ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथदेवःशिवोविष्णुंभालाक्षेणव्यलोकयत् ॥ ३ ॥ विलीनसूक्ष्मावयवंवामाक्षेणव्यलोकयत् ॥ ततःसूक्ष्मतनुर्विष्णुःशीतदेहश्चशंभुना ॥ ४ ॥ उत्कश्चस्नाहिभोविष्णोह्रदएषविकल्पितः ॥ ततोह्रदेहरिःस्नातुंहरांकेकल्पितेतदा ॥ ५ ॥ प्रवेष्टुंनश क्नाकाथगंभीरेतदध्रदस्यतु ॥ हरिराहचनोपेथाह्रदस्यास्यप्रवेशने ॥ ६ ॥ मार्गोमेदीयतांदेवतमथोशंभुरब्रवीत् ॥ कोटियोजनगंभीरंजलमेतन्महत्पु रा ॥ ७ ॥ निविष्टस्त्वेवभवतऊरुदघ्नंजलंविभो ॥ इदानींतिष्ठतश्चापिनप्रवेशोह्रदेकथम् ॥ ८ ॥ अष्टांगुलप्रमाणोयमूरुस्तस्मिन्ह्रदेचमे ॥ पश्यामिप्रविश त्वंचपादस्पर्शंददामिते ॥ ९ ॥ वाक्यमेकंतुसोपानंवेदंमद्ग्राक्यनिस्मृतम् ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ शब्दारोहणसामर्थ्यंकस्यापीहनविद्यते ॥ २१० ॥ मूर्तस्यग्रहणंशक्यंग्रहणंवाकथंश्रुतेः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ पुंसःशक्तिर्नवस्तूनांधारणारोहणादिषु ॥ ११ ॥ गृहाणेमंमहावेदंजग्राहहरिरप्यथ ॥ नम्रकरश्चाशक्तेर्हिपतन्निवजनार्दनः ॥ १२ ॥ नचशक्त्यंमयाधर्तुमितिप्राहशिवंहरिः ॥ शिवःप्रहस्यनिपतीपात्यतीवमहाह्रदे ॥ १३ ॥ तत्सोपानमथा रुह्यस्नातुमर्हसिकेशव ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ वेदंसोपानभूतेहिऊरुदघ्नोपलब्धिनि ॥ १४ ॥ तत्रस्नात्वासविधिनाबहिरुत्तीर्यचोक्तवान् ॥ स्नातो स्मिकिमतःकार्यंशंभुराहहरिंततः ॥ १५ ॥ ध्यायसेत्तदयेकिंत्वंनचकिंचिद्वदस्वमे ॥ हरिर्नकिंचिदित्याहतमथोशंभुरुक्तवान् ॥ १६ ॥ भस्मस्नानेननसं

१ ददामिते–इ० पा० ।

शुद्धोवेत्स्यसेपरंशुभम् ॥ दीक्षितस्यहितच्छस्तंतद्रक्षांकरदाण्गहम् ॥ २१७ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ स्ववक्षःस्थितभस्मैकंनखेनादायशंक
रः ॥ प्रणवेनाभिमंत्र्याथगायत्र्याब्रह्ममूतया ॥ १८ ॥ अंगुलिभ्यामुपादायशिवःपंचाक्षरेणवै ॥ हरिमस्तकगात्रेषुसर्वेष्वपिसमाक्षिपत् ॥ १९ ॥
शांतदृष्ट्वानिरीक्ष्याथर्जावित्याहहरींहरः ॥ ध्यायस्वंकितेहृदयेसचध्यानपरोभवत् ॥ २२० ॥ अपश्यद्धृदयेदीपंदीर्घोकारमतिप्रभम् ॥ हरिराह
शिवंसाक्षादीपोदृष्टोमयेतिच ॥ २१ ॥ शिवःप्राहनतेज्ञानंपरिपक्वमथोहरे ॥ भस्मभक्षयतेज्ञानंसमग्रंसंभविष्यति ॥ २२ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥
भक्षयिष्येशुभंभस्मस्नातोहंभस्मनापुरा ॥ दृष्ट्वेश्वरंभक्तिगम्यंभस्माभक्षयदच्युतः ॥ २३ ॥ तत्राश्चर्यमतीवासीत्पक्वैवंसमद्युतिः ॥ वासुदेवः
शुद्धमुक्ताफलवर्णोभवत्क्षणात् ॥ २४ ॥ ततःप्रभृतिशुक्लोसौवासुदेवःप्रसन्नवान् ॥ पुनर्ध्यानपरोभूत्वादीपमध्येचपूरुषम् ॥ २५ ॥ शुद्धस्फ
टिकसंकाशंत्रिनेत्रंद्विभुजंशिवम् ॥ वरदंदक्षिणेहस्तेवामेचाभयदंविभुम् ॥ २६ ॥ पंचवर्षीयवपुषंशरच्चंद्रायुतद्युतिम् ॥ माणिक्यकुंडलंहेमदाम
जालविभूषितम् ॥ २७ ॥ रत्नांगुलीयसुभगंवाहुकोट्यसुभूषणम् ॥ तनुरक्तोष्ठमाकर्णदीर्घायतविलोचनम् ॥ २८ ॥ वाणलोचनसंकाशंभाललोचन
मव्ययम् ॥ कंदर्पकार्मुकभ्रांतिजनकभ्रुवमीश्वरम् ॥ २९ ॥ स्निग्धोन्नतसुचारुवैगनासमच्छकपोलकम् ॥ मंदस्मितंप्रसन्नास्यंबालेंदुदर्शनंविभुम् ॥२३०॥
विज्ञानरूपवसनंवेदकल्पितनूपुरम् ॥ वामांगुलीयमध्यस्थमणिप्रणवमव्ययम् ॥ ३१ ॥ दृष्ट्वानथतांविष्णुःकृतकृत्योऽभवत्तदा ॥ अथाहशंभुर्भो
विष्णोऽदिदृक्षुर्त्वयाकिमु ॥ ३२ ॥ हरिराहपुराहृष्टःपुरुषःशांतविग्रहः ॥ इत्युदीर्यमहाविष्णुःशिवपादेपपातह ॥ ३३ ॥ हरिरुवाच ॥ ॥ नशक्ति
भस्मनोजानेप्रभावंवाकुतस्तव ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुत्वामेवशरणंगतः ॥ ३४ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुमहाभागमनसायंत्वमिच्छसि ॥
शिववाचमथाकर्ण्यहरिर्वव्रेवरोत्तमम् ॥ ३५ ॥ ॥ हरिरुवाच ॥ त्वत्पादयुगलेशंभोभक्तिरस्तुसदामम ॥ अथदत्वावरंशंभुरिदमाहवचोहरिम् ॥ ३६ ॥
भस्मधारणसंपन्नोममभक्तोभविष्यसि ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इत्थमुक्तंमहाज्ञानंभस्मसंभवमादितः ॥ ३७ ॥ तस्माद्यूयंसुराःसर्वेधारयध्वंतदादरात् ॥
विस्मयोत्फुल्लनयनादेवाश्चासंस्तदस्त्विति ॥ ३८ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयात्यसौशांकरंपदम् ॥ २३९ ॥
इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरावचसंवादेभस्ममाहात्म्येपंचोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०५ ॥ छ ॥ शुचिरुवाच ॥ ॥ आयुष्यवर्द्धनंभस्मा
शनंदृष्टंमहामुने ॥ परलोकगतिंदातुंशक्तमेतंवदस्वमे ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अत्रतेकथयिष्यामिइतिहासंपुरातनम् ॥ चित्रगुप्तयमाभ्यां

१ करुणत्राह्मणपत्नीयम् ।

चयद्विरूप्यातंबभूवह ॥ २ ॥ मिथिलायांपुराकाश्चिच्छुनःपर्यटतेक्षुधा ॥ पुराजन्मशतात्पूर्वंब्राह्मणःपापनिश्चयः ॥ ३ ॥ पूर्वेवयसिवेदाब्यःशास्त्राढ्यश्चसु
बुद्धिमान् ॥ सस्नातुंजाह्नवीमंत्यवास्नानंकृत्वापितॄनपि ॥ ४ ॥ देवानृषीन्समभ्यर्च्ययोंप्रात्तलिकापुरम् ॥ प्रतिश्रयमथोचक्रेब्राह्मणस्यनिवेशने ॥ ५ ॥
तत्रैकाक्षत्रियसुतायौवनस्थाहतप्रिया ॥ भ्रष्टराज्याचषट्कोटिनिष्कद्रव्येणसंयुता ॥ ६ ॥ भुक्त्वाथशयितंविप्रंसर्ववयवसुंदरम् ॥ रात्रौचंद्रोदयेशुद्धे
ज्योत्स्नाहसितदिङ्मुखे ॥७॥ ब्राह्मणाभ्याशमागत्यतमुदीक्ष्येदमब्रवीत् ॥ कुतस्त्वमागतोविप्रकंवादेशंगमिष्यसि ॥८॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ अकाल
चर्यासर्वेषांशंकामुत्पादयेद्ध्रुवम् ॥ वयःस्थयोर्मिथोवादोरहस्येहास्यमंदिरे ॥९॥ ॥ क्षत्रियोवाच ॥ ॥ कथाप्रसंगेयात्रायांतीर्थेदेशादिविप्लुवे ॥ दुर्भिक्षेम्रा
यदहनेरहोवादोनदूषितः ॥ १० ॥ प्रतिश्रयस्तुमद्गेहेभवतैवपुराकृतः ॥ मद्गेहवासिनीचाहंनशंकात्विहकस्यचित् ॥ ११ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ तूष्णीं
भावोमयाकार्योंगच्छत्वंशैघ्रमग्रतः ॥ इत्युक्ताब्राह्मणेनासौमननसेदमचिंतयत् ॥ १२ ॥ अनेनसंगमोमह्यंयथाभूयात्तथाविधि ॥ रोदनंतुकरिष्या
मितथायास्यतिसांत्वितुम् ॥ १३ ॥ मांचसांत्वयितुंप्राप्तोमांसमुत्थापयिष्यति ॥ अहमुत्तिष्ठयानैवदोर्लताकंठसंगिनी ॥ १४ ॥ कुचयुग्मेनतद्वात्रं
रूपर्शयंतीविमूर्च्छिता ॥ गतभानांहिमांद्विज्ञानिषण्णःस्वयमेवसः ॥ १५ ॥ उत्संगेमामकंदेहंनिधास्यतिद्विजाग्रणीः ॥ अचेतनेक्वसनमपास्यरुदती
वच ॥ १६ ॥ सुस्निग्धंरोमरहितंपक्वाश्वत्थदलाकृति ॥ दर्शंयिष्यामितत्स्थानंकामगेहंसुगंधिच ॥ १७ ॥ मयैवविलुठंत्यांगेतस्यवस्त्रम
पास्यते ॥ विलुप्यमानसंतस्यकरिष्येस्ववशंद्विजम् ॥ १८ ॥ अदृष्टौयादृशंचित्तंदृष्टौनैतादृशंभवेत् ॥ दर्शनेयादृशंचित्तंसंलापेनैवतादृशम्
॥ १९ ॥संलापेयादृशंचित्तंहास्योक्तौनैवतादृशम् ॥ हास्योक्तौयादृशंचित्तंस्पर्शनेनैवतादृशम् ॥ २० ॥ स्पर्शनेयादृशंचित्तंयोनिदृष्टौनतादृ
शम् ॥ तद्दृष्टौयादृशंचित्तंयोनिस्पर्शेनतादृशम् ॥ २१ ॥ बाहुमूलकुचद्वंद्वस्वयोनिस्पर्शदर्शनात् ॥ कस्यनस्खलतेचेतेरेतःस्कंद्रंचनोभवेत्
॥ २२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ इतिसंचिंत्यमनसाक्षत्रियायागृहमभ्यगात् ॥ स्वगृहद्वारमासाद्यमंदंमंदंरुरोदवै ॥ २३ ॥ चिरंकालंचरुदि
तंब्राह्मणःकरुणानिधिः ॥ २४ ॥ स्त्रीबालवृद्धातुररोजयोगिनांविषाग्नितोयाद्रिनिपातनादिना ॥ दुःखस्यचैवोद्धरणंप्रशस्यतेकूपस्यदंतेननसमंवदं
ति ॥ २५ ॥ इत्थंविचार्यविप्रोसौशुचिर्भूतःप्रसन्नधीः ॥ तस्याःसमीपमगमत्तामुवाचततोद्विजः ॥ २६ ॥ अलंशोकेनमहताहहामुत्रविरोधिना ॥ ॥१४२॥
शरीरशोषणेह्येतच्चित्तविध्वंसनंतथा ॥ २७ ॥ त्यजशोकमिमंबालेनचार्थःशोचितेनवै ॥ शोकस्यकारणंकिंवायेनत्थंरुद्यतेत्वया ॥ २८ ॥ ॥ दधीच

१ मातल्किकापुरम्–इ० पा० । २ सस्नचात्मनः–इ० पा० । ३ लोलुप्य चित्तं तस्येत्थमात्माधीनं करोम्यहम्–इ० पा० । ४ खातेन–इ० पा० ।

उवाच ॥ ॥ एवमुक्ताद्विजेनाथनसाकिंचिदुवाचह ॥ मूर्च्छितेवापतद्भूमौतमदृष्ट्वेववीक्षते ॥ २९ ॥ तामथोत्थापयामासब्राह्मणःपरमार्थवित् ॥ उत्थि
तोत्थापितातेननिपपातपुनःपुनः ॥ ३० ॥ पतितांपतितांविप्रोनिषद्योत्थाप्यतांपुनः ॥ अंकमारोपयामासप्रममार्जविलोचने ॥ ३१ ॥ अथसामूर्च्छिते
वाशुवसनंपरिमुच्यतम् ॥ दर्शयंतीस्तनौगुह्यंबाहुमूलेविलोचने ॥ ३२ ॥ आलंब्यकंठेबाहुभ्यांस्तनाभ्यामस्पृशद्द्विजम् ॥ चंद्रातपश्चविशदोमंदमारुत
संभवः ॥ ३३ ॥ अथचिंतापरोविप्रोनैवकार्यमिदंमम ॥ पितुर्वामातुरुचितंपत्युर्वाथगुरोस्तथा ॥ ३४ ॥ असंबुद्धस्यमेसर्वंविपरीतंविभातिवै ॥ अथका
मःसमायातोरहस्येस्थितयोस्तयोः ॥ ३५ ॥ विव्याधनिशितैर्बाणैर्द्विजंकामोदुरात्मवान् ॥ स्मरबाणातुरोविप्रश्चिंतयामासकामुकः ॥ ३६ ॥ इयंसुचारु
सर्वांगीकामिनीवप्रदृश्यते ॥ नोचेद्योनिमुखेह्यस्याःकथंरोमांचसंभवः ॥ ३७ ॥ तदेतस्याःकुचस्पर्शात्सर्वंव्यक्तंभविष्यति ॥ इतिसंचिंत्यमनसाकुचौयो
निंद्विजोऽस्पृशत् ॥ ३८ ॥ सापिमूर्च्छितरूपेवमंदस्मितमुखाभवत् ॥ आलिलिंगद्विजंगाढमाननंचचुचुंबह ॥ ३९ ॥ तयोरथसमायोगोवर्षाणांशतमप्य
भूत् ॥ गतेवर्षशतेपश्चादेकस्मिन्दिवसेद्विजः ॥ ४० ॥ स्नातुंययौनदींप्रातःसापिविप्रप्रसंगतः ॥ स्नानंतत्रतथाचक्रेपुराणंश्रुतवानथ ॥ ४१ ॥ कौर्मंसमस्त
पापानांनाशनंशिवभक्तिदम् ॥ इदंचपद्यंशुश्रावपुराणज्ञेनभाषितम् ॥ ४२ ॥ ब्रह्महामद्यपःस्तेनस्तथैवगुरुतल्पगः ॥ कौर्मंपुराणंश्रुत्वैवमुच्यतेपातकात्त
तः ॥ ४३ ॥ श्रुत्वैतद्वचनंविप्रःपौराणिकमभाषत ॥ मयाकृतानांपापानांनचसंख्यास्तिकाचन ॥ ४४ ॥ अशेषपापसंदोहनाशनंतदिहोच्यताम् ॥
॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ आराधयस्वदेवेशंशंकरंत्रिदशेश्वरम् ॥ ४५ ॥ तस्यसंपूजनाद्विप्रसर्वंपापंविनश्यति ॥ पापमेवतमःप्रोक्तंज्ञानदीपेननश्य
ति ॥ ४६ ॥ अथवापूजयाविप्रसमस्ताघविनाशनम् ॥ ज्ञानपूजाविहीनानांनरकेपतनंध्रुवम् ॥ ४७ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथद्विजोह्यभिगतः
शिवालयमनुत्तमम् ॥ द्रोणपुष्पसहस्रेणपूजयामासशंकरम् ॥ ४८ ॥ गृहंजगामचततोभोजनंकृतवानथ ॥ विहायक्षत्रियांविप्रोजगामेष्टांभुवं
ततः ॥ ४९ ॥ हविष्यमन्नमादायभुक्त्यशक्तेःशिवालयम् ॥ गत्वादीपस्थिताज्येनभोजनंकृतवान्बहिः ॥ ५० ॥ अथमृत्युवशंप्राप्तोयमलोकंजगामवै ॥
॥ यमउवाच॥ ॥ त्वयाकृतानांपापानांकेषांचिन्नाशनंपुरा ॥ ५१ ॥ त्वयैकदिवसेपूजाशंकरस्ययतःकृता ॥ तवपापसहस्रंचप्रणष्टंभवतोद्विज ॥ ५२ ॥
स्थितानामपिपापानांफलंनरकपातनम् ॥ वर्षकोटिद्वयंविप्रश्वानजन्मशतंपुनः ॥ ५३ ॥ शिवदीपाज्यहरणात्फलंनरकसेवनम् ॥ नरकेचस्थितिस्त
स्यशतवर्षंसुभीषणम् ॥ ५४ ॥ कुंभीपाकेचकाष्ठत्वंभस्मभूत्वापुनःपुनः ॥ वर्षाणांदशकंत्वेवंकृमिभुक्तिःपरंदश ॥ ५५ ॥ पुनश्चदीपवर्तित्वंव

१ उत्थापितापितेनासौ–इ०पा० । २ ध्रुवंनापांसुनिर्गमः–इ० पा० ।

र्षाणांचतथादश ॥ श्लेष्मामेध्यपुरीषेषुमूत्ररेतोद्रवेषुच ॥ ५६ ॥ उन्मज्ज्यचनिमज्ज्याथश्लेष्मविण्मलभोजनम् ॥ ततोनरकशेषेणश्वाननजन्मशतं परम् ॥ ५७ ॥ यमवाक्यमितिश्रुत्वाब्राह्मणोनिपपातच ॥ अथतस्यप्रियाभार्योपतिचिंतापराभवत् ॥ ५८ ॥ एतस्मिन्नंतरेतस्याःसमीपंना रदोभ्यगात् ॥ नारदस्यपपातासौपादयोरतिदुःखिता ॥ ५९ ॥ तामुत्थाप्यमुनिःशुद्धांगतायुषमभाषत ॥ अयिसुग्धेविशालाक्षिभर्तारंगंतुमर्हसि ॥ ६० ॥ भर्तातेहिविशालाक्षिमृतोबंधुविवर्जितः ॥ नरोदितव्यंतेभद्रेज्वलनंप्रविशस्वभोः ॥ ६१ ॥ ब्राह्मण्युवाच ॥ अशक्तयंयदिवाशक्तयंमयागं तुंमुनेवद ॥ अग्निप्रवेशकालोवैव्यतीतोनभवेद्यथा ॥ ६२ ॥ नारदउवाच ॥ योजनानांशतंत्वेकमितःस्थानात्पुरंहितत् ॥ श्रोदाहःकिलविप्रस्यभविता गंतुमर्हसि ॥ ६३ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ दूरस्थितंकायनाथंगंतुमर्हामिहेमुने ॥ तद्वचस्तुसमाकर्ण्यनारदस्तामभाषत ॥६४॥ विपंचीनालसंस्थात्वंभव गच्छाम्यहंक्षणात् ॥ इत्युदीर्यतदागत्वात्वरांचक्रेगतंचतत् ॥६५॥ देशंनष्टद्विजस्थानंतामुवाचाव्ययांमुनिः ॥ रोदनेनेहकर्तव्यंयदितन्नाग्निमेष्यसि॥६६॥ पापंयदिकृतंभद्रेपररुषसेवनम् ॥ एतद्विशुद्धयेपुत्रिप्रायश्चित्तंसमाचर ॥ ६७ ॥ तवोपपातकत्रातनाशोवह्निप्रवेशनात् ॥ नान्यत्पश्यामिनारीणांसर्व पापोपशांतये ॥६८॥ अग्निप्रवेशंसुकृत्वैकंप्रायश्चित्तंजगत्रये ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अथनारदवाक्येनसंदितासावचोब्रवीत् ॥६९॥ अग्निप्रवेशेनारीणां किंकर्तव्यंमहामुने ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ स्नानंमंगलसंस्कारोभूषणांजनधारणम् ॥७०॥ गंधपुष्पंतथाधूपंहरिद्राक्षतधारणम् ॥ मंगलंचतथासूत्रंपादा लक्तकमेवच ॥ ७१ ॥ शक्तयादानंप्रियोक्तिश्चप्रसन्नास्यत्वमेवच ॥ नानामंगलवाद्यानांश्रवणंगीतकस्यच ॥ ७२ ॥ व्यभिचारकृतेपापेतत्पापस्यप्रशां तये ॥ अतीतंपातकंस्पृष्ट्वाप्रायश्चित्ततदीरितम् ॥ ७३ ॥ कुर्यादथस्वकांभूषांविप्रायप्रतिपादयेत् ॥ भूषाभावेस्वकीयेनप्रायश्चित्तंतुकारयेत् ॥ ७४ ॥ नान्यथातस्यपापस्यनाशनंवेतिकुत्रचित् ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ ॥ सर्वमेतत्करिष्यामिहरिद्रामेनविद्यते ॥७५॥ भूषणंकिमुतब्रह्मन्सर्वमेतत्प्रदीयताम् ॥ नारदउवाच ॥ नह्यस्तिकिंचित्तसौभाग्यद्रव्यमन्यत्त्वयेपेक्षया ॥७६॥ ॥दधीचउवाच ॥ ॥ अथक्षणेनाभ्यगमत्कैलासंशिवमंदिरम्॥गिरिजामथदृष्ट्वासौप्रणिप त्येदमब्रवीत् ॥ ७७ ॥ हरिद्रादीयतांमातर्भूषणानिचसुव्रतम् ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ विधवायैमयाकिंचिद्भूषणंदीयतांकथम् ॥ ७८ ॥ मयादत्तेहित स्मित्वैवैधव्यंनोपपद्यते ॥ नारदउवाच ॥ मातर्नविधवायावद्धवांगंवर्ततेस्त्रियः ॥ ७९ ॥ आदाहात्सुतकंनास्तितिष्ठेत्सौभाग्यमुत्तमम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ नचान्यदेहोमद्भूषांहरिद्रांधर्तुमर्हति ॥ ८० ॥ भूषणादौमयादत्तेचिरंजीवितमिष्यते ॥ दीयतेहिजयंत्यैवसर्वमेतत्त्वयोदितम् ॥ ८१ ॥ जयंतींसजगामाथत यादत्तमथाहरत् ॥ स्नपंत्याअव्ययायास्तुहरिद्रांदत्तवान्मुनिः ॥ ८२ ॥ ततःसमुक्ष्मवसनभूषणानिमुनिर्ददौ ॥ आहचैनांतवांतेधृक्करोतिनियुंक्ष्व

तम् ॥ ८३ ॥ अव्ययोवाच ॥ त्वयैवमेसमस्तानांक्रियाणांकारणंमुने ॥ पितासिसर्वंकुर्वद्यनमस्तेमुनिसत्तम ॥ ८४ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥अथतंब्राह्मणंद
ग्ध्वानारदस्तामुवाचह॥अव्ययेगच्छदहनंप्रविशत्वंयदीच्छसि॥८५॥अथसाभूषितासाध्वीत्रिःप्रदक्षिणपूर्वकम्॥नारदंतुनमस्कृत्यगौरांगीमर्पयन्मनः ८६॥
सुसूक्ष्मंमंगलंसूत्रंहरिद्रामक्षतांस्तथा ॥ कुसुमानिचवासांसिकस्तूरीचंदनंतथा ॥८७॥ सौवर्णकंकतिकांचफलानिविविधानिच ॥ स्वदक्षिणादिवस्त्रांतंस्पर्श
यित्वापृथक्पृथक् ॥८८॥ पार्वतीप्रीतिकामासापुरंध्रीभ्योऽखिलंददौ॥ज्वालामालाभिराकाशंदहंतमिवचानलम् ॥८९॥ त्रिःप्रदक्षिणमागत्यस्थित्वाग्नेःपुर
तःसती ॥ इदंप्राहतदावाक्यंप्रांजलिः प्रहसन्मुखी॥९०॥ ॥अव्ययोवाच ॥ ॥ इंद्रादयोदिशांपालामातर्मेदिनिभास्कर॥धर्मादयःसुराःसर्वेशृणुध्वंममभाषि
तम् ॥ ९१ ॥ पाणिपीडनमारभ्यचैतदंतमहर्निशम् ॥ वाङ्मनःकर्मभिर्भर्तासेवितोयदिभक्तितः ॥ ९२ ॥ व्यभिचारोयथानस्यादवस्थात्रितयेमम ॥
तेनसत्येनमेपत्यासार्द्धंयानंप्रयच्छत ॥ ९३ ॥ इत्युक्त्वाथस्वहस्ताग्रपुष्पकंद्रुतमाक्षिपत् ॥ प्रविष्टाज्वलनंदीप्तमथापश्यद्विमानकम् ॥ ९४ ॥ सूर्येण
सममुत्कृष्टमप्सरोगीतशोभितम् ॥ आरुरोहविमानंसाभर्त्रासाकंदिवंययौ ॥ ९५ ॥ यमःप्राहाथसंपूज्यवनितांतांपतिव्रताम् ॥ अक्षयःस्वर्गएवेहनच
पापंतवास्तिवै ॥ ९६ ॥ कोटिद्वयसमास्तत्रनरकेहंतपातकम् ॥ मृष्टमेवनसंदेहःकिंतुपातकमेवच ॥ ९७ ॥ एकंशिवस्यदीपाज्यभक्षणेनसमर्जितम् ॥
नवापिनरकेपातःश्वानजन्मशतंभवेत् ॥ ९८ ॥ ॥ अव्ययोवाच ॥ अग्निप्रवेशशुद्धानांपुनश्चनरकःकथम् ॥ अग्निप्रवेशात्सर्वेषांपापानांनाशनं
भवेत् ॥ ९९ ॥ ॥ यमउवाच ॥ शिवद्रव्यापहारस्यपातकंनैवनश्यति ॥ इत्थमाहपुराशंभुरन्येषांनाशनंभवेत् ॥ १०० ॥ अथसश्वानतामा
प्यशताब्दंस्यात्ततःपरम् ॥ दधीचमंदिरंप्राप्तोमृत्योरास्यगतोहिसः ॥ १०१ ॥ तस्यभित्तिसमीपेतुभस्मास्तेह्यभिमंत्रितम् ॥ भस्मनिश्वापपाताथ
ममारचगतोयमम् ॥ १०२ ॥ यमःसंपूज्यावनतोभवान्पुण्यतमोमुनिः ॥ मद्गेहेभवतःस्थानंनयोग्यंगम्यतांबहिः ॥ १०३ ॥ अथगत्वाबहिस्तस्थौसा
रमेयोयमोदितः ॥ संतापावस्थितंतंचनारदोदृष्टवानमुम् ॥ १०४ ॥ पप्रच्छचकिमर्थंत्वमिहतिष्ठसिदीप्तिमान् ॥ शिवभस्मस्थितमृतंशैवंजानेमहा
मते ॥ १०५ ॥ शैवानांपापिनांचापिसाहसेनतनुत्यजाम् ॥ यमलोकोनचास्तीतिशिवाज्ञाशिवनोदिता ॥ १०६ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ इत्थमाभा
ष्यतंश्वानंकैलासमगमन्मुनिः ॥ दंडवत्प्रणिपत्येशंव्यज्ञापयदथोहरम् ॥ १०७ ॥ देवकश्चिद्यमपुराद्बहिरास्तेसकुक्कुरः ॥ भस्मन्येवमृतस्तद्वद्भवलोकं
सचार्हति ॥ १०८ ॥ अथमुख्यगणाविष्टोवीरभद्रःशिवेरितः ॥ आनयामासतंश्वानंदिव्यरूपधरंतदा ॥ १०९ ॥ महेशपादप्रणतंदेवायाथव्यजि

१ पुष्पकंदुकमाक्षिपत्—इ० पा० । २ न भार्जितम्—इ० पा० ।

ज्ञपत् ॥ आहमाहेश्वरोदेवंगणमेनंकुरुष्वमे ॥११०॥ तथेतिचशिवःप्राहगणःश्वानमुखोभवत् ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ ॥ अतुल्यंभस्ममाहात्म्यंमयोक्तंतेशु
चिस्मिते ॥ १११ ॥ इतःपरंहिकिंभूयःश्रोतुमिच्छासिसुव्रते ॥ ११२ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवराघवसंवादेविभूतिमाहात्म्येषडुत्तरशत
तमोऽध्यायः ॥१०६॥ ॥शुचिस्मितोवाच॥ ॥ कश्यपंनमदग्निंचदेवानांचपुराकथम् ॥ ररक्षभस्मतद्ब्रह्मन्समाचक्ष्वमुनेमम ॥ १ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥
कश्यपादियुतादेवाःपूर्वमभ्यागमन्गिरिम् ॥ शौकरंनामविख्यातंगिरिमध्येसुशोभनम् ॥ २ ॥ नानाविहंगसंकीर्णंनानामुनिगणाश्रयम् ॥ वासुदेवाश्रयं
रम्यमप्सरोगणसेवितम् ॥ ३ ॥ विचित्रवृक्षसंवीतंसर्वर्तुकुसुमोज्ज्वलम् ॥ तथाविधंप्रविश्यैतेगिरिंवयमथापरे ॥ ४ ॥ स्तुवंतःकेशवं
तत्रगताःस्मगिरिशेश्वरम् ॥ दृष्ट्वातत्रमहाज्वालांप्रविष्टाश्चवयंचताम् ॥ ५ ॥ मामेकंतुतिरस्कृत्यह्यदहद्देवतामुनीन् ॥ मांददाहततःपश्चाद्भस्मी
भूतावयंशुभे ॥ ६ ॥ अस्मानेतादृशान्दृष्ट्वावीरभद्रः प्रतापवान् ॥ केनापिकारणेनासौगतवान्पर्वतंचतम् ॥ ७ ॥ भस्मोद्धूलितसर्वांगोमस्तकस्थ
शिवःशुचिः ॥ एकाकीनिःस्पृहःशांतोहाहाशब्दमथाशृणोत् ॥ ८ ॥ अथचिंतापरश्चासीन्म्रियमाणशवध्वनिः ॥ शवानामिवगंधश्चदृश्यतेतन्नि
रीक्षणे ॥ ९ ॥ इतिनिश्चित्यमनसाजगामाग्निमतिप्रभम् ॥ सवह्निर्वीरभद्रंचदग्धुमारब्धवानथ ॥ १० ॥ तृणाग्निरिवशांतोऽभूदासाद्यसलिलंयथा ॥
ततोपरांमहाज्वालांवीरभद्रस्तुदृष्टवान् ॥ ११ ॥ खंगच्छंतींमहाकालोज्वालांनिपतितामपि ॥ मनसाचिंतयच्चापिवीरभद्रःप्रतापवान् ॥ १२ ॥ ॥ सर्वे
षांनाशिनीज्वालाप्राणिनांशतकोटिशः ॥ तत्सर्वंरक्षणार्थंहिपिपासुश्चाप्यहंत्विमाम् ॥ १३ ॥ प्राश्नामिमहतींज्वालांसलिलंतृषितोयथा ॥ एतस्मिन्नं
तरेवीरंवागाहचाशरीरिणी ॥ १४ ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ वीरमासाहसंकार्षीः क्वतृषाक्वाशुशुक्षणिः ॥ तृषितानांजलेनार्थोविपरीतोवनाग्निना॥१५॥
निकामंयोजनशिराःप्रणष्टोराक्षसेश्वरः ॥ शतयोजनवक्त्रश्चशतबाहुस्तथापरः ॥ १६ ॥ अगस्त्यश्चमहाभागोनिःशेषंपीतसागरः ॥ एतानन्यानसं
ख्याताञ्ज्वालेयंतानमारयत् ॥ १७ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ भीषिकेयंमहाज्वालात्वदुक्तानहिजायते ॥ सरस्वतिभवत्यांचममरोपश्चजाय
ते ॥ १८ ॥ सर्वदेवार्चितपदंवीरभद्रमवेहिमाम् ॥ ॥ भारत्युवाच ॥ ॥ मयोक्तंहितभावेनन्द्वेषान्नान्यतोमुने ॥ १९ ॥ कोपमुत्सृजवीरत्वमात्म
नोहितमाचर ॥ इत्युक्त्वांतर्दधेदेवीभारतीवीरभीतितः ॥ २० ॥ अथवीरोमहाज्वालामपासील्लीलयैवतु ॥ क्षणेनमहतीज्वालाशतयोजनविस्तृता॥ २१ ॥
एकेनवीरभद्रेणपीतापरमदुःसहा ॥ अथचेंद्रमुखानांचमुनीनांभस्मराशयः ॥ २२ ॥ दृष्ट्वावैवीरभद्रेणआहूताश्चमहात्मना ॥ नचाब्रुवन्प्रतिवचोमृता

१ शौकटम्–इ० पा० ।

मुनिदिवौकसः ॥ २३ ॥ वीरभद्रस्तुविज्ञायनाशंमुनिदिवौकसाम् ॥ दध्यावमून्कथंसर्वाञ्जीवयाम्यद्यकोविदः ॥ २४ ॥ ध्यानेनदृष्टवांश्चापिजीवितंभस्मदेहिनाम् ॥ अथाचम्यमृतानांतुभस्मान्यथचभस्मना ॥ २५ ॥ मृत्युंजयेनमंत्रेणमंत्रितेनह्यमंत्रयत् ॥ अथोत्थितामुनिवराःस्वंस्वंरूपमुपाश्रिताः ॥ २६ ॥ अथतेगतवंतश्चगिरिपार्श्वंमहाप्रभम् ॥ तत्रापिभक्षिताःसर्वेसर्पेणातिशरीरिणा ॥ २७ ॥ अथवीरोमहासर्पसमीपमगमत्प्रभुः ॥ वीरमागतमालोक्यभुजगोयोद्धुमारभत् ॥ २८ ॥ युयुधेवर्षमेकंतुनानारूपधरः फणी ॥ अथवीरःप्रगृह्यौष्ठयुगंकरयुगेनच ॥ २९ ॥ द्विधाचक्रेसमस्तांगंदेवांस्तत्रगतायुषः ॥ दृष्ट्वाथभस्मनैवैताञ्जीवयामासशंकरः ॥ ३० ॥ अथदेवाःसमुनयोवीरभद्रंप्रणम्यतु ॥ गतवंतोयथामार्गंददृशूरक्षआगतम् ॥ ३१ ॥ पंचमेढ्रंमहाकायंदोर्भिश्चदशभिर्युतम् ॥ पंचपादसमोपेतंशिरोभिर्युतमष्टभिः ॥ ३२ ॥ कांक्षमाणंमहाहारंयुध्यमानोहिवालिना ॥ महावराहवपुषोवासुदेवस्ययद्बलम् ॥ ३३ ॥ तादृशंद्विगुणीभूतंकपौवालिनिनिश्चितम् ॥ तादृशंवानरश्रेष्ठंससुग्रीवंसराक्षसः ॥ ३४ ॥ मुष्टियुद्धेपंचपादैःसहसाहत्यवालिनम् ॥ सुग्रीवंचकराभ्यांसहंतुमेवप्रचक्रमे ॥ ३५ ॥ आस्येनिक्षिप्यसुग्रीवमग्रसत्कवलंयथा ॥ वालिसुग्रीवग्रसनंदृष्ट्वाचिंतामवापह ॥ ३६ ॥ कथमेनंहनिष्यामिरक्षयिष्येकथंकपिम् ॥ एवंहिचिंतयानंतंवानरंराक्षसेश्वरः ॥ ३७ ॥ अग्रसीदेकयत्नेनतथाभूतंचराक्षसम् ॥ दृष्ट्वादेवर्षयःसर्वेपलायनपरास्तथा ॥ ३८ ॥ पलायमानांस्तान्दृष्ट्वापंचमेढ्रःसराक्षसः ॥ हस्तैःसमस्तैस्तान्सर्वानादायाभक्षयत्तदा ॥ ३९ ॥ वीरभद्रस्ततोदृष्ट्वावानरर्षिसुरादनम् ॥ पंचाशद्योजनशिलांकरेणादायतंरुषा ॥ ४० ॥ निजघानशिरोमध्येमध्यमंपतितंशिरः ॥ ततआदायशैलस्यशृंगंतच्छतयोजनम् ॥ ४१ ॥ स्थापयित्वादृढतरंराक्षसेंद्रंतथाहरत् ॥ राक्षसोऽथबभाषेतंवीरभद्रंत्रिलोचनम् ॥ ४२ ॥ ममबाहुबलंपश्यवीक्षितंतद्बलंमया ॥ असिद्वयंतैलधौतंपंचाशद्योजनोन्नतम् ॥४३॥एकयोजनविस्तारंसुदृढंलक्षणान्वितम् ॥ एकंगृहाणाभिमतंवशिष्टंतन्ममप्रियम् ॥ ४४॥ वीरभद्रस्तथेत्युक्त्वागृहीत्वासिंमहाबलः॥ करेणाचालयत्तीक्ष्णंक्ष्वेलींचक्रेततःक्रुधा ॥४५ ॥ गृहीतासिस्तथाक्ष्वेलींचक्रेराक्षसपुंगवः॥ वीरभद्रंसमभ्येत्यकंठंप्रतिसमर्पयत् ॥४६॥ तद्गात्रंभिन्नमभवच्छोणितंनिर्गतंबहु ॥ राक्षसस्त्वेकहस्तेनपपौतच्छोणितंततः ॥ ४७ ॥ वीरभद्रःकंठदेशेराक्षसंप्राहरद्रुषा ॥ शिरोद्वयंतथाच्छिन्नंपतमानंततोऽग्रहीत् ॥ ४८ ॥ न्यभक्षयदमेयात्मासिंहनादंचकारह ॥ तेननादेनमहताक्षुब्धमासीज्जगत्त्रयम् ॥ ४९ ॥ अन्योन्यमसिघातेनभिन्नगात्रौविकस्वरौ ॥ किंशुकाविवदृश्येतेपुष्पितौरुधिरोक्षितौ ॥ ५० ॥ वर्षमेकंतुसंयुध्यसासीदेवासुरौतदा ॥ अतःपरंवर्षमेकंगदायुद्धमभूत्तयोः ॥ ५१ ॥

१ अंबिकोदितः—इ०, अंगकोटितः—इ० च पा० । २ वारिणा—इ० पा० ।

असिपुत्रिकयापश्चाद्वर्षमेकमभूद्रणः ॥ पुनर्गृहीत्वासियुगंयुयुधातेपरस्परम् ॥ ५२ ॥ शंखुवाणोमहाखड्गंदंडूराकारोगणेश्वरः ॥ सरोषरक्तनयनश्चाल यित्वासिमग्रतः ॥ ५३ ॥ तस्यकंठवर्ननसर्वंचिच्छेदकदलींयथा ॥ शिरांसिसर्वाण्यादायवभक्षभगनेत्रहा ॥ ५४ ॥ तस्यगात्रंकररुहैर्विदार्याहृत्यदेव ताः ॥ कपींद्रोचतथाचान्याअद्राक्षीत्परमेश्वरीम् ॥ ५५ ॥ एतद्युद्धंमहाघोरंनारदोवीक्ष्यचाभ्यगात् ॥ ब्रह्मणेवासुदेवायशंकरायव्यजिज्ञपत् ॥ ५६ ॥ मुनयोरक्षितादेवावालिसुग्रीववानरौ ॥ एतौसंजीवयामासब्रह्मविष्णुशिवात्मकः ॥ ५७ ॥ रक्षसेशंसुनादत्तोवरःपरमदारुणः ॥ हिरण्यकशिपोराज्येबल वानेकराक्षसः ॥ ५८ ॥ देवैःसार्द्धंतुयुयुधेषर्षांणांशतमद्भुतम् ॥ पलायिताश्चबहुधामृताश्चशतशोसुराः ॥ ५९ ॥ शुक्रेणरक्षितःसोथगुरुणाचिंतय त्त्विदम् ॥ मृतोऽस्मिशतशःशुक्रजीवितोऽस्मित्वयैवहि ॥ ६० ॥ अमृत्यवेत्वमेतस्मादुदरस्थमृतायच ॥ अन्यथामरणंमह्यंभविष्यतिनसंश यः ॥ ६१ ॥ गुरोयमेनसार्कमेयुद्धमासीत्सुदारुणम् ॥ मयासौग्रसितोयुद्धेयमराजःप्रतापवान् ॥ ६२ ॥ ममोदरंप्रविश्यासौविभेदचननादच ॥ अहं मृतस्तदाचासंत्वयासंजीवितःपुनः ॥६३॥ तस्मादुदरसंस्थानांमरणायतपेतपः ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोयथावत्त्वंसमाचर ॥ ६४ ॥ स्यर्मतपंचकंतीर्थंतत्रत्वंतपुमर्हसि ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ ॥ तपेमहत्तपोघोरंयन्नचीर्णंसुरासुरैः ॥ ६५ ॥ गुरुफ्रदेशेपादान्तेत्वयःपाशैःप्रबध्यच ॥ अयःस्तंभयुगंकृत्वाअयःपट्टिकयान्वितम् ॥ ६६ ॥ पट्टिकायांपादबंधंकृत्वाधःशीर्षतांतथा ॥ विवृतास्यंतथाकल्पंकृत्वाधोमुखमुच्चकैः ॥ ६७ ॥ स्तंभोत्तरेणज्वालायांचक्रिकायामितस्ततः ॥ अधःशिरास्तथातिष्ठन्नुन्मील्यैवविलोचने ॥ ६८ ॥ एवंतपश्चरिष्यामिवरदःकोपिप्रेमभवेत् ॥ ब्रह्मावावरदः सोस्तुशंकरोविष्णुरेवच ॥६९॥ वरदेनतुमेभाव्यंयोवाकोवावरप्रदः ॥ इत्थमाभाष्यमुनिनागुरुणाभार्गवेणसः ॥७०॥ तथातपस्तषण्मासंपुनरन्यच्चकारह ॥ नखाभ्यांस्वशिरश्छित्त्वाजुहावाग्नौसमंत्रकम् ॥७१॥ नमोभद्रायभंत्रेणचत्वारिचशिरांसिसः ॥ पंचमंतुशिरोहातुंयतमानेचराक्षसे ॥ ७२ ॥ वह्निरुष्यात्स मुत्तस्थौभगवानंबिकापतिः ॥ शुद्धस्फटीकसंकाशोबालचन्द्रविभूषणः ॥७३॥ अधःशिरस्कंतद्रक्षइदमाहमहेश्वरः ॥ मासाहसंकुथारक्षोवरदोऽस्मिवरंवृणु ॥७४॥ ॥ राक्षसउवाच॥ ॥ बहूनांचवराणांत्वंदातानूनंमहेश्वरः ॥ हतशीर्षसमुत्पत्तिग्रस्तजीवमृतिंतथा ॥७५॥ वराहवपुषोविष्णोरस्तुशक्तिश्चतुर्गु णा॥मयितेनहिरोषःस्यात्संनिधिस्तुसदामम ॥७६॥ त्वज्जटोत्पाटनेनैकःपुरुषःसंभविष्यति ॥ तेनैवमरणंनान्यैरिदमस्तुवृतंमम ॥७७॥ भविष्यत्येवमे वैतदित्युक्त्वांतर्हितोहरः॥ एवंलब्धवरःपापीराक्षसोनिहतस्त्वया॥७८॥अथालिंग्यहरिर्वीरंशंकरश्चपितामहः॥यथागतमथोजग्मुरथदेवादियोपितः॥७९॥

१ भालचंद्राविभूषणः—इ० पा० ।

निपत्यदंडवद्भूमौवीरभद्रमथाब्रुवन् ॥ नमस्तेदेवदेवेशनमस्तेकरुणाकर ॥ ८० ॥ नमस्तेशाश्वतानंतनमस्तेवरदोभव ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥
भस्मनाजीवयिष्यामिसुरान्समुनिवानरान् ॥८१॥ भवतीभिःप्रतोष्टव्यंशोकःकार्योनचाधुना ॥ इत्युक्त्वावीरभद्रस्तुभस्मनाजीवयत्सतान् ॥८२॥ उत्थि
तामुनिदेवाश्चवानरौचोत्थितौततः ॥ इदमूचुर्वचोहृष्टाःशिरःस्थांजलयोनमन् ॥८३॥ त्वयात्रजीवितास्तातपितात्वंधर्मतोहिनः ॥ अस्माकंशरणंनित्यंभ
वशंकरसंभव ॥ ८४ ॥ शिशूनांदुष्टचरितंदृष्ट्वाशिक्षेस्तथाचतान् ॥ रक्षेःपरकृतावाधाव्याधिभ्यश्चयथोरसान् ॥ ८५ ॥ दक्षाध्वरेकृतागस्काःशिक्षिता
भवतानघ ॥ इदानींरक्षितास्तातवयंशिशुवदेवते ॥ ८६ ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ सत्यमेतन्नसंदेहोयत्रबाधाभवेत्तुवः ॥ तत्रमांस्मरतरक्षिष्येबाधानाशं
गमिष्यति ॥ ८७ ॥ वीरभद्रंपदंयेपिपठंत्यष्टशततंततः ॥ प्रणवादिनमोऽतैचचतुर्थीसहितंतथा ॥ ८८ ॥ तेपांराक्षसपीडानांनाशनंचभविष्यति ॥
ब्रह्मराक्षसपीडासुपिशाचादिभयेषुच ॥ ८९ ॥ नामानुस्मरणात्सर्ववाधानांचविनाशनम् ॥ ९० ॥ विद्युत्प्रभालोचनमुग्रमीशंबालेंदुदंष्ट्रारुणशोभिता
धरम् ॥ सुनीलगात्रंचजटाकृतस्रजंदंधानमंगेभसितत्रिपुंड्रकम् ॥ ९१ ॥ ब्रह्मराक्षसमुक्तत्थर्थस्मरणंत्विदमीरितम् ॥ मंत्रेचवीरभद्रस्यसर्वमेतदुदीरि
तम् ॥ ९२ ॥ ॥ दधीचउवाच ॥ अथैवंविददेवेवीरोमुनिदेवास्तथागताः ॥ एतत्रियायुषंप्रोक्तंभस्ममाहात्म्यमुत्तमम् ॥ ९३ ॥ पठतःशृण्वतोवापि
स्मरतोघविनाशनम् ॥ शिवभक्तिप्रदंपुण्यमायुरारोग्यवर्द्धनम् ॥ ९४ ॥ शुचिस्मितोवाच ॥ अहंकृतार्थोधन्याचनारीणामुत्तमास्म्यहम् ॥ हतपापात
थाचास्मिनमस्तेमुनिपुंगव॥९५॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरावसंवादेसप्तोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १०७॥ श्रीरामउवाच॥ भस्मोत्पत्ति
महाभागभस्ममाहात्म्यमेवच ॥ भस्मसंधारणेपुण्यंभस्मदानेचतद्वद ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ भस्मोत्पत्तिंप्रवक्ष्यामिसर्वपापप्रणाशिनीम् ॥ स्मर
णात्कीर्तनाद्वामतांशृणुष्वनराधिप ॥ २ ॥ यएकःशाश्वतोदेवोब्रह्मवंद्यःसदाशिवः ॥ त्रिलोचनोगुणाधारोगुणातीतोक्षरोव्ययः ॥ ३ ॥ सिसृक्षातस्य
जाताथवीक्ष्यात्मस्थंगुणत्रयम् ॥ वेदत्रयमिदंज्ञेयंगुणत्रयमिदंहियत् ॥ ४ ॥ पृथक्कृत्वात्मनस्तातत्रस्थानंविभज्यच ॥ दक्षिणांगेसृजत्पुत्रंब्रह्माणंवामतो
हरिम् ॥ ५ ॥ पृष्ठदेशेमहेशानंत्रीन्पुत्रानसृजद्विभुः ॥ जातमात्रास्त्रयोदेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६ ॥ इदमूचुर्वचःस्पष्टंकोभवान्केवयंतिवति ॥ तान
इचशिवःपुत्रान्यूयंपुत्राअहंपिता ॥ ७ ॥ इदंगुणत्रयंपुत्राभजध्वंकर्महेतुकम् ॥ ॥ पुत्राऊचुः ॥ कंवागुणंकोभजतांकियंतंकालमीश्वर ॥ ८ ॥ कथं
गुणनिवृत्तिश्चभवेदेतद्वदस्वनः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ यावज्ज्ञानंहिभवतांयावदायुरथापिवा ॥ ९ ॥ धारणंतावदेवस्यादेकैकस्यगुणस्यच ॥ सत्त्वंत्र

१ पंचाचशांगे भसितं त्रिपुंड्रकम्–इ० पा० ।

ह्मारजोविष्णुर्भजेन्महेश्वरस्तमः ॥ १० ॥ इत्युक्तमात्रेदेवेशेब्रह्मासत्वमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोधारणेकिमुशक्तिमान् ॥ ११ ॥ तंगुर्णतुतिरस्कृत्यरजोगुणमथाग्रहीत् ॥ नचचालयितुंशक्तोजग्राहाथतमोगुणम् ॥ १२ ॥ नचचालयितुंशक्तोनिपपातरुरोदच ॥ विष्णुश्चवामहस्तेनरजोगुणमधारयत् ॥ १३ ॥ अंगुलीभ्यांमहेशोपितमोगुणमधारयत् ॥ सत्त्वमेकोंगुलीभ्यांचसत्वंविष्णुमथादधात् ॥ १४ ॥ ब्रह्माणंपादपीठेचदधारचननर्तच ॥१५॥ नृत्यंतमत्यंतविलासरूपंगोक्षीरूपंतरुणंत्रिनेत्रम् ॥ सर्वैदधानंकृतकौतुकंशिवंसमीक्ष्यपुत्रान्वरदोवभाषे ॥ १६ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ प्रीतोस्मितवपुत्राहं वरंवृणुयथेप्सितम् ॥ अथाहपितरंपुत्रोवरमेनंददस्वमे ॥ १७ ॥ मामुद्दिश्यकृतापूजातवपूजाभवेच्छिव ॥ तिष्ठेर्मयिसदात्वंचत्वमेवाहंचवाव्ययः ॥ १८ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमेतन्महाभागभविष्यतिनसंशयः ॥ रक्तगौराविमौपुत्रौब्रह्मविष्णूपमौवितु ॥ १९ ॥ वाहुमूलस्थरोमौचममाकारौतथानघौ ॥ अथब्रह्माणमाहेदंभजत्वेकंगुणंभवान् ॥ २० ॥ ब्रह्मोवाच ॥ ॥ त्वन्निर्दिष्टंगुणमहंधतैशक्तोनहीश्वर ॥ धारयिष्येरजोदेवसत्वंभजतुवैहरिः ॥ २१ ॥ अवशिष्टंगुणंचायमीश्वरोधारयिष्यति ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ गुणानादायतेदेवानशेकुर्नित्यधारणम् ॥ २२ ॥ कतुंभरणशक्तयर्थंशिवमित्यवदत्पुनः ॥ गुणान्वर्यंसर्वकालंनचधारयितुंक्षमाः ॥ २३ ॥ दीयतांमभगवञ्छक्तिर्यदेभोस्त्वंवरप्रदः ॥ अथतद्वचनंश्रुत्वाशिवोवाक्यमभाषत ॥२४॥ ॥शिवउवाच॥विद्याशक्तिःसमस्तानांशक्तिरित्यभिधीयते ॥ गुणत्रयाश्रयाविद्याअविद्याचतदाश्रया॥२५॥ गुणत्रयंचदग्ध्वैवतत्सारंधर्तुमर्हथ ॥ यच्चकिंचिद्भवेत्तत्रभवद्भिर्धियतांहितत् ॥ २६ ॥ अथाहुस्तत्स्तुतावाक्यंनदाहोज्वलनंविना ॥ शिवःप्राहमहेशस्यलोचनेवह्निरस्तिवै ॥ २७ ॥ गुणत्रयमिदंधेनुर्विद्यास्याद्वोमयंशुभम् ॥ मूत्रंचोपनिषत्प्रोक्तंकुर्याद्रस्मततःपरम् ॥ २८ ॥ वत्सास्तुस्मृतयोयस्यास्तत्संभूतंतुगोमयम् ॥ आगावइतिमंत्रेणधेनुंतत्राभिमंत्रयेत्॥२९॥गावोगावोगावइतिप्राशयेत्तृणंजलम् ॥ उपोष्यचतुर्दश्यांशुक्लेकृष्णेथवाव्रती॥३०॥परेद्युःप्रातरुत्थायशुचिर्भूत्वासमाहितः ॥ कृतह्मानोधौतवस्त्रोगोमयार्थंव्रजेत्तुगाम् ॥ ३१ ॥ उत्थाप्यतांप्रयत्नेनगायत्र्यामूत्रमाहरेत् ॥ सौवर्णैराजतेतास्रेधारयेन्मृन्मयेघटे ॥ ३२ ॥ पौष्करेवापलाशेवापात्रेगोर्भृंगएववा ॥ आदधीतहिगोमूत्रंगंधद्वारेतिगोमयम् ॥ ३३ ॥ अभूमिपातंगृह्णीयात्पात्रेपूर्वोदितेऽधिके ॥ गोमयंशोधयेद्विद्वाञ्छ्रीमेंभजतुमंत्रतः ॥ ३४ ॥ अलक्ष्मीर्मर्योतिमंत्रेणगोमयस्यापमार्जनम् ॥ संत्वार्सितुचामिमंत्रेणगोमूत्रंगोमयेक्षिपेत् ॥ ३५ ॥ पंचनांत्वेतिमंत्रेणपिंडांश्चैवचतुर्दश ॥ कुर्यात्संशोष्याकिरणेस्तरणेराहरेत्तुतान् ॥ ३६ ॥ निदध्यादथपूर्वोक्तपात्रेगोमयपिंडकान् ॥ स्वगृह्योक्तविधानेनप्रतिष्ठाप्याग्नि

१ पौष्करे-इ० पा०।

मिंधयेत् ॥ ३७ ॥ पिंडान्विनिक्षिपेत्तत्तदर्णदेवायर्पिंडकान् ॥ आघारावाज्यभागौचप्रक्षिप्यद्वौहुनेत्सुधीः ॥ ३८ ॥ ततोनिधनपतयेत्रयोदशजयादयः ॥ होतव्याःपंचब्रह्माणिनमोहिरण्यबाहवे ॥ ३९ ॥ इतिसर्वाहुतीर्हुत्वाचतुर्थ्यैतैस्तुमंत्रकैः ॥ ततःशर्वायरुद्रायस्वयंवैकंकतीतिच ॥ ४० ॥ एतैस्तुजुहुयाद्विद्वाननाज्ञातत्रयंतथा ॥ व्याहृतीरथहुत्वातुततःस्विष्टकृतंहुनेत् ॥ ४१ ॥ इध्मशेषंतुनिर्वर्त्यपूर्णपात्रोदकंततः ॥ पूर्णमासांतयजुषाजलेनान्येनवूर्हयेत् ॥ ४२ ॥ ब्राह्मणेप्वमृतमितितज्जलंशिरसिक्षिपेत् ॥ प्राच्यामितिदिशांलिंगैर्दैक्षुतोयंविनिक्षिपेत् ॥ ४३ ॥ ब्रह्मणेदक्षिणांदत्वाशांतेपुलकमाहरेत् ॥ आहरिष्यामिदेवानांसर्वेषांकर्मगुप्तये ॥ ४४ ॥ जातवेदसमंनेत्वांपुलांकंच्छादयाद्यमे ॥ मंत्रेणानेनतंवह्निंपुलांकेछादयेदथ ॥ ४५ ॥ त्रिदिनंज्वलनस्त्वि त्यैछादनंपुलकैःस्मृतम् ॥ ब्राह्मणान्भोजयेद्भक्त्यास्वयंभुंजीतवाग्यतः ॥ ४६ ॥ भस्माधिकमभीप्संस्तुह्यधिकंगोमयंहरेत् ॥ दिनत्रयेणयदिवाएकस्मिन्दिवसेवहु ॥ ४७ ॥ तृतीयेवाचतुर्थेवाप्रातःस्नात्वासितांवरः ॥ शुक्लयज्ञोपवीतीचशुक्लमाल्यानुलेपनः ॥४८॥शुक्लंदंतोभस्मदिग्धोमंत्रेणानेनमंत्रवित् ॥ तद्वेतिचोच्चारयित्वाभस्मसत्यंनसंत्यजेत् ॥ ४९ ॥ ततआवाहनमुखाउपचारास्तुषोडश ॥ कर्तव्याहुतदानेनततोग्निमुपसंहरेत् ॥५०॥ अग्नेभस्मेति मंत्रेणगृह्णीयाद्भस्मचोद्धवम् ॥ अग्निरस्मीतिमंत्रेणप्रमृज्यचततःपरम् ॥ ५१ ॥ संयोज्यगंगासलिलैःकपिलापयसाथवा ॥ चंद्रंकुंकुमकाश्मीरमुशीरचंदनं तथा ॥ ५२ ॥ अगुरुद्वितयंचैवचूर्णयित्वातुसूक्ष्मतः ॥ क्षिपेद्भस्मनितच्चूर्णमोमितिब्रह्ममंत्रतः ॥५३॥ ततःपयःसेचनेचगंदितःकपिलामनुः ॥ अमृतंदेवि तेक्षीरंपवित्रंमिहवींद्धितम् ॥ ५४ ॥ तवप्रसादान्मुच्यंतेमनुजाःसर्वपाप्मनः ॥ प्रणवेनावहेद्विद्वान्भस्मनोवटकानथ ॥ ५५ ॥ अणोरणीयानितिहिमंत्रेणतु विचक्षणम् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंतुभस्मसंपाद्यशुष्कमादायमंत्रवित् ॥ ५६ ॥ प्रणवेनविमृज्याथसप्तप्रणवमंत्रितम् ॥ ईशानेनशिरोदेशंमुखंतत्पु रुषेणच॥५७॥ उरोदेशमघोरेणगुह्यंवामेनमंत्रयेत् ॥ सद्योजातेनवैपादौसर्वांगंप्रणवेनतु॥५८॥ततउच्चूल्यसर्वांगमापादतलमस्तकम्॥ततआचम्यवसनंधौतं श्वेतंप्रधारयेत्॥५९॥पुनराचम्यकर्मस्वंकर्तुमर्हतिसवैतः॥ततोभस्मसमादायप्रमृज्यप्रणवेनतु॥६०॥त्रिनेत्रंत्रिगुणाधारंत्रयाणांजनकंविभुम् ॥ स्मरन्नमःशि वायेतिललाटेतुत्रिपुंड्रकम् ॥६१॥नमःशिवाभ्यामित्युक्त्वाबाह्वोर्वांपित्रिपुंड्रकम् ॥ अघोरायनमइतिउभाभ्यांचप्रकोष्ठयोः ॥६२॥ भीमायेतिततः पृष्ठेशिरो धिपश्चिमेतथा॥नीलकंठायशिरसिक्षिपेत्सर्वात्मनेनमः॥६३॥प्रक्षाल्याथततोहस्तौकर्मानुष्ठानमाचरेत् ॥ ॥शिवउवाच॥ ॥ यूयमेवंप्रकारेणभस्मकृत्वाप्र घृष्यच ॥ ६४ ॥ गुणान्धारयितुंशक्तास्ततःक्षस्यथवैप्रजाः ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ इत्थंशिवोदितादेवाब्रह्मविष्णुमहेश्वराः ॥ ६५ ॥ तथाकृत्वाचविधि

१ बुद्धिदम्–इ० ५.० । २ अर्हसि–इ० पा० ।

नाहमहमिकयातदा ॥ अन्योन्यबोधनाशक्ताःप्रणम्यशिवमूचिरे ॥ ६६ ॥ कंगुणंधारयेत्कोवाशिवःप्राहसुतानथ ॥ कर्मशक्तितथाज्ञानंमुखरेण्वेवनश्य
ति ॥ ६७ ॥ अल्पायुर्दैश्यतेब्रह्मामनुभिश्चास्यजीवितम् ॥ योहंब्रह्मांडमालाभिर्भूषितोब्रह्मगोपनम् ॥ ६८ ॥ रजोगुणमवष्टभ्यनचजानासिमांतदा ॥
ब्रह्माधिकबलोविष्णुरायुषिब्रह्मणोधिकः ॥ ६९ ॥ ब्रह्मांडमालाभरणेमहेशस्यममैवतु ॥ चतुर्निःश्वासमात्रेणविष्णोरायुरुदाहृतम् ॥ ७० ॥ ब्रह्मणोधि
कसत्त्वत्वात्सत्त्वमालंवतांहरिः ॥ जानातिसर्वकालंमांक्वचिदेवननविस्मरेत् ॥ ७१ ॥ सात्विकैकेवपूजास्यराजसीतामसीनतु ॥ शांतंशिवंसत्त्वगुणंरजवक्रा
वमानतः ॥ ७२ ॥ नमोनीलंतथाचैवगुणंशंभुस्तथाभजत् ॥ सन्वंरजस्तमश्चापिदधारचपुराकिल ॥ ७३ ॥ अतोस्यत्रिविधापूजाशंकरस्यविधीयते ॥
रजश्चतमसायुक्तंदारुणंपरिकीर्तितम् ॥ ७४ ॥ दारुणापितंतःपूजाशंकरेगतिदामता ॥ रजश्चतमसायुक्तमलंशास्त्रप्रवर्तकम् ॥ ७५ ॥ विच्छिन्नापितंतः
पूजाशंकरेफलदामता ॥ तमश्चसत्त्वसंयुक्तंमिश्रकंचप्रवर्तकम् ॥७६॥ मिश्रपूजाविफलदाशंकरेलोकशंकरे॥ यादृशंतादृशंवापिनियमेनार्चनंविभोः॥७७॥
शंकरस्याशुफलदंयादृशस्यापिदेहिनः ॥ शंभुरुवाच ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तंविधानंभस्मनोऽनघ ॥७८ ॥ वक्तुंश्रोतृजनानांचसमस्ताधविनाशनम् ॥७९॥
इतिश्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरात्रवसंवादेभस्मोत्पत्तिविधानंनामाष्टोत्तरशततमोध्यायः ॥ १०८ ॥ छ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अत्रतेकीर्तयिष्यामिक
थांपापप्रणाशिनीम् ॥ श्रुत्वायांप्रापधर्मात्माशिवभक्तिमनुत्तमाम्॥१॥इक्ष्वाकुनामविप्रेंद्रोमैहाविद्योमहामतिः॥बहुशास्त्रप्रवीणश्चनीतिशास्त्रविशारदः॥२॥
नयद्दानचदाताचनदेवानांचपूजकः ॥ नचाध्यापयितावेदंनव्याख्यातांश्रुतस्यच ॥ ३ ॥ नपुराणेतिहासानांश्रुतीनामागमस्यवा ॥ यत्राद्रोक्तातथादे
हसंस्कारैकप्रवर्तकः॥४॥तादृशस्यद्विजस्याथसमालक्ष्यायुरत्यगात्॥लक्षांतरेतथैकस्मिन्वत्सरेमासिपंचमे ॥५॥ तृतीयदिवसेरात्र्यांपुराणंश्रुतवानिदम् ॥
स्वसंपादितवित्तस्यनेदानंनवैकृतम्॥६॥दिनेदिनेभुज्यमानंनिःसारंस्यात्कमेणहि॥वर्षांण्येवचतावंतिनरकेपच्यतेध्रुवम् ॥ ७ ॥ कृमियोनिसहस्रंचअनुभू
यततःपरम्॥दरिद्रोव्याधितोऽबंधुर्दुष्टभार्योबहुप्रजः॥८॥दिनेदिनेभिक्षितेनयाचितेनचजीवनम्॥यन्नक्रापिचबीजानांमग्नानामथमागंणात् ॥९॥ लब्धेनजीव
नंकर्मभृत्यानामथजीवनम् ॥ मध्येशत्रविहीनश्चनेत्रहीनःस्खलन्मलः ॥ १० ॥ एवंपुराणंश्रुत्वासाविक्ष्वाकुर्भृशदुःखितः ॥ मनसाचिंतयन्वेदंस्मारंस्मारं
द्विजाधमः ॥ ११ ॥ रूपपुष्पैर्मांहिष्मथीदुर्गापिफलवर्जिता ॥ तथापुराणरहितावित्र्यानोगतिदर्शनी ॥ १२ ॥ बहुशास्त्रंसमभ्यस्यबहुवेदान्सविस्तरान् ॥
पुंसोश्रुतपुराणस्यसम्यग्यातिनदर्शनम् ॥ १३ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंचिंतयतस्तस्यअकालमरणंत्वभूत् ॥ यमलोकंगतश्चाथयमेनपरि

१ रजवत्तामुनानतः–इ० पा० । २ पुराण्यासात्–इ०, पुराह्यासीत्–इ० च पा० ।

भाषितः ॥ १४ ॥ ॥ यमउवाच ॥ ॥ अनेकपापयुक्तोसिपुण्यंनैवमहत्तव ॥ नवेदाध्यापनात्प्राप्तंपापंचविदितंतव ॥१५॥ कोटिवर्षाणिनरकेतवस्थिति
रितिद्विज ॥ आयुरास्तितवात्यल्पंगम्यतांपौर्विकींतनुम् ॥ १६ ॥ कुरुपुण्यंहितंदानंदेवतापूजनंजपम् ॥ सांगमध्यापनंविप्रभोजनंभस्मधारणम् ॥ १७ ॥
भजविश्वेश्वरंदेवंदेवदेवमुमापतिम् ॥ तस्यप्रयत्नमात्रेणममलोकंनगच्छसि ॥ १८ ॥ यत्किंचित्प्रत्यहंपापिन्पुराणंशृणुसादरम् ॥ ततस्तच्छ्रवणादेवनेक्ष
सेममयातनाः ॥ १९ ॥ यमस्यवचनंश्रुत्वाब्राह्मणःस्वांयथौतनुम् ॥ अथेशपूजनकृतेयत्नमास्थायसद्विजः ॥ २० ॥ अगमन्मुनिवर्यंतुजावालिंशिवपूजक
म् ॥ तपःस्वाध्यायसंपन्नंश्रुतिस्मृतिविवेचकम् ॥ २१ ॥ पुराणतत्त्ववेत्तारंलक्षशिष्यसमावृतम् ॥ जराशिथिलसर्वांगंवेदवेदांगपारगम् ॥ २२ ॥
द्रष्टुकामोयथौशैलंमंदरंचारुकंदरम् ॥ नानाविहंगसंपूर्णनानापुष्पलतावृतम् ॥ २३ ॥ सर्वर्तुकुसुमोपेतंनानागंधोपशोभितम् ॥ किन्नराणांचमिथुनैर्गीत
पूर्णमहागुहम् ॥ २४ ॥ अनेकरूपलावण्यवनितेषितपादपम् ॥ लंबमानविचित्राभिस्तताभिःशोभितपादपम् ॥ २५ ॥ रतिश्रमप्रसुप्तानांवोधनादित
षट्पदम् ॥ कूजंतिचपिकाःकामंवियुक्तानांयुजेकिल ॥ २६ ॥ नानामुनिगणाकीर्णंप्रशांतमृगचारिणम् ॥ अप्सरोगणसंकीर्णंगंधर्वगणसेवितम् ॥ २७ ॥
नानासिद्धमुखोद्भूतगीतपूर्णवनांतरम् ॥ विचित्रफलसंपूर्णनानादेवालयान्वितम् ॥ २८ ॥ प्रासादशतसंबाधंनानागृहसमन्वितम् ॥ सिंहाननैर्गजमुखैरु
लूकवदनैरथ ॥ २९ ॥ अमुखैर्विमुखैरुष्ट्रैरर्द्धवक्त्रैर्मृगीमुखैः ॥ रुरुजंतुकगोधाहिवानरर्क्षमुखैरपि ॥३०॥ व्याघ्रवृश्चिकभल्लुद्रश्वानगर्दभतुंडकैः ॥ समस्तजी
ववदनसदृशास्त्यैर्गणेश्वरैः ॥ वह्नीमुखैर्वृक्षमुखैःशिलावक्त्रैरयोमुखैः ॥ ३१ ॥ शंखमुक्तादिजलजवदनैरुपशोभितम् ॥ अधिकांगैरनंगैश्चजटिलैःशिखिमु
डितैः ॥ ३२ ॥ पत्रिवक्त्रैर्द्विपवक्त्रैस्त्रिविग्रहमुखैरपि ॥ घंटास्यैःशूर्पवदनकर्णपादमुखैरपि ॥ ३३ ॥ घंटामुखैर्वेणुमुखैःकिंकिणीवदनैरपि ॥ याट्यवस्तुज
गत्यस्तिताद्दशास्त्यैरयोमुखैः ॥ ३४ ॥ कैश्चिन्निभृतकंदर्पकरूपलावण्यकोमलैः ॥ कोटिसूर्यप्रतीकाशैश्चंद्रकोटिसमप्रभैः ॥ ३५ ॥ नानावर्णैर्विश्वमुखैर्विश्व
रूपैश्चतुर्मुखैः ॥ द्विमुखैःपंचवक्त्रैश्चत्रिमुखैःषण्मुखैरपि ॥ ३६ ॥ एकानेकमुखैःशांतैःसर्वदासुखिभिर्युतम् ॥ नानाभोगसमृद्धैश्चरतिकामसमैरपि ॥३७॥
लक्ष्मीनारायणमुखैरुमेशसमविग्रहैः ॥ नानारूपधरैश्चान्यैःसेवितंमंदराचलम् ॥३८॥ धेनवोयत्रवेदाश्चमीमांसावत्ससंयुताः ॥ धर्मादयःसवर्ण्याणःपुराणानि
चकर्मणा ॥३९॥ स्मृतीतिहासजातानिआगमाश्चशरीरिणः ॥ स्थिताश्चमंदरेयत्रसशैलःपापनाशनः ॥४०॥ तस्यमध्येमहापुण्यंपुरंपरमशोभितम् ॥ वापी
तडागोपवनप्रासादशतशोभितम्॥४१॥ सप्तप्राकारपरिखंरत्नाट्टालकसंयुतम् ॥ गोपुरैर्नवभिर्युक्तंविचित्रगृहसंयुतम् ॥४२॥यस्यचाप्रतिमंतेजउष्णशीता
दिवर्जितम्॥तन्मध्येनगरीपुण्यातन्मध्येचसभाशुभा॥४३॥ तस्यांभद्रासनंमध्येवेदपादविचित्रितम् ॥ सर्वोपनिषदाक्रांतंपादपीठंसुशोभनम्॥४४॥पुराणा

न्यागमास्तस्यस्वस्तीतिशिवपादयोः ॥ तत्रासीनोमहायोगीगोक्षीरसदृशाकृतिः ॥ ४५ ॥ मंदस्मितसुचार्वास्योद्व्यष्टवर्षवयाःप्रभुः ॥ दधानउरसामालां मणिरुद्राक्षकल्पिताम् ॥ ४६ ॥ बिभ्राणउपवीतंचकर्णिकारसमद्युतिः ॥ सुरत्नकुंडलोदेवःकिरीटकनकांबरः ॥ ४७ ॥ नानाभूषणसंयुक्तोनानागंधविलेपनः ॥ वामांकन्यस्तगिरिजोवीक्षमाणस्तदाननम् ॥ ४८ ॥ मुग्धांचसुमुखींबालांनवयौवनशोभिताम् ॥ भूषितांचारुसर्वांगींबिभ्रतींकनकांबुजम् ॥४९॥ आलिंग्यवामेनकरेणदेवीदक्षेणतस्यामुखमुन्नमय्य ॥ स्पृष्ट्वाशिरोवामकरेणतस्यादक्षेणकुर्वंस्तिलकंचदेवः ॥ ५० ॥ भक्तिर्वीजयतेदेवंप्रणवव्यजनेनच ॥ पूजाकांतापिकुसुमैर्मालांदेवायबिभ्रती ॥ ५१ ॥ ज्ञप्तिर्विरक्तिर्वनितेबिभ्रत्यौयोगचामरे ॥ समाधिःकार्यकर्तास्यधारणायोषिदस्यच ॥ ५२ ॥ यमाश्चनियमाश्चैवकिंकरास्तस्यकीर्तिताः ॥ प्राणायामःपुरोधास्तुप्रत्याहारःसुवर्णधृक् ॥ ५३ ॥ ध्यानंचद्रविणाध्यक्षःसत्यंसेनापतिस्तथा ॥ ब्रह्मप्रभृतिकीटांताःपशवस्तत्पतिःशिवः ॥ ५४ ॥ पशूनांपालकोधर्मःस्यादधर्मश्चतस्करः ॥ मायापाशेनतेबद्धामोचनीकाशिकामृतिः ॥ ५५ ॥ नानाविधाश्चप्रमदादेवदेवमुमापतिम् ॥ एतादृशमुमानाथंकोटिजंतुरनुस्मरेत् ॥ ५६ ॥ इष्टान्भोगानवाप्याथशिवलोकेमहीयते ॥ ब्रह्मविष्णुमहेंद्राद्यास्तत्पुरद्वारपालकाः ॥ ५७ ॥ लक्ष्मीसरस्वतीदेव्यौदेहल्याद्यर्चनेक्षितेः ॥ नियुक्तेदेवदेवस्यदेवाश्चसुरयोषितः ॥ ५८ ॥ दास्योदेवाःसमस्ताश्चदासायस्यमहात्मनः ॥ एतादृशमहाशैलमिक्ष्वाकुःसंददर्शह ॥ ५९ ॥ मुनिंप्रणम्यजाबालिमिदमाहवचस्तदा ॥ गंतुकामोमहाशैलंशक्तोस्यस्मिन्नवामुने ॥ ६० ॥ ममायुरल्पंकथितंयमेनज्ञानिनापुरा ॥ ६१ ॥ नरकश्चबहुःप्रोक्तःकथंश्रेयोभविष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ मयापिसर्वमेतत्तेज्ञातंदिव्येनचक्षुषा ॥ ६२ ॥ आयुर्दशदिनंब्रह्मन्विद्वानपिनधर्मकृत् ॥ नतपस्तेह्यनभ्यासान्नचयोगोऽल्पकालतः ॥ ६३ ॥ नदानंद्रविणाभावादसामर्थ्यात्तथार्हणा ॥ नयज्ञोनव्रतंपूर्तंनचपुण्यमनायुषः ॥ ६४ ॥ नचाध्यापनतीर्थादिसेवाकालविरोधतः ॥ तस्मात्तत्पापनाशायप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ६५ ॥ गतिप्रदंतथाधर्मंगच्छवातिष्ठवामुने ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ यावज्जीवंप्रतिज्ञायक्रियतेयोवृषोद्विज ॥ ६६ ॥ तेनपापपरीहारोभविष्यतिसुनिश्चितम् ॥ तंब्रूहियेनधर्मेणममपापंप्रणश्यति ॥६७॥ केनवापुण्ययोगेनस्वर्गतिश्चभविष्यति ॥ शरणंभवविप्रर्षेनरकादतिबिभ्यतः ॥६८॥ सर्वधर्मफलंप्राहुःशरणागतपालनम् ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ सत्यंस्वल्पेनकालेननतादृग्लभ्यतेवृषः ॥ ६९ ॥ अमृतेत्वनृतेशक्यंतकुंस्वप्नांतरेष्वपि ॥ रहस्यमेकंकिंचित्तुयस्यकस्यापिनोच्यते ॥ ७० ॥ ॥ इक्ष्वाकुरुवाच ॥ ॥ शरणंपालयमुनेकालोमेनिर्गमिष्यति ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥

१ नम्रमुखीम्–इ० पा० । २ धर्म इत्यर्थः ।

ममप्राणाधिकंविप्ररहस्यंश्रुतिचोदितम् ॥ ७१ ॥ शिवलिंगार्चनंनामब्रह्मादिभिरनुष्ठितम् ॥ समस्तपापशमनंसर्वोपद्रवनाशनम् ॥ ७२ ॥ भुक्तिमुक्ति
प्रदंतस्माच्छिवपूजांसमाचर ॥ नातिक्रामेद्यदिमुनेशिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ७३ ॥ यःशंभुपूजांविच्छिद्यात्तेनच्छिन्नंहिमेशिरः ॥ वरंशूलविनिक्षेपोवरं
शाल्मलिकर्षणम् ॥ ७४ ॥ वरंप्राणपरित्यागोनैवपूजाव्यतिक्रमः ॥ वरंवह्निप्रपतनंवरंचाधःशिरःकृतम् ॥ ७५ ॥ वरंस्वमलभुक्तिर्वानेशपूजाव्यति
क्रमः ॥ अपूजयित्वाचेशानंयोहिभुंक्तेनराधमः ॥ ७६ ॥ पापानामन्नरूपाणांतस्यभोजनमुच्यते ॥ अनुच्चार्यपदंशंभोर्भुङ्क्तेयदिचखादति ॥ ७७ ॥ शिवे
तिमंगलंनामयस्यवाचिप्रवर्तते ॥ भस्मीभवंतितस्याशुमहापातककोटयः ॥७८ ॥ शिवंप्रदक्षिणीकृत्ययोनमस्यतिमानवः॥भूमेःप्रदक्षिणंकृत्वायत्तत्पुण्य
मवाप्नुयात् ॥ ७९ ॥ प्रदक्षिणत्रयंकृत्वानमस्कारंचपंचधा ॥ पुनःप्रदक्षिणंकृत्वानत्वामुच्येतपातकैः ॥ ८० ॥ सर्ववाद्यानियःकुर्यात्कारयेद्वाशिवाल
ये॥बलेनमहतायुक्तोवेदसेव्यत्रजायते ॥ ८१ ॥ श्रावयेद्यःपुराणानिदेवदेवंत्रिलोचनम् ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोवसेच्छिवपुरेकृती ॥ ८२ ॥ तंनित्यमादरेणे
शोवक्तिवाक्यंप्रियंसदा ॥ ॥ जाबालिरुवाच ॥ ॥ एतत्संक्षेपतःप्रोक्तमीशपूजनमुत्तमम् ॥ ८३ ॥ अल्पायुश्चभवान्विप्रशिवपूजनमाचर ॥
त्रिकालंवाद्विकालंवाएककालमथापिवा ॥ ८४ ॥ यामंयामार्धमथवाशिवपूजनमाचर ॥ वानप्रस्थाश्रमोभूत्वावानप्रस्थकृताश्रयः ॥ ८५ ॥ वानप्र
स्थप्रसूनैश्चप्रातःपूजयशंकरम् ॥ श्रीफलैःशतपत्रैश्चपद्मसौगंधिकैरपि ॥ ८६ ॥ नीपैर्जपाभिःपुन्नागैःकरवीरैश्चपाटलैः ॥ तुलस्याचरविदलैरपराजितया
तथा ॥ ८७ ॥ अपामार्गदलैरुद्रजटादमनकेनच ॥ सर्वैरेभिःसमफलैर्बिल्वपत्रैश्चधूर्तकैः ॥ ८८ ॥ द्रोणैःशिरीषैःशक्तैश्चदूर्वयाकोरकैरपि ॥ नंद्यावर्तैरक्षतैश्च
तिलमिश्रैश्चकेवलैः ॥ ८९ ॥ अन्यैरपियथाशक्तिप्रातःसंपूजयेच्छिवम् ॥ कर्णिकारैश्चसौवर्णदूर्वयापिशिवार्चनम् ॥ ९० ॥ मुकुलैर्नार्चयेद्देवंचंपकैर्जल
जंविना ॥ जलजानांचसर्वेषांपत्राणामक्षतस्यच ॥ ९१ ॥ कुशपुष्पस्यरजतसुवर्णकृतयोरपि ॥ अन्यत्कृत्वायथायत्तुतैलपक्वंभवेन्नृप ॥ ९२ ॥ नतत्पर्यु
षितंप्रोक्तमपूपादिगमिष्यति ॥ उक्षितंयत्फलायुक्तंतैलक्षाराम्लजीरकैः ॥ ९३ ॥ जलेतत्प्रोक्षितंमूलफलशाकादिकंनृप ॥ नचपर्युषितंप्रोक्तंगंगातोयंच
सागरम् ॥ ९४ ॥ महानदीजलंसर्वंकेदारजलमेवच ॥ ह्रदरूपेणयत्तीर्थंकूपतीर्थेनराघव ॥ ९५ ॥ तडागवापीसरसांकूपेनापांचयद्भवेत् ॥ तत्तीर्थतोयं
सर्वंचनचपर्युषितंभवेत् ॥ ९६ ॥ नरात्रौजलमाहार्यंदिवासंपादयेज्जलम् ॥ ससैकतंतथाधार्यंनचपर्युषितंहितत् ॥ ९७ ॥ एवंविदित्वापूजांत्वंशिव
लिंगेसमाचर ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवमुक्तोथमुनिनाइक्ष्वाकुर्ब्राह्मणप्रियः ॥ ९८ ॥ शिवपूजापरोभूत्वादिनाष्टकमतिष्ठत ॥ नवमेऽथदिनेप्राप्ते

१ देवसेव्यत्र जायते–इ० पा० । २ शिववशे–इ० पा० ।

प्रातःकालेकृताचनैः ॥ ९९ ॥ मरणावसरेप्राप्तेशिवपूजांविधायसः ॥ स्वान्प्राणानुपहारायतत्यजैवमहोशितुः ॥ १०० ॥ मृतंतमथवेज्ञायथमदूताःसभागताः ॥ यमलोकप्रापकायेयत्नमास्थायतत्थिरे ॥ १०१ ॥ शैवाश्चापिसमायातादूतावह्निमुखादयः ॥ तेषामन्योन्यवादोभून्नामकोमामकस्त्विति ॥ १०२ ॥ अथयामःपाशपाणिःशिवदूतमथार्दयत् ॥ अथवह्निमुखःक्रुद्धोयमदूतशतंततः ॥ १०३ ॥ महाकायस्ततथाभूत्वागृहीत्वाचकरेणतत् ॥ शिरांसिचतयैकेनापीड्याचिच्छेदशष्पवत् ॥ १०४ ॥ मारयित्वाततोदूतानादायेश्वाकुमभ्यगात् ॥ निवेदयामासचतंवीरभद्रायधीमते ॥ १०५ ॥ सचापिपशुसंकरायाथतंप्राहचमहेश्वरः ॥ त्वयाष्टादिनपूजैवकृताकृष्णादिनेदिने ॥ १०६ ॥ त्वमनिंदःपुरामांचलिंगंशिश्राध्रमित्युत ॥ तेनैवपापयोगेनशिश्रवक्त्रोभविष्यसि ॥ १०७ ॥ शिश्राध्रेविवरंचकंजिह्वानासादिवार्जितः ॥ पूर्वमन्नामवकृत्वाद्रक्ताचापिभविष्यसि ॥ १०८ ॥ अथेशवचनात्सोपितथाभूतोभवत्क्षणात् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुराणाख्यानमुत्तमम् ॥ १०९ ॥ विमुक्तपापबंधश्चशिवभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिवस्थानेवक्त्राचापितथाभवेत् ॥ ११० ॥ यश्चवाकिकथामेनांहरेणसहशोभवेत् ॥ उक्त्वाकथामिमांपूर्वमधीरोनामभूमिपः ॥ १११ ॥ स्वर्गंसगतवान्राजा कृतपापोथभार्यया॥११२॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरावधसंवादेविभूतिमाहात्म्येनवोत्तरशततमोऽध्यायः ॥१०९॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ अयमग्निशिखोनामवह्निःशिवगणश्चवै॥सकथंतादृशोभूतस्तन्मेवदनमस्तव ॥१॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अयमासीत्पुराकश्चित्स्त्रियःक्रोधनःसदा ॥ नष्टभार्योनष्टसेनोनष्टराष्ट्रोतिदुःखितः॥२॥लब्ध्वालुलायद्रितयंकृषिंचकेसहात्मजैः ॥ ऋणेनमहतायुक्तःपुनश्चातीवदुःखितः ॥ ३ ॥ पुनश्चदुःखितोराजासर्पेणसुतनाशनात्॥तथाभूतोमहीपालस्तत्याजकृषिमप्युत॥४॥ परित्यज्यसुतौचापित्यक्ताहारोरुरोदह॥सुतावथसमागम्यप्राहतुःपितरंत्विदम्॥५॥ किमर्थंरुद्यतेतातनष्टोनायातिरोदनात् ॥ शरीरशोषणायाथशोकस्तेऽद्यभविष्यति ॥ ६ ॥ शोकेनचक्षुषीनष्टेकंठोनदृस्तथातव॥अनुष्ठानंतथानष्टंकिमर्थपरितप्यसे ॥ ७ ॥ एकोनष्टोनचायातिरक्षपंचस्थितानसून् ॥ बहूनांरक्षणंपुण्यमाश्रितानांविशेषतः ॥ ८ ॥ अन्याश्रितमसुंशत्रुंकथंशोचितुमर्हसि ॥ ॥ ॥ पितोवाच ॥ ॥ पुत्रःशत्रुःकथंपुत्रोंवांशत्रूतथाचमे ॥ ९ ॥ अत्यंतसुखिनंपुत्रंकथंशत्रूमभाषतम् ॥ ॥ सुतावूचतुः ॥ ॥ जायमानोहरेद्भार्यांवर्द्धमानोहरेद्धनम् ॥ १० ॥ म्रियमाणस्तथाप्राणान्छत्रुत्वंकिमतःपरम् ॥ यत्सुखंचत्वयाप्राप्तंरूपशैनालिंगनादिभिः ॥ ११ ॥ दुःखोदर्कमिदंराजन्सर्वमेतद्वदामिते ॥ प्रमूतिकालेपुत्रस्यभार्यानाशविचारणा ॥ १२ ॥ जीवितायामथोपत्न्यामात्मनःसुखनाशनम् ॥ योन्यशुद्धोतुजातायांसंयोगो

१ अथवा मोक्षपाणिं च-ई० पा० ।

नोपपद्यते ॥ १३ ॥ आलिंगनपरेगाढंस्तन्येनांगंपरिप्लुते ॥ तथापियदिसंयोगःशिशुरोदनतास्त्रियाः ॥ १४ ॥ दृढंशिशुगतंचित्तंततोवैरस्यमेवच ॥ अथ
चेत्पतितोडिंभोमध्येमैथुनमुद्गतिः ॥ १५ ॥ रतिमध्येतुविच्छेदेदुःखंकिंचिदसन्निभम् ॥ सर्वकालेपरिमितेकदाचिद्रतिसंभवः ॥ १६ ॥ तत्कालेभोजनंना
स्तिस्वापोनास्तिचभार्यया ॥ शिशूनांरक्षणेदुःखंव्याधितर्षग्रहादिभिः ॥ १७॥ तन्मतंयत्सुखंचित्रंयथांकारोहणंपितुः ॥ आलिंगनकृतंतातचुंबनादिकृतं
तथा ॥ १८ ॥ अत्यन्तमधुरोक्त्यादियत्सुखानिनरेश्वर ॥ रतिमध्येविरामस्यकलांनार्हंतिषोडशीम् ॥ १९ ॥ अन्यान्यपिचदुःखानिसंतिपुत्रेसहस्रशः ॥
अनेनत्वंकिंक्रियसेइहामुत्रविरोधिना ॥ २० ॥ त्यजशोकमिदंतस्मादावांपुत्रौस्थिताविह ॥ ॥ श्रीराजोवाच ॥ ॥ त्यजामिशोकंदुर्वारंसर्वकार्यविरो
धिनम् ॥२१॥ आत्मनश्चहितंकार्यमिहामुत्रसुतौमम॥ पुरोधसंतुगच्छामिममपूर्वंमहागुरुम् ॥२२॥ वसिष्ठंमुनिवर्यंचसदास्यतिगतिंमम ॥ एवमुक्त्वागतो
विप्रंवाराणस्यांस्थितंगुरुम् ॥२३॥ दंडवत्प्रणनामाथमुनिनापरिपूजितः ॥ आलिंगितःशिरोघ्रातोदत्तासनपरिग्रहः ॥ २४ ॥ उक्तश्चागमनंकिंतेकिंकार्य्यं
करवाणिवै॥ ॥राजोवाच॥ ॥ गतिंप्रयच्छमेविप्रसंसारतरणायहि ॥२५॥ खिन्नोहंकर्मणाशश्वद्भवंतंशरणंगतः ॥ ॥ वसिष्ठउवाच॥ ॥गतिंपश्यम
हालिंगंविश्वेश्वरमितिस्थितम् ॥ २६ ॥ एनंपूजयराजेंद्रदेवदेवंपिनाकिनम् ॥ यमाराध्यपुराशक्तिररुंधत्याःसुतोमुनिः ॥ २७ ॥ रक्षसाभक्षितश्चापियमलो
कंगतोनसः ॥ किंचित्कालंगतःस्वर्गंब्रह्मलोकमगादतः ॥२८॥ ब्रह्मलोकाद्विष्णुलोकंक्रीडन्नास्तेसुतोमम॥अमुंपश्यमहाराजलुब्धकंवनचारिणम् ॥२९॥
पूजयंतंहिविश्वेशंपत्रमात्रैःस्वसंभृतैः ॥ शमीवृक्षस्यसंभूतैस्तथापूगप्रसूनकैः ॥३०॥ कदंबकुसुमैरर्ककुसुमैर्यूथिकाभवैः ॥ एतैरन्यैर्महेशानंपूजयंतंविलोकय
॥ ३१ ॥इतोर्द्धयाममात्रेणमरिष्यतितदद्भुतम् ॥ अंतकालेसमायातेलुब्धकोपिशिवायवै ॥३२॥ उपहारप्रदानायदृष्टवान्पार्श्वतोघटम् ॥ तंचूतफलसंपूर्णं
शुनोच्छिष्टंविगर्हितम् ॥ ३३ ॥ संकल्पितोपहारस्यह्यभावाल्लुब्धकस्तथा ॥ इदंजगौशुभंवाक्यंलोकानांभक्तिसूचकम् ॥ ३४ ॥ पुष्पाभावेहरिर्नें
त्रंफलाभावेंगुलंरविः ॥ लिंगविस्रंसनेकंचजमदग्निऋषिस्तथा ॥ ३५ ॥ लिंगपीठविभेदेचगात्रंनिर्भिद्यदत्तवान् ॥ अन्यैर्माहेश्वरैरन्यत्साहसंपरमंकृ
तम् ॥ ३६ ॥ ममापितत्तथाकार्य्यमन्यथादोषभागहम् ॥ एतस्मिन्नंतरेकश्चिदुन्मत्तःशिवमभ्यगात् ॥ ३७ ॥ अथलुब्धकृतांपूजामाहृत्याभक्षयत्क्ष
णात् ॥ वमनंचतथाचक्रेशिवपीठेथलुब्धकः ॥ ३८ ॥ शिवापकारिणंचैनंहन्मिनोवेत्यचिंतयत् ॥ अथस्वात्मवधायैवयत्नमास्थायशंकरः ॥ ३९ ॥
उन्मत्तेनयथोद्भुक्ताशिवपूजामयाकृता ॥ लिंगप्रावरणेह्येषातदहंममदेहिनः ॥ ४० ॥ प्रावृतिस्त्वगियंत्वद्यनिर्म्मोक्तव्यामयाद्रुतम् ॥ पूजा

१ परिप्लवते–इत्यर्थः–शबभावश्छांदसः । २ व्याधिसर्पग्रहादिभिः–इ० पा० ।

विमोचनायैतत्फलहानेर्गलंत्यजेत् ॥ ४१ ॥ इत्थंसंकल्प्यसततथातोक्ष्णस्वधितिनाद्धतम् ॥ चकेत्वचंदक्षपादंत्वचंच्छित्वाकटेरधः ॥ ४२ ॥ वामपा
र्दंतथात्वचंकेटिपर्यंतमाशुच ॥ दृष्टश्चवेपितश्चैवततऊर्ध्वंमथाच्छिनत् ॥ ४३ ॥ करांसोदरहृत्कंठत्वचंनिर्भिद्यलुब्धकः ॥ मस्तकस्यत्वचंचापि
निर्विभेदप्रदृष्टवान् ॥ ४४ ॥ तयोरंतरतस्तस्मिन्मात्रांनिर्भिद्यवर्तुलम् ॥ छित्त्वांगुलिंसमादायदेवायार्पितवांस्त्वचम् ॥ ४५ ॥ आरादेवतथादिव्यरूपःस्व
क्षश्चतुर्भुजः ॥ नानाभूषणसंयुक्तःस्थितोवियतिशाङ्करः ॥ ४६ ॥ अथशैवाःसमायातादूताःशतसहस्रशः ॥ विचित्रमुकुटाकाराःसर्वाभरणभूषिताः॥४७॥
त्रिशूलपाणयःसर्वेशुद्धस्फटिकसंनिभाः ॥ चतुर्भुजाःसुरूपाश्चविमानवरसंस्थिताः ॥ ४८ ॥ सर्वेसूर्यसमाःशांतारंभावत्प्रियययायुताः ॥ सूनुपत्नीबलो
त्साहविलासस्त्रीशतान्विताः ॥ ४९ ॥ तेजसासूर्यसदृशाःपुष्पवृष्टिमवाकिरन् ॥ तैराहूतोलुब्धकश्चनागच्छदवदच्चतान् ॥ ५० ॥ भार्यांबंधुजनोपेतोग-
च्छेहमथवानवा ॥ शैवास्तद्वचनंश्रुत्वावाक्यमेतदथोचिरे ॥ ५१ ॥ येनपुण्यंकृतंपापंतेनभोग्यंहितत्फलम् ॥ ॥ लुब्धकउवाच ॥ ॥ अशौचा
नांचसर्वेषांधर्माणामेककर्तृकम् ॥ ५२ ॥ माहेश्वराणांधर्माणांफलंवैद्विरदुष्वपि ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोवीरभद्रःशतार्भकः ॥ ५३ ॥ नानाकोटिगणो
पेतोणहिलुब्धकबंधुयुक् ॥ सर्वैस्त्वयोक्तंचतथासभार्योज्ञातिबंधुयुक् ॥ ५४ ॥ आरुह्येदंविमानंचशिवंगच्छाशंवतुवः ॥ अथतद्वचनात्प्राप्तःशिवलो
कंविमानगः ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ दृष्टवानसिसर्वैत्वंमीशपूजांसमाचार ॥ विमुक्तपापबंधस्त्वंशिवलोकंगमिष्यसि ॥ ५६ ॥ यदिराज्यं
त्वयाप्राप्यैमार्जयेशांगणंनृप ॥ गोमयोदकलेपंचनित्यमेवसमाचर ॥ ५७ ॥ एतावताभूमिराज्यंधुवंतवभविष्यति ॥ यावदायुश्चतेराज्यमंतेशिव
पदंभवेत् ॥ ५८ ॥ नैतस्मिंस्तुभवेद्राज्यसंसिद्धिरनुमृत्युतः ॥ अतोदेहांतरंप्राप्यशिवसेवाप्रभावतः ॥ ५९ ॥ भविष्यतिचतेराज्यंशिवभक्तिःस्थि
रातथा ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथकृत्वातथापूजांमृतःस्वर्गगतस्ततः ॥ ६० ॥ राजजन्मपुनःप्राप्यराज्यंचक्रेशिवेरतः ॥ कदाचिदथदेवस्यगृहमभ्य
गमन्नृपः ॥ ६१ ॥ नानादीपसमोपेतमणिभिर्नागराडिव ॥ भटाःमथसंमर्दंएकोदीपोपतन्नृपे ॥ ६२ ॥ तदासौकुपितोराजादीपमादायसत्वरम् ॥
देवालयपुरेरम्येन्यक्षिपत्कोपसंयुतः ॥ ६३ ॥ दग्धंदेवगृहंतेनएनश्चसमपद्यत ॥ अथतेनपुनस्तत्रदग्धंवेश्मगृहादिकम् ॥ ६४ ॥ निर्मापयामासनृ
पोमहेशानमथायजत् ॥ अथमृत्युदिनेप्राप्तेराजाराधितशंकरः ॥ ६५ ॥ भस्मस्नायीभस्मशायीजपन्रुद्रंममारह ॥ शिवलोकंगतःसोयंवीरभद्रेणभा ॥१५०॥
षितः ॥ ६६ ॥ भवत्वंगणशार्दूलोममवैपरिचारकः ॥ शाङ्करान्ममनिर्देशादानयस्वममांतिकम् ॥ ६७ ॥ शिरोहीनोभवांश्चापिज्वालावक्त्रोभविष्यति ॥

१ वृद्धिर्वेदुष्वपि-इ० पा० ।

सतूवाचमहात्मानंवीरभद्रंगणेश्वरम् ॥ ६८ ॥ चक्षुःश्रोत्रंतथाजिह्वानासिकास्थंशिरोगणः ॥ एतैर्विनाव्यवहृतिःकर्थमेसंभविष्यति ॥ ६९ ॥ अभावे
शिरसःकिंवामयापापंकृतंविभो ॥ ॥ वीरभद्रउवाच ॥ ॥ त्वयैवस्वीकृतापूर्वंदेवीपरममुंदरी ॥ ७० ॥ महेशभवनंनित्यंचातुर्वर्णकरंगकैः ॥
स्वस्तिकैसर्वतोभद्रंनंद्यावर्तादिकंशुभम् ॥ ७१ ॥ पद्ममुत्पलमांदोलपादोव्यजनचामरे ॥ त्रिशूलंशंखचक्रेचगदाधनुरथेवच ॥ ७२ ॥ त्रिशूलं
डमरुंखड्गंवृषंभृंगिरिटिंशिवम् ॥ तथाष्टपत्रकमलमन्यद्यंत्रादिकंतथा ॥ ७३ ॥ कल्पयंतीप्रतिदिनंसेवतेवृषभध्वजम् ॥ कदाचिदथसावेश्यादेवसद्मन्युप
स्थिता ॥ ७४ ॥ राज्ञःकारांकिकःकश्चिद्देवेशमसमाविशत् ॥ अथतांदृष्टवांस्तत्रसइदंवाक्यमुक्तवान् ॥ ७५ ॥ ॥ काराङ्किकउवाच ॥ ॥ एकांतसं
स्थितावेश्यायुवांहंस्थविरश्चन ॥ स्थविरंव्यापितंपंढमशक्तंधनवर्जितम् ॥ ७६ ॥ अदीर्घमेहनंदीर्घंपुरुषंयोषिदुत्मृजेत् ॥ अश्मश्रुलंमलच्छन्नंजडंदु
र्गंधिदूषितम् ॥ ७७ ॥ स्वल्पमव्यसनंनारीदूरतःपरिवर्जयेत् ॥ तस्मान्मेदीयतांवेश्येमेथुनंजीवयाशुमाम् ॥ ७८ ॥ ॥ वेश्योवाच ॥ ॥ नियतः
सर्वजातीनामिहामुत्रसुखप्रदः ॥ पातिव्रत्यंपरोधर्म्मःस्त्रीणामितिहिशुश्रुम ॥ ७९ ॥ यदधीनायदावेश्यातदान्येनसंगता ॥ पतिव्रतेतिविख्यातातस्मा
त्तंपरिपालयेत् ॥ ८० ॥ ॥ कारांकिकउवाच ॥ ॥ यदिचैवंमृतिःशीघ्रंभविष्यतिननसंशयः ॥ अथरांजातिकंगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८१ ॥
वेश्यावेश्यैवनोभार्यानेतिवक्तुंचनोचितम् ॥ इत्थंराजानमुक्त्वाथमंडंचैवारनालजम् ॥ ८२ ॥ किंचिदादायतस्यास्तुमंदिरंगतवानयम् ॥ निद्रावस
रमालोक्यप्रसृप्यचकरंततः ॥ ८३ ॥ वस्त्रस्थविवरेतत्रमंडींचिक्षेपदुष्टधीः ॥ एवंकृत्वाततोगत्वाराजानमिदमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ राजन्निर्गत्यगत्वा
थवेश्याग्र्यांतवयोषितः ॥ उत्थापयित्वावेश्यांतांसवौंगद्रष्टुमर्हसि ॥ ८५ ॥ उन्मुक्तवंधमथवावसनंपश्ययत्नतः ॥ वेश्यावेश्माथगतवान्राजा
कारांकिकंवचः ॥ ८६ ॥ इदमाहसनिद्रेर्यंपश्येमांयामिपश्यसि ॥ सतूवाचनृपैतत्रनमेयुक्तमिदंनृप ॥ ८७ ॥ तन्मातरंवापितरंदर्शनायनियोजय ॥
तद्दृष्टौसर्वमेवेदंव्यक्तमाशुभविष्यति ॥ ८८ ॥ आनीताह्यथराज्ञातुमातावीक्षितुमुद्यता ॥ वचनात्तुनृपस्यैववस्त्रंशोधयतींवसा ॥ ८९ ॥ तत्रस्थितं
मंडमथविज्ञायांवाह्यमदंयत् ॥ मर्दनाद्वसनंक्लिन्नंकिंतदित्याहपार्थिवः ॥ ९० ॥ नकिंचिदेवनोकिंचिदितिवेश्याप्रसूरपि ॥ बहुवाक्येनराजाथवसनंवी
क्ष्यशंकया॥९१॥शुक्रक्लिन्नमिदंवासःप्राहैतत्पश्यतामिति ॥ अथदृष्ट्वासमीपस्थास्तथेत्यूचुर्वचोनृपम्॥९२॥राजाथस्वगृहंगत्वादंडाच्यक्षमभाषत ॥इदानी
मेववेश्यायाःशिरश्छिंध्यविचारयन् ॥९३॥दर्शनीयंशिरस्तस्याघटिकाभ्यंतरेमम ॥ दंडकश्चनृपोक्त्वास्तथाकृत्वाह्यदर्शयत् ॥ ९४ ॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ एवंकृतंत्वयापूर्वंभार्तंचफलमद्यते॥ज्वालयैवहिवक्तार्त्वंश्रोताद्रष्टाचजिह्मसि ॥ ९५ ॥ रसंजानासिमातिमानतिक्रोधीभविष्यसि ॥ ॥ शंभु

रुवाच ॥ ॥ एवंज्वालामुखोजातोराजामाहेश्वरोऽक्षमी ॥९६॥ तस्मात्तुक्षमिणाभाव्यंपरत्रेहसुखेप्सुना॥यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ ९७ ॥ विमुक्तपापबंधश्चशिवलोकेभविष्यति ॥ ९८ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिववराहसंवादेशिवपूजामाहात्म्यकथनंनामदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥११०॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ महेशनामममाहात्म्यंपूजामाहात्म्यमेवच ॥ नमस्कारस्यमाहात्म्यंदृष्टिमाहात्म्यमेवच॥१॥जलदानस्यमाहात्म्यंधूपदानस्यसत्तम॥दीपगंधादिदानस्यमाहात्म्यंवदमेगुरो॥२॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ एकैकनाममाहात्म्यंविस्तराव्नहिशक्यते ॥ संक्षेपेणचतेवच्मि शृणुराघव सादरम् ॥३॥ पुराव्रेतायुगेराजाविधृतोनामवीर्यवान् ॥ मृतेपितरिबालोसौभूमिराज्येभिषेचितः ॥ ४ ॥ समानवयसःसर्वोन्समीपस्थांश्चकारसः ॥ येवृद्धा येचविद्वांसस्तेचतस्यनसंमताः ॥ ५ ॥ युवानःसंमतादुष्टाअकार्यकरणास्तथा ॥ सुरुग्यानयनदक्षाश्चचोरकर्माविशारदाः ॥ ६ ॥ भांडवातारतालास्य निपुणास्तस्यसंमताः ॥ वशीकरणमंत्रज्ञावस्त्रौषधविदस्तथा ॥ ७ ॥ गीतनर्तनशीलाश्चधूर्त्ताद्यूतविदःप्रियाः ॥ पितृसंमतकर्तृणांत्याग्रंचक्रेसपार्थिवः ॥ ८ ॥ विचार्यसचतैःसार्द्धंदुष्टैःकार्यमकारयत् ॥ एतादृशांस्तथाचान्यान्दुष्टान्सहयुयोजह ॥ ९ ॥ एतदुक्तिमुपालंब्यशिष्टंसुहृदमत्यजत् ॥ उरोमुष्टिंचफेत्कारंयेकुर्युस्तस्यतेप्रियाः ॥ १० ॥ भगळक्षणतत्त्वज्ञारतितंत्रविशारदाः ॥ राजनीतिविहीनंतद्राज्यंसमभवत्तदा ॥ ११ ॥ गजाश्वरथयुद्धाजंगोमहिष्यादिकंचयत्॥तत्सर्वनाशमापन्नमपहारायतस्ततः॥१२॥रत्नानिवसुधान्यानिनदृश्यंतेपुरेतदा॥अथभूपांतरेणासौनिर्जितःप्रपलायितः॥१३॥ महारण्यमथोगत्वागिरिदुर्गमकल्पयत् ॥ तत्रचाल्पपरीवारश्चोरवृत्तिसमाश्रितः ॥ १४ ॥ सुवर्णवस्त्रधान्यादिरत्नगंधादिकंतथा ॥तत्रतत्रविनिर्दिश्यचोरानायानवंचकान्॥१५॥वंधाद्यकारयत्तैस्तुद्रव्याहरणकर्मणि ॥ यदाहारोनविद्येततदाहारमकल्पयत् ॥१६॥ गोमहिष्यादिमांसेनयद्यन्नंनोपलभ्यते ॥ अश्वीयनरमांसेनभोजनंपर्य्यकल्पयत् ॥१७॥एतादृशमभूद्वृत्तंसंध्योपासादिवर्जितम् ॥एकस्तुसचिवस्तस्यसुरापोनामराक्षसः॥१८॥नियुंक्तेसर्वकालंतमाहरप्रहरेतिच ॥ एवंरक्षोमतेस्थित्वानानादेशगतान्नरान् ॥ १९ ॥ नृसहस्रपरीवारोह्यादद्यादकृपालयः ॥ स्वस्याभिमतयोषास्तुज्ञौत्वाज्ञात्वासमाहरत् ॥ २० ॥ किंचित्कालंचतांभुक्त्वातासांमांसमभक्षयत् ॥ एवंहत्वानरान्नारीराज्यंचक्रेसुदुःसहम् ॥ २१ ॥ एववर्षसहस्रंतुराज्यंकृत्वानराधमः ॥ जराशिथिलसर्वांगोवलीपलितदूषितः ॥ २२ ॥ निर्जीवमभवत्स्थानंसमंताद्दशयोजनम् ॥ अथमृत्युर्दिनंप्राप्तंराज्ञस्तस्यमहात्मनः॥ २३॥ मृत्युकालेथसंप्राप्तेस्नातंभूमिगतं नृपम् ॥ तस्यचानुचराःसर्वेपरिवार्यापतस्थिरे ॥ २४ ॥ सुरापःसचिवःप्राहकिंकार्यंममचादिश ॥ अथराजातथाशक्तोनिर्गतायुस्तदार्दितः ॥ २५ ॥

१ विधृतः—इ० पा० । १ तत्र तत्र समाहरत्—इ० पा० ।

नाभेरधस्तुक्षीणासुःकथंचिद्वाक्यमुक्तवान् ॥ त्वंसर्वकालेदैत्येंद्रप्रहरप्राहराहर ॥ २६ ॥ इत्यथोत्काममारासौयमदूताःसमाययुः ॥ विचित्रंबंधनेयत्नं चक्रुस्ताडनतत्पराः ॥ २७ ॥ चूर्णिताबंधपाशाश्चहेतिदंडाश्चचूर्णिताः ॥ तद्गात्रस्पर्शमात्रेचतदद्भुतमिवाभवत् ॥ २८ ॥ अथायातःस्वयंमृत्युःपाशेनैन मयोजयत् ॥ मृत्युपाशमपिच्छिन्नंवीक्ष्यमृत्युरचिंतयत्॥२९॥सर्वमर्त्यमृतिर्दृष्टादृष्टानैतादृशीक्वचित् ॥ इतिचिंतापरेमृत्यौज्वालावक्रःप्रतापवान्॥३०॥ वीरभद्रेणनिर्दिष्टःसहसायाच्चशूलभृत् ॥ ज्वालावक्रमथालोक्यमृत्युस्तूर्णंपलाययौ ॥ ३१ ॥ पलायमानंतंदृष्ट्वामृत्युंवह्निमुखस्तदा ॥ अरेरेचोरचोरत्वं तिष्ठतिष्ठक्वयास्यसि ॥ ३२ ॥ एनसोमुच्यतेचोरःशूलारोपणमात्रतः ॥ एवमाभाष्यमृत्युंतंशूलप्रोतमकल्पयत् ॥ ३३ ॥ शूलंस्कंधगतंकृत्वादूता न्संग्रथ्यरज्जुना ॥ पादशृंखलविन्यस्तानादायनृपमध्यगात् ॥ ३४ ॥ विमानवरमारोप्यगीतवाद्यसुशोभितम् ॥ वीरांतिकमथोगत्वासर्वमस्मैन्य वेदयत् ॥ ३५ ॥ वीरभद्रोपितत्सर्वंशंकरायामितात्मने ॥ नानामुनिगणैर्देवैर्ब्रह्मविष्णुपुरःसुरैः ॥ ३६ ॥ सेव्यमानायदेवायपार्वतीसहितायच ॥ प्रणि पत्यनिवेद्याथशूलस्थंमृत्युमेवच ॥ ३७ ॥ तूष्णींबभूवविश्वात्मावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ३८ ॥ अग्न्याननंवीक्ष्यशिवोविगर्हयन्कथंत्वयैतद्गणसाहसंकृतम् ॥ विभेषिमृत्योर्नकथंयमाधिकाद्वदस्वसर्वंपरमार्थतोमे ॥ ३९ ॥ प्रणम्यतंवह्निमुखोऽतिरोषोमृत्युंसमालोक्यननर्तहर्षात् ॥ उवाचचौर्यंकृतमेवमृत्युना तदेषशूलेऽपिमयाप्ररोहितः ॥ ४० ॥ विमोचयामासशिवोपिमृत्युंदूतानशेषान्निरुजश्चकार ॥ मृत्युंसमालोक्यशिवोबभाषेमन्नामएषांमरणेसमास्ते ॥४१॥ मच्चेतसामन्यधियांचनामहीनाक्षरंवाधिकवर्णयुक्तम् ॥ ममैवलोकंप्रददामिसत्यंह्यनेननामप्रहरेतिभाषितम् ॥ ४२ ॥ प्रशब्दमात्रंत्वधिकंहरेतिपदप्रदंवै पदमीरयंति ॥ आरादमूंस्त्वंजपतोनमस्वमदीयवाक्यंचयमंवदस्व ॥ ४३ ॥ नतिंयतिंकीर्तिमुपास्तिमाश्रितादास्यंचकैंकर्य्यमथश्रुतिंवदाः ॥ पंचाक्ष रोक्तिंशतरुद्रियोक्तिंशिवस्यकुर्वंतिनतेविचार्याः ॥ ४४ ॥ मन्नामरुद्राक्षविभूतिधारणोममाग्रतोयस्तुपुराणवक्ता ॥ सर्वेषुपापेष्वपितेषुसत्सुप्रशास्म्य हंनैवयमाधिकारः ॥४५॥ येचापिपापान्वितमायिनोनराःपरान्नवस्त्रादिवधूभुजश्च ॥ वाराणसीमृत्युपराश्चयेवैश्रीशैलमर्त्याश्चनतेविचार्याः ॥ ४६ ॥ यूकाश्च दंशाअपिमत्कुणाश्चमृगादयःकीटपिपीलिकाश्च ॥ सरीसृपावृश्चिकशूकराश्चकाशीमृताःशंकरमाप्नुवंति ॥४७॥इदंनामगृणन्ध्यायेद्योवैहृत्पद्ममंदिरे ॥ त्रि यंबकंविरूपाक्षंसोमंसोमार्द्धभूषणम्॥४८॥ त्रिनेत्रकंत्रयीनेत्रंसोमसूर्याग्निलोचनम्॥तंनमस्कृत्यदूरस्थोभवमृत्योममाज्ञया॥४९॥अथाकर्ण्यशिवप्रोक्तंमृत्यु स्तुष्टावशंकरम् ॥ नमस्तेदेवतानाथनमस्तेदेवमूर्तये ॥ ५० ॥ सर्वज्ञायनमस्तुभ्यंपशूनांपतयेनमः ॥ अथदेवोमहादेवोमृत्युंप्राहवरंवृणु ॥ ५१ ॥

१ यजिम्–इ० पा० ।

स्तोत्रेणानेनतुष्टोस्मिमृत्युर्वरमयाचत ॥ त्वदीर्यंपालयविभोमांचशंकरपापिनम् ॥ ५२ ॥ तथेत्युक्त्वामृत्युमीशोगच्छवत्सेतिचाब्रवीत् ॥ यमलोकंग
तःसोपियमायाशेषमुक्तवान् ॥५३॥ ॥शंभुरुवाच॥ यइदंशृणुयान्नित्यंपुण्याख्यानमनुत्तमम् ॥ विमुक्तःसर्वपापेभ्योयातिशंकरसन्निधिम् ॥ ५४ ॥
॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरात्रिव्रतादिएकादशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ १११ ॥ ७ ॥ शंभुरुवाच ॥ अथान्यदपिनिर्वेच्मिप्रमदाख्यानमनु
त्तमम् ॥ सुतयादेवरातस्यथत्प्राप्तंनामकीर्तनात् ॥ १ ॥ देवरातसुतावालाकलानामातिरूपिणी ॥ धनंजयसुतस्यासीद्भार्यांशोणस्यधीमतः ॥ २ ॥
तावुभौनियतौनित्यंधर्म्मैकप्रवणौशुभौ ॥ लब्धवंतौनिधिमथोर्गगास्नानायतौगतौ ॥ ३ ॥ प्रवाहपतितेकूलेमृत्तिकानयनायतौ ॥ कूलादादायमृल्लोष्टं
दृष्टवंतौमहाघटम् ॥ ४ ॥ राजतंचोर्द्धपाषाणमथशोणःप्रियांवचः ॥ इदमाहकथंकार्यैकिंकर्तव्यंहिनोहितम् ॥ ५ ॥ ॥ भार्योवाच ॥ ननारीमत
मालंब्यकिंचित्कार्यंसमाचरेत् ॥ नचनार्यावरेद्ब्रह्ममप्रियंवाथकिंचन ॥ ६ ॥ यदिनारीसमक्षंतुद्रविणंदृष्टिमापतेत् ॥ वंचयीततथानारीईदृशैर्वाक्यसंच
यैः ॥ ७ ॥ अस्माभिर्नैहिसंप्रेक्ष्यंकिंवात्रहितिष्ठति ॥ द्रविणंचेन्नसंप्रेक्ष्यंवाधोदकैभविष्यति ॥ ८ ॥ अन्याज्ञातंतुयदिचेत्कुतोज्ञानविनिश्चयः ॥ अप्रद
ष्टस्त्विदानींचेन्निभृतःकोपितिष्ठति ॥ ९ ॥ तिरोधानंनकिंचिच्चेन्माययाकोपितिष्ठति ॥ नचेन्मायामनुष्याणक्षित्रपालस्तुतिष्ठति ॥ १० ॥ नहिचेद्रै
रवश्चेहतिष्ठतित्रह्मराक्षसः ॥ नसोपिचेन्मैंहाविद्याराज्ञांतत्रभविष्यति ॥ ११ ॥ नैचजानातिचेद्राजाव्यवहारादिसंभवः ॥ सचेद्दृष्टप्रकारेणचोरवाधाभ
विष्यति ॥१२॥ अप्रमत्तस्त्यभवतोमहानर्थोभविष्यति ॥ प्रायेणार्थवतांनृणांभोगलिप्साप्रजायते ॥ १३ ॥ भोगाद्भोगांतरेच्छाचसर्वानुष्ठाननाशिनी ॥ जाना
तियदिनारीस्वंभावयोगगतंतथा ॥ १४ ॥ नारीस्वतंत्रतामेतिरोषाल्लब्धप्रकाशिनी ॥ रोषेविश्वासतांयातितदादोषःपुरोदितः ॥ १५ ॥ विश्वासिनिचविश्रंभः
प्रवासोवान्यचित्तता ॥ विश्रम्भाज्जायतेस्त्रीणांनानाविधविचेष्टिता ॥ १६ ॥ यंकंचित्पुरुषंदृष्ट्वायुवानंप्रीतिरापतेत् ॥ प्रीत्यासंजायतेयोगोयोगान्मैथुनसंग
तिः ॥१७॥ सततंमैथुनेजातेविश्रंभांतरमापतेत् ॥ भवतावातथापूर्वंशुक्तेदानींचभुज्यते ॥१८॥ काप्रतीच्छातवेदानींप्रीतिःकस्यामथापिवा ॥ काविदग्धासु
संस्निग्धापुरुषादन्यतश्चरेत् ॥१९॥ योत्रवीदथवाक्यंतांयदिब्रूयास्त्वमद्यमे ॥ सर्वमेवतथावच्मिनान्यथावाक्यमुच्यते ॥२०॥ इत्थंचधृष्टतांयातातथारू
तरेणच ॥ द्रव्यमादायपंत्किंचिदनुवर्तेत्त्ववंत्रतः ॥ २१ ॥ समारायित्वातांद्रव्यंगृहीत्वापापतियिष्यति ॥ अथपूर्वंपतिमृतौप्रविशेन्नाशुशुक्षणिम् ॥ २२ ॥
वैधव्येद्रविणंसर्वंधर्माथैमेभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसावैधव्येसमुपस्थिते ॥ २३ ॥ यौनिकुंडेसमासाद्यदिवावायदिवानिशि ॥ एकांतस्थानमभ्ये

॥१५२॥

१ मे हितम्–इ० पा० । २ महाबाधा–इ० पा० । ३ अथ–इ० पा० । ४ योनिकंदम्–इ० पा० ।

त्यविवृत्यवसनंभगम् ॥ २४ ॥ इदमूचेवचोदुःखादुपस्थस्थकरासती ॥ किंत्वयावैकृतंयोनेर्किंवापापमुपाश्रिता ॥ २५ ॥ शिश्नस्त्यवाथवापापंयत्त्वदं तरवेशनात् ॥ यच्चकर्तृकृतंपापंमाद्दक्सेवावैवजनात् ॥ २६ ॥ अतोपिकंडूसंभूतौप्रवेशयेदथांगुलीम् ॥ विचित्रचेष्टांकृत्वातुकंडूवुद्धेरतःपरम् ॥ २७ ॥ मर्दयित्वाकराभ्यांतसंताड्यचविवृत्यतु ॥ असकृद्धुन्वतीपादौविवृतास्थातिदुःखिता ॥ २८ ॥ खट्वाकाष्ठमथालिंग्यस्तनपीडंयथाप्रियम् ॥ अथोवि चित्रचित्तत्वेतत्तःप्रद्युष्टतीभवेत्॥२९॥ अथवाह्निपुरेस्थित्वाशाकंव्यवहृतंचयत्॥ आलंब्यवेश्मनिनिशिसंध्यायांविशिखासुच ॥३०॥ कृत्वान्यवेषमात्मा नंयैःकैरप्युपभुज्यते ॥ अथवाच्यप्रभावेनशंकितायोग्यमाहरेत्॥३१॥अज्ञातंचगृहंगत्वारमयेदेवनिश्चितम् ॥ नारीसमक्षंलब्धेतुद्रविणेह्येतदिष्यते॥३२॥ तस्मान्मयापिभवतोनविचारप्रयोजनम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ एवमेतन्नसंदेहोगच्छत्वंतिष्ठदूरतः॥ ३३ ॥ मलमूत्रविसर्गार्थंस्थित्वागच्छाम्यतःपर म् ॥ तस्यांगतायांशोणोपिवस्त्रंखंडत्वकल्पयत् ॥ ३४ ॥ एकैकस्मिंस्ततःखंडेत्वग्रहीद्रविणंबहु ॥ सैकतेत्ववरंजानुदघ्नंकृत्वाततस्ततः ॥ ३५ ॥ क्षि त्वाधनंपूरयित्वाविष्ठांचकेततोपरि ॥ वस्त्राधारंघटंतंचप्रतिचिक्षेपकुत्रचित् ॥ ३६ ॥ सर्वमज्ञातवत्कृत्वास्नानायप्रययौमुनिः ॥ तस्यभार्यातंतःस्नानंकृत्वा संपूज्यपार्वतीम् ॥ ३७ ॥ गच्छेतिभर्त्रासाप्रोक्तास्त्वंवेश्माभ्यागमत्सती ॥ एतामेकाकिनींज्ञात्वामारीचोनामराक्षसः ॥ ३८ ॥ भर्तृरूपमथास्थायकला मेतदुवाचह ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ सप्तगोदावरीतीरेपवित्रंपापनाशनम् ॥ ३९ ॥ द्राक्षारामामितिप्रोक्तंयत्रभीमःस्वयंस्थितः ॥ भुक्तिमुक्तिप्रदोनॄ णांस्मरणात्पापनाशनः ॥ ४० ॥ तत्रगच्छावहेशीघ्रंत्वंतुनिर्गच्छसुंदरि ॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ इदानीमभिपेकायप्रवृत्तोनाभिपिक्तवान् ॥ ४१ ॥ कथमेतादृशंत्वंहिपूर्वानुक्तंवदिष्यसि ॥ अकृतेरन्यथाभावमुत्पातांविदुरुत्तमाः ॥ ४२ ॥ ॥ मारीचउवाच ॥ ॥ भर्तुरप्रतिकूलत्वंनारीणांधर्मउच्यते॥ प्रतिकूलानुकूलावामसशीघ्रंवदस्वतत् ॥ ४३ ॥ तूष्णींभूत्वाथसासाव्वीभर्तैत्येवविचार्यतम् ॥ निर्ययौतेनसावालावनमध्येगतासती ॥ ४४ ॥ अथमध्या ह्नकालोसौक्रियतामाह्निककियाः ॥ राक्षसोथवचःश्रुत्वानानुष्ठानस्थलंत्विह ॥ ४५ ॥ यत्रतत्रास्तिगंतव्यमितोगच्छावहेतत्तः ॥ किंचित्प्रदेशंगत्वातुगु हांवीक्ष्यसरस्तथा ॥४६॥ इहस्थानंहिमेस्थातुंकार्यंस्नानमथप्रिये ॥ इत्युक्त्वासरसिस्नात्वाफलाहारंप्रकल्प्यच ॥ ४७ ॥ भोजनावसरेप्राप्तेकलादध्याबुमां शिवम् ॥ अयंधवोममनवाइतिध्यानपराभवत् ॥ ४८ ॥ अथध्यानेननतंचोरंनिश्चित्यचपतिव्रता ॥ भीतातिनम्रवदनाअश्रुपूर्णमुखीतदा ॥ ४९ ॥ कष्ट मापतितंपापमित्युक्त्वानिपपातच ॥ रुदतीतामथोदृष्ट्वाराक्षसःपापनिश्चयः ॥ ५० ॥ धर्षितुंतामथारेभेनचैतद्धर्षणंप्रति ॥ बलात्कारममथोकर्तुंयतमाने तुराक्षसे ॥ ५१ ॥ आजानुनाभिपर्यंतंशैलस्थानमकल्पयत् ॥ शिलासमभवद्वस्त्रंराक्षसोवीक्ष्यतामथ ॥ ५२ ॥ इत्येवंतांहनिष्यामिखादयिष्याम्यतः

परम् ॥ इत्युक्त्वाभ्रामयित्वासिंशिरश्छेत्तुंप्रचक्रमे ॥५३॥ कलाहंमत्पतिर्ज्ञात्वाशापंदास्यतिमाहर ॥ इत्युक्तमात्रेवचसिशिरश्चिच्छेदराक्षसः ॥ ५४ ॥ प्राप्तायांदुर्मृतिंतस्यामथशैवाःसमागताः ॥ दूताविचित्राभरणाःसर्वायुधधराःशुभाः ॥ ५५ ॥ एतांविमानमारोप्यशिवालोकमुपागमन् ॥ तामागतांगिरिसुताहर्षेणप्रतिपूज्यच ॥५६॥ स्वपादप्रणतांशुद्धामुमावाक्यमभाषत ॥ पातिव्रत्येनतेतुष्टाअभीष्टंप्रददामिते ॥५७॥ ॥ कलोवाच ॥ ॥ दासीभावंप्रयच्छत्वंत्वत्पादाब्जंममप्रियम् ॥ प्रार्थ्यैःकिमन्यैर्बहुभिस्तथास्त्वितिशिवाब्रवीत् ॥ ५८ ॥ इंद्रादिवनिताभिःसापूजिताथकलानिधिः ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तःशोणोमुनिरथोगृहम् ॥ ५९ ॥ नतत्रदृष्ट्वातांभार्यांध्यानयोगपरोभवत् ॥ रक्षोहृतांमृतांप्राप्तांशिवालोकमुमांप्रति ॥ ६० ॥ उमादत्तवरांचापिदृष्ट्वाञ्ज्ञानचक्षुषा ॥ किंचिद्दुःखश्चिरंध्यात्वापरावृत्यमुनिस्तदा ॥ ६१ ॥ श्वशुरंगतवान्सोऽथदेवरातंमुनीश्वरः ॥ निवेद्यसर्वंसहितोविश्वामित्रमगान्मुनिम् ॥ ६२ ॥ निवेद्यतद्वसिष्ठस्यवसिष्ठोऽप्याहतान्मुनीन् ॥ गत्वाकैलासमादौतुदृष्ट्वादेवंमहेश्वरम् ॥ ६३ ॥ अनुज्ञांशिवतोलब्ध्वापार्वतीमंदिरेगताः ॥ देव्यैविज्ञाप्यतत्सर्वंयथार्थंप्रवदामतत् ॥ ६४ ॥ तथेत्युक्त्वामुनिवराःकैलासंशंकरालयम् ॥ गत्वाप्रणम्यदेवेशंवीरभद्रेणपूजिताः ॥ ६५ ॥ विज्ञापयामासुरिदंशोणभार्य्याहृतेतिच ॥ शिवःप्राहमुनींद्रांस्ताञ्ज्ञातमेवमयात्विदम् ॥ ६६ ॥ अकालमरणंत्वस्याआयुर्वर्षशतंस्थितम् ॥ अकालमृत्युयुक्तानांपुनर्जीवनमस्तिच ॥ ६७ ॥ दशपुत्रप्रसूर्वीरारूपसौभाग्यवत्यपि ॥ भवद्भिरितिनिश्चित्यसमागतमिहद्विजाः ॥ ६८ ॥ यमलोकगतानांतुसर्वमेतद्विनिश्चितम् ॥ ममलोकगतानांचगतिरन्यानविद्यते ॥ ६९ ॥ अनयाकीर्तितंनामप्राणनिर्गमनेपुरा ॥ तयायमलिपिर्मृष्टाकथमायुष्यनिर्णयः ॥ ७० ॥ अथवागिरिजायैचनिवेदयतकृत्स्नशः ॥ अथतेपार्वतीपाददर्शनायगताद्विजाः ॥ ७१ ॥ प्रणम्यमातरंसर्वेविश्वामित्रोऽब्रवीदिदम् ॥ दीनानाथाकृशाभार्याप्रणष्टपितृकाञ्छिशून् ॥ ७२ ॥ रक्षयित्वापुरामातरिष्टदात्वंसदाह्यभूः ॥ कलापौत्रीममैवेयंत्वामाराध्यपतिंत्वमुम् ॥ ७३ ॥ शोणंलब्धवतीमातस्त्वत्पूजायाःफलंत्विदम् ॥ तपसालभ्यतेपर्णेदानेनयदिवापिच ॥ ७४ ॥ व्रतोपवासैरथवाकलासालभ्यतेमया ॥ एतयापरिविष्टान्नंभोक्तुमिच्छामितत्कथम् ॥७५॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ यादृशीचेष्यतेभार्य्यातादृशीदीयतेमया ॥ नैनांत्यक्तुमहंशक्ताकिंवात्वंमन्यसेमुने ॥ ७६ ॥ ॥ ॥ विश्वामित्रउवाच ॥ ॥ मातात्वमित्येवमयाअविशंकितमीरितम् ॥ शोणोमुनिरयंमातस्तवविज्ञापयिष्यति ॥ ७७ ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ तामेवभार्य्यांप्रतिमेप्रीतिरत्युक्तदासती ॥ सैवमेदीयतांभार्य्याचान्यथामरणंभवेत् ॥ ७८ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ भार्यापतीसमावेवविषमौतुवि

१ शिवलोकमिति पा० । २ नष्टा यमलिपिः स्पष्टा–इ० पा० । ३ अस्मै शोणाय इति शेषः ।

गर्हितौ ॥ तवचासदृशीचेयंसदृशींप्रददाम्यहम् ॥ ७९ ॥ नचमन्मंदिरेप्राप्तांत्यक्ष्येदेहविवर्जिताम् ॥ ॥ शोणउवाच ॥ ॥ यदिनोदीयतेचेयंभार्य्यामन्यां
ममप्रियाम् ॥ ८० ॥ राज्यंमहेश्वरेभक्तिंप्रयच्छवरमुत्तमम् ॥ भविष्यत्येवमेवैतदित्युक्त्वाचाब्रवीन्मुनीन् ॥ ८१ ॥ भोक्तव्यमिहयुष्माभिर्ममास्मिन्दि
वसत्रयम् ॥ प्रतींदुवारेदेवस्यमहेशस्यैवतुष्टये ॥ ८२ ॥ भोजनीयाःसदाकालमष्टौविप्रामुनीश्वराः ॥ इच्छयायत्रकुत्रापिव्रतमेतदुपक्रमेत् ॥ ८३ ॥
वत्सरेपरिपूर्णेतुमहाराजतमीश्वरम् ॥ चतुर्निष्कप्रमाणेनतदर्द्धेनैवकारयेत् ॥ ८४ ॥ श्वेतवस्त्रयुगंसूक्ष्मंचामरेव्यजनेतथा ॥ पादुकोपानहंच्छत्रंसर्वंवि
प्रेनियोजयेत् ॥ ८५ ॥ स्वशक्त्यादक्षिणांदत्वाब्राह्मणांश्चविसर्जयेत् ॥ एतदुद्यापनेकुर्यादादौमध्येतथासुधीः ॥ ८६ ॥ दिनेदिनेतथापूजासोमस्यपर
मात्मनः ॥ ८७ ॥ तत्पुरुषस्यविद्महेमहादेवस्यधीमहि ॥ तन्नोरुद्रःप्रचोदयात् ॥ ८८ ॥ इतिपूजामंत्रः ॥ स्थंडिलेपूजयेद्देवंप्रतिमायामथापिवा ॥ एकभ
क्तंस्वयंकुर्याद्ब्रह्मचर्यसमन्वितम् ॥ ८९ ॥ एतत्सोमव्रतंप्रोक्तंशिवतुष्टिप्रदंशुभम् ॥ यएवंकुरुतेभक्त्यानारीवापुरुषोपिवा ॥ ९० ॥ छायेवशंकरस्यासौ
नित्यमेवानुवर्तते ॥ अद्यसोमदिनंप्राप्तंमध्याह्नात्परतोभुजिः ॥ ९१ ॥ यूयंचसर्वेमुनयःकृतपौर्वाह्णिकक्रियाः ॥ माध्याह्निकींक्रियांकृत्वाभोक्तुमर्ह
थसत्तमाः ॥ ९२ ॥ मातुर्वचनमाकर्ण्यतथेत्युक्त्वानमस्यच ॥ अनुष्ठानायतेसर्वेगताभागीरथींनदीम् ॥ ९३ ॥ संगमेमध्यतोवृत्तेकृत्वा
माध्याह्निकींक्रियाम् ॥ विश्वेशपूजांकृत्वाचषोडशैरुपचारकैः ॥ ९४ ॥ अथतेपार्वतीगेहंगत्वादेवींप्रणम्यच ॥ लोकमातुर्नियोगेनशालंका
यनकात्मजः ॥ ९५ ॥ पादप्रक्षालनमुखानुपचारानकल्पयत् ॥ पंचगंधकमादायतान्मुनीनभ्यलेपयत् ॥ ९६ ॥ राज्यंचमहदाप्नोतियो
दद्यात्पंचगंधकम् ॥ पंचबाणसमोभूत्वास्त्रीणांवल्लभतामियात् ॥ ९७ ॥ विष्णवेयोहिदद्यात्तुसोपिमारसमोभवेत् ॥ कामीत्वकामीयःकुर्यात्कैलासे
पंचवत्सरान् ॥ ९८ ॥ सर्वगंधसमोपेतोभोगीचेष्टार्थसंयुतः ॥ यथेष्टवर्तनोभूत्वाततोजायेतभूमिपः ॥ ९९ ॥ कस्तूरीचंदनंचंद्रमगरुद्वितयंतथा ॥ पंचगं
धंसमाख्यातंसर्वकार्येषुशोभनम् ॥ १०० ॥ विलिप्तपंचगंधेषुब्राह्मणेषुमहात्मसु ॥ आसीनेषुतदाभ्यागाद्ब्राह्मणःस्थविरःकृशः ॥ १ ॥ उन्मत्तवेषो
दिग्वासाजराजर्ज्जरितस्त्वरी ॥ खल्वाटःश्वासकासीचबहुहिक्कीक्षुधान्वितः ॥ २ ॥ लालास्नुतःश्मश्रुकूर्चश्लेष्मानम्रःस्खलत्पदः ॥ द्व्यष्टवर्षातथानारीसर्वा
भरणभूषिता ॥ ३ ॥ रूपलावण्यसंयुक्तालोकोत्कृष्टस्वरूपिणी ॥ पुरुषान्रूपसंयुक्तान्वीक्षंतीचततस्ततः ॥ ४ ॥ गायंतीत्वथनृत्यंतीतंदृष्ट्वाहसतीप
तिम् ॥ प्रबाधतेवृद्धधवंशीघ्रमेहिकृशाधम ॥ ५ ॥ आलंब्यत्वत्करंवृद्धदुःखितानित्यमस्म्यहम् ॥ भूषणंवसनंघ्राणंस्रग्विलेपनमेवच ॥ १०६ ॥ हासोगी

१ तदा–इ० पा० । २ क्षुधामम–इ० पा० ।

तिस्तथापानमंडनंशोभनंगृहम् ॥ सर्वऋतुसमृद्धिश्चकामस्यैवाभिवृद्धये ॥१०७॥ सर्वेषामेवकामानांरतिरेकाप्रयोजनम् ॥ सुखानिसर्वाण्येकत्ररतिरेकत्रच
स्थिता ॥ ८ ॥ तुलयातुलितंसर्वंरतिःशतगुणाधिका ॥ तन्मादृशीसमासाद्यभवंतींकिंकरिष्यति ॥ ९ ॥ इतिचान्यानिवाक्यान्निब्रुवाणागृह्यवे
करे ॥ तदुत्तरमुवाचेदंकिंकुर्म्मोभाग्यमीदृशम् ॥ ११० ॥ मामारयदुरुक्तयात्वंमांविज्ञायाथचेदृशम् ॥ एतादृशोद्विजःप्रायात्पार्वतीमंदिरंत
दा ॥ ११ ॥ अविज्ञायैवगिरिजामिदंवचनमब्रवीत् ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ अन्नार्थिनमिहप्राप्तंविद्धिमामतिथिंमुने ॥ १२ ॥ भोजनावसरेप्राप्तंब्राह्मणान्न
हिभोजय ॥ तद्वार्यावचनंप्राहकमुनियोंपिदेवहि ॥ १३ ॥ अंधस्यवचनंसर्वमेवमेतादृशंदृढम् ॥ पार्वत्युवाच ॥ प्रक्षाल्यचरणावेतमासनउपवेशय॥१४॥
जांबूनदकृतेतीवभोज्येनातपंयद्विजम् ॥ सुरत्नचषकोपेतमभृतंब्रह्मवादिनीम् ॥ १५ ॥ अरुंधतीमयाहूयपर्य्यवेषयदंबिका ॥ कलाचारुंधतीचैवअनसूया
पतिव्रता ॥ १६ ॥ परिवेषंपदार्थानांस्नग्गंधाक्षतभूषणाः ॥ अकुर्वन्नंबिकावाक्यात्पडूसानांपृथक्पृथक् ॥१७॥ भुंजानेषुतुविप्रेषुदिग्वासाब्राह्मणाकृतिः ॥
क्षणेनबुभुजेसर्वंदातुंनोशेकुरंगनाः ॥ १८ ॥ अथसागिरिजादेवीस्वयंदातुंप्रचक्रमे ॥ यथादत्तमशेषंतुक्षणेनाश्नातिसद्विजः ॥ १९ ॥ भांडस्थितमशेषंच
भोक्तुमैच्छत्प्रियासह ॥ तथांबिकासमादायप्रादादक्षय्यमस्त्विति ॥ १२० ॥ अथवामकरेणासौभोक्तुमैच्छत्ततःसती ॥ तत्राप्यक्षय्यमेवास्तुतवान्नमिति
चार्पयत् ॥ २१ ॥ करांतरमथोत्पाद्यभोक्तुमैच्छद्विजोत्तमः ॥ एवंकरसहस्रंचकृत्वैच्छद्भोजनंद्विजः ॥ २२ ॥ दत्त्वादत्त्वापुनर्देवीसंतुष्टानचकोपना ॥ न
चित्तमन्यथाकर्तुंशक्यमस्याइतिद्विजः ॥ २३ ॥ प्रक्षाल्यहस्तौचरणौहस्तांर्पितमुगंधवान् ॥ पार्वतींवाक्यमाहेदंतोषितोहंवरंवृणु ॥ २४ ॥ पार्व
त्युवाच ॥ ॥ ममदातुंवरंशक्तोयदित्वंब्राह्मणोत्तम ॥ वरेणममकिंकार्य्यंशंकरोमेयतःपतिः ॥२५॥ तदाहब्राह्मणोदेवींशंकरःकीदृशस्त्विति॥सदृशोऽसौत्व
थानोवात्वद्योग्योनान्यथाभवेत् ॥ २६ ॥ स्त्रीवल्लभत्वमप्येवरूपंदाक्ष्यंशुभांगना ॥ नोचेदेतादृशीभार्य्यांमदर्थिनाकथंभवेत् ॥ २७ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥
त्वद्वाक्यांवचनंश्रुत्वातववाक्यंतथाद्विज ॥ अपलापस्त्वयंब्रह्मञ्छुतंकिंवातथाविषम् ॥ २८ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ धन्मिछंतेकरिष्यामिममामांक
त्वंसमारुह ॥ प्रचलेद्यदितेचित्तंपातिव्रत्यंकुतस्तव ॥ २९ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ ममव्रतंद्विजश्रेष्ठशंकरांकेकरोहणम् ॥ अथतच्चित्तमाज्ञाय
भवान्याःपरमेश्वरः ॥ १३० ॥ द्वच्चष्टवर्षवयाभूत्वासुस्निग्धकचबंधनः ॥ सुस्निग्धचारुनयनोगोक्षीरसमविग्रहः ॥ ३१ ॥ कोटिकंदर्पलावण्यःसर्वाभरणभू
षितः ॥ स्वपार्श्वेस्थितनार्यैसेप्रसारितभुजद्वयः ॥ ३२ ॥ गायन्मंदृतयासाकमुमयापदुतायथा ॥ अथतांपार्वतींशंभुःकरेणाकृष्यचस्मयन् ॥ ३३ ॥
विन्यस्यहस्तौवनितांद्वयांसेगायन्समस्तांभरणःप्रसन्नदृक् ॥ ननर्तचानंदसमृद्धगात्रोमुनींद्रगीतश्चसकालवेलम् ॥१३४॥ एतादृशंशिवंध्यात्वाजन्मकोटि

शतेष्वपि ॥ नदुःखंजायतेतस्यसदाहर्षश्चजायते ॥ १३५ ॥ अथस्तुतोमुनिवरैर्नारींकृत्वाहरिंततः ॥ अथसापार्वतीतुष्टादेवंप्राहपिनाकिनम् ॥ ३६ ॥
॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ किमित्येतादृशंभावमास्थायत्वमिहागतः ॥ नारींकृत्वातथाविष्णुंकिंप्रकृत्यानचागतौ ॥ ३७ ॥ शिवःप्राहव्रतेचात्रह्यतिथेर्भो
जनंशुभम् ॥ जानेसिद्धिमथोयेषांविषादोनाभिजायते ॥ ३८ ॥ जातेविषादेतुव्रतमसम्यगितिनिश्चयः ॥ सोमवाराःसमायांतियावंतोदशतानितु ॥३९॥
तावंतिमत्पुरेदेविसर्वभोगसमन्वितः ॥ सभार्य्यपुत्रबंधुश्चवेदोक्तायुष्पजीवितः ॥ १४० ॥ पश्चाद्वाराणसींगत्वामृतोमुक्तिमवाप्स्यति ॥ ॥ शंभुरुवा
च ॥ ॥ अथदेवेस्थितेतत्रमुनयस्त्रिःप्रदक्षिणम् ॥ ४१ ॥ कृत्वापंचनमस्कारान्पुनःकृत्वाप्रदक्षिणम् ॥ पुनश्चदंडवद्भूत्वाविमूद्यानिर्ययुस्ततः ॥४२॥
अथशोणःशोभितांगींभार्यामापह्यनिंदिताम् ॥ राज्यंचभारतेवर्षधर्मेणापालयद्विजः ॥ ४३ ॥ मानुषानखिलान्भोगान्बुभुजेशिवभक्तिमान् ॥ नित्यंदेवा
र्चनपरोनित्यंब्राह्मणपूजकः ॥ ४४ ॥ नित्यदातानित्ययाजीनित्यश्रोतापुराणकम् ॥ मृतःसगतवांल्लोकंशंकरस्यविभोःशुभम् ॥ ४५ ॥ ॥ शंभुरु
वाच ॥ ॥ नामकीर्तनमाहात्म्यंप्रसंगात्परिकीर्तितम् ॥ शृण्वतांसर्वपापघ्नंभक्तानांचतथानृप ॥ ४६ ॥ सर्वकल्याणदंनित्यंसुभाग्यार्याज्यदंशिवम् ॥
शिवभक्तिप्रदंगोप्यंयस्यकस्यापिनेरयेत्॥१४७॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरात्रिव्रतसंवादेशिवनाममाहात्म्येद्वादशोत्तरशततमोऽध्यायः११२॥
॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ खेदइत्यंतेविमानस्थानानारूपधराःशुभाः ॥ सर्वेकामफलोपेताःसुभाग्यार्य्याःशतयोषितः ॥१॥ सहस्रनरनारीभिःपूज्यमानाःपदेपदे॥
गायंतिर्विंशतियोंषारूपलावण्यकोमलाः ॥ २ ॥ करंकवाहिनीचैकाचामरासक्तबाहवः ॥ तालवृंतद्वयंनार्य्योवीजयंतिप्रगृह्यवै ॥ ३ ॥ सचक्रेचांकमध्ये
स्थाउपधानंतथापरः ॥ एकस्याःकरयोर्हस्तःस्तावकानेकसंयुतः ॥ ४ ॥ नानाविधपरीहासकृतोत्फुल्लमुखांबुजः ॥ एकेकत्रविमानेतुदृश्यतेचंद्रदीधितिः
॥ ५ ॥ स्त्रीशतेषुविमानेषुदृश्यतेईश्वरःशुभः ॥ एतेकिंपुण्यकर्तारोविष्णुमायायवासुने ॥ ६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एतेद्वित्राह्मणाःपुण्याग्रहस्थाश्रमवा
सिनः ॥ येषामेवचसम्रासोदत्तोदशरथेनते ॥ ७ ॥ तेषांतुममचित्तानांकदाचिदभवन्मतिः ॥ यथेहसुस्थिनःसर्वेवयंचान्योपजीविनः ॥ ८ ॥अस्मानेवानुजी
वंतिशतशोमनुजाइह ॥ येनपुण्येनचवयंसर्वेकामानुमोदिनः ॥ ९ ॥ सुस्त्रीकृतोपचाराश्चसर्वेराज्यसुसान्विताः ॥ जरामरणहीनाश्चयुवानःसर्वदैवहि॥१०॥
विचार्यैवंद्विजाःसर्वेवसिष्ठस्याश्रमंययुः ॥ आगतानथसंपूज्यवसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥११॥ किमर्थमागतायूयंशीघ्रंब्रूतद्विजोत्तमाः॥ ॥ द्विजाऊचुः ॥ ॥ वय
मिच्छामहेसर्वेसर्वेसंपत्समन्विते ॥ १२ ॥ विमानेकामगेरोढुंतत्संपादयनोगुरो ॥ तत्तेषांचिंतितंश्रुत्वावसिष्ठोवाक्यमब्रवीत् ॥ १३ ॥ पुराणंसर्ववा
विप्राःश्रोतव्यंपापनाशनम् ॥ धर्मश्चार्थश्चकामश्चमोक्षस्तत्रैवदृश्यते ॥ १४ ॥ तथेत्युक्त्वाथमुनयःपुराणकुशलंमुनिम् ॥ जग्मुर्गिरिसंश्रेष्ठंसर्वशास्त्र

विशारदम् ॥ १५ ॥ सर्वागमपुराणज्ञंसदासत्कर्म्मचारिणम् ॥ इदमूचुर्नमस्कृत्यवयंसफलजीविनः ॥ १६ ॥ कृतकृत्यावयंब्रह्मन्साक्षाद्दृष्टोऽसियन्मुने ॥
॥ अंगिराउवाच ॥ ॥ यत्कार्यमागतायूयंतत्कार्यंकरवाण्यहम् ॥ १७ ॥ पुराणंश्रोतुकामास्तुयूयमत्रसमागताः ॥ कीर्तयिष्येविधानंवःसमस्तार्थ
विनाशनम् ॥ १८ ॥ सर्वज्ञानप्रदंदेवंतत्वविज्ञानसंभवम् ॥ शिवभक्तिप्रदंदृद्धंविष्णुभक्तिप्रदंशुभम् ॥ १९ ॥ विचित्रस्वगतिप्राप्तिज्ञानदंरमणीप्रदम् ॥
नानाविधशुभज्ञानंरातिंतत्रप्रकाशकम् ॥ २० ॥ मुक्तिमुक्तिप्रधानंचविधिदर्शनदीपकम् ॥ विचित्रभक्तिकथनंभक्तिसाहसकीर्तनम् ॥ २१ ॥ व्रतप्रति
ष्ठादानादिभस्मपूजाविधिप्रदम् ॥ पुराणंपाद्मसुदितंब्रह्मपद्मोपनिवृंतम् ॥ २२ ॥ महेश्वरेणकथितंप्रमथाकृतिवर्णनम् ॥ एतदन्यत्रकथितंपुराणेपाद्म
एवतु ॥ २३ ॥ दिलीपेनपुरापृष्टोवसिष्ठःप्रोक्तवानिदम् ॥ तच्छृणुर्ध्वंमुनिवराज्ञानंसर्वंभविष्यति ॥ २४ ॥ अथतद्वचनाद्विप्राःपुराणश्रवणेरताः ॥
कथंश्रोतव्यमधुनाकिंकृत्वेत्यब्रुवन्मुनिम् ॥ २५ ॥ सोऽपिसर्वंसमाचष्टशृणुधर्मंसनातनम् ॥ नमस्कृत्यपुराणज्ञंदद्याच्चार्घासनंततः ॥ २६ ॥ निर्पादत
त्रचेत्युक्त्वागंधपुष्पैःसमर्चयेत् ॥ आत्मयोगंचतांबूलमधिकंवासमर्पयेत् ॥ २७ ॥ ब्रूहिपुण्यकथांब्रह्मन्पोराणिकीमितीरयेत् ॥ नखट्टासनमारुह्य
नोच्चासनमथापिवा ॥ २८ ॥ नीचासनोवैशृणुयाद्धर्म्मकामार्थसिद्धये ॥ शृण्वित्युक्त्वापुराणज्ञइमंमंत्रमुदीरयेत् ॥ २९ ॥ नमोहरिहरमथो
गणेशंभारतीमितः ॥ इष्टदेवंनमस्कृत्वापुराणंवक्तुमर्हति ॥ ३० ॥ अर्द्धयामंप्रतिदिनंयदिवापीच्छयाभवेत् ॥ एवंपाठसमाप्तिंचश्रुत्वाकृत्यंसमाचरेत्॥३१॥
श्रोतुश्चतूर्णीमननंतूर्ष्णीश्रवणमेववा ॥ अन्यथाभारतीक्रुद्धचेत्तत्कोधान्मूकताभवेत् ॥ ३२ ॥ तस्मात्पुराणश्रोताचतांबूलादिसमर्पणम् ॥ वक्तुश्चजीवि
काकार्यांस्वंसामर्थ्यानुसारतः ॥ ३३ ॥ पुराणप्रक्रमेदेयंसचेलोद्गमनीयकम् ॥ सूक्ष्मांवरमथोवापिवस्त्रद्वितयमर्पयेत् ॥ ३४ ॥ आसनंतुमहच्चित्रंरम्यमू
जैस्त्वलंमृदु ॥ सुवर्णवातथादद्याद्वोभूगेहादिकंतथा ॥ ३५ ॥ एतत्समस्तविप्रेद्रादक्षिणामूर्तिनापुरा ॥ शंकरेणमुनीनांहिभाषितंचादिवौकसाम् ॥ ३६ ॥
अथतेमुनयःसर्वेतंप्रणम्यासनस्थितम् ॥ पृथक्पृथक्कचतांबूलंदत्वाशुश्रूषवःस्थिताः ॥ ३७ ॥ तेनापिकथितंसर्वंपुराणंसर्वसंप्रदम् ॥ उपांताध्यायप
र्य्यंतंश्रुतवंतोद्विजोत्तमाः ॥ ३८ ॥ ॥ दिलीपउवाच ॥ ॥ कामगेनविमानेनसर्वंसंपत्समृद्धिना ॥ सर्वतःसुखयुक्तेनपुण्यस्थानमुपस्थितम् ॥ ३९ ॥
॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ नालंपृष्टंत्वयाराजन्नितोप्यातिशयांतरैः ॥ क्रीडमानाभविष्यंतियेनतत्पुण्यमुच्यते ॥ ४० ॥ सुधाधवलितंकृत्वाशिववेश्मस
मंततः ॥ स्त्रियोरूपविलासाढ्याःसर्वालंकारभूषिताः ॥ ४१ ॥ नानासुगीतकुशलानानानृत्यविशारदाः ॥ चतस्रोऽद्यैपडथवामर्दलध्वानिकाःस्त्रियः ॥४२॥

१ दिनसमाप्तिं च–इ० पा० । २ व्यवहारंच साधयेत्–इ० पा० । ३ उदिताध्यायपर्यंतम्–इ० पा० ।

॥ १५५ ॥

वशिन्यौद्रेआवाजिक्यौकोणिकाधमनेउभे ॥ लासिक्यस्तुचतस्रःस्युःसंतुष्टैकाथगायिका ॥ ४३ ॥ एकाद्वेवासुगीतज्ञेऽमुखरेहिप्रकीर्तिते ॥ कोण वाद्यकृतेद्वेतुतूष्णींभूताःषडष्टवा ॥ ४४ ॥ सर्वारूपविलासिन्यःसर्वाश्चापतितस्तनाः ॥ रतितंत्राधिकुशलास्ततएवाविशंकिताः ॥ ४५ ॥ सुसूक्ष्मवस्त्रवे पाश्चविद्युच्चलदृष्टयः ॥ एतादृशीभिर्योषाभिर्यैननृत्यंहिकारितम् ॥ ४६ ॥ एकस्मिन्दिवसेराजन्वत्सरान्सविमानगः ॥ शतस्त्रीवीक्षितसुखोयुवा बहुभिरर्चितः ॥ ४७ ॥ आनंदपोषसंपूर्णःक्रोधेर्ष्यादिविवर्जितः ॥ पंचगंधविलिप्तांगःसचंद्राहिदलाननः ॥ ४८ ॥ सूर्योपमस्तुयोपाश्चसर्वांस्तादृश नान्विताः ॥ सद्योविकसितामोदिपारिजातकृतस्रजः ॥ ४९ ॥ सर्वाविकसितारोहिरक्तसंधिकृतस्रजः ॥ धम्मिल्लेवक्षसितथाविभ्रत्यःसुस्मिताधराः ॥५०॥ चरन्त्येतादृशीभिस्तुनृत्त्यगीतानुमोदितः ॥ एवंविमानगोभूत्वाउपित्वाकालमक्षयम् ॥ ५१ ॥ पश्चाज्जायेतनृपतिरेवंकृत्वापुनस्तथा ॥ राज्यंस्वर्गंफलंभु क्त्वाशिवभक्तोभविष्यति ॥ ५२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ दिलीपायवसिष्ठोक्तंमुनीनामंगिरोब्रवीत् ॥ तेतथाकृतवंतश्चतोर्य्यत्रिकसुमापते ॥ ५३ ॥ श्रुत्वापुराणंपाद्मंचसमग्रंसुखिनोभवन् ॥ तएतेब्राह्मणारामविमानवरमास्थिताः ॥ ५४ ॥ दृश्यंतेखेचसुखिनःसदामुदितमानसाः ॥ एततेसर्वमाख्यातं पुराणेषुविनिश्चितम् ॥ ५५ ॥ इतःपरंचकिंभूयःश्रोतुमिच्छसिराघव ॥ ५६ ॥ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरात्रिवसंवादेत्रयोदशोत्तरशततम मोध्यायः ॥११३॥ छ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कएषदृश्यतेव्योम्निसर्वाभरणभूषितः ॥ विमानस्थोमहादीप्तमध्याह्नार्केइवापरः ॥१॥ दुःप्रेक्ष्यःसर्वमर्त्यानांतस्यांकेचारुहासिनी ॥ अपराश्रीरिवत्रह्मंस्तथापंचसुयोषितः ॥ २ ॥ गायंतिमधुरांगीतिंसुभ्रूभंगनिरीक्षणैः ॥ मंदस्मितैःकरतलशब्दास्फोटिककयात था ॥ ३ ॥ क्वचिद्वलैकृतैर्गीतैरन्योन्यकरताडनैः ॥ अन्योन्यमुखमालोक्यप्रलोभैर्गीतपूर्वकैः ॥ ४ ॥ क्रीडन्नास्तेमहायोगीपद्मकिंजल्कसन्निभः ॥ एवं चरितपुण्येनकेनवाताद्वदस्वमे ॥ ५ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एषविप्रःपुरारामसर्वसंपत्समन्वितः ॥ नानाविधसुखोपेतोभार्य्यापोषणतत्परः ॥६॥ अपुत्रो दानहीनश्चदेवतार्चनवर्जितः ॥ पंचयज्ञविहीनश्चस्वाध्यायपरिवर्जितः ॥७॥ प्रातर्म्मध्याह्नसायाह्नभोजनप्रवणोऽशुचिः ॥ कदाचिदगमद्गेहंगौतमस्यमहा त्मनः ॥ ८ ॥ व्यंवकस्यगिरोपुण्येनानासुनिगणाश्रिते ॥ तत्रापिशोभितगृहंस्फटिकस्तंभकल्पितम् ॥ ९ ॥ अगुरुद्रवकस्तूरीचंद्रकुंकुमचर्चितं ॥ भित्तिर्यस्यचसंतानकुसुमामोदसौष्ठवम् ॥ १० ॥ कस्तूरिकापुष्परसमुत्सेचितभूतलम् ॥ सूक्ष्मसुश्वेतविविधवितानोपरिशोभितम् ॥ ११ ॥ अंग णंशोभितमहाकदलीपूगशोभितम् ॥ समीपसरसीजातमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ १२ ॥ पाटीरतरुसंभूतगंधपूरितदिङ्मुखम् ॥ शिक्षागीतकृताल्हादगीत

१ सर्वास्ताद्दशभान्विताः—इ०, सर्वास्ताद्दशतान्विताः—इ० च पा० । २ रत्नकृतैर्दीपैः—इ० पा० ।

पूरितदिङ्मुखम्॥१३॥निदाघजनितातापनाशयंत्रविनिर्मितम्॥कदलीदलसंच्छादिपावकाकल्पितच्छदम्॥१४॥पाटीरतरुसुस्निग्धसांद्रद्वारकपाटकम्॥ सौगंधिकमहामोदिकल्पितांतरभित्तिकम् ॥१५॥ ईशानभागसुभगरतिकल्पितवेदिकम् ॥ हाटिकाकल्पितपदंविचित्रवेदिकायुतम् ॥१६॥ सुस्निग्धनिबिडच्छायंवटमूलोपकल्पितम् ॥ प्रसूनकदलीखंडसरोभिःप्रांतशोभितम् ॥१७॥ महावटाग्रसंलग्नतुषारितपयोधरम् ॥ नाकोपवनसंपन्नविचित्रारामशोभितम् ॥१८॥ वापीकूपतडागाद्यमनेकवनशोभितम् ॥ मंदंमंदंववौवायुर्यत्रगेहेसुखप्रदः ॥१९॥ वादिन्यश्चारुसर्वांग्योवाद्यानिस्मरसंपदः ॥ वीणांवेणुंत्रिवेणुंचवादयंतिवरांगनाः ॥ २०॥ तौर्य्यत्रिककृतोनार्य्यश्चतुर्दिक्षुतथोर्द्धतः ॥ सुवर्णादिकपात्रेषुवटकाभस्मनःशुभाः ॥२१ ॥ वासिताःसर्वगंधैश्चसुधूपैरपिधूपिताः ॥ कुशग्रथितसंघाश्चअक्षमालाश्चकोटिशः ॥२२॥ कृष्णाजिनसहस्राणिबहिःप्रांतेस्थितानिच ॥ एतादृशेगृहवरेदेववंद्योमुनीश्वरः ॥२३॥ कर्पूरादींश्चसंस्थाप्यचतुर्दिक्षुमुनीश्वरः ॥ पाटीरपीठेकर्पूरसिंहासनमकल्पयत् ॥ २४ ॥ सूक्ष्मंश्वेतंचसुस्निग्धमावृत्तंघनसारकैः ॥ सुगंधवासितजलैःस्नाप्यक्षीरेणशंकरम् ॥ २५ ॥ अन्यैश्चवैदिकैर्मंत्रैःस्नापयित्वासदाशिवम् ॥ दारुचंद्रोपपीठेतुवस्त्रपीठंनिधायच ॥ पात्रिकामग्रतःस्थाप्यस्थापयित्वादलेष्वमून्[1] ॥ २६ ॥ एकस्मिन्नक्षताःपात्रेअन्यस्मिन्सतिलाक्षताः ॥ पंचगंधकमेकस्मिन्नन्यस्मिन्नष्टगंधकम् ॥ २७ ॥ काश्मीरंमृगनाभिंतुकर्पूरंचंदनंतथा ॥ पात्रेष्वन्येषुविन्यस्यपूजास्थानेप्रकल्प्यच ॥ २८ ॥ नानावरणमार्गेणपूजातत्रविधीयते ॥ लिंगमध्येस्थितोदेवःपंचवक्त्रःसदाशिवः ॥ २९ ॥ तस्यप्रावरणंलिंगंशक्तिस्तस्यविधीयते॥शक्तेरावरणंविष्णुर्विष्णोरावरणंविधिः॥३०॥ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यसूर्यस्ततःश्रुतिः॥दिग्देवतासुतद्गुप्तिस्तासामावरणंदिशः॥३१॥दिशामावरणंशंभुस्तस्यचावरणंगुणाः ॥ दशप्रावरणंह्येतच्छिवलिंगार्चनंशुभम् ॥ ३२ ॥ केषांचिन्मतमेतत्स्यादथप्रावरणांतरम् ॥ विद्यावरणमाख्यातंतदुमावरणंस्मृतम् ॥ ३३ ॥ विष्णुरावरणंतस्याविष्णोश्चावरणंविधिः ॥ ब्रह्मप्रावरणंचंद्रस्तस्यभानुरथावृतिः ॥ ३४ ॥ भानोरावरणंचेशइतिषोढावृतिःस्मृता ॥ विधिंविनासमाख्यातंपंचावरणमुत्तमम् ॥ ३५ ॥ शशांकविष्णुशक्तीनामेतदावरणत्रयम् ॥ अंबिकावरणंप्रोक्तमेकावरणमुत्तमम् ॥ ३६ ॥ अथवालोकपालाःस्युरावृतिःसोमपूजने ॥ अनावरणमथवापूजनंशस्यतेशिवे ॥३७॥ पत्रिकाष्टदलेष्वेवस्थितद्रव्यैर्यजेच्छिवम् ॥ पत्रिकालक्षणंवक्ष्येसर्वकर्मोपयोगितम् ॥ ३८ ॥ स्वर्णेनराजतेनाथताम्रेणाथप्रकल्पितम् ॥ मुक्ताशुक्तिनिभंकुर्यात्पत्रिकाष्टदलंशुभम् ॥ ३९ ॥ पद्मपत्रसमानाष्टकोणाकारंप्रकल्पयेत् ॥ पलमात्रंततःशस्तंनिर्वृतंविस्तृतंपदम् ॥ ४० ॥ अस्थूलमध्यमुपरिपद्माकृतिदलाष्टकम् ॥ अथवाशक्तिमार्गेणपंचपत्रंप्रकल्प

१ जलेष्वमून्–इ० पा० । २ अत्र र्सवत्र पत्रशब्दे पात्रशब्दपाठ एकस्मिन्नेव पुस्तके पा० । ३ पद्मपत्रसमानेन पत्राकारं प्रकल्पयेत्–इ० पा० ।

येत् ॥ ४१ ॥ त्रिपत्रमथवाकुर्याच्छक्तिभावेमतेनच ॥ यथास्याच्छोभनंपात्रंतथाकुर्य्याद्विचक्षणः ॥ ४२ ॥ शक्त्यांतरितरुद्राक्षैःकल्पिताष्टशतैः शुभा ॥ मालोपवीतंत्रिशत्याअष्टकेनप्रकल्पितम् ॥ ४३ ॥ प्रगंडयोरथैकैकंबद्धातुद्वेप्रकोष्ठयोः ॥ शिरस्येकाधृतातेनकंठेचपरमर्षिणा ॥ ४४ ॥ रुद्राक्षैःस्फटिकैरत्नैःकल्पिताह्यक्षमालिका ॥ व्याघ्रचर्मासनंकृत्वापद्मासनगतोमुनिः ॥ ४५ ॥ आवाहनासनंचार्घ्यंपाद्यंवाचमनीयकम् ॥ निर्वर्त्य गंगासलिलैःस्नापयामासशंकरम् ॥ ४६ ॥ अष्टगंधकसंयुक्तैःपुष्पैर्बकुलपाटलैः ॥ स्वर्णभांडस्थितैर्वस्त्रशोधितैर्वासितैर्दृढम् ॥ ४७ ॥ द्वारेताम्रकटाहश्चप्रबंधद्रोणिनाशुभम् ॥ गोशृंगेणविषाणेनगवयस्यतथाक्वचित् ॥ ४८ ॥ दक्षिणावर्तशंखेनरत्नपात्रैरथापिवा ॥ स्वर्णैर्वाराजतैर्वापिताम्रैर्कांस्यैरथापिवा ॥ ४९ ॥ स्वर्णैश्चसूक्ष्मकलशैःस्नापयामासचेच्छया ॥ अथवामृण्मयैःकुर्य्यात्पद्मपत्रैरथापिवा ॥ ५० ॥ पालाशैश्चूतजंब्वाद्यैःपात्रैःसंस्नापयेद्विभुम् ॥ स्नानानामथसर्वेषांधारास्नानंविशिष्यते ॥ ५१ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियसंज्ञिना ॥ शंचेत्याद्यनुवाकेनशांतिरूपेणचेश्वरम् ॥ ५२ ॥ आवृत्यचयथाशक्तिपश्चाद्गंधादिविन्यसेत् ॥ ततश्चशोभनैःपुष्पैःपत्रैर्बिल्वैःसमर्चयेत् ॥ ५३ ॥ तुलसीमारुवदलैःकल्हारैःश्चमहोत्पलैः ॥ नीलोत्पलैरुत्पलैश्चशेषैश्चकरवीरकैः ॥ ५४ ॥ कर्णिकारैःसितांभोजैरपराजितयातथा ॥ तिलाक्षतैरक्षतैश्चश्रीपत्रैस्तिलमिश्रकैः ॥ ५५ ॥ एवंमहेशमीशानंपूजयामासगौतमः ॥ कर्पूरागरुकस्तूरीसर्ज्जागरुकचंदनैः ॥ ५६ ॥ अन्यैश्चधूपयामासषोडशाथप्रदीपिकाः ॥ कर्पूरवर्त्तिसंयुक्तादीपयंत्रोपरिस्थिताः ॥ ५७ ॥ निवेदितंमहेशायअथनैवेद्यमुत्तमम् ॥ सुपक्वशालिपिष्टान्नंभक्ष्यंलेह्यंचचोष्यकम् ॥ ५८ ॥ मधुरादिसमोपेतंपंचभक्ष्यसमन्वितम् ॥ अनेकपक्वशाकाढ्यमनेकपक्वमिश्रितम् ॥ ५९ ॥ पानंविंशतिसंयुक्तंद्राक्षारंभाफलान्वितम् ॥ सूपाष्टकादिसंयुक्तंयुक्तंमूलफलादिना ॥ ६० ॥ यथासंभवसंयुक्तैरन्यैरप्युपकल्पितम् ॥ अग्रपुष्पसमोपेतंनैवेद्यंप्रददौमुनिः ॥ ६१ ॥ सौवर्णपात्रिकान्यस्तनीराजनसहस्रकम् ॥ सोपहारायदेवायदत्वाचैवनमस्यच ॥ ६२ ॥ पूगखंडानथोघृष्टान्पत्राणिक्षालितानिच ॥ अपृष्ठाग्राणिसुश्वेतच्छादयावृतिकानिच ॥ ६३ ॥ घनसारकचूर्णंचन्यस्तपत्रत्रयंशुभम् ॥ सौवर्णपात्रविन्यस्तमिदंतांबूलमीश्वरे ॥ ६४ ॥ अथप्रदक्षिणंकृत्वानमस्कारानंतरम् ॥ अष्टयोषास्ततःप्राप्तास्तंत्रीवेण्वादिधारिकाः ॥ ६५ ॥ विचित्रवाद्यवादिन्यःसंप्राप्तामुनिसन्निधिम् ॥ क्षुद्रतालयुगंगृह्यस्वयंगातुंप्रचक्रमे ॥ ६६ ॥ गौतमेगातुमुद्युक्तेतानंकुर्युरथांगनाः ॥ मंदंमंदंचवाद्यानिवादयंतितथापराः ॥ ६७ ॥ मधुरंगायतिमुनौस्वरामूर्तिभृतस्तथा ॥ प्रानृत्यंतमहेशाग्रेतदद्भुतमिवाभवत् ॥ ६८ ॥ एतस्मिन्नंतरेप्राप्तोभगवान्नारदोमुनिः ॥

१ पत्रम्–इ० पा० ।

तमागतंगौतमोपिसंपूज्यप्रणिपत्यच ॥ ६९ ॥ आहचैनंकृतार्थोस्मिनचकाश्चिन्मयासमः ॥ तवागमनकृत्यंकिंकुतआगमनंतथा ॥ ७० ॥ श्रीनारदउवा च ॥ ॥ पातालादागतोस्मीहभुक्त्वावैवाणमंदिरे ॥ आयास्यंतिमहात्मानोबाणशुक्रादयोगृहम् ॥ ७१ ॥ अथक्षणादभ्यगाच्चबाणःपरपुरंजयः ॥ विंशत्यक्षौहिणीयुक्तोगजमारुह्यसोसुरः ॥ ७२ ॥ अपरैहिगजंशुक्रःप्रह्लादोरथमुत्तमम् ॥ वृषपर्वारथवरंबलिस्तुरगमुत्तमम् ॥ ७३ ॥ आगतानथतान्सर्वानाज्ञायसतुगौतमः ॥ सशिष्योनिर्जगामाथह्यादादर्घ्यादिकंक्रमात् ॥ ७४ ॥ गौतमंचापितेवीक्ष्यावरुह्यचगजादिकात् ॥ नमश्चक्रुरथोदैत्यास्तंनमस्कृत्यभार्गवम् ॥ ७५ ॥ आलिंग्यराक्षसान्सर्वान्पूजयित्वाथयाविधि ॥ सेनायाःसन्निवेशंचचकारमुनिपुंगवः ॥ ७६ ॥ पादौप्रक्षाल्यशुक्रस्यजलंमूर्ध्निधृतंतथा ॥ विचित्रफलसंयुक्तंदत्तवानहैर्गमुनिः ॥ ७७ ॥ वापीतडागसरसीस्नानपूर्वकृतक्रियाः ॥ संगमेवर्तमानेतुगौतमस्याश्रमेशुभे ॥ ७८ ॥ तद्गेहंतुप्रविश्याथराक्षासास्सपुरोहिताः ॥ देवपूजाप्रपत्तिंचचक्रुःसर्वेद्विजालये ॥७९॥ तद्यःप्रकल्पितायांचवेद्यांशुक्रोयजच्छिवम् ॥ तस्यैववामभागेतुप्रह्लादोयजदच्युतम्॥८०॥ सोमंचबलिरप्येवमन्येचासुरपुंगवाः ॥ अथबाणोयजद्देवमेकमेवत्रियंबकम् ॥८१॥ शुक्रोपिभगवन्तन्तमुमानाथमपूजयत् ॥ गौतमोप्यथमध्याह्नेपूजयामासशंकरम् ॥ ८२ ॥ सर्वेशुक्लांबरधराभस्मोद्धूलितविग्रहाः ॥ सितेनभस्मनाकृत्वासर्वस्थानोत्रिपुंड्रकम् ॥ ८३ ॥ नत्वातुभार्गवंसर्वेभूतशुद्धिंप्रचक्रमुः ॥ हृत्पद्ममध्येसुषिरंतत्रैवभूतपंचकम् ॥ ८४ ॥ तेषांमध्येमहाकाशमाकाशेनिर्मलानलम् ॥ तन्मध्येचमहेशानंध्यायेदीप्तिमयंशुभम् ॥ ८५ ॥ अज्ञानसंयुतंभूतंशमलंसर्वसंगतम् ॥ तेहेहमाकाशदीप्तप्रदहेज्ज्ञानवह्निना॥८६॥आकाशस्यावृतंचांहंदग्ध्वाकाशमथोदहेत् ॥ दग्ध्वाकाशंत्वायोवायुमग्निभूतं तदादहेत् ॥८७॥ अब्भूतंचततोदग्ध्वापृथिवीभूतमेवच ॥ तदाश्रितान्गुणान्दग्ध्वाततोदेहंप्रदाहयेत् ॥८८॥ एवंदहित्वाभूतानिदेहीतज्ज्ञानवह्निना ॥ शिवामध्यस्थितंविष्णुमानंदरसनिर्भरम् ॥ ८९ ॥ निष्पन्नचंद्रकिरणसंकाशकिरणंशिवम् ॥ शिवांगोत्पन्नकिरणैरमृतद्रवसंयुतैः ॥ ९० ॥ सुशीतलाततोज्वालाप्रशांताचन्द्ररश्मिवत्।।प्रसारितसुधारुग्भिःसांद्रीभूतश्चसंप्लुवः ॥९१॥ क्रमेणप्लावितंभूतग्रामसंचिंतयेत्परम्॥९२॥इत्थंकृत्वाभूतशुद्धिंक्रियार्होमर्त्यः शुद्धोजायतेएवशुद्धः ॥ पूजांकर्तुजाप्यकर्म्मापिपश्चादेवध्यानेब्रह्महत्यादिहानिः ॥ ९३ ॥ एवंध्यात्वाचंद्रदीप्तिप्रकाशंध्यानेनारोप्याशुलिंगेशिवस्थ ॥ सदाशिवंदीपमध्येविचिंत्यपंचाक्षरेणार्चनमव्ययंतु ॥९४॥ आवाहनादीनुपचारांस्तथापिकृत्वास्नानंपूर्ववच्छंकरस्य ॥ उदुंबरंराजतंस्वर्णपीठंवस्त्रादिछन्नंसर्वमेवेहपीठम् ॥९५॥ अंतेकृत्वावुदुदानांचशुद्धिंपीठेपीठेनागमेकंपुरस्तात् ॥ कुर्यात्पीठेचोर्ध्वकेनागयुग्मंदेवाभ्याशेदक्षिणेवामतश्च॥९६॥जपापुष्पंनागमध्ये ॥१५७॥

१ तथा–इ० पा०। २ निर्मलासनम्–इ० पा०। ३ अहमहंकारमित्यर्थः।

निधायमध्येवस्त्रंद्वादशप्रातिगुप्ये ॥ सुश्वेतेनतस्यमध्येमहेशंलिंगाकारंपीठयुक्तंप्रपूज्यम् ॥ ९७ ॥ एवंकृत्वावाणमुख्यादितीशादत्त्वादत्त्वापंचगंधाष्ट गंधम् ॥ पुष्पैःपत्रैःश्रीतिलैरक्षतैश्चतिलोन्मिश्रैःकेवलैश्चप्रपूज्य ॥ ९८ ॥ धूपंदत्त्वाविधिवत्संप्रयुक्तंदीपंदत्त्वाचोक्तमेवोपहारम् ॥ पूजाशेषंतेसमाप्याथसर्वे गीतंनृत्यंतत्रतत्रापिचक्रुः ॥ ९९ ॥ अथास्मिन्नंतरेगौतमस्यप्राप्तःशिष्यःशंकरात्मेतिनाम्ना ॥ १०० ॥ उन्मत्तवेशोदिग्वासाअनेकावृतिमाश्रितः ॥ क्वचिद्विजातिप्रवरःक्वचिच्चंडालसन्निभः ॥ १०१ ॥ क्वचिच्छ्वद्रसमोयोगीतापसःक्वचिदप्युत ॥ गर्जत्युत्पततेचैवनृत्यतितस्तौतिगायति ॥ १०२ ॥ रोदि तिशृणुतेव्यक्तंपतत्युत्तिष्ठतिक्वचित् ॥ शिवज्ञानैकसंपन्नःपरमानंदनिर्भरः ॥१०३॥ संप्राप्तोभोज्यवेलायांगौतमस्यांतिकंययौ ॥ बुभुजेगुरुणासार्धंक्वचि दुच्छिष्टमेवच ॥ १०४ ॥ क्वचिल्लेहतितत्पात्रंतूष्णीमेवाभ्यगात्क्वचित् ॥ हस्तंगृहीत्वैवगुरोःस्वयमेवाभुनक्क्वचित् ॥ १०५ ॥ क्वचिद्धहांतरेसूत्रंक्वचि त्कर्दमलेपनम् ॥ सर्वदातंगुरुर्दृष्ट्वाकरमालंब्यमंदिरम्॥१०६॥प्रवेश्यस्वीयपीठेतमुपवेश्याभ्यभोजयत् ॥ स्वयंतदस्यपात्रेणबुभुजेगौतमोमुनिः ॥१०७॥ तस्यचित्तंपरिज्ञातुंकदाचिदथसुंदरी ॥ अहल्याशिष्यमाहूयभुंक्ष्वेत्युक्त्वाथसाशुभा ॥ १०८ ॥ सौवर्णेभाजनेचान्नंनिधायचपकांतरे ॥ पानादिकमथोद त्वाएकस्मिन्पावकंपुनः ॥ १०९ ॥ निधायांगारनिचयंकंटकानांचयंपरे ॥ निधायभुंक्ष्वभुंक्ष्वेतिसचापिबुभुजेमुनिः ॥ ११० ॥ यथापपौहिपानीयंतथाव ह्निमपिद्विजः ॥ कंटकानपिभुक्त्वासयथापूर्वमतिष्ठत ॥१११॥ पुराहिमुनिकन्याभिराहूतोभोजनायच ॥ दिनेदिनेतत्प्रदत्तंलोष्टमंबुचगोमयम् ॥११२ ॥ कर्दमंकाष्ठदंडंचभुक्त्वापीत्याथहर्षितः ॥ एतादृशोमुनिरसौचंडालसदृशाकृतिः ॥११३॥ मुजीर्णोपानहौहंस्तेगृहीत्वातुतथाकरे ॥ अंत्यजोचितभाषाभि र्वृषपर्वाणमभ्यगात् ॥ ११४ ॥ वृषपर्वंशयोर्मध्येदिग्वासाःसमतिष्ठत ॥ वृषपर्वातमज्ञात्वापीडयित्वाशिरोऽच्छिनत् ॥११५॥ हतेतस्मिन्द्विजश्रेष्ठेजगदेत च्चराचरम् ॥ अतीवकलुषमभवत्तत्रस्थामुनयस्तथा ॥११६॥ गौतमस्यमहाशोकःसंजातःसुमहात्मनः ॥ निर्ययौचश्रुपोर्वारिशोकसंदर्शयन्निव ॥११७॥ गौतमःसर्वदैत्यानांसंनिधौवाक्यमुक्तवान् ॥ किमनेनकृतंपापंयेनच्छिन्नमिदंशिरः ॥११८॥ ममप्राणाधिकस्यैहंसवंदाशिवयोगिनः ॥ ममापिमरणंसत्यं शिष्यैरूपीयतेगुरुः ॥११९॥ शैवानांधर्मयुक्तानांसर्वदाशिववर्तिनाम् ॥ मरणंयत्रदृष्टंस्यात्तत्रनोमरणंध्रुवम् ॥ १२० ॥ ॥ शुक्रउवाच ॥ ॥ एनंसंजीव यिष्यामिममगोत्रंशिवप्रियम् ॥ किमसौम्रियतेब्रह्मन्पश्यमेतपसोबलम् ॥ १२१ ॥ इतिवादिनिविप्रेंद्रेगौतमोऽपिममारह ॥ तस्मिन्मृतेऽथशुक्रोऽ पिप्राणांस्तत्यायोगतः ॥ १२२ ॥ तस्यापिहतमाज्ञायप्रहादादानवेश्वराः ॥ सर्वेमृताःक्षणेनैवतदद्भुतमिवाभवत् ॥ १२३ ॥ मृतमा

१ एका एकस्मिन्हस्ते अन्योपानदन्यस्मिन्करे-इत्यर्थसंगतिर्यथाकथंचिद्वोद्धव्या । २ शिष्यच्छद्मा-इ० पा० । ३ प्रल्हादाद्याः दानवेश्वराः इत्यर्थः ।

सीदथवलंतस्यवाणस्यधीमतः ॥ अहल्याशोकसंतप्तारुरोदोच्चैःपुनःपुनः ॥ १२४ ॥ गौतमेनमहेशस्यपूजयापूजितोविभुः ॥ वीरभद्रोमहा
योगीसवैदृङ्नाचुकोपह ॥ १२५ ॥ अहोकष्टमहोकष्टंमाहेशावहवोमृताः ॥ शिवंविज्ञापयिष्यामितेनोक्तंकरवाण्यहम् ॥ १२६ ॥ इति
निश्चित्यगतवान्मंदराचलमव्ययम् ॥ नमस्कृत्वाविरूपाक्षभिदंसर्वमथोक्तवान् ॥ २७ ॥ ब्रह्महरीस्थितौतत्रदृङ्नाप्राहशिवोवचः ॥ मद्भक्तैःसाहसंकर्मकृतं
दृङ्नावरप्रदः ॥ २८ ॥ गत्वापश्यामहेविष्णोयुवामप्यागमिष्यथ ॥ अथेशोवृषमारुह्यवायुनाधूतचामरः ॥ १२९ ॥ नंदिकेनसुवेषेणधृतेछत्रेतिशोभने ॥
सुश्वेतहेमदंडेचनान्ययोगेधृतेविभोः ॥१३०॥ महेशानुमतिंलब्ध्वाहरिर्नागंतिकेस्थितः ॥ आरक्तनीलछत्राभ्यांशुशुभेलक्ष्यकौस्तुभः ॥ ३१ ॥ शिवानु
मत्याब्रह्मापिहंसारूढोभवत्तदा ॥ इंद्रगोपप्रभाकारच्छत्राभ्यांशुशुभेविधिः ॥ ३२ ॥ इंद्रादिसर्वदेवाश्चस्वस्ववाहनसंयुताः ॥ अथतेनिर्ययुःसर्वेनानावाद्या
नुमोदिताः ॥ ३३ ॥ कोटिकोटिगणाकीर्णागौतमस्याश्रमंगताः ॥ ब्रह्मविष्णुमहेशानादृङ्नातत्परमाद्भुतम् ॥ ३४ ॥ स्वभक्तंजीवयामासवामकोणनिरीक्ष
णात् ॥ शंकरोगौतमंप्राहतुष्टोऽहंतेवरंवृणु ॥ ३५ ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ यदिप्रसन्नोदेवेशयदिदेयोवरोमम ॥ त्वल्लिंगार्चनसामर्थ्यनित्यमस्तुमहे
श्वर ॥ ३६ ॥ वृतमेतन्मयादेवशृणुष्वैतन्त्रिलोचन ॥ ममशिष्योमहाभागोहेयाहेयादिवर्जितः ॥ ३७ ॥ प्रेक्षणीर्यममत्वेननचपश्यतिचक्षुषा ॥ नचघ्राणेन
घ्रातव्यंनदातव्यंनचेतरत् ॥ ३८ ॥ इतिबुद्धातथाकुर्वन्सहियोगीमहायशाः ॥ उन्मत्तावेकृताकारःशंकरात्मेतिकीर्तितः ॥ ३९ ॥ नकश्चित्तंप्रतिद्वि
ष्याद्भन्नचतंहिंसयेदिति ॥ एतन्मेदीयतांदेवएतेषामभृतिस्तथा ॥ १४० ॥ ॥ श्रीभगवानुवाच ॥ ॥ आकल्पमेतेजीवंतुततोमुक्तिंभजंतुच ॥ त्वयाकृ
तमिदंवेश्मविस्तृतंविकृतंशुभम् ॥ ४१ ॥ तिष्ठामःक्षणमात्रंतुततोयास्यामयमंदिरम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ अयोग्यंप्रार्थयामीशह्यर्थंदोषंनपश्यति
॥ ४२ ॥ ब्रह्माद्यलभ्यंदेवेशदीयतांयदिरोचते ॥ अथेशोविष्णुमालोक्ययृहीत्वातुकरंहरेः ॥ ४३ ॥ प्रहसन्नंबुजाभाक्षमित्युवाचसदाशिवः ॥ म्लानोदरो
सिगोर्विददेर्यतेभोजनंकिमु ॥ ४४ ॥ स्वर्यंप्रविश्यथदिवास्वर्यंधुंस्वस्वगेहवत् ॥ गच्छवापार्वतीगेहंयाकुक्षिंपूरयिष्यति ॥ ४५ ॥ इत्युक्त्वातत्करालंवी
एकांतमगमद्विभुः ॥ आदिश्यनंदिनंदिवोद्वाराध्यक्षंयथोक्तवत्॥४६॥गौतमंससमुवाचायसुत्तरंविष्णुभाषणम् ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ संपादयात्रंसर्वैपांभो
कुकामावयंमुने ॥ ४७ ॥ इत्युक्त्वेकांतमगमद्वासुदेवेनशंकरः ॥ मृदुशय्यांसमारुह्यशयितौदेवतोत्तमौ ॥ ४८ ॥ अन्योन्यंभाषणंकृत्वाप्रोक्तस्थतुरुभा
वपि ॥ गत्वातटाकंगंभीरंस्नास्त्यंतौदेवसत्तमौ ॥ ४९ ॥ करांबुपानमन्योन्यंपृथकृत्वोभयत्रच ॥ मुनयोराक्षसाश्चैवजलक्रीडांप्रचक्रिरे ॥ १५० ॥ अथवि

१ प्रहसन्सुस्वकंजाक्ष–इ० पा० ।

ष्णुर्महेशश्चजलपातानिशीघ्रतः ॥ चक्रतुःशंकरःपद्मकिंजल्ककांजलिनाहरेः ॥५५१॥ अवाकिरन्मुखेतस्यपद्मोत्फुल्लविलोचने ॥ नेत्रकेशरसंपातान्न्यमील यतकेशवः ॥ ५२ ॥ अत्रांतरेहरेःस्कंधमारुरोहमहेश्वरः ॥ हर्युत्तमांगंबाहुभ्यांगृहीत्वातंन्यमजयत् ॥ ५३ ॥ उन्मज्जयित्वाचपुनःपुनश्चापिपुनःपुनः ॥ पीडितःसहरिःमुक्ष्मंपातयामासशंकरम् ॥५४॥ अथपादौगृहीत्वातुआचकर्षचभ्रामयत् ॥अताडयद्धरेर्वक्षःपातयामासचाच्युतम् ॥५५॥ अथोत्थितोहरि स्तोयमादायांजलिनाततः ॥ अवाकिरदथोशंभुमथविष्णुमथोहरः ॥ ५६ ॥ जलक्रीडेवमभवदथचर्षिगणांतरे ॥ जलक्रीडासंभ्रमेणविघ्नस्तजटबं धनाः॥ ५७ ॥ अथसंभ्रमतस्तेषामन्योन्यजटबंधनम् ॥ इतरेतरबद्धासुजटासुचसुनीश्वराः ॥ ५८ ॥ शक्तिमंतोऽशक्तिमतःआकर्षंतिचसत्य थम् ॥ पातयंतोन्यतश्चापिक्रोशतोरुदतस्तथा ॥ १५९ ॥ एवंप्रवृत्तेतुमुलेसंभूतेतोयकर्म्मणि ॥ आकाशेनारदोत्पष्टोननर्तचननादच ॥ १६० ॥ विपंचींनादयन्वाद्यंललितांगीतिमुज्जगौ ॥ सुगीत्यालालितायास्तुअगायतविधादश ॥ ६१ ॥ शुश्रावगीतंमधुरंशंकरोलोकभावनः ॥ स्वयंगातुं हिललितंमंदंमंदंप्रचक्रमे ॥ ६२ ॥ स्वयंगायतिदेवेशेमिश्रायंगलकेशिकी ॥ नारदेनृत्यमानेतुगायतिस्वरभेदिनि ॥ ६३ ॥ स्वरंधुर्वसमादा यसर्वलक्षणसंयुतम् ॥ स्वधारामृतसंयुक्तंगानंनैवमथोजयत् ॥ ६४ ॥ वासुदेवोमर्दलंचकराभ्यामिदमाहनत् ॥ अवगाहंश्चतुर्वक्त्रस्तुंबुरुर्मुखरोबभौ॥६५॥ तानकागीतमाद्यास्तुतूष्णींगातुंचवायुतः ॥ गायकेमधुरंगीतंहनूमतिकपीश्वरे ॥६६॥ म्लानमम्लानमभवत्कृशाःपुष्टास्तदाभवन्॥स्वांस्वांगीतिमतःसर्वे तिरस्कृत्यैवमूर्च्छिताः ॥ ६७ ॥ तूष्णींसर्वेसमभवन्देवर्षिगणदानवाः ॥ एकःसहनुमान्गाताश्रोतारःसर्वएवते ॥ ६८ ॥ मध्याह्नकालवितते भोज नावसरेसति ॥ दुकूलयुगमाधत्तभृण्वन्गीतिंमहेश्वरः ॥ ६९ ॥ पीतवस्त्रद्वयंविष्णुरारक्तंचतुरानन ॥ स्वस्त्यहार्ण्ययसर्वेऽपिकृत्यंकृत्वापिकालि कम् ॥ १७० ॥ स्वंस्वंवाहनयारुह्यनिर्गताःसर्वदेवताः ॥ गानप्रियोमहेशस्तुजगादप्लवगेश्वरम् ॥ ७१ ॥ प्लवगत्वंमयाज्ञप्तोनिः शंकंवृषमारुह ॥ ममचाभिमुखोभूत्वागायस्वाशेषगायनम् ॥ ७२ ॥ अथाहकपिशार्दूलोभगवंतंमहेश्वरम् ॥ वृषभारोहसामर्थ्यंतवनान्यस्यविद्यते ॥ ७३ ॥ तववाह नमारुह्यपातकीस्यामहंविभो ॥ मामेवारुहदेवेशविहंगःशिववाहनः ॥ ७४ ॥ तवचाभिमुखंगानंकरिष्यामिविलोकय ॥ अथेश्वरोहनूमंतमारुरोहवृषं यथा ॥ ७५ ॥ आरूढेशंकरेदेवेहनूमान्कंधराशिरः ॥ छित्त्वात्वचंपरावृत्यसुखंगायतिपूर्ववत् ॥ ७६ ॥ शृण्वन्गीतिंसुधांशंशुगौंतमस्यगृहंगतः ॥ सर्वेचाप्यागतास्तत्रदेवर्षिगणदानवाः ॥७७॥ पूजितागौतमेनाथभाजेनावसरेसति ॥ यच्छुष्कदारुसंभूतंगृहोपकरणादिकम् ॥ ७८ ॥ प्ररूढमभवत्सर्व

गायमानेहनूमति ॥ तस्मिन्गानेसमस्तानांचित्रदृष्टिरतिष्ठत ॥ १७९ ॥ द्विबाहुरीशस्यपदौभिवंदनःसमस्तगात्राभरणोपपन्नः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःसुम
ध्येविन्यस्तमूर्द्धौजलिभिःसुरैःस्तुतः ॥ १८० ॥ शिरःकराभ्यांपरिगृह्यशंकरोहनूमतःपूर्वमुखंचकार ॥ पद्मासनासीनहनूमतांजलौनिधाय्यपादंत्वपरंमुखे
च ॥ ८१ ॥ पादांगुलीभ्यामथनासिकांविभुःस्नेहेनजघ्राहचमंदमंदम् ॥ स्कंधेमुखेत्वंसतलेचकंठेवक्षःस्थलेचस्तनमध्यमेहृदि ॥ ८२ ॥ ततश्चकुक्षा
वथनाभिमंडलेततोद्वितीयंनिदधातिचांजलौ ॥ शिरोगृहीत्वावनमय्यशंकरःपरस्पर्शपृष्ठंचिबुकेनसघ्नि ॥ ८३ ॥ हारंचमुक्तापरिकल्पितंशिवोहनूमतः
कंठगतंचकारह ॥ अथविष्णुर्महेज्ञानमिदंवचनमुक्तवान् ॥ ८४ ॥ हनूमतासमोनास्तिकृत्स्नब्रह्मांडमंडले ॥ श्रुतिदेवाद्यगम्यंहिपदंतवकिलस्थि
तम् ॥ ८५ ॥ सर्वोपनिषदव्यक्तंत्वत्पदंकपिसर्वयुक् ॥ यमादिसाधनैर्योगैर्नक्षणंतेपदंस्थितम् ॥ ८६ ॥ महायोगिगद्दंभोजवलंस्वच्छंहनूमति ॥
वर्षकोटिसहस्रेषुतपःकृत्वातुदुष्करम् ॥ ८७ ॥ त्वद्रूपंनाभिजानातिकुतःपादंमुनीश्वराः ॥ अहोभाग्यंविचित्रंहिचपलोवानरोमृगः ॥ ८८ ॥
धत्तेपादयुगंचांगेयोगिगद्यपिनक्षमम् ॥ मयावर्षसहस्रंतुसहस्राब्दंतथान्वहम् ॥ १८९ ॥ भक्त्यासंपूजितोऽपीशपादोनोदर्शितस्त्वया ॥ लोके
वादोहिसुमहाञ्छुंभुर्नारायणप्रियः ॥ १९० ॥ हरिःप्रियस्तथाशंभोर्नैतादृग्भाग्यमस्तिमे ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ नत्वयासदृशोमह्यं
प्रियोस्तिभगवन्हरे ॥ ९१ ॥ पार्वतीवात्वयातुल्यानचान्योविद्यतेमम ॥ अथदेवायमहतेगौतमःप्राणिपत्यच ॥ ९२ ॥ व्यज्ञापयद्मेयात्मन्दे
वेहिकरुणानिधे ॥ मध्याह्नोऽयंव्यतिक्रांतोभुक्तिवेलालिलस्त्यच ॥ ९३ ॥ अथाचम्यमहादेवोविष्णुनासहितोविभुः ॥ प्रविश्यगौतमगृहंभो
जनायोपचक्रमे ॥ ९४ ॥ रत्नांगुलीयैरथनूपुराभ्यांदुकूलबंधनतडित्सुकांच्या ॥ हारैरनेकैरथकंठनिष्कयज्ञोपवीतोत्तरवाससीच ॥ ९५ ॥ वि
लंबिचंचन्मणिकुंडलेनसुपुष्पिधम्मिल्लवरेणदेवः ॥ पंचांगगंधस्यविलेपनेनवाह्लगदैःकंकणकांगुलीयकैः ॥ ९६ ॥ इत्थंविभूषितःशिवोनिविष्टउत्तमा
सनेस्वसंसुखंहरिंतथान्यवेशयद्वरासने ॥ अन्योन्यसंमुखौस्थितौहरीशौदेवसत्तमौसुवर्णेभाजनान्यथोदर्दौसचापिगौतमः ॥ ९७ ॥ त्रिंशत्प्रभेदभक्ष्यकं
सुपायसंचतुर्विधंसुपक्वपाकजातकंशतद्वयंप्रकल्पितम् ॥ अपक्वपक्वमिश्रकंशतत्रयंप्रकल्पितंशतंशतंतथासुकंदशाककंतथामुनिः ॥ ९८ ॥
शाकादिसर्पिषान्वितंददौचपंचविंशतिंसुशर्करादिकंतथासुचूनदाडिमादिकम् ॥ मोचाफलंतुगोस्तनींसुखर्जुनागरंगकंजंबूफलंप्रियालुकंविकंकतफलं
तथा ॥ ९९ ॥ एवमादीनिचान्यानिद्रव्याण्यर्प्यथाविधि ॥ दत्वाचापोशनंविप्रोभुंजध्वमितिचाब्रवीत् ॥ २०० ॥ भुंजानेषुचस

१ पदाभिबंधनः–इ० पा० । २ कपिस्थितम्–इ० पा० ।

र्वेषुव्यजनंसूक्ष्मवस्त्रजम् ॥ गौतमःस्वयमादायशिवविष्णूअवीजयत् ॥२०१॥परिहासमथोकर्तुमियेषपरमेश्वरः ॥ पश्यविष्णोहनूमंतंकथंभुंक्तेसवानरः ॥२॥
वानरंपश्यतिहरौमंडकंविष्णुभाजने ॥ चिक्षेपमुनिसंघेषुपश्यत्स्वपिमहेश्वरः ॥ ३ ॥ हनूमतेदत्तवांश्चस्वोच्छिष्टंपायसादिकम् ॥ त्वदुच्छिष्टमभोज्यं
तुतवैववचनाद्विभो ॥ ४ ॥ अनर्हममनैवेद्यंपत्रंपुष्पंफलंतथा ॥ मह्यंनिवेद्यसकलंकूपएवविनिक्षिपेत् ॥५॥ अभुक्तेत्वद्वचोनूनंभुक्तेचापिकृपातव ॥ ॥ स
दाशिवउवाच ॥ ॥ बाणलिंगेस्वयंभूतेचंद्रकांतेह्यवस्थिते ॥ ६ ॥ चांद्रायणसमंज्ञेयंशंभोर्नैवेद्यभक्षणम् ॥ भुक्तिवेलेपमधुनातद्वैरस्यंकथां
तरात् ॥ ७ ॥ भुक्त्वातुकथयिष्यामिनिर्विशंकंविभुंक्ष्वतत् ॥ अथासौजलसंस्कारंकृतवान्गौतमोमुनिः ॥ ८ ॥ आरक्तसुस्निग्धसुसूक्ष्मगात्राननेक
धाधौतसुशोषितांगान् ॥ तडागतोयैःकृतबीजघर्षितैर्विशोधितैस्तैःकरकानपूरयत् ॥ ९ ॥ नद्याःसैकतवेदिकांनवतरांसंच्छाद्यसूक्ष्मांबरैःशुद्धैःश्वे
ततरैरथोपरिघटांस्तोयेनपूर्णान्क्षिपेत् ॥ क्षिप्त्वानालकजातिमास्तपुटकंकंकोलकस्तूरिकाचूर्णंचन्दनचंद्ररश्मिविशदांमालांपुटांतंक्षिपेत् ॥ २१० ॥
यामस्यापिपुनश्चवारिवसनेनाशोध्यकुंभेक्षिपेच्चंद्रग्रंथिमथोनिधायबकुलंक्षिप्त्वातथापाटलाम् ॥ ११ ॥ शेफालीस्तबकमथोजलंचतत्रविन्यस्यप्रथ
मतएवतोयशुद्धिम् ॥ कृत्वाथोमृदुतरसूक्ष्मवस्त्रखंडेनावेष्टत्सृणिकमुखंचसूक्ष्मचंद्रम् ॥ १२ ॥ अनातपप्रदेशेतुनिधायकरकानथ ॥ मंदवातस
मोपेतेसूक्ष्मव्यजनवीजिते ॥ १३ ॥ अथउर्वीशसलिलैःसिंचयेत्सृणिकामपि ॥ संस्कृत्वास्वाथतास्तत्रनरानार्योथवानृप ॥ १४ ॥ तत्कन्यावाक्षा
लितांगाधौतवस्त्राश्चवासह ॥ मधुपिंगलनिर्य्यासमसांद्रमगुरुद्रवम् ॥ १५ ॥ बाहुमूलेचकंठेचविलिप्यसांद्रमेवच ॥ मस्तकेजाप्यकंन्यस्यपंचगंध
विलेपनम् ॥ १६ ॥ पुष्पनद्धसुकेशास्तुताःशुभास्याःसुनिर्मलाः ॥ एवमेवोचितानार्यआत्तकुंकुमविग्रहाः ॥ १७ ॥ युवत्यश्चारुसर्वांग्योनितरां
भूषणैरपि ॥ एतादृग्वनिताभिर्वानरैर्वादापयेज्जलम् ॥ १८ ॥ तेऽपिप्रदानसमयेसूक्ष्मवस्त्राल्पवेष्टनम् ॥ अथवामकरेन्यस्यकरकंतत्रपश्य
हि ॥ १९ ॥ दोरिकान्यस्तमुन्मुच्यततस्तोयंप्रदापयेत् ॥ एवंसत्कारयामासगौतमोभगवान्मुनिः ॥ २२० ॥ महेशादिषुसर्वेषुभुक्तवत्सुमहात्मसु ॥
प्रक्षालितांघ्रिहस्तेषुगंधोद्वर्तितपाणिषु ॥ २१ ॥ तदासनसमासीनेदेवदेवेमहेश्वरे ॥ अथनीचसमासीनादेवाःसर्पिगणास्तथा ॥ २२ ॥ मणिपात्रेषुसंवेष्ट्य
पूगखंडान्सुधूपितान् ॥ अकोणवर्तुलान्स्थूलानसूक्ष्मानकृशानपि ॥ २३ ॥ श्वेतपत्राणिसंशोध्याक्षिप्त्वाकर्पूरखंडकम् ॥ चूर्णंचशंकरायाथनिवेदयति
गौतमे ॥ २४ ॥ गृहाणदेवतांबूलमित्युक्तवचनेमुनौ ॥ कपेगृहाणतांबूलंप्रयच्छमयखंडकान् ॥ २५ ॥ उवाचवानरोनास्तिममशुद्धिर्महेश्वर ॥ अनेक

१ ह्यदिस्थिते–इ०पा० ।

फलभुक्तत्वाद्भानरस्तुशुचिःकथम् ॥ २६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ मद्वाक्यादखिलंशुद्धचेन्मद्वाक्यादमृतंविषम् ॥ मद्वाक्यादखिलावेदामद्वाक्या देवतादयः ॥ २७ ॥ मद्वाक्याद्धर्मविज्ञानंमद्वाक्यान्मोक्षउच्यते ॥ पुराणान्यागमाश्चैवस्मृतयोममवाक्यतः ॥ २८ ॥ अतोगृहाणतांबूलंममदद्याः सुखंडकान् ॥ हरिर्वामकरेणादात्तांबूलंपूगखंडकम् ॥ २९ ॥ ततःपत्राणिसंगृह्यततःखंडान्समर्पयत् ॥ कर्पूरमग्रतोदत्तंगृहीत्वाभक्षयच्छिवः ॥ ३२० ॥ देवेतुकृततांबूलेपार्वतीमंदराचलात् ॥ जयाविजययोर्हस्तंगृहीत्वायान्युनेर्गृहम् ॥ ३१ ॥ देवपादौततोनत्वाविनेम्रवदनाभवत् ॥ उन्नमय्यमुखंतस्या इदमाहत्रिलोचनः ॥ ३२ ॥ त्वदर्थंदेवदेवेशिअपराधःकृतोमया ॥ यत्त्वांविहायभुक्तंहितथान्यच्छृणुसुंदरि ॥ ३३ ॥ अथस्वर्मंदिरेस्थाप्यदेववदेवविवार्जि ते ॥ सर्वंबंधवियुक्तेचमहदेनोमयाकृतम् ॥ ३४ ॥ क्षंतुमर्हसिदेवेशित्यककोपाविलोकय ॥ नवभाषैवमुक्त्वासाअरुंधत्याहिनिर्ययौ ॥ ३५ ॥ निर्गच्छंतीं मुनिर्ज्ञात्वादंडवत्प्रणनामच ॥ तदारभ्यमहेशायदंडप्रणतिसंस्तुतिम् ॥ ३६ ॥ कुर्यादुवाचचशिवागौतमत्वंकिमिच्छसि ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ कृत कृत्योस्मिदेवेशियदिदेयोवरोमम ॥ ३७ ॥ मन्मंदिरेमहाभागेभोक्तुमर्हसिसांप्रतम् ॥ ॥ देव्युवाच ॥ ॥ भोक्ष्यामितवगेहेहंशंकरानुमतात्मु ने ॥ ३८ ॥ गत्वेशंगौतमोविप्रोलब्धानुज्ञःपुनर्गतः ॥ भोजयामासगिरिजांदेवींचारुंधतींतथा ॥ ३९ ॥ भुक्त्वाथपार्वतीसैर्वंगंधपुष्पसभूषणा ॥ सहानुचरकन्याभिःसहस्राभिर्हरंययौ ॥ २४० ॥ अथाहशंकरोदेवींगच्छगौतममंदिरम् ॥ सैंध्योपास्तिमहंकृत्वाआगच्छामिपुनर्गृहम् ॥ ४१ ॥ इत्युक्ता प्रययौदेवीगौतमस्यैवमंदिरम् ॥ संध्यावंदनकामाश्चसर्वएवविनिर्गताः ॥ ४२ ॥ कृतसंध्यास्तटाकेतुमहेशाद्यास्तुकृत्स्नशः ॥ अथोत्तरमुखःशंभुर्न्योसंकृ त्वाजजापह ॥ ४३ ॥ अथविष्णुर्महातेजामहेशमिदमब्रवीत् ॥ सर्वैर्नैमस्यतेयस्तुसर्वैरेवसमर्च्यते ॥ ४४ ॥हूयतेसर्वयज्ञेषुसभवान्किंजपिष्यति ॥ रचितां जलयःसर्वंत्वामेवैकमुपासते॥४५॥सभवान्देवदेवेशकस्मैवारचितांजलिः॥नमस्काराद्दिपुण्यानांफलदस्त्वंमहेश्वर॥४६॥ तवकःफलदोवंद्यःकोवात्वत्तोधि कोवद ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ ध्यायेनकिंचिद्विविदननमस्येहर्किंचन ॥ ४७ ॥ नोपास्येकंचनहरेनजपिष्येहकिंचन ॥ किंतुनास्ति कर्जतूनांप्रवृत्त्यर्थमिदंमया ॥ ४८ ॥ दर्शनीयंहरेतेस्युरन्यथापापकारिणः ॥ तस्माल्लोकोपकारार्थमिदंसर्वंकृतंमया ॥ ४९ ॥ ओमित्युक्त्वाहरिरथतंन त्वासमतिष्ठत ॥ अथतेगौतमगृहंप्राप्तादेवगणर्षयः ॥ २५० ॥ सर्वैःपूजामथोचक्रुर्देवदेवेपिनाकिने ॥ देवोहनूमतासार्द्धंगायन्नास्तेरघूत्तम ॥ ५१ ॥ पञ्चाक्ष रींमहाविद्यांसर्वएवतदाजपन् ॥ हनूमत्कर्मालंब्यदेव्यश्चाशंगतोहरः ॥ ५२ ॥ एकशय्यासमासीनौतावुभौदेवदंपती ॥ गायन्नास्तेसहनुमांस्तुंबुरुर्नारद

१ विनम्रमदना–इ०पा०। २ देवी–इ०पा०। ३ देवायशूलिनेसदा–इ०पा०।

स्तथा ॥ ५३ ॥ नानाविधिविलासांश्चकारपरमेश्वरः ॥ आहूयपार्वतीमीशइदंवाक्यमुवाचह ॥ ५४ ॥ ॥ श्रीसदाशिवउवाच ॥ ॥ रचयिष्या
मिधम्मिल्लमेहिमत्पुरतःशुभे ॥ देव्याहनचयुक्तंतद्ब्रह्मौशुश्रूषणंस्त्रियः ॥ ५५ ॥ केशप्रसाधनकृतावनथौतरमापतेत् ॥ केशप्रसाधनेदेवतत्वंसर्वनचेप्सि
तम् ॥ ५६ ॥ अथवेषेकृतेपश्चादंसप्रांतप्रमार्जनम् ॥ ततोश्वरमसंलग्नकेशपुष्पादिमार्जनम् ॥ ५७ ॥ एतस्मिन्वर्तमानेतुमहात्मानोयदागमन् ॥ त
दाकिमुत्तरंवाच्यंतवदेवादिवांदिनः ॥ ५८ ॥ नायांतिचेदथविभोभीतिर्नाशमुपेष्यति ॥ एवंहिभाषमाणांतांकरेणाकृष्यशंकरः ॥ ५९ ॥ स्वोवोंस्तांस्थाप
यित्वैवविस्रस्यकचबंधनम् ॥ विभज्यचकराभ्यांसप्रसस्रासरनखैरपि ॥ २६० ॥ विष्णुदत्तांपारिजातस्रनंकचगतामपि ॥ कृत्वाधम्मिल्लमकरोदथमालांक
रागताम् ॥ ६१ ॥ मल्लिकास्रजमादायबबंधकचबंधने ॥ कल्पप्रसूनमालांचब्रह्मदत्तांमहेश्वरः ॥ ६२ ॥ पार्वतीवसनेगूढगंधाढ्यंचेचसमादधात् ॥ अथां
सपृष्ठसंलग्नमार्जनंकृतवान्विभुः ॥ ६३ ॥ श्रुथनीवेरधोदेव्यावस्रवेष्टेरधोगतः ॥ देवःकिमिदमित्युक्त्वानीवींबंधंचकारह ॥ ६४ ॥ नासाभूषणमेतत्तेपश्या
मिसमदात्ततः ॥ इत्युक्त्वास्वयमादायविच्छायंमौक्तिकंसती ॥ ६५ ॥ हरिद्रायाःसमायोगेमुक्ताफलमदीप्तिमत् ॥ इदंहिप्रियतांमुक्ताफलंममतव
प्रियम् ॥ ६६ ॥ ॥ पार्वत्युवाच ॥ ॥ अहोत्वन्मंदिरंशंभोसर्ववस्तुसमृद्धिमत् ॥ पूर्वमेवमयासर्ववस्तुज्ञातंविभूषणैः ॥ ६७ ॥ अहोद्रविणसंपत्तिर्भूषणे
रवगम्यते ॥ शिरोविभूषितंदेवब्रह्मशीर्षस्यमालया ॥ ६८ ॥ नरकस्यतथामालावक्षःस्थलविभूषणम् ॥ शेषश्चवासुकिश्चैवसविपोतवकंकणे ॥ ६९ ॥
दिशोऽवरेजटाकेशाभंसितंचांगरागकम् ॥ महोक्षोवाहनंगोत्रंकुलंचाज्ञातमेवच ॥ २७० ॥ ज्ञायतेपितरौनैवविरूपाक्षंतथावपुः ॥ एवंवदंतींगिरिजांविष्णुः
प्राहातिकोपनः ॥७१॥ किमर्थमिंदसेदेविदेवदेवंजगत्पतिम् ॥ त्यैक्ष्येप्राणान्प्रियान्भद्रेतवनूनमसंशयम् ॥७२॥ यत्रशर्निदनंभद्रेतत्रनोमरणंत्रतम् ॥ इत्यु
क्त्वाथनलोभ्यांहिद्वरिश्छेत्तुंशिरोगतः ॥७३॥ महेशस्तुकरंगृह्यप्राहमासाहसंकृथाः ॥ पार्वतीवचनंसर्वंप्रियंमममतवाप्रियम्॥७४॥ममाप्रियंह्यपीकेशकर्तुय
त्किंचिदिप्स्यते ॥ ओमित्युक्त्वाथभगवांस्तूष्णींभूतोऽभवद्धरिः॥७५॥हुतुमानथदेवायव्यज्ञाप्यदिदंवचः ॥ अर्थयामिविनिष्कामंममपूजात्रतंतथा॥७६॥
पूजार्थमप्यहंगच्छेममानुज्ञातुमर्हसि ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ कस्यपूजाकृवापूजार्किंपुष्पंकिंदलंवद ॥ ७७ ॥ कोगुरुःकश्चमंत्रस्तेकीदृशंपूजनंतथा ॥
एवंवदतिदेवेशेहनूमानतिकंपितः ॥ ७८ ॥ वेपमानसमस्तांगःस्तोतुमेवप्रचक्रमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ नमोदेवायमहतेशंकरायामितात्मने ॥ ७९ ॥
योगिनेयोगधात्रेचयोगिनांगुरवेनमः॥ योगिगम्यायदेवायज्ञानिनांपतयेनमः॥ २८० ॥ वेदानांपतयेतुभ्यंदेवानांपतयेनमः॥ ध्यानायध्यानगम्यायधातूणां

१ ब्रह्मदत्तांमहेश्वर–इ०पा० । २ द्रुष्माणा न प्रिया भद्रे तव नूनमसंशयम्–इ०पा० । ३ नरव्याघ्र–इ० पा० ।

गुरवेनमः ॥ २८१ ॥ शिष्टायशिष्टगम्यायभूम्यादिपतयेनमः ॥ अमस्तेत्यादिनावेदवाक्यानांनिधयेनमः ॥ ८२ ॥ आतनुष्वेतिवाक्येश्चप्रतिपाद्यायते नमः ॥ अष्टमूर्तेनमस्तुभ्यंपञ्चानांपतयेनमः ॥ ८३ ॥ त्र्यंबकायत्रिनेत्रायसोममूर्यांग्निलोचन ॥ सुभृंगराजचत्तूरद्रोणपुष्पप्रियायते ॥ ८४ ॥ बृहतीपूगपुं नागचंपकादिप्रियायच ॥ नमस्तेस्तुनमस्तेस्तुभूयएवनमोममः ॥ ८५ ॥ शिवोहरिमथप्राहमाभेषीर्वेदमेखिलम् ॥ ॥ हनुमानुवाच ॥ ॥ शिवलिंगार्चनंकार्यंभस्मोद्धूलितदेहिना ॥ ८६ ॥ दिवासंपादितैस्तोयैःपुष्पाद्यैरपितादृशैः ॥ देवविज्ञापयिष्यामिशिवपूजाविधिंशुभम् ॥ ८७ ॥ सायंकालेतुसंप्राप्तेअशिरस्नानमाचरेत् ॥ क्षालितंवससनंशुष्कंधृत्वाचस्थद्विरग्रधीः ॥ ८८ ॥ अथभस्मसमादायआग्नेयंस्नानमाचरेत् ॥ प्रणवेनसमामं त्र्याप्यषडवारमथापिवा ॥ ८९ ॥ पंचाक्षरेणमंत्रेणनाम्नावायेनकेनचित् ॥ सताभिमंत्रितंभस्मदर्भपाणिःसमाहरेत् ॥ २९० ॥ ईशानःसर्वविद्यानामुल्कशिर सिपातयेत् ॥ तत्पुरुषायविद्महेमुखेभस्मप्रसेचयेत् ॥९१॥ अघोरेभ्योऽथघोरेभ्योभस्मवक्षसिनिक्षिपेत्॥वामदेवायनमइतिगुह्यस्थानेविनिक्षिपेत्॥९२॥ सद्योजातंप्रपद्यामिनिक्षिपेदथपादयोः ॥ उद्धूलयेत्समस्तांगेप्रणवेनविचक्षणः ॥ ९३ ॥ त्रैवर्णिकानामुदितःस्नानादिविधिरुत्तमः ॥ शूद्रादीनांप्रवक्ष्या मियदुक्तंगुरुणातथा ॥ ९४ ॥ शिवेतिपदमुच्चार्यभस्मसंमंत्रयेत्सुधीः ॥ सतवारमथादायशिवायेतिशिरःक्षिपेत् ॥ ९५ ॥ शंकरायमुखेप्रोक्तंसर्वज्ञायहृद दिक्षिपेत् ॥ स्थाणवेनमइत्युक्त्वागुह्येचापिस्वयंभुवे ॥९६॥ उच्चार्यपादयोःक्षिप्त्वाभस्मशुद्धमतःपरम् ॥ नमःशिवायेत्युच्चार्यसर्वांगोद्वूलनंस्मृतम् ॥९७॥ प्रक्षाल्यहस्तावाचम्यदर्भपाणिःसमाहितः ॥ दर्भाभावेसुवर्णंस्यात्तदभावेगवालकः ॥ ९८ ॥ तदभावेतुदूर्वाःस्युस्तदभावेतुराजतम् ॥ संध्योपा स्तिंजपंदेव्याःकृत्वादेवगृहंव्रजेत् ॥ ९९ ॥ देववेदिमथोवापिकल्पितंस्थंडिलंतुवा ॥ मृण्मयंकल्पितंशुद्धंपद्मादिरचनायुतम् ॥ ३०० ॥ चातुर्वर्णैकरंगैश्चश्वेतेनैकेनवापुनः ॥ विचित्राणिचपद्मानिस्वस्तिकादितथैवच ॥ १ ॥ उत्पलादिगदाशंखत्रिशूलंडमरुंतथा ॥ संरोक्तपंचप्रासादंशिवलिंगमथैदच ॥ २ ॥ सर्वकामफलंवृक्षंकुलकंकोलकंतथा ॥ षट्कोणंचत्रिकोणंचनवकोणमथापिवा ॥ ३ ॥ कोणद्वादशकांदोलांपादुकाव्यजनानिच ॥ चामरच्छत्रयुगलं विष्णुब्रह्मादिकंतथा ॥ ४ ॥ चूर्णैर्विरचयेद्वेद्यांधीमान्देवालयेऽपिवा ॥ यत्रापिदेवपूजास्यात्तत्रैवंकल्पयेद्बुधः ॥ ५ ॥ स्वहस्तरचितंमुख्यंकीर्तंचैवतुमध्य मम् ॥ याचितंतुकनिष्ठंस्याद्बलात्कारमथाधमम् ॥ ६ ॥ अहेंषुयत्त्वनहेंषुबलात्कारात्तुनिष्फलम् ॥ रक्तशालिजपास्थापनकलमासितरक्तकैः ॥ ७ ॥ तंदुलैर्व्रीहिमात्रोत्थैःकर्णैश्चैवयथाक्रमम् ॥ उत्तमैर्मध्यमैश्चैवकथितैरधमैस्तथा ॥ ८ ॥ पद्मादिस्थापनैरेवतत्सम्यग्यागमाचरेत् ॥ प्रागुत्तरमुखो

१ शिवोक्तपंचप्रासादम्-इ०पा० ।

वापियदिवाप्राङ्मुखोभवेत् ॥ ३०९ ॥ आसनंचप्रवक्ष्यामियथादृष्टंयथाश्रुतम् ॥ कौशंचाम्मचैलतुल्यंदारवंताडपत्रकम् ॥ ३१० ॥ कांबलंकांचनं चैवराजतंताम्रमेवच ॥ गोकरीषार्कजैर्वापिआसनंपरिकल्पयेत् ॥ ११ ॥ वैयाघ्रैरौरवंचैवहारिणंमार्गमेवच ॥ चार्मंचतुर्विधंज्ञेयमथवंधुकमेवच ॥ १२ ॥ यथासंभवमेतेषुह्यासनंपरिकल्पयेत् ॥ कृतपद्मासनोवापिस्वास्तिकासनएवच ॥१३॥ दर्भभस्मसमासीनःप्राणानायम्यवाग्यतः ॥ तावत्संदेवतारूपोध्या नंचान्तःसमाचरेत् ॥१४॥ शिखांतेद्वादशांगुल्येस्थितंसूक्ष्मतनुंशिवम् ॥ अंतश्चरंतंभूतेषुगुहायांविश्वमूर्तिषु ॥१५॥ सर्वाभरणसंयुक्तमणिमादिगुणान्वित म् ॥ ध्यात्वातंधारयेच्चित्तेतद्वच्चात्मापूरयेत्तनूम् ॥१६॥ तयादीप्याशरीरस्थंपापंनाशमुपागतम् ॥ स्वर्णपारदसंपर्काद्रक्तंश्वेतंयथाभवेत् ॥ १७ ॥ तद्वादश दलावृत्तमष्टपंचत्रिरेखवा ॥ परिकल्प्यासनंशुद्धंतत्रलिंगंनिधायच ॥३१८॥ गुहास्थितंतमहेशानंलिंगेसंचिंतयेत्तथा ॥ शोधितेकलशेतोयंशोधितंगंधवासित म् ॥१९॥ सुगंधपुष्पंनिक्षिप्यप्रणवेनाभिमंत्रितम् ॥ प्राणायामश्चप्रणवःशुद्रेद्युनविधीयते॥२०॥ प्राणायामपदेष्यानंशिवेत्योङ्कारमंत्रणम् ॥ गंधपुष्पाक्षतादी निपूजाद्रव्याणियानिच ॥२१॥ तानिस्थाप्यसमीपेततःसंकल्पयिष्यते ॥ शिवपूजांकरिष्यामिशिवतुष्टयर्थमेवच ॥२२॥ इतिसंकल्पयित्वातुततआवाह नादिकम् ॥ कृत्वातुस्नानपर्यंततःस्नानंप्रकल्पयेत् ॥ २३ ॥ नमस्तेत्यादिमंत्रेणशतरुद्रियविधानतः ॥ अविच्छिन्नातुयाधारामुक्तिधारेतिकीर्तिता ॥ २४ ॥ तयायःस्नापयेन्मासंजपन्रुद्रमुपांशुवा ॥ एकवारंत्रिवारंचपंचसप्तनवापिवा ॥ २५ ॥ एकादशमथोवारमथैकादशचान्वितम् ॥ मुक्तिस्नानमिदंज्ञेयंमासंमोक्षप्रदायकम् ॥ २६ ॥ शैवयाविद्ययास्नानंकेवलप्रणवेनच ॥ मृण्मयैर्नालिकेरस्यशकलैश्चोर्मिभिस्तथा ॥ २७ ॥ कांस्येनमुक्ताशुक्त्याचपुष्पादिकसरेणवा ॥ स्नापयेद्देवदेवेशंयथासंभवमादितैः ॥ २८ ॥ शृंगस्त्यचविधिवदक्ष्येस्नानयोग्यंयथाभवेत् ॥ पूर्वमंतस्तुसंशो ध्यबहिरंतस्तुशोधयेत् ॥ २९ ॥ सुस्निग्धंबलुकृत्वाथनागंछिद्यात्कथंचन ॥ नीचैकदेशविन्यस्तद्वारद्रोण्यासुवृत्तयोः ॥३३०॥ कुशानुयुतयास्नानंदेवायप रिकल्पयेत् ॥ एवंगवयशृंगस्यजलमूर्तिरथोच्यते ॥ ३१ ॥ द्वारेनिपिद्धलोहादर्दंसंधिद्वारासमन्विते ॥ योगवक्रंनागदंडंनागाकारंप्रकल्पयेत् ॥ ३२ ॥ फल स्थानेतुचषकंदंडेनसमरंध्रकम् ॥ तत्रैवपातयेत्तोयमूर्द्धंयंत्रघटेस्थितम् ॥ ३३ ॥ पातयेदथचान्येनवामेनैवकरेणवा ॥ मुक्तिधाराकृतातेनपवित्रंपापनाश नम् ॥ ३४ ॥ एवंसंस्थाप्यदेवेशंपंचगव्यैस्तथैवच ॥ पंचामृतैरथस्नाप्यमधुरैश्चितयेनच ॥ ३५ ॥ विभूष्यभूषकैर्देवंपुनःस्नाप्यमहेश्वरम् ॥ शीतोपचारंकृ त्वाथततआचमनादिकम् ॥ ३६ ॥ वस्त्रंतथोपवीतंचपंचगंधकमेवच ॥ कर्पूरमरुवंचापिपाटीरमथवाभवेत् ॥ ३३७ ॥ उभयंमिश्रितंवापिशिवलिंगंप्रपूज

१ अगरुंचापि-इ०पा० ।

येत् ॥ कृत्स्नपीठंगंधपूर्णैर्यद्वाविभवसारतः ॥ ३३८ ॥ तूष्णीमथोपचारंवाकालियंपुष्पमर्पयेत् ॥ श्रीपत्रमरुचित्याजंयथाशक्त्याखिलंयथा ॥ ३९ ॥
अनेकद्रव्यधूपंचगुग्गुलंकेवलंतथा ॥ कपिलाघृतसंयुक्तंसर्वधूपायशस्यते ॥३४०॥ धूपंदत्वायथाशक्तिकपिलाघृतदीपकान् ॥ अथवाप्याज्यमात्रेणदी
पान्दत्वोपहारकम् ॥ ४१ ॥ यथाशक्त्युपपन्नंचदत्वापुष्पसमन्वितम् ॥ मुखशुद्धिंततोदत्वादत्वातांबूलमादरात् ॥ ४२ ॥ प्रदक्षिणनमस्कारौपूजेवंहि
समाप्यते ॥ गीतंगपंचकंकृत्वागानिविज्ञापयामिते॥४३॥गीतंवाद्यंपुराणंचनृत्यंहासोक्तिरेवच ॥ नीराजनंचपुष्पाणामंजलिश्चाखिलार्पणम्॥४४॥क्षमाचो
द्वासनंचवकीर्तितंचोपचारकम् ॥ भूषणंचतथाछत्रंचामरंव्यजनंतथा ॥४५॥ शिवोपवीतंकेङ्कर्यैषडीशानोपचारकम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारैस्तुयःसमाराधये
च्छिवम् ॥४६॥ एकेनाह्नासमस्तानांपापानांनाशनंध्रुवम् ॥ द्वात्रिंशदुपचारंस्यात्पूजनंतूत्तमोत्तमम् ॥४७॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ एवमेतत्कपि
श्रेष्ठतवपूजांवदाम्यहम् ॥ मत्पादयुगलंपूज्यसर्वपूजाकरोभव ॥ ४८ ॥ आराध्येत्थंयथालिंगेतन्ममारावनंकुरु ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ गुरु
णालिंगपूजैवनियताकल्पितामम ॥ ४९ ॥ तांकरोमिपुरादेवपश्चात्त्वत्पादपूजनम् ॥ इत्युक्त्वैवनमस्येशंशिवलिंगाचंनेभवत् ॥ ५० ॥ सरस्तीरमथो
गत्वाकृत्वासैकतवेदिकाम् ॥ तालपत्रैर्विरचितमासनंपरिकल्पयेत् ॥ ५१ ॥ प्रक्षाल्यपादहस्तौतुसमाचम्यसमाहितः ॥ भस्मस्नानमथोचक्रेपुनराचम्य
वाग्यतः ॥ ५२ ॥ देववेद्यामथोचक्रेपद्मानिसुमनोहरम् ॥ अनंतरंतालपत्रंपद्मासनगतःकपिः ॥ ५३ ॥ प्राणानायम्यसेन्यासंशुक्लध्यानसमन्वितः ॥ प्रण
म्यगुरुमीशानंजपन्नासीदतःपरम् ॥ ५४ ॥ अथदेवाचनंकर्तुयत्नमास्थितवानपि ॥ पलाशपत्रपुटकद्वयानीतजलंशुचि ॥ ५५ ॥ शिरःकमंडलुगतंनिधा
यार्ग्नित्रेमंत्रितम् ॥ आवाहनादिकृत्वाथस्नानपर्यन्तमेवच ॥ ५६ ॥ अथस्नापयितुंदेवमादायकरसंपुटे ॥ कृत्वानिरीक्षणंदेवंपीठंनोट्टप्त्वान्कपिः ॥ ५७ ॥
लिंगमात्रंकरगतंदृष्ट्वाभीतिसमन्वितः ॥ इदमाहमहायोगीकिंवापापमयाकृतम् ॥ ५८ ॥ यदेतत्पीठरहितंशिवलिंगंकरस्थितम् ॥ ममाद्यमरणंसिद्धंपीठं
चेन्नागमिष्यतीति॥५९॥अथरुद्रंजपिष्यामितदायातिमहेश्वरः॥इतिनिश्चित्यमनसाजजापशतरुद्रियम्॥३६०॥अथापिनसमायातोमहेशोऽथकपीश्वरः ॥ रुद्रं
न्यपातयद्भूम्यांवीरभद्रःसमागतः॥६१॥किमर्थंरुद्रयतेभक्तरुदिहेतुंवदस्वमे ॥ ॥ हनूमानुवाच ॥ ॥ पीठहीनमिदंलिंगंपश्यमेपापसंचयम् ॥६२॥ ॥ वीरभ
द्रउवाच ॥ ॥ यदिनायातिपीठंतेलिंगेमासाहसंकृथाः ॥ दाहयिष्याम्यहंलोकंयदिनायातिपीठकम् ॥ ६३ ॥ पश्यदर्शयमेलिंगंपीठंयद्यागतं
नवा ॥ अथदृष्ट्वावीरभद्रोलिंगंपीठमनागतम् ॥ ६४ ॥ दग्धुकामोखिलाँल्लोकान्वीरभद्रःप्रतापवान् ॥ अनलंभुविचिक्षेपक्षणाद्दग्धामहीतदा ॥ ३६५ ॥

१ सन्यासं—न्यासपुर्वकंयथास्यात्तथेत्यर्थः ।

अथसप्ततलान्दग्ध्वापुनरूर्द्धमवर्तत ॥ पंचोर्द्धलोकानदहज्जनलोकनिवासिनः ॥ ३६६ ॥ ललाटनेत्रसंभूतंनखेनादायचानलम् ॥ जंवीरफलसंकाशंक्रुत्वा करतलेविभुः ॥ ६७ ॥ यादिनायातिपीठंतेदग्धालोकानसंशयः ॥ अनायातमथोद्वङ्गावीरभद्रःप्रतापवान् ॥ ६८ ॥ सनकादयोमहात्मानोज्ञात्वा योगेनचागमन् ॥ गौतमस्याश्रमवरंसमागम्यमहेश्वरम् ॥ ६९ ॥ नदृष्टवंतोदेवादिविद्यमानमपिद्विजाः ॥ अस्तुवन्नथचस्तोत्रैःसर्ववेदसमुद्भवैः ॥ ३७० ॥ ॐनमोदेवदेवायतस्मैशुद्धप्रभाचित्यरूपायतस्मै ॥ नमःसुराणामधीशायतस्मैनमोवेदगुह्यायशुद्धायतस्मै ॥ ७१ ॥ नमःशिवायादिदेवायतस्मैनमो व्यालयज्ञोपवीतायतस्मै ॥ नमःसुरानंदसंदोहवर्षत्रयीविंदुविश्वंभरायतस्मै ॥ ७२ ॥ पृथिव्यथोवायुराकाशमापःपुनःशशीविद्विमूर्य्यौतथात्मा ॥ य स्याष्टैतामूर्तयःशंकरस्यतस्मैनमोज्ञानगम्यायशश्वत् ॥ ७३ ॥ एतांस्तुतिमथाकर्ण्यभगनेत्रप्रदःशिवः ॥ विष्णुमाहचगच्छत्वंसमानयचतान्द्रि जान् ॥ ७४ ॥ आनीतास्तेनहरिणादेवायप्रणतास्तुते ॥ तानाहशंकरोवाक्यंकिमर्थंयूयमागताः ॥ ७५ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ देवद्वादशश्लोका नांदृश्यंतेभस्मराशयः॥ स्थितमेकंवनमिदंपश्यत्वंलोकसंक्षयम् ॥ ७६ ॥ ॥ सदाशिवउवाच ॥ ॥ ऊर्द्धस्थपंचलोकानांदाहेसंदेहएवनः ॥ कथमंगा रवृष्टिश्चकथंनोवामहाध्वनिः ॥ ७७ ॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ भीतिरस्माकमधुनावर्ततेवीरभद्रतः ॥ सएवांगारवृष्टिंचपिपासुरिवतामपात् ॥ ७८ ॥ देवोथ वीरमाहूयकिंवीरेत्यब्रवीद्भवः ॥ वीरोहनूमतोलिंगपीठआवादिदंकृतम् ॥ ७९ ॥ कपेश्चितंपरिज्ञातुंमयाकृतामिदंबृहत् ॥ कृपाणिधिरथोदेवोयथापूर्वं मकल्पयत् ॥ ३८० ॥ दग्धानप्यखिलाँल्लोकान्पूर्ववंतःशोभनान्विभुः ॥ कल्पयामासविश्वात्मावीरभद्रमथाब्रवीत् ॥ ८१ ॥ आलिंग्याग्रायशिरसितांवूलं दत्त्वावान्हरः ॥ अथासौहनुमानीशपूजनंकृतवानथ ॥ ८२ ॥ एकंवनचरंतत्रगंधर्वंसविपंचिकम् ॥ इदमाहमहावीणाममर्वेदीयतामिति ॥ ८३ ॥ गं धर्वोनमयात्याज्यावीणाप्राणसमामम ॥ ममापिप्राणसदृशीवीणेत्याहकपीश्वरः ॥ ८४ ॥ अथमुष्टिनिपातेनगंधर्वंपतितेकपिः ॥ आदायवीणांमहतींस्व रतंतुसमन्विताम् ॥ ८५ ॥ अलाबुसंयुतांकृत्वाराजवृक्षफलाकृतिम् ॥ तस्योरसिविनिक्षिप्यगायन्नागाच्छिवांतिकम् ॥ ८६ ॥ बृहतीकुसुमैःशुद्धैर्देवपू दावपूजयत् ॥ तस्मैवरमथप्रादादाकल्पंजीवितंपुनः ॥ ८७ ॥ समुद्रलंघनेशक्तिंवरंप्रादादथापरम् ॥ ८८ ॥ समस्तभूषासुविभूषितांगःस्वदीप्तिमंदीकृत देवदीप्तिः ॥ प्रसन्नमूर्तिस्तरुणःशिवाङ्कःसंभावयामाससमस्तदेवान् ॥ ८९ ॥ पीतमुद्रमनीयंचसमादायमहेश्वरः ॥ पीतवस्त्रमिदंदेवत्वंगृहाण हरेशुभम् ॥ ३९० ॥ ब्रह्मणेरक्तवसनंसर्वेषांवसुदस्तथा ॥ देवर्षिदानवादीनांदत्तवान्वसुयुग्मकम् ॥ ३९१ ॥ रामोपिचैतदाकर्ण्यशंभवेयुग्ममर्पयत् ॥

१ देवादिसेव्यमानमपिद्विजाः—इ० ० पा० ।

सुसूक्ष्मंबहुमूल्यंचस्वर्णभूषणमेवच॥३९२॥अथभुक्त्वासुखासीनःसामात्यःसपुरोहितः॥नानासुनिगणैर्भूपैर्वानरैर्गौतमीतटे॥९३॥शंभुंपुराणतत्त्वज्ञंराघवो वाक्यमब्रवीत्॥त्वमेवसर्वजानोषेसर्वधर्मयुहाशतम् ॥९४॥ कस्मिन्कस्मिन्युगेब्रह्मन्किंविशिष्टंवदस्वमे ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ध्यानमेवकृतेश्रेष्ठंत्रेतायां यज्ञएवच ॥ ९५ ॥ द्वापरेचार्चनंतिष्ठेद्दानंचहरिकीर्तनम् ॥ सर्वेचज्ञस्तंसर्वत्रध्यानंनचकलौयुगे ॥ ९६ ॥ नराणांमुग्धचित्तत्वात्कृच्छ्रस्थानांविशांप ते ॥ नधर्मेनियतांबुद्धिर्नवेदेनैवचस्मृतौ ॥ ९७ ॥ नकतौनस्वधाकारेपुराणानांचनश्रुतौ ॥ नैयज्ञेनचतीर्थेषुनचशुश्रूषणेसताम् ॥ ९८ ॥ नेज्यायां देवतानांचनस्वजातीयकर्म्मणि ॥ नदेवस्मरणेनापिनचक्रापिवृषेनृप ॥ ९९ ॥ अतश्चदीर्घकालानांपुण्यानामक्षमानराः ॥ दानंतुस्वल्पकालत्वात्कर्तुं शक्नोतिमानवः ॥ ४०१ ॥ अंतश्चकलिदुष्टानांप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ केषांचित्पापनाशःस्यात्प्रायश्चित्तैस्तुनान्यथा ॥ १ ॥ ब्रह्मज्ञानीगयाश्राद्धीकाशी गंताश्रुतौरतः ॥ पुराणज्ञावमाश्चैतेश्रोतातस्यचरांपव ॥ २ ॥ युगानामनुसारेणतथाधर्म्यविवेचनात् ॥ स्वपरप्रत्ययोत्पादात्परब्रह्मप्रकाशनात् ॥ ३ ॥ पुराणवक्तासर्वस्माद्ब्राह्मणस्तुविशिष्यते ॥ तेनापिचकृतंपापंनसज्येत्किमुतान्यतः ॥ ४ ॥ अन्येषामपिकेषांचित्पुराणंपापनाशनम् ॥ यःपुराणेषुविश्वा सीवक्तारंमन्यतेगुरुम् ॥ ५ ॥ ब्रह्मविद्याप्रदातारंविशेषंज्ञातिवंधुतः ॥ तस्यपापानिसर्वाणिविलयंयान्त्यसंशयम् ॥ ६ ॥ अथश्रीशैलमनंपूजकस्यम हेशितुः ॥ अतःकलौमनुष्याणांपुराणंपापनाशनम् ॥ ७ ॥ पुराकलियुगेरामवृत्तंसंकीर्तयेशृणु ॥ आसीत्तुगौतमोनामब्राह्मणोवेदवर्जितः ॥ ८ ॥ तस्यपुष्टिःपशुश्चास्तांभ्रातरौवेदवर्जितौ ॥ ताभ्यांसहकृषिंचक्रेतत्रवृद्धिमवापच ॥ ९ ॥ धनधान्यादिकंकिंचिद्राजानंदत्तवानथ ॥ उवाचवचनंकिंचिद धिकारंनिरूपय ॥ १० ॥ अथैनगमयिष्यामितौशत्रोभ्रातरौमम ॥ ॥ राजोवाच ॥ ब्राह्मणस्याधिकारोहिवैदिकेधर्मकर्मणि ॥ ११ ॥ तदन्यत्रनि युक्तस्याब्राह्मण्यंविप्रणश्यति ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ युगेष्वन्येषुधर्मोयंकलिधर्मोनतादृशः॥१२॥भूपतित्वंहिभूपालनृपाणांधर्मउच्यते ॥ ब्राह्मणश्चपरिक्षीण स्तंकुर्वन्नेवदुष्यति ॥ १३ ॥ शूद्राणांतुकृषिर्द्धर्मोनापद्यप्यग्रजन्मनः ॥ तस्मात्क्षत्रेणवर्तिष्येग्रामान्ममसमादिश ॥१४॥ अन्यत्रचात्रक्षत्रेणवर्तनंममरोच ते ॥ अन्यन्नततुतथेत्युक्तोददौग्रामान्द्विजन्मनः ॥ १५ ॥ ग्रामाधिकारदुष्टस्यवर्तनंत्वन्यथाभवत् ॥ अभक्षिमांसंचापायिसुराचाभाषिदुर्वचः ॥ १६ ॥ परयोषातथागामिपरस्वंप्रत्यहारिच ॥ अक्रीडिद्यूतमसक्तकलंजंचादिदुर्भुजा ॥ १७ ॥ नापूजिजगतामीशःशिवोवाविष्णुरेववा ॥ एवंकालेनदुर्वृत्तंराजावाक्यमभाषत ॥ १८ ॥ विप्रविप्रत्वमुत्सृज्यशूद्रत्वंप्राप्तवानसि ॥ तस्माद्विरोगधर्मेणभवंतंभ्रंशयामिच ॥ १९ ॥ मास्तु ॥१६३॥

१ तिष्यनक्षत्रोपलक्षिते कलावित्यर्थः। २ कलिस्थानम्–इ० पा०। ३ नजपे–इ०पा०। ४ अतःदानादत्यदिन्यर्थः। ५ वाचकः–इ०,तस्यानुवाचकः–इ०च पा०।

विप्रत्वमद्यैवशूद्रतैववरंमम ॥ तदृतेयदिविप्रास्तेनभोक्ष्यंतिवरंमम ॥ ४२० ॥ नहिसर्वमिदंत्यक्तुंशक्तोहंपृथिवीपते ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवं वदतिदुर्विप्रेराजातूष्णीमतिष्ठत ॥ २१ ॥ सतुवैशूद्रतुल्यश्चबुभुजेन्नंसहामिषम् ॥ कदाचिदथदुर्वृत्तःप्रतोलीमंडपस्थितः ॥ २२ ॥ द्विजे नपठ्यमानंतुपद्यंतुश्रुतवानिदम् ॥ हृदयेपद्यमेतत्तुद्विजेरितमतिष्ठत ॥ २३ ॥ परात्परतरंयांतिनारायणपरायणाः ॥ नतेतत्रगमिष्यंतियेद्विषं तिमहेश्वरम् ॥ २४ ॥ व्याख्यानमपिचश्रुत्वापौराणिकमभाषत ॥ कीदृङ्नारायणःप्रोक्तःकीदृशोपिमहेश्वरः ॥ २५ ॥ किंपरंत्वयनंप्रोक्तं द्वेषःकीदृगुदाहृतः ॥ किंतत्परमितिख्यातंततःपरतरंचकिम् ॥ २६ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ परंतद्ब्रह्मणःस्थानंसुखव्यक्तैकलक्षणम् ॥ ततःपरतरंविष्णोर्द्धामतद्ब्रह्मणोधिकम् ॥ २७ ॥ अविनाशितयातत्तुकीर्तितंपरमंपदम् ॥ तन्मध्येपुरुषोविष्णुस्तदंगपरमंविभुः ॥ २८ ॥ आपोहिनरजन्मत्वान्नाराःप्रोक्तामनीषिभिः ॥ नाराश्चास्यायनंयस्मात्तेननारायणःस्मृतः ॥ २९ ॥ तत्परंवर्तनंयेषांतेप्रोक्तास्तत्परायणाः ॥ महदादीनितत्वानियानितेषांयईश्वरः ॥ ४३० ॥ सूर्याग्निशशिनेत्रोऽसौमहेशःस्यादुमापतिः ॥ द्वेषोहिवैरंविज्ञेयमीश्वरेपरमात्मनि ॥ ३१ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपुराणभट्टेनसमीरितमिदंवचः ॥ चिंतयन्पुनरप्याहमादृशस्यकथंगतिः ॥ ३२ ॥ पौराणिकोऽथतंप्राहशृणुवक्ष्यामितेगतिम् ॥ कुरुसर्वेणयत्नेनप्रायश्चित्तंयथाविधि ॥ ३३ ॥ धर्मंचरयथाशक्तियथाकालंयथाविधि ॥ विमुक्तपापःपश्चात्त्वमुत्तमांगतिमेष्यसि ॥ ३४ ॥ पुराणमथवानि त्यंशृणुष्वावहितश्चसन् ॥ निराशोवामहेशानंपूजयस्वपिनाकिनम् ॥ ३५ ॥ देवंवापुंडरीकाक्षंकेशवंक्लेशनाशनम् ॥ संन्यासमथवानित्यंब्रह्मज्ञानपरो भव ॥ ३६ ॥ अथवागच्छकाशीशंमुक्तौवामृतिमाप्नुहि ॥ गयांवागच्छतत्रत्वंश्राद्धंकर्तुंप्रयत्नतः ॥ ३७ ॥ अथवासर्ववेदानांसारंपातकनाशनम् ॥ रुद्रं रुद्रप्रियकरंजपप्रत्यहमादरात् ॥ ३८ ॥ श्रीशैलमथवागच्छकेदारमथवेच्छया ॥ अथवाप्रतिवर्षेतुमाघस्नानंप्रवर्तय ॥ ३९ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनधर्मभक्तः सदाभव ॥ नैवंनरकवासस्तेभवितातुद्विजाधम ॥ ४४० ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ श्रुत्वासर्वंकरिष्यामिपुराणंभवतोमुखात् ॥ शास्त्रंविश्वासहेतुंचव र्जंचापिवदस्वमे ॥४१॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ वर्ज्यंमांसंसुरान्यस्त्रीभोगोद्यूतंविकत्थनम् ॥ पारुष्यमनृतंमायादेवदेवविनिंदनम् ॥४२॥ गुरूणांसुरवृ द्धानांपुराणस्मृतिभाषिणाम् ॥ निंदनंश्वेतवृंताकंकृतकालाबुवर्तनम् ॥ ४३ ॥ बीजपूरंकुसुंभंचलोहितंशृंगमेवच ॥ अररुंनालिकेरंचकूष्मांडकंतथैव च ॥ ४४ ॥ कोविदारफलंतैलपक्वंमानवजंपयः ॥ वार्ध्रीणसखरीदुग्धंसूतिकाक्षीरमाविकम् ॥ ४४५ ॥ औष्ट्रमेकशफक्षीरंमार्गमाजंनृसंभवम् ॥ विवत्सा

१ पुराणभेदेन—इ०, पुराणभद्रेण—इ०चपा० ।

संधिनीक्षीरंलवणंचैवयोगियत् ॥ ४४६ ॥ नालिकेररसंकांस्येताम्रेमधुचसीसके ॥ काचेतत्कंकरंभांश्चधृताक्तान्नैवकारयेत् ॥४७॥ होमंतुमृण्मयेपात्रेपुरो
डाशंतुराजते ॥ नसेवेतपरंलोकेशुभार्थीतुविचक्षणः ॥ ४८ ॥ पात्रांतर्भूर्णलेपोपितत्रभक्षणमेवच ॥ क्रमुकस्यतथाभक्षंभूर्णंपत्रस्यचैवहि ॥ ४९ ॥ क्रमु
कस्यापिपक्वस्यभक्षणंक्रमियोगिनः ॥ पायसेलवणंचैवकेवलंचकरार्पितम् ॥ ४९० ॥ सिंधुसौराष्ट्रकांबोजमागधेषुचसिंहले ॥ नदीषायभवेत्तत्रक्षीरंचल
वणान्वितम् ॥ ९१ ॥ क्षीराणिचसमस्तानिलवणानिचयोगतः ॥ देशेष्वन्येषुदोषायपानेचैवेहसंशयः ॥ ९२ ॥ किमत्रबहुनोक्तेनसद्भिर्निंद्यंविवर्जयेत् ॥
॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंतस्यवचःश्रुत्वाब्राह्मणस्यमहात्मनः ॥ ९३ ॥ स्वमेवभवनंगत्वाचिंतयामासदुःखितः ॥ रात्रौमृत्युर्दिवावाचेतिनजानातिमहान
पि ॥ ९४ ॥ परलोकेसुखंदुःखमिहभोगविनोदनम् ॥ क्रिमिकीटमनुष्याद्यैःसुखदुःखैःपृथक्पृथक् ॥ ९५ ॥ प्रतिजीवंतुहेतूनांभेदोऽपिसुविनिश्चयः ॥
एकस्यापिहिजीवस्यनास्तिचैकविधास्थितिः ॥ ९६ ॥ जन्मकालेमहाज्ञानंशैशवेत्यल्पबोधनम् ॥ स्खलत्पदेल्पविज्ञानंबाल्येचाल्पंतथैवच ॥९७॥
कौमारेक्रीडनरतियौवनेविषयोषितम् ॥ यौवनेविनिवृत्तेतुद्रव्यसंपादनेषणा ॥ ९८ ॥ वार्द्धकेभोगलिप्साचनभोक्तुंक्षमतेपिच ॥ दूषिकाश्लेष्मलालाभि
र्वलीपलितकंपनैः॥९९॥ श्वासकासानिलाक्षितैर्दंशकैर्विकलैर्युतः॥किंचिद्भुंतुनशक्नोतिनचजानातिकिंचन॥९०॥ तिष्ठंतीषुपरस्त्रीषुगुह्यस्थानंप्रदर्शयेत्[1] ॥
कोशकंडूयनपरःक्रूरोजीवितलक्षणैः ॥९१॥ कंडूयतेस्फिचौवस्त्रमुद्धत्यचविचालयन् ॥ भुंजानःश्लेष्मणाग्रासंग्रसितुंनचशक्नुयात् ॥९२॥ यदाकासस्तदा
जज्ञेपायुवायुश्चशब्दवान् ॥ निःसृतिश्चमलस्यापिश्लेष्मनिर्गमएवच ॥ ९३ ॥ स्नुषादिभर्त्सनंचालतालहास्यनिदर्शनम् ॥ गुरुनिर्गमनादीनिसंचित्यचपु
नःपुनः ॥ ९४ ॥ आहूतोभोजनाद्यर्थंभोज्यान्नादिविनिंदयन् ॥ चिरमुष्णंचनिर्भत्स्यैपुनश्चैतामवापसः ॥ ९५ ॥ अतिदुष्कृतिकर्म्माहंकथंभोक्ष्येकथं
स्वपे ॥ कथंतिष्ठेकथंगच्छेपरलोकःकथंभवेत् ॥ ९६ ॥ इतिचिंताकुलोनित्यंननमत्यपरान्वितः ॥ द्विजस्यसदनंगत्वापुराणज्ञस्यराघव ॥ ९७ ॥ ल
ज्जावाकृतवक्त्रश्चकिंकरोमीत्यभाषत ॥ नकिंचिदप्युवाचासौद्विजःपौराणिकस्तदा ॥ ९८ ॥ पापोयमितिविज्ञायशिष्येणनिरगामयत् ॥ गौतमोपिवि
निर्गंम्यद्वार्येवचबहिःस्थितः ॥९९॥ श्रुत्यासीनंतुविज्ञायपुराणार्थविचारकम् ॥ कथंकथमपिप्राप्यपीठंदत्तंचनाभजत् ॥९७०॥ निपण्णोभूतलेरामपुराण
ज्ञमभाषत ॥ प्रायश्चित्तंकरिष्यामितदत्रैवविधीयताम् ॥ ७१ ॥ ॥ ब्राह्मणउवाच ॥ ॥ पापानिकीर्तयस्वत्वंसर्वथैवकृतानितु ॥ सचापिनाकृर्तकिंचि
न्मयापापमितीरयन् ॥ ७२ ॥ रुदन्पपातभूम्यांचकथंतातेतिपीडितः ॥ ब्राह्मणस्तमथप्राहप्रायश्चित्तंनविद्यते ॥ ४७३ ॥ महापापंत्रिरावृत्तेपुनश्चयदिचे

१ विषयेषितम्–इ०पा० । २ श्वासकासाविलाक्षिताः–इ०पा० ।

त्कृतम् ॥ ॥ गौतमउवाच ॥ ॥ पौराणिकमहाभागप्राप्यापित्वामहंकथम् ॥ ४७४ ॥ पापयुक्तोद्विजश्रेष्ठसंगतिर्विफलाभवेत् ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ शास्त्रंप्रमाणंसर्वेषांप्रायश्चित्तविनिर्णये ॥ ७५ ॥ तद्विनायोहितंब्रूयात्प्रायश्चित्तंनतद्भवेत् ॥ सकृत्कृतेसकृत्प्रोक्तंद्वितीयेद्विगुणंभवेत् ॥ ७६ ॥ तृतीये त्रिगुणंप्रोक्तंचतुर्थेनास्तिनिष्कृतिः ॥ त्वयाकृतंतुवहुधाचतुर्विधमपीच्छया ॥ ७७ ॥ कथंवक्तुमहंशक्तःप्रायश्चित्तंभवादृशे ॥ गौतमोऽपिपुनःप्राहकर्गतव्यं मयेतिच ॥ ७८ ॥ पौराणिकोद्विजोरामतूष्णींमेववभूवह ॥ गौतमोपिमहाशैलंश्रियाएवजगामह ॥ ७९ ॥ अथतत्रनदींस्नात्वाटङ्केशंमल्लिका र्जुनम् ॥ उपवासत्रयंकृत्वाशिवरात्रिमविंदत ॥ ४८० ॥ चतुर्थमुपवासंचचकारातीवदुःखितः ॥ पारणंचाप्यमायांसंकृतवान्फलवल्कलैः ॥ ८१ ॥ अ थप्रदक्षिणंचक्रेश्रीशैलस्यचसद्विजः ॥ गतवान्मंदिरंपश्चात्तयातिकृशःश्वसन् ॥ ८२ ॥ कथंपापनिवृत्तिर्मेतूष्णींभूतस्यसेत्स्यति ॥ अनंतमवि चार्यैकंपापंचसुमहत्तरम् ॥ ८३ ॥ श्रुत्वानकोपिमेब्रूयात्प्रायश्चित्तंविधीयताम् ॥ किंतुकस्मिन्पुराणेतुश्रुतेज्ञातंभविष्यति ॥ ८४ ॥ इतिकृत्वामतिं सोथपुराणज्ञमभाषत ॥ पुराणमेकंमतातव्याख्यातुभगवानिति ॥ ८५ ॥ जातकर्मादिसंस्कारान्कारयस्वममाशुवै ॥ द्विजोभूत्वाशृणोम्यद्यप्राय श्चित्तंकरोम्यतः ॥ ८६ ॥ विधायकंपुराणंमेभविष्यतिचकीर्तितम् ॥ अतःशक्तंकरिष्यामिपुराणार्थंविनिश्चयन् ॥ ८७ ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ यथावत्कीर्तयिष्यामिपुराणंपापनाशनम् ॥ यथाज्ञानंयथाशक्तियथाशुद्धंयथाविधि ॥ ८८ ॥ किंवांच्छसिपुराणंतुकीर्तयिष्येतदेवतु ॥ ॥ गौतम उवाच ॥ ॥ सर्वैरुचिपुराणंमेवक्तव्यंकिहितंवद ॥ ८९ ॥ श्रुतेयस्मिन्भिदानैवजायतेतुहरीशयोः ॥ ॥ पौराणिकउवाच ॥ ॥ कौमोंकंयत्पुराणं तद्देवयोरभिदाभिधम् ॥ ४९० ॥ शृणोतियस्तत्प्रथमंतस्यपापंविनश्यति ॥ तस्यवक्तातुयोविप्रस्तस्यविप्रांतरंभवेत् ॥ ९१ ॥ श्रोतव्यंमन्यतेपापो यदिभार्याविनश्यति ॥ किंचैकंदुष्करंवक्ष्येश्रोतुर्वक्तुर्निदकम् ॥ ९२ ॥ व्याख्यातरियदिप्रीतिर्द्वर्मादेवप्रकाशिनी ॥ आचारदर्शनेपुण्येकर्ममोक्षादि दर्शके ॥ ९३ ॥ तदातुष्टोमहेशःस्याद्विष्णुरिष्टफलप्रदः ॥ पितरस्तारितास्तेनयांतितेपरमांगतिम् ॥ ४९४ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपाताल खंडेशिवरात्रिवसंवादेचतुर्दशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११४ ॥ छ ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥ ॥ कथंपातकसंघातसंक्रमेब्राह्मणाधमे ॥ पुराणज्ञःकथंव्याख्यांचकारद्विजसत्तम ॥ १ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अध्यापनेचाध्ययनेजायतेचाथसंगमः ॥ सैगतोवत्सरंरामयातिपात किपातकम् ॥ २ ॥ पुराणज्ञेतुकाकुत्स्थसर्ववंतत्पार्थवेदिनि ॥ अपिपातकसंदोहचीर्णपापंप्रणश्यति ॥ ३ ॥ प्रभूतवह्निनाशंहिधूमराशिर्यथैवहि ॥

१ चिकीर्षितम्–इ०पा० ।

अलभोदीपनाशायवह्निनाशायनमश्चुः ॥ ४ ॥ कृतंपापंतथान्येषांनाशनायपुराणिकः ॥ भूतादिग्रस्तमर्त्यानांभूतादिभयमोचकः ॥ ५ ॥ समंत्रवानपनये
व्यथानस्वयमातुरः ॥ पौराणिकस्तथापापंनकिंचित्पापमर्हति ॥ ६ ॥ आत्मनाचकृतंपापमन्यैरपिचयत्कृतम् ॥ पुराणज्ञोनाशयतित्वतिदुर्धस्वक
र्म्मवा ॥ ७ ॥ भवानीशेत्यृषीकेशेसमवृत्तिर्विवेकवान् ॥ लोकवेदक्रियावेत्तारुद्रजाप्यातेनिःस्पृहः ॥ ८ ॥ तुष्टःशांतःक्रियादक्षःप्रभूतोयोगकृद्वशी ॥
यथैवतेपुराणज्ञोवसिष्ठोभगवान्ऋषिः ॥ ९ ॥ नियोगात्तवभूपालअयोध्यायामतिष्ठत ॥ अपालयद्धुर्वंकृतस्त्वांत्वांचरक्षःसमापतत् ॥ १० ॥ सचशुक्रो
पदेशेनराक्षसस्त्वामथाभ्यगात् ॥ निर्द्वासक्तंहनिष्यामिनान्यथात्वसरास्त्विति ॥ ११ ॥ अथविप्रोविदित्वैतद्वसिष्ठस्त्वद्धितप्रियः ॥ सुसंप्रमर्तंकाकुत्स्थं
रक्षोहंतिननसंशयः ॥१२॥ ब्रह्मावात्तवरंतद्धिमयाकार्यनिवारणम् ॥ इतिसंचित्यविप्रर्षिःसेनामादायनिर्गतः ॥१३॥ रक्षोहंतुमशक्तस्तुमृत्युहीनंततोमुनिः ॥
स्वयंचराक्षसोभूत्वावाक्यमाहमहामुनिः ॥ १४ ॥ किमर्थमागतोसिहवनंमुनिनिषेवेतम् ॥ सआहराजारक्षोघ्नस्तमहंहंतुमागतः॥१५॥मुनिरप्याहकिंतेन
जीवितेनमृतेनवा ॥ भुक्त्वामिषंमदीयंतुयुद्धंकृत्वाजयंव्रज ॥ १६ ॥ ॥ राक्षसउवाच ॥ कथंत्वंराक्षसोमह्यंभक्षणायभविष्यसि ॥ वसिष्ठोऽप्यथ
मानुष्यमास्थायवियतिस्थितः ॥ १७ ॥ निष्ठीव्यमस्तकेतस्यमुष्टिनातमताडयत् ॥ ताडितोराक्षसस्तेनव्यद्रवयद्दशिश्चतम् ॥ १८ ॥ पलायमाना
वन्योन्यंजलधिंतुगताबुभौ ॥ तत्रस्थेनग्रहणोसौगृहीतोराक्षसस्तदा ॥ १९ ॥ मुनिःपुनरयोध्यायांपूर्ववत्समतिष्ठत ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ तस्मा
त्त्वाभिमतंकुर्यांत्पुराणज्ञोविमत्सरः ॥ २० ॥ श्रवणस्यविधानंचकथयामिशुभंशृणु ॥ शुक्लपक्षेदिनेशुद्धेवारनक्षत्रयोगतः ॥ २१ ॥ करणेचापिल
ग्नेचग्रहताबलान्विते ॥ अमृढेनग्रहेबालेनचवृद्धौगुरौस्थिते ॥ २२ ॥ नकृष्णपक्षेग्रहणेननचनास्तिकसंनिधौ ॥ पूर्वोक्तलक्षणोपेतंपुराणंशृणुया
दिति ॥ २३ ॥ शुद्धगेहेऽथवाशुद्धवेदिकायांमठेथवा ॥ नदीतीरेदेवगेहेसभामंडपएवच ॥ २४ ॥ रथ्यामठेथवारम्येपुण्यशालासुराघव ॥ स्वयंनमस्य
विप्रेंद्रान्पुराणज्ञांविशेषतः ॥ २५ ॥ आसनंकल्पितंकुर्य्यांदूर्ध्वंसर्वविशेषितम् ॥ एहिधर्म्मासनमितिवक्तव्यंस्यादनिदुरम् ॥ २६ ॥ पुराणप्रक्रमदिने
यत्काथैतदुदीरयेत् ॥ व्याख्यातारंपुराणस्यवस्त्राद्यैःपरिपूजयेत् ॥ २७ ॥ शुभानिदत्त्वावस्त्राणिसूक्ष्माणिचनवानिच ॥ करकंठविभूषादिपात्रवास
नमेवच ॥ २८ ॥ गंधपुष्पाक्षतैःपूज्यतांबूलंविनिवेद्यच ॥ शुक्लांवरधरंविष्णुंशशिवर्णंचतुर्भुजम् ॥ २९ ॥ प्रसन्नवदनंध्यायेत्सर्वविघ्नोपशांतये ॥
सभासदश्चसंपूज्यगंणेशंप्रार्थयेत्ततः ॥ ३० ॥ ॐनमेत्यादिमंत्रेणपूजनंभारतीस्तुतिः ॥ प्रातःकालेपुराणस्यप्रक्रमंप्रारभेदिति ॥ ३१ ॥ उपक्रम

१ मृगासक्तम्–ड०पा० । २ तांबूलंविनिवेद्यच–इ० पा० ।

दिनेरामत्रिपंचदशवाशुभः ॥ श्लोकाद्वितीयेयेदिवसेततोद्विगुणिताःशुभाः ॥ ३२ ॥ तृतीयेदिवसेरामततश्चाधिकमिष्यते ॥ दिनानामव्यवच्छेदा द्व्याख्यानंश्रवणंतथा ॥ ३३ ॥ व्यवस्थितिर्यदाजातातदापौराणिकंगुरुम् ॥ तांबूलादिप्रदायाथपरेद्युःशृणुयादपि ॥ ३४ ॥ पुराणमेवंश्रोतव्यं देनंदिनमितिश्रुतिः ॥ व्रतरूपेणयःकश्चित्पुराणंशृणुयान्नरः ॥ ३५ ॥ यदैवैतत्पुराणंतुतत्रयातिनसंशयः ॥ पुराणंश्रोतुकामेनश्लोकश्चैको पिचेच्छ्रुतः ॥ ३६ ॥ तद्दिनेतुकृतंपापंनाशयेत्तुनसंशयः ॥ ३७ ॥ एवंपुराणंशृणुयाच्चयस्तुसत्रह्महत्याकृतपापबंधात् ॥ सुरापीतिःस्वर्णहरश्चरामगुर्वंग नागश्चविमुक्तिमेति ॥३८॥ पापानिचान्यानिकृतानिपुंभिःसर्वाणिनश्यंतिपुराकृतानि ॥ इहापियान्यन्दशतार्जितानिश्रोतुर्विनश्यंतितथाचवक्रुः ॥ ३९ ॥ कलौसमस्तविप्राणांसर्वज्ञत्वंनविद्यते ॥ विगुणापिततोव्याख्याफलदादानकर्मवत् ॥ ४० ॥ पुराणानामभिप्रायंव्यासोवेदनचापरः ॥ अहंवेद्मिविशेषे णव्यासादपिविधेरपि ॥ ४१ ॥ नस्वाध्यायस्तपोवापिनमंत्रोनजुहोतयः ॥ फलंतिनतथातिष्येपुराणश्रवणंयथा ॥ ४२ ॥ एकैकश्रवणादेवपातकंमहदेव तु ॥ नाशमाप्नोत्यसंदेहःश्रीशैलेवर्तनादिव ॥ ४३ ॥ अतोगुरुःपुराणज्ञःशीतृवंद्योऽधनाशनः ॥ नतस्मादधिकःकश्चिद्भरुरास्तिगतिप्रदः ॥ ४४ ॥ मंत्रेषु गुरवोयेचवेदशास्त्रेषुयेमताः ॥ नेशतेसर्वविज्ञानंदातुंतस्मान्नवोधकाः ॥ ४५ ॥ पिशाचाःप्रायशोरामब्रह्मराक्षसनामिनः ॥ वेदमंत्रस्यवेत्तारोद्दष्यंतेनपुराण वित् ॥ ४६ ॥ पुराणविमुखोनैवसर्वःसर्वंहिपश्यति ॥ पुराणज्ञोहितस्तस्मात्पापनाशकरःप्रभुः ॥ ४७ ॥ तत्पूजासर्वपूजास्यात्सर्वद्रोहोस्यपीडनम् ॥ यथासमस्तदानानांविद्यादानंप्रशस्यते ॥ ४८ ॥ पौराणिकस्तथाधन्यस्तत्रदानंमहत्फलम् ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ किंवापौराणिकेदेयंकियत्की दृशमेवच ॥ ४९ ॥ पुराणंकीदृशंवर्ण्यंवर्ण्यःकीदृक्पुराणवित् ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ षट्प्रसानन्नपानानिस्नेहद्रव्याणियानिच ॥ ५० ॥ गृहंसो पस्करंरामपुराणज्ञायदापयेत् ॥ पर्याप्तान्येवसर्वाणिअधिकानिफलाधिकात् ॥ ५१ ॥ दद्याद्भूव्यमतोभूयःसचेलंशोभितंभृदु ॥ भूषणानियथार्हाणिस्व शक्त्याप्रतिपादयेत् ॥ ५२ ॥ गंधपुष्पंप्रतिदिनंकेवलंगंधमेवच ॥ केवलंचतथापुष्पंफलकालेफलान्यपि ॥ ५३ ॥ तांबूलंचतथादद्यान्नमस्कुर्याच्चभक्ति तः ॥ पुराणस्यसमाप्तौतुदद्यादानादिकंतथा ॥ ५४ ॥ अधिकंतुतथादेयंभूहिरण्यादिकंनृप ॥ नचतूष्णीमुपक्रम्यश्रोतुमर्हतिकश्चन ॥ ५५ ॥ सभासद्भिःकृतावेयापूजैकेनवाकृता ॥ देवस्थानेयथाशक्तिसर्वैःपूजनमिष्यते ॥ ५६ ॥ तीर्थेपिचयथारामपुण्येष्वायतनेषुच ॥ स्वशक्त्यापूजनं कुर्यात्पुराणज्ञायराघव ॥ ५७ ॥ श्रोतुस्तुलक्षणंपूर्वंमयोक्तंतुभवेन्नृप ॥ पौराणिकस्यसर्वस्यलक्षणंकथयामिते ॥ ५८ ॥ कुलहीनोमहाव्या

धिर्महापापीतिरस्कृतः ॥ शौचाचारविहीनश्चवेदस्मृतिविवर्जितः ॥ ५९ ॥ अन्यदेवःपूतिवचोव्यंगश्चाप्यधिकांगवान् ॥ परंपूर्वापतिःस्तेनःप्राणिहं तानिराकृतिः ॥ ६० ॥ अथवर्ज्यपुराणंतिकथयामिनृपोत्तम ॥ पूर्वज्ञैरुच्यमानंचयत्प्रोक्तंमुनिभिःपरैः ॥ ६१ ॥ व्यासादयोमुनिवरायत्प्रोचुस्तदुदीरये त् ॥ पुराणस्थंपठेद्ग्रन्थंव्याख्यायेतविचारयन् ॥ ६२ ॥ ययाकयापिवारामभाषयादेशभाषतः ॥ नदेशभाषारचितंग्रंथंश्रुत्वाफलंलभेत् ॥ ६३ ॥ व्याख्यायाकापिकाकुत्स्थपुराणस्यहिताहिता ॥ तस्मात्त्वंदेवयाचस्वव्याख्यास्येयत्पुराणकम् ॥ ६४ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ एवंपौराणिकेनो क्तंश्रुत्वानपिगौतमः ॥ स्वयंवस्त्रत्रयंप्रादाद्ब्राह्मणायमहात्मने ॥ ६५ ॥ कौर्मपुराणंप्रथमंश्रुतवानितिनःश्रुतम् ॥ दत्तवान्स्वर्णमधिकंवस्त्राणिचशुभानि च ॥ ६६ ॥ अथलैंगंचशुश्रावविष्णवंवामनंतथा ॥ पाद्मंचगारुडंचैवसौरंब्राह्मंथवैच ॥ ६७ ॥ एवमष्टसशुश्रावपुराणानिसगौतमः ॥ अथरामाय णंचैवकौर्मंमेवपुनश्चसः ॥ ६८ ॥ शिवनारायणेत्येवंजपंचक्रेसदैवहि ॥ अवापनिधनंचापिसगतोब्रह्मणःपदम् ॥ ६९ ॥ ब्रह्मासंपूज्यतंविप्रंविष्णुलोकमथा गमत् ॥ विष्णुनापूजितःसोऽथजगामशिवमंदिरम् ॥ ७० ॥ सर्वेषामेववंद्योऽसौगौतमोमुनिसत्तमः ॥ भारतश्रवणेचापिनियमायेमयेरिताः ॥ ७१ ॥ पुराव्यासेनमुनिनात्रिवर्षाद्यत्कृतंशुभम् ॥ श्रवणात्तस्यकृत्स्नस्यव्याकर्ताभारतस्ययः ॥ ७२ ॥ नकिंचित्प्रणमेद्विप्रंमुक्त्वायोगिनमुत्तमम् ॥ सर्वेषामे ववंद्योसौभारतंव्याकरोतियः ॥ ७३ ॥ योमहाभारतंनित्यंव्याख्यास्यतिपठेच्चवा ॥ ससर्वेभ्योधिकोविप्रस्तारयेच्चैवमानवान् ॥ ७४ ॥ व्याकरोतिचपर्वे कंसर्वाणिकतिचित्तुवा ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तोहव्येकव्येविशिष्यते ॥७५॥ तमेवप्रणमेद्विप्रंतमेवार्हंचपूजयेत् ॥ तमेवभोजयेन्नित्यंसर्वतस्मैनिवेदयेत् ॥७६॥ तस्यपूजाविधिःप्रोक्तोव्यारव्यानसमयेद्विजः ॥ प्रतिपूज्योऽथवस्त्राद्यैःपूजयेद्विधिमार्गतः ॥ ७७ ॥ आदिपर्वसमाप्तौचसूक्ष्मवस्त्रत्रयंददेत् ॥ सुवर्णचयथाश क्तिसभापर्वणिवाससी ॥ ७८ ॥ आनुशासनिकारण्यस्वर्गारोहेषुपर्वसु ॥ आदिपर्वणिपूजायासापूजानृपपुंगव ॥ ७९ ॥ कर्णाश्वमेधवैराटशल्यद्रोणेषु पर्वसु ॥ सूक्ष्मवस्त्रत्रयंशुद्धंनिष्कद्वयमथापिवा ॥ ८० ॥ क्षुद्रपर्वस्वन्यान्येषुनिष्कावथसमानयेत् ॥ हरिवंशेसनिष्कंतुवस्त्रत्रितयमेवतु ॥ ८१ ॥ भारत स्यास्खिलस्येवसमाप्तौक्षत्रदोभवेत् ॥ रामायणस्यश्रवणेकांडेकांडेप्रपूजयेत् ॥ ८२ ॥ क्षेत्रंपर्यातमथवासुवर्णमपिदापयेत् ॥ व्याख्यातुर्गुरुवाक्यस्यसर्वक ल्मषनाशनः ॥ ८३ ॥ अर्थोधर्म्मश्चकामश्चमोक्षश्चनृपसत्तम ॥ व्याख्याश्रवणतःसर्वेसिध्यंतिचसुबुद्धयः ॥ ८४ ॥ ब्रह्महत्यादिपापानांसर्वेषामपिनाश नम् ॥ एकेनश्रवणेनास्यकिंनरैर्नश्रुतंभुवि ॥ ८५ ॥ यानवसुसुवर्णाद्यैर्नित्यमेनंप्रपूजयेत् ॥ व्याख्यातारंयतःपापसंदोहस्यविनाशनम् ॥ ८६ ॥ अन्या

१ परभार्यापतिः—इ० पा० ।

न्यपिपुराणानिमुनिप्रोक्तानितान्यपि ॥ श्रोतॄणांपापनाशायवक्तुश्चापिविशेषतः ॥ ८७ ॥ यश्चसर्वपुराणानिर्षट्त्रिंशत्तुप्रकीर्तयेत् ॥ शृणोतिवानतस्या
स्तिचित्तच्छेदःकदाचन ॥ ८८ ॥ ब्राह्मंपुराणंप्रथमंद्वितीयंपाद्ममुच्यते ॥ तृतीयंवैष्णवंचैवचतुर्थंशैवमुच्यते ॥ ८९ ॥ अथभागवतंप्रोक्तंपंचमंषष्ठ
मुच्यते ॥ भविष्यंनारदीयंचसप्तमंपरिकीर्तितम् ॥ ९० ॥ मार्कंडेयमितिप्रोक्तमष्टमंनवमंतथा ॥ आग्नेयंब्रह्मवैवर्तंदशमंपरिकीर्तितम् ॥ ९१ ॥ लैं
गंचवामनंचैवस्कांदंमात्स्यमथैवच ॥ कौर्मंवाराहमुदितंगारुडंवाथकीर्तितम् ॥ ९२ ॥ ब्रह्मांडमित्यष्टादशपुराणानिविदुर्बुधाः ॥ तथाचोपपुराणा
निकथयिष्याम्यतःपरम् ॥ ९३ ॥ आद्यंसनत्कुमाराख्यंनारसिंहमतःपरम् ॥ तृतीयमांडमुद्दिष्टंदौर्वाससमथैवच ॥ ९४ ॥ नारदीयमथान्यंचका
पिलंमानवंतथा ॥ तद्वदौशनसप्रोक्तंब्रह्मांडंचततःपरम् ॥ ९५ ॥ वारुणंकालिकाह्वानंमाहेशंसांबमेवच ॥ सौरंपाराशरंचैवमारीचंभार्गवाह्वयम् ॥ ९६ ॥
कौमारंचपुराणानिकीर्तितान्यष्टवैदश ॥ अष्टादशपुराणानांव्याकर्तातुभवेन्मनुः ॥ ९७ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेशिवराघवसंवादेपुराणमाहात्म्यकथ
नंनामपंचदशोत्तरशततमोऽध्यायः ॥ ११५ ॥ छ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ संध्यावंदनकर्मक्रियतामितिरामोमुनिमाचष्टायम् ॥ उष्णद्युतिरप्यस्तमुपै
तिद्विजकुलमेतन्नीडमुपैति ॥ १ ॥ स्वयमपिसंध्यावंदनकामोऽव्रजदुत्तरदिशमुज्झितयानः ॥ हाहाहूहूकृतसंगीतिर्वंदीप्रमुखप्रस्तुतकीर्तिः ॥ २ ॥ गौतमीतटमुपे
त्यराघवोवायुनंदनसुधौतपद्युगः ॥ जांबवत्कृतकरावलंबनःप्रापदुत्तमनदींतुगौतमीम् ॥ ३ ॥ करद्वयेधृतकुशःसराघवःप्रागमद्वरुणदिशामथोत्तमाम् ॥ दत्वात
तोर्घत्रितयंयथाविधिप्रहृष्टरोमाथजजापसोंतरे ॥ ४ ॥ संप्रार्थयित्वावरुणंयथाक्रमंशंभुंवसिष्ठंप्रणनामराघवः ॥ ताभ्यांकृताशीरगमन्मनःपदंहनूमताक्षालि
तपादपंकजः ॥ जुहाववह्नीनथवंदिमागधैःसंस्तूयमानोथविनिर्ययौबहिः ॥ ५ ॥ प्रहसच्चंद्रकिरणैःसुधालिप्तमिवांबरम् ॥ प्रसन्नताराकुसुमंवितानमिवसर्वतः ॥ ६ ॥
अथागच्छत्सौधतलंवृद्धामात्येनकल्पितम् ॥ नानासनसमोपेतंसभास्थानंययौनृपः ॥ ७ ॥ अथमुनिंह्युपवेश्यसराघवःस्वयमपिप्रथमासनमाभजत् ॥ कपि
गणाःपरितःपृथुविग्रहारचनयास्थितिमाप्रतिपेदिरे ॥ ८ ॥ सुखस्थितंनृपमभिवीक्ष्यसद्विजोवचस्तदासमुचितमाहशंभुः ॥ इहस्थितोभवतिसमस्त
पूजितःकथंकथानृपवरवर्ततेगुहायाम् ॥ ९ ॥ आकर्ण्याथरघूद्वहोद्विजवचःशुश्रूषुरासीत्कथांतत्रस्थोनिपुणंनिवार्यवचनंसर्वैःश्रुतंतत्क्षणात् ॥ शुश्रूषा
मिकथंमहाद्भुततयास्वात्माश्रयामन्यथारक्षोबाधनवादिनीमथनृपः किंत्वेतदित्याहच ॥ १० ॥ कुंभश्रोत्रवधःपुरासमजनिप्राप्तोदशास्योवधंपश्चादित्ययम
न्यथाविरचितंरामायणंभाषते ॥ कोयंविप्रवरःसमस्तजनतानास्तिक्यसंपादकोराज्ञांस्थानमुपेत्यवक्तिसमयादंड्योऽथपूज्योऽथवा ॥ ११ ॥ अथाहजांबवानमुं

१ षट्त्रिंशत्तु–इ० पा० । २ उत्पथनदीम्–इ० पा० ।

रघूत्तमंकथांप्रतिरामायणंनतावकंत्विदंहिकल्पितंमतम् ॥ समस्तमत्रविस्तराद्रदामिदेवतच्छ्रुणुपंकेरुहस्यसूनुतोमयाश्रुतंपुराह्मभूत् ॥ १२ ॥ जांववंतंवि
ज्ञाप्यरामचंद्रोवचनमाह ॥ १३ ॥ ॥ श्रीराम उवाच ॥ कीर्तंयपुराणंमेशुश्रूषुःकुतूहलादहंप्रणीतंतत्केनचविज्ञातम् ॥ १४ ॥ जांववानथवभाषेहि
विधात्रेनमोनमस्तथैवविधुभूषणकेशवाभ्याम् ॥ १५ ॥ अथपुरातनंरामायणंकथयामि ॥ १६ ॥ यस्यश्रवणेनाखिलजन्मसंपादितपापक्षयोजायते ॥१७॥
अथतथापिदशरथोदशरथसमानरथीमहीयसावलेनसुमानसनामनगरंजिगीषयापंकेरुहसुतसुतंवसिष्ठमाहूयनमस्कृत्यामुनिदत्तानुज्ञःशताक्षौहिणीसेनया
सहारुह्यतुरंगमंचंद्रसमानशरीरमतिरोषसमाविष्टोविष्टरश्रवसमाराध्यदंडयात्रांचकार ॥ १८ ॥ साध्योनामस्त्रीयसासेनयावृतोदशरथाभिमुखमाययौ
योद्धुंयुद्धंचान्योन्यमभूत् ॥ १९ ॥ मासमेकंयुद्धंकृत्वादशरथस्तंसाध्यंजग्राह ॥ २० ॥ अथसाध्यसूनुर्भूषणोनामाल्पपरिवारोयुयुधेदशरथेन ॥ २१ ॥
दशरथोपिसाध्यसूनुंबुधोभूषणमवलोक्ययोद्धुमेवनैच्छत् ॥ २२ ॥ कथमेतादृशंहन्मिचास्मिन्हतेऽस्यकथंपिताभविष्यतिकथंतन्माताकथमप्रौढयौ
वनाप्रियाभार्या ॥ २३ ॥ अमुष्यहिदेहेसमालिंगनचुंबनपरिवर्तननवीनतरदलारविंदपदानिकुसुमानीवदृश्यंते ॥ २४ ॥ एतत्समानवर्णवयाए
तादृशःसुभगःपरमप्रीतिवर्द्धनोनामपुत्रोभङ्गकभाक्षितोमृतःस्मृतिपथंप्राप्यापिमांरक्षयितुमिच्छतीवममहृदयमन्यथाकरोतिइतिमनसावितर्क्यातिबालकंप्र
हीतुमारभत ॥२५॥ सचसाध्योपिपराधीनोबभूव ॥२६॥सचकुमारिणसहपराजयखेदमपिमत्वासुखमध्युवासच ॥२७॥ दशरथोपितत्रमासंस्थित्वातत्पुत्रसं
दर्शनसुखमवलोक्याचिंतयत् ॥ २८ ॥ अहोसर्वदुःखापनोदनक्षममेतन्मुखावलोकनंपुत्रसंवर्द्धनंनामसर्वराष्ट्रिकोममजयःपुत्रवियोगमनुस्मरतोदुः
खायकेवलंभवति ॥ २९ ॥ तदस्यपृच्छांकरोमिकथमीदृशोजायतेपुत्रइतिवितर्क्यतमपृच्छत् ॥ ३० ॥ साध्योपिसकलमोक्षमार्गंक्षिती
शायादिशत् ॥ ३१ ॥ हरीशानौसहाराध्यसर्वैकादशीरुपोष्यद्वादशीघुब्राह्मणानाराध्यतत्तत्कालभवंफलपूर्वमन्नाद्यंव्यंजनंपुष्पंचन्यायेनसंपाद्यकपि
लाघृतेनकेशवंस्नापयित्वामुद्गचूर्णेनसंलिप्यस्वादूदकेनस्नापयित्वा सुरभिपाटीरंस्वयमुद्घृष्टंमृगनाभ्यायुरुसारेणवासमेतंदेवांगसर्वंसुपलिप्यसतुलसीदलैर्यू
थिकाकरवीरनीलोत्पलकमलकोकनदद्रोणकुसुमसरुवदमनकगिरिकर्णिकाकेतकीदलपूर्वैर्यथासंभवमभ्यर्च्य द्वादशाक्षरेणपुरुषसूक्तेनवानाम्ना षोडशो
पचारेणवाराध्यप्रणम्यनृत्यंकृत्वादेवंक्षमापयेत् ॥ ३२ ॥ तथाव्रतानिविचित्राणिनारायणप्रीणनायकुर्य्यात् ॥ ३३ ॥ प्रसन्नोभगवान्सुनिरीप्सि
तंपुत्रंयच्छतितदमुमाराधयस्वेतिदशरथमुक्तवान् ॥ ३४ ॥ सचापिसाध्यंतत्रस्थापयित्वायोर्ध्यांतथासर्वंकृतवान् ॥ ३५ ॥ अथपुत्रकामेष्टौसमा
तायामाहवनीयाद्यज्ञमूर्तिःशंखचक्रगदापाणिरुदतिष्ठत् ॥ राजानंचवरंवृणीष्वेत्युक्तवान् ॥ ३६ ॥ सचराजावव्रेपुत्रानतिधार्म्मिकान्दीर्घायुषश्चतुरोलो

कोपकारकान्देहीति ॥ ३७ ॥ अथराजमहिष्यश्चतस्रःकौशल्यासुमित्रासुरूपासुवेषाचेति ॥ ३८ ॥ राजानमब्रुवन्देवप्रतियोषमेकेनपुत्रेणभवितव्यम् ॥ ३९ ॥ अथकौशल्योवाचएषयादिप्रसन्नोदेवस्तदायमुत्पद्यतांमम ॥ ४० ॥ ॥ राजोवाच ॥ ममयदिदृष्टंतदयंप्रार्थ्यतेहरिः ॥ विष्णोप्रसीददेवेशकमलापतेशंखचक्रगदाधरविभीषणसृष्टिसमस्तलोकपालादिपूजितपादयुगलशाश्वतहरेनमस्तेनमस्तेएवंस्तुतोभगवानथराजानमाह ॥ ४१ ॥ ॥ माधवउवाच ॥ तवपुत्रोभविष्यामिकौशल्यायाम् ॥ अथचरुंप्राविशद्धरिः ॥ तंचरुंहैचतुर्धाविभज्यभार्य्याभ्योदत्तवान् ॥ ४२ ॥ अथकौशल्यायांरामो लक्ष्मणःसुमित्रायां सुरूपायांभरतः सुवेषायांशत्रुघ्नोजज्ञेस्वात्पुष्पवृष्टिश्चपपात ॥ ४३ ॥ अथचतुराननःस्वयमुपेत्यजातकर्मादिकाःक्रियाश्चके ॥ ४४ ॥ त्रिभुवनाभिरामतयारामइतिनामचक्रेरूपशौर्य्यादिलक्ष्मीयोग्यतयालक्ष्मणइत्यपरस्यधुर्वंभारात्तारयतीतिभरतःशत्रून्हंतीतिशत्रुघ्नइतिनामानिकृत्वाब्रह्मास्त्वभवनंजगामाशिशवश्चवृद्धिमीयुः ॥ ४५ ॥ अथपादसंचारिणंबालचंद्रसंकाशदशैनंबिंबाधरमुन्नतातिलप्रसूननासंपुरश्चूलिकालंबमानरत्नपत्रकंश्रवणलोललंबमानकुंडलंवक्षःस्थलविचलितस्थूलमुक्ताहारंविलसत्कार्तस्वरबाहुवलयंसिंजन्मणिकंकणरत्नांगुलीयकंहेममणिरचितश्रोणिसूत्रंसिंजन्नूपुरोपशोभितपादमंगुलीयोपशोभितपादमध्यांगुलीकंवत्रांकुशसरोजलांछनशोभितोरुपादतलंतूणीरसदृशजैघंकरिकरसदृशोरुंविस्तृतजघनंसूक्ष्ममध्यंवर्तुलावर्तकंगंभीरनाभिमिंद्रनीलशिलाविशालवक्षःस्थलंकंबुग्रीवंचंद्रबिंबसदृशवदनमर्द्धचंद्रसदृशललाटं नीलकुटिलकुंतलंकोडासक्तंधूलिभिरापांडुरंफुल्लपद्मदलारक्तविलोललोचनंमहेश्वरमिवोद्भूलितभूतेंमहेश्वरमिवदिगंबररंरामंकुमाररंराजादशरथोदृष्ट्वा हर्षपरिपूर्णहृदयःपुत्रमालिंग्य चुंबित्वावक्षस्त्यालिलिंगहृदम् ॥ ४६ ॥ अथकुमारोपिपार्श्वेनास्यांकमारोप्यकलकलितलोचनोर्यात्किंचिदुवाच ॥ ४७ ॥ याचमानमितस्ततोवीक्षमाणःतातगच्छेशयेतातक्रीडामितातेत्यादिपुत्रसुखमनुभूयानुभूयनिर्वृतियों ॥ ४८ ॥ अथकदाचिद्भोकुमागतेराजनिरामचंद्रेबालक्रीडासक्तहृदयोबहुक्रीडनकरकमलउत्पुत्यथावमानोनरपतिपुरःस्थितमणिखचितसुवर्णेभाजनस्थमन्नंवामकरेणगृहीत्वाराजनिचिक्षेप ॥ इदमपिराजासुखायमेने ॥ एताद्दशान्यान्यानिचकाररामचंद्रः ॥ ४९ ॥ अथकदाचित्क्रीडमानेरामेवात्यारामंपातयद्रामश्चरुदन्नपतत् ॥ ५० ॥ एतस्मिन्नंतरेब्रह्मराक्षसोरामंगृहीत्वाद्रामश्चमूच्छांमाप ॥ ५१ ॥ अथसहचरोबालइतस्ततोरोरूयमाणोराजंतथाविधंराक्षेव्यह्यापयत् ॥ ५२ ॥ अथराजारामंमादायवसिष्ठमाहकिमिदंरामस्येतिपप्रच्छ ॥ ५३ ॥ अथवसिष्ठोभस्मादायाभिमंत्र्यब्रह्मराक्षसंमोचयामास ॥ ५४ ॥ पप्रच्छकोभवानितिसचाहाहंवेदगर्वंतोब्राह्मणोबहुशःपरधनमपहृत्यब्रह्मराक्षसोजातोमेनिष्कृतिंविचारय ॥ ५५ ॥ ॥ वसिष्ठउवाच ॥ ॥ इदानीमितःपरमेकवर्षशतोपभोग्यंराक्षसत्वंनरकं भागीरथी

स्नानमेकंशिवायविल्वपत्रशतंसमर्प्यततः स्नात्वापापाद्विमुक्तोभवसीति ॥ ५६ ॥ कदाचित्ताद्दशंकृतपुण्यंतवपदंप्रयच्छामितदुपरिशिष्टांगतिंभजे
तिवसिष्ठवाक्यमाकर्ण्यब्रह्मराक्षसोवसिष्ठोपदिष्टपुण्यवशाद्दिव्यशरीरोभूत्वानमस्कृत्यास्वर्गंजगाम ॥ ५७ ॥ अथरामंप्राप्तेकालेउपनीयवसिष्ठोवेदानध्याप
यामासषडंगानिमीमांसाद्वयंनीतिशास्त्रंचाध्यापयामास ॥ ५८ ॥ अथधनुर्वेदमायुर्वेदंभरतगांधर्ववास्तुशाकुनविविधयुद्धशास्त्राणिच ॥ ५९ ॥
अथविवाहंकर्तुकामेनराज्ञादशरथेननानादेशजनपतीन्प्रतिदूताःप्रेरिताः ॥ ६० ॥ अथकश्चिच्छ्रमागत्यराजानमिदमब्रवीत् ॥ ६१ ॥ राजन्विद
र्भदेशाधिपतिर्विदेहोनामराजातस्यपुत्रीवेदेहीहोमलब्धारूपेणलक्ष्मीसमासर्वलक्षणसंपन्नारामयोग्यावित्यतेसचतांदातुंराजारामायोद्यतःतद्गम्यतांशीघ्रमि
ति ॥ ६२ ॥ अथवसिष्ठादीन्प्रेषयामासतेचतत्रगत्वातांचनिरीक्ष्यलग्नंनिश्चित्यायोध्यामेत्यराजानमुक्त्वारामसहिताः पृथिवीपतिसमेताः शीघ्रे
विविधकरितुरगशकटशिबिकांदोलिकाभिरतिसुभगरूपभोगविलासक्रियानिपुणाविदितविविधचेष्टागंधर्वाःकामशास्त्रसुकुशलाः मृदुकठिनपृथुपयोधरास
व्रकंठाः स्थूलसूक्ष्मलालाटविंबदशनच्छदमुखपंकजाःकुटिलकुंतलदीर्घकेशधमिल्लाःकनकपत्रकर्णाःस्नानचेष्टयोत्थितरोमशोभितजपाकुसमरक्तदशना
विशदविस्फुरच्छफरीलोचनाः शुक्तिकासदृशश्रवणाः नक्षत्रसदृशस्थूलमुक्ताफलोपशोभितनासापुटासुकुरसदृशकपोलास्तिलप्रसूननासिकाआनश्रम
ध्यप्रदेशचूचुका इंद्रगोपप्रतीकाशाधरपुटदशनक्षताःसमदीर्घकांगप्रदर्शनास्थितसर्वप्रदेशवर्तुला नातिमांसलाःपिंडकाग्रंथिर्नाव्योवलितबाहुमूला अन
तिचिरकालोत्थितरोमतयाहरिद्रावर्णतयाचकर्णिकारदलसदृशबाहुमूलासृदुस्निग्धवर्तुलसूक्ष्ममध्यप्रदेशाः कठिनस्थूलवर्तुलामग्नचूचुकपरस्परस्थाना
क्रमणस्पर्द्धिपयोधरमध्यलग्धपदकपयोधरोपरिचंचलविविधमणिमयहारोपशोभितवक्षःस्थलाः पयोधरपरितोलग्धपदतयातरुणदृष्टिपरम्परतया अस
मानयानाभिकूपोपरितनरोमराज्योपशोभितोदरप्रदेशाभज्यमानमध्यस्थलीकरणएववलीत्रयोपशोभितमुष्टिग्राह्यमध्याःकरिकरोपमजघनप्रदेशाअरोमस
दृशमृदुस्निग्धमलासमजानुद्यः कदलीस्तंभसंनिभोरुयुगलाआमग्नजानुकृशकुशवर्तुलपिंडिकारहितजंघाआमग्रगुल्फाआसूक्ष्मस्निग्धादीर्घदीर्घांगुली
पादानूपुररवाह्लयमानमदनार्हसमतंगजगमना दक्षिणांगुष्ठस्पर्शिकच्छाग्राउपरिकच्छंनीवींकृत्वाकरद्वययुतावस्त्रप्रदेशकंठमप्रावृत्यापरवसनपरिभागावृ
तस्तनवसनापरभागेवामांसएवदक्षिणपार्श्वगतेनदशाभागेननाभिप्रांतेनप्रवेशितोपशोभितगात्रयष्टयोयोषितोविवाहमंगलकर्मकरणायानेकशआगच्छन्
॥ ६३ ॥ वालिकाश्चविद्युल्लतांशुशोधितगात्रयष्टयउद्भिन्नकुचकमलकुड्मलविविधहारोपशोभितवक्षसोयत्किंचिद्भाषिण्योऽतिचपलमृदुगतयोवृद्धवनिता

१ कनकपत्रवर्णाः–इ० पा०।

श्चागच्छन् ॥ ६४ ॥ अथविदेहेपुरतःक्रोशमात्रेचूतवनिकायांविविधविटपविस्तरप्रदेशविविधविहंगकूजिताकर्णनदत्तकर्णवनहरिणशाववत्यां महारजत
निर्मितोच्चनीचप्रासादोपशोभितप्रदेशविविधविहंगायां हेमवल्कलसंवीतभसितोद्धूलितशरीरजटिलमुनिगणध्यानोपासनोपशोभितवृक्षमालायां विविध
विद्याधरवधूपयोधरभाराभिभूतविचरिततरंगसरसीयुतायां सरस्तीरमिलितसैरंध्रीयुवतिभिराहूयमानतरुणजनायां नानावर्णकुसुमसौरभवासिताशेषप्र
देशायामितस्ततोरिंरसयाप्रदर्शितस्फारशफरीविलोचनतरलचक्षुषाप्रभाविलसितशरीरवेश्याजनायांविविधाश्चर्ययुतायां दशरथः सामात्यपुरोहिताभिरा
मरामादिपुत्रसहितः सुखमुवास ॥६५॥ अथवैदेहोऽपिमिथिलांनानापताकोपशोभितां विविधप्रासादगोपुरोद्यानदेवतायतनोपशोभितामन्योन्यकेलिचतुर
युवतिजनानुकीर्णामुशीरविरचितमहाप्रपांसुकेलीजनोपशोभितविशिखां विविधपण्योपशोभितरथ्यां तत्रतत्रब्रह्मघोषशोभितमठांप्रतिमंदिरंमीमांसादि
व्याख्यानसंपादिसामाध्ययनां सुपुण्यहविर्गंधसामादिस्वरपदक्रमश्रुतिब्राह्मणवाटिकामनेकपरिवृढमंदिरप्रवेशनिष्क्रीतागुरुकुंकुमाध्वर्य्युवेषांमृदुलवसन
तांबूलरक्तदंतच्छदकामिनीमृदुवचनकठिनवचनकरसंज्ञानिर्द्धारितप्रतिवचनविविधोपायनाहरणकरजनोपशोभितां मृदुधवलजघनपरिवीतवस्त्रोपरिभागे
नस्निग्धवर्तुलपरस्परसंघर्षपयोधरमध्यप्रदेशोपशोभितवामांसकंदोपशोभितवनितां विविधमुक्ताहारजपासंकाशदशनच्छदमंदहासमालाकारसहस्रोप
शोभितां पुण्यासवसाधनमंदिरांतत्रतत्रविचित्रतोरणां विशुद्धवीथिकां तत्रतत्रस्थापितकल्पपादपां रंभाविभूषितद्वारांपुरींशोभितांशोभयामास ॥
॥ ६६ ॥ अथाभिकलनार्थंविलासिन्योनिशादूर्वाक्षतामंत्रमंगलकज्जलितकैशिकधमिल्ललताग्रंथितजटोपशोभितसीमंतशीर्षशोभितनासामुखविचित्राभ
रणार्हणहेमपात्रावस्थिताज्यगुग्गलुफलादिसौभाग्यद्रव्यमुद्वहंतीभिःस्त्रीभिरन्यैरपिशोभितजनैःसराजानिर्जगाम ॥ ६७ ॥ तदानींमंगलतुर्यघोषादेवदुंदु
भिभेरीनिःसाणमर्दलशंखादिनादाःप्रादुर्बभूवुः ॥ ६८ ॥ गायकाश्चमंगलानिजगुः ॥ ६९ ॥ मंगलवेदवाक्यानुपाठेनवैदिकाः ब्राह्मणाः ॥ कुलपा
ठकाभेरीघोषेणकृत्स्नमाकाशमापूरयन् ॥ ७० ॥ अथान्योन्याक्षतपूर्वमंगीकुर्वंतःसूतवंदिजनादिभिःस्तूयमानाः पुरंप्रविविशुः ॥ ७१ ॥ विदेहनगरात्प
श्चिमभागेनिर्मितंमंदिरंदशरथःप्रविवेश ॥ ७२ ॥ अवशिष्टाश्चयथायोग्यंभवनांविविशुः ॥ ७३ ॥ अथनारदोमिथिलांतदानीमेवागच्छत् ॥ ७४ ॥
विदेहोपिदेवर्षिमभिपूज्यस्वागतंदृष्ट्वाभोजनंकारयित्वा सुखासीनायमुनयेसघनसारंतांबूलंदत्वाव्यज्ञापयत् ॥ ७५ ॥ श्वोविवाहेभवान्स्थातुमर्हतिका
रयितुंविवाहम् ॥ ७६ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ७७ ॥ श्वोहिनक्षत्रंसूर्यनक्षत्रदर्शनंतत्रविवाहोनकर्तव्यइति ॥ ७८ ॥ अथमौहूर्तिकंवृद्धगार्ग्यमा
हूयराजापप्रच्छक्वविवाहमुहूर्तः ॥ ७९ ॥ श्वइतिगार्ग्यउवाच ॥ ८० ॥ राजाचनारदंगार्ग्यंचोदीक्ष्यभोइदमित्थमितिपप्रच्छ ॥ ८१ ॥

अथनारदोगार्ग्यमुवाच ॥ ८२ ॥ कथमुत्कलब्रह्मदास्यासि ॥ ८३ ॥ अथगार्ग्योविषघटिकाश्चविहायलब्रह्मदास्याामिहत्युवाच ॥ ८४ ॥ नारदोपिब्रह्मवचनानिकिंनजानासीत्युक्तवान्गार्ग्यम् ॥ ८५ ॥ गार्ग्यैस्तुहस्तान्दोषानपठत् ॥ ८६ ॥ उत्कलाचब्रह्मदंडश्चमोघःकंपस्तथैवच ॥ सर्वेकार्यविनाशायदष्टावेब्रह्मणापुरा ॥ ८७ ॥ प्रतिघ्नासुविवाहेषुमौंजीबंधाभिषेकतः ॥ अन्येषुसर्वकार्येषुविषनाडीविवर्जयेत् ॥ ८८ ॥ अतःपरं तुकार्य्याणांकरणेनचदोषभाक् ॥ विवाहादिषुकार्येषुदोषमेववदाम्यतः ॥ ८९ ॥ उत्कादहेत्कुलंसर्वंब्रह्मदंडोविनाशयेत् ॥ मोघस्तुमरणायस्यात्कंपः कंपायकर्म्मणः ॥ ९० ॥ इतिनारदोक्तमाकर्ण्यगार्ग्योमुनिर्मौनपरोऽभवत् ॥ ९१ ॥ दृष्ट्वौरविंग्रहपतिंविहायविषनाडीविवाहःक्रियतमिति ॥ ९२ ॥ ॥ ॥ नारदउवाच ॥ ॥ कथंब्रह्मवचनम् ॥ ९३ ॥ ॥ सूर्यउवाच ॥ ॥ देशभेदेनव्यवस्थोदितातदस्मिन्देशेविवाहोविषघटिका विहायक र्तव्यएव ॥ ९४ ॥ नारदोप्यनुमेने ॥ ९५ ॥ उवाचश्वःपराह्णेचक्षत्रविवाहश्चभवेदतःस्वयंवरार्थंनृपाआगच्छंतुतन्नृपदूतान्प्रेषय ॥ ९६ ॥ अथराजादश रथानुमतेनसर्वानेवनृपानागमय्यार्चितयत् ॥ कथंसर्वानेवतिरस्कृत्यवेदेहीरामायदेयेति ॥ ९७ ॥ अथरात्रौसुहृदुर्मुहुर्निःश्वस्यनिद्रालुरपिननिद्रामा प ॥ ९८ ॥ अथमध्येनिशंराजाशुचिर्भूत्वाऽर्घंवकं सांबिकंमंगलदुकूलधारिणंकमलभवपुरुषोत्तमशक्रप्रमुखानिखिलदेवैर्भृगुप्रमुखमुनिवरैर्हाहाप्रमु खगंधर्वैस्तुंबुरुप्रमुखैश्चश्रुतिस्मृतीतिहासपुराणैर्मूर्तिमद्भिश्चसिद्धविद्याधरादिमातृकागणैश्चसेव्यमानपादकमलंसर्वांगंगलपरिमोचकमति पुण्यसलिलयागंगयानिःकलंकेनचंद्रमसासेव्यमानशिरोभागं वामांकारूढयागिरिजयाप्रदीयमानवीटिं सहासंसकामंसहावेक्षणमाददानंगोक्षीरसदृशंप्र तिकूलकस्तूरिकासदृशकंठंमृदुमूक्ष्मस्निग्धजटाभिर्विरचितकपर्दैर्विशुद्धकार्तस्वरकुंडलोपशोभितगंडभागं द्विरष्टवर्षवयसंगोक्षीरसदृशस्थूलमुक्ताफल कौसुंभवर्णाचलेनावेष्टितशिरोभागं विविधरत्नविरचितकार्तस्वरभूषितवक्षःस्थलमतिधवलोपवीतेनोपशोभितशरीरमंबिकानुलप्रकुंकुमारुणसुगंधिशरीर मीक्षमाणंतर्जमानकाममार्गेणंकोटिकंटर्पसदृशंमनसार्चितयत् ॥ ९९ ॥ जजापशतरुद्रियंजुहावचतेनैवकामाहुतीःप्रास्तुवच्चपुरुषसूक्तेन ॥ १०० ॥ अथतादृशएवमहेश्वरस्तत्रप्रादुरभूत् ॥ १०१ ॥ अथराजानमस्कृत्यास्तुवीत ॥ १०२ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ क्षितिसलिलगगनपवनदहनरविश शियजमानमूर्तिभिरष्टमूर्ते विश्वमूर्तेलोकमूर्तोत्रिभुवनमूर्तेवेदपुराणमूर्त्ते यज्ञमूर्तैस्तोत्रमूर्त्तेशास्त्रमूर्त्तेस्वधामूर्त्तेनारायणमूर्त्तेसर्वदेवतामूर्त्तेत्रयीमयत्र यीप्रमाणत्रयीनित्रसामप्रियवसुधाप्रियभक्तिप्रियभक्तसुलभाभक्तविदूरस्तुतिप्रियधूपप्रियदीपप्रियघृतक्षीरप्रियद्रोणकरवीरप्रियश्रीपत्रप्रियकमलकढारप्रि यनंद्यावर्तेप्रियबकुलप्रिययूथिकाप्रियकोकनदप्रियश्रीष्मजल[illegible]सप्रिययमनियमप्रियानियतेंद्रियप्रियजपप्रियश्राद्धप्रियगायनप्रियगायत्रीप्रियपंचब्रह्मप्रि

यसदाचारप्रियगोत्रोत्सादिकमलभवहरिहरनयनसमर्चितपादकमलजयप्रदहरिप्रार्थितजलोत्पादितचक्रप्रदर्शकृत्स्मृतियुक्तिप्रदस्मृतमंगलप्रदमह्यांजयन
मस्तेनमस्ते ॥ १०३ ॥ इतिस्तोत्रमाकर्ण्यभगवान्भवोराजानमुवाचवरदोहंवरंवृणु ॥ १०४ ॥ राजोवाच ॥ ॥ श्रीमन्ममकन्यावैदेहीरामाय
दित्सितास्वयंवरेकुलरूपबलोत्साहसंपन्नानेकभूपराक्षसविप्रादिसर्वप्राणिसमागमेरामाधिकबलोयदितामग्रहीष्यत् ॥ तदावचनमनृतंममपापंच
भविष्यति ॥ १०५ ॥ प्रत्युतदशरथोपिसर्वानेवागतान् विजेतुमलंक्षत्रकदनश्चरामोयद्यायास्यतितर्हिममसुतांकिंकरिष्यतिवा ॥ किंकिं
वाप्रेषयिष्यतिकीदृशंकारयिष्यतिममकिंवाकरिष्यतिसर्वथाहिप्रभूतबलवाहनोनरपतिरशेषमपित्रिभुवनंहन्यात् ॥ किमुतमामल्पसत्वंकिमुतबहुना
भवानेवशरणंममोपायंवदयथाविवाहेश्रेयोभविष्यतिरामश्चजामाताभविष्यति ॥ १०६ ॥ शंभुरपितथाकरोमीत्युवाच ॥ १०७ ॥ रामएवनाथः
सीतायाभविष्यति ॥ रामंचकृत्वास्वस्त्यद्यैवकरिष्यामिगृहाणाजगवंधनुरिदम् ॥ १०८ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ किमेतेनाजगवेनधनुषास्व
यंवरेसीतांरामंप्रापय ॥ १०९ ॥ ॥ शंकरउवाच ॥ ॥ इदंधनुरसज्यंमेयस्तुसज्यंकरिष्यति ॥ तस्मैदेयामयासीताप्रतिज्ञामेवमाचर ॥११० ॥ इत्येवमु
क्त्वाभगवान्गणैरंतर्दधेहरः ॥ अथादातुंधनूराजानशशाकातियत्नतः ॥१११॥ अथोज्ज्वलंशतसहस्रगजबलंसमाहूयगृहाणेत्युवाच ॥ १२ ॥ सचापिमातु
लंनत्वाट्टहासंकृत्वोत्प्लुत्यधनुर्द्वाभ्यांकराभ्यामुद्दधारजानुपर्यंतंमातुलोमारीचःश्रुत्वाएकाकीविप्रवेषंकृत्वाविदेहमयाचत ॥ वैश्वदेवांतेप्राप्तमतिथिमाम
वैहि ॥ १३ ॥ ॥ राजोवाच ॥ ॥ स्वागतंभोइदंब्रह्मन्नासनंतत्रनिषीदेति ॥ १४ ॥ सचातिथिस्तथेत्युक्त्वानिषसाद ॥१५॥अथराजाजलमादायपादौप्र
क्षाल्यगंधपुष्पाक्षतैरभ्यर्च्यमहाजंतस्मैनिवेद्यभोजनायप्रार्थयामास ॥ १६ ॥ सचापितदन्नंषड्रसोपेतंसौवर्णभाजनगतमीक्षमाणइवेतस्ततोविलोकया
मास ॥ १७ ॥ तस्मिन्नेवावसरेसीतापद्मकिंजल्कप्रभेषदरुणवसनंबिभ्रतीनीलकुटिलकुंतलैश्चलद्भिर्यूनांमनांस्याकर्षयद्भिःप्रेक्षमाणदृष्टिभग्नकलैरिवस्त्रीणां
चित्तमीदृशमितिदर्शयद्भिरिवोपशोभितललाटानंगचापसुभ्रूपद्मपत्रारुणविलोचनातिलप्रसूननासामृदुस्निग्धरोमशकपोलानंतरारक्तोष्ठारक्तासनमाणिक्य
निभदाडिमीदशनाजपाकुसुमारुणाधरातिशोभितचिबुकाशुक्तिकर्णासमदीर्घकंठातिमांसलवक्षाःपीनोद्भिन्नकुचकुड्मलानेकहारोपशोभितासुभगाकारान
तिमांसलबाहुलतामुग्धायतसमानांगुलिशिखापद्मारुणपल्लवाविविधबहुरत्नांगुलिभूषणामुष्टिग्राह्यमध्यासुरोमराजिगंभीरनाभिःपृथुजघनाकरिकरोरुस्तूणी
रजंघासुपादकमलानूपुरादिपादविभूषणापादांगुलीभूषिताविकसितसौगंधिकंविदधतीभुंजानमारीचस्यपुरतश्चागता ॥ ११८ ॥ वीक्ष्यासावचिंतय
देनांकथमपहरामिकथमालिंगामिकथमन्यत्किंचित्करोमीत्येवमवसरमलभमानस्तूष्णीमेवविनिर्गतः ॥ ११९ ॥ अथदेवाधनुःसज्जीकरणाययतमाना

अहंपूर्विकयाविद्यमानाअन्योन्यातिरस्कारेणमहेंद्रः प्रापधनुरुत्तमंप्रांतद्वयात्परंनावनमयितुंशशाक॥१२०॥अथसूर्योधनुरादायनमयन्नेवनिपपात॥१२१॥ वायुर्बलवतांश्रेष्ठोजग्राहाजगवमथस्वेनैवकरेणोत्कर्षयन्नधः पपात धनुश्चवायोरुपरिपपातअहसंस्तदासर्वे ॥ २२ ॥ एतस्मिन्नंतरेतुरगवरमारुह्यवाणा सुरः सहस्रबाहुरनेकानेकशिरोभिर्दैत्यैःपरिवृतःप्रह्लादसमेतोविदेहपुरीमाजगाम ॥ २३ ॥ अथस्वविभूषणोद्भासितांदिशंकुर्वन्स्वतेजसातपयशसोदेवताः कुर्वन्नानाविधगीतंशृण्वन्द्यंगुलमात्रेणशक्रोविरराम ॥ २४ ॥ प्रह्लादोबलिश्चैवधावातेऽथविरेमतुः ॥ २५ ॥ अथराक्षसेषुतूष्णींभूतेषुराजानोतिबलिनःसमा गताज्यावंधाशक्ताअपसृत्यतस्थुः ॥ १२६ ॥ अथत्राह्मणाःसमागताः ॥ १२७ ॥ अथविश्वामित्रोधनुरादायएकांगुलपर्यंतंसज्यंकृत्वाविरराम ॥ निवृत्ता श्चापरे ॥ १२८ ॥ अथदिनमात्रेधनुषितूष्णींभूतेषुराघवःसहानुजैरागत्यधनुर्निरीक्ष्यास्पृशत् ॥ १२९ ॥ अथराजकुमाराःशतशःसमागताः॥सर्वाभरणभू षिताधनुर्दृष्ट्वापस्पृशुर्नचालनक्षमाः॥१३०॥अथदाशरथिप्रमुखाःकुमाराःसमागताः॥१३१॥ अथवेत्रझर्झरपाणयःसमागमन्सर्वानेवापसार्यामासुः॥३२॥ अथरामोलक्ष्मणहस्तंगृहीत्वासर्वाभरणभूषितोधनुरासाद्यस्पृष्ट्वानत्वाप्रदक्षिणीकृत्यधनुरादायोद्धार ॥ ३३ ॥ तदादानसमयेसर्वएवैत्यसहासमूचुःअत्रभ ग्रामहारथाइति॥३४॥अथसरामोधनुर्ज्यास्थानमवनमय्यधनुषिजानुंकृत्वासज्यमेककरेणोत्पादयन्कोटयामनामयत्॥३५॥ अथसज्जीकृतंदृष्ट्वासर्वएवना साग्रन्यस्तांगुलयोभवन् ॥ ३६ ॥ रामोपिज्यामन्वनादयत् ॥ तेननादेनसर्वेषांमनांसिक्षुभितान्यासन् ॥ ३७ ॥ रामेणसज्यितंधनुरितिसर्ववा दःसंजातः ॥ ३८ ॥ जनकोपिसीतारामायदद्यौराजभिश्चयुद्धंकृत्वाताम्निर्जित्यस्वपुरीमागात् ॥ ३९ ॥ अथैकदादशरथोरामंयौवराज्येभिषिच्यसुखी बभूवसर्वप्रजारंजनाच्चरामोराजानुमतइतिसर्वंप्रजावादोऽभूत् ॥ १४० ॥ अथकैकयदेशाधिपतितनयासुवेषारामराजानमसहमानाराजानमुवाचममव रदानावसरइतिराजार्चितयत्किंदेयमिति॥४१॥ ॥दिव्युवाच॥ ॥ चतुर्दशवर्षाणिरामोवनंविशतुपालयतुराज्यंभरतः॥४२॥राजानृतवचनदोषभयात्कथं कथमपित्स्वीचकार ॥ ४३ ॥ अथवसिष्ठंभावितयावोचतरामोवनायनिर्गच्छतिअस्याकिंवाभवेदितिविचार्यशुभाशुभंब्रूहि ॥ ४४ ॥ वसिष्ठोविचार्यस हर्षराजानमुवाच ॥ ४५ ॥ गत्वावनेनिखिलदानववीरहंताशंभोरनेकविधपूजनमातनोति ॥ सीतावियोगरुषितःकपिसेनयाचतीर्त्वोदधिंदशमुखंचनिहंति रामः ॥ ४६ ॥ आगम्यराज्यंरघुनंदनोपिबहूनिवर्षाणिसमातनोति ॥ प्रशस्तकीर्तिर्निखिलेपिलोकेशर्वेणदेवेनचिरंन्यवात्सीत् ॥ ४७ ॥ सुपुत्रयुक्तोवदुय ज्ञयाजीपरिवृढःसर्वगुणाधिकश्च ॥१४८॥ इतिवसिष्ठवचनंश्रुत्वादशरथोरामगुणाननुस्मरन्नित्युवाचश्रेयोमेमरणंरामस्यानिर्गमनेइति॥४९॥ अथरामोमातरं पितरंगुरुंचवसिष्ठंपितृपत्नीर्नमस्कृत्यवनायजगाम ॥ १५० ॥ अथोपवनेदिनमेकंस्थित्वाजटाःकारयित्वावल्कलंवासोधृत्वैकोपवीतीकृतदंतशुद्धिरेकेनोप

॥१७०॥

वीतेनजटाबद्धाभस्मोद्धूलितसर्वांगोभासितानिष्ठुरकायोमुक्ताफलदाममणिव्यत्यस्तरुद्राक्षमालामुरसिदधानोल्पभूषणाधिभूषितसीतासहायोलक्ष्मणानुच
रोविवेशवनांतरम् ॥१५१॥ अथानेकराक्षसांस्तस्मिन्निजघानभवानिवनिखिलंचकारसीतापहरणादिनिखिलमपिभवतायथातथास्याथसुग्रीवाश्रममृष्यमू
कपर्वतंरामोजगामनिविडच्छायाचूतवृक्षमासाद्यलक्ष्मणसहायःपरिश्रयमकल्पयत् ॥ वृक्षेतुधनुषीआरोप्यासीनलक्ष्मणांकेशिरःकृत्वाहरिचर्मशय्याशयनो
लक्षितांगीतिंशृण्वन्वृक्षफलंनिरीक्षमाणोवानरमेकंमणिकुंडलंहेमपिंगलंसदृढबद्धमौंजीकौपीनमच्छोपवीतिनमतिचंचलंफलमादायात्मनिविक्षिपंतंपुष्पमं
जरीश्चकिरंतंगानमनुकुर्वंतंव्यजनेनरामंवीजयंतमारुह्यशाखामपितथावीजयंतमाबद्धचूतफलमात्रंरामोवीक्ष्यलक्ष्मणमभाषत ॥५२॥ लक्ष्मणकोयंकपिरि
ति॥ ५३ ॥ ॥ लक्ष्मणोपिनजानइत्युवाच ॥ अथरामःसमाहूयकस्यत्वंकिंनामेत्यपृच्छत् ॥ ५४ ॥ सचसुग्रीवस्यहनूमानित्युवाच ॥ ५५ ॥ रामंन
त्वासुग्रीवमेत्यनत्वादेवनारायणइवापरःपुरुषोयुवामेघश्यामोजटीआजानुबाहुरतियशस्वीसूर्यसंकाशेनसहापरेणनरेणइहास्ते ॥ ५६ ॥ अथतरुच्छाया
धःसंस्थितौसर्वलक्षणसंपन्नौराजपुत्रौदृष्ट्वाउक्तश्चताभ्यांसुग्रीवायनिवेदयेतितत्त्वयिनिवेदितम् ॥ ५७ ॥ अथसुग्रीवःसत्वरमुत्थायपुष्पसलिलादिद्र
व्यमादायपादप्रक्षालनादिकंकृत्वाफलानिसमर्प्यव्यज्ञापयत् ॥५८॥ कौयुवांकिमर्थमागतौराजपुत्रौतपस्विनाविति सुग्रीववचनमाकर्ण्यलक्ष्मणेनाभाषतरा
मः ॥ ५९ ॥ दशरथतनयावावांरामलक्ष्मणौदुष्टनिग्रहशिष्टपरिपालनायवनंगतावितिं ॥ १६० ॥ अथसुग्रीवआहयुवयोरुपकारमपकारंकार्य
मस्तीतिलक्ष्यते ॥ ६१ ॥ अन्यथासेनासमेतावागमिष्यतःलक्ष्मणआहअस्तिकार्यांतरम् ॥ अमुष्यभार्यांकेनापहृतानज्ञायतेतामन्वेष्टुमागतौतदे
वावयोःकार्य्यमन्यदानुषंगिकम् ॥ तदर्थमपिजलधिंतरावअपिपातालंप्रविशावअपिनाकंसाधयावःअपिमहेंद्रंपातयावः अपिबलिनंहनावःकिमपिकु
र्वहे ॥ ६२ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ रावणेनापहृतयाकयाचिद्ध्रियमाणागतयाविभूषणानिकानिचित्परित्यक्तानिगतानिमयासंगृहीतानिता
निदर्शयामीत्याभाष्यराममंदिरमागमय्यदर्शयामास ॥ ६३ ॥ रामोपिनिरीक्ष्यनिश्चित्यप्ररुद्यक्वगतोऽसौरावणइतिपप्रच्छसचदक्षिणामाशांगतइतिव
भाषे ॥ ६४ ॥ अथरामस्तेनसख्यमकरोत् ॥ अपृच्छच्चकिमर्थमिहभार्य्याहीनःस्थितइति ॥ ६५ ॥ ॥ सुग्रीवउवाच ॥ ॥ ममभ्राता
वालीमहाबलोममभार्य्यांराज्यंचापहृत्याकिष्किन्धायामास्तेयुद्धेनचाहंपराजितः तद्वधायसर्वथाममचिंतायथासौत्वयानिहन्यतेतथाहमपिसागरंबद्धाप
रतीरेलंकायांस्थितांसीतांरावणेनापहृतांतवसमर्पयामीत्याभाष्यशपथंकृत्वासुग्रीवोवालिनातिबलिनायुद्धायाहूतेनयुयुधे ॥ ६६ ॥ रामोप्यनंतर
मनिश्चयाद्वालिनंनाहनत् ॥ ६७ ॥ अथसुग्रीवःपलायितोराममिदमभाषत ॥ ६८ ॥ तवचित्तमविज्ञायप्रवृत्तोहंमरणाय ॥ ६९ ॥ रामोपियुवयो

र्विशेषाज्ञानान्मयातूर्ष्णींभूतंचिह्नितंत्वानिरीक्ष्यतंहन्मि ॥ १७० ॥ अथसुग्रीवश्चिह्नंकृत्वावालिनंयुद्धायाहूयसमतिष्ठत ॥ ७१ ॥ ताराबभाषेवालिन
म् ॥ ७२ ॥ सहायवानिवलक्ष्यतेसुग्रीवोनोचेदेवंनाह्वयतिज्ञातंमथारामलक्ष्मणौदशरथतनयौनारायणांशौभूभारावतरणायसमागतौतावस्यसहायभू
तौ ॥ ७३ ॥ ॥ वाल्युवाच ॥ ॥ नीतिमान्रामइतिमयाश्रुतः ॥ नहिबलवंतंविहायदुर्बलंभजतेतादृशःसमायातुवारामःप्रतिपन्नमधिकंकृत्वाबिभे
तिवीरोयदिरामःस्वयंयुद्धाययातस्तदायुद्धंकर्तव्यमित्याभाष्यतारांसंभाव्यसुग्रीवयुद्धायनिर्य्यातः ॥ ७४ ॥ अथमुष्टियुद्धमन्योन्यमभूत् ॥ ७५ ॥
रामोपिवालिनंजघान ॥७६॥ पपातचवाल्याहचाशस्त्रयुद्धेवाबाणघातोथशोणितसर्वांगोबभूव ॥७७॥ अथताराचांगदश्चसमागत्यव्यथितौबभूवतुः ॥ ७८॥
अथराघवंवानराःसमायातावाल्युपांतेनिपेतूरुरुदुश्च ॥७९॥ अथताराराममंबभाषेशास्त्रकुशलाःशूराधार्मिकाराघवाःपुराचापिरामकथंपापमकार्षीः॥१८०॥
नक्षत्रधर्म्मजानीषेराजगणसेवितम् ॥ ८१ ॥ अन्योन्यंयुद्ध्यतोर्युद्धेजयोवामरणंभवेत् ॥ अन्योयदितयोर्हन्याद्ब्रह्महासनिगद्यते ॥ ८२ ॥ किंवैरेणवा
लिनमाहनः किंवानरमांसाशया ॥ ८३ ॥ अभोज्यंवानरंमांसंयद्यात्मनोऽप्रियाद्सुखाभावादपरेषामपितथाभावंमन्यसेअहोविमोहाद्यदिमामादातुमि
दंकृतमेकपत्नीव्रतंतव ॥ ८४ ॥ यदिरावणहृतांसीतामानेतुंसुग्रीवसहायायकृतमेवमेवहामहदंतरंबलवृद्धेनमहाबलेनवालिनासद्भावेनदिनकरावर्ति
तांतरेसीतामानेतुंसमर्थेनस्मरणागतरावणदानसमर्थेनवानरराजेनपंचाशत्परार्द्धवानरभल्लूकसेनावताआत्मकार्येणसिद्ध्यतइतिकिंसुग्रीवेणाल्पवीर्येणसप्त
परार्द्धसेनापतिनाकपिनाकिंसिद्ध्यतिकार्यंवचनवतः ॥ ८५ ॥ अहोज्ञातंसर्वदेवभद्रंयदुक्तोसि ॥ ८६ ॥ वक्तिचरामःपृथिवीपतिनामयादुष्टनिग्रह
णंकार्यंशिष्टपरिपालनंचवालिनासुग्रीवमहिषीरुमापहृताराज्यंच अतश्चनतादृग्वधेदोषः ॥ ८७ ॥ ॥ तारोवाच ॥ सुग्रीवोपितर्हिवध्योदुंदुभिनायु
द्ध्यतावालिनाबिलेप्रविष्टेनवत्सरंतत्रोषितंतदंतरेचमामपहृत्यराज्यंचकृतंसुग्रीवेणतंपूर्वमपिपश्चात्तंहंतु ॥ ८८ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कियत्कालात्
पूर्वमिदंचवद ॥ ८९ ॥ ॥ तारोवाच ॥ षष्टिवर्षसहस्रादर्वाक्अशीतितमेवर्षेरक्षोयुद्धेसुग्रीवेणराज्यमपहृतम् ॥ १९० ॥ पुनश्चवर्षांतरेप्राप्तेनवा
लिनासुग्रीवःपलायितः ॥ ९१ ॥ अपहृतातस्यभार्याराज्यंचापहृतम् ॥ ९२ ॥ तस्मिन्नेवदिनेभवतःपितुर्दशरथस्याभिषेकः ॥ ९३ ॥ ॥ राघव
उवाच ॥ मयापितुरनुशासनाद्राज्यगतदुष्टनिग्रहणंकृतम् ॥ गुरुवचनस्यानुल्लंघनीयत्वात्तदपहरणवेलायांयोराजासनाचरत् ॥ ९४ ॥ अथवास्वतंत्रोमृ
गोमृगयोर्हतश्चवालीमृगाणामन्योन्यंदारणाद्यजगुप्साच ॥९५॥ यतोममममृगयावदाथवामृगाणाम् ॥ चलितस्थितबद्धानांचलद्भ्रांतपलायिनाम् ॥अथावसृ
जतासंगमुज्झितामृगयातथा ॥ ९६ ॥ मृगयाशास्त्रविधितोमृगयेयंमयाकृता ॥ दर्शनादर्शनाभ्यांचधावताधावतातथा ॥ ९७ ॥ अवरोहात्परंस्थानं

सांत्विकानांप्रभिद्यते ॥ राज्ञोचमृगयाधर्मोविनाआमिषभोजनम् ॥ ९८ ॥ अथरामवचनमाकर्ण्यसर्वएवप्राकंपयञ्छिरांसि ॥ ९९ ॥ वालीवभाषेरामंमंजलिमस्तकेनिधायनमस्तेराम-शृणुवचनंमम ॥ २०० ॥ शंखचक्रगदापाणिःपीतवासाजगद्गुरुः ॥ नारायणः स्वयंसाक्षाद्भवानितिम याश्रुतम् ॥ २०१ ॥ त्वांयोगिनश्चिंतयंतित्वांयजंतिचयज्विनः ॥ हव्यकव्यभुगेकस्त्वंपितृदेवस्वरूपधृक् ॥ २ ॥ मरणेचैंतयानस्यत्वांविमु क्तिरदूरतः ॥ सत्वंमेदर्शनंप्राप्तोरामयेपापसंक्षयः ॥ ३ ॥ गृहाणबाणंकाकुत्स्थव्यथितोभृशमस्म्यहम् ॥ ४ ॥ अथरामस्तथेतिबाणमादायवालिनमुवा चकिमिष्टंदीयतांवद ॥ ५ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ यदिप्रसन्नोभगवान्ममसद्गतिंदेहि ॥ ६ ॥ अयंसुग्रीवस्तथारक्षणीयोंगदोथतारामयापापिनापराधः कृतस्तत्फलमनुभूतम् ॥ ७ ॥ अथरामंपश्यन्नेववालीममारस्वर्गंचगतः ॥ ८ ॥ अथसुग्रीवंराज्येभिषिच्यस्वयंवनंविवेश ॥ ९ ॥ अथेतनस हायिनजलधिसमीपंगत्वाकलंकाकसीताकचारातिरितिसुग्रीवमाहरामः ॥ २१० ॥ अथहनुमानाहप्रविश्यलंकांविचित्यसीतांसर्वतत्वमवगत्ययुद्धंसंधि र्वांकर्तव्यः तदुदधिलंघनायकिंचित्समादिशतुभगवान् ॥ २११ ॥ अथसुग्रीवमाहरामः ॥ कथमेतद्भटतइति ॥ २१२ ॥ ॥ कपिरुवाच ॥ ममवानराभद्रमुखाःकोटिशःसंति ॥ २१३ ॥ एकंनियुज्यसर्वमाकलय्ययथायुक्ततथाकरणीयम् ॥ २१४ ॥ अथजांबवानाह ॥ हनूमानेको गच्छतुबुध्यतुलंकाम् ॥ २१५ ॥ अथहनूमानगमल्लंकापुरंविचित्यसीतामशोकवनिकायामासीनांतथाचसंभाष्यविश्वासंकृत्वावनंवभंजवनरक्षकांश्च ॥ २१६ ॥ बद्धोरक्षसालंकांदग्ध्वाउत्तरकूलंगत्वारामंदृष्ट्वावृत्तांतंकथयित्वातूष्णींमतिष्ठत् ॥ २१७ ॥ अथरामःसर्वैर्विचारयामासजांबवानुवाचराम णलंकाकपिभिर्विनश्यतीतिनारदेनममोक्तम् ॥ २१८ ॥ अथसागरोत्तरणेयत्नतयास्थेयम् ॥ २१९ ॥ अथरामःशंकरमाराध्यसर्वानिवेदयि त्वात्वदुत्कंकरोमीतिवचनमुक्त्वाशिवमभ्यर्च्यप्रणतोभूत्वाव्याजिज्ञपत् ॥ २२० ॥ हेमहादेवमहाभूतग्रासमहाप्रलयकारणमहाहिभूषणमहारुद्रशंकर परमेश्वर विरूपाक्षनागयज्ञोपवीतकरिकृत्तिवसनब्रह्मशिरःकपालमालाभरभूषण नरकास्थिभूषणभसितपरनारायणप्रियशुभचरितपंचब्रह्मादिदेवपंचानन चतुर्वेदनंवदेवद्यभक्तसुलभाभक्तदुर्लभपरमानंदविज्ञानपरपूषदंतपातनदक्षशिरश्छेदन ब्रह्मपंचमश्रिरोहरणपार्वतीवल्लभ नारदोपगीयमानशुभचरितशर्व त्रिनेत्र त्रिशूलधरपिनाकपाणेकपर्दिनव्रेकरूपधरवृषभवाहनशुद्धस्फटिकसंकाशचतुर्भुजनानायुधदक्षिणामूर्ते ईश्वरदेवपतेगंगाधरत्रिपुरहरश्रीशैलनिवास काशीनाथकेदारेश्वरभूषणसिद्धेश्वरगोकर्णेश्वरकनखलेश्वरपर्वतेश्वरचक्रप्रदवाणर्चितापादकंमुरहरपूजितचरणकमलसोममौलिभूषणसर्वज्ञेज्योतिर्मय जगन्म

१ सान्वयानाम्–इ०पा० । २ पटहकर्णेश्वर–इ०पा० । ३ कर्पूरपूजितचरणकमल–इ०पा० ।

यनमस्तेनमस्ते ॥ २२१ ॥ एवंस्तुवतोरामस्यपुरतोलिंगमध्यकोपेतस्तेजोमयमूर्तिराविर्बभूव ॥ २२ ॥ अभयवानथपुनः ॥ पद्मासनासीनमुमापि
ष्टितांकमीशमामुक्तसर्वाभरणंसुकांतिकिरीटिनंहेमवर्तीकटिस्पर्शकरद्वयेनाभयवरप्रदंतरंगितानेकदिग्शाभिः पूर्णतेजस्विनंहासमुखंप्रसन्नवदनंददर्शरा
मः ॥ २३ ॥ परमेशितारंननामबद्धांजलिःपुनश्चदंडवत्पपात ॥ २४ ॥ अथरामंपरमेश्वरोपिवरंवृणुत्वंवरदोहमित्युक्तवान् ॥ २५ ॥ रामउवाच ॥ लंकांगमि
ष्यामिसमुद्रतरणेउपायमेकंममदेहिशंभो ॥ २६ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ ममागजगर्वधनुरस्तितत्कालरूपमविकल्पंवाभवति ॥ तदारुह्यसमुद्रंतीर्त्वालं
कामाप्नुहि ॥ २७ ॥ रामस्तथेतिनिश्चित्यसस्माराजगवम् ॥ २८ ॥ आगतंधनुस्ततश्चरामोपूजयत् ॥२९॥ अथहरोधनुरादायरामायदत्तवान् ॥ २३० ॥
रामोपिजलधावपातयत् ॥ ३१ ॥ आरुरुहुःसर्वेवानरारामलक्ष्मणौचषष्टिपरार्द्धेतेषामसंख्येयुवानरेषुधनुरारूढेषुनिकामंययौ ॥३२॥ धनुस्टंवानराश्च
ततस्तटोगत्वानिरीक्षयामासुः ॥ ३३ ॥ अथातिकायोनामरक्षःकपिवलमालोक्यरावणायोक्तवान् ॥ ३४ ॥ रावणोपिकिंकपिभिःशाखामृगैःकिंवामानु
षाभ्यांरामलक्ष्मणाभ्यांकिमायातंदैवागतमस्माकंभोजनमित्युवाच ॥ ३५ ॥ अथसुग्रीवःपश्चिमावलंबिनिभास्वतिहनूमज्जांबवदादिमहाबलैश्चातिकाये
रसंख्यातैर्लंकापार्श्वगत्वाउपवनंप्रविश्यनानाफलानिखादित्वा पयःपीत्वोपवनरक्षिराक्षसान्विद्राव्य सर्वेविपिनमेकैकशोगृहीत्वाप्राद्रवन्लंकांगोपुरंचगत्वा
समारुह्यप्रासादंचविशीर्यैकैकशःकेचित्स्तंभमादायरक्षोभिर्युयुधुः ॥३६॥ एकेचशालांवभंजुर्गृहाणिचूर्णयामासुर्बालवृद्धस्त्रीजनादिकंसर्वमेवनिजघ्नुः ॥३७॥
अथैकंप्राकारंनिर्जितमाज्ञायरावण इंद्रजितंसंदेदेश ॥ ३८ ॥ इंद्रजिताचयुद्धंवानराःकृत्वाभीताःपलायिताश्च ॥ ३९ ॥ अथहनूमानसिलंगैतमाज्ञा
यरावणंज्ञात्वावानरानाहूयनिर्भत्स्यैसेनांमहतींकारयित्वादशमुखंकल्पयित्वामोदयामास ॥२४०॥ अथखस्थएवेंद्रजिद्युयुधेनचवानरास्तंदृष्टवंतः॥४१॥
अथहनूमज्जांबवंतौखमुत्पत्यपर्वतशिखराभ्यामिन्द्रजितंनिजघ्नतुः ॥ ४२ ॥ अथभुविपपातंतल्लक्ष्मणश्चयमलोकगामिनंचकार ॥ ४३ ॥ अथा
तिकायमहाकायौवानरसैन्यंबहुशोहत्वालक्ष्मणंपीडयित्वारामेणसंयुध्यसुग्रीवंकृत्वाहनूमज्जांबवद्रचांयुयुधातेपराजितौगृहीत्वातौचयोद्धारावादायरामस
मीपंगत्वारामायन्यवेदयताम् ॥ ४४ ॥ अतिकायमभापतरामः ॥ ४५ ॥ रावणस्यममयुद्धंब्रूहिसचिवानामन्येषांमहाभयानांच ॥ ४६ ॥ ॥ अ
तिकायउवाच ॥ ॥ निश्चितमिदंपुरास्माभिःकार्यैसेनांविभागशःकृत्वा विद्युन्मालीनामराक्षसोमहावलोविचित्रयोधीदर्शनादर्शनयोधीवानरैःसैवैरे ॥१७२॥
कएवयुध्यते ॥ ४७ ॥ अपरेचवलिनोमहांतःशिक्षितास्त्राश्चागताआवांचयुवाभ्यांयुध्यावोरावणःपुष्पकमारुह्यापरभागेनत्वामेवनिहनिष्यति ॥ ४८ ॥

१ मोहयामास–इ०पा० ।

अन्येचराक्षसाःकुंभकर्णमुखाश्चात्मरूपंकृत्वात्वांपरिवार्यगृहीत्वासीतामेवदर्शयित्वातत्सांनिधावेवहनिष्यंति ॥ ४९ ॥ रामःप्राहअहोबलवतांकिमसाध्यमेवंभवतिदैवगतिःकुटिलासुग्रीवोतिकोपनःसक्रोधंहङ्गा राममुवाच ॥ ॥ २५० ॥ वध्यावेतौनमोचनीयौ ॥ ५१ ॥ रामःप्राहावध्यौमोचनीयावेतौवसनानिभूषणान्यानयेत्युक्तमात्रेहनूमतातान्यानीतानिरामस्ताभ्यांदत्तवान् ॥ ५२ ॥ नत्वायदेतल्लंकाद्वारेदृश्यतेदारुपंचवक्त्रंशुकेणोक्तमेतेनच्छिन्नेनरावणोहन्यते ॥ ५३ ॥ अथचदारुच्छेदनसमनंतरंपातालंगंतव्यमितिभागंवभाषितंज्ञासनंलिखितम् ॥ ५४ ॥ तस्मात्त्वमिदंदावंकप्रयत्नेकबाणनिपातेनपंचधाच्छिंधितत्तस्तवशक्तिंज्ञात्वायुद्धमतिदृढंकुर्वीमहि ॥५५॥अथभागेववचोविज्ञायरामःपूर्वकोटयांरुपशमात्रेणसज्यंकृत्वाधनुषिबाणंसंयोज्यरक्षोभ्यांहनूमताश्रावयन्नेववाणंमुमोच ॥ ५६ ॥ बाणंधनुषश्चलितंतौराक्षसौबाणमार्गेनिरीक्षमाणौदारुबाणेनपंचधाच्छिन्नंनिरीक्ष्यरामंव्यज्ञापयतामावयोःशिशवोरक्षणीयास्त्वयेतितथेत्याहरामः ॥ राक्षसौलंकांप्रविष्टौ ॥ ५७ ॥ अथप्राकारयुद्धंकर्तुवानरागत्वासर्वतोवरणमाव्रंहिपाष्णिभिःपादैर्जानुभिःकरैःपृष्ठैश्चतलसमंकृत्वाद्वितीयप्राकारंगतास्तदाचरावणःसमागत्यसर्वानेवेषुभिर्द्रावयित्वातदनुगच्छन्नामममगात् ॥ ५८ ॥ अथराममपिपंचभिर्बाणैर्विव्याध ॥ ५९ ॥ अथरामोदशभिर्बाणैरावणंसव्रणंचकार ॥ २६० ॥ अनयोरतिदारुणमन्योन्यं युद्धं बभूव ॥ २६१ ॥ रावणोदशभिर्बाणैर्विव्याध ॥ २६२ ॥ अथ रामबाणैश्च क्षतशरीरो राक्षसःपलायनपरोऽभवत् ॥ २६३ ॥ वानरा लक्ष्मणश्च कोटिकोटिराक्षसानम्रन् ॥ २६४ ॥ अथ परस्मिन्नहनि विभीषणो रावणं विचार्यैदमुवाच ॥ २६५ ॥ तृतीयोपायकालोऽयं चतुर्थं न विचारय ॥ चतुर्थो विपरीतो न शस्त्रंशस्त्रतार्थकारिणः ॥ २६६ ॥ परस्य चाऽऽत्मनः शक्तिं विदित्वा चाऽऽत्मनोऽधिकाम् ॥ तदा युद्धं प्रशस्तं स्याद्विपरीतं विनाशकम् ॥ २६७ ॥ रामेण बलिना नैव युद्धं ते दुर्बलस्य च ॥ एकेषुवालिहन्ताऽसौ वालिज्ञांतस्त्वया पुरा ॥ २६८ ॥ मारीचमेकबाणेन भवानपि पलायितः ॥ निहता राक्षसाः शूरा इन्द्रजिच्च सुतो हतः ॥ २६९ ॥ वरेण्यत्रितयं भग्नं तेन युद्धं च नैव ते ॥ दासभावमथो वाऽपि दत्त्वा सीतामथाप्नुहि ॥ २७० ॥ गोपुरस्थं तथा दारु पञ्चवक्त्रमथेषुणा ॥ चिच्छेद पञ्चधा तेन रामस्त्वां मारयिष्यति ॥ २७१ ॥ त्वदर्थं बहवो नष्टा नाशमेष्यंति चापरे ॥ एको न्यायः सुखार्थाय न च मौढ्यं सहोदर ॥ २७२ ॥ मानुषीं मृत्युसंयुक्तामनिच्छन्तीं पतिव्रताम् ॥ पत्नीं बलवताश्चापि पूजयित्वा विसर्जय ॥ २७३ ॥ अनिच्छन्त्याः समायोगे भवेदुःखपरंपरा ॥ दुर्गन्धमलसंयुक्तो नारीसङ्गो जुगुप्सितः ॥ २७४ ॥ विरक्तिरथ चेज्जाता दुःखायाकार्यवर्तनम् ॥ अनुरागो यदि भवेन्मरणं नरकं ततः ॥ २७५ ॥ आत्मनो मरणं व्यर्थं तस्याश्चाद्य समागमे ॥ त्यागो वा मरणं तात धर्मपत्न्यास्तथा भवेत् ॥ २७६ ॥ एव

मादि तथाऽन्यच्च कश्मलं संभविष्यति ॥ अन्यदाख्यामि ते वाक्यं सर्वेषां च प्रियं हितम् ॥ २७७ ॥ गत्वा रामान्तिकं नत्वा स्तुत्वा विज्ञाप्य राघवम् ॥ क्षम राम महावीर शरणागतवत्सल ॥२७८॥ तामसा राक्षसाः सर्वे वयमेते सुपापिनः ॥ सीतापहारजं दोषं त्यक्त्वा पुत्रानवेहि नः ॥२७९॥ त्वदधीना वयं राम रक्ष वा मारयेच्छया ॥ इत्युदीर्य पुरस्तस्य राघवस्य स्थिता वयम् ॥ २८० ॥ स्थिरायुषो भविष्यामः स्थिरराज्या दशानन ॥ अथाऽऽह रावणो वाक्यमहो नो राक्षसो भवान् ॥ २८१ ॥ न शूरो राजधर्मं च न च जानासि शाश्वतम् ॥ परनारीपरद्रव्यपरराज्यनिषेवया ॥ २८२ ॥ शूराणामुत्तमो धर्मो न षण्ढानां भवादृशाम् ॥ शत्रुपक्षं समालिंग्य निर्गच्छेच्छा हि चेन्नृप ॥ २८३ ॥ अथ विभीषणो मन्दिरं गत्वा रामान्तिकं गत्वा तं शरणमभजत् ॥ २८४ ॥ अथ रावणः पुरान्निर्गत्य रामेण लक्ष्मणवानरै राक्षसा अपि युयुधिरे ॥ २८५ ॥ अथ रावणं महाबलं हन्तुमशक्तो रामो विभीषणमुखमवलोक्य तदुक्तचिह्नपदं बाणेन निर्भिद्यामारयत् ॥ २८६ ॥ अथ कुम्भकर्णो महागदामादाय सर्वं निष्पाद्य वानराननेकशो भक्षयित्वा रामोत्तमाङ्गं गदयाऽहन् ॥ २८७ ॥ अथ रामो निशितबाणशतेन तमहन्ममार कुम्भकर्णः ॥ २८८ ॥ अथ विभीषणेन रावणादेः श्राद्धादिकं कारयित्वा शिवालयं तन्नाम्ना कारयित्वा तमेव लङ्काराज्ये विभीषणमभिषिच्य सीतामग्निप्रवेशशुद्धामुमामहेश्वराभ्यां नमयित्वा पुरहरेणदत्ताखिलामृतबलायुष्यः सुपुष्पकमारुह्य जलधिमुत्तीर्य पारावारतटे सेनां समवस्थाप्य शिवप्रतिष्ठां तत्र कृत्वा मुनिभिर्देवैरभ्यर्चितोऽयोध्यामगमत् ॥ २८९ ॥ अथ भरतादिसमुपेतो नागरैर्वसिष्ठेन मुनिभिश्चाभ्यर्चितःस्वगृहमगमत् ॥ २९० ॥ आत्मनाऽऽगतानिन्द्रादिदेवानासनादिनाऽभ्यर्च्य वानरान्संपूज्य मुक्तजटोऽभिषिक्तो राज्ये रावणवधहर्षिता देवा राममूचुः ॥ २९१ ॥ त्वयाऽऽत्मराज्ये स्थापिता वयं नःसर्वदा परिपालय त्वमादिनारायणो देवोनिखिलदुष्टनिग्रहार्थमवतीर्णो रावणं सबान्धवं हत्वा लोकत्रयरक्षकोऽसि श्रिया सह सुखी भवेत्युदीर्य स्वर्गं गताः ॥ ९२ ॥ अथायोध्यावासिनो रामंप्रहर्षिता ऊचुः ॥ ९३ ॥ हत्वा शत्रून्समायातो दृष्ट्वा प्राप्तोऽसि वै शिवम् ॥ दिष्ट्या त्वं राजसे राम दिष्ट्या पालयसे प्रजाः ॥ ९४ ॥ त्वयायज्ञाः करिष्यंते त्वया धर्मो विवर्धते ॥ इतिपौरवचःश्रुत्वारामोराजीवलोचनः ॥ ९५ ॥ वस्त्रादिभिरथोसर्वान्नागरान्समपूजयत् ॥ ॥ मुनीनुवाचधर्म्मात्मापूजयित्वाखिलैर्जनैः॥९६॥कच्चित्तपःसमृद्धंवःकच्चिद्यज्ञःस्वनुष्ठितः ॥ कच्चित्स्वदारनिरताःकच्चिदीशोभिपूज्यते॥९७॥कच्चित्सुप्रजसोभार्याःकच्चित्सर्वसुखोत्तरम् ॥९८॥ ॥ मुनयऊचुः ॥ ॥ त्वयिराजनिकाकुत्स्थसर्वस्वस्थंतपस्विनाम् ॥ गच्छामहेपदमितःकिंवात्वंमन्यसेनृप ॥ ९९ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ यस्यविप्राः प्रसीदंतितस्यशंभुःप्रसीदति ॥ यस्यप्रसीदतीशानस्तस्यभद्रंभविष्यति ॥ ३०० ॥ तत्कृत्वाभोजनमिहगंतुमर्हाअनंतरम् ॥ तथेत्युक्त्वामुनिगणाः

कृत्वाभोजनमुत्तमम् ॥ ३०१ ॥ अभिवर्ध्यतमाशीर्भिर्हृष्टाःस्वंस्वंपदंययुः ॥ रामोपिपरमप्रीतःसभार्यश्चसहानुजः ॥ ३०२ ॥ अकंटकंसकृतवान्राज्यंसर्वं जनप्रियः ॥ शृणोत्येतदुपाख्यानंयःकश्चिदपिपातकी ॥ ३ ॥ सर्वपापविनिर्मुक्तःपरंब्रह्माधिगच्छति ॥ नदुर्गतिर्भवेत्तस्यश्रेदंस्मरतेनरः ॥ ४ ॥ यश्चापि कीर्तयेत्तस्यएवमेतदुदीरितम्॥३०५॥इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरावसंवादेपुराकल्पीयरामायणकथननामषोडशोत्तरशततमोऽध्यायः॥११६॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ भारद्वाजगृहेभुक्त्वारामचंद्रःप्रसन्नधीः ॥ मुनींद्रंविष्णुसहितोवानरक्षंसमन्वितः ॥१॥ मेघच्छन्नेतथाकाशेमंदंचरतिमारुते ॥ तद्वनाभ्यं तरेक्वापिसुदेवगृहमुत्तमम् ॥ २ ॥ अद्यापदस्तंभयुतंहेमपट्टककल्पितम् ॥ मणिमौक्तिकसंयुक्तंराजतैःकलशैर्युतम् ॥ ३ ॥ पाटीरचंद्रकस्तूरीकुंकुमैः सुरभीकृतम् ॥ कर्दमैर्जालकयुतंशकलोपरिसंवृति ॥ ४ ॥ चंद्रजोत्स्नागमंसूर्य्यानिरीक्ष्यमध्यभित्तिकम् ॥ गृहांतर्भूतलंकृत्स्नंचंद्रपुष्परसोक्षित म् ॥ ५ ॥ दिग्गुदीचीतथाकृत्स्नाभित्तिकल्पनवर्जिता ॥ स्तंभेस्तंभेचित्रकारीस्वपादीपरिकल्पितम् ॥ ६ ॥ शतहस्तांगणंतस्यस्फटिकोपरिकल्पित म् ॥ गृहांगणाधिकच्छायःपारिजातमहीरुहः ॥ ७ ॥ कृत्स्नप्रावृतिकंतत्रनिविडंकदलीवनम् ॥ कदलीवनसंयुक्तंकेतकीवनसंवृतम् ॥ ८ ॥ मयूरनादव हुलंमंजुकूजन्मधुव्रतम् ॥ पारावतगणध्वानंनानोपवनशोभितम् ॥ ९ ॥ प्रासादशतसंबाधंमत्तकोकिलनादितम् ॥ शाखालंबिमहारत्नशोभितानेकपादप म् ॥ १० ॥ किन्नरीवनितागीतनादपूरितदिङ्मुखम् ॥ अनेकारामसुभगंगोतमांतटमुत्तमम् ॥ ११ ॥ भारद्वाजगृहंपुण्यमनंतगुणसेवितम् ॥ रतिकंदर्पसं काशदासीदासशतान्वितम् ॥ १२ ॥ नानोपकरणोपेतंभारद्वाजगृहंशुभम् ॥ तस्यचांतर्गतःसौधस्तत्रांतर्गृहवाटिकाः ॥ १३ ॥ श्रटोतन्मध्यतोह्येकंगृहं परमशोभनम् ॥ चतुर्दिक्षुमहादेवगृहप्रासादशोभितम् ॥ १४ ॥ प्रतिदेवगृहंश्यामातोर्य्यत्रिकसुशोभितम् ॥ स्वर्गस्थितवरस्त्रीणांविश्रामायेवकल्पित म् ॥१५॥ भारद्वाजगृहाद्रामोनिर्गत्याशेषसंयुतः ॥ तस्यैवचमहागेहंवनमध्यगतंत्वगात् ॥ १६ ॥ तदंतराच्छादितकंचलंतदापृथक्स्थवस्त्रासनसंयुतंच ॥ सिंहासनंमध्यगतंतथैकंमुन्यासनानेकगतंविवेश ॥ १७ ॥ पौराणिकस्यानुपमासनांतरंभूपालहर्यक्षवरासनंच ॥ पौराणिकंपूर्वमथोपवेश्यततोवसिष्ठंमुनि पुंगवांश्च ॥ १८ ॥ नारायणंभूमिपतीन्कपींश्चनीचासनंचस्वयमाससाद ॥ मेघावृतंव्योमदिशःप्रसन्नाःसुपुष्पमुर्वीतलमुत्तवीजम् ॥ १९ ॥ तदंगणंनोष्ण महोनशीतलंसंतानपुष्पंदमपुष्पगंधि ॥ शंभुंविलोक्याथवचोबभाषेरामःकथांकीर्तयशंकरस्य ॥ २० ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्य्यशृण्वतोमाहेशमाख्यान मघौघनाशनम् ॥ चकारकिंवाननुगौतमाश्रमेमहेश्वरोदेवगणाधिसंवृतः ॥ २१ ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ महाविपंचीमवलंब्यनिष्ठितःस्ववायुसूनुःशिवम त्वपृच्छत् ॥ न्यायार्जितैरेवहिपूजनेविभोःकीदृग्भवेच्चानयतेःफलंवद॥२२॥चौर्य्यैरर्थोकिंफलमर्पितार्पणेउपाहृतद्रव्यसमर्पणेन्न ॥ एकैकशोमेभगवन्वदेश

प्रश्नोत्तरंकिंकथयाशुशंभो ॥ २३ ॥ अथेश्वरोवानरमाबभाषेवदामिसर्वंतवध्यानतःशृणु ॥ न्यायार्जितैःपूज्यसदाशिवंत्वजंसंप्रापचैश्वर्यमिदंहिगौ
तमः ॥ २४ ॥ पुराद्विजोमंकणसूनुराकथःसुशोभनामापसतींद्विजन्मा ॥ द्ररिद्रएकःकरुणासमन्वितःषष्ठाहभोजीपितृवर्जितश्च॥२५॥उपोष्यपंचाहमथा
पिभोक्तुंप्रवृत्तएवाथसमापतद्यतिः ॥ यतिर्बभाषेमधुरंतदाकथंमासोपवासीतवभोक्तुमागतः ॥ २६ ॥ तिष्ठामिभुंजेयदिचास्तितेमुनेनमेबुभुक्षान्यगृहा
द्विभोक्तुम् ॥ ॥ आकथउवाच ॥ ॥ नमेभुजिःपंचदिनंद्विजेंद्रषष्ठेदिनेमेभुजिरागतश्च ॥ २७ ॥ तदामयाकार्यमचिंतनीयंप्रक्षालयाम्येहितवा
द्यपादौ ॥ ओमित्यथक्षालितपादयुग्मःसभोजनंकर्तुमियेषयोगी ॥ २८ ॥ रंभादलांसेबुभुजेतदन्नंविपाच्यसंपादितमाज्ययुक्तम् ॥ वन्यैःसुसंयुक्तमथा
दरेणनकिंचिदुच्छेषितमन्नमस्य ॥ २९ ॥ अथाकथोवीक्ष्यमुनिंसुतुष्टंतुतोषभार्य्यासहितस्तपस्वी ॥ गतोथभुक्त्वापियतिःसचाकथःसंतुष्टचित्तोथज
पंचकार ॥ ३० ॥ कपोतवृत्तिंसचकारपत्न्यातपोवितानायससज्जनोमुनिः ॥ पीठेथकृत्वातमुमापतिंशिवंलिंगेसमाराध्यसमन्वितंगणैः ॥ ३१ ॥ लिंगंनिधा
याथनिरीक्षमाणोददर्शचाज्ञातकृशाकृतिंद्विजम् ॥ दिगंबरंपादविहीनमेतंकाणंकुणिंकर्णविहीनकंप्रभुम् ॥ ३२ ॥ सामोद्गिरंतंबहुशास्त्रपारगंगृहंसमायां
तमथोददर्श ॥ ३३ ॥ अथाकथोभार्यांसुशोभनामिदमुवाच ॥ ३४ ॥ अयंहिविकृतवेषोब्राह्मणःसमायाति ॥ ३५ ॥ अर्द्धंदेयमेतस्मैभोजनंरक्षार्द्धमन्नं
चास्मिन्नपिदिनेगतेषष्ठेह्निभोजनाभावात्तवजीवितंनतिष्ठतीतिममप्रतीयतेकिंतुत्वंमन्यसेवद ॥ ३६ ॥ ॥ साशोभनोवाच ॥ आयुर्ललाटेलिखितं
नांतरानश्यति ॥ ३७ ॥ आकथआह ॥ यथाबद्धायुषोपियज्ञस्यवीरभद्रेणच्छिन्नंशिरअजस्रात्मनः किमुतमनुष्याणांपापात्मनामितितदेनंपरिहृत्य
त्वयाभुज्यते यदित्वेतस्मैमयान्नंदीयते ॥ तवेच्छानुसारतोममकर्तव्यम् ॥३८॥ भार्य्याप्राहकथमहंभोक्ष्येत्वय्यभुक्तेमयाकिंपूर्वंभुक्तमिदमपरंशृणु॥३९॥
अन्नंहिप्राणिनांप्राणाःप्रत्यक्षंसर्वदेहिनाम् ॥ तस्मादन्नप्रदोयस्तुप्राणदःसनिगद्यते ॥ ४० ॥ अन्नाद्भूतानिजायंतेवर्द्धंतेतानिवैयतः ॥ तस्मादन्नाधिकंकिं
चिन्नास्त्यदानंमहाफलम् ॥ ४१ ॥ अश्वत्थचलपत्राग्रलीनतोयद्रवास्तिके ॥ जीवितेनहियोदद्यात्तस्यजन्मनिरर्थकम् ॥ ४२ ॥ परलोकसहायोहि
धर्मोभार्यानबांधवाः ॥ भार्य्यावापितरौपुत्रायावदायुर्नबांधवाः ॥ ४३ ॥ संपद्वयःसुहृदिहइहामुत्रहितंस्थितम् ॥ धर्मंधर्मभृतांश्रेष्ठंभुंक्तेचान्ये
किमावयोः ॥ ४४॥ इतिभार्य्यावचःश्रुत्वाआकथःकरुणानिधिः ॥ अविशंकितमेवास्मैदत्तवानन्नमूर्ज्जितम् ॥ अयंसशंकरोदेवोनानाकरणमागतः ॥४५॥
इतिनिश्चित्यमनसातस्यांगंपापनाशनम् ॥ ४६ ॥ आजानुपादंप्रक्षाल्यपराजंघमतःपरम् ॥ गुल्फंचतदधस्तस्यप्रक्षाल्याचामयद्द्विजम् ॥ ४७ ॥

१ रंभादलांशे–इ० पा० । २ यक्षस्य–इ०,दक्षस्य–इ० च पा० ।

अथाकथोपिपत्सर्धिगृहांगणमुपानयत् ॥ उन्मुच्यपादसंधिसनिषसादार्पितासने ॥ ४८ ॥ समभ्यर्च्याकथःसम्यग्भोजयामासतंमुनिम् ॥ एतस्मिन्नंतरे कश्चिदुन्मत्तोगृहमागतः ॥ ४९ ॥ पादसंधिमथादायगृहबाह्यमुपानयत् ॥ अथादहच्चतद्गृहंदंपतीचाप्यताडयत् ॥ ५० ॥ आकथस्ताडितोविप्रोद ह्यमानंगृहंतदा ॥ विवेशदेवमीशानमादातुंतूर्णमेववा ॥ ५१ ॥ अथादायमहेशानंदग्धपूजांद्विजोत्तमः ॥ निर्गत्यचततोदङ्गामुखसंतापमेवच ॥ ५२ ॥ दग्धपूजांतिरस्कृत्यवीक्ष्यदग्धांगमप्युत ॥ भार्यांप्रुवाचधर्मात्मायथापूजामहेशितुः ॥ ५३ ॥ तथाममसमस्तांगंकर्त्तव्यमविशंकितम् ॥ ॥ व्यंगउवाच ॥ पश्चादपिकृतापूजासफलातेभविष्यति ॥ ५४ ॥ यथान्यद्रव्यदहनेतादृशंदीयतेजनैः ॥ पूजायादहनेतद्वत्पूजास्यक्रियतामिति ॥ ५५ ॥ आक थउवाच ॥ ॥ चौर्यैणाप्यर्जितैर्द्रव्यैःपूजयानहितंभवेत् ॥ नचान्यायार्जितैर्वित्तैप्रशंभोःपूजाशुभप्रदा ॥ ५६ ॥ इत्युक्त्वाचाकथस्तूर्णंस्वांगं दग्धुमुपाक्रमत् ॥ दग्धंलिंगंतदोन्मत्तोगृहीत्वांतर्दधेक्षणात् ॥ ५७ ॥ अथव्यंगोहरोभूत्वावारयामासचाकथम् ॥ किमर्थंखिद्यतेविप्रवर दोहंवरंवृणु ॥ ५८ ॥ आकथोपिविभोःपादेभक्तिंवव्रेमुनिश्चलाम् ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ एतांश्रुत्वाकथांरामःप्रहृष्टोमुनिभिर्वृतः ॥ ५९ ॥ भा रद्वाजंनमस्कृत्यप्रयाणाज्ञामयाचत ॥ ६० ॥ अथोभरद्वाजमुनिःप्रसन्नःशंभुंवासिष्ठंमुनिपुंगवंच ॥ नारायणंचार्षिगणांश्चनत्वाव्यसर्जयत्तेऽपिययुःप्रण म्य ॥ ६१ ॥ ॥ नैमिषीयाऊचुः ॥ गत्वायोध्यांमहातेजाःसमस्तमुनिसंयुतः ॥ किंचकारततोरामःसचशंभुर्महायशाः ॥ ६२ ॥ ॥ सूतउ वाच ॥ कौसल्यामासिकश्राद्धमपरेहनिराघवः ॥ चिकीर्षुर्द्विजप्रवरानृषिकल्पान्यमंत्रयत् ॥ ६३ ॥ शंभुंसमस्ततत्त्वज्ञंनारदंरोमशंभृगुम् ॥ विश्वामित्र मथोरामएकभक्तव्रतीततः ॥ ६४ ॥ भूमौसुखास्तृतायांचसुष्वापाब्याकुलेंद्रियः ॥ परेद्युरथसंप्राप्तेप्रातःस्नात्वाविधानवित् ॥ ६५ ॥ अन्नंशाकादि कंशुद्धंजनैरेवान्वकारयत् ॥ नानान्नानिविचित्राणिचोष्याद्यानितथैवच ॥ ६६ ॥ वटकादींस्तथाभक्ष्यानघृत्रिशदकल्पयत् ॥ पायसंषड्विधंचैवपक्व शाकशतद्वयम् ॥ ६७ ॥ अपक्वमिश्रकाणांचशतत्रयमकल्पयत् ॥ कालशाकादिकंशाकफलानिविविधानिच ॥ ६८ ॥ मूलानिचैककंदानिवल्कला निचराघवः ॥ कारयित्वानदींगत्वासहभ्रातृपुरोहितः ॥ ६९ ॥ सरयूसलिलेस्नात्वादुत्वाग्निंस्वागतान्द्विजान् ॥ उक्त्वातुस्वागतंतांस्तुकृतदेवार्चनो नृपः ॥ ७० ॥ प्राणानायम्यसंकल्प्यक्षणंचैवप्रदत्तवान् ॥ रोमशंनारदंराभोवैश्वदेवेन्यमंत्रयत् ॥ ७१ ॥ शंभुंभृगुंकौशिकंचमातृस्यानिन्यमंत्रयत् ॥ गोमयेननतःकृत्वामंडलंपूज्यचार्हतः ॥ ७२ ॥ पादप्रक्षालनंचक्रेसीतादत्तोदकेनच ॥ आचामयित्वातान्विप्रान्गृहंगंतुमथोद्यतः ॥ ७३ ॥ अभ्या

१ गौतमेन-ई० पा० ।

गतःसमायातःस्थविरोविकृताकृतिः ॥ कृशःसंप्रचलद्वात्रोवेपितांघ्रिशिरास्तथा ॥ ७४ ॥ लंबमानत्वगुत्कर्षच्छ्वासकासादिपीडितः ॥ दूषिका क्लिन्नगंडश्चलालासंपृक्तकूर्चकः ॥ ७५ ॥ उवाचरामंराजानमहमेकोद्विजःस्थितः ॥ ममापिभोजनंदेयंस्थविरस्यकृशस्यच ॥ ७६ ॥ रामो पितद्वचःश्रुत्वालक्ष्मणंवाक्यमब्रवीत् ॥ पादौप्रक्षालयास्यत्वमहमभ्यर्चयेद्विजम् ॥ ७७ ॥ अभ्यागतोऽपिवचनमाहरामममथाकुलम् ॥ त्वया प्रक्षालितेपादेममभोजनमिष्यते ॥ ७८ ॥ मत्तोधिकाद्विजाःकिंतेयेनमामवमन्यसे ॥ श्राद्धधर्मनजानीषेमहर्षिगणसेवितम् ॥ ७९ ॥ ममावमा नतःसर्वविप्राणामवमाननम् ॥ श्राद्धंविहन्यतेचापिनरकंचगमिष्यसि ॥ ८० ॥ अथरामःस्वयंविप्रपादौप्राक्षालयत्तदा ॥ आचामयित्वातंविप्रंगृहं प्रावेशयत्ततः ॥ ८१ ॥ आचान्तश्चस्वयंरामोविप्रंरंदत्तवानथ ॥ आसीनेषुचविप्रेषुप्राणवायुर्निरुध्यच ॥ ८२ ॥ स्वकर्मकरणानुज्ञांलब्ध्वाऽथसतिलंजल म् ॥ अपहतेतिमन्त्रेणद्वारदेशेविचिक्षिपेत् ॥ ८३ ॥ उदीरतामितिततथापितृपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ गायत्र्याचाक्षतजलंदेवपात्रस्थलेक्षिपेत् ॥ पाकजातं तथाऽभ्युक्ष्यमन्त्रमेतदुदीरयेत् ॥ ८४ ॥ श्राद्धभूमिंगयांध्यात्वाध्यात्वादेवंजनार्दनम् ॥ वस्वादींश्चपितॄन्ध्यात्वातत्तःश्राद्धंप्रवर्तयेत् ॥ ८५ ॥ विश्वेदे वार्चनंकुर्याद्यवैर्वातण्डुलैरथ ॥ मूलाग्रयोजितौदर्भौगृहीत्वासाक्षतावथ ॥८६॥ भूस्पृष्टदक्षजानुस्तुद्विजहस्तेजलार्पणम्॥पुरूरवार्द्रवाणावैदेवानामिदमास नम् ॥ ८७॥ इतिदत्त्वाऽऽसनंतेषांश्राद्धदःप्रार्थयेत्क्षणम् ॥८८॥ अर्घकृत्वाततःपश्चादुत्तराग्रकुशेष्वथ ॥ न्युब्जंपात्रंततःकृत्वाकुशाग्रन्थिमथोपरि॥८९॥ उत्तानंतुततःकृत्वाजलैरभ्युक्ष्यरौक्मकैः ॥ पवित्रान्तर्हितेपात्रेशंनोदेव्याजलंक्षिपेत् ॥ ९० ॥ वैश्वदेव्याऽखिलंकर्मयावत्तद्विधिचोदितम् ॥ यवोऽसिधान्य राजोवाइतिपात्रेक्षिपेद्यवान् ॥ ९१ ॥ मधुमिश्रांस्तुकरकान्गन्धपुष्पैस्ततोददेत् ॥ द्विजतेऽस्त्वर्घइत्युक्त्वात्वस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९२ ॥ आवाहयिष्ये तान्देवानितिपृष्ट्वातदुत्तरम् ॥ विश्वेदेवासइत्युक्त्वाविप्रमूर्ध्निकुशाञ्क्षिपेत् ॥ ९३ ॥ विश्वेदेवाःशृणुतेममागच्छन्त्वितिसंजपेत् ॥ समागतोनिषण्णोऽथ सदर्भंपात्रमाहरेत् ॥ ९४ ॥ दक्षिणेचरणेक्षिप्त्वामुख्यपात्रोदकंततः ॥ विप्रस्यदक्षिणेहस्तेप्रागग्रेऽथपवित्रके ॥ ९५ ॥ यादिव्याइतिमंत्रेणनिक्षिपेत्पात्र वारितत् ॥ इदंभोअर्घमित्युक्त्वाह्यस्त्वर्घोत्तरतस्ततः ॥ ९६ ॥ पात्रेधृत्वाऽर्घतोयंयचतत्पात्रंस्थापयेत्क्वचित् ॥ अथदत्त्वाकरेतोयंयवैरेतानथा र्चयेत् ॥ ९७ ॥ अर्चतप्रार्चतइतिपृष्ट्वाचोत्तरतस्ततः ॥ पादादिमूर्धपर्यन्तमभ्यर्च्यजलदस्ततः ॥९८॥ गन्धद्वारेतिमन्त्रेणतथैत्युक्त्वोत्तरस्ततः ॥ पितृणा मर्चनंकुर्यादेवमेवापसव्यकम् ॥ ९९ ॥ उपवीतद्विजंकृत्वाकुशान्भग्नांस्तिलान्वितान् ॥ वामजानुंभूमिगतंकृत्वादद्यात्तदासनम् ॥१००॥ दक्षिणाभिमुखो भूत्वाक्षणप्रश्रमथोवदेत् ॥ दक्षिणाग्रेषुदर्भेषुन्युब्जंपात्रत्रयंन्यसेत् ॥ १०१ ॥ त्रिकुशग्रन्थिसंयुक्तमुत्तानमथकल्पयेत् ॥ ततःसंप्रोक्ष्यपात्रेषुसपवित्रेतिले

षुच ॥ १०२ ॥ ज्ञंनोदेव्याजलंक्षिप्त्वातिलोऽसीतितिलान्क्षिपेत् ॥ गन्ध्यपुष्पमथोदत्त्वास्त्वधार्घंइतिपृच्छति ॥ १०३॥दत्तोत्तरोऽस्त्वर्घंइतिपितृनावाहये
त्ततः ॥ तिलपुष्पकुशैस्तिष्ठन्कल्पितार्घंकरेदधत् ॥ १०४ ॥ उशन्तस्त्वेतिमन्त्रेणत्रिरर्घोदकमर्पयेत् ॥ अर्चनंतुततदातेयामपसव्यंतुपूर्ववत् ॥ १०५ ॥
प्रक्षाल्यभाजनंस्वर्णदेवानांपरिकल्पयेत् ॥ पितृणांराजतंकुर्याद्यथासंभवमेववा ॥ १०६ ॥ तदभावेतुकांस्यंस्यादनन्याशितमुत्तमम् ॥ पात्राणि
तदभावेस्युःपालाशानिनमध्यमम् ॥ १०७ ॥ रम्भाणित्रूतपत्राणिजम्बूपुंनागकानिच ॥ पराकान्यथचाम्पानिमधूककुटजान्यपि ॥ १०८ ॥ मातु
लुङ्गस्यपत्राणिश्राद्धेदेयानिनैर्नृभिः ॥ दर्व्योमन्नमथाऽऽदायकराभ्यामाज्यमेवच ॥ १०९ ॥ प्रवेषणंततःपृच्छेत्प्राचीनावीतवान्द्विजम् ॥ करिष्येऽग्नौ
करणमितिकुरुष्वेतितदुत्तरम् ॥ ११० ॥ परिविष्योपवीतीस्यादभिधार्यंसमाहरेत् ॥ हुनेत्सोमायपितृमतेस्वधानमइतीरयन् ॥ १११ ॥ यमायाङ्गिर
सेपितृमतेस्वधानमइति ॥ द्वितीयामाहुतिंहुत्वाचाभिधार्याक्षतंततः ॥ ११२ ॥ अग्नयेकव्यवाहनायस्वधानमस्ततःपरम् ॥ हुत्वाऽपसव्यंकृत्वातुपरिवि
ष्यद्विजान्त्रजेत् ॥ ११३ ॥ मेक्षणेनततोऽभीक्ष्णंपातयेत्पितृपात्रके ॥ पिण्डपात्रमतःशेषंदर्वीप्रक्षालनंततः ॥ ११४ ॥ मेक्षणस्याग्निनिक्षेपंततःपात्राण्यु
पस्तरेत् ॥ पात्रदक्षिणभागेतुदद्यादन्नमनन्तरम् ॥ ११५ ॥ भक्ष्याणिभोज्यशाकानिसर्वाण्येवसदत्तवान् ॥ अथातिथिर्महाबृद्धोवीक्षमाणस्ततस्त
तः ॥ ११६ ॥ उवाचराघवंशान्तंशीघ्रमेवनमस्कुरु ॥ बुभुक्षावर्ततेऽस्माकंभोक्ष्येऽहंवातवाऽऽज्ञया ॥ ११७ ॥ रामोवभाषेवचनंविलम्बयक्षणंमुने ॥ देव
ताःपितरोमङ्क्षुनमस्यन्तेऽधुनामया ॥ ११८ ॥ इत्युक्त्वाराघवःप्रादादन्नंपात्रगतंतदा ॥ प्राक्सौम्याग्रान्कुशान्देवेप्रतीचीदक्षिणाग्रकान् ॥ ११९ ॥
पित्र्येपवित्रेयेदर्भायवानथतिलानपि ॥ अन्नप्रदानंकुर्वंस्तिपृथिवीइतिमन्त्रतः ॥ १२० ॥ इदंविष्णुरितिस्पृष्टमङ्गुष्ठेनद्विजस्यतु ॥ देवेभ्यःप्रथमंदद्याद्वे
देवाइतिवैपठन् ॥ १२१ ॥ पितृणांचततोदद्याद्यादतिथयेततः ॥ देवताभ्यइतिमुखानुन्नार्याऽऽपोशनंददेत् ॥ १२२ ॥ त्रिर्जपित्वातुगायत्रींसुपवीतीपु
रोमुखः ॥ प्राचीनावीतवान्ब्रूयान्मधुत्रयमतःपरम् ॥१२३॥ भुञ्ज्वमितितानुक्त्वाभुञ्जानेषुद्विजातिषु ॥ रक्षोघ्नमन्त्रपठनंभक्ष्यभोज्यादिदापयन्॥१२४॥
एतस्मिन्नन्तरेविप्रोयोऽतिथिस्तदिदंतथा ॥ कृतवान्महदाश्चर्यंतद्वदामिसमासतः ॥ १२५ ॥ पात्रस्थितमशेषंचग्रासेनैकेनचाग्रसत् ॥ प्राणाहुतीनांपर्याप्तं
दीयतामितिचाब्रवीत् ॥ १२६ ॥ एतावद्दातुमशक्तःकथंश्राद्धक्रियोद्यतः ॥ ममैकस्यप्रदानेत्वमशक्तोरामकिंवृथा ॥ १२७ ॥ बहूनांभोजनंदातुमुद्युक्तो
रामकिंवृथा ॥ सहसा कृतकर्माणिनसमाप्तिंप्रयान्तिच ॥ १२८ ॥ त्वयाकृतमशेषाणांनालंप्राणाहुतिर्मम ॥ कथंमेदीयतेभुक्तिःकथमेषां
तथावद ॥ १२९ ॥ रामस्तमब्रवीद्भिरोभुंक्ष्वत्वंहियथासुखम् ॥ इत्युदीर्यनिरीक्ष्यास्यकर्मतत्परमाद्भुतम् ॥ १३० ॥ अथशंभुंसमाहूयप्राहत्वंपरिवे

षय ॥ त्वंपितापार्वतीमाताशिवादेवीतिमेमतिः ॥ १३१ ॥ अन्नपूर्णेश्वरीदेवीभवान्येवेतिमेमतिः ॥ साज्ञांभवीवचःप्राहतत्पर्यांत्रंददाम्य
हम् ॥ १३२ ॥ अथोमाकांस्यमादायभिस्सापूर्णमलंकृतम् ॥ स्वर्णदर्व्यांसमादायपायसंगन्धकान्तिमत् ॥ १३३ ॥ अस्याक्षयमिदंभूयादितिप्रादात्तु
पायसम् ॥ द्विजस्यदक्षिणेहस्तेसाऽददात्सत्कृतंमुदा ॥ १३४ ॥ सशिरःकम्पमानस्तुऊर्ध्वदृष्टिरथाभवत् ॥ प्रसारितकरश्चाऽऽसीद्वहीत्वापायसंक
रे ॥ १३५ ॥ दीयतांपायसंस्वादुसुदुपक्वमिदंतुकिम् ॥ शंभुपत्नीबभाषेतंकरेभुंक्ष्वततोददे ॥ १३६ ॥ अभक्षयत्ततोविप्रःपुनःकरतलेस्थितम् ॥
तदक्षयमथज्ञात्वाज्ञासारयदथेतरम् ॥ १३७ ॥ तस्मिन्करतलेदेवीपायसंदत्तवत्युत ॥ अन्येषामपिविप्राणांपक्वाक्षय्यमदात्सती ॥ १३८ ॥ अथपाणिद्व
यगतंविज्ञायाक्षय्यपायसम् ॥ दङ्काकरान्तरमथोप्रासारयतसद्विजः ॥ १३९ ॥ उवाचान्नंप्रदातव्यंससूपघृतमुत्तमम् ॥ शिवादेवीतथाप्रादादक्ष
य्यंशंभुवल्लभा ॥ १४० ॥ यद्यत्प्रादात्ततदासाध्वीसर्वमेवतदक्षयम् ॥ करान्तरमथोसृष्टपरिपूर्णंपुनःपुनः ॥ १४१ ॥ एवंकरसहस्रंतुकृत्वासविररामह ॥
उवाचवचनंविप्रोदेहिगण्डूषवारिमे ॥ तर्पितोऽस्मित्वयाभद्रेनरामेणननसीतया ॥ १४२ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥रामेणसीतयादत्तंमयादत्तंहियत्वच ॥ इतःपरंहि
किंदेयंपूर्णवात्वंवदस्त्वमे ॥ १४३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ तृप्तोऽस्मिनचमेदेयमधिकंचकरस्थितम् ॥ विद्वन्व्रतःकरगतंनपपातकथंचन ॥ १४४ ॥ निष
ण्णोहिचिरंदध्यौकथमेकेवलःकरः ॥ भुक्त्वैकृतमिदंसर्वंनान्यस्मैकर्मणेमम ॥ १४५ ॥ तस्मादन्यकृतेरेतत्सर्वैरिक्तंभविष्यति ॥ इतिनिश्चित्यमनसा
लिप्ताङ्गोऽतिथिराभवत् ॥ १४६ ॥ पश्यत्सुसर्वदेवेषुतदद्रुतमिवाभवत् ॥ तृप्तानथद्विजाञ्ज्ञात्वाराघवःपरमार्थवित् ॥ १४७ ॥ दर्वीकरोऽथतृप्ताःस्थ
इतिपृष्ट्वायथाविधि ॥ तृप्ताःस्मइतिविप्रेन्द्राविकीर्यांन्नंसमन्त्रकम्॥१४८॥पात्रस्थय्याम्याभिमुखःसंनिधौपिण्डमर्पयेत् ॥ गण्डूषमपिपित्रेप्राणांतत्रैवपरिकल्प
येत् ॥ १४९ ॥ उच्छिष्टपर्णपात्रेषुतेगण्डूषमकुर्वत ॥ गृहान्तरेचतेविप्राविविशुस्तत्क्षतिर्थिविना ॥ १५० ॥ आहातिथिर्वहिःकार्यमयाऽऽत्मनंविद्धते ॥
उत्थातुंनैवशक्नोमिकरंमेदेहिराघव ॥ १५१ ॥ अथरामःकरंप्रादान्नोत्थितस्तुद्विजोत्तमः ॥ हनूमानथचाप्यस्यदत्तवान्चलवत्करम् ॥ १५२ ॥ इतरेण
गृहीत्वातुकरेणद्विजपुंगवम् ॥ आचकर्षकपीन्द्रस्तुद्विजःसाकोशमुक्तवान् ॥ १५३ ॥ ॥ द्विजउवाच ॥ ॥ छिद्यतेमेकरोऽयंकमुत्थापयततोऽन्यतः ॥
लांगूलेनसपीठंतमावृत्याऽऽमस्तकंबलात् ॥ १५४ ॥ अथाधावत्ततःपृष्ठींद्विजस्तुनचचालह ॥ अथवानरवीरस्तुपद्भ्यांचकृन्ततांमहीम् ॥ १५५ ॥
पादौविन्यस्यसुदृढोद्विजमूर्धानमाक्षिपत् ॥ विशीर्णमभवद्वेश्मद्विजाःसर्वेबहिस्तथा ॥ १५६ ॥ सहवृद्धद्विजःसोऽथहनूमान्वादिरभ्यगात् ॥ पीठेचस्था
पयामासब्राह्मणंस्थविरंकृशम् ॥ १५७ ॥ द्विजायजलमादायजाम्बवान्मृन्मयेघटे ॥ आहस्वच्छंजलंविप्रत्वयाऽऽदेयंसभाजनम् ॥ १५८ ॥ सीताप्रक्षा

लयेदङ्गंलक्ष्मणोजलदोभवेत् ॥ जाम्बवानाहतंरामंब्राह्मणोक्तमशेषतः ॥ १६९ ॥ द्विजप्रक्षालनेरामोव्यादिदेशानुजंप्रियाम् ॥ सौमित्रिर्जलमादाय द्विजाङ्घ्रिक्षालनेतथा ॥ १६० ॥ प्राक्षालयदशेषाङ्घ्रिंप्रतिमामिवभूभुजः ॥ अथरामोपदेशेनचक्रतुस्तौतथैवच ॥ १६१ ॥ अथातिथिःस्वगण्डूषं सीतावक्त्रेव्यमुञ्चत ॥ सालंकाराऽम्बुभिर्व्याप्ताप्राक्षालयदथोसती ॥ १६२ ॥ श्लेष्मलालासुप्रचुरंमुखंविप्रस्यसासती ॥ प्रमार्जपुनःक्षाल्यनासाश्लेष्माणमत्यजत् ॥ १६३ ॥ आचामयित्वासौमित्रिरुत्तिष्ठेत्यब्रवीद्द्विजम् ॥ द्विजोनशक्तयमित्याहहनूमानप्यथाऽऽगतः ॥ १६४ ॥ अतिथिःप्राहतंविप्रःपीडितोहंहनूमता ॥ गृहीत्वोद्धरतापूर्वंपांतितोवानरेणच ॥ १६५ ॥ जांबवानथतंप्राहलोमांगंममवैभृदु ॥ मयाथप्रियसेविप्रनचपीडाभविष्यति ॥ १६६ ॥ इत्युक्त्वाजांबवान्विप्रंदोर्भ्यांमालंब्यचोद्धरत् ॥ द्विजप्रांतमथादायस्थापयामाससंमुनिम् ॥ १६७ ॥ अथरामोद्विजेंद्राणांप्रदक्षिणमवर्तत ॥ दत्तार्शीरार्पिविप्रेंद्रेर्दत्वातांबूलमग्रतः ॥१६८॥ पादावलंवकृद्रामोश्रातृभिःसहचात्रवीत् ॥ अयिसीतेऽतिथेरस्यत्वयानक्षालितंवपुः॥१६९॥ जंघायुगेऽतिथेरस्यमलंचास्यं मलान्वितम् ॥ सम्यक्प्रक्षालयमुखंद्विजोनसहतेमलम् ॥ १७० ॥ ॥ सीतोवाच ॥ ॥ अथप्रक्षालितंसम्यगिदानींनिर्गतंपुनः ॥ ॥ रामउवाच ॥ पुनःप्रक्षालयमलंदोषःस्यादन्यथामम ॥ १७१ ॥ अथसीतातथाकृत्वातूष्णींमेववभूवह ॥ आहरामंचसीतांचद्विजःपरमकोपवान् ॥ १७२ ॥ पादौयौममरार्जेद्रतौसीतालंवयेदिति ॥ भवान्करौचभरतोममवीर्जंप्रयच्छतु ॥ १७३ ॥ लक्ष्मणःकेशनिचयप्रसाधनकरोभवेत् ॥ शत्रुघ्नःश्रेष्ठमनिर्मुक्तिस्त्ववस्त्रेणकरोतुमे ॥ १७४ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ अथतेचक्रुरतिथेरशेषमुदितंतथा॥तथापुर्विस्मर्यंविप्रानरवानररक्षसाः ॥ १७५ ॥ शिवादेवीचशं भुश्चसभूभंगमुदैक्षताम् ॥ मनसाचाप्यभाषेतामतिथिःशंभुरेवच ॥ १७६ ॥ अतिथिश्चप्रसन्नोऽभूच्छंखचक्रगदाधरः ॥ पीतांबरःसमस्तांगभूषितोतीवदीप्तिमान् ॥ १७७ ॥ यःपुराराधितःशंभुःप्रसन्नोभूत्त्रिलोचनः ॥ शुद्धस्फटिकसंकाशःसर्वाभरणभूषितः ॥ १७८ ॥ कोटिमूर्य्यप्रतीकाशःकिरीटी करुणानिधिः ॥ आलंब्यचक्रिणःपाणिमातिष्ठतसदाशिवः ॥ १७९ ॥ रामःपरमधर्म्मात्मापुलकांचितविग्रहः ॥ दंडवन्निपपातोर्व्यांमानंदप्लांवितेक्षणः ॥ १८० ॥ अनमन्भ्रातरस्तस्यदंडवद्भूतलेस्थिताः ॥ शिवउत्थाप्यकाकुत्स्थमालिंग्याघ्रायमस्तकम् ॥ १८१ ॥ उवाचमधुरंवाक्यंरामंराजीवलोचनम् ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥ वरंवृणुप्रसन्नोस्मित्रह्मादेरपिदुर्लभम् ॥ १८२ ॥ तवादेर्यनमोंकिंचिद्वृणुत्वंनचिरायवै ॥ ॥ श्रीरामउवाच ॥

१ व्यथितः—इ० पा० ।

नयाच्यमेजगन्नाथपूरराज्यममसांप्रतम् ॥ १८३ ॥ स्वर्गश्चकर्म्मभिःप्राप्तोभक्तिस्त्वत्पाददर्शनात् ॥ आरोग्यंपश्यभुंजेहंसासीतायोषितांवरा ॥ १८४ ॥
वशीकृताःसर्वेनृपाःप्रजाधर्मसमन्विताः ॥ हर्षएवममापन्नस्त्वदागमनतोच्युत ॥ १८५ ॥ तथापित्वर्योकिंचिद्भक्तिरस्तुस्थिरात्वयि ॥ तथामम
गृहेदेवत्रिवर्षंतिष्ठहेप्रभो ॥ १८६ ॥ ब्रुवन्त्समस्तधर्माश्चरूपेणानेनशंकर ॥ ॥ शिवउवाच ॥ एवमस्तुतथारामसर्वंतेसंभविष्यति ॥ १८७ ॥
अथाहचक्रीराजानंरामंराजीवलोचनम् ॥ वरंवृणुमहाभागप्रसन्नोहंयामिच्छसि ॥ १८८ ॥ श्रीरामआहवचनंममप्रार्थ्यनचास्तिहि ॥ यत्प्राप्यंशंभु
तःप्राप्तमन्यत्सर्वमुदीरितम् ॥ १८९ ॥ किंचैकंवरयेविष्णोप्रसन्नःसर्वदाभव ॥ अथसीतांहरिःप्राहप्रसन्नोहंतवाधुना ॥ १९० ॥ वरंवृणुप्रयच्छामि
ततःसीताब्रवीदिदम् ॥ वरोवृतःपुराभर्त्रानन्यायमेवरोवरः ॥ १९१ ॥ यदिकामप्रयच्छेथामनश्चपरपूरुषात् ॥ संनिवृत्तंचभवताव्रममस्तेस्तुद्विजप्र
भो ॥ १९२ ॥ अथतेमुनयःसर्वंप्रणेमुर्देवतोत्तमौ ॥ अथासौराघवंप्राहभुंक्ष्वत्वंवंधुभिःसह ॥ १९३ ॥ एकांतमंदिरेरम्येदेव्यासहवसामिते ॥ विष्णुः
समस्तकरणःसमुद्रतनयान्वितः ॥ १९४ ॥ एकस्मिन्मंदिरेरामतिष्ठतांलोलुपोहिसः ॥ अथशुद्धमहागारेपीठाद्येवहुभाजने ॥ १९५ ॥ अग्रेवसिष्ठो
भगवानुपविष्टस्तयोर्मुनिः ॥ अपरेऋषयःसर्वेयथावृद्धंनृपास्तथा ॥ १९६ ॥ तेषामभिमुखोरामोभ्रातृभिःसहितोनृपः ॥ तरुणेसमभागेचआसनेतान
वेशयत् ॥ १९७ ॥ हनूमत्प्रमुखान्भृत्यानाहरामोनुसांत्वयन् ॥ भवंतःपरितिष्ठंतुपश्चाद्भुंजेनचान्यथा ॥ १९८ ॥ तंतस्तेप्रददुःसर्वेपा
दार्घाननुपूर्वशः ॥ ब्रुभुजुश्चापितेसर्वेरामस्योपसेविनः ॥ १९९ ॥ तेषांदत्वाथतांबूलंकर्पीद्रादीनभोजयत् ॥ भुक्तवत्सुसमस्तेपुरामोराजीवलो
चनः ॥ २०० ॥ दीनांधकृपणादीनांपशुपक्षिमृगस्यच ॥ दत्वाहिभोजनंसंध्यांवंदितुंहिसमारभत् ॥ २०१ ॥ संध्याजपादिकंकृत्वानत्वाते
षांनृपस्ततः ॥ सिंहासनगतोरामःपौरजानपदादिभिः ॥ २०२ ॥ सेव्यमानःसभास्थानगतोरेजेसराघवः ॥ सर्वदेवपरीवारोयथादेवःशचीप
तिः ॥ ३ ॥ राजकार्यमशेषंचकृतवान्भ्रातृभिःसह ॥ नाम्नाचैकैकशःसर्वान्विससर्जसराघवः ॥ ४ ॥ भ्रातॄन्विसर्जयामासवानरादींस्तथापरान् ॥
अथरामंमहातेजावसिष्ठोवाक्यमुक्तवान् ॥ ५ ॥ तवप्रातर्हियत्कार्यंनचविस्मररावण ॥ आस्तेशंभुर्जगन्नाथोभगवानंविकापतिः ॥ ६ ॥
स्मर्तव्योवन्दनीयश्चभगवानथयत्नतः ॥ तथेत्युक्त्वाशुरुंराजानत्वातंचव्यसर्जयत् ॥२०७॥ स्वयंचभार्यांमभजद्देवदेवंचिंतयन् ॥ ऋषयऊचुः ॥ ॥

१ चाहम्–इ० पा० । २ तथेति–इ० पा० । ३ भूमुजः–इ० पा० ।

प्रातःसमुत्थायगुरोरामोमतिमतांवरः ॥ किंचकारतदाख्याहिश्रोतुंकौतूहलंहिनः ॥ ८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ शंभुर्विलोक्याथततोवभाषे
रामःकथांकीर्त्तयशंकरस्य ॥ तृप्तिर्नजातामुनिवर्यशृण्वतोमहेशमाहात्म्यमघौघनाशनम् ॥ ९ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ अथप्रश्नशेषस्यो
त्तरमीशभाषितंतेकीर्तयिष्यामि ॥ अन्यायोपार्जितद्रव्यैरीश्वरंयउपासतेतेव्यंगाजायंते ॥ २१० ॥ तद्यथाकश्चिद्रूपकोनामराक्षसोऽन्यायार्जितेन
द्रव्येणशंकरमाराध्यतेनैवद्रव्येणघंटामीश्वरप्रीतयेकृतवान् ॥ ११ ॥ तस्यपुत्रःसंपातिरितिख्यातः ॥ चौर्य्यार्जितैःशंकरंपूजयामास ॥ १२ ॥ तावुभावे
कस्मिन्दिवसेमन्त्रतुःगतौशिवलोकंवीरभद्रेणभाषितौच ॥ २१३ ॥ भोरूपकअन्यायार्जितेनद्रव्येणभवतापूजाकृतापंटादिकंचतेनभावेनव्यंगोभूत्वा
चौरगणोभविष्यसि ॥२१४ ॥ शिवपदवचनाद्वचकंनामाश्रवणात् ॥ श्रोत्रंतस्यस्वनेनच्वस्तंभवतिनोदर्शनमेतावतादेवत्वयेश्वरपूजासम्यक्कृता ॥ १५ ॥
अतोभक्तिश्चभविष्यतिवीरभद्रस्त्वनशनंनामगणंक्वचिद्विचरंतमित्यादिदेश ॥ १६ ॥ तौचतथाभूतौशिवलोकेऽतिष्ठताम् ॥ १७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥
अथोपहतद्रव्यपूजाकथांहनूमतेमहेशभाषितांकथयिष्यामि ॥ १८ ॥ शृणुराघवप्रमथानांचरित्रमेकैकस्यकर्मोविपाकंकथयिष्यामि ॥ १९ ॥ उपहतां
गगणव्याख्याक्रियतामितिहनूमत्पृष्टः ॥ ॥ शिवउवाच ॥ ॥२२० ॥ तदुपहतद्रव्यंज्ञानतोयईश्वरेऽर्पयिष्यतिएतदुक्तंज्ञानिनोऽतःशृणु ॥ २१ ॥ एषसर्वो
गस्त्वेदिलःसर्वकालंसर्वांगस्त्वेदिलःस्वेदार्द्रवसनःस्वेदसंपादितालप्पप्रवाहशरीरोनासाग्रनिपतितस्वेदबिंदुःस्पर्शायोग्योहृश्यते ॥ २२ ॥ सयुरास्वेदकरणेश्व
रार्चनंकृतवान् ॥ अत्रेतिहासंकीर्तयिष्यामि ॥ २३ ॥ चेकितानिरितिख्यातोब्राह्मणःकर्षकोभवत् ॥ सनित्यंकृषिमुत्पाद्यप्रातःस्नात्वाचनित्य
शः ॥ २४ ॥ मध्याह्नकालेसंप्राप्तेसंजपन्ब्राह्मणस्त्वसौ ॥ अन्नमानयमेक्षिप्रमितिभार्यामभाषत ॥ २५ ॥ तयानीतेनचान्नेनवेगेनशिवपूजनम् ॥ कृतवानर्क
संतप्तःस्वेदिलःसर्वदेवतु ॥ २६ ॥ गंधपुष्पाक्षताद्यैश्चस्वेदविंदुसमन्वितैः ॥ अथसायंदिनेप्राप्तेक्षालितांगःसुशोभनः ॥ २७ ॥ पूजयामासदेवेशंकालसंभव
साधनैः ॥ ममाराथमहाबुद्धिःशिवलोकंगतश्चसः ॥ २८ ॥ वीरभद्रेणचाप्युक्तोभवत्वंस्वेदिलोगणः ॥ स्वेदस्तृप्तपदार्थश्चपुराशंभुःप्रपूजितः ॥ २९ ॥
नित्यंस्वेदसमायुक्तस्तेनस्वेदगणोभव ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ वीरेणाथसमादिष्टःप्राप्तोरामगणस्त्वयम् ॥ २३० ॥ अमुंघंटामुत्सृंपश्यायंपुरावैश्यो
विभावसोनामधार्मिकोमहादानकर्त्तानित्यंब्राह्मणभोजनंकारयित्वाकृतानुष्ठानः प्रातःकालेशिवंनमस्कृत्यकुसुमैःसंपूज्य किंचित्प्रदेशंगोमयेनोपलिप्य
पद्मादिकमर्जयित्वादेवायसमर्प्यउपहतघंटानादंकृतवान् ॥ २३१ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ कथमुपहतघंटा ॥ २३२ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ आसी

त्पुरावलःकश्चित्सोमइत्यभिविश्रुतः ॥ तस्यपुत्रश्चमंदाख्योदशवर्षंवयाअभूत् ॥२३३॥ सचाग्निपक्वकुल्माषान्घंटायांप्राक्षिपन्नृप ॥ तानभक्षयदप्येषतेन चोपहताभवत् ॥ ३४ ॥ गृहीतुमथतंवैश्यंयतमानोब्रवीदिदम् ॥ अथवैश्यःस्वयंतत्रनिश्चित्यद्रव्यशोधनम् ॥ ३५ ॥ लौकिकेकृतवाँल्लोकेव्यवहारप दश्चताम् ॥ एतेनपापयोगेनगणोघंटामुखोभवत् ॥ ३६ ॥ ॥ रामउवाच ॥ ॥ द्रव्यशुद्धेर्विशुद्धासाकथंपापस्यकारणम् ॥ सम्यगुक्तंद्रव्य शुद्धचैकथंनद्रव्यशोधिनी ॥ ३७ ॥ ॥ शंभुरुवाच ॥ ॥ नलौकिकव्यवहृतौतावाभक्तोभविष्यति ॥ सयातिचशिवस्थानंवक्ताचापितथा भवेत् ॥ ३८ ॥ ॥ सूतउवाच ॥ ॥ यश्चवक्तिकथामेतांसतेनसदृशोभुवि ॥ गुह्याद्गुह्यतमांविप्राःशिवज्ञानप्रदंभवेत् ॥ ३९ ॥ एतद्वःकथितंविप्राः पुण्यायुष्यतमंमहत् ॥ यइदंशृणुयाद्भक्त्याशिवलोकेमहीयते ॥ २४० ॥ पुराणवक्त्रेदातव्यंवस्त्रंगोहेमभूषणम् ॥ भूमिःसस्यफलोपेतादेयाशक्त्यतु सारतः ॥ २४१ ॥ शिवरात्रवसंवादंसर्वाघौघनिकृंतनम् ॥ यःपठेच्छृणुयाद्वापिसयातिपरमंपदम् ॥ २४२ ॥ इति श्रीपद्मपुराणेपातालखंडेशिवरात्रवसं वादेउपरिभागेरामसोक्षोनामसप्तदशाधिकशततमोऽध्यायः ॥ ११७ ॥ छ ॥ समाप्तं पंचमं पातालखण्डम् ॥ ५ ॥
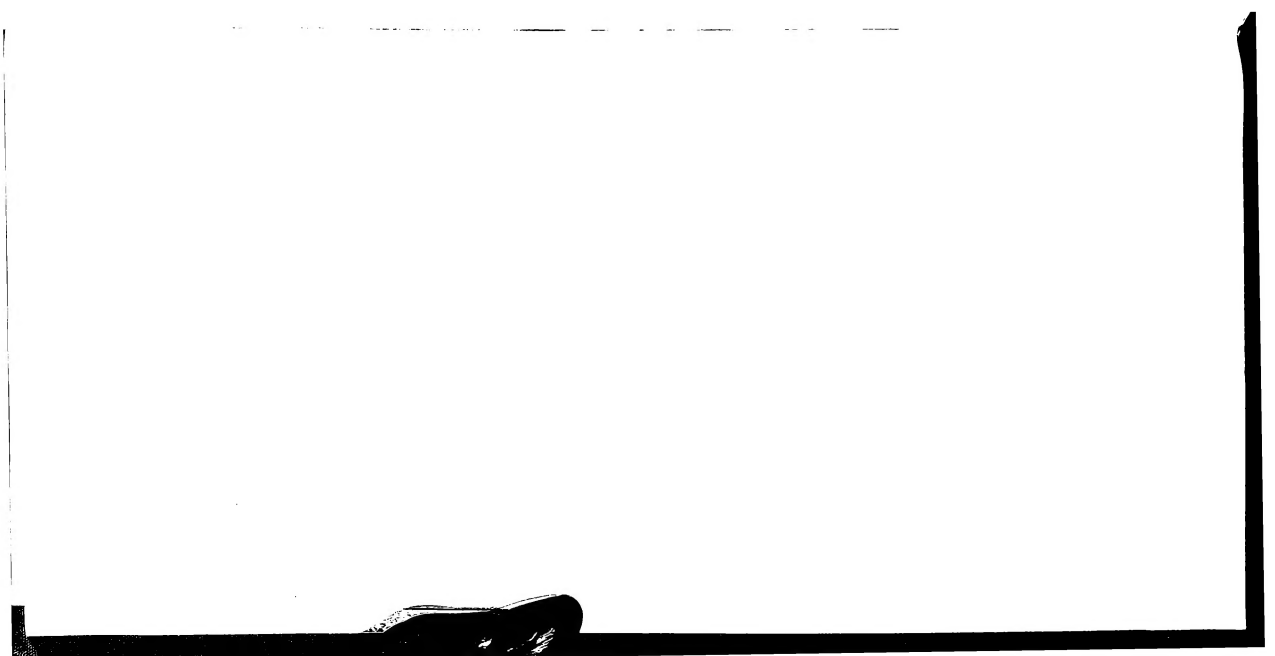
॥ * इति श्रीपद्मपुराणे पंचमं पातालखण्डं समाप्तम् * ॥